IUDITH ILLUSTRIS PERPETUO COMMENTARIO LITERALI & MORALI; CUM...

Diego Celada, Louis Spirinx, ...

A 11 G 66

R.P. DIDACI DE CELADA IN IVDITH COMMENTARII.

IHS
IVDITH ILLVSTRIS
PERPETVO
COMMENTARIO
Literali & Morali;
CVM TRACTATV
Appendice de Iudith figurata;
id est de Virginis Deiparæ
laudibus.
AVCTORE
R.P. DIDACO DE CELADA,
Monteludensi, Societatis IESV,
Theologiæ quondam Professore;
nunc in Collegio Complutensi
sacrarum Literarum Interprete.
CVM QVINQVE INDICIBVS,
I. Paragraphorum. II. Quo eruditur Superior Politicæ-Christianus. III. Ad Concionum expositionem. IV. Locorum S. Scripturæ. V. Rerum & Verborum.
LVGDVNI, Sumptibus IACOBI ET PETRI PROST.
FRANCISCVS XAVERIVS
B. ALOYSIVS GOZAGA
B. FRANCISCVS BORGIA

PRÆSTANTISSIMO,

ET LITERATISSIMO VIRO,

DOMINO DOCTORI

PETRO DE CELADA SYLVA,

COMPLVTENSIS MAGISTRALIS ECCLESIÆ CANONICO MERITISSIMO, ET IN EADEM ACADEMIA PRIMARIO THEOLOGIÆ PROFESSORI, FRATRI MEO CHARISSIMO, ET OPTIMO,

DIDACVS DE CELADA DESTINO, CONSECROQVE.

FREQVENTER me admones, & rogas, vt aliquid ex meis super Iudithâ scriptis, ad te mittam. Quòd admones, gratias ago: quòd rogas, queror. Admoneri enim debeo, vt antequàm publicentur Lucubratiunculæ nostræ, sciam, quid in eis tuum consultissimum iudicium probet, aut improbet: Rogari autem non debeo, vt faciam, quod mihi non facere, foret turpissimum: siquidem in lucem proferrem eloquium sine tua lima captiuum, in hoc æuo præsertim, quod planè bellaturit in re literariâ. Scilicet iubes (iubet enim qui rogat, cùm posset imperare,) quod ego iam ipse vltrò destinaueram. Addidisti ergo calcaria sponte currenti: paritérque, & tibi veniam recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiam sustulisti. Nam neque me timidè vti decet eo, quod oblatum est; neque te grauari, quòd depoposcisti. Petiturus sum enim, vt rursus vaces lectioni huius Commentarij, quem Auditoribus meis toto biennio dictaui. Memini quidem te olim quædam legisse, sed saltuatim; aliqua adnotasse, sed generaliter: exigebas enim, vt ipsa autographa statim remitterem ad te, antequàm à me absoluerentur, sicut erant recentia; etsi rudia, etsi adhuc simillima nascentibus. Vnde necesse fuit, vt à te tunc æstimarentur, vt inchoata, non effecta; vt cœpta, non absoluta, & quæ extremam Auctoris manum expectarent in scrinio tuo. Poteris fortasse nostra scripta magis probare, & laudare, quantò nunc illa tardiùs, cautiúsque; sed meipsum magis amabis, magísque laudabis, quantò tunc celeriùs, & incautiùs misi. Quia non me puduit adhuc rudi soloce amictum, videri à cultissimo Viro. Ideò nunc te rogo, quandoquidem Opus hoc manumitto, vt illud, quâ beneuolentiâ soles omnia mea, libenter & perhumaniter excipias: nec tantùm vniuersitati eius, vt olim, attendas, verùm etiam particulas, quâ soles limâ, persequaris. (O persequutionem quolibet blandimento gratiorem!) Erit enim & post emendationem liberum nobis vel publicare, vel continere. Quinimò fortasse hanc ipsam cunctationem nostram (quam sæpè exprobras) in alterutram sententiam emendationis ratio deducet: quę aut indignum emendatione opus, dum sæpiùs retractas, inueniet; aut dignum, dum id ipsum experitur, efficiet. Vellem, vt multa vtriusque cogitatio Opus nostrum præeat, vt absque pœnitentia euadat: est enim pœnitentia (vt quidam ex vetustissimis auctoribus scitè dixit,) *tarda cogitatio*. Malo te nunc Censorem, quàm Aduocatum: imò seuerior tua censura ex Censore Aduocatum efficiet. Cogeris enim semper tueri, quod semel approbaueris. Non exambio suffragium, quod gratia sanguinis conciliat, sed quod rigidæ veritatis Censoria seueritas ferre solet ignoto. Optima enim sunt cæcè oculata suffragia. Æstimo

Plinius in epist.

Clemens Alex. 2. Strom.

iudicia, non numero. Scis enim optimè, non tibi tantoperè considerandum esse, quid Auctoris blandiatur auribus, quàm quid semper sis probaturus, & ipse,& pius eruditorum cœtus; non excultorum sciolus grex, qui ex solo dictionis acumine, non ex rerum pietate, metitur scriptorum merita. Vices Amici, vices Fratris geres, si remoueas ab oculis, quidquid linguas noueris formidare, & quidquid inanem ingenij gloriolam ciere potest. Neque enim hìc seculari ambitioni, sed piæ eruditioni, & communi vtilitati seruitur. Meministi enim quantò tutiùs honestatis fructus in conscientia, quàm in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti debet. Hi autem qui scripta sua aliorum plausibus adornant, non ideò prædicari, quia fecerint, sed vt alij prædicarent, fecisse creduntur. Homines verò naturaliter calumniatores, cùm rem destruere non possunt, iactationem eius arrodunt. Ita, si silenda feceris, factum ipsum; si laudanda, quòd non sileas ipse, culpatur. Imò iure culpabit nemo, quòd non sileat, qui de tuo consultissimo iudicio loquitur.

Plinius.

Diu cunctando procrastinabam publicationem huius Opellæ rudis, & incomptæ, vt Tu prior, vt ætate, ita & ingenio, & eruditione, ederes Scholas Theologicas, quas eruditi expectant, qui te alteram ipsissimam nostri M. Vazquij mentem occlamant. Nam si schedulas adhuc infectas tam auidè lectitant subtilioris Theologiæ alumni, quid non speres à Commentariis sumptuosiùs elaboratis? Vt omnes tibi viuant, viue omnibus. Ne inuideris hanc faculam Academiæ Complutensi, Mihi hoc decus, Tibi hanc gloriam: quam scio, non amas, sed times: tanta enim tibi est in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. Verùm hæc tua Sapientia, non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos, insularum loco est. Neque existimandum est, quòd eruditi hominis silentium defendat eum ab ambitione, quam videtur aucupari, qui publicat scripta sua. Nam, meo quidem iudicio, aut vterque culpandus est, aut neuter: quoniam si alter, vterque etiam ad gloriam pari cupiditate, diuerso itinere contendit: alter dum videtur ambire sui nominis celebritatem, alter dum mauult videri contempsisse. Est enim & sua ambitio in ambitionis contemptu: ipse etiam contemptus contemnendus est à sapientibus. Ergo amandato negotiorum tumultu, redde te tibi, redde mihi, redde eruditis omnibus: & modò enitere, vt tibi ipsi sis tanti, quanti videberis, si tibi fueris. Sed vereor ne cui de te, plus quàm tibi credas. Nolo te iustissimis laudibus onerare, etsi verè possem, ne simul me ipsum dissimulanter laudare videar; sed me erigere dulcissimis spebus eandem tibi rependendi gratiam, non pari officio. Tu enim me legis, vt emendes; ego te legam, vt minùs habeam, quod in me emendari possit.

Profectò Liber hic tot nominibus Tuus, sese vltrò destinat tibi. Tuus est, quia à te subtilioris iudicij tui limâ emendatus prodit: Tuus, quia non pauca è penu tui ingenij mutuauit: Tuus, quia ad sumptuum expensas largus munerator existis: denique Tuus, quia meus. Porrò si non tam mea sunt, quæ mea, quàm quæ tua; æquum est (quandoquidem omnia abdicauit spontaneæ votum paupertatis,) vt hoc vnum, quod sudor, & industria fecit meum, debitas reciprocet vices; sítque iure tuum, quod à labore meum. Accipe ergo hoc munusculum, re exile, voto magnum. Scio enim te libenter recipere ea dona, quæ danti vtiliora sunt, quàm accipienti.

Censura Sapientissimi & Illustrissimi Domini, Domini Ioannis Sanctij Duque, Electi Episcopi Caracensis, & in florentissima Academia Complutensi Sacrorum Voluminum Interpretis primarij.

FELICI forte, & singulari priuilegio (sic faustum, sic gloriosum duxi,) commissum mihi est à Domino Licentiato, D. Ferdinando de Ballesteros & Saauedra, Curiæ huius Archiepiscopalis generali Vicario, ius Censoris *in Commentarios super Iuditha Historiâ*, luculenter elaboratos à R. P. DIDACO DE CELADA, in nobilissimo Complutensi Collegio Societatis IESV, Sacrarum Literarum Interprete. Et quem iura præscripsêre Censorem, tam absoluti Operis merita imparem Laudatorem fecerunt. Vix enim æstimari poterit quàm ambitiosa laudum materia in erudito hoc Volumine ædificet Auctoris elogium. Fluit stylus sententiosè facilis; plura significat quàm dicit. Sensum Literalem exponit copiosâ & diuite breuitate, aureâ & doctâ felicitate, nec parcè, nec prodigè. Mores ad omnem probitatem instruit ingeniosâ acuminum pietate, & vtilitate subtili, (neque enim Virtus renunciauit ingenio.) Sic omnia iucunda sunt ad gratiam, sic robusta ad victoriam, vt nil vltrà desiderari possit ad archetypam morum Magistri ideam: ad quæ nulla non reserauit vtriusque eruditionis archiua. Nihil grande, nihil doctum retroactis seculis excogitatum est, quod ad hos Commentarios & ornandos & armandos non aduocet. Nullus est Paragraphus, qui integram non spiret Bibliothecam. Et sic excurrit in amœniora, vt non diffugiat sentes, quibus insueuit Schola. Vir planè vt in Biblicâ literaturâ eruditissimus, sic in re Theologica versatissimus. Vnde seriò censeo Opus esse dignissimum, quod diu à multis exoptatam lucem videat, ad sui Auctoris gloriam, ad suæ familię ornamentum, & publicam omnium vtilitatem. Compluti, 4. Kalendas Iulias, Anno Domini 1635.

Doctor IOANNES SANCTIVS DVQVE.

LICENCIA DEL ORDINARIO DE ALCALA.

NOS el Licenciado Don Fernando de Vallesteros y Saavedra, Maestre Escuela de la Santa Yglesia Magistral de S. Iusto, Pastor de la villa de Alcala, y Vicario general en la Audiencia, y Corte Arçobispal d'ella, y en todo el Arçobispado de Toledo, por su Alteza, el Serenissimo Señor Don Fernando de Austria, Infante de España, Cardenal de la Santa Yglesia de Roma, del titulo de S. Maria in Porticu, Primado de las Españas, Canciller mayor de Castilla, mi Señor, &c. Por la presente, en la forma que podemos, y deuemos; damos licencia, para que se pueda imprimir, y imprima este libro, intitulado *Comentario sobre la Historia de Iudith*, attento que esta visto, y examinado, y aprouado por el Señor Doctor Iuan Sanchez Duque, Catedratico de Prima de Sagrada escritura, electo Obispo de Guadalaxara en las Indias. Dada en Alcala a 3. dias desmez de Iulio 1635.

Don IVAN DE VALLESTEROS Y SAAVEDRA.

Approbatio P. Fratris Michaëlis Guerrero, Sacræ Theologiæ Lectoris iubilati, & Conuentus Sanctæ Mariæ de Victoria Correctoris.

HOS in Iudith Commentarios argutè elaboratos à R. P. DIDACO DE CELADA, in Complutensi Collegio Societatis IESV, Sacrarum Literarum Interprete, iubente Regio Senatu, attentè pariter & iucundè perfegi. Quorum lectio sic grata mihi fuit, vt me ad alia muneta non otiosum inueniret, sed faceret. Rerum maiestas, Thesium moralium copiosa subtilitas, dictionis sententiosa elegantia, ita blandiebatur, vt legendo procederem longiùs, vt iustæ magnitudinis liber, breuis mihi visus sit. Tantâ dulcedine me tenuit & traxit! Quid ingenij iste habuit? quid eruditionis? quid acuminis? quid facundiæ? quid animi? Dixissem vberiùs, si Panegyristam, vt vellem, agerem, non Censorem. Igitur seriò reor, non solùm nihil inueniri contra nostræ Fidei sinceritatem, & morum integritatem; sed rem fidei exquisitis sanctorum Patrum testimoniis, & Scholastico robore solidè firmare: prauos mores mirâ subtilitate perpetuò lacessere; bonos eximiè fouere, felicis ingenij venâ, fertili ad omnem pietatem. Quare Opus dignissimum censeo, quod & typis mandetur, & in omnium oculis magno pietatis, & eruditionis incremento versetur. Erit enim rei Biblicæ diues Thesaurus, Concionum sacrarum iuge conceptaculum, Christianæ politiæ eruditio, vitiorum expugnatio, & virtutis asylum. Datum Matriti, in Minimitano Conuentu Sanctæ Mariæ de Victoria, die 12. mensis Augusti, 1635.

Fr. MICHAEL GVERRERO.

SVMMA PRIVILEGII S. C. MAIESTATIS.

POR priuilegio dado en Madrid a 23. de Agosto 1635. tiene licencia el R.P. Diego de Celada, de la Compañia de IESVS, o quien su poder huuiere, de hazer imprimir vn Comentario, que el dicho Padre a hecho sobre Iudith, por tiempo y espacio de diez años, so las penas contenidas en dicho Priuilegio.

Firmado, YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro Señor,
FRANC. GOMEZ DE LASPRILLA.

Facultas R. P. Præpositi Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Toletana.

EGO Ioannes de Montaluo Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Toletana, potestate ad hoc mihi factâ à Reuerendo admodum Patre nostro Mutio Vitelleschi eiusdem Societatis Præposito Generali, Facultatem facio, vt Tomus inscriptus, *Iudith Illustris perpetuo Commentario Literali, & Morali, cum Tractatu Appendice de Iudith figuratâ*, à P. DIDACO DE CELADA, in nostro Collegio Complutensi Sacrarum Literarum Interprete, conscriptus, & eiusdem Societatis grauium, doctorúmque hominum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has literas manu nostrâ subscriptas, & sigillo nostro munitas, dedimus. Toleti, die 18. Iulij, Anno Domini 1635.

IOANNES DE MONTALVO.

APPROBATIONES DOCTORVM.

NOS infrà scripti, in Sacræ Theologiæ Facultate Magistri, Fidem facimus perlegisse R. P. Didaci de Celada Commentaria in Iudith, nihilque in eis Fidei & Orthodoxæ contrarium reperisse. Lugduni, die 15. Nouembris, 1636.

Fr. BERNARDVS MOLLIASSON, Ordinis S. Francisci.
Fr. STEPHANVS MOLIN, Carmelita.

IOANNES CLAVDIVS DE VILLE, in Sacra Theologia Magister, & Custos Sanctæ Crucis, in hac Lugdunensi Diœcesi, in Librorum censuram incumbere iussus; Fidem facimus, nos hæc Commentaria in Iudith R. P. Didaci de Celada, è Societate IESV, euoluisse, omniáque in eis Sanctæ, Catholicæ, Apostolicæ, & Romanæ Ecclesiæ Fidei Sacris Documentis conformia comperisse. Lugduni, 20. Nouembris, 1636.

DEVILLE.

Facultas R. P. Præpositi Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Lugdunensi.

EGO Claudius Boncellus Societatis IESV, in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij, 1593. Henrico IV. 20. Decembris, 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante 14. Februarij, 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne Libros ab hominibus nostræ Societatis compositos, absque Superiorum eius permissione excudant: Permitto IACOBO & PETRO PROST fratribus Lugdunensibus Bibliopolis, vt R. P. Didaci de Celada Commentaria in Iudith, excudere, ac liberè diuendere possint. Datum Lugduni, 27. Ianuarij, 1637.

CLAVDIVS BONCELLVS.

INDEX PARAGRAPHORVM.

Litera C, *Caput Iuditha denotat* : n , *numerum marginalem:* T, *Tractatum Appendicem* : §. *Paragraphum.*

Prologus, & Idea operis.

CAPVT I.

ē 31. Exi

CAPVT II.

CAPVT III.

CAPVT

CAPVT IV.

CAPVT V.

ẽ 2 21. In

CAPVT VI.

24. Eleemo

CAPVT IX.

CAPVT X.

CAPVT XI.

41. Casti

Index Paragraphorum.

CAPVT XII.

19 Capitis

CAPVT XIII.

35. Dissimu

CAPVT XIV.

CAPVT XV.

CAPVT XVI.

32 Secularis

TRACTATVS APPENDIX de Iudith figurata, id est, de Virginis Deiparæ laudibus.

SVPERIOR
POLITICO-CHRISTIANVS.

Reipublicæ corpus sæpè ægrotare & videmus, & dolemus. Numquid semper pedes, crura, scapulas, & alia his viliora membra ægrit? Nunquam languet caput? Fortè non semel etiam membrorum languor à Capitis inualetudine est. Capiti ergo medicinam facio Rationis pharmaco. Beneuolè audiat quisquis beneuolè audiri exambit.

CAPVT I.
Candidatorum ambitio culpatur.

Ambitio vitium felix est; & confine virtutibus, virtutúmque officia vtcunque substituens: nam ambitio ingenia elimat. At vt fucata, sic & fugax est hæc mentita probitas: nec fulget in Præfecto, quæ videbatur splendere in præfecturæ candidato. C. 11. §. 12

Humana superbia impotenter principatum exambit. C. 1. §. 7

Ambitionis gressus molestissimi sunt: nam ambitiosè candidatus est impietatis Stylita, incedens per arduos superbiæ obeliscos C. 7. §. 2

Ambitiosus neminem fulgere permittit, vt præfulgeat ipse: qui de alterius exiguitate crescere satagit. C. 1. §. 27 & 28

Ambitio corrumpit merita candidati: honoris fuga aut meritũ inuenit, aut facit. C. 13 § 12

Ambitionis fomes, vitium est humanæ naturæ: suspecta est virtus, quæ dignitates non recusat. C 16. § 31

Officiosa insipientia, dum præfecturas feliciter negotiatur, eisdem planè insidiatur ruditatis ingenio. C 11. §. 13

CAPVT II.
Electorum politia eruditur.

A Cunctatione & morâ consultior electorum prudentia est: nam electio extemporalis & subita, imprudens habetur & incauta. C 2. §. 3

Olim & nunc nihil ferè eminet, quod muneribus eminentiam meriti non mercetur? C 3. §. 8

Dignus etsi pes sit, calceis coronatur: indignus etsi caput sit, coronâ calceatur C 5 § 6

Homo muneribus supra merita auctus, ipsâ sublimitate decrescit, & dignitatis splendore infelix est. C. 1 §. 14

Electores oportet modulari sublimitatem, ne electus in fastigio dignitatis minor sit, quàm erat priuatus. C. 1. § 15

Feliciter stultus sæpè ad prælationem eligitur. C. 11. §. 14

Qui non per suos gradus, sed festinato ascensu ad culmen dignitatis euehitur, festinus descendet celeri casu C. 2. §. 13

Crescit meritum cum munere; vilitas officij sistit ambitionem merendi. C. 9 §. 31

Reprehenditur & exgoratur virtus eius, qui ad ampliora munera non promouetur C 5 §. 16

Periti Principis est, munia singulis destinare iuxta cuiusque ingenium. C 11. § 3. & 6

Etsi virtus non patitur ætates senior sapientum ætas præferri debet iuniori: alioqui hic vanescet, ille sordescet. C. 15. § 17

Culpatur perniciosa quorundam electorum ambitio, qui virum principem & opulentum etsi digniorem, non eligunt ad præclariora munera, ne videantur eligere nobilem & opulentum, sed pauperem & inualidum. C. 15. §. 25. n. 122

Sapientia candidati meritum est ad sacras infulas C. 11. §. 13 n. 56 & 58

Meritum eligendi est ornamentum dignitatis. C 15. §. 25

CAPVT III.
Superiorum agnata vitia produntur.

HOmo ad honoris fastigium euectus, non est ipsemet qui erat priuatus. C. 1. §. 10

Homo ignobilis dignitate sublimis, insolentiùs superbit; secus vir nobilis meritorum conscius, facilè se demittit. C. 15. § 18

Dignitatis solitudo ambitur ab omnibus: qui æqualis fit magno, non parùm illi de magnitudine detrahit. C. 9. §. 40

Apud humanos principes: Habe vt habeas. C 12. §. 5

Sub guloso Præfecto iustitia periclitatur: nam esculenta & poculenta munera dabunt merita flagitioso reo: nec tuta erit innocentia, quam palatum iudicis damnat. C. 2 § 8

Superiori minùs licet, quia omnia ei licent. C. 7. § 9 n 30

Superiori ieiuno exprompè obediunt populi; qui

obsequia

obsequia recusant superiori benè pranso, & meliùs cœnato. C.6.§.23.

Ambitiosus opum fastus Præsulem dedecet: Augustior apparatus erit, pompa meritorum. C.15.§.22

Præfecturæ sublimitas non renunciauit comitati: Vrbanitas Apostolica, Angelica, & Diuina laudatur. C.15.§.23

Tantâ superbiâ turgent humani principes, vt Diuinitatem se posse elargiri fastuosè præsumant. C.3.§.14

Gloria & opulentia potentissimum quemque exarmant: timor potentiæ appendix est. C.11.§.45

Munerum ingenium instar miraculi est ad permouendas hominum voluntates. C.16.§.23

Bono principi honorum gloria (à quâ fascinatur multorum probitas,) sit lenocinium ad virtutem. C.16.§.30.n.81

Onerosa Legisperitorum officina culpatur. C.13.§.14.n.66

Iudex pauper proditor solet esse iustitiæ; Diues & potens integriùs iura tractat. C.2.§.14

Quidam iudices non cessant furta vel punire, vel facere. C.3.§.3.n.9

Bonus Præsul sæpè subditorum defectus suæ inertiæ imputat non eorum malitiæ. C.8.§.21

Pius Antistes ne spoliet subditos Apostolico iure C.15.§.22.n.106

Suspectus sit Superiori garrulus adulatorum grex: nam adulatio, irrisio quædam est, & quodammodò Gentilismus. C.11.§.8

Præterea adulator vsque adeò mendax est, vt ipsam veritatem, quam aliquando prædicat, mentiatur. C.11.§.9

Alia peculiaria Superiorum vitia, infrà suis locis nuncupatim denotantur.

Caput IV.

Principandi labores.

INdefessus labor est natura Principum. C.11.§.3.n.11

Principatus non subleuat Principem, sed grauat: eminentia dignitatis sublimitate deprimit, non attollit C.1.§.8

Sciat Superior se non tam homines regere, quàm feras. Quin & nocti etiam designatur suus Præsul. C.7.§.8

Innata libido subditos stimulat ad obmurmurandum de Superiore. Nullum leue vitium, imò nec virtus immunis est à subditorum linguis. C.7.§.9

Præfectorum odium sæpe præfecturæ laus est. Boni Præsulis ingressus sit pacificus, non molestus exitus. C.7.§.10

Principandi pericula valdè exaggerantur. Porrò Præfectus funambulo similis dicitur, & præfectura suspendium. C.7.§.26

Caput V.

De amicis, & familiaribus principum.

NOn Princeps passiuus, sed actiuus, verè Princeps est. Sit regius familiaris instar sanguinis, qui in se emortuus, vitam & vigorem det viuenti Principi. C.2.§.5

Beneuolentia Superioris clypeus est, & corona subditi familiarissimi: hic sæpè legum violatione auget merita. C.11.§.44

Superioris propinquus sanguine aut familiaritate, sæpè impunè delinquit; qui verò hominē nō habet adiutorem, imbecillus est. C.13.§.17

Præfectorum cognationi non imputantur flagitia. Præfecti cognatus sanctiùs meretur, promouetur faciliùs, feliciùs præest. C.13.§.30. & cap.2.§.9

Sub præsidio Principis impunè peccatur: nunquā ferè rea est malitia habentis patronū nec secura innocentia nō habentis tutorē. C.11.§.43

Sciat Principum familiaris, infidum esse hominum patrocinium: & principum fauore destitutum, se leuare supra se: Sicut hedera quæ à diuortio pariter arbor fit. C.10.§.9

Qui vltrò se ingerit Principum conspectui aut lateri, Reproborum, aut Satanæ æmulus censeatur. C.5.§ 4

Ille habetur sapiens apud plures principes, qui ad illorum placitum iura dispensat, & approbat quicquid illis lubet. Qui secùs facit, imperitus & reiectaneus habetur. C.11.§.38. & 60

Nemo exambiat intercessionem familiarium apud Principem: nam vicaria intercessio languida esse solet, & infæcunda impetrationis. C.9.§.8

Aulicorum mores ad rem virtutis sæpè fœminei sunt; ad crimina viriles. C.11.§.29

Regum curia, vt regni, sic & vitiorum metropolis esse solet. C.5.§ 36

Caput VI.

Qualis esse debeat erga sibi infensos.

SApienter dissimulet se timere inimicos, etsi potentissimos: nam timor tacitè prodit, quem prudens securitas timendum facit. C.11.§.3

Sit bonus Princeps ab irâ humanior, & beneficentior in subditos sibi offensos. C.11.§.28. num.140

Principum digna virtus est, iniurias condonare. C.1.§.33.n.168

Magnanimus Princeps erga eos debet esse munificentior & gratior, qui fideliùs ac fortiùs aduersus se ipsum depugnarunt C.14 §.3

Iudex proprias iniurias vlciscens, seuerissimè rigidus esse solet, & subiecti populi terror. C.9.§.18

CAPVT VII.

De imponendis tributis.

CAPVT VIII.

Legum condendarum politia.

CAPVT IX.

Scientia reatus, & solertia Præpositi.

CAPVT X.

Superior esto subditorum Medicus.

CAPVT XI.

Humanitas, & benignitas est Superioris elogium.

Caput XII.

Seueritas Iudicis Iustitiæ vigor est.

Caput XIII.

Acceptio personarum languor iustitiæ est.

Caput XIV.

Cautela reprehensionis artificium est emendationis.

quentibus: diuersissima res est detractio, & reprehensio. C.8.§ 21

Sæpe acerbiùs suffunditur sanguis verecundiæ seu confusionis tormento, quàm effunditur effusionis cruciamento. C.9.§.14

Reprehendentis nimia seueritas non emendat, sed irritat subditum: illúmque aduersus Præpositum armat. C.16.§ 14

Strenui Superioris est, sic obiurgationem temperare, vt sit laudatione gratior. C.1.§.6

Sæpè tempestiuum Superioris silentium est culparum ingeniosa obiurgatio. C.8.§.22.n.85

Caput XV.

Audacia sinistræ suspicionis, & temeritas præmaturæ Inquisitionis, in Iudice castigantur.

Cautionalis Præpositi suspicio, sæpe intercessio est ad delinquendum. C 14.§.8

Probum si putauerit, faciet: & improbum efficiet, si improbum æstimauerit. C.15.§.7

Non bona suspicio leuiter concepta, graue famæ dispendium est, & velut præpropera damnatio. C.13.§.18

Apud homines nemo satis innocens est, de quo an sit innocens quæritur: ipsa delicti Inquisitio est anticipata damnatio. C.14.§ 15

Suspicio, inquisitio, seu iudicium de crimine præcox damnatio est, & irreuocabilis sententia. C 8.§.48

Publicata infamia quasi ius quoddam est ad delinquendum. C.2.§ 2

Qui alienius res, & opera curiosè scrutatur, illa egregiè culpat C.13.§ 4

Ne morosè scrutetur rem luxuriæ, ne libidinis flabellet scintillas. C.13 §.26.n.131

Cautè aduertat, testes corrumpi ab amore, ab odio Rei; quin & perniciosiùs à proprio ingenio. C.6.§.5

Sycophantica delatio perniciosa semper fuit; vera, & pia olim & nunc sancta est. C.7.§.5

Habeat suos Curiosos in prouincijs qui rem sincerissimè deferant. C.7.§.7.n.20

Caueat solerter bonus Præfectus ne subditos infamet: nam bona opinio apud homines valde iuuat ad virtutem, cohibétque humanam licentiam ad delinquendum. C.8.§.19

Caput XVI.

Qualis debeat esse Iudex in ferendis sententiis.

Ne sit sententia extemporalis, atque adeò incauta C.2.§.3

Cor docile, & audiens, est pars eminentioris sapientiæ Superiorum. C.1.§.9.n.68

Ne humanus Iudex reum persequatur vt Deus; rimari præsumens cordis arcana, quæ sunt vltra hominum territorium. C.5.§.33.n.143

Reo inaudito, nec dæmones ipsos damnat omniscius Deus. C.2.§.11

Ratio est vigor iustitiæ, & potestatis. C 15. §.2.& 3

Iudices reciprocâ concordiâ iudicent; & modulentur sententias ad supremi Iudicis consultissimum iudicium. C.9.§.12.

Pœnam adulterat qui vnicum delictum multipliciter repetitâ pœnâ mulctat. C.13.§.14

Ne recordetur Iudex delicti semel condignâ pœnâ castigati: C.5.§.30.n.131. & 132

Non enim dantur characteres malitiæ, neque stigmata delictorum. C.5.§.10.n 41

Iudex non sit tutor pupillæ legis; sed legum Præses. C 9.§.12.n.65

Iudex cuius sententiæ parent reliqui, pareat ipse rationi. C 15.§.3

Caput XVII.

Augustus principandi honor.

Ne totus zelus Præsulis ferueat pro tuenda dignitate. C.15.§.22.n.106

Hominis ambitiosum obsequium plus honoris exhibet Iudici, quàm Numini. C.10.§.16

Subditorum obedientia sit fidei æmula. C.11. §.26

Deus imperat voce simili humano superiori. C.8.§.43

Qui Superiorum consilijs obtemperat, eiusmodi indebito obsequio, Deo videtur adulari. C.11.§ 27

Quia tantus est principandi honos, Regi, aut Superiori acerbior morte pœna est, illum à munere deponere, vt vitam priuatam deinceps agat. C.1.§.23.24.& 25

FINIS.

COPIA

COPIA
AD SACRAS CONCIONES
DE TEMPORE, ET DE SANCTIS.

PRÆFATIVNCVLA.

DISERTVM & excultum Concionatorem Aduoco ad hoc conceptaculum sacrarum Concionum; imperitum & rusticanum arceo. Porrò cùm huius operis theses morales aliorsùm versentur, necesse est vt multa è proprij ingenij penu depromat Concionator ad copiosiùs materiandam, & politiùs exornandam concionem. Ego digitum intendo ad themata; Tu idoneè sterne materiam, & sumptuosiùs adapta; de tuo supponens, quæ per compendium, (vt par est Indici,) perstrictim indicantur perito; imperito autem, & qui ex chartâ recitat, nil præter memoriam, & vocem afferens, nihil satis est, nisi illi suggeritur recitanda concio. Præterea aduerte, consultò eandem vnius paragraphi thesim, non semel adaptari duabus tribúsve concionibus, prout Euangeliorum opportunitas consimilia themata expetit: quod sæpe fiet absque repetitionis næuo; nam in eodem paragrapho plures suppetunt probationes: Selige quantum satis est, reliqua reserua tibi pro alia concione, cuius themata vbertim exatianda sunt, oneranda non sunt vsque ad fastidium Audientium. Denique aliquando iuuat paucula adnotasse in Euangeliorum excursu, & indotata consuetis allegationibus dimitti: tum quia sæpe non inidonea erit concionaturis ipsa adnotatio, etsi probationibus viduata; tum etiam quia non inamœnas earundem thesium probationes, fortè suggeret tomus alter, quem iam iam apparo super libro Estheris, Iudithæ æmulæ de animositate virtutis, & gloriæ felicitate.

Dominica I. Aduentus.

Lucæ 21.

SEueritas supremi Iudicij latè expenditur. C.16 §.18

Erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis. Astra orbantur luce, & caligat orbis, ne palàm videatur Deus exercens summos Iustitiæ suæ rigores; tanquàm erubescens seueriùs punire reprobos. C.7.§.14

Erunt signa in Sole, &c. Sol obscurabitur. Quia Christus est etiam homo, in summo splendore maiestatis dum splendidiùs lucet, aliorum fulgores interstinguit, quò se probet verum hominem? C.11.§.11

Et in terris pressura gentium, arescentibus hominibus præ timore. Timor Calamitatem amplificat & exaggerat. C.14.§.22. Timor veretur omnia, imaginatur omnia, quæ exacerbare possunt: malum anceps & dubium ab imaginatione timoris acerbiùs angit. C.14.§.23

Arescentibus hominibus præ timore. Plura elogia Timoris Dei habentur. C.2.§.20

Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione. Timebunt omnes? Iusti etiam timebunt? Iusti non tantùm timore, sed expectatione terrentur? Quin & tantus erit finalis Iudicij rigor, vt vel Deus ipse quasi confugere dicatur ad suæ misericordiæ asylum. C.7.§.22

Tunc videbunt filium hominis. Christi Dei irata facies sententiam fulminat damnatis, qui mitiorem æstimant gehennam, quàm videre iratum Christi vultum. C.16.§.19

Cum potestate magna, & maiestate. Quorsum tanta maiestas? Scilicet celebratur finale Iudicium, vt Christo Deo olim despecto, tribuatur summus honor, qui Iudicibus exhiberi solet. C.10.§.16

Ex alijs Euangelistis suppletur finalis iudicij narratio.

Stellæ cadent de cælo. In quem locum corruent? nam terra capere non potest amplitudinem astrorum. Verùm qui cadere incepit, desistere non solet vsque ad infimissimam, & ferè impossibilem ruinam. C.15.§.15

Discedite à me, &c. Sic propiùs reprobi hærebant Christi Regis lateri? Qui vltrò se ingerit Principum conspectui & lateri, Reproborum, aut Satanæ æmulus est. C.5.§.4.

Ite maledicti. O magnos Iustitiæ rigores! Diuturnior Dei patientia armat seuerioris iudicij iras. C.8.§.26

Ite maledicti in ignem æternum. Latè expenduntur ferallissima gehennæ cruciamenta, C.16 §.20

Ite maledicti. Acerbiùs torquet pati titulo damnationis. C.11.§.15

Tunc dicet Rex. Rex iratus dicitur ad exaggerandos iudicij rigores. C.6.§.4

Tunc dicet Rex. Apparet cum potestate & maiestate amplissima ad restaurandum apud homines dedecus tantæ patientiæ, qua eorum pec-

Dirigite

In Circumcisione Domini.

Lucæ 2.

In Epiphania.

Matth. 2.

ne

Dominica infra Octauam Epiphaniæ.

Lucæ 2.

Dominica II. post Epiphaniam.

Ioannis 2.

Index Concionatorius.

Dominica in Septuagesima.

Matth. 20.

Dominica in Sexagesima.

Lucæ 8.

Exijt

Dominica in Quadragesima: & in festo 40. horarum.

Lucæ 18.

Victoria

Feria VI.à Dominica I. Quadragesimæ.

Ioannis 5.

Dominica II. Quadragesimæ.

Matthæi 17.

virtute eminentiores fauoribus auget præ cæteris. Nam superior nimis æquus, iniquus videtur: dispar meritum non æquali beneuolentiâ tractandum est. C.15.§.29

Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum & Ioannem. Et cur cæteros Apostolos sanctitate præstantes, præter Iudam, non assumit? Scilicet ne si vnus Iudas relinqueretur, daretur illi occasio prodendi Magistrum, ob sui infamiam publicatam. C.4. §. 2. & C.16.§.3

Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum & Ioannem. Quia reliqui Apostoli ingloriè omittuntur, euigoratur eorum virtus, & velut fascinatur. C.4.§.3. C.5.§.16

Et duxit illos in montem excelsum. Vt à difficultate adeptionis, dulciùs sapiat gloria possessionis. C. 16. §.37

In montem excelsum seorsum. In secessu fruuntur gloriâ, quam negotiosi homines inueniunt in vitâ omnibus exprompta, & negotiorum tumultu obsessâ. C.4.§.17

In montem excelsum seorsum. In secessu à frequentia hominum, & negotiorum tumultu, inuenitur locus gloriæ. C.5.§.17

Et transfiguratus est ante eos. Testes quærit ad glorias transfigurationis, & Resurrectionis, non ad ignominiam Passionis: nam ignominia sine teste creditur; gloria ocularis testibus publicata vix persuadetur. C.13.§.19

Et resplenduit facies eius sicut Sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Quare summa gloria Beatitudinis explicatur comparatione torrentis solis, aut algentis niuis, quæ molestiam ingerunt propè existentibus? Profectò cœlestis beatitudinis felicitas adeò excellit, vt præ magnitudine æmuletur humanas infelicitates. C.16.§.24

Et resplenduit facies eius sicut Sol, &c. Cur non verbis explicat Christus supernæ beatitudinis gloriam: sed videndam obiicit? Num Verbo diuino verba desunt ad dignè explicandam summam gloriæ felicitatem? C.16.§.25.n.137

Et resplenduit facies eius sicut Sol, &c. Sicut Sol splendet Christus, & mox Solem oppansâ nubeculâ obtenebrat? Quid? dedignatur videri sicut alius, & quà homo est, exemplarem gloriam expetit? C.11.§.10

Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias loquentes cum Iesu de excessu, quem completurus erat in Hierusalem. Ærumna procul spectata, *excessus* dicitur: dum eam quis patitur, non adeò angit. *Los lejos del trabajo son mas venosos.* C.14.§.22.& 23

Loquebantur de excessu. Inter summas Thaboris glorias recensetur excessus Passionis: nam in acerbiori calamitate deliciatur iustus lætitiâ beatitudinis æmulâ. C.16.§.11.& 12

Et ecce nubes lucida obumbrauit eos. Lux obumbrat, an vmbras pellit? At creata lux lucere ambit ex alienâ caligine. C.1.§.27.& 28.& C.3.§.12

Ipsum audite. Et audientes discipuli ceciderunt. Similis vox Patris audita est in Iordane, & neminem terruit; quam ob causam Discipuli miraculis adsueti, auditâ hac voce, pauidè corruunt? Num quia iubentur, vt obediant homini glorioso, qui à gloriæ dotibus impassibilis tunc erat, & ideò non præsentiscit in se rei imperatæ difficultatem? C.12.§.15

Ceciderunt in faciem suam. Visâ gloriâ corruunt in terram, nec illam ampliùs vident super faciem suam corruentes. Visa gloria sic exanimat discipulos? Scilicet tanto contẽplatæ gloriæ amore alliciuntur, vt ne ab illa excidãt, exinde vale dicũt terrenæ felicitati, & vltrò se destinant acerbioribus vitæ calamitatibus. Fortè hac de causâ vbi vidẽt beatitudinis gloriã, statim exanimes corruunt C.12.§.6

Neminem viderunt, nisi solum Iesum. O felix, qui solum videt Iesum, cætera cæcus est! Sanctorum proceres piè ambiunt vni Christo viuere, non sibi. C.9. §.41

Nemini dixeritis visionem. Quid? erubescit beatitudinis glorias ante Passionis ærumnas: C.16.§.8

Nemini dixeritis visionem. Silentium indicit, ne cæteri Apostoli ægrè ferant inæqualitatem fauoris erga aliquos, non erga omnes. C.15.§.5.& 6

Respondens autem Petrus. Non interrogatus respondet: & ita extra chorum prosilit: vnde insipientiæ arguitur ab Euangelista.

Ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et vox de nube dicens: Hic est filius meus Dilectus. Obumbratur & velut absconditur Christus, ne coràm laudetur. Profectò apud homines dissimulata laus est vrbana laudatio, & laudandi ingenium: qui coràm laudat, tacitè culpat laudibus? C.13.§.31

Tibi vnum, Moysi vnum, &c. Nimis adulatur Moysi Petrus: nec secundum tabernaculum illi extruit, sed *vnum*: nam secundum post primũ est, & ignominiam habet posterioris. Vel à se ipso secundum esse, inglorium cuique est: nomen primi ambitur ab omnibus. C.2.§.10

Feria IV. à Dominica II. Quadragesimæ.

Matthæi 20.

PRior pars huius Euangelij locupletata est in Dominica Quadragesimæ; posterior verò vbertim expenditur pro Festo S. Iacobi Apostoli. Recognosce ibi notata.

Feria VI. à Dominica II. Quadragesimæ.

Matthæi 21.

PArabolam. Christum Deum dedecere videtur in parabolis loqui: nam parabola est velut effictus sermo; fictio autem poëtarum fabulis adsimilis est. At mysterium Incarnationis, & Redemptionis, de quò hîc, quasi ficto sermone explicandus erat: Nã vsque adeò sunt augusta nostræ Religionis mysteria, vt præ rei sublimitate imitari quodammodò videantur fabularũ licentiam? C.8.§.2

Homo erat paterfamilias. Appellatur Deus Paterfamilias, vt solers eius prouidentia erga homines, velut propriam familiam publicetur: Nam diuina prouidentia est hominibus tanquam ærarium, & panarium indeficiens. C.12.§.8

Plantauit vineam, & sepem circundedit ei. Sepem appellat Angelorum auxilia: nam Angeli erga homines diuina officia, & Paracleti munus obeunt. C.13.§.14

Sepem circundedit ei. Id est, *custodiam Patrum iustorum.* Maceria & custodia non culpat vineam, sed illam adornat: nam pretiosa custodiuntur, vilia prostituuntur. C.12.§.4

Fodit in eâ torcular. Illustris Sanguis Christi in Eucharistiâ arcanè designatur. Porrò sicut merita accipientis Eucharistiam Eucharisticum calicem coronant; ita demerita proculcant. C.5.§.18

Et ædificauit turrim. Id eſt, legē. Non multas extruxit turres, ſeu leges: quia legū paucitas diſciplinā cōſtruxit, & eſt anticipata venia inobediētię. C.4.§.5

Cùm autem tempus fructuum appropinquaſſet, miſit ſeruos ſuos, &c. Ante tempus fructuum boni operis fructum exigit Deus? Scilicet ante opus exigit pium operis propoſitum, quod præmaturè gaudete dicitur operis priuilegio. C.13.§.11.& 12

Miſit ſeruos ſuos ad agricolas; vt acciperent fructus eius. Tam facilè ſoluitur pecuniæ debitum, vt mittat accipere non exigere? Imò poſt exactionem vix accipiet: nam qui alienam ſubſtantiam debet, ra- rò aut nunquam reddit. C.2.§.18

Miſit alios ſeruos plures prioribus: & fecerunt illis ſimiliter. Vſque adeò temeraria eſt humana malitia, vt peruerſe diuinam bonitatem æmulari præſumat. C.16.§.16

Nouiſſimè autem miſit filium ſuum. Scilicet quò magis inimicos, magis diligit. C.1.§.35

Miſit filium ſuū. Tanti patris nobilis filius, tanti cenſus vnicus hæres, non detrectat officium, quod obierant ſerui: nam vera virtus negligit has inaniſſimæ ambitionis nugas. C.8.§.23

Dicens: Verebuntur fortè filium meum. Quid? Deus certò neſcit quid operatura ſit impudens agricolarum malitia? Cognoſcit planè. Sed non prædamnat demerita: nec dicitur ad condemnandum extrinſecùs, vti perſpicaciæ ſuæ notitiis. C 5.§.33

Hic eſt hæres: venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Fatuum planè conſilium: nam occiſo filio, ſupereſt pater eius, qui vlciſcetur tantæ nequitiæ facinus, & hæreditatem aliis dabit. At tanta eſt occiſi filij bonitas, vt munificentior ſit erga ſuos carnifices? C.9.§.11.n.64

Hic eſt hæres: venite, occidamus eum. Humana malitia Deicidium intentat? Planè audet ſupra proprias vires. C.6.§.16

Hic eſt hæres: venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Profectò ſtulteſcit agricolarum auaritia: neque enim è præda locupletum, ſed ex pauperum rapinis diteſcunt homines. C.3.§.4

Eiecerunt eum extra vineam, & occiderunt. Et cur non eum occiderunt in vineā? ô impudens delinquendi licentia: ac ſi parum foret clanculùm peccare, impunè audent in publico flagitioſiùs delinquere.

Eiecerunt eum extra vineam, & occiderunt. Extra vineam, quæ eſt Eccleſia, ipſi exeunt, dum flagitioſum facinus intentant: nam inſignis peccator ſemichriſtianus dicitur. C.8.§.34.n.126

Eiecerunt eum extra vineam, & occiderunt. Vides quàm vilipenderint bonum patremfamilias negando fructus, cædendo ſeruos, occidendo filium, &c. Profectò ſuā ſibi patientiā quaſi detrahit Deus, & honore miſerendi contumeliam diſſimulandi repræſentat. C.8.§.27

Cùm venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Non facilè inuenitur digna pœna tantæ malitiæ, diu toleratæ benigniſſimā patientiā. Porrò diuturna, muta, & miſericors Dei patientia armat diuinas iras ad ſeueriorē vindictam C.8.§.26

Malos malè perdet. Benè perditur, qui punitur ad emendationem; malè perditur, qui à ſupplicio deterior fit, & à medicinā ægrotat.

Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Non tantùm punit Iudæos, auferens ab illis regnum; ſed etiam illud aliis donando. Felicitate gentilium punit Hebræorum obſtinationem. C.3 §.13

Dominica III. Quadrageſimæ.

Lucæ 11.

ERat Ieſus eijciens Dæmonium. *erat* animoſam & validam reſiſtentiam denotat. Quid? opus fuit toto omnipotentiæ diuinæ conatu ad Dæmonem expellendum? Quorsùm tam impensè procurat diabolus diu hærere huic homini, niſi quia peracerbè fert deponi à principatu: nam Regi, aut ſuperiori acerbior morte pœna eſt à regimine deponi. C.1.§.25.& 24.& 23

Et illud erat. *erat* diuturnitatem importat. Nam quia ſemel & iterum deliquit, peccandi conſuetudo malitiæ characterem imprimit? C. 10. §.12.num. 76. Eſtne conſuetudo libera quædam neceſſitas, & prophetia vlterioris delicti? C.14. §.13

Et illud erat mutum. Homo mutus erat, non Dæmon: tanta eſt humanæ linguæ malitia, vt Dæmon hominis linguam ſibi adſcribat, ſitque linguatus humanā voce ad explicandam linguæ malitiam. C.9.§.28

Et illud erat mutum. Diabolorum diſertiſſimus videtur, qui ſaltem non fruſtra publicat malum, quod prauè fecit. C.2.§.4 n.13

Et ſurdum fuiſſe teſtatur alius Euangeliſta. Quid? officia pietatis præſtat malus Dæmon: Optandum planè eſt vt homo pudicus habeat aures crudas, & ſurdas. C.12 §.17

Et cùm eieciſſet Dæmonium, locutus eſt mutus. Adhuc mutus dicitur, qui iam habet expeditam linguam? Conſuetudo fecit aliam naturam? Malè natura dediſcitur. C.10 §.12.n.78

Et cùm eieciſſet Dæmonium, locutus eſt mutus: & admiratæ ſunt turbæ. Quid admirantur turbæ, quod homo iā à miraculo non mutus loquatur? Forte admirantur Chriſtum reſtituiſſe muto linguam: nam lingua eſt mundus iniquitatis, alea ad Vitium, & Vitiorum fomes. C.9.§.28

Locutus eſt mutus: & admiratæ ſunt turbæ. Qui à Chriſti Dei miraculo linguam habet, procul dubio benè loquebatur. Forſitan admirantur turbæ hominē benè, & bona loquentem. Hoc vſque eò arduū homini eſt, vt diuinum Verbum ante Incarnationem corporatum dicatur apparuiſſe, vt ex tunc quaſi ediſceret benè loqui? C.3 §.27.n.136

In Beelzebub principe Dæmoniorum eijcit Dæmonia. Quare Euangeliſta contumelioſum hoc Chriſti probrū enarrat, dū procurat publicare ſummas eius laudes? Num homines vſque adeò ſunt proni ad credendum aliorum contumelias, vt credant Euangelio, ne diſcredant contumelias? C.18.§.38. num.140

In Beelzebub principe Dæmoniorum eijcit Dæmonia. Vnde tam celebre fuit hoc miraculū excantati Dæmonis; ſiquidem publicatum fuit ſimul cū hac probroſa contumelia? Profectò detractio artificiū eſt publicandæ, & amplificandæ laudis. *Pongaſe la alabança en eſtylo de murmuraçion.* Et ita faciliùs propagabitur, & feliciùs incrementabitur. C. 13. §.21

Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum, dixit. Palàm obmurmurant Iudæi & ad earum cogitationes attendit? Intentio quā quis probrum iactat, plus ſæpe ferit, quàm ipſa contumelia.

Dixit. Opportunè Chriſtus ſileret, dum ſuas contumelias audit, vt ſilentium eius foret nobis exemplar. Profectò obmuteſcere debet lingua hominis, dum iniuriis laceſſitur, ne perdatur linguæ harmonia:

Feria IV. à Dominica III. Quadragesimæ.

Matth. 19.

Feria VI. à Dominica III. Quadragesimæ.

Ioannis 4.

IEsus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Id est, sic fatigatus, sedebat: Non dicitur fatigatus in æstu & labore itineris; & fatigatus dicitur dum sessione requiem procurat? Vsque adeò inops gaudij est ipsa possessio voluptatis humanæ, vt spe voluptatis potiùs quàm ipsa possessione deliciemur: Nam humana voluptas non possessa suspiratur, possessa fastiditur. C. 1. §. 18. & 19

Venit mulier Samaritana. Erátne anonyma? quare tacetur eius nomen, quod ad historiæ decorum scribendum foret? Quid? Cauet Euangelista vel à nomine impudicæ fœminæ, ne aërem toxicet malè dulci luxuriæ veneno? C. 12. §. 14

Da mihi bibere. Et cur petit Christus quod scit non fore illi concedendum? Scilicet piè ambit petitionis repulsam, quæ acerbè admodum auditur ab omnibus. C. 12. §. 9

Da mihi bibere. Fatigatus Christus præ sudore itineris, & sitis æstu; sicut sub Diabolo esurit in deserto, ita sub Samaritide sitit. O dura necessitas, quæ ad hæc quasi indecora impulit Christum Deum! C. 8. §. 18. n. 71

Vade, voca virum tuum. Quid opus est præsentia viri, vt vxor exiguo dono muneretur à Christo? Num fœmina, nisi præsente, & adnuente marito, nihil omnino recipere debet? Timeat pudica fœmina munerum præstigias. C. 4. §. 13. n. 52

Quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir. Aspera auditu verba, & quæ amicissimum quemque auerterent; & tamen Christus arctiùs conciliauit Samaritanæ beneuolentiam: nam qui per solam gratiam vult placere, deuenustat beneuolentiæ artem; obiurgationibus mulcet Christus. C. 1. §. 6

Domine, vt video, Propheta es tu. At quiuis è populo prophetat alienam luxuriem: nam libido gustata quædam velut prophetia est vlterioris libidinis. C. 14. §. 12

Domine, vt video, Propheta es tu. Sic ingeniosè putabat occultasse cæcam libidinem. Porrò lasciuia, etsi cadauer rationis sit, stultè ingeniosa est. C. 12. §. 21

Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus. Quis adoret quod nescit? quomodo quis poterit colere quod ignorat? Scilicet ignorat Deum, qui localem Deum putat, (hic est germanus loci sensus:) Nam bonus mundi rector æquè est beneuolus in omnes: & æmulus præfecturæ stellarum, se totum exhibet singulis. C. 15. §. 5. & 6

Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu, & veritate. Veros adoratores appellat, qui negotioso rerum tumultu amandato, in secessu viuunt soli Deo: ac si ferè reliqui homines à superbiæ ambitu, pluris æstiment dignitates, quàm sanctitates? C. 5. §. 17

Et continuò venerunt discipuli eius, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Priuilegium Christi fuit, vt nec temeritas maleuolentiæ ausa fuerit sinistrè cogitare de eius pudicitia. At discipuli admirantur, quòd cum fœmina loquatur. Sic cautè, (ob nostram eruditionem, non ob sui periculum) agebat cum fœminis Christus. C. 8. §. 46. & C. 13. §. 26. à num. 132

Venite, & videte hominem, &c. Non ambit ipsa suadere Euangelij doctrinam Samaritanis. Num quia prædicantis libido deuenustat Euangelium, & illud facit apud homines incredibile? C. 11. §. 40. & 41

Venite, & videte hominē, &c. Ex Samariæ scorto sublimatur ad Euangelistæ officium? De nemine desperandum est, neque enim dantur characteres malitiæ. C. 5. §. 10

Numquid ipse est Christus? Tam procliue est homininibus de aliis prauè cogitare, & obmurmurare, vt vel boni dubitatio, bonum indubiè probet: *Numquid ipse est Christus?* ait, & populariter creditur esse Christum. C. 13. §. 19

Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter Verborum mulieris testimonium perhibentis. Augusta planè Euangelij laus est, non deuenustari impudico Samaritanæ ore; sed à vili scorto persuaderi. C. 14. §. 6

Multi crediderunt Samaritanorum propter Verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia quacumque feci. Fortè leuitatis insimulari possent vrbani homines, eò quòd Euangelium arduum creditu susceperint propter prædicationem vilis fœminæ. At ne non credant veros esse defectus, quos de Samaritana dixit, vltrò suscipiunt Euangelij doctrinam. Tam pronum est hominibus credere aliorum delicta! C. 13. §. 25

Dominica IV. Quadragesimæ.

Ioannis 6.

CVm subleuasset ergo oculos Iesus. Sic demissè gerebat oculos, vt in frequenti virorum ac mulierum multitudine oculos subleuasse tanquam aliquid nouum notarit Euangelista. Hæc oculorum Christi supernacanea cautela, sit nobis necessaria eruditio. Nam oculorum vaga licentia nobis fomes est ad libidinem, & passiua scortatio. C. 9. §. 16. & C. 8. §. 45

Dicit ad Philippum. Cur ad comparandos sumptus ad tot millium cibationem, Philippum interrogat? nisi quia Philippus peritus fuerat negotiator: periti autem negotiatores vel de infœcunda eremo fructus faciunt. C. 2. §. 7. n. 15

Vnde ememus panes, vt manducent hi? In vasta eremo versabantur, nihil cibi secum detulerant, toti penduli ex prouidentia diuina. Verùm opulentia omen est indigentiæ; indigentibus verò sperantibus in Dei prouidentia, nihil vnquàm deest. Vnde humana subsidia aufert Deus, ne deficiat vberior abundantia. C. 12. §. 8. n. 33

Vnde ememus panes, vt manducent hi? Superior impransus sollicitè curat de subditorum sufficienti, & abundanti annona: Scit enim ab experientia necessitatis malum. C. 12. §. 15

Vnde ememus panes, vt manducent hi? Anteuertit Christi prouidentia subsidij præbendi preces, ne quisquam præcurrat pietati diuinæ. C. 13. §. 8

Vnde ememus panes, vt manducent hi? A nemine rogatur, vt faciat cibationis miraculum: nam ipsa muta necessitas precum vices solerter obit. C. 9. §. 33

Vnde ememus panes, vt manducent hi? Aduerte turbam hominum valde negligere curam alimoniæ necessariæ, neque vllius vocem auditam, quæ famē triduì significaret: at bonorum temporalium neglectus, oratio efficax est ad illa impetranda. C. 9. §. 24

Accepit

Feria IV. à Dominica IV. Quadragesimæ.

Ioannis 9.

pedes institis. Quorsum vincula in gloria resurrectionis Lazari? Planè probrosa alioqui vincula, coronæ sunt,& monilia pulcherrima. C.6.§.9. num.41.& 42

Et facies eius sudario erat ligata. Sic celat Deus beneficium, & abscondit ab oculis, vt augeat ad gratiam.C.9.§.21

Soluite eum, & sinite abire. Quem obligat beneficio, soluit gratitudinis vinculis?Donans beneficium, condonat gratitudinis solutionem? Id Deus facere solitat in grandioribus donis, ne homo soluendo non sit? C.5.§.21

Dominica in Passione.

Ioannis 8.

QVis ex vobis arguet me de peccato? Christus solerter procurat satisfacere Iudæorum suspicionibus', quas de se finistrè conceperant. Quia non bona suspicio leuiter concepta, graue famæ detrimentum est,& quasi præpropera damnatio. C.13.§.18

Quis ex vobis arguet me de peccato? Vel æmulorum suspiciones,quæ odij licentiâ liberè phantasiantur contra famam aduersarij, sistit Christus tanquam innocentiæ suæ testes.C.13.§.10

Quis ex vobis arguet me de peccato? De peccato argui non potest verè, quia non potuit in peccatum labi: nam vel potentia ad peccandum, peccati suspecta est.C.21.§.33

Si veritatem dico, &c. Quia inculpatè vixit, ideò euincit veram doctrinam prædicare: nam bona fortuna veritatis est adstrui probitate illam docentis.C.11.§.48.n.234

Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Fortè ideo non credunt, quia veritatem dicit. Nam homo faciliùs credit rebus specie tenus falsis, quàm meracissimæ veritati.C.11.§.23

Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Vides quàm malè tractatur veritas, quæ tandem hostes detriumphauit? Nam etsi veritas tanquam subornata recusetur, inhonestè constupretur, & atrociter interficiatur: tamen viuit, imperat, & Virgo est.C.11.§.4. Vbi plura de veritate.

Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Dei Verbo ore testanti meracissimam veritatem, non creditur; & populariter creditur calamo idipsum attestanti? Calamus veracior est,quàm lingua?Dei lingua mutari potest in calamum,vt fidem habeat apud homines? Sic humana lingua suspecta falsitatis est? C.5.§.5

Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Qui ex Deo est, Verba Dei audit. Hæc seuerior reprehensio Iudæos non emendauit, sed irritauit aduersùs Christum. Nam reprehendentis seueritas sæpè non emendat,sed irritat subditum, illúmque armat aduersùs Præpositum.C.16.§.14

Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & Dæmonium habes? Egregiè laudatur Christus apud probos, dum ab impiis vituperatur. C.11. §.42

Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & Dæmonium habes? Qui in disputationibus contumelias iactat in aduersarios, se ab illis victum publicat.C.5.§.38

Ego Dæmonium non habeo. Quare Christus non tacet dum culpatur? Num magis elucet Christi virtus dum probrosis contumeliis impetitus,pacatè loquitur,quàm si omnino taceret?C.6.§.7

Ego Dæmonium non habeo. Quam ob rem non refutat probrosum Samaritani nomen? Scilicet Samaritani nomen pietatem dissimulanter insinuat,quam sic piè exambit Christus, vt honore miserendi venustet probri contumeliam. C.8. §.47.n.101

Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit. Nam homo verè pius,etiam in senili ætate, ætatem restaurat iuuentutis.C.12.§.18

Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Nam peccatum mortis pignus est. C.11.§.10.Et impius peccando, inferni lacum sibi aperit,& effodit.ibi,§.21

Amen dico vobis antequàm Abraham fieret,ego sum. Obstinatè discredunt Iudæi. Num quia laus propria ænigma est?C.13.§.23

Feria IV. à Dominica in Passione.

Ioannis 10.

FActa sunt encænia in Hierosolymis. Encænia, id est, *festum renouationis.* Virtus peccato diruta renouetur,vt sit vetustate nobilis,nouitate felix:quin & beatitudinis gloria quodammodò renouari dicitur,& Verbum olim genitum, hodie gignitur.C.11.§.58.n.277

Et ambulabat Iesus in templo,in porticu Salomonis. Extra templum versatur Christus, ne videat sacrosanctum Dei templum fieri occasionem libidinis, & licentiam luxuriæ,vbi oculi,verba,nutus scortantur impiè. C.6.§.26

Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. Extra templum versatur Christus; ne vel respondendo pietati interrogantium de doctrina cœli, vel satisfaciendo calumniatoribus,cogatur loqui in templo Dei.C.6.§.27

Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dixerunt ei, &c. Consultò plures Iudæi accedunt, dum astutè Christum ambiguis interrogationibus adoriuntur: nam si vnus accederet, fortè accederet nemo; nam homo ab astutia multiplex,homo integer non est. C.1.§.36

Quousque animam nostram tollis? Non Christi virtus, sed peccati malitia tollit à te vitam tuam. C.11. §.10

Quousque animam nostram tollis? Dolo Christum superare præsumunt. Sed qui dolo vincit, planè vincitur,priusquam vincat.C.5.§.2

Quousque animam nostram tollis? Inuidi Iudæi non fatigantur dubietate aduentus Christi,sedChristi gloriis infelicitantur.C.13.§.34

Quousque animam nostram tollis? Ambiguâ expectatione cruciantur, quia spes protracta est difficilis Dæmon, & gehennæ æmula.C.8.§.30.Vbi habes multa de molestiis suspensæ expectationis.

Si tu es Christus,dic nobis palàm. Virtutis gressibus accedere simulant. Time scandalum à fucata, & falsata virtute.C.1.§.32

Respondit eis Iesus: loquor vobis, &c. Non detegit & publicat Christus Iudæorum cauillos, qui necdum satis publici erant.Quia bonus superior soli sibi scit non satis notos subditorum, defectus. C.8.§.21.& 22

Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Non tam pro se allegat verba,quàm opera.Num quia quidquid à lingua suspectum falsitatis est?C.5.§.5

Opera

Feria V. à Dominica in Passione.

Lucæ 7.

Pro Oratione Christi factâ in horto.

Lucæ 22.

S.Petri negatio, & lachrymæ.

Lucæ 21.

Pro bono latrone.

Lucæ 23.

Feria V. In cœna Domini.

Ioannis 13.

Feria II. in Resurrectione.

Lucæ 24.

Dominica in Albis.

Ioannis 20.

In Litanijs maioribus, & minoribus.

Lucæ 11.

In die Ascensionis.

Marci 16.

In die Pentecostes.

Actorum 2.

Sicutque

In festo S. Trinitatis.

Matthæi 25.

In festo Corporis Christi.

Ioannis 6.

PRO SANCTIS.

In festo S. Andreæ Apostoli.

Matthæi 4.

Pro S. Francisco Xauerio P.N.

Lucæ 12.

In festo Præsentationis B. Mariæ Virginis.

Lucæ 11.

An

Pro S. Nicolao.

Matthæi 25.

In festo immaculatæ Conceptionis Deiparæ.

Matthæi 1.

Lege quoque §.4.vbi disputatur,an ficut Maria nullam vnquam habuit propenfionem ad culpam, aliquem habuerit fomitem ad virtutem?

Et §.19. Vbi Maria dicitur ferpentis Dæmonis ferpens fœmina, torturarum pauor, & dæmonum arcanior geh enna.

Et C.14. §. 10. Prælium tacitè dehoneftat vincentem: fine pugna vincere, faftigium victoriæ eft, & victoria Virgo.

Euangelium huius fefti habetur expenfum in fefto Natiuitatis Deiparæ.

In feſto Expectationis.

Adi feftum Annunciationis.

In feſto S.Thomæ Apoſtoli.

Recognofce adnotata pro Dominica in Albis.

In feſto S. Sebaſtiani.

Lucæ 6.

D*Eſcendit Ieſus de monte,& ſtetit in loco campeſtri.* Ducturus homines, ad vallium humilia defcendit:nam humilitas facit fidem amabilem, & ingenium eft amplificandæ gratiæ.C.9.§.32

Et turba diſcipulorum eius. In difcipulorum collegio eft etiam turba:In confeffu doctiorum, & difertorum vulgus etiam inuenitur?

Ab omni Iudæa, & Hieruſalem. Ac fi Hierufalem effet tunc extra Iudææ terminos. At Hierufalem Regum erat curia. A Hierufalem, feu Regum curiâ exeunt, vt fint idonei ad virtutem. C.5.§ 36

Qui venerant,vt audirent eum,& ſanarentur à languoribus ſuis. Veniunt vt audiant Verbum Dei, & ita fanentur ab humanis languoribus:quia Chriftus medicus eft fanans rationis pharmaco. C. 1. §.5. num.45

Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & ſanabat. Chriftus enim Pæonius medicus eft,ægrotæ animæ incantator egregius. C.1.§.5.n.46

Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat. Hanc virtutem faciendi fanitates, fanctis fuis Chriftus communicauit: nam fanctorum reliquiæ funt virtutis fanctorum compendium, & humanarum calamitatum afylum.C.16.§.39

Virtus de illo exibat. Virtus à Chrifto exiit, an emittitur? At exiiffe confultò dicitur ad publicandam precariam Orationis omnipotentiam. C.4 §.21

*Et ſanabat omnes.*Non diuites,non proceres tantùm; fed omnes.Indifferentem benignitatem exhibet Chriftus.C.15.§.5.& 6 & C.4.§.5

Et ipſe eleuatis oculis in diſcipulos ſuos. Ad virtutis faftigium euecti funt Difcipuli, vt Iefus oculos ad eos attollat?An tanta eft aliquorum fanctitas, vt illi Chriftus Deus velut inuidere poffit? C.8. §.16

Et ipſe eleuatis oculis in diſcipulos ſuos dicebat: Beati pauperes,quoniam veſtrum eſt regnum Dei,&c. Oculis fufpicit,& ore laudat difcipulos.Nam opportuna laudatio,aut prophetia eft meriti,aut merita cudit: optimúmque fæpè inuenit, aut facit. C.15.§.19

Beati pauperes, &c. In fefto omnium Sanctorum reperies,quod inexpenfum hîc omittitur.

In Conuerſione S. Pauli Apoſtoli.

Matthæi 19.

E*Cce nos reliquimus omnia.* Fugitiuæ diuitiæ vera bona non funt: maximi autem æftimanda, vt habeas quid relinquas pro Chrifto.C.16.§.28. n.153.& 154

Ecce nos reliquimus omnia. Ecce Apoftolorum meritum. Attende ad præmium: *Centuplum accipietis.* Diuitiæ reiectæ mer itum funt, & ipfæ abundantiùs poffeffæ,præmium? meritum eft reiectio rei non bonæ,& præmium erit eiufdem rei non bonæ augmentum?C.16.§.28.n.153

Ecce nos reliquimus omnia. Honoribus, & diuitiis expoliat Euangelij duces: nam gloria,& opulentia valentiffimum quemque exarmat, ne amittat quod magni æftimat. Audaciùs adit pericula,qui nil habet,quod amittat.C.11§..45

Ecce nos reliquimus omnia. Nam opulentia, peccandi fomes eft,& licentia delinquendi.C.15.§.12

Ecce nos reliquimus omnia. Omnia relinquunt,ne aliquid illis defit.C.12.§.7

Quid ergo erit nobis? Quid follicitus eft de annonâ pauper,cui diuina prouidentia eft panarium, & ærarium indeficiens?Melius fibi prouidet pendula fpes de diuina prouidentia, quàm ipfa rerum temporalium poffeffio.C.12.§.8

Quid ergo erit nobis? Que a de ſer de vn pobre? Porrò pauper non folùm inopiâ premitur; fed delictis etiam obnoxius eft apud homines: & vt fic dicam,paupertatis reus.C.14.§.8

*Quid ergo erit nobis?*Magnifica munera fperant à Deo ob paupertatem.At apud terrenos principes,Habe,vt habeas.C.12.§.5.Apud Deum,qui nihil habet,vbertim habebit.C.12.§.7.& 8

*Ecce nos reliquimus omnia.Quid ergo erit nobis?*Scilicet vendunt Chrifto diuitias fuæ paupertatis:quam tanti æftimãt,vt non inueniãt præmiũ paupertati æquale. Profectò pauper vfque adeò fuâ inopiâ diues eft, vt in anguftiori inopiâ poffit pro Deo opulentus velut fideiuffor exiftere. C.10.§.6

Ecce nos reliquimus omnia.Quid ergo erit nobis? Inidoneum pretium pro cœlo offert, qui omnia fua non offert.C.16.§.26

Amen dico vobis,quòd vos,qui ſecuti eſtis me,&c. Et cur nõ repetit,qui *reliquiſtis omnia?* An quia relictũ feculi ftatũ vel refpicere periculofum eft? C.13.§.28

Amen dico vobis,quòd vos,qui ſecuti eſtis me,&c.Quare non repetit,qui *reliquiſtis omnia,*An quia Apoftoli erant pauperculi,& inualidi, & inde diuitum præda?Non computat tanquam fpontè relictum, quod inuitè rapiendum mox erat à diuitibus, fi non relinqueretur?C.3.§.3.& 4

Vos qui ſecuti eſtis me,ſedebitis ſuper ſedes,&c.Cur non recenfet ad meritum dignitatis iudiciariæ,omnia reliquiffe? an quia iudex pauper, proditor folet effe iuftitiæ?C.2.§.14

Sedebitis,& vos ſuper ſedes duodecim,iudicantes,&c.Summum iudicum honorem illis largitur in præmiũ: nam hominum ambitiofum obfequium,plus honoris fæpè exhibet Iudici,quã Numini.C.10.§.16

Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim,iudicantes,&c.Pro diuitiis relictis, honores tribuit? difpar planè compenfatio.At hodie mundialis honor diuitiis comparatur,opibus conftat:quafi idem foret,diuitias reliquiffe,ac reliquiffe honores.C.15.§.14

Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes. Vide quàm præclara merita exigit Deus,vt quis euehatur ad Ecclefiæ dignitates. Nã homo muneribus fupra

In festo Purificationis B. Virg.

Lucæ 2.

Pro SS. Paulo Ioanne, & Didaco, Iaponiæ, & nostræ Societatis protomartyribus.

Pro S. Matthia Apostolo.

Matthæi 11.

In festo S. Iosephi Deiparæ Sponsi.

Matthæi 1.

In festo Annunciationis B. Mariæ Virginis.

Lucæ 1.

In festo Inuentionis S.Crucis.

In festo B.Ludouici Gonzagæ P.N.

Lucæ 12.

In festo Apostolorum Petri, & Pauli.

Matthæi 16.

Et

In festo Visitationis B. Mariæ Virginis.

Lucæ 1.

In festo S. Mariæ Magdalenæ.

Adi Feriam 5. à Dominica in Passione.

In festo S. Iacobi Apostoli.

Matthæi 20.

In festo S.P.N. Ignatij.

Lucæ 12.

In festo Assumptionis B. Mariæ Virginis.

Lucæ 10.

In festo S. Bartholomæi Apostoli.

Lucæ 6.

Et

In festo S. Augustini Episcopi & Doctoris.

Matthæi 5.

adulari videtur qui consiliis obedit? C.11.§.27

Qui fecerit & docuerit: hic magnus vocabitur. Tantus est Augustinus, vt non timeat à suis prælatissimis gestis, vt res & nomen Magni illi detrahatur. C.1.§.12

Ad prædicandas S.P. Augustini augustas laudes, lege C.1. §. 2. quæ de S.Hieronymo scribuntur. Plura etiam vltrò accommodati possunt ex C.8.§.11

Qualis debeat esse strenuus Ecclesiæ Doctor, sapientiâ, moribus, eloquio, vbertim traditur. C.11. à §.46.vsque ad §.65

In festo Natiuitatis B. Mariæ Virginis.

Matthæi 1.

Liber generationis Iesu Christi. Generatio Christi texitur in huius libri exordio; & totus liber continet virtutes, & miracula Christi? Fortè aptiùs ab his titulus faciendus erat libro? At liber generationis Iesu Christi dicitur, quia in eo continentur eius illustrissima opera. Porrò recens cuiusque virtus generosam eudit nobilitatem. C.8.§.6

Filij David, filij Abraham. Posteriori loco nominandus erat Abrahamus, totius Hebræi populi caput? Inurbanè videtur actum cum tanto Patriarcha. At virtus negligit has ambitionis nugas. C.8.§.23

Filij David, filij Abraham, &c. Cur tot Patriarchas, Reges, Duces recensentur in Christi genealogia? estne ambitio ostentandi ingenuam nobilitatem, an studium publicandi se ab illustri nobilitate nasci vectigalem, & stipendiarium miseris hominibus? C.9.§.10

Iudas autem genuit Phares, & Zaram. Cur fit mentio Zaram, qui nihil attinet ad Christi generationem? An quia Deus vel vmbram meriti præmiat in Zaram? C.14.§.4

Booz autem genuit Obed ex Ruth. Cur Ruthæ, Thamaris, & vxoris Vriæ, & tot impiorum protoparentum fit expressa mentio in Christi genealogia? Nonne deuenustabitur Christi nobilitas tot peccatorum squalore? Imò grauiora hominum delicta ex occasione nobilitant augustiora Christi Dei attributa.C.7.§.18.& 19

David autem Rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Quamobrem Dauidis adulterium, & impudicitia vxoris Vriæ hîc censetur? omittenda potiùs foret, ne Christus Deus exhorreret natiuitate sua hominum misereri, si nasciturus erat ex tot impiis parentibus. Verùm non solùm pietas humanæ virtutis; sed etiam impietas vitij, occasio est pietati diuinæ ad miserendum.C.9.§.11

Ex ea, quæ fuit Vriæ. Cur non appellatur proprio nomine? An Euangelista cauet à nomine fœminæ olim adulteræ? C.12.§.24.n.106

Iosias autem genuit Iechoniam in transmigratione Babylonis. Quomodo Iosias potuit generare filios in captiuitate Babylonis; siquidem obiit ante captiuitatem? An quia timor instantis captiuitatis, captiuitas reputatur? C.5.§.12.n.49

Iechonias genuit Salathiel. Qua ratione Iechonias qui dicitur genuisse Salathiel, vir sterilis dicitur à Hieremia? An quia eius filij priuati sunt paterno Regno? Porrò depositio à principatu mors quædam est. C.1.§.23.24.& 25

Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ. Post tot gratiæ mortes, & virtutum languidas vitas in protoparentibus, Maria subiicitur, quia Maria est vitæ, & virtutis subsistentia.T.§.14.n.65

Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus. Post longam peccatorum seriem, statim fit mentio Mariæ; quæ spongia humanæ nequitiæ est, illam excoquens; & quotidie Christum pariens in peccatoribus.T.§.14

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. A Mariæ generosa nobilitate, generosè nobilitatur Christus Deus.T.§.1

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Non tantùm ipse Christus, sed etiam Christi munificentior pietas, soboles est Mariæ, quam cum indole generosè expressit?T.§.11.

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus: Nam mutuò dedit incarnationem Christo.T.§.3.n.14.

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Magna profectò est Deipare dignitas; ex Maria enim censetur Christus.T.§.3.

De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Ad diuinam maternitatem electa, ex omnium creaturarum defloratione constructa fuit.T.§.20.n.98

In festo S. Michaëlis Archangeli.

De Angelis copiosè agitur C.13.§.24

In festo S.P. Hieronymi, Ecclesiæ Doctoris.

Euangelium expensum est in festo S. Augustini. S.Hieronymi elogia habentur C.1.§.2

In festo S. Angeli Custodis.

De Angeli Custodis encomiis vbertim agitur. C.3.§.24

In festo B.P.N. Francisci de Borgia.

Adi festum S.P.N.Ignatij, & S.Francisci Xauerij.

In festo omnium Sanctorum.

Matthæi 5.

De beatorum gloriis vbertim agitur.C.16.§.14. & 25

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Pauper Rex cœli est. Et inde terreni etiam Reges pauperi tributa pendunt. C.12.§.7.n.30

Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Omnia danda sunt, vt cœlum emas, non quia plus non valeat; sed quia plus dare non potes. C.16. §.26.n.140

Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Quia paupertas habet intellectum remissum, animantur pauperes principandi vigore. C.16. §.30. num.162

Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Nam desunt illis diuitiæ, quæ sunt peccandi fomes, licentia delinquendi, & inferni viaticum. C.15.§.12

Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. An quia Christi Dei quasi parcitas in terris, munificè negotiari videtur liberalitatem in cœlis? C.9.§.17

Beati

PROLO

PROLOGVS, ET IDEA OPERIS.

1. S. Paulin. epist. 27.

PRæclara cuiuspiam vox est: *Nunc verè sapiens, verè disertus, qui mundo huic stultus, & mutus est.* Quasi muta infantia (sæpè imperitiæ, & stultitiæ rea) sit ambitionis ingenium in re literariâ, & quâ homo taciturnitate meritò mercari præsumit arcanæ sapientiæ famam: indéque haberi ambit, *non tam linguâ, quàm vitâ eruditus.* Verùm in hoc etiam scripturienti æuo, habere non iuuat, quod habere non prodest. *Citra profectum enim proficit, quisquis alteri, cùm potest, non prodest. Scientia distributa suscipit incrementum, & auarum dedignatur possessorem: nisi publicetur, elabitur.* Benè auarus scientiæ est, qui illius communicandæ magis prodigus est. Procul sit à religiosa mente profanum illud:

Eruditus vitâ potiùs quã linguâ. Idem epist. 35. Hildebert. epist. 1. Benè sapiẽtiæ auarus est, qui illã prodigè cõmunicat. Persius satyra 1.

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter.

Quia sæpe *nec ipsa monimenta aliud quàm cadauerum stabula.* Itaque *proxima est veniæ causa, quæ non est tota rea: virtus, quæ cum delicto ad iudicium venit, interuenit.* Excuset pius affectus, si quid leuiter deliquit calamus minùs cautus. Supra humanum fastigium est, nusquam offendere. Non est animus *stylo culpæ, & reatus ipsius atramento,* (vel ad audaciæ excusationem, vel ad eruditionis ostentationem) hîc referre quàm diu, quámque sedulò sudarim lectitans sacrorum voluminum, & sanctorum Patrum scripta, vt inde impetrem piæ temeritatis veniam. Nam *Pharisæus cum iustitias suas computat, imputat, ructat.* Neque etiam affectatæ demissionis peruersâ ambitione insidiabor humilitati, dum clanculùm humilitas superbiam procurat: quia *nihil inuenio, quod sit fabricatâ humilitate superbius.* Taceat linguæ garrulitas, quod veriùs res ipsa loquetur. Porrò liber index animi est, & abstrusæ mentis linguatus interpres; *Ego in paginis speculum puto esse conscientiæ.* Perbellè cunctanti Cassiodoro publicare sui ingenij monimenta, ita rescribit quispiam: *Celas (vt ita dixerim) speculum mentis tuæ, vbi te omnis ætas ventura possit inspicere. Contingit enim dissimilem filium plerumque generari. Oratio dispar moribus vix potest inueniri. Est ergo ista valdè certior arbitrij proles. Nam quod de arcano pectore gignitur authoris sui, posteritas veracius æstimat.* Itaque librum hunc oculis lustra, & quasi fidele speculum consule; ille veracius aspectibus loquitur, quàm blanda inloquitur amicorum assentatio, vltra merita audax,

Tertull. de resurr. carn. cap. 37. Hildebert. epist. 15.

2. S. Chrysol. serm. 121. Excusatio est stylus culpæ.

Quisquis bonum sibi imputat, illud ructat. Idem ibidẽ.

Fabricata humilitas superba est. S. Ennodius lib. 6. epist. 1. Idem lib. 3. epist. 30. Cassiod. in proœm. variarum.

3. Liber est mentis speculum.

Quis placuit omnibus?

. . . pueri ludentes, Rex eris, aiunt.

aut susurrat auribus aliquis submurmurantis rumusculus,

Horat. epist. ad Mæcenat.

Auriculas asini quis non habet?

Persius satyra 1.

Quis vnquàm dixit multa, quibus omnes arrideãt, vel quæ quadrent in omnes?

——— vt calceus olim
Si pede maior erit, subuertet; si minor vret.

Horat. epistola 6. lib. 1. ad Num.

Iamas supo nadie tomar iustamente medida ni al ingenio ni al gusto.

Mille hominum species, & rerum discolor vsus.
Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno.

Persius satyra 5.

Pulchrè dictum: *Tot venena quot ingenia; tot pernicies, quot species; tot dolores quot colores. Et tamen vnus omnium violentiæ gestus de caudâ nocere.*

Tertull. in Scorp. c. 1.

---

§. I.

De commento litterali.

4. OPeræpretium est in hoc vestibulo, breui exponere rationem instituti mei. Nempe quare Iudithę librum interpretandum selegerim; de cõmento literali, & commentariorũ stylo: mox in seq. §. de thesibus ad informandos mores. Iuditham inclytam sæculis heroïnam, commentandam, & prædicandam vt seligerem, dicendi vota præcucurrerunt arbitrio dicentis: quia *nunquam pauper vena timetur ingenij, vbi diues est causa dicendi. Quis mendicam narrationem æstimet, quam vota locupletant? Sæpe infacundiæ dotibus pauper inuenitur vena prædicantis; & è diuerso thesaurus cordis irradiat in egestate verborum. Diem laudare quis abnuat? Attollere Solis radios quis metuat in qualibet nocte sermonum?* Nempè ea est Iudithæ sanctitas, tanta nobis proponit exempla virtutum, vt vel ipsius prædicandæ non ita studioso, vbertim suggerat copiam dicendi ad instituendos populorum mores. In vna Iuditha inuenient Virgines pudicitiæ exemplar, Viduæ, fermè obstinationem continentiæ, virginitatis æmulam. (Nam *vidua est rursus virgo per temperantiam*; dixit quidam hyperbolicè.) Religiosi mirentur religiosæ vitæ normam præmaturè Christianam: Doctores, sublimioris sapientiæ Academiam; Confessores, asperioris pœnitentiæ calamitates beatas; Martyres, Martyrem viuam, cadauer spirans, fœminam in natali vrbe *vitæ exulem*, & in tantâ census opulentiâ prædiuitem *penuriâ mundi*; Præfecti, consultioris politiæ prudentiam; Heroës illustrem Heroïnam, piâ temeritate felicem: & omnes sexus, conditiones, ætates, omnium planè virtutum metam: *Quæ tota supra fœminam, & exemplum est virtutis, & instrumentum. Viuunt viri aliqua boni sæculi reliquiæ: per quam & sexus respirat ad gloriam,*

Iuditha diues est laudum vena.

S Ennodius in natali Laur. Med.

Juditha est omniũ virtutũ promptuarium. Clem. Alex. 7. Strom.

5.

Tertull. de resurr. carn. [illegible] Iudithę elogium.

riam, & genus elabentem retinet dignitatem. Enimverò Iuditha non tantùm fuit Gratiarum manibus facta fœmina, sed virtutum moribus conflata ad omnes sanctitates. Quippe de qua quæremus inferiùs (quis affirmare audeat?) *virtusne fuerit natura?*

Clem. Alex. 5 Strom.

6. Quare Iudithæ liber exponatur.

Dein cùm Iuditha fuerit Deiparæ Virginis illustrior typus, præbebit occasionem diu illam cantanti, vt de Iudith figurata, de Maria, inquam, aliqua opportunè congeram, digeram, exaggerem. Quod præsto ad finem operis, nempè, post omnem Iudithæ historiam explicatam: ne ad singula capita, & versiculos, in quibus Iuditha Mariam adumbrat, attexens Marianas laudes, (cum plura alia necesse sit interseri ad literam, & ad mores) intercidatur tractandorum series; & dum saltuatim agitur, præcipui tractatus perdatur lepor, & gratia. Ad hæc, ideò elegi commentandam hanc Iudithæ historiam; quia cùm mens mihi diu foret, paulò fusius exspatiari in re morali, eum malui sacræ paginæ librum commentari, qui non multum chartæ (etsi temporis, & industriæ) insumeret in commentario literali. Suus cuique genius est: & naturæ igniculus vigor est disciplinarum, & sapientiæ compendium.

7. Vnde peritus lector non expectabit in meo super libro Iudith commentario, Maldonatos, aut Toletos in Euangelia, nec Pererios in Genesim, neque copiosissimos quosque à materia libri exponendi, & ab eruditione Commentatorum. Hi enim, vtpote toti ad literam, selegêre materiam, in qua plus posuerunt industriæ in deliberando quid negligerent, quàm quid eligerent. Nam suppetebát vbertim præter interpretes in omnia Biblia, plures translationes è diuersis fontibus, plura Patrum commentaria, plures Commentatores ex priscis, & nuperrimis, non paucos ex his, qui cum hæreticis controuersias tractant; & quibus munus fuit ad populum copiosè concionari. Et ita P. Maldonatus, qui augustè tractat Euangelia, angustè admodum versat Prophetas. Et Cardinalis Toletus, qui iusto volumine duodecim Lucæ capita explicuit, totam ad Romanos epistolam exiguo libello absoluit. Scilicet materia diuersa non eandem expetit, nec patitur Commentatoris industriam. Et sanè nescit nemo, qui aliquid scirit in re Biblicâ, quàm sit Iudithæ historia infœcunda Commentatorum. Nam cùm aliqui ex vetustis authoribus eam inter Hagiographa reiecerint cum Hebræis, reiecerunt illius commentandæ laborem.

P. Maldon. P. Toletus. Iudithæ historia est Commētatoribus infœcunda.

8. Quinam ex Patrib. Iudithæ mentionem faciant. Hieronym. Ambros. S. August. S. Maxim. Chromat. S. Chrysost. Fulgentius. Ferrandus Carthag. Prudentius. Zonaras. Tertull. Clem. Alex. Origenes.

Imò Sancti Patres vix huius historiæ meminerunt, nisi vt probarent, vel improbarent eam in catalogo Orthodoxo Scripturarum esse, aut non esse reponendam. S. Hieronymus præter translationem huius libri, alicubi tantùm aliquem versiculum exposuit; etsi Iuditham laudat in Epistolis ad Furiam, & Eustochium. S. Ambrosius in libro de viduis, prope medium, nonnihil dixit de Iuditha. S. Augustinus tom. 10. in Appendice serm. 66. & 67. laudes Iudithæ versat eleganter; licèt stylus non Augustinū, sed Ambrosium, aut Maximum sapiat. Chromatius in cap. 6. Matthæi aliquot lineas scribit super Iuditha; scribit & Chrysostom. homil. 9. ex variis in Matthæum. S. Fulgentius in 2. epist. quæ est ad Gallam de statu viduali, Ferrandus Carthaginensis in regula 1. paucula libant. Prudentius in Psychomachia, pugnâ 2. sex versibus Iudithæ facinus modulatè canit. Zonaras in huius historiæ narratione Iuditham non omittit. Apud Tertullianum, Alexandrinum Clementem, Origenem, Athanasium, Paulinum, Hildebertum, aliquod de Iuditha verbulum (potius mentionem diceres) inuenire licet; quam vix inuenies in aliis ex priscis Ecclesiæ Patribus: è quorum guttis rigatur potius, quàm extinguitur Iudithæ interpretandæ sitis.

S. Athanas. S Paulinus. Hildebert.

9. Liber Iudith trāslationibus infœcundus. S. Hieron. Munsterus.

Præterea sicut liber Iudith sterilescit à veterum Commentariis; sic etiam & translationibus infœcundus est. E Chaldaica origine translatus est à S. Hieronymo, vt testatur ipse in epist. 111. Dein Munsterus in præf. in Hebraicum Tobiam, asserit, librum Iudith Hebraicè scriptum Constantinopoli reperiri. Sed neque extat Hieronymi Chaldaicum exemplar, neque Hebraicum Munsteri ad nos commeauit. Masius super Iosue, in dedicatoria Epistola ad Philippum Hispaniarum Regem maximum, testatur apud se habere Syriacam libri Iudith versionem; sed prædiuitis gazæ auarus possessor, nemini communicauit. Planè liber Iudith præter Latinam Vulgatæ scriptionem, Græcè scriptus inuenitur, an operâ Septuaginta Interpretum, an alicuius incogniti Authoris, adhuc sub lite est apud sacræ eruditionis peritos. Sub nomine LXX. Interpretum extat apud Cratandrum, (vt alios omittam) Latinè scriptus, extat in Sixtianis Bibliis. In Bibliis Complutensibus, & Regiis habetur Græcè, & Latinè scriptus exiguo verborum discrimine. Vatablus paulò aliter vertit ex Græco textu, sed penè eodem sensu. Biblia Gotthica apud Marianæ schedulas nondum typis excusas, aliquid addunt, aut detrahunt de Hieronymiana editione. Lucifer Calaritanus (cui nescio, an etiam post pœnitentiam, tutò te credas) breuicula notat. Notæ etiam Romanorum in Bibliis Sixtianis, aliqua nō contemnenda subiiciunt; sed quantula hæc, quæ (præter Græcum textum) sedecim lineis plenè exarantur, ad explicanda libri Iudith sedecim omnino capita? Si vna nobis suppeterent Chaldaica, aut Hebraica exemplaria è sanctæ linguæ mysteriorum grauidis radicibus, fœcundum fecissent Iudithæ librum ad vberes expositiones: quas non exambio nunc, sed detrecto ob nuper præfatam rationem.

Masius. Cratādrus. Biblia Sixti. Complut. Regia. Vatablus. Biblia Gothica. P. Mariana. Lucifer Calaritanus. Romanorū. notæ. Liber Iudith expositionibus sterilis.

10. Bellator. Lorichius. Ziglerus. Magnanus. Ederus. Feuardent. Comestor. Rabanus. Berthror. Tertull. de resurr. carn. c. 28. Strabus. Anselmus Laud. Hugo Carens. Lyranus. Samuel Iarrius. Paul. Burgē. Toring. Dionys. Richel. Isidor. Clar.

Venio ad expositiones huius libri. Bellator olim septem libros super Iuditha scripsit, postea Gerardus Lorichius, & Iacobus Ziglerus Landauus, & Cornelius Magnanus, quorum Commentarios nō vidit hæc ætas. Georgius Ederus in sua Oeconomia Biblica: Franciscus Feuardentius, homilias quasdam ad hunc librum edidit. Petrus Comestor in historiæ huius narratione perstringit aliqua. Rabanus Maurus allegoricam expositionem dedit, & tropologicam Berthrorius Pictauiensis lib. 16. sed ieiunè satis. Animus nunc est condere, quod *allegoria nubilo careat*. Ex iis verò, qui totum Bibliorum corpus exposuerunt, exigua accenditur facula ad lucem huius libri. Strabus magistrum suum Rabanum imitatur in Allegoriis, dum Glossam ordinariam texit. Anselmus Laudunensis mysticos sensus aucupatur in glossa interlineari, pariter & Hugo Carensis. Quin & hi tres Doctores pauca admodum, & incisim tradunt. Lyranus sensum literalem de more venatur, sed præstrictim agit super Iudithæ historia: nec multa scripserat R. Samuel Iarrius. Paulus Burgensis tacuit ad hunc librum, quia nihil habuit, quod notaret aduersus Lyranum; & ideo siluit etiam Toringius apologiâ apologiæ. Dionysius Richel. ferè Lyranum sequitur: cùm nihil scripserit S. Hieronymus super Iudithæ historia. Isidori Clarij Brixiensis hic cessauerunt notulæ, cessauerunt & Rabbinorum.

Vatablus

[Vatablus.] Vatablus (si opus illud Vatabli est, post tot notas benè nothas, ab hæreticis suppositas) nulla scholia subiecit suæ versioni. [Robert Stephan.] Gratulor Roberto Stephano quòd in notulis ad librũ Iudith nihil supposititiũ ex Caluino, aut Musculo propinarit imperitis. Malo nullam quàm virulentam commentationem. Nesciebat venenatos hæreticorum libros, qui olim dixit: [Plin. lib. 3. Epist.] *Nullum esse librum tam malum, qui non aliquâ parte prodesset.* [Xantes Pagnin.] Xantes Pagninus, & suus [Dau. Kimch] Dauid Kimchius nihil offerunt ad Iudithæ commentarium, cùm reliqua Biblia ferè exponant. [P. Mariana.] Noster Mariana, vir nostro æuo magnus, & meliore dignus, cùm omnem sacram Scripturam illustraret, nec verbulum de Iuditha fecit. Paucula substituit [P. Pet. Lãsel.] P. Petrus Lamselius, quem nuper prematura mors eripuit eruditis. Pauciora de more scripsit [P. Eman. Sa.] P. Emanuel Sa. [P. Firinus.] P. Iacobus Firinus fusiùs explicat pauculos versus. Pauciores [P. Gordon.] P. Gordonius; Steuchus, Haræus, & Menochius multa stringunt breui. [P. Salianus.] P. Iacobus Salianus ad omnem eruditionem factus homo, ad annum mundi 3346. (vtinam hîc felici supputatione, quam infrà reiicio) aliqua egregiè notat, sed cursim, vt Annalium exigit excursus. [P. Serarius.] P. Nicolaus Serarius ad miraculum vsque eruditus, aliquot quæstiunculis omnigenâ eruditione refertis, multa Iudithæ loca explicat, sed plura omittit. [P. Sanctius.] P. Gaspar Sanctius, sanctitati factus, Bibliis enutritus, luculentum edidit commentarium, sed perbreuem, nec perpetuum. [Fortolett.] Bartholomæus Fortolettus Iuditham vindicem heroico pangit carmine; sed quod Poëtæ res est, poëticas admiscens fabellas, interturbat historicam narrationem. Demum [M. Aluiz.] M. Martinus Aluiz Augustinianus lucubratiunculam scripsit super Iudith, quæ lucem non sperat: autographa videre licuit Compluti: nihil excerpisse permissum. [Salmantic.] Et non nemo in Academia Salmanticensi expositionem parturit.

11. [Succinctus erit literæ commentarius; & quare.] In tanta ergo paupertate translationum, & interpretum breuitate, quis à me expetat diuites cõmentarios? qui si expeti iure possent, non elegissem hunc librum commentandum: ne totus in litera explicanda, expeditiùs non possem ad mores euagari. Neque adducar vt faciam, quod multi, qui videntur copiosi, fecêre: nimirum quidquid notatu dignum putauerint, aut sciuerint, id in vnum Cõmentarium, quasi in penum condiderint, stipauerintque. Quod nemo mediocriter eruditus nõ potest facere, vel ad lectoris nauseam. Vnde cùm in capite 5. huius libri Achior seriatim referat Holoferni stirpem Hebrææ gentis, eius res gestas, & illustriora portenta, quibus Deus suum populum nobilitauit: facilè foret ibi inserere plura ex libro Geneseos, Exodi, & Numerorum; plura è libro Iosue, & Iudicum, nec pauca ex libris Regum, & Paralipomenis. Ea tamen ibi opportunâ ecphrasi enodo, digitum intendens (ne me [Tertull. lib. de pallio, c. 4.] *digito destinare* videar, si secus faxim) ad loca, vbi ex professo traduntur, ne meos commentarios infarciam alienâ eruditione. Neque enim intendo loca onerare, sed explicare: exsatiare ambio locum, non replere: non quantum locus capit, sed quantùm satis est ad loci expositionem, adducere conatus sum. Qui quod satis est dicit, ibi omnia dicit: quia cætera superuacua sunt; superuacua autem semper inutiliter redundant. Quis non fastidiat [Martialis.] *longa disticha*? Profectò meus commentarius literalis duplo excedit (mole, non eruditione) quæstiunculas Serarij, & Sanctij commentarios, etsi omnis illorum industria desudet tantum in literali expositione. Ais, benè est, fidem facio dictis. Sed quare vnus tantùm Iudithæ liber in toto hoc volumine explicatur? [Qui interrogar, fidẽ eleuare videtur.] [Chrysolog. serm. 62.] *Qui interrogas, fidem denegas, quam fateris.* Proculdubio qui morales sensus amat, vel in vno Bibliorum capite vberem substernet materiam ad plura volumina exsatianda: nam [Idem serm. 64.] *singula Scripturæ verba si libris singulis mandarentur, nec sic mysteria, quæ in ipsis sunt audientibus perlucerent.*

12. [De stylo huius operis.] De stylo, seu genere dictionis nihil hîc dico, de quo tracto copiosè ad caput 11. §. 49. &c. & §. 60. &c. vbi plura non importuna reperies ad hãc rem. Nusquàm exambio cincinnatos sermones, aut phalerata verba, neque dictionem, quæ spiret flores, & vernet amœnitatibus facundiæ; sed neque valdè castigo calamum; quem vltrò permitto rebus; & ita sermonem eligo, qui viuacius mentem meam exprimat. [Philo Heb. de migrat. Abrahæ.] *Multi enim excogitant quidem optimè, sed malè interprete sermone destituuntur:* aut quia verba ambitiosiùs comuntur, aut quia rusticana deuenustant rerum elegantiam. [Euripid. in Hyppolito. apud Stob.] *Hei, Hei, cur non res ipsa inter homines edunt vocem?* Si quando sermo paulò comptior euadit, non est dictionis vitium, sed aliquis fortè rerum vigor, qui euitandus non est imbecillitate verborum: rebus impura, quod ructat lingua. De rebus autem mox velitabor. Profectò animus non est iis scribere, [P. Rio in proloquio ad Pharum.] *qui adeò Latini sermonis ignari sunt vt vix alia vocabula intelligant, quàm quæ vulgò in scholis trita sunt, vel quæ in Officio Ecclesiastico quotidie legunt, si tamen illa citra Mamotrectum, aut Calepinum intelligunt*; quantò minùs Tertullianum, Arnobiũ, Zenonem, Ambrosium, Sidonium, Patianum, Hildebertum, Ennodium, Saluianum, & his similes, qui limâ cultioris styli Christianos mores quotidie ad pietatem erudiunt. Neque enim omnes clamosis vociferationibus extimulantur, vt belluę; sed plures [Zeno serm. de Isaia.] *vigorem prædicationis politica, & literarum curiam requirunt.* Num ornabo meos commentarios politicâ, & curiali eruditione, & piâ venustate indoratos dimittam, & amictos rudi tantum soloce propter imperitorum minas? Dabo operam aliquando, vt comptis etiam verbis mores legentium comam, & adornem. [Philo de migrat. Abr.] *Emendo pietatem ornatu.* Quin & thesium moralium titulos sæpe præscribo limatulos, & comptulos; quippe qui plerumque sunt ipsissima verba Sanctorum, aut veterum Patrum, qui in corpore paragraphi subscribuntur. Quæ ideo eisdem verbis exscribo, tum ne eorum lepor extenuetur, tum vt qui epigraphem noter, simul denotet sanctorum Patrum sentẽtias: quod nemo faciet nisi benè Hæreticus, aut malè Catholicus.

§. II.

De Thesibus ad mores.

13. Veniamus iam ad theses morales; moralissimas admodum velles, succulentas magis magisque accommodatas ad informandos vulgi mores, & quæ non tam subtilitatem, quàm vtilitatem negotientur. Nam [S. Paulin. epist. 20.] *leuitas omnis altipetax est, & sursum versus vigore subtilitatis effertur.* Verùm ego meæ tenuitatis benè conscius, nunquam studui declinare exsuccæ subtilitatis syrtes, sed imperitæ ruditatis scopulos. [Pietas etiam est ingeniosa.] Profectò [Cassiod. lib. 5. epist 15.] *est etiam pietas ingeniosa.* Etsi [Philo de cõfus. ling.] *intellectus sæpè in rebus innumeris delirij coarguitus est*; tamen virtus non renuntiauit ingenio. Et quidem iure spero, quòd hæ theses morales non facient vulgus hominum indeuotum, quarum vel [Nõ sunt omnia expetenda ex vno libro.]

Zeno serm. 1. de Abraham.

spes diu dilata, fecit esse deuotos. *Ecce prima deuotio libenter expectare, quod serò datur.* Enimverò, (vt sinceriùs dicam quod res est) plura moralissimè tracto, omnes ferè attollens virtutes, omnia fermè vitia deprimens, Dei timorem à mortis memoria, à iudicij rigore, à gehennæ cruciatu sæpiùs incutiens. Sed esto, non essent admodum morales; dicere tibi possem, quòd non vendito verbi Dei Præconibus, omnia, quibus indigent ad suas conciones prorsus concinnandas: sicut in taberna vna non prostant venalia omnia ad instruendum conuiuium: *Hoc est separatim calida, separatim frigida, separatim sales, separatim cibos suis vsibus deputare.* Num reiectaneus erit propola, qui tantummodo aut salem, aut condimenta diuendit? *omnes mihi literæ spiritualia condimenta sunt*, sint & cæteris. Quod si sterilitatis me arguis, sume hinc salem ad condiendos mores, & ad pietatis vbertatem. Paradoxum putabis; sed Eliseus *aquas sterilitate laborantes, sale curauit.* Non exambio vt omnis tua concio ab hoc vno libro materiata sit. Expetis deuotissimas meditationes, quæ lachrymas cieant? Adi pios libellos, qui affatim hodie suppetunt.

Chrysolog. serm. 166. — Paulin. epistol. 21. — Isid. Pelus. lib. 1. ep 16.

14 Desideras terriculamenta petita ex rigoribus diuinæ vindictæ? Amas è pulpitis incutere mortis pauorē, aut buccinare iudicij postremi terrores, aut fulgurare minas æterni ignis, aut fulminare rotam inferni gehennam? satis id expromptum est in aliorum libris, quorum ea mens, & pius labor. Accipe à Iudithæ historia virtutum virtutes, & vitiorum vitia; horum vituperationem, illarum panegyrim pacatam, & comptam; non asperantem animos terroribus, sed demulcentem piis sanctitatum illecebris. Quod si id non probat Concionatorum vulgus, saltem id fortè approbabit comptior Ecclesiastes. Qui si adhuc improbet, dicam illud Philosophi disertissimi. *Quæ ego scio, non probat populus; quæ probat populus, ego nescio.* Est hæc alicuius ingenij valetudo, quod languet ad quædam, ad alia eualet: neque omnia omnes possunt: neque imbecillus est qui omnia non potest: neque inutilis, qui ad omnia proficuus non est. At (vt opinor) solers Concionator perexiguo labore hæc omnia digeret vel ad vulgi imperiti mores concinnandos. Desudet eius industria, & *Dei verbo remige*, sedeat & & ipse ad transtra pietatis, & vnà remiget cum remige verbo. Puto qui omnes moralissimas theses ab vno Bibliorum Commentario exigit, exiget etiam & latera ad vigorem, & vocem ad tonandū, & corporis habitum ad leporem, & promptuarium memoriæ ad recitandum. Magna magnò constent necesse est: non inertia, sed solertia res laudis est: suum est cuiuscumque quod gratiam mereatur humanam. Heu *non ad rationem, sed ad similitudinem viuimus!*

Non omnia scribēda ad palatū vulgi. — Senec. epist. 29. — Ennod. in oratione ad Synod. Roman. — Paulin. ep. 21. — Virtus audaciusculè sæpe laudatur. — Senec de vita beat. c. 1.

15 Præterea *oratio diues frenis peritiæ continetur:* ergo frænanda est ingenij licentia, ne effrænis hyperbolicè malitiam inuitet, aut virtutem exaggeratius dilaudet. O pias à charitate culpas! *Hoc ei plus debes, quia dilectionis tuæ nimietate peccauit.* Pia profectò *expostulandi causa est, quòd te multa dilectio vsque ad mendacij peccatum trahit, onera nostra iniustis laudibus cumulans; arguam te in charitatem de charitate.* Scilicet malitia culpat, quod honestat charitatis audacia in virtutum laudibus prædicandis. *In præconiis, adulationis suspicione polluatur affectio, & amor curtat in vitium.* Sic enim augusta est res virtutis, vt pietatis honestet audaciam, & exaggeratione virtutis piam quasi temeritatem in laudibus faciat felicem, dum non transilit prudentiæ & veritatis metam; sed quæ sublimissimè de virtute concepit, generosè parturit ad laudem. Nam Euangelista Ioannes *coactus est ab omnibus penè Asiæ Episcopis de diuinitate Saluatoris altius scribere, & ad ipsum Dei verbum, non tam audaci quàm felici temeritate prorumpere.* Idem cense cùm audaciori exaggeratione vitia culpantur. *Nunquam satis cum vitiis litigauimus, quæ, oro te, prosequere sine modo, sine fine; nam illis quoque nec modus, nec finis est.* Nihilominus cùm valdè audet exaggeratio, ea semper iugulatur consuetis voculis, *quasi, ferè, tanquam*, & similibus, ne quid hyperbolicè dictum excidat incaute:

Ennod. lib. 1. epist 8. — Saluian. lib. 5. de guber. Dei. — Paulin. epistol. 2. — Ennod. lib. 1. epist. 10. — S. Hieron. in prologo ad Matth. — Senec. epist. 51.

Crimina sunt cautis ista timenda viris.

Sciens quia *non ex quibus alius dixit de me, sed ex quibus ipse loquutus sum, sententiam Iudex feret.* Et quidem quoniam *sola in literis meis officij verba prætendo, sensum è sapientum corde degenerem, pudore inertiæ confusus occulto.* Vnde ne quod incautum verbum offenderet quempiam, supernumerarios censores adsciui, quibus lituræ arbitrium feci: non *spongiam Marcionis* obtuli, sed optionē resecandi luxuriam sermonis: *dans venustatem falce domitrice, & luxuriam infœcundam ferro fructificante compescens.* Nempe eruditis ius integrum ad id feci, postquam ego prævio censu rigidus mei censor fui.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet authori: prima hæc est vltio, quod se
Iudice nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis Prætoris vicerit vrnam.

Ouid lib 1. de arte amandi. — Chrysost. in c. 12. Matt. — Auctor. prius se emendet. — Tertull. lib. 5. contra Marc. c 4. — Ennodius in natali Laur. Medio. — Iuuenalis satyra 13.

16 Cæterùm si aliquando menti sanctorum Patrum (non verbis) aliquid adiicitur vltra illorum mentem, certè sensum illum capiunt verba; & fortassis non renuit eorum mens. Nimirùm non semel exambio de meæ noctis tenebris lucem facere eorum diei, dum radiis cum caligine vicem reciprocantibus, obscurior nox fulgores fœneratur diei. *Nam dies, & nox paulatim crescentes, quod amittunt recipiunt; & quod recipiunt tribuunt ad eandem mensuram bis in anno conuertentes. Namque dies ordine, & circulo suo de noctis temporibus mutuatur: & rursus nox recipit quod largita est. Denique vicissim & tribuunt, & accipiunt, & orbe quodam, quod paulatim amiserant decrescentes, sensim crescentes recipiunt, Creatoris Dei interpretantur sapientiam.* Scilicet nox dum aliquid diei detrahit, quod aliquando ei restituit ad lucis vsuram, & diem illustrat, & diuiniorem sapientiam bellè interpretatur. Quid si non suam, sed falsam mentem menti Sanctorum ingeris aliquando? Nusquā id criminis (quod sciam) sciens admitto. Sed sicubi foret, fortè augustum esset cum Cassiodoro, *gloriosam facere falsitatem.*

Quid non fœneret diei ad venustatem. — Theophil. Alex. epist. 3. Paschali. — Cassiod. lib. 6. epist. 15.

17 Quæret aliquis, quare his quæ nouè dicuntur ad mores, tam sollicitè quæratur patronus ex Bibliis, ex Conciliis, ex Patribus, aut saltem ex vetustissimis authoribus: Frustra scribit, qui aliena, non propria scribit. Imo hæc est præcipua scriptoris laus æmula sapientiæ Angelorum. Ioannes Baptista ideo *Angelus nuncupatus est à Propheta dicente: Ecce ego mitto Angelum meum: Angeli enim virtus est nihil proprium dicere.* Omnia ex propriis dicere studui, & nihil. Sit inuentio noua, & ab antiquis patronis redoleat vetustatem. *Decreta ergo nostra priscorum resonent instituta; quæ tantam suauitatem laudis inueniunt, quantum saporem vetustatis assumunt. Sic fiet vt antiqua in nitorem pristinum contineam, & noua similis antiquitate producam.* Nimirùm *Propheticis oculis sublimitas scriptoris præstet*

Nouitas vetustatē sapiat ad authoritatem. — Chrysost. homil. 5. in Ioannem. — Cassiod lib. 2. var. epist. 13. — Idem lib. 7. epist. 5. — Ennod. lib. 2 epist. 12.

obie

obsequium. & ad fidem veterum sanctionum militet nouellis excessibus. Æui purpurâ vestiatur mea dictio, & *annorum suffragium* thesium nouitas exambiat. *Multum quidem annosa hic laborat infantia*; sed ad gloriam nouellæ vetustatis.

Idem in Panegyr. Idem in Synod. Rom.

18. De Scripturarum studio sic censet quispiam sanctitate,& ingenio illustris. *Qui puteorum fontes expurgant, eos quantò perscrutantur altiùs, tantò puriores efficiunt, & aquarum prouentu ditiores. Nam agitando dilatatus aquarum gurges, quas parturiebat scaturigines parit. Diuina Scriptura fons istiusmodi est. Si quis enim cœlestes in eo venas orationis vi fodicare velit, ac pertundere, videbit quasi cellam gratiæ promptuariam latius nudatam.* Sapienter quidem Scripturarum sapientia aquis comparatur. Sic vellem vt foret mea, (heu quantula!) de Scripturis scientia; sicut aqua, scilicet pura, limpida, clara, & quæ sic emundet vitiorum inolitas sordes, vt non habeat quid in ea emūdetur. *O aqua, quæ Sacramentum Christi esse meruisti, quæ lauas omnia, nec lauaris!*

Basil. Seleuc. or. 13. Sapiētia cur aquis comparetur.

S. Ambros. in cap. 11. Lucæ.

19. Enimverò cùm pax sit *bonorum artium decora mater*, solerter studui pacatè semper singula versare themata, vitiáque insectari, non homines, nisi me vnum, quem tacitè dictis meis vnicè reprehendo. *Sicut sermo quem loqueris, & a te exit, & tecum est, & nouo, & stupendo genere & transit, & remanet; transfunditur, nec elabitur. Ergo fugiat doctrina delictum. Ædificatus libris locum non relinquit iniuria*; tametsi hæc ætas censorio fastu clàm bellaturit, at calamus mitis, & inoffensus non timet, sed amat *felicitatem periculi sui: quia de periculo inuenit salutem, qui mortem emit sumptuosè. Cessat enim nautarum in tranquillitate peritia: nec nomen præstat artifici, nisi fuerit vis magna periculi.* Nam facinus de periculis metitur gloriam. Vnde *post liuidorum latratuum scyllas enauigatas, sufficientis gloria anchora sedet. Ionas* enim *deuoratus est à bellua maris, in cuius aluo naufragium digerebatur.*

Sapiētia nō bellaturit. Cassiod lib. 1. epist. 1. Emissen. hom. 1. de natiuit. Cassiod. lib. 3. epist. 11.

S. Paulin. epist. 14. & 26 & 31 Sapiēs naufragia digerit. Sid. lib ep. 1. Tertull. de resurr. carn. cap. 8.

Verùm cùm tot hodie suppetant subtilissimæ lucubrationes ad Concionatorum promptuariam eruditionem, temeritatis, & impudentiæ damnabitur, qui vel audeat æmulari eorum acumina, & de iam penè exhaustis veterum authorum scriptis aliquid noui dare in publicum in tanta moralium thesium vbertate. *Hac enim fronte possemus fluminibus aquas, syluis ligna transmittere. Hac enim temeritate Apellem penicillo, cælo Phidiam, malleo Polycletum muneraremur.* Sed fuit aliquando aliqua audacia felix. *Misce stultitiam consiliis breuem.* Et Ruth paupercula laudatum fecit vile alioqui spicilegium. *Beatus ille, qui potest colligere, quæ etiam doctis supersunt.* Et quidem etsi *quotidie dicendo, verba viluerunt nobis*; (Ecquis non nauseet ad abūdantiam?) tamen ita scripturit hæc ætas, *vt maximum dicendi præmium videatur, vt diceret.* At nemo nisi inanis gloriæ vile mancipium non respuit has ventosissimas gloriæ nugas. Nempè aptè scripsisse non præmium, sed meritum sit, quod sedulò exambit diuiniorem Dei gloriam, cui hæ lucubratiunculæ vltrò destinantur. 20.

Sanctorum Patrum sit spicilegiū. Sidonius li. 7. epist. 3.

Horat lib. 4. ode 12.

Ambros. in c. 9. Lucæ. August. 1. tract. in Ioannem.

21. Quorsum hæc omnia? Sibi enim occultè insidiatur, imò palàm sui proditor est, cùm præmatura defensio anteuertit offensionem. Verùm *nolite putare* (ait Christus Deus) *quoniam veni soluere legem, aut Prophetas.* Nimirùm *priùs quàm incurrat calumniam, calumniæ satisfacit.* Profectò in æuo literatissimo, nemo neque disertus, neque ineruditus suspectus sit clancularia obmurmurationis. *Disertus es? tantò magis ne inuideris: nam qui inuidet, minor est. Denique siue plus, siue minus, siue idem præstas, lauda inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudatus ille est, non potes ipse laudari. Inferiorem, aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri quem præcedis, vel exæquas.*

Præproperè satisfit calumniatoribus. Matth. 5. e. vers. 17. Chrysost. ad ea Matthæi verba. Plin. lib. 6. epist. Quare disertus ferè neminē culpat.

LIBER IVDITH.

§. I.

Explicantur quæ ad tituli notitiam spectant.

1. Cassiod. Tituli epitheta. LIBRORVM titulum, appellat Cassiodorus in procemio variar. *Operis indicem, causarum præconem, totius orationis breuissimam vocem.* Vnde explicatio huius tituli, breuissima erit vox, eorum, quæ prænoscenda sunt ante libri exactam expositionem. Neque enim operæpretium duxi, diffluere longis prolegomenis; sed quæ necessariò prælibanda sunt, breui dare, reseruatis quibusdam disputationibus ad sua quæque capita, & proprias sedes: ne si scabrosa, & molesta omnia hîc adaggerarem, exaggerarem lectoris tædium in ipso operis

Tertull. limine. Et quidem Tertull. lib. 4. adu. Marc. c. 2. sic habet: *Marcion Euangelio suo* (Lucæ inquam) *nullum scribit auctorem. Et possem hîc iam gradum figere, non agnoscendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam constantiam præferat, nullam fidem repromittat de plenitudine tituli, & professione debita aucloris.* At noster liber Iudith gaudet *plenitudine tituli, & professione debitâ auctoris, & fidem repromittit*, & diuinam quidem. Singula probo, & sat prolusum erit.

2. Titulus librorum vnde sumatur in Bibliis. Non raro prima libri vox titulum dat libro sacro, vt in Pentateucho legitur. Præterea à libri auctore inscribi solet, vt apparet in Prophetarum libris. Denique à materia titulari librum, in more est sacris, & profanis scriptoribus. Sic liber Iudith

Hieronym. Isidor. à materia nomen habet, vt notauit S. Hieronymus epist. 140. & S. Isidor. lib. 6. orig. c. 2. Agitur enim à capite 8. de præclaro præclaræ Heroinæ facinore, quo fugatis Assyriorum phalangibus, & iugulato Holopherne, suam gentem gloriosissimè asseruit. Quod huius operis argumentum est. Iudith autem, si ad nominis interpretationem attendamus, idem sonat ac *Iudæa*, vt docet S. Isidorus lib.

Isidor. 7. orig. c. 8. id est, *confitens*, seu *laudans* Dominum: non eò quòd Iudæa sit, hoc est, ex tribu Iudæ, (vt patebit ex dicendis ad cap. 8.) quod nec verosimile

Sanctius. est, quicquid dicat P. Sanctius proleg. 1. sed ex Hebræa radice *iadah*, id est, *laudare, gratias agere, confiteri*, sicut *Iudas* dicitur laudans, & confitens,

Serarius. vt P. Serario placet, Proleg. 1.

3. Rugerius. Quis auctor libri Iudith. Cæterùm auctor huius libri inuestigandus est. Rugerius cap. 20. de lib. canon. ait, quempiam eius ætatis auctorem fuisse; & cur non posterioris ætatis, vt plures Bibliorum libri? nimirum gratiæ agendæ Rugerio sunt, quòd non dixerit aliquem anterioris ætatis auctorem fuisse huius historiæ, prophetiæ instinctu dictatæ. P. Sanctius Proleg. 2. Sanctius.

ait incertum esse ecquis huius libri auctor sit: allegat pro se S. Isidorum lib. illo 6. c. 2. cuius hæc Isidor.

sunt verba: *Iudith, Tobias, siue Machabæorum libri, quibus auctoribus scripti sint, minimè constat.* id est, liquidò non constat, vt res certa, & indubia. Verosimile autem est auctorem huius historiæ fuisse Ioachimum, qui tunc Summus erat Pontifex. Ita communiter Hebræi apud Sixtum Senensem lib. Sixtus.

8. Biblioth. hæref. 11. quibus ipse subscripsit: adde P. Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Iudith. P. Serar. Bellarm.

proleg. 2. & Annianum Phil. lib. 2. Chronog. & Serar. Philo.

quidem Iosephus lib. 1. contra Apio. tradit curam Iosephus.

rerum scribendarum traditam Sacerdotibus; & cùm tunc temporis Summus Sacerdos fuerit Ioachimus, efficaciter colligitur, ab ipso scriptam hanc historiam. Nec moueat quemquam, quòd dicitur cap. 16. v. 31. huius victoriæ festum diem *coli à Iudæis ab illo tempore vsque in præsentem diem.* Tum Iudith.

quia fortassis vsque ad illa tempora, superuixit Pontifex: tum quia similes additiunculæ in aliis Sacræ paginæ libris, postmodùm auctæ, passim reperiuntur. 1. Reg. 9. v. 1. & alibi sæpe. Reg. 1.

Indubium est quin Ioachimus Pontifex, & ipse quidem Hebræus, Hebraicè scripserit: sed Hebraica exemplaria non extant. Nam etsi Munsterus 4. Munst.

Præfat. in Tobiam asserit Constantinopoli haberi Qua lingua scriptus sit liber Iudith.

Hebraica exemplaria huius libri; at hucusque nusquàm comparent. Et S. Hieronymus Chaldæis Hieronym.

exemplaribus vsus est, vt docet epist. 111. Syriaco Masius.

etiam idiomate extare hunc librum, tradit Masius præfat. ad Iosue. Græcè scriptus hic liber reperitur; an Septuaginta Interpretum operâ? affirmat P. Serarius in Prolegom. Biblicis. Dubitant iure Senens. Serar.

lib. 1. & P. Sanct. proleg. 2. Noster Salmerò in qua- Sixtus. Sanctius.

dam epist. ad Tuccium tomo 16. existimat Græcum Iudith approbatum à Niceno Synodo; an verò fuerit Septuaginta Interpretum, an illum, quem Salmeron.

habemus, non definit.

Certa fide tenendum est hanc Iudithæ historiam esse authenticam, & inter cæteras Scripturas 5. Liber Iudith est authenthicus.

Canonicas computandam. Ita definitur in Concilio Niceno; nã etsi in eiusmodi Concilio nunc nõ Cõc. Nicen.

extet præfata definitio, ideò est, quia eiusmodi Concilium non extat integrum, sed collectanea quædam fragmenta, vt legenti constabit: & quidem id definitum esse à Patribus Niceni Concilij, satis locuples testis est S. Hieronymus epist. 111. Hieron.

qui & Bibliorum thesaurus est, & Conciliorum 6.

promptuarium. Dein Concil. Carthag. III. c. 47. Cõcil. Carthag.

Concil. Florent. & tandem Trident. sess. 4. ex Pa- Florent.

tribus præter S. Hieronymum suprà, & S. August. Trident. Hieron.

lib. 2. de doctrina Christiana, c. 2. id docent innu- August.

meri,

Serarius. meri, quos seriatim recenset P. Serarius hîc proleg. 4. & in Tobia proleg. 5. qui super hac re omninò legendus est: & P. Tirinus ibid. item Bellarm. lib. 1. de verbo Dei, cap. 10. & P. Gretſ. tom. 1. in defenſ. Bellarm. qui hæreticorum phalangas catervatim irruentes, passim fundunt, prostrant, trucidant. Legatur Pamelius ad Tertull. cap. 17. de Monog. num. 127. (Tirinus. Bellarm. Gretſ. Pamel.)

7. Hebræi hunc librum non censebant in canone Scripturarum, sed inter Hagiographa, quorum auctoritas ad roborandα illa, quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur; in qua opinione aliquando fuit S. Hieronymus suprà, S. Athanasius in Synopsi, Ruffinus in Symbolo. At Ruffini auctoritatem nihili facio. Concilij Niceni definitionem super hac re, sicut aliquando latuit S. Hieronymum, potuit latere Athanasium. Nollem, vt Dionyſ. Carthuſ. in procemio ad Tobiam, hunc librum à canone Scripturarum reiecisset, & inter Hagiographa computasset; nam virum doctissimũ non debuerunt latere tot Conciliorum, Pontificum, & Patrum oracula. Viuebat verò Carthusianus anno 1470. Hæreticos, quos alij hîc; ego ad cap. 8. refuto. Quo anno acciderit hæc historia tracto ad cap. 1. verſ. 5. Item quis hic Arphaxad, & quis Nabuchodonosor, eodem cap. & verſ. Præmonendus est seuerus lector in hoc limine, ne Catonio supercilio censeat theses morales, vt inutiles, & paleares; & literam tantùm, vt frumentum æstimet. Audiat Hugonem Card. ad illud Matth. 3. verſ. 12. *Cuius ventilabrum in manu sua, & permũdabit aream suam. Area* (inquit) *scriptura est, in qua Gedeon* (literatus scilicet) *excutiebat triticum. Ventilabrum, studium: triticum moralis, vel mysticus sensus; palea, litera.* Ergo paleatus homo est, & doctorum ludibrium, qui morales theses, quasi paleas reiiciat ab area Domini. (Hieronym. Athanaſ. Ruffin. Carthuſ. Senſus moralis triticũ eſt, literalis velut palea. Matth 3.)

§. II.

Celebrantur S. Hieronymi laudes, præsertim debitæ ob huius libri Iudith translationem.

8. Magnus vir Hieronymus, & in exponendis sacris Scripturis planè Doctor maximus: Bibliis factus, natus scientiis, formatus ad omnes sanctitates: in omni literatura clarus; præclarior vitæ sanctimoniâ, scientiis innutritus, sapientiæ alumnus, specula diuinitatis, Scripturarum arx, fomes eruditionis, hæresum excidium, Bibliorum arbiter, Theologiæ fauor, index veritatis, blandimentum sapientiæ, intelligentiæ meta, sapiẽtum inuidia, & (quod pluris facio) hæreticorum odium implacabile. Cæterùm etsi omnia S. Hieronymi opera eructent Diuinam sapientiam, & eruditionem; (quâ pollebat vir literatissimus) tamen hæc in librum Iudithæ lucubratiuncula (vt ipse appellat) augustius quid spirat, & diuinius; & æmulus planè existit sacri cuiuspiam scriptoris. Quod de omnibus eius translationibus affirmat P. Salmeron, tomo 1. prolegomeno 3. aiens: *Peculiari Spiritus sancti ductu, & assistentia Hebræas literas Latinas reddidisse.* Et (S Hieronymus Dei ductu vertit Scripturas. Salmer.)

9. multis id probat. Et nuncupatim super hoc libro ipse S. Hieronymus de se ipso sic scribens in Prologo Galeato ad librum Iudith: *Operi huic vnam lucubratiunculam dedi, magis sensum è sensu, quàm ex verbo verbum transferens, multorum codicum varietatem vitiosissimam amputaui: sola ea, quæ intelligentiâ integrâ, in verbis Chaldæis inuenire potui, Latinis expressi.* Sanè Hieronymus vt hunc librum Latinum faceret, multa peregrina exemplaria legit, & expendit, & secum diligenter contulit: & quod vitiosum, & adulterinum iudicabat, amputauit; & quod legitimum, & aptum, retinuit. Et adeò sapienter se gessit in hoc iudicio, vt eidem subscripserit vniuersalis Ecclesia in Concilio Florentino, & nuper in Tridentino. Et quod S. Hieronymus, vt vitiosum reprobauit, Ecclesia non admittit; & quod approbauit Hieronymus, Ecclesia approbat, & adorat; & fidelibus tanquam scripturam authenticam, credendam proponit. Vnde à Iona Aurelianensi lib. de Cul. dicitur S. Hieronymus, *veritatis fidelissimus assertor.* O solertem Hieronymi industriam! ô iudicium penè diuinum! Quod Hieronymus censet aut expungendum, aut retinendum ex Scripturis, Ecclesia similiter censet. Hæc laus planè æmulatur scriptores sacros. Tanta est vnius Hieronymi auctoritas in Ecclesia! Vnde *lingua fidei* potest appellari, quo sumptuoso elogio sublimauit S. Petrum, P. Damianus serm. 26. Profectò non tam de Eusebio Neocæsariensi, quàm de Hieronymo dixit S. Basilius epist. 62. *Mortuus est vir, omnium lucidissimè eos, quos iuxta se habebat omnibus simul humanis bonis excellens, fulcimentum patriæ, Ecclesiæ decus, columna & firmamentum veritatis, robur eius, quæ in Christum est, fidei.* Animosè pariter ac verè. (Hieron. Conc. Flor. Trident. 10. Aurelian. S. Hieronymus est assertor veritatis, & ferè lingua fidei. Damian. Basil.)

Et quidem iure optimo; nam & ipse in Prologo in Euangelia, ad Damasum Papam de sua translatione noui Testamenti, sic scribit: *Nouum opus me facere cogis ex vetere, vt post exemplaria Scripturarum toto orbe dispersa, quasi quidam arbiter sedeam.* Audis S. Hieronymum iussu Sanctissimi Papæ Damasi constitui, & esse Scripturarum arbitrum? Eximia profectò laus, & quæ hominem superat! Porrò iudex arbiter apud Iurisconsultos dicitur, qui non arctatur ad iuris regulas, & apices, sed ex propria industria, & prudentia in lite decernit. Legatur Tolosanus in Syntagm. Iuris, præcipuè cap. 39. Ergo Hieronymus, qui *Scripturarum arbiter est*, iure potest antiquorum exemplarium *varietatem vitiosissimam amputare*, & eligere, quod ab omnibus credi debeat: & Hieronymi arbitrium cælitùs instinctum, penè Ecclesiæ census, & sensus erit in transcribendis Scripturis. Quod de se dixit Nazianz. Orat. apolog. ad Patrem, aptius nunc dicat Hieronymus: *Organum diuinum ipse sum, instrumentum ratione præditum, quod à præclaro artifice, hoc est, à Spiritu sancto concinnatur, atque pulsatur.* Et quidem S. Gregorij elogium, laus est Hieronymi; quia vt scribit Ennodius in natali Laurent. Mediol. *Hieronymus noster nisi præceptorem suum Gregorium diceret, illo melior censeretur: sed illi applicanda sunt bona nominati, à quo sumpsisse videntur originem.* Hieronymus itaque organum est Spiritus sancti, & bene concinnum neque ab humanarum passionum distemperie vnquam non consonum, per quod Scripturas dictat Ecclesiæ, & diuina mysteria. Et planè organum ratione præditum; nam eius sapiens iudicium Scripturas recudit: *sedet* enim *arbiter Scripturarum.* (Hieronym. est Scripturarum arbiter. Tolosan. 11. Nazianz. Hieronym. est diuinum organum. Ennod.)

Cæterum Sulp. Seuer. dialog. 1. de virtutibus Monach. ait, S. Hieronym. *non solum Latinis atque Græcis, sed & Hebræis etiam literis institutus est; vt se illi in omni scientia nemo audeat comparare.* Pende hæc postrema verba, in quibus latet augustior Hieronymi laus. Literatis hominibus cognata 12. (Sulpit. Nemo audet Hieronymo comparari.)

superbia est: nam *scientia inflat*; & ita scientiâ suâ turgent, & arroganter efferuntur, & se scire putant multò plus, quàm sciunt; audentiùs enim præsumit arrogantia, & nescio quam cum cœlestibus comparationem de se meditatur. Ait ergo Seuerus; nemo tam sibi blanditur, nemo de se tam audenter præsumit, vt æquare possit superbiendo Hieronymi sapientiam. Plus te ipsâ sapit Hieronymus, quàm de se præsumit Sciolus, cuius arrogantissima superbia non audet cum Hieronymo

13. Clem. Alex. comparari. Et sanè nisi Clemens Alex. Hieronymo præuixisset toto vno sæculo, planè existimarem 5. libro Strom. cum appellasse *Sancti Spiritus discipulum, qui à Deo suppeditatur, qui est mens Christi.* Quid exaggeratius? quid accommodatius de Hieronymo dici potuit? Nam quis præsumat esse Christi mentem? Vincit humanam præsumptionem vera laus Hieronymi: nam *mens Christi est*, qui verè dicitur *arbiter Scripturarum*; nempe Noui Testamenti, de cuius translatione agebat cum Damaso Papa.

Hieronym. mens Christi dicitur.

Fallor si in vnum Hieronymum non aptius quadrat egregium illud encomium, quo Hugo Card. laudat Bibliorum interpretem, illum appellans politotem, seu elegantiam Scripturarum. Versans Hugo illud Genes. 1. v. 2. *Terra autem erat inanis, & vacua*, alij scribunt, *inuisibilis, incomposita, inutilis*; hanc tropologiam meditatur: *Terra*, inquit, *id est, vetus Testamentum, erat inanis, & vacua ab ornatu, quem habuit per Christum, & expositores*;

Hugo. Genes. Hieronym. politio est Scripturæ. 14.

Nimis videtur audax Hugo, dum sentit, Biblia absque literatissimo interprete (scilicet absque Hieronymo, qui Princeps interpretum est) fore non absimilia terræ, cùm adhuc rudis erat in prima sui conditione; apparebátque *vacua*, id est, absque metallis pretiosis: *inanis*, id est, carens fructibus opimis, & herbaceo cultu, & florum gemmis: *inutilis* animantibus: & ita erat *incomposita*, id est, incompta; *inuisibilis*, id est, nec dum apta, vt videretur tunc; quæ mox metallis diues, fructibus autumnãs, floribus vernans, gratissimum hominibus spectaculum obiecit. Itaque ex mente Hugonis, Scriptura sine Hieronymo non absimilis est terræ incomptæ absque vlla politionis elegantia. At cum trãslatione, & commento Hieronymi, compta est, & elegans; nam *lingua Sapientium ornat scientiam.* Vnde Hieronymus dici posse videtur: Politor Bibliorum, ornatus diuinæ Sapientiæ, elegantia Scripturarum, diuini Verbi decus, Sacræ paginæ politia, & pulchrum Bibliorum complementum. Huc proculdubio allusit S. Chrysologus serm. 132. cùm agens de commendatione, seu sensu Scripturarũ, statim deflexit calamum ad terram incomptam, vt erat in prima mundi molitione: *Si perfecta omnia*, (inquit) *si robusta proferret natura, ingenium deficeret, ars periret, aurum absconderetur in terra, gemma occultaretur in lapide: vtraque tamen inuenit, purgat, distinguit, elimat opifex disciplina*: & statim subdit: *Hinc est, quòd sensus* (Scripturæ) *in litera latet, occultatur diuinum in humano sermone mysterium.* Attento animo aduerte ad illa verba: *elimat opifex disciplina*, quod ad similitudinẽ Scripturarũ adducit. Itaque Hieronymus, vtpote princeps Bibliorũ interpres quasi lima est Scripturarum, politio Bibliorum, & Sacræ paginæ decor, & elegãtia.

Interpres bonus, politio est Scripturæ.

Prouerb. 15. v. 2.

15.

Chrysol.

16. Hieronymi trãslatio in quo posset excellere Scriptores canonicos.

Et nescias an Biblia illustriora sint, scripta sacri Scriptoris calamo, an exscripta S. Hieronymi præclarâ translatione: venustioráne stylo Prophetæ, an scriptione Hieronymi? Ambitiosior hæc laus à Cassiodoro fit, epist. 45. Transcripserat Boëtius Seuerinus nescio quos libros scriptos Græco idiomate, & eleganter Latinos fecerat: cui sic scribit Theodoricus Rex. *Quascumque disciplinas, vel artes, facunda Græcia per singulos viros edidit: te nunc vno auctore, patrio sermone Roma suscepit; quos tantâ verborum luculentiâ reddidisti claros, tantâ linguæ proprietate conspicuos, vt potuissent & illi* (.i. proprij auctores) *opus tuum præferre, si vtrumque didicissent.* Scilicet, sic Hieronymus, *Sedens Scripturarum arbiter*, transcripsit legem, historias, prophetias, Euangelia, eâ facundiâ, & proprietate linguæ, eâ intelligentiâ, & penè diuinâ sapientiâ: vt si ipsimet Scriptores sacri proprios libros à Hieronymo translatos conspexissent, vix decernerent, quinam forent præferendi; an ipsorum Autographi, an à Hieronymo translati: Audebit aliquis 17.
dicere, auctores sacros *Opus Hieronymi præferre, si vtrumque didicissent?* Æqua est veritas in vtrisque; sed potuit Hieronymus præcellere verborum proprietate, & dictionis elegantiâ. Planè piè superba laus Hieronymi est, æmulum extitisse cuiusvis scriptoris canonici, immò omnium, Quod scientię miraculum habendum est. Et quidem Spiritu sancto instinctum, sacros libros transtulisse, nuper asserebam cum eruditissimo P. Salmerone. Scitè quidem dixit Vergerius Iustinopolitanus: Hieronymus fuit *Eloquentiâ stupor, doctrinâ, miraculum.*

Cassiod.

Vergerius.

18. Et sanè Hieronymus Scripturę natus, totus fuit in Scripturis: eius verba Scripturas spirabant, eius vita Scripturas sapiebat; eius opes erant Scripturę. *Census Scripturarum*, ait Tertull. adu. Iud. cap. 10. Eius voluptas sacræ Literæ, vt diceret cum Machabæis 1. lib. 12. v. 9. *habentes solatio sanctos libros.* Et quidem adhuc inter mortales versans, nescias vbi magis habitabat Hieronymus, an in Bethleem iuxta præsepe Domini: an in cœlis; nam de illo ait Mant. 9. libro Fast.

Hieronymus census Scripturæ, & præmaturè cœlicola. Tertull. Machab.

Et fieres vnus cœli de ciuibus vnus.

Mant.

Perplacet S. August. lib. 1. contra Pelag. cap. 7. inquiens: *Hieronymus in Literis sacris vsque ad decrepitam vixit ætatem*: nec solùm mente habitabat in Scripturis, sed etiam ipso corpore, ne quid Hieronymi non esset in Bibliis. Neque enim tantùm eius mens, sed & corpus, & opera, sacras Literas spirabant. Adeò enim diuinis Literis imbutus erat Hieronymus, vt sanctissima eius vita dici possit Scriptura sacra, & Euangelium. Quod de S. Matthæo aduertit Hugo in exposit. argum. Hieron. *Non solum sermone, sed & vita correctione Euangelium prædicauit.* Quasi dicat: eius prædicatio, & vita, quasi euangelium est. Ac si Euangelium non modò in chartis, sed etiam in actionibus Hieronymi, impressum esset. Quod eleganter dixit Ennodius de suo Epiphanio Ticinensi: *Ne crederetur Scripturarum diuinarum tramitem verborum tantummodo celeritate transuolasse, pingebat actibus suis paginam, quam legisset. Si Propheta fuisset in manibus, prophetantem videres codice amisso lectorem: Si Testamenti veteris recensuisset volumina, Moysi dignus æmulator incedebat: si Apostolicum lac, &c. Postremò quod libri docuissent, vita signabatur.* Quid illustrius? Ecce tibi, Hieronymus, qui non tantùm emortuo calamo pingebat sacras literas, sed felici ore eructabat, & vitâ exprimebat. Actiones Hieronymi pro charta sunt Spiritui sancto; in quibus non æneis typis, & ligneo prælo cudebat suam legem, cœlestes Prophetias, & ipsum Euangelium. Hieronymi opera characteres sunt Scripturarum, Deo artifice impressi, & augustiori quidem formâ, nempe viuis literis.

August.

In Hieronymi moribus Scripturæ erãt impressæ. Hug. Card.

Ennod.

Parùm

20. Hieronym. Scripturæ impressus. Tertull.

Parum est in mente, & operibus Hieronymi impressas esse sacras Scripturas; ipsemet Hieronymus impressus est in sacris Literis. Non iam de Eunucho Reginæ Candacis, eò quòd Prophetas lectitabat, sed de nostro Hieronymo, dixit Tertull. lib. de Bapt. cap. 18. *Scriptura diuina impressus.* Scilicet totus Hieronymus in sacris Bibliis impressus, & expressus reperitur. Pentateuchum legis? Hieronymus est viua lex, & Patriarcha Christianorũ: Historias sacras? ipse est ex omnium exemplorum defloratione constructus; Si Prophetias? ipse est auspicium veritatis: Si libros Sapientiales? ipse est, spirans sapientia: Si Euangelia? etiam eius vita & mores sunt Euangelium? & totus Hieronymus *Scriptura diuina impressus est.* Enimverò qui legit Hieronymi libros, sacras Scripturas legat necesse est: Et qui sacras Scripturas legit, Hieronymi vitam

21. in eis impressam legit. Vsqueadeò sublimes virtutes habuit Hieronymus! Magnificè dixit Vergerius Iustinopolitanus: Hieronymi *virtutes tantum penè à communibus distant, quantum fermè virtus à vitio.* Quid exaggeratius? Pudet hanc amplificare sententiam. Et lubet hîc gradum sistere, ne fortè præ eximio studio in Hieronymum, aut calamus nimis audeat in eius elogiis, aut liber euadat, trãsgressus paragraphi metas. Et quidem Hieronymus *non potest dignè humano ore laudari*, ait Iustinopol. Ablegandusne hic, hic Hieronymus à primis Academiis? vnà ablegabitur Sapientia sacra, & claudetur Scripturarum ostium; quia deerit Ostiarius. Ioan. 10. v. 9. *Ego sum ostium; per me si quis introierit, &c.* S. Chrysostomus ibi homil. 58. *Ostium autem Scripturas vocauit.* Quis ergo est Ostiarius Scripturarum? S. August. tract. 46. ait esse Christum Dominum. Theoph. docet esse Spiritũ sanctũ. S. Chrysost. suprà, inquit: *Nihil prohibet Ostiarium vocare Moysem, ille enim est, cui eloquia Domini credita sunt.* Porrò si ratio Chrysostomi quid probat, conuincit etiam Hieronymum esse Bibliorum Ostiarium: nam ille quoque est, *cui eloquia Domini credita sunt*: siquidem Hieronymus est *Scripturarum arbiter, & Fidei lingua.* Sciat Hieronymum, qui sacras Literas scire cupit: *Huic Ostiarius aperit, & pascua inueniet.*

Iustinop. Quàm excelliãt Hieronymi virtutes. Iustinop. Hieronym. est ostiarius Scripturarũ Ioan. Chrysost. August. Theoph. Chrysost.

CAPVT PRIMVM.

VERS. I. ARPHAXAD itaque, Rex Medorum, subiugauerat multas gentes imperio suo, & ipse ædificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Ecbatanis: 2. Ex lapidibus quadratis & sectis: fecit muros eius in latitudinem cubitorum septuaginta, & in altitudinem cubitorum triginta, turres verò eius posuit in altitudinem cubitorum centum. 3. Per quadrum verò earum, latus vtrumque vicenorum pedum spatio tendebatur, posuitq; portas eius in altitudinem turrium. 4. Et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum. 5. Anno igitur duodecimo regni sui, Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Niniue ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum. 6. In campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphratem, & Tigrin, & Iadason, in campo Erioch regis Elicorum. 7. Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, & cor eius eleuatum est: & misit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, & Damasco, & Libano. 8. Et ad gentes quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Esdrelon. 9. Et ad omnes qui erant in Samaria, & trans flumen Iordanem vsque ad Ierusalem, & omnem terram Iesse, quousque perueniatur ad terminos Æthiopiæ. 10. Ad hos omnes misit nuncios Nabuchodonosor rex Assyriorum. 11. Qui omnes vno animo contradixerunt, & remiserunt eos vacuos, & sine honore abiecerunt. 12. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex aduersus omnem terram illam, iurauit per thronum & regnum suum, quòd defenderet se de omnibus regionibus his.

§. III.

Commentarius literæ.

Vers. 1. *Arphaxad itaque, Rex Medorum, subiugauerat multas gentes imperio suo: & ipse ædificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Ecbatanis.*

VERS. I. Septuagint. 22. SEPTVAGINTA Interpretes sic scribunt: *Anno duodecimo regni Nabuchodonosor, qui regnauit super Assyrios in Niniue ciuitate magna, in diebus Arphaxad, qui regnauit super Medos in Ecbatanis, & ædificauit super Ecbatana.* τὸ *super Assyrios.* abest à multis codicibus. Biblia regia ferè non discrepant ab hac scriptione, Xantes Pagninus pro *Arphaxad* scribit *Arpachsad.* in cæteris consentit nisi quòd post τὸ *Ecbatanis*, punctum scribit, & ita mutat sensum. Nempe: *Et ipse ædificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Ecbatanis. Ex lapidibus quadratis, & sectis fecit muros eius.* Vnde vulgatus interpres asserit Ecbatanam ædificatam esse ex lapidibus quadratis, & sectis; Pagninus verò muros Ecbatanæ ex eiusmodi lapidibus quadratis, & sectis, asserit constructos, non Ecbatanam. Pagnino consentit Glossa, Hugo, Carthus. Robertus Stephanus, & antiqua Biblia. At nunc correctiora post

Bibl. reg. Xant. Pagn. Glossa. Hugo. Carthus. Rob. Steph.

post Ecbatana, comma appingunt, non punctum, & ita sensum mutant. Vatabl. 23. Vatablus, *Cum Arphaxad (perdomitis gentibus) regnum Medorum teneret Ecbatanis.* Et omittit quod Arphaxadus ædificauerit Ecbatanam; muris autem eam circundedisse tradit vers. sequenti. Isidor. Isidorus Clar. eodē modo transfert, nisi quod voculam *Itaque*, omisit. Bibl. Goth. ybi inuēta. Biblia Gotthica (quibus vsus est noster Mariana) in nullo discrepant. Hæc Biblia desumpta sunt ex Bibliis Toletani templi maximi, & descripta ante sexcentos quinquaginta annos, quæ ego accepi à P. Petro Mudar. Fernandio Mudarra, nostræ Societatis Prouinciali, qui egregiam operam eidem Marianæ contulit ad Scholia in totam Scripturam.

24. Quis Arphaxadus & Nabuchodonosor. *Arphaxad.* Quis fuerit hic Arphaxadus, qui Rex Medorum dicitur, habes infra §. 22. nam cum statuatur, quis ille Assyrius Nabuchodonosor pugnans contra Arphaxadum, expeditiùs tradetur, quis sit hic Arphaxadus debellatus Nabuchodonosoris potentiâ. Nec leui coniecturâ dicetur ibi Præfectum quempiam esse ab Artaxerxe, seu Nabuchodonosore constitutum Mediæ prouinciæ, dum ipse occupatus erat in Græcorum expeditione. Profligato autē Nabuchodonosore apud Græciam, Arphaxadum concepisse spem regnandi, & in dominum suum perfoedè rebellasse. Vnde dicitur subiugasse multas gentes, nimirùm eas Mediæ prouincias, quę adhuc Nabuchodonosorianas partes agebant. Carthus. Etsi Carthusianus seriò affirmet multas gentes, quas Arphaxadus subiugauerat esse finitimas prouincias, quas Mediæ regno subiecit; at verosimilior est præfata coniectura, quæ etiam P. Sanct. Sanctio perplacet.

25. Serar. Tirinus. Rogas de nomine Arphaxad? Aio cū Serario & Tirino hîc, nomē esse non proprium, sed cōmune dignitatis: Omnes enim Medorum Reges ab Arbace primo Rege Medorum vocati sunt Arbacæ, Arphaxad nomen erat propriū dignitatis. seu Arbacadi, & inde Arpacadi. Sicut Albanorum Reges Sylnij à Syluio Ascanij filio, Æneæ nepote: à Iulio & Octauio reliqui Romanorum Imperatores, Cæsares, & Augusti dicti, cognominatique sunt. Latinis Regibus à Murano, qui in Latio regnauit, Murani cognomen inditum ferunt. Dein Reges Parthorum Arsaces ab Arsace Scytha, strenuo Parthorum Rege. Sic Reges Ægypti primùm Pharaones, mox Ptolomæi à Ptolomæo Lago è gregario milite, insigni Ægyptiorum Imperatore. Alexand. Plura qui volet super hac re, legat Alexandrum ab Alex. cap. 2. lib. 1. Aduerte hîc Arphaxadum ex infimo loco ad regni fastigium euectum, grandius nomen inflasse, quàm reliqui, qui suo iure, & regio sanguine Medis imperarunt. Vnde non Arpacadus, vt cæteri, sed Arphaxadus dicitur: & sanè facilis est transitus à *P.* in *Ph.* quod nescit nemo, qui aliquid scit. Sic Trophæum vel Tropæum, Pharisæi, vel Parisæi, passim promiscuo vocabulo scribimus.

26. Ribera. Bellarm. *Itaque.* Apténe inchoatur Iudithæ historia ab hac voce *Itaque*, quæ copulatiua est apud Latinos? Bene obseruat P. Ribera ad Oseæ 9. vers. 9. & alibi non semel, & Bellarm. parte 4. Grammat. Hebrææ, *Et, Atque, Autem*, & similes voculas sæpe redundare, qui Idiotismus est Hebrææ linguæ. Vocula *Itaque*, ad ornatum scribitur ex idiotismo linguæ. His annumeranda est vox *Itaque*. Hæc est facilis, & genuina explicatio. Placet aliam quoque proponere: nam certum est ex Iosepho lib. 1. in Apionem in more positum fuisse apud Orientales, vt viri deligerentur, qui communia gesta mandarent posteris, scripta in historiis, qui mos inde manauit ad Romanos, vt ex Suetonio, Tullio, Plinio, Ioseph. Suet. Tullius. Plinius.

aduertit Serarius hîc quæst. 1. Serar. 27. Hinc fieri potuit, vt ex annalibus, seu diariis, in quibus suo ordine scriptæ erant seriatim historiæ, sic depromerentur ad conflandum aliquem librum ex sacris Bibliis, vt retineretur vocula copulatiua, quæ fortè concatenabat hanc Iudithæ narrationem cum alia præcedenti, quæ anno, vel mēse proximo apud Hebræos acciderat: & sic dicitur in principio huius libri: *Arphaxad itaque, &c.* Isidorus Clarius hāc voculam *Itaque* omisit, vt nuper notabam. Isidor. Seneus. Sixtus Senens. lib. 1. Biblioth. sic scribit: *Arphaxat quoque.*

Ædificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Ecbatanis. Arphaxadne ædificauit vrbem Ecbatanam? Diodor. Quis Ecbatanæ ædificator. Diodorus lib. 2. ante Babylonem structam esse Ecbatanam tradit: nam mox vt Semiramis Babylonem construxit, anno ab orbe cōdito 1908. (vt habet Bellarm. in sua Chronologia) Bellarm. dicitur in Ecbatanis magna palatia excitasse. Verùm Herodotus lib. 1. affirmat Deiocem Medorum Regem (Ecbatana Mediæ metropolis est) Ecbatanam ædificasse. Herodot. Deioces, (quem Deioclem appellat Hugo) regnabat anno 3300. 28. Hugo. secundùm Bellarminum suprà. Beliarm. Canus. Canus lib. 11. cap. 16. Diodorum, & Herodotum falsitatis arguit, quia in hoc libro Iudithæ v. 1. dicitur Ecbatanam conditam ab Arphaxado, anno 3500. ergo perperàm dicitur olim ædificata à Semiramide, vel à Deioce. Plin. Plinius lib. 6. c. 14. scribit: *Ecbatanam caput Mediæ Seleucus Rex condidit.* Seleucus autem florebat anno 3670. Propter hanc nobilium historiographorum discrepantiam, aduersam sacro Iudithæ textui, ouant, triumphant Hæretici, quasi falsitatis conuixerint Scripturam sacram. Stultescunt tamen hi Scioli dum nimis scire prætendunt. Ædificare dicitur, qui denuò restaurat. Nam quod ab aliquo amplificatum, aut restauratum, aut magnâ ex parte auctum est, denuò ædificari dicitur: planè cæcutit, qui hæc non videt. Genes. Genes. 10. vers. 10. loquens de Nemrot, ait textus sacer; *Fuit autem principium regni eius Babylon.* Daniel. Et post 2200. annos, Danielis 4. v. 27. gloriatur Nabuchodonosor se ædificasse Babylonem, aiens: *Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui in domum regni?* Scilicet quia hortos 29. pensiles, & alia magnifica opera extruxit. Dein Genesis 47. v. 11. Ramasces fit mentio: & postea Genes. Exod. Exodi 1. dicitur ædificata à filiis Israël. Huic expositioni fauent Septuaginta Interpretes, qui non aiunt Arphaxadum ædificasse Ecbatanam, sed *Ædificasse super Ecbatanis.* Alij *in Ecbatanis.* Cæterùm quia Hæretici nihili faciunt diuina, adducam ex literis humanioribus, quæ ipsi pluris æstimant. Virgil. 8. Æneid. ait:

Tunc Rex Euander Romanæ conditor arcis. Virgil.

Et tamen quia Romam tunc exiguam Romulus mirè amplificauit, dicitur Romulus Romanæ conditor arcis, non ille Euander Arcadum Rex. Sic Arphaxadus iure dicitur ædificasse Ecbatanam, quam nouis ædificiis, & mœniis reconcinnauit, & amplificauit. Sic dixit Iuuenalis Satyt. 16.

—Altera fiet Cras domus, atque eadem. Iuuen.

Et Horatius in Carm. secul.

—Aliúsque & idem Nasceris. Horat.

30. Ergo si eadem domus fit altera, Ecbatana restaurata, & magnificè aucta, eadem est, & altera; & ita Arphaxadus rectè dicitur ædificasse Ecbatanam, tametsi olim extructa sit. Glossa. Hugo. Carthus. Sanctius. Tirinus. Serar. Ita Glossa, Hugo, Carthus. Sanct. Tirinus, Serarius hîc q. 7. Adde quod si ex eo falsitatis insimulatur hæc historia Iudithæ, quia non consentit cum profanis historiographis; etiam profani historiographi mendacij reuincuntur, quia sibi non constant: nam Diodorus, Herodotus,

dotus,& Plinius diuersissima tempora,& conditores referunt. Nisi velint Hæretici hanc historiam esse mendacem,quia mendacio aduersatur: sic obbrutescit hæresis! At hæc narratio non aduersatur præfatis historiographis profanis, vt liquidò constat ex dictis.

31. Prætereà Arphaxadus dicitur ædificasse Ecbatanam vrbem potentissimam. Quid? Rex Arphaxadus erat architectus? Carthusianus ait fuisse,antequam regnum invaderet,vnum è populo,& fortè architectonicâ erat instructus. Immo olim, & nũc Reges alicui ex his similibus disciplinis dant operam. Sic Esther 1. v.5. Assuerus Rex dicitur propriâ manu hortum, & nemus seuisse. Et quidem Philippus secundus Hispaniarum Rex architectonicæ peritum fuisse cõstat ex superba Schorialis,vt vocant,substructione, quam impensis fabricauit,& arte adiuuit egregiè. At necesse non est id affirmare: nam quod per administros operatur quis,ipse dicitur operari, etsi ignatus sit eiusmodi operis faciendi. Matth.13.v.27.aiunt serui ad Patremfamiliâs: *Nonne bonum semen seminasti in agro tuo?* Ad quæ verba,sic ait S.Chrysol.ser.97.

Carth. — Esther. — Rex quod facit per ministros, per se dicitur facere. — Matth. — Chrysol.

32. *Seminasti,non seminauimus. Nos quod per te facimus, tibi semper nostro assignamus auctori.* Vnde non tam seminant aratores, quàm Paterfamiliâs; & ita non tam ædificant architecti, quàm Arphaxadus. Ad rem Mamertinus Paneg.2. *Vestra hæc Imperator, vestra laus est. A vobis proficiscitur id quod per alios administratur.*

Mamert.

Ais, esto, dicatur Arphaxadus ædificasse hanc vrbem,quia illam amplificauit;at quo pacto dicetur appellasse Ecbatanam, si iam olim extructa fuerat hæc vrbs, & Ecbatana vocabatur? Nemo quem viderim expositorum hanc difficultatem attingit. Ego quidem existimo hanc vrbem olim fuisse extructam,non tamen appellatam fuisse Ecbatanam, quousque eam sic appellauit Arphaxadus,sed antea per anticipationem Ecbatanam nominari.

33. Nimirum Diodorus, Herodotus Plinius &c. aiunt vrbem,quæ sua ætate appellabatur Ecbatana, quondam ædificatam esse aut à Semiramide, aut à Deioce,aut à Seleuco: quod frequens etiam est in Scripturis Sacris.Sic terra Gessen per anticipationem dicitur Ramesses Genes.47. v.11. antequam ibi essent filij Israël; & tamen constat multis post annis vrbem Ramesses ædificatam fuisse ab Israëlitis. Exod.1.v.11. Legi potest ibi Abulensis,& Pererius. Plura exempla similia suppetunt ex lib.Iosue, quæ omitto ne chartam impleam vulgari eruditione.

Genes. — Exod. — Abulens. — Perer.

§. IV.

Nominis Consilium instituendum esset pro re nominis:nam persona magna exigua affectant nomina; exigua verò nomen grandius & augustius ambiunt.

34. COmmẽdatus est Probus apud Vopiscũ, quòd *adolescens esset,ac vir sui nominis.* Planè multi sunt,quibus suum nomen,suum non est: affectant pulchram nomenclaturam in fœdis moribus: fallunt rem nominum mendacio:& videmus magna nomina in re admodum paruâ. Et quidem nomen index rei est, & eius definitio:sæpe enim res à nomine æstimatur. Ergò ne quis *recuset nomen* (verba sunt Tertull.lib.4. contra Marc. cap.14.) *tanquam iudicem suspectum.* Magno iudicio opus est nominum imponendorum: quærendus est alter Adamus inditâ diuinitùs sapientiâ præmaturè eruditus,felici innocentiæ statu incorruptus. Genesis 2.v.19. *Formatis igitur Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam,vt videret quid vocaret ea.omne enim quod vocauit Adam anima viuentis, ipsum est nomen eius.* Super quâ re Basilij Seleu. orat. 2.sic inducit Deum loquentem cum Adamo. *Esto Adam nominum artifex, quando rerum esse non potes: formentur à me, nominentur à te, quæ procreata: me cognoscant artificem naturæ lege, te Dominum intelligant appellationis nomine:inde nomen,quibus ego essentiam.* Ecce partitur Deus cum Adamo creationis opus.Ipse res condit,rerum nomina condit Adamus, qui exploratissimas habebat rerum naturas. Rectè Philo lib. de Agricul. *Qui res velut per anotomiam considerant, facilè assequuntur appellationes earum proprias.* Anotomicâ notitiâ, quæ medullitùs rem inspicit,ad imponenda nomina opus est ex sententiâ Philonis.

Vopisc. Vir sui nominis. — Nomen recusatur. — Tertull. — Genes. — Seleu. — Adam est nominũ artifex,& Dominus. — Philo. Nomina imponenda per anotomiam.

35. Ast ab originali delicto depravata est gens hominum;inde etiam nominum corruptela;iam nemo Adam extat peritus imponendi sua cuique nomina. Quid ergo faciendum ad nomina facienda? Sententiosè inquit Septimius, *Consilium nominis.* (aliàs *Concilium*) scilicet est in Regũ curiâ Senatus seu Consilium deputatũ ad prouidendum grauioribus causis.Vt putà Consilium rei bellicæ, rei nummariæ, rei politicæ,&c. quia in his rebus adeò graues occurrunt difficultates, vt consiliosis Senatoribus opus sit ad decernendum sapienter. Sic ad nomina, seu cognomina imponenda, conseruanda, detrahenda,moderanda,*Consilium nominis* instituendum foret: quia tot tantæque nominum insolentiæ apparent in re nominis, vt consultissimo senatu ad id opus sit. Planè à nomine multæ virtutes sunt, & flagitia multa. Denotare licet Nominum mendacia, nominum superstitiones,libidines,otia, angustia, & præsertim superbas ambitiones: *Quanti nequam serui Regum nominibus insultant,Alexandri, Darij,& Holofernis?* ait Tertull.lib.1.adu.Marc.c.7. Et Dæmõ(ait S.Hilar. can.3. in Matth.) Adamum, & Euam *Diuini nominis ambitione corruperat.* Scilicet hodie ex infima plebe nati homines illustria nomina Mendosiorum, aut Gusmanorum ambitiosè vsurpant; & cognomina, quæ seruitio mercati sunt,fastuosè venditant, vt agnata hæreditario sanguine. Item ab amicitiâ,à familiaritate,ab obsequio,& ab adulatione, appellationes *transnominantur.* Quin & Rupertus lib.1.in Ioan.*Nominis adulterium* agnouit. Bellè quidem: nam alienum nomen,morum præstantiâ, & integritate mercandum,impudenter sibi vsurpant, vsurpando constuprant, & furtiuo adulterio polluunt.Basilius Seleu.orat.9.explicans illud Matth.8.v.9.Centurioni dictum. *Non inueni tantam fidem in Israël.*Sic Israëlis nomen accusat. *Nomen, quo tu appellaris,Dei cogniti argumentum est,vt amplius incredulitatem tuam patefaciat.Cur igitur appellatione,cuius virtute cares,contumeliam irrogas? quid gestas cognomen, quod personæ probro fit? factis appellationem impugnas,& calumniâ nomen tuum afficis.* Enimuerò tot, tantaque flagitia in nominibus agnouit Saluianus lib.3. & 4. de Gubern. vt plures homines nominis reos esse fecerit,inquiens,*Per nomen rei sumus*;& alibi: *Magis damnabilis est malitia, quam titulus bonitatis accusat:*

Septim. Consilium nominis ad prouidendũ rei nominis. — Serui insultant Regum nominibus. Tertull. — 36. Hilar. Nominis ambitio. — Rupert. Nominis adulterium. — Seleu. Matth. — Salui. Nominis reus.

accuſat: reatus impij eſt pium nomen. Itaque nomen reatus eſt, & rei nominis ſæpe ſumus. O malè pereant flagitia nominum, aut nominum virtutes in hominibus flagitioſis, & benè luant vocabuli culpam! Acutè Tertullianus lib. de reſurrect. Carn. cap. 4. Carnem, carniſque nomen ſic culpat, & caſtigat: *Poſt totum ignobilitatis elogium caducæ carnis in originem terram, & cadaueris nomen, & de iſto quoque nomine peritura in nullum inde iam nomen, in omnis iam vocabuli mortem.* Porrò ſi nomen delictum eſt, ſit etiam & ſupplicium nominis, & appellationis cadauer, & vocabuli mors.

Mors nominis. Tertull.

37. Neque modò nominis delicta ſunt, ſed etiam virtus in nomine eſt, & non exigua vocabulorum laus, quæ valdè rem venuſtat, immò honeſtat. Nam *nomen auſpicium* rei eſt, inquit Caſſiodorus lib. 5. epiſt. 3. Fauſtè rem auſpicatur, qui pulchro nomine præſagit euentum. Quia *Nominis ſacramentum*, quaſi gratiam tribuit rei benè, & proſperè gerendæ. Et ea certitudine gratiam ſuam operatur, vt animoſè dixerit Septimius, quod *Fides nominum ſalus eſt proprietatum*: & quidem nomen quaſi quædam fides eſt rei, & naturalis prophetia euentus futuri. Ergo pulchrum, & illuſtre nomen, omē erit fauſtum, & quaſi iam poſſeſſa felicitas. Opportunè dictum: *Nominis cenſus.* Nam cenſus apud Romanos, facultates omnes, & honores ſignificat, quæ à Cenſore per luſtra notabantur. Vnde *cenſus nominis* denotat omnes opes, & honores in Nomine inueniri. Baſilius Seleucus orat. 19. hominem comparat metallo, nomen verò imagini, quâ numiſma procuditur: *Poteſtatem facit Deus Adamo nomina procudendi*: Planè præcipua laus monetæ ab impreſſione eſt, quâ taxatur illius valor. Nummus non excuſſus prælo, nummus non eſt, ſed rudis, & informis maſſa; ſic res ſine nomine; à nomine enim eſt cenſura honoris, & opum cenſus. Hinc ambitio nominum, hinc humana ſuperbia affectat grandia, & auguſta nomina, quia à nomine res cēſetur. Sed valdè *nominum conſilio* opus eſt, quod conſultò diſpenſet nomina. Nam impunè quis furatur cognomen, quod à meritis faciendum ſibi foret. Nemo enim iam Traiani æmulatur modeſtiam, de qua in ſua Panegyri Plinius: *Nomen illud, quod alij primo ſtatim principatus die, Imperatoris, & Cæſaris receperunt, tu vſque eò diſtuliſti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parciſſimus æſtimator; iam te mereri fatereris.* Verùm iam audacia, & rapina poſſidet grandia nomina; non merita, nō virtus. Vnde tot inflantur nomina ſine re: ſicut ampullæ in aqua. Diſertè Theodoricus Rex apud Caſſiod. lib. 8. epiſt. 10. ſuo Felici, inquit: *Sumpſiſti nomen ex meritis, cuſtodi, vt ſemper lateris veritate vocabuli. Nam cum omnis appellatio ad declarandas res videatur impoſita, nimis abſurdum eſt, portare nomen alienum, & aliud dici, quam poſſis in moribus inueniri.*

Nomen auſpicium eſt rei, & ſacramentum. Caſſiod. Tertull lib. 3. adu. Mar. c. 16. Fides nominum. Tertull. de carn. Chriſti c. 12. Nominis cenſus. Tertul. apolog c. 21. Homo vt moneta, nomine cuditur. Baſil. Seleu. Nomē merendum. Plin. Caſſiod.

38. Præterea vſque eò tumeſcit humana ſuperbia, vt non modò auguſtiora, ſed numeroſiora, & grādius quid ſonantia nomina ſibi faciat. S. Chryſologus ſerm. 56. *Reges triumphorum ſuorum titulis nuncupantur, & ſubiectarum gentium nominibus conquirunt numeroſiſſima cognomenta.* Nempe homines ſuperbiâ inflati, inflant nomina, vt non tantùm homo, ſed nomen turgeat. *Nominis phantaſma affectant*, ſeu phantaſias grandioris, inflatioris, & auguſtioris vocabuli. Diſertè S. Ennodius in Panegyr. adulatur Theodorico, quaſi repudiauerit nomina pompoſæ iactantiæ, ſic fatus. *Quid fruſtrà maiores noſtri Diuos, & Pontifices vocarunt, quibus ſceptra collata ſunt. Singulare eſt* (Theodorico) *actibus implere Sanctiſſimum, & veneranda nomina non habere. Rex meus, vt Diuus vitam agat ex fructu conſcientiæ, nec requirat pompoſæ vocabula nudæ iactantiæ, in cuius moribus veritatis militant blandimenta maiorum.*

Homo grādiora nomina ambit. Chryſol. Phātaſia nominis. Tertul. adu. Mar. lib. 3. c. 15. Ennod. Non auguſtum nomē ſed res auguſti nominis ambienda.

39. Profectò ſcitum eſt ſanctiſſimos quoſque viros, & re magnos, exigua affectaſſe nomina. Magnus Paulus ad omnia ſumma factus vir, vilitatem nominis exambiuit. Ad Rom. 1. v. 1. *Paulus ſeruus Ieſu Chriſti*: ſuper quibus verbis, ſic fatur Caietanus: *Vndecunque nominatus fuerit Paulus, conſtat, quod regio nomine* (*ſcilicet Saul, ſeu Saulus*) *vti noluit, ſed nomine humili. Paulus enim diminutiuum eſt à parum, ſecundum Grammaticam. Inde ſiquidem paulum, pauluium, pauxillum.* Ecce virum magnū, paruum nomen affectantem. Dein, Deus ipſe ſolus ſummè bonus, ſummè magnus, exiguitatem nominis non exhorruit: ait enim Tertullianus lib. 1. aduerſ. Marc. cap. 7. *Tentabis ad hæc de nomine Dei, vt paſſiuo, & in alios quoque permiſſo.* Dei nomen inueniatur paſſim? Paſſiuum nomen affectat Deus? Planè vel nomine ipſo patitur, qui paſſiuum habet nomen. O magnitudinem exiguitate nominis decoratam! ô humanam exiguitatem magnitudine nominis ſuperbientem!

Paulus nomen exiguū affectat. ad Rom. Caiet. Tertull. Dei nomen paſſiuum, & aliis cōmunicatum.

40. Eſt aliqua beſtiola de valdè exiguis animalculis, cui nec ſuccus corpori, nam pelliculâ viuit; hebes, tarda, vix ſe à terra ſuſpendens, ieiuna ſemper, & indefeſſa, quippe huic de vento cibus. Et licèt ſit *De mediocribus oppidò*, (verba ſunt Tertull. de Pallio cap. 3.) *ſed nomen grande, Chamæleontem qui audierit, haud antè gnarus, iam timebit aliquid amplius cum leone: at cum offenderis apud vineam, fermè ſub pampino totum; videbis illicò audaciam, & Græciam nominis.* Aduertis minutum quoddam animalculum, cui à vento cibus, nimirùm ventoſiſſimum; pompoſum ambiiſſe nomen: peteriguam beſtiolam, Chamæleontem nominabis? Ecce alterum chamæleontem, nempe Arphaxadum; is ſeruus erat Nabuchodonoſoris, & infidus; quippe rebellauit in dominum; & quidem anonymus; eius enim ignoratur nomen. Hic vbi Mediæ ſceptrum tyrannicè inuaſit, immeritò ſibi vſurpauit illuſtre, Arpacadum, nomen; nam Arpacadus Mediæ monarchiam fundauit. Et quaſi parùm foret Arpacadum nominari; quò ſuperbiam ampliaret ſuam, nomen anguſtiùs, & grandiùs ſonans affectauit, & vocari voluit, Arphaxadus, pinguiori ſono, & pompóſiori vocabulo, proferendum ambabus buccis. O ventoſiſſimam nominum ambitionem! ô quàm eget hæc etiam ætas *nominis conſilio*! ô vtinam inſtitueretur cenſor nominum, *ne fallacia appellationis* (quam vocat Baſil. Seleuc. orat. 27.) facinora ſimulet, virtutes mentiatur. Itaque nominis fallacia refutat rem nominis: & *Nauſea nominis inaccreſſit*, ait Tertull. in Scorp. cap. 1. Scilicet homo vitiis ignobilis nauſeat, vt euomat illuſtre nomen.

Exiguo Chamæleonti nomen grādius. Tertull. Nominis nauſea. Baſil. Seleu. Tertull.

§. V.

Rex eſto populorum Medicus.

41. Bonatum diſciplinarū opportuniſſima, Medicina eſt. Bona ars, immò illuſtris, & præ nobilitate ſuperba. Regia facultas; ſic ille alius apud Iſaiā dicebat cap. 3. v. 7. *Non ſum medicus, nolite me conſtituere Regem.* Quid enim auguſtius, quàm arte & induſtriâ naturam componere, vires effœtas reſtituere,

Iſai. Medicina regia eſt.

stituere, salutes facere, fugientem animam reuocare, & cadauerascentem hominem denuò in hominem refingere; & facere, vt ferè de non homine, homo reualescat, & iterum homo fiat: vitam & salutes impertiri solius Dei negotium est: quod cum Medico communicauit natura. Clem. Alex. 4. Strom. sic voce Empedoclis canit:

Emped. Clem.

Medicina superba, & diuinitatis æmula.

Et medici in seclis, qui hominum terrestribus insunt:
Hinc existunt Dij: sunt quorum maximi honores.

Tertull.

Tanta est huius artis præstantia, vt arrogantiæ notetur à Tertulliano lib. de Anima c.2. *Medicinam inspexi sororem philosophiæ. Sed viderit vtriusque præstantiæ ambitio.* Et sanè videtur ausus arroganter ambitiosus, cadentem hominem de lecti sepulchro attollere, valetudines redonare, vitam redimere, & arte suâ facere, vt rediuiuus homo vitam redordiatur. Hoc, inquam, humanum excedit fastigium, & similem Deo reddit Medicum. Et inuidiam fecit Ioui aduersus Æsculapium medicinæ arte nobilem. Quod eleganter edocet Septimius cap. 14. Apolog. *Æsculapium auaritia merito, quia medicinam nocenter exercebat* (hoc prætexit nomine culpam) *fulmine vindicatam. Malus Iupiter, (si fulmen illius est) impius in nepotem, inuidus in artificem.* Expende τὸ *Inuidus in artificem* salutis. Quasi dicat; Apud Iouem Deorum maximum inuidiosa fuit medicina Æsculapij; quia eius ars Diuinæ munificentiæ, & omnipotentiæ æmula, valetudinem, & vitam mortalibus largiebatur. *Malus,* inquam, *Iupiter inuidus.* Quasi adeò excellat medica ars, vt Ioui inuidiam faciat, & fulminet medicum Æsculapium suæ artis præstantiâ de diuinitate cum ipso decertantem: & quod negotium erat solius Dei, arroganter præsumat homo sibi vsurpare ab ingenio Medicinæ.

Septim. Iupiter inuidus medicæ artis Æsculapij.

42. Iudith.

Illustre Medici nomen, hic Dynasta, Arphaxad inquam, vsurpauit sibi: nam vbi armis potitus est Medico regno, fecit sibi nomen Arphaxadi, quod *sanans* interpretatur, affectans & regem esse, & medicum Medici regni: non tam regens, quàm curans subiectos populos. Verùm hic medicus Rex regnum curauit, vt curāt aliqui imperiti medici. Ne ergò medicorum imperitiam æmuletur Rex, aut quiuis Superior; subiiciam hic medicorum vitia, quibus laborant Superiores: ne à medicinâ ægrotet infirmus. De medicis suæ ætatis sic ait S. Naz. Orat. in S. Baptisma. *Quandiu latus tuum non cingit imperitus medicus, horas tibi largitur, quarum ius, & potestatem non habet: capitisque nutu salutem, velut lance mercedem augens, aut deploratum morbum esse significat.* Sic aliqui Præfecti, suspensos, & pendulos esse cupiunt subditos ab eorum nutu, quò auctoritatem augustiorem, & largiora munera sibi faciant: quasi à suâ ipsorum sententiâ dependeat populorum salus, & vita; & non à legibus, à ratione, à iure. Ad hæc, inquit Basilius Seleu. orat. 35. de Christo peritissimo hominum medico; *Non vsus est curatione, cuius initia supplicia sunt: non spe mercedis contra morbos armatus.* Porrò curationes, supplicia quædam sunt, quibus æger dignè luit culpam accersiti medici imperiti: qui non tam armatur Æsculapij pharetrâ contra ægritudines, quàm contra ægrotos. Caueat ab hoc vitio Superior, qui, vt ait Plini. epist. lib. 1. debet *insectari vitia non homines.* Addit Tertull. Apolog. 22. *Benefici planè circa curas valetudinum: lædunt enim primò, dein remedia præcipiunt ad miraculum noua, siue contraria: post quæ desinunt lædere, & curasse creduntur.* Et lib. de Animâ. c.46. *Eâdem industriâ etiam per beneficia fallentes medicinarum, quæ magis lædunt iuuando.*

Superior est subditorum medicus.

Naz. Superior ambit, vt à suo nutu pêdeat subditus, vt ægrotus à medico.

Basil. Seleu.

Superior, qui medicus est, non optimè curet suppliciis, sed remediis.

Plin.

Tertull.

S. Nazianzeni Scholiastes explicans illa verba 43.
orat. pro Basilio, vbi de diuitibus inquit: *Famem negotiantur,* pauperum inquam: id est, inquit, *annonæ penuriam negotiantur*; ad quod aduocat illud Plinianum: *Animam negotiari,* quod dicitur de sicario, qui pretio accepto cædes patrat (Hispanè *Vandolero*) qui animam negotiari dicitur, & *Medicus negotiari corpora.* Nempè sicut Sicarius ob pactam pecuniam armatur in hominem, eiusque animam negotiatur: sic medicus *spe mercedis corpus negotiatur* ægroti. Luculenter Clem. 6. Strom. *Scribit Diphilus: cum apparuerit mors eorum, vt Medicus.* Caueat princeps ne corpus, & animam subditorum negotietur, vt imperitus medicus, sectans in gubernatione legem, seu aphorisma, quod dictat æmulatio, aut inuidia, aut odium, quod in re politicâ, sicut in re medicâ, hæresis est.

Naz.

Plin.

Ne superior negotietur animâ: nec medicus corpus ægroti.

Clem. Alex. Diphilus. Medicus vt mors.

Iob 13. v.4. ait Iobus ad amicos: *Prius vos ostendam fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatum.* Quid significat Iobus cùm amicos suos, nomine tenus amicos, re autem inimicos, vocat cultores peruersorum dogmatum? Num erroris, aut hæresis notat? Septuaginta interpretes & Symmachus sic exponunt locum: *Vos estis medici iniusti, & curatores malorum omnes.* Quasi idem sit cultores peruersorum dogmatum, ac medici. Audiendus est Clem. Alex. 7. Strom. sic inquiens: *Num ergo quisquam ægrotans, & vt curetur opus habens, non admittit Medicum propter eas, quæ sunt in medicinâ hæreses?* Ecce quædam opiniones Medicorum, hæreses appellantur, non in fide, sed in medicina; non contra disciplinam Christi, sed contra Hippocratis, & Galeni dogmata, quibus aut negligentiâ, aut imperitiâ, aut odio impunè armantur, & morbos augent, prætextu salutis. Caueat ergo Superior ne populos regat negligentiâ, aut imperitiâ, aut æmulatione, aut odio, ne incurrat in has medicinæ hæreses, in quas incurrit, qui ex proprio cerebro dogmatizat in re politicâ.

44. Iob.

Cuius hæresis sæpè fit reus Medicus.

Symm.

Superior cuius hæresis fiat reus. Clem. Alex.

Strenuus Præsul, & animarum medicus S. Basilius, egregiè curauit subiectos sibi populos: sed videamus quibus pharmacis sanabat subditos. S. Naz. Orat. de eius laudibus. *Eos qui ab ipso diffidebant emollit; ac sublimi, & excelsâ medicina rationibus curat.* Ratio Superioris, curatio est inferioris: hoc remedium omnibus subditorum morbis medetur. Nulla est salubrior medicina, quàm ratio. Præfectus qui Ratione curat, sanat; qui sine ratione curat, sed impetu, aut inuidiâ, aut odio agitur, infirmat, non sanat. Probatissimum pharmacum Ratio est, hâc vnâ curantur omnium subditorum morbi. Sed propria ratio suspecta cuique sit, ne sit in medicina hæresis. Consulat multos, & errabit in paucis.

45. Superior ratione curet. Naz.

Christus Deus nobile Medici nomen sibi fecit, 46.
Matth. 9. v.12. *Non est opus valentibus Medico, sed malè habentibus.* Et *Virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Luc. 6. v.19. Id personant passim Scripturæ, vt pudor sit loca referre nemini non nota, vbi Christus dicitur Medicus humanarum ægritudinum; præsertim peccati, qui lethalis morbus est, & tanto Medico indiget, tanti morbi curatore. Æstuet licet in animâ irarum feruor, licet ardeat auaritiæ, & inuidiæ febris, etsi luxuriæ infernalis flamma imas depascatur medullas, & gehennali incendio totus deflagret homo, peritus animarum sanator Christus Iesus, leuis attactus, & vel vnius

Matth.

Lucæ. Christus est Pæonius medicus, & ægrotæ animæ incātator.

rationalis verbuli pharmaco sistit ægritudines, & remedia, & sanitates facit immedicabili morbo. Pulchrè Clemens Alexandrinus lib.1.Pædag.cap. 2.sic fatur. *Verbum paternum solus est humanarum ægritudinum Pæonius medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator.* Poëtatur Homerus lib.5. Iliad. Pæonium medicæ artis peritissimum fuisse, qui Plutonem curauit ab Hercule grauiter vulneratum. Dicitur ergo Christus(qui Dei sapientia est) Pæonius medicus, id est, medicus adeò peritus sanandi arte, & ratione medendi, vt infernali populo, gehẽnalibus incendiis deflagranti, & æternùm morienti, tantorum pharmaco meritorum, mederi valeat: & ita Plutonem ipsum, cum Dæmoniacâ gente perfectè curare. Dicam luculentius. Christus Pæonius est medicus, id est, arrogantem superbiam, intestinam inuidiam, quæ sunt Dæmonum vitia: immò gehennale lasciuiæ incendium, & cæteras animi pestes, & corporis contagia, vno rationali verbo curat. Nonne Christus est Pæonius medicus, qui medicari posset Plutoni, & inferorum morbis? & quidem vno verbo. *Tantum dic verbo, & sanabitur puer meus*, nobilis Centurio dicebat, Matth.8.v.8. Nonne hæc incantamenti species est, exteriori verbo intimas animæ ægritudines sanare? *& ægrotæ animæ incantator* dicitur. Porrò incantationis genus est, sic curare, & diuinæ sapientiæ rationale miraculum.

Clem.Alex. Homer. Matth.

47\. Denique caueat Præfectus, qui animarum Medicus est, ne nimiùm perscrutans morum, & naturæ morbos, perdat ægroti naturam, & mores. Audiendus est Tertullianus lib. de Anima, cap.10. *Herophilus ille medicus, aut Lanius, qui sexcentos exsecuit, vt naturam scrutaretur: qui hominem fodit, vt nosset: nescio an omnia interna eius liquidò explorarit, ipsâ morte mutante, quæ vixerant.* O quoties delicti perscrutatio, vnica est subditi ægritudo! qui sæpè ægrotat à medicinâ, non à morbo. Ergo Superior sit bonus medicus, & curet rationis remediis, non sæuitiæ cauteriis, non negligentiæ oscitantis omissione.

Superior ne nimis scrutetur delicta. Tertull. Medicus laniena scrutatur naturam.

48\. Matthæi 8.v.2. Leprosus quispiam accessit ad cœlestem medicum, aiens: *Domine si vis, potes me mundare.* Ad quæ verba ita fatur Imperfectus homil.21.in Matthæum. *Non illum petebat quasi hominem artificem, sed adorabat quasi Deum. Spirituali medico, spiritualem offerebat mercedem. Nam omnes medici pecuniis, iste autem solâ oratione placatur.* Nempè ideò pecuniæ, & alia munera offeruntur medico, non vt illum pro industriâ & laborè muneres, sed vt illum pacatum seu *placatum* habeas, ne crudeliter sæuiat; & non medicinam, sed lanienam exerceat: non tam à medico quærimus sanitatem, quàm placidam mortem: aut saltem ne sæuiat morbus à remediis: quasi mitissima remedia non sint aptiora ad faciendam sanitatem. Basilius Seleu.Orat.30.ita fatur. *Periti medici tunc plus de arte cient admirationis, non cùm ferro, & igni in belli modum vim mali domant; sed cùm lenibus pharmacis affecta parti adulantes, ægrum sciè persanant.* Scilicet peritus Præsul, vt bonus medicus, blandienti vtatur medicamento, & sic peritiam medicæ artis ostentabit, & sæpius persanabit ægrotum: adulertur naturæ dum sæuit in naturæ morbum. Aliud est esse medicum, aliud esse lanium. Philo lib.2.legis Allegor. *Considera*, inquit, *cogitationem medici: vacuabo ægrotum, nutriam, remediis curabo, diætâque; secabo, vram cauteribus. Sed sæpè natura & absque his sanauit, & cum his interemit: vt medici cogitationes nihil aliud quàm somnia sint, inuenta plena obscuritatis, & ænigmatum.* Ecce tibi inhumana remedia ænigma dicuntur: quia sicut ænigma nihil minus est, quàm quod magis videtur: sic sæua remedia, in quibus videtur esse peritior ars, & certior spes salutis, saluti nocent, & mortem adsciscunt. O mortifera quorumdam remedia! Ergo Superior affectæ parti aduletur, vt eam curet, non in eam desæuiat, vt lanio. *Non cum ferro, & igne in belli modum vim mali domet.* Cui concinit S.Chrysologus ser.35. aiens, *Post certamina desperata medicorum*: ac si ægrotus certamen ineat cum medico, tanquam cum hoste.

Matth. Imperf. Medicus & Superior muneribus placandi sunt. Superior adulletur subdito malè affecto. Basil. Seleu. Philo. Medicinæ ænigmatica remedia. Medicus nõ domet morbum in belli modum. Chrysol.

§. VI.

Qui per solam gratiam vult placere, deuenustat beneuolentiæ artem: obiurgationibus, & asperitatibus mulceat bonus Præsul.

Longum, & molestum foret seriatim recensere singula, in quibus Præfectus debet esse similis medico: aliqua tetigi præcedenti §. nunc vnicam medicinæ proprietatem dabo, quæ necesse est, vt in Superiore reperiatur; nimirùm, quòd sic curet temperare molestias disciplinæ, & animaduersionis, & obiurgationis, &c. vt etsi de se mordeant, & exacerbent, tamen non irritet subditum, sed mulceant. Quod de medicinâ aduertit Tertull. adu. Gnost.c.5. aiens: *Et est planè quasi sæuitia Medicina de scalpello, de cauterio, de sinapis incendio: non tamen secari, inuri, morderique idcircò malum, quia dolores vtiles adfert. Horrorem operis fructus excusat; vlulans denique ille, & gemens, & mugiens inter manus medici, postmodum easdem mercede cumulabit, & artifices optimas prædicabit.* Audis Medicum amaritudine pharmaci, incisione venæ, & cæteris medicinæ tormentis, ægrotum demereri, & cruciatibus beneuolum sibi facere? Sic Præsul in subditos animaduertendo, eosdem obiurgando, & puniendo conciliare sibi debet, & arctiori charitatis vinculo deuincire. Et sanè iucunditas, illex est humanæ naturæ, iniucunditas auersatrix hominum est. Verùm bonus Superior eâ arte insuauia condiat, vt asperis rebus, non exasperet, sed alliciat animos; hoc ingenium regendi est, & gubernatoris eminentia. Perbellè Seneca epist. 64. *Vt in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat, & sunt quædam poma suauiter aspera*: Sic periti Superioris amara castigatio, siue reprehensio mulceat dulcedine charitatis, & à beneuolentiâ erit suauiter acris: & ita faciet *obiurgationem laudatione gratiorem*, vt inquit S. Naz. Orat. de Pace. 49.

Medici vtilis sæuitia muneratur. Tertull. Superiori licet vt medico salutaris quædam & grata sæuitia. Seneca. Nazianz.

Cant.1.v.3. *Trahe me post te, curremus, &c.* vi trahitur, & vltrò currit? Tractio violentiam arguit; cursus spontaneam actionem importat. Ergo hæc verba non aptè sibi cohærent. S.Bern.ser.21. in Cant. *Tunc trahimur, quando tentationibus, & tribulationibus exercemur.* Arcanum hoc est Diuinæ Sapientiæ, & cœlestis gubernationis elogium, vt homines ærumnis tracti, nihilominus spontè ipsi eant, & vltrò currant. Nam voluptate, & dulcedine ad se trahere, quoduis creatum bonum potest; at asperitatibus, contumeliis, & ærumnis, cœlestis prouidentiæ laus est, & Diuinæ gubernationis encomium. Dixit Dominus ad Abraham: *Egredere* 50.

Cant. Tribulationibus allicimur. Bern.

Meta celatur vt contendat cursum.
Genes. Basil. Seleu.

dere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni, &c. Gen.12.v.1. Cur quæso non indicat Deus Abrahamo, quonam iturus est? Respondet Basil.Seleu.ora.7. *Metam celat, vt cursum contendat.* Profectò solutio hæc intricatior est, quàm dubium: plus hæreo in dubij solutione, quàm in dubio. Nam quomodo vt velocius currat Abrahamus, illi non manifestat Deus cursus metam, seu peregrinationis terminum? Immo qui nescit quò vadit, quomodo potest cursum contendere quò ignorat? errabit palabundus erratico & cæco itinere.

Laboribus allicit Deus.

Potius cursum contendere posset, si metam sciret. At Deus metam celat, vt cursum contendat Abrahamus. Enimverò Deus ex igne Chaldæorum educit Abrahamum, & ducit in promissionis terram, terram inquam, lacte, & melle manantem, & orbis delitias: ad quam regionem deducens Abrahamum, vt contendat cursum, eam celat, vt potè deliciis plenam, & paradisiacæ amœnitatis æmulam.

51. Et quidem Abrahamo ad mactandum vnicum filium Isaacum, secreti pandit arcanum, nec celat acerbam stragem trucidandi filij, vt velocius pergat; & amœnitatem terræ promissionis celat, vt cursum contendat. *Trahe me, curremus.* Nam Abrahamum non territant dura quæque, sed alliciunt: currit tractus, & forte cunctaretur deliciis terræ promissionis allectus.

Superior non placeat per solam gratiam.

Hoc est ingenium diuinæ gubernationis, asperitatibus gratiam conciliare. Luculenter Ennodius epist. ad Laur. Mediol. quæ habetur in Concil. Rom. sub Symmacho. *Dignus patre amor est, quem censura conciliat: deuenustat institutoris genium, qui per solam gratiam vult placere.*

Concil. Roman. Ennod.

Quasi dicat: Quiuis è populo, etsi indisertus, & inciuilis, gratiam iniit beneficiis, & obsequiis. Quis hominum hominem non deuinciat charitate munerum, & gratiâ obsequij? At deuenustatur beneuolentiæ genius, & ars captandi amicitias, si per solam gratiam placeatur.

Reprehensione ingeniũ fit placendi.

Qui verò censurâ conciliat amorem, & suppliciis beneuolentiam; & ærumnis gratiam; & duris non exasperat, sed mulcet; ille beneuolentiæ conciliandæ fastigium tenet: hæc augustior gubernandi ars est, & Deo digna.

52. *Oseæ.*

Oseæ 11.v.4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Et addit Propheta: *Et ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum.* Hoc est, Non tantùm iucunda præstabo populo meo Israël, sed etiam iniucunda amœnabo; & Sarcinæ illis leues erunt, & gratæ; & contumeliis eosdem demerebor.

Alapis beneuolentiã conciliat Deus.

Nam verba illa: *Ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum*, sic interpretantur Septuaginta interpretes: *Ero illis quasi dans alapas.* Vinculis charitatis demerendum Israëlem dicit, & beneuolè alleuandum iugum, & hoc est alapis eos cædere, & opprobriis impetere? Colaphis, & contumeliis afficit, & id erit, alleuare iugum, & vinculis beneuolentiæ trahere? Quis alapis conciliatur? aut asperitatibus beneuolentiam iniit?

Naz.
Reprehensio gratiam iniit.

Audiendus est Nazian. in orat. in laud. patris sui: *Ac proinde ipsi (res mira, atque humanis sensibus aliena) contingebat, non vt solùm obiurgator esset, sed vt solum iis etiam, quibus succensebat, & amori, & admirationi esset. Illius enim asperitas etiam ipsa propter vtilitatem suauis est.* Ergo bonus Princeps alapis sibi beneuolè vincit populos, & asperitatibus mulcet, & obiurgationibus promeretur. Quæ summa laus gubernatoris est.

53. *Ioann.*

Ioannis 4.v.39. Christus Samaritanæ meretriculæ Euangelium prædicat, illa statim ipsa Euangelij præco facta, Christum annunciat Samaritanis. *Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci.*

Samaritani credũt Christo, quia prædicatur à muliere ab ipso reprehensâ.

Potius foret ridenda, quàm credenda meretrix Euangelium prædicans. Planè videntur Samaritani imprudenter credidisse tanta mysteria, quæ humanum captum excedunt, propter testimonium vnius fœminæ, & quidem meretricis; nam dehonestatur veritas putido putidi scorti ore: & incredibile videtur ipsum Euangelium, tunc vnius meretriculæ testimonio fultum.

Chrysost.

Bellè S.Chrysostom.hom.33. respondet. *Considerabant enim quod nequaquam mulier gratanter eum admirata esset, qui eius delicta redargueret, nisi magnus quis esset, & excellens.* Nempe dictitabat mulier Samaritis, Christum dixisse illi omnia, quæ commiserat adulteria, & eius luxum reprehendisse; & nihilominus aduertebant eam beneuolentissimè affectam ad Christum, ipsiusque laudes effusè prædicare. Inde prudenter ratiocinati sunt, Christum esse illustrissimum prophetam; siquidem conuitiis promeritus est fœminam illam, & obiurgationibus eam beneuolè conciliauit. Nam blanditiis placere, vulgare est; at contumeliis gratiam captare, singulare est, & laus Deo digna. *Dignus Patre amor est, quem censura conciliat; deuenustat institutoris genium, qui per solam gratiam vult placere.* Ergo superior, vt bonus Medicus asperis ineat gratiam, & *affectæ parti aduletur*, vt nuper notabam ex Basilio.

Basil. Seleu.

§. VII.

Humana ambitio impotenter principatum exambit.

54. Hominum commune votum est, ambitio regnandi. Omniũ affectus naturaliter cãdidati sunt regiæ potestatis: & vbi affulget regnandi spes, per certissima pericula regnum inuaditur. Inde nulla Regis absentia tuta est; & regnandi audax præsumptio illex est cuiusuis temerarij facinoris. Omitto exempla, quæ thesim probent, (obuia sunt in historiis) & adduco tantùm, quæ rem locupletent. Protoparens noster Adamus in felicissimo primæ innocentiæ statu creatus est Dominus paradisi, & Rector piscium maris, & volucrum aëris constitutus.

Fortassis Adamus peccauit ob appetitum regnandi.

Itaque Præfectus terræ, nempe paradisi: & aëris, id est, volucrum; & maris, scilicet piscium effectus; quid tam latæ præfecturæ potuit optare, nisi subditos? nam mundus tunc tam inops hominum erat, quàm diues opum. Quid tam bene compositam naturam, & meliùs instructam mentem turbare potuit? Quid tunc desideria Adami trahere valuit ad impietatem?

Hieronym.

Egregiè inquit S. Hieronymus ad cap. 1. Marci. *Lepra nostra peccatum primi hominis est, quæ à capite cœpit; quoniam regna mundi desiderauit.* Innuere videtur Hieronymus suggestionem illam serpentis, Geneseos 3.v.5. *Eritis sicut Dij*, instigationem esse ad regni appetentiam.

Genes.

55. Itaque qui ditatus erat orbis diuitiis, & delitiis, & elementorum principatu, & sapientum disciplinis, ob regni ambitionem deliquit, & regnandi desiderio pulsatus, superbiendo corruit. Et quæ possidebat regna, vsque adeò immoderatè habere appetiit, vt ob flagrantissimum desiderium deliquerit. Neque enim sat Adami ambitioni videbatur, frui possessa

cesso Orbe, nisi illud amplius desiderasset possidere: quasi non esset satis regnum possessione, & fruitione amplecti, nisi etiam ambitioso desiderio illud amplecteretur. Ex aliqua ergo regnandi appetentia, delictum originale fuisse videtur ex mente Hieronymi; nam auiditas regnandi, desiderium scientiæ boni, & mali est: (non enim bona tantùm, sed etiam mala experiuntur Reges: de quo aliàs,) illud autem notum sit, auiditatem aliquam regnandi, fuisse primum, & Originale seu originans Orbis delictum. Huic Adami delicto affine est illud, quo primus Angelus degenerauit in Dæmonem. Isai. 14. v. 13. *Qui dicebat in corde suo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum.* Quæ verba de Angelo apostatâ interpretantur. Tertullian. Orig. Euseb. S. Athanas. S. Ambros. S. Thomas, & alij: quia affectauit regium Dei solium. Hoc primi Angeli crimen consimile est Adami Originali peccato, similique expensione illustrari potest ad rem præsentem.

Diaboli delictum fuit ambitio regnandi. Isai.

Tertull. 5. adu. Marc. c. 11. & 17. Orig. lib. 1. Periarc. c. 5. Euseb. de Præpar. lib. 4. c. 9. Athan. de Pass. & Cru. Ambros. in Ps. 18. ser. 5. S. Th. 1. p. q. 63. ar. 3.

56\. Matth. Spe regnandi præsumit Satan Christum euertere.

Veterator Satan, angelicâ perspicaciâ præditus, & diabolicâ arte callidus, primò adoritur Christum, illum instigando vaferrimè ad ciborum delitias, dein ad ambitionis fastum; sed semel, & iterum repulsam passus, secum versutè consultat, (ne re infectâ indecorus discedat) quo vel maximè tentamento Christum Deum impellat ad delictum, Matth. 4. v. 8. *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum: & dixit ei. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Superbissimus est dæmon in hac tentatione, an audacissimus? Suspicatur Satan Christum esse Deum, & præsumit se ab illo adorandum? Astutissime Dæmonum, quid te erexit in hanc temeritatem, vt vel leui suspicione existimares Christum semel, & iterum victorem, te nihilominus adoraturum? Sanè scit versutus Dæmon tam impotenter ferri hominum mentes in regnandi desiderium, vt vel Christum, cui pro adoratione pollicitus erat regna mundi, præsumpserit attrahere ad delictum spe regnandi; vnde audacter præsumit dicens: *Hæc omnia regna tibi dabo, si cadens adoraueris me*: & credidit se vel Christo facturum periculum, ob regni ambitiosum desiderium hominibus ingenitum. Pulchrè S. Ambrosius hæc diaboli verba expendens, ait: *Habet ambitio suum periculum.* Non quod existimauerit sapientissimus Doctor eiusmodi ambitionis in Christo fore periculum, sed vt publicaret, quàm de se periculosa sit ambitio regnandi, cùm benè perspicax, & malè astutus Dæmon sibi persuaserit, ab ambitione regnandi, pertrahendum Christum ad infame delictum dæmonis adorandi.

Ambros.

57\. Verentur Philippenses ne absente Rege Christo, cælum inuadãt Angeli.

Audierant Philippenses Christum Deum, cùm cælorum esset Rex, in terras descendisse amore mortalium: & tametsi multa creditu difficillima occurrunt in fide mysterij incarnationis, illud præsertim arduum creditu visum fuit genti bono ingenio præditæ; nempe imprudenter egisse Christum Regem deserendo ad tempus cælestia regna, absque metu, ne alius cælitum ambiret sceptrum, & absente proprio Rege per vim regnum occuparet. Qua de re sic scribit S. Pelusiota lib. 1. epist. 139. *Addubitant an Dei filius relictis celi sedibus, nec vllam regni, atque imperij commutationem veritus, ad nos veniens carnem suscepisset.* Quasi dicant Philippenses naturali prudentia; & ingenio instructissimi: possibile non esse, quòd cælites ipsi tam pacatis sint moribus, vt nacti occasionem absentiæ Regis, non erigantur in spem regnandi, sceptrumque iure, vel iniuriâ inuaserint

Isidor. Pelus.

Porrò tam impotens regnandi ambitio hominibus à natura inest, vt vix credant eruditi homines, tutam esse apud Beatos in cælo, Regis Christi temporalem absentiam. Fallor, nisi Dauid inducit in læto Christi Dei ad cælos triumpho, festiuam quamdam & ludicram cælitum rebellionem, cùm Psal. 23. v. 8. introducit aliquam Angelorum turbam claudentem cæli portas triumphanti Christo; & aliam huic repugnantem, dicendo: *Attollite portas principes vestras & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* Et Principes qui rebellantium personam agunt respondent, *Quis est iste Rex gloriæ?* Num suum ignorant Regem Angelorum proceres? Probè illum pernoscebant, ait Theodoretus in cate. Barbar. sed eum agnouisse dissimulant. Vnde Cælites, qui adhuc pro Christo Rege stabant, rursus ingeminant: *Attollite portas principes vestras, & introibit Rex gloriæ.* Et qui rebellasse in Regem velut simulabant, iterum respondent, *Quis est iste Rex gloriæ?* Iam eum nescimus propter eius absentiam, Regis absentis periclitatur imperium. Rursus alij occlamant, & acclamant Regem Christum, dicentes: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Didymus in cate. *Dominus virtutum.* id est, Dominus Sabaoth, seu Dominus exercituum, seu *Dominus omnipotens*; & de Christo Rege locum intelligit. Quasi dicant Angeli, qui partes agunt Christi: Cedite, ô Principes, cedite regno, pandantur vltrò portæ vero Regi: nam ipse est Rex gloriæ: quòd si adhuc resistendo pertinaces estis, scitote eum esse Dominum exercituum, & bellicosum totâ omnipotentiâ. Ecce ludicram rebellionem, festiuè opportunam ex eo quod hominibus accidere solitat; scilicet absente Rege inuadi regnum. Vnde etiam Philippenses cauent, ne *Christus Rex relictis cæli sedibus, vllam regni commutationem vereretur.* Tam auidè inhiant regnum homines, vt verosimilem rebellionem repræsentent Angeli: & Philippenses metuant, ne vel ipsi Beati spe regnandi sceptra Christi inuadant.

Ludicra inuasio regni cælestis ab Angelis.

58\.

Psal. 23.

Theodor. Barbar.

Didym.

59\. Ioann. Verbũ dicitur esse apud Deum, ne quis præsumat rebellasse in Deum. Theoph.

Euangelista Ioannes auspicatus est suum Euangelium à Diuinitate Verbi, sic intonans c. 1. v. 1. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deũ, & Deus erat verbum.* Addit v. 2. *Hoc,* (nempe verbum) *erat in principio apud Deum.* Quærunt interpretes, quam ob causam notauerit Ioannes, verbum, qui Deus est, nunquàm à Deo Patre discessisse, sed æternùm apud ipsum fuisse. Theophylactus satis opportunè præfata verba commentans, sic inquit: *Ille Deus verbum nunquam separatum est à Deo Patre. Quia enim dixerat, Deus erat verbum; ne quis diabolicâ illusione turbet quosdam, dicens. Ergo quia verbum Deus est, aliquando insurget contra Patrem, vt Gentiles fabulantur: & segregans se ab eo, aduersarius erit; propterea dixit, quod licet Deus sit verbum, nihilominus cum Deo Patre est, vt ab eo nunquam separatus.* Longiusculè, sed planè luculenter! Quid enim exaggeratius dici potest, quàm diuinum verbum perpetuò fuisse apud Patrem, ne quis suspicaretur ipsum verbum rebellasse aduersus Patrem Deum, & cæleste regnum se inuasurum, si abesset à patre Rege? Vsque eò ab hominibus expetitur regnandi ambitio, vt ex Theophylacti mente, necessarium duxerit Euangelista, Dei verbum ab huius calumniæ specie vindicare, innuendo rebellare non posse in patrem Regem, qui nunquam ab eo abest, quasi si fortè abesset à Patre Rege, periculum foret auidè inuadendi regnum; nam ex diuinitatis absentia

absentia Deus non esset) Itaque Verbum, quia nunquam abest à Patre Rege, Patris non potest inuadere imperium. Valde hæc Theophylacti animaduersio rem adauget, & ostendit innatam hominibus ambitionem regnandi, qua captus Arphaxadus hic v.1. absente Rege Nabuchodonosore, cuius nomine Mediæ Satrapiam gerebat, regnum inuasit, vt erat auidus regnandi: obtinuit, vt erat peritus bellandi.

Iudith.

§. VIII.

Principatus non subleuat principem, sed grauat: eminentia dignitatis sublimitate deprimit, non attollit.

60. PLura sunt quæ foris nitent, intrinsecùs misera sunt: mūdialia bona in spe placēt, in possessione faciunt sui fastidium. Sapienter Seneca lib. de Vita beata, cap. 2. *Quicquid optaui, inimicorum execrationem puto: quicquid timui, quātò leuius fuit, quàm quod concupiui.* Profectò leue est, quod timemus, graue quod optamus. Dignitatū ambitio omnium desideria tenet, & verè grauia onera ambiunt homines: nam omnes subiecti populi super Principis humeros incumbunt: regiminis gloria non est hominis leuamen, sed grauamen, quod premat vel Atlantis lacertos. O quantæ, & quàm graues res incumbunt super humeros boni gubernatoris! Et quidem ipsa dignitas onerosa est. Matthæi 8. v.9. dixit Centurio: *Ego homo sum sub potestate constitutus.* S. Augustinus serm. 6. de Verb. Domini: *Ego homo sub potestate iubendi.* Quia potens sub potestate est, & Rex regendi potestatem portat humeris, & sustentat dignitatem, sub qua (non super quam) constitutus est. Hinc Moyses Num. 11. v. 11. inquit ad Deum: *Cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi: Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum? Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi.* Audis Moysem non eleuati, & attolli principatu, sed deprimi, & opprimi? Subditorum baiulus est, etsi in solij fastigio super omnes emineat. Parùm fuit dixisse Regem Antigonum insolescenti filio. *An ignoras, ò fili, regnum nostrum nō esse aliud, nisi splendidam seruitutem?* Quia Rex non tam est splendidus seruus, destinatus ad portandum humeris onus populorum, quàm iumentum ad ferendas sarcinas. Portò Alphonso Aragonum regi in cœna importuniùs quidam senex instabat, Rex nihilo cōmotior, dixit: *Asinos tantùm Regibus beatiores esse: illis enim dum comedunt clitellas auferunt agasones, mihi verò senex iste cœnanti imponit.* ita refert P. Cornelius ad cap. 11. Numer.

Seneca. Homo timet bona, expectat mala.

Matth.

August. Princeps baiulus est potestatis.

61. Numer.

Principatus est splēdida seruitus.

Potestas elitellis comparatur. Cornel.

62. 4.Reg.2.v.12. Eliæ in cœlum per turbinem eunti, dixit Eliseus: *Pater mi, pater mi, currus Israël, & auriga eius.* O rusticanam vocem, immò vel homine rustico indignam! Quis enim tam hebes est, & truncus, qui nesciat res esse diuersissimas aurigam, & currum? Currus enim onera portat; auriga verò regit iumenta currum vehentia: auriga, currus nō est, sed ipsius currus rector. Quando currus ipse aurigandi habuit peritiam? Aptè ad rem inquit Drogon de Sacram. Domin. Passion. *Pater mi, pater mi! ò vox affectuosa! Currus Israël, & auriga eius. Portas, & regis; sustinens, & gubernans.* Scilicet bonus gubernator auriga est subiecti populi, & simul currus. Currus est, quia subditos vehit, & supra se portat: auriga, quia eos regit, & regimine vehit, eos supra se portando. Nimirum vehendo regit, & regendo vehit. Fac vt bene vehas subditos, vt eos non malè regas. Drogon.

4.Reg. Princeps est currus, & auriga.

Mirabilis fuit prouidentia, & exactissima gubernatio, qua Deus Hebræam gentem eduxit ex Ægypto, & texit per inuia, & auia deserti. Et quod mirere magis, eos ductauit per columnam aut ignis, aut nubis. Exodi 13. v. 21. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis: vt dux esset itineris vtroque tempore.* Siue hæc columna significet Christum, vt placet Origeni homil. 3. in Exod. aut Spiritum sanctum, vt idem inibi insinuat: saltem vulgò interpretes existimant ab assistente Angelo columnam moueri. Quid columnæ cum regimine populi? cur columna destinatur ad regimen? Nonne præstaret in aliā aptiorem figuram conformare corpus illud, quod ductabat populum? Columna incumbentem molem tolerantissimè diu sustentat, fulcrum ædificij est, onus sustinet, quod innititur basi. O ineptum regiminis symbolum! immò perquàm aptum. Nam columnæ munus est sustentare ædificij molem; sic Regis officium est sustinere regnum. Hinc Rex Græcè dicitur βασιλεύς, quasi βάσις, *basis*; & Hebraicè *Adonai*, id est, fulcrum populi. Vnde peropportunè Deus per columnæ speciem rexit Hebræā gentem, significans rectorem debere esse subiecti populi columnam, & basim, sustentantem subditorum molem: ne sublimitatis gloriā attollatur, sed fastigij onere deprimatur. 63.

Rex sit velut colūna fulciēs subditos. Exod. Orig.

Ad Hebræos 1. v. 3. agens Paulus de Dei Filio, sic ait: *Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ.* Quid est Verbum æternum omnia portare verbo virtutis suæ? Vox Græca φέρων, *portare* significat, atque etiam regere, vt passim aduertunt commentatores. Theophylactus (omitto S. Chrysostomum, Theodoretum, S. Thomam, & alios ex antiquis Patribus) sic locum explicat: *Filius verbo gestat omnia, id est, gubernat.* Nimirum ipsissima res est portare, & gubernare. Ille bene gubernat, qui subditos bene portat: peritia regendi, est constantia patiendi. Vnde Princeps Hebraicè dicitur *Nasi*, quasi dicas, portitor, siue baiulus, qui scilicet populi onera leuat, & portat. 64.

ad Hebr. Verbum diuinū portat omnia, omnia regens.

Chrysost. Theodor. S.Thom. Theoph.

Isaiæ 9. v. 6. de Christo principe dicitur: *Cuius imperium super humerum eius.* Quæ verba sic tractat Tertullianus lib. 3. aduers. Marcionem, cap. 9. *Quis omnino Regium insigne potestatis suæ humero prefert, & non aut capite diadema, aut manu sceptrum, aut aliquam propriæ vestis notam? Sed solus nouus Rex nouorum æuorum Christus Iesus, noua gloria, & potestatem, & sublimitatem suam humero extulit.* Nempe Christi Regis humeri regio insigni decorantur, quia super humeros onera populorum portauit, tanquam baiulus humanorum onerum. Et ita bonus Rex non est subiecti populi onus, sed oneris leuamen: populos portet humeris, non portetur humeris populorum. Sciat officium boni Principis esse subditos subleuare, non degrauare. Iugum, & onus portet ipse, non imponat iugum miseris subditis; velut hic improbus Arphaxadus Mediæ princeps, qui hic v. 1. *Subiugauit* 65.

Isaiæ.

Tertull. Christus suū regnum humeris portat.

Crux est noua Christi gloria.

Iudith.

nit multas gentes imperio suo. Sit princeps, currus, & auriga, non iugum, & onus; sit leuamen, non grauamẽ. Suis humeris præferat, vt Christus, principatus insigne, non capite coronam, aut manu sceptrum, aut corpore purpuram. Humeris portet regale iugum, quæ est boni Regis nota.

§. IX.

Rex beneuolè concilians subditos, illos vltrò subiugat; & sic spontè eunt ipsi quò raptantur.

66. HugoCard. HVgo Cardin. in epit. ad hunc librum Iudith; illud quod dicitur de Rege Arphaxado, *Subiugauerat multas gentes imperio suo*, interpretatur, *Conciliauit*, quod beneuolentiam iudicat, & spontaneam subiectionem. Bruta sub iugo seruiũt, & camo, & virgâ ab aurigatore coguntur ire, quò nolunt. Homo liber, & ingenuus spontè sæpiùs trahendus est, non violenter cogendus sub iugo. Immò tunc subiugatur; cùm conciliatur; nam beneuola conciliatio, Subiugatio est. Si inuitus obedire cogitur, resilit, & violenti regiminis impatiens, iugum excutit. Blanditiis cogendus est, & beneuolentiâ subiugandus, vt sic obediat: nam superior cùm subditum beneuolè conciliat, tunc astutè ad spontaneum iugum cogit. Sic subditus it spontè, quò beneuolè raptatur: Sapienter cogendus est, vt ipse vltrò eat. Hæc esto regendi ars. Nazian. orat. 1. *Præfectus non per vim coërceat, sed persuasione alliciat: nam quod necessitate extorquetur, præterquàm quòd tyrannicum est, & improbandum, ne firmum quidem ac stabile est. Quicquid enim violenter cogitur non secus ac planta per vim manibus inflexa, atque distracta, simul vt missum factum est, rursùs ad se redire consueuit.* Ita spontè agendi subditi sunt.

Subditi spõte cogendi sunt.

Nazianz.

67. Prouerb. Glossa. Prouerb. 21. v. 1. *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini.* Nomine *Regis* quilibet homo intelligitur, quod aduertit Glossa: quia non tantùm Rex, sed & homo quilibet in manu Domini est. Dicitur autem homo Rex, quia Dominus & Rex est sui arbitrij. Non est facilè intellectu in quonam comparatio teneat. Intendit Sapiens explicare quomodo Deus in manu sua habeat corda hominum; id vt declaret, inquit; sic habet Deus in manu sua hominum corda, sicut habentur diuisiones aquarum. Quænam istæ diuisiones aquarum, ad quem modum Dominus corda hominum regit? Pulchrè Mariana recens auctor, eruditione antiquus; sic inquit: *Sicut diuisiones aquarum, &c. Metaphora ab iis qui rigant, qui riuulos deducunt quò volunt; sic Deus corda Regum.* Solent ij qui hortos rigant artificio antliæ, aut aliis machinis aquas è cisterna haurire. Tunc è lacuna aquis plena, non deportatur aqua in cantharis ad arbores irrigandas; planè inanis esset opera, & quæ immensùm fatigaret hortulanum vehementem brachiis; & perpaucas rigaret arbores nimio labore. Verùm stagnantes in lacuna aquæ deducendæ sunt per sulcos ad arbores, quibus ministranda irrigatio est; sic aqua ipsa spontè it facilis, & quasi mente prædita esset, currit sapienter, scilicet ducente sulco ad arborem irrigandam. Inde sim ili decursu aliò meat, & inde aliò, & ita spectante, non laborante agricola, pometum rigatur totum, nullo labore. Sic Gubernator suam prouinciam (ait Sapiens) regat, vt rigant ij qui riuulos ducunt ad irrigandos hortos: qui si vi, cantharis scilicet subcollatis, ad arbores deportent aquas, & fatigantur maximè, & nihil aut parum operis faciunt exiguo arborum operæpretio. Ita si vi deducant subditos, nihil operis, inuitis, & reluctantibus illis, vtile fit; ducat placidè aquæ riuulos è lacuna, dirigat per sulcos; ibunt spontè aquæ, & totum facilè rigabũt hortum, magno prouentu. Ergo superior subditos regat, vt rigat is, qui riuulos deducit ad rigationem. *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini.*

Mariana. Sicut hortulanus ducit aquas quò ipsæ spontè eũt: sic gubernet Superior.

Apparuit 3. Reg. 3. v. 5. Deus Salomoni, & dixit: *Postula quod vis, vt dem tibi.* Scitum est sapientiam ad gubernandum petiisse: Nam post preces, ait illi Dominus: *Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, sed sapientiam ad discernendum iudicium: &c.* Sed velim, vt intento animo aduertas, quibus verbis Salomon postulauit sapientiam ad gubernandum, v. 9. *Dabis seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit.* Hebraicè, *cor audiens*; LXX. *Cor sapiens.* Bone Deus, quàm distant istiusmodi verba, immò & sensus! Idénne est cor *audiens*, & *docile*, ac *cor sapiens*? minimè. Sanè cor docile habilitatem importat ad sapientiam; cor audiens, discipulum audientem magistrum in sapientiæ scholis: Ergo cor docile, & audiens, cor sapiens non est. Fateor, argumento conuincor in re scholastica; at non ita in re morali, seu in gubernationis œconomia. In hac enim, ille politicis disciplinis instructior est, ille præstat in arte gubernandi, & cæteris sapientior est, cui est cor *audiens*, & *cor docile*, non cui inest ferreum ingenium, & pertinax ratio, sed qui adeò est placido, & docili ingenio, vt aut subditorum passioni dissimulans, cedat, aut rationi quæ semper dominari debet, obtemperet, & facilis se aliò flectat, prout res exigit. 68. 3. Reg. Sapiẽtia Salomonis est docilitas.

Deus Opt. & Max. naturâ Dominus est. Sed obserua quando primum titulum *Domini* adeptus est in sacris Scripturis. Nimirum, cùm in prima rerũ conditione aquas moderabatur. Nam tunc Spiritui sancto, vt Domino *subiectas* fuisse aquas, docet Tertull. lib. de Bapt. c. 4. Quomodo illas regebat? *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Putásne expediens erat, vt Spiritus sanctus cùm Domini, & Rectoris nomine potitur, ab aquis, id est, à subditis spontè ferri, quò fluitantes, tunc aquæ aut fluunt aut refluunt? Amens erit superior, qui à fluctuantis (vt aquæ) populi voluntate, facilis feratur. Immò sapiens, & gubernandi arte peritissimus, qui sic cedit. Audi Hugonem ibi: *Spiritus Domini ferebatur, &c. Sapientia Dei ostenditur, vbi dicit, ferebatur.* Expressiùs Alcuinus: *Ferebatur super aquas Regentis more.* Id est, tunc vel maximè Rector vniuersitatis rerum, & gubernandi sapientiam ostentat, & gloriosum *Domini* nomen iure adipiscitur, cùm ab aquis sibi subiectis fertur spontè, & illis sapienter cedit. 69. Tertull. Gen. 1. v. 2. Deus tunc dicitur Dominus cùm sapiẽter cedit. HugoCard. Alcuin.

Iob 40. v. 10. *Ecce Behemoth, quem feci tecum.* (Et mox) *ipse est principium viarum Dei.* Quisnam hic Behemoth, qui principium est viarum Dei? Communiter interpretes nomine Behemoth, Angelum apostatam intelligunt, de quo fusè Pineda ibidem. Sed valdè sudant hîc commentatores in explicando, quonam modo primus Angelus cœli refuga, sit *principium viarum* Domini: cùm per viam Domini non incesserit, sed à via Domini homines auertat, abertare eos faciens a recto calle veritatis. Eugubinus, Titelmannus, quos allegat, & sequitur 70. Iob. Pined. Eugub. Titelm.

Pererius

Peterius Genes.2. v.4. per, Behemoth, secundùm sensum literalem significari existimant, animal omnium terrestrium mole corporis maximum, & robore valentissimum; ipsum, inquam, Elephãtem.

Superior do cilem habebit vel elephantem, si blãditiis illum regat.
Peterius.

Verùm quam ob causam elephas dicatur *principiũ viarum Dei*, adhuc facile non est. Quo enim pacto elephas potest esse initium, seu auspicium viarum Domini? Omitto plura, vt pulchram rationem Pererij citiùs adducam. *Etenim videtur elephas inter animalia præcipuum, ac principale Dei opus, vt quo non sit aliud vel mole maius, vel robore valentius, vel docilitate præstantius.* Nempe elephas, animal mole grande, & grandius robore, *docilitate præstat*; id est, facilè regitur non minis, non vi, quibus atrociter irritatur; sed blanditiis, & beneuolentiâ, (quod ita notum est, vt pudeat auctores allegare) vnde perbellè dicitur, *Initium viarum Domini*, hoc est, præcipuum, quo Deus gubernat homines, & ducit per vias salutis. Hoc est enim initium, seu auspicium regendi, nimirum docilitate subditorum vti, non vi præfecturæ. Sic Præfectus etsi impar potentiâ, & viribus, facilè reget vel valentissimum elephantem: quem si cogere vellet ad iugum, lora rumpens atrociter ferociret in dominum. Ergo subditorum docilitate vtatur peritus Rector; & sic hominem indomitum, docilitate reget, non vi; sic per viam Dei homines diriget. Nam beneuolentia superioris, dum illos *conciliat*, planè *subiugat*. Hanc notam debes Hugoni hîc, quem initio §. allegaui, qui τὸ *subiugauerat*, moralissimè explicat, *conciliauerat*: nam qui perhumaniter conciliat subditos, illos ad nutum subiugat. Sic Christi iugum suaue dicitur.

Elephas cur dicatur initium viarũ Domini.
Iudith.
Hugo.

§. X.

Homo ad fastigium honoris euectus, non est ipsemet qui erat priuatus.

71. ETsi homo semper sit homo; nõ tamen in quauis fortuna idem homo est. Mutat homo cum honore formam; neque in prospera fortuna eundem illum inuenies. Non enim qui priuatus fuerat, ille idem est qui ad honores ascendit. Alius est, quamuis perseueret in eadem natura. Honores mutant mores, immò & personam. Alia persona mox est sub eodem nomine. Iam non miror, si amici illi quondam Iobi, eum non cognoscebant. *Et non cognouerunt eum*, Iob.2. v.12. Cognoscebant Iobum opulentum, & principem; non cognoscebant inopem, & calamitosum hominem. Non enim est idemmet qui fuerat Rex, & qui ærumnosus, & pauper est: alius est quem felicitas euehit, & quem fortuna deprimit. Hinc agnoscitur energia verborum Pauli ad Ephes. 4. v. 10. qui de Christo Deo sic sapienter scripsit: *Qui ascendit, ipse est, & qui descendit, &c.* Quis quæso, dubitauit vnquam eundemmet Dei Filium, qui ad terras inglorius, & abiectus descendit, eundemmet esse, atque illum, qui triumphali pompâ in cœlos conscendit? Num aliam naturam gestauit in terris humilis, & alteram gloriosus in cœlis? Aliúsne homo inter latrones patibulatus, & alius in dextera Patris sublimatus? Quid opus fuit, vt Doctor Ecclesiæ Paulus nos instrueret, docendo eundem esse Christum in terris humilem & abiectum, & in cœlis principẽ, & gloriosum? *Qui ascendit, ipse est, qui descendit.* Bene ad rem videtur alludere Lyranus inibi. *Idem est in persona*, & in terra humilis, & in cœlo sublimis. Non mutauit cum honore personam: *ipsemet* est gloriosus, qui erat abiectus. Quod singulare est, nec facilè in terris videas. Christus dum in hoc mundo ageret, humanus erat, mitis, accessu facilis, misericors, hominum amator, &c. Non deposuit hoc ingenium, quia ad cœlestem triumphum euectus est, & in dextera Patris sublimis. *Qui ascendit, ipse est qui descendit.* Hoc idem vt apud Romanos insolens, miratur Plinius in suo Traiano: *Vt reuersus Imperator, qui priuatus exieras, agnoscis, cognosceris. Eosdem, eundem te putas.* Eundem Traianum inuenio & priuatum, & Imperatorem. Idem ipse agnoscitur ab omnibus. Fortuna, immò virtus ex priuato homine Imperatorem fecit Traianum, nõ transformauit in Imperatorem. Ipse est Imperator, qui fuerat priuatus. Magna laus præsertim in Gentilismo, vbi honos, & gloria pro numine fuit; magna, inquam, laus, & rara in Christianismo, vbi abiectio & humilitas pro honoribus habenda forent. Nec modò in homine, sed in brutis animantibus, arrogantes hi spiritus reperiuntur, vt cum elegantiori habitu, mutasse formam videantur. 72.

Iob.
Honor facit alterum ipsum.
Ad Ephes.
Christus idẽ est in cœlo, & in terra.
Lyran.
Traianus idem est Imperator, & priuatus.
Plin.

Superbior volucrum Pauo est, quem sic describit Nazianz. orat.2. Theologiæ: *Cur arrogans ille, & Medicus pauo elegantiam, gloriamque adeo affectet, vt quoties aliquem propius accedentem viderit, aut etiam fœminis, vt aiunt, sese ostentare voluerit, (neque enim pulchritudinis suæ ignarus est) protinus elatâ ceruice, pennisque in orbem concinnatis, atque oculis illis auro quodam, gemmantique fulgore in aceruum contractis, corporis sui elegantiam, amasiis suis cum fastid oso incessu, velut in theatro spectandam proponat?* Hæc auis contractis plumis priuata auis est, cùm verò explicat totam plumarum ambitionem, & inauratior fulget variegatâ veste, & naturali coronâ arroganter superbit, alia planè videtur à seipsa. De qua sic Tertullianus de Pallio c.3. *Nunquam ipsa, semper alia, etsi semper ipsa quando alia.* Eleganter quidem. Quasi dicat, Nunquam Pauus eadem auis est, rarò videtur ipsa, quæ naturaliter est, cùm scilicet contractis plumis naturali formâ versatur nullo elegantiæ lenocinio; (rarò sic oculis apparet Pauo) *Nunquam ipsa.* Nam vbi spectatores videt, illicò expandit versicolorum plumarum pompam, pompaticè incedit, & arroganter totam explicans venustatem. Tunc ait Tertullianus, Non est *ipsa*, sed *semper alia.* Ab augustiori siquidem venustate mutatur vel rudis auis, nec manet ipsa, quæ incompta priùs fuerat. *Etsi semper ipsa quando alia.* Id est: Quando magis alia à seipsa apparet, illa ipsa auis est, quæ fuerat prius incompta, & inuenusta. Nec mutauit naturam Pauo. Vel aliter; Nunquam magis ipsa; id est, incompta, & inuenusta, quàm quando alia sibi videtur præ arrogantia pulchritudinis. Nam cum honore mutare mores, probrum est. Nunquam homo magis humilis est, quàm cùm ob honorem adeptum superbus est; nec manet ipse, qui anteà erat. Rectè Tertullianus: *Etsi semper ipsa, quando alia.* Id est, nunquam magis *ipsa*, hoc est, incompta & humilis, quàm cùm alia, hoc est quando sic ob speciem mutatur, & superbit. Hoc est brutorum ingenium, vt cum fortuna formam mutent, nec ipsa sint, quæ fuerant anteà in viliori habitu. 73.

Nazianz.
Paui superbia.
Tertull.
Pauo sæpe ipse, quando alius.

Paulinus epistola 27. scribens suo Apro, sic fatur: *Vbi nunc tu ille es aliquando terribilis, vel pro tribunalibus aduocatus, vel in tribunalibus* 74.

Superior in dignitate alius homo est.

bus iudex? Tunc veriùs, vt nunc de te mentitus es: (& poſt pauca) *Quis daret mihi, vt in conſpectu tuo, colloquioque requieſcerem, videns te, non te.* Quid accommodatius? ſcilicet Aper idem non erat Præfecturâ fulgens, & cucullo ſordens, ipſe alius erat: ipſe, quia idem homo; alius, quia iam priuatus, nõ erat illemet, qui quondam Præfectus. Ergo alius ipſe eſt: & verè dicit ille Paulinus; Cupio videre *te, non te.* Profectò caſtigandus eſt faſtus in proſperiori fortunâ, vt ipſe ſit homo in honoris faſtigio, qui fuerat priuatus. Eleganter

Ennod.

Ennodius lib. 4. epiſt. 7. *Tantùm circa me creſcat gratia, quantum vobis inuicta ſunt faſtigia dignitatum: nec amicitiam, quam fouit mediocritas, videatur abſuraſſe potentia. Nam qui faſtum in ſublimitate caſtigat, docet ſe meruiſſe, quod adeptus eſt.* Non Præfecturæ faſtus, ſed naturæ defectus eſt, dignitate mutari: & proculdubio gloriæ ſuæ detrahit, quantùm ſe glorioſiorem oſtentat. *Statum*

Hildeb.

quemdam (verba ſunt Hildeb. epiſt. 56) *natura homini parauit, quo ſemper eumdem ad vtrumque ſe præſtaret euentum: illum deponere, & pro habitu variari fortunarum, non natura, ſed naturæ defectus eſt.*

75. Ad Rom.

Ad Rom. 7. v. 4. ſic Paulus Romanis loquitur: *Vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit*, &c.

Chriſtus poſt reſurrectionis gloriam eſt alter ipſe.

Chriſtúſne alter in reſurrectionis gloria? Fortè à gloria reſurrectionis mutatus eſt Chriſtus in perſonam alteram? Nónne ipſe eſt qui aſcendit, & qui deſcendit? Ergo & qui mortuus eſt, & reſurrexit.

Chryſol.

Opportunè Chryſol. ſerm. 111. *Vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit. Alterius. Alter ipſe effectus eſt, cùm noſtram corruptionem, & incorruptionem mutauit, & mortalitatem immortalitatis traxit ad gloriam.* Nimirum Chriſtus in tantæ gloriæ faſtigio, *alter* erat, ſed alter ipſe. A ſublimitate mutatur in alterum; (Quid mirum, erat enim verè homo) ſed à magnanimitate perſeuerat ipſe; ipſe, inquam, qui erat paſſibilis; nempe, nunc glorioſus etiam eſt alloquio facilis, comis, humanus, &c.

Lucæ.

Lucæ 24. v. 39. Chriſtus iam ſublimis reſurrectionis gloriâ, inquit diſcipulis, *Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipſe ſum.* Super quibus verbis,

Cyrill.

ſic Cyrillus apud Caten. *Non alius eſt, qui videtur, ſed ille idem, quem viderant in ligno mortuum.* Itaque Chriſtus Deus tantæ gloriæ faſtigio ſublimis, ille ipſe eſt, qui priuatum agebat hominem. Arphaxadus quidam fuit olim è plebe; inuaſit regnum: nec ſceptrum mutauit illum in alium hominem; nam etiam cum recens fulget in regni ſolio, conſultò dicitur *ipſe*, qui erat priuatus. *Arphaxad itaque Rex Medorum ſubiugauerat multas gentes imperio ſuo, & ipſe, &c.* Gentilis homo exemplum eſto Chriſtianis.

---

§. XI.

Gubernator, qui ad ſuum placitum multa nouat in Republica, ſubditis quaſi facit præuaricandi ius.

76. Superior ne multa nouet.

AGnatum nouitiis Gubernatoribus vitium eſt, omnia variare, donec ad ſuum arbitrium res publicas componant. Hinc deponunt ab officio, illum munere augent; quaſdam leges nimis religiosè obſeruant, alias conſultò negligunt; quin & de ſuo cerebro aliquas ſanctiones cũdunt, quo nihil inconcuſſum eſt, ſed omnia à non bona politia nutant. Illud ius tantummodò ſanctum ſtat, quod à nuperi Præfecti conſilio nuper ſanctum eſt, quod eius arbitrio arridet. Hinc ſubiecti populi tumultus excitatur, qui nouarum ſanctionum onera detrectant; hinc antiquarum legum mors, hinc quorumdam præceptorum vigor, aliorum languor. Quaſi lex obliget, non quà lex, ſed quia ad placitum gubernatoris eſt: ô regiminis euerſores! præſtat vt antiqua politia obſeruetur, quàm vt nouitia contemptui, & violationi exponatur. Non eſt cuiuſlibet capitis leges condere; oculatior, immò & præſaga prudentia in Legiſlatore requiritur. Vnus fuit Solon, Lycurgus vnus, pauci admodum ſunt Vlpiani, & Papiniani. Sylua legum receptaculum eſt ferarum, non ſubiecti populi ciuilitas. Hinc clancularię ſanctiones, quas placitum cuiuſuis Gubernatoris ſancit. Ciuiliſſimè inquit Tertullianus Apologetici 4. *Suſpecta lex eſt, quæ probari ſe non vult: improba autem ſi non probata dominetur.* Bona lex publicationem non timet, ſed ambit: quæ verò abſque ſufficienti publicatione dominatur, improba fit ob tyrannidem.

Lex clancularia, ſuſpecta eſt.

77. Tertull.

Ergo publicata legiſlatorum lex, lex eſto, non nuperrima ſanctio priuati Gubernatoris, ad egregium eius placitum obligans. Sententiosè appellauit ipſe Tertullianus eodem cap. 4. Senatores Romæ, *Tutores legum:* (locus aliàs expendendus:) Nempe ſi Gubernator tutor eſt legum, ergo lex pupilla eſt.

Tertull. Superior eſt tutor legũ.

Lex pupilla.

Obuium eſt in iure, quod pupillus voluntatem non habet, nec iudicium, nec prudentiam, nec bonorum ſuorum vſum: quæ omnia penes tutorem ſunt. Porrò tutoris iudicium, & voluntas; voluntas, & iudicium pupilli reputatur. Ergo priuatus Gubernator aptè dicitur, *Tutor legum:* quaſi lex prudentiâ, & iudicio, & voluntate careat: & Gubernatoris voluntas, quæcumque illa ſit, debet haberi pro voluntate, & iudicio pupillæ legis. Hinc quædam leges languent, aliæ vigent, plures ingeruntur de nouo: antiquæ exauctoratæ ſordẽt, nouitiæ vix obtinent obligandi vim: populus tumultuat, legum multitudine obrutus, rerum euariatione faſtidioſus: qui cùm pluribus obligetur, minus ſibi videtur obligari.

78.

Hebræus populus innumeris legibus premebatur; addiderunt Scribæ, & Phariſæi plures ſanctiones, quas paulo ante aduentum Chriſti, edito volumine publicarunt, vt tradit Maldonatus ad cap. 15. v. 2. Matthæi qui ad cap. 5. v. 18. eiuſdem Euangeliſtæ eruditè aduertit, Scribas, & Phariſæos non tam queri ſolitos de Chriſto, & Diſcipulis, quòd ſoluant legem Moyſis, quàm eorum traditiones, & nuperrimas ſanctiones. *Quare Diſcipuli tui tranſgrediuntur traditiones ſeniorum? non enim lauant manus ſuas cùm panem manducant.* Matth. 15. v. 2. & alibi ſæpe.

Maldon. Multitudo legum valde impedit obſeruationem earum.

Matth.

Vides Scribas, & Phariſæos ſollicitiores de obſeruatione ſuarum traditionum, aut commentorum, quàm de obſeruantia Moſaicæ legis? Hæc nouitiarum legum frequentia cauſa fuit frequentioris violationis. Matthæi 19. v. 16.

Matth.

Cùm quiſpiam virtutis ſtudioſus, vt commentatur S. Chryſoſtomus ibi, homil. 64. dixiſſet Saluatori, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* Et reſpondiſſet illi Ieſus. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Reſpondens qui interrogauerat, *Dicit illi: Quæ?* ô fatuam, ne dicam, impiã reſponſionem! Quæ mandata ſint obſeruanda interrogat? Quis nõ irreligioſus, & inciuilis neſcit, omnia mandata obſeruanda eſſe, vt quis ingrediatur ad vitam?

Chryſoſt.

Traditiones ſeniorũ etſi futiles, plus obſeruabant Hebræi.

vitam?Nam si in vno offendat,factus est omnium
79. reus.Num licet aliquod mandatum violare?omnia omninò obseruanda sunt. Nescio quomodo de hoc homine dixerit S. Chrysostomus, esse verè virtutis studiosum, qui tam tyro est in re virtutis, vt nesciat,an omnia mandata debeat obseruare, vt vitam æternam assequatur? Verùm vbi tanta legum confusio erat; aliæ antiquæ à Moyse traditæ, & ita necessario seruandæ;aliæ recentes,quæ præcepta hominum dicuntur;quædam clanculariæ,& suspectæ, nonnullæ inanissimis traditionibus introductæ. Meritò hic religiosus vir consultè dubitat,quænam obseruandæ sint, supponens se omnes obseruare non posse, nec debere. Vnde dixit Saluatori, *Quæ?* quæ,inquam,præcepta obseruare debeo, vt consequar æternam vitam? Num legalia, quæ sanxit Moyses?an recentes sanctiones? Traditiones Pharisæorum, an nupera legis commenta? Quid placet tibi, ô Domine,vt obseruem? sciens tunc ad placitum Præpositi esse demonstrare legem,quæ obseruari maxime debet. Ergo præstat, vt bonus Gubernator non multa moueat, & varier,& nouis sanctionibus antiquam obliteret politiam, vt ex suo cerebro nupertima condat: sic ipse antiquæ politiæ vigor erit, non recentis nouellitatis auctor.Nam qui secus faxit,non euariator,sed præuaricator est.

80. Summus rerum omnium conditor, & Gubernator Deus in prima rerum conditione dicitur primò creasse cœlum, & terram,mox lucem,abyssum,&c. Adhuc sedulus operi suo Deus, ex luce primo die creatâ, astra accendit; ex abysso cœlos; è terra animantia; ex aquis pisces, & volucres. Terram nunc vestit herbarum ambitione, nunc alluit fluminum decursibus; nunc firmamentum fundat inter aquas superas, & inferas:iam cœlum vestitur lucis floridà veste, iam sub nubilo sordet.

Mundi opificiũ cessatione perficitur. Genes.

O insignem rerum, non tam creationem, quàm euariationem! Num mundi respublica perfecta est,tot mutationibus acta? Genes.2.v.1.*Igitur perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum. Compleuitque Deus die septimo opus suum,quod fecerat; & requieuit die septimo ab vniuerso opere, quod patrarat.*Planè hic locus minimè videtur sibi cohærere.Nam si Deus die septimo compleuit opus suum, perfecitque cœlum, & terram & reliqua opera, quæ totis sex diebus ediderat, quomodo dicitur quieuisse die septimo? Quies enim cessationem dicit; operis perfectio,& consummatio, operationem,& vltimam artificis manum importat.

81. Nisi fortè opifex otiando operatur, aut operando otiatur: quod si ita est,etiam totis sex diebus, quæ præcesserunt, requieuit Deus. Claudius Marius Victorius lib.1. sacri poëmatis in Genes. ita pangit:

Claud. Marius Victorius.

Sic cessare Deus, sic otia sumere nouit:
Cessando consummat opus, quodcumque crearat.

Præfectus ne sit negotiosus nouator.

Scilicet Deus summus rerum auctor, & gubernator,non habuit consummatam,& perfectam rempublicam rerum,cùm sedulo incumbebat in opus, omnia mutando, variando singula, sed *cessando consummat opus.*Dum cessat,nouam rempublicam perficit; dum cessat, consummat opus; quod non consummatur seu perficitur mutatione, sed cessatione. Ciuilior quidem prudentia cessatione constat,negotiosum est otium, quod cõsummat opus. Inquietus Gubernator imperfectam habet rempublicam; quietus verò, & nouatum rerum minimè studiosus,rempublicam cessando perficit,otiãdo consummat.Sit Dei magisterium,eruditio Præfectorum,ne vbi primùm aut regni, aut vrbis capiunt gubernaculum,omnia susque deque fiant,vt aiunt)vt nihil in eodem statu permaneat.

Iudith 1.v.1.Arphaxad Nabuchodonosoris Satrapa, absente apud Græcos Rege, rebellauit in Nabuchodonosorem, & regnum Mediæ inuasit fortiter, & feliciter obtinuit. Ergo Arphaxadus iam Rex *ædificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Ecbatanis.* Ardua planè difficultas,quæ valde fatigat commentatores, quo pacto dicatur Arphaxadus ædificasse Ecbatanam, quam iam diu extruxerat Semiramis,& restaurauit, & ampliauit Seleucus? (Legantur quæ nuper dicebam in litterali commentatione §.3.) Verùm vt opinor, ideò Arphaxadus nouus Rex dicitur Ecbatanam nuper ædificasse, quia etsi olim structa, & regni caput,& regia vrbs erat, tamen illam Arphaxadus nouus Rex non mutauit. Non enim variauit reipublicæ leges, nec euertit gentis consuetudines, nec aliam vrbem in regni sedem elegit, nec arcem diruit, vt in alio loco aliam erigeret, nec muros antiquos euertit, vt ampliorem, aut angustiorem ambitum vrbi faceret. Sed quæ vetustate squalebant, & iniuriâ bellorum semidiruta erant, reconcinnauit. Inde sacer historiographus dixit, nouum Regem Arphaxadum ædificasse Ecbatanam, quasi illud dicatur de nouo ædificasse, quod de nouo non destruxit. Vsque adeò volupe, & procliue est nouo Principi omnia ad suum placitum disponere, & innouare, vt illud dicatur facere, quod olim factum,& hodie iure faciendum,fieri permittit. Sic nouitij Præfecti politia nouellitatibus studet. Caueat bonus Gubernator ab hâc euersione reipublicæ. Obseruentur vetusti ritus, quibus assuetæ sunt subditorum ceruices, ne dum noua onera imponit,impatiens populus iugum excutiat. Discenda est ab Arphaxado hæc necessaria politia.

82. Iudith. Nouus Rex ædificare denuò dicitur, quod non diruit.

§. XII.

Vir verè Magnus,vel ab operibus suis præclarè gestis, Minor euadit.

83. A consortio Magni minoratur homo. Prou.

NEscio quâ ingenitâ ambitione ad honoratiorem, & sublimiorem locum anhelant homines, & inter magnates versari ambiunt. Quorum desiderium coërcet Salomon Prou.25.v.6.sic inquiens:*In loco Magnorum ne steteris.* Sed cur id vetuerit Salomon compertum non est apud expositores. Et quidem nemo est inter Magnos locum habere desiderans, qui id non cupiat, vt ipse inter Magnos versans,verè Magnus appareat. Et tamen oppositum illi accidit; nam ex consortio Magnorum minor euadit. Genes.1.v.16. *Fecitque Deus duo luminaria magna*, nempe Solem, & Lunam, verè magna immensâ magnitudinis mole; sed attende quid emolumenti Magnum luminare Lunæ ex contubernio Solis mutuauerit?subiungitur quidem mox: *luminare maius, vt præesset diei; & luminare minus, vt præesset nocti.* Ecce Luna, quæ paulò antea luminare magnum appellatur, modò *luminare minus* ex consortio Solis nominatur. Quod aduertit Rupertus ibi, lib.1.c.24. *Ad alterutrum comparatione factâ, luminare maius Sol, luminare minus Luna:* locata fuit Luna in gradu, & loco Magnorũ, & quæ de se *luminare magnum* erat, euadit *luminare minus.* Ergo si Magnus esse vis,

Genes.

Luna à cõsortio Solis minoratur.

Rup.

vis, *in loco Magnorum ne steteris*: nam ex consortio Magni, minor euades.

84. Pompeius à suo theatro minoratus. Pompeius planè factus vir ad omnia summa, domi, militiæque inclytus, Magni nomen sibi fecit: itaque solus Pompeius tunc Magnus audiebat apud Romanos. Hic adeò superbo structuræ genere theatrum ædificauit, vt à sui theatri magnitudine Magni nomen amiserit. *Pompeius Magnus, & solo theatro suo minor*, dixit Tertull. lib. de spect. c. 10. Pompeius verè Magnus, impar fuit suo theatro, quod ita magnum euasit, vt nihil deinceps Magnum Romæ haberetur, nisi theatrum Pompeianum. Nonne hoc theatrum opus Pompeij erat? erat quidem: sed vel à suo opere cauendum cuique est, ne magni nomen vsurpet, spreto operis auctore, vt accidit Pompeio, qui iam non Magnus, sed Minor, à suo theatro habetur. *Pompeius Magnus solo theatro suo Minor*.

Tertul.

Timendum est vel à propria magnitudine.

85. Alexander Magnus solâ gloriâ suâ Minor. Nec solùm à suis operibus cauendum cuique est, ne Magni nomen vsurpent; sed etiam à propria gloria, quam ex re benè gestâ acquirit; ne tanta, tamque magna sit gloria, vt illius comparatione, Minor ipse habeatur. Alexander Macedo, re, & nomine Magnus, ad miraculum Orbis natus vir; in scientiis benè instructus, robore vegetus, felicitate inclytus, subacto orbe auctus victoriis, maior erat cunctis, & verè Magnus, sed minor suâ gloriâ. Audi Tertullianum de Pallio. c. 4. *Habes ex isto fomite* (inanis gloriæ) *æstuantem Magnum Regem, solâ gloriâ minorem*. Magnus erat Alexander, & cæteris Maior; sed tam sublimis fuit gloria, quam præclara eius facinora ipsi pepererunt, vt suæ gloriæ comparatione, non Alexander Magnus, & maior cunctis, sed Minor suâ gloriâ iure nominetur: *Magnum Regem solâ gloriâ minorem*. Satis ad rem, Eccl. 7. v. 1. *Quid necesse est homini maiora se quærere?* Quasi dicat; eo desiderio homo ambit magna munera, aut nomen Magni, vt non sponte, & liberè, sed quasi necessariò id agat *quod necesse est*. Verùm animaduertat, quòd etsi magna quærat, *quærit maiora se*: & à munere, à quo Magni nomen quærit, Minoris nomen inuenit, cùm quærat maiora se. Sic Luna alioqui Magna à consortio Solis euadit Minor. Sic Pompeius à suo theatro minoratur, sic Alexander à sua gloria decrescit. Ergo Arphaxad infrà, v. 3. *Quasi potens*, & in hoc cap. v. 1. dicitur *ædificasse ciuitatem potentissimam*. Ipse *quasi potens* appellatur; & opera eius *potentissima* dicuntur. Ecce Arphaxadum, quia *maiora se quæsiuit*, solâ gloriâ suâ minorem: Rex planè magnus, & solâ vrbe suâ minor.

Fomes inanis gloriæ.

Tertul.

Ambitio superbiendo minorat.

Ecclis.

Iudith.

---

§. XIII.

Commentarius literæ.

Vers. 2. *Ex lapidibus quadratis & sectis: fecit muros eius in latitudinem cubitorum septuaginta, & in altitudinem cubitorum triginta, turres verò eius posuit in altitudinem cubitorum centum.*

3. *Per quadrum verò earum, latus vtrumque vicenorum pedum spatio tendebatur, posuitque portas eius in altitudinem turrium.*

Vers. 2. Septuag. 86. SEPTVAGINTA interpretes, sic hunc vers. 2. scribunt. *Et in circuitu muros, ex lapidibus sectis in latitudine, cubitorum trium; & longitudine, cubitorum sex: & fecit altitudinem muri cubitorum septuaginta, & latitudinem eius cubitorum quinquaginta: & turres eius statuit super portas illius cubitorum centum; & latitudinem eius fundauit in cubitis sexaginta.* Lapides dicuntur esse latitudine cubitorum trium, & longitudine cubitorum sex; non muri: quibus ampliorem dant mensuram. τὸ *In circuitu* deest in multis codicibus. In cuius locum scribunt Biblia regia *Circumcirca*. Cætera ferè non discrepant. Biblia Gotthica, & Isid. Clar. consentiunt in omnibus vulgatæ. Pagninus, *Ex lapidibus quadratis, & sectis fecit muros eius in altitudine cubitorum septuaginta, & in latitudine triginta: turres verò eius posuit in altitudine cubitorum centum*. Vatab. *Et lapidibus ternos cubitos latis, longisque senos cubitos, cæsimque deformatis, murum altitudine cubitorum septuaginta, quinquaginta verò cubitorum latitudine*, (aliàs triginta, vt aduertit in scholiis,) *Ecbatanis circumdedisset: turres item in portis ipsis centenorum cubitorum, ad sexagenos cubitos latitudinis*, (aliàs vicenos pedes) *fundatas extruxisset singulas, ad facilem exitum potentissimis copiis suis ordinibusque peditum præbendum, patentes extulisset ad septuagenorum cubitorum altitudinem*. Variatio mensurarum impedit, & confundit sensum. Glossa scribit muros structos esse *in altitudine cubitorum septuaginta, & in latitudine cubitorum triginta*. Ita quoque Hugo, Carthus. Robertus Stephan. Vnde expedita illis est murorum proportio, quæ satis difficilis est in vulgato. Quomodo enim difformes non erunt muri alti triginta cubitos, & lati septuaginta, vt tradit vulgatus? Nonne monstrosa est hæc proportio? immo inproportio videtur disparata. Difficultatem soluit Herodotus lib. 1. sic scribens: Mœnia cõstruxit Deioces, (Arphaxad instaurauit) ampla simul, & valida. Ea nunc Ecbatana vocantur, in quibus mœnia mœnibus in orbem inclusa sunt: Est vero ita murus extructus, vt vnius ambitus, vel circulus sit alterius solis pinnis altior, & ad hoc adiuuat ipsa loci natura, cùm collis sit. Hoc verò maiore etiam arte industriàque elaboratum, quod sint septem ambitus inter se contigui. In eorum autem postremo insunt regiæ domus, & thesauri. Qui per ista est murus, maximus est, magnitudine adæquans, plus minus, Athenarum muri ambitum. Primi autem pinnæ sunt albæ; secundi nigræ: tertij purpureæ: quarti cerulæ: quinti sandaracinæ. Sicque circulorum omnium pinnæ seu propugnacula coloribus eleganter variegata, & florum instar picturata sunt, Duo verò vltimi pinnas habent, alter quidem argentatas, auratas alter. Hæc Herodotus. Pulchrè sanè descripta est vrbs pulchra: Itaque cùm septem muri sibi contigui, & inuicem inclusi perhibeantur; in tantam latitudinem mœnia porriguntur, & quasi de vno muro Scriptura loquitur. Vnde dicitur: *Fecit muros eius in latitudinem cubitorum septuaginta*; quæ latitudo multiplicatione murorum dilatata, non est deformis altitudini triginta cubitorum. *Cubitus* vulgaris accipiendus est hîc, id est, à medio pectore ad cubitum, scilicet quarta pars vlnæ, seu staturæ hominis (lege Marianam, de Ponder. & mens. & P. Tirinum tom. 1.) non est cubitus geometricus, qui tantùm valet, ac sex nostri cubiti. Cubitus vero sacer ordinario cubito addit contractiorem palmum, Prado ex Ezech. 43. v. 13. Sanct. 3. Reg. 6. v. 2. Tirinus suprà.

Variæ loci versiones.

Bibl. Reg. Gotth. Isid.

Pagnin.

Vatab.

Glossa.

Hugo. Carth. Robert.

Deformésne Ecbatanæ muri?

Herod.

87. Elegans descriptio Ecbatanæ.

Cubitus quæ mensura?

Mariana. Tirinus. Prado. Sanct. Tirinus.

Quadrata figura.

Ex lapidibus quadratis, ad fortitudinem, nam quæ quadrato, aut tessellato opere fiunt, valida sũt.

Vnde

Arist. Vnde adagiali metaphorâ dicitur, *homo quadratus* apud Arist. lib. 3. Rhetor. quia hæc figura in quâcumque partem voluatur, sui similis est, S. August. Aug. tom. 6. lib. 12. contra Faust. cap. 14. *De lignis quadratis Noë arca fabricatur. Quadratum enim quacumque verteris, firmiter stat. Et fectis.* id est, politis ad pulchritudinem. Scilicet opus diuturnum, & venustum. Ex hoc loco probat Carthagena Carthag. de cult. de deuot. lib. 18. homil. vltima, §. 3. quadratam figuram apud antiquos hominem iustum portendisse. Adducitque Arist. suprà. S. Thomam Arist. S. Thom. Peti. lib. 9. Metaph. lec. 8. & Peti. lib. 36. de quadrato.

VERS. 3. 88. *Per quadrum verò, &c.* Id est: Turres quæ altæ erant centum cubitos, in quadrum structæ erant. Sic vulgò turres figurâ quadratâ esse solent. Verùm si in quadrum structæ turres sunt, quodnam vtrumque latus? Immò quatuor habere latera necesse est. Respondeo, turres quadratas esse; at cùm in altitudinem centum cubitorum erectæ fuerint, tantæ celsitudinis proportione seruatâ, latæ erant. Vnde extrinsecùs vltra muros, & intrinsecùs versus vrbem, viginti pedum spatio porrigebantur. Et ita aptè dicitur: Per quadrum latus vtrumque turrium vicenorum pedum spatio tendi intrinsecus versus vrbem. Hanc expositionem loci planè difficilis, insinuat Hugo, & Carthus. Superba profectò superbi Regis structura. Bene addit P. Sà quod si vtrumque latus tendebatur intrinsecùs vicenos pedes, omnia latera eodem modo extendi: nam duobus duo altera respondent; sed extrinsecùs. Hugo. Carth. Sà.

Pes, quæ mensura. *Pes* hic mensura est, & ex pedis naturalis mensurâ sumitur: & cum digitis comparatus sedecim digitos continet. Non aduertit ad hunc locum Mariana, cùm inquit: *Pedem in significatione mensura in diuinis libris sumi, non inuenio.* Portas verò erexit Arphaxadus in altitudinem turrium, id est, centũ cubitos altas; & (si credimus Græco textui) latas quinquaginta cubitos; nimirum, vt ordines equitum, & peditum, & pompaticè, & expeditè ad bella proficiscerentur. At amplæ nimis hæ portæ sunt, vereor ne facilis pateat hostibus aditus: patuit quidem, mox. Mariana.

§. XIV.

Homo muneribus supra merita auctus, ipsâ sublimitate decrescit, & dignitatis splendore infelix est.

89. GLoria malorum tam infida est, quam ipsi. Nõ benè actum est cum honore quem obtinuit non bonus possessor: vnde respuit immeritum possessorem: ipsumque sublimitate ipsâ deprimit, decore deturpat, & dignitate ipsâ dehonestat: nam dignitatis fastigium sublimes optat viros, & principatus splendor demonstrat indigni principis tenuitatem, & insufficientiam. Dum priuatus inter turbas latebat, à sua mediocritate occultabatur: at erectus ad fastigium, cùm impar sit muneri, dignitas eum prodit, & honor dedecorat non merentem, virtusque officij culpat malum possessorem. *Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis: positum stultum in dignitate sublimi,* Eccl. 10. v. 5. Vatab. *In summo fastigio.* Malum est dignitati, quæ contemnitur propter Præsulis stultitiam: malum reipublicæ, quæ imperitè regitur: malum ipsi Præsuli in fastigio dignitatis collocato; sic enim omnibus suam

Indignus dignitate dedecoratur.

Eccl. Vatab.

publicat insufficientiam. Dedecoratur honore qui ob sui tenuitatem, honorem vertit in dedecus: & qui priuatus, in honore erat; in honore, contumeliosus sibi est. Sordet honoratus qui fulgebat priuatus. Perbellè Philo lib. de Plant. Noë *Gloria insipientis malitiam reddit illustriorem.* Philo. Vnde vita priuata pro ornamento illi erat. Erant quondam cœli rudes, & infecti in primâ rerum molitione, nullâ ornatus elegantiâ, nullâ ordinis venustate conspicui. *Igitur perfecti sunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorum.* Genes. 2. v. 1. Sciscitantur interpretes, Genes. 99. quodnam sit hoc ornamentum, quo cæli, & terra nunc decorata sunt? & vt alios omittam. Hugo Hugo. Card. sic locum commentatur: *Perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum.* id est, *Creati sunt, distincti sunt.* & mox, *Ornatus communiter accipitur ad ornatum; & ad distinctionem*, Itaque distinctio cæli, & terræ, quâ cælum occupat sublimem locum, & terra infimum, ornatus cæli, & terræ dicitur à Moyse. Vereor ne Hugo fallatur: nam etsi ornamentum sit cæli, tam nobilis, & sublimis locus; at terræ ornamentum, tam infimus locus non est. Porrò terra postremissimum locum obtinet, & abiectissimum; proculcatur ab hominibus, pessumdatur à bestiis, proscinditur sulcis, inuaditur procellarum iniuriis; & tam abiectus locus dicetur terræ ornamentum? immò dedecus, & squalor videtur. Sed re verâ ornamentum est, & decus singulare: nec minus ornatur summum cælum sedis sublimitate; quàm terra abiectissimo, & infimissimo omnium loco. Magisque dedecoraretur terra, si in sublimi collocaretur; quia supra naturæ suæ meritum sublimata esset. Vnde non tantùm non dehonestatur terra loci infimi vilitate, sed etiam venustatur, ornatur, nobilitatur. Et cui infimus locus est ornamentum, supremus esset dedecus, & ignominia. Præclarè Nazianz. orat. 1. de quibusdam Episcopis non meritis, sed fauoribus ad pontificias infulas erectis, sic fatur: *Aliorum me puduit, qui cùm plebeiis hominibus nihilo meliores sint, atque vtinam non etiam multò peiores, &c. Qui etiam eos quibus præsunt numero iam propemodum superant, pietate miseri, dignitatis splendore infelices.* Expende hæc vltima verba. Nam qui dignitate indigni sunt, sublimitate humiliantur, honore dedecorantur, *splendore* caligant, & muneris prosperitate *infelices* sunt, ipsâque felicitate infelicitantur. *Sic esse cæpisti, turpis, opulentia; fide pauper; latior, corpore; angustior, mente: eodemque, vt ita dixerim, in te maior, & in te minor: nouoque, & penè inaudito genere crescens simul, & decrescens*, inquit Saluianus ad Eccles. lib. 1.

Terræ ornamentum est locus infimissimus.

Dignitatis splendor est infelis non merenti. Nazianz.

Crescendo decrescit indignus. Saluia.

Itaque indignus dignitatis splendore infelix est, & terra ornatur infimi loci vilitate: & quę sublimitate sedis infamaretur, à sede abiectissima decoratur. 1. Reg. 5. v. 4. Arcâ Dei collocatâ in templo Dagonis Idoli Philistinorum, ad præsentiam Arcæ Dei, cecidit semel Dagon, & restitutus est loco suo: iterùm *Inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram Arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen: porrò Dagon solus truncus remanserat in loco suo.* Iure quærit Hugo inibi, *Si inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra*, quomodo *Dagon remanserat in loco suo?* Locus idoli Dagon erat ara maxima; ergo si Dagon iacebat in terra super limen, non manebat in loco suo. Oblitúsne est sui sacer historiographus, & dum idolum ingloriè iacet in terra, ait gloriosè eminere in ara maxima templi? Dum abiectissimè in limine 91. Indignus infimo loco sublimatus. 1. Reg. Hugo.

mine templi iacet, quomodo dicitur esse in augustiori sede? Fortè humillimum est Dagonis idolum, & summam abiectionem pro summa gloria reputat, anteuertens Euangelij scholam. Profectò consultissimè inanime Idolum, id est, læuigatum

Dagon videtur esse in altari, dum in limine proculcatur

92. lignum, siue metallum fusum, dum humi iacet, vt decet rem vilem, in loco suo, hoc est, in ara sublimiori dicitur esse: quasi puderet vastum truncum diuinos honores accipere, & numinis subire personam, cui impar est. Vnde Idolum, quod indecorè erat in ara (quia supra merita honoratum, quia insufficiens diuino muneri obeundo,) in loco suo, id est, supra sublimem aram dicitur esse, dum in terra abiectissimè iacet: nam decus rei vilissimæ vilissimus locus est, & eiusdem dedecus, sublimior sedes. Bellè inquit Chrysologus serm. 5. de homine idololatra sub persona filij prodigi; qui ait Lucæ 15. v. 8. *Peccaui in cœlum: dum in cælo Solem, Lunam, sidera Deos esse blasphemat, & hæc eadem profanat adorando.* Audis inanes Gentilitatis Deos blasphemari, & profanari adoratione? Audi etiam contemptu honorari. Oseæ 10. v. 5. *Vaccas Bethauen* (id est, vitulum) *coluerunt habitatores Samariæ: quia lugebit super eum populus eius: & æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quæ migrauit ab eo.* Certum est hîc agi à Propheta de Samariæ vastatione, & templorum ruinâ, & idoli depositione. Legatur P. Ribera ibi: & tamen Idoli depositionē explicat, dicens, *Et æditui eius* (hoc est, Sacerdotes, vel cultores) *super eum exultauerunt in gloria eius.* Gloriáne erit Idoli, numinis depositio? Planè gloria, & singulare decus ligni, aut metalli est ab immerito fastigio deponi, & meritum sibi locum occupare. Ergo cùm Idolum adoratione blasphemetur, & profanetur, vt ait Chrysologus, depositio ab immerita sublimitate erit eius gloria. Vnde quando Dagon iacet in terra, dicitur esse in sublimi loco suo: & dum conculcatur, honoratur; sicut cùm adoratur, blasphematur.

Idolū quia est indignū adoratione, ipsa adoratione profanatur.
Chrysol.
Lucæ.
Oseæ.
Ribera.
Gloria Idoli est eius depositio.

93. Psalm.

Adhuc propositum thema ab Idolorum cultu probo. Psalm. 113. v. 8. Postquàm plura de Idolis Gentium dixit regius Vates, sic cantat: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* Diráne execratio est, an beneuola benedictio in eos, qui Idola colunt? Profectò Idolum gloriosè regnat, in sublimi loco collocatur, diuini honores illi tribuuntur, opima dona destinantur: omnes illud orant, & adorant, omnes ab illius nutu, vel renutu pendent: nihil in Gentilismo æquè augustum est, ac idolum: Et tamen Dauid inuehens in sibi infensissimos Idololatras, inquit: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis?* Num Idololatris optat Dauid, vt ipsi, sicut Idola magnificè munerentur? vt colantur, & adorentur Idolorum instar? hócne durum odium, an blandior beneuolentia? Vno verbo rem totam edisserit Tertullianus lib. de Idolol. cap. 4. sic locum scribens: *Tales fiant, qui faciunt ea*, &c. Quid quæso, est Idolum, nisi res minimè sufficiēs ad sublime, quod obit, munus? quid est, nisi figura è metalli massa; aut statua asciâ, & runcino ad humanum, siue pecuinum vultum efformata? &, vt semel dicam, res vilis in sublimi munere collocata. Ergo dura execratio est, dum dicitur; *Tales fiant*, qui faciunt Idola, & qui confidunt in illis, nempe Idolorum cultores. Quasi dicat Dauid: id vnum malum Idololatris opto, in pœnam idololatriæ; videlicet, vt etiam ipsi, sicut Idola ipsa, euehantur supra merita: ascendant honorum fastigia absque sufficientia: quia ipse honor immeritus ipsos dedecorabit: sublimitas enim ipsa culpabit insufficientem, & officij splendor publicabit Præsulis tenuitatem: nam indignus à dignitate proditur. *Nec plus aliquid humiliat potissimos, quam obtenta sublimitas*, ait Ennodius lib. 9. epist. 35. Accommodationem differo vsque ad §. sequentem, qui eandem materiam versat.

Votum immeriti honoris, execratio est.
Tertull.
Ennodius.

§. XV.

Oportet modulari sublimitates, ne quis in fastigio minor sit.

NOn capit vna pagina vbertatem materiæ 94.
præcedentis §. nam res quò maior, eò amplior est; quò nobilior, eò grandior, & numerosior: & sanè honor non meritus, iniuria est, & dignitatis ius refutat immeritum possessorem, qui in sublimitate minor est, & fastigio decrescit. Multis deprædicat Propheta Ezechiel arcem Tyri, à pulchritudine, à robore, à præsidiario milite; & addit cap. 27. v. 11. *Sed & pygmæi, qui erant in turribus tuis pharetras suas suspenderunt*, &c. Pro pygmæis quidam apud S. Hieronymum hîc vertunt, *Custodes*, alij *Bellatores* scribunt. Nec leuis quæstio est apud commentatores, quinam sint hi pygmæi. Mitto Plinianam fabellam de gente cubitali; tum quia eiusmodi pygmæorum plebecula nullibi terrarum visa est; tum quia vrbs Tyrus non esset satis tuta pygmæorum præsidio: nam confinis est Chaldææ, & Assyriæ genti potentissimæ, robustis Idumæis, pugnacissimis tunc Hebræis. Cur ergo arcis Tyriæ muralis bellator pygmæus dicitur? Rem ibi percalluit noster doctissimus Prado, sic locum commentans: *Dicuntur turrium custodes pygmæi; quia præ altitudine turrium, hominibus infra stantibus, deficiente visu, non homines videbantur, sed*
pygmæi, id est, statura cubitalis. Nimirùm tam im- 95.
manis, ac superba est Tyriæ arcis altitudo, vt præsidiarij milites, tametsi robusti, ac proceri, (quod valentia finitimæ gentis expetit,) præ altitudine turrium, non apparent homines iustâ staturâ, sed pygmæi. Nam nimia alti spatij sublimitas detrahit de staturâ hominis, illúmque minorat. Videas hominem, qui personam priuatam agens videbatur vir bonus, bene moratus, sapiens, habilis ad summa quæque: ipse in sublimi sede positus, videtur valde pusillus, & ineptus ad munera; quasi sublimitas suffuretur hominis eminentiam. Hiccine ille? ita sane. Sed vel homo magnus in sublimiori sede positus, pusillus est, pygmæus est. Non crescit titulo magno, & illustri, sed decrescit; sublimitate minoratur. Non est crescendum vltra modum, ne ab incremento minor sis, aut ferè nemo. Audiendus est Saluianus lib. 4. de Gubern. Dei, sic aiens: *Nomen sine actu, & officio suo nihil est. Quid est aliud principatus sine meritorum sublimitate, quam hominis titulus sine homine?* Pondera τὸ *Nominis titulus sine homine*, id est, Qui vltra modum, & supra meritum sublimis est, & caret digno tantæ sublimitatis actu, solùm retinet officij titulum, sed absque homine. Non tantùm pusillus homo est, sed nec homo est, quia nemo est. Est enim titulus sine re, munus absque persona, principatus sine homine.

Ezech.
Pygmæus videtur homo in sublimi.
Hieron.
Plin.
Prado.
Honor immeritus est titulus sine homine.
Saluian.

Matth. 3. v. 13. Venit Iesus à Galilæa in Iorda- 96.
nē, vt baptizaretur à Ioanne: qui prohibebat eum, dicens: Ego à te baptizari debeo, & tu venis ad me? Responden-

Matth.

Respondens autem Iesus, dixit Ioanni, *Sine modò: sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Profectò explicatu difficile est, quomodo si Christus baptizatur à Ioanne, & Ioannes baptizet Christū, vterque baptizando impleant omnem iustitiam? Quænam hæc Iustitia, quam ambo adimplebunt? August.Tract.4.in Ioann. *Quid est impleatur omnis iustitia? Impleatur omnis humilitas. Propterea venit Ioannes baptizans, vt Domini humilitas demonstraretur.* Adhuc post Augustini commentum impeditus est locus. Nam si Iustitiæ nomine intelligatur humilitas, solus Christus accedendo ad Baptismum Ioannis, humilitatem exercuit, & impleuit omnem humilitatem. Quippe quasi profitetur se peccatorem, (quæ vilior deiectio, in homine præsertim verè Deo:) At Ioannes Christum Deum baptizans, longè abest, vt impleat omnem humilitatem; quia tunc vel maximè ad summum excellentiæ fastigium euectus est; nam baptizando Christum Dominum quodammodò maiorem se Christo exhibet; quantò sublimius est baptizare, quàm baptizari. Planè nō apparet humilitas Ioannis in hoc munere baptizandi, & tamen tanta eius humilitas dicitur eminere in hoc opere baptizandi, vt non dicatur minor, quàm humilitas Christi baptizati. Nam eâdem voculâ *Nos*, & eodem tenore verborum vtraque prædicatur; inquiens Christus de se, & de Ioanne: *Sic decet nos implere omnem humilitatem.* Verùm enimverò Christus Deus humiliatus est abiiciendo se ad pedes Ioannis, & se profitendo quasi peccatorem; quæ abiectior humilitas est? Ioannes verò in munere baptizandi Christum, quodammodò exercet dignitatem supra ipsum, quem baptizat; & planè augustissimam dignitatem, quam dedecere purum hominem alicui fortè videbitur. Itaque vterque, Christus scilicet, & Ioannes, summum humilitatis gradum implent: Christus Deus demissus infra hominem; Ioannes homo, euectus quodāmodò supra Deum. Humiliatio est Ioannis, supra Deum quodammodò extolli, (quod humanum excedit captum:) in qua sublimitate clarius apparet humanæ vilitatis exiguitas, & improportio: sicut Christi Dei humiliatio est demitti infra hominem, quod omnem superat abiectionem. Christus *semetipsum exinaniuit* formam serui accipiens, & Baptismi habitu inuentus vt homo quasi peccator: Ioannes etiam Baptista à muneris sublimitate exinanitus est; Congruè ergo vtriusque humilitas, scilicet Christi, & Ioannis, consimilibus, immò iisdem verbis explicatur: *Sic decet nos implere omnem iustitiam, id est, humilitatem*, vt commentatur Augustinus.

August.

Supra merita auctus humiliatur, vt Ioānes Christum baptizans.

97.

98. Verba faciens Iobus de hominibus, quibus fortuna arridet, quósque supra merita iniquè felicitauit, & euexit, sic ait cap.21.v.16. *Verumtamen quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longè sit à me.* Tygurina sic scribit: *Certè felicitatem suam non operibus suis adepti sunt.* Quasi dicat; Qui rerum felicitatem, & munerum sublimitatem, non ab egregiis operibus suis consequuti sunt, sed fauore, & negotiatione, supra merita; istiusmodi homines procul sint à me: *Quomodo vitamus eos qui damnati sunt ab Ecclesia, & anathemate percussi*, ait Sanctius hunc locum commentans. Itaque inquit Iobus: Quisquis immeritò felix est, immeritos adeptus honores, hic non modò non decoratur honore, nec prosperatur sublimitate, sed vsque adeò deuenustatur principatu, vt quasi eo culpetur, vitandus sit, vt homo Ecclesiasticâ censura damnatus, & anathemate percussus. Ecclesiastica censura contumaces ferit, rebelles damnat, putrida membra secat, ne contaminent corpus reliquum; communione fidelium priuat, ne conuersatione culpent contubernales: nec *Vale* ei dicere licet, nec Christianâ miseratione fouendus est, damnatio ad æternam gehennam illi indicitur, qui Ecclesiasticæ censuræ, & anathematis reus est. O diram infelicitatem, quæ tam durum supplicium subit! Hæc pœna est eius, qui sublimem sedem non adeptus est suis operibus; qui supra merita eligitur, non tam eligitur quàm damnatur ad fastigium, vnde emineat eius insufficientia; nec iudex efficitur, sed reus, dignitatis splendore infelix, culmine depressus, fastigio humilis, splendore obscurus, & dignitate indignus.

Iob.

Tygur.

Honoribus auctus supra merita, velut excōmunicatus habēdus, & vitandus.

Sanct.

Anathema dicitur honor nō meritus.

99. Præclarè Tertullianus lib. de Baptismo, cap.8. inquit: *Deum modulari sublimitatem*; id est, culmina dignitatum instar citharæ oportet modulari. Quàm attentus est citharœdus dum citharæ harmoniam modulatur, & temperat ad concentum, ne chordas aut remissè laxans, aut nimium contendens, omnem musicæ harmoniam confundat. Itaque nulla chorda nimis attollenda est. Sic oportet vt Princeps, citharœdi ad instar, *moduletur sublimitatem*; Quia si plus æquo indignum sublimat, non benè sonat, sed malè dissonat. Nec sublimitate eum honorat, sed magis publicat eius dissonantiam. Arphaxadus exercitu, & virtute potens, Mediam prouinciam debellat, & Mediæ potitur imperio: at inthronizatus regni immeriti solio, qui priuatam personam gerens, potens erat; modo in regia sede collocatus, dicitur, *Quasi potens.* Nempe sublimitate decrescens, dignitatis splendore infelix: nam qui dignitate minor est, ipsa sublimitate minoratur. Consultissimè ergo Arphaxadus hic v.2. vrbis muros construit latitudine septuaginta cubitorū, & altitudine tantummodò cubitorum triginta, ne si nimis alti essent muri, eius præsidiarij milites etsi robusti, & proceri, viderentur pygmæi, vt Tyrij milites: nam locus sublimis homines minorat, & ex gigantibus pygmæos facit. Sic cauterem dico ambitioni.

Tertull. Oportet modulari sublimitatē

Iudith.

§. XVI.

Commentarius literæ.

Vers.4. *Et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum.*

GRÆCÆ exscriptiones omittunt hunc versiculum. Gothica Biblia paulo aliter scribunt: *exultabat quasi potens.* Vatab. *Iamque quasi confirmatus exercitus sui potentiâ, magnificentiâque quadrigarum suarum, gloriaretur.* Pagninus, & Isidorus omnino consentiunt vulgatæ. Glossa, Hugo, Carthus. voculam illam, *Quasi*, in rigorosa significatione videntur accipere. Et sanè res temporariæ non verè bona sunt, sed quasi bona, & bonorum vmbræ. De præmiis Olympici certaminis discrimine, & labore partis, sic ait Basil.Seleu.Orat.27. *In omnibus præmium corona de frondibus, dedecoris argumentum, donum ridicularium, & fallacia appellationis. Corona, cæterà infructuosa, pro fructu pœnas profert: ac totus ille conflictus propter vmbram foliorum suscitatur.* Non verè bonum, sed quasi bonum est, vmbra boni, ridiculatius hono., & fugax voluptas. *Voluptates, & delicias* 100.

Vatabl.

Pagnin. Isidor. Glossa. Hugo. Carthus.

Seleuc. Corona frōdea, donum est ridicularium.

Bona tēporaria abusiuè bona sūt.

delicias tanquam caducum, & breuem florem relinque vento, & igni, ait Clem. Alex. in Adhort. ad Gentes. Philo lib. 2. Allegor. *Sanitas sensuum integritas, opes, si contingant, gloria; liceat hæc quoque abusiuè bona dicere.* Quod abusiuè & ridiculariè bonum est, non verè bonum est, sed quasi bonum. Sanctius asserit, ita intelligendum locum, ac si particula *Quasi* non apponeretur. Et benè quidem: nam vox *Quasi* à diminuente significatione deponitur sæpe in Sacrâ Scripturâ. S. Augustinus in Psal. 125. S. Ambros. epist. 47. S. Chrysostomus ad 1. Ioann. cui ancillantur Theophylactus, & Euthym. aduertunt voces istas, *quasi, sicut, tanquam*, nō semper significare similitudinem, sed aliquando veritatem. Sic de Rege vulgò dicimus: *se gerit quasi Rex*: & de paupere: *Quasi pauper parce viuit*, &c. Vndè Ioann. 1, v. 14. dicitur, *Gloriam quasi vnigeniti à Patre*: non ad similitudinem vnigeniti, sed veri vnigeniti.

Clem. Philo. Sanctius. August. Ambros. Chrysost. Vocula Quasi, explicatur. Ioann.

101. Ergo sensus est: Arphaxadus debellatis multis prouinciis, imperium suum auxerat, ædificauerat regiam vrbem Ecbatanam, & egregiè munierat aduersus hostiles impetus; plures falcatos currus, & veteranorum copias exultans numerabat. Vndè si quid humanum potens est, potens etiam Arphaxadus habendus erat, scilicet Rex Medus Medico fastu gloriabatur: nam superbia proprium Medorum vitium est. Semacatta in epist. *Pauus Medica auis, Medorum etiam superbiam velut hæreditario iure adepta, immensum ob pulchritudinem superbit.* Tumescit Medus rex fastu hæreditario. Proh! mox aduersâ fortunâ detumescet. *Nemo confidat nimium secundis rebus. Animæ enim depressio, cor elatum est*, ait Zeno Veron. in Psal. 13. & Basil. Seleu. Orat. 23. de Angelo ob superbiam apostatâ, ait: *Ad naturam talem euectus dignitate excidit per mentis altitudinem de dignitatis altitudine deturbatus.* S. Augustinus Tract. 3. in Ioann. *Non distas à pecore nisi intellectu, noli aliunde gloriari.* Qui gloriatur, in Domino glorietur. Prudenter Xerxi Artabanus inquit apud Herod. lib. 7. *Amat Deus truncare, quæ eminent omnia.* Causam quæris? *Neminem enim sinit magni quidpiam de se ipso sentire præter se ipsum.* De inconstantiâ felicitatis legendus est S. Naz. orat. ad Nazianzenos.

Medorum superbia. Semac. Fortunę inconstantia. Zeno. Gloria inanis. Basil. Seleu. August. Herod. Nazianz.

102. Armetur Sapiens contra incertæ fortunæ certos casus, ne glorietur quasi potens, mox impotēs, & calamitosus. Benè Hildeb. epist. 56. Sapiens aduersus eam, quam dicitis fortunam nunquàm imparatus, nunquàm inermis inuenitur, secum habet, quò præcaueat insidias, quò iacula frustretur inimici, extra se nullum pugnæ quærit apparatum. In omni casu se ipso tutus est, pectus eius pharetra fertilis, & armamentarium copiosum, semper sagittis exuberat, semper abundat munimentis, hauriri non potest, cùm tela promere non desistat, quibus ille munitus vniuersa fortunæ missilia contemnit: obsequente pariter, & persequente superior: quippe nihil est vnde non triumphet animi triumphator. Hæc Hildebertus. *Doces hæc vti submissè prosperis, aduersis insultanter; biformes euentus, vniformi constantiâ superare.* Nam vt inquit Zeno serm. in Euang. Lucæ: *Similis namque, eiusdémque ignauiæ est, in aduersis humilem, ac miserabilem fieri, in prosperis insolenter efferri.* Adhuc Hildebertus erudit nos felicitates fortunæ contemnere, ne glorientur prosperitatibus. *Assignantur*, inquit, *dignitates; assistit vxor cui nihil deest ad gratiam coniugij, in sobole suam deosculatur imaginem, in cellariis clausa est totius anni fœcunditas: in loculis opes Crassi; quocumque circumiectat oculos nihil non suum intuetur. Cæterùm hæc aliena esse fuga ipsorum denunciat. Bona vaga, bona pennata sunt hæc omnia. Eorum esse, est nunquàm esse diutius. O insani! quibus celebre est sollicitos esse, ne desit materia sollicitudinis, ne causa tormentorum.* Et epist. 80. *Vitrea est enim fortuna, quæ sic splendet, vt facile frangi possit: stabilis enim, & inconcussa veritatis assertio.* Legatur epist. 31. Bellè Seneca de Breuit. vitæ c. 4. *Nam vt nihil extra lacessat, aut quatiat, in se ipsam Fortuna ruit.* Verè potentissimus quisque dicitur *quasi potens*, quasi felix: nam fallax est, fugax est huius vitæ prosperitas, & vix tenetur, cùm elabitur: *nam in seipsam fortuna ruit.*

Hildeb. Incōstantia fortunæ. Zeno. Veron. Bona temporaria pēnata & vaga. Hildeb. Seneca.

§. XVII.

Voluptuosæ res procul spectatæ alliciunt; gustatæ fastidium pariunt. Quod in vino deliciarum hieroglyphico, comprobatur.

OSculetur me osculo oris sui; quia meliora sunt vbera tua vino, ait Sponsa Cant. 1. v. 1. Audacter Sponsa, & præter virginalem pudorem dixisse videri poterat, expetere sponsi oscula: id notat P. Sanctius ad Cant. 2. v. 4. Et causalis illa, *Quia meliora sunt vbera tua vino*, difficilis mihi est. Quorsum hîc vini mentio? Osculetur me Sponsus, quia præ vino illum diligo, & in deliciis habeo? Præsertim cùm & initium sit Libri, & Sponsa auspicium loquendi faciat ab his verbis. Super quâ dubitatione multa multi, quæ prudens omitto. Ego verò existimo Sponsam hîc non expetere osculum amatorium, sed osculum, quo examinetur seriò, & comprobetur liquidò eius illibata puritas, vtpotè voluptatum, & libidinum expers, ex quo digna inueniatur Sponsa tanti Sponsi. Quasi dicat; osculo oris sui experiatur meus Sponsus an vel primis labris libauerim libidinum, & voluptatum Vina. Vinum autem (quia fomes est ad cupidines *Bacchicum fomitem* dixit Clemens 2. Pædag. cap. 2. & apud Ægyptios voluptatis fuit hieroglyphicum) gustare olim nefas erat matronis. *Cùm mulieres* (verba sunt Tertull. Apolog. 6.) *vsque adeò vino abstinerent, vt matronam ob resignatos cellæ vinariæ loculos, sui inediâ necarint. Sub Romulo verò quæ vinum attigerat, impunè à Mecenio marito trucidata est. Idcircò, & oscula propinquis offerre necessitas erat, vt spiritu indicarentur.* Idem tradit Plutarch. in Probl. Rom. c. 6. & Plin. lib. 4. c. 13. Vides fœminas osculo examinari, an vel modice gustauerint vinum? Quasi dicat sponsa: Ego sponsi mei propinquis non offero oscula, quibus examinent, an gustauerim vina, quæ irritamenta sunt libidinum: tantùm id volo licere meo sponso. Accedat ergo propiùs, & osculo probet: *Osculetur me osculo oris sui.* Hic expeditus est loci huius sensus: scilicet Sponsus osculo probet, an vinum gustauerim, & experimento discat, me nec libasse: quia plus delicior in sponsi mei amoribus, quàm in vini potatione. *Osculetur me osculo oris sui; quia meliora sunt vbera tua* (id est, delitiæ) *vino* optimo. Vexent hunc locum alij; ego his quiesco. At statim occurrit non leuis obiectio: Nam mox v. 4. inquit: *Introduxit me Rex in cellaria sua, exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum.* Nec semel introducta est sponsa in cellam vinariam, sed iterum cap. 2. v. 4.

103. Cant. Sanct. Clem. Vinum est fomes. Tertull. Fœminæ quàm abstineant à vino. Plutarch. Plin. 104. Cant. Cant.

2.v.4. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem.* Plura hîc difficultatem facessunt. Primùm, quorsum *Rex* nominatur sponsus introducens sponsam in cellam vinariam? nam apotheca plenis plena doliis, rusticani agricolæ census est, non Regis. Dein si vinum degustandum à sponsâ erat, præstaret rancido Phalerno implere poculum, & offerri sponsæ. Imò à sobriâ sponsâ vinum omninò vel libandum non erat; à qua potatione tantùm aberat, vt respirationem à vini crapulâ immunem, osculo iudicari, ab ipso sponso expetiuerit, inquiens; *osculetur me osculo oris sui:* tam ægrè ferret sponsus, vt eius sponsa indulgeret eiusmodi potationi. Porrò si vina gustare fas non est sponsæ, quare inducitur in vinorum regiam apothecam? Vis scire quare? Vt Sponsa vini potationes plus recuset, in tantâ scilicet vinorum abundantiâ. Ingenij plenum est hoc ab sponso commentum, vt si fortè sponsa aliquâ tenebatur appetentiâ vini, id est, voluptatum, ingressa in cellam vinariam, voluptatis vino propiùs viso, & odorato, fastidiat vina. Nam *Abundantia in se ipsâ contumeliosa est.* Sit hæc Tertulliani sententia lib. de Habit. mul. cap. 7. commentatio huius loci, & difficultatis egregia solutio. Aptius ad rem, Boëtius lib. 3. de Consol. Pros. 7. inquit: *Quid de corporeis voluptatibus loquar, quarum plena est satietas pœnitentiæ?* Et Clemens Alex. 1. Pæd. c. 9. *Mel quidem cùm sit dulcissimum, bilem generat: quemadmodum quod bonum est,* (id est delectabile huius sæculi) *contemptum.* Quippe voluptatis vinum, quod non gustatum auidè inuitat ad sui potationem, cùm abundanter offertur reseratâ vinorum apothecâ, fastiditur auidiùs. Voluptas dulcis est spei, possessioni fastidium est.

Voluptatis possessio in tædiū vertitur.

Tertull.

Boët.

Clem. Alex.

105. Voluptuosè vixerat Rex Salomon, sese totum dederat libidinibus, potationibus, voluptatibus; Tandem resipuit, & in lib. Ecclesiastis pœnitentiam agens inducitur. Et inter alia pia opera, quæ constanter vouet Deo, vt pro delictis satisfaciat suis, hæc vox animosior auditur, Ecclesi. 2. v. 3. *Cogitaui in corde meo abstinere à vino carnem meam.* Pium sanè votum, & pluris faciendum à sene iam effœto, deliciis enutrito, nimiâ venere, & senio confecto, quin & assueto largis vinorum compotationibus. Ab hac die, ait Salomon, generosa Palæstinorum vina non gustabo, etsi grandæuus iam & senex. Nimirum in senectute peccaui, vt vegetus iuuenis; vt vegetus iuuenis in senectute macerabor. Abstinentiâ à vino satisfaciam, quod incontinentiâ deliqui: *Cogitaui in corde meo abstinere à vino carnem meam.* Pium valdè propositum! Sed vellem scire, an illud impleuerit Salomon? Attentum te cupio ad ea, quæ mox subiungit: *Ædificaui mihi domos, & plantaui vineas.* Egregiè profectò! Nunc apud se statuebat *abstinere a vino*, & mox rutale extruit palatium ad pomarias, & nemotarias delicias; & *vineas plantat*, ad generosiora vina exprimenda: Hoccine propositum? Votum fuit, an somnium fugax? Tam citò excidit tibi, ô Salomon, tam bona mens? Fortasse vt vinum non bibas, vineas tibi plantas generosâ vite consitas? ô inconstantiam hominis ad peccandum assueti! Immò constat Salomon in proposito; nam ab hoc libro Ecclesiastis pœnitentia Salomonis adstruitur. Et sanè, quia vouet, & præcupit *abstinere à vino*, vites serit generosas, & *vineas plantat*. Vini seu deliciarum fastidium ex delitiosi vini abundantia captans, *siquidem eadem vina posteriori vsu deprotiantur*, ait Tertull. de Anim. c. 17. Madeant, inquit Salomon, torcularia vinis, ne ego delitiosa vina auidè sitiam. A copia vini, vinum ego contemnam. Nam cupitum vinum extrinsecùs, & oculorum tenus, illecebra appetitus est; at verò si ad manum adsit, & largiter propinetur, statim vilescit, & fastidium parit. Deuter. 32. v. 33. de vineâ & vinis delitiarum à delitiosis peccatoribus gustatis, sic aptè ad rem inquit Moyses: *De vineâ Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ: vua earum vua fellis, & botri amarissimi.* Sodomorum fruges, & poma procul spectata, & pulchra sunt, & mellita; at gustui, vuæ, & poma fellita sunt; specie tenus speciosa, at contacta cinerescunt. Quod eleganter scripsit Hegesippus lib. 4. c. 18. *Species illic ad speciem poma viridantia, formatos vuarum racemos, vt edendi generent spectantibus cupiditatem; si carpas, fatiscunt, & resoluuntur in cinerem, fumúmque excitant, quasi adhuc ardeant.* Ergo sapienter Salomon, vt vina delitiosa fastidiat, plantat vineas voluptuosas; nam voluptas humana desideriis obiecta, illex est appetitus; cæterùm possessione vbertim obtenta, vel vsque ad nauseam fastiditur.

Eccles.

Vineas plātat Salomō ne bibat vinum.

Nauseamus ad voluptates vbertim possessas.

Tertull.

Deut.

Hegesip.

Dubitabit quispiam, cur Deus diuitem auarum Lucæ cap. 12. v. 17. tot cumularit diuitiis: nónne præstaret, vt alij eas largiretur Deus, quem sciret non improbè, vsurum tanto bonorum thesauro; largéque erogaturum in pauperes? Auarúsne videatur Deus in pauperes, vt sit liberalis in diuitem? pauperibus defraudat Deus, quicquid huic diuiti tribuit. Immò ideò effusè tribuit, vt, tot diuitiis opulentus, eas fastidiat, & elargiatur egenis. Pulchrè Zeno serm. de Euangel. sec. Lucam: de hâc re sic fatur. *Aduentitiis diuitiis cumulat, si fortè ipsum nimietate ipsâ satiatum ad sensum, & intelligentiam humanitatis adduceret: animámque eius per abundantia nimietatem suaderet aliquid de indigentibus cogitare.* Ab opum abundantiâ prætendit Deus extorquere liberalitatem hominis auarissimi: thesaurum cumulat, vt diuitias contemnat: nam abundantia contumeliosa est in se. Hîc v. 4. *Gloriatur & exultat Arphaxad, quasi potens:* nam mundana gloria, exultatio, potentia, voluptas, &c. veræ delitiæ non sunt, sed ad similitudinem voluptatis; non possessæ desiderium mouent, & fallunt; possessæ, verè delitiæ non sunt, sed quasi delitiæ, quasi honor, quasi voluptas, quasi potentia (*Non verè*, vt interpretatur Glossa interlinearis,) cùm non possessæ desiderium moueant, abundanter possessæ fastidium sui faciant: quod si non faciant, sed delectent, statim elabuntur; vt accidit Arphaxado. 106.

Luc.

Amplas diuitias, & delitias tribuit Deus diuitibus, vt illas fastidiant.

Zeno. Veron.

Glossa.

---

§. XVIII.

Vsque adeò inops gaudij est ipsa possessio voluptatis humanæ, vt spe Voluptatis, potius quàm ipsâ possessione delicïemur.

Adeò voluptatis est indiga humana voluptas, vt speciem voluptatis tantùm præ se ferat: non veris bonis, sed fictitiis, & apparentibus, tanquam quibusdam præstigiis nos decipere intendit malus Dæmon. Fucata bona, & personata gaudia, quæ voluptates mentiantur, proponit hominibus; & cùm ipsi pueriliter delusi, manum porrigunt, vt optatis fruantur, voluptate diu optatâ & quæsitâ frustrantur: itaque allicimur non à sincera voluptate, sed à voluptatis apparentia, seu spe. Om- 107.

Honor adumbratus. Pelus.

nis humana voluptas apparentia seu spes voluptatis est, substantia voluptatis non est. *Adumbratum hunc honorem contempseris*, monet prudenter, Isidorus lib. 1. epist. 15. Porrò *adumbrare* est picturam delineare, seu quod effigiandum est a pictore, phrygionéve, quibusdam lineamentis, & coloribus exprimere. Ergo humana felicitas, vmbra quædam, seu effigies prosperitatis est; non vera prosperitas, sed picta, & quę nunquàm re verà percipitur. Egregiè Tertullianus Apolog: 48. expendit: *Vt mundi ipsius species transferatur æquè temporalis, quæ illi dispositioni æternitatis, aulæi vice oppansa est.* Videas in aulæis, & peristromatibus argutâ phrygionis manu pictis, textili operâ, conuiuam iam iam captantem lautas dapes, aut generosa pocula, quibus auidus inhiat: neque vnquam captat, neque in os infert, sed perpetuò famescit, & sitit hiante gutture. Videas ducem re benè gestâ fugare hostilem exercitum, & iam victorem gladium condi in hostis latera; At nunquam hostes profligat, nec victoriâ potitur, quia *adumbrata* felicitas est, & voluptas arte in aulæis depicta. Desideria, & manum ad expectatam voluptatem emittit, sed nunquam apprehendere datur, potiri semper negatur. Totum humanæ voluptatis negotium, desiderij est, spei est; manus, & possessionis nunquàm est.

Voluptas est vt aulæi picturatæ figuræ. Tertul.

108. Luculenter hac in re Paulus ad Titum 2. v. 11. *Apparuit gratia Dei, & saluatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, sobriè, &c.* Profectò magnum documentum, & dignum tanto doctore! nimirum diuinum verbum, quod est Dei sapientia, *erudit* omnes homines, id est, *tanquam pueros rudes formans*, quod sonat græca vox παιδεύουσα quæ scribitur *erudiens*. Quæ hæc tam recondita, & sapiens eruditio, seu doctrina, ad quam vel sapientissimi Apostolorum, & Doctorum tanquam pueri sunt, & rudes infantes? *Vt abnegemus sæcularia desideria.* Hæccine tam abstrusa sapientia? quid notius vel tyronibus Christianorum, quàm quòd mundana seu sæcularia desideria abneganda sint? At non est adeò vulgare sæcularia bona, seu mundanas voluptates esse, & vocari *desideria* voluptatum, non voluptatum possessiones, quasi in ipsâ voluptatis possessione, seu peccandi deliciis, nihil sit voluptatis, sed omnis voluptas peccati in desiderio peccandi sit, non in possessione optatæ voluptatis, seu patratione peccati. Quod insinuasse videtur mihi S. Thomas ibi lect. 3. sic inquiens: *Per sæcularia desideria intelliguntur res sæculares, & omnia peccata.* Itaque desiderij nomine, res desiderata intelligitur, quasi nihil voluptatis in re possessâ sit, nisi ipsius desiderium: & ita res desiderata desiderium nuncupatur.

Ad Tit.

Voluptas cur appelletur desiderium.

S. Thom.

109. Pergit Paulus, & adhuc his grandiora loquens, subiungit eodem c. 2. ad Titum. v. 12. *Sobriè, & iustè, & piè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem.* Nomine spei, obiectum spei intelligitur communiter ab interpretibus, nempe Beatitudo, (hæc hypallage est, quæ actum substituit pro obiecto.) Verùm quid causæ est cur ipsam beatitudinem, quæ est bonorum omnium possessio, appelletur spei nomine: Caietanus hunc locum commentans, ad hæc verba se sistit, & præ rei sublimitate exclamans ait: *Eruditio ista verè est salutifera, nec frustrà erudit*: id est, ne nos inaduertenter prætereat recondita hæc eruditio: nec inaduertentia hominum frustretur tam salutiferum, & necessarium documentum, ad fugienda delicta, & contemnendas sæculares voluptates. Planè eruditio præclara est, beatitudinem ipsam; quæ est summi boni possessio, appellari spem, quæ est rei non possessæ desiderium. Porrò si de substantia beatitudinis est, quod sit actualis possessio, cur spes dicitur? Spésne possidet? possessio sperat? Negat beatitudinem, qui eam spem nominat. Immò qui Beatitudinem appellat spem, illam egregiè explicat hominibus, apud quos longâ experientiâ notum est, bona mundialia in spe posita, arridere animo, & valdè placere homini: At possessa statim fastidiri, & cupidinem in tædium verti. Sapienter ergo Paulus loquens hominibus, verba temperauit ad eorum saporem, & gustum, & vt magni æstiment delicias beatitudinis, illam non appellat hîc possessionem, sed spem: *Expectantes beatam spem.* Nam possessio, teste Ennodio lib. 6. epist. 20. *est malignus propria felicitatis interpres.* Vnde Beatitudinem non appellat summi boni possessionem, sed spem: nam res sperata magni æstimatur; possessa fastiditur ab hominibus. Vt ergo non vilipendat homo beatitudinem, illam apellat hîc spem non possessionem. Hanc huius Paulini loci expositionem debes Clem. Alex. lib. 2. strom. vbi sic ait: *Cùm Apostolus spem nouisset duplicem, vnam quidē, quæ expectatur, alteram verò, quæ est accepta.* Itaque spes, quæ est possessione accepta, spes dicitur, ne à possessionis nomine deuenustetur apud homines; apud quos tam vilis est possessio voluptatis, vt vel summæ beatitudinis iucunditas, quò sui amorem faciat, appellanda sit spes: etsi eius essentia in possessione sit, & actuali summi boni fruitione. Idem adtestatur P. Damian. serm. 11. inquiens: *Beati de suâ stabilitate certi perennibus gaudiis immerguntur, expectantes beatam spem.*

Ad Tit.

Beatitudo spei nomine appellatur.

Caiet.

Possessio fastiditur, spes delectat in bonis mundanis.

Ennod.

Clem.

P. Dam.

Locupletabo hanc Paulini loci expositionem ex illo Matth. 9. v. 20. vbi mulier illa, quæ sanguinis fluxum diu patiebatur, plena fide animosâ dicebat secum; si tetigero vel oram vestimenti Iesu, mox sanabor: tetigit & statim sanitatem recipit. Tunc ait illi Saluator: *Confide filia, fides tua te saluam fecit.* Certum est attactu vestimétorum Christi hanc fœminam curatam esse: quod disertè docet Marcus cap. 5. v. 24. & Lucas 8. v. 42. & expresse id asserit Christus aiens: *Ego sentio virtutem de me exiisse.* Quare ergo dicens mulieri, *Fides tua te saluam fecit*, denuò postulat, vt habeat fidem, aiens: *Confide filia.* Super quonam confidere debet? Num mulier speret salutem, quam iam possidet? Confidentia boni futuri negotium est, non boni præsentis, & adepti. Ergo hæc verba non sibi cohærere videntur, *Confide filia, fides tua te saluam fecit.* Verùm bona hæc fœmina magni æstimabat sanitatis bonum, pro quo adipiscendo impenderat medicis censum prædiuitem, & ingenti illius desiderio tenebatur. Cùm autem optatum sanitatis bonum adepta est, non dicitur fœminæ, vt bonum salutis possideat, sed vt illud speret, ne bonum salutis iam possessum vili pendat. Porrò spes bonum proponit iucundum, & amabile: quod à possessione vilescit: nam apud homines experientiâ notum est, non tam iucundum bonum esse in possessione, ac erat in spe. Vnde ne vilis sit salus obtenta, non dixit Christus fœminæ: *Fides tua te saluam fecit*; fruere possessione salutis; sed *confide filia*; obtentionem, confidentiam appellans, & possessionem nuncupans spem: vt sic fœmina bonum obtentæ salutis magnifaciat, nec illud deprecietur vocabulo possessionis, quæ solet spes humanas frustrare, & ita speranda proponitur obtenta salus, & beatitudo, quæ essentialiter est possessio, spes nominatur.

110. *Salus possessa adhuc sperāda est, & quare. Matth.*

Marc. Lucas.

Cùm

Cùm Matthæus, sicut *Apostolus spem nouisset du-
plicem, vnam quidem, quæ expectatur, alteram ve-
Clem. *rò quæ est accepta*, vt dicebat Clem. Alex. suprà.
111. Huic meæ cogitationi applaudit Clemens
Clem. Voluptas definitur elatio animi, & quare. Alex. 1. Pæd. c. 13. sic describens voluptatem: *volu-
ptas est elatio animæ*. Perbellè dicitur voluptas, ar-
rogantia hominis, elatio mentis, Superbia animi.
Nam sicut instigante Superbia gloriatur homo;
& sibi gloriantet plaudit, & elatus turget inani
gloriæ tumore, quasi se extendens ad se ipso ma-
iora: sic Adamus ad Diuinam Scientiam, sic Ange-
lus apostata ad diuinitatem intumuit arroganter:
ita animus voluptate superbit, dum præproperè,
needum scilicet possessâ voluptate, sed illius spe
Ad Rom. conceptâ, beatur, & gaudet; ad Rom. 12. vers. 12.
Spe gaudentes, & spes, quæ nondum cucurrit, nec
peruenit ad possessionem, se protelat, & exten-
dit ad possessionem voluptatis; quod singulare spei
Psal. est, dicente Psalmographo psalm. 4. v. 10. *singula-
riter in spe constituisti me*. Rectè ergo voluptas di-
citur elatio, seu superbia; nam cùm non valeat ani-
mum delectare adhuc possessa; procul spectata, &
nondum possessa delectare præsumit, & beare spe,
seu desiderio sui. Ergo pulchrè definitur: *Voluptas,
Iudith. elatio animæ*. Et Arphaxadus hîc v. 4. à possessione
honoris, & voluptatis, non potens, & felix; sed
Gloss. quasi felix, & potens (*non verè*, vt commentatur
Glossa interlinearis) nominatur.

§. XIX.

***Voluptas non possessa suspiratur; possessa fasti-
ditur, & supplicij loco datur.***

112. CReata bona specie tenus bona sunt; te ipsâ
non placent. Voluptas spe affulgens, sui amo-
rem facit in nobis, possessa verò, tædium, & odium:
Absentia quæque ambimus, adepta fastidimus. Fu-
tile bonum est, quod ex superficie placet: intrinse-
cùs displicet. Aut bonum non est, quod de absen-
tiâ commendatur; aut nos boni non sumus, qui ad
contactum nostrum bona deprauamus. Honorem,
voluptatem, prosperitatem, quæ omnium vota te-
nent, ad quæ suspirant omnes, si diu desideratâ pos-
sessione obtineantur, statim vili penduntur: & quod
Auidius desiderata fastidimus. non possessum, foret præmium, semel possessum
supplicij loco habetur. Voluptates lacrymas pa-
riunt: votis mercantur homines suspiria. 2. Reg.
2. Reg. cap. 13. v. 1. *Factum est, vt sororem speciosissimam
vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius Dauid,
& deperiret eam valde, ita vt propter amorem eius,
ægrotaret*. Sic amantes, aut amentes insaniunt! Tan-
dem astu, & vi potitus est Amnon diu desideratis
amoribus; auctâ voluptate à difficultatibus: nam
vltronea, & facilia contemnimus; ardua exagge-
rant delitias: & tamen blandior voluptas in tæ-
dium versa est: & cupido in odium transiit. *Et
exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita
vt maius esset odium quo oderat eam, amore quo an-
teà dilexerat*. Amnonis votum in tædium versum
est: nauseat ad suas delicias, offenditur voluptate
cupitâ: & amor vincitur sui odio. Et quod antè
Amor boni mundialis in odium vertitur. optaret in præmium, iam horret vt supplicium.
Et qui amore languebat, iam præ odio languet, &
periculosiùs ægrotat. Vsque eò futilis est natura
mundani gaudij: quippe quod ab absentia æstima-
tur; à possessione vilipenditur, ob hoc vnum quod
possidetur. Et sanè causam peruestigant commen-
tatores, cur Amnonis eximius amor degenerauerit
in odium, & nulla sufficiens assignatur, nisi naturæ
creati boni, & prosperioris voluptatis; quæ dum
non habetur, totis præcordiorum votis suspiratur;
possessa auidius fastiditur. Perbellè, S. Zeno Veron. Zeno
Serm. de Patientiâ. *Libido corrumpit aut corrumpi-
tur: inicit amorem, paulò post odium factura de
amore*.

Ad quam veritatem comprobandam locuple- 113.
tem testem habeo, Moysem inquam. Numer. 11. Numer.
v. 18. Hebræa gens longâ proauorum serie nobi-
lis, & ingenua, diuitiis, & nobilitate arroganter
superba, durè premebatur Ægyptiacâ seruitute; in
luto & lateribus despicabili famulatu seruiebat
Ægyptiis. Contumeliis afficiebantur impunè, va-
pulabant Hebræi, vt alia mancipia; & nihil non
probrosum, & superbum tolerabant à gente ne-
quam, & barbarâ. Gemebant sub infami, & ca-
lamitosâ seruitute: & viri ingenui totis votis in-
hiabant libertatem, toto orationis nisu, & calami-
tatis durissimæ linguâ: Quorum clamores & su-
spiria exaudiens pius Dominus, ducatu Moysis
ipsos honorificentissimè in optatam & nobilem
libertatem asseruit. Quid desiderabilius potuit
Hebræis accidere, quàm excussisse durissimam Æ-
gypti seruitutem, & frui ingenuâ libertate? Sed
vix libertate potiti sunt, cùm exosam habuere fe-
licem libertatem, & optabant molestam seruitu-
tem. Quis hoc crederet de gente non omnino
ignauâ, & stolida, nisi Deus ipse id testaretur, his
expressissimis verbis, Numer. 13. v. 18. *Ego* (inquit Num.
Deus) *audiui vos dicere: Benè nobis erat in Ægypto?*
ô nequam, & prodigiosum ingenium hominum!
Iam cupit populus Hebræus duram seruitutem, &
detrectat libertatem. Quid calamitosiùs quàm
seruitus Ægyptiaca? Quid optabilius, quàm cupita
libertas? Sed caret populus molesta seruitute, &
possidet gratam libertatem: & ideo libertas, quam
possidet, molesta illi est, & seruitus, quâ caret,
grata esse cœpit: & offenditur dulci libertate,
quam habet; & desiderat molestam seruitutem,
quâ caret. Quasi sola carentia, bonitas sit; & pos-
sessio sit exosa malitia: Suspirat summis votis ma-
lum, quod non possidet, & detestatur fastidioso
odio bonum, quod possidet. Sic Amnon, qui inter-
pretatur *Verax*, verè censuit de feliciori volupta-
te: Scilicet volup[illegible] pulcherrimæ Thamaris
venustatem non possessam ardentissimè cupiuit:
possessam verò ardentiùs fastidiuit. Quasi præ-
sentia, aut possessio boni, illud deprauet, quod ab-
sentia commendabat. Ergo absentia est bonitas
mundanæ felicitatis; præsentia, fastidium. Genes. Genes.
3. v. 6. *Et vidit mulier, quod bonum esset lignum ad
vescendum*. Scilicet, ait Basil. Seleu. Orat. 3. *Eorum*, Seleu.
quæ non erat experta gustum mirabatur. Nam ex-
perientia terreni boni, eiusque possessio, deprauatio
ipsius est, & molestior pœna.

Callidus ille, & nequam serpens decipiens Ada- 114.
mum, totum culpauit hominum genus, tunc Deo
charissimum, delicti reatu præcurrente hominum
natiuitatem. Appellatus serpens ad Dei tribunal,
tanto reatu dignam pœnam à Deo audit. Et diui-
na iustitia ostentans iras terribiles, fulgurat sen-
tentiam tantæ audaciæ, & malitiæ meritissimam.
Nec parum erit si Deus adinueniat cruciatum
quo plectat Dæmonem, iam olim damnatissimum,
& in quem seuerissimè animaduerterat. Mulctatus
est pœnâ damni, æterno gehennæ incendio, impa-
tientiâ rabidâ; & aliis durissimis cruciatibus, quos
Iustitia diuina adinuenit: quæ excogitanda pœna

est, quæ illi infligi possit, quâ augeatur Dæmonis damnatissimi cruciatus? Necesse est,vt Diuina Iustitia extendat ingeniosè vires suæ omnipotentiæ, & nouum supplicium machinetur nouo scelere dignum, quod vel augeat, vel exuperet antea inflictos cruciatus. Expende Diuinæ sententiæ consultissima verba,

Genes.

Genes.3.v.14. *Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc: super pectus tuum gradieris; & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Quantula est hæc pœna ad tantum reatum! Pœnáne est Serpentis, quòd repat, an natura? immò pœna illi foret ardua, quòd rectus & arduus staret,& cuspidatæ caudæ niteretur. Ad hæc:quòd terram,aut terrena comedat,deliciæ Serpenti sunt, non cruciatus. Nam colubri fames non expletur phasianis; bellaria Attica,lautas dapes, & opipara conuiuia non esurit Serpens;sed glebas.

Isaiæ.

Isaiæ cap. 65.v.25. *Serpenti puluis panis eius.* Hæc lingere eius voluptas est,alia respuit,& fastidit.Ergo quod natura illi est, & deliciæ, in supplicium datur serpenti.Hócne inuentum seuerioris iustitiæ?Siccine punit totius naturæ deprauatorem colubrum?Profectò mitior hæc pœna excusat culpam, non castigat. Ad allegorias confugerem, vt literæ difficultatem declinarem, nisi scissem

August.

S.Augustinum lib.11.de Genes.ad lit. cap.36.tom.3.dixisse. *Hoc verè est dictum serpenti.* Et ad serpentis voluptatem aptat verba

Ambros.

S. Ambrosius lib. de Parad.cap. 15. aiens: *Vt scias quia serpens typus est delectationis,damnationem eius aduerte. Super pectus tuum gradieris,& terram comedes.*

Chrysost.

Cæterum S.Chrysostomus hom.17. explicans hanc Dei in colubrum sententiam, sensum satis ingeniosum, & ad rem præsentem aptum excogitauit,sic scribens: *Super pectus tuum gradieris, & terram linges. Super terram repas, eáque alaris: atque adeò ne liceat tibi posthac suspicere, sed semper in hoc maneas statu.*

Voluptas diu durans, acerbior pœna est.

Nota hæc vltima verba,in quibus tota vis sententiæ Dei,& Chrysostomi sita est. *Terram comedes, id est semper in hoc maneas statu.* Quasi dicat:Terra tibi est delicatus, & delitiosus cibus, quem auidissimè expetis,& quo deliciosissimè pasceris.Has terrenas delicias tibi diu duraturas volo: diutius illis fruere; *Semper in hoc maneas statu.* Et hæc seuerior punitio est. Nam voluptas,quæ sperata arridet,& absens allicit,& suspiratur;præsens,& diu possessa,vsque adeò fastidiosè respuitur, vt durioris supplicij loco censeatur. Nec Diuina seueritas tanto Dæmonis flagitio irritata, pœnam acerbiorem inflixit, quàm durantem voluptatem, & diuturniores delicias. Iam non miror filios Israël tædère suspiratæ libertatis præsentis iam, & possessæ; & suspirare exosam seruitutem, quâ carebant: nam honos libertatis, & voluptas ventris aut gulæ,spe,bona sunt,possessione,supplicium.

Supplicium dæmonis est diuturnior quasi voluptas.

115\. Superbissimus ille Angelus, fastu turgens, Diuinitatis fastigium æmulatus, ex Angelo euanuit in Dæmonem. Verùm quærere oportet,quodnam fuerit eius delictum.

Isaiæ.

Isaiæ 14.v.13. *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum.* At nemo est tam malè Theologus, qui nesciat ex

S.Thom.

S.Thoma, & Scholasticis, immò ex sanctis Patribus, Angelum apostatam in cœlo creatum fuisse, ibique vsque ad insaniam superbiisse. Quænam fuit eius superbia? *In cœlum conscendam*, inquit. Num in cœlo non erat? quomodo Angelus tunc disertissimus, & sapientissimus, anhelat id, quod possidet? In cœlo est,& in cœlum cõscendere tam vehementer suspirat? Quis non omninò truncus, aut amens tam vehementer, tam stultè, tam impiè,desideraret obtinere,quod habet? Porrò desiderium non occupatur in re,quam possidet, (hoc fruitionis negotium est,) sed de bono absenti negotiosum est,& sollicitum. Ergo Angelus existens in cœlo fatuè magis, quàm arroganter cœlum inhiat. Profectò cœlum quærit Angelus, quia in cœlo est, (non inquio in cœlesti Beatitudine:nam hoc summæ felicitatis priuilegium est, quod possessio illius fastidium non faciat sui:) Creata enim bona, quæ in spe fulgent, in possessione sordent. Possidet Angelus cœlum, & quia illud possidet, illud cœlum esse vix censet:& cœlum censet,quod non possidet. Et quod spei, aut desiderio proponitur vt cœlum, quia est absens appetitur; cùm possessione habetur,non habetur vt cœlum. Tantùm enim distat res desiderata à re possessa,vt quæ desiderio apparet cœlum, possessione cœlum non appareat. Scilicet mentitur spes possessionem: sic Angelus in cœlo existens, ait; *In cœlum conscendam.* Vnde honor possessus, quasi honor est: & possessa iucunditas,quasi voluptas est.Et valdè potens, *quasi potens*, *Non verè potens* dicitur,vt ait Glossa ibi: nam bona mundialia possessa spem mentiuntur,& possessorem fallunt: sic fefellerunt Arphaxadum hic,v.4.Planè etsi alicuius assentatoris diserta vox est: *Adhuc præsenti tuâ fruimur,& iam reditum desideramus*: verba sunt Mamertini in priori Panegyr. ad Maximianum Augustum. Tam citò nauseat ad præsentiam diu optatam, vt præsentis Imperatoris reditum desideret vel adulator Panegyrista!

Cœlũ possessum (non beatitudo) fastiditur,& desideratur possidẽdum.

Angelus apostata desiderat, quod possidet.

Gloss.

Iudith.

Mamer.

§. XX.

Secura possessio mundialis boni, fastidiosa, & insipida est, nisi condiatur aliquali spe ipsius boni amittendi.

Mundiale bonum ambitiosum est in spe; in possessione vile & sordidum: citò fastidimus, quæ diu desiderauimus. Scilicet hæc natura mortalium est,quæ hiat ad dubias spes, & nauscat ad eiusdem rei securam possessionem. Porrò diuturnitas possessionis nimis detrahit terrenis bonis, illáque deuenustat; nam securitas possidendi fastidiosa est; periculum enim amittendi optatum bonum, illecebra voluptatis est, & possessionis gratia. Paradoxon videtur,& expertissima veritas est: siquidem securitas possidendi lenocinatur fastidio,& suspensa expectatio,& anceps timor fruitionis amittendæ,tacitè adulantur voluptati.Creauit Deus protoparentem Adamum statu innocentiæ perfectum, eundem dotauit originali gratiâ, sublimauit creaturarum principatu, ditauit Orbis opibus, beauit paradiso, felicitauit vxoris deliciis,& perennaturam vitam illi donauit,quâ morti non obnoxius, pacatâ fruitione his omnibus perdiù potiretur. Verùm in diuturnissimæ vitæ vestibulo,mortis tabula legitur:nam Adamo tunc innoxio,ait Deus,Genes.2.v.17. *In quocumque die comederis ex eo,morte morieris.* Necdum vita fruitur Adamus, & auditur repetita mortis vox? Cur viuendi gratiam mortis nomine, & metu Deus deuenustauit? Quis pacatè, & beatè fruatur vitâ quantumuis felici & paradisiacâ, sciens illi impendère mortis minas? Moriendi timor corrumpet gratiam felicioris vitæ. Immò metum mortis suggessit Deus Adamo, vt feliciori vita frueretur: quia si securus esset viuendi perdiu, proculdubio fasti- 116.

Voluptatis possessio dulcior est ab spe illius amittendi.

Genes.

fastidiret vitam tædio terreni boni possessi absque amissionis periculo. Quod acutissimè notauit Claudius Marius Victor in procemio ad librum 1. sacri poëmatis in Genes. sic pangens.

——— Namque inde perire

Claud. Marius. *Posse datum est cunctis, vt viuere dulcius esset.* Nempe possibilitas pereundi, voluptas viuendi est. Sciat Adamus se mori posse, vt inde vitam magis æstimet, gratiúsque delicietur in vitâ. Hæc enim natura est bonorum mundialium, vt securitas diuturnæ possessionis sic appetitum exsatiet, vt fastidium sui creet. Homo vicibus gaudet, & alternantia bona, gratiora sunt; timor amittendi est arbitrium placendi; dulcius sapit vita, (quæ principatum inter terrena bona obtinet,) cui timor mortis blanditur ad gratiam. Hispanè dices. *Algun recelo de perder el bien, no zozobra la possession, antes lisonjea al gusto, quitando el tedio que causa la possession larga de bienes de la tierra.* Hinc vt gratior esset sapor vitæ paradisiacæ, conditur aliquali mortis metu, ne nauseet ad diuturnam vitam, qui citò emori potest.

117. Iob. Iob. 28. v. 17. postquam rebus pretiosioribus præfertur Sapientia, nempe tinctis Indiæ coloribus, lapidi Sardonyco, Sapphiro, &c. subiūgit hæc verba. *Non adequabitur ei aurum, vel vitrum.* Statim animum pulsat difficultas, quæ industriam fatigauit interpretum. Vnus S. Gregorius pro millibus, ferè succumbit difficultati, cur scilicet vitrum inter gemmas, & metalla pretiosissima collocetur, illisque præferatur, sic fatus lib. 18. Moral. cap. 22. *Non adequabitur ei aurum, vel vitrum. Et cum, sicut nouimus, vitrum longè atque dissimiliter auro sit vilius, cur post auri nomen, metalli vtique pretiosi, pro immensa laude, vitrum quoque dixit sapientiæ non adequari? Ipsâ ergo litera difficultate compellimur, vt ad sententias horum verborum mysticas vigilemus.* Et quidem vix rimari datur, cur Iobus inter summi pretij gemmas & metalla, vitro fragili tribuat æstimationis principatū. Quid vitro cum principe materiâ argenti, & auri, & adamantis? Esto, æmuletur vitrum venustatem auri, & vnionum; at in soliditate, & diuturnitate vincitur: breue enim est vitri æuum, leni spiritus sufflatione tumescit, & fingitur; & leni attactus iniuriâ læditur, & frangitur. Vnde ergo olim vitro tantæ æstimationis census fuit? Argutè Clemens Alex. lib. 2. Pædag. cap. 3. *Curiosa*, inquit, *ac superflua tornatorum in vitro vana gloria, ad frangendum propter artem paratior, quæ simul docet, & timere, & bibere, &c.* Ex fragilitate, inquam, vitri, eius pretia exaggerantur. Nam cum vitrum transparentiam crystalli æmuletur, & cum auro, & gemmis certet de nitoris gratiâ, omnia fragilitate vincit: siquidem & materiæ naturâ, & ingenio artis, ad frangendum paratior est crater ex vitro figuratus, *docetque simul timere, & bibere.* Hispanè vulgò dicimus, *Es golosina beuer en copa penada.* Conscientia enim fragilitatis, census est pretiositatis: nec tam quis bibit in vitro vetustum phalernum, quàm gratum timorem fractionis: potator non fatuè satiat appetitum bibendi, quin potum admisceat titillatione blandientis periculi: nec minus deliciatur in cautelâ fragilis nitoris, quàm in potu vetusti liquoris. Non satis sapiunt delitiæ, quas aliqualis amissionis timor non condit, & mellit. Tædium mouet, non voluptatem, quod securissimè placet: quia quod diu placuit, displicet: nauseamus enim ad diuturnè possessa: aliquis amissionis metus, titillatio concupiscentiæ est, & ingenium placendi, ex opposito auxilians.

Quare vitrum præferatur auro & gemmis. Gregor.

Periculum amittendi voluptatem mundialem adulatur gustui.

Clemens Alex.

Diuina Sapientia sic fatur Prouerb. 8. v. 30. 118. *Delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum: & delitiæ meæ esse cum filiis hominum.* Scilicet diuina sapientia ludit in creatis rebus, & cum ipsis agens, delectationem aliquam capit: & cum hominibus delitiæ Dei sunt. Et cur non tam deliciatur Deus cùm illum laudant astra matutina? iucundior enim esset conuersatio cum pulcherrimis, & purissimis astris ad nutum obedientibus, & tacitè ipsius laudes modulantibus. Saltem Angelorum cultum & disertum ingenium opportunius esset ad conuersandum cum Deo. Vndè congruentius, & suauius cum Angelis deliciaretur Deus: cum Angelis, inquam, quorum natura immateriata est, mens disertior, ingenium sublimius, merita beata, gratia locupletior: & inde gratior conuersatio. Quam ob causam terrenus homo singulariter dicitur esse deliciæ Dei? quid tam suaue est in humanis moribus, sæpe inconditis, barbaris, brutis? Profectò homo de se liber est, in arbitrij potestate nunc habet meriti, aut demeriti optionem. Sic gratus Deo est, vt possit ab eo esse offensus: fugitiua est natura hominis, & gratior est præda, quam aucupatus es, quàm illa, quæ in foro prostat; magis enim sapit lepus fugitans venantis industriam, (etsi magnis impensis venatio constet) quam qui absque discrimine omnibus venalis proponitur: fugacitas prædæ, cupediæ sunt venatoris: ars, quâ industriè præda fugiit venatorem, suauiùs adulatur palato capientis: aliquale periculum amittendi, commendat voluptatem possidendi, nam apud homines securissima possessio exsatiat, & voluptatem in fastidium vertit: tædet nos saporis, quem nullus metus condit. Hinc more humano dicitur perplacere Deo conuersatio cum homine, hinc consuetudo cum mortalibus Deo gratior dicitur: *& deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Deliciatur enim Deus in possessione fugacis arbitrij, & lubricæ voluntatis: volaticum homini est gaudium securæ possessionis creati boni, quia citò in tædium desciscit; diuturnior est voluptas mundialis rei, de cuius possessionis diuturnitate nonnihil timetur: quasi timor amissionis amplificet gratiam possessionis, nam securitas voluptati insidiatur. Quod videre licet hic, v. 4. in Arphaxado: qui arce munitissimâ Iudith. in Ecbatanis extructâ, & imperio Medorum validiùs firmato ædificatione mœnium, reconcinnatione murorum, præsidiarij militis numeroso exercitu; cùm obfirmata magis videbatur eius potentia, & regni gloria securior, tunc dicitur, *quasi potens*, quasi felix, quasi gloriosus; non verè potens, solidè felix, & securè gloriosus: Scilicet quia securitas potentiæ imminutio fuit gratiæ principandi: minus placet quod securè possidetur: periculum amittendi videtur ingenium placendi. Vt vnius cœlestis beatitudinis sit summa laus, iucundissimæ possessionis sempiternans, & secura fruitio.

Prouerb. Delitiæ Dei dicūtur esse cum hominibus, quia hominis natura fugax est.

§. XXI.

Vel rei possessæ ambitio, sic est molesta & ærumnosa, vt vel protoparentes infelicitaret: & ex Angelis diabolos faceret.

Molesta res est ambitio, laborum & ærumnarum plena: & quæ multâ temporis iacturâ, & commoditatum impensis emit dubium & vo- 119.

volaticum honorem. Eſt & ambitio, ſollicitudinum non mediocris materia. Ad maiorum occurſum decreſcit, vt creſcat: æquales velut maiores ſuſpicit, vt maior illis fiat; minoribus officioſius adulatur, vt ita omnes ſubornet, & omnibus maior fiat. Patriæ extorris, magnis impenſis curiam frequentat: curiales diuitans, ſe, & ſuos depauperat: delitiarum exul, vaniſſimis ſpebus fruſtrà deliciatur: immò retquetur exſpectatione. Nec poſſeſſione bonorum ſuorum fruitur, vt fruatur poſſeſſione honorum, quos vel ad tempus, vel rarò, vel nunquam aſſequetur: certàque poſſeſſione anxiè mercatur incertam ſpem. Et (vt ſemel dicam) ſtudium honoris reſpirare non ſinit ambitioſum. Antiquus ille & callidus ſerpens inuidens homini delicias paradiſi, & inſidians innocentiæ felicitati, vaferrimè adoritur hominem; Geneſis cap. 3. v. 5. ſic fatus: *Eritis ſicut dij*, id eſt, Sicut Deus, vt proceres interpretum ex Hebræa radice commemantur: ô ſtultam ſuggeſtionem, & ignorationis plenam! Nónne homo ſicut Deus creatus eſt, Deo ſimilis, & Dei imago? Geneſis 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* & ſtatim, v. 27. *Ad imaginem Dei creauit illum.* Ergo Adamus eſt ſimilitudo, & imago Dei. Quid igitur dæmon illi ſuggerit, vt ambiat eſſe ſicut Deus, qui imago & ſimilitudo Dei eſt? Fatuè ambiat quis, quod ſecurè poſſidet, & naturaliter habet: Nam ambitio negotium eſt honoris abſentis, non ſtudium poſſeſſæ ſublimitatis. Niſi fortè quis ambiat, quod ita habet, vt non poſſit illud non poſſidere. Non multùm negotij faceſſet hæc ambitio. Verùm enimuerò hæc Dæmonis inſtigatio, exaggeratio eſt moleſtiarum ambitionis. Nimirùm aſtutus Dæmon vel dignitatis poſſeſſæ ſuggerit ambitum, vt ita infelicitet hominem in ſtatu innocentiæ feliciſſimum. Porrò vſqueadeò moleſta, & ærumnarum plena eſt ambitio, vt etiam ambitio rei non poſſidendæ, ſed iam poſſeſſæ, infelicitas ſit. Sic enim ambitio homines agitat, angit, & vexat, vt vel ambitus rei obtentæ, ſit calamitas intolerabilis. Vndè malus, & aſtutus Dæmon homini felicitatem inuidens, ſuggerit ſtudium ambitionis, vt ſic illum infelicitet, deprauet, depauperet, dedecoret, & omnigenâ calamitate diuexet. Nam ſtudium honoris non tam ambitio dignitatis eſt, quàm calamitatis.

Ambitio vel rei poſſeſſæ, moleſtiſſima eſt.

Geneſ.

Geneſ.

120. Iſaiæ 14. v. 12. *Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris? Corruiſti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo, in cælum conſcendam.* Concors interpretum, & Theologorum ſententia eſt (vt aliàs probabam) Angelos apoſtatas in cælo fuiſſe creatos. Ergo ſi in cælo ſunt cùm ſuperbè delinquunt, quo pacto ambiunt cælum conſcendere? In cælo ſunt, & ambiunt eſſe in cælo? ô ſtultam ambitionem, & intellectu angelico non dignam! Quis ambiat præeminentiam, quam poſſidet? quis procuret poſſidere, quod habet? Profectò ambitio res eſt honoris non poſſeſſi, & appetentia non obtentæ dignitatis. Aut Angelus neſcit, quod poſſidet, aut ignorat, quod ambit; & palam ſtulteſcit quando ſuperbâ ſpe extimulatur ad ambitionem rei poſſeſſæ. Verùm ſic infelicitatur Angelus vel rei poſſeſſæ ambitione, vt ſuperba ambitio ex Angelo dæmonem fecerit, mirabili metamorphoſi, non naturæ, ſed pœnæ. Nempe Angelus, qui ante ambitionem rei ſuæ, felix erat, vbi vaniſſimo ambitu ventoſiſſimè ſuperbiit, ſic deprauatus eſt, vt degenerauerit in dæmonem, & dæmonis calamitates ſubierit. Quaſi ambitio fuerit diabolorum matrix, & dæmonum origo, & feralium cruciamentorum ſeminarium. Sic angit, ſic infelicitat, ſic torquet ambitio, vt vel ambitus poſſidendi rem iam poſſeſſam, tot gehennalibus pœnis addixerit dæmonem! Et qui in cælo eſt, dum ambit in cælo eſſe, obnoxius fit pœnarum diaboli. Ita multiplicat pœnas ambitio! quæ arbitrium eſt moleſtiarum, & laborum ingenium.

Iſaiæ. Ambit diabolus habere quod poſſidet.

Inſignis eſt Tertulliani locus (alioqui expendendus) ex Apologetici cap. 42. vbi ſic ſcribit: *Non emo capiti coronam.* Frigidè ita ſcribitur. 121.
Perplacet aliquorum ſcriptio apud Pamelium ibidem: *Non emo capite coronam.* Planè emphatica, & plena acuminis ſententia: vt Tertullianus ingenioſè cohibeat ambitionis ſtudium. Quaſi dicat: Stultè quis dabit caput in coronæ pretium; & capite coronam mercabitur: nam ſic, quis vſus erit rei coëmptæ tanto pretio? Porrò corona non eſt ornamentum aut pedis, aut manus, aut ſcapulæ; ſed vnius capitis. Ergo ſi quis dat caput in coronæ pretium, magno emet coronam ſibi inutilem, & nulli vſui futuram. Itaque hoc modo Tertullianus interdicit ſuperbis ambitum: eos adhortans, vt non ſic ambiant honorum munera, deliciarum voluptatem, opum ſuperbiam, vt dent caput, ſeu vitam, vt coëmant hæc bona. Nam ſine capite, aut vitâ nihil proſunt hæc bona. Non ſic inſaniat ambitio, vt coronæ baſim impendat pro coronâ: vt vitam donet pro re ambitâ. Habebit fortè coronam, quam ambit, ſed capite truncatus, & vitâ priuatus. Vnde inutile bonum ambit; immò moleſtum bonum, quod hominem capite, & vitâ priuat. Et ita ambitio pœna capitis eſt, & priuatio vitæ: & ambitioſus viuum cadauer erit; viuum ad labores, mortuum ad honores: ſiquidem emit capite coronam. Arphaxadus hic Mediæ Satrapa, rebellauerat aduerſus Nabuchodonoſorem dominum ſuum, vſurpauerat Medorum regnum ſibi creditum: præmunitam extruit Ecbatanæ arcem, ambitione poſſidendi regnum, quod poſſidebat. Vnde ambitioſus Arphaxadus non dicitur hic, v. 4. verè felix, glorioſus, & potens; ſed *quaſi potens*, quaſi glorioſus, quaſi felix. Ambit enim quod habet. Et ita vel ab eiuſmodi ambitione angitur, cruciatur, infelicitatur. Nam ambitus rei etiam poſſeſſæ, infelicitas eſt, pœna eſt, calamitas eſt.

Tertul.

Pamel.

Ambitione non amittatur baſis rei ambitæ.

Corona nō eſt emenda capite.

Iudith.

---

§. XXII.

Quo tempore acciderit hæc hiſtoria: & quis hic Nabuchodonoſor?

Verſ. 5. *Anno igitur duodecimo regni ſui: Nabuchodonoſor Rex Aſſyriorum, qui regnabat in Niniue ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum.*

Verſ. 6. *In campo magno, qui appellatur Ragau circa Euphratem, & Tygrin, & Iadaſon; in campo Erioch Regis Elicorum.*

SCABROSA planè res decernere quo tempore hæc hiſtoria acciderit, ſed neceſſariò tractanda; quia ex illâ pendet, quis hic Nabuchodonoſor, & quis ille Arphaxad: Non ero pugnax contra Reinecium, & VVittaherum, & eiuſdem fæcis homines, planè hæreticos, & quos expugnauit valenter Bellarm. lib. 1. de Verbo

Vers. 5. 122.

Bellarm.

Gretſ. Serar. Ante captiuitatem accidiſſe hanc hiſtoriam. Canus. Cārion. Salmer. Bellarm. Gretſ. Serar. Perer. Gordo. Salian. Genebr. Bened. Zigler. Euſeb. Auguſt. Chronic. Alexand. Sulp. Zonar. Raban. Glycas. Otho. Suid. Driedo. Pſeudoph. Hugo. Dionyſ. Ribera. Medina. Sanct. Tortolet.

Verbo Dei, c.12. & Gretſ.in eius loci defenſione. Serar.hîc prolego.4. & q.2.& 3. Pacatè cum noſtratibus velitabor. In duas claſſes partior ſententias. Prior ſeriò affirmat ante captiuitatem Babylonicam accidiſſe. Ita Canus de loc. Theolog. lib.11.c.6. Carion in Monarchia ſecunda, Salm. tom.16.epiſt.ad Tuccium. Bellarm.Gretſ.& Serar. vbi ſuprà. Perer.lib.1.in Daniel,Gordon in Chronol.ad annum 3307. Salian.Genebrat.in Chronico,Ioan.Benedictus,& apud ipſum Ziglerus: etſi varij ſint in aſſignando tempore: Chriſtoph. à Caſtro in Oſee 2.v.20.Bonfrerius,& Tirinus.

Poſterior ſententia, cui aſſentior, poſt captiuitatem contigiſſe decernit. Ita Euſebius in Chronico ad ann.mundi 4674. S.Auguſt.de Ciuit.lib. 18.c.26.lib.de ſex ætatibus, & Chronic. Alexand. vbi traditur, vt communis Hebræorum, Seuer. Sulpi. Zonaras,Raban.Glycas,part.2.annal. Otho Frixi.lib.2.c.15. Suidas verbo Holophernes. Driedo lib.1.de Scripturis cap.2.part.2. Pſeudophilus apud Canum ſuprà. Hugo & Dionyſ.hîc.Ribera in c.2. Nahum, Medina de rectâ in Deum fide, lib.6.c.15. Sanctius hîc proleg.& nouiſſimè Barthol.Tortolettus lib.5.Iudithæ vindicis.

123\. Poſt captiuitatem Babylonicam accidiſſe hanc hiſtoriam probatur.

Adſtruitur hæc ſententia primò; quia in hac hiſtoria, nulla fit Regis mentio in bello adminiſtrando; at res bellica ſemper Regum negotium eſt. Cur ergo bellum hoc periculoſiſſimum geretur à Pontifice maximo Heliachimo, ſi tunc temporis Iudaïcum imperium penes reges eſſet? Reſpondent quidam aduerſariorum, tunc regem eſſe Manaſſem, qui poſtquam reſtitutus fuit regno, vacauit impensè religioni, & ideò rem belli commiſit Pontifici maximo,viro induſtrio. Non aſſentior: neque enim Manaſſes deſes fuit,ſed vir acri ingenio. Et quidem poſtquam regno reſtitutus eſt, circumcinxit Hieroſolymam muris, aut potius muros reconcinnauit, vt habetur 2.Paral. 33. v.14. *Poſt hæc ædificauit murum extra ciuitatem Dauid, ad Occidentem Gihon in conualle ab introitu portæ piſcium per circuitum vſque ad Ophel, & exaltauit illum vehementer,conſtituitque Principes exercitus in cunctis ciuitatibus Iuda munitis.* Qui vacans orationi, & pœnitentiæ iſtiuſmodi rem bellicam abſque hoſte curabat, ad præſentiam Holophernis, deſes torperet? Immò quid aliud præſtitit Pontifex, quàm reædificare murorum ruinas,& adhortari populos ad defenſionem? Reſpondet Tirinus, Regem Manaſſem fortè tunc temporis ægrotare.Sed quis non videat hanc conjecturam non benè valere?

2.Paral.

Iudith. Secunda ratio.

Secundò, quia Heliachim, qui hîc,cap.15.v.9. dicitur Ioacim, tunc erat Sacerdos maximus, hic autem Ioacim ſolutâ captiuitate ſacerdotio fungebatur: Porrò hic Ioacim filius fuit Ieſu filij Ioſedech: vt conſtat ex lib.2. Eſdræ c.12.v.10. vbi dicitur *Ioſue* (idem eſt ac Ieſus) *genuit Ioachim, & Ioachim genuit Eliaſib.* Hic autem Ioachim templum extruxit vna cum Zorobabele, vt conſtat ex Eccli.cap.49.v.14. *Quomodo amplificabimus Zorobabelem,&c. & Ieſum filium Ioſedech,qui in diebus ſuis ædificauerunt domum, & exaltauerunt templum ſanctum Domino?* At templum reædificatum eſt anno ſexto Darij, vt conſtat ex lib.1. Eſdræ c.6.v.15. quo tempore nondum ſacerdotio fungebatur Ioacim, quia ſuperſtes erat eius pater Ieſus. Hoc argumentum debes Sanctio, quod latiùs tractat proleg.3. Quo planè conuincitur poſt ſolutam captiuitatem Ioacim ſacerdotio fungi.

2.Eſdr. Eccli. 1.Eſdr. Sanct.

124\. Tertiò,nam hîc, cap.5. dicuntur Iſraëlitæ ante hoc bellum,fuſi multis prælijs, & iterum *poſſedere Ieruſalem:* & in Græco habetur, templum euerſum. At ante captiuitatem non amiſerunt poſſeſſionem Ieruſalem,nec templum dirutum fuit: ergo hæc hiſtoria non potuit accidiſſe ante captiuitatem Babylonicam.

Iudith. Tertiũ argumentum.

Quartò, quia in hoc lib.c.16.v.30.dicitur: *In omni ſpatio vitæ eius,* (.i.Iudith.) *non fuit, qui perturbaret Iſraël, & poſt mortem eius annis multis.* Iuditha verò formoſiſſima erat tunc temporis, & *puella* dicitur hîc,c.12.v.11.& vixit *Centum quinque annos*, cap.16.v.28. demus illi ætatis triginta annos cùm iuit ad Holophernem: vſque ad centum quinque, reſtant ſeptuaginta quinque; adde, *poſt mortem eius annos multos*, & conflabitur proculdubio centenarius numerus, quo potitus fuit Iſraël altiſſimâ pace. Num tempore Ioacim Regis Iuda,hæc pacatiſſima à bello tranquillitas? qui debellatus eſt,& in captiuitatem actus;immò neque à Ioſia Rege vſque ad captiuitatem,hæc annorum ſpatia fluxerunt. Recurrunt ad Manaſſis tempus; nec tunc multos annos à bello immunes tranſegerunt Iſraëlitæ. Et mihi robuſtioris argumenti inſtar eſt, in eas anguſtias redactũ ſapientiſſimum Serarium in cap. 6. vt non vereatur fateri Iuditham, cùm deſcendit ad Holophernem, ſtupentibus Aſſyriis eius pulchritudinem, & cùm puella audiebat, annoſam vetulam fuiſſe, & tunc agere quadrageſimum quintum ætatis annum; & quidem vltra trecentos annos poſt ætatem Dauid, quâ ætate octogenarius,ſenio cōfectus habebatur. Plura, qui volet legat Bellarm.Gretſ.Serarium, & Sanctium. De quo agemus ad cap.8.v.7.

Iudith. Quartum fundamentum. Serar. Bellarm. Gretſer. Serar. Sanct.

125\. Nabuchodonoſor hîc, eſt Artoxerxes.

Ergo hæc hiſtoria accidit ſub Nabuchodonoſore,aliàs Artoxerxe,qui fuit ſucceſſor Iſtaſpis ante Artoxerxem Longimanum,qui imperauit annis vno, & viginti, ad annum à mundi natalitiis 3500. In hoc imperium incidit Sacerdotium Eliachim, quod mirè congruit narrationi huius libri. Hic Nabuchodonoſor fuit ille potentiſsimus Regum, qui infeliciter bellum intulit Græcis: ventoſiſsimus, quippe qui in hoc libro, non modò Deum, ſed vnicum Deum haberi ambiuit; ſtolidiſsimus, vt qui ob tempeſtatem obortam, trecenta Helleſponto verbera infligi iuſsit, & in pelagus par compedum demitti,& ſtigmata maribus inuri. De quo plura Herodotus, Iuſtinus, Diodorus, Oroſius.

Herod. Iuſtin. Diodor. Oroſ.

Contra hanc noſtram ſententiam nonnulla obſtant,quæ iam expedio.Primum:Rex iſte appellatur Nabuchodonoſor; at Nabuchodonoſoris nomen non eſt proprium nomen Regum Aſſyriæ, aut Perſidis,ſed alicuius Regis Babyloniæ:at conſtat eiuſmodi Regem imperaſſe Perſis, & Aſſyriis in Niniue. Verùm hoc telum contra aduerſarios retorqueo. Neque enim Nabuchodonoſoris nomen in Scripturis auditum eſt ante captiuitatem Babylonicam,ergo ante captiuitatem nō erat Nabuchodonoſor. Porrò Nabuchodonoſoris nomen proprium erat Chaldæorum Regum, (Quod aduertit Sanct. Proleg. 5.n.15. nam ſicut Perſarum Reges Xerxes vocabantur, ſic Chaldæorum,Nabuchodonoſores;ſic Reges Ægypti,Pharaones; & mille alia ſuppetunt exempla, quæ adduxi in hoc c. §.3. ad quod niſi aduertas,offendes paſsim in intellectu Sacrorum librorum.) Et cùm Rex hic imperaret non ſolùm Perſis, & Aſſyriis, ſed etiam Chaldæis, rectè vocatur Nabuchodonoſor. Nota Chaldæorum Reges, quorum metropolis erat Babylon, appellari Nabuchodonoſores ab antiquo

Reſpōdetur primæ obiectioni. Sanct.

Nabo

Ioseph. Scaliger. Nabonassare. Lege Iosephum Scaligerum lib. 5. de emend. temp.

126. Secundò obijcis, ante hunc annum 3500. iam erat euersa Niniue, ergò Nabuchodonosor non potuit regnare in Niniue; & tamen dicitur; *Qui regnabat in Niniue ciuitate magnâ.* Vrbs autem euersa hostili impetu, nec regni caput, nec Regis sedes esse potuit. Non nego iam diu Niniuem euersam; vt constat ex libro Tobiæ. Sed euersa dicitur, quia ab hostibus capta fuit, & magnam iacturam passa in ædificiis, à majestate pristinâ decidit, & iam subacta tributum pendere coacta fuit Babyloniis, quibus ipsa imperare, & tributa, & leges imponere solebat. Certè hæc iactura restaurari potuit longo tempore; nam vsque ad hæc tempora centum septuaginta anni effluxêre ab eius euersione; & vt erat superba quondam vrbs, eligi potuit in sedem Regis, & regni caput. Sic Babylon, sic Ierosolyma, sic Roma, vrbes euersæ ad amplitudinem pristinam restauratæ, Magnæ sæpè audierunt, & superbè floruerunt.

Iudith. Fit satis obiectioni secundæ.

Tertiò non parum incommodare videtur huic nostræ opinioni, quia hoc tempore, quod assignamus post captiuitatem, nullus iam erat Medorum Rex; quomodo ergo Arphaxad Mediæ Rex dicitur, quocum pugnauit Nabuchodonosor? Verùm grauis & bene fundata est Sanctij coniectura, Arphaxadum hunc Præfectum fuisse Medorum Satrapiæ: qui cùm aduertisset Dominum suum Nabuchodonosorem aduersâ fortunâ aduersus Græcos pugnasse, & malè concisum, eius exercitum fugatum, & auctoritatem imminutam; in spem regni elatum, in Nabuchodonosorem rebellasse, & Mediam, quam Proregis nomine moderabatur, in regnum asciuisse. Quod fecerat olim primus ille Medorum Rex Arbactus contra Sardanapalum, & Arbatanus contra huncmet Artoxerxem, seu Nabuchodonosorem, de quo Iustinus lib. 3. Nam re infeliciter gesta apud Græcos, cœpit suis contemptui esse Nabuchodonosor. Contra hunc Arphaxadum, qui regnum Mediæ sibi vsurpat Regis nomine, valido exercitu comparato, pugnauit Nabuchodonosot, anno duodecimo regni sui, postquàm refecit vires, quæ imminutæ valdè erant ab Græcorum expeditione.

Sanct. Quis Arphaxadus? Iustin.

127. Cæterùm Niniue iure appellatur *ciuitas magna*, sic dicitur Ionæ 3. v. 3. *Niniue erat ciuitas magna, itinere trium dierum*, sic alibi sæpe. De quâ sic Diodorus lib. 2. In Syriam copias ducens Ninus, opportunum locum ad vrbis magnæ constructionem delegit. Cùm enim quàm ante ipsum alius vllus, illustriora gessisset, talem studebat magnitudine vrbem condere, vt non modò earum, quæ tunc in toto terrarum orbe essent, foret maxima, sed etiam vt eorum, qui posteà futuri erant, alius nullus, etiamsi adniteretur, superare posset. Ipse verò copias vndique, rerumque propriarum apparatum congregans, super Euphratem fluuium, vrbem condidit benè muratam. Figuram ipsius constituens alterâ parte longiorem. Habet verò vrbs longiorum laterum, alterum 150. stadiorum, breuiorum verò 90. Ideoque cùm totus vrbis ambitus ex 480. stadiis constaret, spe ille suâ frustratus non est. Tantam enim vrbem, nemo posteà ædificauit, neque quoad ambitus magnitudinem, neque quoad ipsam muri magnificentiam. Habebat in altitudine murus pedes centum, in latitudine ternos vnà currus poterant equi trahere. Omnes verò turres numero erant mille, & quingentæ. Altitudinem verò eæ habebant pedum ducentorum. Benè ergò *Magna* dicta est. Cùm eius ambitus 20. leucas Hispanicas omninò habeat. Basil. Seleu. Orat. 13. *Orbis instar* appellauit Niniuem. Aduertit Serarius hîc, c. 1. q. 6. cùm Ionæ 1. & 3. dicitur Magna, Hebraicè non simpliciter Magna, sed Magna Deo, id est, in conspectu Dei, seu verè Magna. Quod enim tale in conspectu Dei dicitur, verè tale est.

Ionæ. Diod. Niniuæ superba magnitudo. Basil. Seleu. Serar. Ionas.

128. Textus Græcus apud Serar. q. 10. sic habet (à quo non discrepant Septuag. Bibl. Reg. Vatabl. etsi verbis dissentiant.) *In bello suo roboratus est Nabuchodonosor, & omnem Arphaxadi potentiam, & omnem equitatum eius, & omnes currus eius euertit: & ipsius vrbium Dominus factus est: & Ecbatana vsque peruenit, & potitus est eius turribus, plateasque vastauit, & ipsum ornatum ad eius opprobrium redegit: & cepit Arphaxadum in montibus Ragau, & iaculis eum suis confixit, eumque prorsus perdidit, & exterminauit vsque in diem illum.* Aduerte omnes versiones è textu Græco habere non *anno duodecimo Nabuchodonosor*, sed *anno septimo, & decimo.* Mendosè quidem, vt alij numeri apud ipsos. Ex his commentari possumus verbum illud, *obtinuit eum*, Carthusian. *vicit*, interpretatur, nempe cepit Arphaxadum, iaculis à se, vel à suis potius confixum. An victum Arphaxadum statim neci dederit, an ad maius sui dedecus seruarit viuum ad ignominiosiores, & ærumnosiores ipsâ morte calamitates, quis decernat? Audeat quis dicere, viuum seruasse Arphaxadum, nam historia Scholast. in Iudith narrat hunc Nabuchodonosorem noluisse in lectica vehi, nisi subcollantibus Regibus. Tametsi apud Græcos codices iaculis confixus dicitur, fortè extinctus non fuit.

Bibl. regia. Vatabl. An Nabuchodonosor occiderit victum Arphaxadũ? Carth. Hist. Schol.

VERS. 6. *In campo magno, qui appellatur Ragau.* Designatur locus aptus vbi duo potentissimi exercitus dimicarent: *In campo magno Ragau.* In Græco habetur, *in finibus*, aliàs, *in montibus Ragau:* & indicantur montes, & planicies Ragarum; quæ Rages appellatur Tobiæ 5. v. 8. vbi Raphael Angelus, sic Tobiæ *Respondit: Noui viam in regionem Medorum, & mansi apud Gabelum fratrem nostrum, qui moratur in Rages ciuitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis.* Ecce Rages, seu Ragau dicitur Medorum ciuitas non longè ab Ecbatanis. Quæ verba Tobiæ, v. 8. sic habentur in Hebræo textu: *Est iter duorum dierum ab Ecbatanis vsque ad Ragas; & Rages quidem est in montanis; Ecbatanis autem in planicie campi.* Satis ad rem. Ceterùm Ragau, seu Rages locatur iuxta Euphratem, & Tygrin, & Iadason; quia non valde distant. Duo primi fluuij, vt nobiles sunt, ita & omnibus noti; non sic Iadason. *In campo Erjoch Regis Elicorum*, quidam legunt ex Græco textu *Regis Elymorum*; & sic erit repetitio, & explicatio præcedentis sententiæ; cùm Ragau ad Elymaidem spectet, vt tradit Strabo lib. 15. & 16. & Ptolom. cap. 3. lib. 6. Non reiicio cuiuspiam suspicionem, qui existimat *Erjoch* non esse nomen proprium loci, sed appellatiuum ex Hebræo retentum, vt alia multa; nam *Arjoch* Hebræis longum & extentum significat: & ita in campo Arjoch, idem erit, quod in campo longo seu extento.

Tob. Strab. Ptolo.

Ecce venustissima vrbs Ecbatana, arce & muris munitissima, vastata est, & solo æquata, & ad parietinas redacta:

Mors etiam saxis, nominibusque venit.

Similem vrbium ruinam in quodam Græciæ tra-

ctu

ctu prospiciens ille quicumque apud Tullium, lib.4.epist.lamentabatur, quòd *vno loco tot oppidorum cadauera proiecta iaceant.*

§. XXIII.

Regi aut Superiori acerbior morte pœna est, illum à munere deponere, vt vitam priuatam deinceps agat.

129. Sap. MInarum plena vox est, Sap.6.v.6.in regulos, & superiores. *Horrendè, & citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. Potentes potenter tormenta patientur.* Dura superioribus, & horrenda ingruunt supplicia; magnitudo pœnæ magnitudinem exæquabit potestatis, & honoris. Placet peruestigare, quænam sint hæc horrenda tormenta, quæ potentes potenter patientur. Ego in eâ sum sententiâ, vt existimem, nihil durius, nihil horrendum magis accidere posse superiori in hac vitâ, quàm vt deponatur ab officio, & culmine dignitatis. Nam assuetus erat imperitare aliis, quod dulce est, & plenum fastûs; insuetus obedire hominibus, & alium omninò hominem supra caput suum habere. Omnes illi ridebant, adulabantur, plaudebant, & opima quæque offerebant illi, vt potè, quo egebant omnes. Multus populus illi semper aderat impiger ad eius nutus, frequens ad comitatum, frequentior ad supplicandum vel rem liberalitatis, vel negotium iustitiæ. Ecce subitò hicmet à culmine præfecturæ deturbatus, pro adulationibus, accusationes audit, obedientia succedit imperio; & frequenti apparitorum comitatui, iners solitudo. Audi Iobum cap.20.v.27. in re eâdem sic loquentem: *Reuelabunt cœli iniquitatẽ eius, & terra consurget aduersus eum.* Id est, omnes in superiorem à præfecturâ depositum conspirabunt; cui si fortè homines parcant, vel cæli ipsi (vt nobiles, ita & pij) testimonium dicent contra ipsum; immò & terra, etsi pientissima mater, consurget aduersus eum. Addit Iobus: *Relictus affligetur in tabernaculo suo.* Quasi dicat. Ille qui quondam populorum cateruis comitatus arroganter incedebat, cui frequens populus semper aderat, *relictus in tabernaculo suo affligitur* acerbè. Ecce durum & horrendum supplicium, vel ex hâc parte prorsùs intolerabile, & præ exilio, proscriptione, & nece extimescendum Præpositis, nempè depositio à munere.

Superior munere functus solus relinquitur. Iob.

130. Huius veritatis sit locuples testis Moses, Israëliticæ gentis Præfectus, & pius, & sapiens, sed imperari diu assuetus. Num.11.v.14. Tolerando defessus erat Moses illiberalem populum, & peruicacem; ad delicias, & murmurationes pronum, sic Deum alloquitur: *Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi: sin aliter tibi videtur, obsecro, vt interficias me.* Quasi dicat: Res intolerabilis mihi est Israëliticum populum regere; aut elige alios, qui me in gubernando iuuent, & subpræfecti mei sint: sin aliter decernis, obsecro, interfice me. Vnum è duobus mihi concedendum est, aut præbe mihi subpræfectos, qui me in præfecturâ adiuuent, aut concede mihi, vt moriar. Sed obsecro, disertissime Moses, non benè distingis, nam aliud membrum superest, alia via planior reliqua est. Ais: gubernando defessus sum, aut concede mihi subpræfectos, qui me adiuuent, aut interfice me. Non restat alia via, quâ exoneteris? restat sanè, & quidem planissima; scilicet vt alius è primoribus populi in locum tui eligatur; induciæ tibi à labore concedentur, & vt priuatus viuens, gubernationis depones onus, & à strepitu fori, & militiæ alienus, tibi soli vacabis, & alto frueris otio. Cur inquis: aut concede mihi subpræpositos, aut interfice me? & non ais, aut subroga alium in mei locum, qui populum regat? Apage, præstat mori, quàm hominem imperare assuetum, priuatam vitam agere. *Non affligar relictus in tabernaculo meo:* quæ afflictionum, & ærumnarum est maxima, & præ morte (quæ vno ictu ferit) expauenda, vtpotè miseriarum origo, & mater acerba: ô quot Præfectos peremit hæc Regum vox, *Id os a descansar!* Requies dicitur, & merus labor est, & ærumna mortem adsciscens. Ioan.12.v.31. *Nunc princeps huius mundi eÿcietur foras.* Nunc, ait Christus, diabolus eiicietur è mundo. Quò ibit è mundo expulsus? Nullibi erit, qui in mundo locum non habet. *Dæmones sunt mundi Rectores tenebrarum harum.* Rectoris munus illi adimitur, & sic extra mundum exterminatur, Ita S. Thomas serm. in Domi. 2. Quadrag. *Eijcit diabolum de mundo, ipsum ab eius potestate eripiendo.* Diabolum de mundo eiicit, auferens ab eo potestatem, seu præfecturam in homines. Sic dicimus Hispanè de homine ærumnis oppresso: *No le cabe el mundo.* Qui à præfecturâ deiicitur, in mundo locum non habet, extra mundum exulat.

Num.

Superior præ morte timet à munere deponi.

Depositus à principatu extra mundum eÿcitur.

Ioan.

S. Thom.

Hinc viuacius apparet vis illorum verborum, quæ Iob 26. v. 12. habentur. *Prudentia eius* (id est Dei) *percussit superbum.* Et quidem Iustitia Dei solet castigare. Quod si supplicium sit peracerbum, ab irâ diuinâ dicitur proficisci; si verò leue, & citra facinus, à Misericordia. At speciatim à Prudentiâ Dei supplicium infligi inusitatum videtur. Fateor, sed valdè ad rem, quam verso, dicitur superbia Præfecti puniri à Diuinâ Prudentiâ. Nam iustitia & ira apud homines fulminant supplicia ardore potentiæ, & iracundiæ. At Prudentia non adeò præceps est, sed cunctanter agit cum Potente, & illum à fastigij altitudine, & potentiâ deponit, & à priuatione fastigij dilatat supplicium, & punit acerbiùs. Quæ pœna tam grauis visa est Iobo sapientissimo, vt ne temerè, & præcipitanter à Deo inflicta videretur, monendos nos voluit, à Prudentia profectum fuisse supplicium eiusmodi. *Quia iudicium durissimum his qui præsunt fiet,* id est, *iudicium pertinax, & sapiens.* Sic scribit Ceruantes inibi. Supplicium *pertinax*, quia sæpè non punitur nece, sed ipsâ vitâ agendâ deinceps priuatè; *sapiens* supplicium; quia Deus prudentiâ, & arte istiusmodi pœnam adinuenit, quâ & diuturniùs, & acerbiùs castigetur. Sic Nabuchodonosor itâ percitus in Arphaxadum infidum, & rebellem seruum, eum fortè non trucidauit, sed à culmine regni deturbatum, ad priuatam, & miseram vitam compulit; sic dicitur: & *obtinuit eum*, nec dicitur, peremit. Vndè prudentissimis, & *potentissimis, & in altum sublatis hominibus excidere voces videbis, quibus otium* (à munere) *optent; laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tutò liceat, descendere. Nam vt nihil extra lacessat, aut quatiat, in se ipsa fortuna ruit.* Verba sunt Senecæ de Breuit. vitæ cap.4. Nimirùm hæ voces excidunt, sed nunquàm sponte dignitas excidit.

131. *Iob.*

Acerbissima est pœna Præfectum deponere.

Ceruant.

Non est credendus superior aiens se præcupere à munere deponi.

Seneca.

§. XXIV

§. XXIV.

Acerbissima pœna est, ab imperio deponi imperare assuetum.

132 SI ambitionis via, lapsus est, eius terminus præcipitium erit, & ruina: quisquis in fastigio dignitatis eminet, imminet casuro similis. O insane quid exambis malefidam sublimitatem? Quod Fortuna potest dare, & eripere potest. Malo ne dederit: ne possit eripere quod dedit. Nam si eripere potest, & eripiet ab agnata inconstantia alternandi vices. Fortuna enim malo suo in peruersum solers est: ambit præcipitare, quos sublimauit ambitio. Periculosiùs cadit, qui è sublimi fastigio cadit. Heu, quàm ægrè ferunt homines cadere à dignitatis throno! Mortis instar est, quies vitæ priuatæ, ei qui assuetus erat negotiis principandi. Dum præfectus culpat dignitatem, à qua præest, sæpè non sibi, sed aliis viuere cogitur, occupatus rerum alienarum negotioso tumultu. At cùm præesse desiit, tabescit, dum non viuendo aliis, nec sibi viuere potest: qui ambitione viuebat. Itaque depositus viuit mortem, vt cadauer viuum: & cùm priuatus est, se esse non putat. Genesis 1. v. 6. *Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis.* Ardua in primis quæstio est, quo pacto verè dicatur à Moyse, *Firmamentum* factum fuisse in secunda die, cùm fabricatum sit die primâ: *In principio creauit Deus cælum, & terram.* Quomodo nunc dicitur factum cælum, cum iam factum sit? Planè actum agit, qui iam conditum cælum denuò condit. Subtiliter hanc difficultatem versans Lyranus, ita scribit, expendens illud, *Fiat firmamentum. Istud fieri non intelligitur secundum formam substantialem; sed intelligitur secundum aliquam qualitatem ipsius firmamenti: Dicit Rabbi Salomon Hebræus, quod est soliditas. Alij autem dicunt, quod ista qualitas est quædam virtus ad influendum super elementa, ad ipsorum conseruationem, & gubernationem.* Nempe cælum, quod elementis, & mixtis supernè præsidet, non dicitur factum esse dum fit, sed cùm virtutem accipit ad gubernandum. Quamdiu erat sine virtute ad gubernandum, verè existebat, cælumque erat. At quasi antè non esset, tunc dicitur denuò fieri, cùm denuò accipit potestatem ad regendum, & vim ad *gubernandum.* Ac si ante hanc potestatem verè & solidè non esset cælum, sed cæli vmbra, aut cadauer cæli: videtur enim cælum nomen & substantiam fœnerari à Gubernandi potestate. Quippe olim productum, tunc dicitur fieri, cùm sublimatur principandi potestate. Audis accidentariam gubernandi vim, dici nomen, & substantiam rei? Sic torpescit ac penè desinit esse, dum destinatâ gubernatione tantisper fraudatur, ô ingenitam vel rei inanimatæ ambitionem!

Genes.

Cùm præficitur cælum tunc effici dicitur. Lyra.

R. Salom.

133 Fugiens Herodis iras puerulus Iesus, exulabat in Ægypto, Herode vitâ infeliciter functo, felix paratur reditus in patrium solum. Matthæi. 2. v. 19. *Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Ægypto, dicens: Surge & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israël.* (Aduerte ad Angeli rationem) *Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri.* Vnus Herodes æmulationis obsequio, crudelissimè infantem Iesum quærebat ad necem, vnus item Herodes mortuus est, quomodo verè dicere potuit Euangelista, *defuncti sunt, qui quærebant animam pueri?* Forte Herodes vnus plures erat? Quis pluritatem in vnitatem cogat? Facilius vnitas indiuiduam singularitatem scindet, quàm pluralitas stringatur in vnitatem. Quo igitur pacto, quia Herodes defunctus est, *defuncti sunt qui quærebant animam pueri?* Proceres recentiorum putant esse syllepsim, quâ dum de vno loquimur, vtimur numero plurium. Facilè parabilis solutio ad plura Bibliorum dubia. Hugo Cardinal. acutè rem meditatus est, his verbis, *Scribæ, & Pharisæi mortem pueri cum Herode meditabantur. Vnde scribæ mortui sunt quoad potestatem.* Mortuo inquam, Herode Rege, Scribæ, & Pharisæi Regis familiares, deposuêre potestatem, quâ principabantur populo, & persequebantur puerum Iesum. Ergo quia Scribæ, mortuo Herode, dominari desierunt, ideo mortui dicuntur: *Nā qui mortui sunt quoad potestatem,* mortui dicuntur ab Euangelista, aiente: *defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri:* Quia qui potestate functus est, vitâ functus videtur, etsi viuat adhuc. Quasi Præfecti vita sit dominandi potestas, quæ si expirauit, & ipse quoque expirasse dicitur.

Math.

Depositus à sublimitate, defunctus dicitur.

Mald.

Hugo Cardin.

Hinc oboritur lux aliqua celebri loco ex lib. 1. Reg. cap. 15. v. 32. vbi Saül iubente Domino mittitur vastare Amalecitas; at ille deuictum regem Agag non peremit, sed eundem à regno depositum vitâ donauit. Confestim adfuit propheta Samuel, & temoris arbitris secretò expostulat cum Saüle: mox iubet vt adducatur Agag: *Et oblatus est ei Agag pinguissimus, & tremens. Et dixit Agag: Siccine separat amara mors?* Ferè conuenit inter expositores τὸ *tremens*, non esse tremorem à metu: iam enim deseuierat belli furor, & vitâ donatus fuerat à rege Saüle. Neque quispiam nouerat quod Samuel tacitus decreuerat. Vnde Vatablus, & Mariana non vertunt ex Hebræo, *pinguissimus, & tremens*, sed *Agag deliciarum*: neć dissentit Caietanus, & reliqui Hebraïzantes. Dicitur autem *tremere* à nimia pinguedine, & teneritudine facta ex regalibus deliciis, quibus nimis assuetus erat. Quorsum ergo *Agag deliciarum*, id est, deliciis affluens, (magnificè enim eum tractabat Saul) dixit tunc, *Siccine separat amara mors?* Planè nullus sermo illo vsque de morte, habitus fuerat (vt liquet ex textu) & de morte queritur? Verùm etsi vitâ donatus fuerat à Saüle, tamen regno spoliatus fuit: vnde inter mortuos computatur. Nam vt bellè dixit Hugo nuper allegatus, *mortuus fuit quoad potestatē.* mortuus autem quoad potestatem, iam subiit amaram mortem: depositus enim à regni fastigio, est cadauer viuum: cadauer, quia amarior morte est ei vita priuata; viuum autem, quia acerbè fert viuere eiusmodi mortem. Sic calamitosum est Principi vel præfecto imperitare assueto, priuatè agere, nulli imperare, alterius imperio subiici, vt mortuus dicatur à defunctione muneris. Vnde fortè in sententia, Serarij, Bellarmini, & Gretseri, asserentium hanc historiam contigisse sub rege Manasse, nulla Regis fit mentio; sed Ioachimi sacerdotis, & Oziæ Præfecti Bethuliæ. Defunctus enim censebatur Manasses adhuc viuens, quia semel à regni solio depositus fuerat, & compulsus priuatam agere vitam.

134. *Agag Rex depositus, vt mortuus habetur. 1. Reg.*

Vatab. Mariana. Caietan.

Serar. Bellarm. Grets. Iudith.

Sub personâ Regis Babylonis, graui sarcasmo irridet Lucifero Isaias c. 14. v. 12. *Quomodo*, inquit, *cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris, corruisti in terram*, &c. Plura, ipsaque grauissima supplicia passus fuit refuga Angelus dum ventosissimè superbit in Deum; expoliatus fuit gratia, & iure ad cælestem 135.

Isai. Inter gehēnæ pœnas refertur depositio à throno.

cælestem gloriam, damnatus fuit feralibus gehennæ incendiis,&c.& tamen Phropheta cætera intermittens supplicia, cecidisse è cælo dixit, & cælesti solio,seu principatu priuari commemorat. Num reliquæ pœnæ dolorem non faciunt? Lucæ 1. v. 51. *Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede.* In quosnā fecit Deus hanc grandiorem potentiam,in qua omnipotentiæ suæ brachium potenter extendit? Citò dicam cum Theophylacto ibidem. *Angeli superbi fuere primi dispersi,& detracti, ex sedibus. Deposuit potentes de sede. Potētes* id est, Angelos,ait Theophylactus: *de sede*,id est, de throno,ait P. Maldonatus. En prægrande & peracerbum supplicium,quod inter ferales Diabolorum pœnas hîc maximè recensetur,videlicet *depositos* à sede,seu throno: *Deposuit potentes de sede: Quomodo cecidisti de cælo Lucifer?* ô quàm intolerabile supplicium est, à sede deponi! siquidem dum Deus fecit potentiam in brachio suæ omnipotentiæ, inter tot peracerba Dæmonum cruciamenta,hoc etiam, refertur, vt omnibus innotescat, quàm durè puniatur throni depositione, qui tam superbè deliquit deitatis ambitione.

Lucæ. Theoph. Maldon.

§. XXV.

Principatus depositio mors est qua mulctatur Dæmon: hæc inter acerbiores Christi Dei iniurias quodammodò computanda est.

136. QVàm paucorum vota explet Fortuna! semper ferè fatua, pendula, dubia, fallax: si quem ad honorum fastigia sublimauit, lubricè fundat eius imperium;& periculum cadendi inquietat sublimitates. Vide an maiori in mœrore, cùm destituerentur honoribus, Præfecti fuerint,quàm hilaritudine cùm fruerentur? commoda publici muneris incommodant priuatæ vitæ solitudinem: At securior extra sceptra semita est. Sed quis post depositum vltrò magistratum, placidè diu vixit? Bellè Seneca de Breuit. vitæ. cap. 20. *Turpis ille, qui viuendo lassus, citiùs quàm laborando, inter ipsa officia collapsus est.* Præstat ambitioso,mori in principatu,quàm viuere priuatè:& assueti gubernare *senectutem ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, quàm quòd illos seponit.* Adeóne iuuat imperando mori? Suspirat quis officium spontè depositum;& delicias ærumnosi laboris inter otia ambit. *Turrianus*,inquit Seneca, *fuit exactæ diligentiæ senex, qui post annum nonagesimum, cùm vacationem Procurationis à Cæsare vltrò accepisset, componi se in lecto, & velut examinem à circūstante familia plangi iussit. Lugebat domus otium domini senis, nec finiuit antè tristitiam, quàm labor illi suus restitutus est.* Si tam grauiter tulit hic vacationem à Magistratu, quam vltrò ambiuit, quàm atrociter feretur ab inuito,& reluctante? Turpe illi videtur priuatam agere vitam, qui publicè viuebat; & cui adulabantur cæteri, cogitur ad adulationem cæterorum. Iam præteritur inglorius, quem reliqui gloriosè stipabant: otio laborat, qui labore deliciabatur: deploratur viuus, qui honoribus mortuus est. Nisi fortè muneris depositio acerbior morte pœna est. Scio Dæmonem dici à Paulo *Rectorē tenebrarum harum*: ab eminentiori malitia sublimatum ad mundi præfecturam. Cæterùm ob instigationem protoparentum ad originale delictum, sententiam tanti flagitij à Deo audit, Genesis. 3. v. 14. *Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ*: Quid est, *Terram comedes?* num alio cibo pascitur serpens?

Quàm graue sit magistratui, illū deponere. Seneca. Seneca supra. Genes. Rector viuit quamdiu imperat.

Dein, quæ est vita Dæmonis? nam per totum vitæ tempus hâc pœnâ mulctatur. Ingeniosè ad rem præsentem Eucherius hic,sic inquit: *Omnibus diebus vitæ tuæ, id est, omni tempore, quo agis hanc potestatem ante illam vltimam pœnam iudicij.* Itaque ex mente Eucherij vita Dæmonis est tempus, quo agit potestatem sui Rectoratus; & mors eius erit, cùm deponet munus præfecturæ. Scilicet post diem iudicij retrudetur Diabolus in tenebricosum Inferorum ergastulum,vbi deflagrabit gehennæ immani incendio, æternâ mulctabitur morte. Et tamen dum adhuc munus Rectoris obit, viuere perhibetur;& cùm à munere deponitur, planè dicitur mori. At mors summa infelicitatum habetur, & calamitatum summa. Ac si dicat Eucherius: Cùm Dæmon Rectorem agit,etsi atrocissimis mācipatus cruciamentis, tamen adhuc viuere, & respirare dicitur;cùm autem ab officio seponitur, tunc emori existimatur; nam muneris depositio, interitus est Rectoris. Etsi totam patiatur gehennam, adhuc dum imperat,viuit;viuere desiisse dicitur, cùm desiit imperare, quasi imperium eludat tormenta, & fallat pœnas.

Euchér.

Inter reliquas Iobi calamitates illa vel in primis deploranda est, quod deposuit regni diadema, & purpuram cum nuditate commutauit: Præmaturè quodammodò æmulatus Christi Dei humilitatem, qua cùm esset à Diuinitate summus Rex,serui accepit formam. Super quo sic ait eleganter S. Zeno serm. de Iobo: *Hic ego patientiam Iobi memorare non audeo, ne quam Deus inter homines deputatus, patiatur iniuriam. Idonea laus enim non est cùm principatū ademit peræquatio.* Quasi dicat; cū Iobum paulò anteà Regem contemplor in calamitate priuatum hominem; mentem diuerto à Christo Rege, qui quasi relictâ purpurâ, & sceptro, ac si foret priuatus homo,conuersatus est inter mortales. Hanc planè magnam *passus est iniuriam*,& ferè nulla laude compensandam; qua illi cum cæteris hominibus peræquatio,quasi ademit principatum. ô quot iniurias tulit Christus Deus! Infans nascitur Dei Verbum,vagit fasciatus,puer circumciditur,baptizatur vt peccator,lapidari tentatur,habetur Samaritanus, damnatur vt omnium scelerum reus: & inter tot ignominias præcipuè admiratur Zeno quamdam quasi depositionem principatus, & peræquationem cum vulgo ad priuatè viuendum. Hanc Christo iniuriosam humiliationem, & ignominiosum dedecus nemo ante Zenonem aduertit, nemo post Zenonem æquè laudauit.

137. Grandis fuit humiliatio Christi, quasi à principatu deponi. Zeno. Veron.

Hîc non omittam grauissimum Nazianzeni super hac re iudicium. Cogitur à pietate exuere Constantinopolitanas infulas; & in secessum ire, vbi priuatam vitam ageret. Et oratione elegantissimâ, quam habuit ad 150. Episcopos, vale dicit vrbi, & Orbi; demum ac si vale diceret etiam cælo, & cælitibus,vltrò relinquens Archiepiscopale munus,sic animosè scribit: *Vale Trinitas, meditatio mea,& decus meum.* Vltrò è cathedrâ Constantinopolitanâ deponitur, rediens ad vitam priuatam, & quasi abalienaretur à Trinitate, illi vale dicit? nec tantùm existimat deseri ab hominibus, sed etiam ferè à cælicolis? Immò procul esse à Deo censet, & quodammodò vale dicit Trinitati? ac si qui omisit principatum,despicabilis esset omnibus; nec deinceps in honore futurus apud homines, neque apud cælites, immò neque apud Deum? *Vale Trinitas*, inquit. Pulchra profectò exaggeratio! sed exaggeratio. Tam ærumnosam sibi vitam spondet priuatam, qui præfecturam publicam vltrò deponit? Quid sublimius? Sæuit ergo Nabuchodonosor in Arphaxadum,

138. A dignitate depositus vale dicit Deo. Naz. Iudith.

dum, dum eum in prælio vincens, regno priuauit, nec ad mortem fortaſſis compulit, ſed ad vitam priuatam: quæ grauior morte pœna eſt, regnare aſſueto.

§. XXVI.

Commentarius Literæ.

Verſ.7. *Tunc exaltatum eſt regnum Nabuchodonoſor, & cor eius eleuatum eſt: & miſit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, & Damaſco, & Libano.*

Verſ.8. *Et ad gentes, quæ ſunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Eſdrelon.*

Verſ.9. *Et ad omnes, qui erant in Samaria, & trans flumen Iordanem, vſque ad Ieruſalem, & ad omnem terram Ieſſe, quouſque perueniatur ad terminos Æthiopiæ.*

Verſ.10. *Ad hos omnes miſit nuntios Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum.*

Verſ.11. *Qui omnes vno animo contradixerunt, & remiſerunt eos vacuos, & ſine honore abiecerunt.*

Vers. 7. 139. TVNC *exaltatum eſt regnum, &c.* Humanum cor ſuccumbit felicitatibus, nec par eſt ferre tantæ victoriæ proſperitatem; elatione ſuperbit Nabuchodonoſor applaudente iam ſibi & Fortunâ, & adulatorum grege. Vix poſſunt mortales magnam felicitatem concoquere. Elegantet hunc verſiculũ explicat Steph. Valenti.lib.1.de Bello ſacro ad cap.1.Thren. *Proſperitate inſoleſcens*, ait Philo lib. de Cherub. Et quidem accretione Medici regni, *regnum Nabuchodonoſoris exaltatum eſt*, & amplum valdè effectum. *Tunc miſit ad omnes, qui habitabant in Cilicia.* Situ notiſſima prouincia Cilicia eſt. *Et Damaſco*, quod caput erat Syriæ, & regia ſedes. *Et Libano*: ſat nota regio à ſyluis cedrorum feracibus. Hic mons celebris eſt in Arabiâ ad Orientem terræ promiſſionis, vltra Iordanem, qui ibi vocatur Galaad: teſte Ierem.22.v.6. Inde procurrens ad Aquilonem, vocatur Hermon ab inhoſpitalitate ficto vocabulo. Hunc montem à mediterraneo mari ad Arabiam vſque protendi affirmat Strabo. Plura qui volet de hoc monte legat Guebaram in c.2. Abacuc n.317. qui ibi explicat hunc verſiculum.

(Felicitas inſoleſcit. Stephan. Valent. Philo. — Libanus, mons. — Ierem. — Strabo. — Guebara.)

Vers. 8. *Carmelo*, Eliæ ſeceſſu in primis nobili. Et *Cedar*, Cedar filius fuit Iſmaëlis natu ſecundus, Geneſ.25. v.13. Nunc Cedar Arabia eſt, vt docet S.Hieronymus in Ezech.27. ſic nominata à nigredine: nam *Kadar*, nigreſcere ſonat Hebraïcè. *Inhabitantes Galilæam*, Vtramque ſcilicet ſuperiorem, & inferiorem, vbi campus Eſdrelon latè iacet: de quo campo lege Brocardum, & Ioſephum lib.14.antiquit.c.7.& alibi ſæpè.

(Geneſ. Hieron. — Brocard. Ioſeph.)

Vers. 9. 140. *In Samaria.* Etſi vrbs Samaria, quæ Regum Iſraël metropolis fuit, parêrer Nabuchodonoſori; tamen Samaria nomen eſt prouinciæ. Et ſatis eſt veroſimile, immò certum, plures Iſraëlitas ex captiuitate profugos, non parua neque ignobilia oppida, in Samaria poſſidere, quod aduertit Lyranus. *Terram Ieſſe.* Terræ Ieſſe nomine non intelligo Bethleemiticam regionem, à Ieſſe Dauidis patre nominatam; neque tunc adeò nobilis erat prouincia, quæ proprio nuncuparetur nomine: ſed terram Ieſſe, id eſt, extremam Arabiæ partem, quæ Ægypto confinis eſt, immò & Ægypti prouincia reputatur. Geneſ.46.v.34.& Exod.8.v.26. Filiorum Iſraël, dum in Ægypto morarentur, habitatione celebris.

(Lyran. Ieſſe eſt extrema Arabiæ pars. — Geneſ. Exod.)

Vers. 10. Nuncij dicuntur miſſi, & quid negotij, aut mandati ad hos omnes deferrent nuncij, non dicitur: Verùm vel ipſo ſilentio monſtratur, ſuperbum Regem tributa, & ſubiectionem poſtulaſſe. Formam verborum mutuare poſſumus ex cap.2. v.2. vbi in Græco ſic dixit Nabuchodonoſor Holopherni, quem ducem mittit debellaturum eas omnes gentes: *Annunciabis eis parare terram, & aquam*; qui ſolemnis Perſarum ritus fuit. Nam reges Perſarum, ſi cui prouinciæ vellent Perſici imperij imponere iugum, per fecialem annunciabant priùs, vt deferrent terram, & aquam; quod erat deditionis indicium. Similes nuncios miſerat eius pater ad Lacedæmonios, & Athenienſes, terram, & aquam poſtulantes; quam legationem ventoſiſſimam, adeò ægrè tulerunt, vt alium in baratrum præcipitarint, alium in puteum demerſerint, vt indè ferrent ad Dominum ſuum terram, & aquam. Quod tradit Herodotus lib.7.

(Iudith. Græcus. — Quid ſit terram & aquam parare. — Herodot.)

Vers. 11. Textus Græcus plura affert vrbium, & prouinciarum nomina, quæ ſcire nihil attinet, & impediunt hiſtoriam inamœnâ eruditione. Illud autem ſcire oportet, eiuſmodi legatos imperioſè poſtulantes tot regnorum ſubiectionem, malè acceptos. Nam omnes *contradixerunt vno animo.* In Græcis, *tanquàm vir vnus*, vel *æqualis.* Alij: *Quaſi virum vnum deſpicerent*: id eſt virum ſolum. Deſpicitur enim ſolus: væ ſoli. *Et miſerunt eos vacuos*, hoc eſt, *infecto negotio*: ſic commentantur Interlin. & Hugo. *Aut ſine muneribus, & tributis*, vt exponit Lyra. Sic vacui, & indecori ad Dominum ſuum remittuntur legati. Ecce cauſam Nabuchodonoſorianæ indignationis, & occaſionem tot bellorum. Aduerte τὸ *vno animo* prouerbiali formâ dici: de quo legi poteſt noſter Martinus del Rio, tom.1. Adagio 153. vbi verſat hunc Iudithæ locum.

(Interl. Hugo. Lyran. — Rio.)

§. XXVII.

Magnates nemini lucere permittunt; ab aliorum extinctione ſua lumina accendi exiſtimant.

CReata Magnitudo, neſcio quo ſui fato, ab aliorum exiguitate ſublimitatem fœnerat; floret vnus, quia ſqualent alij: quoniam hic creſcit, decreſcunt alij. Faſtigium vnius minorat reliquos, quod vitium humanę ſublimitatis eſt. Oſee 7.v.10. *Et humiliabitur ſuperbia Iſraël* (ſuperbiam pro celſitudine in Bibliis nõ ſemel accipi, teſtis eſt Rupertus, ſuper Zach.11.) Ad quæ verba ſic ait S.Hieronym.ibi: *Pro ſuperbia, ſeptuaginta Interpretes more ſuo iniuriam tranſtulerunt.* Et benè quidem; vnius enim ſublimior honos, iniuria eſt cæterorum: nam faſtigium alicuius reliquos dehoneſtat. Geneſ.19. v.17. Angelus educebat Lot de Sodomis, ne turpi deflagraret incendio Sodomorum, & quidem deducebat illum in excelſum montẽm non procul Sodomis, vt ibi incolumis ſeruaretur. Renuit Lot, inquiens: *Quæſo, Domine mi, nec poſſum in monte ſaluari, ne fortè apprehendat me malum, & moriar.* Deducit te Angelus Domini in montem hunc, vt te incolumem ab incendio reddat, & tu ais, non poſſe te ibi ſaluari? aut non credas Angelo ignes Sodomis minitanti, aut crede Angelo te in monte ſalua

(141. Superbia vnius, eſt aliorum iniuria. — Oſee. — Rupertus. — Hieronym. — Geneſ. Sãctus eximius tacitè deuenuſtat remiſſam aliorũ virtutem.)

Lyran. saluatum iri, attestanti. Audi Lyranum: *Nec possum in monte saluari: in monte, id est, propè Abraham, qui tunc manebat in monte: timebat enim Lot secundum expositiones Hebraeorum, ne si veniret iuxta Abraham, qui erat Sanctus, eius imperfectio magis appareret, & à Deo puniretur: qui tamen de Sodomis saluabatur, in quorum comparatione Iustus erat. Simile habetur Reg.3.c.17.v.18. de muliere Sareptanâ, quæ dixit ad Eliam: Ingressus es ad me, vt memorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum.* Hæc Lyranus. Sanctus erat Lot, & tamen sibi cauet à præstantiori Abrahami sanctimoniâ; ne ab eâ, vtpotè præcellenti dehonestetur: nam etiam sublimior sanctitas minorat aliorum sanctitatem, quò ipsa emineat, & excelsior adsurgat, Immò condemnat. Lucæ 11.v.31. *Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos.* Num gentilis fœmina iudex erit in die iudicij? Nónne hæc est singularis Apostolorum laus? Quomodo hæc princeps fœmina iudicabit, & condemnabit Hebræam gentem? Beda: *Non vtique potestate iudicij, sed comparatione facti melioris.* Eximium Sapientiæ studium huius fœminæ, condemnatio est desidiæ Hebræorum: & gens Hebræa dicitur negligentiæ rea, quia regina Austri diligenter sapientiam quæsiuit. Huius virtus damnatio Iudæorum est, *Non sententiæ potestate, sed comparationis exemplo*, inquit S.Hieronymus ibi.

3.Reg.

Lucæ. Eximia sanctitas damnat remissas.

Beda.

S.Hieron.

142. Sol magnum profectò luminare, astrorum Rex, lucis natalitia præclata, à quo totius census claritatis: Quis certet de splendore cum Sole, à quo fœnus totius lucis? & tamen sollicitè insidiatur astrorum splendoribus, vt vbi primùm Sol oritur, cætera interextinguat lumina, *Sole exorto, tot stellæ quæ apparebant, non obscurantur solùm, sed euanescunt etiam præ splendore diffuso.* Verba sunt Philonis de Mundi opificio. Immò neque exiguæ candelæ flammulam inextinctam permittit. Iob.25.v.5. *Ecce Luna etiam non splendet, & Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius*, id est, *Solis*: (sic Astunica, & quidam Hebraïzantes) vides Lunam à Sole spoliari aureo iubare? vides Stellas à Sole nudari luce, & adumbrari; immò ab obscuritate, & offuscatione immundas reddi? Iste Solis fulgor, cætera illustrans? quomodo infuscet, & obscuret aliquid? Verùm ea est natura Præclarioris, vt minus claros obtenebret suâ luce. Blanditur Traiano præclaro Principi Panegyrista, illustriorem astris commentans: & sic fatur, *Tu tamen Maior omnibus quidem eras, sed sine vllius diminutione Maior.* Hæc maxima Traiani gloria est, & quâ superat cœlorum astra, vt ad magnitudinem eius nemo decrescat. Hæc laus diuinam laudem æmulatur; nam Deus solus Magnus est, absque vllius diminutione.

Sol vt luceat, astra obscurat.

Phil.

Iob. Astunica. Hebraizãtes.

Plin.

143. Redeo ad eundem Iobi locum, quem non ex Hebraïzantium sententiâ, sed ex communi nobiliorum interpretum consensu interpretor: *Ecce Luna etiam non splendet, & Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius*, id est, Dei. Quærunt commentatores cur Luna, & Stellæ dicantur offuscari à Diuinis summi Solis (Dei inquam) splendoribus; & tamen Sol non dicatur obscurari in conspectu eius? Num Deus non audet decertare cum Sole de splendore? num non obtenebraretur, & sorderet Phœbus ante diuinum Diuini Solis iubar? Immò squaleret sordidus, vt Luna, & Stellæ ad præsentiam Diuinioris lucis. Cur ergò Lunam, & Stellas in conspectu Dei infuscari prædicat, nullâ Solis mentione factâ? Pulchrè S.Thom. in commentario huius loci, tractans hanc difficultatem: *vbi considerandum*, inquit, *quòd de Sole mentionem non facit, quia non apparet sensibiliter, quòd ad præsentiam maioris luminis lumen eius obtenebretur. Sed Luna, & Stellæ etiam ad præsentiam corporalis Solis obtenebrantur.* Quasi dicat: Luna, & Stellæ, & exiliora quæque lumina ad maioris luminis exortum apparent deficere, & obscurati; vndè, quid mirum si à conspectu augustioris lucis obtenebrentur? at Solis fulgores à nullo creato lumine offuscantur, & ita neque à diuiniori Deitatis lumine infuscabuntur. Neque enim increatum iubar est, sicut creatus splendor, qui obscurat minores luces. Hæc est natura, vel potiùs probrum creati luminis, extinguere alienas luces, vt accendat suas, Diuinus verò Sol generosè permittit etiam ipso exorto, reliquas splendescere luces, nisi ab alio lumine validiore extinguantur: Nec Solem hunc obscurat: *quia non apparet sensibiliter, quòd ad præsentiam maioris luminis, lumen eius obtenebretur.*

Iob.

Deus est magnus absque alterius diminutione.

S.Thom.

Inter homines nemo hanc numinis prærogatiuam æmulatur, neméque reperitur Traianus, *sine vllius diminutione maior.* Et quidem Nabuchodonosor *erat rex magnus*: deuicto Arphaxado, *exaltatum est regnum eius, & cor eius eleuatum est.* & statim hîc, v.7. mittit nuncios ad alios reges, vt deponant regalia insignia, & ipsi subiiciantur; quo ipse efficiatur maior, cæteros minorans; quasi magnitudo illius de aliorum exiguitate fulciretur. Iudith.

---

§. XXVIII.

Humana ambitio de alterius exiguitate crescere satagit.

Svbdola hominis calliditas est, alios deuenustare, vt ipse conspicuus appareat, fulcire se alienâ infirmitate, & alios deprimere, vt ipse magnus videatur. Hoc vitium inest hominibus conatibus magna: qui apparatum meritorum faciunt ex alienis demeritis: & quò alij magis à virtute discedunt, ipsi magis accedere præsumunt: ac si alienum vitium sit propria virtus, & exiguitas aliena, sit sua magnitudo. Sic subornat eiusmodi hominis sublimitatis ambitio cæca, fatua, contumeliosa. ô probrosum arbitrium crescendi! quasi alieni luminis extinctio sua lumina accendat. Matthæi 17.v.5. in Thaboris summo vertice præsentibus vtriusque testamenti summatibus, explicat Christus Deus summos gloriæ fulgores, Solis æmulos de claritate. Statim oppanditur nubes lucida. Profectò à corpore lucido quid nisi accretio lucis expectetur? Attende ad Euangelistæ verba, *Ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Ænigmati similis videtur hæc sententia. Quando lucidum corpus vmbram efficit? Hæc opaci corporis ignominia est, non lucidi. Argutè Hugo: *Ex luciditate obumbratur.* Quasi vitium sit lucidioris luminis, lucēdo obūbrare; obumbrare, vt magis luceat. Nescit enim fulgere mūdialis lux, nisi alios obtenebrādo. *Luce a costa de agenos deslucimientos. Ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Disertè panegyrista Plinius in sua ad Traianum panegyri, *Est hæc natura sideribus, vt parua, & exilia validiorum exortus obscuret.* Nempè vel ipsa siderea lux ambit lucere extinctione aliarum: alias obscurat, vt ipsa perfulgeat: & luciditate obumbrat. 144.

Lux cęteras obscurat luces vt ipsa præniteat.

Superbia nescit lucere sine alterius extinctione.

Matth.

Hugo.

Inuidia, vt luceat, extinguit cætera lumina.

Plin.

Egregia Traiani laus est, quam deprædicabat Consul Plinius, sic illum alloquens. Tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine vllius diminutio-

Inuidia ambit robur ab alienâ imbecillitate.

nutione maior. Magnitudinis moles non bene fundatur in alterius diminutione: nam aliena tenuitas neminem poteſt ſublimare: *Extremæ quippe miſeriæ eſt, non propriis viribus, ſed aliorum imbecillitate niti*, ait Nazianzenus Orat. 2. de Pace. Infirmus eſt qui vel firmitate alienâ nititur, quantò magis qui alterius fulcitur infirmitate? Infirmus eſt cui infirmitas aliena pro robore eſt. Exigua, & maligna lux eſt, quæ vt ipſa niteat, opus habet extinguere alia lumina. Chriſti Dei, non Traiani elogium eſt, abſque vmbra lucere. Zeno Veron. ſerm. 2. de Natiuit. Mariæ. *Chriſtus totum ſuâ luce reſplendens, corpus ſine vmbra geſtabat.* Scilicet Chriſtus Deus ſic propriis fulgoribus prænitebat, vt neminem vmbra obſcuraret, quò ipſe lucidiùs fulgeret. Quia ſolus Chriſtus ſine alicuius diminutione erat magnus, abſque vllius detrimento maior, ſine vllius obtenebratione lucidus. Eius enim nobilitas non nitebatur alieno dedecore: eius gloria non fundabatur alienâ infamiâ, eius claritas non fulgebat alienâ obſcuritate: *Suâ luce reſplendens, corpus ſine vmbra geſtabat.* Hinc aliqui ſanctitatis proceres in Eccleſia ſic effulsêre ſine vmbrâ, ſine aliorum detrimento, aut conſumptione. Tertull. in Scorpi. adu. Gnoſt. c. 1. *Eccleſia exuritur de figura rubi.* Nempe ſicut Moyſi, ignis diuinus apparuit in rubo, qui eximiè ſplendens rubum non abſumebat; (de quo agetur cap. 3. §. 12.) ſic aliqui ſanctitate illuſtres, fulgent in Eccleſia, neminem obſcurando, neminem conſumendo. Quod diuinioris virtutis priuilegium eſt; & ſolius Dei elogium: nam agnatum eſt homini cum alterius detrimento lucere: Hiſpanè, *Lucir a coſta agena.*

Naz.

Zeno. Chriſtus ſolus ſine vmbra lucet.

Tertull. Ignis diuinus ardet in rubo Moſaico, quia non conſumit.

146. Redeant iterum Thaboris gloriæ: Matthæi 17. v. 5. Transfiguratur Chriſtus Deus in ſublimi Thaboris vertice; vbi gloriæ dotes oſtentat. Apparet ſub auguſto ſiderei luminis ſolio, candicant veſtes candore niueo, fulget facies ad inuidiam Solis, ſplendor Patris prænitet, & beatitudinis gloria emicat in ſacro corpore. Adſtant ſpectatores, primores Prophetarum, Apoſtolorum proceres, qui tantam gloriam oculis cernant, & ſuo tempore Orbi publicent. Sed vereor ne rudiores adhuc diſcipuli, videntes beatos corporis fulgores, merè Deum exiſtiment Chriſtum, non verè hominem: & à beatâ gloriâ fulgentiſſimum corpus cenſeant eſſe ſcintillam ſiderum. Validè probat Chriſtus tantâ gloriâ latentem diuinitatem; ſed timeo ne corpus aut phantaſticum, aut ſidereum, aut portio diuinitatis credatur licentiâ humanæ tenuitatis: (quod mox priuilegio hæretico multis licuit.) Omnia Thaboris acta diuina ſunt, diuinitatem oſtentant, deitatem ſpirant; & veram humanitatem videntur denegare. Sed quod tanta gloria quaſi negare videtur, humanior affectus fatetur palàm. Et mirificè Euangeliſta præcauet hanc ſuſpicionem. Nam cùm dixiſſet, (Nuper expendebam aliter hunc locum.) *Reſplenduit facies eius ſicut Sol*, Addit, *Et ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Nimirum, vbi

Matth. Chriſtus dû ſplendet in Thabore, Solem obnubilat, quo probetur verè homo.

147. primùm dixit fulſiſſe Chriſti faciem, toto beatitudinis iubare, ſicut Sol; aduertit ſtatim oppanſum eſſe Soli velum opacum nubis, quó obſcuratus eſt, & prohibitus, ne clareſceret totâ fulgorum ambitione. Nempe ſolares radios vetat Chriſtus, cùm ipſe Solis inſtar fulget, quò magis ipſe præfulgeat. Præclarum ſidus extinguit, cùm faciem ſuam accendit nitidioribus radijs: obſcuritas Solis pompa fit Chriſti fulgorum: Quæ humana affectio eſt, maximè homini cognata, & agnata. Quemadmodum enim Chriſtus Deus inter diuiniora miracula intermiſcet humanæ infirmitatis indicia, vtputà timorem, fletum, eſuriem, & c. quò ſe probet hominem, vt ſæpe aduertunt Ambroſius in Lucam, & Hilarius in Matthæum: ſic notat Euangeliſta, quod inter gloriæ fulgores affectauit Chriſtus Solem obſcurare, dum ipſe auguſtioris gloriæ fulgoribus prænitceret. Vnde quando *reſplenduit facies eius ſicut Sol*, Solem obſcurat: *Et ecce nubes lucida obumbrauit*, vt ex humana affectione, vel leuis noxæ experte, ſecurè hominem probaret. Quaſi proprius hominis character ſit de aliorum obſcuritate clareſcere, de alienâ exiguitate creſcere. Et ſolius diuinitatis laus ſit grandeſcere abſque alicuius diminutione, & fulgere ſine alieno detrimento, vt aliàs probabo ex igne rubi, quem vidit Moyſes incombuſtum, etſi fulgentem. Aduerte ideò à Zenone dici, lucidum corpus Chriſti ſine vmbrâ reſplenduiſſe: quia nullum hominem obſcurauit vnquam, vt ipſe fulgeret, quod foret ambitionis initium. At Solem creaturam inanimem ad breue tempus obſcurauit, vt in diuiniori gloriâ, ſe verè hominem probaret: quia hæc affectio valdè humana eſt, & quam Chriſtus exercere potuit ſine vllius vel leuiſſimæ noxæ ſuſpicione. Super hâc eâdem materiâ agendum etiam eſt, ad c. 3. n. 39.

Naturalis hominis affectio eſt alios obſcurare, vt præfulgeat.

Ambr. Hilar.

§. XXIX.

Commentarius literæ.

Verſ. 12. *Tunc indignatus Nabuchodonoſor Rex aduerſus omnem terram illam, iurauit per thronum, & regnum ſuum, quod defenderet ſe de omnibus regionibus his.*

SVperbiſſimus homo elatus gloriâ victoriæ, iniuriam reputauit, tot liberos, & nobiles populos recuſâſſe imperij ſui iugum, quorum ſubiiciendorum gloriam imperioſe ambibat. Vnde in iram actus, *iurat per thronum, & regnum ſuum.* Putat Sanctius per thronum iurare, quia regio throno aliquid diuinum ineſſe putabat. Non aſſentior: tùm quia id non probat de throno, ſed de haſtâ, ſceptro, dexterâ, & armis: tum quia etiam per regnum iurat, regnum autem non colitur, vt numen. Eſt planè verus iuramentum Regum per thronum, per ſceptrum, per regnum, vt tradit Herodotus lib. 4. nempè per rem non diuinam (vt dicebat Sanctius,) ſed chariſſimam: Sic vir valdè vxorius, aut filiorum amans, iurare ſolet per vxorem, aut liberos, &c. Sic Rex per thronum, & regnum iurat, quia nil æquè charum Regi eſt ac regnum. Scio tamen Nazianzenum ſic ſcripſiſſe, *Pulcherrima quæque eorum, quæ oculis obuerſantur, Deos ſibi proponentes.* (& mox) *Nonnulli etiam Principatum, atque imperium colentes.* Num Principatus numen eſt? Fortè thronus hic, aureus ille thronus erat, à Cyri tempore magno in pretio habitus; quaſi fatale foret, vt qui in illo ſederet, Dominus eſſet Orbis, de quo Philoſtrat. lib. 2. in Themiſt. 148.

Sanct. Iurant Reges per regnum ſuû.

Herod.

Naz.

Philoſtr.

Iratus Nabuchodonoſor, *Iurauit vt defenderet ſe.* Hærent vulgò interpretes, quomodo Rex nullâ iniuriâ, nullis armis laceſſitus, dicat, *defenſurum ſe de omnibus regionibus his.* Nunquid defenſio reperitur abſque impetu prouocantis? Ego quidem exiſtimo verbum *defendere* ſignificare irruere, impetum facere, etiam ſine reſpectu ad iniuriam prius factam. Sic dixit Ennius in Achil. *Serua ciues, defende hoſtes. Defende*, id eſt, irrue in hoſtes. 149.

Defendere ſignificat irruere.

Ennius.

Ita

Nonnius. Lipsius. Cicero. Cæsar. Propert. Ita Nonnius Latij sermonis custos. Quod eruditè tradit Iustus Lipsius tom. 1. lib. 2. Variar. lectio. cap. 22. & eruditè id probat ex Cicerone, ex Cæsare, ex Propertio, quorum loca ibi videri possunt. Iudith. Sicut *vlcisci* significat etiam impetum facere, etsi non fiat ad vindictam iniuriæ illatæ. Sic Iudith cap. 8. v. 16. cùm reuocaret Bethulienses, ne vltrò se dederent Holopherni sæuissimo hosti, ita ait: *Et nos ergo ne vlciscamur nos, pro his, quæ patimur.* Gueua. Sic explicat illum locum Gueuara in Abacuc 1. n. 143. Sic Malchus impetum faciens in Christum Dominum, etsi nullam vlcisceretur sui iniuriam, Tertull. vltor dicitur à Tertulliano lib. de Patient. c. 3. qui hæc de Christo Petrum increpante, scribit. *Nec vnius discentis gladium in vltorem probauit. Patientia Domini in Malcho vulnerata est.* Vnde sicut *vlcisci* sumitur absolutè pro irruere, sic & *defendere* significat inuadere.

150\. Sà. Fernand. Salm. Dein Verbum *Defendere* significat *Vlcisci*, ita Sà. & Benedic. Ferná̃dius Genes. 3. sect. 15. & egregiè id notauit noster Salmeron. tom. 1. Proleg. 15. Regula 28. hunc locum Iudithæ explicans; & noster etiam August. Quiros ad cap. 32. Deut. n. 156. Quir. Defendere significat vlcisci. hunc Iudithæ versiculum cursim commentans: vbi seriò asserit certum esse illud ad Rom. 12. v. 19. Ad Rom. *Non vos defendentes*, non esse, iniuriam arcere, sed vlcisci. Nam verbum Græcum ἐκδικοῦντες significat vindicantes, ita Chrysost. Vnde Tertullianus legit: Chryf. Tertull. *Non vos vindicantes.* Et Vulgatus interpres præfatum verbum Græcum solet efferre *vindicantes*, Lucæ. Apocal. Psalm. Lucæ 18. v. 3. Apocal. 16. v. 10. c. 19. v. 2. Item Psal. 8. v. 3. vbi vulgatus habet: *Vt destruas inimicum, & vltorem.* Psalterium Romanum, quod sequitur Aug. Paulin. Tertull. Ad Rom. August. inibi, & Paulinus epist. 2. legit, *Vt destruas inimicum, & defensorem.* Tertullianus lib. 2. contra Marc. c. 18. illud ad Rom. 12. *Mihi vindicta, & ego retribuam*, sic scribit, *Mihi defensam, & ego defendam.* Corn. Legatur Cornelius in præfatum locum Pauli, qui ex hoc Iudithæ loco adstruit illam Paulini loci expositionem, quam ab vtrâque eruditione locupletat. Fern. Barrad. Adde Benedictum Fernandium, Genes. 3. sect. 15. & Barradam lib. 9. c. 15. de Cant. Moys.

Scilicet superbissimus Rex insanit furiosus ardore vindictæ, quia offensum se existimabat, eò quòd prædicti populi eius imperium nihili fecissent, eiusque legationem contempsissent. A quâ iniuriâ se defensurum iurat. Vnde iurat se defendere ab iniuriâ sibi illatâ, negligendo eius legationem. Salian. Hugo. Ita noster Iacobus Salianus tom. 4. hîc n. 3. Quæ est interpretatio Hugonis, aientis hîc: *Dicit tamen quòd defenderet se de omnibus, quasi omnes vellent pugnare contra ipsum: quia superbus, & tumidus putat contra se pugnare, quos videt sibi non obedire. Sicut Prælatus cupidus putat sibi auferri, quod à subditis sibi videt negari.*

151\. Lyra. Denique Lyra affirmat, quòd Nabuchodonosor *minus dicendo plus significat. Quod defenderet se de &c. id est, innaderet omnes regiones illas: & est quædam figura, quæ Liptote vocatur.* Et aptè quidem: nam vir strenuus parcè loquitur, vt largè operetur: linguæ detrahit, quod addit ad manus. Nisi fortè vltio adeò indecorum vitium est viro principi, vt illud celet *defensionis* honesto vocabulo. Vnde ait Titus. Lucæ. Titus Bostrensis ad illud Lucæ 9. v. 55. *Et conuersus increpauit, &c. Dominus autem in eos non commouetur, quia non habet vltionis studium perfecta* Magnanimus non se vlciscitur. *virtus; nec vlla fit iracundia, vbi plenitudo est charitatis. Procul à magnanimis cupiditas vltionis.* Vel iniuriæ occasionem prætexit Rex, vt honestiori titulo bellum gerat aduersus regiones illas. ô Regum iniquam probitatem! Baeza. Acutè aduertit Baëza tom. 4. lib. 16. c. 20. §. 4. Regem Nabuchodonosorem, etsi deuicto Arphaxado altâ pace floreret, iurasse, *Quod defenderet se:* quia nunquam maior debet esse cura Regibus se defendendi, quàm vbi vndique floret tranquillitas, quod probat ex Ennodio in Panegyrico.

Addit Græcus textus, quod deuicto Arphaxado Græcus. statim Nabuchodonosor *reuersus est ipse cum ipsis* (scilicet suis copiis Niniuem) *& omnis qui ad eum se aggregauerat exercitus, virorum bellatorum multitudo ingens admodum: & erat illic otians, epulisque vacans tam ipse, quàm eius exercitus, ad dies centum, & viginti.*

Consultò omitto versiones huius versiculi: quia aliqui Græci codices illum omittunt, cæteri nihil notatu dignum adducunt.

---

§. XXX.

Iuramentum sæpè non sancit fidem iurantis, sed minuit quodammmodò: & velut augurium est rem iuratam non adimplendi.

IVsiurandum fit ad augmentum fidei, eam tamen sæpè non auget, sed minuit: suspecta est 152. apud multos auctoritas, quæ nititur iuramentorum fulcris. Pulchrè Clem. Alexand. 7. Strom. *Qui* Clem. Alex. *est semel fidelis, quemadmodum seipsum infidelem præbuerit, vt etiam opus habeat iureiurando, & non ita vitam gesserit, vt ea sit firmum, ac definitum iusiurandum?* & mox: *Oportet enim eum habere vitam fide dignam, vt ne postuletur quidem ab eo iuramentum.* Parùm fidelis sibi videtur, qui suam fidem iuramento adstruit. Vitæ probitas pro iuramento sit, quæ si desit, ipse se, iurando publicat infidelem: iuramento non roboratur, sed deuenustatur multoties iurantis auctoritas. Probitas dicentis, auctoritas sit iuramenti, & verba sapientis pro iuramento sint. Aptè Philo lib. 2. Allegor. *Ipsa* Philo. *Dei verba iuramenta sunt: Quòd effectu non caret quidquid ille dixerit, quod iuramenti est proprium. Vnde consequitur omnes Dei sermones esse iuramenta per effectus suos confirmata.* Et ita Tertull. Apolog. cap. 46. discriminans auctoritatem vitiosi Philosophi, & Christiani, Philosophum appellat *veritatis interpolatorem*; Christianum verò: *integratorem:* quasi vita Christiani integritas sit veritatis. Ergo vitæ integritas, habetur integritas veritatis, & vicem obtinet iuramenti. Timet non credi homo qui iurat, vt credatur, suspectus est sibi falsitatis, qui se nisi iuramento non existimet credi. Quis credat ei, qui se credi non putat? & se putando infidelem, planè fide indignum facit. Profectò vltroneum iuramentum apud viros sapientes, & disertos fidem non facit. Scitè Chrysost. homil. 12. in Chrysost. Matth. *Qui mentiri non dubitat, nec periurare timet, qui enim mentitur, veritatem in corde suo transgreditur: qui autem periurat in verbis suis transit Deum. Quid ergo interest, inter Deum transire, & veritatem transgredi, cum & ipsa veritas sit Deus?* Vnde qui simplici, & synceræ affirmationi non credit, non credet assertioni iuratæ: nam qui virginem veritatem non veretur violare, & constuprare, nec Deum turpi periurio dehonestare verebitur. Qui, vt credaris iuras, ne iures, vt credaris: nam iuramentum iurantis auctoritatem velut fascinat, & debilitat, & quasi augurium est falsitatis, & sæpè lepidum periurij argumentum; nam ferè qui iurat, peierat: saltem nemo peierat, nisi qui iurat.

Vita hominis sit pro fide iuramenti: nam vir bonus est veritatis integrator.

Simplex verbum sit pro iuramento.

Tertull. Philosophus est veritatis interpolator.

Qui mentitus quasi periurus est.

153. Matth. Periurium affine est iuramento. Exod. Deut. Anast. Nissen. Matthæi 5. v. 33. toto diuinitatis imperio ait Christus Deus: *Non periurabis*. Quid est periurare, nisi falsum iurare? Non est valdè difficile hoc præceptum, quod olim sanctum erat, Exod. 20. Deut. 3. Sed plus imperat Christus, quàm imperare videtur. Anast. Nissen. q. 14. c. 4. sic ait. *Non periurabis: dictum est enim non iurandum esse omninò.* Quasi idem sit non peierare, & omninò non iurare; tanquàm si idem foret iurare, ac peierare: saltem iuramentum origo periurij est, vt inquit Chrysost. suprà, aiens. *Nisi iuramentum interdicatur, non possunt amputari periuria: ex iuramento enim periurium generatur*; siquidem periurij natale iuramentum est, & iuramentum hominum valde affine est periurio, iurantem quasi pelliciens ad mendacium periurij.

Chrysost.

154. Quare dicatur Euãgelium esse periurij semen. Inter cæteras Scripturas sacras, Principem auctoritatem obtinent Euangelia: nam in cæteris Scripturis loquebatur Deus per Prophetas, aut Apostolos; in Euangelio sæpius per se ipsum: vnde etsi summa veritas in reliquis Bibliorum libris elucear, quandam illustriorem auctoritatem sibi iure vendicant Euangelia. Hinc factum est, quod si quis olim iurabat, manu tangeret Euangelia sancta, & sic emittebat iuramentum per Euangelia. Ergo Chrysost. hom. 12. in Matth. acerbè reprehendit Sacerdotes, eò quòd sic iurantibus, Euangelia porrigerent: ita fatus, *Audite vos Clerici, qui iurantibus Euangelia Sancta porrigitis: quomodo potestis ab illo iuramento esse securi, qui semen periurij datis?* Semen periurij appellat Euangelia Sancta? Quid refert, quòd super Euangeliis, & per Euangelia iuretur, vt tam irreuerenti vocabulo deuenustentur? Porrò Euangelia erant iuramenti Sanctitas, & auctoritas; non falsitatis occasio, & periurij semen. Quomodo enim meracior Euangelij veritas potest esse semen falsi periurij? nisi forte veritas potest esse falsa. Verùm enimverò magnus Doctor Chrysostomus quasi idem reputat esse instrumentum iurationis, & periurij semen. Vnde cauet ne ipsum Euangelium, quod est summa veritas, & iuramenti sanctitas, fiat (ob nuncupata super illud iuramenta) falsitatis quasi occasio, & periurij semen. Et ita ait, *Euangelia Sancta porrigitis, semen periurij datis*. Opportuna planè hyperbole.

Chrysost.

155. Ad Galat. Quod iuramento affirmat Paulus, specie tenus verũ quibusdam videtur. Ad Galat. Apostolus Paulus Christi os, & lingua Spiritus sancti, scribens ad Galatas, narrationem verissimam, & fide dignam attestatur interiurando, inquiens, c. 1. v. 20. *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior.* Quid opus est, vt tantus Apostolus iuret, vt credatur? Deus per illum loquitur, & cupit fidem sibi facere iuramento? Num à iuramento sperat maiorem fidem audientium? Audiamus, quid est quod Paulus iuramento confirmat, vt faciliùs, & abundantiùs credatur, cap. 2. vers. 11. sic ait. *Cùm autem venisset Cephas Antiochiam: in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.* Num certiorem fidem assecurus est Paulus iurans? Quis dubitet Paulum vera dixisse iurando, qui simpliciter rem asserendo, auctoritatem habet sacri Scriptoris? Et tamen cùm omnes Catholici fide diuinâ credant omnibus, quæ Paulus scripsit, & nemo benè Christianus dubitare possit; tamen cùm Sanctus Hieronymus omnia, quæ simpliciter scripsit Apostolus, syncerissimè credat: id vnum, ad quod affirmandum iurauit Paulus, non ita vt verba sonant, accipit; nec adduci potuit, vt sibi persuaderet, verè fuisse Petrum reprehensibilem: non quòd dubitaret Hieronymus de Pauli auctoritate, (quod absit) sed quia non ita simpliciter, vt personat Textus, intellexit Pauli verba. Quod aduertit Augustinus epist. 19. ad Hieronymum, cap. 2. Sic contra eum arguens: *cùm præmisisset Galatis dicens, Quæ autem scribo vobis: ecce coram Deo, quia non mentior; non tamen veraciter scribebat, sed nescio quâ dispensatoriâ simulatione fallebat, vidisse se Petrum, & Barnabam non rectè ad Euangelij veritatem ingredientes, ac Petro in faciem restitisse, &c.* Non quòd hæc diceret Hieronymus, sed quia argumenti vi quasi cogeretur ad ea dicenda, supposito, quòd non sibi persuaderet, Petrum verè fuisse de illo delicto reprehensibilem. Profectò animaduersione, immò, & admiratione dignissimum est, cætera omnia, quæ Paulus absque iuramento scripsit, syncerissimè accipi à Sanctis Patribus, & Catholicis Doctoribus; id verò quod affirmauit iuramento, etsi non in suspicionem falsitatis, saltem in tantam controuersiam deductum fuisse inter tantos Ecclesiæ proceres, vt veritatem apparentem verbis Pauli tribuant Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Baron. quos sequuntur innumeri Interpretes ad eum locum epistolæ ad Galatas, asserentes, Petrum non fuisse verè reprehensibilem, sed apparenter, & specie tenus. Quis non admiretur, quod simpliciter narrat Apostolus, simpliciter accipi? Et quod iuramento obfirmat, specie tenus verum dici, eo sensu, quo loquuntur allegati interpretes? Quid exaggeratius?

August.

An Petrus verè, aut tantum apparenter fuerit reprehensibilis.

Hieron. Chrysost. Theophyl. Baron.

156. Psalm. Homo auersatur impletionẽ rei iuratæ. Hieron. Psalmographus Psalm. 113. v. 11. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, &c.* Sat erat dixisse Deum iurasse, quid opus est addidisse, quòd iurauit veritatem? Nunquid potuit Deus iurasse falsum? Nihilominus addit Dauid: *& non frustrabitur eum.* Et sanè id videtur superuacaneè positum: quid enim necesse est dicere Deum non frustraturum re iuratâ eum, cui iurauit? Hieronymus viuaciùs rem expressit: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non auertetur ab eâ.* Hispanè, *Nô tendra auersion al cumplimiento de lo que iuro.* Quasi ipsa iuratio auersionem facere soleat rei iuratæ, ne iurans illam adimpleat. Quod disertè dicitur Psalm. 109. v. 4. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum.* Num potest Deum rei iuratæ pœnitere? Auersabitur Deus iuramentum, & re iuratâ frustrabitur eum, cui iurauit Dominus? Profectò etsi non iurasset Deus, quia summa veritas est, mentiri nequit. Planè mendacio reluctatur diuina natura, & Dei veracitas: non esset Deus, si mentiri posset, & non implesse iuramentum: imò iurat Deus, quod sua ipsius maximè interest, nempe nobilitare Dauidis genus, de quo ipse nasciturus erat: & dare magnum sacerdotium, quod Christo suo datum fuit. Ita planè. Quorsum ergò, quia Deus semel iurasse dicitur, statim additur, iurasse veritatem, nec frustraturum esse eum, cui iurauit re iuratâ; nec eum pœnitere iuramenti; nec auersurũ esse impletionem rei iuratæ? nisi quia iuramentum solet sequi apud homines auersio à re iurata, & quoddam quasi pœnitentiæ genus, quod inclinat ad pœnitendum, & auertendum à re iuratâ, & quidam velut fomes mouens ad oppositum, & apud homines est prognosticon rei non faciendæ. Itaque inquit Dauid; (loquens de Deo more humano) Deus veritas est, & ita mentiri nequit: Deus verax & bonus est, & sic peierare non potest, Dei maximè interest, quod iuramento promisit, & ita valde allicitur ad impletionem iuramenti. Nihilominus scitè addit, Deum non pœnitere iuramenti præstiti, quantumuis iuramentum soleat inclinare ad oppositum: quod hominum vitium est, non Dei, &

Psalm.

inter

inter diuinitatis elogia planè recenſetur, quod Deus non auerſetur rem iuratam, nec iuramenti pœniteat, etſi apud homines iuramentum ſignum ſæpè ſit rei non faciendæ, & augurium non præſtandi rem iuratam, & quaſi conatus ad oppoſitum, ſeu fomes mendacij. Iurat hîc v. 12. toto animo Nabuchodonoſor ſe defendere, & confeſtim propoſitum defenſionis langueſcit. Nam c. 2. v. 12. Magnates Aſſyriæ conſulit, (vt videtur) paratus ſequi conſultiorem ſententiam. Ex quo apparet poſt iuramentum nutaſſe propoſitum. Quod tandem impletum non fuit, ſed occiſo Holopherne, irritum fuit votum, & iuramentum Regis, ſcilicet quodammodò iuramentum faſcinauit iuramenti impletionem. Iurauit vt faceret, nec fecit, quod iurauit. Fac vt non iures, qui quod iuras, non facis. Probitas vitæ ſanctius iuramentum eſt, & ſecuritas adimplendi rem iuratam.

Iudith.

§. XXXI.

Eximia quorumdam excellentia vel ſuum probrum vertit in gloriam; honorat vitia, virtutem honeſtat.

157. Crimina in aliquibus, vt virtutes habentur.

SIc commendauit quoſdam aut Fortunæ fauor, aut virtutis præſtantia, vt nihil non conſpicuum in ipſis appareat. Virtus in quibuſdam præſtantior videtur, eadem in aliis vitium redolet. Quin & illa ipſa vitia, quæ in aliis reprehendimus, in quibuſdam honoramus. Adeò magnifacimus perſonam, de qua magnum quid mente concepimus, vt vel vitia cenſeamus virtutes. Auctus fuerat Nabuchodonoſor amplitudine imperij, felicitate victoriæ: donatiuis, & congiariis captauerat gratiam optimatum, & populi, ita magnificè æſtimabatur ab hominibus, vt ipſius muliebris ira, impotentis vindictæ infame deſiderium, iuſta *defenſio* (quæ neceſſaria Regibus virtus eſt) habeatur. Nempè improba, & ſæuiſſima vltio, inculpata *defenſio* nominatur. Cato ille Romanæ virtutis gloria, ſic æſtimatus eſt, non tantùm à plebe admirante virtutum inſolentes apparentias, ſed etiam à viris probatiſſimis, vt dixerit Seneca lib. 1. de Tranquillit. vitæ: *Catoni ebrietas obiecta eſt; at faciliùs efficiet, quiſquis obiecerit, hoc crimen honeſtum, quàm turpem Catonem.* Hæc, hæc inquam, fuit aſtutia Gentium vitioſos finxiſſe Deos, quò ſua vitia honeſtarent. Nazianzenus Oratione in Sancta Lum. *Sed etiam quòd Deos vitiorum patronos effinxerimus, vt peccatum non modò crimine careat, ſed præclarum etiam ac diuinum cenſeatur.* Sic in aliquibus. *Deſipuiſſe, prudentia eſt: & infirmitas, virtus*, ait Chryſologus. ſerm. 62. Sic aliorſum dixit Paulinus epiſt. 2. *Vitiorum virtus.* Sic de magnis viris inquit Saluianus lib. 4. de Guber. Dei. *Quid eſt in quo non ſeruilibus vitiis etiam nobiles polluuntur: niſi fortè ideò, quia illa, quæ in ſeruis peccata puniunt, ipſi quaſi licita committunt?* Quaſi licitè delinqui poſſit à ſummatibus.

Iudith.

Cato ſobriè ebrius habetur.

Seneca.

Nazian.

Chryſol.
Paulinus.
Saluian.
In nobilibus crimina non reputãtur eſſe crimina.

158. Ioannis 20. verſ. 25. Apparet Chriſtus Diſcipulis ad euidentiam reſurrectionis, deeſt Thomas, cui atteſtantur cæteri vidiſſe oculis Chriſtum viuentem; nec Thomas tanto diſcipulorum teſtimonio, adduci potuit, vt crederet huic myſterio, aiens: *Niſi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, non credam.* Iterùm apparet diſcipulis Ieſus, vt Thomam ab infidelitate reuocaret, & ait illi: *Infer digitum tuum huc, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis.* Audis Chriſti Dei ore, Thomam dici infidelem, & peruicacem, Apoſtolorum teſtimonio? Audi etiam Chryſologum ſerm. 83. loquentem de incredulitate Thomæ: *Certè prophetia magis, quàm cunctatio fuit.* Quis ambigat incredulum fuiſſe Thomam, dicente Chriſto Domino, *Noli eſſe incredulus?* & tamen Rauennas præſul tanti æſtimabat illuſtrem Thomæ ſanctitatem, vt perfidiam propè crediderit eſſe virtutem, & infidelitatem prophetiam dixerit; prophetia autem, aliqua portio fidei eſt. Quaſi faciliùs exiſtimauerit Chryſologus, *crimen honeſtum, quàm turpem* Apoſtolum; & infidelitatem eſſe quodammodò prophetiam, quàm Thomam infidelem.

Ioann.

Chryſol.

Matthæi 17. v. 23. vbi venit Ieſus Capharnaum, accedunt exactores, vt didrachma ſolueretur à Chriſto, Chriſtus mittit Petrum piſcatum, aiens: *Vade ad mare, & mitte hamum: & eum piſcem, qui primus aſcenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies ſtaterem, illum ſumens da eis pro me, & te.* Et aduertit Euangeliſta, quod in illâ horâ acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: *Quis putas maior eſt in regno cælorum?* Quid abiectius apud homines, quàm vectigalia pendere? quod ſignum ignobilitatis eſt, & infamiæ nota: nam tributarium caput ignobile eſt: ſicut à tributo immune, ingenuum, & nobile. Et quidem Saluator pro ſe, & pro Petro iubet tributum ſolui: ſe & Petrum profitens, tributarios: & tamen cæteri diſcipuli inuident Petro, quod tributum pendit: ſi quidem in illâ horâ exorta eſt quæſtio: Quis eorum videretur eſſe maior, vt eleganter notauit Chryſoſtomus hom. 59. in Matthæum, inquiens: *Da illis pro me, & te. Vidiſti honoris excellentiam?* & ſtatim ſubiungit, *Humanum quid paſſi ſunt diſcipuli, quod Euangeliſta quoque ſignificat, dicens: in illâ horâ, quando ſcilicet cæteris omnibus Petrum prætulit.* Audis inuidiæ cauſam? Fecit Petrum vectigalem; & quaſi id eſſet illuſtris quædam præcellentia, inuidentiam mouet diſcipulorum. Immunitas à tributo, ſolet eſſe plebi materia inuidiæ: at quis aliquem inuidit, quòd vectigalis ſit, & obnoxius tributo? quando ignobilitas res fuit inuidiæ? Inuidentne quòd ſolus Petrus vectigalis factus ſit inter reliquos Apoſtolos? & cui non inuident, quod vocatus ſit ad Thaboris glorias, (quia & Iacobus, & Ioannes vocati etiam ſunt) inuident tributa pendenti, quia ſolus ille, & nemo alius conſtituitur à Chriſto vectigalis, vt vel nota infamiæ habeatur *honoris excellentia*, ſi ſingularis ſit, nec aliis communicata. Sic enim æſtimare ſolent homines ſingularitatem, vt rem probri æſtiment de ſingularitate rem honoris, & excellentiæ. Niſi velis illuſtriùs eſſe vectigalem eſſe cum Chriſto, quàm à tributo immunem cum Regibus, & dynaſtis. Verùm aptior dubij ſolutio eſt; quod Petrus tantâ æſtimatione præcellebat, vt vel ipſam infamiæ notam honeſtauerit. Et quod viliſſimum habetur apud homines, nempe vectigalem eſſe, & obnoxium tributis, id in Petro honoris excellentiam reputant: & illi inuident ignominiam tributi expenſi: quæ eſt expoſitio Chryſoſtomi verbis ſuprà ſcriptis. Faciliùs enim crederent diſcipuli, vectigal pendendum probrum eſſe illuſtre, quàm in Petro eſſe aliquid non illuſtre: probroſi aliàs Petri defectus, virtutes forent aliorum, & dignæ, quæ inuidiâ honorarentur. Perbellè ad rem Nazianz. de ſuo Baſilio, ſic ait: *Tanta enim Baſilij virtus, gloriaque præſtantia fuit, vt multa etiã ex paruis illius virtutibus, atque adeò ex corporis defectibus ab aliis ad gloriam, nominiſque claritudinem parandam excogitata ſint.*

159. Matth.

Tanta eſt aliquorum excellentia, vt vel tributa pendere materia inuidiæ ſit.

Chryſoſt.

Singularitas inuidetur.

Tanta eſt Petri excellentia, vt illi inuideant vectigalem eſſe.

Nazian.

Parùm eſt paruos corporis defectus, & ignobilitatis notas decorari ab amplitudine perſonæ: niſi

160. Dauid eſt virtutis norma.

etiam

etiam virtus ipsa honoraretur. Animosè inquit Basilius Seleu. Orat. 14. de Dauide inter Hebrææ gentis proceres sublimissimo, & ad miraculum vsque sanctissimo; *Atque virtutem discamus, & hic,* (nempe in Dauide) *honoratam, & in cælo coronatam.* Scilicet non tantum virtus honestat Dauidem, sed Dauid illustrat virtutem, quæ in Dauide honoratior est, mutuante gloriam à Dauidis persona: cuius ea est præstantia, vt vel ipsam virtutem honestet, commendet, illustret.

Seleu.

Minerua etsi constuprata parit, virgo habetur.

Res delicata pudicitia est, & vel rumore virginitas dehonestatur. Nam non bonum hominum ingenium, quod à superficie cæsuram vibrat, omnia interpretatur in peius, facilè vel suspicionibus deuenustat fœminarum decus; & tamen tam altè infixa manebat in literatissimi & sapientissimi sæculi hominibus, Mineruæ castitas, & illustre virginitatis decus, vt dixerit S. Nazianzenus Orat. 2. in Iulianum Cæsarem: *Rursus Minerua virgo est, & Draconem parit.* Porrò si non modò venereæ res, & lasciui amplexus, sed & non bona fama, seu tenues vulgi tumusculi dehonestant teneram virginitatis gloriam, quomodo fieri potest, vt apud homines alioqui disertos, postquàm Minerua Draconis grauida, Draconem peperit, *rursus virgo sit?* Pende τὸ *rursus virgo*, id est, post naturalis partionis dedecus, iterum virgo est. Nónne virginitas stupro violatur, & prophanatur partu fœminæ integritas? At tantâ in æstimatione Mineruæ castitas apud ethnicos fuit, vt semel stuprata conceptu, & rursus partu violata, adhuc tanquam virgo celebraretur. Vnde stuprum partu comprobatum, in Minerua inhonestum non videtur, sed potiùs castum, & virgineum. Partus enim, qui aliarum mulierum stupra probat, probauit virginitatem Mineruæ. Felix Mineruæ scelus, quod in Minerua decus est, virtus est, laus est; quod in aliis fœminis execrabile stuprum, & inexpiabile adulterium est. Faciliùs enim credent homines stuprum esse elogium castæ virginitatis, quàm crederent Mineruam constupratam, & adulteram. *Occurrit tot scelerum felicium turba*, dixit Seneca in lib. 1. de Tranquill. vitæ, cap. 15. Felix planè fuit Mineruæ scelus. Sed tanta est quorumdam felicitas, tantam probitatis opinionem apud homines nacti sunt, vt quasi honestent crimen, & à crimine ipso veluti cohonestentur.

Nazianz.

Scelus aliquod felix.

Seneca.

§. XXXII.

Vsque adeò vitium Virtutis specie fucatum & mentitum est, vt religiosi quique homines vel à virtute quasi scandalum timeant.

161. QVæ verè virtus est, sancta & sincera est, absque mixturâ vitij, & nequitiæ lenocinio. At eò deuenit hominum ingeniosa malitia, vt amictu virtutis viria conuestierint. Virtutis fuco teguntur vitia: specie tenus apparet Virtus, sed notha probitas est, & adulterina sanctitas; deludit oculos, mentitur virtutem, personatam probitatem repræsentat, & mera nequitia est. Ex quo factum esse videmus, & dolemus, vt homines timorati, ac pij, non minus à veris vitiis, quàm à virtute (ne fortè vitiata sit, & nomine tenus virtus) sibi caueant; quam non semel experti sunt degenerem, & notham, mentito virtutis nomine, & apparentiâ. Vndè virtus, quæ illex est ad sanctitatem, facta est scandalum ad vitia. Matth. 5. v. 29. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te: & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te, &c.* Acutè aduertit S. Laurentius Nouar. hom. de Pœnitent. dexteram manum, aut oculum non posse hominem scandalizare; nam scandalum negotium oculi, & manus sinistræ est, *Quia omne quod bonum est, dextrum dicitur: dextera suos retinet probatos; sinistra suos æquè reprobatos.* Ergò improbitas sinistræ scandalizat; non probitas dextræ. Nisi in eam aut imbecillitatem, aut amentiam quis deuenerit, vt non ab opere malo, sed à bono; non à vitiis, sed à virtutibus patiatur scandalum, quod insolens erit, & temerarium. Sed proh dolor, ita res habet! dexteris etiam scandalizamur, ait S. Laurentius; mentita probitas, & specie tenus sanctitas, nos propellit ad verum vitium. Dextera opera, & quæ virtutes præ se ferunt, iâ cauenda sunt ob scandalum, potiùs quàm sinistra, & praua. Nam sinistra, & vitiosa opera, probus quisque, vt videt, detestatur, & fugit. At dextera opera, & à fuco apparenter pia, & religiosa, quis caueat? concinnata ad pietatem malitia, flagitiosior est.

Hypocrisis facit, vt timendum sit à virtute.

Matth.

Laur. Nou.

Dextera opera timenda.

Iniustitias manus vestræ concinnant, Psal. 57. v. 3. 162.
Id est, vitium mendacio, & fuco politum faciliùs allicit, & decipit incautos. *Concinnant*, alij scribūt, *librant*; alij *ad regulam dirigunt*, hoc est, ad *lingulam bilancium.* Quasi dicat regius Psaltes: Adeò concinnatum est vitium, tam verè mentitum est virtutis fuco, vt ad rationis *regulam* planè *directum*, & ad *bilancium lingulam* benè *libratum* esse videatur. Astuta iniquitas concinnat vitia in speciem virtutis, & sic *concinnat iniustitias, calumniam, & violentias*, (sic alij vertunt.) Quis nisi simplex, & incautus virtuti iam credat? virtuti fidat? conscius sæpè sub virtutis specie concinnatum vitium delitescere. Caue tibi à dextris, caue ab his virtutibus, ne te fallat concinna virtutis species. Sic cauet sibi pia Sponsa, Cant. 5. v. 3. Sponsus ad ianuam aderat intempestâ nocte. *Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.* Vocem diuini sponsi, vt audiuit sponsa, indubiè agnouit; iam aduenit, quem auidè expectabat sponsa. I velox, curre quàm citissimè, & aperi. Audi sponsam. *Expoliaui me tunicâ meâ, quomodo induar illâ? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Inquinare pedes contractis sordibus timet spōsa eundo ad diuinum sponsum; præsertim cùm erat pietatis, & amoris passibus? Quid times sanctissima sponsa? Vereris ne sordes contrahas eundo ad diuinum sponsum, aperiendo ianuam sponso, ruendo in sponsi diuinos amplexus? Immò ab eiusmodi beneuolentiâ sordes, si quas habes, extergentur, & mundior fulgebis. Quid tibi à virtute caues? I citò, aperi ianuam spōso tuo, quia totum hoc negotium virtutis est, sanctitatis est. *O admirabile Sacramentum!* (exclamat S. Augustinus Tract. 47. in Ioan.) *ô grande mysterium! Ergóne timet inquinare pedes, veniendo ad eum, qui lauit suorum discipulorum pedes? Timet certè, quia per terram venit ad eum.* Et paulò infrà, *Inquinare pedes suos timet, cùm placere hominibus subrepente amore humanæ laudis affectat.* Non latebat sanctissimam, & disertissimam sponsam, diuino sponso aperire ianuam, esse eximium virtutis opus ex se. Quid ergo à virtute timet? Planè timet à virtute, quæ in terra peragitur. *Timet certè, quia per terram venit ad eum*, ait Augustinus: timet ne quid vitij *subrepserit* virtuti: Timet quia scit dexteris, & piis operibus esse timendum: siquidem vitia concinnantur in virtutes. Sic Nabuchodonosor idololatriam superstitiosiorem, & impiissimam vltionem

Psalm.

Hypocrisis est iniusticia concinnata.

Cant.

Sponsa timet virtutem sequi, ne inquinetur.

August.

tionem pulchro *Defensionis* nomine honestat: *Vt defenderet se*: nimirum concinnatur iniquitas æquitatis prætextu: & crudelis vindicta honesto defensionis vocabulo commendatur. Iam licet timere à defensione aliàs licitâ, & politicâ virtute, & viris principibus necessariâ. Timendúmne à virtute est?

163. Ad Rom. Ad Romanos 8.v.35. *Quis nos separabit à charitate Christi?*&c. Et statim subdit Apostolus, *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo*, &c. *poterit nos separare à charitate Dei.* Arroganter, an fortiter dixit hæc Paulus? Angelíne separent Paulum à charitate Christi? & quidem de bonis Angelis hîc agi, ferè conuenit inter expositores. *Altitudo*, quæ est sublimissimæ beatitudinis gloria, (vt commentatur Theodoretus) diuellet Paulum ab amore Dei? Addit Paulus: *Neque virtutes.* Quæ sunt hæ virtutes? Tertullianus in Scorp. cap. 12. *neque Virtus* legit, (legatur inibi Pamelius) *Virtúsne* separet Paulum à charitate Christi? an coniungat, & arctiùs conglutinet? Ludicra videtur hæc protitatio, & planè ridicula. Lacessit enim Apostolus non inimica vitia, sed auxiliares virtutes. Sed heu! vsque adeò vitium tegitur specie virtutis, vt valdè timeat Paulus vel à virtute ipsâ, ne fortè fucata sit, non vera, & solida: quasi plus nocere possit personata ab hypocrisi virtus, quàm merum vitium. Timeat Christianus ab humilitate, ne ab illâ honores captet; timeat à ieiunio ne ab illo ambiat religiosum nomen: timeat à *Defensione*, ne impiè proprias iniurias vlciscatur, pio defensionis vocabulo. Caue à veris vitiis, caue à non verâ virtute. Quin & ab aliquâ castitate timet Tertullianus lib. 1. ad vxorem cap. 6. sic aiens de nonnullis fœminis Cereri dedicatis: *ô continentiam gehennæ sacerdotem! nam inuenit quomodo homines, etiam boni sectatoribus perderet: & nihil apud Diabolum refert alios luxuriâ, alios continentiâ occidere.* Continentia vigor est virtutis, & quasdam animas occidit? Timendúmne est à castitate? ô pericula vel in ipsarum virtutum sanctitatibus! Caue sollicitè, ne sancta non sanctè tractes.

A qua virtute timet Paulus. Caiet. Theod. Tertull. Pamel. Tertull. Aliqua castitas est gehénæ Sacerdos.

§. XXXIII.

Inimicorum dilectio, adulatio est perfectionis diuinæ.

164. SI quæ sublimior virtus est in Christianismo, Dilectio inimicorum est: bonæ, & magnanimæ naturæ indicium, diuinioris gratiæ argumentum, & augustioris sanctitatis elogium. Porrò homo propensione quadam naturæ præceps ruit in vltionem iniuriarum, quam cohibet Christus Dominus, Matthæi 5.v.44. inquiens: *Diligite inimicos vestros: benefacite his, qui oderunt vos; & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est.* Satis non erat amore prosequi inimicos: Addit, muneratе eos effusâ beneficentiâ. Et quia angustus census est homini ad benefaciendum, Deum orate pro illis, vt non tantùm humanâ potentiâ, sed totâ Dei omnipotentiâ, orationibus humanis permissâ, munificus sit homo erga hominem inimicum. Quid tam arduum? quid tam sublime potest vltrà ambire humana virtus? Superabundantia quædam sanctitatis hæc est, & effusa pietas. Quod eleganter dixit Tertullianus Apolog. c.31. *Scito præceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis, etiam pro inimicis Deum orare.* Quodammodò excessus virtutis est, & benignitatis redundantia, singularis euangelij laus, & quæ humanum fastigium superat; probitatis enim mensuram quasi excedens, superefluit, & effusè redundat; quippe quam non capiat humanus captus: vnde aptè redundantia benignitatis nominatur, quia effluit in hostes.

Math. Amor inimicorum est redundantia benignitatis. Tertull.

Præfatis Matthæi verbis hortatur Christus fideles, vt diligant inimicos amore, opere, & oratione. Et addit: *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est.* Interpretes huius loci impensè conantur inuestigare vim huius vocis *Filij*, vt tautologiam declinent. Mitto plures commentationes, & nostri Maldonati expositionem præfero, sic scribentis. Illud magis probo, vt Hebraismus sit, quo qui alteri similis est, eius filius esse dicitur. Sicut Hispani suâ linguâ solent dicere: *videtur illum genuisse*: id est, adeò similis est, vt eius filius esse videatur. Vnde perinde est; *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est*, ac dicere: diligat Christianus aduersarios suos, vt sit imago, & similitudo Dei. Quid enim tam gloriosum erit homini, quàm parcendo inimicis in se exprimere diuinam imaginem? Verùm dubitabit fortè aliquis, an in condonatione iniuriarum, & inimicorum dilectione, homo imitetur Deum, an Deus imitetur hominem? An in perfectione hac homo exprimat Dei imaginem, an Deus quodammodò dicatur exprimere hominis perfectionem? Matthæi 6.v.12. *Et dimitte nobis debita nostra; sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Super quibus verbis vulgare est illud Nysseni, *Vt Deus nostra facta imitetur*: id est, homo proponitur Deo, vt ipse Deus imitamento, quodammodò exprimat hanc perfectionem humanam diligendi inimicos. Nam (nisi ego fallor) homo inimicos diligendo plus facere videtur aliquo modo, quàm Deus: Quia Deus diligendo inimicum, illum facit amicum: Tanta est vis diuini amoris! At humanus amor eam vim non habet; & ita amat aduersarium, diligit inimicum, benefacit malefacienti sibi, & persequentem fouet, alit calumniantem, beneuolus est, & beneficus erga hostem infensissimum, & in se criminosissimum. Ergo plus quasi facere videtur homo inimicos diligens, quàm Deus: magisque arduum videtur, hominem aduersarium amare, quàm Deum offendentem se diligere. Quid ergo mirum si homo quasi imitandus proponatur Deo hac in re ex Nysseni sententia: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, vt Deus nostra facta quasi imitetur. Ergo cùm inquit Christus Dominus, *diligite inimicos vestros*, &c. *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est*, non tam commendare videtur hominem diligentem inimicos, appellatione filij Dei; quàm quodammodò commendare & prædicare Deum, appellatione Patris eiusmodi filiorum. Nec enim perfectio huius indulgentiæ erga inimicos tam illustris, rudi nostro intelligendi modo, apparet in Deo, (ob prædictam rationem) quàm in homine. Enimverò idcircò hæc omnia, & longiusculè, & audaciusculè dixi, (etsi olim ab illustri aliquo Concionatore, & acutè excogitata, & eleganter euulgata sint) vt eluceat, quod omisit acumen Tertullian. lib. 1. aduers. Marcionem cap. 27. sic elegantissimè inquientis: *Quid adulantius* (Deo scilicet) *quam iniurias non exequi?* Porrò scitum est ex S. Thoma 2. 2. q. 115. quòd adulatio est laudatio supra modum: sic immodica laus, & excedens personæ merita, adulatio dicitur: nam exaggeratio laudis, adulatio est. Ergo ad rem.

165. Math. Mald. Homo inimicis parcens, quasi exemplar proponitur Deo. Math. Nyssen. Deo adulatur qui parcit inimicis. P. Floren. Tertull. S. Thom.

Quid

Quid erga Deum adulantius dici, aut fieri potest, quam hominem offensum, suum diligere inimicum, hosti benefacere, & iniurias non exequi? Nam homo inimicis parcendo, filius Dei nominatur: *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est*; ac si homo in hac virtute, & præclaro attributo, Dei imago sit, & ipsum imitetur, & exprimat, vt tantæ perfectionis exemplar: cùm potiùs eximior huius virtutis arduitas in homine esse videatur velut in exemplari, quod imitetur quodammodò Deus; siquidē monente Christo, dicimus: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, vt Deus nostra facta imitetur. Nonne hac in re adulabimur Deo appellatione filiorum, exprimentium imaginem parentum; cùm potius Deus veluti imitetur hanc humanam perfectionem? Ergo *quid adulantius, quàm iniurias non exequi?* Et quid illustrius pro hac re?

166. Zeno. Gratissimus inimicis. Vnde S. Zeno Veronensis altè animaduertens, quàm homo sublimetur in perfectionis fastigio, occasione infensioris inimici, non contentus illum diligere, eidem benefacere, & pro eodem orare; addit, gratias illi agendas fore pro iniuria: sic fatus serm. 1. in Psalm. 130. *Inuerso gratus officio.* Vbi gratos nos esse iubet pro inuerso officio, seu accepta iniuria. Quod insolens videtur; imò repugnans gratiarum actioni: Nam grati debemus esse beneficiis; iniuriis verò grati esse non possumus; quia iniuriæ beneficia non sunt, beneficia autem tantummodò sunt gratitudinis materia. Verùm enimverò vulgaris gratitudinis materia beneficium est; maleficium autem, diuinioris gratitudinis materies esto: vtpote, quæ occasio nobis est ascendendi ad fastigium virtutis, quæ diuinam perfectionem æmuletur, vel quod Diuina perfectio imitari videatur.

167. Cyrill. Homo fit æquè beneuolus in inimicos, ac in amicos. S. Cyrillus allegatus in catena, expendens illud Luc. 6. *Ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere*, sic ait: *Decet enim eum, qui pius est, obliuisci malorum, vt & ea, quibus charos amicos iuuamus, persequentibus conferamus.* O eminentiam Christianæ pietatis, quæ sic reformat naturam, vt hominem reddat æquè beneuolum in amicos, & in hostes! Intestina odia excitat iniuria, munificum amorem gignit amicitia multis beneficiis obligata; & tamen Christiana pietas impetum naturæ refutans, sic hominem reformat, vt cogat naturale odium vertere in amicitiam, & sæuas iras in blandam beneuolentiam, & eâdem prosequi beneuolentiâ iniuriæ malum, & beneuolentiæ bonum. Et quidem *quo magis proximum diligas, diligere iuberis inimicum, & extraneum: exaggeratio est debitæ bonitatis, exactio indebitæ.* Verba sunt Tertulliani 1. contra Marcionem, cap. 23.

Tertull.

168. Principum virtus est inimicis parcere. Cæterùm iniurias non persequi, in priuato homine laus est, in Principe necessitas, cui pro amplitudine potestatis abundantior exigitur pietatis vsura; & qui ob iniurias condonatas dignus est præclaræ laudis; ob vindictam, reus est probrosæ infamiæ. Negata est vindicta ei, in cuius arbitrio sita est licentia iuris; ne iure iniuriam vindicet contra Christianum ius. Beda ad illud Luc. 6. v. 28. *Benedicite maledicentibus vobis*, sic scribit, *Ferè cuncti contra hoc mandatum procedimus, & præsertim potentes, vel Principes, non solùm si passi fuerint contumelias; sed & si præstita non fuerit eis reuerentia, aduersarios reputantes quicumque eos minus reueriti sunt, quàm se reputauerint dignos. Est autem magna infamia Principum esse promptum ad vindictam.* Ergo Princeps vlciscens proprias iniurias, ex iudice fit reus; & ob vltionem deponitur à principatu, & imperialis vindictæ causam dicit, qui ob condonatam iniuriam, Principis meretur laudem. Opportunè Petrus Damian. serm. 44. *Potestati cedit in gloriam, iniurias vlcisci nolle, cùm possit.* Gloriosè detriumphat naturam, qui cùm possit impunè se vindicare, parcit inimico, hæc est laus nostræ religionis, & Christianissimi fastus; imò Deitatis decus.

Beda. Lucæ.

Damian.

169. *Dixit Dominus Domino meo; sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Psalm. 109. v. 1. Hæc verba Christo Domino dici, vulgò docent interpretes, quod eleganter in poster. Apolog. Dauid cap. 4. probat Ambrosius contra Arium, Sabellium, & Photinum. Et quidem Deus Pater ait Christo suo, quòd sedeat ad eius dexteram: sessio autem ad dexteram apud homines potiorem locum importat, quod aduertit Lorinus inibi contra Nebrissensem in Quinquagesf. cap. 29. Num priorem locum tribuit Pater Deus suo Diuino Verbo incarnato? Videamus quamdiu verbum potiatur tam illustri sede, *Donec ponam*, (inquit ad Christum Pater Deus) *inimicos tuos scabellum pedum tuorum*: id est, Sede ad dexteram meam, quæ potior sedes videtur apud homines, donec te supersedente ab vltione propria, ego te vindicem ab inimicis tuis, illos ponens sub scabello pedum tuorum. (Dicam clariùs) dum tu, ô fili, tametsi potes, non vindicas tuas iniurias, nec vlcisceris te de inimicis tuis, ego tibi concedo dexteram meam, quæ potior sedes habetur apud homines. Quia non te vindicas, potiêris loco illustriori, saltem communi existimatione hominum. (Scio voculam *Donec*, non esse exclusiuam futuri temporis: vnde Christus sempiternabit in Patris dextera) Tanta enim dignitas accrescit Christo omittenti vltionem inimicorum suorum, vt (si fieri posset,) sedem Patre Deo potiorem obtineret; at quia augustior sedes esse nequit, saltem in hominum existimatione augustiorem tunc obtinebit: *Sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Religiosè superbit homo, qui cùm possit, non vlciscitur proprias iniurias. Acutè Bernard. serm. 50. in Cantica, sic ad rem inquit: *De cætero nulli vel inimicissimo homini negari quantulumcumque affectum, charitas sanè in hac parte ambitiosa, permittit.* Audis charitatem, quæ inimicissimo parcit, dici ambitiosam? Valdè audet Bernardus, sed piè audet pro dilectione inimicorum, pro eo, qui cùm possit, non se vindicat. Porrò ambitio est appetitus honoris supra merita. Multum meretur dilectio inimicorum, sed multum assequitur: supra humanum fastigium se attollit, parùm hoc est piæ ambitioni tantæ charitatis; sedere affectat à dextris Dei Patris, donec ipsa iniuriarum oblita, alij faciendam vltionem permittit, nec se, cùm possit, vlciscitur; charitas sanè in hac parte piè ambitiosa est, sedere ad dexteram Dei præsumit, & in Christo obtinet, quod affectat. *Quid ergo adulantius, quàm iniurias non exequi?* Astutè ergo Nabuchodonosor, cùm concupisceret se vlcisci ob iniurias illatas eius legatis, vel à vocabulo vltionis abstinet, & hîc, vers. 12. *defensionem* appellat, ne vindictæ nomen eius dedecoret gloriam, quam vt adaugeat, quasi iniurias condonasset, se armat ad *defensionem*, vt enermis videatur ad vltionem, ne vel vindictæ vocabulo dehonestetur.

Psalm. Ambr. Lorin. Christus sedere dicitur à dextris, donec pater illum vlciscatur. Inimicorũ dilectio est Charitas piè ambitiosa. Bernard. Iudith.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Largior beneuolentia erga inimicos, blandimentum est Christianæ gloriæ, & Euangelij vigor.

170. Seneca epist. 51. NEmo difficulter ad naturam reducitur, *nisi qui ab illa defecit.* Etiam post belluinas iras, & pecuinos mores, adhuc homo es. Offensus & iratus; homo tamen. Ergo propter iniuriam, humanitas deponenda non est. Vix dediscitur virtus: quia virtus secundum naturam est; feritas virij, contra naturam. Esto pertinaciter humanus, qui non potes non esse homo. Odium & ardor vindictæ ab alieno tibi adueniunt, humanitas in te feliciter hæreat, ne desciscas in naturam ferinam, & inhumanam. Deponere iram oportet, ne videamur deposuisse naturam cum humanitate. Monstri adinstar est homo inhumanus, & ad sæuitias vindictæ ardens. Esto Christianè homo, qui Christianus homo es: neque enim Christianismus renunciauit humanitati; quin nobilior humanitas à Christianismo est. Porrò augustum quid est, vltionem non exequi: *nam* (verba sunt August. serm. 16. de verb. Dom.) *gloriosum est iniurias obliuisci.* Hinc Christianæ virtutis summates summopere contendebant, non modò vicem pro malis non rependere, iniustâ æqualitate; sed pro virili inimicis gloriosè benefacere, piâ ambitione tantæ gloriæ. Matthæi cap. 10. v. 14. Christus Deus Apostolos dimittit ad Euangelium prædicandum, potestate miraculorum illis abundè concessâ: mox mandat, vt iis qui perhumaniter illos exceperint, affatim benefaciant è miraculorum potestate ipsis concreditâ. Sin autem contumeliosè, & iniuriè vos reiecerint: *Excutite puluerem de pedibus vestris.* Quid est puluerem excutiendum de pedibus? Varia varij; quæ prudens omitto, vt citiùs dem singularem S. Hilarij interpretationem huic rei accommodatissimam. *Excutite puluerem, &c. Existenti enim in loco, cum loco videtur esse communio, Totum ergo quod est illius domus, excusso pulnere pedum relinquitur:* (diligenter excipe verba quæ subiicit) *nihilque sanitatis de insistentium Apostolorum vestigiis mutuetur.* Quasi dicat: Si herus cuiuspiam familiæ vos contumeliosè expulerit, & inhumanè tractauerit, hostili animo confestim excutite puluerem calceamentorum, hoc est, delete vestrorum pedum vestigia ingratæ, & inimicæ domui impressa. Vereor enim ne vel ipsa vestigia vestrum, vestrum inquam, qui in cælesti mea schola beneuolentissimam, etiam erga hostes, humanitatem didicistis, miraculosè sanitates faciant in domo vobis inimicâ & offensâ. *Nihil sanitatis de insistentium Apostolorum vestigiis mutuetur.* Si quidem vsque adeò propensos vos video ad benefaciendum inimicis, vt vel à vestigiis vestris miracula præcaueam, quibus exaggeretis Christianam beneficentiam in hostes. In hostili familia non maneat vestigium vestri, ne in domo inimica simul maneat promptuarium beneuolentiæ, miraculorum officina, & expromptæ salutis perenne remedium. Nec sic dilatetis miraculorum gloriosam munificentiam in hostes, vt dilatari nunc patiamini Euangelij gratiam.

August.

Præcauetur ne vestigia hominis offensi, miraculosè sint benefica erga inimicos.

Matth.

Hilar.

171. Matthæi 11. v. 7. Ioannes è vinculis mittit discipulos suos, vt interrogarent Iesum, an ipse esset Messias. Non adducar vt credam, Ioannem Baptistam ab vtero fidelem, dubitasse de Diuinitate Christi; At specie tenus addubitasse videtur, saltem turbæ adstantes Christo, id sibi seriò persuaserunt, vt notant vulgò interpretes eius loci. Et quidem animaduersione dignum est, quod tunc, scilicet cùm Ioannes dubitasse videtur, tunc inquam, *Cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne. Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?* &c. Nimirum quando Ioannes saltem apparenter videbatur in turbarum opinione deuenustasse Christum vel ipsâ dubitatione, tunc Christus leuitatis excusat Ioannem, & eius encomiastes fit: quod eleganter aduertit Chrysostomus homil. 38. in Matthæum, aiens: *Vide quia remouet à Ioanne leuitatem, de qua turba dubitabant dicens, arundinem vento agitatam.* Nempe cùm turbæ submurmurarent, Ioannem inconstantiæ accusantes, quia cùm olim illustre de Christo testimonium perhibuisset, nunc dubitasse videbatur; tunc Christus maximè excusat Ioannem, & eius eximias laudes præclariùs deprædicat. Scilicet quando Ioannes in Iordane, & non semel alibi, Christum mirificè commendauit, tunc mutus fuit Christus ad eius laudes; at cùm illum ex turbarum sententia, dubietate dehonestasse videtur, tunc vel maximè linguatus cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne illum supra humanum fastigium euehens, veris laudibus rependens apparentes iniurias, ad redundantiam Christianæ benignitatis, quæ eò largiùs efferatur in laudes, quò probrosiùs videtur lacessita contumeliis.

Christus tunc Ioannem laudat, cum Ioannes videtur dubitare de Christo.

Matth.

Chrys.

172. Matthæus c. 26. v. 69. refert, Petrum à Pontificis Ancilla interrogatum, vel affirmatum discipulum Christi; semel & iterum Magistrum abnegasse, magno Christi probro. Illustris ille Scripturarum interpres Rabanus Maurus expendens hunc Matthæi locum, ita fatur. *Quid sibi vult quòd prima Petrum prodit Ancilla, cum viri magis illum potuerint recognoscere? Nisi quòd ille sexus peccare in nece Domini videretur, vt eius Passione redimeretur.* Scilicet non tantùm sæui carnifices, & diri tortores viriliter, (etsi inhumaniter,) sæuiunt aduersus Christum in eius Passione; sed etiam fœmineus sexus suo modo etsi muliebriter, exaggerat Dominicæ Passionis ærumnas, vt ita etiã muliebris sexus Christi Passione redimatur. Quid ais Doctorum sapientissime? Num necesse fuit vt fœminarum sexus adiuuet ad Passionis acerbitatem, vt sic Passionis fructum ab illa mutuetur? Fortè Christi Passio non erat operatio Theandrica & Deiuirilis, quæ de se posset non tantùm vtrumque sexum, sed & infinita peccata, & mundos redimere? Imò fœmineum sexum iuuasse ad Passionem pro virili, (ad lædendum enim vel fœmina virilis est) potiùs nocere videtur ad fœminarum redemptionem, quia redemptorem offendit. Altè profectò meditatur Rabanus Christi munificentiam in hostes. Neque enim literatissimus vir negare potuit, fœminarum sexum, etsi non sæuiisset aduersus Christum in eius Passione, tamen non ideo fore exortem à tanta redemptione. Sed signatè intendit digitum ad rem præsentem. Quasi dicat; vsque adeò munificus est Christus Deus in hostes, & carnifices suos, vt eò cumulatiùs eos muneret gratiâ, quò inhumaniùs desæuiunt ad pœnam: non merito delicti, sed Redemptoris beneficentiâ. Vnde ne fœminæus sexus exors sit huius vberrimæ largitatis, permittitur delinquere in Passione Redemptoris, vt vberiùs cumuletur gratiâ redemptionis: sit mihi in Passione iniuriosior, vt ego sim illi in redemptione gratiosior: quasi malitia sæuientium in Christum esset illi fomes ad gratiam, & incentiuum copiosiùs miserendi. Ergo fœminæus *sexus peccare in nece Domini videtur, vt eius Passione redimeretur.* Quid exaggeratius?

Matth.

Raban. Vtilior esse Passio Christi tortoribus?

173. Regius vates Psal. 40. induens personam Christi, agit

agit præsagâ mente de sæuitia carnificum in Passione, & de perfida Iudæ proditione, aiens v.8. *Aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi. Etenim homo pacis meæ magnificauit super me supplantationem.* Verùm cùm Christus se præuidisset exagitatum vsque ad mortem, & in sepulcro cadauerascêtem, sic orat Patrem Deum: *Tu autem Domine miserere mei; & resuscita me, & retribuã eis.* Quam ob causam Christus magnæ misericordiæ nomine resurrectionem suam postulat? *vt retribuam eis*, inquit, id est, persecutoribus vicem reddam: nempe vt sæui tortores pœnas luant tanti flagitij in me commissi. Ita vulgò interpretes: quibus assentiebam, quovsque publicè exponens Dauidicos psalmos; cùm arduum mihi videretur Christum, qui pacatissimus fuit in hostes, & beneuolentiam erga eosdem maximè commendasset discipulis, sic hiare ad vltionem; nouam & luculentam commentationem ex Didymo tradidi. Sic fatur Didymus apud Barbarum Achilciensem in catena: *Resuscita me, vt retribuam eis retributionem, quæ illis ornamento, & vtilitati futura sit.* Commentatio planè luculenta, & arguto Didymi ingenio digna. Quasi dicat Christus: ô Pater, etsi plures suppetant causæ, eæque potentissimæ, vt à te impetrem resurrectionem præcocem mei corporis. Nam à me resuscitato rei Christianæ œconomia digerenda est, & Euangelij veritas roboranda superest. Dein, dedecet, vt Dei corpus à delicto immune, deitate delibutum scateat horrore vermium, & pædore corruptionis. Nihil horum nunc adduco, vt à te impetrem mei corporis resurrectionem; quam maximè expeto, vt copiosiùs benefaciam inimicis meis. *Resuscita me, & retribuam eis: Retributionem, quæ illis ornamento, & vtilitati futura sit.* Scilicet ipsi me persecuti sunt non tantùm mente & consiliis, sed etiam toto corporis adnixu; parum ergo erit, vt meo corpore in sepulcro iacente & emortuo; animo solummodò & mente illis benefaciam. Resuscita me, vt animo pariter ac corpore illis benefaciam. Totus ego offensus sum, non satis erit, nisi totus ego illis rependam beneficentiam gratiæ pro offensionis malitia. Ne corpus meum sit exors ab hac gloria. Neque enim corpus tam experit gratiam resurrectionis, vt eius præniteat dotibus, quàm vt piâ benefaciendi ambitione illustretur augustâ gloriâ largioris munificentiæ in hostes. *Resuscita me, & retribuam eis.*

Psalm.

Christus expetit resurrectionem suã, vt etiã corpore benefaciat suis inimicis.

Didym. Barbar. Achil.

174. Priscus ille Iosephus Patriarcharum nitor, & hostilis beneuolentiæ gloria, ideali charitate exemplar sui, præmaturè Christianus perfectione amandi inimicos; dum in dito carcere diu detineretur innoxius, Geneseos 40. v. 15. precatur pincernarum Principem de se benè meritum ob somnij faustam interpretationem, vt suggerat Pharaoni liberationem ab ærumnoso carcere: *Quia furto sublatus sum de terra Hebræorum, & hic innocens in lacum missus sum.* Hæc verba sic expendit Basilius Seleu. Orat. 8. *Quæ lingua pro dignitate eam laudet orationem, qui verborum quoque humanitate cum inimicis vsus est? Non inuidentiæ recordatus, non fraternam incusans crudelitatem, non venditionem recensens, non mortem meditatam exponens, non mulieris immoderatum amorem, non suam temperantiam, non illius importunitatem.* Miraculi ad instar est pacatè commemorare implacata odia aduersùs se exhibita, quibus immeritò anxiè nimis affligebatur. Porro ipsa iniuriæ commemoratio, incentiuum solet esse vindictæ, & fomes furoris: saltem muliebriter furit dictis, qui nequit factis: Placidè enim de iniuria loqui, dissimulando offendentis malitiam, præcox

Genes. Basil. Seleu.

Charitas erga inimicos, dicitur Euangelij conseruatio.

Euangelij adulatio est. Audiendus est idem Seleucus Præsul in eadem Oratione de eodem Iosepho à fratribus benè vincto, & malè captiuo, sic inquiens: Iosephus *inuidiam, venditionem, belluinamque immanitatem, humanitatis obsequiis vlciscitur, terriculamentis ludicris vtitur, minas quasi in scena consequitur, iras histrionicè repræsentat.* Et post pauca, subdit verba perelegantur excogitata: *Vidisti diuinis præceptionibus inhærentem, osores amantem, noui Testamenti Conseruationem enunciantem?* Expende hæc postrema verba animaduersione dignissima. Nimirùm Iosephus præmaturè obedit Euangelicis præceptionibus, quarum præcoqua obedientia non tantùm adulatio est Euangelij, sed etiam conseruatio, *Noui testamenti conseruationem.* Profundè quidem: Quasi ille, qui osores amat, & ab amore benefacit; conseruet, & suffulciat Euangelium: scilicet qui inimicos diligit fulcrum est Euangelij, & Euangelicæ perfectionis columna & firmamentum, Quasi tota Euangelicæ perfectionis moles nutet ruitura, nisi fulciatur hostilis beneuolentiæ fulcris. Nam redundantia fraternæ charitatis in hostes argumentum est diuinæ veritatis, fulcimentum disciplinæ Christianæ, & viuida Euangelij conseruatio: inconcussa enim manet fides nostra, si non labefactetur machinis hostilitatis. Esto benè pius in hostes, vt non sis malè impius in Euangeliũ.

Seleu.

Scilicet virtutis proceres blandam in aduersarios charitatem didicerunt à Christo, Christus à Deo Patre, in quo augustior eminet beneuolentia in hostes, vt in exemplari archetypo sanctitatis. 175.
Matthæi 5. v. 44. *Diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos, &c. vt sitis Filij Patris vestri, qui in cælis est.* Valdè sudat interpretum industria, vt vitet tautologiam, seu nugacem rei eiusdem repetitionem. Quo enim pacto fideles, amore erga inimicos efficere poterunt, vt sint Filij cælestis Patris? Nam si Deus pater noster est, frustrà laboramus, quò hostilitatis deposito animo efficiamur Filij eius, qui iam erat noster Pater. Nisi fortè possit homo conari, vt fit Filius sui patris: sic enim esset aliquando Pater absque Filio, quod mõstrum esset in philosophia. Scio S. Chrysologum serm. 2. cùm emedullaret verba illa filij Prodigi, Lucæ 15. v. 18. *Surgam, & ibo ad patrem meum*, quem diu luxuriando offenderat, ita fatum: *Ego perdidi quod erat filij; ille quod patris est non amisit.* Scilicet hoc naturale miraculum diuinæ beneuolentiæ est, vt etsi homo Deo offensus, & inimicus, amiserit illustrem diuinæ filiationis titulum; non propterea Deus amiserit blandum patris nomen. Vnde Deus erga homines sibi infensos & inimicos erit planè pater, rametsi inimici homines ob delictorum offensam amiserint nomen filij. Profectò videor mihi rem tetigisse. Nempè nomen patris thesaurus pietatis, & promptuarium beneuolentiæ est. Vnde vt Deus ostentet mortalibus cumulatiorem beneuolentiam in homines propter crimina inuisos & inimicos, publicat se esse patrem, quamuis ipsi non sint filij, quò clarius intimet blandiorem beneuolentiam, & largiorem munificentiam in filios alienos, id est, non filios; sed aduersarios & inimicos. Siquidem nomen patris piè pertinacem amorem sonat, & munificentiæ officinam: hanc ergo Deus largissimè expromit in hostes, ac si verè essent filij: cùm hostes habeat filiorum loco. Ecce quomodo potest quiuis satagere, vt ex Dei inimico fiat filius Dei, iam olim patris: nam etsi homo perdiderit, quæ erant filij, Deus non amisit quæ erant patris, ad ostentationem diuinioris beneuolentiæ erga inimicos, quod est augustæ sanctitatis elogium.

Matth.

Deus pater dicitur etiã non filiorũ.

Lucæ. Chrysol.

§. XXXV.

§. XXXV.

Aduersarium, quò magis inimicum, eò magis diligere, eique benefacere, Christianæ pietatis est meta.

176. BOnus vir non prouocat inimicitias, sed neque timet. Secum viuit, & se contentus, omnia quæ foris aguntur, quasi aliena reputat. Sic virtuti viuit, sic gloriæ æternùm superuiuet. Fateor si quis inulta patitur, inertem se esse audit; at si vlciscitur, insolentem videri necesse est. Malo operosam patiendi inertiam, quàm insolentiam vindictæ. Operosam inertiam appello silentium neglectæ iniuriæ: nam ad inertem dissimulationem iniuriæ, virtutum concurrat tota cohors, & negotiosa & operosa virtutis industria, necesse est. Hæc otiatio iners, negotium est sanctitatis, & pietatis meta. Huic insidiatur natura, vltrò festinans malum malo arcere; sed huic adulatur diuinior gratia, viuens ad gloriam æternitatis. Quid enim tam generosum in gratia, quam gratiâ rependere iniurias, & malitiam remetiri bonitate? Præcurrit humanis votis inimicorum amor, & se extendit quò humana vota pertingere non possunt, nisi supernaturaliori auxilio generosè eleuata ad augusta virtutis facinora.

Plinius lib. 3. epist.

177. Dauid Regum Optimus, bonitate indolis, & gratiæ moribus constructus, sed tamen homo; multa passus est à filij Absalom insolentiâ; qui iuuenili ardore, regiâ nobilitate, superbâ opulentiâ, & Regis conniuentiâ insolescens, & fratrem Amnonem infidè trucidauit: & mox in patrem Dauidem perfidè rebellat, occupat vi Ierusalem, expugnat Regiam, palàm constuprat patris concubinas, ipsumque patrem cogit in turpem fugam, & ambitione præmaturè regnandi, insidiatur vitæ Dauidis. O temerarium & impium filium, planè natum ad iniuriam, & ruinam optimi parentis! Tandem 2. Reg. 18. v. 5. cùm Absalom pugnaci & numerosâ manu armatus, opprimere patrem Dauidem maturaret, occurrit obuiam pro Dauide validus exercitus, duce Ioab, Cui, & reliquis militibus exeuntibus per vrbis portam ad prælium, sic seriò mandat rex Dauid: *Seruate mihi puerum Absalom.* Nimirùm Dauid versabatur in certo periculo amittendi regnum, & simul vitam, (quæ meta est felicitatis humanæ) & Absalonem iuratum hostem, qui tantum nefas impiè moliebatur, seruandum anxiè mandat. Proficiscitur Dauidis exercitus ad perdendum Absalonem perfidæ rebellionis auctorem, & piè iubet, vt illum seruet? Fortè auxilium Absaloni mittit, dum mittit exercitum pro se, & contra illum: ô eximiam in hostem infensissimum beneuolentiam! *Seruate mihi*, inquit, *puerum Absalom.* Emedullare oportet verba ad propalandam eximiam Dauidis charitatem erga Absalonem hostili animo nimis inimicū. Quid est *seruate mihi puerum Absalom?* Septuaginta interpretes legunt, *Parcite.* Quasi dicat, Parcite vos, quos non læsit, siquidem ego parco: ne geratis hostilem animum aduersus non vestrum, sed meum hostem: estote sic benè affecti erga proximum, vt ego erga infestissimum hostem, qui me exoptat regno pellere, & orbare vitâ, quâ sua constat. Hebraïcè, *Leniter mihi in puerum Absalom:* Id est (ait Vatablus) *in meam gratiam. Quasi dicat: leniter meâ causâ incurrite in illum: nolite sæuire in illum, sed parcite illi.* Nempè mihi blanditur, qui leniter agit cum meo aduersario; mihi imputo exhibitam largiorem munificentiam erga illum. At viuaciùs rem expressit vulgatus interpres: *Seruate*, inquit, *mihi puerum Absalon.* Nam vt aduertit S. Hieronymus in cap. 3. Isaiæ, & cap. 10. Ecclesiastæ; Pueri nomine significatur, homo insipiens, & malignus, quin & Diabolus ipse. Ait itaque Dauid; Absalom stultè, & malignè agit contra me, Diabolus est mihi ab hostili & pertinaci animo, quo aduersus me deseuit: *Seruate* ergo *mihi* stultè malignum, & malignè Diabolum Absalonem; *mihi* inquam, *seruate*; quia cùm totus mihi diabolicè malignus sit, totum mihi seruandum expeto, totum mihi exambio. Diu totus viuat mihi, qui totis viribus vitæ meæ insidiatur, & mihi malignus est, mihi Diabolus est. *Seruate mihi puerum Absalom.* Mihi diu viuat, quia meâ morte præsumit feliciter viuere. Sic est affectus erga inimicos Dauid, præmaturè Christianus.

2. Reg. Dauid pius est erga Absalonē dæmonem.

Septuag.

Hebr. Vatab.

Hieron.

178. Theodoricus Rex magnus, vt erat regiis virtutibus inclytus, (vtinam fide non degener,) sic generosus fuit regali munificentiâ in hostes aduersus se pugnacissimos. Cassiodorus lib. 1. variarum epist. 16. recenset, Venantium nuper inimicissimum, summis honoribus à Rege sublimatum, quia hostilem animum aduersus se gessit: (hoc testabat expendendum in verbis Theodorici: *Vnde*, ait, *sic factum est, vt ei libenter daremus præmium, qui nostrum fideliter iuuit inimicum: quia casu patrocinante contrario, tantò nobis reddebatur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus.* Recognosce generosum Theodorici animum erga hostes, cui tantò erat acceptus inimicus, quantò illi fuerat aduersatus: quasi iniuria ab inimico accepta, ius sit ad extorquendam beneuolentiam: Quæ est redundantia pietatis Christianæ.

Qui iuuit inimicum augetur honoribus à Theodorico. Cassiod.

Lucæ 16. v. 24. totis gehennæ tormentis excruciatur in inferno diues ille Epulo, aduersus Lazarum durus & inhumanus. E gehennæ caligine suspicit splendidas Lazari glorias: & ita alloquitur Abrahamum, qui glorioso sinu fouebat nuper ærumnosum mendicum: *Et ipse clamans dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma*: ô stolidissime hominum, cur Lazarum ad tui miserendum expetis, in quem durus & inhumanus dudùm fuisti? Num vnus tantùm Lazarus erat in cœlesti Abrahæ sinu: quemcumque selige: tantùm non elige Lazarum, quem offendisti. Et benè elegisti. Attende diligens ad Caietani expensionem in commentario huius loci: *Petit Lazarum mitti ad sui refrigerationem, cui meminit se tam inhumanum fuisse.* Non ex impedito intellectu; sed ex magna virtutis & gloriæ (etsi serâ) æstimatione, hæc verba protulit, hic diues damnatus. Videlicet censet hominem virtute illustrem, & Deo plenum, dum magis sit offensus, fore aptiorem ad præstandam vberiorem gratiam inimico. Fortè hic diues vidit in sinu Abrahæ plures beatos, quos aut nunquam nouerat, aut quibus sæpè benefecerat: at quasi magnum quid exposcit ab Abrahamo, vt mittat Lazarum sibi offensum: *Pater Abraham*, inquit, *miserere mei, & mitte Lazarum, &c.* Quia ab homine virtutibus insigni, munificentiorem sperat gratiam, quò vberiùs illum offenderat: *Tantoque nobis reddetur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus*, aiebat de se regalis Theodorici regis munificentia. Nec minorem clementiam verè sibi sperat à cœlite Lazaro damnatus diues, quàm de se iactat generositas Theodorici. Plus speratur ab eo, qui plus læditur: ô exaggerationem virtutis Christianæ,

Lucæ. Diues epulo à Lazaro, quem offenderat, refrigerari mauult.

Caiet.

næ, quæ sic exuberat etiam in hostes! Planè opera præcurrunt votis charitatis: nam quò hominum vota vix attingunt, pertingunt amoris opera, vt iam ostendo.

17. Matth. Deus, quò magis offensus, eò solet esse beneficentior.

Matthæi 21. v. 34. inducitur homo paterfamilias, (id est, Deus sub personâ, & munere hominis) qui plantauit electam vineam; sepe obuallauit; & apothecâ, & torculari ornauit, locauitque agricolis. *Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissimè autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres, venite occidamus eum*, &c. Aduertis hîc qualiter per singulos offensæ gradus, crescat & pietas huius patrisfamilias? tantòque magis redditur agricolis acceptus, quantò agricolæ cognosci poterant iniuriosi. Quod egregiè notauit auctor operis imperfecti sic fatus homilia 40. in Matthæum. Impers. *Ecce quamuis amicus alicuius fuerit homo, si semel ab illo fuerit passus iniuriam, quantumcunque frangitur eius affectus: si iterum passus fuerit, iterum magis minuitur: & si iterum, amplius non minuitur amicitia eius, certè tamen non additur. Dei autem misericordia, quantò magis à Iudæis offendebatur, tantò amplius addebatur in eis.* Quid luculentius? quasi iniuria sit Deo occasio, & homini pio incentiuum ad benefaciendum: vt quò crescit offensæ acerbitas, eò magis amplificetur offensi pietas, & offendentis insolentia extorqueat beneficentiæ incrementum: quasi iniuria sit aliquis arcanus misericordiæ fomes.

180. Nec iniecta religio Dauidem vltorem fecit.

1. Regum 24. v. 5. Rex Saul inuidiæ furore, cauillorum arte, & regni potentiâ persequitur immeritum Dauidem, multis, ipsisque maximis beneficiis de se benè meritum. Fugit Dauid sæuas Saülis iras, & per auia deserti, & inuias montis Engaddi crepidines, fermè humanis vestigiis inaccessas, diu palabundus vagatur. Nec ibi tutus à irato hoste. Saul enim stipatus electâ & pugnacissimâ manu montem scandere intentat. In montis ascensu spelunca offertur, in quam intrat Saul, vt aluum purget. In speluncæ abditiori recessu latebat Dauid cum suis. Euge, aiunt Dauidis satellites, adest tibi, ô 1. Reg. Dauid, opportunissima occasio, irruamus in Saülem & ita liberabis animam tuam, & tuorum, sospitabis nos, & immeritas vlcisceris iniurias. *Et dixerunt serui Dauid ad eum: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis.* Verùm Dauid non modò abstinuit à nece Saülis, sed *confregit viros suos sermonibus, & non permisit eos, vt consurgerent in Saul.* Profectò totum hoc caput mirissimum est ad mitigandos immites inimicorum animos; at ex præfatis verbis id maximè elucet in Dauide, viro pientissimo: nam quò religiosior erat erga Deum, eò difficiliùs fuit parcere Saüli. Aduerte ad verba, quæ serui ipsius Dauid suggerunt, vt illum ad cædem inimici Saulis inflāment: *Ecce dies de qua locutus est Deus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum.* Basil. Seleu. Ad quæ sic fatur sententiosè Basilius Seleu. orat. 16. *Neque verò Dei commemoratio Prophetam ad cædem faciendam excitauit.* Nempe id vnum poterat extimulare Dauidem inimicorum amicissimum, vt irrueret in Saülem infensum; si religio foret, & Dei declarata voluntas, vt illum trucidaret. Vnde cùm eius serui probè scirent quàm erat obsequentissimus Dei iussis, religionem iniiciunt vindictæ, quasi à Deo imperatæ: *Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum.* Ecce tibi in corde Dauidis pulchra virtutis pugna: pietas certat cum religione. Religio erat obsequi diuinæ voluntati, Dauidi intimatæ, spiritu (vt videbatur) prophetico: Pietas exigebat, vt infensissimo parceret inimico. Quid faciat Dauid, qui obsequentissimus Deo est, & piissimus erga inimicos? Si non se vindicat, videtur delinquere in Deum, si iniurias vlciscitur, videbitur sæuire in hostem, nec condonare iniuriam. Quid eliget & mitissimus, & religiosissimus vir? o exaggerationem charitatis erga inimicos! Mauult Dauid videri minùs religiosus in Deum, quàm esse minùs pius in hostes: *Neque verò Dei commemoratio Prophetam ad cædem faciendam excitauit.* Cedat tantisper religio erga Deum pietati in hostes offensissimos. Sic enim erat affectus ad beneuolentiam erga inimicos, vt sibi persuadere non potuerit, ferè expressam prophetiam sibi vltionem intimare. Vtcunque prophetiam interpretatur, vt parcat hosti, bonus semper interpres eximiæ charitatis erga inimicos: o generosam pietatis hyperbolen, quæ opere præcurrit Euangelio. Imò Dauid præpropere fuit Euangelicæ disciplinæ typus, & meta amoris erga inimicos. Hic §. accommodatione nō eget, est enim appendix præcedentium.

§. XXXVI.

Homo qui ab astutia est multiplex, ferè homo integer non est.

HOmo verè vnus cùm sit, multiplex reuerà est: 181.
varius pro occasione, versipellis pro negotiatione, peritus frustrandæ veritatis, peritior fucandæ falsitatis specie veri: nihil in illo sincerum, nihil ferè non adulteratum vel à natura, vel ab arte. Nunquam est ipse, semper est alius, tametsi nunquàm est magis ipse, quàm cùm est alius. Sibi impar est, sibique non similis; etsi nunquàm magis similis sit sibi, quàm cùm est dissimilis. Vicibus tempestatus videtur, & mutationibus concretus. Vnde multiplex est, & alius ipse; atque inde quanquam homo sensibus patet, inintelligibilis est, & incomprehensibilis. Quærit S. Zeno Veron. de Genesi Zeno. Homo dicitur imago Dei, quia incomprehēsibilis est. Genes. 1. v. 26.
serm. 4. quam ob causam, homo dicatur factus ad imaginem, & similitudinem Dei? plures rationes adduxi explicans Hexaëmeron, & fortè quam subiicio, eruditus præferet. *Videamus*, inquit, *quid sit quod Deus ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram? Et, fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem, & similitudinem Dei. Et in alio loco dicit: Ego sum qui sum, & non demutor. Cùm hoc ita sit, homo quemadmodum Dei imaginem portat? cuius vultus omni conuersioni subiectus momentis omnibus immutatur, labore, ætate, languore, gaudio, tristitudine: nunc macie deformis, nunc enormis pinguedine; vsque adeò incertus, vt idem in duobus per orbem totum non possit inueniri terrarum. Igitur in Deum cùm hæc non incidant, Dei imaginem non habemus? Absit. Habemus planè: & quidem manifesta ex eo ipso, quòd non est portantibus nota. Incomprehensibilis enim Dei imago inuisibilis sit, necesse est.* Multa verba, sed nullum omittendum: eleganter exprimit Zeno, in quo sita sit imago Dei in homine. Nimirum cùm homo tam varius sit, pro occasionum, & ætatum, & temporum vicissitudine; cùm tam *incertus* sit, pro ingenij sui versutia, & adnatâ duplicitate, ipse planè incomprehensibilis,

ſibilis, incomprehenſibilem Dei naturam (etſi peruerſe) repræſentat. Nempe Deus à perfectione diuinâ incomprehenſibilis eſt; homo ab imperfectione humanâ vix comprehendi poteſt. Ecce vtrumque incomprehenſibilem, etſi diuerſiſſimè. Porrò quis hominem penetret, tot varietatibus alium, tot mutationibus diuerſum, tot cauillis incertum? Quæ ergo imago ſimilior incomprehenſibili Deo potuit effingi, quàm homo tam crebrò alius à ſe, ſibi diſſimilis, cæteris diuerſus, incertus cunctis, omnibus incomprehenſibilis?

182. Cæterùm Deus caliginibus tegebat loca in quibus olim hominibus apparuit: ſic montem Sinaï nebulâ obſcurauit; & templum Salomonis caligine obtenebrauit, vt Diuinitas tenebris occultaretur: ope enim tenebrarum abſconditur Deus, *Qui poſuit tenebras latibulum ſuum.* Pſalm. 17. v. 12. At hominis cor vſque adeò occultum eſt, vt vel tenebræ ipſæ occultentur in eius præcordiis. Iob c. 19. verſ. 26. *Omnes tenebræ, abſconditæ ſunt in occultis eius. Eius:* id eſt, hominis nequam, & verſuti. Qui latere cupit, tenebras quærit; nullum enim eſt occultius latibulum, quàm tenebræ, quarum ope, & beneficio latibulum eſt. Verùm ſi tenebræ ipſæ latere cuperent, ſecretius & occultius ſeipſis latibulum quærerent: nimirùm receſſus humani cordis, quod tenebrarum latibulum eſſet: *Omnes tenebræ abſconditæ ſunt in occultis eius.* Nam quis peruestiget humani pectoris Mæandros, & ininueſtigabiles aſtutiæ ambages? Ridet ore, & corde furit: blanditur vultu, & pectore ſæuas alit iras. Non eſt ipſe, ſed alius ſemper, varius, & incertus: mentitur ſe, vt vel ipſâ veritate fallat. Et qui incomprehenſibilis eſt, peruerſè ſimilis eſt Deo, & vnus cùm ſit, multiplex eſt: non benè imitans incomprehenſibilem Dei naturam.

Pſalm. *Iob.* *Cor hominis eſt tenebrarum latibulum.*

183. Enimverò in primis vnus homo, homo vnus eſt: nugatoria videtur repetitio, quaſi omninò replicet idem quod dictum fuerat: Et tamen vt non vulgare Elcannæ elogium dicitur, 1. Reg. cap. 1. v. 1. *Fuit vir vnus de Ramathaim, &c.* Quaſi magna laus ſit vnius hominis, quod ſit vnus homo, & non multiplex. Accinit Alexand. Clem. 4. Strom. *Myſticè apud nos quoque dictum eſt illud Pythagoraum: oportet quoque hominem fieri vnum.* Nam vt egregiè Tertullianus lib. de Anim. cap. 9. de homine aſtuto ait: *Hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter vnus.* Id eſt, vnus homo ob malitiam, eſt vnus interior, alius exterior, ecce vnus homo ſunt duo homines. Addit, *Dupliciter vnus.* Quaſi dicat: ſi quando accidat vt hic duplex homo, vnus appareat, & ſui ſimilis; attentiùs cauenda duplicitas eſt; nam *dupliciter vnus eſt:* Simulat ſe vnum, & ſimplicem, vt certiùs & ſecuriùs fallat; ſed reuerà, *dupliciter vnus eſt.* Aſtutior verſutia ſimulat ſimplicitatem, & vnitatem ſui; at hæc vnitas hominem, & eius malitiam multiplicat: *nam eſt dupliciter vnus*, non ſimpliciter, & candidè.

1. Reg. *Clem. Homo aſtutus, eſt dupliciter vnus. Tertull.*

184. Imò, quod mirère magis, à peruerſitate malitiæ; etſi duplex ſit, dimidiatus homo eſt. Iob. 1. verſ. 1. *Vir erat in terra Hus nomine Iob, & erat vir ille ſimplex.* Ex Hebraïca origine quidam ſcribunt, *Erat vir ille integer.* Itaque vir *ſimplex*, idem eſt, ac integer, quaſi vir duplex, ſeu verſutus homo integer non ſit, ſed defectiuus, & dimidiatus. Porrò ænigmati ſimile eſt, quòd homo ſimplex, integer homo ſit; & homo duplex aut multiplex, integer non ſit: ac ſi additio rei, rem ipſam minuat, & ablatio ſubſtantiæ, ſubſtantiam augeat: & à ſimplicitate ſit homo integer, & complete homo, & à multiplicitate ſit mutilus, & dimidiatus. Verùm homo vnus, & multiplex, integer homo non eſt; quia non ſatis homo eſt, ſed quid monſtro ſimile, & poëtica vel dialectica Chimæra. Deficit enim à ſubſtantia hominis, & deſciſcit à rationali natura, qui vafritie, & mendaci verſutiâ ſe malitioſè multiplicat; & ab incremento decreſcit: à multiplicatione dimidiatur.

Iob. *Pineda. Homo aſtutus & multiplex, homo integer non eſt.*

Vnde duplicitas, & verſutia eſt contumelia naturæ, & dedecus humanitatis. Fuge eiuſmodi monſtra naturæ probroſa, hominibus infenſa, Deo contumelioſa. Nam in dedecus redundat creatoris, tam enormem creaturam (etſi vitio ſuo degenerem) effinxiſſe. Sic interpretor locum Iobi, cap. 15. v. 5. vbi ita ſcribitur, *Docuit iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium.* Mariana ſic vertit poſterius hemiſtichium: *Et eligis linguam aſtutorum.* Tanquam ſi idem ſit, *lingua aſtutorum*, & *lingua blaſphemantium.* Aſtutiáne, & duplicitas, blaſphemia dicitur? Quid commune habet duplicitas cum blaſphemia? Porrò aſtutia & duplicitas, adulterata verba ſunt, mentitus vultus, infida opera, & cor aliud. Blaſphemia verò eſt temerarium verbum aduerſus diuinitatem; aut fortè, Opera, verborum vice, Deo contumelioſa. Ergo aſtutia non eſt blaſphemia. Eſt, eſt planè. Nam vt rectè ait Baſilius Seleu. Orat. 2. *Operum peruerſitate in Deum contumelioſi ſumus.* Tantæ malitiæ *peruerſitas* contumelia eſt Dei. Monſtrum eſt, *vnum* eſſe, & ſimul non *integrum*, & multiplex; & contumelia eſt factoris, & blaſphemia in Deum, eiuſmodi monſtrum. Ergo homo duplex, ſeu aſtutus, blaſphemus, & ſacrilegus nuncupatur. O quàm aſtutus & multiplex eſt Nabuchodonoſor! In hoc v. 12. intentat bellum, vt *defenderet ſe.* Et cap. 2. v. 3. *Vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio.* Et cap. 3. v. 13. *vt ipſe ſolus diceretur Deus.* Et ſanè homo integer non eſt, qui tam multiplex eſt: quia præ ſuperba ſtoliditate deficit Nabuchodonoſori rationalis vigor, de quo legi poteſt Herodotus lib. 7. nec ſatis homo eſt qui ſacrilegè præſumit eſſe Deus, vt ait Tertullianus in Apolog. Vnde præ aſtutia Nabuchodonoſor multiplex homo eſt, & homo integer non eſt: ſacrilegus, & blaſphemus in Deum eſt, qui diuinos honores vſurpare præſumit, cùm ſtolidiſſimus ſit, & propè deſciſcens à ratione hominibus agnatâ.

185. *Lingua aſtuta dicitur blaſphemare.* *Iob.* *Marian.* *Baſil. Seleu.* *Iudith.* *Herodot.* *Tertull.*

§. XXXVII.

Summa Sapientia eſt, aliquando per affectatam inſipientiam Sapienter ſtulteſcere.

Sapiens non eſt, qui ſuam ſapientiam venditat; & ambitioſus ſapientiæ alumnus eſt, qui nunquam inſcitiam ſimulat, aut ſcientiam diſſimulat. Diſertiſſimus quiſque, non ſemel ſapienter deſipit, & ſagaciori politia ſe ſcire diſſimulat pro negotij occaſione; ſapienter tunc ignorare videtur, quod tunc palàm ſapere ignorantia foret. Nam etſi ſapiens conſcius omnium ſit, tamen non ſemper expedit ſe conſcium oſtentare. O quàm buccinabant ſuam ſapientiam amici illi Iob! ſubtiliſſimis diſcurſibus argutabantur; nullamque omittebant opportunitatem, in qua ſuam non oſtentarent ſapientiam. Et tamen Iob non minùs ciuilis, quàm patiens, cap. 30. v. 8. illos appellat *filios ſtultorum*, id eſt, valdè ſtultos. Num cùm amici ſapientiores apparent, tunc magis ſtulteſcunt? Audiamus eundem Iobum de ſe ipſo loquentem in hoc 186.

Diſertus ſe ſcire diſſimulat. *Iob.*

dum, dum eum in prælio vincens, regno priuauit, nec ad mortem fortaſſis compulit, ſed ad vitam priuatam: quæ grauior morte pœna eſt, regnare aſſueto.

§. XXVI.

Commentarius Literæ.

Verſ.7. *Tunc exaltatum eſt regnum Nabuchodonoſor, & cor eius eleuatum eſt: & miſit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, & Damaſco, & Libano.*

Verſ.8. *Et ad gentes, quæ ſunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Eſdrelon.*

Verſ.9. *Et ad omnes, qui erant in Samaria, & trans flumen Iordanem, vſque ad Ieruſalem, & ad omnem terram Ieſſe, quouſque perueniatur ad terminos Æthiopiæ.*

Verſ.10. *Ad hos omnes miſit nuntios Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum.*

Verſ.11. *Qui omnes vno animo contradixerunt, & remiſerunt eos vacuos, & ſine honore abiecerunt.*

Vers. 7. 139. TVNC *exaltatum eſt regnum, &c.* Humanum cor ſuccumbit felicitatibus, nec par eſt ferre tantæ victoriæ proſperitatem; elatione ſuperbit Nabuchodonoſor applaudente iam ſibi & Fortunâ, & adulatorum grege. Vix poſſunt mortales magnam felicitatem concoquere. Elegantet hunc verſiculũ explicat Steph. Valenti.lib.1.de Bello ſacro ad cap.1.Thren. *Proſperitate inſoleſcens*, ait Philo lib. de Cherub. Et quidem accretione Medici regni, *regnum Nabuchodonoſoris exaltatum eſt*, & amplum valdè effectum. *Tunc miſit ad omnes, qui habitabant in Cilicia.* Situ notiſſima prouincia Cilicia eſt. *Et Damaſco*, quod caput erat Syriæ, & regia ſedes. *Et Libano:* ſat nota regio à ſyluis cedrorum feracibus. Hic mons celebris eſt in Arabiâ ad Orientem terræ promiſſionis, vltra Iordanem, qui ibi vocatur Galaad: teſte Ierem.22.v.6. Inde procurrens ad Aquilonem, vocatur Hermon ab inhoſpitalitate ficto vocabulo. Hunc montem à mediterraneo mari ad Arabiam vſque protendi affirmat Strabo. Plura qui volet de hoc monte legat Guebaram in c. 2. Abacuc n.317. qui ibi explicat hunc verſiculum.

(Felicitas inſoleſcit. Stephan. Valent. Philo. Libanus, mons. Ierem. Strabo. Guebara.)

Vers. 8. *Carmelo*, Eliæ ſeceſſu in primis nobili. Et *Cedar*, Cedar filius fuit Iſmaëlis natu ſecundus, Geneſ.25. v.13. Nunc Cedar Arabia eſt, vt docet S.Hieronymus in Ezech.27. ſic nominata à nigredine: nam *Kadar*, nigreſcere ſonat Hebraicè. *Inhabitantes Galilæam*, Vtramque ſcilicet ſuperiorem, & inferiorem, vbi campus Eſdrelon latè iacet: de quo campo lege Brocardum, & Ioſephum lib.14.antiquit.c.7.& alibi ſæpè.

(Geneſ. Hieron. Brocard. Ioſeph.)

Vers. 9. 140. *In Samaria.* Etſi vrbs Samaria, quæ Regum Iſraël metropolis fuit, parêret Nabuchodonoſori; tamen Samaria nomen eſt prouinciæ. Et ſatis eſt veroſimile, immò certum, plures Iſraëlitas ex captiuitate profugos, non parua neque ignobilia oppida, in Samaria poſſidere, quod aduertit Lyranus. *Terram Ieſſe.* Terræ Ieſſe nomine non intelligo Bethleemiticam regionem, à Ieſſe Dauidis patre nominatam, neque tunc adeò nobilis erat prouincia, quæ proprio nuncuparetur nomine: ſed terram Ieſſe, id eſt, extremam Arabiæ partem, quæ Ægypto confinis eſt, immò & Ægypti prouincia reputatur. Geneſ.46.v.34.& Exod.8.v.26. Filiorum Iſraël, dum in Ægypto morarentur, habitatione celebris.

(Lyran. Ieſſe eſt extrema Arabiæ pars. Geneſ. Exod.)

Vers. 10. Nuncij dicuntur miſſi, & quid negotij, aut mandati ad hos omnes deferrent nuncij, non dicitur: Verùm vel ipſo ſilentio monſtratur, ſuperbum Regem tributa, & ſubiectionem poſtulaſſe. Formam verborum mutuare poſſumus ex cap.2. v.2. vbi in Græco ſic dixit Nabuchodonoſor Holopherni, quem ducem mittit debellaturum eas omnes gentes: *Annunciabis eis parare terram, & aquam*; qui ſolemnis Perſarum ritus fuit. Nam reges Perſarum, ſi cui prouinciæ vellent Perſici imperij imponere iugum, per fecialem annunciabant priùs, vt deferrent terram, & aquam; quod erat deditionis indicium. Similes nuncios miſerat eius pater ad Lacedæmonios, & Athenienſes, terram, & aquam poſtulantes; quam legationem ventoſiſſimam, adeò ægrè tulerunt, vt alium in baratrum præcipitarint, alium in puteum demerſerint, vt indè ferrent ad Dominum ſuum terram, & aquam. Quod tradit Herodotus lib.7.

(Iudith. Græcus. Quid ſit terram & aquam parare. Herodot.)

Vers. 11. Textus Græcus plura affert vrbium, & prouinciarum nomina, quæ ſcite nihil attinet, & impediunt hiſtoriam inamœnâ eruditione. Illud autem ſcire oportet, eiuſmodi legatos imperiosè poſtulantes tot regnorum ſubiectionem, malè acceptos. Nam omnes *contradixerunt vno animo.* In Græcis, *tanquam vir vnus*, vel *æqualis.* Alij: *Quaſi virum vnum deſpicerent*: id eſt virum ſolum. Deſpicitur enim ſolus: væ ſoli. *Et miſerunt eos vacuos*, hoc eſt, *infecto negotio*: ſic commentantur Interlin. & Hugo. *Aut ſine muneribus, & tributis*, vt exponit Lyra. Sic vacui, & indecori ad Dominum ſuum remittuntur legati. Ecce cauſam Nabuchodonoſorianæ indignationis, & occaſionem tot bellorum. Aduerte τὸ *vno animo* prouerbiali forma dici: de quo legi poteſt noſter Martinus del Rio, tom.1. Adagio 153. vbi verſat hunc Iudithæ locum.

(Interl. Hugo. Lyran. Rio.)

§. XXVII.

Magnates nemini lucere permittunt; ab aliorum extinctione ſua lumina accendi exiſtimant.

CReata Magnitudo, neſcio quo ſui fato, ab aliorum exiguitate ſublimitatem fœnerat; floret vnus, quia ſqualent alij: quoniam hic creſcit, decreſcunt alij. Faſtigium vnius minorat reliquos, quod vitium humanę ſublimitatis eſt. Oſee 7.v.10. *Et humiliabitur ſuperbia Iſraël* (ſuperbiam pro celſitudine in Bibliis nõ ſemel accipi, teſtis eſt Rupertus, ſuper Zach.11.) Ad quæ verba ſic ait S.Hieronym.ibi: *Pro ſuperbia, ſeptuaginta Interpretes more ſuo iniuriam tranſtulerunt.* Et benè quidem; vnius enim ſublimior honos, iniuria eſt cæterorum: nam faſtigium alicuius reliquos dehoneſtat. Geneſ.19. v.17. Angelus educebat Lot de Sodomis, ne turpi deflagraret incendio Sodomorum, & quidem deducebat illum in excelſum montẽm non procul Sodomis, vt ibi incolumis ſeruaretur. Renuit Lot, inquiens: *Quæſo, Domine mi, nec poſſum in monte ſaluari, ne fortè apprehendat me malum, & moriar.* Deducit te Angelus Domini in montem hunc, vt te incolumem ab incendio reddat, & tu ais, non poſſe te ibi ſaluari? aut non credas Angelo ignes Sodomis minitanti, aut crede Angelo te in monte ſalua

(141. Superbia vnius, eſt aliorum iniuria. Oſee. Rupertus. Hieronym. Geneſ. Sanctus extimus tacitè deuenuſtat remiſſam aliorũ virtutem.)

Lyran.

saluatum iri, attestanti. Audi Lyranum: *Nec possum in monte saluari: in monte, id est, propè Abraham, qui tunc manebat in monte: timebat enim Lot secundum expositiones Hebræorum, ne si veniret iuxta Abraham, qui erat Sanctus, eius imperfectio magis appareret, & à Deo puniretur: qui tamen de Sodomis saluabatur, in quorum comparatione Iustus erat. Simile habetur Reg.3.c.17.v.18. de muliere Sareptanâ, quæ dixit ad Eliam: Ingressus es ad me, vt memorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum.* Hæc Lyranus. Sanctus erat Lot, & tamen sibi cauet à præstantiori Abrahami sanctimoniâ; ne ab eâ, vtpotè præcellenti dehonestetur: nam etiam sublimior sanctitas minorat aliorum sanctitatem, quò ipsa emineat, & excelsior adsurgat, Immò condemnat. Lucæ 11.v.31. *Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos.* Num gentilis fœmina iudex erit in die iudicij? Nónne hæc est singularis Apostolorum laus? Quomodo hæc princeps fœmina iudicabit, & condemnabit Hebræam gentem? Beda: *Non vtique potestate iudicij, sed comparatione facti melioris.* Eximium Sapientiæ studium huius fœminæ, condemnatio est desidiæ Hebræorum: & gens Hebræa dicitur negligentiæ rea, quia regina Austri diligenter sapientiam quæsiuit. Huius virtus damnatio Iudæorum est, *Non sententiæ potestate, sed comparationis exemplo*, inquit S. Hieronymus ibi.

3. Reg.

Lucæ. Eximia sanctitas damnat remissas.

Beda.

S. Hieron.

142. Sol vt luceat, astra obscurat.

Sol magnum profectò luminare, astrorum Rex, lucis natalitia præclara, à quo totius census claritatis: Quis certet de splendore cum Sole, à quo fœnus totius lucis? & tamen sollicitè insidiatur astrorum splendoribus, vt vbi primùm Sol oritur, cætera inrerextinguat lumina, *Sole exorto, tot stellæ quæ apparebant, non obscurantur solùm, sed euanescunt etiam præ splendore diffuso.* Verba sunt Philonis de Mundi opificio. Immò neque exiguæ candelæ flammulam inextinctam permittit. Iob.25.v.5. *Ecce Luna etiam non splendet, & Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius*, id est, *Solis*: (sic Astunica, & quidam Hebraizantes) vides Lunam à Sole spoliari aureo iubare? vides Stellas à Sole nudari luce, & adumbrari; immò ab obscuritate, & offuscatione immundas reddi? Iste Solis fulgor, cætera illustrans? quomodo infuscet, & obscuret aliquid? Verùm ea est natura Præclarioris, vt minus claros obtenebret suâ luce. Blanditur Traiano præclaro Principi Panegyrista, illustriorem astris commentans: & sic fatur, *Tu tamen Maior omnibus quidem eras, sed sine vllius diminutione Maior.* Hæc maxima Traiani gloria est, & quâ superat cœlorum astra, vt ad magnitudinem eius nemo decrescat. Hæc laus diuinam laudem æmulatur; nam Deus solus Magnus est, absque vllius diminutione.

Phil.

Iob. Astunica. Hebraizantes.

Plin.

143. Iob.

Redeo ad eundem Iobi locum, quem non ex Hebraïzantium sententiâ, sed ex communi nobiliorum interpretum consensu interpretor: *Ecce Luna etiam non splendet, & Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius*, id est, Dei. Quærunt commentatores cur Luna, & Stellæ dicantur offuscari à Diuinis summi Solis (Dei inquam) splendoribus; & tamen Sol non dicatur obscurari in conspectu eius? Num Deus non audet decertare cum Sole de splendore? num non obtenebraretur, & sorderet Phœbus ante diuinum Diuini Solis iubar? Immò squaleret sordibus, vt Luna, & Stellæ ad præsentiam Diuinioris lucis. Cur ergò Lunam, & Stellas in conspectu Dei infuscati prædicat, nullâ Solis mentione factâ? Pulchrè S. Thom. in commentario huius loci, tractans hanc difficultatem: *vbi considerandum*, inquit, *quòd de Sole mentionem non facit, quia non apparet sensibiliter, quòd ad præsentiam maioris luminis lumen eius obtenebretur. Sed Luna, & Stellæ etiam ad præsentiam corporalis Solis obtenebrantur.* Quasi dicat: Luna, & Stellæ, & exiliora quæque lumina ad maioris luminis exortum apparent deficere, & obscurari; vndè, quid mirum si à conspectu augustioris lucis obtenebrentur? at Solis fulgores à nullo create lumine offuscantur, & ita neque à diuiniori Deitatis lumine infuscabuntur. Neque enim increatum iubar est, sicut creatus splendor, qui obscurat minores luces. Hæc est natura, vel potiùs probrum creati luminis, extinguere alienas luces, vt accendat suas. Diuinus verò Sol generosè permittit etiam ipso exorto, reliquas splendescere luces, nisi ab alio lumine validiore extinguantur: Nec Solem hunc obscurat: *quia non apparet sensibiliter, quòd ad præsentiam maioris luminis lumen eius obtenebretur.*

Deus est magnus absque alterius diminutione.

S. Thom.

Inter homines nemo hanc numinis prærogatiuam æmulatur, nemóque reperitur Traianus, *sine vllius diminutione maior.* Et quidem Nabuchodonosor *erat rex magnus*: deuicto Arphaxado, *exaltatum est regnum eius, & cor eius eleuatum est.* & statim ibi, v.7. mittit nuncios ad alios reges, vt deponant regalia insignia, & ipsi subiiciantur; quo ipse efficiatur maior, cæteros minorans; quasi magnitudo illius de aliorum exiguitate fulciretur. Iudith.

§. XXVIII.

Humana ambitio de alterius exiguitate crescere satagit.

144. Lux cæteras obscurat luces vt ipsa præniteat.

SVbdola hominis calliditas est, alios deuenustare, vt ipse conspicuus appareat, fulcire se alienâ infirmitate, & alios deprimere, vt ipse magnus videatur. Hoc vitium inest hominibus conatibus magna: qui apparatum meritorum faciunt ex alienis demeritis: & quò alij magis à virtute discedunt, ipsi magis accedere præsumunt: ac si alienum vitium sit propria virtus, & exiguitas aliena, sit sua magnitudo. Sic subornat eiusmodi homines sublimitatis ambitio cæca, fatua, contumeliosa. ô probrosum arbitrium crescendi! quasi alieni luminis extinctio sua lumina accendat. Matthæi 17. v. 5. in Thaboris summo vertice præsentibus vtriusque testamenti summatibus, explicat Christus Deus summos gloriæ fulgores, Solis æmulos de claritate. Statim oppanditur nubes lucida. Profectò à corpore lucido quid nisi accretio lucis expecteretur? Attende ad Euangelistæ verba, *Ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Ænigmati similis videtur hæc sententia. Quando lucidum corpus vmbram efficit? Hæc opaci corporis ignominia est, non lucidi. Arguté Hugo: *Ex luciditate obumbratur.* Quasi vitium sit lucidioris luminis, lucẽdo obũbrare, obumbrare, vt magis luceat. Nescit enim fulgere mũdialis lux, nisi alios obtenebrãdo. *Luçe a costa de agenos deslucimentos. Ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Disertè panegyrista Plinius in sua ad Traianum panegyri, *Est hæc natura sideribus, vt parua, & exilia validiorum exortus obscuret.* Nempè vel ipsa siderea lux ambit lucere extinctione aliarum: alias obscurat, vt ipsa præfulgeat: & luciditate obumbrat.

Superbia nescit lucere sine alterius extinctione.

Matth.

Hugo.

Inuidia, vt luceat, extinguit cætera lumina.

Plin.

Egregia Traiani laus est, quam deprædicabat Consul Plinius, sic illum alloquens. Tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine vllius diminutio

Inuidia ambit robur ab alienâ imbecillitate. nutione maior. Magnitudinis moles non bene fundatur in alterius diminutione: nam aliena tenuitas neminem potest sublimare: *Extrema quippe miseria est, non propriis viribus, sed aliorum imbecillitate niti*, ait Nazianzenus Orat. 2. de Pace. Naz. Infirmus est qui vel firmitate alienâ nititur, quantò magis qui alterius fulcitur infirmitate? Infirmus est cui infirmitas aliena pro robore est. Exigua, & maligna lux est, quæ vt ipsa niteat, opus habet extinguere alia lumina. Christi Dei, non Traiani elogium est, absque vmbra lucere. Zeno Veron. serm. 2. de Natiuit. Mariæ. *Christus totum suâ luce resplendens, corpus sine vmbra gestabat.* Zeno. Christus solus sine vmbra lucet. Scilicet Christus Deus sic propriis fulgoribus prænitebat, vt neminem vmbra obscuraret, quo ipse lucidiùs fulgeret. Quia solus Christus sine alicuius diminutione erat magnus, absque vllius detrimento maior, sine vllius obtenebratione lucidus. Eius enim nobilitas non nitebatur alieno dedecore: eius gloria non fundabatur alienâ infamiâ, eius claritas non fulgebat alienâ obscuritate: *Sua luce resplendens, corpus sine vmbra gestabat.* Hinc aliqui sanctitatis proceres in Ecclesia sic effulsêre sine vmbrâ, sine aliorum detrimento, aut consumptione. Tertull. in Scorpi. adu. Gnost. c. 1. *Ecclesia exuritur de figura rubi.* Tertull. Ignis diuinus ardet in rubo Mosaico, quia non consumit. Nempe sicut Moysi, ignis diuinus apparuit in rubo, qui eximiè splendens rubum non absumebat; (de quo agetur cap. 3. §. 12.) sic aliqui sanctitate illustres, fulgent in Ecclesia, neminem obscurando, neminem consumendo. Quod diuinioris virtutis priuilegium est; & solius Dei elogium: nam agnatum est homini cum alterius detrimento lucere: Hispanè, *Lucir a costa agena.*

146. Matth. Christus dũ splendet in Thabore, Solem obnubilat, quo probetur verè homo. Redeant iterum Thaboris gloriæ: Matthæi 17. v. 5. Transfiguratur Christus Deus in sublimi Thaboris vertice; vbi gloriæ dotes ostentat. Apparet sub augusto siderei luminis solio, candicant vestes candore niueo, fulget facies ad inuidiam Solis, splendor Patris prænitet, & beatitudinis gloria emicat in sacro corpore. Adstant spectatores, primores Prophetarum, Apostolorum proceres, qui tantam gloriam oculis cernant, & suo tempore Orbi publicent. Sed vereor ne rudiores adhuc discipuli, videntes beatos corporis fulgores, merè Deum existiment Christum, non verè hominem: & à beatâ gloriâ fulgentissimum corpus censeant esse scintillam siderum. Validè probat Christus tantâ gloriâ latentem diuinitatem; sed timeo ne corpus aut phantasticum, aut sidereum, aut portio diuinitatis credatur licentiâ humanæ tenuitatis: (quod mox priuilegio hæretico multis licuit.) Omnia Thaboris acta diuina sunt, diuinitatem ostentant, deitatem spirant; & veram humanitatem videntur denegare. Sed quod tanta gloria quasi negare videtur, humanior affectus fatetur palam. Et mirificè Euangelista præcauet hanc suspicionem. Nam cùm dixisset, (Nuper expendebam aliter hunc locum.) *Resplenduit facies eius sicut Sol*, Addit, *Et ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Nimirum, vbi

147. primùm dixit fulsisse Christi faciem, toto beatitudinis iubare, sicut Sol; aduertit statim oppansum esse soli velum opacum nubis, quò obscuratus est, & prohibitus, ne clarescerer totâ fulgorum ambitione. Nempe solares radios vetat Christus, cùm ipse Solis instar fulget, quò magis ipse præfulgeat. Naturalis hominis affectio est alios obscurare, vt præfulgeat. Præclarum sidus extinguit, cùm faciem suam accendit nitidioribus radijs: obscuritas Solis pompa fit Christi fulgorum: Quæ humana affectio est, maxime homini cognata, & agnata. Quemadmodum enim Christus Deus inter diuiniora miracula intermisceet humanæ infirmitatis indicia, vtputà timorem, fletum, esuriem, &c. quò se probet hominem, vt sæpe aduertunt Ambrosius in Lucam, & Ambr. Hilarius in Matthæum: sic notat Euangelista, Hilar. quod inter gloriæ fulgores affectauit Christus Solem obscurare, dum ipse augustioris gloriæ fulgoribus prænitere. Vnde quando *resplenduit facies eius sicut Sol*, Solem obscurat: *Et ecce nubes lucida obumbrauit*, vt ex humana affectione, vel leuis noxæ experte, securè hominem probaret. Quasi proprius hominis character sit de aliorum obscuritate clarescere, de alienâ exiguitate crescere. Et solius diuinitatis laus sit grandescere absque alicuius diminutione, & fulgere sine alieno detrimento, vt aliàs probabo ex igne rubi, quem vidit Moyses incombustum, etsi fulgentem. Aduerte ideò à Zenone dici, lucidum corpus Christi sine vmbrâ resplenduisse: quia nullum hominem obscurauit vnquam, vt ipse fulgeret, quod foret ambitionis vitium. At Solem creaturam inanimem ad breue tempus obscurauit, vt in diuiniori gloriâ, se verè hominem probaret: quia hæc affectio valde humana est, & quam Christus exercere potuit sine vllius vel leuissimæ noxæ suspicione. Super hac eâdem materiâ agendum etiam est, ad c. 3. n. 39.

§. XXIX.

Commentarius literæ.

Vers. 12. *Tunc indignatus Nabuchodonosor Rex aduersus omnem terram illam, iurauit per thronum, & regnum suum, quod defenderet se de omnibus regionibus his.*

SVperbissimus homo elatus gloriâ victoriæ, iniuriam reputauit, tot liberos, & nobiles populos recusasse imperij sui iugum, quorum subiiciendorum gloriam imperiosè ambibat. Vnde in iram 148. actus, *iurat per thronum, & regnum suum.* Putat Sanctius per thronum iurare, quia regio throno Sanct. aliquid diuinum inesse putabat. Non assentior: Iurant Reges per regnum suũ. tùm quia id non probat de throno, sed de hastâ, sceptro, dexterâ, & armis: tum quia etiam per regnum iurat, regnum autem non colitur, vt numen. Est planè vetus iuramentum Regum per thronum, per sceptrum, per regnum, vt tradit Herodotus lib. 4. nempè per rem non diuinam (vt dicebat Herod. Sanctius,) sed charissimam: Sic vir valdè vxorius, aut filiorum amans, iurare solet per vxorem, aut liberos, &c. Sic Rex per thronum, & regnum iurat, quia nil æquè charum Regi est ac regnum. Scio tamen Nazianzenum sic scripsisse, *Pulcherrima quæque eorum, quæ oculis obuersantur, Deos sibi proponentes.* (& mox) *Nonnulli etiam Principatum, atque imperium colentes.* Num Principatus Naz. numen est? Fortè thronus hic, aureus ille thronus erat, à Cyri tempore magno in pretio habitus; quasi fatale foret, vt qui in illo sederet, Dominus esset Orbis, de quo Philostrat. lib. 2. in Themist. Philostr.

Iratus Nabuchodonosor, *Iurauit vt defenderet se.* Hærent vulgò interpretes, quomodo Rex nullâ 149. Defendere significat irruere. iniuriâ, nullis armis lacessitus, dicat, *defensurum se de omnibus regionibus his.* Nunquid defensio reperitur absque impetu prouocantis? Ego quidem existimo verbum *defendere* significare irruere, impetum facere, etiam sine respectu ad iniuriam prius factam. Sic dixit Ennius in Achil. *Serua ciues, defende hostes. Defende*, id est, irrue in hostes. Ennius.

Ita

Nonnius. Lipsius. Cicero. Cæsar. Propert.

Ita Nonnius Latij sermonis custos. Quod eruditè tradit Iustus Lipsius tom.1. lib.2. Variar. lectio. cap. 22. & eruditè id probat ex Cicerone, ex Cæsare, ex Propertio, quorum loca ibi videri possunt. Sicut *vlcisci* significat etiam impetum facere, etsi non fiat ad vindictam iniuriæ illatæ. Sic Iudith cap.8.v.16. cùm reuocaret Bethulienses, ne vltrò se dederent Holopherni sæuissimo hosti, ita ait: *Et nos ergo ne vlciscamur nos, pro his, quæ patimur.* Sic explicat illum locum Gueuara in Abacuc 1.n. 143. Sic Malchus impetum faciens in Christum Dominum, etsi nullam vlcisceretur sui iniuriam, vltor dicitur à Tertulliano lib. de Patient. c.3. qui hæc de Christo Petrum increpante, scribit. *Nec vnius discentis gladium in vltorem probauit. Patientia Domini in Malcho vulnerata est.* Vnde sicut *vlcisci* sumitur absolutè pro irruere, sic & *defendere* significat inuadere.

Iudith. Gueua. Tertull.

150. Dein Verbum *Defendere* significat *Vlcisci*, ita Sà. & Benedic. Fernãdius Genes.3.sect.15. & egregiè id notauit noster Salmeron.tom.1. Proleg.15. Regula 28. hunc locum Iudithæ explicans; & noster etiam August. Quitos ad cap.32.Deut.n.256. hunc Iudithæ versiculum cursim commentans: vbi seriò asserit certum esse illud ad Rom.12.v.19. *Non vos defendentes*, non esse, iniuriam arcere, sed vlcisci. Nam verbum Græcum ἐκδικοῦντες significat vindicantes, ita Chrysost. Vnde Tertullianus legit: *Non vos vindicantes.* Et Vulgatus interpres præfatum verbum Græcum solet efferre *vindicantes.* Lucæ 18.v.3. Apocal.16.v.10.c.19.v.2. Item Psal.8. v.3. vbi vulgatus habet: *Vt destruas inimicum, & vltorem.* Psalterium Romanum, quod sequitur August. inibi, & Paulinus epist.2. legit, *Vt destruas inimicum, & defensorem.* Tertullianus lib.2. contra Marc.c.18. illud ad Rom.12. *Mihi vindicta, & ego retribuam*, sic scribit, *Mihi defensam, & ego defendam.* Legatur Cornelius in præfatum locum Pauli, qui ex hoc Iudithæ loco adstruit illam Paulini loci expositionem, quam ab vtrâque eruditione locupletat. Adde Benedictum Fernandium, Genes. 3.sect.15. & Barradam lib.9.c.15.de Cant.Moys.

Sà. Fernand. Salm. Quit. Defendere significat vlcisci. Ad Rom. Chrys. Tertull. Lucæ. Apocal. Psalm. Aug. Paulin. Tertull. Ad Rom. Corn. Fern. Barrad.

Scilicet superbissimus Rex insanit furiosus ardore vindictæ, quia offensum se existimabat, eò quòd prædicti populi eius imperium nihili fecissent, eiusque legationem contempsissent. A quâ iniuriâ se defensurum iurat. Vnde iurat se defendere ab iniuriâ sibi illatâ, negligendo eius legationem. Ita noster Iacobus Salianus tom. 4. hic n.3. Quæ est interpretatio Hugonis, aientis hic: *Dicit tamen quòd defenderet se de omnibus, quasi omnes vellent pugnare contra ipsum: quia superbus, & tumidus putat contra se pugnare, quos videt sibi non obedire. Sicut Prælatus cupidus putat sibi auferri, quod à subditis sibi videt negari.*

Salian. Hugo.

151. Denique Lyra affirmat, quòd Nabuchodonosor *minus dicendo plus significat. Quod defenderet se de &c. id est, innaderet omnes regiones illas: & est quædam figura, quæ Liptote vocatur.* Et aptè quidem: nam vir strenuus parcè loquitur, vt largè operetur: linguæ detrahit, quod addit ad manus. Nisi fortè vltio adeò indecorum vitium est viro principi, vt illud celet *defensionis* honesto vocabulo. Vnde ait Titus Bostrensis ad illud Lucæ 9.v.55. *Et conuersus increpauit, &c. Dominus autem in eos non commouetur, quia non habet vltionis studium perfecta virtus; nec vlla fit iracundia, vbi plenitudo est charitatis. Procul à magnanimis cupiditas vltionis.* Vel iniuriæ occasionem prætexit Rex, vt honestiori titulo bellum gerat aduersus regiones illas. ô Regum iniquam probitatem! Acutè aduertit Baëza tom.4.lib.16. c.20.§.4. Regem Nabuchodonosorem, etsi deuicto Arphaxado altâ pace floreret, iurasse, *Quod defenderet se*: quia numquam maior debet esse cura Regibus se defendendi, quàm vbi vndique floret tranquillitas, quod probat ex Ennodio in Panegyrico.

Lyra. Titus. Lucæ. Magnanimus non se vlciscitur. Baëza.

Addit Græcus textus, quod deuicto Arphaxado statim Nabuchodonosor *reuersus est ipse cum ipsis* (scilicet suis copiis Niniuem) *& omnis qui ad eum se aggregauerat exercitus, virorum bellatorum multitudo ingens admodum: & erat illic otians, epulisque vacans tam ipse, quàm eius exercitus, ad dies centum, & viginti.* Græcus.

Consultò omitto versiones huius versiculi: quia aliqui Græci codices illum omittunt, cæteri nihil notatu dignum adducunt.

§. XXX.

Iuramentum sæpè non sancit fidem iurantis, sed minuit quodammmodò: & velut augurium est rem iuratam non adimplendi.

IVsiurandum fit ad augmentum fidei, eam tamen sæpè non auget, sed minuit: suspecta est 152.
apud multos auctoritas, quæ nititur iuramentorum fulcris. Pulchrè Clem. Alexand.7.Strom. *Qui est semel fidelis, quemadmodum seipsum infidelem prabuerit, vt etiam opus habeat iureiurando, & non ita vitam gesserit, vt ea sit firmum, ac definitum iusiurandum?* & mox: *Oportet enim eum habere vitam fide dignam, vt ne postuletur quidem ab eo iuramentum.* Parùm fidelis sibi videtur, qui suam fidem iuramento adstruit. Vitæ probitas pro iuramento sit, quæ si desit, ipse se, iurando publicat infidelem: iuramento non roboratur, sed deuenustatur multoties iurantis auctoritas. Probitas dicentis, auctoritas sit iuramenti, & verba sapientis pro iuramento sint. Aptè Philo lib.2. Allegor. *Ipsa Dei verba iuramenta sunt: Quòd effectu non caret quidquid ille dixerit, quod iuramenti est proprium. Vnde consequitur omnes Dei sermones esse iuramenta per effectus suos confirmata.* Et ita Tertull. Apolog.cap.46. discriminans auctoritatem vitiosi Philosophi, & Christiani, Philosophum appellat *veritatis interpolatorem*; Christianum verò: *integratorem*: quasi vita Christiani integritas sit veritatis. Ergo vitæ integritas, habetur integritas veritatis, & vicem obtinet iuramenti. Timet non credi homo qui iurat, vt credatur, suspectus est sibi falsitatis, qui se nisi iuramento non existimet credi. Quis credat ei, qui se credi non putat? & se putando infidelem, planè fide indignum facit. Profectò vltroneum iuramentum apud viros sapientes, & disertos fidem non facit. Scitè Chrysost. homil. 12. in Matth. *Qui mentiri non dubitat, nec periurare timet, qui enim mentitur, veritatem in corde suo transgreditur: qui autem periurat in verbis suis transit Deum. Quid ergo interest, inter Deum transire, & veritatem transgredi, cùm & ipsa veritas sit Deus?* Vnde qui simplici, & synceræ affirmationi non credit, non credet assertioni iuratæ: nam qui virginem veritatem non veretur violare, & constuprare, nec Deum turpi periurio dehonestare verebitur. Qui, vt credaris iuras, ne iures, vt credaris: nam iuramentum iurantis auctoritatem velut fascinat, & debilitat, & quasi augurium est falsitatis, & sæpè lepidum periurij argumentum; nam ferè qui iurat, peierat: saltem nemo peierat, nisi qui iurat.

Clem. Alex. Vita hominis sit pro fide iuramenti: nam vir bonus est veritatis integrator. Philo. Simplex verbum sit pro iuramento. Tertull. Philosophus est veritatis interpolator. Chrysost. Qui mentitur quasi periurus est.

153. Matth. Periurium affine est iuramento. Exod. Deut. Anast. Nissen.

Matthæi 5. v. 33. toto diuinitatis imperio ait Christus Deus: *Non periurabis*. Quid est periurare, nisi falsum iurare? Non est valdè difficile hoc præceptum, quod olim sanctum erat, Exod. 20. Deut. 3. Sed plus imperat Christus, quàm imperare videtur. Anast. Nissen. q. 14. c. 4. sic ait. *Non periurabis: dictum est enim non iurandum esse omninò.* Quasi idem sit non peierare, & omninò non iurare; tanquàm si idem foret iurare, ac peierare: saltem iuramentum origo periurij est, vt inquit Chrysost. suprà, aiens. *Nisi iuramentum interdicatur, non possunt amputari periuria: ex iuramento enim periurium generatur*; siquidem periurij natale iuramentum est, & iuramentum hominum valde affine est periurio, iurantem quasi pelliciens ad mendacium periurij.

Chrysost.

154. Quare dicatur Euangelium esse periurij semen.

Inter cæteras Scripturas sacras, Principem auctoritatem obtinent Euangelia: nam in cæteris Scripturis loquebatur Deus per Prophetas, aut Apostolos; in Euangelio sæpius per se ipsum: vnde etsi summa veritas in reliquis Bibliorum libris eluceat, quandam illustriorem auctoritatem sibi iure vendicant Euangelia. Hinc factum est, quod si quis olim iurabat, manu tangeret Euangelia sancta, & sic emittebat iuramentum per Euangelia. Ergo Chrysost. hom. 12. in Matth. acerbè reprehendit Sacerdotes, eò quòd sic iurantibus, Euangelia porrigerent: ita fatus, *Audite vos Clerici, qui iurantibus Euangelia Sancta porrigitis: quomodo potestis ab illo iuramento esse securi, qui semen periurij datis?* Semen periurij appellat Euangelia Sancta? Quid refert, quòd super Euangeliis, & per Euangelia iuretur, vt tam irreuerenti vocabulo deuenustentur? Porrò Euangelia erant iuramenti Sanctitas, & auctoritas; non falsitatis occasio, & periurij semen. Quomodo enim metacior Euangelij veritas potest esse semen falsi periurij? nisi fortè veritas potest esse falsa. Verùm enimverò magnus Doctor Chrysostomus quasi idem reputat esse instrumentum iurationis, & periurij semen. Vnde cauet ne ipsum Euangelium, quod est summa veritas, & iuramenti sanctitas, fiat (ob nuncupata super illud iuramenta) falsitatis quasi occasio, & periurij semen. Et ita ait, *Euangelia Sancta porrigitis semen periurij datis*. Opportuna planè hyperbole.

Chrysost.

155. Ad Galat. Quod iuramento affirmat Paulus, specie tenus verũ quibusdam videtur. Ad Galat.

Apostolus Paulus Christi os, & lingua Spiritus sancti, scribens ad Galatas, narrationem verissimam, & fide dignam attestatur iureiurando, inquiens, c. 1. v. 20. *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior.* Quid opus est, vt tantus Apostolus iuret, vt credatur? Deus per illum loquitur, & cupit fidem sibi facere iuramento? Num à iuramento sperat maiorem fidem audientium? Audiamus, quid est quod Paulus iuramento confirmat, vt faciliùs, & abundantiùs credatur, cap. 2. vers. 11. sic ait. *Cum autem venisset Cephas Antiochiam: in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.* Num certiorem fidem assecutus est Paulus iurans? Quis dubitet Paulum vera dixisse iurando, qui simpliciter rem asserendo, auctoritatem habet sacri Scriptoris? Et tamen cùm omnes Catholici fide diuinâ credant omnibus, quæ Paulus scripsit, & nemo benè Christianus dubitare possit; tamen cùm Sanctus Hieronymus omnia, quæ simpliciter scripsit Apostolus, syncerissimè credat: id vnum, ad quod affirmandum iurauit Paulus, non ita vt verba sonant, accipit; nec adduci potuit, vt sibi persuaderet, verè fuisse Petrum reprehensibilem: non quòd dubitaret Hieronymus de Pauli auctoritate, (quod absit) sed quia non ita simpliciter, vt personat Textus, intellexit Pauli verba. Quod aduertit Augustinus epist. 19. ad Hieronymum, cap. 2. Sic contra eum arguens: *cùm præmisisset Galatis dicens, Quæ autem scribo vobis: ecce coram Deo, quia non mentior; non tamen veraciter scribebat, sed nescio quâ dispensatoriâ simulatione fallebat, vidisse se Petrum, & Barnabam non rectè ad Euangelij veritatem ingredientes, ac Petro in faciem restitisse, &c.* Non quòd hæc diceret Hieronymus, sed quia argumenti vi quasi cogeretur ad ea dicenda, supposito, quòd non sibi persuaderet, Petrum verè fuisse de illo delicto reprehensibilem. Profectò animaduersione, immò, & admiratione dignissimum est, cætera omnia, quæ Paulus absque iuramento scripsit, syncerissimè accipi à Sanctis Patribus, & Catholicis Doctoribus; id verò quod affirmauit iuramento, etsi non in suspicionem falsitatis, saltem in tantam controuersiam deductum fuisse inter tantos Ecclesiæ proceres, vt veritatem apparentem verbis Pauli tribuant Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Baron. quos sequuntur innumeri Interpretes ad eum locum epistolæ ad Galatas, asserentes, Petrum non fuisse verè reprehensibilem, sed apparenter, & specie tenus. Quis non admiretur, quod simpliciter narrat Apostolus, simpliciter accipi? Et quod iuramento obfirmat, specie tenus verum dici, eo sensu, quo loquuntur allegati interpretes? Quid exaggeratius?

August.

An Petrus verè, aut tantum apparenter fuerit reprehensibilis

Hieron. Chrysost. Theophyl. Baron.

156. Psalm. Homo auersatur impletionẽ rei iuratæ. Hieron.

Psalmographus Psalm. 113. v. 11. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, &c.* Sat erat dixisse Deum iurasse, quid opus est addidisse, quòd iurauit veritatem? Nunquid potuit Deus iurasse falsum? Nihilominus addit Dauid: *& non frustrabitur eum.* Et sanè id videtur superuacaneè positum: quid enim necesse est dicere Deum non frustraturum re iuratâ eum, cui iurauit? Hieronymus viuaciùs rem expressit: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non auertetur ab eâ.* Hispanè, *No tendra auersion al cumplimiento de lo que iuro.* Quasi ipsa iuratio auersionem facere soleat rei iuratæ, ne iurans illam adimpleat. Quod disertè dicitur Psalm. 109. v. 4. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum.* Num potest Deum rei iuratæ pœnitere? Auersabitur Deus iuramentum, & re iuratâ frustrabitur eum, cui iurauit Dominus? Profectò etsi non iurasset Deus, quia summa veritas est, mentiri nequit. Planè mendacio reluctatur diuina natura, & Dei veracitas: non esset Deus, si mentiri posset, & non impleuisse iuramentum: imò iurat Deus, quod sua ipsius maximè interest, nempe nobilitare Dauidis genus, de quo ipse nasciturus erat: & dare magnum sacerdotium, quod Christo suo datum fuit. Ita planè. Quorsum ergò, quia Deus semel iurasse dicitur, statim additur, iurasse veritatem, nec frustraturum esse eum, cui iurauit re iuratâ; nec eum pœnitere iuramenti; nec auersurũ esse impletionem rei iuratæ? nisi quia iuramentum solet sequi apud homines auersio à re iurata, & quoddam quasi pœnitentiæ genus, quod inclinat ad pœnitendum, & auertendum à re iuratâ, & quidam velut fomes mouens ad oppositum, & apud homines est prognosticon rei non faciendæ. Itaque inquit Dauid; (loquens de Deo more humano) Deus veritas est, & ita mentiri nequit: Deus verax & bonus est, & sic peierare non potest, Dei maximè interest, quod iuramento promisit, & ita valde allicitur ad impletionem iuramenti. Nihilominus scitè addit, Deum non pœnitere iuramenti præstiti, quantumuis iuramentum soleat inclinare ad oppositum: quod hominum vitium est, non Dei, &

Psalm.

inter

inter diuinitatis elogia planè recensetur, quod Deus non auersetur rem iuratam, nec iuramenti pœniteat, etsi apud homines iuramentum signum sæpè sit rei non faciendæ, & augurium non præstandi rem iuratam, & quasi conatus ad oppositum, seu fomes mendacij. Iurat hîc v. 12. toto animo Nabuchodonosor se defendere, & confestim propositum defensionis languescit. Nam c. 2. v. 12. Magnates Assyriæ consulit, (vt videtur) paratus sequi consultiorem sententiam. Ex quo apparet post iuramentum nutasse propositum. Quod tandem impletum non fuit, sed occiso Holopherne, irritum fuit votum, & iuramentum Regis, scilicet quodammodò iuramentum fascinauit iuramenti impletionem. Iurauit vt faceret, nec fecit, quod iurauit. Fac vt non iures, qui quod iuras, non facis. Probitas vitæ sanctius iuramentum est, & securitas adimplendi rem iuratam.

Iudith.

§. XXXI.

Eximia quorumdam excellentia vel suum probrum vertit in gloriam; honorat vitia, virtutem honestat.

157. Crimina in aliquibus, vt virtutes habentur.

SIc commendauit quosdam aut Fortunæ fauor, aut virtutis præstantia, vt nihil non conspicuum in ipsis appareat. Virtus in quibusdam præstantior videtur, eadem in aliis vitium redolet. Quin & illa ipsa vitia, quæ in aliis reprehendimus, in quibusdam honoramus. Adeò magnifacimus personam, de qua magnum quid mente concepimus, vt vel vitia censeamus virtutes. Auctus fuerat Nabuchodonosor amplitudine imperij, felicitate victoriæ: donatiuis, & congiariis captauerat gratiam optimatum, & populi, ita magnificè æstimabatur ab hominibus, vt ipsius muliebris ira, impotentis vindictæ infame desiderium, iusta *defensio* (quæ necessaria Regibus virtus est) habeatur. Nempè improba, & sæuissima vltio, inculpata *defensio* nominatur. Cato ille Romanæ virtutis gloria, sic æstimatus est, non tantùm à plebe admirante virtutum insolentes apparentias, sed etiam à viris probatissimis, vt dixerit Seneca lib. 1. de Tranquillit. vitæ: *Catoni ebrietas obiecta est; at faciliùs efficiet, quisquis obiecerit, hoc crimen honestum, quam turpem Catonem.* Hæc, hæc inquam, fuit astutia Gentium vitiosos finxisse Deos, quò sua vitia honestarent. Nazianzenus Oratione in Sancta Lum. *Sed etiam quod Deos vitiorum patronos effinxerimus, vt peccatum non modò crimine careat, sed preclarum etiam ac diuinum censeatur.* Sic in aliquibus. *Desipuisse, prudentia est: & infirmitas, virtus,* ait Chrysologus. serm. 62. Sic aliorsum dixit Paulinus epist. 2. *Vitiorum virtus.* Sic de magnis viris inquit Saluianus lib. 4. de Guber. Dei. *Quid est in quo non seruilibus vitiis etiam nobiles polluuntur: nisi fortè ideò, quia illa, quæ in seruis peccata puniunt, ipsi quasi licita committunt?* Quasi licitè delinqui possit à summatibus.

Iudith.

Cato sobriè ebrius habetur.

Seneca.

Nazian.

Chrysol. Paulinus. Saluian. In nobilibus crimina non reputãtur esse crimina.

158. Ioannis 20. vers. 25. Apparet Christus Discipulis ad euidentiam resurrectionis, deest Thomas, cui attestantur cæteri vidisse oculis Christum viuentem; nec Thomas tanto discipulorum testimonio, adduci potuit, vt crederet huic mysterio, aiens: *Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, non credam.* Iterùm apparet discipulis Iesus, vt Thomam ab infidelitate reuocaret, & ait illi: *Infer digitum tuum huc, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis.* Audis Christi Dei ore, Thomam dici infidelem, & peruicacem, Apostolorum testimonio? Audi etiam Chrysologum serm. 83. loquentem de incredulitate Thomæ: *Certè prophetia magis, quàm cunctatio fuit.* Quis ambigat incredulum fuisse Thomam, dicente Christo Domino, *Noli esse incredulus?* & tamen Rauennas præsul tanti æstimabat illustrem Thomæ sanctitatem, vt perfidiam propè crediderit esse virtutem, & infidelitatem prophetiam dixerit: prophetia autem, aliqua portio fidei est. Quasi faciliùs existimauerit Chrysologus, *crimen honestum, quam turpem* Apostolum; & infidelitatem esse quodammodò prophetiam, quàm Thomam infidelem.

Ioann.

Chrysol.

Matthæi 17. v. 23. vbi venit Iesus Capharnaum, accedunt exactores, vt didrachma solueretur à Christo, Christus mittit Petrum piscatum, aiens: *Vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da eis pro me, & te.* Et aduertit Euangelista, quod in illâ horâ accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: *Quis putas maior est in regno cælorum?* Quid abiectius apud homines, quàm vectigalia pendere? quod signum ignobilitatis est, & infamiæ nota: nam tributarium caput ignobile est: sicut à tributo immune, ingenuum, & nobile. Et quidem Saluator pro se, & pro Petro iubet tributum solui: se & Petrum profitens, tributarios: & tamen cæteri discipuli inuident Petro, quod tributum pendit: si quidem in illâ horâ exorta est quæstio: Quis eorum videretur esse maior, vt eleganter notauit Chrysostomus hom. 59. in Matthæum, inquiens: *Da illis pro me, & te. Vidisti honoris excellentiam?* & statim subiungit, *Humanum quid passi sunt discipuli, quod Euangelista quoque significat, dicens: in illâ horâ, quando scilicet cæteris omnibus Petrum prætulit.* Audis inuidiæ causam? Fecit Petrum vectigalem; & quasi id esset illustris quædam præcellentia, inuidentiam mouet discipulorum. Immunitas à tributo, solet esse plebi materia inuidiæ: at quis aliquem inuidit, quòd vectigalis sit, & obnoxius tributo? quando ignobilitas res fuit inuidiæ? Inuidentne quòd solus Petrus vectigalis factus sit inter reliquos Apostolos? & cui non inuident, quod vocatus sit ad Thaboris glorias, (quia & Iacobus, & Ioannes vocati etiam sunt) inuident tributa pendenti, quia solus ille, & nemo alius constituitur à Christo vectigalis, vt vel nota infamiæ habeatur *honoris excellentia*, si singularis sit, nec aliis communicata. Sic enim æstimare solent homines singularitatem, vt rem probri æstiment de singularitate rem honoris, & excellentiæ. Nisi velis illustriùs esse vectigalem esse cum Christo, quàm à tributo immunem cum Regibus, & dynastis. Verùm aptior dubij solutio est; quod Petrus tantâ æstimatione præcellebat, vt vel ipsam infamiæ notam honestauerit. Et quod vilissimum habetur apud homines, nempe vectigalem esse, & obnoxium tributis, id in Petro honoris excellentiam reputant: & illi inuident ignominiam tributi expensi: quæ est expositio Chrysostomi verbis suprà scriptis. Faciliùs enim crederent discipuli, vectigal pendendum probrum esse illustre, quàm in Petro esse aliquid non illustre: probrosi aliàs Petri defectus, virtutes forent aliorum, & dignæ, quæ inuidiâ honorarentur. Perbellè ad rem Nazianz. de suo Basilio, sic ait: *Tanta enim Basilij virtus, gloriæque præstantia fuit, vt multa etiã ex paruis illius virtutibus, atque adeò ex corporis defectibus ab aliis ad gloriam, nominisque claritudinem parandam excogitata sint.*

159. Matth.

Tanta est aliquorum excellentia, vt vel tributa pendere materia inuidiæ sit.

Chrysost.

Singularitas inuidetur.

Tanta est Petri excellentia, vt illi inuideant vectigalem esse.

Nazian.

Parùm est paruos corporis defectus, & ignobilitatis notas decorari ab amplitudine personæ; nisi etiam 160.

Dauid est virtutis honos.

etiam virtus ipsa honoraretur. Animosè inquit Basilius Seleu. Orat.14. de Dauide inter Hebrææ gentis proceres sublimissimo, & ad miraculum vsque sanctissimo; *Atque virtutem discamus, & hic,* (nempe in Dauide) *honoratam, & in cœlo coronatam.* Scilicet non tantum virtus honestat Dauidem, sed Dauid illustrat virtutem, quæ in Dauide honoratior est, mutuante gloriam à Dauidis persona: cuius ea est præstantia, vt vel ipsam virtutem honestet, commendet, illustret.

Seleu.

Res delicata pudicitia est, & vel rumore virginitas dehonestatur. Nam non bonum hominum ingenium, quod à superficie cẽsuram vibrat, omnia interpretatur in peius, facilè vel suspicionibus deuenustat fœminatum decus; & tamen tam altè infixa manebat in literatissimi & sapientissimi sæculi hominibus, Mineruæ castitas, & illustre virginitatis decus, vt dixerit S. Nazianzenus Orat.2. in Iulianum Cæsarem: *Rursus Minerua virgo est, & Draconem parit.* Porrò si non modò venereæ res, & lasciui amplexus, sed & non bona fama, seu tenues vulgi rumusculi dehonestant teneram virginitatis gloriam, quomodo fieri potest, vt apud homines alioqui disertos, postquàm Minerua Draconis grauida, Draconem peperit, *rursus virgo sit?* Pende τὸ *rursus virgo*, id est, post naturalis partionis dedecus, iterum virgo est. Nónne virginitas stupro violatur, & prophanatur partu fœminæ integritas? At tantâ in æstimatione Mineruæ castitas apud ethnicos fuit, vt semel stuprata conceptu, & rursus partu violata, adhuc tanquam virgo celebraretur. Vnde stuprum partu comprobatum, in Minerua inhonestum non videtur, sed potiùs castum, & virgineum. Partus enim, qui aliarum mulierum stupra probat, probauit virginitatem Mineruæ. Felix Mineruæ scelus, quod in Minerua decus est, virtus est, laus est; quod in aliis fœminis execrabile stuprum, & inexpiabile adulterium est. Faciliùs enim credent homines stuprum esse elogium castæ virginitatis, quàm crederet Mineruam constupratam, & adulteram. *Occurrit tot scelerum felicium turba*, dixit Seneca in lib.1. de Tranquill. vitæ, cap.15. Felix planè fuit Mineruæ scelus. Sed tanta est quorumdam felicitas, tantam probitatis opinionem apud homines nacti sunt, vt quasi honestent crimen, & à crimine ipso veluti cohonestentur.

Minerua etsi constuprata parit, virgo habetur.

Nazianz.

Scelus aliquod felix.

Seneca.

§. XXXII.

Vsque adeò vitium Virtutis specie fucatum & mentitum est, vt religiosi quique homines vel à virtute quasi scandalum timeant.

161. QVæ verè virtus est, sancta & sincera est, absque mixturâ vitij, & nequitiæ lenocinio. At eò deuenit hominum ingeniosa malitia, vt amictu virtutis vitia conuestierint. Virtutis fuco teguntur vitia: specie tenus apparet Virtus, sed notha probitas est, & adulterina sanctitas; deludit oculos, mentitur virtutem, personatam probitatem repræsentat, & mera nequitia est. Ex quo factum esse videmus, & dolemus, vt homines timorati, ac pij, non minus à veris vitiis, quàm à virtute (ne fortè vitiata sit, & nomine tenus virtus) sibi caueant; quam non semel experti sunt degenerem, & notham, mentito virtutis nomine, & apparentiâ. Vndè virtus, quæ illex est ad sanctitatem, facta est scandalum ad vitia. Matth.5. v.29. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te: & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te, &c.* Acutè aduertit S. Laurentius Nouar. hom. de Pœnitent. dexteram manum, aut oculum non posse hominem scandalizare; nam scandalum negotium oculi, & manus sinistræ est, *Quia omne quod bonum est, dextrum dicitur: dextera suos retinet probatos; sinistra suos æquè reprobatos.* Ergò improbitas sinistræ scandalizat; non probitas dextræ. Nisi in eam aut imbecillitatem, aut amentiam quis deuenerit, vt non ab opere malo, sed à bono; non à vitiis, sed à virtutibus patiatur scandalum, quod insolens erit, & temerarium. Sed proh dolor, ita res habet! dexteris etiam scandalizamur, ait S. Laurentius; mentita probitas, & specie tenus sanctitas, nos propellit ad vetum vitium. Dextera opera, & quæ virtutes præ se ferunt, iã cauenda sunt ob scandalum, potiùs quàm sinistra, & praua. Nam sinistra, & vitiosa opera, probus quisque, vt videt, detestatur, & fugit. At dextera opera, & à fuco apparenter pia, & religiosa, quis caueat? concinnata ad pietatem malitia, flagitiosior est.

Hypocrisis facit, vt timendum sit à virtute.

Matth.

Laur. Nou.

Dextera opera timenda.

Iniustitias manus vestræ concinnant, Psal.57. v.3. Id est, vitium mendacio, & fuco politum faciliùs allicit, & decipit incautos. *Concinnant*, alij scribũt, *librant*; alij *ad regulam dirigunt*, hoc est, ad *lingulam bilancium.* Quasi dicat regius Psaltes: Adeò concinnatum est vitium, tam verè mentitum est virtutis fuco, vt ad rationis *regulam* planè *directum*, & ad *bilancium lingulam* benè *libratum* esse videatur. Astuta iniquitas concinnat vitia in speciem virtutis, & sic *concinnat iniustitias, calumniam, & violentias*, (sic alij vertunt.) Quis nisi simplex, & incautus virtuti iam credat? virtuti fidat: conscius sæpè sub virtutis specie concinnatum vitium delitescere. Caue tibi à dextris, caue ab his virtutibus, ne te fallat concinna virtutis species. Sic cauet sibi pia Sponsa, Cant.5. v.3. Sponsus ad ianuam aderat intempestâ nocte. *Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.* Vocem diuini sponsi, vt audiuit sponsa, indubiè agnouit; iam aduenit, quem auidè expectabat sponsa. I velox, curre quàm citissimè, & aperi. Audi sponsam. *Expoliaui me tunicâ meâ, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Inquinare pedes contractis sordibus timet spõsa eundo ad diuinum sponsum; præsertim cùm eat pietatis, & amoris passibus: Quid times sanctissima sponsa: Vereris ne sordes contrahas eundo ad diuinum sponsum, aperiendo ianuam sponso, ruendo in sponsi diuinos amplexus? Immò ab eiusmodi beneuolentiâ sordes, si quas habes, extergentur, & mundior fulgebis. Quid tibi à virtute caues? I citò, aperi ianuam spõso tuo, quia totum hoc negotium virtutis est, sanctitatis est. *O admirabile Sacramentum!* (exclamat S. Augustinus Tract.47. in Ioan.) *ô grande mysterium! Ergòne timet inquinare pedes, veniendo ad eum, qui lauit suorum discipulorum pedes? Timet certè, quia per terram venit ad eum.* Et paulò infrà, *Inquinare pedes suos timet, cùm placere hominibus subrepente amore humanæ laudis affectat.* Non latebat sanctissimam, & disertissimam sponsam, diuino sponso aperire ianuam, esse eximium virtutis opus ex se. Quid ergo à virtute timet: Planè timet à virtute, quæ in terra peragitur. *Timet certè, quia per terram venit ad eum*, ait Augustinus: timet ne quid vitij *subrepserit* virtuti: Timet quia scit dexteris, & piis operibus esse timendum: siquidem vitia concinnantur in virtutes. Sic Nabuchodonosor, idololatriam superstitiosiorem, & impiissimam vltionem

162. Psalm.

Hypocrisis est iniustitia concinnata.

Cant.

Sponsa timet virtutem sequi, ne inquinetur.

August.

tionem pulchro *Defensionis* nomine honestat: *Vt defenderet se:* nimirum concinnatur iniquitas æquitatis prætextu: & crudelis vindicta honesto defensionis vocabulo commendatur. Iam licet timere a defensione aliàs licità, & politicà virtute, & viris principibus necessarià. Timendúmne à virtute est?

163. Ad Rom. Ad Romanos 8.v.35. *Quis nos separabit à charitate Christi?* &c. Et statim subdit Apostolus, *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo*, &c. *poterit nos separare à charitate Dei.* Arrogantèr, an fortiter dixit hæc Paulus? Angelíne separent Paulum à charitate Christi? & quidem de bonis Angelis hic agi, ferè conuenit inter expositores. *Altitudo*, quæ est sublimissimæ beatitudinis gloria, (vt commentatur Theodoretus) diuellet Paulum ab amore Dei? Addit Paulus: *Neque virtutes.* Quæ sunt hæ virtutes? Tertullianus in Scorp.cap.12.*neque Virtus* legit, (legatur inibi Pamelius) *Virtúsne* separet Paulum à charitate Christi? an coniungat, & arctiùs conglutinet? Ludicra videtur hæc proritatio, & planè ridicula. Lacessit enim Apostolus non inimica vitia, sed auxiliares virtutes. Sed heu! vsque adeò vitium tegitur specie virtutis, vt valdè timeat Paulus vel à virtute ipsà, ne fortè fucata sit, non vera, & solida: quasi plus nocere possit personata ab hypocrisi virtus, quàm merum vitium. Timeat Christianus ab humilitate, ne ab illâ honores captet; timeat à ieiunio ne ab illo ambiat religiosum nomen: timeat à *Defensione*, ne impiè proprias iniurias vlciscatur, pio defensionis vocabulo. Caue à veris vitiis, caue à non verâ virtute. Quin & ab aliquâ castitate timet Tertullianus lib. 1. ad vxorem cap. 6. sic aiens de nonnullis fœminis Cereri dedicatis: *ô continentiam gehennæ sacerdotem! nam inuenit quomodo homines, etiam boni sectationibus perderet: & nihil apud Diabolum refert alios luxuriâ, alios continentiâ occidere.* Continentia vigor est virtutis, & quasdam animas occidit? Timendúmne est à castitate? ô pericula vel in ipsarum virtutum sanctitatibus! Caue sollicitè, ne sancta non sanctè tractes.

A qua virtute timet Paulus. Caiet.

Theod.

Tertull. Pamel.

Tertull. Aliqua castitas est gehēnæ Sacerdos.

§. XXXIII.

Inimicorum dilectio, adulatio est perfectionis diuinæ.

164. Si quæ sublimior virtus est in Christianismo, Dilectio inimicorum est: bonæ, & magnanimæ naturæ indicium, diuinioris gratiæ argumentum, & augustioris sanctitatis elogium. Porrò homo propensione quadam naturæ præceps ruit in vltionem iniuriarum, quam cohibet Christus Dominus, Matthæi 5.v.44. inquiens: *Diligite inimicos vestros: benefacite his, qui oderunt vos; & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est.* Satis non erat amore prosequi inimicos: Addit, munerate eos effusâ beneficentiâ. Et quia angustus census est homini ad benefaciendum, Deum orate pro illis, vt non tantùm humanâ potentiâ, sed totâ Dei omnipotentiâ, orationibus humanis permissâ, munificus sit homo erga hominem inimicum. Quid tam arduum? quid tam sublime potest vltrà ambire humana virtus? Superabundantia quædam sanctitatis hæc est, & effusa pietas. Quod eleganter dixit Tertullianus Apolog. c.31. *Scito præceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis, etiam pro inimicis Deum orare.* Quodammodò excessus virtutis est, & benignitatis redundantia, singularis euangelij laus, & quæ humanum fastigium superat; probitatis enim mensuram quasi excedens, superefluit, & effusè redundat; quippe quam non capiat humanus capus: vnde aptè redundantia benignitatis nominatur, quia effluit in hostes.

Matth.

Amor inimicorum est redundantia benignitatis.

Tertull.

165. Præfatis Matthæi verbis hortatur Christus fideles, vt diligant inimicos amore, opere, & oratione. Et addit: *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est.* Interpretes huius loci impensè conantur inuestigare vim huius vocis *Filij*, vt tautologiam declinent. Mitto plures commentationes, & nostri Maldonati expositionem præfero, sic scribentis. Illud magis probo, vt Hebraismus sit, quo qui alteri similis est, eius filius esse dicitur. Sicut Hispani suâ linguâ solent dicere: *videtur illum genuisse:* id est, adeò similis est, vt eius filius esse videatur. Vnde perinde est; *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est*, ac dicere: diligat Christianus aduersarios suos, vt sit imago, & similitudo Dei. Quid enim tam gloriosum erit homini, quàm parcendo inimicis in se exprimere diuinam imaginem? Verùm dubitabit fortè aliquis, an in condonatione iniuriarum, & inimicorum dilectione, homo imitetur Deum, an Deus imitetur hominem? An in perfectione hac homo exprimat Dei imaginem, an Deus quodammodò dicatur exprimere hominis perfectionem? Matthæi 6.v.12. *Et dimitte nobis debita nostra; sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Super quibus verbis vulgare est illud Nysseni, *Vt Deus nostra facta imitetur:* id est, homo proponitur Deo, vt ipse Deus imitamento, quodammodò exprimat hanc perfectionem humanam diligendi inimicos. Nam (nisi ego fallor) homo inimicos diligendo plus facere videtur aliquo modo, quàm Deus: Quia Deus diligendo inimicum, illum facit amicum: Tanta est vis diuini amoris! At humanus amor eam vim non habet; & ita amat aduersarium, diligit inimicum, benefacit malefacienti sibi, & persequentem fouet, alit calumniantem, beneuolus est, & beneficus erga hostem infensissimum, & in se criminosissimum. Ergo plus quasi facere videtur homo inimicos diligens, quàm Deus: magisque arduum videtur, hominem aduersarium amare, quàm Deum offendentem se diligere. Quid ergo mirum si homo quasi imitandus proponatur Deo hac in re ex Nysseni sententia: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, vt Deus nostra facta quasi imitetur. Ergo cùm inquit Christus Dominus, *diligite inimicos vestros*, &c. *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est*, non tam commendare videtur hominem diligentem inimicos, appellatione filij Dei; quàm quodammodò commendare & prædicare Deum, appellatione Patris eiusmodi filiorum. Nec enim perfectio huius indulgentiæ erga inimicos tam illustris, rudi nostro intelligendi modo, apparet in Deo, (ob prædictam rationem) quàm in homine. Enimverò idcircò hæc omnia, & longiusculè, & audaciusculè dixi, (etsi olim ab illustri aliquo Concionatore, & acutè excogitata, & eleganter euulgata sint) vt eluceat, quod omisit acumen Tertullian.lib.1.aduers.Marcionem cap.27. sic elegantissimè inquientis: *Quid adulantius* (Deo scilicet) *quam iniuriæ non exequi?* Porrò scitum est ex S. Thoma 2. 2. q. 115. quòd adulatio est laudatio supra modum: sic immodica laus, & excedens personæ merita, adulatio dicitur: nam exaggeratio laudis, adulatio est. Ergo ad rem. Quid

Matth.

Mald.

Homo inimicis parcens, quasi exemplar proponitur Deo.

Matth.

Nyssen.

Deo adulatur qui parcit inimicis.

P.Floren.

Tertull.

S.Thom.

Quid erga Deum adulantius dici, aut fieri potest, quam hominem offensum, suum diligere inimicum, hosti benefacere, & iniurias non exequi? Nam homo inimicis parcendo, filius Dei nominatur: *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est*; ac si homo in hac virtute, & præclaro attributo, Dei imago sit, & ipsum imitetur, & exprimat, vt tantæ perfectionis exemplar: cùm potiùs eximior huius virtutis arduitas in homine esse videatur velut in exemplari, quod imitetur quodammodò Deus; siquidē monente Christo, dicimus: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, vt Deus nostra facta imitetur. Nonne hac in re adulabimur Deo appellatione filiorum, exprimentium imaginem parentum; cùm potius Deus veluti imitetur hanc humanam perfectionem? Ergo *quid adulantius, quàm iniurias non exequi?* Et quid illustrius pro hac re?

166. Zeno. Grati simus inimicis. Vnde S. Zeno Veronensis altè animaduertens, quàm homo sublimetur in perfectionis fastigio, occasione infensioris inimici, non contentus illum diligere, eidem benefacere, & pro eodem orare; addit, gratias illi agendas fore pro iniuria: sic fatus serm. 1. in Psalm. 130. *Inuerso gratus officio*. Vbi gratos nos esse iubet pro inuerso officio, seu accepta iniuria. Quod insolens videtur; imò repugnans gratiarum actioni: Nam grati debemus esse beneficiis; iniuriis verò grati esse non possumus; quia iniuriæ beneficia non sunt, beneficia autem tantummodò sunt gratitudinis materia. Verùm enimverò vulgaris gratitudinis materia beneficium est; maleficium autem, diuinioris gratitudinis materies esto: vtpote, quæ occasio nobis est ascendendi ad fastigium virtutis, quæ diuinam perfectionem æmuletur, vel quod Diuina perfectio imitari videatur.

167. Cyrill. Homo sit æquè beneuolus in inimicos, ac in amicos. S. Cyrillus allegatus in catena, expendens illud Luc. 6. *Ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere*, sic ait: *Decet enim eum, qui pius est, obliuisci malorum, vt & ea, quibus charos amicos iuuamus, persequentibus conferamus*. O eminentiam Christianæ pietatis, quæ sic reformat naturam, vt hominem reddat æquè beneuolum in amicos, & in hostes! Intestina odia excitat iniuria, munificum amorem gignit amicitia multis beneficiis obligata; & tamen Christiana pietas impetum naturæ refutans, sic hominem reformat, vt cogat naturale odium vertere in amicitiam, & sæuas iras in blandam beneuolentiam, & eâdem prosequi beneuolentiâ iniuriæ malum, & beneuolentiæ bonum. Et quidem *quo magis proximum diligas, diligere iuberis inimicum, & extraneum: exaggeratio est debitæ bonitatis, exactio indebitæ*. Verba sunt Tertulliani 1. contra Marcionem, cap. 23. Tertull.

168. Principum virtus est, inimicis parcere. Cæterùm iniurias non persequi, in priuato homine laus est, in Principe necessitas, cui pro amplitudine potestatis abundantior exigitur pietatis vsura; & qui ob iniurias condonatas dignus est præclaræ laudis; ob vindictam, reus est probrosæ infamiæ. Negata est vindicta ei, in cuius arbitrio sita est licentia iuris; ne iure iniuriam vindicet contra Christianum ius. Beda ad illud Luc. 6. v. 28. *Benedicite maledicentibus vobis*. sic scribit, *Ferè cuncti contra hoc mandatum procedimus, & præsertim potentes, vel Principes, non solùm si passi fuerint contumelias; sed & si præstita non fuerit eis reuerentia, aduersarios reputantes quicumque eos minus reueriti sunt, quam se reputauerint dignos. Est autem magna infamia Principum esse promptum ad vindictam*. Ergo Princeps vlciscens proprias iniurias, ex iudice fit reus; & ob vltionem deponitur à principatu, & imperialis vindictæ causam dicit, qui ob condonatam iniuriam, Principis meretur laudem. Opportunè Petrus Damian. serm. 44. *Potestati cedit in gloriam, iniurias vlcisci nolle, cùm possit*. Gloriosè detriumphat naturam, qui cùm possit impunè se vindicare, parcit inimico, hæc est laus nostræ religionis, & Christianismi fastus; imò Deitatis decus. Beda. Lucæ. Damian.

169. *Dixit Dominus Domino meo; sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Psalm. 109. v. 1. Hæc verba Christo Dominо dici, vulgò docent interpretes, quod eleganter in poster. Apolog. Dauid cap. 4. probat Ambrosius contra Arium, Sabellium, & Photinum. Et quidem Deus Pater ait Christo suo, quòd sedeat ad eius dexteram: sessio autem ad dexteram apud homines potiorem locum importat, quod aduertit Lorinus inibi contra Nebrissensem in Quinquages. cap. 29. Num priorem locum tribuit Pater Deus suo Diuino Verbo incarnato? Videamus quamdiu verbum potiatur tam illustri sede, *Donec ponam*, (inquit ad Christum Pater Deus) *inimicos tuos scabellum pedum tuorum*: id est, Sede ad dexteram meam, quæ potior sedes videtur apud homines, donec te supersedente ab vltione propria, ego te vindicem ab inimicis tuis, illos ponens sub scabello pedum tuorum. (Dicam clariùs) dum tu, ô fili, tametsi potes, non vindicas tuas iniurias, nec vlcisceris te de inimicis tuis, ego tibi concedo dexteram meam, quæ potior sedes habetur apud homines. Quia non te vindicas, potiêris loco illustriori, saltem communi existimatione hominum. (Scio voculam *Donec*, non esse exclusiuam futuri temporis: vnde Christus sempiternabit in Patris dextera) Tanta enim dignitas accrescit Christo omittenti vltionem inimicorum suorum, vt (si fieri posset,) sedem Patre Deo potiorem obtineret; at quia augustior sedes esse nequit, saltem in hominum existimatione augustiorem tunc obtinebit: *Sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Religiosè superbit homo, qui cùm possit, non vlciscitur proprias iniurias. Acutè Bernard. serm. 50. in Cantica, sic ad rem inquit: *De cætero nulli vel inimicissimo homini negari quantulumcumque affectum, charitas sanè in hac parte ambitiosa, permittit*. Audis charitatem, quæ inimicissimo parcit, dici ambitiosam? Valdè audet Bernardus, sed piè audet pro dilectione inimicorum, pro eo, qui cùm possit, non se vindicat. Porrò ambitio est appetitus honoris supra merita. Multum meretur dilectio inimicorum, sed multum assequitur: supra humanum fastigium se attollit, parium hoc est piæ ambitioni tantæ charitatis; sedere affectat à dextris Dei Patris, donec ipsa iniuriarum oblita, alij faciendam vltionem permittit, nec se, cùm possit, vlciscitur; charitas sanè in hac parte piè ambitiosa est, sedere ad dexteram Dei præsumit, & in Christo obtinet, quod affectat. *Quid ergo adulantius, quàm iniurias non exequi?* Astutè ergo Nabuchodonosor, cùm concupisceret se vlcisci ob iniurias illatas eius legatis, vel à vocabulo vltionis abstinet, & hîc, vers. 12. *defensionem* appellat, ne vindictæ nomen eius dedecoret gloriam, quam vt adaugeat, quasi iniurias condonasset, se armat ad *defensionem*, vt enermis videatur ad vltionem, ne vel vindictæ vocabulo dehonestetur. Psalm. Ambr. Lorin. Christus sedere dicitur à dextris, donec pater illum vlciscatur. Inimicorū dilectio est Charitas piè ambitiosa. Bernard. Iudith.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Largior beneuolentia erga inimicos, blandimentum est Christianæ gloriæ, & Euangelij vigor.

170. Seneca epist. 51. NEmo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Etiam post belluinas iras, & pecuinos mores, adhuc homo es. Offensus & iratus; homo tamen. Ergo propter iniuriam, humanitas deponenda non est. Vix dediscitur virtus: quia virtus secundum naturam est; feritas vitij, contra naturam. Esto pertinaciter humanus, qui non potes non esse homo. Odium & ardor vindictæ ab alieno tibi adueniunt, humanitas in te feliciter hæreat, ne desciscas in naturam ferinam, & inhumanam. Deponere iram oportet, ne videamur deposuisse naturam cum humanitate. Monstri adinstar est homo inhumanus, & ad sæuitias vindictæ ardens. Esto Christianè homo, qui Christianus homo es: neque enim Christianismus renunciauit humanitati; quin nobilior humanitas à Christianismo est. Porrò augustum quid est, vltionem non exequi: *nam* (verba sunt August. serm. 16. de verb. Dom.) *gloriosum est iniurias obliuisci*. Hinc Christianæ virtutis summates summopere contendebant, non modò vicem pro malis non rependere, iniustâ æqualitate; sed pro virili inimicis gloriosè benefacere, piâ ambitione tantæ gloriæ. Matthæi cap. 10. v. 14. Christus Deus Apostolos dimittit ad Euangelium prædicandum, potestate miraculorum illis abundè concessâ: mox mandat, vt iis qui perhumaniter illos exceperint, affatim benefaciant è miraculorum potestate ipsis concreditâ. Sin autem contumeliosè, & iniuriè vos reiecerint: *Excutite puluerem de pedibus vestris*. Quid est puluerem excutiendum de pedibus? Varia varij; quæ prudens omitto, vt citiùs dem singularem S. Hilarij interpretationem huic rei accommodatissimam. *Excutite puluerem*, &c. *Existenti enim in loco, cum loco videtur esse communio, Totum ergo quod est illius domus, excusso pulvere pedum relinquitur:* (diligenter excipe verba quæ subiicit) *nihilque sanitatis de insistentium Apostolorum vestigiis mutuetur.* Quasi dicat: Si herus cuiuspiam familiæ vos contumeliosè expulerit, & inhumanè tractauerit, hostili animo confestim excutite pulverem calceamentorum, hoc est, delete vestrorum pedum vestigia ingratæ, & inimicæ domui impressa. Vereor enim ne vel ipsa vestigia vestrum, vestrum inquam, qui in cælesti mea schola beneuolentissimam, etiam erga hostes, humanitatem didicistis, miraculosè sanitates faciant in domo vobis inimicâ & offensâ. *Nihil sanitatis de insistentium Apostolorum vestigiis mutuetur.* Si quidem vsque adeò propensos vos video ad benefaciendum inimicis, vt vel à vestigiis vestris miracula præcaueam, quibus exaggeretis Christianam beneficentiam in hostes. In hostili familia non maneat vestigium vestri, ne in domo inimica simul maneat promptuarium beneuolentiæ, miraculorum officina, & exprompta salutis perenne remedium. Nec sic dilatetis miraculorum gloriosam munificentiam in hostes, vt dilatari nunc patiamini Euangelij gratiam.

[Margin: August. — Præcauetur ne vestigia hominis offensi, miraculosè sint benefica erga inimicos. Matth. — Hilar.]

171. Matthæi 11. v. 7. Ioannes è vinculis mittit discipulos suos, vt interrogarent Iesum, an ipse esset Messias. Non adducar vt credam, Ioannem Baptistam ab vtero fidelem, dubitasse de Diuinitate Christi; At specie tenus addubitasse videtur, saltem turbæ adstantes Christo, id sibi seriò persuaserunt, vt notant vulgò interpretes eius loci. Et quidem animaduersione dignum est, quod tunc, scilicet cùm Ioannes dubitasse videtur, tunc inquam, *Cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne. Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?* &c. Nimirum quando Ioannes saltem apparenter videbatur in turbatum opinione deuenustasse Christum vel ipsâ dubitatione, tunc Christus leuitatis excusat Ioannem, & eius encomiastes fit: quod eleganter aduertit Chrysostomus homil. 38. in Matthæum, aiens: *Vide quia remouet à Ioanne leuitatem, de qua turbæ dubitabant, dicens, arundinem vento agitatam.* Nempe cùm turbæ submurmurarent, Ioannem inconstantiæ accusantes, quia cùm olim illustre de Christo testimonium perhibuisset, nunc dubitasse videbatur; tunc Christus maximè excusat Ioannem, & eius eximias laudes præclariùs deprædicat. Scilicet quando Ioannes in Iordane, & non semel alibi, Christum mirificè commendauit, tunc mutus fuit Christus ad eius laudes; at cùm illum ex turbarum sententia, dubietate dehonestasse videtur, tunc vel maximè linguatus cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne illum supra humanum fastigium euehens, veris laudibus rependens apparentes iniurias, ad redundantiam Christianæ benignitatis, quæ eò largiùs effertur in laudes, quò probrosiùs videtur lacessita contumeliis.

[Margin: Christus tunc Ioannem laudat, cum Ioannes videtur dubitare de Christo. — Matth. — Chrys.]

172. Matthæus c. 26. v. 69. refert, Petrum à Pontificis Ancilla interrogatum, vel affirmatum discipulum Christi; semel & iterum Magistrum abnegasse, magno Christi probro. Illustris ille Scripturarum interpres Rabanus Maurus expendens hunc Matthæi locum, ita fatur. *Quid sibi vult quòd prima Petrum prodit Ancilla, cum viri magis illum potuerint recognoscere? Nisi quòd iste sexus peccare in nece Domini videretur, vt eius Passione redimeretur.* Scilicet non tantùm sæui carnifices, & diri tortores viriliter, (etsi inhumaniter,) sæuiunt aduersus Christum in eius Passione; sed etiam fœmineus sexus suo modo etsi muliebriter, exaggerat Dominicæ Passionis ærumnas, vt ita etiã muliebris sexus Christi Passione redimatur. Quid ais Doctorum sapientissime? Num necesse fuit vt fœminarum sexus adiuuet ad Passionis acerbitatem, vt sic Passionis fructum ab illa mutuetur? Fortè Christi Passio non erat operatio Theandrica & Deivirilis, quæ de se posset non tantùm vtrumque sexum, sed & infinita peccata, & mundos redimere? Imò fœmineum sexum iuuasse ad Passionem pro virili, (ad lædendum enim vel fœmina virilis est) potiùs nocere videtur ad fœminarum redemptionem, quia redemptorem offendit. Altè profectò meditatur Rabanus Christi munificentiam in hostes. Neque enim literatissimus vir negare potuit, fœminarum sexum, etsi non sæuiisset aduersus Christum in eius Passione, tamen non ideo fore exortem à tanta redemptione. Sed signatè intendit digitum ad rem præsentem. Quasi dicat; vsque adeò munificus est Christus Deus in hostes, & carnifices suos, vt eò cumulatiùs eos muneret gratiâ, quò inhumaniùs desæuiunt ad pœnam: non merito delicti, sed Redemptoris beneficentiâ. Vnde ne fœminæus sexus exors sit huius vberrimæ largitatis, permittitur delinquere in Passione Redemptoris, vt vberiùs cumuletur gratiâ redemptionis: sit mihi in Passione iniuriosior, vt ego sim illi in redemptione gratiosior: quasi malitia sæuientium in Christum esset illi fomes ad gratiam, & incentiuum copiosiùs miserendi. Ergo fœminæus *sexus peccare in nece Domini videtur, vt eius Passione redimeretur.* Quid exaggeratius?

[Margin: Matth. — Raban. Vtiliórne est Passio Christi tortoribus?]

173. Regius vates Psal. 40. induens personam Christi, agit

agit præſagâ mente de ſæuitia carnificum in Paſſione,& de perfida Iudæ proditione, aiens v.8. *Aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei, aduerſum me cogitabant mala mihi. Etenim homo pacis meæ magnificauit ſuper me ſupplantationem.* Verùm cùm Chriſtus ſe præuidiſſet exagitatum vſque ad mortem,& in ſepulcro cadaueraſcētem, ſic orat Patrem Deum: *Tu autem Domine miſerere mei; & reſuſcita me,& retribuã eis.* Quam ob cauſam Chriſtus magnæ miſericordiæ nomine reſurrectionem ſuam poſtulat? *vt retribuam eis*, inquit, id eſt, perſecutoribus vicem reddam: nempe vt ſæui tortores pœnas luant tanti flagitij in me commiſſi. Ita vulgò interpretes: quibus aſſentiebam, quouſque publicè exponens Dauidicos pſalmos; cùm arduum mihi videretur Chriſtum, qui pacatiſſimus fuit in hoſtes, & beneuolentiam erga eoſdem maximè commendaſſet diſcipulis, ſic hiare ad vltionem; nouam & luculentam commentationem ex Didymo tradidi. Sic fatur Didymus apud Barbarum Achileienſem in catena: *Reſuſcita me, vt retribuam eis retributionem, quæ illis ornamento,& vtilitati futura ſit.* Commentatio planè luculenta, & arguto Didymi ingenio digna. Quaſi dicat Chriſtus: ô Pater, etſi plures ſuppetant cauſæ, eæque potentiſſimæ, vt à te impetrem reſurrectionem præcocem mei corporis. Nam à me reſuſcitato rei Chriſtianæ œconomia digerenda eſt, & Euangelij veritas roboranda ſupereſt. Dein, dedecet, vt Dei corpus à delicto immune, deitate delibutum ſcateat horrore vermium,& pædore corruptionis. Nihil horum nunc adduco, vt à te impetrem mei corporis reſurrectionem; quam maximè expeto, vt copioſiùs benefaciam inimicis meis. *Reſuſcita me,& retribuam eis: Retributionem, quæ illis ornamento, & vtilitati futura ſit.* Scilicet ipſi me perſecuti ſunt non tantùm mente & conſiliis, ſed etiam toto corporis adnixu; parum ergo erit, vt meo corpore in ſepulcro iacente & emortuo; animo ſolummodò & mente illis benefaciam. Reſuſcita me, vt animo pariter ac corpore illis benefaciam. Totus ego offenſus ſum, non ſatis erit, niſi totus ego illis rependam beneficentiam gratiæ pro offenſionis malitia. Ne corpus meum ſit exors ab hac gloria. Neque enim corpus tam expetit gratiam reſurrectionis, vt eius præniteat dotibus, quàm vt piâ benefaciendi ambitione illuſtretur auguſtâ gloriâ largioris munificentiæ in hoſtes. *Reſuſcita me,& retribuam eis.*

Pſalm.

Chriſtus expetit reſurrectionem ſuã, vt etiã corpore benefaciat ſuis inimicis.

Didym. Barbar. Achil.

174. Priſcus ille Ioſephus Patriarcharum nitor,& hoſtilis beneuolentiæ gloria, ideali charitate exemplar ſui, præmaturè Chriſtianus perfectione amandi inimicos; dum in dito carcere diu detineretur innoxius, Geneſeos 40.v.15. precatur pincernarum Principem de ſe benè meritum ob ſomnij fauſtam interpretationem, vt ſuggerat Pharaoni liberationem ab ærumnoſo carcere: *Quia furto ſublatus ſum de terra Hebræorum,& hic innocens in lacum miſſus ſum.* Hæc verba ſic expendit Baſilius Seleu. Orat.8. *Qua lingua pro dignitate eam laudet orationem, qui verborum quoque humanitate cum inimicis vſus eſt? Non inuidentiæ recordatus, non fraternam incuſans crudelitatem, non venditionem recenſens, non mortem meditatam exponens, non mulieris immoderatum amorem, non ſuam temperantiam, non illius importunitatem.* Miraculi ad inſtar eſt pacatè commemorare implacata odia aduerſùs ſe exhibita, quibus immeritò anxiè nimis afflictabatur. Porro ipſa iniuriæ commemoratio, incentiuum ſolet eſſe vindictæ, & fomes furoris: ſaltem muliebriter furit dictis, qui nequit factis: Placidè enim de iniuria loqui, diſſimulando offendentis malitiam, præcox Euangelij adulatio eſt. Audiendus eſt idem Seleucus Præſul in eadem Oratione de eodem Ioſepho à fratribus benè vincto, & malè captiuo, ſic inquiens: Ioſephus *inuidiam, venditionem, belluinamque immanitatem, humanitatis obſequiis vlciſcitur, terriculamentis ludicris vtitur, minas quaſi in ſcena conſequitur, iras hiſtrionicè repræſentat.* Et poſt pauca, ſubdit verba pereleganter excogitata: *Vidiſti diuinis præceptionibus inhærentem, oſores amantem, noui Teſtamenti Conſeruationem enunciantem?* Expende hæc poſtrema verba animaduerſione digniſſima. Nimirùm Ioſephus præmaturè obedit Euangelicis præceptionibus, quarum præcoqua obedientia non tantùm adulatio eſt Euangelij, ſed etiam conſeruatio, *Noui teſtamenti conſeruationem*. Profundè quidem: Quaſi ille, qui oſores amat,& ab amore benefacit; conſeruet, & ſuffulciat Euangelium: ſcilicet qui inimicos diligit fulcrum eſt Euangelij, & Euangelicæ perfectionis columna & firmamentum, Quaſi tota Euangelicæ perfectionis moles nutet ruitura, niſi fulciatur hoſtilis beneuolentiæ fulcris. Nam redundantia fraternæ charitatis in hoſtes argumentum eſt diuinæ veritatis, fulcimentum diſciplinæ Chriſtianæ,& viuida Euangelij conſeruatio: inconcuſſa enim manet fides noſtra, ſi non labefactetur machinis hoſtilitatis. Eſto benè pius in hoſtes, vt non ſis malè impius in Euangeliũ.

Geneſ. Baſil. Seleu.

Charitas erga inimicos, dicitur Euangelij conſeruatio.

Seleu.

175. Scilicet virtutis proceres blandam in aduerſarios charitatem didicerunt à Chriſto, Chriſtus à Deo Patre, in quo auguſtior eminet beneuolentia in hoſtes, vt in exemplari archetypo ſanctitatis. Matthæi 5.v.44. *Diligite inimicos veſtros,& benefacite his, qui oderunt vos, &c. vt ſitis Filij Patris veſtri, qui in cœlis eſt.* Valdè ſudat interpretum induſtria, vt vitet tautologiam, ſeu nugacem rei eiuſdem repetitionem. Quo enim pacto fideles, amore erga inimicos efficere poterunt, vt ſint Filij cœleſtis Patris? Nam ſi Deus pater noſter eſt, fruſtrà laboramus, quò hoſtilitatis depoſito animo efficiamur Filij eius, qui iam erat noſter Pater. Niſi fortè poſſit homo conari, vt ſit Filius ſui patris: ſic enim eſſet aliquando Pater abſque Filio, quod mõſtrum eſſet in philoſophia. Scio S. Chryſologum ſerm.2. cùm emedullaret verba illa filij Prodigi, Lucæ 15. v.18. *Surgam, & ibo ad patrem meum*, quem diu luxuriando offenderat, ita fatum: *Ego perdidi quod erat filij; ille quod patris eſt non amiſit.* Scilicet hoc naturale miraculum diuinæ beneuolentiæ eſt, vt etſi homo Deo offenſus,& inimicus, amiſerit illuſtrem diuinæ filiationis titulum; non propterea Deus amiſerit blandum patris nomen. Vnde Deus erga homines ſibi infenſos & inimicos erit planè pater, tametſi inimici homines ob delictorum offenſam amiſerint nomen filij. Profectò videor mihi rem tetigiſſe. Nempè nomen patris theſaurus pietatis,& promptuarium beneuolentiæ eſt. Vnde vt Deus oſtentet mortalibus cumulatiorem beneuolentiam in homines propter crimina inuiſos & inimicos, publicat ſe eſſe patrem, quamuis ipſi non ſint filij, quò clarius intimet blandiorem beneuolentiam,& largiorem munificentiam in filios alienos, id eſt, non filios; ſed aduerſarios & inimicos. Siquidem nomen patris piè pertinacem amorem ſonat,& munificentiæ officinam: hanc ergo Deus largiſſimè expromit in hoſtes, ac ſi verè eſſent filij: cùm hoſtes habeat filiorum loco. Ecce quomodo poteſt quiuis ſatagere, vt ex Dei inimico fiat filius Dei, iam olim patris: nam etſi homo perdiderit, quæ erant filij, Deus non amiſit quæ erant patris, ad oſtentationem diuinioris beneuolentiæ erga inimicos, quod eſt auguſtæ ſanctitatis elogium.

Matth.

Deus pater dicitur etiã non filiorũ.

Lucæ. Chryſol.

§. XXXV

§. XXXV.

Aduersarium, quò magis inimicum, eò magis diligere, eique benefacere, Christianæ pietatis est meta.

176. BOnus vir non prouocat inimicitias, sed neque timet. Secum viuit, & se contentus, omnia quæ foris aguntur, quasi aliena reputat. Sic virtuti viuit, sic gloriæ æternùm superuiuet. Fateor si quis inulta patitur, inertem se esse audit; at si vlciscitur, insolentem videri necesse est. Malo operosam parcendi inertiam, quàm insolentiam vindictæ. Operosam inertiam appello silentium neglectæ iniuriæ: nam ad inertem dissimulationem iniuriæ, virtutum concurrat tota cohors, & negotiosa & operosa virtutis industria, necesse est. Hæc otiatio iners, negotium est sanctitatis, & pietatis meta. Huic insidiatur natura, vltrò festinans malum malo arcere; sed huic adulatur diuinior gratia, viuens ad gloriam æternitatis. Quid enim tam generosum in gratia, quam gratiâ rependere iniurias, & malitiam remetiri bonitate? Præcurrit humanis votis inimicorum amor, & se extendit quò humana vota pertingere non possunt, nisi supernaturaliori auxilio generosè eleuata ad augusta virtutis facinora.

Plinius lib. 2. epist.

177. Dauid Regum Optimus, bonitate indolis, & gratiæ moribus constructus, sed tamen homo; multa passus est à filij Absalom insolentiâ; qui iuuenili ardore, regiâ nobilitate, superbâ opulentiâ, & Regis conniuentiâ insolescens, & fratrem Amnonem infidè trucidauit: & mox in patrem Dauidem perfidè rebellat, occupat vi Ierusalem, expugnat Regiam, palàm constuprat patris concubinas, ipsumque patrem cogit in turpem fugam, & ambitione præmaturè regnandi, insidiatur vitæ Dauidis. O temerarium & impium filium, planè natum ad iniuriam, & ruinam optimi parentis! Tandem 2. Reg. 18. v. 5. cùm Absalom pugnaci & numerosâ manu armatus, opprimere patrem Dauidem maturaret, occurrit obuiam pro Dauide validus exercitus, duce Ioab, Cui, & reliquis militibus exeuntibus per vrbis portam ad prælium, sic seriò mandat rex Dauid: *Seruate mihi puerum Absalom.* Nimirùm Dauid versabatur in certo periculo amittendi regnum, & simul vitam, (quæ meta est felicitatis humanæ) & Absalonem iuratum hostem, qui tantum nefas impiè moliebatur, seruandum anxiè mandat. Proficiscitur Dauidis exercitus ad perdendum Absalonem perfidæ rebellionis auctorem, & piè iubet, vt illum seruet? Fortè auxilium Absaloni mittit, dum mittit exercitum pro se, & contra illum: ò eximiam in hostem infensissimum beneuolentiam! *Seruate mihi*, inquit, *puerum Absalom.* Emedullare oportet verba ad propalandam eximiam Dauidis charitatem erga Absalonem hostili animo nimis inimicū. Quid est *seruate mihi puerum Absalom?* Septuaginta interpretes legunt, *Parcite.* Quasi dicat, Parcite vos, quos non læsit, siquidem ego parco: ne geraris hostilem animum aduersus non vestrum, sed meum hostem: estote sic benè affecti erga proximum, vt ego erga infestissimum hostem, qui me exoptat regno pellere, & orbare vitâ, quâ sua constat. Hebraïcè, *Leniter mihi in puerum Absalom:* Id est (ait Vatablus) *in meam gratiam. Quasi dicat: leniter meâ causâ incurrite in illum: nolite sæuire in illum, sed parcite illi.* Nempè mihi blanditur, qui leniter agit cum meo aduersario; mihi impuro exhibitam lar-

2. Reg. David pius est erga Absalonē dæmonem.

Septuag.

Hebr. Vatab.

giorem munificentiam erga illum. At viuaciùs rem expressit vulgatus interpres: *Seruate*, inquit, *mihi puerum Absalon.* Nam vt aduertit S. Hieronymus in cap. 3. Isaiæ, & cap. 10. Ecclesiastæ; Pueri nomine significatur, homo insipiens, & malignus, quin & Diabolus ipse. Ait itaque Dauid; Absalom stultè, & malignè agit contra me, Diabolus est mihi ab hostili & pertinaci animo, quo aduersus me desæuit: *Seruate* ergo *mihi* stultè malignum, & malignè Diabolum Absalonem; *mihi* inquam, *seruate*; quia cùm totus mihi diabolicè malignus sit, totum mihi seruandum expeto, totum mihi exambio. Diu totus viuat mihi, qui totis viribus vitæ meæ insidiatur, & mihi malignus est, mihi Diabolus est. *Seruate mihi puerum Absalom.* Mihi diu viuat, quia meâ morte præsumit feliciter viuere. Sic est affectus erga inimicos Dauid, præmaturè Christianus.

Hieron.

178. Theodoricus Rex magnus, vt erat regiis virtutibus inclytus, (vtinam fide non degener,) sic generosus fuit regali munificentiâ in hostes aduersus se pugnacissimos. Cassiodorus lib. 1. variarum epist. 16. recēset, Venantium nuper inimicissimum, summis honoribus à Rege sublimatum, quia hostilem animum aduersus se gessit: (hoc restabat expendendum in verbis Theodorici: *Vnde*, ait, *sic factum est, vt ei libenter daremus præmium, qui nostrum fideliter iuuit inimicum: quia casu patrocinante contrario, tantò nobis reddebatur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus.* Recognosce generosum Theodorici animum erga hostes, cui tantò erat acceptus inimicus, quantò illi fuerat aduersatus: quasi iniuria ab inimico accepta, ius sit ad extorquendam beneuolentiam: Quæ est redundantia pietatis Christianæ.

Qui iuuit inimicum augetur honoribus à Theodorico. Cassiod.

Lucæ 16. v. 24. totis gehennæ tormentis excruciatur in inferno diues ille Epulo, aduersus Lazarum durus & inhumanus. E gehennæ caligine suspicit splendidas Lazari glorias: & ita alloquitur Abrahamum, qui glorioso sinu fouebat nuper ærumnosum mendicum: *Et ipse clamans dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma:* ò stolidissime hominum, cur Lazarum ad tui miserendum expetis, in quem durus & inhumanus dudùm fuisti? Num vnus tantùm Lazarus erat in cœlesti Abrahæ sinu? quemcumque selige: tantùm non elige Lazarum, quem offendisti. Et benè elegisti. Attende diligens ad Caietani expensionem in commentario huius loci: *Petit Lazarum mitti ad sui refrigerationem, cui meminit se tam inhumanum fuisse.* Non ex impedito intellectu; sed ex magna virtutis & gloriæ (etsi serâ) æstimatione, hæc verba protulit, hic diues damnatus. Videlicet censet hominem virtute illustrem, & Deo plenum, dum magis fit offensus, fore aptiorem ad præstandam vberiorem gratiam inimico. Fortè hic diues vidit in sinu Abrahæ plures beatos, quos aut nunquam nouerat, aut quibus sæpè benefecerat: at quasi magnum quid exposcit ab Abrahamo, vt mittat Lazarum sibi offensum: *Pater Abraham*, inquit, *miserere mei, & mitte Lazarum, &c.* Quia ab homine virtutibus insigni, munificētiorem sperat gratiam, quò vberiùs illum offenderat: *Tantoque nobis redderetur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus*, aiebat de se regalis Theodorici regis munificentia. Nec minorem clementiam verè sibi sperat à cœlite Lazaro damnatus diues, quàm de se iactat generositas Theodorici. Plus speratur ab eo, qui plus læditur: ô exaggerationem virtutis Christianæ,

Lucæ. Diues epulo à Lazaro, quem offenderat, refrigerari mauult.

Caiet.

næ, quæ sic exuberat etiam in hostes! Planè opera præcurrunt vota charitatis: nam quò hominum vota vix attingunt, pertingunt amoris opera, vt iam ostendo.

17. Matth. Matthæi 21. v. 34. inducitur homo paterfamilias, (id est, Deus sub personâ, & munere hominis) qui plantauit electam vineam; sæpe obuallauit; & apothecâ, & torculari ornauit, locauitque agricolis. *Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissimè autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres, venite occidamus eum*, &c. Aduertis hìc qualiter per singulos offensæ gradus, crescat & pietas huius patrisfamilias? tantòque magis redditur agricolis acceptus, quantò agricolæ cognosci poterant iniuriosi. Quod egregiè notauit auctor operis imperfecti sic fatus homilia 40. in Matthæum. *Ecce quamuis amicus alicuius fuerit homo, si semel ab illo fuerit passus iniuriam, quantumcunque frangitur eius affectus: si iterum passus fuerit, iterum magis minuitur: & si iterum, amplius non minuitur amicitia eius, certè tamen non additur. Dei autem misericordia, quantò magis a Iudæis offendebatur, tantò amplius addebatur in eis.* Quid luculentius? quasi iniuria sit Deo occasio, & homini pio incentiuum ad benefaciendum: vt quò crescit offensæ acerbitas, eò magis amplificetur offensi pietas, & offendentis insolentia extorqueat beneficentiæ incrementum: quasi iniuria sit aliquis arcanus misericordiæ fomes.

Deus, quò magis offensus, eò solet esse beneficentior.

Imperf.

180. 1. Regum 24. v. 5. Rex Saul inuidiæ furore, cauillorum arte, & regni potentiâ persequitur immeritum Dauidem, multis, ipsisque maximis beneficiis de se benè meritum. Fugit Dauid sæuas Saülis iras, & per auia deserti, & inuias montis Engaddi crepidines, fermè humanis vestigiis inaccessas, diu palabundus vagatur. Nec ibi tutus à irato hoste. Saul enim stipatus electâ & pugnacissimâ manu montem scandere intentat. In montis ascensu spelunca offertur, in quam intrat Saul, vt aluum purget. In speluncæ abditiori recessu latebat Dauid cum suis. Euge, aiunt Dauidis satellites, adest tibi, ô Dauid, opportunissima occasio, irruamus in Saülem & ita liberalis animam tuam, & tuorum, sospitabis nos, & immeritas vlcisceris iniurias. *Et dixerunt serui Dauid ad eum: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis.* Verùm Dauid non modò abstinuit à nece Saülis, sed *confregit viros suos sermonibus, & non permisit eos, vt consurgerent in Saul.* Profectò totum hoc caput mirifficum est ad mitigandos immites inimicorum animos; at ex præfatis verbis id maximè elucet in Dauide, viro pientissimo: nam quò religiosior erat erga Deum, eò difficiliùs fuit parcere Saüli. Aduerte ad verba, quæ serui ipsius Dauid suggerunt, vt illum ad cædem inimici Saulis inflament: *Ecce dies de qua locutus est Deus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum.* Ad quæ sic fatur sententiosè Basilius Seleu. orat. 16. *Neque verò Dei commemoratio Prophetam ad cædem faciendam excitauit.* Nempe id vnum poterat extimulare Dauidem inimicorum amicissimum, vt irrueret in Saülem infensum; si religio foret, & Dei declarata voluntas, vt illum trucidaret. Vnde cùm eius serui probè scirent quàm erat obsequentissimus Dei iussis, religionem inijciunt vindictæ, quasi à Deo imperatæ: *Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum.* Ecce tibi in corde Dauidis pulchra virtutis pugna: pietas certat cum religione. Religio erat obsequi diuinæ voluntati, Dauidi intimatæ, spiritu (vt videbatur) prophetico: Pietas exigebat, vt infensissimo parceret inimico. Quid faciat Dauid, qui obsequentissimus Deo est, & piissimus erga inimicos? Si non se vindicat, videtur delinquere in Deum, si iniurias vlciscitur, videbitur sæuire in hostem, nec condonare iniuriam. Quid eliget & mitissimus, & religiosissimus vir? o exaggerationem charitatis erga inimicos! Maluit Dauid videri minùs religiosus in Deum, quàm esse minùs pius in hostes: *Neque verò Dei commemoratio Prophetam ad cædem faciendam excitauit.* Cedat tantisper religio erga Deum pietati in hostes offensissimos. Sic enim erat affectus ad beneuolentiam erga inimicos, vt sibi persuadere non potuerit, ferè expressam prophetiam sibi vltionem intimare. Vtcunque prophetiam interpretatur, vt parcat hosti, bonus semper interpres eximiæ charitatis erga inimicos: o generosam pietatis hyperbolen, quæ opere præcurrit Euangelio. Ibi Dauid præpropere fuit Euangelicæ disciplinæ typus, & meta amoris erga inimicos. Hic §. accommodatione nō eget, est enim appendix præcedentium.

Nec inuicta religio Dauidem vltorem fecit.

1. Reg.

Basil. Seleu.

§. XXXVI.

Homo qui ab astutia est multiplex, ferè homo integer non est.

Homo verè vnus cùm sit, multiplex reddità est: varius pro occasione, versipellis pro negotiatione, peritus frustrandæ veritatis, peritior fucandæ falsitatis specie veri: nihil in illo sincerum, nihil ferè non adulteratum vel à natura, vel ab arte. Nunquam est ipse, semper est alius, tametsi nunquàm est magis ipse, quàm cum est alius. Sibi impar est, sibique non similis; etsi nunquam magis similis sit sibi, quàm cùm est dissimilis. Vicibus temperatus videtur, & mutationibus concretus. Vnde multiplex est, & alius ipse; atque inde quanquàm homo sensibus patet, intelligibilis est, & incomprehensibilis. Quærit S. Zeno Veron. de Genesi serm. 4. quam ob causam, homo dicatur factus ad imaginem, & similitudinem Dei? plures rationes adduxi explicans Hexaëmeron, & fortè quam subiicio, erudiius præferet. *Videamus, inquit, quid sit quòd Deus ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram? Et fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem, & similitudinem Dei. Et in alio loco dicit: Ego sum qui sum, & non demutor. Cùm hoc ita sit, homo quemadmodum Dei imaginem portat? cuius vultus omni conuersioni subiectus momentis omnibus immutatur, labore, ætate, languore, gaudio, tristitudine: nunc macie deformis, nunc enormis pinguedine; vsque adeò incertus, vt idem in duobus per orbem totum non possit inueniri terrarum. Igitur in Deum cùm hæc non incidant, Dei imaginem non habemus? Absit. Habemus planè: & quidem manifesta ex eo ipso, quòd non est portantibus nota. Incomprehensibilis enim Dei imago inuisibilis sit, necesse est.* Multa verba, sed nullum omittendum: eleganter exprimit Zeno, in quo sita sit imago Dei in homine. Nimirum cùm homo tam varius sit, pro occasionum, & ætatum, & temporum vicissitudine; cùm tam *incertus* sit, pro ingenij sui versutiâ, & adnatâ duplicitate, ipse planè incomprehensibilis,

181.

Zeno. Homo dicitur imago Dei, quia incomprehensibilis est. Genes. 1. v. 26.

ſibilis, incomprehenſibilem Dei naturam (etſi peruersè) repræſentat. Nempe Deus à perfectione diuinâ incomprehenſibilis eſt; homo ab imperfectione humanâ vix comprehendi poteſt. Ecce vtrumque incomprehenſibilem, etſi diuerſiſſimè. Porrò quis hominem penetret, tot varietatibus alium, tot mutationibus diuerſum, tot cauillis incertum? Quæ ergo imago ſimilior incomprehenſibili Deo potuit effingi, quàm homo tam crebrò alius à ſe, ſibi diſſimilis, cæteris diuerſus, incertus cunctis, omnibus incomprehenſibilis?

182. Cæterùm Deus caliginibus tegebat loca in quibus olim hominibus apparuit: ſic montem Sinaï nebulâ obſcurauit; & templum Salomonis caligine obtenebrauit, vt Diuinitas tenebris occultaretur: ope enim tenebrarum abſconditur Deus, *Qui poſuit tenebras latibulum ſuum.* Pſalm.17.v.12. (Pſalm.) At hominis cor vſque adeò occultum eſt, vt vel tenebræ ipſe occultentur in eius præcordiis. Iob c.19. verſ.26. (Iob. Cor hominis eſt tenebrarum latibulum.) *Omnes tenebræ abſconditæ ſunt in occultis eius. Eius:* id eſt, hominis nequam, & verſuti. Qui latere cupit, tenebras quærit; nullum enim eſt occultius latibulum, quàm tenebræ, quarum ope, & beneficio latibulum eſt. Verùm ſi tenebræ ipſæ latere cuperent, ſecretius & occultius ſeipſis latibulum quærerent: nimirùm receſſus humani cordis, quod tenebrarum latibulum eſſet: *Omnes tenebræ abſconditæ ſunt in occultis eius.* Nam quis peruestiget humani pectoris Mæandros, & ininueſtigabiles aſtutiæ ambages? Ridet ore, & corde furit: blanditur vultu, & pectore ſæuas alit iras. Non eſt ipſe, ſed alius ſemper, varius, & incertus: mentitur ſe, vt vel ipsâ veritate fallat. Et qui incomprehenſibilis eſt, peruersè ſimilis eſt Deo, & vnus cùm ſit, multiplex eſt: non benè imitans incomprehenſibilem Dei naturam.

183. Enimverò in primis vnus homo, homo vnus eſt: nugatoria videtur repetitio, quaſi omninò replicet idem quod dictum fuerat: Et tamen vt non vulgare Elcannæ elogium dicitur, 1. Reg. cap. 1. v.1. (1. Reg.) *Fuit vir vnus de Ramathaim, &c.* Quaſi magna laus ſit vnius hominis, quod ſit vnus homo, & non multiplex. Accinit Alexand. Clem. 4. Strom. (Clem. Homo aſtutus, eſt dupliciter vnus. Tertull.) *Myſticè apud nos quoque dictum eſt illud Pythagoræum: oportet quoque hominem fieri vnum.* Nam vt egregiè Tertullianus lib. de Anim. cap.9. de homine aſtuto ait: *Hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter vnus.* Id eſt, vnus homo ob malitiam, eſt vnus interior, alius exterior, ecce vnus homo ſunt duo homines. Addit, *Dupliciter vnus.* Quaſi dicat: ſi quando accidat vt hic duplex homo, vnus appareat, & ſui ſimilis; attentiùs cauenda duplicitas eſt; nam *dupliciter vnus eſt*: Simulat ſe vnum, & ſimplicem, vt certiùs & ſecuriùs fallat; ſed reuerà, *dupliciter vnus eſt.* Aſtutior verſutia ſimulat ſimplicitatem, & vnitatem ſui; at hæc vnitas hominem, & eius malitiam multiplicat: *nam eſt dupliciter vnus*, non ſimpliciter, & candidè.

184. (Iob.) Imò, quod mirère magis, à peruerſitate malitiæ; etſi duplex ſit, dimidiatus homo eſt. Iob.1. verſ.1. *Vir erat in terra Hus nomine Iob, & erat vir ille ſimplex.* Ex Hebraïca origine quidam ſcribunt, (Pineda. Homo aſtutus & multiplex, homo integer non eſt.) *Erat vir ille integer.* Itaque vir *ſimplex*, idem eſt, ac integer, quaſi vir duplex, ſeu verſutus homo integer non ſit, ſed defectiuus, & dimidiatus. Porrò ænigmati ſimile eſt, quòd homo ſimplex, integer homo ſit; & homo duplex aut multiplex, integer non ſit: ac ſi additio rei, rem ipſam minuat, & ablatio ſubſtantiæ, ſubſtantiam augeat: & à ſimplicitate ſit homo integer, & completè homo, & à multiplicitate ſit mutilus, & dimidiatus. Verùm homo vnus, & multiplex, integer homo non eſt; quia non ſatis homo eſt, ſed quid monſtro ſimile, & poëtica vel dialectica Chimæra. Deficit enim à ſubſtantia hominis, & deſciſcit à rationali natura, qui vafritie, & mendaci verſutiâ ſe malitioſè multiplicat; & ab incremento decreſcit: à multiplicatione dimidiatur.

185. (Lingua aſtuta dicitur blaſphemare.) Vnde duplicitas, & verſutia eſt contumelia naturæ, & dedecus humanitatis. Fuge eiuſmodi monſtra naturæ probroſa, hominibus infenſa, Deo contumelioſa. Nam in dedecus redundat creatoris, tam enormem creaturam (etſi vitio ſuo degenerem) effinxiſſe. Sic interpretor locum Iobi, cap.15. v.5. (Iob.) vbi ita ſcribitur, *Docuit iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium.* Mariana (Marian.) ſic vertit poſterius hemiſtichium: *Et eligis linguam aſtutorum.* Tanquam ſi idem ſit, *lingua aſtutorum*, & *lingua blaſphemantium.* Aſtutiáne, & duplicitas, blaſphemia dicitur? Quid commune habet duplicitas cum blaſphemia? Porrò aſtutia & duplicitas, adulterata verba ſunt, mentitus vultus, infida opera, & cor aliud. Blaſphemia verò eſt temerarium verbum aduerſus diuinitatem; aut fortè, Opera, verborum vice, Deo contumelioſa. Ergo aſtutia non eſt blaſphemia. Eſt, eſt planè. Nam vt rectè ait Baſilius Seleu. Orat. 2. (Baſil. Seleu.) *Operum peruerſitate in Deum contumelioſi ſumus.* Tantæ malitiæ *peruerſitas* contumelia eſt Dei. Monſtrum eſt, *vnum* eſſe, & ſimul non *integrum*, & multiplex; & contumelia eſt factoris, & blaſphemia in Deum, eiuſmodi monſtrum. Ergo homo duplex, ſeu aſtutus, blaſphemus, & ſacrilegus nuncupatur. O quàm aſtutus & multiplex eſt Nabuchodonoſor! In hoc v.12. intentat bellum, vt *defenderet ſe.* Et cap. 2. v. 3. *Vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio.* Et cap. 3. v. 13. (Iudith.) *vt ipſe ſolus diceretur Deus.* Et ſanè homo integer non eſt, qui tam multiplex eſt: quia præ ſuperba ſtoliditate deficit Nabuchodonoſori rationalis vigor, de quo legi poteſt Herodotus lib. 7. (Herodot.) nec ſatis homo eſt qui ſacrilegè præſumit eſſe Deus, vt ait Tertullianus in Apolog. (Tertull.) Vnde præ aſtutia Nabuchodonoſor multiplex homo eſt, & homo integer non eſt: ſacrilegus, & blaſphemus in Deum eſt, qui diuinos honores vſurpare præſumit, cùm ſtolidiſſimus ſit, & propè deſciſcens à ratione hominibus agnatâ.

§. XXXVII.

Summa Sapientia eſt, aliquando per affectatam inſipientiam Sapienter ſtulteſcere.

186. (Diſertus ſe ſcire diſſimulat.) Sapiens non eſt, qui ſuam ſapientiam venditat; & ambitioſus ſapientiæ alumnus eſt, qui nunquam inſcitiam ſimulat, aut ſcientiam diſſimulat. Diſertiſſimus quiſque, non ſemel ſapienter deſipit, & ſagaciori politiâ ſe ſcire diſſimulat pro negotij occaſione; ſapienter tunc ignorare videtur, quod tunc palàm ſapere ignorantia foret. Nam etſi ſapiens conſcius omnium ſit, tamen non ſemper expedit ſe conſcium oſtentare. O quàm buccinabant ſuam ſapientiam amici illi Iob! ſubtiliſſimis diſcurſibus argutabantur; nullamque omittebant opportunitatem, in qua ſuam non oſtentarent ſapientiam. Et tamen Iob (Iob.) non minùs ciuilis, quàm patiens, cap.30. v.8. illos appellat *filios ſtultorum*, id eſt, valdè ſtultos. Num cùm amici ſapientiores apparent, tunc magis ſtulteſcunt? Audiamus eundem Iobum de ſe ipſo loquentem in

hoc eodem capite v. 29. cùm pluta dissimulabat scire, sic inquit, *Frater fui Draconum, & socius struthionum.* Quam ob rem socius struthionum dicitur Iob? S. Hieronymus: *Fatuus factus sum, & insipiens, sicut struthio, auis stultissima.* Quasi dicat: Ne arbitremini me sapientiam ostentare, cùm argutias vestras callidas, & malitiosas eludo; cùm multa taceo, & plura dissimulo, *Fatuus factus sum, & insipiens* apud vos; at re ipsâ magis sapiens; nam hæc affectata ignorantia, diserta sapientia est: & qui sic magis desipit, sapit magis.

Iob. Hieron.

187. Diu, multumque mirabar, vt Salomon ad miraculum vsque sapiens, & in senectute ipsa, vel ab experientia doctior, dixerit Ecclesiastis 1. v. 17. *Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, & stultitiam.* Culmen doctrinæ assecutus fuerat Salomon, & qui iuuenis, sapientiâ eminebat, iam senex, & meliorem frugem vitæ secutus, in hoc libro Ecclesiastes, stultitiam ediscere studet? Planè non bonæ literaturæ in senectute se mancipat. Quid Salomoni opus est stultitiam ediscere? cùm dicente Augustino lib. 3. de libero arbitr. c. 34. stultitia cæcitas quædam sit. Num ignorantiam denuò discet, qui summè sapiens est? Ita quidem; at hæc stultitia, summa sapientia est. Quid enim sapientiùs, quàm affectatâ insipientiâ rei notitiam aliquando dissimulare, & sapienter nescire? Hanc ediscit Salomon in senectute; & qui tunc nihil sciendum non scit, discit nescire quod scit: & ab hac disertissimâ insipientiâ sapientior esse prætendit. Vnde Salomon senex literatissimus, & sapientissimus, incipit insipientiam, & stultitiam discere, aiens: *Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, & stultitiam.* Nam sicut apud Augustinum lib. 8. de Genesi ad lit. cap. 15. *Frustrà nonnulli acutè obtusi sunt*; ita alij non frustrà, sed consultissimè acutè obtusi sunt, & disertissimè insipientes. Ergo discenda est hæc stultitia cum Salomone, qui illustriorem sapientiam ab hac stultitia commendat.

Eccl. Stultitia aliqua discenda est à sapientissimo.

Aug.

Aug.

188. Prouerb. 30. vers. 1. inquit Salomon: *Verba Congregantis, filij vomentis.* Quæ verba dicit Salomon, quando de scientia Sanctorum tractaturus erat, ait Cardin. Caietanus. Cur Salomon, cùm augustiorem huius libri sapientiam commendare voluit, ait; *Verba congregantis, filij vomentis?* Quid est verba congregantis? Caietanus legit *collecti: hoc est, collecti in semetipsum.* Nempè verba Salomonis attentissimi, & abstractissimi ab aliis negotiis, vt sic abstrusiorem proferat sapientiam. At, quam ob causam, cùm illustriorem proferr sapientiã, inquit, *filij vomentis?* Scio germanam loci expositionem, quam interpretes vulgò tradunt, & vtor expositione Hugonis ibi: *Filius vomentis, id est, filius Dauid, qui saliuæ quodam indecoro vomitu stultitiam simulauit coram Achis Rege Geth*, 1. Reg. 21. v. 13. Luculenter quidem ad rem præsentem. Profectò cùm se colligit sapientissimus Salomon, abstrusiorem scientiam Sanctorum tractaturus, se filium Dauidis profitetur, non Dauidis sapienter

Prou.

Caiet. Salomonis laudatior sapientia est, disertissimè desipere.

Hugo.

1. Reg.

Psalmographi, & perspicaciter Prophetæ, aut consultissimè Regis, vel peritissimè Ducis; sed sapientissimè, & disertissimè stulti; quando videlicet saliuæ quodam inhonesto vomitu stultitiam simulauit. Vnde mox, versu immediatè sequenti, inquit: *stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum.* Nempe sapientissimus ab hac sapienti stultitiâ. Parum erat Salomoni iam seni didicisse hanc stultitiam, nisi etiam à parentibus insitam, & hæreditario sanguinis iure sibi innatam, & enutritam diceret. Et ita cùm nobiliorem sapientiam ostentat, filium sapienter stulti patris, & disertissimè insipientis se appellat, aiens. *Verba congregantis, filij Vomentis.* Audi Paulum peropportunè ad hanc rem 1. Corinth. 3. v. 18. *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens.* Neque enim ingenij acumen, & subtilis discursus efficit sapientiæ primates, sed stulta sapientia, & prudens dissimulatio, & coërcitio foras erumpentis notitiæ: nam qui sic stultus fit, verè sapiens est. Nempe qui dissimulanter multa prætererit, multa tacitus vorat: qui pro occasione rationem coërcet prudentiori ratione, callidam calumniatoris versutiam benè callens, quasi ignorans sapienter dissimulat, & disertè nescit. Hæc stultitia, summa sapientia est, & cui sapientissimus Salomon dudum instructissimus, iam senex studet, & sibi à parentibus innatam gloriatur. Nam *Desipuisse prudentia est*, ait Chrysolog. serm. 62. 1. Cor. Chrys.

Præcepit Deus Abrahamo, vt se, & suæ familiæ masculos circumcideret, Genes. 17. v. 12. *Tam vernaculus, quàm emptitius circũcidetur.* Sed superest sciendum quisnam sit vernaculus, & quis emptitius in Abrahami domo? Respondeo verbis selectissimis disertissimi Ambrosij libro 2. de Abraham cap. 11. *Vernaculi sunt motus naturales; pretio empti, ratione acquisiti*: quasi dicat; Non tantùm castigandi, & reprimendi sunt in homine motus naturales, scilicet passionum insultus, & improbæ appetentiæ, quæ sunt motus naturales, & vernaculi, vtpote domi nati, & enutriti: sed etiam motus à ratione oriundi, & qui videntur rationi conformes, cohibendi sunt, & circumcidendi. Vellem hanc mysticam Ambrosij commentationem reiicere, nisi illam inspicerem, vtpote tanti Doctoris. Ratio est cohibenda? circumcidenda ratio est? quid? sequemur appetitum, non rationem? Quem sequemur ducem, si rationem non sequimur? Sed multa dissimulanda sunt, & per stultam sapientiam prudenter omittenda, & disertè negligenda. Hanc stultam sapientiam sapientissimus Salomon, quando magis sapit, ediscere satagit: cùm seriò tradit cor suum ad sciendam hanc stultitiam sapientem. Hanc admiror in Nabuchodonosore, qui valdè iratus, vers. 12. in has prouincias sibi valdè iniurias, iniuriam dissimulans, quasi tranquillo, & pacato esset animo, vltionem dissimulat, simulat defensionem, sapienter stultescit, vt strenuè se vindicet. O quàm sapit, cùm videtur desipere!

189. Genes.

Ambr. Ratio circumcidẽda, & cohibenda est aliquando.

Iudith.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

Vers. 1.

ANNO tertiodecimo Nabuchodonoſor regis, vigeſima & ſecunda die menſis primi, factum eſt verbum in domo Nabuchodonoſor regis Aſſyriorum, vt defenderet ſe. 2. Vocauítque omnes maiores natu, omnéſque duces, & bellatores ſuos, & habuit cum eis myſterium conſilij ſui: 3. Dixítque cogitationem ſuam in eo eſſe, vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio. 4. Quod dictum cùm placuiſſet omnibus, vocauit Nabuchodonoſor rex Holofernem principem militiæ ſuæ, 5. Et dixit ei: Egredere aduerſus omne regnum Occidentis, & contra eos præcipuè, qui contempſerunt imperium meum. 6. Non parcet oculus tuus vlli regno, omnémque vrbem munitam ſubiugabis mihi. 7. Tunc Holofernes vocauit duces, & magiſtratus virtutis Aſſyriorum: & dinumerauit viros in expeditionem, ſicut præcepit ei rex, centum viginti millia peditum pugnatorum, & equitum ſagittariorum duodecim millia. 8. Omnémque expeditionem ſuam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum, cum his quæ exercitibus ſufficerent copioſè, boum quoque armenta, gregéſque ouium, quorum non erat numerus. 9. Frumentum ex omni Syria in tranſitu ſuo parari conſtituit. 10. Aurum verò, & argentum, de domo regis aſſumpſit multum nimis. 11. Et profectus eſt ipſe, & omnis exercitus, cum quadrigis, & equitibus, & ſagittariis, qui cooperuerunt faciem terræ, ſicut locuſtæ. 12. Cúmque pertranſiſſet fines Aſſyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui ſunt à ſiniſtra Ciliciæ, aſcendítque omnia caſtella eorum, & obtinuit omnem munitionem. 13. Effregit autem ciuitatem opinatiſſimam Melothi, prædauítque omnes filios Tharſis, & filios Iſmaël, qui erant contra faciem deſerti, & ad auſtrum terræ Cellon. 14. Et tranſiuit Euphratem, & venit in Meſopotamiam: & fregit omnes ciuitates excelſas, quæ erant ibi, à torrente Mambre vſquequò perueniatur ad mare: 15. Et occupauit terminos eius, à Cilicia vſque ad fines Iapheth, qui ſunt ad auſtrum. 16. Abduxítque omnes filios Madian, & prædauit omnem locupletationem eorum, omnéſque reſiſtentes ſibi occidit in ore gladij. 17. Et poſt hæc deſcendit in campos Damaſci in diebus meſſis, & ſuccendit omnia ſata, omnéſque arbores & vineas fecit incidi. 18. Et cecidit timor illius ſuper omnes inhabitantes terram.

§. I.

Commentarius Literæ.

Verſ. 1. ***Anno tertio decimo Nabuchodonoſor regis, vigeſimâ, & ſecundâ die menſis primi, factum eſt verbum in domo Nabuchodonoſor regis Aſſyriorum, vt defenderet ſe.***

Verſ. 2. ***Vocauítque omnes maiores natu, ombeſque duces, ac bellatores ſuos, & habuit cum eis myſterium conſilij ſui.***

Verſ. 3. ***Dixitque cogitationem ſuam in eo eſſe, vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio.***

Vers. 1. Septuag.

SEPTVAGINTA ſeniores ſic locum efferunt: *Et in anno octauo decimo, ſecundâ, & vigeſimâ primi menſis, Factum eſt verbum in domo Nabuchodonoſor regis Aſſyriorum, vlciſci omnem terram, ſicut locutus erat.* Conſentiunt Biblia Regia Septuaginta interpretibus, ſicut Gotthica, Paginus, & Clarius Vulgatæ. Vatablus ſic extulit

Biblia reg. Goth. Pagnin. Clari. Vatab.

poſteriorem partem huius verſiculi: ***Habitus eſt ſermo de ſupplicio ab omni terra, vt locutus fuerat, expetendo.*** Aduertere hîc oportet, quod ſemel notaui ex interpretum conſenſu, ſupputationes annorum, militum &c. in reliquis tranſlationibus mendoſas eſſe, quæ nec ſibi, nec Vulgatæ conſentiunt.

Quis menſis primus? Chaldæi, Aſſyrij, & Orientales reliqui, annum auſpicantur ab Autumno, quod in confeſſo eſt apud vtriuſque eruditionis proceres. Quis opponatur pacatiſſimo conſenſui Doctiorum? At penè certum mihi eſt, hîc Menſem primum non eſſe Autumnalem, quem nos Septembrem vocamus, & Tirſi, ſiue Hyperberetæum Orientales nominant: Ratio eſt, quia Holophernianæ victoriæ, quæ hîc recenſentur, celerrimè ſunt peractæ, vt conſtat ex hoc cap. 2. à verſiculo 14. hybernaque nuſquam habuerunt. Fuit ergo apud Aſſyrios duplex auſpicium anni, ſicut apud Hebræos; alterum ab Autumno, à Vere alterum. Vel certè hæc hiſtoria ab Hebræo auctore ſcripta, Hebræum initium anni recenſet; quod non tantùm Tirſi, ſeu September fuit, ſed etiam Niſan, ſeu Martius: (& aliquando Aprilis,) cui noua æquinoctij verni Luna initium dabat. Conuenit 2.

Menſis primus, quis ſit apud Orientales.

Salia. inter commentatores acta in hoc cap. menſe Aprili, quod notauit Salian. hîc. Itaque veriſimile eſt, anno proximè præcedenti menſe Octobri, aut Nouembri debellatum fuiſſe Arphaxadum; totâ hyeme epulatum, & otiatum in Niniue, & miſſos legatos: & mox appetente vere profectum ad bellum. Vnde *duodecimo anno* imperij Nabuchodonoſor proſtratus eſt Arphaxadus; & *tertio decimo* (non decimo octauo) profectus eſt Holophernes. *Factum eſt verbum, &c.* Sumitur verbum pro re ſeu ſententiâ, vt ſæpiùs ſolet in Scriptura, 1. Reg. 3. verſ. 11. *Ego facio verbum in Iſrael:* & 2. Reg. 2. v. 6. *Eo quòd feciſti verbum iſtud.* & alibi. *Vt defenderet ſe*, explicatum eſt ad cap. 1. verſ. 12. §. 29. Et textus Græcus ait, *Vleiſci*. Nimirùm conſentit ſupra dictis. (1. Reg. 2. Reg.)

3. Vers. 2. Septuag. Vatab. Septuaginta: *Et conuocauit omnes miniſtros ſuos, & omnes magnates ſuos, & poſuit cum eis myſterium conſilij ſui.* Gotthica, & Regia &c. nihil notatu dignum ſcribunt. Vatab. *Cùmque conuocaſſet omnes obnoxios ſibi, proceresque ſuos omnes, arcanaque conſilij ſui contuliſſet cum ipſis.* Conſultores numerantur *Omnes maiores natu.* Prudentia cana eſt, & ſenum ſapientia commendatur. Moroſus erit qui id non probet, truncus qui id non ſciat. Nunquid ſenes omnes aſciti ſunt in conſilium? Minimè; ſed quotquot ob prudentiam vocati ſunt, ſenes erant, ſicut nec *bellatores omnes* in conſilium vocantur: tum quia innumeri erant in toto exercitu, nec ſolent conſuli gregarij milites: tum etiam quia quid arcanum, quod myſterium eſſet in promiſcua multitudine? Eliguntur peritiores omnes ex ducibus, & bellatoribus. Veroſimilis eſt coniectura Sanctij, iſtiuſmodi conſultores ſecundum Perſarum morem, poſtquam ſeſe vino ingurgitarunt, dum adhuc temulenti eſſent, dicere ſententiam. Porrò oculatior prudentia periculis attenta eſt, nunquámque animoſiùs audet præpedita attentione periculi. Ergo vini generoſitas, animoſitas conſilij eſt. O barbaricam temeritatem! Quid non malè conſulat homo bene ebrius? *Myſterium conſilij* dicitur; id eſt, ſecretum, ſeu arcanum ſui pectoris, aut conſilij: Aut myſterium conſilij; id eſt, arcanum, quod ſecretò tegendum eſt à conſiliariis. Nam quod conſulitur eſt arcanâ taciturnitate obuelandum mutâ prudentiâ. *Secretis patrocinantibus ſcelus peragit*, ait Saluia. lib. 1. de Guber. Dei. Quòd autem ſecretum dicatur myſterium, erudite tractat noſter Iuſtinianus in cap. 11. epiſt. ad Roman. vbi hunc Iudithæ verſum verſat egregiè, & ex vtraque eruditione diiutat. Sat eſto, illò intendere digitum. Addo quòd ſilentium exigens, benè dixit, *Myſterium Conſilij ſui:* ſiquidem præclarè inquit Tertullianus Apolog. cap. 7. *Cum omnibus myſteriis ſilentij fides debeatur.* Datur profectò fides ſilentij, & myſterium taciturnitatis. (Sanct. Ebrij conſultores apud Perſas. Conſultorū ſecretum dicitur Myſterium. Salui. Iuſtin.)

4. Vers. 3. Vatab. Regia. *Dixitque cogitationem ſuam in eo eſſe, &c.* Vatab. ſic ſcribit locum. *Cúmque omnem terræ malitiam, ore ſuo repetitam expoſuiſſet: Et conſummauit omne malum terræ de ore ſuo.* Biblia Regia. *Et conuocauit omnem malitiam terræ ab ore ſuo.* Cætera vix, aut nec vix quidem diſcrepant. Conſultè dixit Rex, ad conſultores ſuos, *Cogitationem ſuam in eo eſſe, &c.* τὸ *in eo*, intellige obiectiuè, non ſubiectiuè. Id eſt, hoc vnum intendo, id vnum exambio: in eo negotio mens Nabuchodonoſoris verſabatur, *Vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio.* Deponit iuſtæ *defenſionis* laruam, quam aſſumpſerat, & palàm ambitio proditur, & immenſa regnandi cupido, quæ vetus cauſa bellandi eſt. Dices, quam ob cauſam Nabuchodonoſor ſecretum mutum exigit à ſuis conſultoribus, cùm tractetur res ſtatim euulganda, nempe de toto orbe ſibi ſubiiciendo? Imò ideò Nabuchodonoſor exigit ſecretum, quia intendit totum Orbem ſibi ſubiugare: ne vniuerſæ nationes communiter conſpirarent: & eum ſimul vndique bello petentibus, qui ſingulis potentior erat, omnibus par eſſe non poſſet. Iactatur ergo in vulgus, velle Regem *defendere ſe:* & in ſecreto conſilij dicit, ſe velle totum orbem ſubiicere ſuo imperio. Quod egregiè aduertit Salianus tom. 4. anno mundi 3346. (Salian.)

§. II.

Scelus eſt, quòd Præfectus præfecturæ potentiâ vlciſcatur proprias iniurias.

Magna Præfectorum in ſubditos poteſtas eſt; ſed non à natura, quæ omnes homines æquales genuit, ſimilibus parentibus, eâdem arte, eâdem officinâ, & de eadem materia formatos. E cœlo omnis præfectura eſt, diuina quædam vis, & quidam cœleſtis vigor: (dicam luculentiùs) Humana Præfectura eſt diuina potentia hominis arbitrio permiſſa, ad regendos populos ſubiectos. Pſalm. 70. v. 15. *Quia non cognoui litteraturam, introibo in potentias Domini*, Ianſenius, *potentias Domini, Prælationem* interpretatur. (Heu, dolendum maximè literarum ignorationem, & ſcientiam ambitionis, eſſe meritum ad Prælationem!) Ergo ex mente Ianſenij, Prælatio potentia eſt Domini, & Dei omnipotentia Prælato commiſſa. Porrò quid tam indecorum, ac turpe, quàm Dei potentiam Superiori permiſſam ad vindictam malorum, & laudem bonorum, conuertere in inſtrumentum, quo ſe vlciſcatur? Dei vindicet iniurias, non proprium dolorem conſoletur. Et quidem propriam imbecillitatem fatetur Præfectus, qui præfecturæ poteſtate ſe vindicat; nam tacitè fatetur, ſe imparem viribus eſſe; quippe qui adiumento adſciſcat Præfecturæ potentiam: non ſolus cum ſolo pugnat, & vincit; ſed propriæ ignauiæ conſcius, adiutorem quærit ad vincendum. Vnde eiuſmodi vltio, probrum eſt, non gloria; non depellit iniuriam, ſed exaggerat. Quin & potentiâ Dei ad iuſtitiæ vſum traditâ, planè abutitur, eamque dedecore afficit. Degenerare videtur diuina omnipotentia Principi tradita, ad degeneres vſus, & Deo indignos conuerſa. *Erue animam meam ab impio, frameam* (id eſt, gladium omnipotentiæ) *tuam ab inimicis manus tuæ.* Pſalm. 16. v. 13. locus ad id pulchèr, & ſolâ verborum collocatione difficilis. Quem S. Hieronymus in eiuſdem Pſalmi commentatione, ſic exponit: *Erue animam meam ab impio Principe, & oro, gladium tuum manus tuæ, erue ab inimicis.* Et videtur Pſalmus meditatus, & modulatus quando Dauid fugiebat potentiam Regis Saül, potentiam inquam, Dei, per Samuelem Saüli Regi datam. Quaſi dicat Dauid Deo: Domine erue animam meam de manu Principis Saül: adeò enim regiâ potentiâ à te ipſi traditâ, inſequitur me, vt in animam vſque deſæuiat: *Erue animam meam ab impio Principe.* Nec me tantùm erue: *Erue etiam, gladium tuum manus tuæ*, id eſt, gladium, qui in manu tua debet eſſe, ſcilicet gladium potentiæ tuæ; erue, inquam, illum ab inimicis, id eſt, ab impio, & inimico Principe. Nimirum dedecus eſt tuæ potentiæ, vt eâ quaſi proprio gladio vtatur impius princeps ad vlciſcendum proprias iniurias; obſecro, ne degeneret (5. Ignoratio, meritum eſt ad præfecturam. Pſalm. Ianſen. Princeps ne ſe vindicet præfecturæ potentiâ. Pſalm. Hieron.)

degeneret gladius potentiæ tuæ, arreptus manu scelesti principis vindicantis proprias iniurias, aut iniuriarum, quas de me concepit, suspiciones. *Oro gladium tuum manus tuæ, erue ab impio*, & inimico *Principe*, ne mihi iniurius, tibi contumeliosus sit.

6. Occurrit obuiam Abigaïl Dauidi armato in Nabal, & iam iam penè irruenti, deprecatur Dauidem non solùm venustate oris, (quæ victrix eloquentia est) sed sermonibus perquàm venustis sistit ruentem in cædes, & direptiones. Inter alias rationes, quibus eum cohibuit: hæc singularis est, & expensione dignissima: *Quia prælia Domini, Domine mi, tu præliaris*, 1.Reg.25.v.28. Imò quia Dauid præliatur prælia Domini, irasci etiam debet in Nabal inurbanum, & rusticum, qui ipsi Dauidi prælianti prælia Domini, noluit præbere obuios quosque cibos ad alimentum sui, & satellitum oppressorum fame in deserto. Sicne tractandus homo, qui præliatur prælia Domini? Hæc (bonâ pace disertissimæ Abigaïlis) ratio potius exacerbabit Dauidis animum, quàm sedabit: nam Duci exercitus Dei extremè indigenti non succurrisse, sed acerbè cibos negasse, grauior iniuria est, & execrabilis noxa. Hæc verba Dauidem irritabunt, non sedabunt, Dauidem armat hæc ratio, non exarmat. At Dauid statim pacatè egit, & ait ad Abigaïl: *Benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuisti me hodiè, ne irem ad sanguinem, & vlciscerer me.* Benè appellatur *benedictum eloquium* Abigaïlis, & quidem efficacissimum, si penitus inspiciatur, ad sedandum Dauidis animum, ipsúmque exarmandum: scilicet *Prælia Domini tu præliaris.* Quasi dicat Abigaïl: Tu, & satellites, quibus stiparis, armati estis ad præliandum prælia Domini: prælia ergo Domini præliari debes eiusmodi exercitu, non autem vlcisci proprias iniurias: Fateor, inurbanè, & rusticè te contempsit stultus Nabal; sed Dei exercitu, seu manu puniendus non est, ne Dei manum, quæ ad prælianda prælia Domini, tibi data est, tu conuertas in vltionem propriæ iniuriæ: & potentiâ Dei te vlciscaris. Quod & probrum tui erit, & Dei dedecus: siquidem degenerem reddes Dei potentiam versam in vltionem proprij doloris tui. Hac ratione exarmatus Dauid, statim cessauit: cessent & Præfecti proprias iniurias vindicare potentiâ præfecturæ.

1.Reg.

Dauid nequit se vlcisci præfecturæ potentiâ.

7. Moyse moram faciente in monte, gens Hebræa conflauit vitulum aureum, & pro numine coluit. Accensus irâ Moyses in tam nefandum nefas, dixit Leuitis, Exod.32.v.27. *Ponat vir gladium super femur suum: & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Nunquid tantùm fratres, amici, & proximi Leuitarum peccauerunt? imò & plures alij. Cur ergo speciatim armat Deus Leuitas in fratres, & amicos tantummodò, quasi amici, & propinqui essent delicti rei, cæteri autem immunes à delicto? Porrò si in quosuis diuino gladio, & potentiâ armarentur Leuitæ, fortassis, honestam occasionem nacti, vindictam sumerent de propriis inimicis, quasi zelo Dei; & propinquis parcerent, & amicis indulgerent. Consultissimè ergo dixit Moyses, ne quis gladio, & zelo Dei proprias iniurias vindicaret; *Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum.* Nec zelo Dei cæteros zelet; negligat reliquos, in quos proculdubiò pronè deseuiret: Ideò enim id aduertit Moyses, ait Rupert.lib. 4. in Exod. *Vt non indiscretè cæsi, sed cum iudicio fuerint puniti.* Nam si Moyses non moneret, vt in propinquos, & amicos fieret punitio, liberum foret Leuitis proprios hostes ferire, *indiscretè, & sine iudicio* fieret vindicta, quia prætextu pij zeli vindicarent proprias iniurias, & inhumanam vindictam pio zelo insidiosè occultarent. Iuxta illud Isaiæ cap.49.v.17. *Indutus est vestimentis vltionis, opertus est quasi pallio zeli.* Sic non bonus Princeps Nabuchodonosor imperij potentiâ vlciscitur proprias iniurias, & quidem prætextu virtutis id facere ostentat hîc, v.1.aiens: *Factum est verbum in domo Nabuchodonosor Regis Assyriorum, vt defenderet se.*

Exod.

Zelo, seu gladio Dei non sunt vindicandæ propriæ iniuriæ.

Rupert.

Isai.

Iudith.

§. III.

A mora consultior prudentia est: nam sententia extemporalis & subita, imprudens habetur, & incauta.

Disertè dixit Cassiodorus lib.1.epist.7. *Omnia subita probantur incauta*; Porrò incautè audet, qui subitò operatur: nam audacia procul est à consilio: *Animus enim non potest esse in audaciam pronus, qui diuersâ fuerit curâ sollicitus:* siquidem subita audacia non tantùm non admittit boni consilij suadelam, sed etiam respuit leuem cogitationem suadentem ad oppositum. Vnde temeritas omnis subita est; vel potiùs subita omnia temeraria sunt; & ex eo quod repentè fit, insolentia & temeritas facinoris valdè exaggeratur ad delictum. Hebræa gens tunc nobilis, valdè oppressa Ægyptiacâ seruitute, innumeris portentis asseritur in libertatem ingenuam. Verùm cùm Hebræi ob recens expertam munificam Dei beneuolentiam, debuissent esse grati, & religiosi; tunc vel maximè deliquerunt execrando Idololatriæ crimine; informem auri Vitulum pro numine adorantes. Barbarum hoc & immane flagitium referens Dauid Psalm.105.v.13. sic illud taxat: *Citò fecerunt, obliti sunt operum eius, &c.* Egregia planè delicti amplificatio. Non enim satis ponderasset tam infame & execrabile flagitium, si illud notaret ignobilis ingratitudinis, scilicet post tot accepta beneficia: neque si expenderet brutam ignorantiam, quâ belluæ inanimatæ diuinos honores tribuerunt: neque proderet idololatriæ cæcam superstitionē, quæ creaturam è genu adorabant. (Omitto plura, quæ immane hoc delictum egregiè fœdant,) sed vt omnia execranda epitheta, vno verbo complecteretur Dauid, ait, *Citò fecerunt. Resoluieron se presto.* Quo vno verbo quicquid flagitiosum, quicquid immane, & execrabile fuit in vituli adoratione eleganter expressit. Ecce tibi quàm incautum, quàm imprudens, & flagitiosum est, quod derepentè fit: Ergo consilium cunctetur sententiam, ne subita sententia incautum consilium damnet: Mora comit prudentiam, & elaborat consilium. Sic magni viri à prudentia, vel à sanctitate, diuturnâ attentione commendauerunt, quæ cœpêre consilia; ne quod commendatur à diuturna attentione, à subita determinatione damnaretur. 8.

Cassiod.

Subita incauta sunt.

Psalm.

Repentè nihil faciendum.

Reiecit Dominus Saülem ne regnaret in Israël, & elegit sibi Dauidem ad regnum, in cuius electione quasi morâ deliberatum à Deo fuerit, dicitur, 1. Reg. 16. v.6. prius reliquos Isaï filios seriatim accersitos à Samuële, & tandem vnctum Dauidem in Regem. Super qua historia Basilius Selen. Orat.14. *Prouidi in filiis Isaï mihi Regem. O Sapientiam immortalem! ô arcanam miraculi editionem!* Quodnam hîc delitescit arcanum? quænam consultissima Dei prudentia hîc elucet? It Samuel clanculùm electurus Dauidem, vt electionem 9.

1.Reg.

Prudentia consilij à mora commendatur.

Basil. Seleu.

nem

nem nesciret Saül; nonne præstaret, vt statim occurreret eligendus Dauid, ne fratrum cæterorum abnutu panderetur secretum? Planè in hac Dauidis electione non apparet arcana aliqua Dei prudentia, quam Basilius deprædicat: Sed iam Seleucus digitum intendit ad mysterium, aiens: *Filium tegit, non clarè dixit, vngatur mihi Rex Dauid* (vis causam scire? audi pulcherrimam,) *Ne extemporalis Regis proclamatio, dignitatis euadat imminutio, néve gloriam adulteret regnantis notitia.* Pende illud: *ne extemporalis Regis proclamatio, &c.* scilicet, vt Dei prudens consultum, consilij morâ commendetur, & regis electio Deo digna habeatur. Ne si extemporalis & subita appareat, determinationem dehonestet, & adulteret apud homines. Veretur Basilius ne Dauidis opportuna electio deperdat, quia subita, quod habet, quia diuina? & satagit Deus consultissimam electionem à mora honestare? *ô sapientiam immortalem!* ô arcanam Dei prudentiam, & consultissima decreta! Vel diuinum Senatusconsultum curat Deus à mora quasi consultationis commendare, ne à subita, & extemporali electione deuenustetur apud homines diuina prudentia, cui infinita scientia pro mora est, & perspicacia pro diuturnitate consilij.

10. Dei liberalitas vsque adeò excedit humanum captum, vt ne cuipiam videatur inconsulta, cùm immeritos, & offensos homines velut effusè munerat, dixerit Eusebius Emissenus homil. 2. de Pascha, *Beneficia Dei nostri cùm magna, atque mirifica sint, tamen nec noua probantur esse, nec subita.* Scilicet sapienter præcauet Deus, ne homines, quibus subita omnia probantur incauta, censeant munificentiam excessisse prudentiæ limites: inde morà commendat munificentiæ consilium: inde ferè totos sex dies cunctatur, & hominis egregiam formationem, & creaturarum postremum fecit; & demum specie tenus consulit de illius opificio, ne nouus probetur, aut subitus. Vnde Nabuchodonosor sicut diu, multúmque consultauit Græcam expeditionem, vt scribit Herodotus lib.7. sic etiam & hanc Orientalem, vt habetur hîc, v.2. A consultatione facinus excusat, & commendat egregiè.

Euseb.

11. Cæterùm hîc addere iuuat, quòd cùm apud homines maximè commendetur amor à temeritate, aut ab aliis accidentibus, quæ illum vt minus prudentem, sicut deuenustant ad virtutem, sic ad augmentum exaggerant: Ita diuinus Amor hanc affecutus est apud homines laudem. Et ne quid quoad nos minùs habeat amor diuinus, quàm humanus, repentinus dicitur, Act.2.v.2. *Factus est repentè de cælo sonus, tanquàm aduenientis spiritus vehementis:* nam etsi prudentissimus sit, quippe diuinus, hac tamen egebat apud homines commendatione: quia apud nos amor repentinus, temerarius & insanus, in laude esse solet, à vitio eminentiam, & quasi perfectionem mutuans: sic perfectio diuini amoris, quasi subitus esset, commendatur: & amor vitij expers, à vitij specie exaggerationis nobilitatem acquirit: (apud homines inquam, qui res diuinas taxant humano censu) sicut consilium à mora, & consultationis diuturnitate commendatur. Huc spectasse videtur Arnoldus Carnotensis in Tract. de laud. Mariæ, ita fatus de ineffabili Christi Dei amore, quo nuper improbissimum latronem, subitò fecit diuinioris paradisi beatum incolam. *Christus*, inquit, *non pro latrone Patrem rogat, sed potestatiuè (immerito donatis reatibus) repentè flagitiosum sanctificat.* Nota subitam & inopinatam gratiam, quò apud homines, dantis amor illustrior appareat, æmulatione mundialis amoris.

Amor diuinus dicitur subitus, ad exaggerationem.

Actor.

Arnol. Carnot.

§. IV.

Vehementer propensus est homo ad euulganda secreta.

Commune vitium est naturæ humanæ, pruritus publicādi secretum. Videas homines alioqui disertos, & prudentes, quâdam animi nauseâ laborare, donec euomant in obuias aures secretum suæ fidei commissum. Discruciatur animus secreti conscius, scripturit manus, & parturit lingua, quoadusque in lucem edat, quod silentij latebris occultandum foret. *Mysterium consilij sui*, appellat sacer textus hîc, v.2. (vt Hugo interpretatur) *Secretum*, quod Nabuchodonosor, commisit suis: Quasi dicat, Profanat sacrum silentij ius, qui euulgat secretum sibi creditum; & secreti proditor est, & reus sacrilegij. Enimuerò nescio quo pruritu titillatur humana lingua ad publicandum secretum sibi commissum, vt nimis arduum sit homini non reserare animum. *Quare tacens consumor?* aiebat Iobus, cap.13.v.19. dum ipse se cohibebat, ne quod nouerat, publicaret. Ieremiæ 20.v.9. *Neque loquar vltra in nomine Domini: & factus est in corde meo, quasi ignis æstuans, clausúsque in ossibus meis.* Æstuabat secretum, & flammæ ad instar violento impetu conabatur erumpere, & conscientiam euaporare per ora. Et Isaiæ cap.24.v.16. Vbi vulgatus inquit: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi: væ mihi.* Hebræus textus scribit, *Macies mihi, macies mihi*: Scilicet tabescit animus ob secretum commissum, nisi illud per linguam euomat: vsqueadcò homo est impatiens secreti! Lucæ 8.v.51. vt Christus puellam illam exsuscitaret; *Non permisit introire secum quemquam, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, &c.* Num cauet à cæteris Apostolis ne euulgent secretum? Nec Apostolis credi potest secretum? Theophylactus ad hæc verba, sic scribit, *Cæterum ex Discipulis tantum intrare secum permisit Ioannem, Iacobum, & Petrum, vt Discipulorum præcipuos & taciturnos. Nolebat enim hoc miraculum ante tempus reuelari multis.* Interpres Theophylacti apud Sanctum Thomam in Catenâ, nó ait, *Taciturnos*, sed in locum huius vocis, subrogauit, *Potentes occultare secretum*: Quasi cæteri Apostoli tunc forēt impotes occultandi secretum. Concinit sibi idem Theophylactus ad illud Lucæ 9. v.28. *Assumpsit Petrum, &c. Assumit hos velut magis taciturnos, & silere valentes.* Aduerte quòd non omnes Apostoli tunc valebant secretum celare. Quid? Secretum vel ab Apostolis cauendum foret?

12.

Iudith.

Hugo.

Prurit lingua euulgare secretum.

Iob.

Ierem.

Isaiæ.

Lucæ.

Theophyl.

S.Thom.

Theophyl. ad Lucæ.

13. Neque tantùm cauendum est à quocumque ne diuulget commissum sibi secretum, sed etiam homo debet secum cautè agere, ne ipse sui conscius se prodat, & secretum suum publicet. Disertè Seneca epist.3. ita scribit: *Diu cogita an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit: Cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere, quàm tecum.* (At ne secreti prodigus videatur Seneca, notanda sunt, quæ subiungit verba,) *Tu verò ita viue, vt nihil tibi committas.* Dixerat paulò antè: *Si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis, quantùm tibi; vehementer erras.* Errat enim qui vero amico non credit secretum, quod credit sibi. At ita cautè debet quis agere, vt nec sibi ipsi committat secretum vllum. Disertissimus quisque vel sibi suspectus sit, ne se ipsum prodat; & arcana cordis reserando, proditor sui existat. Iob.9. v.20. *Si iustificare me voluero, os meum condemnabit*

Seneca.

Caueat homo ne suū sibi secretū committat.

Iob.

S.Thom. *bit me.* S. Thomas ibi. *Os meum condemnabilem me reddet.* Quasi dicat Iobus: Tam propensus est homo ad euulganda pectoris sui arcana, tam impotens retinendi secreti, adhuc in rebus propriis; vt etiamsi impensè studeat, reain conscientiam dissimulatione celare, ipsemet se ipsum prodet, & sua delicta euulgabit. Vnde nec sibi debet homo credere, quod celatum esse cupit. Sapienter ergo admonet Seneca: *Tu quidem ita viue, vt nihil tibi committas:* nam *os tuum condemnabit te.*

14. Describitur Deus in Apocalypsi in præclaro Diuinitatis solio; throno, & majestate sublimis, cui adstabant Angeli, & seniores illi reuerendissimi, cælestis curiæ proceres. Et Apocal. 8. v. 1. *Cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo, quasi mediâ horâ.* Apperit Deus sigillum beatis Angelis, & senioribus, id est, reserat abstrusa mysteria, reuelatque futurum statum Ecclesiæ; & vbi primùm aperitur sigillum, statim Angelis, & senioribus silentium imponitur. Quid, quæso, necesse fuit indicere silentium, & mutos facere Angelos post reseratum sigillum? S.Thomas ibi, sic locum exponit: *Tropologicè silentium secundum B.Gregorium, intelligitur secretum.* Non sufficiebat sanctis Angelis, & beatis senioribus nosse, voluntatem Dei esse, vt mysteria, apertione sigilli nota, nemini reserarent? Quam ob rem silentium ipsis beatis indicitur? Publicarentne Angeli occultanda mysteria, quæ ipsis reuelauit Deus, apertione sigilli? Ab Angelis cauet Deus, ne euulgent, quæ illis speciatim reuelauit? Scilicet seriò præcauet Deus, ne quidquam omnino loquantur, quibus mysterium secretò, celandum, commissum est? Quasi difficile sit secretum, vbi non est omnimodum, & mutum silentium? (Non tam Beatorum cautela est, quàm eruditio nostra:) Vnde vbi primùm norunt secretum, sigilli apertione notum, statim diuinâ iussione obmutescunt; Vsque adeò procliue est hominibus publicare secreta cordis.

Apocal. Nisi homo obmutescat, ferè euulgat secretum.

S.Thom.

S.Greg.

15. Prouerb. 25. v. 2. *Gloria Dei est celare verbum.* *Tò verbum*, vt alibi sæpè in sacris literis, accipitur pro re, seu mysterio. Inquit ergo Salomon: Absconsa mysteria celare; nec secreta, seu sacramenta, quæ noscit Deus, reserare; *Gloria Dei est:* id est, inter præcipua Deitatis elogia, recensendum. Sic locum hunc commentatus est Gregorius hom. 6. super Ezech. Eius verba à Salazario nostro emaculata, sic habent: *Gloria Dei est celare verbum: quia honor est Dei, secreta sua abscondere.* Hoc est, singulariter gloriosus est Deus, & augustiori gloriâ dignus, quia secreta sua valet abscondere. Id enim amplitudinem diuinæ naturæ egregiè deprædicat, quòd diuinitatis arcana secreta non publicat. Zeno serm. 2. de æterna generat. sic de Deo fatur, *Erat ante omnia manens vnus & idem, æternaliter ex semetipso, in semetipsum Deus, secreti sui solus conscius.* Hæc excelsa gloria, & sublimior Dei honos est, quòd cùm sit trinus in personis, tamen celat secretum, etsi tribus communicatum. Nam licet tres Diuinæ personæ sciant altissima secreta, tamen nulla persona arcana pandit, quæ pandenda non sunt; & secretum, quod notum est tribus personis, altè celatur. Hæc laus singularis Dei est, & inter cætera Dei elogia, sublimior, & augustior apud homines; apud quos tam arduum est seruare secretum. O nimis vera vox: *Nihil occultum, quod non reueletur, nec absconditum quod non sciatur.* Sic dicturit humana lingua, quod secretò noscit.

Prouerb. Singularis Dei gloria est, quòd cùm sint tres personæ celetur secretum. Greg. Salazar.

Zeno.

§. V.

Non Princeps passiuus, sed actiuus, verè Princeps est. Sit Regius Familiaris instar sanguinis, qui in se mortuus, vitam & vigorem det viuenti.

Malo nullum bonum, quàm vanum. *Quid prodest esse, quod esse non prodest?* ait Tertullianus lib. de Pudic. cap. 1. Profectò Regia potestas non est sola dignitas, sed officium; nec Regis honos vacuus est munere, sed plenus officio regendi. Otium & desidia Regem deponunt à solio: quid prodest esse, quod esse nulli prodest? Principatus sine regendi munere, est titulus hominis absque homine. Adsit Regi disertus, & consiliosus Familiaris, qui super negotiis disertè, & prudenter suadeat; non qui consilium imperet, (quod monstrosum planè esset,) sed qui proponat consilium eligendum à Principe: nam si Princeps obedit, Princeps fit subditus: & subditus peruersè principatur: eritque Rex passiuus, sui Consiliarij imperia priùs patiens ipse, quàm subiectus populus. At Rex sic passiuus, non est Rex, sed Regis vmbra: cùm nec Deus sic passiuus, verè Deus esset. Quærunt interpretes quo pacto verè dictum sit Exod. 7. v. 1. Moysi verè homini, *Constitui te Deum Pharaonis?* Et respondet Philo in lib. Quod deter. potio. insid. soleat. *Dicitur in sacris libris, Do te Deum Pharaoni: patiente, qui datur, non agente. Is autem qui verè est, actiuus necessario, non passiuus intelligitur.* Nam cui dono datur Deitatis munus, Deus non est: siquidem Deus qui verè est, actiuus necessariò, non passiuus est. Ergo qui verè est Princeps, actiuus necessariò, non passiuus est. Princeps, qui tantùm patitur consilia consiliosi Familiaris; nec postquàm ea audierit secum ipse deliberat, & actiuè ipse decernit, & imperat, quod sibi expedire videtur, Rex passiuus est. Verùm nihil passiuum generosum est; imò omne passiuum fœmininum est; vacuumque nomen Principis portat. Quispiam malè Christianus, & benè hæreticus, ausus est dicere, Christum Deum, quæ fecit in mundo magnalia, aut in verbis doctrinæ, aut in re miraculorum; operatum fuisse ministerio alicuius Angeli. Contra hunc errorem sic arguit Tertullianus lib. de Carne Christi: *Cur ergo descendit ad id, quod per Angelum erat expediturus? Si per Angelum, quid & ipse? Si per se, quid, & Angelus?* Nempe vel ipsemet Christus supernacaneus fuit in mundo, frustráque Deus homo factus venit ad opus redemptionis, si illud per alium operatus est. Ad negotium merendi, & ad munus redimendi, mundus egebat Christo Deo; quæ munia si non per se, sed per alium præstitit, quid opus fuit Christo? *Malo nullum opus, quam vanum; quid prodest esse, quod esse non prodest?* Igitur Rex ipse, ipse Præfectus inquirat de negotiis, consulat consultissimos quosque, & expensis singulorum sententiis, ipse deliberet, & exequi mandet, quod maturè consuluit: ne sit in alterius arbitrio sententia Principis: Sic populis, & sibi consulet: quod præclarè dixit Plutarchus Traiano, in politica ad ipsum: *Tu vero quiduis rectissimè geres; si non recesseris à te ipso.* A se recedit, qui re à se indeliberatâ, aliorum sententiæ accedit, & sic nihil rectum à se geritur. Actorum 2. v. 3. apparuerunt Apostolis *dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum.* Supra caput Apostolici Præsulis tantùm

16. Tertull. Rex non debet esse passiuus.

Exod.

Philo. Moyses fuit passiuus Deus.

Tertull.

Plutarch.

Actor.

tùm ſit Spiritus ſancti lingua.

17. Nolo Principem nimis fidentem ſuo iudicio, quaſi nihil ſit rectum, niſi quod ſuo ipſius arbitrio ſtatuitur; Nam Ioannis 5. v. 30. ait Chriſtus Dominus: *Iudicium meum iuſtum eſt: quia non quæro voluntatem meam*: Id eſt, voluntatem humanitatis præcisè: Super quibus verbis ſic ait Maldonatus: *Vna enim res maximè omnium errandi cauſa eſt, quòd ſuam quiſque ſequatur voluntatem, peſſimum plerumque conſiliarium.* Sed non ideò rectæ rationi regiminis congruit, vt regius Conſiliarius ampliorem exerceat poteſtatem, quàm ipſe Princeps. Ioannis 10. v. 18. ait Chriſtus Dominus: *Poteſtatem habeo*: nimirum declarans peramplam poteſtatem, quâ fungitur in terris. Ad quæ verba ſic ait Theophylactus: (non tranſlatus ab Oecolampadio, ſed quo vſus eſt S. Thomas:) *Poteſtatem habeo: Vt nec minor, aut ſubditus Patri reputetur, ſed eiuſdem poteſtatis, & Conſilij*: Scilicet Chriſtus, vt amplam ſuam poteſtatem publicet; non eſt contentus dicere, ſe habere eandem cum Patre naturam; ſed dixit ſe eſſe Conſiliarium Patris; loquitur enim more humano: quippe apud homines, Conſiliarij non minorem poteſtatem aliquando ſibi arrogant, quàm ipſe Princeps. S. Bernardus lib. 5. de Conſid. ad Eugen. ſic fatur ad rem præſentem: *Tales miniſtros aut elegiſti, aut admiſiſti. Non de omnibus dico: nam ſunt, quos non elegiſti, ſed ipſi te: at poteſtatem non habent, niſi quam tu eis aut tribuerie, aut permiſeris.*

(Ioan. Familiaris regius magnam habet poteſtatem. Mald. — Ioan. — Theophyl. S. Thom. — Bern.)

18. Nabuchodonoſor hìc v. 2. *Vocauit omnes maiores natu, omneſque duces, ac bellatores ſuos, & habuit cum eis myſterium conſilij ſui: dixitque, cogitationem ſuam in eo eſſe, vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio.* Expende Regem dixiſſe regni proceribus, *Cogitationem ſuam in eo eſſe*: Quid opus fuit addere *in eo eſſe?* Cogitatio Nabuchodonoſoris poteſt eſſe in alio? Quando cuiuſque cogitatio non eſt in eo? Lucæ 12. v. 17. *Et cogitabat intra ſe, Quaſi poſſit extra ſe quiſpiam cogitare*, ait Chryſologus ſerm. 104. Quare ergo dicitur cogitationem Nabuchodonoſoris in eo eſſe, cùm ſua cogitatio in alio eſſe non poſſit? (literalis ſenſus datus eſt n. 4. hic liceat ad mores velitari:) Scilicet ſiue ea cogitatio à Rege ipſo orta ſit, ſiue regius Familiaris eam cogitationem ſuggeſſerit Regi; at Rex ipſe rem ipſam conſulit; de ea, vt de cogitatione propria, deliberat: eam vt cogitationem propriam exequitur. Porrò bonus Superior, ſponte audiat familiarem ſuum ſuper quauis re admonentem, conſiliantem, ſuadentem: audiat, non obediat, nec oſcitanter patiatur rem exequi abſque ſuo ipſius Regis imperio. Et licet non ſit cogitatio ſua, videatur tamen *in eo eſſe*. Eccleſiaſtici 33. v. 31. *Si eſt tibi ſeruus fidelis*, (aliàs *ſenſatus*) *ſit tibi quaſi anima tua: quoniam in ſanguine animæ comparaſti illum*: Hic Sapiens monet Regem, vt ſi inuenerit ſeruum, ſeu familiarem fidelem, & ſenſatum, habeat illum, vt propriã animam. Quid? Rex erit inſtar corporis, & regius Familiaris ad inſtar animæ? Melior Regis portio erit Familiaris? Planè non benè agitur hìc cum Rege. Imò benè & optimè: nam anima viuit, ſentit, intelligit, amat, & membrorum functiones peragit, adiuuat, & perficit: at ita occultè hæc peragit anima, vt omnia opera fiant & otiri videantur ab homine: homo ſuffragia conſiliariorum petit, homo ore imperat, manu edictum ſubſcribit, linguâ, aut ſcripto munera deſtinat ſingulis miniſtris. Et quod anima clanculùm iuuat, homo extrinſecus operatur, & perficit. Ergo ſenſatus ſeruus ſit anima, Rex ſit ſaltem, Viuus homo. Additur ſatis ad rem:

(Iudith. Regis conſilium in eo eſt. — Lucæ. — Chryſol. — Eccli. Regis familiaris ſit velut anima Principis.)

In ſanguine enim animæ comparaſti illum, id eſt, ſeruum ſenſatum, & fidelem, & dignum Regis familiaritate. Locus planè ab interpretationibus valdè difficilis: Quid eſt Regem comparaſſe eiuſmodi ſeruum ſenſatum in ſanguine animæ? Cornelius Ianſenius ſic locum hunc interpretatur, *In ſanguine animæ comparaſti illum, id eſt, Comparaſti eum tibi loco ſanguinis*: Scilicet regius Familiaris ſit Regi loco ſanguinis, ſanguis enim totus datus eſt à natura, vt nutriat, & incrementet viuens, nec ſe nutrit, & incrementat ſanguis: ſic regius Familiaris inſtar ſanguinis, non debet ſe nutrire, & augere, ſed Regem. Porrò magnum ſanguinis incrementum, morbus hominis eſt, non ſalus: nam ſæpe ægrotat homo à magno ſanguinis incremento: & ſanguis qui in moderato augmento vita & ſalus eſt hominis, dum nimis excreſcit, mors eſt hominis, & ſuffocatio viuentis. Ad hæc, ſanguis, cùm ipſe vitâ careat, & humor ſit emortuus, vitæ pabulum eſt, & viuendi materiam ſuppeditat, nutriens corpus, & ſubminiſtrans vitales, & animales ſpiritus, ad functiones viuaciores. Sic Familiaris regius (aut cuiuſuis Superioris) ſit quaſi ſanguis vitâ carens, nec gubernationis vitales actiones ipſe ſubeat; occultâ ſuaſione, & clancularià politiâ vigorem prudentiæ ſubminiſtret Regi, quo ipſe Rex politiæ vitâ viuat, & munera viuentis obeat: nempe ipſe Rex conſulat, decernat, imperet: quæ munia politicæ vitæ ſunt. Secùs peruersè gerentur omnia. Ergo ſi Rex inuenit ſeruum ſenſatum, ſit illi loco ſanguinis emortui, ſed qui Regis vitam alat, nutriat, & incrementet. Quid elegantius pro hac re? 19.

(Regius familiaris ſit velut ſanguis. Ianſen.)

§. VI.

Commentarius Literæ.

Verſ. 4. *Quod dictum cùm placuiſſet omnibus; vocauit Nabuchodonoſor Rex Holofernem Principem militiæ ſuæ.*

Verſ. 5. *Et dixit ei: Egredere aduerſus omne regnum Occidentis, & contra eos præcipuè, qui contempſerunt imperium meum.*

Verſ. 6. *Non parcet oculus tuus vlli regno; omnemque vrbem munitam ſubiugabis mihi.*

Biblia Regia ſic locum efferunt: *Et ipſi decreuerunt exterminare omnem carnem, qui non ſecuti ſunt verbum oris eius: & factum eſt, vt conſummauit conſilium ſuum, vocauit Nabuchodonoſor rex Holophernem principem militiæ ſuæ, ſecundum exiſtentem poſt ipſum.* Cæteræ verſiones, aut huic, aut vulgatæ re conſentiunt, exiguo verborum diſcrimine. Vers. 4. 20.

Planè temeraria audacia eſt, intendere totum Orbem ſubiugare: & tamen audaciſſimum, & periculoſiſſimum Regis animum omnes Conſiliarij approbant, applauduntque Principis temeritati: nulluſque inter tot conſultores Cato adfuit, qui vel mutire auderet contra Regis ſententiam. Sic eſt inconſulta, conſulta aulicorum adulatio! Annuunt ad vnum omnes; ſiue vt applaudant Regis placito; aut quia ab Orbis expeditione expectabant ipſi Conſiliarij ampliores honores, ac diuitias, vt ſuſpicatur Carthuſianus. Suſpectus eſt conſultor, qui lucrum ſuo ſuffragio ſuſpicatur illi obuenturum. Cupiditas oculata ad lucrum, cæca eſt ad

(Carthuſ. Xerxis conſiliarij.)

ad sententiam. Itaque omnes Consiliarij annuunt huic expeditioni: quod fecère etiam, cùm Græciæ
Senec. intentauit bellum: de quo Seneca lib. 6. de Benef. c. 31. *Cùm bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitúmque quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncium belli, & ad primam aduentus famam terga versuros. Alius, nihil esse dubij, quin illâ mole non vinci solùm Græcia, sed obrui posset; magis verendum, ne vacuas desertásque vrbes inuenirent, & profugis hostibus vastæ solitudines relinquerentur, non habituris vbi tantas vires exercere possent. Alius, illi vix rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, militi castra, explicandis equestribus copiis campestria, vix patere cœlum satis ad emittenda omni manu tela.* Hæc illi ad Xerxem quondam, eadem ipsi nunc.

21. Re non benè consulta, & malè decretâ, vocat Rex Principem militiæ suæ, qui exercitui regundo præsit; nam ipsemet Rex ad regni sui custodiam manere decernit, ne alius Arphaxad rebellet in ipsum, & dum aliena regna sibi parere affectat, propria deperdat. *Princeps militiæ* Holophernes
Tertul. hìc dicitur: qui appellatur *Rex* à Tertulliano 1.
August. lib. adu. Marc. c. 7. & ab Augustino serm. 66. in ap-
Zonar. pendice; & Archisatrapa dicitur à Zonara: & *secundus à Rege* dicitur in Græco textu. Olim enim viri valdè potentes, Regis vocabulo, insignitos no-
Tobiæ. uimus. Sic Iobi amici Reges indigitantur Tobiæ 2.
Philo. sic Iosephus *Sceptriger* dicitur à Philone Biblico in Græcis, lib. 9. de Præp. Euang. Vulgarior hæc eruditio, quàm vt in ea immorer. Suspicantur San-
Sanct. Holophernes quis. ctius & Tirinus, *Holophernis* nomé esse Persicum; quia apud Persas alia sunt eiusdem notæ, ac terminationis nomina, qualia sunt *Arthaphernes, Tisaphernes, Intaphernes*: aliquidque magnum significare *Phernes* aut *Pharnes*, quia semper in viris principibus reperiuntur. Suspecta est eiusmodi coniectura: nam in aliis prouinciis similia nomina
Steph Nig. audiuntur. Siquidem Stephanus Niger lib. de nimio luxu, narrat Cappadociæ Regem *Holophernem*
Appian. dici, & Appianus in Syria, Cappadociæ Regis fratrem inducit *Holophernem*. Et magnus Strabonis
Serar. auunculus, apud Serarium *Meaphernes* appellatur. Ergo in aliis prouinciis præter Persidem, ea-
Herodot. dem, & similia nomina audiuntur. Apud Herodotum lib. 7. leges multa istiusmodi nomina. Fateor verosimilius esse Holophernem fuisse Per-
Salian. sam: quod ex Cedreno, & Sulpicio tradit Salianus
Iudith. hìc; quod patet ex cap. 13. v. 8. vbi pro Pugione Græcus transtulit, *Acinacem*, qui est gladius Persi-
Ambr. cus. Et ex cap. 16. v. 12. Quod innuit S. Ambr. lib. 3. de officiis, c. 16. Cachinnis irridetur Franciscus
Erasm. Mairon ab Erasmo, in præfat. ad lib. de Ciuitate Dei, quia dixit hunc Holophernem fuisse filium
Serar. Assueri, & Estheris: quia saltem, ait Serarius hìc, q. 1. esset filius ante matrem natus. Quæ ratio efficax foret secundum eius computationem, quam reieci ad cap. 1. v. 5. Verùm hallucinatur Mairon absque fundamento.

Vers. 5. 22. *Et dixit ei: Egredere, &c.* Septuaginta interpretes, quibus ferè consentiunt reliquæ è Græco textu versiones, longiusculè versiculum scribunt, sed omninò scribenda est eorum exscriptio, quippe
Nabuchodonosoris arrogantia. quæ animum Nabuchodonosoris prodit. Accersito Holopherne, *dixit ad eum: Hæc dicit Rex magnus dominus vniuersæ terræ: Ecce tu egredieris à facie mea, & sumes tecum viros confidentes in fortitudine sua, peditum ad millia centum viginti, & multitudinem equorum cum ascensoribus miriadum duodecim, & egredieris in occursum omni terræ ad Occidentem, quoniam non obedierunt verbo oris mei: & annunciabis eis parare terram, & aquam, quoniam egrediar in furore meo super eos: & operiam omnem faciem terræ in pedibus virtutis meæ: & dabo illos in direptionem eis, &c. Tu verò egressus præoccupabis mihi omnem terminum eorum: & dedent se tibi, & conseruabis mihi eos in diem argutionis eorum.*

Cæterùm Nabuchodonosor mandat Holopherni, vt debellet Occiduas prouincias respectu Assyriæ, præsertim eos populos, qui repulsis & malè acceptis eius legatis, contempsère Regium imperium. Ego quidem suspicor, quòd etsi totum orbem sibi subiugare intenderit, tamen non misisse alios duces ad Orientales, & Australes plagas; aut quia maiori ex parte sibi subditæ erant, aut quia in aliud tempus reseruauitne simul bellum intentaret toti orbi.

Non parcet oculus tuus. Gotthica: *Non parcet* Vers. 6. *oculus meus.* Cæteræ Scriptiones longiusculæ sunt, 23. nec quidquam energiæ tribuunt loco. Itaque crudelis Rex ferale mandatum dat Holopherni, nempe vt oculi eius nulli parcant regno. Sententia facilis est; modus loquendi subobscurior. Quid est: *Non parcet oculus tuus vlli regno?* Antiquiores interpretes omittunt: Sanctius ait, modum loquendi Sanct. esse figuratum, in quo ex signo res intelligitur significata, id est, ex oculis lacrymantibus, & tristi- Spectata oculis calamitas, misericordiam mouet. bus, misericordia & dolor, quæ suffundunt oculos, & ex illis lacrymas extorquent. Accommodatior interpretatio est, quod miseriarum, miserorúmque aspectus solet maximè commouere ad misericordiam. Longè enim aliter pulsat animum, & misericordiam eiicit spectata oculis calamitas, ac illa quæ ex relatione tantùm nota est. Vulgò dicitur: *Quod non videt oculus, cor non dolet*, ait S. Bern. Bern. serm. 5. in festo omnium Sanct. sic dicimus prouerbio Hispano: *Ojos que no ven, Coraçon que no siente.* Sic explico illud Ezech. 7. v. 4. *Et non parcet* Ezech. *oculus meus super te, & non miserebor.* Plura exempla adducit Martinus del Rio ad Thren. cap. 2. Del Rio. v. 11. vbi locum hunc Iudithæ versat: legi possunt ibi. Adde Horatium de arte poët. Horat.

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Dicit ergo inhumanus, & immisericors Rex Holopherni, vt nec spectatæ oculis calamitates, & strages populorum ab illo misericordiam vllam extorqueant. Addit: *Omnémque vrbem munitam subiugabis mihi*: id est, in munitiora regna, & vrbes ferociùs sæuies, eaque subiugabis mihi. Tyranni hæc vox est. Non vult se regnò, sed regnum vult sibi.

§. VII.

Negotiatorum auara sagacitas tam subtilis est in re lucri, vt diuinæ perspicaciæ sit æmula.

IN re lucri sagacissimus homo est; nimisque vident negotiatio, & malitia humana. Quæ adeò 24. perspicax est, vt diuinam perspicaciam peruersè æmuletur; tamque ambiat homo esse (etsi non sit) perspicax ad iniquitatem, quàm Deus ad bonitatem: ô vaferrimam hominum malitiam! ô oculatissimam negotiationem! Lucæ 16. v. 2. Villicus Ingenium auaritiæ laudatur. ille iniquitatis diffamatus apud dominum suum, quasi censum sibi creditum dissipasset; qui ne in summam pauperiem redigeretur, astutissimũ consilium inuenit, datæ cautionis debiti non soluti;

quod

quod habetur v. 5. vt ita gratiam debitorum promereretur, & sic ipsum tanquam suum benefactorem munificum, reciperent debitores in domos suas, eiúsque inopiam sublenarent. Huius Villici astutiam cùm cognouisset Dominus, Deus inquam; ait Euangelista, quòd *Laudauit Dominus villicum iniquitatis, quòd prudenter egisset.* Quis non miretur, quod passim mirantur interpretes, scilicet quomodò potuit Dominus hic, qui Deus est, laudare malitiosum hoc villici commentum? Porrò opus illud prauum fuit, & malitiosum furtum. Furtum autem res laudis non est apud Deum, sed vituperio, & supplicio digna. Deúsne encomiastes erit malitiosæ rapinæ? Verùm vsque adeò excellit in hoc opere, villici sagacitas, & ingeniosa astutia: tam sublime negotiationis ingenium est, vt vel Deus ipse eminentiam sagacitatis ingeniosæ, quasi admiratus, ingenium negotiationis laudet, & astutæ prudentiæ sublimitatem commendet: quæ etsi deprauata ab operis malitia, adeò eminenter excellit, vt vel furtum Deo offensum, & inuisum, quasi esset dignum laude, ob ingenij præstantiam, collaudet Deus. *Et laudauit Dominus villicum iniquitatis, quòd prudenter egisset.* Quod egregiè notauit interlinearis Glossa, sic inquiens: *Non de fraude, sed de prudentia, quamuis peccantem laudat.* Nam etsi à malitia opus culpatur, ab ingeniosa fraude venustatur eximiè ad laudem ingenij, non ad virtutis meritum. Plúsque admiratione extollitur ingenium fraudis, quàm odio infamatur hîc fraudulenta iniquitas. Sic de fraudis *prudentia quamuis peccantem laudat!* Nempè odio habet fraudem, laudat fraudis ingenium eximiè argutum ad rem lucri.

Lucæ.

Glossa interlin.

25. Ioannis 6. v. 5. Cùm Christus Dominus in vasta erêmo trans mare Tyberiadis versaretur, viderétque ferè quinque hominum millia, quæ sui visendi studio oppidis relictis, ipsi aderant, fame laborare; statuit in solitudine tantam multitudinem cibare. Quod vt præstaret; *Dixit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi?* Super quibus verbis S. Chrysost. hom. 41. *Sed quam ob rem Philippum interrogat?* Cur non Petrum, aut Iacobum, aut alium quempiam ex Apostolorum proceribus consulit? Hos enim consiliarios solet asciscere, non Philippum. Imò nec Philippus, neque vllus alius consulendus foret: nam Christus Deus est, & Diuinâ scientiâ, & perspicaciâ pollet. Vnde non opus est ei quemquam consulere; nam in quo diuina prouidentia viget, opus non habet, vt quempiam interroget. Cur ergo primum Philippum consiliarium aduocat? Quâ ratione inquit Christus Dominus, *Vndè ememus panes?* Hanc difficultatem tractat noster Cardinalis Toletus, & subtiliter respondet: *Aliam possumus huius excogitare causam, nempè Philippum fuisse in hisce, quæ ad victum comparandum pertinebant peritiorem, & intelligentiorem.* Itaque Christus Deus, cui aderat diuinæ scientiæ perspicacia, & diuinæ prouidentiæ congruentior attētio, cupiens quærere nummos, vnde escas emerent, ad tantam multitudinem cibādam, hominem *ad victum comparandum cæteris peritiorem, & intelligentiorem* consulit, quonam pacto id fieri possit: ô rem admiratione dignam! Nónne Christo Deo adest diuina scientia, & prouidentiæ perspicacia? quid Christo Deo addiscendum est, ex homine cæteris *peritiori, & intelligentiori* in comparanda re nummaria? Num prouidentiæ Diuinæ consilia non suppetunt ad comparandos nummos, & panes? Num panarium vacuum est diuinæ prouidentiæ? Opúsne est Deo omnia præuidenti, & prouidēti trapezitam, seu negotiatorem peritum consulere? At & consulit illum, & primò consulit, vbi primùm statuit tantam turbam cibare. Quia eiusmodi negotiatorum gens vsque adeò videt in re lucri, vt primum consilium ab eis petat Deus, & qui consilium habet diuinæ prouidentiæ, humanam negotiatorum sagacitatem consulit. Quid exaggeratius?

Ioan.

Chrysost.

Philippus peritus negotiator in re lucri.

Toletus.

Adstipulatur egregiè illud Psalmi 72. v. 11. *Et dixerūt: Quomodo scit Deus: & si est scientia in Excelso?* Vnde quæso, tam prophana persuasio potuit subire humanam mentem, vt sibi serio persuadeat, in Deo non esse scientiam humanarum fraudum? Nam Deus humano discursu notus est: atqui si Deus est, infinitè perfectus est; infinitè autem perfectus non esset, si quid ignoraret. Bardus est, truncus est, qui hoc ignorat. Vnde ergo tam fatua persuasio: *Quomodo scit Deus: & si est scientia in excelso?* Non ex stoliditate, sed ex nimia ingenij in negotiando sagacitate, id prouenit. Attende ad verba quæ subiungit: *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias.* Viuaciùs ad rem septuaginta Interpretes, *comprehenderunt diuitias.* Ac si dicat Dauid: Adeò impij negotiatores sagaces sunt in suis fraudibus, adeò vident in re lucri, vt sibi impij persuadeant, non tantum homines, sed vel Deum ipsum fugere fraudulentum eorum ingenium, & astutias negotiationis corradendæ pecuniæ. Astutissimè ergò hi consiliarij Occidentis expeditionem consulunt hîc, v. 4. quasi eiusmodi expeditio esset rei Assyriæ proficua, & veræ religionis propagationi necessaria, & tamen (vt nuper notabam) propria lucra quisque captabat, mentita ciuilitate Deum & homines fallere intentant: ô lucri cupiditatem! ô auaritiæ astutias!

26. Psal.

Peritus negotiator in re lucri.

Iudith.

§. VIII.

Sub guloso Præfecto Iustitia periclitatur: nam esculenta munera dabunt merita flagitioso reo: nec tuta erit innocentia, quam palatum Iudicis damnat.

PRæcipua Iudicis virtus frugalitas est: nam Præfecti æstimatio cudit merita subditorum: ergo à frugalitate fit incorruptus, & æquus causarum arbiter: ne accepta munera fiant merita litigantium: & quem conscientia, & euidentia facinoris accusat, excusent munera. O quoties palati deliciæ fecère bonam causam rei scelerarissimi: & ciborum voluptas, efficacissima aduocatio fuit! Iura sæpè delit gula, & qui pro se affert, & offert exquisitas & peregrinas ciborum delitias, leges impunitatis allegat. Qui sic litigat, etsi omnium flagitiorum reus sit, repentè omni delicto immunis est: qui secùs faxit, licet vitâ innocens sit, reus nocentissimus fiet; quia nihil pro se allegauit apud gulam Præpositi. Quid refert quòd Vlpianus, aut Papinianus absoluant, quos helluatio, aut crapulatio Iudicis damnat? nam Senatusconsultum lex mortua, & sine voce est: ius palati vocale, & viuum: & quod ebibit ore, bona, vel mala merita causæ. Planè gula insidiatur iustitiæ, & patrocinatur iniustitiæ: bonamque facit malam causam sontis; & bonam insontis causam, facit malam. Plura miracula fecit Christus, ipsaque toto Orbe illustrissima, quæ quidem tunc plures calumniatores, quàm admiratores repererunt. Aderant Pharisæi, Scribæ aderant, Iudæus populus oculis cernebat miracula; & nihilominus contumaciter discredunt 27.

Reus, qui adulatur palato iudicis, habet bonam causam.

credunt, & pertinaciter conuitiantur Christo legis violationem, Sabbati transgressionem; quasi zelo Dei in illum debacchantur, vt sediriosum, vt contubernalem Publicanorum, vt perfidum aduersùs Cæsarem. Ioan. Ioannis 6. v. 14. supra quinque hominum millia ad satietatem vsque pascit in deserto. Tunc omnes vno ore, & communi plausu Christum acclamant verè Prophetam, & vt verum Iudææ Regem salutare intentant: *Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum. O gulæ incredibilem auiditatem!* Chrysost. (exclamat Chrysostomus homil. 41. in Ioannem.) *Maiora his miracula, & quidem innumera operatus est Iesus, neque hoc vnquam confessi sunt, nisi nunc exsaturati. Proh! quanta gulæ vis, quàm mutabilis sententia! Iam non amplius legem vlciscuntur, calumniantur, nec sabbati transgressionem curant, neque Dei zelo mouentur, omnes has curas pleno ventre abiecerunt; Propheta erat, Regem vocabant.* Nimirùm iidem Iudæi, illi ipsi qui paulò anteà ad præsentiam plurium miraculorum, Christum calumniabantur, & vt plurium delictorum reum, quasi pio zelo legis, & Iudaici instituti, seuerissimè insectantur, nunc ad satietatem vsque saturati, illum acclamant sanctum, Prophetam, summo sacerdotio, imò & regno dignum. O gulæ præstigias! Proh, quoties hodie est iam bona causa eius qui insidiatus est palato Præfecti! Heri seductor erat, & sanctissimarum legum irreligiosus transgressor, &c. Et nunc derepentè innocens est, Propheta est, & dignus qui primas præfecturas obtineat! Heu, non innocens vita subditi, sed palatum Præfecti dat hodie merita!

28. Plura timet Dæmon à Christo, quem ex ore Prophetarum sciebat venisse, vt dissolueret opera diaboli: neque latebat vitæ integritas, iustitia, constantia, & sanctitas, quâ supra reliquos homines eminebat Christus. Vnde astutissimus Dæmon Matth. 4. v. 3. illum adoritur in deserto. Sed pulchra quæstiuncula est, cur primùm intentet adulari eius palato. Num alij tentationum doli deerant Dæmoni? Inediæ patientissimum viderat totos quadraginta dies: quid homini frugalissimo offert cibos, quos facilè respueret? *Prima Christi tentatio cur à gulâ?* Quam ob rem temerarius tentator præsumit Christi palato insidiari? Quin, esto, Christus tunc comederet, quid mali tunc extorqueret malus Dæmon? Siquidem iam Christus ieiunium expleuerat: iam aderat tempus soluendi ieiunium, quod statim soluit. Verùm callidus Dæmon, & malè astutus intentat cibos offerre Christo, & adulari palato famescentis, vt sic eius constantiam, & vim æquissimæ seueritatis (si fieri posset) eneruaret. Scilicet satagit Dæmon, vt Dæmonis partes agat Christus, vt dissimulet eius nequitiam, ne ipsi constanter aduersetur: vnde frangere prætendit Christi constantiam, & gulæ insidias subdolè intentat, vt sic eum peruertat esculenti muneris dolo. Chrysol. Scit enim *Dæmon* (ait Chrysologus, hanc primam diaboli tentationem commentans, serm. 13.) *Quantum crapulationi deditis dominetur.* Nimirùm satis expertus est diuturnis experientiis, muneratorem esculenti muneris, sic integerrimos alioqui viros peruertere, vt eis ad nutum *dominetur*; vnde famescenti Christo discum munere offert, vt illi etiam *dominetur*; vt in amicitiam eius se insinuans, illum spontè cogat dissimulare eius vitia; quò liberè, & impunè sæuiat in homines. Nam firmior hominum constantia, sic emolliri solet à deliciis gulæ, vt vel sic Christum seducere præsumat Dæmon. Vnde si prima gulæ tentatio ex mente succedat, sibi pollicetur, Christum deinceps *Non amplius vlturum legem, nec transgressionem curaturum, neque Dei zelo moueri pleno ventre.* Chrysost. Sic de esculentis muneribus præsumit malè acutus, & bene expertus Dæmon!

29. Numer. Numerorum 11. v. 10. Hebræus populus pertæsus leuitatem cælestis cibi, delicias carnium anxiè desiderat, & querimoniis expostulat. *Et Moysi intoleranda res visa est, & ait ad Dominum, Cur afflixisti seruum tuum? Et cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini? Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis mihi est. Sin aliter tibi videtur, obsecro vt interficias me.* *Iudex gulosus, ineptus est regimini.* Res sanè admiratione dignissima, cur Moyses mansuetudine, & magnanimitate admirandus, ita modò exasperatus sit, eò quòd Hebræus populus auidè desideret, & anxiè expetat delicias carnium? Rebellem gentem sæpè pacatissimè sedauerat Moyses, peruicacem patienter expectauit: imò cùm Exodi Exod. 32. vitulum flagitiosissimè adorauit, prudenter excandescens, seuerè castigauit populum idololatram, & cur nunc similia supplicia non intentat; sed ob multò leuius delictum, ferè re desperatâ, muliebri eiulatu Deum obsecrat, vt vel ipsum interficiat, vel alium Præpositum in locum suum sufficiat, qui regat gentem intolerabilem? Tam graue flagitium est, dixisse: *Quis dabit nobis ad vescendum carnes*, vt longanimus Moyses sic animo despondeat? Aduertit satis ad rem Lyra, Lyra. auctores vtriusque murmuris fuisse proceres populi, & tribuum principes, aiens, *Secundum alios intelliguntur maiores de populo, & hunc sensum sequitur Rabbi Salomon dicens, quòd seniores populi, qui erant principes, meruerunt mortem.* Rabbi Salomon. Quæ explicatio satis apta est contextui: dicitur enim v. 4. *vulgus promiscuum* obmurmurasse, *& cum eis de filiis Israël.* 30. Nimirùm vulgus populi, & Principes Israëlis. Iure ergo sic exasperatur Moyses, & summæ præfecturæ munus deponere satagit, dum animaduertit Principes, & rectores familiarum, ita gulæ deditos, vt delitias carnium percupiant. Non enim apti sunt ad principatum, qui sic indulgent palato. Qui delicias saporis sic anhelat, facilè corrumpetur à subditis; & ciborum suauitas bonam, aut malam causam faciet: exquisitæ dapes dabunt merita, non vitæ inculpata innocentia: flagitiosus quisque esculentis muneribus mercabitur innocentiam, & sceleratissimi rei delicta redimet gula Præfecti. Vnde aduertens Moyses, quòd proceres & summates populi anxiè expetunt esculentas, & poculentas delicias, ait ad Dominum: *Non possum solus sustinere omnem hunc populum.* Quasi statim deposuerit à principatu familiarum principes helluationibus deditos, tanquam ineptos ad gubernationis incorruptum munus, quia *Non amplius vlciscentur legem, nec Sabbati transgressionem curabunt, neque Dei zelo mouebuntur, omnes has curas pleno ventre abiicient*, vt diximus ex Chrysostomo. Astutè ergo Nabuchodonosor cap. præcedenti (vt habetur in Græco textu) opiparum extruit conuiuium Assyriæ proceribus, qui gulâ subornati, hîc v. 4. consulti, ad eius arbitrium sententias dicunt; etsi à ratione, & iure alienum erat quod intentabat Nabuchodonosor. At gula dat iura, & æquum visum fuit, quod suadet palatum iniquarum dapum sapore corruptum. Heu! verissima vox est: Da exquisitos cibos, & accipe exquisita merita. Ne time competitorem, si pro te allegat palatum Præfecti.

§. IX.

Vnius hominis summa potestas, ius est propinquorum eius ad Præfecturas.

31. Merita dant honores; Sapientia, & Virtus pariunt Magistratus. Sed meritum vnius, plurium prosperitas est; & vnius Præfectura, propinquorum euectio. Quis enim tam seuerus est, & flecti nesciius, cuius rectitudinem non curuet amor propinquorum, vt eos ad dignitates promoueat? Affinitas Præpositi, meritum est ad dignitates. Nam Præfecti affinis rarò indignus inuenitur ad præfecturas. Vnius Fortuna propinquis omnibus simul alludit. Iussit Dauid quondam, vt describerentur viri bellatores totius Israël, 2.Reg.24. v.9. *Dedit ergo Ioab numerum descriptionis populi, Regi, & inuenta sunt de Israël octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium; & de Iuda quingenta millia pugnatorum.* Quæ verba commentans Lyra, sic scribit: *Tunc occurrit dubium. quomodo tot erant in vna tribu.* Et quidem valde admirabile est in vna tribu Iuda reperiri quingenta millia bellatorum, & in reliquis omnibus octingenta millia tantùm; vt vna tribus Iuda fermè æquaret numero reliquas omnes. Pergit Lyra, aliud dubium excitans, *Sciendum quod 1.Paral.21. dicitur de Iuda autem quadringenta septuaginta millia.* Quomodo in lib. Regum dicitur de tribu Iuda fuisse quingenta millia virorum; & 1.Paral. non numerantur nisi quadringenta septuaginta millia? Varia varij respondent: Ex solutione posterioris, exoluetur prius dubium, *Quod soluitur ab Hebræis* (inquit Lyra) *quòd triginta millia, quæ omittuntur in Paral. erant capita aliorum, & sic non numerantur ab eis.* Itaque 2.lib. Reg. ex tribu Iuda numerantur quingenta millia virorum; & triginta millia, quæ desunt huic numero in Paralipomenis, erant duces octingentorum millium, tribuum reliquarum. Erat enim numerus militum tribus Iuda, penè suppar reliquarum omnium tribuum: imò & duces reliquarum tribuum erant ex tribu Iuda. Quomodo tantùm excreuit vna tribus Iuda, vt ferè numero exæquet reliquas tribus, & præter duces proprij exercitus, triginta millia ducum præfecerit reliquis tribubus? Porrò coniectura, quam insinuat Lyra mihi valdè arridet: nam qui triginta millia ducum elegit ex propria tribu, vt aliis præessent tribubus, sic fauebat cognatæ tribui, vt tribus vna Iuda ferè æquaret numerum reliquarum: scilicet Dauid Rex erat ex tribu Iuda, illo regnante, nimium excrescit suæ gentis numerus; & quod plures facit ad rem; fere nemo in aliis tribubus repertus est dignus, qui præficeretur, etiam ipsis contribulibus, nisi ex tribu cognata Regis: ex ea enim, etsi alienâ, triginta millia ducum, & præfectorum reperti sunt, qui reliquis tribubus præficerentur, præter Duces, & Præfectos quingentorum millium bellatorum ex propria tribu. Profectò Principis tribus fertilis est Ducum, & Præfectorum: & innumeras parit præfecturas. Miraret sanè tot habiles inuentos esse ad præclara hæc munera ex vna tribu Iuda, nisi constaret cognatam esse Principis. Fortassis sub Saüle Rege non inuenirentur tot digni ex tribu Iuda; tunc tribus Beniamin dignior esset: si quidem propinquitas Principis, dignitas est ad præfecturas.

2.Reg. — *Lyra.* — *Cur vna tribus Iuda tam fertilis sit Præfectorum.* — *1.Paral.* — *Lyra.*

32. Lucæ 3. v.25. Plures interrogant Christum, an pauci sint, qui salutem consequentur, quibus ait: *Cùm Paterfamilias clauserit ostium, & cæperitis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, Domine aperi nobis; & respondens dicat vobis, Nescio vos vnde sitis. Tunc, &c.* Quid est nescio vos? Si reos nescit, quomodo illos punit? punitne quod ignorat? Planè noscit delicta propter quæ illos punit, & ait se ignorare personam. (Quid sit hîc, *ignorare*, aliàs tradidimus.) Verùm expendere hîc oportet, quorsum ait, *Nescio vos vnde sitis?* quid enim attinet ad iudicium Christi, vnde reus sit oriundus? Quid mysterij latet in his verbis? Nempe cùm Christus summus Iudex hos homines damnat, ait se ignorare vnde sint. Audiendus est Theophylactus, qui acutè hîc notat affectum Iudicum in compatriotas, & cognatos, sic scribens: Christus *dissimulat scire, vnde sint, & meritò. Dominus autem cognoscit suos. Hoc autem quod dicit, Comedimus, & bibimus coram te, & in plateis nostris docuisti, simpliciter quidem ad Israëlitas dicitur. Etenim Dominus ex eis natus est secundùm carnem.* Scilicet Christus Deus, vt condemnet Israëlitas, ait: *Nescio vos vnde sitis*; hoc est, non attendo ad personas, nec aduerto quod ex mea patria sitis, nec quòd cognati mei estis secundùm carnem. Quid? timet Christus si ad hæc attenderet, se non iudicaturum ritè? minimè; at Christi cautela, nostra eruditio sit. Vt dum quis tractat alicuius negotium, sic illud tractet, ac si nesciret, vnde ille sit, an compatriota, an alienigena; an affinis secundùm carnem, an coniunctus familiaritate, an secùs.

Luc. — *Iudex nesciat vnde sit reus, vel candidatus.* — *Theoph.*

33. *Miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & Leuitas ad Ioannem, vt interrogarent eum: Tu quis es? & confessus est, & non negauit; & confessus est, quia non sum ego Christus.* Ioan.1.v.19. Quis non miretur adeò desipuisse Iudæorum proceres, vt officium, & solium Messiæ obtulerint Ioanni? In multis errarunt in hac electione. Ioannes quippe erat ex tribu Leui: Messias seu Christus futurus erat ex tribu Iuda. Ioannes natus fuit in montanis Iudææ, Christus nasciturus erat in Bethlehem Iudæ, vt ipsi non multò antè prædixerant Herodi sciscitanti. Ioannes nullum signum fecerat; Christus verò aperturus erat oculos cæcorum, exsoluturus pedes claudorum, &c. Quin & Principum, aut Sacerdotum Iudææ non erat eligere quem vellent in Christum. Vnde tam supinus error? Hugo Card. hîc eorum ignorationem auget, aduertens, Ierosolymis (quæ curia & metropolis erat) hanc electionem factam fuisse, & quidem à Sapientioribus Iudæorum post longam consultationem: *Ab Hierosolymis, vbi consilium, & iudicium habebatur: & ideo ibi erant homines sapientiores, & astutiores.* Quid causæ fuit, vt Sacerdotes, & Scribæ, qui legationem miserunt, (qui tunc nullo odio Christi tenebantur, vt aduertit S. Augustinus inibi, quia necdum Christi nomen inclaruerat, & sic nullâ ipsius inuidiâ tenebantur.) quid, inquam, causæ fuit, vt tam manifestè cæcutirent, & hominem nullis miraculis clarum, ex tribu Leui progenitum, eligerent in Christum, & Messiæ thronum Ioanni tribuerint? Acutè nec satis candidè in Sacerdotes respondet Origenes hom. super hæc verba. Consilium hoc initum fuisse à Sacerdotibus; (quorum erat rem factam tractare.) Sacerdotes autem, vtpote ex tribu Leui, solerter ambiebant, vt cognatus eius Ioannes eueheretur ad Messiæ dignitatem: negotiosus enim est affectus propinquitatis; & in solium Dauidis eligere non pudet

Ioann. — *Ioannes à cognatis eligitur in Messiam.* — *Hugo.* — *August.* — *Orig.*

pudet filium Leui: purum hominem in Dei honorem,& officium promouent. Tantùm audet in electionibus amor propinquorum, vt hominem eligat in Deum: Ioannem eligat in Christum. Excipe Orig. verba, *Miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes, &c. Ab Ierosolymis Iudæi, vt qui Ioannis, (qui generis sacerdotalis erat,) cognati essent, Sacerdotes, & Leuitas miserunt.* Eiusmodi electiones imprudentes, impudenter sacrilegas, affectus propinquorum ambit & audet. Prætereà hîc aduerte, contribules missos ad Ioannem à cognato senatu, illi dixisse: cùm Messiæ sublimissimam dignitatem illi offerunt: *Tu quis es?* Ac si dicant, quicquid esse velis, per nos eris: finge tibi personam, & munus quod ex arbitrio tuo pendet; senatus enim tibi cognatus decernit vt sis, non qui es, sed quisquis esse velis. Si non vis esse Messias, esto Elias, saltem esto propheta.

34. Iudic. Debbora erubescit maritum suum eligere in ducem populi.

Iudic. 4. v. 4. *Erat Debbora prophetis, vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo tempore: quæ misit, & vocauit Barac, dixitque ad eum: Præcepit tibi Dominus Deus Israel: vade, & duc exercitum.* Dubia quæstio est apud interpretes, quisnam fuerit hic Barac, qui electus est Dux totius exercitus Israëlis aduersus Sisaram? Quidam aiunt Barac binomium esse, & eundemmet fuisse ac Lapidoth, qui maritus erat Debboræ; alij negant. Subiiciam consultissimum iudicium Abulensis de hac re, hîc q. 6. *Respondetur quòd communiter tenetur, quòd Barac sit vir Debboræ, sicut tenet Magister in historia Schol. & Andreas, sic Rabbi Salomon, Rabbi David Chimki, & ferè omnes Catholici doctores, & Hebræi. Cùm autem in litera dicitur, quod erat vxor Lapidoth, dicunt nostri, quòd Lapidoth & Barac erat idem vir.* Solutio huius quæstionis, aliam quæstionem parit pulchram ad hanc rem. Nimirùm, Si Lapidothum eius virum Debbora elegit in Ducem totius populi, cur illum non Lapidoth, sed Barac appellauit? quam ob rem mutat nomen in electione? & qui anteà Lapidoth vocabatur, dum eligitur, Barac nominatur? Nimirùm etsi electio à Deo facta est, ait enim: *Præcepit tibi Dominus Deus Israel, vade, duc exercitum, &c.* pudebat Sanctissimam Debboram, virum suum, hominem valde sibi propinquum, eligere in Ducem totius populi. Vndè etsi alienam personam eligere non potuit, nam Lapidothum Deus selegit, saltem prudentissima fœmina elegit aliud nomen. Erubescebat planè hominem sibi coniunctissimum ad summam dignitatem sublimare, etiam Dei consilio. Proh! non pudet viros instigante propinquitatis affectu, propinquos eligere: quod pudet fœminam inspirante Deo? Sic Nabuchodonosor hîc v. 4. sanguine propinquum Holophernem statim elegit in ducem tanti exercitus, omissis aliis (de quibus Herodotus lib. 7.) qui in bello Græciæ illato, egregiam operam nauarunt Regi.

Abul. Historia Scholast. Andreas. Rabbini.

Barac est Lapidoth.

Herod.

---

§. X.

Vel à seipso Secundum esse, inglorium cuique est: Nomen Primi ab omnibus ambitur.

35. Honoris causâ dicitur hoc versu 4. in Græco textu, *Holophernes secundus existens post Nabuchodonosor*; at eo turgemus superbiæ tumore, vt respuamus nomen secundi, & honorem Primi ambiamus omnes. Magnus in bello, in pace quoque magnus vir Traianus, tanto orbis plausu Romanum moderabatur imperium, vt ambigas vtrum assentatoriè, an verè dixerit illi Plinius in suo ad eumdem panegyrico: *Nemo est tam sui, quàm ignarus sui, vt locum ipsum post te concupiscat.* Faciliùs est, vt esse aliquis successor tuus possit, quàm vt velit; scilicet nemo est, qui non percupiat esse orbis Imperator. Quid enim magnificentius? At tu, ô Traiane, adeò magnificè tractas rem belli & pacis; vt tui successor nemo esse optet. Hactenùs esse Cæsarem summus honor habebatur; at post te, Cæsarem esse, dedecus est, iniuria est à nemine optanda. Quia eò vsque emines, vt successorem esse tui nemo velit, veritus ne à tuâ magnitudine minuatur, qui post te capesset imperium: Vnde nemo est, qui locum ipsum post te concupiscat. Vel sic accipe locum: Adeò inglorium est nomen secundi, vt vel post Traianum Imperatorum maximum; nemo appetat secundum fore. Vsque adeò nomen secundi exosum est, vt neque post Traianum Primum, inueniatur aliquis, qui velit esse secundus. *Nemo est, qui locum ipsum post te concupiscat.*

Omnes ambiunt nomen Primi.

Plin. iun.

Nec modò reperietur nemo, qui post Traianum hominem gentilem, & peregrinum, secundum esse cupiat, sed neque post germanum fratrem, qui quædam portio sui est, ex eadem substantiæ massa, eâdem vteri fornace coalitâ. Fallor, si id non exprimitur Matthæi 20. v. 21. Mater filiorum Zebedæi honores filiis suis Iacobo, & Ioanni dandos ambitiosè postulat à Christo; sed cur sinistram petit? Nonne sinistrum infaustum nationibus est? Præstaret dixisse: Obsecro Domine; concede primam sedem vni ex meis filiis, secundam alteri; quo nihil maius, sublimius nihil concupisci posse videtur. Neque enim ambo simul primum locum obtinere poterant; & tamen sinistram sedem maluit. *Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo.* O fastum superbiæ! scilicet mauult ambitiosa mater, vt alter filiorum ad sinistram sit, quantumuis infaustum sit, & sinistrum omen, (dummodo nulli secundus) quàm vt sit ad dexteram, etiamsi à germano fratre secundus foret. Vnde vt aduertenter, sic ambitiosè dixit: *Vnus ad dexteram, & vnus ad sinistram.* Neque miror neminem vel à fratre germano secundum locum concupiscere, cùm neque à seipso secundus esse velit. Quod à Tertulliano disce.

36. Præstat esse Primus ad sinistram, quàm Secundus ad dexteram. Matth.

Vetus fabula est tres fuisse Geryones Hispanorum Reges: Nempe poëtæ finxerunt tricorporem Geryonem. Re verà vnus fuit, sed tam inclytus potentiâ, vt triplicis fortissimi viri haberet robur: quod ansam præbuit poëticæ assentationi. Verùm aduertens Tertullianus in gratiam ipsius Geryonis; ipsummet, etsi vnum, in tres Geryones multiplicatum, & ita ipsummet esse Primum, & Secundum, & Tertium; etsi Secundum, & Tertium non ab alio, quàm à se ipso; sic rem expressit lib. de Pallio cap. 4. *Geryon ter vnus.* Altè profectò ad rem! quasi dicat: Non admodum commendatur Geryon, si, vnus cùm sit, tres esse dicatur; quia etsi Geryon primus sit, (quæ est magna gloria) tamen ipsemet erit secundus, & tertius, licet à se ipso. Nec tantùm honoris, & famæ illi conciliat nomen Primi, quantum detrahit nomen secundi, etiam suimet comparatione. Arrogantiùs diceret, *ter vnus* ne incurrat in secundi nomen, & ab illo dedecoretur. Hic fastus magni Geryonis erit sine admixtione dedecoris: Nam vel à se ipso nemo patitur esse Secundus, & sibi inuidebit nomen Primi. Eccli. 14. v. 6. *Qui sibi inuidet, nihil est illo iniquius.* Quis sibi inuideat? imò quomodo potest quis sibi inuidere?

37. Secundus esse à se, indecorũ est.

Tertull.

Eccli.

Nam

Superbus sibi inuidet.

Nam inuidia est angor non de propria, sed de aliena felicitate; ergo qui possidet felicitatem, eâ fruitur, non inuidet eam sibi. Verùm vsque adeo homines ambiunt nomen Primi, vt si quis, (velut Geryon) esset à se secundus, vel tertius; nomen, & honorem Primi inuideret sibi: qui sublimior fastus esset; nam honorem, & nomen Primi homo naturaliter ambit, & secundum (vel à seipso) esse, dedecus reputat. Rationem dedit antiquissimus hic auctor lib.1.ad vxorem cap.3.his verbis: *Ad primum locum certamen omne contendit; Secundus solatium habet, victoriam non habet.* Id est: Ad primum locum imus omnes eâ contentione, quâ certatur à militibus de victoria. Qui primus est, quasi qui vicerit, & palmam reportauerit; ouat, triumphat felix; qui secundus, quasi victus cedit Primo, etsi solatium aliquod habeat à proximitate Primi; at felicitas Primi, solatij indiga non est. Ergo secundus felix non est, cùm habeat, quo egeat solatium. Ne magni æstimes, quòd Holophernes secundus post Nabuchodonosorem appelletur, nam vel à seipso secundum esse, dedecus est.

Tertull.

Iudith.

§. XI.

Reo inaudito, nec Dæmones ipsos damnat Deus.

38. OMnia patent Dei oculis, diuinæ perspicaciæ omnia nuda sunt, & aperta; & tamen Deus, & Adamum, & Euam de crimine ab ipsis commisso seriò interrogat, Genes.3.v.13. & qualitatem facinoris sciscitatur: *Quare hoc fecisti?* Quid Deum latet in hoc flagitio? fugitne aliquid diuinam perspicaciam? minimè. Diuina enim scientia vel labyrinthos humani cordis penetrat. Quid ergo causæ est, vt crimen hoc tam sedulò sciscitetur, & de illo interroget Adamum, & Euam? Respondet Rupertus hîc, cap.26. & Abul. *Iudiciario more interrogans reum dissimulantem.* Benè est: At quid quæso poterat respondere reus Adam, quod Deus ignoraret? Nihil profectò; sed ius suum reo seruat Deus more humano causam hominis tractans; nec condemnat, quousque audiat, an minuat, aut eluat crimen obiectum; si fortè viuacior sit criminis aut excusatio, aut depulsio in ore rei. *Iudiciario more interrogat* Deus à reo, id quod planè scit: vt vel hinc discant Iudices reum interrogare, quod ipsi nesciunt, & se scire præsumunt; ne quem inauditum aut damnent, aut puniant. Scilicet mauult æquissimus, & pientissimus Deus subire apud homines aliquod ignorantiæ periculum, reum interrogando, quod ipse scit, quam inauditâ defensione hominem damnare ex propria scientia. Ad hæc, benè aduertit Rupertus Adamum, & Evam interrogari de crimine; & non interrogari Serpentem, quo inaudito pœna illi infligitur; solus enim Diabolus ininterrogatus damnatur, de quo & purgatio criminis, & pœnitentia desperatur. Vt aduertant Iudices, & Prælati, se tanquàm Dæmones tractare subditos, quos suspectos de aliquo crimine, illos non interrogant: Nec est Iustitiæ zelus, sed sæuitia, & furor. Et in hunc sensum aduocat Rupertus cap.7. illud Psal.9.v.4. *Secundum multitudinem iræ suæ non quæret*; Quasi dicat Dauid: cùm Deus ob nefarias blasphemias, & atrociora hominum flagitia (de quibus ibi sermo) in iram agitur, non quærit, nec inuestigat obiecta crimina; sed non citato, nec audito homine, ipsum damnat, & punit. In homine istiusmodi rigor, ira est, furor est, iustitia non est. Nam, *Iustitia iudiciario more interrogat reum.*

Genes.

Reũ inauditum punire, furor est humani iudicis.

Rupert.

Abul.

Rupert. Psal.

Imò in lege gratiæ, deposito antiquo rigore, non adeò Christus Deus sæuit in Dæmonem, vt ipsum interrogatum damnet. Exectandus ille Dæmon, qui Marci 5.v.9. sistitur ante Christum, vel de nomine interrogatur: *& interrogabat eum Iesus; Quod tibi nomen est*: Latétne Christum huius Diaboli nomen? cur interrogationibus illum vrget, interrogationes ingeminans? quod innuit Euangelista dicens, *interrogabat.* Operam perdere videtur Iesus obstinatum Dæmonem interrogans. Num à Diabolo satisfactionem expectet, qui dudum pertinax est? num veritatem interrogationibus extorquere præsumit à patre & auctore mendacij? Desinat ergo Diabolum de crimine interrogare, ne ipsum ignorantiæ arguant. *Interrogat, non ignorat,* ait S.Chrysol.ser.17. *sed implet Iudicem, seruat ordinem cognitoris, nomen interrogat, vt de conditione discutiat.* Pende illud: *implet Iudicem*, interrogando reum dæmonem; nam homo qui discutit, & inuestigat crimen, & de illo plenè reum non interrogat, non implet nomen, & munus Iudicis; Semiiudex est, etsi aliunde & perspectum, & probatum habeat delictum. Neque enim probasse, & scisse crimen sufficit, vt Iudicis nomen, & officium impleatur, nisi etiam rogetur reus. Vnde Christus vel Dæmonem interrogat, *vt impleat Iudicem, & seruet ordinem cognitoris.* Psal.10.v.5. *Oculi eius in pauperem respiciunt.* (S.Chrysost.& Theod. *in orbem terræ respiciunt:*) *& palpebræ eius interrogant filios hominum*: Per filios hominum, homines flagitiosos & multorũ criminum reos intelligit S. Hieronymus: quos benè cognoscit Deus. Verùm sciamus, quid est, *palpebræ eius interrogant* criminosos reos? Rectè Cassiod. Euthym. S.Thom.& Lyr. asserunt, *interrogationem per palpebras, ad rem iudiciariam pertinere*, vt sensus sit: cùm Deus iudicaturus est filios hominum, id est, flagitiosos, intuetur palpebris eorum delicta, vt de illis iudicet. Palpebris autem intueri, magnam attentionem importat, quod aduertit Ludolphus, vt nos solemus limis, & semiclausis oculis fixisque immotè palpebris, quid attentius intueri, (Hispanè, *De hito en hito*, vel *mirar de punteria*:) est enim palpebrarum frequens, & naturalis motus, qui nonnihil solet impedire visum, palpebrarum flabellatione, & obiectu. Itaque iuxta horum Patrum sententiam, Deus indicaturus hominis delicta, vt attentiùs illa percipiat, immotis palpebris intuetur. Prætereà postquam immotis palpebris crimina percepit Deus, non statim illa diiudicat, sed *interrogat filios hominum*, id est, reos: & interrogat eos de delicto: Quasi oblitus suæ infinitæ scientiæ, ad legitimam delicti inquisitionem, & probationem procedit, & mox interrogat. Deus omniscius ita cunctatur, reum interrogabit de crimine; & homo ignarus aduersus ininterrogatum reum sic præcipitat iudicium? Planè Dauid loquitur de Deo more humano.

39.

Marci. Dæmõ reus interrogatur de crimine.

Chrysol.

Psal.

40.

Hieronym.

Cassiod. Euthym. Thom. Lyr.

Deus immotis palpebris dicitur inuestigare delicta reorum.

Ludolph.

Producam locum alium ex Psalm.138. v.23. ad idem comprobandum in primis opportunum. Satis notus erat Deo Dauid, & eius peccatum; & tamen sic ad Deum, vt Iudicem (quæ communis expositio est) loquitur: *Proba me Deus, & scito cor meum, interroga me, & cognosce semitas meas*: Quasi dicat: Tu, vtpote omniscius, probè nosti me, meaque omnia: Sed nunc Iudicem agis; proba, id est, discute, & inuestiga meum delictum more humano, & sic, *scito cor meum*, id est, cùm inuestigaueris, *scire te existima* quod aliàs sciebas: & cùm peccata mea sic sciueris; tunc *interroga me, & cognosce semitas meas*: hoc est, me sciscitare, vt cognoscas, & iudices de delicto meo. Ac si non esset satis Daui

41. Psal.

Post plenã cognitionẽ interrogat Deus reum de crimine sibi obiecto.

Dauidis crimina scite Deum, vt Deum; sed postquam sic illa nouit, iuridicè probanda esse; & ita iterum noscenda, & procedendum ad interrogationem rei. Expendo vim verbi Græci ἔτασιν quod verbum significat interrogationem, seu *quæstionem, quæ fit per tormenta*, ac si dicat Dauid; postquam probauit Deus, & liquidò illi constat de delicto, sic interrogat reum, vt fieri solet per tormenta: Ac si dicat Dauid; me torque, vt extorqueas veritatem. Verùm qui tormenta constanter patitur, purgare solet crimen illi obiectum; fortè per interrogationem, quæ à tormentis fit, innuitur, rei interrogationem non esse quasi ceremoniam, & iudiciarium ritum sine spe purgandi criminis; sed ipsam interrogationem non esse aliquali spe destitutam, vt non est spe destituta illa quæstio, quæ per tormenta fit. Non quia homo sceleratus sic possit impunè euadere à iudicio diuino; sed per hyperbolem dicitur Deus se accommodare ad ritum boni iudicis humani, vt iudices erudiat. Vides Deum hîc hominem, incitatum, & inauditum non damnare, sed à reo expectare, an crimen aut minuat, aut detrectet, aut purget? Vides Nabuchodonosorem gentem illi odiosam, & tam sibi iniuriosam, vt se ab illis defendi cap. 1. v. 12. desiderauerit; & tamen non vult eos damnare, vsque *in diem redargutionis*, vt est in textu Græco hic, v. 5. id est, quousque illos interroget, & cognoscat semitas eorum. Discant Præfecti, discant Iudices, discant Prælati ordinem iudiciarium vel à barbaro Nabuchodonosore. Bellè Tacitus: *Rei inauditi, & indefensi, tanquam innocentes pereunt.*

Iudith.

Tacit.

42. Ionas exilitus damnatus, adhuc interrogatur de crimine.

Mittitur Ionas ad Niniuem, vt Dei nomine intimet Niniuitis diuinam sententiam, & subuersionis tantæ vrbis minas. Recusat Propheta missionem, & in nauim ascendit, vt alio contendat. Illicò exasperatur mare, tument fluctus, & atrocissimâ tempestate iactatur nauis, & pessum it. Consulunt cæleste numen, & quærunt causam sæuissimæ tempestatis. Ionæ 1. v. 7. *Miserunt sortes, & cecidit sors super Ionam: & dixerunt ad eum, indica nobis cuius causâ istud malum sit nobis? quod est opus tuum? & quæ terra tua? quo vadis? vel ex quo populo es tu?* Vrget tempestas, iam propè adest naufragium, & aduersus eum quem diuina sors designat ad supplicium, tam morosè cunctantur? Proiiciatur in mare Ionas, & cessabit tempestas. Num diuina sors falli potest? cur tam morosè crimen illius scrutantur, & rei confessionem expectant, homines gentiles, & nequam? *Quem sors indicauerat, cogunt propria voce confiteri*, ait Glossa Interlinearis. Eleganter ad rem. Homines illi, alias flagitiosi, & idololatræ periclitabantur, Deus indicauerat Ionam esse causam tempestatis; magnum periculum erat in mora: Et tamen existimarunt tam grande nefas fore hominem inauditum, & indefensum condemnare, vt morosissimè cunctentur in procella sæuiori, & de eius patria, populo, religione, & crimine disquirant sigillatim, *Cogentes propriâ voce confiteri*; ne hominem damnent, à propria voce non defensum.

Ionas.

Gloss. Interlin.

§. XII.

Commentarius Literæ.

Vers. 7. *Tunc Holofernes vocauit duces, & magistratus virtutis Assyriorum, & dinumerauit viros in expeditionem, sicut præcepit ei Rex, centum viginti millia peditum pugnatorum, & equitum sagittariorum duodecim millia.*

Vers. 8. *Omnemque expeditionem suam fecit praire in multitudine innumerabilium camelorum, cum his quæ exercitibus sufficerent copiosè, boum quoque armenta, gregesque ouium, quorum non erat numerus.*

Vers. 9. *Frumentum ex omni Syria in transitu suo parari constituit.*

Vers. 10. *Aurum verò, & argentum, de domo Regis assumpsit multum nimis.*

Tunc Holofernes, &c. Vbi primum Holofernes renunciatus est tantæ expeditionis summus Imperator, statim curat de bellico apparatu, & ducum, ac militum delectu. Primò *vocat duces, ac magistratus*, id est, eligit, ait Sanctius: nam mirum esset, esse in Assyria veteranos duces ad tam numerosum exercitum. Porrò Holofernes dans honorem Magistratus, non tam eligit ad honores, quàm vocat, quem merita prius elegerunt. *Virtutem Assyriorum* vocat copias, & militare robur. Ita, præter commentatores huius loci, notauit Nauarrete cap. 1. Thren. ad illud: *Infirmata est in me virtus mea*: ad quod obfirmandum plura exempla adducit ex Scripturis, quæ possunt ibi videri. Ingens planè peditum numerus, & longè maior quàm equitum. Sic perpetuò fit; præsertim si per loca aspera, & montium amfractus, exercitus ducendus sit. Sollicitus est Serarius an præter duodecim millia equitum sagittariorum, alij equites non sagittarij reperirentur in exercitu Holofernis? nam in Græco textu dicitur fuisse octoginta millia, & verisimile est, alios fore equites præter sagittarios. Verùm Græcus textus sæpe mendosus est, & numeros auget. Quod si alij equites ad alia belli officia præter sagittandum, aderant, (quod non abnuo) erant pauci numero; vnde illorum non fit mentio. Vel sagittarij equites tantùm perrexêre ad bellum.

Vers. 7. 43.

Sanct. Ad dignitates non tam eligendi, quàm vocandi.

Nauarr.

Serar.

Dein camelos deducit plurimos ad portanda impedimenta: greges, & armenta affert magno numero. Item frumenta ex omni Syria præparari mandauit, vt in transitu exercitus per illam prouinciam, deueherentur. Ac denique è Regis ærario opulento, aurum & argentum tulit magnâ copiâ: nam *qui frumentum necessariumque commeatum non præparat, vincitur sine ferro*, ait Vegetius lib. 3. cap. 26. Et Cassiodorus lib. 4. Variar. epist. 13. *Disciplinam siquidem non potest seruare ieiunus exercitus: dum quod deest semper præsumit armatus.* Versiones huius tractus adeò verbis abundant, vt vix tota pagina eas capiat; nec magno lectoris emolumento scriberem: & ita prudens eas omitto.

Vers. 8. Annona ad bellum.

Veger. Cassiod.

§. XIII.

Qui non per suos gradus, sed festinato cursu ad fastigium dignitatum ascendit, festinus descendet celeri casu.

Nemo repentè fit summus; quia etsi aliquis derepentè in summo fastigio apparuit aliquando; tam citò decidit è fastigio, vt nunquam à sublimitate fastigij summus esse videatur. Ad summos honores eundum est, & seriatim prius 44.

 obeundi

obeundi minores, vt in summo fastigio quis diu immoretur; nam qui festinatò ascendit, vt descendat citò necesse est. Lucæ 19. v.5. Zachæus staturà pusillus, in præaltam sycomorum præcurrens ascendit, vt videret Iesum, & ambiret cælestis principis gratiam, cuiusque frueretur aspectu. Cui statim dixit Iesus: *Zachae festinans descende.* Cur tam citò descendere iubetur? Pulchrè Chrysologus serm. 54. *Si benè ascenderat, quare ei dicitur: descende?* vis scire causam: Superiùs dixit, *Præcurrens ascendit.* Scilicet benè Zachæus ascenderat, quia dignè ascenderat: Sed qui festinanter ascendit, festinè descendat necesse est. Et qui præcurrens velociter ascendit, proculdubiò festinans descendit. Vnde dicitur illi: *Zachee festinans descende.* Non taxatur ascensio, sed ascendendi præpropera festinatio denotatur. Nam ad honorum fastigia eundum est, festinandum non est. Præclarè Nazianzenus orat. 24. *Conspicio sapientes diei vnius momento exortos, ac manuum impositione Theologos factos, quibus ad sapientiam comparandam, satis superque esse videtur, solam voluntatem afferre.* Vnius diecula spatio non benè formatur Antistes. Sic figulus fingit simulacrum ex argilla. Hunc fauor fingit, non cudunt merita candidati. Omnia subita probantur incauta. Suspectæ probitatis est, quisquis repentè promouetur. Per suos gradus ascenditur ad culmen. Magnus Imperator Traianus, vir ad omnia summa natus, domi, militiæque inclytus, cuius imperij memoria æternabit ad laudem; non repentè conclamatus est Imperator, sed per suos gradus ascendit. Etsi à natura Imperator, prius vt gregarius miles diu meruit, mox dux creatus, postea Tribunus, & Legatus, demum Imperator consalutatur dignissimus. Quod benè disertus Consul Plinius aduertit in suo ad Traianum panegyrico, aiens: *Nec herculè tantopere cunctis factum* (nempe electio) *placeret, nisi placuisset antequam fieres. At quo temperamento, Dij boni, potestatem tuam, fortunamque moderatus es Imperator? Modestia, labore, vigilantia; Dux, & legatus, & miles: cum iam tua vexilla, tuas Aquilas magno gradu anteires.* Scilicet Aquilas, & Imperatoris insignia anteiunt labor militis, valentia ducis, Tribuni peritia, legati prudentia, & reliqua, quæ velut officinæ quædam politiæ, strenuum Imperatorem efformant. Porrò hæc præmia munera Traianos cudunt; præpropera & subitanea electio, aut sæuos tyrannos, aut desides & ignauos principes. Nazianzenus in Oratione pro Basilio sic fatur: *Nauticam legem laudo, quæ gubernatori futuro primum remos tradit, deinde ad proram eum collocat, sicque prioribus muneribus ipsi commissis, tandem eum post diuturnam remigationem, & ventorum obseruationem ad gubernacula constituit. Eadem rei militaris est ratio. Miles primum, deinde Centurio, tum Imperator. Hic optimus ordo est, vsique qui subsunt in primis conducibilis. Quam præclarè nobiscum ageretur, si idem rerum nostrarum status esset?*

Lucæ. Qui citò ascendit ad dignitatis culmen, citò descendit.
Chrysol.
Nazianz.
Plinius. Per suos gradus eundum est ad principatū.
Nazianz.

45\. Theodoricus Rex suum Cassiodorum donauit Patricij summo honore: *Vt per honorem magni nominis declarentur merita seruientis, qui non fragili felicitate prouectus, fortunæ ludo ad apicem fascium repentinis successibus euectus; sed vt crescere virtutes solent, ad fastigium præconij conscendit gradibus dignitatum.* Sic scribit lib. 1. Variar. epist. 14. Porrò qui repentinis successibus ad apicem honoris conscendit, fragili felicitate, & fortunæ ludo prouehitur, mox casurus. Ergo ascendendum est gradibus dignitatum, ne statim corruas. Grauiter tulit olim Deus, quod Israëlitica gens Regem à Samuele postularet: Iratus Deus statim Saülem elegit ad regnum: & mox subitæ electionis Deum pœnituit, & sic à solij fastigio illicò deturbatus est Saül, 1. Reg. cap. 9. & cap. 15. Dein consultissima electione, cap. 16. Deus elegit Dauidem in Regem. Quid non consultissimum à Deo? Quid extemporale, & subitum? Sed priùs clam Samuelem destinat, qui vngat in regem filium natu minimum Isai. Et cur nomen Dauidis celatur? Cur seriatim cæteros Isai fratres diu scrutatur Samuel? Cur tam cunctanter, & morosè res agitur? Luculenter Basilius Seleu. Orat. 14. *Prouidi in filiis Isai mihi Regem. O Sapientiam immortalem! Et filium tegit: non clarè dixit. Vngatur mihi Rex Dauid: ne extemporalis Regis proclamatio, dignitatis euadat imminutio.* Nempe differt Deus Dauidis electionem ad regnum, celat eius nomen, diu cunctatur Samuel: Dauid singulari certamine prius luctatur cum Goliatho, creatur dux exercitus Saülis, diu principatur in Hebron antequàm Israëlis coronetur Rex. Quare tam cunctanter ascendit ad Regis solium? *Ne extemporalis Regis proclamatio, dignitatis euadat imminutio;* Quod Saüli contigit: ne si Dauid festinus præcurrat ad regni fastigium, festinans descendat: nam ascensio festinata, proxima est casui. Expedit ad fastigium per gradus ascendere, vt Cassiodorus, vt Traianus, vt Dauid. Vnde Holofernes hîc, vers. 7. Non repentè eligit duces, & Magistratus, sed quos diu multumque exercuerat Græca Nabuchodonosoris expeditio, vocat, & promouet ad ampliora munera. Sic ad non repentè factos duces, expauerunt repentè Orientis regna. Et Holofernianus exercitus factus est pauor Orbis: totque numerauit victorias, quot explicuit gressus. Non facit Duces sanguis, nec officiosa vrbanitas, nec munifica negotiatio, nec blanda principum adulatio; sed diu exercita, & ad ampliora munera promota virtus.

Cassiod. Fragilis est felicitas eius, qui repente ascendit.
1.Reg.
Basil. Seleu.
Dauid cunctanter eligitur.
Iudith.

§. XIV.

Iudex pauper, proditor solet esse Iustitiæ; Diues, & potens integriùs iura tractat.

PRinceps, vt in Fastigio est, sic requirit Virtutes principes, & fastigio dignas, quas breui expressit Iethro Moysis socer, Exod. 18. v. 21. *Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos.* Caietanus vocem *potentes*, interpretatur *sapientes*; & sic habet ibi, *Dictio interpretata sapientes, varios sortita est interpretes: Nam alij potentes, alij fortes, alij virtutis, alij nobiles interpretantur.* Itaque Princeps sit *vir:* Fœmina tractet colos, & fusa, & sedentaria munia, nõ rempublicam. Sit *sapiens:* Nam *verè prima pars Principis, aut Iudicis à naturali ingenio est: viri siquidẽ ingenij, naturaliter sunt aliorum Rectores,* (verba sunt eiusdem Caietani.) Sit *potens*, vt possit irrumpere in proceres sibi obsistentes. Sit probus, ne eius nequitia peruertat iura. Sit *nobilis*, vt sic generosos alat spiritus, ne quid homine ingenuo indignum præstet. Addit ad rem præsentem prudentissimè Iethrus, *Qui oderint auaritiam:* Quæ verba sic expendit Hebræus apud Caietanum, *Dictio Hebraica non significat propriè auaritiam, sed facultates, hoc est, bona, quæ possidemus, aurum, argentum; & reliqua huiusmodi.* Nempe iudex non solum

46\.
Exod.
Caiet. Iudex sit nobilis, & diues.
Caiet.
Caiet.

solùm auarus non sit,& diuitiarum amator, sed sit contemptor egregius. Vsque adeò debet abundare diuitiis! Vnde Iansenius ad cap.7.Ecclesiastici, explicans illud vers.6. *Nisi valeas virtute irrumpere iniquitates*, sic scribit: *Vt autem sic valeat irrumpere* (nempe iudex) *iniquitates aliorum, multa in iudice requiruntur: Potentia, diuitiæ, ac fauor hominum: vnde Iethro Moysi consulit, vt prouideat ex omni plebe viros potentes.* Audis diuitias requiri in iudice, ne videlicet si pauper sit,& opum indigus, facilè subornetur,aut spoliet subditos: nam indigentia nouerca iustitiæ est,& iniustitiæ nutrix. Genes.3. v.7. Cúmque cognouissent se esse nudatos, consuerunt folia ficus, Adam, scilicet, & Eua, *Ipsi nudati nudant arbores*, ait Basilius Seleuc. Orat.3. Sit ergo iudex nobilis, ne egeat subditorum suffragio; sit potens,ne ab eis vires emendicet; sit diues,ne ob rei familiaris indigentiam, degeneret à seueritate iustitiæ,& nullius (quantum fieri possit) egens,vt sic integrè iustitiam administret.

Iansenius. Basilius Seleuc.

47. Genes.1. vers.16. *Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius,vt præesset diei; & luminare minus,vt præesset nocti.* Itaque Sol efficitur Præfectus diei, & Luna eligitur Princeps noctis. Sol præest diei, eiúsque negotiationibus; Luna nocti, eiúsque latebris. Consultè quidem cælicolæ terrenis præsunt,quorum ope,suffragio,& diuitiis nō egent. Sol enim non indiget die, cui præest, nec opus habet diei commoditatibus,aut ope,vt quondam Iosuë. Nec Luna (vt fortè Venus) indiga est obscuritatum nocturnarum, vt eius impudicitiæ occultentur, aut delinquendi latebras offerant. Bellè ergo dicuntur præsidere diei,& nocti,quibus non egent. Nam sol,& luna eminenter continent mundialem perfectionem. Vnde S. Ambrosius cap.1.lib.4.Hexamer.inquit, quòd *Sol est iucunditas diei, cæli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ.* Benè ergo Sol præsidebit creaturis,quarum gratiam,& præstantiam eminentiùs continet, atque adeò eis opus non habet: nam in iudice requiruntur potentia,& diuitiæ.

Boni Præsides sunt Sol,& Luna, quia non egent subditis. S.Ambr.

48. Nisi fortè iudex adeò sit paupertatis amans, aut *abundans paupertate suâ*, Ecclesi.11.v.12. *vt oderit facultates; id est bona,quæ possidemus,aurum, argētum, & reliqua huiusmodi*, vt dicebat Caietan. suprà Matthæi 19.v.27. Apostoli abdicatis possessionibus,si quas habebant,& ad summam redacti paupertatem,aiunt Christo Domino, *Ecce nos reliquimus omnia,& secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Quasi dicant Christo,ecce iam sumus pauperes,ad quid depauperasti nos? Iam rebus expediti sumus, & paupertate habiles,indica nobis quorsùm id effeceris? Quibus respondet Christus, *Amen dico vobis,quod vos, qui secuti estis me,sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Vbi nota,quòd non dixit: vos qui reliquistis omnia,sedebitis super sedes iudicantes; sed omittens reiectionem bonorum,dixit, *Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes iudicantes,&c.* vt ita innuat reiectionem bonorum non esse idoneum meritum ad dignitatem iudiciariam. Sed esto, bonorum abiectionem tacitè recensuerit Christus sub illis verbis, *Vos qui secuti estis me*, subselliáque fecerit paupertatis præmium; an benè id præmij decretum? aptúsne pauper ad Iudicis munus? Subornabitur donis,& muneribus, quibus maximè eget, vendet reorum impunitatem, & negotiabitur insontium animas. Nam quod flagitium non patret pauper iudex muneribus corruptus? Saltem id maximè timendum. Hæc est Apostolorum illustris prerogatiua,& gratia singularis,vt pauperes cùm sint,incorruptum ius præstent populis: & ita in præmium census relicti,& paupertatis quæsitæ,accipiunt iurisdictionē,& sic planè cognoscent homines Apostolorum excellentissimam sanctitatem, qui etsi pauperes,integrè iura administrabunt. Præstantiùs inuenitur in Apostolis, quod ambitiosè iactabat Roma de suis Fabiis,& Fabritiis, de quibus toties Consulibus, & Dictatoribus, sic scribit Saluianus lib.1.de Gubernat.Dei; *Pauperes erant, qui diuites esse nolebant, vt crescentes reipublicæ vires priuatâ paupertate ditarent.* Vellem vt essent Principes, apud quos summum ius est, vt Nabuchodonosor, in cuius domo sit *aurum, & argentum multum nimis*, vt dicitur hîc vers. 10. sic non degrauabunt populos, sic non vendent iustitiam, vt redimant paupertatem suam.

Eccli. Matth. Apostolicæ paupertatis præmium est præfectura. Saluian. Iudithæ.

§. XV.

Commentarius Literæ.

Vers. 11. *Et profectus est ipse, & omnis exercitus,cum quadrigis,& equitibus, & sagittariis, qui cooperuerunt faciem terræ, sicut locustæ.*

Vers. 12. *Cúmque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui sunt à sinistra Ciliciæ,ascenditque omnia castella eorum, & obtinuit omnem munitionem.*

Vers. 13. *Effregit autem ciuitatem opinatissimam Melothi, prædauitque omnes filios Tharsis, & filios Ismaël,qui erant contra faciem deserti,& ad austrum terræ Cellon.*

ET *profectus est ipse, &c.* Impedita res est sarcinarum molitio, ideo impedimenta præmittit Holofernes: Dein ipse expeditior pergit cum innumero exercitu, quem, ait, operuisse terram locustarum more. Quid autem significet, *sicut locustæ*, Biblicâ phrasi,seu adagiali formâ, non conuenit inter expositores. Martinus del Rio in Adag. sacr.Adagio.104. Ad illud Num.13. v.34. *Quasi locusta præ illis*, Accipit *locustam* pro multitudine, sed rei paruæ, & imbecillæ, & fugacis. Quod eruditè probat ex multis Bibliorum locis, in quæ apprimè quadrat expositio: secùs in hunc, quem versamus Iudithæ locum; in quo prouerbiali specie significatur ingens multitudo, maximè, quæ instructa acie,ordine militari progreditur, ita Sanctius. Addit Carthus. *Et vastat, & deuorat terræ nascentia: sic illi hominum bona.* Itaque ingens multitudo camporum depopulatrix, apprimè locustis comparatur. Quod liquidò constat ex illo Iudicum 6.v.5. *Instar locustarum vniuersa complebant; innumera multitudo hominum,& camelorum; quicquid tetigerant deuastantes.* Hæc expositio adeò perspicua est, vt tantùm indigeat oculis, qui legant textum, non rationibus, quæ probent intentum.

VERS.11. 49. Locustæ quid significent in Scriptura. Rio. Numer. Sanctius. Carthus. Iudic.

Cúmque pertransisset fines, &c. Cæterùm cùm Holophernes excessisset Assyriorum fines, *venit ad magnos montes Ange.* Quinam hi montes Ange? planè inamœna hæc quæstiuncula est, & in re geographicâ scopulosa valde. Antiquiores interpretes scopulum hunc silentio deuitant. Securè sic nauigant, sed inglorie. Sanctius præ tædio nauseat,

VERS. 12. 50. Sanctius. Montes Ange sunt mons Argæus.

Serar. Salian. Titinus. Acosta. Maluend.

nauseat, Serarius multa mouet, & in nullo quiescit; etsi verosimilius putet esse montes Taurum, & Antitaurum, cui subscribunt Salianus, Titinus, & Acosta lib. 1. de Natura noui Orbis cap. 14. Cæterùm Maluenda lib.5. de Antichristo, cap.14. existimat Montes Ange esse montem Argæum, quod docuerat olim noster Ribera ad Ionæ cap.1. probabili in re ancipiti, coniecturâ, quam probo ex solutione argumenti, quod illi obiicit Serarius, qui in hunc modum arguit contra Riberam: Montes Ange in Sinistro Ciliciæ sunt; ergo non est Argæus mons, qui supra Ciliciam versus Septentrionem in Cappadocia situs est: inter eum autem & Ciliciam magna locorum intercapedo interiecta est, prout indicat Ptolom.lib.5. Geogr.cap.6. Plin.lib.6.c.3.Solin.c.53. Niceph. lib. 12. cap.29. Respondeo Ciliciam dupliciter accipi; pressè, & amplè. Audiendus est Solinus, cap.47. sic scribens: *Cilicia anteà vsque ad Pelusium Ægypti pertingebat: Lydiis, Medis, Pamphiliâ, Cappadociâ sub imperio Cilicum constitutis. Mox ab Assyriis subacta in breuiorem modum scripta est.* Ecce tibi Ciliciam amplè acceptam, Cappadociam amplectitur, in cuius Boreali plagâ mons Argæus est, vt vel ipse Serarius ex præfatis, quos obiecit, auctoribus, ingenuè fatetur. At Borealior mundi plaga, sinistra nominatur, sic Australior dextra dicitur: nam spectanti Orientem Solem Boreas à sinistro est, Auster à dextro, antè Oriens, ponè Occidens. Præterea mons Argæus, *montes Ange* appellantur, non autem mons in singulari numero: qui mons est multiiugus, vt omnes celebres montes; de quo legi potest Plinius agens de monte Tauro, & Antitauro, lib.1. c.27.

Ribera. Ptolom. Plin. Solin. Niceph. Solin. Plin.

VERS.13.

51. Acosta. Melothi, quæ vrbs.

Effregit autem ciuitatem opinatissimam Melothi, Opinatissimam, id est, *nominatissimam*, vt interpretatur noster Iosephus Acosta, lib.1. de Natura noui Orbis, cap.14. *Melothi* ab Opulentia, nomen habet. Ea proculdubio est *Melita*, seu *Melitena*, quia nomen valdè simile, & in Cilicia sita, & opulenta traditur à Strabone lib.12. *Melitena tota domesticis conseritur arboribus, sola ex omnibus Cappadociæ partibus, ita vt oleum quoque ferat.* Hæc vrbs à Semiramide condita est, & mater vrbium à Cappadocibus dicitur, ait Solinus, c.53. Vnde *Opinatissima* appellatur, id est valde celebris. Ea nunc dicitur *Cæsarea*, vt aduertit Plinius.

Strab. Solin. Plin.

51. Serar. Sanct. Prædauit, defenditur à Grammaticis.

Prædauitque, pro *Prædatus est*. Ouant qui vt in re Biblica, seu Theologicâ nihil vident, sic in re Grammaticâ nimis videre præsumunt: & quasi non benè Latinum arguunt Vulgatum interpretem. Serarius, à quo Sanctius, multa verba congerit, quæ etsi passiuam habeant terminationem, sermonis Latini proceres addidère terminationem actiuam. Sic apud Nonium laudatur in Ennio *criminant*: in Accio *miseret*, & *contempla*: in Turpilio *proficisceret*: in Pacuuio *moderant*: in Quadrigario *recordauit*: in Neuio *minitas*: in Pomponio *conuiuas*, & *minabis*: in Titinnio *osculani*: in Varrone *imitat*: in Virgilio *populat*: in Cicerone *augurat*: in Plauto *tutetis*, *vagat*, *perscrutani*, *eluctauit*. Ergo Vulgatus interpres imitans priscos Latinitatis magistros, posuit *prædauit*, pro prædatus est.

Quid sit Tharsis.

52.

Prædauitque omnes filios Tharsis. Quid Tharsis in Scriptura sacra significet, diu multùmque velitatum est à nouioribus, & vetustis scriptoribus. Singula breui referam, & refellam; imò omnia, quę ex parte refello, amplexabor ex parte: ex pluribusque opinionibus, meo iudicio non veris, verosimilem conflabo opinionem, ex falsis veram. Quidam existimant Tharsis esse Indiæ regionem: ita S. Hieronymus in Ionæ cap.1. & Iosephus lib.8. Tharsim constituit in India. Et Theodor.q.35. in lib. Reg. Abulen. in 2.Paralip.9. Genebrar.lib.1.Chronog. Oleast. in cap.10. Genes. Perer.lib.12. in Danielem. Paulus Palaci. in 1.Ionæ. Bellar. in Psal. 47. Mapheus lib. 10. Quæ sententia etsi quibusdam Scripturæ locis accommodari possit, aliis planè repugnat: nam Holophernes hîc dicitur prædasse filios Tharsis; num è Cilicia, vbi tunc versabatur Holophernes, traiecit in Indiam, longissimè dissitam? Et quidem in trimestri spatio, vt probo infrà ad v.17. Nugæ. Nam Salomonica classis toto triennio hoc iter agebat, vt constat ex 3.Reg.10. & 2.Paral.9. Hanc opinionem egregiè refutat Ribera ad cap.1. Ionæ. n.11. & ampliùs refellitur ex dicendis contra opinionem sequentem. S. Hieronymi auctoritas, & opinio, quæ maximi semper facienda est, sancta, & verissima apparebit ex dicendis infrà.

Hieron. Ioseph. Theod. Abul. Genebr. Oleast. Perer. Palac. Bellarm. Maphæus. Tharsis nõ est sola Indiæ pars. 3.Reg. 2.Paral. Ribera.

Alij existimant Tharsis esse Insulam auriferam in Oceano Æthiopico sub ima Africa ad Occidentem terræ sanctæ. Ita Vatab.3.Reg.10. Emanuel Sà, in 2.Paralip.9. v.21. credit esse Angolam in regno Monicongo. Quidam apud Hectorem Pint. in notis Hebraicis ad cap.1. Ezech. esse Arsinoë, portum Sinus Arabici. At Holophernes has regiones prædasse non potuit, cùm adhuc prope Ciliciam versaretur, vt liquidò constat ex re Geographica. Adde, quòd trimestri spatio, imò fortè toto triennio non potuit tanta copiarum moles in tam dissitas terras ab Holopherne deduci: præsertim cùm nulla sit mentio classis alicuius, etsi alia minutiora recenseantur in hoc capite, quæ deducebat Holophernes. Deinde Ionæ 1. Ionas è Ioppe soluit in Tharsis, ergo Tharsis India non est, neque Angola, neque hæc insula aurifera: nam vt notauit S. Hieronymus in Isaiæ 2. per mare Mediterraneũ non itur in Angolam, nec in insulas Oceani ex Assyria, aut Cilicia, nisi per mare Erythræum, aut sinum Persicum. Alioqui penè infinita esset nauigatio; nam traiiciendum foret fretum Gaditanum, & illò eundum. Vide oculis chartam geographicam, & scies quàm foret inepta eiusmodi nauigatio. 53.

Vatab. Sà. Hieron. Pinto. Tharsis nõ insula aurifera, nec Angola. Ionæ. Hieron.

Quidam autumant Tharsis esse Africam. Ita Chaldæus, qui pro Tharsis Africam reddit. 3.Reg. 10.v.22.& cap.22.v.29.& Ieremiæ 10.v.9.& Kimchi Isaiæ 2. v. 16. Præsertim qui asserunt Tharsis esse Carthaginem, in quibus est S. Hieronym. de locis Hebraicis, Theodor. in 1. cap. Ionæ. Et ita Septuaginta seniores pro Tharsis scripsère Carthaginem, Isaiæ 22.v.6.& 14.Ezech.27.vers.12.& cap.22.v.13. Imò vulgatus Ezech.27.v.12. Eodem modo legit Hieronym. Isaiæ 22. vers. 1. ita etiam Montanus in Phaleg. Possenin.lib.2.Biblioth.c.5. Agellius in Psalm.47. v.7. Mariana de Rebus Hispan.lib. 1. c.2. Euthimius in Psalm.71. ait omnes expositores, Tharsis pro Carthagine accipere. Hæc opinio ex dicendis contra sententiam mox referendam, refellitur validè. 54.

Chaldæus. Kimchi. Hieron. Theod. Tharsis nõ est Carthago. Montan. Possen. Agelli. Marian. Euth.

Multorum sententia est, nomine Tharsis Hispaniam intelligi, nempe oram Bæticam, quæ dicitur Tartessus. Ita censet Anastas. Sinaita, lib. 10. Exaëm. Goropius Becanus, lib.7. Hispanicorum. Forerius ad Isaiæ 23. v.10. nec displicet Botio Eugubino, lib.15. de signis Ecclesiæ, cap. 18. Eidem aliquà ex parte fauet Ribera ad Ionæ, cap.1. At ego non adducar, vt credam Tharsis nomine, Tartessum 55.

Anast.Sin. Gorop. Forer. Eugub. Ribera. Tharsis nõ est sola Tartessus Hispanica.

sum tantùm significari. Quis enim sibi persuadeat tam breui tempore Holophernem peruenisse vsque ad Hispanias? Num è Niniue peruenit in Ciliciam, à Cilicia traiecit in Hispaniam? Et quidem trimestri spatio? Qui id asserat timeat cachinnos Cosmographorum. Adde, quòd cùm milites Holophernis numerantur, equitum, & peditum fit mentio; at naualium militum, aut classici apparatûs mentio nulla fit, cùm alia minutissima narrentur in hoc cap. 2. nempe impedimenta, sarcinas, annonam, imò & vnde comparatum sit frumentum; nec vlla inuenitur mentio classis: Vnde refutatur solutio Pinedæ, cap. 15. aientis, fortè maritimas Hispaniæ oras lustrasse Holophernem, piraticam exercentem. Cui solutioni non multùm fidens excogitauit aliam probabilem, sed improbandam. Nempe, cùm dicitur Holophernes prædasse filios Tharsis, intelligi negotiatores Hispanos, qui ad portus vicinos Ciliciæ, aut illi tractui, mercaturam faciebant in onerariis. Ingeniosa planè euasio, sed non ita solida coniectura; quippe cui repugnat textus sacer. Nam ibi dicitur: *Prædauitque omnes filios Tharsis, & filios Ismael.* Porrò si filij Tharsis intelliguntur Hispanienses Tartessani, non aptè diceitur, prædasse omnes filios Tartessis, neque enim omnes Tartessiani ibi negotiabantur. Et quidem Holophernes, non dicitur omnes filios Ismaël prædasse, etsi illius prouinciam occuparet: & tamen dicetur *prædasse omnes filios Tharsis*, quia pauculos institores prædauit? Adhæc, Salomoniana classis soluebat ab Asion Gaber portu sinûs Persici. Vnde efficitur, quòd male peritus erat Salomon, qui cum facili & breui nauigatione posset perducere classem in Hispaniam per mare mediterraneum, longissimum & periculosissimum iter elegit per vastos Oceani gurgites. Præterea Isaiæ 23. in Hebræo textu, Tyrus dicitur *Filia Tharsis*. Tyrus autem non fuit filia, aut colonia Tartessi: sed contrà, Tartessus filia Tyri, vt aduertit Sanct. Quod autem addit, in Græco textu non dici *Tharsis*, sed *Rassis*, Scit bene eruditus vir non bonæ fidei esse hanc Græcam exscriptionem: & omnino nostram Vulgatam asserendam esse. Amica patria omnibus est, sed magis amica veritas.

Pineda. Isaiæ. Sanct.

56\. Ribera. Opinio Riberæ refutatur, super Tharsis.

Ribera in cap. 1. Ionæ, existimat Tharsis nomine significari in Scriptura sacra, totam illam terram, quæ supra mare Mediterraneum à sinu Issico supra Tyrum & Sidonem versus Occidentem, vsque ad extremos Ciliciæ fines extenditur: rursúmque versus Septentrionem reflectitur vsque ad Pontum Euxinum in Peninsulæ formam: quæ olim minor Asia, nunc Natolia, seu Turcia vocatur: huic expositioni fauet Perer. in Daniel. lib. 12. & Beroaldus in Chronico. Verùm si littoralis ille tractus inuenitur nomine Tharsis, non triennio, sed trimestri emetiendum foret à nauibus Regum Israël; & tamen dicitur 3. Reg. 10. vers. 22. *Classis Regis* Salomonis *per mare, cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, & argentum, & dentes Elephantorum, & simias, & pauos.* Et 2. Paral. 9. v. 21. *Naues Regis* Salomonis *ibant Tharsis cum seruis Hiram semel in annis tribus, & deferebant inde aurum, & argentum, & ebur, & simias, & pauos.* Præterea cùm certum sit Salomonianam classem non soluisse ex Ioppe, sed ex Asion Gaber portu sinus Arabici, 2. Paralip. 20. vers. 36. manifestum est classes non iuisse ad aliquos maris Mediterranei portus, vel insulas. Nisi quis existimet Salomonicam classem ad petendum portum aliquem proximum maris Mediterranei, priùs incassùm enauigare totum Oceanum.

Perer. Beroald. 3. Reg. 2. Paral. 2. Paral.

Dein, Tharsis esse Tharsum nobilem Ciliciæ vrbem, felicem D. Pauli ortu, Iuliani morte faustam, affirmat Iosephus lib. 9. Antiq. cap. 11. Rheticius Augustodunensis apud S. Hieronymum, in epist. ad Marcellam. Abulensis in Commentariis in Chronica Eusebij, in 2. p. c. 27. Strabus, Anselmus Laudunensis, Lyranus in 10. Genes. Vatabl. Honcala, Oleast. Lippom. Emanuel Sà, in 10. Genes. Iansen. Genebrard. in Psalm. 47. Mercerus, & Marinus in Thesauris, Galesinius in notis ad Seueri historiam, Capella in 10. Ieremiæ, Forerius in Isaiæ 23. v. 10. Salianus tom. 4. ad annum ab orbe condito 3346. At si Tharsis, Tharsus est Ciliciæ vrbs, quomodo vt Salomoniana Classis à Iudæa traiiceret in Tharsum, non soluebat è Ioppe portu proximo, & in mari Mediterraneo sito, sed ex Asion Gaber portu sinus Arabici? Idem faceret, qui ex Hispania vellet nauigare in Italiam, & ex portubus Oceani soluens, Americam lustraret, & tandem traiiciens Gaditanum fretum, ad Italiam pergeret. Hæc nota sunt Geographis. Ergo Tharsis nequit esse Cilicia, cuius præcipua vrbs est Tharsus. Quid ergo est Tharsis? 57.

Ioseph. Rheric. Abul. Strab. Anselm. Lact. Lyr. Vatab. Honcal. Oleast. Lippom. Sà. Iansen. Genebr. Mercer. Marin. Gales. Capella. Forer. Salian. Tharsis nõ est sola Tharsus.

Aio, Tharsis est quicquid præcedentibus sententiis ab aliis dictum, & à me refutatum est. Scilicet præfatæ opiniones in eo peccare videntur, quòd ad vnam, aut alteram vrbem, aut regionem restringunt appellationem Tharsis, quæ vox in Scriptura significat aut mare ipsum, aut insulas, aut portus, aut quasuis terras adiacentes mari, nempe littorales tractus. Ita S. Hieronymus Isaiæ 2. aiens: *Melius est Tharsis, vel mare, vel pelagus, absolutè accipere: neque enim Ionas de Ioppe nauigans, in Indiam poterat peruenire, ad quam illo maris non poterat nauigari: sed simpliciter ire in pelagus, & ad quascumque insulas pergere.* Item Hieronymus de locis Hebraicis sentit Tharsis esse Carthaginem, & idem Hieronymus ad Ionæ, c. 1. autumat Tharsis esse Indiam. Quid? Oscitatur S. Hieronymus? Sibi tam manifeste pugnat? Planè sibi constat, & vera dicit cùm Tharsis vagè accipit. S. Hieronymo consentit Sanctius hic, & ad Isaiæ 2. Serarius ad cap. 9. lib. 3. Regum. Tirinus ad 2. Paral. 9. v. 21. Beroaldus, lib. 4. c. 6. Maluend. lib. 5. de Antichristo, cap. 14. Acosta, lib. 1. de Natura noui Orbis, c. 14. Lorinus confusim loquitur, sed in hanc sententiam inclinat ad Psalm. 47. & 71. Fauet Caiet. Vatlenius, Agathius, Genebrardus ad Psal. 71. qui Tharsis pro mari accipiunt. 58.

Tharsis est mare, & quicquid ad mare pertinet. Hieron. Sanct. Serar. Malu. Acosta. Lorin. Caiet. Vatlen. Agath. Genebr.

Hoc vt perspicuè appareat, Aduerte, quod nemo non notat hîc, nempè Tharsis primæuâ appellatione significare aliquem peculiarem locum; & vt vulgò docti existimant, Ciliciam, cuius præcipua vrbs Tharsus est, à Tharsis Iauam filio, Tharsis appellata. Vnde dicitur Genes. 10. vers. 4. *Filij Iauam Elisa, & Tharsis, & Cethim, & Dodanim: ab his diuisæ sunt insulæ gentium, vnusquisque secundum linguam suam.* Obscurum est quæ cui istorum insulæ contigerint. Elisa Italiam vocat Chaldæus. At Iosephus, lib. 1. Antiq. cap. 11. Æoliam censet ab Elisa fuisse conditam; & Cethim Cyprum insulam facit, quia ibi vrbs est nobilis, quæ Citium vocatur. Dodanim non pauci existimant esse Rhodios: sed hoc Commentatorum Geneseos negotium est. Venio ad Tharsis, qui proculdubiò sortitus est illam regionem, quæ à Cypro Orientem Solem, & Aquilonarem plagam spectat, maximè, quæ vicina est Asiæ regionibus. Et quidem Iosephus, lib. 1. Antiq. cap. 12. censet, quòd 59.

Genes. Chald. Ioseph. Tharsus à Tharsis filio Iauam appellatur. Ioseph.

quòd ad Tharsis Iauam filium spectat Cilicia, in qua Tharsus nobilis, ac littoralis vrbs est: idem sentit S. Hieronym. q. 61. in Genes. quod nō obscurè constat, ex hoc, quem verso, Iudithæ loco, in quo de Holopherne dicitur: *Cum transisset fines Assyriorum, venit ad montes Ange, qui sunt à sinistra Ciliciæ: effregitque ciuitatem opinatissimam Melothi, prædauitque omnes filios Tharsis.* Huius loci explicatio, vt eruditè notauit Sanctius, habetur 2. Machab. 4. vbi de Rege Antiocho, sic scribitur: *Contigit Tharsenses, & Mellothas seditionem mouere, eò quòd Antiochi Regis concubinæ dono essent dati: festinanter igitur Rex venit sedare illos.* Has verò vrbes esse in Cilicia euincit, quod mox subiungitur, *Regressum Regem de Ciliciæ locis adierunt Iudæi*: Ergo illam partem Asiæ, quæ Syriam cōtinet, & illam regionem, quæ non longe abest ab Assyriis, pertinere ad Tharsis, liquidò constat ex Holophernis cursu, qui scribitur in hoc capite, vbi nationes quædam, quæ ad Asiæ littora, aut non longè à littoribus sitæ sunt, cum filiis Tharsis connumerantur.

Hieronym. Iudith.

Sanct. 2. Machab.

60\. Ergo cùm certum penè sit, Tharsis nomine Tharsum Ciliciæ vrbem littoralem, totámque Ciliciam significari, quæ emporium erat confinium prouinciarum: Inde vt satis probabiliter coniectatur Sanctius n. 10. factum fortassis fuit, vt Iudæis, quia mare Ciliciæ proximum illis erat, & valde notum, vbi Tharsis erat nobilis ciuitas, quodcumque mare, siue Mediterraneum illud sit, siue Oceanus, dicatur Tharsis: quod in aliis rebus crebrò accidit. Nam ab eo quod primum nobis notum est, sæpe nomen tribuimus aliis, quæ eiusdem sunt generis. Sic India à nobis vulgo vocatur, regio quæuis longinqua, & antè ignota, quia ex incognitis, longinquisque regionibus primùm inuenta à nobis est, quam Indus amnis alluit: Sic America vulgò dicitur India, etsi remotissima est ab Indo fluuio. Et ab Hispanis omnes Mahumetani vbicumque fuerint, vocantur Mauri, quia ea pars Africæ, quæ Mauritania dicitur, propior est Hispaniæ, & ex ea primùm cogniti sunt ab Hispanis Mahumetanæ perfidiæ sectatores. Sic dici poterit à Tharso Ciliciæ vrbe maritima, & Hebræis propinqua, & nota, Tharsis appellari quicquid ad mare maritimásque oras pertinet. Hæc verosimilis Sanctij coniectura est, ad ostendendum, qua de causa Tharsis appelletur quicquid ad mare pertinet, cùm de re ipsâ satis perspicuum id sit. Quod euincitur primò auctoritate S. Hieronymi cuius iudicium vbique magnum est. Secundò ex impugnatione efficaci, quâ cæteras sententias vt insufficientes reiecimus. Tertiò quia Tharsis in Scripturâ cum mari, aut re maris semper coniungitur, & pro mari ponitur Isaiæ 23. v. 1. *Vlulate naues maris*: & Ezech. 1. v. 16. *Visio maris*, Hebraicè *Tharsis*. Plura alia loca adglomerat Maluenda prædicto cap. 14. lib. 5. Et quidem hæc opinio ex auctoritate, & ratione satis probabilis est, ergo præ aliis amplectenda; quippe quæ expeditior est, faciléque soluit nodos, quos alij vix extricant: nam cæteræ opiniones vorant difficultates plures, quæ in hac sententia facilè digeruntur: nam cùm nomen Tharsis non sit proprium alicuius regionis, sed quasi appellatiuum, significans tum mare, insulas, aut portus maris, facilè sic explicantur Scripturæ loca, alioqui impedita, & explicatu ardua. Sic Ionas c. 1. v. 3. soluit è Ioppe in Tharsis, id est, in mare, vel in quemuis portum, ad quem tenderent naues: Sic classis Salomoniana ex Asiongaber ibat in Tharsis, id est, in Insulam, seu portum, in quo negotiabatur aurum, gemmas, &c. Sic Reges Tharsis & Insulæ munera offerunt Christo Deo recens nato; nempe Reges insularum, aut alicuius tractus adiacentis mari, &c. Sic Tharsis dicitur India, Carthago, Tartessus, Tyrus, Tharsus; Africa, Cyprus, Angola, Insula aurifera in Oceano Æthiopico; imò Venetiæ, vt placet aliquibus apud Maluendam suprà. An verò Tharsis, qui in textu Hebræo inter Rationalis pretiosos lapides numeratur Exodi 28. sit Chrysolithus, an Hyacinthus, an Turcicus, aliùs negotium est. Legantur expositores Pentateuchi, & Maluenda suprà. Alcazar ad cap. 21. Apocalyps. Notatione 21. Item an Tharsis sit idem quod Ophir; de quo latè Pineda de Rebus Salomonis lib. 4. cap. 16.

Sanct.

Cur dicatur Tharsis quicquid ad mare pertinet.

Isaiæ. Ezech.

Malu.

Ionæ.

Malu. Exod. Alcaz. Pineda.

Quòd verò attinet ad præsentem Iudithæ locum, indubium mihi est, cùm dicitur hic Holophernes prædasse omnes filios Tharsis, significari, vastasse, & diripuisse Tharsenses, nempe vrbes Ciliciæ, Tharso proximas, vbi tunc versabatur; siquidem Mellothas, & Ismaëlitas vnà refert, qui sunt populi finitimi Tharsensibus.

Iudith.

§. XVI.

Qui in terra degens spe cælos inhabitat, coloniam in cælum misit; cuius ius habet in terris.

Perbellè Tertullianus Apol. c. 42. hominem ab insigni sanctitate Cælestem, appellauit *Exulem vitæ*. Planè difficilè est hominem viuere, & esse vitæ exulem, & peregrinum à vita, qua viuit: nam qui vitâ extorris est, procul sit à vita, necesse est: quomodo ergo viuit, qui longè à vita est? vbi viuit, qui ibi, vbi est, non viuit? Audi Paulum ad Philipp. 3. v. 20. *Nostra conuersatio in cælis est.* Paulus in mundo erat, vitâ corporis; sed huius vitæ exul, cælos spe habitabat, cuius conuersatio in cælis erat. Quomodo in mundo existens, in cælis conuersari potuit? De suo Basilio sic ait S. Nazianz. in Orat. de eius laudibus, *Sublimiora quàm pro hominis conditione sentiens: atque hinc priusquam vitâ excederet, digressus.* Egressus fuerat ab hac mortali vita priusquam egrederetur, & adhuc viuens exul erat vitæ. Vnde Præfecto Imperatoris, ei crudeliter minanti *bonorum proscriptionem, exitium, cruciatus, mortem, Tum Basilius: Si quid aliud habes, id nobis minitare: horum enim, quæ adhuc commemorasti, nihil nos attingit.* Nihil Basilium attingūt tam acerba mala? Quis mortalium illa non timeat? Planè ille, qui etsi vitam mortalem viuat, tamen ab hac vita præmaturè digressus, exul vitæ est, & iam conuersatur in cælis. Pergit Nazianzenus de se, & suo Basilio inquiens: *Vnum vtrique opus, & studium, virtus erat; & ad futuras spes viuere, nósque ita comparare, vt ante discessum ex hac vita, hinc migraremus.* Id est, adhuc hanc vitam viuentes, extorres eramus hâc vitâ, & quasi iam essemus ciues cælici, conuersabamur in cælis. Præclarè ait S. Paulinus epist. 2. ad Sulpitium. *Neque habitas in dormientium proiectorum sepulcris, quia in cælo sepelisti vitam tuam.* Porrò qui in terris degit vitæ exul est, & tantum habet corpus in terra; imò cadauer quoddam viuum est, habens mundum pro sepulcro: animum autem habet sepultum in cælo. Cælum illi pro sepulcro est. Quod Mausolæum augustius potuit excogitare hominum ambitio? Cælestis fornix pro tumulo sepulcrali est, Empyreum pro sepultura. *In cælo sepelisti vitam tuam.* Vita cadauerascit? vita sepeliri potest? Potest quidem vita sæpe

61\. Tertull.

Spe sumus vitæ exules in cælo viuentes.

Ad Philip.

Nazianz.

Nazianz.

In cælo sepelienda vita est.

Paulin.

ta sepeliri in cælo; vt qui in terris agens, viuum cadauer est, in cælis sepultus viuat vitâ beatâ, & augustiori vitâ.

62. Seleu. Basilius Seleu. Orat. 40. agens de morte Lazari, inquit: *Ita tu* (mortuum) *plora, quem vt in aliam coloniam præmiseris.* Parum est, piè & Christianè mortuos mittere coloniam in cælum. De adhuc

Clem. Alex. viuis ait Clemens Alexand. Adhort. ad Gent. *Hinc tibi concessit* (Christus) *in cælos mittere coloniam.*

Colonia ducenda est ad cælos, etiam dum viuimus. Quid est mittere coloniam? Cùm vrbs Roma numero ciuium prægrauabatur, mittebat colonias in alias prouincias; & sic se exonerabat Romana Respublica. At Ciues Romani etsi ære alieno oppressi, aut facinorum reatu proscripti, aut ob flagitia palabundi, vel exules; eâ nihilominus lege fundabant colonias, vt non carerent priuilegiis ciuium Romanorum; sed potiebantur vtilitatibus prouinciæ, in qua excitabatur colonia, & simul ciuium Romanorum auctoritate, & suffragiis, & priuilegiis fruebantur. Ergo ait Clemens: *Hinc concessit tibi* Christus *in cælos mittere coloniam.* Quasi dicat: Qui in terra versans tractat, quæ cæli sunt, & præmaturè ex hac vita digressus, exul vitæ factus

63. est, coloniam misit in cælum. Et iam anticipatâ quodammodò possessione, fruitur cæli domicilio, conuersatione, deliciis. At iura, commoditates, & priuilegia mundani ciuis non amisit: Sicut qui ducunt coloniam, non perdunt iura ciuium Romanorum. Nam qui eiusmodi coloniam duxerunt in cælos, non fraudantur priuilegio merendi, neque vtilitatibus, & commodis huius vitæ: imò terrenas diuitias, & delicias, præfecturas, & honores illustriores habent; quippe quos non sollicitat ambitio, & ambitionis honore fruuntur; non angit vltrix facinoris conscientia, nec fera voluptatis pœnitentia, nec honoris amittendi sollicitudo; sed terrena bona voluptate defæcatiori possidentes, & eorum possidendorum priuilegio fruentes, coloniam, seu domicilium habent etiam in cælis. Et exules vitæ, vitæ commodis, & cæli habitatione fruuntur. Ergo in terris habitans mitte coloniam in cælos, & humanarum calamitatum securus habitabis in cælis. Et sic non timebis Holophernianas iras, cuius *cecidit timor super omnes habitantes terram*, v. 18. Hi populi inhabitantes terram sunt

Iudith. qui numerantur à versiculo 12. vsque ad versiculum 18. *Quia væ, væ, væ super habitantibus in ter-*

Apocal. *ra.* Apocal. 8. v. 13. Itaque spe duc in cælos coloniam, & ibi habitabis securus. *Conuertimini ad mu-*

Zach. Hieron. *nitionem vincti spei.* Zachar. 9. v. 12. S. Hieronymus: *Respicite ad paradisum vincti spei.* Ecce paradisum appellat munitionem, seu tutissimam arcem, quam si spe habitamus, munitissimi erimus, & securi Holopherniani metus.

§. XVII.

Commentarius Literæ.

Vers. 14. *Et transiuit Euphratem, & venit in Mesopotamiam; & fregit omnes ciuitates excelsas, quæ erant ibi, à torrente Mambre vsquequò perueniatur ad mare.*

Vers. 15. *Et occupauit terminos eius à Cilicia vsque ad fines Iapheth, qui sunt ad Austrum.*

Vers. 16. *Abduxitque omnes filios Madian, & prædauit omnem locupletationem eorum, omnésque resistentes sibi occidit in ore gladij.*

Vers. 17. *Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis, & succendit omnia sata, omnésque arbores, & vineas fecit incidi.*

Vers. 18. *Et cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.*

64. Vers. 14. Mesopotamiæ situs. *Transiuit Euphratem, & venit in Mesopotamiam.* In Cilicia, & Arabia versabatur iam Holophernes, quomodo nunc transit Euphratem, & in Mesopotamiam remeat, in quam necesse fuit iam venisse, vt è Niniue in Ciliciam, & Arabiam perueniret? Mesopotamia enim inter Niniuem, & Ciliciam sita est, vt oculis patet in chartis Geographicis. Nempè ordo itineris non seruatur, sed anteuersione quadam expeditio Ciliciæ narratur. Quod crebrò præstant Historiographi, & expressè notauit P. Salian. expli- Salian. cans v. 13. & aiens: Quomodo hîc Ismaëlitæ cum Cilicibus transeunt Euphratem? Nimirùm apparet ordinem, ac situm Geographicum non fuisse seruatum. Quis torrens hic Mambre? Num ille qui in conualle Mambre Genesis 13. v. 18. & c. 14. v. 13. Genes. labitur iuxta Hebron? Erat alius eiusdem nominis; fortassis ob similitudinem cum illo; ille enim esse non potuit, quia nondum in Iudæa versabatur Holophernes.

Vers. 15. & 16. *Et occupauit terminos eius*, maris, inquam, *A Cilicia vsque ad fines Iapheth.* Quæ Iapheth ad Austrum sita? Planè *Ioppe*; hodie *Iapha* appellatur: Serar. ita Serarius: ex quo Salian. de qua interpretes ad Salian. Ionæ 1. v. 3. *Abduxit filios Madian.* Hi sunt Ara- Ionæ. bes; qui à Madian filio Abrahæ ex Cethura no- Fines Iapheth vbi. men, & originem trahere dicuntur. Adiacent Madianitæ vastissimæ Arabiæ; gregibus abundant, quę illorum gazæ sunt. Madianitarum frequenter meminit Scriptura; hîc mentio in transcursu. Ergo transeo ad alia.

65. Vers. 17. & 18. *Post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis*, scilicet triticeæ, vt exprimitur in Græco textu, vbi dicitur: *In diebus messis triticorum.* Ita Sera- Serar. rius, Sanctius, & Salianus. Quod probatur: tum Sanct. quia absolutè ponitur messis; tum quia messis hor- Salian. deacea in Palæstina accidit ad æquinoctium ver- Quo anni tẽpore vastabantur hæ prouinciæ. num, quo tempore consultum est in Niniue de hac Occidentis expeditione. Ergo trium mensium spatio, quod interiacet inter messem triticeam, & hordeaceam, lustratæ sunt tot vrbes, & prouinciæ, non tam passibus, quam triumphis. Quod dixit Mamertinus in 2. Panegyrico ad Ma- Mamert. ximianum. *Ita omnes prouinciæ vestræ, quas diuinâ celeritate peragrastis, vbi sitis vicissim nesciunt, sciunt tamen vos vbique vicisse.* Mira hæc Holoferniana celeritas! imò & crudelitas: nam sata adhuc tenera sufflammat; vineas & arbores excindit; cuncta depopulatur atrociter. Hinc timor & pauor super omnes habitantes terram. Non omnem terram; sed terram illam, scilicet *maritimam*: vt est in Græco textu. De hoc Holophernis excursu plura Sanctius Sanct. ad cap. 2. Isaiæ.

§. XVIII.

§. XVIII.

Qui aliena vsurpauit, raro, aut nunquam reddet: qui restituere promittit, plane non restituit.

66. NE iniustè rem alienam vsurpes; non enim eam reddes; sæpe non poteris, sæpius non voles, nunquam restitues. Si pauper est, inopia vetat, & de alienâ paupertate supplet suam; & alieno censu redimit pauperiem proprij. Si diues est: nihil diuiti satis est; nihil enim sufficit ad superflua. Vnde omnis homo, sicut auidè cupit non sua, sic alienorum tenax est. Restituere non vult, qui aliena capit, etsi dum vsurpat, restituere cupiat; negat dum accipit, quod fatetur dum cupit; & ita se ipsum decipit, & creditorem re suâ fraudat: sicque duplici fraudi obnoxius est, & furti perpetuus reus. Ait debitor malè consultus à non bonâ Theologiâ: Non restituo modò, quia modò vix possum; restituam cùm potero. O subornatam Theologiam, & iniustitiæ disciplinam! alia, quæ vult potest, & hæc non potest? Verè non potest, quia non vult, nam si vellet, posset. Porrò in hac re, *Non possum.* vrbanum nolle est. *Velis, & poteris*, ait alibi sùm Clemens Alex. Eleganter S. Chrysost. tom.2. hom. de Zachæo, agens de hac re inquit, *In te est, vt possis, quia in te est, vt velis: quia Zachæus idcircò potuit, quia voluit, cùm & alius idcirco non potuit, quia noluit. Ita enim velle efficit posse; vt efficit nolle, non posse. Magna enim vis est voluntatis, quæ nos efficit posse, quod volumus, & non posse illa, quæ nolumus. Et ex voluntate nostra diuinitùs celebratur iudicium. Profectò Luc.19.v.8. Zachæus dixit: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus. Hoc promittebat, sed & faciebat.* Non enim ait, dabo medietatem, & restituam quadruplum; sed *do*, & *reddo*. Votum restituendi suspectum mendacij est; nam promittit, quod non facit; non restituit, qui restituere promittit; non dat, qui se daturum pollicetur: Mendax promissio est, quæ verba dat, non rem. Rem debes, non verba: rei debitum non redimitur verborum solutione. Creditor non eget verbis tuis; sed re suâ: Redde ergo quod debes. Quod si nunc non reddis, quando promittis reddere, nunquam fortè reddes; propositum enim languet tempore, & diuturnitate euanescit. Ergo qui vsurpauit, vix restituet; qui nunc non reddit, nunquam reddere solet. Ab experientia disce hoc documentum.

Debitor qui non restituit, non restituet.

Clemens Alexandr. Chrysost.

Lucæ.

67. Putant S. Cyprianus lib.2. epist.3. & in libro de opere, & eleemos. Tertullianus lib.4. contra Marcion. S. Chrysostomus in Homil. de Zachæo, Beda, & S. Ambros. ad Luc.19. Zachæum fuisse hominem gentilem: Quod si ita est, quomodo verè dixit Christus Luc.19.v.9. *Hodie salus huic domui facta est, eò quòd & ipse sit filius Abrahæ*? Hebræa gens per Isaacum oriunda erat ex Abrahamo, cuius gloria, & fastus fuit, originem trahere à tanto Patriarcha. Num Zachæus homo prophanus, & gentilis potuit tanto progenitore gloriari? Quo ergo pacto largiorem Dei gratiam consequitur, quia est filius Abrahæ, qui Abrahæ filius non est? Sanctus Chrysostomus serm. de Zachæo, sic fatur, *Fit Zachæus Abrahæ filius merito non sobole; deuotione, non stirpe*: in quonam meritum, & deuotio Zachæi similis est deuotioni, & merito Abrahæ Patriarchæ? Præcipuum Abrahami meritum fuit, filij Isaaci immolatio; Egregium planè facinus, & nunquam dignè laudatum. Quid enim præclariùs, quàm senem patrem, desideratissimi filij, tot bonorum hæredis, tantæ posteritatis spei, tam teneri amoris digni, suâ dexterâ iugulum iam iam petere? Philonem lib. de Abrah. S. Ambros. lib. de Abrah. & S. Zenonem serm.1. & 2. illustrissimi huius facti, non tam commentatores, quàm panegyristas lege; illos adi, vt cognoscas facinoris eminentiam. Quid igitur simile apparet hic in Zachæo, vt ob consimile facinus mereatur Abrahæ comparari? Pulchrè Chrysostomus suprà: *Abraham Domino filium: Zachæus substantiam obtulit, ille hæredem, hic hæreditatem donauit. Ille immolandum solum, quod habuit pignus exhibuit, hic patrimonij substantiam Domino immolauit, vnde rectè Abrahæ filius Zachæus nuncupatur, dum ordinem gloriæ paternæ exequitur.* Itaque animositas, quâ Zachæus locuples debitum vltrò restituit creditoribus, comparatur illustri facinori, quo Abrahamus Patriarcharum apex suum Isaacum animosè iam iam immolat. Valde illustrat, & exaggerat Chrysostomus difficultatē vltroneæ restitutionis.

Cyprian. Tertull. Chrysost. Beda. Ambros. Lucæ.

Chrysost. Restitutio assimilatur immolationi Isaaci ob difficultatē.

Philo. Ambros. Zeno.

Chrysost.

Matthæi 5. vers.6. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.* Esuries, & sitis in hoc loco, vehemens desiderium significat. Ita S. Ambros. lib.6. in Lucam. S. Hilar. can.4. S. Hieronym. in Commentar. S. August. lib.1. de serm. Domini in Monte. S. Leo homil. de omnibus Sanct. Chrysostom.15. S. Nyssen. lib. de Beatitud. Cæsar. Arelat. homil.22. S. Bernard. serm.1. de omnibus Sanct. Theophyl. & Euthym. in Commentar. Ad hæc, Iustitiæ nomine intelligit Hugo Card. in Comm. veram iustitiam, *Cuius est, vnicuique, quod suum est, reddere.* Sed statim pulsat animum difficilis quæstio, cur Christus reliquas virtutes eximias, quas beatitudinis vocabulo nobilitauit, non in desiderio collocauit, sed in actu? Ait enim *Beati pauperes: Beati mites: Beati pacifici, &c.* Nec dixit, *Beati qui* desiderant paupertatem, aut mansuetudinem, aut pacem. Quare hic tantùm postulat Christus desiderium iustitiæ? Scilicet, quia iustitiæ est, *Vnicuique, quod suum est reddere.* Pergit Hugo, *Dicitur esuries, siue desiderium iustitiæ, quia in præsenti perfecta iustitia non potest haberi:* id est, difficillimè. Nempe Christus Deus hic hortatur homines, vt humiles sint, vt mites, vt pacifici, &c. & quod desiderium habeant iustitiæ, hoc est, reddendi vnicuique, quod suum est; adeò enim difficile indicat iustitiam reipsâ executam, vt saltem desiderium illius primò hic postulet. Et qui paupertatem, & mansuetudinem, &c. exercitam exigit, quasi tunc esset contentus iustitiæ desiderio, ad iustitiæ desiderium hortatur. Ac si faciliùs foret humanæ superbiæ vilior humilitas, & tigrinæ hominum iracundiæ pacatior mansuetudo; & offenso homini iniuriarum obliuio, has virtutes exercitas re ipsâ exigit; iustitiæ tamen desiderio saltem tunc contentus videtur; quia in præsenti sæculo perfecta iustitia non potest haberi? id est, rarò, & difficillimè. In re iustitiæ parum petit, vt aliquid impetret: desiderium postulat, ne palàm res abnegetur. Inchoationem iustitiæ beat, vt illicio summæ felicitatis homines alliciat ad perfectam opere iustitiam. O ingenium misericordiæ! ô pias astutias gratiæ!

68. Matth. Ambros. Hilarius. Hieronym. August. Leo. Chrysost. Nissen. Cæsar. Bernard. Theophyl. Euthym. Hugo.

Desiderium iustitiæ beat.

Sæpe quæritur, cur Christus dixerit Zachæo, Lucæ 19.v.5. *Hodie in domo tua oportet me manere.* Christo expedit, an Zachæo? Exiguum hic elium reportat Christus ex mansione in domo Publicani: diues lucrum obtinuit Publicanus excipiens Deum; nam temporali misericordiâ redemit æterna supplicia, & regnum cæli emit exiguâ mercede. Nonne veriùs dixisset, hodie in domo tua 69.

Lucæ. Zachæum statim restituere, magna Christi gloria est.

me

me manere oportet; tua, inquam, interest, nō meâ? (liceat verborum corticem sic emedullare ad mores.) Planè mentitur, qui veritatem ipsam corrigit: imò Christi interest recipi in domo Zachæi: ibi enim maximè ostendit vires suæ potentiæ, & energiam diuinæ gratiæ, quæ subitò extorsit vel à publicano restitutionem statim faciendam: *Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Ecce quàm oportet Christum accipi à Zachæo: Ecce publicatur gloriosè eminentia gratiæ. Non enim dixit: *Dabo dimidium, & reddam quadruplū. sed, ecce do, & reddo.* Ita Theophyl. *Vnde salus huic domui facta est.* Porrò publicanum hominē sponte cogere, vt vltrò statim restituat, præclara laus est potentiæ Christi, vigor clementiæ, gratiæ ambitio, & quasi fastus quidam virtutis Christi Dei. Ergo quia Zacheus non dixit, *dabo dimidium, & reddam quadruplum,* sed, *ecce do, & reddo.* Consultissimè dixit Saluator: *Hodie in domo tua oportet me manere.* Tanta enim vis potentiæ Christi Domini elucet in hac spontaneâ restitutione Zachæi; tam gloriosè hîc publicata est diuina clemētia; vt deinceps desperationi aditus præclusus sit hominibus, teste Ambrosio in Commentariis. Nam si publicanus rem alienam restituit dominis suis, de cæteris flagitiis quis desperabit? *Quis enim de se desperet; quando & iste, cui census ex fraude, ad salutem peruenit?* Quasi ille solus posset quodammodò desperare, qui tenetur restituere. Huc adludere videtur S. Chrysologus serm. 29. sic aiens: *Cùm Matthæum publicanum Dominus ad Apostolatus fastigium euocat, & extollit, dat manum lapsis, spem restituit desperatis.* Sic dicitur vers. 16. *Prædauit omnem locupletationem eorum*; quia non tantùm eorum opes vsurpauit publicus hic prędator, sed spem earum recuperandarum: nam pars possessionis est ius, & spes restitutionis faciendæ; qui hanc tollit, simul tollit & *prædatur omnem locupletationem.* Qui enim rem alienam vsurpat, nec restituit, *omnem locupletationem prædatur.*

Theophyl. — Ambros. — Chrysost. Iudith.

70. Difficultatem hanc soluendi debitum exaggerauit Euangelista Matthæus cap. 20. v. 8. cùm inducit Deum, vt patremfamilias, qui pactâ mercede misit operarios in vineam suam; Denique vocat Procuratorem suum, qui denarium diurnum soluat operariis. Sed notandum est quid præmittat, antequàm soluat: ait enim Euangelista: *Cùm serò esset factum, vocat Dominus vineæ procuratorem, &c.* Serò soluit Deus? Deúsne is est qui tardus sit ad soluendum, qui tam velox est ad miserendum? præcurrit vt donet, & tardat vt soluat? Aduerte quòd licet hic paterfamilias Deus sit, vt notat S. Chrysostomus ibi, & S. Gregor. homil. 19. in Euangelia; tamē inducitur homo: Dicitur enim *Simile est regnum cœlorum homini.* Vnde quia Deus sub nomine & personâ hominis inducitur soluens debitum, consultissimè dicitur, *Cùm serò esset factum.* Tam insuetum enim est apud homines citò soluere, vt cùm Deus sub personâ hominis soluere dicitur, dicatur soluere *cùm serò esset factum*, quasi annexum sit homini serò soluere: quasi neget hominem esse, qui citò soluit: quisquis homo est, ferè serò soluit. At Deus qui nequit serò soluere, saltem, *cùm serò esset factum* soluere dicitur, cùm sub nomine & personâ hominis inducitur.

Matth. Deus dicitur serò soluere, cùm inducitur sub nomine & persona hominis. — Chrysost. Gregor.

§. XIX.

Adeò desides sumus ad vera animi bona, vt qui alati sumus ad vitæ huius commoda, expectemus pigri, quòd cæleste regnum veniat ad nos.

71. Homo celerrimus ad vitia.

NEscio quo acri, sed occulto calcari mortales vrgentur ad proprias commoditates, ad voluptates, ad vitia; ad quæ ipsi vltrò non eunt modò, sed & currunt arcano quodam naturæ impetu procliui ad malum. Properant nostri appetitus, & vel sine adnixu currunt. De homine nequam, & ad vitia præcipiti, dicitur Iob 24. v. 18. *Leuis est super faciem aquæ.* Super quibus verbis sic S. Thomas: *Videtur impio propter impetum concupiscentiæ super aquam, & super quamcumque difficultatem leuiter transire posse, vt ad rei concupitæ fruitionem perueniat.* Quasi dicat; adeò pernici cursu ad vitia euolat impius, vt nullo obice retardetur. Symmachus velocitatem adauget sic Iobi locum exscribens, *supernatans aquæ:* ac si dicat, Impius ad impietatem marinos fluctus, à sæua tempestate, & atrocioribus ventis concitatos, velocitate superat. Vel sic Sanctio interprete: *Supernatans aquæ,* quia explicant Latini velocitatem summam hoc, aut simili dicendi modo, quo significent, etiam quæ mollia sunt, veloci pede sine vlla offensione calcari; aut certè sic à currentibus attingi leuiter, vt nulla remaneant in puluere calcato vestigia. In hunc sensum explicatur illud Danielis 8. v. 5. *Hircus caprarum,* (id est, Alexander Macedo) *veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, & non tangebat terram.* Et illud Isai. 41. v. 3. *Semita in pedibus eius non apparebit.* Id est, pedes in semita non apparebunt. *No se le ven los pies.* Sic Virgil. 7. Æneid. de Camilla:

Iob. — S.Thom. — Symm. — Sanct. — Daniel. — Isaiæ. — Virg.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Benè ergo Iobus exprimere volens velocitatem summam impij ad impietatem dixit, *leuis est super faciem aquæ*, vel *supernatat aquæ.* Perinde ac si dicat, præ velocitate cursus, pede non tangit aquam, vel terram. Hispanè diceres, *No asienta el pie en el suelo.* Imò impius sine pedibus ad vitium currit, quod miraculi instar est. *Quemadmodum incedunt quædam sine pedibus manante impetu, quod angues; & insurgente conatu, quod vermes: & spumante reptatu, quod limaces,* vt egregiè notauit Tertull. lib. de Anima, cap. 10. Porrò insanæ hominum appetitiones adeò præcipites in vitia feruntur, vt non modò lubricam piscium velocitatem, & celerem ferarum pernicitatem imitentur; sed & vermium, & anguium, & serpentium impetus, & absque pedibus cursum.

Homo sine pedibus currit ad vitia. — Tertull.

72. Cæterùm qui innato impetu ad vitia currimus, ad virtutem torpemus, & nescio quid sistit vel currentes homines ad virtutem. Isai. 6. v. 2. Deus apparuit Prophetæ in regio Solio: *Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant.* Sed quomodo Seraphini stant simul, & volant? Nam stare quietem importat, volatus motum velocissimū. Ergo aut Seraphini motu quiescūt, aut quiete mouētur. Ego quidem arbitror hâc visione exprimi, quàm tardi simus ad vir-

Isaiæ. — Volatu opus est, vt stemus in virtute

tutem, nescio quâ occulta vi remorante cursum, imò volatum. Volat Seraphinus specie humanâ præditus, volat ad superna duabus alis, *Et duabus volabant.* Sed quantumvis volent celeres, immoti stant, *Seraphim stabant.* Opportunè inquit Cassiodorus, lib. 1. epist. 45. de quadam Archimedis sphæra, *stans quidem in illis transitus est.* Adeò retardamur, à vitiis, vt volatu celeri opus sit, ne regrediamur, sed in gradu stemus. Sat est stare in virtute, qui volat; qui si non volaret, non staret in Sanctitatis gradu, sed retrò graderetur? Quod subindicat Eucherius, (vel quisquis auctor est quæst. veteris Testamenti in Isaiam) aiens: *Deo adstare, idem est quod volare.* Quasi dicat: qui volat, stat Deo; vt stes Deo, nec retrocedas ad vitia, volatu opus est. Adeò tardigradi sumus ad virtutes capessendas, ad beatitudinem ineundam, vt toto volatus nixu opus sit, vt saltem stemus in gradu, nec relabamur.

Cassiod.

Euch.

73. Ioann.

Certatim eundum in cælum.

Dixerat Christus Deus Ioan. 13. v. 33. se iam ad Patrem ire: hoc est in cælum, vnde venerat, eundum illi fore. Addidit, *Quò ego vado, vos non potestis venire:* quasi dicat: Expedit rei Christianæ, vt vos modò non veniatis mecum in cælum, sed in mundo maneatis, quod valde turbauit Apostolos, vnde ait illis: *Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Addubitant interpretes quare, vt turbationem depellat, & discipulorum tranquillet animos, addiderit Christus, in cælo plures mansiones esse? Mitto varias expositiones, & aptiorem literæ præfero. Dixerat Christus se in cælum vadere, cælesti gaudio, & regno potiturum, tantamque beatitudinis cupiditatem generarat in Apostolis, vt ipsi suspicati sint, tam auidè homines quasi certatim cursuros ad beatitudinem propositam, vt si ipsi cum Christo tunc non irent in cælum, timendum fore, ne ab aliis totum occuparetur, nec illis in cælesti regno relinquendum locum. Hanc expositionem disertè tradit Sapientissimus Maldonatus sic inquiens: Consolatur ergo Apostolos non propterea exclusos esse, si modò non sequantur: secuturos suo posteà tempore, nec ipsis locum defuturum; in domo enim Patris sui, hoc est, in regno suo mansiones multas esse; suam cuique seruari, neque timendum esse, ne ab alio occupetur. Audiendus est super hac re Nazianz. Orat. de S. Baptism. *Vobis prouidendum est, ne ad gratiam cunctanter accedatis, verùm summam celeritatem adhibeatis, ne latro vobis anteuertat, ne adulter vos prætereat; ne auarus superiores ferat, ne sicarius bonum illud vobis præripiat; ne publicanus, ne scortator, ne denique quisquam ex iis, qui per vim in regnum irrumpunt, illudque rapiunt. Vltrò enim vim sibi afferri patitur, ac propter bonitatem tyrannicè inuaditur*, quasi non tantum in cælum properent, sed illud vel tyrannicè inuadant. Tanto impetu feruntur in gloriam. Profectò non adeò velociter homines currimus ad cælestem beatitudinem, vt timendum sit, ne ab aliis cælestes sedes præoccupentur; sed potiùs timendum est, ne nos pigri, & desides, torpeamus, nec passum ad beatitudinem explicemus; sed expectemus, vt ipsum regnum cælorum ad nos veniat.

Mald.

Nazianz.

Beatitudo tyrannicè inuaditur.

74. Aug. Matth. Expectamus, vt cælum veniat ad nos: nec volumus ire ad cælum.

In hunc sensum explicat S. Augustinus Tract. 68. in Ioannem, illud Matthæi 6. v. 10. *Adueniat regnum tuum.* Quid est adueniat ad nos regnum tuum? regnum, inquam, cælorum. Eamus nos ad regnum, non expectemus, vt regnum veniat ad nos. Quis vnquam non amens, sciens regnum aliquod extraneum sibi hæreditario iure competere, non ipse, vt capiat regni possessionem, statim solerter quàm maximis itineribus pergit? Sic exponit Remigius ad illud Matth. 3. *Appropinquauit regnum cælorum*, inquiens: *Regnum cælorum dicitur supremum solium secundum illud: Multi autem venient ab Oriente, & Occidente*, &c. *& recumbent cum Abraham in regno cælorum.* Quis iners expectat, vt regnum ad se veniat, quò ipsum regnum possideat? longè abest à mortalium animis tam stolida, ac demens pigritia in terreni regni possessione. At adeò torpemus ad capessendum cæleste regnum, vt expectemus, & petamus, vt ad nos *adueniat regnum tuum*, id est, cæleste regnum, quasi nos pigeat ire ad illud possidendum, & vt ad nos veniat vecordi pigritiâ præstolamur. Vnde præclarè inquit Glossa ad caput 3. vers. 2. Matth. *appropinquauit regnum cælorum*; *Quia nisi appropinquaret, nemo redire posset; quia infirmi, & cæci, viâ, quæ Christus est, carebant.* Videsne homines petentes, & expectantes, vt regnum ipsum cælorum ad se veniat, nec ipsos velle ad regnum cæleste contendere? Et ita consultissimè inquit Matthæus, *Adueniat regnum tuum*, quasi ipsum cælorum regnum venturum ad nos expectemus. Mirè concinit huic expositioni difficilis ille locus, Apocal. 21. v. 2. *Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam, descendentem de cælo, à Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo.* Audis ciuitatem Ierusalem descendere ad nos? Alcazar ibi negat *descendere* vrbem Ierusalem. Maldonatus ad Matthæi 25. affirmat propriè *descendere.* Pugnent inter se eruditionis, & ingenij armis: Satis mihi est audire ex ore Ioannis, ciuitatem Ierusalem descendentem de cælo ad nos; & Matthæum dicentem, *adueniat regnum tuum* ad nos. Ergo rudes adhuc Apostoli turbabantur, suspicati tam auidè homines pergere ad regnum cælorum, vt timuerint præoccupandas mansiones, nec illis relinquendum locum, si paululùm in hoc mundo demorarentur, nec abirent tunc cum Christo ad regnum. Scilicet tantâ desidiâ torpemus, vt nisi venerit ad nos regnum, nos non eamus ad illud. Ad mundanas possessiones velocissimi sumus, ad cælestia regna possidenda pigri, & desides. Ecce quàm torpeat Holophernes ad cæleste regnum; & quàm velox ad peragranda, ineunda, bello & armis possidenda terrena regna! vt patet ex v. 11. vsque ad 18.

Remig.

Gloss. Matth.

Apoc.

Alcaz.

Maldon.

Iudith.

§. XX.

Timor Dei liberâ quâdam velut necessitate arcet à peccatis; & metus humanos frustrans, hominem asserit in beatam immortalitatem.

PErantiqua Tertulliani vox est, *Odium timor spirat.* Apolog. cap. 28. Nam rigida seueritas sicut hominem auertit à culpa, sic alienat à pœnæ comminatore; & ita odiosum extorquet obsequium. Origen. in cap. 8. epistol. ad Roman. ait: *Paruulis quidem pædagogus est timor.* Pædagogus informes pueri mores instruit seueriori disciplinâ; rudem adhuc puerum, nec satis hominem, (ne dicam semibelluam) informat ad humanitatem: sed semper pædagogus odiosus est timore disciplinæ, quâ pædagogia constat: nam humani supplicij rigor non est res amoris, sed sæpè odij: tantùmque durat pietas, quam edocet mundialis metus, quantùm timendi causa perse-

75. Tertull. Timor spirat odium.

Orig.

uerat

Agapet.

Aliquis timor, fucata est adulatio, honoris titubatio.

uerat; ac si huius timoris disciplina sit ferè factitia & fucata. Bellè ait Agapetus in præceptionibus ad Constantinum Imperatorem apud Eusebium, *quod ob metum præstatur obsequium, fucata, figurataque est adulatio, ficti honoris titubatio.* Ac si disciplina, quam extorquere solet eiusmodi metus, fucata disciplina esset, & pietas specie tenus, seu figurata: vt non sit virtus, sed figura virtutis; quæ à tali metu informatur, nõ vera disciplina, sed virtutis ambitio, fucus religionis, figurata pietas, & mentita adulatio. Virtus enim quam timor humanus exprimit, sæpius imbecilla nutat, ruitura titubat; nam metus titubatio est disciplinæ. Sed quis nisi admodum stolidus, Dei oculos fallere intentet? Quis nisi fatuus, diuinam scientiam eludere præsumat? *Timor Domini simplicitas reputatur, ne dicam fatuitas,* ait S. Bern. in lib. 6. de Consid. ad Eug. Quasi fucata, insipiens, & fatua esset virtus, quam informat pædagogia, seu eruditio timoris diuini. Sic fatuus est mundanus census de rebus diuinis. Profectò *impunitas incuriæ soboles, insolentiæ mater, radix impudentiæ, transgressionum nutrix,* dicitur à sancto Bernard. suprà. Ita arcani supplicij metus, est pietatis stimulus, vigor constantiæ, sanctitatis fomes, virtutum principatus, & pignus gloriæ.

Bernard.

Impunitas est incuriæ soboles, & insolentiæ mater. Bernard.

76. Lucæ. Timor præsumit in re virtutis piâ ambitione.

Lucæ 5. v. 8. Petrus in verbo Domini retia laxans ad piscãdum, cepit innumeram piscium multitudinem, & stupens præ magnitudine miraculi, ait Domino: *Exi à me Domine; quia homo peccator sum.* Super quibus verbis, ita fatur sanctus Ambrosius: *Admirabatur Petrus dona diuina, & quò plus meruerat, præsumebat magis.* Sic enim piè ambit timor, vt quò plus timet Petrus, eò magis præsumat, ac si timor vsque eò possit in re virtutis, vt sic piè veluti superbiat, piâ præsumptione. Porro vnus timor, virtutum omnium thesaurus est, & summæ perfectionis elogium. Ecclesiast. 4. v. 10. *Plenitudo sapientiæ est timere Deum.* Timor *fundamentum salutis dicitur* à Septimio lib. de cultu fœminarum, cap. 2. & à Drogone *Basis, & fundamentum.* Chrysost. hom. 18. ad populum Antiochenum, *radicem* vocat, à qua exuberant pietatis fructus, quasi sanctitatis succus à metu sit: & ipse Orat. de Nouilun. *Thesaurum* nominat, in quo pretiosæ, & exquisitæ virtutum gazæ asseruantur. Et hom. 2. ad populum: *Frænum* dicitur, quo inhibentur effrænes concupiscentiæ affectus. *Quos enim non expugnat ratio, eos mansuefacit metus,* inquit Clem. Alex. lib. 2. strom. Nam timor est mansuetudo efferatum passionum, & morigeratio naturæ nostræ ex parte belluinæ, & indomitæ. S. Nazianz. Orat. in laudem Cæsarij, ait quod Cæsarius, *Timore ad maiorem salutem ministro vtebatur.* Timor enim est schola virtutis, pietatis eruditio, & magisterium sanctitatis. Quippe metus est emendationis constantia, & vigor, inquit Tertul. lib. de pœnit. cap. 2. *Vbi metus nullus, emendatio proinde nulla:* ac si emendationis spes sit à timore, qui neruus Christianæ disciplinæ dicitur à Basilio Seleuc. Orat. 3. sic scribente: *Si mens ad nefariam appetentiam inclinat, terrore obiecto firmetur: est enim temperantiæ neruus præuaricationis metus:* ac si quodammodò eneruis, & imbecilla sit virtus, quam non firmat, & roborat Dei timor, qui neruus, & robur est pietatis. Quin & Ecclesiast. 1. v. 27. dicitur. *Timor Domini expellit peccatum:* nam à timore est munditiés animi, & pietatis nitor: est enim metus *instrumentum pœnitentiæ*, ait Septimius lib. de pœnit. c. 6. & inibi addit: *Hæc est prima audientium intinctio, metus integer:* id est, timor Domini, qui integrè timor est, (cæteri præter Deum, ex parte, non

Ecclesiast. Septimius. Drogo. Chrysost. Timoris pulchra epitheta. Clem. Alex. Nazianz. Tertull. Basil. Seleu. 77. Eccles. Timor est baptismus peccatorũ. Septim.

integrè timentur) est primus peccatorum baptismus: nam ingenuus, & filialis timor anteuertit lauacrum Baptismi, & priùs diluit peccati mortem, & delictorum sordes emaculat præuiâ, & arcanâ intinctione. Et vt paucis huius thesauri gazas, proponam: Timor summa virtutum dicitur vsque ad miraculum perfecta. Deuter. 10. v. 12. *Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum?* Audis timorem filialem non tantùm dici summam perfectionem, vltra quam nihil exigit Deus, sed etiam signum, & miraculum gratiæ? Nam timor homines ad miraculum vsque sanctos facit: neque hic metus spirat odium, sed amorem, & honorem, quod prodigium est. *Timor hominis, Dei honor est,* ait idem Tertull. de pœnit. cap. 7. Quin & Psal. 110. dicitur *initium sapientiæ timor Domini.* Nempe timor est Christianæ disciplinæ caput, imò corona capitis. Ecclesiast. 1. v. 22. *Corona sapientiæ timor Domini,* quasi Domini timor sit perfectionis caput, & corona: hoc est, caput coronatum, nempe summus perfectionis principatus. Cùm ergo tanta sit filialis timoris sublimitas, mirandum non est timorem recenseri inter arcana, & sacrosancta Dei nomina. Etenim Iacob, Gen. 31. v. 42. *Nisi Deus patris mei Abraham, & timor Isaac adfuisset mihi.* Quid est timor Isaac, nisi Deus Isaac? ita Lorinus in Psalm. 110. v. 10. Cornel. in prædictum locum Genesis, qui allegat Theodoretum, Chaldæum, & S. Augustinum. Quid augustius, quàm timorem inter Dei nomina computari, ac Deum ipsum appellari Timorem?

Deut. Tertull. Psalm. Eccli. Timor est nomen Dei. Genes. Lorin. Cornel. Theodor. Chaldæus. August.

Clem. Alex. lib. 2. stromat. Sic de timore fatur: *Diuinè mihi videtur lex valuisse, vt metus impenderet necessariò, vt cautione, & attentione hoc sibi pararet philosophus, vt esset à lapsu alienus, & peccato non affinis.* Nimirum homo in peccatis conceptus, & natus in peccatis affinitatem habet cum peccato; at Dei timor velut exoluit hanc necessitudinem cum peccato, & hominem facit à delictis extraneum, mitigans innatum fomitem ad peccandum. *Timor Dei concupiscentias extirpat,* inquit sanctus Chrysost. hom. 26. in epistolam ad Hebræos. Non euellet timor radicitùs concupiscentiæ fomitem, qui medullitus inhærescit, sed concupiscentias quasi extirpat; & appetentiæ fibras etsi non euellit, saltem exscindit, cohibens petulantes passionum subsultus; illos sistens, vel potiùs figens timoris vinculis quasi clauis. *Confige timore tuo carnes meas.* Psalm. 118. v. 120. Quia timor petulantiam, & impudentiam licentiolæ carnis configere intentat, ne liberè vagetur ad illicitas voluptates. Remigius sic Dauidis verba expendit: *Ita constringas, vt nec velim, nec possim aliquid, quod displiceat perficere; ad modum illius, qui clauis confixus, tametsi velit, nusquam potest membra deflectere.* Nimirum timor Dei, ita ad crucem Christi configit carnes carnalis concupiscentiæ, vt homo nec velit, imò quodammodò non possit deflectere à Christiana disciplina. Porrò concupiscentiæ ardorem refrigerat gehennalis incendij horror: iræ, & vindictæ rabiem tranquillat diuini furoris metus; criminum insolentiam sistit, & frenat rigor diuinæ seueritatis, & cæteras concupiscentias velut clauis configit timor Dei, ne homo exorbitet: ô insigne elogium timoris, quo velut liberâ quâdam necessitate sistitur, & defigitur humanæ concupiscentiæ petulantior licentia!

78. Timor Dei minuit affinitatem hominis cum peccato. Timor Dei quasi minuit fomitem peccati. Chrysost. Psalm. Remig.

Ecclesiast. 1. v. 11. *Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis: timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium* 79. Ecclesiast.

in longitudine dierum. Ecce timor Domini dicitur veluti beatitudinis gloria, & beatæ gloriæ perennitas; ac si initium, vel pignus illius sit. *Beatus vir, qui timet Dominum.* Psal. 111. v. 1. Quasi metus felicitatem beatitudinis æmuletur, quin & æternitatem ambit: *Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi.* Neque tantùm spe beat liberalis timor, sed feliciter, & beatè sempiternat. Nempe ingenuus hic timor, immortalis est, immortalémque facit hominem, dum illum reddit immunem à secunda & vera morte. Legimus Socratem vsque ad miraculum fuisse constantem, & semper virum fortem. Vinctus tenebatur in carcere, ab æmulis victus fœdissimorum criminum reus, venenum hauserat, aderant morienti amici, & cognati, aderat muliebriter flebilis vxor, aderant filij mox pupilli. Quis non timeret instantem mortem tot calamitatum auctricem? Flecti nescius supra humanam constantiam stat Socrates absque timore dedecoris, & mortis. Vis scire quo artificio metum expulit? Argutè Tertull. lib. de Anima, cap. 1. *Socrates ipsâ morte coram, immortalitatem vindicat animæ, necessariâ præsumptione ad iniuriæ frustrationem.* Nempe Socrates impensè cogitat se habere animum immortalem, (quod iam diu asseruerat) vt sic frustretur iniuriæ dedecus; & mortis timorem expellat: quasi immortalitas sit timoris expultrix: vindicat enim animi immortalitatem, vt immortalitas timorem depellat. Ita Socrates, sed præclariùs, & opportuniùs S. Zeno. Veron. timorem facit immortalitatis causam, quasi tanta sit ingenui timoris efficacia, tam perennis vigor, vt à timore feliciter sempiternetur homo ad beatam immortalitatem: ita scribit eleganter Zeno. serm. de timore. *O necessarius timor, qui nihil agit, nisi vt beatos efficiat, qui timet arte, non casu; voluntate, non necessitate; religione, non culpa. Qui Deum metuit, non naturam: vultis scire cuius proprietatis sit? Omnes timores quoscumque inuaserint, incremento conficiunt, hic solus ad hoc crescit, vt immortalem, quem possederit faciat.* Nimirum Socrates animi immortalitatem asserit, vt expellat humanum timorem at ingenuus Dei timor mortalem hominem, non morte conficit, sed beatâ vitâ immortalem facit. Vides oculis, quòd *timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi?* Huic timori stude, in hunc timorem incumbe, hic frustrabitur mortem, & immortalitatem vindicabit.

Timor Domini beat. Psalm.

Timor Domini facit immortales. Tertull.

Zeno.

80\. Ergo si tot, tantáque bona à timore proueniunt, valde expedit vt dies, & noctes concutiamur pio Dei timore; & qui beata dona expectamus à Deo, Deum magis timeamus. *Quo minus te mirari oportebit, quod plurimum timeam, de quo plurimum spero,* ait disertissimè Plinius lib. 4. epist. Ne timeamus homines, à quibus nihil boni sperare possumus, nec mali extimescere debemus: possunt perdere caducum, & mortale corpus; animam immortalem, & æternam perdere non possunt. O Mortales, mortalem hostem timetis, & immortalem Dei seueritatem negligitis? Holophernem muliebriter timetis, & Deum viriliter irritatis? Dicitur enim hîc, v. 18. *Et cecidit timor Holophernis super omnes inhabitantes terram.* Psalm. 32. v. 8. *Timeat Dominum,* (non Holophernem) *omnis terra.* Super quibus sic fatur S. August. ibi: *Timeant Dominum omnes habitantes orbem, non timeant alterum pro illo: ab ipso commoueantur omnes inhabitantes orbem. Fera sæuit? Deum time. Serpens insectatur? Deum time. Diabolus te impugnat? Deum time. Homo te odit? Deum time. Diabolus te impugnat? Deum time: tota enim creatura sub illo est, quem iuberis timere: ipse enim dixit, & facta sunt.* Nempe ferocit Holophernes? Deum time; vrbes diripit Holophernes? Deum time; dira obsidione te premit Holophernes? Deum time; exilia & mortes minitatur Holophernes? Deum time, qui per manus fœminæ Holophernem deuicit, profligauit, detriumphauit. *Et cecidit timor Holophernis super omnes inhabitantes terram.* Et tam pauci sunt in terra, qui Deum timeant? Metus inducat metus vacuitatem, & timor Dei timorem hominum depellat.

Plus timetur, à quo plus speratur.

Plin.

Deus timendus est, non homo.

Iudith.

Psalm.

August.

CAP. III.

CAPVT TERTIVM.

VERS. I. *TVnc miserunt legatos suos, uniuersarum vrbium ac prouinciarum
reges ac principes, Syriæ scilicet Mesopotamiæ, & Syriæ Sobal,
& Libyæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holosernem, dixerunt:
2. Desinat indignatio tua circa nos: Melius est enim vt viuentes
seruiamus Nabuchodonosor regi magno, & subditi simus tibi, quàm
morientes cum interitu nostro ipsi seruitutis nostræ damna patiamur.
3. Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & ar-
menta boum, gregésque ouium, & caprarum, equorúmque & camelorum, & vniuer-
sæ facultates nostræ, atque familiæ, in conspectu tuo sunt: 4. Sint omnia nostra sub
lege tua. 5. Nos, & filij nostri, serui tui sumus. 6. Veni nobis pacificus dominus,
& vtere seruitio nostro, sicut placuerit tibi. 7. Tunc descendit de montibus cum equi-
tibus in virtute magna, & obtinuit omnem ciuitatem, & omnem inhabitantem ter-
ram. 8. De vniuersis autem vrbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes, & electos
ad bellum. 9. Tantúsque metus prouinciis illis incubuit, vt vniuersarum vrbium ha-
bitatores principes, & honorati simul cum populis, exirent obuiam venienti, 10. Ex-
cipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros in tympanis, & tibiis.
11. Nec ista tamen facientes, ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt: 12. Nam
& ciuitates eorum destruxit, & lucos eorum excidit. 13. Præceperat enim illi Na-
buchodonosor rex, vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet vt ipse solus diceretur Deus
ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subiugari. 14. Pertransiens autem
Syriam Sobal, & omnem Apameam, omnémque Mesopotamiam, venit ad Idumæos
in terram Gabaa, 15. Accepítque ciuitates eorum, & sedit ibi per triginta dies, in
quibus diebus adunari præcepit vniuersum exercitum virtutis suæ.*

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. ***Tunc miserunt legatos suos vniuersarum vrbium, ac prouinciarum reges, ac principes, Syriæ scilicet Mesopotamiæ, ac Syriæ Sobal, & Libyæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem dixerunt:***

Vers. 2. ***Desinat indignatio tua circa nos: Melius est enim vt viuentes seruiamus Nabuchodonosor regi magno, & subditi simus tibi, quàm morientes cum interitu nostro ipsi seruitutis nostræ damna patiamur.***

Vers. 3. ***Omnis ciuitas nostra, omnisq; possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregesque ouium, & caprarum, equorumque, & camelorum, & vniuersæ facultates nostræ, atque familiæ in conspectu tuo sunt.***

Vers. 4. ***Sint omnia nostra sub lege tua.***

Vers. 5. ***Nos & filij nostri serui tui sumus.***

Vers. 6. ***Veni nobis pacificus Dominus, & vtere seruitio nostro, sicut placuerit tibi.***

T*Vnc miserunt*, &c. Occidui populi VERS. 1,
Nabuchodonosoris legatos malè ex- 2.
ceperant, & indecorè dimiserant: ipsimet audientes Holophernis implacabilem furorem, perculsi metu, legatos mittunt pacificos, qui se, suáque omnia Holopherni vltrò tradant, vt vitam redimant bonorum iacturâ. Quarum prouinciarum Reges ac Principes legationem hanc miserint, declarat statim, aiens: *Syriæ*. Syria hîc pressè sumitur. Nam si latissime sumeretur, vt sæpè accipitur, etiam complecteretur ferè cæteras prouincias, quæ mox recensentur, de quo
legi potest Herodotus lib. 7. & recentiores Geo- Herod.
graphi. *Mesopotamia* confinis prouincia est, & satis nota in sacris literis. *Syria Sobal*, portio est Syriæ amplè sumptæ, de qua dicam infrà ad v. 14. Et
Soba appellatur, 1. Reg. 14. v. 47. & 2. Reg. 8. v. 2. & 1. Reg.
alibi sæpè. Maior difficultas est, quomodo *Libya* 2. Reg.
seu Africa, quæ longè distabat, cui non ingruebat Libya quo
bellū (quippe quæ Australior est, & Holophernes pacto Ho-
in regna Occidentis ferociebat) legatos miserit. lophernem timet.
Aliqui Lyciam legunt. Et aptè quidem ad decli-
nandam difficultatem, si probassent ita legendum: Vatab.
Vatablus sic legit, sed non Vulgatus. Et quidem Lycia iuxta hasce prouincias recensitas sita est.
Gotthica *Alibie* scripsêre. Quid est *Alibie*, nisi Gotthica.
mendum? Libya ergo aut est vrbs quædam nobilis non longè dissita à regnis, quæ tunc vastabat Holophernes; nempe Lybissa, quæ Bithiniæ vrbs
est apud Ptolomæum, lib. 5. cap. 1. Bithinia autem Ptolom.
pars est Ciliciæ amplè acceptæ: siue vt ait Abra- Ortel.

hamus Ortel. *Lybia dicebatur tempore Procopij ea Africa pars, quæ ab Alexandria Cyrenem vsque vrbem est, vt ipse testatur 6. Ædificior.* quæ prouincia non admodum distat à regionibus, quæ nunc vastabat Holophernes. Aut Africæ populi adiacentes illi parti Asiæ, timentes potentiam, & sæuitiam Holophernis, quam afflauerat rumor, sponte miserunt legatos: quod ex Curtio, lib. 10. constat, auditâ Alexandri fama, fecisse ferè totius Orbis reges. Hæc expositio P. Tirino placet, nec mihi displicet.

VERS. 2. *Rex magnus* dicitur Nabuchodonosor, quò honorificentiùs discriminetur à dynastis, qui aliquando Reges dicuntur, vt tradidimus, cap. 2. num. 21. Et

2.

4 Reg. 4. Reg. 18. *Hæc dicit Rex magnus, Rex Assyriorum.* Alexander verè magnus fuit appellatus; & de reliquis ait Plutar. de Fortuna Alexand. *Solo plerosque*

Plutar. *nomine magnos.* Cætera patent.

VERS. 3. *Omnis Ciuitas nostra, &c. in conspectu tuo sunt.* Vatablus. *In potestate.* Ita vulgò interpretes, & ex contextu ipso perspicuum est, esse germanam loci expositionem. Num Oculi visu rem possident? Profectò efficax est *Concupiscentia Oculorum*, furax est hominum aspectus, & videndo rem cupitam, illam furantur, rapiunt, harpagant, possident: nam quod in conspectu Holophernis est, in potestate eius esse dicitur.

Cæteri versiculi oculis egent, non interprete. Variæ versiones textum onerarent, non expedirent.

---

§. II.

Præfectus qui non valet Magnates cohibere, iure perdit dominium in paruulos.

3. PRæfecturæ tenent omnium desideria, omnes ambiunt munerum officia; nemo, aut rarus munus implet. Est Præfectus benignus, & humanus? negligentiæ & desidiæ arguitur. Est seuerus, & constans? inhumanus, & flectinescius dicitur. Proceres continet in officio? temerarius, & barbarus audit. Plebi fauet? ambitionis accusatur, quâ

Iudex audeat irrumpere in proceres. fauore mercatur vulgi plausus. Vnde receptior Iudicum politia est, Potentum audacias tolerare, & dissimulare; & pauperculos, & inualidos vexare; pauperculi exoluunt quicquid parcitum potentibus est: quod detrahitur proceribus de obseruantiâ, impotenti pauperi imponitur. Iste opprimitur, quod ille luxuriatur: ô iniqui iustitiæ cultores!

Eccli. Eccli. 7. vers. 6. *Noli quærere fieri iudex, nisi vales virtute irrumpere iniquitates: ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tuâ.* Pondera τὸ *irrumpere*, cuius propria significatio est, vi ingredi, seu impetum facere, (scio La-

Lactant. ctantium, cap. 6. aliter hoc vocabulum vsurpasse.) Igitur Superior debet adeò audacter sæuire in prædas, & vitia potentum, vt specie tenus temeritatis genus appareat, re autem ipsâ sit necessaria Iustitiæ seueritas. Superior verò, qui ob timiditatem non ita cohibet procerum insolentiam, dicitur, *Ponere scandalum in æquitate.* Olim legebatur vsque ad Sixtianam correctionem, *in agilitate sua*, pro, *in æquitate sua*. Cuius rationem reddit Cor-

Iansen. nel. Iansenius inibi: *Fortè interpres scripserat Æquitate; sed hoc scriptor aliquis mutauit in Agilitate; quod absurdum videretur dici scandalum poni in æquitate.* Scilicet ipsam æquitatem seu Iustitiam videtur scandalizare, qui non valet irrumpere, seu impetum facere in potentes; quasi parum sit hominem æquum, aut iustum scandalizare, nisi etiam æquitatem, & iustitiam scandalizet: Nonne Æquitas seu Iustitia nobilis virtus est? virtus potest in vitium mutari? Potiùs sui patietur desitionem, & mortem, quàm eiusmodi mutationem. Hâc ratione aliquis permotus pro, *in Æquitate* posuit, *in agilitate.* Verùm omninò retinenda est correctior Vulgata, & sanè si fieri posset, vt ipsa æquitas iniquaretur, (liceat vti barbaro Caietani vocabulo) maxime id fieret, si Superior vexet inopes inualidos, & non audeat irrumpere in potentum impotentissimas iniquitates, prætendens excusationem pusillanimitati suæ, nempe rationi esse consonum plura dissimulanda fore potentibus, & seuerè castiganda in plebeiis. Hæc Iustitiæ iniustitia, *scandalum ponit in æquitate.* Noui Iudices in plebem leones, in Proceres planè ceruos. Bonus princeps minores fouet, & subleuat; magnates domat. Peropportunè Cassiod. lib. 1. epistol. 8. *Sic enim Æquitatis libra seruabitur, si auxilium largiamur imparibus, & metum nostri, pro paruulis, insolentibus opponamus. Fortuna minor Principem quærit: quia in vituperationem nostram corruunt, quibus se publica vota subducunt.* 4. Iustitia scandalizatur, nisi iudex domet potentes. Cassiod.

Cant. 4. v. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Colli nomine intelligi Doctores, seu Præsules tradunt Greg. Nyss. hom. 7. S. Greg. Mag. Cassiod. Psellus, Philo Carp. Aponi. Beda, Anselm. Richard. Victor. & alij. Quorsum Præsules arci munitissimæ comparantur? Præfectura erit armamentarium? Armis gubernandum, an legibus, & rationibus? Cæterùm expendere oportet verba, quæ statim sequuntur: *Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, &c.* Quid vberum nomine intelligitur? Planè Præsules significantur. Sic Paraphrastis Chaldaïca: quæ *duo vbera tua* interpretatur, *Duo Saluatores tui, qui te saluaturi sunt, similes sunt, &c.* (Aliàs dabo, quare dicat; *Duos Saluatores*, & quis sit alter Saluator?) Aduertis Principem nunc dici arcem munitam mœniis, armis, & præsidiario milite; nunc appellari vbera, quæ dulci succo hinnulos lactat, fouet, & nutrit? Scilicet Præsul armetur validè in proceres, lactescat placidè in paruulos: Saluator sit pauperculorum, terror potentiorum; hos terreat, illos lactet, foueat, saluet. Nam fortuna minor Principem requirit. Damna inualidorum, iniustitia est principum. Theodoricus Rex seuerissimè coërcet, & punit eiusmodi inuasiones pauperum, & inualidorum: *Meritò, quandò cunctorum nos respiciunt auido ore læsiones. Dum illud pietati nostræ perire credimus, quod per mediocrium damna sentimus.* Verba sunt Theodorici apud Cassiod. lib. 2. epist. 25. Principi perit, quod detrahitur mediocribus. Armatus sit Princeps pro paruulis, sed contra inuasiones potentum, & potestatum. In magnates irruat, minores protegat: eius ditioni perit, quod paruulis detrahitur de iure. Horum damna, imminutio regni est. Sicut optimatum fauor, euersio principatus. Quod si proceres cohibiti tumultuent, magnanimitate iudicis opus est. Pulchrè Bernardus, lib. 5. de Considerat. sic animat Eugenium Pontificem: *Vbi malitia*, inquit, *coniuncta potentia est, aliquid tibi supra hominem præsumendum.* ô bona præsumptio, quæ armatur contra non bonam Potentium præsumptionem! Et quidem qui lactat insolentias potentum, & armatur in pauperculorum impotentiam, dignus est, qui amittat ius in paruulos. 5. Cant. Iudex sit impotentiũ ars, & potentium terror. Nyssen. Greg. Cassiod. Psell. Philo. Aponi. Beda Anselm. Richard. Chald. Cassiod. Bern.

6. Genes. Genes. 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & simi*

& similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersæque terræ, omníque reptili, quod mouetur in terra. Nempe Deus constituit hominem præfectum ferarum, piscium, volucrum, reptilium, &c. Super his verbis ait Glossa interlinearis, *Idem est dicere, & præsit piscibus maris, &c. ac si diceret, Dominus sit omnium inferiorum.* Verùm si homo constitutus est à Deo Dominus omnium inferiorum, quomodo infirma animalcula illi non obediunt? Muscæ hominem vsque ad impatientiam molestant, pulices acres sunt ad punctionem, pediculi mordent, culices buccinant, & aculeum infigunt, & insomnes reddunt noctes. Abige imperio subditas muscas, pulices, pediculos, culices, &c. si potes? Sed non obediunt. Igitur imperium perdidit homo in hæc infima, & minuta animalia, quod non amisit in maiora his: Nam sunt cicures aues, & bestiolæ, & subsidiaria iumenta, quæ humanum iugum patiuntur, in quæ adhuc primæuus dominatus perseuerat. Quam ergo ob causam perdidit homo ius in hæc minutissima animalcula? Hugo Victorinus in Annotat. in Genes. sic scribit, *Dominari quidem debuit homo omnibus animantibus, sed per peccatum amisit dominium & in maximis, & in minimis. Retinuit tamen dominatum in mediis.* Nimirum quia homo ab originali delicto impotens, non potest irruere in Leones, & cæteras feras Tygrina rabie, & Elephantinis viribus valentes, hinc amisit dominium in minuta, nec illud perdidit in mediocria. Nam Præfectus, qui non valet irruere in potentes, iure spoliatur dominio impotentium: quia seueritas in optimates imperium conseruat integrum, & indefectum. Rigor in potentes imperia firmat. Sit Iustitia æqua, sit animosa: contineat proceres in officio, nisi velit perdere minores; iure perdit minorum seruitia, qui dissimulat maiorum insolentias. Strenuè Holophernes hic vers. 1. *In vniuersarum prouinciarum Reges, ac Principes*, prius irruit, & timore sui cogit ad petendam pacem, vt sic populos subiiciat, & possideat. Cape hoc documentum à gentili Præfecto.

Glossa interlin.

Iudex qui non domat potentes, perdit dominium in inualidos.

Hugo.

Iudith.

§. III.

Holopherniana Præfectura, præda est & proscriptio populorum.

7. Sidonius Apollin. Zeno. Præfecti aliqui populos impunè prædantur.

SIdonius Apollin. lib. 2. epist. 1. de Seronato Præfecto, sic scribit: *Non cessat simul furta vel punire, vel facere.* At quis Seronatum Præfectũ accusabit? Perbellè, inquit Zeno Veron. ser. 1. de Auarit. *Sed quia inextinguibilis pestis incendio totus mũdus exarsit, Auaritia, vt putatur, crimen esse desiit: quia neminem, qui se possit arguere, derelinquit.* Neminè? Neminè inquam, qui Magistratum possit accusare. Quomodo id faciant pauperes reculis spoliati? Bono & iusto Principe aliquando non boni, nec iusti sunt vrbium Magistratus; inuito Principe spoliant plebeculam, cuius criminis reus erit Princeps, nisi solerter eligat integros iudices, & industriè pernoscat eorumdem inextinguibilem auaritiam. Opportunè Hildebertus Turon. epist. 59. Angliæ viro Principi, Regis nepoti, sic scribit: *Ex tuis ministris necesse est diuinam metuas indignationem, qui circa pauperes, & sanctuarium Dei quidquid impiè volunt, impunè agunt. Huiusmodi bonos Principes, sed prauos habentes ministros, scriptura nunc Scyllam, nunc Harpyas appellat. Etenim Scylla facie humana, sed caninis capitibus accincta describitur. Harpyæ vultum habent virginum, vngues autem rapaces. His quidem boni principes comparantur, ipsi crudelitatem abhorrentes, de iniuriis Proximorum conquerentes; cæterum ministri eorum odoratu prædæ, canibus; rapacitate, similes sunt vnguibus Harpyarum.* Longiusculè, sed luculenter. Ergo inuigilet bonus Princeps, ne ob eius negligentiam ministri eius deprædentur populos, iustitiæ titulo, & legum manibus; nam quòd sic surripitur nunquam repeti potest, nec restitui solet. Redeat iterum S. Zeno serm. de Iustitia, inquiens, *Inde fraus, periurium, rapina, lites, ac bella: quotidie mugitibus alienis quæritur lucrum, & proscriptio industria vocitatur, & appetitio rei alienæ sub prætextu propriæ defensionis ac diligentiæ callidissimis argumentis vrgetur, vt quis indefensus, aut innocens, quod habeat, legibus perdat, quod est omni violentiâ deterius: quia illud, quod vi rapitur nonnunquam repeti potest; quod legum circumscriptionibus, non potest.* Hæc Zenonis sententia vltrò aduocat verba Basilij Seleuc. Orat. 35. qui de quodam exactore tributorũ, sic inquit, *Publicanus ipso morum, vitæque instituto accusabatur, latrocinium legibus pro armis vtens. Vectigalium redemptio, cuius fructus aliorum lacrymæ, cuius thesaurus aliorum miseria.*

Hildeb.

Zeno.

Basil. Seleuc.

8. Præfectura olim fuit præda. Saluian.

Saluianus Episcopus Massil. natione Gallus, vir acris ingenij, vitæ sanctissimæ, & ardentissimi zeli, acerbè admodum inuehitur in Præfectos suæ ætatis, sic fatus lib. 4. de Gubernat. Dei, *Quid enim omnium aliud dignitas sublimium, quàm proscriptio ciuitatum? Aut quid aliud quorumdam, quos taceo, Præfectura, quàm præda? Nulla siquidem maior pauperculorum est depopulatio, quàm Potestas. Ad hoc enim honor à paucis emitur, vt cunctorum vastatione soluatur. Reddunt miseri dignitatum pretia, quas non emunt. Commercium nesciunt, & solutionem sciunt: vt pauci illustrentur mundus euertitur. Vnius honor orbis excidium est. Denique sciunt hoc Hispaniæ, quibus solum nomen relictum est.* Olim, nempe ante mille ducentos annos, venales fortassis fuêre Præfecturæ in Hispania, nunc merita mereantur munera, & integritate muneris redimunt honoris impensas. Præfectura Holophernniana est vastatio vrbium, & populorum proscriptio. Audi hîc vers. 3. populos dicentes Holopherni, Nabuchodonosoris Præfecto: *Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregésque ouium, & caprarum, equorúmque, & camelorum, & vniuersæ facultates nostræ, atq; familia in conspectu tuo sunt. Nos, & filij nostri, serui tui sumus.* Hæc est Præfectura, an præda?

Hispaniæ Præfecti quondam rapaces.

Iudith.

Vbi deliquit Adamus, statim festinat abscondi: & Deus illum peruestigat, vocauítque Dominus Deus Adam, & dixit ei, *Adam vbi es?* Genes. 3. v. 9. Attende ad responsum: *Qui ait, Vocem tuam audiui in paradiso & timui, eò quòd nudus essem, & abscondi me.* Planè inciuilis, & inepta responsio. Adest Deus omnium Iudex, vt eum diiudicet, & cùm immane delictum perpetrarit, non timet quia tanti flagitij reus est, sed eò quòd nudus esset? Quid? nuditas reatus est? nemo est paupertatis reus, sed delicti: nisi fortè nuditas delictum sit; nam ob nuditatem timet Adamus Deum iudicem. Planè desipit Adamus; sed quia agit cum diuino iudice; nam si cum humano ageret, eximiè saperet; quia humani iudices expoliant pauperculos, & nudos. Iob 22. v. 6. sic ei conuitiantur eius amici, *Nudos spoliasti vestibus.* Nudus expoliari vestibus non potest. Quis vestes auferat à nudo? Verùm in pauperes, & nudos districtior seueritas exercetur. Diues &

9. Genes. Nudus timeat iniudicio humano.

Iob.

potens non timet humanum iudicem, (vtinam timeat diuinum) pauper & nudus iure timet, ne vel nudus expolietur. Nam plures Seronati Præfecti sunt, qui *non cessant furta vel punire, vel facere.* Eleganter Plutarchus in Polit. ad Traianum, hanc Magistratuum auaritiam taxat, inquiens, *Neque enim tanquàm ad nundinas, & lucella eundum est iis qui sibi gubernacula reipublicæ committi volunt.* Nundinantur Præfecti reculas pauperum, & repetitis exiguis lucellis, bursas infarciunt. Satis ad rem Basilius citatus in Caten. ad Luc. 18. *Non furtum facies. Non est intelligendum, fures esse solum bursarum incisores, vel latrocinantes in balneis: sed & si qui duces legionum statuti, vel commisso sibi regimine ciuitatum, aut gentium. Hoc quidem furtim tollunt: hoc verò vi, & publicè exigunt.* Nemo pauperum, etsi cognatus sit diuitis, ab hac rapinâ immunis est: nam *Planum factum est, eum non esse cognatum corporum, sed pecuniæ*, inquit Clem. Alex. 6. Strom. Ergo caueat Magistratus ab auaritia, ne eius præfectura sit Holophernina præda. Caueat præsertim populus à prædonibus armatis legum, & potestatis armis.

Plutarchus. Basil. Luc. Præfectus dicitur cognatus pecuniæ, non hominis. Clem. Alex.

§. IV.

Diuites hiant ad bona pauperum.

10. Stobæ. Theages.

AVaritia ex malitia; malitia ex rationali parte animæ manat; inquit Theages Pythagoricus apud Stobæ. serm. 1. Hinc ingeniosa auaritia est; nec fertur in thesauros diuitum, quibus exsatiaretur: nam potentes potenter resistunt; sed in pauperes, quorum reculas sudore partas, rapinâ repetitâ suffuratur, & sic pauperie pauperum insigniter diuitantur. Eximium est diuitum ingenium in depauperando pauperes: dissimulata tyrannis est potentia diuitum. Diuitiæ appellantur à S. Nazianz. Orat. 25. *Occultus tyrannus*, artis & ingenij plenus. Quod probat Orat. pro Basilio, inquiens, *Obseruant enim diuites temporum difficultates, & famem negotiantur; atque ex aliorum calamitatibus messem faciunt: frumenti emptores, & caupones.* Plures sententias adglomerat, quas breui explico: scilicet, diuites præsagiunt annonæ penuriam, & vasta horrea opplent frumento, vt posteà cauponū ad instar carò vendant, quod paruò emerunt. Vilissimis stabulariis diuites similes facit, qui ob infame lucellum viatores expoliant. Expendit Scholiastes τὸ *Famem negotiantur:* id est, annonæ penuriam negotiantur, & aduocat illud Plinianum, *Negotiari animam*, quod de sicario dicitur, qui ob pretium cædes patrat. Item illud *negotiari corpora*, quod de Medicis dicitur. Ergo diues sic immaniter negotiatur pauperum famem, sicut sicarius vitam, quam persequitur: & sicut Medicus corpora, quæ curando lacerat. Quid exaggeratius? At prætereundum non est illud, *Ex aliorum calamitatibus messem faciunt.* Itaque substantiola pauperum, messis diuitum est, & vber prouentus. Opportunè, etsi aliorsùm, ait Bernard. lib. 4. de Consid. ad Eugen. *In plateis diuitum pauperes seminantur.* Nimirùm auari diuites ærumnosos inopes depauperando, pauperes seminant, dum faciunt; nam plateæ diuitum pauperum seminarium est, *ex quorum calamitatibus messem faciunt.* O auaritiæ ingenium! ex pauperum calamitatibus delicias, & diuitias colligunt diuites. Quis olim, & nunc permissus fur, nisi diues? Matth. 28. v. 13. Principes Sacerdotum dederunt pecuniam copiosam militibus, qui custodiebant Christi sepulcrum, vt dicerent, *Quia discipuli eius noctu venerunt, & furati sunt eum.* Quod testimonium nouâ ratione confutat sanctus Chrysostomus homil. 91. aiens: *Qualiter enim furarentur discipuli, homines pauperes, & idiotæ?* Quasi pauper, & idiota furari nesciat; sed homo diues, & sapiens.

Diuites inhiant bonis pauperum. Nazianz. Bernard. Matth. Chrysost.

11. Homo ille diues, qui ad negotiationem dedit bona sua seruis suis; & vni dedit quinque talenta, alij duo, alij vnum: cùm lucrum ex negotiatione repeteret, qui vnum talentum acceperat, ob neglectam negotiationem, sic mulctatus est, Matth. 25. v. 28. *Tollite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta: omni enim habenti dabitur & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo.* Scio arcanum sensum, & medullam parabolæ; nunc corticem accommodatitiè ad mores verso. Scilicet habenti decem talenta accumulatur etiam vnicum illud talentum, quod pauper ille seruus habebat. Præuenit Christus Dominus, quod tandem futurum erat; nam qui decem talentis ditatus est, ad se deriuaturus erat vnicum illud talentum pauperis. Ergo satius est vt ex Domini mandato detur illi talentum, quod siue iure, siue iniuriâ habiturus tandem erat. Verùm quid est, quod de seruo illo paupere, & depauperato dicitur, non solum vnicum illud talentum auferendum ab eo esse. Sed *ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo?* Porrò si adeò depauperatus est, vt nihil habeat; quid auferendum ab illo est? Estne artificium in diuite ad auferendum aliquid ab eo, qui nihil habet? quid potest auferri ab eo, qui nihil habet? Hoc est ingenium diuitum, vt à paupere, qui nihil habet, habeant quid auferant. Auferent enim vel id quod videtur habere: & vel vmbram nummorum, & apparentiam facultatum suffurabuntur. Diues tam auarus exactor pauperis est, vt quod pauper videtur habere, durè exigat, & auarè corradat. *Felices pauperes, quia ipsorum est regnum cælorum: qui animam solam in confiscato habent*, ait Tertullian. de Fuga in persec. cap. 12. Nempe si quis adeò pauper sit, vt nullus census illi sit, sed precariò victitet; aliquid ab eo exigent diuites. Quod si nihil omnino re ipsâ habeat, vel emendicatò acquisitum ad quotidianum victum, nihilominus auferent ab illo quod videtur habere; Quod si nihil adhuc habere videatur; animam in confiscato habebit. Quid est pauperem animam in confiscato habere? Scimus fiscum esse Principis diues ærarium. Ergo etsi prorsùs nihil habeat pauper præter animam, intentabunt vel animam confiscare; ne quid pauperis sit, quod diuitis non sit. Verùm quàm sit offensa Deo hæc egenorum proscriptio, & depauperatio pauperum tradit Drogon. de Sacram. Dom. Passio. aiens: *Plectentes coronam de spinis ponunt super caput Iesu: cùm de rapina pauperum spineas ei diuitias coaceruantes, caput eius ad regnum elationis efferunt.* Vnde licet Holophernes diues opum fuerit: quippe qui *aurum & argentum de domo Regis assumpsit multum nimis:* & tulerat omnem locupletationem prouinciarum; hîc vers. 3. inhiat bona pauperculorum, eósque auarissimè bonis omnibus expoliat.

Matth. Diues rapit non tàtùm quod pauper habet, sed etiam quod videtur habere. Tertull. Vel animâ pauperis prædatur diues. Drog. Corona spinea de rapinis pauperum plectitur.

§. V.

§. V.

Diabolus non tantùm rei donandæ, sed vel spei ingerendæ auarus est.

12. Seneca. Senex habet vitia puerorum.

SEntentiosè ait Seneca epist.4. *Adhuc non pueritia in nobis, sed, quod est grauius, puerilitas remanet: & hoc quidem peius est, quòd auctoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantùm, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidant; nos vtraque.* Puero si melimela dederis, aut vitri splendentis monile, aut istiusmodi pueriles nugas, pergratus illi eris, & duces, & flectes quocumque voles. Sic Dæmon puerilia munuscula hominibus offert, & eos infantilibus, & ridiculariis næniis capiat. Vilem escam adunco hamo supponit, vt sic homines velut brutos pisciculos decipiat. Leuibus mulcet, vt non leuia extorqueat: auarè promittit, vt prodigè torqueat. Puerilis animus deponendus est, vt te in virum sapientia transcribat. Agnoscendæ sunt auaræ astutiæ mali Dæmonis, qui nihil dat, vt totum accipiat. Ne tam vili pretio pretiosam animam nundineris. Caue ab his feriis, vbi puerili commercio ridiculis, & fucatis munusculis deciperis. Attende ad auaritiam Diaboli. Sagacissimus Dæmonum Christum Deum tentare aggreditur in defetto: famescebat Iesus quadraginta dierum ieiunio: occasionem gulæ nactus, ait illi, Matthæi 4.v.3. *Dic, vt lapides isti panes fiant.* Non offert exquisitos, & pretiosos cibos, sed viles & obuios lapides, vt in panes conuertat. Nec panes adhuc duros & lapideos illi dat, sed lapides, quos vertat in panes: ne Diaboli munere, sed suâ industriâ cibetur Christus. Sed nec lapides porrigere dicitur ab Euangelista Luca; ne vel plures lapides donet. *Dic lapidi huic, vt panis fiat.* Lucæ 4.v.4. Nam vel lapidum auarus est. Et si potest Diabolus vno lapide decipere, non largietur plures. Ambit seducere, sed rebus perexiguis, & minutissimis, & ridiculariis munusculis: & sæpè nullis, sed fucatis ad decipiendum.

(Dæmon est auarissimus & parcissimus. Matth. — Lucæ.)

13. Matth.

Matthæi 4.v.8. *Iterum assumpsit eum Diabolus in montem excelsum valdè: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.* Magna quæstio est inter commentatores, quomodo Satan etiam ex loco sublimissimo potuerit Christo ostendere omnia regna mundi, & præsertim gloriam eorum? Nunquid valuit amplificare visionem Christi, vt vltra oculorum sphæram prospicere posset? Item, ex tam dissito loco quomodo ostendere potuit regnorum gloriam? Nempe superbiæ fastum, deliciarum voluptatem, ambitionis gloriam: quæ verè bona non sunt, sed meræ molestiæ. Opportunè Tertullianus de Habit. mul. c.8. appellat Dæmonem, *Naturæ interpolatorem.* Interpolare (inquit Quintinus) est formam nouam veteri cuipiam rei dare. Vnde vestimenta noua, & vestimenta *interpola*, siue *interpolata* opponuntur in Romanorum legibus, l.45. de contrah.empt.l.37. de ædil.edict. ff. Hinc interpolatio est antiquæ formæ renouatio, & immutatio. Quod eruditè notauit Pamelius ad cap.38. libri de Præscript.adu.hæret.n.226. Videas interpolatorem laceras vestes, præ nimio vsu attritas, & sordibus fœdas, fulloniâ, & sutoriâ arte specie tenus polire, & sub maligna luce diuendere, perpetuâ rei venalis agitatione, ne à luce, aut quiete prodantur defectus: vt lucis malignitate, & circulationis ingenio perstringat oculos emtium. Hispanè: *Es ardid de ropauejeros, que venden en el baratillo.* Hoc est artificium interpolandi. Sic Dæmon dicitur mundi interpolator: quia res mundiales, sic specie tenus speciosas mentitur, vt præstigiarum arte voluntatem allectent. Sed re verâ attritas, & putridas res offert, interpolationis arte renouatas, & pulchras. Caue à Dæmone interpolatore, qui gloriam mundi mentitur, vt fallat; interpolat, vt incautos decipiat. Ab interpolatore Dæmone nitent res, sed ad deceptionem, quia verè sordidæ sunt, attritæ, & viles.

(Dæmon est naturæ interpolator. — Tertull. — Quint. — Pamel.)

Matthæi eodem capite 4.v.9. Postquàm Diabolus ostendit Christo omnia regna mundi, & gloriam eorum, statim subiungit: *Hæc omnia tibi dabo.* Mentitur liberalitatem auarissimus Dæmon. Nam si omnia habet, nihil vlli dedit. Nec Christo dabit, qui nil eoùsque dederat, sed spebus inanissimis deceperat homines. Imò non tam hîc dare, quàm auferre pollicetur Dæmon, si penitiùs res inspiciatur. Quod egregiè notauit Auctor imperfecti homil.5. in Matthæum, sic fatus: *Hæc omnia tibi dabo. Considera quomodo omnis promissio eius irrationalis est, & mendax. Certè vni dare non poterat omnia, nisi ab omnibus omnia tolleret.* Videlicet, non tam promittit omnia Christo dare, quàm omnia ab omnibus tollere. Sub specie promissionis fallere satagit; & dum promittit dare, auferre intentat; non vt det, qui dare nescit, sed vt auferat, qui rapinas probè noscit. Adde, quòd Christo, qui Deitatis titulo Dominus omnium est, pollicetur dare, quæ ipsius Christi sunt, non Dæmonis. Vndè vero Domino diuendere intentat suæ rei possessionem. Quid auarius? Non enim promittit Dæmon sua dare, sed aliena vendere proprio Domino. Agnosce promissa Diaboli, qui etiam dum munificentiam ostentat, auarior est. 14.

(14. Matth. — Dæmon etiam cùm promittit dare, auferre intentat. — Imperf.)

Genesis 3.v.5. anxiè satagit Diabolus seducere protoparentes, & allicere ad gulam cibi vetiti: Quod vt præstet, magnas spes ingerit Euæ, sed mentitas, planè ad deceptionem compositas. *Eritis sicut Dij*, ait. Perpende hîc Dæmonis auaritiam. Nimirum promittit homini, si comedat, statim fore sicut Deum, & à delicto euasurum Deo similem. Num ante comestionem non erat homo Deo similis? erat planè: Nam Dei vox est, Genesis 1.v.26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Et mox v.27. *Et creauit Deus hominem ad imaginem suam.* Profectò stultescit hîc Dæmon, qui allicere ambit protoparentes ad inobedientiæ facinus, promittens illis, deinceps fore, quòd anteà erant. Erat homo similis Deo, & imago Dei, & eidem Dæmon pollicetur, si delinquat, fore sicut Deum? Fatua planè promissio videtur; sed auara magis. Nempe pollicetur Dæmon homini id ipsum, quod homo anteà erat, ne vel alterius rei spes promittat. Non tantùm rerum parcus, sed vel spei auarus est. Vnde non modò res non dat, sed neque spem rei non possessæ. O insignem illiberalitatem! Quis vnquam eò auaritiæ deuenit, vt vanas, & inanes spes non vbertim largiatur? Imò solas spes promittere, ingenium auaritiæ esse solet. At tenacissimus Dæmon spem promittit homini, non rei non possessæ, sed rei à suâ creatione obtentæ, ne spei prodigus sit, sed parcus elargiendi spes rei non possessæ. Vnde homini naturaliter Deo simili, ingerit spem eiusdem similitudinis; ne vel spes donet. *Escasea dar el Demonio al hombre, aun esperanças.* Quid exaggeratius? Verùm Dæmon, qui nihil dare scit, satagit auarissimè omnia auferre; quod hîc à versiculo 5. oculis videre licet in auarissimo Holopherne, Diaboli vmbrâ, vt aduertunt vulgò expositores: Qui rapacissimè auarus, nationes despoliat bonis; nec permittit recuperationis spem.

(15. Genes. — Vel spei ingerendæ auarus est dæmon. — Genes. — Iudith.)

§. VI.

§. VI.

Sub bono Principe nunquam fiunt malè tributaria res sacræ, nec reculæ pauperculorum: Exactorúmque auara rapacitas retunditur.

16\. Magna est Principum gloria, summa Regum maiestas, subliméque imperij fastigium: sed magnis sumptibus fulcitur magna gloria, & auri atque argenti fulctis regni moles sustentatur; quibus deficientibus nutat, & collabitur. Plenum ærarium columen est imperij; exhaustum, ruina est principatûs. Hinc Principes ad aurum, & argentum hiant anhelâ siti, quam in dies rigare intentant nouorum vectigalium imbribus: hinc *Maiestas quæstuaria efficitur*, ait Tertull. Apologetici cap.13. Hinc populi degrauati suspirant sub sarcina tributorum, quæ sæpè pensitant ad ambitionem Principum. Verùm quàm grauatè & acerbè ferant homines tributorum solutionem, egregiè indicauit Septimius lib. de Carne Christi, cap. 2. inquiens: *Aufer hinc molestos semper Cæsaris census.* Aduertenter appositum est tributo epitheton illud, *Molestum*, quod à mole dicitur: nam tributa moles sunt, & molestissimæ sarcinæ, quę degrauant populos. Quid si Septimius nomine *molesti* alludit ad tunicam molestam, quam ex fomite ignis intertexebant, eâque induebant damnatos, vt seminstulati priùs torquerentur, mox miserè deflagrarent? Sic dicit *Molestos semper Cæsaris census.* Nec miror molesta dici tributa: nam præterquam quod absumunt populorum substantiam, etiam infamant homines, qui vectigalia pendunt: *sed enim agri tributo onusti viliores: hominum capita stipendia censa ignobiliora. Nam hæ sunt notæ captiuitatis*, inquit Tertullianus cap. illo 13. Apologetici. Ergo tributa simul consumunt subditorum substantiam, corrumpūt honores, deuenustant gloriam, imminuunt libertatem, quam infamant stigmate seruitutis. Ergo bonus Princeps cohibeat tributorum absque iustâ causâ imponendorum libidinem; & præsertim malè auaram Exactorum rapacitatem; ne molestum ex se tributum nimis degrauet tributarios populos; nam subiecti populi tributa debent ad impensas Regis; at non merentur Exactorum molestias, & auaras vexationes. Neque vllus Princeps ditior factus fuit à nimiâ tributorum impositione; quod elegāter aduertit Cassiodorus lib.1. variarum, epist.16. in qua sic loquitur Theodoricus Rex: *Illud*, inquit, *amplius nostris vtilitatibus applicatur, quod misericordi humanitate concedimus. Regnantis enim facultas tunc fit ditior cùm remittit; & acquirit nobiles thesauros fama, neglectâ vtilitate pecuniæ.*

Regū quæstuaria maiestas. — *Tertull.* — *Idem. Tributum molestū dicitur, sicut tunica molesta, quæ texitur ex fomite ignis.* — *Tertull.* — *Cassiod.*

17\. Lucæ 20. v.25. Interrogatus Christus de tributorum solutione, sententiosè respondit: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Expendere oportet τὸ *Reddite*, quod expendit Theophylactus ex S.Chrysostomo ibi, aiens: *Et vide, quia non dixit, Date, sed Reddite. Debitum igitur*, inquit, *est: redde igitur debitum. Custodit te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam pacatam facit, debes itaque ei pro his tributum.* Itaque hortatur, & iubet Christus, vt tributa exoluantur Principi, quia illi debentur. Nemini ergo nimis graue debet esse soluere debitum ex iustitia. Verùm tributa pendere non est quod intolerabilius ferunt populi; sed tributa soluere Exactori: quod solerter præcauet Christus dicens: *Reddite Cæsari*; nec dixit: *Reddite ministris*, seu Exactoribus Cæsaris; id enim non foret tam molestum, nec id grauatè ferrent subditi: quia maximum tributum, est tributum non soluendum Principi, sed ministris, qui tributa, & molestias exactionibus amplificant: ô vtinam ipsissimæ Regum manus tributa exciperent; sic & cumulatiùs æraria implerentur, & pacatè, & placidè à subditis penderentur. Sed quia id fieri non potest, saltem à Principe deligatur prudens, & incorruptus iudex; vt alter Cassiodorus, cui sic scribit Theodoricus Rex lib.1. epist.3. *Cuncta prouidâ gubernatione disponens ostendisti, quàm leue sit stipendia sub iudicis integritate dependere. Nullus enim grauanter obtulit, quod sub æquitate persoluit: quicquid enim ex ordine tribuitur, dispendium non patitur.*

Lucæ. — *Theoph. Chrysost.* — *Exactorū tributorū molestiā exaggerat.* — *Cassiod.*

18\. *Vide*, (dicebat suprà Theophylactus) *quia non dixit, Date, sed Reddite* tributum. Nempe reddatur: vt debitum, non detur, vt donum. Hæc videtur mens Christi, ex Theophylacti mente. Nunquid exigere tributa doni nomine Principibus vetuit Christus? Minimè: hoc enim ad vrbanam Principis politiam spectat, qui stipendia, quibus maximè indiget, non necessitate tributi, sed sponte donatiui titulo vult exolui. 2. Reg.8. v.1. *Percussit Dauid Philisthiim, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenum tributi.* Pulchrè tributum dicitur frænum: quia tributum frænum est populorum, qui imminutis opibus domantur peritè, & reguntur facilè. Est frænum Principis, quia eget populis, & arbitrio, & facultatibus subditorum: Est frænum hostibus, quos tributorum potentia reprimit. Ad rem notat Caietanus, quòd *Iuxta Hebræum habetur, frænum aquæductus de manu Philisthiim. Et sermone metaphorico significatur principatus. Quemadmodum enim is, cuius est frænare aquæductum, disponit de aquâ; ita Princeps disponit de bono subditorum.* Nunquid idem est tributum, & aquæductus? Cur si in originali legitur *Aquæductus*, S.Hieronymus transtulit *Tributum?* Aptissimè quidem tributum comparatur aquæductui, & Princeps aquæductûs rectori. Nam sicut qui aquæductum regit, sic aquas ducit ad hortum rigandum, vt per defossos sulcos non vi, sed sponte eant ipsæ aquæ. Quin, & sic vltrò eunt aquæ per aquæductum, vt aliter facere non possint; nam tubi, & canales aquæductus aliò diuertere aquam vetant. Itaque sic fluit aqua per aquæductum, vt spontè eat, quò ducitur, nec aliter possit. Nimirum it spontaneâ violentiâ. Idoneè igitur tributum simile dicitur aquæductui; & Princeps rectori aquæductus; sic enim sapienter tributorum riuulos ad suum ærarium dirigere debet Princeps, vt pecuniæ cōtributæ (sicut aquæ aquæductus) vltrò eant, hoc est, quasi donatiuum expetitæ, & dono datæ; sic enim sponte ibunt: nec tamen fieri poterit, vt non eant, nam à canalibus aliò diffluere prohibentur: sic enim petuntur, vt negari non possint. Hæc est Principum placida politia, plura tributa ad necessarios vsus sponte extorquere, & nihilominus pacatè cogere. Quæ fuit Salomonis peritia. Imperfectus ad Matthæi cap.1. ait: *Salomon interpretatur pacificus. Pacificus est autem appellatus, quoniam omnibus in circuitu gentibus, & pacificatis, & tributa reddentibus, pacificum habuit regnum.* Ecce non vulgarem causam quare Rex Salomon sit adeptus pacifici nomen: nempe quia sic peritè gubernauit populum tot vectigalium exactionibus degrauatum, & depauperatum; vt populus, qui ob eam causam rebellauit contra Roboam, pacatè & placidè seruierit sub Salomone. Hæc sapiens, & perdifficilis politia, illustre Pacifici cognomen peperit Salomoni.

Cassiod. — *Theoph.* — *Tributum cur frænum appellatur.* — *2.Reg.* — *Caiet.* — *Tributū sic vt aquæductus.* — *Salomō dicitur pacificus, quia populus tributis grauatus non rebellauit Imperf.*

Ergo

19. Ergo duo sunt, quæ maximè præcauere debet æquus, & religiosus Princeps, qui nullum vectigal denuò imponit, nisi piis, & literatis, & consiliosis viris priùs consultis. Primùm moderanda est Exactorum auara violentia, quæ si armetur Regis auctoritate, sæuities est, tyrannis est, & proscriptio populorum. Dein ne pauperculi potissimè degrauentur. De Exactorum auarâ violentiâ & rapacitate queruntur populi, non tam Principi, quàm sibi stipendia corrogare. Imò non tam sibi quàm Dæmoni tributa corradunt. Basilius Seleu. Orat. 23. versans illud Matthæi 8. vers. 29. vbi Dæmones Christo dicunt: *Quid nobis, & tibi? Te loquentem audiunt Publicani, & nostram vectigalium tractationem defugiunt.* Audis rem diaboli publicanos tractare, & tributam pecuniam coacervare Dæmonibus? Quod acerrime reprehendit Saluianus lib. 4. de Prouid. vbi agens de tributorum impositionibus, sic scribit aduersus Romanos: *Illud est grauius, quod plurimi proscribuntur à paucis, quibus exactio publica peculiaris est præda: qui fiscalis debiti titulos faciunt quæstus esse priuatos: & hoc non summi tantùm, sed penè infimi: non iudices solum, sed etiam iudicibus obsequentes. Quæ enim sunt non modò vrbes, sed etiam municipia, atque vici, vbi non quot Curiales fuerint, tot tyranni sint?* Quid ergo mirum, quòd horrescant homines ad nouam vectigalium impositionem, si ita vexantur Exactorum auaritiâ? Quibusdam nautis, quos sæua tempestas appulit ad Regis Theodorici portus, sic scribit Rex, apud Cassiodorum lib. 4. epist. 19. *Portus nostros nauis veniens non pauescat, vt certum nautis possit esse naufragium, si manus non incurrerint exigentium: quos frequenter plus affligunt damna, quam solent nudare naufragia.* Certius enim, & periculosius solet esse naufragium, si nauis incurrat in Exactorum manus, quàm si sorbeatur vndarum vorticibus, aut impegerit in præduros scopulos. Plúsque periculi timendum est à rapaci Exactorum procellâ, quam ab atroci sæuientis pelagi tempestate. Aliquando enim naufragi prospero errore, & cæca felicitate, ipsâ sæuioris procellæ vi periculum euadunt. At Exactorum auaritiam euasit nemo. Sententiosissimè ergo dixit Christus Deus interrogatus de Cæsariani census solutione: *Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari*: hoc est, ipsi Cæsari, non Cæsaris Exactoribus. Verùm quia id fieri non potest, Aduertit Clemens Alexandrinus 6. Strom. quòd *Propheta apud Ægyptios præest distributioni tributorum.* Quasi satis non sit virum probum, & prudentem ad id munus seligere, si profanus fuerit; sed virum Deo sacrum, imò Deo plenum, & planè prophetam eligunt; vt scientia à Deo infusa prænoscat quantum tributi vnusquisque pendere possit. Propheta, inquam, eligitur, qui rem diuinam curet, in tributis decernendis, & exigendis. Ergo procul ab hoc munere sæcularis, & profana rapacitas, quod vel Ægyptiorum barbaries nos erudit.

Duri exactores sibi, & diabolo tributa corrogant. Basil. Seleu. Matthæi.

Saluian.

20. Tributarij populi naufragium. Cassiod.

Propheta præerat in Ægypto ad tributa exigenda. Clem Alex.

21. Apud Christianos, res, & persona sacra immunis est à tributo. Verùm olim apud Romanorum Imperatores sic temerè præsumpsit tributorum imponendorum sacrilega auaritia, vt cælum ipsum vectigale fecerint. Quod reprehendit Tertullianus lib. de Pudicitia, cap. 9. aiens: *Nec tam execrabile esset nomen Publicanorum apud Dominum, nisi extraneum: Vendentium ipsius cæli, & terræ, & maris transitus.* Vnde celebris ille Publicanus Cælestium bonorum lucrosissimus, qui olim sacrilegè sacratissima quæque faciebat tributaria, mox piè fecit sibi vectigalem ipsum Christum. Lucæ 18. v. 14. *Descendit hic iustificatus ab illo.* Super quibus verbis sic exclamat Basilius Seleu. Orat. 35. *O publicanum clementiæ mercatorem! ò Publicanum, qui de portu felicitatis rectè vectigal petis! Docuisti vectigalium redemptionem iustitiâ valentiorem: non desiisti vectigal poscere, dum Christum ipsum vectigalem fecisti.* Quasi hic Publicanus non destiterit vectigalem facere Christum, à quo didrachma postulauit tributi nomine; sed mutauit vectigal, & tributarium gratiæ fecit Christum, quem habebat pecuniæ tributarium. Nec mirum est profanorum Principum auaritiam Christum fecisse vectigalem, quæ Deos suos vectigales fecit. Ait enim Tertullianus Apologetici 13. *Dij verò qui magis tributarij magis Sancti, imò magis Sancti, qui magis tributarij.* Itaque vsque eò excreuit Principum Gentilium auaritia, vt Sancti, & religiosi quique tributa pendere cogerentur, de quo grauissimè expostulat Saluianus, lib. illo 4. de Prouid. sic fatus: *Quis ergo locus est vbi non à Principalibus ciuitatum, viduarum, & pupillorum viscera deuorentur, & cum his fermè Sanctorum omnium? Nam & hos quasi viduas, & pupillos habent; quia tueri se aut pro studio professionis suæ nolunt, aut innocentiâ, atque humilitate non possunt. Nemo itaque tutus horum est; nec vllus admodum præter summos, à vastatione latrocinij populantis immunis, nisi qui ipsis latronibus par est in hac conditione. Immò in hoc scelus res deuoluta est, vt nisi quis malus fuerit, saluus esse non possit.* Audis Sanctorum omnium census à Romanorum Præfectis, & Exactoribus per summum sacrilegium vsurpatos? Heu audaciam sacrilegè temerariam, imperij Romani vastatione vindicatam! Planè exarmata est Christiana, & religiosa Sanctitas, sed numinis præsidio armatur egregiè aduersus Principes, qui re inconsultè decretâ, id audent temerariè. Quod malo suo animaduertens Alexius Comnenus Græcorum Imperator, sic scribit in aureâ bullâ, quæ habetur tomo 3. Bibliothecæ antiquæ veterum Patrum: *Varia, inquit, negotiorum circumstantiæ dum vbique publica exhauriuntur æraria, passimque hostium incursionibus patet aditus, tranquillum imperij nostri statum repressferunt. Ex quo euenit, vt in summam rerum angustiam adducti, iisque omnibus exuti, quæ lapsis alioqui adiumentum aliquod afferre poterant: tandem vel sacra Diuinaque Donaria contingere, iisque nostram solari inopiam statuerimus. Quod certè facinus in plerisque sacris diuinisque Ecclesiis admissum est; nec Sacrorum Donariorum pauca in publicos cesserunt vsus. Neque eò quidem adducti sumus, vt quicquam moliremur vel in Dei contumeliam, & contemptum, vel in eorum despectum, quæ illi pia consecrauit antiquitas, sed vrgente temporum necessitate, atque etiam Consilio nostro, quod medio se operi immiscuit.* Et mox subdit Imperator: *Quam ob rem, vt sit erranti medicina confessio, coram Deo, & hominibus Imperatoria se maiestas prolapsam fatetur: veniamque delictis, quæ temere admisit, ex intimis animi adytis postulat: seque omnia, quæ sui sunt imperij, diuino numini mancipaturum, eaque viribus Imperatoriis denuò restituturum pollicetur, quæ in hodiernum vsque diem ab Ecclesiis Deo sacris oblata in publicos vsus malè versa sunt: si modò, quæ Orbem vniuersum exagitat, procella desæuierit. Hæc enim persoluenda nihilo seciùs quàm priuatum aliquod debitum in se recipit, nec se sanctis obaratum Ecclesiis inficiatur. Quare in posterum sumi sibi, cum post se futuris Christiani dogmatis principibus, aureâ hâc bullâ legẽ non minus obseruandam imponit, quàm si à Deo ipso dicta*

Gentiles Principes tributa imponebant cæli tractibus. Tertull.

Lucæ.

Seleu. Christus tributum pendit pro publicano.

Tertull.

Saluian.

22. Res sacræ immunes sunt à tributis pendendis. Alexius Comnenus.

dictaretur: ne quis posthac sacra temerè contrectet, etiam si Cadmea necessitas vrgeat. Longiuscula quidem verba, sed nullum omittendum. Tu expende singula, quæ expensione dignissima sunt.

23. Cæterùm si ad reprimendas Barbarorũ excursiones, & Imperij fines propugnandos, se deliquisse fatetur Imperator Alexius, inermes Ecclesias vi spoliando; quis tam irreligiosus erit, qui eiusmodi prædas faciat ad profanos vsus? Quis tam inconsultus qui Ecclesiarum bona diripiat, vt ex eis oblationes faciat Deo? Quasi grata foret Deo diuinæ religionis euersio. Sic scribit Theodoricus Rex manu Cassiodori lib. 3. epist. 7. *Nam licet vbique deceat iustitiam custodiri, in illis rebus maximè necessaria est, quæ diuinis obtutibus offeruntur. Ne putemus ignorare Deum vnde accipiat, si fraudatis oblationibus acquiescat.* Quid elegantius? Fraudibus propitiabitur æquissimus Deus? Irreligione venustetur religio? Dei obtutibus offeretur, quod de eius cultu suffurari videt? Quasi Deus nesciat humanas fraudes. Quis Deo præsentet, quod diuinas iras sacrilegè irritat? Vteris potentiâ ad sacrilegium rapinæ, & abuteris rapinâ ad religionem? S. Paulinus epist. 11. sic loquitur de Helena Constantini Imperatoris matre: *Prompto filij Imperatoris assensu mater Augusta patefactis ad opera Sancta thesauris, toto abusa fisco est: quamque sumptu, atque cultu Regina poterat, & religio suadebat, ædificatis Basilicis, contexuit omnes, & excoluit locos.* E fisco filij Imperatoris exprompsit pecunias ad ædificanda, ornandaque templa, & *abuti* fisco dicitur Helena? In quosnam vsus magis pios, & religiosos potuit pia Augusta contributam Imperatori pecuniam impendere? Hic abusus tributorum, an vsus honestus, & religioni, & pietati proficuus? Abusus est pecuniæ in fisco, aut ærario congestæ, & violentiis rapinisque exactorum corrasæ, si Deo piè offeratur. Nam fiscus sæpè viduas spoliabat, inualidos depauperabat, Ecclesias, Ecclesiarumque bona diripiebat. Vnde eiusmodi thesauri vsus ad pietatem impensus, *Abusus* dicitur à Paulino.

Fisci pecuniis quodammodò abutitur Princeps ad sacros vsus: & quare. — Cassiod. — Paulin.

24. Verum enimverò imbellis pauperculorum plebs maximè degrauari, & opprimi solet vectigalium impositionibus. Pecunias nesciunt, & pecuniarum solutiones scire, & pati coguntur. Dies ac noctes toto corporis, & animi nisu sudant, & æstuant ad tenuissimum sui, & suorum victum, & alienam famem explere coguntur. E famescente ore sæpe extrahitur buccella, quæ non exsatiat, sed consolatur famem, vitam protrahit, mortem differt. Matth. 17. v. 16. Cùm venissent ad Christum, qui exigebant didrachma, dixit Petro: *Vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore eius, inuenies staterem: illum sume, & da eis pro me, & te.* Quid piscis nomine intelligitur, nisi homines simplices, & inualidi. *Possunt peculiarius pisces dici simplices*, ait Hieronymus Laur. Ergo bellè de ore piscis, hoc est, hominis simplicis, pauperculi, & inualidi, didrachmum tributi extrahitur; quò innuatur de ore pauperis, & miseræ plebis extrahi tributa. Ieiunat pauper, vt luxurietur diues: ori pauperis defraudatur, quod mensis potentiorum seruitur: non habet sibi, quod Principibus dare cogitur. Quod grauatè admodum tulit Saluianus allegato lib. 4. de Prouidentia, aiens, *Illud indignius, & pœnalius, quod omnia non omnes sustinent: immo quod pauperculos homines tributa diuitum premant: & infirmiores ferunt sarcinas fortium: nec alia causa est, quod sustinere non possunt, nisi quia maior est miserorum sarcina, quàm facultas. Res diuersissimas, dissimillimasque patiuntur, inuidiam, & egestatem. Inuidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias, quod defendunt, abundare arbitreris; si respicias quod habent, egere reperies. Solutionem sustinent diuitum, & indigentiam mendicorum.*

Ex pauperculorũ ore tributa extrahunt duri exactores. — Matthæi. — Lauret. — Saluian.

Denique frugalitas Principis opulentius est tributum: satis est Principi ad bella, & donatiua, si satis sit ad ambitionem luxus, cui nihil vnquam satis est. De quo sic in Panegyrico Consul Plinius: *Mihi cogitanti (ô Traiane) eundem te collationes remisisse, donaria reddidisse, congiarium obtulisse, vectigalia temperasse: interrogandus videris, satisne computaueris Imperij reditus, an tantas vires habeat Frugalitas Principis, vt tot impendiis, tot erogationibus sola sufficiat.* Et quidem Principis gloria tributum laudis ambit, non pecuniæ: decrescat, & euacuetur fiscus, vt crescat plena laudis gloria. Valde ciuiliter ait Theodoricus Rex apud Cassiodorum lib. 1. epistol. 22. *Quapropter fit interdum causa mala fisci, vt bonus Princeps esse videatur. Maiori quippe compendio perdimus, quàm si nobis indebitè victoria suffragetur.* Nam vt ait Plinius ad suum Traianum. *Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus: cuius mala causa nunquam est nisi sub bono Principe.* Itaque (verba sunt eiusdem Cassiodori lib. 8. epist. 25.) *Gloriosis dominis gloriosiora sunt præconia, quam tributa: quia stipendium & tyranno penditur: prædicatio autem nisi bono Principi non debetur.* Et quidem tyrannicum tributum est, quod à pauperculis & inualidis atrociter extorqueretur; quod rapax Exactorum violentia extorquet: nam sic vt vnus ditescat, omnes miserè depauperantur. Quod liquidò constat hîc v. 3. vbi deditij populi subeuntes tributorum iugum, sic aiunt ad Holophernem: *Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregesque ouium, & caprarum, equorumque, & camelorum, & vniuersæ facultates nostræ, atque familiæ in conspectu tuo sunt. Sint omnia nostra sub lege tua. Nos & filij nostri serui tui sumus.* Scilicet præmaturè offerunt vltrò, quod mox Exactorum tyrannide extorquendum nouerant. 25.

Plin. — Frugalitas Principis est pro opulentis tributis. — Cassiod. — Plin. — Cassiod. — Iudith.

Addam, & finio, quod si Donatiui nomine liceat Principi imponere velut tributum; quod olim vsitatum fuisse, nuper probabam; multò sanctius id fieri poterit, titulo eleemosynæ: nam Rex sæpè depauperatus est immensis bellorum sumptibus. Non licebit Regi, quod pauperculo licet? Hinc spontè ruit sententia Tertulliani, libro de Fugâ in Persecut. cap. 13. qui his verbis præfatum morem reprobat: *Cæsari reddens, quæ sunt Cæsaris, Dei verò quæ sunt Dei. Sed omni petenti me, dabo in causâ eleemosynæ, non in concussuræ. Petenti inquit. Porrò qui incutit, non petit. Qui comminatur si non acceperit, non postulat, sed extorquet. Non eleemosynam expectat, qui non miserandus, sed timendus venit. Dabo igitur misericordia, non timiditatis meæ nomine: vbi qui accipit, Deum honorat, & benedictionem mihi reddit.* Verùm qui imperiosè iubere potest, cùm supplex rogat, vrbanè imperat. 26.

Tributum eleemosynæ titulo imperabatur olim. — Tertull. — Luc. 20.

§. VII.

Commentarius Literæ.

Verſ. 7. *Tunc deſcendit de montibus cum equitibus, & virtute magnâ, & obtinuit omnem ciuitatem, & omnem inhabitantem terram.*

Verſ. 8. *De vniuerſis autem vrbibus aſſumpſit ſibi auxiliarios viros fortes, & electos ad bellum.*

Verſ. 9. *Tantúſque metus prouinciis illis incubuit, vt vniuerſarum vrbium habitatores principes, & honorati ſimul cum populis exirent obuiam venienti.*

Verſ. 10. *Excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros in timpanis, & tibiis.*

Vers. 7. 8. 9.

27. TVnc deſcendit, &c. Immitis Holophernes nec legationibus mitior factus, *deſcendit de montibus*, nempe Libano, & Antilibano, qui illic ſunt, vbi tunc verſabatur. Deſcendit inquam, *In virtute magna*, id eſt, exercitus validi robore potens. *Et obtinuit omnem ciuitatem.* Nempe dedititias vrbes ingreſſus, præſidio coërcuit, & de ſubiectis vrbibus adſciſcebat auxiliares viros, ad Aſſyrij exercitus incrementum. Vbi verò deſcendit, obuij occurrerunt principes viri vnà cum populis, plaudentes Holopherni feſtiuo plauſu, & lætâ ſymphoniâ gratulabundi ob victoriam, feſto tripudio lætitiam ſimulantes, coronati, ac lucernati in ſignum gaudij. ô duram neceſſitatem, quæ triſtitudinem infeſti mœroris vertit in oſtentationem feſtæ lætitiæ!

Vers. 10.

Excipientes eum, &c. Populi debellati, metu præueniente vim armorum, Holophernem excipiunt *cum coronis*. Coronis vtebantur etſi mœſtiſſimi in lætitiæ ſignum. At tam multiplex & varius erat apud veteres Coronarum vſus, vt iure addubites, quidnam coronaretur, cùm dicitur: *Excipientes eum cum coronis.* Bagiſtanes excepturus Alexandrum, *iter coronis ſtrauit.* Num coronatæ viæ? Sic apud Curtium lib. 5. Num fores coronatæ, vt apud Naſonem, 4. Faſtorum? Num aræ? num hoſtiæ mactatæ ad feſtum herois aduentum, vt apud Euripidem in Iphigenia, & Propertium, lib. 3? Num miniſtri, aut Sacerdotes, vt apud Macrobium 3. Satur. c. 16. & Statium 3. Thebaïdos? An templa? ſic 1. Machab. c. 4. An coronantur manus? ſic apud Tertullianum, cap. 1. libri de Corona militis. Fortaſſis nares coronantur, ſic apud eundem, Apologetici, cap. 42. Niſi fortè humeri, ita ſcribit in lib. de Corona militis. Quid? coronabant ora? ſic apud eundem de Reſur. Carn. cap. 61. Quin & cadauera lego coronata apud Clementem Alex. 2. Pædag. & Tertull. de Coron. Mil. cap. 10. Verùm in Ezechiele, mœſti Iſraëlitæ capita coronantur, coacti ſimulare lætitiam, cap. 24. v. 17. *Filij veſtri, & filiæ veſtræ gladio cadent, cibos lugentium non comedetis: coronas habebitis in capitibus veſtris, non plangetis, neque flebitis.* Ergo videtur veroſimilius capita coronatos obuiam iiſſe gratulatum Holopherni de Victoriâ, qua ipſi detriumphantur. In tanta oſtentatione gaudij, quid triſtius excogitari poteſt, quàm diſſimulare mœrorem, & ſimulare lætitiam? Sed quorsùm deuictus populus coronis vtitur? ſcilicet, *Erant enim ſupplices coronarij apud veteres.* Tertulliani verba ſunt, lib. de Coron. Mil. cap. 7. quod tradit Sophocles in Ædip. & Liuius lib. 33. & Appianus in Ibericis. Legatur imbi Cerda, num. 137. qui aduertit quòd *Coronarij*, idem eſt, ac *coronati*. Et quidem *coronati* ſcribunt alij Codices. Præterea moris fuit apud antiquos mancipia libertate donata, coronari. Ita Tertull. ſuprà, cap. 13. aiens: *Coronat & libertas ſæcularis.* Vnde hi ſupplices & deuicti populi ſe profitentur Holophernis mancipia, & coronis ſupplicant libertatem; quod ſatis probabile videtur.

Multiplex coronarum vſus. — Curt. Ouid. — Eurip. Propert. Macrob. Statius. 1. Machab. Tertull. — Clem. Alex. — Ezech. — Supplices & captiui olim coronas geſtabant. — Tertull. Sopho. Appia. Cerda.

Deuicti metu populi excipiunt Holophernem *cum lampadibus.* Indubium eſt eiuſmodi funalia ſeu feſtas luces non fuiſſe accenſas ad pellendas tenebras, cùm clarâ luce deſcenderit de montibus Holophernes, non clanculùm, & per multæ noctis inſidias lucifugas. Dein, cùm lucente Sole ſuperuacuæ ſint artificiatæ luces, exiſtimat P. Sanctius, cui ſubſcribit noſter Franciſcus Aguado, 1. parte, titul. 4. cap. 5. faculis accenſis adulatos fuiſſe Holopherni Perſici Regis Duci; nam mos eſt Perſis Solem adorantibus, vt eorum Principem ignis præcedat, quaſi tutelaris Deus. Hunc morem probat ex Xenoph. Curtio. Procop. Ammiano Marcel. Tertull. Rodig. quem morem ego non abnuo. Sed dubia mihi eſt hæc coniectura: Quoniam vt notabam ad cap. 2. num. 21. certum non eſt Holophernem eſſe Perſam. Et ſanè exercitus Aſſyrius eſt, non Perſicus, & ita non Perſico, ſed Aſſyrio more gaudet. Dein præfata P. Sanctij coniectura non ſolido nititur fundamento. Scilicet: quia lucente Sole lucernarū ſplendor nullum eſſet vſum habiturus in feſto plauſu, quo hi populi deuicti excipiebant Holophernē, *cum lampadibus ducētes choros:* quæ eſt ratio Sanctij. Porrò etſi lumen neceſſarium non ſit ad illuminandum diem, qui de ſe ſplendidus eſt, tamen antiquus fuit mos feſtiuis faculis vti etiam clarâ luce. Quod liquidò conſtat ex Tertull. aiente in Apolog. cap. 35. *Nec lucernis diē infringimus, vt Gentiles faciunt.* Et Latinus Pacatus in Paneg. ad Theod. *Aulæis tardantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem.* Ergo vt feſta gaudia, & lætos plauſus exhiberet antiquitas, ſolita fuit lucernare diem feſtiuis faculis. Hoc fecēre hi principes, & populi deuicti. 28.

Sanct. Aguado. — Xenoph. Curt. Procop. Ammia. Tertull. Rodig. — Dies lucernatur ad plauſum. — Tertull. Pacat.

§. VIII.

Olim, & nunc nihil ferè eminet, quod muneribus meritum non mereatur.

MVnera arbitrium meritorum ſunt, & artificium promerendi. Immunificus nulli rei aptus videtur, nihil magnificum eminet in eo, qui munerare neſcit. Sapientia deſipit, ſagacitas torpet, iuriſprudentia inciuilis eſt, & virtus obſcura. Ille ſolus dignus apparet, qui non meritis, ſed donis dignitatem mereatur. Sic enim munera ſubornant mentem, & incantant animos, ſic *capiunt homineſque, Deoſque*, vt quem natura negauit honoribus, munificentia reſtituat, & faciat ad miraculum vſque dignum. Quod non ambiunt merita, præſumit munifica largitio: quæ prophetia eſt honoris adipiſcendi. *Suis muneribus prophetant:* inquit Ildefonſus ſerm. 1. de Aſſumpt. (licet alia longè diuersâ mente.) Quid certius, quàm prophetatæ rei euentus? Profecto muneratio prophetiæ æmula 29.

Munera prophetia ſunt rei obtinendæ. — Munēr. Ildefonſ.

est, & quædam non bona species vaticinij, certò impetrans, quod muneribus ambit. Quin & ferè superuacanea sunt merita, tametsi notissima, quæ à muneribus non commendantur.

30. Math. Matthæi 14. v. 20. Cibauit Christus in deserto quinque millia virorum, exceptis mulieribus, & paruulis, quinque tantummodò panibus, & duobus pisciculis. Indubium planè miraculum, & euidentiâ oculorum perspicuum. *Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos.* Quid necesse fuit, vt ad superuacua vsque ampliaretur miraculum? Cibatione opus erat turbæ non superfluitate. Quorsùm superfluunt tot fragmentorum cophini? Iam saturati erant, & ita vili penderet turba residuum panem: nam anima saturata vel fauum calcabit: ergo superfluè superfluit tanta panum copia. Præclarè S. Chrysostomus homil. 50. in Matthæum: *Duodecim corbes abundarunt, vt Iudas etiam corbem portaret.* Nimirùm superfit Iudæ cophinus panum plenus, quem portet, & sibi accipiat, vt sic credat miraculo. Res profectò admiratione dignissima, & munerum arcanam vim ad alliciẽdos animos, planè probans. Viderat enim Iudas famescentem turbam, sciebat panes in vastâ eremo non suppetere, nisi quinque tantùm: in manibus eius sic multiplicatur cibus, vt centenos homines perpaucis fragmentis satiauerit: ipse minister erat miraculi: & tamen vt ipse miraculo credat, expediens iudicauit Christus, quòd tot panum sportæ superfluant, non ad cibationem turbæ, sed ad fidem miraculi apud Iudam: cui vix, aut ne vix quidem, crederet, ait Chrysostomus, nisi plenum cophinum sibi portet. Ergo euidentissimum Christi miraculum vix crederet Iudas, nisi munera subornarent mentem, & illam allicerent ad assensum: quasi dona sint energia credibilitatis, sine quibus ægrè creditur eximia virtus, quæ oculis cernitur. Nempè primùm homo excæcandus est muneribus, vt videat alienas virtutes, & aliorum merita: ad quæ alioqui cœcus est.

Ioan. 6. v. 13. Munera faciunt credibile perspicuũ miraculum.

Chrysost.

31. Ioannis 6. v. 30. post exsatiatam tantam hominum multitudinem in deserto, transfretauit Iesus: accurrit innumera populorum frequẽtia ad Christum, desiderio experiendi miracula; dixerunt ei: *Quod ergò tu facis signum, vt videamus & credamus tibi? quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de Cœlo dedit eis manducare.* Cur inter tot prodigiosa miracula, quæ Moyses patrauit, tantummodò commemorat miraculum mannæ? nónne alia pottentosiora operatus est Moyses, dum educeret Hebræam gentem ex seruitute Ægyptiaca? Bellè S. Chrysostomus homil. 43. in Ioannem. *Sed quidnam nullum aliud ex prioribus signis meminerunt, cùm plurima tunc temporis in Ægypto, in mari, in deserto facta essent, sed hoc dumtaxat?* Nempe non bonum hominum ingenium, & auaritiæ studiosum, vix miraculum reputat, quo non muneratur, ac si eorum vtilitas sit præeminentia miraculi. Vnde tot tantáque prodigia omittunt, ait Chrysostomus, ad quæ tunc Ægyptus, dein Orbis obstupuit: sicco vestigio maria tranasse non memorant; sed illud tantummodò, quo delitiis mannæ munerati sunt. Quasi muneratio sit prodigiorum probatio: & miraculum immunificum, suspectum sit falsitatis: proficua miracula notam miraculi habent, cætera habentur velut præstigiæ? Quod est naturale munerum miraculum.

Grandiora habentur miracula quæ gulæ seruiunt. Ioann.

Chrysost.

32. Luc. Lucæ 5. v. 13. Vir quidam fœdus leprâ, procidit ad pedes Saluatoris, sanitatem supplicans, qui attactu manus Christi Dei confestim mundatus est coram frequenti populo stupente ad euidentiam miraculi. Tunc ait illi Iesus. *Vade ostende te sacerdoti, & offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses in testimonium illis.* Matthæus cap. 8. v. 4. paulò aliter, sed rem viuaciùs expressit. *Vade, ostende te Sacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyses, in testimonium illis.* Esto, aliàs ad sacerdotes pertineret, censere an verè à leprâ curatus esset leprosus: hic autem, qui integrè à leprâ Dei manu sanatus est, cur remittitur ad Sacerdotes? In testimonium, ait vterque Euangelista. *Offer munus tuum in testimonium illis.* Id est, munere tuo eme testimonium sacerdotum. Acutè Hugo in præfata verba Lucæ, rem, quam versamus, tetigit: *Offer munus tuum illis in testimonium tuæ sanationis. Id est, vt ipsa oblatio, sit testimonium, & signum tuæ sanitatis siue curationis.* Quasi dicat: Tametsi miraculum tuæ sanationis perspicuum sit, & tu euidentissimè sis perfectæ sanitati restitutus; tamen vt hoc euidentissimum miraculum, verum miraculum habeatur: & tu perfectè sanus existimeris; Vade, offer munus tuum in testimonium illis. Nempe adhuc muneribus mercari debes fidem miraculi, & certitudinem mundationis à leprâ. Parum est tibi verè mundum esse, & perfectè immunem à contagio lepræ, nisi muneribus coëmas testimonium sanitatis. Quia etsi perfectè mundus es, immundus existimabere, nisi munditiei existimationem mercaberis munerum lenocinio. *Offer munus tuum in testimonium illis.* Alioqui neque meum euidentissimum miraculum, vt tale existimabitur, neque salus tua habebitur vt vera mundicies. Adhuc pendet à tua munificentia fides miraculi, & tuæ sanitatis existimatio. Homines enim nihil magnificum existimant de eo, qui donis non emit præclaram opinionem. O munerum præstigias! ô mores! ô tempora! in quibus sapientia, quam non commendant munera, desipit: virtus, quam non publicant largitiones, latet: merita, quæ donorum sordes ignorant, planè squalent. Hodie à muneribus est eminentia in quâuis re: & nemo ferè magnus est, nisi qui politicè munificus est: quasi munus sit sufficientia ad omnia. Arbitrium ambitionis factum est ingenium meritorum. At merita artificio non constant, sed virtute. Munerum potentiam licet oculis cernere hîc v. 8. vbi Holophernes prædiuitum munerum copiâ subornatus, mitiùs agit, quàm cum reliquis prouinciis, quæ hanc artem ignorarunt. Vndè vel hostes muneratores allegit sibi auxiliares, & hostili animo infensos homines, honoribus militiæ auget, quia ipse auctus est munerum largitionibus. Det multa, qui vult esse aliquid. Heu infame commercium! quo munerum vili pretio emuntur merita ad dignitates: & omnibus pretiosior est, qui largitionum pretio suam insufficientiam redimit, & emit sufficientiam ad omnia.

Munera mercantur munditiem. Leuit. 14. v. 4. Math.

Hugo.

Iudith.

§. IX.

Violenti Principes pro iniuria illata, Benefici vocari volunt à subditis: qui laudatione coactâ periculum silentij redimunt.

33. Miseriarum maxima, subiectio est, & quâ homo ab integri arbitrij fastigio depositus, ferè degenerat in naturam inferiorem; quasi minùs homo sit, qui magis subiectus est. Violenta est humana natura, si subiicitur. *Vtinam nulla esset throni Episcopalis prærogatiua, nec prælatio, & violenta auctoritas, & præeminentia, vt ex sola virtute cognosce-*

Violenta quorũdam Præsulum auctoritas.

Nazianz. *gnosceremur*, dixit S. Nazianz. orat. 27. Expende *τὸ violenta auctoritas*. Quorumdam enim eminentia cæterorum depressio est; & paucorum auctoritas totius humanitatis violentia. Parum esset, si tantùm cogeretur subditus ad obsequium, quæ tolerabilis violentia foret: cogitur etiam imperiosè ad indigna quæque, probrosa, & molesta: & quod intolerabilius malum est, violentâ auctoritate cogitur, vt spontè violentiam patiatur, vt exosculetur verber: (Hispanè: *Besa el açote*) & gratias agat pro iniuriis illatis, iniuriamque redimat beneficiis, & obsequiis. Seneca. Dubitat Seneca lib. 2. de Benef. cap. 28. an beneficium accipiendum sit a Tyranno, cui homo non aget, sed mentietur gratiarum actionem. Beneficium *dat Tyrannus crudelis, & iracundus, qui munus suum fastidire te, iniuriam iudicaturus est: Non accipiam. Eodem loco pone latronem, & piratam, quo Regem, animum latronis, ac piratæ habentem.* Imò sæpe referendam huic fore gratiam negat, etsi violetur sacratissimum gratitudinis ius. Sic Idem. enim scribit lib. 7. de Benef. cap. 9. *Quicquid* benefaciendo *meruerat, perdidit; & referre illi gratiam, scelus haberetur.* Verùm si pro indubitato beneficio gratiæ malo Principi agendæ non sunt; quàm *violenta auctoritas* est, quæ gratitudinem exigit pro iniuriâ? *Iniuria Tyrannum creat*, inquit Sophocles in Polixena: dixisset veriùs, quod Tyrannus ipsâ iniuriâ beneuolos creare ambit.

Sophoc. Tyrānicum est subditos vexare, & exigere obsequia pro iniuriis.

34. Lucæ. Lucæ 22. v. 25. Ambibant discipuli Ecclesiæ primatum, & impatientiâ principandi sciscitantur, quis eorum futurus esset maior. Tunc Christus sic respondit: *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: vos autem non sic.* Quorsùm Christus hoc dixit? Imò quid dixit, peruestigandum est. Valdè enim obscurè agit. Præclarè hunc locum commentatur noster Salmer. Cyrillus. Salmeron inibi ex sententia S. Cyrilli allegati in Catena. Quasi dicat: Reges Gentium principantur orbi, nec tam Reges dicendi sunt, quàm domini: siquidem despoticum dominium in eos exercent, eósque vt seruos durè tractant: Et tamen, *Qui* hanc violentam potestatem *habent super eos, benefici vocantur*. Hoc est ait Cyrillus: *Blandi sermo*Cyrill. *nes eis offeruntur à subditis.* Scilicet pro seruitutis iugo, pro tributorum præda, pro acerbitate iniuriæ, non modò non queruntur de violentia tyrannidis, sed *Benefici* vocantur, & blandis sermonibus subditi Principibus adulantur: & pro iniuria ostendunt beneuolentiam, & pro imperiali violentia, reddunt blandum sermonem, & ingeniosum obsequium, & fastum tyrannidis humili beneuolentiâ redimunt. Vnde *qui* crudelem *potestatem habent in eos*, *Benefici vocantur.* O ventosissimam præeminentiam! ô violentam auctoritatem. Seneca lib. 1. de Tranquill. vitæ, cap. 14. inquit. De Canio Iulio, viro in primis magno, quòd cùm iussu Caij Cæsaris duceretur ad mortem, & illum proSeneca. bris impeteret Cæsar: *Gratias*, inquit, *ago, optime princeps. Agebant enim gratias, & quorum liberi occisi, & quorum bona ablata erant.* Disertè Latinus Pacatus in panegyr. ad Theodos. August. sic fatur: *Quin & illud me impulit ad dicendum, quod vt dicerem nullus adigebat. Non enim iam coacta laudatio, & expressa metu voces periculum silentij redimunt. Fuerit, abieritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas, cùm tracem Dominum aurati omnes plausuum publicorum ventosâ popularitate captantem, mendax assentatio titillabat, cùm gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur.* Quid elegantius? Expende tu singulas sententias, quarum elegantiam, ne ego deuenustem, inexpensas omitto. Et attende ad hos populos vexatos, & oppressos Holophernis tyrannide, v. 10. *Excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros in tympanis, & tibiis.* Scilicet violenter coacti sunt, vt spontè festiuo plausu excipiant Holophernem, & vt beneficum salutent. Quid inhumanius?

Pacat. Violentus est princeps, qui pro iniuriā obsequia exigit.

§. X.

Commentarius Literæ.

Vers. 11. *Nec ista tamen facientes, ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt.*

Vers. 12. *Nam & ciuitates eorum destruxit, & lucos eorum excidit.*

Vers. 13. *Præceperat enim illi Nabuchodonosor Rex, vt omnes Deos terræ exterminaret, videlicet, vt ipse solus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentiâ subiugari.*

Vers. 14. *Pertransiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam, omnémque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa.*

Vers. 15. *Accepitque ciuitates eorum, & sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit vniuersum exercitum virtutis suæ.*

NEC *ista tamen facientes, &c.* Obstinatum Holophernis animum nullatenùs mitigare potuerunt communes preces, festiua obsequia, & vltronea subiectio, quæ efferatum cuiusuis tyranni pectus erudirent ad misericordiam. At nihilominus furiosè debacchatus est in supplices populos; depopulatus enim est eorum vrbes, nullo seruato iure humanitatis. Porrò prosperitas infida est, & fortuna superior immunitatem à legibus fidelitatis sibi vsurpat. Planè rerum felicitas est fidelitatis infelicitas. Immerita fides est misero; felicis misera fides est. Nec tantùm vrbes vastauit; sed & *lucos excidit*. Luci olim erant impiæ superstitionis Sacraria; nam à densa arborum opacitate venerationem mutuabat idololatria. De lucorum superstitione multa tradit vtraque eruditio, quæ & vulgò nota sunt, & commentationi huius loci superuacanea. Vers. 11. & 12. 35. Holophernis furor.

Præceperat enim illi, &c. Religiosène agit Holophernes, qui superstitionem lucorum exterminat? Quare homo idololatra Deorum delubra euertit? Scilicet. *Præceperat illi Nabuchodonosor Rex, vt omnes Deos terræ exterminaret, vt ipse solus diceretur Deus.* O superbiæ inanes sublimitates! Terrula imperium præsumit in Cœlum? Puluisculus diuinitatem ambit, quin & solitudinem in ipso diuinitatis honore? Nimia felicitas, ambitio diuinitatis est, & obliuio humanæ conditionis: Hominis prosperitas dedidicit hominem, & supra humanum fastigium euehit. Subitò admonitus conditionis suæ, præceps ruet è mentito culmine. Ipsa enim Fortuna deprimit, quem attollit fortuna. *Nam vt nihil extrà lacessat, aut quatiat, in se ipsam fortuna ruit*, inquit Seneca de Breuit. vitæ, cap. 4. Cæterùm à subiugatis diuinitatem ambit; at subditi adoratio, adulatio est: verè subiectus mentitur honores, quos dum tribuit, ambit: porrò humile est ingenium ambitionis. Vers. 13. Seneca.

Vers. 14. & 15.

36. Adrichom. *Pertransiens Syriam Sobal.* Adrichomius eandem esse ait cum Arabia petrea. *Et omnem Apameam*, prouinciam Cœlesyriæ à ciuitate Apameæ eius metropoli, ita dictam; cui contermina est Mesopotamia, quæ & Syria duorum fluminum dicta est: quia late iacet inter Euphratem, & Tigrim.

Quid sit Gabaa Idumææ.

Additur, quòd Holophernes *Venit ad Idumæos in terram Gabaa*. Verùm quænam hæc *Gabaa* in Idumæa? Duplex *Gabaa* agnoscitur in Israëliride regione: altera in tribu Beniamin, 1. Regum 10. (1 Regum.) Saülis ortu celebris, & infamis nefando scelere, Iudicum 20. (Iudic.) Altera in tribu Iuda, Iosuæ 15. (Iosuæ.) Num vtraque, vel alterutra in Idumæa? Num Idumæa tam latè sese infert in terram Israëlis? Iosephus (Iosephus.) libro contra Appionem tradit Idumæam amplè accipi, & Gazam, & Ascalonem, & alias finitimas regiones amplecti. Quid? vsque ad Gabaa extenditur amplum amplæ Idumææ vocabulum? Serarius (Serarius.) nō Idumæos, sed Dumæos mallet, sed res eodem redit, cùm Duma sit Idumæorum metropolis, vt aduertit Salianus ibi. Sanctius (Sanctius.) cùm sciat *Gabaa* collem significare; suspicatur *Gabaa* hîc non pro vrbe huius nominis, sed pro colle, seu loco confragoso accipi: vnde dicitur, *Venit ad Idumæos in terram Gabaa*, id est, venit non ad valles Idumææ, sed ad colles, & aspera, & confragosa loca. Sanctio subscribunt Salianus (Salian.), & Tirinus hîc: & in re lubrica videtur idonea interpretatio: Sæpè enim in Bibliis accipitur nomen non pro re, quam significat primariò, sed pro alia, quam ex primæua significatione indicat. Sic *Vr* Chaldæorum, quæ ciuitas Chaldææ est, sumitur pro igne, quia *Vr* ignem significat. Legi potest super hac re idem Sanctius (Sanctius.) in comment. ad lib. Esdræ lib. 2. ad cap. 11. à n. 10. Sic explicabā illud cap. 1. v. 6. *in campo Erjoch Regis Elicorum:* ita vt *Erjoch* non sit nomen propriū loci, sed cùm Erjoch significet longum, sensus erat, commissum fuisse prælium in campo longo, seu amplo Regis Elicorum. Addit Græcus textus Holophernem venisse in conspectum Esdrelon prope Dotaim, *quæ est*, inquit, *contra Serram magna Idumae.* Serram vocat (ait Salianus) (Salianus.) locum montium rupibus, quasi dentibus asperatum, per quem difficilis sit transitus. Esdrelon Adrichomius (Adrichom.) facit eundem cum planicie, seu campo Mageddo, ad quem è Galilæa veniatur in Iudæam, inter montes Hermon, & Carmeli. Ibi ergo occupatis illis vrbibus Holophernes substitit triginta dies, dum omnes eius copiæ, quæ tunc varia loca vastabant, ad eum congregarentur, quò vnà pergerent in Iudæam, quæ resistendo parata erat, humanis, & diuinis præsidiis fulta.

---

§. XI.

Malus dæmon mavult haberi innocentiæ reus, quàm ingratitudinis.

37. Seneca. Scitè Seneca lib. 1. de Benef. cap. 10. *Vitia omnia ab ingrato animo sunt, sine quo vix vllum magnum facinus accreuit: hoc tu caue tanquam maximum crimen.* Et licet ingratitudo grauissimum crimen est, & grauissimo supplicio dignum, sapienter addit lib. 3. cap. 8. quòd *Nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est:* (etsi apud Persas ex Xenophonte (Xenoph.) lib. 1. Cyropediæ constet, ingratos acerbissimâ mulctari pœnâ.) Porrò quæ tam seuera, aut crudelis lex dignam constituat pœnam tanti facinoris? Negat hominem, qui negat ingratus beneficium; obliuiscitur sui, cui altè non hæret memoria beneficij sibi collati: peregrinatur ab humanitate, & belluinos induit mores, homo ingratus. Imò bestialiores, & inhumaniores feræ sæpius beneficentiores sunt in benefactorem, quàm homo: respuunt enim bruta, & belluina ingenia infame ingratitudinis vitium. Possem de hac re chartam implere, sed grandius quid dicam, nempe criminosissimos dæmones, & omni flagitiorum crimine infartos, & quibus libido delinquendi est, quodammodò detrectare infame ingratitudinis vitium.

Vel dæmon renuit haberi ingratus.

Nam etsi ingratitudo indiuidua comes sit impudentiæ, (vt dixit Xenophon suprà) (Xenoph.) nec impudens diabolus ausus fuit negare gratitudinem Deo debitam ob maxima beneficia in Iobum collata. Illa recensens, sic dicebat dæmon: Iob cap. 1. vers. 10. (Iob.) & 11. *Nónne tu vallasti eum, & domum eius, vniuersamque substantiam per circuitum, &c. Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.* Communior interpretum sententia est, τὸ *Benedixerit*, ibi significare, *Maledixerit*. At, quam ob causam impudens dæmō, & ad probra audacissimus, nō ait *Maledixerit*, sed *Benedixerit*? Nónne probrosius vocabulum est, *Maledixerit*? num diabolus comis est & vrbanus erga inimicum numen? nisi fortè religiosior vult haberi, vt tutiùs feriat, quòd artificium nocendi est, & nequitiæ ingenium. Verùm post tot enumerata in Iobum beneficia, noluit dicere, *Maledixerit* munificum benefactorem, sed *Benedixerit*, ne vel infamem ingratitudinem verbo tenus vsurparet: (sic apparenter vitat ingratitudinis ignominiam, vt se commendet apud homines) sed specioso vocabulo fœdam ingratitudinem nominauit. Quòd insinuasse videtur Didimus (Didimus.) ibi: *Pro diris precationibus, & maledictis prosequitur; Benedicet, à diabolo positum est: in quo verbo speciosius est, ne Deum asperiori verbo figere videretur:* nempe Iobus tot bonorum beneficiis muneratus. Quasi vel dæmone indignum facinus sit, ingratum verbum referre: ac si diabolus declinet rusticitatem huius vitij, & impudentiam ingratitudinis impudentissimus Satan exhorteat. Tam execrabilis impietas, ingratitudo est; vt cui grata est execrabilior impietas, impium indicet verbo tenus ingratitudini communicare. Et qui nunquam vitiis satur est, fastidit hoc vitium: & cui impietas pro corona est, ingratitudinem reputat contumeliam, vtpotè vitium vel diabolo indecorum.

Nescio an Dauid beneficentior fuerit in Saülem, an Saül ingratior in Dauidem. 38. Et quidem Dauid trucidando Philisthæum, probrum Saülis abstulit, & regnum dedit Saüli; cui sic inquit Ionathas: *Ne pecces Rex in seruum tuum Dauid; quia opera eius bona sunt tibi valdè.* Dein Dauidis musica dæmonem, quo dirè obsidebatur Saül, excantabat, 1. Reg. 19. v. 10. (1. Reg.) *Et factus est spiritus Domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam: porrò Dauid psallebat manu suâ. Nisusque est Saul configere Dauid lanceâ in pariete.* Inquiunt huius loci Commentatores, an iam expulso dæmone nisus sit Saül configere Dauidem, an adhuc malo dæmone agitatus? Basilius Seleuc. seriò existimat prius aufugisse diabolum è Saülis corpore, quàm lanceam Saül eiacularetur in Dauidem.

Renuit dæmon palàm cooperari ingratitudini.

ô fatuus dæmon! ô negligens malitia! oscitat hîc diabolorum furor, aliàs semper ingeniosus. Nónne præstaret iuuare Saülis nequitiam, quâ nitebatur Dauidem figere? nam si lanceæ ictum dirigeret dæmon, validiùs exploderetur iaculum, & certiùs feriret inimicum: nec oberraret lancea diaboli manu emissa: pulchra homicidij occasio elapsa fuit

fuit negligétiâ Dæmonis. Quid? Dæmon negligit Dauidis necem, etsi cupitam valde, & prænolat è Saülis corpore, ne cooperari videatur ingrato? Tractat Dauidis cædem, sed detrectat tantam ingratitudinis labem? quàm ocyssimè exiliit è Saüle, ne suggestio ad ingratitudinem, illi tunc vel maximè imputetur? Audiendus est Seleucus Pontifex orat. 11. *Paulùm à Dæmonis exitu leuatus Saül, & aduersorum detersâ caligine, in Dauidem, quem pulsantem agnouerat, hastam eiaculatus, medicinæ pretium cædem obtulit.* Itaque malus Dæmon maturè anteuertit exitum à corpore Saülis, ne ingratissimo Saüli cooperari palàm videatur: mauult infensissimo Dauidi prodesse, quàm palàm fauisse ingrato? indecorum sibi reputat, (tametsi eius laus nostra iniuria est,) vitio ingratitudinis notari, qui omnibus vitiorum notis deturpatus est? intermittit esse malignus, ne videatur ingratus? Eligit haberi negligentiæ, quàm ingratitudinis reus? Sic satagit non diffamari apud homines; non amore virtutis, sed vt hominibus plus noceat. Impudentior Dæmone audit hîc Holophernes, insolenter desæuiens in sibi beneficos, & munificos populos: quæ *pectoris ferocitas* dicitur ab Eliachimo.

Basilius Seleuc.

§. XII.

Humana laus, & Gloria aliorum vilitate, & ignominiâ fulcitur.

39. Misera hominum conditio, quæ nisi de alterius exiguitate non crescit. Humana sublimitas de alterius pusillitate fulcitur; Non propria celsitudo, sed aliena exiguitas magnum facit. Nostra lux ex alienis tenebris splendet. Scientia humana de aliorum insipientiâ sapit; procerus quis est, quia alij pusilli sunt; Et (vt summatim dicam) alienis decrementis incrementamur, & grandescimus aliorum exiguitatibus, quasi quod aliis detrahitur, nobis adderetur ad augmentum. At hæc lex inuiolabilis viget in hominibus quantauis sublimitate, & virtute magnis. Ioannis 3. v. 30. dicebat Ioannes Baptista loquens ad Hebræam gentem de Christo Domino: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Verùm cùm scitum sit apud Theologos, Christum Dominum re ipsâ, id est, meritis, deinceps non creuisse in se; nec Ioannem exinde verissimo meritorum incremento caruisse; quippe Ioannes in dies sanctitate crescebat, & fiebat maior nouis meritorum sublimitatibus; dubium satis est apud commentatores, quo sensu verè dicere potuit Ioannes, se in posterum minorem futurum. Nam qui semper maior fiebat, quomodo minor dici potuit? Nisi forte ab augmento Sanctitatis, quis minoretur, quod nemo benè Catholicus dicet. Omitto nunc varias Sanctorum Patrum commentationes, qui egregiè in hâc difficultate desudarunt. Et S. Cyrilli Alexandrini expositionem præfero, lib. 2. in Ioan. cap. 63. sic præfata verba exponentis: *Illum oportet crescere, me autem minui: Crescit enim quotidie, Orbemque splendor suus illustrabit; ego verò minuar, nec datam mihi mensuram excedam, sed in eisdem permanens, tantò minui videbor, quantò ad maiora ille precurret.* Ac si dicat: Christus amplitudine diuinioris doctrinæ, & miraculorum ostentatione crescet deinceps, & grandior indies apparebit famæ incremento. Ex quo incremento ego decrescam; non quia ego cessem à meritis, quæ in me semper augentur; sed quia Christus ascendit, ego cado: crescit ille, & illius incrementis ego decresco; Christi splendoribus deueniistor ego, eius sublimitatibus exiguus sum, & eius augmentis minorabor apud homines: à Christi magnitudine minuor: Nam *tantò minui videbor, quantò ad maiora ille præcurret.* Quis non miretur Christum non crescere apud homines, nisi Ioannem minorando, quasi incrementa caperet maiestas Christi ab exiguitate Ioannis, & quod Ioanni detrahitur, gloriam Christi aleret? Scilicet humanæ gloriæ fomes, & materia, est exiguitas, & decrementum aliorum: nec augetur, & elucet apud mortales, nisi impensis alienis.

Ioannes minor dicitur, quia Christus maior habetur. Ioan.

Cyrill.

Dum Hebræa gens premebatur Ægyptiacâ seruitute, & duro, & infami laterum ministerio seruiebat: aut ob laboris impatientiam, aut ob peruicacis gentis irreligiositatem, Deum à se alienauerat, nec ad eius aspectum, & colloquium admittebatur, vt olim eius proaui Abrahamus, Isaacus, & Iacobus. Demum placuit benignissimo Deo, Israëlitas à dira Ægyptiorum seruitute liberare, & apparere decreuit Moysi, eâ formâ, quâ planè cognosceret esse Deum. Neque enim eousque Moyses Deum viderat. Exod. 3. v. 1. *Moyses pascebat oues Iethro soceri sui: Venit ad montem Dei Horeb; apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi; & videbat quod rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergo Moyses: Ibo, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.* Num deerat alia augustior species, in qua Deus primò appareret Moysi, & ex qua exteriori formâ Moyses maius, & diuinius quid conciperet de natura Dei? Deum se probare intentat, quia in humili, & infructiferâ, & spinosâ rubo est? Præstigias æstimabit Moyses rubum ardentem, & incombustam, non diuinitatem. Quid enim magnificum rubus spondeat, etsi incombusta flammam alat? Verùm enimverò inde Moyses iure coniectauit diuinitatem. Neque enim humana lux esse potest, quæ lucendo non absumit materiam. Nam terrenus splendor pascitur absumptione aliorum. Planè diuinus ignis, & fulgor est, qui præclarè lucet; nec lucendo consumit. Quod acutè notauit Philo, lib. 1. de vita Moysis. *Rubus frutex debilis est, & senticosus; nec absumitur voraci naturâ ignis: imò conseruatur etiam, qualis anteà fuit permanens: adeò nihil amittens, nitesceret etiam.* Sapienter argumentatus est Moyses, ignem cælestem esse, & diuinam lucem, quæ non nutritur vel debilis, & senticosi rubi depastione. Solus Deus quia de se splendet, sine alienis decrementis lucet.

40. Rubus Mosaica sine materiæ consumptione fulget.

Exod.

Philo.

Insanæ pyramidum, & obeliscorum substructiones, inter orbis miracula recensentur. Et mirum esset tantùm nominis, & gloriæ consecutas fuisse à magnitudine molis, nisi plenæ fuissent & artis, & ingenij; neque enim sublime ædificium etsi fastigiatum ad cælos vsque, tantum orbis plausum meruisset, nisi commendaretur magis à sublimitate artis, quàm ab mole materiæ. Non enim immensè materiata, sed ingeniosè architectata substructio, gloriam adepta fuisset sempiternam. De celsissimo obelisco, qui erat in Campo Martio pro gnomone, sic ait Plinius, lib. 36. cap. 10. *Digna cognitu res, & ingenio fœcũdo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam.* Celsissimus eminebat obeliscus, qui à præaltâ sublimitate conspicuus non erat, sed quia eius apex eo ingenio fabricatus fuit, vt vmbra in semetipsum collecta, nullam vicini situs partem obumbraret. Hoc orbis miraculum est, & dignum stupore defigere suspicientium obtutus; sic altè eminere sine vllius decremento; sic lucere, vt nulli adimat lucem. Vmbram

41. Obeliscus Manlij miraculum Orbis est, quia eminet, nec vmbram facit.

Plin.

bram in semetipsum colligit obeliscus, ne cùm ipse eminet,& lucet,vmbram iaculetur in alia à se; ne dispendio alienæ lucis, compendium lucendi sibi faciat. Opus planè dignum, quod & nobilitetur Orbis plausu,& vt naturæ miraculum celebretur.Natura enim eminere nescit,nisi alienis decrementis; lucere ignorat, nisi alios lucendo obumbret. Vnde miraculum habetur,quod sic fulget, vt omnem vmbram in se colligens, neminem obscurando lucet. Nescit lucere Nabuchodonosor nisi obumbrando reliquos. Vnde hìc v.13.mandat Holopherni, *vt omnes Deos terræ exterminaret, videlicet,vt ipse solus diceretur Deus.* A depositione aliorum,Numinis nomen,&officium mutuari credit; credit stare ab aliorum casu, & aliena humilitate sublimari. *Iudith.*

De materia huius §. egimus ad cap. 1. §. 27. & 28.

---

§. XIII.

Grandius beneficium est, quod quibusdam datum, negatur aliis: à carentiâ aliorum crescit magnitudo doni.

42. HVmanum ingenium tam boni indigum, quàm auarum est. Vnde beneficij magnitudinem æstimat, non minus ex possessione suâ, quàm ex carentiâ aliorum. Partemque beneficij æstimat,quod bono simili careat alius: Alienâ vacuitate complet beneficij rationem.Ex aliena paupertate, non minus quàm ex propriis opibus ditescit: ex aliorum infamia, & propriis stemmatibus nobilitatur: & alienam ignorantiam portionem æstimat suæ sapientiæ.Quod de nonnullis propriæ scientiæ auaris aduertit Plinius in prologo ad librum 25.sic inquiens:*Ita certè recondunt,qui pauca aliqua nouêre; & neminem docere, in auctoritatem scientiæ est*, id est, propriam scientiam recondunt, nec aliis communicatam volunt *in auctoritatem scientiæ*. Ignorantia aliorum auctoritas est propriæ scientiæ, quæ ex inscitia aliena incrementatur, quasi non sit scientia sublimis, quæ ex cæterorum ignoratione non sapit: de singularitate sapientes esse cupiunt, *in auctoritatem scientiæ* suæ ambiunt alios esse ignorantes, & idiotas.

Ignorantia aliorum, auctoritas est scientiæ. Plin.

43. Matth. 11. v.25. Patrem suum alloquens dixit Christus Dominus: *Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus,& reuelasti ea paruulis*: à nemine expositorum notatum non est, *τὸ confiteor*, idem significare, ac *gratias ago*. Ex quo ardua exurgit difficultas: scilicet, quomodo Christus Dominus potuit agere gratias Patri suo, eò quòd abscondetit diuiniora mysteria ab huius sæculi sapientibus? Horumne ignorantia potest esse materia gratiarum actionis? Benè est,quòd Christus gratus sit in Patrem Deum,quoniam hæc mysteria reuelauit paruulis; Nam gratia reuelationis digna est gratiarum actionis; secùs, absconsio tam diuinæ sapientiæ.Sed præstat hæc audire ex aureo S. Chrysostomi ore,hom.39.in Matthæum. *Quod hìc,confiteor dixit:idem valet quod gratias ago. Gratias,inquit, tibi ago; quoniam à prudentibus, & sapientibus hæc celasti. An igitur perditione illorum gaudere ipsum dicemus: & quoniam illi hæc non didicêre? Minimè. Quoniam verò ab illis occultata sunt, non gaudere, sed lacrymarum fontes emittere dignissimum; quod profectò fecit lacrymans, atque commiserans ciuitatem.* Attendamus ad dubij solutionem Chrysostomo dignissimam: *Non ergo quia sapientes non cognouerunt, gaudet; sed quia, quæ sapientes non cognouerunt,hæc isti perceperunt,lætatur.* Quasi dicat: Non agit Christus gratias, quia ignorant Pharisæi veram sapientiam, quam paruuli cognoscunt; sed fortè quia Pharisæorum ignorantia addit ad scientiam paruulorum. Maior enim, & illustrior apparet horum scientia ab illorum inscitiâ: Nam discipulorum videtur sapientia,etiam Pharisæorum insipientia. Ignorantia enim illorum *in auctoritatem scientiæ* horum est,& ita pro eâ priùs gratias agere videtur Patri,quasi potior sit beneficij portio, ignorantia Pharisæorum, & dein sapientia donata discipulis. Vnde primò gratias Patri agit, quia eam iis negauit:deinde quia Apostolis concessa est.Vnde dicit Christus; *Confiteor tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus,& prudentibus.* Dein subiungit, *Et reuelasti ea paruulis*, ac si excedat in beneficio mihi concesso, negatum esse aliis.

Matth.

Ignorantia Pharisæorū addit ad scientiam discipulorū Christi. Chrysost.

Expendebam aliàs pulchram illam quæstiunculam, quam versat S. Augustinus, lib.20. de ciuit. Dei, cap.22. Vtrùm damnati in gehennæ tormentis, post finalis Iudicij diem,habituri sint notitiam Beatitudinis Sanctorum. Et è contrario, an Beati ignoraturi sint damnatorum pœnas? Definit ibi Augustinus, Beatos cogituros damnatorū cruciatus; Reprobos verò ignoraturos Beatorum felicitatem:sic fatur,*Qui erunt in pœnis,quid agatur intus in gaudio Domini, nescient; qui verò erunt in gaudio, quid agatur foris in illis tenebris exterioribus,scient.* Cæterùm (quod bonâ tanti doctoris veniâ dicam) oppositum potiùs asserendum fore videtur: Congruentiùs enim esset,vt damnati notitiam aliqualem haberent gloriæ Beatorum,vt sic rumperentur inuidiâ; neque tantummodò excruciarentur pœnâ propriâ, sed etiam aliorum gloriâ. Porrò sapiens pœna foret eos infelicitare, & gehennæ calamitatibus, & Beatitudinis felicitatibus. Rursùs incongruum videtur, quòd Beati, qui cumulati sunt summis gaudiis, & cælestium delitiarum pelago exundant, sciant immanes damnatorum cruciatus;& ibi,si non doleant,saltem videant plures amicos,cognatos, & familiares,in feralibus tormentis calamitosos, æternæ infelicitati damnatos. Ignorent pœnas, qui tantùm sciunt gaudia: Nesciant alienum malum, qui toti sunt in summi boni deliciis. Nam etsi ex eiusmodi notitiâ nihil detrimenti potest capere Sanctorum Beatitudo: saltem nihil inde incrementi capiet; Nam infelicitas damnatorum nequit conducere ad felicitatem Beatorum. Ergo non benè Augustinus rem definit.Imò sapientissimè,quâ pollebat scientiâ, & ingenij acumine.Nam damnatorum pœnæ augent Beatorum gaudia. Grandius quidem est beneficium, quo carent alij; nam carentia aliorum,bona pars doni est. Crescit quodammodò felicitas Beati ex infelicitate damnati. Et munificus Deus Beatos suos non modò Beatitudine, sed gehenna quasi beat. Et accidentalis pars beatitatis est, damnatos ipsâ priuari: vel gehennalibus tormentis quodammodò cumulat Deus prosperitatem Beatorum. Mihi enim datur,quod alij negatur,& à carentiâ aliorum crescit beneficij magnitudo. Vnde Christus Dominus Patri Deo agit gratias, *quia abscondit hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelauit ea paruulis.* 44.

August.

Beati quodammodò felicitantur etiam pœnis damnatorum.

Cæterùm homines,dona,quæ alij habent, sibi detrahi existimant. Numer.11.vers.17. Moyses defessus gubernando numerosum,& rebellem populum,à Deo postulat coadiutores in munere regendi. 45.

Num.

di. Annuit Deus postulatis, iubetque vt Septuaginta senes adstent ad tabernaculi ostium: *Vt descendam*, (inquit Deus Moysi.) *& auferam de spiritu tuo, tradamque eis.* Locus planè difficilis, & in quo enodando multus est S. Augustinus tom. 4. qq. in Numer. q. 18. vbi tandem sic concludit: *Auferam de spiritu tuo, & tradam eis. Intelligimus Deum nihil aliud significare voluisse, nisi ex eodem spiritu gratiæ, illos quoque habituros adiutorium; ex quo habebat Moyses, vt & isti haberent quantum Deus vellet; non vt ideò Moyses minus haberet.* Hæc est germana loci expositio. Sed mirabile est, quòd gratia gubernandi à Deo data his Septuaginta subpræfectis, dicatur auferri à Moyse, eò quòd aliis detur, etsi à Moyse non auferatur. Aufertur ne gratia à Moyse eò quòd alij habeant similem gratiam? Planè imminuitur gratia Moysis quodammodò, quia alij possident similem gratiam: *Auferam de spiritu tuo, tradamque eis*, etsi nihil te ipsâ abstulit, aut imminutum fuit. Nam hoc humanum vitium est, vt quod alij habent, à me auferri existimem, etsi à me non auferatur. Vnde hic, vers. 13. totus est Nabuchodonosor, vt à diuinitate omnia idola deponat, *vt ipse solus diceretur Deus.* Diminutam diuinitatem iudicans, quâ & alij potiantur: propriam sui eminentiam extollens ab aliorum humiliatione, & carentiâ consimilis fastigij.

Aug. Quod vni datur, aliis videtur auferri.

Iudith.

46. 4. Reg. 2. vers. 9. cùm Elias iam discederet ab Eliseo, dixit ad eum: *Postula quod vis, & faciam tibi antequam tollar à te. Dixitque Eliseus, obsecro, vt fiat in me duplex spiritus tuus.* Neruosè contra Rabbinos probat Lyranus duplicem spiritum Eliæ minimè postulasse Eliseum: *quia*, inquit, *non concordat rationi: dicit enim Saluator, non est discipulus super magistrum, & ideò præsumptuosum fuisset, si Eliseus duplam potestatem respectu magistri sui petiuisset.* Quo igitur modo verum erit, quod seriò affirmat Scriptura, duplicem Eliæ spiritum postulasse Eliseum? disertè enim ait: *fiat in me duplex spiritus tuus.* Acutè satis Glossa Interlinearis expendit τὸ *tuus*, inquiens, *duplex spiritus tuus, id est, spiritus tui largitio.* Quasi dicat Eliseus; superbum esset petere spiritum tuum duplicem; neque enim discipulus est super magistrum; at si spiritus tuus mihi donatur, duplex mihi erit, habebo enim spiritum, & gratiam, quam tu habes, & tu carebis eodem spiritu, & gratia. Et ita simplex spiritus tuus, mihi duplex erit, & bis eum habebo: semel, quia mihi donatur ille spiritus; & iterum quia datur mihi tuus spiritus, & quo tu iam careas. Homo enim non minùs suum reputat, quod possidet, quàm quod alius non possidet. Vnde spiritus Eliæ, qui in se vnus est, Eliseo duplex est: scilicet quia illum habet, & quia Elias illo caret: & ita sententiosè dixit Glossa: *duplex spiritus tuus*, id est, simplicis *spiritus tui largitio.*

4. Reg.

Lyra. Eliseus habere reputat quò caret Elias.

Gloss.

§. XIV.

Tantâ superbiâ turgent humani principes, vt diuinitatem se posse elargiri fastuosè præsumant.

47. PRæclaram de Deo opinionem, & numine dignam existimationem expressit Philo, lib. 1. legis Allegor. aiens: *Deus sibi ipsi locus est, & ipse se ipso plenus, sibique sufficiens, vtpote vnus, & totum ipse ens*, Itaque Deus totus est Ens, summum bonum à se ipso, se ipso plenum, sibi sufficiens, & nullius rei indigum; secus Deus non esset, si sibi non sufficeret, sed in aliquo penderet ab alterius arbitrio. At eousque est mentis inops, & superbiæ diues quorumdam superbia, vt quasi parùm esset sibi diuinitatem ambire, præsumant alios diuinitate donare, aut à diuinitate deponere, quasi diuinitas res foret, quæ posset aut donari, aut auferri. Genes. 3. vers. 5. inquit serpens Diabolus ad mulierem: *Eritis sicut Dij, scientes bonum, & malum.* Qui sunt hi dij, quibus fore similes, promittit? Nam Deus, si vnus non est, Deus non est; solitudo enim diuinitatis, character Dei est. Hocne ignorabant Protoparentes nostri cælesti sapientiâ præditi? Verùm ex his verbis planè innotescit Dæmonis insolens superbia, vt quasi parùm illi fuisset diuinitatem ambire, aliis diuinitatem impertiri satagit. Procopius ad Geneseos caput tertium, inquit, *Diabolum, cum sit superbissimus, se ipsum velle commendare diuinitate etiam præditum. Sicut Dij (inquit) nimirùm se ipsum Deum faciens, & Apostatarum Angelorum cateruam hoc nomine dignam iudicans.* Eousquè processit Dæmonis arrogantia! Sic ab elatione stultescit Diaboli malitia, vt diuinitatem se elargiri posse ambiat. Porrò diuinitas est supra largitionis munificentiam: nam si à se non est, diuinitas non est. Qui diuinitatem largitur mentitur donum, & negat dare, quod dedisse se iactat. Diuinitas enim nec dari potest, nec auferri. Errat, errat superbia Holophernis hic, vers. 13. qui potentiâ armorum fretus, præsumit cæteros Deos à diuinitate deponere, & Nabuchodonosori deitatem se posse largiri. O superbissimam hominum arrogantiam! ab hominum arbitrio dependebit diuinitas?

Phil. Dei pulchra descriptio.

Genes. Dæmon præsumit donare diuinitatem.

Procop.

Iudith.

48. Tanta fuit Romanorum superbia, vt dixerit Tertullianus Apolog. cap. 5. *Vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore consecraretur, nisi à senatu probatus.* Quod bellè irridet addens: *Humano arbitrio diuinitas pensitatur: nisi homini Deus placuerit, Deus non erit: homo iam Deo propitius esse debebit.* Quasi numen, visque illa Dei, fautoribus indigeat, neque per se satis sit probando, persuadendoque omnibus, inuito etiam senatu, quod & colenda sit, & pietate prosequenda. Sed vt verus Deus etiam non probatus ab hominibus, sibi ipsi probatus est: ita qui fit ab homine probatus, haud ideò colendus est. Hæc Zephyrus in ecphrasi ad ea Tertulliani verba. Et S. Chrysostomus homil. 66. ad populum: *Senatus hanc habet potestatem Deos creandi, & decernendi.* Idem tradit Prudentius, lib. 1. in Symmachum. Et Liuius, lib. 13. Hinc Vetus Romanorum lex: *Separatim nemo sit habens Deos nouos, siue aduenas; nisi publicè adscitos, priuatim non colunto.*

Tertull. Abhumano arbitrio nō pendet diuinitas.

Zephyr.

Chrysost.

Prudent.

Liuius.

49. Matthæi 2. vers. 1. Magi adoraturi puerum Iesum, ingressi sunt Hierosolymam, dicentes: *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? Audiens autem Herodes Rex, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo.* Cur turbatur Herodes? Cur timet? Opportunè Glossa inibi: *Non solum propter se timuit Herodes, sed propter iram Romanorum. Decreuerant enim Romani, ne quis Rex, vel Deus sine eorum consilio diceretur.* Nam vt egregiè Tertullianus suprà, cap. 13. *Salus Dei cuiuscumque ex senatus æstimatione pendebat: Deus non erit, quem homo consultus noluisset, & nolendo damnasset.* Consentit S. Athanasius aduersus Gentes, vbi sic loquitur: *Quos ipsi Deos esse volunt, hos lege aliquâ Deos faciunt.* Quasi humana lex posset quempiam in diuinam naturam resculpere, & diuinitate

Matth.

Glossa. Nulla habebatur Deus absq; Senatus arbitrio.

Tertull.

Athan.

Mamert. uinitate donare mortales. Profectò ridicularia, & insolens superbia est, quæ præsumit numine, & cælo hominem donare. Quod Mamertinus in Panegyrico 2. ad Maximianum, sic de Hercule ipsius proauo assentatoriè mentitus est, inquiens, *Tuus Hercules Iouem vestrum quondam terrigenarum bello laborantem, magnâ victoriæ parte iuuit, probauitque se non magis à Diis accepisse cælum, quàm eisdem reddidisse.* Nimirum Hercules vastis viribus homo, ipsum Iouem Deorum maximum, & augustioris numinis principem originem, dicitur donasse cælo, & veri numinis gloriâ. O superbissimum fastum! Homóne cælum Deo reddidit? Deus erit, qui cælo donatur ab homine? Ipse Mamertinus mentitur facinus, quod asserit, & assertione negat, quod affirmat: nam Deus non est, qui humani adiumenti, & arbitrij indigus est. Sic obbrutescit humana superbia, dum Hercules præsumit Ioui cælum restituere; dum senatus intentat diuinitatem à suo arbitrio pendere; dum hîc ambit Holophernes, cæteris diis exclusis, vnum Nabuchodonosorem diuinitate donare. Iudith. Planè mentita est adulatio, quæ negat Deos, dum facit: superbissima ambitio, quæ hominem præsumit facere posse, quod est vltra humanum fastigium, & superbiam. Homóne erit Deitatis arbiter? ô superbissimè temerariam, & brutam ambitionem!

CAPVT QVARTVM.

Vers. 1. *TVnc audientes hæc filij Israël, qui habitabant in terra Iuda, timuerunt*
valdè à facie eius. 2. *Tremor & horror inuasit sensus eorum, ne hoc*
faceret Ierusalem, & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus,
& templis earum. 3. *Et miserunt in omnem Samariam per circuitum vsque Iericho, & præoccupauerunt omnes vertices montium:*
4. *& muris circumdederunt vicos suos, & congregauerunt frumenta in præparationem pugnæ.* 5. *Sacerdos etiam Eliachim scripsit ad vniuersos qui erant*
contra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni iuxta Dothain, & vniuersos, per quos
viæ transitus esse poterat, 6. *vt obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad*
Ierusalem, & illic custodirent vbi angustum iter esse poterat inter montes. 7. *Et fecerunt*
filij Israël, secundùm quod constituerat eis sacerdos Domini Eliachim. 8. *Et clamauit*
omnis populus ad Dominum instantiâ magnâ, & humiliauerunt animas suas in ieiuniis,
& orationibus, ipsi & mulieres eorum. 9. *Et induerunt se Sacerdotes ciliciis, & infantes prostrauerunt contra faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio:*
10. *& clamauerunt ad Dominum Deum Israël vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, & vxores eorum in diuisionem, & ciuitates eorum in exterminium, & sancta eorum in pollutionem, & fierent opprobrium Gentibus.* 11. *Tunc Eliachim, sacerdos Domini magnus, circuiuit omnem Israël, allocutúsque est eos, dicens:* 12. *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in ieiuniis, & orationibus in conspectu Domini.* 13. *Memores estote Moysi serui Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando deiecit:*
14. *sic erunt vniuersi hostes Israël: si perseueraueritis in hoc opere, quod cœpistis.* 15. *Ad hanc igitur exhortationem eius deprecantes Dominum, permanebant in conspectu Domini,*
16. *ita vt etiam hi, qui offerebant Domino holocausta, præcincti ciliciis offerrent sacrificia Domino, & erat cinis super capita eorum.* 17. *Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, vt visitaret populum suum Israël.*

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. *Tunc audientes hæc filij Israël, qui habitabant in terrâ Iuda, timuerunt valde à facie eius.*

Vers. 2. *Tremor, & horror inuasit sensus eorum, ne hoc faceret Ierusalem, & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus, & templis earum.*

Vers. 3. *Et miserunt in omnem Samariam per circuitum vsque Iericho, & præoccupauerunt omnes vertices montium.*

Vers. 4. *Et muris circumdederunt vicos suos: & congregauerunt frumenta in præparationem pugnæ.*

Vers. 1. & 2. 1. TVnc audientes, &c. Insolenter sæuietat Holophernes in obuias quasque nationes, etiam sponte sibi supplices, & subiectas: fama grande quid buccinabat de potentia, & sæuitia hostis. Hæc causa fuit, vt Israëlitæ Iudæam habitantes, valde expauerint ad sæui ducis aduentum, truculenta quæque minitantem, exemplo finitimarum regionum. Porrò cùm nō tantùm reipublicæ, sed & religioni bellum indiceret Holophernes, iure timebāt ne Hierosolymam vastaret, & profanaret templum, sicut lucos, & deorum fana euerterat. Septuag. Septuaginta explicatiùs locum efferunt: *Et audierunt filij Israël habitantes in Iudæâ: omnia, quæcumque fecerat Holophernes gentibus, & quomodo spoliauerat templa earum, & dederat ea in perditionem: & timuerunt valde à facie eius: & pro Hierusalem, & templo Domini Dei sui, turbati sunt: quoniam recenter ascenderant è captiuitate, & nuper omnis populus collectus fuerat Iudæa: & vasa, & altare, & domus ex pollutione fuerant sanctificata.* Ex quo probatur post captiuitatem accidisse hanc Historiam: etsi Salianus conetur eludere hoc argumentum.

Post captiuitatem Babylonicam accidisse hanc Historiam.

Salianus.

Vers. 3. & 4. 2. *Et miserunt*, &c. Dicitur Iudæos misisse per omnem Samariam, & præoccupasse, & muniisse iuga montium; & apertos vicos, & malè clausa oppida cinxisse muris; & congregasse intrò annonā, ne oppressi fame longam obsidionem ferre non possent. Quod facere potuerunt Iudæi opportunè, quia recens frumenta demessuerant. Sed dubium est, quomodo potuerint Iudæi impetrare Samariæ, vt accingeret se ad resistendum Assyriis, quibus à tempore captiuitatis decem Tribuum, parebat: nam post Assyriacam decem tribuum comportationem, missi sunt ab Assyriis, qui Samariam terram pinguem inhabitarent. Ergo potius Samaritæ certarent contra Iudæos pro Assyriis, quorum oriundi, & quibus subditi erant. Verùm Samariæ nomine, non vrbs Samaria hîc accipienda est, sed prouincia, quæ eodem gaudebat nomine: In prouinciam autem Samariæ multos Hebræos ab Assyriâ, & reuersos, & ab Assyriis primò omissos, eandem prouinciam habitasse, constat ex 2. Paralip. 30. Idem etiam accidisse post Babylonicum duarum tribuum reditum: neque enim tunc tribus Iuda, & Beniamin se arctauerunt in proprios fines, sed aliarum tribuum sedes occupauerunt. Sic Iuditha ex Simonianâ Tribu, Bethuliam habitabat, quæ ad sortem Zabulonianæ Tribus pertinere indubium est, ex cap. 8. & 9. huius libri. Vnde strenuus Dux, & Sacerdos Eliachimus dicitur misisse in omnem Samariam; nam potissimam, & ferè omnem habitabant Hebræi. Addit Salianus hîc n. 7. quòd etsi Samaritani erant Iudæorum inimici, tamen Eliachimum curasse solerter illos cōtra communem hostem sibi adiungere, quod feliciter persuasit, armauitque in Assyrios. Et quidem huic obiectioni etiam aduersarij tenentur respondere; quia etsi ante captiuitatem Babylonicam hæc historia acciderit; at post captiuitatem decem Tribuum accidisse, certum est apud ipsos: ergo iam habitabatur Samaria ab Assyriis. Quomodo ergo Assyrij habitantes Samariam præparant se aduersus Assyrium Holophernis exercitum? Igitur si præfatâ solutione contenti non sunt, excogitent aliam potiorem, quam lubens amplectar.

2. Paralip.

Iudith.

Salian.

§. II.

Publicata infamia, quasi ius quoddam est ad delinquendum.

BOna apud homines opinio matrix meritorum est, & fomes ad virtutem: refutat delinquendi voluptatem; tenétque hominem, ne cadat à culmine, in quo hominum fastigiatur consensu. Sapienter Seneca de Consolat. ad Polyb. cap. 25. *Magnam tibi personam hominum consensus imposuit. Hæc tibi tuenda est.* Honos sæpe virtutem parit: dedecus degeneres facit ad vitium. Bona opinio præsidium est probitatis; non bona fama naturam exarmat: infamis sæpius inermis est ad pietatem, famâ inclytus à famâ animatur ad virtutem. Timet cadere qui in sublimi est; qui est in humili non timet casum: nemo ab infimo loco cecidit; non enim habet quò cadat. O quot magnorum virorum sanctitates sustentauit ad tempus bona opinio, quæ si tunc abesset, collaberentur! Fortè desperatur de homine, quem infamia impudentem fecit: nam impudentia auersio est à virtute, & temeritas ad delinquendum. Petrus Apostolorum vertex, præ cęteris ab amore præstantior, piâ temeritate plura audet. Cui inquit Christus, Lucæ 22. v. 31. *Simon, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Quid opus fuit, vt Christus oraret pro Petro, ne eius fides periclitaretur diaboli tentatione? Nónne Satanas cribrationem postulat? Impetret licet, & Apostolos cribret, quid obtinebit, nisi separationem grani à paleis? Neque enim à cribro grana degenerant in paleas, neque paleæ vilescunt à cribro. Cribrum enim discernit triticum à palea: & quod est vnumquodque, inconfusè intimat, non deprauat. Quid ergo opus fuit, vt Christus impensè roget, ne ex cribratione periclitetur Petrus? Cribrum enim tantùm publicabit quis sit vnusquisque. Planè grauissima paleæ tentatio est, granum purgatum ab inani paleâ secernere. Quod aduertisse videtur Beda, inquiens; *Satanas expetiuit vos, vt cribraret, sicut triticum; veluti qui triticum purgat, ventilando concutere.* Hæc est Apostolorum grauissima tentatio; quod cribrentur. Et hinc purgatum & nitens granum appareat, ibi palea inutilis squalleat. Scilicet purgatum granum secretione superbiet; & inutilis palea inutilitate sordescet. Palea permixta granis, non confunditur suâ vilitate; at cùm mera stipula est, vilescit, & nullo habetur pretio. Ecce periculosissimam tentationem, quæ Christum angit, & pro qua vitanda, sollicitè Patrem supplicat. Ergo grande damnum est vilitatem alicuius detegi, & publicari: nam passiones, quas non coërcet honos, facilè efferuntur effrenes: & ab impudentia temerariæ insolescunt. 3.

Seneca.

Bona fama vtilis est ad virtutem.

Lucæ.

Beda.

Vocat Christus ad Thaboris gloriam tres discipulos tantùm: *Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem*; Lucæ 9. verſ. 28. Et cur hos tantùm & non alios? S. Damascenus citatus in catena: *Cur non omnes, sed aliqui vocati sunt ad hanc visionem? Vnus quidem erat qui solus indignus erat diuinitatis visione, scilicet Iudas secundum illud: tollatur impius ne videat gloriam Dei.* Ergo omittatur Iudas impius; & mulctetur pœnâ sui sceleris. Non priuentur tam beatâ visione reliqui sanctissimi Apostoli: neque enim fas est, vt ob vnius flagitium puniantur reliqui. Pergit Damascenus, *Si solus ergo esset omissus Iudas, tanquā inuidus ad maiorem esset malitiam prouocatus. Proinde proditori tollit* 4.

Lucæ.

Damascen. Infamia instigat vel ad prodendum Christum.

Damasc.

tollit proditionis occasionem, cùm dimisit inferiùs reliquam Apostolorum congeriem. Scilicet, si reliqui Apostoli admitterentur ad Thaboris gloriam, & vnus omitteretur Iudas: eiusmodi omissione sic dedecoraretur, vt aliqualis occasio daretur illi prodendi Christum? Valde audet Damascenus: far esset imbecillitatem, aut malitiam Iudæ incitari ex dedecore, ad aliquod magnum crimen. Verùm ex eiusmodi contumeliâ dari illi velut occasionem sceleratissimè prodendi ipsummet Christum, valde rem exaggerat. In eam temeritatem instigat ignominiosa discretio à cæteris, & dedecus publicum, vt ferè cogat ad proditionem ipsius Christi? Vnde consultissimi Principes Hebræorum hîc vers. 3. (Iudith.) cùm valde timent ab Assyriorum exercitu, etsi Samaritani plures suspecti illis forent, quia oriundi erant ab Assyriis; nihilominùs, *Miserunt in omnem Samariam per circuitum vsque Iericho*, ne si quam vrbem exciperent, inimicam facerent; nam cautela delicti ferè ius est ad delinquendum.

§. III.

Superior ne degrauet pauperculos, & inualidos: nam paucorum euectio, horum euersio est.

5. GRatia apud Superiorem desideria hominum tenet. Sed caueat Superior, ne fauorem omnem, & gratiam in vnum, aut alterum spiret. Nam in Præposito non æquitas, iniquitas est. Singularis fauor grauissimus est cæteris, & seditio communitatis: laborent omnes, vt omnes quiescant: quoniam vnius otium, lassitudo, & fatigatio reliquorum est: Molestior enim est alterius quies, quàm proprius labor: oriatur subditus in labore, si collaborant alij. Genes. 2. v. 2. (Genes.) *Requieuit Deus die septimo ab vniuerso opere, quod patrarat; & sanctificauit illam; quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit Deus, vt faceret*. Deusne is est, qui laboret operando? Fatigatur Deus labore, cui beata quies, essentia est? Deus nec laborat faciendo, nec cessando quiescit, cui otiosa (vt sic dicam) operatio est, & quies operosa: Verùm esto: operando laboret Deus, & otiando quiescat; tamen fieri non potest, quod die septima quieuerit Deus, in illâ enim re verâ operatus est Deus. Nam dicit Ioannes, (Ioan.) *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor*, cap. 5. v. 17. Id est, etiam die eâ septimâ, & deinceps, continuatâ productione Deus conseruat omnia, vt inibi adnotarunt S. Cyrillus, & S. Augustinus. (Cyrill. August.) Quâ ergo ratione dicitur ab operatione quieuisse Deus die septimâ, & frui quiete & otio cessationis, si adhuc in illa die operabatur? Eleganter aduertit Caietanus (Caiet.) ad cap. 2. Geneseos: *Requieuit Deus die septimo: cessauit siquidem Deus ab efficiendo nouas creaturas, non autem cessauit ab operando cùm actione conseruatiuâ, tùm actione gubernatiuâ. Iuxta verbum Domini in Euangelio: Pater meus vsque modò operatur*, &c. Indubium igitur sit Deum etiam septima illâ die, & deinceps operari, quod publicauit

6. Moyses, aiens: *requieuit Deus*, &c. *ab omni opere suo, quod creauit, vt faceret*. Itaque Deus requiescit à labore operis, non cessans, sed adhuc operans: nam *creauit, vt faceret*: & qui operando quasi laborans dicitur; adhuc die septima laborans, quasi deliciatur in labore. (Subditus magis laborat, cùm alij subditi otiantur.) Quod mysterio non vacat, & quidem aptissimo ad hanc rem, illudque adnotauit Caietanus, aduertens die septimâ, quæ beatæ Dei quieti tribuitur, Deum operari: *Actione conseruatiuâ, & actione gubernatiuâ*. Id est, non solus Deus operatur die Sabbati, sed simul cum creaturis, illas conseruando, & cum illis concurrendo ad suas operationes. Magna profectò eruditio, & ad superiores informandos aptissima. Quando solus operatur Deus, etsi laboris, & fatigationis nescius, laborare dicitur: Cùm verò non solus ipse, sed cum aliis operatur, quiescere dicitur: sabbatum seu diem festum agere, & beatè deliciari dicitur? Vt intimet Præfectis quàm laboriosum sit, solum operari, & quàm laborem minuat, cooperatiò aliorum: Siquidem ipse Deus adhuc laborans die septimo, otiari, requiescere, & deliciari dicitur, quia alij ei collaborant. Porrò graue, & intolerabile onus est hominem operando laborare, otiantibus aliis; aliis verò collaborantibus, & cooperantibus, ipsemet labor requies est, otium, quies, & deliciæ. Excipiant Præpositi hoc gubernationis documentum à Sapientissimo Cardinale Caietano.

Omnis præfectura subditorum sarcina est, & onus grauissimum, quod molestissimè degrauat. 7.
Cassiod. lib. 5. epist. 5. (Cassiod.) *Auis ipsa pondere granata pigrescit; carinæ, quæ laborem non sentiunt, repletæ grauiùs mouentur*. Grauius in hominem decumbit (Inæqualitas Superioris est subditorum euersio.) Præfecturæ onus, in hominem, inquam, ingenuum, & de se liberum, quæ grauior molestia est: de quo ægrè conquestus est populus Dei oppressus Babylonicâ seruitute apud Psalmistam, Psalm. 63. v. 11. (Psalm.) *Posuisti tribulationes in dorso nostro*. S. Hieronymus, (Hieron.) *Posuisti in dorso nostro stridorem*. Alij, *Angustiam, anxiam molestiam, catenam*. Quænam tam grauis sarcina supra dorsum imposita? *Imposuisti homines super capita nostra*: id est, superiorem, vt conuenit inter expositores. Itaque Præfectura subditorum est sarcina, & grauissima, & molestissima. Disertissimè inquit Seneca epist. 28. (Senec.) *In naui onera inæqualiter conuoluta, citiùs in eam partem, in quam incubuêre, demergunt*, Respublica, Ciuitas, Collegium, & quæuis communitas, Nauis quædam est enauigans procellosum mundi pelagus. Si nauis gubernator *onera inæqualiter conuoluat*: & pauperculos, humiles, & inualidos plus degrauet (nam vt inquit Laur. Nouariensis: (Laur. Nouar.) *Omnis sarcina inclinat in latus sinistrum*,) onerariam demerget. Inæquale pondus euersio nauigij est: Pars onerariæ, in quam grauior decumbit sarcina, euertitur, & emergitur, & simul pars feriata à pondere, & immunis à sarcina. Totum nauigium pessum it ab inæqualitate ponderis. Nam pars sinistra nauigij, quę plus grauatur, id est, plebs humilis, paupercula, & inualida inæqualitate sarcinæ demergitur. Pars dextera nauigij, id est, reliquus populus fauoribus auctus, vacuitate onerum leuis, immunitate ponderum, & gratiæ inæqualitate arroganter elatus, ab arroganti leuitate, ab inani, & superba elatione submergitur; & sic reipublicæ, seu communitatis nauigium transuersum, & pessum it ad profundum. Sapienter igitur dixit Seneca, *In naui onera inæqualiter conuoluta citiùs in eam partem, in quam incubuêre, demergunt*. Non à pondere, sed à ponderis inæqualitate periclitatur nauis. Vnde graue scelus Gubernatoris est non librare sarcinas, & alios aliis plus degrauare. Quod Deus seuerè vlciscitur, grauissimum taxans supplicium. *Ipse Deus nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nónne considerat?* Iob 11. v. 11. (Iob.) Pro cæteris delictis iam taxata pœna est; videns autem Deus *iniquitatem*: id est, inæqualitatem, considerat: *(da le a Dios que pensar)* quasi dicat, nouum supplicij genus inuestigandum à Deo est, quo Gubernatoris inæqualitatem puniat; ingenio Dei opus est, vt insolentem pœnæ acerbitatem tanto scelere dignam adinueniat.

Enim

8. Enimuerò nescio quo tædio virtutis afficitur subditus inæqualiter tractatus à superiore, vt imbecillior euadat eius virtus euigorata ab aliorum fauore? flaccescit animus sanctissimi cuiusque ab inæqualitate gratiæ, quâ Superior alios afficit, illos
Matth. negligit. Christus Dominus Matthæi 17. v. 14. tres Apostolos eximiè dilectos ad Thaboris glorias secum assumpsit; cæteris, ad radicem montis inter turbas, neglectis: mysterio peracto, descendit Iesus de monte, *Et cùm venisset ad turbas, accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum, dicens: Domine miserere filio meo, quia lunaticus est, & malè patitur: & attuli eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum.* Quem bonus Dominus verbo suæ
Paucorum fauor cæterorum euigoratio est. omnipotentiæ statim curauit, dæmonem expellens, admirantibus cunctis. *Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretò, & dixerunt: Quare nos non potuimus eijcere illum?* Super quibus verbis sic philosophatur
Chrysost. S. Chrysostomus hom. 58. *Acceperant discipuli à Domino potestatem spirituum immundorum, & quia oblatum dæmoniacum curare non potuerunt, videtur quod in dubitationem deuenerint, ne fortè gratiam, quæ erat eis tradita, perdidissent.* Nónne Apostoli omnes gratiam curationis acceperant à Christo Domino? Nónne virtute ad pellendos dæmones donati erant? Quis hanc virtutem à Christo acceptam, imminuit? Quâ de causâ & gratiarum nitor, & virtutis robur tunc imminutum est, & miraculorum vires emarcuerunt? Num Christum liberalitatis pœnituit, & gratias, quas dederat, resumpsit, & abstulit? Minimè. Nam dona Dei pœnitentiam nesciunt: nescit Deus beneficia auferre, sed antiqua nouis cumulare. Quo ergo fascino elanguit Apostolorum Virtus? quô torpore imbecilla facta est? Nodum explicat S. Hilarius. Neque enim virtus omnium Apostolorum euigorata fuit, sed illorum, qui assumpti non fuerunt ad glorias Thaboris, qui adscitis aliis, & fauore, & familiaritate sublimibus, relicti fuerant in vallis humilitate, & neglecti inter turbas. Hi arctioris familiaritatis exortes, & charioris beneuolentiæ extortes, torpent ad miracula; & languet eorum virtus: Nam (verba
Hilar. sunt Hilarij) *Domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus, quidam torpor eorum fidem retardauerat.* Scilicet torpet Apostolorum virtus, (dum flaccescit fides) propter fauorem paucorum, languet vis ad miracula, quia inter turbas neglecti sunt, aliis ad glorias euectis: quia pauci, id est, tres merito augentur honore, reliquorum decrescit virtus. Nam paucorum euectio, cæterorum ruina est,
Iudith. & irremediabilis euersio. Vnde hîc v. 3. Hebræorum senatus æquè *mittit in omnem Samariam*, vt omnes tam proceres, quàm pauperculi operam impendant rei bellicæ, nec optimates eximit, nec pauperculos degrauat: ô præclarum documentum Magistratuum!

§. IV.

Commentarius Literæ.

Vers. 5. *Sacerdos etiam Eliachim scripsit ad vniuersos, qui erant contra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni iuxta Dothain, & vniuersos, per quos via transitus esse poterat.*

Vers. 6. *Vt obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat in Ierusalem, & illic custodirent, vbi angustum iter esse poterat inter montes.*

Vers. 7. *Et fecerunt filij Israël secundum quod constituerat eis Sacerdos Domini Eliachim.*

Vers. 8. *Et clamauit omnis populus ad Dominum instantiâ magnâ, & humiliauerunt animas suas in ieiuniis, & orationibus, ipsi & mulieres eorum.*

Sacerdos etiam, &c. Nempe Sacerdos 9.
summus Eliachim, penes quem tunc Vers. 5.
erat res summa Hebrææ gentis (quippe defecerant Reges à captiuitate Babylonica, post quam contigisse hanc historiam, multis probaui cap. 1. ad v. 4.) sedulam præstabat operam, quò munirentur aduersus præpotentem hostem. Opportunè scripsit ad eos, qui erant è regione Esdrelon; Esdrelon creditur esse campus Mageddo in Galilæa: hic autem campus est in tribu Zabulon, in quâ est etiam Bethulia. At explorare oportet quo pacto summus Sacerdos, qui in hoc cap. v. 5. dicitur Heliachim dicatur Ioachim Iudith.
cap. 15. v. 9. Num alius Pontifex hîc, & ibi? Num binomius? An Scriptoris lapsus? Apposité P. Sanctius putat nomen Heliachim compositum esse ex Sanct.
duplici parte, nempe Heli, & Ioachim, & quo melior esset iunctura, & sonus suauior, per aphæresim ex altera compositionis parte sublatum esse *Io*, atque adeò cùm vocandus esset Helijoachim appellatum fuisse Heliachim. Quod nouum non esse apud Hebræos, multis probat litteratissimus vir, & hîc, & Ieremiæ 1. Vnde idem est Heliachim, & Helijoachim, & ita aliquando dicitur Heliachim, aliquando Ioachim omissâ priori parte nominis. Hinc verosimilibus cõiecturis adstruebam, dum Lucæ exponebam Euangelium, cap. 3. v. 23. recenseri lineam Iesuanæ genealogiæ per B. Virginem Deiparam vsque ad Adam: sicut Matthæi 1. v. 1. texitur per Iosephum Mariæ sponsum. Nam in Euangelio Lucæ *Heli* idem est ac Heliachim, seu Ioachim Deiparæ pater. Coniecturam hîc propono, quousque publicem quæ super hac re diu multúmque elaboraui, & ore dumtaxat dictaui auditoribus meis seriò piæ coniecturæ plaudentibus. Quis verò fuerit hic Eliachim summus Sacerdos, expediui cap. 1. ad v. 4. facili negotio. Desudent, & adhuc æstuent, qui ante transportationem Babylonicam hanc historiam accidisse opinantur; & vix, aut nec vix quidem reperient Eliachim summum sacerdotem; & hæsitabunt quomodo in præsentia Regis administrauerit rem belli summus Sacerdos, quod insolens est in Scriptura.

Heliachim idem est ac Ioachim, & quare.

Vt obtinerent, &c. Græca sic habent: *Dicens,* 10.
obtinere ascensiones ipsius montana, quoniam per Vers. 6. 7.
eas erat instructus in Iudæam; & erat facilè prohi- & 8.
bere eos accedentes, quòd angustus excessus erat, duos super omnes viros. Hæc vltima verba, quæ paulò obscura sunt, sic explicant notæ ad Biblia Sixtiana Sixtian.
hîc: *Ob angustiam loci facilè fuisse, vt vel duo tantum viri prohiberent omnes viros ab ingressu.* Complutens. habent, *Ad viros ad summum duos.* Hoc est, adeò angustæ erant montium fauces, per quas Assyriis eundum erat in Iudæam, vt duo viri possent ingressum Assyriorum defendere. Ibi ergo excubiæ, & præsidia posita sunt.

Dein post præparata præsidia omnia, quæ ad 11.
periculosum bellum necessaria erant, (nam propiùs iam ingruebat,) accurrunt ad diuina præsidia: nimirùm ad preces, quas armant ieiuniis, sordibus, & corporis vexationibus, & humilitatibus. *Animas humiliant*, id est, se ipsos: Pars pro toto: *Et humiliauerunt animas suas in ieiuniis & orationibus:*

Goth. τὸ *Orationibus* abest à Gotthicis. (Oratione humiliatur anima, an piè superbit?) Quin nec fœmineo sexui parcitum in communi omnium discrimine. Nec tantùm orant, sed instantiâ magnâ orant. Porrò orationis instantia, securitas est impetrationis. Aptè humana præsidia consociant Diuinis; neque Deus nos in periculis optat desides. Nam qui supplicationes nostras ambit, ingenium, & industriam, & manus dedit. Nec muliebribus tantùm lamentis cum Deo agendum est in periculis; sed bene consulendum, vigilandum & pugnandum est. Illud v.8. *Et clamauit omnis populus ad Dominum instantiâ magnâ*: Emphaticè exscribitur in Græco. *Et exclamauerunt omnis vir Israël ad Deum instantiâ magnâ; & humiliauerunt animas suas in instantiâ magnâ.* Qui petit, nec statim impetrat, sed aliquam repulsam patitur; à perseuerantiâ, & instantiâ planè humiliatur: nam homo naturaliter superbus, humilitate petendi, & repulsæ dedecore deuenustari se putat.

---

§. V.

Legum paucitas est anticipata venia inobedientiæ.

12. PAucitas legum probatior politia est. Multæ leges non tollunt liberum arbitrium, (quæ augustior hominis portio est) sed fortassis tacitè subruunt, & moraliter imminuunt. Vnde vt magnum humanitatis probrum, dicitur, *homo legi obnoxius*. Sic Philo de Mundi opif. Sapienter Romani confusaneam legum multitudinem in numerum minorem digesserunt. Tertulliani verba sunt Apolog.4. *Nonne & vos quotidiè experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem, & squallentem syluam legum nouis principalium rescriptorum, & edictorum securibus, truncatis & cæditis?* Quoniam densa legum multitudo *squallet*, aut obliuione, aut contemptu *syluescit* inculta; carens obedientiâ, fructu suo. Est enim natura hominis ingenua, & dùm (quia legi est obnoxia) legibus prægrauatur, libertatem inclamat, & præceptorum iugum humeris excutiens, honore libertatis respirat. Porrò Præceptum est probrum arbitrij, dedecus libertatis, hominis iniuria. Psalm.9. v.21. *Constitue domine legislatorem*, Symmachus *Legem*, Genebrardus *Tyrannum*. Quasi humanus Legislator sit quodammodò humanæ libertatis tyrannus. *Est autem lex pædagogia puerorum insolentium*. Docet disertè Alexand. Clem. lib.1. Pædag. c.11. Pudet homines prouectâ ætate, maturos, & canos, *puerorum* ritu tractari; imò puerorum *insolentium*, qui non bonâ indole sunt, sed prauâ, & ad vitia præcipiti, & egent legum fræno ad coërcitionem, & præcepti pædagogiâ. Rudis & insensilis puerorum ætas est obnoxia pædagogo; probrum ætatis est pædagogia. Quis vir pædagogum ferat? quis sustineat, vt *puerum tractari*? Quis vt *insolentem*? Totum id agit lex, ait Clemens: nam *lex est pædagogia puerorum insolentium*.

13. Vnde inter grauiora supplicia, quæ Deus comminatus fuit Israëli cùm in grauiora delicta irruebat effrænis, hæc verba legimus Oseæ 8. v.11. *Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum, &c. Scribam ei multiplices leges meas.* Ecce multiplices leges grauioris supplicij loco deputantur. Hinc Procop. Isai.28. *Est vero lex ipsa vinculum, quæ iustum quidem efficiat neminem, sed ad pœnas veluti constrictos seruet.* Itaque lex ira Dei est, dicente Paulo ad Rom.4. v.16. *Lex iram operatur.* Ergo condendæ non sunt plures leges in optima republica, nec conditæ sæpiùs repetendæ, aut intimandæ, ne aut multiplicis legis, aut multiplici iteratione præcepti, lex in fastidium veniat, aut in contemptum. Benè Clemens lib.1. Pædag. c.12. de Superiore, sic fatur: *Simul ac mandat, & mandatorum characteres ita imprimit, &c.* Aduertenter nos instruit magnus Theologus Clemens, Præpositi mandatum *characterem imprimere*, Sacramentorum ad instar. Docent Theologi sacramenta, quę characteres imprimunt, iteranda non esse sub pœnâ irreligiositatis: ergo nec mandata nimis iteranda, eiusmodi comparatione Superiores admonet, quia characterem imprimunt; ne scilicet subditus aut contemptu, aut violatione præcepti, pertæsus præceptorum graue, & probrosum onus, grauiùs delinquat, refragando sanctissimis Legibus. Quia abundant peccata vbi multæ, aut repetitæ leges agglomerantur. Non quia leges malæ sint, (aliàs non erunt leges) sed quia hominis natura non bona est; ideò lex occasio ruinæ homini est: nam rei vetitæ quædam est concupiscentia. Tertull. de Habi. muli. cap.9. sic ait ad rem præsentem: *Raritas, & peregrinitas de simplici causâ non habendi.* Vnde Lampr. in Alexandro: *Cùm homines illicita magis poscant, prohibitáque furore prosequantur.* Furore quodam ferimur in vetita: & prohibitorum suus fomes est.

[Margin: Goth. — Philo. — Tertull. — Leges sint paucæ. — Psalm. — Symmac. — Genebr. — Lex est pædagogia puerorum insolentium. Clem. Alex. — Osee. — Lex supplicium est. — Procop. — Ad Rom. — Clem. — Lex characterem imprimit. — Lex fomes est violationis. — Tertull. — Lampr.]

14. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Psal.118. v.165. Profectò eximium diuinæ legis encomium est, quod non scandalizet homines, neque illos ad delinquendum instiget. Frugi ille filius, ex probitate suâ querelas in pium patrem conflauit: *Pater, ecce tot annis seruio tibi, nunquid mandatum tuum præteriui?* Lucæ 15. v.29. Miror indolis bonitatem huius adolescentis, qui in lasciuiente ætate sic temperauit corporis appetitiones; & effrænes animi motus compescuit, vt nec semel violauerit pij parentis iussa, nec omiserit voluntatem: *Nunquam mandatum tuum præterini. Hoc tibi non tua innocentia, sed patris venia dedit*, pulchrè aduertit Chrysol. serm.4. Ergo ex Chrysologi sententia, quod iste filius mandatum patris nunquàm prætererit, non à filij bonitate, sed à patris veniâ nascitur. Verùm si intercessit patris venia; & delictum, & inobedientia filij intercessetit, necesse est: nam *venia* delicti venia est, & delictum importat. Quomodo filius per veniam patris habet, quod nunquam eius mandatum prætererit? Nam si mandatum patris non prætcriuit, non est opus veniâ; quod si mandatum prætetiuit, quomodò à patris veniâ habet, quòd non prætererit? Vtrinque pugnantia rerum, vtrinque scopuli. Fateor, quòd bonus hic filius pij patris mandatum non violauerit vnquam, ait Chrysologus: sed hoc non ab eius innocentiâ, aut probitate ortum habuit, sed à patris indulgentiâ misericordi, & anticipatâ veniâ, quia nihil illi aut saltem paucissima mandauerit, prohibueritve: nam non prohibitio

15. operis, præpropera venia inobedientiæ est: carentiâ præcepti Deus antè parcit id, quod parceret peractâ transgressione præcepti. Aduertit Tertullianus cap.4. lib. aduer. Psych. Deum post diluuium plura abrogasse præcepta, abstinendi scilicet à carnibus, &c. perpaucis legibus contentum. *Omnis itaque iustitiam iudicij præministrans, materiam libertatis emisit, per veniam supparans disciplinam, permittens omnia, vt demeret quædam.* Egregiè dictum, & expensione dignissimum; vbi de præceptis ad paucitatem redactis sermo est, dixit: *Per veniam supparans disciplinam.* Veniam appellat abrogationes

[Margin: Psalm. — Lex quibusdam est scandalum. — Lucæ. — Chrysol. — Legũ paucitas est anticipata venia. — Tertull.]

tiones præceptorum; nam carentia, & abolitio legis, anticipatio est veniæ. Anteagit certè absolutionem ante præcepti certam transgressionem. Tollens præceptum, præuenit delictum anticipatâ veniâ; *nam vbi non est lex, nec præuaricatio*, ad Rom.4.v.15. Subdit aliud insigne bonum à paucitate præceptorum ortum, *Per veniam supparans disciplinam, permittens omnia, vt demeret quædam.* Quoniam legum paucitas apparatus disciplinæ est, & occasio obseruationis. Nam sicut plures leges multitudine obruunt animum, & irritant ad contemptum, & violationem: sic paucitas expedit mentem, & prolectat ad obseruantiam; vnde minor legum numerus, obseruantia est legum, legislatoris honos, probitas populorum, & apparatus disciplinæ. *Per veniam supparans disciplinam*, &c. Benè ergo Dauid diuinæ legis encomium esse existimat, quod diuina lex non sit scandalum, & ruinæ occasio. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.*

Marg.: ad Rom. — Lex importunè suadet ad violationem. — Tertull.

16\. Enimverò quàm ægrè ferat homo obnoxium esse legibus, & multitudine legum onerari, docent apparatus, & terrores, quibus Deus legem dedit Hebrææ genti in monte Sinai. De quo Saluia. lib.1. de Guber. Dei. *Adde tonitrua, adde fulgura, terribiles buccinarum cælestium sonos, tremendum vndique totius aëris fragorem, polos sacris clangoribus mugientes, ignes, caligines, nebulas Deo plenas, loquentem cominus Dominum, legem diuino ore resonantem, incisas digito Dei literas, rupices paginas, saxeum volumen, discentem populum, docentem Deum, ac mixtis penè hominibus, atque Angelis, vnam cæli, ac terræ scholam.* Nempe vt legem Dei (& quidem naturalem, quam priùs insculpserat humanæ rationi) recipiat Hebræus populus, tot beneficiorum portentis deuinctus Deo; Deus ipse proprio ore dictat leges, propriâ manu scribit, propriâ præsentiâ promulgat; imò quasi Angelos obligaret ad seruandas easdem leges, dicitur, *Ac mixtis penè hominibus, atque Angelis, vnam cæli, ac terræ scholam.* Ne detrectet homo erudiri eâdem lege, quâ Angelus eruditur: hominum condiscipulos facit Angelos. Sed nihilominùs Deus, vt legem sanciat, doctâ suâ potentiâ descendit armatus. Angelorum præsidio cingitur, elementorum auxiliaribus copiis stipatur. Remugit cælum tonitruum fragoribus, fulgurant nubes, buccinat aër, poli quatiuntur, vndique horror, terror, fragor, vbique omnipotentiæ vires exerit, & ostentat, vt vel sæuo terrore coactus recipiat leges, & in suæ naturæ probrum, patiatur homo ingenuus subiectionis elogium, & vitium suæ naturæ publicet, dum publicantur leges. Perbellè Clem. Alex. Adhort. ad Gent. *Honesta & moderata vita Institutiones, quæ sunt viæ compendiosæ, exigunt hominem, qui suffocatur à vitio.* Itaque perpaucæ & moderatæ institutiones, & ordinationes, viæ compendiosæ sunt ad sanctitatem, quibus velut per compendium itur. Ad rem Tertullianus lib.4. adu. Marc. cap.1. *Compendiatum est Nouum Testamentum, & à legis laciniosis oneribus expeditum.* Porrò vestium lacinia gressus impedit, & iuuat ad lapsum. Verùm hæ institutiones, etsi perpaucæ & compendiosæ sint, tamen faciendæ, & publicandæ non sunt, nisi in homines, *qui suffocentur à vitiis.* Si Ordinationes hominem vitiis obrutum exigunt; plures leges exigent homines sceleratissimos, & profligatissimos. Parcat multis legibus, qui parcere vult multitudini subiectæ per anticipatam veniam. Vnde prudentissimus Eliachimus Pontifex, hîc, v.7. non exertè mandat, sed insinuat suam voluntatem subditis, & ita, *Fecerunt filij Israël secundum quod constituerat illis Sacerdos Domini Eliachim.* Suasiones, & ordinationes, seu nutus Superioris obsequium extorquent: seuerior lex inobedientes, & rebelles, & præfractos facit subditos. Sint ergo leges perpaucæ. Hæc dixerim, quia sunt aliqui, ait Tertull. de Corona Mil. cap. 6. quibus inest *Lex naturalis, & natura legalis*, id est, natura legislatrix, nempè quæ crebras leges scripturit, quæ crebrò leges loquitur. Nescias an qui multas leges fert, ferret multarum legum obedientiam.

Marg.: Saluia. — Legum violenta promulgatio. — 17. Multæ leges exigunt hominem à vitiis suffocatum. — Clem. — Tertull. — Iudith. — Tertull.

§. VI.

Oratio ad Patrem exoratio est; imò exactio est.

18\. CHristus Dominus orationis formulam tradens Apostolis, & in Apostolis toti Ecclesiæ, inquit Matth.6. v.9. *Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis*, &c. Consultissimè instruimur inchoandam esse orationem appellando Patrem, Deum, quem oramus. Porrò nomen Patris non tantùm nomen amoris est, sed & liberalitatis. Arcano enim, & cæco quodam naturæ pondere diuitiæ feruntur ad filios. Vnde si filij desint ditissimo cuique, opes oneri sunt, non subsidio; impedimento, non adiumento. Diuitiæ sine hærede delitiæ non sunt, sed tormentum; nam diuitiæ, nescio quo prono impetu feruntur ad filios, quibus deficientibus excruciatur diuitis animus, non mulcetur. Genes.15.v.1. *Factus est sermo Domini ad Abram, dicens: ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Dixitque Abram: Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadam absque liberis.* Quid sibi vult: *Quid dabis mihi?* Num Deus, cui adsunt omnipotentiæ thesauri, nihil habet, quod donet? Promissa dona vbertim Abrahamo donabit, nam munificus est, & omnipotens, etsi Abrahamus liberos non habeat. Num quoniam filios non habet Abrahamus, Deus munificus non erit? Hugo Cardin. *Quid dabis mihi? Quasi dicat. Quid valet mihi quod promittis, cùm non habeam hæredem?* Plura bona, ipsaque Dei munificentiâ dignissima Dominus promittebat Abrahamo; at ipse cùm posset frui diuinis beneficiis vbertim concessis, nihili opulentiam ducit, non habens filium, cui tot diuitiarum thesauros relinquat. *Quid dabis mihi?* id est, mihi valorem non habent vllum tuæ munificentiæ mundiales thesauri, si non habeo filium, quem eorum hæredem relinquam. Nam vtilitas, & valor diuitiarum, est, ipsas opes filiis donare. Nihili æstimo opes, quas non possum in filios transferre. Imò calamitatis loco reputo, & prædium absque fructu, vt notauit Basilius Seleuc. Orat.7. inquiens: *Diuitiarum dat abundantiam, nec hæredem dat.* Et mox: *Sara sterilitas diuitiarum tantarum fructû prohibebat.* Quasi dicat Abrahamus: *Ego vado absque liberis. Quid dabis mihi?* id est, *quid valet mihi, cùm fructu diuitiarum prohibitus sum?* Opima est hæreditas, sed fructu carens, nullus ex eâ prouentus obuenit mihi, sed cultionis labor, & impensæ: Nam fructus opum est, easdem in liberos transmittere. Dans mihi opes absque liberis, das ærumnas possessionis, sine fructu easdem filiis relinquendi. Tam auidè Pater desiderat diuitias suas filiis relinquere! Ergo inchoëmus orationem appellando Patrem Deum, à quo postulamus; quia eo ipso in memoriam illi reuocamus, *quasi nihil illi valere* (liceat ita loqui, ex analogia

Marg.: Matth. — Ad Patrem securè oratur. — Genes. — Hug. Card. Quàm appetat pater ditare filios. — 19. Seleuc.

patris) mundiales diuitias, & suæ munificentiæ thesauros, nisi transmittantur in filios: *& tantarum diuitiarum fructu prohiberi Deum*, nisi easdem traducat in filios. Paternæ largitiones, prædia, & possessiones non minuunt, sed fructu suo afficiunt. Quia nihil Patri valet, quod non dat filio. Tam anxiè fertur Pater ad cumulandum filium suis bonis, & ditiori hæreditate! Alias rationes subiicio quare à Patre petendum sit.

20. Ad hæc, auspicanda oratio est ab hoc nomine, *Pater*; quoniam qui Patrem dicit, quod petit suum facit, & quod orat, exorat. Nam Patris possessio filij hæreditas est, ius suum exigit, qui ea, quæ Patris sunt petit. *Pater noster* dicimus in orationis initio, & mox, *Panem nostrum quotidianum da nobis*. Et sanè sibi aduersatur oratio ipsa, destruens, quod adstruit, aut Deum illiberalem publicans. *Panem nostrum*, inquit, & illum petit? inanis petitio est, quæ postulat, quod suum est: aut ab auaro petit; nam auarus est qui adeò tenaciter aliena retinet, vt supplicatione egeat ad donandum, quod suum non est, sed illius qui orat. Auarus est quisquis nisi permotus oratione quod alienum est, non dat. Porrò qui non sua dat, restitutor est, non largitor. Est planè illiberalis, qui expectat supplicationes, vt donet cuique, quod accipientis est, non dantis. Cur ergo docet nos Christus, quod petamus à Patre *panem nostrum quotidianum?* Sapienter quidem. Nam qui Patrem rogat, quod suum est petit, ait S. Chrysologus, Sermone 1. *Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. Tenebatur Pater seruare substantiam filiis, non negare:* quia vt statim subdit, *Pater custos est substantiæ filiorum*. Petere videtur quod suum est, qui à Patre petit. Imò facere suum, quod postulat, appellando Patrem, quem orat. Rogat, & petit quod suum non est, qui Deum orat: at qui Patrem suum orat, etsi orando postulet quod suum non est: (nam quod suum est nemo propriè orat, sed exigit iustitiæ titulo) at appellando Patrem, facere suum videtur, quod suum non erat. Nam bona Patris, hæreditas filij est. Vnde panem suum rectè petit; quia petens supponit non esse suum; sed quia à Patre petit, quodammodò facit suum. Nam nomen Patris vsque eò procliue est ad donandum, adeò impensè cupit dare filiis, vt omnia eius bona filiorum sint; imò propriâ industriâ suâ acquirere satagit, vt habeat, quod filiis donet.

Matth. Qui patrem orat, suum facit quod petit.

Chrysol.

21. Lucæ. Luc. 15. vers. 31. pius Pater magnificè prodigum filium excepit, opiparum extruxit conuiuium, pretiosis induit vestibus, & auro eius digitos, & colla oppigneraujt; quod ægrè admodum tulit filius natu maior, veritus iterùm habere consortem paterni census. Ad quem pientissimus Pater inquit: *Fili, tu semper mecum es: & omnia mea tua sunt*. Acutè satis addubitat S. August. lib. 2. de quæst. Euang. q. 33. quomodo fieri possit, vt omnia bona Patris sint filij senioris, sic inquiens: *Quid autem sibi vult, quòd addit: omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris?* Et post pauca. *Quomodo omnia? nonne & Angelos Deus in possessionem tali filio subiecisse putandus est?* &c. Intermitto hanc quæstionem, quam alibi ventilaui. Et omnibus certissimum sit, verissimam esse Patris vocem: *omnia mea tua sunt*. Nam Pater hic, qui ab Euangelista inducitur, Deus est, ex mente omnium interpretum, quod notauit P. Maldonatus ad Lucæ, cap. 15. v. 11. At si omnia Dei bona senioris fratris dicuntur, quomodo Pater illa etiam expendit in iuniorem filium? quem & munificè excipit, & vt filium tractat, & paternæ hæreditatis participem efficit. Num donat Pater bona senioris filij? & alienam substantiam expendit? expendere in parabolæ córtice videtur: nam si desit quod donet filio, vel alienas (si fieri posset) opes quodammodò donaret, ne desit Patri quod det filiis. Omnia sua senioris fratris esse inquit: & nihilominus ex eâdem substantiâ plura dono dat iuniori; quia Pater est.

Aug.

Mald. Qui Deum quasi patrē orat, tunc diuinus affectus orat, & exorat se.

Quo pulchrè exaggeratur Dei liberalitas in filios. Ora igitur ad Patrem. Paternam munificentiam adhuc pulchriùs commendat S. Chrysologus adnotans quàm certò petita exorat, qui Deum Patrem orat, sic scribens Serm. 2. *Apud Patrem non intercedit extraneus: intus est in Patris pectore, ipse, qui interuenit, & exorat affectus*. Quasi dicat; cùm quis Deum vt Patrem orat, certus esse debet adipiscendi rem petitam, quia non tam ipse orat, & rem petit, quàm paternus Dei affectus, quippe ipse paternus Dei affectus est quædam velut supplicatio vice orationis filij, ô quàm securus impetrandi à se quisque rem peteret! quia ipse sibi nihil vnquam negaret. Adde, quod si Deus oraret nihil sibi ipsi negaret, pro ipsius orantis maiestate. Quid enim dignius, quàm vt Deus quod oraret, exoraret? Ergo cùm ad Patrem Deum oramus, ait Chrysologus, *Non intercedit extraneus* orator apud Deum, sed ipsemet paternus, & diuinus affectus exorat. Deus est qui quodammodò orat, & ad se orat? Quis ambigat quòd exoret? Quid Dei affectui, seu Deo ipsi negari potest? Igitur, ô homo, orans ad Deum, vt ad Patrem, inquiens; *Pater noster*, non tam homo oras, quàm Dei paternus affectus exorat. Homo ad Patrem orat, & Deus impetrat postulata? Cùm homo ad Patrem orat, Deus exorat, quod orat homo? Securus ad orationem accedit, pro quo Deus orat, & à se impetrat postulata, non stricto orandi modo; sed eo, quo Chrysologus dicit, paternum Dei affectum se ipsum exorare. 22.

Chrysol.

Non esset bona, & laudabilis oratio facta ad Patrem, nisi Hæreticis displicuisset. Impudenter Arius insectatur orationem Christi, quâ passioni proximus ad Patrem Deum orat, dicens: *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste*. Matthæi 26. vers. 39. & argutatur, inferiorem esse qui petit, etsi à Patre petat; nam qui orat, non habet id quod postulat; quod si haberet, non postularet. Cui respondet Basilius Seleuc. Orat. 24. ingenuè concedens, Christum orare, sed aduertens ad Patrem orare. *Namque ob naturâ similitudinem*, (identitatem appellat similitudinem) *sine vllo impedimento reciprocatur oratio*. Quasi dicat: A se petit, quia à Patre petit. Nam cùm tota Patris natura, & possessio sit etiam filij, tota ad se reciprocatur oratio. Vnde Christus Deus, quia à Patre Deo petit, à se impetrat, ad se redit oratio; petit etiam quod suum est, qui à Patre petit. Nam vera vox Patris est, *omnia mea tua sunt*. Quia Hebræa gens hîc, v. 8. Deum orans, illum vocat *Dominum*, non Patrem, adeò cunctatur impetrationem. Euangelij prærogatiua est confidenter in oratione dicere; *Pater noster*, &c. 23.

Matth. Christi oratio ad Patrem, reciprocatur ad se.

Basil. Sel.

Iudith.

---

§. VII.

Commentarius Literæ.

Vers. 9. *Et induerunt se Sacerdotes ciliciis, & infantes prostrauerunt contra faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio.*

Vers. 10.

Verſ. 10. *Et clamauerunt ad Dominum Deum Iſraël vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, & vxores eorum in diuiſionem, & ciuitates eorum in exterminium; & ſancta eorum in pollutionem, & fierent opprobrium gentibus.*

Verſ. 11. *Tum Eliachim Sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Iſraël, allocutuſque eſt eos.*

VERS. 9. 24. ET *Induerunt, &c.* Proptium Sacerdotum munus Oratio eſt; quæ ornatur pœnitentiæ ſordibus, & cilicij ſqualore, vt Deo gratior ſit. Ergo ſummus Sacerdos induit ſe veſte cilicinâ, & eius exẽplo reliqui minores pontificẽs; qui aliud pium ſtratagema de more intentant, nimirùm proſternere infantes verſus templum, vt innoxiis lacrymulis,& innocenti eiulatu leniantur iræ numinis.

Infantum preces, & arma. Ioel. 2. Paral. Ionæ. Quod vrgente graiuori periculo apud Iſraëlitas fieri ſolitum, conſtat ex Ioëlis 2. verſ. 16. & 2. Paralip. 20. v. 13. Nam magna eſt vis ad placandum Deum in vagitu infantili. Sic Ionæ 4. v. 11. Verùm infantes proſtratione,& vagitu proſternere hoſtes, non vi & armis, ironicè tradit Tertullianus cap. 9. lib. aduerſ. Iudæos, verſans illud Iſaiæ 8. *Antequam puer ſciat, &c.* ſic fatus: *Scilicet vagitu ad arma eſſet conuocaturus infans, & ſignum belli non tubâ, ſed crepitacillo daturus: neque ex equo, vel de muro, ſed de nutricis, & gerulæ ſuæ dorſo, ſiue collo hoſtem deſignaturus: atque ita Damaſcum; & Samariam pro mammis ſubacturus. Aliud eſt ſi penes vos infantes in prælium erumpunt, credo ad ſolem vncti priùs, dehinc pannis armati, & butyro ſtipendiati, qui antè norint lanceare, quam lancinare.* Ergo infantes ſqualore, & eiulatu Aſſyrios hoſtes debellent. Vnde *infantes proſternunt ante faciem templi.* Verè hic accidit quod Tertullianus irridet. Quid eſt infantes proſtratos *contra faciem templi?* hoc eſt, verſus templum. Sic Daniel. cap. 6. verſ. 10.

Daniel. orabat è Babylone *contra Ieruſalem.* Nam pollicitus eſt Deus Salomoni 3. Reg. 8. v. 44. abſentium à

3. Reg. Hieroſolymitano templo, ſe auditurũ preces, quas fundent, *Contra viam ciuitatis, quam elegiſti, & cõtra domum, &c.* Itaque cõntra nihil eſt aliud, quàm, è regione, ſeu verſus partem, vbi eſt templum Ieroſolymitanum. Quod ſtrictè dixit S. Hieronymus,

Græcus. Vberius dicitur in Græco textu: *Ipſi, & vxores ipſorum, & infantes ipſorum, & iumẽta ipſorum: & omnis incola, vel mercenarius, vel argento emptus ipſorum, impoſuerunt ſaccos ſuper lumbos ſuos. Et omnis vir Iſrael, & mulier, pueri, & habitantes in Ieruſalem ceciderunt ad faciem templi, & cinere conſperſerunt capita ſua, & extenderunt ſaccos ſuos ad faciem Domini: & altare ſacco circumtexuerunt, & clamauerunt ad Deum, &c.*

25. Serarius. Altare Dei cur veſtiatur cilicio, & atris operimentis. Sed quorſum cilicio veſtitur Dei altare? Serarius ait; quòd ſicut ad gratias Deo agendas pro beneficio, lætiora indumenta, & feſti colores aſſumuntur; ſic ad ciendam Dei miſericordiam, vt auertat imminentem calamitatem, triſtia & mœſta omnia adhibentur, & pullantur altaria, &c. Scilicet vt ad altaris atratum aſpectum magis excitemur ad lacrymas, & ſupplicationes.

Sanct. Sanctius exiſtimat ideo tũc cilicio ſqualere ipſa Dei altaria, vt ſignificetur, non tantùm hominibus, ſed etiam quodammodò Deo ſeu eius diuinæ religioni, ſuum imminere periculum. Non enim modò Regionibus, ſed etiam Religionibus bellum inferebat impius Holophernes, vt Dominus ſuus Nabuchodonoſor vnicus Rex, & Deus orbis ſalutaretur ab omnibus. Vtraque eſt apta expoſitio; hæc aptior.

Et clamauerunt, &c. Tunc clamant ad Dominum erectiori ſpe poſtulantes diuina præſidia *vnanimiter:* nam, vt acutè P. Baeza tom. 2. lib. 9. cap. 5. VERS. 10. & 11. 26.

§. 5. neſcit Deus diù reſiſtere, vbi multitudo concors in oratione clamat, & ita explicat hunc verſiculum ex Gloſſa, *Ne vxores eorum darentur in diuiſionem.* Baeza.

Quid eſt vxores dari in diuiſionem? Carthuſianus, *Ne ab hoſtibus diſſecarentur*, ſcilicet vxores prægnantes; & ſic duo vno vulnere caderent; quod verbum *diuido* ſignificat in Bibliis 4. Reg. 8. verſ. 12. *Iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides.* Diuidere quid ſignificet in Scriptura. Carthuſ. 4. Reg.

P. Sanctius *diuiſionis* nomine intelligit dura quæque ſupplicia. Sanct.

Sic cùm lapidanda eſſet Suſanna, Danielis 13. v. 55. ob adulterium falsò illi impoſitum; impoſtores ſenes talionem ſubeunt, & tamen ait Daniel ad eorũ alterum, *Angelus Dei acceptâ ſententiâ ſcindet te medium.* Daniel.

& Matth. 24. v. 50. de ſeruo nequam, dicitur, *Veniet Dominus ſerui illius in hora, quâ non ſperat, & diuidet eum.* Matth.

Aliam addit expoſitionem, nempe per diuiſionem vxorum aliquid impudicum pudicè ſignificari, quod ſolent pati fœminæ captiuæ; tunc præcipuè pudor, captiuitatis damna ſentit. Multa huc aduocat, quæ id ſegniter probant. Planè violenta eſt hæc expoſitio. Duæ priores languidæ ſunt. Perplacet expoſitio, quam ſecundo loco affert Carthuſianus, & approbat Emanuel Sà, *Ne darentur in diuiſionem*, id eſt, *ne à ſuis maritis abſtraherentur, & violarentur*: Carthuſ. Sà.

Scilicet ne aut ipſi bello cadant, & ſoluto nuptiali nexu diuidantur: aut ne alij aliò mittantur in exilium, & ſic exul maritus cogatur viuere abſq; charâ coniuge, expoſitâ vincentis ludibrio. Grande hoc malum, & quod precibus auertere ſatagunt Iſraëlitæ.

Timent ſancta dari in pollutionem, id eſt, templum orbis ſanctiſſimum profanari ſordibus idololatriæ. Potentes profectò hæ cauſæ ſunt ad incutiendum timorem. At vt Iſraëlitarum exangues animos animaret ſummus Pontifex, circuit Iſraëlem, & ſingulos *alloquitur*, hoc eſt, conſolatur. *Alloqui* enim, non tantùm loqui, ſed & conſolari ſignificat apud benè latinos.

---

§. VIII.

Sumptuoſa & indecens veſtis Clericorum, & ordinem deuenuſtat, & latentem luxuriam publicat.

VOx S. Auguſtini eſt epiſt. 73. *Verus ornatus Chriſtianorum, mores boni,* quæ eſt animi quædam vrbana veſtis; nam pretioſa, & nitida nõ tam corpus abſcondit, quàm proſtituit: inſidiatur animæ, & lenocinatur concupiſcentiæ: cultior enim ornatus elaborata libido eſt, *Siquidem & viris propter fœminas, & fœminis propter viros vitio naturæ ingenita eſt placendi voluptas*, inquit Septimius lib. 1. de cultu fœminarum, cap. 8. 27. Auguſt. Septimius.

Qui primo capite dehortans eos, qui continentiam profitentur, ab exquiſito veſtium lenocinio, ait: eius qui ornatiùs veſtitur, eſſe *imperfectam, & inconditam caſtitatẽ confſas, vt licet animo aliquatenus tenax ſui agat, in habitus tamen licentiam ſeſe diſſoluat, ſolatium appetendo cuius rei deuitat effectum.* Nempe malè caſtus eſt eius animus, qui benè ſe ornat ad hominum gratiam; nam ornatus meditatio libidinis eſt, aut ſolatium meditatæ, & non executæ luxuriæ: ſaltem imperfecta, & incondita eſt caſtitas, quæ adhuc Clericorũ veſtis, & ornatus, qualis debeat eſſe.

huc ſtudet placere ambitione veſtium: non ſatis pudica eſt conſcientia, quæ ornatis luxuriatur in veſtibus. Itaque indecens eſt, vt qui cõtinentiam profitetur, curioſiùs induatur, præſertim Sacerdos & homines Deo addicti, à quorum inſtituti profeſſione alieniſſima eſt ornatior veſtium politia.

28. *Ad Timot.* Diſcamus à Paulo, vt *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.* 1. ad Timoth. 6. v.8. Ioannes Baptiſta magni Sacerdotis filius, & Sacerdotij hæres, ambitioſo ſacci ſqualore piè amicitur, *Matth.* Matth. 3. v. 4. ad Eccleſiæ exemplum. *Iudith.* Et hîc v. 9. *Induerunt ſe Sacerdotes ciliciis*, non pretioſis, & exoticis pannis, non ſerico, aut bombycino luxu, qui impudicitiæ lenocinatur, & caſtitatem prodit. Vis ſcire qualis debeat eſſe ornatus Sacerdotis & religioſi viri? Accipiamus huius rei eruditionem à *Tertull.* Tertulliano de cultu fœminarum cap. 13. qui loquens de Chriſtianis, & piis fœminis, hæc habet verba, quæ aptè quadrant in Clericos, *Prodite vos iam his medicamentis & ornamentis inſtructi Apoſtolum ſumentes, de ſimplicitate candorem, de pudicitiâ ruborem, depicti oculos verecundiâ, & ſpiritus taciturnitate, inſerentes in aures ſermonem Dei, annectentes ceruicibus iugum Chriſti, caput prælatis ſubiicite, & ſatis ornati eritis.* Quid ornatius?

29. Primùm (ne ſeueriùs rem taxem) indecens eſt clericum, vel Sacerdotem pretioſis veſtibus amiciri, quæ clericalem profeſſionem dedecent; vnde *Conc. Col.* Concilium Colonienſ. anno 1536. celebratum, part. 3. cap. 8. poſtquam vetuit Clericis pretioſas, & curioſiùs elaboratas veſtes, ſic ait: *Ne autem poſthac quiſpiam excuſationem non factæ admonitionis prætexat, hic noſtra ſynodali conſtitutione omnes clericos, qui habitu minus decenti vtuntur, monemus, vt intra tres menſes habitum, qui clericos deceat, aſſumant. Alioqui ipſo facto in cenſuras, ac pœnas conſtitutionum canonicarum incurſuri.*

Quid Concilia decernant de habitu clericorum.

Ecce tibi Excommunicationis fulmine feritur clericus, qui non geſtat ordini decens veſtimẽtum. O quot clerici decinereſcent in luxuriæ fauillas, niſi decentem officio veſtem velut arma induant, quæ exarmabunt fulminum iras! Decentem tantùm veſtem exigit Concilium, imitatum ſobrietatem S. Augu-*Aug.* ſtini, cui cùm piè offerretur ſumptuoſior veſtis, ſic fatur ſerm. 2. de vitâ Clericorum, *Nolo talia offerat Sanctitas veſtra, quibus quaſi ego ſolus decẽtiùs vtar. Offertur mihi, v. g. veſtis pretioſa, fortè decet Epiſcopũ, quamuis non deceat Auguſtinum, id eſt, hominẽ pauperem de pauperibus natum. Fateor enim vobis, de pretioſa veſte erubeſco, quia non decet hanc profeſſionem, hanc admonitionem, hæc membra, hos canos.* Magni Auguſtini vita exemplar fuit Concilij Colonienſis in præfato decreto, vt non tantùm Auguſtini diuinior ſapientia, ſed & ſanctior vita ſit Conciliorum eruditio. Nempe ornatus in veſtibus, quem ſe dedecere Auguſtinus iudicauit, indecens eſſe clericis Colonienſis Synodus iudicauit. *Concil. Matiſcon.* Erubeſcat clericus de pretioſa veſte, quæ non decet eius profeſſionem. In Matiſconenſi Concilio primo, circa tempora Pelagij II. cap. 5. ſancitur, *Vt nullus Clericus ſagum, aut veſtimenta, aut calceamenta ſæcularia, niſi quod Religionem deceat, induere præſumat. Quod ſi poſt hanc definitionem clericus aut cum indecenti veſte, aut cum armis inuentus fuerit, à ſeniore ita coërceatur, vt triginta dierum incluſione detentus, aquâ tantùm, & modico pane diebus ſingulis ſuſtentetur.*

30. *Bernard.* S. Bernardus lib. 3. de conſiderat. ad Eugen. ſumptuoſas clericorum veſtes, ita taxat: *Nempe habitu milites, quæſtu clericos, actu neutrum exiſtunt: nam neque vt milites pugnant, neque vt clerici euangelizant; cuius ordinis ſunt? cùm vtriuſque eſſe cupiunt, vtrumque deſerunt.*

Militaris vel meretricius clericorum habitus taxatur.

Veriùs, an elegantiùs? Porrò ordinem negat qui ſe animo militem profitetur. Imò non ſatis virilis, ſed muliebris ornatus militem mentitur, & fœminam affirmat. In *Decretal.* cap. *Clerici* de vita, & honeſtate clericorum, dicitur ſatis ad rem præſentem: *Pudet nos cùm videmus prodire clericos perinde atque ſæculi milites amictos, vel qui ſint, vt fœmina compti.* Scilicet ambitio veſtium, inſtituto Clericorum renunciat, & adſcribi ambit aut ſæculari militiæ; aut palatinæ pompæ, aut muliebri teneritudini, aut meretricio gregi. *Bernard.* Succedat ſibi Bernardus ſerm. 33. in Cantica, ſic fatus: *Is quem quotidie vides meretricius nitor, hiſtrionicus habitus, regius apparatus; aurũ in frænis, in ſellis, & in calcaribus; Et plus calcaria, quã altaria fulgẽt: Miniſtri Chriſti ſunt, & ſeruiũt Antichriſto.* Erubeſcat paucorũ impudẽtia deuenuſtare clericalem ordinẽ, & culpare Chriſtianas ſanctitates.

31. *Hieron.* S. Hieronymus in epiſtola ad Euſtochium, ſic ſcribit ſuper hâc re: *Omnibus his cur.: de veſtibus, tales cùm videris, ſponſos magis exiſtimato, quàm clericos.* Scilicet nupturit clericus, cuius comam irruſat calamiſtrum, qui cincinnos alit, & excolit: ſcortationis reum ſe facit, cui interula veſtis ſerica eſt, neque nigri coloris.

Clericus ne ſit ſponſus veſtibus.

Conc. Lat. In Concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. cap. 16. ſic ſcribitur: *Clerici clauſa deferant indumenta, nimiâ breuitate, vel longitudine non notanda. Pannis rubeis, vel viridibus, necnon manicis, aut ſubtalaribus conſutitiis, ſeu roſtratis, aut aliam ſuperfluitatem gerentibus, non vtantur.* *Conc. Sen.* Et Concilium Senonenſe in decretis morum, cap. 23. ſancit, *Ne clerici veſtimentis exterioribus, & ſagis oblongis ſericis in publico, aut domeſticè vtantur.* Clericus enim qui vel intrinſecus ſub exteriori veſte, vel domeſticè induit veſtes bombycinas diuerſi coloris, eiuſmodi indecenti lenocinio, aut placere ambit cupidinis ſtudio, aut ſaltem ſolatium quærit eius rei, cuius habet affectum, etſi deuitet effectum: inſidiatur enim concupiſcentiæ, & ſtudet conſolari malè nutans propoſitum pudicitiæ. Nemo ſoli ſibi placere cupit in veſtibus, alienis oculis expolitur quiſquis ſe curioſiùs veſtit. Saltem hortator ſui eſt ad inhoneſta, qui inhoneſtè amicitur. Probari fœminis, fructus eſt lenocinij: qui nequit amari, deſiſtit exquiſitiùs ornari. Clerico, qui abiectione honeſtarum veſtium ſe exauctorat, & pro ſtupro pœna ſtatuenda foret, & cenſendus eſſet reus apoſtaſiæ ab ordine: ſunt enim *Indices, cuſtodeſque dignitatis Habitus,* *Tertull.* ait Tertull. lib. de Pallio, cap. 4. Dignitatem negligit, & dehoneſtat, qui deponit habitum dignitati congruentem, & aſſumit indecentem ornatum. Qui ſic amicitur, non eſt cuſtos, ſed proditor dignitatis clericalis.

Veſtis eſt index, & cuſtos dignitatis.

Paulin. S. Paulinus epiſt. 7. habitum, ſeu ornatum monachorum ſui Cœnobij, ſic publicat ad clericorum eruditionem: *Inæqualiter*, inquit, *ſemitonſi, & deſtitutà fronte præraſi, & ornatu pudicitiæ inornati, & decenter inculti, etiam ſtudio deformantur, vt fiant pudenter inhoneſti cultibus.*

32. Profectò qui in Sacerdotij dignitate conſtitutus eſt, inſtruere debet profanum populum, & erudire ad omnem probitatem, quod munus Sacerdotis eſt. Quod ſi deſit doctrinæ peritia, aut prædicandi facultas, aut voluntas, ſaltem non omittat ipſâ honeſtate habitus Euangelium prædicare, & taxare ſæcularem populi ambitionem in veſtibus.

Sacerdos habitus honeſtate prædicet Euangelium.

Presbyter factus Tertullianus depoſuit Romanam togam, quæ lacinioſâ ſuperfluitate hominem ambitioſiùs veſtiebat, & aſſumpſit breue, & vile pallium. Inter alias cauſas, quas affert, vt probet

probet Ecclesiæ presbyterum decere magis plebeium pallium, quàm superbum laxioris togæ indumentum, ita scribit lib. de Pallio, cap. 6. *Verùm etsi eloquium quiescat, aut infantiâ subductum, aut verecundiâ retentum (nam & elingui philosophiâ vita contenta est) ipse habitus sonat. Sic denique auditur philosophus* (clericus inquam) *dum videtur. De occursu meo vitia suffundo. Quis non æmulum suum, dum videt, patitur?* Honesta enim frugalitas in vestibus, vehementer carpit curiosa vestimentorum lenocinia, & tacita expectantium reprehensio est. Sicut bombycina vestium superfluitas in Sacerdote, muta adhortatio est ad consimilem ambitionem. Rhemensis Synodus circa tempora Leonis III. cap. 23. seriò præcipit, *Vt in victu, & vestitu Abbatum, qui monachos habere cernuntur, Dei voluntas, & Domini Imperatoris impleatur.* Pudor est, quod sæcularis, & profana Imperatoris potestas notet, & taxet vestitum Abbatum, seu Antistitum religionis. Sed magnum est huius rei emolumentum, vt componatur subditorum ambitio in vestibus ad Superiorum exemplum, & compendio exemplaris virtutis corrigantur. Proh, regiâ censurâ ad id opus est! Bethuliensium Sacerdotum modestior, & frugalior vestis, hîc, vers. 9. sit eruditio, & reprehensio impudentioris ornatus, si quis est in Ecclesiâ Dei. Cauendum est ne paucorum impudentior licentia dehonestatio sit status clericalis.

Tertull.

Reprehenditur habitus cultior Abbatum.

Conc. Rhemense.

Iudith.

§. IX.

Vel rudis infantium balbuties erudita oratio est: quæ nesciens orare, scit impetrare.

33. FAma finitimarum Vrbium, quæ extrema supplicia passæ fuerant ab Holophernis sæuitiâ, territabat Hebræam gentem: nimis angebatur tot humanam vitam circumstrepentibus minis. Tunc Iudæi postquam armarunt exiguam manum potiùs ad irritandum, quàm ad arcendum hostem validum, reconcinnarunt vrbium mœnia, & oppidorum muros; ad diuinarum precum præsidium confugiunt. Verùm non satis fidentes oratione maioris ætatis, ingeniati sunt ad placandum numen, vt infantes eorum tenero vagitu, seu ambiguâ balbutie auxilia diuina postularent. Vnde hîc, v. 9. *Infantes prostrauerunt ante faciem templi Domini. Isti verò Angelicæ indolis pueri*, vt ait Damianus serm. 17. valdè possunt in re orationis. Porrò puerorum innocentium periculum nimis gratam exhibet precationem. *Immaturi racemi vindemiabantur*, inquit Basilius Seleuc. Oratione 9. quia in pueritia, quæ est *vitæ ver*, (inquit Clemens Alex. lib. 3. Pædag. cap. 5. Sicut senectus dicitur *autumnus*) vindemiantur. Et quidem absque vllâ culpa; hanc tantùm ob causam, quia nati sunt. *Natus puniebatur, & generatum esse, crimen erat; quodque in matrice processerat, pœnam ferebat.* Verùm quid oret rudis adhuc infans, quem nullus tangit calamitatis sensus? Puellus enim nescit periculum, ignorat mortem, sub tyranni ense ridebit. Quid ergò petat liberationem ab ærumna, quam ætatis ruditas prorsùs ignorat? Quare ergo Hebræa gens tantùm confidit de infantium supplicatione? nescit enim petere, qui nescit angi; siquidem angor energia est orationis. Imò rudem vocem edet elinguis infans, & significationis expertem. Quid significet balbuties, nescit infans ipse, qui sic inconditè fari conatur; & ignorat qui audit infantem balbutientem. Quare igitur Hebræi Deum placare præsumunt infantium inani supplicatione? quæ vix, aut ne vix quidem speciem habet precis. Verùm (nisi ego fallor) hic fastus orationis est. Quasi parum foret, quòd oratio impetraret, quod sapienter, & disertè postulat; præsumit extorquere, quod nescit petere: imò nec scit quid petat, & ignorat an petat. Infantem mutè verba conantem, rudi, & elingui balbutie exaudit Deus, quæ sublimior, & augustior Dei liberalitas est.

Puer Angelicæ indolis.

Iudith.
P. Dam.

Basil. Sel.
Infans reus est natiuitatis.

Infantium balbutiens oratio efficacissima est.

Psalmo 5. v. 2. *Verba mea auribus percipe Domine; intellige clamorem meum.* Verba quidem specie tenus facilia, sed medullitùs plena sacramentis. Acutè Asterius ait, scitè, & aduertenter dixisse Dauidem *Verba mea*, non sermonem, aut orationem, vt significaret in omnibus partibus orationis, hoc est, in singulis verbis momentum esse, séque singulis verbis exaudiri velle. Ac si non tantùm tota oratio, sed & singulæ voces, & verba (tametsi seorsim, & ab aliis verbis seiuncta, orationem non conflent) oratio sint, & exaudiri ambiant. Nam etsi singula verba nihil petant, tamen audiri, & impetrare præsumunt. O piam orationis ambitionem! Cæterùm maior energia est in illâ voce, *intellige*, cùm subdit Propheta, *Intellige clamorem meum.* Nam nec satis vrbanè videtur agere, nec satis sibi constare. Loquitur Dauid cum Domino, aiens: *Verba mea auribus percipe Domine*, quare subiicit: *Intellige clamorem meum!* Barbaræ enim rusticitatis est, vt notat idem Asterius, si quis cum Domino suo agens, dicat, *Intellige*, siquidem nos quando prudentem, & prænobilem virum alloquimur, non auderemus dicere, *intellige*, quæ dico. Rusticanè enim quis diceret Hispanè, *Entiende me Señor.* Verùm Propheta non agit inurbanè, sed nimis confidenter. Petit, vt Deus intelligat, quia etsi diuina sapientia omnia intelligibilia pernoscat, at eiusmodi oratio vix intelligi potest. Vnde in originali, pro τὸ *intellige clamorem* habetur *Intellige murmur.* Nempe *clamorem inconditum in modum murmuris, & mussitationis, quæ pressis insonat dentibus, vel infra fauces*, vt ex Hebræa origine eruditè obseruat Lorinus. Eiusmodi autem inconditâ balbuties, vel vix expressa, & dearticulata mussitatio, maiorem requirit scientiam, & peritiam ad rem percipiendam, Deo dignam. Vnde Dauid vrbanissimè adulatur Deo, quod intelligat, & exaudiat orationem inconditam in modum taciti murmuris, aut mussitationis malè dearticulatæ, quæ vix aliquid significat. Quasi dicat Dauid: Deus adeò pius, & munificus est, vt non tantùm audiat, & annuat disertis, & perspicuis precibus, sed etiam tacitè mussitantibus, & inconditè balbutientibus, quæ exaggeratio munificentiæ est. 34.

Psalm.

Asterius. Quodlibet Orationis verbulum oratio dicitur.

Asterius. Oratio balbutiens, & mussitans, & quæ vix auditur, exauditur.

Lorin.

Ad minaces Prophetæ voces perterrita magna vrbs Niniue, imperio Regis, saccis induuntur viri, & fœminæ, infantes, & iumenta ipsa, & iubentur clamare ad Dominum, vt auertat excidium. Ionæ 3. vers. 5. *Et vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem.* & infrà, voce, & exemplo Regis mandatum est, *vt operiantur saccis homines, & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine.* Fatuè videntur præsumere impij Niniuitæ Deum fore placandum balbutie infantium, & rugitu iumentorum. Porrò infans non orat, sed balbutit rudi voce, & sensus vacuâ: item iumenta non supplicant, sed brutè rudunt. Num propitiabitur iratus Deus, rudi infantium balbutie, & bruto, & incondito belluarum rugitu? Fatuæ profectò preces, & quæ Deum dedecere videntur. Ast quæ maximè 35.

Ionæ.

misericordiam commendant, & arcanam vim impetrandi obtinent. Sapienter huc alludere videtur Clem. Alex. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, cap. 13. *Preces quoque fatentur homines, esse potentiores, quæ dicuntur voce barbarâ.* Scilicet brutus iumétorum mugitus, & rudis infantium vagitus, barbaræ preces sunt, & ita valde potentes ad extorquendam misericordiam: nam cùm expertes significationis sint, & oratio barbara; maiorem orationis vim, & excellentiorem ostentant misericordiam Dei: quippe cui rudis, incondita, & barbara oratio, & vix supplicatio, sic grata est, tam libenter auditur, etsi vix orationis mereatur nomen, vt potenter impetret, quod inconditè, & barbarè balbutit, potiùs quàm rogat; quod insigne orationis elogium est.

Christus vagitu saluat è præsepio, quos non saluauit tonans in cœlo. Chrysost. Luculenter S. Chrysostomus homil. 2. in Lucam, sic fatur de puerulo Iesu vagiente in præsepio: *Tollamus illum in brachiis nostris: adoremus illum Dei Filium: Deus magnus qui tanto tempore tonauit in cœlo, & non saluauit; vagiit, & saluauit.*

36. Matthæi. Theophyl. Matthæi 6. v. 7. ait Christus Dominus, modum orationis præscribens: *Orantes autem nolite multum loqui.* Theophylactus sic locum vertit, & explicat: *Orantes autem ne sitis battologi in precibus vestris. Battologia est nugacitas, vt exempli gratiâ, petere aliquid terrenum, gloriam, diuitias, victoriam. Battarismus enim est inarticulata vox, qualis est puerorum.* Battologia, seu vagitus infantium exauditur à Deo. Nimirum contemnit Christus in oratione Battologiam, id est, nugaces orationes pro rebus temporalibus impetrandis; non battarismum, id est, inarticulatam infantium vocem, & mussitantem balbutiem. Siquidem vagitus pueruli, & balbutiens infantulus tenellâ, & vix aliquid significante voce, validè impetrat à matre, quidquid sic magis indicat, quàm significat. Videas matrem diuinare sollicitam quid infans cupiat gratâ balbutie, & rudi battarismo. Quod valdè ostendit sollicitam matris charitatem in puerulum, quem in sinu peramanter fouet. Sic Deus, qui hominum Mater dicitur ab Isaia, cap. 46. v. 3. Isai. *Qui portamini à meo vtero, & gestamini à mea vulua*, gratè audit, & piè exaudit infantium battarismum; quæ eximia diuinæ misericordiæ laus est. *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem.* Psalm. 8. v. 3. Psalm. Tertull. Tertull. lib. de Anima, cap. 19. *Expediuisti laudem.* Nam quò impeditior est infantis sermo, eò expeditior est laus, illum audire, percipere, & quidquid dubiè postulatur, indubiè largiri. Dein rectè dicitur *perfecisti*, non fecisti laudem: Quia, vt ait Theophylactus ad cap. 21. v. 16. Matthæi, versans hæc Psalmi verba: *Perfecisti autem significat perfectam, & absolutam ostendisti laudem, etiamsi illi propter ætatem imperfecti videantur.* Theophyl. 37. Orationem ineloquacē exaudit Deus. Hoc enim est piæ orationis, & munificentioris pietatis elogium, imperfectam, & balbutientem infantium mussitationem audire, intelligere, & plenâ manu munerare. Nempe inintelligibilis, & infantilis oratio virilior est ad impetrandum. Ad Rom. Ad Romanos 8. v. 26. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Tolet. Toletus ibi, *Gemitibus contrarius.* Nouatian. Nouatianus lib. de Trinitate, *Gemitibus ineloquacibus*: quasi elinguis gemitus, seu mutus vagitus, quò ineloquacior est, eò eloquentior sit ad impetrandum. Nam (vt nuper adnotabam) infantis balbuties gratissima est parentibus. Basil. Seleuc. Quod luculenter dixit de Isaaco Basilius Seleucus Orat. 7. sic fatus: *Vt enim increuit infans Isaac, suâque balbutie parentum sanciauit amorem, simul increuit, quod in infante parentes deamarent; totúsque parentum amor indiuisus in vnum conseruabatur.* Ecce quomodo Deus linguas infantium facit esse disertas, muta enim puerulorum vox, loquacior est, & puerilis infantia vocalior ad impetrationem: exaggerat enim misericordiam, quæ vel rudem balbutiem percipiat, ad remunerandam barbaram, & elinguem orationem.

§. X.

Dei sacratissimum Templum, quia flagitiosorum sacrum asylum est, impiè euertitur à barbaris.

Seuerissimus peccatorum censor Deus est: supplicium, quod diu negligit, exaggerat; nullius crimen impunitum manet apud Deum; qui proprio filio suo non pepercit, quia alieni criminis reum fecit Dei Filium innocentissima pietas; vel in se ipsum animaduertet Deus ob leuissimam, non dico, peccati maculam, sed speciem delicti: siquidem in delictorum vmbras animaduertit diuina Iustitia. 38. Templum Dei vestitur pœnitentiæ habitu, quia flagitiosorum pium asylum est. Flagitiosissimè quondam peccauit Iudæa gens, acerbissimam pœnam demerita est: sed puniatur ipse, qui deliquit populus, excidium ipse patiatur, abigantur reliquiæ in captiuitatem, seruiat durissimam seruitutem, sit tyrannorum auidissima præda; at sanctissimum Dei Templum cur diripiendum, & diruendum est: Oseæ 8. v. 1. Oseæ. *In gutture tuo sit tuba, quasi aquila super domum domini, eò quòd transgressi sunt fœdus meum, & legem meam præuaricati sunt.* Ecce Iudaici populi delictum: audi punitionem à S. Hieronymo, hæc verba commentante: Hieronym. *Cum exaltaueris vocem tuam, hoc dicito cum clamore: Veniet Nabuchodonosor cum omni exercitu suo, tam raptim, tam velociter, vt aquila imitetur volatum, festinantis ad prædam; & veniet non ad alium locum, sed ad Hierusalem, in quâ Templum Dei situm est, vt eam destruat, atque subuertat.* Verùm admirationem facit, quòd Hebræi *transgressi sunt fœdus, & legem præuaricati sunt.* & tamen Nabuchodonosor non properat euersurus alium Iudææ locum, nisi *Hierusalem, in quâ Templum Dei situm est, vt eam destruat.* Deliquítne Iudææ Templum, an Iudæa gens? Templum Dei omnes sanctitates spirans, euertendum est: quid deliquit Templum Dei? Quid non sanctum, & diuinum ibi? quare ædem sacram exscindit, vt ruinæ ream? 39. Nescio quis curiosus hancmet quæstionem proposuit S. Isidoro Pelusiotæ, cui sic ipse rescribit Pelus. lib. 1. epist. 73. *Mirari te dixisti, qui fiat, vt Deus cùm metum terræ immittit, Templis suis minimè parcat.* Scilicet sæuit nimbus, & fulminantur peccatorum domus, & vnà decinerescit sanctum Dei templum: Barbari diripiunt vrbem, & Templum Dei subit idem periculum. Respondet Isidorus, *vt dum suis aulis minimè parcit Deus, terrorem iis, qui peccant, iniciat, atrociorem videlicet pœnam ob ea, quæ agunt expectantibus.* Ast quid mali patrauit Deus, vt eius domus patiatur excidium? Nempè à Deo quasi castigatur Dei Templum, quia Deus peccatricis gentis Deus est? Et quoniam Templum est flagitiosorum hominum asylum, ideo à barbaris subruitur, labefactatur, destruitur. Iobi 11. v. 20. Iob. *Oculi impiorum deficient, & effugium peribit ab eis.* Scilicet perit sacrum effugium, & sanctissimum Dei Templum exscinditur, quia peccatorem populum piè fouet, & protegit? velut obnoxius videtur Deus pœnæ: siquidem Deum esse criminosi populi, & eius Templum esse pium impiorum effugium, culpæ vices habet apud barbaros; quam vt Iudæi auertant, pœnitentię habitu induunt sacram aram; & velut si peccati rea foret, cogitur ad squalorem pœnitentiæ. Vnde Sapienter hic v. 9. *Altare Domini* Iudith.

mini operuerunt cilicio. Peccauitne Altare Dei? Cur induitur pœnitentiæ habitu? ſcilicet vel in Templo ſuo, vel in Altari ſanctiſſimo; quin & in ſe ipſo caſtigaret Deus peccati vmbram, (ſi quam reperire poſſet) qui proprio filio ſuo non pepercit. Heu quàm timendus eſt diuinus furor, qui ita punit vel peccatorum vmbram!

---

§. XI.

Orandus eſt Deus eâ fiducia, ac ſi nobis egeret.

40. RES anxietatis plena, Oratio eſt; nam cùm impetratio ab alieno pendeat arbitrio, ſupplicans anxius hæret, veritus, ne petito munere defraudetur, & repulſæ ſuſtineat ignominiam. Et tamen fiducia, eſt Orationis energia; nam Oratio ſine fiducia, vacua eſt, eneruis eſt, exanimis eſt. O quantâ confidentiâ petimus aliquid ab eo, qui nobis tunc quàm maximè indiget! Iudex ſecurus impetrandi peteret quidpiam à capitali reo. Iob 21. v.15. *Quis eſt omnipotens, vt ſeruiamus ei? & quid nobis prodeſt ſi orauerimus illum?* Profectò, vt apparet, hæc ratiocinatio inepta eſt. Nam cui potiùs ſeruiendum quàm omnipotenti? cui anguſtior natura eſt, diuina, inquam: cui ad remunerandum ſeruitia, ſuppetit tota omnipotentia: cui potiùs fundendæ preces ſunt, quàm Omnipotenti, cui indefectus theſaurus adeſt? In locum *τὸ omnipotentis*, alij ex Hebræo ſubrogant, *ſibi ſufficiens.* Ergo potius Deus orandus eſt, vtpote qui ſibi ſufficiens, nullo indiget, & ſupereſt illi Omnipotentia ad liberalitates. Enimuerò profundior ſententia eſt, quàm vt in ſuperficie appareat eius eminentia. Porrò quis oret eum, qui ſibi ſufficit? *qui Omnipotens eſt,* & ſic, nullius indigens? Quia ſi Omnipotens non ſibi ſufficeret, ſed hominum operâ indigeret, poſſent faciliùs homines in ſpem erigi impetrationis quia fidenter petimus ab eo, qui nobis eget. Vnde dictum eſt: *Quid nobis prodeſt ſi orauerimus illum? id eſt, Omnipotentem, vel ſufficientem ſibi.* Quod bellè dixit Iobus cap.23.v.13. loquens de Deo: *Ipſe ſolus eſt, & nemo auertere poteſt cogitationem eius; & anima eius quodcumque voluerit, hoc facit.* Quaſi dicat: quia Deus *ſolus* eſt, & *ſibi ſufficiens,* & nullatenùs indigus Angelici, aut humani ſeruitij, nemo quantumuis deprecetur, poterit auertere cogitationem eius, & orationibus flectere; Quod ſi in aliquo Deus egeret Angelis, aut hominibus, faciliùs petita impetrarentur.

Deus quia omnipotẽs eſt, difficulter exoratur.
Iob.

Iob.

41. Philo Iudæus lib. de Abraham diligenter inquirit, cur Deus, qui naturâ ſuâ abſolutus eſt, & non pendens à creatura, appellatur Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, quæ nomina reſpectum, & dependentiam important? & ſic ſubdit: *Hoc nomen meum eſt æternum. Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Relatiuum pro abſoluto; & meritò; Deus enim non habet opus nomine; attamen humano generi ſuum nomen largitus eſt, vt habentes refugium ad preces, & ſupplicationes à ſpe bonâ non excluderentur.* Quid luculentius? Quaſi dicat Philo: Deus abſolutiſſimus eſt & re, & nomine à creaturis independens; verùm ſuum nomen dependens à creaturis fecit, & ſic dicitur Deus Abraham, &c. vt vel ipſa dependentia animaret homines ad orandum, & *habentes refugium ad preces, à ſpe bonâ non excluderentur.* Quàm fidit homo impetrare quod petit ab eo, qui ſe indiget! vndè bellè dixit Hildebertus epiſtola 4. loquens de liberalitatis humanæ attributo: *Hoc ſecum dignitas non attulit, ſed inuenit.* Nempe ſumma Præfectura cùm ſupra omnes emineat, & nullius egeat, non facit Præfectum liberalem; oſtendit tamen, ſi liberalem inuenit ante ſublimitatem officij; nam miniſtrat occaſiones oſtentandæ munificentiæ.

Philo.

Deus dicitur relatiuus ad preces noſtras.

Hildeb.

Elias ſanctiſſimus vir, ſed auſterus, & ad rigores factus, accepit à Deo, vt ad eius arbitrium Cœlum plueret, aut negaret optatos imbres, 3.Reg.17. v.1. *Dixit Elias ad Achab: Viuit Dominus ſi erit annis his ros, & pluuia, niſi iuxta oris mei verba.* Seuerus imbrium diſpenſator erat Elias: fatiſcebat terra præ ſiccitate, hiabant homines præ annonæ inopiâ, deficiebant exanimes. Iam Dei miſericordia flexa erat ad parcendum populo, ſed negotium miſericordiæ ab Eliæ arbitrio pendebat totum. Satagit bonus Deus Prophetæ voluntatem inclinare ad miſerationes, & miris artibus præſtitit: Quod mirè expẽdit Seleucianus Baſilius Orat.11. *Primò dat Prophetæ ſiccitatis poteſtatem, quò tamen eius iram molliat.* Nam facilè Iuſtitiæ zelo ab alio expetimus rigores, quos exequi durum nobis eſt, quia inſuaue eſt nobis alios affligere. Adhuc Propheta non flectitur. Secundam machinam inſtruit Deus: *Et Prophetam ſupplicij participem facit; ſimúlque cum populo condemnat, atque eâ ratione contribulibus conciliat, amicioremque ſe exhibeat, vel inuito ſuadet.* Nam qui à calamitate immunis eſt, non dolet de aliorum calamitate. In ſe experiatur Elias malum, quod aliis infligit, fortè hinc humanior euadet. Item communis calamitas ſolet amicitias conciliare. Nec tamen his ceſſat Elias à rigoribus. Alia media tentat Deus: *Coruis præcepi, vt paſcant te.* Fortaſſis Prophetam pudebit, ſe benè pranſum, populum fameſcentem videre. Alimentum Eliæ ſuppeditans, latenter eum de ſententia deiicit. At generoſior hic affectus non mouit Eliam; & adhuc ſeuerus perſtat. Ad hæc: *Coruis præcepi vt paſcant te. Filiorum proditores tibi ſunto alimenti ſuppeditatores. Ne igitur durior fueris coruis pullorum oſoribus; ne innatum iis in pullos odium imiteris; quin imitare potius eorum in te curam. Hi commodato tibi obſequio naturam vicerunt; tu quoque Iudæorum nequitiam humanitate conuince, ne in contribulibus, coruis fueris inhumanior.* 42.

3 Reg.

Facilè impetramus ab eo qui eget nobis petentibus.

Baſil. Seleu.

Adhuc durat Eliæ rigor in populum. Quid ergo conſilij capiat Deus, vt Eliam permoueat ad miſerationes? Eliámne rogabit Deus, vt miſereatur pereuntis populi? Deúſne is eſt, qui alium oret? *Verùm Deus Eliam vidit inexorabilem:* velut obſtinato iuſtitiæ animo, adhuc negans populis pluuiam, & eſcas. Pergit Seleucianus Præſul, & artem, quâ Deus emolliuit Eliæ cor, & oratione ſuâ miſerationem extorſit, acutè pandit: *Quid ergo faciat fons pietatis? Aliam machinam Prophetæ admouet, quâ deiectus Elias vel inuitus ad humanitatem flectatur.* Nimirum internecat Deus Filium viduæ, apud quem hoſpitabatur Elias, vt vel ſic Propheta impetraturus à Deo ſalutem demortui pueri, Deus velut impetret à Prophetâ ſalutem populi, fame pereuntis. Hæc diuina Sapientia eſt, & machinamentum plenum artis. Scilicet egeat Propheta meo auxilio, & ſuſcitetur filius viduæ ſuſtentantis Prophetam, vt ſic Propheta adiutorij mei indigus, cõcedat mihi pluuiam in remedium Iſraëlis, quam aliter fortè non concedet. Inducit Baſilius Eliam ſic fantem ad Deum: *Heu mihi! etiámne viduam afflixiſti, vt interficeres filium eius? Video quo me machinamento petas, ſentio quibus à te artibus circumuentus ſum. Humanitate me reſpondere poſtulas, vt cùm pro viduæ filio ſupplicauero: libera, ô conditor,* 43.

Baſil. Seleu.

ditor, à morte filium viduæ; Occurrat & ipse mihi hac conclusione. Libera igitur & tu filium meum Israel à siccitatis decreto. Quid ad rem accommodatius? Et quod Deus impetrare quasi nequiuit ab Elia tot machinamentis, hac vnâ arte exorauit; scilicet in eas angustias Eliam redigens, vt maximè Dei fauore indigeret, & sic Propheta alioqui flecti nescius, flectitur, & exoratur. Nam ab eo, qui nobis eget, fidenter quidvis petimus, & certò impetramus.

44. Hinc apparet cur eleemosyna, aut oratio, aut orationis anima passim appelletur. Quia scilicet eleemosyna tota fabricata est, vt Deum faciliùs exoremus. Itaque eleemosyna orationis vis est. Quærit Laurentius Nouariensis, hom. de Eleemosyna, cur Christus in paupere indigere velit, ita fatus: *Sed dicis, Christus Dei filius, qui in pauperibus pascitur, cur non magis ipse opulentat inopes, exaltat humiles, erigit indigentes, cùm ipse sit omnium prouisor, & largitor?* Et infrà: *Nunquid non potest Christus ditare mendicum? Nunquid non valet modò illuminare cæcum? curare clauduum? stringere paralyticũ? mundare leprosum? valet quidem.* Quare ergo, si hæc præstare valet, ipse non præstat, sed mavult ægrotare cum infirmo, egere cum paupere? Imò ipsemet Christus dicitur potiùs infirmari, egere, &c. Matth. 25. v. 35. *Esuriui, & dedistis mihi mãducare; sitiui, hospes eram, nudus, infirmus, in carcere, &c. Quod vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.* Nimirum Christus *qui omnium prouisor, & largitor est*, nostræ eleemosynæ, & fauoris indigum se publicat, vt faciliùs eum oremus, & confidentiùs exoremus, & sic nostra eleemosyna Oratio nominatur. Quod indicat Antistes Nouariensis, sic exscribens illud Eccles. 9. *Claude eleemosynam in ore pauperis, & ipsa exorabit pro te in die malo.* Et Clemens Alexandr. lib. 3. Pædag. cap. 12. *Exponitur modus Orationis, si videris nudum, operi eum, &c.* Rectè ergo eleemosyna *Oratio, & modus Orationis* dicitur. Quia facilè exorat Christum nostrâ eleemosynâ egentem. Scilicet egeat Christus in paupere nostrâ eleemosynâ, vt sic eâ fiduciâ illum oremus, vt qui nobis indiget. Vnde Israelitæ hîc vers. 10. *clamauerunt ad Dominum Deum Israel.* Dominum appellant, vt tacitè innuant se Dei peculium esse, totque seruos amittere Deum, quot Israelitæ perierint. Item *Dominum Deum Israel* vocant, vt ostendant Dei nomen dependere ab Israelitis, vt aiebat Philo suprà, & sic præsumunt impetrare quod rogant.

Laur. Nouar. — Cur Eleemosyna est orationis energia. — Matth. — Laurent. Nouar. Eccli. — Clem. Alex. — Iudith.

§. XII.

Coniugibus vna sit caro, vnus spiritus, eadem mens, ipsissima respiratio: sit vterque coniux vnus in duitate personarum; & duo in vnitate coniugij.

45. PAx, & consensio, laus nuptiarum est, & matrimonij miraculum. Sit ergo fœmina speculum viri, ait Plutarchus in præceptis connub. *Vt speculum auro, gemmisque ornatum vtilitatem nullam affert, nisi similem speciem referat: sic opulentæ vxoris nullus fructus est, ni vitam, moresq, præstet cum vita & moribus viri congruentes & consentaneos.* Tristatur vir? ne rideat, sed mœreat vxor. lætatur maritus? ne ipsa doleat, sed hilarem, & ridibundam imaginem reddat, &c. Sit vox & operatio mulieris quasi quædam fidelissima Echo voluntatis, seu nutus mariti: nam *Oportet vxorem nullum propriũ affectum habere.* Imò in re religionis, dissentire vetuit idem Plutarchus, aiens, *Cùm sit primus, & maximus Deus, quẽ vir censet esse colendum, solum eum cognoscere vxorem decet: curiosaq; religiones, & peregrinæ superstitiones à vestibulo domus arcendæ sunt.* Quin & se mutuò munerare cõiuges interdictum est, ne quid non commune sit. *Romanorum legum lator munera vicissim dare, & capere coniuges vetuit, vt omnia communia esse existimarent.* Sic studiosa fuit sæcularis politia nutriendæ pacis, & consensionis inter coniuges.

Plutarch. — Vxor sit mariti speculum. — Plutarch.

46. Summus rerum omnium Opifex Deus mulierem formaturus ex costa viri. Genes. 2. v. 21. *Immisit soporem in Adam, cumque obdormisset, tulit vnã de costis eius & ædificauit costam, quam tulerat de Adam in mulierem.* Magna quæstio est apud Interpretes, an hic sopor, quem Dominus immisit Adamo, cùm sponsam illi creabat, fuerit verus somnus, an ecstasis aliqua? Hugo Cardinalis (vt reliquos omittam) ita scribit ad hæc verba Geneseos, *Immisit ergo Dominus Deus soporem: Non somnũ, sed ecstasim, in qua creditur interfuisse cælesti curiæ. Ita dicit Augustinus.* Verùm sciscitari lubet cur homo dum paratur illi sponsa; statim in nuptiarũ vestibulo rapitur ad cælestem curiam? Et cur non anteà, nempe vbi primùm creatus est? & quare non posteà? Cùm adornatur Adamo sponsa, immediatè ante nuptias, Adamus adest cælesti curiæ, & fortè potitur clarâ Dei visione. Scilicet antequàm vxorem ducat, lustret cælos, vbi *neque nubent, neque nubentur*; intersit cælesti curiæ: Prævideat in cælo summam pacem Angelorum ministrantium, pacatam valẽtiam in Potestatibus, ingenium amoris in Seraphinis, vbi beatus amor omnia facit cõmunia. Videat naturâ vnissimam Trinitatem in Deo, &c. vt sic cælorum politiam traducat ad connubia. In quibus si pax sit, coniugium erit cælestis beatitudinis imitamentum; secùs, æmulatio gehennalium cruciamentorum.

Genes. — Ante nuptias Adamus per ecstasim dicitur interesse cælesti curiæ. — Hugo. — August.

47. Itaque ex beatarum mentium concentu perdiscenda est concors nuptiarum politia. Imò strictior pax, & vnitas requiritur, Genes. 2. v. 24. *Et erunt duo in carne vna.* Quæ arctior vnitas, quàm identitas indiuidua, & vnitas carnis? In eodem Geneseos libro, & capite v. 22. dicitur, *Et ædificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem.* Mulier ædificatione conditur, & homo afflatu Dei creatur: *Inspirauit in faciem eius spiraculũ vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* Benè est, quòd nõ creetur simul Eua cum Adamo, etsi Deus simul vnâ eâdemque voce vtrumque sexum condiderit in reliquis animantium generibus, vt vir prius inspiciat quâcum matrimonium init, vt aduertit Basilius Seleuc. Orat. 2. At sapienter addubitat S. Augustinus lib. 1. de Genesi ad lit. cap. 10. cur anima viri afflatu Dei sit creata, & anima fœminæ architectata dicatur. Nunquid degener est muliebris animus? *Si enim scriptum esset, quod similiter sufflauerit Deus in faciem formatæ mulieris, & facta fuerat in animam viuam, iam quidem plurimum lucis accederet.* Profectò æquum non foret, vt Deus etiam spiraret in faciem mulieris spiraculum vitæ, & fieret in animam viuentem; vt notificetur mulieri, eodem spiraculo cum viro animandam fore: ne aliud sit spiraculum, ne diuersa sit respiratio viri, & fœminæ: & qui eadem caro sunt, eodem spiritu vtantur. Addit Basilius præfatâ orat. 2. quod Deus ad mulieris formationem, non *ex terra, sed ex latere membrum mutuatur: patitur corpus, vt mentem coaptet, & natura vna dissipatur arte formantis, vt vna mens construatur ad imitationem naturæ.*

Genes. — Coniugum eadem anima, eadem respiratio, idem nomen. — August. Basil. Seleu.

natura. Contemplatus igitur Adamus inopinatam membri sui amplitudinem, item exemptum esse membrum, &c. Itaque mulier portio viri ampliata est, caro eadem, vnum vtriusque spiraculum, *vna mens*; ne anima, aut mens dissipet, quos caro eadem coniunxit. Cùm ergo tam indiuidua sit caro, & anima coniugum, nomen etiam commune, & ipsissimum est, Genesis 5. v. 1. *Hic est liber generationis Adam, in die, quâ creauit Deus hominem. Masculum & fœminam creauit eos, & vocauit nomen eorum Adam.* Audis virum, & mulierem appellari Adam? Vterque dicitur homo, non homines ambo, sed vnus homo dicitur: quasi ambo non sint plures homines, sed homo vnus ob coniugium; nec nomen diuersum sit in vnitate coniugij: sunt enim duo in carne vna.

Coniugum idem nomen. Genes.

48. Tam indiuidua vnitas debet esse inter virum, & vxorem, vt parum foret eandem esse vnius vtriusque carnem, & animam, & respirationem, & mentem, & nomen, nisi etiam fere vna esset sanctitas, & iustitia: ac si communis sit vtriusque virtus. Lucæ 1. v. 6. de Zacharia, & Elizabetha dicitur: *Erant autem iusti ambo.* S. Chrysologus serm. 91. *Ambo iusti: quia ambobus erat vna iustitia.* Et nuper retulimus ex Plutarcho, coniuges nec religione discrepare debere: vt eadem sit religio vtriusque, iustitia quasi eadem. Luculenter Nazianzenus Orat. in laudem Gorgoniæ sororis, sic fatur: *Porrò cùm hoc vnum Gorgonia reliquis omnibus antecedere cuperet, vt maritus quoque lustrali aquâ tingeretur: vt sic toto corpore Deo consecraretur, vt non dimidiâ tantùm ex parte tincta, perfectaque discederet: ipsiusque aliquid imperfectum relinqueretur: hoc quoque a Deo precibus impetrauit.* Quasi mariti Sanctitas portio esset Sanctitatis vxoriæ: cùm propè dimidiata, nec admodum perfecta esset sanctimonia, quæ non esset vito communis. Nempe vterque coniux vel Sanctitatem mutuat ex altero: nec tam est diuersa Sanctitas, quàm fermè eadem. (Quid cumulatius ad S. Iosephi laudem excogitari potuit, quàm quòd eius virtus sit quodammodò pars Marianæ perfectionis; & Mariæ perfectio sit pars sanctimoniæ Iosephi?)

Coniugum eadem sanctitas. Lucæ. Chrysol. Plutarch. Nazianz. Mariæ sanctitas Iosepho adscribitur.

49. S. Petrus Chrysologus serm. 99. eleganter inquit de coniugibus: *Quos Deus coniunxit, natura sociat, & facit Deus, vt sit homo vnus, duo: Duo vnus, alter ipse homo: ne sit aut singularitas destituta, aut confusa coniunctio.* Vides duos in vno? Singularitatem in ambobus? Dualitatem in vnitate? Sapienter Moses cùm refert virum, & fœminam creatos; simul ad similitudinem Dei efformatos aduertit, aiens Genesis, 5. cap. v. 1. *Hic est liber generationis Adam. In die, quâ creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum; masculum, & fœminam creauit eos.* Quid si hîc traditur, non tam imago in natura, de qua suprà egerat, quàm Dei similitudo in cõiugio, de quo agit? ait enim, *Hic est liber generationis Adam, in die, qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum; masculũ, & feminã creauit eos:* & statim recensere incipit filios natos ex hoc coniugio. Ego quidem in coniugio viri, & vxoris præclaram Dei similitudinem agnosco: quam præuidit olim Tertullianus lib. de Monogamia cap. 1. aiens, *Vnum matrimonium nouimus, sicut vnum Deum.* Nempe sicut in Deo vnitas est in multiplicitate personarum; sic quodammodò in matrimonio, in multiplicitate personarum, vnitas est: *Erunt duo in carne vna.* Deus noster vnus est, & trinus; nec personarum trinitas vnitati derogat, nec vnitas essentiæ trinitatem impedit: sic quodámodò in matrimonio *Facit Deus, vt sit homo vnus, duo: duo vnus, alter ipse homo; ne sit aut singularitas destituta, aut confusa cõiunctio.* Duplex persona ad matrimonium accedit; sed à matrimonio euadit quasi vna natura. *Non aliam ergo habet naturam mulier, quod attinet ad humanitatem: aliam verò videtur vir habere, sed eandem,* inquit Clemens Alex. 4. stromat. nam sunt duo in carne vna. O matrimonij arcana duitas in singularitate! Efficitur enim vnus duo, & ipse alter multiplex in personâ, vnus in carne. Ergo quemadmodum in multiplicitate personarum præcellit Dei vnitas: *Sic vnum matrimonium nouimus, sicut vnũ Deum.* Excellit quippe coniugum vnitas in multiplicitate personarum coniugalium. Itaque sicut vnissimus est Deus noster, sic suo modo vnum sint cõiuges, & duo vnus, vterque ipsissimus, & vnissimus. Ergo quasi sui dissolutionem vereantur viri Bethulienses, timent hîc vers. 10. ne ab Assyriis capti, dissocientur à suis vxoribus. Vnde *clamauerunt ad Dominum Deum Israel vnanimiter, ne darentur vxores eorum in diuisionem.*

Chrysol. Sit vterque coniux vnus in dualitate personarum, & duo in vnitate cõiugij. Genes. Tertull. Clem. Alex. Iudith.

§. XIII.

Vxoria vita ærumnosa est. Prægrauis subiectio, pauperior inopia, suspicax cautela, maritalis exactio, census nuptiarum sunt.

50. Vxor exigua est breue malum.

QVispiam olim Spartiatarum Rex increpatus à regni proceribus, eò quod sibi adsciuisset in matrimonium fœminam pusillo admodum corpore: quippe quæ regulos, non reges pareret: Fertur respondisse, *Elegi breuissimum malum.* Profectò vir ducens vxorem, potest exiguum malum eligere; At suspicor, quòd non sic fœmina: quæ viro nubens, grande plerumque eligit malum, & vitæ statum, laboris & ærumnarum plenum. Naumachius apud Stobæum serm. 68. sic compescit nubendi pruritum: *Pulchrum sanè est corpus habere castum, indomitamque manere virginem,* (planè emphaticè) *& puris cogitationibus perpetuo gaudere: nec onus laboriosa circa alia ferentem, neque trementem suspiriosas Lucinæ parturigines: sed permanere quasi Reginam inter imbecillas mulieres.* Pleniori stylo id ipsum edisserit Tertull. lib. de Carne Christi, cap. 4. aiens: *Perora, age iam spurcitias genitalium in vtero elementorum, humoris & sanguinis fœda coagula carnis ex eodem cœno alendæ per nouem menses: describe vterum de die in diem insolescentem, grauem, anxium, nexum, totum incertum libidinibus fastidij, & gulæ. Inuehere iam & in ipsum mulieris enitentis pudorem.* Ecce tibi vel ipsas coniugales delitias tot ærumnis, improperiis, periculis obnoxias: quæ calamitates nisi accidant, infelices habentur nuptię, nempe steriles. Itaque nullo modo hoc malum caueri potest. Et quidem si matrimonium *Stadium mariti est*, vt §. sequenti referam ex Tertulliano, & *Palæstra domi*, vt inquit S. Chrysostomus Orat. de Pulchr. necesse est vt cum vxore lucta sit. Quid calamitosius vxori quàm domum habere pro palæstrâ, & cõiugium pro Stadio, seu Amphitheatro, vbi cum viro tanquam cum gladiatore, seu palæstritâ depugnet, & rixetur? Armetur mulier clypeo potentioris tolerantiæ, & silentio, & dissimulatione deludat ictus. O voluptatem matrimonij, tot incommodis vectigalem! Clem. Alex. lib. 2. Strom. sic fatur: *Democritus repudiat matrimonium,*

Nauma. Stobæus. Vxorum molestiæ traduntur. Tertull. Tertull. Chrysost. Clem. Basil.

nium, & procreationem liberorum propter multas, quæ ex ipsis oriuntur, molestias. Ei autem Epicurus quoque assentitur, & quicumque in voluptate, molestia & doloris vacuitate bonum collocant. Nec Epicurus diligentissimus voluptatis explorator, & amator, eam in nuptiis reperire potuit. *Nuptiarum tragœdia* dicitur à Basil. in Opusc. de vera virginitate.

Nuptiarum tragœdia.

51. Inter uxorum molestias, præcipua est, subiectio ad maritum; libera nata est, ingenua, sui arbitrij domina: ex quo nupsit viro, sui iuris non est, sed subdita mariti voluntati, & nutui. *Oportet* (verba sunt Plutarchi in præceptis connub.) *vt geometræ dicunt, lineas, & superficies non per se, sed studia, curas, risum, communia habere eum viro.* Cui vel stigmatico mancipio tam dira seruitus intimatur? Grauissimæ profectò sunt huius subiectionis molestiæ. Adamus nimis vxorius vir instigante Euâ flagitiosissimè deliquit, & vnà secum deprauauit immeritum mortalium genus. Adest statim Deus vindex tanti sceleris, vt irâ in recentem adhuc malitiam animaduertat acerbiùs. Sistitur Eua flagitij auctrix, & conuicta perpetrati facinoris, sententiam tremula audit ex fulminante ore Dei iudicis. Aduerte ad pœnam tanti criminis dignam, Genes. 3. v. 16. *Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos; sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* O mitissimum supplicium, & tanto reatu impar! Hæc pœna non est coërcitio delicti, sed impunitas delinquendi. Sapienter S. Augustinus lib. 11. de Genes. ad liter. cap. 37. circa hanc pœnam mulieri inflictam, sic scribit: *Neque enim & ante peccatum aliter factum fuisse licet credere mulierem; nisi vt vir ei dominaretur, & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur. Sed rectè accipi potest hanc seruitutem significatam, quæ cuiusdam conditionis potius quàm dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, quâ homines hominibus posse esse serui cœperunt, de pœnâ peccati reperiatur exorta.* Nempe superbo mulierum ingenio, inani fastu turgenti, nulla æquè grauis pœna imponi potuit, quàm eiusmodi grauis & indecora subiectio; quam in statu innocentiæ etiam habendam, iterum confirmat Deus, quo firmior sit subiectio, & nulla tergiuersatione possit excuti. Aut saltem aliquid addatur ad pristinam seruitutem, vt insinuat Augustinus. Quasi non inuenerit Deus in thesauro seuerioris suæ iustitiæ, seueriorem pœnam, & æquè fœminis acerbam, quàm subiectionem ad suos viros: quæ sic molestat mulierum naturam, vt vel firmare hanc seruitutem, sit dignum supplicium tanti flagitij, & impatientior pœna primæui delicti. Vnde illi intimat Deus: *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Nam in hâc vnâ pœnâ innumeri cruciatus vxorem pungunt, cruentant, laniant.

Plutarch.

Subiectio ad virum, est grauissimum supplicium fœminarũ.

Genes.

Aug.

52. Nec diuitiæ seruitutis iugum leuare possunt: nam opulentior virgo à nuptiis depauperatur, & in viri vsus transeunt vxoriæ gazæ. *Vt temperatum, etsi plus insit aquæ, vinum tamen appellamus: ita substantiam & rem familiarem, quamuis plus vxor contulerit, mariti dici oportet*, ait Plutarchus suprà. Imò olim sponsæ nullas opes ad matrimonij sumptus conferebant, vt sic pauperiores forent. 1. Reg. 18. v. 25. Oseæ 3. v. 2. Et Lucæ 1. v. 26. *Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galileæ, ad virginem desponsatam viro.* Super quibus verbis, sic eruditè scribit P. Mariana: *Ad virginem desponsatam; Syriacè, Venditam: Olim viri dotabant, & quasi emebant sponsas: sic erant obedientes: nunc superbiunt, quia viros emunt amplâ sæpè dote.* Scilicet ad naturalem, & pœnalem vxorum seruitutem, addebant viri ius emptionis, quô strictiori titulo miseras vxores possiderent? Tanta sollicitudine studebant depauperandis fœminis, vt refutarent emolumentum dotis, quò eas efficerent pauperiores: quin & numerosis pecuniis emebant vxorum paupertatem, quasi vxorum inopia esset maritorum opulentia. Tolerabile foret maritatæ mulieri nihil diuitiarum habere, quod non sit viri, si aliquid posset ipsa dono accipere. Sic pauperior est mendico: nam hic potest dono accipere paupertatis subsidium; secus maritata fœmina. Ioannis 4. v. 15. promisit Christus Samaritanæ viuam aquam, quâ maximè egebant Samaritæ. *Da mihi hanc aquam*, inquit Samaritana, *vt non sitiam; neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus. Vade, voca virum tuum, & veni huc.* Quæ verba commentans S. Chrysostomus hom. 31. in Ioannem, sic arguté scribit: *Vade, voca virum tuum. De dono sermo habebatur, & gratiâ humanam excedente naturam, instabat mulier, & eam efflagitabat. Dicit Iesus: Vade, voca virum tuum, quasi opus esset cum eo communicare.* Nimirùm Samaritana accipiendi cupida, auarè petit donum; Christus elargiendi studiosior, absente Marito munus largiri distulit; quia opus erat cum marito donum communicare: ne vel à Christo Deo temporale donum acciperet non præsente marito, & cum eodem marito minimè communicato. Illustre profectò documentum, quo necesse est instruantur maritatæ fœminæ: & grandis exaggeratio vxoriæ paupertatis, quæ & dote carere debet, & dote emitur à marito; exorsque est doni accipiendi, quod commune non sit cum marito, & adstante eodem.

Plutarch.

Vxoris paupertas.

1. Reg.

Oseæ

Lucæ.

Mariana.

Ioan.

Vxor nihil accipiat, nisi præsente marito.

Sed quis dicendo assequi valeat, quotidianas maritorum zelotypias? ô quot calamitatibus obnoxias facit vxores, maritorum suspicax cautela! Qui sollicitè præcauent dedecus, quod vix præcaueri potest. Nam si sollicitam curam vxoris negligit, vt fidelem putando, fidelem faciat; honorem exponit suum fœmininæ inconstantiæ; si diligenti cautelâ tollit occasiones, dum dehonestari timet, dehonestare docet: & ius luxuriandi suspicando facit. Verùm ingens fœminæ calamitas est, esse obnoxiam eiusmodi suspicionibus. Et sanè, *Omnis maritus castitatis Exactor est*, inquit Tertullianus, lib. de Cultu. fœm. cap. 4. Rustica, & barbara Exactorum violentia est; auara, & violenta Exactionis vis. Vnde vxor non tam domi habet virum, quàm castitatis Exactorem. *Todo marido es executor de la castidad de su muger.* Quid molestius, quàm semper subiici Exactoribus, semper Exactores pati? Huc alludere videtur Septimius, lib. de Exhort. Cast. cap. 10. viduas dehortans ne ineant secundas nuptias, sic fatur: *Rape occasionem, etsi non exoptatissimam, tamen desiisti habere, cui debitum solueres. O te felicem, amisisti debitorem! simile damnum: quid diximus damnum? Lucrum sentientem.* Nam mortuo marito, & creditor, & exactor mortuus est. Nulla innocentia immunis est ab hac peracerba, & intolerabili exactione. Quæ vxor vel æmulari potest virginis Deiparæ castitatem, quæ puritatis angelicæ schola fuit? Quis maritus assequi imitando valeat Iosephi sanctitatem? Dignus planè hic æstimator Marianæ puritatis. Et tamen (ait Hugo Cardin. ad illud Matthæi 1.) *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Inuenta est in vtero: à Iosepho, sicut à viro curioso circa vxorem.* Erat quippe Iosephus sponsus Mariæ, & inde curiosus, ne dicam sollicitus, de eius pudicitiâ: quia *omnis maritus Exactor est castita* 53

Tertull. Maritus exactor est castitatis.

Septim.

Hugo. Matth.

castitatis; quasi omnis vxor suspecta sit marito; siquidem Maria, virginitatis typus & honor, obnoxia fuit curiositati, suspicioni, & cautelæ mariti. Quid exaggeratius?

54. Ambitiosæ vxorum lacrymæ, suspectæ lenociniis habentur.

Ais, si fœminis vsque adeò graue est matrimonij iugum, quomodo plures tam ægrè ferunt maritorum mortes? Illacrymantur vsque ad deliquium, complodunt manus, suspiria ab imis præcordiis ad sidera tollunt, lamentantur, gemunt, vlulant suspiriosæ. At nemo non amens acerbè fert liberationem à molestiis, & lætitiæ causam. Mihi suspectus est in pluribus viduis tantus lacrymarum apparatus, & tam inconsolabilis luctus. Quid si foret dissimulatus leno? Ad rem Basilius Seleu. Orat.40. sic aiens: *Quòd multæ quaque per lamentationes, & plangores, incensos maritalis amoris gloriam sibi comparando, amatores prolectent.* Ecce tibi lenas lacrymas, vt plangoris lenocinio, quasi dissimulato philtro plures prolectet amatores, ob gloriam maritalis amoris. ô argutum lenocinandi ingenium! ô luctus ambitionem! [Seleu.]

Vxor caueat ne ornetur vt luna. Plutarch.

Præfatis laboribus obnoxia sunt matrimonia. Sed caueat prudens matrona ne his alias ærumnarum causas adaggeret. Vellem vt ad manum haberent præcepta connubialia Plutarchi. Vnam è multis sententiis adducam, in qua Lunam comparat incautæ & imprudenti vxori. *Lunam*, inquit, *cum abest à Sole, lucidam claramque videmus: admota Soli, obscuratur, & occultatur.* Non est vxor, sed commune scortum, quæ præsente marito inornata sordet; absente, omni fuco, & lenocinij genere se ornat. Plura eiusmodi documenta in promptu est legere inibi.

Iudith.

Ergo cùm tantæ sint vxorum ærumnæ; tametsi viri grauatè ferant hîc, v. 10. diuelli ab vxoribus; vxores tamen magis immunes videntur ab hoc dolore.

§. XIV.

Maritorum gladiatoria vita est. Nuptiarum delitiæ ænigmaticæ, & Eucharistica dicuntur.

55. Stob. serm. 68. Theod. Nuptiæ, similes sunt morti. Stobæ.

SOcrates interrogatus, quinam homines pœnitentiam incurrerent: *Qui vxores duxerunt*, respondit. Nam vt ait, Theodectes: *Similes res sunt, senectus, & nuptiæ. Vtramque enim consequi desideramus: postquam verò nacti fuerimus, tristamur.* Pulchrè ait Stobæus serm. 69. *Quando maritus vxorem domum ducit: non solùm, vt videtur, vxorem accipit: sed vnà cum ipsa quoque introducit aut bonum sibi Dæmonem, aut contrarium.* Caue ne Dæmonem venustum pro vxore accipias; imò vxorem Dæmonem. Sententiosè dixit Hipponactes: *Bini sunt cum vxore iucundissimi dies, alter quo ducitur, alter quo mortua effertur*; Cæteri vt plurimùm pœnales, ærumnosi, tristes. Quoniam si duxisti formosam, habiturus es communem; si deformem, pœnam. Si pecuniosam duxeris, non vxorem, sed dominam habebis: si pauperem, sumptus te obruet. Si vetula, si turpis, si tumultuosa, *non amplius tibi iucunda est vita, neque omnino domum ingredi libet*, inquit Anaxandrides. *Cùm improba, & maledicta, & amentia plena, & quiduis aliud eiusce modi habens, vxor obtigerit, ita te ipsum munito, vt omnem eius improbitatem laturus*, ait S.Chrysostomus Orat. de Pulchri. & vxore. Denique sic constituta est natura nostra, vt optimam quamque præ nimiâ consuetudine fastidiat: vilescit quod ad manum est, nauseamus ad consueta. Ergo *egregiè viues, si non habueris vxorem*, ait Philetas, quasi omnis vitæ infelicitas sit ab vxore non bonâ. Saltem molestissimis ærumnis obnoxia sunt matrimonia.

[Vxor, bonus, aut malus Dæmon est. Hippon. — Anaxan. — Chrysost. — Philetas.]

Cur Sarâ mortuâ Deus non dicitur apparere Abrahamo marito.

Olim crebrò apparebat Deus Abrahamo, cum quo amicissimè conuersabatur, eius fidem fulciens, spem vegetans, charitatem inflammans: quâ Dei familiaritate sic in virtute profecit Abrahamus, vt sanctitatis exemplar, animositatis typus, probitatis meta, habitus sit. Tandem centenaria moritur Sara vxor, & Rupertus lib.6. in Genes. cap.35. ait. *Notandum, quia Deus vlterius Abrahæ apparuisse non legitur.* Quid causæ est, cur Deus, qui ante Saræ mortem toties apparet Abrahamo, post defunctam Saram, nec semel apparere dignatur? Num Deus non tam Abrahamum, quàm Saram inuisebat? Fortè vxore viduatus Abrahamus, ingratus est Deo, qui vxoratus tam gratus extitit? Ego quidem existimo Abrahamum vxore superstite, eguisse tot Dei visitationibus ne succumberet, matrimonij mole oppressus. Frequenter eget visitari à Deo, qui frequenter vxoris probæ etiam molestiis agitatur. Appareat Deus crebrò Abrahamo, viuente Sarâ; defunctâ verò vxore, non tam eget præsidio diuinæ præsentiæ. Crebrescat fauor præsentiæ diuinæ, vbi semper præsens est molestia vxoris humanæ: sustentetur tot apparitionum fulcris Abrahami vxorati virtus; at vxore viduatus in virtute proficier absque tanto præsidio: Nam vacante periculo, vacat adiutorium. [Genes. Rupert.]

56. Seneca. Bion.

Seneca lib.1. de Tranquill. vitæ, cap.15. sic ait: *Bion dixit: Omnia hominum negotia similia nuptiis esse.* Quasi dicat: Nuptiæ, otium non sunt, sed negotium: imò nuptiæ negotiorum omnium laboribus, & ærumnis constant. Specie tenus placidæ, & iucundæ: at re ipsâ insuaues, & molestæ: quippe quæ omnium munerum, & occupationum incommoditates patiantur. Diuturnâ experientiâ notum est, quàm acerbum malum sit nuptiarum bonum. Tertull. in lib. de Monog. cap.11. sic scribit: *Matrimonium postulas ab Episcopis, à Presbyteris, à Diaconis: & illi planè sic dabunt viros, & vxores, quo modo buccellas.* B. Rhenanus, & Pamelius inibi, per *Buccellas*, Eucharistiam interpretantur, quam ab Ecclesiæ ministris olim accipiebant Christiani, & domum referebant. Ergo nuptiarum sacramentum repræsentatio est mysterij Eucharistiæ. Siquidem Eucharistia aliud est, & aliud videtur: sacrum quoddam ænigma est, quod nihil minùs significat, quàm quod magis videtur significare. Sub apparentia suauioris cibi, Iudex Deus latet; nec pauci iudicium sibi manducant, & bibunt. Et *post buccellam introiuit in eum Satanas.* Sic non semel nouus sponsus arbitratur se ducere domum, non tam vxorem, quàm venustum Angelum, & post se, *aduersarium Dæmonem* ducit, & litium, & rixarum causam. Eucharistia manna suauissimum dicitur: sed verè est memoriale Passionis Dominicæ, & cruciatuum Christi epitome. Igitur nuptiæ æmulantur Passionem, & crucem. Quæ acerbior crux, quàm non bona vxor, cui cogitur maritus adhætere, vel potiùs crucifigi? Sola mors liberauit Christum à crucis tormentis, & sepulchrum asylum crucis fuit: sic vnicum ab vxore effugium, sepultura est. Ergo *Episcopi, & presbyteri, sic dant viros, & vxores, quomodo buccellas.*

[Tertull. — Rhen. Pamel. — Nuptiæ dicuntur similes Eucharistiæ.]

57. Tertull. Maxim.

Tertull. lib. de Corona mil. cap.4. sic ait: *Cæterum Susanna in stadio mariti, non putem velatam deambulasse, qua placuit.* Quid est stadium mariti? Maximus Episc. Tauriensis, alludens ad hunc locum, ita scribit homil. 2. de accusato Domino apud

Coniugum vita gladiatoria.

Theod.

apud Pilatum: *Susanna enim in Paradiso ab accusatoribus circumuenitur.* Quid? qui dicitur *paradisus* à Maximo, *stadium* dicitur à Tertulliano? Planè stadium vox fuit admodum generalis: & Theodoretus lib.5. Historiæ, cap.26. vocat στάδιον *Stadium*, locum vbi eduntur gladiatores: & saltem locus vbi cursu, & luctâ exercebantur, stadium nominatur. Ecce qui *paradisus* dicitur à Maximo, *stadium mariti* dicitur à Tertulliano. Nimirùm nuptiæ cum venustâ puellâ contrahendæ, superficie tenus spectatæ, *paradisus* deliciarum dicitur; at si medullitùs inspiciantur, gratior, nobilior, & speciosior vxor, *stadium mariti* est: vbi Gladiatoris instar exercetur quotidianâ luctâ: quasi rixetur cum efferâ, & immani bellua, molesto, & periculoso certamine. Ergo mariti vita paradisiaca videtur, sed est gladiatoria. Heu, gladiatorum temeraria pericula!

Ioann. Maxim.

Nuptiæ propè spectatæ, adhortatio sunt ad castitatem.

58. Incongruum fortassis videbitur alicui, quod Christus Deus stipatus cognatis & discipulis adfuerit Canæ nuptiis, Ioann.2.v.1. Indecorum apparet, vt nouus virginitatis magister, nuptiarum lautiori conuiuio, & festo tripudio intersit, quod hodie vetaret Religiosa censura. Ad rem S. Maximus homil.1. Epiph. *Vadit ad nuptias, nouam sibi perpetuæ virginitatis sponsam facturus.* Scilicet, sic non damnat virginitatem, sed studiosiùs hortatur. Nam nuptiæ procul spectatæ sui amorem, & desiderium faciunt; at propiùs, & penitiùs inspectæ sui fastidium generant. Ergo propè adest nuptiis Christus cum suis; quia hæc propior præsentia, artificium est hortandi ad virginitatem. Adsit Christus nuptiis, ne nuptias dehonestet; sed propior præsentia eas quodammodò deuenustat; siquidem tot tantáque incommoda apparent, vt nuptiæ non sui amorem, sed sui fastidium faciant discipulis. Vnde præsentia in nuptiis, adhortatio ad virginitatē est. Et ita Christus cum suis *vadit ad nuptias, perpetuæ virginitatis sponsam facturus.* Tam citò experitur Coniux matrimonij onera! tam citò fastidit vxorem, & nauseat ad vxorias delitias! Decernit Deus formare Adamo Coniugem, soporem illi immittit, Genes.2.v.21. *Tulit vnam de costis eius. Et ædificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. Et adduxit eam ad Adam.* Præsente Adamo, etsi dormiente, coniux eius formata est, vt notauit Basilius Seleu. infrà. Quomodo inquit Moyses, quòd Deus *adduxit eam ad Adam?* Iuxta illum formata est, & ad illum adducitur, quasi longè esset? Vbi erat, quæ adducitur, nonne inibi? ô nuptiarum tædia! Vix Adamo despondetur sponsa Eua, & iam etsi præsens, longè dicitur, fortè affectu? Adducitur, quasi longè esset, quæ inibi est? Sic Adamum tædio vxoris affectum, (videbitur alicui) vxorem duxisse, vt vix illum viderit, cùm tam longè ab illo sit? vt quando propè erat, quæ necdum recesserat, adducta fuerit? Tam longè fortassis aberat mente, quæ tam propè aderat corpore? Sic accidit fortè res in felici innocentiæ statu? non sic in corruptiori? quàm diuturniùs adamauit!

Genes. Basil.

59. Genes.

Qui nupturit, scrutetur, & eligat vxorem.

Seleuc.

Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi. Genes.2.v.18. & v.21. *Immisit Dominus Deus soporem in Adam. Cúmque obdormisset, tulit vnam de costis eius. Et ædificauit costam, quam tulerat de Adam, in mulierem.* Basilius Seleucus hæc Geneseos verba expendens Orat.2. sic argutè fatur: *Cur igitur post Adamum mulier, & non cum Adamo efformatur? At in aliis omnibus sufficit vox vna ad naturas repræsentandas, & ad sexum dimetiendum. Quare in Adami conspectu vult illam Deus fingere, & fictricis artis suæ spectatricem desiderat propriam imaginem?* Quam ob rem spectante Adamo creatur Eua coniux? Nonne sufficeret ante nuptias eam contemplari, & diligenti inquisitione perspicere, quæ, & qualis esset? Scrupulosa sanè inspectio, quâ mulier, etiam dum formatur, exploratur à viro; scrupulosa quidem, sed planè digna Dei prouidentiâ. Nimirùm Adamus ducturus est Euam in vxorem. Sciat ipse vxoris natales, vxoris conditionem, & formationem; inspiciat singula, perscrutetur vniuersa. Videat oculis quâcum matrimonij perpetua fœdera nectit, quæ totius vitæ comes futura est, in cuius arbitrio est mariti honos, ingenuæ posteritatis præsagium. Ipse Adamus nuptiarum molestias subibit, ipse contentus sit de vxore ducendâ; ne cùm Adamum pœniteat initi matrimonij, querulus in alium culpam reiiciat. Et ita Adamus spectator factus est vxoriæ formationis, vt diligens inspectio, omnem causationē tollat. Præclara profectò eruditio vxorum deligendarum! Hinc certim adnota Deum pronubi ministerium refutasse. Recusent & viri Deo sacri. Nam pudor est, vt qui suam virginitatem Deo vouit, virginem cogat, ne virgo sit. Opportunè S. Hieronymus Epist. 2. ad Nepotianum: *Prædicator pœnitentiæ nuptias conciliet?*

Pronubi negotiū dedecet virum religiosum.

Hieronym.

Morosus ero si voluero persequi maritorū molestias, quæ vel patientissimo Iobo grauissimæ fuerunt. Sed mallem vt extorquerent impatientiam, quàm aliquam maritorum patientiam, damnatam à Tertulliano lib. de Patientia cap.16. sic aiente: *Patientia Gentium terræ falsa, probrosa. Illam dico, quæ maritos dote venales, aut lenociniis negotiantes vxorum potestatibus subiicit.* O malè *officiosam patientiam,* (sic loquitur aliàs Saluian. lib.1. de Guber.) quæ *quæstuarias vxores* prostituit! Sic eas appellat S. Cyrillus Alex. in 3. caput Amos. Plutarchus ἐν ἐρωτικῷ. *Multi concubitûs socios passi sunt esse alios, non cum scortis modò; sed etiam vxores his suas prostituentes.* Legatur super hac re S. Cyprianus lib. de Discip. & habi. virg. Mallem, inquam, plurium maritorum iustam impatientiam, quàm eiusmodi iniustam patientiam. 60.

Maritorum aliqua non bona patientia.

Tertull. Saluian. Cyrill. Plutarch. Cyprian.

Ergo si tam molesta est vxoria conuersatio, quid ergo viri Bethulienses hic v.10. reliquis calamitatibus diræ captiuitatis, silentio omissis, *Clamant ad Dominum Deum Israel vnanimiter, ne darentur vxores eorum in diuisionem?*

Iudith.

§. XV.

An sit Matrimonium libidinis venia, & concupiscentiæ expiatio? an verò sit aliquo modo stupri affine, & fomes ad lasciuiam?

CElebris Mausonij vox est: *Fatearis humanum genus apiculæ simillimum esse, quæ sola viuere nequit: perit enim si relinquatur sola.* Ita fatus est in libro, an philosophum impediant nuptiæ? quasi innuptus pereat, saltem ardore concupiscentiæ, quâ perpetim deflagrat libidinis incendio vstulatus. Ergo ne decinerescat homo, *Ipsa natura sapientem ad nuptias instigat:* dixit Hierocles in lib. de Nuptiis. *Melius est* enim *nubere, quam vri.* Hæc ratio matrimonia inuexit, & nuptiis adulatur. Ait enim Tertullianus lib.1. ad vxorem cap.4. *Cæterùm secularis concupiscentia causas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionem, & insufficientiam, per quas nubendi necessitatem subornat.* Hispanè dices: *la concupiscentia suborna de suerte la voluntad, que tal vez* 61.

Mausōn. Nemo nupturit.

Hierocl. Tertull.

iuzga al matrimonio, no per materia de eleccion, sino de necessidad. Nubendi necessitatem subornat. Consultissimè libido appellatur *sæcularis concupiscentia*, id est, profana, quæ procul debet esse à sacris; hæc inquam, profana concupiscentia, & carnis stimulus allegat naturalem insufficientiam ad castitatem, & sic nubendi necessitatem subornat. Nam vt ait S. Nazianzenus in exhortatione ad Virg. *Matrimonium libidinis venia est.* Et quasi homo teneatur necessitate luxuriandi, dicitur matrimonium, anticipata venia luxuriæ, & præuia mundicies sordium futuræ libidinis, & quæ præseruat à certâ lasciuiâ. Vnde *Matrimonium concupiscentiam eiusmodi expiasse* dicitur ab eodem Africano Presbytero, eodem lib. ad vxor. 1. cap. 5. Quasi matrimonium ob permissam licentiam delitiandi cum coniuge, quodammodò expiet concupiscentiam ipsam lasciuiendi. Ac si parùm foret nuptias esse veniam libidinis, nisi etiam essent velut expiatio ipsiusmet concupiscentiæ, & fomitis luxuriandi. Itaque connubia sunt remedium libidinis, luxuriæ venia, concupiscentiæ quasi expiatio.

Nuptiæ dicuntur libidinis venia: & concupiscétiæ expiatio.

Nazianz.

Tertull.

62. O vtinam coniugium omnibus foret immunitas lasciuiendi, & coniuges essent exleges libidinis. Sæpè voluptas, voluptatis ambitio est, & flammea libido igneâ materiâ nuptialis voluptatis enutritur. Bellè inquit Aristophanes in Polyd. *En vxorem hanc tibi trado Phedram. Videor autem mihi additurus ignem igni.* Igitur vxoriæ voluptates non extinguunt concupiscentiæ fomitem, sed sæpè accendunt præsertim in hominibus reprobissimis. 1. Corinth. 7. v. 28. *Si autem acceperis vxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi.* Quænam hæc carnis tribulatio, quam subeunt coniuges, cùm nuptiarum flores sint delitiæ carnis? Opportunè S. Anselmus ibidem, *Nubentibus & in carne tribulatio est, in qua sola videbantur habere delicias. Nam & maiores tribulationes hi frequenter ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur.* Scilicet coniugia immunia non sunt, sed vectigalia sæuis libidinibus. Aptè dixit Septimius lib. de Monog. cap. 5. *Matrimonio censemur:* quasi matrimonium sit census, quo vterque coniux vectigalis est, & innumeris calamitatibus, quas expendi paragraphis præcedentibus, & particulatim libidini, quæ vsu accenditur: nam experta libido viuidè prurit, & accendit Veneris faculas.

Vxor sæpè ignem igni addit.

Aristoph.

1. Corinth.

Anselm.

Septim.

63. Tertull. lib. ad Vxor. 1. cap. 3. Versans illud Pauli, 1. Cor. 7. v. 9. *Meliùs est nubere, quàm vri,* sic satis ad rem fatur. (In loco vulgari aliquid non vulgare ambio.) *Quale hoc bonum est, oro te, quod mali comparatio commendat? vt ideò melius sit nubere, quia deterius sit vri. Possum dicere, quod permittitur, non est bonum. Quod permittitur suspectam habet permissionis suæ causam.* Hæretica foret audacia damnare nuptias, quas Deus sanxit, quas Christus suâ præsentiâ honestauit. Itaque matrimonium bonum est; at quale bonum est, quàm tenue, & exile, (ait Tertullianus) quod mali comparatio commendat! tanquam si à malitia, sui contrarij bonitatem quodammodò mutuetur. Profectò quod à permissione commendatur, quasi suspectam habet commendationis causam: (Bella exaggeratio: non quia in re matrimonij periculum sit; sed emedullantur verba Pauli ad suadendum cælibatum:) nam permissio pericula præcauet grauioris ruinæ: & voluptas experta velut prophetia est vlterioris voluptatis expetendæ. 1. Corinth. 7. v. 1. *Bonum est homini mulierem non tangere.* Quam ob causam? *Quia cara est de stupri affinitate,* ait audacter idem Tertullianus inibi cap. 9. Nempe amor vxoris licitus, & expetendus est, etsi aliquam cum stupro quasi affinitatem habeat: ac si caritas erga suam vxorem ferè affinis & cognata sit caritatis erga alienam in quorundam non bonis naturis. Vel sic accipe. Coniux *cara est de stupri affinitate.* Ac si dicat: vxorum libido etsi permissa, carò emitur, quia quasi affinis est stupri, ad quod tacitè quodammodò prolectat. Deprauatæ etenim naturæ nostræ permissa vilescunt; siquidem nauseamus ad consueta, hiamus ad vetita, ad noua, & inexperta. Vnde coniugalis voluptas aliquod præsagium stupri videtur, & licentioris lasciuiæ: & ita coniux *cara est de stupri affinitate.* Planè emphaticè, & hyperbolicè Tertullianus, ne dicam, nimis audacter: nam matrimonij licita voluptas non solet esse vetitæ libidinis illex, nisi in hominibus impudicissimis, qui à remedio ægrotant.

Tertull. 1. Corinth. Matrimonium quo sensu dicatur stupri affine.

1. Corinth.

Tertull.

Septimius lib. de Pudicitia, cap. 16. sic ad rem præsentem fatur: *Vt intelligas quanta securi censuræ, omnem syluam libidinum cædat, & eradicet, & excaudicet,* Paulus, inquam. Ecce libido appellatur Sylua; & quidem cædua ad alendum flammas. Sylua inquam, vbi brutæ bestiæ, syluaticæ feræ, & venenati serpentes delitescunt. Procul sit ab hac luxuriæ syluâ, timorata conscientia. Pergit aiens: *Aspice Paulum à iustâ fruge naturæ, à matrimonij, dico, pomo, animas ieiunare cupientem.* Pomum vocat matrimonium, à quo nos abstinere cupit. Quare nuptias appellat pomum? ecquod hoc pomum? Fortè pomum hoc affine est pomo illi, quæ fuit illecebra primæui delicti. Nam sicut paradisiacum pomum origo fuit calamitatum, quæ ab originali peccato extiterunt: sic pulchrum nuptiarum pomum, causa est ærumnarum, (ærumnarum inquio, non delictorum) quibus obnoxia sunt connubia; quas latè recenset Cornelius à Lap. ad cap. 7. v. 28. prioris Epistolæ ad Corinthios. Item sicut ab originalis pomi esu accensus fuit concupiscentiæ fomes, cuius perenni incendio homo deflagrat: sic quodammodò à *matrimonij pomo* accenditur in quibusdam salacissimis hominibus libidinis flamma: & homo expertus permissas voluptates, concupiscit vetitas. Vnde licita nuptiarum libido dicitur quodammodò affinis stupri, & aliqua quasi licentia lasciuiendi. Hoc non est matrimonij vitium, sed prauæ aliquorum naturæ, quæ adeò voluptatum cupida est, vt expletio licitæ libidinis sit appetentia, & pruritus vlterioris, & vlterioris luxuriæ. Ergo diuiniori sapientiâ præditus Doctor gentium Paulus, prædicit coniugatis, quod *tribulationes carnis habebunt:* id est, igniculos ardentioris concupiscentiæ. Hic §. appendix est præcedentium.

64. Septim. Sylua libidinis.

A Lapide.

Matrimonium comparatur pomo paradisiaco.

§. XVI.

An obscœna hominum luxuries Christum Deum quodammodò dehonestet?

ADeò squalidum vitium luxuria est, adeò à Venere sordescit homo, vt non tantùm spurcitiis carnis maculetur, sed etiam videri posset limpidissimam Christi Dei naturam specie tenus luxuriando quodammodò deuenustare. Non potest Deus sordescere humanæ luxuriæ cœno, sordibus sui vitij maculatur solus homo; nihilominùs sordibus humanæ lasciuiæ, apparenter deuenustatur Christus, ad exaggerationem spurcitiatum carnis nostræ. Lucæ 7. Magdalena illa quondam pulchritudinis licentiâ, & illecebris, apud Hebræam iu- 65.

Cur Magdalene non tam suos, quàm Christi pedes lauare dicitur.

Lucæ.

uentutem famosa; nacta importunam opportunitatem conuiuij, aduolat in domum Pharisæi, vbi Christus tunc prandebat, vt veniam gemitibus mereretur; & venustior ruboris lenocinio, gemmatis à ploratu genis, ad Christi pedes procubit: & *lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis suis tergebat.* Quam ob causam, rogo, pedes Christi lauat Magdalena, & nitidæ capillaturæ splendido linteo detergit? Num Saluatoris pedes immundi erant? imò mundissimi: Quare ergo mundissimos pedes Christi lauat? Præstaret, præstaret quidem, vt Magdalena proprios sui ipsius pedes mundaret, qui pulchritudinis sordibus, & luxuriæ squaloribus sordebant: nam Christi pedes immaculati erant, nullo sordium vestigio polluti. Illa, illa ipsa notæ luxuriæ sordibus inquinauerat suos pedes, & eorū abluen-
66. dorum oblita, pedes Christi lauat, & tergit? Emaculet suæ immunditiæ sordes, quibus eius inhonesta vestigia squalent, & omittat lauare Christi pedes, qui sunt ipsâ puritate nitidiores. Verùm enimuerò decebat, vt priùs lacrymarum suarum balneo Magdalena lauaret Christi pedes apparenter sordidos, suâ suarum sordium immunditiâ. Maculauerat quodammodò Magdalena Christi pedes squaloribus suæ notæ luxuriæ, (Christus enim portauit iniquitatem omnium nostrum, & vt fideiussor propria ipsius fecit nostra delicta) ergo æquum erat, vt ipsa lauaret, quod ipsa quasi infecerat; emundaret ipsa, quod ipsa veluti maculauerat. Eius crines iure abstergunt sordes, quas ipsa luxuriando veluti impresserat Christi mundissimis pedibus. Et à pedibus abstergere procurat suorum criminum squalores.

67. Drogon. Id ingeniosè aduertit, & eleganter eloquitur Drogon de sacram. Dominicæ passionis, aiens, *Magdalena cucurrit ad pedes Iesu, effundebat super eos torrentes lacrymarum ad lauanda sui Domini vestigia non alias quam oculorum suorum vndas attulit.* Audis attulisse torrentes lacrymarum ad lauanda Christi vestigia? Christi vestigia immunda sunt? Absit puritatem squalere; at quodammodò deuenustantur Christi vestigia ab hominum immundâ luxurie (eo sensu quo à Scriptura, & Patribus Christus dicitur peccator.) Vnde ob Magdalenæ lasciuiam lauantur, & exterguntur. Id etiam opportunè notauit S. Laurentius, Nouar. hom. de Pœnit. his verbis, *O mulier peccatrix, quis tibi monstrauit talem artem, vt congesta in te crimina momētaneis lacrymis vinceres, & crinibus raderes?* Expende illud: *Congesta in te crimina crinibus raderes.* Lacrymis lauabat Saluatoris pedes: capillis tergebat, quin & crinibus suis radebat suorum criminum sordes, quæ adeò hæserant pedibus Christi, (qui ob nimiam charitatem nostra peccata tulit, & peccator dicitur) vt quasi non sufficeret balneus lacrymarum, capillis tergit, & radit squalorem veluti hærentem Christi pedibus à fœminæ peccatricis luxuria. Rem hanc luculenter tradit S. Ambrosius inibi, aiens: *Et fortasse ideò non lauit pedes suos Christus, vt eos lacrymis nos lauemus. Bonæ lacrymæ, quæ non solùm nostrum possunt lauare delictum, sed etiam verbi cælestis rigare vestigium.* Quod autem Christus Deus, licet à diuinitate mundissimus, dicatur propè mundari nostræ pœnitentiæ lacrymis, tradit S. Nazianzenus orat. de Christi natiuit. ita scribens, *Aliquantò quidem postea, Iesum purgatione mea in Iordane purgari videbis.* Ecce tibi, ait Nazianzenus, Iesum purgatione mea, id est, lacrymis meæ pœnitentiæ quasi purgari, & emaculari.

Laurent. Nouar.

Ambros.

Nazianz.

68. Isaia. Isaiæ cap. 53. v. 6. *Posuit Dominus in eo* (in Christo) *iniquitatem omnium nostrum.* Quid inde subsecutum fuerit, ex eo quòd Christus omnium hominum fœda delicta exceperit in se, dixerat Propheta paulò antè: *Non est species ei, neque decor: vidimus eum, & non erat aspectus.* Tertullianus aduers. Iudæ. cap. 10. *Ne aspectu quidem honestus.* S. Bernardus serm. 28. in Cant. *Pro filiis hominū turpatur.* Cornelius inibi, *squalet.* Quæ expositiones comprobant Christum Deum ob nostrorum criminum fœditatem, apparuisse *squalidum, turpatū.* Illustrem Tertulliani locum hîc subiiciam, qui nisi de Diis gentium loqueretur, auderet nimis. Apologetici cap. 15. sic fatur de Gentilium lasciuia. *Cætera lasciuia ingenia etiam voluptatibus vestris per Deorum dedecus operantur.* Et postquam recensuit innumeras obscœnitates, quibus laudabant Deos, & eorum festa colebant, subdit ad rem, quam versamus: *Nónne diuinitas constupratur?* Scilicet vobis obscœnè laudantibus, & luxu colentibus Dei festa. Quasi dicat Tertullianus: Festiua vestra obscœnitas, & effusa lasciuia, dedecus est Deorum, quos *constupratis* carnis vestræ turpissimâ luxuriâ. Turpantur Dei vestrî turpitudine vestrâ: squalent sordibus vestræ libidinis: & conspurcantur cœnosa luxurie. *Constupratur diuinitas* vestris libidinibus, ait audacter Tertullianus. Parum visum fuit illi dixisse, dehonestatur, minus fuisset dixisse, conspurcantur; viuaciùs rem expressit animoso vocabulo, *Constuprantur.* Quid exaggeratius ad hanc rem? Consultissimè igitur Magdalena suæ luxuriæ conscia, & rea, primùm lauat vestigia Christi, nam Christum Deum (qui peccata hominum in se tulit) suorum peccatorum sordibus velut immundum reddiderat. Aduertis Iudæos hîc vtriusque fornicationis reos, non tantùm pœnitentiæ rem, & habitum in se exprimere, sed etiam hîc vers. 10. *Altare Domini operuisse cilicio.* Quid deliquit Dei altare? Quid peccauit Deus, vt habitum pœnitentiæ sumat?

Tertull. Bernard. Cornel. Tertull.

Lasciuia gentilium suos Deos constuprabat.

Iudith.

§. XVII.

Nonnullis beatitudinis instar est vita, peramplis negotiis, & negotiosis occupationibus obsessa.

Molestum videtur multis, vitam agere in secessu, & procul à turba, nam homo naturâ suâ gregalis est. At bellè inquit Seneca epist. 59. 69.
Iucundum est esse secum quàm diutissimè, cum quis se dignum, quo frueretur, efficit. Sapiens Hecatonis vox est: *Quæris quid profecerim? Amicus esse mihi cœpi. Multùm proficit qui nunquam erit solus: scito hunc amicum omnibus esse.* Sed heu! nemo, aut ferè nemo est, qui etiamsi vitæ ratio, & institutum hanc amicitiam exigat, amicus sui velit esse; sed amicitiam sui deserens, vltrò sese ingerit negotiis, etsi alienissimis à suo instituto: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus,* 2. ad Timoth. 2. v. 4. Opportunè Theophylactus hæc verba commentans, inquit, *Hæc ad omnes tam Episcopos, quàm Doctores dicta sunt. Significantem autem vim habet, Implicatur. Reuera namque nexus, & serpentes sunt talia. Negotiationes porrò dicens, tumultus, & turbas notauit; ab ipsis etiam vocabulis dehortans.* Nempe negotiatio sæcularis, serpens est Religioso viro, & serpens quidem æmulus primæui illius serpentis. Ergo Religiosus vir longè sit vel ab ipsis negotiorum sæcularium nominibus: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Quid Religioso homini cum tractatione nuptiarum, quas ipse repudiauit?

Seneca. Amicus esto tui. Hecaton.

2. ad Tim.

Theoph.

Procliue est quibusdam viris religiosis tēpus perdere tractando sæcularia negotia.

pudiauit? quid cum testamentis, quorum condendorum renunciauit ius? quid cum hæredum tu-
79. multu? Quid cum aduocatione negotiosâ apud tribunalia? o inutiles sollicitudines, & non dignas vero Religioso! Optimè Consul Plinius lib. 1. Epistol. scribit suo Minutio: *Si quem interroges, hodie quid egisti? respondeat: Sponsalia, aut nuptias frequentaui: ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille in consilium rogauit. Tunc enim subit recordatio, quot dies quàm frigidis rebus absumpsi.* Non pigeat Religiosum tractare, quod pudet Philosophum, & quidem gentilem? Ad rem S. Bernardus serm. 4. *super Missus est. Video alios (quod non sine dolore videri debet) post ingressam Christi militiam, rursus sæcularibus implicari negotiis, rursus cupiditatibus terrenis immergi, cum magna curâ erigere muros, & negligere mores; sub prætextu quoque communis vtilitatis verba vendere diuitibus, & matronis salutationes.* Expende hanc postremam sententiam. Videmus enim plures, verba, & fauorem tacitè vendere spe munerum; amicè salutare, & frequenter inuisere matronas, vt vsuram negotiationis reportent, fœnerantes aduocationes, aliqualis lucelli expectatione. Hi nimirum verba, & negotiationem vendunt, & prætextu pij operis, suis lucris dissimulanter inuigilant. Et sensim serpunt ad negotia sæcularia ex quibus demetunt promentus satis vberes ad delitias suas. ô abusum pietatis!

Plinius.

Bernard.

Vir religiosus ne vendat negotiationes matronis ob lucelli quæstum.

71. Prudenter, inquit Plutarchus in Polit. ad Traianum, *Nam vt quibusdam domi nil boni vsui est, libenter hi foris degunt, atque nullo rerum vsu maximam partem temporis in foro absumunt: sic quoq; nonnulli, quòd sibi nihil operæpretium domi priuatimque exhibetur curandum, publicis se propterea implicare negotiis pergunt: non secus atque si terendi otij gratiâ sibi duntaxat eò diuertendum esset.* Profectò qui occupationes foris affectat, & foris libenter degit, vel inuitus fatetur, domi nil boni vsui esse, sed terendi otij molestissimi gratiâ, implicari negotiis: otiosa sanè hæc negotia sunt, & futilia, nec sic vitat otium, sed operosè otiatur, & negotiosè vacat: nam Religiosus vir, qui hæc agit, quia à suo instituto aliena agit, nihil planè agit. *Satius enim est otiosum esse, quàm nihil agere*, dixit Attilius facetissimè, & sententiosissimè. Et quidem inutilis occupatio, otiatio est. Qui sic occupatur, nugatur: & longissimè abest à vitæ ratione, quam habitu profitetur: & laruatus Religiosus est, sub personâ Religiosi sæculares mores alens. Audiendus est S. Bernardus lib. 1. de Consid. ad Eugenium è Monacho Pontificem; *En quò trahere te habent hæ occupationes maledictæ, si tamen pergis, vt cœpisti, ita dare te totum illis, nihil tui tibi relinquens. Magna virtus patientia, sed non hanc tibi ad ista optauerim. Interdum impatientem esse probabilius.* Et tamen Eugenius se totum impendebat occupationibus regendæ Ecclesiæ, sibi à Deo commissæ: Quem seriò adhortatur Bernardus, vt multa per idoneos vicarios administret, & sæpe negotiis se subtrahat, vt ipse sibi viuat: *Nemo aliis nascitur, moriturus sibi.* Nemo enim prudenter se totum erogat aliis, nihil sui relinquens sibi. Agat aliquando suam causam, qui semper alienas agit. O quoties impatientissimè queruntur hi homines occupatissimi, se obrui occupationum mole, & impatientiùs ferunt vel vnâ horâ sibi vacare. Illos respirare non sinunt negotia; sed vacantes à negotiorum tumultibus vix respirare possunt. Molestè ferunt occupationes, & tamen occupationibus felicitari, imò & beari existimant.

Plutarch.

Qui negotiis externis totus occupatur, fatetur se otiosum esse domi.

Attilius.

Bernard.

Quidam impatienter se ferre negotia dicũt, & impatientius ferunt otium.

Seneca lib. de Tranquillitate vitæ, cap. 2. sic ha- 72.
bet, *Secreta studia pati non potest animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus, & naturâ inquietus; parum scilicet in se solatiorum habens. Ideoque detractis oblectationibus, quas ipsæ occupationes discurrentibus præbent: domum, solitudinẽ, parietes non fert, inuitus aspicit se sibi relictus.* Audis quàm molestè crucietur animus ad ciuilia euectus, vacatione & otio? Aduertis quàm suauiter delicietur homo occupationibus? quasi homo in negotiis, beatitudinis oblectamenta inueniat. Arguitè ad rem præsentem Tertullianus Apolog. cap. 35. agens de voluptate, in qua Epicurei beatitudinem ponunt, sic habet: *Sed licuit Epicureis aliquam decernere voluptatis veritatem, id est, animi æquitatem, & ampla negotia.* Æquitas vt placet Latinissimis, ad rem iudiciariam spectat. Ergo Epicurei veram voluptatem, quæ est eorum beatitudo, constituunt in *æquitate*: nempè in aliquo pertinente ad iudiciariam potestatem; & ad occupationem in tractandis *amplis negotiis.* Hispanè dices, *la bienauenturança de los trafagones es tener mano con los Iueçes, y manejar negocios de monta.* Quid luculentius? Porrò sic delitiantur hi negotiosi homines in agẽdis amplis negotiis, vt summa felicitas illis videatur, si aliquam familiaritatem cum Præsulibus, & Præfectis ineant, & sic tractent ampla curiæ negotia. Nam tunc officiositas ciuium illis adulatur, ambitio litigantium eos colit, & munerat: & sic *verba vendunt diuitibus, & matronis salutationes*, vt nuper aiebat S. Bernardus: Sic effugiunt claustrorum carcerem, & instituti sui compedes, & tormentum quietis, & specioso prætextu sæcularem agunt vitã, & delitiosam, & ambitiosam. Vndè familiaritas cum iudicibus, & ampla negotia tractanda, vera voluptas dicitur, & Epicurea beatitudo; non Christiana. Nam vt inquit S. Paulinus ep. 12. *Res huius sæculi, in cuius aut malè curâ, aut benè amore anima conditur, mens compeditur.* Nempe occupatio sæcularis tumulus animi est, & mentis tricæ, quibus ineptus redditur homo ad hominis munia. Aptè Seneca lib. de Breuit. vitæ, cap. 6. *Inter omnes conuenit, nullam rem benè exerceri posse ab homine occupato. Non eloquentiam, non liberales disciplinas; quando districtus animus nihil altiùs recipit, sed omnia velut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati, quàm viuere.*

Seneca.

Quorumdã beatitudo est tractare ampla negotia.

Tertull.

Bernard.

Paulin.

Seneca.

Cæterum etsi eiusmodi occupatissimis homini- 73.
bus nullum sit otium, nulla quies, & hi vale dixerint studiis disciplinarum, & sapientiæ contemplationi renunciarint; & obruti laboriosissimis occupationibus gemant sub negotiorum mole; tamẽ gemunt magis si adiuuentur ab aliis, acerbissiméque indignantur, si quos viderint istiusmodi negotia ciuilia secum tractare. Solitudinem in portando onere ambiunt, & adiumento molestiùs prægrauantur, quàm onere. Et tacitè subincusant Martham, eò quòd adiutricem sororem Mariam expostularit. Lucæ 10. v. 40. *Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quæ stetit, & ait: Domine non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi vt me adiuuet.* Præclarè S. Bernardus serm. 3. de Assumpt. *De Mariâ, Martha conqueritur: nam Maria Martham amulari prorsùs indignum est. Alioquin vbi legitur Mariam causantem, quia soror mea reliquit me solam vacare? absit vt qui Deo vacat ad tumultuosam aspiret fratrum officialium vitam. Martha semper insufficiens est sibi, & minus idonea videtur.* Et serm. 5. *Quòd Maria murmurauerit aduersus Martham, eò quòd eius actionibus implicari vellet, nusquam omnino*

Lucæ.

Bernard.

Bona operatrix Martha non refutat, sed exigit iuuamen à Mariâ contemplatrice.

ninò reperitur. Nimirum Maria quæ sapientiæ cælesti, & diuinæ contemplationi vacat, nunquam conqueritur, quòd Martha intenta operationi, illam non adiuuet simul contemplando. At Martha sedula in opere, ægrè fert quod contemplatrix Maria illam non adiuuet. Nempe bona operatrix Martha, quæ percupit, vt contemplatrix Maria intermittat eruditæ contemplationis otium, & illam
74. operando adiuuet. Nempè bona operatrix Martha adiutricem exigit Mariam, ne sola occupationibus non sufficiat. Et bona contemplatrix Maria non inuidet Marthæ negotiis, *Absit vt qui Deo vacat, ad tumultuosam aspiret fratrum officialium vitam.* Ergo nec Maria Marthæ æmuletur operariam, & actuosam vitam, quæ se totam impendit externis occupationibus: (nam quis inuideat operariam fratrum officialium actionem? quis æmuletur sapienti operariorum contemplationi, qua carent?) Nec Martha ægrè ferat si à sapienti Mariâ adiuuetur: quis enim Sapiens, sapientis operam detrectet? Discant negotiosi à Martha occupatissimâ iuuamen desiderare, & expetere. Et discant docti à Mariâ non se implicare occupationibus externis. Et discant omnes à sanctissima Iuditha fœmina principe, sapienti, prædiuite, & prophetide, sic Deo vacare *in secreto domus suæ cubiculo, vbi clausa morabatur*, vt non modò à rebus publicis, sed etiam à census sui administratione abstineret, ne Marthæ æmularetur, & occupatorum offensas incurreret. Discant ab Heliachimo hic, v. 11. non reliquisse diuini templi otium, nisi obrutum periculosissimi belli discrimine, quo angebatur Dei populus: nam tunc (etsi diu cunctatus fuerat) necessitate coactus, *Circuiuit omnem Israel.* Iudith.

§. XVIII.

Strenuus Superior adest subditis præsenti absentiâ.

75. SVperior, magister morum est, non pædagogus, qui perpetuò hæreat subditorum lateri: præsentia enim Præfecti, grauis est subiectio populo, cui semper Superiorum Censorij oculi molesti sunt, & censura iudicij molestissima. *Sagittarius non aliquando ferire debet, sed aliquando deerrare,* ait Seneca epist. 29. Sic necesse est, vt non semel deerret populus: necesse enim est, vt veniant scandala. Porrò leuiùs delinquitur clam Præfecto: coram ipso delinquere proteruia est, impudentia est. Impudenter audet qui coram Superiore peccat. Hinc *Præfecti auctoritas diluitur, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minùs obsolefacta, corrigere.* Quippe deuenustatur debita Superiori reuerentia ab irreuerentiâ delicti coràm patrati: & acerbiùs quàm par est, irascitur Præsul aduersus delinquentes: nec tam punit malitiam, quàm sæuit in irreuerentiam. *Nec multùm prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixandum est,* inquit prudentissimè Seneca epist. 28. Vnde iustitia fit, non delictorum punitio, sed vitiorum rixa, grauiori iudicio digna. Ergo Præfectus qui de ciuilitate curat, oculis suis non vrget subditos, nec præsentiâ degrauat, sed absentiâ mulcet, & leuat subiectionis iugum. Neque sic tribuit licentiam delinquendi, sed ius operandi. Quod prudenter fecit Matth. 21. v. 33. & Marci 12. v. 1. bene peritus ille Paterfamilias, qui vbi locauit vineam suam agricolis, *Peregrè profectus est.* Idem præstitit solertissimus ille, qui plura talenta seruis suis tradidit. Matthæi 25.

Seneca. Superioris præsentia grauis est subditis. Seneca. Matth. Marc. Matth.

vers. 14. Neque ob absentiam ignotauit Princeps subditorum merita. Hæc enim erit gubernatoris peritia, vt nec præsens degrauet subditos, nec absens nesciat quid quisque gerat: nec præsentia sit oneri, nec absentia notitiam defraudet. Absit corpore, sit præsens perspicaciæ sollicitudine, & oculata curâ. Sic immotus ipse, & absens, aderit præsens, & velox subditis omnibus: sic erit præsentiâ absens, præsens notitiâ, quâ constat gubernandi ars.

Isaïæ 6. v. 1. Apparuit Dominus in solio augustioris maiestatis; aderant Deo Seraphini: *Seraphim stabant super illud, sex alæ vni; & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant.* Statim pulsat animum difficultas, quo modo Seraphini stantes volare poterant: nam statio pigram immobilitatem importat, volatus motum velocissimum dicit. Quomodo ergo qui stat, velociter mouetur? aut Isaias mentitur motum affirmatione status, aut negat statum assertione motus. Nisi fortè quis possit immotus stare volando, aut velociter volare stando. Hanc difficultatem ex Eucherio ad aliam thesim comprobandam versabam. Nunc ad rem præsentem facilè eam expedit Hugo Cardinalis ibidem, aiens: *Seraphim stant, id est, Prælati super Ecclesiam, sicut excubiæ.* Nempe Præsules, qui Ecclesiam Dei gubernant, sic stant, velut excubiæ super Ecclesiam, vt simul volent: quia stant volantes, & immotè mouentur. Stant enim quoniam stantes Deo assistunt in templi, aut conclauis sui cathedrâ immoti, nec subditos censurâ præsentiæ notant, & vexant. Volant etiam, quia stantes sic agunt excubias, sic omnia subditorum sollicitè scrutantur, & probè noscunt, ac si adessent singulis. Vnde volatu immoto Ecclesiam regunt. Stant ad auctoritatem, volant ad notitiam. Nec quid Superiores latet, ac si agili volatu adessent præsentes. Ecce tibi, quo modo Seraphini præsules stant immoti, & simul ocyssimè volant. 76. Isai. Præsul stans volet. Eucher. Hugo.

Lucæ 15. v. 18. non bonus ille boni & frugi patris, Prodigus filius, petit, & accepit censum; in pecunias redigit: luxuriosè prodigit; statim eget procul à patre; porcos pascit famescente ventre; & latrante fame admonitus, ad se rediens, redire cupit ad patrem: *Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei; Pater, peccaui in cælum, & coram te.* Palàm mentitur hic iuuenis, non minùs prodigus veritatis, quàm paterni census. Nam vbi primùm substantiam, quæ illi contigit, accepit, v. 13. *Peregrè profectus est in regionem longinquam.* Ergo falsò inquit Patri: *Pater peccaui in cælum, & coram te.* Planè coram cælo peccauit, & in patrem; non in cælum, & coram patre. Nam si peregrè abierat, & in regione longinquâ deliquerat, coram tunc absente patre peccare non potuit. Nec tam egeret in præsentiâ patris. O quot commentationibus fatigant hunc locum interpretes! Qui locus expeditus est à themate huius §. Porrò domi manet peramans prodigi filij pater, & simul adest vagabundo filio, omnia illius noscens, (vt Seraphini præsules stabant, & volabant apud Isaiam.) Præsentiâ longè distat à filio pater, curâ præsentissimè adest: ignorant oculi, quod non ignorat solers cura. Et ita immotus pater quoquouersus sequitur filium malè subditum, & benè prodigum. Vnde verè dixit: *Peccaui in cælum, & coram te.* Et benè dicitur peccasse coram patre, qui inter amplexus redeunti filio innexos, miscet ærumnarum, & delictorum notitiam, quâ probat absenti præsentiâ præsentissimè 77. Lucæ. Isaiæ.

Nazianz. ſimè adfuiſſe, ſtanti motu. Vnde S.Baſilius apud Nazianzenum in Orat. pro eodem, ſic fatur Præfecto: *Exilium autem haud agnoſco: quia nullo loco circumſcriptus ſum.* Quaſi bonus Præſul nullo ſpeciali circumſcribatur loco, ſed quaſi definitiuè (vt aiunt) in omni loco ſit, omnibus præſens, quod naturale prodigium eſt, Præfectorum elogium, & regiminis artificium.

78. Horologium verè dicitur à Sapientibus regimen hominis, & Vrbium politia: nam brutorum horologium eſt fames. *Belluarum quippe ritus eſt ex ventris eſurie horas ſentire*, ait Theodoricus, lib. 1. epiſt. 46. Comptior enim politia horologio regitur, quod horas metitur, & occupationum ſpatia congruè diſpenſat. De horologij radio, ſeu gnomone, quo deſignantur horæ, ſic inquit Caſſiodorus, lib. 1. Variarum, epiſt. 45. *Radius itaque immobilis, & paruus, peragens quod tam miranda magnitudo Solis diſcurrit, & fugam Solis æquiparat, quod motum ſemper ignorat.* Ecce tibi horologij ſtylum, motum ignorantem, immobili celeritate tot ſpatia peragere, quot peragit Sol. Stat radius immobilis, & celerrimè volat, volatu Solis æmulo. Quid portentoſius? ſed quid accommodatius? De hâc abſenti præſentia, immenſitatis æmulâ, ſic ſuo Traiano aſſentatur Panegyriſta Plinius, aiens: *Conſecuti ſunt* (ſubditi imperij Romani) *vt abſens quoque de abſentibus, nemini magis, quàm tibi crederes.* Quaſi etiam dum abſens erat, oculis cerneret facta ſubditorum. Sic dicitur hîc, v. 11. *Tune Eliachim Sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Iſraël.* Semel corporali præſentiâ circuiuit ſubiectum Iſraëlem, qui ſemper eundem luſtrat mente, curâ, notitiâ, ſollicitudine, prouidentiâ; quâ vt Seraphinus ſtans volabat, & vt pius pater abſens intererat, & immobilis ipſe, vt horologij radius, celeres Solis curſus æmulatur. Ageſis in abſentiâ præſens, ne quid lateat Præfecti notitiam, & curam.

Theod. Superior ſit vt horologij radius, qui immotus mouetur. *Caſſiod.* *Plinius.* *Iudith.*

§. XIX.

Superior dum per ſe luſtrat Prouinciam ſibi ſubiectam, Magni nomen, & rem Magni eiuſmodi luſtratione mercatur.

79. Vita Principis plena ſollicitudinis eſt, & quietis expers: Regni thronus non eſt auguſta ſedes, ſed celer curſus, vt neceſſitatibus ſubditorum adſit impiger. De qua velocitate adulatur Mamertinus ſuo Maximiano Auguſto, ſic inquiens in 2. Panegyr. *Neque enim illud progreſſio fuit, nec itineris confectio, nec ſolitis adminiculis vſa properatio. Quis ſimili conatu equus, aut velinola nauis? Diuinus quidam impetus fuit, quô repentè in eundem locum ab vtroque Solis aduerſo fine veniſtis: ipſos ſiquidem, quos præmiſeratis, nuncios reliquiſtis; ipſam, quæ vos conata eſt præuenire famam, præueniſtis, vt ceteri homines fortaſſe crediderint, diurna vobis, & nocturna curricula, vtraque mundi Lumina commodaſſe.* Vides celeritatem, qua Imperator luſtrat imperium, & ſuccurrit neceſſitatibus ſubditorum æmulus agilitatis cæleſtium motuum? Porrò Sol, & Luna cæli, terræque Principes à Deo conſtituti ſunt, *luminare maius, vt præeſſet diei; & luminare minus, vt præeſſet nocti.* Geneſ. 1. verſ. 16. Ergo ſidera, vt boni Præfecti, ſubiectum orbem gyrant, & luſtrant, ne quid Principis præſentiâ careat. O quàm languet regio, quam Princeps Sol non viſit! confeſtim obbuteſcit, ſterileſcit, ægreſcit, quod in breuiſſima eclipſi apparet. Eclipſim patiuntur populi, quos Sol Præfectus præſentiæ fulgoribus non illuſtrat, & viſitat. Sapienter inquit Seneca lib. ad Polyb. de conſol. cap. 26. *Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicauit, ſibi eripuit; & ſiderum modo, quæ irrequieta curſus ſuos explicant, nunquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quidquam ſuum facere.* Solis æmulus ſit bonus Præfectus irrequieto curſu luſtrans, & illuſtrans populos, ſubditis fauens, ſubditos fouens ſuæ præſentiæ opportunâ luce, & beneuolo influxu. Qui ſecùs faxit, nomen Principis habet, re vacuum: ſibi viuit, non populis; ſuæ commoditati vacat, non gloriæ Dei ſummi Principum principis, quem otioſa quiete vituperat, & negotioſo motu laudat. Cæli Præpoſiti ſunt Orbis, qui perpetuò *enarrant gloriam Dei*, Pſalm. 18. v. 7. Quâ linguâ cæli deprædicant Dei elogia? Quis non cenſeat lucis linguâ, quæ clara & ſplendida eſt? At non fulgor, ſed motus vox cæli eſt. Ioſue 10. v. 12. *Sol contra Gabaon ne mouearis.* Hebraicè apud Marianam ibi: *Sol in Gabaon Sile.* Audis quietem Solis dici ſilentium, & motum appellari linguam, quâ Sol bonus cæli Præpoſitus, prædicat Dei laudes? Motus cæli linguati ſunt, & curſus Principis vocales, quibus laudabiliter obit munus Præfecti, & ſic tacitè prædicat gloriam Dei.

Mamer. *Bonus Superior ſubiectos populos luſtrat.* *Geneſ.* 80. *Seneca.* *Motus Superioris vocalis eſt.* *Pſalm.* *Ioſue.* *Mariana.*

81. Iudith hoc, 4. cap. v. 5. cùm Iudæi ingruens hoc bellum anxiè timerent, inter alia munimenta recenſetur cura Eliachimi. *Sacerdos etiam Eliachim ſcripſit ad vniuerſos, qui erant contra Eſdrelon, &c.* & infrà v. 11. ſic dicitur: *Tunc Eliachim Sacerdos Domini magnus circuiuit omnem Iſraël, allocutuſque eſt eos dicens, &c.* Notatione digniſſimum cenſeo cur quando primùm Ioachimus nominatur in hoc libro, tantùm dicitur *Sacerdos Eliachim* abſq; illuſtri cognomine, aut epitheto, quod præſtandum foret cùm primò nominatur: & cùm iam illius mentio ſemel facta eſt, tunc illuſtriſſimum ſummi Sacerdotis elogium apponitur, & ſummi Dei ſummus Pontifex appellatur? Profectò quando primò nominatur perſona, eius honorarij tituli recenſentur, & cùm iam ſemel nominata eſt, conſultò tacentur, ne ſuperuacaneè toties recenſeantur. Et tamen cùm primùm nominatur Eliachim dicitur tantùm Sacerdos, & cùm ſecundò eius ſit mentio, tunc eius elogia prædicantur. Putabis quod intempeſtiuè: ſed textus expendendus eſt. Nam cùm ſimplex Sacerdos primò appellatur, Hieroſolymis reſidens in Pontificali palatio dicitur tantùm ſcripſiſſe epiſtolas ad Iſraëlitas, vt munirent oppida, & compararent annonam, &c. At cùm ipſe vt bonus Præpoſitus *circuit omnem Iſraëlem. Sacerdos Domini Magnus* appellatur, & magnificis titulis prædicatur. Cùm enim domi ſedebat, otio quietis fruens, indéque populos regens, Sacerdos erat, neſcio an Sacerdos Domini Magnus, quoùſque circuit omnem Iſraëlem. Quod innuere videtur Lytanus aiens: *Tunc Eliachim Sacerdos Domini. His conſequenter ponitur huius Eliachimi diligentia verbo, & facto, cùm dicitur, circuiuit omnem Iſraëlem.* Id eſt, tunc Eliachimus appellatur Sacerdos Domini magnus, & omnia piæ ambitionis elogia conſequenter prædicantur, cùm dicitur per ſe ſolerter luſtraſſe prouinciam, & circuiſſe Iſraëlem; tunc enim promeritus eſt nomen, & rem Magni Sacerdotis; nam antea nomen re vacuum habebat, & ita iure reticetur; modò autem cùm populorum luſtratione rem tanti nominis adimpleuit, illuſtriſſimi vocabuli elogium prædicatur, & quod

Iudith. Eliachim cùm prouinciâ luſtrat, magnus Sacerdos dicitur. 82. *Lyra.*

quiete perdidit nomen, diligentiâ,& motu mercatus est. De Seuero Vigilantissimo Præsule sic scribit Petrus Damian. serm. 5. *Aderat siquidem congregatis fidelibus absens, aberat verò præsens. Nimirùm à semetipso etiam longè positus, hic viuentibus filiis commissæ pastoralis curæ reddebat debitum, illic defuncto fratri piæ humanitatis impendebat officium.* Nempe ne cui deesset Seueri diligentia, extasi rapiebarur extra se ad alia oppida, vt simul adesset Metropoli,& aliis locis non deesset. Præsens vrbi erat, & quasi absens foret, aderat populis longè positis:se partitur,vt omnibus adsit,& immensitatis æmulus cùm alicubi esset, vbilibet aderat, ne cui boni Præsulis præsentia deesset.

Petr.Dam.

83. Matth. Matthæi 11.v.3. Ioannes mittit discipulos suos ad Christum,vt interrogarent eum. *Tu es qui venturus es,an alium expectamus?* Hæc interrogatio si incredulitatem Ioannis non indicat, saltem ignorantiam videtur arguere; nam destruit,quod supponit,& impugnat quod asserit.Si enim cum Christo loquitur, qua ratione interrogat,an reipsâ sit, qui venturus est?Si enim ipse est,qui venturus erat iam planè venit,siquidem illum alloquuntur discipuli Ioannis; nisi se cum phantasmate agere credant.Ergo cùm fateantur venisse,dum cum illo fabulantur; negant venisse dum interrogant an venerit. Vnde non videntur sibi constare,cùm aiunt: *Tu es qui venturus es?* Id aduertit S.Hieronymus inibi, aiens:*Non ait:Tu es,qui venisti?sed tu es,qui venturus es?* Enimverò dum Christus ferè triginta annorum spatio domi latebat, ac si non venisset forsan reputabatur.Vbi verò *Circuibat Iesus totam Galilæam,docens in Synagogis eorum*,Matth.4.v.23. Tunc primùm venisse dicitur, quasi tunc primùm aduenerit,cùm primùm prædicando circuit, & vrbes,& oppida Palæstinæ. Antequam Iesus Iudæam prædicando lustraret, Christus erat à personâ Verbi, sed nondum vt Christus aduenisse videtur apud homines, quousque circuit prædicans; nam magnum Christi nomen,quod à diuinitate habet,videtur apud homines mercari prædicationis circuitibus. Vnde Sapienter Ioannes interrogat Christum:*Tu es qui venturus es?* Nimirùm: Sat scio te venisse, cùm adhuc ex vtero te salutarim infantem;& virum prædicarim,quocum loquor;sed etsi sciam te venisse, nihilominus rogo, an venturus sis,id est,circuire iam incipias Iudæam, illam prædicatione lustrando; quam lustrationem appello aduentum Christi: nam in eâ te exhibebis Christum, & verè Redemptorem, & magnum illum Prophetam à Moyse promissum, Dei Filium,& verè Deum. Eleganter Mamertinus in 1. Panegyr. Genethl.ad Maximianum August. sic ait: *Reddimus tamen rationem sollicitudinis vestræ,& inspectâ penitùs veritate cognouimus, quæ causa faciat, vt nunquam otio quiescere velitis. Profectò non patitur hoc cœlestis ille vestri generis conditor: nam primum omnium quidquid immortale est stare nescit, sempiternóque motu se seruat æternitas.* Probat se Deum, aut Dei vices gerere,qui in præfecturâ constitutus, non otiatur quiete, sed motu lustrat populos sibi subditos.

Hieron.

Matth.

D.Iesus lustratione Iudææ probat se esse Christum.

Mamert.

§. XX.

Commentarius Literæ.

Vers. 12. *Dicens: Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras,si manentes permanseritis in ieiuniis,& orationibus in conspectu Domini.*

Vers. 13. *Memores estote Moysi serui Domini, qui Amalec confidentem in virtute suâ, & in potentiâ suâ, & in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando deiecit.*

Vers.14. *Sic erunt vniuersi hostes Israël,si perseueraueritis in hoc opere,quod cœpistis.*

Vers. 15. *Ad hanc igitur exhortationem eius deprecantes Dominum permanebant in conspectu Domini.*

Vers.16. *Ita vt hi, qui offerebant Domino holocausta,præcincti ciliciis offerrent sacrificia, Domino,& erat cinis super capita eorum.*

Vers. 17. *Et ex toto corde suo omnes orabant Deum,vt visitaret populum suum Israël.*

DICENS: *Scitote, &c.* Preces,quas ornat ieiuniorum robur, vigiliarum vigor, squaloris ambitio,solitant certò impetrare,quæ exoptant. Verùm cùm certæ exigantur conditiones ad impetrandum, si aliqua fortassis desideretur,nutat istiusmodi certitudo.Vnde cùm ait summus Sacerdos Eliachim: *Scitote quoniam exaudiet, &c.* Gotthica, *Scitote quoniam exaudiuit Dominus preces vestras*, præsagitio prophetica non est, sed pia tâtùm fiducia:ad quam animat Israëlitas exemplo Moysis.Exod.17.& Deut.25. Dum enim Iosue contra Amalecitas pugnabat,orabat Moyses sedulò pro adipiscendâ victoriâ, ad cuius orationis vigorem deteriùs habebat Amalec.Quod si fatigatæ languebant Moysis manus, inclinabat pariter victrix fortuna Israëlitici exercitus. Vnde etsi validè pugnatum sit ab Israële contra Amalecitas, rectè dicitur: *Non ferro pugnando, sed precibus Sanctis orando deiecit*, nempe Moyses: vel *deiecit*, id est, Amalec deiectus est ab Israële: nam etsi ferro animosè pugnauit Iosue, non vicit ferri acie, sed orationis mucrone; quia languente Moysis oratione, languebat Israëliticus exercitus, & inclinabat victoria: at vigore orationis stabat,vincebat,triumphabat. Sic modò perstabant Israëlitæ in oratione, simili orationis fiduciâ fulti,non armorũ vi.Quod aduertit Fonseca lib.1.Parab.11.& Mendoza lib.1. Reg.cap.7. n.14.Ex hoc loco probat Hector Pinto in Ezechiel.c.31. contra Lutherum,preces iuuandas esse corporis asperitatibus. Quòd autem Oratio arma sit contra hostes, plena est vtraque eruditio.Legi potest S. Paulinus Epist.14.& 25. & Tertullianus Apolog.cap.39. Legatur ibi Cerda, qui multa congerit,& lib.de Orat.cap.1.

Vers. 12. 13.14. 15.

84.

Gothic.

Exod. Deuter.

Fonsec. Mendoz. Hector.

Paulinus. Tertullian.

Ita vt hi,&c. Additur, Sacerdotes ciliciis præcinctos obtulisse Domino holocausta, quod de Solymitis accipiendum est: quia ipsi soli poterant legitimè sacrificare: secùs reliqui, qui templo aberant. Per eiusmodi cilicinum cingulum mortificationem innui, eruditè demonstrat Card.Toletus in 12.Lucæ Annot. 62. aduocans illud 2. Machab. 10. *Deprecabantur Deo præcincti ciliciis.* Quod ex S.Hieronymo adstruit Ierem.1.& Ezech.6. Præterea insuitatum erat, vt Sacerdotes sacra facerent in cilicinis vestibus, & à puluere squalentes capita. Lyra autumat, quòd etsi in lineis sacrificare iuberentur, vrgente tantâ calamitate poterant pro sacris vestibus indui asperitatibus ciliciorum quod illicitum foret Christiano Sacrificulo; quia sanctiora sunt Eucharistiæ,quæ tractat,mysteria. Verùm nihil est in textu, quod cogat, non subter gestasse

Vers. 16. 17.

85.

Tolet. 2. Machab.

Lyra.

Vestes Sacerdotis, an cilicinæ aliquando.

ftasse cilicia sacerdotes ad compungendam carnem, non ad ambitionem squaloris. Nec vetitum fuit cinere sparso deturpare capita sacrificantis, præsertim ingruente tantâ calamitate regioni, & religioni. Eleganter rem explicat Græcus textus: *Et Ioachim Sacerdos magnus, & omnes assistentes ante Dominum, Sacerdotes, & ministrantes Domino, saccis accincti lumbos suos, offerebant holocaustomata iugis sacrificij, & vota, & spontanea dona populi: & erat cinis super cidaras eorum. Et clamabant ad Dominum ex omni virtute suâ, in bonum visitare omnem domum Israël.*

Græc.

§. XXI.

Oratio supplex Omnipotentia est, omnia quæ petit, potens.

86. MAgna est orationis vis, & quæ maiores habet vires, quàm præsumit humana temeritas. Nemo tantùm audet arroganter superbiendo, quantùm Oratio suppliciter rogando. Humilitas supplicantis præ audaciâ superat elatos ausus superbientis. Oratio, humilis quædam superbia est, diuinus quidam vigor, & supplex omnipotentia; quæ non minus piè præsumit posse precum potentiâ, quàm Deus totâ suâ Omnipotentiâ. Imò Deus non potest plus suâ omnipotētiâ dare, quàm oratio potest precibus impetrare. Theodoretus in historia relig. sic ait: *Omnipotens oratio cùm sit vna, omnia potest.* Quis tam insolenter superbiit, vt conscius propriæ imbecillitatis, extiterit æmulus diuinæ potentiæ? Sola oratio de suâ humilitate piè superbit, & eâdem, quâ Deus, omnipotentiâ gaudet, piissimâ impudentiâ? Quod de Gorgonia sorore testatur S. Nazianzenus, aiens: *Ad altare cum fide procumbit Gorgonia. Tandem piâ, & præclarâ quâdam impudentiâ effertur.* Piè impudens, & suppliciter superba dicitur Gorgoniæ oratio; quæ tantâ spei certitudine *efferebatur*, vt præsumeret, ea omnia se posse, quæ poterat impetrare? Nec mirandum est, *cùm sit Omnipotens Oratio*, quia suppliċi omnipotentiâ viget.

Oratio est supplex omnipotētia, & piè impudens. Theod.

Nazianz.

87. Lucæ 8. cap. v. 46. Fœmina illa, quæ patiebatur sanguinis fluxum, accessit retrò, & tetigit fimbriam Iesu, & statim stetit sanguinis fluxus. Inquisiuit Christus, quis eum tetigerit, cùm comprimeretur à turbis. *Dixit Iesus: Tetigit me aliquis: nam ego noui virtutem de me exiisse.* Multus est S. Chrysologus serm. 36. in expediendo se à loci huius difficultate. Num Christo nesciente salus hæmorrhoissæ data est? Si autem illo conscio, quare inquirit, quis eum tetigerit? Quin, & miraculosa salus non dicitur à Christo data; sed ipso veluti nesciente, & alia agente, *virtutem exiisse.* Num Christi Dei Omnipotentia aliquid operatur inscio Christo, aut saltem non volente? Cur dicitur, *virtutem exiisse*; non à Christo emissam? Quis ergo emisit hanc virtutem sanandi, quæ à Christo quasi inscio (vt ita dicam) exiisse dicitur? vellem vt subtiliùs expensum esset τὸ *exiisse.* Et nisi ego fallor, hîc supplex omnipotentia orationis adstruitur. Quæ expositio videtur esse Ennodij, cuius verba iam iam subiicio. Hæc enim sanitas dicitur *exiisse* à Christo quasi nesciente; & non dicitur operata à voluntate Christi, (tametsi ab illa processit) vt intelligatur etiam operatam fuisse à tacita, & precaria orationis omnipotentiâ piæ illius fœminæ. Consultò alia agit Christus, dum salus hæc fit, & *exiisse* dicitur à Christo; non expressè fieri, vt ab Orationis omni-

Lucæ.

Chrysol.

Orationis supplex omnipotētia adstruitur.

Ennod.

potentiâ supplici processisse credatur. Alia aderat Omnipotentia in fœmina illa, scilicet omnipotentia Orationis; imò non alia, sed ipsa; &, vt veriùs dicam, ipsa alia: nam quod Deus potest præcipiendo, idem ipsum potest Oratio supplicando. Imò Oratio supplicando quodammodò imperat. Quod scitè dixit Ennodius lib. 5. epist. 14. præfatam insinuans Matthæi expositionem: *Præcipio* (inquit) *spe, futura quæ deprecor.* Ac si apertè dicat, Quæ oratione supplico, adeò eorum impetrandorum certus sum, vt non tam oratione rogare videar, quam suppliciter imperare. Oratio non tam supplicatio videtur, quàm imperium: est enim supplex omnipotentia: & ita Christo alia agente, & specie tenus ignorante, virtus à Christo *exiisse* dicitur, non expressè emissa à potentia Christi, vt publicetur Orationis supplex Omnipotentia; siquidem *præcipit, quæ deprecatur.*

Paulus ad Hebr. 10. v. 31. ostentans seueritatem diuinæ Iustitiæ, inquit: *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Statim animum pulsat difficultas, cur Deus singulariter dicitur viuus, cùm castigat? Imò potius viuus est cùm miseretur; quia tunc viuaciùs videtur agere; nam misericordia eius super omnia opera eius. Cur ergo cùm Deus punit, emphaticè viuus dicitur à Paulo? Estne emortuus, aut otiosus, seu cessans, cùm munificentiam suam omnipotenti, & viuidâ misericordiâ ostendit? Profectò Deus quando punit, viuus maximè dicitur, quia viuidè tunc agit, & ipse supplicia immittit; cùm verò miseretur, etsi viuus sit, (nec aliter potest) viuus non dicitur expressè hîc à Paulo: quia tunc quasi esset cessans, virtus de illo non tam emitti, quàm *exiisse* dicitur, (etsi emittatur) scilicet imperata ab orationis precariâ omnipotentiâ, quæ opera misericordiæ omnipotenter exercet supplici omnipotentiâ. Et ita cùm castigat Deus, viuus dicitur: *Præcipit enim Oratio, cùm deprecatur*: nam *Omnipotens Oratio, omnia potest.* Hic planè fastus Orationis est, & supplex quasi præsumptio! Vnde scitè dixit Iuditha Deum orans: *Exaudi me deprecantem, & de tuâ misericordia præsumentem*, cap. 9. v. 17. Præsumptio enim orationis est æmulatio diuinæ omnipotentiæ.

88. Ad Hebr. Deus nuncupatim dicitur viuus cùm castigat.

Juditha.

Accessit ad Christum mulier Syrophœnissa, Matth. 15. v. 28. animosâ fide, & supplici oratione admirabilis. Cui dixit Iesus: *O mulier, magna est fides tua! fiat tibi sicut vis.* Quare non omnipotente suâ voluntate Christus mandat, vt assolet, morbo, & sanitatem facit; sed tanquam curationem ipse omittens; remittit in orantis fœminæ voluntatem? voluntate Christi sananda puella est, an voluntate matris fide supplicantis? Profectò hæc magna commendatio est supplicis Omnipotentiæ, quâ pollet Oratio. *Fiat tibi*, inquit, *sicut vis.* Voluntas tua quasi mea omnipotentia est; & tuum velle, veluti meum posse: non minora potes tu suppliciter petendo, & volendo, quàm ego imperiosè mandando. Eadem vtriusque Omnipotentia est. Tu vires tuas tenta, & experieris, quòd omnia supplicando potes: *Fiat tibi sicut vis.* Tua voluntas, mea omnipotentia quodammodò est. Quicquid possum imperando, & tu potes me obsecrando. *Fides tua te saluam fecit.* Super quibus verbis sic fatur S. Zeno, ser. de Fide, &c. *Fides tua te saluam fecit: igitur si nostra est* (nempe fides) *seruemus vt nostram; & iure speremus aliena: nemo enim censum debitori committit.* Scilicet fiducia Orationis nostræ iure suo sperat aliena, quæ petit: vel petendo facit sua: quæ est supplex orationis Omnipotentia. Vnde ipse Christus tanquam orans imperat, & impetrat

89. Matth. Orationis supplex omnipotētia.

Zeno.

habitu orantis; vt ostendat hanc imperialem Orationis vim, & reciprocam potentiam.

90. Ioan. Christus specie orãtis imperat. Ioannis 11. v.41. volens Christus animare putridum Lazari cadauer, eleuatis sursùm oculis, *dixit: Pater gratias tibi ago, quoniam audisti me: ego autem sciebam, quia semper me audis.* Audiamus & nos Christi orationem, ad quam captat Patris Dei beneuolentiam. Quæ est ista oratio, ad quam se comparat Christus, & quâ Lazarum suscitabit? Ausculta vocem: *Lazare veni foras.* Hæcne oratio, an imperium? Luculenter Basil. Seleu. orat.42. explicans illud: *Ego autem sciebam, quia semper me audis*: & mox imperiosam vocem: *Lazare veni foras*, sic ait: *Cur non dixit: Pater eum vitæ restitue? Sed his omissis omnibus, in speciem precantis compositus, &c.* habitum precantis sumit ad imperandum? Num specie orantis imperat? an precantis imperio mandat? Imperiosè precatur, an suppliciter mandat? Nempe ne quid desideretur ad omnimodam potestatem, scilicet ad imperiosam, & supplicem; mandat *specie precantis*, & auxiliatem sibi aduocat habitum supplicis omnipotentiæ, ad patrationem miraculi. Et imperiali omnipotentiæ adiungit supplicis omnipotentiæ formam. Vnde specie precantis imperat. Qui aduertit ad has orationis vires non mirabitur hic, v. 12. dixisse Eliachimum: *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras.* Vsque adeò certus impetrationis orat Heliachimus, piè præsumens de supplici orationis omnipotentia!

Basil. Sel.

Iudith.

---

§. XXII.

In re Orationis voluntas petentis, videtur esse voluntas concedentis.

91. POtens valdè est humanæ Orationis vis, siquidem arcana quâdam efficaciâ allicit tanquam philtro voluntatem diuinam, itavt eadem voluntas reputetur, & hominis postulantis, & Dei annuentis. O quàm secura erit impetrandi Oratio, si hominis supplicantis, & Dei concedentis vna esset voluntas! Nec erit sollicita de voluntate Dei concessuri, certa de voluntate petentis, si vnus, idemque sit affectus hominis petentis, & Dei concedentis. Matthæi 6.v.9. Instruens Christus Dominus Apostolos, & simul Ecclesiam, sic eos hortatur, vt orent: *Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua.* Super quibus verbis, sic contrà argumentatur ingeniosè S. Nyssenus: *Quid hæc ad id, quod mihi opus est? dixerit aliquis homo.* Et post pauca. *Si enim hoc à me non dicatur, nunquid fieri potest, vt nomen Dei sanctum non sit?* (& protractâ ratiocinatione) vt regnum suum non possideat ipse? vt eius efficax voluntas effectum non habeat; dicente ipso: *Omnis voluntas mea fiet?* Superuacanea est istiusmodi oratio, quæ postulat, quæ necessariò erunt; & non petit, quæ opus sunt homini, quæ potiùs postulanda forent: & tamen Christus Deus docet nos, vt orando dicamus: *Fiat voluntas tua.* Nonne congruentiùs, & vtiliùs foret; si orantes diceremus: *Fiat voluntas nostra*, quod re ipsâ semper postulamus? Quis enim cùm orat, non petit, vt Deus illi præstet, quod ipse vult? Verùm enimverò nisi ego fallor, in re orationis ferè synonima sunt, mea, & diuina voluntas, támque arctè concatenantur, aut propè arcanâ sympathiâ sibi consentiunt, vt idem sonet:

Matth.

Nyssen.

Eadem dicitur voluntas orantis hominis, & Dei concedentis.

Fiat voluntas tua, ac, fiat voluntas mea. Quod vt probem, illustrem locum expendo,

Ioannis 6. v. 11. Vbi cùm Christus Dominus, immensâ suæ beneficentiæ largitate, statuisset cibare in deserto tot hominum millia: *Accepit panes, distribuit discumbentibus, & ex piscibus quantùm volebant.* Pro τὸ *Quantùm volebant*, quod planè referri debet ad inuitatos; alij exemplares textus habent, *Quantùm volebat*, & necessariò referri debet ad Christum: quod valdè sensum variat: siquidem longè diuersa est voluntas Christi volentis donare, & voluntas turbæ volentis excipere, quod à Christo donatur. Ergo valde diuersum est, Quantùm volebant inuitati à Christo, & quantùm volebat Christus inuitans. Audiendus est hâc super re noster Cardinalis Toletus Annot. 5. in prædictum cap. Ioannis, sic scribens: *Illud [Volebant,] aliqui textus habent in singulari, vt ad Christum referatur, qui pro sua voluntate distribuit: Hæc tamen sensum non mutant.* Itaque ex sententia Cardinalis Toleti idem est, Quantùm ipsi volebant accipere, & quantùm ipse Christus volebat impertiri. Quid? voluntas turbæ famescentis, & voluntas Christi Dei, vna eademque voluntas est? num voluntas hominis Dei, & hominum peccatorum vna voluntas est? Re ipsâ vna voluntas non est; at in re Orationis ipsissima voluntas censetur turbæ petentis, & Christi Dei donantis. Vnde *sensum non mutat*, dicere: *Quantùm ipsi volebant, & quantùm Christus volebat.* O Dei munificam largitatem! vsque eò certò annuit humanis precibus, vt eandem esse voluntatem orantis, & donantis, fundet in Euangelio. 92. Ioan.

Toletus.

Salutem sibi poposcit leprosus, Marci 1. v. 40. inquiens: *Domine si vis, potes me mundare.* Annuit Christus Deus, aiens: *Volo, Mundare. Et statim discessit ab eo lepra.* Ecce voluntas Christi salus fuit huius infirmi. Item salutem filiæ postulat Chananæa: Et audit Matthæi 15.v.28. *Fiat tibi sicut vis, & sanata est filia eius in illa hora.* Num voluntas Chananææ imperat morbis, sicut voluntas Christi? dicitur enim Chananææ: *Fiat tibi sicut vis.* Ac si ad nutum voluntatis eius recedat infirmitas. Num Chananææ voluntas habet priuilegium omnipotentiæ? Quid? voluntas Chananææ eadem est, idemque vult, ac voluntas Christi? Vult, vult planè: eademque voluntas est Chananææ petentis, & Christi largientis. Vtraque enim eadem est voluntas, id est, idem volens, nempe hominum salutem. Quid enim cupit Chananæa orans, nisi salutem? Quid cupit Christus Deus, nisi salutem? Audi S. Nyssenum: *Fiat voluntas tua: Voluntas autem Dei salus hominum est.* Vnde promiscuè dicitur, aut voluntatem Christi Dei, aut voluntatem supplicantis ægroti, operari salutem: alter supplici omnipotentiâ rogando; alter imperiali potestate concedendo, quâ Deus est; sanitatem facit: nam ipsissima vtriusque voluntas est. Et sic Chananææ dicitur: *Fiat tibi sicut vis*: Quia *voluntas Dei est salus hominum.* Et ita vna eademque reputatur voluntas, & hominis supplicantis, & Dei donantis. Ergo vires accipiat fiducia Orantis, sciens in re orationis vnam, & eandem esse voluntatem vtriusque: idem enim vult. 93. Marc.

Matth.

Eadem dicitur volũtas & hominis petẽtis, & Dei annuentis.

Nyssen.

Ioannis 15. v. 3. dixit Christus suis discipulis: *Manete in me, & ego in vobis.* Benè est quòd Christus nobis dicat, *Manete in me*: nam actio nostra est ire ad Christum, & manere in Christo: at quo pacto nobis persuadet, vt ipse Christus maneat in nobis? Hoc inquam, sua ipsius actio est, non est actio nostra; ab ipsius voluntate, & arbitrio pendet, 94. Ioan.

Christus petit à nobis, vt ipse velit.

det, quod ipse maneat in nobis. Quomodo ergo hortatur nos, vt ipse maneat in nobis? Eiusne voluntas à nostro arbitrio pendet? Estne æquiuocatio? an eadem est nostra, & Christi voluntas? Est, est planè, si bona cupimus. Vnde Christus hortatur nos, vt velimus, quod ipse facere vult: *Manete in me, & ego in vobis.* Et nos cùm bona nobis optamus, dicimus, *Fiat voluntas tua.* Quod sciens Eliachimus ait hic, v. 12. *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras.* Iudith.

§. XXIII.

Oratio vsque eò ambitiosè audet, vt Deum sibi obsequentem fore piè præsumat.

95. Oratio ambitiosa, & dominans dicitur.

RES humilis Oratio est, sed admodum superba. Quid abiectius eo, qui alium supplicat, & supplicatione suâ palàm fatetur, se insufficientem esse ad illud, quod postulat, assequendum? Sed quid arrogantius eo, qui sic piè præsumit de potentia aliena, ac si esset propria? Orans, quà petit, ab alieno suspenditur arbitrio; quà impetrare præsumit, aliena bona dispensat, vt sua. Ergo qui suppliciter orat, ferè arroganter audet, & humili prece quasi ambitiosè superbit. Animosè appellat Tertullianus orationem piè ambitiosam, sic aiens Apolog. 39. *Precationibus ambiamus orantes.* A quo Saluianus lib. 4. de Guber. *Piissimum Deum tantâ precum ambitione pulsaret.* Ambitiosus dicitur, qui honores suspirat, qui cathedras, nobilitates, & præfecturas ambit, cuius votum, mundanus honor, & famæ gloriola est. Hæc vt assequatur, nec parcit sumptui, nec labori parcit, promptè reliqua expendens, vt mereatur honorem, quem impensè affectat. Sic oratio de se humilis, & supplex, tamen ambitiosa dicitur, & gloriæ cupida, sublimitates inhiat, & imperia ambit: præsumit enim vti prece pro iussione, & oratione pro imperio. Sententiosè ad rem inquit Clemens Alex. 1. Strom. *Oratio dominans:* Nam cùm oratio de se precariò victitet, & supplicem præstet famulatum, famulorum æmula est, quia humilis supplicat; non dominorum, quia non imperat; attamen eoúsque ambitiosa dicitur, & imperij appetens, vt *oratio dominans* dicatur; quippe quæ vel supplicando iubeat, & rogando imperet supplici & quasi ambitioso imperio. Tertull. Saluian. Clem.

96. Deus non tantùm dicitur audire, sed etiam quasi obedire orationi.

Ais; si Oratio vsque adeò est ambitiosa, vt dominando agat supplici imperio; Ergo Deus, qui oratur, oratione imperatur. Planè hæc est pia Orationis ambitio, & ambitiosæ orationis officiosus fastus. Scilicet Deum habere obsequentem humanis precibus. Omitto Claudianum in Sexto Honor. consulatu, qui Imperatori Marco Aurel. de Christianorum orationibus pluuiam opportunissimam impetrantibus, sic cecinit:

——*Omne Tonantis*
Obsequium Marci mores potuêre mereri. Claud.

& Iosephus lib. 14. cap. 3. in simili ait: *Factus obediens Deus pluit.* Nolo ad id comprobandum aggerare inertem locorum congeriem. Elegantem loci expensionem subiicio ex cap. 10. v. 12. Iosue. Strenuus hic dux pugnat contra quinque Amorrhæorum Reges; repugnant ipsi, sed frustrà, impares resistendo Iosuano robori; vnicum fugientium Amorrhæorum præsidium erant noctis aduentantis cupitæ tenebræ: Ergo Iosue imperiali voce, supra humanum fastum audax; *dixit coram eis: Sol contra Gabaon ne mouearis. Stetitque Sol in medio cæli; obediente Domino voci hominis.* Statim oritur multiiuga difficultas, tum ab imperatoris audaciâ, & insolentiâ facinoris, tum etiam quia Soli imperat Iosue, & Deus dicitur obedire. Adde quòd Dominus non est qui obediat, sed cui obediant cuncta. Deúsne obsequatur Iosue? Creator pareat creaturæ? At nihilominus seriò dicitur in textu: *Obediente Domino voci hominis.* Ergo Iosue rogando iubet, & supplicando imperat, & oratio ab homine, ferè imperium est Deo. Eleganter Saluianus hanc rem tractans, lib. 2. de Guber. Dei, ita scribit: *Quamuis id quod dicit, diuinas aures in precibus semper esse iustorum, non audientia tantùm Dei, sed quadam quasi obedientia designatur.* Itaque non tantùm Deus audit humanas preces, sed quasi obedit humanis precibus, *Obediente Domino voci hominis.* Piè ambitiosa est hominis oratio, & religiosè præsumit, & piè superbit, cùm non tantùm Dei audientiam ambiat, sed obedientiam, & quidem expeditam ad orationis nutum. *Quàm beati essemus,* (adhuc fatur Saluianus) *si quàm promptam erga nos Dei audientiam legimus, tam promptè ipsi Deum audire vellemus.* Nonne Iosüana *oratio quasi ambitiosa est?* nonne *dominans oratio est?* (Quo autem sensu Deus dicatur obedire homini, tradit Serarius ad cap. 10. Iosue q. 19. vbi optimè rē Theologicam expendit. In eo sensu loquimur, Nam stricta obedientia merum Deum dedecet.) Iosephus. Iosue. Saluia. Serar.

Adhuc perstrepis; humanæ Orationi Deus obedit: ergo Deus oratione nostrâ, vt præcepto ligatur. Aio: sicut quodammodò obedit, ita aliquo modo ligatur orationis velut præcepto. Exod. 32. v. 10. ait Dominus Moysi: *Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos.* Ad quæ verba S. Hieronymus in Ezechiel. 13. sic scribit: *Cui enim dicitur, dimitte me, ostenditur, quòd tenendi habeat facultatem.* Ergo homo oratione tenet, & dimittit Deum; & supplicando ferè imperat, & imperando supplicat, & orando quasi ambitiosè audet. *Quid est ferno dicere* (ait S. Gregor. 9. Moral. cap. 9.) *dimitte me, nisi deprecandi ausum prabere?* ausum appellat orationem, quia qui ambitiosè cupit, nimis audet. Pia audacia, & sancta quasi temeritas est, quæ reddit homines ab oratione quodammodò impudentes (vt nuper dixit Nazianzenus §. 21. n. 86.) Porrò Orationis piè ambitiosa virtus facit homines velut insolentes, cùm Deo suppliciter imperet, Deum quasi obligent, quod notauit Basil. Seleuc. orat. 11. pulchris verbis, alibi scribendis, & expendendis. Quis neget impetrationem Orationi, quę vim habeat Deum ferè ligandi, & cui Deus dicitur obedire? Ergo, *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras.* Viuaciùs exscriptio Gothica: *Scitote quoniam exaudiuit Dominus preces vestras.* 97. Exod. Hieron. Basil.

§. XXIV.

Supplex Orationis omnipotentia vel nolentem Deum quasi cogit ad donandum, quod supplicat.

MAgna est orationis vis, & supplex quædam omnipotentia, non tantùm humanas potestates superans, sed etiam in Deum quasi præualens. Genes. 32. v. 24. *Transiuit Iacob vadum Iaboc, & ecce vir luctabatur cum eo vsque manè, qui cùm videret, quod eum superare non posset, tetigit, &c. Dixitque ad eum: dimitte me, &c. Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quantò magis contra homines praualebis?* Satis verosimile videtur, virum hunc, seu Angelum, qui luctabatur cum Iacobo, fuisse illum 98. Genes.

lum magni consilij Angelum, id est, Dei Verbum; quod disertè docet S. Iustinus in Dialogo cum Triph. Tertull. lib. 2. contra Marc. S. Hilar. lib. 4. de Trinit. S. Ambr. lib. 1. de fide, cap. 5. S. Chrysost. in Actorum cap. 7. Theodoret. q. 91. in Genes. Mirum est Iacobum, auxilio suorum destitutum, metu Esaui pauidum, & eneruem, adeò valeret aduersus Deum depugnasse, vt dicatur Deus, *eum quasi superare non posse*; & sic inducias petit, dicens ad eum: *Dimitte me*: contra Deum fortis fuisti. Vnde Iacobo imbecillo tantum robur? quibus armis munitus contra Deum quasi prænaluit; Deum, inquam, luctantem omnipotentiæ suæ viribus? Armatíne potest humana imbecillitas contra diuinam potentiam, & præualere contra omnipotentiæ vires? Potest, potest quidem quodammodò, scilicet viribus orationis precariè omnipotentis.

Iustinus. Tertull. Hilar. Ambr. Chrysost. Theodor.

99\. *Osee.* Cuius veritatis locuples mihi testis sit Osee Propheta, cap. 12. v. 4. ita loquens de hoc Iacobi duello: *In fortitudine suâ directus est cum Angelo* (cum Angelo, inquam, magni testamenti,) *& inualuit, & confortatus est; fleuit, & rogauit eum.* Vides quibus armis confortatus est, & inualuit in Deum: Omnipotenti scilicet oratione. Cerne Iacobum principem athletam fletu perunctum, precibus vegetum, deprecatione armatum, oratione suppliciter omnipotentem, cum Deo luctantem, ne dicam, vincentem. Adoriri Deus Iacobum videtur omnipotentiæ nisu. Prosilit Iacobus ad palæstram, reluctatur, & inuadit Deum supplicis omnipotentiæ conatu; seriò luctantur totâ nocte. Orante Iacobo, Deus veluti cedens viribus orationis, petit, vt se dimittat quia contra Deum valde *fortis est?* Et tanquam si resistere non valeret Deus (nostro modo concipiendi) precariæ omnipotentiæ viribus, inducias petit à Iacobo, & se dimitti ab eo, enixè postulat? Scilicet orationis omnipotentia cum Dei omnipotentia, certat: & Deum in aduersum conantem, flectit precum robore, & precibus *confortatus Iacob contra Deum fortis fuit?* Egregia profectò precum commendatio! Planè hic fastus orationis est.

100\. Aderat Christi Mater nuptiis in Cana celebratis; aderat & Christus cum Apostolis, & deficiente vino, pientissima Virgo Filium Deum rogat, vt faueat conuiuatoribus, *Vinum non habent*, inquiens, Ioan. 2. v. 3. Maternas preces Christus recusat, & abnuit beneficium, aiens: *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Tunc Beata Virgo quasi deprecata esset beneficium, *Dicit Ministris, quodcumque dixerit vobis, facite.* Christus negat fauorem; & Maria adhuc petendo perseuerat? Contra Dei consilium, & voluntatem Maria obnititur? Quod omnipotentia Dei recusat facere, Deipara adhuc conatur, vt fiat? Quâ fiduciâ? quâ vi nititur? Planè omnipotentis orationis viribus, & quod palàm negari videtur à Christo, adhuc precum viribus nixa, conatur, vt luculenter notauit Beda hîc: *Dixit mater eius ministris, Quodcumque dixerit vobis facite: Sciebat quidem mater eius humanitatem filij sui: licet hoc modo videtur negare, quòd poscebatur: Mater tamen sciens pietatem filij, quod negare nollet, quod petebatur, fiducialiter mandauit ministris, vt mandata implerent iubentis filij.* Abnuit Christus se facturum, quod petitur; negat quod postulatur, & tamen pia mater, quò ostendat orationis vires, adhuc obsistens perseuerat: Profectò non foret quid magnum, precibus, à Christo vltrò volente, impetrare miraculum: impetrare audet à Christo quodammodò recusante fauorem, & voluntatem Christi veluti reluctantem flectit orationis vi. Et quod Christus Deus negasse videtur, pia mater efficere tentat efficaciâ orationis omnipotentis: & ita postquam Deipara orauerat, cùm audiuit: *quid mihi, & tibi est mulier?* statim ac si posset in Christi voluntatem quasi nolētem, mandat ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Tanquam si beneficium iam impetrasset, aut in orationis arbitrio esset Christi omnipotentia.

Ioan.

Christus etiam quodammodò nolēs, quasi cogitur Mariæ precibus.

Beda.

Luc. 11. v. 5. Amicus ille negotiosus, vt hospitem intempestiuum vrbanè exciperet, adiit amicum suum tres panes petiturus; & tamen illi negantur ob leuissimas (quantum apparet) causas. Planè admiratione dignum est hoc facto Euangelistam niti ostētare diuinam largitatem; quâ homines in spem erigantur accipiendi à Deo postulata. Amicus est qui petit, vel hoc solo nomine dignus, cui nihil negetur. Intempestâ nocte egreditur domo, quod non leuiter necessitatem probat. Tres panes postulat: exiguum profectò donum! imò nec donum quidem: nam panes mutuos petit, quos mox recentes reddet. Præterea rogatus amicus causatur seruorum incommoditatem; & amici incommodum negligit. Quæ omnia illiberalem hunc amicum prædicant; non largitorem munificum. Adde quod hic Amicus panes negans, Deus est; & hæc parabola adducitur ab Euangelista ad ostentationem ipsius liberalitatis munificentissimæ. Et tamen audit: *Noli mihi molestus esse: non possum surgere, & dare tibi.* Ex hisce verbis, quæ illiberalitatem Dei negantis videntur publicare, eius eximiam liberalitatem probat acutè S. Chrysologus. Nam planè dixit Deus; *Non possum surgere, & dare:* & nihilominùs dedit vel quasi inuitus, & ferè violentus, (loquitur Euangelista de Deo, more humano.) *Propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Hæc laus diuinæ liberalitatis est, & grandior orationis potentia. Porrò etsi Deus dixit, se non posse, aut nolle; tamen adhuc preces extorquent, quod Deus dixit se nolle dare. In quo planè elucet orationis vis; quæ Deum quasi inuitum quodammodò cogit ad præstādum, quod oratio postulat. Hæc sunt S. Chrysologi verba serm. 39. *O quàm necessitatis esse sua, quod sua potestatis est, vult videri!* Ac si dicat: Adeò munificus est Deus, vt veluti violentâ necessitate, & quādam orationis arcanâ vi coactus, donet? Dicit se nolle, aut non posse; & tamen etsi dicat se nolle, aut non posse, (adhuc loquitur Euangelista de Deo, more hominis; & fatur de efficaci decreto, quod proculdubio foret, nisi rogaretur) tamen sponte donat. Planè hæc vis quodammodò violenta est, & spontanea. Violenta dicitur, quia ait se nolle; sed spontanea, quoniam donat. Precum arcana vis, necessitas quædam vltronea est, & spontanea violentia, liberè velut cogens Deum ad donandum, & propè nolentem pertrahens ad largiendum. 101. *Luc.*

Oratio est spontanea quædā vis.

Chrysol. 102.

Ionæ 3. v. 4. In nomine Domini clamauit Propheta, & dixit: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur.* De huius decreti diuini conditionatâ efficaciâ tractet seuerior Theologorum schola; sat mihi est Dei instinctu id Prophetam Ionam; & statim Niniuæos ad orationem confugisse, quâ diuinas iras auerterent. Super quo disertè S. Zeno Veron. ser. de Iona, ita fatur: *Vt est Niniuitis nunciatus interitus, credunt, & timent, & quantò sciunt Dominum non esse mendacem, tantò propensius eius de pietate præsumunt.* Sciunt Niniuitæ Deum non esse mendacem, & ipsum Prophetæ ore dixisse: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur,* & ideò certiùs de oratione præsumunt se oratione impetraturos fore veniam, & reuocaturos diuinæ sen- 103.

Ionæ. Orationis vis in diuinam voluntatem.

Zeno.

sententiæ minas. Si sciunt Deum non esse mendacem, quomodo intentant reuocando eius decretum, illum facere mendacem? Malè adulatur diuinam misericordiam, qui vt illam munificentiorem ostentet, reum mendacij constitueret. Verùm sic preces nostræ mulcent & flectunt iram Dei, vt minas vertant in pietatem. Sic præsumendum est de orationis supplici omnipotentiâ, vt non tantùm iratum Deum reddat beneuolum, & pium, sed etiam minas non implentem faciat verum? Ita validè obsistit oratio iræ diuinæ, vt Deum quasi nolentem trahat ad id, quod ipsa exigit; & mendacij immunem faciat, etsi supplicia reuocet, quæ fuerat comminatus? Itaque omnipotentia orationis & Deum veluti inuitum pertrahit ad impertandum, quod optat; nec sic facit mendacem, sed verum; & eò magis verum, quò minus videtur implere quod fuerat comminatus: siquidem Niniuitæ, quibus à Prophetæ, id est, à Dei ore imminebat supplicium, *Quantò sciunt Dominum non esse mendacem, tantò propensius eius de pietate præsumunt.* Ergo etsi Deus minitatus sit dura supplicia nunc Iudæis, vt quondam Niniuitis, scitè dixit Eliachim hic, v. 12. *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras.*

Cùm dicitur in toto hoc §. Orationis vim flectere Deum nolentem; intellige (procul calumnia) de voluntate signi; vel de decreto efficaci conditionato, indubiè adimplendo, nisi oratio intercedat: quod videre licet in hisce minis Niniuitarum. Vnde dicitur Deus magis verax dum paret: quia castigare decreuit, nisi orarent Niniuitæ.

§. XXV.

Vis orationis, & munificentiæ diuinæ largitas spem conuertit in fidem.

104. ORationis fiducia non tam petit, quàm impetrat: non vota facere videtur, sed facere quod in votis habet: animosior spes adipiscendi postulata, adeò certè præsumit impetrationem, vt dicat hîc v. 12. Eliachim summus Dei sacerdos, Bethuliensibus effusis in preces, & de misericordiæ diuinæ munificentiâ largissimè præsumentibus: *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras.* Quid significat, *Scitote?* vsque eò fidit de munificentia diuinâ & de orationis vi, vt audeat dicere, se scire illos impetraturos, quod postulant? Fortè summus hic Pontifex à reuelatione id scit? at interprêtes id negant. Et tamen in Bibliis Gotthicis & in Carthusiani commentariis legitur: *Scitote, quoniam exaudiuit.* Num *exaudiet* idem est ac *exaudiuit?* Quod rogaturi sumus, iam impetrauimus? anteuertitne Deus vota nostra, & antequam petamus, petitionibus annuit? Si ita est; & Deus petenda præproperè decreuit, & manifestauit concedere; non solùm quiuis sperare poterit postulata, sed credere se impetraturum postulanda: & sic spem impetrandi conuertet in fidem adipiscendi, & quodammodò credet se exoraturum, quod orat.

Iudith.

Biblia Gotthica. Carthus. Oratio spē quasi vertit in fidem.

Tertull.

Altè ad rem Tertullianus solito acumine, Apolog. cap. 41. sic fatur: *Sed etsi aliqua nos quoque perstringunt, lætamur magis recognitione diuinarum prædictionum, confirmantium scilicet fiduciam, & fidem spei nostræ.* Expendo hæc postrema verba, *Fidem spei nostræ.* Ac si dicat: In acerbiori calamitate, (qualem nunc patiuntur Bethulienses) etsi strages ingruant à Tartareo Holopherne, non timemus, qui *scimus, quòd exaudiet* (potius *exaudiuit*) *Dominus preces nostras.* Et ita habemus *fidem spei nostræ*, Id est: fiducia impetrandi rem petitam, fortè non tam dicēda esset Spes, quàm fides: ac si id non tam speremus fore, quàm ferè credamus futurum, ac si Deus id dixisset, & reuelasset. Profectò sæpè spes audacior est: & sæpè frustrantur euentum vota diu sperata, nutante animo ob flagitiorum conscientiam, (sæpe enim non succedit, quod speratur: multi enim qui sperant beatitudinem, damnantur.) At fides deficere nequit; quippe quæ nititur Dei absoluto verbo, & diuinâ auctoritate. Ergo sic certò *scimus* nos adepturos, quod postulamus, vt spes impetrandi postulata, quodammodò versa sit in fidem: habemus enim *fidem spei nostræ.* Adeò certè *scimus*, nos exoraturos, quod ritè oramus, ac si id Deus reuelasset donandum; quod obiectum esset fidei. Dicam luculentius: impetratio rei sic postulatæ, non tam videtur esse res spei, quàm fidei: habemus enim *fidem spei nostræ.* Planè animosa Tertulliani hyperbole, & quæ valdè commendat orationis efficaciam. Nisi forte oratio cum omnibus circumstantiis facta, cui Christus promisit impetrationem, spem adipiscendi postulatam rem, conuertit in fidem. Nam Christi Dei vox est: Quicquid ritè orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis.

Matth. 15. v. 22. *Et ecce mulier Chananæa clamauit, dicens ei: Miserere mei Domine Fili Dauid.* Numquàm satis laudata est fiducia huius gentilis fœminæ: mitto plura eius elogia, vt dem pulchra verba Basilij Seleu. Orat. 20. sic aientis: *O quot myriadibus Iudæorum persanatis, ab iis ipsis qui persanati, Christus sibi reponi illud audit: Hic vnde sit nescimus. Mulier verò Chananæa etiam ante curationem fide alata ad Euangelistæ dignitatem peruenit.* Euangelistarum laus in Euangelij veritate sita est: quod enim ipsi asserunt; & Deus asserit, & fide diuinâ certum est. Hæc mulier Chananæa nil affirmat, sed tantùm ait animosâ spe: *Miserere mei Domine:* in quo elucet spei laus, non fidei, quæ æmula sit Euangelicæ attestationis. Nihil affirmat, sed tantùm petit, & *ad Euangelistæ dignitatem peruenit?* Dignitas Euangelistæ est dicere, quod Deus dicit: hæc autem mulier petendo salutem, quomodo potest dicere, quod Deus dicit? Verùm vsque eò spe audet Chananæa, vt spē veluti vertat in fidem: sic piè præsumens de munificentiâ diuinâ, vt quasi credat, & ferè credendum proponat, se impetraturam, quod petit. Et ad dignitatem Euangelistæ propè peruenit, spem quodammodò conuertens in fidem. Opportunè S. Paulinus epist. 6. inquit. *Hac tu ossa, & membra, & viscera sanctis, & spei, & fidei, & charitatis, alloquiis opimasti, quibus spei fidem in Domino constantem manere docuisti.* Audis *spei fidem*? Planè spes in fidem quasi versa est, dicente Zenone serm. de Fide, & Spe: *Fides spei substantia est, & spes fidei gloria.* Ecce tibi orationis vires, & munificentissimæ largitatis diuinæ eminentiam, de quâ sic sperandum est, ac si Deus reuelasset se daturum postulata (quod ad fiduciæ exaggerationem dicitur.) De illo sperandum, imò credendum quodammodò est, quod annuat postulatis. Ergò sic habeant homines *spei fidem*; *Scitote quoniam exaudiet* (*exaudiuit* potius) *Dominus preces vestras:* ac si antequàm audiat, exaudierit: qui est orationis fastus. Aduerte, cùm Patres aiunt dari fidem adipiscendi rem ab oratione postulatam; aut hyperbolicè loqui: aut de Oratione habente omnes circumstantias, quas Christus Deus exigit, cùm ait: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, vt nuper aduerti. Ergo nos eodem sensu ac Patres loquimur.

105. Matth.

Basil. Seleu. Oratio habet fidem spei: & quomodo.

Paulin.

Zeno.

§. XXVI.

§. XXVI.

Tanta est Dei munificentia, vt preces importuno tempore factas exaudiat.

106. Eccli. OMnia *tempus habent*. Ecclesiast.3.v.1.& maximè oratio debet opportunum tempus captare: nam qui importunus petitor accedit, non impetrat misericordiam, sed iram commouet. Pacato animo, & beneuolo opus est ad donandum: Intempestiuus rogator tranquillissimum alioqui, irritat, & exasperat. Opportunè petat, qui impetrare satagit, quia intempestiua oratio vel liberalissimum hominem reddet illiberalem, & munificentissimum faciet negatorem. Cogit negare: qui intempestiuè postulat. Nimis adulatur suo Traiano Plinius in Panegyrico, aiens: Nulla *in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora, adeunt statim, dimittuntur statim.* Opportunos, ac importunos litigatores æquè excipiebat Traianus. Hispanè diceres, *Siempre estaua de vez para negociar.* Adeò magno, & tranquillo animo erat Traianus; tam humanè omnibus tempestiuus, vt vel importunis litigatoribus, & petitoribus semper fuerit opportunus; nemo non congruo tempore petiturus adcrat: quia Traiano omne tempus congruum erat ad donandum. Nimiùm audet hæc Panegyristæ adulatio, & humanum fastigium planè excedit. Negat se hominem, qui non offenditur importunitate petentis tempore non congruo.

Qui orat, petat tempore opportuno.

Plinius.

107. Beata Deipara ægrè ferens in nuptiis Canæ Galilææ, quòd vini lagenâ exhaustâ, malè audirent conuiuantes ob vini penuriam, filium Deum rogat, vt auxilietur necessitati. *Vinum*, inquit, *non habent*: Ioannis 2.v.3. Pia profectò postulatio, & piissimâ matre dignissima; & tamen seuerum verbum à Christo audit: *Quid mihi, & tibi est mulier?* Mira admiratio tenet Interpretes, cur Christus veluti exasperatus tam piâ petitione, duriùs responderit Mariæ petenti? Porrò Christus Deus mulceri solet precibus, non irritari; & quæ postulat, mater eius est, Deipara nempe est, cui diuina quædam energia est ad exorandum. Ad hæc non sibi postulat, sed aliis, quod ex abundantiori charitate nascitur, & vim auget ad impetrandum: præsertim inuitantibus erga se, & matrem, & discipulos valde beneuolos. Adde quod Deipara est mater misericordiæ, & domina precum, & tota facta est ad orandum pro nobis. Munus suum obit, & nihilominus Christus eius orationem fastidire videtur, & duris verbis palàm respondet, *Quid mihi, & tibi est mulier?* Ad causam asperioris responsi attende: *Nondum venit hora mea*, quasi præmaturè, & velut incongruo tempore Beata Virgo postulauerit, scilicet vini nondum exhausti abundantiam. Quod notauit Theophylactus hîc, sic scribens: *Nondum venit hora mea, id est, opportunum tempus nondum adest.* Quasi dicat Christus: Etsi oratio mihi grata semper est, & matris meæ oratio, quàm gratissima semper: etsi munus suum obeat, & ex vberiori pietate in homines beneuolos, & benemeritos: tamen quia *nondum adest opportunum tempus*, sed præproperâ pietate petit, postulationem abnutu recuso, & asperioribus verbis tamen postulata concedere. (Anticipata hæc postulatio, defectus in Maria non est, sed cumulatior laus, de quo aliàs.) Verùm ne quid vel minùs opportunè petenti abneget Christus, vini copiam dat: Quò largiorem liberalitatem ostenret, exaudiens orationem etiam præmaturo tempore factam, quæ exaggeratio diuinæ liberalitatis est.

Ioan.

Theophyl.

Admiror sæpe quàm morosus, & asper se exhibuit amico amicus ille apud Lucam, cap.11. v.7. 108. Lucæ.
Aduentauit hospes non expectatus, media iam erat nox, panarium non erat, vadit ipse ad amicum, petit tres panes ab amico iam dormiente, negat ille se panes daturum, dicens: *Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, & dare tibi.* Et tamen parabolam hanc adducit Euangelista, vt homines ad fidem animet, & Dei liberalitatem publicet. Hæcne liberalitatis probatio, an exaggeratio illiberalitatis, & inurbanæ rusticitatis elogium? Porrò qui postulat, amicus est, vel hoc solo titulo dignissimus, qui accipiat: nec seruum misit, sed ipsemet intempestâ nocte domo egreditur: quò reuerentiùs tractetur, & vrgentior eius necessitas comprobetur: tres panes petit, rem non magni pretij: nec dono eos petit, sed mutuos, quos mox calentes reddet pro duris, & tamen dura verba audit, *Noli mihi molestus esse; non possum surgere, & dare.* Quis credat vel Euangelistæ asserenti amicum hunc negatorem, Deum esse, & hoc facto comprobari diuinam munificentiam, & homines ex eo erigendos in animosiorem spem? Si auarum, morosum, & illiberalem hominem vellet exprimere, quibusnam aliis verbis eum fingeret Euangelista? Fallor si non arcanum aliquod documentum inest huic parabolæ. Et quidem adeò munificus, & liberalis est Deus, vt etiam importuno tempore postulantes exaudiat. Auget Euangelista intempestiuitatem petitionis, vt concedentis exaggeret liberalitatē. Nam tandem postulata concessit. *Iuit ad illum mediâ nocte*, incongruo planè tempore, & inopportuno, & quo vel mitissimus rogationibus irritetur, *& respondeat* (loquitur parabola de Deo sub persona hominis, & sic humanos affectus illi dat) *Noli mihi molestus esse, ostium*, &c. Deus nullâ molestiâ potest affici, sed precibus nostris maximè delectatur. At Deus molestiæ incapax, quantumuis preces illi gratissimæ sunt, molestia affici dicitur, cùm intempestiuè oratur (quò doceantur homines opportunum tempus quærere ad postulādum quippiam ab hominibus.) Tanta est molestia petitionis incongruo tempore factæ, vt planè dicat Deus: *Non possum dare.* Quia quantùm omnipotentia, & liberalitas potest, tantùm intempestiuitas detrahere hîc videtur. Non potest homo Deus facere, quod intempestiuè rogatur? Tam arduum est incongruo tempore petenti, petita non negare? Tandem cùm Deus dat panes importunâ occasione petitos, mirè publicat suam munificam liberalitatem: quippe qui vsque adeò pronus est ad misericordias, vt etiam quasi molestiâ affectus ob intempestiuitatem petitionis, tamen donet, quod sic postulatur. Tantùm oratio- 109.
ni licet? *No ay deshora para la oracion.* S. Chrysost. hom. 20. in Ioan. sic fatur: Quamuis dixerit: *Nondum venit hora mea, postmodum fecit quod mater dixerat, vt ex hoc sufficiens esset demonstratio, quod non subiectus est horæ.* Semper est hora opportuna ad petendum, etiam alioqui importunissima. Vnde hîc, v.12. scitè ait Ioachimus: *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras*, quouis tempore, quàuis importunissimâ etiam occasione.

Deus preces importuno tempore factas, exaudit.

Chrysost.

Iudith.

CAP. V.

CAPVT QVINTVM.

VERS. 1. NVNTIATVMQVE est Holoferni principi militiæ Assyrio-
rum, quòd filij Israël præpararent se ad resistendum, ac montium iti-
nera conclusissent: 2. & furore nimio exarsit in iracundia magna,
vocauítque omnes principes Moab & duces Ammon, 3. & dixit
eis: Dicite mihi quis sit populus iste, qui montana obsidet: aut quæ,
& quales, & quantæ sint ciuitates eorum: quæ etiam sit virtus eorum,
aut quæ sit multitudo eorum: vel quis rex militiæ illorum: 4. & quare præ omnibus,
qui habitant in Oriente, isti contempserunt nos, & non exierunt obuiam nobis, vt susci-
perent nos cum pace? 5. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon respondens, ait:
Si digneris audire Domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo, de populo isto, qui in
montanis habitat, & non egredietur verbum falsum ex ore meo. 6. Populus iste ex
progenie Chaldæorum est. 7. Hic primùm in Mesopotamia habitauit, quoniam nolue-
runt sequi deos patrum suorum, qui erant in Terra Chaldæorum. 8. Deserentes itaque
ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, 9. Vnum Deum cæli
coluerunt, qui & præcepit eis vt exirent inde & habitarent in Charan. Cúmque ope-
ruisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illícque per quadringentos annos
sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorum non posset exercitus. 10. Cúmque grauaret
eos Rex Ægypti, atque in ædificationibus vrbium suarum in luto & latere subiugasset
eos, clamauerunt ad Dominum suum, & percussit totam Terram Ægypti plagis variis.
11. Cúmque eiecissent eos Ægyptij à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum eos vellent
capere, & ad suum seruitium reuocare, 12. Fugientibus his Deus cæli mare aperuit,
ita vt hinc inde aquæ quasi murus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris peram-
bulando transirent. 13. In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos per-
sequeretur, ita aquis coopertus est vt non remaneret vel vnus, qui factum posteris nuntia-
ret. 14. Egressi verò mare rubrum, deserta Sina montis occupauerunt, in quibus nun-
quam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit. 15. Illic fontes amari obdul-
cati sunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam de cælo consecuti sunt.
16. Vbicumque ingressi sunt sine arcu & sagitta, & absque scuto & gladio, Deus eo-
rum pugnauit pro eis, & vicit. 17. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando
recessit à cultu Domini Dei sui. 18. Quotiescumque autem præter ipsum Deum suum,
alterum coluerunt, dati sunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium. 19. Quo-
tiescumque autem pœnituerunt se recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cæli virtutem
resistendi. 20. Denique Chananæum regem, & Iebusæum, & Pherezæum, & He-
thæum, & Heuæum, & Amorrhæum, & omnes potentes in Hesebon prostrauerunt, &
terras eorum & ciuitates eorũ ipsi possederunt: 21. Et vsque dum non peccarent in con-
spectu Dei sui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatem. 22. Nam &
ante hos annos, cùm recessissent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, ex-
terminati sunt præliis à multis nationibus, & plurimi eorũ captiui abducti sunt in terram
non suam. 23. Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum, ex dispersione qua dispersi
fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Ierusa-
lem, vbi sunt sancta eorum. 24. Nunc ergo mi Domine, perquire si est aliqua iniquitas
eorum in conspectu Dei eorum: ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus
eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiæ tuæ. 25. Si verò non est offensio populi
huius coram Deo suo, non poterimus resistere illis: quoniam Deus eorum defendet illos:
& erimus in opprobrium vniuersæ terræ. 26. Et factum est, cùm cessasset loqui Achior
verba hæc, irati sunt omnes magnates Holofernis, & cogitabant interficere eum, dicen-

tes ad alterutrum: 27. Quis est iste, qui filios Israël posse dicat resistere regi Nabuchodonosor, & exercitibus eius, homines inermes, & sine virtute, & sine peritia artis pugnæ? 28. Vt ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana: & cùm capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transuerberabitur: 29. Vt sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor Deus terræ est, & præter ipsum alius non est.

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. ***Nunciatúmque est Holoferni Principi militiæ Assyriorum, quod filij Israël præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent.***

Vers. 2. ***Et furore nimio exarsit in iracundiâ magnâ; vocauitque omnes principes Moab, & duces Ammon:***

Vers. 3. ***Et dixit eis: Dicite mihi quis sit populus iste, qui montana obsidet; aut quæ & quales, & quanta sint ciuitates eorum: quæ etiam sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum; vel quis Rex militiæ illorum:***

Vers. 4. ***Et quare præ omnibus, qui habitant in Oriente; isti contempserunt nos: & non exierunt obuiam nobis, vt susciperent nos cum pace?***

Vers. 5. ***Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon, respondens, ait: Si digneris audire Domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo de populo isto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falsum ex ore meo.***

Vers. 1. 1. Septuag. NVntiatúmque, &c. Septuaginta interpretes paulò vberiùs scribunt hunc versiculum: *Et nuntiatum est Holopherni Principi virtutis Assur, quia filij Israel parati erant ad prælium, & transitus montana concluserant, & muris circumdederunt omne cacumen montis excelsi; & posuerunt in campis scandala.* Biblia Regia, & Vatabli ferè consentiunt. Notat Stephanus Valentinus in lib. de Bello sacro ad cap. 1. lib. 1. Machab. Verbum Græcum, quod hîc translatum est, *Nuntiatum*, significare, id nunciatum esse ab aliquo, qui publicâ fungitur legatione, quod hîc necessarium non est. Præstat enim, quod exploratores Assyrij annunciarunt Holopherni, Hebræum populum montium fauces occlusisse, & murorum substructionibus, & electi militis præsidio: & in campis clàm sparsisse *obstacula*, vt inquit Vatablus, vel potiùs *scandala*; vt est in Græco textu, nempe murices, taleas, ceruos, lilia, & alia id genus, in quæ pedes festinantes incautè offendant: Hebræumque populum animosè armatum esse ad resistendum Assyriorum potentiæ, & victricibus armis.

[Biblia regia. Vatabl. Valent. — Vatab.]

Vers. 2. & 3. 2. *Et furore, &c.* Audiens autem Holophernes, quòd Hebræus populus præpararet se ad resistendum, irâ inflammatus vocat ad se principes Ammonitas, & Moabitas. Addit textus Græcus, *Omnes Satrapas maritimæ*, nempe Philistæos. Aduertit P. Salianus hîc num. 31. ideò interrogasse Ammonitas, & Moabitas, quia erant cognati, aut vicini, aut quia æmuli, aut saltem finitimi, habitantes confinia Iudææ; à viciniâ autem probè nouerant omnia cognatæ gentis. Interrogat Holophernes, quis sit populus Hebræus: non interrogat quasi omninò sit Hebrææ gentis ignarus; vt mentis, & pietatis ipse ignarus oscitat Vvitaherus hæreticâ desidiâ, quò huius libri auctoritati detrahat. Nam sæpe quod scitur, quasi ignoraretur, interrogatur. Sic Genes. 3. vers. 9. interrogat Deus: *Adam vbi es?* & cap. 4. v. 6. dixit Dominus Caino: *Quare iratus es? Cur concidit facies tua? vbi est Abel frater tuus?* & 3. Reg. 19. *Quid tu agis Elia?* Num hæc ignorabat omniscius Deus? Et Marci 5. v. 9. Dæmoniacum interrogat Iesus: *Quod tibi nomen est?* Ad quæ verba S. Chrysologus, serm. 17. *Interrogat, non ignorat.* Et Marci 18. v. 41. Dixit Saluator cuidam cæco: *Quid tibi vis faciam?* Super quibus verbis, sic S. Ambros. inibi: *Interrogemus eum, quia interrogauit & Christus. Nos interrogemus, quia nescimus; ille quia nouerat.* Plura loca adglomerat hîc Serarius, quibus nolo hunc Iudithæ locum onerare. Præterea id interrogare potuit Holophernes, vt pleniùs sciat, quod aliqualiter sciebat. Neque enim homo Assyrius potuit ignorare bella, & victorias Assyriorum contra Iudæus: nec strenuus dux poterat non scire quibuscum bella gereret. Adde, quod in contemptum solitant iactari similes interrogatiunculæ: Aut sunt indignationis indicium, vt aduertunt P. Gretserus, P. Serarius, & P. Salianus. Sic vulgò dicitur: Quis aut quantulus ille est? vnde in hoc cap. vers. 27. audito Achioris responso, dixerunt summates Assyriorum: *Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere Regi Nabuchodonosor, homines inermes, &c.* Ita explicat hunc locum, Tirinus, qui eleganter plura congerit exempla ad id probandum. *Virtus eorum*, id est, militares copiæ. Semel hæc probasse sufficit; non semel indicasse, necessarium est.

[Salian. — Vvitaher. Genes. Interrogatio non ab ignorantiâ. 3. Reg. Marc. Chrysol. Marc. Ambros. Gretserus. Serar. Salian. Iudith. Tirin.]

Vers. 3. 3. *Aut quis Rex militiæ illorum?* Nota, quòd Archistrategus, qui ab aliis sæpe in hoc libro dicitur, *Princeps militiæ*, ab Holopherne, quia ipse Archistrategus erat, dicitur, *Rex militiæ*. Scilicet munus suum illustrius, & arrogantius ipse commendat inclyto Regis vocabulo. Illustriora sunt nostra à nobis, quàm ab aliis. At re verâ idem est, Rex militiæ, & Princeps militiæ, sicut idem est, regere, & principari. Dubitat Holophernes, *Quis sit Rex militiæ* Hebrææ gentis, non quia ignoraret, quis cum summo imperio rem belli contra se administraret; sed quia etsi Deus dederit Hebræo populo duces, & principes, tamen ipse Deus erat sui populi princeps Imperator; quod ex hoc loco probat Paëz ad vers. 13. Cantici Moysis. Sit hoc verum, quod mihi verum non videtur; at verum non est id dubitasse Holophernem: nam ea dubitatio nimia scientia foret de rebus Hebræorum. Ergo id interrogat in contemptum Hebræi ducis.

[Paëz.]

Vers. 4. *Et quare præ omnibus, &c.* Biblia Gothicæ non transtulêre, *Contempserunt nos:* sed *Contempserunt*. Neque enim superbissimus homo ferre potuit, saltem dici se contemni ab aliquo. Planè *contemni* se dicit ab iis, qui recusant pati immeritum, & violentum Assyriorum iugum. Superbia, dum non colitur, despici se existimat. Cæterùm contemni se dicit præ omnibus, qui habitant *in Oriente*. Nonne

mitius

Iudith. missus est aduersus regna Occidentis suprà cap.2. v.5. Quid? Holophernes missus ad regna Occidentis, ad Orientem pertexit contra iussionem Nabuchodonosoris? Fateor in Græco textu non dici *in Oriente*, sed *in Occidente*. Sed eadem est sententia. Porrò Palæstina comparatione Niniues, ex quâ egressus est Holophernes, Occidua regio est, etsi de se Orientalior, & inter regiones Orientis perpetuò recensita. Vnde licet Orientalis sit, dicitur Occidua comparatione Niniues.

VERS.5. *Tunc Achior, &c.* Biblia Xistiana, & regia mutant verba, sed eadem sententiâ. Gothica omittunt
4. τὸ *audire*. Vatablus sic transtulit, *Tunc Achior dux*
Vatabl. *omnis nominis Ammonitici, respondit illi: Rem quæso, ex ore serui sui Dominus meus accipiat, &c.* Dicitur Achior dux *omnium* filiorum Ammon, quia forrassis Idumæorum etiam dux tunc erat, cùm ipse esset Ammonita, & Ammonitarum dux. Nam Idumæi qui oriundi erant ab Esau fratre Israëlis, non sumebant palàm arma in Israëlem fratrem, ne violarent pietatis iura; vnde Idumæi bellaturi aduersus Hebræos sumebant nomen, & habitum Ammonitarum. 2.Paralip.20.v.1. *Congregati sunt filij Moab, & filij Ammon, & cum eis de Ammonitis ad Iosaphat.* Vbi filij Ammon distinguuntur ab Ammonitis. Super quibus verbis sic inquit auctor Hebraicarum traditionum: *Ammonitas Idumæos vult intelligi, qui ob reuerentiam paterni nominis nolebant in pristino habitu arma mouere contra Israël, & transfigurabant se in habitum Ammonitarum.* Quod egregiè dixit Vatablus, *Tunc Achior dux omnis nominis Ammonitici.* Id non tam fuit dicendum, quàm non omittendum ad huius loci commentationem.

(Margin: Idumæi palàm non sumebant arma contra fratrem Israël. — 2. Paral. — Hieronym.)

§. II.

Astutia & dolus in re belli, victoriam dehonestant. Planè vincitur qui sic vincit.

5. FOrtis vir non timet bella, sed nec prouocat: vincere cupit, sed consilio, & viribus. Militum robore hostē exarmare, fugare, prosternere; vincere est: Qui arte & dolo vincit, planè vincitur: nam tacitè fatetur se imparem esse viribus, & aliter vincere non posse. Fraudes deuenustant victoriam. Nimis cupidus erat non tam gloriæ, quàm victoriæ, qui cecinit:

(Margin: Dolus in re belli victoriam deuenustat.)

Virg.2. Æn. *—Dolus, an virtus quis in hoste requirat?*

Porrò qui hostes dolo vincit palam fatetur, se virtute ab hostibus priùs vinci: Victoriâ ipsâ vincitur, & à Victis hostibus superatur. Celebrem locum Tertulliani dabo, quem ad aliam rem latè alibi verso, qui lib.de Orat. cap.8. sic scribit: *Absit*

Tertull. *vt Dominus tentare videatur; quasi aut ignoret fidem cuiusque, aut deiicere sit consentiens: diaboli est & infirmitas, & malitia.* Valde difficile est, quo pacto tentatio dicatur, *dæmonis infirmitas.* In tentatione enim dæmonis robustissima vis maximè elucet. O quot strenuos prostrauit duces! quot victorias ex viris imperialibus reportauit! Nostræ gentis ducem Adamum primò deiecit; inde auspicatus est totius generis triumphos. Quibus tam insolenter elatus est, vt Christum, quem suspicabatur esse Deum, ausus sit tētationibus adoriri. Num tentatio est imbecillitas, an robur dæmonis? Omnes sæpiùs vincit, & imbecillè tentat? nisi fortè victoria imbecillitatis indicium est. Est, est planè eiusmodi victoriæ genus. Neque enim homines à

(Margin: Dolus dæmonis, eius victorias deuenustat.)

fronte adoritur, sed à tergo, dolo malo, & clanculùm: arte vincit, dolo & cauillis superat. Quod disertè dixit S.Chrysologus serm.155. *Diabolus nihil esset, si essent sollicitiores homines, & cautiores. Aut quid in homine præualuit ille virtute, nisi arte, mendacio, insidiis, fraude, dolo, nequitiâ, vitiorum ministerio, furore criminum?* Proculdubiò qui eiusmodi insidiosis mendaciis, & dolosis fraudibus vincit, imbecillitatem prodit suam: nam fatetur apertè sic vincēdo, viribus, & virtute superari. Nec audere palàm, & aperto Marte pugnare. Ergo sententiosè dixit Tertullianus; Quod autem tentat, *Diaboli est infirmitas & malitia.* Nam rem belli non virtute, sed dolo, & mendaciis agere, infirmitas est. Perbellè Tertullianus lib.de carne Christi, cap.38. *De fallaciâ infirmum.* Et Theophylactus ad Lucæ 12. *Validum quid est veritas; & dolus imbecillis vbique.* Tertull. Theoph.

(Margin: Chrysol.)

Deuteronom.33. v.29. Postquàm Moyses morti proximus singulis tribubus fausta prædixit, hæc toti Hebrææ genti prosperè vaticinatus est: *Beatus et tu Israël. quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? Scutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ: negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.* Omitto plura, quæ alibi do: & modò enucleare contendo τὸ *Negabunt te inimici tui*, quod benedictionis nomine Israëli prædicit Moyses. Et sanè impropriè dictum videtur, *negabunt te inimici tui:* nam inimici non aptè dicuntur negare inimicos suos. Accommodatiùs id diceretur de amicis. Amici enim crebrò negant amicos suos, vbi cessat aut commodi, aut voluptatis, aut auxilij causa, aut tædio amicitiæ afficiuntur, aut naturali mobilitate ingenij, aut naturæ prauitate. Rarò amicum perseuerantem inuenias, sæpius infidum, & negatorē experiēre. Et tamen non inquit Moyses: Negabunt te amici tui; sed *Negabunt te inimici tui:* & inter cæteras prosperitates hanc in primis numerat. Noster Mariana sic hunc modum explicat, ita scribens: *Negabunt te inimici tui, Hebraicè: Mentientur inimici tui tibi, hoc est timoris indicium: vt serui solent mentiri,* vnde subdit: *Et tu eorum colla calcabis.* Id est, Mentientes tibi hostes, & siue potentiâ, siue fraudibus aduersus te bellantes, perpetuò vinces, & palàm fundes, & profligabis. Quòd si aliquando hostium stratagematibus, & versutiis victus cadas, adhuc tunc vicisti. Quia victoria dolo malo, & astutâ vafricie parta; satis publicat victoris inimici imbecillitatem; qui aliter vincere non potuit hostem, quem aliàs agnouit viribus imparem, & virtute superiorem. Eiusmodi victoria nihil habet generosum, sed indecorum & vulpinum: Tota dehonestata est vili timore, à quo victores, priùs quàm vincerēt, victi fuerunt: *Mentientur inimici tui tibi, hoc est, timoris indicium vt serui solent.* Vnde siue palàm virtute vincat Israël, siue clàm, & dolo vincatur ab hostibus, semper victor existit: hoc est, *Tu eorum colla, seu excelsa calcabis.* Nam vt ait S.Chrysost.hom.57.in Ioannem, *Mendacium etsi cum fortibus fuerit, imbecilles demonstrat.* Silentio omittendum non est, dolo vincere non esse Imperatore dignum, sed *seruorum*, qui propriis viribus diffidentes, omnem spem non in virtute ponunt, sed in fraude, & astutiâ. Quod sapienter aduertit S. Nazianzenus orat. 1. in Iulian. sic aiens, *Priuato homini astutè aliquid facere, concedi fortè possit: nam qui apertâ vi grassari nequit, hic si vafrè, & callidè, aliquid faciat, veniam meretur. Imperatori autem cum vi, & potentiâ superari, admodum turpe sit: tum turpius, vt opinor, & sordidius, atque indignius, conatus suos, animique*

(Margin: 6. Deuter. — Optandum est, vt inimici inimicos negent. — Mariana. — 7. — Chrysost. — Nazianz.)

L 2 inten

intentiones arte occultare. Itaque turpiter, sordidè, & indignè Princeps vtitur dolo, & astu: nam eiusmodi fraudibus propriam imbecillitatem publicat, & tacitè vel inuitus fatetur, se apertâ vi grassari non posse, nec aduersarium superare. Vnde eiusmodi cauillis ipse sibi detrahit, & se potentiâ inferiorem profitetur, & victoriæ impotem: & turpius & sordidius est sic vincere (vt ait Nazianzenus) quàm vinci. Nam qui vincitur in prælio, virtutem aliquam ostentat, quâ vincere præsumpsit: saltem hostes in mente sua vicit: alioqui non conferret signa. Qui autem astu & fraudibus pugnat, virtute sua & suorum diffidit: & iam victoriam & palmam hostium virtuti concessit. Igitur præclarè admodum Moyses inter fausta & prospera Hebrææ gentis recenset, *Mentientur inimici tui tibi:* .i. fraudibus agent, *quod timoris indicium est, vt serui solent* eiusmodi dolis agere: *& tu eorum colla, seu excelsa calcabis.* Summa est: Perpetuò vinces, siue vincas, siue vincaris: virtute & gloriâ semper victor eris. Quod sublimius elogium dici potuit: Ergo cauilli, & fraudulenta astutia procul à glorioso Principe; ne propriam virtutem dehonestet victoria sic parta, ad sui & suorum infamiam. Gloriosam victoriam reportarunt Bethulienses de strenuo duce Holopherne, quam dolis, & stratagematibus, quæ recensui in hoc v. 1. è textu Græco, fortè dehonestarunt.

Iudith.

§. III.

Ira alter vitiorum fomes est, & intestinus Dæmon: Quam vsque eò detestatur Deus, vt iram armet in iram.

8. INter cæteras corporis & animi pestes, pestilentissima est Ira, quæ hominem à solio rationis ad tempus deturbans, belluinos, & efferos mores ingerit, feram faciens ex homine. *Quando enim semel ira perturbatio mentem præcipitans, imperium animæ sumpserit, hominem penitus in feram conuertit, nec hominem qui rationis sit compos esse sinit.* Quæ sunt verba S. Basilij homil. de Ira. Nam Ira teste S. Chrysostomo homil. 30. ad populum Antioch. est *Tabes quædam, & tinea mentis nostra radicem corrodens.* Dixerat enim homil. præcedenti, quòd Ira *Corpus perdit, & animam corrumpit.* Pulchrè ait Aristoteles apud Stobæum ser. 20. *Nónne vides quod ab omnibus, quæ per Iram committuntur, ratio recedit, fugiens iracundiam, tanquam acerbum tyrannum?* Bellè Seneca lib. 1. de Ira, cap. 1. *Quidam è sapientibus viris iam dixerunt breuem insaniam: æquè enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax, rationi consiliisque præclusa, vanis agitata causis, ad conspectum æqui verique inhabilis: ruinis simillima, quæ super id quod oppressère, franguntur.* Et addit paulo pòst homines ab Irâ *deprauari* quasi Ira sit humanæ naturæ deprauatio, & alter peccati fomes instigans ad omnia genera delictorum. Et ita omnia vitia dicuntur *Iræ appendices* à S. Basilio. Nisi fortè ipsa Ira sit omnia delicta. *Ira non est enim illa magnitudo, sed tumor:* ait Seneca suprà, cap. 16. nam Ira superbiæ tumorem sapit; siquidem à superbiâ Ira nascitur, vt eleganter dixit Basilius nuper allegatus: *Non igitur verba solent tristitiam* (Iram appellat tristitiam, trito Scripturæ vocabulo) *mouere, sed superbia aduersus eum, qui nos vituperat, & vniuscuiusque de se ipso phantasia.* Quid si Ira libidinis genus sit, & luxuriæ species? Saltem

Basilius. Ira dementat homines: & acerbus tyrannus est. Chrysost. Aristotel. Stobæus. Seneca. Ira fomes est ad luxuriam, & cætera vitia. Basil. Seneca. Basil.

libido quædam dicitur à S. Basilio inibi. Et S. Chrysostomus homil. 30. ad Populum, *Vis tibi demonstrem animam spumantem, & immundam? Cogita irascentes, & ebrios ex Ira.* Addit Philo 2. lib. legis Allegor. *Iracundorum ferè nemo verax est.* Ecce aliud Iræ vitium. Nota est iracundiæ iniustitia. Nam vt aiebat Seneca supra.: *Ira sibi indulget, ex libidine iudicat.* Siquidem vt ait Cassiod. lib. 4. epist. 5. *Iniquum nimis est, quod delectat iratum.* Prætereà Ira, natales sunt rixarum, iurgiorum, contumeliarum; strages generat, vindictas, cædes, & sæua quæque ac truculenta ab Irâ sunt. *Inter has species Morosum ponas licet, delicatum iracundiæ genus,* inquit Seneca suprà, cap. 4. vt vel vitium Iræ oppositum ab irâ sit. Et vt paucis dicam: Ira, innatus & intestinus Dæmon est: & homo iratus Dæmoniaco non absimilis; vt dixit S. Chrysostomus suprà laudatus. *Ebrietas quædam est Ira, imò verò difficilior ebrietate, & Dæmone miserabilior.* Et Basilius homil. allegatâ de Ira. *Neque ensis acies, neque ignis, neque horrendum aliquid, animum Irâ intumescentem, ac furentem satis compescere valebit; non magis quàm à Dæmonibus detenti, à quibus irati nihil nec formâ, neque animi affectu differunt.* Vnde Euripidis sententia est in Medeâ: *Grauis, & incurabilis est ira.* Nihilominus eius prauitatem publico, si fortè mederi possim incurabili malo: nam quod à natura irremediabile est, curari, & sanari potest à gratiâ. Nimirum, *Cogitet homo cordis mala, carnis vitia, voluptatum fluctus, desideriorum procellas, naufragia criminum, Irarum scopulos,* monet S. Chrysologus serm. 161. Forsitan metu periculi syrtes iracundiæ vitabimus.

9. Chrysost. Philo. Seneca. Cassiod. Ira est internus dæmon. Chrysost. Basilius. Eurip. Chrysol.

Ex dictis liquidò constat, quod ira vitium est, & sanè flagitiosissimum. Quod perspicuè docet Paulus ad Ephes. 4. v. 31. *Omnis ira, & indignatio, & clamor tollatur a vobis.* Ergo omnis ira mala est; ergo neque aliqua quidem ira, bona est. Quomodo igitur dixit Dauid. Psal. 4. v. 5. *Irascimini, & nolite peccare?* nam ad aliquam iram bonam, & honestam adhortatur Psalmographus, vt aduertunt S. Clemens Rom. 2. Const. cap. 57. Cassiodorus, Hesychius, & S. Augustinus in prædictū Psalmum, S. Gregorius in prologo ad Psalmos pœnit. Rupertus lib. 4. in Genes. cap. 3. S. Anselmus in cap. 4. Epist. ad Ephes. S. Bern. ser. 42. in Cant. Bachiarius in Epistola ad Ianuarium. Et disertissimè Cassianus lib. 8. de Const. cap. 8. aiens: *Iubemur itaque, irasci salubriter.* Verùm quomodo potest esse omnis ira detestabilis, si aliquando salubriter irasci iubemur? sic (nisi ego fallor) valde exaggeratur execranda malitia iracundiæ. Nam *iubemur irasci salubriter:* & quidem contra Iram irascendum nobis est, vt acutè notauit S. Isidorus Pelusiota lib. 2. epist. 239. aiens: *Irascimini, & nolite peccare; id est, irascimini huic affectui.* Nimirùm reliqua vitia præter Iram, nulli vitio, sed virtuti duntaxat aduersantur: nam virtus solùm vitio opponitur, & vitium virtuti aduersatur; nempe castitas lasciuiæ, temperantia gulæ, iustitia iniustitiæ: at luxuria non opponitur lasciuiæ, nec intemperantia gulæ, neque iniustitia iniustitiæ; & tamen ira opponitur iræ. Scilicet Deo tam detestabilis est Ira, vt Iram armet contra Iram; & aliquam licitam iracundiam permittat aduersus iracundiam, vt plures aduersarios habeat Ira, & sic illam euertat. Parum foret Deum armasse & virtutes mansuetudinis, & patientiæ contra Iram, nisi etiam ipsam Iram contra Iram armasset; nam piè & salubriter irascimur, & detestamur nostras Iras, vt ait Pelusiota: *Irascimini huic affectui: & iubemur irasci salubriter.* Vt Ira: cum

10. Ad Ephes. Ira est iræ contraria. Psalm. Clemens. Cassiod. Hesych. August. Gregor. Rupert. Anselm. Bern. Bachiar. Cassian. Pelusiota.

cum Ira pugnet; & Ira euertat Iram. Et sic eiusmodi Ira habet effectus patientiæ, & mansuetudinis merita; & non semel transit ad fastigium virtutis, vt cum Iræ vitio decertet. Sic Deus detestatur vitium iracundiæ! vel sic Ira etiam cum se ipsâ rixatur, & pugnat!

Ad Ephes. **Ira, quę virtus est, à morâ degenerare solet in vitium.** **Cassiod.**

11. Ast si irasci licet contra Iram, quo pacto cauet Paulus ad Ephes. 4. v. 26. *Irascimini, & nolite peccare. Sol non occidat super Iracundiam*; hoc est, ne diuturnior sit. Porrò si Ira in Iram licet, cur à diuturnitate deprauatur? diuturnior enim mora augere solet virtutis merita. Nam si hæc Ira vitium est, perperam ad illam hortatur Dauid: Et si est virtus, cur diuturniorem moram vetat Paulus? Eleganter Cassianus lib. illo 8. cap. 10. *Si noxium est super iracundiam nostram occidere Solem Iustitiæ, & irati confestim locum Diabolo damus in corde nostro, quomodo superius præcepit, vt irascamur, dicens: Irascimini & nolite peccare*? Scilicet Ira licita & pia vsque eò sapit Iræ vitium, vt facilè transeat in eius naturam, si diu duret: Nempe eò quòd plus æquo in se ipsam impatiens paulatim fiat: ac si non à naturâ, sed quasi à priuilegio foret virtus (si esse posset virtus à priuilegio.) Vnde ferè cauendum est vel ab irâ, quæ virtus est, ne à periculosâ hâc morâ degeneret in vitium. Vt notum sit eiusmodi Iram quodammodò vti priuilegio virtutis, vt pugnet, & destruat vitiosam Iram, quam si citò non vincit, confestim bona Ira desciscit à virtutis merito, & bonitate morali exuta, resumit naturam cognati vitij, ab alicuius circumstantiæ obuiâ prauitate.

Basilius. **Ira impatientior auxiliarem sibi assumit patientiam, aut dissimulationē.**

12. De Ira specie tenus licitâ, inquit S. Basilius Mag. homil. de Irâ. *Ira fortitudinem, patientiámque, ac constantiam parit.* At omnis Ira, & indignatio prohibita est à Paulo suprà; & cur ergo hæc Ira, quæ harum virtutum mater est, etiam vetatur? Profectò difficile nimis est, quod Ira patientiam pariat. Nam Ira ardor est, furor est, & impatiens affectus, perturbatus, turbulentus, clamosus: at patientia muta est, mitis, tranquilla, serena. Quæ ergo communio erit Iræ, & patientiæ? quam cognationem habet patientia cum Ira? Quomodo igitur Ira patientiam pariet? Profectò sicut aliqua Ira sit virtus, vt contra Iram pugnet: sic perniciosior ira auxiliarem sumit aliquam patientiam, vt sæuiùs furere possit armis simulatæ virtutis, & dissimulati vitij. Nam pestilentior rancor iracundiæ sæpe Iram dissimulat, & mentitur patientiam, vt sic securum reperiens aduersarium, incautum crudeliùs feriat. Nimirum ira ab aliquâ non bonâ patientiâ armatur, & furor à patienti dissimulatione vires sumit ad vindictam: nam muta impatientia, & patiens ira atrociores fecêre strages. Hoc est iræ ingeniũ quod subdolè aduersariam sibi patientiam armat in auxilium immanioris vindictæ. Ergo caue à dissimulatione iræ, quæ est officiosa sæuitiæ patientia.

Tertull. Philosophi negãt iram Deo, ne sit passionabilis.

13. Et sanè vsque adeò iræ malitia ingenita est, vt Philosophorum proceres nec in Deo iram bonam agnouerint: de quibus ita fatur Tertull. lib. de Testim. animæ: *Sic Deum honorantes, dum curis obseruationis, & molestias animaduersionis absoluunt, cui ne iram quidem adscribunt.* Rationem reddit ex Philosophorum mente: *Nam si Deus*, inquiunt, *irascitur, corruptibilis, & passionabilis est.* Hispanè dicas: *Si Dios se enoja, fuerça es que se apassione.* Ergò sicut longè abest à Deo passionibus agi, & instigari, tam longè aberit à Deo propria ira; quæ cùm praua sit passio, vel Deum passionabilem faciat, necesse est. Quasi nihil quod fit instigante iræ passione, immune sit à delicto, & pœnitentiæ non obnoxium. Genesis 6. v. 6. Deus pertæsus multam hominum malitiam: *Pœnituit eum, quod homines fecisset in terrâ.* Quid est pœnituit Deum? Num potest in Deo reperiri pœnitentia, quæ importare videtur delictum? Quomodo adscribitur Deo pœnitentia? Saluianus lib. 1. de Guber. Dei: *Quasi humano affectu nobiscum loquens sub nomine pœnitentis Dei, vim demonstrauit irati.* Itaque pœnitentia species quædam iræ est; & ira, dissimulata pœnitentia: & quoniam humano sensui pœnitentia importare solet delictum; sic ira, vix in homine reperiri sine delicto valet.

Genes. **Saluian.**

14. Denique ex grauissimâ mulctâ, quâ punitur Ira, censere licet quàm sit execrandum delictum. Matth. 5. v. 22. *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Aliqui Græci codices legunt εἰκῆ *temerè, sine causa,* ita S. Irenæus lib. 4. cap. 27. S. Iustinus in Epist. ad Zenam, S. Basil. homil. de Ira, S. Chrysost. hom. 17. S. August. lib. 1. de serm. Dom. Theophyl. & Euthymius ibi. Hanc lectionem vulgatus non sequitur, & meritò videtur eam reprehendisse S. Hieronymus. Et, vt alia omittam, quibus solidè τὸ *sine causa* reiicitur à Maldonato ibidem, opportuna ratio est, quod nemo existimat sine causa irasci. Hoc enim est innatum iræ vitium, vt corrumpat rationem, illámque sibi auxiliarem perpetuò facere intentet. Bellè dixit Seneca lib. 1. de Ira, cap. 16. *Ratio id iudicari vult, quod æquum est: Ira id æquum videri vult, quod iudicauit.* Supernacaneè ergo additur: *Qui irascitur sine causa*: nam etsi adsit causa naso nostro sufficiens ad irascendum, nulla causa debet esse ad irascendum in fratrem sufficiens. Sed venio ad supplicium Iræ. *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Quod est hoc iudicium, cui obnoxius sit, qui irascitur? Caietanus ibi: *Reus erit iudicio, non humano, sed diuino.* Heu quàm durum supplicium! Iratus toto Dei iudicio reus fit? Sic seuerè in Iram animaduertitur. Quâ aliâ pœnâ mulctatur, qui impiè sacrilegus, indignè sumit corpus Christi, & impurâ conscientiâ, & immundo ore quasi fœdat diuiniora mysteria? 1. Corint. 11. v. 29. *Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Iudicium Diuinum tremor est mortalium, & Dauidis singularis pauor: *Non intres in iudicium cum seruo tuo,* Psalm. 114. v. 2. Solicitior est Dauid, magisque angitur timore iudicij diuini, quam pœnæ, magisque satagit, vt declinet iudicium, quàm gehennæ supplicium. Et tamen irascenti homini intimat Christus, quòd *reus erit iudicio.* Ex acerbitate mulctæ, disce malitiam culpæ, vt sic hominibus innotescat execrabilis iracundiæ malitia. Caue tibi ab ira, familiari vitio Holophernis, vel hoc nomine execrabili. Hîc v. 2. Furore actus omnia iura humana, & diuina violat, ius gentium euertit, & impiè blasphemat in Deum. Qui agitur Irâ, alter Holophernes est, & innato Dæmone agitatur. Holophernes enim *furore nimio exarsit in iracundiâ magnâ.*

Matth. **Irenæ.** **Iustin.** **Basil.** **Chrysost.** **August.** **Theoph.** **Euthym.** **Hieron.** **Maldon.** **Caietan.** **Iratus fit reus iudicij.** **1. Corinth.** **Psalm.** **Iudith.**

---

§. IV.

Qui vltrò se ingerit Principum, aut Superiorum conspectui, aut lateri; Reproborum, aut Satanæ æmulus est.

Vir sapiens & cordatus non se ingerit Principum conspectibus; quod proprium est hominis minimè digni & boni; hic propriis meritis diffidens gratiam Superioris aucupatur, crebrò assistens in aula non vocatus, dignus qui crebrò expel- 15.

pellatur: nam qui se insinuat Principi, non est vir bonæ notæ: vel ex eo suspectus, quòd vltroneus.

Isaiæ. Isaiæ 29. v. 13. *Et dixit Dominus, eò quòd appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est à me, &c.* Quæ verba

Anast. Nic. sic scribit, & interpretatur Anastasius Nicenus: *Populus hic mihi appropinquat, & labiis me honorat; cor autem eius longe est a me.* Quasi dicat Deus: populus hic cùm flagitiosior est, & magis à me auersus corde, tunc adest mihi ore, & obsequiis studiosus propiùs appropinquat. Hispanismo elucet huius sententiæ energia: *Quanto menos digno, es mas entremetido.*

Iob. Iobi 1. v. 6. *Quadam autem die cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino; adfuit inter eos etiam Satan,* id est: Apparuit Dominus Deus in solio augustioris maiestatis, tunc *venerunt filij Dei*; hoc est, vel Angeli; vel (vt ex origine scribit Pineda,) *Filij potentium, vel magnatum*, vt assisterent coram Domino. Nam potentes seu magnates Regibus solent assistere. Inter quos affuit Satan: Satan inquam, malitiosus, & nequam.

Pineda. Satanam æmulatur, qui vltrò se ingerit Principibus.

Aduertendum est autem quod Sancti Angeli, siue filij potentum, vel magnatum, Dei conspectu dignissimi, *venisse* dicuntur: quasi ibi tunc non adessent; Satan verò *adesse* dicitur; non *venisse*, vt adesset: tanquam si iam ibi foret. Quod

S.Thom. insinuasse videtur S. Thomas ad cap. 1. Iobi, etsi aliò tendens, sic inquiens: *Non dicitur de Satan, quod venit, vt assisteret coram Domino; sed solum, quòd affuit inter eos.* Idque disertè expressit Glossa

Interlin. interlinearis: *Affuit Satan obsequio.* Itaque Sancti Angeli, qui filij Dei dicuntur, seu filij potentum, seu magnatum, *venisse* dicuntur, vt adessent summo Regi; At Satan non dicitur venisse, sed adesse obsequio; ac si ipse sponte suâ vltroneus adesset Regi. Quo tacitè perstringitur ingenium eorum, qui vltrò Regibus insinuant sese: Quod Satanæ proprium est, & personæ vilis, malitiosæ, & nequam. Hi spontaneo obsequio, non vocati adsunt Principi. At filij Dei, vocati veniunt, nec sese vltrò ingerunt.

16. In extremi iudicij magnâ die, sedebit Christus Dominus in solio maiestatis suæ, regio habitu, & regali Stemmate.

Matth. Reproborũ est sese vltrò ingerere regio lateri.

Matthæi 25. v. 34. Et discussis hominum causis, *Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei.* Et v. 41. *Et his qui à sinistris eius erunt: discedite à me maledicti, &c.* Aduertis iustos euocari à Christo Domino, ac si non adstarent ipsi, sed longè ab ipso essent? Ait, *venite*, Num Sancti à Christo fugiunt? Longiùs abesse procurant à Christo? At verò necesse est damnatos, quasi propiùs adessent, expelli, & longiùs remoueri; siquidem, inquit, *discedite*. Reprobi propiùs aderant? Iusti verò longiùs aberant? Itaque Reprobi homines, & multorum criminum rei, cùm vident Christum Regiâ purpurâ, & pote-
17. state fulgentem, (ait enim Euangelista: *Tunc dicet Rex;*) ipsi Christo appropinquant; quò acutè notatur Reproborum ingenium, qui auidè sese ingerunt Regio lateri, & conspectui: vnde illis dicitur: *discedite a me.* At verò Iusti homines merito insignes, & Dei familiaritate dignissimi; vbi vident Christum Regem, non se insinuant eius lateri, sed ac si longè à Rege esse procurarent, opus fuit, quòd ipsis dicatur: *Venite benedicti.* Ecce tibi in hoc facto adumbratum, & notatum est ingenium Aulicorum. Nam homines prudentiâ conspicui, & meritis illustres, non se ingerunt sponte Regio lateri, & conspectui, sed longiùs abesse procurant; nec aliter quàm vocati propinquiùs adsunt. At nihili homines, viles, abiecti, reprobi; quorum merita sunt ambitio, & malitia; Malitiosi Satanæ adinstar, impensè satagunt adesse Principibus, eorum liminibus inuigilare, proaulæis assistere, & conspectui eorum obsequentissimi (vt ait Glossa) adesse. Caueat Princeps, caueat Superior quiuis ab eiusmodi vltroneâ gente, vel ob id, inutili, immeritâ, malitiosâ, & impij Satanæ æmulâ. Sic Achior strenuus vir, & inclytus Ammonitarum dux non se insinuabat sponte regio Holophernis lateri, sed hîc v. 2. quia longè aberat, studiosè vocatur à Principe, qui prudenter vltroneos respuit, absentes vocat. Ergo sit Holophernes exemplar Regum in hac politia discretionis. Iudith.

---

§. V.

Quicquid à lingua, ferè suspectum falsitatis est.

Hominum lingua mendaciorum est semina- 18.
Tertull. rium, si credimus Tertulliano Apolog. 7. & quidem quod ille de famâ, tu de lingua accipe. *Velox, plurimum mendax, neque cùm aliquid veri affert, sine mendacij vitio est, detrahens, adiiciens, demutans de veritate*: nam quod verbis diuulgatur: *necesse est exinde in traduces linguarum, & aurium serpat. An verò linguæ credat, nisi inconsideratus? quia Sapiens non credit incerto.*

Veritas in lingua mendacis suspecta est falsitatis.

Trudebat Christus Dæmonem è corpore cuiuspiam, Marc. 1. v. 25. & malus Dæmon exclamauit: *Scio quod sis Sanctus Dei: & comminatus est ei Iesus, dicens: Obmutesce.* & infra v. 34. *Et Dæmonia multa eiiciebat; & non sinebat ea loqui: quoniã sciebant eum.* Itaque Christus Dæmones compescebat, ne de ipsius diuinitate quicquam dicerent: si enim eius (quam fortè nouerant) diuinitatem prædicarent verbis, suspecta haberetur; nam vel sincera veritas à linguâ mendacis redditur suspecta, & habetur falsa. Quod aduertit Theophylactus ibi: *Ideò autem non sinebat loqui Dæmonia; docens nos non credere eis, etiamsi vera dicant:* Ne à mendaci Dæmonum linguâ, veritas dehonestetur. Marc. Theophyl.

Cæterùm expensione dignum est, quòd Christus Dominus Leprosum illum, etsi morbo turpem, fide tamen animosum, sanitate alacrem, cohibere tentaret, ne tantum miraculum referret. Matth. 8. Marci 1. Lucæ 5. *Vide, nemini dixeris.* Iam enim hominem videbat erumpentem in voces, quibus prodigium diuulgaret. Matth. Marc. Lucæ.

Nam beneficium linguam expedit ad benefacien- 19.
tis laudes. Eccli. 9. *Absconde eleemosynam in corde pauperis.* S. Laurent. Nouat. hom. 2. sic vertit: *Absconde eleemosynam in ore pauperis:* Quasi dicat, non tam mittitur eleemosyna in sinum miseri, quàm in eius os, & linguam. Eccli. Laur. Nou.

Lingua enim quasi sibi daretur beneficium, illud deprædicat. Cur ergo vetat Christus, ne hic leprosus verbis enarret beneficium, quod linguæ potiùs videbatur datum, quàm homini. Et sanè salus Leproso publicè restituta, quare publicari prohibebatur? Num Christus inanes plausus timet ab eximio opere, qui passim opera similia patrabat? Timet, ne magnitudo operis dedecoretur imperito Leprosi ore? minimè, nam alacritas sanitatis recentis, & benè animata mens erga tantum benefactorem, facundiam dabit imperito. Timet ne fides non adhibeatur leproso? Clamat opus, & attestatur sanitas miraculum. Et tamen dixit illi Christus Dominus, Caue ne cui miraculum referas. Suspicor causam præcepti silentij esse, Christum noluisse confidere magnitudinem miraculi, humanæ linguæ ipsius, quæ

quæ vsque eò est mendax, vt vel præ lætitiâ inopinæ salutis, *adiiciet*; vel præ Iudæorum metu, *detrahet*; vel præ mutabilitate, aliquid *demutabit*. Præclarè Clem. Alex. 1.Strom. c.3. approbat sententiam Alberitani, sic aientis: *Lingua volubilis est, & fabula multa.* Vociferetur miraculum, taceat tamen lingua; nam à fabulâ nihil veri sperò. Ergo *vide, nemini dixeris.*

Clem. Alberit.

20. Psalm.44.v.2. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Cyrillus ibi agnoscit æternã diuini Verbi generationem, sic inquiens: *Hic mihi considera Verbi Dei ex substantia Dei generationem.* Quod satis verosimile mihi est, etsi renuant plures ex SS. Patribus: dixerat enim præcedenti versu: *Eructauit cor meum verbum bonum.* Itaque æternus Pater loquitur, & ait: Ego æternæ generationis linguâ dixi meum verbum: *Eructauit cor meum verbum bonum*: & mox, quam appellauerat linguam, calamum vocat: *Lingua mea calamus scribæ.* Quid, rogo, est in causa, vt stylum mutet Propheta, & dictionem quasi emendet, iam appellans *calamum Scribæ*, quam *linguam* dicentis nuper appellarat? Nonne lingua dicentis valde differt à scribentis calamo? Cur tam citò æterni Patris lingua, quâ Verbum dicit, non lingua, sed calamus nominetur; cùm aptiùs lingua dicat verbum, quàm calamus? Num aliquid Deum dedecens à lingua timetur, à calamo non timetur? Fortè vox *lingua* scrupulis plena est apud homines. S. Ambrosius epist. 45. (sic scribitur apud eruditum auctorem, alia fortè exemplaria nactum,) hunc Psalmi locum versans, sic ait: *Lingua mea calamus scribæ, id est, loquentis velocitatem cum scribentis maturitate coniungo.* Præclarè Ambrosius: Quasi dicat: lingua velocissima est; nam quæ linguâ *dictantur, impetu quodam prorunnt*; in generatione autem Verbi totâ hâc celeritate opus est; quia si vel vnius momenti spatio cunctatum fuisset, Dei Verbum æternum non euaderet; ergo procedat Verbum à celeri linguâ Paternæ mentis, vt æternum sit. At quia volubilitas, & velocitas linguæ suspecta est apud homines, vel solo nomine *linguæ*; adiungatur maturitas calami: seu potius lingua mutetur in calamum: quia: *Non solùm auribus, (vt quæ linguâ dicimus) sed etiam oculis ea ponderamus, quæ scribimus.* Itaque calamus, quia morosior est, quàm lingua, cunctantiùs agit; & sic maturior, & consideratior vulgò euadit Scriptura, quàm verbum. Vnde Propheta, ex mente Ambrosij, sese accommodans ad hominum ruditatem, vel æterni Patris linguam, (ne quid, Deum minùs decens suspicentur homines) scitè mutat in calamum. *Lingua mea calamus scribæ, id est, loquentis velocitatem, cum scribentis maturitate coniungo.* Adeò suspecta fidei lingua est apud homines. Bene ergo Achior hîc, v.5. loqui incipiens, nititur præcauere suspicionem linguæ, aiens: *Dicam veritatem, nec egredietur verbum falsum ex ore meo.* Nec potuit; etsi veritatem dixit. Tam mendacij suspecta lingua est.

Psalm. Cyrill. — Lingua apud homines quàm suspecta mendacij. — Ambros. — Ambros. — Iudith.

§. VI.

Dignus, etsi Pes sit, coronatur: indigni Caput calceatur.

21. Barbara Regis Theodorici vox est, & plena fastus: *Pompa meritorum est Regale iudicium.* Cassiod. lib.1.vari.epist.12. Quasi posset humanus Rex vnà cum fastigio muneris, largiri sufficientiam meritorum. Fasces dabit Rex, publicos honores dabit, dabit & Consulatum; merita non dabit Consuli, quia id supra humanum fastigium est. Solus Deus largitur cum munere sufficientiam ad munus. Rex verò vacuum meritis honorem præbet. Et quidem ipsa merita tacitè Magistratum gerunt; nam meritum ad honores condignum, augustior Magistratûs administratio est. Vbi primùm Holophernes renunciatus est tanti exercitus Imperator, c.2. v.7. statim *vocauit duces, & Magistratus virtutis Assyriorum.* Quærat aliquis an tot duces, & Magistratus fuerint in præsidiis, qui sufficere possent ad regendam tantam militum multitudinem? Quis neget quàm plurimos tunc denuò electos? & tamen non dixit Eliachimus, elegit duces, & Magistratus, sed *vocauit*. Quis eos prælegit? Puto quod merita, & militaris peritia. Consultissimè ergo Eliachim non dixit, duces & Magistratus eligi, sed *vocari*: nam benè meritus vocari ad munus potest, eligi ferè non potest: quia illum iam olim merita prælegerunt. Disertè Cassiod. lib.1. Var.c.3. sic scripsit: *Quamuis proprio fruatur honore, quod est naturâ laudabile, nec desint probatæ conscientiæ fasces, cùm gerat animo dignitates, &c.*
22. Ecce tibi occultos meritorum fasces, & Dignitatum insignia; Homo nimirum priuatus, naturâ laudabili, & aptâ ad munus literaturâ instructus, merito conscientiæ Magistratum gerit. Magistratus est, Prætor, Præfectus, & Consul: (quantumuis alius fauore, & ambitu munere potiatur,) nam meritorum beneficio animo gerit honores: & pompa meritorum præcedit Regale iudicium, id est electionem. Priùs enim eligitur meritorum suffragio, quàm Regali iudicio; quod etsi desit, *Non desunt priuatæ conscientiæ fasces, cùm gerat animo dignitates.* Verè, an assentatoriè dixit Plin. de suo Traiano? *Soli omnium contigit tibi, vt Pater patriæ esses antequam fieres.* Altè ad rem Tertull. de Coron. mil. c.1. de strenuo illo milite operibus illustri, meritis nobili, qui caput ob religiosam humilitatem coronari recusauit, & in manibus gestabat coronam, sic inquit: *Coronamento in manu otioso,* id est, Miles operibus & meritis strenuus superuacaneè gestat coronam in manibus: nam res præclarè ab eo gestæ, & regia merita, suam tacitè gestant coronam. Otiosè coronantur manus plenæ meritorum: *Coronamento in manu otioso.* Cùm manus fruantur propriâ meritorum coronâ. Profectò præclarè præclari militis manus, manus, inquam, meritorum plenæ, iure coronantur, etsi manus sedes coronæ non sint.

Cassiod. — Merita eligunt ad dignitates ante Principis electionem. — Iudith. — Cassiod. — Plin. — Manus meritis coronatæ otiosè gestant coronam — Tertull.

23. Quin & video hîc coronatas manus, & Exod. 28.v.33. pedes coronatos: Quid, quæso insolentius? *Deorsùm verò ad pedes eiusdem tunicæ per circuitum, quasi mala punica facies.* Nudi erant pedes summi Sacerdotis cùm ingrediebatur Sancta Sanctorum vestitus amictu pontificio; è cuius vestimenti fimbriâ pendebant septuaginta duo malogranata per circuitum fimbriæ; sic disposita, vt nudos dignissimos Sanctissimi Pontificis pedes, vel inuitos coronarent tot naturales malogranatorum coronæ. Non vides oculis, Dei iussu & arbitrio nudos calceis, sed meritis vestitos pedes, vndique coronari? Ecce coronatos pedes, etsi corona decorum capitis sit. Sed & dabo caput calceatum apud Tertull. de Testim. animæ, cap. 2. *Minerua calceans galeam.* Quis tam bardus est ac truncus, qui ignoret, galeam armaturæ genus esse, quo armatur caput? Planè armatur, seu coronatur caput nobili galeâ; at caput non calceatur, sed

Exod. — Pes coronatur. Caput calceatur. — Tertull.

pes. Barbarismus est, aut paralogismus. Quis audiuit vnquam caput calceari? Audiat nunc, qui scit caput esse pedes. Nam qui merito Pes est, etsi munere sit Caput; nihilominus Pes erit re, Caput nomine; & re calceatur, qui re ipsâ Pes est. Coronantur à Deo Pedes, calceatur à Rege Caput. Perperàm ergo & arroganter Theodoricus dixit: *Pompa meritorum est regale iudicium.* Stude meritis, non Regum fauoribus. Nam si ob meritorum exiguitatem sis pes, etsi Regis fauore sis caput vrbis, aut prouinciæ, vel ipsâ coronâ calceaberis. Et si nihil ambiens, & plura merens, priuatè viues, & pes reipublicæ sis, Coronaberis capitis ritu. Auge merita, ne summus honor dedecus tibi sit & infamia. Nil gratiâ quæras, sed merito, & in loco infimo sublimis eris, & geres priuatæ conscientiæ fasces, non eligêris ad magistratum, sed vocaberis. Sic dicitur hîc, v. 5. captiuus Achior, *Dux omnium filiorum Ammon.* Nam dignus, etiam sub Holopherniano iugo, à meritis egregiè principatur.

Theodor.

Iudith.

§. VII.

Commentarius Literæ.

Vers. 6. *Populus iste ex progenie Chaldæorum est.*

Vers. 7. *Hic primùm in Mesopotamia habitauit, quoniam voluerunt sequi Deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum.*

Vers. 8. *Deserentes itaque ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine Deorum erant.*

Vers. 9. *Vnum Deum cæli coluerunt, qui & præcepit eis, vt exirent inde, & habitarent in Charan. Cùmque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorum non posset exercitus.*

Vers. 6. & 7.

Populus iste, &c. Iudæa gens ex progenie Chaldæorum dicitur, quia Abrahamus huius populi parens Chaldæus fuit, & ab Vr Chaldæorum vrbe euocatus, vt constat ex Genes. 15. v. 7. & 11. v. 18. Suffragatur Iosephus 1. Antiq. & Achior gentilis hîc. Dein dicitur Abrahamus habitasse primùm in Mesopotamia, primùm, inquam, postquam egressus fuit de Vr Chaldæa. Ais: Mesopotamia pars est Chaldææ, quomodo ergo egressus à Chaldæa habitauit primò Mesopotamiam? Verùm constat ex Chorographia Mesopotamiam sitam esse inter Tygrim, & Euphratem; illa autem pars Mesopotamiæ, quæ septentrionalior est, Chaldææ pars est: illa autem, quæ australior, & Syriæ adiacet, Mesopotamia Syriæ dicitur. Vnde à Chaldæa in Mesopotamiam Syriæ egressus est Abrahamus, ibique habitauit in *Charam*, quæ vrbs sæpè dicitur in Scriptura *Haram*; non quia pro varietate temporum diuersa nomina habuerit eadem vrbs, (quod ab inconstantiâ rerum, & nominum sæpè accidit) sed quia initium dictionis leniori, aut densiori spiritu afficiebatur. Vnde credibile est in tempore Mosis sonare leniùs, sic dicitur *Haram*; tempore autem Iudithæ, & Stephani multò densiùs, & ita dicitur Charam. Idem contigit in (r) sic scribitur Charam, & Charram. Et sanè à Lucano Charram dicitur:

Genes. Ioseph. Iudith.

Mesopotamia pars est Chaldææ.

Charam vrbs, vbi sita.

Assyrias Latio maculauit sanguine Charras. Lucan.

Notitiarum liber, & Athicus mendosè *Chartha*, pro *Carra*. Aduerte ne confundas hanc vrbem Charam seu *Carrhas* cum Charris, quæ ad sinum Arabicum sunt. Nostræ vocantur hodie *Heren* teste Matio. An sint Carrhæ Prolomæi, & Plinij eædem, incertum est; pugnant Zadus, & Ortelius. Pugnent.

Athicus. Marius. Zadus. Ortel.

Vnum Deum cæli, &c. Itaque Abrahamus è Chaldæa perrexit in Charam (Charam superiori vers. explicata est.) vbi habitauit cum patre Thare, & vxore Sara, & nepote Lot. Causâ egressionis ab Vr Chaldæorum fuit; quia noluerunt sequi Deos patrum suorum. Nempe à patrio solo fugit, vt fugeret idololatriam, quod hunc locum versans notauit Pererius ad cap. 12. Genes. disp. 1. & Bened. Fernandius ad cap. 11. Genes. sect. 13. Plura qui volet de hac egressione Abrahæ cum patre eius Thare, legat Magallanum ad 24. Iosue, & Pererium, lib. 16. in Genes. disput. 13. Hac de causa dicitur Abrahamus in ignem coniectus à Chaldæis. Legatur Sanctius ad illud cap. 9. v. 7. lib. 2. Esdræ: *Eduxisti eum de igne Chaldæorum:* qui seriò affirmat Abrahamum non fuisse passum flammam, sed flammeas tribulationes.

Vers. 8. & 9. 25. Perer. Fernand. Magall. Perer. Sanct.

Aptior, ad verba Achioris, quæstiuncula est, an cùm dicuntur proaui gentis Iudææ *deseruisse ceremonias patrum suorum*, putandum sit, Abrahamum, dum iunior esset, idololatram fuisse? Hanc quæstionem tractant interpretes, non hîc, sed ad cap. 24. v. 2. Iosue. Vbi sic inquit Iosue filiis Israël: *Hæc dicit Dominus Deus Israël: Trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham, & Nachor, seruieruntque diis alienis.* Negant Abulens. ibi, q. 6. Caiet. Carthus. Martinus del Rio ad Genes. 11. vers. 28. qui pro ea citat Iosephum & Suidam, Abrahamum vnquam fuisse idololatram, sed à cunis *vnum Deum cæli coluisse.* Affirmant vulgò Rabbini, S. Ephrem serm. 2. de Pœnit. August. lib. 16. de ciuit. c. 12. Masius, & Genebrard. suprà, & Serar. q. 2. quam mordicus tuentur Lutherus, & Caluinus ructantes nimis indecora. Alphonsus de Mendoza controu. 7. positiua, lectori optionem facit alterutrius opinionis. Et Sanctius nihil decernit. Nec cogit hic locus Iudith, quem exponimus; tantùm enim dicitur Abrahamus deseruisse ceremonias patrum suorum; quas etsi nunquam secutus sit, deseruisse illas dici potuit, ex eo quod auitam religionem ipse secutus non fuerit. Legi potest Serarius, & Mendoza, qui hac de re vbertim.

Fueritne Abrahamus idololatra? Iosue. Abul. Caiet. Carth. Rio. Ioseph. Suidas. Aug. Masi. Genebr. Serar. Luth. Calui. Mendoz. Sanct.

Cæterùm multò impeditior disputatio est, an verè dixerit Achior, filios Israël quadringentis annis commoratos fuisse in Ægypto. Nec multùm curandum est de auctoritate Achioris, hominis gentilis: nam scriptor Canonicus solum proponit fide certum, id Achiorem dixisse: verè dixerit, an falsò, non definit. Ergo aliunde rei veritas petenda est. 26.

Quidam existimant filios Israël totos quadringentos annos commoratos fuisse in Ægypto, ita Engubinus, in recognitione Pentateuchi, Genebr. in Chronico, Istella in cap. 12. Exodi. Maluenda de Antichr. lib. 1. cap. 19. Stapl. in antidotis in acta. Probant, quia alia Scripturæ loca consentiunt huic narrationi Achioris, nempe Genes. 15. v. 13. Dixit Deus ad Abrahamum: *Scito prænoscens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non suâ, & subiicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis.* Adstipulatus Stephanus, Actor. 7. vers. 6. *Quia*

Eugub. Genebr. Istella. Maluend. Stapl. Genes. Actor.

Quia erit semen eius accola in terra aliena, & seruituti eos subiicient, & malè tractabunt eos annis quadringentis. Idem perspicuè videtur tradi, Exodi 12.v.40. *Habitatio autem filiorum Israël, quâ manserunt in Ægypto fuit quadringentorum triginta annorum, quibus expletis eàdem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Ægypti.* Vnica ratio huius opinationis est, quòd in minori spatio est incredibile ex septuaginta animabus, quæ ingressæ sunt in Ægyptum potuisse tantam hominum multitudinem pullulare, vt egressi sint sexcenta millia pugnatorum absque fœminis, & paruulis, & turba imbecillium.

Exod.

27. Communis sententia est, filios Israël commoratos fuisse in Ægypto annos ducentos quindecim, paulò magis, minúsve; vnde præfatos quadringentos annos connumerandos esse à promissione terræ Chanaan, vel ab Isaaci natiuitate. Ita Iosephus lib.2. Antiquit.c.6. Chronographi magnæ fidei apud Hebræos, nempe Rabbi Abraham Leuites in lib. Cabalæ, & auctor libri Sedor olam. S.Athan.in Synop.Eusebius in Chron.S.Chrysost. hom.37. in Genes. S.Hieronym. in c.3. Epist. ad Galat. S.August.lib.16. de Ciuit.c.16. & 24.& lib. quæst. in Exod,q.47. S.Epiph.in Ancorato. Seuer. Sulpitius lib. 1. sacræ Histotiæ. Beda lib. de sex ætatibus mundi. Procop. in c.15.Genes. Eucher. lib.2. in Genes.c.20. Saluianus lib.1. Antikémenon. Abulens.& Lyra,& Caiet.in c.12.Exodi. Rupert.lib.2.comment.in Exod.Oecumenius, S.Thomas, & Glossa interlinearis in cap.3.epist. ad Galatas. Hugo, Carthus.Salmeron in Acta Apostol. ad cap.7. Martinez Hypotyp. lib.6.c.4. Oleaster, etsi aliâ viâ illud defendat, in re consentit. P. Suarez 1.tom, in 3. p.disp.6. sect.1. Pererius in 12.Exodi disp.19. Sanctius hîc. Cornelius in Exodi 12.& in cap.3. epist. ad Galatas. Salian.anno mundi 2451. Martinus del Rio, Fernand. Mariana, Sà in cap.15. Genes.Lorinus, Ioan.Benedictus, & Clarius Actor. 7.Barradius lib.5. Concor.Euang.c.20.

Tempus Ægyptiacæ seruitutis decernitur. Iosephus. Rabbini. Athan. Euseb. Chrysost. Hieronym. August. Epiph. Sulpit. Beda. Procop. Eucher. Saluian. Abul. Lyra. Caiet. Rupert. Oecum. S.Thom. Glossa. Carthus. Salmer. Martinez. Oleaster. Peter. Sanct. Cornel. Salian. Rio. Marian. Fernand. Lorin. Ioã.Bened. Clarius. Barrad.

28. Probatur primò ex auctoritate Septuaginta interpretum, qui locum illum Exodi 12.v.40. quem nuper scripsi pro opposita sententia, sic transcripsère: *Habitatio filiorum Israël; qua ipsi, & patres eorum habitauerunt in Ægypto, & terrâ Chanaan fuit quadrigentorum triginta annorum.* Ecce in Ægypto, & terra Chanaan dicũtur habitasse hosce quadringentos annos, non in Ægypto tantùm. Planè arroganter Eugubinus abiicit, & ridet auctoritatem Septuaginta interpretum, quos tanti semper fecit Ecclesia. Præterea si oppositæ sententiæ fauet locus ille ex Actorum 7. etiam probat non tantùm annos quadringentos, sed omninò quingentos commoratos fuisse in Ægypto filios Israël: nam dicitur: *Semen eius accola erit in terra aliena, & seruituti eos subiicient, & male tractabunt eos annis quadringentis triginta.* Quod si Ægyptij Israëlitas seruituti subieceerunt, & malè tractauerunt annis quadringentis triginta, Certè ante seruitutem liberè, & prosperè vixerunt Israëlitæ per annos septuaginta, quos vixit Ioseph; nec statim post mortem Iosephi oppressi sunt. Vnde conflatur numerus quingentorum annorum, non quadringentorum triginta.

Septuag. Eugub. Actor.

29. Ad hæc, manifestum videtur Hebræos ab ingressu Iacobi non habitasse quadringentos triginta annos in Ægypto, nam Caath descendit in Ægyptum cum patre suo Leui, & auo suo Iacob, Genes.46. & vixit annis 133. Exodi 6. Filius Caath fuit Amram, Moysis pater; hic Amram vixit annos 137. vt constat ex eodem loco Exodi; Moyses autem Octogenarius eduxit populum ex Ægypto, vt est in lib. Exodi cap.7. Horum trium hominum anni coniunctè sumpti, conflant numerum annorum 350. Ab his vero 350. annis demendi sunt anni Caath, quibus vixit postquam genuit Amram; & anni Amram, quibus vixit postquam genuit Moysem: illi enim anni Caath continentur in annis Amram, & reliqui anni Amram continentur in annis Moysis, quibus simul vixit cum patre suo Amram. Ex quo planè conuincitur Hebræos non fuisse in Ægypto commoratos 430. annos, sed multò pauciores quam 350. vt constat ex præfatâ ratiocinatione. Cui aliquod effugium excogitauit Genebrardus; nempe omissos fuisse aliquot Moysis auos, & proauos, sicut Matthæi 1. in Christi genealogia plures omittuntur. Nam dicitur, quòd Ioram genuit Oziam, & ita intermisit tres Reges intermedios, Ochoziam, Ioas, & Amasiam. Sed contrà arguit Pererius, quòd gratis id dicitur à Genebrardo: nullâ enim ratione ostendi potest intermissos esse aliquos homines inter Caath & Amram, vel inter Amram & Moysem: nam vbicumque scriptura Leui genealogiam describit, semper recenset Leui proximum fuisse Caath, huic Amram, huic Moysem. Tres autem illos Reges scimus prætermissos à Matthæo, quia id liquidò constat ex libris Regum, & Paralip.in quibus illorum historia scripta est.

Genes. Exod. Exod. Genebr. Peter.

30. Denique validum huius sententiæ fundamentum est auctoritas Pauli ad Galatas 3.v.16. quibus ita scribit: *Abrahæ dicta sunt promissiones, & semini eius, non dicit in seminibus, quasi in multis sed quasi in vno, in semine tuo, qui est Christus: Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo, quæ post quadringentos, & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandam promissionem.* Ecce expressè asserit Paulus à promissione terræ Chanaan Abrahamo factâ vsque ad legem datam in monte Sinaï quadringentos triginta annos transactos: legem autem post quinquaginta dies ab egressu Hebræorum ex Ægypto datam fuisse, constat ex S.Cypri.serm.de Spiritu Sancto, S.Hieronymo ad Fabiol.mans.12. S.August.quæst.ex nouo testamẽt. cap.75.& epist.119.cap.16. Leo serm.1. de Pentecost.S.Chrysost.ser.2.de eodem Festo. Ergo computandi sunt 430. anni à promissione facta; & necessariò sentiendum est Israëlitas in peregrinatione terræ Chanaan, & in Ægypto transegisse eiusmodi 430. annos, vt liquidò cõstat ex translatione Septuaginta Interp.ad 12.cap.Exodi, & ex hoc loco Pauli, ex ferè omnium interpretum commentariis, & ex auctoritate tot Patrum, & Doctorum, qui hanc sententiam sanciunt; & me in illam flectunt: nam si præcisè agendum esset rationum momentis, subscripsissem Eugubino. Sed quis discedat à tanta auctoritate Ecclesiæ procerum?

Ad Galat. Cyprian. Hieron. August. Chrysost.

31. Ad loca Scripturæ pro oppositâ sententiâ Respondendum est. Et primò ad locum illum ex Genesi 15. & Actor.7. Respondeo, ibi fieri mentionem non tantùm seruitutis; sed etiam peregrinationis: vnde intelligenda sunt de peregrinatione in terra Chanaan, & peregrinatione, & seruitute in terrâ Ægypti. Item ex solutione loci Exodi, qui explicatu difficilior est, patebit solutio horum locorum ex Genesi & Actis.

Genes. Actor.

Locus ille ex Exodi 12. vbi dicitur: *Habitatio filiorum Israël, quâ manserunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum*, explicandus ex regula, quæ colligitur ex Augustino, lib.16.de Ciuit.Dei, cap.24. vbi docet in Scriptura sæpe commemorari extrema, in quibus intelliguntur, & continentur, quæ eiusdem generis sunt, etsi loco, & tempore diuersa sint: Sic soluit Augustinus prædictam

Exod.

ctam difficultatem: Omitto Augustini verba, quia longiuscula, quia à nemine non transcripta. Præter hoc exemplum, alia duo aduocat Sāctius hîc n.21. ex lib. Iudicum, cap.14. Vbi cùm Sponsa Samsônis in septemdiali conuiuio, quatuor ad summum diebus cum lacrymis extorquere vellet ænigmatis solutionem, (neque enim solicitare cœpit sponsum ante transactos tres conuiuij dies) & tamen septem conuiuij dies fleuisse dicitur; quia dum illa fleret, tempus illud septemdiale completum est; quod aduertit Caietanus ibi. Item in hoc libro Iuditha; c.16. v.28. vbi scribitur de Iuditha, quod, *mansit in domo viri sui annis centum quinque,* cùm verosimilius sit non omnes in eadem domo exegisse, sed compleuisse.

(Sanct. Iudic. — Caiet. Iudith.)

Quæret aliquis cur alicubi quadringenti anni, alibi quadringenti triginta numerantur? Respondeo ex regula illa nemini non nota, nempè imperfectos numeros sæpe omitti in Scriptura: quam tradit Augustinus lib.1. quæst. in Genes. q.17. & lib.16. de Ciuit. Dei, cap.24. Plura exempla adducit Sanctius hîc, & ad lib.4. Regum cap.15. ex quibus id confirmat S. August. q.47. in Exodum, inquiens; *Scriptura solet tempora ita nuncupare, vt quod de summa perfectioris numeri paululum excrescit, aut infrà est, non computetur.*

(August.)

Demum ad rationem Eugubini respōdet S. Augustinus tam numerosè multiplicatos esse Hebræos in Ægypto, singulari Dei prouidentiâ, quia Abrahamo dixerat, *Multiplicabo semen tuum sicut stellas Cæli.* Genes.22. Vnde dicitur Exodi 1. Filij Israël creuerunt, & multiplicati sunt. Addit ipse q.47. in Exodum Hebrææ gentis naturalem fœcunditatem. Præterea homines tunc diu viuebant, omnes generationi dabant operam, & plures habebant vxores. Accedit Ægyptiæ terræ incredibilis vis ad fouendam rem generationis. De quo legi potest Aristoteles, lib.7. de historia animalium, cap.4.

(August. — Genes. — Exod. — Aristot.)

§. VIII.

Absentia admiramur, & adoramus; præsentia contemnimus vsque ad vilipendium.

33. (Præsentes contemnimus, absentes veneramur.) QVod absens est, & à nostris oculis remotum, admiramur; postquàm penitùs inspeximus, sæpe contemnimus. Quasi ab oculis nostris præsentia aliquod patiantur genus fascini: & minorentur ab aspectu, quæ ab absentia habebantur grandia. 2. Corinth.10. v.10. Sic de Paulo eius obtrectatores murmurabant: *Quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graues sunt: præsentia autem corporis infirma.* Nempe cuius absentis epistolas tantâ admiratione veneramini, præsentem contemneretis: nam præsentia nimis detrahit famæ; absentia verò ingenium est rei æstimandæ. Quærunt profanæ Theologiæ proceres, quare Saturnus, quem Diodorus Græcus, & Thallus, & Cassius Seuerus, & Cornelius Nepos, & cæteri antiquitatis commentatores, hominem esse prodiderunt; quare inquam, vt Deus habitus sit, & vt filius Cœli, & terræ adoratus? Sapienter Tertullianus huic quæstiunculæ respondet Apologetici cap.10. inquiens: *Ex consuetudine humana, quâ ignota, vel ex inopinato, apparentes de cælo superuenisse dicuntur. Proindè Saturnum repentino aduentu vbique cælitem contigit dici.* Scilicet Saturnus, non quia diuinus, sed quia ignotus, adoratur vt Deus; mutuans venerationem Numinis, quoniam raro visus: quasi diuinitas Saturni clancularia sit, & latebratum amans, & perpetuò absens; & despicabilis foret à familiaritate præsentiæ, & contubernij vicinitate. Ieremiæ 23. v.23. *Putásne Deus è vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus de longe?* Quid? venerationem captat Deus, eò quòd à longe sit, & non è vicino, & prope homines? Sententiosè hæc verba commentatus est Clemens Alex. 2. Strom. aiens: *Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul enim essentia.* Planè pugnat sibi hæc sententia. Porrò si Deus propinquus est hominibus, quomodo eius essentia procul est? Imò immensitate impeditur essentia Dei, ne longè sit: nam immensitas Deum præsentissimum reddit rebus omnibus. Verùm Deus etsi ab immensitate propinquus sit hominibus, sic inuisus latet ad captandam sui venerationem, ac si procul esset eius essentia: propinquus est, quia immensus; procul est eius essentia, quia admirationem, & venerationem absentis exigit. Dicam luculentiùs, Deus habet familiaritatem propinqui, & præsentis; & venerationem remoti, & absentis. *Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul enim essentia.*

(2. Corinth. — Diodor. Thallus. Cassius. Souer. — Tertull. — Ierem. — Essentia Dei procul esse, quo sensu dicatur. — Clem. Alex.)

34. (Ioann.) Ioannis 6. v.14. Innumera illa Hebræorum multitudo, quæ trans mare Tyberiadis multiplicatione panis, & piscium prodigiosè ad satietatem vsque cibata est, admiratione prodigij attonita, exclamauit, aiens: *Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.* Benè aduertit Rupertus lib.6. in Ioannem, ex quo Glossa, & Hugo, & Caietanus, & nuperi commentatores, sibi non constare sententiam horum verborum; nam si demonstratiuè Hebræi aiunt, *Hic est verè propheta*, quomodò addunt, *Qui venturus est in mundum*, & non inquiunt, Qui venit: Cum Christo loquuntur, illúmque demonstrant, & dicunt futurum esse, & absentem? Negant præsentem, quem venturum esse in hunc mundum affirmant. Fortè hac difficultate conuictus Rupertus suprà, de secundo Christi aduentu intellexit hæc verba. Sed omnium expositorum auctoritas, & contextus ipse perspicuè probat, de primo aduentu in carne loqui hîc Hebræos, aientes: *Hic est verè propheta, qui venturus est in mundum.* Difficultas ex Græca origine dissolui potest. At in Latina translatione Vulgati interpretis adhuc difficile est propositum dubium. Sed ex magna æstimatione Christi, quam ex tanto miraculo conceperunt, fortè dissolui potest ad rem præsentem. Aiunt enim, *Hic est verè propheta*, quia præsentem vident, & cernunt admiranda eius opera; & adhuc venturum in mundum prædicant, quasi non præsens, sed absens sit: est enim re verâ præsens, sed æstimatione futurus, & absens: vt sic ab absentia exaggerent illustrem æstimationem, quam de ipso Deo habent. *Deus appropinquans ego, inquit Dominus: procul enim essentia.* Neque enim præclaram, quam tunc de Christo opinionem conceperant, satis publicarent, si tantùm vt præsentem eum haberent, nec vt absentem venerarentur Christum. Nempe re verâ præsens est, sed æstimatione & veneratione absens. Sic solent homines admirari absentes! *Solent nescio quo modo, ea quidem, quæ sunt præsentia, despici propter consuetudinem: quæ autem sunt separata, ab ea, quæ tunc erat præsens, probatione, haberi in admiratione.* Verba sunt Clementis Alex. in Adhortatoria ad Gentes, pulchra quidem ad hanc rem.

(Rupert. Glossa. Hugo. Caietan. — Christus venturus dicitur ad æstimationē. — Rupert. — Clem. Alex. — Clem. Alex.)

35. (Ioann. — Absens Christus magis æstimatur. — August.) Ioannis 16. v.7. ait Christus ad Discipulos: *Si non abiero, paraclitus non veniet ad vos.* Vulgaris est huius loci difficultas: nam quid impedit præsentia Christi aduentum Spiritus Sancti? Adducam egregia verba S. Augustini lib.1. de Trinit. cap.9. sic

ſic aientis: *Hoc autem dixit non propter inaequalitatem Verbi Dei, & Spiritus ſancti, ſed tanquam impedimento eſſet praeſentia Filij hominis apud eos, quò minus veniret ille, qui minor non eſſet, quia ſemetipſum non exinaniuit formam ſerui accipiens, ſicut Filius. Oportebat ergo, vt auferretur ab oculis eorum forma ſerui.* Quaſi dicat Chriſtus ex mente Auguſtini: Ego homo factus ſum in formâ ſerui; ſecùs Spiritus ſanctus, qui non eſt factus homo. Vnde ne Spiritus ſanctus iudicetur apud homines maior me, non veniet quovſque ego abeam. Ergo dum ego praeſens vobis ſum, paraclitus non veniet, ne ego minor videar; ſi autem ego abiero, & abſens ſim, ſtatim veniet, quia ab abſentia tam praeclaram exiſtimationem de me habebitis, vt iam Paraclitus non praecaueat, ne tunc maior me videatur. Nempe qui me praeſente non venit, ne appareat me maior, me abſente veniet abſque eiuſmodi cautela. Sic homines ſolent venerari abſentes, vt Chriſtus ab abſentiâ tantam ſperet aeſtimationem ſui! Ergo Iuditha valde remota erat ab oculis hominum; nam cap. 8. v. 5. *in ſuperioribus domus ſuae fecit ſibi ſecretum cubiculũ, in quo cum puellis clauſa morabatur.* Et ſic praeſens Bethuliae, quaſi abſens erat Bethulienſibus; vnde tantam eſtimationem, & gloriae famam eſt aſſecuta, vt *eſſet in omnibus famoſiſſima*; illuſtrẽ opinionem mutuans apud Deum ab eximiâ ſanctitate; ab abſentiâ, & receſſu, apud homines, qui magni faciunt abſentia, & à ſe remota; praeſentia contemnunt. Sic Achior hìc verſ. 6. commendat Abrahamum oriundum à Chaldaeâ, regione valdè diſſitâ ab Ammonitide: vt ab abſentiâ, prima Abrahami commendatio ſit.

(Chriſtus abſens magis aeſtimatur ab hominibus. — Iudith. — Iudith.)

§. IX.

Caeca hominum iudicia opus non à ſe ipſo aeſtimant, ſed ab Auctore.

36. TAm imbecilla ſunt iudicia hominũ, ac penè iam nulla, vt qui aliorum opera eſtimant non tam conſiderant opus, quod vident, quàm cuius ſit opus, quod vident; non eminentiam operis, ſed auctoris: cùm auctor praeclarè cenſendus eſſet ex claritudine operis, non opus praeclarè cenſendum ex auctoris ſplendore. Si res pretioſè materiata eſt, & ingenioſè elaborata, illam à ſe aeſtima, non ab artifice. Quis pretioſum lapillum magni aeſtimat, quia illum emit à bono lapidario, aut artifice? Margarita erit, etſi à rudi artifice vendatur, etſi in luto ſordeat. Magni aeſtima quod magnum eſt, etſi auctor illius magnus non habeatur. Inde magnũ habe, quia magnum opus fecit. O caeca hominum iudicia, qui niſi auctor prius illuſtris ſit, opus illuſtre non cenſent! Ioannis 2. v. 4. Nuptiae factae ſunt in Cana Galilaeae, & erat Mater Ieſu ibi; inuitatus eſt autem Ieſus; defecit vinum, & à miſericordia permota pia Ieſu mater, antequàm conuiuae defectum lagenae ſentirent, praematurè ipſa ſenſit; accurrit ad Filium, & ait illi, *Vinum nõ habent*: Cui reſpondit Ieſus, *Quid mihi, & tibi eſt mulier? nondum venit hora mea.* Quid eſt; Nondum venit hora mea? ait S. Chryſoſtomus homil. 21. in Ioannem, *Nulli temporum neceſſitati Chriſtus ſubiectus eſt. An temporum opifex, & auctor ſeculorum tempora obſeruaret?* Quovis tempore, quâvis horâ Chriſtus Deus poteſt miracula operari: ergo inquit, *Nondum cognitus ſum: neq; enim ipſum quiſquam praeter Andream, & Philippum ſequebatur.*

37. Sed, quod pace tanti Doctoris dicam, haec expoſitio non enodat, ſed impeditiorem reddit propoſitã difficultatem. Scilicet: Nondum venit hora mea ad patrandum miraculum, quia *nondum cognitus ſum*; cùm enim exordium ſit praedicationis, necdũ illuſtrem famam apud homines habeo. Planè haec ratio, ridicula iã videtur. Quid enim impedit ad patrandum miraculum; necdum cognitum, & celebrem eſſe Chriſtum apud homines? Inde cognitus, & celebris eris, ô Domine; Ergo ede miraculũ, & miraculo ipſo celebritatem mereaberis apud homines. Profectò rem altè contẽplatus eſt Chryſoſtomus; Scilicet, *Nondum venit hora mea* ad faciendum miraculum: quia *nondum cognitus ſum*, & celebris: Neque enim iudicium hominum dignè celebret opus miraculoſum, niſi priùs auctor cognitus & celebris ſit. Nemo credet, etſi oculis videat, opus inſigne & miraculoſum edidiſſe hominem ignotum, & minimè celebrem. Itaque Chriſtus nolebat deuenuſtare miraculum, ſi miraculum prodiret ab ſe necdum habente magnum nomen. Adeò enim ſunt imbecilla hominum iudicia, vt non tam attendant ad opus, quod vident, quàm cuius ſit opus, quod vident: rem aeſtimantes non à re ipſa, ſed a rei auctore.

(Res à ſe eſt aeſtimanda, non ab auctore. — Ioan. — Chryſoſt.)

Nulla res vſque adeò aeſtimata fuit à Deo, ac Chriſti Paſſio: opus planè theandricum, & auguſtum, & quod Mundum redemit, Inferos ſpoliauit, beauit Caelos. Quod tam illuſtre opus Orbis vidit? Ergo valde ſatagit Chriſtus tantum opus de ſe illuſtriſſimum, illuſtriſſimum quoque haberi apud homines. Vnde in veſtibulo Paſſionis, Ioannis 17. v. 5. ſic loquitur Chriſtus ad Patrem Deum: *Et nũc clarifica me tu Pater apud temetipſum, claritate quam habui priuſquam mundus eſſet apud te.* Quae eſt iſta claritudo, quam poſtulat? S. Hilarius lib. 3. de Trinit. S. Chryſoſtomus; Theodorus Heracleotes, & Mopſueſt. S. Cyrillus, Leontius, S. Auguſtinus, Beda, Theophylactus, Euthymius, Rupertus, gloriam humanae naturae petere exiſtimant. Theodoretus in Pſal. 92. Maldonatus, de gloria naturae diuinae loqui autumãt, quoad publicationem. Cur igitur Chriſtus *Nunc*, nempe Paſſioni proximus, petit hanc claritudinem ſiue diuinae, ſiue humanae naturae? Nam vt docet S. Cyrillus lib. 10. Theſauri, cap. 9. Praeclaram *opinionem, exiſtimationemque de ſe petit*, aiens; *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipſum, &c.* Praeclaram ſui opinionem, illuſtremque exiſtimationem petit, Paſſioni proximus, qui in ipſa Paſſione ſic humiliandus erat, vt alapis caederentur eius ora, vt facies ſaliuaretur viliſſimis ſputis, vt criminoſiſſimo Barabbae poſthaberetur, vt tractaretur ſicut fatuus ab Herode, vt infami tũc ligno affigeretur, vt omnium criminum reus; & tunc, tunc praeclaram opinionem, exiſtimationemque ſui tam anxiè petit à Patre Deo? Planè altum in hac oratione myſterium reconditum eſt, vt ait Cyrillus ſuprà. Nimirùm deſiderat Chriſtus praeclaram ſui exiſtimationem ante Paſſionem, vt ſic homines magni aeſtiment Paſſionem. Nam etſi Chriſti Paſſio de ſe ſit opus perilluſtre; tamẽ apud homines nihil maximi habetur, niſi ab homine magnae auctoritatis, & praeclariſſimae opinionis. Vnde, ait Cyrillus: dicens Chriſtus paulò antè Paſſionem, *Et nunc clarifica me tu Pater, &c. Opinionem, exiſtimationemque de ſe petit*, vt ſic maximi habeatur eius Paſſio, & opus Redẽptionis, & ignominia Crucis. Quod peracutè notauit Cardinalis Caietanus ſuper eum locum Ioannis, aiens, Chriſtum tunc petere *Gloriam crucis, & ignominiarum.* Nimirum Chriſtus ſibi petit gloriam, quò illam refundat in Paſſionem. Gloriam paſſioni foenerans

(38. — Ioan. — Hilar. Chryſoſt. Theodor. Cyrill. Leont. Auguſt. Beda. Theophyl. Euthym. Rupert. Theodoret. Maldon. Cyrill. — Cur ante paſſionem glorias exoptat Chriſtus. — 39. — Caiet.)

à glo-

à gloriâ suâ. Tam imbecilla sunt enim, ac penè nulla iudicia hominum, vt opus æstiment non à se, sed à claritudine auctoris. Vnde etiam Christus Dominus paulò antè Passionem solemni triumpho ingressus est Hierosolymam. Et iure quæritur, cur qui Passionis ignominiam tam auidè percupiuit, in Passionis vestibulo tam gloriosè triumphat? Opportunè S.Chrysost. hom.67.in Ioannem: cùm *Crux in ianuis adesset, clarus se ipsum reuelat.* Scilicet clarus, & illustris haberi satagit ante Passionē, vt Passionē nobilitet apud homines, apud quos nihil habetur clarum, & illustre, nisi priùs auctor clarum & illustre nomen habeat. Consultè ergo Ioachimus narraturus strenuum Iudithæ facinus Holophernianæ iugulationis, & liberationis Bethuliæ, egregiè commendat Iuditham cap.8.v.5. vt ne inglorius facinoris auctor deuenustet facinoris gloriam: nam homines claritudinem operis ab auctore metiuntur. Et Achior hîc vers. 6. populum Hebræum non tam commendat à suis ipsorum virtutibus, quàm ab Abrahamo Hebrææ gentis auctore.

Chrysost. Iudith.

§. X.

Lapsus non est prophetia vlterioris casus; sed sæpe cautela non cadendi.

40. HOminis ingenium procliue est ad casum, lubricum ad ruinam; sed de se inconstans, & à reciprocis affectuum fluctibus varium. Affectat delinquendi voluptatem, & mox fastidit delicias expertas. Negat hominem, qui desperat de homine. Nam etsi sæpe offendit, sed ab offensâ fit cautior: impingit, cadit; sed à lapsu cautelam facit non cadendi: Infelix sæpè & barbatum prognosticum est: Cadet quia cecidit. Veriùs & humaniùs, Quia lapsum aduertit, quia lapsus pœnituit, non vltrà cadet. Neque enim præuius lapsus plus vrget ad cadendum: quàm tædium & pœnitentia delicti ad cautionem. Gratia præualet naturæ: & humani ingenij propensionem sistit, & à delicto incrementat vires ad virtutem. Sapienter S.Paulinus epistol.10. de Paulo: *Beatus Apostolus ideò cæcatus est, vt illuminaretur: cecidit persecutor, vt Apostolus surgeret.* Negat Apostolum qui desperat de malitioso persecutore. Durauit in persecutoris nequitiâ, sed perdurauit in Apostolatus gratiâ: & de persecutore ad tempus, factus est æternùm Apostolus: nec lapsus lapsum induxit, sed culmen Apostolatus à pœnitentiâ struxit: præualens pœnitētiæ propositum occasione vlterioris lapsus. Bellè Tertull. lib. de Pœnit. c.2. appellauit pœnitentiā delicti, *Argumentū emendationis.* Porrò si tua aut infirmitas, aut malitia arguatur: Cadet, quia cecidit: scito validum validi ingenij *argumentum emendationis* esse: Quia pœnitendo emendauit delictum, non cadet vlteriùs: neq; enim imbecillior est pœnitentia ad resurgendum, quàm nostra infirmitas ad cadendum. Planè robustum est argumentum: Emendauit errata, ergo non committet erratum, quod emendet. Nisi velis in aliquo codice legere: Pœnitentia est *Augmentum emendationis*, non *argumentum*, id est, Delicti retractatio plus hominē roborat ad virtutem, quàm lapsus infirmat ad vitium: At delicto pœnitentiâ retractato incrementum fit virtutis: post emendationem à pœnitentiâ auctior inest vis ad emendandum, quàm post erratum ad vlteriùs errandum. Esto propheta virtutis, qui sedulò vitia prophetasti, nisi à te de aliis prophetes; ne pœnitudinis vigorem dissimulanter eneruet lubricâ prophetiâ: nam sæpe tenax vitij, tenacior est virtutis.

De nemine desperandū, dum viuit. Paulinus. Pœnitentia argumentū, vel augmētum emendationis est. Tertull.

Vix vlla Ciuitas tam rebellis fuit Euangelio recipiēdo, quàm Romana, quæ pertinaciter erat idololatra: dictumque fuit à Tertulliano Apolog.35. plura facinora, & flagitiosa delicta dici *de Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* Itaque tam longè aberat populus Romanus vt Christianus fieret, quod idem reputauerit Tertullianus dicere populum Romanum, ac populum non Christianum; tam odiosa illi erat Christi fides, vt Romanorum nomen negatio esset Christianismi: & ipsissimum habebatur Romanum ac non Christianum. Ita sanè tunc: verùm aduerte non post multa tempora, quempiam Regis familiarem dixisse Theodorici: *Si Armagastem* (erat hic homo criminosissimus) *gladio peremeris, Romani martyrem prædicabunt,* Quid est Romani? Planè Christiani. Nempe qui antè *Romani, id est, non Christiani* dicuntur à Tertulliano, pòst *Romani* vocantur, id est, Christiani: vsque eò imbuti Christiana fide, vt antonomasticè Christiani, appellentur Romani. Quis desperet de contumacissimo quoque? Non enim dantur *Characteres malitia*, verba sunt Philonis lib. de Sacrific. Abel. nec *stigma delictorum*, vt ait Tertullianus libro 4.aduers.Marc. cap.9. 41.

Tertull. Romani, id est, non Christiani: & mox, Romani, id est, Christiani. Victor. Vticens. de persec. Vandalor. Character malitiæ nō datur. Philo. Tertull.

Mulier illa Samaritana in Euangelio nota, omnium notatum fœmina, insignis libidine, impudentiâ infamis, innutrita delictis: ô diuinæ gratiæ prodigia! Quis despondeat animum, & meliora non censeat? dixit Samaritis, Ioan.4. v.29. *Venite & videte, &c.* Super quibus verbis, Origenes citatus in catena hîc, *Et ferè quidem quasi quodam Apostolo ad ciues vtitur hac muliere.* Pergit sanctus Chrysostomus homil.33. *Sicut Apostoli vocari dimiserunt retia; ita hac dimittit hydriam, & Euangelistarum opus fecit.* Ecce tibi fœminam à propria naturâ infirmam, à natione Samaritanam, hoc est, hæreticam, à moribus impudentem, à consuetudine putidam, & fœdam cunctis turpitudinibus; iam à Dei gratiâ virilem, pudicam, sanctam. Parùm hoc est, Apostolico munere insignitam. Quid sublimius? nam Apostolatus, fastigium est Christianismi. Adde Euangelistæ nobili munere functam. Quid augustius dici, excogitarive potest, quàm vile scortum reformari in Apostolum, & euehi ad Euangelistæ honores? Ergo rigidus censor si credis fœminam delictis innutritam infirmè conualitutam à vitiis, non credis Euangelio, quod Samaritanam Apostoli & Euangelistæ munere donat. Qui credis Euangelio, meliora, non deteriora prophetare aude: aude in melius qui in deterius audes. Benè sperat, qui sperat bona. Crede *Christum esse verum elunatorem humanarum macularum*, ait Tertullianus lib.4.aduers.Marcion.cap.35. A lima abstergitur rubigo, & splendet metallum. Ecce tibi hîc vers. 8. Abrahamum è gentili homine ad miraculum vsque sanctissimum, & Deo charissimum. 42.

Samaritana dicitur Euāgelista. Ioan. Origen. Chrysost. Tertull. Iudith.

§. XI.

Viro Spirituali celatur meta, vt ad Deum contendat cursum.

ILle velocissimè ad perfectionis fastigium currit, qui paratior est ad diuinam voluntatem exequendam, etsi stet immotus, expectans motum diuini arbitrij, & nesciens quò iturus sit, tametsi immotus 43.

motus agillimè mouetur. Planè volat, qui stat pendulus à diuinâ voluntate, ignorans quò pergat. Nec otiosa statio, nec petendæ metæ ignoratio, illum præpediunt, quòminus ocyùs euolet; & ad terminum, quem ignorat, velox currat. Adstabant Seraphini Solio Dei. Isaiæ 6. naturâ & habitu agiles. Porrò Seraphini ab amore nominantur; amor autem alatus est, & totus pondus est ad rem amatam; affectibus velocissimè feruntur in Deum, tanquàm in centrum Seraphicæ naturæ. Ad hæc, ne quid non ostentet agilitatem; ipsa corporis species alata est, senis alis agillima: *Duo Seraphim stabant super illud; sex alæ vni, & sex alæ alteri.* Nec otiosè gestabant alas: nam *duabus volabant:* Et quidem volatu ocyssimo, vt par erat Seraphino, & amoris pennis, & remigio alarum velocissimo. Sed admiror volatum immotum: nam dicitur, alis *duabus volabant*, & tamen adhuc volantes *Seraphim stabant*. Nunquid stando volare possunt? aut volando stare? Nisi fortè statio, volatus est. Est planè, & volatus velocissimus. Quia Seraphini stantes penduli è diuino nutu, volitant, aut volaturiunt, quò vel Dei nutus illos dirigat. Stant volantes, quoniam paratissimi adsunt ad diuinum iussum. Nesciunt quò pergant, & ocyssimè currunt, quò nesciunt: quia quoquouersùm paratissimi sunt ire, si mittantur. Quoniam intenti sunt ad nutum, aut renutum diuinæ voluntatis, etsi stant, volare dicuntur. *Sacratissima sictio* (ait Dionysius loquens de hac volanti statione Seraphinorum, lib. de Cælesti Hier. cap. 4. & 13.) *absolutissimam, summámque in Deum intentionem signat.* Stantes Seraphini volant, quia *intenti* sunt ad diuinum vultum; paratique adstant ire celeres, quoquouersùs mittantur. Eò velociùs volant, quò ignorantiùs nesciunt, quò pergant; & paratiores sunt pergere quò nesciunt.

Isaiæ.

Qui paratus est ad volandum, volare dicitur.

Dionys.

44. Ioan. 3. v. 8. *Spiritus vbi vult spirat; & vocem eius audis: & nescis vnde veniat, aut quò vadat.* Omitto sententiam S. Cyrilli, Pseudoaugustini, S. Chrysostomi, Theophylacti, Euthymij, & P. Marianæ, qui de vento hæc verba interpretantur; quos, & coniecturam Maldonati refutabam olim. De Spiritu sancto hæc verba arbitror intelligenda, vt docent Orig. Ammonius, Apollin. S. Nazian. S. Ambr. S. Aug. S. Greg. S. Bernard. Elias Cretens. Beda, Strab. Rup. Alcuin. Haimo, quos sequitur Toletus hîc. Nimirùm Christus Dominus instruēs Nicodemum, & in illo formans spiritualem virum Euangelicâ perfectione sublimem: ait, *Spiritus vbi vult spirat*: id est, quem vult eligit ad Euangelicæ perfectionis fastigium. Qui vocem Spiritus audit, & cæleste idioma benè noscit, etsi nesciat, vnde venit, & ignoret *quò vadit*. Itaque ille Spiritu sancto plenè agitur, qui nescit, quò vadit. Ille valde Spiritu profecit, qui nescit quò contendit. Miror profectò quomodo qui metam ignorat, velociorem conficit cursum? Nescit *quò vadit*, & velocissimè properat? Qui nescit quò vadat aut ob ignorantiam termini hæret, & sistitur, aut si ambulat, non tam pergit, quàm errat. Quomodo potest ad terminum currere, qui ignorat terminum? *Nescimus quò vadit*, (ait Rupertus) *quia videlicet nobis notum non est, ad quem finem processura sit eadem gratia.* Nescimus ad quem finem gratiâ duce procedamus, & tunc velociùs currimus? Currimus quidem, & celerrimè tunc currimus, quia nesciens quò vadit, totus hæret; totúsque pendet à motu Spiritus, à diuino arbitrio, à nutu Dei. Totus in expectatione positus, vt ad arbitrium Spiritus pergat. *Nescit quò vadit*; & tunc

Ioan. Cyrill. Pseud. Aug. Chrysost. Theophyl. Euthym. Marian. Mald. Orig. Ammon. Apollin. Nazianz. Ambr. Aug. Greg. Bern. Elias Cret. Beda. Strab. Rupert. Alcuin. Haimo. Tolet.

Rupert.

45.

currit celerrimè ad perfectionem. Dixit *Dominus ad Abrahamum*, dum adhuc versabatur in Vr Chaldæorum, Gen. 12. v. 1. *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo Patris tui, & veni in terram, quam monstrabo tibi.* Cur non indicat Deus Abrahamo suo, quò debeat pergere? mandat egredi de terrâ suâ, nec ostendit quonam contendat? Hærebit, errabit qui iubetur ire, & ignorat viæ terminum. Luculenter Basilius Seleu. Oratione 7. *Metam celat, vt cursum contendat.* Id est, ignoret Abrahamus terminum, vt velociùs currat. At si metam nescit, vagabundus errabit, & huc, illúcque vagabitur incertus, imò si prudens est perseuerabit immotus, quousque sciat ad quem locum pergat. Verùm qui nescit *quò vadat*, sed paratus est, & accinctus ad iter, totus expectans, & totus pendulus è diuino nutu, ille celeriùs festinat: *Metam celat, vt cursum contendat.* Nam ille ad perfectionis fastigium ocyùs currit, qui spiritu actus nescit *quò vadit*. Et Seraphinus volaturit, & licet stans, volare dicitur, & naturæ Seraphicæ pennis, & externis alis. Magnum planè Euangelicæ perfectionis mysterium, & eximium obedientiæ elogium! Præparatione currimus; nescientes *quò vadimus*, ad metam celeriùs contendimus, & attenti ad diuinos nutus stantes volamus. Vnde hîc v. 9. dicitur, quod Deus præcepit Abrahamo suo, *vt exiret inde:* nec illi ostendit itineris metam, vt cursum contendat.

Genes. Abrahamo celatur meta, vt cursum contendat.

Basil. Sel.

Iudith.

§. XII.

Faciliùs toleratur extrema pœna, quàm dubia, & diuturnâ suspensione imminens.

46. GRauissimum tormenti genus est, Metus tormenti; plus aliquando torquet opinione, quàm re: nam res semel toleratur, metus calamitatem amplificat, & multiplicat. Ingenium torquendi est conscientia flagitij, & diuturna expectatio pœnæ. Sine tortore acerbiùs cruciaris, & tu tui ipsius tortor es, præuento carnificis officio: times malum, vt tibi caueas, & timendo facis, ne cauere possis; quia te ferit anticipato vulnere, toties repetito, quoties subit eius memoria. Quadringentis annis dicuntur Israëlitæ tolerasse Ægyptiacam seruitutem, cùm tantummodò annos ducentos quindecim commorati sint in Ægypto, ex quibus plures non seruierunt, sed cum Iosepho fratre dominati sunt. Quomodo ergo dicuntur habitasse in Ægypto *per quadringentos annos;* nisi quia totos ducentos Israëlitæ positi erant in expectatione acerbissimæ seruitutis? Timor enim seruitutis pro seruitute exercitâ computatur: nam metus calamitatis, acerbior calamitas est. *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris.* Genes. 2. v. 17. Planè comedit Adamus ex eo, & non mortuus est eâdem die; sed posteà vixit nongentis triginta annis. Rediitne eadem dies post tot secula? An sententia Dei mendax est? *Morte morieris*, dicitur; quod indicat, aut puniendum fore Adamum duplici morte, aut saltem grauissimum genus mortis subiturum. Num qui condemnatur ad duplicem mortem eâdem die obeundam, tot secula viuit? Verè duplicem mortem, imò multiplicem subit, qui vnam mortem timet; nam timor multiplicat malum: Et ex quo die incurrit Adamus mortis reatum, *morte mori* dicitur, etsi deinceps longissimam agat vitam: futuræ enim mortis conscientia repetitò vulnere ferit. Qui re ipsâ moritur, semel moritur; & qui morti addictus est, timore mortis semel vitur,

Timor mortis repetita mors est.

Iudith.

Genes.

Superior diuturnâ expectatione suos cōficit.

& diu moritur; nam comminatio supplicij, ars est exaggerandæ pœnæ: angitur enim & excruciatur animus suspensione supplicij. Eleganter S. Hilarius (Hilar.) de Honorato, in eius vita cap.24. sic fatur: *Vberrimè semper suos consolatus est: ac nihil magis timuit, quàm ne diuturna suos desperatione conficeret. Intelligens pœna, faciliùs ferri extrema, quam dubia.* Expectatio pœnæ, quoddam desperationis genus est: animus suspensus, dira crux sui ipsius est. Qui dubius est quid, & quando patiendum illi sit, plus angitur dubietate, & suspensione pœnæ, quàm toleratu supplicij: facilius est extrema pati, quàm incerta, seu suspensa timere.

47. Notum erat Deo parricidium, quod in recessu cordis tacitè versabat Cain; tunc apparuit illi Dominus, & quò hominem à flagitio terreret, & publicationem delicti prædicit, & seuerissimam pœnam minitatur. (Cain timet occidi pluries.) Nihilominus facinus perpetrat Cainus, & serò noscens fœdi malitiam parricidij, veritus acerbitatem supplicij, sic ait ad vltorem Deum: *Omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Dixitque ei Dominus, nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain septuplum punietur. Posuitque Dominus signum in Cain, vt non eum interficeret omnis, qui inuenisset eum.* Genes.4.v.14. (Genes. Ambr.) Difficultatibus scatet hæc sententia. Acutè S. Ambrosius, lib.2. de Cain. c.9. *A quo timebat occidi, qui solos parentes habebat in terris?* Præterea: quomodo potuit occidi ab omnibus, qui ab vno occisus, reliquis abstulisset potentiam occidendi? Ad hæc, si Deus extrema quæque supplicia minatur Caino, quare nullum exequitur; imò nec mortem pro morte repetit; sed potiùs signum, seu tesseram quandam Caino imprimit, ne à quoquam occidatur? Securior manet Cainus post delictum, & quasi protegitur parricidio: nam propter ipsum non subit mortem, sed immunitatem à morte. (Timore mortis punitur Cain.) ô sapientissimam pœnam, à dissimulatione maiorem! ô ingenium diuinæ iustitiæ, immunitate castigans, vitâ puniens delictum morte dignum! Optabat impius Cain suâ morte mortem fratris redimere. Parum est vna mors pro tanto facinore vindicando. Vitâ castigaberis, quæ plures & repetitas mortes tibi infligat.

48. (Hier.) Quod dixit S. Hieronymus Damaso: *Omnis qui occiderit Cain septem vindictas exoluet. Nolens Deus eum compendio mortis finire cruciatus: nec tradens pœna, quià se ipse damnauerat, ait: Non sic, id est, non vt existimas morieris, & mortem pro remedio accipies; verum viues vsq; ad septimam generationem, & conscientia tua igne torqueberis.* (Ambr.) Et S. Amb. lib.2. de Cain. c.10. eandem rem tractans, ait: *Mors enim vna est in secessione animæ, & corporis; & in fine istius vitæ; quæ simul vt venit, omnes corporis dolores auferre, non augere consueuit. Metus verò, qui hanc vitam viuentibus frequēter ingruunt, mœstitiæ, dolores, gemitus, diuersique cruciatus, plurimásque etiam mortes generi humano inferunt. vt ista mors remedium esse videatur, non pœna.* Itaque Deus volens atrocissimum fratricidij flagitium seueriori pœnâ castigare, Cainum non punit morte, (quæ euasio pœnarum foret) sed condemnat ad vitam, quæ suspensa sit expectatione mortis, & dubia de executione supplicij. Eiusmodi vita, repetita mors est. Vnde ipse ait: *Omnis qui viderit me, occidet me.* Mortem timet ab omnibus, quia vni vitam sustulit. (Albin.) Pulchrè Albinus ibi. *Omnis qui inuenerit me occidet me: Vt compendio mortis cruciatus euaderet præsentes.* Metus futuræ pœnæ, præsens pœna est, & atrocior, quò dubietate supplicij suspendit dilationem tormenti; nam timor mortis artificium est amplificandi cruciatus. Sic Christus Dominus, qui intrepidus Passionis tormenta subit; dum illa ipsa metu præsentit: *Factus in agonia, prolixius orabat. Et factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis.* Lucæ 22.v.43. (Luc.) Legatur super hâc re noster Salmeron tom.10.tract.15. (Salm.)

49. (Matth.) Matthæi 1.v.11. *Iosias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis.* Locus in paucis difficilis, & quem innumeris commentationibus fatigant interpretes. (Timor captiuitatis, præpropera captiuitas est.) Et vt plures quæstiunculas omittam, Iosias Iudæorum Rex, Pater fuit Ioachim, & auus Iechoniæ. Et quidem transmigratio facta est tertio mense regni Iechoniæ, filij Ioachim. 4.Reg.24. v.12. & 2.Paral.36.vers.10. (4 Reg. 2.Paral.) postquam iam diu obierat Iosias. Quomodo ergo verè dicere potest Euangelista, quòd Iosias genuit Iechoniam in transmigratione Babylonis, si tempore Iosiæ necdum Iudæi transmigrauerant? Num Ierosolymam habitabant, & simul captiui erant in Babylone? Fortè pro eodem reputabant Iudæi & delicias Ierosolymæ, & atrocitates Babylonicæ seruitutis. At Euangelista falli non potuit; sed nec mentiri Regum Historiographus. Planè Iosias Ierosolymis habitans, *genuit Iechoniam in Transmigratione Babylonis*; quia etsi Iosias Transmigrationem perpessus non fuit, ea tamen iam proximè imminebat: & transmigrasse dicitur, qui transmigrationem iam iam imminentem timuit. Sapienter noster Maldonatus ibi, sic rem componit: (Mald.) *Totum hoc spatium* (nempe à Iosiæ tempore vsque ad Transmigrationem) *vocatur tempus transmigrationis, quia regnum Iuda nondum conciderat, nutabat tamen.* Itaque Transmigratio dicitur ab Euangelista, cùm vacillabat res Iudaica, & captiuitas proximè imminebat: nam timor captiuitatis, acerbior est captiuitate ipsâ: & metus futuri mali, præsens malum est, atrociùs affligens, cùm dubium, & suspensum animum torquet. Vnde intolerabilis fit pœna, dum non toleratur; non dubiè ferit dubium malum; nam timor diuturnitate repetit ictus, & cruciatum multiplicat, & incrementat. Vnde hîc v.9. (Iudith.) Hebræa gens dicitur affligi in Ægyptiaca seruitute quadringentis annis; quia quadringentis annis eam aut tolerauit, aut timuit: vt nuper notabam in Literæ exegeticâ commentatione.

---

§. XIII.

Commentarius Literæ.

Vers. 10. *Cùmque grauaret eos Rex Ægypti, atque in ædificationibus vrbium suarum in luto, & latere subiugasset eos, clamauerunt ad Dominum Deum suum, & percussit totam terram Ægypti plagis variis.*

Vers. 11. *Cùmque eiecissent eos Ægyptij à se, & cessasset plaga ab eis, & iterùm eos vellent capere, & ad suum seruitium reuocare.*

Vers. 12. *Fugientibus his Deus cœli mare aperuit, ita vt hinc inde aqua quasi murus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris perambulando transirent.*

Vers. 13. *In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos persequeretur, ita aquis coopertus est, vt non remaneret vel vnus, qui factum posteris nunciaret.*

Vers. 14.

Verſ. 14. *Egreſsi verò mare rubrum, deſerta Sina montis occupauerunt, in quibus nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit.*

Verſ. 15. *Illic fontes amari obdulcati ſunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam de cælo conſecuti ſunt.*

50. MOroſus ero ſi quæ in libro Exodi accuratè narrantur, & vt in propriâ ſede ibi tractantur ab expoſitoribus, hîc infarciam, & ſic oppleam commentarios, auidus alienorum innaſor: Ieiunus ero, ſi quantùm ſatis ſit, non attigero ad loci intelligentiam; intendens digitum ad propria Exodi loca: ibi accuratiùs & pleniùs traditur hæc hiſtoria, ibi repoſita eſt interpretum locuples gaza: hîc ſaltuatim perſtringitur, & ſic perſtrictim excurrenda ſunt. Exodi 1. narrantur calamitates, quas perpeſſi ſunt Iſraëlitæ, & operum moles, quibus degrauati ſunt, quas ſic recenſet Ioſephus, lib. 2. Antiq. c. 5. à nemine non allegatus ibi: *Cum iam beneficiorum Ioſeph in Ægyptios, memoriam tempus obliteraſſet, regnúmque Ægypti in aliam familiam demigraſſet; inhumanè tractabant Hebræos, & variis laboribus conterebant. Nam & flumen in varias foſſas deducere ſunt iuſſi, & mœnia exædificare, & aggeres conſtruere, quibus inundationes fluminis arcerentur. Pyramidum etiam inſanis ſubſtructionibus vexabant gentem noſtram, cogendo varias artes diſcere, & laboribus ferendis aſſueſcere.* Ergo Iſraëlitæ his, & aliis calamitatibus, quæ in Exodo cap. 1. recenſentur, vexati, ad Deum clamant, & liberationem ſupplices deprecantur. Tunc magnus Hebræorum Deus, Exodi, cap. 7. operâ Moyſis illos eripuit ab Ægyptiaca ſeruitute, editis de cælo, terrâ, aëre, aquâ horribilibus prodigiis, quibus grauiſſimè affligebatur, ac penè vaſtabatur tota Ægyptus; è quâ permiſit Pharao egredi; imò compulit ad egreſſionem. Mox Pharao pœnitens largitæ facultatis egrediendi, fugientes Hebræos perſequitur. Tunc Deus aperuit mare; & agglomeratis hinc inde aquarum aggeribus, ſicco veſtigio Rubrum mare placidè perambularunt; & ſubmerſis Ægyptiorum millibus, vlteriorem ripam incolumes tenuerunt. Hæc omnia ſcribuntur Exod. 14. legi poteſt Lorinus in Pſal. 105. v. 14. vbi exponit hunc locum Iudithæ, & adornat aliis compluribus Scripturæ locis. Dicuntur Hebræi *ſicco pede* fundum maris *perambulando tranſiſſe*, de quo bellè Baſil. Seleu. Orat. 9. *Quod erat nauigabile calcabatur, & pulueruleuti pedes hominum profunda maris percurrebant.* Et Orat. 5. inquit de Arcâ Noë: *Velut in curriculo vndis innecta, non proſcindens fluctuum profunda, ſed equitans in ſalo, velut in ſolo; vice baſeos erat pelagus.* Et Orat. 25. ſcribit perelegauter: *Mare finditur, & pedibus tranſmittitur, vndarum ingenium docetur hominum ferre veſtigia.*

[Exod. Labores Ægyptiacæ captiuitatis. Ioſeph. — Exod. — Mare ſicco veſtigio calcatur. — Exod. Lorin. — Baſil. Sel.]

51. Egreſſi verò mare rubrum deſerta Sina montis occupauerunt; Aduerte, quòd plura Achior intermittit, quæ in Exodo narrantur: neque enim illius inſtituti erat omnia recenſere, ſed præclariora quæque breui perſtringere, vt noſceret Holophernes gentem Iudæam, & vires, quibus confiſi, præſumerent reſiſtere Aſſyriæ potentiæ, cui ceſſerant finitimæ regiones. Additur deſertum Sinæ montis adeò eſſe vaſtum, & horridum, vt in eo homo habitare non potuerit: hoc eſt, inhabitabile vulgò erat; etſi paſtores ſibi greges minarent ſuos. An verò poſtquam aqua vbertim fluxit è ſaxis, eremus illa habitari potuerit, affirmat Abulenſis in cap. 22. Numer. quæſt. 2. nec abnuunt recentiores. Sic enim excreuit hominum numeroſitas, vt nulla iam eremus. Quod elegganter dixit Tertullianus. lib. de anima, cap. 30. *Omnia iam peruia, omnia nota, omnia negotioſa: ſolitudines famoſas retrò, fundi amœniſſimi obliterauerunt, ſyluas arua domuerunt, feras pecora fatigauerunt, arenæ ſeruntur, ſaxa panguntur, paludes eliquantur, tantæ vrbes, quantæ non caſæ quondam. Iam nec inſulæ horrent, nec ſcopuli terrent, vbique domus, vbique populus, vbique reſpublica, vbique vita.* De aquarum amaritie in dulcedinem verſâ, dicitur Exod. 15. *Annonam de cælo conſecuti ſunt:* id eſt, Manna; item volucrum carnibus pluit cælum. Quod perbellè dixit Seleucus, Orat. 31. *Auium nubes aër dependebat, veluti peregrinis hoſpitibus obſonium apparans.* Et S. Zeno Veron. ſerm. 1. de Iſaia. *Quid? quibus de cælo quotidianum manna in eremo, & aquæ potus è ſaxo, quæ per lignum amara dulcia effecta, quam per lignum crucis amaritudine excluſâ, gentilitas bibituri eſſemus?*

[Eremus iam nulla. — Abul. — Tertull. — Exod. — Seleu. — Zeno.]

---

§. XIV.

Diuturna miſeria, ſeu captiuitas, ſua commoda habet: Hinc cæleſtis Beatitudo appellatur Captiuitas.

52. SOlent homines in ærumnis, & ægritudinibus, cùm diuturniores ſint, præ conſuetudine, non admodum moleſtè ægritudinem, aut ærumnam ferre; ſed benè ſe habent in calamitate, illámque iucundè tolerant, quaſi grauiùs ferrent deuenire in feliciorem, ſed ignotum ſtatum, relictis ærumnis, quibus aſſueti ſunt. Videas remiges tranſtrorum laboribus, moleſtiis, verberibus aſſuetos, expleto damnationis tempore, vili pretiò iterum atque iterum ſeſe vendere in diù expertam ſeruitutem: nec magni æſtimant optatam felicitatem libertatis, aſſueti tyrannidi ſeruitutis expertæ. Ioannis 5. vidit Chriſtus Dominus ad probaticam piſcinam Paralyticum illum, triginta, & octo annos habentem in infirmitate ſuâ, & deſiderio ſalutis expectantem in vaſtis illis porticibus, inter turbam infirmorum præſtolantium aquæ motum: & v. 6. prope ægrotum accedens, ait illi: *Vis ſanus fieri?* Superuacanea videtur hæc interrogatio: Et, vt ibi Theophylactus, *Non ſolum ſuperfluum eſſet, ſed inſipiens quærere, an æger velit ſanari?* Vnde S. Cyrillus lib. 3. cap. 124. inquit, quod *Interrogatio huiuſmodi, ſi velles rem optatam conſequi, ad aliud occultius intelligendum reducit.* Quodnam eſt, quæſo, hoc occultum, & abſtruſum in iſtiuſmodi interrogatione? Porrò certum, & indubium eſt hunc paralyticum non tantùm velle, ſed & ſuſpirare ſalutem, vtpote leuamen moleſtiarum, quas pauper ægritudo patiatur, neceſſe eſt. Quorſum ergo Chriſtus eum interrogat, an ſanari velit? Suſpicor ideo oriri poſſe rationem dubitandi, an Paralyticus ſalutem vellet, quia triginta, & octo annos habuit in infirmitate ſua. Nam diuturnitas infirmitatis, aut laboris, neſcio quæ commoda exquiſiuit, & reperit in calamitate ipsâ, vt magis placeant illi ærumnæ expertæ, quàm felicitas inguſtata. *Eſta bien hallado en ſus penas; como el forçado que no ſabe ſalir del remo.* Vnde Chriſtus paralyticum rogat, an velit ſalutem, an perdurare in diuturnâ infirmitate. Hanc expoſitionem inſinuat

[Quidam benè ſe habent in ærumnis. — Ioan. — Theoph. — Cyrill.]

Simon de Cassia. Simon de Cassia lib. 5. cap. 27. sic inquiens: *Vis sanus fieri? Placétne tibi sanitas?* Ergo *infirmitas* (diuturna) *displiceat; imò sanitas magis placeat.* Itaque Christus exigit ab Paralytico triginta, & octo annorum paralysi laborante, vt magis illi placeat salus læta, quàm infirmitas diuturna. Quasi adsit dubitandi ratio, an placeat magis paralytico perseuerantia in molestiâ paralysis diu expertæ, quàm iucunditas optatæ salutis.

53. Seruitus diu experta, libertatem inexpertam respuit. Hebræa quondam gens, Patriarcharum prosapiâ nobilis, Circumcisionis charactere superba, despiciebat ethnicos vt ignobiles. Et tamen duram passa est seruitutem, sub iugo Ægyptiorum diu gemens, & oppressa. Seruiebat ingenuus olim populus, vilissimo luti, & lateris ministerio: cuius molestas, & inhonestas ærumnas euulgant priora Exodi capita. (Exod.) Dei populus seruitutis impatiens, clamabat ad cœlum, suspirans ingenuam libertatem. Quam vix obtinuit, cùm optatam libertatem ferre non potés, leuissimam ob causam desiderat seruitutem, Numerorum 11. v. 18. (Numer.) dixit Dominus ad Moysem: *Ego audiui vos dicere: Benè nobis erat in Ægypto.* Verùm Hebræi in Ægypto durâ seruitute premebantur, & vt vilissima mancipia tractabantur; patriæ extorres, libertatis expertes, vilissimis & ærumnosissimis erant addicti ministeriis, flagellis obnoxij, &, vt vno verbo dicam, planè erant ingenui homines Ægyptiorum mancipia. At seruitute innutriti, & eiusmodi vilitatibus, & laboribus assueti. Et sic tam diuturnæ seruituti assuefacti, vt asserti in libertatem, desiderent anxiè, & suspirent auitam seruitutem: ita vt planè affirment, melius cum ipsis actum fore, si in seruitute expertâ perseuerarent, quàm si in optatâ libertate perdurent. Pluris enim faciunt, & iucundius illis fore existimant, assuetum diuturnæ seruitutis subire iugum, quàm optatâ & nobili libertate potiri. Vnde in desideratam libertatem vindicati, seriò desiderant diu perpessam seruitutem, clamantes: *Benè nobis erat in Ægypto.* Id est, melius est nobis perdurare in seruitutis molestiis diu expertis, quàm nouiter experiri felicitatem libertatis inexpertæ.

54. Psalm. Ad Ephes. Illud Psalmi 67. v. 19. *Ascendisti in altum, &c.* Paulus ad Ephesios 4. v. 8. sic exscribit: *Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Id est, Christus Dominus die Ascensionis ouans, ascendens in cœlum triumphali pompâ, duxit captiuam ipsam captiuitatem, donatiuáque largitus est hominibus. Seriò quærũt interpretes, quænam sit hæc captiuitas, quæ vincta, & victa in cœlum ducitur à Christo triumphatore? Quidam aiunt esse Mortem, quam in Cruce detriumphauit. (Cœlum dicitur captiuitas, & quare.) Num in Cœlo, quæ terra viuentium est, Mors locum habeat? in cœlo fortè, terrori erit cœlicolis? Alij autumant *captiuitatem* esse Peccatum. Perperam quidem; nam in cœlo locus non erit Peccato, nec deuicto, nec captiuo. Num inferni regni dira tyrannis, *Captiuitas* dicitur, & in Christi triumpho catenis vincta trahitur? Non apta prosopopœia hæc foret, accommodatior fabulosis scenis, quàm nostræ fidei mysteriis. Quænam ergo est istiusmodi captiuitas, quæ captiua ducitur in ouatione Christi triumphantis? Cardinalis Caietanus, (Caiet.) quô pollebat ingenij acumine, sic audax scribit, commentans locum Pauli: *Christus ascendens in altum, hoc est, in cœlum, captiuam duxit captiuitatem: pro quanto Sanctos omnes, qui captiui erant in limbo duxit in Cœlum: quod est tanquam de captiuitate in captiuitatem ducere.* Scilicet Sancti Patres, qui multis retrò seculis in limbo captiui erant, captiui ducuntur in cœlum: & de limbi captiuitate in cœli captiuitatem ducuntur. Profectò paradoxon videtur Caietani sententia. 55. Porrò Sancti Patres Christi Dei latrones feruntur in Cœlum, diu optatum; in Beatitudinem, inquam, quæ centrum est animi, spei quies, visio Dei, fruitio gloriæ, possessio summi boni, & felicitas sempiterna; in quâ potiuntur libertate Filiorum Dei: & tamen ausus est dicere, Sanctos Patres abire in captiuitatem? Num cœlestis beatitudo, captiuitas est? Minimè quidem. At cùm Sancti Patres diuturnissimæ captiuitati assueti essent, Cœlum ipsum, & delitias gloriæ, appellat Caietanus captiuitatem. An vt sic declaret quàm auidè in cœlum SS. Patres pertexerint; quasi qui non dimiserint commoda diuturnæ captiuitatis, sed permutauerint, transeundo à limbi captiuitate in quasi captiuitatem cœlestem? Vt Beatitudo ardentiùs appeteretur à Sanctis Patribus, captiuitati diu assuetis; captiuitatis vocabulo nominanda est; vt sibi persuadeant in cœlo denuò possidendo, non amissuros commoditates, (si quæ erant) in diuturnâ captiuitate, etsi de se commoditatis extraneâ? Num quantùm Sanctos Patres allicerer Beatitudo, quia libertas de nouo possidenda est, tantùm fortè deterreret, quia captiuitas non est: Et quia cùm sit Beatitudo omnium bonorum cumulus, illi non deest, quicquid commodi in captiuitate limbi fortè experti sunt Sancti Patres? Inde Beatitudo dicitur *captiuitas: & de limbi captiuitate in captiuitatem* cœli duci dicuntur? Valdè ausus est Caietanus. (Impropriè satis dicitur cœlum captiuitas: fortè quia voluntas beatorum ibi cogitur ad Dei amorem? Sed viderit Caietanus quo sensu id dixerit: non enim defendo, sed expendo eius verba.) Vnde Hebræi, qui hîc v. 10. dicuntur prægrauari durissimâ Ægypti captiuitate, (Iudith.) suspirantes libertatem ingenuam: mox dicuntur pœnituisse libertatis possessæ, & suspirasse seruitutem relictam, & diu expertam.

---

§. XV.

Leue malum, præsertim repetitum, non leuiter ferit.

56. Poena nulla; nullúmque malum leue est patienti, imò sæpè plus ferimur exiguis nocumentis. Nam maiores ærumnæ aut quia rariores sunt, aut quia paratiores inueniunt homines, minùs molestiæ afferunt, fortiúsque tolerantur. Exigua mala sæpius iterata, exiguum dolorem non afferunt. Magna calamitas vitum reperit, aut facit, quæ cùm diuturna non sit, (nihil enim magnum diuturnum est in hac vitâ, quia aut perimit, aut transit,) leuamen habet ab ipsâ moræ breuitate. (Leue malũ repetitum acerbè ferit.) Tum quoniam ipsa sui magnitudine vires, & animos excitat ad tolerantiam, & à magnanimitate vincitur: quod autem leue est, nullam magnam Virtutem auxiliarem aduocat; & quia leue malum sæpè pungit, leue non est, neque enim leue est, semper cruciari. Semper malè est, cui nunquam bene est. Plus molestiæ infert repetitâ leuitate molestiæ, quàm molestia plagæ. Vidimus viros fortes, flectinescios ad maiora mala, succubuisse exiguis. Iob cap. 14. v. 19. (Iob.) *Lapides excauant aquæ, & alluuione paulatim terra consumitur: & hominem ergo similiter perdes.* Saxeam lapidis duritiem frequens guttula emollit, & excauat: nec rupes durissimæ, & brutæ cautes valent resistere molli aquulæ guttatim ferienti. Tenui stillicidio corruunt arces, & superba

perba regum palatia; & alluuionis aqueâ vi, ripa fluminis lambitur adulante morsu, & placido appulsu paulatim exeditur, corroditur, consumitur. *Et hominem ergo similiter perdes.* Non aduocat Deus ad fortissimum quemque perdendum sæuiores tempestates,& atrociora tormenta, nam horum patientia magnanimitatis negotium est; sibique & famæ adulantur homines magna patiendo. Inertem,& desidem animum crebrò pungunt minutissima mala, & continuâ punctione molestant, & perdunt. *Et hominem ergo similiter perdes.* ô quot viros similiter perditos gemimus!

57. Exod. Exodi 8.v.17. *Dixit Dominus ad Moysem, extende virgam tuam, & percute puluerem terræ, & sint ciniphes in vniuersa terrâ Ægypti.* Super quibus verbis, sic fatur Origenes:

Origen. *Hoc animal pennis quidem suspenditur per aëra volitans, sed ita subtile est, & minutum, vt oculi visum nisi acutè cernentis effugiat; corpus tamen cum insederit, acerbissimo terebrat stimulo; ita vt quem volitantem videre quis non valeat, sentiat stimulantem.*

Exigua ciniphū plaga molestissima. Perexiguę admodum bestiolæ ciniphes sunt, & muscarum genus minutissimum, & quod visum effugit præ exiguitate. At paruus,& pertenuis hostis, adeò molestus est, vt Deo Optimo Maximo militet aduersus indomitam Pharaonis potentiam,& tanti regni vires. Minutus hostis, sed peracerbus tenuitate. Et qui præ exilitate videri non potest, & vix aliquid esse apparet, Ægypti calamitas est,& plaga sæuior. Vix apparet aliquid esse, & multus est ad molestiam,& pestis irremediabilis,& venenata punctio.

Caiet. Nam vt ibi aduertit Caietanus, *Defensioni locum non relinquit.* Quis enim defendere se potest ab hoste tam exili, qui visui non apparet? Imaginationi imputabitur,& impatientiæ, si quis de istiusmodi plagulâ conqueratur, & tamen subtilis hic hostis minutus, & inuisibilis, acerbissimo terebrat stimulo.

Lippoman. Sapienter inquit Lippomanus Metonensis in catena, quod hæc plaga culicum immissa est Ægyptiis, *vt nomen Dei illustretur, & consecretur in publicum supplicium vrbium, ac regionum.* Notanter dixit *supplicium consecretur.* Nam minutissima hæc plaga ciniphum, & culicum exigua molestia *consecratum supplicium est:* id est, specie tenus leue, reuerâ magnum. Vellem vt Lippomani verba forent alicuius Sanctorum Patrum, vt illa emedullarem ad rei præsentis exaggerationem. Porrò sacramentis grauida sunt. Sat, indicasse, pergo ad alia.

58. Ionæ. Ob carentiam leuis commoditatis angitur Propheta. Prædicauerat Ionas Niniuitis vrbis euersionem: *Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra Orientem ciuitatis. Et fecit sibimet vmbraculum, & sedebat subter illud in vmbrâ*, Ionæ 4.v.5. Leue profectò solamen vmbella fuit ad recreandum Prophetam à tot laborum molestiis, quibus angebatur. *Et præparauit Deus vermem, & percussit hederam, & exaruit.* Quod tam acerbè tulit Ionas, vt addiderit textus sacer quòd Propheta *Petiit animæ suæ, vt moreretur, & dixit: Melius est mihi mori, quàm viuere.* Vel vt Septuaginta transtulerunt iuxta

Complut. Regia. Complutensem Codicem,& Regium: *Et destituebatur animâ suâ.* Quis non miretur Prophetam hunc magna pati solitum ob hederæ, aut cucurbitæ defectum, tam grauiter, & acerbè conquestum fuisse? *Destituitur animâ suâ* quia *Deus percussit hederam, & exaruit.* Tantine faciendum foret à Prophetâ herbaceum vmbraculum, vt animo desponderet, & expeteret mortem, quoniam tenui,& malignâ vmbrâ priuatur? Valuit denunciare barbaro Regi vrbis, & Imperij sui excidium; Valuit ob commune Vectorum bonum à Nautis petere, vt ipsum in mare vorticibus sæuum, eiicerent ad certum naufragium; valuit in voraci bestiæ aluo intrepidè habitare triduo: acerbissimos valuit exantlare labores,& in calamitatibus stabat intrepidus; & quoniam tenuis vmbellæ tenue leuamen illi subtrahitur, grauiter irascitur, animo deficit,& in iras actus, petit animæ suæ, vt moreretur? Quid quæso aliud faceret pusillanimus quisque homo in grauissimâ ærumnâ? Animosè subit Ionas tot pericula, stat intrepidus in sæuiori calamitate, & tam acerbè fert perexiguum vmbraculi defectum? Opportunè satis ait Theophylactus, id accidisse, *Vt discamus humanam imbecillitatem:* quæ leuissimis molestiis impar est, quæ acerbè fert exigua incommoda, & acerbè feritur rei minutissimæ defectu. Theophyl. Arescit cucurbita, siue hedera,& vsque ad mortem contristatur Propheta, quia tenuis vmbellæ commodo caret. Culicibus, & muscis, tenuibus animalculis tota conflictatur, & luget Ægyptus. Non est leue malum, quod non leuem plagam, & dolorem facit.

Accinit illud Ioannis 5.cap.v.5. 59. Ioannis. Cùm enim videret Christus Dominus ad probaticam piscinam Paralyticum quempiam, triginta & octo annos decumbentem in lecto infirmitatis suæ, & totis viribus ad salutem corporis conantem, dixit illi; *Vis sanus fieri?* Quid opus fuit eiusmodi interrogatione? Cui dubium esse poterat, hunc paralyticum, qui triginta,& octo annos ibi aderat salutis quærendæ causâ, quin vellet sanari? Hæc verba expendens Theophylactus, sic ait: Theophyl. *Vis sanus fieri? Hoc enim non solum superfluum esset, sed insipiens quærere an æger velit sanari? Factum ergo, vt monstretur nobis hominis patientia. Quid igitur ille? Multâ cum mansuetudine respondet; Etiam, inquit, Domine, volo quidem, sed non habeo hominem.* Itaque Christus dominus quasi superfluè, & inopportunè videtur interrogare, quod vt certum supponendum foret; vt paralytici imperturbatè, & tranquillè respondentis, manifestaretur patientia. Insolens apparet hæc Theophylacti expositio. Porrò hic homo pauper erat, paralyticus, quin & cæcus ex Chrysostomi sententia, hominem non habebat; tolerantissimè salutem triginta annorum spatio expectauerat. Nonne in his maximis ærumnis patientissimè toleratis sufficiens specimen patientiæ dedit? Nec publicata fuit eius patientia, quoadusque ad intempestiuum verbum non excandnit, sed pacatè dedit responsum valde mite? Ita sanè, ait Theophylactus, inquiens, interrogationem indubitatæ rei à Christo esse factam, *vt monstraretur nobis hominis patientia.* Quasi in magnis rebus Iudith. perferendis non tam monstraretur, quam in exiguis,& minutissimis occasionibus. Vnde hîc v.10. culicibus, & ranis, & aliis plagulis repetitis vexat, & exagitat Deus Ægyptiorum potentiam.

§. XVI.

Reprehenditur, & euigoratur virtus eius, qui ad ampliora munera non promouetur.

PLanè fateor plures esse qui hodie impræmiata merita conqueruntur, accusantes Principem, eò 60.
quòd honoribus muneret ambitionis negotiationes, non meritorum sublimitates: & ita virtute inhonoratâ prohiberi studium virtutis. Scio plurimos sine causa queri, qui *desidia sua prætendunt alienam:* (verba sunt Plinij librò quarto epistolarum,)& infelicitatem ingenij sui, infelicitatem Plinius.
esse temporum obmurmurant; suámque ipsorum tenuitatem querimoniis excusant, incusantes

fortunam,& accusantes Principis consilia. Verùm enimverò etsi virtus vbique fulget, vbique suum habet pretium, vt in luto gemma; tamen præmiũ calcar addit ad merendum, & qui impræmiata relinquit bona studia, virtutem fascinat,& bene currentes ab studiorum cursu inhibet. Magnus vir virtute, & ingenio Nazianzenus fuit, nec minor Basilio,& plane maior cæteris sui æui: Basilius illustri & opulentæ Cæsariensium Ecclesiæ præfectus fuit; Nazianzenus verò ingloriè omissus. Nec accitus ad Ecclesiæ aliùs præfecturam, coactus fuit à Basilio Sosimorum præesse Ecclesiæ; Ecclesiæ, inquam, exiguæ, pauperi, remotæ; quod tam grauiter tulit S. Nazianzenus, vt hæc dixerit in Oratione de laudibus Basilij: *Cùm cætera omnia huius viri facta supra quam dici queat, admirer, vnum hoc laudare nequeo, eam nimirum quam in nos adhibuit nouationem, ac diffidentiam cuius mœrorem nec tempus quidem exhaurire potuit. Hinc enim omnis vitæ inconstantia, & perturbatio manauit; quodque philosophari nequiuerim, aut certè non existimer.* Legatur hâc super re Scholiastes, num.85. Itaque [illegible] Nazianzenus coactus est tam exiguum tantis in[illegible] honorem inglorium acceptare, nec illu[illegible], vt reliqui sibi suppares, honores nancisci, [illegible] sui appellauit; & tristitiam eius rei, ne[illegible] (quæ mœroris medicina est) consola[illegible]ppè quæ causa extitit *perturbationis, &* [illegible]erum tunc Nazianzeni; ab eóque [illegible] prohibitus fuerit tam feliciter, vt cœpera[illegible] Vides quàm grauiter conquestus est [illegible] de hâc quasi contumeliâ, quâ dicit [illegible] inhiberi, & studia sisti, quia coactus [illegible]enui,& inglorio muneri? Non quia Nazi[illegible] patiens humilitas par non fuerit de[illegible]do; sed quia sæpe commendata sa[illegible] ipsâ crescit: aut certè (quod ve[illegible] tunc non tanto fuit in pretio eius [illegible], & [illegible] non [illegible] tunc valuit apud ho[illegible] mores,& reprimendos errores, [illegible] intendebat Nazianzenus, vt ipse [illegible].

Impræmiata Nazianzeni sapientia quasi sistitur.

Nazianz.

Iacobus Billius.

61. Psalm. 105. v.9. *Et increpuit mare rubrum, & exsiccatum est.* At nusquam legitur reprehensum mare [illegible], cùm filij Israel sicco vestigio hinc [illegible] perambularunt. Tantùm [illegible] Exod.14.v.22. *Et ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris: erat enim aqua quasi murus a dextra eorum, & læuâ.* Sistuntur vndæ,& increpari dicuntur? Prohibetur cursus aquarum diuinâ omnipotentiâ,& dicuntur reprehendi? Audiendus est S. Augustinus in præfata Psalmi verba: *Et increpuit mare Rubrum, & exsiccatum est. Non legimus vllam, quâ increparetur mare emissam cælitus vocem, sed potentiam diuinam, quâ id factum est, increpationem appellauit: nisi fortè quis dicat latenter increpatum.* Quæ latens hæc increpatio, si nulla emissa est vox, quâ increpatum fuit mare? Porrò increpatio vocalis reprehensio est. Num prohibitio cursus increpatio est? & reprehenditur mare stitione fluentium vndarum? Ita planè, fluunt vndæ natiuâ vi fluxus, seu refluxus, inhibetur à Dei potentiâ expetitus cursus aquarum, ne appetitum & debitum sibi cursum teneant: hæc grauis reprehensio sic vndas exasperarat, vt ab eiusmodi increpatione siccentur? *Increpuit mare rubrum, & exsiccatum est.* Scilicet vel ipsæ aquæ siccantur, quia stagnare imperantur, & fluere prohibentur? Statio in eodem loco, aut prohibitio ab expetito & debito cursu, acris est reprehensio. Scilicet tacitè increpat ingenium, & sistit studium, qui inhibet ne vlteriùs decurrat, illumque prohibet, vt Nazianzenum, ne vltra *philosophari* audeat, aut possit cum tanto Ecclesiæ fructu.

Psalm.

Ergo Qui non promouetur, tacitè reprehenditur.

August.

Matthæi 17. v.18. Christus Deus omissis ad montis radicem reliquis discipulis, tres solos admittit ad Thaboris gloriam: interim dæmoniacus adducitur ad relictos cum turbis discipulos, qui curari ab eis non potuit. Igitur vbi descendit Dominus è Thaboris monte, offertur illi curandus à dæmone possessus homo, statim dæmon expellitur à Christo: *Et tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretò, & dixerunt. Quare nos non potuimus eiicere illum?* Super quibus verbis sic ait S. Chrysostomus, homil. 59. *Acceperant discipuli à Domino potestatem spirituum immundorum, & quia oblatum dæmoniacum curare non poterant, videtur quod in dubitationem deuenerint, ne fortè gratiam, quæ erat eis tradita, perdidissent.* Itaque discipuli omnes potestatem acceperunt à Christo pellendi dæmones, & modò id præstare non valent, ad quod potestatem acceperant. Quid causæ esse potest, vt quod possunt non præstent? Num eiusmodi potentia ablata à Christo est? Quid? pœnituit Christum gratiæ datæ suis Apostolis? Quid ergo hebetauit potentiæ vim, quam nec retardare valebat dæmon? Pulchrè S. Hilar. his verbis ad aliud intentum iam datis & expensis: *Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus quidam torpor fidem retardauerat.* Scilicet Petrus, Iacobus, & Ioannes sublimantur ad Thaboris gloriam, reliqui discipuli omittuntur cum turbâ, quibus nec conceditur locus ascendendi, sicut alij ascendunt: hinc torpor & hebetudo virtutis; & licet à Domino habeant vim dæmonum expellendorum, tamen virtus stitione repressa, & à progressu inhibita, quasi ægra à fiduciæ languore infirmatur, nec valet ad patranda opera, quæ alioqui exercere valebãt, & *philosophari nequeunt*, vt Nazianzenus, infirmati tanquam fascino quodam. Sic marini fluctus experito,& debito cursu inhibiti,& diu durare in eodem loco coacti, exsiccari, & increpari dicuntur, quia vetantur adipisci debitum sibi locum. Ergo esto attentus munerum distributor, ne peritos stitione vt vndas increpes, nam euigorabis vel discipulorum virtutem. Vnde hîc vers. 12. dicitur, aquas, quasi murum solidari,& sisti; Psalm. illo 105. dicuntur reprehendi.

62. Matth.

Euigoratur potentia discipulorum, qui non promouentur.

Chrysost.

Hilar.

Iudith. Psalm.

§ XVII.

Vita solitaria asylum est à vitiis; fomes virtutum, & Gloriæ locus.

Multorum conuersatio inimica virtuti est: nemo se tutò commisit turbæ: nam vitium, quod ab experientia esse in multis probat, approbat; turbatur vita humana conuersatione hominũ; & aliena vitia, etiam quæ detestamur, per oculos,& aures in nos irruunt, & facto impetu vel nolentes expugnant: *Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior; imò verò inhumanior, quia inter homines fui*, ait Seneca epist.7. Qui ad probitatem concinnant ingenium, turbam vitant; nam solitudo ingeniũ virtutis est, sanctitatis ars, vel potiùs arx: *Spiritualis arx*, dicitur solitudo à S. Basilio de laude Vitæ solitariæ. Cui assentitur S. Nazianz. Orat.2. inquiens, *Ab arce nostra, hoc est, à solitudine.* Porrò in tuto est quisquis in arce est; nam defenditur murorum robore, altitudine turrium, machinarum ingenio, militaris roboris præsidio. Ergo Christianæ gentis 63.

Seneca.

Eremus arx, & asylum est.

Basilius. Nazianz.

Nazianz. tis arx, solitudo est. Quam S. Nazianzen. Orat. 1. vocat *Asylum*. Aptè quidem: nam asylum securitas est delinquentium, ibi multorum flagitiorum reus in tuto est: asyli enim reuerentia exarmat seuerissimæ iustitiæ armatam manum, & impunem reddit, quem grauiter puniendum ius decernit. Et quidem secessus asylum est, non tantùm à criminũ
64. reatu, sed & ab ignorantiæ vitio. Non brutescit homo in syluis, & vastis solitudinibus versans inter bestias, sed diuiniora sapit: *Solitaria namque vita cælestis doctrinæ schola est, & diuinarum artium*
Basil. *disciplina*, inquit Basilius de laudib. Eremi. Procul
Monachi dicũtur veri adoratores. turbis docet Deus cælestia mysteria, Eremus gymnasium Dei est, & eruditio cælestis, vbi Deus veros veri Dei adoratores fabricat. Ioannis 4. v. 23. ait
Ioann. Christus ad Samaritidem: *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate*. Vetus quæstio est, quinam sint hi veri adoratores Dei, ac si ceteri non verè, sed specie
Athan. tenus adorent Deum? S. Athanasius in quæstionibus ad Antiochum (si illud opus Athanasij est) quæst. 39. ita scribit: *Quinam sunt illi veri adoratores, qui neque in hoc monte, neque Hierosolymis sed in spiritu adorant Deum, & in veritate? Responsio: Isti sunt qui in desertis montibus, & qui in speluncis, & cauernis terræ habitant, qui citra congregationem Ecclesiæ per opera bona Dei spiritu illuminati, in spiritu & veritate adorant Deum.* Valde audet hic Athanasius. At minimè negat cæteros, qui solitariam non agunt vitam, veros Dei adoratores esse, sed eremi cultores præcipuum esse nostræ Religionis portionem affirmat: quippe qui omnibus spretis vnius Dei adorationi vnicè vacant. Nam vita solitaria *cælestis doctrinæ schola est*, vbi *veri adoratores Dei*, Deitatis ediscunt arcana.

65.
Basil.
Eremus fomes est virtutum. Nec miror planè *veros adoratores* dici, qui in secessu vitam agunt, cùm S. Basilius suprà appellet eremum fomitem virtutis, sic inquiens: *O eremus, mors vitiorum, ac proculdubio fomes, ac vita virtutum!* Et quidem, qui cum multitudine cõuersatur, nescio quo quasi occulto fomite agitur ad vitium:
Seneca. *Facilè transitur ad plures*, ait Seneca epistol. illâ 7. *Nemo non aliquod nobis vitium aut commodat, aut imprimit, aut nescientibus allinit. Malignus comes quamuis candido, & simplici, rubiginem suam affricuit. Nunquam mores, quos extuli refero. Aliquid ex eo, quod composui, turbatur, aliquid ex his, quæ fugaui, rediit.* Christi Dei virtus nihil deperdere poterat ex conuersatione hominum, & turbarum frequentia: & tamen vt quoddam miraculum pa-
Lucæ. Christus ad patrandum miraculum fugit turbam. trarer, Lucæ 8. versf. 51. *Non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, &c.* Quare arcet turbas, vt miraculum faciat? Num multitudo imminuet Christi virtutem? Opportunè Theophylactus:
Theophyl. *Non permisit introire, &c. Quia cùm quis debet miracula patrare, non decet ipsum esse in medio plurimorum, sed solitarium, & ab aliis separatum.* Christi virtus minui non potest vllo humano impedimento; at nihilominus ad exerendam vim miraculorum, non permittit turbas, sed eas arcet, vt maneat *Solitarius, & ab aliis separatus.* Hæc cautio, nostra eruditio est: vt sciant homines, quòd hominum frequentia virtutem lædere, & culpare innocentiam solet, & irritare ad vitia. At vita solitaria *mors vitiorum est, & proculdubio fomes virtutum.* Sunt in nobis praui appetitus, & motus naturaliter luxuriantes ad vitia, qui *fomes peccati* dicitur à Theologis. Simus nos in solitudine, quæ *fomes ad virtutem* dicitur a Magno Theologo Basilio, quo feramur ad cælestia, ad virtutem, ad omnes sanctitates.

Parùm esset, quod vita solitaria sit arx religionis, 66.
asylum à vitiis veræ fidei, & religionis matrix, mors culpæ, & fomes virtutum, nisi etiam foret imitamentum Paradisi, & præludium quoddam beatitudinis, vbi piæ animæ deliciantur. *Eremus nempe* Eremus paradisum æmulatur.
est paradisus delitiarum, dixit S. Basilius suprà. Et Petrus Damian. serm. 59. *Verè claustrum est paradisus. Hic prata virentia Scripturarum, præterfluens lacrymarum vndositas, quam de puris affectibus amor ille cælestis eliquat; hic sunt arbores erectissimæ, Chori Sanctorum, nullaque est, quæ non multâ gaudeat fructus vbertate.* Ergo aut paradisus est vita solitaria, aut solitariæ vitæ debetur paradisus.

Philo lib. de mundi opificio: *Viro autem*, (nem- 67. Philo.
pe Adamo) *adhuc solitariam vitam degente, necdum formatâ muliere, paradisus a Deo plantatus dicitur.* Parum est solitudinem esse instar paradisi; locus gloriæ est solitudo. Solicitus ille pastor, qui erroneam ouem anxiè quærit, Luc. 15. v. 4. *Nónne* Luc.
dimittit nonaginta nouem in deserto? Quidnam intelligitur deserti nomine? Planè cœlum intelligit S. Gregor. hom. 34. aiens: *Dimittit nonaginta nouem in deserto, quia scilicet Angelorum choros reliquit in cælo.* Ecce Synonymon est desertum, & cœ- Gregor.
lum, & deserti nomine cœlum significatur. Neque Eremus est locus gloriæ.
enim satis dignè solitudo explicaretur, nisi paradisi, & cœli nomine vocaretur. Christus Dominus, vt suæ beatitudinis glorias ostendat, tres tantùm discipulos ducit ad Thaboris recessum. *Duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos*, Matthæi 17. v. 1. Inuia excelsi montis Matthæi.
crepido satis solitaria erat. Addit Euangelista, *Seorsum*, quod inaccessum locum indicat. Et ad hunc locum ascensu arduum, situ (quia *seorsùm*) inuisum, tres solos secum vehit discipulos, relinquens cæteros cum turbis; addens ad solitudinem loci Discipulorum solitudinem. Quorsùm tam inaccessus quæritur locus ad ostendendam gloriam? Nónne præstaret coram multitudine manifestare gloriam suam? aut saltem Discipulos omnes secum ferre? Quam ob causam tam inaccessam loci solitudinem affectat Christus ad gloriam ostendendam? Luculenter Abulensis ibi q. Abul.
18. respondet. *Nempe ad ostendendum locum gloriæ.* Scilicet locus gloriæ non sunt vrbes frequentiâ hominum insignes, nec campi vbi agricolarum casæ, & facilis est hominum accessus: sed Thaboris crepido, nempe ardui montis vertex, excelsus seorsùm, & cum tribus tantummodò discipulis, vt adhuc in solitudine quærat solitudinem; ibi inquam, transfiguratur, vt ostenderet recessum solitudinis esse locum gloriæ. Vnde hîc v. 14. dici- Iudith.
tur, quod Deus ducens populum suum ad desertam solitudinem, ibi eum quàm amantissimè tractauit, pauit cœlesti manna, &c. vt sic commendaret desertum vti æmulum paradisiacæ voluptatis, & gloriæ.

Quid ergo facient Religiosi viri, quorum vita 68.
in promptu est, tota versans inter homines ad eos spiritualiter iuuandos? Scimus nonnullos Sanctorum huius æui, nempe sanctissimum Franciscum B. Borgia in frequentia solus.
Borgiam, & S. Carolum Borromæum, &c. sic inter turbas hominum corpore versari, vt anima solitudinis delitiis potiretur. Quod laudabat olim S. Nazianz. Oratione de Pace, inquiens. *In mediâ* Nazianz.
luce versantes solitariæ vitæ rationem seruant. Exercitiis spiritualibus aliquoties vacandum est.
Alind etiam remedium adhibuêre hi præstantes sanctitate viri, scilicet statis anni temporibus in secessu & exercitiis spiritualibus vacare procul à turbis; quod præscribit idem S. Nazianzenus Nazianz.

Oratione 27. aiens: *Ioannes in deserto, & Iesus ipse, vt actiones multitudini, humanaque frequentiæ, ita preces quieti, locisque ab hominum commercio semotis, ferè tribuebat. Hoc exemplo præscribens, ac velut latâ lege promulgans, nobis quoque nonnunquam faciendum esse, vt quietem amplexemur, ac nos ab hominum frequentia in solitudinem asseramus, vt sine vllâ fæce Deum alloquamur.* Sine fæce Deum alloquitur, qui in solitudine cum Deo agit, quasi qui inter homines versant, defæcatas preces non faciant; saltem turbæ, & negotia perstrepunt, & inquietant orationis silentium.

EVCHARISTIÆ ELOGIA.

69. INTER cætera beneficia, quæ Deus liberalissimè contulit in Hebræam gentem, illud præclarissimum iure habetur, cuius meminit hîc Achior v. 15. aiens, quòd dum Hebræorum populus diu versaretur in vasta solitudine, *in qua nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit: illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum; & per annos quadraginta annonam de cælo consecuti sunt.* Sanè nemo est, qui nesciat ex communi Patrum plausu, Mannæ nomine augustissimum Eucharistiæ Sacramentum adumbrari: vnde instituto meo deesse viderer, nisi aliqua sacræ Synaxis elogia breui libarem. Porrò tanta est excellentia huius cælestis cibi, vt dixerit Dauid in Psalmo 11. v.10. *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Quæ verba ex Hebræa origine ita vertit Genebrardus ibi: *Secundum altitudinem tuam epulatio filiis hominum.* Scilicet sublimis altitudo Eucharistici mysterij tanta est, vt æmuletur augustam sublimitatem mysteriorum Diuinitatis. Prudentius præfatione Psychomachiæ, sic pangit de Eucharistia:

Iudith. Eucharistia est secundũ altitudinẽ Dei. Psalm. Genebr. Prudent.

Mox ipse Christus, qui Sacerdos verus est,
Parente inenarrabili, atque vno satus,
Cibum beatis offerens victoribus,
Paruam pudici cordis intrabit casam,
Monstrans honorem Trinitatis hospitæ.

Eucharistia est honor Trinitatis hospitæ.

Ecce Eucharistiæ mysterium monstrat arcanæ Trinitatis decus sublime, totumque factum est ad ostensionem diuinitatis, quæ sublimis eminet in hoc Eucharistiæ Sacramento. Ergo diuinitatem hospitam, eiusque illustriora attributa hîc rimari ambio. Et ne faciam cælestis cibi & potus nauseam, ob longitudinem vnius paragraphi, illum in plures subsecare, pretium operæ me facturum existimo.

§. XVIII.

Meritum dignè sumentis Eucharistiam, Eucharistia corona est.

70. TAnta est huius Sacramenti dignitas, tam sublime, & augustum est sacræ synaxis mysterium, vt mentem excedat, transcendatque humanas spes. Quis est tam superbè ingeniosus, qui id excogitaret? Quis tam ambitiosè audax, qui præsumeret hanc gloriosam escam? *Ciborum ambitio,* inquit Septimius lib.2. aduersus Marcion. cap.18. Ambitio audacia est præsumptionis vltra propria merita, & captum: Ergo homo tenui merito exiguus, si à se spes conciperet huius gloriosi cibi, piâ ambitione religiosè superbiret, cùm vltra humanum fastigium audacter ambiret. Porrò homo è terra conceptus, è sordida materia natus, peccaris innutritus, totus degener est ignobili sanguine vilis. Hic, hic inquam ambiat Dei corpore pasci, & Dei sanguinem in venis alere, & eodem ali? Agens de Sacramento Altaris, ita fatur Clemens Alex. lib. 1. Pædag. cap.6. *Vnicuique ergo nostrum licet Domino gloriari, Patre bono, æquè bono sanguine me glorior esse.* O piam iactantiam! Ecce gloriatur vilis homuncio æquè bono sanguine ali, ac Christum Deum, imò ipsissimo. *Ego enim* (verba sunt S.Chrysostomi homil.51. ad Populum Antiochenum:) *Vos carnibus meis alo, me ipsum vobis appono, vos omnes generosos esse volens.* Scilicet Deus corpore suo; & generoso sanguine homines alit, vt homines pristinâ vilitate relictâ ad generosam cæli prosapiam sublimaret. Ioannis 17. v.22. sic loquitur Christus ad Patrem Deum: *Et ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.* Dubium est non leue apud Commentatores, quam hîc intelligat claritatem à Patre acceptam, & fidelibus communicatam? S.Cyrillus Alexand. & Leontius intelligunt diuinum honorem, qui humanæ naturæ Christi ex coniunctione cum diuinitate accessit: quem honorem communicauit fidelibus per corporis sui participationem in Eucharistia: quia quicquid gloriæ ex diuinitate corpori suo accedebat, largissimè communicauit corpus suum communicantibus in Eucharistia. Sic fatur Cyrillus lib. 11. in Ioannem, c.27. *Hanc, inquit, claritatem, & gloriam, Pater, quam mihi dedisti, quæ est, vt tecum vnum sim, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.* Quæ verba ex ipso Cyrilli contextu, & ex Maldonati intelligentia de Eucharistia accipienda sunt. Nempe Christus Deus fidelibus communicans in Sacramento altaris suum corpus, & sanguinem suum verè vnitum personæ Verbi; simul illis communicat suam claritatem, & gloriam, quam Pater Deus illi dedit. O illustrem claritatem, ô generosam gloriam, & supra humanum fastigium! Tantáne gloriæ prærogatiua vilissimo homini potest communicari? Planè superbe præsumeret, qui tantam gloriam ambiret. Vincit vota hominum Dei liberalitas, & huius Sacramenti munificentia superat audacem hominum ambitionem. Quis enim tantâ elatione superbiret, vt præsumat *æquè generosum sanguinem habere* ac ipsum Deum, & *claritatem, & gloriam* Christi Dei ambire? Transcendit spes humanas gloria, quam ab Eucharistia mutuamus: ait enim ipse Christus: *Ego claritatem, quam tu dedisti mihi, do eis,* (nempe in Eucharistia, Cyrillo interprete,) *vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.* Similitudinem vnionis innuens, non identitatem.

Septim. Homo æquè bono sanguine ac Deus alitur. Clem. Alex. Chrysost. Ioan. 71. Cyril. Alex. Leont. In Eucharistia dat Christus claritatem, quam dedit illi Pater. Maldon.

Ioannis 6. v. 27. agens Christus de hoc cælesti pane, vt aduertit Maldonatus noster ex multorum 72.

Ioan. Maldon.

sen

Homo quomodo poſſit operari Euchariſtiam.

ſententiā, ſic loquitur : *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis.* Profectò ſi cibus iſte eſt Euchariſtia, quomodo aptè dicere potuit, *operamini cibum?* Num hortatur homines, vt hoc Sacramentum inſtituerent? Nimirùm, homo operetur Euchariſtiā, quod proprium ſolius Dei eſt: imò id humanas ſpes, & audaciorem cogitationem excedit. Quid mandat Chriſtus hominibus, aiens: operamini cibum Euchariſticum? Num deſiderat Chriſtus, vt homines quodammodò cooperentur ad inſtitutionem huius Sacramenti? Nam opus quomodocumque noſtrum, gratius nobis eſt, & iucundius delectat, & magis æſtimatur. Sic enim homo cooperabatur ad ſaporem Mannæ : nam vt dicitur Sapientiæ 16. v. 21, dum agitur de ſapore Mannæ, qui fuit huius Sacramenti typus: *Subſtantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebat, & deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat, conuertebatur.* Opus enim ad quod quiſque quodammodò operatur, maiori in gratia, & æſtimatione habetur. Vel fortè Chriſtus hortatur, vt *operentur cibum* Euchariſticum, vt ſic ipſe quodammodò minuat non beneficium, ſed beneficij gratiam : ſiquidem tanta eſt gratia huius maximi doni, vt maximè oneret recipientem: Nam cùm impoſſibile ſit homini reddere ſufficientem gratiarum actionem pro tanto beneficio, hominem quaſi cogit ad ingratitudinem. Ergo Chriſtus minuere videtur beneficij gratiam, optans aliqualem hominis cooperationem, vt ita non tantummodò homines beneficio muneret, ſed etiam quodammodò condonet gratiarum actionem: (de quo infrà) ne homo oppreſſus tanti beneficij mole, impar ſit ad gratificandum munus.

Sap.

73. Verùm enimverò cùm non quieſcam in his argutiis; præſtat dicere his verbis expoſcere Chriſtum, quod mereamur hunc Euchariſticum cibum; quæ eſt pulchra P. Maldonati expoſitio. Nempe *operamini cibum* Euchariſticum, id eſt, *propriis operibus, & diligentiâ, Dei adiuuante gratiâ, meremini.* Ac ſi à deſiderantis, vel accipientis merito quodam modo inſtitutionis laudem fœneretur Euchariſtia : nam conuiuarum dignitas, pompa conuiuij eſt : porrò accipientis meritum valde commendat Euchariſtiam; cuius ſumma dignitas, ſicut velut deuenuſtatur demeritis illam recipientis, ſic maximè commendatur accipientis dignitate. Hinc nihil videas in ſacra ſynaxi, niſi coronas, quaſi Euchariſtia, quæ à ſe dignè coronari meruit, etiam à meritis dignè accipientis, plures mutuetur coronas. Exodi 25. v. 23. propoſitionis menſa, quæ hanc diuiniorem menſam adumbrabat, & coronis ornabatur. *Facies & menſam de lignis Setim, & inaurabis eam auro puriſſimo, facieſque illi labium aureum per circuitum, & ipſi labio coronam interraſilem: & ſuper illam alteram coronam aureolam.* Ecce tibi ſacram menſam bis coronatam, ſemel diuinitatis coronâ, & iterùm meritis condignè accipientis. Vis oculis cernere Calicem potatoris merito coronatum? Lege Tertullianum in lib. de Reſurr. carnis, cap. 16. ita ſcribentem : *At calix bene ſibi conſcius, & de diligentia miniſterij commendatus, de coronis quoque potatoris ſui inorabitur.* Quid dici potuit illuſtrius, quàm calicem ſui potatoris coronis redimiri, & auguſtè coronari? Neque tantùm vinum coronatur, ſed & triticeam coronam in Iſide lego apud Septimium de Corona militis, cap. 7. *Prima,* inquit, *Iſis repertas ſpicas capite circumtulit, rem magis ventris.* Nempe panis, qui res ventris eſt, in coronam aptatur, vt ex pane

Maldon.

Euchariſtia coronatur ab accipiētis merito.

Exod.

Tertull.

Septim.

conſletur corona. Quin & humanum os naturaliter coronatur apud Tertullianum præfato, lib. de Reſur. carnis, cap. 61. *Accepiſti,* inquit, *dentes ad macellum,* (ita buccam appellat) *coronandum, cur non potius ad omnem hiatum, & rictum tuum coronandum?* Scilicet labia, & os, quod coronariam Euchariſtiam ſumere debet, debuit coronari, ne quid non regale emineat in re Euchariſtiæ. Bene ergo, & optimè dicitur, *operamini cibum* Euchariſticum, id eſt, veſtris meritis ornate, & coronate vſque ad regalem gloriam : nam humani meriti laus, pompa eſt Euchariſtiæ. O piam meritorum ambitionem!

Tertull.

§. XIX.

Quàm venuſta, & Dei oculis grata ſit Euchariſtici Sacramenti pulchritudo.

INter cetera Euchariſtiæ elogia, eius pulchritu- 74.
do cenſenda eſt: floret enim ambitioſā candoris venuſtate, quæ grata hominibus eſt, gratior Deo. *Qui maturitatis fructum quærit, deſpicit amœna camporum : viola, roſa, lilia, grati flores, ſed gratior panis,* ait S. Chryſologus ſerm. 16. Profectò flores venuſtiſſimi, & gratiſſimi ſunt oculis, & venuſtatis exaggeratio; at gratior, & venuſtior eſt hic cæleſtis panis. Hiſpanè dicimus, *Vn pan como vnas flores.* Nempe terrenos flores pulchritudine vincit Euchariſtia, & æmulatur cæleſtium florum venuſtam pulchritudinem, fulgores, inquam, aſtrorum. Heſychius homil. 2. de Deipara, appellat Euchariſtiam, *Cœnam lucis* quæ in nocte occultiſſimi, & arcaniſſimi myſterij prænitet. *Et lux in tenebris lucet.* Ioannis 1. v. 5. Porrò in terra lucidus florum nitor, & in cælo flores lucis, (Sic vulgò loquuntur poëtæ) oſtentant venuſtioris pulchritudinis pompam. Horum venuſtatem æmulatur Euchariſtiæ gratior pulchritudo. *Candor eſt enim lucis æternæ,* Sapientiæ 7. v. 26. Quæ verba Honorius 3. cap. *ſanè cùm olim,* de celebrat. Miſſ. præcipit Euchariſtiam referre. Quaſi parum foret cum aſtris certare de pulchritudine, & venuſtatis gratiâ ſtellas vincere; additur eſſe candorem æternæ lucis, quæ defæcatior, & purior eſt lux, ſeu lucis nitor. Vulgaris, & ſudatus Zachariæ cap. 9. v. 17. locus, non vulgarem ingerit difficultatem: *Quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Planè interrogatio vim habet negandi: vnde affirmat Propheta cætera Chriſti Dei opera (neque enim poteſt agere de diuinitatis attributis) cedere gratiæ, & pulchritudini Euchariſtiæ. Et quidem vt interim omittam reliqua egregia Chriſti opera, ſaltem eius paſſio glorioſa infinitè placuit Deo; fuit enim opus theandricum; maximè ærumnoſum, pretium ſalutis, impletio Scripturarum, reconciliationis humanæ myſterium, & quod tandem Deum iure placauit. Quod ergo Chriſti opus potuit magis diuinis oculis placere, ac glorioſa
Chriſti Dei Paſſio? Num Euchariſtia gratior Deo 75.
erit, quàm redemptrix Paſſio? Quomodo igitur verum erit effatum Prophetæ? Vt in laudem huius Sacramenti expediam hanc difficultatem, penſanda ſunt verba S. Ambroſij lib. 4. de Sacram. c. 4. Vbi ſic ille, *Vt nullus horror cruoris ſit, & pretium tamen operetur redemptionis.* Scilicet Chriſti Dei pœnaliſſima paſſio gratiſſima fuit Dei oculis. At illam circumſtant aliquæ res non bonæ : nempe tortorum ſæuitia furit, Pontifex, ſeu carnifex ſæ-

Chryſol.

Euchariſtia flos dicitur, & Cœna lucis.

Heſych.

Ioan.

Sap.

Honor.

Zachar.

Euchariſtiæ pulchritudo.

Ambr.

Euchariſtia eſt Paſſio defæcata à tortorum ſordibus.

uir

Eucharistia est Passio defæcata à tortorum sordibus.

uit, discipulus indisciplinatus prodit, Apostolorum summus tenegat, cæteri tunc degeneres fugiunt: inuidia, crudelitas, horror, furor, odium æstuat, furit, infrendet. Heu quot fœda crimina admiscentur pulchræ Saluatoris Passioni! Ergo, vt absit *horror cruoris* impiè effusi, & solùm maneat Passionis gratia, & dignitas, instituitur Euchatistia, quæ sit memoriale, vel epitome Passionis. Id est, omne, quod in passione est Deo gratum, remoto criminum horrore. Hispanè dices: *La Eucharistia es la Passion de Christo en limpio.* Quod præsagâ mente vidit Euangelicus Propheta Isaias cap. 25. v. 6. sic euangelizans: *Et faciet Dominus in monte hoc conuiuium pinguium medullatorum, vindemia defæcata.* Quæ verba de Sacramento altaris interpretantur Eusebius lib. 1. de Demonstrat. cap. vltimo. S. Cyrillus, & Procopius inibi, S. Cyprianus, vel potius Ruffinus in expositione Symboli, & communiter interpretes. Audis Eucharisticum Christi sanguinem dici vinum defæcatum? Estne fæcis horror, & nausea in Christi sanguine purissimo? Est, est quidem à Pharisæorum inuidiâ, & Iudæ perduellione, & carnificum sæuitiâ ipsi admixtus extrinsecus horror: ergo hic sanguis defæcandus, & colandus est in Eucharistia, vt fiat conuiuium ex *adipe frumenti*, Psalm. 147. v. 14. (id est ex frumento pingui, medulloso, adipali: nempe ex purâ farina è qua conficitur panis similagineus reiectis furfuribus,) & ex vino generoso, defæcato, & colato, reiectaneis fæcibus ablegatis. Vnde Eucharisticus panis, & vinum excellunt Christi passionem, non merito, sed puritate, scilicet relegatis extrinsecis sordibus, & defæcatiori fulgens puritate: Ex qua tantam apud Deum gratiam fœneratur, vt verè dixerit Propheta: *Quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* quia super omnia Christi opera, Dei oculis grata apparet Eucharistia, ob pulchritudinis politioris gratiam. Itaque Eucharistia est *exemplar Passionis Christi*, vt ait S. Gaudentius tractatu 2. de Exodo, quia ad instar Eucharistiæ, passio, opera est; & simul Passio exemplar est Eucharistiæ, in qua resculpta est passio absque horroribus delictorum, quæ illam circumstant.

Isaias. Euseb. Cyrillus. Procop. Ruffin. Psalm. Eucharistia est Passionis exemplar. Gaudent.

76. Vnde pulcher hic cibus, & potus, pulchros facit fideles, qui illum edunt, & bibunt, mutuantes venustatem à formosissimo Eucharistiæ esu. Quo adludere videtur Clemens Alex. lib. 3. Pædago. cap. 9. sic fatus: *Ad ornandum autem secundum naturam magno prædita est artificio potus temperatura, & cibi commendatio. Ex eo enim quod est ignitum, fulgor, & splendor accedit; ex humido autem nitor, & gratia; ex sicco autem virtus, & stabilitas; ex aëre autem spirandi facultas, & par æquilibrium. Ex quibus concinna, & pulchra hæc verbi, seu rationis statua ornata est. Sanitatis autem liberalis flos est pulchritudo.* Ergo ô fœminæ, hoc stibio inducantur facies vestræ, & producantur oculi, hoc purpurisso rubeant vestræ genæ, & gratiores Deo, & Angelis, & hominibus eritis, quàm si omni lenociniorum fuco exculta. Hic cibus ornet virorum iuuentam, & ambitiosiùs vestiet, & expoliet; hic cibus senium exuet, & florentem iuuentutem asciscet. Quisquis pulchritudinem ambit, ambiat Angelicum huius cibi lenocinium.

Clem. Alex. Pulchritudo ab Eucharistia.

§. XX.

Christus, quia est Patris Dei primogenitus, alimentorum nomine suis fratribus impertit Eucharistiam: Quæ Sacramentum Sacramentorum sententiosissimè dicitur.

77. Ad Rom. Christus, quia primogenitus est, tenetur alere reliquos fratres.

AD Rom. 8. v. 29. dicitur Christus *Primogenitus in multis fratribus*, vnde Christus regio maioratu prædiues primogenij iure quasi tenetur cæteris fratribus alimenta præbere; & quidem opulenta, vtpote fratribus diuinâ affinitate prænobilibus. Quod verò primogenitus, qui in maioratu succedit, teneatur alimenta præbere fratribus, res certior est, quàm vt egeat probatione. Legi potest noster P. Ludouicus Molina tom. 3. de Iustitiâ, disput. 578. & 616. vbi plura iura, glossas, & doctores eruditè allegat. Ergo Christus Deus, qui primogenitus est in multis fratribus, primogenij iure quasi tenetur illis elargiri Deo digna alimenta, ne tanti Regis fratres, (sic homines appellare dignatus est,) miserâ egestate premantur. Num ipse regali maioratu auctus, opiparè prandebit in cœlo, regiis gloriæ vestibus inducetur, Empyrea habitabit palatia, cęteris fratribus congruâ mensâ, & veste, & tecto orbatis? *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam*, Ioann. 6. v. 27. Quo modo homines possunt primo operari Eucharistiam, cuius institutio humanam potentiam, & fastigium excedit? Plures expositiones nuper dedimus; sed hanc reseruaui ad hanc thesim. Pater Maldonatus τὸ *operamini*, interpretatur, *Quærite:* Quasi dicat Christus Deus, (qui primogenitus est in multis fratribus) ô homines, iure fraternitatis potestis quærere, & à me exigere; quia sum primogenitus, & maioratu potitus, Deo digna alimenta: nam ego primogenij iure debeo vobis præbere alimenta. Quæ alimenta Deo digna Christus Deus suis fratribus reliquit, aut relinquere potuit, nisi suum corpus in cibum, suum sanguinem in potum? Porrò Eucharistia alimentum est, quod Patris Dei primogenitus largitur suis fratribus iure primogenij, ne vllius rei penuriam patiantur. Audi S. Chrysostomum homil. 21. ad popul. sic scribentem: *Ne igitur mortalia maneamus hiantes, nec circa vestimentorum ornatum, habes enim maximum indumentum, Induimini Iesum Christum: habes mensam spiritualem, habes gratiam supernè, Ego sum panis, qui de cœlo descendi: & omnia tibi Christus factus est, & mensa, & vestimentum, & domus, & caput.* Et ita concludit, *vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: nec fratres tantùm ipsius, verùm & pueruli fiamus.* Nempe quia Christus nostræ familiæ caput est, & Primogeniti iure in maioratum cælestis Patris succedit; ipse te vestit, *Induimini Iesum Christum*; ipse domus tua est, *In me manet:* ipse alimenta vitę tibi tribuit, *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Et ne vlla in re aliquid nobis desit, omnia nobis factus est in Eucharistiâ, vestimentum, & mensa, & domus, quippe qui caput est iure primogenij.

Molina. Ioann. Maldon. Chrysost.

Quin & tanta est nostri primogeniti munificentia; vt fratribus omnibus (nemine excluso, qui verè frater sit,) hæc cælestia præbeat alimenta: 78.
Siquidem Matthæi 26. v. 27. dixit *Bibite ex eo omnes.* Ergo hoc vitæ alimentum participarunt omnes Apostoli, & Discipuli, & in eis fideles omnes: nullam arcens ætatem, nullum sexum, conditionem nullam, dummodo fratres sint. Neque infan

Matth.

Paulin.

infantibus hæc Eucharistiæ alimenta olim negabantur: à fonte enim baptismatis nesciente ore infantes accipiebant Christi corpus. Quod tradit S. Paulinus epist. 12. ad Seuerum, ita modulatus:

Paruulis dabatur Eucharistia.

Indè Parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niueos corpore, corde, habitu.
Circumstánsque rudes festis altaribus Agnos
Cura, salutiferis imbuit ora cibis.

Mortuis dabatur Eucharistia.
Concil. Altisiodorens. Carthag. Trullan. Amphiloch. Gregor. Sap.

Sic cælesti alimoniâ infantat Christus tenellos, & rudes adhuc puellos, ne cui deneget alimenta. Quin & mortuorum olim cadaueribus etiam tribui Eucharistiam constat ex Concilio Altisiodorensi, canone 12. ex Concilio Carthaginensi 3. canone 6. & ex sexta Synodo generali in Trullo, canone 83. Idem tradit Amphilochius in vita Basilij, & S. Gregorius, lib. 2. Dialog. cap. 24. Et Sapientiæ 16. v. 20. *Angelorum esca* dicitur, quasi Eucharistiam beati Angeli saltem spiritualiter participent, ne quis ex Christi fratribus exors sit à diuinioribus alimentis, quæ iure primogenij omnibus vbertim elargitur, ne vlla gratia vlli desit.

Dionys. Ioachim. Perionius. Vasquez.
Eucharistia emphaticè dicitur Sacramentum sacramentorum.

79. Cæterùm quod magis commendat immensam gratiæ largitatem, quæ exundat in Eucharistiâ, expendam celebrem illam sententiam S. Dionysij Areopagitæ lib. de Eccles. Hierarch. quâ Sacramentum Eucharistiæ appellat, *Sacramentum omnium perfectissimum*: Græcè τελέτων τελέτη, quod de verbo ad verbum ita vertit Ioachimus Perionius, *Sacramentum Sacramentorum*. Quæ expositio placet P. Gabrieli Vasquez. Id est, Sacramentum corporis, & sanguinis Christi est sacramentum sacramentorum. Nempe quod cætera sacramenta præstant hominibus, idem quasi præstat Eucharistiæ sacramentum sacramentis cæteris. Porrò Eucharistia, in quâ verè continetur Christus Deus (qui est fons, origo, & radix gratiarum omnium) influit gratiam in reliqua sacramenta, quia illam deriuat Christus Deus in illa latens, qui est virtus, vita, & anima Eucharistiæ, & à quo Eucharistia vigorem mutuat communicandi gratiam hominibus, & ita quodammodò reliquis sacramentis; vndè sacramentum sacramentorum dicitur. Imò & antiquæ legis sacramenta ab Eucharistiæ sacramento quodammodò præbiberunt gratias, quas Hebrææ genti largiebantur. Nam si quid honoris, si quid auctoritatis eminebat in antiquis hostiis, non aliunde asciuerunt, nisi ex eo quod adumbrabant reuerendum, & illustre altaris Sacrificium. Quod hom. 3. ad Neophytos edisserit S. Chrysostomus, sic ibi fatus: *Quid agis Moyses: sanguis ouis rationabilem hominem liberare consueuit? valde, inquit, non eò quòd sanguis est, sed eo quia Dominici sanguinis per eum demonstratur*

Chrysost.

80. *exemplum.* Aduerte ad elegantem similitudinem, qua id explicat Chrysostomus. *Nam sicut regnantium statuæ, quæ sine anima sunt, atque sermone, nonnunquam ad se confugientibus hominibus animâ, atque ratione decoratis subuenire consueuerunt; non quia sunt ære conflicta, sed quia retinent imaginem principalem. Ita & sanguis ille, qui irrationabilis fuit, animos habentes homines liberauit, non quia sanguis fuit, sed quia huius sanguinis ostendebat aduentum.* Ecce tibi antiquæ legis victimas ab hoc incruento Eucharistiæ sacrificio, quod adumbrabant, honoris auctoritatem, præmaturè mutuasse, ob præfatam rationem de sacramentis nouæ legis. Audis Eucharistiam sacramentum esse sacramentorum; non tantum respectu sacramentorum nouæ legis, sed etiam vetustioris? Quin & sacrificia legis naturalis, Eucharistiæ sacramentum præcucurrit: nam Melchisedec legis naturalis sacerdos Panem, & vinum obtulit, Genes. 14. v. 18. præfigurans huius Sacramenti gratiam, & illam mutuans ab hoc diuiniori sacrificio, in quo incruentè immolatur ipsemet Christus Deus, & Dei Filius, à quo omnis gratia deriuatur, & profluit. Et ita Christus Deus, qui continetur in Eucharistiæ sacramento, gratias omnes velut præfudit anticipatâ munificentiâ, quod elogium munificentioris largitatis est.

Genes.

---

§. XXI.

In Eucharistiæ munere, non tantùm summum bonum donatur, sed quasi condonatur homini gratitudinis obligatio: Indéque homo debitum Dei amplificat, vnde homo videbatur non esse soluendo.

SI quod beneficium maximum de omnipoten- 81.
tiæ ærario, & liberalitatis suæ promptuario donauit Deus, Eucharistia est. *Saluator noster discessurus ex hoc mundo ad Patrem, sacramentum hoc instituit, in quo diuitias diuini sui erga homines amoris, velut effudit.* Verba sunt grauissima Concilij Tridentini, session. 13. in decreto de sanctissimo Eucharistiæ sacramento, cap. 2. Tanta est huius illustrissimi beneficij magnitudo! Enimverò hoc vnicum beneficium est beneficiorum omnium cumulus, est enim hominum salus. *Eucharistiam medicam*, dixit Septimus lib. de Pudic. cap. 18. Et S. Chrysolog. serm. 1. *epulum salutis*. Est festum Christianorum gaudium. *Pascha authenticum* appellatur ab Anastasio Niceno quæstionibus in Scriptur. q. 93. Et cordolij remedium vocatur à Tertulliano Apologetic. cap. 9. aiente, *Iugulatorum sanguinem recentem, auidâ sui comitiali morbo medentes hauserunt*: quasi Eucharistia sit mœstitudinis antidotus, & profusior animi lætitia. *Feretrum immortalitatis* appellatur ab Amphylochio iuniori hom. 1. de sacr. vel mortis feretrum, seu sepulcrum, aut potius mortis interitus. *O mors ero mors tua.* Et Iulius Firmicus de errorib. profanæ Religion. cap. 19. Synaxim indigitat *Futuræ immortalitatis insignia*, ac si iam sit insignitus immortalitatis ornatu, aut prædestinationis cha-
ractere, qui dignè frequentat Eucharistiam. 82.
Pignus futuræ gloriæ, & perpetuæ felicitatis dicitur ibidem à Concilio, pignus autem (vt minimum) tantumdem debet valere, quantùm valet res, ad cuius securitatem datur. Quid vagamur per plura epitheta, cùm Eucharistia sit totus diuinitatis census; in eâ enim nobis dantur omnes thesauri sapientiæ, & omnipotentiæ Dei. Nec semel tantùm vt in mysterio Incarnationis, sed quotidie repetito beneficio *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, Matthæi 6. v. 11. Quæ verba de sacro altaris pane interpretatur S. Ambr. lib. de sacram. cap. 4. & alij apud Maldonatum ibi. Et quod mirere magis, cùm hæc diuinior munificentia exundet in fideles omnes, quisque tantùm recipit, quantùm simul omnes. Quæ est illustris explicatio illius sententiæ, Psalm. 25. v. 6. *Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine.* Quam tradit Tertullian. lib. de Pudic. cap. 18. ita fatus: *Lauabo cum innocentibus manus meas, & altare tuum circumdabo Domine, vt solus plures*, id est, ego solus pro pluribus sum: tantùm enim in hâc mensâ recipit quiuis, quantùm simul omnes. Vides quàm studuerit largior Dei munificentia incrementare grandius hoc Eucharistiæ beneficium, & amplificare illius gratiam?

Conc. Trid. Eucharistia est pascha authenticū. Septim. Chrysolog. Anastas. Nicenus. Tertullian. Eucharistia medetur cordolio. Amphyloc. Iulius Firm. Trident. Matth. Ambr. Maldon. Ad Eucharistiam accedimus, sicut vous plures. Psalm. Tertull.

S. Petrus

83. Chrysol. Eucharistia sine pretio. S. Petrus Chrysologus serm. 29. Iudæ proditoris malitiam eleganter expendit, pensitans quàm iniuriosa fuerit Saluatori. *O auaritia!* inquit, *aurum est, quod Iudam fecit esse proditorem, vt hominem cogeret Deum negare: & ipsum sanguinem taxare pretio, quem sponte Dominus erat nostrum largiturus in pretium.* Hinc oculis cernere licet eximiam Christi liberalitatem. Porrò in proditione Iudæ plures suppetebant causæ potentissimæ ad feriendum animum Saluatoris acerbo iniuriæ sensu: nam discipulus auctus munere Apostolatûs illum prodit, traditque in manus inimicæ gentis, hostili animo in ipsum furiosæ, & quidem vili eum æstimat, & diuendit ad cædem peracerbam. At hæc omnia intermittens Chrysologus hîc, duntaxat meminit iniuriæ, quâ Christus exacerbatus est, quia Iudas sanguinem eius vendens, non sinit absque pretio sanguinem suum hominibus in Passione, & Eucharistiâ donare. Vel vile pretium quod accepit Iudas, præcauet Christus, ne fortè ipsi non permittat exercere summam liberalitatem, quam in Eucharistico pane, & sanguine eminere affectat, & piè ambit. Verùm enimverò summum, summéque maximum, & augustissimum Eucharistiæ donum non est obnoxium diminutioni gratiæ, quantumuis Iudas accipiat pretium: neque enim diuinius Eucharistiæ donum subiacet communibus legibus liberalitatis, quæ aliquali merito, aut pretio minuitur, & deuenustatur: summa enim liberalitas exlex est. Ait enim Cassiodorus lib. 2. Variar. epistola 30. *Beneficialem esse Principem licet, neque intra regulas cõstituti potest munificentia regalis arctari.* Et mox, *Clementia non habet legem:* Id est, summa Principum beneficia obnoxia non sunt legibus munificentiæ vulgaris, quam minuit aliquale meritum: neque enim quoduis obsequium mereri eualet sublime aliquod, & augustum munus. Quis enim sibi persuadeat, Musicum egregium, quia cantu demulcet aures Principis, adhuc de congruo (vt aiunt) mereri Proregem fieri nobilis alicuius regni? aut frustulum panis eleemosynæ nomine largitum, congruè mereri vnionem aliquam hypostaticam cum Patre Deo? Planè hæc leuia proportionem non habent ad illa maxima, vt oculatissimi quidam recentiores Theologi docuerunt in re meriti. Vnde summa, & quasi effusa Eucharistiæ gratia non minuitur exilis pretij, aut meriti compensatione. Euge liberalissime Iesu: etsi pretiosus tuus sanguis taxetur, & donetur exiguo pretio, non deuenustatur summa Eucharistiæ liberalitas, quæ vili pretio nec congruè compensatur. Neque enim tantam compensationem ambit perexigui pretij ambitiosior fastus.

Cassiod.

84. 2. Reg. Eucharistiæ donum à largitate non patitur detrimentum. 2. Regum 31. v. 19. Berzellai homo prædiues ciuilissimo obsequio Dauidem in deserto fugientem Absalonis iras, copiosâ annonâ ad exercituum sustentationem munerauit. Neque ingrato exhibitum est hoc beneficium. Nam Dauid morti proximus mandat Salomoni vt pro opportuno obsequio rependat gratiam, aiens 3. Reg. 2. v. 7. *Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntq; comedentes in mensâ tuâ.* Sint filij Berzellaï perpetuò conuiuæ Regis ad compensandum beneficium suppeditatæ annonæ. Non me latet verborum sensus; sed iuuat in gratiam Eucharistiæ expendere illud, *reddes gratiam,* cùm filij Berzellaï commensales Regis fiunt ob exiguum obsequium. Porrò pugnantia dicere videtur, qui dicit gratiam reddere: Nam gratia merita non patitur; & redditio supponit meritum: ergo mentitur gratiam, qui dicit reddere, & qui gratiam dicit, redditionem excludit, verùm expende quam gratiam debeat reddere, & statim exoluitur dubium: *Sed & filiis,* inquit, *Berzellai reddes gratiam.* Quam gratiam? *Erunt comedentes in mensâ tuâ.* Profectò tanta est gratia Eucharisticæ mensæ, quam Salomonis mensa adumbrauit, vt saluâ ratione gratiæ, redditio fiat. Quæ exaggeratio munificentiæ est; tantum enim, tamque augustum donum non amittit gloriosum attributum gratiæ, ob leue obsequium, impar tanti donatiui munificentiæ: nam exiguum obsequium artificium adipiscendi est, non energia promerendi ob improportionem. Vnde diuinioris beneficij augustior gratia à leui obsequio non minuitur. Tantum enim est Eucharistiæ *beneficium, quòd largitate non patitur detrimentum,* inquit Cassiodorus lib. 1. Variar. epist. 14. agens de Theodorici Regis munificentiâ. Nempe sublimissimũ beneficium, ob summã, quâ eminet, largitatem, detrimentum non patitur: quippe quod ob leue obsequium non perdit beneficij nomen, & gratiam. Verè ergo, & optimè dixit Dauid Salomoni: *filiis Berzellai reddes gratiam:* addit enim: *erunt comedentes in mensa tua:* nam diuinior gratia ob summam beneficij largitatem, non patitur detrimentum. Non vereor, vt malè Latinus audiam, vt videar erga Eucharistiam benè pius. Cassiod.

3 Reg.

85. Summum Eucharistiæ beneficium instar gratitudinis est. Cæterùm consultissimè dixit Concilium, quòd Christus Deus in hoc altaris Sacramento, diuinæ largitatis *diuitias velut effudit:* Non enim tantummodò hominibus donauit summum corporis, & sanguinis sui beneficium, sed etiam quasi condonauit rationem beneficij, & gratiæ; ne velut cogeret homines esse ingratos, cùm homo impar sit dignas grates rependere pro tanto, támque illustri beneficio. Vnde ne magnitudine, & mole beneficij hominem obrueret, velut condonauit illi obligationem gratitudinis, ne homo soluendo non sit tanti beneficij gratiam. Enimverò Eucharistia gratiarum actio congruè interpretatur, vt ipsummet beneficium dicatur quasi gratitudo sui, & velut gratiarum actio. Quomodo enim aliter posset homo sublime hoc beneficium ritè exoluere, nisi ipsummet beneficium foret & gratia, & quasi sui gratiarum actio? Ecce tibi Christi Dei munificentia, sua dona velut effundens, cùm non solùm beneficium donet, sed simul veluti condonet obligationem gratitudinis. Profundè diuiniori spiritu afflatus pangit Dauid in Psalm. 115. v. 3. & 4. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam.* Calicis nomine vetusti Patres sacram synaxim interpretantur, in quo sensu sæpe accipitur ab Ecclesia. Viuacissimè thesis nostra exprimitur in Hebræa origine: *Quid reddam Domino pro omnibus beneficiis eius super me?* Ac si dicat oppressus sum tot beneficiis, quo pacto satis gratus esse potero, & tantam gratiam rependere? Ipse Dauid sibi respondet, vel potiùs Spiritus sanctus: *Calicem,* inquit, *salutaris accipiam:* nempe quisquis dignè accipiet maximum donum corporis, & sanguinis, quod Eucharistia est, id est, gratiarum actio est, ille satis reddet Domino *pro omnibus beneficiis eius super se:* Nam ipsa Eucharistia gratiarum actio est, & ita quodammodò exoluit gratitudinis debitum. Psalm.

86. Eucharistiæ ingenium est amplificandi debitum. Imò ac si id parum foret, acceptum Eucharistiæ beneficium meritum est vlterioris beneficij, & dignitas ad alia beneficia consequenda. Porrò qui dignè Eucharistiam accipit, meritum exaggerat ad vlteriora dona. Vnde hoc beneficium beneficiorum fertile est, & alia beneficia fœcundissimè parturit; & acceptione summi huius beneficij amplificat

ficat homo merita ad alia munera conſequenda. Sic opportuniſſimè loquitur liberaliſſimus Rex Theodoricus ad ſuum Caſſiodorum, lib. 1. epiſt. 3. dum illum munerabat regali magnificentiâ. (Vel potiùs Rex Chriſtus fidelibus dignè accipientibus ſummum Euchariſtiæ donum.) *At tu*, inquit, ô Caſſiodore, *eo nos obligaſti munere, quo tibi putabamus omnia reddidiſſe: inde amplificando debitum, vnde credi poterat abſolutum.* Nempe ſic geris præclarum munus, quod accipis, vt ab ita accepto, & adminiſtrato munere, non creſcat tibi accipienti debitum gratitudinis, etſi ampliſſimum ſit munus, quod recipis, ſed Regi donanti accreſcat obligatio remunerandi munus tibi donatum. Nam ipsâ acceptione Euchariſtici doni, quod ſummum eſt, amplificatur meritum in nobis, & ita in Deo debitum ad vlterius munerandum hominem dignè Euchariſtiam accipientem. Quid à diſertiſſimo Caſſiodoro dici potuit argutiùs? Quid accommodatius ad rem Euchariſtiæ? in quâ ſic quaſi effudit Deus largitioris munificentiæ theſauros, vt in ea non tantùm ſummum bonum, & bonorum omnium theſaurum; ſed etiam velut condonet gratitudinem: quin & homo inde amplificet meritum vlterioris gratiæ, vnde ſuſpicaretur euaſiſſe gratificationis impotens.

Caſſiod.

§. XXII.

Euchariſtia accepta tanta eſt voluptas, vt exundet in corpus; animus autem lætitiâ Beatitudinis æmulâ fruatur, dum ſacram ſynaxim dignè frequentat.

87. Seneca. **B***One mentis fundamentum* (verba ſunt Senecæ epiſt. 23.) *quod ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi, etiam culmen eſt. Ad ſumma peruenit qui ſcit quo gaudeat. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes dulciſſima oblectamenta deuitandas exiſtimo. Imò contrà, nolo tibi vnquam deeſſe lætitiam. Volo illam tibi domi naſci. Naſcitur ſi intra te ipſum ſit.* Tantùm non dixit hanc duraturam lætitiam eſſe Euchariſtiam: quid enim tam intra nos eſt, quàm Euchariſticus cibus, & potus pectoribus immiſſus? Pergit aptè ad rem: *Cætera hilaritates non implent pectus, ſed frontes remittunt, leues ſunt: niſi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer, & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium.* Hæc quibus delectatur vulgus, nempe ſollicita honoris ambitio, non veræ diuitium opes, volatica delicatorum voluptas, inuentitium otioſorum gaudium, fundamento carent; inde nutant, & dilabuntur. Mundus vanas ſuggerit voluptates, breues, pœnitendas, ac in contrarium abituras. Planè mundialis voluptas in præcipiti eſt, & in dolorem vergit. Amas ſolidè gaudere? omitte paleas, quære grana ſolida, dignè frequenta cæleſtis menſæ delitias, quæ verè implent pectus, & ſecurè gaudebis. Aptè Heſychius, homil. 2. de Deiparâ, ſic fatur de Chriſto: *Libens reconditur in præſepi, vt qui ſunt pecuini accurrant & reperiant λόγον, id eſt, ſermonem, & rationem in præſepi conſtitutam, vt ex eo recipiant dignitatem rationalem, vt qui currunt ad paleas, frumentum nanciſcantur: vt beſtiarum more feſtinent arbitrantes ſe inuenturos in præſepi manipulos hordei, & panem verum manducaturos, alimentum vitæ.* Paleas quærit, qui terrenas delitias ambit; ſolidum gaudium reperit, qui deliciatur in hoc frumento, & corpore, & mente, illo ſaginatur.

Voluptas mundana eſt re gaudij vacua.

Inter mūdi paleas eſt quærendum Euchariſtiæ granum.

Heſych.

Parum foret animum ſpiritualiter deliciari in hoc lauto, & opiparo conuiuio; niſi etiam hæc lætitia refunderetur in corpus. Pſalm. 62. v. 2. *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Anima ſitit Deum factum hominum potum, quin & ipſa caro multipliciter ſitit hoc cæleſte vinum. Nempe anima, & corpus Dauidis nauſeat ad regales terræ dapes, & propheticè inhiat eſculentum, & poculentum, quod innuit vox *ſitire. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum*, Pſalm. 83. v. 3. Et quidem agere de altaris ſacramento, innuunt verba ſequentia, *Altaria tua Domine virtutum, &c.* Vnde Sancta Monica ſapientiſſima ſapientiſſimi filij mater, in hunc ſenſum explicuit præfata verba apud P. Cornelium in cap. 25. Iſaiæ, v. 6. quæ ſumptâ Euchariſtiâ quaſi mente ebria exclamabat, *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Nimirùm abundantia gaudiorum, quibus ſancta anima Deo paſta potiebatur, ſic in carnem ipſam refluebat, vt corporeas experiretur delitias mundiali lætitiæ ſimiles. Liceat accommodatitiè vti verbis illis Chriſti ad Iudæorum turbas, renuentes credere myſterium Euchariſtiæ, Ioannis 6. v. 51. *Et panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vitâ.* Porrò mundi vita ſeu anima, voluptas eſt: Et ita ſenſus erit ad rem opportunus. Nempe ſic exultat cor, & caro dignè ſumentis Euchariſtiam, vt delectetur gaudio etiam corporeo, & valde ſimili mundialibus delitiis. Vnde Chriſtus hortatur homines mundanis voluptatibus deditos, vt cæleſte hoc manna auidè manducent, quia non ideo amittent terrenas mundi delitias, ſed illas commutabunt: dat enim in locum vitæ terrenæ, & voluptatis mundialis, corpus, & ſanguinem ſuum Euchariſticè conditum, qui velut manna illud antiquum ſubſtituat omnes ſapores, & humanas delitias. *Pro quibus Angelorum eſca* (Sapientiæ 16. v. 20.) *nutriuiſti populum tuum, & paratum panem de cælo præſtitiſti illis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatem: ſubſtantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebat: & deſeruiens vniuſcuiuſque voluptati, ad quod quiſque volebat, conuertebatur.* Expende hæc vltima verba, quæ perapta ſunt ad rem præſentem: Nempe Euchariſticum manna conuerti ad quod quiſque volebat, & *deſeruire vniuſcuiuſque voluptati.* Audis Euchariſticum manna vicarias vices ſubſtituere omnium terrenarum voluptatum? Bellè ergo dicitur, quòd cæleſtis hic panis datur pro Mundi vitâ, & vices agere mundialis voluptatis, quæ eſt vita, & anima hominis mundani, qui ſeculi delitias ſuſpirat. Ecce tibi quàm profundè dixit Dauid ſub perſonâ iuſtorum, qui frequentant altaria Domini virtutum: *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Tanta enim eſt vis Euchariſticæ voluptatis, ſic redundat in corpus, vt detur aliqua quaſi concupiſcentia Euchariſtiæ. Illud Lucæ 22. v. 15. *Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum*, ita ſcribit Tertullianus lib. 4. aduerſus Marc. cap. 4. *Concupiſcentia concupiui hoc paſcha edere vobiſcum.* Piè aduertit Pamelius τὸ *concupiſcentia* ſumi in bonam partem. Quis ſuper hoc dubitet? Sed valde rem exaggerat, voluptatem guſtandæ Euchariſtiæ ſignificari *concupiſcentiæ*

88. Pſalm. In Euchariſtiæ delitiis etiam caro exultat. Pſalm. S. Monica. Cornel. Ioan. 89. Sap. Euchariſtiæ ſumendæ concupiſcentia. Lucæ. Tertull. Pamel.

nomine; quæ iucundiores carnis delitias exprimere solet.

90. Ceterùm si ita corpus delectatur hoc cibo, quales erunt delitiæ, quibus anima fruitur sustentata hoc diuino cibo? De præfato Manna dixit Septimius, lib. de Ieiuniis aduersus Psychicos cap. 5. *Cælum fragrare*, id est, redolere, & sapere cælestes delitias. Et S. Chrysologus serm. 1. *Mensa Patris nos alit virtutis cibo, salutis epulo, delitiis honestatis, & gloria.* Est enim Eucharistia virtutis esca, valetudo animæ, & voluptas gloriæ. Matthæus Episcopus Vormacensis in homil. de Cœna Domini vocat Eucharistiam: *Futura iucunditatis amabile praludium, Ecclesia militantis cum triumphante suaue glutinum, dum eandem dulcedinem quâ illa fruitur sine velamento, ista habet sub Sacramento.* Ecce tibi huius cibi suauitatem æmulari Beatitudinis delitias, & cum illâ de suauitate contendere. Ruffinus lib. 3. de vitis Patrum, Beatam cælitum gloriam appellat *Perpetuam repausationem.* Et quidem repausatio refrigerium est illud, quod dabatur fratribus ad buccellam, vt erudite aduertit Cerda in cap. 49. Apologetici, n. 1. Nempè *repausatio* & Eucharistiæ buccellam significat, & Beatitudinis gloriam. Verè, verè quidem Eucharisticum manna *alit delitiis honestatis & gloria.* Præclarè Tertullianus lib. de Pœnit. c. 8. ait: *Immolat vitulum præopimum, conuiuio gaudium suum exornat.* Quasi hoc opiparum conuiuium, in quo opimior victima incruentè mactatur, sit ornatus cælestis gaudij. *Es este celestial banquete ornato de la bien auenturança, y extension de sus glorias.* Esuri has beatas dapes, quarum esus Beatitudinem sapit, quarum vel fames delitiosa est. *Quàm delitiosa fame affligitur, qui cælestis promptuarij dapibus saturatur, cui cælum sit cellarium, cælestis promus exhibet ministerium!* ait Petrus Damianus ser. 32.

Eucharistiâ cælum fragrat. Septimius. Chrysolog. Matthæus. Eucharistia est præludium beatitudinis. Ruffinus. Cerda. Tertul. Eucharistia est Beatitudinis ornatus. Petrus Damian.

§. XXIII.

Opulentiores Dei gazæ in Eucharistiâ censentur; quas Christus de Salario Redemptoris vbertim expendit.

91. MAgni artificij est clausisse totum in exiguo: ergo elogium diuini ingenij est totas diuinitatis diuitias clausisse in frusto panis, & vini guttulâ. Nempe Eucharistia est ærarium omnipotentiæ, thesaurus misericordiæ, & census diuinitatis: omnes enim Dei gazæ in Eucharistia censentur. Non possum hic omittere, quod nemo de Eucharistia tractans omisit; sed viam ad alia vulgari loco præstruo, Genesis 27. vers. 37. Esau Isaaci primogenitus, primogenij hæreditate à Iacobo fraudatus, supplicat patrem, vt illum muneret aliquo donatiuo, aut legato: Cui respondet Isaacus: *Frumento, & vino stabiliui eum,* (Iacobum inquam) *Et tibi post hæc, fili mi, vltrà quid faciam?* Vereor ne Isaacus decrepitus nimio senio, sit oblitus diuitiarum, quibus vbertim affluebat. Quomodo verè dicere potuit, nihil possidere præter fundos frumenti fertiles, & opima vineta? Nonne plures greges, & armenta possidebat? Numerosam seruorum familiam non alebat? Imò ex manubiis tot Regum, quos eius pater vicit, pretiosa vasa, & opulenta spolia suppetebant ad ditandum Esau. Quem si harum rerum possessione munerat, proculdubio opulentiùs locupletabit quam Iacobum, quem fundorum, & vinearum reliquit hæredem. Verùm mysteria loquitur Isaacus, mysteria, inquam, Eucharistiæ, quæ pane, & vino constant, vt à Paschasio Corbeiensi in lib. de corpore, & sanguine Domini edoctus, docet Lippomanus: Scilicet, diuitiæ Isaaci, & Dei, in pane, & vino continentur. *Quid bonum eius nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Zachariæ. 9. v. 17. Quid, Deus alia bona non habet, nisi frumentum, & vinum? In thesauris omnipotentiæ diuinæ non reperiuntur alia bona? Non suppetunt Deo plures gratiæ naturales? innumera gratiæ beneficia? Adhuc restat cælestis beatitudo largienda post Eucharistiam: (vt alia omittam,) ergo alia bona restant Deo præter panem Eucharisticum. Verùm omnes Deitatis diuitiæ in Eucharistiâ reperiuntur. Argutè inquit

Eucharistia sunt diuitiæ Dei. Genesis. Paschas. Lippoman. Zachar.

92. Tertullianus in lib. de Orat. cap. 6. *Corpus eius* (id est, Christi) *in pane censetur.* Census autem apud Romanos (cui faciundo præerant Censores,) fuit æstimatio rei familiaris, seu diuitiarum cuiuscumque ciuis, qui censoriâ seueritate fiebat, ne quis quid possideret, quod à Censore non censeretur in Catalogo. Vnde ciuium nullus quicquam possidebat præter bona ab hoc magistratu censa, qui census dicebatur. Itaque census erat tota cuiusque possessio. Hinc rimari datur, quid sit Christum Deum in pane censeri. Totus enim Christi census Eucharistia est, inde censendi sunt Christi Dei thesauri. Et quidem sibi consonat idem Tertullianus in Apologet. cap. 10. agens de quodam abscondito, siue latenti Deo, de Saturno, inquam (à quo Latium dicitur, quia ibi latuit,) qui adumbrabat Eucharistiam, in qua est Deus absconditus, vt vulgò scriptores asserunt, Sic fatur ad rem præsentem Tertullian. *Ab illo census totius, vel notioris, vel potioris diuinitatis:* Addit: *Ab ipso* (id est, Saturno) *primum tabula, & imagine signatus nummus: & inde ærario præsidet.* Quis est iste Deus absconditus, qui locupletiori ærario præsidet, in quo census Diuinitatis est, nisi hic, hic noster Deus absconditus sub velamine specierum sacramentalium, in quo sunt omnes thesauri, sapientiæ, & scientiæ, & omnipotentiæ Dei? *Quid bonum eius,* Dei, inquam, *nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Bene, & verè Deus dicere potest, postquam dedit hoc cæleste frumentum, & Angelicum vinum: Frumento, & vino stabiliui hominem; Ecquid vltrà mihi superest, quod possideam, vel dare possim? In Eucharistiâ enim est census totius diuinitatis. Porrò in Eucharistiâ sunt bona naturæ; & beneficia gratiæ eminentiori modo, adest enim auctor naturæ, & fons omnium gratiarum: In Eucharistiâ sunt opes sapientiæ, thesauri omnipotentiæ, latent cælestes delitiæ, stillæ beatæ gloriæ: repetita incarnatio, incruenta Passio, merita Christi, perfectiones, & attributa Dei Eucharistico pani non desunt: adest compendium bonorum omnium. Ergo verè Deus, Deique opes latent, & censentur in pane Eucharistico, *La Eucharistia son todos los haberes de Dios. No tiene Dios mas hacienda que pan y vino.* Vnde homo Eucharistiâ donatus totas diuinitatis diuitias possidet. O piè effusam Dei largitatem! Munificentiæ ingenium fuit clausisse totum in exiguo: vix, aut ne vix quidem sufficit hominis capacitas ad recipiendas cælestes gratias, quæ in hoc sacramento vbertim exundant: longè etiam vincunt spes humanas. Bellè Fulber. Carn. epistol. 1. *Exere palatum fidei, dilata fauces spei,* (quasi spes non sufficiat) *viscera charitatis extende, & sume panem vitæ, interioris hominis alimentum, non arte pistoriâ fermentatum, sed incarnatæ Deitatis vitale pulmentum. Sume nihilominus vinum non sordido cultore calcatum, sed de* 93.

In pane censetur Christus. Tertul. Tertul. Spes in Eucharist. â dilatanda est. Fulber. Carn.

torcu

torculari crucis expreſſum. Guſta, inquam, cæleſtis ferculi ſuauitatem, ſed ne nauſees terreni germinis ſaporem.

94. Septim. In Euchariſtiâ vt egeat Chriſtus mendicitatibus Creatoris explicatur.

Iuuat ad hanc theſim emedullare illuſtrem Septimij locum lib. 1. aduerſus Marc. cap. 14. ibi ita ſcribit: *Sed ille quidem*, (id eſt, Deus) *nec reprobauit panem, quo ipſum corpus ſuum repræſentat: etiam in ſacramentis propriis, egens mendicitatibus Creatoris.* Planè ſententiosè: ne dicam audacter. Quid eſt Chriſtum in ſacra Synaxi latentem egere mendicitatibus Creatoris? Imò Chriſtus exiſtens in Euchariſtia nulla re prorſus indiget, cuius enim rei indigeat, qui omnia ibi poſſidet, qui ibi impaſſibilis eſt: Neq; enim ſub pane poteſt angi fame, neque ſiti æſtuare, neque quicquam vel ab inuidia vel ab odio, vel à potentiâ pati. Sed eſto, poſſet; illáne emendicaret, qui etiam ibi Deus eſt? Ad quid quæſo indigeret mendicitatibus Creatoris? Suſpicari audeo his verbis ſummam Chriſti Dei ſub hoc ſacramento latentis munificentiam, & quaſi effuſam liberalitatem ſignificari, quæ velut egeat mendicitatibus Creatoris, quò plus largiatur. Liceat mihi ad enucleandum hunc Septimij locum, iterum vſurpare Hugonis locum ad aliud thema à me expendendum infrà. Peracutus hic

Hugo. Card.

Cardinalis in cap. 1. Matthæi ſic ad rem præſentem fatur: *Eccleſiam Chriſtus de Salario paternæ maieſtatis adamauit, & pulchram factam ſibi matrimonio copulauit.* Per Euchariſticum cibum nos

95. De Salario paterno munerat Chriſtus in Euchariſtia.

vniri Chriſto in confeſſo omnibus eſt: phyſicè, an moraliter, diſputent alij: Verùm attentâ expenſione dignum eſt, cur Chriſtus deamans Eccleſiam, in Euchariſtiæ ſacramento illam munerare dicatur *de ſalario paternæ maieſtatis.* Nimitum Chriſtus, etſi probè nouerat quando inſtituit hoc ſacramentum, quòd *omnia de dit ei Pater in manus*, tamen

Ioan. 13.

ac ſi hæc minus ſufficerent ad largitatem, quam piè oſtentat in hoc ſacramento, Salarium à Patre Deo promeritum ob Redemptoris officium, quod in terris agit, accipit, vt expendat in Euchariſtiâ. Hiſpanè dices: *Aun los gajes de Redemptor expende Chriſto en la Euchariſtia.* Locupletans fideles piè communicantes etiam de *ſalario paternæ maieſtatis.* Ecce tibi quare dixerit Tertullianus, quod in ſacramento Euchariſtiæ eget Chriſtus *mendicitatibus Creatoris*: quaſi Chriſtus emendicet à Patre ſalarium, quo vberiùs muneret corpus, & ſanguinem ſuum communicantes. Hac hyperbole explicant Patres Eccleſiæ, velut effuſam Chriſti munificentiam in Euchariſtiâ, & Euchariſtiæ prædiuitem gazam. Quippe Chriſtus ſciens ſe habere omnia in ſuis manibus, etiam ſalarium exigit à Patre Deo, vt velut augeat nobis immenſas Euchariſtiæ opes. Ergo Euchariſtia Dei theſaurus eſt, & totus Chriſti Dei cenſus. Hanc ſummi pretij margaritam (quæ totus Dei cenſus eſt) non à Cleopatrâ ſuperbè potat Antonius, ſed ſummus Deus quotidiè potandam præbet hominibus, tantámque homini impertit gratiam, vt ſublimius extorqueat meritum. Profundè (etſi alio ſenſu) inquit Tertul-

Tertull.

lianus lib. de Idololatria cap. 11. *Facile debuit de eo impetrare, quem quotidie paſcit.* Facilè impetret Deus quidquid à nobis exoptat, cùm quotidie nos paſcat. Quaſi Deus oret, ſeu roget hominem acceptæ Euchariſtiæ merito ſublimem, & diuinitatis gazis opulentum. Quid exaggeratius? Exorbitat meritis dignitas; vbi humanum excedit faſtum ſumma largitoris munificentia.

§. XXIV.

Euchariſtica hoſtia, Solis Clypeus eſt, Martyrum vigor, & Chriſtianorum aſylum.

QVid eſt aliud Regum potentia, Imperatorum robur, robuſtorum valentia, niſi ſpecioſa nomina ex ambitione, aut adulatione nata? Homo 96.
enim de ſe impotens eſt, flaccidus, inermis, caducus; & quantumuis à propitia fortuna potens, fictilis tamen eſt, & in matricem puluerem breui euaneſcens. Quid teſtæ fictili cum robore? quod fragilitas habere non poteſt, mentiri poteſt. Nihil e limo diuturnum, de terrâ nihil perdurat. O homo vis cognatæ imbecillitati mederi? Euchariſtiâ te obfirma: hic enim *panis cor hominis confirmat*, Pſal. Pſal.
113. v. 16. hic nutantes vires roborat, & humanam imbecillitatem vegetat, diuinioris gratiæ vigore aduerſus propriam infirmitatem, & hoſtiles inimicorum incurſus. Cupis noſſe vnde Martyres à naturâ ſuâ infirmi, & inermes, robuſti, & adamantini facti ſunt ad reſiſtendum Tyrannorum ſæuitiæ, armatæ & regali potentiâ, & Inferni furore? Quid imbecillitatem humanam à ſe fœmininam, tam viriliter armauit? Opinor de armamentario Euchariſtiæ cataphracti prodière Martyres ad detriumphandas Regum minas, & carnificum immaniſſima tormenta. Eleganter Concilium Carthaginenſe ſtylo S. Cypriani ita ſcribit, ad Cornelium Papam, epiſtol. 54. *Quos excitamus*, inquiunt, *& hortamur ad prælium, non inermes, & nudos relinquamus, ſed protectione ſanguinis, & Corporis Chriſti muniamus, & cum ad hoc fiat Euchariſtia, vt poſſit accipientibus eſſe tutela, quos tutos eſſe contra aduerſarios volumus, munimento dominicæ ſaturitatis armemus.* Scilicet Martyres gladiatorio Euchariſtiæ cibo vegeti, & ſpiritus, & robur mutuati, tanquam leones ignem ſpirantes facti ſunt Tyrannorum metus, & inferni terror, deludentes atroces tormentorum ictus, Euchariſtiæ armis impenetrabiles. Enimverò Euchariſtia ſcutum eſt, non Brontis, aut Steropis Chalybiâ diſculptum, ſed cæleſti peritiâ, & arbitrio diuino conflatum ad imbellis noſtræ naturæ robur, aduerſus validiſſimos hoſtium ictus. Refert Tertullianus cap. 16. Apologetici, multas, & varias Gentium opiniones de Chriſtianorum Deo: allucinabantur planè ignorantes quem Deum adorabamus, & ſic fatur: *Alij planè veriſimilius credunt Solem Deum noſtrum, Ad Perſas ſi fortè deputabimur, (licet Solē nō in linteo depictum adoremus) habentes ipſum vbique in ſuo Clypeo.* Quid eſt veroſimiliùs eſſe Chriſtianos, vbique habere, & adorare Solem in ſuo Clypeo? Quis eſt iſte Clypeus Solis: Plane poëtari videtur Tertullianus: quin & hæc ſententia Gentiliſmum ſubolet. Num clanculùm adorabant Solem olim Chriſtiani? Planè Solis claritas ſuperſtitionem proderet. O quot eruditorum ingenia cruciauit difficultas huius loci! ô quot non aptis commentationibus fatigatur hic locus! Rocenſis in re Tertulliani (vt cætera omittam) eruditiſſimus, à me rogatus de ſententiâ horum verborum Tertulliani ſeriò cenſebat diſſimulanter hic alluſum ad Euchariſtiæ ſacramentum. Moris quippe eſſe Tertulliani aiens, latenter oſtendere in Gentilium ſacris inſinuata, & adumbrata eſſe noſtræ fidei ſacramenta: ad quod euincendum plura adaggerabat loca, quæ hic recenſere non eſt nunc mei inſtituti: Satis ſit Solis candorem & habitum in Clypei formam figura-

Right margin notes: Martyres præmuniebantur Euchariſtiâ. — Concil. Carthag. Cypri an. — Euchariſtia eſt Solis clypeus. — Tertul. 97. — Rocenſis.

tum vmbram esse Eucharisticæ hostiæ. Habemus enim Christiani vbique, id est, in omnibus oppidorum templis Clypeum Solis, hoc est Solarem Clypeum in Eucharistiæ hostia expressum. Nempe Eucharistia est Solaris Clypeus Ecclesiæ, in omnibus Christianorum templis velut in armamentariis expositus, vt aduersus hostiles incursus armemur hoc lucido, & cælesti scuto. Et quidem Sol è cælesti materia est, & inde nihil pati potest. Quin & simul Clypeus est, & telum: nam solares radij velut sagittæ deputantur *in splendore fulgurantis hastæ tuæ.* Habacuc 3. v. 21. Quod de Solis radiis vulgò accipitur. Ecce tibi Eucharistia adest nobis velut Solaris Clypeus & ignita tela, vt ex altari omnis armatura nobis suppetat ad exarmandum impetentium iras.

Habac.

98. Psalm. 22. v. 4. *Si ambulauero in medio vmbræ mortis: non timebo mala quoniam tu mecum es.* Vbinam aderat Prophetæ Deus, quem esse iuxta se, & sibi auxiliarem dicit? cuius præsentiæ quasi armaturâ munitus audet ad sæuiora pericula. Expende quæ subiungit verba sequenti versic. *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me.* Quænam est hæc mensa, quæ Prophetam sic armat, & animosum reddit aduersus furiosas sæuissimorum hostium iras? Hac mensa significari sacramentum altaris docent S. Basilius, Theodor. S. Chrysostomus, Euthym. Cassiodor. Haimo, S.Bruno, S.Thomas, Ruffinus, Origenes, Eusebius, S.Cyprian. S.Paulinus, S.Ambrosius, S.Augustin. S.Cyrill. Hierosolim. S. Zeno Veronens. Paschasius, Hugo Burgens. & vulgò Recentiores, scilicet altaris mensa non tantùm annona est, sed arma, & scutum aduersus hostium insidias, & tyrannidem. Præclarè S.Chrysostomus ibi: *Hac mensa*, ait, *agnoscitur altaris Domini consecratio. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. Qui sunt isti qui nos tribulant? Suggestiones inimici, excogitationes, cupiditates, delectationes, seculi honores.* Nimirùm cælestis hæc mensa munit hominem aduersus furias persecutorum, aduersus infernales hostes, & subdolas eorum insidias; Eucharistia armat nos contra ambitionis fastum, contra libidinis æstum, & reliquas animi pestes. Erit ergo Eucharistia appetitionum frænum, concupiscentiæ coërcitio, pax ab hostium incursibus & beata animi tranquillitas, pacatam reddens vitam, æmulam Angelicæ perfectionis. *Pluit illis manna ad manducandum, & panem cæli dedit eis, Panem Angelorum manducauit homo.* Psal. 77. v. 24. S.Hieronym. interpretatur, *Panem fortium.* Scilicet Eucharisticum manna panis est fortium, quia robustos facit; panis est Angelorum (ait Lorinus in cap. 16. Sapientiæ) quia vires integras, & sanitatem conseruat, ita vt Angelis similes videantur: vel potiùs quia hic cælestis cibus Angelicam indolem facit, id est, mores planè Angelicos, puritatem, fortitudinem, indolentiam, tranquillitatem supra humanum fastigium, & Angelicæ naturæ æmulam.

Psalm. Eucharistia armat aduersus concupiscentiã.

Basilius. Theodoret. Chrysost. Euthym. Cassiod. Haimo. Bruno. Thomas. Ruffin. Orig. Euseb. Cypr. Paulin. Ambr. August. Zeno. Chrysost.

Psalm. Hieronym.

Lorin.

99. S. Cyprianus nuper laudatus adstruens Martyribus designatis concedendam esse Eucharistiam, sic fatur: *Quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos priùs ad bibendum in Ecclesia poculum Domini iure communicationis admittimus?* Neque enim Patres Concilij Carthaginensis idoneos iudicant ad martyrium exantlandum eos, qui sancta Communione non priùs armentur. Nam sacra synaxis cor hominis confirmat, & durat ad patiendum: est enim animi vigor, & alacritas Martyrum. Liceat vulgarem locum expendere S.Thomæ, etsi ad alia themata à concionatoribus sudatum. Quærit Doctor Angelicus 3. p. q. 81. art. 1. cur Christus se communicauerit paulò ante Passionem; nam indubium est sui corporis, & sanguinis sumptionem non auxisse habitualem Christi gratiam. Quorsùm ergo Christus Deus se communicat? Quem effectum ipsi præstet Eucharistia? Quid cõducat Christo Christus ipse in escam conditus, & Eucharisticè sumptus? Quod si frustrà se communicat, indignè id faceret, nam indignum Christo est quicquam frustrà facere. Respondet S. Thom. quod Christus *ex susceptione huius Sacramenti habuit quamdam spiritualem delectationem.* Mirabile planè foret Christum Deum mente, & voluntate beatum, & ita beatâ delectatione fruentem, nouam delectationem spiritualem de nouo percipere. Vnde hæc delectatio commodè intelligi potest exultatio, seu alacritas ad subeundum Passionis martyrium: siquidem ideò paulò ante suum martyrium Christus instituit hoc Sacramentum, & illo vti voluit ad ingerendam sibi aliqualem ad patiendum alacritatem. Quis non miretur vbi tot causæ suppetebant Christo, quæ illum alacrem facerent ad subeundum funestissimam, & sæuissimam mortem, ex Eucharistico cibo mutuasse aliquam ad patiendum alacritatem?

Cypr.

S. Thom.

Eucharistia alacritatem Christo auxit ad patiendum.

100. Profectò cæteri homines, idonei à Cypriano non iudicantur ad patiendum, nisi confirmati huius cibi vigore; at Christus Deus, qui mille nominibus idoneus erat, saltem aliquam alacritatem idoneè fœneratur ex Eucharistiâ. Nam quisquis Eucharistiam præsumit, quasi in tuto est à persecutorum infesta malitia, neque dimouebitur vllâ tormentorum vi à proposito, cuius cor, hoc robustorum pane cõfirmatur. De quodam insigni Reo, qui à Præfecto quærebatur ad necem, ait S. Nazianzenus orat. pro S.Basilio. *Ad sacram mensam confugit*: quia sacra mensa ius effugij habet. In tuto est qui ad sacram mensam confugit. Scholiastes diserte rem expressit, *Ius Asyli in sacra mensâ.* Nempe sacra mensa est Christianorum asylum: ad sacram synaxim qui confugit, persecutionem fugit, hostiles deludit insidias, in tuto, inquam, est: Nam corpore, & sanguine Christi Dei armatus facilè exarmat hostes, & quasi in tutissima arce positus, securè despicit, deuincit, detriumphat hostilem furorem. Ergo, ô homo qui imbecillus es à naturâ, dignè frequenta Eucharistiæ mysteria, & eris fortis ex gratiâ. Adest vbiuis cæleste armamentarium, ne inermis excipias furiosos hostes. Qui arma negligit, non præsumit vincere, sed vinci satagit. Quisquis victoriam ambit, Eucharistiæ clypeo se muniat, est enim tutamen afflictorum, asylum Christianorum, triumphandi securitas, & immortalitatis insigne. Præclarè Tertullianus lib. aduersus Iudæos, cap. 3. inquit de populo Hebræo: *In eremo manna cibatus quadraginta annis ad instar æternitatis redactus, neque humanis passionibus contaminatus.* Nempe qui Eucharistiâ cibatur ad instar æternitatis redigitur: Neq; enim passionibus contaminatur humanis, qui Angelorum cibo nutritur.

Eucharistia habet ius asyli. Nazianz.

Eucharistia redigit hominem instar æternitatis. Tertull.

§. XXV.

§. XXV.

Euchariſtia indignè accipientibus venenum eſt, laqueus eſt ad mortem, & gehenna ad cruciatum: Non quia malum quid accipit: ſed quia bonum malè accipit,

101. Qualis baptiſmus debeat præcedere Euchariſtiæ ſumptionē. HOmines non inuenit felices Euchariſtia, ſed facit: inueniat præparatos, vt reddat beatos: Dignum tanto hoſpite pectus diuitat, proſperat, beat Euchariſtia: Indignum verò depauperat, infelicitat, damnat: Vnde ad communionem corporis, & ſanguinis Domini opus eſt limpidiſſimâ conſcientiâ, vel quæ niteat innocenti puritate, vel quam innocentem reddit aut amoris ignis, aut lacrymarum baptiſmus. Lucæ 11. v. 38. *Phariſæus autem cæpit intra ſe reputans, dicere: quare non baptizatus eſt ante prandium? Et ait Dominus ad illum: vos Phariſæi quod deforis eſt calicis, & catini mundatis.* Quæ verba ſic commentatur S. Ambroſius: *Non dubium eſt vocabulo Calicis, Paſſionem corporis declarari.* Scilicet ante Euchariſticum Calicem, qui Paſſionem Domini repræſentat, exigitur baptiſmus aliquis, qui eluat animi ſordes, & conſcientiam emaculet. Profectò baptiſmus omnia delicta tam grauia, quàm venialia extergit: imò & delictorum omnium reatum, ne vel leue peccatorum maneat veſtigium in homine. Ergo ad Calicem Dominicæ Paſſionis, & catinum ſui corporis recipiendum aliquis baptiſmus pœnitentiæ præcedat, qui ſymbolum ſit primi baptiſmi, & puritatem baptiſmo non abſimilem in animo faciat; vt ita homo dignè præparatus, dignè excipiat in ſe Corpus, & ſanguinem Domini. Quærunt Interpretes Euangeliorum, quare cùm Chriſtus Deus Apoſtolos bene pranſos communicauerit; in reliquis fidelibus ieiunium exigat Eccleſia ad communicandum idem Corpus, & ſanguinem Dominicum? Auguſtinus epiſtola 118. ita ſcribit

Luc. · S. Ambroſ. · Auguſt.

102. ſuper hac re: *Liquido apparet quando primo acceperunt diſcipuli Corpus, & ſanguinem Domini non eos accepiſſe ieiunos. Nunquid propterea calumniandus eſt ritus vniuerſæ Eccleſiæ, quòd a ieiunis ſemper accipitur? Placuit enim Spiritui ſancto, vt in honorem tanti Sacramenti in os Chriſtiani priùs Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi.* Scilicet primus cibus, quô ieiunium ſoluitur, ſit cæleſtis hic cibus, vt hominis anima, & corpus fameſcat, & ſic inhiet Euchariſtiam. Præparetur homo & ieiunij maceratione, & deſiderij anhelà cupiditate: *Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea.* Præterea *Virgine ſaliua*, vt ait Tertullian. (alibi aliter expendendus, dum agam de ieiunij encomiis) Virgine, inquam, ſaliuâ recipiatur Euchariſtia, vt ſaltem ſpecies aliqua mundioris puritatis illam primò excipiat: Sit lingua virgo à detractione, à iactantiâ, à mendacio, ab adulatione: ſit conſcientia virgo à delictorum ſtupris: aut pœnitudinis eminentia, aut pœnitentiæ baptiſmus reſculpat *Virginem continentiam:* vt ita *ſaliuâ virgine*, id eſt, virgineâ puritate recipiamus ipſum Deum ſub cibi, & potus ſpeciebus. Porrò ſicut Verbi diuini incarnatio ſummam in Deipara Virginitatem exegit: ita Euchariſtia, quæ vulgò dicitur Incarnationis ampliatio, virginalem conſcientiæ puritatem requirit. Ergo *probet ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.* 1. Corinth. 11. v. 28. Nam vt cæleſtis hic cibus bene diſpoſitis ſalus eſt, lignum vitæ, & immortalitatis antidotus: ſic indignè acceptus venenum eſt. S. Leo in ſerm. de Paſſione: *Hic perfidus Iudas inebriatus veneno, dum ſitit lucrum, ſtultè impius fuit.* Audis Chriſtum Deum, qui medicina, antidotus, ſalus, & vita eſt, malè acceptum verti in venenum? Heu nefariam accipientis malitiam, quæ ex Deo venenum facit, & ſalutarem hoſtiam conuertit in virus!

Euchariſtia accipiatur virgine ſaliuâ. · Pſalm. · Tertull. · Euchariſtia venenum dicitur malè accipientibus. · 1. Corint. · Leo.

Argus vniuerſalis Eccleſiæ Paulus (liceat nunc accommodare Paulo, Euangeliſtæ Ioannis epitheton, quod illi tribuit Petrus Damianus ſerm. 63.) ineffabilibus myſteriis in tertio cælo imbutus, penetrans lynceis oculis, quàm profliget animam à non bona conſcientiâ receptus hic cibus; explorans, inquam, Paulus quid fiat in abdito humani pectoris, ita fatur, 1. Corinth. 11. v. 27. *Quicumque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè: Reus erit corporis, & ſanguinis Domini.* Et ſtatim ſubdit, v. 29. *Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium ſibi manducat, & bibit.* Id eſt, qui indignè accedit ad hoc Sacramentum, ſciat ſe reum fieri corporis, & ſanguinis Chriſti Dei. Nempe ſicut impij carnifices, qui Chriſtum crucifixerunt, & ſceleſtiſſimus Iudas proditor, rei ſunt Deicidij: ita qui grauioris flagitij conſcius temerariè audet accedere ad hoc Sacramentum, quaſi iterùm Chriſtum prodit, & crucifigit; & ita ait Paulus, quod eiuſmodi homo impiè audax, reus fit corporis Domini, & effuſi ſanguinis. Quid flagitioſius quàm reum fieri Dominicæ proditionis, & pœnæ debitæ ſceleratiſſimis Chriſti Dei tortoribus? Quod eleganter aduertit S. Chryſoſtomus homilia 61. ad popul. Antiochen. hunc Pauli locum verſans: *Nam ſi, inquit, regiam contaminantes purpuram ſimiliter punimur, ſicut & diſcindentes, non eſt diſſimile Domini corpus impurà mente ſuſcipientes, eandem ſubire vindictam cum his, qui clauis ipſum diſciderunt.* O ſummam malitiæ exaggerationem, abſque exaggerationis audacia! Quid criminoſius, quàm reum fieri Chriſti proditi, & Dei crucifixi?

103. Ioannes eſt Eccleſiæ Argus. P. Dam. · 1. Corint. · Indignè ſumens Euchariſtiam Deicidij reus eſt. · Chryſoſt.

Cæterùm expendere operæpretium eſt, quid ſit, quod Chriſtum Deum indignè in Euchariſtia ſumens, *iudicium ſibi manducat, & bibit?* Exiſtimabit fortè aliquis iudicium hic non tantùm ſignificare ſententiam Iudicis, ſed inſtitium, id eſt, tribunal: nempe iudicem in ſubſelliis, teſtes deponentes teſtimonia, Notarios adſtantes, lictores tribunal ſtipantes, tortores diuerſa ſupplicij genera oſtentantes ad ſententiæ executionem aduerſus reum Iudicis ſententiâ damnatum: quin & ſententiæ executionem: & ita *iudicium* ſignificabit ea omnia, quæ interueniunt in iudicio. Profectò Chriſtus in Euchariſtia exiſtens, vt iudex adeſt in pectore ſacrilegè communicantis, vibrans ſententiam mortis in reum Corporis, & ſanguinis ſui. Et quidem Iudex in cauſâ iniuriæ propriæ, quod augere ſolet apud homines exiſtimationem rigoris. Adſunt etiam miniſtri iuſtitiæ diuinæ: *Nam poſt buccellam introiuit in eum Satanas.* Ioannis 13. v. 27. Quæ verba de buccellâ Euchariſtica videtur interpretari S. Auguſtinus in Pſalm. 8. v. 17. Ex quo S. Anſelmus, in eundem Pauli locum ſic fatur: *Sicut Iudas, cui buccellam tradidit Dominus non malum accipiendo, ſed malè accipiendo, locum in ſe diabolo præbuit; ſic indignè quiſquis ſumens Dominicum Sacramentum, &c.* Audis furioſos diuinæ iuſtitiæ miniſtros, & infernales lictores, & carnifices comitari Iudicem Chriſtum in Euchariſtia intran

104. Quid ſit iudicium mâducare? · Ioan. · Auguſt.

Qui indignè accipit Eucharistiã vincula collo alligata vorat. Isai.

intrantem in hominem impium? Planè tortores non deerunt: imò nec rigoris instrumenta. Sic luculenter interpretari possumus locum illum Isaiæ cap. 25. v. 7. Vbi postquam de Eucharistiæ conuiuio ex communi interpretum sententiâ egerat, aiens: *Faciet Dominus in monte hoc conuiuium pinguium*, &c. addit de his, qui indignè adstant huic conuiuio, *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati.*

105. Quorsum in conuiuio Eucharistico fit mentio vinculi colligati? Quid Eucharistiam recipienti cum vinculo colligato? Planè qui indignè Eucharistiam accipiens, reus est corporis, & sanguinis Domini, vnà cum cibo vorat vinculum, quo ligatur, & suspenditur ad æternæ mortis interitum.

Hieron. Hanc expositionem insinuat S. Hieronym. aiens: *Absorbere faciet faciem mortis, & vinculi.* Id est, indignè sumens in Eucharistia Christum Deum, simul deglutit vincula, & laqueum, quò misero suspendio æternùm patibuletur ad mortem. Neque tantummodò vincula ad laqueum suppetunt, & lethale suspendium, sed tandem æterna gehenna supplicij nomine decernitur, vt commentatur inibi S. Anselm. aiens:

Anselm. *Qui indignè manducat, iudicium sibi manducat, id est, damnationem extremam.* Ecce tibi, qui pollutâ conscientiâ accedit ad cæleste conuiuium, non tam sibi bibit immortalitatis poculum, quàm vinum *Damnatorum*, vt appellat Amos cap. 2. v. 8. *Iudicium*, vel iustitium sibi manducat, nempe quia reus est Corporis, & sanguinis Domini, accipit Iudicem seuerum, testes rigidos, lictores inhumanos, infernales carnifices, vincula collo alligata, & sententiam damnationis æternæ.

Amos.

Psal. Q⟨uæ⟩ om⟨n⟩ia breui complexus est Dauid Psal. 10. v. 7. ita pangens: *Pluet super peccatores laqueos, ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.* Nam sicut pars calicis, quæ obtingit bene dispositis est sospitas, salus, vita, beatitudo, æternitas felicitatis: ita pars calicis, quæ obuenit indignis est tempestas iudicij, & ministrorum procella, damnatorum laquei, seu vincula colligata, perpetuus ignis, & sulphur gehennæ æternantis ad cruciatum. Itaque qui reus est corporis, & sanguinis Domini terribile sibi iudicium manducat, & bibit, non quia malum quid accipit, sed quia bonum malè accipit.

106. Ergo *probet se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat*, id est, se diligenter examinet, & oculatissimè exploret suam conscientiam, vt diuinioris mensæ dignus sedeat conuiua. Nam qui cæcus debet esse ad curiosè perscrutandum mysterium, perspicacissimus sit ad scrutandam conscientiam.

Eccli. Hinc Eucharistia dicitur Ecclesiastici 15. v. 3. *Panis vitæ, & intellectus.* & 1. Petri 2. v. 1.

1. Petri. Clem. Alex. Eucharistiæ poculum appellatur *Rationabile lac*, seu *verbale*, vt interpretatur Clemens Alexand. 1. lib. Pedag. cap. 7. vt ratio nostra æmuletur sublimem verbi intelligentiam, vt sic priùs nos diiudicemus, quàm à Verbo iudicemur, tanquam rei corporis, & sanguinis sui. Et quia præclarâ intelligentiæ luce tenemur perscrutari conscientiam, dicitur

Hesych. Tertull. Chrysost. Nizetas. Eucharistia est cælestis carbo.

suprà ab Hesychio *Cœna lucis*, & à Tertulliano *Clypeus Solis*, & à Chrysostomo homil. 61. ad populum, *Fons lucis.* Et Nizetas Dauid in vitâ Ignatij Constantinopolitani, *Diuinus panis, velut cælestis carbo, gratiæ radios spargebat.* Videlicet Eucharistiæ arcanum mysterium fidei tenebris totum caligat, cæcitas est, nox est hominibus; at debet esse *Noctis meridies* (vt ille alius dixit) vel claræ diei præclara lux, eius conscientiæ, qui accedit ad tremendum hoc mysterium. Adsit in conscientiâ nitor, vt perobscuri conuiuij caligo, sit Cœna lucis, Gratiæ carbo, Fons lucis, & Clypeus Solis; non reatus æternæ caliginis.

---

§. XXVI.

Crux est cupiditatum insectatio, Inferorum debellatio, Cælorum patefactio, Consummatio virtutum, Passionis forma, Eucharistiæ decus, Christi Dei augustissima gloria.

107. Tertull. Crucè signemur ad singulas actiones.

TErtullianus lib. de Corona mili. cap. 3. sic scribit: *Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacúmque nos conuersatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus.* Quod etiam tradit S. Chrysostomus, homil. 21. ad popul. S. Hieronym. in vitam Paulæ, Aldelmus de Virg. cap. 5. Et quasi parum frequens foret hæc Crucis repetitio, ait Anastasius Sinaita lib. 1. Anagog. contempl. in Genes. *Similiter etiam homo ad formam Crucis figuratam habet imaginem, vt qui sit ad imaginem Christi crucifixi.* Anastasio accinit idem Tertul. lib. de Idololat. cap. 12. aiens: *Si vis Christi discipulus esse, Crucem tuam tollas; & Dominum sequaris necesse est, id est, angustias, & cruciatus tuos: vel corpus solum, quod in modum Christi (crucifixi) est.* Nempe, non tantum actiones nostræ, sed etiam ipsa natura nostra debet Crucem repræsentare, Crucis formam exprimere, ne vnquàm memoria Crucis excidat, sed semper signo Crucis vel naturaliter obarmemur, ad debellandas Diaboli, & concupiscentiæ phalanges, ad inuadendum cæleste regnum, & ad omnia magna in re virtutis perpetranda. Sententiosè inquit Seuer. Sulp. lib. 2. sacræ histor. *Crux digno ambitu consecrata.* Quasi Crux piè ambiat: Imò quid boni non religiosè præsumat? quid mali non auertat pia Crucis ambitio?

Chrysost. Hieron. Aldelm. Anast. Sinai. Tertull. Seuer. Sulp.

108. Isaias Abbas. Crux est cupiditatum insectatio. Beteng.

Isaias Abbas orat. 16. sic ait: *Crux Iesu est omnium cupiditatum insectatio.* Nam Crux est temperatio passionum, appetitionum cohibitio, concupiscentiæ frenum, & quædam animæ salus, vt luculenter dixit Betengosius Abbas lib. 1. de inuent. S. Crucis cap. 2. *Post passionem Christi lignum Crucis absconderunt Iudæi, vt clarius Sole, & manifestius luce, salus nobis in auctore vitæ & salutis, deesset in Cruce.* Quasi lignum Crucis non tantùm sit vitæ lignum, signum valetudinis, & causa salutis, sed ipsa salus animæ, & hominis bona valetudo: nam Crux *cupiditates insectatur*, vitia frenat, concupiscentiam coërcet, & cæteras animi pestes vsque ad animæ mortem serpentes, cohibet ad vitam. Quin & serpentem Dæmonem profligat, & vincit: Septimius lib. de Idololatria cap. 5. agens de Serpente illo æneo, quem in eremo sustulit Moyses, Numer. 21. v. 9. *Figuram designasse dominicæ Crucis à serpentibus, id est, ab Angelis Diaboli, liberatura nos, dum per semetipsam Diabolum, id est, serpentem infestum suspendit.* Iosue cap. 8. v. 29. dicitur, quod *Regem Hai suspendit in patibulo.* Ad quæ verba sic fatur Orig. ibidem: *Domini nostri Iesu Christi Crux gemina fuit. Quia visibiliter filius Dei in Cruce crucifixus est: inuisibiliter verò in ea cruce Diabolus cum principibus eius affixus est Cruci.* Nempe in Cruce Christi, & Christus crucifixus est ad salutem, & vitam sempiternam sanctorum, (est enim *Crux futura immortalitatis indicium*, ait Isaias Abbas; orat. 13.) & in eadem Cruce patibulatus est Dæmon ad æternam sui mortem, & æternatu

Septim. Numer. Septim. Iosue. Orig. Cruci affixus est Dæmon etiam: qui cruce vincitur. Isaias Abbas.

naturum Diabolorum interitum. Exod. cap. 17. vers. 11. Cùm Iesus Naue, seu Iosue pugnabat contra Amalec, Moyses orabat in monte, extensis manibus: *Cùmque leuaret Moyses manus, vincebat Israël, sin autem paululum remisisset, superabat Amalec.* Cur extensis manibus orabat Moyses ad victoriam? & cur non potius è genu, aut prostratus humi, qui reuerentior habitus est? Audiendus est Septimius lib. aduers. Iudæos cap. 9. *Iam verò Moyses quid vtique tantùm nunc, cum Iesus aduersus Amalec præliabatur, extensis manibus orabat residens, quando in rebus tam attonitis magis vtique genibus positis, & manibus cædentibus pectus, & facie humi volutatâ orationem commendare debuisset? nisi quia illic vbi nomen Iesu dicebatur, dimicaturi quoque aduersus Diabolum, Crucis habitus quoque erat necessarius, per quem Iesus victoriam esset relaturus.* Scilicet oratio signo Crucis armata eualet ad vincendum Dæmonem, illúmque affigendum cruci, & prosternendas Tartareas legiones; & intestinos hominis hostes.

Exod.

Septim.

109. Crux est pons. Petrus Damian.

Cæterùm Christi Crux machina est, quâ è terris cælum scandimus. Petrus Damianus serm. 69. *In hoc felix ille volutatus est latro, qui breui ponte Crucis de patibulo ad regnum, de supplicio ad paradisum translatus est.* Ecce tibi Crux est pons, quo vorticosum huius seculi pelagus sicco vestigio tranamus, & vehimur in cælos. Nisi velis Crucem esse sublicium pontem, quo transimus fossam, quâ circundatur vrbs Ierusalem cælestis. Neque tantùm est pons, quo per fossam transuehimur in cælum; sed etiam est machina, qua cælum arietamus, & cælum inuadimus. Nam Crucis machina cæli commentum est, & cælum audet arietare, & inuadere & vim inferre cælo. *Arietem* (verba sunt Tertulliani lib. de Pallio, cap. 1.) *nemini vnquam libratum, illa dicitur Carthago studiis asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus. Cùm autem vltimarent tempora patria, & aries iam Romanus in muros quondam suos auderet, stupuêre illico Carthaginenses, vt nouum extraneum ingenium.* Scilicet Carthaginenses commenti sunt arietis muralis machinam, ad labefactandos vrbium muros; at Carthaginenses ob longam pacem arietis sui iam obliti; cùm pugnaces Romani ariete, id est, Carthaginensi machinâ vterentur ad expugnandam Carthaginem, stupuêre illico Carthaginenses, vt nouum & extraneum ingenium. Quid quæso est muralis Aries, nisi Crucis machinula?

Tertull.

Crux cælos arietat.

110. Chrysost.

Crux enim *Ianuas clausas aperuit*, ait S. Chrysost. homil. de Adorat. Crucis; Quæ tametsi cæli commentum sit, muros cæli arietare audet, & cælos inuadere. Obstupescunt enim cælici ciues arietantem Crucem muros suos, *vt nouum extraneum ingenium.* Quid enim magis insolens? quod commentum vsque adeò ingeniosum, & extraneum, quàm exiguam Crucis machinam pendulo, & quasi violento impetu patefacere, & velut expugnare cælorum mœnia? Et quasi parùm foret Crucem cælos aperire, cælorum ianuas Crux sustulit. Quod præclarè notauit Auctor Imperfecti homil. 4. in cap. 3. Matthæi ad illa verba, *Aperti sunt cæli*, sic aiens: *Ecce baptizato quidē Christo, cæli aperti sunt ei tantùm: postquam verò tyrannum vicit per Crucem, & resurgens ab Angelis portabatur in cælum: videntes Angeli portitores, quia cæli iam nunquam erant claudendi, sed omnes iusti, & peccatores pariter ascensuri erant in cælum: quia non erant necessariæ portæ cæli, cælo postea nunquam claudendo, ideò non dicunt, aperite portas, & introibit Rex gloriæ, iam enim erant aperti; sed Tollite portas principes vestras.* Psal. 23. v. 7. Nimirum Crucis *Nouum & extraneum ingenium,* crebro arietantis machinæ impetu, non tantùm cælos aperuit, sed etiam portas cæli sustulit, vt iustis & peccatoribus peruius esset ad cælos aditus, & expeditior intrandi facultas. O Crux, extranea & ingeniosa machina, quæ tartareos milites vicit, & inferorum regna expugnauit, & diripuit! quin & cælestia mœnia sic arietauit, vt cælorum portas sustulerit, ne quod obstaculum esset ad intrandum in cælos. Euge Crux machinula pugnacissima! lignum planè beatum, & gloriosum, & diuinum, & *digno ambitu consecratum.*

Matth. Imperf.

Psalm.

Quin & Crux non tantùm causa est omnium Christianarum virtutum, sed etiam signum. Porrò fortitudinem exprimit, ait Aldelmus de Virg. c. 5. *Cœnobialis militiæ pugiles, frontem vexillo crucis armatam, audaciter æmulorum agminibus offerentes.* Crux præfigurat etiam silentium: inquit enim S. Hieronymus de moritura Paula: *Digitum ad os tenens, Crucis signum pingebat in labiis.* Ad hæc Crux orationis energia est, vt nuper videbamus in Moyse orante expansis manibus; & in crucis figuram conformatis. De quo orandi habitu, sic fatur Tertullianus Apologetici cap. 78. *Sic itaque nos ad Deum expansos, vngulæ fodiant, cruces suspendant, ignes lambant, gladij guttura detruncent, bestiæ insiliant: paratus est ad omne supplicium habitus orantis Christiani.* Nempe ipse habitus Martyris spontanei, & religiosè orantis, crucem extensis manibus refert. In martyre autem fides, constantia, & charitas maximè elucet. Et Rabanus de laude crucis: *Tu sancta Crux peccatorum es remissio, pietatis exhibitio, meritorum augmentum, desperatorum securitas, infortunatorum felicitas.* Damascenus lib. 4. de fide 12. *Crux Christi clauis est paradisi, salus animæ & corporis, bonorum omnium datrix.* Cassiodorus in Psalmum 4. *Crux est victoria Christi, perditio Diaboli, cælestium confirmatio, vita iustorum.* Itaque omnis Christiana virtus in Cruce reperitur, Cruce constat. Legi potest super hac re S. Bernard. serm. de Passione Domini, & Ionas Aurelat. duobus libris de Cruce. Et S. Chrysostom. in 6. ad Romanos ait: *Crux est baptisma. Quod igitur Christi Crux, & sepulcrum, hoc nobis baptisma fuit.* Quàm limpidi recedunt homines à baptismo, tam puti abscedunt à Cruce: ô nouum baptismatis genus! Imò tota Christianismi sapientia à Cruce est. Ioannis 16. v. 12. *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.* Quando ea poterunt portare & penitus discere: Didimus lib. de Spiritu sancto, *Hoc dicit quod auditores verborum eius nondum fuerant omnia consecuti, sed aliqua traderet eis, ea quæ maiora erant in posterum distulit, quæ tunc non poterant, nisi primitiùs in capite nostro magisterium, & forma Crucis praeiret.* Scilicet Christi crux est magisterium omnis Christianæ sapientiæ, & eruditio omnium mysteriorum, & summa omnium virtutum.

111.

Aldelm. Crucis elogia

Hieron.

Tertull.

Rabanus.

Damasc.

Cassiod.

Chrysost. Crux est baptisma.

Ioann.

Did m.

Et quod mirère magis, ethnicorum ambitiosior superbia, numinis decus nesciuit tribuere Idolis, nisi Crux impertiretur honorem diuinitatis. *Diximus* (verba sunt Septimij in Apolog. cap. 16.) *originem Deorum vestrorum à plastis de Cruce induci.* Hæc gloria Crucis est, ingenium idololatriæ nesciuisse formare numen absque Crucis ministerio. Tanta est Crucis gloria! Scio ex S. Chrysostomo, homil. de Cruce & latr. olim Cruce coronari, aiens: *Coronas merebimur Crucis:* vt non modò Crux sit sceptrum regni, sed etiam corona gloriæ: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* ad Galat. 6. v. 14. Expende verbum *Absit*

112.

Septim. Crucis gloria, & decus.

Chrysost.

Ad Galat.

Anselm. *Absit*, & voculam *Nisi*, quæ sic expendit S. Anselmus ibi, *Mihi absit gloriari in potentiâ Christi, vel in maiestate, seu potestate; sed in Cruce. Absit*, scilicet, longè sit à me. Quid nefas est Paulo gloriari in Christi Dei potentiâ, quâ Tartareas potestates prostrauit? aut in maiestate, quâ filius Dei declaratus est? aut in potestate, quâ tot miracula edidit? Absit, inquit, gloriari, nisi in cruce Domini nostri

113. Iesu Christi. Quasi dicat; gloriatio in Cruce, præcipua mihi laus est; cæteri Apostoli, & Christiani in Christi Dei virtutibus glorientur. Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi. Quasi Crux Paulo sit eximior Christi laus, & potissimũ elogium. *Nec antè Rex gloriæ à cælestibus salutatur Christus, quàm Rex Iudæorum proscriptus in Crucem*, ait Tertull. lib. de Corona (Tertull.)

Mil. cap. 14. (Matth.) Quærunt interpretum proceres, cur Christus beatam gloriam in Thabore ostentauit Moysi, & Eliæ, & Apostolis? Quid necesse fuit anticipare gloriæ decus? vt quid ante tempus prælibat beatitudinis dulcedinem? Num impatiens erat ostentandæ gloriæ? Estne hæc ambitio gloriosæ beatitudinis, an probrosæ Crucis? Opportunè S. Chrysostomus homil. 57. in Matthæum, causas huius rei inuestigans, inquit: (Chrysost.) *Quartam verò causam Euangelista ipse tetigit. Quænam igitur illa est? Vt Crucis gloriam ostendat, & tam Petrum, quàm reliquos, qui passionem formidabant ad sublimius erigeret, Non enim tacebant, inquit, sed loquebantur de gloria, quam completurus erat in Ierusalem, de cruce videlicet & passione.* (Luc.) Nempe ideò Christus Deus beatam gloriam in Thabore ostentat, *vt Crucis gloriam ostendat*; agens *de excessu* (vt scribit Vulgatus) aut *de gloria Crucis*, vt interpretatur S. Chrysostomus. (Per gloriã itur ad Crucem?) Quasi à gloria Crucis, & ob gloriam Crucis sint beatæ Thaboris gloriæ: ô sublimes crucis glorias! Huc alludere videtur S. Petrus Chrysol. serm. 19. super illis verbis Matthæi 8. v. 19. (Matth.) vbi Scriba ille dixit Christo, *Sequar te quocunque ieris. Quasi posset cum Christo subire conflictum, ignominiam Crucis subire per gloriam.* (Chrysol.) Nimirùm, ait Chrysologus: Per gloriam subitur ignominia Crucis. Tam gloriosa enim res est Crux Christi, vt per gloriam subeunda sit. Quid exaggeratius?

114. (Matth. Crux admixta gloriæ æternitatis. Hilar.) Christus Dominus in fine capitis 25. Matthæi, egerat de beatitudine donanda sanctis viris: Et mox inchoabat cap. 26. aiens: *Scitis quia post biduum pascha fiet, & Filius hominis tradetur.* Quorsùm postquam tractarat de beatitudine, statim agit de Passione, & cruce? Eleganter S. Hilarius inibi: *Post sermonem, quo venturum se Dominus in reditu claritatis ostenderat, nunc passurum se esse admonet, vt Sacramentum Crucis admixtum esse gloriæ æternitatis agnoscerent.* Videlicet arcanum Sacramentum Crucis adiunctum, seu vnitum, imò admixtum est gloriæ beatitudinis. Hispanè dices: *Lo retirado del mysterio de la Cruz, està bañado con glorias de bienauenturança.* Vsque adeò enim gloriosa res est Crux Christi, vt ignominia Crucis per gloriam subeunda sit. O pia Crucis ambitio! (Chrysost.) Bellè S. Chrysostomus serm. Quod Christus sit Deus, tom. 5. *Post crucem res Christi clariores futuræ.* Quasi à Cruce splendorem mutuent.

115. (Crux est passionis forma. Arnold. Bonæual.) Et quia Sacramentum Crucis admixtum est gloriæ æternitatis, ideò Christus Deus præcipua eius opera Crucis gloriâ insigniuit. Arnoldus Abbas Bonæuallis, Opusculo de septem verbis Domini in cruce, sic scribit agens de Cruce: *Nec dubium quin omninò formident Dæmones Passionis formam, terrorémque eis characteris huius inspectio ipsa incutiat.* Audis Crucem dici, *Passionis formam? Es la Cruz, la gloria, y hermosura de la Passion de Christo.* Profectò Christi Dei passio, pulcherrima semper apparuit Dei oculis; at Crux, venustas est passionis, & illius decus. Neque tantùm Christi passio, sed etiam diuinissimum Eucharistiæ Sacramentum Crucis gloriâ decoratur. S. Augustinus serm. 181. de tempore, ita fatur: (Aug.) *Hoc signo Crucis consecratur corpus Domini.* Tertull. aduers. Iudæos, cap. 10. tractans illud Ieremiæ 11. v. 19. (Ierem.) *Venite, mittamus lignum in panem eius*: per lignum, Crucem intelligit, & per panem, Eucharisticum panem interpretatur, aiens: *Vtique in corpore eius lignum missum est. Sic enim Christus reuelauit, panem Corpus suum appellans: cuius retrò corpus in panem Prophetes nunciauit.* (Tertull.) Nimirum lignum crucis supponitur Eucharistiæ, ne augustiori Eucharistiæ mysterio deesset gloria Crucis. Porrò Crux exquisitè condit Eucharisticum cibum; & hîc v. 15. (Iudith.) liquores amarissimi immissione ligni obdulcantur; quod lignum, Crucis est typus, vt mox referendi Exodi interpretes commentantur. Quasi lignum Crucis decus sit potentiæ diuinæ, honor miraculorum Dei, Eucharistiæ sapor, & Eucharistici liquoris dulcedo, & claritudo magnalium Dei.

116. (Crux infuscatur humanis delictis. Gregor. Turon.) Verùm diligenter caueat homo, ne suis delictis deuenustet, & obscuret Crucis præclaras glorias. Nam S. Gregorius Turon. lib. 1. de Gloriâ martyrum, loquens de quadam aureâ cruce, cui prodigiosa margarita inserta erat, sic ait: *Cùm adorata fuerit Crux, si à peccato est homo immunis, & ipsa apparet clara. Cæterum si humanæ fragilitati aliquid detulerit criminis, tota ei videtur obscura: mirámque præbet discretionem, inter innocentem & noxium, cùm vni atra, alteri monstretur splendida.* Quasi ab innocentia hominum splendeat Crux, & ab humana malitiâ obscuretur, & squaleat.

117. (Ion. Aurel. Crucis multa epitheta.) Non omittam hîc præclara Crucis epitheta, quæ Ionas Aurelianensis lib. 2. de cultu imag. congessit ex S. Chrysostomo, sic scribens: Sola Christi Crux est, quæ dissoluit tenebras, & regnum Dæmonum dissipauit. Crux sanctitatem prouidit, Crux nobis Sol iustitiæ facta est. Crux spes Christianorum, Crux resurrectio mortuorum, Crux cæcorum dux, Crux desperatorum via, Crux claudorum baculus, Crux consolatio pauperum, Crux refrenatio diuitum, Crux destructio superborum, Crux malè viuentium pœna, Crux aduersùs Dæmones triumphus, Crux deuictio Diaboli, Crux adolescentium pædagogus, Crux spes desperatorum, Crux iustorum consiliarius, Crux paruulorum custos, Crux virorum caput, Crux senum finis, Crux Regum magnificentia, Crux scutum perpetuum, Crux insensatorum Sapientia, Crux Imperatorum philosophia, Crux lex impiorum, Crux Prophetarum præconizatio, Crux annunciatio Apostolorum, Crux Martyrum gloriatio, Crux Monachorum abstinentia, Crux virginum castitas, Crux gaudium Sacerdotum, Crux Ecclesiæ fundamentum, Crux Orbis terræ cautela, Crux esurientium panis, Crux sitientium fons. Hucusque Ionas. Et quidem fons suauissimum liquorem emanans; nam hîc v. 15. aquæ *obdulcoratæ* sunt immissione typici ligni, quod figura fuit Crucis, vt tradunt ad c. 15. Exod. Orig. Theodor. Rupert. Ambr. de his qui mysteriis initiantur, c. 3. Aug. q. 57. in Exod. Clictouæus lib. 8. in Ioan. c. 17. Cypr. lib. de Zelo & liuore, & passim alij patres. (Iudith. Orig. Theodor. Rupert. Ambr. Aug. Clictou. Cypr.)

§. XXVII.

§. XXVII.

Commentarius Literæ.

Verſ. 16. *Vbicumque ingreßi ſunt ſine arcu, & ſagitta, & abſque ſcuto, & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit.*

Verſ. 17. *Et non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receßit à cultu Domini Dei ſui.*

Verſ. 18. *Quotieſcumque autem præter ipſum Deum ſuum, alterum coluerunt, dati ſunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium.*

Verſ. 19. *Quotieſcumque autem pœnituerunt ſe receßiſſe à cultura Dei ſui, dedit eis Deus cæli virtutem reſiſtendi.*

Verſ. 20. *Denique Chananæum Regem, & Iebuſæum, & Pherezæum, & Hethæum, & Heuæum, & Amorrhæum, & omnes potentes in Heſebon proſtrauerunt, & terras eorum, & ciuitates eorum ipſi poſſederunt.*

Verſ. 21. *Et vſque dum non peccarent in conſpectu Dei ſui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatem.*

Verſ. 22. *Nam & ante hos annos cùm receßiſſet à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati ſunt præliis à multis nationibus; & plurimi eorum captiui abducti ſunt in terram non ſuam.*

Verſ. 23. *Nuper autem reuerſi ad Dominum Deum ſuum ex diſperſione, qua diſperſi fuerant, adunati ſunt, & aſcenderunt montana hæc omnia, & iterùm poſſident Ieruſalem, vbi ſancta eorum.*

118. ABſoluit Achior narrationem petitam ex libro Exodi, illámque connectit cum aliâ hiIoſue. ſtoriâ adſcitâ ex cap. 23. & 24. Ioſue, vt adſtruat quomodo Deus pro Iſraëlitis pugnauerit. Ait, quòd vbicumque ſunt ingreſſi *ſine arcu, & ſagitta* vicerunt, ſcilicet, Deo pugnante pro ipſis, & profligante hoſtes. Non quia inermes ipſi adoriebantur armatos hoſtes, ſed quia non ab armorum vi, Lorin. ſed à Dei auxilio vincebant, quod notauit Lorinus in Pſalm. 43. v. 4. Sic dixit Eliachimus hic cap. 4. v. 3. Amalec ab Moyſe deuictum: *Non ferro pugnando, ſed precibus ſanctis orando.* Et tamen Ioſue armatâ manu irruit ſtrenuè in Amalecitas. Rio. Aduertit Martinus del Rio, tom. 1. Adag. Adagio 49. per *arcum, & ſagittam* adagiali formâ omne armorum genus, & artem, & diſciplinam militarem intelligi: ſic interpretatur hunc locum.

119. Ob delicta exſcinduntur vrbes, & regna. Nec fuit qui inſultaret populo Hebræo, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui, vt patet ex lib. Ioſue. Lib. Iudicum, & libris Reg. & Paralipom. vbi videbis religioſum Iſraëlem victoriis auctum, glorioſâ pompâ; idololatram verò, malè conciſum, & patrio ſolo extorrem pro-Valentin. broſâ ignominiâ. Stephanus Valentinus, lib. de Bello ſacro ad cap. 4. lib. 1. Machab. rem hanc, & locum hunc Iudithæ eruditè tractat, & comprobat ob flagitia, regna perire. Legatur Saluianus Saluia. lib. 7. de Prouid. & cap. *Si gens Angelorum.* 56. diſt. S. Hieronymus epiſtol. 13. *Noſtris peccatis* Hier. *Barbari fortes ſunt, noſtris vitiis Romanus fugatur exercitus.* Ambroſ. ſerm. 85. *Ciuitati non niſi* Ambr. *per ciuium peccata infertur excidium, deſine peccare, & ciuitas non peribit.* Aditi poteſt Quiros, Qiros. ad Deut. 32. num. 23. Et Tertull. aduerſ. Gnoſt. Tertull. c. 3. id tradit perelegantér: non ſcribo eius verba, quia longiuſcula.

Addit v. 22. ante aliquot annos in pœnam vio- 120. latæ religionis deuictos, & hoſtiliter vexatos Iſraëlitas multis præliis, & in turpe exilium abactos, ſcilicet ab Regibus finitimis, ab Ægyptiis, & Aſſyriis ipſis: quin forſitan aliqui ex iis, qui in Holophernis exercitu aderant, non pauci adfuêre direptioni Hieroſolymitanæ. Subiungit Achior Iſraëlitarum plurimos, non omnes abductos fuiſſe in captiuitatem, quia non pauci remanebant in patrio ſolo, etiam poſt exciſam vrbem Ieroſolymam. Proceres in exilium ducti ſunt ſimul cum populo, è quibus nonnulli clanculùm reſtiterunt in patriâ. Hæc breui perſtringo, & curſim, & ſaltuatim narrata, curſim elucido. Si ſecus facerem librum Exodi, Ioſue, Iudicum vnà cogerer commentari: Quod procùl à meo inſtituto.

§. XXVIII.

Peccatum cenſus eſt; cuius causâ redituum nomine, innumeras penſitamus ærumnas.

DIues malorum theſaurus, Peccatum eſt: à 121. quo quicquid nos vexat, quicquid corpus excruciat, animam fatigat, aut famam dehone- Luc. ſtat. Lucæ 5. v. 23. & Matt. 9. v. 2. Offertur Chri- Matth. ſto Paralyticus curandus, & curationem inchoans bonus Medicus Chriſtus, dixit Paralytico: *Remit-* Peccatum eſt ægritudinum cauſa. *tuntur tibi peccata tua.* Paralyſi medicinam expoſcit paralyticus, & remiſſionem peccatorum facit Chriſtus? Fac, ô Domine, medicinam corpori, quam poſtulat; & poſteà medeberis animæ morbo. Cur priùs tollis morbum peccati ab animâ, vt à corpore tollas morbum? Num minimè potes medicinam facere corpori, niſi priùs peccatum expellas? Caues ne non poſſis corpus ſanare ægroti, niſi ante eiicias ab animâ peccatum? Ergo peccatum paralytici tollis, vt reddas paralytico integram corporis ſanitatem: vt ablatâ malorum origine, nempe peccato, auferantur mala, quæ ex peccato oboriuntur. O bonam, & Deo dignam eruditionem! S. Hieronymus ad cap. 9. Hier. Matth. ſic fatur: *Remittuntur tibi peccata tua. Datur nobis intelligentia, propter peccata pleraſque euenire corporum debilitates. Et idcirco forſan dimittuntur priùs peccata, vt cauſis debilitatis ablatis, ſanitas reſtituatur.* Tollit Chriſtus, vti peritus medicus, peccatum, quæ eſt morborum origo, vt morbus, & reliqua mala, quæ ex illo procedunt, facilius tollantur: radix enim malorum peccatum eſt. Ne errent humanæ coniecturæ, quibus liberè vagamur, ſuſpicantes morbum ex hâc cauſâ proceſſiſſe, iacturam bonorum ex illâ occaſione; ex alia dedecus, & infamiam. *Datur nobis intelligentia*, & bona quidem, certa, & ſalubris intelligentia; ex peccato omnia nobis obuenire mala, quæ nos angunt, & fatigant.

Senten

122. Tertull. Peccatum census est. Sententiosè inquit Tertullianus, lib. de Pudic. cap. 3. *Censu peccati*. Peccatum enim Census est. Nam sicut cùm censum debeo, præter capitales, quos accipio, & debeo nummos, redituum quoque stipendia debeo, quæ statutis anni temporibus exoluenda sunt, integro capitali debito: sic cùm voluptatibus, & delitiis peccandi fruitur homo, censum contrahit, pro quo reus est capitalis pœnæ, id est, æternorum cruciatuum, & gehennalis incendij. Sed ad hæc, obnoxius est pensitandi stipendia census, integro tamen, & non soluto capitali. Pendit enim pro *Peccati censu*, redituum nomine, nunc morborum ærumnas, aut charorum mortes; nunc frugum malignos prouentus, & rerum necessariarum penuriam: nũc dedecus aliàs immeritum, & non bonam famam: &, vt summatim dicam, quicquid ex votis non succedit, stipendij titulo pensitamus pro *Peccati Censu*. Satis ad rem Ad Rom. Paulus ad Rom. 6. v. 23. *Stipendia peccati mors*, id est, corporea mors, seu mortales ærumnæ, & humanæ calamitates stipendia sunt, quæ pendimus ob peccatum. *Mortis* autem nomine quicquid molestum est significari solet. Appositè S. Ambrosius Ambros. exscribit: *Quæstus peccati mors*, hoc est, ob peccatum commissum stipendiarij sumus; & ærumnis obnoxij & morti. Hi quæstus sunt peccati, & vsuræ, quæ nobis obueniunt propter delicta, nempe mors. Vnde homo peccando redituum nomine pendit mortem, quam sibi dum peccat infert, vt dixit, Tertullianus aduers. Iudæos cap. 2. Adam & Eua *si se diligerent, in semetipsos homicidium non commisissent*. Itaque peccatum census est; & stipendia, quæ redituum nomine pensitamus, incommoda sunt & mortes: quæ crebrò patimur. Verùm Christus Deus qui immunis fuit à peccato, immunis quoque fuit à peccati censu: quòd aduertit Arnold. Carnot. in tract. de B. Maria, in- Arnold. Carnot. quiens, *Neque enim erat Christus peccato conceptus, cuius solius est donare peccatum. Vnde ipsi egredienti, nullum exigens tormenti vectigal*. Cæteri qui in peccatis concepti sumus, peccatis innutriti, pendimus ob censum peccati, *tormenti vectigal*. Eleganter Hildebertus epist. 56. *Attende mi-* Hildebert. *serias hominis, intuere cineres, vectigalia peccati sunt*.

123. Saluian. Peccatum oratio est impetrans supplicia diuina. Saluianus lib. 1. de Gubern. Dei, attentâ animi consideratione expendens, mala quibus ob peccata nostra, ferimur à Deo, qui offensus delictorum offensis, supplicia nobis immittit peracerba; ausus est dicere, Peccata hominum, esse orationem quâ eiusmodi mala impetramus; sic enim fatur Saluianus: *Scilicet, quia cadi aures suas Deus dicit clamoribus peccatorum, ne differatur pœna peccantium: & verè clamor, & grandis clamor est. Probat vtique nobis Deus, quòd ipse eos noluerit perdere, sed ipsi extorserint, vt perirent*. Vnde ex mente Saluiani, Peccatum clamor est, & grandis clamor, quo peccatores extorquent à Deo, vt pereant. Homóne clamore grandi orat sui ipsius ruinam? extorquet ærumnas à Deo? imò auertere satagit. Quis tam amens, qui sibi oret, & exoret mala? Pulchrè Saluianus Peccatum, Orationis genus censet. Nam sicut oratio clamor est apud Deum, & Dei liberalitatem mulcens, certò impetrat bona, quæ cupimus; sic peccatum oratio est, & *clamor grandis* apud Deum, & Dei iustitiam prouocans, certò impetrat, & exorquet mala, quæ timet. Itaque Peccatum peruersa oratio est, quâ perpetuò peccantes extorquemus perennes ærumnas, vel à nolente Deo.

Tertull. lib. de Pallio cap. 3. expendens innumeras ærumnas, quas ob originale delictum pendebat Adamus, inquit, *De originis loco exterminat,* Homo huic mundo, vt seruus metallo datur. Tertull. *quippe qui deliquerat. Dehinc cùm de originis loco exterminat, quippe deliquerat: pellitus Orbi, vt metallo datur*. Nempe ob peccatum damnatur Adamus ad exilium paradisi, & orbi datur, vt metallo, id est, sicut reus, qui ob flagitia, aut sicut vilis seruus, qui stipendiarius seruitutis, addicitur ad vile seruitium effodiendi minas, seu sectuias metallorum: sic Adamus ob peccatum. Scitè ergo Iuditha, c. 8. v. 27. peccatis Hebræorum adscribit ærumnas, quas patiebantur, adhortans Bethulienses, vt reputent diræ obsidionis mala, supplicij loco pendi ob censum peccati. Et Achior hic v. 17. ait: *Et non* Iudith. *fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui*.

---

§. XXIX.

Pœnitentia peccatorem reformat in Ioannem Baptistam, transformat in Deiparam: & albis Gloriæ vestibus induit?

Malorum maximum Peccatum est, reddens hominem ex rationali brutum, ex filio Dei, 124. Pœnitentia hominem reformat in Ioannem Baptistam? mancipium Diaboli, hæredem gehennæ: Nam peccatum ærumnarum est census, virtutum defectus, mors animæ, feretrum sanctitatis; homo enim peccans cadauerascit in mortem sempiternam. At bonus Deus hominem miseratus, tanto malo prouidit medicamentum Deo dignum, Pœnitentiam scilicet, quæ non tantùm abolet, & expungit delicta, sed ea quodammodò viuificat, animat, beat! Felix culpa, quæ animatur ad vitam! Felix delictum, quod beatur ad gloriam! Hæc laus Pœnitentiæ est, & lacrymarum elogium, vt admirabili metamorphosi delicta vertat in sanctitatem: (nam Pœnitentia est peccatum detestatum,) & ex peccatore insolente, temerario, execrabili, faciat sanctum, innocentem, immaculatum, & culpis defæcatum, omni munditiâ, & sinceritate puriorem. S. Laur. Nouar. homil. de Pœnit. de Laurent. Nouar. homine, qui pœnitentiæ vacat, sic inquit: *Noli tu iam quærere neque Ioannem, neque Iordanem: ipse tibi esto Baptista*. Quasi dicat Nouariensis Præsul: Tantus est Pœnitentiæ vigor, & lacrymarum prærogatiua, vt ex deterrimo peccatore, delictis turpi, flagitiis infami. Dæmonum mancipio, & gehennæ reo, faciat non modò virum sanctum, sed ferè sanctorum maximum, & quo non surrexit alius maior. Pœnitentia quasi transformat hominem in Ioannem Baptistam: *Ipse tibi esto Baptista*. Quid magnificentius dici, excogitariue de Pœnitentia potuit? Porrò Ioannes Baptista Virgo est, Martyr, Præcursor, Anachoreta, Propheta, &c. quin & Angelus est: & vt summatim omnia dicam, fermè quicquid sanctitatis in Dei Ecclesia eminet, Ioannes Baptista est. Ergo per Pœnitentiam *Ipse tibi esto Baptista*. Esto ex impudico Virgo, (quod aliùs Paragraphi argumentum erit;) Esto Martyr, à pœnitentiæ acerbitatibus; Esto Præcursor annuncians tibi Christum venturum: Esto Anachoreta sanctitate, Propheta vaticiniis, Angelus puritate, Baptista meritis: *Ipse tibi esto Baptista*. Magnum hoc Pœnitentiæ encomium, sed maius restat.

Iudith. 6. v. 7. *Tunc Holophernes præcepit seruis* 125. Iudith. Hugo. *suis, vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam*. Super quæ verba, sic Hugo Card. *Iubet Diabolus capi, & duci in Bethuliam, quæ interpretatur: Domus dolens Domino, vel Do-*

mus

mus parturiens Dominum, & significat Pœnitentiam, quæ Dominum parturit: Maria enim mater est Domini. Ausus ferè temerarius, nisi pius, nisi pro pœnitentiâ, nisi pro Deo! Planè hîc Hugo Pœnitentiam sanctissimæ Deiparæ assimilat. Achior, inquit, in Bethuliam ducitur, quæ interpretatur domus dolens, vel parturiens Dominum, *& significat Pœnitentiam, quæ Dominum parturit. Maria enim mater est Domini.* Audacter Sapientissimus Cardinalis: Nihil enim magis alienum à Deiparæ puritate, ab omni peccati labe prorsùs immuni: quàm similitudo cum peccatore etiam dolente peccata. Nam homo pœnitens peccatorum offensas dolens, delictis offensus Deo est, peccati reus, & facinoribus deformis. At Deipara ab omni culpâ, imò & à debito culpæ, & culpæ suspicione exempta est, & immunis. Igitur ineptè comparatur pœnitens cum sanctissima Virgine. Imò & quàm aptè. Quia sicut Deipara Virgo speculum puritatis est, innocentiæ typus, virtutis miraculum, & sanctitatis exaggeratio, & Deum verè parturiuit & peperit: Sic Pœnitens cælestis gratiæ Spiritu fœcundatus, pœnitentiæ, & lacrymarum beneficio, quasi diuino semine Deum sibi in se parturit, & parens Dei quodammodò potest nuncupari. *Pœnitentia Dominũ parturit: Maria enim mater est Domini.* Vnde pœnitens quasi diuinâ maternitate inclytus, sic exurgit sanctimoniâ nobilis, vt non tantùm cum Ioanne Baptista, sed cum Beata Virgine possit de sanctitate quodammodò certare. *Pœnitentia Dominum parturit: Maria enim mater est Domini.* Matthæi 18. v. 1. dicitur: *Venit Maria Magdalena, &c.* Super quibus verbis sic ait S. Chrysologus serm. 77. *Venit mulier, sed rediit Maria.* Nempe illa, cui dicitur, *Quid ploras?* etsi venit mulier, rediit Maria: quia lacrymæ, & pœnitentia mulierem velut transformarũt in Mariam: & quæ à lasciuiâ mulier erat, à pœnitentia fit Maria. Pulchra hyperbole, & quæ animet peccatorem ad planctum.

Pœnitentia hominem quasi transformat in Deiparam. — *Matth.* — *Chrysol.*

126\. Isai. 1. v. 18. *Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Multa multi super hoc loco; trita declino. *Peccatum vt coccinum,* enormius delictum interpretor, id est, facinus intimius, & medullitùs peccati labe imbutum, & quod elui non posse videtur, vt coccinum vermiculi succo tinctum. Vel peccatum vt coccinum, id est, meretricium; nam meretrices coccino induebantur (sic P. Cornelius hîc,) vel *vt coccinum,* hoc est, purpuratum peccatum, id est, peccatum Regum, nam Reges coccino, & purpurâ induuntur; vel *vt coccinum,* id est, peccatum publicum, ob coccini nitorem. Itaque *peccatum vt coccinum,* vel purpuratum, enorme delictum sonat, & quod ferè nullo lixiuio elui posse videtur. At tanta est lacrymarum vis, vt peccatum quantumuis imbutum nequitiæ coccino, per Pœnitentiam emaculet, & in niuis alborem seu candorem adducat. *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, & quasi lana alba erunt.* Verùm quid significat Isaias docens, infecta coccino peccata, futura per pœnitentiam, vt lana alba, & vt nix? *Albis* vestitos Angelos video apud Euangelistam: & in Christi Dei gloriosâ transfiguratione, *facta sunt vestimenta eius alba, sicut nix.* Peccatúmne veste angelicâ, seu amictu gloriæ induetur per pœnitentiam? Acutus interpres Caietanus ita commentatur hæc verba Isaiæ: *Per colorem coccineum peccati, merita vindictæ significantur. Per albedinem verò niuis & lanæ, significatur gloria. Nam quia diligentibus Deum cooperantur in bonum omnia, etiam ipsa peccata: ideò peccata, quæ merebantur vindictam, reddentur per diuinæ gratiæ largitatem, materia gloriæ.* Non vides oculis ipsa peccata gehennæ fuligine nigra, Pœnitentiæ & lacrymarum beneficio indui decore gloriæ, & albis vestibus beatitudinis? *Per albedinem niuis, & lanæ significatur gloria.* Ergo pœnitentia peccatorem ferè transformat in Ioannem Baptistam: vile scortum quasi in Deiparæ prærogatiuam; semiustulatum gehennæ incendiis, decore gloriæ vestit Pœnitentia. Quid ergo mirum, si Deus ob iterata flagitia offensissimus, sic per pœnitentiam placetur, vt dicatur hîc vers. 19. quod quotiescunque Hebræi pœnituerunt, toties Deus factus sit inoffensus, & gratus populo pœnitenti, & brachio suo munierit, religione, meritis, & gloriâ sublimarit? Tanta sunt gloriosæ Pœnitentiæ merita!

Isai. — *Pœnitentia hominem induit gloriæ vestibus.* — *Cornel.* — *Caietan.* — *Iudith.*

---

§. XXX.

Sanctior sæpe euadit peccator à Pœnitentia: quæ pia peccatoris præsumptio dicitur.

POEnitentiæ bona sic excedunt humanum captum, sic prætereunt hominum perspicaciam, vt oculatior mens non possit cogitando assequi, quod illa piè operando præsumit. Homini Pœnitentiæ candidato inquit Tertull. lib. de Pœnit. cap. 4. *Rape occasionem inopinatæ felicitatis.* Bellè inopinata felicitas dicitur: quæ felicitat hominem suprà humanam opinionem, & cogitatum. *Fidei officium est Pœnitentia* ait Clemens Alex. 2. Strom. Imò & spei officium quodammodò obit pœnitentia: & quasi segnis esset operatio animosę spei, piam præsumptionis audaciam religiosè æmulatur pœnitentia. *Osculatur Maria pedes Christi* (verba sunt P. Damiani serm. 29.) *& oculis inundantibus vestigia Redemptoris infundit. Videt, & inuidet singularitatis amator, & vtrumque redarguit Pharisæi iactantia, Iesum, ignorantiæ, præsumptionis, Mariam.* Audis pœnitentiam Magdalenæ præsumptionem appellari? Pia planè Præsumptio, quâ sic pœnitens audet peccata labefactare, labefactatam iustitiam restaurare, vt à Delicto sanctior euadat, & ab iniustitiâ iustior.

127\. *Pœnitentia, pia præsumptio dicitur.* — *Tertull.* — *Clem. Alex.* — *P. Dam.*

Matthæus ad telonium sedens, fide falsâ, & verâ rapacitate insidiabatur populi diuitiis, furax eius sagacitas præda fuit, & proscriptio populorũ; omnium debitor erat, cõmunis omniũ prædo. Hic ille Matthæus sic per pœnitentiam alter ipse euasit, vt dixerit Damian. ser. 49. *Quis nesciat Euangelistã ab Angelico vocabulo deriuari? Non solũ Apostolus est, sed Euangelista, &, vt ita fatear, Euangelista Euãgelistarum non immeritò dicitur, qui dux, & præcessor, ac primas omnium reperitur.* Audis Matthæum quondam doli magistrum, & mendaciorum architectum, *Spiritu sancto calamum temperante,* sic veracem post pœnitentiam euasisse, vt Euangelistarum Euangelista non immeritò dicatur? Addit idem sanctissimus Cardinalis: *Atque, vt audacter dicam, nemo post Christum est, cui magis debeat sancta vniuersalis Ecclesia.* Nempe Matthæus auarissimè teloniarius, omnium debitor erat; & mox, (sic pœnitentia emendauit auaritiam!) etsi omnium debitor erat, nemo post Christum ferè est, cui magis debeat sancta vniuersalis Ecclesia, quàm Matthæo. Ecce tibi humanæ fidei falsarius, est fidei diuinæ Euangelista, & Euangelistarum Primas: omnium debitori omnes debent. Nonne hic est pœnitentiæ fastus? Quis de Pœnitentia piè non præsumat, quæ virtutes dirutas sic restaurat?

128\. *P. Dam. Matthæi publicani encomium.*

Matthæi

129. Matth. Matthæi 16. v. 18. Dicitur Petro: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Firma profectò, & solida petra, quæ futura est fundamentum Ecclesiæ, cuius sumptuosa structura tantæ molis est, vt ad cælos vsque fastigietur.

Petrus ex negatore factus est iustitiæ plenitudo. Matth. Passionis Dominicæ compassione, horrisonâ concussione *Petræ scissæ sunt*, Matthæi 27. v. 51. scissa etiam est hæc Ecclesiæ Petra, infirmo infirmæ ancillæ timore. Quid? nutabit fundamentum Ecclesiæ, quæ supra effractam hanc petram superponitur? Infirmum planè fundamentum, quod infirmè nutauit ad vnius ancillæ verbulum. Præclare S. Maximus homil. 4. *Petrus tentationibus suis proficit, fletibus suis gaudet, periculis suis crescit. Tanquam bonus enim pastor Petrus gregem accepit, vt qui sibi antè infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum.* Expende hæc postrema verba: Nimirum Petrus ita tentationibus profecit, sic creuit periculis, sic nutationibus solidatus, vt ex infirmo factus sit omnium firmamentum, quasi ab infirmitate fortitudinem, & stabilitatem mutuauerit. Hæc sunt pœnitentiæ miracula! Vnde qui antè tam facilè à iustitia, & pietate defecit, *Iustitiæ, & pietatis plenitudo*, dicitur ab eodem sanctissimo Doctore, hom. 4.

Maxim.

Maxim.

130. Tertull. Tertull. lib. de Habitu muli. cap. 1. inducit Adamum, & Euam *lugentem, & pœnitentem.* Quid intendunt Adamus & Eua piâ ambitione pœnitentiæ? Respondet ipse lib. 2. aduers. Marcionem, aiens, esse *Restitutionis candidatos.* Nempe per pœnitentiam piè præsumunt in se ipsis ferè resculpere iustitiam originalem, & felicem innocentiæ statum sibi quasi restituere. Tam magnificè æstimabant pœnitentiam! Nec miror, nam *Consueuit Deus honorare pœnitentes, magis quàm innocentes,* ait P. Damian. serm. 56. & mox subdit: *Respectum Christi sequitur fletus Petri, & lacrymarum amaritudo dulcedinem antiquæ dignitatis instaurat.* Siquidem Petrum Pœnitentia restaurauit in pristinam Apostolatus dignitatem. *Surgens plus de venia, quam corruit de reatu*, inquit S. Chrysologus, serm. de filio prodigo. Nam peccator ita per pœnitentiam sublimis erigitur, vt appropinquet cælo. Matthæi 3. v. 2. *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Inter pœnitentiam igitur, & regnum cælorum nihil est medium,* ait P. Damianus serm. 50. quasi gratia per pœnitentiam resculpta, & restaurata securior sit Beatitudinis obtinendæ, quàm felicitas inamissæ iustitiæ: nam cautior solet quis resurgere à casu, expertus miseri lapsus ærumnas, & angores. Sic piè præsumit Pœnitentia! Sic Deus pœnitentiæ fauet, sic pœnitentes amat! *Quàm leni, & dulcissimo Spiritu imbutus est spiritus illius, qui nouit spiritu lenitatis peccatores instruere, suspendere vindictam, & affectuosis officiis inuiscerare sibi peccatorem, donec vita reddatur!* ait idem Damianus serm. 29. Quid amantius, quid fauentius, quàm Deum inuiscerare sibi peccatorem pœnitentem? Verùm condignum est, vt Christus Deus inuisceret sibi pœnitentem; siquidem pœnitens inuiscerat sibi Deum, cùm pœnitens ministerium Deiparæ Christo exhibeat: vt aduertit Hugo ad illud Matthæi 4. *Assumpsit eum Diabolus*, inquiens, *Alij portant in brachiis cum Simeone, &c. alij portant in vtero cum Maria, id est, facientes amaram pœnitentiam.* Pœnitentia enim parit Christum in peccatore. Ergo vicem rependit Christus; & pœnitentem, qui sicut Maria illum inuisceraut, ipse etiam Christus bencuolentissimè inuiscerat pœnitentem.

Pœnitentiæ elogium. P. Dam. Chrysolog. Matth. P. Dam. Christus inuiscerat sibi pœnitentem. P. Dam. Matth.

Celebris S. Hieronymi sententia est: Peccata præterita & pœnitentiâ expiata, minimè nocent, nisi rursus placeant. Extincta sunt morte pœnitentiæ, nemo ea resusciret, nec temeritate peccandi, nec obtentu puniendi: nam quæ benè mortua sunt, malè suscitantur ad vitam. Deus delet peccata per pœnitentiam, ne audeat homo eadem rescribere ad iteratam punitionem. Quorum Deus non recordatur amplius; homo tenaci memoriâ reseruet ad exprobrationem? Ne viuat à seueritate malitiæ, quod mortuum est à fauore iustitiæ. Malè exsuscitat humanus rigor, quod bene occidit diuinus fauor. Nescit pœnitentiæ vim, cui adhuc viuunt delicta per retractationem emortua. Matthæi 3. v. 8. *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Quinam sunt hi fructus, quibus potitur homo pœnitens? Qui sunt pœnitentiæ fructus? S. Maximus ibidem allegatus in Caten. *Pœnitentiæ fructus est impassibilitas animæ.* Argutè quidem, plura indicat, quàm exprimit. Scilicet pœnitentiæ fructus sit, vt nihil homo patiatur à peccato per pœnitentiam, & dignas pœnas semel expuncto. Parùm est, quod nihil patiatur homo ab infamia delicti, nihil corpus à pœnæ incommodis, nihil etiam debet pati animus à timore humanæ exprobrationis, dedecoris, supplicij. Nam pœnitentia & iusta semel castigatio, titulus immunitatis est, qui impassibilem hominem facit ab incommodis delicti commissi, & censu peccati. Vnde Deus actualem, & recentem culpam dicitur punire. Matthæi 7. v. 23. Sedit Christus in vltimi diei tremendo Iudicio: vbi disquisitis mortalium negotiis, dicet seuerissimè reprobis: *Discedite à me, qui operamini iniquitatem.* Num in illâ horâ reprobi malum operantur? Quid mali tunc operentur, qui æstuant tanti iudicij pauore? Imò nec tunc aderit materia operandi malum; siquidem ferè deest operis materia. Num malum operabuntur, vbi non suppetit materia malorum? Scitè S. Hieronymus inibi: *Non dixit: Qui operati estis iniquitatem, ne videatur tollere pœnitentiam: sed qui operamini, Idest, qui vsque in præsentem horam, cùm Iudicij tempus aduenerit, licet non habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectum.* Itaque Christus Deus hîc dicitur reprobos damnare ob mala, quæ tunc operantur; non verò expresè dicitur propter mala, quæ olim operati sunt, ne Pœnitentiæ quodammodò non fauere videatur, quam tot fauoribus illustrem fecit. Flagrantem actuali operatione malitiam expresè damnat Deus, recentes culpas punit; non quia desint antiquæ; sed earum in condemnatione non dicitur hîc meminisse, nec ad damnatos pudefaciendos numerositate criminum. Cauet enim Deus, ne vt iustitiæ faueat, deuenustet pœnitentiam: cuius efficacia tanta est, etiam in reprobis, vt commissæ & retractatæ olim malitiæ, & semel castigatione expunctæ, non recordetur ampliùs, etiam ad exprobrationem. Actualem malitiam punit Deus, sic abolitam non rescribit, extinctam non viuificat ad rigores: nam *Pœnitentiæ fructus est impassibilitas.*

131. Hieron. Pœnitentiæ fructus est impassibilitas. Matth. Maxim. Pœnitentia emphaticè dicitur abolere peccati memoriam. Matth. 132. Hier. Maxim.

§. XXXI.

§. XXXI.

Pœnitentia nummus est, quo emitur cælum: ne ergo sit scalptus, vel adulter, vel detritus nimio vsu. Sit Pœnitentia ærumnosa vt martyrium, & Passio Christi; & piè æmuletur audaciam delicti.

133. BOna res Pœnitentia, quæ peccata excutit, vitia exanimat, merita reuocat, virtutem redintegrat, sanctitatem resculpit, & quidem sæpe impressiùs; quam (etsi res hominis propriè sit) sic imitatus est Deus, vt *in semetipso pœnitentiam dedicauerit*. (Tertull.) (Vulgaris sententia auctoris minimè vulgaris.) Nempe festinat Deus pœnitere, (loquitur Scriptura de Deo, more humano) & in se pœnitentiam dedicat, ne quis anteuerteret, & Deo eriperet primatum pœnitendi? (Pœnitentiæ modum in se dedicauit Deus.) Hic pœnitentiæ fastus est. Et fortè Deus, vt potuit, æmulatus est tantæ virtutis celsitudinem; vt ipse fieret pœnitentium primus, pœnitentiæ typus, & norma pœnitendi: nam *pœnitudinis modum statuit*, vt ait Basil. Seleu. Orat. 5. (Seleuc.) Nimirum diluuio delens hominem, qui fuit quasi peccatum Dei (non quia peccati Deus capax; sed quia alterius peccati non capax Deus) cuius formationis Deum pœnituit: ait enim *Pœnitet me fecisse hominem*, Genes. *6. v. 6.* (Genes.) Sic efficaciter aliàs carissimum opus, destruens, exemplar fuit hominibus seriò pœnitendi. Vnde pœnitentia, quæ propriè res hominum est, dicitur accommodatitiè vocabulo purgando, res Dei, ad exaggerationem dignitatis. Verùm mallem nullam pœnitentiam, quàm non bonam. Caue ne bonum malè facias: ne perfunctoria sit conscientiæ examinatio, ne specie tenus detesteris peccata, ridicularià auersione, & ad relapsum pronâ: ne vacillet emendationis propositum dissimulatâ voluptate delinquendi: ne aut negligentia, aut verecundia peccata dissimulet, quæ Sacramentum simulet, & pietatem reddat sacrilegium, pœnitentiam pœnitendam faciens. Porrò eiusmodi confessio diuersorium est culparum, officina peccatorum, syngraphus damnationis, symbolum mortis, commeatus delinquendi, valetudinarium virtutis, quæ *Peccatorum valetudinarium* instituta est, vt ait Basil. Seleuc. Orat. 17. (Basil. Sel. Pœnitentiæ nummus ne sit scalptus, vel adulter, vel detritus nimio vsu inani.) Quæ spes salutis est infirmo, qui grauiùs ægrotat à remediis? Illius desperanda est salus, qui pro pharmaco venenum ebibit. Inspice conscientiæ latebras, examina dolorem, proba propositum, & sic cape fructus pœnitentiæ, & fruere Sacramenti opibus: & sic licebit pœnitentiæ denario cælum mercari, & vbertim potiri Beatitudinis gazis.

134. (Tertull.) Sapienter Tertullianus lib. de Pœnit. cap. *6.* inquit: *Hoc pretio Dominus veniam addicere instituit, hâc pœnitentiæ compensatione redimendam proponit impunitatem. Si ergo qui venditant, prius nummum, quo paciscuntur examinant, ne scalptus, ne rasus, ne adulter; etiam Dominum credimus pœnitentiæ probationem prius inire.* Itaque venditor prius examinat nummum, pro quo mercimoniam paciscitur, an sit scalptus, an rasus, an adulter: sic Deus examinat pœnitentiam, quæ nummus est, quo emitur cælum, an scalpta, an rasa, an adultera sit. Ad rem satis Cerda in explanatione huius loci: (Cerda.) *Scalptus, est nummus, cui aliquid ademptum deest. Rasus, detritus nimio vsu, & iam non asper, ac perinde vilior. Adulter, falsus, neque ex probato auro, aut argento: sic ergo pœnitentia.* Nimirum cauendum est pœnitentiæ, (quæ est nummus hominum ad Deum) ne *scalpta sit*, id est, ne aliquid illi desit ex partibus, quæ illam adintegrant. Ne *Rasa*, id est, *detrita nimio vsu, & iam non aspera.* Profectò rasa est quorundam pœnitentia à nimio vsu, & sic iam non aspera, sed mitis, lenis, læuis, mollis, & quæ potius blanditur delictis, quàm detestatur: nimius vsus pœnitétiæ, pœnitentiæ vigorẽ corrodit, & emedullat. Euigoratur Pœnitentiæ rigor *nimio vsu* in eo qui non ob dolorem, sed ob consuetudinem, non tam confitetur, quàm narrat peccata: in quo mollis est iam cognata asperitas pœnitentiæ; mitis, & fucata contritio, ac proinde nulla; languidum emendationis propositum, & inde nugatorium; & quod voluptatem delinquendi non abominatur, sed ominatur. Caue tibi ne sit adultera pœnitentia ex illegitimis & spuriis partibus coalita, ne in ipsis Sacramentorum adytis adulteria conflentur, ne ipsa Confessio sit peccatorum adulatio, irritamentum ad vitia, & fomes ad delinquendum. Ergo præcaue diligenter ne pœnitentiæ nummus sit scalptus, adulter, rasus; careàtque debitâ asperitate, quæ præteritam voluptatem exasperet pungente doloris spinositate, quæ cruentet animum, vt seriò auertatur à vitiis. O quàm rigidè asper inuenitur eiusmodi dolor de peccatis, in Sanctis Ecclesiæ Patribus! ô quàm suauiter mitis reperitur in hoc æuo, ad peccandum immiti, ad dolendum de peccatis admodum miti, Scilicet nauseat ad antidotum, qui hiat ad venenũ.

Sententiosissimè Clemens Alex. lib. 4. Strom. sic Martyrum tormenta definit: *Videtur autem martyrium esse: Expurgatio peccatorum cum gloriâ.* Quasi dicat: Martyrij dolores æmulos esse dolorum, quibus per pœnitentiam expurgantur peccata: Sed martyrij dolorem comitem habere gloriam victoriæ; dolorem autem pœnitentiæ, ignominiam delicti, quod pœnitentia importat. 135. (Clem. Alex. Pœnitentiæ imitetur cruciatus martyrum.) Nempe dolor est in martyre, & in pœnitente; sed martyrem decorat gloria victoris: pœnitentem verò quodammodò deuenustat ignominia victi: nam pœnitens aliquando victus est: Martyr aliquando vicit. Hæc gloria est martyris, illud vituperium pœnitentis; sed dolor in vtroque, simile vtriusque cruciamentum. O atroces olim pœnitentium dolores, martyriorum æmulos. Drogo libello de Sacramento Dominicæ Passionis sic exaggerat Petri pœnitentiam, cùm ictus diuinis oculis, cœpit flere, & verissimè dolere de mentita dissimulatione: (Drogo. Pœnitentiæ dolor æmuletur passionem Christi.) *Attende*, inquit, *& vide si est dolor similis, sicut dolor meus. Vide quis grauiora pertulit opprobria, Christus foris in corpore, an Petrus in corde?* Sanè animosissimè audet Drogo pro Petri pœnitentiâ. Porrò nulla carnificum temeraria inhumanitas vsque adeò desæuit in Martyres, vt eorum cruciamentum possit conferri cum Christi doloribus, quos subiit in Passione. Puto quod ipsius Petri martyrium, æmulum Neronianæ crudelitatis, mite fuit & blandum, si conferatur cum vel minimo Christi dolore; & tamen Drogo audet pœnitentiæ dolores, dolorum æstus, quibus Petri viscera per oculos liquabantur, cum Christi Dei probrosis tormentis comparare? Profectò ipsa comparatio, exaggeratio est pœnitentiæ dolorum, quos perpessus est Petrus ob negationis facinus.

136. (Tertull. Pœnitentia sit ad virtutem, velut humanæ passiones ad vitium.) Tertullianus lib. de Pœnit. cap. 1. describit pœnitentiam, *Passionem animi quandam esse, quæ veniat de offensa.* Et cap. 5. ait: *Pœnitentia est delictorum fructus.* Id est, delicti soboles, & filia peccati. Verùm praui motus, seu propensiones, quæ

O Passiones

Passiones dicuntur, valde inclinant & vrgent hominem ad audacias delictorum. Attende ad libidinis insanos subsultus, ad iræ temerarias sæuitias. O quàm impotenter audent Passiones humanæ instigatæ peccati fomite! Impudentia, imprudentia, audacia, temeritas, indiuiduæ sunt comites Passionum humanarum. Ergo pœnitentia, ait Tertullianus, sit quædam pia Passio hominis. Passio ob audaciam, pia ob virtutem. Omnium virtutum dux & auriga, Prudentia est. Sed rideo in pœnitentiâ nimiam prudentiam: prudentia in re pœnitentiæ est, non esse nimis prudentem, & circunspectum. Scilicet desidiæ, non pœnitentiæ vox est: Multæ lacrymæ exsuccum reddent caput, & lippientes oculos: multa ieiunia extenuabūt vires, asperitatum rigor lanieria est, non pœnitentia. Lego pias sanctorum audacias in re pœnitentiæ; has tuas prudentias imprudentes, non lego. Esto, virtus temeraria non sit, iners, & timida non est: audent Passiones ad improbitatem, audeat & pœnitentia ad expurgationem delicti. Audet vitiorum temeritas per vitiorum præcipitia, audeat & pietas pœnitentiæ per sublimitatem virtutis: sit virtus vitiorum æmula, nec cedat bonitas malitiæ: habeat pœnitentia ausus Passionum in pietate virtutis. Vnde sapienter pœnitentia dicitur *Passio animi*. Item *delicti fructus*, & soboles, vt æmuletur, & piè exprimat in re virtutis vitiorum audaciam. Sit ergo pœnitentia pium vitij imitamentum, & religiosa Passio animi.

137. Pœnitentia gehennam expungit. Septim. Itaque talis debet esse pœnitentiæ asperitas, & tantus rigor, vt imitetur diuinas iras, & quasi temporalis gehenna, æternæ gehennæ æmuletur. Vnde inquit Septimius lib. de Pœnit. cap. 9. *Pœnitentia de periculi timore Dominum honoret, & in peccatore ipsa: pronuncians, pro indignatione Dei fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia, non dicam frustretur, sed expungat.* Quid magis timendum quàm diuinæ iræ? quid intolerabilius quàm gehennæ incendia? Sic ergo vice Dei indignetur homo aduersus sua delicta, vt eam indignationem exhibeat, quæ possit diuinæ indignationis agere vices. Sic æstuet homo pœnitentiæ tormentis, vt temporali afflictione dolores expungat æternos. Nempe sit pœnitentia, Vicaria diuinæ indignationis, & Substituta infernalis gehennæ. Quid exaggeratius? Hæc pœnitentia sanctis viris familiaris fuit, hæc piè præsumit, vt vidimus in elogiis, quæ paragraphis præcedentibus dedi. Iudith. Huius pœnitentiæ facinora compendiosè commendat Achior hîc v. 19.

§. XXXII.

An ipsa beneficij acceptio instar gratitudinis sit?

138. Valdè exigua est humanæ naturæ capacitas, quæ ex se bonorum inops, si à Deo gratiam non accipit, boni vacua est: si accipit, ipsâ beneficij acceptione ita prægrauatur, vt soluendo non sit. Exiguitas humana quasi arctat nobiliora Dei attributa, scilicet misericordiam, & largitatem, nec in hominem munificentiam veluti effundere sinunt; ne beneficiorum magnitudine obrutus homo, vel ab ipsis donis augeatur debitum. Nam beneficium oppigneratio est ad retributionem. Itaque Deus cumulans hominem largitionibus, eum grauat magis, & magis impotentem reddit ad soluendum. Vt potè qui plus debet quò plus accepit.

Ipsamet beneficij acceptio dicitur, inchoata gratitudo.

Ambr. Scitè à S. Ambr. lib. 1. de Abraham diuina misericordia appellatur, *vsuraria largitas*. Quia quò citiùs, quò liberaliùs, quò studiosiùs largitur Deus beneficium, eò magis obligat hominem: nam iis augetur beneficium. At beneficium magis auctum auget obligationem retributionis. Ergo *Dei largitas piè vsuraria est.* Quid, cessabit munificentia diuina? Minimè. Maior est Dei largitas, quàm humana tenuitas. Nec liberalitas diuina patitur se vinci ab insufficientiâ humanâ. Quid ergo consilij Deo capessendum est, vt æquales Deo gratias exhibeat homo? Aduerte ad Dauidis verba, Psal. 106. v. 8. Retulerat præclara beneficia, quæ Deus in Hebræam gentem liberaliùs contulerat, & adnertens homines obæratos diuinâ largitate, & soluendi impares, sic ait: *Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum.* Vox illa, *confiteantur* (Alij *confitemini*, alij, *confitebuntur*) laudare, celebrare, & gratias agere est. Sic vulgò ab interpretibus accipitur. Genebr. hîc: *Confiteantur Domino misericordiæ eius. Prosopopœia è Chrysostomo. Id est, laudibus celebrent Dominum beneficia, & miranda eius opera.* Ergo inuitat Dauid ipsa beneficia, vt gratias agant Deo pro seipsis acceptis. Quasi dicat: Misericordiæ tuæ, & dona, quæ in homines confers liberaliter, *confitebuntur tibi*, id est, gratias agent tibi. Vnde ipsa beneficia accepta erunt veluti gratiarum actiones. Ipsismet beneficiis largitis quodammodò gratias ago largitori. Et ita ferè æquales ago gratias (sensu explicando numero sequenti, nam Dei beneficia ipsismet beneficiis inferiora non sunt. Sic ait S. Chrysost. in Comment. huius versus. *Confiteantur Domino misericordiæ eius. Pro his omnibus beneficiis par est, benignum Deum laudare.* Quasi dicat: Par ferè reddes eiusmodi laude, & gratiarum actione. Nam si beneficium ipsum quasi gratitudo est, gratitudo ferè par est beneficio. Ea quippe est diuinæ munificentiæ largitas, vt ipsismet beneficiis, eademmet beneficia quodammodò compenset, & dum plus benefaciendo obligat, tantum ferè recipiendo, remittat. Bellè dictum, sed liberè dictum. Difficile enim est percipere quomodo beneficium exceptum, sit propè compensatio, & veluti æqua retributio sui ipsius: nam beneficium obligat; compensatio obligationem eximit. Ergo obligatio, exemptio obligationis non est.

Psalm.

Genebr.

Chrysost.

Verùm ipsamet à beneficio orta obligatio, tanta est, vt quasi eximat ab obligatione. Magnum grauamen est recipienti, recipere: nam receptio beneficij largientem honorat, cùm eum liberalem ostendit: recipientem velut dehonestat, cùm indigum probat. Tertull. lib. de pœnitent. cap. 2. ad rem satis, sic scribit: *Gratus in Deum extiteris, si quod tibi Dominus offert, non recusaueris.* dicas Hispanè *Pagas con la deuda misma: casi satisfaces con ser Deudor.* Porrò debitorem esse dedecus est: nam qui beneficiis acceptis obligatur, tributarius est, & retributioni obnoxius. Vnde quodammodò gratus in largitorem existet, qui hoc dedecus libenter admittat, vnà iuuans ad decus largitoris. Nam largitio laus est liberalitatis: & ita ipso beneficio excepto, fidem tuam quasi liberabis; & ferè gratus eris recipiendo, nec recusando beneficium. (Non negatur gratitudinis debitum, sed debitum accipiendi ab alio exaggeratur: Porrò obligatio ipsa recompensationis, inchoatio solutionis est pro beneficio libenter accepto & quo homo finit se obligari.) 139.

Tertull. Receptione beneficij ferè satisfit benefactori.

3. Regum. 2. v. 7. Moribundus Dauid, ait Salomoni. *Filiis Berzellaï reddes gratiam: occurrerunt enim* 140.

enim mihi quando fugiebam à facie Absalom. Quæ verba sic expressit Iosephus. lib. 7. cap. 12. *Commendo tibi Berzellaï filios, quos mei causâ omni studio, & amore prosequeris.* Nota, quæ subiecit verba, *Non conferes in eos beneficium, sed referes pro officiis, quæ Pater eorum in me exulem congessit.* Quid quæso, incommodi esset, vt Salomō cumulatè exoluto debito gratitudinis ob beneficia in Dauidem posita, nouis beneficiis filios bene meriti Berzellai vbertim cumularet, vt decebat regiā Salomonis amplitudinem? Caue, ait Dauid, *ne conferas in eos beneficium:* Quasi dicat: sat suppetit illis & honoris, & census, atque adeò tuis beneficiis non egent. Non eos oneres beneficiis, & tributarios gratitudinis facias, aut impares. Nam qui beneficium accipit, sæpè non minùs recipiendo dat, quàm excipit. Accipit enim aliquando non grande beneficium, sed cum grandi onere. Bellè Bernard. serm. 15. in Psalmum, *Qui habitat. Onerat nos cùm exonerat Deus, onerat beneficio, cùm exonerat peccato.* Imò beneficij est instar, beneficiis acceptis se obligari. Liberalitatis enim genus est, beneficium libenter recipere. Quod de munifico filij prodigi patre, scilicet Deo, aduertit S. Chrysol. serm. 1. *Pater in dando facilis, facilior in recipiendo.* Non minùs pronus est Deus ad dandum, quàm ad recipiendum. Quod in diuinam liberalitatem Chrysologus refert. Vnde quod nollet Deus ab illo recipere munus, ægrè tulit Cainus. Luculenter ergo dixit Tertullianus: *Gratus extiteris, si quod tibi offertur, non recusaueris.* Scilicet ipsâ onerosâ acceptione gratitudinem inchoans. Animaduerte vsque ad insaniam de Deo querulum fuisse Cainum offerentem Deo terræ fruges. Nunquid quia Deus nihil Caïno donabat: quod signum esset beneuolentiæ diuinæ? Imò & ipse Cainus dono offerebat Deo primos telluris fructus. Quæ ergo indignationis causa? *Offerebat Cain de fructibus terræ munera Domino: Abel quoque obtulit, &c. & respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain verò, & ad munera eius non respexit.* Quæ verba expendit S. Hieronym. tom. 3. lib. de quæst. Hebraicis, sic fatus: *Vnde scire potuit Cainus, quod fratris Abeli munera suscepisset Dominus, & sua repudiasset?* Hinc colligo acerbè tulisse Cainum, quòd Deus munera sua non suscepisset. Non vides Cainū offensum eò quòd Deus noluerit ab illo recipere munus? Noluit Deus Caini donū recipere, & Cainus irascitur, quia malè cum illo actum existimat, quia recusat Deus illius donum accipere; quod si recepisset, beneficij ad instar computasset, quia instar beneficij est, permittere se beneficiis obligari. Hinc solent magnates vltrò oblata dona pertinaciter recusare, ne onerentur gratitudinis debito.

[Margin: Acceptione beneficij obligamus largitorem. — Bernard. — Chrysol. — Genes. — Genes. — Hieron.]

141\. Nescio quâ innatâ arrogantiâ refutat homo quam ab alio accipit prosperitatem: dehonestatur felicitas quam aliùs beneficio possideo? Recusat Abraham opima spolia, quæ ab ipso restaurata, illi vltrò offerebant Reges. Vnde Genes. 14. v. 23. iurat Regi: *Quod a filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt; ne dicas: Ego ditaui Abraham.* Et obseruat Lyra ibi, *Hoc dixit, non ad iactantiam, sed ne eius ditatio aliquomodò alij tribueretur, quàm Deo.* Mauult Abraham opibus carere, quàm ab homine ditari: Diuitiæ ab alio homine acceptæ, non tam opulentare videntur, quàm infelicitare. Quod iactantia non est, sed ipsa natura beneficij accepti: nam quod ab alio homine habetur, quodāmodo sui iniuriâ possidetur, cū se prodat indigū ipsâ acceptione, alium locupletem & munificū ipsâ largitione.

[Margin: Accipere ab alio homine graue cuique est. Gen. — Lyra.]

In statu Innocentiæ cunctis affluebat bonis Adamus, intellectu ad scientias instructo, voluntate ad sanctitates procliui, animalium imperio, & paradisi deliciis fruebatur. Quid potuit appetere, quo poriretur de nouo, qui cunctis deliciis fruebatur? Diuinitatem affectauit. Adeóne truncus tunc Adamus, mortalium sapientissimus, qui manifestè impossibile appeteret? Num homo potest humanitatem deserere, & diuinitatem induere. Delirium. Quid ergo est illud; *eritis sicut Dij, scientes bonum, & malum?* Rupertus lib. 1. in Genes. cap. 39. *Indignabatur miser, quod alienum hortum sub alieno custodierit imperio, & ideo tanquam medicinam captabat, vt haberet, & ipse scientiam plantandi sibimet paradisos.* Vel ipse paradisus voluptatis molestus illi erat: quod illum ab alio concessum possidebat? Plus infelicitabat ab alio habere paradisum, quàm felicitabat paradisi possessio? Scientiam plantandi paradisos cupiebat, vt à se plantatum, à se possideret. Sic videbatur censuisse Adamus. Verè an falsò? tractent interpretes eius loci.

[Margin: Adamus ambiuit habere à se quod habebat à Deo. — Gen. Rup.]

142\. Præterea Angelus Apostata, cuius patria cælum, cuius natura creatarum optima, cuius gratia felicissima, naturali beatitate felix, supernaturali mox beandus, si staret, creatus est. Defecit, cecidit. Quid in causa fuit, vt caderet? *Ero similis altissimo.* Benè probat S. Thom. 1. p. quæst. 63. art. 3. non adeo hebetem fuisse Angelum, vt seriò appeteret non esse sui, & esse Deum, quod sciebat proculdubio esse impossibile. Quid ergo appetiit, cùm similitudinem Dei affectauit? Disce ex S. Thoma: *Vel si appetiit illam Dei similitudinem, quæ datur ex gratiâ, voluit hoc habere, per virtutem suæ naturæ, non ex diuino auxilio.* Multis affluebat bonis Angelus rebellis; quod aliud bonum concupiuit, nisi ea, quæ affatim multa possidebat, non possidere ab alio, sed à seipso habere? Nam quò maior erat felicitas, eò angebatur magis, quòd non à se, sed ab alio eam haberet. Ergo beneficium quasi plus dehonestamenti haberet videbatur in Angeli æstimatione, quàm emolumenti. Gratum est beneficium; at obligatio gratitudinis molesta. Sat quodammodò gratus est, qui debere se patitur. Pulchrè Seneca lib. 1. de beneficiis, c. 1. *Reddidit beneficium qui libenter debet.* Multis naturæ, & gratiæ beneficiis dicitur Deus cumulasse Iuditham, quorum plena est omnis hæc historia, & tamen Iuditha, quæ cap. 8. vers. 1. primò nominatur, vel nomine ipso grata dicitur. Nam Iuditha significat *confitens, gratias agens.* Nempè quodammodò grata fuit vel libenti acceptione beneficij, quæ loco alicuius gratitudinis haberi potest. Omitto specialem gratitudinem, quâ caruisse non credam. Et enim in hoc capite recenseantur innumera beneficia, quæ Deus in suum populum liberalissimè contulit, & quibus Hebræam gentem quasi degrauauit, non dicitur iratus hìc vers. 21. quia beneficiis libenter acceptis & debitis non respondit gratitudo debita; sed quia alia flagitia perpetrarint: ac si satis foret ad aliqualem compensationem vltrò obligatos esse benefactori, & vectigales esse reddendi beneficium: nam ipsa lubens obligatio initium saltem solutionis est, & inchoata solutio. Nam qui libenter beneficium accipit, & debet, iam cœpit esse gratus, non recusans se obæratum esse benefactori.

[Margin: Dæmon cupiuit à se habere, quod habebat à Deo. S. Thom. — Seneca. — Iudith.]

§. XXXIII.

Num Deus cùm res humanas iudicat, vtatur perspicacia sua notitiis?

143. Iob. Iudex humanus ne iudicet vt Deus. SVstinendo defessus patientissimus Iobus, sic de amicis conquestus est: *Quare persequimini me sicut Deus?* Iob 19. v. 22. Quasi dicat: O amici, iniqui estis iudices contra me, cùm prætextu religionis me persequimini; cùm instar Dei iudicium contra me exerceatis. Profectò non bona videtur causa Iobi, cùm in eâ recuset hominum iudicium simile diuino iudicio. Quod enim iudicium rationis legibus magis conforme, quàm iudicium Dei? Nullum quidem. Verùm Dei scientia perspicax est, & vel abdita cordis penetrat, & iudicat. Non sic homo, qui de cordis humani delictis temerè, & allucinando iudicat: cùm mentis arcana sint extra territorium humani iudicij; & solùm pateant iurisdictioni Dei. Ergo iure queritur Iobus de amicis, eò quòd occultas cordis latebras iudicent, quæ extra humanam perspicaciam, & iurisdictionem sunt, quasi qui in alieno territorio, & solius Dei iurisdictioni subiecto, contra ipsummet Iobum sententiam dicant, quæ grauis persecutio est, & digna, vt de ea vel Iobus ægrè queratur, aiens: *Quare persequimini me sicut Deus?* Hanc interpretationem Nizetas hîc cùm aduertit, rem iudicialem agi his verbis Iobi censet. Et quidem in textum apprimè quadrat; non tamen in modum, quo Deus iudicare videtur res humanas. Nam quæ latent in imis humani cordis recessibus, sic inuestigat sæpè Deus externâ inquisitione, ac si non haberet aliàs scientiam rei malè gestæ in abdito mentis humanæ.

Nizetas.

144. Genes. Deus quia videt, iudex dicitur, & quo sensu. Scitum est illud Genes. 18. v. 21. *Descendam,* (ait Deus ad Abrahamum) *& videbo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non ita: vt sciam.* Pende το *vt sciam.* Descendit Deus, exquirit delictum, vt sciat? Num illud nescit, qui omnia scit? Scit planè; sed scit, vt Deus, non scit, vt iudex; ideò descendit, inuestigat delictum, planè probat, *vt sciat* ad sententiam ferendam. Nempe more humano loquitur Deus. Præclarè inquit Tertull. lib. de Spect. cap. 20. *Idcirco non spectauimus nos, ne videamur ab illo, qui omnia spectat? Comparas homo reum, & iudicem,* (attende ad verba quæ subdit) *Reum, qui quia videtur, reus est: iudicem, qui quia videt, iudex est.* Nempè ideò homo delicti reus dicitur, quia cùm descenderet Deus, vt exploraret delictum, illud vidit: & indè iudex factus est. Non quòd ante Iudex non foret, & homo reus; sed quia (vt dixi) ad modum humani iudicis, & quidem probi, loquitur Scriptura de Deo, vt humanos iudices sic erudiat.

Tertull.

145. Deus non est suæ perspicaciæ præuaricator. Profectò ideò non dicitur Deus vti perspicaciâ suâ ad iudicandos homines, & damnandos, ne cùm sit iudex hominum, præuaricator fortè videatur, causam suscipiens humani hostis. (In hâc mundi republicâ quodammodò præmonstrat Deus, se nolle vti præscientiâ; sed more humano res hominum hîc tractare, aiens, *descendam, & videbo.*) Luculenter Tertull. lib. de Pœnit. cap. 3. *Nihil à conspectu Dei remotum, vnde omnino delinquitur,* (fortè non omnino delictum vocat, aut quod occultum est, aut cum excusatione?) *Dissimulator & Præuaricator perspicacia sua non est.* Locus valde difficilis, quem vt explicem, scito, quòd Præuaricator est, teste commentatore, *Qui prodit causam,* (de quo multa Iurisperiti,) verbi gratia: Aduocatus, qui non sui clientis, sed aduersarij partes susciperet; & Iudex, qui alterutrius ex litigantibus causam tacitè susciperet, dicitur Præuaricator. Itaque si Deus suâ diuina scientiâ in iudicando homine vteretur, hominibus, qui nil nisi humanum norunt, videretur præuaricari: nam crimen, quod aduersarius hominis Dæmon, aut quiuis alius, non posset palam conuincere; si diuina perspicacia, vt testis sisteretur, iam Deus esset hominis Iudex, & testis damnandi delicti. Quod præuaricationem apud homines sonat. Nam si Deus Iudex est, vt iudex humanus, diuina perspicacia testis non erit; ageret enim aduersarij partes, quod præuaricatoris est: *Deus autem Præuaricator perspicaciæ suæ non est.* Loquitur Tertullianus de Deo more humano apud homines, vt locutus est Moyses cap. illo, 18. Genesis, vt nuper dicebam. Audis hîc, v. 21. dici: *Et vsque dum non peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona?* Iudith.
Quod peccatum fugit conspectum Dei? Sed cur descendit Deus, *vt sciat,* an delictorum rumor, qui ad cælos ascenderat, verus esset? ô necessariam eruditionem ad instruendos humanos iudices!

Tertull.

Cerda.

§. XXXIV.

Vsque eò temeraria est humana malitia, vt Dei perspicaciam latère præsumat.

HOminum malitiosa Natura, tota est ad technas composita, & subtilis ad fraudes: plena artis, plena ingenij est ad malum, & peruersè sapiens. O quàm sagax est ad architectandos dolos! quàm acuta ad excogitandas fraudes! Porrò vsque eò ingeniosè malitiosa est humana malitia, tam astutè sagax, & vafrè perspicax est in re fraudis, tam præsumit videre in excogitandis dolis, vt diuinam scientiam æmuletur; imò diuinæ scientiæ inuidiam facere, arroganter præsumens plus videre in architectandis dolis, & excogitandis vafraментis, quàm Dei perspicaciam, Deúmque latere eius malitiosas artes. Iussit Pharao, Exodi 1. v. 15. vt obstetrices dum parturientes Hebræas adiuuarent, infantulos dissimulanter suffocarent. Impia profectò tyrannis, sæuire in paruulorum gentem innoxiam, nullius patrati criminis ream. Verùm hoc crudele edictum non totam sui malitiam statim publicat: plus fraudulentæ sæuitiæ abscondit intrinsecùs, quàm extrinsecùs prodit. Emedullanda sunt verba Psalmi 105. v. 6. *Viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.* Quæ de fetali mandato obstetricibus dato, luculento commentario sic interpretatur Incognitus inibi: *Ipsi Israëlitæ aduenæ erant in Ægypto: & sic per viduam intelligit matrem; sed per aduenam patrem. Moriebatur autem primò dolore pater pueri necandi; & sic vxor vidua remanebat; consequenter moriebatur hæc vidua relicta: post quorum mortes occidebatur pupillus, qui remanebat. Ex quibus sensus literalis clarus apparet. Viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.* Ecce tibi astutam crudelitatem. Inhumanum enim videretur edictum, quo iuberet Pharao, vt simul infantuli omnes cum vtroque parente trucidarentur; & fraudulentâ arte crudelius sæuit, quò dissimulanter furit. Occultat hominibus malitiæ ingenium; quin & Deo occultum fore præsumit: Sic enim inquit,

146. Malitia humana Deû latere præsumit.

Exod.

Psalm.

Incogn.

inquit, *Viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt. Et dixerunt: non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* Hoc est ingenium huius sæuitiæ; malitia huius fraudis adeò profunda est & abstrusa, vt non tantùm humanam intelligentiam superet, sed & diuiniorem perspicaciam planè latere præsumat. Eiusmodi vafritiem *non intelliget Deus Iacob? Quiça no alcançara Dios los fondos de esta maliçia.*

147. 3.Reg. Huic themati pulchrè suffragatur hypotyposis illa celebris, 3.Reg.22.v.21. sic ait Michæas: *Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem ei à dextris, & à sinistris: & ait Dominus: Quis decipiet Achab Regem Israël? Et dixit vnus verba huiusmodi, & alius aliter. Egressus est autem spiritus,* (scilicet Diabolus ex omnium Catholicorum sententiâ,) *& stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In quo? Et ille ait: Egrediar & ero spiritus mendax, &c. & dixit Dominus, decipies, & præualebis: egredere & fac ita.*

Deus consulit Diabolum ad decipiendũ Achab? Itaque Deus cupiens quasi decipere Regem Achab, consilium init cum Angelis, & Diabolis de modo, quo Achab decipiendus est. Et primò à Sanctis Angelis rogat sententiam: Ipsique dicunt deceptionis modum; qui admissus non fuit. Mox Deus petit à Diabolo deceptionis modum; & cùm dixisset se decepturum Regem Achab, ait Dominus: *in quo* decipies? Cùmque malitiosus Dæmon retulisset modum fraudis, vti sagaciorem: illum vt congruentiorem permisit Deus, aiens: *Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita.* Iure miratur Pseudocyrillus in speculo Sapientiæ, seu Apologetico quadripartito, cur Deus ad decipiendum Achabum, Diabolum consular. Pseudocyrill. Verba Pseudocyrilli (si forrè hæserunt memoriæ, nam iamdiu libellum legi, nec ad manum est,) hæc sunt: *Pater mendacij consulitur, artifex deceptionis.* Æquúmne est, vt Deus consulat patrem mendacij, & deceptionis artificem? Quid quæso scit Dæmon, quod ignorent Angeli? Sapientior & oculatior erit obcæcatus Diabolus, quàm perspicacissima Angelorum sublimitas? Imò Deus, qui, quâ pollet omniscientiâ, vno obtutu singula perspicacissimè penetrat, opus non habet consulere quempiam. Cur ergo consulit Diabolum ad decipiendum hominem? Num sagacior est Diaboli malitia, quàm intelligentior diuina scientia? Plus videat Dæmon in re deceptionis, quàm Deus? Nihilominus Dei consultissima prudentia, & scientia *patrem mendacij consulit, & artificem deceptionis.* Nec tantùm consulit, sed etiam præeligitur Diaboli scientia; quasi intelligentior sit ad fraudes, & sagacior ad deceptionem. Ac si plus videat (scientiâ nimirum practicâ) creata malitia in fabricandis dolis, & architectandis fraudibus, quàm diuina perspicacia. Nempe ex mente Cyrilli loquitur Scriptura de Deo humano more, vt alibi sæpè: neque enim omniscius Deus eget Diaboli consilio.

148. Quo sensu dicatur Deus nescire malitiã hominum. Exaggeratior hyperbole hæc est, at digna, quæ tradatur etiam à Dauide aiente ex persona impiorum: *Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob. Este lançe de maliçia quiça no le alcança Dios.* Fortassis quia tam fraudulentam malitiam dissimulat Deus à se videri; ne tam malitiosæ deceptionis vel conscius esse videatur? Quid? dedeceret Deum conscium esse tam astutæ malitiæ? Matth. *Nescio vos* dicit Deus, Matthæi 25. vers.12. puellis Damnatis? ô bone Deus, si nescis damnatos, quomodo eosdem damnas? ex tuis verbis, ô Domine, damnatio tua damnanda videretur iniustitiæ. Nescis, & damnas? Ergo quod ignoras, punis? iniustissimè autem castigatur, qui ignoratur: nam dum ignoratur persona, damnationis meritum non adest; quin fortassis præmio digna erit. Scito, & postea damnabis. Quod si scis, quam ob rem ais: *Nescio vos?* Scilicet adeò astutè malitiosa est humana malitia, vt Deus dissimulet eius scientiam, quam latere posse temeraria impietas præsumit. Vnde forte ex impiorum mente, qui *dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*; ait Christus: *Nescio vos,* eodem facto veluti negans scientiam, & eandem affirmans. Affirmat, cùm damnat, neque enim damnaret Deus, nisi sciret. Negat quodammodò, cùm inquit, *nescio vos*; diuinissimè dissimulans scientiam tam temerariæ malitiæ, quam vel tantùm nosse, vel eousque non punisse, forrè alicui videretur Deum dedecere. Exaggeratior hominum malitia, non nisi per arduam hyperbolem potuit explicari. Ecce hìc, v. 21. *In conspectu Dei sui* peccasse dicuntur Israëlitæ, quò innuatur summa Dei perspicacia, in cognoscendis, & rimandis hominum flagitiis: vt nemo iam dicat: *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* Iudith.

---

§. XXXV.

Discipulus indisciplinatus dehonestat Magistri doctrinam.

PLutarchus instruens suum Traianum in re ciuili, bonum discipulum in politicis, & morum elegantiâ valdè cum cupit, sic illum alloquens in præfatione politic. ad Trai. *Tua virtuti congratulor, & fortunæ meæ: si tamen rectè gesseris, quem probè meruisti principatum: alioqui te periculis, & me detrahentium linguis subiectum iri non dubito: cùm sermo publicus, delicta discipulorum refundere soleat in præceptores.* Porrò Magistri probrum est discipulus rudis & indisciplinatus; at bene doctus discipulus, decora Magistri laus est. *Ex discipulis Magistrum ornabo,* dixit S. Nazianzenus Orat. pro Basil. qui inter prima Christi Dei elogia discipulorum probitatem numerat. Neque enim satis foret à sua perfectione Christum decorari, nisi etiam alienâ bonitate ornaretur, vt naturali & peregrino venustaretur ornatu. Scitè scripsit Stromatæus, 2. Strom. discipulos à Magistris disciplinas *mercari*: nam Magistri è cathedra scientias vendunt, non gratis largiuntur: quippe discipulus studij sudorem, vt pretium, pro scientiâ dat; laudem eruditi discipuli Magister accipit pretij loco: nam bonus discipulus Magistri ornatus est, qui sapientiam suam ostentat eruditione discentis: sermo enim publicus laudes, aut delicta discipulorum refundere solet in præceptores, & censum Magistri facit ex discipulis. Hæc dixerim, vt expediam locum Tertulliani vulgarem, sed difficilem, & ad hanc rem valdè opportunum.

149. Plutar. Discipulus eruditus gloria est Magistri. Naz. Clem Alex.

150. Tertull. Petri gladius Christi patientiam ferit. Tertullianus lib. de Patient. cap. 3. expendens mansuetudinem quâ Christus Deus sanauit Malchum à Petro percussum, aut Petri impatientiam in Malchi vulnere, sic ait: *Nec Christus vnius discentis gladium in vltorem probauit: Patientia Domini in Malcho vulnerata est.* Non facilè appareat, quo modo Patientia Domini in Malcho vulnerata sit.

Planè caput Malchi vulneratum est, & excisa tortoris auricula: item innocentia Domini defensa fuit,& nocentissima Iudæorum audacia repressa;at Domini patientia vulnus non pertulit in Malchi ictu;imò nec feriri potuit adamantina Christi patientia, constans, inconcussa,flectinescia ad sæuiores ictus.
Cerda. Cerda in commentario huius capitis sic locum explicat: Quot hostes Christi,tot incentiua ad eius patientiam: adempto ergo Malcho,adempta est perindè materia patiendi ab eo hoste: & ita patientiam meam vulnerasti in Malcho, erit, ademisti mihi materiam patiendi à Malcho.Frigida expositio viuidæ sententiæ. Propterea sic intentat secundò exponere: Patientia Christi immensa erat ad omnes omnium iniurias tolerandas, ac perindè queri de Petro potuit Christus: vulnerasti non tam Malchum, quàm meam patientiam;quia hoc ipso putasti non satis mihi esse patientiæ ad hostem illum ferendum, cùm ego ferre omnes possim. Viuidior est hæc commentatio. At cùm ego olim aliquam operam, sedulam, etsi nouitiam, nauarem his Cerdæ commentariis, tertiam expositionem adieci,satis ad rem præsen-
151. tem: *Nec vnius discentis*,inquit, *gladium probauit: Patientia Domini in Malcho vulnerata est.* Prænotandum illud *discentis* idem esse ac discipuli adhuc: & sensus erit facilis: & elegans. Nam quicquid discipulus didicisset, redundare videtur in Magistrum:vt enim Magistri laus est bonus discipulus, ita discipulus malè eruditus probrum est
Beda. Lucæ. magistri.Nã vt bene ait Beda super illud Luc.c.10. *Qui vos audit,me audit. In discipulo Magister auditur.* Hinc est vt Petrus irruens in alium impatienter,videtur desumpsisse aliquid ex Christo impatiente.Ergo vulnerato Malcho, ô Petre, meam vulnerasti patientiam, ostendens me tibi impatientiæ aliquid suggessisse,vel dicto,vel facto, velut Magistrum. Vnde *discentis* impatientia vulnus fuit patientiæ Doctoris sui, scilicet Christi. Nam,
Naz. vt opportunè S. Naz. Orat. post quæ à Maxim. *Per discipulos Magister innotescit.* Itaque sicut à discipulorum virtute, & patientia, virtus, & patientia Christi innotescit; sic ab vnius discentis impatientia, præceptoris Christi patientia dehonestatur.Et minus patiens habetur magister ab im-
Plutarch. patientiâ discipuli:*cùm sermo publicus delicta discipulorum refundere soleat in præceptores.* Ergo ne existimetur impatientiam Petri adhuc discipuli, adscribendam esse Christo illius Institutori, dixit
Iudith. Tertullianus: *Patientia Domini in Malcho vulnerata est.* Et Achior hîc v. 21. simili argumentatione recensens plura peccata populi Dei,subiungit statim supplicia:addens: *Deus enim illorum odit iniquitatem*: ne videatur Deus Hebræi populi institutor,& rector morum, consentire Hebræorum delictis,aut deuenustari eorum flagitiis.

---

§. XXXVI.

Regum curia, vt regni, sic & vitiorum Metropolis est.

152. NOn est extrinsecùs malum nostrum;intra nos est,in visceribus ipsis sedet: intestinus fomes virtutes hebetat, vitia acuit, naturam confundit, perturbat, deprauat. Verùm ab experientiâ docti sumus magnarum vrbium habitatores vulgò deteriores esse.
Curia Regum est quasi alter Adam. Nemo se tutò committit tantæ hominum turbæ, diuersi aliorum mores confundunt, quosquis benè composuerat. Hic ambitionem allinit,ille imprimit luxuriam: malignus comes quantumuis candido, & simplici, rubiginem suam affricat. Ab hoc discitur auaritia,ille iras accendit,& artes vindictæ,adulationes,furta, legis & iuris nomine dissimulata:ibi æstimamus vitia,quæ videmus in magnis,& primoribus viris:& vt semel dicam,Principum Curia Schola vitiorum est, & delictorum eruditio. Luculenter Seneca epist.51. Seneca.
Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest viuere. Non ego sumptuosus, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Quasi Romæ, aut Matriti, aut Parisiis non possit viui nisi sumptuosè, luxuriosè, ambitiosè. Porest quidem, sed magnum vitiorum incentiuum est ad vitia, tot vitiorum exempla, quæ sensim imprimuntur in anima, & homines deprauant, & ad consimiles iniquitates alliciunt, & pertrahunt. Iosue 14.vers.15. *Nomen* Iosue.
Hebron ante vocabatur Cariath-Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est. Inde increbruit opinio multorum existimantium in Vrbe Hebron sepultum fuisse Adamum,& humanæ naturæ parentem, & culpæ originem. Septuaginta interpretes 153.
in locum horum verborum: *Adam maximus ibi* Septuag.
inter Enacim situs est,exscribunt,*metropolis ciuitatum Enacim ipsa.* Hebron scilicet. Idémne est apud homines, Adam & metropolis ciuitatum? Metropolis est princeps regni vrbs, vbi stant Regis palatia,prudentes senatores consuluntur, litigantes concertant, candidati officia ambiunt, regni proceres eminent, confusa turba increbrescit, vagatur, insultat. Adam verò est primus, & caput hominum, è cuius delicto originem trahit originalis culpa,quæ posteros inuitiat, & occulto fomite instigat ad vitia. Quid magis disparatum,& dissimile quàm Adam, & Metropolis? Imò quid magis simile?Porrò Metropolis est alter Adam, & causa alterius quasi originalis delicti, & extrinseci cuiusdam fomitis ad peccandum; ibi imprimitur ambitio, sumptuositas in pretio est,luxuria illinitur, &c. quibus humana natura intrinseco fomite prona ad vitium, hoc extrinseco instigata, impellitur ad delinquendum.Vnde consultissimè S.Hie- Hieronym.
ronymus,quod Septuaginta transcripsêre *Metropolim*,ipse scripsit *Adam maximus*, Quasi Metropolis sit hominibus alter Adam, & veluti aliud originale delictum, homines instigans ad vitia.

Matthæi. 22. v.9. Rex ille celebraturus principis filij nuptias apparauit conuiuium lautum, & 154.
opiparum,& regali magnificentiâ dignum; mittit Exeuntes è curiâ sunt aptiores ad vocationem.
seruos, qui inuitent ad conuiuium, regiæ curiæ proceres,metropolis nobilitatem. At Curiales recusant Regis fauorem. Post castigatam horum inciuilitatẽ,præcipit seruis suis:*Ite ergo ad exitus via-* Matth.
rum,& quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias. Quare hîc Rex non ad Curiæ plateas, vbi frequens est concursus, neque ad curialium domos mittit: sed ad vrbis exitus:nec mittit ad ingressus, sed ad egressus ciuitatis:Nonne via per quam quis ingreditur vrbem, & ex vrbe egreditur, eadem est?cur ergo signatè nominat exitum viarum, non introitum:Nec verbum in Scriptura sacra Mysterio,& eruditione vacat. Subtiliter Caietanus: *Ite* Caiet.
ergo ad exitus viarum: loca congrua ad vocandum transeuntes. Non vocat hîc Rex curiæ proceres, nec curiales viros plenos fastu, solicitos ambitione,luxu delicatos, negotiationibus distentos: imò nec inuitare dicitur eos,qui regiam curiam ingrediuntur, sumptuositate superbos, de negotiationibus præsumentes,in ambitu totos, plenos vanissimis spebus. Sed consultissimè vocat eos, qui è regiâ curiâ exeunt; negotiationibus, & solicitudinibus

nibus fatigati, ambitionis molestiis fracti, consumptis opibus pauperes, spe frustrati. Ergo exitus viarum Curiæ, loca sunt congrua ad vocandum, & ad audiendum magni Regis vocem. Vnde sciens, & prudens Rex repulsæ metu non permittit hîc, vt vocentur curiales ad præfatas nuptias, nec qui curiam ingrediuntur: sed qui è curia exeunt, & metropolim deserunt: ab illis, quasi desperet consensum vocationis, eos tunc non vocat; hos inuitat sperans consensuros vocationi: nam *exitus viarum loca congrua, ad vocandum sunt*, non ingressus Curiæ.

155. Curia criminosissima. Luc. Ierusalem vrbs olim sancta, Regum sedes, & regni Metropolis, inde & malitiæ metropolis extitit, & sentina vitiorum, virtutis nouerca, & facinorum mater. Lucæ cap. 13. vers. 31. *Accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi*: (Iesu, inquam,) *Exi, & vade hinc: quia Herodes vult te occidere*. Quibus Saluator dixit, se minimè occidendum ab Herode. *Quia non capit prophetam perire extra Hierusalem*. Quid est, non capit? Theophyl. Theophylactus, *Non decet*, quasi incongruum & indecens sit, vt Propheta religiosus, & sanctus iniustè pereat, nisi in regni Metropoli. Adeò enim erat criminosa, & insolens temeritate peccandi, vt caput esset, & regni, & nequitiæ; & æmula iniquitatis inuideret aliarum vrbium grandiora flagitia: indecénsque putaret, si alia vrbs eam in malitia superaret. Et ita ait Iesus: securus sum, non me occidet hîc Herodes quia non decet Prophetam impiè occidi, nisi Ierosolymis, regni metropoli: *& dixit hoc, quia tanta erat iniquitas Ierosolymitana, vt crimen occidendi Prophetas non permitteret aliis*, ait Caietanus ibi. Caiet. Quasi indecens foret, vt non esset Metropolis vitiorum, quæ erat metropolis regni. Vt res inusitatata apud gentes, & prodigij ad instar, dixit vers. 23. Iudith. Achior laudans Hebræos, Ierosolymam, quæ erat Iudææ metropolis, esse vrbem religiosam, & sanctam.

§. XXXVII.

Commentarius Literæ.

Vers. 24. *Nunc ergo, mi Domine, perquire si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum; ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiæ tuæ.*

Vers. 25. *Si verò non est offensio populi huius coram Deo suo, non poterimus resistere illis: quoniam Deus eorum defendet illos: & erimus in opprobrium vniuersæ terræ.*

Vers. 26. *Et factum est cùm cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holophernis; & cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum.*

Vers. 27. *Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere Regi Nabuchodonosor, & exercitibus eius, homines inermes, & sine virtute, & sine peritia artis pugnæ?*

Vers. 28. *Vt ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana: & cùm capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transuerberabitur.*

Vers. 29. *Vt sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor Deus terræ est, & præter ipsum alius non est.*

Nunc ergo, &c. Achioris oratio eò spectabat tota, vt persuaderet Holopherni, priùs peruestigari oportere, an Hebræi offensum haberent Numen, an beneuolum, & propitium: Si offensum, facilè debellandos, sicut, & cæteræ nationes debellatæ sunt. (Legatur Pineda lib. 7. de rebus Salom. c. 21. num. 5. qui hunc versiculum locupletat aliis Scripturæ locis) At si propitium habeant Deum suum, quia persistunt fideliter in eius religioso cultu, fore irrita Assyriorum arma: nec modò repugnaturos Holophernianis viribus, sed etiam Deo suo patrono & vindice, indecorè fugandos, & prosternẽdos hostes. Itaque offensio numinis exarmat Hebræos, religio armat egregiè; quâ armati exarmabunt vel victricia hostium arma. Ergo propriis offensis, nõ alienis armis debellantur Hebræi. Ad rẽ Liuius lib. 5. *Omnia prospera euenisse colentibus Deos*, (numen inquam) *aduersa spernentibus*. Bellè noster Carol. c. 19. Politico-Christiani, religio, & pietas regnorũ propugnacula sunt. *Pugnant Reges, vincit in Regibus suis Deus*. Quin & religioso duci militat cælestium exercitus. Sic religioso iam Constantino cælestes spiritus pro Deo suo adsunt in auxilium, tutantes pium ducem, & rem piæ religionis. Subiicio venusta Nazarij verba in Paneg. ad Theodos. *Flagrabant* (nempe cælestes spiritus) *nescio quid vmbone corusci, & cælestium armorum lux terribilis ardebat: tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebant: Constantino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiam, & cælestia quoque tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur quod tibi militabant* Religiosi Regis, & regni fauor, pia ambitio cælestium est. O quantula manus quantas hostium phalangas fundit suæ religionis vindice Deo! Legatur Politico-Christianus suprà. — Vers. 24. & 25. 156. Pined. Liuius. Carolus. Nazarij. Angeli quasi ambitiosè auxiliantur pio regi. Scrib.

Et factum est, &c. Cum multo stomacho exceperunt Achioris orationem Holophernes, & Assyriæ proceres; nec tamen loquentem interrupêre fastidiosi: scilicet benè aulici potiùs violant religionis, quàm comitatis & politiæ iura. Mox fremitu communi mirantur audaciam hominis deuicti, & impudentiam, & stuporem stolidi; quippe qui seriò existimet gentem inermem, imperitiâ artis bellicæ imbellem, calamitatibus ignobilem, cladibus laceratam, seruitutis incommodis attritam, posse repugnare victricibus Assyriorum armis; præsertim Holopherne duce. Truculenta quæque meditantur ad impudentis sermonis mulctam. Demum id consilij capitur, vt deducatur Achior ad Bethuliæ arcem, quæ ob loci asperitatem videbatur munitissima, vt expertus auxilium diuinum, quod præsagit Israëlitis, eandem cum illis aleam subeat, & similem patiatur fortunam, dum pereat simul cum vrbe. Quo notum erit vrbi, & orbi, Nabuchodonosorem vnicum esse terræ numen. O ausus felicium! Armis probare intentant, quod ratio negat. Prosperitati temeritas pro ratione est; impudentia pro audacia. Qui suis præsumit viribus, omnipotentiam in se armat, & se exarmat propriis viribus. — Vers. 26. &c. 157. Aulicorum politia eius negat hic religionem, quam ciuilitatem.

Quàm faueat Deus piis, & religiosis, quàm seuerè impios puniat, alibi opportuniùs tradetur.

§. XXXVIII.

Qui in Disputationibus contumelias iactat in aduersarios, se ab illis victum publicat.

158. Veritas de se pacata est; & tamen diuturna, & implacabilia mouet bella: nam vel mite ingenium pro veritate pugnax est. Hinc doctorum dissidia, hinc gymnasiorum palæstræ; & rationum hinc inde micantes gladij, & vibrata tela; hinc victoria ratiocinationis vi parta, eò nobilior, quò de nobiliori hoste, id est, ingenio reportatur. Verùm cùm ratò argumentorum irrefragabilis euidentia eluceat, rata victoria est in re literariâ, aut rationis ludo. Quis enim adeò disertus est, & ratiocinando sic aduersarium concludit, vt illū mutum reddat? Vix enim occludi potest aditus ad effugium: Aut subtilitatibus vis rationis obtenebratur, aut tergiuersationibus declinatur, aut garrulitate eluditur, aut pertinaciâ resistitur. Sed caue ne erumpas in iurgia, & contumelias aduersarij, quia eiusmodi probra arguunt te victum, & vinctum argumentorum rationali laqueo; nam fastuosa bilis vices rationis non agit: non benè pro argumento substituitur contumeliosa ira. Cui suppetit neruosa ratio, patienter expectat, donec ipse eam proferat, non offuscat disputationem rixis imperitis, & brutis clamoribus. Pacatus animus, victoriæ indicium est; iratus verò se victum prodit. Sic Achior (cuius nomen *lumen* significat, sapientem redolet) cùm ex sacris literis, & manifestissimis experientiis conuicisset Assyrios, nec ipsis suppeteret, quâ ratione declinarent sapientum rationum pondus, hîc, vers. 26. *Irati sunt omnes, dicentes ad alterutrum: quis est iste? &c.* Irascuntur insipienter, & conuitiantur, vt ignotum, & nihili hominem, cui rationibus respondere non valent.

Iudith.

159. Simile quid accidit, Ioannis 8. v.46. Christus Sapientia Dei in quâdam concione conuicit Iudæos, eius doctrinam esse verissimam, & ita pronè amplectendam, & tamen peruicaces renuebant. Vrget eosdē, vt quoquo modo respondeant rationibus, aut illis cedant, & sibi credant. *Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Expectemus quid sapientiores Scribæ respondeant: *Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne benè dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Nimirum rixis, & contumeliis humana astutia contendit offuscare robur rationum, quibus par non est satisfacere: (quod in nostris disputationibus crebrò accidit.) Qui ad contumelias prosilit, victum se vel inuitus fatetur. Huc pertinent aurea Cassiodori verba, lib.1. epistol.27. *Ad iniurias tunc prosiliunt, cùm se superatos turpiter erubescunt.* Nam vt benè Philo de confus. ling. *Cuiuscumque sententia suopte ingenio quieta est.* Quasi dicat: Quæ sententia, seu opinio est, quieta est, & pacata; error verò tumultuosum quid, & pugnax est, iras excitans in sui dedecus. Nihil enim æque vincit in literaria palæstra, ac quieta ratio, & pacatus argumentator, quantumuis prouocatus ab aduersario iurgiis, ac contumeliis.

Ioan. Doctor cōuictus prosilire solet in contumelias.

Cassiod.

Philo.

160. Ioannis 1. v.47. vidit Iesus Nathanaëlem venientem ad se, & dicit de eo: Ecce verè Israëlita. Dicit ei Nathanaël: Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei. Priusquam te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu vidi te. *Respondit ei Nathanael, & ait, Rabbi, Tu es Filius Dei, Tu es Rex Israël.* Valdè miror tam properā Nathanaëlis assensionē. Et quidē Nathanaël vir erat disertus, & literatus, & necdum viderat Christum patrantem stupenda miracula, fulgurantem cælestes disciplinas. Subitanea est hæc Nathanaëlis fides, improuida credulitas, & nimiùm facilis assensus. Profectò non est hic vigor fidei, sed facilitas credentis. Indagandum ergo est, quidnam hominem alioqui sapientem, sic incitauit ad repenè credendum? quæ ratio, legisperitum sic reuincit? Disertissimus Chrysostom. hom.19. in Ioan. disertissimi Nathanaëlis mentem calluit, sic inquiens: *Quia cum aduersus Iesum dicere videretur* (dixerat enim vers. 46. Nathanaël: *A Nazareth potest aliquid boni esse?*) *non culpauit, sed laudauit; cognouit quia vere est Christus, vnde sequitur: Respondens ei Nathanael, ait: Rabbi tu es Filius Dei, quasi dicat: Tu es, qui expectabaris; quia argumentum inaltercabile suscepit.* Pendenda sunt præcipuè postrema verba, *argumentum inaltercabile.* Scilicet Nathanaël conuiciatus fuerat Christum, dicens, *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Quam contumeliam omittens Christus, ex perspicaciâ, qua illum absentem sub ficu videat, probat suam diuinitatem verbis pacatis, & inaltercabili sermone: hæc quieta ratio Nathanaëlem hominem disertum iure conuicit, & mox persuasus exclamauit: *Tu es Filius Dei, &c.* Nam arguentis tranquillus animus, Veritatis est argumentum; tumultuosus, & inquietus altercationibus veritatem offuscat.

Ioannis. Patientia in cōtumeliis, probatio est veritatis.

Chrysost.

Ioan.

Sidonius Apollinaris lib. 1. epist. 2. id in suo Theodorico sapienter aduertit, & disertè dixit his verbis: *Oblectabatur commotione superati, & tunc demùm credit sibi cessisse collegam, cùm fidem fecerit victoriæ suæ, bilis aliena.* Videbat victum aduersarium, & vix credebat se vicisse, donec animaduerteret illum iratum; nam etsi aduersarius cecidisset in prælio, victus nondum ferè erat, quoadvsque bilis aliena publicaret victoriam. Magis credebat iræ superati, quàm oculis. Pergit Apollinaris enarrans, quomodo Rex Theodoricus in ludicro alearum prælio se gerat: *Tabula cordi est, tesseras colligit rapide, inspicit sollicitè, voluit argutè, mittit instanter, ioculanter compellat, patienter expectat.* (Aduerte animo ad ea, quæ succedunt verba) *In bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in vtrisque philosophatur.* Rectè dixit Apollinaris in omnibus iactibus philosophari Theodoricum. *In bonis iactibus tacet,* ne irritet colludentem sibi. *In malis ridet,* ne ira prodat se victum, sed hilaritate vultus, risus mentiatur victorem: *In neutris irascitur,* ne mala ira, quam in malis iactibus repressit prudentia, præcordia exurat, eam in neutris iactibus foras euomit, cùm licet, sine iniuria sui, & absque colludētis irritamento. Bellè dictum, & sapienter factum. *In malis iactibus ridet.* Scilicet aduersarij victoriam refutans risu, non adorans grauitate, aut bile. Quod argutè præstat Tertullian. aduers. Valent. cap. 6. *Si ridebitur alicubi, materiis ipsis satisfiet. Multa sunt sic digna reuinci, ne grauitate adorentur:* Quasi dicat vultus seueritate, & graui supercilio, aut linguæ licentiâ magni facimus vires aduersariorum; imò istiusmodi seueritate *adoramus*, imparésque nos ostendimus. *At si ridebitur, materiis ipsis satisfiet:* satisfacies ridendo, si minus ratiocinando vales: si rationum armis resistere aduersario non vales, ne contumeliis, aut graui supercilio illum adores, & imbecillitatem tuam publices. Risus mentiatur Victoriam; ne contumelia publicet impotentiam, quam publicarunt Assyrij contumeliosi nimis in sapientem Achiorem.

161. Apollin. Ira ostendit se victum.

Apollin. In ludis æquitas animi Theodorici.

Tertull.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

Vers. 1. FACTVM est autem cùm cessassent loqui, indignatus Holofernes
vehementer, dixit ad Achior: 2. Quoniam prophetasti nobis
dicens, quòd gens Israël defendatur à Deo suo, vt ostendam tibi
quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor: 3. Cùm percusse-
rimus eos omnes, sicut hominem vnum, tunc & ipse cum illis
Assyriorum gladio interibis, & omnis Israël tecum perditione disperiet: 4. Et
probabis quoniam Nabuchodonosor Dominus sit vniuersæ terræ: túncque gladius
militiæ meæ transiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Israël, &
non respirabis vltrà, donec extermineris cum illis. 5. Porrò autem si prophetiam
tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, & pallor, qui faciem tuam ob-
tinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse. 6. Vt autem no-
ueris quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo sociabe-
ris, vt dum dignas mei gladij pœnas exceperit, ipse simul vltioni subiaceas. 7. Tunc
Holofernes præcepit seruis suis vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in
Bethuliam; & traderent eum in manus filiorum Israël. 8. Et accipientes eum
serui Holofernis, profecti sunt per campestria: sed cùm appropinquassent ad mon-
tana, exierunt contra eos fundibularij. 9. Illi autem diuertentes à latere montis,
ligauerunt Achior ad arborem manibus & pedibus, & sic vinctum restibus dimi-
serunt eum, & reuersi sunt ad Dominum suum. 10. Porrò filij Israël descenden-
tes de Bethulia, venerunt ad eum: Quem soluentes duxerunt ad Bethuliam, atque
in medium populi illum statuentes, percunctati sunt quid rerum esset quod illum vin-
ctum Assyrij reliquissent. 11. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Mi-
cha de tribu Simeon, & Charmi, qui & Gothoniel. 12. In medio itaque se-
niorum, & in conspectu omnium, Achior dixit omnia quæ locutus ipse fuerat ab
Holoferne interrogatus: & qualiter populus Holofernis voluisset propter hoc verbum
interficere eum, 13. Et quemadmodum ipse Holofernes iratus iusserit eum Israëlitis
hac de causa tradi: vt, dum vicerit filios Israël, tunc & ipsum Achior diuersis
iubeat interire suppliciis, propter hoc quòd dixisset: Deus cæli defensor eorum est.
14. Cúmque Achior vniuersa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem,
adorantes Dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimes preces suas
Domino effuderunt, 15. Dicentes: Domine Deus cæli & terræ, intuere superbiam
eorum, & respice ad nostram humilitatem, & faciem sanctorum tuorum attende,
& ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te: & præsumentes de se, &
de sua virtute gloriantes, humilias. 16. Finito itaque fletu, & per totam diem
oratione populorum completa, consolati sunt Achior, 17. Dicentes: Deus patrum
nostrorum, cuius tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, vt
eorum magis tu interitum videas. 18. Cùm verò Dominus Deus noster dederit
hanc libertatem seruis suis, sit & tecum Deus in medio nostri: vt sicut placuerit
tibi, ita cum tuis omnibus conuerseris nobiscum. 19. Tunc Ozias, finito consi-
lio, suscepit eum in domum suam, & fecit ei cœnam magnam. 20. Et
vocatis omnibus presbyteris, simul expleto ieiunio refecerunt. 21. Postea
verò conuocatus est omnis populus, & per totam noctem
intra Ecclesiam orauerunt, petentes
auxilium à Deo
Israël.

§. I. Com

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. *Factum est autem cùm cessassent loqui, indignatus Holofernes vehementer dixit ad Achior.*

Vers. 2. *Quoniam prophetasti nobis dicens, quòd gens Israël defendatur à Deo suo, vt ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor.*

Vers. 3. *Cùm percusserimus eos omnes, sicut hominem vnum, tunc & ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, & omnis Israël tecum perditione disperiet:*

Vers. 4. *Et probabis quoniam Nabuchodonosor Dominus sit vniuersæ terræ. Túncque gladius militiæ meæ pertransiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Israël, & non respirabis vltra donec extermineris cum illis.*

Vers. 5. *Porrò autem si prophetiam tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, & pallor, qui faciem tuam obtinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse.*

Vers. 6. *Vt autem noueris quia simul cum illis hæc experieris: ecce ex hâc horâ illorum populo sociaberis, vt dum dignas mei gladij pœnas exceperint, ipse simul vltioni subiacas.*

Vers. 1. & 2. 1. F*Actum est, &c.* Græcus: *Vbi cessauit tumultus virorum, qui in circuitu cōsessus.* Nempe vbi cessauerūt obmurmurare in Achiorē sūmates Assyriorum, ardet irâ Holophernes. Num antè iratus non erat? erat planè, sed quousque ira non erupit in verba, iratus non dicitur. Interior iracundia sæpè à rebus ipsis est, & cohibita non tam ira est, quàm prudentia; dum extra prosilit, furor est, & amentia. Deridetur Achior cùm nominatur Propheta. Sanctum nomen deuenustat hominem prophanum. Nec absolutè dixerat Achior Hebræam gentem defendi à Deo suo, sed à Deo non offenso, & propitio. Vnde indagandum censuit an infensum esset illis numen ob delicta. Item perperam argumentatur Holophernes, cùm in perspicuum signum, quòd Nabuchodonosor vnicus Deus terræ sit, ait expugnandam à se Bethuliam. Sæpe Fortuna fauet improbis, imò secundæ res improbum sæpe felicitant: nam sanctissimi cuiusque vita, multa calamitas est, & aduersa fortuna, quæ aduersatur piis, alludit impiis. Sæpius impietas fortunata est: Ne tanti æstimes Fortunæ iudicium.

Vers. 3. & 4. 2. Græcus. *Cùm percusserimus, &c.* Græcus textus sic habet: *Sed nos serui Nabuchodonosor percutiemus eos, tanquam virum vnum: & non sustinebunt potentiam equorum nostrorum. Comburemus enim eos in ipsis, & montes eorum inclinabuntur in sanguine ipsorum, & campi eorum implebuntur mortuis ipsorum: & non resistet vestigium pedum eorum ad faciem nostram, sed perditione perdentur.* & mox: *Et tunc pertransibit ferrum exercitus mei, & populus ministrorum meorum costas tuas: & cades in cæsis eorum, quando reuertero.* Quid arrogantius? Bibl. Reg. Biblia Regia, & Vatab. parùm discrepant. Itaque pergit Holophernes minitans Achiori necem; cùm percusserit Israël *Sicut hominem vnum*; Carthusianus & Sa, omnes ad vnum, id est, nemo non peribit. Præstat, eâ facilitate ac si vnus esset homo. Ita Vatablus exscribens: *Perinde ac virum vnum eos delebimus.* De hac adagiali forma legatur Martinus del Rio. 1. tom. Adag. 153. Addit, *Tunc non respirabis vltra, donec extermineris.* Sententia impedita; potius enim respirabit Achior quousque nece exterminetur; nam postquam quis nece exterminatus est, qui poterit respirare? Duplex succurrit expositio: Altera, si illa verba parenthesi, quasi carcere claudas, quæ sensum perturbant. Ita Serarius, & Sa, sic scribendo: *Gladius militiæ meæ transiet per latera tua (& confixus cades inter vulneratos Israël, & non respirabis vltra) donec extermineris,* & ita sensus erit: Meus gladius transiet per latera tua, donec extermineris. Vel ita accipe voculam illam *donec*, vt exclusiua non sit, quod infrequens non est in Bibliis. Matth. 2. v. 25. *Et non cognoscebat eam donec peperit.* Ergo postquam peperit Maria Iesum, Iosephus eam cognouit? Heluidiana consequentia. Matth. 28. v. 20. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Nunquid post seculi consummationem Christus non erit cum Ecclesiâ suâ? Psalmo 109. *Sede à dextris meis, Donec ponam, &c.* Num postea filius non sedebit à dextris? Matth. 5. v. 17. *Donec transeat cælum & terra, iota vnum non præteribit à lege.* Fortassis postquam transierint, præteribit? Ergo particulæ *vsque, donec* & similes, non semper affirmationem significant post tempus quod notatur. Legi potest S. Chrysostomus ad Matth. 2. & S. Hieronymus in Heluidium, qui eruditè de hâc re. Vnde erit sensus, Non respirabis vltrà, sed exterminaberis: vt sit repetitio eiusdem sententiæ. Hunc sensum expressit textus Græcus suprà scriptus.

Carthus. Sa. Vatab. Rio. Serar. Sa. Matth. Matth. Psal. Matth. Chrysost. Matth. Hieron.

Vers. 5. & 6. 3. *Porrò autem, &c.* Ad has minas sæui Imperatoris expalluit Achior. Quid mirùm si homo gentilis, qui non triuerat Stoicorum gymnasia, nec ἀπάθειαν euaserat ab arte, impatibilitatem mentiente superbiâ, immutet colorem, & expaueat, & expalleat ad tantum periculum? Quid? rideret periculum, qui discrimine vitæ irridetur? & sanè inopinatum fuit illi hoc periculum, nam vnde mercabatur plausum, ludibrium reperit: & vnde sperabat laudem, timet mortem. Nec moram nactus fuit Achior ad componendum subitos animi motus, & pudendos pauores. Impauidus stabat Socrates in carcere, constantiæ exemplar, qui nec expalluit ad cicutæ haustum, ploplorantibus cunctis. De hâc Socratis constantia sic Tertullian. lib. de Anima cap. 1. *Adeo omnis illa tunc sapientia Socratis de industria venerat consulta æquanimitatis, non de fiducia comperta veritatis.* Pauet Achior ad subitum periculum à sæuitiâ Holophernis auctum, in quo vel ipse Holophernes metu maderet. Imò fortis fuit Achior, quia tantùm expalluit in tanto periculo. *ò animi fortitudinem! non gemuit, non illacrymauit, non natura vi fractus est*, dixit aliàs Basilius Seleucus orat. 7.

Tertull. Seleuc.

§. II.

Defensio crimen dum excusat, sæpè exaggeratiùs accusat: silentium, iniuriarum felicior defensio est.

INgenium ambitionis est fuco quodam vitia subornare, studio placendi: vel saltem humanos oculos 4.

oculos deludere satagit excusationis artificio. Malefacta nubilo excusationum obtegit, ne malefactor appareat: & quod malè fecit, peiùs excusat. Quasi excusatio delictum alleuet, & non potiùs degrauet: quæ non tam excusat, quàm accusat delictum. Non satis erubescit de commisso flagitio, cui pudor est illius confitendi: intrinsecùs esse vult, quod extrinsecùs apparere timet: esse cupit,

Excusatio Ericio similis.

quod nequit videri. Censuram metuit, quam vibrant humani oculi, parum solicitus de virtutis studio, & censurâ diuinâ. Hinc sagacissimè occultantur delicta. Apprimè describit P. Damianus ingenium excusationis, serm. 60. sic fatus:

P. Dam. Isaiæ 34. v. 15.

Elegantissimam super his comparationem inducit Propheta Isaias, quam de sacrario sancti spiritus asportauit. Ibi habuit foueam Ericius. Ericius si apprehendi se sentiat, vel contingi, ita confertissimâ spinositate densatus est, vt vndique compunctionibus, & aculeis vestiatur. Cùm verò se solitudinem adeptum putat, caput aperit, exerit pedes, & viuificatorios motus plenâ deambulatione demonstrat. Si quis superuenerit, statim celerrimâ velocitate caput cum pedibus ad interius absconditum reportatur. Ecce tibi graphicè depictum excusationis ingenium. Vbi ad rem præsentem, Nota, eum qui se excusat suspecti delicti, Ericij adinstar, *confertissimâ spinositate densari, & compunctionibus, & aculeis vestiri.* Vel potiùs armari aduersùs eum qui se arguit: nec modò scutum excusationis prætendit, sed telum vibrat ad compunctionem arguentis se. Conuictus

Genes.

Adam originalis flagitij, Genesis 3. v. 12. causatur suadelam charæ coniugis, aiens Deo: *Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.* Profectò hæc excusatio, Dei prouidentiam tacitè ferire intentat. Opportunè Rup. lib. 2. in Gen. c. 15.

Rupert. Excusatio Deum accusat.

Quasi firmitatis aut rationis haberet aliquid hæc defensio, & nō potius accusatio esset, quā excusatio, quod se mulieris datum fatebatur Dei pratulisse imperio.

5\. *In Deum quoque culpam retorquere voluit*, in Deum, inquam, qui ipsi Adamo dedit fœminam, quæ illum seduceret. Ac si non tam sit sua culpa, quàm Dei. O prophanam & sacrilegam excusationem, quæ in Deum retorquere culpam ambit! in Deum culpam reiicit, quò à se reiiciat culpam. Ipsum Deum peccati insimulat, vt se innocentem simulet, & peccatorem dissimulet. Sic excusatio armatur Ericij *compunctionibus, & aculeis:*

Genes.

Genesis 4. vers. 9. scelestissimè occiso Abelo, ait Deus patricidæ Caino: *Vbi est Abel frater tuus? Qui respondit, Nescio: Nunquid custos fratris mei sum ego?* Ad quæ verba sic fatur Basilius Seleuc.

Basil. Seleuc.

orat. 4. *Etiam Deum, qui audaci facinori præsens aderat, celat, mendacio notitiam adimere, sibi persuadens.* Nimirum sicut Adami imprudens excusatio culpare Deum ambit, & scelerare diuinam prouidentiam: sic impudens excusatio Caini intentat deuenustare notitiam Dei occultatione flagitij. Quid scelestius, quàm quod excusatio procaciter præsumat perstringere diuinos oculos, & culpare innocentiam Dei? Mauult dehonestare Deum, quàm inhonestus videri. Ergo excusatio Ericij adinstar confertissima spinositate *compunctionibus, & aculeis*, armatur vel in Deum ipsum. Vnde quod malè agit, peiùs excusat: & excusatio non minuit delictum, sed multiplicat & incrementat. *Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.* Psalm. 140. vers. 4.

Psal.

6\. Iob. Iobi 40. vers. 17. de immani bellua Behemoth, sic dicitur: *Protegunt vmbra vmbram eius.* Id est, vmbras multiplicat, vt feliciter delinquat, vmbram delicti vmbrâ excusationis abscondens, & protegens: temeritatem facinorum protegit patrocinio, siue vmbrâ excusationis, cuius beneficio Behemoth non apparet clarus, & fulgens, sed peccatorum vmbra, ab vmbris excusationis densior, obtenebrescit magis excusatione caliginem addensante.

Excusatio ruinam ædificat.

An melius est damnatum latere, quàm palàm absolui? inquit Tertullianus lib. de Pœnitent. cap. 7. *Sic fit*, (ait S. Gregorius lib. 33. Moralium, cap. 6. versans præfata verba,) *vt summa criminum dum defenditur, augeatur.* Nam excusatio non tam adstruit innocentiam, quàm ædificat ruinam.

Tertul. Gregor.

Solent quidam isti miriones, etiam de quibusdam personis ab hæresi captis, ædificari in ruinam, ait Septimius lib. de Præscript. cap. 3. Quid est ædificari in ruinam? Porrò ædificatio prouectio est ædificij, non demolitio operis. Quomodo potest ædificari ruina, quæ potius est destructio ædificij? Profectò excusatio dum ambit ædificare innocentiam, ruinam ædificat: nam innocentia, quæ excusationibus ædificatur, *ædificat in ruinam*; nam eiusmodi structura sanctitatis, eius destructio est, & spiritualis ædificij ruina. Excusatio enim non minuit delictum, sed auget, cuius augmento corruit virtutis ædificium.

Septim.

Tertullianus lib. de Pœnitent. cap. 8. *Tantùm releuat confessio delictorum, quantùm dissimulatio exaggerat: Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumacia.* Et in fine sequentis capitis, ita subiungit de pœnitentia: *Cùm accusat, excusat: cùm condemnat, absoluit.* Nempe ipsa peccatorum confessio ingenium est satisfactionis; quæ dum delicta publicat, delicta abscondit, quia ea delet. At dissimulatio peccati, delictum auget, flagitium ampliat, prodit, exaggerat: nam excusatio proditio malitiæ est. Iob 33. v. 33. *Si abscondi quasi homo peccatum meum.* In Hebræâ origine sic legitur: *Si abscondi quasi Adam peccatum meum.* Quomodo Adamus abscondit peccatum suum? Geneseos 3. v. 8. *Abscondit se Adam à facie Domini Dei in medio ligni paradisi.* Quod est hoc lignum in cuius medio se abscondit Adam, vt suum delictum absconderet? Hugo Cardinal ibi. *In medio ligni paradisi. Id est, sub ligno scientiæ boni, & mali.* Præclarum profectò latibulum. Præsumit Adamus occultare delictum ab oculis Dei, & confugit ad arborem, sub quâ deliquit? Arbor scientiæ boni, & mali peccatum Adæ fuit, & latère satagit sub eadem arbore? Præstaret longè fugisse ab illa arbore, vt ita vel notitiam illius dissimularet. Ipse se publicat, dum sic latet, & ipsâ delicti defensione, delicti reus proditur. Et quâ præsumit excusare delictum, fugiens Dei oculos, confugiens ad idem delictum, sese publicat delicti reum. Non bene flagitium in flagitio latet; imò ampliatur & exaggeratur excusationis latibulo. Planè peccatum in peccati fuga seu dissimulatione abscondit Adamus. Melius absconderet in confessione. Nam confessio delicti, delictum celat, excusatio prodit, & *dissimulatio exaggerat.* Ergo tua delicta confitendo excusa, qui dissimulando accusas. Ne peccatum peccati excusatione abscondas, sed absconde accusatione peccati. Dei oculi confessa peccata non vident, vident abscondita: & ita *Qui videt in abscondito*, publicabit, & puniet reatum, quem publicatum, iam non videt. Quasi cæcus sit Deus ad confessa & publicata delicta: ad peccata verò excusatione ampliata, & exaggerata, oculatus & perspicax. Bene late tui publicatione, ne malè prodaris absconsione.

Tertull. Excusatio delictum in delicto abscondit. Iob. Gen. Hugo.

Quid ergo, non excusabo errata? delicta temerè 8.

suspecta,

Excusatio optima est taciturnitas. suspecta, aut falsò imposita non defendam? Imò efficaciter excusanda, & pro virili defendenda sunt. Vis noscere felicissimam defensionem? Silentium tutior defensio, felicior excusatio est. Taciturnitatis virtus excusat, quod garrula defensio accusat. Optima defensio, conscientia est, & silentium probat innocentem, Lucæ 23. vers. 3. (Luc.) apud Pilatum Præsidem accusatur Christus Deus, & multorum criminum reus sistitur. Eleganter S. Ambrosius lib. 10. in Lucam, (Ambr.) *Accusatur Dominus, & tacet. Et benè tacet qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo.* Subiiciam præter morem meum, longiuscula S. Augustini verba præclara ad rem præsentem, si longa dicenda sunt, quibus nihil est quod demere possis. Magnus hic doctor imitatus Ambrosium, sic fatur sermone 118. de tempore: (Aug.) *Forsitan mirum videtur nobis cur Dominus apud Præsidem Pilatum a principibus sacerdotum accusetur, nec aliquem iam eorum responsione conuincat, cum vtique ingratam accusationem non nisi repellere solet subsecuta defensio. Mirum, inquam, sit, fratres, quod arguatur Saluator, & taceat. Taciturnitas enim negat, quod obiicitur, cum non*
9. *vult respondere, quod quæritur. Accusationem suam Dominus tacendo non firmat, sed despicit non refellendo. Bene enim tacet, qui defensionem non desperat. Festinet loqui, qui timet vinci. Melior est igitur causa, quæ non defenditur, & probatur, planior iustitia quæ non verbis adstruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse est, vbi ipsa veritas sibi adest. Taceat lingua in bono negotio, quæ & in malis causis obticere consueuit. Nolo sic defendi iustitiam, sicut solet iniquitas excusari. Sciuit enim Saluator, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo superaret: atque adeo causam suam mauult comprobare, quàm dicere. Sed quid de Christo Deo loquar? Susanna mulier inimicos* (Daniel. 13.) *suos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem in sermone tuitio est, sed in sanctâ fœminâ tacente linguâ, pro ea castitas loquitur. Castitas enim Susannæ & presbyteros impudicos conuicit in paradiso, & in iudicio falsos accusatores obtinuit: bisque victrix reos facit testimonij, quos reos facit adulterij.* Hucusque Augustinus. Ecce tibi conscientia pro defensione est, taciturnitas dicitur festinata defensio. Saluator tacendo, se tuetur à calumnia, & silentio feliciter reiicit accusationem: Susanna dum negligit excusationem, feliciorem ambit defensionem: nam silentium ambitiosior apologia est, & certior criminis depulsio. Vnde Præfectus Ozias cap. 8. vers. 18. crimen obiectum à principe Inditha non excusat, (etsi validè posset, quippe quem excusant multi, vt videbimus in Literæ expositione ibidem,) ne excusatione se accuset. Tacet hic vers. 1. Achior falsò (Iudith.) accusatus, vt silentio obiectum crimen defendat, ne exaggeret, illud excusationibus minuendo.

§. III.

Reus qui verosimilem habet delicti excusationem, non censetur habere delictum apud homines.

10. IVdiciaria potestas suspiciosa est, & facilè super re leui grauem censuram vibrat, zelo iustitiæ exaggerante suspicionum momenta; & non semel de abditis prauè censens, quasi oculos haberet ad absconsa. Verùm iudex non debet esse à charitate alienus; charitas autem non agit perperàm, quia patiens est, benigna est: at benignitas delicta non accusat, sed excusat. Ergo sicut iudex damnat suspicionem reatûs, sic à probabili coniecturâ absoluat à censura iudicij, & punitionis mulctâ: vt quem probabilis flagitij suspicio damnat, absoluat probabilis delicti excusatio. Ergo verosimilis innocentiæ coniectura, & probabilis delicti excusatio, delicti suspicionem accuset, & reum excuset à suspicione delicti. Ioannis 15. v. 21. ait Christus Dominus: *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* (Excusatio probabilis sit certa absolutio apud homines. Ioann.) Locus planè difficilis, & à multorum commento impeditior. Et primò sapienter hæret S. Augustinus, tractatu 89. in Ioannem: (Aug.) *Quid est, si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent? Nunquid sine peccato erant Iudæi antequam Christus ad eos in carne venisset? Quis hoc vel stultissimus dixerit?* Præterea benè notarunt interpretes non rectè cohærere posteriorem partem huius sententiæ cum priori: nam ait Christus: Si non venissem ad Iudæos, & eos docuissem cælestem doctrinam, peccatum non haberent: at quia ad eos veni, & eos docui, peccatum habent, debuisset dicere. Et tamen id non dixit: sed ait: *Excusationem non habent de peccato suo.* Idémne est excusationem non habere, & peccatum habere? Nunquid ille tantùm peccatum habet, qui excusationem non habet? Ergo qui verosimilem afferat excusationem, non iudicabitur habere peccatum? Num probabilis excusatio delictum diluet, & peccati suspicionem, aut reatum delebit? Audi Caietanum (Caiet.) hîc, qui acutè, etsi subobscurè hanc expositionem indicat, aiens: *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem* 11. *(pro prætextum: qui plus est, quàm excusatio: sonat enim palliationem quandam) non habent de peccato suo. Significatur, quòd non habent colorem, seu apparentiam excusandi peccatum suum post manifestam meam prædicationem.* Quasi idem sit in exteriori iudicio, peccatum non habere, ac habere *prætextum, aut colorem, aut apparentiam excusandi peccatum suum.* Vides quàm potens sit probabilis excusatio, & verosimilis prætextus ad eluendam delicti suspicionem; & delendum criminis reatum? Quod luculenter expressit Dauid Psalm. 111. v. 5. vbi homini misericordi, & in pauperes liberali, promittit benè disponendos sermones suos in Dei iudicio; aiens: (Psalm.) *Iucundus homo qui miseretur, & commodat: disponit sermones suos in iudicio: quia in æternum non commouebitur.* Quid est benè disponendos sermones eius in iudicio? Quid refert quod in iudicio bene loquatur, si malè operatur? Quid ei proderit, quòd ingeniosè & verosimiliter delicta sua excuset, sermonibus bene dispositis? Nunquid sermones benè dispositi, est absolutio delictorum? Eleganter S. Chrysostomus inibi: (Chrysost.) *Qui miseretur, & commodat, disponet sermones suos in iudicio. Hoc est patrocinium consequetur, non deerit ei defensio, non erit ei tunc condemnatio, cùm eleemosyna pulcrè ei defensionem comparet.* Itaque apud exterius hominum tribunal idem est, *disponit sermones suos in iudicio,* hoc est, verosimiliter satisfaciet obiectis criminibus; ac *non deerit ei defensio, non erit ei condemnatio:* nam probabilis delicti excusatio idem est ac criminis absolutio. Vnde S. Augustinus serm. 18. de Sanctis, (Aug.) sic Deiparam orat, vt exoret peccatorum absolutionem,

solutionem. *Accipe quascumque exiles, quascumque meritis tuis impares gratiarum actiones, & cum susceperis vota, culpas nostras orando excusa.* Quasi delicti excusatio sit criminis absolutio.

12. Luxuria minus excusabilis. Tertull. Hinc tanta excusationis vis est, vt dicere ausus fuerit Tertullianus luxuriam esse criminosius delictum quàm Idololatriam, seu Apostasiam à fide, sic scribens lib. de Monog. cap. 15. de Christianis, qui tormentorum vi deficiebant à fide, & de eis, qui delitiantur in carnis voluptate: *Vtique enim illam negationem magis excusari capit, qua in prælio cecidit, quàm quæ in cubiculo: quæ in eculeo succubuit, quàm quæ in lectulo: quæ crudelitati cessit, quàm quæ libidini: quæ gemens deuicta est, quàm quæ subans.* Planè infandum crimen est ferè iam iam Martyrem negligere Martyris palmam, à fide desciscere, adorare idola per execrabilem apostasiam. Delictum verò lasciuiæ de se minùs criminosum; at quia minùs excusabile, magis criminosum audacter dicitur à Tertulliano: quasi excusatio sic posset minuere delictum, vt crimen maximum apostasiæ minùs criminosum à Tertulliano dicatur quàm peccatum luxuriæ. Pulchra hyberbole, sed hyperbole.

Matth. Hier. Luxuriæ prona excusatio. Hugo. Quærit S. Hieronymus ad illud Matthæi 1. v. 18. *Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, Quare non de simplici virgine, sed de desponsata concipitur?* Plures reddunt causas Expositores, quas omitto vt singularem causam adducam, quam affert Hugo Cardinalis ibidem, aiens: *Cùm esset desponsata, &c. Altera causa, ne fatuis virginibus daretur causa, vel occasio excusandi de infamia, dicendo, quod mater Christi infamata fuerit.* Scilicet adeò pronum est virginibus, quas vulgi rumor impudentiæ accusat, se excusare, alias fœminas impudicitiæ accusando: vt diffamatæ virgines prætendant excusationem, dicendo vel purissimam Virginem Mariam non effugisse huiusmodi infamiæ rumusculos. Ergo vt præcludatur omnis aditus excusationi luxuriæ, Beata Virgo Iosepho maritatur, & Dei filius habetur filius Ioseph. Mauult enim Deus vt præclarissima Mariæ Virginitas coniugij nomine veluti deuenustetur, & Dei filius quodammodò dedecoretur, existimatus fabri filius, quàm vt detur aliqua impudicitiæ excusatio. Quasi excusatio delicti faciat delictum innoxium, & à pœnâ immune.

13. Excusatio interemptorũ Christi, illos quasi absoluit. Tertull. Tertullianus lib. de Carne Christi, cap. 15. acerrimè disputat contra Marcionem hæreticâ licentiâ affirmantem, Christum non verum, sed phantasticum corpus induisse: & cui multa suppetebant argumenta, vt Marcionis hæresim refutaret, hoc vnum valdè exaggerat, sic exclamans: *Scelestissime hominum, qui interemptores excusas Dei.* Quasi dicat, hic Marcionis error præ cæteris execrabilis est, qui Pharisæorum inuidiam, Pilati timiditatem, tortorum Christi inhumanam sæuitiam excusat: nam si Saluatoris corpus non est verum, sed phantasticum, non verè, sed apparenter tantùm Christus passus est: quod valde minuit passionis meritum, & carnificum flagitium excusat; neque enim tam grande crimen est sæuire in phantasticum corpus, quod nec sentit, nec dolet. Profectò plures aderant rationes, quibus Tertullianus infamare poterat malignitatem huius erroris. Nempe per infamem apostasiam defecerat à fide Marcion, errabat turpiter, Ecclesiæ aduersabatur, Scriptoris repugnabat, insolentem hæresim inducebat contra veritatem, & totius Christianismi sensum. Quæ omnia etsi de se maxima, consultissimè omittit; & in primis eam impugnat; *quia excusat interemptores Dei.* Tantam existimationem excusationis imbiberat, vt quia Christi carnifices aliquam Deicidij excusationem iam haberent, valde timeret Tertullianus, ne innoxij, & à peccato immunes haberentur apud homines, tanti flagitij rei. Quasi qui habet excusationem, peccatum non habeat.

Ergo cùm homo cupidissimè optet innoxius videri; hinc vehementer in excusationes propendet. Nec tantùm homo, sed etiam muta animantia, & insensibiles creaturæ toto naturæ impetu verba conantur, quibus se excusent à suspicione delicti. Marci 4. v. 39. Præcepit Christus mari, vt turbetur, & atrociter agitetur; tunc dormit Christus, & procellâ immissâ, furit mare. Audiendus est Basilius Seleu. Orat. 22. qui sic inducit Christum alloquentem cum pelago: *Esto mihi discipulorum preceptor, ô mare, & pro flagro fluctuum terrorem iniice. Attollantur vndæ tuæ, armentur venti, iactetur vndique scapha, naufragij mina intententur.* Tunc statim discipuli timore perculsi accurrunt ad Saluatorem, vt imperij sui potentiâ detumescat mare, tranquillentur vndæ, & cesset tempestas. Tunc Christus *Comminatus est ei.* Scilicet imperiali voce mare reprehendit, minas pelago intentans. Cur Christus mari comminatur, mare reprehendit, quòd sic tumeat & sæuiat; siquidem ita illi imperatum est? Benè fecit mare tunc sæuiens, nec enim aliter facere potuit. Imò si aliter fecisset, sæuâ reprehensione dignum foret. Sed expensione dignum est, quòd postquàm conuitiatus est mari, & illud reprehendit, quia furebat, obtemperans diuinæ iussioni, statim *dixit mari: Tace, obmutesce.* Quasi mare vocale esset, dicitur illi quòd *taceat.* Nec modò silentium illi imponitur, sed addit: *obmutesce.* Quid? mare reprehensum, eò quòd obedientissimè obtemperauit creatori, conabatur verba exprimere, quibus se excusaret? (vt mutum Balaam iumentum, Num. 22. v. 28.) Planè, videbatur naturaliter erumpere in voces quibus iussionem causaretur, & publicaret se absque iustâ ratione reprehendi. Vnde vix mare reprehendit Christus, cùm illi silentium indixit, & iterùm mutum fecit, ne verba conaretur, & erumperet in vocem, quâ se excusaret. Adeò procliuis est natura ad excusandas suspiciones delicti, aut flagitij reatum. Vnde iam non miror Oziam cap. 8. v. 28. vt habetur in Græco textu, iure reprehensum à Iuditha, in excusationem naturaliter erupisse, quâ se coactum à populo diceret, diem præfixisse diuinæ misericordiæ, & effusam Dei munificentiam coarctasse. Cui verosimili excusationi annuit Iuditha, quasi iam delictum eluisset probabili excusatione. Neque enim Superior debet ambire vt subditus noxius sit, sed vt à verosimili excusatione innoxius, & à delicto immunis. Magnum profectò Iudicibus documentum! Planè sæuitia est aditum præcludere defensioni, quod fecit Holophernes aduersus Achiorem hic, v. 1. Tyrannis Holopherniana est damnare inauditâ Rei excusatione.

14. Procliue est mutis etiã animãtibus se excusare. Marc. Basil Sel. Numer. Iudith.

§. IV.

Regis indignatio nuncius, vel Angelus mortis est.

15. Regis ira, morte acerbior. Regius fastus impatiens iniuriarum est: potestas offensis lacessita, furor est: in se furit qui Regem offendit; Offensa tyrannum facit ex

Iob. Rege: nulla enim ſæuior ira eſt quàm Principis offenſi. Iob 18. v. 14. *Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius; & calcet ſuper eum quaſi Rex, interitus.* Nempe vt exaggeret Mortis furorem, eam comparat irato Regi. Quid ſæuius? quid inhumanius morte, quæ eſt *terribilium terribiliſſimum?* vt ait Ariſtoteles 3. Ethic. 7. & tamen vix immaniſſimæ mortis ſæuitia declaratur, niſi ea comparetur Regi offenſo, cuius furorem æmulatur mors, vt terribilior appareat. Vnde non tam Rex populorum, quàm *Rex formidinum* dicitur hîc in Hebræa origine. Quod expertus eſt Artabanus a Xerxe apud Herodotum, Charidemus ab Alexandro apud Curtium, & Achior ab Holopherne apud Eliachimum hic verſ. 1. vt innumeras tragœdias omittam, quibus ſcatet vtraque eruditio.

Ariſt. Herod. Curt. Iudith.

16. Daniel. Regis ira eſt Angelus mortis.

Danielis 5. v. 5. Sceleſtus ille Baltaſſar Aſſyriorum rex, poſtquàm luxurioſè cœnauit; ſacrilege inceſtauit vaſa templi profanis conuiuij vſibus, nimirùm ambiens diuinos honores; *In eadem horâ apparuerunt digiti, quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum in ſuperficie parietis aulæ Regiæ, & Rex aſpiciebat articulos manus ſcribentis. Tunc facies Regis commutata eſt, &c.* Infauſtum nuncium intimandum erat Regi; cur non mittitur rigidus aliquis propheta, qui illi intimet ſtragem, quam portendebat eiuſmodi ſcriptum? Quare tam difficiles lectu, & explicatu ſunt litteræ, vt Chaldæorum nemo eas audeat declarare? & cur manus tantùm in pariete ſcribit, & nemo apparet regens eiuſmodi manum? Mortuane erat manus, an viua? ſi viua, quomodo abſciſſa? ſi mortua, quomodo mouetur ad ſcriptionem? ô prodigioſa manus, de qua nec coniectare licet, cuiuſnam ſit! Non enim eſt manus hominis, dicitur enim: *quaſi manus hominis.* Cornelius exiſtimat, hanc manum aſſumptam ab Angelo: ſed cur Angelus recuſat quòd intelligatur eſſe manum Angeli, & oſtendit manũ hominis? Eſtne manus hominis, an Angeli? Lyranus cenſet eſſe manum non veram, ſed imaginariã, & a Regis phantaſiâ efformatã. Scilicet infauſtum nuncium portendebatur Regi, quo maximè conturbandus, & offendendus erat, & ita nemo audet palam illum offendere: manus mittitur, quia nemo eſt qui audeat mitti ad Regem offendendum? Immò manus ipſa ſic efformata eſt, vt nullum hominẽ indicet, quin neque Angelum: ſed phantaſia alicuius manus eſt. Quaſi omnes timeant Regem irritare: omneſque caueant Regem offendere. Prouerb. 16. v. 14. *Indignatio Regis nuncij mortis.* Porrò Regis indignatio, nuncius eſt mortis, quaſi lata mortis ſententia intimetur ei, in quem Rex indignatur. Chaldaica ſcriptio emphaticè tranſtulit: *Indignatio Regis, Angeli mortis.* Ergo quid mirum ſi neque homo, neque Angelus infauſtum nuncium velint nunciare Regi Baltaſſari? horret enim homo indignationem Regis, vt Angelum mortis. Imò & Angelus Dei nequit prouocare *Angelum mortis*, id eſt, *Indignationem Regis?* (Non quòd timeat Angelus magno Regi enunciare mortem; ſed quia ſpeciem timoris præbet ad rei hyperbolen: ſicut alias mortalium paſſiones, quas non habent, repræſentant.) Vnde nemo apparet, qui nunciet, vel ſcribat infauſtum illud nuncium; ſed tantùm emortui digiti quaſi manus hominis videntur. Quin & mirum eſt vllam repertam eſſe manum vel imaginariam, quæ audeat Regem irritare.

Cornel. Lyran. Prou.

17. Daniel. Nemo audet Regem irritare.

Daniel, cap. 2. v. 31. ſic ait ad Nabuchodonoſorem: *Tu Rex videbas, & ecce quaſi ſtatua vna grandis: ſtatua illa magna, & ſtaturâ ſublimis ſtabat contra te, & intuitus eius erat terribilis. Huius ſtatuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem & brachia de argento: porro venter & femora ex ære, tibiæ autem ferreæ, pedum quædam pars erat ferrea, quædam fictilis. Videbas autem, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus.* Hæc ſtatua, vt ipſe Daniel interpretatus eſt, quatuor principes Monarchias ſignificat, & eius Monarchas. Quis ergo eſt, qui ſic audet irruere in tot potentiſſimos Monarchas? Lapis de monte. Sed quis lapidem audacter iecit? Nemo profectò: Lapis enim *abſciſſus eſt ſine manibus.* Nempe nemo Dauid repertus eſt, qui auderet lapidem iacere in Imperatores potentiſſimos: nullus enim tam temerariè audax fuit, qui non dicam vires & impetum, ſed neque manus auderet commodare ictui. Fuitne homo qui lapidem contorſit? Hoc vnum ſcio quicumque ille fuerit, manum abſcondiſſe: *abſciſſus* enim eſt *lapis ſine manibus.* Hiſpanè, *Eſcondio la mano.* Scilicet plus hîc à Regum furore cautum eſt, quàm à Rege Baltaſſare: nam illi apparuerunt *digiti quaſi manus ſcribentis*; hic nec veſtigium manus apparet: nam lapis, qui ſtatuam comminuit *abſciſſus eſt de monte ſine manibus.* Profectò cautè timetur Regis ira: nam *indignatio Regis nuncij mortis*, vel *Angeli mortis.* 18.

Regis indignatio quã formidabilis ſit. Matth.

Matthæi 2. Venerunt Magi ab Oriente adoraturi Chriſtum Regem, callidè eos dimittit Herodes Rex, vt quærant puerum, & anxiè petit, vt poſtquam eum inuenerint, ei renuncient. At Magi inuento, & adorato Chriſto, redeunt ad patrias ſedes: *Reſponſo accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem.* Quis fuit hic, qui dedit reſponſum in ſomnis, & perſuaſit Magos, vt contempto Herodis Regis imperio, per aliam viam redirent? Id vnum ait Euangeliſta: *reſponſo accepto in ſomnis.* Fuitne aliquis vir propheta, qui intrepidè auſus fuit id perſuadere contra Herodem? Minimè: neque id venit in mentem vlli commentatorum. Strabus ſeriò affirmat puerum Ieſum id non dixiſſe Magis. S. Chryſoſtomus, & Lyra cenſent non fuiſſe Deum; S. Hieronymus decernit non fuiſſe Angelum. Et ſanè ſi Angelus foret, planè id diceretur ab Euangeliſta, ſicut paulò antè dixerat Angelum apparuiſſe Ioſepho in ſomnis, & paulò pòſt, eidem apparuiſſe Angelum diſertè tradit. Quis ergo eſt hic incertus nuncius, qui id dixit Magis? Profectò prorsùs ignoratur; & imperſonaliter (vt aiunt) id teſtatur Euangeliſta, tantùm aiens: *Reſponſo accepto in ſomnis*, vt ſic magis ignoretur perſona. Non reperitur, qui palam dicatur offendere Herodem Regem? ſic timetur Regis ira, aut indignatio, vt clanculùm, & in ſomnis, & omninò occulta perſona, dicendum fuerit Magis, quòd valde offendebat Herodem Regem? (Non quòd cælitum aliquis timeat; ſed quia ad rei exaggerationem, cautelam repræſentant occultè: ſicut palam ſolent alios humanos affectus, quod etiam pro numero præcedenti dictum puta.) Nam indignatio Regis, nuntius, vel *Angelus mortis eſt*! O quàm inhumanè ſæuit hîc v. 1. Rex Holophernes indignatus! Caue à Regis indignatione.

Strabus. Chryſoſt. Lyra. Hieron.

Iudith.

3. V. *Teſtis*

§. V.

Testis corrumpi solet ab amore, ab odio, ab ingenio.

19. VEritas res est delicata, & non vno modo fragilis. Viæ variantur, sed communis ferè hominum meta mendacium est; Inde testis veridicus inuenitur rarus. Hic recusatur à non bono ingenio percipiente res diuersissimè ac in se sunt; ille culpatur à desidia, quâ oscitanter aduertit, aut nec aduertit quidem: hunc vellicat inuidia, illi adulatur beneuolentia, alium corrumpunt odia.
Testis falsus à beneuolentiâ. Ecce quàm variis itineribus itur ad falsitatem. Caueat casta mens ne horum affectuum amore veritatem virginem constupret: caueat has pestes fidus testis, veri religiosus amator. *Neque enim*
Nazian. *quicquam* (S. Naziazenus loquitur) *mortalibus tam suaue ac iucundum est, quam de alienis rebus garrire: idque præsertim si beneuolentiâ quâdam, vel odio trahantur: Quibus affectibus veritas vt plurimùm labefactari, ac surripi solet.* Itaque beneuolentia vitium testimonij est: & testimonium recusat odia: & ab ingenio testificantis veritas multa patitur. Seriatim perstringo singula, quò faciam medicinam infirmis hominum testimoniis.

20. *A Beneuolentia veritas labefactari, ac surripi solet.* Qui amat, cæcus est ad vitia dilecti, oculatus ad virtutes. Vis amoris ingenium subornat, & mentitur virtutes, quas prædicet. Vnde beneuolentia de se recusata est. Ioannes Baptista vir
Ioann. 1. innutritus, & innatus omnibus sãctitatibus, virtutibus clarus, ad miraculum sanctus; *Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet.* Scilicet necesse erat, vt eâ sanctimonia polleret, qui factus fuerat, vt testimonium perhiberet. Additur, Lucæ
Lucæ. Quo sensu dicatur Ioãnes nescire Christum, de quo testimonium dat. 3. v. 2. *Factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto.* Peruestigant diligenter interpretes, cur Ioannes, qui vt locuples testis, & omni exceptione maior, sistendus à Deo erat in filij sui causâ, cur, inquam, vitam solitariam agebat *in deserto*? Nonne in vastâ eremo inter rupices stultesceret? brutesceret inter deserti bestias? Quid sciret in solitudine ineruditâ, incomptâ, barbarâ? Quid è solitudine loqueretur nisi barbarias quasdam vocabulorum? & tamen è deserto, & *in deserto* testimonium perhibet de Christo.
Theophyl. Theophylactus id pulchrè edisserit his verbis: *Per totum tempus præteritum vsque ad sui ostentationem occultus fuit in deserto, & hoc est quod subditur in deserto: vt nulla suspicio innascatur hominibus, vt gratiâ affinitatis ad Christum, vel conuersationis à teneris annis, talia de ipso testaretur. Vnde ipse testificans dicebat, Ego nesciebam illum.* Præstat
21. vt Ioannes inter petrones, & bestias versetur in deserto, quàm quod vel leuis suspicio sit Ioannem testimonium perhibere de Christo ob amicitiam à conuersatione partam, ne à conuersationis familiaritate degeneret apud homines tam illustre testimonium. Verùm quid est quod Ioannes addit,
Ioan. cùm testimonium perhibet, cap. 1. vers. 31. *Ego nesciebam eum*? Ac si non aduertat ab eiusmodi ignoratione fidem minui eius testimonio. Quis enim credat homini, qui dum de aliquo magnifica testificatur, addit se ferè nescire de quo dicat, quas testatur laudes? Istiusmodi testificatio plus ab ignoratione detrahit testimonio, quàm addit ad fidem de negatione familiaritatis. Nam tacitè negat, quod manifestè asserit: negat scire magnifica, quæ testatur: & dum testimonium exaggerat à sinceritate testis, & negatione familiaritatis, minuit à nescientiâ fidem dicentis. Sincerus dicetur testis, sed non admodùm scius. At nihilominus scitè addit Ioannes, vt subtiliter notabat Theophylactus: *Ego nesciebam eum.* Quasi plus auctoritatis accrescat testimonio ex negatione familiaritatis, seu amoris, quàm ex aliquali ignoratione. Scilicet ferè nesciat testis, dum non amet; quia apud homines plus pati solet testimonij veritas ab amore, quàm ab ignoratione. Nam qui ignorat, allucinatur; qui amat, errat. Ioannes allucinari non potuit, qui à Spiritu sancto erat instinctus, sed loquitur Theophylactus more humano, vt sincerum præstet Baptistæ testimonium ab omni familiaritatis suspicione.

Apostoli nouitiâ virtute adhuc tyrones primam ambibant sedem, hæc causa alicuius dissidij fuit inter Petrum & Iacobum, & Ioannem. Aliquandò oportuit vt Ioannes, Petri quondam æmulus, in Euangelio suo narraret ternam Petri negationem, & sic scribit cap. 18. v. 15. *Discipulus autem ille erat notus Pontifici, & introiuit cum Iesu, &c.* 22. Ab odio recusatur testis. Ioann.
Quare Euangelista Ioannes aduertit se narrare ea, quibus interfuit, quod alias adnotare non solitat? Num ex præsentia Ioannis fides Euangelio accrescit? Quasi credendum foret quia Ioannes adfuit, & non quia Deus dicenda inspirat. Verùm narraturus erat Petri olim æmuli sui defectus, & ita conatur (si fieri posset) certiorem fidem facere, quæ alicui fortè suspecta foret ob antiquam æmulationem. Quod innuere videtur S. Chrysostomus super hac re, hom. 82. sic inquiens: *Discipulus ille erat notus Pontifici, & introiuit, &c. vt discas quoniam certiùs aliis enarrat ea, quæ facta sunt in atrio, quasi intus existens.* Itaque veluti præcauens Euangelista Ioannes, ne quis existimet propter antiquas simultates cum Petro, Petri vitia publicasse, & ita in hac narratione fides minueretur Euangelio, roborat narrationis certitudinem à testis præsentia. Ac si in Euangelico testimonio, dictato Spiritus sancti instinctu, metui posset, ne à prisca æmulatione, iam diu abolitâ, periculum foret mendacij aduersus olim æmulum. Nimirum quia si in Euangelij summâ veritate, falsitatis periculum foret, (quod absit,) à simultate, aut odio maximè posset timeri. Chrysost.

Cæterùm testimonij veritas, quæ violari solet amore, vel odio, sæpius corrũpitur à testis ingenio. Nollẽ in meâ causâ ingeniosum testem, sed sincerum, & candidum, qui deponat, quæ audiuit, quæ vidit, non quæ ipse ingeniatur in re visâ, & auditâ: *Argutatio enim sophistica præstigias faciens per coniecturas quasdam persuasibiles*, nimis nocet veritati. Referat testis: Hæc vidi, hæc audiui; non referat quod ipse intelligit à coniecturâ ex circumstãtiis verosimili, aut fortè indubiâ, vt sibi apparet. Nam omnis coniectura præstigiatrix est, & humanus discursus nimis fallax: nec inserenda est testis intelligentia in narratione rei testificatæ. Exemplum esto ex Euangeliis: Christus Dominus loquens cum Iudæis in Ierosolymitano templo, inquit Ioan. 2. 19. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Quis non intelligeret Christum loqui de templo Ierosolymitano, in quo tunc disputabant? plane omnes auditores ita intellexisse mihi indubium est. Verùm cùm testes super hac re testimonium dicunt, sic ait Euangelista Matthæus c. 26. v. 61. *Nouissimè venirunt duo falsi testes, & dixerunt; hic dixit: Possum destruere templum Dei, & post triduum readificare illud.* S. Hieronym. ab Origene hæc verba commentans; sic inquit: *Quo* 23. Philo de Cong. quær. Testis ne sit à se ingeniosus. Ioann. Matth. Hieron.

Quomodo falſi teſtes ſunt, ſi ea dicunt, quæ dominum ſupra dixiſſe legimus? Sed falſus teſtis eſt, qui non eodem ſenſu dicta intelligit, quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo corporis ſui: ſed & in ipſis verbis calumniantur, & paucis additis vel mutatis quaſi iuſtam calumniam faciunt. Scilicet cum Chriſtus in Templo loquens, de templo ageret, quis non intelligeret de templo dicere? præterquam quod nemo quamuis diſſertiſſimus diuinaret corpus ſuum appellari à Chriſto templum, quod erat inſolens, & ænigmati ſimile. Et tamen Euangeliſtæ cenſurâ, falſus appellatur teſtis, quia *non in eodem ſenſu dicta intelligit*, etſi ſenſum indubitatum
84. ab audientibus, dixerit. Non enim rogatur teſtis, quid ipſe intellexerit, ſed quid audierit. Qui ſecùs faxit, vt falſus teſtis taxatur Euangelico ore. Res quæritur, non tua intelligentia: tua intelligentia non eſt res, quæ quæritur, ſed commentum, quod à te fingitur: refer vt ſuſpicionem, vt gloſſam, non textum, ſeu veritatem: aliàs vt falſus teſtis damnaberis, vt ij, qui Chriſto Deo intentarunt mortem. Quod & carnificum Chriſti fuit vitium. Dixerat Ieſus morti proximus, Matth. 27. v. 46. *Eli, Eli, lamma ſabacthani? Quidam autem illic ſtantes, & audientes dicebant: Eliam vocat iſte.* ô inſanos, & temerarios! *Eli*, ait, & *Eliam vocare* dicitis? Vocabuli ſignificationem ignoratis, & ſenſum vocabuli affirmatis? Chriſtúſne is, qui in auxilium vocaret Eliam? Ex nominis adſonantia ſenſum effingunt ad ſuum malitioſum placitum. ô Carnifices honoris, pluſquam corporis Saluatoris! Bonus teſtis Achior, qui cap. 5. vocatus in teſtimonium verè ait ad Holophernem: *Si digneris audire, Domine mi, dicam veritatem in conſpectu tuo, & non egredietur verbum falſum ex ore meo.* Neque à proprio ingenio, neque à ſuſpicione, neque ab amore, aut odio, quicquam detraxit, aut adiecit. Non bonus teſtis Holophernes, qui hîc verſ. 2. non dixit quod audierat, ſed quod audiiſſe exiſtimauit. Ait enim ad Achiorem, *Quoniam propheraſti nobis, dicens, quod gens Iſraël defendatur à Deo ſuo, &c.* Achior autem non dixerat tunc temporis gentem Hebræam defendi à Deo ſuo; ſed cùm erat à delicto immunis, & religioſè Deum ſuum colebat. Et quod Achior conditionatè dixerat, Holophernes teſtatur abſolutè dictum. Eadem verba refert, ſed diuerſum ſenſum; quæ eſt pernicioſa ignoratio, aut verſuta malitia teſtium.

Matth. — Iudith.

§. VI.

Commentarius Literæ.

Verſ. 7. *Tunc præcepit Holophernes ſeruis ſuis, vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam, & traderent eum in manus filiorum Iſraël.*

Verſ. 8. *Et accipientes eum ſerui Holophernis, profecti ſunt per campeſtria. Sed cùm appropinquaſſent ad montana exierunt contra eos fundibularij.*

Verſ. 9. *Illi autem diuertentes à latere montis; ligauerunt Achior ad arborem manibus, & pedibus, & ſic vinctum reſtibus dimiſerunt eum, & reuerſi ſunt ad Dominum ſuum.*

Verſ. 10. *Porrò filij Iſraël deſcendentes de Bethulia venerunt ad eum: quem ſoluentes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum ſtatuentes, percunctati ſunt, quid rerum eſſet, quòd illum vinctum Aſſyrij reliquiſſent.*

Verſ. 11. *In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon & Charmi, qui & Gothoniel.*

TVnc Holophernes, &c. Reliquæ tranſlationes plura verba efferunt, ſententiam eandem: VERS. 7. 8. 9. 10.
ſumma eſt, quod Holophernes irâ dementatus necdum ad ſe reuerſus, iubet ſeruis ſuis, vt immeritum 25.
Achiorem ſaniter conſulentem, inſanè darent certæ morti: (ſic ipſe cogitabat) imperatur tradi Bethulienſibus, vt ſimul cum ipſis pereat. *Neque illi* (ſic ſcribitur in textu Græco) *equorum noſtrorum vim ſuſtinere poterunt: ipſos enim in ſeipſis comburemus.* Sententia plena emphaſis, plena arrogantiæ. At non adegit Achiorem in ſupplicium, ſed miſit in ſupplicij non meriti vltricem vrbem. Modus, quo Achior aſportatur in vrbem expeditus in textu eſt. Quæ hæc vrbs Bethulia? Lutherus præfatione in hunc librum Iudith, nullam Bethuliam agnoſcit. (Vnde hunc librum figmentum appellat:) Profectò Bethulia agnoſcenda non erat à Luthero. Nam Bethulia, vt docet Beda de interp. nom. Hebræ. *Virginem*, aut *Virginem Dei*, vel potiùs virginitatem ſonat. Ergo corruptiſſimus hominum virginitatem, quam violare ſcit, neſcit agnoſcere: virginitatem cupit extinguere, ipſe accenſus Luxuriæ flammis. Fuit, fuit planè Bethulia, Galilææ vrbs in tribu Zabulon, ſita in arduo monte qui per totam Galilæam excurrit. Vrbem Dothaim habet Bethulia ad plagam Auſtralem, Scythopolim ad Aquilonem: verſus Orientem habet Sepphorim ſeu Diocæſaream, & Tyberiadem verſus Occidentem. Legi poteſt Brocardus oculatus teſtis, & Adrichomius, qui affirmat hodie extare veſtigia caſtrorum Holophernis. Credat Lutherus oculis, qui non credit Scripturis. *Vinctus reſtibus* ad ſtipem, dimittitur Achior præmaturè Martyrum æmulus. Super quo Tertullianus Apolog. cap. 50. aiens de noſtris Martyribus: *licet nunc ſarmentitios, & ſemaxios appelletis, qui ad ſtipem ſemaxis reuincti ſarmentorum ambitu exuruntur. Hic eſt habitus victoriæ noſtræ, hæc palmata veſtis: tali curru triumphamus.*

Detúrne Bethulia; & vbi ſita. — Luther. — Beda. — Brocard. — Adrichom. — Tertull.

In diebus, &c. Duo numerantur Bethuliæ Principes, nempe Ozias, & Charmi. At cap. 8. v. 9. additur his Chabri: quod nihil officit veritati hiſtoriæ: neque enim omnes in hoc capite numerantur, & ſæpe accidit, vt ex his, qui interſunt alicui rei, modò hi, modò cum his alij nominentur. Græcus textus hoſce tres viros hîc numerat. Explorandum eſt, qui, & quales hi principes viri? Aio non eſſe ex gente ſacerdotali quicquid dicat Robertus Stephanus in Annot. ad cap. 8. & conſtat id de Ozia, qui fuit ex tribu Simeoniana, quod de aliis veroſimilius apparet. Nec aſſentior Lyræ, Carthag. Hiſtoriæ Schol. Seratio quæſt. 2. ſuſpicantibus Oziam, & Charmi Bethulienſes non eſſe, ſed pro rei anguſtiis miſſos fuiſſe à ſummo ſacerdote Eliachimo, vt tractaret rem belli. Dubia coniectura neque innixa bono fundamento. Neque enim ex eo quod dicatur: *In diebus illis erant illic principes*, colligitur aliunde miſſos: quaſi in diebus illis non poſſent eſſe Bethuliæ principes, homines Bethulienſes. Dices, quomodo potuit in Bethulia habitare Ozias, qui erat ex tribu Simeon: & Bethulia vrbs erat Zabulon? & quomodo Iuditha ex tribu
Simeon

VERS. 11. 26. — Iudith. — Quis fuit Ozias. — Robert. Steph. — Lyra. Charthuſ. Hiſtoria Schol. Serar.

Simeon etiam incola erat Bethuliæ, vrbis Zabulonianæ? Post transmigrationem, permixtæ tribus erant. De quo legi potest Sanct. ad lib. 2. Esdræ cap. 11. vers. 3. Credibile est, quod notat Tortolettus lib. 1. Iudithæ vindicis, Oziam cum summo imperio res belli administrasse. Sanct. 2. Esdræ. Tortol.

§. VII.

Homo perturbati animi, seu corporis affectibus agitatus, omnino sileat; ne linguæ harmonia perdatur.

27. Sileat homo passionibus actus. ANimosior lingua, hominis ruina est, & virtutis euersio. Vir sapiens, quæ facturus est verba, priùs trutinat ad virtutis bilancem, & rationis limâ castigat, antequàm ore promat. Vnde perturbatæ menti, & passionum furiis agitatæ imperandum omninò silentium est, ne mens vitiosis affectibus, quasi quibusdam facculis succensa excitet rixarum incendia. Frænet prudentia linguam, cui effrænis animi perturbatio laxauit licentiæ habenas. Exasperatus animus linguam exasperat; cui tacitè imprimit affectum, quo exagitatur. Index mentis lingua est: Pacatum, & tranquillum animum indicet verbis; perturbatum, & inquietum silentio premat; ne conscientiæ fæces foras egerat cum sui, & aliorum iniuriâ. Nam multa peccat ore, animus perturbatus. Pacatam mentem exigunt sapientis verba, vt sibi & aliis consonent: Imò & corpus nullâ passionum vi perturbatum, quia à quauis mentis, & corporis passione, & immoderato affectu turbatur oris harmonia. Pulchrè S. Ephrem sic Deum precatur: *Pulsa Domine citharam linguæ meæ.* Sapienter lingua Citharæ comparatur. Nam sicut Cithara ad harmoniæ numeros temperata dulces reddit audientibus sonos; at ruptâ harmoniæ consonantiâ aures exasperat, & offendit, raucum quiddam, & inconditum perstrepens. Ita chordarum mutuâ consonantiâ opus est, vt sonus gracilis cum graui, acutus cum medio, &c. discordi concordiâ concinnè temperentur. Quòd si tantisper aut attollatur sonus, aut deprimatur, Musicæ consonantia perditur, & aures non demulcet; sed asperat molestè. Sic lingua, quoniam cithara est, temperata debet esse, tranquilli mentis affectus, pacatæ corporis affectiones, sedati appetitus, ne tota Musica inconcinna reddatur; sed mulceat suauitate aures, non offensâ eas obtundat *Cithara linguæ meæ.* Nam ab animi, aut corporis affectione tota violatur consonantia. Amas? dulciora saccaro verba facis, & multâ dulcedine mellis eloquium. Fastidis personam? Auersaris, & nauseas in colloquio. Times? Verba animi inualentiam, & timiditatem produnt. Odisti? verba exasperas, & pungis aduersarium oris telo, aut dissimulanter, vrbano ritu, aut manifestè, rustico more. Irasceris? Tumultuaria verba effundis, & turbines loqueris. Ad Principis colloquium admitteris? Blanditiis, & assentationibus adularis potentiæ: Et, vt vno verbo dicam omnia, intemperantiam affectuũ inconcinna lingua manifestat. Nã *lingua cithara est*, quæ distemperata molestat aures. Cæterùm gracilis est, & delicata citharæ harmonia: & quantumuis concinnè temperata, vel plectro, & pulsatione concinnitas numerosior perditur. Vdo tempore ab humiditate laxantur chordæ, sicco tenduntur, & leui offensâ violatur harmonia, vt reconcinnare citharam statim opus sit: Sic cithara linguæ suauiùs temperata, vel loquelâ ipsâ inconcinnè sonat; nam *in multiloquio non deerit peccatum.* A leui animi, aut corporis perturbatione absurdè sonat, & aures refutant musicam. Ergo antequam loquaris sedandæ sunt animi affectiones, & placandi appetitus corporis, ne irreuocabilia; & pœnitenda verba ab ore exeant. Bene Iacobus Apostolus c. 3. v. 2. *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir in corpore suo.* (Sic exscribunt, aliqui codices) Quasi dicat: Ne verbo offendat lingua, non satis est perfectione animi, quæ affectiones compescat, & comprimat; sed præterea opus est perfectione, & temperie corporis, vt sedatæ sint passiones, & placati appetitus; vt sic temperatus homo animo, & corpore, cithara linguæ pulsata plectro diuinæ gratiæ, dulci sono blandiatur Ecclesiæ auribus.

S. Ephrem.

Lingua sit vt Cithara.

28.

Iacob.

Vnde offensus animus omnino sileat ne effrænetur in pœnitenda verba. Imò sanctissimi homines muti fuerunt ad probra, & auditæ contumeliæ pro fræno erant imperantes silentium. Iobus calamitate prostratus molestè tulit contumelias, quibus illum conuitiabantur viles, & nequam homines, de quo probro acerbiùs queritur cap. 30. sic orsus: *Nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei.* Et sic pergit vsque ad vers. 11. vbi sic sententiam claudit: *Pharetram suam aperuit, & afflixit me, & frænum posuit in os meum.* Quisnam frænum immisit in Iobi ora? Num Deus? minimè, reliquit enim tantùm labia circa dentes. Num dæmon? Nequaquam; nam in labiis Iobi spes illius euertendi tota fuit. Fortè amici impugnantes? Neque hi quidem, nam linguacior erat Iobus ad respondendum. Quis ergo frænum posuit in os Iobi? Dicam quod sentio à Tigurina edoctus. Probrosæ contumeliæ in illum iactatæ Iobo pro fræno fuerunt, & imperato silentio, Dei hominem mutum reddiderunt; ne conuitiis conuitia pensaret, & in criminosa verba proruerer à passione, & contumeliâ instigatus, *& frænum posuit in os meum.* Hæc verba sic commentatur Tigurina: *Effrænes in me feruntur:* Idem reputans aduersarios Iobi effrænes in illum ferri, ac frænum ponere in eius ore. Opportunè Tertullianus lib. de patientia cap. 5. agens de homine muto ad iniurias vlciscendas ait: *Os taciturnitatis honore signatum:* Itaque silentium in contumeliis honos labiorum est. Item signatur os taciturnitate, quasi taciturnitas sit sigillum, quo signatur tacentis os. In sigillo sculpta sunt omnia honoris, & gloriæ stemmata; sic taciturnitas quasi sigillum est in quo omnia oris stemmata, & honorum notæ incisæ, & insculptæ sunt. Sanctissimè quidem, & gloriosissimè id præstitit Iobus; nam offenso, & irritato animo à contumeliis, quis verba, quæ semel eruperunt, teneat, & reuocet? Facilius est silentium indicere, & silentij frænum ori imponere, quàm respondere pacatè contumeliis.

29. Iniuria sit frænum ori sapientis.

Iobus.

Tigurina. Taciturnitas os signet. Tertul.

30. Christus pacatè respondet iniuriis. Solus Christus Deus valuit grauiori offensâ violatus imperturbato & tranquillo ore respondere verba pacata. Sistitur reus in grauissimo seniorum consessu, Præside summo Sacerdote, cui vt blandiretur de Christi offensâ nescio quis vilis seruus, acto furiis animo, efferato, & truci vultu, sacrilegâ manu *dedit alapam Iesu.* Ioan. 18. v. 22. Et mox respondit ei Iesus: *Si malè locutus sum testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis?* Pacata quidem verba; sed quæ premenda potius forent silentio. Præstaret quidem tacere ad tantam iniuriam, ne verba, quæ retundunt offensam, patientiam decenustent; nam nobilior tolerantiæ

Ioan.

 testis

testis silentium est; & impatientiæ index extemporalis responsio. Ad quod aduertens S. Augustin. tractatu 124. in Ioannem, sic ait: *Cur non fecit quod ipse præcepit?* Vult nos in contumeliis mutos, & ipse vix contumelia afficitur, cùm statim erumpit in verba. Vereor ne hæc responsio iniuriosior sit doctrinæ Christi Domini, quàm alapa fuit personæ. Verùm non tanti faciendum est frænum ponere ori in grauiori iniuria, & silentio passionē compescere, quàm grauiter offensum verba moderari, & tranquillis verbis respondere in turbulenta iniuria. *Quando ergo melius respondet vera placatus, & ad perferenda grauiora tranquillo animo fit paratus*, inquit S. Augustinus suprà. Nempe in nobiliori consessu grauiori offensa dehonestatus Christus pacatè loquitur; quæ summa virtutis est, & maximum probitatis elogium, & virtutis fastigium. Eiusmodi Patientiæ sublimitas diuinitatem probat illustri argumento. Quis enim posset nisi Deus tantam ostentare patientiam, vt tam grauiter lacessitus pacatè, & tranquillè loquatur? Facilius esset omnino non loqui; at tam grauiter offendi, & tam mansuetè loqui, hoc diuinum est; & planè excedit humanum fastigium. Tu quia homo es iniuriis irritatus, passionibus exagitatus ori tuo extende digitum, & verba compesce ne offensæ impetus te præcipitet. Prudenter tacuit Achior hic vers. 7. nec verbum respondens, iniuriis, & contumeliis offensus.

August.

Iudith.

§. VIII.

Muta Patientia est pia iniuriarum vindicta.

31. Seneca. Silentium in contumelia, vltio contumeliæ est.

MAgna virtus, silentium in iniuria. Excelsus animus, & Christianè philosophus mutus est in contumeliis: Silentium est ad momentum, & diuturna illi laus est, & omnis sanctitatis indicium. Et quidem *Magni artificis est clausisse totum in exiguo*, inquit in re præsenti Seneca, epistol. 54. in exigua silentij mora claudit totam perfectionem virtutis: nam qui probris lacessitus tacet, virtutes cumulat, sanctitatem exaggerat: & totas perfectionis gazas mente claudit. Et sanè qui magno animo est, linguæ probris non feritur, quia in peramplo sapientis pectore tela errant, nec hærent ad vulnus, vt in præfata epistola sententiosè dixit Seneca: *Nullum telum in corpore eius sedet: munita, solidáque est vis philosophiæ, quædam fatigat, & velut leuia tela laxo sinu eludit*; Ab amplitudine animi eluduntur, & patientiâ, & silentio fatigantur. Ergo patientia, & silentium, contumeliarum *tela eludit*, & fatigat. Vnde sententiam illam *Mihi vindicta, & ego retribuam*, Deut. 32. sic exscribunt alij: *Mihi patientia, &c.* vbi vindictæ Synonimon Patientia est. Idem enim est patientia, & vindicta: nulláque senior vindicta quàm mitior patientia. Porrò nullum vltionis genus est tam sublime, quàm patientis silentium. Patienti enim silentio *fatigatur telum* iniuriæ, & etiam qui telum emisit: nā & vulnere eluditur, & vsq; ad emittentē respuitur. Quod luculenter dixit Tertull. de Patientiâ c. 8. *Fatigetur improbitas patientiâ tuâ, plus improbum illum cædis sustinendo.* Et mox: *Nam omnis iniuria, siue linguâ, siue manu incussa, cum Patientiam offenderit, eodem exitu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissima duritiei libratum, & obtusum.* Hæc est prima ratio, quâ probatur, quod muta patientia; vltio iniuriarum est. Scilicet quoniam constantissima, & obdurata patientia tua ob duritiem libratum, & excussum telum constantissimè in aduersarium remittit; eò impetu maiori, quò maiori vi fuerat explosum: resilit enim à solidâ, & durâ patientiâ; & ferire conantem reciproco ictu acriùs referit. *Et ita improbum illum cædis sustinendo eiúsque improbitas fatigatur patientiâ tuâ.* A Tertulliano didicit Ennodius & sententiam, & elegantiam. lib. 2. epistol. 12. sic scribens: *sumpsisti forsitan mentitâ vrbanitate iactantiam; nesciens quod auctorem repetunt tela, quæ indocilis aduersus alterum, manus emiserit.* (Quam ob rem iniuria appelletur *mentita vrbanitas* alterius argumenti negotium & otium est, & quidem pulchrum.)

Seneca.

Deuter.

32. Tertul.

Patiētia est iniuriæ argута vindicta.

Ennod.

33. Tertull. Patientia vltio est.

Aliam rationem valde subtilem subiungit Tertullianus: *Nempe idcirco quis te lædit, vt doleas, quia fructus lædentis in dolore læsi est. Ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui. Tunc tu non modò illæsus ibis; quod etiam solum tibi sufficit; sed insuper aduersarij tui & frustratione oblectatus, & dolore defensus. Hæc est patientiæ vtilitas & voluntas.* Hæc Tertulliani ratio & conspicua, & perspicua est: Sed non te prætereant illa verba: *Hæc est patientia vtilitas & voluntas.* Adeò enim ipsa patientia incumbit in negotium eiusmodi vltionis, ac si ad nihil aliud vtilis esset, & nihil aliud præterea vellet, hæc vna, & tota voluntas patientiæ est, vt cùm placidè muta sit, tacitè in sui vltionem loquatur aduersarij contumelias. Effectum indicat Tertullianus, non affectum patientiæ.

34. Ambros. Silentium patientis damnat iniurias.

Sanctus Ambrosius lib. 10. in Luc. admiratus mutam patientiam Christi Domini tot iniuriis in passione prouocati, sic ait: *Accusatur Dominus, & tacet: & bene tacet qui defensione non indiget. Ambiat defendi, qui timet vinci: non ergo accusationem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo.* Pulchrè ait Ambrosius: *despicit non refellendo*: Nam siles Patientia in iniuria, acerbior iniuriantis iniuria est, tacitè ridetur calumniator, cùm iniuria despicitur, piè vlciscitur patientia contumelias silentio despiciendo. Ne quis prauè censeat silentio patientis iniuriam confirmari; sciat potiùs refutari silentio. Scribens Ennodius lib. 1. epist. 2. ad Florum hominem acri ingenio, & malè patientem iniurias, ait: *Abstine à responsis, damna prouocantem contemptu.* Quasi dicat, Patientiâ, & silentio non confirmas iniurias, sed refutas, & damnas; contemnis quod patienter sustines, & contemptu iniuriam depellis, & religiosè vlcisceris. Nam vt sapienter dixit Seneca, de Remed. fort. *Malè de me loquuntur homines? non de me loquuntur, sed de se.* Quæ sententia sibi videtur contradicere; & tamen aptè sibi concinit; nam qui de aliis malè loquitur, detrahendo, se priùs dehonestat, & suum testimonium infirmat: quis enim credat detractori? Præterea detractionis telum, si patienter feratur, redit ad detrahentem: nam iniuriæ *contemptus damnat* prouocantem: plus enim *improbum illum cædis sustinendo*. Ergo contumeliis prouocatus, patienter taceat, nam eiusmodi silentium in iniuriis honestior vltio est, imò acerbior.

Ennod.

Seneca.

35. Patientia Martyrum erat Martyrium Tyranni.

Mirabilis fuit Martyrum patientia: muti erant ad contumelias, ad tormenta. Et nescias an tyrannus maledictis; & tormentis acerbiùs fureret in Martyrem; an Martyr patienti silentio sæuiret in tyrannum. Martyrum muta patientia, est impatientia tyrannorum. Videtur enim extraordinarium Martyrum in patiendo silentium; artificium fuisse acerbioris vindictæ. Non modò silenti ore cruentam tyrannorum rabiem intrepidè sustinebant

Hymnus Martyr.

bant Martyres, sed *corde tacito* ait in hymnis Ecclesia, insani tortoris ictus, & cædes, Martyres perferebant. Sat erat ore silenti, imò & muto iniurias, & tormenta perpeti. Quid *corde tacito* opus fuit? Quid enim vetabat signatâ silentio linguâ, corde intrinsecùs mutire? quorsùm tam ineffabile silentium affectatur à Martyre? Eiusmodi exaggeratio taciturnitatis, estne patientiæ perfectio, an artificium vindictæ?

Infans impatientia. Tertull.

Altè Tertullianus lib. de Patientia cap. 5. Est, inquit, *Infans Impatientia.* Quasi dicat: Infantia, siue taciturnitas in contumeliis, aut tormentis, sæuior vindicta est, quin & impatiens vltio est, (dicam luculentiùs.) Mutum silentium patientis, instar impatientis vindictæ est. Scilicet si Martyr impatienter fureret in tyrannum, non magis sæuiret, quàm sæuit infanti, siue mutâ patientiâ: adaggerans silentium patientis, exaggerat vltionem torquentis. Ideò non modò silenti linguâ, sed *corde* etiam *tacito* patitur, vt cumulatiori taciturnitate, cumulatiori vindictâ, iniurias, & tormenta piè vlciscatur.

Iudith.

Sic Achior strenuus Ammonitarum dux tot probris, & minarum terroribus prouocatus, muto silentio contumelias audit, quo exulcerabantur magis Assyrij, dissimulatâ silentij vindictâ.

Naz.

Pulchrè S. Nazianzenus Oratione in Laudem Heronis: *Hic est veritatis athleta, atque eorum, qui ipsum iniuria inferenda causâ persequebantur, patiendi alacritate persecutor.* Planè eleganter.

§. IX.

Probrosa alioqui vincula veridicos ostendunt Prophetas; aut Martem inueniunt, aut faciunt.

35. Euseb. Cæsar.

TArquinius Superbus excogitauit vincula, fustes, carceres, compedes, catenas, inquit Eusebius Cæsariensis in Chronico. Superbum planè, & crudele inuentum ad torquendum reos. Ast diuinior Dei munificẽtia ante multa retrò tempora vincula, & catenas excogitauit ad mirificandos Martyres illustri gloriâ, & supra humanum fastigium sublimi.

Sancti suspirant vincula.

Nisi velis naturam humanam naturaliter honoris cupidam, agnatâ gloriæ ambitione, vltrò non tam suspirasse in vinculis, quàm suspirasse vincula.

Genes.

Geneseos 39. vers. 20. Iosephus olim malè reus fit, quia bene castus fuerat, in carcerem ideò truditur. Putiphar enim *Tradidit Ioseph in carcerem, vbi vincti Regis custodiebantur, & erat ibi clausus.* Verùm hîc non dicitur vinctum fuisse Iosephum, sed inter vinctos obseruatum: etsi vulgò interpretes id existimant.

Psalm.

Nam Psalmo 104. v. 18. sic cecinit Dauid: *Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius.* Quid est ferrea vincula pertransiisse animam Iosephi? Nunquid anima ferro vinciri potest?

Hier.

S. Hieronymus sic vertit, & explicat hoc hemistichium: *In ferrum venit anima eius*, Quasi Ioseph vltrò ambierit, & arcano virtutis impetu affectauerit ferrea vincula. Scilicet Iosephus traditus in carcerem, vbi vincti Regis seruabantur, ibi inuenit tantam gratiam apud carceris Præfectum, vt tanquam Præfecti minister præesset vinctis, qui in regia custodia tenebantur. Saltem cùm Præfecti vicarias vices obibat, ipse non erat ferreis vinculis compeditus. At tunc pius, & innoxius iuuenis tantam vinculorum æstimationem habuit, sic ambibat catenarum gloriam, vt *in ferrum venerit anima eius.* Hispanè diceres, *se le iba el alma tras las prisiones.* Sic altè de vinculorum gloria censebat Iosephus, moribus præmaturè Christianus apud quos tanto in pretio habetur vinculorum gloriosa perpessio: quod constabit ex his quæ subiicio ad eorum laudem.

36. Chrysost.

Et quidem quam regio cultu, & supplici veneratione colenda sint Sanctorum vincula, testantur Patrum scripta, Chrysostomus in hom. 10. in epistol. ad Coloss. inquit de Pauli catenis: *Illa vincula reuerentur Angeli.*

Reptantes adorabant catenas viui martyris.

Quid enim sublimius, quàm vel ab ipsis beatis Angelis, cælestis regni proceribus, submissè coli, & reuerenter adorari catenas Pauli? Vt hinc cesset admiratio eximij cultus, quo à Christianis primæuæ Ecclesiæ Sanctorum catenæ, & compedes colebantur.

Tertull.

Tertullianus 2. lib. ad Vxorem, cap. 4. adhortans fœminas ne viro Ethnico nubant, hanc causam adnectit: *Quis* (nempe maritus Ethnicus) *in carcerem ad osculanda vincula martyris reptare patietur?* Moris enim fuit apud Christianos frequentare carceres vbi asseruabantur Christi milites ad martyria destinati: neque tantùm exosculabantur viui martyris vincula, sed è genu venerabantur, & cernui reptantes religiosissimè adorabant futuri martyris compedes. Tantam enim ebiberant vincula sanctitatem à Martyre adhuc viuente, & sobdubiâ perseuerantiâ ancipiti, vt etiam compedes eius, qui adhuc desciscere poterat, nec semel apostatabat, pij fideles cernuâ, & reptanti adoratione venerarentur catenas, quas vel tunc Angeli venerantur.

Chrysost. Catenarum Pauli elogia.

Eleganter S. Chrysostomus Orat. 8. in epistol. ad Ephes. *Vinctum esse*, inquit, *propter Christum est præclarius, quàm esse Apostolum, quàm esse Euangelistam. Si quis in Dominum insanit, & eius amore vritur, nouit vim vinculorum. Maluerit Paulus esse vinctus propter Christum, quàm habitare cælos. Hoc fortasse est præclariùs quàm sedere à dextris: hoc est magnificentiùs, quàm sedere super duodecim sedes. Si quis mihi daret totum cælum, aut illam catenam, ego illam præferrem. Si quis me apud superos collocaret cum Angelis, aut cum Paulo vincto, eligerem carcerem, & vincula. Si quis me faceret vnum ex potestatibus, quæ sunt circa cælos, aut circa thronos, aut talem vinctum; potius optarem talis esse vinctus. Nihil est illâ catena beatius.* Charta deficeret si expendere vellem singula, quæ bellè dixit Chrysostomus: Procliue cuique est pulchras enucleare sententias ad rem præsentem opportunas.

37.

Repeto hanc vnam sententiam ex multis: *Si quis in Dominum insanit, & eius amore vritur, nouit vim vinculorum.* Nempe qui diuino amore ardentissimè flagrat, & ferè vsque ad insaniam agitur piis amoris quasi furiis, hic vinculorum vim nouit: Nam in vinculis summa charitatis perfectio, vel quodammodò insania eminet.

Vinculum dicitur supra fastigium amoris. Osee. Chald.

Vnde augustior charitas vinculi nomine nobilitatur. Osee 11. v. 4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Hæc verba sic vertit Chaldæus: *Sicut moris est trahi filios dilectos, traxi eos fortitudine charitatis.* Robustior, & sublimior charitas, vinculum dicitur?

Ad Coloss. Chrysost.

Ad Colossenses 3. v. 14. *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Arguitè S. Chrysostomus, homilia 8. *Non dixit autem fastigium, sed quod maius est, vinculum. Es tan sublime perfecion suffrir prisiones por Christo, que parece se remonta sobre la cumbre de la Sanctidad.* Quis vnquam cogitando inuenire poterit aliquid supra fastigium? Porrò fastigium culmen est, & altior sublimitas. Paulus peritissimus charitatis dimensor,

ſor; in vinculis profundiorem, & ſublimiorem charitatem reperit, ferè vltra ipſius faſtigium? In vinculis eminet amor vltra culmen, & altiorem ſublimitatem? Quid ſi huc adludit Iſaias, cap. 25. v. 7. vbi poſtquam egit ex communi interpretum conſenſu de myſterio Euchariſtiæ, in quo Deus ſui amoris diuitias velut effudit: poſtquam autem dixit: *Faciet autem Dominus in monte hoc conuiuium pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ,*
Iſai. ſubdit ad rem: *Et præcipitabit in monte iſto faciem vinculi colligati.* Quod autem per τò *facies vinculi*, intelligi poſſit Euchariſticus cibus, &
Hier. potus de quo agebatur, inſinuat S. Hieronymus, ſic locum interpretans: *Et vorabit in monte iſto faciem vinculi colligati*; quaſi in Euchariſtico conuiuio voretur facies vinculi colligati. Quod probabam ad caput 5. §. 25. num. 104. Audis Euchariſtiam, in quâ velut effuſus Dei amor impenditur, vinculi nomine ſignificari ad ſummi amoris commendationem? Sublimior enim charitas non dicitur faſtigium, ſed quod maius, & ſublimius eſt, vinculum: ſic Euchariſticus amor vinculorum nomine ſententioſiſſimè exprimitur.

38. Quàm æſtimet Paulus catenas. Cæterùm in Eccleſia illuſtre decus eſt carceres, & vincula pati, quæ Chriſtus Deus, eius Angelus, ſeu Præcurſor Ioannes, Apoſtolorum Princeps Petrus, & præclarus Chriſti præco Paulus ſunt perpeſſi. Quorum poſterior ſic inchoat epiſto-
Ad Philem. Ambr. lam ad Philemonem, vt ſæpe aliàs: *Paulus vinctus Chriſti Ieſu.* Ad quæ verba ſic fatur S. Ambroſius: *Vt dignitatem epiſtolæ a ſe miſſæ faceret, ab iniuria ſua cœpit. Sicut enim peccati cauſâ vinciri opprobrium eſt; ita contrà pro Chriſto cuſtodiæ vincula ſuſtinere maxima gloria.* Vnde Paulus
Actor. Actor. 16. v. 30. Agrippam Regem alloquens, ait: *Opto apud Deum non tantùm te, ſed etiam omnes hodie fieri tales, qualis & ego ſum exceptis vinculis his.* Quam ſententiam ſic commentatur, & il-
Chryſoſt. luſtrat S. Chryſoſtomus hom. 52. in Acta Apoſtolorum, aiens: *Vide qui gloriatur vinculis, qui profert illa ſicut catenam auream, is ea nunc deprecatur. Vide non ſolùm vincula, ſed etiam, quod vt malefactor habitus propoſuit amplificans vinculorum gloriam.* Scilicet tanti æſtimat Paulus vinculorum gloriam, quam à malefactoris falſo nomine amplificat, vt tametſi munificus ſuorum bonorum largitor; quippe qui cupiebat anathema eſſe à Chriſto, vt aliquam gratiam impertiretur fidelibus; ſic nunc eſſe catenatum auarum, vt ſua omnia omnibus communicare ambiens tantummodò vinculorum gloriam ſibi arroget. Exceptis enim vinculis ſe, & ſua omnibus impendit, & erogat. O ſummam vinculorum æſtimationem apud Paulum rei Chriſtianæ egregium arbitrum!

39. Catenæ veridicos oſtendunt Apoſtolos, & Prophetas. Apoſtolus in epiſtola ad Philemonem v. 13. ita ſcribit, *Oneſimum ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi miniſtraret in vinculis Euangelij.* Nimis ſubtile foret, & inde futile, ſi quis diceret vincto Paulo vnà vinciri, & ligari Euangelium Chriſti: ait enim ſuas catenas eſſe *vincula Euangelij.* Imò verò à Pauli vinculis non exiguam dignitatem, & auctoritatem accipit Euangeliorum ſublimior veritas: nam à vinculis Apoſtoli, ſeu Prophetæ credibilior fit apud homines prædicata veritas. Ieremias veridicus Dei Propheta excidium Iudææ, & conſinium regnorum ſæpe prædicens, fidem apud homines mereri non valuit. Ergo vt certiorem fidem faceret ſui Vaticinij, ſic
Ierem. ipſe fatur, cap. 27. v. 2. *Hæc dicit Dominus ad me: Fac tibi vincula, & catenas, & pones eas in collo tuo. Et mittes eas ad Regem Edom, & ad Regem Moab, & ad Regem filiorum Ammon.* Et infra v. 9. *Vos ergo nolite audire Prophetas veſtros, & diuinos, & ſomniatores, & augures, & maleficos, &c.* Itaque Ieremias, vt veridicus Propheta habeatur præ pſeudoprophetis, & diuinis, & ſomniatoribus, & auguribus, & maleficis gentium funibus circumligat ſeſe: *Vt Propheta non ſolum verbo, ſed etiam ſigno ſignificaret eis*, ait Lyranus ibi. Lyra.
Nempe vt auctoritatem det verbis à Deo dictatis, vinculorum ſigno ſignificat quod prophetat, vt amplificet prophetiæ fidem. Tanta eſt vinculo- Chryſoſt.
rum auctoritas! S. Chryſoſtomus, homil. 10. in epiſtolam ad Coloſſenſ. ſic fatur: *Si quis mihi daret optionem, malléme videre Paulum è cælo deſcendentem, & vocem emittentem, an ex carcere: mallem ex carcere. Colligatio prædicationis ſunt vincula Pauli, fundamentum eſt illa catena.* Quaſi auguſtiorem auctoritatem habeat Paulus in carcere compeditus, quàm ſi à cælo ad terras aduentaret ad Eccleſiæ eruditionem. Tantam conciliant vincula fidei auctoritatem!

Homo imbecillus ipſâ infirmitate velut catenis præpeditur, vincula fortem probant. Leo ca- 40. Vincula aut Martem inueniunt, aut faciunt.
tenis conſtringitur, & domatur, infirmus catulus ligari non eget. Ergo vincula fortem, & virtute robuſtum virum probant. De Paulo catenis vincto ſic loquitur S. Chryſoſtomus homiliâ illâ 10. in epiſtolam ad Coloſſenſes: *Nam & ſuis erat ma-* Chryſoſt.
gis deſiderabilis, & inimicis magis reuerendus; vt qui magni, & fortis animi ferret præmia, nempe vincula. Nam catenæ fortem virum, & bene pugnantem palàm prædicant. Hinc Clemens Alexandrinus adhortatoriâ ad Gentes ſic fatur: Clem. Alex.
Martem autem Homerus dicit fuiſſe vinctum tredecim menſibus. Nimirum pugnaciſſimi Martis eſt vincula pati: vincula aut Martem inueniunt, aut faciunt; & Mars fortis animi fert præmia nempe vincula. Quaſi carcer, & vincula ſint index, & probatio bellipotentis viri.

Abrahamus olim dilectum filium Iſaac ducit in ſecretum montem, piè Deo mactandum, & 41.
Geneſ. 22. verſ. 9. Iſaacum arctè ligat ad ſacrificium: *Cùmque alligaſſet Iſaac filium ſuum, po-* Geneſ.
ſuit eum in altari ſuper ſtruem lignorum. Quorſùm funibus vincitur Iſaacus, ſpontanea victima? Zeno. Vincula coronæ ſunt.
Lætatus puer patre fidele, ipſe quoque fidelior, nec recuſabat mortem, quam Deus, qui vitam dederat, imperabat. Vnici pignoris alligat manus, quas ille vinciendas libentiùs offerret; pedes quoque conſtringit. Verba ſunt S. Zenonis in ſerm. de Abraham. *Vnde* (ſubdit Caietanus) *ratio ligandi non* Caiet.
fuit timor, ne Iſaac fugeret, aut ne exiliret ab altari, vt aries, aut vitulus cùm mactatur. Quam ergo ob cauſam ligatur tam ſpontanea victima? Quidam reſpondent, alligatum fuiſſe ne impatientiâ doloris vel inuoluntarium reniſum in ipſa iugulatione ederet: quaſi ligatus etiam recalcitrare non poſſet. Alij, ne, ſi vellet, reſilire poſſet: Nimirum pleniſſimè Iſaacus offert Deo, & velle, & poſſe ſuum. At Iſaacus non vincula ſibi nectit, ſed vincula patitur. Nonnulli aiunt, ideo vinciri, vt eſſet typus Chriſti clauis affixi cruci. Pia profectò allegoria, ſed allegoria. Cur ergo tam ſtrictè vinculis nectitur Iſaacus, dum immolandus erat Deo tanquam electiſſima victima? Liceat ſuſpicari victimam hanc vinculis coronari, vt eſſet gratior Deo, cuius gloriæ mactabatur. Porrò victimas coronari ſolitas in confeſſo eſt apud vtriuſque eruditionis peritos, de quo vberrim noſter Cerda, lib. 9. Æneidos. Tertullianus Cerda.
lib. de Corona militis, cap. 10. ita ſcribit: *Ipſæ* Tertull.
beſtiæ,

hostiæ, & aræ, ipsi ministri, & Sacerdotes eorum coronabantur. Ergo Isaacus destinatus in victimam coronandus est. Adéstne præparata præclaræ huic victimæ corona? Adest planè, quia adsunt vincula, quibus gloriosè adstringatur. Opportunè S. Chrysostomus in præfata homil. 10. ad Colossens. *Eum coronabant catenâ*: Paulum, an Isaacum? Itaque catenæ, & vincula inclytæ coronæ sunt, quibus non tam ligatur, quàm insignitur victima regali stemmate. Ergo ne quid gloriæ desit illustrissimæ victimæ, Abrahamus alligat filium suum, vel potiùs vinculis coronat, & ponit eum in altare, quò præclarior, & augustior sit victima. Et quidem vinculi nomine significari serta de Iuncis, & floribus contexta testatur ex Herodoto, & Strabone P. Cornelius in caput sextum Baruch.

Chrysost. — Herodot. Strabo. Cornel.

42. Denique etsi vincula reorum sit infelix nota, tamen felicissimè ornant Christianos, vsque ad æmulationem exculti fœminarum sexus. Bellè S. Chrysostom. nuper allegatus: *Quæcumque*, inquit, *mulieres aurea induistis monilia, Pauli desiderate vincula. Non sic vobis circa collum fulget collare, vt in huius animâ fulgebat ornamentum aureorum vinculorum.* Hæc enim vincula cælo ornant, non terræ: Deo fulgent, non hominibus: sicque Deo pulchra, & grata sunt, vt illa studiosissimè exambiat, felicissimè allectus venusto vinculorum ornamento: illáque exoluat in signum summi amoris. Liceat hic perstringere illustre illud tormenti genus, quo nouissimus Indorum Apostolus S. Noster Franciscus Xauerius vsus est. Nempe studio placendi Deo compluribus funium spiris corpus suum arctissimè diu cinxit; & cùm diuturnitate arctæ cinctionis vincula vsque ad ossa penetrassent, restitit in via, & desistere cogitur à pia peregrinatione sæuientibus plagis. Re ferè à medicis desperatâ, qui ob vulnerum profunditatem non audebant funes præscindere, ne simul ... laniarent; Derepentè Deus iacenti Xauerio benignissimè apparet, & peramanter funes præcidit, stupentibus sociis, & medicis miraculum inclamantibus. Sic grata fuit Deo tam arcta funium præcinctio. Baruch 6. vers. 24. *Mulieres autem circundatæ funibus in viis sedent. Cùm autem aliqua ex ipsis attracta ab aliquo transeunte, dormierit cum eo, proximæ suæ exprobrat, quod ea non sit digna habita sicut ipsa, neque funis eius disruptus sit.* Locus planè in paucis difficilis, qui volet pleniorem expeditionem, adeat Roam de locis singularibus, Castrum, & Cornelium. Nota ex S. Augustino libr. 4. de Ciuitate Dei, cap. 10. Et S. Athanasio, Orat. contra Idola, & Herodoto lib. 1. & Strabone, lib. 11. in more positum fuisse apud Babylonias, & Cyprias, & Phœnissas Virgines, quæ iam nubiles erant, circumligatas funibus assidere in viis ad ædem Veneris; tunc qui captus alicuius gratiâ, & pulchritudine eam ducere vellet in vxorem præ amoris impatientiâ funem disrumpebat, quo significabatur se illam, cuius præcidebat funem, præ cæteris dilexisse. Vnde propter fauorem eximium disrupti funis, illa gloriabunda, & insultans proximæ suæ exprobrat, quod ea non sit digna habita, quia *funis eius disruptus non sit.* Quid accommodatius ad rem? Nempe Xauerius noster venustissimis moribus dilectus Deo, & hominibus, ambiens cælestis Sponsi honestissimas nuptias, & arctiorem amoris societatem, *circundatus funibus in viis sedet*, neque vltrà progredi valet, nam vinculorum spiræ vsque ad ossa penetrarant. Ergo salute ferè desperatâ, dum *dormiret* per miraculosam Dei beneuolentiam præcisis funiculis, *proximæ suæ*, id est, cæteris diuini thalami, & amoris riualibus, *exprobrat, quod ea non sit digna habita, neque funis eius disruptus sit.* Nam funium præcisio non solum innuit summam beneuolentiam, sed quasi impatientiam, & insaniam amoris. Euge gratiosissime hominum, qui sic placuisti Deo, gratulamur tibi sic te funibus decoratum, sic te decorasse funes, & vinculorum arctissimam cinctionem; vt funium probroso tormento gloriam pepereris singularem. Nemo pius doleat quod hìc versu 9. veridicus Achior, eò quòd veri Dei veras laudes decantauerit intrepidè, Holophernis offensi crudeles ministri, seu tortores *ligauerunt Achior ad arborem manibus, & pedibus, & sic vinctum restibus dimiserunt eum.* Tunc enim Achior iuxta nominis sui interpretationem magis fulget. *Porrò filij Israel descendentes de Bethulia, venerunt ad eum. Quem soluentes duxerunt in Bethuliam.* Sic enim è vinculis placuit diuinæ Israëlis genti, vt dignus sit habitus, cuius funes disrumperentur, & honorificè cooptaretur in Dei populum. Tam speciosè splendebat in vinculis; tam gloriosè excipitur è vinculis!

Chrysost. — Catenæ monilia sunt pulcherrima. — Baruch. — Roa. Castro. Cornel. Aug. Athan. Herod. Strabo. — 43. — Iudith.

§. X.

Commentarius Literæ.

Vers. 12. *In medio itaque seniorum, & in conspectu omnium, Achior dixit omnia, quæ locutus ipse fuerat ab Holopherne interrogatus, & qualiter populus Holophernis voluisset propter hoc verbum interficere eum.*

Vers. 13. *Et quemadmodum ipse Holophernes iratus iusserit eum Israëlitis hac de causa tradi: vt, dum vicerit filios Israël, tunc & ipsum Achior diuersis iubeat interire suppliciis, propter hoc quod dixisset: Deus cæli defensor eorum est.*

Vers. 14. *Cúmque Achior vniuersa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimes preces suas Domino effuderunt.*

Vers. 15. *Dicentes, Domine Deus Cæli, & terræ, intuere superbiam eorum, & respice ad nostram humilitatem, & faciem sanctorum tuorum attende: & ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te, & præsumentes de se, & de sua virtute gloriantes, humilias.*

IN *medio itaque, &c.* Græcè sic scribitur: Ozias, Chabri, & Charmi, *Conuocauerunt omnes seniores ciuitatis: & concurrerunt omnis iuuenis eorum, & mulierum in Ecclesiam, &c.* Qui sunt hi seniores, in quorum medio constituitur Achior? Vulgò asserunt interpretes fuisse senatum, qui regundæ Bethuliæ præerat. Non enim tantùm Hierosolymis, sed etiam in reliquis minoribus vrbibus seniores, seu senatus erat, qui tractabant rempublicam. Ruth 4. 1. Reg. 30. & 2. Reg. 15. & 3. Reg 21. Quod tradit Ioseph. lib. 4. Antiq. cap. vltim. & lib.

Vers. 12. & 13. — 44. — Ruth. 1. Reg. 2. Reg. 3. Reg. Ioseph.

lib. 2. Captiu. cap. 42. Refert fideliter Achior, quæ ipsi acciderant: & qualiter ob defensum Israëlis Deum, eiúsque in Israëlitas prouidentiam, associauerit eum Holophernes Hebræo populo, vt Bethuliâ captâ, *diuersis interiret suppliciis*, ipsa & Achior. Quo significat, non vno mortis genere, sed se exponendum Assyrio exercitui fore ad acerbiorem cruciatum, & probrosiorem ignominiam. Quam ob causam dixit Holophernes v. 4. *Gladius militiæ meæ*, quasi non vni spiculatori, sed pluribus plagiariis exponendus foret.

VERS. 14. & 15. *Cúmque Achior, &c.* Additur, auditâ Achioris narratione in vnanimes preces effundi Hebræos, & Deum rogasse, primò vt intueatur superbiam Assyriorũ: quasi intuitio superbiæ, sufficiens sit superbiæ punitio: rogant, vt respiciat suam *humilitatem*, P. Sa. *afflictionem*: ac si intuitio humilitatis, & afflictionis, largitio sit misericordiæ: *Aspectus enim diuinitatis propitiæ munus est conuersationis humanæ*, ait Saluian. lib. 2. de Gubern. *Faciem sanctorum attende.* Quæ hæc *facies sanctorum*? Lyra, Carthus. & Hugo, Merita Patriarcharum, & Prophetarum. P. Sanctius sanctos appellat ipsosmet Iudæos tunc ieiunantes; sic appellantur, Zachar. 7. v. 3. Textus Græcus non ait, *sanctorum*, sed *sanctificatorum*. Vnde Serarius *Sancta* vocat omnes circumcisos, Sacerdotes, Leuitas, Nazaræos, & sanctificata quæque, nempe templum, sacrificia, &c. Itaque *Sancta* quæque obiiciunt diuinis oculis, vt auertant numinis iras iam iam sæuientes in religiosam gentem. *Preces effundere* dicuntur orantes Israëlitæ; plura consimilia exempla ex Scripturis agglomerat Lorinus, ad Psal. 143. v. 3. plura posset ex humanioribus literis. Et vers. 15. Hebræus populus à periculo deuotus, ait, non derelinqui *præsumentes* de Deo, deiectissimè autem prosterni, de se ipsis *præsumentes*. Quid hîc *Præsumptio*? Præsumptio in vtrâque eruditione, scilicet diuinâ, & prophanâ, *Antesumptionem* significat: & *præsumere* antè sumere sonat. 1. Cor. 11. v. 21. *Vnusquisque suam cœnam præsumit ad manducandum*. & Plin. lib. 14. c. 22. contra ebrietatem, inquit præsumendam cicutam. Vnde præsumptio bona potest esse, & mala. Bona, si id quod oportet præsumitur; mala, si quod non expedit. De præsumptione in malam partem acceptâ, possem paginam implere ex Bibliis, & SS. Patribus, ex Scholasticis, in disputationibus de Spe. De bona Præsumptione (quam *confidere* tantùm significare, existimauit Barradius, tomo 4. in Euangelia. lib. 5. cap. 15. sed est enim animosior quædam fiducia,) ait Sanctus Ambrosius lib. 5. de sacr. cap. 4. *Vides quàm breuis oratio, & omnium plena virtutum? Ex malo seruo factus est bonus filius: ideò præsume non de operatione tuâ, sed de Christi gratia. Non ergo hic arrogantia est, sed fides. Bona præsumptio, sed moderata, &c.* Sic apud Bedam lib. 1. Hist. Angli, c. 19. Etsi voraces flammas, dum esset æger S. Germanus, euadere cogeretur, *Moueri se fidei præsumptione non est passus*. Ergo Hebræi orantes bene præsumunt de Dei bonitate: Assyrij insultantes malè præsumunt de suis viribus. Ecce tibi verbum *præsumere* in vnâ lineâ huius versiculi diuersissimè acceptum. Quod notarim, vt compescatur vociferatio quorumdam Theologorum, qui vbi in disputationibus incurrunt in aliquem Scripturæ locum, statim occlamant: Hoc verbum in hoc sensu accipitur in hac periodo, ergo in eâdem, eodem sensu accipiendum est. Ex hac consequentia aliam sequelam deduco: Ergo quando Christus Dominus dixit, Matth. 8. *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, iussit vt mortui patris cadauer sepeliretur ab aliis cadaueribus: nam eodem nomine, eodem tenore verborum, eadem periodo id dixit.

Sa. Saluian. Lyra. Carthus. Hugo. Sanct. Zachar. *Sancta* quid significet apud Hebræos. Lorin. Præsumptio in bonam, & malam partem. 1. Cor. Plinius. 41. Barrad. Ambr. Beda. Matth.

§. XI.

Munificus Deus vel Dæmoni oranti annuit; & ab aliquâ orationis improbitate occasionem sumit ad donandum.

Cæcè nimis Cæcus ille Euãgelicus dixit, Ioan. 9. v. 31. *Scimus quia peccatores Deus non audit*: adhuc mente cæcus est, qui iam cernit oculis: non vidit Dei misericordiam ad miraculum vsque munificam, qui miraculo oculatus, auaris confunditur terrenorum obiectis: A Dei liberalitate videt, & Dei liberalitatem non videt: magis cæcus etiam oculatus, quàm fuerat antè cæcus, quasi à visu corporis mutuauerit mentis cæcitatem. Indecorè arctat diuinam munificentiam, qui illam non ampliat ad peccatores. O cæce, si scis quòd Deus peccatores non audit, nescis quod *omnis qui petit, accipit*. Lucæ 11. cæcutis iam videns ad ea, quæ vel cæcus videat. Porrò iustorum preces Deo gratæ sunt, sed peccatorum oratio arcanè blanditur Diuinæ clementiæ, quæ eò ostentatur magis, quò minùs cogitur petentis probitate: nam à probitate petentis decrescit liberalitas donantis: augustius donat, qui non merenti largitur: Venustior est munificentia, quæ indigno impenditur. *Omni petenti te tribue*, aiebat Christus, Luc. 6. v. 30. Munificentior enim benignitas excludit neminem; ingenium largitatis est improbo benefacere: nam improbitas petentis, meritum auget concedentis. Si quis Christianitatis acerbior hostis, Iupiter fuit, (si tamen fuit aliquis Iupiter) vt trunco Iouis simulacro diuini haberentur honores, vera diuinitas Christi exulabat Romano imperio. Viuus Iupiter sceleratissimus omnium fuit; vitâ functus, occasio sæuæ tyrannidis in Christianos: vt templum Iouis diuitaretur, depauperabantur Christianorum templa: vt regnaret Iupiter, Christianitas omnis dirâ seruitute subiugabatur. Gentilitatis decus factum est Christianitatis euersio. Hinc enitet Christianorum liberalitas piè æmula nequitiæ Iouis. Siquidem Romani accusabant olim Christianos, quod non ditarent muneribus Iouis templa, sed pecunias omnes erogabant in pauperes. Huic querimoniæ respondet antiquissimus Tertullianus, Apolog. 42. *Porrigat manum Iupiter, & accipiat.* Quasi dicat: omni petenti tribuimus, quod petit: quod indiscretâ liberalitate præstatur, ita vt si petat ipse Iupiter, & porrigat manum ad accipiendum, impetrabit munus, quod postulat, Iupiter inquam, improbissimus mortalium, infensissimus hostium, idololatriæ Auctor, imò Dæmonum nequissimus. Quid enim est Iouis simulacrum, nisi simulatus Dæmon? Is si postulet à nobis munus nomine eleemosynæ accipiet postulata: *Porrigat manum Iupiter, & accipiat*. Neque quia hostiliter sæuit in nos, neque quia deterrimus Diabolorum est, negabimus. quæ à nobis postulat munera. Sic edocti sumus ab Auctore nostræ religionis, præcipiente: *Omni petenti te, tribue*: ipsius enim in quantum possumus æmulamur indifferentem liberalitatem, quæ non contrahitur malitiâ postulantis. Neque enim Christiana, aut diuina munificentia pendet ab alienâ malitiâ.

46. Ioan. Vel Ioui petenti donandum est. Luc. Luc. 47. Tertul.

Marci

48. Marc. Deus vel Dæmonum precibus annuit.

Marci 5. v. 12. Legio sæuissima Dæmonum, quæ diu multúmque miserè dilacerauerat hominem quempiam voce Christi Dei depulsa fuit; quod nimis grauiter ferentes mali dæmones, deprecabantur eum spiritus, dicentes: *Mitte nos in porcos, vt in eos introëamus, & concessit ei statim Iesus.* O impudentiam dæmonis! Hominem Dei hostiliter diuexauerat, & Deum vt amicum rogat? repulsam exorat, qui inimicum orat, nisi fortè orantis malitia securitas sit impetrandi, & nihilominus dæmoni malitiosè petenti bonus Iesus concessit ei statim, quod rogat; ne quid vel Diabolo neget pius Dominus. Opportunè Basilius Seleuc. orat. 25. *Cur ergo, ô Domine, dæmonibus potestatem facis? Cur eorum nequitiæ gnarus verbis persuaderi te sinisti?* Scilicet vel mali dæmonis petitio persuadet rei impetrationem. Profusa largitas vel impias impij Diaboli preces nescit refutare. Non est ignarus nequitiæ dæmonis postulantis, qui scit vires orationis sæpè non hebetari nequitiâ petentis: imò eâ publicari munificentiam concedentis. Dæmoni postulanti concedit, qui nemini vult postulata negare: malitia postulantis exaggeratio est munificentiæ concedentis.

Basil.

Intempestâ nocte it Amicus ille tres panes postulaturus ab Amico, renuit ille postulata concedere, causatus importunitatem temporis. Perseuerat molestus petitor: Audit impossibilem esse impetrationem, *Non possum surgere, & dare tibi.* Luc. 11. v. 7. adhuc pertinax instat. *Dico, enim vobis.* (verba sunt Christi) *etsi non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius dabit illi quotquot habet necessarios.* Quo pacto verè dicere potuit Euangelista, propter improbitatem daturum fore Deum, quod postulatur? Nonne improbitas vitium importat? Deúsne is est, qui à vitio moueatur ad dandum? Beda ex S. Augustin. de quæst. Euangel. propter improbitatem interpretatur *tædio coactum*, & sensus erit: dabit occasione tædij importunæ petitionis. Quod satis procliuitatem Dei ad donandum exprimit; nempe Deus annuet postulatis propter tædium? Hispanè dices: *Da a poder de desgana de dar.* Id est, à tædio mouebitur ad largiendum. Ac si non tantùm occasione probitatis postulantis, & propter complacentiam in oratione; sed propter fastidium ipsarum precum condonaturus sit Deus, quæ postulantur? Verùm sensus Lucæ viuacior est, *Propter improbitatem*, inquit, Græcè διά γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ, hoc est *impudentiam.* Quod aliquomodò potest venustissimè Deo accomodari; vt significetur, etiam Deum non solum ab amicis, verùm & ab inimicis etiam suis, id est, peccatoribus, non propter amicitiam, & gratiam, à quâ illi alieni sunt; sed *propter improbitatem*, id est, occasione improbitatis se exhibere munificum. Enimverò tam procliuis est Deus ad annuendum humanis precibus, vt non tantùm à sanctitate precum, sed etiam ab improbitate, & impudentiâ occasione acceptâ, moueatur ad donandum. Sic Christus Deus concedit dæmonibus postulationem valde noxiam Genezaræis; sic fatetur se concessurum postulata propter petentis *improbitatem.* Benè ergo hîc v. 15. Bethulienses conscij tot scelerum, quæ publicant; dicuntur *præsumentes* de Dei summâ, & velut effusâ munificentiâ.

Luc. — Beda, Aug. — Deus propter improbitatem petentis quomodò annuat petitionibus? — Iudith.

Liceat in tribus paragraphis sequentibus, exaggerationibus vti ad declarandum summam Dei munificentiam, de quâ hîc Bethulienses *præsumere* dicuntur; secùs non planè enucleatur audaciusculæ vocis energia.

§. XII.

Redundantia diuinæ misericordiæ supplere videtur opera ad extrà, aliorum Attributorum.

Omnia Dei Attributa sunt infinitate magna, amplitudine immensa, venustate decora, & vt vno verbo omnium perfectionem colligam, Deo digna sunt, & reipsâ Deus, quo nihil magnificentius dici, excogitariue potest. At nescio quâ nobilitatis prærogatiuâ extollitur Dei Misericordia, quæ etsi reipsâ eadem sit diuinitatis natura, sublimius quid in operibus scintillat, & planè diuinitatem augustiùs ostentat. Quin & de plenitudine Misericordiæ cæterorum Dei attributorum opera accipere quodammodò videntur, non ob sui defectum, (qui enim defectus in re Dei potest esse?) sed ad misericordiæ ostentationem apud homines. Porrò cùm Misericordia idem sit reipsa, ac cæteræ Dei attributa, quid mirum si reipsâ eorum quasi vices agat? Quid enim diuinius de Misericordia Dei dici potest, quàm quòd suppleat non defectum, sed quod veluti addat ad plenitudinem operis attributorum? & si quid humanæ ignorantiæ non ita plenum apparet in operibus aliorum attributorum, quodammodò suppleatur ex piis quasi redundantiis Misericordiæ. Id vnum intendo, procul calumniâ, Nam *Misericordia eius super omnia opera eius.* Opera Immensitatis superat diuina Misericordia, superat diuinæ Veritatis, & Dei Scientiæ opera: & suppleri videtur à Misericordia, quod ruditati nostræ his quasi defecisse aliquando videtur in operibus ad extrà. Singula probo sigillatim. 49.

Deus quia immensus est, vbique est, omnibus locis quamuis remotissimis adest præsentissimus: nemo Deum fugit quantumuis omnia loca fugiat: quoniam etsi homo nullibi sit, necesse est, vt Deus ibi sit, qui præ immensitate, & loca, & inania replet. At nescio quo sensu Lucas dixit, cap. 15. v. 3. quòd filius prodigus *peregrè profectus est in regionem longinquam.* Peregrè à Deo quis potest proficisci, qui naturaliter vbique est? Regióne vlla Deo longinqua, qui naturâ suâ immensus est? Et tamen nihilominus Euangelista affirmat filium Prodigum peregrè à Deo profectum esse, & habitasse quasi procul à Deo in regione longinquâ. Quærat ergo Deus filium prodigum fugientem, festinet reducere peregrè errantem. Id eius bonitas exigit. At Deus moueri è loco non potest: nam immensitas nequit ad vlteriora spatia se extendere. Si Deus ad eum non vadit, peregrè abest in regione longinquâ? Deus autem ire nequit: quia immensus est: nam immensitas, quoniam vbique est, moueri non potest: nam immensitas nequit ad vlteriora spatia se extendere. Acutè S. Chrysol. serm. 3. versans illud Lucæ 15. v. 20. *Pater Misericordia motus*: Sic inquit: *Mouetur misericordiâ, qui loco non potest moueri.* Id est, Deus ob sui immensitatem non potest loco moueri. Quid ergo, non est quærendus filius prodigus, qui peregrè profectus est in regionem longinquam? Imò festinè quærendus est, non passibus immensitatis, cuius nulli sunt gressus: nam immensitas immobilis est. Quæratur ergo, & trahatur passibus Misericordiæ, qui gressibus Immensitatis quæri non potest. Agat Misericordia quasi vices Immensitatis, & motum, quem Immensitas non potest affectu peragat Misericordia.

50. — Luc. Misericordia quasi obit officia immensitatis. — Luc. Chrysost.

dia. Vnde Deus *Pater Misericordiâ motus est. Mouetur quippe Misericordia, qui loco non potest moueri.*

51. Matth. Si quis locus difficilis in toto Matthæi Euangelio, ille præsertim cap. 12. v. 40. *Fuit Ionas in ventre Ceti: tribus diebus, & tribus noctibus.* Dubij ratio statim pulsat animum. Quia etsi Christus Dominus in corde terræ, id est, in sepulcro iacuerit tribus diebus saltem dimidiatis, (demus id Euangelistæ per synecdochem) at tribus noctibus minimè in sepulcro fuit: primo enim mane diei tertiæ surrexit, vt concors est Euangelistarum narratio. Ergo duabus noctibus in sepulcro iacuit, non tribus. Vnde aut Christus manè diei tertiæ non surrexit, quod temerarium esset dicere, aut non tribus noctibus, sed duabus tantùm in sepulcro delituit. Quomodo ergo dicitur hîc ab Euangelistâ, quòd tribus noctibus in sepulcro erit? Quomodo vera est hæc Matthæi, seu Christi Dei prophetia? Allucinatúrne Christus? Apage. Planè allucinantur plures Interpretes, & locum fatigant innumeris expositionibus. Subiiciam commentationem Pelusiotæ, qui super hac dubitatione interrogatus, epistol. 14. lib. 1. post tres alias expositiones hanc quartam subiicit: *Quod si perfectos tres dies quærunt, illud responde. Quod Rex quoque admissâ eorum, qui in metallis, ac vinculis sunt deprecatione, hoc illis pollicitus fuisset, se post tertium diem eos missum facturum, ac præstitum diem anteuertens, eos liberasset, per hanc celeritatem verum magis dixisset. Ad hunc itaque modum Dominus citiùs, quàm promiserat resurgens, ab omnibus meritò adorabitur.* Ac si dicat Pelusiota; per celeritatem indulgentiæ, non violatur veritas, sed velut suppletur à Misericordiâ: non quia rigorosè Rex ille terrenus omnimodè impleret quod promisit; sed quia redundantia Misericordiæ suppleret non veritatis defectum; sed velut vices veritatis. Si quid veritatis, (dato impossibili,) Deo deesset (nihil autem veri Deo deesse potest, qui est summa veritas) Misericordia quodammodò impleret? Eminentia Misericordiæ quasi vices ageret veritatis? Etsi vna nox desideraretur ad planiorem quoad homines veritatem, *per hanc in miserendo celeritatem; verum magis dixisset Euangelista?* Quid illustrius ad hanc rem? Quæ quia difficilis, adducam alium locum ex S. Isidoro allegato in catena. Ad Lucæ 18. sic scribit Isidorus: *Et tertia die resurget. Admiror dementiam quærentium cur Christus ante triduum surrexerit, si enim resurgeret tardiùs, quam prædixerat, impotentia esset: celeriùs verò est summæ veritatis indicium. Si quem enim cùm spoponderit suo debitori post triduum exoluere debitum, eadem die satisfacientem viderimus, non fallacem, sed potiùs vt veracem eum admirabimur.* Ecce tibi Misericordia quasi agit vices Veritatis, & Immensitatis (ex mente vtriusque Isidori, quorum sententiam adduxi & explicui; non tamen hîc affirmo, ne rem exaggeratiùs confirmem.) Suspicor & opera omniscientiæ quodammodò suppleri à Misericordiâ quoad homines.

Misericordia quasi obit officia veritatis.

52.

Pelus.

Isidor.

53. Genes. Quærebat Adamus latibulum postquam peccauit: mox adest Deus vestigans peccatorem Adamum; clamat Deus in paradiso: *Adam vbi es?* Genesis 3. v. 19. Quid quærit Deus Adamum? Nonne quocumque aufugerit, ab Immensitate tenebitur, quæ etiam in abditiori latibulo adest? Præterea; Deúsne ignorare potest vbi sit Adam? Si ignorat, derogatum est Omniscientiæ diuinæ, si non ignorat, superuacaneum videtur interrogare, quod scitur. Ergo aut superuacaneè quærere videtur Deus non latentem, aut ignorare vbi lateat, dum seriò quærit, & interrogat: *Adam vbi es?* Rupertus lib. 3. in Genes. cap. 14. locum explicat de arcanâ quâdam ignoratione, qua Deus dicitur ignorare peccatores, præsertim damnatos. *Quia profectò postquam semel dixerit, nescio vos, neminem damnatorum cognoscet Deus, neminem perditorum requiret ampliùs.* Hunc ad modum Deus dicitur Adamum iam peccatorem ignorasse: sed adhuc misericorditer quærit Adamum, dicens: *Adam vbi es?* Quasi ignorationem insinuat Deus, sed admixtam misericordiæ. *Hoc enim* (adhuc Rupertus) *Benignitas quærentis intendebat.* Ac si ignoraret, quærit; & quasi defectum scientiæ, quem requisitio indicat, veluti reparat *quærentis Benignitas?* & quod detractum videtur scientiæ diuinæ quodammodò suppletur à Misericordiâ? Quod in simili de filio Prodigo, cui excipiendo processit obuiam pius pater, notat ibi S. Chrysol. serm. 3. *Delicta non videt vis Amoris.* Videt filium; Sed delinquentem filium non videt amor Patris? Scilicet ab amore quodammodò sufficitur, quod visioni videtur detrahi? Hic Misericordiæ fastus est, & pia præsumptio. Ergo rectè Historiographus hîc v. 15. inducit Bethulienses de Misericordiâ *præsumentes.*

Misericordia quasi supplet quoad nos vices scientiæ.

Rupert.

Rupert.

Chrysol.

Iudith.

§. XIII.

An culpa nimiæ benignitatis, re ipsâ sæpe sit honesta?

54. Omnia Dei magnifica sunt, vt potè Deo digna, eximia, excelsa, infinita. Verùm Misericordia à nobilitate actuum, arcanâ prærogatiuâ videtur excellere reliqua Attributa diuina. Nimium videbitur hominibus, quod excellere dicitur opera reliquarum Dei perfectionum. Ita sanè; at eiusmodi excessus, nomen videtur vitij, sed res est virtutis. *Neque enim Bonitas, & Clementia Dei, iudicio caret,* inquit Nazianz. Orat in plag. grandin. Accidentia vitij ostendit, sed virtutis substantiam habet. Apud homines enim nihil magnificè æstimatur, nisi quod vltra modum esse dicitur. Basil. Seleu. Orat. 2. sic ait: *Deus parturiens magnificentia sua munera, clausum habere thesaurum impotens.* Expende illud: *Parturiens magnificentiæ suæ dona;* ac si Deus non tantùm propendeat in munificentiam, sed eo impetu, & tanquam adnixu, quo fœmina partioni proxima, anxiè conatur edere prolem. Prætereà aduerte ad illud, *Impotens,* quasi non possit Deus se continere, quin veluti effusè homines muneret munificentiæ suæ largitate? Profectò largitas hæc videtur nimia, & quæ à nimietate quodammodò vitio affinis contemnatur ab hominibus. *Penuria ipsa efficit, vt ad eum, qui largiendi potestatem habet, nosmetipsos conferamus: quem alioqui fortasse ob nimis exprompram liberalitatem contemptui haberemus:* ait Nazianz. Orat. ad *Nazianzenos ciues.* Audis nimis exprompram liberalitatem, contemptui esse? Adeò enim est sublimis Dei liberalitas, vt non satis, apud nos, rudes æstimatores rerum, explicetur, nisi dicatur nimia, nec honoretur satis, nisi præ nimietate, contemptui sit apud homines aliquos, apud quos magnum non habetur, quod nimium non dicitur.

Dei misericordia apud nos nimia habetur.

Naz.

Seleu.

Naz.

Lucæ 19. v. 5. Dixit Iesus Zachæo homini publicano, & à diuitiis malè partis, infami: *Hodie* 55. Luc.

in

Dei liberalitas quo sensu dicatur nimia.

in domo tua oportet me manere. Profectò, ô Domine, non tua refert, sed Zachæi: sua interest, vt Publicanus excipiat Deum in domum suam, & cum Deo cælestis munificentiæ largitatem; tua non refert, ô Iesu, Zachæum munerare tantâ diuinioris gratiæ largitate (liceat ex verborum cortice velitari ad mores:) Nimia videtur hæc donorum quasi profusio; imò exposita vt homines hanc liberalitatem velut indecoram, & nimiam maledictis conuitientur. Quod aduertit S.Chrysostomus citatus in Caten. ibi, inquiens: *Hodie in domo tua oportet me manere. Sed considera nimiam Saluatoris bonitatem.* Ergo si ferè nimia dicitur pietas hæc à Chrysostomo, quis miretur, quòd *Cùm viderent omnes, murmurabant?* Si *nimis exprompta* dicitur Dei liberalitas, quis mirabitur, si contemptui habeatur, & pateat hominum murmurationi? Verùm enimverò apud homines satis grandis non esset Dei bonitas, nisi præ sublimitate, & quasi nimietate subiret hominum detractionem. Vltra modulum, & captum humanum debet esse perfectio, quæ Deo digna est. Nobilius Dei Attributum non deuenustatur hominum detractionibus, sed magis publicatur eius supereminentia. Vnde istiusmodi murmuratio, laus est misericordiæ, & panegyricus diuinæ liberalitatis. *Cùm viderent omnes, murmurabant.*

Chrysost.

56. Matth.

Matthæi 20. Vident operarij illi, eos qui parùm laborarant æquale præmium accepisse, & obmurmurant ob largiorem munificentiam Patrisfamilias: *& murmurabant aduersus Patrem familias.* Ferè conuenit inter commentatores hîc agi de retributione Beatitudinis. Ergo qui in cęlo beatitudine donantur, obmurmurare dicuntur, & aduersus Patremfamilias, nempe Deum. Iámne in Cælo murmuratio auditur? Cælites obmurmurant? Et aduersum Deum murmur est? Quam ob causam exortum est murmur? Puto, quòd ex causâ murmuris res tota patebit. Scilicet obmurmurant, quia Deus eos, qui minùs laborarant, ferè vltra modum videtur præmiare, ob veluti excessum munificentiæ murmurant: Hæc murmuratio opprobratio Dei non est, sed eximia laudatio: nam quasi excessus benignitatis, aliquando non tam videtur esse culpa, quàm virtus. Vtinam par fuisset fides Consulis Plinij, eius ingenio, vt suspicari possem adludere ad hæc verba Matthæi, quæ verso. Is lib.7. in epist. ad Septitium, qui dicebat, ipsum Plinium reprehendi, eò quòd supra modum amicos coleret; sic rescribit Consul Plinius: *Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpâ benignitatis?* Sententiosè quidem, & eleganter. Quasi dicat: Qui benignitatis excessum (non vitiosum, sed excelsum) culpat, virtutem reprehendit, quia hic excessus benignitatis, laus est. Vnde eiusmodi homines quasi reprehendendo, laudant, & murmuratione commendant. Nulla enim exaggeratior munificentiæ laus est, quàm hæc murmuratio: nam ipsâ reprehensione nimia dicitur, & ab obmurmurato veluti excessu decoratur. Nam liberalitas diuina, si nimia apud homines non esset, satis liberalitas non haberetur. Paul.ad Eph.2.v.4. *Deus qui diues est in Misericordia, propter nimiam charitatem suam, quâ dilexit nos, &c.* Ecce charitas Dei vocatur nimia à sublimitate benignitatis, non à confinio improbitatis. De quasi nimia Dei clementia piè præsumunt Israëlitæ, dicentes hîc v.15. *Non derelinquis præsumentes de te.* Ad hanc thesim comprobandam aduocari possunt, quæ ex S.Paulino, & Ennodio in Prologo scripsimus, n. 15.

Misericordia murmuratione laudatur.

Plin.

Ad Ephes.

§. XIV.

Vsque adeò munifica est Diuina Misericordia, vt etsi exhausta esset tot tantisque largitionibus, piè præsumendum de illâ sit, nos impetraturos, quæ petimus.

Populares, & profanæ diuitiæ sunt, quæ seruantur in arcâ, quæ scrinia secretiora recondunt, & in luculentis prædiis tibi iacent. Nemo se habere existimat, nisi quod habet; quod dedit, perdidisse reputat. At locuples Dei thesaurus, quò multa munificè dedit, eò plura se habere computat: Nam ditior possessio, largior munificentia est: quæ perdidisse putat, quod habet; habere quod dedit; Ad Rom.10.v.12.dicitur Deus: *Diues in omnes, qui inuocant illum.* S.Chrysostomus ibi: *Diues in omnia, & omnes inuocantes se.* Num Deus diues non est in eos, quos donis non munerat? Deus infinitè diues est, & inexhausto suæ omnipotentiæ thesauro locuples; quid ergo eius diuitiæ attantur à Paulo, & diues in eos tantùm, quos muneribus cumulat, nominatur? S.Ambrosius hunc locum diuitans, sic scribit: *Diues Deus non est, nisi in iis, qui inuocant illum; quia ipsi accipient remunerationem. Perfidis verò non est diues, quia participes non sunt bonorum eius.* Itaque Deus, in quos velut immunificus est, pauper dicitur; diues verò in eos, quos muneribus opulentat. Tantùm diuitiarum se habere computat Deus in Omnipotentiæ censu, quantùm liberalitas munificè expendit in opere? Peregregiè Leprosus ille, Matthæi 8. v. 2. inquit: *Domine, si vis, potes me mundare.* O miser homo, quid Dei potentiam minuis cùm supplex illam adis? imò & Omnipotentiam dimidias, cùm illam augere debuisses, si posses, vt te sanaret. Quid ais: *Si vis, potes me mundare?* Ergo si nolit, id non poterit? Multum omnipotentiæ detrahis, & id tantùm Deum posse affirmas, quod largiri vult. Etsi nolit tibi dare, de se potest, qui omnia potest. Iniurius in omnipotentiam impetraturus salutem Leprosus accedit? sed adulator Misericordiæ, quam blanditiis demulcet. Nam adeò est liberalis, & munificus Deus, vt quodammodò tantùm se habere æstimet, quod largitur. Isai.59. v.16. *Aporiatus* (id est, depauperatus) *est Dominus, quia non est qui occurrat:* tanquam si in voluntate munerandi, potestas esset muneris faciendi? Potest largiri, qui largiri vult: etsi facultas dandi alioqui deficeret? *Si vis, potes me mundare.* Præclarè S. Chrysol. serm.27. in re non absimili, inquit: *Sit dandi animus, & facultas non deerit largiendi.* Et Clem. Alexand. 2.Strom. *Velis, inquit prouerbium, & poteris.* Et omnium elegantissimè S. Ambrosius ad Lucæ 5. hæc eadem verba commentans, ait: *Domine, si vis, potes me mundare. Religionis, & fidei plena confessio, in voluntate Domini tribuit potestatem.*

57. Deus dicitur habere quod donat.

Ad Rom. Chrysost.

Ambr.

Matth. 58.

Isai.

Chrysol.

Clem.

Ambr.

Cæterùm adeò munificus Deus noster est, vt etsi adsit *dandi animus*, fortè quasi deerit facultas largiendi? Num veluti effusior misericordia infinitos Omnipotentiæ thesauros munerando ferè exhausit? (liceat vti hyperbole in re excedente humanum captum; sic res Dei concipit humana tenuitas sic in parabolis proponi videntur.) Lucæ 15. Ægrè tulit senior filius munificentiam Patris in filium Prodigum, quem vt ad fraternum amorem flectat pius pater; sic delinite intentat: *Omnia*

Dei munificentia vel de quodammodò alienis donare hyperbolicè dicitur, ac si quod alienû esse posset. Luc.

mea tua sunt. Ac si dicat, ne molestè feras fratrem aduentasse, quia ob eius aduentum census non minuetur tuus, nam *Omnia mea tua sunt:* totâ meâ substantiâ te iterum munero, patere me ex-
Aug. cipere filium. Obstitit S. Augustinus in Catena his verbis: *Quid sibi vult, quod addit; omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris?* Quomodo pius, & liberalis Pater potuit totum censum seniori fratri donare, tanquam si non esset & fratris prodigi? Frater enim senior suam substantiæ portionem acceperat: nam petente vno, ambobus substantiam suam dedit pater. Non satis piè vtriusque fratris censum totum, alteri donare videtur. Effusè donaret qui quod suum non est, donaret. Bonorũ prodigus videretur pater humanus, qui censum omnem, quem apud se habet, non suum, munere daret. *Omnia mea tua sunt*, inquit; & bona bonorum pars alterius fratris erat. Ea est liberalis Patris munificentia, vt veluti de alieno (si tamen alienum quid) piè satageret donare, si posset; si fortè suus census non suppeteret ad donandum?

59. Illustris ad hanc rem est locus, Lucæ 12. v. 32.
Luc. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.* Id est, nolite inopiam timere, qui Reges estis cælorum. Quorsum hæc Christus? Subdit hæc verba, quibus suam mentem dissimulanter prodit: *Vendite, quæ possidetis, & date eleemosynam.* Ac si dicat: Qui Rex est Cæli, non eget possessione terrenâ; vendite prædia, & eleemosynæ nomine erogate pauperibus pecuniam. Suspicax animus piam auaritiam hîc in Christo subodoraret? Nam dixerat ipse: *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis:* ipse Christus in paupere occultè latet, & in paupere accipit, quod pauper accipit. Vnde pergit Christus: *Facite vobis sacculos, qui non veterascant, thesaurũ non deficientem in Cælis:* Hoc est: Omnem tuum censum in pecunias redactum, & mihi in pauperibus erogatum, signatus sacculus seruabit in cælis: thesaurus
Chrysol. ibi erit indeficiens tibi. *Nemo* (ait Chrysologus serm. 7.) *de fraude dubitet baiulorum, tua est ista transuectio, per quam nostra ad Deum, Deo fideiussore portantur.* Vbi Deus fideiussor est, nihil timendum est. Attamen ego nihilominus à Misericordia quasi caueri dum fore suspicarer, (si id fieri posset.) Ideóne satagit, vt apud se in cælis deponatur tuus thesaurus, vt plus habeat, quod ex-
Chrysol. pendat Dei liberalitas? Audi piam Chrysologi suspicionem, ser. 23. *Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis. Sed si times, ne quid inde præsumat, ne quid inde dispergat pietas largitoris; signa, &c.* Peracutè Chrysologus quasi suspicax est à liberalitate, ne quid inde piè elargiatur Dei munificentia? Num tam solicitâ curâ satagebat, vt apud se deponeretur in cælis thesaurus hominum, vt ad manum haberet quod sumeret, & largitionibus piè insumeret diuina largitas? Ac si non sufficeret (loquitur Chrysologus de Deo, more humano, nostroque modo concipiendi, & possidendi,) totus Omnipotentiæ thesaurus, aliena, quæ expendat, ingeniosè perquirit? Pulchra profectò hyperbole, & quæ Dei liberalitatem magnificè exaggerat. Benè ergo do-
Iudith. cent hic v. 15. Bethulienses de liberalitate Dei piè *præsumendum*; Num quamuis infinita sit Dei Omnipotentia, & liberalitas; & tot tantisque largitionibus quasi exhausta foret, de diuina Misericordiâ *præsumendum* adhuc esset? Tam ingeniosè munifica est diuina pietas! Vix potest apud homines, nisi per hyperbolas, explicari diuina munificentia, de qua hic pij Bethulienses cęsent, esse *præsumendum*.

§. XV.

An Oratio nostra faustum augurium Deo sit?

SI quod magnum Orationis elogium, non dico 60.
inuenire apud Sanctos Patres, æquos precum Oratio humana Deo
æstimatores, & laudatores eximios; sed vel men- augurium
te excogitare liceret; illud in primis celebre est, esse dicitur.
quod Tertullian. scripsit, lib. de Oratione, cap. 5. Tertull.
inquiens: *Quidquid nobis optamus, in Deum auguramur:* Id est, nostra oratio quasi bonum Deo omen est, & ferè augurium felicissimum, portendens Deo prosperitates augustiores. Augusta profectò orationis laus, & fide maior. Porrò augurium est signum, desideria nostra felicitans certâ spe adipiscendi cupitam aliquam felicitatem: est prognosticon dans vigorem fiduciæ consequendi rem desideratam. At Deus qui sibi sufficiens est, cui nihil deest, qui de se cumulatus est omni bono, & omni felicitate exuberat, quia se ipso plenus est, quodnam augurium potest captare, quod illi faustum quid portendat? Deum planè negat, qui auguriis felicitari, aut augeri prædicat. Nisi fortè fingas Deum, aut indigum, aut superstitiosum. Vereor ne orationis encomium, dedecus existat diuinitatis. Ad hæc, etsi Deus prosperum quid ex auguriis posset captare, difficile est orationem nostram faustè ominari Deo. Quodnam emolumentum auguraretur sibi Deus ex humanis precibus? Quid faustum Deo portenderet oratio nostra? Nobis quidem oratio bonum omen est, cuncta prospera pollicens, non Deo. Nisi fortè nostra felicitas, quæ oratione portenditur, vsque eò chara Deo est, & pretiosa, vt quidquid hominibus fausta ominatur, faustum ipsi Deo augurium sit? Aut quia nostra oratio adeò certissimè beneficia imperrat, vt ominetur Deo ostensionem nobilium attributorum, nempe clementiæ, & Misericordiæ, quæ largitionibus maximè publicantur? Siue certè quoniam preces nostræ alliciunt munificentiam diuinam; cuius opere nimiùm delectatur Deus, & largiendo apud homines nobilitatur egregiè? Verùm enimverò plus audent Tertulliani verba, & nostræ orationis augurium augustioris felicitatis prognosticon Deo videtur. Lectorem cupio intentum ad ea, quæ subiicio.

Baptista Ioannes orare docuerat discipulos 61.
suos; quo audito, Christi discipuli diuinum Magistrum adeunt, dicentes, Luc. 11. v. 1. & Matthæi Luc.
6. v. 11. *Doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos*, Nimirum discipuli Christum prouocant Math.
æmulatione Ioannis, vt sublimioris orationis formulam ipsis & toti Ecclesiæ tradat, & ait illis: Christus vult habere
Cum oratis dicite: Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua. Sic Deum orabitis: O vtinam sanctum sit nomen tuum, & perpetuò regnes, & voluntas tua efficax sit ad efficiendum quidquid velis! etiam titulo orationis nostræ bona, quæ necessariò possidet.
Egregia profectò orandi forma. Scilicet homo laboribus natus, ærumnis innutritus, calamitatibus obrutus, quam vnam habet tot malorum medicinam, nempe orationem, ad tot miseriarum remedium, ad id imprimis dirigit; non vt impetret bona sibi, & auertat mala, (quod negotium propriæ orationis est) sed vt postulet a Deo bona, & planè bona Deo necessaria, & quæ illi deesse non possunt.
Quod notauit S. Nyssenus in horum verborum Nyssen.
expositione, inquiens: *Sanctificetur nomen tuum:*

Si

Si enim hoc à me non dicatur, nunquid fieri potest, vt nomen Dei sanctum non sit? Adueniat regnum tuum. Nunquid nunc Regem fieri vult vniuersi Regem, qui semper est quod est? Sic verba Nisseni ex Græco originali exscribit Cerda ad librum de oratione. Enimverò Dei nomen sanctum de se est; nihil enim Dei nequit non esse sanctissimum. Item Deus à naturâ suâ Rex est, cui æternat regnum necessariò. Ad hæc, voluntas Dei eius est Omnipotentia, (vt summates Theologorum adstruunt) ergo nequit non fieri; nisi fortè diuina omnipotentia infirma esset, & imbecilla, nec omnia, quæcumque voluit, fecit in cælo, & in terra. Ergo inanis est oratio nostra, vt quæ postulat ipsi Deo attributa, quæ Deo deesse non possunt. Et tamen à Christo Domino istiusmodi oratio dictata est, & sic suppliciter adoranda, & indies identidem iteranda. Planè hîc de oratione sublime quid, & arcanum fortè prædicatur à Christo. Videlicet gaudet Deus quodammodò velut habere ab oratione nostrâ, quæ sibi essentialiter insunt attributa? & quod à se, & ab essentiâ sua habet necessariò,
62. gaudet etiam quasi habere ab omnipotentiâ precariâ orationis humanæ? (Sic fari liceat pro modulo nostro res diuinas concipiendi, qui nisi per hyperboles vix capit res Dei.) Porrò nostra oratio, supplex quædam omnipotentia est, omnia potens, quæ ritè rogat iuxta illud Marci. 11. v. 24. *Quidquid orantes petitis, credite, quia accipietis.* Vnde tota Dei omnipotentia arbitrio eiusmodi orationis flectitur. Igitur gaudet Deus ex mente Nisseni quòd nostra oratio postulet sua Attributa sibi inesse, vt etiam hoc nomine illa habere videatur? Neque si à supplici omnipotentiâ orationis attributa sua hoc titulo veluti possideat; inde fiet quod ab alio ipsamet habeat. Quia vt bellè Venantius Fortunatus, fortunatè hanc rem versans, ait: *Adueniat regnum tuum. Hac ratione precatur, vt eius regnum adueniat, non, vt ipse quod possidet, hoc acquirat. Non vt illi aliunde adueniat, id est, vt ei regnum præstetur à superiori persona.* Petitur fortassis oratione, non vt sua attributa habeat Deus à superiori persona, (quis Deo superior?) sed vt eadem, quæ necessariò habet, alio quasi titulo habeat à precaria omnipotentiâ Orationis? Ergo oratio nostrâ sic faustum augurium Deo est?

Cerda. Marc. Venant. Fortun.

63. Sic explico illud Psalm. 2. v. 8. Vbi Pater æternus inquit Christo Domino: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Paternè Deus vsque eò tenax est bonorum, vt nolit dare Christo suo bona, quæ ipsiusmet Christi sunt, nisi priùs eadem postulet? Dicit *hæreditatem tuam*, & hortatur vt postulet? Postula à me hæreditatem tuam. Difficultatem hanc notarunt Titelmannus & Genebrardus ibi: & quidem Pater æternus non videtur admodùm se ostendere liberalem in Christum, qui alioqui valde munificus in alios solet esse. Graue enim est, vt oratione mereatur Christus, quod antequam petatur, Christi hæreditatem esse fatetur Pater. Verùm æternus Pater filij sui amantissimus, vult vt hæreditatem, quæ Christi est per naturam, faciat etiam suam per orationem; & impetrationem. Et quod possideat hæreditatem propriam, scilicet imperium in gentes, non tantùm titulo diuinitatis, sed etiam quasi titulo orationis. O magnum Orationis elogium! Quasi decus esset Christi, non tantùm hæreditatem suam habere diuinitatis nomine, sed etiam orationis titulo: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Hunc nouum titulum augurarur Christo Deo nostra oratio? Egregiéne dixit Tertul. quòd Oratio nostra faustum augurium Deo est? Quid exaggeràtius pro oratione? Bene ergo hîc v. 15. de illa *præsumunt* Bethulienses.

Psalm. Christus cur postulat à Patre, quod suum est. Titelm. Genebrard. Iudith.

§. XVI.

Hominum malitia vltra proprias vires impotenter audet.

Felix olim natura hominum à primæuo delicto miserè infelicitata est. Adhuc noua, & in materno vtero recès senescit ad virtutem: & quantumuis senex & effœta iuuenescit ad vitium, in vigore iuuentæ languet ad probitatem; in languore senectæ viget ad improbitatem: & in omni ætate sentit animus corporis iniuriam, & carnis contagium. Natura enim nostra, quæ manca & debilis est ad bonum, semper vegeta, sempérque potentissima est ad delinquendum. Quin & impotenter temeraria supra vires audet, ac si supra potentiam posset. *Atqui si nolim quicquid non posse me scio, gaudeo*: dixit sapienter Seneca epist. 26. Nempe gratulandum est homini, quòd non audeat temetariè vltrà id, quod potest; ac si à suâ imbecillitate mutuet audaciam ad delinquendi temeritatem, atque peruersè possit suprà id, quod potest. Ite iubet in hanc cogitationem, Iobi locus, vt mysteriorum grauidus, sic non vnicâ parturitione contentus, sed post multas partiones (quas infrà dabo) adhuc fertilis. 64.

Malitia audet supra id, quod potest. Seneca.

Iobi 38. v. 10. ait Deus, *Circumdedi mare terminis meis, & posui vectem, & ostia: & dixi: vsque huc venies, & non procedes amplius, & hîc confringes tumentes fluctus tuos.* His verbis præceptum imponi pelago, ne vltra littoris terminos effluat, & violentâ eluuione obruat terras, ferè conuenit inter expositores Bibliorum. Quod tradit acutè Basilius Seleuc. orat. 1. aiens: *Post Deus nudat aquis terræ dorsa, quibusdam velut in cellis mare concludens, dum imperio in abyssum vtitur pro claustro.* Et statim subdit, *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum, vbi verò terminos attigerit, reuertis refugitque, & Domini vocem, littoribus inscriptam, cùm intuitum fuerit, curuatis fluctibus termini positorem adorat.* Verùm probabilior philosophia (cui olim subscripsi,) docet, mare naturaliter contineri intra vastas: quas nunc occupat, cauitates, ibíque à naturâ suâ stagnare, nullâque appetentiâ instigari, vt supra terras violentè peregrinetur. Quod cùm ita sit, statim oboritur dubium planè argutum: quare Deus ligauerit mare Diuino imperio, ne prolabatur in terras; si quidem in loco, quem modò tenet: naturaliter iacet, & velut in centro quiescit: imò nisi violentè, inde extrahi non potest, & non nisi extraneâ vi? Aptène imperaretur vallestri fonticulo ne conscendat ad præalta montium cacumina? aut reptilibus, ne auium more per aëra volitent? Hoc naturæ pondus naturaliter vetat, non præceptum, ad id superuacaneum, aut fortè ridicularium. Quid ergo Deus *imperio in abyssum vtitur*? Cur imperiosè dicitur pelago: *Huc accedes, & hîc confringes tumentes fluctus tuos*? Profectò etiam nemine iubente terminos illos egredi neque vellet, neque etiamsi vellet, posset: cùm vltra proprium centrum, nullum agens naturale spontè fertur. Verùm Mare immanis bellua est, efferata, turbulenta, crudelis, & insignis peccatoris symbolum mysticè exprimens, vt opportunè aduertit S. Nazianzenus orat. in laudem Basilij. Æquum ergo fuit vt belluæ flagitiosissimis moribus perdi-

65. Iob. Basil. Seleuc. Peccator temerè audet supra vires. Nazi.

tiſſimæ, imponatur præceptum, ne conetur vltra id quod poteſt. Neque enim flagitioſior malitia continetur intra ſuæ ſphæræ cancellos, ſed vltra id quod poteſt irrumpere, intentans, temerariè ſupra vires audet, & conatur vltra potentiam. Vnde vt Maris audaciſſimam temeritatem reprimat Deus, illi imperat ne prolabatur vltra id quod poteſt, *Et legem ponebat aquis ne tranſirent fines ſuos.* Prouerb.8.v.29.

Prouerb.

66. Matth. Etſi deſit peccandi materia homo audet peccare.

Matthæi 7.v.23. Inducitur Chriſtus in extremo iudicio terram iudicans. Adſunt prædeſtinati beatitudine munerandi; adſunt & reprobi ad gehennam damnandi. Quibus ſeueriſſimè dicet Chriſtus Deus: *Diſcedite à me, qui operamini iniquitatem.* Quare dicitur reprobis in die iudicij, *Qui operamini iniquitatem*, quam tunc iam non operantur, cùm materia deſit operandi delicta? Sapienter S. Hieronymus ibi, *Non dixit: Qui operati eſtis iniquitatem, ſed qui operamini, id eſt, qui vſque in præſentem horam, cùm iudicij tempus aduenerit, licet non habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectum.* Scilicet reprobi vſque adeò temerariè audent peccare, vt adhuc quando rei ſiſtuntur in tremendo vltimi Iudicij tribunali, etiam in conſpectu Iudicis ſeueriſſimi, etſi ferè *non habeant facultatem peccandi*, tamen dicuntur *operari iniquitatem, non operatos fuiſſe.* Quaſi adhuc tunc ſupra facultatem audeant, hoc eſt, temerario auſu vltra vires intentent, & conentur poſſe ſupra id, quod poſſunt: & vbi peccandi materia deeſt, non deſit impudens audacia, & temerarius conatus ad delinquendum. Vnde etſi materia non ſuppetit operandi iniquitatem, dicitur illis: *Diſcedite a me qui operamini iniquitatem.*

Hier.

67. Spiritus illi nequam, ſicut anteeunt homines naturæ excellentiâ, ſic etiam & viribus longè ſuperant, & potentiâ ad delinquendum. *Promptuarium malitiæ* appellantur Dæmones à S. Baſilio, homil. de Inuidia. Eleganter Tertullianus, Apolog. c.22. deſcribit Dæmonum vires ad malum, aiens: *Operatio eorum eſt hominis euerſio, ſic malitia ſpiritualis à primordio auſpicata eſt in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & valetudines infligunt, & aliquos caſus acerbos; animæ verò repentinos, & extraordinarios per vim exceſſus. Suppetit illis ad vtramque ſubſtantiam hominis adeundam, ſubtilitas, & tenuitas ſua. Multum ſpiritualibus viribus licet, vt inuiſibiles, & inſenſibiles, in affectu, potius quàm in actu ſuo appareant. Si poma, ſi fruges in flore præcipuet, in germine exanimat, in pubertate conuulnerat, ac ſi cæcâ ratione tentatus aer, peſtilentes hauſtus ſuos offundit. Eâdem igitur obſcuritate contagionis adſpiratio Dæmonum mentis quoque corruptelas agit furoribus, & amentiis fœdis, ac ſæuis libidinibus, cum erroribus variis. Omnis ſpiritus ales eſt. Hoc & Dæmones. Igitur momento vbique ſunt. Totus orbis illis locus vnus eſt. Quid vbique geratur tam facilè ſciunt, quàm enunciant. Velocitas diuinitas creditur, quia ſubſtantia ignoratur.* Pergit prolixè recenſens Dæmonum technas, præſtigiarum dolos, & potentiam malitiæ. O temerariè potentiſſimam Diabolorum audaciam! Aduerte nunc quid de Iuliano apoſtatâ, homine flagitioſiſſimo dicat S. Nazianzenus orat.1. *Nec verò ſupremum bellum extimeſco, nec belluam illam aduerſus Eccleſias excitatam, Spiritus impuri ſupplementum.* Audis criminoſiſſimum hominem dici *Supplementum* Dæmonis? Animoſè exaggerat Nazianzenus nequiſſimi hominis malitiam. Nimirùm nequam homo appellatur Diaboli *ſupplementum*, quaſi ſuppleat vices ſpiritualis nequitiæ; & quod non præſtitit Diabolus præſtet homo flagitioſus; ſic audet ſupra potentiam, ſic poteſt vltra vires, vt Dæmonum æmulus, Diabolorum ſit ſupplementum. Dæmonum miniſteria ſupplens, & fortè malitioſè intentans, quæ Dæmonis temeritas non præſumit. Sic vltra vires audet hominum malitia, vt vel Diabolicam nequitiam ſupplere præſumat, ſupra humanam potentiam impotenter potentem. Sic Deo deuoti Bethulienſes hîc cap.6.v.15. aiunt: homines *Præſumentes de ſe* à Deo deiici, & reprobari. Porrò audax eſt malitia, & de ſe, & de ſuis viribus præſumit ſupra id quod poteſt: nã præſumptio vltra vires audet. Vnde Holophernes intentat hîc, v. 13. *Omnes Deos terræ exterminare, vt ſolus Nabuchodonoſor dicatur Deus.* Tantùm audet hominum temeritas.

Baſil. Tertul. Malitia Dæmonum deſcribitur.

68. Naz.

Homo nequam dicitur ſupplementum Dæmonis.

Iudith.

§. XVII.

Homo inſipiens, rudis, & fatuus arrogantiùs ſuperbit ob ventoſiſſimam ambitionis phantaſiam.

INſipiens ſpecie duntaxat à brutis videtur differre; forma hominis mentitur mentem, ignorantia prodit pecuinam ferè animam. Porro inſipientia eſt diuerſorium vitiorum, altrix temeritatis, & ſuperbiæ fomes. Nam inſipiens non tantùm ignorat ſcientiam, ſed neſcit ignorantiam. Sat ſcit, qui ſe multa neſcire non ignorat. Portio quædam ſcientiæ eſt non ignorata inſipientia. Sapienter ait Philo lib. de Plant. Noë: *Certè admodum doctos aiunt accuſare ſuam magnam ignorantiam. Ex his vnus olim vſque ad miraculum ſapiens, dicere ſolebat, homines meritò ipſum mirari, qui hoc tantùm ſciret, ſcire ſe nihil.* Profectò ſapienter deſipit, qui ſcit ſe plura ignorare: & aliquando doctâ ignorantiâ *deſipuiſſe, prudentia eſt*, verba ſunt S. Chryſologi ſerm.62. Tuta, prudens, & ſapiens eſt eiuſmodi ignoratio. *Quis reuelabit, quod Deus texit? Vnde ſciendum eſt: Vnde & ignorare tutiſſimum eſt: præſtat per Deum neſcire, quàm per hominem ſcire, quia ipſe præſumpſit*, ait Tertullianus lib. de anima cap. 1. Huic doctiſſimæ inſipientiæ pertinaciter ſtuduerunt proceres Chriſtianæ ſapientiæ, Apoſtoli inquam, Ioannis 14.v.4. Vbi ait Chriſtus Diſcipulis, *Quò ego vado ſcitis, & viam ſcitis. Dicit ei Thomas. Domine neſcimus quò vadis, & quomodo poſſumus viam ſcire?* Argutè expendit S. Auguſtinus hæc verba, Tract. 69. in Ioann. *Vtrumque illos Dominus dixerat ſcire; vtrumque dicis iſte neſcire. Sed neſcit ille mentiri: ergo iſti ſciebant, & ſe ſcire neſciebant. Conuincit ergo eos hoc ſcire.* Sæpe videmus inſipientes pertinaciter contendere, ſapientiam, quâ carent, oſtentare, vt ipſi videantur ſcioli. Verùm magni Eccleſiæ Doctores conſtantiſſimè inſipientiam oſtentare intentant, quò inſipientes videantur. Neſcit Thomas ſe ſcire, quod dicente Chriſto ſcit: mauult enim ſapienter ignorare, quàm inſipienter ſcire. Doctâ inſipientiâ pollent, quia ſciunt ſuum neſcire: & ab hac inſipientia ſapientiores euadunt, prudentiores, humiliores. Stude huic doctæ inſipientiæ, vt verè ſapiens ſis.

69. Sapiens ſcit ſe neſcire.

Philo.

Chryſol.

Tertull.

Ioann.

Aug.

Cæterùm vera, & mera inſipientia, ventoſiſſima eſt, quia præſumit ſcire quod neſcit. Vnde ſcioli contumelioſi ſunt in ſapientiores. *Hi autem quæcunque ignorant, blaſphemant.* Iudæ v.10. *Non idcirco eruditio contemnenda*, (ait S. Nazianzenus orat. in laudem Baſilij Magni,) *quod ita quibuſdam videatur: quin potiùs ſtulti, ac imperiti habendi ſunt,* 70.

Iudæ. Arrogantia ignorationis.

ſunt, quia hoc exiſtimant. Qui omnes ſui ſimiles eſſe cupiunt, vt priuata eorum inſcitia ſub communi deliteſcat: nec quiſquam ipſorum imperitiam prodat, & coarguat. Audis artificium imperitiæ, ad hoc ſolum acutæ, & ingenioſæ, vt ingenioſa,,& acuta appareat? cætera hebes, & bruta eſt, ſed ingenioſè ambitioſa.

Geneſ.

Geneſ. 1. v. 3. *Dixitque Deus: Fiat lux, Et facta eſt lux. Et vidit Deus lucem, quod eſſet bona: & diuiſit lucem à tenebris.* Quid opus fuit Dei conſilio, & manu ad ſegregandam lucem à tenebris, quæ nec diuinâ vi potuiſſent eſſe ſimul? Hinc Theologi per lucem intelligunt, ſapientiæ lumen, per tenebras, ignorantiæ caliginem. Sapientiam autem neceſſe fuit diuelli ab inſipientia.

Philo.

Alioquin (ait Philo lib. de Mundi Opif.) *propter vicinitatem inductura erant confuſionem, contentionibus de principatu mutuis, pertinaci ambitione luctam appetentia.* Scilicet ignorantia pertinaci ambitione præſumit principatum diſciplinarum, & vaniſſimè ambit primatum in omni litteratura, & primum locum in ſcholis eruditionis.

Tertull.

Quàm ſapiens argumentatrix ſibi videtur Ignorantia humana? inquit Tertullianus, lib. de Idololatria, cap. 1. Nempe Inſipientia arroganter ambit principatum eruditionis:

Philo.

Ait enim Philo libro 2. legis Allegor. *Arrogantiam cognatam ruditati, & ignorantiæ.* Quid inſolentius quàm quod deſpicatiſſima, & abiectiſſima ignorantia tam arroganter ambiat in re doctrinæ, & eruditionis? Sed planè elatior arrogantia agnata eſt ruditati, & ignorantiæ, & innatum inſipientiæ vitium. Neſcius enim, etiam ſe nihil ſcire neſcit: qui verò neſcit ſe ignorare, multa ſcire præſumit: hinc arroganter effertur, & inſolentiùs ſuperbit.

71.

Clem. Alex. Ignorantia eſt phantaſia præſumptionis.

Clemens Alex. lib. 2. Strom. luculenter definit Ignorantiam, ſic ſcribens: *Ignorantia eſt phantaſia cedens, quæ dimoueri poteſt à ratione.* Quid ignorantiæ cum phantaſiâ? quid inſipientiæ cum ambitione? quid ruditati cum arrogantiâ? Ego quidem exiſtimabam ignorantiam eſſe fatuam inſipientiam, & brutam ruditatem; & tamen hîc Ignorantia dicitur, arroganter ambitioſa phantaſia. Hiſpanè, *La ambicion y arrogancia es phantaſia de la ignorantia.* Mirum non eſt, quòd ſcientia inflet. Naturaliter enim homo turget à ſcientia; ſapiens enim, quaſi magis homo ſit, quia rationalior, & vocalior, ſupra cæteros extollit ſeſe, & tumet auguſtiori ſapientiæ bono præditus. Sed heu! non tam hodie tumet ſapiens, & literatus, quàm inſipiens, & idiota! Arrogantia inſipienti agnata eſt, & ambitio ignorantis elogium: quia ignorantia phantaſiæ licentiâ ſibi liberè effingit ſapientiæ merita, ob quæ arroganter effertur: Nam *arrogantia cognata eſt ruditati, & inſipientia: vnde ignorantia phantaſia eſt.* De bruta inſipientia huius Nabuchodonoſoris multa ſparſim legere licet in Herodoto, lib. 7. At hic ipſe pecuinâ inſipientiâ fatuus, ſic arroganter turgebat, ita *cor eius eleuatum eſt*, vt dicitur hîc c. 1. v. 7. vt ſibi ſoli arrogauerit diuinitatis attributa. Vnde totâ Aſſyriæ potentiâ conatus eſt, *vt ipſe ſolus diceretur Deus*; cap. 3. v. 13.

Iudith.

O inſanam fatui hominis arrogantiam! ô ventoſiſſimam ambitionis phantaſiam! Hic, hic inquam, & ſui dicuntur *Præſumentes de ſe.* Quis enim niſi inſanus, & fatuus de ſe præſumat? arrogantia enim, & præſumptio agnata eſt ruditati.

§. XVIII.

Commentarius Literæ.

Verſ. 16. *Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorum completâ, conſolati ſunt Achior.*

Verſ. 17. *Dicentes: Deus patrum noſtrorum, cuius tu virtutem prædicaſti, ipſe tibi hanc dabit viciſſitudinem, vt eorum magis tu interitum videas.*

Verſ. 18. *Cùm verò Dominus Deus noſter dederit hanc libertatem ſeruis ſuis, ſit & tecum Deus in medio noſtri, vt ſicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerſeris nobiſcum.*

Verſ. 19. *Tunc Ozias finito conſilio, ſuſcepit eum in domum ſuam, & fecit illi cœnam magnam.*

Verſ. 20. *Et vocatis omnibus presbyteris, ſimul expleto ieiunio refecerunt.*

Verſ. 21. *Poſteà verò conuocatus eſt omnis populus, & per totam noctem intra Eccleſiam orauerunt petentes auxilium à Deo Iſrael.*

Vers. 16. 17. 18.

72.

Finito itaque fletu, &c. Finitâ oratione, Iſraëlitæ cóſolati ſunt Achiorem (Græcus textus addit: *Et laudauerunt eum valdè*,) ſpe diuini auxilij, quo freti animosè præſumunt in ſua ipſorum capita vertendas ſtrages, quas minitantur Aſſyrij, fauſtâ rerum viciſſitudine. Et tunc, inquiunt, ſi placuerit ſuſcipere noſtram religionem, erit tibi habitanti in medio noſtri, noſter Deus, Deus etiam tuus. Nemo enim tenebatur olim ſuſcipere Moſaïcæ legis ceremonias; quod ſi fortè vellet, prius circumcidi tenebatur, Exodi 12.

Exod.

Geneſ.

In medio noſtri, Id eſt, inter nos. Sic paſſim in Bibliis, Geneſ. 2. v. 9. & cap. 3. v. 3. & 8. & cap. 18. v. 26. & cap. 23. v. 10.

Vers. 19. 20. 21.

Cœna magna.

Finito conſilio, quô actum fuit à Bethulienſium ſenatu, quid conſulto opus eſſet in tanto rerum diſcrimine, Ozias Bethuliæ princeps excepit Achiorem in domum ſuam. Nam Achior Ammonitarum præfecturâ nobilis, ſuſcipiendus erat in prænobili principis Oziæ domo. Non quidem vinctus, aut cuſtodiâ ſeptus; ſed tamen aliquantulùm obſeruatus, & ſemper plurium oculis detentus, vt obſeruat Tirinus:

Tirin.

Ibique lauta cœna ipſi apparata eſt. Et quidem quoniam iam apparuerat ſtella, per totam diem oratione completâ, acciti ſunt presbyteri, qui ſimul cœnarent. Dicitur *cœna magna* inſtructa ad Achiorem opiparè cibandum, vel, vt Saliano placet, dicitur magna, quia plures ad illam *vocati ſunt*, non quia ſplendida:

Salian.

neque enim tanta Bethulienſibus ſuppetebat annona, nec obſidionis agonia permittebat tractare gulæ delitias. Et licet honorabiliores presbyteri vnà cœnauerint, veroſimile eſt aliter refectos, etſi eâdem menſâ vſi ſunt. Nam planè conſtat Iudæos tunc ieiunaſſe; dicitur enim; *Ieiunio expleto.* Item vulgare eſt auſterum fuiſſe ieiunium Hebræorum.

Sueton. in Aug. Tertul. Mendoza.

Quod aſſerit Suetonius in Auguſto, cap. 76. & Tertullianus, lib. 5. contra Marc. cap. 4. Adiri poteſt Mendoza, lib. 1. Reg. cap. 7. ad v. 6. vbi explicat hunc Iudithæ locum. Sat hæc, ad præſens inſtitutum. An verò hæc ſit *cœna pura*, & quæ illa

Baron. Vazq. Sanct.

sit; Legatur Baron.tom.1. Annalium sub anno 34. §.154 Vazquez,3.p.d.172.à n.72.Sanct.hîc à n.10. *Refecerunt*,nempe Achiorem,& se ipsos.

Bellarm. Baron. Serar. Sanct.

Vsque eò frugaliter cœnatum est, vt minimè impeditum sit orationis studium; nam mox conuocatus est omnis populus ad sacram peruigilationem, ad quam conuenerunt omnes, vt erant soliciti, & anxij de periculo. Hæ peruigiliæ diu in Ecclesia durarunt; exciderunt iam, secùs ieiunia in eiusmodi peruigiliis. Plura qui volet de istiusmodi peruigilationibus adeat Bellarmin. lib.3.de cult.sanct.c.vlt.Baron.tom.1. Annal. Serar. q.4. & Sanct.n.13. qui alios etiam allegant.

73. Fusè tractat Serarius q. 4. & Salian. n. 46. an parum cauti fuerint Bethulienses in audiendo, credendòque Achiore, qui oriundus erat ex gente inimicâ Iudæorum,& iam militabat Holopherni, acerbissimo hosti Hebrææ gentis. Hi iure decernunt nullâ temeritatis notâ notandos Bethulienses. Quia Achior sincerè, & candidè videbatur loqui: quia Achioris probitas nota erat finitimis: quia verosimilia referebat: quia nihil intererat hominem humaniter excipere, & in gradu suo constituere. Nam etsi eius orationi adhibuêre fidem, non tamen se, ac suam rempublicam illi commiserunt, vt alij populi impostoribus: Troës, Sinoni; Gabini, filio Tarquinij; Zopyro, Babylonij; Iosue, Gabaonitis; Simon Machabæus cum Filiis suis, filio Abobi, 1.Machab.16.v.15.

Machab.

§. XIX.

Viro probo ferè non est consolanda iniuria, sed insultanda: cui gratulandum est de calamitate.

74. Achior vir erat genere nobilis, munere Princeps, peritiâ strenuus, robore vegetus, virtute inclytus,& de populo Dei, etsi Gentilis ipse, in paucis benè meritus. Multa ob prædicationem veri Dei, passus fuit ab Holopherne, Holophernísque satellitibus. Demùm vinctus mittitur in Bethuliam, vt in carcerem, vt in Bethuliæ expugnatione acerbiores subeat pœnas, ipsâ morte atrociores. Achior benignè, & alloquio,& hospitio exceptus est à Bethuliensibus, qui eum blandiciis demulcebant, vt recrearent hominem ab agoniâ, qua æstuabat. Dicitur enim hîc, v.16. Et *consolati sunt Achior.* Sed vereor ne istiusmodi consolatio, etsi in grauissima calamitate, contumelia Achioris sit, & probrum Constantiæ tanti viri; qui *Blanditiis deridetur.* Verba sunt Tertulliani, lib. de Carne Christi, cap. 4. Nam vir fortis, & constantiâ pollens, in laboribus indigus consolationis non est: consolamur enim cadentem animum, & consternatum, qui impar calamitati, illam sustinendo non est, cui planè succumbit, aut succumbendi metus est. Virtus siquidem robusta, & vegeta, quamuis grauissima ingruant pericula, non ita cadit animo, vt egeat consolatoris adiumento.Consolatio enim(si penitùs rem inspicias,) exprobratio virtutis est, non ærumnæ solamen. Vnde Iob 16.v.1.vbi ipse dicit ad amicos: *Consolatores onerosi omnes vos estis.*Chaldaïcè scribitur: *Consolatores laboris.*Quasi idem sit: *Consolator laboris*, & *Onerosus consolator.* Nam consolatio dissimulanter animum indicat consternatum: vnde tacitè dehonestat afflictum hominem, & eum pusillanimitatis condemnat. Quippe vir strenuus *Etiam de ipsis doloris sui solatiis timet*,vt ait Seneca,de Consol.ad Polyb. c.22.

Consolatio irrisio est. Iudith. Tertull. Iob. Timendum à consolatione. Seneca.

75. Lucæ 22. v.43. Orat Christus præ agoniâ,Passioni proximus. Tunc *apparuit Angelus de cælo confortans eum, & factus in agoniâ prolixius orabat: & factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Angelúsne is est, qui confortare possit Christum Deum? Quam rationem potuit Angelus Christo proponere, quam ipse viuaciùs non penetrarit? Quâ sui laude demulceretur humillimus Iesus? Imò quam laudem Angelus decantaret, quæ Christum lateret? Et sanè Angelus inaniter Christum confortasse videtur: siquidem post confortationem, *factus in agoniâ, factus est sudor eius. sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Hæcne consolatio mulcens,an afflictio fatigans? Planè à consolatione agonizare videtur Christus.Valde expositores angit huius loci difficultas,vnde olim ab Euangeliis abrasam fuisse hanc periodum, testatur S. Hilarius, lib. 10. de Trinitate. Sapientissimè docet magnus ille Theologus Suarez, tom.1.in 3.p.disp.30. in Commentario art.4.q.12.vbi allegat S.Thomam ibi,Bedam ad Lucæ 22. S.Hieronymum in Dialogo 2. contra Pelagianos, S.Cyrillum Alex.epist.9. S.Damascenum, lib.3. de fide, cap. 20. S.Bernardum serm.1. de S. Andrea, qui docent Angelum confortatoria verba dixisse, non tamen Christum de facto consolatum fuisse; siquidem qui ante consolationem etsi tristis erat, in agoniâ non erat; post consolationem factus in agoniâ est. Quænam fuerint hæc consolatoria verba, quæ dixit Angelus Christo, faciliùs in aliis impugno; quàm hîc decerno: & ad rem meam non spectat, dum planè constet Christum post consolationem adeò tristatum fuisse, vt cœperit agonizare.Id vnum scio, nempe consolationem non attulisse leuamen, sed fortè auctam tristitiam à consolatione,cùm mox cœperit tristior agonia vsque ad sanguinis sudorem. Quod pulchrè exaggerauit Beda inibi, aiens: *Creator creaturæ suæ non eguit præsidio; sed homo factus, sicut propter nos tristis est; ita propter nos confortatur.* Nempe inter cætera Passionis cruciamenta hanc confortationem recenset Beda. Cuius rationem reddit S.Cyrillus Alex.epist.9. inquiens: *Timiditatem Christi tempore Passionis declaratam,* Angelo confortante. Attestatur S. Hilarius, lib. illo. 10. de Trinit. Itaque Christus in acerbissimâ Passione,quam sustinuit propter homines, ab omnibus creaturis aliquid passus est. Ab Apostolo proditur, ab amicis deseritur, ab inimicis cruciatur. Matris grauissimus dolor,dolores auxit Christi. A Patre Deo, quodammodò relinquitur, quod ipse graui querimoniâ non tacuit. Tantùm à cælo, & Angelis nihil patitur? Patitur quidem consolationem: ne aliquis sit,à quo non patiatur aliquid Christus patiens. Non quòd Angelus Christum consolando deliquerit: sicut nec pia Mater eum compassione torquendo; nec Pater Deus Christum suum in Passione relinquendo. Hic enim fastus patiendi est: nempè pati ab innoxiis. Tantùm id ratum sit, verba consolatoria Angeli Christum adeò grauiter tulisse, vt post consolationem, factus fuerit in agoniâ, & inaudito naturæ prodigio sanguinem sudarit. Porrò nemo est vir fortis, qui de ipsis suis solatiis non timeat: nam homo qui alium piè consolatur, piè & tacitè deuenustare videtur viri consolandi fortitudinem, vtpote consolationis indigam. Iure ergo recenset Beda inter Passionis tormenta, Angeli consolationem, etsi piam.

Lucæ. Vazq. 3 p. disp.56.c.1. Hilar. Suar. S Thom. Beda. Hieron. Cyrill. Damasc. Bern. Christus consolatus magis tristatur. Beda. Cyrill. Alex. Hilar.

Socra

76. Socrates vir sapiens, & fortis, corpore squalebat in carcere, sed animus nitebat constantiâ. Damnatus iam erat ad sæuam mortem. Ob quàm fœda & indecora crimina, bone Deus! iure, an iniuriâ damnatus sit, decernant alij. Atheus dicebatur, cinædus audiebat, & ingenuæ iuuentutis corruptor. Cuius famam non fœdarent tam infanda crimina? Cuius constantiam non concuteret tam sæua pœna? Cuius mentem non labefactaret haurienda iam veneno mors? Aderat in carcere discipulorum grex, necessariorum populus, amicorum satellitium, vxor iam iam vidua, filij mox pupilli: vita, & honos simul tunc periclitabantur. Altè aduertit Tertullianus lib. de Anima cap. 1. *Quid enim aliud saperet vir quidem iniuriâ damnatus, præter iniuriæ solamen?* Quippe vnicum solatium solet esse iniustè damnatis, si eorum innocentia prædicetur. Nempè inuitiare fidem testium, iudicum sæuitiam publicare, appellare Deum iniuriæ assertorem, & vindicem, compati in ærumnis, collacrymari: hoc aliqualis solatij loco solet computari à damnato reo. Præsertim si reus damnatus inani gloriâ turgeat: nam superbus sic fœdè damnatus, infrendeat necesse est ad memoriam infamis supplicij; quantò magis si illi supplicium probro detur? Vnde addit: *Necdum Philosophus gloriæ animal.* Id est, quilibet reus nil sapit, nil nisi grauatè audit, præter iniuriæ solamen: id præcipuè optaret Philosophus & vanissimus, & ventosissimus. Aduerte quæso, & suspice verba, quæ subiunxit Tertullianus: *Cui* (Socrati) *nec consolanda est iniuria, sed insultanda.* Scilicet tacebant adstantes Socrati damnato, nec consolatione demulcebant ærumnas tanti Philosophi iniuriâ damnati. Socratem si consolarentur, potiùs iniuriâ affecissent: nam placidâ tunc & tranquillâ erat mente Socrates, non turbatâ, non consternatâ. Ergo consolatio illi foret exprobratio pauidi animi: qui etiam tunc tantâ constantiâ erat vegetus, vt si Socrati *insultarent*: id est, probro darent aut fœda crimina, ob quę patiebatur, aut dira supplicia, quæ passurus erat, intrepidus, & imperterritus subsisteret placido, & tranquillo animo. Porrò si consolaretur ab amicis, notaretur pauidæ, & consternatæ mentis: si illi insultarent amici, tunc Socrates ostentaret animum impauidum, constantem, flectinescium, & tam in virtute robustum, vt nec iniusto iudici, nec sæuis suppliciis, nec dedecori, nec amicorum insultibus cederet. Ergo Socrati, id est, viro probo, *non est consolanda iniuria, sed exprobranda.* Nam consolatio arguit pusillum animum; insultatio autem publicaret augustiorem animi virtutem. Pulchrè ad hanc rem Hildebertus, epist. 56. Eximia virtus *Docet vti submissè prosperis, aduersis insultanter: biformes euentus vniformi constantiâ superare.* Parum hoc foret nisi addidisset Tertullianus eodem lib. de Anima, cap. 4. & de eodem Socrate tot angustiis, & ærumnis oppresso; *Iam de gratulatione responderat.* Nempe gratulabantur Socrati, quod in eas angustias redactus esset, vt posset Orbi ostentare suam in rebus aduersissimis singularem constantiam.

Tertul.

Viro probo non est consolanda iniuria, sed insultanda.

Tertul.

Hildebert.

Tertul.

Itaque non modò in fœdâ calamitate non consolantur Socratem, imò gratulantur.
Quid illustrius ad hanc rem?
Hac super re legi potest
Nazianzenus
orat. 27.

Naz.

§. XX.

Pia hominis miseratio, patienti grauior sæpè est miseriæ exaggeratio.

INsita mortalibus natura est grauiter aliorum felicitatem ferre: & si quem videt sibi prosperè antelatum, exasperatur: hinc æmulatio, & odia. Tametsi sunt plures, qui odia hæc ament, & miserum illum putent, qui nihil habeat inuidendum. Hinc votum illud viri magni pro amico, apud Carolum Scribani in Politico-Christ. cap. 2. *Deum rogo, vt quicumque non sustinent te diligere prouectum, medullitus æstuantes, à semetipsis liuoris proprij exigant pœnas. Cùmque nullas in te habuerint causas misericordiæ, habeant inuidiæ.* Æmulos, & inuidias pati, aliqua infelicitas felicitatis est: at miserationis causas habere, vltima infelicitas reputatur. Compassio non tam lenire solet calamitatem, quàm calamitatis causas demonstrare, & quasi intento digito indicare miseriam, quam in memoriam adducit, & refricat illius sensum: magis dolet miseria dum per compassionem lenitur; leuamine crescit dolor, & à miseratione sæuit magis. Seneca morti damnatur iniustè: (nisi fortè simulata virtus, manifestum vitium fuit: & moritur Seneca reus non bonæ virtutis, sicut alij mali alicuius vitij.) Paulina coniux videns spirantem maritum, præ doloris compassione, ipsa ægriùs dolebat, & muliebriter inclamabat. Cui tunc sic loquitur Seneca: *Mea Paulina caue hanc meam mortem ampliùs vt contumeliosam defleas, ne vel te nimis amasse, vel gloriæ meæ inuidisse videaris.* Sic scribit incertus auctor, qui ex Tacito, & Suetonio vitam Senecæ conflauit. Scilicet Seneca adhuc gloriæ ambitione æstuans, arcet vel vxoris miserationem, vt inimicam ambitæ gloriæ: nam miseratio miseriæ index est, & miserabilem probat. Et ita renuit blandæ compassionis leuamen, ne felicitas suæ gloriæ deuenustetur miseratione, quæ acerbior miserorum cruciatus esse solet.

77.

Carol. Scrib.

Miseratio calamitatē amplificat aliquandò.

Auctor vitæ Senecæ.

Tacit. Sueton.

Lucæ 33. v. 28. Christus Deus, vti reus omnium flagitiorum, inter duos latrones, baiulans sibi lignum ducitur ad crucis probrosissimum tormentum: cui sidera luctu, petræ scissione, terra concussione compassæ sunt. Ergo piæ quædam fœminæ Ierosolymitanæ aspicientes flebile spectaculum, muliebriter lamentabantur super eum. *Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Ierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros.* Cur Saluator pias lacrymas cohibet? quare miserationem vetat? quam ob causam arcet compassionem? Quis affectus magis debitus tanta iniustè patienti? Luctum ostentant astra ambitioso squalore, saxa emolliuntur blandâ compassione, & flebili sexui interdicuntur lacrymæ, conspecto tam miserabili spectaculo? In quo miseratio Christum offendit? Profectò compassio, pietas est, & princeps virtus. Num Saluator, qui in Passione sua factus est schola omnium virtutum, misericordiam reiicit à Christianismo? Quid causæ est, quòd cùm alapas, probra, & verbera muto silentio tulerit, conqueratur nunc de pia pij sexus commiseratione? Audiendus est Saluianus lib. 2. de Gubern. Dei, sic fatus in re simili, nempe cùm Dauid Rex Christi Regis typus, egrediebatur ab eadem Ierusalem nudis pedibus, & squalenti habitu fugiens filium Absalonem miserandum in modum; *Nudis pedibus incedens, super istis prioris status à se ipso exulans, penè iam post se viuens, deiectus vsque ad ser-*

78.

Luc.

Miseratio sæpe grauior est ipsâ miseriâ.

Saluian.

uorum suorum: vel quod graue est, contumeliam, vel quod grauius misericordiam. Quid illustrius? Nimirùm Dauidem dilectus filius ad necem persequitur, fermè regno deposuit, exulare cogit, imò fugere, (quæ strenui ducis ignominia est,) contumeliis Semei exponit, At, quod acerbius his omnibus est, ait Saluianus, deiicitur vsque ad seruorum suorum misericordiam: ac si miseratio, quæ dolorem lenire intentat, grauior ærumna sit, summa calamitatis & exaggeratio miseriæ. Non quia compassio non bona res sit, virtus enim mala esse non potest: sed cùm causas doloris exacuat, & miserabilem hominem proponat, grauiùs exasperare solet sapientes, quàm ærumna ipsa.

79. Iob. Post calamitatem opportuna est commiseratio.

Iob 41. v. 11. Postquam desæuit atrocior illa calamitas, quam tolerantissimè tulit patientissimus vir, *Venerunt ad eum omnes fratres sui, & vniuersæ sorores suæ, & cuncti qui nouerant eum priùs, & comederunt cum eo panem in domo eius & mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum.* O pigrum aduentum, & seram compassionem! Quando iacebat Iobus calamitate prostratus, non venerunt eius cognati, vt caput mouerent super eum, & blandâ compassione, ærumnæ atrocitatem lenirent, & cùm pristinæ felicitati restitutum vident, adsunt celeres, & compatiuntur pij? Tarda profectò est eiusmodi miseratio, & nisi fallor, importuna: potiùs videntur adulari felici, quàm compati pristinæ infelicitati. Imò opportuna & maximè tempestiua. Nam vt egregiè notauit S. Gregorius lib. 35. Moral. cap. 8. hæc verba expendens: *Percussi mærorem consolari, est ei post percussionem de venia gaudere. Nam quantò quisque de restitutâ proximi salute cernitur hilarescere, tantò se indicat de ablata doluisse,* Quasi intempestiua sit compassio, quæ præsenti calamitate exhibetur; potiùs enim videtur præsentare causas doloris, & miserabilem ostendere, quàm alleuare miserum. Quid enim grauius est homini, quàm compassione dignum videri? Ergo amici Iobi onerosi consolatores fuerunt, vel tacitè ipsâ compassione exprobrantes miseriam: nam ostenderunt, quòd Iobus erat *deiectus vsque ad amicorum suorum, vel quod graue est, contumeliam, vel quod grauius, misericordiam.* Igitur fratres, & affines Iobi opportunè miserationem post ærumnam exhibent, ne videantur ipsâ commiseratione causas miseriæ exprobrare. Quandoque veritas paradoxo similis est.

Gregor.

80. Luc. Commiseratio calamitatem exaggerare solet.

Redeat iterùm, semel laudatus Lucæ locus c. 23. v. 28. vbi Saluator compassionis lacrymas videtur refutare, aiens: *Filiæ Ierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete.* Quis siccis oculis videat Christum tanta patientem; Quis non lacrymarum riuulos fundat? & tamen Christus videtur inhibere pium planctum. Quid? forsan gaudendum erit in Christi Dei Passione, quandoquidem compassionis lacrymæ quadamtenùs vetantur? Eruditè Hugo inibi: *Nolite flere super me. Hinc fuit consuetudo quibusdam, quod in Parasceue gauderent, sicut in festo.* Non approbo priscum hunc morem, insuetum nunc Ecclesiæ: nam tacitam exprobrationem miseriæ refutat Christus, & lacrymas quæ miseriam exprobrant, non quæ lugentis pietatem probant. Porrò lætari in dilecti alicuius ærumnâ, non pius affectus, sed fastus ambitionis est, & præsumptio ventosissimæ philosophiæ. Stabat Socrates in carcere, mortis reus ob sceleratissima flagitia, (vera, an falsa tractet Platonis apologia pro Socrate,) hausto veneno mortem expectabat, placido, & tranquillo animo: aderat vxor, circumstabant filij, stabant amici, & cognati spectatores & calamitatis, & constantiæ Socratis. *Quid autē aliud saperet vir quilibet iniuriâ damnatus præter iniuriæ solamen?* ait Tertullianus lib. de Anima, cap. 5. & tamen amici, & affines Socrati non compatiuntur; imò gratulantur de ærumna, ne illius æquanimitatem compassione deuenustent. *Iam Socrates de gratulatione responderat. Nil mirandum si in carcere lemniscatas Anyti, & Meliti palmas gestiens infringere, &c.* Verba sunt eiusdem Tertulliani. Anytus, & Melitus erant accusatores Socratis; ergo familiares damnati Socratis, ne ipsius gloriæ detrahant, sed vt potiùs accusatorum palmas, de causæ victoria lemniscatas, seu illustres, infringant, Socrati non compatiuntur, sed potiùs ambitiosè gratulantur. Quasi non tam damnatio, & mors Socratis, quàm illius compassio foret accusatorum victoria, & palma. Hinc amici Socratis ostentant gaudium, & ei gratulantur de damnatione, & morte; non miserentur hominis atrociter damnati. Hûc ambitionis fastum inuehere nitebātur in Ecclesiam, qui audientes ex ore Christi iniuriâ damnati: *Nolite flere super me; in parasceue gaudebant.* Saltem hinc colligere licet, quàm grauis sæpè esse soleat misero, misericordia, & patienti compassio. Vnde hîc, v. 16. pia miseratio erga Achiorē, & flebilis Hebræi populi compassio in tantâ calamitate, nescio an viri fortis dolorem mitiget, & tranquillet animum; an ærumnæ sensum irritet, & molestiam adaugeat. Nam compassio pia magnanimi cruciatio est, & dissimulata calamitatis exaggeratio.

Hugo. Tertull. Iudith.

§. XXI.

Non gratus beneficij acceptor sæpè implet largientis munera.

81. Ingratitudo cumulat beneficium.

INgratitudo accipientis, laus est munerantis: qui donantis munus non rependit muneribus, implet beneficium ipsum, quod accipit: nam quantùm largitor pro gratiâ collatâ sperat, tantùm detrahit beneficio. Qui donat grato, sæpè non tam videtur dare, quàm fœnerari beneficium: qui autem dat pauperculo, qui rependere gratiam non valet, integrè donat: vnde impossibilitas retributionis, est doni plenitudo. Lucæ 10. v. 22. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Quidā ex SS. Patribus, quos referam alibi τὸ *Omnia* interpretantur naturam Diuinam & Attributa ei indiuidua, alij omnem scientiam, nonnulli omnipotentiam, non pauci creaturas omnes, præsertim homines, cælestem gloriam alij. Beda sic inquit ad præfata verba, *Omnia tibi tradita, non mundi elementa, sed hi, quibus paruulis spiritu, sacramenta filij, Pater reuelauit.* Itaque paruuli omnia Christo dicuntur: omnia habet Christus habens pauperculos, quorum misereatur, quos redimat, quibus benefaciat; Num Christo omnia deessent, si deessent pauperculi, quos muneraret? Multùm deest ei, cui omnia desunt: imò nihil habet, cui desunt omnia: & tamen pauperculi omnia dicuntur Christo? & pauperes, & inualidi complementum sunt census Christi, qui omnia se habere reputat habens suos pauperculos, quibus sine spe retributionis bene faciat? Plenus est Christus vacuitate pauperum? illorum inanitas omnia sunt Christo? Lucæ 14. v. 14. *Cum facis conuiuium voca pauperes, & debiles: &c. & beatus eris, quia non habent retribuere tibi,* Caietanus: *Quia non possunt retribuere tibi.* Beatitudo

Lucæ. Beda. Luc. 14. Caiet.

tudo est felicitatis plenitudo: ergo plenè dicitur felix, qui dat ei, qui nequit retribuere. Num animus non gratus accipientis beat largitorem? Beat planè eius liberalitatem, & etiam munus, illudque felicitat. Nam infelix donum est, quod dono mercatur retributionem. Vacuum est à munificentiâ: quippe quod desciscit à ratione doni. Vnde impossibilitas retributionis munerantem beat, munus felicitat, & munus complet in ratione doni.

82. Act. Integrum beneficium est quod præstatur ingrato.

Act. 3. Mendicus ille claudus sedebat ad speciosam portam, eleemosynas petens: rogat à Petro, & Ioanne subsidium tantæ paupertatis, & inhabilitatis. Apostoli in locum pecuniæ, quâ carebant, subrogant sanitatem: *& protinus consolidatæ sunt bases eius, & plantæ*. Viso miraculo euidentissimo, dixit Petrus ad multitudinem, quæ stupebat videns claudum agilem, & expeditè exilientem: *Fides, quæ per Iesum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum*. Quare dicitur integra sanitas? nam si partem cruris, aut pedis sanasset, non sanasset claudum: quia claudus adhuc maneret, si alia pars cruris, aut pedis ægrotaret. Ergo necesse fuit, quòd fieret integra pedum curatio, quæ claudum sanauit. Quid igitur hîc significatur, cùm dicitur integra salus? Expressiùs dicitur in Græco Textu: *Integritatem*. Cur appellatur integra salus, quæ facta est huic pauperi claudo? Fortassis dicitur integra sanitas, quia corpore, & animo facta est, vt aiunt Hugo, & Carthusianus. At repugnat Textus, vt notauit Lorinus. Ait enim: *Integram sanitatem istam*. Istâ autem, quæ demonstratur salus, corporalis est, non occulta in anima. Vnde Glossa Interlinearis, ait, *istam; id est corporalem*. Profectò mirum est, hîc primò dici integram sanitatem factam cùm claudo dantur pedes. Quippe aptiùs integra sanitas dicenda foret, quæ facta est leproso, aut febricitanti, aut paralytico, aut saltem cùm totum hominem ad vitam reuocat, & totum animat cadauer: datur enim beneficium salutis homini mendico, humili, pauperrimo. Adde sanitatem factam in pedibus, quæ postremissima pars hominis est. Ergo donum collatum homini ægroto, pauperculo, vili, claudo, qui pes est reipublicæ, donatiuum dicitur integrum. Nam munus collatum diuiti, potenti, Principi, & cuicumque à quo speratur, aut sperari potest redonatio, sæpè non est satis integrum beneficium, tantùm illi deest quantùm accipere sperat, aut potest accipere: nam impossibilitas retributionis, plenitudo beneficij est; non gratus implet beneficium, & munificentiam largitoris. Vnde integra salus iure suo dicitur, quæ facta est pedibus vilissimæ hominum parti, & pedibus hominis mendici, vilis, inualidi, ignobilis, à quo quid speret, vel auarus exactor? Planè integrum, & magnum est donum, etsi de se paruum sit, quod non minoratur spe retributionis. Vnde Ozias Princeps Bethuliæ dicitur hîc, v. 19. fecisse, Achiori cœnam magnam, & tamen Presbyteri vna cœnauerunt, tunc soluentes ieiunium, quæ cœna frugalissima est, & quidem cœna, cui vix suppetebat aqua, quomodo magna esse potuit? Magna dicitur etsi parcissima, quia Achiori præstatur, Achiori, inquam, homini tunc inualido, pauperculo, morti destinato.

Hugo. Carthus. Lorin.

Gloss. 83.

Iudith.

Impossibilitas retributionis est integritas, & magnitudo mune-ris.

§. XXII.

Humana appetentia sicut auidiùs percupit aliena bona, sic iucundiùs delectatur de bonis raptis.

VT nostra fastidimus, sic aliena cupimus, alienis delitiamur. Nostra nobis malè dulcia sunt, etsi de se suauissima sint; aliena suauiter sapiunt, etsi insipida: furtiua dulcescunt, gustum acuunt, & voluptatem exaggerant; nostra desipiunt, nostrorum nos tædet, & nauseamus ad nostra. Quasi non tam res ipsa, quàm rei alienatio illex sit voluntatis, & voluptatis fomes: adeò volupe homini est aliena percupere! Psalm. 13. v. 4. *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis*, id est, Potentes rapiunt inermis plebeculæ reculas, eo gustu, quò panis comeditur. Bene dicitur, *sicut escam panis*, ait S. Augustinus inibi, vt innuatur quotidiana miserorum diuexatio: nam ciborum aliorum partes aliquæ relinquuntur, vt ossa, spinæ, putamina, nuclei; at panis sumitur totus. Ergo omnia pauperis bona vorantur à diuite. Attamen substantia pauperis quotidie instar panis, rapitur, & voratur à diuite potentiori, sed sine fastidio, & cum reliquis omnibus cibis sumitur, vt panis. Mirabilis sanè est natura panis, qui comestus cum phasiano sapit phasianum, cũ pomis sapit poma, cum bellariis dulcescit in eundem saporem, omniáque obsonia sine pane comedi non possunt, & à pane condiuntur, & sapiunt. Sic res quæpiam siue supellex sit, siue prædium, siue honos, siue esculentum quoduis à furto velut à pane sapit: Rapináque cæteris rebus furatis, panis præstat effectum & saporem à quo sapit, quicquid bene sapit. Scilicet perplacent delitiæ, si furtiuæ sint; fundus furto sublatus pinguior videtur; honoris nitor, nisi denigratione alienæ famæ non decorat; nisi illicita venus, iucunda non est lasciuis; esculentum, aut poculentum quoduis à furto sapit dulciùs. *Qui deuorant plebem meam, sicut escam panis: Quia delectantur sicut in sapidi cibi comestione*: Sic commentatur Lyranus hunc locum psalmi.

84. A furto dulcescit res ablata.

Psalm.

Aug.

Lyra.

Homo ille prædiues, 2. Reg. cap. 12. v. 4. cui suppetebant è gregibus tenelli hœdi, ab armentis saginati vituli, & quicquid ab aucupio, & à venatione expetunt mensarum delitiæ, cùm extruit conuiuium suo hospitem apud se diuersantem dignè exciperet: *Parcens sumere de ouibus, & de bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi, qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis, & præparauit cibos*. Adeóne delicatæ, aut delitiosæ carnes ouinæ sunt; vt homo diues omissis gregis, & armenti, & altilium, & venationis, & dulciariorum delitiis, quò lautum adornaret conuiuium, ouis carnes apponit? Caro enim ouina fatua est, prædura, & nunquam expetita ad mensas diuitum, sed fastidita vel in mensis pauperum; & nihilominus vna ouicula opipari conuiuij delitiæ sunt. Sunt quidem, nam istiusmodi ouis non de grege trahitur; sed rapitur de sinu pauperis. A rapinâ sapit, & delicatè sapit vel ouina caro; à rapinâ conditur ouis, & saporem habet regalium mensarum. *Qui deuorant* (furto scilicet) *plebem meam sicut escam panis*. Nomine autem *panis* hîc esculentum quoduis accipi, probat Lorinus inibi aduertens, quòd *Comparatio cum esca, cibóue voluptatem importat*. Nam *Aquæ furtiuæ dulciores sunt, &*

85. 4 Reg. Ex furata oue opiparũ extruitur conuiuium.

Lorin.

panis

Prou. *panis absconditus suauior*. Prouerb.9.verſ.17. Quæ verba ſic commentatur egregiè Magiſter quondam meus P.Ferdinandus Salazar: (Salaz.) Non immeritò panem, & aquas res viliſſimas vſurpauit: eſt enim ſenſus: Viliſſima & parum iucunda (vt putà ex poculentis, aqua; ex eſculentis, panis, & ouinæ carnes) ſi furtiuè & clanculùm capiantur, dulciſſimis dulciora, & iucundiora ſunt: quaſi à furto ſaporem adſciſcant, & à rapina iucundiora ſint palato. Vnde omiſſis aliis cibis ſapidiſſimis, alienam ouem, furtiuam aquam, & alienum panem apponit ad exaggerandas lauti conuiuij delitias.

86. Matth. Greg. Beda. Matthæi 11. verſ.12. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Regnum cælorum Beatitudinem ſignificare docet S.Gregor. in hom. 20. in Euang. & Beda ibi. Quæ expoſitio etſi vera, difficilem facit ſenſum. Porrò beatitudinis æternæ felicitas diuinæ gratiæ beneficio paritur, & meritis velut digno pretio emitur, non rapitur, non furto accipitur. (Beatitudo, vt dulcius nunc ſapiat dicitur furto accepta.) Quis enim valeat, ſiue audeat Beatitudinem furari? num dormitant æterni cælorum cuſtodes? num humana temeritas vim inferat cælo? temerariè audebit, qui præſumat gloriam Beatitudinis aut clanculùm ſuffurari, aut palàm furto rapere. Imò Beatitudo deſinet eſſe, ſi furto ſurripiatur: non enim bearetur homo alienâ beatitudine; nemo quidem beari poteſt alienâ beatitate; alienâ etenim felicitate potiùs excruciamur: nã malè conſcia mens, potiùs angeretur ob furtũ, quàm felicitaretur ob gloriam. Et tamen Chriſtus ſeriò affirmat rapiendam eſſe cæleſtem Beatitudinem, aiens: *Et violenti rapiunt illud*, id eſt, *regnum calorum*. *Quia gloria Iſraëlis* (ſubtilis S. Hilarij expoſitio eſt,) (Hilar.) *à Patribus debita, à Prophetis nuntiata, à Chriſto oblata, fide Gentium occupatur, & rapitur.* Itaque quò gratior ſit Beatitudo, rapienda dicitur à beandis. Quid luculentius pro hac re? Et ſanè Beatorum gloria centrum hominum eſt, beata requies, perenne gaudium, Dei fruitio, & ſumma felicitatum. Verùm vt auguſtiùs videatur apud homines proſperare Beatorum mentes, ſurripienda dicitur à Iudaiſmo, & tanquam velut furto occupanda Gentilitati eſt: rapiendum cælum eſt, & quaſi ſuffuranda gloria Beatitudinis, ne quid felicitatis deſit humanæ appetentiæ; quæ vt auidius nunc inhiat, ſic iucundiùs ſibi videtur delitiari poſſe de alienis bonis. Rapi ergo dicatur Beatitudo; vt nunc carior, & auguſtior homini appareat, qui alienis ſuauius fruitur. (Iudith.) Iure quæritur hîc, verſ. 19. quomodo potuit Ozias in tanta rerum penuria facere *cœnam magnam* Achiori. Planè cœna magna fuit, id eſt, opipara, & lauta; non quia eſcæ delicatæ, & exquiſita vina appoſita ſint; ſed quia ex panario, & lagunculis, quæ ſeruabantur ad ſuſtentandam vtcumque miſeram plebem, depromptа ſunt: vnde mutuarunt ſaporis ſuauitatem, & amplitudinis nomen.

---

§. XXIII.

Superiori ieiuno facilè obediunt populi, qui obſequia recuſant ſuperioris bene praņſi, & delitioſè cœnati.

87. Bonus Præſul renunciet menſæ delitiis. ETſi plura ſint, quæ ad Præfecturam rectè obeundam, neceſſariò requiruntur: Præfecti temperantia in cibo, & potu valde facit ad muneris congruam adminiſtrationem. Nam ſuperior bene obeſus, & malè ſatur peiùs imperat. Ieiunus præſul colitur à ſubditis, & facilè impetrat eorum obſequium. Temperantia enim Præfecti vigor eſt Præfecturæ, felicitas poteſtatis, & obſequij facilitas. In celebri illo Apologo Iudicum 9. cap. vbi arbores Regem aptum quærebant in ſylua lignorum: Primo loco, Præfectura defertur Oliuæ, v.8. (Iudic.) *Ierunt ligna, vt vngerent ſuper ſe Regem: dixerúntque Oliuæ: impera nobis: quæ reſpondit: Nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam, & venire, vt inter ligna promouear.* Stulta planè ratio, & digna ſyluæ trunco. Cur enim præfecturam regni Oliua recuſat, quia non poteſt deſerere pinguedinem? Quaſi non poſſit eſſe Præfectus, & pinguis? Poteſt quidem: nam Reges, & Præfecti abundantiùs indulgent genio, & ſeruiunt abdomini: largioribus compotationibus ſeſe ingurgitant, & opiparis eſcis ſeſe ſaginant, & exſaturant. Quin & regni poculentas, & eſculentas delitias conquirunt ad palati voluptates. Vnde Olea, ſi regnum acceptet, non gracileſcet macie, ſed craſſiori pinguedine adipabitur. Sic dixit Iob 36.v.17. *Requies menſæ tuæ erit plena pinguedine.* (Iob.) Ecce τὸ *pinguedo*, idem eſt, ac menſarum ſagina, & delitiæ. At bonus Rex, & Præpoſitus vt rectè munus ſuum obeat, & obſequia ſubditorum impetret ad inſtar Oleæ (quæ perfecta præcepta ſignificat, teſte S. Gregorio 3. Paſtoralis,) (Greg.) non rectè præfecturam tractabit, niſi deſerat ſuam pinguedinem, & requiem menſæ, quam fatigant Præfecti, & Principes ſaginati eſcis. Vnde ſapienter Oliua ait, vel ad regendas ſylueſtres arbores neceſſarium fore, vt deſerat ſuam pinguedinem, & valedicat menſalibus delitiis, nam alioqui non valebit Præfecturæ munus rectè obire, & impetrare obedientiam ſubditorum.

Geneſ.1. verſ. 26. ait Deus, *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtiis, vniuerſæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra.* 88. (Geneſ. Animantia bruta obediunt ieiuno Superiori.) Itaque Adamus beſtiis omnibus, piſcibus, & volucribus Præpoſitus conſtitutus eſt à Deo. Eiuſmodi Præfecturam nihil eſſe aliud, quàm rationem, qua homo reliquis animantibus excellit, exiſtimat Rupertus, his verbis: (Rupert.) *Vnde enim piſcibus maris, & volatilibus cæli, beſtiis quoque & reptilibus terræ, homo præeſt, niſi ex eo quod ipſe rationalis eſt; illa autem irrationalia ſunt?* Itaque ex ſententia Ruperti, modò etiam verè eſt homo brutarum animantium Præpoſitus; ſiquidem in eo perſeuerat ratio, quæ hominem Præfectum conſtituit. Quomodo ergo antea adulante obſequio, ſubditæ erant homini beſtiæ, & nunc recuſato obedientiæ iugo negligunt humana præcepta, & ſæuiunt in præceptorem? Bene Lyranus inibi: (Lyra.) *In pœnam peccati (gulæ) dicta obedientia eſt ei ſubtracta*, ſcilicet homo non minùs modò, quàm ante ingluuiem cibi vetiti, Præpoſitus dicitur animalium ſecundum hanc ſententiam: nam per comeſtionem, rationem non amiſit, in qua conſiſtit Præfecturæ poteſtas. At poſt gulam animalia ipſa olim blandienti obſequio ſubdita, imperium hominis detrectant, & quæ ieiuno homini ſponte parebant, ſaturo obedire recuſant. Pugnabat ſtrenuè contra quinque Palæſtinæ Reges, inclytæ Hebrææ gentis dux Ioſue, & cum terga verteret hoſtilis Palæſtinorum exercitus, Sol celeri fugâ præcipitabat in occaſum; & noctem efficiens donabat aduerſarios vitâ, & palmam eripiebat Dei populo; (Ieiuno Ioſue obedit Sol.) Tunc Ioſue auſus maiora humano faſtigio, piâ temeritate dixit, 10.c.verſ.12. (Ioſue.) *Sol contra*

Gabaon

Gabaon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon: stetitque Sol, & Luna donec vlcisceretur gens de inimicis suis. Valde ausus est Iosue imperatiuâ voce Solem sistere, & ipsum cælo defigere in medio cursu. Res planè stupore dignissima. Quis enim mortalium imperaret cælo, & obsequium Solis præsumeret? Hoc humanum fastum longè excel-
89. lit. Verùm sciscitari lubet, quæ vis inauditam Solstitionem effecerit, & Solem stiterit à cursu. Fortè Sol ipse stupefactus, ad Ducis audaciam stetit dubius, an Deo cursum olim præcipienti, an audacissimæ Ducis voci obsequendum foret, & dum deliberat, stat, & diem longissimam facit. Nisi quis existimet Iosuanæ fidei fuisse hanc imperialem efficaciam, quæ valeat ad inhibendum Solem. Quid si Dei Israëlis fuit fauor singularis, qui naturæ leges violentat, vt incrementet fauores erga suum populum? Verùm Tertullianus seriò existimat insolitam hanc efficaciam Iosuanæ vocis à ieiunio fuisse, sic altè inquiens lib. aduersùs Psychichos, cap. 10. *Iesum Naue debellantem Amorrhæos prandisse illâ die existimamus, quâ ipsis elementis stationem imperauit: stetit Sol in Gabaon, & Luna in Aialon, vt exaudiret Deus hominem parem scilicet Solis!* Hæc Solis statio stupor fuit Orbis, naturæ miraculum, & vis cælo insolens, & inuisa; at tantus est ieiunantis ducis vigor ad imperandum, vt Sol ipse obtemperet ieiuni Præpositi imperiis, & se subdat impranso homini. Vnde Sol non obediens naturæ legibus, quæ cursum vel à consuetudine exigebant, nec properanti naturæ ipsius, nec cælestium dignitati, quibus dedecus est obedire terrenis: imò oblitus sui, & diuini imperij ab ipsius conditione coleres cursus mandantis, Mandanti homini ieiuno obedit, & imperia impransi Ducis detrectare non audet, *vt exaudiret hominem parem Solis.* Cęterù cur impransus Iosue dicitur *par Solis?* Num ob splendorem, quo ieiunus homo rutilat? Aut quoniam quasi cælestis efficitur ieiunans, & in cælestem naturam reformatur; *Par Solis* fortè dicitur impransus Iosue, quia sicut Sol Rex cæli dicitur: (vt multis probat Sanctius ad Ieremiæ cap. 7. v. 18. ex quo Cornelius:) sic Iosue ieiunus, Rex cæli à ieiunio efficitur, & ius quasi habet ad imperandum cælestibus: vt innotescat quàm iuuet ad extorquenda subditorum obsequia, Abstinentia imperantis.

Tertull. Ieiunus dicitur par Solis.

Sanct. Cornel.

90. Hinc facio lucem celebri dubio petito ex c. 32. Exodi, & ex Numeris, cap. 11. cùm enim perseueraret Moyses in monte, Hebræa gens ad idololatriam prona conflauit vitulum, quem diuino cultu adorauit. Brutum profectò facinus & execrabile! & quidem Moyses etsi populi idololatriam ægrè tulit, tandem rem pacatè composuit; at verò cùm in deserto carnes postularet populus adeò exasperatus est mitissimus Moyses, vt Numer. 11. v. 13. dixerit Domino: *Vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini? Flent contra me dicentes, Da nobis carnes, vt comedamus. Non possum solus sustinere omnem hunc populum: quia grauis est mihi. Sin aliter tibi videtur, obsecro vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis ne tantis afficiar malis.* Quis non miretur Moysem acerbiùs tulisse, quod populus peteret delicias carnium, quàm idololatriam? Leue est hoc delictum comparatione idololatriæ, & tamen cùm Exod. 32. populus vitulum adorauit, seuerè vlciscitur iniuriam Dei, nec adeò excanduit, vt peteret muneris depositionem, aut mortem. At verò cùm exquisitas escas petit populus, Moyses impatiens delicti præfecturam deponere postulat anxiè, & Deum obsecrat, vt illum interficiat, ne tantis afficiatur malis. Nimis excruciatur sensu huius leuioris delicti, qui patienter tolerauit infandum idololatriæ nefas. Omitto varias huius dubij solutiones, quæ materiam dabunt vberem aliis thematibus, & subscribam eam, quæ ad rem præsentem facit, erutam ex verbis Moysis, *Vnde mihi carnes,* inquit, *vt dem tantæ multitudini. Non possum solus sustinere omnem hunc populum:* Scilicet proceres populi, & familiarum duces petebant escatiles delicias, & saginari, aut deliciari exquisitis cibis. Quod satis ad rem aduertit Tertullianus aduersùs Psych. cap. 5. exponens hæc eadem Numerorum verba: *Eadem,* inquit, *ventris prælatione deploraturus erat eosdem duces suos, & Dei arbitros, quos desiderio carnis, & recordatu Ægyptiarum copiarum exacerbabat. Quis nos vescetur carne?* Quasi dicat Moyses: Familiarum duces, & Rectores copiam carnium, & esculentas delicias expetunt: inepti iam sunt ad regendum populos: Vnde solus relinquor ad tantam multitudinem gubernandam: Non possum solus sustinere omnem hunc populum. Nimirum, cùm duces populi erant mecum ieiuni, coadiutores mei erant in munere regendi populi: cùm verò saginari cupiunt carnis deliciis, solus relinquor ad regimen tantæ multitudinis: quia multitudo sæpe impransa, & ærumnis afflictata eo tempore, iam nequibit ducibus benè pransis, & opiparè cœnatis obedire: & quibus ieiunis facilè obsequebatur populus, abundè saturis obedire recusabit. Vnde solus in imperio relinquor: solus autem non possum sustinere omnem hunc populum. Hanc ob causam Moyses, qui patienter tolerauit populi idololatriam, grauissimè tulit desiderium, quo duces populi expetebant carnium delicias. Diram famem, & sitim sobriè tolerabat Bethuliensis populus. At vbi Ozias Iudæ Princeps hîc, v. 19. *Fecit cœnam magnam,* statim rebellant Bethulienses, & imperium eius detrectant, vt liquidò constat legenti sequentem narrationem.

Exod. Numer.

Numer. Ieiunium mandantis est rigor mandati.

Tertull.

Iudith.

Geneseos 1. v. 22. ait, Deus: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram; & præsit piscibus maris, & volatilibus celi, & bestiis.* Ecce tibi constitutus est homo Præfectus vniuersorum animantium: aduerte ad escas: quibus vesci debet omnium Præpositus, Statim subdit v. 29. *Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam: & cunctis animantibus terræ, omnique volucri cæli, & vniuersis, quæ mouentur in terra.* Scilicet ex Dei consultissimo præscripto eadem mensa, cibus idem ministratur Præfecto, & subiectis animantibus: nec impar naturæ humanæ dignitas munerata est impari alimoniâ, ac bestiæ, & volucres, etsi id sublimitas hominis exigere videbatur; ne Superior alio cibo vesceretur, quàm subiectus populus. Malignè prouidebit de annona populorum, Præfectus deliciosè satur, & opiparè saginatus. Vtatur communi cibo, vt experiatur quàm arduum sit subditis tolerare annonam inidoneam, feram: vilem, charam. Taceo. 91.

91. Genef.

Genef.

§. XXIV.

Eleemosyna ingenium est amplificandi censum.

Liberalitas princeps virtus est, principe homine digna, & insignis nobilitatis character. Quid 92.

Diuus homo pauper est ad eleemosynam. Ad Rom.

Quid illustrius quàm donare? Quid ambitiosius quàm posse calamitatem miserorum leuare? At homo naturaliter ambitiosus, naturaliter auarus est; & qui posset honores misericordiâ piè mercari, indecorè negligit has virtutis, & gloriæ nundinas. Et qui cætera potest, misereri non potest, aut non vult posse. Tacitè notat Paulus ad Rom. 10. v. 12. eiusmodi hominum ingenium, de Deo inquiens, quòd est *Diues in omnes, qui inuocant illum.* Num Deus diues non est in eos, qui illum non inuocant? Absit tam indiga mentis, & pietatis persuasio. Vnde planè notat Paulus homines immisericordes. Videas quempiam, si humanus fastus exigit, valde munificum. Nimirùm aduentauit honoratior, & amicus hospes? Opiparè, & sumptuosè illum excipit. De honore agitur? Non parcitur sumptibus. Res libidinis voluptatem titillat? prodigus est. Quod si Mendicus eleemosynam petit, si calamitosus misericordiam roget: ecce repentè pauper ipse est; & in memoriam cateruatim occurrunt debita, quibus obstrictus est; impensæ domus, & familiæ, quibus satisfaciendo non est; creditorum solicitudo, proprij census tenuitas. Vides hominem ad honoris, & voluptatis sumptus diuitem de repentè pauperem in omnes, qui inuocant illum? Non sic Deus, ait Paulus; hominis vitium hoc est; qui quoties eleemosyna danda est, plures rerum suarum Dominos agnoscit, ne quid quod dare possit, habere videatur. Luc. 19. statuit Christus Deus, vt scripturas impleret, insidere iumento; & sic Hierosolymam ingredi, & qui diuinitate diues erat, caruit iumento; mittit duos discipulos, dicens: Ite in castellum, in quod introeuntes inuenietis pullum asinæ alligatum, soluite illum, & adducite. Et si quis vos interrogauerit: Quare soluitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam eius desiderat. Abeunt discipuli, qui missi fuerant, & inuenerunt, sicut dixit illis stantem pullum. *Soluentibus autem illis pullum, dixerunt Domini eius ad illos: Quid soluitis pullum?* Planè animaduersione dignum est, Christum Deum in terris pauperem egere aliquandò vili iumento, & cùm illud per discipulos humanissimè peteret, aiens, se indigere asini operâ, statim reclamasse *Dominos* iumenti. Pluresne Dominos habebat pullus asini? vile iumentum possessio erat plurium? Opinor id, quod Christus pauper petit, plures habere Dominos, quò liberiùs, & abundantiùs multiplicatis Dominis, ei negetur, quod ipse precatur. A diuite petit pauper panem vel nummum, illius petiti nummi non tantùm diues ille est Dominus, sed auaritia diuitis, ambitio diuitis, libido diuitis. Vnde eleemosynæ petitæ plures apparent Domini. At vt verum fatear, nemo possidet nisi ea, quæ pauperibus largitur, largiendo possidet, quod possidendo non habet: artificium possidendi largitio est, da pauperibus, quod habes, vt non habendo possideas quod habebas: hoc Christianum est paradoxon, sed ipsissima veritas, quàm in hoc §. probo.

Daniel.

Lucæ.

93. Res, quæ eleemosynæ nomine petitur, plures habet Dominos.

94. Luc. Tantum quis possidet quantum eleemosyna largitur. Chrysost.

Luc. 6. v. 3. *Qui aufert, quæ tua sunt, ne repetas.* Quam ob rem non debemus recuperare nostra bona, quæ à nobis suffuratus est latro? Num quia bona nostra, nostra non sunt? An quia nihil sunt bona nostra? Audiendus est S. Chrysost. hęc Lucæ verba commentans: *A Deo percipimus omnia: quod autem dicimus meum, & tuum, nuda tantùm sunt verba. Si namque domum tuam asseris, emisisti verbum carens substantiâ rei: Anima tua non possidetur à te, & quo pacto tuæ reputabuntur opes?* Attende ad elegantissima verba, quæ subiungit: *Vult autem Deus tua fore, quæ tibi pro fratribus credita sunt: fient autem tua, si pro aliis dispensaueris.* Nempe ingenium possidendi diuitias est earumdem in pauperes erogatio. Alienatione acquiris, quod possessione deperdis; da, vt habeas diuitias, quas dum habes, pauper es. *Istæ autem ab iniquitate appellantur diuitiæ, quia vera non sunt: paupertate enim plenæ sunt*, ait S. August. ser. 35. de verbis Domini. Ergo hæ diuitiæ, quia paupertate plenæ sunt, possessorem depauperant, dispensatorem diuitant; diues erit, qui eas pauperibus largitur; pauper, qui eas auarè recondit. Da vt habeas, quæ possidendo nō habes: tantùm enim habes, quæ largiris: ne ergo timeas, quod largiendo pauper fias.

Aug.

Matthæi 6. v. 10. hanc orationem nuncupare homines admonet Christus: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra.* Num terrei homines sic possunt exequi diuinam voluntatem in terris, sicut cælites eam operantur in cælis? Nimis audet hæc oratio plena emphasi, sacramentis plena. Hugo Cardinal. sic exponit præfata verba: *Fiat voluntas tua, sicut in celo, & in terra, id est, vt simus misericordes, sicut celites sunt misericordes*; Quo modo homines in terra degentes possunt ita esse misericordes, sicut Beati, qui cælestibus potiuntur diuitiis? Porrò cælites Reges dicuntur cælorum, & sunt, ditissimum planè regnum possident, & cuius opes donando exhauriri non possunt; siquidem beatitudo æterna est, cuius opulentia imminui nequit, quantumuis opulenta dona petentibus largiantur Beati. Quomodò ergo egeni mortales, sicut cælites esse possunt misericordes? Nempe mortalium misericordia, ambit & imitatur misericordiam cælitum. Porro sicut cælites munifici sunt, regali munificentiâ, vt pote cælorum reges: Item sunt liberales, sicut ij, qui minimè egent his rebus, quas donant; nam dona quamuis opulenta, cælitum opes non minuunt (quod terrenis regibus non accidit: nam isti quod donant amittunt.) Sic ergo vult Deus vt homines sint misericordes scilicet vt cælorum proceres, qui donant, vt Reges, & vt Reges, qui non egent his, quæ donant, nec donatiuis quantumuis magnificis minuitur eorum thesaurus. Igitur sic oportet erga pauperes nos esse liberales in terris, vt cælites sunt liberales in cælis, securi non amittendi donatiua, quibus opulentant miseros mortales.

95. Math. Eleemosyna danda vt donarent cælites. Hug. Card.

Parum est homines misericordes erga pauperes, non amittere, quæ donant munera: veriùs dicam, illa mirum in modum incrementant. Porrò eleemosyna artificium est multiplicandi opes; quæ hisce donationibus non minuuntur, sed augentur. Luc. 19. Zachæus publicanus, & diues valdè ab illicito fœnore, & auaro commercio conflauerat thesaurum opulentum; ad meliorem vitæ frugem conuertitur à Christo, & statim cogitat de restituēdis opibus furto possessis. Aduerte ad verba, quę audacter protulit, & animosè compleuit opere: *Stans autem Zachæus dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Iure quærunt interpretes, cur non priùs dixerit Zachæus Restituo creditoribus, & mox do pauperibus, siquidem priùs, & magis vrget obligatio ex iustitiâ, quam liberalitas ex misericordiâ: satius enim videtur fore integrè restituere, tunc si quid bonorum superfit, eleemosynas facere; cur opus consilij anteuertit præcepti opus? Scilicet desiderabat Zachęus *reddere quadruplum, si quid aliquem defraudauerat*; vt liberalior, & copiosior fieret restitutio. Vnde vt suppeterent bona ad tam liberalem restitutionem, ingeniatur arbitrium perito fœnera-

96.

Eleemosyna ingeniū est amplificandi census.

Luc.

ote

tore dignum nempe priùs effusè eleemosynas di-
spensare pauperibus, à quibus citissimè sperat pio
fœnore cumulare diuitias, vt possit non simplum,
sed quadruplum restituere. Dimidium bonorum
expendere in eleemosynis cupit, vt sic eius opes
multiplicentur, quòd possit quadruplum restitue-
re. Discat Christianus ab hoc fœneratore artifi-
cium multiplicandi opes,& amplificandi censum,
nimirum largas eleemosynas facere, & sic illi sup-
Naz. petet copiosus thesaurus. Vnde Nazianzenus Ora-
tione pro Basilio, opus ex eleemosynis, & ad elee-
mosynas factum appellauit, *Pietatis promptua-*
97. *rium, commune locupletum ærarium.* Nam elee-
mosyna non alienat opes, sed seruat, auget, multi-
plicat: eleemosyna ærarium locuples est, & opu-
Eccles. lentus thesaurus. Ecclesiastæ 11.v.1. *Mitte panem*
tuum super transeuntes aquas, quia post multa
tempora inuenies illum. Da partem septem, necnon
& octo: quia ignoras quid futurum sit malum super
terram. Ænigmati similis est hæc sententia: Et
Anselm. quidem S. Anselmus Laud. Lyra, Caietanus, &
Lyra. communiter interpretes, hunc locum de eleemo-
Caiet. syna interpretantur. Quasi dicat: Adeò libera-
liter da eleemosynas, vt partes septem, imò &
partes octo totius substantiæ tuæ elargiatis. At-
tende ad rationem, nempe: *quia ignoras quid fu-*
turum sit malum super terram. Imò quia id igno-
ras, serua substantiam,& diuitias, vt habeas, quô
sustenteris in tanto malo imminenti. Sed abstru-
sior,& arcanior est sensus: scilicet da pauperi-
bus, vt abundanter habeas in calamitate, & ege-
state, quæ imminet. Nam ei, qui non dat pau-
peribus, omnia deerunt; da vt habeas, quia si non
das, tibi deerit, quod habes. Hanc expositionem
habet Lyranus, aiens: *Quia ignoras quid futurum*
sit malum, id est, in vitâ præsenti,& ab illo liberari
poteris per opera pietatis impensa indigentibus; quia
sicut prædictum est, pietas non solum habet promis-
sionem vitæ futuræ, sed etiam præsentis. Ergo da
partem septem, necnon & octo, id est, omnia, aut
ferè omnia da, ne quid tibi vnquam desit, da vt
habeas, qui nihil habes, quia nihil das. Hoc elee-
mosynæ ingenio vsus est Princeps Ozias; quia
cùm fame, & siti laboraret obsessa Bethulia, exci-
piens misericordissimè exulem, & depauperatum
Iudith. Achiorem hic, v.19. dicitur fecisse illi *cœnam ma-*
gnam, scilicet misericordiâ multiplicante anno-
nam: nam substantia donata crescit, seruata mi-
nuitur. Ergo da vt possideas, quod possidendo non
habes; ditesce, & hoc pio fœnore amplia sub-
stantiam.

§. XXV.

Crebra mutatio, quæ vitium videtur humanæ naturæ, solatium miseriarum est,& beatum molestiarum leuamen.

INter cætera naturæ humanæ probra, quæ Io-
98. bus mœstitudine actus exaggerat, illud est in
primis, quod crebris mutationibus subiectus ho-
mo est: *Nunquam in eodem statu permanet.* Quod
Iob. vitium multis persequitur S. Zeno Veron. serm. 1.
Zeno. in Genes. sic fatus de homine: *Cuius vultus pas-*
sibilis omni conuersioni subiectus, momentis omni-
bus demutatur, labore, ætate, languore, irâ, gaudio,
tristitudine: totque induat vultus, quot animi fue-
rint motus: nullúsque prorsus dies, quo iugiter sibi
similis esse videatur. Cæterùm istiusmodi versati-
lis natura, & continua variatio, nescio an calami-

Homo mutationibus corporatur, & temperatur.

tas sit, an leuamen naturæ humanæ; quæ rerum
vniformitate molestè degrauatur. Neque enim
tantummodò ægrè fert perseuerantem laborem,
sed ob felicitatem durantem dolet. Homo enim
sedere aut cubare solet, vt ab ambulatione quies-
cat: & mox ambulat, vt leuet molestiam quietis:
labore requiem quærens, fastidiosè nauseat ad
perseuerantiam vniformem cuiuscumque rei. Pul-
chrè Tertullianus, lib. de Pallio, cap. 2. ita scri-
bit: *Certè habitum vertere naturæ totius solemne* Tertull.
munus est, (& statim,) *Neque enim mundus, si*
non vt mundus: denique diuersitatis discordiam
vices temperant. Ita mutando erit mundus omnis,
qui & diuersitatibus corporatus, & vicibus tem-
peratus. Rectè dicitur mundus maior, & minor,
nempe homo: *diuersitatibus corporatus*, quæ ver-
ba consentiunt cum sententia Zenonis, quam
modò dedi. Sed notandum est illud: *Habitum*
vertere naturæ totius solenne munus est. Scilicet
munifica extitit natura humana, mutationis be-
neficium tribuens homini, qui *vicibus tempe-*
ratus est. Quasi dicat; homo habitudinem non 99.
habet bonam; nec bene satis se habet, sed tempe-
riem amittit, cùm in eodem statu permanet. Me-
taphora mutuata ab harmonia citharæ. Nam sicut
cithara variis chordarum diuersitatibus & con-
tentarum, & depressarum, aut grauiter, aut acutè
sonantibus, temperatur ad harmoniæ rithmos, &
tunc dulces reddit sonos, & auribus gratos; sic
homo mutationibus temperatus, sibi, & cæteris
gratus existit. Nisi mauis τὸ *Temperatus* referri
ad humanam valetudinem: & sensus erit: Ægro-
tat homo, cùm perdurat in eodem statu: Et muta-
tionibus bene valet, & *vicibus temperatus est.* Ita-
que bene se habet homo vicissitudinibus tempe-
ratus. Quod planè difficile est: nam etsi hoc ve-
ritatem habeat, quando homo transit ab ærumnis
ad felicitatem: quomodo verificari potest, cùm
mutatur à felicitate in ærumnas? Eiusmodi enim
transitus nequit hominem temperare: nisi quis
audeat dicere, quòd infelicitate felicitemur, quia
accidit post felicitatem. Verùm adeò molestum
est homini durare in qualibet fortuna, etsi felicis-
simâ, vt partem felicitatis reputet, prosperi status
variationem. Tam fastidimus possessa, & nausea-
mus ad perseuerantiam in eodem statu! Quod
luculenter animaduertit Paulus egregius explora-
tor naturæ & gratiæ.

1. Cor. 15. vers. 51. *Ecce mysterium vobis dico:*
Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immuta- 100.
bimur. Super quæ verba, sic ait S. Anselmus: *My-* 1. Cor.
sterium id est, arcanum quoddam, quod multis est Anselm.
occultum. In quonam situm est hoc mysterium, seu
arcana obscuritas huius sententiæ? Planè omnis
huius loci difficultas sita est in expositione S.
Ambrosij, cui reliqui interpretes ancillantur, sic
inquiens: *Omnes quidem resurgemus, sed non om-*
nes immutabimur. Omnes enim homines resurgent:
sed soli qui regnaturi sunt in gloriam mutabuntur,
siue ita, omnes resurgemus, qui in aduentu Christi
mortui inueniemur; non omnes immutabuntur, qui
in corpore sint reperti: quia soli sancti beatitudinis
gloriam consequentur. Ecce huius mysterij diffi-
cultas. Omnes homines resurgemus in postremâ
iudicij finalis die, sed non omnes immutabuntur:
soli enim mutabuntur ait S. Ambrosius ex mente
genuinâ Pauli, qui ad gloriam ibunt: Ergo dam-
nari, qui ad gehennam rapientur, non immuta-
buntur? Porrò si viri sancti, qui in continuis
ærumnis degunt, immutari dicuntur, quia ab
ærumnis ad gloriam transeunt: sic etiam repro-

Cur iusti solùm, & nõ reprobi dicantur mutari. Ambr.

bi immutari dicentur, qui ab deliciis huius vitæ ad æternos inferni cruciatus tranſire compelluntur. Quis dubitare poteſt, damnatos etiam ſic immutandos? Et tamen Paulus affirmat ſolos iuſtos immutandos, ſecùs reprobos, *Omnes quidem*, aiens, *reſurgemus; ſed non omnes immutabimur* ad gloriam. Vidit S. Thomas in Commentario huius loci, hanc quam verſo, difficultatem. Et confugit ad quandam Græcam lectionem, quam ex S. Hieronymo vulgò adducunt commentatores. Cæterùm in noſtra vulgata lectione dubium propoſitum difficile eſt; cur ſcilicet qui ad gloriam reſurgunt, dicantur immutati, ſecùs qui ad gehennales cruciatus? Verùm enimverò, facilis & ſubtilis ſolutio ſuccurrit ex intento, quod verſamus. Num qui ad gloriam reſurgunt, immutari dicuntur, vel in hoc ſolùm explicatur gloria cæleſtis, quia immutatio dicitur, & euariatio in alium ſtatum? Num adeò hominem tædet ſtatus prioris, vt nullo aptiori vocabulo declarari poſſint delitiæ beatitudinis, quàm ſi immutationis nomine appelletur? Vſque eò gratum & delitioſum eſt homini ſtatus præteriti variatio, vt Beatitudinis nomine appelletur? Conſentit Iob, cap. 14. v. 14. mutationis vocabulo beatitudinem nominans: ſic inquiens: *Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea.* Id eſt, glorioſa beatitudo. Vnde Rupertus de oper. Spi. S. lib. 11. c. 11. ait: *Immutabimur: Hæc eſt ſpes, hæc conſolatio Sanctorum.* Num Damnatorum immanes cruciatus, & moleſtiores pœnæ, nullo alio modo exaggeratiùs apud homines explicari potuerunt à Paulo, quàm dicendo: reprobos quaſi non immutandos, ſed paſſuros immutationis pœnas? Et cùm ex hac vita tranſeunt, ſeu è ſepulcris reſurgunt, non immutãdos, ſed quaſi perſeueraturos in ærūnis anteactæ vitæ? Num etſi inferni pœnæ, multò acerbiores ſint, tamen ex perſeuerantiâ, & immutatione ærumnoſi ſtatus, plus fortè explicantur apud homines, quàm ex acerbiori narratione cruciamentorum futurorum poſt hanc vitam? Profundè ergo dixit Paulus: Ecce myſterium vobis dico, omnes quidem reſurgemus, ſed ſoli iuſti immutabuntur ad gloriam, quæ ab ſtatus mutatione nimiùm commendatur hominibus: reprobi autem mutari non dicuntur, etſi reſurgant, & immutantur ad grauiores pœnas: ne vel mutationis leuamen habere videantur. Vides hìc, v. 19. Achiorem à mutationis moleſtiis felicem. Ex Ammonitarum Dynaſtâ fit Holophernis mancipium, & in ipſâ ſeruitute ſtatim fit Dux omnium filiorum Ammon, & Conſiliarius Imperatoris: mox cadit à culmine honoris, & obnoxius iræ Aſſyriorum ligatur ad palum, & adſcribitur populo Bethulienſi, cuius ceruicibus iamiam imminebat Holophernianus pugio. A Bethulienſibus humaniſſimè excipitur, conuiuio reficitur, libertate, & incolumitate afficitur, & Fortunæ vicibus perexiguo tempore toties alternantibus eximiè felicitatur. Illuſtriórque euaſit ab inconſtantis Fortunæ viciſſitudinibus, in quibus tot miſeriarum ſolatium, & beatum moleſtiarum leuamen inuenit.

S. Thom.

101.

Iob.

Rupert.

Iudith.

§. XXVI.

Sacroſanctum Dei templum ne fiat occaſio libidinis, & licentia luxuriæ: ne ibi oculi, verba, nutus ſcortentur impiè.

102. Poſtquam Bethulienſes miſerti vicem Achioris, illum humaniſſimè exceperunt, ait ſacer textus hìc, verſ. 21. *Poſteà verò conuocatus eſt omnis populus, & per totam noctem intra Eccleſiam orauerunt.* Mirum eſt tot laſciuientes iuuenes, & puellas venuſtate conſpicuas in ſynagoga totam noctem agere abſque ſuſpicione impudicitiæ: præſertim lenocinantibus tenebris, quæ caſtitatem prodere ſolent. Si Hebræa gens tam religiosè, & castè ſynagogam, & ſuum templum veneratur, quâ reuerentiâ colenda ſunt templa Chriſtianorum? quâ veneratione & religione tractandum eſt templum Dei, vbi Chriſtus verus Deus verè eſt? Barbaros imò & belluinos habet mores, qui templa non frequentat. *Etſi ceremonias tuas non frequento, attamen & illâ die homo ſum*, ait Septimius Apolog. cap. 42. Quaſi perſuaſum eſſet gentibus, homines, qui Deorum ſuorum fana non adibant, non ſatis homines eſſe, ac ſi eſſent ſemihomines, & ſemibelluæ. Gratulor Chriſtianis valde frequentari templa, frequentéſque concurſus fieri præſertim diebus feſtis. Sed vereor ne fœminæ impenſiùs excultæ & pictutatæ; & viri attentiori cultu ornati in templo non tam frequentent ſacra religionis Chriſtianæ, quàm profana irreligioſæ libidinis. Ibi ſuppetit licentia videndi, & ſtudium placendi ibi liberius eſt, illic conniuentiæ, & nutus, illic proditores oculi impudicitiam negotiantur. Quid ſi non ſemel verba ſcortantur in templis? ſaltem affectus ſæpe adulterij reus eſt: ô profanatam religionis ædem! *Malorum morum licentia pietas erit? occaſio luxuriæ religio deputabitur?* ait idem Septimius eiuſdem Apologetici, cap. 35. Puriſſimæ religionis ſanctiores ritus, fient lenones laſciuiæ impurioris? Rea ſacrilegij religio hodie eſt; ô blaſphemiam!

Iudith.

Semihomo dicitur qui reuerenter non frequentat templum.

Septim.

Septim.

Ioannis 2. v. 16. ingreſſus eſt Chriſtus Deus Hieroſolymitanum templum olim religione plenum, plenū numine; ibi reperit ouium, & boum nundinationes, venales columbas, nummulariorum menſas, & ementium, atque vendentium frequentem turbam: & cùm feciſſet quaſi flagellum ex funiculis farcinatum, animosè irruit in eos, ſeueriùs caſtigans irreuerentiam, aiens: *Auferte iſta hinc, & nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis.* Quid negotiantur hìc hi homines irreligioſi in templum Dei? puto temporaria lucella pecuniarum. Quid ſi negotiantur luxuriam? Quaſi domus Dei ſit negotiatio laſciuiæ, & occaſio impudicitiæ. Ad rem Alcuinus: *Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Quotidie*, inquit, *Deus ſpiritualiter ſuam Eccleſiam intrat, & qualiter ibi vnuſquiſque conuerſetur attendit. Caueamus ergo ne in Eccleſia Dei fabulis, vel riſibus, vel cupiditatibus vacemus, ne improuiſus veniens, nos flagellet, & de Eccleſia ſua eiiciat.* Homo qui à templi Dei caſtâ reuerentiâ non euitatur, neſcio an ſatis homo ſit, ſaltem ſatis Chriſtianus non videtur. Homo in Eccleſia nullius ſexus debet eſſe: nam ſi ex ædis religione ſumit luxuriandi occaſionem, timeat ne Chriſtus facto flagello ex eius impudentiæ funibus, eum extra Eccleſiam eiiciat, & ponat inter impios & infideles. *Caueat ne de Eccleſia ſua eiiciat:* nam qui ſic ſacroſancta Dei templa, profanat, & ita Deum blaſphemat, ſemichriſtianus videtur. 103.

Semichriſtianus videtur, qui in templis laſciuit.

Ioann.

Alcuin.

Matthæi 23. verſ. 35. *Et veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ, filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare.* Et quidem cùm τὸ *ſanguis* in 104.

Matth.

Ne templū fiat lupanar.

in Scripturis non tantùm rem cruentam significet, *Sanguis sanguinem tetigit*, Osee 4. v. 2. sed etiam rem Veneris. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis*, Ioannis 1. v. 13. hinc Origenes sensum deflexit ad libidinem in templo peractam, aiens Tract. 26. in Matthæum: *Vsque ad sanguinem Zachariæ, quem occidistis inter templum, & altare. Ab impiis*, inquit, *memoria interficitur Dei: quoniã & templum Dei à lasciuis corrumpitur, & altare eius per negligentiam orationum sordidarum, sordidatur*. Pulchrè vocat orationes sordidas, quæ ore tenus fiunt, dum nutus, & affectus negotiantur luxuriam, & flexis genibus ad altare, oculi & lingua scortantur. A squalidis his precibus, addit sordidari altare Dei; & templum corrumpi, & constuprari eiusmodi audacia libidinis. Huc alludere videtur Tertullianus lib. de Pudicitia, cap. 1. agens de quodam edicto, quod promulgauit quispiam Pontifex in quo presbyteris ab Episcopo approbatis, concedebatur facultas absoluendi à quibusuis luxuriæ delictis. Hoc edictum affixum fuit templorum valuis, vt omnibus innotesceret. Super quo ita fatur Tertull. *Vbi proponitur liberalitas ista? ibidem, opinor, in ipsis libidinum ianuis sub ipsis libidinum titulis. Illic eiusmodi pœnitentia promulganda est, vbi delinquentia ipsa versabitur. Illic legenda est venia, quò cum spe eius intrabitur*. Audis venerabilium templorum portas appellari ianuas libidinum, & Veneris titulum? quia sub titulo religionis homines luxuriantur in templis. Heu! Sancta, & pura Dei templa lasciuientium impudentiâ deuenustantur, dehonestantur, constuprantur! *templum Dei à lasciuis corrumpitur, sordidatur*. Ad rem Basilius Seleuc. orat. 41. agens de scortatione, ait, *Quare hortor vos hoc morbo liberetis. Sin id minus vultis, templorum adita ne ineatis. Nam & cooperta scabie oues, & morbis oppleta, non sunt cum sanis congregabiles*. Et mox: *Non est hic locus lupanar, sed Ecclesia*.

Osee. Ioan. Orig. Tertull. Basil. Seleuc.

105. 4. Regum 23. v. 7. dicitur de Iosia pio rege: *Destruxit quoque ædiculas effœminatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci*. Tu effœminatos pro scortis masculis accipit eruditissimus Mariana. Mulieres verò esse meretrices, affirmat Lyranus, vt plures alios omittam. Hoc impium sacrilegium renouatum est ab Iasone lib. 2. Machab. cap. 4. v. 12. *Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere*. Scilicet eousque deuenit impiorum hominum impudens temeritas, vt sic profanauerit sacratissimam Dei ædem, vt paticorum, & meretricum infame lupanar fecerit ex templo Dei. Adducam Tertulliani præclara verba cap. 15. Apolog. vbi exprobrat grauissimè, *In templis adulteria componi, inter aras lenocinia tractari, in ipsis plerumque æditvorum, & sacerdotum tabernaculis, sub iisdem vittis, & apicibus, & purpuris thure flagrante, libidines expungi*, (id est *perfici*, vt commentatur ibi Cerda oculatissimus eius interpres.) Piget, & pudet expendere hæc verba emphasis plena. Nempe videtur gentilismus sic dehonestare sacrata templa: de quo legi potest Minutius Felix in Octauio. Tertull. lib. de Pudicit. cap. 5. Iuuenalis Satyra 6. & 9. Adi Rangolij commentaria in lib. 1. Regum ad cap. 2. v. 22. qui adducit Nazianz. Chrysostomum, Epiphanium.

4. Reg. Marian. Lyra. 2. Machab. Scortari in templo. Tertull. Cerda. Minut. Tertul. Iuuenal. Rangol. Nazianz. Chrysost. Epiphan.

106. Denique hîc non omittam Imperatores Diocletianum & Maximianum, alioqui sacrilegos Christi Dei insectatores, piissimos fuisse erga Deorum delubra. Super quo sic fatur Claudius Mamertinus Genethl. 3. ad Maximian. August. *Primum omnium quanta vestra est erga Deos pietas? quos aris, simulacris, templis, donariis, vestris denique nominibus adscriptis, adiunctis imaginibus ornastis, sanctioresque fecistis exemplo vestræ venerationis*. Scilicet procerum pia veneratio sanctiora facit templa, quasi Principis religiosior cultus consecratio templorum sit. Euge ô Christiane, qui quando vel impius Diocletianus inanium Deorum delubra sanctiora fecit ob castam reuerentiam, tu veri numinis reuerenda templa profanas & constupras impudenti luxurie. Huius religio sacrilegium est, lasciuiæ fœtor, nidor corporis, animæ mors, templum tibi pro sepulcro est; vt ibi iaceas, vbi deliquisti. *Atque adeo ipsa conuincam specioso quidem nomine nominari templa, fuisse autem sepulcra, hoc est, sepulcra vocata fuisse templa*, inquit Alexand. Clemens in Adhort. ad Gentes. Pyra in quâ ardes, luxuriæ ardor est, in bustum decinerescit in templo, templum tibi pro sepulcro sit, gehenna pro supplicio. Sic ardet Zelus Christi Dei in templi corruptores: Psalm. 68. v. 10. *Zelus domus tuæ comedit me*. Cibus conuertitur in comedentem: ergo violati templi zelus Christum comedens, illum quasi conuertit in Zelum: ac si totus Christus sit Templi Zelus.

Mamert. Templa sanctiora dicuntur à Principum veneratione. Clem. Alex. Psalm.

§. XXVII.

Fœminarum garrulitas in templis taxatur.

Silentij reuerentia debita est Ecclesiæ Dei: taciturnitate adoranda mysteria sunt, quæ loquelâ prophanantur. Domus Dei domus Orationis est, 107.
ad preces Deo fundendas facta, non ad miscenda colloquia; quæ orationi obstrepunt. Ergo in templo silendum est, vt debitus orationi cultus seruetur. Irreuerenter agit aduersus orationem, qui in domo orationis loquitur. Silentio adstantium adorantur preces, colloquiis dehonestantur. Ostenditur Ioanni in sua Apocalypsi Agnus ille diuinitatis splendore fulgens, in augustiori throno sedens, cui adstabant Angelorum cæleste satellitium, assidebant seniores illi cælestis curiæ Optimates adorantes Agnum, circumsonabat cælum cælesti melodiâ, audiebatur eximium illud Dei elogium: *Sanctus, Sanctus, Sanctus* ad gloriam Dei dignè decantandam. Tunc Apocal. 8. v. 1. sic dicitur: *Et cùm aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo, quasi media horâ*. statim subiungit causam facti silentij: *Et alius Angelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum; & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium*. Scilicet dum Angelus præstabat Deo Sanctorum orationes, factum est in cælo silentium, quasi dimidiæ horæ. Quid causæ est, vt dum offeruntur Deo humanæ preces, fit in cælo silentium, & cessatur à diuinis laudibus? & quidem trisagium illud, quod Deo decantatur, diuinæ laudis, & gloriæ diuinæ decus est. Num strepitus diuinæ laudis decantatæ impedit, quominùs Deus exaudiat nostras orationes? Cessatúrne à decantanda diuina gloria, cùm ascendunt in cælum humanæ preces, & Deo adsunt? Num cesset diuina gloria, vbi est oratio humana, & preces nostræ substituuntur in locum diuinæ gloriæ? Quid? magis placet Deo oratio nostra, quàm eius decantata gloria; siquidem cessat gloriæ modulatio, cùm adest præsentanda oratio? Illustria hæc sunt Orationis elogia, sed nunc tantùm ad rem præsentem expen- 108.
do, quanto silentio colenda sit oratio: cùm Sancti

Silentium templis, & orationibus debitum. Apocal. Oratio cæli silentio colitur.

Angeli, & beati illi cælestis curiæ proceres dicuntur intermittere hymnos cælestes & cantilenam, quâ gloriam Dei diu noctúque modulantur, ne vlla vox vel in cælo sonare videatur, dum oratio fit in terra. Taciturnitate humanas preces colunt Beati; & indecorum ferè existimant vel diuinas modulari glorias, dum humanæ funduntur preces: eiusmodi silentio Deum adorant, & orationem colunt. Quò forsan spectat illud Psalm. 64. *Te decet hymnus Deus in Sion.* Vbi Hebræa sonant: *Tibi silentium Deus in Sion.* Vbi hymnodia silentium appellatur: non quia silentium sit, (quo enim modo hymnus potest esse silentium?) sed quia silentium exigit in cælo, & in terra. Et sanè pudor est, quòd in cælo oratio colatur silentio, & quasi cessatione beatæ melodiæ, quâ Dei gloria prædicatur; & in terra perstrepat Orationis domus garrulitas fœminarum colloquiis, quæ præsertim importunâ loquacitate peccant in templis, nescio quo loquendi pruritu instigatæ.

Psalm.

109. 1. Cor. cap. 14. v. 34. *Mulieres in Ecclesiis taceant. Non enim permittitur eis loqui. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.* Nescio quâ loquendi cupidine conueniunt ad Ecclesias fœminæ: quarum loquacitatem, vt cohibeat Paulus, seriò eas admonet, ne ibi loquantur de rebus etiam ad fidem vel ad spiritualem profectum pertinentibus. Ne fortè spiritualis instructionis prætextu, solitæ indulgeant garrulitati, & dehonestetur Orationis domus. In qua nec de rebus ad fidei notitiam pertinentibus permittit Paulus, vt mulieres loquantur. *In domo Dei* (ait S. Anselm. in ibi,) *precibus vacent, & retinentes linguam, aures aperiant.* Nota τὸ *retinentes linguam.* Contineant linguam, quæ impetu quodam fertur ad colloquia; retineant in Ecclesia linguam sanctarum precum causâ. Vnde inquit Tertullian. lib. 5. aduer. Marc. cap. 9. *Æquè præscribens silentium mulieribus in Ecclesia, ne quid discendi duntaxat causâ loquantur.* Cæterùm cùm hæc Pauli doctrina minimè frænasset mulierum in templo garrulitatem, sed adhuc in Ecclesiis aut mussitarent, aut palàm miscerent colloquia: nec vllâ censurâ cohiberi possent, artificioso ingenio cautum est irremediabili loquacitatis malo. Nimirum statuerunt Apostoli, vt Ecclesiasticus chorus fœminis constaret, non viris. Vnde ipsæ olim decantabant officia diuina. Quod his verbis tradit S. Isidorus Pelus. lib. 1. epist. 90. *Importunas in Ecclesiis loquacitates, Apostoli in Ecclesiis comprimere volentes, vt mulieres in ipsis canerent sapienti consilio permiserunt.* Scilicet animaduertebant Apostoli, nec Pauli iussione, nec vllis exhortationibus, aut censuris cohibere potuisse fœminarum in Ecclesiis garrulitatem. Vnde omissâ censurarum vi, ad artem confugerunt, statuentes sapienti consilio, vt modularentur canonicas horas, vt vel sic linguis occupatis in cantu, tunc saltem à colloquiis cessarent. Canant in Ecclesiis, & ita à colloquiis abstinebunt. Neque enim alio modo cessabunt à colloquiis mutuis, nisi linguæ impediantur. Occupentur linguæ psalmodiis, vt vel sic loquelam interrumpant. Nam si eis relinquantur expeditæ ad loquendum linguæ, non desistent à colloquiis. Hoc artificio frænarunt Apostoli earum garrulitatem in primitiua Ecclesia. Quod diu durare non potuit ob rationem, quam affert idem Pelusiota pergens: *Verum cantus suauitate ad irritandas, & extimulandas libidines abeunte; nihilò eam scenicis cantilenis præstantiorem esse existimarunt, &c.* Propter hanc causam cessatum est à fœminarum cantilenis vt præcipitur in Concilio Antisiodorensi, can. 9. vbi dicitur: *Non licet in Ecclesia choros puellarum cantica exercere.* Verùm satis superque indicarunt Apostoli quàm difficile, & arduum sit mulierum linguas in templis cohibere silentio, cùm omissâ censurarum vi, ad artificium confugerint, conantes cantu ligare earum linguas, & sic à colloquiis impedire. Hinc iam non admiror S. Nazianzenum orat. in laud. Patris sui inter præcipuas sanctissimæ fœminæ Nonæ laudes recensere: *In conuentibus, locisque sacris, nunquam illius vox audita est.* Mirabatur ætas illa fœminam tacentem in templo, & stupebat silentium in sacris. Vnde inter augustiores Nonæ virtutes ponit Nazianzenus, quod in Ecclesia *Nunquam eius vox audita est.* Vnde Iuditha cap. 8. vers. 9. vocat ad se Presbyteros, ne in Synagoga, vbi ipsi aderant, audiretur eius vox. Et hìc, vers. 21. Fœminæ Bethulienses, quæ adsunt Synagogæ, sint exemplo Christianis fœminis.

1. Cor. Fœminarum garrulitas in templis taxatur. Anselm. Siue Herue. Tertull. Pelus. 110. Pelus. Nazianz. Iudith.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

VERS. I. HOLOFERNES autem altera die præcepit exercitibus suis, vt
ascenderent contra Bethuliam. 2. Erant autem pedites bellato-
rum centum viginti millia, & equites viginti duo millia, præter
præparationes virorum illorum, quos occupauerat captiuitas, &
abducti fuerant de prouinciis & vrbibus vniuersæ iuuentutis. 3. Om-
nes parauerunt se pariter ad pugnam contra filios Israël, & venerunt
per crepidinem montis vsque ad apicem, qui respicit super Dothain, à loco qui dicitur
Belma, vsque ad Chelmon, qui est contra Esdrelon. 4. Filij autem Israël vt viderunt
multitudinem illorum, prostrauerunt se super terram, mittentes cinerem super capita sua,
vnanimes orantes vt Deus Israël misericordiam suam ostenderet super populum suum.
5. Et assumentes arma sua bellica, sederunt per loca, quæ ad angusti itineris trami-
tem dirigunt inter montosa, & erant custodientes ea tota die & nocte. 6. Porrò Holo-
fernes, dum circuit per gyrum, reperit quòd fons, qui influebat, aquæductum illorum à
parte australi extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæductum illorum.
7. Erant tamen non longè à muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam,
ad refocillandum potiùs quàm ad potandum. 8. Sed filij Ammon & Moab accesserunt
ad Holofernem, dicentes: Filij Israël, non in lancea nec in sagitta confidunt, sed mon-
tes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio constituti. 9. Vt ergo sine con-
gressione pugnæ possis superare eos, pone custodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis,
& sine gladio interficies eos, vel certè fatigati tradent ciuitatem suam, quam putant in
montibus positam superari non posse. 10. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne,
& coram satellitibus eius, & constituit per gyrum centenarios per singulos fontes.
11. Cúmque ista custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ, & colle-
ctiones aquarum, omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt non esset intra ciuitatem
vnde satiarentur vel vna die, quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie.
12. Tunc ad Oziam congregati omnes viri, fœminæque, iuuenes, & paruuli omnes
simul vna voce 13. Dixerunt: Iudicet Deus inter nos & te, quoniam fecisti in nos
mala, nolens loqui pacificè cum Assyriis, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus
eorum. 14. Et ideo non est qui adiuuet, cùm prosternamur ante oculos eorum in siti, &
perditione magna. 15. Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt sponte
tradamus nos omnes populo Holofernis. 16. Melius est enim vt captiui benedica-
mus Dominum, viuentes, quàm moriamur, & simus opprobrium omni carni, cùm
viderimus vxores nostras, & infantes nostros mori ante oculos nostros. 17. Contesta-
mur hodie cælum & terram, & Deum patrum nostrorum, qui vlciscitur nos secundùm
peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofernis, & sit finis noster
breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate sitis. 18. Et cùm hæc dixissent,
factus est fletus & vlulatus magnus in Ecclesia ab omnibus, & per multas horas vna
voce clamauerunt ad Deum, dicentes: 19. Peccauimus cum patribus nostris, iniustè
egimus, iniquitatem fecimus. 20. Tu quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello
vindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te, 21. Vt
non dicant inter Gentes: Vbi est Deus eorum? 22. Et cùm fatigati his clamoribus, &
his fletibus lassati siluissent, 23. Exurgens Ozias infusus lacrymis, dixit: Æquo animo
estote fratres, & hos quinque dies expectemus à Domino misericordiam. 24. Forsitan
enim indignationem suam abscindet, & dabit gloriam nomini suo. 25. Si autem trans-
actis quinque diebus non venerit adiutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. *Holophernes autem alterâ die præcepit exercitibus suis, vt ascenderent contra Bethuliam.*

Vers. 2. *Erant autem pedites bellatorum centum viginti millia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouinciis, & vrbibus vniuersæ iuuentutis.*

Vers. 3. *Omnes præparauerant se pariter ad pugnam contra filios Israël, & venerunt per crepidinem montis vsque ad apicem, qui respicit super Dothaim, à loco, qui dicitur Belma vsque ad Chelmon, qui est contra Esdrelon.*

Vers. 4. *Filij autem Israël vt viderunt multitudinem illorum prostrauerunt se super terram, mittentes cinerem super capita sua, vnánimes orantes, vt Deus Israël misericordiam suam ostenderet super populum suum.*

Vers. 5. *Et assumentes arma sua bellica sederunt per loca, quæ ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa, & erant custodientes ea, totâ die, & nocte.*

Vers. 6. *Porrò Holophernes dum circuit ciuitatem per gyrum, reperit quod fons, qui influebat aquæductum illorum à parte australi extra ciuitatem dirigeret, & incidi præcepit aquæductum illorum.*

Vers. 1. 2. 3. *Holophernes autem altera die, &c.* Nempe alterâ die, quæ proximè consecuta est orationem Achioris. Ita Salianus, 1. Salian. præter expositores fauet textus Vatabl. Græcus, & Vatablus exscribentes: *Postridie*, Scilicet posterâ die iubet Holophernes exercitui, vt armetur, & pergat contra Bethuliam sitam in montium cacuminibus. Iterùm datur militum nu- Iudith. merus, sed impar recensitus fuit, cap. 2. v. 7. Omitto Græci textus supputationē, quæ & à Vulgato, & à se discrepat. Peditum idē numerus recensetur, Scilicet *Centum viginti millia*, in Græco, *Peditum Centum Septuaginta millia, præter apparatum, & viros, qui erant pedites in eis.* Quomodo præter pedites numerantur peditum centum septuaginta Vatabl. millia? Vatablus rem expressit disertiùs, aiens: *Peditum centum septuaginta millia, præter impedimenta, virósque pedibus sequentes perquàm frequenti multitudine.* Equites verò viginti duo millia numerantur, cùm cap. illo. 2. dicantur duodecim millia Sagittariorum Equitū. Forsitan (vt illic coniectabā) Equitum Sagittariorū numerus ibi refertur, siletur autem numerus cæterorum equitum, & quia minor erat, & quia in alios armorum vsus partitus. Nisi velis capite illo 2. numerari equites, qui Holophernem consecuti sunt, cùm ex Assyria proficisceretur, non eos, qui eum consecuti sunt, à Rege missi. Et quidem satis cautum est hoc militum incrementum non coaluisse ex gentibus dediticiis, quas auxiliares admisit; nam addit: *Præter præparationes virorum illorum, quos occupauerat captiuitas.* Cæterùm cùm tot tantæque copiæ præpedirentur arduo montis ascensu, *Per crepidinem montis*, id est, *Per latus seu radicem*, ita Sà, peruenerunt ad apicem montis è quo Sà. vrbs obsidenda videbatur. Græcè dicitur, *Castrametati sunt in valle:* nempe ad radicem montis vallis erat, vbi fixerunt castra, etsi occupauerant montis verticem, qui non capiebat tam vastam hominum multitudinem.

Vers. 4. 5. 6. *Filij autem Israël, &c.* Cùm Bethulienses tot militum myriades prospexissent (cæteræ versiones 2. rem paulò vberiùs, sed eâdem sententiâ exprimunt,) vnanimes in oratione, cinere deturpant capita, vt squalidæ orationis specioso ambitu liberationem impetrarent: Dein validè armantur, ne Assyrio militi per angustas montium fauces pateat accessus. Scilicet diuino, & humano munimento egregiè armantur. Addunt Septuaginta Interpretes, quod Bethulienses milites *Assumentes vnusquisque vasa bellica sua, & accendentes pyras super turres suas manebant custodientes totam noctem illam.*

Verùm Holophernes dum egregij ducis munera obit, & attentâ exploratione Bethuliam procul vrbe circuit, reperit fontem ab australi plaga, per occultos terræ meatus largè influere in vrbem; & tubos, per quos ductabatur, incidit, quò latices diuerteret, & siti cogeret Bethulienses ad deditionem. Sententia perspicua est, etsi loquendi modus paulò impeditior. Nempe Holophernes reperit, *Quod fons, qui influebat, aquæductum illorum à parte australi extra ciuitatem dirigeret, & incidi præcepit aquæductum.* Fónsne dirigit aquæductum, an aquæductus dirigit fontem? Hinc suspicatur Serar. Serarius, fortè scribi *Dirigeret*, pro *Dirigaret*: fons enim aquæductum dirigat. Non tam vrget difficultas, vt vulgata editio corrigenda sit. Tirinus, Tirin. *Fons aquæductum dirigebat*, id est, per canalem Sanct. sectâ destinabat in vrbem Bethuliæ. Sanctius accipit *Dirigeret*, pro facere directum: scilicet passiuam pro actiua. Sinceriùs, & aptiùs: Fons dirigit aquæductum, seu aquam aquæductùs ad ciuitatem. Sic infra v. 11. ait *defecisse cisternas*, id est, cisternarum aquam. Sic dicimus; fluuius innato aquarum pondere dirigit se in mare per vallium alueos: sic australis hic fons dirigit aquæductum, vel aquæductùs aquas (continens pro contento,) in vrbem Bethuliam. Vulgare hoc nocumentum est, aliorsùm diuertere fontes ne obsessi fruantur aquarum beneficio, & quod inferret vel nouitius dux.

Vnde Historia Scholastica ad c. 1. Iudith existi- 3. Hist. Schol. mat, (cùm credibile sit ante Holophernis aduentum, Bethulienses hunc aquæductum obruisse ter- 2. Paral. râ, ad Ezechiæ exemplum, qui 2. Paral. 32. v. 3. & 4. legitur obturasse fontium capita ad aduentum Sénacherib, ne agnosceretur ab hoste remotissimis regionibus veniente,) existimat inquam, latentem aquæductum per auiculas fuisse proditum, cùm illæ per latentes rimulas aquam in arenti loco extraherent. Holophernes autem lustrans vndique ea loca, comperisse ibi subesse aquas. Lepidum hoc augurium irridet Serarius, vt commentitium: cùm Serar. non aues, sed Ammonitæ, & Moabitæ, id indicauerint. Benè Salianus num. 50. Serarium arguit: Salian. non enim Ammonitæ, & Moabitæ hunc canalem prodiderunt, sed fortè fonticulos, de quibus infrà vers. sequenti. Imò nec fonticulos, qui omnibus patebant; sed hâc occasione Moabitas, & Ammonitas adiisse Holophernem, & suasisse, vt Assyriorum præsidio arcerentur Bethulienses à fonticulis. Itaque satis verosimilis est coniectura, Historiæ

Fernand. Historiæ Scholasticæ. Denique aduertit Benedictus Fernandez sect.4.ad cap.37.Genes.hunc fontem esse Beatam Virginem, cuius aquæductum ad fideles directum, præcidere intentat Tartareus Holophernes.

§. II.

Quàm arcti, & molesti sunt ambitionis, & superbiæ gressus.

4. SVperbia res est plena laboris & molestiæ; arduum & laboriosum est iter ad gloriam. Carò emit honores ambitio: cariúsque eos administrat, qui populares auras aucupatur. Cui labori parcit, qui inani gloriæ studet, vt ventosissimos plausus captet? Sciunt hoc Literati facti ad scientiæ fastus: sciunt candidati ad ambitum munus. Grauis tyrannus ambitio est, homines diu, noctùque miserè defatigans; nec diem lætum agere permittens; nec frui huius vitæ bonis:negotium illis pro otio est. O quàm confragosa via est, quæ ducit ad gloriam! quàm impedita,quàm spinosa,quàm angustè lata! Quàm miserè angit eum,qui augustos honores, & acclamationum inanes voces ambit! *Non veniat mihi per superbia*, aiebat Regius vates Psal. 35. v. 12. Superbiæ dat pedes Dauid, vt notauit Didimus ibi in catena Græcorum Patrum. Superbiæ *translatione quadam perinde ac si de animali loqueretur pedem dicit*. Scilicet veretur Dauid ambulare vanitatis passibus: vnde superbiæ pedes timet:sciens quàm molesti,& intolerabiles sint superbiæ gressus,quantùm defatigent, & molestent superbos! Nullam enim quietem, aut voluptatem permittit superbia iis, qui incedunt inanis gloriæ gressibus per superbiæ angustam semitam. Orbis imperio potiebatur Alexander Macedo, regno superbus, ambitione elatus: nec totius orbis possessione satur, alios anhelabat Orbes, à superbiâ, & ambitione prohibitus, ne frueretur totius mundi possessione, & deliciis. Danielis 8. v. 5. *Ecce hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, & non tangebat terram.* Conuenit inter expositores *Hirci* nomine Alexandrum Magnum intelligi; hic venit super faciem totius terræ,cuius possessionem, & delicias ipse subiugauerat sibi. At ipse totius terræ Dominus Alexander *terram non tangebat.* Non me latet littera;sed mysterio non vacat ad tropologiam modus dicendi tanti Prophetæ. Terram non tangit superbissimus Rex: quia super terram,& humanum fastum graditur, quia ambitionis negotiis adeò occupatus,& absorptus est, vt orbis Domino vix detur terram tangere,& eius voluptate vel obiter perfrui. Terram,terræque delitias vix tangit,vix delibat,totius terræ Dominus. Adeò præ ambitione negotiosus,& occupatus totus est in re gloriæ,cui incumbit anhelus,vt nec in transitu terram,eiúsque commoda per otium tangere concessum sit, totius terræ Domino:Totam possidet terram elatus Rex, & vix terram præ ambitione tangit. Et qui requiescere poterat in totius mundi deliciis, ab ambitione vetitus, & ad nouos gloriæ triumphos festinans, nec leui vestigio terram tangit. Tam expers terræ, támque à terrâ, terrenísque voluptatibus alienus est Orbis Dominus! ô tumentes angustias elationis! *Non veniat mihi pes superbia. Pes* inquit, non pedes:nam superbus vix vno pede terram tangit; per sublimitatum fastigia graditur molestissimè.

Cur dicitur pes superbiæ.

Psalm.

Didimus.

Superbus non tangit terram.

Daniel. 5.

Sapientiæ 5.v.7. *Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis; & ambulauimus vias difficiles. Quid nobis profuit superbia?* Superborum meta, & superbiæ finis, gehenna est. Ibi vanissimi homines verè torquentur, totis gehennalibus incendiis ardent, brumali frigore algent, conscientiæ vermibus æternùm depascuntur,humilitatibus fiunt, & omnium tormentorum machinis miserè excarnificantur.Quorum omnium obliti,ob labores in viâ iniquitatis.& vanitatis perpessos, flebiliter conqueruntur sic eiulantes: *Lassati sumus in via iniquitatis,& ambulauimus vias difficiles.* Admirationi est hæc superborum lamentatio. Siccine leues sunt,quas tolerant in inferno ærumnæ,vt quæ actu patiuntur tormenta,obliti,quasi tantummodò crucientur lassitudine, & laboribus in via superbiæ,perpessis,de his tantummodò querantur, & doleant? Actu vruntur inextinguibili flammâ, exeduntur viscera verme perenni; strident rigore, gelu, furunt tormentorum æternitate: & tamen ac si propter hæc non doleant,miserè lamentantur ob labores iam diu perpessos in via vanitatis? Acerbiùs torquentur ob prætérita vanitatis incommoda,quàm ob præsentia gehennæ tormenta! Accipe locum ad hanc rem expensione dignissimum. 6.

Sapient. Superbiæ labores.

Iob.41.v.21. Describens Leuiathan, sic scribit: *Sub ipso erunt radij solis,& sternet sibi aurum,quasi lutum.* (Quæ verba ita transtulêre Septuaginta interpretes *Lectus eius obelisci acuti:) Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi senescentem, non est potestas in terra, quæ comparetur ei:omne sublime videt.* Nullum est verbum, quod elationem non spiret. Vnde concludit, *Ipse est Rex super omnes filios superbiæ.* Singula breui periphrasi percurro.*Sub ipso sunt radij Solis*; id est: Superbus adeò se lucere præsumit, vt solares radios minùs splendere existimet, comparatione sui: sub ipso esse iubar Solis credit, & ab se posse Solem ipsum mutuare fulgores.Addit: *Post eum lucebit semita*,hoc est,via, quâ ipse incedit, seu officium, quod gerit, etsi antea caliginosum, & inglorium, postquàm ipse id munus obit, adeò illustre iam est, & conspicuum,vt deinceps præclarum sit officium,quod ipse gessit, ipsius nomine nobilitatum. Item *Post eum lucebit semita.* Omnes ambibunt, quod ipse habuit munus,etsi olim inglorium, & despectum. Ad hæc, *Æstimabit abyssum quasi senescentem*, id id,ipse iuuenis senum munera tractabit: & honorem seu officium, quod senes senili ætate, & sapientiâ aucti, obeunt, ipse obibit in iuuentute. Nempè adhuc iuuenis præcurret, & anteuertet canos senum honores. Quasi despiciens senum præclara munera gerere, nisi in iuuentute, ad ambitionis fastum.Prætereà: *Omne sublime videt.* Quia quod magnum,& sublime non est,indignum iudicat,quod ipse videat. Omnia excelsa, & sublimia tantummodò intuetur; omnia illa, & illa tantùm digna eius aspectu,& affectu iudicat. Et qui vnus, & solus est, omnia magna,& augusta ambit: ac si ipse solus ea omnia capere posset, & ipsi vni deberentur. Tantâ superbiæ ambitione elatus turget! Verùm expendere oportet ad rem, quam tractabam,illud,quod consultissimè scripsêre Septuaginta interpretes: *Lectus eius obelisci acuti*, id est, habitat supra excelsos obeliscos,Adeò à terrâ,rebusque humilibus sublatus est, vt in celsitudinibus obeliscorum habitationem collocauerit suam.Sublimia, & cuspidata pyramidum cacumina habitat. Habuit Christiana religio ad sanctitatis miraculum,Stylitam quempiam sanctissimum virum, cui 7.

Iob. Superbiæ indoles.

Superbus per obeliscos incedit.

8.

præalta columna, diu pro cellâ fuit. Habet ventosissima superbia suos Stylitas, quibus *obelisci acuti* pro habitatione sunt, ad superbiæ miraculum: quibus habitaculum præbent pyramidum celsitudines, & obeliscorum præcelsæ cuspides. *Lectus eius obelisci acuti.* Hi, inquam, superbissimi homines, quorum lectus est obelisci acuti, hîc v. 3. dicuntur
Iudith. *venisse per crepidinem montis*: neque enim hi incedunt per campestres, aut vallestres vias, sed per fastigia sublimitatum.

§. III.

Multorum oratio piâ ambitione impetrare præsumit, quod Sanctorum proceres non impetrarunt.

9. Ambros. Multorum preces impossibile est contemni. Multorum oratio, certum impetrationis præsagium est. Nam vt eleganter S. Ambrosius lib. de Pœnit. *Multi animi dum congregantur vnanimes, fiunt magni: & multorum preces impossibile est contemni.* Pusillanimis oratio, fit magnanima à consortio aliorum, & secura impetrationis, (cùm *impossibile sit contemni*) iam fermè possidet, quod precatur: nam vnanimitas orantium, pignus est
Matth. possidendi. Matthæi 18. v. 19. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Omnia Christi verba fiduciam spondent, spem firmant, certitudinem impetrandi augent. Super quibus verbis, sic scribit S. Cypria-
Cypr. nus epist. 8. *Quod si duo vnanimes tantùm possunt, quid si vnanimitas apud omnes esset? Iam pridem de diuina misericordia impetrassemus, quod petimus: nec tandiu in hoc salutis, & fidei nostræ periculo fluctuaremus.* Sed iuuat singula Christi Dei verba expendere, quę fiduciam spirant, & certitudinē impetrationis confirmant, si oratio fiat à multis, vnani-
Gloss. S. Thom. mi plurium consensu. Quod benè expendit Glossa, (non hæc Strabi, sed illa antiqua apud S. Thomam ibi,) pulcro glossemate præfata verba illustrans. Quæ primò statuit hîc agi de oratione: *De omni petitione, quæ fit à consentientibus in vnitate Ecclesiæ dat confirmationem, cum subdit: Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint.* Audis *de omni re*? Quid amplius? quid magnificentius promitti à Deo potest? Quid
10. audentius aut desiderari, aut sperari? Quæ tam ampla promissio legitur? Quid non continetur sub *omni re*? Amplissima planè hæc promissio est. Certitudinem obtinendi tam amplam promissionem
Gloss. expende: *Fiet illis à Patre meo, qui in cælis est. Per hoc autem quod dicit: Qui in cælis est, eum super omnia ostendit: & per hoc complere eum posse, quod petitur.* Nempe spondet Christus Deus quod multorum oratione postulatur, dandum ab eius Patre, qui in cęlis est. Quasi dicat: Ego qui sum filius eius, & inde hæres paternæ hæreditatis, ad Patrem meū vos remitto; vt ex meo censu, qui mihi obuenit filiationis iure, impleat meam promissionem. Emphaticè additur, *qui in cælis est*: vt notum fit, sic postulantibus, *Patrem super omnia esse.* Scilicet Pater non tantùm omnipotens est, sed in cælis habitat, & ita nullâ re indiget. Porrò rei indigentia liberalitatem solet cohibere; at qui in cælis est, nullius rei humanæ indigus est: vnde etsi de se munificus non esset, tamen liberaliter largiretur hæc omnia, vtpote sibi superuacua, & minimè necessaria. Addit glossa: *Vnde rata est sententia consentientium, quia Deus cum eis habitat: & ideò sequitur. Vbi sunt enim duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Nimirùm, si adhuc hæsitatis de impletione promissi, ego sum in medio vnanimiter orantium, quasi pignus pro re obtinendâ: id est, non tantùm oppignero meam fidem, sed me loco pignoris do, vt certi sitis vbertim implendum, quod munificè vobis promisi. Scitè ergo dixit S. Ambrosius; *multorum preces impossibile est contemni.*

De vnanimi multorum oratione dixit Tertullianus Apolog. cap. 39. aliàs expensus *Precationibus ambiamus orantes.* Scilicet multorum oratio propè ambitiosa est, cùm supra merita præsumat. Nonne præsumptio esset orationis, si ambiret impetrare, quod Pauli preces, quod preces Petri, quod omnipotens oratio Deiparæ non assequuntur? Ita planè. Audi S. Chrysostomum homil. 3. de incompr. Dei naturâ sic scribentem: *Quod si omnis oratio tantam vim habeat, longè magis eam quæ ore multorum proueniat, valere consentaneum est. Vnde id constat? Paulum ipsum dicentem audi: Qui ex tantis periculis eripuit nos, & eruit, etiam speramus quòd adhuc eripiet, vobis quoque in oratione pro nobis subuenientibus.* Videlicet quod Paulus se suâ oratione adipisci dubitat, sperat impetrare oratione multorum. Et Actor. 12. v. 5. in carcere ligatus tenebatur Petrus ab Herode; *Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesiâ ad Deum pro eo.* Num multorum preces plus valeant ad Petrum liberandum, quàm ipsius Petri oratio? Eleganter S. Chrysostomus hom. 26. in Acta: *Oratio autem fiebat ab Ecclesiâ. Audite quomodo affecti erant erga præceptores; ad preces conuersi, præsidium reuerà inexpugnabile, ad illud confugiebant: Non dicebant, humilis ego & nihili homo pro illo orarem?* Nempè Petrus Ecclesiæ caput erat, & columen: In illo tota res Christiana periclitabatur: charus erat, & familiaris Deo: ipse in graui vitæ discrimine constitutus, à periculo viuaciùs oraret: nam calamitas energia orationis est. Et tamen nihili homines, & meritis impares vnanimi oratione adiuncti, incolumitatem Petri impetrant, quam Petri oratio impetrare non præsumit. O pia ambitio orationis multorum! 11. Tertull. Oratio multorum ambitiosa dicitur. Chrysost. Actor. Chrysost.

Ioannis 2. cap. Adest Christus nuptiis Cana Galilææ, aderat & Maria: & deficiente vino, ait mater eius ad eum: *vinum non habent*: Cui asperiùs respondisse videtur Iesus, aiens: *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Quibus verbis planè videtur Christus refutare matris petitionem, Tunc illa dixit ministris: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Cur Maria de illâ re agit cum ministris, si Iesus renuit miraculum facere? aut importuna, aut superuacua videtur istiusmodi negotiatio. Quid? confugit ad ministros, vt impetrent, quod ipsa Dei mater non obtinuit? Opportunè S. Chrysostomus hom. 21. in Ioannem: *Idcirco mater & expectauit, & palam ministros accersiuit, vt à pluribus rogaretur.* Quid illustrius pro hac re? Scilicet, faciliùs negari videtur oranti matri, quàm *pluribus rogantibus*? Num quod mater non est assecuta, intentat consequi oratione plurium? & petitionis quasi repulsam passa, confugit ad orationem multorum, vt sic certò impetret, quod per se ipsam non videtur impetrasse? Vnde *palàm ministros accersit, vt à pluribus rogaretur filius.* Hæc est pia ambitio orationis multorum, cùm supra merita piè præsumat, & impetrare intentet, quod nec Pauli oratio, nec oratio Petri; imò ferè nec Deiparæ precatio extorquere præsumunt? 12. Ioan. Oratio multorum impetrat quod Mariç videtur negari. Chrysost.

Qui

Qui mirantur stupendam liberationem Bethuliensium à tam dira obsidione, simul mirentur vnanimis multorum orationis efficaciam: contemplantes illos hîc v. 4. *Vnanimes orantes, vt Deus Israel misericordiam suam ostenderet.* Nam, vt aiebat Ambrosius: *Multorum preces impossibile est contemni.*

---

§. IV.

Commentarius Literæ.

Verſ. 7. *Erant autem non longè à muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam, ad refocillandum potiùs quàm ad potandum.*

Verſ. 8. *Sed filij Ammon, & Moab accesserunt ad Holophernem, dicentes: Filij Israël non in lancea, nec in sagitta confidunt, sed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio constituti.*

Verſ. 9. *Vt ergo sine congressu pugnæ possis superare eos, pone custodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & sine gladio interficies eos, vel certè fatigati tradent ciuitatem suam, quam putant in montibus positam superari non posse.*

Verſ. 10. *Et placuerunt verba hæc coram Holopherne, & coram Satellitibus eius, & constituit per gyrum centenarios per singulos fontes.*

Verſ. 11. *Cúmque ista custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ, & collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt non esset intra ciuitatem vnde satiarentur vel vnâ die; quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie.*

13. VERS. 7. 8. 9. 10. ERant autem non longe, &c. Cæteræ exscriptiones fusiùs idem tradunt. Si quid notatu dignum adduxerint inter exponendum adnotabo. Holophernis industria aliorsùm diuertit canales, per quos largus & iugis fons influebat in Bethuliam. Sed ciuibus re maximè ad vitæ sustentationem necessariâ priuatis, aliquale solatiolum relictum erat; nempe fonticuli non longè à mœnibus scaturientes. Quorum adeò erat exilis, & maligna scaturigo, vt cautium sudorem diceres, non scatebram. Ex his fonticulis clàm Assyriis, Bethulienses lingebant, & legebant aqualam, quæ comportata in vrbem, non extinguebat sitim, sed tantillùm sitientes refocillabat. τὸ *videbantur* iungendum est cum *furtim*; & sensus erit: velut furtim hauriebant, ita Emanuel Sà. (Sà.) Sed verosimile est Bethulienses visos aliquando ab Assyriis, etsi clanculùm id fecerint. Cæterùm Ammonitæ, & Moabitæ (Textus Græcus Idumæos addit, ô fratrum intestina odia! ô vel pristinæ felicitatis inuidiam! ô adulationis ambitionem!) (Græcus.) sponte eunt ad Holophernem, & indicant non satis esse incidisse aquæductus, nisi fonticuli prope mœnia emicantes Bethuliensibus prohibeantur: ipsi enim norunt, quippè præ viciniâ illis sunt explorata omnia Israëlitarum, non longè à muris aquarum scatebras erumpere, quos fortè tunc viderant haurientes; suadéntque, vt apponatur militum custodia, quæ arceat obsessos, ne hoc fruantur subsidio: nam Hebræus populus, inquiunt, non præsumit strenuo & numeroso Assyriorum exercitui resistere, armorum peritiâ, & robore, sed montium asperitatibus moliuntur frangere hostes diuturnitate obsidionis. Ergo præstat eos siti aut enecare, aut cogere ad deditionem. Porrò periculosum telum est fames, & sitis. Placuit consilium Holopherni, & eius ducibus, & constituti sunt centeni milites ad singulos fonticulos, qui arcerent Bethulienses. Græci codices innuunt fonticulorum custodiam commissam fuisse ipsismet Ammonitis, additis quinque millibus Assyriorum. Gotfridus in allegoriis sic versat hunc locum: *Erant non longè à muris fontes, dogmata philosophorum, qui scientiæ, & honestatis aliquod conferunt solatium. Ex quibus videbantur haurire aquam ad refocillandum potiùs quàm ad potandum.* (Gotfridus.)

14. VERS. 11. *Cúmque ista custodia, &c.* Post transactos viginti dies, cùm prohibiti fuissent Bethulienses obsessi, ne comportarent aquam è fonticulis, *defecerunt cisternæ*, id est, cisternarum aquæ, & collectitiæ; *Ita vt non esset intra ciuitatem vnde satiarentur vel vnâ die; quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie.* Eáne bona ratio est, cur aqua deficiat, quia scilicet ad mensuram dabatur? Sanè appetitum proritat magis, quod liberum non est. Impetu quodam fertur homo ad negata. Abundantia fastidium sui facit, penuria appetentiam. Potiùs desiderium sitit quàm necessitas, quod si abesset, abesset & sitis. Nihilominùs alia est illorum verborum sententia, vt optimè Sanctius. (Sanct.) Scilicet defecerunt pluuiales, & collectitiæ aquæ, eóque est adacta ciuitas, vt neque vno tantum die satiari posset, eâ enim mensurâ diuidebatur aqua, quæ acueret potiùs, quàm sedaret sitim. Dicam luculentiùs: Ideo ad mensuram dabatur aqua quotidie; quia si absque mensura daretur, liberúmque esset totam explere sitim, non erat in ciuitate vnde vel vna saltem die satiarentur expetito potu. Plura Bibliorum loca, vbi fames, aut sitis toleratur tradit Lorinus hunc Iudithæ locum (Lorin.) versans ad cap. 26. Leuitici v. 26. Græcus textus sic habet: *Et manserunt in circuitu eorum castra Assur, pedites, & currus, & equites eorum diebus triginta quatuor. Et defecerunt omnibus habitantibus Bethuliam omnia receptacula sua aquarum, & cisternæ euacuabantur.* Et mox: *Quam ob rem infantes eorum linquebantur animo, mulieres, & iuuenes præ siti deficiebant, atque concidebant in plateis vrbis, portarúmque transitu, nec supererat in ipsis vllum robur.* Bartholomæus Tortolettus, lib. 1. Iudithæ vindicis graphicè describit poëticâ licentiâ agoniam sitis Bethuliensium. (Tortol.) Plurimas autem vrbes munitissimas præ impatientia sitis hostibus vltrò traditas, numerat Polybius lib. 7. c. 5. (Polyb.) Lucanus, lib. 4. (Lucanus.) Iosephus, lib. 15. Antiq. c. 8. (Ioseph.)

---

§. V.

Sycophantica delatio pernitiosa semper fuit; vera & pia, olim & nunc sancta est.

PLerumque acerrima ex domesticâ consuetudine odia nascuntur. Quid? quòd è propinquitate & sanguine omnium maxima exurgunt; vt eiusdem vteri vehementiora quàm alieni sint incendia, quæ nullâ arte, aut flumine restinguas. 15.

Nulla

Nulla tamen grauiora, quàm parentum in filios, filiorum in parentes, fratrúmque in fratres sunt. Id adeò ex eo prouenit, quòd summus amor, si exasperetur, in summum odium transeat: vt summa clementia & mititas, si efferentur, in extremam crudelitatem & ferociam degenerant. Tardè hæc lentéque eueniunt, & syluarum more, ignem concipiunt; quò nimirum tardiùs, eò vehementiùs. Hæc ferè Politico-Christianus. Itaque domesticus hostis, & germanus sanguis aut æqualitate doctrinæ, aut fortunæ, aut honoris, aut diuitiarum exaspetatur; tunc exardescit inuidia, exurgit ira, cuius exitus sæuum odium est: odium verò quod non intentet malum? Si valet viribus, per seipsum malum infert, quàm acerbum potest; si verò imbecillus sit, & inermis, potentiorum auxilia ambit omni arte & industria. Heu intestina fratrum odia deploranda! Sponsa aliàs pulchra, ex præcordiis dolet se denigratam suorum fratrum subdolâ arte. Canticorum 1. v. 5. dixerat: *Nigra sum, sed formosa, filia Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis*: quæ tabernacula specie tenus fœdè squalent ab iniuria temporum; at introrsùm gloriosè nitent à superbia Regum, subdit versicul. 6. *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Hanc pugnacem fratrum naturam & videre, & admirari licet in Iacob & Esaü. Geneseos 25. v. 25. Elegantissimè Tertullianus, lib. de Anima, cap. 26. *Ecce*, inquit, *duplex fœtus in locis matris tumultuatur, & nusquàm adhuc populi duo: portentosa forsitan petulantia infantiæ antè certantis quàm viuentis, antè animosa, quàm animata*, Et mox: *O infantem & æmulum, & validum, & olim contentiosum!* Ecce alter infans aduersus alterum præmaturè tumultuatur, & frater fratrem supplantare validè nititur: ita vt alteruter de altero dicere potuerit; *Filius matris meæ pugnauit contra me*, & quidem contentiosissimè.

Scribani.
Fratrum odia præmatura.
Cant.
Genes.
Tertull.

16. Sed sciendum est, quis sit hic frater, qui à sancta Sponsa dicitur in sororem sæuissimè pugnare. Origenes homil. 1. ex duabus, arbitratur fratris nomine intelligi Synagogam, quæ acerbissimè insectabatur Ecclesiam, & eius caput Christū. Quæ vsqueadeò sæuiit in Iesum adhuc puerulum, vt Angelus dixerit Iosepho, Matth. 2. v. 13. *Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Ægyptum.* Sic enim eius fratres persequebantur tenellūm Iesum, vt securior esset in Ægypto; populo barbaro, impio, idololatrâ, & Hebræis infensissimo, quàm inter suos fratres. Dein Ambrosius lib. de Isaac, & anima, cap. 4. sic fatur: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me: Hoc est, impugnauerunt me corporis passiones.* Scilicet ad exprimenda intestina odia, & crudelem fratrum æmulationem, illam comparat Ambrosius passionibus corporis, quæ implacabile bellum gerunt aduersùs animam: nam concupiscentia domesticus & germanus hostis est animæ. Huc fortè alludit P. Damianus serm. 38. Iulianum Cæsarem ex Christiano & fratre, apostatam & sæuum hostem, appellans, *Fomitem*; quasi Iulianus olim frater, & Ecclesiæ domesticus, tanquàm concupiscentiæ fomes, seu passiones corporis, Christianos, suos quondam fratres, persequeretur. Sic bellè explicantur domesticæ fratrum pugnæ, sub metaphora concupiscentiæ, aut passionum, quæ validè impugnant, & expugnant animum.

Orig.
Frater est in fratrem vt passiones, & fomes peccati.
Matth.
Ambr.
P.Dam.

17. Cæterùm cùm sanctissima Sponsa se fuscam, & denigratam esse conqueratur, statim culpam reiicit in non bonos fratres, inquiens: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, quasi pugna cum fratribus illam falsò culpauerit, & fœdè denigrauerit, similémque effecerit tabernaculis Cedar, & pellibus Salomonis, quæ intùs fulgebant gloriosè, foris squalebant ingloriè. S. Bernardus serm. 25. in Cantica, hæc Canticorum verba torquet ad sui cœnobij Monachos, aiens: *Antè mihi contingat mori, quàm audire tu vobis quempiam iustè clamantem: Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Nonne præsentis congregationis tanquam vnius matris filij, omnes vos estis, singuli alterutrum fratres?* Et paulò inferiùs publicat huius pugnæ arma, & cruenta tela: *Nec cauendum*, inquit, *a grauioribus tantùm offensis, sed a clandestino quoque & venenato susurrio. Non, inquam, sufficit os custodire ab his, & similibus: cauenda sunt & leuia, si tamen leue debeat dici, quodcumque in fratrem præsumpseris voluntate lædendi. Nam quod tu leue putas, & ob hoc leuius præcipitas, plerumque alius aliter accipit, tanquam homo videns in facie, & secundum faciem iudicans, paratus festucam trabem suspicari, & scintillam putare fornacem.* Non damnat hîc Bernardus veras & prudentes delationes, (procul à sanctissimo & religiosissimo viro tam acris censura contra politiam religiosam, imò & secularem,) sed planè damnat palam mentitas, temerariè suspicaces, & sæuè iracundas, quæ pietati, & concordiæ aduersantur, & sub talionis pœna prudenter à multis præcauentur, & quæ pestes sunt congregationum, & earum fotent excidium. S. Chrysologus serm. 2. animaduertens quàm inuerecundè senior frater conuitiaretur pio parenti, Prodigi fratris flagitia. Lucæ 15. v. 30. ita scribit: *Inter propinquorum lumina non valent delicta versari; propinquorum quot oculi, tot lucernæ.* Quin & Prodigi filij scortationem, tametsi in longinquo patratam, & patri notam, & pœnitentiâ, & condonatione deletam, Senior frater iracundè replicat, & grauanter inculcat, ob perexiguum substantiæ lucellum. Neque satis fuit Prodigo filio longinquitas, ne lucerna fraternæ inuidiæ non publicaret fratris delicta, non ad fratris remedium, sed conuitium.

Cant.
Fratrum leues delationes ab inuidiâ non sunt audiendæ.
Bern.
Chrysol.
Luc.

Prudenter admonet S. Bernardus suprà, ne susurrio damnes *quodcumque in fratrem præsumpseris voluntate lædendi.* Nam præsumptio æmuli nimis audet, & testimonium præsertim fratris nimiam facit credibilitatem. Quod Tertullianus in suo Apologetico, cap. 1. acerbè tulit, expertus quosdam malos Christianos, & non benè fratres, quædam suspicata crimina Imperatoribus detulisse. Vnde implacabile Imperatorum odium, & crudelior persecutio in Christianos desæuiit. *Denique (quod maximè accidit) domesticis indiciis nimis operata sectæ huius infestatio, obstruit viam defensioni.* Verba sunt antiquissimi huius doctoris. Ecce tibi domesticis indiciis sic infestatam Christianam religionem, vt ferè obstructa sit via ad defensionem criminis falsò impositi. Quis enim non credat domestico, & fratri? fratrum delatio, etsi non criminis euidentiam referat, sed leuia indicia, & quæ suspicionem alioqui facerent, plenam facit fidem. Hæ sycophanticæ fratrum calumniæ nimis olim infestarunt Ecclesiam. Vnde infrà cap. 39. ita de his calumniatoribus loquitur. *Fratres autem vestri sumus, iure naturæ matris vnius: etsi vos parum homines, quia mali fratres.* Quasi ab humanitate degeneret, qui sic inhumanè fratres calumniatur, culpat, inuitiat. 18.

Bern.
Fratrum suspicaces delationes nimis infestarût olim Ecclesiam.
Tertull.
Tertull.

Planè de his sycophantis, qui ab odij liuore, sed virtutis prætextu, fratres suos falsò calumniabantur in iudiciali foro, ait S. Bernardus, lib. 5. de 19.

Consi

Bernard. Delator clanculatius sæpè est suspectus.

Consideratione, sic admonens Eugenium Papam: *Clandestinas, inquit, & susurratas delationes non recipias: magis detractiones censueris. Et hanc velim generalem constituas regulam, vt omnem qui palam veretur dicere, quod in aurem locutus est, suspectum habeas.* Eiusmodi enim falsidicus delator, calumniator est, Diabolus est. Luculenter Septimius lib. 5. aduersus Marcionem c.18. qui Diaboli munera in Creatorem conuenire putabat, ita fatur: *Si Diabolus Creator est, quis erit Diabolus apud Creatorem? Ipsum vocabulum Diaboli, quaro ex quâ delaturâ competat creatori? fortasse detulit aliquam Dei superioris intentionem, quod ipse ab Archangelo passus est, & quidem mentito.* Benè aduertit Pamelius ibi numero 290. indicare Septimium, nomen *Diaboli* deductum à calumniæ delatione. Audis nomen Diaboli rem esse calumniæ? ô! dispereant hi Diaboli calumniatores. Et quidem præfatum locum Canticorum, *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, de Diabolo interpretatur S. Gregor. Nissen. homil. 2. in Cantica, quem sequitur Psellus apud Theodoretum. Profectò in hoc cap. 7. à versiculo 8. liquidò constat quanta passus sit Dei populus à fratribus, nempe Idumæis, Ammonitis, & Moabitis. Verè dicere potuit: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Nam cùm Holophernes tot bellatorum millibus non valeret expugnare Bethuliam, ij non boni fratres adeunt Holophernem, & vt erant finitimæ regionis gnari, & domestico & fraterno odio infensi, infidè indicant externo hosti secreta subsidia, & non euulgandas artes fraterni populi; quâ fratrum proditione, ferè profligati sunt Hebræi. Et qui Holophernianæ potentiæ viriliter restiterunt, fraternâ proditione fermè victi sunt.

Septim. Diaboli dicuntur à delatione.

Pamel.

Cantic.

Nissen. Psellus. Theodor. Iudith.

20\. Delatores, seu Curiosos habebat olim Romanorum politia.

Denique adnotare lubet, non tantùm in Religiosis quibusque familiis, ex Religionis instituto sanctum fuisse, vt ad pietatis augmentum, & vitiorum extirpationem, aut præcautionem, prudens & pius quisque deferat præsuli certa, & non ab æmulatione suspecta crimina; sed id olim in seculari politia obseruatum fuisse, tradit locuples, & vetus auctor, Tertullianus, inquam, in lib. de Fuga in persecut. cap. 13. quos delatores communiori vocabulo appellat *Curiosos*. Quod nomen & officium ita tradit, & explicat Beatus Rhenanus, ad præfata Tertulliani verba, ita fatus: *Erant Curiosi, qui in comitatu Præsidum admissa per prouinciam renunciabant. Magister officiorum habebat sub se Curiosum cursus publici præsentalis vnum, & Curiosos per omnes prouincias, quemadmodum docet Notitia Orientis, & Occidentis.* (hæc Notitia libellus est.) Extat titulus de Curiosis & Stationariis lib. 12. Cod. Est etiam similis titulus 10. lib. 12. Theodosiani. Vt innotescat obtrectatoribus, quàm faciat ad bonam politiam, notitia olim parta à bonâ Curiosorum delatione, ne illi obstrepant vti inuento nouo. Quod autem licita sit, pia, sancta; satis superque pro ea à nostratibus velitatum est vsque ad aduersantium vel molestiam, vel nauseam, vel potiùs bilem.

Tertul.

Rhenan.

Theodos.

---

§. VI.

Commentarius Literæ.

Vers. 12. *Tunc ad Oziam congregati omnes viri, fœminaque, iuuenes, & paruuli omnes simul vnâ voce,*

Vers. 13. *Dixerunt: Iudicet Deus inter nos, & te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacificè cum Assyriis, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum.*

Vers. 14. *Et ideò non est qui adiuuet, cùm prosternamur ante oculos eorum in siti, & perditione magna.*

Vers. 15. *Et nunc congregate vniuersos, qui in ciuitate sunt, vt sponte tradamus nos omnes populo Holophernis.*

Vers. 16. *Meliùs est enim vt captiui benedicamus Dominum, viuentes, quàm moriamur, & simus opprobrium omni carni, cùm viderimus vxores nostras, & infantes nostros mori ante oculos nostros.*

Vers. 17. *Contestamur hodie cælum, & terram, & Deum Patrum nostrorum, qui vlciscitur nos secundum peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holophernis, & sit finis noster breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate sitis.*

Vers. 12. 13. 14. 15. 21.

Tunc ad Oziam, &c. Ineluctabile malum sitis est, actiúsque ferit, & prosternit hostes, quàm armatus miles. Ergo Bethulienses deficiente potu deficiunt præ siti: & omnis sexus, & ætas conuolat ad Oziam principem ciuitatis: & grauiter expostulant: quod noluerit, vltrò tradidisse vrbem Assyriis, quod fecère reliquæ ciuitates, & prouinciæ finitimæ. Nimirum æstuant Bethulienses præ afflictionis agoniâ, & populari more, exitu consilia metientes, Magistratum accusant, quòd non fecerit, quod ipsi quoque fieri noluerunt. Et *vna voce* hoc est pari consensu. De hoc adagio legi potest Martinus del Rio 1. tom. Adag. 153. *Iudicet*, inquiunt, *Deus inter nos & te*: Id est, etsi tu sis summus huius vrbis iudex, & supra te nemo alius, at Deus qui supremus omnium iudex est, iudicabit hanc causam, & te proculdubio damnabit, quasi reum magni sceleris: nam tot strages huic vrbi imminentes, vni tibi imputantur. Et propter hoc grande flagitium tuum, *vendidit nos Deus*, hostili potestati. Quid est *vendidit* Deus? Num Deus pretium accepit pro traditione sui populi in potestatem Assyriorum? Ecquod pretium hoc? quæ hæc venditio? Sanctius hîc, num. 7. Oziæ culpam suspicatur esse pretium propter quod Assyriis vendidit Deus Israëlitas. Frigidè. Nam Oziæ animosa mens resistendi Assyriis, potiùs foret occasio excidij, quàm pretium. P. Serarius ad cap. 2. Iudicum, q. 2. sic interpretatur: *Vendit Deus*, cùm facit, vt ab hostibus aliqui vendantur, vt de Chananæis, Gen. 9. quem sensum tradit Caiet. Iudicum 2. v. 14. Hanc phrasim notat Serarius, Iudicum. 2. v. 14. & cap. 3. v. 8. cap. 4. v. 2. & 9. Psal. 43. lib. 3. Reg. 21. Deut. 32. Exod. 30. Nahum 3. Isai. 50. v. 1. & Iudith. 7. hoc v. 13. Hæc interpretatio aliàs apta, non satis aptatur ad præsentem occasionem. Cur enim Bethulienses qui truculentas strages horrent ab Holophernianâ sæuitiâ hostiliter proritatâ, tantùm timeant ne finitimis venales fiant? Malum hoc leue non est, sed aliud maius, & acerbius extimescunt, vt ex hac eadem oratione ad Oziam constat, & ex Holophernis ad Achiorem minis. Salianus, n. 53. *Vendidit*, id est, tradidit. Lepida interpretatio, sed quærimus quâ energiâ dicatur hîc Hebræus populus *vendi*?

Martinus del Rio.

Quid sit, Deum vendere Israëlitas.

Sanctius.

Serarius.

Genes. Caiet. Iudicum. Psalm. 3 Reg. Deuter. Exod. Nahum. Isai. Iudith.

Salian.

S. Augu

22. Aug. tom 4. Psalm. 43. v. 13. Isai. 52, v. 3. S. Augustinus quæst. 17. in Iudices, versans illud Iudicum 2. v. 14. *Et vendidit eos in manu inimicorum suorum in circuitu*, (sic enim ipse locum scribit,) ita air: *Quæri solet quare dixerit [vendidit] tanquam aliquod pretium intelligatur datum, sed & in Psal. legitur: Vendidisti populum tuum sine pretio. Et apud Prophetam: Gratis venditi estis, & non cum argento redimemini. Quare ergo venditi, si gratis & sine pretio, & non potius donati? An forte Scripturarum locutio est, vt venditus etiam qui donatus dici possit? Hic autem sensus est optimus, &c.* Itaque *vendidit nos Deus*, idem est, ac tradidit, aut dedit. Nam sicut quod venditur arctiori quodam modo, & iure, quàm id, quod donatur, transit in ius ementis; sic Israëlitæ dicuntur à Deo Assyriis *Vendi*, id est, penitùs tradi. Hæc expositio aptior est, quàm sequuntur Hugo & Carthus. Lorinus in Psalm. 43. v. 13. Ribera in cap. 3. Nahum, n. 3, & noster Augustinus Quiros eam insinuat, & locupletat ad Deut. 32. n. 235.

Hugo. Carthus. Lorinus. Quiros.

Vers. 16. 17. *Melius est, &c.* Melius aiunt esse, vt captiui viuant, quàm trucidati pereant. *Melius*, hoc est, minus malum, quod comparatione maioris est optabilius. Additur: *Contestamur cælum, & terram*, id est, omnem creaturam, cælestem scilicet, & terrenam, Angelos, & homines, & Deum patrum nostrorum. Ita Mendoza lib. 1. Reg. ad cap. 8. v. 9. qui id probat eruditè, vt assolet. Quod autem Deus castigãs populos dicatur *vlcisci* se de eorum offensis, plenæ sunt scripturarum paginæ. Nempe humano more loquitur de Deo Scriptura. In Græco textu dicitur, hæc non tantùm Oziæ, sed & reliquis Principibus dicta, quod videtur notum ex cap. 8. v. 11. sed quia Ozias præcipuus erat, vt ait Salianus, vel rem belli administrabat summo imperio, vni Oziæ dicta dicuntur: & ipse pro reliquis respondet. Bethuliensium querelas poëticè amplificatas, legat qui volet in Tortoletto lib. 1. Græcæ exscriptiones nihil notatu dignum offerunt.

Mendoza. Iudith. Salianus. Tortol.

---

§. VII.

Acerbior calamitas aliquando calumnia est delicti perpetrandi, calamitate ipsâ ad vitium sæpè instigante imbecillos.

23. Ærumnosior miseria sæpe deiicit fortissimum quemque, & virtute sanctum: & cùm grauior fortuna vniuerso pondere incumbit, plus hominem degrauat, quàm vt ferè possit attolli. Scopulus diu fluctibus petitus, minas, & verbera vndarum sæpe passus, aliquandò furente mari subruitur: nam vel saxa diu multúmque crebris ictibus perita emolliuntur, & cedunt. Ferrum, & æs, & durior chalybs franguntur, & adamantis suus est domitor. Sic ærumnâ grauiori, & acerbiori calamitate, sanctior virtus aliquando frangitur ad vitium. Iob. 16. v. 21. *Caue ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam.* Iobus sanctissimus, cuius constantia, & virtus adamantina videbatur, acerbiori miseriâ, & acri dolore ictus, expertus est aliqualem ruinam, vel ruinæ notam. Nec miror: quia in vnicâ ærumnâ, si acerbior sit, plures video machinas impugnantes fortissimum quemque. S. Ambros. de fide resur. acrem dolorem, & qui vix tolerari poterat, iniuriam appellat, sic fatus: *Neque ipsi nobis tanti doloris augeamus iniuriam.* Dolórne iniuria est? Insolens planè loquendi modus, sed qui rem viuaciùs explicat; grauior siquidem dolor vix sine animi iniuriâ vulgus hominum acerbiùs cruciat: nam sæpiùs aut impatientiam extorquet, aut impatientiæ notas, scilicet questus, lacrymas, planctus, animi deiectiones, quæ hominis constantiam aut sensu dedecorant, aut cruenrant culpâ conscientiam. Vnde peracerbus dolor *Iniuria* dicitur ab Ambrosio: & opprobrium à Iobo cap. 19, v. 5. *& arguitis me opprobriis meis*: in locum *opprobriis*, Tigurina *calamitatem* vertit. Ergo vel patientissimi Iobi *calamitas*, appellatur opprobrium; quia probrosa illi fuit non tantùm opum, & honoris decorum ab illo auferens; sed illum peccatorem fuisse apud homines probans, (vt arguebant eius amici,) aut saltem ferè cogens in alicuius leuis culpæ probrum. Itaque durior calamitas vsque adeò hominis constantiam labefactare solet, vt *opprobrium*, & *iniuria* dicatur.

Calamitas dicitur delictum. Iob. Ambros. Iob. Tigur.

24. Lucæ. Celebris locus, & expensione dignissimus habetur, Lucæ 22. v. 31. *Ait Dominus: Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, sicut triticũ, ego autem rogaui, &c.* Indubium est, quòd à vanno metaphora sumpta sit, quâ triticũ & iactari, & agitari & purgari solet. Perspicua verba, sed obscurior sensus. Num malus Dæmon sæuiens in Apostolorum cædes, id vnum expetit, vt discipulos euentilet, & purget vt triticum? Nil mali cuperet: quid optabilius potuit discipulis accidere, quàm quòd purgentur, vt triticum? Nam vannus tantùm præstat in area, vt ostendat, quid palea, quid acus, quid triticum sit? hæcne vota Diaboli, quæ tempore noxia auertere à discipulo Christus satagit? Impeditus planè locus, & qui exaggerat validæ tentationis, seu magnæ calamitatis vim. Verùm malè astutus dæmon benè conscius virium calamitatis, impunitatem à Deo poscit licenter infligendæ calamitatis, certus alicuius ruinæ. Quod præclarè vidit S. Cyprian. lib. 4. epist. 4. sic interpretans verba illa, *cribraret vos*, id est, *vexaret vos*. Quasi dicat, non poscit Satanas facultatem à Deo præcipitandi Apostolos, aut insolentiùs tentandi, quam fortè non impetraret; sed callidè tantùm licentiam poscit grauiùs vexandi Apostolos, certus grauioris vexationis acerbitate vincendos fore. Vnde Christus Deus pro suo Petro orat, ne calamitati succumbat. Scit malus Dæmon sat esse vel ipsis Apostolis grauiùs vexari, vt miserè cadant? Hinc profero lucem difficili loco Iobi, cap. 10. v. 3. vbi de Deo sic acerbè queritur: *Nunquid bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me?* Oppressionem, & calumniam appellans calamitatem, quam patitur; sic S. Thomas, & Glossa ibi, & res est certa ex contextu. At miseria, & calamitas illa, quo iure calumnia dici potest? Nunquid Deus acerbitate laborum calumniatur hominem? nunquid calamitas, & miseria est calumnia? Eritne Deus calumniator? Porrò calumnia mendax, & malitiosa accusatio est: ergo tristior ærumna, & acerbus labor, malitiosa, & mendax accusatio est? quia calumnia est, dicente Iobo, Nunquid, ô Deus, *bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me*, acerbitate doloris & miseriæ? Estne calamitas, anticipata accusatio delicti, ad quod non semel instigat? de quo, ac si iam foret perpetratum, hominem accusat, & delicti præmaturè reum facit? Profectò expertus est Iobus quàm validè vexet tribulatio, quàm robustè propellat ad ruinam, & ad deficiendum sæpè instiget. Non me hâc vice opprimet, ait Iobus, tentationis moles: dabo operam viriliter resistendo, vt hæc mea calamitas non me de pietate deiiciat, & deturbet in vitium. Calumnia

Calamitas est grauior tentatio. Cypr. Iob. 25. S. Thom. Gloss. Ord. Calamitas dicitur calumnia.

lumnia erit,& mendax,& malitiosa accusatio. Putabat malus Satan, vbi primùm me calamitate vexaret, statim tentationis mole opprimendum esse. Iam sibi videbatur me deuicisse, & detriumphasse miseriæ vi. At mea miseria in calumniam versa est; nam vbi fortis restiti, mendax & malitiosa accusatio apparuit. Non vides oculis quantùm Diabolus fidat vexationibus, & calamitatibus, vt seriò sibi persuadeat Apostolos cribratione, seu vexatione prosternendos: Et fortissimus Athleta Iobus viriliter tantæ calamitati resistens, liquidò probauerit, calamitatem esse calumniam; seu malitiosam accusationem delicti futuri, vi acerbioris miseriæ, perpetrandi. Aduerte hîc, v. 12. ad quæ scelera instigati sint Bethulienses calamitatis diræ efficaci suadelâ. Iudith.

§. VIII.

Sciat Præfectus se non tam homines regere, quàm feras: sciat quòd nocti etiam designatur suus Præsul.

26. AMplum & illustre est munus Rectoris. Quid maius inter homines, quàm vnum præesse pluribus? Sed hoc quàm difficile, quàm arduum! Quantæ molis est ab vno capite tot coërceri capita, & vniuersam illam multitudinem, inquietam, discordem, turbidam, leniter redigi sub commune quoddam obedientiæ iugum? Planè ars artium est regere hominem multiplicem, varium, versipellem: ô quanta à non bonis subditis patitur bonus Præfectus! Vides hîc, vers. 12. Præfectum Oziam dira quæque patientem à populo Bethuliensi, quem peritè, & sanctè regebat? Tumultuatur populus, acerbè queritur, dira imprecatur, fermè rebellat, deditionem intentat, sæua minitatur. Non tam Rectorem hîc contemplor Oziam, quàm Martyrem; quod de B. Eleuchadio dixit P. Damianus, serm. 6. sic aiens: *Neque verò credendum est B. Eleuchadium dum adhuc viueret martyrij caruisse laboribus, etsi non fuerit martyrio consummatus. Non contemnendum pertulit in ipsâ Ecclesia pace martyrium: quandoquidem etsi non cum perfidè credentibus, sed peruersè viuentibus, infœderabilem probatur habuisse conflictum.* Ergo qui Præfecturam ambit, candidatus martyrij est. Et bonus Præfectus, benè Martyr erit, tot patiens tortores, quot nequam subditos; imò tot feras, vt ait Plutarchus in Politica ad Traianum, his verbis: *Non enim cuiusuis est, neque tractatu & facilu facile, vulgus, & multitudinem salutaribus allici rationibus, & in officio contineri. Sat erit si velut fera, naturâ suspiciosa & varia vocem atque aspectum Rectoris minimè reformidans, regimen, & frenum admittit.* Audis Rectorem, subditum velut feram regere? Itaque tot feras regit Rector, quot subditos moderatur. Hinc pulchra Principum eruditio, ne nimis seueri, & rigidi sint erga subiectos populos, ne nimis graui disciplinâ eos diuexent: quia humana natura de se ingenua & libera valdè efferatur seruili subiectione, & ad ingenitã libertatem aspirans, iugum excutit, & imperia detrectat. Ne igitur Princeps præsumat omnes subditorum arcanas actiones posse noscere, omnes appetitiones coërcere, omnes animi subsultus penetrare, & cohibere: hoc enim supra humanum fastigium est, neque humanum regimen id valet præstare.

Iudith.

Superior ferè martyr est.

P. Dam.

Plutarch.

Superior est velut ferarum Rector.

17. In prima rerum conditione creauerat Deus maria varietate piscium referta, aëra volucrum multitudine plenum, terram ferarum, & serpentium feritate terribilem. Tandem creat hominem; & inter alia munera, quæ illi mandat, mandat etiam horum regimen. Genes. 1. vers. 26. *Et præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra.* Omitto veterem quæstionem, quam vbertim tractant expositores: in quonam consistat eiusmodi dominatus; an in similitudine ad Deum, an in rationis sagacitate, qua feras hasce regere posset. De quo latè Pererius, lib. 4. in Genes. cap. 5. vers. 26. Id vnum scio, primam Præfecturam, quam Deus commisit homini, fuisse in pisces maris, in volucres cæli, & belluas syluarum. Pisces rudes sunt, lubrici, salaces, perpetuò in latebris versantur, conspectum, & vocem hominis fugiunt. Quid de libertate, & immunitate volucrum dicam? Quid de indomita natura ferarum? Et tamen hoc est primum regimen, quod instituit Deus: vt erudiatur Gubernator se non posse subditos omnes apprehendere manu, ad nutum regere, mente tenere; sed quosdam latere, vt pisces; alios vocem eius fugere, vt volucres; cæteros nec ferre lupatum, nec iugum, vt venenati serpentes, vt sæuiores feræ. Opportunè Nazianzenus suum Basilium magnum Præsulem, & Orientis primatem, appellat *leonum curatorem* in Orat. de eius laudibus. Et Plutarchus nuper dixit suo Traiano, se regere hominum *feram naturam, vocem, atque aspectum Rectoris minimè reformidantem.*

Genes.

Adamus rector piscium, & volucrum.

Pererius.

Naz.

28. Pulchra quæstiuncula est, cur homo primo loco dicatur piscibus præsidere: dicitur enim: *Et præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis terræ.* Porrò pisces in cæcis aquarum fluctibus perpetuò versantur, semper latent hominis aspectum. Quomodo regere potest homo piscium plebem, quam semper ignorat? semper Præfectum latet? Et tamen pisces prima humanæ præfecturæ portio est. Satius enim foret, vt volucres cæli primò regeret; nam volucres in perspicuo aëre versantur: aut bestias, quæ etsi in recessibus syluarum degant, facilè humana industria peruestigari queunt. In semper latentes, sempérque inuisos pisces prima hominis præfectura versatur? Profectò vtilis eruditio superiorum hîc continetur: vt sciant aliquando imperandum esse populo latenti & inuiso. Genesis 1. v. 6. *Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti.* Scilicet Solem constituit diei Præsidem, qui imperet luci: Lunam verò vt præesset nocti, vt notum sit aliquod cæleste regimen versari circa noctem. Nam est aliqua præfectura, & à Deo quidem erga tenebras: meræ caligini aliquando imperandum est: sit aliquis noctis Rector. Neque enim abditi cordis recessus coniecturarum temeritate regendi sunt; neque quæ aut natura, aut religio scire vetat, deseruire debent ad humanam politiam. Sit aliquis Rector diei: sit etiam aliquis Præses noctis, vt omnibus notum sit, non tantùm perspicuam lucem, sed etiam meram caliginem, & impermistam luce, regendam esse; & quidem à Deo, qui Lunam creauit, vt *præesset nocti*, & hominem fecit Rectorem piscium, qui in vasti pelagi inviis latibulis perpetuò versantes, humanum aspectum latent; vnde primo homini dicitur, vt *Præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis terræ*; quæ homo nec manu, nec industriâ, nec mente cicurare, nec comprehendere valet.

Genes.

Cælestis aliquis Præsul præest nocti.

Genes.

29. Prouerb. Prouerb. 21. v. 1. *Cor Regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.* Scilicet publicatur hîc peritia diuinæ gubernationis, in cuius manu est cor Regis, & quocumque vult illud inclinat. Verùm scire oportet, quid hîc Regis nomine intelligatur. Vulgò interpretes vocabulo Regis Principem seu Regem intelligi autumant; Salazar. Beda. Hugo. legi potest Salazar ibi. Beda, & Hugo, Regis nomine hominem quempiam significari existimant; & meritò. Hinc addubitare licet, quare cùm Deus dicitur Rector hominis, non dicatur hominis Rector, sed Regis? Quam ob causam homo cùm regitur, & gubernatur, Rex dicitur? Planè vt innuatur quàm difficile sit hominem regere. Porrò Rex legibus immunis nobilitate superbit, fastigio dignitatis tumet; nullius imperio assuetus, omnes imperare solitar, nemini obedire consuescit. Ergo vt humanæ obedientiæ difficultatem exaggeret Salomon, & eminentiam gubernationis diuinæ, ait Deum hominem vt Regem subiectum habere. Nam sicut arduum valde est Regem subiicere, & dicto obedientem habere; ita planè difficile est hominem sui arbitrij Regem ac Dominum, habere subiectum. Præterea homo dicitur Rex, & Dominus arbitrij sui, suîque appetitus: ô quàm malè obediunt homini corporei motus, & humani appetitus, rebelles subsultus, & inordinatæ appetentiæ passionum! Quis iram frænet? quis lasciuiam coërceat, ambitionem inhibeat, & reliquas effrænes appetitiones sistat? Planè inobedientes, & contumaces sunt homini, qui Rector, seu Rex eorum vocatur, vnde homo dicitur Rex, cùm à Deo regitur, vt humanæ obedientiæ denotetur difficultas; & homo appellatur Rex suarum actionum, vt exaggeretur quàm difficile sit regere appetitus. Luna constituitur Præses noctis; ô quàm tenebrosa, & facinorosa est nox! Dein homo renunciatur Rector piscium, volucrum, & ferarum; Iudith. quæ quis contineat in officio? Tot feras hîc, v. 12. regit Ozias, quot ciues tunc habuit Bethulia. Sic furunt in Rectorem!

---

§. IX.

Innata libido subditos stimulat ad obmurmurandum de Superiore: nullum leue vitium, imò nec virtus immunis est à subditorum linguis.

30. Superiori minus licet, quia omnia licent. MAgnam quidem personam, hominum consensus Superiori imposuit, hæc ipsi tuenda est. Multa præfecto non licent, quæ humillimis in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est magna fortuna: magnus honor expositus est magno dedecori. Quia suspicax subditorum malitia semper infensa est Superiorum potentiæ, curiosa in eorum vitam, garrula in eorumdem defectus. Vnde permissa & licita sæpè nec licent, nec permittuntur Superiori. Seneca. *Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent*, ait Seneca de Consol. ad Polybium, cap. 26. Sublimitas principatus, omnium oculis obnoxia est, & suspiciosæ curiositati exposita, & inuidiæ æmulatrici, Superioris defectus auidè inquiruntur, & obmurmurantur à subditis. & odio ambitioso subiecta: & sic omnis superior subditorum iudicio, & linguæ subiectus est. A præfectura non eminent virtutes, sed publicantur vitia. Prurit enim subiectorum lingua, instigata, aut ab æmulatione ob sublimitatem, aut ab impatientia ob coërcitionem, aut à maleuolentia ob castigationem, ad scrutandos curiosè, & culpandos criminosè, & euulgandos malitiosè Superiorum defectus. Canticorum 1. v. 8. *Si ignoras te, ô pulcherrima inter mulieres: egredere, & abi post vestigia gregum tuorum; & pasce hœdos tuos.* Cant. Quomodo gregem pascendo, se medullitùs cognoscet, qui gregem non pascens se penitùs ignorat? Nunquid præfectura perspicacia sui est? S. Ambrosius, lib. de Isaac & anima, cap. 4. hunc Canticorum locum versans, ait: *Exi tu in calcaneis gregum, & pasce hœdos tuos. Quia per greges regnum intelligimus: eò quòd potestatis sit gregibus præsidere. Exi ad regimen potestatis.* Ambr. Quasi dicat diuinus sponsus: Etsi pulchra virtute sis, & ornata omnium sanctitatum pulchritudinibus, si tamen te ignoras, & conscientiam tuam tui defectus latent; *exi ad regimen potestatis*, & ita te penitùs nosces. Nam subditorum perspicax curiositas, & malitiosa sagacitas, & loquax obmurmuratio, statim vel latentes defectus publicabit. 31. Vnde *Si te ignoras, ô pulcherrima inter mulieres, pasce hœdos tuos.* Id est, *exi ad regimen potestatis*, & ita non te ignorabis, sed velis, nolis, te penitùs nosces. Quod sapienter animaduertit Plutarchus in sua politica ad Traianum, inquiens. *Quando præsertim eorum, qui Reipublicæ præsunt, non modò singula verba, nec res tantùm publicitùs gesta animaduerti, notarique solent, sed virtus quoque, ioci simul, & seria quæque, domus, ipsa familia, vxor, cubile, curiosiùs conquiruntur.* Plutarch. Addit ipse Plutarchus post pauca: *Quando populus Romanus Scipioni somnolentiam solitus exprobare traditur: quippe qui nihil præterea aliud, quod illi obiectari posset, haberet. Verùm in Cn. Pompeium inimicos cauillatos accepimus, vnico digito caput scalpere deprehensum. Quemadmodum enim indigniùs ferri, maiorique haberi solent dedecori, verrucæ, sicùsve in facie, quàm notæ, naui, atque mutilationes in reliquo corpore: sic etiam ob eam, quæ plerosque omnes de principatu, atque ciuilibus magistratibus tenet, opinionem, vtpote de re magna, atque dignissimâ, quæ omni facinore, atque temeritate vacare debeat, minima quæque principum, & rempublicam administrantium errata notantur, & pro magnis habentur.* Plutarch. Vnde in Superiore magni defectus grandescunt, & maiores apparent, minores videntur magni; imò virtus aliqua sæpe culpatur, quod non magna sit in magno viro. O barbaram malitiam benè obmurmurantis & malè subiecti populi!

32. Genes. Genes. 1. v. 16. *Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti.* Audis Lunam coram Sole dici luminare magnum? A quo ergo minorata fuit; siquidem eadem statim dicitur, *luminare minus?* Planè eiusmodi magnitudinis defectus, non prouenit à consortio Solis, vt aliqui garriunt; nam cùm adsociata est Soli, magnum luminare prædicatur. Nisi fallor posterius hemistichium explicatio est prioris. Porrò Sol dicitur præses diei, & Luna præses noctis nominatur. Hinc Sol luminare maius; & Luna luminare minus dicitur: quasi à subditis Sol maior sit, & Luna minor. Nam dies bonus est subditus, nitens, & præclarus, & probitatis Symbolum. At nox obscura est, facinorosa, latibulum latronum, sicariorum defensio, delictorum lena, quæ flagitiis fauet, & fouet tenebrarum lenocinio. Ecce Lunam à subiectâ nocte tenebrosâ & flagitiosâ, minor euadit, & defectum patitur: & quæ etiam ex consortio cum potentiori adhuc est *luminare magnum*, à non bonis subditis dicitur, & fit *luminare minus.*

A subiectâ

A subiectâ enim nocte Luna deuenustatur, dehonestatur, minoratur.

33. Quærunt noui testamenti expositores, cur quatuor Euangelistæ Euangelia conscripserint, nam si quilibet dictante Spiritu sancto Euangelium conscripsit, vnus sufficiens erat, aut ad summum duo. *Iam quid dicis, annon sufficiebat vnus Euangelista?* inquit Theophylactus in præfatione ad Euangelium Matthæi. Et responderat paulò anteà: *Referunt quòd post mortem Euangelistarum, superstiti Ioanni allata fuerint tria Euangelia, vt videret ea, atque iudicaret, num illa verè conscripta fuissent. Ioannes autem & ipse amplioris veritatis gratiam sortitus, adimpleuit quæcumque ab aliis prætermissa fuerant: & quæ succinctiùs alij dixerant, ipse fusiùs in suo Euangelio tradidit.* Scilicet ideo scripta sunt plura Euangelia, vt aliud esset alterius supplementum: & quod omisit alter Euangelista, ab alio aut magis fusè, & disertè narraretur. Benè est. Sed sapienter aduertit S. Chrysostomus hom. 82. in Ioannem. *Euangelistæ concorditer negationem Petri scripserunt.* Sic è Græco transtulit interpres, quem nactus est S. Thomas in catena. At Aniani interpretatio, qua vulgò vtimur, sic habet: Sed cur
34. *Euangelistæ omnes in hoc describendo concordarunt?* *Non vt discipulum accusarent.* Nempe si reliqui Euangelistæ scripsêre Euangelium, vt supplerent, quod omiserunt alij, quare Euangelistæ omnes *concorditer negationem Petri scripserunt?* Sat esset si ab vno tãtùm publicata fuisset. Quid necesse fuit vt omnes fusè eã enunciarẽt? Nũquid vt discipulũ omnibus præfectum accusarent? Ego quidẽ nullatenùs adducar, vt credã id factũ aliquã æmulatione, aut maleuolentiã in Petrum, qui omnium erat caput, & præsul: (tametsi sciam actionem Euangelizandi, sicut & prophetandi de se posse viriari; item & Apostolos adhuc post acceptum Spiritum sanctum, potuisse leuiter delinquere;) tamen animaduersione dignum est, nullum Euangelistarum omisisse Petri negationem, & Præsulis defectum, quin illum fusiùs traderent, & sigillatim publicarent; etsi alia aut omittant, aut succinctiùs prodant, quæ ab aliis Euangelistis scripta sint. Nimirùm nescio quæ innata libido (aliquando fortè ex bono fine pia) vrget subditos ad prouulgandos superioris defectus. Ergò multis sublimes honores comparasse, non finis dedecoris fuit, sed mutatio. Non tantùm vilitas, sed & maiestas probrosa est: principatus maximè obnoxius est contumeliis detractionis. Optimus & solertissimus princeps Ozias vel propugnans Bethuliam, maledictis Bethuliensium impetitur hîc v.13. Decernens post quinque dies illam tradere, ne siti arescat populus, & fame pereat, Iudithæ reprehensionem incurrit, cap. 8. vers. 10. Itaque quicquid egerit Princeps, subditorum linguas non effugit. Obmurmurationis scopus, & materia, Potestas est. Suspicor, quòd sæpiùs præfectura, quàm præfectus culpatur.

Theophyl. Cur negationem Petri omnes Euangelistæ concorditer scripserint.
Chrysost.
S. Thom.
Anian.
Iudith.

---

§. X.

Præfectorum odium sæpè præfecturæ laus est. Boni Præsulis ingressus sit pacificus, non molestus exitus.

35. PRæfecti prima gloria, in subditorum est animis. Tyranni quippe vox est: *Oderint, dum metuant.* At omnis gloria Principis non est merus subditorum amor. Ament boni, etsi oderint mali. Æqua enim Principis laus est, & à probis probari, & ab improbis improbari. Sæpè subditorum odium ad gloriam facit. Ingenuus enim animus beneuolentiã ducitur, præmiis, laudibus, amore: seruilis verò, & ductus, seueritate, minis, pœnis mitigatur. *Duritia vincenda est, non suadenda,* inquit Septimius in Scorpiaco, cap.2. Verùm castigationis seueritas, etsi ab amore procedat, redamari nescit: auertit enim hominem, & ad iras, & odia concitat. Sed oderint, dum in officio contineantur. Nimis delicatus est Præfectus ille, cui graue est odia ferre pro seueritate iustitiæ. Plausus subditorum captare, delicatæ gloriolæ ambitio est, non amor seueræ iustitiæ. Benignitas præconia excitat, seueritas odia. *At hic sufficit peruersissimum Deum ostendi in ipso præconio solitariæ bonitatis;* ait Tertullianus lib. 1. contra Marcionem constituentem Deum merè, pium, & beneuolum absque seueritate iustitiæ, nimis mitem, & amabilem; & inde peruersum, inquit Tertullianus. Nam mera, & vera Superioris laus non conflatur solùm ex bonorum amore, sed etiam ex improborum odio. Quorumdam conuitia, laudes sunt. Impossibile est placere omnibus, quando quidem omnes ij non sunt, quibus placere illæso iure possis, S. Bernardus lib. 5. de consideratione ad Eugenium Papam, ita fatur de probatissimis Pontificibus: *Quorum ingressus pacificus: non molestus exitus sit.* Scilicet 36.
nolo, inquit, Bernardus, quod vbi primùm quis reipublicæ clauum accipit, & sedet in præfecturæ solio, statim rigores ostentet, & odibilem metum incutiat omnibus. Sit eius ingressus pacificus, & mitia intentet remedia: sed quia agrestes mores beneuolentiã non mitigantur: sæuiat in peruicaces, & scelestos subditos, & omnes sic contineat in officio, vt molestissimè non ferant eius defunctionem; *Non sit molestus exitus.* Hispanè dices: *No lleuen mal los subditos que acabe el gobierno.* Quod elogium boni Præfecti est. Bonus Præfectus Sol; qui factus est, vt *præesset diei.* Et quidem nascens in Oriente gratè excipitur omnium gratulatione: in Meridie torret, adurit, sæuit ignitis fulgorum radiis: cadens in Occidente perplacet: *Vt esse Phœbi dulcius lumen solet iamiam cadentis.* Habet enim non molestum, sed placidum exitum. Sic occumbere solet bonus Præsul: Nam populorum non bene morigeratum ingenium nunquam valde deamat seueros iustitiæ radios, sed remissam, imbecillam, oscitantem iustitiam exoptat, & quæ impunitatem permittit, & licentiam morum.

Animosè dixit Apostolorum Princeps Paulus 37.
ad Galatas 1. v. 10. *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Num beneuolentia in homines subditos aduersatur Apostolicæ præfecturæ? Delinquitne Præsul, qui hominibus placet? Fortè vult Paulus Præsules fingere immansuetos, duros, & inhumanos, cùm humanitas sit Præfecti laus? Subtilis Doctor Caietanus sic expendit præfata Pauli verba, *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et dixit hoc, vt quidquid humani est, alienum explicaret ab Apostolatu suo.* Nihil sit humanum in Pauli Apostolatu, vt non desinat esse Christi seruus. Itaque Præfectus non sit inhumanus, sed non debet esse nimis humanus: Nam condescensibus & remissione euigoratur iustitiæ integritas. Porrò subditorum arbitrium, seu beneplacitum non est bona iustitiæ regula. Elegantissimè æquè, ac verissimè inquit Clemens Alexandrinus lib.2. stromatum. *Ii qui sunt remissi, & imbecilli, id quod est moderatum videtur nimis intensum; & id quod est æquum videtur esse summum ius. Ij veritatem existimant esse molestiam, &*

Septim.
Solitaria bonitas crimen est in Superiore.
Tertull.
Bern.
Ad Galat.
Caiet.
Subditis vel æquitas videtur rigor.
Clem. Al.

seueritatem, sæuitiam: & eum, qui non semel peccat, & vnà deorsum trahitur, immisericordem. Audis, ex ore magni Doctoris, quàm imbecilla, & penè nulla sint subditorum iudicia ad censendum de æquitate Præfectorum? Nam quod moderatum est iudicant intolerabile: æquitas ipsa censetur sæuitia, & prudenter dispensata iustitia, tanquàm sūmum ius, seu summam iniuriam accusant, inuitiāt, culpant, scelerant, immisericordémque, & inhumanum appellant Præfectū, qui non semel peccat cūctando, conniuendo, remittendo vel de iustitiæ æquitate. Quis timeat horum odia? imò quis horum maleuolentiā nō studiosè ambiat? Qui amat Christi beneuolentiā, hominum maleuolentiā diligit. *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.*

38. **Odium subditorum aliquando est laus Rectoris. Luc.**

Luc. 6. v. 22. postquam Christus Deus duodecim ex discipulis ad Apostolatus fastigium euexit, illos Ecclesiæ Apostolos, & principes constituens, mox subiungit felices bonæ præfecturæ fructus. Fortè sperabas plausus, & præconia? Audi Euangelistam, *Beati eritis cùm vos oderint homines, & cùm separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum tamquam malum.* Profectò Apostolica præfectura odia parit, contumeliarum opprobrationem, accusationem nominum; ac si vel eorum nomen malum esset. Bene aduertit Toletus, Annotatione 30. τὸ *malum* quod est epitheton nominis in Græca origine scribi πονηρόν, quod de Diabolo solet dici. Id est, ô noui Ecclesiæ principes sic regatis Ecclesiam, vt impiis hominibus infensi sitis, & odibiles, vt fœdis opprobriis vos onerent: vt sic horreant nomen vestrum ac Diabolum ipsum, quod non infelicitabit vestram præfecturam, sed planè beabit. *Beati eritis cùm vos oderint homines.* Porrò eiusmodi odium plena laus erit vestri principatus, & eius summa felicitas, & beata perfectio. *Gratias ago Deo, quòd dignus sim, quem mundus oderit*, ait S. Hieronymus ad Asellam. Ergo ne time beatum subditorum odium, quem peperit iustitiæ seueritas, aut instituti ius, aut disciplinæ ratio, aut prudentia occasionis. Disce id ab hoc cap. v. 15. vbi bonus Princeps Ozias sustinet Bethuliensium insanum odium, quod non deuenustauit eius præfecturā, sed auxit laudē principandi.

Tolet. S. Hieron. Iudith.

39. Cæterùm aduertere oportet, quod indies experimur, videlicet ferè neminem superiorem planè placuisse subditis, quibus omnis superior in aliquo culpatur, etsi in nullo delinquat. Eleganter Sidonius Apollinar. lib. 7. epistola 5. ad monachos querulos de quodam Præsule, ita fatur: *Quis non exacerbescat cum videat sordidari virtutum sinceritatem criminatione vitiorum? Si eligimus humilem, vocatur abiectus: si proferimus erectum, superbire censetur: Si minus institutum, propter imperitiam creditur irridendus: Si aliquatenus doctum, propter scientiam clamatur inflatus: Si seuerum, tanquam crudelis horretur: Si indulgentem, facilitate culpatur: si simplicem, despicitur vt brutus: si acrem, vitatur vt callidus: Si diligentem, superstitiosus decernitur: si remissum, negligens iudicatur: si solertem, cupidus: si quietum, pronunciatur ignauus. Si abstemium producimus, auarus accipitur: Si eum, qui prandendo pascat, edacitatis impetitur: si eum qui pascendo ieiunet, vanitatis arguitur: Libertatem pro improbitate condemnant: Verecundiam pro rusticitate fastidiunt: Rigidos ob austeritatem non habent charos: Blandi apud eos communione vilescunt. At si vtrolibet genere viuatur semper hic tamen bonarum partium mores pungentibus linguis maledicorum, veluti bicipitibus, hamis inuncabuntur.* Quid luculentius? Ergo superior virtutibus æquè, ac vitiis delinquit, & offendit subditos. Neque sic compescitur ambitio regendi.

Sidonius Apollin. Quiuis superior culpatur à subditis.

Non omittam hîc aliam vulgarem causam odij erga Præsulum & Præfectorum consulta, scilicet ignorantiam iuris, & rationum, quibus permoti decernunt aliter quàm vulgi opinio, & arbitrium censet. Neque enim expedit, vt omnes causæ omnibus publicentur; neque omnes causæ ex sunt, quæ publicari patiantur: occulta enim consilia, qui publicat, prodit. Ergo subditus, qui ignorat causas, iudicium sistat, ne è superficie censuram vibrans, damnet, quod nescit, an mereatur damnationem, & odium: quod si non ignoraret, proculdubio ipse approbaret pro rei, & occasionis opportunitate. Eleganter Tertul. cap. 1. Apologet. in simili conuincit Gentiles malè odisse, & damnasse rem Christianam, quam ignorabant: *Iustitia*, inquit, *vnum gestit interdum, ne ignorata damnetur. An hoc magis gloriabitur Potestas, quò etiam inauditam damnabunt veritatem? Hanc itaque primam causam apud vos collocamus iniquitatis, odium erga nomen Christianum.* (opportuniùs erga Præfectorum consulta;) *Quam iniquitatem idem titulus onerat, & reuincit, qui videtur excusare, ignorantia scilicet. Quid enim iniquius, quam vt oderint homines quod ignorant? Etiamsi res mereatur odium. Tunc enim meretur cùm cognoscitur an mereatur: Vacante autem meriti notitiâ, vnde odij iustitia defenditur? Cùm ergo propterea oderint, quia ignorant, quale sit quod oderunt, cur non liceat eiusmodi illud esse, quod non debeant odisse? Itaque vtrumque ex alterutro redarguimus, & ignorare illos dum oderunt, & iniustè odisse dum ignorant.* Frustra odit, & damnat Præfectorum sanctiones, qui ignorat sic sanciendi rationes; suam ignorantiam potiùs accusat, qui cùm sciat se ignorare, sic decernendi rationem, non excusat superiorum decreta: pro quibus vel præsumendum est, vel saltem non est temerariè iudicandum: temerè autem iudicat, qui damnat, quod ignorat. 40.

Subditorum ignorantia sæpè reprehendit superiorum consulta. Tertul.

§. XI.

Tanti æstimat Deus hominum salutem, vt hominum salus omnia Christi esse dicantur.

NEscio quid boni æstimat Deus in homine, vt tam auidè concupiscat eius salutem. Ambit Deus humana seruitia, ac si ipse sibi soli non sufficeret, ac si Angelorum careret famulitio. Quid est homo quòd memor es eius? satis foret si Deus hominis meminisset, ineffabile est se in homine occupari. *Recogita totum illi Deum occupatum, ac deditum, manu, sensu, opere, sapientiâ, prouidentiâ, ac ipsâ in primis affectione*, ait Tertul. de Resur. Carn. c. 16. agens de hominis formatione: In reformatione verè plura edidit amoris, & æstimationis documenta; vt sic vera Christi æstimatio vinceret mentitam Diaboli æstimationem. Iacobi 4. v. 5. *Ad inuidiam concupiscit Spiritus.* Hoc est, Deus æmulatur delicias mundi, & vt ad se homines attrahat, ambitionis gloriam, voluptatis libidinem, & Dæmonis artes superat, vt commentatur Caietanus ibi, Itaque Deus verè præstat pro homine, quod Dæmon fictè offert, vt hominem ad se trahat. Matth. 4. v. 8. *Assumpsit eum Diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum; & dixit ei, Hæc omnia tibi dabo, &c.* ô quam æstimat Dæmon vnum hominem! siquidem vni promittit omnia regna mundi, & gloriam eorum. 41.

Tertull. Quàm æstimet Deus hominem. Iacob. Caiet. Matth.

Planè

Planè dat quod non habet, quæ exaggeratio æstimationis est. Sic dicimus Hispanè: *Dara lo que no tiene.* Dein dat omnem gloriam mundi, quâ se priuabit eam largiendo; vnde vt vnum lucretur hominem dat omnem gloriam mundi, quam asseruare debuisset, vt cæteros homines fallat, & ad se pelliciat. Tanti vnum æstimat, vt illum muneret omni gloriâ mundi? Ad inuidiam Dæmonis concupiscit hominem homo Deus. Dæmon dat, quod non habet; Christus Deus dat totum, quod habet pro homine: *Recogita totum illi Deum occupatum, ac deditum.* Dæmon dat omnem gloriam mundi; Christus Deus pro homine se priuat gloriâ corporis, vt homini det totam Beatitudinis cælestis gloriam. Dæmon se totum pro vno homine impendit, omnémque mundi gloriam vni pollicetur; de Christo Deo ait Paulus ad Galat. 2. v. 20. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Legatur ibi S. Chrysostomus. Ad inuidiam Dæmonis Deus concupiscit hominem, & vero amore æmulatur mentitam Diaboli charitatem. Ergo *Recogita totum illi Deum occupatum, & deditum, manu, sensu, opere, sapientiâ, prouidentiâ, ac ipsâ in primis adfectione.*

Ad Gal.

Chrysost.

42. Parùm est totum Deum occupatum esse in homine. Quid si fortè hominis salus, Totum Christo Deo quodammodò foret? Ioann. 13. v. 3. de Christo morti iam proximo, quâ redempturus erat mundum, sic ait Ioannes: *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus.* Quid est *omnia?* Similis vox scribitur ab Euangelista Matthæo, cap. 11. v. 27. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, & valde dubium est apud interpretes, quid τὸ *omnia* significet ibi. S. Hilarius per vocem *omnia* intelligit Christum secundum quod Deus est, cum naturâ diuinâ omnia accepisse: Theophylactus Omnipotentiam interpretatur: Euthymius, *omnia*, id est, quæ nota sunt Patri, nimirum id ad scientiam refert: S. Chrysostomus omnem potestatem miracula faciendi: S. Hieronymus per *Omnia* omnes homines intelligit: S. Irenæus lib. 4. cap. 37. omnia quæ per ipsum facta sunt, interpretatur: Auctor imperfecti omnia regna cælestium, terrestrium, & infernorum. Verùm Theophylactus ad illud Ioann. 13. sic ait: *Omnia dedit ei Pater in manus. Hoc est, quod credidisset ei salutem fidelium.* Itaque ex mente Theophylacti salus fidelium est *omnia* Christo.

Ioan. Hominum salus est omnia Christo? Matth.

Hilar.

Theophyl. Euthym.

Chrysost. Hier. Irenæus. Imper.

Theophyl.

43. Et quod S. Hilarius existimauit esse naturam diuinam, & attributa diuinitati identicè annexa; & quod ipse aliàs, omnipotentiam intellexit; & Euthymius omniscientiam; & S. Chrysostomus miraculorum potestatem; & S. Hieronymus ius in omnes homines: & S. Irenæus dominium in creaturas, & Auctor imperfecti, cælestium regna; Theophylactus salutem hominum interpretatus est: ac si salus hominum hæc *omnia* Christo quasi esset. Nempe sic totus Deus homini occupatus, & deditus est, vt salus hominum, *omnia* quodammodò sit Christo Deo. Quid? nisi Christus facturus fuisset salutem hominis, omnia non haberet Christus? Imò nihil habere videretur: nihil enim habet, qui omnibus caret. Ergo si salus hominum est *omnia* Christo, omnibus quasi caruisset, nisi homines lucraturus fuisset. Hyperbole exaggeratior videtur, & ipsissima veritas est, nam cùm Christus Deus decretus sit, vt saluaret homines, ad hominum salutem faciendam, & personâ Verbi, & tot attributis eximiè munerata est sanctissima eius humanitas. At quid luculentius pro hac re, quàm sic Christum æstimare hominum salutem, vt hominis salus occasionaliter omnia Christi dicatur? Et cùm Deus salutem hominum illi committit, gratulabundus ait: *Omnia mihi tradita sunt.* Falluntur, falluntur planè Bethulienses, & agitati cæco timore aiunt hîc, v. 13. *Vendidit nos Deus in manibus Assyriorum.* Non facilè, non vili vendit Deus homines, quos vt omnia reputare sibi videtur.

§. XII.

Aliquibus ab ægritudine corporis, animus quoque ægrit; aliis infirmitas vigor virtutum est.

HOmo ad immortalium adeptionem nimis mortalis est. Ab originali delicto obnoxius est mortalitati, & inde morbis, qui mortem corporis adsciscunt; vereor ne sæpè etiam mortem animæ. Porrò vir non eximiè perfectus, dum corpore ægrotat, animo etiam grauiùs ægrotare solet. Nam ægritudini cognatum vitium est doloris impatientia, nimia corporis cura, superuacaneum deliciarum studium, nausea virtutis, otiositas, torpor, querimoniæ, & aliæ animæ pestes, quæ hominem deturpant. Sæpe non benè valet animus, quando malè habet corpus. Caue ne morbus carnis serpat in spiritum, & vitio hominis inuitietur mens, & vulnus corporis fœdet animum. Timothei elogium est, *Pulchrè admodum ægrotare*, vt notauit Clemens Alex. lib. 2. Pædag. cap. 2. Quid morbo cum pulchritudine? Ægritudo fœda est, non venusta; infirmitas desforme, & distortum reddit corpus; sed animum pulchrè venustet. Nam pulchritudo proportio partium est. Ergo Timotheus in infirmitate pulchrè ægrotabat, quia virtutum proportionẽ seruabat. Nempe doloris patientia indicebat linguæ silentiũ, silentium querimonias inhibebat: tolerantia detrectabat leuamen, & delicias exquisitas mortificatio vetabat: otium ægritudinis non erat orationis negligentia, sed precũ ardor; & fiduciæ vigor: aptâ proportione sibi consonabant virtutes in ægritudine, & ita *pulchrè admodùm ægrotabat.* Pulchrum admodùm Timothei encomium est, quod in tanta humorum distemperie, proportio virtutum non desierit. Pulchrè ægrotat Timotheus, quandoquidem alij tam turpiter infirmantur. 44.

Pulchrè ægrotare.

Clem. Alex.

S. Chrysologus serm. 30. agens de vocatione Matthæi, quærit cur Matthæus telonio turpis, adscitus sit in Apostolatûs fastigium, & nemo infirmorum, quos curauit Christus Deus, meruit eius collega fieri? *Fratres*, inquit, *deteriùs sedebat in telonio publicanus iste, quam paralyticus, de quo anteà diximus, iacebat in lecto. Quia ille carnis patiebatur paralysim, iste mentis: in illo fuerat compago turbata membrorum, in isto totus ordo fuerat sensuum dissipatus: ille iacebat captus carne, sedebat corpore & animo iste captiuus: ille doloribus succumbebat inuitus, iste vitiis voluntarius seruiebat. Quare Publicanus, qui maior videtur in crimine, maior habetur in munere? Nam mox apostolatûs certâ præditus dignitate, totum orbem splendore Euangelicæ prædicationis irradiat; & paralyticus solâ dignus veniâ habetur.* Nempe prælegit Christus ad apostolatus fastigium hominem ægrotum mente, ne eligat ægrotum corpore, quasi corporalis ægritudo in aliquibus ineptitudo sit ad discipulatum. Sic enim diuturnus morbus solet animum deprauare, & diu inolitâ consuetudine 45.

Chrysol.

Infirmorũ nemo adscitus est ad Apostolatum.

iniutiare, vt infirmitas quosdam quodammodò ineptos faciat ad Christi discipulatum. Hinc probat Chrysostomus homil. 26. illud Pauli 2. Corinth. 12. v. 9. *Virtus in infirmitate perficitur*, non esse intelligendum de corporali aliquo morbo. Nam ægroti munus prædicationis obire non poterant. Profectò non semel suspecta foret prædicatio hominis malè ægroti, & non benè valetudinis studiosi. Nam sæpe ægroti otiatio, & valetudinis aliquale studium, fortè impediret prædicationis fructum. Saltem notum sit Christum ægrotos animo elegisse, ne eligeret valetudinarios corpore: quasi magis suspectus foret morbus corporis, quàm ægritudo mentis.

Chrysost. 2. Cor.

46. Matth. Astipulatur sibi ipse S. Chrysologus serm. 15. cùm agens de puero Centurionis ægrotante, Matthæi 8. v. 6. ausus est dicere, non modò extra Christi collegium, sed etiam extra Christi seruitium esse ægrotos. Sic fatur eleganter Chrysologus: *Domine puer meus iacet, &c. Qui vocat Dominum, fatetur suam fideliter seruitutem. Et quo modo hic Centurio, qui sic agnoscit Dominum, puerum suum ausus est profiteri, quasi nesciens serui peculium ad Dominum pertinere? Puer meus: meum dico, quia iacet: si tuus esset Domine, non taceret. Probat hoc Propheta: Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini: qui statis, &c. Stant serui tui, hominum serui iacent. Puer meus, quia iacet; vt tuus sit, surgat. Meus, quia paralyticus, vt tuus sit, iam sanetur. Meus, quia malè torquetur, vt tuus sit, iam non sit in pœna.* Longiusculè, sed nihil omittendum.

Chrysol. Ægrotus quasi relegatur à seruitio Christi?

Psalm. 133. v. 1.

47. Luc. Lucæ 8. v. 46. Mulier quædam totos duodecim annos ægrotauerat sanguinis fluxu, quæ erubescens fœdum morbum verbis suis prodere; tacita fide attactu fimbriæ vestimentorum Christi, sanata est. Super qua re sic subtiliter fatur S. Chrysologus serm. 33. *Dicere non est ausa, ne circunstantium confunderet, & oneraret auditum, ne fieret populorum fabula, quæ tot annis stadium & σκάμμα*, (id est ludorum cauea) *fuerat passionum.* Ecce ægritudo dicitur cauea, seu cubile passionum, quæ instar ferarum animum exagitant. Porrò cauea receptaculum ferarum est: sic morbus receptaculum ferarum habetur: nam in ægritudine irritatur impatientia, sæuit ira, torpet prudentia, delicias expetit gula: & reliquæ passiones desæuiunt. Ergo aliquibus morbus fetitas passionum est, & licentia audaciùs delinquendi. Hinc febris calor in quibusdam est confinis gehennalis ardoris, & augurium perennis incendij. Audi P. Damianum serm. 43. sic aientem: *Exaggeratur calor, & in ipsam animi sedem ignis furiosius irrumpit. Iam flammis vltricibus peccantis substantia conflagratur, & æternalium sentit præludia tormentorum.* Nempe ægritudinis flammula crescit in gehennale incendium, & calor febris cum ardore inferni commutatur. Vnde non semel infirmitas corporis ægritudo est animi, delictorum schola, & peccatorum audacia. Quod oculis cernere licet hic, v. 14. vbi Bethulienses siti arentes, fame exanimes, corpore ægri admodum, vt expressiùs dicitur in textu Græco, impatientiâ ærumnarum muliebriter conqueruntur de Præfecto, desperant de auxilio diuino, &c. Nempe malè vexantur corpore, sed peiùs animo.

Chrysol. Ægritudo est passionũ cauea.

P. Dam.

Iudith.

48. Tametsi plures, quibus non bene fundata est virtus, non semel abutantur infirmitate, & deteriores fiant ab ægritudinis molestia; at iis qui robustiore virtute sunt prædiri, ægritudo corporis fit animæ valetudo, & robustior salus. Vnde ait Nazianzenus Orat. ad ciues Nazianzenos. *Anima morbo affecta Deo propinqua est.* Et Paulus 2. Cor. 12. v. 9. *Virtus in infirmitate perficitur.* S. Ambrosius inibi, *Consummatur*: quem locum plures explicant de corporali morbo. Præsertim Paulinus epist. 1. aiens: *Quem potentem, vt prædicat Apostolus, faciebat infirmitas*, quasi corporis infirmitas sit animi potentia, & valentia spiritus. Eleganter Saluianus, lib. de Gubern. Dei. *Nequaquam nobis dolenda est hæc afflictio infirmitatum, quam intelligimus matrem esse virtutum. Ideo sancti viri infirmiores se esse faciunt, quia si fortes fuerint, sancti esse vix possunt.* Et post pauca subdit: *Infirmitas carnis vigorem mentis exacuit, & affectis artubus vires corporum in virtutes transferuntur animorum.* Sic est proficua aliquibus medica infirmitatis vis, quæ illis est animi vigor, & incrementum sanctitatis. Fac sis bene ægrotus, qui malè sanus es.

Ægritudinis encomia.

Naz.

2. Cor.

Ambr.

Saluian.

§. XIII.

Salus, ægritudinis est præsagium, aut inchoatio: sicut & vita, repetita mors est.

Homo inconstantiæ imago est, temporis spolium, fortunæ lusus, corruptionis speculum, 49.
bulla detumescens, vmbræ somnium, somnus vigilantis, pila, quâ ludit Deus, animal proiectum ad omnem fortunæ contumeliam, & cunctas naturæ infirmitates. *Videtur Herodotus inducere dicentem Solonem. O Crœse, quiuis homo nihil est aliud, quàm calamitas.* Necdum plenè lucem vidit, & tenero vagitu ærumnas præsagit, lacrymulis prophetis infaustè sibi ominatur: nondum natus homo, fasciis, vt vinculis ligatur, ob quem alium reatum, nisi quia natus est ad vitam breuem, inconstantem, & calamitosam? Homo enim imbecillum corpus est, nudum, inerme, & infirmitati obnoxium. Quæ dies à dolore immunis, aut non vectigalis ægritudini, aut non stipendiaria morbis? Ipsamet vita aut infirmitas est, aut infirmitatis periculum: ipsa salus census ægritudinis, & morborum prognosticon. Lucæ 8. v. 43. mulier illa, quæ duodecim annos fœdum sanguinis profluuium patiebatur, animosa fide accessit ad Iesum, & attactu fimbriæ vestimentorum eius, *Confestim stetit fluxus sanguinis eius.* Et cùm Saluator inquireret diligenter quis eum tetigisset; & ipsa piam audaciam suæ fidei palàm confessa esset, publicans se furtim fimbriam tetigisse, & statim pristinæ sanitati fuisse restitutam: tunc ait illi Iesus, Matthæi 9. v. 22. *Confide filia, fides tua te saluam fecit.* Hæc verba sibi pugnare videntur: nam si mulier illâ priùs salua facta fuit, quorsùm illi mandatur, vt confidat? Quid confidat sanitatem consequi, si salutem iam consecuta est? Quis speret habere, 50.
quod possidet? Possessio res fruitionis est, non negotium fiduciæ. Fiducia oriatur circa possessa, quæ semper anhelat possidenda. Cur ergo mulieri sanitatem consecutæ, mandatur vt speret sanitatem? Profectò vsque adeò imbecillis, & caduca est humani corporis valetudo, & rediuiua infirmitas, vt cùm primùm obtinetur, quasi iam amissa sit, iubetur pia fœmina, vt eam tunc speret, cùm eam adipiscitur. Tot periculis obnoxia salus est, tam facilè redit infirmitas, vsque eò volaticum est sanitatis bonum, vt vel tunc cùm possidetur, iubeatur sperari: quasi ipsamet possessio salutis, sit materia desiderij, & negotium fiduciæ. Huc proculdubio allusisse videtur Tertullianus Apologet. cap. 17. inquiens

Herod. Clem. Alex.

Speranda est salus possessa. Luc.

Matth.

Salus ipsa patitur valetudinem.

Tertull.

inquiens de homine, *Ex aliqua valetudine sanitatem suam patitur.* Vulgò reiicitur Latinius scribens, *Sanitatem suam potitur*, facili sensu, sed frigido. Nempe homo ex aliqua infirmitate conualescens, *sanitatem suam patitur.* Tam propinqua enim est saluti infirmitas, vt vel cùm quis benè valet, non dicatur potiri bonam valetudinem, sed illam quasi morbum, pati; quasi salus sit præambula ægritudinis, & inchoatio morbi. Ergo si cùm quis valet, iam præmaturè morbum festinantem patitur: rectè sanatæ iam mulieri dixit Christus: *Confide filia*, etsi fides tua te saluam fecit, Nempè spera quod habes, confide te adepturam, quod possides.

Latinius.

51. Vita nostra mors viua est.

Nec mirum videri debet ipsam valetudinem pro morbo reputari, & salutem ægritudinis speciem esse, quandoquidem ipsamet vita, vera mors est. Nam cùm quis vitam natiuitate auspicatur, tunc mori incipit; ergo vita mors est, & corpus animæ sepulcrum. Sententiosè inquit Trimegistus: *Homo est corruptionis vinculum, viua mors, sensitiuum cadauer, sepulcrum circumuertibile.* Addit Clemens Alexandr. 3. lib. Strom. *Sibylla quoque dicit Mortales homines caro qui tantum, & nihil estis.* Et infrà: *Nonnulli corpus dicunt esse monumentum animæ, vt quæ in præsentia sit sepulta: & quoniam id significat quæ significat anima, ideo rectè appellatur σῆμα Sima.* Heraclitus quoque dicit, *Generationem esse mortem.* Ergo si Generatio est mortis initium, mors erit finis mortis. Hinc argutè Tertullianus Apolog. cap. 37. requiem sepulturæ appellauit, *Asylum quoddam mortis.* Nam mors ius & potestatem habet in viuentes, quos dies noctésque perpetuò depascit, & erogat; at homo vitâ functus, non est præda mortis, mortíque subditus, sed à morte securus, & immunis à censu, & exactione, & tyrannide mortis. Quasi sepulcrum sit immunitas mortalium, asylum mortis, & securitas non moriendi, vita verò multiplex mors, aut mors viua.

Trimegis. Sibylla. Clemens. Heracl. Tertull.

52. Seneca. Vita est repentina mors.

Seneca epist. 1. sic sapienter scribit: *In hoc enim fallimur, quod mortem procul esse conijcimus, magna pars eius iam præteriit, quidquid ætatis retrò est mors tenet.* Porrò cùm vitam quis inchoat, tunc mori incipit: cùm moritur, mori iam desiit. Eleganter S. Nazianzenus orat. de Laudibus Basilij sic eundem inducit loquentem ad Præfectum minitantem Basilio sæuam mortem: *Mors beneficij mihi loco erit, citiùs enim me ad Deum transmittet; cui viuo, & munere meo fungor, maximâque ex parte mortem obij.* Ioann. 4. v. 47. quidam regulus rogauit Iesum, vt in domum suam citò descenderet, & sanaret filium eius. Causam quare festinaret, apposuit Euangelista, aiens de puero ægroto: *Incipiebat enim mori.* Vereor ne bonus Theologus Ioannes, hîc non sit benè philosophus. Nam mors in instanti tota peragitur; homo cùm mori incipit, homo non est, sed cadauer est. Mors enim celerrima in opere suo est, nec morulas impendit, breuissimi enim instantis compendio dispendium vitæ fit. Ergo non satis philosophicè dicitur mors incipere. Non audio nuperrimas nouantium philosophorum nugas, quibus ius est integrum è proprio cerebro architectandi opiniones: quorum argutias præmaturè reieci dum olim philosophiam tradebam. Fateor de vltima portione mortis, aut de postrema morte non tam philosophicè, quàm moraliter id dici; at de vita quæ pluribus mortibus constat, & Philosophicè & moraliter dicitur, quod incipit, & quidem à natiuitate, à quâ omnis homo mori incipit. Et vbi primùm quisque nascitur, dici de eo potest, quòd *incipit mori.* Sapienter Philo lib. de Ioseph. *Nonne infans puero cedit, puer pubenti, pubens adolescenti, adolescens iuueni, iuuenis viro, vir seni, senectus morti? Et fortassè singulæ ætates decedendo præmoriuntur: naturâ nos paulatim docente non timere mortem extremam omnium, quando priores facilè tulimus, infantiæ, pueritiæ, pubertatis, adolescentiæ, iuuentutis, virilitatis, quæ omnes ætates ante senectutem euanuerunt.* Sic puer hic Centurionis etiam à natiuitate incipiebat mori; sic Basilius iam senex maximâ ex parte mortem obiit: quia quicquid ætatis retrò est, mors tenet. Nec instantaneo interitu decedimus, sed diuturno, & prolixo. Cùm ergo singulæ ætatum portiones præmoriantur, & vita ipsa simulacrum mortis sit: imò bona valetudo infirmitatem præsagiat, & æmuletur, & confinis sit ægritudini, & morbis cognata.

Nazianz. Ioann. 53. Philo.

54. Genes. Vita datur supplicij nomine.

Geneseos 4. iustum Abelum infidè occidit impius Cain; infame profectò parricidium, & omnium pœnarum reum: Tremit Cain supplicij diuini metu, & ab obuio quoque mortem timet: *Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain septuplum punietur. Posuítque Dominus Cain signum, vt non interficeret eum omnis, qui inuenisset eum.* Hæc blandior indulgentia Dei planè est impunitas peccandi, imò licentia delinquendi. Elementa ipsa tanto scelere irritata, vindictam parricidij expostulant, & talionem expetunt, & Deus vitam concedit Caino? Impius mulctetur vitâ, & subeat crudelem mortem, quam pio fratri impiè intulit: cædes cæde luatur, non vitâ. Imò vitâ luenda est tam impia cædes, vt non vnâ morte, sed pluribus vindicetur fratricidiũ. Parum foret mortem iusti Abeli morte Caini vlciscendam; vnde Deus vitâ, id est, multiplici morte scelus Caini vindicat. Quod præclarè notauit Basilius Seleuc. orat. 4. sic fatus: *Omnis qui occiderit Cain septuplum punietur. Vitâ fruere, quâ nefariè fratrem spoliasti. Abelo nemo hanc faciat iniuriam. Celerem Abelo mortem adduxisti, seruus mortem appete, dum vita supplicio sit.* Nempe nefarium Caini flagitium inultum remaneret vnâ ipsius morte: diuturniùs viuat, vt diutiùs moriatur. Addantur vitæ homicidæ Caini, anni quos victurus erat Abelus, & viuat etiam Abeli vitam, & sic non tam potiatur duplici vitâ, quàm patiatur plurimas mortes. Vnde dicitur illi: *Vitâ fruere, quâ nefariè fratrem spoliasti.* quasi vita Abeli addatur Caini vitæ in acerbius supplicium tanti flagitij. Quis amet vitam, quæ pro supplicio est illatæ mortis? Qui vitam desiderat, plures mortes inscius appetit. Vides hîc vers. 16. viuam Bethuliensium mortem? Vix nati sunt infantes & sæuæ morti subiacent; fame, siti, mœstitudine, periculis anguntur omnes, & sæuas strages omnia minitantur. O mortalium ærumnosam vitam! ô repetitas hominum mortes!

Basil. Seleuc. Iudith.

§. XIV.

Commentarius Literæ.

Vers. 18. *Et cùm hæc dixissent, factus est fletus, & vlulatus magnus in Ecclesia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes:*

Vers. 19. *Peccauimus cum Patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus.*

Verſ. 20. *Tu quia pius es, miſerere noſtri: aut in tuo flagello vindica iniquitates noſtras, & noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te.*

Verſ. 21. *Vt non dicant inter gentes: Vbi eſt Deus eorum?*

Verſ. 22. *Et cùm fatigati his clamoribus, & his fletibus laſſati ſiluiſſent.*

Verſ. 23. *Exurgens Ozias infuſus lacrymis, dixit: Æquo animo eſtote fratres, & hos quinque dies expectemus à Domino miſericordiam.*

Verſ. 24. *Forſitan enim indignationem ſuam abſcindet, & dabit gloriam nomini ſuo.*

Verſ. 25. *Si autem tranſactis quinque diebus non venerit adiutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti eſtis.*

Vers. 18. 55. ET cùm hæc dixiſſent, &c. Bethulienſes ſeriò agunt cum Ozia, quaſi res Iudææ deſperata eſſet, de tradenda vrbe Aſſyriis. Sed non omninò deſperaſſe conſtat, quia ſtatim obortis lacrymarum riuulis inclamatum Numen eſt, & exoratum auxilium diuturnâ precatione, quâ prætendebant diuinam ciere miſericordiam. *Eccleſia* cœtum ſonat in quocumque ſit loco, hoc eſt, hominum ingentem copiam; identidem ſic vſurpatur in Scripturis. Sed iam ſanctiori vocabulo *Eccleſia* ſumitur pro multitudine fidelium ſub Chriſti vicario congregatâ. Item accipitur pro loco, in quo conuentus aut congregatio fit; ſcilicet accipitur locus pro eo, quod in loco fit, quod apud Eccleſiaſticos, & prophanos auctores in vſu eſt. Parco exemplis, quæ obuia ſunt etiam imperito.

Vers. 19. 20. 21. *Peccauimus cum patribus noſtris, &c.* Quid clamant Iſraëlitæ, ad Deum ſuum? *Peccauimus cum patribus noſtris, &c.* Quorsùm hîc peccatorum mentio? intentántne irritare iuſtitiam diuinam, reuocando ſcelera in diuinam memoriam? Dein quare ſuorum parentum peccata diuturnâ obliuione emortua, exſuſcitant? Porrò diuina mens humanis culpis exaſperatur, non tranquillatur. Num quia ſemel dixerunt ſe peccaſſe, ſe excuſant ob commune delictum? & vitiati traducis ſobolem cauſantur? Sanè lacrymis oblitterant peccata, ob quæ immittit Deus tam ſeueram pœnam. Vnúmque è duobus petunt anxiè, aut indulgentiæ clementiam, aut ſupplicij inclementiam, ſed à manu Dei, non à manu gentis idololatræ: ne ſcilicet idololatræ in ipſos ſæuiant cladibus, in ipſorum Deum, irriſionibus: Conuitiáque iactent in ipſum, quaſi aut imbellis non poſſit, aut immitis nolit ſuum tueri populum ab hoſtili potentiâ. Prudentiſſimum quidem ſtratagema, quo ſuum ipſorum periculum Deo etiam imminere aiunt, & vnam & eandem cauſam ſui, & Dei agi intentant, vt Deus ſe tuendo, tueatur & ipſos. Vnde Tortolettus (Tortol.) inducit Bethulienſes ſic occlamantes ad Deum:

——— Miſerere laborum,
Et cauſam defende tuam, tibi prima minantur
Detrimenta, tuis te trudere ſedibus audent:
Scilicet id ſupereſt, propriis vt viribus exlex
Arroget Aſſyrius noſtræ diſpendia cladis,
Illudatque Deo.

A periculo ſublime hoc ingenium; ingenioſa calamitas eſt: nam vexatio dat intellectum, & ab infortunio ſapit, qui à felicitate deſipit. Hac arte
Deut. 9. Pſalm. vſus eſt Moyſes, Deuter. cap. 9. verſ. 18. Dauid, Pſal. 78. verſ. 9. Azarias, Daniel 3. 47. Scitè aduertit noſter Tuſus ad cap. 2. Eccli. v. 13. bene coniungi in hoc v. 20. *Pius & miſericors.* Nam pius eſt naturâ, miſericors in effectu: aut Pius miſericordiam tribuendo: Miſericors à miſeria liberando. Paëz in Cantico Moyſis, v. 7. annot. 2. Ideò ait Bethulienſes dixiſſe: *In tuo flagello vindica iniquitates noſtras, & noli tradere, &c.* Quia Dei flagellum mitius quàm hominum eſt, & propterea illo potiùs, quàm hominum feriri precabantur. Daniel. Tuſus. Paëz.

Et cum fatigati, &c. Plorando defeſſi ſunt Iſraëlitæ, & exhauſtis lacrymarum fontibus, adhuc collacrymatur Princeps Ozias, & in aliqualem ſpem diuini adiutorij erigit Bethulienſes, quibus pollicetur deditionem poſt quinque dies, niſi eo tempore auxilij affulgeat ſpes; quia fortè ad ipſos quinque dies aquula ſuppetebat, quâ vel leuiter recreari poſſent, vt ſuſpicatur Carthuſianus. Nempe Ozias deditionem procraſtinat, vt cunctatione frangat hoſtes, aut effulgeat liberationis ſpes. Aptè Philo lib. Quod deterior, &c. *Tergiuerſari enim præſtat, quàm vincere; quam cunctationem inimici appellant timiditatem, amici verò ſecuritatem.* An culpam admiſerit Ozias præſcribendo tempus diuinæ clementiæ, quod videtur innuere Peretius in cap. 8. Exodi, n. 4. opportuniùs tradetur ſequenti cap. ad verſ. 12. Salianus ſuſpicatur hanc promiſſionem firmaſſe Oziam iureiurando, quod ex Græca editione ad cap. 8. adſtruit. Tortolettus lib. 1. vt mitteret in Ieruſalem ad Ioachimum Pontificem, qui rebus ferè deſperatis auxilium mitteret contra Aſſyrios. Sulpitius non quinque, ſed quindecim dierum inducias petit, librarij manifeſtus lapſus, non viri attentiſſimi. Addit Vatablus, quod Ozias: *Dimiſſo ad vallum ſuum populo in muros, & turres vrbis abière ſinguli, vxoribúſque & liberis domos ſuas remiſſis, ſe ipſos in vrbe vehementer affligtauerunt.* Vers. 22. 23. 24. 25. 56. Carthuſ. Philo. Peretius. Salianus. Tortolett. Sulpit. Vatab.

§. XV.

Lacrymæ ſunt auſpicium vitæ, pietatis adeps, Conſcientiæ euaporatio; mortis ablutio, gehennæ extinctio, oculorum baptiſmus; atque oratio ſine ſupplicatione impetrans.

MAtthæi 5. v. 5. dicuntur *beati qui lugent;* quia ſpe beatitudinem anteuertunt, & lætitiâ glorioſæ beatitudinis æmulâ perfruuntur. Imò infelices ſunt qui lugent: nam lacrymæ aut inſtantes ærumnas dolent & deflent, aut futuram calamitatem præſagiunt, & anticipato doloris ſenſu prophetant. Res profectò diuerſiſſimæ: nam ſi lacrymæ beant quomodo infortunium important? malè felicitat, quod infelicitando beat. Scilicet lacrymæ bonæ ſunt, & non bonæ. Pro calamitate temporali muliebriter illacrymari, res indigna viro eſt (quod tracto in paragrapho ſequenti:) In cauſa verò peccati exterminandi, & diuinæ gratiæ promerendæ, bonæ ſunt, & optimæ. S. Zeno Veronenſis ſerm. 1. de Natiuit. ita ſcribit: *Mundum vt aſſolet, infans fuſus ingrediens ſponte vita reptantis præuiis lacrymis auſpicatur.* Quaſi lacrymæ ſint, & auſpicium vitæ, & fauſtum augurium felicitatis, & indicium ſublimioris ſanctitatis. Atuina virtutis, & pietatis adeps dicuntur à P. Dam. ſer. 29. *Pietatis adeps, qui intus latitat, foras per oculos emanat.* Quia ſicut enormiora crimina ex adipe iniquitatis promanant. (Pſalm. 72. verſ. 7. 57. Matth. Lachrymæ ſunt vitæ auſpicium. Zeno. P. Dam. Lacrymæ ſunt pietatis adeps. Pſalm.

Prodiit

Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum:) ita ex pinguiori probitate stillant, & eliquantur piæ lacrymæ. Per oculos enim euapotatur latentis con- Chrysol. scientiæ feruor. Quod dixit S. Chrysologus serm. 167. ad hunc modum fatus: *Pœnitentiæ medicina succurrat, ferrum compunctionis accedat, apponatur adustio tunc doloris, adhibeantur suspiriorum tunc fomenta, tumentis conscientiæ feruor euaporet, tunc reatus vlcera lacrymis abluantur.*

58. Seleu. Lacrymæ interstingūt vitia. Et quidem Basilius Seleuc. Orat. 6. hortatur homines, *vt vitia lacrymis extinguamus.* Ac si non tantùm peccata, sed etiam vitia extinguantur oculorum fontibus. Nec mirum est criminum feruorem extingui lacrymis, cum etiam æternantem illam gehennæ pyram interstinguant lacrymæ. Audiendus est S. Maximus hom. 2. de Eleemosyna: Maxim. Lacrymæ interstingūt gehennam, & mortem. *Quænam est illa aqua*, inquit, *quæ consumit flammas, nec ipsa consumitur à peccatoribus, sed gehennæ consumit incendia?* ô validissimam lacrymarum efficaciam, quæ inextinguibile illud gehennæ incendium interstinguere valet, & euigorare acrem vrendi vim! Nimirum lacryma est gehennæ nix, quæ homini lacrymanti extinguit inferni perpetuò flammantem pyram, hæc enim lugenti Tertull. non ardet. Plus audet Tertullian. lib. de Baptism. cap. 2. quod fletui potest adaptari: *Nonne mirandum, & lauacro dilui mortem?* Mors peccatorum sordida est, & labe præsentis culpæ, & squalore futuræ gehennæ. Ergo sordidissima mors extergitur, emaculatur, diluitur lacrymarum vndis: & à fletu candicat, & prænitet gemmanti lacrymarum venustate, vnde exclamat sequenti capite: *Quanta vis eius* (aquæ) *& gratia, & ingenia, quot officia!* Quæ sunt hæc lacrymarum ingenia? Nempe planctus, arbitrium est emendationis, artificium reconciliationis, ingenium gratiæ, & gratia animæ: nam lacrymæ delent vitiorum fœditatem pulchritudine virtutis, venustant peccata, ea transformando in pœnitentiam, diluunt mortem eam emaculando planctus lixiuio, & decorando ornamentis gratiæ. Tanta est huius aquæ gratia! hoc officium, hoc

59. ingenium lacrymarum. *Bona lacryma, in quibus est redemptio peccatorum*, exclamat S. Ambrof. lib. 6. Ambr. Lacrymæ baptizat oculos. in Lucam. Quasi lacrymæ sint redemptrices, & vicariæ Dominicæ Passionis. O grande lacrymarum elogium, & ingenium amplificandæ gratiæ lacrymarum! Apprimè quadrat in lacrymas, quod Chrysol. de saliuâ Christi ingeniosè dixit S. Chrysologus, serm. 176. ad illud Ioannis 9. v. 6. *Expuit in terram, & liniuit super oculos eius. Diuino ore luciferam dat saliuam, vt sanitatis gutta baptizaret oculos peccatoris*: quasi lacrymarum guttæ oculos baptizent. O quàm ardent oculi ad concupiscentiam! quot peccatorum reus est humanus visus! Oculi fræ irantur, furiosè minitantur, lasciuè scortantur: oculi subornant concupiscentiam, insidiantur virtuti, produnt sanctitatem: & omnium ferè delictorum origo sunt, aut occasio. Verùm piæ lacrymæ oculos baptizant, oculorum fomitem temperant, & compescunt: *Nam sanitatis gutta baptizat oculos peccatoru*: Imò totum homi- Hug. Card. nem, vt aduertit Hugo Cardin. in caput 5. Matth. aiens, *Luctus est mentis humanæ baptisterium.* Quid est enim aliud lauacrum lacrymarum, nisi secundus baptismus? Allegátque Hugo illud S. Greg. Gregorij, *Mens lacrymis baptizata videt limpidius.* Quid mirum quod oculi lacrymis baptizati, & à lippitudine peccatorum clari videant limpidiùs, & cernant perspicaciùs?

60. Neque tantùm peccatorum morbos, & vlcera sanant lacrymæ, sed etiam Dæmonem validum humani generis hostem vulnerant, & profligant. Nam *ferè viperæ, & aspides, ipsique reguli serpentes, arida, & inaquosa sectantur*, inquit Tertullia- Tertull. Lacrymæ sunt aquea tela. nus, lib. de baptismo cap. 1. Malè enim habent in aquis. *Contribulasti capita Draconum in aquis*, Psal. 73. v. 13. Quid est in aquis *contribulasse*, vel *confregisse*, vel *concidisse*, (vt alij scribunt,) caput Draconis? Vrbanus IV. in Psal. 50. *Contribulare* Vrban. *venenatæ superbiæ caput in diluuio lacrymarum.* Lacrymarum imbribus quasi telis caput veteratoris serpentis contribulatur, confringitur, conciditur. Blandum, & molle iaculum videtur aqueum telum, sed quod durè ferit, & cruentat aduersarium Dæmonem, ac si veneno medicatum foret ad sæuiorem ictum. Altè Clemens Alex. in Exhor- Clem. Alex. tatoria ad Gent. non longè à fine inquit: *Confligamus instructâ acie aduersus Malum, ignita Mali iacula extinguamus aqueis a verbo tinctis cuspidibus.* Nempe sicut sagittarum cuspis veneno medicari solet, vt venenatam plagam medulliùs serpentem ad mortem infligat; sic iacula, quæ Christianæ acies vibrant aduersus Dæmonem, aqueo lacrymarum quasi veneno allini, & tingi oportet, vt cuspidibus, lacrymis velut veneno, medicatis, sæuiùs feriant malum Dæmonem; vt homines aqueis cuspidibus a verbo tinctis confringamus capita infernalium Draconum in aquis.

Præterea lacrymæ sunt orationis energia, pre- 61. cum vigor, & impetrandi securitas. S. Gregorius Greg. apud S. Thomam explicans illud Lucæ 14. vers. 32. Luc. Lacrymæ sunt legati. *Legationem mittens rogat, &c.* sic fatur: *Dum ergo adhuc longè est, mittamus ad eum legationem, lacrymas nostras.* Nempe lacrymæ Legati ad instar agunt causas nostras apud Deum. Diligens, & attenta est legatorum industria, sagacissimè, & ciuilissimè omnia officia obit, vt extorqueat rem, quam impetrare intendit. Bellè dixit Saluianus, Saluian. Lacrymarū officiosa patientia. lib. 1. de Gubern. Dei loquens de populo Hebræo: *Officiosâ vndarum patientiâ liberatur.* Audis lacrymarum vndas officiosè patientes dici? Scilicet lacrymæ officiosæ sunt; nam officiositas est artificium placendi, & arbitrium promerendi, omnium gratiam obsequiis captare ambit, omnibus alludit, arridet omnibus, se se vltrò blanditiis insinuat; & ita omnium animos, & voluntates conciliat, & ad se trahit. Sic lacrymæ legationem suam officiosâ patientiâ obeunt, extorquéntque quidquid impetrare intentant. Blandâ enim vi quod orant, exorant, Psalm. 38. v. 13. *Auribus percipe lacrymas* Psalm. *meas. Quia violentæ sunt in precibus*, ait Hugo in Hugo. caput 5. Matthæi. Quin & lacrymæ vim orationis habent absque orationis pudore; impetrant Lacrymæ impetrant absque pudore rogādi. absque supplicatione. Iudith 8. v. 14. Sanctissima fœmina taxans deficientem Bethuliensium fidem, Iudith. inquit: *Sed quia patiens est Dominus, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus.* Quo genere orationis Deus exorandus est in re ferè desperata? Num vocali supplicatione, an lacrymarum tacitâ effusione? Anselmus Anselm. Laud. *Fusis lacrymis postulemus, quæ pondera vocis* Laud. *habent, quæ impetrant, non supplicant.* Quid molestius quàm supplicare? Quid iucundius quàm impetrare? Quid felicius, quam absque supplicatione impetrare? Hoc solius fletus elogium est, 62. qui sine pudore rogandi gaudet felicitate impetrandi. S. Maximus hom. 3. de Petri negatione Max. agens, de eius lacrymis sic elegantissimè fatur: *Lacrymæ ergo verecundiæ consulunt, pariter & saluti, neque erubescunt in petendo, & impetrant in rogando; lacrymæ, inquam, tacitæ quodammodò preces sunt, veniam non postulant, & merentur.*

Nisi

Nisi quod vtiliores lacrymarum preces sunt, quàm sermonum, quia sermo in precando fortè fallit; lacryma omnino non fallit. Sancto Maximo accinit magnus Ambrosius agens de Petri planctu lib. 10. in Lucam: cense vter elegantiùs: *Lauant lacrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri. Et veniæ fletus consulunt, & verecundiæ. Lacrymæ sine horrore culpam loquuntur. Lacrymæ crimen sine offensione verecundiæ confitentur: Lacrymæ veniam non postulant, & merentur.* Itaque lacrymæ feliciter circa diuinam misericordiam negotiantur, nam sine oratione exorant, sine supplicatione impetrant, absque pudore rogandi, habent vigorem impetrandi. O bona fletuum oratio, quæ dum tacet vocalior est; dum negligit orare, noscit feliciùs impetrare, silendo vociferatur, & tacendo imperiali voce, quod piè cupit, factiuè exequitur. Hic lacrymarum fastus est, & pia orationis ambitio. Sic Bethulienses hic, v. 18. præ fame tabescentes, præ siti aridi, obsidione oppressi, conscientiâ scelerum anxij, excidio proximi, re desperatâ per oculos conscientiam euaporant, pietatis adipem eliquant, oculos lacrymis baptizant, instantem mortem fletu diluunt, & gehennæ ardorem planctus refrigeratione interstingunt; atque fletibus orant, vt sine supplicatione impetrent. Quod piè meditati sunt Bethulienses, abundè præstiterunt, & ita cupitam sospitatem in lacrymis feliciter reperierunt. Ergo Bethuliensium consilium sit Christianorum eruditio: ora lacrymis, vt sine pudore roges, sine supplicatione impetres, sine anxietate obtineas, exorandi securus: lacrymæ enim sunt ingenium impetrandi.

Ambr.

Iudith.

§. XVI.

Lacrymæ etsi in terram sponte cadunt, in cælum relabi piè ambiunt.

63. Lacrymæ sunt pietatis adeps per oculos eliquatus, cordis particulæ, peccatorum diluuium, vigor orationis, charitatis vapor, auspicium pœnitentium, proficientium eruditio, & perfectorum consummatio. Ergo qui lacrymas fundit pro rebus caducis, pretiosas margaritas prodigit, perdit, proculcat. Profectò lacrymæ è sublimi oculorum loco naturaliter ad terram descendunt. Heu! errant lacrymæ, quæ terrena deplorant, & error hic cum hominibus nascitur. *Errauerunt ab vtero.* Psalm. 57. v. 4. homo ab infantia flebilis nascitur, deflens, quas patitur, miserias, & quas patiendas arcano naturæ instinctu præsagit. Præclarè Tertul. lib. de anima, cap. 19. *Mentior*, inquit, *si non statim infans vt vitam vagitu salutauit, hoc ipsum se testatur sensisse, atque intellexisse, quòd natus est, omnes simul ibidem dedicans sensus. Ita prima illa vox de primis sensuum vocibus, & de primis intellectuum pulsibus cogitur. Plus est quod de prospectu lacrymabilis vitæ, quidam augurem incommodorum vocem illam flebilem interpretantur, quod etiam præsciens habenda sit ab ingressu vitæ nedum intelligens.* Vides infantulum rudem needum natum, & flebili vagitu præsentis vitæ ærumnas lugentem, imò præsentientem futuras? ô malè expensas præmaturas lacrymarum diuitias, quibus, & tua crimina redimere, & Deum placare, & cælum coëmere feliciter posses! *Ad Deum stillat oculus meus,* ait Iob. cap. 16. vers. 21. Quasi dicat Iobus: Calamitas amissi regni, extinctæ sobolis, exhausti corporis, afflictæ valetudinis; & tot dolorum acerbitas, non potuerunt educere ex oculis meis, vel vnam lacrymulam, siccis oculis suffero ineluctabilem calamitatem: scio enim quàm exiguum sit muliebre hoc lacrymarum leuamentum, quod non laxat curas, & minuit tormenta, sed stringit animum, & incrementat cruciatus. *Ad Deum stillant oculi mei*, id est, oculorum meorum nubes rorida sursum mittit lacrymarum imbres. Mirum, (sic fatur P. Pineda ibi,) quod quæ in sinum descendere, & in terram cadere videntur lacrymæ, non descendant tamen, sed ascendant ad Deum, & contrario motu, quàm imber, & stillicidia in cælum stillent. Sed mirabilis huius rei illa est causa occultior humanis oculis, quòd sicut Sol terræ vapores suo calore tepefactos, sursum euehit; ita piorum hominum feruentes à charitate lacrymas, benignissimus Dominus excitat, & eleuat ad se. Eccles. 35. v. 18. *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt? A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum.* Vides hoc lacrymarum naturale miraculum, quæ in terram cadentes, relabuntur in cælos? *Ad Deum stillant oculi mei*, inquit Iobus. Ergo ad Deum solum stillant oculi nostri.

Psalm.

Tertull.

Prophetæ infantium lacrymæ.

Iob.

Lacrymæ in terram cadunt, & in cælum relabuntur.

Pineda.

Ecclesi.

64. Angebatur quondam Dauid implacabili Saülis odio, solicitè inquirebatur ad mortem, nullus illi locus satis tutus erat vel à Regis ira, vel Absalonis impietate: oppressus aliquando ærumnosæ tristitiæ fluctibus, obortis lacrymis muliebriter Dauid suam flebat calamitatem, de quo agens, Psal. 118. v. 28. sic inquit: *Dormitauit anima mea præ tædio.* Origenes, S. Hieronymus, S. Ambrosius, *stillauit anima mea præ stultitia:* Treuetus edoctus tantâ tantorum Patrum auctoritate, locum sic scribit, & explicat: *stillauit anima mea præ tristitia.* Alij: *Diffluit* anima mea; alij *soluitur*, nonnulli; *agonizat*. Nempe Dauid strenuus, fortis, & pius vir animaduertens se vbertim fudisse lacrymas propter instantem calamitatem, & temporarias ærumnas, neque oculos eius stillasse ad cælum, sed ad terram, sic puduit muliebris planctus, vt disertè non dixerit; *stillauit anima mea præ tristitia, sed dormitauit anima mea præ tristitia.* Quasi dicat: Non attentus, & vigilans, sed sopitus, & dormiens fudi eiusmodi inutiles, & fœmineas lacrymas viro prudenti, & vigili indignas. Scilicet dormitauit anima mea, cùm oculus meus lacrymas stillauit ad terram, non ad Deum; cùm anima mea agonizabat, soluebatur, & diffluebat per oculos, imprudens feci; mei impos dormitabam. Vnde sanctus Hieronymus, vt Scripturarum, sic & mentis Dauid Arbiter, non scribit *anima præ tædio dormitauit*, sed *stillauit anima mea præ stultitia*, ô fatuas, & stultas lacrymas muliebriter effusas propter res temporarias! stultè contemnit, & perdit lacrymas quisquis eas ponit in terra, illas fundens pro terrenis rebus; in cælo collocandæ sunt, artificio pietatis corrigendæ, dirigendæque in sublime cælorum, & Iobi æmulatione in cælis reponendæ sunt. *Ad Deum stillat oculus meus*; sed Heu! *ad terram distillauit anima mea præ stultitia!*

Psalm.
Orig.
Hier.
Ambr.
Treuet.

Lacrymæ fatuæ pro temporalibus.

65. Profectò lacrymæ fusæ pro terrenis bonis, seu ærumnis instantibus, inutiles sunt, stultæ sunt, steriles sunt. Vir seu maritus animæ, sine sanctarum operationum dicitur Spiritus sanctus à Beda super cap. 2. Exodi. Ergo lacrymæ, quæ ab spiritu non fouentur, & animantur, infœcundæ sunt, & steriles. Tertullian. lib. de Baptismo, cap. 4. versans illud Genes. 1. v. 2. *Spiritus Domini ferebatur*

Beda.

Tertull.

Lacrymæ pro rebus mundialibus viduæ sunt.

batur super aquas, in hunc modum fatur: *Superuenit statim Spiritus de cælis, & aquis*, (siue Baptismi, siue lacrymarum) *superest, sanctificans eas de semetipso, & ita sanctificata vim sanctificandi combibunt*. Itaque superuenit Spiritus sanctus fœcundans lacrymarum aquas tanquam sponsus: subiungit enim idem Tertul. cap. sequenti, sic profundè rem meditatus: *Sed enim nationes extraneæ potestatem eadem efficaciâ (in aquis) idolis suis subministrant; Sed viduis aquis sibi mentiuntur.* Viduas appellat aquas, seu lacrymas, quæ idolis, seu rebus mundanis administrantur, non Deo, quæ non stillant ad cælum, & ad terram defluunt. Illi, inquam, qui flebili planctu ob temporaria incommoda lacrymantur, sibi mentiuntur, cum inani leuamento consolantur dolorem suum; videlicet in *viduis aquis* aliquod laxamentum, frustra ambiunt. Quid est, viduis lacrymis? Vidua, quæ verè vidua est, solitaria est, orba, squalida, mœsta, sterilis, desolata, & ferè emortua, cùm maiori ex parte sui obierit. (De Viduarum orbitate legi possunt Commentatores Pauli ad cap. 6. prioris epist. ad Timotheum.) Nempe lacrymæ, quas non maritat Spiritus sanctus, qui est vnicus lacrymarum sponsus, viduæ sunt; id est, fructu infœcundæ, pietate steriles, virtutibus solitariæ, orbatæ vigore gratiæ, tristes ab ærumnarum sensu, squalidæ ex terræ sordidæ attactu; desolatæ ob impatientiam doloris, mortuæ ab spe cælestium. O viduas id est, malè viuas, & bene mortuas lacrymas, quas effundit impatientia infortunij! mentiuntur laxamentum, & meri cruciatus sunt; prætendunt pietatem, & pietatem frustrantur fructu suo; deplorant carnis mala, & viduantur Spiritu. O vtinam semper *stillet ad Deum oculus meus.*

Ad Tim.

66. Luc. Lacrymas pro rebus temporalibus effusas, cernere vetat Christus.

Lucæ 9. v. 59. dixit Iesus cuidam è turba: *Sequere me, ille autem dixit, Domine permitte mihi primùm ire, & sepelire patrem meum.* ô filium piè officiosum in parentes! Quid sanctius hac pietate, quæ etiam erga extraneos tot encomiis dilaudatur in Tobia? Audi Christi responsum planè insperatum: *Dixitque ei Iesus: sine vt mortui sepeliant mortuos suos.* Valde angit Interpretes, cur Christus Deus arceat filium à pietate sepeliendi parentem. Num piissimus Dominus vetat pietatem erga parentes, quam æterna ipsius naturæ lex piissimè humanis cordibus scripsit? Bellè Chrysol. serm. 19. *Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. Christus non deesse voluit exequiis paternis, sed prophanis luctibus noluit interesse.* Videlicet Christus ideo illi recèns discipulo mandat, ne exequias parentibus debitas prosequatur, vt non intersit prophanis luctibus, vt non videat lacrymas inaniter effusas pro temporali calamitate. Itaque non tantùm præcauit Christus, ne ipse illacrymetur pro morte terreni parentis, sed etiam suadet ne vel oculis suis videat temporales lacrymas, quas extorsit temporalis ærumnæ dolor, ne fortè & ipse doloris impatientiâ actus, & æmulatione aliorum delinitus muliebriter lamentetur, & lacrymas prodigè fundat, quas necessum est auarissimè asseruare ad delenda peccata, & placandum numen. Nimirùm ne oculi huius discipuli stillent ad terram, qui ad cælum stillare debent, piâ sublimioris luctus ambitione.

Chrysol.

67. Qui nimis mundialium bonorum amissionem deplorat, nimis ea videtur amare, & ipso luctu eadem suspirare: nam ambitiosior luctus ambitio est amissi boni: luctu enim alitur, & crescit fames boni per calamitatem deperditi, quasi lacrymæ sint ardor desiderij, & rei desideratæ fomes. Regius Psaltes anhelans cælestem beatitudinem, sic fatur ad Deum. Psalm. 41. v. 3. Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie; vbi est Deus tuus?* si suauissimum beatitudinis fontem Dauid sitit, cur ait lacrymas illi fuisse panem, & non potiùs potum; potu enim restinguitur sitis, non pane; imò potiùs pane inacrescit sitis. Quinetiam lacrymæ aptiores sunt ad potum, quam ad escam. Audienda sunt acutissima S. Augustini verba inibi sic aientis: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ, non amaritudo, sed panis suauis sitienti mihi illum fontem; quem quia bibere nondum poteram, auidius meas lacrymas manducabam. Non enim dixit: Factæ sunt mihi lacrymæ meæ potus, ne ipsas desiderasse videretur sicut fontes aquarum. Sed seruatâ illâ siti, quâ rapior, seruatâ illâ siti, quâ inaresco ad fontes aquarum, panes mihi factæ sunt lacrymæ meæ, dum differor. Et vtique manducando lacrymas meas, sine dubio plus sitit ad fontes.* Nempe Dauid ardenter 68.

Psal.

Lacrymæ cur non potandæ, sed manducandæ.

Aug.

sitiebat suauissimum beatitudinis fontem anhelo ore cupiens inebriari dulcissimo gloriæ liquore, & ideo non ait se bibisse lacrymas, tanquam potum, sed manducasse velut escam panis; nam aquæ sitim extinguunt, panis verò sitim mouet, & vrget. Ergo Dauid lacrymis pasci, & ali dicitur tanquam cibo. quippe à quo crescit fames beatitudinis exoptatæ. Quasi lacrymæ manducatæ ardentiùs faciant sitire bonum absens, & cupitum. Igitur qui beatitudinem sitit, vescitur planctu tanquam pane, à quo inacrescit sitis. Et ita qui vescitur velut pane, ipsis lacrymis, quibus angitur pro rebus temporariis, & caducis, & earum amissione, potiùs alit sitim illarum rerum, & tacitè fatetur planctu se rerum mundanarum ambitione teneri, quas fletu suspirat, & lacrymis ambit. Lacrymæ non sunt potus, sed panis, cuius esu crescit sitis rei optatæ, & suspiratæ per lacrymarum effusionem. O facinus! Ne ergo oculi nostri stillent in terram, qui ad Deum stillare debent. *Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis.* Matthæi 6. v. 31. *Non ait vtique, Quærite primùm regnum Dei, & deinde ista quærite; sed hæc omnia, inquit, apponentur vobis, scilicet etiam non quærentibus.* Verba sunt S. Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte. Itaque ambitiosior lacrymarum oratio perperam affectat mundialia bona: malè deploratur, quod non bene desideratur; fœmineæ lacrymæ sunt, quas extorquet calamitatis sensus aut non siccat masculus animi vigor. O muliebrem Bethuliensium fletum ob mala obsidionis! dicitur enim hic vers. 18. *Factus est fletus, & vlulatus magnus in Ecclesia ab omnibus.*

Matth. Aug.

Iudith.

§. XVII.

Homo erudiat proprias virtutes à corporis schola, & iniquitatis propriæ magisterio.

Facilis est vitiorum disciplina. Nemóque est tam rudis à natura, qui non sit habilis ad malitiam, & ingeniosus ad peccandum: Nascimur ad malum docti, naturâ ipsâ erudiente nos ad has artes occulto nequitiæ magisterio. Nemo non rudis ad virtutem est, nemo rudis ad vitium: hoc ingenium à natura omnes arripuimus, & vitiis exprimimus. Sed quià nobis cadimus, porrigamus gratiâ adiuuante nobis manum, quâ surgamus à lapsu, & qui peccando scandalum fecimus nobis; à peccato resumamus vires ad virtutem. Esto bonus tui magister, 69.

Corpus dicitur virtutum schola: & quo sensu.

gister, & à peccato ipso accipe eruditionem ad sanctitatem, & ab feruore quo præceps rapiebaris ad vitia, mutuò accipe calorem ad probitatem. Perge ad virtutem per obstantia vitia; quod præscribit Seneca epist. 53. *Hoc durum, & laboriosum negotium* (alias *ingenium*) *nobis datum scias, scilicet imus per obstantia.*, id est, eundum nobis ad sanctitatem est adiumento vitiorum. Quomodo iuuabunt nos? Magnitudo tuæ malitiæ sit bonum exemplar ad Christianam philosophiam. Antiqua peccata non sint tibi obstaculo, sed magisterio. Pulchra est disciplina virtutis, quæ à vitio est. S. Chrysol. serm. 12. sic inquit satis ad rem: *Corpus est animæ domicilium, murus Spiritus, virtutum Schola.* Aptène dicitur Corpus virtutum schola? Imò Corpus iure dicitur malitiæ seminarium, promptuarium vitij, febris animæ, ruina sanctitatis, fomes libidinis, animi cadauer, feretrum mortis, ardor intemperantiæ, excidium virtutum, & quoduis exectabile attributum in corpus quadrat. Quomodo hoc corpus diris exectandum, tam magnifice prædicatur à Chrysologo, vt dicatur *magisterium, & schola virtutum*? Imò à corporis operâ dedidicit animus omnes ad virtutem disciplinas. Profectò profunda est sententia Chrysologi, & sententiosissimè appellatur corpus *schola virtutum.* Porrò virtutes ipsæ erudiendæ sunt à vitiis in gymnasio corporis: nam vitium animosum est, & nimium audet peccandi libidine, stimulis voluptatis exagitatum: discat igitur virtus eminentiam ab animositate vitij. Quàm exprompti, quàm hilares, quàm ex animo præcipites ferimur ad prauitatem! Ne torpeamus aut cespitemus ad virtutem. Ardemus ad malum; & non bonus vitij calor depascit intimas hominis medullas, ne tepidi simus, aut algeamus ad bonum. Ad ambitionem, & indefessi, & prodigi sumus: ne citò lassemur, ne auari simus ad eleemosinas. Et (vt summatim dicam) crescant virtutes ad exemplum nostræ prauitatis, animentur virtutes comparatione vitiorum, & à vitiis discant eminentiam. Sit corpus, & eius opera, schola virtutum. Hinc dixit Tertullianus adu. Hermog. cap. 13. *Mala necessaria fuisse ad illuminationem bonorum.* Nimirum peccata nostra facem præferant, & illuminent bona opera, illustriora illa reddendo, & vrgendo hominem, ne tardiùs currat ad bonum, qui velociùs cucurrit ad malum. Nam sicut qui in tenebris est, passim hæret, & vix progredi potest, in luce currere quisque valet: sic vitia illuminate debent ad cursum, quo in vitam æternam contendimus. Redeat S. Chrysol. serm. 19. & suam vindicans sententiam, inquit: *Impietas ministerio iniquitatis curabatur.* Ac si dicat: quasi languet pietas, cui non medetur præfato modo impietas; roboranda quodammodò virtus est, & ad robusta opera perducenda ope vitij. O quàm bene valet vitium, quàm robustum, & vegetum est! Sic valeat virtus. Improbitas medicina sit probitatis: & impietas medicus pietatis.

Seneca. — Chrysol. — 70. Virtutes propriæ quodammodo erudiantur à propriis vitiis. — Tertull. — Chrysol.

Cæterùm hoc vitij magisterium ab schola Pauli est, qui ad Rom. 6. v. 19. sic fatur: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: Ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Benè notat S. Chrysostom. ibi hom. 12. *Nec dixit propter infirmitatem vestræ, vel voluntatis, vel propensionis, vel alacritatis, sed carnis.* Vnde constat quòd de venereis voluptatibus agit Paulus. Et sensus est facilis, & & pulcherrimè Romani eâ alacritate, & studio, quo à libidine stimulati inhiabatis rem veneream, & in luxu deliciabamini; non languidiori propensione desiderate rem cælestem, in hiate sanctitates, discite ab *schola corporis*, à magisterio vitij alacritatem ad virtutem. Luculenter S. Anselm. ibi (si opus illud Anselmi est,) expendit τὸ, *Sicut*, ita scribens: *Quid est autem, sicut illud, ita & hoc agite? Nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptásque peccati; sic ad iustè viuendum, &c.* Nimirùm spontè olim deliciabamini impotenter venereo luxu, & temerarij ruebatis ad vitia; ergo temeritas libidinis vestræ, & inhians voluptas sit magisterium ad sanctitatem. Audeat piè virtus, vt audebat impiè vitium: temeritas improbitatis, sit probitatis schola. *Vt Matthæus* (ait S. Chrysol. serm. 30.) *qui erat fraudator pecuniæ: fieret gratiæ distributor: de impietatis schola ad pietatis magisterium perueniret: fierétque doctor misericordiæ, qui auaritiæ fuerat institutor.* Ecce Matthæus sanctus, à se ipso peccatore discit: ipséque peccator, est schola, & magisterium sui ipsius. Sapienter Tertullian. lib. de fug. in persec. cap. 2. versans illud Pauli, 2. Cor. 12. v. 9. *Virtus in infirmitate perficitur*, inquit, *Iustitia iniquitate perficitur.* Nonne iniquitas Iustitiam exterminat, & corrumpit; quomodò eam incrementat, & perficit? Iniquitas non expolit iustitiam, sed deuenustat; non gignit, sed adulterat. Porrò iniquitas non profectus, sed defectus virtutis est. Verùm si Iniustitia vt exemplar sumatur ad virtutem, perfectio illius erit, & incrementum. Nam iniquitas audax est, audeat & virtus, & animosiùs sectetur sanctitates: iniquitas temeraria est; probitas non sit pusillanimis: ediscat sublimitatem à vitio: vt à corporis scholâ, & vitij magisterio auctior, & illustrior euadat virtus. Sic dum Bethulienses se exacuunt ad sanctitatem, vt iratum Numen propitium reddant, in memoriam adducunt præterita delicta, aientes hîc vers. 19. *Peccauimus, iniustè egimus, iniquitatem fecimus.* Nempe sublimem temeritatem piè imitetur virtus, & animosiùs audeat, arcanè erudita vitij magisterio.

Ad Rom. — 71. Chrysost. Virtus propria pie erudiatur ad audaciam à propriis vitiis. — Anselm. — Chrysol. — 2. Cor. — Tertul. — Iudith.

§. XVIII.

Maiora hominum delicta ex occasione nobilitant augustiora Dei attributa.

Malitias peccati alibi vbertim do, vt peccator à criminibus deterreatur, nunc ne flagitiosus quisque desperet, sed animetur ad sanctitatem recuperandam, vtilitates delictorum tracto. 72. Nam arreptâ ansâ ab infinitâ peccatorum malitiâ, magis elucet infinita perfectio attributorum Dei. Quo enim modo augustior Dei misericordia nosceretur: nisi erga tantam malitiam versaretur, illam condonando? Porrò ex enormitate peccati prædicatur diuina largitas à prauitate humanorum excessuum gloriam mutuante. Neque enim infinitè bonus Deus agnosceretur, nisi peccator esset infinitè malus. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim.* Psalm. 24. v. 11. Perpetrarat Dauid peccatum grande: adulterium homicidio exaggerauerat. Deum sibi iratum noscens, ad tribunal diuini iudicij confugit; sacco, & cinere volutatus, dolore fractus, lacrymis obrutus, & singultibus hians, propitiationem anxiè petit à Deo. Verùm attende ad causam, quam allegat, vt Deum alliciat ad veniam: *Propitiaberis*, inquit *peccato meo: multum est enim.* Id est, veniam peccati certissimè spero quoniam pecca

Psalm.

peccatum meum grande est, & nimis enorme. Insipienter videtur agere Dauid, cùm maiorem peccati sui malitiam allegat ad veniam. Quis enim non insanus confessi delicti veniam postulans, non proponit rationes; quæ illud extenuent, aut excusent? Præstaret dixisse: propitiabere peccato meo, nam seductus sum. Bersabee pulchritudine nimiâ, luxuriæ flammas iaculata est tanta venustas: Non te latet humanæ carnis imbecillitas: incautus corrui, cautelam deinceps voueo. Rebellaui semel; parce olim amico, & ero semper tibi fœderatus: Semel reus veniam meretur: quia semper amicus fuit. Carnis caducæ imbecillitatibus, & luxuriæ fraudibus ignosce. Lubrica res est caro, & casui proxima. Tu pius porrige dexteram labenti.

73. Profectò hæ, aliæque similes rationes proponere congruum foret, quæ iras Dei sedarent, & ad propitiationem illicerent. Et his omissis enormitatem sceleris exaggerat Dauid, ac si vellet Deum irritare ad punitionem, non propitiari ad veniam. Planè hîc desipere videtur Dauid. Imò consultissimè sapit, & blanditur Deo de enormitate delicti. Nam Deus parcens grandiori peccato magnam suam misericordiam ostentat. Neque enim magnum foret exiguam malitiam condonare. Auget Dauid culpam, vt augeat Dei liberalitatem, quæ elucet magis maius crimen relaxando. Quod acutè notauit Cardinalis Caietanus, hæc Dauidis verba his verbis expendens: *Ne videatur sub dubio petere, ait: Parces culpæ meæ; & rationem subdit; quoniam grandis ipsa: hoc est, quoniam nomini tuo reseruatur condonatio culpæ ex sui magnitudine: decet enim tuum nomen magna facere, & illud magnificari ex condonatione magni sceleris. Vbi nota non alleuiare peccatum suum Dauidem, sed quod priùs vocauit rebellionem, modo grandem culpam confitetur.* Non minuit Dauid suam culpam, ne vnà extenuet diuinam largitatem, quam potiùs prædicat augendo delictum; nam delicti grandior remissio, occasio erit, ex quâ augustior misericordia præniteat. Non enim satis esset publicandæ infinitæ misericordiæ, nisi crimen nimis grande. Adauctum crimen incrementat parcentis liberalitatem. Nam si non essent grandia peccata, quibus parceret Deus, grandis Dei misericordia frustrà Deo inesse hominibus videretur, (obiectum enim misericordiæ diuinæ est humana miseria) saltem non sic magnificè innotesceret.

Caiet.

74. Acutè Tertullian. lib. de Resurrect. Carnis, c. 9. sic fatur: *Ausim dicere, si hæc,* (scilicet esse *infirmam, imbecillam, inhonestam, perditam, peccatricem, damnatam,*) *carni non accidissent, benignitas, gratia, misericordia, & omnis Dei vis benefica vacuisset.* Ingenij libertate plura audet passim Tertullianus, etiam quando nihil sibi audere videtur. At cùm ipse nimis se audere dicit, attentionem exigit ad sententiæ insolentiam. Ausus est dicere, nisi infirmus esset homo, nisi imbecillus, inhonestus, peccator, & perditus, quasi frustrato nomine forent augustiora Dei attributa, nempe Benignitas, misericordia, & beneficentia. Nam cùm obiectum misericordiæ sit miseria, cùm infinitè à Deo absit miseria, ipse sibi non videtur egere misericordiâ: quia vbi impossibilis est miseria, superuacanea videtur misericordiæ nomenclatura. Ergo misericordiæ munus & opus, est nostros excessus curare. Vnde deficientibus nostris excessibus superflua videretur misericordiæ saltem vox: nam deficiente re, & opere misericordiæ, ad quidnam misericordiæ poneretur vocabulum? Ergo nisi humani excessus, & enormia delicta homini non accidissent, hoc sensu Misericordia, *& omnis vis Dei benefica vacuisset.* Et quidem ad veniam concedendam exiguæ noxæ, sat esset exigua benignitas. Crescit ergo opus, & notitia Misericordiæ diuinæ, quò magis increuêre delictorum enormitates, in quibus relaxandis magis elucent benefica Dei attributa. Igitur apud homines ex grandioribus delictis, grandior apparet Dei benignitas: nam Dei infinita bonitas, non cognosceretur satis nisi ex infinitâ peccatorum malitiâ. Vnde enormius flagitium retractatum decus est diuinæ benignitatis, nitor beneficentiæ, & ornamentum Misericordiæ. *Gratias diuinitati referimus,* (ait Cassiod. lib. 1. Variar. epist. 13.) *quæ dona sua vestris potius ornauit excessibus.* Quid luculentius? Scitè ergo Dauid sciens excellentissima Dei attributa debere notionem, & ostentationem sui grandioribus delictis retractatis, eorum insolentiam sapienter allegat, vt Deum alliciat ad veniam, & de eorum magnitudine deploratâ blanditur Deo, atque in animosiorem spem erigitur, aiens: *Propitiabere peccato meo: multum est enim.* Hanc Psalmi ponderationem olim ab aliquo insinuatam, non puduit sic locupletare.

Tertull. Deficiente hominum miseriâ, quasi vacaret Dei munificentia.

Cassiod.

Vidit Dominus Lucæ 19. v. 5. Zachæum staturâ pusillum, rapinis magnum, è Sycomoro spectantem eius transitum, decreuitque illi dare veniam tot delictorum, quæ diuitiis acquirendis, & acquisitis cognata sunt: & cùm se munificum voluit ostentare, sic inquit: *Zachæe festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere,* ô velut effusam Christi liberalitatem? Vadit ad criminosum Zachæi tectum tot furtis infame, vadit vt Zachæo tot flagitiorum condonet veniam, & ait Christus suâ interesse? *In domo tua oportet me manere.* Non tua interest, ô Domine, sed Zachæi. *Considera,* (ait S. Chrysost.) *nimiam Saluatoris bonitatem.* Porrò sua interesse ait Saluator, quod Zachæi refert. Num peccatoris Zachæi bonum vtilitas est Christi? Bonus Christus, qui vtilitatem Zachæi, commodum suum reputat: imò emolumentum peccatoris commodum suum facit. Nimia hæc Christi bonitas Chrysostomo videtur, quia sibi expedire ait, quod expedit non Christo, sed Publicano. Imò verò Christo expedit: nam ex peccatorum veniâ nobilitatur eius misericordia, & augustior apparet eius beneficentia, quæ Zachæi excessibus condonatis adornatur eximiè, & augetur ad gloriam. 75.

Luc.

Christi interest misereri peccatorum.

Chrysost.

Psal. 118. v. 126. sic pangit Dauid: *Tempus faciendi Domine, dissipauerunt legem tuam.* Quasi dicat Domino; impij, & flagitiosissimi homines per summum tui dedecus te contempserunt, dissipantes legem tuam, tuáque mandata impiè pessundantes. Nunc, nunc tempus est faciendi; quidnam faciendum est in vltionem diuinæ legis dissipatæ? Nempe stringe gladium iræ tuæ; Vibra omnipotentiæ arcum, & medicatis tuæ iracundiæ sagittis confige præuaricatorum insolentiam. Nullum sit vindictæ genus, quod non experiantur à te. Vnde indefinitè dicitur *tempus faciendi*: nec dicitur quid faciendum sit: vt nihil non faciat Deus in peccatorum punitionem. Hic sensus loci expeditus, & germanus videretur, nisi S. Augustinus, inibi altiùs rem contemplatus esset: *Tempus faciendi*, tempus miserendi intelligens, his verbis: *Tempus faciendi Domine dissipauerunt legem tuam. Quod ergo tempus, vel quid faciendi voluit intelligi Domino? Illud quidem quo paulò antè dixeras:* 76.

Psalm.

Tempus peccandi obseruat Deus, vt misericordiam ostẽtet.

Aug.

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: hoc faciendi tempus Domino. Ac si dicat Dauid ex mente Augustini: Flagitiosissimi quique homines magno tui dedecore legem dissipant tuam, tuam voluntatem nihili faciunt, & præcepta impudenter violant: Hoc tempus, tempus est opportunum ad miserendum eorum: quæso Domine, ne te prætereat hoc tempus ad publicanda augustiora attributa diuinitatis. Flagitiosior præuaricatio, opportunior occasio est, non ad iram, sed ad miserationes: nam ex criminosioribus delictis maius tibi munificentiæ nomen facies. Nunc, nunc tempus est faciendi secundum misericordiam tuam magnam, quæ ex maiori præuaricatione apparebit maior, & ex augmento delicti, valde incrementabitur. Fortassis tàm aptam miserendi occasionem non nancisceturmisericordiæ munificentia. Nunc tempus est faciendi misericordias, Domine: quia dissipauerunt legem tuam. Nam magnificentia Benignitaris tuæ occasiones arduas expectat ad ostensionem rantræ magnanimitatis. Sapienter dixit Aristot. lib. 4. Ethic. c. 3. *Est magnanimi otiosum esse, ac tardum, nisi vbi magnus est honos, vel opus, & paucas quidem agendas res aggredi.* Sanè otium magnanimi proprium est; nam cùm eius obiectum, & opus sit res magna, (res enim paruas contemnit magnanimitas) res autem magnæ, quas aggrediatur, crebrò non occurrunt, diu cessat, & otiatur Magnanimus. Vnde magnanimo expedit, non omittere occasionem rei magnæ peragendæ, & suam ostentandi magnanimitatem. Rectè ergo Dauid admonet Deum, ne, cùm impij atrociora crimina perpetrarunt, (quæ magna res misericordiæ est, & grandis occasio diuinæ magnanimitatis ostentandę,) miserendi tempus tunc opportunum, omittat, quo nobilitet diuiniora sua attributa, aiens: *Tempus faciendi Domine; dissipauerunt legem tuam.* Vnde Bethulienses hìc, vt magnam Dei misericordiam cieant, propriis delictis suorum parentum delicta adaggerant, aientes, v. 19. *Peccauimus cum Patribus nostris, iniustè egimus; iniquitatem fecimus.* Maiora accumulant flagitia, vt magnam Dei misericordiam prouocent, & statim subdunt: *Tu quia pius es, miserere nostri.*

Magnanimis agnatū est otium.

Arist.

Iudith.

§. XIX.

Hominum grauiora peccata ex occasione, opulentiores sunt Dei thesauri.

77. Peccatum est grande debitum, quo adeò obærata est natura humana, & ad soluendum impotens, vt egeat ad debiti solutionem incarnati Verbi opibus, vt totis Christi Dei gazis solueretur Deo humani peccati debitum. Verùm nescio quo pacto vsque eò monstrosum peccatum est; vt ipsummet peccatum, quod tam copiosum debitum est; simul etiam sit diuinitatis ærarium, & Christi Dei opulentiores diuitiæ: (Peccatum, inquam, aut pœnitentiæ lacrymis defæcatum, aut quia occasio est ostentandi diuitias diuinæ munificentiæ, quæ opes sunt Dei.) Deuteron. 32. recensuerat Moyses atrocissima delicta, & agens Dei personam, inquit, v. 34. *Nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?* Thesaurus est ærarium vbi omnigena & pretiosior gaza asseruatur. Peccata nostra quomodo esser possunt Dei opes, & locupletior thesaurus? Et quidem thesaurus, quem tanti facit, vt eum sigillo suo muniat ad securitatem. Quid? fures inhiant istiusmodi diuitias? Peccarúmne gaza Dei, & adeò solicitè sigillata ad custodiam? ita sanè; neque id insolens est in Scripturis. Iob cap. 14. v. 17. sic ait: *Signasti quasi in sacculo delicta mea: Sed accumulas ad iniquitatem meam*, sic Chaldæus vertit. Et 78.
Septuaginta viri ita hæc vltima verba scribunt: *Annotasti si quid inuitus transgressus sum.* Hoc est, (ait Astunica,) in sacculo illo, in quo sua peccata consignasse dixerat, reposuisti etiam peccata illa, quæ inuitus admisi. Doctissimè adludunt Septuaginta ad adolescentiæ crimina, quæ homines, inuiti propè admisisse videntur. Itaque Deus non tantùm in sacculo seu marsupio seruat peccata, ac si essent pretiosa moneta; sed eadem auidè *accumulat?* Quin etiam delicta, quæ Iobus inuitus, & quasi ignorans in adolescentiâ commisit, reponit in sacculo, vbi seruat delicta? Adeò auarus est delictorum seruandorum, vt semipeccata adolescentiæ accumulet ad maiora crimina, ex quibus conflat thesaurum? Nec prætereundum est; quod eadem *obsignat*, tanquam rem magni pretij. Nam vt eruditè adnotat Sanctius ibi: *obsignantur illa, quæ maximè seruari cupimus.* Quod probat ex Clem. Alex. 3. lib. Pædag. ex Marone, lib. 1. Geotg. ex Plinio, lib. 32. cap. 1. ex Plauto in Asinaria. Vidésne quàm solicitè accumulet Deus in suis thesauris humana delicta, & quàm cautè eadem seruet, & obsignet in sacculis? Tantine pretij scelera nostra sunt, quippè, quæ Deus sic recondat inter suas opes, & accumulet in thesauris?

Peccata quo sensu dicātur thesaurus Dei.

Deut.

Iob.

Astunica.

Sanct.

Clem. Alex.

Virg.

Plin.

Plaut.

Illud Psalmi 67. v. 19. *Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus.* Etsi ibi iuxta literam agatur de Moyse; tamen Paulus ad Ephes. 4. intelligit de Christi Dei Ascensione in cælum. Caietanus autem explicans locum Pauli, sic ex Hebræa origine legit: *Ascendisti in excelsum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in Adam.* Et τὸ. *Adam* accipit Eugubinus non pro homine, sed speciatim pro Adamo protoparente & gentis humanæ, & originalis peccati. Vnde ex sententia Caietani, & Eugubini sensus est: Christus ouans, ascendens in Cælum triumphali pompâ, captiuam in triumpho duxit captiuitatem, id est, mortem, idololatriam, peccati tyrannidem, quæ in Deum rebellauerant: accepitque à Patre Deo dona in Adamo, hoc est, quæ soluat Adamus. At quis non miretur, quòd Christus Dominus dona à Patre receperit, quæ soluat Adamus? Christus enim ob rem benè gestam in mundo, ob debellatum rebelle regnum, & peccati tyrannidem: ob illustrem victoriam, quam in cruce proprio cruore reportauit; cùm triumphator ascendit in cælum, magna præmia merebatur, tanto digna facinore. Nam Deus, qui præmiaturus erat inclytam Christi victoriam, de se valde munificus est; imò Pater est, & ita liberalior debuisset esse in filium. Vnde necesse est, vt præmium Christo triumphatori à Patre donandum, sit Deo, & Deo Patre dignum, dignum, quod præmium sit tantæ victoriæ. Et tamen asserit Dauid, quòd Christus præmium, seu donatiuum pro tanta victoria accepit in Adam: *Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in Adam.* Hispanè dices viuacius. *Le libran el premio en Adan, dicha falida, banco que quebro.* Porrò Adamus ære alieno oppressus est pro debito sui delicti: Iam diu decoxit diues quondam ille, & opulentus mercator Adam, soluendo non est pro sui, & suorum 79.
debito; & Deus Chirographum remittit, vt dona, quæ

Psalm.

Caiet.

Eugub.

Dei opes quomodo sint in peccato, & in Adam.

quæ Christo in præmium largitur, soluat Adamus? Num Deo non adsunt omnipotentiæ thesauri,& infinitæ munificentiæ gazæ? Quid habet tunc Adamus ex quo Christo soluat nisi ærumnas, nisi calamitates,nisi primæuum delictum,reliquorum omnium originem, & seminarium? Spoliatus est gratiâ,nudatus iustitiâ,inops gloriæ,relictus est promptuarium malitiæ,fomes culpæ, ærarium delictorum,thesaurus originalis peccatorum. Hæ miseriæ affatim abundant in Adamo,sat diues delictorum est. Verùm enimverò, sat hoc ad solutionem est: nam abundantior malitia nostra, à pœnitentiæ lacrymis pretiosa est: (pœnitentia enim est peccatum lacrymis expunctum:) opulentissimæ sunt Dei diuitiæ: peccata enim nostra condita sunt apud Deum, *& signata in thesauris suis*, quos congerit ex delictis. Vnde cùm Christi res benè gestas præmiare statuit Deus ditiori donatiuo, non dicitur dari chirographum in omnipotentiæ infinitas opes, sed in thesauros Adami remittit solutionem. *Ascendisti in altum,&c. accepisti dona in Adam.* Vt qui soluendo non est pro suis,suorúmque peccatis,ex iisdem peccatis deploratis thesauros facit largioris liberalitatis diuinæ ostentandæ. Vnde hîc,v.19. Bethulienses oppressi tot egestatibus, tot peccatorum arcanas diuitias proponunt Deo:dicentes: *Peccauimus cum Patribus nostris*; proponunt enim ante oculos diuinæ pietatis diuitem peccatorum censum; quorum occasione locupletiores Misericordiæ diuitiæ planè ostentabuntur, Quid opulentiùs quàm peccatum à pœnitentiæ lacrymis pretiosum? à peccato enim diuitiæ Misericordiæ publicantur.

Iudith.

§. XX.

Alterius crimen, mei criminis excusatio est quæ vel ex proco lenonem faciet.

80. GRata sunt homini aliorum delicta; nam iis excusat sua. Sicut enim aliorum sublimis virtus, nostra est reprehensio: sic aliorum crimina nostrorum excusatio est. Minuitur enim facinoris enormitas, si commune sit delictum, nec vnius sit specialis malitia. Vnde auidè procurat homo similes vitio consortes aut studio quærere, aut mendacio facere, vt propriam extenuet malitiam, dum ostendit esse communem. Hinc est quod homo in proprij delicti patrocinium promptuarium habet alienorum criminum, quæ indagat sollicitè, audacter exaggerat, aut malitiosè fingit. Theodoretus quæst.47. in Genesim explicans illud c. 6. v. 2. *Videntes filij Dei filias hominum quod essent pulchræ acceperunt sibi vxores ex omnibus, quas elegerant.* Valde miratur Theodoretus, cur inter viros alioqui litteratos increbruerit, certáque persuasione euulgetur,istiusmodi filios Dei,qui vidisse,& accessisse ad filias hominum dicuntur, fuisse sanctos Angelos; quod & textui, & incorporeæ Angelorum naturæ videtur repugnare. Nam Angelica natura, vt immunis à corpore est, sic etiam libera est à carnis illecebris, & venereis titillationibus. Vnde ergo tam insolens opinio hominum mentes occupauit? Sic respondet Theodoretus præfato loco: *Quidam nimis stupidi,& stolidi existimarunt eos Angelos esse, putantes sua forsan intemperantiæ patrocinium habituros,si Angelos eiusdem criminis reos esse tenerent.* Itaque homines malitiosè stupidi,& prauè stolidi publicarunt veneris illecebras Angelos titillasse,& vel spirituales mentes fœditate luxuriæ inquinatas, ad propriæ lasciuiæ patrocinium: nam Angelicâ luxuriâ excusabant suam. Ausi sunt hi homines Angelos libidinibus polluere, vt vel sic propriæ libidinis sordes quodammodò emaculent, leuéntque delictum; quod sancti Angeli,etsi corporis expertes, effugere non potuerunt.

Alienum crimen mei criminis videtur excusatio.

Theod. Genes.

Lasciuiebant iuuenili ardore malitiosi illi, & annosi Iudices, allecti nimiâ Susannæ pulcritudine; ardebat lasciuiæ incendium in languidis, & frigidis eorum corporibus;iuueniliter deperibant, & ambibant formosam Susannam. Quam solam in pomario ex insidiis adortam, rem inhonestam blanditiis,& minis ardentissimè persuadent, irritâ eloquentiâ. Verùm quis non miretur, quibus verbis quilibet eorum tentauit venustissimæ puellæ castitatem? Sic inquiunt,Danielis 13.v.20. *Assentire nobis,& cōmiscere nobiscum.* Non tam me mouet tam ardentem libidinem in tam emortuis, & cadauerescentibus senum membris; quàm verba, quibus quilibet Susannam solicitat ad venerem. Porrò procus quisque tam ardenter amans, cautâ Zelotypiâ solet angi, & zelare in adamatâ puellâ, né aspectus, vel verba cum altero ineat: vnde riualis,qui simul ambit amatam fœminam,pro hoste illi est:Et ob salutata limina rixati solent vsque ad cædes. Quo ergo pacto quisque horum senum insanit, vt simul procus & leno est; & Susannæ seriò persuadet, vt etiam cum alio sene concumbat? Planè hic amans amens est, & sui oblitus, & amoris nescius; præ amore delirat: Et puellam, quam auidissimè deperit, lenonis instar solicitat ad alterius amorem.Hoc planè monstrum est,& in re amoris insolens, & amori, quo exagitatur, contrarium.Verùm enimverò adeò studebant propriæ famæ,hypocritæ,& malitiosi hi vetuli, vt quò alter consortem in flagitio haberet, & proprium facinus excusaret, personam, & officium lenonis indueret,& alter alterius lapsum solicitaret:patrocinari cupiens suo crimini,ab alterius flagitio. Decertabant secum hi duo affectus;nimirùm Zelotypia ex ardenti amore orta, quæ ad insaniam vsque furere solet; & Desiderium faciendi patrocinium propriæ luxuriæ de luxu alterius: & quanquam Zelotypia furor sit,& impatientia riualis; nihilominus cedit potentiori affectui, excusandi proprium crimen, crimine alterius. Et quilibet horum amantium ex proco fit leno; & alter alterutrius amorem procurat, vt proprium, sic inquiens: *Assentire nobis, & commiscere nobiscum.* Quid exaggeratius? Rationem reddit Beda explicans illud Lucæ 22.v. 24. *Facta est autem contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior*,sic aiens: *Sicut boni in Scripturis exempla Patrum,quibus proficiant, & humilientur,inquirunt. Sic reprobi; si quid fortè in electis reprehensibile repererint: quasi suas ex eo nequitias obtecturi,libenter solent amplecti.* Nam aliorum improbitas excusat improbitatem nostram: imò quodammodò nos perfectos ostendit.

81.

Daniel.

Ex riuali fit leno, qui de alterius crimine ambit excusare suum.

Lucæ. Beda.

Genes. 2. v. 2. *Compleuitque Deus die septimo opus suum,quod fecerat.* Quid est,*Compleuit?* Num incompletæ, & imperfectæ erant creaturæ vsque ad hanc diem?Ergo Deus incompletas,& imperfectas creaturas produxerat. Non adducar vt id credam.Quid enim è Dei manu imperfectum euadat? Hugo sic commentatur hunc locum valde subtili ad rem præsentem commentatione: *Compleuit, id est, Completionem apposuit; scilicet ipsum diem septimum.* Nempe cùm alium postremum diem fecit Deus,priores compleuit, & perfecit dies; nam vel sola positione alius postremi diei; cæteri dies, & 82.

Genes.

Hugo.

& opera eorum, perfectiora euaſerunt. Siquidem imperfectio aliorum ſicut excuſat imperfectionem noſtram; ſic perfectio noſtri eſt: quaſi incompleta, & imperfecta ſit res, cuius incompletionem, & imperfectionem non perficit aliena imperfectio, à qua perfecta reputatur. Ergò Bethulienſes, vt ſancti, & perfecti appareant coram Deo, quem tunc maximè propitiare procurant, opportunè meminerunt hîc, v. 19. delictorum, quibus fœdati ſunt antiqui Hebræi, ac ſi aliorum delictum eſſet ſuorum excuſatio; & alienis erratis ipſi perficerentur. Quod humani ingenij vitium eſt.

Iudith.

§. XXI.

An Deus, ſi immunificus foret, Nemo hominibus eſſet?

83. Nemo inexercitus magnus habetur; nam opus, menſura eſt magnitudinis: ceſſatio, gloriam defraudat, quam operatio mercatur: gloriam ſibi inuidet, qui malè otiatur, cùm poſſit benè facere. Proceres philoſophorum egregiè mentiti ſunt, allucinantes mundum fuiſſe æternum: quorum quidam à Deo primâ omnium rerum causâ ab æterno productum fuiſſe argutantur. Horum argutias facilè eluſi, cùm ludebam olim in philoſophiæ gymnaſiis. Vna ratio poſſet aliquantulùm vrgere, vt conſtitueretur mundus ab æterno operatus à Deo: nimirùm ne Deus ſummus rerum opifex totam æternitatem ceſſaret ab operando ad extrà; quia ſic ab æterno erga creaturas immunificus foret; nec munificentiam oſtentaret ſuam quouſque præſcripto à ſe tempore, vt Moyſes refert, Geneſeos 1. v. 1. *Creauit Deus cælum, & terram.* Quomodo Deus tranſegit infinita æternitatis ſpatia, quin aliquid crearet; quin cuiquam aut prouideret, aut benefaceret? otiabitur tunc diuinitas nihil ad extrà operando? *Sit itaque* (nempe Deus ille inexercitus, quem nouêre philoſophi, & Iouem appellauerunt,) *infinitis retro æuis in maxima, & altiſſima quiete, & otio plurimo, placida, & (vt ita dicam) ſtupentis diuinitatis, qualem iuſſit Epicurus.* Verba ſunt Tertullian. lib. adu. Valent. cap. 7. Quid magis ſtupidum apud Philoſophos, quàm ſtupentem Deum fingere? nam Deus totus oculus eſt, totus mens eſt, totus prouidentia eſt, & cura rerum. At Philoſophus, qui vacantem, & otiantem conſtituit Deum ſuum, & ſtupentem Deum conſtituere cogitur. Sic tractabantur ridiculi illi ethnicorum dij, aut diuinitatis nugæ. Ergo Deus operando vindicatur ab hac humani ſtuporis calumniâ. Vnde Moyſes priùs proponit mundo Deum operantem, quàm probet eſſe Deum, aiens: *In principio creauit Deus cælum & terram.* Nonne præſtaret vt priùs Moyſes diceret: quis eſſet hic Deus: & deinde doceret, mundum fabricaſſe? Scilicet noluit Moyſes, vt priùs mente conciperemus Deum, quàm audiremus Deum operantem: ne ſi Deus aliquando non operans audiretur, humana tenuitas, quæ perfectiones metitur ab opere, fortè minùs decorè ſentiret de Diuinitate: ne contemnat vt otiantem, quem operantem ſuſpiciat: ne deuenuſtaretur vt ſtupidus, qui vigor rerum eſt, & vita omnium.

Deus non operans, & benefaciẽs, dicitur ſtupens à Philoſophis.

Geneſ.

Tertul.

Gen.

84. Profectò natura Dei eſt bene facere, liberalem, & munificum eſſe: cùm ſumma bonitas ſit. Scitum hoc eſt ex Philone, ex Guerrico Abbate, & diſertè id tradit Seneca lib. 1. de Benef. cap. 1. nam cùm de beneficiis, quæ Deus hominibus largitur, tractat, inquit: *Vtuntur dij naturâ ſuâ.* Vnde eſſe Dei, ſeu eius natura & vita, eſt benefacere, (Actum pro aptitudine iuxta ſcholarum ritum vſurpo, ne aliquis inſcius oblatret;) liberalem eſſe, & munificum: Ioannis cap. 1. v. 4. *In ipſo vita erat.* Quæ eſt hæc vita Dei, quæ ſtatim prædicatur à Ioanne, vt magnifica concipiamus de Verbo Dei? S. Chryſoſt. hom. 4. in Ioannem: *Nomen autem vitæ hic non ſolum conditionis eſt, ſed prouidentiæ.* Itaque vita Dei, qui illuſtrior conceptus Dei eſt, eius ſolertiſſima prouidentia eſt, qua ſingulis creaturis, nociua arcet, proficua prouidet, & omnibus ſemper munificentiſſimè benefacit. Hæc liberaliſſima prouidentia, Vita Dei dicitur à Ioanne vt commentatur S. Chryſoſtomus. Quid? vitâ careret Deus, ſi caruiſſet beneficentiſſimâ prouidentiâ? Altè ad rem Tertullianus, Apolog. cap. 47. *Epicuræi aſſerunt,* Deum *otioſum, & inexercitum, & vt ita dicam, neminem hominibus.* Pende illud, *Neminem hominibus.* Nempe Deus, ſi immunificus foret, & ceſſans à benefaciendo, quantumuis eius eſſe neceſſarium, & indefectibile ſit, (*ego ſum qui ſum:*) tamen haberetur *quaſi nemo hominibus.* Ac ſi dicat: Dei eſſe, deeſſe non poteſt: ſi tamen aliquatenus minui, & deeſſe poſſet, maximè id fieret, ſi immunificus foret, vel à benefaciendo vacaret, aut ceſſaret. Tunc enim etſi in ſe maximum quid eſſet, nempe Deus: at *Nemo hominibus eſſet.* Vnde Deus qui Iſaiæ 55. v. 7. dicitur, *Multus ad ignoſcendum,* vel vt alij ſcribunt: *Deus miſericordia plurimus,* ſi neque ignoſcit, neque miſeretur, nec benefacit, erit *quaſi nemo hominibus*; etſi in ſe maximus eſſet.

Philo. Guerric. Seneca.

Ioan.

Chryſoſt. Deus ſine operatione prouidentiæ, dicitur, nemo hominibus, apud philoſophos.

Tertul.

Iſaiæ.

Septimius lib. de Patientia cap. 3. agens de tolerantia Chriſti Dei dum in terris vixit, ſic ait: *Adultus non geſtit agnoſci, ſed contumelioſus inſuper ſibi eſt.* ô quot contumelias Chriſtus eſt paſſus! Naſcitur in bruto præſepio, vt vilis & abiectus homuncio; circumciditur, vt peccator; fugit, vt imbecillus; lapidari tentatur, vt blaſphemus: reiicitur vt Samaritanè hæreticus; proditur, vt ſeductor; minoris fit, quàm Barabbas: vapulat, vt vile mancipium, crucifigitur, vt reus omnium ſcelerum. Et cùm hæc probra poſſet adducere Septimius ad exaggerandam Chriſti patientiam; id vnum prædicat, nempe, totum illud tempus quo domi priuatè viuens, tanquam vacans egit, vſquequò cœpit operari, & hominibus docendo, & benefaciendo prodeſſe. Nam dum illa magna improperia perpeſſus eſt Chriſtus, multa operabatur mortalibus proficua; at toto illo tempore quô ante ſuum baptiſmum domi ſuæ vixit, nihil operari dictus eſt; vacabat; (ne dicam quaſi otiabatur,) ſaltem negligebat operari ob arcanam myſteriorum diſpenſationem. Videlicet quia ſpectabat maturam ætatem, & apud homines congruam ad operãdum. At tunc vel maximè *Contumelioſus ſibi eſt.* Nam qui Deus eſt, dum non benefacit, quaſi *contumelioſus ſibi eſt*: quia dicitur *quaſi nemo hominibus.* Benè ergo Bethulienſes hîc, verſ. 20. allegant munificam Dei naturam, vt ipſorum miſereatur Deus, & ipſis benefaciat dicentes: *Tu quia pius es, miſerere.* Id eſt, vtere naturâ tuâ; ne ſi ceſſes à benefaciendo, contumelioſus tibi ſis, & nemo hominibus dicaris. 85.

Septim. Chriſtus dum non operabatur, dicitur ſibi contumelioſus.

Iudith.

§. XXII.

§. XXII.

Tantus est diuinæ Iustitiæ rigor, vt vel expectatione terrere iustos dicatur; & Deum ipsum perquàm maturè faciat confugere ad suæ misericordiæ asylum?

86. PErdurat adhuc tempus deputatum diuinæ misericordiæ, & indulgentiæ velut effusè liberali,& munificentissimè(vt sic loquar) prodigæ: sic enim decet diuinæ Misericordiæ attributum. Erit, erit sua dies diuinæ Iustitiæ, & indignationi destinata,in qua effusus furor repressæ indignationis exundet in homines nequam, vt omnibus in confesso sit diuinam Iustitiam, haud imparem esse Misericordiæ. Quinetiam etsi eiusmodi Attributa in se paria sunt eminentiæ perfectione, imparia erunt effectuum ostentatione. *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Ad Hebr.c.10. v.29. Deum appellat viuentem cùm castigat, quasi non tàm viuax, & efficax sit cùm miseretur. Viuacior enim, & efficacior videtur Deus quando iusto furore accensus flagitia punit offensus, quàm cùm munera tribuit munificus? Hanc viuacitatem diuinæ vltionis præsertim ostentat Deus in horribili illâ die finalis iudicij, *Deus vltionum Dominus, Deus vltionum liberè egit.* Psal.93. v.1. Vltionem ingeminat, vt rigorem vindictæ exaggeret: neque tantùm Deus dicitur, sed Dominus, vt supremum dominium in homines criminosos exercère appareat: & opportunè addit: *liberè egit:* quod habet notandam energiam, vt notauit Aiguanus. Siquidem cæteri Iudices iuxta leges supplicia infligunt reis. At Deus, qui est absolutus creaturarum Dominus *liberè egit.* Id est, pro suo arbitrio, & voluntate rigores exercebit, & rigidè animaduertet in homines sibi offensos. Procul est à Deo tyrannica illa vox: *Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas*, quæ nimiùm exaggerat tyranni impotentem impetum, cùm irata eius voluntas, tyranno pro lege est, non attendens ad innocentiam rei, sed ad arbitrium iræ: procul, inquam, à Deo, quia procul à Deo iniustitia. At vt hyperbolicè addaggeret Dauid seueritatem diuinæ vindictæ, consultissimè consimili voce vtitur: nam tyrannus dicitur pro voluntate sæuire, & Deus vltionum dicitur *liberè agere*,& pro arbitrio punire. Non quia modum excedat Deus in suppliciis; sed quia modum, seu legem non seruat, cùm nullo legum modo cohibeatur, qui supra omnes leges est. Hæc pia tyrannis est,& iusta crudelitas? Sic Deus vltionum liberè egit? ô seueritatem diuini iudicij! Heu furorem diuinæ vindictæ! Non timet criminosus, & nocens reus, & pauet innocens quisque & innoxius? Innocentium metus esto disciplina pauoris. Quid non timeat reus, tot criminibus obligatus,in tanto innoxiorum pauore? Iustorum pauor in suprema iudicij vindictâ exaggeratio est diuini furoris.

Ad Hebr.

Dei iustitia liberè agit in suppliciis.

Psalm.

Aiguan.

87. Agens de supremi Iudicij rigoribus, ait Lucas, c.21.v.25. *Erunt signa in Sole, & Luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi. Nam virtutes cælorum mouebuntur.* Ecce tibi ante faciem tremendi iudicij elementa concussa, & tamen innoxia sunt elementa. Ecce Sol, & Luna,& stellæ patiuntur deliquia, tametsi non deliquerunt. Dein arescent homines præ timore, & expectatione. Non miraret homines impios, & reprobos arescere, *præ timore* districti iudicij: quid enim non timeat æternùm damnandus gehennalibus cruciamentis, vbi corpore, & animo ferales inferni pœnas certò luet? At homines iusti timebùntne *præ expectatione*, quâ æternam beatitudinem spe prægustant? Iusti homines, Christi socij & familiares, & Iudicis dextri laterones erunt: Capient à sententia Iudicis æternam cæli hæreditatem: qua perennibus gaudiis perpetuò beabuntur, & istiusmodi spe, seu expectatione arescunt,& pauent? Scilicet tanta erit districtio finalis iudicij, vt ab spe, seu expectatione arescant iusti homines mox beandi? Parum est præ timore damnandos arescere: imò ipsimet iusti vel ab spe terrebuntur,& præ expectatione arescent? Porrò cùm iratum Iudicis vultum aspiciant, & iudiciali rigore seuerum, diuinas iras minitantem, non modò impij homines præ timore expallescent; sed pij, & sancti præ expectatione,seu filiali timore expauescent. Quin spes soluit metum: hîc vel spes timorem incutit? Exilior animus spe adipatur, & saginatur, at hîc à spe aret, & tabescit, & iucundior expectatio induit timoris naturam? Tanta est diuinæ iustitiæ seueritas, & seueritatis diuinæ furor?

Luc.

A rigoribus extremi iudicij non tantum timor, sed spes expauescit.

Quòd verò in hoc loco *expectatio* sumatur pro spe, seu bonæ rei fiduciâ, fortè verosimile videtur ex contextu: nam agitur de bonis, & malis hominibus; malis autem conuenit metus, *qui arescent præ timore*; bonis verò conuenit expectatio, quæ ferè semper pro spe vsurpatur; quod obseruare licet in Auctoribus benè Latinis. Hanc expositionem insinuat S.August.epist.80. his verbis: *Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione. Nunc autem ista mala, quæ tanquam summa, extremáque creduntur, vtrique regno, Christi scilicet, & Diaboli videmus esse communia. Pariter quippe his boni affliguntur,& mali.* Itaque mali, tabescent præ timore: boni præ spe, seu filiali timore velut marcescent. Vnde non tantùm homines impij, qui erunt rei diuini iudicij, sed elementa delictis vacua, & cæli ipsi delictorum impotes, quin & iusti homines mox omnino beandi, vel ab spe,seu filiali metu timere dicuntur, quod miraculum pauoris est, & exaggeratio diuinæ Iustitiæ. Adde ipsos Angelos, *qui virtutes cælorum* dicuntur ab Euangelistâ, etsi iam beati, prædicto metu valde extimescere. Hunc Angelorum metum adstruit Iobus, c.41.v.16. inquiens: *Cùm sublatus fuerit* (nempe Leuiathan, puniente eum diuinâ iustitiâ, vt intelligunt S.Thomas & Dionys.) *timebunt Angeli, & territi purgabuntur.* Quid est Sanctos Angelos præ timore iustitiæ diuinæ purgari, nisi madere præ metu? ita commentantur Vatablus,& Isidorus, quod fœdi timoris naturam opportunè declarat, teste Arist. 4. Problem. sect.32. etsi incorporea Angelorum substantia aliena sit ab istiusmodi fæcibus: sumptâ ab homine metaphorâ, rem apprimè exaggerat Iobus.

88.

Aug.

Iob.

S.Thom.
Dion.
Lyra.
Vatabl.
Isid.

Arist.

Animosæ perpetuò sunt Tertulliani voces; sed vt erat ingenio rigidus, de diuina iustitia animosiùs buccinat semper, lib.de pœnit.cap.2.contemplatur diuinam Iustitiam ob Adami, & posterorum temeraria flagitia, minas spirantem, & rigores, & supplicia fulminantem peracerba. Nempe eiecit Adamum à paradiso, viuæ morti damnauit; orbem alluuionis naufragio extinxit,&c. sic fatur: *Deus post tot, ac tanta delicta humanæ temeritatis à Principe Generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum seculi dote; post eiectum paradiso,*

89.
Tertull.
Deus ab irâ suâ quasi confugit ad suæ misericordiæ asylum.

radiso, mortique subiectum, cùm rursus ad suam misericordiam maturauisset. Quid, quæso, sibi vult Tertullianus, aiens, Deum maturauisse ad suam misericordiam, quando diuina iustitia in iras agitur, & furores vindictæ eructat? Consulendus est illustrior commentator ita subtili glossemate locum illustrans: *Maturauisset: quia Deus postquam puniuit Adam, illico perquàm maturè confugit ad suam misericordiam, tanquam ad receptaculum.* Id est, tantus est diuinæ iustitiæ furor, tàm terribilis est in reos criminosos, vt dum eos fulminat vindictæ rigoribus, non modò ipsi rei præ timore pauent, & concutiuntur innoxia elementa, & inculpatæ stellarum sublimitates, & amicissimi quique Sanctorum, atque Angelicæ potestates filiali metu velut terrentur à furore iustitiæ; sed Deus ipse quasi timeret suam iustitiam (loquitur de Deo Tertullianus more humano; & vt homines res Dei concipiunt, explicat exaggeratiori hyperbole,) illico *perquàm maturè confugit ad suam misericordiam tanquam ad receptaculum?* Deúsne suam iustitiam timet? Fugeréne potest Deus immensitate immobilis? Deúsne is est, qui confugiat ad suæ misericordiæ asylum? Nimis audet Tertullianus, vt exaggeret diuinas iras; mauult Deum afficere adumbrato timore suæ iustitiæ, quàm ipsius iustitiæ rigorem non summè explicauisse? Nesciunt, nesciunt diuinam iustitiam Bethulienses, qui nunc hîc, v.20. dicunt Deo: *Tuo flagello vindica iniquitates nostras.*

Cerda. Iudith.

§. XXIII.

Qui pios & iustos persequitur, sacrilegij ferè reus est, & suspectus atheismi.

90. Seneca.

VOx publici affectus est illa, quam edidit Seneca, lib.2. de Ira, cap. 11. aiens; *Necesse est multos timeat, quem multi timent*; quin & necesse est, quòd ille, quem boni timent, Deum non timeat: nam qui bonos persequitur, non timet illorum patronum, Deum: imò nec fortè Deum cognoscit, quem si cognosceret, non persequeretur in bonis. Planè irreligiosus in Deum est, quisquis impius in bonos est. Non benè sentiebat de Deo impius Cain, vsque ad necem persequens immeritum Abel: Pharao obstinatissimè insectans Hebræam gentem, contumeliosus fuit vero Deo, quem impiè se ignorasse testatur: impius Holophernes furiosè vexans Dei populum, atheus erat, bellum indicens religioni & cælo. Demùm quis nisi impius Nero meruit auspicari primam Ecclesiæ persecutionem? Nemo enim nisi aliquis Nero debuit iure malitiæ bonos persequi. Tertullianus Apologetici cap. 5. sic super hac re fatur ad Romanorum procetes: *Consulite commentarios vestros, illic reperietis Neronem in hanc sectam, tum maximè Romæ orientem, Cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur. Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi grande aliquod bonum à Nerone damnatum.* Nempe Nero impius in homines, sacrilegus in Deum, Nero inquam, qui vel in nomine suo patitur impietatis probrum, hic, hic est, qui primus in homines fideles, & pios per summum numinis dedecus, sæuissimè ferociit. Decederet enim si alius præter impium, blasphemum, & sacrilegum Neronem desæuiret in pios & religiosos viros, Nam bonos persequi, nota irreligiositatis est, & numinis contemptus. Irreligiosus est in Deum, qui impius est in bonos; nec tam pios persequitur, quàm Deum in ipsis.

Quis nisi aliquis Nero persequatur iustos? Tertull.

Actorum 9.v.4. Saulus spirans minas, & minitans terrores & cædes in piam Christianorum gentem, pergit Damascum, Christianos dirè persequens. Luce, & voce cælitus tonante, & fulgurante pios terrores, cadit in terram, iam alter ipse. Cui sic intonat Christus Deus: *Saule, Saule, quid me persequeris? Qui dixit: Quis es Domine? Et ille: Ego sum Iesus, quem tu persequeris.* Christum insectatur Saulus, an Christianos? verum Deum persequitur, an viros bonos? Quis tam impudenter temerarius, qui persequatur Deum, qui sui ipsius asylum est? quis tam impiè audax, qui præsumat nocere Deo, qui à Deitate suâ tutus est, ab omnipotentia securus? Et tamen Saulus dicitur furiosâ crudelitatis ambitione non tam Christianos persequi, quàm Deum. Sapienter S. Augustinus, serm.14. de Sanctis, tom.8. ita fatur: *Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Membris adhuc positis in terra, caput clamat in cælo: & non dicebat, quid persequeris fideles meos; sed, Quid me persequeris?* Deum potiùs persequitur, qui bonos insectatur: qui iustos vexat, impiè debacchatur in Christum Deum: & qui mutus Passionis probra, & cruciamenta tulit, in cælo beatus conqueritur de iniuria: de iniuria, inquam, suorum, vel potius suâ, aptiùs dicam, de sua suorum iniuriâ queritur: nam iniuria suorum, sua ipsius iniuria est. Appositè ad rem S. Martialis epist.2. ad Tolosanos, cap. 18. *Væ autem illis, qui præsentibus intenti, Deum non diligunt, & vos persequuntur: non enim vos, sed Deum persequuntur. Patitur enim Deus in vobis, qui in eum creditis.* Ergo si Deus patitur persecutionem, quâ fideles vexantur, consultissimè non dixit Christus Saulo: Quid persequeris fideles meos? sed, *Quid me persequeris?* Impius enim est in Deum qui pios persequitur: & persecutio in homines, sacrilegium in Deum est. 91.

Actor. Aug. Qui iustos insectatur, Deum persequitur. Martial.

Dauid hostili odio afflictatus, auxiliarem sibi Deum postulans, voces persecutorum sic refert Deo: *Multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo eius.* Psalm.3.v.3. Vocula *eius* desideratur in Hebræo fonte, & ita sensus est: Persecutores mei seriò mihi suggerunt, quod nullus est Deus, qui me saluet, & iustos tueatur & protegat. Et ita negando Dei prouidentiam erga iustos, Deum vnà negant. Vnde piorum persecutores Deum auferunt per sacrilegum atheismum. Quæ est pulchra Genebrardi explicatio, super præfato Psalmo, sic scribentis: *Hoc pronomen* (eius) *desideratur in fonte, sed rectè additum explicationis causâ, quòd piorum persecutiones oriantur ex persequentium atheismo, vel certè impietate, Deique contemptu.* Audis quòd atheismi reus videtur, qui sanctos & pios homines vexat? quasi fieri non possit, nisi ex contemptu Dei, vt persecutor sæuè insectetur iustos. Nempe suspectus fidei est qui debacchatur in bonos: in Deum impudenter audet, qui in iustos crudeliter sæuit. Nescias an bene Catholicus sit, qui bonos diuexat. Tertullianus, lib. de Fuga in persecutione, cap.3. agens de persecutionibus, quas Deus sæpe permittit, & aliquando Christianis immittit, altè subiungit verba attentione dignissima, aiens: *Catholicè fieri hac.* Quasi dicat; etsi Deus aliquando bonos, & pios exerceat in stadio laborum, eos affligens, & (si fas est dicere) persequens; at *catholicè id fit*; quia Deus est, qui pro suo arbitrio potest iustos vexare, affligere, & persequi in palæstra ærumnarum. Nempe Deus catholicè sanctos, & iustos 92.

Psalm. Qui iustos persequitur atheus dicitur. Genebr. Tertull.

93. Deus dicitur catholicè quasi persequi iustos.

iustos homines persequitur, quia Deus est: At homo pios homines persequens,non catholicè(quid, hæreticè?)persequitur. Nec mirùm est, cùm piorum persecutor sacrilegij reus, & atheismi suspectus videtur.Proh. quam impudens audacia est iustum persequi! immunis erit à graui pœna, qui tantæ culpæ reus est? *Nescis fatue, quod quisquis natus putat se persecutorem, alium persecutorem* Philo. *habet*, ait Philo lib.2.de Cherubin. Potentes persecutores potentem persecutionem patientur. Nã etsi Deus vindex desit, ipsamet persecutio persecu- Genes. toris pœna est. Genes. 4. v. 23. *Dixitque Lamech vxoribus suis. Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum.* Quæ verba sic Septuag. Philo. vertunt Septuaginta interpretes: *Virum occidi in vulnus mihi, & adolescentulum in liuorem mihi,* alij, *In cicatricem mihi.* Scilicet cùm aduersus aliquos futis,non tam alios feris,quàm te ipsum vulneras: dum alios persequeris,in te ipsum sæuis,ne differatur sacrilegij supplicium. Verùm temporaria plaga præludium erit æterni supplicij, & feralis gehennæ, cui addicitur crudelis iustorum persecutor. Porrò Holophernes impiè sæuit in veridicum Achiorem, & pios tunc Israëlitas; vnde pij Bethulienses obsidione dirâ,& crudeli persecu- Iudith. tione fatigati, dixerunt Achiori cap.6.v.17. *Deus patrum nostrorum, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, vt eorum magis tu interitum videas.* Nempe Holophernes impius pij populi persecutor, persecutorem inuenit Deum; & excidium, quod populo Dei moliebatur, passus ipse est: ac demùm æternis cruciamentis mancipatus. Caue,caue solerter ne bonis infestus sis, ne habearis in Deum impius, & persecutio tua recidat in caput tuum. Et iidem Bethulienses hîc, vers.20.dicunt Deo: *Noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te.* Qui enim iustos persequitur, Deum ignorat, atheus est, & ignoratum Deum insectatur in iustis.

§. XXIV.

Dum homines castigat Deus, se videtur abscondere, quasi ipsum suum Iustitiæ bonum erubescat.

94. OMnia Dei attributa Deus ipse sũt:& inde bona perfecta,& optima sicut Deus ipse. Hinc diuina Scientia bona est;similiter & Immensitas,& Omnipotentia: Misericordia Dei bona etiam est, & eius Iustitia quantumuis iram,& furorem exerceat, pariter bona est: neque aliter potest, quippe quæ Deus sit.Sed aliquando homini: *Ipsum suum* Tertul. Deus quasi erubesceret castigare, se abscondit cùm castigat. *bonum erubescendum est*, ait Tertul.lib. de Virgin. veland.cap. 2. 2. Num & Deus erubescit bonum suæ iustitiæ, id est,seueriores iustitiæ rigores? Anthropopathῶs id fortè dici posset,sicut pati, pœnitere,& irasci dicitur,quia experimur à Deo consimiles effectus, tametsi propria patientia, pœnitentia,& ira repugnet Deo. Sic Deus ipsum suum Iustitiæ bonum erubescere videtur, quandoquidem erubescenti similis cùm seueriùs punit, aut auertit vultum,aut cooperit faciem, aut abscondit se,quæ sunt erubescentiæ signa. Sic iustitiæ opus suum, à se peregrinum esse censet, Isai. 5. à v. 26. Propheta inducit Deum vehementer iratum Hebrææ genti, & acerbissimas strages, & excidia minitantem vsque ad finem capitis. Et mox in- Isai. choat caput sextum aiens: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & ea quæ*
95. *sub ipso erant,replebant templum. Seraphim stabant super illud,sex alæ vni, & sex alæ alteri; duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius.* Et licet τὸ *faciem eius* in Hebræâ origine tam significet faciem suam, quàm faciem eius; vnde Chaldæus,Forerius,Vatablus referunt ad Seraphinos,qui facies suas,& pedes suos duabus alis velabant; tamen vulgatus interpres, S. Hieronymus epistolâ 142. Petrus Damian.epistolâ 6.S.Cyrillus, & Hugo, ad Deum referunt: & ita verior sensus est Seraphinos duabus alis velasse faciem Dei, & duabus aliis velasse Dei pedes. Chaldæus. Forerius. Vatablus. Hier. P. Dam. Cyrillus. Hugo. Quare tunc Deus velat faciem suam? quam ob rem Deus se abscondit, & eripit humanis, vel Angelicis oculis? Caussam præmisit ipsemet Propheta verbis proximè præcedentibus ita buccinans: *Rugitus eius vt Leonis,rugiet vt catuli Leonum; & frendet, & tenebit prædam,& amplexabitur,& non erit,qui eruat. Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris: aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius.* Scilicet cùm Deus acerbissima quæque intentat in populum suum,terram caligine obtenebrat, prohibet cælorum fulgores: & duabus Seraphinorum alis velat faciem suam,quin & pedes similiter abscondit, ne appareant vel eius vestigia,per quæ inuestigari,vel reperiri possit. Sic Deus ipsum suum iustitiæ bonum quasi erubescit,vt tam solicite dum punit,faciem suam velet,pedum vestigia abscondat, tenebris cæcis obscuret terras, & prohibeat astrorum radios,ne appareat,dum grandia supplicia exequitur. *Como si Dios se corriera de castigar, se esconde quando castiga.*

Deus præuidens obstinatam Pharaonis perti- 96.
naciam, meditans tot Ægyptiorum strages, cùm iam iam Ægypto ingruerent portenta, quæ totam ferè regionem miserè vastauerunt, Exodi 7. v. 1. *Dixit Dominus ad Moysen: Ecce constitui te Deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit Propheta tuus.* Exod. Deus dum affligit Ægyptum creat Vice-Deum ne ipse appareat. Quorsùm Deus dum depopulaturus est Ægyptios, Moysem constituit Vice-Deum? Quis potest Diuinitatem substituere? Nunquid abesse properat Deus, qui vicarium suæ Deitatis Moysen relinquit? Et Prophetam,ceu nouæ Deitatis ministros, creat Aaronem? Res planè noua, & in Scripturis insolens! Quis vnquam Regum Proregem constituit in regno, vbi ipse residet? Prorex absentiam Regis substituit, & vicarias absentis Regis vices obit. Verùm Deus acerbissimè Ægyptum puniturus, ac si toto plagarum tempore, absens foret, constituit Moysen Vice-Deum;quasi erubescat Ægypto palàm adesse, dum miserè affligatur tota regio: tunc enim ipse Deus abscondit se.Nam etsi liberalissimè faueat Hebræis, tamen peracerbè vexat Ægyptios. Hanc loci expositionem subinsinuat Dauid in Psalmo 113. *In exitu*, inquit, *Israël de Ægypto, Domus Iacob de populo barbaro.* Psalm. Ecce agit Dauid de piissima liberatione Hebræorum, & seuera Ægyptiorum punitione. Et ita subdit v.10. aliàs 2. *Super misericordiâ tuâ, & veritate tuâ: ne quando dicant Gentes: vbi est Deus eorum? Veritas* hîc iudicium, & punitionem significat animaduersore Lorino ex multorum sententia. Lorin. Et ita opportunus est sensus si ad Hebræam originem attendamus, quæ sic habet: *Super misericordia tua, & veritate tua*(id est iudicio) *Quare dicent Gentes vbi est Deus eorum?* Quasi eo tempore,quô Deus constituit Moysem Deum vastandæ Ægypti,sic abfuerit,dum affligebatur populus, vt dixerint Gentes;vbi est Deus Hebræorum? sic Deus sese abscondit diligenter,dum acerbiùs punit, vt Gentes existimauerint Hebræorum Deum pacisci cum immen

mensitate, & toto illo tempore planè abesse. Sic Deus ipsum suum Iustitiæ bonum quasi erubescit præ Misericordiæ magnitudine.

97. In die illâ magnâ iræ Domini, in qua ostentabit Deus seuerioris iustitiæ rigores, in quâ impios ad æternatura gehennæ cruciamenta condemnabit, post discussas mortalium causas: in die, inquam, supremi iudicij iudicialem apparatum ostendit Euangelista Matthæus cap. 24. vers. 29. ita fatus: *Statim post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo: & tunc parebit signum filij hominis in cælo; & tunc plangent omnes tribus terræ.* Omitto an in die iudicij interstinguenda sint cælorum lumina, hominum tantùm opinione, an oppanso velo, an verâ extinctione, in quo valde desudat interpretum industria: Quàm vellem, vt indagasset etiam causam tantæ obscuritatis. Quorsùm enim in die iudicij tanta tenebrarum caligo excæcabit hominum oculos? Quid, fugit Christus lucem? Causam indicare videtur Euangelicus Propheta Isaias, cap. 13. vers. 9. aiens: *Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque ad ponendum terram in solitudinem, & peccatores eius conterendos de ea, quoniam stellæ cæli, & splendor earum non expandent lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non splendebit in lumine suo.* Nimirùm Sol fulgores suos cohibet, Luna retrahit splendorem suum, stellæ obtenebrantur, cælum, & terra caligant; quia adest dies Domini *crudelis*, (expende hanc Isaiæ vocem,) & plenus indignationis, & iræ, & furoris, in quo iustissimè, & acerbissimè animaduertetur in scelera hominum, *Iudice furibundo, & misericordiam nesciente*, ait Petrus Damian. serm. 43. Ideo ergo Deus eripit visum ab hominibus, & densis caliginibus abdit sese, quia seueriùs puniet, ostentans iræ suę rigores. Sic Deus ipsum suum Iustitiæ bonum quasi erubescit præ Misericordiæ magnitudine.

Matth. In die iudicij Sol obscuratur, ne Deus seuerè castigans palàm videatur.

Isaias.

P. Dam.

98. Mirabile planè est Deum crebrò apparere solitum Ionæ, toto duræ suæ calamitatis tempore nec semel apparuisse. Ascendit nauem, exurgunt venti, atrociter sæuit procella, vectores consulunt Deos suos, Dij responsa præbent, nec Deus Ionæ vsquam apparet. Proijcitur Propheta in procellosos maris fluctus, deglutitur immanis bestiæ rictu, descendit in Ceti ventrem, orat supplex Deum, nec Deus Ionæ vsquam videtur. Demum bestia Ionam euomit ad littus, Ion. 3. v. 1. & statim apparet Deus non semel, sed crebrò. O arcanam Dei prouidentiam! Scilicet dum animaduertit Deus in Prophetam, & illum peracerbè vexat, quasi absens tunc foret, nusquam apparet; at cùm deferuit calamitatis dira tempestas, & cessauit diuinæ iustitiæ furor, statim apparet; nam dum rigores exercet, se abscondit Deus, & eripit è mortalium oculis. Sic Deus ipsum suum Iustitiæ bonum quasi erubescit præ Misericordiæ magnitudine! *Nec auertit faciem suam, ne videat in finem*, Psalm. 10. vers. 11. Vnde Bethulienses dirâ calamitate vexati, anxiè timent hîc, v. 21. *Ne dicant Gentes; vbi est Deus eorum?* Nam Deus dum seueriùs castigat, & iustitiæ rigores exercet, sic se abscondit à Bethuliensibus, vt quasi absens foret, putent Gentiles nusquam esse, qui nullibi apparet, & sic impiè negant eius immensitatem dicentes: vbi est Hebræorum Deus: tam abditè se abscondit quasi pudore castigandi. O diuinæ clementiæ exaggerationem.

Dum castigatur Ionas, Deus non apparet.

Ionæ.

Psalm.

Iudith.

§. XXV.

Iudex sit pertinaciter flectinescius in exequendo sententiam bene consultam, & legitimè decretam.

PRoptia Iudicis virtus Constantia est, quâ & fortia consilia eligat, & electa constanter seruet inconcussâ: ne eum aut fauor demutet, aut obsequia mulceant, aut adulatio blădiatur, aut munera corrumpant, aut deprecationes inflectant. Esto docilis & rationi facilis, dum consulit; esto etiam flectinescius ad exequendum, quod semel consultissimè amplexus est, consilium. Bellè dixit Plato apud Stobæum serm. 46. *Prudentium Principum mores, valdè cauti, iustique ac salubres sunt: indigent verò etiam acrimoniâ quadam, & acri efficacique pertinaciâ.* Itaque ex mente Platonis, Pertinacia, quæ aliorum vitium esse solet, virtus est prudentis iudicis: qui adeò tenax recti esse debet, vt constanter pertinax esse oporteat, ne desistat à sententia, quam consultè, pariter ac iustè capessit. Sacerdotum Principes, & Iudæorum optimates, leuem iudicem experti sunt Pilatum, antequam decerneret quicquam in nece Christi. At postquam semel Pilatus decreuit, vt crucifigeretur, simúlque mandauit, vt causæ titulus figeretur cruci; causæ, inquam, titulus trilingui charactere notus; quantumuis Hebrææ gentis proceres instanter rogauerunt, vt tolleretur de cruce Titulus causæ, respŏdit Pilatus, Ioan. 19. v. 22. *Quod scripsi, scripsi.* Iocati videtur Pilatus in te grauissimâ; In Deicidio nugatis? Quis neget te scripsisse, quod scripsisti? Iocando sæuis; imò plus sæuis nugando, quàm furendo: nam scurrili cŏtemptu plus Christum dehonestas, quàm mortis dedecore. At nunquam magis seriò, & iustè iudicem egit Pilatus, quàm cùm dixit: *Quod scripsi, scripsi.* Id est, semel scripsisse sat est Iudici: quod semel benè scripsit Iudex, irreuocabile rescriptum est; vel pertinaci constantiâ perdurandum est in sententiâ semel scriptâ, & publicatâ. *Quod scripsi, scripsi*, Hugo Cardinalis ibi, *immutabiliter scripsi*: nam immutabiliter scribit iudex. Siquidem, vt annotat Glossa interlinearis: *Non potest mutari, quod Pilatus scribit*: nam Pilatus iudex est, etsi aliàs leuis. Quia iudex quantumuis leuis, & inconstans priusquam sententiam ferat, flexilis esse potuit; at postquàm rectè sententiam scripsit, adeò *pertinax* esse debet, vt *immutabiliter scripserit*, ita vt vel quod Pilatus alioqui incŏstans iudex scripsit, *mutari non possit*. Iudex enim pertinaciter iustus esse debet, & quasi obstinatè constans: quia tunc pertinacia, virtus est, & velut obstinatio, laus. Sic se gessit Pilatus cum Christo Domino. Aduertamus qualiter se gesserit Deus in exequendo latam sententiam. 99.

Plato. Stobæ.

Iudicis pertinacia in bona sententia exequĕda laudatur.

Ioan.

Hugo. Interlin.

Sciebat Christus Deus, siquidem omnia sciebat, se damnatum à Patre Deo, vt pro reatu humanæ gentis mortem acerbissimam subiret, quâ fieret satis diuinæ iustitiæ, pœnas debitas pro humanis sceleribus poscenti. Nihilominus Lucæ 22. v. 42. in horto Gethsemani positis genibus orabat, dicens: *Pater si vis, transfer à me calicem hunc.* Quid efficacius dici, excogitarîue potest ad mulcendum paternum animum, & ad impetrandam propriam vitam, nullius sceleris ream? Innocens Christus rogat, & anxiè, & suppliciter rogat: quin & Patrem Deum rogat, vtrolibet nomine pientissimum. Imò (quod mirere magis) ipsemet semetipsum 100.

Luc. Christus vt homo mortem recusat, vt Deus sententiam suam seruat.

semetipsum rogat. Et quia Deus, & homo est, rogat, vt homo; rogatur, vt Deus. Quid non impetret tot nominibus exaudienda deprecatio? Et tamen obsurdescit Pater, nec filij precibus annuit, imò neque ipse, vt Deus, annuit sibi, vt homo est, postulanti. Curnam, quæso, qui cæteros homines tam placidè audit, tam citò exaudit; petentem hominem Deum, imò & se ipsum non audit? Audiendus est S. Ambrosius, lib. 10. Comment. in Lucam, præfata verba sententiosissimè
Ambr. expendens: *Transfer*, inquit, *à me calicem hunc. Quasi homo mortem recusans; quasi Deus sententiam suam seruans.* Verba planè Ambrosio digna. Quasi dicat: Christus est qui rogat, Christus, inquam, reus innocens, Deo charus, & Deus homo: Deum orat, patrem orat, quin & seipsum Deum orat; Et tamen vitam postulatam non exorat, quia Deum, quia Patrem suum, quia se ipsum Iudicem orat. Nam vbi lata est sententia à Deo iudice; nec Deus ipse, vel in propriâ causâ petens, nec ipse pro se exorabit se. *Quasi Deus sententiam seruans.* Seruat enim sententiam suam Deus, neque eam reuocat, nec flectitur tot tantisque ipsius reuocandæ causis. Nonne hæc videtur quasi pertinacia? *Sed egent Principes acrimoniâ quadam, acrique & efficaci pertinaciâ*, piâ tamen, & Deo dignâ. Quid illustrius pro hac re?

101. Psalm. Bern. Psalm. 140. v. 6. *Absorpti sunt iuncti petræ Iudices eorum.* Hunc locum sic explicat S. Bernardus, serm. 10. in Psalm. *Qui habitat*, ita fatus: *Absorpti planè in affectum iustitiæ; & petræ soliditatem, cui iuncti sunt, imitantes. Tunc putes flexibile quippiam inueniendum in iudicibus iunctis petræ?* Itaque ex mente Bernardi Iudices recti, & integerrimi, Iustitiæ verâ metamorphosi debent lapidescere ad humana obsequia, ad flebiles reorum preces, ad potentum minas, ad munerum corruptelas, & ad apparentium rationum decipulas. Imitentur petrinam duritiem, & in re bene consultâ, & legitimè decretâ exprimant saxeam constantiam; nec quippiam flexibile in illis appareat. Et vt scopuli, qui nec vdore aquarum, nec blandientis vndæ illecebris, nec sæuientium fluctuum minis cedunt, sed innatæ duritiei pertinaciâ victores semper, semper exerto capite triumphant; sic efformanda est Iudicum integritas. *Absorpti sunt* (affectu iustitiæ) *iuncti petræ iudices eorum.* S. Hilarius ibi: *Continuati petræ.* Enarratores Græci, *Instar petræ.* In Hebræa origine. *Absorpti sunt*, id est, *dearticulati sunt.* Quæ exscriptiones energiam quamdam addunt interpretationi Bernardi. Saxeam hanc constantiam, quam non verentur aliqui vocare pertinaciam, vocauit Tertullianus *Atrocitatem*, lib. de Exhort. Castit. cap. 13. aiens. *Noueram virgines Vestæ, & atrocis apud Delphos.* Quis est *Atrox* apud Delphos, nisi Delphicus Apollo? quod conuenit inter expositores. Sed cur Delphici Apollinis oraculum vocatur atrox? Pamelius exponit, dici atrocem propter constantiam. Sic Cato, vt aduertit Beatus Rhenanus inibi, dicitur ab Horatio, *Atrox, hoc est, Constans, vt exponit Acron.* Itaque vsque eò constans erat in sua sententia prudentissimus Cato, vt eius prudentissima constantia *Atrocitas* dicta sit. Ergo qui Iudex est, constantiæ pertinaciâ, saxeam duritiem exprimat, in re bene consultâ, & legitimè decretâ. Sic Princeps Ozias hîc, v. 23. perstat in sententia bene consultâ non tradendi vrbem Assyriis; etsi omnis Bethulia & precibus, & minis eum à proposito deiicere tentet; procrastinat deditionem, vt spe fallat animos dedititios.

(Margin notes, left column: Iudices aliquando fint iuncti petræ. — Hilar. — Bonus iudex erit atrox in sententia benè consultâ. — Tertull. — Pamel. Rhenan. Horat. Acron. — Iudith.)

§. XXVI.

Principandi pericula valde exaggerantur.

Præfectura, res est plena periculis; qui ambit 102.
aliis principari, nescio an satis delinquere timeat. Planè difficile est hominem regere, animal omnium maximè varium, & multiplex. Vnde Præfectus sæpè non tam videtur populorum iudex, quàm officij reus. Dum alios iudicat sæpe fit iudicij reus; & quidem acerbissimi: Nam *iudicium durissimum his, qui præsunt fiet.* Sap. 6. vers. 6. Si bonus vir est, simplici & candido animo præditus, decipietur subditorum fraudibus; si astutus sit & sagaci mente callidus, subditos sæpe decipit. Et ita cogitur, vt sit simplex, & multiplex, res planè diuersissima: quò simplicitas astutiam temperet, & astutia instruat simplicitatem. Quod præcipit Nazianzenus Orat. 1. inquiens: *Summoperè necesse est Antistitem simul & simplicem esse, & quàm maximè varium, ac multiplicem.* Si seuerus sit, & tenax recti: Sciat dixisse P. Damianum serm. 55. *Summum ius malitia est.* Si verò valde pius sit, & vel leuiter negligat obseruantiam legum: pro comperto habeat leuem præsulis negligentiam sæpè fuisse graue Reipublicæ detrimentum; & lenem alioqui omissionem, grande esse malum. Ergo Præfectura impedita res est: & sublimis locus, non tam sedes est, quàm præcipitium incautis. *Prosilire promptè ad honores indicat nos temerarios esse*, inquit S. Cyrillus in cat. ad cap. 14. Lucæ. Non omittam hîc Nazianzeni locum, quem ad aliud thema aliàs versabam, qui præfatâ Orat. 1. sic ait: *Quemadmodum sublimi, & pendulo fune gradientibus hàc vel illàc deflectere minimè tutum est, nec quamlibet parua inclinatio paruum periculum affert: Verùm eorum salus ac securitas in æquilibrio posita est. Ad eundem quoque modum vtramvis in partem quispiam siue ob vitium, siue ob imperitiam propendeat, haud leue periculum tum ipsi, tum subditis imminet, ne in peccatum prolabantur.* Igitur sicut funambulus in sublimi loco est, sed non satis tutò graditur per angustam & pendulam funis semitam; nam leuis inclinatio est præcipitationis periculum: sic Præpositi sublimitas instar sublimis, & penduli funis est: periculosè viuit, qui per altum, & pendulum funem graditur. Si mens à loci fastigio patiatur 103.
vertiginem, si leuiter offendat, si tantillùm hàc illàcve inclinet, si tantisper dormitet industria, prolabitur: Solerti cautione opus est ei, cui leuiter offendere periculum ruinæ est. Periculosè audet, qui imperare ambit. Iobus miseriis obrutus, significat præsentis status calamitatem, comparatione grauissimi mali, quod optat, vt euaderet, quam tunc patiebatur ærumnam. Iob. 7. v. 15. *Quam ob rem suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea.* Desperátne Sapientissimus Iobus? Quid est suspendium, quod elegit? Num laqueum optat, quo vitam breui finiat, & sic euadat tot ærumnas? luculenter Glossa Interlin. *Suspendium, desideria ad alta.* Ecce Iobus sublimem locum suspendium appellat, & laqueum. Vnde Præpositus non tam Iudex dicitur, quàm suspendij, & laquei reus: nec modò funambulus vocatur, hoc est, casui proximus, sed reus suspendij, & flagitiosus furcifer: quasi Iustitiæ munus, reatus iniustitiæ sit.

Ad hæc, Præfectura absque sufficientia, non 104.
tantùm

(Margin notes, right column: Sap. — Superior sit simplex, & multiplex. — Naz. — P.Dam. — Qui ambit principatū temerarius dicitur. — Cyrill. — Naz. — Superior funambulo comparatur. — Iob. — Præfectura suspendiū dicitur. — Gloss.)

Cæsares hyperbolicè dicuntur vix apti ad Christianismum. Tertull.

tantùm temeritas est, funambuli periculum, & suspendij reatus: sed non bonus Præfectus tanquam Ecclesiasticâ censurâ seu anathemate percussus, vitandus est, vt dicebam ad cap. 1. Sed etiam Christianismo non satis aptus visus fuit à Tertull. Apolog. cap. 21. sic scribenti: *Sed Cæsares credidissent super Christo, si aut Cæsares non essent seculo necessarij, aut si Christiani potuissent esse Cæsares.* Grandis profectò hyperbole, sed quæ magnificè explicat quàm sit facinorosus Principum fastus, & quàm repugnet sublimissimæ sedis superbia, religionis Christianæ humilitatibus.

Tertull.

Et pergit lib. de Idolol. cap. 18. inquiens: *Ceterùm purpura, & cetera insignia dignitatum, & potestatum inserta dignitati, & potestatibus Idololatriæ ab initio dicata, habent prophanationis suæ maculam.* Audis Idololatriam olim insertam dignitatibus? Tanto enim superbiæ typho sæpè turget Princeps, tam arrogantes sumit spiritus à sublimi sede, vt præfectura quodammodò gentilismus sit, & Idololatriæ genus. Quæris causam? Quia Princeps, seu Magistratus ita sæpè tumet muneris augustâ sublimitate, sic se venerari cupit, sic adorari permittit, ac si diuini honores illi deberentur. ô vtinam homines tam submissè colerent numen, quàm venerantur Principem, & Magistratum!

105. Gentiles Deum iudicem negãt, ne criminosum faciãt.

Adeò periculosa res est bonum Principem agere, & subiectos populos moderatè regere, vt non pauci prisci seculi sapientes seriò existimauerint, Deum non gubernare mundum. Planè hallucinati sunt. Sed causa huius erroris esto eruditio nostra. Expende Septimij verba, lib. de Testim. animæ, cap. 2. *Sunt qui etsi Deum non negent, dispectorem planè & arbitrum & iudicem non putent; sic Deum honorantes, dum curis obseruationis, & molestiis animaduersionis absoluunt, cui ne iram quidem adscribunt.* Expende τὸ *Absoluunt*, nam etsi hic auctor bene Latinus est, Christianè etiam eruditus est, & ad peccati absolutionem tacitè videtur adludere, vt ex contextu non obscurè elicitur. Quasi dicat: Gentiles, qui non ita magnificè de Deo censent, vt nos, negant illum Iudicem esse, ne cogantur illum distrahere curis Præfecturæ, quia si iudex esset, necessarium foret, vt inuigilaret obseruationi legum, vt attenderet humanæ malitiæ, & delictorum peruestigationi, & vel irasceretur dum punit, vel politiam negligeret, si dissimulat animaduersionem. Vnde Philosophi dum Deum Iudicem esse negant, eum magis sibi videntur honorasse, *Dum curis obseruationis, & molestiis animaduersionis absoluunt:* Id est, anticipatam veniam illi tribuunt reatus committendi in præfecturæ administratione. Scilicet tanti Philosophi nec mente concipere potuerunt Deum Iudicem, quin etiam delictorum reum facerent: & negant iudicem, ne cogantur fateri criminosum Deum: ac si omnis Iudex obnoxius sit reatui delinquendi. Sic censebant ethnici Philosophi! sic habebatur periculis plena, res præfecturæ! Quid enim periculosius, quàm *Totius Orbis facta suscipere?* ait Mamertinus suo Maximiano Augusto in Panegyr. Ozias bonus & solertissimus fuit Princeps, & tamen piè gubernans rem Bethuliæ, hîc, vers. 25. planè deliquit, & incurrit crimen, ob quod seuerè reprehenditur à Iuditha. Si pius & prudens, & peruigil Princeps sic deliquit: quid non timeat Iudex oscitanter attendens ad rem gubernationis? Quis ambiat quod timere debuit? *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Lucæ 12. v. 32. Vel spes principandi timorem incutit.

Septim. — Mamert. — Iudith. — Luc.

CAPVT OCTAVVM.

Vers. 1.

ET factum est, cùm audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij Idox, filij Ioseph, filij Oziæ, filij Elai, filij Iamnor, filij Gedeon, filij Raphaim, filij Achitob, filij Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben: 2. *Et vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ:* 3. *Instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est in Bethulia ciuitate sua: & sepultus est illic cum patribus suis.* 4. *Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus, & mensibus sex.* 5. *Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur,* 6. *Et habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata, & neomenias, & festa domus Israël.* 7. *Erat autem eleganti aspectu nimis, cui vir suus reliquerat diuitias multas, & familiam copiosam, ac possessiones armentis boum & gregibus ouium plenas.* 8. *Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.* 9. *Hæc itaque cùm audisset, quoniam Ozias promisisset quòd transacto quinto die traderet ciuitatem, misit ad presbyteros Chabri, & Charmi.* 10. *Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias, vt tradat ciuitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adiutorium?* 11. *Et qui estis vos, qui tentatis Dominum?* 12. *Non est iste sermo, qui misericordiam prouocet, sed potiùs qui iram excitet, & furorem accendat.* 13. *Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in*

& in arbitrium vestrum, diem constituistis ei. 14. *Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus:* 15. *Non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.* 16. *Et ideo humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato, seruientes illi,* 17. *Dicamus flentes Domino, vt secundùm voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam: vt sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur:* 18. *Quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, & adorauerunt deos alienos,* 19. *Pro quo scelere dati sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionem inimicis suis: nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum.* 20. *Expectemus humiles consolationem eius, & exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, & humiliabit omnes gentes, quæcumque insurgunt contra nos, & faciet illas sine honore Dominus Deus noster.* 21. *Et nunc fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, vt memores sint, quia tentati sunt patres nostri vt probarentur, si verè colerent Deum suum.* 22. *Memores esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.* 23. *Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles.* 24. *Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam & improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt,* 25. *Exterminati sunt ab exterminatore, & à serpentibus perierunt.* 26. *Et nos ergo non vlciscamur nos pro his quæ patimur,* 27. *Sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quibus quasi serui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus.* 28. *Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri: Omnia, quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio.* 29. *Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es, & timens Deum.* 30. *Et dixit illis Iudith: Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis:* 31. *Ita quod facere disposui, probate si ex Deo est, & orate vt firmum faciat Deus consilium meum.* 32. *Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego exeam cum abra mea: & orate, vt sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israel.* 33. *Vos autem nolo vt scrutemini actum meum, & vsque dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum.* 34. *Et dixit ad eam Ozias princeps Iuda: Vade in pace, & Dominus sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum. Et reuertentes abierunt.*

---

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. *Et factum est cùm audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij Idox, filij Ioseph, filij Oziæ, filij Elai, filij Iamnor, filij Gedeon, filij Raphaim, filij Achitob, filij Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben.*

Vers. 2. *Et vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ:*

Vers. 3. *Instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est in Bethulia ciuitate sua, & sepultus est illic cum patribus suis.*

Vers. 4. *Erat autem Iudith relicta eius vidua, iam annis tribus & mensibus sex.*

Et factum est, &c. Hucusque sacer Historiographus eò rem Hebræam adduxit, & ineluctabile periculum narrauit, vt præniteat magis Iudithæ honor, & gloriosa desperati populi liberatio; quæ adeò præ rei insolentiâ supra humanum videtur captum, vt à Nouatoribus sacrum figmentum dicatur; quasi generosa diuini Numinis pietas, maior non sit humani ingenij captu. Plus audet diuina bonitas, quàm humana temeritas: Liberè fingat ingenij phantasia, aut poëtices licentiâ; ea tamen longè superat omnipotens Dei pietas. Plus Deus fecit, quàm poëtæ fingunt; nec suis figmentis assequi possunt Diuinam largitatem, de se maiorem humano ingenio, & insolenti audaciâ. Lutherus hæreticâ licentiâ effutit benè ebrius in Symposiacis cap. 59. & malè pius in præfatione Germanicâ in suam huius libri versionem, hunc librum *historiam non esse, sed*

VERS. 1.
1.

Hæc Iudithæ historia tragicomœdia dicitur ab hæreticis.

Luther.

sed poëticum quoddam commentum, Homerico, aut Virgiliano simile. Et mox concludit, sic aiens: *Mihi videtur Iudith Tragœdia.* Reinetius tom. 2. fol. 13. & ipse Lutheri vmbra, *Tragicomœdiam* appellat; & Chytræus eiusdem fæcis homo, *Tragœdiam* indigitat in Onomastico suo. Sed catholicâ fide sancta est huius historiæ canonica auctoritas, quàm asserui in expensione tituli huius libri, §. 1. O vtinam similes Comœdiæ exhiberentur in theatris ad componendos animi mores, non ad constuprandos! de quo agam §. 3. huius capitis.

Reinec. Chytræus.

2. Et primò recensetur Iudithæ genealogia, quæ nobilissimos numerat proauos: solet enim Scriptura cùm egregium aliquod facinus narrare aggreditur, prosapiam herois, aut heroïnæ præmittere. Expedita est auorum linea sursum ascendens à Iuditha ad Ruben vsque, etsi in Græco textu pauciores numerentur, etsi 1. Paralip. cap. 4. v. 24. aliquis ex progenitoribus diuerso nomine notetur; quod fieri solet aut quia aliquis binomius est, aut quia nomen ex tractu temporis, aut comportatione ad alia idiomata, aliquid acquirit, aut deperdit. Illud omnibus interpretibus litigiosum facessit negotium, quod sacer textus finit progenitores Iudithæ, dicens: *Filij Salathiel; filij Simeon, filij Ruben.* Et quidem difficultas statim animum pulsat: nam dicitur tandem Iuditha filia Simeonis, filij Ruben. Et ne quis ambigeret Simeonem hunc esse patriarcham Simeoniæ tribus principem, inquit ipsa Iudith, cap. 9. v. 2. *Domine Deus patris mei Simeon:* & refert facinus, quo simul cum fratre Leui vltus est stuprum Sororis. At Simeon hic, frater, non filius fuit Ruben. Hac de causa S. Fulgentius epist. 2. c. 14. Bellarm. tom. 1. lib. 1. cap. 12. Serarius, quæst. 1. Salianus, num. 57. Paëz in Cant. Moys. v. 8. annot. 1. Mariana, Tirinus & alij. Mendum hîc esse existimant, & dupliciter corrigunt; aut enim dicendum est, *filij Simeon*, non *filij*, sed fratris *Ruben*: vt innuat Simeonem secundum esse à primogenito Ruben, quod valde Iudithæ commendat nobilitatem. Ita Serar. Aut loco *Ruben*, legendum *Israël*, vt sic dicatur: *Filij Salathiel, filij Simeon, filij* (non *Ruben*, sed) *Israël*. Et sanè Israël scribunt Biblia Sixtiana, Regia, & Vatablus; ita Bellarm. lib. 1. de verb. cap. 12. Serar. quæst. 1. Salianus num. 58. in hanc inclinat Sanct. proleg. 9. Addit Tirinus fortè *Simeon* & *Ruben* non esse patriarchas, qui fuerunt filij Iacob, sed intermedios Iudithæ progenitores. Displicet Coniectura; quia indubium est, Iuditham fuisse ex tribu Simeonis Patriarchæ. Quorsum autem tam longam progenitorum lineam sursum versus, seriatim Scriptor duceret, nisi tandem deueniendum foret ad aliquem illustrem, & notum progenitorem, qui princeps esset familiæ, & à quo progenita Iudith egregiè cognosceretur, & nobilitaretur? Cur sistitur in Simeon, & Ruben ignotis, & intermediis progenitoribus?

1. Paral. Iudithæ genealogia. Iudith. Fulg. Bellarm. Serarius. Salian. Paëz. Mariana. Tirinus. Bellarm. Serar. Sanct. Tirinus. Carthus. Histor. Scholast.

3. Aliam expositionem offert Dionysius Carthus. in commentario sequentis capitis ex Historia Scholasticâ nempè cùm Iudithæ genealogia sic terminatur: *Filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben*: Ita intelligendum esse, vt à Iudithæ patre *Merari* vsque ad *Simeon* tradatur genealogia Iudithæ per lineam paternam: Cùm verò tandem dicitur *Filij Ruben*, τὸ *Filij*, non appellare supra Simeon, qui proximè præcessit, sed supra Salathiel, qui remotè; qui Salathiel per maternam originem trahit generationem à Ruben primogenito Iacob. Vnde dicitur Iuditha filia *Merari*, *&c. filij Salathiel*, qui per lineam paternam fuit filius Simeon, & per maternam lineam fuit filius Ruben. Præcipua difficultas huius expositionis est, quod τὸ *Filij*, cùm dicitur *filius Ruben*, non appellet supra immediatum *Simeon*, (cùm in totâ serie appellet supra immediatè præcedentem,) sed supra mediatum Salathiel; quod monstrosum videtur in Scripturis.

4. Ad huius dubij solutionem attendendum est ad id, quod præclare obseruat Sanct. ad c. 4. huius libri, num. 7. nempe Matthæum cap. 1. recensere genealogiam Iosephi, qui putabatur Christi pater. Lucam verò genealogiam B. Virginis; & ita sedantur interpretum tumultus, qui putant eandem lineam scribi ab vtroque Euangelista. Et ita rem componit eruditissimus Sanctius: sic explicans illud Lucæ 3. *Et ipse Iesus erat incipiens, quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli, &c.* ita vt τὸ *Qui*, cùm dicitur, *Qui fuit Heli*, non referatur ad Ioseph, qui immediatè præcesserat, sed ad Iesum, qui mediatè. Et ita sensus erit, Ipse Iesus erat incipiens annorum triginta, qui putabatur filius Ioseph, qui (Iesus nempe, non Ioseph) fuit filius Heli. Ex quo verosimile est, quando dicitur in hoc versiculo: *Filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben.* illud *filij Ruben*, non appellare supra *Simeon*, qui immediatè precessit, sed supra *Salathiel*, qui mediatè. Et quidem Luc. 3. genealogiam B. Virginis tradi, aliàs multis dabo.

Sanct. Sanct. Luc.

5. Oppones; quæ laus Iudithæ est, dici filiam Simeonis, & Rubenis? Magna profectò nobilitas Iudithæ, quæ oriunda est è duobus principibus Patriarchis, natu maioribus. Vrges vocem *Filij* diuersissimè accipi in eadem periodo, nunc referendo paternam, nunc maternam genealogiam. Hanc obiiciunculam solui alibi: neque enim hoc infrequens est in Scripturis. Sic dicitur Matth. 8. v. 22. *Permitte mortuos sepelire mortuos suos.* Fortè permittit, vt cadauera sepeliant cadauera? Planè ridicularia expositio foret. Instabis: quomodo ergo Ruben ex diuersa tribu duxit vxorem? Et quomodo Dauid ex tribu Iuda, duxit Michol ex tribu Beniamin? Nam, vt bene Carthusianus hanc difficultatem enodans: fœmina quæ hæres non est paternæ hæreditatis, cuiuis nubere potest. Hæc tertia expositio verosimilis mihi est; (etsi duriuscula) quia nihil emendat in emendatâ, & correctiori vulgatâ editione; & sanè nulla alia verosimilior suppetit in re difficili. Tametsi nihil mihi difficile est, ne quid corrigam in vulgata editione.

Vers. 2. 3. & 4. *Et vir eius, &c.* Dicitur vidua Manasses, qui ex eâdē tribu ac Iuditha videtur fuisse, (quis id seriò audeat affirmare?) Manasses fuit homo prædiues, vt constat ex hoc cap. v. 7. Occasio mortis apponitur, quod cum ineunte vere in messe hordeacea instaret sedulò super messores, præ nimio æstu contraxit morbum à quo obiit. Quinam morbus ab æstu contractus, res medica est. Legi potest Vallesius, de sacr. Philos. cap. 46. Lorinus ad Psal. 120. vers. 3. plura conglobat exempla ex Bibliis eorum, qui tempore messis præ æstu periclitabantur. Probanda videtur Serarij, quæst. 2. & Tirini coniectura, non instasse Manassem super messores sui agri, sed præfecturâ publicâ fungi, & præesse agris metendis, vt expressè dicitur in textu Græco. Quod autem eiusmodi præfecturæ fuerint apud Hebræos, constat ex Acbutio, qui, vt in eius vita Iosephus tradit, eo magistratu functus fuit. Manasses defunctus tumulatus est in Bethulia ciuitate sua, non intra ipsam, sed extrà in agro, vt disertè traditur in Græcis; quod

Qui Manasses Iudithæ maritus. Valles. Lorinus. Serar. Tirinus. Iosephus.

Luc. quod moris fuit apud Hebræos. Legantur interpretes ad Lucæ 7. verſ. 12. ad illud: *Efferebatur*, &c.

---

§. II.

Christianorum myſteria adeò excelſa ſunt, vt præ magnitudinis ſublimitate aliquibus fabulæ viderentur.

6. VEritas fugit latebras, amat lucem. Falſitas lucifuga eſt; & pauet ad euidens luminis argumentum: timet prodi, quæ timet publicari; nam dum publicatur, proditur. Honoratur mendacium dum non cognoſcitur, cognitum deridetur, tota eius laus eſt non cognoſci, ſed abſcondi: Vnde etſi mendacium vbique colitur, nuſquam colitur; quia non ipſum colitur; ſed quod videtur: & nunquam videtur,quod eſt,ſed aliud. Illudit oculos, ne ipſum illudatur; & ita fugit aſpectus, vt ſolent rei declinare inquiſitores. Ergo ſuſpectum mendacij eſt,quod agnoſci timet,quod exploratores oculos non patitur. Vnde quondam ſuſpecta falſitatis fuit Iudithæ hiſtoria: nam ipſa de ſe inquit: *Vos autem nolo, vt ſcrutemini actum meum.* Fabuloſæne erant Iudithæ res geſtæ, quia recuſant exploratores? Delirat Lutherus in ſymp. cap.59.Stulteſcit Reineceius,tom.2. fol.13.deſipit Vvitaherus, cap.2. Contr.1.q.1. & ipſe Calninianus, & eiuſdem fæcis homo; rudit rude vulgus hæreticorum; hi quidem poſtquam ſcrutati ſunt Iudithæ actus hæreticis oculis, id eſt, cæcis; vno ore, ſed profano & ſacrilego, ſeriò affirmant, Iudithæ res geſtas, non eſſe hiſtoriam, ſed *ſacrum quoddam, & ſpirituale commentum.* Eorum inania fundamenta, & ex ſe nutantia facilè labefactant Bellarm. lib. 10. de Verb. Dei, Gretſer. tom.1. in defenſ. Bellarm. Serar. proleg. 4. ad lib. Iudith. Sanct. inibi. Sed quo ſenſu vero,& Catholico hiſtoria Iudithæ, & magna noſtræ fidei myſteria,dici poſſint Fabulæ, (quod bonâ veniâ Lutheri fiat) in hoc §. oſtendam. Ea enim ſunt myſteria fidei,tam ſublimia & excelſa, vt cùm re ipsâ veritas meraciſſima ſint,præ magnitudine, neſcio quid fabuloſum velut oſtentant, quò eorum ſublimitas exaggeratur ad majeſtatem.Porrò Sapientiæ 7.verſ.26. Verbum diuinum æternâ Patris generatione productum, dicitur *Candor lucis æternæ, ſpeculum ſine macula, & Imago bonitatis illius. Imago* ſcribitur εἰκών, inde εἰκονισμὸς: & notat ibidem Ceruantes, quòd Auctor Rhetor. ad Herenni. figuram Iconiſmum appellat *fictionem.* Non quia Verbi generatio fictio ſit, (abſit eiuſmodi impia cogitatio,) ſed quia adeò auguſta, & ſublimis eſt,& ſupra humanum captum, vt ſublimitate quaſi æmuletur fictiones; re autem, ipſiſſima ſit veritas.

Luther. Reinec. Vvith.

Bellarm. Gretſer. Serar. Sanct.

Myſteria Chriſtianorum quo ſenſu Catholico dici poſſint imitari fabulas.

Sap.

Ceruant. Cicer.

7. Expenſione digniſſimum eſt,cur Chriſtus Deus noſtræ religionis myſteria in parabolis loquebatur, *& ſine parabolis non loquebatur eis;* præſertim rudi populo & in ipſum non benè animato. Et quidem videbatur Chriſtus verba perdere,& operam; & auditores perdebant fructum, quem ex tanti Magiſtri diſciplina lucrari debuiſſent; Et ſanè parabolæ Chriſtum Dominum videntur dedecere, quia parabola obſcurus ſermo eſt, imò & ſermo fictus. Nam *Parabola oratio eſt rei fictæ ad eam, quæ futura eſt,* vt deſcribit S. Iuſtin.lib.Reſp. ad Ort. Reſpon.60. Num fictio in ore Chriſti Dei reperiri debuit? Porrò fictio confinis mendacio eſt: abſit ergo longè à Chriſti verbis parabola, & fictio. Profectò maximè expediebat, vt in parabolis, vel ſub fictis verbis, traderet Chriſtus diuina myſteria: nam Parabola, quia fictus ſermo eſt, plus audet; audentior autem ſermo ipſius explicat Chriſtianæ fidei ſublimia Sacramenta: Ergo parabola fingendo adæquat veritatem: vnde grandiora myſteria in parabolis tradit Chriſtus. Quod in fabuloſis ethnicorum myſteriis aduertit S. Nazianzenus, Orat.2. in Iulianum, aiens: *Veritatem in figmentis demonſtrantia.* Quaſi dicat; ſub fabularum inuolucro, ſua adorabant myſteria, quò fabularum licentia adæquaret magnitudinem myſterij; cui pro dignitate explicando, ſæpè non ſufficit narratio. Maiora ſunt noſtra myſteria, quàm vt hiſtoricè poſſint ab hominibus exæquari; dum quaſi poëticè exaggerantur, vix exæquatur eorum ſublimis celſitudo. Satis ad rem inquit S.Ambroſ. in Pſalm. 50. *Mendacium noſtrum celebrat veritatem Dei.* Nempe mendacium ſpecie tenus.

Cur Chriſtus loquitur in parabolis. Iuſtin.

Mendaciiſne explicentur Dei veriſſima myſteria? Naz.

Ambr.

8. Sanctus Petrus 2.epiſt. 1. v.16.ita ſcribit: *Non enim doctas fabulas ſecuti, notam facimus vobis Domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem.* Quam ob rem diſertiſſime Pontifex, tam ſeriò adſtruis Euangelium, non eſſe fabulam? vel fabulæ ſuſpicio Euangelium infamat. Imò magnificè ſublimat: nam quod vobis fabula videtur, Euangelium eſt: ſpecie quidem fabula; (tanta eſt myſteriorum ſublimitas!) reipsâ Euangelium,& ipſiſſima veritas. Lucæ 24. v.11. referunt ſanctiſſimæ, & fide digniſſimæ fœminæ diſcipulis Reſurrectionis Dominicæ myſterium: *Et viſa ſunt ante illos, ſicut deliramentum, verba iſta.* Neque enim diuina myſteria dignè explicarentur, niſi in morem fabularum audenter oratio. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes; ſed non vt lex tua.* Pſalm.118.v.85.ait Regius Pſaltes: Quaſi dicat: (liceat ſic ad mores velitari ex verborum cortice; ſcio aliam eſſe rei medullam,) diſertiſſimi Gentium, fabulones habentur: & rectè quidem: nam ex proprio cerebro effingunt & heroüm facinora, quæ laudent,& Deorum numen, & myſteria, quæ adorent: at iſtiuſmodi fabulæ, quantumuis mendaciis excreuerint, non euaſerunt adeò eximiæ, & grandes, vt comparari poſſint cum myſteriis veræ religionis: quæ ſublimitate videntur fabulæ, & bene compoſita hominum figmenta, re autem ſimplex & mera veritas eſt. Fallor, ſi non hùc alludit Tertullianus, Apolog. cap. 21. agebat de æternâ, & arcanâ Chriſti Dei generatione: *Non* (inquit,Chriſtus natus eſt) *de Patris ſemine, non de Sororis inceſto, nec de ſtupro filiæ: Deum patrem paſſus eſt, non ſquamatum, aut cornutum, aut plumatum; Iouis iſta ſunt, & numina veſtra.* Plures hìc recenſet fabulas,& mox referens auguſtam Chriſti Dei generationem, mentes humanas ſuperantem, ſubiungit Tertullianus: *Accipite hanc fabulam, ſimilis eſt veſtris,* & infrà, cap.23. *Ecquis ille Chriſtus cum ſuâ fabulâ?* Nimis audet Tertullianus cùm appellat fabulam,Chriſtianæ religionis myſteria. Fabuláne eſt æterna Verbi generatio? Verbi eiuſdem incarnatio, fabula eſt? Euangelia fabulationes ſunt? Profectò Magnus hic doctor dehoneſtat totam rem Chriſtianam! Imò valdè commendat, & ſublimat & fidei majeſtatem exaggerat. Porrò arcana fidei ſacramenta,re quidem ſunt veriſſima, præ amplitudine autem & ſublimitate videntur figmenta, quibus doctæ gentilium fabulæ nequeunt comparari. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua. Omnia mandata tua* (id eſt,lex tua) *veritas. Finguntur hæc de Ioue, ſed de te vera ſunt,*

Petri.

Luc. Quo ſenſu veriſſima noſtræ religionis myſteria poſſint dici fabulæ. Pſalm.

Tertull.

Abrahamus excedit heroës poëtarum.

Mamert. *Imperator*, ait Mamertinus in Panegyrico. Vulgare est illud S. Ambrosij, lib. 1. de Abraham, c. 2. sed hic necessario aduocandum: Ambr. *Magnus planè vir Abraham, quem votis suis philosophia non potuit æquare; minus est quod illa finxit, quàm quod iste gessit: maiórque ambitioso eloquentia mendacio simplex veritatis fides.* Adeò excelsa sunt fidei mysteria, adeò sublimia sunt facinora herois Abrahami, & heroinæ Iudithæ, vt ea nec votis, nec figmentis ambitiosæ poëtarum fabulæ potuerint exæquare fingendo. Historia Iudithæ, re meracissima veritas est, magnitudine, & sublimitate supra ambitiosas fabulas. Sic, esto fabula Iudithæ historia, si placet hæreticis. Præclarè S. Zeno Zeno. Veron. serm. de Resurr. *Hæc enim est proprietas Dei, id operari, quod non potest credi*, Nempe, ni supernaturaliter eleuetur tenuitas humani intellectus: Vnde Euangelista Ioannes dicitur quodammodò feliciter temerarius; sic enim scribit Hier. S. Hieronymus in prologo ad Eusebium: *Coactus est ab omnibus penè Asiæ Episcopis de diuinitate Saluatoris altius scribere, & ad ipsum, vt ita dicam, Dei Verbum, non tam audaci, quàm felici temeritate prorumpere.*

---

§. III.

Theatralis voluptas est delictorum schola, arx libidinis, Veneris sacrarium, consilium, seu consistorium impudicitiæ.

9. PErbellè adnotat S. Cyprianus libello de spectaculis, expressè non esse damnata theatra, nam res prohibitæ *admonent sæpe dum interdicuntur*, & plerumque in præceptis quædam vtiliùs tacentur; (Cypr.) (Prohibitio aliquando est rei prohibitæ admonitio.) præceptorum loco seueritas loquitur, & ratio loquitur, quæ Scriptura conticuit. Rationis voces hîc dabo, quas buccinarunt Sancti, & antiqui Ecclesiæ Patres contra Comœdias, olim impias, & impudentes, & nunc planè non bonæ sunt. Psalm. David, Psalm. 1. v. 1. *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.* Quæ est hæc Cathedra pestilentiæ, è quâ nostra natura, etsi de se satis ad delinquendum docta, ampliùs eruditur? Clemens Alex. lib. 2. Stromat. docet hîc agi de Clem. Alex. (Comœdiæ sunt Cathedræ pestilentiæ.) spectaculis, inquiens: *Cathedra autem pestilentiæ, & theatra fuerint, & iudicia.* Itaque Cathedra, seu schola, vbi docentur scelera, theatrum est. Opportunè S. Cyprianus suprà: Cypr. *Concurritur in illud pudoris publici lupanarium, ad obscœnitatis magisterium, ne quid secretò minus agatur, quàm quod in publico discitur. Quid inter hæc Christianus fidelis facit? Cui vitia non licet nec cogitare, quid oblectatur simulacris libidinis, vt in ipsis depositâ verecundiâ audacior fiat ad crimina; discit facere, dum consuescit videre.* Audis theatrum dici cathedram pestilentiæ, & obscœnitatis magisterium. Ibi pudica Virgo discit amare, & amari: ibi vxorata (Comœdiæ constuprãt mores.) adulterij artem, & technas discit: ibi lenones erudiuntur, & riuales. Iracundus discit vltionum ius iniustum, & vt summatim dicam, theatrum eruditio est vitiorum omnium, præsertim luxuriæ. Vnde aduertit Septimius, cap. 6. Apologet. Tertull. *quod prudentissimi Romanorum theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant.* Nam Comœdiæ constuprant; & quidem theatrales fœminæ aptè appellantur à Tertull. lib. de Pallio. cap. 4. *Simulacra libidinis*, id est, totæ ad libidinem factæ; nam fœminæ ætate aptæ, cultu nobiles, facie venustæ, lenocinio elegantes, aditu faciles, aëra toxicant illicio pulcritudinis, & omnes Veneres, Cupidinésque spirant. *Aspice lupas popularium libidinum, nundinas*, inquit aliorsum idem, cap. 8. Porrò theatrum emporium est obscœnitatum, vbi feriatur libido, & lasciuia publicè pudorem nundinatur. *Illas tamen, quas infelicitas sua in seruitutem prostituit, libidinis publicæ occultat locus, & dedecus suum de latebris consolantur: erubescunt videri etiam, quæ pudorem vendiderunt. At istud publicum monstrum omnibus videntibus geritur, & prostitutarum transitur obscœnitas*, ait suprà Cyprianus, de theatralibus mulierculis. Quid impudentius? Quid periculosius? Cypr.

Sententiosè Septim. lib. de spectaculis cap. 10. 10. appellauit theatrum *arcem omnium libidinum impudicarum*, quòd maximum comœdiarum malum est. (Septim.) (Comœdiæ sunt arx libidinis.) Porrò milites, qui in campo præliantur, expositi sunt hostium ictibus. At qui in arce sunt tutantur murorum, & mœnium molibus, ne feriantur ab hostibus, & tutò machinas explodunt, & bellica tormenta in hostes contorquent. Sic theatrum *arx libidinis* est; nam in theatro tuta est impudicitia, quia à multis defenditur eiusmodi delectatio *quasi ad remissionem animi appetatur voluptas*, vt aiebat suprà S. Cyprianus. Cyprian. Vnde libido à theatri mœniis tuta, aëra inficit, & infundit venena lasciuiæ, & amatoriis iaculis populariter sæuit. Securè ferit, qui ex arce militat; secura habetur libido theatri tot patronis quasi præsidiario milite, defensa. Bellè ergo Comœdiam appellat Septimius, *Arcem omnium libidinum impudicarum.* Tot enim assertores habent nunc comœdiæ, vt quasi licita sint delicta theatrorum, securè, & impunè adeantur. *Spectacula pulcritudinum, & licentia vanitatum*, vocantur theatrales Aug. ludi à S. August. lib. 1. de Ciuitate Dei, c. 32. Nam species remissionis animi, quæ ostenditur, licentia est luxuriandi, irascendi, insaniendi; (Choreæ theatrorũ impudẽtes.) ac si theatrum sit criminosissimi cuiusque delicti conceptaculũ, à quo voluptuosa libido æstuat, sæuior iracundia ardet, vt vix sit enorme flagitium, quod non à theatro sit. *Nullum malum difficiliùs extinguitur* Basil. (ait S. Cyprianus iam citatus loquens de hâc re) *quàm quod faciles reditus habet, dum & multitudinis consensu asseritur, & excusatione blanditur.* Herodes Galilææ Optimates inuitat, opiparè saginat, ebriè potat; impudenter saltat puella, & feralem discum, nempe Baptistæ caput, exigit pro mercede intemperantiæ. Audi Basilium Seleuciæ, Oratione 18. *Herodias autem filia ostentans habitu matris artes, exactum materna libidinis simulacrum, aspectu impudenti, fracto corpore, anima diffluente, iactis in cælum manibus, pedes in altum subrigebat, habitu feminando suam turpitudinem publicabat.* Potéstne viuaciùs exprimi theatralis obscœnitas? Tantùm deerat, vt non in regio conuiuio, sed in theatro exhiberetur. Et quidem quò magis exaggeraret Basilius impudentem saltatricis puellæ libidinem, inquit: *Herodias saltationem adornans conuiuij, theatrum insiluit.* Parum enim videbatur expressa puellæ impudentia, quâ per iocum truncauit caput Ioannis Baptistæ, nisi theatralis saltatio, & libido scenica appellaretur. Quasi theatralis impudentia meta sit obscœnitatis, & exaggeratio libidinis. Pudet singula Basilij verba particularim expendere, quæ plena sunt emphasi, plena histrionicis turpitudinibus.

11. Cæterùm res scenica artificium est delinquendi, incen

di, incendium luxuriæ, & libidinis fomes, otium populi, & Diaboli negotium. *Adulter nescio quis Diabolus, & a suis cultoribus sic indigitatus, qui obtentu intemperantiæ Christi milites ad indecora spectacula inescat*, ait Basilius Oratione 27. Quiuis Dæmon perniciosissimus hominibus est, & qui allicit, & pertrahit ad comœdias, impudentior est, & adulter, & vafer obscœnitatum leno. Aduertit noster Mariana in Opusculo de hac re prope theatrum ædificata esse lupanaria, vt conceptam in theatris libidinem illico despumarent. Quis ergo, vt festa Cælitum religiosiùs celebret, histrionicam exhibebit? non mundissimo Numini, sed immundo Cupidini: non Virgini Mariæ, sed impudenti Veneri theatralia hæc festa placent. Vnde Tertull. lib. de Specta. c. 10. *Theatrum propè Veneris sacrarium est*. Venerem colit, qui theatralibus ludis Sanctorum festa colit: specie religionis Cupidinem tacitè veneratur. *In spectaculis enim quadam apostasia fidei est*, inquit Saluianus, lib. 6. de Gubern. Dei: Hyperbolicè dictum: irreligiosa enim peruersio est, vt obscœnitatibus Comœdiarum, & impudicis histrioniæ saltationibus colamus Sanctorum festa: nam sic in publico Deus colitur, in occulto Venus. Vnde scenica res quodammodò apostasiæ genus est: nam *theatrum Veneris sacrarium est. Heu! quale est de Ecclesia Dei, ad Ecclesiam Diaboli tendere?* Exclamat Septimius agens de spectaculis suprà, cap. 25. Histrioniam gentem appellans *Ecclesiam Diaboli*, & sanè dedecet ludiones impudentissimos, & famosas meretriculas, non semel personam agere, aut Christi Dei, aut Deiparæ Virginis, aut cuiusuis è cælicolarum grauissimo senatu. His festiuis ludis præsumat Christianus populus Deum promereri, quibus Numen profanatur? Quod luculenter expendens Septimius, Apolog. 11. ait; *Honorem inquietant diuinitatis; majestatis vestigia obsoletant*. Quodammodò constupratur Virginitas, quam publica meretrix repræsentat, planè deuenustatur virtus, & ridetur Sanctitas in persona criminosi fabulonis.

Basil. Adulter Diabolus præest comœdiis. — Mariana. — Comœdiæ sūt Veneris sacrarium. — Tertull. — Saluian. — Tertull. — Septim.

12. Redeo ad Psalm. 1. quem ex Clem. Alex. prælibaui: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*. Quæ verba sic scribit, & exponit Septimius de spectaculis, cap. 3. *Felix, qui non abiit in concilium impiorum*: Omne spectaculum concilium vocat impiorum. Quasi dicat; Theatrum concilium est impietatis, vbi peruersa dogmata decernuntur: luxuria dicitur honesta recreatio, sæuitia nominatur defensio, versutia appellatur prudentia, criminosissima occupatio indigitatur otij recusatio: quod homines aliàs bene morati, quasi in concilio quodam decernunt. *Non desunt*, (inquit S. Cyprian. suprà) *vitiorum assertores blandi, & indulgentes patroni, qui præstant vitiis auctoritatem, & quod est deterius, censuram Scripturarum cælestium in aduocationem criminum conuertunt, quasi sicut innocens spectaculorum ad remissionem animi appetatur voluptas: nam eousque eneruatus est Ecclesiastica disciplina vigor, & ita, omni languore vitiorum præcipitatur in peius, vt iam non vitiis excusatio, sed auctoritas detur*. Audis patronos, & assertores spectaculorū definire Theatrum esse honestam recreationem animi? sic decernitur in concilio impiorum. Proculdubio huc alludere videtur Tertull. lib. de Spectaculis. cap. 17. appellans theatrum *priuatum Consistorium impudicitiæ*. Ergo ne faueto prauis dogmatibus theatrorum: ne frequentato has libidinum scholas, & omnium vitiorum magisterium. *Nam cum mens hominis* (verba sunt S. Cypriani, quibus Tertullianum imitatus est) *ad vitia ipsa ducatur, sibi quid faciet, si habuerit exempla naturæ corporis lubrica? quæ sponte corruit, quid faciet, si fuerit impulsa? Habet Christianus spectacula meliora, si velit; habet veras, & profuturas voluptates, si se collegerit. Videbit in quibusdam fidem cum igne luctantem, religione superatas feras: intuebitur, & animas ab ipsa morte reuocatas, & in his omnibus iam maius videbit spectaculum, Diabolum illum*, (Holophernem inquam) *qui totum detriumphauerat mundum, sub pedibus Juditha iacentem. Quàm hoc decorum spectaculum; quàm iucundum, quàm necessarium!*

Psalm. — Septim. — Comœdiæ sunt concilium, seu Consistoriū impietatis. — Cypr. — Tertull. — Cypr.

Ad iucundam hanc Tragicomœdiam inuitandi fideles sunt, Iudithæ venustatem contemplentur, quæ castitates spirat: eius fortitudinem audiant, quæ vigorem ingerit: eius sapientiam noscant, quâ Diaboli frustrentur versutias: applaudant strenuo tantæ Heroïnæ facinori, quo eius promereantur gratiam. Adsit, adsit quiuis impunè huic bonæ Comœdiæ, quam non bonus Auctor Vvitaherus, seu Lutherus repræsentat; sed Sanctissimus Pontifex Eliachim afflatu Spiritus sancti composuit.

---

§. IV.

Vidualis castitas præ difficultate rursùs ferè Virgo, & Martyr dicitur.

Florentis Tertulliani perantiqua vox est, cap. 1. de Exhort. Castit. *Prima felicitas, prima virginitas est*. Ergo Iuditha etsi castissima; quia hîc vidua dicitur, necesse est vt caruerit hâc primâ felicitate. Et quidem omnes Iudithæ virtutes excelsæ fuerunt, illustres, felices, dignæque tam illustri matronâ: num Iudithæ castitas infelix erit amissione virginitatis? Planè pudicitiâ viduali excelluit, sed quæ passa fuit virginitatis detrimenta. Verùm enimverò vsque adeò illustris fuit vidualis Iudithæ castitas, vt felicitatem virginitatis ambiens, æmula fuerit felicioris virginitatis. Profectò Castitas virgo felicior est; at vidualis continentia ærumnosior: nam facilius est carere inexpertâ voluptate, quàm cohibere naturam assuetam veneri. Scitè inquit Clemens Alex. 3. Strom. *Nos castitatem, & eos quibus hoc a Deo datum est, beatos dicimus: monogamiam, & quæ consistit in vno solùm matrimonio honestatem admiramur*. Admiratione digna, & monstro similis est fœmina, quæ in pulchrâ iuuenta abstinet à diu expertis libidinibus, nec adhuc æstuat veneris igniculo. Aptè Hildebertus epist. 41. *Caro, & mulier duplex infirmitas, & consortium vix discens discedere voluptatem. Apud neutram tuta est religio, donec maturior ætas vtriusque restinguat incendium*. Et epistolâ sequenti: *Vix de cupiditate triumphas de quo semel cupiditas triumphauit. Cupiditas leges obliterat, ius omne persequitur, diuinas abradit sanctiones*. Quid elegantius? luculenter exaggerat Hildebertus pericula continentiæ vidualis; quæ eo illustrior est, quò maiora pericula detriumphauit, eò augustior, quò plures, & sæuiores vicit hostes. Hildeberto accinit S. Paulinus, epist. 1. sic scribens nobili viduæ; *Neque te diuitiæ de matrimonio familia consularis adgesta, neque post coniugium peccandi licentia, & cælebs iuuenta ab angusto salutis introitu, & arduo itinere virtutis, in mollem illam, & spatiosam multorum viam reuocare potuerunt*. Audis viduitatem

13. Tertull. — Vidualis castitatis difficultas in pulchra iuuenta. — Clem. Alex. — Hildeb. — Luxuria experta vix detriumphatur. — Paulin.

duitatem dici peccandi licentiam? Quid exaggeratius? Vnde Clemens Alexand. lib. 3. Strom. ita scribit: *Iam nonnulli quoque praeferunt Viduam Virgini: quod attinet ad continentiam, vt quae, quam experta est voluptatem, magno, & excelso animo contempserit.* Difficilior fortè Viduitas, sed felicior est Virginitas: & ita Virginum status iure praefertur viduali. (Clemens.)

14. Vnde cùm vidualis continentia tot tantáque pericula subit, & exantlat ad seruandam castitatem, meritò comparatur martyrio. *Quid somnias teneros artus, & exquisitis educatos delicijs, longum posse ferre martyrium?* Verba sunt Hildeberti suprà ad eandem viduam. Hildeberto assentit Septimius lib. de exhort. ad Castit. aiens: *Plura exempla certa de nostris inueniam, & quidem tantò potiora, quantò maius est viuere in castitate, quàm pro ea mori; hoc est, anima id bonum misceri, quàm viuendo separari animam.* Nempe continentia saeuum & perenne martyrium est, quo quis viuendo saepius moritur: nam Castus, viuus Martyr est, spirans cadauer; tótque patitur tortores, quot motus: natura pro tyranno est; voluptas, crudelitas; inclinatio, carnifex; titillatio, saeuitia; blandimenta, tormenta; vnde intestino martyrio dies, ac noctes excarnificatur amicâ hostilitate, & charâ saeuitiâ. Bellè paulò antè dixerat: *Erunt nobis in testimonium foemina quaedam seculares, ob vniviratus obstinationem, famam consecutae.* Quasi vidualis castitas sit quaedam propè obstinatio seruandae pudicitiae. Porrò obstinatio est pertinax constantia, quae nec rationibus euidentibus, nec supplicijs minitantibus, nec cruciatibus expertis cedit, sed stat flectinescia in proposito. Ergo Tertullianus nomine vitij exaggerat excellentiam vidualis continentiae, & pertinacis martyrij constantiam obstinationem appellat. (Hildeb. Vidua casta dicitur martyr. Septim.)

15. Porrò tam laboriosa est castitas in viduis, vt à difficultate priuilegium virginitatis ferè dicatur consecuta; nam *eam, quae mulier fuerat, restituit in virginitatem pristinam*, ait Philo lib. 2. de Cherubin. Et quod impossibile videtur naturae, perficitur gratiae priuilegio? Pulchrè inquit Clemens Alexand. lib. 7. strom. *Qui enim concupiuit, & se ipsum continuit, vt vidua, quae est rursus Virgo per temperantiam.* Ecce tibi ex vidua rursus veluti Virginem. Et Tertull. Apologetici cap. 9. *Quidam multo securiores totam vim huius erroris Virgine continentiâ depellunt.* Continentiam Virginem appellans. Pulchram rationem reddit lib. de Virgin. veland. cap. 10. aiens: *Non enim & continentia Virginitati antistat? Nam Virginitas gratiâ constat, continentia verò virtute.* Nimirùm Virginitas gratia, & integritas naturae est; at continentia est castitatis virtus, & virtutis gratia; quae naturâ non constat solùm, sed gratiâ, & virtute; à quâ rursus quasi Virginitatem mutuat. Quod monstro simile est. (Non propterea negandum est Virginitatis statum sublimiorem esse viduali; sed non semel vidualem esse difficiliorem, credendum est.) Vnde caelebs, *Foemina mas* appellatur à Septimio aduers. Valent. cap. 10. & *Masculo foemina* dicitur ab Irenaeo apud Rhenanum inibi. Et Tertul. lib. 1. ad vxorem, cap. 6. futurae viduae mandat, vt *exinde quietem sexui suo nubendi abstinentiâ iniungat.* Nam viduitas debet esse quies sexus, voluptatis torpor, lasciuiae cadauer, & hyems venereae flammae, quae interstinguat carnis fomitem, & luxuriae incendia; habeátque stipendia senectutis, vt inquit S. Ambrosius lib. de viduis ita scribens: *Non quò senectus sola viduam faciat, sed quò viduitatis merita, stipendia senectutis sint.* Quaenam sunt stipendia senectutis? *Cupiditatibus senes immunes sunt*, inquit Iuncus apud Stobaeum ser. 116. Nimirum sicut senectus immunis cupiditatibus est; ita debet esse vidualis castitas: quippe quae ingi martyrio pacatam senum longaeuitatem ambiat, & Virginitatem aemuletur. Ea fuit Iudithae vidualis castitas, ab asperitatibus martyrij aemula, ab testinctione fomitis in pulchrâ iuuentâ praematurè senex, & rursus veluti Virgo; ne quasi Virginitatis praerogatiua deesset non Virgini, sed viduae Iudithae. (Philo. Vidualis castitas est Virginitatis aemula. Clem. Tertull. Septim. Irenae. Rhenan. Iuncus. Stobae.)

---

§. V.

Maiorum vetus olim pietas, sanctiùs propagat naturalem posterorum virtutem?

16. PRaeclara Eusebij Emisseni vox est, in homil. 3. ad monachos: *Qui Christiana militia mancipatus, dicere se praesumit ingenuum, penè est vt neget se Christi sanguine comparatum.* Ergo cùm augustior maiorum gloria inutilis sit ad rem virtutis, quod est stemma Christianae nobilitatis, clarior prosapia aliunde petenda est, nimirùm à generosâ parentum virtute, quae auitos mores arcano quodam modo transfundit in posteros, vel per traducem probae indolis, vel prouidentioris paedagogiae ministerio, vel exemplaris virtutis imitamento, quae omnia valde faciunt ad probitatem filiorum, qui saepe moribus exprimunt paternam sanctitatem, vt videre licet in Iuditha hîc, v. 1. vbi recensetur nobis, & sancta eius prosapia. Vnde cap. sequenti, v. 2. auitos Simeonis Patriarchae mores aemulari satagit imitatione virtutis, quod abundè praestitit. Bellè Euripides in Archelao: *In liberis etenim virtus nobilium concipitur, & generosae nuptiae praestant opulentis.* Nam generatione generosa indoles concipitur, quae educatione, & imitatione expolitur ad omnem probitatem. (Emissen. Virtus resultat humanam nobilitatem. Iudith. Euripid.)

Vetus quaestiuncula est, quare Euangelista Lucas c. 1. v. 6. celebraturus Ioannis Baptistae elogia sanctitatis, praemisit vtriusque parentis praeclaram virtutem: *Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis ac iustificationibus Domini sine querela.* Porrò sanctitas non est res humanae generationis, sed regenerationis diuinae, neque enim virtus est opus naturae generantis, sed gratiae auxiliantis. Opportunè S. Paulinus epist. 10. *Opinor*, inquit, *& hoc ad cumulum diuinae gratiae pertinere, quod sanctitatem laudandam, de laudibus generis praedicare ordior.* Et mox: *Vides Euangelistam, de commemoratione natalium Sancti, dictionem fecisse meritorum, vt iis quos erat de propriis meritis praedicaturus, nomina auita praeferret. Auxit meritum sacerdotis, commemoratâ nobilitate coniugij; & laudaturus vitam, genus antè laudauit, vt venerabilior existeret, qui sanctis parentibus responderet sanctitate ingenitâ, quasi quadam iustitiae haereditate.* Expende, sanctorum parentum filium, dici respondere *sanctitate ingenitâ* parentibus sanctis. Quid est *sanctitate ingenitâ*? Suspicor his verbis Paulinum innuere quandam aemulationem diuinae generationis. Siquidem aeternus Pater suum filium sic generat, vt eius sanctitatem, & perfectiones non generet, sed communicet: ita humanus pater (si humana licet conferre diuinis,) substantiam filij generat; sanctitatem verò quodammodò communicat, non generat: nam filij *sanctis parentibus respondent sanctitate ingenitâ.* (Lucas. Paulin. Filij parentibus respondent sanctitate ingenitâ?)

Ioannis

17. Ioann. Filius exprimit parentum virtutem. Ioannis 5. v. 19. ait Christus Deus: *Amen dico vobis, non potest filius à se facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem: quacunque enim ille fecerit, hac & filius similiter facit.* Locus in paucis difficilis, & Ariano prælio nobilis. Mitto nunc arduum literæ commentarium, & moralem subiicio ex Petro Damiano, serm. 17. vbi ita scribit: *verisimile quippe est, vt quidquid virtutis in Sanctorum filiis cernitur, totum ab ipsis parentibus traditum fuisse credatur: Non potest quidquam filius facere, nisi quod viderit patrem facientem.* Ecce tibi, inter filium Dei, ad Patrem Deum, & humanos liberos, ad sanctos parentes, similitudinem agnouit P. Damianus in virtutum operibus, vel virtutibus operum. Nota voculam *quidquid*, ad exaggerationem similitudinis. Porrò si filius non est plena similitudo paternæ virtutis, tanquam ab eâ degener, vt spurius & nothus denotatur: Hanc indole, & educatione ebibit. — P. Dam.

Ventosissimè sese olim iactabant Hebræi, eò quòd ab Abrahami vetustâ, & præclarâ stirpe genus ducerent. Et cùm animaduerteret Baptista Ioannes ipsos vitiis ignobiles, & degeneres ab illustri Abrahami prosapiâ, sic in eosdem inuehitur, Matthæi 3. v. 9. *Ne velitis dicere contra vos Patrem habemus Abraham.* Ecquis non miretur, Hebræos contra se dicere, se oriundos esse ex Abrahami stirpe? O quoties diuinas effugêre minas allegando præclarum tanti parentis nomen, qui sæpe fuit incolumitatis titulus! Adducam elegantissima verba S. Chrysostomi: *Quid profuit ei, quem sordidant mores, generatio clara? aut quid nocet illi generatio vilis, quem mores adornant? Melius est enim alicui, vt in eo glorientur parentes quia talem filium habent, quam vt ipse in parentibus glorietur. Sic & vos nolite gloriari, dicentes quia patrem habemus Abraham; sed magis erubescite, quia filij estis eius, & sanctitatis eius non estis heredes.* (Aduerte ad verba quæ subdit,) *De adulterio enim natus videtur, qui non assimilat patrem.* Propè adulterat naturam degener operatio; patre Diabolo natus videtur, non ex parente diuinæ sanctitatis participe, qui Diaboli vitium, non patris virtutem exprimit. Spurij elogio dehonestatur, qui degenerat à maiorum virtute. Vel saltem parentibus impiè renunciat, vt dixit Tertul. c. 5. Apolog. *Vbi religio? vbi veneratio maioribus debita à vobis? habitu, victu, instructu, sensu, ipso denique sermone proauis renunciastis. Laudatis semper antiquitatem, & nouè de die viuitis. Per quod ostenditur dum à bonis maiorum institutis decedtis, ea vos retinere, & custodire, qua non debuistis, cùm qua debuistis, non custoditis.* Itaque proauis renunciat, quisquis auitos mores imitando non exprimit. — Matth. De adulterio natus videtur qui non est similis pio parenti. — Chrysost. — Tertul.

18. Ambr. S. Ambrosius in cap. 1. Lucæ, ita super hac re eleganter fatur: (Non pudet scribere sudata verba, quæ dicendis aditum præstruant.) *Docet nos diuina scriptura, non solùm mores in his qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari, vt veluti transmissa immaculata puritatis hereditas in his, quos volumus laudare, præcellat. Non solùm igitur à parentibus, sed etiam à maioribus Sancti Ioannis nobilitas propagatur, non seculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis.* Quasi stabilior, & sanctior sit virtus, quæ longâ annorum serie à maioribus propagatur in posteros, in quibus auita parẽtum sanctitas & altiùs figitur, & tutò vindicatur à nouitate, Sanctior enim quodammodò & generosior est vetus virtus, quàm nouella, & nouitia: generositatem quippe mutuatur à vetustiori antiquitate. Vulgaris quæstiuncula est cur principes Iesuanæ familiæ, petantiquâ sanctitate inclyti censeantur? Matthæi 1. vers. 1. *Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham, Abraham, genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, &c.* Quod etiam de Ioannis prosapiâ notabamus. Num maiorum virtus honestat Christi, aut Ioannis illustrem sanctimoniam? incrementúmne suscipit vtriusque sanctitas à vetusta proauorum pietate? de Ioanne Baptista, ita scribit Beda; *Iustis autem parentibus Ioannes est genitus, vt eò confidentius iustitia præcepta populis daret, quò hæc ipsa non quasi nouitia didicisse, sed velut hereditario iure à progenitoribus accepta seruaret. Vnde sequitur: Erant autem ambo iusti apud Deum.* Quasi sanctitatis præcepta, quæ Ioannes tradebat, & ipsa sanctitas, quam opere exprimebat, forent sanctiora, quò antiquiora; nec nouitia esset virtus, quæ à progenitoribus accepta erat, sed perantiqua, & admodum vetusta, quæ est nobilitatis laus; Sit ergo virtus Christi, & Ioannis, nobilis vetustate progenitorum, felix nouitate operationum: Habeat recentis nitorem, & antiquitatis gloriam, vt magis commendetur vtriusque laudis nobili priuilegio. — Nobilior est sanctitas, quam à parentibus exprimunt filij. — Matth. — Beda.

Neque dissentit profana literatura, à diuiniori sapientia: Plutarchus enim apud Stobæum serm. 20. hæc habet: Absurda est Sophistarum contra nobilitatem calumnia, quia vulgaria etiam, & omnibus notissima non considerant: nempe quòd generandæ sobolis gratiâ, generosi equi, & canes emuntur: item Vitium, Olearum, & reliquarum arborum optima quæque semina. Homini autem ad futuram successionem, generis nobilitatem conferre putant; sed tantundem valere siue Barbaram, siue Græcam originem. *Neque credunt latentia quadam principia, & semina virtutis in generatione liberis communicari*, vt Telemacho Vlyssis, de quo Homerus, clarissimo vocabulo vtens dixit: *Instillata patris virtus tibi: tanquam assereret ad paucas seminum guttas paterne virtutis bona confluere.* Hucusque Plutarchus, Idem scitè tradiderat Aristoteles, agens de Nobilitate. Omitto verba, quia longiuscula, quia legi possunt à quouis, quia ferè expressa à Plutarcho. — Plutarch. Quàm prosit parentum nobilitas. — Homer. — Aristotel.

§. VI.

Non tam vetusta maiorum stemmata, quàm recens cuiusque virtus, generosiorem cudit nobilitatem.

Plutarchus in lib. contra Nobilitatem, ita scribit: *Quid aliud nobilitatem esse putamus, quàm opes antiquas, aut veterem gloriam? quorum neutrum in nostro arbitrio est. A duobus igitur alienis superbum istud nobilitatis nomen pendet.* Quorum alterum inconstantis fortunæ est, diuitias alternantis; alterum res est humani fauoris pro licentiâ beneuolentiæ, aut pro iniuriâ odij adulantis, siue aduersantis. Et vtrumque ipsâ antiquitate (à quâ dicitur vegetari) abroditur, & ab inuidia mordetur, & consumitur. Nam vetustas à se ipsâ (etsi aduersaria vis desit) flaccescit, euigoratur, & corruit. Non est firmum nobilitatis fulcrum, aliorum opinio, quæ incerta res est, vaga, fugitiua, tot mutans formas quot humores. Præclarè inquit Epicharmus apud Stobæum serm. 86. *Quisquis suapte naturâ procliuis ad bona fuerit, nobilis est, quamuis matre fuerit Æthiope.* Nam vt inquit Euripides in Dictye. *Bonus vir mihi nobilis videtur.* — 19. Plutarch. Quid sit nobilitas. — Epicharm. Stobæus. — Eurip.

V 3

tur. *Qui verò non iustus est, licet à patre meliore quàm Iupiter sit; ignobilis mihi censetur.* Profectò vera nobilitas res propria hominis est, & eiusdem laudatior gloria. Quod alienum est, nostrum non est: ergo auita maiorum nostrorum laus, nostra laus non est sed aliena: & inde negotium inuidiæ, non res gloriæ. Proprij mores veram nobilitatem cudunt; virtus propria, proprius nobilitatis genius est. *Sostratus*, (apud Sophoclem in Tereo) *cùm ei parentum obscuritas à quodam obiiceretur: Atqui, dixit, propter hoc ipsum admirationi magis esse debebam, quoniam genus à me incipit.* Incipiat genus tui à te: tu ipse sis census tuï. Siue sordeas parentum obscuritate, siue fulgeas maiorum claritudine: Hæc aliena à te cense, te à te æstima; fac tibi genus illustre, & esto parens, & soboles tuæ gloriæ.

Sophocl.

20. Isaias Christi generatio à suis operibus? Matth. Ioan.

Generationem eius quis enarrabit? Isaiæ 53. v.8. Adeóne abstrusa & arcana Christi Dei generatio est, vt enarrari nequeat? Ergo aut nimis audax fuit Euangelista Matthæus, qui à generatione Christi secundùm carnem auspicatus est Euangelium, aut saltem Ioannes temerariè diuinam Verbi generationem enarrare præsumpsit. Vtrumque ex alterutro redarguitur. Nisi fortè alia sit inenarrabilis; & humanis oculis inuisa generatio Christi. Audi coniecturam, non assertionem super re grauissimâ. Matthæus cap. 1. v. 1. sic inchoat Euangelium suum, *Liber generationis Iesu Christi, &c.* Hæret Hugo Cardinalis in Euangelij limine: *Quare, inquit, vocat hunc librum generationis, cùm alia multa contineat?* Certè nimis angustè inscribitur titulus huius Euangelij, cùm maior & augustior eius portio contineat Christi doctrinam cælestem, stupenda miracula, vitam planè diuinam, sinceram cum hominibus conuersationem, & tandem mortem, quâ consummauit Redemptoris elogium. Illa tantula tanti operis particula, quæ necdum explet caput, in quo generatio Saluatoris describitur, dabit nomen Euangelio, & hæc perampla excludentur inglorie? Profectò hæc omnia dicuntur Christi generatio, nempe diuinior Christi doctrina, augustior sanctitas, miraculorum eminentia, sublimior virtus, generosè contumeliosus interitus; hæc, hæc inquam, est Christi generatio, quia ab his Christus Deus singulariter quasi generatur, & genus ducit à propria virtute. Vnde dum hæc omnia in libro suo narrat Euangelista Matthæus, ait, *Liber generationis Iesu Christi.* Ac si Christus Deus non tantùm sit Patris Dei filius in æternâ generatione genitus; & filius Virginis in tempore generosè prognatus; sed etiam sit sui quodammodò filius, & genus ducat à propriâ virtute, (Hispanè dicimus: *Cada vno es hijo de sus obras*,) & genus suum à se etiam incipere, & esse exambiat. Vnde liber, in quo eius præclariores virtutes continentur, consultissimè inscribitur *Liber generationis Iesu Christi.* Profectò Christus, quà Deus est, augustâ Patris Dei generatione sublimis est: & quà homo, generosâ Virginis natiuitate augustus est, & tamen tam illustres generationes hîc omittit Euangelista ad inscriptionẽ Euangelij, (secundùm hanc coniecturam,) & illud inscribere videtur à præclarâ sui à se quasi generatione. *Generationem eius quis enarrabit?* Ac si census, seu æstimatio nobilitatis Christi à se, & à suis virtutibus etiam sit. Quod alienum non est à modo loquendi Scripturarum, vt iam explico.

Matth. Hugo.

21. Genes. Noe generatio à sua virtute.

Geneseos 6. v. 9. cùm Moyses publicare intendit illustrissimam Noëmi prosapiam, sic inquit: *Hæ sunt generationes Noë, Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit.* Hæcne generatio Noëmi; an eius illustrior virtus, & perfectior sanctitas? *In tantum autem* (ait Philo in lib. de Abraham,) *scriptura magnifacit hunc virtutis amatorem, vt in stemmate eius, non more aliorum, auos, proauos, maioresque ceteros, recenseat, siue paternos, siue maternos, sed virtutes quasdam; tantùm non disertè clamitans, nullam aliam familiam, cognationem, patriam sapientis esse præter virtutes, & harum actiones. Hæ sunt, inquit, generationes Noë, Noë homo iustus, perfectus in generatione suâ, Deo placuit.* Nempe generatio, & stirps Noëmi, eius virtutes, & earum actiones sunt: ipse sui soboles, & hæres est. Respuit scilicet auorum præclara stemmata, vt ipse se ipsum generet ad veram virtutis nobilitatem in quâ quiuis esse potest à se genitus: nam dum ipse virtutes, gratiâ obstetricante, parturit, sui parens, & filius est, arcanâ virtutis generatione. *Generationem eius quis enarrabit?*

Philo.

22. Apocal. Ambr. Aretas. Andr. Cæsar. Rupert.

Apocalypsis 5. vers. 5. *Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid.* Et cap. 22. v. 16. *Ego sum radix, & genus Dauid.* Diu torsit interpretum ingenia, quo pacto dici possit Christus Deus, radix Dauidis; quia potiùs Dauid radix est Iesu Christi, qui fuit trigesimus à Dauide. Omitto explicationem S. Ambrosij, Aretæ, Andreæ Cæsariensis, & Ruperti, quibus è recentioribus plures ancillantur; quia censeo notum esse Hebraïsmum, (de quo alias.) S. Bernardus serm. 1. Paschæ, ita super hâc fatur eleganter: *Non Dauid radix eius, sed ipse radix Dauid. Meritò ergo, Dauid sancte, filium tuũ vocas Dominum tuum: quia non tu radicem portas, sed radix te.* Nẽpe Christus verè propagatus est de radice Iesse, & filius Dauidis est, & Dauid eius radix, à regiâque Dauidis stirpe traxit humanam nobilitatem: Deinde cùm Christus à suis virtutibus, & earum actibus, nouam quodammodò sibi generationem auspicatus sit, & genus sibi fecerit arcano virtutis sacramento, quo quis illustrissimo nobilitatis genere, dicitur suorum operum filius; hinc Christus est radix suæ nobilitatis, quæ retrò trahitur etiam ad parentes, auos, & maiores, qui ex illâ nobilitantur, & fulgent sobolis claritudine. Vnde Dauid est radix nobilitatis Iesuanæ, & Iesus est etiam radix nobilitatis Dauidicæ. Christus nobilitatur antiquâ Dauidis prosapiâ, & Dauid præmaturè illustratur recenti nobilitate, quâ eius soboles Christus Iesus arcano generationis modo, ex propriâ virtute, Noëmi adinstar, prognatus, genus sibi fecit, & sui quasi parens à virtute suâ est, & velut soboles, & filius sui. Ecce tibi, Dauid est radix Christi secundum carnis propagationem, & Christus est radix Dauid secundum propriæ virtutis, & operationis nobilitatem. Dicamus ergo cum Moyse, non iam de Noëmo, sed de Christo. *Hæ sunt generationes Iesu Christi. Iesus Christus vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis.* O arcanam sui à se generationem! *Generationem eius quis enarrabit?*

Bern. Filius radix est parentum.

23. Iudith.

Vnde Iuditha cap. 16. v. 14. vt exaggeratiùs deprædicet Bethuliensium virtutem, ait, *Filij puellarum compunxerunt eos, & sicut pueros fugientes occiderunt eos.* Filios puellarum appellat eos, id est, nullo hæreditario robore vegeti, sed euigorati, & imbecilli, vt potè imbecillium puellarum soboles; qui tamen sic à propriâ virtute robusti facti sunt, vt Assyriorum acies fugauerint, euerterint, profligauerint: Et qui à parentum generatione *filij puellarum* sunt; à propriæ virtutis, & operationis nobilitate, genus sibi fecerint: *Son hijos de sus obras*,

& digni

& digni qui maiores suos nobilitent nouæ & arcanæ ingenuitatis illustri stemmate. Sic etiam Indithæ illustrissimi natales recensentur hic, v. 1. & exinde genus, quod propriâ virtute, & eius actibus sibi fecit, quod laudat Ozias Bethuliæ Princeps, quod prædicat Ioachim summus Dei sacerdos: quin & omnis Hebræorum populus, propriæ nobilitatis, quam ipsa sibi fecit, encomiastes factus est. Et ipsa Iuditha, cap. 9. v. 2. recensens nobilitatem, patris sui Simeon, quam æmulari satagit, non eam commendat à maiorum gloriâ, sed à propriâ virtute, quâ ipse sibi fecit illustre genus, & sibi propriam nobilitatem peperit.

Iuuat hîc subnectere, quasi huius §. appendicem, pulchra verba Clementis Alex. lib. 2. Stromatum cap. 8. *Quid enim Adæ profuit talis eius nobilitas, & quòd eius nullus esset pater mortalis? Ipse enim pater hominum turpia quidem prompto & alacri animo delegit.* Quærit S. Ambrosius in cap. 3. Lucæ, quare Christus Deus elegerit propagari ex pluribus fœminis ab impudentiâ, & ignobilitate famosis? & respondet: *Vt maculatæ quoque originis non recusaret iniuriam: vt beneficium redemptionis etiam à suis maioribus inchoaret: ne quis putaret originis maculam impedimentum esse posse virtuti: nec se insolens de sui nobilitate iactaret.* Expende ad rem, quam versamus, illud: *Ne quis putaret originis maculam impedimentum esse posse virtuti*; Virtuti inquam, quâ ipse à propriâ virtute, & eius actibus, sui parens, & soboles est, sibi faciens illustre genus.

Clem. Alex. Bonus filius maculas parentum extergit. Ambr.

---

§. VII.

Multiplicatur census administratus per Domini sui manus; serui administratores censum dissipant.

24. Genes. GEnesis 29. v. 4. venditus in Ægypto *Ioseph inuenit gratiam coram Domino suo, & ministrabat ei; à quo præpositus omnibus, gubernabat creditam sibi domum, & vniuersa, quæ ei tradita fuerant, & multiplicauit tam in ædibus, quàm in agris cunctam eius substantiam.* Et addit sacer textus: *Nec quicquam aliud nouerat*, (scilicet Putiphar Iosephi Dominus,) *nisi panem quo vescebatur.* Est Hebraïsmus, significans Putipharem fuisse omnino vacuum à curâ rerum suarum, nihilque earum solicitum: vel *Nihil aliud nouerat* (nempe Ioseph) *nisi panem, quo vescebatur.* Id est, Iosephus cùm in potestate sua haberet omnia bona Domini sui: cúmque ex illis multa deriuare posset in emolumentum suum: nihil planè sumpsisse sibi ex illis præter quotidianum cibum: atque hunc fuisse panem siccum, qui erat cibus seruorum. Ita exponit Pererius. Verùm quia ratò vel nunquàm tam fidelia Iosephi seruitia inueniuntur: nollem vt tot essent Putiphares, qui sic totum censum credant seruis procuratoribus, vt nihil habeant, quod non sit in potestate eorum; per quorum manus omnia geruntur, vel potiùs dissipantur. Sciat Dominus quid habet, quid agat procurator; nil nisi Domino consulto, & iubente agatur: nam negligens Dominorum confidentia depauperat censum, & euertit amplissima patrimonia. Porrò Euangelii est, Villicum illum iniquitatis, Luc. 16. v. 1. adeò versutum esse in deriuandis ad se diuitiis Domini sui, vt vel illo conscio, non cessauerit ingeniosè dissipare bona illius. Et Regi, Matth. 18.

Procuratores censum Dominorũ palàm dissipant.

Perer.

Luc.

Matth.

v. 24. rationem peteti à procuratoribus, oblatus est seruus, qui regio censui defraudauerat decem millia talentorum; Talentum autem auri Hebraïcum, continebat quantum aurei nostrates 12750. pendunt, vt docet Mariana de Ponder. & mens. cap. 6. quod immensam reddit summam. Imò in Christi pauperis paupere collegio, nescio quis Iudas Procurator procurabat capere diues emolumentum ex eleemosynarum loculis, & pecuniolis. Adeò nemo aut rarus administrator inuenitur, qui fidele præstet seruitium Domino. Ergo nisi per manus, & arbitrium Domini cuncta gerantur, non ad nutum serui, locupletior substantia profligatur.

Marian.

25. Ioannis 6. v. 11. Christo Deo cibaturo innumeram hominum multitudinem in deserto, quinque tantum hordeacei panes, & duo pisces aderant: *Accepit ergo Iesus panes, & cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis; Colligite; quæ superauerunt fragmenta, ne pereant: collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis.* Vidésne oculis panum multiplicationem vsque ad miraculum? ex quinque panibus, quinque hominum millia cibantur, & ex fragmentis, quæ supersunt, duodecim corbes implentur? Ita planè; sed aduerte ad causam, quam Euangelista Ioannes insinuat: *Accepit Iesus panes, & distribuit discumbentibus.* Dominus Iesus accepit panem in manus suas, & ipsemet impertit discumbentibus, timendum non est, quòd desint panes, sed certò sciendum, quòd supersunt. Id pulchrè expendit Toletus in Commentatio horum verborum, comparatione factâ cum manna non affluenter dato: sic aiens: *Forsan voluit Dominus se hoc facto Moyse superiorem ostendere: hic enim non propriis manibus manna porrigebat, sed de cælo Angelorum opere factum descendebat, & nihil poterat in alterum diem asseruari; at Christus suis manibus panes multiplicauit.* Quasi dicat: Moyses olim Hebrææ gentis Propheta maximus in deserto cibauit eundem populum manna: At cibi istius nihil supererat, etsi Angelorum operâ & industria descendebat è cælo. Nam quod ipse Moyses non immediatè per se distribuebat, non valde abundabat; etsi per manus Angelorum, & cæli ministeria, fiebat. Num cælum sibi vsurparet mannæ portionem? Num Angelorum auaræ manus? aut quæ in alios vsus deriuarent cælestes cibos? minimè quidem. At alienæ manus erant, non propriæ Moysis, qui imperium gerebat populi. Vnde nihil supererat ex manna. *At Christus suis manibus panes multiplicauit.* Verùm quia Moyses administrator erat, ideo mannam non superfuisse addit egregiè Basilius Seleu. Orat. 33. sic fatus: *Verum quod loquor, aliundè clarè discamus. De cælo manna quondam Israëlitis dabatur, sed quia miraculi administer seruus erat, necessitati quoque donum seruiebat: & cùm manus lectione manna nequiret expleri, quodque residuum euanescebat, &c.* Id est, Christi Domini manus panes multiplicant; nam per se panes expendit; cùm verò in deserto quondam Dominus alimenta dedit populo per manus aut Angelorum, aut Moysis, quia per seruos etsi fidelissimos res administrabatur, nihil superfuerat abundantèr, ne dicam, aliquid requiri. Cæterùm quis Dominus habet administratores fideliores Moyse, aut Angelis? caueant ergo ne depauperentur eiusmodi administratione. Hoc vnum scio, cùm Christus Deus per proprias manus cibos largitur, omnia abundàre vbertim, quasi veritus sit, ne si per alios res administret, non modò non

Ioann.

In manu Domini panes multiplicantur.

Tolet.

Basil. Sel.

non superſit, ſed deſit neceſſarium.

16. Mirabatur aliquis, cur Chriſtus Deus, qui dat omnibus affluenter, qui diues eſt in miſericordia, qui ſanabat omnes; cùm ſanitatem quandam expenſam agnouit in fœminam illam, quæ ſanguinis patiebatur fluxum, Lucæ 8. v. 46. tam ſolicitè inquiſierit, *Quis eſt, qui me tetigit?* (nulla premam aliorum veſtigia.) Iam iam moritur Archiſynagogi filia, quò pergis; & feſtinato opus eſt, & curſum ſiſtis, ô Domine, vt inquiras, quis ſalutem à te conſecutus ſit? Imò quis ſalutem a te non conſequitur? Omnes ſanas, & neſcio quam fœminam, quæ fidei antidoto ſalutem à te conſecuta eſt, tam impensè veſtigas? Auarè dat, qui tam ſolicitus eſt de dono. Hæc olim tua velut effuſior liberalitas? Ne timeas, vt theſaurus omnipotentiæ, ex quo beneficia depromis, imminuatur; inexhauſtum enim eſt omnipotentiæ ærarium, quod nec largitionibus, nec furtis exhaurietur. Ita planè, nec largitionibus, nec furtis exhaurietur. At nihilominus quaſi cauet Chriſti Dei ſolicitior prouidentia, ne imminuatur liberali negligentiâ adminiſtrandi, ærarium omnipotentiæ? Saltem notanter aduertunt Euangeliſtæ; dum conſtanter ſcribunt cauſam cur Chriſtus ſolicitus ſit dicens: *Quis me tetigit? nam ego noui virtutem de me exiiſſe.* Sic ſcribitur Marci 5. Lucæ 8. Virtus *exiiſſe* dicitur, non dicitur emiſſam, non diſpenſatam fuiſſe; ſed quaſi inſcio Chriſto, nec expreſsè ſanitatem illam diſpenſante, hæc eſt vis verbi illius, *exire*, quo conſtanter vtuntur Euangeliſtæ. Et S. Chryſologus ſerm. 33. donum quod quaſi inſcio Chriſto, dicitur *exiiſſe*, non emiſſum, ſeu poſitiuè datum, Fraudem ſententioſè appellat. Nam per fraudem expenditur, quod *exit* à Domino, quod non per manus Domini expreſsè donatur. Itaque (loquitur Euangeliſta humano more, ſicut cùm interrogat Chriſtus, quæ ſcit; ſic *exire* dicit, quod emittit) cùm exit donum, cùm non dicitur per manus, & voluntatem Chriſti emitti, & diſpenſari; cùm ſuſpicio eſt expendi dona, alio diſpenſante, quàm Chriſto Domino, ſedulò cunctatur, & ſolicitè inquirit Chriſtus, quaſi veritus, ne ſi per proprias manus, munus non impenditur, prodiga, & *fraudulenta* expenſio fiat: ſic patet energia verbi *exire*. Et ſatis inſinuant hanc exaggerationem ipſi Euangeliſtæ; vt caueant Domini, ne quid doni domo exeat, quod ipſi aut neſciant, aut non emittant. Quia per ipſorum manus adminiſtratio facienda eſt; nam hac in re negligentia, prodigalitas eſt, euerſio patrimoniorum eſt. Sic Manaſſes diues erat valde, nam ipſe erat adminiſtrator rerum ſuarum. Vnde hic, v. 2. dicitur, quod ipſemet *Inſtabat ſuper alligantes manipulos in campo*, non per adminiſtratores, & vicarios, qui propriis lucris incubant, non Dominorum emolumentis.

[Margin: Luc. Chriſtus nihil diſpéſari vult, niſi ſe ſcio. — Matt. Luc. — Chryſol. — Iudith.]

§. VIII.

Commentarius Literæ.

Verſ. 5. *Et in ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi ſecretum cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur.*

Verſ. 6. *Et habens ſuper lumbos ſuos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ præter Sabbata, & neomenias, & feſta domus Iſraël.*

Verſ. 7. *Erat autem eleganti aſpectu nimis, cui vir ſuus reliquerat diuitias multas, & familiam copioſam, ac poſſeſſiones armentis boum, & gregibus ouium plenas.*

Verſ. 8. *Et erat hæc in omnibus famoſiſſima quoniam timebat Dominum valdè: nec erat qui loqueretur de illâ verbum malum.*

Et in ſuperioribus, &c. Iudithæ Viduæ religioſa vita paucis deſcribitur. Et quidem in domus ſuæ extremâ contignatione fecit ſeparatum gynæceum, vbi remota non tantùm ab exterorum turbâ, ſed etiam à Domeſticorum ſtrepitu, cum muliebri comitatu agebat religioſam vitam. In gynæceo erat receſſus, in quo cum puellis ſuis orationi vacabat. Seceſſus hic dicitur *Secretum cubiculum*. Sic Matth. 6. v. 6. *Tu autem cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem in abſcondito.* Quod hîc dicitur *ſecretum cubiculum*, ſequenti cap. v. 1. dicitur *Oratorium*. Textus Græcus pro ſecreto cubiculo vertit: *Fecit ſibi tabernaculum in domate domus ſuæ:* Quia Oratorium referebat quandam ſpeciem Moſaici tabernaculi, quod extentum erat in ſupremâ contignatione, ſeu tecto domus. In hoc gynæceo ſeiunctò à domus reliquæ ſtrepitu, viuebat Iuditha, quò magis abſtineret ab aſpectu, & colloquio exteræ, imò & domeſticæ turbæ. Præclarum profectò Viduis documentum, & exemplar, vt aduertit Martinengus in Gloſſa ad Geneſ. cap. 1. & quod taxat eas viduas, quas vitandas hortatur Paulus 1. ad Timoth. 5. v. 13. Nec modò Chriſtianis, ſed etiam Gentilibus mos fuit iſtiuſmodi religioſos ſeceſſus, ſeu oratoria extruere, in quibus reponebant Deorum icunculas; & Lararium appellabantur. Et quidem Euſtathius ad 2. Iliados tradit, veteres ædificare ſoliros virginibus ſuperiora in ædibus loca, vt difficulter adiri, inuenirique poſſint. Super quo legi poteſt Pineda ad Eccle. 2. v. 4. num. 8. Et Sotomaj. in Cant. ad illud, cap. 3. *In cubiculum genitricis meæ.* Et Lorinus in Pſalm. 127. v. 3. ad illud: *In lateribus domus tuæ*, qui hunc Iudithæ locum elucidant.

[Margin: 17. Vers. 5. — Matth. — Iudith. Oratoria olim viſitata apud ethnicos. — Martineng. — 1. Tim. — Euſtath. — Pined. — Sotom. — Lorin.]

28. *Et habens ſuper lumbos ſuos, &c.* Experta voluptas, & guſtata libido auidiùs allicit, & incitat. Hinc virginis caſtitas felicior, viduæ laborioſior. Ergo vt expertæ veneris igniculos temperet Iuditha, tenera membra ſacco exaſperat, vt cilicio carnem fodicante, laſciuiam frænet, & plus cogitet de moleſtia ſedandâ, quàm de voluptate ſectandâ. Verùm quàm ſe armarint religioſi viri, & piæ fœminæ his ciliciorum aſperitatibus contra carnis laſciuiam; quámque his armis exarmauerint Venerem, plenæ ſunt ſacræ, & Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. Parco vulgari eruditioni, & nemini non notæ. De quo agam ad c. 9. v. 1.

[Margin: Vers. 6.]

Cilicio exaſperabat Iuditha tenellas carnes. Sed iuuat noſſe quotulo tempore delicata membra cilicino ſacco lancinarit. ô ferè immitis pœnitentiæ pium ardorem! toto vitæ tempore ſacco induta erat, quia toto quo ieiunabat tempore cilicium geſtabat: ieiunabat autem omnibus diebus vitæ ſuæ. Id eſt, *viduitatis ſuæ*, vt ſcribitur in textu Græco. Nam ſuperſtite marito veroſimile non eſt contabuiſſe ieiuniis, nec interuli ſacci ſordibus ſqualuiſſe. Cæterùm quàm fuerint auſtera Hebræorum ieiunia narrat Philo de vita Moyſis, aiens ante veſperum non ſolui: ſubſcribit S. Hieronymus, lib. 2. contra Iouin. Latret licet Stomachus eſuriali rabie.

[Margin: Philo. Hier.]

Seuerum

29. Seuerum hoc ieiunium interrumpebat pia fœmina, Sabbatis omnibus; Sabbatum enim genialis erat,& gaudij dies. R. Moyses. Imò traditur à R. Moyse Ægyptio,lib.3.de temp. cap. de Sabbato,& de Ieiunio, prohibitum fuisse Iudæis, appositâ pœnâ, ieiunare Sabbato, nisi ab hostibus obsideretur vrbs. Sicut Christianâ religione vetitum est die Dominicâ ieiunare. De qua re extat Canon. 65. Clem. Turrian. Damasc. Ignat. Tertull. Cõc.Carth. Apostol. apud Clem. lib. 6. de Constit.cap.vlt. & lib.7.Const.cap.24. & ibi Turrian. noster aduocat Damasc.lib.de Ieiun. & alios.Idem tradit S.Ignat. epist.5.ad Philip. Tertull. in Apolog.cap.16.& in Concil. Carthag.4.can.64. scribitur: *Qui studiosè ieiunat die Dominico,non credatur Catholicus.* Eadem fermè docet Cõc. Gang. Concil. Gangr. cap.18. legi potest,cap.*Si quis*, 7.& cap.vlt.d.30. & cap.*Sacerdos*, 26.q.7.& cap.*placuit*, cap. *Ieiunium*, cap. *Ne quis* cap.*Ieiunia*,de Consecr.d.3. Basil. Epiph. S Thom. Videri potest S. Basil. de Spiritu S. & S.Epiph. in Epitome fidei, & S.Thom. 2.2. q.147. art.5. ad 3.& in 4.d.15.q.3. art.3.Causa, & origo cur die Dominicâ non ieiunetur, Baron. Bellarm. tradit Baronius anno Christi 57. & 58. & Bellarm. lib.2.de Bonis operibus, cap.18. & seqq. Et quidem Iudæos Sabbatis otiari, & vacare epulis refert S.Hieronym. in Isaiæ cap.15. *Neomenia* festum erat in auspicio mensium celebratum. De Sabbato, & Neomenia, & reliquis Hebræorum Tolet. festis legi potest Cardin. Toletus, in Ioannis 7. Baron. Serar. cap. Benè refutat Baronius in Annal. ad annum Christi, 34. & Serar. q. 7. quædam à Gentilibus argumentula, quæ nituntur probare, Iudæos Sabbata sua ieiunasse,quorum solutione abstineo:quia scitum ab omnibus est,Iudæorum res,& neglectas, & ignoratas fuisse à Gentilibus. An Iuditha ieiunauerit etiam Prosabbata, & Pronumenia disputat Serar. Tirin. Serar. q. 10. & 11. affirmat Tirinus ex Græco textu.

VERS. 7. & 8. Esther. Daniel. Psalm. *Erat autem eleganti aspectu nimis, &c.* Dicitur Iuditha pulchra nimis, id est, valde.Sic Esther.c.2. dicitur,*pulchra nimis*,& Susanna Danielis 13.*pulchra nimis* appellatur. Psalm. 47. & 95. *Magnus Dominus & laudabilis nimis*, & Psalm.96. *Nimis exaltatus es super omnes Deos.* Nolo vsque ad tædium lectoris agglomerare loca ad id probandum, quæ vbertim suppetunt vel imperito. Ecce fœminam genere illustrem, pulchritudine nobilem, conditione viduam,diuitiis florentem, pietate insignem, in qua formæ venustas cum religione Anni Iudithæ. certabat: per hanc matronam inclytam, mirabile facinus ad Orbis stuporem præparabat Deus. Cæteras Iudithæ dotes inuenies in Scriptura attestatas; Salia. secùs ætatem.Salianus ad annum mundi 3346. num. 56. triginta tres annos habuisse tradit, cùm Bellarm. descendit ad Holophernis castra. Bellarm. tom.1. Serar. lib. cap.12. quadragenariam facit. Serar.in cap.6. Gretser. Torniel. Iudith. quadraginta quinque annos illi tribuit, Gretserus quinquaginta, Torniellus, anno 5.ætatis 331. dat illi tres & quinquaginta. Quod difficile videtur; Fulg. Guadal. nam infrà, cap.12. v.12.*puella* dicitur, & S. Fulg. epist.2.cap.15.inquit, esse *ætate virentem*; & Guadalupensis,in cap.2.Lucæ, ait esse iuuenem: quod planè constat ex hoc versiculo,in quo dicitur pulchra nimis; tanta autem venustas in iuuenta floret; non in senili ætate,nisi ad miracula confugias, hîc superuacua; & planè conficta ad eludendas difficultates,quas soluere ægrè possunt, qui hanc historiam ante Babylonicam captiuitatem asserunt accidisse. Nos verò qui post captiuitatem contigisse statuimus, in pulchriori iuuenta, & florenti ætate dicimus cepisse Holophernem pulchritudinis illicio, venustate captiuasse, virtute detriumphasse, & obtruncasse suo ipsius pugione.

Addit sacer historiographus: *Cui vir suus reliquerat diuitias multas.* Hinc arguit Pineda lib.5. 30. Pineda. de rebus Salom. cap. 7. Iuditham fuisse sterilem; nam si filios habuisset, eis paterna hæreditas legitimo iure obuenisset. Verùm hoc argumentum sterile est ad id probandum. Tantùm enim euincit Iuditham tunc liberos non habere, quod asserit Serar.ad cap.16. quæst.8. ex eo autem quòd liberos Serar. tunc non habuerit, non bene probatur esse sterilem: potuit enim priùs fecisse aborsum: potuit nata proles præmaturè obiisse; potuit eius vir Iudith an fuerit sterilis Manasses sterilis fuisse. Quod verò filios non haberet Iuditha,cùm accidit hæc historia, mihi verosimilius est, ob rationem suprà factam: nam si filios habuisset, eis contigisset mariti hæreditas, non ipsi Iudithæ: Dein nulla illorum mentio fit, cùm alia minutiora narrentur: quo argumento vsus est S. Augustinus lib. de viduis cap. 7. vt probaret Aug. Luc. viduam illam, quæ Lucæ 2. erat in templo, & puerum Dominum salutauit, caruisse prole. Denique hîc, cap.16. dicitur in textu Græco: Iudith. *Antequam moreretur diuisit bona sua omnibus propinquis Manasse viri sui,& propinquis sui ipsius generis.* Neque enim credibile est sanctissimam matronam adeò malè moratos filios educasse, vt promeriti sint ex asse exhæredari. Itaque filios non habebat Iuditha, quod tacuit sacer textus: *Pudor enim est fœminis nuptiarum præmia non habere, quibus hæc sola est causa nubendi*, Verba sunt S. Ambrosij in cap.1. Lucæ. Caruit Iuditha libero- Ambr. rum decore, sed caruit naturalis parturitionis probro. De quo eleganter Tertullian.lib.3.adu. Marc. Partus cõmunes spurcitiæ. cap.11.aiens: *Age, iam perora, cloacam voca vterum tanti animalis, id est, hominis producendi officinam: persequere & partus immunda,& pudenda tormenta,& ipsius exinde puerperij spurcos, anxios, & lubricos exitus.*

Ad hæc dicitur, *Erat in omnibus famosissima*, id est famæ probatissimæ, ait Emanuel Sà: *Quoniam timebat Dominum*: nam mulier timens Dominum,ipsa laudabitur. Sà. Quòd est *verbum malum*, quod nemo de Iudithâ loquebatur? Viegas in Viegas. Apocal. c.14. sect.4.ad laudem castitatis id refert: hoc est omnium ore castissima audiebat, absque vlla inhonestatis suspicione. Et hoc est: neminem de Iuditha loqui verbum malum.Notat Mendoza, Mendoza. 1. Reg. ad cap. 12.v.4. Annot.10. sect.3. hunc locum commentans, quod firmissima solet esse illa sanctitas, quæ nullis opprobriis quatiatur, sed publicis præconiis solidetur: aliquando enim prosperior felicitas iuuat ad virtutem; & sanctos cudit honor. Verùm instar miraculi est, quod nemo fuerit, qui verbum malum de Iuditha locutus sit, cùm minutissimos corporis, & animi defectus cauillentur homines; de quo legi potest Plutarchus in Politica ad Traianum, parum à principio. Plutarch.

---

§. IX.

In vitâ Religiosâ nomina ærumnarum sunt, re ærumnarum vacua:

31. QVi suspirant seculi delicias, culpant Religiosam vitam quasi tetricam, peracerbam & intolerabilem. Monachorum perpetuum cubile, vocant æternum carcerem; obedientiam Prælatis exhibitam, appellant duram seruitutem; ieiunia humicubationes, vigilias, humilitates, cilicia,

& reli

Religiosorũ vita iucundior, & beatior.

& reliquas religiosæ vitæ asperitates, quasi diram tyrannidem perhorrescunt. Nimirùm religionis incommoda metiuntur ex incommodis secularibus: & quoniam seculi amatores acerbè ferunt paupertatem, dedecus, inediam, pernoctationes, & cæteras vitæ humanæ molestias; existimant eiusmodi vexationes etiam infelicitare monachos; quibus potiùs beantur. Profectò Religiosæ vitæ frons cum secularibus ærumnis conuenit, sed introrsùm dissimillima sunt omnia; fruuntur enim seruitute liberâ, egestate diuite, humilitate ingenuâ, inediâ saginatâ, asperitate placidâ, & calamitate felici. Nam quod intolerabile est seculi amatoribus, periucundum est religiosæ vitæ cultoribus. Eleganter S. Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum de monachis agens, ita fatur: *Vidésne hos pauperes victu, ac tecto carentes, hos humiles & terrenos, & supra terrena, qui inter homines versantur, & rebus humanis sunt superiores; qui vinculis pressi, & liberi sunt; qui nihil in mundo habent, & omnia habent, qui mundo superiores sunt: hos inquam, propter mortificationem immortales, propter solutionem Deo coniunctos: quorum est abiici, & quorum simul est super thronos sedere: qui nudi sunt, & incorruptibili vestiuntur indumento; qui in solitudine huius seculi, alterius seculi frequentiâ ac celebritate fruuntur; qui voluptates abiiciunt, & tamen perpetuam atque inexplebilem animorum oblectationem habent?* Audis quàm sint felices Monachorum ærumnæ? Vides quàm prosperæ sint Religiosorum calamitates? Profectò vita religiosa exarmat laborum sæuitiam, & felicitat humanas miserias, mellit acerbitates humanas: & quod in seculo infelicitat, in Religione prosperat, & vbertim beat. Egregiè S. Climacus 4. Gradu dixit: *Monasterium esse quoddam cælum terrenum:* nam cœnobialis vita cælestis beatitudinis est æmula in terris, Olympia gaudia ingerens in terrenis angoribus & ærumnis. Nonne Paulus cælesti quadam lætitia refusus in calamitatibus, exultans aiebat: *Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra?* 2. Corinth. 7. v. 4. O ingenium gratiæ, quæ ex funesto tribulationis veneno sugit salutares lætitiæ succos, præsertim in Religionis terreno paradiso, aut cælo!

Naz.

Monasteriũ est cælum terrenum. Ioann. Clima.

2. Cor.

32. Sententiosè Religiosum Cœnobium comparatur terreno Paradiso; sic vocauit illum S. Antonius apud Plati lib. 3. cap. 14. qui vbertim hoc argumentum tractat. Et S. Bernardus ad Cleric. cap. 21. loquens de Religiosis congregationibus, ait: *Nec vero locum reputes corporalem paradisum hunc voluptatis internæ.* Valde commendatur Religiosa vita comparatione Paradisi voluptatis in quo posuit Deus omnium deliciarum vbertimum promptuarium. Sed profundior est comparatio Religionis ad Paradisum, quàm vt superficie tenus appareat. Profectò (nisi ego fallor) in hac comparatione publicatur, quàm sint iucundæ, & deliciosæ Religiosorum ærumnæ, quæ in homine seculari & prophano, laboriosæ sunt, & pœnales. Geneseos 2. v. 15. nuper creatum Adamum collocauit Deus in Paradiso voluptatis. Quo fine? *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso, vt operaretur, & custodiret illum.* Profectò pugnare sibi videtur sacer textus; non enim aptè cohæret sententia. Reponit Dominus hominem statu innocentiæ felicem in paradiso voluptatis, seu deliciarum, in quo fruatur paradisiacis deliciis, & illum adigit ad agriculturæ sudorem? Quod sapienter addubitat S. Augustinus lib. 8. de Genes. ad liter. aiens: *Videamus quid sit, quod dictum est, vt operaretur. Nunquid fortè agriculturam Dominus voluit operari primum hominem? Annon est credibile quod eum ante peccatum damnauerit ad laborem?*
Largior Dei misericordia blanditur inno- 33.
centi Adamo, ducens illum in paradisum voluptatis, & laboriosum agricolationis laborem illi imponit? Num ærumnoso agriculturæ sudore mercabitur homo paradisi voluptates? Et quidem quàm laboriosa sit agricolatio, publicat Moyses infrà cap. 3. v. 23. illam recensens inter cætera supplicia inflicta Adamo originalis delicti reo: *Et emisit, inquit, eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est.* Quid ergo Deus damnans peccatorem Adamum, supplicij loco ponit, *vt operaretur terram,* & quando illi liberalissimè fauit, posuit eum in paradiso, *vt operaretur illum?* Num Deus benè punit Adamum damnans illum ad agricolationem; quem vt paradisiacâ voluptate frueretur, destinauit ad agriculturam in paradiso? Præuidit hanc difficultatem S. Thomas, quâ pollebat ingenij perspicaciâ, & respondet 1. p. quæst. 102. art. 3. in corp. aiens: *Nec tamen illa operatio esset laboriosa, sicut post peccatum, sed fuisset iucunda.* Sed huius rei causam perspicuè insinuat Moyses, inquiens, Adamum innocentiæ gratiâ florentem, in paradiso positum, excolere paradisum; at mox tanti delicti reum, expelli è paradiso, & damnari ad excolendam terram extra paradisum positam. Nimirùm homini in paradiso ærumnosus agriculturæ labor placidus est, & iucundus, & paradisiacas delicias sapit; at idem agricolationis labor extra paradisum, supplicium est, & pœnalis calamitas tanti flagitij digna. Profundè ergo vita Religiosa vitæ paradisiacæ comparatur: quia labor extra paradisum Religionis, intolerabilis est; in Religionis paradiso iucundus, & deliciosus est. Seculares ærumnæ infelicitant; Religiosæ planè beant.

Antonius. Hier. Platus. Bern. In paradiso religionis labor ipse delitiosus est.

Genes.

Aug.

Gen.

S. Thom.

Parum est Religionis labores comparari paradi- 34.
siacæ voluptati, nisi etiam assimilentur beatæ cælitum gloriæ. S. Basilius Magnus Con. mo. cap. 19. inter alia elogia, quæ de vita monastica scribit, inquit, *Nihil esse in terris tam magnum, & tam pulchrum, quod ei comparari possit: itaque è solo cælo petendam eius similitudinem:* in quâ similitudine vbertim excurrit. Et quidem pulchrè ad rem præsentem. Porrò in cælo species quasdam esse quasi ærumnarum, docent Scripturæ & Patres, (vt multis adstruam ad cap. 16. §. 24.) non quòd beatos affligant; sed quia feliciùs beant. Vnde Apocalypsis 4. v. 8. de quatuor illis animalibus, qui Beatorum proceres erant, dicitur: *Et requiem non habebant die ac nocte.* Quid? Beati pernoctabant irrequieto, & ærumnoso labore? Et 2. Corinth. 4. v. 17. *Æternum gloriæ pondus* dicitur. Numquid superna Beatorum gloria pondus est, quod beatos degrauet? Quin & agens de summa summi Dei beatitate Claudius Marius Victor lib. 1. sacri poëmatis in Genesim, sic pangit: *Immensum mole beatâ Regnum erat ipse suum.* Audis Beatitudinis gloriam dici pondus, & immensam molem? Ergo Beati requiem non habent, & æterno pondere, & immensâ mole premuntur. O ærumnosam gloriam! Imò longè feliciorem, & augustiorem. Nam cùm apud homines humana voluptas fugax & fallax sit; at veræ & solidæ sunt calamitates: hinc assumit Scriptura nomina ærumnarum, vt publicetur, beatas delicias non esse fallaces, vt sunt humanæ; sed vt humanæ ærumnæ, esse solidas & veras. Nempè veriùs prosperat voluptas beata, quàm infelicitat

Basil. In religione nomina laborum sunt, vt in cælo.

Apocal.

2. Corin.

Claud. Marius.

felicitat humana calamitas. Redeo ad præsentem thesim. Ideo religiosa vita comparatur à Basilio beatitudinis gloriæ: quia sicut in gloria beatitudinis nomina sunt ærumnarum, sed re ærumnarum vacua, & plena gloriæ succo: dicuntur enim Beati requiem non habere, & æternâ requie fruuntur: dein beatitudo appellatur æternum pondus, & immensa moles, non quâ beatus premitur, sed quâ agilis ipse, vberiùs beatur. Ita in religiosâ vitâ gloriæ æmulâ, nomina tantùm ærumnarum audias, re vacua. Siquidem Religiosus, qui verè religiosus est, ieiunio saginatur, vigiliis requiescit, pœnitentiæ asperitate deliciatur, disciplinæ Religiosæ immensâ mole, non premitur, sed sublimatur; non degrauatur, sed beatur. Sic, sic taxandæ sunt Religiosæ vitæ pœnales ærumnæ; non seculari librâ pensandæ, sed æquo pondere sanctuarij. In Religione nomen laboris mentitur molestiam, & glorias verè loquitur. Sic Hebræa gens, cap. 5. v. 15. quadraginta annis versans in vastâ solitudine, *In quâ nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit; illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum; & per annos quadraginta annonam de cælo consecuti sunt.* Audis in horrenti eremo, dulcissimo potu, & cælesti annonâ pasci, & deliciari Dei populum? Nescit laborem virtus. Sic Iudith sponte expetebat tot asperitates ad delicias gratiæ.

Iudith.

---

§. X.

Virtus Christiana pia tyrannis est; reddens Christianum vitæ exulem, viuum martyrem, & cadauer viuum.

35. NIl virtus pacatum habet: tam internè illi metus est, quàm externè. Etsi miris, & innoxia est, iras habet implacabiles, & pugnacissimè bellat aduersus hostem externum, & internum: húncque acerbè tractat, & cruentè ferit, ita vt sanctior homo inhumanior hostis sibi sit, intestinas inimicitias violenter secum gerens. Matthæi 11. v. 12. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Itaque vim à se patitur homo, & sæuam violentiam aduersùs se exercet: Omnésque corporis, & animi voluptates sibi abnegans, dura quæque sibi imperat, spontaneúsque sui carnifex homo est. Profundè à S. Nazianzeno orat. de laudibus Basilij, istiusmodi homines virtute insignes appellantur *Virtutis aliptæ, spirantes columnæ, viui martyres.* Aliptis cura erat de Gladiatorum robore (hoc Epitheton alibi expendo:) dicuntur *spirantes columnæ*, id est, animatæ, & vi sentiendi præditæ, quæ non emortuo, & insensili conatu, tota domorum pondera sustentant; sed viuâ, & spiranti patientiâ molem ædificiorum sustinent perpetuâ & indefessâ tolerantiâ, sub onere gementes. Prætereà sententiosissimè dicitur, *viuus martyr*, qui perpeti mortificatione passiones suas frænat, & retundit, & virtutis facinora intentat. Tacitè veros, sed vulgares Martyres, *Mortuos Martyres* appellat Nazianzenus. Nam vulgare martyrium vocauit Tertull. lib. 5. aduers. Marc. cap. 12. *Compendium mortis*, quia non longo tempore, vel gladius eorum ceruices truncat, vel tortores membrarim lacerant pia membra, vel à bestiis discerpuntur, vel à flamma cinerescunt; & ita etsi peracerbâ, præproperâ tamen morte doloris materia præripitur: ac moriendo fit, ne sic viuendo, diutiùs moriantur. Vnâque cum morte moritur cruciamentorum sensus. At qui impensè ad sui mortificationem incumbit, perpetuus sui carnifex est; *& viuus martyr.* Non enim vno vulnere cadauerascens amittitur doloris sensus, sed acuitur, & viuescit; tantóque viuaciùs dolet, quantò crebriùs mortificatur, & dolorem sibi facit acerbiorem, & diuturniorem. Et ita fit non Martyr emortuus, sed viuus, & sensitiuus. Rem hanc pulchrè dedit idem S. Nazianzenus Oration. Apologet. ad eosdem, &c. sic exprimens huius martyrij vulnera: *Iram velut belluam quandam sustineamus, linguam velut ensis aciem retundamus, & voluptatem velut ignem extinguamus: oculos frenemus, rabiosum tactum, gustumque vellicantem coërceamus, effusum & petulantem risum irrideamus.* Ecce tibi *viuum martyrem*, aut *viuum cadauer*, vt dixit S. Zeno Veron. serm. de S. Arcadio: Cadauer, inquam, emortuum ad vulnerum tolerantiam; sed viuum, ad sensum doloris. A cadauere mutuatur insensilem patientiam; à viuacitate exaggeratur cruciatuum sensus. Erit igitur istiusmodi patientia emortuè viuax, & viuacissimè emortua: nempe *viuum cadauer.* Quod bellè dixit S. Chrysologus serm. 118. explicans illud ad Rom. 12. *Obsecro vos, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam*, sic inquit: *Mirum sacrificium, vbi corpus sine corpore: sine sanguine sanguis offertur!* Vnde idem Basilius ab eodem Nazianzeno vbi suprà, dicitur in carne viuens, *Carnis expers.*

Matth. Religiosus dicitur viuus martyr.

Nazianz.

Naz.

Zeno Ver.

Chrysol.

Tertullianus Apolog. cap. 42. primæuæ Ecclesiæ homines notari ait quasi essent, *Exules vitæ*, quia etsi inter viuos sunt, à vita exulant. Enimverò quemadmodum qui exilio damnatur, extorris à patrio solo est, orbatus charissimâ vxore, & dulcissimis liberis; censu carens, & cognatis voluptatibus, alienus à fruge vitæ huius, &c. sic sanctissimus quisque homo, qui seriò spirituale bellum indixit sibi, *exul vitæ* est adhuc viuens; & ab huius vitæ voluptatibus exulat, inter voluptates, peregrinatur in sua patria, & in patrio solo extorris est, & in vita à vita exul. Propinquus enim exulat à propinquis, & longè abest à proximis, & viuens exulat à vitâ. Aptè inquit P. Damianus, serm. 32. ad Messalinum tyrannum: *Quid hoc Messaline! cur iterum vesanus? eia ergo dic mihi, quis potest exulem in exilium mittere? quis peregrinum peregrè destinare?* Nam qui sic se gerit, & ita viuit *vitæ exul est, martyr viuus, & viuum cadauer.* Sic virtus exagitat virtutis cultores! hanc vim exercet in suos, ne dicam, hanc tyrannidem. Fallor si id non expressit Basilius Seleuc. orat. 14. de egregio Abrahami facinore, propriâ dexterâ proprium filium iam mactantis, sic locutus: *Qui Dei desiderium ingenti affectus tyrannide superius declarauit.* Pulchrè Basilius pium pij parentis desiderium, Tyrannum appellauit, & præclatam Abrahami virtutem, Tyrannidem dixit. Porrò Tyrannus violentus Dominus est, per fas, seu nefas populos opprimit; & conscius non boni tituli Imperij obtinendi, suspectus omnibus est, & inde suspicax; suspiciones pro testibus illi sunt ad quemque damnandum, arbitrium pro reatu, spurij metus pro legitimâ causâ: trucia quæque meditatur, sæua quæque exercet, & ob leuem tumusculum cruentat gladium, & sæuit insanè. Et, vt summatim dicam, Principis potestate (quæ summa est) furit, hoc est Tyrannum esse. Hæc vis est Tyrannidis. Ergo quisquis volet penitus noscere, & exploratum habere ingenium virtutis: demat illicita tyrannidis, & relinquat tyrannidem; & hæc est natura virtutis: nempe Religiosus

36. Tertull. Exul vitæ dicitur Religiosus.

Basilius Seleuc. Virtus dicitur pia tyrannis.

ligiosus furor, iusta iniustitia (si fas est dicere) & crudelis pietas, & pia tyrannis; quæ Iudithæ pia veluti sæuitia imperauit secreti cubilis carcerem, stricti cilicij asperitatem, perpetem inediam, macilento ieiunio indefessam, squalorem voluntarium in tanta venustate, pauperes diuitias in tam copioso censu, ferè Virginem continentiâ in pyra corporis. Siccine angit Virtus sui cultores? Hæcne pietas sanctitatis, an tyranna crudelitas? Sic sic efformat Religiosa pietas cælestes heroës, & heroïnas. Imò (quod mirere magis) sic efformauit voluptuosa Gentilitas suos heroës, semideos & Deos ipsos; tacitè confessa absque cruciatibus, qui æmulentur sæuiorem tyrannidem, non posse fabricari Deos. Quod eleganter scribit Tertullianus cap. 12. Apologetici, etsi pluribus verbis, ex quibus nullum omittam, quia nullum omittendum: *Quantùm autem de ipsis simulacris nihil aliud deprehendo, quàm materias sorores esse vasculorum. Et quidem contumeliosè, & in ipso opere sacrilegè; vt reuerà nobis maximè, qui propter Deos ipsos plectimur, solatium pœnarum esse possit, quòd eadem ipsi patiantur vt fiant. Crucibus, & stipitibus imponitis Christianos: quod simulacrum non prius argilla deformat, cruci & stipiti superstructa? In patibulo primùm corpus Dei vestri dedicatur: vngulis deraditis latera Christianorum: an in Deos vestros per omnia membra validiùs incumbunt asciæ, & runcinæ, & scobinæ? Ceruices ponimus ante plumbum, & glutinum, & gomphos: sine capite sunt Dij vestri. Ad bestias impellimur, certè quas Libero, & Cybele, & Cereri applicatis. Ignibus vrimur, hoc & illi a prima quidem massa in metalla damnantur: indè censentur Dij vestri. In insulis relegamur: solet in insulis aliquis Deus vester aut nasci, aut mori. Si per hæc constat diuinitas aliqua, ergo qui puniuntur, consecrantur, & numina erunt dicēda supplicia.* Vnde sanctissimus quisque viuus martyr est, exul vitæ, & viuum cadauer: atque piâ tyrannide ex terreno homine, homo cælestis fit.

Labores fecere Deos Gentium.

Tertul.

---

§. XI.

Monachorum vita quasi peccare nesciens, ferè alterius speciei homines facit: Orbis est supplementum, Ecclesiæ complementum, Euangelium viuum, & planè in ærumnis æmulatur felicia Beatorum gaudia.

38. VItæ ratio & institutum huius præclaræ fœminæ, sic describitur à versiculo 5. huius 8. capitis: *In superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum in quo cum puellis suis clausa morabatur: & habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ. Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valdè, neque erat qui loqueretur de illa verbum malum.* Hoc vitæ institutum seiunctum à communi hominum viuendi ratione, in quo homo sibi, & Deo viuit cum aliquibus eiusdem propositi hominibus, vili victu, & vestitu contentus, ieiuniis macilentus, cilicij horrore compunctus, diuinis laudibus vacans; exemplaris typus est Religiosæ vitæ nostrorum cœnobialium, vt vulgò scriptores agnoscunt, quam omnes Catholici mirè suspiciunt & dilaudant; *neque est qui loquatur de illâ verbum malum.* Tametsi Lutherus, Caluinus, Vvitaherus, & eiusmodi fæcis homines aut monstra, vnà cum hoc libro, Religiosorum institutum dehonestare, constuprare, & exterminare conantur. Sed ab iis vituperari, laudari est: neque enim nisi grande aliquod bonum potuit à Luthero damnari. *Videant nos* (ait S. Paulinus epist. 7. agens de se, & sui cœnobij monachis) *non manè ebrij, sed vespere ieiuni, nec hesterno inflati vino sed hodierno abstemij, nec de crapula libidinis dementer instabiles, sed vigiliis honestatis integrè sauci, & sobriè temulenti, quos parsimonia faciat, non vorago titubare.* Ergo si hæreticus furor insanit aduersùs religiosos cœnobitas, catholicâ pietate cogente, aliquas eorumdem laudes ex Sanctorum monumentis expromptas publicare operæpretium me facturum existimo; vt hoc pietatis lixiuio eluam sordes, quibus Religiosum statum conspurcare licentiâ hæreticâ intentant impij. Ergo hîc cuiuspiam Religiosi hominis Encomiastes ero, & simul Religiosi status.

Iudith.

Religiosi hominis frugalitas.

Paulin.

Profectò vir Religiosus, & spiritualis, qui non Mundo, sed Cælo: non sibi, sed Deo viuit vitam spiritualem ac cælestem, sic carnalium affectionum expers est, vt nescias an satis homo sit, etsi verè homo est, quod admirère magis. Præfectus quispiam minabatur S. Basilio Monachorum Principi immanes cruciatus. Cui respondit S. Basilius apud S. Nazianzenum in orat. de eius laudibus. *Iam tormenta quid agere queant, cùm corpus desit?* Audis Basilio corpus deesse? ac si totus Basilius esset spiritus, & corporis expers, quod supra humanum fastigium esset. Vnde S. Ambrosius in caput 3. Lucæ ait non semel permittere Deum sanctissimo cuique in leuia peccata incidere, *Ne virtutibus egregiis plusquam homo crederetur.* Nam cui corpus, seu corporis affectiones deessent, plusquam homo videretur: vel saltem homo alterius speciei à sceleratis & impiis hominibus. *Quare iugum duorum fidelium vnius speciei,* inquit Tertullianus lib. 2. ad Vxor. cap. 9. ac si homo infidelis seu carnalis esset diuersæ speciei ab homine religioso & spirituali; S. Paulinus epist. 34. ita fatur eleganter de Victore sanctissimo viro: *Ingenitâ simplicitate tam purus animi fuisse perhibetur, vt peccare nescierit; iam in extremæ ætatis senectâ puer & malitiâ paruulus: non solùm gratiæ, sed & mentis infantiam gerit.* Profectò ab vtero homo imbuitur malitiæ non bonâ eruditione: ad peccandum omnes docti, & ingeniosi sumus; at Victor, ac si foret alterius naturæ, *peccare nesciuit*, quasi agnata esset illi sanctitas? *Fidem moribus anteuerterunt*, dixit S. Gregor. Naz. de Religiosis viris in Orat. in laudem Patris sui. & in Orat. in laudem Basilij Magni, dicitur S. Basilius, *Philosophus inter philosophos, etiam ante philosophiæ decreta:* (Philosophiæ nomine virtus innuitur, vt aliàs sæpè) *Et quod maximum est, Sacerdos Christianus ante initum sacerdotium.* Nónne plusquam homo videtur, aut saltem ferè alterius speciei, qui præmaturè ante susceptum sacerdotium, Sacerdos videtur? (Heu! alij post susceptum ordinem videntur seculares!) ô naturale miraculum vitæ Religiosæ! 39.

Naz. Religiosus sine corpore.

Luc. Ambr. Religiosus videtur alterius speciei homo.

Tertul.

Paulin. Religiosus peccare nescit?

Greg. Naz.

S. Gregorius Theologus in orat. de Basilij laudibus Monachos appellat, *Spirantes columnas*, Id est Christianæ fidei Atlantes, in quorum humeros incumbit Ecclesiæ moles. Profectò columnæ elogium est tolerantia, quæ tota ædificij pondera sustentat: eóque firmior stat columna, quò grauius sustinet pondus. At Religiosus vir columna est, non brutâ & insensili tolerantiâ stans, sed viuâ & spiranti; *Spirantes columnæ*, Id est, marmoreæ ad sustentandum; spirantes, & viuæ ad sentiendum. Sentiunt quod tolerant pondus, & nihilominus 40.

Greg.

Religiosi sunt spirantes columnæ quasi obstinatè patientes.

adhuc

adhuc propè pertinaciter sustinent. Vnde tolerantior patientia Religiosi viri, obstinatio dicitur. Tertullianus Apologetici cap. 50. ait de patientia Christianorum nascentis Ecclesiæ: *Illa ipsa obstinatio, quam exprobratis, magistra est.* Elegantiùs in lib. de Spectac. cap. 1. *Sunt qui existiment Christianum (expeditum morti genus) ad hanc obstinationem abdicatione voluptatum erudiri.* Porrò obstinatio non bene audit: nam peruicaciam sonat, & obduratam pertinaciam in attrepto hæreseos proposito. Ita sanctitate proceres grauissima Religionis onera Atlanteis humeris sustinent piâ veluti pertinaciâ. Nempe grauissimæ obedientiæ iugum, humilitatis abiectionē, paupertatis humilitatem, abstinentiæ debilitatem, pœnitentiæ calamitatem, & Religiosæ vitæ molem: itavt quò plures ærumnę tolerantur marmoreâ, seu quasi obstinatâ firmitudine stent alacres & inflexiles, velut *spirantes columnæ*, viuę ad sentiendum, marmoreæ ad robustè sustentandum supra humanas vires.

Tertull.

41\. Clem. Alex. Religiosus Mundo maior.

Clemens Alex. 2. Stromatum, de iisdem sic fatur: *Qui sunt voluptate superiores, qui vincunt animi motus & perturbationes, qui sunt Gnostici, id est, cognoscendi potestate præditi, qui Mundo sunt maiores.* Expende illud *Mundo maiores.* Profectò prægrandis, & immensitatis æmula est Mundi moles. Mirum quidem est, vt homuncio pauperculus, sordidulus, humillimus in angulo inuisi Cœnobij obscurè latens, in tantam excreuerit immensitatis molem, vt cum mundo de magnitudine certare valeat; imò superare possit. Nimirum Religiosus supra terram est, aquas enatat, super aëra volat, igneam sphæram superat, & immensam cælorum magnitudinem transcendit; quia *Mundo maior* est, qui supra omnia est, vt sub Deo tantùm sit. S. Nazianzenus, Orat. 5. sic fatur: *Vt Deus cunctis Ecclesiis, & animabus, ac denique vniuerso Orbis supplemento luceat.* Quis, rogo, est Orbis supplementum, nisi sanctissimus quisque Religiosæ vitæ cultor, qui statui quasi agnatâ virtute supplet Orbis vices, & defectus? Quid illustrius? Scilicet, terra sterilescit, aquæ exundant, aër imbres negat, ignis sæuit, cælum proficuos influxus sistit? Orationis ope, & sanctitatis auxilio occurrit his malis, & supplet elementorum partus, & cælorum influentias, Religiosus vir. Fœcundatur hominum malitia, & Dei gratia sterilis est bonorum operum partu, denegante Deo congruas vires ad virtutem? Supplici precum omnipotentiâ, numen placat, & Orbi restituit pia Dei munera, Religiosus vir. Qui verè est & dicitur *Orbis supplementum*, cùm suppleat Orbis defectus. *Son los buenos Religiosos supplemento del Mundo, pues sustituyen sus defectos.* Nisi velis, ideo Religiosum hominem dici *Orbis supplementum*, quia ipse in se exhibet Deo, quicquid boni, bonitatis sterilis Mundus non exhibet, substituēs ipse Orbis defectus. Quia in vno Religioso reperitur quicquid boni Mundo deest. Luculenter S. Gregorius Theologus Orat. 6. vocat suæ ætatis Monachos, *Generis nostri primitias: hac columna: has fidei coronas: egregij Ecclesiæ complementi.* Quasi parum foret Religiosum Monachum dici Mundo maiorem, & Orbis supplementum, dicitur etiam *Complementum Ecclesiæ.* Videlicet Dei Ecclesia, Christi doctrinâ, & sanguine inclyta, Doctorum eruditione irradians, martyrum passionibus purpurescens, Præsulum auctoritate sublimis, tot miraculis, & exemplis eximiè illustris; necdum summè perfecta foret, nisi eius perfectio compleretur Religiosæ vitæ sublimi instituto. *Es la vida Religiosa el lustre, y lleno de la perfeccion Christiana.*

Religiosus est Orbis supplementum. Naz.

Religiosus est coronâ fidei, & Ecclesiæ complementū.

Greg.

42\. Monachis aptari potest, quod de Martyribus dixit Tertullianus, lib. de Corona militis, cap. 7. *Hominis propria religionis pignora.* Ac si Religiosus status sit pignus veritatis, quam fides, & Religio Christiana edocet. Vnde S. Paulinus epist. 12. dixit, quòd S. Martinus ex monacho Episcopus: *Fidem exemplis, & dictis fortibus armat.* Et *Fidei coronas*, nuper appellauit monachos S. Gregorius. Profectò nemo accipit ad debiti securitatem, nisi pignus, quod tantùm, aut plus valet, quàm res debita. Ergo religiosa vita, quæ *pignus religionis* nostræ dicitur, æmulatur totius religionis pretium, & piè ambit Christianæ Ecclesiæ æstimationem, & esse Complementum Ecclesiæ. Neque vt maximum habendum est, præfatum elogium, cùm S. Paulinus sanctissimus monachorum, officiosè religiosam suæ collegæ charitatem epist. 1. appellet, *Plenitudinem Euangelij.* Quasi monachorum officia impressa sint Euangelio, aut Euangelium impressum monachorum officiis. Quid sublimius? Porrò vita & charitas religiosa iure vocatur, *Plenitudo Euangelij.* Nam Euangelium aut ore dicitur, & linguæ sermone, & verba sunt; aut calamo, & attamento scribitur, & erunt emortuæ litteræ; at dum vita & mores Euangelium spirant, dignius Euangelium impressum est vitali typo: sublimiùs enim Euangelizant vita & mores, quàm verba, & Scripturæ. Opportunè Hugo Cardinalis super argumento S. Hieronymi in Matthæum, sic fatur ex S. Chrysostomo: *Matthæus non solùm sermone, sed & vita correctione Euangelium prædicauit.* Audis Euangelium viuaciùs impressum in moribus Matthæi? Vides religiosam vitam viuidè spirantem Euangelij plenitudinem? Egregiè Nazianzenus Orat. in Laudem Patris sui, appellauit Basilium, *Spiritus domicilium, fidei fulcimentum, Domini voluntatem.* Ac si vita S. Basilij, ipsa Dei mens, & voluntas foret.

Tertull. Religiosus fidē armat.

Paulin. Greg.

Religio est plenitudo Euangelij.

Paulin.

Hugo Chrysost.

Naz.

43\. Et quidem spiritualis homo, qui in terris cælestem agit vitam, *Nihil terra præter corpus reliquit*, ait S. Gregorius Oratione in Laudem Gorgoniæ: ac si cætera supermundanus sit, atque cælestis vitæ candidatus, & æmulus. Eleganter Philo in lib. de Agricultura: *Sed quod est propositum de parandis diuinis, verèque Olympiis virtutibus: in hoc quibus sunt infirmissima corpora, sed animæ validissimæ.* Scilicet homo Religiosus adhuc in terris, non terreas virtutes alit, sed cælestes, verèque Olympias, beatorum perfectionem æmulantes, velut inuidiâ piè ambitiosâ. S. Gregorius Nazianzenus hæreticorum maleuolentiâ dehonestatus, sic de se fatur in Oratione in Ægyptior. Episcop. appulsum: *O Trinitas (ac venia detur audaciæ,) Dei, ipse sum imago supernæ gloriæ.* Nempe Nazianzenus verè monachus est, non tantùm moribus repræsentat Euangelium sibi impressum, sed etiam eius vita virtutes Olympias exprimens, imago est supernæ gloriæ, & Olympiæ felicitatis. Sic beatur homo Religiosæ vitæ instituto, vt in se exprimat feliciorem sanctitatem beatitudinis æmulam. Nam etsi quotidie moritur, iugi religionis martyrio, excarnificatus piâ laniena; at perennat virtus, tot cruciamentis beatè felix. *Malo inuidiam Deo facere, per voluntatem eius pereundo, quàm bilem per meam euadendo*, ait Tertullianus lib. de Fuga, in persecut. cap. 10. Quotidie moritur Religiosus, religiosæ vitæ perenni martyrio lancinatus; at vsque adeò augustâ virtute viuit, vt inuidiosus dicatur Christo. Planè hyperbolicè, videlicet, si Christus

Greg.

Philo. Religiosus est imago supernæ gloriæ.

Naz.

Tertull.

Deus posset inuidiâ tangi, maximè inuideret religiosæ Cœnobitarum vitæ, cuius ipse princeps institutor fuit, fundans Apostolorum Collegium; quod noster Hieronymus Plati eruditè, pariter ac piè probat. Sed quid longiùs excurro in laudibus Religiosæ vitæ, quam exaggeratiùs commendant hæreticorum odia, quàm Sanctorum encomia. Ne verò desit horum elogium, hunc paragraphum subtexui hæreticæ maleuolentiæ, quæ cumulus laudis est viro Catholico.

Plat.

§. XII.

Amor, grata Tyrannis est, libera seruitus, dulce martyrium, viua mors, & infernalis gehennæ felix æmulatio.

44. Amor sæuè blanditur, & blandè sæuit, sæuit tamen, etsi blandiendo: assentatoriè palpat, & dum voluptate titillat sensum, angores, & dolores excitat immites; promittit dulcia, & mellita venena propinat: gratus est amoris labor, vulnus voluptuosum, & felix calamitas. Amor sui ænigma est: nam spondet delicias, & ærumnas intentat, sed deliciosas. Grata sæuitia amoris est, sed sæuitia. *Amor inest*, (verba sunt Moschi de Amore fugitiuo, apud Stobæum serm. 63.) *Mens improba, mellea linguæ gratia: quod loquitur non sentit. Fraude, dolisque puer fallax, mendacia miscens, crudeles ludos agit.* O amoris delicias molestissimas! Amor valentia, ac vis animi est, & amore languet chara sponsa, Cant. 5. v. 5.

Moschus. Stobæ.

Si non languet amans, credite, languet amor.

Verè pangit ille quicumque nostratum poëtarum. Ad hæc amor puer est, & pueriles nugas, & ludos agit, sed breui tempore senes facit: *Venisti chare adolescens, tertio demum die venisti, sed amantes vel vno die senescunt*, inquit Theocritus apud eundem Stobæum suprà. Opportunè dicitur à Nazianz. Orat. 27. *Amor dulcis tyrannus*. Tyranni ingenium implacabile est, immite, & turbulentum, sæuitiâ delectatur, acerbitatibus deliciatur, sic amor deliciosa tyrannis est, & grata crudelitas. Huius dulcis tyranni cruciamenta, hîc do.

Cant. Amoris grata tyrannis. Theocrit.

45. Paulus 1. Cor. 13. v. 7. sic loquitur de charitate: *Charitas omnia suffert*: Dixerat paulò antè, quòd patiens est, nunc addit amorem omnia pati, omnia ferre. ô animosam amoris tolerantiam, quę audet omnia pati, & perferre omnia! S. Anselmus ibi: *Omnia suffert: suprà dictum fuerat; quia patiens est, id est, non murmurans in aduersis, sed corde tacito cuncta perferens; & nunc dicitur, quod omnia suffert, & in actu sustinet quidquid aduersitatis acciderit.* Nempe tàm laboriosa res est amor, quod actu omnia sustinet, & tolerantissimè perfert. Qui omnia dicit, nihil excipit; nihil non sustinet amor; sed pacatè, & placidè, imò dulciter omnia suffert, quasi idé sit amare, & sufferre. Et ita S. Cyprianus tract. de simplicitate Prelatorum, non legit, *Charitas omnia suffert*, sed *omnia diligit*. Ac si ipsissima res sit sufferre, & diligere. *Amar es sufrir*. Ergo amor omnia suffert, id est, diligit: nam diligere sufferre est. Sigillatim percurrenda sunt singula, quę amor sustinet. Quę expressa lego, Cant. 8. v. 6. vbi agitur de reciproco amore diuini Sponsi, & cęlestis Sponsę: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Quid est quòd amans sigillari petat cor, & brachium? Ecquod est hoc sigillum? Sanctius inibi intelligit notam, quę indicet aliquid esse nostrum, non suum, qualia sunt signa, quę pecori, aut mercibus nostris imprimimus, aut stigmata, quibus mancipia nostra compungimus. Vnde Paulus, qui persæpe se appellat Christi seruum, stigmata Domini Iesu in corpore suo se portare dicit ad Galatas 6. v. 17. Itaque Paulus ab amore fit stigmaticus seruus Christi, super omnia à se dilecti. Vel aliter ad rem expendi possunt illa verba: *Pone me vt signaculum, &c.* eodem Sanctio Interprete, ita vt signaculum significet claustrum, aut seram, qua aliquid tanquam omnino nostrum ab aliorum vsu vindicamus. Et sup. c. 4 v. 12. *Hortus conclusus, & fons signatus* dicitur. Nempe amor carcer quidam est, quo sponte detinetur amans gratâ amoris catenâ constrictus.

1. Cor. Amor omnia suffert. Anselm. Cypr. Cant. Sanct. ad Gal. Sanct.

Additur: *Fortis est vt mors dilectio.* Verè morti comparatur amor: quia sicut mors maxima calamitatum est, ita amor summa calamitas est, sed grata, & felix. Profectò Amor *dulcis tyrannus* dicitur à Nazianz. Ergo Amans Martyr est, qui pia beneuolentiæ tyrannide excruciatur vsque ad mortem. Quod egregiè notauit Sanctus Ambrosius, lib. de Isaac, & anima, c. 8. versans hæc Cant. verba, *Fortis est vt mors dilectio*, super quibus sic fatur: *Est & illa mors Sanctorum Martyrum valida, cuius non impar est charitas, quæ adæquatur Martyrum passioni.* Quid non patitur Martyr? Bonorum proscriptionem, & infamiæ notam perfert, tractatur vt seruus stigmosus: Experitur vincula, & carceres, & tandem morti crudelissimæ addicitur. Sic tener charitatis affectus adæquatur diræ, & duræ martyrum passioni: nam amor blanda tyrannis est, & occultum martyrium. Pulchrè Tertull. in Scorpiaco aduersus Gnost. c. 6. inquit: *Dilectio hominem Martyrem excudit.* Expende verbum *excudit*, quod plenum emphasis, plenum acuminis est. Quasi dicat: Amor typus, & forma Martyrum est. Hispanè dices: *El amor acuña Martyres.* Dicitur amor martyres cudere, ductâ metaphorâ à monetâ, quâ typo excusâ, impressâ Regis imagine, valor augetur metalli: pretium enim, & æstimatio metalli etsi pretiosissimi augetur ab imagine Principis impressâ typo sigillari. Vnde amor dicitur *signaculum*, inquit Theodoretus ibi, aiens: *Pone me vt signaculum; vult ergo Saluator noster, vt eum pro signaculo habeamus, & notam ipsius in omnibus tam dictis, quàm factis imprimamus: Sic enim erunt numismata regia, non adulterina, sed regiam imaginem præferentia.* Videlicet amor signaculum est, veros Martyres excudens: imprimit enim passionem Christi Dei, qui est typus, & forma Martyrum, in Martyris corpore, & à passione Christi Martyri per ipsius amorem impressâ, fit Christi Martyr referens stigmata, seu stemmata passionis in corpore suo. Sic fortè aiebat suprà Paulus: *Ego stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.* Quasi amor, qui dulcis tyrannus est, præuenerit martyrium, quod à Nerone pertulit, & præcox Martyr fuerit Paulus ab amore, præuento carnificis officio. Prius enim fecit martyrium sub amore, quàm sub Nerone: nam dilectio hominem martyrem excudit: quia *fortis est vt mors dilectio.*

46. Ambr. Amor hominē martyrem excudit. Tertull. Theod.

Subiungit opportunè ad rem, quam nunc versamus: *Dura sicut infernus æmulatio*, Interpretes passim æmulationis nomine eximiam dilectionem commentantur. Satis sit referre ex Ghislerio veteres Patres æmulationis vocabulum sumere pro vehementiori dilectione. Itaque vehementior dilectio 47.

Ghisler.

Chald. Amoris gratæ ærũnæ, ingratæ inferorum gehennæ comparantur. Beza.

dilectio dura est ficut infernus. Paraphrasis Chaldaica sic habet: *Fortis est vt mors dilectio, robustus sicut gehenna zelus.* Ecce tibi eximius amor (qui zelus, seu æmulatio dicitur,) assimilatur inferno, seu gehennæ. (Omitto nunc Bezam, & similes Hæreticorum quisquilias, qui nullibi Bibliorum infernum pro gehenna accipi blasphemant;) Scitè amor inferno comparatur: nam vt ait Honorius apud nostratem Martinum del Rio ibi: *Dura sicut infernus æmulatio: quia sicut infernus duriter, quos absorbuerit, retinet.* Nimirum infernus locus pœnarum est, vbi damnati diris cruciatibus exagitantur. Quis damnatorum gehennalia supplicia recensere audeat, aut valeat? Ergo eximius amor *robustus est sicut gehenna.* ô grandem hyperbolem ad exaggerandas amoris ærumnas! Vel comparatio cum inferni cruciamentis exaggeratio est pœnarum, quas sustinet amor. Huc proculdubio alludere videtur sanctus Ignatius Martyr totus Christi amore flagrans, qui sic scribit in epistola ad Romanos: *Ignes, crux, ferarum concursus, sectiones, laniena, ossium discerptiones, membrorum concisiones, totius corporis solutio, Diaboli tormenta in me veniant, tantummodò vt Iesum nanciscar.* Scilicet tenerrimus amor durissimi Martyris sic illum agit, & angit, vt tota Diabolorum tormenta, & gehennæ incendia proritet; nam vehementioribus charitatis flammis dulcissimè exuritur amore Christi æstuans, robustus enim est sicut gehenna, vehemens amor. Neque enim Plutonis regna carent amoris cruciatibus, quos malè sustinent. Ait enim Moschus apud Stobæum suprà: *Pueri amoris*

Honor.

Ignat.

Mosch.

Parua manus: verùm longè iaculatur, in ipsum
Sæpę Acheronta iacit, Plutonia regna lacessens.

Ergo eximius Amor durus est, sicut infernus, robustus.

48. Amor impossibilia audet.

48. Itaque Amor vehemens omnia suffert, siquidem stigmata seruitutis patitur, carceres sustinet, martyria, & mortes perfert, quin, & gehennales cruciatus feliciter æmulatur Amor, dulcis beneuolentiæ piâ, & gratâ tyrannide. At (quod mirère magis,) amor plura perferre ambit, quàm ferre potest; supra vires audet, impossibilia intentat. Paulus eximius Christi amator ad Rom. 8. v. 35. sic fatur: *Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Certus sum; quia neque mors, neque vita, neque Angeli,* (neque boni, neque mali, ait Anselmus,) *neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum,* (id est, cælestis beatitudo, aut infernalis, gehenna, ita S. Chrysost.) *neque creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei.* Aduertis quàm audacter prouocet charitas Pauli omnia, quæ sæuos dolores facere possunt, nec omittens ipsos tortores Dæmones, neque creaturas omnes instantes, seu existentes, imò & futuras lacessens. Expende etiam Paulum cruciatus possibiles pronocare dulci charitatis vi, & gratâ amoris tyrannide, extimulatum; ait enim *neque creatura aliqua poterit.* Quod subtilis Doctor Caiet. his verbis adnotauit: *Superiùs dixit de facto: Quis nos separabit; modò verò loquitur de possibili dicendo; Poterit.* Quasi dicat Paulus nulla creatura quantumuis efferata, & crudelis, siue ex præteritis, etsi iterum reuiuiscerent ad sæuiendum in me, siue ex præsentibus, quæ dutius instent ad me excruciandum, siue ex futuris, quæ anticipatâ existentiâ præcoci productione præcurrant aduersus me: nulla, inquam, poterit, *loquitur de possibili,* ait Caiet. quasi impossibile iam sit vllis possibilibus, aut impossibilibus cruciamentis me separare à perseuerante charitate in Christum. Quia nullæ creaturæ id possunt in Paulum bene amantem, & iam eximiè prædestinatum. ô illustrem Paulinæ charitatis animositatem! Ac si leues forent cruciatus, quos creaturæ omnes infligunt miseris animantibus, (reduc in memoriam martyrum dira tormenta, & damnatorum gehennalia cruciamenta;) audet Pauli amor prouocare ærumnas possibiles; imò impossibiles, quibus impossibile fore piè præsumit, vt imminuant, aut labefactent eius amorem; etsi non adsuetum tanta pati, saltem audentem maiora possibilibus tolerare. Quid exaggeratius? Vides hîc à v. 5. in Iuditha puella tenerâ, & imbecillâ dulcem amoris tyrannidem: ieiuniorum inediâ tabescit, flagellationum piâ lanienâ cruentatur, spinosi cilicij horrore lancinatur, in cubiculo æterno clausa tenetur, velut in diro carcere: viua martyr est, aut viuax cadauer; perpetuò moritur, vt æternùm viuat, ærumnas gehennæ æmulas hîc patitur, vt in beatitudine sempiternet gloria. O piè crudelem amoris tyrannidem! Fortis est vt mors dilectio, durus sicut infernus vehemens amor. Euge deliciosa amoris calamitas, quæ præ nimia patiendi voluptate, fallis passionis ærumnas!

ad Rom.

Anselm.

Chrysost.

Caiet.

Iudith.

§. XIII.

Religiosi quique ad cælum euntes per viam quæ Christus est, caueant diligenter, ne eundo Christum conculcent.

49. Christus via est: & inde conculcetur necesse est.

QVi ab vtero errat, diu errauit; at quis reuocet ad viam diuturnos errores? Procliuis, & lata est via, quâ errat homo, sed errando rectà pergit ad inferos. Ergo reuocandi sunt gradus, quibus pererrat, & dirigendi sunt ad viam, quæ ducit ad cælum. Arcta est hæc via, sed necessariò capessenda, ne prorruas ad inferni baratrum. Quænam hæc Via, quæ ducit ad vitam, nisi Christus, qui ait Ioan. 14. v. 6. *Ego sum Via, veritas, & vita?* De hac via, ait Paulus ad Hebr. 10. v. 20. *Initiauit nobis viam nouam, & viuentem.* Quomodo Christus est via viuens? Num quia est via permanens, florens, vigens? An quia frequens viator, eundo, & redeundo, quasi eam viuificat perpetuo sui motu? Dicitúrne viuens, quia ipsa mouetur, (sic aquæ dicuntur viuæ;) & ita ducit, & perducit homines ad cælum? Planè Christus dicitur *via viuens, & noua*, Græcè ὁδὸν πρόσφατον, id est, *recens, noua, nullius pede hactenus conculcata*, vt interpretatur Cornelius. Quid? si Christus via est, aut per eam eundum non est, aut planè conculcanda est? quo enim alio modo per viam inceditur, nisi eam conculcando impressis vestigiis? quot gressus explicat viator, toties viam proculcet necesse est? Igitur si Christus via est, & si aliquando recens, & noua, & nullius pede conculcata; tamen conculcanda est ab imbecillis, & claudicantibus viatoribus, qui per eam iter faciunt. ô quanta patitur Christus à Christianis! ô quoties Christus conculcatur, & pessundatur vel ab iis, qui incedunt per eum, & gradiuntur ad vitam! Et quidem Christus obliuiscitur, *quòd pes conculcet ea.* Iob. 39. vers. 15.

Ioan. ad Hebr.

Cornel.

Iob.

50. Psalm.

50. Psalm. 17. v. 31. *Deus meus, impolluta via eius.* Quod dici potuit quando hæc via erat *recens, &*

noua, & nullius pede hactenus conculcata, quando immundi hominum pedes iter per illam faciunt, quodammodò dici potest illud Psalm. 9. *Inquinatæ sunt viæ illius*. Nam pes immundus inquinare solet viam, per quam ambulat, & pedum sordibus squalet iter. Hinc mihi lux loci in primis obscuri. Ioan. 13. v. 10. Lauare incipit Iesus pedes discipulorum, intentat Petri abluere pedes; piè recusat ipse pium Magistri obsequium, cui dixit Iesus: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis*. Si totus Petrus mundus est, quomodo indiget, vt pedes lauet? Profectò si totus est purus, & mundus, necesse est, vt pedes etiam mundi sint, si enim pedes squalent, non est mundus totus, qui enim immundos habet pedes, quomodo totus mundus est? Quod si pedes habet mundos quare indiget, vt pedes lauet? Cur loti pedes ampliùs lauandi sunt? Et si mundi sunt, quare ampliùs mundandi? Quamobrem experitur tanta munditia Apostolicorum pedum? Num quia per viam quæ Christus est, debent incedere, & vestigiis terere immaculatam viam? Perbellè Origenes allegatus in Catena ibidem: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet. Insinuat Dominus, quod hoc erat mysterium; lauando enim, & exsiccando pedes eorum, faciebat eos decoros, debentes Euangelizare honesta, vt ostendere valeant iter factum, ac pergere per eum, qui dixit: Ego sum via.* Itaque Christus mundos Apostolorum pedes magis, ac magis abluit, & extergit, ne vel ad cælum eundo, vel leniter inquinentur, & ipsum, (qui via est) calcando, quodammodò inquinet. Lauat, & ampliùs purificat mundissimos Apostolorum pedes, cauens ne vel eundo ad cælum, & eum vel leuiter proculcando, ipsum vel leniter offendant, & quodammodò maculent. Vsque eò vel ad cælum difficilis via est; Sic vel eundo ad cælum (non quà itur) conculcamus Christum: ô peruersos mortalium gressus! heu immunda mortalium vestigia!

Psalm.

Ioann. Pedes Christianorum sint mundissimi, quia Christus via est.

Orig.

51\. Desiderabat Sponsa Sponsum videre suum, illum alloqui, & in purissimos eius amplexus ruere. Ecce sponsus ad fores pulsat, Cant. 5. v. 3. *Vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium*. Quis dubitet sponsam agnouisse sponsi sui vocem, præsertim cum tot beneuolentiæ epitheta expresserit? Quis non crederet sponsam quàm citissimè cursuram ad ianuam, vt diu desideratum sponsum videret? At sponsam audi: *Expoliaui me tunicâ meâ, quomodo induar illâ? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Quid refert sponsam lauisse pedes, vt vadat, & ianuam aperiat cælesti sponso? Num in via, quâ tendit ad Deum, timet, coinquinare pedes? ô grande mysterium! (exclamat Augustin. tract. 47. in Ioan.) *Ergóne times inquinare pedes veniendo ad eum, qui lauit suorum discipulorum pedes? Timet certè; quia per terram venit ad eum*. Immaculata sponsa timet suos maculare pedes eundo ad sponsum cælestem, quia per terram itur in cælum? Sed rogo per quam terrenam viam itur in patriam cælestem, nisi per illum, qui Caro factus est, vt homines efficeret cælestes, & qui Via factus est, vt nos ad cælum dirigat? Audi S. Gregor. Nyssenum Hom. 11. sic scribentem: *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos. Ego, id est, Christus, sum Via; quam non licet tangere eum, qui hominis mortui non soluit indumentum*. Aduertis, quia Christus est via, ideò cælestem sponsam recusare per illam incedere, ne noctu, & incautè incedendo per illam, terat eam pedibus, & eam conculcet, & sic lotos suos pedes maculet, & simul quodammodò inquinet viam? *Laui pedes meos*, inquit, *quomodo inquinabo illos?* Scilicet vel leues præcauet lapsus in opere virtutum. Vnde Christus, quia nostra Via est purissimos vult pedes nostros, & quantumuis mundos, adhuc lauat aiens; quod qui lotus est, indiget vt pedes lauet; Quid ergo? mundum non est in cælum per viam, quæ Christus est? quæ alia testat via, quà non erretur? Adeóne timendum ne nos euntes in cœlum Christum conculcemus? O vtinam sic festinaremus celeres, vt currentes vix, aut ne vix quidem tangeremus aer offenderemus viam, per quam currimus, sicut Alexander Macedo currebat per viam ambitionis, & voluptatis; de quo sub Hirci nomine dicitur, Danielis 8. vers. 5. *Ecce Hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, & non tangebat terram*. Sic celer curre per viam, quæ Christus est, vt vix tangas viam, id est, ne leui noxâ offendas: Aut fortè Christus Via viua est (sicut aquæ, quæ sponte mouentur, dicuntur viuæ.) *Initiauit nobis viam nouam, & viuentem*, Ad Hebræos 10. quæ non vestigiis conculcanda est, sed ipsa vehit homines, portat, & ducit ad cælum. Ergo Iuditha valde timet, vel à pietatis gressibus. Vnde hîc v. 5. dicitur, quòd *in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur*. Clausa manet, passus vel ad templum cohibet, à pedibus timet, à gressibus piis præcauens, clausa domi moratur, ne ad Deum eundo vestigiis conculcet, & inquinet virtutis viam, vel leuiter offendens.

Cant.

Sponsa timet ne coinquinet pedes eundo ad sponsum cælestem.

Aug.

Nyss.

Dan.

Heb.

Iudith.

---

§. XIV.

Virtus non contenta angustiis suæ durationis, æternitatem æmulatur: vnde dicitur Carere tempore.

Virtus in homine est, sed res est Dei: ab homine operâte est, sed sine Deo cooperâte in homine nô est: Indebita est homini, & cui Deus plura debet: estque debitor, vnde creditor esse poterat. 52
E cælo originem trahit, & in terris despicatissima versatur: Inde despicitur, vnde suspicienda foret. Supra naturam hominis est, & tamen miraculum non est: nisi velis eam appellare, naturale miraculum. Diuinus quidam est vigor, mortalibus supernè infusus; vnde quædam diuinitatis elogia per participationem mutuatur, & quantùm fieri potest, in homine asserit, & exprimit: & (vt alia nunc omittam,) quâdam specie participatæ æternitatis, siue immensitatis fruitur. Adeò enim magna virtus est, vt tanquam non capiat suæ propriæ durationis angustias, in ampliorem durationem latè sese infert, & in longius æuum se extendit amplissimè. Perbellè ait Philo lib. de sacrif. Abel. *Virtutes carent tempore*: non quia in aliquâ duratione non fiant, neque aliquod durent tempus: ecqua enim est creatura quæ suum non habeat tempus? Num virtuti defraudabitur, quod conceditur aliis? Planè dicitur virtus carere tempore, quia ac si non arctaretur duratione suâ, longè se veluti extendit in fructu ad ampliora spatia, quæ capiant tantæ magnitudinis amplitudinem.

Virtus caret tempore, quo sensu id verum.

Philo.

Ioan. 14. v. 17. loquens Christus Deus de Spiritu Sancto, eiúsque gratiis largiendis Ecclesiæ, sic ait: *Apud vos manebit, & in vobis erit*. Sicne aptè collocanda verba, vt non aptè congruat sententia? Cadit sensus, imò iacet: Nam vt notauit acutè S. 53

Ioan.

tè S. Augustin. de Verb. dom. serm. 4. *Prius est esse alicubi, quàm manere.* Ergo non rectè dicitur priùs *manere*, & posteà *esse*. Quomodo enim manere potest, quod non est? Igitur prius est esse, & pòst dicetur manere. Vnde frigere videtur secunda pars sententiæ, nempe, *In vobis erit*, siquidem dixerat, *Apud vos manebit*: quod enim manet, est; imò si manet, diuturnè est. Priúsne manet virtus in homine, quàm in illo fit? Saltem manere dicitur ferè antequàm fit: *nam virtus caret tempore* in fructu suo: & anteuertere dicitur sui existentiam, asseritúrque existere, quin & permanere, antequam dicatur esse. Iosue 3. v. 1. *Igitur Iosue de nocte consurgens*; Ecce magni Ducis vigilem curam, eius prouidentia præcurrit solem, quò solem mox superet imperio. Quis non credat cùm adhuc tenebræ essent, surrexisse, cùm asserat Scriptura, *de nocte consurgens?* Lyranus ibidem: *In Hebræo habetur de mane consurgens*, Lyrano vulgò interpretes ancillantur. Num idem est nox, & mane? Nox tenebras habet; Manè tenebras refutat. Ergo hæc communis Interpretatio negat, quod adstruit textus; aut qui ad opus Dei surrexit manè, bellè dicitur surrexisse de nocte, vt amplificentur virtutis spatia: & quod diluculo fit, non tantùm diluculi tempus quasi duret: sed præcedentis noctis ambiat spatia, quæ occupare dicitur: *nam virtus caret tempore*, quia ambit ampliora spatia.

Aug. — Iosue. — Lyra.

54\. Iudith cap. hoc 8. v. 6. de sanctissima Iuditha dicitur, quòd *Ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter Sabbata, & neomenias, & festa domus Israël.* Eximia profectò virtus, quæ extorsit à delicatâ puellâ tam virile ieiunium. Verùm incredibile est omnibus diebus vitæ suæ ieiunasse. Vellem vt cùm sacer historiographus excepit à ieiunio sabbata, & alia festa, excepisset etiam annos infantiles, & puellares; quin etiam totos annos, quibus viro superstite, nupta vixit. Opportunè Carthus. *Ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ: Quibus in viduitate permansit. Maritatis autem mulieribus non liceret sic ieiunare sine consensu mariti.* Cur ergo omnibus diebus vitæ suæ ieiunasse dicitur, & tantùm excipiuntur dies festi? Cur innuitur ante viduitatem ita seuerè ieiunasse, cùm ferè constet, non ieiunasse dum erat maritata? Imò exceptio affirmat regulam in contrarium, & qui dies festos vnicè excipit, reliquam ætatem ieiunasse affirmare videtur. Planè specie tenus insinuatur Iuditham dum maritata erat, ieiunasse, etsi minimè ieiunauit, quia in viduitate ieiunauit, & ieiunium viduæ quasi non contentum viduitatis solius spatiis, propè ampliatur ad reliquum tempus: *nam virtus caret tempore*, præfato sensu, infrà ampliùs explicando.

Iudith. Ieiunium pie ambit vltra sua spatia durare. — Carthus.

55\. Marci 9. v. 23. Accessit ad Iesum quidam homo, cuius filius sæuo dæmone vexabatur, postulans remedium tanti mali. A quo cùm Saluator fidem postularet, ipse inquit: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* Incredulum se esse fatetur, & credere se affirmat? Fidem mentitur, vt vel mentitâ fide salutem impertret filio? Si adhuc incredulus est, quomodo inquit, *Credo Domine.* Planè negat, quod fatetur; & sic mysteria loquitur pius pater. Beda hæc verba exponens, ita scribit: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Si enim credebat, cur incredulitatem dicebat? Si verò incredulitatem habere se nouerat, quomodo credebat?* Et mox: *Vno, eodemque tempore is, qui necdum perfectè crediderat, simul & credebat, & incredulus erat.* Quasi dicat; tunc incredulus erat, & tunc petebat fidem, & tamen audacter dicit, se tunc credere, etsi tunc incredulus est; credet enim postea: & ita nunc quasi credit præmaturà fide. Vnde cùm incredulus adhuc est, ait; *Credo Domine*, & ante tempus; quo credit, se credere dicit; *nam virtus caret tempore*, dum æternitatem æmulatur in fructu.

Fides ambit pie amplificare durationem. Marc. — Beda.

Prouerb. 8. v. 18. Ait sapientia: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* Theodotion: *Substantia antiqua.* Et quidem sapiens à sapientiâ habet sufficientem censum: & laudem, quæ eruditionem consequuntur. At quam ob causam dicitur esse *Substantia antiqua*, quam nunc possidet? fructus virtutis, qui nunc decerpitur, multò anteà decerptum fuit? Cur sapientiæ prouentus, qui modò capitur, iam olim perceptus dicitur? Et quidem *Substantia durabilis* dicitur in Originali Hebræo, quod dicitur à Theodotione, *Substantia antiqua.* Et planè dicitur antiqua, quia durabilis est, & quia in æternum durabit, vt exponit Salazar ibidem, aiens: *Vetera, & antiqua non solum dicuntur ea, quæ à multo antehac tempore perdurarunt, sed etiam quæ dehinc multo tempore durabunt.* Profectò luculenter ad rem. Scilicet laus, & fructus virtutis, qui nunc percipitur, & habetur, dicitur *Substantia antiqua*; ac si iam olim hominem bearit; imò antiqua dicuntur, quæ deinceps futura sunt. Planè præsens tempus, exiguum videtur spatium ad virtutis fructus. Vnde ambit durationem ampliare, & dilatare spatia, & velut complecti præteritam, & futuram durationem. Virtus enim adeò diuina res est, vt æternitatis æmula: non sit contenta propriæ durationis angustiis: nam, *Virtus caret tempore*, æmulatione æternitatis. Sic virtutis eminentiam exaggerat Philo. Quæ Philonis sententia vera est, si intelligatur de fructu virtutis, qui perennabit ad glorias. Quin etiam virtus præuias tempore gratias exambit.

56\. Prouerb. Virtus præsens cur dicitur æterna? — Salaz.

§. XV.

Nimietatem non patitur mediocritas Moralis Virtutis, quæ ab excessu degenerat in vitium.

MVlta virtuti non licent, quæ vitio licent: angustior est sphæra merendi, quàm delinquendi; licentior est vitij natura, virtus arctiùs cohibetur. Non licet sanctitati nimium audere. Improbitas verò temeraria est, & rem pietatis vertit in vitia, virtutem feriens mucrone virtutis. Maxima virtus moralis, mediocris est, & à mediocritate magnitudinem metitur. Non licet nimis crescere, cui summa statura mediocritas est. O inuidiam vitij, quod hinc inde circumstat, & insidiatur virtuti, quò eius retardet incrementa. Nec virtus permittitur nimis audere, ne à nimio ausu degeneret in temeritatem. ô piam virtutis audaciam; virtutis (quid aliud posset?) coërcitione piè repressam! ô quàm auderet sanctitatis vigor, nisi reprimeretur vigore sanctitatis! *Sint lumbi vestri præcincti*, Lucæ 12. v. 35. Lumborum præcingendorum nomine, varia vitia præcingenda interpretantur Commentatores, libidinem præsertim: sed rigorosus literæ seruator Maldonatus, sic ait: *Sint lumbi vestri præcincti. Non solâ hic castitate, sed omnibus omnino virtutibus instructos nos, atque paratos esse iubet Christus.* Virtutésne omnes præcingendæ, & restringendæ sunt iussu Christi Dei? Planè noua, & insolens videtur hæc doctrina de virtutibus. Nimirum homo de se languescit ad virtutem,

57\. Virtutis excessus reprimendi sunt. — Luc. — Maldon.

 & non

& non modò ad illam, non animatur à Christo vt viuaciùs audeat, sed inhibetur, vt compescat studium sanctitatis? Calcari opus est ad pietatem, non fræno; laxanda, & discingenda virtus est, non præcingenda & coarctanda. Solertiam docet Christus an desidiam? Planè oscitabunt homines ad virtutem ab hâc doctrinâ. Verùm enimverò (liceat sic velitari ad mores: litteralem sensum aliàs dabo) præfatis verbis Christus moraliter agit cum inclytæ sanctitatis Heroïbus, quibus castiganda est ad virtutem audacia, nulla animanda negligentia, redundantia pietatis cohibenda est, non laxanda; & lacinia virtutis cinctione comprimenda: *Sint lumbi vestri* (id est, virtutes) *præcincti*: Perappositè Tertull. lib. de Pallio, cap. 5. *Tunica prius cingulo correpta*. Itaque redundantia, seu lacinia virtutis, (nomine vestis denotatæ) corripienda est. Nempe quod Euangelista dixit *Præcingere*, piâ audaciâ dixit Tertull. *Corripere*, studens corrigere virtutis excessus. Quis vnquam crederet Christum coërcere, seu corripere præexcelsam sanctitatem? Virtúsne digna est, quæ corripiatur à Christo? Verùm si nimis excelsa est, virtus iam non est: quia ab excessu degenerauit in vitium. Non corripitur virtus, sed excessus virtutis, quæ à magnitudine nimiâ vitiatur. Vnde iure culpatur nimia virtus, vt compescatur aliquis sanctitatis insolens vigor; & planè notificetur sanctorum Heroïbus, pios ausus etiam in re sanctitatis à pietate desciscere, & declinare in temeritatem. Pulchrum planè Encomium Christianæ religionis, in quâ sic audent sanctissimi quique vt reprimendi sint ab ipsâ virtute vitij timore.

Tertul.

58. Eccli.

Ecclesiasti. 7. v. 17. *Noli esse iustus multùm, neque plus sapias, quàm necesse est*. Quid? multa sanctitas hîc prohibetur? Vetatur eximia sapientia? S. Nazianzenus orat. *Quod est cuiusque, &c.* sic ait: *Ne magnoperè iustus sis, nec supra modum sapias. Nemo igitur sapientior sit, quàm conuenit, nec lege exactior; nec luce splendidior, nec amussi rectior, nec præcepto diuino sublimior.* Profectò est aliqua pietatis de pietate veluti æmulatio, & in re virtutis sua ambitio est, & fortè insolentior, quia nacta est augustioris materiæ generositatem. Scilicet audet homo nimis iustus, esse lege exactior, luce splendidior, amussi rectior, cælo sublimior: ambit enim temerariè Deum æmulari. Matthæi 8. v. 21. *Accedens vnus ex Scribis, ait illi: Magister sequar te quocumque ieris: & dicit ei Iesus: Vulpes foueas habent: &c.* Iure quærunt S. Hieronym. S. Hilar. & S. Chrysost. hic, cur hunc Scribam animosè audentem repulerit Christus, & iuuenem ferè inuitum statim adlegit in sui collegium? Vltrò volentem reiicit, & nolentem admittit? Pretiosiórne alicuius tepiditas, quàm alterius feruor? Pulchrè S. Chrysologus serm. 19. *Decipit, non accedit, qui promittit Dominum incautè sequi, sed ad omnia. Dixisset cautiùs, sequar te: quocunque ieris, sic dicit, qui inter se, & Dominum quid intersit ignorat.* Incautè audet in re virtutis, qui temerariè præsumit pari vestigio Christum sequi, quocunque ierit. Christum non sequi pigritia est; quocunque ierit, ambitiosè sequi, temeritas supra virtutis metas, & humanum fastigium: nam nec moralis virtutis mediocritas, nec Dei æmulatio permittunt tantam ambitiosæ virtutis sublimitatem.

Nazianz. Nimia virtus, virtus non est.

Matth.

Hieron. Hilar. Chrysost.

Chrysol.

59. Ioan.

August.

Christus Deus passioni proximus ait Petro, Ioan. 13. v. 36. *Non potes me modò sequi, dicit ei Petrus; quare non possum te sequi modò? animam meam pro te ponam. Animam tuam pro me pones?* (Verba sunt S. Augustin. tract. 66.) *Insultando quasi dicat: Itàne facies pro me, quod ego nondum pro te? Præire potes, qui sequi non potes.* Scilicet priùs cecidit Petrus præsumendo, quàm negando. Et ferè piâ temeritate audens Christum præire, iniurius extitit Christo; ambiuit discipulus Magistri Dei nimiam sequelam: tanti ausus sublimitatem non patitur humana mediocritas, nec gloriosior diuinitatis fastus: hominem negat qui sic præsumit; priùs negauit Christum nimis audendo, quàm timendo nimis. Exolescit virtus nimietate vigoris, & Christus satagit, ne illum virtute præeat Petrus. Vnde humanam tenuitatem accusans, insultando dicit: *Præire potes, qui sequi non potes*: Enimverò Petrum præsumpsisse Christum præire, pia ambitio fuit, & audentior virtutis fastus.

Petri ausus in re virtutis.

Versabatur in eremo Elias, & ait illi Deus, 3. Regum 17. v. 9. *Vade in Sarephta Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te.* Quodnam hoc præceptum viduæ datum, & quando impositum illi est: Ego existimo nunquam id expressè mandatum fuisse viduæ: nusquam enim talis præcepti mentio. Hoc subtilis Glossa interlinearis aduertit, sic scribens: *Præcepi mulieri viduæ: Id est, dedi ei vnde pascat te.* (Quod alibi ad mores tracto; siquidem perexigua facultas vel pauperi donata, præceptum dicitur alendorum pauperum.) Cur igitur Deus inquit se prouidisse de sustentatione Eliæ, præcipiendo fœminæ, vt illum pasceret, cùm eovsque nihil suggesserit? Nempe ideò dicit se præcepisse mulieri vt pascat Eliam, ne videatur Dei misericors virtus præueniri à pietate illius fœminæ; Fœmina quidem pascet Eliam, sed eiusmodi pietas dicatur præceptum Dei, & Deum anteuertisse pietatem fœminæ iubendo pietatem, ne videatur anteire misericordiam diuinam, quæ quasi tardiùs accederet, si Deum præueniret ad piam sustentationem Prophetæ: Veluti sera enim esset prouidentia Dei, si prouidentia hominis illam præoccuparet, & primas ferret. Vnde dicitur Deus anteuertendo præcepisse, nempe dando viduæ vnde Prophetam pascat, vt notauit Anselmus Laudun. vt æmulari videatur humanæ virtuti ne anteeat diuinam, saltem temporis prærogatiuâ, aut desiderio, quæ non potest eminentiâ perfectionis. Scilicet veretur Deus ne hæc fœmina nimis feratur ad virtutem? Quid? id non ferè timet à Iuditha? Dicitur enim v. 7. *eleganti aspectu nimis*, quod de pulchritudine virtutis interpretantur, qui rem moralem tractant.

60. 3. Reg.

Glossa.

Humana virtus quasi ambit antevertere diuinam.

Iudith.

§. XVI.

An excelsæ hominum sanctitati quodammodò Deus inuideat?

61.

HVmana natura quanquàm à se vitiorum fertilis, tamen à diuinâ gratiâ fœta, feracissima virtutum est; quæ eò excellunt magis, quò in peregrino, & non apto solo fructificant. Colimus enim adeò plures feliciter sanctos, vt humanum fastigium supergressos fuisse suspicetur humani ingenij infelix tenuitas, malignè capiens gratiæ naturalia miracula. Porrò tam augusta est quorumdam virtus, vt stupore defigat homines, & Christum Deum specie admirationis suspendat. Animosam Centurionis fidem expertus Saluator, admiratione illam mirè dilaudauit, & auxit. Luc. 7. v. 9. *Quo audito Iesus miratus est.* Super quâ re, sic philosophatur Beda: *Sed quis in illo fecerat ipsam fidem, nisi Ille, qui admirabatur? Sed etsi alius eam fecisset,*

Christus admiratur quorũdam virtutem.

Luc.

Beda.

fecisset, quid miratur, qui præscius erat? Nimirum tam excelsam sanctitatem Deus operatur in aliquibus sanctis, vt etsi anticipatâ notitiâ illam nouerit Deus, cui nihil est nouum; tamen tantæ virtutis excellentia, nisi diuinâ admiratione non videtur sufficienter hominibus publicari. Admiretur Christus Deus, cui est nihil admiratione dignum, vt dum tam eximia virtus admiratione digna censetur, eius celsitudo exaggeretur admiratione: quia nisi noua & insolens rei magnitudo, non sufficit ad ciendam admirationem. Ergo Christus alicuius virtutis factus Encomiastes, eam admiratione tanquam eleganti panegyri luculenter dilaudat.

62. Porrò quis non miratur, virtutem humanam esse commendationem virtutis diuinæ? Venustatur Dei eximia virtus, eximiâ virtute hominis: & hominum excelsa sanctitas, Sanctitatis diuinæ encomium est. *Adimpleo ea quæ desunt Passionum Christi in carne meâ*, aiebat Paulus ad Colossenses 1. v. 24. (ad Coloss.) Diuinius Dei incarnati opus fuit eius diuinissima Passio, quâ asseruit homines, compilauit inferos, impleuit cælos, & augustiora diuinitatis attributa publicauit mundo. Num vlla potuit esse in homine tam excelsa virtus, quæ complementum sit diuini operis, & quidem eximioris, excelsioris, diuinioris? Deéstne aliquid Passioni Christi? Esto desit: poteritne humana virtus sufficere ad illud implendum? Mortalium sanctitas audebit esse complementum illustrioris virtutis Dei? Valde videtur dehonestari Christi Passio his verbis Pauli. Vt sublimet humanas passiones, quodammodò deuenustat diuinas? Egregiè Caietanus ibi: (Caiet.) *Dicendo, adimpleo in carne meâ, ea quæ desunt Passionum Christi, apparenter significas aliquid diminutionis in passione Christi: secundum tamen veritatem non significatur diminuta passio Christi: sed significatur quod deest illi coniunctio ipsius cum afflictionibus nostris.* (Passio Christi decoratur nostris ærumnis.) Itaque Passioni Christi deest coniunctio cum afflictionibus nostris: & afflictiones nostræ tanti æstimantur à Spiritu sancto, vt dicantur complementum Passionis Christi. Non quia Passio Saluatoris diminuta sit. Non enim esset magnificum rei diminutæ esse complementum: at rei plenissimæ, & perfectissimæ complementum esse, excelsa laus est, & singulare elogium afflictionum humanarum. Opportunè valde, & animosè, inquit Nazianzenus de laudibus sororis Gorgoniæ: (Naz.) *ô Christi exinanitio, & serui forma ipsius* (Gorgoniæ) *mortificatione decorata!* Scilicet afflictio, & mortificatio huius Sanctissimę fœminæ ornamentum fuit Christi, & decus Passionis: & Pauli Passio complementum Passionis Christi. (Paulini martyrij exaggeratio.) Vnde dicitur Passio Pauli adimplere, quæ desunt Christi Passionibus. Aliter Hildebertus (Hildeb.) Pauli passionem commendat, nempe à motiuo, sic inquiens epist. 9. *Paulus passus est pro Christo, Christus pro mundo.* Quid, quæso, perfectius est, quid maius est, Christus Deus, an Mundus? Heu! quàm exiguus est totus mundus comparatione diuinæ sublimitatis! Ergo etsi à persona diuinior sit Passio Christi, quam Pauli; à motiuo proximo (quod vocant) valde excellit Passio Pauli ex mente Hildeberti. Vnde rectè potest esse eius *complementum*, ac decus.

63. (Tertul. Quid sit eximias virtutes dici inuidiosas apud Christum.) Sententiosissimè inquit Tertullianus, lib. de Pudic. cap. 61. agens de Martyrum constantiâ, ærumnis, tormentis: *Cicatrices illæ vtique inuidiosæ apud Christum.* Christúsne inuideat Passioni martyrum? quid habent martyrum Passiones, quod inuidere possit Christus? Christus Deus est: quid, rogo, tam magnum bonum est, cui inuideat Deus? quid non cumulatius, & eminentius in Deo sit? Christus in cælo est animo, & corpore, immensùm, & æternùm beatus; quid illi desit, qui se ipso fruendo, possidet omnia? Inuidiáne apud Deum, præsertim rei humanæ? Planè inter paradoxa huius Doctoris id censendum videtur. Imò inter eximia humanæ virtutis elogiâ. Porrò Christus Deus tanti æstimat humanam in aduersitate patientiam, tanto in pretio in cælis sunt mortalium passiones, & afflictiones humanæ, vt (si posset inuidiæ zelo affici) eiusmodi Passionibus planè inuideret; Paulinus epist. 26. sui Vitriaci virtutem facit Christi pompam, ita scribens: *Cùm primo Christi amore succensus, ordinante ipso Domino quandam operis sui pompam.* (Paulin.) Nempe ob eximiam Vitriaci Sanctitatem ouat Christus, & quasi ambitiosam triumphi sui pompam ducit? Ac si augustior Sanctorum virtus, ambitio quædam esset Dei. Hanc hyperbolam insinuat Basilius Seleu. Orat. 14. inducens Deum loquentem ad Samuelem, qui admiratus venustatem, & proceritatem grandioris fratris Dauid, sic fatur; (Martyrum cicatrices inuidiosæ apud Christum? Basil. Sel.) *Tu mortali oculo corporis magnitudinem dimensus, mirabaris; ego verò quæ mihi videtur soli pulchritudo, eam exambio.* Expende τὸ *exambio*, cùm ait Deum animi Dauidici pulchritudinem ambire. Num humanæ virtutis pulchritudinem exambit Deus? Apud Deúmne ambitio erit sanctitatis humanæ? Quis erit Deo immoderatus honor, quem prætendat? Procul à Deo ambitio. Procul inquam, sed humana, quæ misera est: Est autem sua quodammodò ambitio in cælis, sed modesta, sed pia, & digna cælo. Hæc virtutis humanæ sublimitatem ambit, ac si expectaret honorem à nostris virtutibus. Tertullianus in Scorp. adu. Gnos. cap. 1. sic fatur: (Tertull.) *Semel Christus pro nobis obiit. Si vicem repetit, num ille salutem de meâ nece expectat?* (Salutem Christus de nece martyrum expectat?) Vel dubitandi ratio exaggerat laudem nostræ tolerantiæ, & humanæ virtutis. Profectò sublimior hominis virtus, augusta Dei laus est; imò & decus; siquidem Gorgoniæ mortificatio decus dicitur Passionis Christi; & Pauli ærumnæ complementum sunt Christi passionum. Et Vitriaci virtus pompa Saluatoris est, apud quem martyrum cicatrices inuidiosæ dicuntur. Vnde Christus piè ambit eiusmodi virtutum pulchritudinem. Et sanè nimia morum pulchritudo, & elegantia est, quæ sic decorat Deum, cui Deus quasi inuidet, & quam piè ambit. Est ergo Iudith hîc, vers. 7. *eleganti aspectu nimis*, nimisque apud Deum venusta, morum pulchritudine, & elegantiâ. (Iudith.) *Nimis* dicitur: nam hic virtutis quidam excessus videtur, saltem virtutis fastus est.

§. XVII.

Natura humana in Iudithâ gratiam æmulatur?

Natura humana Originis labe infecta, & sordet criminum fœtoribus, & degenerat vitij ignobilitate, & deflectit curuitate delicti: cuius concupiscentia radix delinquendi est, matrix culpæ, naufragium sanctitatis, virtutis euersio, & fomes ad peccandum. Verùm aliqui Sanctorum proceres adeò pacatè rem sanctitatis egêrunt, vt ab ipsâ naturâ eos adiuuari ad virtutem viderentur, & quasi innatâ ad Sanctitatem appetentiâ agi. Dicam audaciusculè: Bona naturæ indoles pro gratiâ illis 64.

illis fuit, & ita naturali quasi fomite vrgebantur ad virtutem. Bona, inquam, indoles indebita, quæ gratia naturalis est. Absit calumnia. De hac indebita, & gratiosa indole tantùm ago in hoc §. Adde etiam gratiam internæ inspirationis, sed quæ sit

ad Rom.

ordinis naturalis. Ad Rom. 6. v. 19. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati, ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.*

Fueritne in Iuditha fomes ad virtutem?

Validè equidem Paulus præcipit; sed quis poterit tantæ perfectionis tenere fastigium? Et sanè tota difficultas in comparatione consistit: neque enim tantùm præcipit, vt iisdem membris quibus luxui, & cupiditatibus olim seruitum est, modò seruiatur virtuti: Sed *sicut* seruitum est vitio, & concupiscentiæ, *ita* seruiatur virtuti, & sanctitati. Planè modum præscribit, modum exigit Paulus. Quod acutè aduertit Caietanus ibi his verbis:

Caiet.

Sicut exhibuistis membra vestra. Ad executionem exteriorem, quæ per corporea membra fit, manifestè hoc spectat. Et dicendo [sicut,] monet modum proportionalem tam penès cogitationes, quàm affectus, studia, & vigilantias, quibus vsi sunt ad exhibendum membra propria seruire immunditiæ. Hinc apparet, quod de peccatis venereis loquitur. Ergo *sicut* ferebantur ad vitia, & cupidines, *sic* præcipit ferri ad virtutes. O quàm ardenti studio, quantâ cum voluptate fertur quis ad vitia! Quàm ardet animus ad vindictam! quæ ambitio honorum est! quâ appetentiâ helluones conuiuia inhiant! ô quàm delitiosè appetitum titillat libido! quàm volupe est ad voluptates ferri! quàm ardet fomes ad vitia! Sicne potest homo ferri ad pietatem, vrgeri ad virtutem, extimulari ad sanctitatem? Sic, sic

65.

præcipit Paulus: *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ: sic exhibete membra vestra seruire iustitiæ, &c.* Eâdem vigilantiâ, eodem affectu, eodem studio; similibus agi stimulis ad virtutem, & nouo alio fomite accendi ad sanctitatem: ac si foret fomes ad virtutem, & libido ad pietatem. Animosè dixit S. Nazianzenus Orat. de

Naz.

S. Basilio: *Ita progrediebamur* (nempe in viâ perfectionis,) *Deo, & cupiditate adiutoribus vtentes.* Vulgare, & crebrum est Deo auxiliari vti ad progrediendum de virtute in virtutem; at rarum, &

Concupiscentia ad virtutem.

insolens, vti cupiditate ad sanctitatem. Porrò cupido viuidus affectus est rei nummariæ, aut venereæ, aut alterius rei voluptuariæ. Num aliqua pietatis libido est? Estne stimulus ad virtutem? datur fomes ad Sanctitatem? Planè affirmat Nazianzenus se, & Basilium, *cupiditate* vrgeri ad virtutem, ac si à bonâ indole, & naturali ingenio agerentur ad pietatem? Et sicut alij exhibuerunt membra sua seruire immunditiæ: sic B. Virgo, sic Nazianzenus, & Basilius, sic Iuditha, &c. ferè exhibuerunt membra sua, vt quâdam sanctitatis cupidine seruirent iustitiæ, & sanctitati? Concinit Philo in lib. de Abrahamo ita de eo inquiens: *Dei legem, & mandata fuisse omnia, non scripto vllo edoctum, sed absque Scripturâ, secutum appetitus ingenij sui sanctissimos.* Audis appetitum ad virtutem, cupiditatem ad sanctitates? Concupiscentiam quoque agnouit Petrus Damianus serm. 22. aiens: *Pergentinus, & Laurentinus vterque pergit ad lauream: quibus vna est concupiscentia.* Datúrne concupiscentia ad labores, ad martyrium, ad pietatem? Quin & Deus dicitur inspirare cupidinem rerum cælestium. Sic Philo lib. 2. Allegor. aiens: *Aspirante his volucrem celestémque Cupidinem Deo benignissimo.* Audis Cupidinem ad virtutem?

Saluianus alioqui seuerior hominum reprehensor, hanc naturæ virtutem publicat. Versabat lib. 66.

2. de Guber. Dei, verba illa Actorum 17. v. 28. *In ipso viuimus, mouemur, & sumus,* in Deo inquam, & sic addit: *Non enim dixit ab ipso nos, sed in ipso moueri. Docens scilicet insitam intra virtutes sacras, omnium nostrum esse substantiam.* Ac si natura nostra versans inter diuinas virtutes, virtutis aliquid, ex arcano illo affrictu, seu velut attactu attrahat, & participet, quò æmulari possit diuiniorem gratiam. Quod adnotauit subtilis Basilius Seleu. Orat. 15. sic fatus: *Age modò & nos ad medullam Dauidicæ historiæ veniamus: videamus animæ, gratiæque contentionem; animi virtutem, & gratiæ miracula.* Ecce tibi aut gratiam æmulantem naturæ, aut naturam æmulam gratiæ. ô nobile, & Dei oculis dignum certamen, in quo Dauidis proba indoles cum diuiniore, & certiori gratia quasi contendit; & benè temperatum ingenium cum diuino auxilio certat ad pietatem. Auxilium gratiæ pro se allegat in hac contentione, se viuaciùs impellere ad virtutem; bona indoles, ait diuturniùs fauere pietati; perpetuò tranquillare passiones, & præsidium esse sanctitatis, tentationes hebetans; imò & quâdam *cupiditate,* & propensione ad virtutem sæpè allicere. Eleganter Nazianzenus post medium allegatæ orationis de excelsa Basilij naturâ, inquit: *At hic noster ita omnia peragrauit, vt in illo gloriæ materiam quæsisse natura videretur.* Nimirum natura humana ab originali delicto diffamata est, quòd esset seductrix animarum, filiorum nouerca, sentina vitiorum, tædium virtutis, & pestis sanctitatis. Verùm in Basilio, in Iuditha, &c. sic natura supra naturam ipsam eminebat, sic excellebat indoles, vt natura æmulans gratiæ miracula, & quasi refutare pristinam infamiam, *& materiam gloriæ quæsisse videatur.* Clemens Alex. 5. Strom. *In tota hac rectè quæsiuimus oratione, virtúsne fuerit natura.* Ac si dubium sit an natura aliqua in gratiæ naturam transformata sit? sic gloriosè natura eminet adiutrix gratiæ? Sic ferax gloriæ natura est à naturali, sed indebitâ indolis bonitate? quæ gratia quædam ordinis naturalis est, & egregiè adiuuatur à gratia internæ inspirationis facili ductu.

Actor.

Saluia.

Seleu.

Natura aliqua sic temperata est, vt sit gratiæ æmula.

Naz.

Clem. Alex.

Neque tantùm istiusmodi natura, gratia est, 67.

(modo explicato, procul Pelagianismus:) & aliqualis cupiditas ad virtutem, & materia gloriæ, sed etiam fertilis est beatitudinis. Matthæi 13. v. 31. *Simile est regnum Cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus.* Num regnum cælorum seminatur in homine? Quis est ager hominis (dicitur enim *in agro suo,*) nisi cor hominis? Audiendus est Paulinus epist. 3. sic scribens: *Ager tu Christo es: & cor tuum fertile à Deo semen exceptum spirituali fruge multiplicat.* Itaque regnum cælorum, seu beatitudinis semen, seminatum in agro Christi, quod est cor hominis, excelsâ indole præditum; ferax beatitudinis est, & exceptum eiusmodi gloriæ semen amplissimè multiplicat. Nempe bona indoles, naturalis gratia est, fertilis virtutum, & ferax beatitudinis ex diuino semine, quod immensùm auget, dilatat, multiplicat, incrementat. O præclarum naturæ elogium, & auxiliaris gratiæ æmulum priuilegium! Hominísne ingenium beatitudinis ferax erit, quod aliàs passionum, & cupiditatum spinas & tribulos germinare solitat? Non tantùm animi sanctimonia prædicatur in Iuditha in hoc capite, sed etiam

Matth.

Aliqua excellentior indoles fertilis est gloriæ ex gratiæ semine.

Paulin.

v. 7.

Iudith. v.7. corpus ipsum nimis elegans, & pulchrum dicitur: quod de venustate virtutis, & morum elegantia accipiunt, qui rem moralem tractant opportunis tropologiis.

---

§. XVIII.

Inopiæ malo, vel Christus Deus sub Diabolo esurit, & sub Samaritide sitit.

68. Seneca. PRudens Senecæ vox est ad suum Lucilium epist. 2. *Aliquid quotidie aduersus paupertatem auxilij compara, nec minus aduersus ceteras pestes.* Porrò nimia paupertas (non loquor de paupertate virtute; sed de dirâ egestate, cuius occasione aliquando humana imbecillitas adigitur ad culpam;) sæpe pestis est ad indecora quasi cogens homines, & ad flagitia, & animæ interitum. Tanta est mortalium imbecillitas! Ad improbitates infeliciter pertrahit felici suadelâ. Purior castitas secura non est, si dirâ egestate prematur; pertinatior constantia subruitur ab inopia: robustior fortitudo paupertati cedit; &, vt summatim dicam; omnis virtus sæpè infœcunda est, & à nimiâ egestate non semel aborsum facit. Iob 30. v. 3. *Inopiâ, & fame sterilis.* Quin & virtus captiua est sub egestate. Bellè Nouar. hom. de Pœnit. *Ex meâ me inopiâ redimo.* Nam dura Necessitas non semel Castitatis est inconstantia, Constantiæ pauor, Fortitudinis scopulus, Iustitiæ defectus, Prudentiæ seductrix, Temperantiæ venenum, Sanctitatis naufragium, Virtutum ruina, quia est vitiorum occasio, & improbitates tacitè persuadet. Dauid Psalm. 30. v. 11. *Infirmata est in paupertate virtus mea.* S. Hieronymus: *Infirmata est in iniquitate virtus mea.* Ac si idem sit dira egestas, & iniquitas. In Ieremiç Orat. cap. 5. *Pellis nostra quasi clibanus exusta est à facie tempestatum famis.* Ecce inopia cibi, & potûs, tempestas dicitur, quia sæpe occasio naufragij est; hoc tantùm intendo.

Nimia egestas quibusdam est vitiorum sterilis. — Iob. — Laur. Nouar. — Psalm. — Hier. — Ierem.

69. Sic virtus cum modico censu, sed sufficienti; quasi in tuto est ab inopiæ peste, & hoste. 1. ad Timoth. 6. v. 6. *Magnus quæstus pietas cum sufficientiâ.* Quid hîc *sufficientiæ* nomine intelligat Apostolus, interpretatur S. August. epist. ad Probam, cap. 6. *Quocirca optant sibi, ac suis sufficientiam rerum necessariarum, de qua sic Apostolus loquitur: Magnus quæstus pietas cum sufficientia.* Itaque Pietas, siue Virtus cum sufficiencia rerum necessariarum, quæstus magnos facit: meritotum lucrum est, & vsura virtutum, & sanctitas angelicæ perfectionis æmulatrix. S. Hilar. ad illud Matth. 4. *Cùm ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus:* sic ait: *Totidem diebus annorum quibus plebs* (scilicet Iudæorum) *in eremo, vitâ Angelorum, habitûque mansit.* Quomodo verum esse potest, quòd Hebræa gens in eremo quadraginta annorum spatiis Angelicam vitam egerit; cùm liquidò ex sacris Literis constet plures ex Hebræis in deserto infidos fuisse, quosdam detractores, rebelles alios, impuros, idololatras? &c. Ita sanè accidit. At hoc merum Hebræorum vitium fuit; nam Deus illis præstitit annonam è cælo: & vestes, & calcei attriti non sunt; itaque nullâ re ad vitam necessariâ eguerunt in deserto; hoc, inquam, hoc planè est Angelicam vitam agere. Nam qui nullius rei ad vitam necessariæ indigus est; tanta potest in virtute lucra facere, (*magnus quæstus pietas cum sufficientia*) vt Angelicam sanctimoniam valeat imitari; & felicem innocentiæ statum, quem habuit Adamus in paradiso. Quod S. Hilarius disertè docet: Hebræa *gens in eremo vitâ Angelorum, habitûque mansit.* In hunc sensum expedita sunt verba Osee, cap. 6. v. 7. qui ita de Iudæis fatur: *Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum meum, ibi prævaricati sunt in me.* Difficile est Hebræam gentem peccasse sicut deliquit Adamus; Quin & in paradiso peccasse longè difficilius est: In quæ verba sic S. Hieronymus: *Ipsi autem imitati sunt Adam, vt quod ille in paradiso fecerat, pactum meum, legémque præteriens; isti in terra facerent. Et ibi, hoc est, in paradiso omnes prævaricati sunt in me.* Nota vltima verba, in quibus tota sententiæ vis, & energia est; *Et ibi, hoc est in paradiso, prævaricati sunt,* Iudæi sicut Adam. In paradiso, inquam, vbi nihil Hebræis deerat in terra promissionis; in paradiso, vbi omnia ad vitam necessaria suppetebant: in paradiso, vbi omnium rerum sufficientiâ potiebantur: in paradiso, vbi innocentiæ felicem statum imitari possent; ibi prævaricati sunt. Hæc intimi doloris mihi causa est, ait Propheta: hoc Deum exasperat, & acerbè ferit, vt cùm in sufficientia rerum possent paradisiacam vitam æmulari, (imò Angelicam, vt aiebat Hilarius,) ibi prævaricati sint. Hoc impietatem adauget, & Hebræi populi peccata cumulatiùs exaggerat. Quasi qui nullâ re indiget ad vitam necessariâ, munitus sit aduersus hostiles tentatoris incursus, & cadat nemine ad vitium impellente, & sine occasione delinquat. Nam strictior inopia, sæpè procliuis occasio ad peccandum est; & vel ipsum, Deum, (nisi incapax delicti foret,) fortassis cogeret ad delictum.

1. ad Tim. — Aug. — *Sufficientia rerum temporalium potest Angelicam vitam æmulari.* — Hilar. — Matth. — Hilar. — Osee. — Hier.

Tres Iobi olim amici, acri disputatione illum deuincere conati sunt: Quorum rationibus satisfecit Iobus. Tunc Eliu auxiliarem operam aduersùs Iobum præstaturus, sic illum adoritur, cap. 34. Iob. v. 10. *Viri cordati audite me: Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Super quibus verbis, sic S. Gregor. *Ecce fastu superbiæ inflatus, eos tantummodo, qui quasi dignè intelligendo se assequi valeant, quærit: & sic quod sentiebat erumpit, dicens: Absit à Deo impietas, &c.* Porrò Eliu linguatas triuerat illius ætatis academias, non vulgarem scientiam eructare præsumebat, & vt erat iuuenili vigore, viuido ingenio, & superbiæ fastu arroganter elatus, eos tantummodò, qui dignè intelligendo se assequi valeant. quærit. *Viri cordati audite me.* Ad homines sapientes verba facio, & quibus omni, quâ pollent sapientiâ, opus est, vt quæ dicam verba, penetrent. Quænam verba sunt? Arrectâ te aure auidè auscultant: *Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Quis non rideat insipientiam arrogantem Eliu? Quid notius vel rudiori plebi, quàm Deum impium non esse, neque Omnipotentem iniquum? Hanc sententiam vt reconditiorem eruditionem chariùs diuendebat? De hac sententia lippis, & tonsoribus notâ sibi blandiebatur? Ad id viros cordatos, & sapientes optat audientes & attentis animis facit expectatione reconditioris sententiæ? Cæterùm specie tenus sententia facilis, & vulgaris est, & nemini non nota; id verò, quod medullitùs reconditum, arcanum est; augustius quid animis sapientum intimat: *Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Profectò vox illa *Omnipotens* synonima non est, idem omnino sonans, ac vox *Deus.* Neque hîc casu ab ore Eliu cecidit τὸ *Omnipotens*, sed energiam habet expensione dignissimam, & sapientiorum attentione. Nam τὸ *Omnipotens*

70. — Iob. — Greg. — *Procul impietas ab Omnipotente: quia sibi sufficit.*

Lorin. *potens* idem est, ac *sibi sufficiens*, quod notauit Lorinus in Psalm. 15. v. 2. Dixit igitur Eliu: Procul est iniquitas *ab Omnipotente, seu sibi sufficiente.* Ac si dicat; longè abest iniquitas à Deo, non tantùm quia Beatus est, quia immutabilis est, &c. sed etiam quia sibi sufficiens est, & nullius rei indigus. Quia si insufficiens sibi esset, & aliquâ re indigens, fortè non abesset à Deo iniquitas. Nam dira indigentia adeò sæpe instigat ad iniquitatem, vt vel Deus iustus, & sanctus forsitan non esset, si indigus esset. Sapienter ergo Eliu dixit: *Absit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas.* Quæ sententia adeò illustris olim fuit, vt meruerit Dauidem commentatorem; qui sic inquit Psalm. 15. v. 2. (Psalm. Laur.) *Deus meus es tu quoniam bonorum meorum non eges.* Laur. Quia tibi ipsi sufficiens es. Quia Deus, nec summè beatus, nec iustus, nec sanctus foret, nisi foret sibi sufficiens, & minimè indigus aliorum bonorum: nam si aliquo egeret, Deus non esset.

71. (Genebr. Kimchi. Tertul. Christus in necessitate constitutus sub Diabolo esurit, & sub Samaritide sitit.) Benè doctus in Scripturis Gilbertus Genebrardus sic ex Kimchi hunc versum exscripsit: *Bonum meum super te nequaquam est.* Nam qui alicuius bonis indiget: bona, & personam, quâ eget, habet super se. *Nemo non subiicitur ei, cuius eget*, ait Tertullianus adu. Hermog. cap. 8. Hîc attende, quanto cum acumine dixerit Tertullian. de Carn. Christ. cap. 9. de Christo in eremo esuriente, & ad Samariæ puteum sitiente, id est, in arctiori necessitate constituto: *Esuriit sub Diabolo, sitiit sub Samaritide.* Expende voculam illam *sub.* Premitur fame Christus Deus in deserto, tunc accessit tentator, (*Esurit Christus vt tentandi materiam Diabolus inueniret*, ait S. Chrysol. ser. 11.) (Chrysol.) & tanquam cum sibi subdito agit cum Christo? eius necessitate adeò elatus superbiit Dæmon, vt non cibo, sed lapideo pane subiugandum putarit? *Esuriit sub Diabolo.* Esuries Christum Deum Diabolo quasi subdit? Saltem in Dæmonis existimatione, etsi falsâ. Tanta est vis necessitatis, vt in hoc verbû hyperbolicè coëgerit Tertulliani. *Sitit sub Samaritide.* Cùm Christus ex itinere fatigatus, sudâs æstuans, frigidam sitiret; ad quodammodò indecora ipsâ necessitate quasi cogitur? nempe scortum vile alloquitur, cum meretrice diu confabulatur; non deuitat discipulorum admirationem; supplex petit, quod vel scrupulosa Samaritana dare renuit? Dira necessitas Christum ad hæc veluti adigit, & tanquam subditum Samaritidis constituit? *Sitit sub Samaritide. Esuriit sub Diabolo.* (Maxim.) Hæc benè explorata habuit S. Maximus hom. 1. de Ieiunio, vbi inducit Dæmonem sic fantem, cùm à Christo superatus est in deserto: *Adam ille certè Dei manibus factus, meis quondam cessit insidiis, hic natus è fœmina, neque suis necessitatibus flectitur.* Ac si res noua, & apud mortales insolens sit, non flecti ad delinquendum, qui diris necessitatibus agitur, & angitur. Horum benè scius Dauid, anxius Deum exorabat, Psalm. 24. (Psalm.) *De necessitatibus meis erue me.* Et Manasses coniux Iudithæ, (Iudith.) illi sufficientem censum reliquit hîc, v. 7. ne egestate oppressa ad indecora cogeretur, & inopia illi foret ruinæ occasio; sed rei sufficientia virtutum quæstus foret.

§. XIX.

Bona opinio apud homines valde iuuat ad virtutem, cohibétque humanam licentiam ad delinquendum.

Curam habere de bono nomine, laudabile est, & valde facit ad sanctitatem: vallum est ad 72. virtutem bonum nomen. Nam præclara hominum opinio calcar addit ad probitatem; aut saltem passiones humanas frænat, ne præcipitent ad improbitatem. Fulcitur virtus bonâ opinione; siquidem non bona fama licentia est ad delinquendum. Ruit ad vitia, cui apud homines nihil perdendum superest. Sæpe continemur in officio, boni nominis repagulis; & præclara existimatio timor est delinquendi, & custodia legum, & vigor imbecillioris sanctitatis. (Infamia matrix est delictorum. Osee.) Bonum facies, benè existimando; malum facit non bona opinio. Osee 9. v. 15. *Omnes malitia eorum in Galgala.* Quæ verba sic commentatur S. Hieronymus, (Hier.) *Omnis malitia eorum in reuelatione.* Ac si dicat Osee ex mente Hieronymi: Malitia Israëlis non tam fuit Idololatriæ delictum apud Galgala: quàm publicatio eiusmodi delicti: nam Idololatria vnum delictum est, at *reuelatio* eiusmodi flagitij *Omnes malitia sunt.* Delictum vnum, vna malitia fuit; *reuelatio* verò, & infamia nata ex publicatione eiusmodi delicti *omnes malitiæ sunt*: quia malitia publicata occasionem facit ad omnia flagitia; redditque homines steriles ad omnem probitatem. Vnde postquam Propheta dixit: *Omnes malitiæ eorum in reuelatione*, subnectit: *Radix eorum exsiccata est, fructum nequaquam facient.* Quia infamia ex publicatâ culpâ exsiccat virtutis radices, ne fructificent germina pietatis & vbertim deprauat ad omnes malitias. Sic interpretor illud Iobi 27. v. 7. *Sit* (Iob.) *vt impius inimicus meus.* id est, vberiorem ab hoste vindictam cupere nequeo, quàm quod habeatur vt impius, & non bonam de eo existimationem habeant homines: malum enim quod mihi intentat, & impensè procurat, in suum ipsius caput recidet; & ruet præceps in omnia mala ex quo facio lucem sequentibus Iobi verbis; aliter fortè non satis expeditè interpretandis.

73. (Iob. Bona fama dicitur innocentia.) *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.* Iob. 27. v. 5. Amici Iobi totis viribus, & multis rationum argutiis intendebant sanctissimo viro persuadere, vt se peccatorem existimaret, palámque profiteretur se ob propria flagitia à Deo tot pœnarum cruciamentis acerbe vexari. Hunc verò fuisse amicorum animum, multis probant interpretes, præsertim Sanctius non semel id inculcans. (Sanct.) Indubium mihi hoc est, & ex contextu perspicuum. Cæterùm quorsum Iobus respondet amicis, id impensè procurantibus, se ab innocentia non recessurum? Quasi amici prætenderent, vt a probitate descisceret; quod neque in mentem illis venerat. Potiùs enim intendebant, vt Iobus sibi persuaderet, se peccatorem esse, & palam omnibus id fateretur, etsi eiusmodi confessione aliquam iacturam faceret boni nominis, quod ipse de se, & cæteri conceperant. Ipse nihilominus respondet id constanter renuendo, inquiens: *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.* Planè bonam de se opinionem appellans suam innocentiam: & quidem sapientissimè, & verissimè conspicuum nomen, innocentiam suam vocat. Nam innocentia, & sanctitas sæpe à bono nomine est, bono nomine alitur,

alitur, & bonâ opinione fulcitur. Porrò ferè non satis firma virtus est, quæ arce bonæ existimationis non munitur. Nam innocentia bonæ opinionis fulcris sustentatur sæpe, quibus deficientibus, & ipsa nutat; & non semel corruit: Pulchrè igitur bona opinio innocentia appellatur à Iobo, sic dicente: *Donec deficiam non recedam ab innocentiâ meâ.* Quod liquidò constabit ex probatione sequenti.

74. Christus bona famâ se armat ad Passionis luctam. Christus Dominus magnam luctam subiturus in Passione sua cum furentibus Synagogæ, & inferni legionibus, multimodè munitur ad certamen. Cingitur satellitio Discipulorum, quos gladiis succinctos cupiuit, & vigiles, & attentos facit: Eucharistiæ cibo animatur, armatur præuiæ orationis armis; & totius diuinitatis vigore cataphractus decernit ad Passionis certamen procedere. Verùm etsi spiritus promptus est, viuidus, & flectinescius; at quia caro est infirma, ad eam adhuc muniendam noua arma expetit è cælesti armamentario. Sic enim cùm iam iam adoritur prælium, Patrem Deum exorat, Ioann. 17. v. 5. *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui priusquam mundus esset apud te.* (Ioan.) Quæ verba innumeris commentationibus vexant interpretes, quas recensere operosum esset. S. Cyrilli Alexandrini interpretatio & in Literam, & in rem præsentem quadrat apprimè. Expendit Græcus doctor verbum Græcum, quod est in originali pro *clarifica*, & *claritate*: nempe δόξασον & δόξα, quod glorificare & gloriam significat, & opinionem. Vnde sic ait: *Et nunc clarifica me tu Pater,* &c. *Quoniam, ô Pater, homo factus, id solùm esse hominibus videor, nec cognitus sum coæternus tibi esse; δόξασόν με Tu, id est, talem opinionem, atque fidem hominibus de me largiaris, qualem haberent credentes me apud te semper fuisse, etiam antequam mundus esset.* Ecce ex mente Cyrilli Christus Dominus Passioni proximus à Patre Deo postulat, vt bonam opinionem de se ingerat hominibus; ac si valde vtilis sit Christo passuro, & imbecillitatem carnis publicanti, egregia de se existimatio. Profundè quidem rem tetigit Magnus Pater Cyrillus: Scilicet Christus Dominus adoriens Passionem, carnis suæ imbecillitatem roborare cupit, non tantùm discipulorum satellitio, orationis armis, Eucharistiæ vigore; sed & bonæ opinionis adiumento, inquiens; *Nunc clarifica me tu Pater, &c.* id est, bonam existimationem de me habeant homines. Nam hæc bona opinio carnis imbecillitatem denuò roborabit. Mirùm profectò est, & stupore dignissimum, Christum Dominum tot virtutibus munitum, tanti æstimasse præclaram de se opinionem hominum, ad ampliùs roborandam infirmitatem humanitatis, vt tam anxiè solicitet Patrem Deum, quò illi conspicuam existimationem apud homines faciat, ad subsidium, & fulcimentum. Tantùm iuuat ad virtutem bona fama.

75. 1. Tim. Anselm. Diffamatus sæpe fit omnium flagitiorum reus. Paulus 1. Ad Timoth. 3. v. 7. agens dè Episcopo eligendo, sic scribit: *Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt,* (hi sunt Iudæi, Gentiles, & hæretici; vt ait S. Anselmus:) Quam ob causam oportet eum habere bonam opinionem apud Iudæos, & Gentiles & hæreticos? *Ne in opprobrium incidat, & in laqueum Diaboli.* Nam qui diffamatus est, & in opprobrium incidit, laqueo diaboli persæpè captus est. Tam necessarium est bonum nomen, vt qui bonam amiserit famam, à diabolo capi, & iam possideri dicatur, atque inter illius mancipia numerati. (Theophyl.) Theophylactus prædicta verba Pauli commentans, ait: *Oportet testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt; ne in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli: Quod in eadem peccata incidet, in quæ illi:* Quinam illi? *Iudæi* nimirum ex mente S. Anselmi, aut Gentiles aut Hæretici, aut Diabolus ipse; nam τὸ *Diabolus* præcessit. Quasi dicat Apostolus: Qui sanctus esse debet, & virtutis exemplar, habeat bonam opinionem etiam apud perfidos Iudæos, apud licentiosos Gentiles, & errantes hæreticos, quin & apud Dæmonem, ne in opprobrium incidens, incidat in eorum peccata: & boni nominis præsidio destitutus, ex Episcopo sanctissimo fiat obstinatione Iudæus, moribus Gentilis, erroribus Hæreticus, & totâ Dæmonum impietate deprauetur. Ergo valde oportet illum testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt.

Ioannis 6. v. 7. *Respondit eis Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est?* Ioan. Quisnam hic, qui adhuc est Apostolus, & diabolus est? S. Chrysost. hom. 46. *Considera Christi sapientiam: neque enim eum Christus manifestum fecit, ne inuerecundum faciat, & sic litigiosior fiat;* Chrysost. Nempe vel Iudas ipse deprauabitur, & flagitiosior erit, si eius nequitia publicetur. Nam qui sine honore viuit, sine verecundiæ fræno præceps fertur ad vitia. Iudith hic v. 8. dicitur *famosissima; neque erat qui loqueretur de illa verbum malum.* Iudith. Et munimento, & adiumento bonæ famæ ad fastigium virtutis ascendisse perhibetur, vt aduertit Mendoza allegatus in expositione Literali. Mendoza.

---

§. XX.

Commentarius Literæ.

Vers. 9. *Hæc itaque cùm audisset, quoniam Ozias promisisset, quòd transacto quinto die traderet ciuitatem, misit ad Presbyteros Chabri, & Charmi.*

Vers. 10. *Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod est hoc verbum, in quod consensit Ozias, vt tradat ciuitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adiutorium?*

Vers. 11. *Et qui estis vos, qui tentatis Dominum?*

Vers. 12. *Non est iste sermo qui misericordiam prouocet, sed potiùs qui iram excitet & furorem accendat.*

Vers. 13. *Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum, diem constituistis ei.*

HÆC itaque cũ, &c. Clausa in secessu suo pia fœmina negligebat quicquid extrà fiebat. Vers. 9. & 10. Sed cũ audisset, quòd Ozias Bethuliæ princeps decreuerat vrbem tradere Assyriis, nisi intra quinque dies afforet auxilium, misit ancillam, quæ 76 accerseret Senatores Chabri, & Charmi. Inurbanè egisse cuipiam videbitur; præstaret enim si ipsa iret ad viros principes, & vrbis præfectos, quàm eos ad se vocare. At prudentissima fœmina noluit seniores in loco publico reprehendere coram multitudine, quæ tunc aderat, vt opinatur Serarius q. 16. Serar. vel pulchra, & vidua mulier noluit Sacerdotum domos adire, vt autumat Salianus. Salia. Quid si voluit secretò cum Senatoribus agere de suâ prose

profectione ad Assyriorum castra, rémque totam clanculùm cum illis communicare? (quod fecisse
Iudith. quidam existimant, ad v. 31.) id absque arbitris præstandum erat. At vrbis Præfecti, quia fœminæ claritudinem, & sanctimoniæ famam probè nouerant, incunctanter venerunt ad illam, spectantes aliquid boni ab eius consultissimo iudicio: & fortè religiosam fœminam, vt Prophetidem suspiciebant, cuius sententiam audire cupiebant in deplo-
Serar. rato rerum statu, vt notauit Serarius. Cur Ozias summus vrbis Præfectus vocatus non fuit cum Chabri, & Charmi? Fortè ne coràm illum reprehenderet. Statim venerunt ad illam Presbyteri Chabri & Charmi, quos non multò post sequutus est Ozias, nam in fine orationis, iam inibi aderat. Reprehensionem orditur inquiens: *Quod est hoc verbum, in quod consensit Ozias?* Verbum hîc su-
Iudith. mitur pro re, vt cap. 2. v. 1. *Consensit*, ait, Oziam excusans, quasi non sponte decreuerit, sed coactum ab ciuium impatientiâ, illis consenserit de tradenda hostibus vrbe, nisi intra quintum diem auxilium adsit.

Vers. 11. 12. & 13. *Et qui estis vos, qui tentatis Dominum?* Nota est duplex significatio huius verbi *Tentare*: significat
77. Quid sit Tentare. Iudith. enim experiri, seu explorare: sic dicitur in hoc c. v. 22. *Pater noster Abraham tentatus est*: sic apud benè Latinos dicitur, *tentare alicuius vires*, hoc est, explorare. Alia significatio, in qua sæpiùs in Bibliis sumitur verbum *Tentare*, est, instigare, seu extimulare ad malum, irritare, prouocare; sic dicitur
Iacob. Iacobi 1. v. 13. *Ipse autem neminem tentat.* Et Dæmon dicitur homines tentare, hoc est, ad malum instigare, seu inflammare. Dicuntur autem Principes isti Deum tentare, quia illum prouocant, vt seueriùs agat cum illis: *Non est hic sermo, qui misericordiam prouocet, sed potiùs qui iram excitet, & furorem accendat.* Itaque procerum culpa in eo consistere videtur, quòd præscribit tempus diuinæ clementiæ; sic dicitur: *Et in arbitrium vestrum, terminum constituistis ei.* Et ita non tanquam cum Domino, sed ferè cum seruo videntur egisse cum Deo. Porrò Domini, non serui est, ad suum arbitrium alium habere. An peccauerit Ozias, dicam infrà ad v. 14. Nisi velis ideò proceres à Iuditha reprehendi, quòd ex suo ipsorum arbitrio quinque dies cõstituerint, in quibus expectarent diuinam opem, quasi quinque dierum spatium, longissima sit mora respectu diuinæ Misericordiæ, de se certissimæ ad succurrendum miseris. Sic exponit hunc locum
Fernand. Bened. Fernand. ad Genes. 22. sect. 3. n. 4. sed planè ad mores.

§. XXI.

Bonus Gubernator non palàm detrahit delinquentibus; sed corrigit delicta. Diuersissima res est detractio, & reprehensio.

78. Ciuilior Gubernatoris politia sæpè constat omissionibus; at silentio ferè semper constat. Præfectus, quà præfectus est, multa sciat necesse est, quæ multâ taciturnitate intra abdita mentis condat, ne foris malè erumpant, quæ introrsùm bene
Superior reprehendat non detrahat. latent. De subditorum defectibus semper taceat, vt semel proficuè loquatur ad emendationem: sic hominis vitia insectabitur, non hominem. Aliud est vitia reprehendere, aliud obmurmurare de vitiis. Murmuratio irritat delinquentes, reprehensio cohibet delicta. *Admonet nos quidem Deus noster*, (ait S. Augustinus serm. 16. de verbis Domini secundùm Matthæum) *non negligere inuicem peccata nostra: Non quærendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas.* Aug. Ne dum tu scrutaris subditi actiones, quæras quid reprehendas, (qui pruritus detrahendi est,) sed quid corrigas, quod est officium boni Præfecti. Redige te ad pauca verba, quibus, si fieri potest, subditum clàm emendes; nam effutire in obuias aures occultos defectus, abusus est notitiæ, reipublicæ infelicitas, & correpti ruina, Caueat ne sit detractor, qui debet esse correptor. Matthæi 18. vers. 15. ait Iesus Apostolis, qui futuri Matth. erant Ecclesiæ Antistites: *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum. In te*, Id est, coram te; vt interpretatur Maldona- Maldon. tus ibi ex Origene. In quæ verba sic scribit S. Au- Orig. gustinus suprà: *Nam si solus nosti, quia peccauit in* Aug. *te, & eum vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor.* Qui reum suspecti delicti, aut non probati, aut occulti palàm arguit, defectum non corrigit, sed prodit: fidei proditor est, non correptor delicti, Iudæ æmulus, non iustitiæ æmulator.

Itaque Christus Deus Apostolos instruens quo- 79.
modo se debeant gerere cum iis, qui coram singulis eorum deliquerint, mandat vt secretò corripiant, Dein adhibeant duos, aut tres testes coram quibus reum delicti arguant; mox mandat, vt si correptus adhuc non audierit, flagitium deferant Ecclesiæ, hoc est, Ecclesiæ Gubernatori, vt interpretantur S. Chrysostomus, & Euthymius. Quod si adhuc eos non audit, ait Christus Deus: *Sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus*, Notanda sunt verba ad rem præsentem, quæ sic subtiliter expendit Origen. Tract. 6. in Matthæum: *Nouissimè autem non puriter dixit, sicut ethnicus, & publicanus, sed ita sit tibi.* Nempe sit tibi (id est, Apostolo, quo cum loquitur Christus,) sicut Ethnicus, & publicanus, tibi, inquam, non aliis, hoc est, licet delictum adeò enorme sit, vt tu illum habeas quasi Ethnicum, & publicanum, qui omnium flagitiorum rei existimantur, tamen per te, tibi soli, sicut ethnicus & publicanus sit, non aliis. Ne prodas delictum, quod alij nesciunt. Tibi corrigendi ius est: non detrahendi: corrige peccantem, ne detrahas peccatori: corripe delictum, ne obmurmures de delinquente. Sit tibi sicut ethnicus, & publicanus: caue autem ne per te sit aliis sic existimatus. Emendandi tibi datur potestas, non detrahendi: vide ne ex correctore detractor fias. Nam sic deuenustare subditos, Pharisæorum vitium est, non Apostolorum.

Superior sibi soli sciat defectus etsi grauissimos subditorũ.

Chrysost. Euthym.

Matth. cap. 18. Orig.

Matthæi 9. v. 11. Cùm Christus epularetur cum 80.
publicanis: *Videntes Pharisæi, dicebant discipulis* Matth.
eius: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat Magister vester? Super quibus verbis, sic Chrysostomus homil. 31. in Matthæum: *Ita quando discipuli deliquisse in aliquo videbantur, Christum alloquuntur, Ecce, inquiunt, discipuli tui faciunt, quod non licet in Sabbato facere. Hîc verò ad ipsos discipulos Christo detrahunt.* Scilicet Pharisæorum politia est; cùm falsò censebant Christum in aliquo deliquisse, non illum admonere, sed Christo apud discipulos detrahere: quando autem illis videbatur discipulos peccasse, non illos alloquebantur, sed de illis malitiosè obloquebantur apud Magistrum. ô Pharisæorum prauam corrigendi politiam! Caueat Christianus præsul ab hac scelerata Pharisæorum correptione. Vide ne sis Christianus Pharisæus. Eleganter Nazian

Chrysost. Correptio Pharisaica est obmurmurare clam.

Naz. Nazianzenus in exhort. ad Virginem. *Nec mirum cùm & honestis & praeclaris rebus offendantur, tum illius temporis Pharisei, tum etiam nostrates. Pharisaeorum enim non solum genus, sed etiam morum, vitaeque ratio efficit.* Ergo bonus Gubernator ne prodat subditum ob notitiam defectuum, nec illum dehonestet detractione, sed corrigat admonitione.

81. Matth. Christus parcus delictorum publicator. Matthaei 25.v.34. inducitur Christus in die iudicij orbem iudicans, iustos beatitudine munerans, iniustos seuerissimè puniens: & Sanctorum laudes sigillatim recenset, reproborum culpas praestrictim commemorat. Quam ob causam id praestat Christus? Nonne satiùs foret particularim referre damnandorum crimina, vt peracerbum gehennae supplicium non videretur saeuitiae furor, sed iustitiae rigor? Pulchram rationem ad rem praesentem adducit Orig. Tract. 34. in Matthaeum, aiens: *Quoniam misericordia iudicis erat, benefacta quidem hominum largiùs praedicare, & ampliare; malefacta autem eorum transitoriè memorare, & breuiare.* Scilicet etiam quando summus orbis iudex Christus ostentat rigorum seueritatem,& acerbiorem sententiam fulminat in reprobos, breui compendio eorum malefacta praestringit, & transitoriè memorat, vt vel minimùm loquatur de subditorum culpis. Praelegit bonus iudex non exprimere omnem damnatorum reatum, tametsi valdè seuerus inde censeatur, quàm longiùs referre culpas, & de illis obloqui. ô caeleste magisterium! mauult Christus iudex clementiae suae detrahere ob suspicionem rigoris, quàm reis velut detrahere ob largam commemorationem flagitiorum.

Lucae 13. vers. 8. cùm venisset Dominus vineae, in quâ plantata erat ficulnea, vt quaereret fructum illius, & tres omnino annos infructuosam deprehenderet, mandat colono, vt illam succidat, ne frustrà terram occupet. Cui bonus colonus ciuilissimè respondit: *Domine dimitte illam & hoc anno; vsquedum fodiam circa illam, & mittam stercora.* Colonus hic Praesul est, vt Theophylactus, & Hugo interpretantur, ô bonum gubernatorem, & piè politicum! culpam sterilitatis in se potiùs quàm in ficulneam reiicit; negligentiae suae deputat, quod vitium subiectae arboris fortè fuit; mauult se deuenustare, quàm ficulneam sterilitatis culpare: sibi detrahit, ne detrahat subditis. Quod notauit sapienter magnus auctor Maldonatus, sic fatus: *Dimitte Domine illam vsquedùm fodiam circa illam. Exprimit affectum & diligentiam boni coloni, non libenter plantas exscindit, non libenter perdit: & quod fructus ficus non tulerit, culpam in se potiùs, quàm in illam conicit, quòd fortasse antè non bene coluerit; pollicetur se in posterum culturum diligentiùs. Idem facere boni Ecclesiae pastores debent.* Ergo bonus Ecclesiae pastor non est, qui vt se, & suam negligentiam aut imperitiam excuset, accusat subditos, & illos culpat, vt culpam à se reiiciat: coràm mulcet, & adulatur, clàm dehonestat, & prodit. Heu! eiusmodi pastor subiecti gregis pestis est: & suam imperitiam detractione redimit, peritiam gubernandi mercatur pretio dedecoris subditorum. Itaque bonus gubernator clanculùm arguit, & corripit subditos non palàm & in publico detrahit, & deuenustat. Sic princeps Iuditha hîc, v.9. non pergit in publicum, vt reprehendat Oziam, & presbyteros Chabri, & Charmi, (quod notaui in expositione litterae ex communi interpretum,) sed illos in domum suam vocat, & secretò reprehendit, ne detrahat delinquentibus, sed corrigat delicta. Quod apprimè praestitit.

Luc. Theoph. Hugo.

Bonus praesul se accusat, vt excuset subditos.

Maldon.

Iudith.

§. XXII.

Bonus Praepositus sibi soli sciat subditorum defectus.

82. BOni Praepositi est aut negotium, aut otium, plura de subditis scire, quò exploratum habeat vniuscuiusque ingenium, virtutes, ac vitia, vt sic peritè rempublicam administret. Sagaci operâ scrutetur tacitè singulorum defectus, (quae Praefecturae licentia est) sed sagaciùs celandum est, quod secretò nouit. Nam Praefecturae scientia, vt diuina est, ita debet esse arcana. Aliis ignorat Superior, quod sibi scit praefecturae licentiâ. Mysteria prodit quisquis arcana, quae suspicione, aut occultâ exploratione noscit, temerarius publicat. Praeuaricator notitiae est, qui (quantùm res ipsa patitur,) non sibi solus conscius est. Imitentur summum Orbis Praefectum, Deum inquam, cuius perspicacia nullius famae obest, deuenustátque neminem, quem non dehonestauit sui flagitij, aut defectus infamia. Iob. 25.v.5. excellentias Dei naturae, & diuinitatis elogia ostentans, sic inquit: *Ecce luna etiam non splendet, & stellae non sunt mundae in conspectu eius.* Cur omisit Solem, cùm Iobus Deum praelucere, ait lunae, & stellis, earúmque fulgores obscurari praedicat à diuinioribus diuinae naturae splendoribus? Et quidem si diuinus fulgor praeferretur Solis radiis, sublimius laudaretur à Iobo. Num veritus fuit Iobus comparare, aut anteponere diuinum Deitatis fulgorem solaribus radiis? Quid? Luna, & stellae offuscarentur ad praesentiam diuinitatis, & Sol minimè obnubilaretur ab augustioribus diuinitatis radiis? Adducam verba S. Thomae, (quae alias versaui aliter) ad auctoritatem, & solutionem praefati dubij: *Considerandum, quòd de Sole mentionem non facit, quia non apparet sensibiliter, quòd ad praesentiam maioris luminis, lumen eius obtenebretur. Sed Luna, & stellae etiam ad praesentiam corporis Solis offuscantur.* Sublimissimè Angelicus Doctor! Scilicet, nunquam visus est Sol offuscari maioris luminis claritudine, sed praenitere semper ad praesentiam omnium; secus Luna, & stellae, etsi alioquin luminosissima sunt astra. Vnde Lunam, & stellas obtenebrari inquit, ad praesentiam Dei, quod de Sole non dicit, ne Sol, qui nunquam apud homines visus est ab maiori luminoso deficere, & obnubilari, hanc à Deo contumeliam patiatur, Lunae, & stellarum extinctiones publicantur, quia notissimae sunt, Solis verò necessaria extinctio ad praesentiam Dei tacetur; ne licet verus, occultus tamen defectus Solis palàm publicetur. Pondera τὸ *sensibiliter*. Cùm ait S. Thomas, *De Sole mentionem non facit, quia non apparet sensibiliter, quod ad praesentiam maioris luminis lumen eius obtenebretur.* Defectus enim Solis in conspectu Dei euidenti discursu notus est; at quia non apparet sensibiliter, à Dei perspicacia non proditur. Nam sensibiles defectus tantùm publicat Deus.

Bonus Superior Dei ad instar nõ publicet occultos defectus.

Iob.

Quare diuinus splẽdor non dicatur offuscare Solem, sed Lunam, & Stellas. S Thom.

Et sanè Praepositus, qui sibi soli conscius est defectuum, nec eos communicat cum aliis, qui eos ignorant, nihil ad subditum attinens ignorabit. Nemo veretur alienas culpas illi intimare; quin & ipse subditus se, & sua libenter propalat; sciens quod ab eiusmodi notitiâ non erit reus 83.

Y apud

Fideli superiori peruia est subditi conscientia.

apud Præpositum; sed vt filius paternè absoluendus, & amanter ad reliqua præmuniendus; non supplicio dissimulato, & incautis cautionibus notandus in posterum. Luc. 15. v. 21. Prodigus filius luxuriosè criminosus, meliora sapiens redit ad Patrem, sic loquens: *Pater peccaui in cælum, & coram te, &c.* Non leue facessit negotium commentatoribus, hanc sententiam expedire. Siquidem filius hic nequam non peccauit coram patre, sed clam Patre, abierat enim in regionem longinquam; ibique procul degens prodigè luxuriatus est. Non ergo verè dicit: *Pater peccaui coram te.* Multa hîc mouet interpretes. Ego S. Aug. lib. 2. qq. Euang. c. 33. ad rem præsentem adduco: *Coram te autē, in ipso penetrali interiori conscientiæ.* Corā Patre peccasse dicitur, quia non tantùm, quæ absente illo peccauit, sed etiam quæ in penetrali interiori conscientiæ commisit, ad Patrem ipse detulit; securus paterni regiminis; nam quæ sic secretò nouit de filio, non publicat, sed occultat; non prodit, sed celat, vt decet paterna viscera, & bonum Præpositum. Nec prodigum filium spes fefellit; nam vt conscientiam delinquentis filij agnouit diuinus Pater, & bonus Iudex, totus fuit in occultando errantis subditi delicta; ne ea deinceps quis nosceret præter eos, qui eadem nouerant. Quod opportunè aduertit S. Chrysologus serm. 3. expendens illa verba: *Dixit autem Pater ad seruos suos, citò proferte stolam primam, & induite illum.* Super quibus sic Chrysologus: *A seruis antè vestiri voluit, quàm videri, vt soli patri nota esset nuditas.* Viderant serui, qui Patri adstabant filij prodigi nuditatem, quibus statim inquit: Festinate, proferte citò stolam primam, & filio dignam, antequàm ab aliis nudus videatur. Mihi tantùm nudus sit, qui me suæ nuditatis conscium fecit; cæteris vestitus appareat. Vos, ô famuli, id scitis, nemo sciat alius. Et si possibile foret, à vobis, qui vidistis, ego eius celarem nuditatem. *A seruis antè vestiri voluit, quàm videri:* Saltem nemini notus sit erronis filij defectus, & nuditas, nemo præter vos sciat, quia nemo præter vos id vidit. Ad hoc ipsum illustrandum subnecto locum mihi in primis illustrem:

Luc.

Aug.

Chrysol.

84. Matth. Matthæi 1. v. 20. Angebatur Iosephus Zelotypiæ cruciamentis. Videbat oculis virgo sponsus Virginis sponsæ intumescentem vterum, non audebat Deiparam mente damnare, sed vix poterat non dubitare; in suspicionum remedium, re nemini communicatâ, voluit occultè dimittere eam. *Hæc autem eo cogitante, Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, &c.* Quærit Chrysostomus hom. 4. in Matthæum, *Cur in somnis, & non potius apertè, sicut & Pastoribus, & Zachariæ, & Virgini?* Palàm apparet Angelus Pastoribus rusticanis, & Zachariæ dubitanti: & clanculùm, & per somnia Iosepho, quem iure angebat vehemens rei grauissimæ suspicio? Num Iosephus ad miraculum Sanctus non meruit apertè videre Angelum, quem meruerunt cernere Pastores? Agoniâ Zelotypiæ angebatur Iosephus, & perfunctoriè, & per somnia Angelicos sermones subaudit? Imaginatione videt Angelum, Angelique sermonem dormiendo imaginatur, quem vix realis aspectus, & colloquium sedare, & animare poterant. Excipe ab eodem Chrysostomo subtilem dubij solutionem; *Angelus Domini apparuit in somnis: Quod nulli fuerat ipse confessus, sed inclusum tantummodò mente voluebat,* nam dicitur: *Hæc autem eo cogitante;* Nempe id tantùm mens, & imaginatio nouerat. Pende τὸ *Tantummodò mente voluebat.*

Chrysost. Iosephi sẽsus ignorẽt satisfactionem, quia ignorabant suspicionẽ.

Chrysost.

Quasi dicat Chrysostomus: Iosephus mente, & imaginatione suspicax versabat sponsæ suæ defectus; & occultè eam volebat dimittere. Nemini suspiciones suas dixerat: Imò nec sensus exteriores vllam notitiam habent defectuum sponsæ, *quos tantummodò mente voluebat.* Ergo appareat Angelus in somnis Iosepho, ne eius oculi, vel aures, quæ nihil rei norunt, sciant suspicionem, quam animo, & imaginatione versat. Inter dormiendum loquatur Angelus menti, & imaginationi Iosephi, vt potentiæ, quæ sciunt suspiciones, sciant tantùm satisfactiones. Sensus autem externi, qui vel suspiciones ignorant, ignorent etiam satisfactionem Angeli, ne ex eius loquelâ defectus notitiam coniectent. Dormiant sensus externi, & cùm sopiti sunt, & ligati, Angelus loquatur imaginationi, & animo Iosephi, ne sensibus ignorantibus notificetur vel suspecta culpa. Vsque adeò cautè agit Deus in publicatione vel suspicati criminis, vt sollicitè præcaueat, ne vel plures sensus illud norint! Præcaueat similiter bonus reipublicæ Præpositus: Quod legitur fecisse typus ille prudentiæ, & Christianæ politiæ Sanctissimus Protoparens Noster Ignatius. S. Ignat.

85. Basil. Et S. Basilius re, & nomine Magnus in ipsa delinquentis conscientiâ solebat occultos defectus subditorum punire, pio castigandi artificio, quod notauit Nazianz. Orat. de eius laudibus: *Quis, inquit, officio probè functus benigniorem, aut suauiorem se præbuit? vtpote cuius pertenuis risus, laudatio esset, & silentium, obiurgatio; in propria nimirum cuiusque conscientia culpam explorans, ac puniens.* Subtile profectò supplicij genus, sed bono Præposito dignum. Scilicet secretas subditorum culpas, quas castigatione, vel obiurgatione publicare nefas erat, silentio, & vultus grauitate tacitè in propria cuiusque conscientia, & pectoris recessibus castigabat, ne præuaricator esset perspicaciæ, & proditor præfecturæ. Tam cautè se gerebat in re honoris proximorum, quæ valde delicata est, & nimis vel à suspicione leui patitur! Sic Iuditha hîc, v. 9. cùm statuisset reprehendere Senatores Bethuliæ, illos secretò vocat, ne in publico illos sceleris arguat, vt notabam in expositione litterali huius versiculi.

Naz. Superior in ipsa conscientia reprehendat defectus subditorũ.

Iudith.

86. Delictum Angelorum cur non expressum in Scriptura.

Pulchrum dubium est apud Theologos, cur Deus non publicauerit in Scripturis Angelorum delictum? Alia plura flagitia hominum disertè tradita sunt, & primæuum Angelorum delictum sic tacetur, vt coniecturis potiùs allucinemur, quàm aliquid certum statuamus. Quid obstat quominus id reuelauerit Deus? Num dehonestaretur Angelorum natura, si palàm publicaretur eius delictum? Verùm defectus, qui emendari non possunt, publicari non debent à summo omnium Principe Deo. Quod præclarè aduertit Petrus Damianus serm. 52. aiens: *Ob hoc forsitan Angelorum peccatum in Scripturis non inuenitur expressum, ne Scriptura mandaretur, quod emendari non poterat.* Nimirùm mali Angeli nolunt, nec possunt emendare delictum à se commissum. Vnde Deus non vult illud publicare; nam bonus Præfectus Deus, delicta nostra nunc nisi ad emendationem non publicat. P.Dam.

87. Matth. Cum surdo necesse est, vt clamoribus agat Superior. Hugo.

Verùm aliquando delicta subditorum publicantur à Superiore ob culpam subditi contumacis. Matthæi 3. v. 3. dicitur Ioannes Baptista, *Vox clamantis.* Quid necesse est, vt Ioannes clamet, & sic clamando publicet delicta hominum? Satiùs foret si ea aut clàm reprehenderet, aut submissâ voce perstringeret. Opportunè Hugo Cardinalis

hæc

hæc verba expendens, ait: *Vox clamantis; non loquentis tantum, non prædicantis, sed clamantis, vt maiorē affectum exprimat. Clamantis; quia surdi erāt Iudæi*, Isai. 42. *Quis surdus nisi seruus meus?* Nempe ideo sæpe clamore opus est, quem omnes exaudiant, quia surdus est peccator, nec audit submissam reprehensionis vocem. Vnde aliquando sic clamatur, vt omnes audiant reprehendentis vocem; quia sine clamoribus surdi non audiunt. Ergo sibi imputet, qui non audit corrigentis susurrum.

Isai.

§. XXIII.

Improbitas inurbanè vsurpat præstantiorem locum; Virtus negligit has ambitionis nugas.

88. VIrtus non est inurbana & rustica, neq; enim politiæ renūtiauit virtus, quæ etsi valdè curat de ciuilitate; tamen nescio quas magnificas nominum appellationes, & sedis præcedentias, & similes obsequiorum ceremonias, seu nugas iure negligit, non omittit: nam improbi hominis, & ambitiosi est, non attendere ad hanc ciuilitatem, & sibi præripere primarium locum, quem impensè ambit. Planè hæc inurbanitas, rusticitas ambitionis est, homine ingenuo indigna, & proprium vitium, seu indicium improbissimæ mentis. Nam quis affectat, & arripit primam sedem, nisi planè indignus? siquidem dignus aut eiusmodi nugas contemnit, aut honores paleares negligit. Ioan. 13. vers. 6. Christus Deus morti proximus lauat discipulorum pedes; & cùm seriatim discipuli omnes eiusmodi balneo abluendi forent, quis dubitaret Apostolorum principem, principem locum occupasse? Sed Chrysostomus hom. 69. in Ioan. attentè perscrutans Euangelij verba, sic inquit: *Credibile est proditorem stultum existentem ante Petrum recubuisse; quod Euangelista significauit cum dixit: Cœpit lauare, deinde venit ad Petrum.* Quis non miretur Iudæ impudentem rusticitatem; ante Principem Apostolorum sedet, qui hominum postremissimus est? Sic stultescit iniquitas, vt ab inurbanitate gloriam captare præsumat? quis per rusticitatem prætendat ascendere ad primatus fastigium? Iudas est, qui ante Petrum sedet: Proditor Christi est, qui sic inurbanè agit. Opportunè Christus Deus iacet ad pedes Iudæ, quando Iudas impudenter audet præripere locum Petro.

Inurbanè præripiens principem locum, est Iudæ æmulus. Ioann. Chrysost.

89. Fallor si Iudas non extitit æmulus Diabolicæ inurbanitatis. Marci, cap. 5. v. 7. Sæui illi Dæmones sepulcra inhabitantes, vbi vident Iesum, procidunt, illúmque adorantes, aiunt: *Quid nobis, & tibi, fili Dei?* ô præeminentiæ ambitionem! Filium Dei appellant, & se præponunt loco? postponunt illum, quem adorant? quem adoratione anteponunt, nominationis loco posthabent? Negant verbis, quod adoratione fatentur. Sic obbrutescit Diabolica ambitio! Sed planè auidè concupiscit sedis præeminentiam. Isaiæ 14. vers. 13. Primus ille ex Angelo Dæmon, sic dicebat: *In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis*; sedere ambit, cùm cæteri curiæ cælestis optimates, coram Dei solio stent? Apocalyp. 7. vers. 9. *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, &c. Stantes ante thronum, & in conspectu Agni.* Et statim: *Et omnes Angeli stabant.* Super his verbis, in quibus cæli Optimates stare dicuntur, sic fatur P. Damianus, serm. 52. *Sed virgo singularis stat à dextris in vestitu deaurato: Moyses vt videat transeuntem Dominum, stat in petra: Elias stat in conspectu Domini. Solus ille transfuga Spiritus, dissensionis principium, princeps malitiæ, malorum summa, voluit consedere. Sedebo, inquit, in monte testamenti. Omnes stant, & tu sedere præsumis? Ipse filius, idem quod Pater, sedere nescit, donec dicat ei Pater: Sede à dextris meis.* Quid illustrius pro hac re? Nimirum Princeps ille malitiæ, Angelus apostata à Deo deficit, turbat cælos, rebellat in Deum: Quam ob causam Angelus olim à naturâ suâ bene sapiens tumultus excitat in cælo, & sese dat in tantum discrimen? Bellè dixit P. Damianus; Vt coram Dei solio, sedeat ipse stantibus cæteris. Hæ ambitionis nugæ perturbant cælum, conspirationem cient Angelorum, & ex Angelis Dæmones faciunt. ô inanem Dæmonum rusticitatem! Hinc fortè cautior euasit *Angelica vrbanitas*, sic loquitur S. Chrysostomus in cap. 1. Ioannis, vt politiam Angelorum, & Angelicam naturam venustet, & inurbanitatem Dæmonum condemnet.

Marc. Dæmon cælos turbauit propter sedis præeminentiam. Isai. Apoc. P. Dam. Chrysost.

Redeo ad verba P. Damiani, quæ omisi, non neglexi: *Omnes*, inquit, *stant, & tu* (ô Dæmon) *sedere præsumis? Ipse filius idem quod Pater, sedere nescit, donec dicat ei Pater: Sede à dextris meis.* Vides Christi Dei vrbanitatem? aduertis quàm comiter se gerat Dei filius cum Patre Deo? Imò Dei generositatem dedecet eiusmodi ciuilitas; negligitur in cælis hæc politica vrbanitas, generosis animis indigna. Psalm. 109. v. 1. *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis.* Sessionem à dextris honoratiorem locum apud homines innuere, probabam alibi. Ecce Filius sedet à dextris Patris. Et in eodem Psalmo, v. 5. inquit Dauid: *Dominus à dextris tuis.* Si Christus Deus ad dexteram Patris sedet, quo pacto dicitur, Patrem esse à dextris eius? potiùs dicendum foret, sedere à sinistris. Exiguum spatium sedit à dextris, qui in tam exiguo interuallo dicitur sedere ad sinistram? Fortassis Christus Deus sedendo defessus erat, & mutauit locum. Num inciuilitatem aliquam corrigere cupit, & dexteram, quæ præstantior habetur locus, relinquens, transiit ad sinistram Patris? Nisi fortè sinistra præstantior locus est, vt adstruit Nebrissensis. Profectò negliguntur in cælis nugæ ambitiosioris politiæ. Aduerte hîc, vers. 9. quàm parùm curent Bethuliæ Senatores de his politiæ nugis. Iuditha illos conuocat in domum suam, ipsi vltrò eunt, neque aduertunt cur ipsa non potiùs ierit ad eos, vtpote principes & Senatores Hebrææ gentis. Senetior virtus nec puli quidem facit has vanæ gloriæ nænias.

90. In cælis negliguntur nugæ humanæ antecessionis in loci præeminētiis. Psalm. Nebriss. Iudith.

§. XXIV.

Bonus index solerter vitet acceptionem personarum: nesciat reum, vt sincerius sciat reatum.

STultus est qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius, phaleras, frænos, & reliquum equestrem apparatum: Sic stultissimus est, qui hominem æstimat ex conditione, ex nobilitate 91.

litate ex diuitiis, quæ sunt quasi quædam hominis vestes. Seruus est? Sed fortassis liber animo. Ignobilis est? Sed fortè ingenuus est mente. Pauper est? hoc illi forsitan nocebit, aliis non nocebit. Ergo homo non nisi ex homine æstimandus est: nam totus hominis census homo est, non conditio, non nobilitas, non opulentia. Hinc seria Iacobi vox est, cap. 2. v. 1. *Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ.* Non faciat fauor inæquales, quos natura fecit æquales. Porrò non æquitas, iniquitas est: & inter nocentissima vitia, valde perniciosum est Acceptio personarum; & quo vix caret vlla præfectura. Bene ait S. Bernardus ad Eugenium Pontificem, lib. 2. de Consid. ad eundem: *Est item vitium, cuius si te immunem sentis, inter omnes, quos noui, ex his qui cathedras ascenderunt, sedebis me iudice, solitarius.* Adeò hoc vitium occupauit omnia subsellia, tribunalia omnia, vt nemo, aut ferè nemo sit ab acceptione personarum immunis, etiam in sanctissimis Ecclesiæ cathedris. Hunc censorem consanguinitas subuertit, alium diuitiæ subornant, alteri blanditur venustas. Hic donis corrumpitur, ille ambitione flectitur, & importunis Procerum precibus, quæ supplex tribunalium violentia est. *Nos non ab homine aut laudis, aut præmij expensum capiamus, sed à Deo exactore, & remuneratore indifferentis benignitatis: iidem sumus Imperatoribus, qui & vicinis nostris.* Verba sunt Tertulliani Apolog. cap. 50. Scitè appellat Deum, *Exactorem indifferentis benignitatis.* Exactor quippe rigorosus (ne dicam durè inurbanus,) tribunalium minister est, qui tributa Principi debita, totâ Principis auctoritate exigit à subiecto populo. Sic Deus vti voluit molesto Exactoris vocabulo in re acceptionis personarum: vt ita notum sit quàm durus & acerbus sit contra eos, qui indifferentem benignitatem non præstant omnibus; sed quibusdam fauent, ad aliorum ruinam. Nam sic merita superuacua sunt, cùm aut affinium beneuolentia, aut munerum auaritia, aut pulchritudinis præstigiæ, aut ambitionis officiositas, pro meritis sit. ô æquæ iustitiæ iniquos ministros! meritorum euersores, facinorum patronos! apud quos innocens deliquit; delicti reus innocens est: apud quos benemeritus ottatur inglorius; immeritus, & otio dignus, fauoris scalâ sublimes honores scandit. Ergo bonus Princeps, & æquus iudex indifferenti distributione iura, & præmia dispenset. Merita, & demerita norit; cætera sapienter ignoret.

Iacobus.

Acceptionem personarum fere omnia tribunalia piorant.

Bernard.

Deus exactor est indifferentis benignitatis.

Tertull.

92. Matthæi 25. Virgines fatuæ ob virginitatem superbæ, oleum bonorum operum neglexerunt, & oscitanter *dormitauerunt, id est, in peccatis inuolutæ sunt, ait Hugo.* Et tunc clamor exortus est, publicans, quòd Christus venit; & quidem Iudex, vt S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Chrysostomus, S. Gregorius, & passim veteres, & nouiores interpretes commentantur, qui in die Iudicij Virginibus fatuis petentibus misericordiam, seuerè respondet: *Amen dico vobis, nescio vos. Hoc verbum gehennâ difficilius est,* inquit S. Chrysostomus homil. 79. in Matth. quia aut damnationis est præuium, aut damnationem importat. At non leuem continet difficultatem, Nam (vt aliàs expendebam) sibi minimè cohæret. Porrò si Christus iudex fatuas hasce virgines nescit, quomodo illas iure damnat? Quis vnquam vel imperitus iudex damnat reum, quem ignorat? Temerarius est, qui condemnat, quem nescit: nam iustitia diligenter scrutatur, & medullitùs inspicit personæ merita; ergo qui personam ignorat, ignoranter iudicat; iudicium enim de personæ meritis deliberat, quod non sibi constabit ignoratâ personâ. Vnde iudex condemnans reum, quem ignorat, se imperitiæ, non reum sceleris condemnat. Quomodo ergo Christus iudex fatuas virgines iure damnans, dicere potuit: *Nescio vos*? Præclarum profectò Iudicum documentum: Siquidem æquus iudex, & qui studiosè vitare intendit Acceptionem personarum, merita causæ scrutatur, & inspicit, atque planè noscit; personas non scit, nec id curat. Sed omnino negligit. Non ignorat causam, sed personas: & personas nescit, vt integerrimè causam diiudicet. Vnde causam damnandorum probè noscens, consultissimè ait: *Nescio vos,* ô virgines fatuæ. Quasi humano more dicat: Ego qui iustus sum iudex, Nescio an venustæ sitis, & Gratiarum manibus factæ puellæ, (non sum *acceptor facierum,*) sic legitur Syriacè 1. Petri 1. Nescio an sitis vetustâ nobilitate conspicuæ, in tenerâ ætate: Nescio an opulentia, & procerum necessitudo vos tueatur, & vindicet à periculo non bonæ causæ. Personas, & earum qualitates quasi nescio; & causæ merita tantùm ad iudicium scio: *Nescio vos.* Satis ad rem S. Basilius homil. 21. ex variis, sic ait Iudicibus: *Adsunt tibi ob oculos fratrum differentiæ, hic pauper, ille diues; hic hospes, alius domesticus; si iudicaueris ne inæqualia videas, diuitem sublimem pauperem humilem.* Expende illud: *Si iudicaueris, ne inæqualia videas*: Sic se gerat iudex, vt verè possit dicere reis: *Nescio vos,* solam & meram causam vestram scio; Scio quod sit meritum aut demeritum, non cuius sit.

Chrysost.

Iudex sciat merita causæ, nesciat personas.

1. Petri.

Basil.

Matthæi 2. v. 20. S. Iosepho peregrinanti in Ægypto: *apparuit Angelus Domini dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.* (Locus non semel expensus, & adhuc emedullandus:) Nomine terræ Israël intelligit Hugo Cardinal. Hierusalem: aiens: *Quia non distinxit in quam partem ire debeat, intellexit eam, quæ dignior est, scilicet Hierusalem.* Itaque Angelus Domini mandat Iosepho, vt redeat in Hierusalem, ibique habitet cum puerulo Iesu, & Virgine Matre. Statim obedit Iosephus, & cùm non procul esset à Hierosolymis, *audiens, quod Archelaus regnaret pro Herode patre suo, timuit illo ire.* Nempe probè noscens sæuos Archelai mores, iure timuit Iosephus, ne impius rex restauret paternas iras in puerum Iesum, & Matrem eius; & quem eius pater inter Innocentium cædes quæsierit; sponte tunc oculis oblatum crudeliter perimeret. Prudens planè Iosephi metus: & quidem valde pius: cùm non sibi præcauet, sed puero Deo, & matri Virgini. Quid faciendum viro piè meticuloso, & ad nutum obedienti? Metus sistit in viâ, quem Angeli imperium vrget. Æquum videtur, imò necessarium, quòd Angelus mutet præceptum, & permittat, vt aliò diuertant: Sic Angelus adulabitur suæ Reginæ, Deiparæ scilicet: sic officiosus erit in suum Regem, & Dominum: & gratiam vtriusque promerebitur, aut rescindendo, aut suspendendo imperium eundi in Hierusalem, vbi periculum timetur. Sed adhuc perstat Angelus præcipiendo: *Non mutat Angelus præceptum,* ait Anselmus Laudu. ibi. Itavt necesse fuerit, quod Iosephus *admonitus in somnis,* (& quidem non vt olim, ab Angelo, sed immediatè à Deo, vt insinuat S. Hieronymus in simili de Magorum admonitu, ad cap. 2. Matthæi.) *secessit in partes Galilææ.* Nimirùm Angelus inflexibilis manet, & gratiam, quam Iosepho viro pauperi; & humili, non præstitit, negat præstandam fore, aut Reginæ Mariæ, aut puero Deo.

93.

Angelus nec personam Mariæ, & Iesu accipit.

Anselm. Laud.

Hier.

Matth.

Deo. Nempe timebat etiam sibi Iosephus, & cùm timenti Iosepho non annuat Angelus, adeò flecti nescius perseuerat in proposito, vt nec timori Deiparæ, Angelorum Reginæ, nec metui pueri Iesu cedit: nec Angelus dispensat in præcepto, sed necesse fuit, quòd Iosephus admonitus, non ab Angelo, vt olim in Ægypto, sed à Deo ipso (dicitur enim, *admonitus in somnis*; non vt olim, *Angelus Domini apparuit in somnis*,) permissus deflectere à Hierosolymitano itinere, & diuertere in oppidum Galilææ. Tam longè abest Angelus ab acceptione personarum! Tam longè etiam abest Iuditha, vt non modò ciues Bethulienses, & Bethuliæ proceres, sed ipsummet Oziam Bethuliæ principem, coràm reprehenderit hîc, v. 10. eò quòd inconsultè consenserint post quintum diem tradere vrbem Holopherni. Nam ibi tunc aderat Ozias, aut statim adfuit, vt expendimus in literæ commentario. Disce à Juditha nec Principis Oziæ personam accipere; disce ab Angelo nec Deiparæ Virginis, nec Christi Dei personam accipere: sciunt enim Deum esse *exactorem indifferentis benignitatis*.

§. XXV.

Commentarius Literæ.

Vers. 14. *Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus.*

Vers. 15. *Non enim quasi homo sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.*

Vers. 16. *Et ideò humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato, seruientes illi.*

Vers. 17. *Dicamus flentes, Domino, vt secundùm voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam: vt sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur:*

Vers. 18. *Quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, & adorauerunt Deos alienos.*

Vers. 19. *Pro quo scelere dati sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionem inimicis suis: nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum.*

Vers. 20. *Expectemus humiles consolationem eius, & exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, & humiliabit omnes gentes, quæcumque insurgent contra nos, & faciet illas sine honore Dominus Deus noster.*

Vers. 14. & 15.

94. Serar. An Ozias peccauerit paciscens de tradenda Bethulia intra quinque dies.

SED quia patiens, &c. Si specie tenus consideretur horum procerum delictum, leuiculum apparet, & illud alleuat Serarius, quæst. 18. multis rationibus, quæ statim sese menti dant affatim. Fecêre enim hi principes quantùm potuerunt, diuina, & humana præsidia tentantes. At postquam siti deficere homines videbant, quod peccatum fuit decernere intra quinque dies vrbem tradere hostibus, ad quod tempus aliquid aquulæ (sed quotulum?) supererat? Et quidem Bethulienses non dubitant, an Deus posset, aut sciret eos liberare, sed an vellet: quod Deum tentare non est, vt docet Valent. 2. 2. disp. 6. q. 14. Vnde Tortolettus lib. 1. Iudithæ vindicis affirmat, Oziam diuino afflatum spiritu id tempus præscripsisse. At vel sola reprehensio Iudithæ arguit culpam procerum; & principum ingenua & tacita peccati confessio, deliquisse confirmat. Ita Serarius, quæst. 18. Peter. ad cap. 8. Exod. num. 4. Salian. num. 64. & Sanct. hîc: Iustin. in prioris ad Corinth. cap. 10. v. 9. Mendoza in lib. 1. Reg. cap. 13. v. 22. Paez in Cant. Moysi, num. 3. annot. 3. secuti Lyranum, Hugonem, Carthusianum. Et quidem Carthus. ad cap. 8. Iudith, Serarius, quæst. 18. Salianus, num. 63. & 64. plures afferunt rationes, quibus culpent consultum Oziæ, quas facilè quis soluat. Authoritas Iudithæ magnum auctoritatis pondus habet.

Valent. Tortolett. Serar. Peter. Salian. Sanct. Iustinian. Mendoza. Paez. Lyra. Hugo. Carthus.

Ergo singula commentatione lustro. *Quia patiens est Dominus*, &c. Non reperitur stricta Patientia in Deo, quia Diuinitas expers læsionis est; quadamtenus autem Deus patitur iniquitates nostras. Hortatur autem vt *in hoc ipso* pœniteant, id est, de ipso delicto: quia patiens Dominus est, nec irascitur ob iniurias, quasi homo, qui irâ actus parcere nescit, & iniurias persequitur; non sic Deus qui pœnitentiâ placatur, & malum, quod minitando prædixerat, miserando quasi retractat, vt patet de Niniuæis, Ionæ 3. Legi potest super hoc Martinus del Rio tom. 1. Adag. 112. qui hunc locum Iudithæ versat, & ad hoc tractat luculenter. Multa orationis potentia à lacrymis, dabitur aliàs. Legi potest Quiros ad cap. 38. Isaiæ, num. 46. qui hunc locum egregiè exponit. 95.

Ionæ. Rio. Quiros.

Et ideò humiliemus illi animas nostras. Carthus. & Tirinus, animas humiliari aiunt, confessione peccatorum. Sinceriùs; proni & supplices nos ipsos offeramus Domino, vt nobiscum misericorditer agat ad suum arbitrium: & sicut perterriti sumus in superbis minis Assyriorum, hoc est, *in superbia eorum*; sic illis diuino præsidio superatis, *gloriemur de hac nostra humiliatione*.

Vers. 16. & 17. Carthus. Tirin.

Quoniam non sumus secuti delicta patrum nostrorum, &c. Quasi dicat; Patres nostri sæpe diuinas iras experti sunt, ob adorata gentium idola: nos innocui sumus ab hac culpâ; vnicum enim Deum adoramus, & religiosè colimus omnes; vnde non est cur similia vereamur. Imò potiùs *exquiret sanguinem nostrum*, id est, vlciscetur nos *de afflictionibus inimicorum nostrorum*, nempe de afflictionibus, quas ab hoste immani patimur. Textus Græcus vberiorem Iudithæ ad proceres orationem texit, quam referre, nihil refert.

Vers. 18. 19. & 20.

§. XXVI.

Diuina Patientia seuerior rigor est; Ira verò patientior indulgentia.

ERrat, errat qui infidæ felicitati fidit; & qui prosperitatem æstimat beneficium. Hic profectò gratias agit pro supplicio, & gratus est in punitorem seuerissimum. Cùm fortuna tibi adludit blandè, æstima duram in te sæuire. Qui castigat, verè parcit; qui parcit, crudeliùs castigat. Mallem Deum iratum, quàm dissimulantem, & nunc propitium. Dissimulando duriùs punit; patiendo ipsâ 96.

ità parcit. Placatum tibi Deum time; iratum, &, seuerum ama. Et tene supplicium vt felicitatis præsagium, & felicitatem æstima calamitatem. Quassabatur Ionæ nauis furentibus vndis, & dehiscente compage sorbebat naufragium. Timent nautæ periculum; Ionæ 1. v. 4. *Periclitabatur nauis, & timuerunt nautæ.* Nautæ dicuntur timere, & vectorum tacetur timor? Nauitæ artem sciunt rei naualis, illorum in tempestate securitas serenat nauigantium animos, qui ad illorum vultus mouentur. Atrocissimè iactatur Ionæ nauis, nautæ pauescunt, & clamores excitant; & tacetur clamor vectorum? Hi non dicuntur timere in tanto nauitarum metu? Maiorem facit admirationem, quod dein refertur. Ionas proiicitur in mare, cessat tempestas, tranquillantur vndæ, & à periculo liberi, vbi primùm *Stetit mare à feruore suo; & timuerunt viri timore magno,* v. 16. In periculo Nautę dicuntur timuisse, non vectores, in tranquillitate verò omnes timent, etiam qui virili, & obfirmato animo antè intrepidi erant in procellâ. Quam ob rem in tranquillitate viri timent, qui in tempestate securi erant? Fortè tempestas augens nauseam, cerebrum euertit cum stomacho? an atrocissima tempestas securior est quàm serenum mare? *Timore magno* timent securi, qui securi erant in periculo magno. Profectò Zeno Veronensis huc adludere videtur, serm. 10. inquiens in simili: *Nostrum mare, quos voluntariè susceperit, feliciter naufragos facit.* Pulchrè dictum: *Feliciter naufragos,* & calamitosissimè sospites. Porrò tempestas feliciter adludit; & tranquillitas minaciter terret. Nam *quos amat Deus, arguit, & castigat.* Apocal. 3. v. 19. Quos Deus calamitatibus exagitat, verè acceptos habet; & temporali punitione æternùm parcit. Quos verò negligit, naturales reatus dissimulatione omittens, infelici prosperitati hîc tradit, vt gehennalibus tormentis æternùm mancipet. Time nunc patientiam Dei, ama diuinas iras. Ab ira Dei sospes euades, à patientia diuina damnaberis. Patientia sæuit, ira parcit.

Ionas. Prosperitas timenda est.

Ionas.

Naufragiũ felix.

Zen. Veron. Apocal.

97. Proceres vrbis Bethuliæ, tunc Holophernianâ obsidione oppressæ, nescio quid decreuêre nocentissimum in patriam, irreligiosissimum in Deum: quos Spiritu Dei afflata Iuditha seuerissimè reprehendit, & ad emendationem ipsos hortans, sic inquit, cap. 8. v. 14. *Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus.* Quæ verba minùs negotij faceßunt interpretibus, quàm par esset. Quasi dicat: Incunctanter precibus, & planctibus Deus mulcendus est, & properâ pœnitentiâ propitiandus est, quia patiens est. Quare Patientia Dei aut materia dicitur nostræ pœnitentiæ, aut festinandæ pœnitentiæ occasio vrgens? *Quia Deus patiens est, in hoc ipso pœniteamus.* Imò Patientia Dei inducias facit ad peccandum: nam dum magnanima Dei patientia tolerantissimè suffert hominum errata, quasi commeatum facit ad delinquendum, & longiora spatia tribuit ad pœnitendum. Feruor iræ, quæ celerrimè sæuit, tempus pœnitendi arctat, tarditas patientiæ ampliat indulgentiæ spatia. Non ergo festinanda est pœnitentia *quia Deus patiens est*, sed quia iratus. Aptiúsne dixisset Iudith (si dici id potuisset) *Quia Deus impatiens est, in hoc ipso pœniteamus*? Et tamen oppositum affirmat; & de opposito idem concludit. Scilicet: *Quia Deus patiens est, in hoc ipso pœniteamus*, Profectò alta est Iudithæ sapientia, & arcanus verborum sensus.

Iudith. Patientia Dei furor iustitiæ est.

Quippe Dei tolerantior Patientia, re verâ iratior furor est? Dei tolerantior patientia, (si licet sic dicere;) impatientior ira est. Blandior indulgentia citiùs est placanda, ne dum vindictam negligit, seueriùs vlciscatur. Pro commentatione huius loci Iudithæ, adducam grauissima verba Prophetiæ Nahum, qui rem hanc eximiè expressit his verbis, cap. 1. vers. 2. Dei patientem furorem, aut quasi impatientiam indulgentem publicantibus: *Deus æmulator, vlciscens Dominus, & habens furorem: vlciscens Dominus in hostes suos, & irascens ipse inimicis suis: Dominus patiens, & magnus fortitudine.* Cùm tot Dei iras, cùm furorem spirantem vindictas terribiles, Propheta buccinaret; expectabam vulnera, expectabam excidia, & vastationes, & strages: & tamen concludit, *Dominus patiens*: & sententiosè quidem; nam Dei velut negligentior patientia, furor est Iustitiæ, & exaggeratio vindictæ. Castigat dum parcit, dum parcit, seuerissimè quasi furit. Ergo à festinata pœnitentia placanda est Patientia Dei: Ergo scitè dixit Iuditha: *Quia Deus patiens est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus.*

Nahum.

Iudith.

98. Arguté quidem Tertullianus lib. de Patientia cap. 11. hâc super re scripsit: *O seruum illum beatum, cuius emendationi Dominus instat, cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non decipit!* Beatum appellat in quem Deus animaduertit; ac si punitio pignus sit beatitudinis; item itam Dei, quâ hîc castigat, vocat piissimam *dignationem*, felicem indulgentiam, & anticipatam veniam; tanquam si diuinus furor dum ad vindictam feruet, iam deferbuerit; & dum sæuit ad vltionem, iam desæuierit; & punitione non castiget, sed indulgeat. Nam si aliquando Deus hominum flagitiis offensus, per summam patientiam dissimulat vindictam, *dissimulatione quasi decipere* videtur homines. Solet homo iniuriis lacessitus, vt inimicum cumulatiùs referiat, impatientiam suam dissimulare versutè, vt sic neglectus ab hoste, & opportunitatem vltionis nactus, immaniùs iniurias repetat. Callidè potentiam suam armat vafritie, & versutiis auget potentiam, supplens arte, quod deficit viribus. Procul sunt à Deo eiusmodi cauilli, & vafrities: Decipere non potest summa, & sincerissima bonitas; At loquitur Tertullianus de Deo secundùm rusticanum hominum stylum, vt exaggeret diuinæ Patientiæ rigorem. Rectè ergo dicitur felix, ille *quem admonendi dissimulatione non decipit Deus.* Caue à Patientia diuina: nam ira Dei indulgentior clementia est. Patientia velut impatientior furor. Quod expressit Isaias cap. 42. vers. 14. *Tacui semper*, (Septim. *Tacui a principio*; vox autem *principium* æternitatem indicat, vt multis probaui, Ioann. cap. 1.) *Tacui semper, silui, patiens fui, sicut parturiens loquar.* Quasi dicat, mutâ patientia æternùm vsus sum; erumpat ira, quasi dolore parturientis acta, qui vehemens dolor est. Præclarè S. Nazianz. orat. 1. in Iulianum ait: *O Christe quomodo tuam illius temporis lenitatem, & Patientiam feram?*

Tertull.

Patientia Dei intolerab lis est homini.

Isaias. Septim.

Naz.

§. XXVI.

§. XXVII.

Suâ sibi Patientiâ quasi detrahit Deus; & honore miserendi, contumeliam dissimulandi repræsentat.

99. OMnia Dei Attributa summæ perfectionis laude vigent: nam diuinitatis vigor omnia Dei transcendit, & nobilitat. Nihil enim Dei est, quod Deus non sit: hinc summa perfectio, & infinita laus. Verùm à Misericordia maximum elogium, & augustiorem commendationem apud homines captat Deus. Quid enim de se nobilius, & numini connaturalius quàm benefacere? Summè felicis esse solet, neminem, qui felicitari possit, permittere infelicem, quasi ab infelicitate alterius detrahat sibi, & alieno bono prosperetur: inde suæ clementiæ magnificus ostentator est Deus, à misericordia laudem incrementans suam.

Christus dicitur nimis misericors, & vsque ad hominum ludibrium.

At admiror diuinæ misericordiæ eminentiam, quâ dissimulare, & negligere videtur punitionem nostrorum criminum; ab ipsa enim suæ perspicaciæ, aut Iustitiæ videtur detrahere. Adducunt Pharisæi ad Christum, Ioan.8. v.5. fœminam recèns in adulterio deprehensam; & aiunt: *In lege Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent accusare eum.* In quo hìc tentant Pharisæi Saluatorem? nam si Moysis præceptum implendum esse respondeat Christus, nullum ibi periculum erit; cur ergo Pharisæi nacti sibi videntur felicem occasionem accusandi Saluatorem? Adeóne certi sunt ore Christi damnandam non fore adulteram? Saluatórne omittet punitionem tam fœdi criminis? num negligat decernere pœnam iustissimè iustissimâ lege sanctam? Nonne nimia esset indulgentia negligere legem, & impunitum omittere adulterium publicum, & à reo confessum? Pulchrè S.Augustinus tract.33. in Ioan. *Pharisæi animaduerterant eum nimium esse mitem.* Quid est *nimium mitem* esse Christum? Num in Saluatore potest vllus excessus etiam mansuetudinis inueniri? Quid nimium sit in Christo, quando virtus in mediocritate consistit? nam moralis virtus, si nimia sit, degenerat in vitium ab excessu virtutis. Verùm etsi vitium procul Christo abest; at si vitij capax foret, (quod absit,) ab excessu Misericordiæ excederet, & à nimiâ notaretur clementiâ, quâ punitionem veluti dilatione negligens, quodammodò deuenustare apud homines videretur suam potentiam. Cuidam temerariè criminoso, & de diuina misericordia præsumenti ad multiplicanda delicta, sic scribit Pelusiota, lib.1.epist.145. *Ne diuinam lenitatem ludibrio habeas:* ac si tacitè notet diuinitatem, quia à misericordiâ facit patrocinium delinquendi, & à diu dilatâ pœnâ, vel facili peccati veniâ, plus homo audet ad crimina. Vnde Cypr. citatus à Cerda, in c.2.lib.1.de Patient. ait: *Qualis verò, & quanta patientia, quòd in contumeliam suæ majestatis, & honoris, &c.* nam contumelia Dei videtur, tam patiens ipsius clementia in peccatores.

Ioan. Deut.20.

Aug.

Pelusiot.

Cypr.

100. Tertullianus sic luculenter rem hanc expressit, lib. de Patient. cap.2. *Sustinet Deus ingratissimas nationes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, vt sua sibi patientia detrahat. Plures enim Domino idcircò non credunt, quia seculo iratum tandiu nesciunt.* Pende illud: *Suâ sibi patientiâ detrahit.* Ac si ipse Deus contumeliosus sibi sit apud homines, tandiù sustinens tot criminum temeritates, & immanitates facinorum. Et à lenissimæ patientiæ nobili ostentatione quodammodò dedecoretur, vel quasi hominum delicta non viderit; vel quia eadem non punit. Et licet non pauci in infidelitate permaneant, nec eius perspicaciam, aut iustitiam ob id credant; tamen mauult clementiam ostentare suam, quàm fidem aliorum sic procurare: ac si plus honestetur clementiæ publicatione, quàm Gentium lucratione.

Tertul.

Deus suâ sibi patientiâ quasi detrahit.

Addubitant Interpretes quare Christus Deus duplici contumeliâ oppetitus, nempe quòd Samaritanus esset, & haberet Dæmonium, respondit se Dæmonium non habere, & taciturnitate visus fuit consensisse, se Samaritanum esse? Et quidem iniuriæ nomine Saluatori impingunt Samaritani vocabulum, quod magnum dedecus erat: nam Samaritani, vt Iudæorum hæretici habebantur; cur Christus huic iniuriæ videtur consentire silentio, cùm aliam satisfactione refutet? Quid in hac contumeliâ gloriosum est? Sed quid in contumeliâ gloriosum esse potest? S.Paulinus epist. 4. eleganter scribit: *Spoliatos nos Diaboli latrocinio, & vulneratos in via. præterierat frater in Leuita, frater in Sacerdote; sed non præteriuit ille Samarites, qui propter nos huius etiam nominis suscepit iniuriam. Hic hominem suum prætermissum à prævius, nec curatum, miseratus accepit.* Id est, Maxima Christi est iniuria Samaritanum dici; at Samarites ille Euangelicus, etsi patriâ, & Religione turpis, tamen clementiâ clarus est, & à misericordia illustris: Vnde Christus Deus auidè excipit Samaritani nomen; quasi plus decoris acquirat notæ misericordiæ titulo, quàm contumelioso Samaritæ nomine. Nempe, dicat Samaritanus expressè, dum vel tacitè appellet misericors: quasi minùs deuenustet Christum Samaritani exprobatio, quàm illum nobilitat clementiæ exaggeratio. Planè Sapienter ait Iuditha hîc, v.14. *Quia patiens est Dominus, in hoc ipso pœniteamus.* Nempe sicut cæteri ex patientiâ Dei, & tolerantissimâ eius clementiâ animosiùs peccant, illámque contemptui habent; nos è contrario, quia patiens, & benignus est Deus, eo ipso pœniteamus, qui affectus generosus valde est. Nempe diuina pietas, quæ aliis quasi occasio est contemnendi numinis, sit nobis materia illum religiosiùs colendi, & diuiniùs venerandi: ne iterum queratur cum Psalmista Psalm. 128. v.3. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.* Scilicet supra immensitatem dolorum, & eminentiam diuinæ misericordiæ, fundant peccandi licentiam, quâ Deo videntur adulari. Præclarè Tertullianus, lib. de Pudic. cap. 2. postquàm congessit multa Scripturæ loca, quibus diuina misericordia exaggeratur, inquit: *Talia, & tam sparsilia eorum, quibus & Deo adulantur, & sibi lenocinantur, effœminantia potiùs quàm vigorentia disciplinam.* Et mox: *Deus Zelotes qui naso non deridetur, adulantium scilicet bonitatem eius.* Audis sceleratissimos peccatores adulari Deo de misericordiâ, vt sic commeatum sibi faciant delinquendi?

101. Samaritani probrosum nomen, cur non refutat Christus. Ioan.c.8.

Paulin.

Iudith.

Psalm.

Peccatores adulantur Deo de nimia misericordiâ.

Tertul.

§. XXVIII.

Nimia benignitas impunita relinquens hominum peccata, licentia foret delinquendi, & libido peccandi.

102. IVstitia sine bonitate sæuitia est; bonitas absque iustitiâ præuaricatio potestatis esset. Benignitas rigores temperet, rigor benignitatem commendet, & sic alterutra virtus ab æmulâ suâ decoretur. Hæretica Marcionis vox est, quòd *Deus de sola bonitate censendus sit.* Quem errorem sapienter refutat

Tertul.

Tertull. lib. 1. contra Marc. cap. 26. aiens: *At hic sufficit peruersissimum Deum ostendi in ipso præconio solitariæ bonitatis.* Nam etsi Deus titulo Deitatis infinitè bonus, & clemens sit: sed solitaria bonitas, & expers iustitiæ, Deum dedecet.

Philo.

Esto, Deus sit, *Suopte ingenio clemens*, vt ait Philo in lib. de Mundi Opif. id est, ingeniosè pius, & vnicè bonus; at solitariè, & merè bonus non est; qui enim Deus est, sit etiam summè iustus necesse est.

Nimia misericordia nutriret peccata?

Si ergo solitaria esset bonitas in Deo sine iustitiâ, aliqua affinitas malitiæ foret, & velut peruersitas diuinæ præfecturæ, (neque enim Deus foret, si iustus non esset) quæ à iustitiæ absentiâ præberet peccandi licentiam. Sententiosissimè

Tertul.

inquit Tertullian. de Deo Marcionis vnicè bono; lib. 1. cap. 23, *Quis est iste Deus tam bonus, vt homo ab illo malus fiat?* Nam mera bonitas in Deo sine attributo iustitiæ, occasio esset repetitæ malitiæ in homine. Porrò pœnalis animaduersio humanam sistit temeritatem; at indulgentia à suppliciis infligendis cessans, fouere videtur peccata.

Maxim.

Videte profunditatem mysterij, vbi peccantium sordes sanguine sunt innocentis ablutæ. Hæc autem remissio non te ad peccatum nutrit. Verba sunt S. Maximi homil. in traditione Symboli. Quasi timeat maximus hic Doctor, ne nimia Dei bonitas videatur peccatis fauere, peccata fouere, & nutrire, & velut profusior Dei indulgentia appareat humanæ temeritati occasio aliqua delinquendi.

103. Vnde S. Gregorius Nazianz. Orat. in SS. lumina sic inuehitur contra eos, qui susceptionem baptismi differebant, vt ita licentiùs peccarent,

Naz.

securi remissionis: *Ne beneficium tanquam iniuriam prorogemus, nec expectemus, vt plura peccata congeramus, quò plura nobis condonentur: nec Christum cauponemur, & emercemur.* Scilicet iniuriam facit Christi Passioni, & Christum mercatur, vt Pontifices & Pharisæi; & eundem auarissimè cauponatur, vt vilis caupo; qui Dei misericordiam, & Christi sanguinem assumit ad patrocinium delinquendi, & fretus bonitate diuinâ præsumit licentiùs delinquere: ac si Dei bonitas sit licentia peccandi, titulus delinquendi, & securitas temeratiè audendi contra diuinam patientiam.

Deus nimis bonus, Deus Hermogenis hæretici esset, & assentator malitiæ.

Septim.

Ecce enim etsi non auctor, sed assentator mali inuenitur Deus, inquit Septimius cap. 10. aduers. Hermogenem, fingentem Deum merè misericordem. Nam sola Clementia, quæ sociam non habet iustitiam, etsi non sit auctrix peccati; at humanæ malitiæ videtur adulari, dum ei licentiam delinquendi permittit. Bene definitur Assentatio: laus immodica, & supra merita. Ergo Deus merè bonus, quem Hermogenes de suo cerebro finxit, Assentator esset malitiæ, quam perpetuâ impunitate, quasi rem licitam permitteret, & impuni permissione rem esse licitam tacitè publicaret. Et ita floreret malum afflatu meræ bonitatis: & homo malus esset, quia Deus bonus, esset nimis bonus.

S. Chrysologus agens de bono Patre non boni 104.

Chrysol.

filij, Prodigi inquam, ita scribit, serm. 1. *Quis sit Pater in dando facilis, facilior in recipiendo?* Nempe dum exaggerare intendit Chrysologus benignitatem diuinam; illam tantâ laude quodammodò alicui videbitur deuenustare; dum *Facilitatis* illam notat. Porrò Facilitas puerilis affectio est, saltem non admodum virilis.

Septim.

Et Marcion suum Deum fecit, *Balbutientis adhuc benignitatis*, vt dicitur lib. 4. contra eundem, cap. 17. Quis non timet constantem seueritatem? quis non contemnit facilitatem?

Matth.

Matthæi 6. v. 24. *Nemo potest duobus Dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget; aut vnum sustinebit, & alterum contemnet.* S. Augustinus commentans hanc sententiam lib. 2. de serm. Domini in mont. cap. 22.

Aug.

Peccator contumeliosus est diuinæ misericordiæ.

sic fatur: *Dixit autem, alterum contemnet, non odio habebit, nullus enim verâ conscientiâ potest Deum odisse. Contemnit enim, id est, non timet eum: cùm quasi de eius bonitate securus est.* Scilicet peccator à mera bonitate Dei securus, securitate peccandi contemnit bonitatem diuinam, dum ludit de clementia Dei, immunis à pœnâ facinorum.

Tertull.

Nimirum Dominus ingratis benignus: vt non magis irascatur contumeliis clementia sua, quàm blandiatur, inquit Tertull. lib. de Pudic. cap. 10. Id est, impunis delinquendi securitas, contumelia dicitur diuinæ clementiæ, & bonitatis contemptus. Adhuc loquitur idem Doctor lib. de Pœnitentia,

cap. 6. *Certi enim indubitata venia delictorum, medium tempus interim furantur, & commeatum sibi faciunt delinquendi. La impunidad es saluo conducto de delinquir*: nam licentiùs peccat, qui securè delinquit. 105.

Nimia misericordia esset libido peccandi.

Pergit in idem cap. 7. *Redundantia clementiæ cælestis libidinem facit humanæ temeritatis. Nemo idcirco deterior sit, quia Deus melior est, toties delinquendo, quoties ignoscitur.* Expende illud: Redundantiam cælestis clementiæ libidinem facere humanæ temeritatis. Quasi sola, & effusior Dei misericordia absque iustitiâ, foret non frenum, sed calcar humanæ audaciæ, libido peccandi, & fomes delinquendi: quippe quæ fouere, & nutrire videretur flagitia dissimulatione supplicij. Adhuc perstat idem antiquissimus presbyter Carthaginensis lib. 1. contra Marcio. cap. 27. agens

Tertull.

de Deo Marcionis merè bono: *O Deum veritatis præuaricatorem; sententiæ suæ circumscriptorem! Timet damnare, quod damnat, factum sinit, quod fieri non sinit: mauult ostendere quid, quàm probare. Hoc erit bonitas imaginaria, disciplina phantastica, & ipsa transfunctoria præcepta, secura delicta. Audite peccatores, quippe nondum hoc estis, vt esse possitis.* Quid luculentius? Verùm Deus noster qui non tantùm summè misericors est, vt fingebant olim Hæretici; sed etiam summè iustus, ne dissimulatione vindictæ libidinem faciat humanæ temeritatis, & nimis indulgendo, sibi contumeliosus sit adulando hominum malitiæ, aduersus Deum temerariæ, sic minatur, Isaiæ

Isai.

42. v. 14. *Tacui semper, silui, patiens fui sicut parturiens loquar: dissipabo, & absorbebo simul.* Nam quò benignior indulgentia, eò erit districtior vindicta: & dissimulantior patientia thesaurizat indignationem in die iræ. Vnde sapientissimè ait Iuditha hîc,

Iudith.

v. 14. *Quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus*: Id est, ideo pœniteamus, quia Dominus valde benignus, & patiens est; quasi tolerantior patiẽtia, & dissimulantior clementia sit exaggeratio diuini rigoris. Caue à dissimulantiori patientiâ Dei.

§. XXIX.

§. XXIX.

Diuinus rigor velut complementum est Diuinæ Misericordiæ.

106. HOmo iniuriis lacessitus naturaliter crudelis est ad vltionem: & omnes animi, & corporis vires auxiliares aduocat ad sæuitiam. Imò & clementiam, & misericordiam, diuersissimas quidem facultates, sollicitat, vt furori ferant auxilium ad cædes,& strages. Nescio quod scelus commissum fuit; & facinoris auctor latebat; tunc Theodoricus apud Cassiodorum lib. 2. Vari. epist. 36. ingentem auri massam promittit proditori scelestissimi rei. *Delectat nos munificos esse in amore vindictæ*, inquit Rex. Ecce ira, & iusta seueritas, vel ipsam munificentiam auxiliarem adsciscit ad vindictam. Pius est Theodoricus, vt sæuiat; liberalis, vt puniat: munificus, vt seueriùs castiget. Ex clementia conflat vltionem. Hoc est ingenium hominum, cui adnata sæuitia est, & crudelitas penè naturalis. Verùm quemadmodum homo cogit munificentiam seruire rigoribus: sic bonus Deus facit rigores seruire munificæ liberalitati: Et arcum suum curuat in nubibus; vt eâdem machinâ, quâ se sceleratos sagittaturum minatur, ipsos erigat in spem veniæ; & signum belli facit præsagium pacis: & iræ indicium reddit misericordiæ documentum.

Iustitiæ humanæ seruit misericordia, & munificentia iudicis. Cassiod.

107. Psalm. 76. v. 10. *Nunquid obliuiscetur misereri Deus: aut continebit in ira sua misericordias suas?* Semel iram ponit, cùm Deus seueriùs irascitur, & multoties misericordiam numerat in irâ. Et vox *continebit* emphatica est; ac si impotens sit Deus, etiam cùm irascitur, cohibere, aut continere misericordiam, quin etiam tunc prosiliat? tanquam si ex necessitate quadam erumpat Deus in miserationes, etiam in ipso rigore vindictæ? quasi impatiens sit clementiæ, illámque *continere* non possit in ira? *Aut continebit in ira sua misericordias suas?* S. Hieronymus ita locum hunc scripsit: *Aut compleuit in furore misericordias suas?* Ac si dicat regius Psaltes ex mente Hieronymi: Adeóne Dei misericordia exuberat, vt etiam in magno die furoris sui, & tremendo iudicij die, inter iras seuerissimas, & furorem rigoris, valeat ostentare, imò & *complere misericordias?* Poteritne Deus sic misericordiam dilatare suam, vt ipsa supremi Iudicij seueritas sit complementum misericordiæ, & decus munificentiæ? Potest, potest quidem. Et opto lectorem attentum ad huius rei probationem.

Psalm. Hier.

108. Magnus finalis Iudicij dies, totus spirat diuinas iras, & inplacabiles rigores. Et primùm omnes homines auditâ voce Archangeli resumptis corporibus sistentur ante tribunal Christi; ad cuius sinistram erunt reprobi homines; ad eius dexteram collocabuntur prædestinati: Quos Iudex hilari & placato vultu, & suauissimis verbis ad æternitatem felicitatem euocabit, Matth. 25. vers. 34. *Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt. Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnū à constitutione mundi.* ô quàm commouebitur reproborum inuidia hâc voce! quæ plus fortè cruciabit reprobos, quàm incendia gehennæ. *Tunc dicet his, qui à sinistris eius erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis eius. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c.* Et mox Diabolorum operâ detrudentur impij in æternum inferorum ergastulum, æternùm arsuri gehennalibus incendiis, & omnibus tormentorum machinis mancipari. ô durum spectaculum! ô perennis animarum, & corporum carnificina! In hâc rigoribus destinatâ die, penè oblitus videtur Deus misericordiæ suæ. Sed profectò durum, & insolens (ne dicam indecorum) videtur, quòd à bono Deo, qui toties nobile attributum Misericordiæ iactat, & commendat, quasi superexcedat seueritatem Iustitiæ; Vltimum verbum, quod Orbi dixit, opus seuerioris iustitiæ sit, & eructans Iustitiæ seueritatem. In hoc acerbissimo verbo: *Ite maledicti in ignem æternum*, deliciabitur piissimus Deus? Castigetur nequitia reproborum; sed præstaret potiùs, reprobos priùs damnasse, & postea prædestinatos suauissimè compellare, & illos cumulare dignâ felicitate diuinæ munificentiæ, vt in æternùm delectaretur Deus dulcissimo miserationis verbo: *Venite benedicti: Possidete regnum, &c.* Delicientur diuina ora suauitate munificentiæ, non exacerbentur acerbitate supplicij. Vltimúmne Dei verbum tam acerbum erit, nullo miserationis verbo temperandum? Planè Deus in hac magnâ Iustitiæ suæ die, *Continuit in ira sua misericordias suas.* Verùm acerbior hæc seueritas adauget laudem diuinæ misericordiæ, & ostentat largiorem munificentiam. Fateor, vltima verba Christi Dei sunt: *Ite maledicti in ignem æternum:* Sed qui verba plena irarum audit, aduertat

Matth. Quo modo Deus in die iudicij punit ex misericordia.

109. ad causam tanti furoris, in qua elucet exaggeratior benignitas Dei: *Ite, ait, maledicti in ignem æternum. Esuriui* (in pauperibus) *& non dedistis mihi manducare, sitiui & non dedistis mihi bibere, &c.* Seuerior ira Dei castigat defectum humanæ misericordiæ; rigorem in pauperes punit zelus misericordiæ: Furore agitur Deus in reprobos, sed ob blandum amorem misericordiæ. Non tam punit Deus, quàm publicat quanto in pretio illi misericordia sit; siquidem tàm acerbè armatur, & pugnat in Misericordiæ vltionem. Vnde seuerior hæc vindicta, opus clementiæ à motiuo est, & exaggeratio diuinæ munificentiæ, & complementum misericordiæ. Ergo altè Dauid ex mente Hieronymi: *Complebit in furore misericordias suas.* Planè compleuit, quippe eiusmodi furor castigans immisericordes, elogium munificentiæ, & completio est misericordiæ: nam in rigoribus Iustitiæ causa agitur Misericordiæ. Et sic causa condemnationis additur ad sententiam supplicij. Psal. 93. v. 1. *Deus vltionum Dominus, Deus vltionum liberè egit.* Quid hîc non spirat rigores, iras, acerbitates? Planè ita est; sed ibi agnoscenda est velut effusior misericordia, Hugo, *liberè egit*, id est, *liberaliter egit.* Nempe cùm Deus in vltimâ die plenus furore, Deus vltionum dicitur, tunc liberè, hoc est, maximè liberaliter, & misericorditer egit; cùm iratus sit ob defectum misericordiæ. Fallor, si huc non respexit Tertull. lib. de Resur. carn. cap. 14. inquiens: *Qui apud Deum discis tam optimum, quàm iustum. De suo, optimum,* (id est, munificum, & misericordem) *de nostro iustum. Tamen hoc ipso optimum, quod iustum.* Expende τὸ *Hoc ipso optimum, quod iustum.* Id est: Cùm maximè *iustum*, & seuerum se ostendit Deus, tunc maximè *optimum*, munificum, & misericordem se intimat: scilicet aduocando iustitiam auxiliarem in vltionem violatæ misericordiæ. Bene ergo ait Iuditha hîc, v. 15. *Non enim quasi homo sic Deus comminabitur; neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.* Nam homo irâ actus punit immisericorditer; Deus verò ex misericordia irascitur; neque in irâ sua continet misericordiam suam.

Psalm. Hugo. Tertull.

§. XXX.

§. XXX.

Suspensæ expectationis molestiæ exaggerantur.

110. Menan. MEnandri in Naucleto præclara vox est: *O Iupiter colendissime, quantum malum spes est!* Quid enim molestius quàm contemplari bonum, quo & cares, & arduum adeptu scis? siquidem absentiâ rei cupitæ affligeris; & ipsâ rei bonitate cruciatis: quia tantùm possides absentiam
Spes protracta cordolium est. Cassiod.
boni optati, & pendenti animo angeris. Vnde Cassiodorus in Proœm. Variat. dixit: *Solos spei labores*, quasi cæteræ calamitates huius vitæ vacuæ à calamitate essent, & mentiti labores; quia ab spe
Plinius.
veri, & soli. Disertè Plinius lib. 6. epist. 1. *desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit. Quóque propiùs accesseris ad spem fruendi, hoc impatientiùs*
Prouerb.
careas. Ergo spes boni, impatientia mali est. Prouerb. 13. v. 12. *Spes quæ differtur, affligit animam.*
Iansenius.
Aduertit Iansenius in Hebræa origine sic scribi: *Spes protracta, infirmitas est cordis.* Porrò comitialis morbus inter reliquas ægritudines molestior, & ærumnosior est; nam cordolium mœstissimâ tristitudine hominem angit, & agoniâ deliquij homo tabescit, & temporatim cadauerascit, & res est plena periculis, instigans ad præcipitia, & noxia quæque. Sic spes protracta, impatientia boni est, inquieta agonia, cordolij similis. Sententiosè ait
Stobæ. Spes protracta est difficilis dæmon.
Theognis apud Stobæum: *Spes, & periculum inter homines similia sunt. Sunt enim vtrique difficiles dæmones.* Itaque non tantùm spes periculum est, sed etiam velut intestinus & difficilis Dæmon dicitur. Quia carentia cupiti boni, possessio est nequioris Diaboli, à quo & fatigatur, & angitur ad instar energumeni. Vnde qui spe suspensus est, vnicè laborat, tristitiam, & pericula subit cordolij, & difficili exagitatur dæmone: Quod nimis ostendit spei molestias. Addam & alia quæ rem adaugeant.

111. Expectatio gehennæ æmula. Luc. Lucæ 21. v. 25. prædicit Christus præambulos timores supremi Iudicij, aiens, Solem obnubilandum, Lunæ defectum, stellarum deliquia, elementorum horrisonas concussiones, Iudicis rigores, conscientiæ impatientiam, damnationis pauores, quibus impij homines territabuntur, & tabescent. Et addit: *Arescentibus hominibus præ timore, & expectatione.* Frustra videntur interpretes quærere causas tam ingentis pauoris; cùm in promtu adsint tot, tantæque, quæ possent metum incu-
Caiet.
tere potentissimè. Caietanus, vt erat subtili ingenio præditus, sic scripsit in commentario huius loci: *Arescentibus hominibus præ timore: in intellectu perplexitas, in affectu timor. Et expectatione: non significatur spes, sed mora euentus.* Hæc postrema verba dignissima sunt expensione: ait enim Caietanus, causam ob quam impij homines angentur, & tabescent, fore *moram euentus.* O insanos expectationis labores! Scilicet in illâ tremendi iudicij expectatione horribili, elementa timendâ concussione colliduntur, & infremunt; è cælo tot prodigia territant impios; conscientiâ scelerum excruciantur, vultu iudicis expallescunt, mox fulminandâ sententiâ in ipsos excarnificantur; iamiam hianti gehennâ deuorantur, & tamen patent ob *moram euentus* certissimè aduersi? Hæccine causa tanti metus, vbi tot, tantæque causæ pauoris vrgent? Adest minax Iudicis vultus, adest sententia terrores fulgurans, adest hians, & iam fumans gehennæ hiatus; & reprobi arescunt ob *moram* iamiam imminentis iudicij, dum præuias Iudicis minas experiuntur? O expectationis labores! ô impatientiam imminentis pœnæ, & diu dilati & exoptati boni!

Lucæ cap. 12. v. 35. *Sint lumbi vestri præcincti, &c. Et vos similes hominibus expectantibus Domi-* 112. Luc. Expectationis incredibile præmium.
num suum. Serui diu expectant Dominum, & diuturnâ expectatione anguntur; quod præmium mercedis nomine pro expectatione expectent? *Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Magnum profectò præmium, & velut effusior remuneratio. Deúsne, qui supremus omnium Dominus est, in Beatitudinis opiparo conuiuio minister erit mensæ, in quâ recumbunt expectantes serui? Vt emedullem hunc locum adducam sudata S. Chrysologi verba, à nemine ignorata, sed à nullo sic ex- Chrysol.
pensa: *Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Nimirum vt talionem rependeret, dissimulat se in ipsâ diuinitate diuinitas.* Attende ad illam sententiam, *vt talionem rependeret*, hoc est, Deus ipse ministrat expectatoribus seruis, vt æqualem gratiam, seu retributionem rependat ministris, qui ipsum expectauerunt. Deúsne ministret, vt ministerium expectationis ad æqualitatem rependat seruis? Scilicet Christus Deus, cui seruitia debent creaturæ omnes ob creationis beneficium: & homines redemptionis titulo, (vt alios omittam,) Deus inquam, qui hosce seruos munerauit Beatitudine, Conuiuij nomine expressâ, quæ est bonorum summa, quare præter hæc sese demittit, vsque ad humile ministrandi seruitium? vt *talionem rependeret*, quo remuneret *expectationem* seruorum. Tanta res, támque difficilis & molesta, Expectatio est, vt parùm æstimet Deus eam remunerare acceptando seruorum obsequia, elargiendo totam Beatitudinis gloriam, nisi fastigium suæ Maiestatis ad vile serui ministerium demitteret, vt talionem rependeret pro expectatione? Sic Iuditha hîc, Iudith.
v. 20. exhortans Bethulienses ad tolerantiam tot laborum, inter cæteros toleratu difficiliores recenset expectationem bonorum, aiens: *Expectemus humiles consolationem.*

§. XXXI.

Commentarius Literæ.

Vers. 21. *Et nunc fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, vt memores sint quia tentati sunt patres nostri, vt probarentur si verè colerent Deum suum.*

Vers. 22. *Memores esse debent quomodo Pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.*

Vers. 23. *Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles.*

Vers. 24. *Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam, & improperium murmurationis*

sua

sua contra Dominum protulerunt;

Vers. 25. *Exterminati sunt ab exterminatore, & à serpentibus perierunt.*

Vers. 26. *Et nos ergo non vlciscamur nos pro his, quæ patimur.*

Vers. 27. *Sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse flagella Domini, quibus quasi serui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus.*

Vers. 21. 22. & 23. 113. ET nunc fratres, &c. Bethuliæ principes dicuntur presbyteri, non quia essent Sacerdotes, qui fortè erant laici; Græco enim vocabulo presbyteri dicuntur senes: & hîc senatores appellantur: prudentia enim cana esse solet. Nec propterea existimandum est hos principes viros, seu senatores semper esse ætate senes? sæpe enim senatoris nomen dat, non ætas, sed prudentia aut munus. Dein rectè dicit à senatoribus, seu præfectis dependere animas subiecti populi, qui senatus consiliis stat, aut cadit: nimisque potest superioris consilium, & consulta ratio ad permouendos animos populi, & hùc aut illùc trahendos prout res postulat. Noster Arias tract. 6. de imit. Christi. c. 47. de bono exemplo Sacerdotis intelligit, à quo dependet populorum salus. Nam vt præclarè inquit S. Ambrosius in Lucæ 19. *Sermo eius habena est, stimulus est.* Hortatur ergo Iuditha senatores, vt ad meliora speranda erigant populum, maiorum exemplo, quorum fides egregia explorata est variis tentationibus. Hebræorum protoparentes primò ponit, nempe Abrahamum, qui dilectum Isaacum mactare iussus, fidelissimè paruit: Et sic *Dei amicus effectus est.* Id est, declaratus, seu eius amicitia cum Deo aucta est, quia charior Deo fuit à tentatione, in qua animosè se gessit. De quo ita scribit Seleucus Orat. 7. *Tentatione purgat Abrahamum patientia simulacrum*, qui statim dicitur: *Amicitia diuinæ nundinator.* Sic Isaacus tentatus est, dum vltrò ligari passus est; nam cùm esset viginti quinque annorum, vt tradit Iosephus lib. 1. Antiq. cap. 24. valuit patenti reluctare, sed noluit; imò spontè iugulum præbuit. Sic Iacobus multos exantlauit labores, dum Esau fratris fugit iras, sic Moyses dum peruicacem populum & rebellem tulit. His Patriarcharum tentationibus Pentateucou scatet, quæ obuia sunt vel rudi populo. Addit, *per multas tribulationes transisse fideles.* Quid est transisse fideles per tribulationes, nisi in tribulationibus conseruasse patientiam? Ita Arias in pio libello de Imitation. Christi. Tract. 3. c. 12. nam patientia in tribulatione quædam fidelitas est; & impatientia, infidelitatis quædam species. Ex hoc loco Sanctotis. ad Matth. 7. validè animat homines ad sperandum.

Arias. Ambr. Seleuc. Arias. Sanctotis.

Vers. 24. & 25. 114. *Illi autem, &c.* Pergit, & inducit eos, qui impatienter tulerunt molestias, quas in deserto tolerandas obtulit Deus; ob quas malè, & impatienter perpessas, & murmuratione exceptas, serpentium morsibus perierunt: Num *exterminatorem*, hîc appellat Angelum, siue bonum, siue nequam, cuius operâ castigata fuit effrænis linguæ licentia? Ait *Improperium murmurationis suæ*, quia cum detraxerint Deo, de eius prouidentia immurmurando, ad improperium Dei obmurmurasse dicuntur.

Num.

Vers. 26. & 27. *Et nos ergo non vlciscamur nos pro his, quæ patimur.* Impedita sententia. Num se tradendo immani hosti ad certam mortem, seu captiuitatem durissimam, vindictam ipsi sument? Num iniurias sibi illatas ab Holopherne vlciscentur Bethulienses, sese ipsi dedendo? Duplex expositio succurrit. Altera est, plures è Bethuliæ populo desperasse de adiutorio diuino, & in Deum querulos, eò quòd suo populo non opitularetur, decreuisse vrbem tradere: quò planior erat aditus ad Ierusalem capiendam, & templum diripiendum, & diruendum, & omnem religionem euertendam. Ergo vt se vindicarent de Deo, agebant de tradenda Bethulia pro his, quæ patiebantur Dei, & religionis causâ, Deo negligente res Iudaicas. Vnde ait Iuditha: *Nos ergo non vlciscamur nos pro his, quæ patimur.* Id est, ne, quia Deus videtur res nostras negligere, vlciscamur nos de ipso, ipsius templum, & gentem tradendo hosti, ad contemptum numinis, & religionis euersionem. Vel aliter: Hebræa gens, seu quiuis religiosus populus adeò charus est Deo, vt si sponte irruant in graue aliquod malum, non tam videantur malum inferre sibi, quàm Deo, qui neglexit auxilium ferre populo charo, & benemerito de religione. Vnde irruendo in certum discrimen, se vlcisci de Deo, dicuntur. Adde tertiam expositionem ex cap. 1. v. 12. nempe *vlcisci* non sumi hîc relatiuè pro iniuriæ vindicta, sed pro graui damno, in quod irruunt voluntarij: & ita sensus erit. Pro his, quæ patimur, malis, æquum non est, vt sponte in grauiora irruamus. Legatur cõmentarius literæ in præfatum v. 12. vbi hunc locum præmaturè explicui. Aliam expositionem adducit Tirin. *Nos ergo nõ vlciscamur nos pro his, quæ patimur.* Id est: Non irascamur, non obloquamur, non indignemur, quasi volentes nos vlcisci de Deo ob flagella quæ patimur. Huic commentationi non parùm fauet contextus: nam paulò antè dictum fuit, impatientes ærumnarum, & in Deum obloquentes, in deserto seuerè punitos. Secunda expositio moralior videtur, cæteræ & literales, & idoneæ.

Iudith. Tirin.

§. XXXII.

Tribulatio seu persecutio arbitrium est cælestium opum congerendarum.

TRibulatio ferè præpropera delictorum venia est, index diuini amoris, sanctimoniæ præsagium, & dissimulata prosperitas. S. Zeno serm. de Patient. sic inquit: *Iob felicitatis pristinæ statum dissimulando non perdidit, sed mutauit.* Itaque Iobi calamitas, non amissio, sed dissimulatio felicitatis fuit. Parùm esset Deo, prosperitatibus beare, nisi calamitatibus felicitaret; porrò tribulatio ingenium beandi est, & arcana Christianismi felicitas. *Ego sum pastor bonus*, dicebat Christus, Ioannis cap. 10. v. 11. Beatus grex, cuius pastor Christus est! procul fera rapax à Christi ouili: securè pascitur, quem pascit tam bonus pastor. Verùm Matthæi 10. v. 16. inquit: *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporũ.* Oues simplices, & inermes mittit inter sæuos lupos, & se bonum pastorem prædicat? Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis; dies, noctésque excubat, ne mala bestia in gregem irruat; quod si irruat, inuadit ipse alacer, & proprio periculo redimit ouium discrimen. Quando bonus pastor dimittit oues lupis? At ea est persecutionis prosperitas, & securitas, vt verè bonus pastor Christus periculis pascat, & saginet gregem

115. Zen. Ver. Periculis pascitur grex à bono pastore? Ioan. Matth.

gregem suum persecutionibus felicitet, & vel lupis seruet: persecutionem enim examat persecutio, & ipsa sui tutela & incolumitas est: peccata quasi expellit, sanctitates conciliat, virtutes coronat, & mentes beat.

116. *Iobus. Tribulatio quasi anticipata venia delictorum est. Tertull.* Iobus ad patientiam factus vir, diris exagitatus calamitatibus, nunquam ærumnis satur, sic aiebat, cap. 6. v. 9. *Et qui cœpit, ipse me conteras, &c. Hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore, non parcat.* Scilicet tam auidè cupit perseuerantiam laborum, quos patitur, vt se consolari existimet ærumnarum diuturnitate; Optat vt Deus non parcat infligendis doloribus, vt parcat peccatis. Eleganter Tertull. de Pudic. cap. 2. *Omne delictum aut venia expungit, aut pœna.* (expende diligenter quæ subiungit verba) *venia ex castigatione, pœna ex damnatione.* Itaque castigatio quædam *venia* dicitur delictorum. Tribulatio, pœnitentiæ æmula est, & quodammodò anticipata venia criminum: ærumnis velut remittens, quod delictis admisit; laborando ferè expungens, quod deliciando contraxit.

Præterea Tribulatio, quæ veluti venia delictorum dicitur, necesse est, vt quodammodò sanctitas sit, imò augustissima sanctitas nominatur. *Ioan.* Ioan. 10, v. 36. *Quem pater sanctificauit*, &c. Quænam hæc Christi Dei sanctificatio? Num à diuinitatis sanctitate, vt arguit noster Vasquez? an à personalitate Verbi, vt censent recentiores? aut fortè à gratiæ habitualis sanctimoniâ? his enim omnibus sanctitatis generibus Christus sanctus est. Adde diuinum amorem erga Deum, viuax profectò sanctimoniæ genus. *Theophyl. Ærumnæ quasi sanctificant, & beant.* Audiendus est Theophylactus hîc, inquiens: *Quem pater sanctificauit: Sanctificauit eum, hoc est, sanxit sacrificari pro mundo.* Nempe Christi Passio, iniuriæ & cruciamenta, sanctificatio eius dicuntur? Planè nouum, & augustum sanctitatis genus, Passio est, & acerbior Christi tribulatio? Qui tot titulis sanctus est, nouo quasi sanctificationis ingenio gaudet? Parùm fortassis esset Tribulationem sanctitatis nomine decorari, nisi etiam Beatitatis titulo fulgeret: quia atrocior persecutio, & calamitas patienter tolerata, aut anticipata beatitudo dicitur, aut præsagium beatitudinis obtinendæ, S. Zeno Veron. serm. de Iona sic *Zen. Veron.* scribit: *Clamas de profundis, & Paulus obrutus calamitatibus beatis, cùm pro nomine Domini latrones in itineribus, latrones in ciuitatibus patiatur, cùm à Iudæis virgis ter cæsus, naufragio trino diluitur, cùm insani populi furibundâ tempestate lapideis imbribus feliciter grandinatur.* Expende *feliciter grandinatur*: Et præsertim, *Beatis calamitatibus.*

117. *Tertull. Persecutio seu tribulatio est arbitrium Domini.* Cætera tribulationis epitheta, breui complexus est Tertullianus de Fuga in Persecut. cap. 2. sic sententiosissimè inquiens: *Arbitrium Domini persecutio.* Verba (vt apparet) à re politicâ videntur petita. Solent Principes ne exhauriatur regia gaza ad præmianda magni ducis facinora, vel ad molem substruendam, vel ad quidnis aliud, in quod magnus sumptus impenditur, adhibere industrios quosdam viros, qui perspicaci ingenio, & diuturnâ politiâ sagacissimè, artem peruestigent, quâ ingens illa nummorum copia colligatur. Verentur enim ne si ex publico ærario depromatur, aut magnâ ex parte minuatur, aut certè exhauriantur regij thesauri, Eò vsque audet humanum ingenium! Ait ergo Tertullianus; tam opulentos gratiarum thesauros tribuit Deus his, qui persecutionem patiuntur, vt veluti metus posset esse, ne minueretur, aut exhauriretur Omnipotentiæ ærarium, (hyperbolicè rem explicat Tertullianus,) arbitriorum ingenio comparet gratiarum opes. *Arbitrium Domini persecutio.* Itaque ipsa persecutio, & tribulatio ingeniosum arbitrium est, quo sic Deus diuitat persecutione afflictos, vt tanquam non sufficerent omnipotentiæ gazæ, ad arbitriorum industriam confugiat Deus. Ergo & Arbitrium est persecutio, & immensus gratiarum cumulus arte persecutionis acquiritur. Sic profusa gaudia expectat Iobus à tribulatione, veniam delictorum Tertullianus, sanctificationem Theophylactus, beatitudinem Zeno: quia persecutionis arbitrio, opes omnis generis, congeruntur. Vnde opportunissimè dixit Iuditha hîc, v. 22. *Memores esse debent quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est*: Dei amicus à tribulatione fit? *Iudith.*

§. XXXIII.

Patientia virtutum perfectio est, redemptio gratiæ, & donatrix gloriæ.

Sanctissima Iudith bene docta in re virtutum, adhortans proceres ad patientiam calamitosissimæ obsidionis, patientiæ elogia breui commemorat ab hoc v. 22. illi adscribens virtutes omnes, quæ maximè floruerunt in sanctioribus Hebrææ gentis Patriarchis, quasi Patientia vna virtus cùm sit, cumulus omnium virtutum esset, & tanquam vna plures, (si liceat sic loqui,) quod huius §. argumentum erit. Nam vt egregiè S. Zeno Veron. sermone de Patientia: *Non virtutes possunt esse virtutes, nisi rerum disciplinam, conuersationémque, quasi quædam sollicitè mater, Patientia custodiret.* Porrò omne vitium impatientia virtutum est. Ergo qui est præditus patientiâ virtutum, vitiorum impatiens est, & qui patiens est, caret hoste virtutum, nempe impatientiâ, & sic tranquillè fruitur coronâ virtutum. Profectò prima Christianismi virtus, fides est: hæc patientiæ debetur: nam hîc dicitur sanctissimos olim Patriarchas *per multas tribulationes transijsse fideles.* Quasi eorum fides à patientia extiterit: Nec miror, cùm *ea nos ostendant Christianos, quæ patimur ad exemplum ipsius Christi.* Verba sunt Septimij lib. de Baptismo, cap. 3. Egregiè Tertullian. lib. de Patient. cap. 12. versans illud 1. Corinth. 13. *Manent fides, spes, charitas,* sic inquit: *Fides, quam Christi patientia induxit: spes, quam hominis patientia expectat; Dilectio, quam patientia comitatur.* Ecce patientia ex sententia Tertulliani est illustris Theologalium virtutum Trinitas: nam patientia vna cùm sit, quasi trina virtus est: est enim fides, quia *fidem munit*: (vt inquit ipse cap. 5.) est spes: quia *hominis patientia expectat* promissam felicitatem, ne desperet impatientia desiderij: est charitas: quia *charitatem adiuuat.* (vt ait cap. illo 5.) Præterea ait Antiochus, hom. 78. *Pœnitentia indiga admodum est patientiæ, citra cuius operam perfici neutiquam possit. Patientia pœnitentiam perficit, & eam velut indice ostentat præinsigni patientia redimitam.* Audis quàm cognata, vel agnata sit patientia pœnitentiæ, vt ipsius consummatio, & perfectio sit. Ad hæc patientia, orationis gerit vices: Nam vt ait Tertullian. eodem lib. cap. 13. *Patientia petitiones commendat, deprecationes affirmat.* Et cap. 3. dixerat: *per patientiam misericordiæ matrem*: Ac si patientia efficacissimè misericordiam impetret, & munificentissimè

118. *Patientia cumulus virtutũ est.* — *Zeno.* — *Tertull.* — *Antioch.* — *Tertul.*

ficentissimè dona tribuat eâ liberalitate, quâ solet pia mater munifica esse in filios.

119. Zeno. Longum foret omnes virtutes sigillatim recensere: Adducam verba S. Zenonis sermon. de Patientia, apta ad rem, etsi longiuscula, scribenda tamen: *Profectò sola patientia est, ad quam prorsus res omnis spectat, dubium quippe cùm non sit, spem, fidem, iustitiam, humilitatem, castitatem, probitatem, concordiam, charitatem, omnes artes, omnésque virtutes constare non posse sine eruditione, & freno. Est enim* (nempe patientia,) *matura, semper humilis, cauta, prudens, prouida, omni necessitate contenta, quauis turbationum tempestate tranquilla.* Neque modò hîc ait, castitatem constare patientiâ, sed infrà sic subdit alloquens patientiam: *Tu Virginitati praestas, ne flos eius vllo morbo, vllo tempore deflorescat.* Et quidem castitatem patientiâ constare, seu virginitatem patientiâ perfici planè constat. Et id exaggeratiùs docuit Clem. Alexand. 3. Stromat. inquiens de Christo: *Cùm omnia sustinuisset, erat continens, diuinitatem operabatur Iesus:* nempe quia Christus omnia tolerantissimè sustinebat, ideò dicitur continens; Nimis audet Alexandrinus Clemens: Scilicet Christus erat castissimus, quia proles castissimæ virginis, quia caruit lasciuiæ fomite, quia purissimâ castitate prædictus ab instanti Incarnationis: tum vel maximè, quia homo Deus erat, & sic luxuriandi impotens. Et tamen licèt tot, tantæque causæ aderant continentiæ Christi Dei, aliam adiecit Stromatæus, nempe patientiam, ne qua causa Christo deesset ad castitatem. Quid illustrius?

Castitas Christi etiã à Patientia est.

120. Parum esset patientiæ, nisi vna virtus cùm sit, omnes virtutes quodammodò esset, & quidem perfectè, (dicam luculentius,) nisi esset omnium virtutum perfectio: Nam vt ait Antiochus suprà, *Bonorum si quæ in nobis sunt, cardo, & caput patientia est,* Itaque non tantùm virtutes non possunt esse virtutes sine patientia, sed etiam patientia quasi consummatio, & perfectio omnium virtutum est. Iacobi 1. v. 4. *Patientia opus perfectum habet.* Nonne & reliquæ virtutes opus perfectum habent? Neque enim essent virtutes, nisi haberent opus perfectum. Quid peculiare est in patientia, ob quod dicitur habere opus perfectum? Et quid est hoc opus perfectum, quod habet patientia, & quod non habent virtutes cæteræ. Præclarè id dixit Zeno Veron. serm. illo de patientia. *Quia patientia non tantam in multiplicandis virtutibus, laudem ponit, quàm in finiendis.* Itaque patientiæ opus non tantùm est multiplicare virtutes, sed illas ponere, consummare, perficere, ac si patientiæ opus sit consummatio, & perfectio virtutum. Zenoni consentit S. Gregor. 5. Moral. explicans illud Lucæ 21. *In patientia vestra possidebitis animas vestras,* sic inquiens: *Quid enim est animas possidere, nisi perfectè in omnibus viuere, cunctisque mentis motibus quasi ex arce virtutis dominari?* Ergo patientia virtutum multiplicatio est, Sanctitatis perfectio, & meritorum exaggeratio.

Antioch. Patientia est virtutũ perfectio. Zeno. Greg.

121. Tertullianus Apolog. c. 50. loquens de primææ Ecclesiæ populo, ait: *Pati exoptat, vt totam Dei gratiam redimat.* Quid est quòd patientia dicitur redimere totam Dei gratiam? Gratiáne redimi potest? Num gratia captiua est? Imò gratia redemptio est à captiuitate. Quomodo ergo patientia redimere potest gratiam? Puto quòd redimere hîc emere significat, Et sic sensus euadit planè luculentus, sed difficilis. Nempe patientia totam emit gratiam. Verùm gratia emi non potest patientiæ meritis: quia meritum tollit rationem gratiæ. Nam vbi meritum aliquod est, non gratia, sed remuneratio datur. Num adeò excellit patientiæ largitum præmium, vt etsi tantam Dei gratiam emeret, nihilominus gratia, quæ daretur ob patientiæ meritum, quasi gratia maneret? Tanta gratia datur ob patientiam, tàm excellit humanæ virtutis meritum, vt licèt præmium sit, dici possit quodammodò gratia? Præmium, quia datur ob meritum; Gratia, quia tàm excellit humanum meritum, vt ferè possit dici gratia? Sic munificè Deus patientiam munerat, vt præmium ipsum dicatur beneficium, & gratia? An quia dat etiam innumeras virtutes, quæ sunt patientiæ comites, & asseclæ: & ita superexcedens præmium? Igitur sententiosè dixit Tertull. quòd *patientia totam Dei gratiam redimit.* Fortè aliquis malit, ideò patientiam dici redimere totam Dei gratiam, quia tota Dei gratia, quæ tribuitur ad peragenda opera reliquarum virtutum, velut captiua est sine patientia, quæ consummatio, & perfectio cęterarum virtutum dicitur, nec satis expedita est ad peragenda reliquarum virtutum opera sine patientia: Vnde patientia, quæ consummatio, & perfectio dicitur cæterarum virtutum, *totam Dei gratiam redimit.*

Tertull. Patientia totam Dei gratiam redimit.

122. Nec satis est, quòd patientia sit virtutum perfectio, & gratiæ redemptrix, nisi etiam dicatur, beatitudinis donatrix: & quidem Christo. Lucæ 24. v. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Luc. Profectò si gloria Christi, gloria sui ipsius est, quo pacto dici potest, oportere quòd Christus per patientiam intraret in gloriam? Opportunè Petrus Dam. sermone 3. *Duæ propensius necessariæ probantur esse virtutes; charitas, videlicet, & patientia. Per charitatem quippe Dei filius ad nostra descendit: per patientiam verò susceptam nostræ substantiæ veritatem ad paternam gloriam sublimauit.* P. Dam. Patientia Christi ipsum sublimauit in cælum, an diuinitas? an persona Verbi, cui vnita erat humanitas, & sic ipsi debebatur in cælis sublimari? Patientiáne euexit, & inuexit Christum ad cælos? Patientia sublimat? Num si Christus non pateretur, in cælum non sublimaretur? Mitto has quæstiunculas ad aliùs scholæ examen. Id vnum audio ex ore Sanctissimi, & litteratissimi Petri Damiani, nempe quòd Christus *per patientiam, susceptam nostræ substantiæ veritatem ad paternam gloriam sublimauit.* Scilicet tantam gloriæ sublimitatem vult debere patientiæ, & patientiæ quoque titulo possidere rediuiui corporis glorias, vt sic honoret patientiam adscribendo hanc gloriam patientiæ, & sic sublimet gloriam, eam patientiæ etiam nomine possidendo; ne quod sit opus ne qua sit operatio Christi, quæ non fulgeat prærogatiuâ patientiæ. Nam de Christi operationibus sic ait Petrus Damianus ibidem: *Quid in his omnibus nisi majestas inuicta patientia claruit?* P. Dam. Multa quidem alia clarent, nempe virtutes, doctrina, miracula, gratia, & gloria. Verùm hæc omnia à patientia quasi mutuantur claritudinem.

Gloria Christi etiã à patientia est.

§. XXXIV.

Frequens consuetudo peccandi à fide paulatim auertit: vnde impudens peccator, Semi-Christianus olim habebatur.

123. REpetita malitia artifex errorum est, & hæreseos fomes, dissimulanter instigans ad apostasiam. Nemini non notum est illud Pauli 1. ad Timotheum 1. v. 19. *Habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt.* Quæ verba sic commentatur S. Anselmus ibi: *Consentire peccatis eligentes, nauem animæ scopulis errorum fregerunt.* Ecce tibi fidem naufragam peccatorum procellâ exagitatam, ad errorum syrtes impingere, & miserum naufragium facere. Nempe repetitum peccatum ferè suspectum hæresis est; quia repetita malitia compendiaria via est ad errandum. Proh! quot strages fecit in fide impudens delinquendi libertas! Heu Germaniam vtramque! heu olim Gallias! heu nunc magnam Britanniam! vbi peccandi licentia, ius errandi fuit. Porrò delictum hæreseos negotium est. Septimius lib. de Coron. milit. cap. 5. cùm in exercitu Imperatoris vnus tantùm Christianus miles inter multos commilitones Christianos, repudiaret coronæ decus, cæteris Christianis coronas admittentibus, inquit: *Inter tot commilitones solus Christianus.* Numquid & alij, qui coronæ ambibant honorem, & qui erubuerunt Christianam humilitatem, aut silentio redemerunt tormenta, fidem Christi non habebant? Quare solus ille Christianus dicitur? Cæteri Christiani non erant? *Quasi reliqui semichristiani*, inquit Commentator ibi. Nimirum Semichristiani dicuntur cæteri, ac si non integrè Christianus sit quisquis honores inhiat, & voluptates suspirans Christianos labores tolerare detrectat. Audacter Tertull. in Apolog. aduersùs Gentes, c. 24.

(Margin: 1. ad Tim. — Anselm. — Peccator Semichristianus dicitur: & quo sensu. — Septim. — Cerda.)

124. ita fatur, Gentiles alloquens: *De vestris semper æstuat carcer, de vestris semper metalla suspirant, de vestris semper bestiæ saginantur. Nemo illic* (in carcere) *Christianus: aut si & aliud, iam non Christianus.* Quid? tunc Christianorum nemo fur, aut homicida, aut seditiosus, aut maledicus, aut lasciuus? Nonne hæc flagitia fide saluâ possunt perpetrari? Quâ fronte dicere audet Tertullianus, quod si Christianus quispiam reus est furti, aut homicidij, aut adulterij, &c. iam non est Christianus? Profectò indubium est, fidem non amitti propter eiusmodi delicta. Ipse Tertullianus, c. 26. occurrit obiectioni, aiens: *Sed dicet aliquis, etiam de nostris excedere quosdam à regulâ disciplinæ. Desinent tunc Christiani haberi penès nos.* Audis quòd etsi per istiusmodi flagitia non statim profligetur Christiana disciplina; at vsque adeò tenera habebatur infantis Ecclesiæ fides, tam delicata erat fidei valetudo, vt haberetur iam vt infidelis, (etsi fidem non amisisset) qui grauioris delicti reus esset: & ita penès Christianos non satis Christianus habebatur: nam qui delinquendo expellit bonam conscientiam, fidem habet naufragam: & in hoc sensu Semichristianus dicitur.

(Margin: Tertul. — Tertull.)

125. Cæterùm quantâ audaciæ temeritate peccator insectetur Christum Deum; expressit Beda ad illud Ioannis 8. v. 59. *Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum. Quot malas*, inquit, *cogitationes quis assumit, tot lapides in Iesum mittit: ac deinde quantùm ad se pertinet, si ad deliberationem transit, Iesum extinguit.* Proh defectus humanos Deicidij reos! Christum lapidat, quisquis scelera meditatur; in Christum furit, quisquis agitur malitiæ furore; Christum, quantùm ad se pertinet, extinguit, quisquis atrociora delicta audet. P. Damianus, serm. 47. ita dehortatur à delictis: *Vide*, ait, *ne rursus tibimet ipsi crucifigas filium Dei, rursus fabricans crucem, in quâ crucifigatur ille, qui resurgens ex mortuis iam non moritur. Intuere ne mortiferam crucem efficias, in quâ facias filium Dei amaris doloribus interire.* Nempe peccator crux Christi est, & simul carnifex: ipse in semetipso Christum crucifigit, aut peccatori figit, quæ de se est acerbior crux. Caue ne tuarum voluptatum velut acerbissimis clauis crucifigatur in te Christus: time peccatorum Deicidium. S. Augustinus explicans illud Ioannis cap. 7. v. 18. *Qui à semetipso loquitur propriam gloriam quærit*, ita scribit Tract. 29. in Ioan. *Dominus noster magnum nobis exemplum præbuit humilitatis, dum habitu inuentus vt homo, quærit gloriam Patris, non suam. Sed tu quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæris; quando aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris.* Expende hæc postrema Augustini verba, in quibus peccatum appellat calumniam Dei. Num impius, dum delinquit, tacitè calumniatur mysteria fidei nostræ? Gloria beatitudinis vilis illi est, gehennæ incendia non satis videntur vrere, cùm ita ob breuem & volaticam voluptatem contemnat; videlicet in Christum, Christique mysteria *calumniam meditatur*, cùm ea sic contemnit, ac si forent poëtica commenta. Clemens Alex. libro 1. Stromatum, agens de Christianorum moribus, quos appellat Christianam philosophiam, ita fatur: *Quæ est secundum traditionem diuinam philosophia, constituit, &c. Quâ sublatâ videtur fabula Saluatoris œconomia.* Nempe Christianus, qui vti Christianus non viuit, Christo Deo calumniam meditatur, quia Saluatoris œconomiam, seu Christianam disciplinam, velut inanem fabulam æstimare videtur: nam si gehennæ ignem attentè verum crederet, si beatitudinis gloriam viuaciter veram censeret, si Ecclesiæ Sacramenta, & Dei mysteria pro dignitate reputaret; non sic viueret, ac si fabulæ forent, & futilia poëtarum commenta. Audis enormiorem peccandi licentiam suspectam infidelitatis haberi?

(Margin: Ioan. Beda. — Peccator Christum sibi quasi crucifigit. P. Dam. — Peccator Deo calumniam meditatur. Ioan. — Aug. — Clem. Alex.)

Omne peccatum, & contemptus veri Dei est, & creaturæ supra Deum æstimatio, quod videbitur forte alicui idololatriæ negotium. Quid? omnis peccator erit idolorum cultor? ô grauem censuram, & seueriori censurâ dignam! Audi Tertullianum, lib. de Idololatria cap. 1. vbi flagitia appellat, *exitiosa, deuoratoria salutis, aduersus Dominum sapiunt. Sine dubio idololatriam admittit quicumque delinquit.* Audacter dixit, *sine dubio*; mitiùs dixisset, peccatorem ferè suspectum esse idololatriæ. Qui Tertulliano non credis, crede Euangelio, in quo peccator sæpe correptus, nec emendatus, habetur vt Ethnicus; Matthæi 18. v. 15. *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum, &c. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus.* Fratris nomine, *Christianus* intelligitur, vt benè aduertit Maldonatus ibi. Dein hîc agi de peccatis mortalibus, existimant S. Hieronymus, S. Hilarius, S. Chrysostomus, Theophyl. S. August. serm. 16. de verb. Domi. secundum Matthæum, S. Ambros. in cap. 17. Lucæ. Verùm Origenes homil. 6. 126.

(Margin: Tertul. Peccator quo sensu dicitur suspectus infidelitatis. — Matth. — Maldon. Hilar. Theoph. Euthym. Aug. Ambr. Orig.)

in Matthæum censet agi de defectibus venialibus, quod eleganter probat his verbis: *Nouissimè autem quia non puriter dixit, sicut Ethnicus & publicanus, sed ita sit tibi. Qui ergo in peccato leui correptus ter, secundum quod diximus, non se emendat, nos quidem sic eum debemus habere, quasi publicanum, & Ethnicum. An autem etiam à Deo quasi publicanus & ethnicus iudicetur, non est nostrum pronunciare, sed est in iudicio Dei.* Nempe seriò censet Origenes, hîc agere Christum Dominum de peccato leui: non enim absolutè dixit Christus: Sit tamquam ethnicus & publicanus, sed: *Sit tibi:* qui fortè Deo talis non erit. Vnde qui peccatum graue commisit, secundum Augustinum, & alios; (aut leue secundum Origenis sententiam, quam non approbo,) si ter admonitus, non corrigit delictum, iubetur haberi sicut Ethnicus, & gentilis. Quid exaggeratius? Profectò ita verum est, quod homines bonam conscientiam repellentes, naufragium fidei patiantur. Vsqueadeò delicta, etiam leuia, esse confinia erroribus, existimauit Origenes, vt etiam leuioris noxæ reus, si contumax fuerit in delictis, habendus sit velut Ethnicus, & Gentilis, etsi verè Christianus sit, & Dei fidem, & gratiam non amiserit. *Sit tibi sicut ethnicus*; quia vt per hyperbolem inquit Tertullianus, *Sine dubio idololatriam admittit quicunque delinquit.* Scilicet, repetitum delictum ferè suspectum est erroris, & quodammodò via ad hæresim, aut apostasiam. Quod pulchrè innuit hîc, vers. 23. sapientissima Iuditha, aiens: quod Abrahamus, Isaacus, Iacobus, Moyses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas & varias tribulationes & tentationes probati, & examinati, *Transierunt fideles*, Id est, tentationis instigationi non assentiendo, nec committendo peccata, fidem non amiserunt, nec infideles facti sunt, sed transierunt fideles. De quo vberiùs egi in Literæ expositione. Non quia fides quouis peccato amittatur, qui puerilis esset error; sed quia repellentes bonam conscientiam paulatim faciunt fidei naufragium.

---

§. XXXV.

Detractor voluptate murmurandi conuiuatur, luxuriatur, & aliquo modo beatur?

127. Prouerb. VEntus Aquilo dissipat nubes, *& faciem tristem lingua detrahens:* sic legitur ex Hebræa origine, Prouerb. 25. vers. 23. Porrò res homini suauissima, detractio est: nescio quæ occulta & arcana voluptas blanditur linguæ, dum lambit aliena mala; malè dulcem suauitatem de aliorum defectibus carpit obmurmurantis amarum os: quod suauissimè ad maledicentiam titillatur. *Neque enim quicquam* (verba sunt S. Nazianzen. Orat. 1.) *mortalibus tam suaue, ac iucundum est, quàm de rebus alienis garrire.* Quid tam suaue helluoni est, ac conuiuiorum deliciæ? quid tam voluptuosum lasciuo, quàm Venus? quid tam lætum & expetitum viro probo, quàm cæli gaudia? At detractor voluptate detrahendi conuiuatur, luxuriatur, & quodammodò beatur. Singula seriatim perstringo.

Detractio dulcis est detrahenti. Naz.

128. Psalm. Regius Psaltes, Psalm. 13. v. 14. de eiusmodi gente obmurmuratrice, sic inquit: *Sepulcrum patens est guttur eorũ, linguis suis dolosè agebant: quorum os maledictione & amaritudine plenum est,* &c. Statim sequenti versiculo concludit: *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis.* (Locupletabo locum, quem perstringit bene acutus interpres Iacobi.) Quorsùm detractores, qui pascuntur alienis defectibus dicuntur reliquos homines ad instar panis deuorare detrahendo? quid simile habet esus panis, cum detrahentium verbis? aut salubris panis voratio cum morbido obmurmurantium ructu? S. Augustin. in Psalm. 52. *Quid addit in cibo panis? Tanquam panem manducant populum meum. Cætera enim, quæ manducamus, possumus modò illa, modò illa. Non semper hoc olus, non semper hanc carnem, non semper hæc poma, semper autem panem.* Addè omnia esculentorum genera cum pane iucundè manducari, & sine pane fastidium, non voluptatem facere. Vnde omnes cibi tam sapidissimè à pane sapiunt, qui sine pane desipiunt, & fastidiuntur? Profundè ergo inquit Dauid: *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis.* Id est, quotidiè auidè detrahunt, sicut quotidie editur panis sine fastidio. Imò sicut panis condimentum est, & bonus sapor ciborum omnium; sic à detractione delectant quæcumque accidunt siue prospera illa sint, siue aduersa; nec tantùm res infelices, insuaues & amaræ sunt absque murmuratione, sed etiam secundæ & felices, insipidæ sunt & fatuæ: quod luculenter dixit Saluianus, lib. 3. de Gubern. Dei, verba Psalmi dissimulanter commentatus: *Sine murmuratione, & querela nos Deus noster esse præcipit. Quando hæc in humano genere non fuerunt? Si æstus est, de ariditate causamur: si pluuia, de inundatione conquerimur: Si infœcundior annus est, accusamus sterilitatem: si fœcundior, vilitatem. Adipisci abundantiam cupimus, & eandem adepti accusamus. Quid dici hac re improbiùs, quid contumeliosiùs potest? Etiam in hoc de misericordia Dei querimur, quia tribuat, quod rogamus.* Quid opportunius ad hanc rem? At mensarum deliciæ non tam voluptatem illiciunt, quàm res venereæ.

Paez. Detractio sententiosè pani comparatur. Aug. Saluia.

Dauid Psalm. 49. v. 19. *Os tuum abundabat malitia, & lingua tua concinnabat dolos.* Hoc posterius hemistichion sic scribit, & commentatur S. Augustinus inibi: *Et lingua tua amplexa est dolositatem.* Porrò *Concinnare* amatorium lenocinium est, prouocans ad Venereos amplexus, & lasciuientes delicias. Vnde S. Augustinus, vt detrahentis & malitiosæ linguæ voluptates declararet, inquit: *Et lingua tua amplexa est dolositatem. Non ait: Lingua tua admisit dolositatem; aut perpetrauit dolositatem; sed vt ostenderet tibi quandam delectationem in ipso malo facto; amplexa est, inquit.* Ecce tibi detractionis suauitatem titillantis Veneris amplexibus comparat, vt prodat murmurationis *delectationem* luxuriæ libidinibus affinem esse. Fallor si hûc non videtur alludere Saluianus lib. 3. de Gubern. Dei, cùm ait: *Detrahendi libido terminum non habet, nunquam saturatur.* Pende τὸ *Detrahendi libido*: quę vox Veneris delicias sæpius sonat. Ergo obmurmuratio adeò iucunda homini est, tam placido prurito linguam titillat, vt libidinosos amplexus, & Veneream libidinem præ voluptate exprimat. 129.

Psalm. Aug. Voluptas detrahendi Venerem æmulatur. Saluia.

Celebris est Vineæ parabola, Matth. 20. v. 11. in qua operarij munerantur denario diurno, hoc est Beatitudinis præmio, vt docent ferè expositores omnes. Et tamen: *Accipientes murmurabant aduersus patremfamilias.* Num in cælo Beati summæ Beatitatis præmio donati, obmurmurant? *Sed hinc iam ambiguitas prorumpit*, (ait S. Chrysosto- 130.

Matth. In cælo dicitur esse voluptas murmurationis, absque iniquitate detractionis.

 mus

Chrysost. mus hom. 56. in Matth.) *cur cùm rectè primi laborassent, ideóque placuissent, & diurno sudore corruscassent, pessimâ ad extremum passione vexentur? videntes enim eadem illos præmia consecutos, qui per vnam horam laborauerunt, murmurabant.* Cælúmne locus est murmurationis? Num Beati murmurando Beatitudinis gloriam denenustant? Super quo expostulat obmurmuratio, vbi summa felicitas est? Quid molestum esse potest Beato, quod murmurando detrectet? aut quid boni deesse, quod murmure exoptet? ô detractionis suauitatem! ô delicias murmurationis! Num quia *mortalibus nihil tam suaue ac iucundum est, quàm de rebus alienis* obmurmurare (vt aiebat S. Nazianzenus) ita ne quid humanarum deliciarum desit in cælo, Beatos quasi murmurantes in Beatitudine inducere videtur? Non quia Beati iniquè obmurmurent, (procul à cælo iniquitas detractionis,) in cælo dicitur esse detractioni simile gaudium, & murmurationi pares deliciæ, nostro rudi modo concipiendi res diuinas? Sic S. Chrysologus dixit Christum quasi suadere auaritiam, cùm ait: *Facite vobis sacculos, &c. thesaurum non deficientem in cælis.* Cælites quodammodò murmurasse traduntur, ne quid, quod mortalium appetentiam excitat, & exsatiat, in cælo deesse credatur? Vt vel hinc detractores delicias expectant Beatitudinis, cui inest murmurandi iucundior voluptas, sine re, & vitio murmurationis? Vsque adeò deliciatur homo murmuratione! Ergo Israëlitæ sic deliciabantur murmuratione, vt ac si parum esset de hominibus obmurmurare; quò plus esset, de quò murmurandi voluptatem caperent, vel de ipso Deo murmurauerunt; vt dicitur hìc, vers. 24.

Iudith. *Improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt*, vt vel de ipso Deo, & de rebus Dei capiant obmurmurandi voluptatem, & delicias detractionis.

§. XXXVI.

Maledicentia bestiarum scholis eruditur; Passioni Christi, & feralibus gehennæ cruciamentis præ acerbitate quodammodò comparatur.

131. Nil tam iucundum homini est quàm de alienis defectibus garrire: dulcescit lingua carpens aliena vitia, & detractione deuorans proximi famam. Verùm quantùm deliciatur detractor obmurmurando, tantùm tormenti affert ei, de cuius famâ detrahit; detrahentis lingua honorum laniena est, & immane cruciamentum: Lancinatur, laceratur, discerpitur miser tuis dicteriis, & à maledicentiâ tuâ perit, & tumulatur tuæ linguæ sepulchro: *Sepulcrum patens est guttur eorum.* O impiam pietatem! Cadauerascit, impie, à tuâ linguâ, & pium sepulturæ officium illi præstat? Os tuum carnifex est inhumanus, & tumulator humanus. Heu feralia munera! Tertull. in Apolog. cap. 35. sic fatur: *Ipsos Quirites conuenio, an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana. Testis est Tyberis, & schola bestiarum.* Præclaros testes, & patronos detractionis aduocat (de detractione ibi loquitur,) Tyberim inundationum turbinibus infamem, inhumanum, furiosum; crudelem in ciues, impium in patriam, qui Romanorum diuitias, & delicias; possessiones, & spes vnius alluuionis impetu, aut furax rapuit, aut vorax exorbuit immanissimæ. Hæc Tyberis. Dein conuocat *Scholam bestiarum*, Cuius gymnasia, arenæ sæuitia, & amphiteatri crudelitas; cuius alumni carnifices, gladiatores, bestiarij; cuius eruditio tigrinæ rabies, & iræ bestiales; cuius disciplina, carnificina est. In hac schola versatur detractio, hîc eruditur ad maledicentiam detractorum lingua: vnâ eademque officinâ exercetur & laniena corporum, & honorum.

Detractio eruditur scholâ bestiarum. Tertull.

132. Quid acerbius tormentis, quæ tolerauit Christus in Passione? quid intolerabilius gehennalibus incendiis? His affinis est pœna, quam suffert is, qui subest licentiæ detractionis. Vtrumque breui do. Valde angit commentatores discordia Marci à reliquis Euangelistis, Marcus cap. 15. v. 25. inquit horâ tertiâ Christum in cruce pependisse, aiens: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Ioannes verò, cap. 9. v. 14. Christum à Pilato damnatum affirmat horâ quasi sextâ, dicens: *Erat parasceue pascha, hora quasi sexta.* Itaque si horâ sextâ damnatus est Christus, & tam multa facta fuerunt post Pilati damnationem vsque ad Crucifixionem, quomodo inquit Marcus horâ tertiâ iam fuisse cruci affixum? Locus planè difficilis, & à multis interpretum glossis difficilior. Opportunè S. Augustinus tract. 117. in Ioann. sic dubium apponit, & exponit: *Quid est, quòd Marcus dicit: Erat hora tertia quando crucifixerunt eum, nisi quia horâ tertiâ crucifixus est Dominus linguis Iudæorum, horâ sextâ manibus militum?* Scilicet, cùm Iudæorum procacissimæ linguæ in domo Iudicis Pilati Christum sæuissimè pupugerunt, ex illa hora Saluator dicitur cruci affixus: neque enim linguarum furor & sæuitia dignè alioqui exprimeretur, quàm dicendo, tunc Christum fuisse affixum cruci. Nimirum acerbissimum Saluatoris cruciamentum Crux fuit, & supra humanam tolerantiam arcanis cruciatibus pœnas incrementantibus: nam doloris augmentum factum fuit amoris immensi argumentum. Ergo vt Euangelista Marcus exactè propalaret mundo, quàm grauiter tulit Christus Deus maledicentiam Iudæorum, qui Christum accusantes, exacuerunt linguas suas, Euangelico ore ex Augustini sententia, palàm ait: Ab hora tertia Crucifixum non immanitate clauorum, sed punctione linguarum. Ac si non satis explicuisset Euangelista maledicentiæ acerbitatem, nisi illam assimilasset patibuli cruciamentis. Nempe ab hora tertia Christus dicitur crucifixus, quia ab ea hora fixus est linguis Iudæorum. Ac si non minora passus sit à linguis, quàm à clauis; à cruce, quàm ab ore; à crucifigentium licentiâ, quàm à Iudæorum maledicentiâ? Liceat cum Augustino maledicentiam hyperbolicè taxare.

Detractor comparatur Christi tortoribus in Passione. Marc. Ioan. Aug.

133. Iob. 21. v. 33. sic fatur de impij hominis morte: *Dulcis fuit glareis Cocyti.* In Hebræa origine sententia inuersa est: nempe: *Lapides vel silices, vel glaream Cocyti dulcuisse impio.* Quid est homini flagitioso & nequam post mortem obdulcuisse inferorum fluuium? Cocytum, inquam, damnatis reproborum lacrymis ripas exundantem, & insanis eorumdem eiulatibus littora attonantem? A fabulis mutuatur Iobus Cocyti nomen, vt lamentabiles damnatorum pœnas exaggeret, & tamen ait, dulcem esse reprobis lacrymarum flumen? Quid iucundum ibi erit damnato, cuius lectus incendium est, cuius gloria, ignominia; cuius deliciæ cruciamenta sunt: pro voluptate dolor, pro cibo fames, pro potu lacrymæ, & Cocyti fluenta? Quid dulce in gehenna? Scilicet quasi dulce est vlterius non proscindi maledicentium linguis; nam

Iob. Detractionis acerbitas æmulatur gehennæ cruciatus.

nam emortuorum res sacratæ sunt, & viuis religio est, mortuis parcere: nam *mortis asylo* (vt appellat Tertullianus Apolog. cap. 37.) securi sunt defuncti à maledicentiâ. Acutè Isidorus Clar. ad locum illum Iobi, inquit: *Silices vel glaream dulcuisse impio*; quoniam, *Securus est quòd propter mortem nihil certi de eo, aut pro eo pronunciare queamus.* Nempe defunctus in asylo mortis collocatus, vel religione gentium tutus est à maledicentia; morte effugiit peregrè hominum conspectus, & ita de eo nihil certi obmurmurando pronunciari potest. Et propterea ait per hyperbolem Iobus, quòd vel Cocytus inferni fluuius, currens à damnatorum lacrymis amaris, obdulcuit impio: ac si tantæ pœnæ adinstar solatij sit, morte, & gehennâ declinasse rigores linguæ maledicæ? Quid exaggeratius? Ab hac hyperbole publicatur quàm ægrè ferant homines detrahentium licentiam.

Tertull. Isidor.

134. Psalm. Beatitudinis portio est non timere detractores.

De homine beatitudinis felicitate donato videtur agere regius Psaltes, dum inquit, Psalm. 111. *Beatus vir, qui timet Dominum, &c. Gloria & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in seculum seculi.* Et elogia sic finit: *In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.* Quid est, *non timebit ab auditione mala?* Quid timeat Beatus? Lorinus ibi, (etsi τὸ *Beatus* non intelligat de beato, sed de beando;) illud *ab auditione mala*, interpretatur detractionem: Quasi dicat; Beatus non timebit audire murmurationem. Vsque eò excruciat animum cuiusque, audire homines indecorè contra se ipsum obloquentes, vt velut metus sit, quòd Cælites id ægrè ferant? quasi magnam beatorum laudem prædicat Dauid, quòd non timeant audire de se mala? Neque enim murmuratio Cælitibus parcit, quæ Deo non parcit. *Aures illæ* (ait Petrus Damianus, serm. 47.) *quæ in Cælis audiunt, Sanctus, Sanctus, Sanctus, audiunt in terris, Dæmonium habes: ne aures tuæ detractionis virus apertis propitiisque auribus susciperent.* Sic docet Iuditha hic, v. 34. Israëlitas *Improperium murmurationis suæ contra Dominum protulisse.* Tantùm audet temeritas linguæ, quæ Deum conuitiatur, & probra in illum iactat per summum summi Dei dedecus. Quæ obmurmuratio tam exacerbauit Deum, vt *Exterminati sint ab exterminatore, & à serpentibus perierint.* Scilicet acerbitas supplicij publicare hominibus ambit, quàm grauatè tulerit Deus obmurmurationis licentiam.

Lorin. P. Dam. Iudith.

§. XXXVII.

Detractionis vitium punitur luxuriæ incommodis; & per ministerium Serpentis Seraphim: patiturque idololatriæ supplicium.

135. OTiosorum hominum vitium, detractio est; sed quod multum negotium facessit ei, cuius famæ detrahitur: nescio quo occulto sapore deliciatur homo garriens de alienis vitiis; arcanâ enim quâdam voluptate prurit lingua, dum obmurmurando, vitia & famam corrodit, sapidissimè titillatur alienis defectibus. At acerbitas supplicij non est impar voluptati detrahendi: magna voluptas obnoxia est magni supplicij, quo ab inutili detractionis vitio frenetur obmurmuratoris audacia, vt sapiens pœna indicium sit magnæ culpæ, quæ vltra merita quodammodò punitur. Numerorum 14. v. 1. *Igitur vociferans omnis turba murmurati sunt contra Moysem, & Aaron cuncti filij Israël.* Quod adeò grauiter tulit Deus, vt vix potuerit Moyses sistere diuinas iras, ne illo die perderet omnes Israëlitas. Tandem mitior factus, hac durissimâ mulctâ ferit Deus detractores, sic aiens: *Vestra cadauera iacebunt in solitudine. Filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram.* Quam fornicationem? Nonne crimen populi fuit detractio? quare detractio fornicatio appellatur? Fortassis vt indicetur obmurmurandi voluptas, fornicatio dicitur. Acutè ad rem præsentem Anselmus Laudunensis: *Filij vestri portabunt fornicationem vestram; id est, pœnam fornicationis.* Nimirum filij detractorum subibunt pœnas Luxuriæ, absque voluptate Luxuriandi. ô quàm sæuas pœnas patiuntur lasciui homines! quarum acerbitatem eludit Veneris voluptas. Bona sua prodigè impendunt effusis largitionibus, vt lenonis industriam emant, vt venustam fœminam munerum philtro concilient sibi: riualium odia, & discrimina sustinent, brumæ frigora, & Luxuriæ æstus patiuntur: zelotypiæ rabie, amorum impatientia sæuè excruciatur: Si frui non datur, voluptatis lacerantur spebus; si optatis amplexibus frui licet: nauseant præ tædio, & molestissimas Veneris ægritudines, & diuersissimos angores sustinere coguntur; & planè vruntur intestino Luxuriæ incendio, quod scintilla quædam est gehennalis flammæ, & prophetia infernalis ignis perpetuò sustinendi. Has pœnas inscius patitur amans, vel amens; at lasciuiendi voluptas eas fallit, imò & mellit. Ad hæc cruciamenta damnantur detractores, quæ merè patiantur absque vllius voluptatis leuamine. Hæc Luxuriantium pœna detractoribus imponitur. Vnde dicitur: *Filij vestri portabunt fornicationem vestram*; *id est, pœnam fornicationis.* Quid intolerabilius?

Detractor subit luxuriæ incommoda absque voluptate luxuriandi. Numer. Anselm. Laudun.

136. Iterum obloquitur populus contra Moysem, & Deum, Numerorum 21. v. 6. *Quam ob rem misit Dominus in populum ignitos serpentes.* Quod etiam traditur hic, v. 25. Benè detractores puniuntur ignito supplicio, quod prognosticon sit gehennalis incendij, cui iam hinc certissimè destinantur: nam detractio prophetia est reprobationis, & minæ infernalis gehennæ; vt indicat S. Gregorius homil. 19. explicans illud Matthæi 20. *Et accipientes murmurabant*, aiens: *Sed potest quæri quomodo murmurare dicti sunt qui ad regnum vocantur? Cælorum enim regnum nullus, qui murmurat, accipit; nullus qui accipit, murmurare potest.* Item obmurmurator serpentium veneno sapienter punitur, vt venenata linguarum malitia indicetur: & pœna ipsa sit sapiens, & astuta, vt serpens: neque enim rudi & bruto flagello, sed sapienti & callido, vt sapienter infligat acriorem pœnam, & sciat vbi molestiorem inurat plagam ad faciendum acerbiorem doloris sensum. Ad hæc aduertere oportet pro τὸ, *ignitos*, in Hebræo esse *Seraphim*, (scio causam, sed noto mysterium ad mores:) Vnde sic locus effertur: in pœnam detractionis *misit Dominus in populum Seraphim serpentes.* Cur Seraphinis delegatur munus castigandi oblocutionis vitium? quare non infernales ministri, sed cælites deputantur? Suspicabitur fortè aliquis, cælestes, & beatos spiritus grauiùs animaduertere in delicta, acriorique flammâ vti quàm ipsos dæmones: nam cælites vtpotè beati, & gloriosi inexpertes sunt pœnalis incendij, nec ab experientia (quæ peritus

Numer. Iudith. Gregor. Matth. Detractio cur punitur per ministerium Serpentium Seraphim.

magister est,) noscunt flammarum acerrimam vim, quam suo malo experiuntur mali dæmones: Ergo cælestes Seraphim vrant detractores, & sic forsitan acerbiorem infligent pœnam, quàm diaboli, qui ab experientia præsentiscunt, & horrent immane supplicium ignis; & ita fortè mitiùs quodammodò agent cum detractoribus. Profectò immanis solet esse pœna, quam taxat homo à pœna immunis, & totus in deliciis. At hæc ratio pulchrè probaret in homine; non in Angelo, aut Seraphino; quorum pietas experientias transcendit. Sed cur Seraphinis committitur punitio huius sceleris? Fortè vt adhuc acerbior sit pœna. Nam Seraphini ardentiori flagrant amore in Deum; vnde familiaritate & amicitiâ coniunctiores sunt, & studiosiores erga Dei summè dilecti honorem. Et ita amicissimis committit Deus negotium castigandi obmurmurationem contra se. Amicitia enim officiosior est, & in amici obsequium, vehementiùs irascitur in conuitiatores sui amici, ardentiorique zelo inflammatur ad vltionem iniuriæ. Porrò in Principe humano delegare amicissimo suæ iniuriæ vltionem, non iustitia, sed propè sæuitia foret; in Deo autem à quo procul abest sæuitia, summi rigoris exaggeratio est. Vnde negotium castigandi detractores amicissimis Seraphinis committitur, ad acerbiorem obmurmurantium pœnam.

137. Numer. Adhuc obmurmurat Iudæa gens in deserto, Numerorum 11. v. 1. *Interea ortum est murmur populi, quasi dolentium de labore contra Dominum. Quod cùm audisset Dominus, iratus est, & accensus in eo ignis Domini deuorauit extremam castrorum partem.* Quænam est hæc extrema castrorum pars, quam exussit ignis, superiórne pars castrorum, an inferior? Lyra existimat esse posteriorem, (Hispanè *La retaguarda*) vbi Principes populi morabantur, sic aiens: *Per extremam partem castrorum intelliguntur maiores de populo, & seniores populi; qui erant principales, meruerunt mortem.* Et statim subiungit: *Mortem autem seniorum ideo distulit vsque ad istum locum, in quo fuerunt negligentes de repressione murmurationis populi, quem tenebantur regere, sicut & Moyses: & quia fortè murmurauerunt cum populo.* Scilicet proceres Hebræi populi meruerunt mortem cùm, Exod. 32. v. 4. per stultissimam & execrabilem idololatriam adorauerunt vitulum in Horeb; & iustam punitionem, quam tunc omisit Deus, executus est, cùm non represserunt murmur populi, sed simul cum populo ipsi murmurauerunt. Nimirum dissimulauit Deus punitionem plurium delictorum, quæ hi summates scelestissimè commiserant, præsertim idololatriæ flagitium de se valde execrabile, & nimis offensum Deo. At verò tam seuerè castigat Deus detractionis vitium, vt ac si paruum esset supplicium, quod ob detractionem merentur; reatum pœnæ debitæ ob priora flagitia, & quem Deus aut condonauerat, aut dissimulauerat; pœnam, inquam, illam infligit in punitionem detractionis. Videlicet supplicium debitum ob idololatriæ crimen, & ob alia immania flagitia, quod priùs omiserat, infligit Deus detractoribus, vt non tantùm detractionis pœnâ mulctentur detractores, sed etiam idololatriæ pœnâ iam olim aut condonatâ, aut omissâ. Vnde Deus vt seueriùs obmurmuratores puniat, eorum *mortem ideò distulit vsque ad istum locum, in quo fuerunt negligentes de repressione murmurationis populi, & quia fortè murmurauerunt cum populo.* Et ne supplicium videretur excessisse detractionis meritum, imputat etiam reatum perfidæ idololatriæ, & cæterorum criminum, quæ scelestissimè perpetrarunt. Hæc detractionis grauissima supplicia hîc, v. 24. & 25. recenset Iuditha aiens: *Illi autem qui impatientiam suam, & improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore, & à serpentibus perierunt.*

(Margin: Lyra. Detractor subit idololatriæ supplicium: & quomodo. — Exod.)

Iesus Passioni proximus erat, Matthæi 26. v. 6. & cùm esset in Bethania, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. *Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes: vt quid perditio hæc?* Non omnes discipuli oblocuti sunt, sed vnus Iudas, vt expressè habetur in Euangelio Ioannis cap. 12. v. 3. & aduertit Matthæus v. 14. quòd *Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes ad Principes Sacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Magna quæstio est, inter commentatores super quâ actione ex præcedentibus appellat vocula *Tunc.* S. Chrysostom. homil. 81. in Matthæum, sic scribit: *[Tunc] istud, ad quodnam tempus referendum est? Quando ista locutus esset.* Nempe Iudas tunc abiit, vt proderet Saluatorem, *quando ista locutus est,* aduersus mulierem, quandò contra piam fœminam sub prætextu pietatis, impiè obmurmurauit. Tunc Deus neglexit Iudam, illúmque permisit præcipitari in tam execrabile delictum, vt proderet Christum Deum. *Tunc?* quandò obmurmurauit? ô seuerissimum detractionis supplicium! Nimirum plura delicta commiserat Iudas, ob quæ in tantum flagitium permitti licebat: nemo enim repentè fit pessimus. Præterea valde dehonestababatur doctrina Christi. & Apostolorum reuerentia, si vnus ex Apostolis fuisset proditor: Imò electio Christi, quâ illum adsciuit ad Apostolatus culmen, nimis deuenustabatur, apud homines: humana enim prudentia non capit eligere, quem scit reprobandum, quem præsagit sacrilegè apostatam, quem præscit impiè proditorem: sic aut ignorantiæ, aut imprudentiæ arguetur Christus. Verùm enimverò vbi videt Christus Iudam impiè obmurmurantem, veluti suæ existimationis negligens, Iudam sui proditorem esse permittit in pœnam oblocutionis, quò detractionis pœnam exaggeret, & sic, deterreat homines ab execrabili obmurmurationis vitio, dum publicat, quod vbi primùm murmurauit Iudas, *Tunc, quando illa locutus esset* (vt ait S. Chrysostomus,) *abiit vnus de Duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes ad Principes Sacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam?* Quid exaggeratius?

(Margin: 138. Matth. — Ioan. Detractio Iudæ fuit causa illius derelictionis. — Chrysost.)

§. XXXVIII.

Alieni defectus, qui immurmurantur, adeò certi hominibus videntur, ac si Euangelium essent.

Non bona est natura nostra, quæ sicut sibi bona semper optat, non mala; ita in aliis mala esse præsumit, non bona. Nescio quâ innatâ malitiâ malis aliorum pronè assentimus, dissentimus bonis. Probitatem aliorum, quam audimus, quam oculis videmus, aut minuimus dubitando, aut sinistrè interpretando eludimus. In summa, bonum aliorum nobis est incredibile, malum verò semper est Euangelium; & dum homo dissimulanter cupit, quod nemo sit bonus præter ipsum, 139.

ipse

Malum nũcium quare dicatur etiã Euangeliũ. ipse bonus non est, semper mala de aliis credens. Nemo enim bona, quæ audit aliorum, facilè credit. Quæ intolerabilis malitia est. Hæc vox *Euangelium* (vt notant Interpretes noui Testamenti,) apud prophanos auctores nuncium significat, siue faustum, siue infestum: in quâ significatione promiscuè accipitur à benè peritis linguæ Græcæ, & Latinæ. Verùm iam collecta est huius nominis significatio, & apud Biblia, & Patres tantùm bonum nuncium, & optimum, scilicet historiam Christi Dei, eius gesta, & sermones Euangelium significat. Itaque qui nomen *Euangelium* audit, Euangelium intelligit, id est, quod aliquis è quattuor Euangelistis testatur, & quod potissimè creditur totius Ecclesię consensione. At hanc vocem *Euangelium* de tristibus etiam nunriis dici haud obscurè constat ex 1. Regum 4. v. 17. Vbi in Originali Hebræo, qui nunciauit Heli Sacerdoti fugatum à Philistæis populum, arcam Dei captam, & duos filios eius mortuos fuisse in prælio, *Euangelista*
1. Reg. dicitur. Item, 2. Regum 1. v. 20. Dauid lugens
2. Reg. Mald. mortem Saulis, & Ionathæ, ait: *Ne ista euangelizetis in plateis Ascalon.* Sic ex Hebræo textu transfert Maldonat. in Præfat. ad Euangelia. Ecce vbi malum nuncium dicitur euangelium. Variis expositionibus præfata loca fatigant Interpretes, nec satis expediunt difficultatem. Sed venusta est ad mores Tropologia: Porrò dubitari non potest prædicta nuntia allata Heli Sacerdoti, & Dauidi infausta esse, vtpote, quæ annunciabant captam arcam Dei, & profligatum eius populum, reportatâ à Philistæis victoriâ. Cur ergo malum nuncium malæ rei, dicitur Euangelium? Aptissimè quidem, nam malum nuncium adeò certum est; tàm indubiè creditur, vt vix Scriptor sacer librorum Regum, certitudinem, quâ malo nuncio assentimur, explicaret, nisi eiusmodi nuncium, *Euangelium* dixisset, & nunciantem apellasset *Euangelistam*. Nam malum nuncium *Euangelium* dicitur ob certitudinem, & malus nuncius quasi quidam *Euangelista* vulgò creditur. Tam promptè malo assentimur, malo credimus! Imò Euangelistæ, vt Euangelia fidem facerent hominibus, nescio quid non bonum (procul calumnia, iamiam me explico,) de Christo tradiderunt?

140. Chrysol. Matth. Sanctus Chrysologus tractans sermone 151. illud Matthæi 2. *Fuge in Ægyptum*, vellet vt Euangelista abstinuisset à verbo *Fuge*, quod imbecillitatem, & impotentiam subindicat. *Fuge in Ægyptum, reuerentius diceret, vade in Ægyptum.* Nonne expediebat maximè, vt Euangelista
Euangeliũ narrat contumelias Christi, vt sic facilliùs credatur. reuerentiùs de Christo loqueretur? Si non irreuerenter, saltem non admodum reuerenter de Christo id dictum videtur. Num bene Euangelistæ persuadebunt Orbi diuinitatem Christi (rem planè difficilem,) si aliquando non reuerenter de ipso loquuntur? Fortassis huc alludit S. August. lib. 12.
Aug. contra Faustum, cap. 14. inquiens, quòd Christus *sextâ ætate per Euangelium diffamatus est.* Eodem vocabulo famam, & infamiam denotat; quia scilicet tùm publicatur eius gloria, simul nonnulla velut probra de illo nunciantur. Cæterùm San-
Pelus. ctus Isidorus Pelusiota, lib. 1. epist. 54. dubium hoc exaggerat, quia incongruum videbatur quòd Euãgelistæ suasuri Orbi Christi diuinitatem, & gloriam, sponte referrent nunc imbecillitatem fugientis, nunc defectus esurientis, mox lacrymas plorantis, & timores se occultantis, & aliquando æstus extimescentis, & agoniam sudantis, & tot, tantáque probra patientis, & tandem morientem, & cadauerascentem Deum publicarent. Præstaret quidem has contumelias dissimulasse, vt ob res tantùm præclarè, & magnificè gestas, diuinitas & probaretur efficaciùs, & faciliùs crederetur. Imò conuenientissimum fuit, quòd istiusmodi Christi contumeliæ sigillatim, & disertè propalarentur ab Euangelistis, vt plenam fidem apud homines faceret Euangelium. Nam dum homines probra 141.
Christi audiunt, ea quasi euangelium, & summam veritatem habent: miscentur autem inter probra, miracula, & Virtutes Christi, vt vnà credantur, simúlque cum probris Christi virtutes, & laudes credant, vtpote permixtas contumeliis. Hæc sunt Pelusiotæ verba: *Quâ etiam in re testimonium suum Euangelista ab adulatione, & gratiâ vsque adeò purum seruauerunt, vt probra etiam, quæ sibi acciderunt, literis mandarint.* Res planè admiratione dignissima. Scilicet narrabant Euangelistæ historiam adeò certam nempe Euãgelium ipsum, & quidem coram iis, qui penè interfuerãt ipsismet rebus, aut audierant doctrinam, aut miracula viderant; nihilominus Euangelistæ eâ arte vsi sunt, quò Euangelium ipsum ab iisdem experientia certum, crederetur, *probra, quæ Christo acciderunt, literis mandarunt*, vt credibilitatem, quam Euangelium fortè apud homines non haberet, eò quòd oculis visum est, vel ex eo quòd Euangelium est, augeant, eò quòd probra, & contumelias continet. Tam procliue est hominum ingenium ad credendum aliorum malum, vt Euangelij humana credibilitas augeatur ab enunciatione probrorum. Quò fortè spectauit Basilius Seleuciæ, serm. 43. sic inquiens: *Oportet Euangelij difficultatem proponi,* Basil. Sel.
Euangelium damnatum tenere. (Aliter aliàs expendebam hunc locum,) Quasi dicat; etsi Euangelium quia etiam narrat probra Christi, damnandum videatur alicui, qui à superficie res iudicat, vtpote recensens, quæ videntur Deo indigna; at huiusmodi difficultas *proponenda* necessariò fuit, quò Euangelium planè crederetur, quia eiusmodi Christi indecora, Euangelij credibilitatem exaggerant apud homines.

Cæterùm tàm credibile omnibus fit quidquid non bonum de aliis, dicitur: vsque adeò homo pronus est ad credendum malum alterius, vt vel Deum ipsum in hanc mentem facilè inducendum existimarent Iobi amici, qui temerariis coniecturis non bene de Iobo sentiebant, ipsúmque maledictis exasperabant. Ait ergo Iobus, cap. 13. v. 9. 142. Homo præsumit Deo persuadere probra, quæ de aliis publicat.
Nunquid Deus indiget vestro mendacio, &c. *Aut* Iob.
placebit ei, quem celare nihil potest? aut decipietur, vt homo, vestris fraudulentiis? Fraudulentias Io- Sanct.
bus appellat, (inquit Sanctius inibi,) sinistram mentem, quam de ipso conceperant, prauitates, quas reprehendebant in ipso. Ait ergo Iob, malum, quod de me cogitatis, facilè vos credidistis, & cæteris facilè persuadetis; homines enim estis; homini verò impietas, & malitia alterius, res certa est, & (si Christianè dici liceat,) Euangelium videtur. At Deo meam malitiam persuadere non poteritis; non enim est homo; sed Deus, atque adeò non pronus est ad credendum veras esse prauitates, quæ de aliis obmurmurantur, *Deus non decipietur, vt homo vestris fraudulentiis.* Profectò admiratione dignum est, amicos Iobi viros alioqui sapientes, existimasse malitiam, quam tractabant in Iobum credendam esse à Deo, & malitiæ innatâ persuabilitate fore, vt Deus sibi persuaderet verum esse malum, quod de Iobo iactabatur; Ac si malitia ipsorum non tantùm hominibus, sed etiam Deo credibilior sit. Tentant in fraudem inducere Deũ, vt malè sentiat de Iobo, confisi credibilitate mali

143. Quare Samaritanæ impudicæ credunt Samaritani res Christi. Ioann.

detractione publicati. Tanta est credibilitas malitiæ apud homines! Ioannis 4. cap. In illo celebri colloquio, quod Christus habuit cum Samaritana, ipsi patefecit occultos suæ mentis defectus, & inauditam licentiam luxuriandi cum sex viris, tunc illa ex peccatrice prædicatrix effecta, relictâ hydriâ, pergit in vrbem, Christum deprædicans Deum. Et notat Euangelista v. 39. *Ex ciuitate illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia, quæcumque feci.* Expositores huius loci leuitatis arguunt Sichimorum ciues. Non enim erat sufficiens testimonium fœminæ vilis, & inhonestæ, vt homines cordati auitâ religione desertâ, religionem nouam à nouo, & paupere, & inuiso homine inuectam acciperent, nullo miraculo patrato ibi, quo id probaret apud ipsos, sicut alibi patrarat: & quod obstare videbatur magis, quòd relictâ licentiâ laxioris vitæ, quam idololatria permittebat, in arctam Euangelij vitam libenter ibant. Quænam, quæso, arcana vis impulit vrbanos homines ad amplectendam angustam Euangelij viam ob leuis fœminæ leue testimonium? Theophylactus hoc dubium excitauit, & ita subtili ingenio soluit: *Propter sermonem mulieris multi Samaritani credunt; vtpotè prudenter apud se iudicantes, quod vitam suam mulier non vulgasset ad hoc, vt gratificaretur alteri.* Scilicet sic videntur argumentati homines à naturâ suâ proni ad credendum veros esse alienos defectus: Hæc mulier vt probet Iesum verum esse Prophetam, planè fatetur omnia sua crimina, etiam occulta Iesum reuelasse. Ergo aut credendum esset Iesum falsum dixisse; eò quòd fœmina huiusmodi delicta non commisit, aut si credunt vera occulta crimina, quæ Christus ipsi reuelauit, necessariò fatendum est eiusmodi hominem diuino instinctu ea nouisse, & eiusmodi criminum patefactionem esse supra humanum fastigium. Ergo cum auidè ferantur omnes homines ad existimandum vera esse delicta, non potuerunt non censere Christum esse Prophetam, aut Deum, qui solus occulta nosset. Vnde ne existiment falsa esse delicta, quæ audierunt, planè fatentur Iesum esse Prophetam, & Messiam. Itaque ex eo quod homines illi totâ naturæ proclinitate sibi persuadent vera esse, quæ de illa muliere dicuntur crimina, sibi etiam persuadent Iesum esse Deum, & Prophetam, & malunt Iesum ignotum colere, vt Deum, & relictâ idololatriæ licentiosa vitâ, graue Euangelij iugum subire non recusant, ne desinant existimare veros esse defectus, quos audierunt. Scilicet credunt Christum esse Deum, (rem planè arduam) ne desinant credere vera esse aliena crimina.

Theoph.

Detractio ingenium est persuadendi.

144. Dubium est celebre apud Interpretes, cur Christus Dominus in quodam Sabbato sanitati reddens paralyticum illum triginta, & octo annos iacentem apud Probaticam piscinam, iusserit vt tolleret grabatum suum, & ambularet; siquidem onus portare vel per minimum spatium in Sabbato non licebat, vt constat Ieremiæ 17. v. 24. & 27. Iure ergo videntur Iudæi obmurmurasse dicentes Paralytico sanato: *Sabbatum est; non licet tibi tollere grabatum tuum.* Ioann. 5. vers. 10. Quam ergo ob causam Christus Dominus violatione Sabbati quasi dehonestare vult insigne miraculum? & detractionibus Iudæorum deuenustare prodigium omnibus seculis prædicandum? Nonne gloriosius foret Christo, vt admirationibus, & laudibus prædicarent miraculum, nec obscuraretur murmurationibus Iudæorum? Meris præconiis exponatur, non maledicentiæ Iudæorum, ne miraculi splendor obscuretur linguis detrahentium. Huic dubitationi respondet sapientissimus noster Maldonatus sic scribens: *Constat hoc loco Christum Iudæorum reprehensione ad illustrandam gloriam Dei, & miraculi magnitudinem vti voluisse. Fecit enim illa reprehensio, vt miraculum quod paucis videntibus factum fuerat, in totam, dum reprehenditur, ciuitatem euulgaretur.* Scilicet Christus voluit, vt illustre hoc miraculum publicaretur, & præclarum, quod merebatur, præconium haberet. Vnde non vult, quod diuulgetur merâ laude, sed permittit, vt publicetur vituperio; non laudatione, sed detractione. Porrò angusta est sphæra laudis, & languida laudantium vis. Detractio autem res celeriùs publicat, easdem auget, & cumulatiùs incrementat, & ita Christus cupiens facere hoc miraculum illustrius & augustius, illud permittit vituperio, & detractioni, non meræ laudi. Cùm ergo tam credibile sit apud homines quidquid obmurmuratur; hinc Deus permisit hanc Hebræorum murmurationem, vt latiùs publicetur, & certiùs credatur eius prouidentiæ eminentia. Et quæ laudibus vix credebatur, dum de illâ improbè obmurmuratur, credibilior fit apud homines. Ergo hic, vers. 24. & 25. murmur excitatur in Hebræo populo de annonæ penuria, vt sic abundantia cælestis mannæ, & coturnicum, & aquæ è silicibus profluentis, & latiùs publicetur, & feliciùs credatur sub laruâ detractionis. Super quo argumento plura aliàs tradentur.

Hier. Ioann. Detractione publicatur miraculum, vt facilius credatur.

Mald.

Iudith.

---

§. XXXIX.

In ærumnis oportet mentem diuertere à cogitationibus animum excruciantibus, & eam applicare ad sensus dolorem mitigantes.

145. Seneca.

SEntentiosè satis dixit Sanctus Ambrosius in cap. 8. Lucæ. *Homo ipse suæ est auctor ærumnæ.* Non tam res aduersæ homines cruciant, quàm sensus rerum: nam ipsæ res, externæ nobis sunt; at cogitatio rei medullitùs hæret. Vnde sapienter ait Seneca; *Non tam re, quam opinione laboramus.* Totus noster labor ab opinione nostrâ est; ipsa nos exagitat, atque cruciat: quoniam non ipsa ærumna, sed opinio, & sensus ærumnæ, molestior ærumna est. Aliò diuertenda mens ne diutiùs hæreat calamitatis cogitatio, vel saltem ne animus verset eiusmodi fella. At nescio qua arcanâ vi rei aduersæ fellea cogitatio animum mellit, & perniciosâ voluptate afficit. Mœrentis animi voluptas est ærumnam mente voluere, & rationes plurimùm animum amaricantes, & exacerbantes diutiùs gustare, quæ dum excrucient, demulcent damnandâ voluptate. Iobus viriliter omnia Diaboli tormenta excepit: Honoribus priuatus, opibus spoliatus, orbatus filiis, vulgo expositus; insectatus ab amicis, ab vxore instigatus, à Dæmone, & mente, & corpore exagitatus est. Quin & Deus cruenta, & medicata tela in Iobum contorsit. Sed oportet expendere quid ex his tulerit molestiùs tolerantissimus vir, plagas ipsas, an opinionem, & sensum plagarum? Super qua plagâ acerbiùs conquestus sit? Ipsius questus audiamus attentè: cap. 6. v. 4. sic plangit: *Quoniam sagittæ Domini in me sunt,*

Arbitrium leuandi ærumnas est mentem diuertere, nec cogitare, quæ excruciant animum.

Iob.

sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. Numerositas sagittarum, quas Deus in me vibrat ex indignationis suæ pharetrâ, me exanimat, & spiritum exhaurit meum. Quænam est hæc sagittarum indignatio? Aptè Vatablus ex Hebræa origine: *Sagitta Domini in me sunt, quarum venenum ebibit spiritus meus.* Quasi dicat: Hæc sæuior plaga est, quod positus in tantâ calamitate spiritus meus ebibit venenum sagittarum, quas Deus in me torquet. Non enim tam grauiter, & acerbè me vexat tot ærumnarum numerosa plaga, quàm mea cogitatio, quæ auidè ebibit, & exugit venena ærumnarum. Quippe vix cogitare possum, quæ dolorem minuant, & animum leuent; ad venena plagarum sitit animus, acerbitates cogitat, & molestissimas rationes, & in eis molestissimè deliciatur. Hæc intolerabilior calamitas est, & quæ me grauiùs angit: mentis acie exacuo rationes molestiæ, venenum ærumnarum ebibit animus meus. *Tomo la pesadumbre por donde quema.* Ego mei plagiarius sum. Ego cogitatione meâ aduersus me sæuio crudeliter, & præ plagis ipsis acerbiùs fero: hoc gemo. Non sagitta, sed venenum, quod ego è sagitta sugo, intolerabilem facit dolorem, & spiritum ebibit meum, Id est, me exanimat. Et quidem homo quantumuis hebes, & truncus, est ingeniosus in ærumna ad vincendam rationem, & sensum, quo se exagitet, & vexet; calamitatémque sic cogitabundus mente versat, & exaggerat, vt imprudens imas sui excedat medullas, & abrodat animum. ô prauum ingenium, & in seipso crudele! Tua cogitatio te enecat, tute ipse te perimis, non ærumna. *Qui quasi putredo* (aiebat Iobus, cap. 13. vers. 28.) *consumendus sum, & quasi vestimentum, quod comeditur à tinea.* Tinea è veste nascitur, & vestem rodit, & perdit. Simili tineâ consumendus sum; (dicebat Iobus.) Quod præclarè aduertit S. Nazianz. Oratione pro Sancto Basilio, inquiens; *Quandoquidem ossium cor sensu præditum*, scilicet mea cogitatione, & sensu versans rationem molestiæ, animum meum abrodit, & consumit multò acerbiùs quàm ærumna ipsa. Clemens Alexandrinus exponens Petri epistolam, tom. 1. Biblioth. illud primi capitis, *Reportantes finem fidei vestræ salutem animarum.* τὸ *salutem animarum*, sic audacter commentatur: *Hinc apparet, quod non est naturaliter anima incorruptibilis, sed gratiâ Dei per fidem, & iustitiam, & per intellectum efficitur incorruptibilis.* Sententia huius loci, si ad sensum, quæ verba afferunt, attendatur, meritâ censurâ notatur in margine. At hæc vltima verba nescio quid acuminis fulgurant, si hyperbolicè vsurpentur. *Apparet*, inquit, *quod anima per intellectum efficitur incorruptibilis.* Ac si dicat, ab intellectu dependet mors, aut vita animæ: id est, si homo permittat intellectum in ærumna, nec cohibeat naturaliter excogitantem sensus, qui molestiam versant, & illam ingeniosè acuunt, & exaggerant; non modò homo consumetur confectus eiusmodi cogitationibus, sed & anima ipsa, (exaggerata est hyperbole,) alioqui incorruptibilis, ac si corruptibilis esset, tabescet. Vnde *Anima per intellectum efficitur incorruptibilis.* Id est, si anima deficere posset, maximè à viuacitate, quâ intellectus attentè considerat in calamitate, non ea, quæ calamitatem leuent, sed quæ animam degrauant, quæ excruciant animum, & exurunt imas hominis medullas. Vtinam hic sensus venisset in mentem Clementi Alexandrino. Ergo præstat mentem diuertere ab his tetris cogitationibus, & dono intellectus viuere; vestigare, inquam rationes, quæ dolorem minuant, & in eis diutiùs immorari: sic homo vitabit ærumnæ molestiam, & ipse erit effugium suiipsius, ab his diris, & duris cogitationibus confugiens ad lætiores, & prudentiores, quæ animum mitigant, & pacatum reddunt. A se confugiat ad se, & sit suimet asylum. Quod fortè nos admonet ipse Clemens Alexand. adhortatione ad Gentes, aiens: *Homo te ipsum consecra in templum*, &c. Ab hominis arbitrio pendet esse suiipsius templum, siue asylum, vbi tutus sit, & securus ab eiusmodi molestis sensibus instigantibus ad ruinam animæ. Et sicut qui est in asylo securus est à Iudicum Satellitio; sic qui ad se confugit, diuertens acerbitatem ettenram suiipsius: esto tuiipsius effugium, esto meliora cogitando asylum tui.

Vatabl. — 146. Iob. Ne à proprio intellectu fatuè tabescat homo. — Naz. — Clem. Alex. — Clem. Alex.

147. Imitetur homo prudentiam grani frumenti, de quo Ioannes cap. 12. v. 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit*, &c. Pulchrè dicitur homo à Basilio Seleu. *Spica rationalis.* Quia quantumuis ab Agricola rusticano proiiciatur in terram, & rusticè conculcetur, non queritur se conculcari, nec dicit se proiici, etsi verè conculcatur, & proiicitur. Sed meliora sapit, & lætiora meditatur, & sibi, vt potest, persuadet se non proiici, sed cadere: casu quodam in terram cecidisse, non contemptu proiicientis. Quod notauit Theophylactus ad illud Lucæ 8. *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam*, sic aiens: *Non dixit, quòd seminans proiecit aliud secus viam, sed quod ipsum cecidit.* Hæc sapientior prudentia est, & humana, & diuina. Patientissimè tulit Iacob, innumeras, quæ illi acciderunt ærumnas. Vnde sicut fide commendatur Abrahamus, & spe Isaacus, ita & Iacobus longanimi tolerantiâ, quâ innumeros labores exantlauit. Causam tolerantissimæ patientiæ Iacobi, insinuat Moyses, Genes. 45. v. 26. *Et nunciauerunt ei dicentes: Ioseph filius tuus viuit, & ipse dominatur in tota terra Ægypti. Quo audito Iacob, quasi de graui somno euigilans*, &c. Quam ob rem dicitur audito felicissimo nuncio Iacobum, quasi è graui somno euigilasse? Inattentúsne erat, & quasi sopitus ad reliqua, qui vigilans dicitur ad prosperum nuncium? Ita quidem, quâ erat altâ prudentiâ præditus. Dum Iacobus profanum, & auarum socerum tolerabat, dum rusticanum fratrem, dum charissimæ Rachelis funera, dum Iosephi méntitam lanienam, dum terræ Chananitidis famem ferebat. Adeò per summam prudentiam diuertebat mentem à fellibus tot ærumnarum, vt quasi sopitus esset ad acerbitates calamitatum. Neque vt Iob diuinarum sagittarum venena sugebat, sed quantùm poterat insensibilis erat, ad molestias. Nam vt scitè ait S. Chrysost. ad cap. 11. Lucæ. *Intellectus potest dissoluere passiones.* Nempe diuertendo mentem, & sic se reddit sopitum ad ærumnas, quas sic velut in somnis tolerat. At verò ad bonum nuncium, quasi euigilat, & sensum tunc excitat, & mentem acuit, & fruitur boni nuncij bono gaudio. Ergo ad calamitates inattentus erat Iacobus, & sopitus; attentus, & euigilans ad sanctam felicitatem. Hâc prudentiâ mirabili, & cælesti arte, non obruebatur molestiarum mole. Et ex prosperitatis voluptate faciebat medicinam tædio, & molestiis ærumnarum. Vnde Iacobus audito bono nuncio, *quasi de graui somno euigilat*, & inde de tolerantia, laudem meruit.

Basil. Sel. Animum diuertere oportet in ærumnis. — Luc. Theoph. — Genes. — Chrysost.

148. Iob 20. v. 10. *Et manus illius reddent ei dolorem suum.* Hoc est, ipse propriis manibus in se sæuit, & armat aduersus se sensuum sæuitiam. Cùm præstet prudentiæ arte exarmare molestias, non illas versando

Iob.

sando quà cruciant, sed quà aut minùs feriant, aut dolorem leuent. Ex veneno antidotum conficiendum est ingenio prudentiæ. Sanctus Basilius Seleuciæ, Encomiastes factus est mulieris illius Chananææ, quæ apud Matth. 15. v. 27. dicitur confugisse ad Christum. Et tamen durè actum cum illa est. Et quidem fœmina erat; Debuit ergo humanè tractari: alienigena erat, vrbanè accipienda fuit: Deum alienigenam animosâ fide rogat: & tamen Christus non respondit ei verbum. Cæterùm mitiùs cum illa actum esset, si Christus Dominus adhuc perseueraret tacendo: nam pertinaci fide, & oratione deprecatus Christus duriter respondit: *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere Canibus.* Porrò *nisi talis fuisset mulier*, (inquit Basilius) *fortè inhumanitatis, aut impotentiæ Saluatorem condemnans, auolasset.* Sed adhuc peruestigandum est, in quo enituit huius piæ fœminæ excelsa virtus, & ingenium prudentiæ verè piæ, & præmaturè iam Christianæ. Scilicet audierat à Saluatore: *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.* Ad quæ verba ingeniosè (pergit Basilius,) *reposuit: etiam Domine. Contumeliam teneo, curationis pignus. Etiam catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa Dominorum suorum: spondet mihi salutem Canis appellatio.* Profectò piè ingeniosa fuit, hæc mulier, & digna, quæ proponatur Ecclesiæ, vt typus, & fidei, & prudentiæ. Sed in quo elucet acumen prudentiæ? Audierat se Canem à Christo vocari: hac contumeliâ grauissimâ non est accensa, aut exacerbata, sed ingeniosè contumeliam quasi *pignus curationis accepit.* Nam catelli etiam, inquit, edunt de micis Dominorum suorum. Canis dicor, Ergo æquum est vt accipiam à te Domino, & Deo meo, micam sanitatis. Nam micæ canibus ad sustentationem debentur. Salutem mihi spondes Canis appellatione. O ingeniosa prudentia, quæ non attendit ad rationem contumeliæ, neque ad molestos verborum sensus; nec exugit & ebibit venenum contumeliæ. Imò salutares succos haurit ex felle verborum. Ingeniosè exarmat contumeliam, & armat fidem, qua salutem impetrat. Et quasi non intellexisset vim probri quà contumelia est, aduertit ad probrum, quà pignus sanitatis est. Prudenter ait Seneca lib. 3. de Ira c. 11. *Non expedit omnia videre, omnia audire; multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus plerasque non accipit qui nescit. Non vis esse iracundus? nec sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiamsi secretò habiti sint, euertit, se ipse inquietat. Quædam interpretatio eò perducit, vt videantur iniuriæ; itaque alia differenda sunt, alia dirimenda, alia donanda, pleraque in lusum, iocúmque vertantur.* Quid prudentius?

Matth. Basil. Sel. Chananææ mira prudentia.

Seneca.

§. XL.

Non re, sed opinione laboramus, & à nobis instigamur ad angores, & culpas.

149. ADhuc persisto in superioris thematis probatione, quod valdè facit ad mores instruendos. Quid enim vtilius, quàm animum à passione instigatum cohibere, ne à cogitatione eorum, quæ illum excrucient, effrænis feratur; sed mali imaginatione omissâ, attendat ad ea, quæ ipsum lenire possunt, & compescere passionem, & tranquillare animum? Aliter enim homo voluntarius sui carnifex erit, & stultè tabescens ad ruinam sui impellet se. Quippe nihil tam molestum homini est, quàm à propria imaginatione angi, & excruciari. Tyrannicè desæuiit malus Dæmon aduersùs immeritum Iobum; charissimorum filiorum orbitatem, & superstitem vxorem minimè bonam patiebatur Iobus honore & diuitiis spoliatus, & amicis obsessus ad ruinam, ærumnosissimè ægrotabat nullo non morbi genere excarnificatus; vt viuum cadauer Iobum dixeris in calamitate. At ille, si non mutus, saltem flectinescius, patientissimè stabat aduersùs hostiles diaboli impetus. Verùm postquàm innumeros dolores, quibus agitabatur, recensuisset; de hoc vno vnicè conqueritur, Deum querulè sic alloquens cap. 7. v. 13. *Si dixero, consolabitur me lectus meus, terrebis me per somnia.* hoc est, vt Glossa interlinearis commentatur; *Per imaginationes.* Nempe excruciatur Iobus tot veris cruciatibus, qui impatientiam extorquerent à patientissimo quoque; & tamen vsque eò ab imaginatione sua fatigatur, vt maximè de imaginatione conqueratur suâ? Ipse se acerbiùs excruciabat, quàm tot calamitates, quas patitur. Nam postquam imaginationis suæ sæuitiam recensuit, addit: *Suspendium elegit anima mea.* Id est, crudelem, & infamem mortem præoptarem, quàm imaginationis meæ calamitatem. Hinc ergo metiendum est, quàm graue malum ab imaginatione sua patiatur homo; cùm Iobus tot tantisque acerbissimis ærumnis exagitatus, tam ægrè tulerit hoc suæ imaginationis malum, minúsque doloris, & molestiæ expertus sit à verâ calamitate, quàm à calamitatis assiduâ cogitatione. A qua non tantùm timet malũ pœnæ, sed etiã malum culpæ, ad quam tã profunda, & sæua meditatio rei aduersæ hominẽ præcipitat.

Ærumnæ imaginatio timenda est præ ipsâ ærumna.

Iob.

Glossa.

Ioannis 11. v. 33. Vbi peruenit Christus ad castellum Marthæ, & Mariæ, cernens lacrymantes, quas diligebat, fœminas, & attendens ad amici 150.
Lazari calamitatem: *Infremuit spiritu, & turbauit semetipsum.* Quid est spiritu fremere? Qua occasione (etsi inopinata foret, & aduersa,) potuit Christus Deus turbari? Quid perturbabit Deum? Audiendus est Beda disertissimè præfatam sententiam commentans: Christus *turbauit semetipsum: Quis enim eum posset nisi se ipse turbare?* Itaque Christus Dominus se turbauit, non turbauit Christum rei visæ acerbitas. Plus molestiæ nunc patitur animus Christi à se, quàm à rebus ipsis aduersis? Acerbiorem molestiam à se patitur, quàm à calamitate? & à quo calamitas non extorquet turbationem, in se ipse turbationis molestiam permittit, vt alias humanas passiones; vt plus patiatur pro hominibus: *Quis enim alius posset, nisi se ipse turbare?* Scilicet Christus, quia Deus est, nullâ perturbatione non bonâ, potest exagitari; at si posset: non tam eum turbaret aduersa res, quàm rei aduersæ imaginatio. Ergo caue tibi à te, caue ô homo, à tua imaginatione, quæ tam validè instigat, & perturbat rationem! Omitte causas, quæ sensum rei aduersæ acuunt; & esto diligens, & attentus ad rationes, quæ sensum minuunt, & dolorem leniunt: quæ vtilior philosophia est: ne imaginatione rei aduersæ passionem & doloris sensum augens, sis criminum leno, & tui lanius.

Ioann.

Beda.

Quàm validus, & acerbus hostis sit imaginatio.

1. Cor. 11. v. 18. *Conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte* 151.
credo. Nam oportet & hæreses esse. Valdè excruciat commentatorum ingenia, verbum illud *Oportet*, cùm dicitur: *Oportet hæreses esse.* Nam minimè oportet hæreses esse: imò maximè oportet, non esse hæreses in Ecclesia. Quod enim maius ac perniciosius malum, potest Ecclesiæ contingere, quàm hæresis? Heu! scit hoc Germania; scit Anglia,

1. Cor. Pauli singularis prudentia in conformatione cum voluntate Dei.

glia, scit Flandrica prouincia hâc peste profligata. Vt hanc difficultatem expediret S. Anselmus, *Heresis* nomine sectam intelligit: cui non assentior, vt assentiar aliis. Legatur Cornelius hîc. Ita verò satis ad rem præsentem fatur Sanct. Ambrosius in huius loci commentario: Apostolus *sciendo nonnullos mente corruptos, dicit: Oportet hæreses esse. Non vtique voluit; nec optauit; sed quia sint, futurum dixit.* Quasi dicatur ex mente Ambrosij: Deo reuelante, certissimè sciebat Paulus futuras esse hæreses in Ecclesia: Vnde id non impedietur humanâ industriâ, quantumuis attentâ, & sedulâ. Ergo cùm id certò sciat; etsi pro scandalis, quæ impedire poterat, vti solet, & pro infirmitatibus, quæ curari poterant, infirmari, &c. at pro hæresibus, necessitate consequenti iam necessariis, non sic angebatur; non attendens ad ea mala, quæ inde prouenient Ecclesiæ Dei: imò expendens vtilitates, quæ inde percipientur, (quas mox recenset,) persuasum est Paulo id expedire. Vnde absolutè ait: *Oportet hæreses esse.* ô præclarum documentum! Scilicet Paulus æmulator egegius Christianæ religionis, quem angunt minora Christianorum delicta: quæ humanâ solicitudine impediri possunt; quasi iam ferè gauderet videns maximum hæreseos crimen, ait *Oportere*, vt sint hæreses in Ecclesia. Non quia absolutè id oporteat, sed quoniam quod vitari non potest, prudentissimè affirmat consequenter *oportere.* Siquidem tot támque validas rationes excogitarat ad leniendum sensum tantæ calamitatis, vt etiam in hæresi maximo Ecclesiæ malo, plures vtilitates excogitauerit, & inuenerit. (Nam tunc maximè floruit, & Christiana disciplina, & Christianorum fides.) Tu fac similiter in quauis ærumna, quæ tibi accidat; neque enim tam erit tibi molesta, vt erat Paulo hæresis Corinthiorum: diuerte mentē ab iis furiis, quę animum angunt, & inuestiga rationes, quæ animū sedent & vtilitatē inueniant in re illâ aduersâ, quam pateris. Esto piè disertus, & disertè Christianus. Hanc eruditionem luculenter tradit Juditha hîc, v. 27. adhortans Bethulienses, vt ipsi se tranquillent, cogitando illam calamitatem ad tempus immissam amicâ Dei manu, non hostili animo; ad emendationem, non ad perditionem.

Anselm. Cornel. Ambros. Judith.

§. XLI.

Commentarius Literæ.

Vers. 28. *Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri: Omnia quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio.*

Vers. 29. *Nunc ergo ora pro nobis quoniam mulier sancta es, & timens Deum.*

Vers. 30. *Et dixit illis Judith: sicut quod potui loqui; Dei esse cognoscitis,*

Vers. 31. *Ita quod facere disposui, probate si ex Deo est, & orate vt firmum faciat Deus consilium meum.*

Vers. 32. *Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego exeam cum Abra mea: & orate vt sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israël.*

Vers. 33. *Vos autem nolo, vt scrutemini actum meum, & vsque dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum.*

Vers. 34. *Et dixit ad eam Ozias princeps Juda: vade in pace, & Dominus sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum. Et reuertentes abierunt.*

ET *dixerunt illi, &c.* Tam altâ prudentiâ reprehendit Bethuliæ proceres prudentissima Juditha, vt neque ipsi, qui acri reprehensione notati erant, vel vnum verbulum, quod notarent, repererunt, quod valde exaggerat consultissimam Judithæ prudentiam. Rarò enim quisque dum reprehendit, non incurrit digna reprehensione. ô reprehensiones reprehensione dignissimas! Legatur S. Gregor. 3. p. Pastoralis. In Græco addunt seniores excusationem facti sui, dicentes ad Juditham: *Sed populus sitiuit vehementer, & coëgerunt facere nos secundum ea, quæ locuti sumus eis; & inducere iuramentum super nos, quod non transgrediemur. Et nunc ora pro nobis, quoniam mulier pia es, & mittet Dominus pluuiam ad impletionem cisternarum nostrarum, & non deficiemus vltrà.*

Vers. 28. & 29. 152. Greg.

Ait Juditha: *Sicut quod loqui potui, Dei esse cognoscitis, ita quod facere disposui, probate si ex Deo est.* Locus impeditus, quo enim modo possunt probare, vel approbare, quod ignorant? ait enim ipsa: *Nolo, vt scrutemini actum meum.* Num postulat à Principibus prudens fœmina, vt approbent, quod nesciunt an mereatur approbationem? Hunc locum expedio duplici expositione: Prima; Quæ ego vobis locuta sum, adeo verè & iustè dicta iudicatis, vt absque vlla reprehensione effluxerint; quæ laus in verbis rata est. Ergo si verba probatis, probate, id est, approbate facta. Hanc expositionem affert Tirinus, & indicat Salianus, num. 69. Et quidem facilius est labi in verbis, quàm in factis: in verbis lapsa non sum, igitur nec in factis labendi metus erit. Secunda expositio: Sicut quod loqui potui, Dei esse cognoscitis, & approbatione nunc commendatis: ita probate, id est, probabitis, seu approbabitis, quæ facere dispono. Scilicet ponitur imperatiuum pro futuro, quod in Bibliis fieri solitat. Legatur Sanctius hîc super hac re. P. Sà *Probate* exponit *expendite.* At si Juditha vult, vt eius actus expendatur, quomodo inquit: *Nolo, vt scrutemini actum meum?*

Vers. 30. & 31. Tirinus. Salian. Sanct. Sà.

Stabitis vos, &c. Rogat Juditha Optimates, vt illâ ipsâ nocte stent ad portas vrbis, ne ipsa dum foras exit, præpediatur à custodibus; nam in tanta rerum perturbatione, Magistratuum iniussu nemini licebat ab vrbe exire, noctu præsertim, vt obseruat Salianus. Ego exeam cùm Abra meâ. *Exeam* pro *exibo.* Plura istiusmodi adducunt ex Marcello Serarius quæst. 22. & Sanct. quæ non iuuat transcribere. Abra Græcè ἅβρα commune vocabulum est, & ancillam significat: at hic accipitur pro speciali quadam, quâ in rebus grauioribus vti solitam fuisse Juditham, nouimus ex hoc cap. v. 9. nam textus Græcus refert misisse Abram suam, quæ accerseret vrbis principes. Hanc Abram esse nutricem Judithæ fabulatur Tortolettus lib. 1. & v. 53. de hac Abra agemus ex professo ad cap. 10 v. 2. Addit, *Vos autem nolo, vt scrutemini actum meum.* Cur recusat Juditha, vt eius actum scrutentur proceres? Quia agnouerat pia fœmina secretum esse præstantissimum, rei agendæ silentium; Sic commentatur hunc locum Guadalupensis ad cap. 1. Lucæ,

Vers. 32. & 33. 153. Salian. Marcel. Serar. Sanct. Tortolet.

Lucæ. Adde quod actionis scrutatio actionem fascinat. Nam qui rem discutit, eam prodit.

Vers. 34. *Et dixit, &c.* dicitur Ozias Princeps Iuda, id est, vnus è principibus: sicut Nicodemus appellatur, Ioan. 3. v. 1. princeps Iudæorum. At si Ozias erat è tribu Simeoniana, quo pacto dicitur Princeps Iuda? Benè Salianus: quia ibi Iuda non pro tribu, sed pro regno ponitur: præsertim cùm permixtæ essent tribus reduces è captiuitate Babylonica. Sed quomodo ipse inquit ad Iuditham; *Vade in pace*, Siquidem ipsa domi suæ erat? Vade, inquam, in pace, id est, exi vrbe, vt moliris, vade fortunatè quò Deus te agit, vt vrbem hanc, & gentem Hebræam incolumem serues à diris, quæ sæuissimi hostes minitantur.

Ioan.

Salian.

§. XLII.

Qui obmurmurando aliquem culpat, plus ipse à suâ maledicentiâ culpatur, deuenustatur, reprehenditur.

154. QVi dat honores, non qui honores recipit, honoratior est. Quis donare potest, qui id, quod donat, ipse non habeat? Largitio argumentum possessionis est: honorem habet qui honorem dat. Qui honorem aufert, honoris indigus est, & famam sibi quærit de alterius infamiâ. O infame commercium! Ergo in viri Principis arbitrio, & ore secura est hominum fama: nam loquentis nobilitas securitas honorum est, & bonæ opinionis confugium. Itaque nobilis lingua asylum famæ est, in quo nulla iniquitas noxia est: nulla nequitia rea est; imò gaudet priuilegio immunitatis: sicut nocentissimus quisque in asylo tutus est, & innoxius, etsi alibi (vbiuis sit) criminosissimus sit, & sceleri, & sceleris pœnæ obnoxius. Sic reus delictorum omnium, etsi nullibi tutus sit, in ore viri nobilis in tuto est; quia in asylo est. Psalmo 44. quem de Principe Salomone plerique interpretantur, sic dicitur, v. 3. *Diffusa est gratia in labiis tuis*: Pergit v. 9. *Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis.* Quid est *à domibus eburneis*? Quæ sunt hæ domus eburneæ? Chaldæus *palatia intelligit*, Cyrillus turres, S. Hieronymus autem ait: *Melius in Hebræo scribitur, de templo dentium.* Audis templum dentium? Quid est templum dentium, nisi os Principis Salomonis, quod templum iure appellatur? Nam os viri Principis debet esse templum, quod iure asyli potitur. (Morosus ero si hîc scribo, quæ vbertim suppetunt, nemini non nota de immunitate Asyli. Legi potest Ioannes Caluinus in Logico Iuridico, qui breui dat affatim multa, Verbo *Asylum.*) Et quidem flagitiosissimus reus, qui immanium scelerum conscius confugit in templum, iure gaudet immunitate asyli, etsi in confesso illi sit flagitium, etsi publicâ infamiâ sit notatus, etsi conuictus in foro, & tribunalibus, nihilominus dum in templo est, in asylo est, & immunis à delicti pœnis, quod illustre priuilegium Templi, seu Asyli est, quo immunitatis iure vtitur reus, qui confugit ad templum. Sic os viri, aut fœminæ Principis, *templum dentium* dicitur, & reorum asylum, in quo tutus est noxius quiuis, etsi sceleratissimus, & omnium criminum reus: nam flagitiosus quisque in ore nobilis viri in asylo est. Non modò nihil pati debet à lingua ingenui hominis, sed officio eiusdem linguæ tutus esse debet, ne quis reum, qui ad eius ora confugit, vexet, exagitet, laceret. Reus, qui id exigit ab homine nobili, ius suum exigit, quia asyli immunitas, ius rei est, & rigore iustitiæ misericordiam exigit. Caueat ergo homo nobilis ne quis quid ab eius ore patiatur; deuenustat enim suæ nobilitatis iura, qui verbo aliquo aliquem dehonestat: publica delicta publicare non licet: quia etsi testatissima sint, tuta debent esse *in templo dentium*, in asylo linguæ: nam verba, quæ alium culpant, vix à culpa innoxia sunt: saltem viro ingenuo digna non sunt.

Lingua viri nobilis sit asylum culparum.

Psalm.

Chald. Cyrillus. Hier.

Ioannes Caluin.

De Verbo æterno æternâ Dei generatione dicto, sic dicitur Sapientiæ 7. v. 26. *Candor est Lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Vulgò exsibilatur Beza in ad Hebræos. c. 1. qui hæc verba de Christo vt homine exponit, cùm de Verbo Dei passim exponatur à Patribus. Ita Phæbadius lib. contra Arianos, S. Augustinus lib. de Incarnatione Verbi, cap. 14. Plures alios adaggerat Ceruantes inibi, Theoriâ 99. & vulgò Commentatores ad caput 1. epist. ad Hebræos. At si Verbum diuinum speculum est Patris æterni, quamobrem non dicitur hîc Imago omnium attributorum, sed tantùm *bonitatis*? Porrò speculum quidquid coràm adest, repræsentat, & fideliter reddit, adulterinúmque, & infidele esset speculum, quod non redderet visui quidquid è regione adstat: infidum enim esset speculum, quod obiectam faciem non redderet totam, sed frontem, aut oculos. Quomodo ergò Dei Verbum, quod speculum pellucidum est, *tantùm dicitur imago bonitatis Dei*? Num sola Dei Bonitas elucet in hoc Verbi speculo? Cur in illo non appareat etiam Omnipotentia, & Scientia, & Iustitia, & Ira Dei? Quare bonitatem exprimit, & publicat, nec dicitur hîc exprimere, & publicare cætera Dei attributa? Non nemo anteuertit dubium; dubij solutionem nemo. Adde ad difficultatem ipsum commentum Anselmi Laudunensis, qui explicat *τὸ imago bonitatis, Id est, plena repræsentatio.* Plenè repræsentat, quod tantùm bonitatem, quæ vnum attributum est, repræsentat? Anselmo consentit Lyranus, & Holcot. Mallem vt ingeniarentur solutionem, quàm quòd exaggerarent dubium. Verùm enimverò cùm fide sanctum sit diuinū Verbum esse speculū, necesse est, vt omnia repræsentet. At ad commendandum apud homines, diuinū Verbum (quod quia specialiter verbū est, inde eius proprium esse, vt Verbum est, est dicere; & hîc *imago* Græcè *εἰκὼν* dicitur, id est, dictio, vt notat Ceruant. Theoriâ. 99.) ideò (etsi repræsentet) non dicitur hîc repræsentare diuinam scientiam, nec omnipotentiam, nec iustitiam, &c. Nam diuina Scientia, non tantùm bona, sed etiam mala cognoscit, Omnipotentia compescit improbas hominum audacias, Iustitia punit scelera. Vnde cùm repræsentare Verbi diuini, sit dicere, non dicitur hîc repræsentare, seu dicere; etsi repræsentet, nisi vnam bonitatem diuinam, non scientiam Dei, quæ saltem habet pro obiecto partiali aliquid prauum; non iustitiam, quæ versatur irascendo in delicta, & sic de aliis attributis, quæ ordinem ad humanam malitiam etsi obiectiuam important, ne Dei Verbum deuenustetur apud homines, apud quos malè audiunt verba, quæ aliorum malitiam dicunt. Vnde cùm Sapientia commendare nititur apud homines diuinum Verbum, etsi illud appellat speculum, addit esse *imaginem bonitatis*, neque hîc sit mentio scientiæ, neque iustitiæ, aut aliùs attributi, quod prauitatem, vel obiectiuam importat, ne dicatur diuinum Verbum illam dicere, etsi re ipsâ illa dicat, & repræsentet.

155. Sapient.

Beza.

Phæbad.

Aug.

Ceruant.

Hebræ.

Verbum cur dicitur imago bonitatis, nec fit mentio aliorum attributorum.

Anselm. Laudun.

Lyran.

Holcot.

Ceruant.

Paulus

156. Ad Galat. Paulus quo vtebatur virtutis Zelo, Petrum aliquando reprehendit, Ad Galat. 2. v. 11. *Cùm venisset Cephas Antiochiam in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*, & v. 14. reprehensionis causam scripsit, sic Petrum alloquens: *Si tu, cùm Iudeus sis, Gentiliter viuis, non Iudaicè, quomodo gentes cogis iudaizare!* Hinc oborta est litigiosa quæstio inter Sapientiæ Proceres Hieronymum, & Augustinum, an Petrus verè deliquerit? an Paulus falsò reprehenderit? Et quidem si Paulus verè culpauit Petrum: ergo Petrus culpæ reus fuit: & verè auertebat homines à Christianismo, & suadebat Indaismum; quo quid absurdius? Quod si Petrus non deliquit: ergo falsò reprehensus est à Paulo: ergo Paulus falsò dixit, Petrum reprehensibilem esse. Hinc Scylla, hinc Charybdis, vbinis naufragij periculum. Cæterùm S. Augustinus pro Paulo stat affirmans verè culpasse Petrum; quia verè reprehensibilis erat. S. Hieronymus Petrum defendit, absurdum existimans Petrum Ecclesiæ Primatem, Spiritus sancti organum, & Verbi diuini linguam, adeò defecisse, vt cogeret homines iudaïzare. Omitto quæstionem non cursim, sed plenâ chartâ alibi dirimendam. Et adduco verba S. Augustini 2. tom. epist. 19. ad S. Hieronym. scribentis, & sic illum arguentis: *At enim satius est credere, Apostolum Paulum aliquid non verè scripsisse, quàm Apostolum Petrum, non rectè aliquid gessisse.* Non quòd Sanctus Hieronymus id concedat, (Absit, vt fidei columen id absolutè asserat:) sed sic accipiendus Hieronymus est, vt ex quadam hypothesi thesim nostram confirmet. Nempe fieri non potest, vt Paulus in Epistola ad Galatas verum non dixerit. Est enim Canonica epistola, & æqualis veritatis, ac ipsum Euangelium. At si fieri posset, vt Paulinæ epistolæ, & ipsum Euangelium verum non foret, id maximè accideret, cùm aliquem hominem culpat, & quasi reprehensibilem taxat: siquidem vsque adeò non bonæ fidei, & auctoritatis apud homines habetur, qui alicuius publicat defectus, vt si ipsa Scriptura posset esse suspecta falsitatis apud homines; tunc maximè foret, cùm alicuius defectus loquitur, cùm delicta publicat, cùm aliquem reprehensibilem ostendit. Quid exaggeratius pro hâc re? Vnde Iuditha etsi Prophetissa habebatur ab his Præfectis, etsi Dei ore locuta existimatur, tamen quando culpat Oziam, & Bethuliensem Senatum, opportunè ei dicunt in hoc v. 28. *Omnia, quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio.* Nam si verba Iudithæ, quæ sæpè Scriptura sancta sunt, possent esse suspecta falsitatis, (quod dicere absit ab homine Catholico,) id maximè fieret, quando alienos defectus publicat, & reprehensione culpat aliquem.

An Paulus verè Petrũ reprehenderit.

Aug.

Iudith.

§. XLIII.

Deus imperat voce simili humano Superiori.

157. Natura humana de se libera est, grauissiméque fert subiici obedientiæ iugo, quod miris artibus conatur excutere. Non semel intentat sibi, & aliis callidè persuadere Superioris præceptum occasioni dissonare, aut difforme esse rationi; imò & aliquando audet censere, opponi Dei legibus, & diuinis præceptionibus, vt sic recuset obedientiæ subiectionem. Verùm ne his præstigiis decipiatur subditus, admonendus seriò est, Deum non præcipere contra præceptiones latas à Superiore humano: quem etsi sui Vicarium, sic colit Deus, vt quod Deus præcipit, non modò non dissonet, sed valde conforme sit creati Præpositi iussionibus. Numerorum 11. v. 17. Petierat Moyses à Deo, vt seligeret è senibus populi nonnullos, qui illum adiuuarent in populi gubernatione, & ipsi forent in imperio coadiutores. Annuit Deus Moysis petitioni; iubétque vt ad ostium tabernaculi congreget Septuaginta viros ex Senioribus Israël, *Vt descendam*, (inquit Deus) *& auferam de spiritu tuo, tradámque eis, vt sustentent tecum onus populi*, &c. Multum negotij facessit interpretibus explicatio huius sententiæ, quam extricare valde laboriosum visum fuit S. Augustino. Insolens enim videtur, quòd Deus auferat de spiritu Moysis, vt de illo tribuat Septuaginta Senibus, quos simul cum Moyse Præfectos populi constituit. Quid peccauit Moyses petens Præfecturæ coadiutores, vt mulctetur Spiritus imminutione? Num Deo non suppetit gubernandi spiritus, qui censet auferendum fore ex Moysi spiritu, vt impertiat reliquis? Vel tam auarus est Deus Spiritûs gubernandi, vt alioqui munificentissimus, nolit eum largiri, nisi ex Moyse detrahat, quod largiendum est? S. Augustinus tom. 4. in qq. super Numer. q. 18. tres huius loci expositiones refert, quarum postremam ipse approbat. Prima est: *Auferam de spiritu tuo. Putari potest de Spiritu ipsius hominis dictum, quo humana natura completur corpore adiuncto, quæ constat ex corpore, & Spiritu, quem etiam animam dicunt.* Et post pauca secundam expositionem subiungit: *Quamuis posset etiam, sicut alij interpretati sunt, intelligi Spiritus Dei in eo quod dicitur: de Spiritu tuo, qui est in te: vt dictum sit, tuo, quia fit etiam noster, qui Dei est, cùm accipiamus eum.* Tertiam subdit his verbis: *Facilior est absolutio quæstionis, qua intelligimus nihil aliud Deum significare voluisse, nisi ex eodem spiritu gratiæ, illos quoque habituros adiutorium.* Itaque ne quis de populo recuset obtemperare iussis Moysis prætextu parendi Septuaginta subpræfectis à Deo constitutis; secundum vltimam, quæ est Augustini expositionem: aufert Deus de Spiritu Moysis, id est, de spiritu gratiæ Moysis, vt quasi iisdem inspirationibus Senes agantur; neque dissonent gratiæ internæ, quibus instruitur à Deo Moyses, sed quasi eædem sint. Vel iuxta secundam interpretationem: Auferam de Spiritu tuo, id est, de Spiritu sancto, qui est in te, & communicabo illum senibus præficiendis; ne vel Spiritus sanctus diuersa inspiret, sed eadem sapere faciat omnes quotquot gubernant. Verùm prima expositio maiorem habet energiam ad rem præsentem: *Auferam*, inquit, *de spiritu tuo, id est, de anima tua, tradámque eis.* Ac si anima Moysis, qui Superior princeps est reliquorum, quasi transferenda sit (ne dicam partienda, quia indiuidua est) in alios subpræpositos, vt eadem ac Moyses cogitent, eadem velint, eadem sentiant, loquantur & eadem: ne quis sensus, ne qua vox diuersa sonet à voce principis Superioris. Ad quam rem comprobandam, elegantem adducam expositionem S. Gregorij.

Superiores eodem spiritu imperent. Numer.

Aug.

158.

Heli summus Sacerdos Hebræi populi cœpit offensus esse Deo, dum Samuel adolescebat ætate, & virtute. 1. Reg. cap. 3. v. 2. *Factum est in die quadam, Heli iacebat in loco suo, Samuel dormiebat in templo Domini: Et vocauit Dominus Samuel qui respondens ait, Ecce ego: & cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego: vocasti enim me. Qui dixit: non* 159.

1. Reg. Deus mandat voce simili humano superiori.

vocaui. Quod iterum atque iterum eodem modo accidit. Opportunè quærunt interpretes, cur Samuel vocante Domino cucurrit ad Heli summum Sacerdotem, quasi ille vocauerit Samuelem. Num vox Dei similis erat voci Heli Sacerdotis? Erat planè; alioqui Samuel disertus admodum puer, non existimasset, se ab Heli vocatum, si non simili voce vocaretur. Sapientissimè inquit S. Gregorius
Greg. inibi: *Nunquid Deus, qui ad secreta sua cognoscenda vocauit quem voluit, voce tantùm Heli simili, & non potuit voce, qua voluit?* Potuit quidem: sed moris non est, vt Deus loquatur nisi voce simili Superioris voci. Neque enim tantummodò, Deus non mandat diuersa ab humano superiore, etiam repulso, vt Heli; sed quando aliquid iubet, etsi absolutissimus Dominus sit omnium, tamen non modò res præcepta non discrepat à præceptis Superioris humani; sed voce etiam simili mandat. Ita vt iure existimet attentissimus quisque, Dei præcipientis externam vocem, similem, vel eandem esse ac Superioris vocem. Nihil enim neque humanum, neque Diuinum permittit Deus, vt diuersum sit à Superiore creato à se constituto. Vnde neque inspirationes dandas Septuaginta Subpræfectis, neque animam ipsam ferè patitur esse diuersas, aut inuicem dissentire. Consultissimè ergo
Iudith. Iuditha hìc, v. 31. sollicitè procurat, vt Bethuliæ principes approbent, quòd Deus inspirauerat faciendum.

§. XLIV.

Non reputatur vulgò beneficium, quod præstatur inuitis? grande donum est, quod à volente volenti datur.

160 Vulgò non reputatur beneficium, quod accipere cogeris; nec beneficium debere, cui nolis; nec quod nolis beneficium, accipere. Illud maius beneficium habetur, quod datur secundum petentis voluntatem: humana munificentia expectat arbitrium eius, qui beneficium quærit, vt sic amplificet eius æstimationem: nam contumeliosum est humanum beneficium, quod præstatur inuitis. Disertissimè ait Seneca lib. 2. de Benef. c. 18.
Seneca. Beneficium nō est, quod præstatur inuitis? *Si necessitas tollit arbitrium*, (nempe accipiendi beneficium,) *Scies te non accipere, sed parere. Nemo in id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis scire an velim, effice vt possim nolle. Vitam tamen tibi dedit: Non refert quid sit quod datur, nisi a volente volenti detur. Si seruasti me, non ideo seruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit, non ideo numeretur inter salubria. Quædam prosunt, nec obligant.* Scilicet sapor beneficij dulcescit à desiderio & voluntate petentis: (Non aio rationem beneficij & gratiæ: nemo enim est tam nouitiè Theologus, qui nesciat primam & meram gratiam excludere merita, & pia desideria accipientis:) maximi enim quis æstimat, quod desiderat humanum beneficium, quàm quod negligit, & contemnit. Das sitienti aurum? repudiat grande donum, arescit enim præ sitis æstu. Das frigidam, quâ sitim rigat? grandiùs illum munerasti exiguo donatiuo: nam vtilitas, & arbitrium petentis, exaggeratio beneficij est. Admirantur communiter interpretes, quod Christus Deus dixerit paralytico illi, an vellet salutem, Ioannis 5. v. 6. Octo & triginta annos iacuit paralyticus in grabato, pressus molestæ infirmitatis, & diræ paupertatis calamitate: Sese illi vltrò obiicit Saluator, & *dicit illi: Vis sanus fieri?* Quid opus fuit Ioann.
id interrogare? cur arbitrium ægroti quærit ad largitionem salutis? quis vnquam sanitatem repudiauit? ô interrogationem aut nimis superuacuam, aut arcanam nimis! Profectò voluit Christus amplificare doni magnitudinem, si donaretur secundum petentis arbitrium: nam voluntas accipientis, ingenium est incrementandi donum: quia nolens, aut non volens contemnit vltrò oblatum beneficium. Præclare Cassiodorus, lib. 1. Variar. Cassiod.
epist. 38. *Non est beneficium, quod præstatur inuitis: nec cuiquam videtur vtile, quod aduersa voluntate conceditur.* Nempe quod præter voluntatem accipientis conceditur, inutile beneficium reputatur; accipientis voluntas, æstimatio beneficij est, quod magis censeri solet ex accipientis voluntate, quàm ex rei donatæ pretio. Vulgo dicitur: *El deseo del que le recibe, sube los precios al don.*

Hebræa gens maximi fecit semper singulare 161.
illud beneficium, quo è cælo Manna accepit in escam longissimæ peregrinationis. Angelorum esca, & cælestis panis dicitur, & sexcentis aliis encomiis celebratur sæpe in Scripturis. Exodi 16. Exod.
v. 14. Numer. 11. v. 7. Psalm. 75. v. 25. Sapient. 16. Numer. Psalm.
v. 20. Ioannis 6. v. 3. Quæ, rogo, extitit causa cur Sap. Ioan.
inter alia illustriora beneficia, quibus Deus munerauit Hebræos, principem locum obtineat Mannæ largitio? Num Manna est maximum donorum, quæ contulit Deus populo? quare sic altè hæsit memoriæ? cur in censu beneficiorum in paucis æstimatur Manna? Rem tetigit Sapiens ex doctrina Salomonis, Sapientiæ 16. v. 20. sic fatus: *Angelorum escâ nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cælo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat.* Aduerte diligenter ad verba, quæ subdit: *& deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur.* Quasi dicat. Ideo Manna dicitur Angelorum cibus, cælicus panis, deliciarum penus, voluptatis promptuarium, Eucharistiæ prælibatio, beneficiorum summa; quia tametsi Manna erat quasi coriandri semen, coloris bdellij, instar pruinæ, scilicet res non magnæ æstimationis, aut pretij; tamen *deseruiebat vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur.* Hæc potissima fuit causa, ob quam tanti æstimatum fuit beneficium Mannæ. Quid enim gratius cuique, quàm quod quisque desiderat? Voluntas desiderantis munificentia est concedentis. Ideo tanti æstimatum fuit Māna, quia erat secundum cuiusque voluntatē, & voluptatem. Sap.

Matthæi 15. v. 28. Chananæa mulier audentiori 162.
fiduciâ salutem filiæ supplicat; Christi silentio contemnitur, nutu repudiatur, verbis deuenustatur, negatione deridetur; & adhuc persistit supplicans animosâ fide. Quam Christus admiratus exclamat: *ô mulier, magna est fides tua! fiat tibi sicut vis.* Nimirùm parum foret, si tanta fides impetraret sanitatem filiæ; adhuc maius beneficium illi concedit Christus pro tantæ fiduciæ merito, scilicet, quòd fiat secundum eius voluntatem. Neque enim dixit Christus; Sanetur, vel salua sit filia tua; sed ad dignè tantam fidem munerandam, & vt beneficium amplificet, ait; *Fiat tibi sicut vis.* Id est, Dono tibi beneficium secundum voluntatem tuam; quod vis, iam habes: iam possides, quod optabas. Cardin. Caietanus ad illud Matthæi 18. Matth.
v. 19. *Si duo ex vobis consenserint super terram de* Caiet.
omni re, fiet illis. Non contra, inquit, *aut præter illos: vt intelligas non promitti exauditionem, nisi secun*

Hyperbole liberalitatis est beneficium mundiale secundum petentis voluntatem. Matth.

secundum voluntatem petentium. Quid accommodatius ad rem præsentem? Verùm cùm Christus Deus admiratione exaggerauit petentis fidem, verbis etiam exaggerat beneficium, quod præstatur pro tantæ fidei merito: ait enim: *Fiat tibi sicut vis.* Nempe ac si parum foret, vt fieret quod volebat, addit, quòd fiat sicut vult. Quasi non tantùm rem beneficij, sed modum illius sit ad arbitrium & voluntatem petentis. Portò exigebat Christi Dei liberalitas, vt remuneraret laudatissimam fidem maiori aliquo beneficio præter postulatum. At grandius quid præstat, quandoquidem non tantùm rem petitam & desideratam concedit, sed etiam modum illius permittit arbitrio, & voluntati petentis. Tanti æstimat homo, quod cupit beneficium, quasi beneficij ratio à petentis voluntate censeatur. *Son los quilates del beneficio, ser conforme al deseo del que le pide.* Quod probè noscens piissima Iudith, attendens quod populus Bethuliensis non solùm percupiebat liberationem ab obsidione Holoferniana, sed ardenter suspi-
Iudith. rabat, vt fieret intra quinque dies; ait hîc, v. 32. principibus Bethuliæ: *Orate, vt sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israël.* Nempe ad exaggerandum liberationis beneficium, Iuditha & Deus non tantùm concedunt liberationem ab hostibus, sed modum, & tempus: nam intra quinque illos dies Holophernes capite truncatus est, fugatus Assyriorum exercitus, & illustrior victoria parta: quæ hyperbole liberalitatis est.

---

§. XLV.

Ex mutuâ super quauis re consensione maris, & fœminæ: ex sepulcrali attactu, quodammodò præcauetur proritamentum ad luxum.

163. In spectaculis consensio viri & fœminæ, scintillas luxuriæ flabellat.

Res periculis plena, luxuria est; nihil est quantumuis de se leue, quod non minitetur grauissimam ruinam: ferè nullum maris & fœminæ commercium tutum est: nam vir nescio quo occulto fascino toxicat fœminæ castitatem: & castior fœmina lasciuiam toto corpore spirat reciprocâ titillatione, ex attactu, ex visu, ex colloquio; quin ex consensione super quauis re. Multa olim damnant Sancti Patres, & nunc benè morati viri, in spectaculis, quorum exhibitio toxicum est virtutis; sed in re furoris, & sæuitiæ plenâ, nescio quid blandum ad lenocinium luxuriæ acutè inuenit Tertullianus, lib. de Spect. cap. 25. sic fatus:
Tertull. *In omni spectaculo nullum magis scandalum occurrit, quàm ille ipse virorum, ac mulierum accuratior cultus, ipsa consensio; ipsa in fauoribus aut conspiratio, aut dissensio inter se, de commercio scintillas libidinum conflabellant.* Multa occurrunt exsecranda in spectaculorum furoribus, multæ probitatis Christianæ pestes, sed perniciosius, quod latet scandalum, est', communis approbatio facinoris. Scilicet applaudet vir rei benè gestæ, annuit fœmina: acclamat vterque, & laudant vnà egregium bestiarij, aut gladiatoris facinus; & laudatio benè inflicti vulneris, vulnus infligit castitati, quæ vel ex leui consensione ad approbandum facinus, allicitur ad consentiendum in voluptate, & leuissimæ consensionis commercium scintillas ingerit libidinis, & mox incendium est, quo ardet voluptas, & totus homo decinerescit lasciuiæ flammis. Ecce ex quantulâ occasione permagnam castitatis ruinam!

Abrahamus ad omnem sanctitatem factus vir, eximiè castus fuit, vt decebat Dei familiarem. Demortuâ, & deploratâ Sarâ perrexit ad filios Heth, & dixit, Genes. 13. v. 4. *Date mihi ius sepulcri vobiscum, vt sepeliam mortuum meum.* Mortuam meam dixisse potiùs debuit. Bellè Hugo: *Masculum pro fœmina ponit.* Scilicet morte Saræ dissolutum est matrimonium, & iam Sara illius vxor non est, & cauet vel ore tractare fœminam non suâ. Vsque adeò timet à fœminâ castitas Abrahami! Pergit, & petit ab Ephron, *Vt det speluncam duplicē.* Quid, quæso, causæ est, cur nō eligit ex oblatis sepulcris simplicem speluncam, sed duplicem? Cur in altera vult Saram humare, alteram sibi seruat? num vna eademque sepultura non capit vtrumque? (ô quàm exiguus, & angustus loculus capit magnorum hominum puluisculos!) Cur diuidet sepultura, quos nexuit amor, & matrimonium iunxit? Rectè Abulensis in Comment. capitis: *Vocatur spelunca duplex, quia erant duæ speluncæ, & in vna sepeliebatur vir, in alia vxor.* At disiuncti morte erant; nam mors matrimonium dissoluit; & à fœminâ iam non suâ vel in funere diuelli procurat, ne vel frigidorum cadauerum contactu, libidinis scintillulâ velut excitetur? & cuius sexum ore mutat, appellando *mortuum meum*, satagit in tumulo separare, ferè veritus in sepulcro fœminei cadaueris leuem affrictum, & attactum frigidum? Ab superuacaneâ, & hyperbolicâ hâc cautelâ cape necessarium documentum. Exaggeratio cautionis, sit cautela pudoris. Opportunè scripsit Clem. Alex. 2. Strom. *Obruitur adulter lapidibus, sed non in eodem loco (ac adultera) ne mors quidem sit eis communis.*

164. Genes. Hugo. A contactu cadaueris vxorij timet Abrahamus scintillas libidinis? Abul. Clem.

Cauentur sepulcrales cadauerum contactus ad redundantiam cautionis in re luxuriæ. Num commercia, quæ vitantur in sepulcris, tuta erunt in cælo? Audio Apostolum dicentem ad Galatas, c. 3. v. 20. *In Christo nec masculus, nec fœmina sumus.* Quid? commercium fidelium cum Christo mutat eorum sexum? nec satis tuta conuersatio est maris, & fœminæ, etiam in Christo? Christus auctor est, & asylum castitatis, eritne periculum in ipso tutamento? Minimè. Sed S. Paulinus scribens Seu. Sulpicio, & Basulæ coniugi, epist. 11. sic ait: *Quod alteri vestrum datur, vtriusque vestrum est; quia in vtroque vestrum vna ratio manet, & sexum euacuat fides: quia in virum perfectum ambo concurritis.* Pulchrè dictum; Christiana *fides quasi euacuat sexum* (nam vt audacter dixit Tertullianus, Apolog. cap. 46. *Christianus vxori suæ soli masculus nascitur;*) Sed ideo dixit, fidem euacuare sexum, quia, vt ait Apostolus ad Ephes. cap. 4. v. 13. Christo *Occurremus omnes in vnitate fidei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Quid est in cælo fore omnes beatos perfectos viros? Num in beatitudine fœminæ virescent in sexum alterum? Num cælum, quod viros vltrò excipit, fœminas non admittet? Quid? fœminæ sanctæ exuent muliebrem sexum, vt in cælum ingredi valeant? Valdè enim vrgere videntur verba Apostoli; omnes scilicet beatos in resurrectione mutandos *in virum perfectum.* Fateor id indicat Paulinus suprà allegatus, & S. Basilius, & S. Hieronymus in Psalm. 114. & S. Hilar. ad Matth. 22. S. Athanasius serm. 3. contra Aria. & ex antiquis plures apud S. August. libr. 22. de Ciuit. cap. 17. quibus subscripsit Scotus cum aliis in 2. dist. 20. Non approbo expositionem hanc, quam

165. ad Galat. An in cælo fœminæ conuertentur in viros. Paulin. Christianus vxori suæ solùm masculus est. Tertull. ad Ephes. Paulin. Basil. Hier. Hilar. Athan. Aug. Scot.

vulgò reiiciunt interpretes. Quid? vbi nec suspicio periculi admitti potest, viri Christianè sapientes non admittunt aliquod maris & fœminæ commercium etiam pium, & beatum?

166. Verùm cùm Tertullianus vel à solo viri sexu, absque muliebri metuit, audacter errat in causa pietatis, affirmans beandas fœminas priùs in Angelos conuertendas: Tertull. Alloquens enim mulieres, lib. de Habitu mulier. cap. 2. sic scribit: *Nam & vobis eadem nunc substantia Angelica repromissa, idem sexus, qui & viris.* Ac si ex eius mente nec Angeli essent expertes libidinum; dixerat enim initio huius capitis: *Nam illi damnati in pœnam mortis deputantur: illi scilicet Angeli, qui ad filias hominum de cælo ruerunt.* Vel Angeli, inquit, posthabitâ Beatitudinis summâ felicitate, à voluptate Veneris titillati, prolapsi sunt ad venustiores fœminas: Fallitur; sed tanti viri audacia planè demonstrat, quàm vehementer extimulent animos lasciuiæ protitamenta. Iudith. Vnde Iuditha hîc, v. 33. perennes, & feruentes orationes à Sancto populo pro se exigit, dum adit aliquale periculum pudicitiæ, etsi à Deo inspirata, & Angelo comite pergat.

§. XLVI.

Christi à fœminis sibi superuacanea cautela, necessaria nobis eruditio sit.

167. NVllum cum fœmina colloquium, nullus ad fœminas aspectus, nulla cogitatio de fœminâ, fermè satis tuta est; periculum præcurrit amori, & vota sua anteuertit libido: à voluptate quodammodò præuenitur consensus, & vltrò velut cogitur; tanta est voluptatis vis! Porrò nullum non magnum periculum est, ad quod adigit magna Veneris voluptas. Ita edocta est lubrica hominum natura tot casuum experientiis. (Christi cautela à fœminis, ad eruditionẽ nostram.) Hoc Christus docere voluit Ecclesiam, in se præcauens casum, ad quem à Diuinitate sanctus nullatenus impelli potuit. Scilicet Christus cauet in se pericula nostra; & cui impossibile est cupiditatis periculum, vel leuissimas deuitat occasiones, vt homines ad tanti præceptoris exemplum, similiter euitemus. Adducunt ad Christum Pharisæi mulierem calentis adulterij ream, vt ipse causam luxuriæ iudicet, Ioan. 8. semel, & iterum digito scribit in terra, ne intueatur fœminam prostituti pudoris. Renuunt Pharisæi huiusmodi lapidare, propriæ conscientiæ rei; vnus post alium exibant, incipientes Ioan. à senatoribus. *Et remansit solus Iesus, & mulier.* Cui dixit Saluator: *Nemo te condemnauit? neque ego te condemnabo. Vade & iam amplius noli peccare.* Aug. S. August. tract. 33. in Ioann. sic scribit: *Nemo te condemnauit. Quid est Domine? faues ergo peccatis? Non ita: attende quod sequitur: vade, &c.* Scilicet Christus vnicus omnium iudex est, quippe cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Num Christus videtur fauisse peccatis, impunitum omittens publicum adulterium? minimè quidem. Si causam rogas, cur Christus peccatis non fauerit, *attende quod sequitur: vade, &c.* Remanet Iesus solus cum fœminâ lasciuâ, peccatis non fauet, nec fouet peccata: nam cùm remansisset solus cum muliere; non eam moratur, vt causam disceptet, & sententiam dicat, sed statim dimittit eam. Porrò Christus solus iudex est, sed solus non vult fœminam iudicare; solitudinem cum fœminâ recusat, quem à periculo excusat diuinitas? Præstat impunitam omitti adulterij impudentiam, quàm solum esse cum fœmina, & scrutari luxuriæ delicta? remittatur legis seueritas, ne remittatur exemplaris pudoris lex. Non timet Christus periculum sibi; sed nobis offert cautelam nostri periculi: Hæc est Christi cautela, quâ non sibi sed nobis cauet. Quod acutè aduertit S. Chrysol. serm. 115. Chrysol. *Cum in Euangelio à Scribis, & doctoribus legis apud Dominum ista accusaretur adultera, auertit faciem suam Dominus, & declinauit in terram, ne crimen cerneret, quod puniret. Et maluit in puluere scribere veniam, quàm dare in carne sententiam.* Quid illustrius? nostra eruditio esto. Num qui à solis verbis cauit, oculos neglexit?

Christus versans in vasta eremo, stipatus multa hominum turba, tam modestè agebat, vt notauerit Euangelista Ioannes, aliquandò Christum 168. oculos è terra leuasse. Ioan. 6. v. 5. *Cùm subleuasset oculos Iesus.* Ioan. Super quibus verbis sic inquit Beda: *Dixit, cùm subleuasset oculos Iesus, vt disceremus, quia oculos non erigebat hùc atque illùc, sed pudicè sedebat attentus cum discipulis suis.* (Pudicitia & cautela oculorum Christi.) Itaque tam impensè gerebat demissos ad terram oculos Iesus, tam seuerus pudicitiæ cultor hac in re fuit, vt quia semel in eremo subleuauit oculos, curiosè illud notauerit Euangelista, vt rem insolitam, quod pudicitiæ tribuit Beda, ac si faceret ad pudicitiam Christi tam diligens oculorum demissio, ne visus incurreret in fœminas. S. Laur. Nouat. hom. de Pœnitent. Laur Nouat. expendit Magdalenæ conuersionem ad Christum. Hæc pia fœmina paulò antè à venustate celebris, ab impudentia nota, accessit retrò ad Christum; quare retrò? sciens ipsum declinaturum oculos à pulchræ fœminæ conspectu: & valde desiderans à Christo videri; sic inquit ad illum: *Corrige ad me aspectum tuum.* Ac si dicat Magdalena ex mente Nouatiensis: *Pudicè sedes attentus*, renuisque fœminam aspicere; indulge quæso misericordiæ tuæ, & peccatis meis: *Respice in me, & miserere mei*; quia tibi vni periculum esse non potest aspiciendi fœminam! Vsque adeo incompta ego à pœnitentia squaleo, vt ad pietatem nunc moueam, non prolectem ad voluptatem: pudicè poterit me quiuis aspicere; quin & dirige ad me aspectum tuum, me miseram intuendo: *Corrige ad me aspectum tuum.* Ne tibi caueas à meo aspectu: nihil enim est cur illum timere videaris, fœminam videbis, olim formosam & famosam; nunc horridam, & squalidam: Sic exprimit Magdalena suæ pœnitentiæ habitum; sic exaggerat oculorum pericula, inquiens: *Corrige ad me aspectum tuum.* Tam pudicè cauebat Christus ab oculis, non ob sui periculum, sed ad nostrum documentum.

Præterea Christi hâc in re cautelam, licet exaggerare; 169. cùm ipse è funere gloriosior resurgeret, Magdalena inopinato, ac festino gaudio corruere intentat ad pedes Iesu, & ipse piam fœminam à tactu vetat, inquiens: Ioan. 20. v. 17. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem.* Ioann. Quid prohibet, vt sanctissima mulier resurgentis Christi sancta exosculetur vestigia? Christus corpore, & animâ beatus est, viator non est. Imò quia Deus, (Christus quàm renuet pios fœminæ attactus vel nominare.) expers periculi à Diuinitate est. Et tamen attactum fœminæ arcet, inquiens: *Noli me tangere, nondum enim, ascendi ad Patrem,* Id est, nondum ascendi in cælum. Quid? in Cælo erit Christus securior periculi? Si in cælo periculum non est, neque nunc periculum est Christo in terris: nam Saluatori æqua est vtrobique impossibilitas delinquendi,

quendi. Quid ergo est, *Nondum ascendi ad Patrem*, id est; ad cælum? Profectò si vera esset opinio multorum Patrum, & Scholasticorum relata in hoc cap. 8. §. 45. asserentium, Beatos (vnâ exceptâ B. Virgine) fore in cælo fœminæi sexus expertes; (quia prædestinati resurgent *in virum perfectum*) elegans ad rem præsentem foret ratio. Quasi dicat: Noli me tangere, ô fœmina; nondum enim ascendimus ad cælum, vbi tu fœminei sexus expers, poteris liberè me tangere. Ergo hîc recusat Christus fœminæ tactus pudicissimos, & sanctissimos, quos differt ad cælestem patriam, vbi nulla sexus discretio, non quasi deuenustabit amplexus etiam in terris pios, & expetendos. Omitto hanc exaggerationem, quia non satis firmo fulcitur fundamento. Et aduoco locum egregium ex Marci 5.

Marci. 170. v. 31. vbi mulier illa, quæ patiebatur sanguinis fluxum, accessit ad Saluatorem inter reliquam turbam, & tunc dixit Iesus, *Quis me tetigit?* Hugo Cardin. expendens illud Geneseos 23. v. 4. vbi ait

Genes. Abraham ad Hethæos: *Date mihi ius sepulcri vobiscum, vt sepeliam mortuum meum*: de Sara emortua loquitur; & cur non appellat illam *mortuam*, sed *mortuum meum?* Num quia iam vxor eius Sara non est, morte dissoluente matrimonij ius? Inde veretur fœminam non suam ore nominare? Op-

Hugo. portunè Hugo: *Masculum pro fœmina ponit. Simile Marci 5. Quis me tetigit? [Quis] dicit Dominus, sciens tamen quòd mulier tetigerat eum.* Itaque Iesus planè scit diuinitatis perspicaciâ, quod mulier ipsum tetigerat, & tamen non inquit; *Quæ me tetigit?* sed *masculum pro fœminâ posuit.* Num mutat tangentis sexum, vt dissimulet fœminæ attactum? dissimulat scientiam, ne fateatur se tactum à muliere? Cauétne à fœminæ pio attactu, vel ore prolato? Quid? dehonestaret Iesum publicè fateri se piè contactum à pia fœmina? Cauet, cauet Christus Deus vel à referendo fœmineo attactu: non quia periculum illi foret, sed vt mortales erudiat ad scrupulosam huius periculi cautelam. Tertullianus lib. de Monogamia cap. 8. Inter

Caro Ioannis Baptistæ, dicitur sicut caro Mariæ. Tertull. cætera Ioannis Baptistæ elogia, hoc vel maximum recenset, quod dignus esset, qui tangeret Christum, sic aiens: *Qui non tantùm prædicauit, aut demonstrauit coràm, verùm etiam baptizauit Christum. Quis enim corpus Domini dignius initiaret, quàm eiusmodi caro, qualis & concepit illud, & peperit?* Itaque caro Baptistæ, quæ Christum tactura erat in baptismo, oportuit ad id, esse eiusmodi caro, ac caro Beatæ Virginis, Id est, Virgo caro. Quid dignius de Ioanne dici potuit? Quid ad rem præsentem exaggeratius? Ergo quis miretur, quòd pudicissima Iuditha sic veteatur ire ad lasciuum Holophernem, etsi diuinâ prouidentiâ, & speciali Dei instinctu acta? Vnde hîc v. 33. continuam

Iudith. Sancti populi orationem exigit, qua impetret periculi securitatem.

§. XLVII.

Curiositas tabes virtutum dicitur, adulterij cupido, infidelitatis rea, & damnatio serpentis diaboli.

171. Plutarch. de Curios. *Laudanda Locrensium lex, quæ, si quis peregrè reuersus rogasset, num quid noui? eum mulctâ afficiebat.* Sic cohibebatur ciuium curiositas, quæ vt bonum non quærit, sic malum quod effutiat, semper aut vestigando inuenit, aut diuinando fingit: nam Curiositas teste Plutarcho, *studium est quoddam cognoscendi mala aliena*: morbus, qui nec ab inuidentia purus esse videtur, nec ab improbitate: Cur, ô homo, in malis perspicaces Curiositas est vitiorum promptuarium. habes oculos, in bonis cæcos? Sicut gallina cui idoneus cibus appositus est, & ipsa sterquilinium vltrò adit, auidè scalpens terram, *Sicubi vt in fimo, vel granum appareat vnum.* Leue hoc vitium videtur otiosis, & tamen humanæ societati perniciosum est, inuidiæ, & offensionis plenum. Et quidem aut morbus, aut extinctio virtutis est: Plutarch. supra. nam curiositas *Paralysis est ac tabes*: paralytica est virtus, aut potius tabescit à curiositate. Nec tantùm virtutes interstinguit, sed vitia creat, & suprà quàm dici potest, incrementat. Sententiosè dixit Seneca lib. 3. de Ira cap. 11. *Non expedit* Seneca. *omnia videre, omnia audire, multæ nos iniuriæ transeant: ex quibus plerasque non accipit, qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquirit, quid in se dictum sit, se ipsum inquietat.* Nec modò ira à curiositate, sed & garrulitas, & dettactio: *Fieri non potest, vt curiositatem non co-* Plutarch. *mitetur maledicentia.* Mitto alia vitia, quæ toto opusculo de Curiositate publicat Plutarch. Quin & curiositas ferè infidelitatis rea est, & luxuriæ, & grauioris supplicij dignissima. Singula breui do ad Curiositatis odium.

Thomas, Ioannis 20. v. 27. renuit credere 172. Christum resurrexisse, quem viderat sepultum: instant condiscipuli, vt eum flectant ad credulitatem; ille flecti nescius pertinaciter discredit donec videat. *Venit Iesus, & stetit in medio; deinde di-* Ioann. *cit Thomæ; infer digitum tuum huc, & vide manus meas, &c.* Porrò, vt Fides laudatissima Christianorum virtus est, sic infidelitas est execrabile delictum; & in paucis flagitiosum. Dein, quod fuit in orbe crimen, tam dirum, & inexpiabile, quàm crucifigentium temeraria iniquitas? quod flagitium Deicidio æquari potest? Audi ergo hoc Curiositatis elogium ex aureo S. Chrysologi ore ser. 84. incredulitatem, vel potiùs curiositatem Thomæ, sic expendentis: *Cur Thomas vestigia fide sic* Chrysol. *requirit? cur tam piè patientem, tam durè discutit resurgentem? cur ea vulnera quæ manus infixit impia, deuota dextera sic resulcat? Cur latus, quod impij militis lancea patefecit, refodere manus nititur obsequentis? cur dolores persecutorum furoribus irrogatos, famulantis Curiositas renouat immitis?* Ecce tibi Curiositatem infidelitatis ream, & resculpentem vulnera à tortoribus in Passione Christo inflicta. Planè *immitis Curiositas*, mysteria Christianitatis turbat, requirens vestigia fidei, resulcans manuum plagas, refodiens lateris vulnus, reuocans de se tortorum immites dolores. Curiositas inquietat fidei mysteria.

Quid deterius Curiositate, quæ Christianæ fidei inquietat sacramenta? Quis crederet à Curiositate violari fidem Dei? Planè violatur etiam thalami fides Curiositatis vitio. Siquidem (verba sunt Adulterium curiositas alieni thori. Plutarchi suprà, *videtur & adulterium esse Curio-* Plutarch. *sitas alienæ voluptatis.* Satis execrabile à se est adulterij vitium, neque satis odij habere visum fuit disertissimo Philosopho, nisi illud curiositatis labe fœdaret. Quasi plus peccaretur in adulterio curiositatis voluptate, quàm libidine voluptatis. Audacia est Plutarchi.

Cæterum Curiositas vsque adeò molesta est 173. Ad Curiositatis vitiû damnatur dæmon. curioso, tam odiosa omnibus, vt ipsa sui pœna sit; imò supplicium grauissimo flagitio dignum. Non semel ambigebam quo pacto Geneseos 3. v. 14. Deus mulctans serpentem ob malitiosè seductos protoparentes humani generis; pœnæ nomine dixerit:

Genes. xerit: *Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ.* Numquid variatur serpentis natura post supplicium? Sanè verosimile id non est. Ergo damnatur serpens ad naturalem cibum; at deliciari solet animal esu ciborum. Quorsum ergo datur serpenti in tanti flagitij pœnam, naturali vti cibo? nisi fortè deliciæ in pœnam dantur. Eucherius aliò diuertit sententiam sic inquiens: *Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ: tertium tentationis genus figuratur, quod est Curiositas. Qui enim terram manducat, profunda & tenebrosa penetrat.* Itaque serpens Dæmon ob deprauatum hominum genus punitur Curiositatis perseuerantiâ. Scilicet, inquit Deus: In pœnam tam execrandi facinoris, tibi permitto curiositatis vitium, nempè auidè peruestigare aliena delicta, inquietè excubias agere ad diuinandos alienos defectus, sæpe falli, & fallere, odia hominum ex infanti vitio contrahere. Neque enim ipse Deus reperiisse videtur grandius supplicium, quo ob tantam culpam animaduerteret in malum dæmonem, quàm damnare illum ad perpetuam curiositatem, & inuidiam curiositati agnatam: *Terram comedes, &c. quod est curiositas.* Ex Sapienti pœna, quâ Deus tantum Dæmonis crimen punit, taxa molestam, & odiosam malitiam curiositatis, quam grauissimè hîc v. 33. Iuditha notat in principibus Bethuliæ, aiens: *Vos autem nolo vt scrutemini actum meum*, ne curiositas fascinet, & perdat præclarum facinus, quod intento.

Eucher.

Iudith.

---

§. XLVIII.

Suspicio, inquisitio, seu iudicium de crimine, præpropera damnatio est, & irreuocabilis sententia.

174. Suspicio seu accusatio delicti, præpropera dānatio est. DElicata res est honor, tenera famæ valetudo est: & quæ a remediis ægrotat, & à suspicione læditur; non bona suspicio bonæ famæ morbus est, & quidem grauissimus, ne dicam, irremediabilis; delicti disquisitio delinquentem prodit; accusationis labes nec absolutionis lixiuio detergitur: reus criminis ipsâ accusatione condemnatur, tardè sententia absoluit, quem accusatio prodit, suspicio damnauit: iudicium ipsum in re honoris, sententia est, condemnatio est. Ioannis 3. v. 18. *Qui credit in eum, non iudicatur.* Nota est Theologorum disceptatio, quo modo qui credit in Christum non iudicabitur, cùm dicat Paulus 2. Cor. 5. v. 10. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi.* Et quidem omnes prorsus homines sistendi sunt in die iudicij, vt iudicentur à Christo neque vllus erit, qui effugere possit iudicem Deum. Fidésne liberabit à iudicio? Quid? fideles excipientur ne causam dicant apud tribunal Christi? Aptè Theophylactus: *Quid est, qui credit in Filium non iudicatur? Numquid si immundam egerit vitam, non iudicatur?* Cui acutè respondet Hugo ibi ex multorum Patrum sententia, *Non iudicatur iudicio condemnationis.* Itaque idem est ex communi interpretum mente iudicari, & damnari, & iudicium Synonymon est damnationis. Vnde suprà v. 17. dixerat Euangelista: *Non enim misit Deus filium suum, vt iudicet mundum.* id est, vt damnet. Aptène ponitur ab Euangelista *iudicari* pro *damnari*? Numquid non multi iudicabuntur; qui minimè damnabuntur, sed planè absoluentur? Cur quæso iudicium ponit pro condemnatione? Planè quia apud homines, nemo qui accusatur, prorsus absoluitur; nam accusatio, & iudicium, quoddam condemnationis genus est. Bellè S. Chrysologus serm. 5. *Delicta qui discutit; prodit.* Porrò in iudicio discutitur crimen rei, & ventilatur, patrauerítne illud, an non, indagatio fit, adest sinisteritas suspicionis, probabilitas commissi delicti, anteacta vita ad verisimilitudinem facinoris, disquiritur. Esto, tandem absoluatur. At reus fuit facinoris, & flagitij suspectus, & verosimile habitum fuit perpetrasse fœdum illud facinus. ô feram absolutionem, quam præcessit ipsius accusationis, seu iudicij præmatura damnatio! Disertè Plinius lib. 6. Epistolarum, *Dum defenditur, turpis: dum accusat, sceleratus probatur.* Nam ipsa obiectatio turpis facinoris; imò ipsius refutatio turpem arguit reum turpis facinoris. Et refutando, & à se repellendo infame delictum, tacitè ipsâ defensione infamatur; nam planè fatetur se reum, & suspectum esse flagitij. Ergo periclitatur fama, periculo infamiæ, & iudicium condemnatio est, & accusatio damnationis infamia: & omnis accusatio, seu delicti inquisitio, præmatura damnatio est: & iudicium, anticipata sententia. S. Nazianzenus inter acerbissima, quæ passus est Basilius, recenset in orat. de eius laudibus, quod inquisitio facta fuit de eius probitate sic fatus, *Ille* (nempe Prætor) *rursum furore concitatur, & Magistratus quosdam mittit, qui sancti viri cubiculum perscrutentur, ignominiæ causâ potius id faciens, quàm quod eiusmodi quicquam necesse esset.* De hac Basilij iniuria sic loquitur Cyrus Theodot. *Profectè, quodnam dedecus, quæ iniuria? Quænam hæc? requiris in domo sanctissimâ, tectisque puris Angeli, mulierculas?* Quid si Saluianus lib. 1. de Gubern. Dei, vt erat acri ingenio, alludens ad Ecclesiastica tribunalia dixerit, *Censura iudicij*? Ac si sola accusatio, & merum iudicium, ante vllam Iudicis sententiam, censura Ecclesiastica sit, qua homo sic notatur infamiâ delicti, (cuius reus est) vt tanquam si excommunicatus esset, omnes fugiant eius communionem, & contubernium; & suspendatur ab officij exercitio, &c. nam qui est criminis suspectus, aut reus, his ab accusatione, seu iudicio *censuris* lædi, quotidiana probat experientia.

Ioann.

2. Cor.

Theophil.

Hugo.

Ioan.

Chrysol.

175.

Plinius.

Suspicio seu accusatio est velut censura Ecclesiastica.

Naz.

Cyrus. Theod.

Saluia.

Matthæi 5. v. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.* Iræ nomine acre vindictæ propositum, nempe occidendi fratrem, significari, communis & verior interpretatio est apud Maldonatum inibi. Propositum fraterni sanguinis effundendi, criminosum valde est, & à quo valde homines voluit Christus deterrere & tamen solùm *iudicium* pro condemnatione, seu supplicio erit? dicitur enim: *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Item *Raca* iniurium vocabulum est, & criminosius quàm clàm intentata cædes; & tamen huius criminis reus concilio dignus censetur, & nulla condemnationis, seu pœnæ mentio fit. Num iudicium merum pro supplicio erit? Planè id indicat Euangelista, & aduertit Hugo ibi, sic præfata verba commentans: *Iudicium est, quando cum reo agitur, & adhuc locus defensioni conceditur. Concilium dicitur, quando de sententia danda agitur inter iudices. Gehenna dicitur illatio pœnæ.* Iraque cùm Christus Deus hîc maximè intentat homines dehortari, & deterrere à conuitiis, & iniuriis, aduersus fratres, *Iudicium*, & *Concilium* minitatur,

176. Matth. Accusatio, & disquisitio delicti, pœna dicitur infernalis.

Mald.

Hugo.

tatur, non condemnationem, non condemnationis pœnam.

177. Porrò accusatio, & iudicium anteuertunt iudicis sententiam; magnúmque dedecus ex accusatione,& delicti peruestigatione reputatur pro supplicio grauissimi reatus. Scilicet reus iudicij accusatur,infamatur delicti suspicione, cautio adhibetur de suspecto, inquisitio fit, dehonestatur apud testes, quos interrogant, crimen ventilatur apud Iudices, examinantur suspicionum vel testimoniorum momenta. Exponitur vt malè tractetur ab iis, qui ei inuidebant, aut odio habebant. Quodnam grauius dedecus à condemnatione? sat deuenustatur quis suspicione, dehonestatur accusatione, infamatur inquisitione. Vnde tribunal meritò pro districta condemnatione reputatur, & iudicium præpropera, & irremediabilis condemnatio est. Et ita qui irascitur fratri suo, intentans illius cædem, qui conuitium iactat in fratrem, ad iudicium, & concilium damnatur, tanquam ad acerbum,& immane supplicium. Non omittam verba, quæ Hugo inibi animosè adiecit, inquiens: *Nota, quòd iudicium, concilium, gehenna pœnam significat infernalem.* Id est, irreuocabilem; nam irreuocabilis est inferni pœna, sic pœna ex accusatione, seu iudicio, quia accusationis infamia nec absolutione dilui solet; semper enim durabit suspicionis dedecus, & delicti metus. *Quid enim casta mentis integritas in alterius suspicione maculatur?* Verba sunt Tertulliani de Cultu fœm. cap. 12. Et quidem nimis. Nam scrutatio à non bona suspicione orta, valde deuenustat hominem,& fascinat virtutem. Vnde Iuditha hic, v. 33. dixit proceribus Bethuliæ: *Vos autem nolo, vt scrutemini actum meum.* Timet sancta fœmina ne scrutatione prodatur. Non quia malè operatura erat: sed quia suspicax inquisitio, vt dehonestat personam, sic fascinat opus etsi præclarum.

Hugo.

Iudith.

§. XLIX.

Diuisio in Ecclesiâ, quædam quasi hæresis est; in Beatitudine esset infelicitas, & in ipso Deo perfectio non esset.

178. Sicut pax summa est Christianæ perfectionis,& summæ virtutis encomium; (Nam *Pax Angelorum Collegio sociat*, ait Eligius Nouiomensis, homil. 1.) ita discordia summum malum est, & vitiorum elogium; maiúsque, ac criminosius malum, quàm appareat specie tenus, discordia est. 1. Corinth. 11. v. 18. *Conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nam oportet & hæreses esse.* Apud Corinthios scissuræ erant, & dissensiones; quod delatum est Paulo absenti; & statim id credidit. Ratio autem, quâ inductus est, vt id sibi persuaderet, fuit, *Quia oportet hæreses esse.* Planè istiusmodi ratio Paulo indigna videtur. Nam scissuræ, siue seditiones inter Corinthios, diuisio, seu discordia quædam erat; at discordia etsi pacem turbat, hæresim non facit. Nisi quis adeò desipiat, vt existimet dissensionem, seu seditionem, hæresim constituere, quod valdè temerarium,& stultum foret: sic enim nulla foret ciuitas, aut communitas, quæ sæpius infecta non fuisset hæreseos labe. S. Anselmus ait eiusmodi scissuras esse, *Maximum omnium malorum*. Patum hoc est, nisi hæresis in fide dicatur à Paulo, vt rectè notat Cornel. hîc. Itaque in Ecclesiâ primitiuâ tam enorme crimen discordia habebatur, vt hæreseos nomine censeretur; quasi erraret in fide, qui discordiæ malo scindebatur à fratribus. Fortassis quia turbata pax occasio hæresum est, aut inchoata hæresis. Vsque eò odiosum erat discordiæ malum, vt hæreseos nomine notaretur. Hæresim autem esse in Ecclesia *Maximum omnium malorum*,& docet Anselmus, & nemo est, qui non videat. Vnde euersio Ecclesiæ militantis, discordia est, quin & euersio foret Ecclesiæ triumphantis.

Elig. Pax Angelorum Collegio sociat. Corinth.

Discordia inter fratres, quomodo sit hæresis suspecta.

Anselm.

Cornel.

Iobi 25. v. 2. *Potestas, & terror apud Deum est, qui facit concordiam in sublimibus.* Per τὸ *sublimes*, intelligit S. Hieronymus *Sanctos*. S. Thomas *cælos*, vel *Angelos*. Vtrique subscribit Hugo, aiens: *In sublimibus, id est, in perfectis hominibus, vel in Angelis, vel in Electis, in quibus est discordia concors.* Quid? Deus in cælis, etsi à naturâ suâ incorruptibilibus; & in cælestibus hominibus,& Angelis, concordiam facere vsque adeò studet, vt potestatem summam exercens, quasi terrorem incusserit cælis, ne (vt olim) leui rumusculo cælestis pax turbetur? Profectò Beatitudo vel à leiuculâ discordiâ planè infelicitaretur. Tametsi impossibilis sit seditio in cælis, discordia in Beatis; tamen videtur præcauere Deus, ne leuis discordia suboriatur? Deúsne terret in cælis Beatorum pacatissimas mentes? De hoc terrore multa interpretes. (Fortassis est perfecta cognitio, quâ Beati cognoscunt, quàm grande malum sit discordia.) Satis est ad præsens institutum, hàc opportunâ cautelâ discordiam præcaueri in Beatis, ne tenui dissidio (quod iam suboriri non potest) summa Beatorum felicitas degeneraret in infelicitatem. Nam vel tantillum discordiæ summam perfectionem Beatitudinis redderet degenerem, & imperfectam. Vnde discordia in Ecclesiâ, hæresis dicitur, & in Beatitudine, si fieri posset, infelicitaret: quin etiam quod distinctionem inducit in Deo, perfectio non est. Nempe quod non vnum, sed distinctum in Deo est; quamuis in Deo, perfectio non est. Attentum, & Theologum vellem lectorem ad id, quod subiicio. 179.

Iob. Hier. S. Thom. Hugo. Discordia si esset in cælicolis, beatitudinem infelicitaret.

Deus noster & Trinus est, & vnus; vnus in essentiâ, & essentialibus attributis; Trinus in personis,& proprietatibus personalibus. Ad hæc, Deus cùm summè bonus sit, summè perfectus est. Verùm etsi certum sit quodlibet essentiæ diuinæ attributum, perfectionem esse. Nam quidquid in Deo est, est etiam cum ipso identificatum,& ipsissimus Deus est: at Deus est perfectio: ergo & quoduis attributum est perfectio. Nihilominùs quærit subtilior Theologiæ schola, an proprietates personales in Deo sint perfectiones, an non? Multa super hoc Theologis omitto, & in re subtili assentio subtili Doctori in 3. d. 1. q. 1. & 4. (Cui præter suos, subscribunt multi à nostratibus,) asserenti, relationes diuinas secundum rationem formalem, non esse perfectiones; quod planè arduum videtur. Nam cùm relatio diuina adhuc formaliter, sit res,& aliquid Dei, necessarium videtur fore perfectionem. Quid enim Dei non erit perfectio, cùm Deus summè bonus,& perfectus sit? Eritne perfectio in homine esse album, in Angelo esse sanctum, in Deo esse misericordem; & in Patre Deo non erit perfectio esse Patrem; nec in Filio Deo, esse filium; nec in Spiritu sancto, esse Spiritum sanctum? Adde, quòd ratio Patris,& ratio Filij, & ratio Spiritus sancti est res ipsissima, ac Deitas; Deitas perfectio est: ergo & istiusmodi rationes personales, perfectiones erunt in Deo. Non me territat 180.

Scot. Vazq. Quod non est vnum in Deo, perfectio non est.

hæc difficultas, cùm aduerto rationes personales esse diuersas in Deo. Porrò quidquid in Deo vnum est, neque ab alia persona distinctum, perfectio est: sic in Deo perfectio est Deitas, perfectio est omnipotentia, perfectio est misericordia, &c. At diuina Paternitas, Filiatio diuina, & diuina Spiratio, etsi identificatæ sint cum Deo, qui summa perfectio est, perfectiones non sunt. Nam in quo non adest ratio vnitatis, adhuc in Deo, perfectio non est. Tam longè abest diuersitas à perfectione. Quod perspicue docet S. Bernardus, lib. 2. de Consid. ad Eugenium, sic aiens: *Vbi vnitas, ibi perfectio: reliqui numeri perfectionem non habent.* Quid illustrius pro hâc re? Fallor, si non alludit etiam Tertullianus, lib. 1. aduersus Marcion. cap. 4. licet aliam quæstionem versans, sic enim inquit: *Deus summum bonum solitudinem quandam de singularitate præstantiæ suæ possidens, vnicum est*, id est, in Deo perfectionis, seu *præstantiæ* laus in *solitudine*, siue *singularitate*, quâ est vnus, sita est. Annuit etiam Nazianz. Orat. in S. Baptisma, ita scribens: *In Patre, & Filio, & Spiritu sancto*, &c. *quorum opulentia*, (id est, diues perfectio,) *natura identitas est.* Itaque paternitas, filiatio, & spiratio, licet diuinæ sint, quoniam Patrem Deum discernunt à Filio, & à Spiritu sancto, perfectiones non sunt. Caue à diuersitate animorum, quæ in Ecclesiâ hæresis quædam dicitur; in Beatitudine infelicitas foret; & in Deo ipso perfectio non est, quod distinctionem inducit. Quid exaggeratius? Diuisionem solerter cauet Holophernes prudens Assyriorum dux: Nam cap. 3. v. 15. *præcepit adunari vniuersum exercitum virtutis suæ*: scilicet præcauet, ne diuisione dissipetur virtus sui potentissimi exercitus. Et dum Bethuliæ principes perfectam virtutem precantur Iudithæ, pacem precantur, etiam cùm ad bellum contra Holophernem pergit.

Bern. Tertul. Naz. Iudith.

§. L.

Pax, & animorum consensio, Trinitatis imitatio est.

181. MAxima communitatum laus, & supra hominum fastigium, & ingenium, Pax est. Quippe tacito naturæ impetu homines distrahuntur, & ingenij, & studiorum diuersitas aliò nos rapit, vt vix paucos inuenias pace, & vnitate concordes. Concordia naturæ, discordia studiorum est: vnde mutua animorum consensio attollit hominem supra humanum fastigium, & Deo Trino, & vni similem reddit. Quid sublimius, quàm vt homines diuersitatem personalem, & vnitatem essentiæ diuinæ in se ipsis Pacis beneficio imitentur, & exprimant? Ioan. 17. v. 11. *Pater Sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos.* Hoc anxiè optat, & enixè precatur Christus Dominus, vt fideles ingeniis, & studiis diuersi, vnum sint, sicut Pater, & Filius, & Spiritus sanctus vnum sunt in natura, etsi personarum proprietatibus diuersi. Audi S. August. Tract. 107. in Ioan. *Non, ait, vt nobiscum sint vnum, aut simus vnum ipsi, & nos; sicut vnum sumus nos, sed ait, vt sint vnum, sicut & nos; ipsi vtique in naturâ suâ sint vnum, sicut & nos in nostrâ vnum sumus.* Quid? ex Augustini mente Christus precatur Patrem, vt homines sint vnum in naturâ humanâ? ait enim August. vt homines in naturâ suâ sint vnum? Nimirùm egregia foret postulatio, vt homines in essentiâ suâ non discrepent, quod etsi non postuletur à Christo, necessariò erit. Numquid Augustinus naturam hominis appellat Pacem? Vtinam summa Virtus, Pax scilicet, foret naturalis homini, homini inquam, cui quodammodò innatum est diuisionis vitium; & virtus vnitatis inquilina. Saltem postulat Christus, vt fideles sint *cor vnum, & anima vna*, & sic reciproco charitatis nexu copulentur arctè, vt in personarum multitudine, vnitatem diuinæ essentiæ imitentur: *Vt sint vnum, sicut & nos*, Christus Dominus optat. Quod pulchrè docuit Alexand. Clemens Adhort. ad Gent. sic fatus: *Multi in vnam cogi dilectionem per monadicæ essentiæ vnionem festinemus.* Quasi dicat: seriò curent homines, vt fraterno amore, & indiuiduâ animorum consensione, Monadicam Dei essentiam imitentur, quamuis eorum genij, & mores diuersi sint: sicut in diuinis accidit personarum diuersitas. Nam Pater æternus personali proprietate auctoritatem ostentat, diuinum Verbum Sapientiam, Spiritus sanctus beneuolentiam, quæ proprietates valdè inter se discrepant; & nihilominus tres personæ Monadicam habent naturam diuinam. Sic homines naturâ, & studiis diuersi, Monadicam essentiam Pace, & vnitate quodammodò conflent.

Pax est Trinitatis imitatio. Ioan. Aug. Clem. Alex.

S. Nazianz. Orat. 1. de Pace, sic scribit: *Quoniam facti sumus vnum, vnius Domini, & de Trinitate concordes, vnanimes*, & infrà, *Quibus præcipuum est, vt pacificè, & absque seditione agant, ac vt vnum sint a Sanctâ accipiant Trinitate. Quoniam & illa Deus est vnus, ac esse creditur, non minus propter concordiam, quàm substantiæ identitatem. Atque ideo Deo, & diuinis sunt proximi, qui Pacis bonum amplecti videntur.* Quid luculentius pro hâc re dici potuit? Quod nuper docebat nos Augustinus, orationem Christi Domini (*Vt sint vnum, sicut & nos*) sic interpretans: *Vt homines in natura suâ sint vnum.* Vnde sicut esse diuinum, & personarum diuersitate, & vnitate naturæ, Pacis vinculo indiuiduæ constat; sic satis homo fortè non erit, qui eiusmodi consensionis vnitate careat eo modo, quo ab homine haberi potest. Sic interpretor illud Iobi elogium, c. 1. v. 1. *Vir erat in terra Hus nomine Iob: & erat vir ille simplex.* Id est, erat vir ille non multiplex, sed *vnus*, & *simplex*; (vt Helcana 1. Reg. 1.) Alij ex Originali legunt, *vir integer*, (de quo alibi.) Quasi dicat, homo non vnus cum fratribus; sed multiplex, non est homo integer? aliquid illi deest de ratione hominis? Essentiam defectuosam habet, & mutilam, cui deest simplicitas, & vnitas cum fratribus? S. Iobus in se simplex, & pace populis coniunctus, *vir integer est*, & nihil humanæ naturæ illi deest. Ergo fideles simus, etsi plures numero, vnum in natura, consensione animorum, Monadicam essentiam imitantes. Adunemur, vt exprimamus diuinam similitudinem, vt simus naturâ integri, & integri virtute.

182. Naz. Iob. 1. Reg. Iudith.

CAPVT

CAPVT NONVM.

Vers. 1. *QVIBVS abscedentibus, Iudith ingressa est oratorium suum: & induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum: & prosternens se Domino, clamabat ad Dominum, dicens: 2. Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudauerunt femur virginis in confusionem: 3. Et dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem; & omnem prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuum: subueni quæso te Domine Deus meus mihi viduæ. 4. Tu enim fecisti priora, & illa post illa cogitasti: & hoc factum est quod ipse voluisti. 5. Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti. 6. Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post seruos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum. 7. Sed aspexisti super castra eorum, & tenebræ fatigauerunt eos. 8. Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt eos. 9. Sic fiant & isti, Domine, qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in contis, & in scutis, & in sagittis suis, & in lanceis gloriantur, 10. Et nesciunt quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen est tibi. 11. Erige brachium tuum sicut ab initio, & allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deiicere gladio suo cornu altaris tui. 12. Fac Domine, vt gladio proprio eius superbia amputetur: 13. Capiatur laqueo oculorum suorum in me, & percuties eum ex labiis charitatis meæ. 14. Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum; & virtutem, vt euertam illum. 15. Erit enim hoc memoriale nominis tui, cùm manus feminæ deiecerit eum. 16. Non enim in multitudine est virtus tua Domine, neque in equorum viribus voluntas tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi: sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. 17. Deus cælorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram, deprecantem, & de tua misericordia præsumentem. 18. Memento Domine testamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo consilium corrobora, vt domus tua in sanctificatione tua permaneat: 19. Et omnes Gentes agnoscant, quia tu es Deus, & non est alius præter te.*

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. ***Quibus abscedentibus, Iudith ingressa est oratorium suum, & induens se cilicio, posuit cinerem super caput sum, & prosternens se Domino, clamabat ad Dominum, dicens.***

Vers. 1. 1. Bibl. Sixt. BIblia Sixtiana sic versiculum exscribunt: *Iudith autem procidit in faciem suam, & imposuit cinerem, super caput suum. Et mutauerat, quem induerat saccum: (& erat nuper oblatum in Hierusalem in domo Dei thymiama vesperæ illius,) & clamabat voce magna Iudith, & dixit.* Consentiunt Septuaginta, & Biblia Regia, & Complutensia, & Vatablus, etsi paulò diuersis verbis. Cùm allegatur Versio Septuaginta interpretum, non ideò affirmo ab ipsis esse eiusmodi translationem; scio enim id valde ambiguum esse: Sed voco translationem Septuaginta interpretum, quam in eorum Bibliis excusam reperio. Aduerte etiam has omnes translationes præter vulgatam, è Græco textu esse: neque enim aliud exemplar suppetit. At Biblia Gotthica, & Pagninus, & Clarius non dissentiunt à vulgato interprete. Hic dum iam explicatur, simul explicabitur dissidium Græcæ exscriptionis à versione Hieronymianâ.

Septuag. Bibl. Reg. Complut. Vatabl. Septuag. Bibl. Reg. Pagnin. Gotthic. Clarius.

Quibus abscedentibus: Scilicet Ozias Bethuliæ princeps, & presbyteri Chabri, & Charmi, ab eâ discesserunt consulto negotio profectionis ad Assyria castra, vt dicitur in fine capitis præcedentis, *Abscesserunt* inquam, è domo Iudithæ: nam etsi dicatur in Græco textu, *Et reuertentes è tabernaculo, ierunt in ordines suos,* Tabernaculum vocat domum Iudithæ, vt exponit inibi Salianus noster, ad annum mundi 3346. sic dicitur Psalm. 90. v. 10. *Flagellum non appropinquabit taber*

2. Tabernaculum pro domo. Iudith. Salian. Psalm.

tabernaculo tuo. Illis, inquam, discedentibus,
Iudith. *Iudith ingressa est oratorium suum* : quod suprà,
cap. 8. v. 5. appellauerat *Secretum cubiculum*, à se
sibi structum in supremâ domus suæ contignatio-
Lyra. ne, de quo inibi egimus. Ita Lyra, Carthusianus,
Carthus. Serarius in commentario, Salianus vbi suprà, Bar-
Serar. Salian. tholomæus Tortolettus lib. 2. Iudithæ vindicis.
Tortol. Quâ autem horâ Iuditha ascenderit in ædiculam
domesticam, tradit Græcus textus; nempè *sub
tempus sacrificij vespertini*, quod solet Hierosoly-
mis offerri in templo, vt priuata oratio publicæ &
solemni coniuncta, efficacior redderetur ad impe-
trandum diu expetitum beneficium. Et puto quod
vniuersa eius familia iussa est tunc orationi vacare:
nam multorum oratio certiùs & citiùs impetrat
quod exorat.

5. *Et induens se cilicio, &c.* Græcus textus non ha-
bet, *induens se cilicio*, sed potiùs oppositum; sic
Iudith. enim ad verbum: *Nudauit id quod induebatur
cilicium.* Quod negotium facessit interpretibus.
Neque enim verosimile est piam & religiosam
fœminam, quæ habens super lumbos suos cili-
cium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, (vt di-
citur suprà, cap. 8. v. 6.) illud exuisse, cùm dira
obsidionis calamitas perurgebat: præsertim quan-
do oratione exambit flectere ad miserationem of-
fensum Deū: quem probè noscit deliniri eiusmodi
Quid sit nudasse cilicium. asperitatibus. Verùm nisi ego fallor, non aduersa-
tur Græcus textus vulgatæ editioni, sed explica-
tiùs idem tradit. Triplex explicatio succurrit. Pri-
ma, τὸ *Nudauit cilicium*, idem sit ac palàm osten-
Iudith. dit. Nam cùm semper Iuditha gestaret cilicium
appressum carnibus, & ita reliquis vestibus coo-
pertum, cùm ad orationem accessit, detractis cæte-
ris vestimentis, illud nudauit, non exuit, id est, pa-
làm apparuit, quod semper occultum erat: sic v. se-
quenti ait de Dina, *Nudasse femur*, id est palàm
detectum fuisse. Vnde à vulgato dicitur, quod *in-
duit se cilicio*, id est, apparuit tunc induta cilicio,
quando detractis vestibus solo cilicio vestita erat.
Nempe moris est Scripturæ sacræ ex rerum appa-
rentiâ rem affirmare. Sic Sol, & Luna Geneseos
Genes. 1. v. 16. *Luminaria magna* dicuntur comparatio-
ne stellarum, tametsi stellæ molis amplitudine Lu-
Ezech. nam longè excedant. Et Ezechielis 27. v. 11. præ-
sidiarij milites arcis Tyriæ pygmæi appellantur,
non quia cubitalis staturæ forent, sed quia positi in
mœnium sublimitate, sic apparebant, eos suspicien-
tibus ex inferiori solo, vt notauit egregiè noster
Prado. Prado ibi. Et Matthæi 2. v. 52. *Et Iesus proficiebat
Matth. sapientiâ, & ætate, & gratiâ* apud Deum, & ho-
mines; Id est, videbatur proficere sapientiâ, &
gratiâ, vt commentantur communiter interpretes.
4. Mitto sexcenta alia loca, quæ vbertim suppetunt
in Bibliis: nolo onerare locum, sed explicare.
Serar. Hæc expositio placuit Serario in commentario
Sà. capitis, & Emanueli Sà, & Tortoletto lib. 2. nec di-
Tortolet. Salian. splicet Saliano. Aliam interpretationem affert, &
magis approbare videtur idem Salianus, vt Iuditha
exuerit interius, quo asperabatur cilicium, illúd-
que commutasse in saccum, quo humeri, pectus,
& totum penè corpus affligeretur. Hæc dixerim in
Baëza. gratiam Græcæ translationis. Bene aduertit Baëza
tom. 3. lib. 14. cap. 9. §. 10. tempore magnæ cala-
mitatis ostentasse Iuditham asperitatem cilicij ab-
sque periculo gloriæ inanis. Ego quidem tanti non
facio Græcam exscriptionem, quam in multis, mē-
dosam sæpe notaui, vt præfata verba sinceriùs non
explicem. Nempe Iuditha sese ad orationem com-
parans, non exuit intimum cilicium carnibus ap-
pressum, quo semper macerabatur ad dolorem; sed
ad orationem ingressa, ampliorem saccū induisse,
qui totum operiret corpus, ad illud magis exaspe-
randum, tum etiam ad deformitatem, & commise-
rationem: nam habitus sordibus hominem defor-
mans, misericordiam diuinam feliciter excitat.
Ita Lyranus, Dionysius Carthus. & noster Sanctius. Lyran. Carthus.
Non adducar, vt credam, veram esse Hugonis Sanct.
coniecturam, Scilicet Iuditham exuisse assuetum Hugo.
corpori cilicium, vt alloqueretur Oziam, & reli-
quos Bethuliæ proceres, & postea induisse: nam
interius cilicium intrinsecùs latens, nec officit ci-
uilitati, nec inaniter ostentat virtutis ambitionem.
Quin nec dedecebat fœminam sanctimoniæ, &
prophetiæ laude celebrem, in angusto illo rerum
articulo palàm indui cilicio, & sordido pœniten-
tium amictu ad placandum numen populo offen-
sum.

Posuit cinerem super caput suum. Sparsionem 5.
cineris super caput, signum fuisse ambitiosioris Cinis in capite signum est ambitiosi luctus.
luctûs, constat ex hoc Iudithæ lib. cap. 4. v. 16.
& cap. 7. v. 4. & Estheris 4. v. 1. & 2. Reg. 13. v. 19.
& passim in Psalmis, & Prophetis. Et Matthæi 11. Iudith.
v. 21. *Si in Tyro, & Sidone, &c. in cilicio, & cine-* Esther.
re pœnitentiam egissent. Legi potest ibi Maldo- Reg.
natus, qui non tantùm ibi adaggerat plura Bi- Matth.
bliorum loca, sed etiam probat Gentiles, & ex- Maldon.
teras nationes imitatas fuisse solennem hunc Iu-
dæorum morem. Quod liquidò constat ex hoc
Matthæi loco, vbi id asseritur de Tyro, & Sido-
ne, & ex Ionæ 3. v. 6. vbi Niniuitæ sacco, & ci- Ionæ.
nere veniam impetrarunt, Matthæi 12. v. 41. Matth.
Tortolettus suprà Iuditham non *cinerem*, sed *pul-* Tortol.
uerem capiti imposuisse canit. Puto eodem sensu
nam Iosue 7. v. 6. dicitur: *miserúntque puluerem* Iosue.
super capita sua, & dixit Iosue: Heu Domine Deus,
&c. & 1. Reg. 4. v. 12. & lib. 2. v. 12. & Thre- 1. Reg.
nor. 3. v. 29. & Ezechiel. 27. v. 30. sumitur enim Treno.
puluis pro cinere: nempe genus pro specie. Vnde Ezech.
vbi vulgatus exscribit *cinerem*, Vatablus vertit Vatab.
puluerem. Aut puluerem spargebant super caput,
vt insinuat Pineda in caput 7. v. 4. Quod verosi- Pineda.
milius videtur: nam stationarij milites, qui suprà
cap. 7. v. 4. viso exercitu Holophernis, miserunt
cinerem super capita sua, fortè obuio puluere
sparserunt capita: nam nimis difficulter illis sup-
peteret cinis in militari statione præsertim cam-
pestri. Quæret aliquis quare in magnâ calamitate
super capita spargitur cinis: Respondet Pineda Iudith.
explicans præfata Iobi verba: *Sparserunt pulue-* Iob.
rem super caput suum in cælum, quòd illa pulueris 6.
iactatio fiebat, non tàm in caput, quàm sursum,
cælum versùs, & aërem capiti imminentem; tum
vt cadente puluere caput aspergeretur, tum vt si-
gnificaretur cælum tunc minimè serenum esse, sed
turbulenta & nubila omnia, & quasi vehementi
aliquâ tempestate exortâ, puluerem excitatum; sic
Deo ex cælis despicienti suam calamitatem, lugen-
tes, & afflicti præsentem faciebant. S. Gregorius Greg.
lib. 35. Moral. cap. 2. aliam rationem tradit: *In
cilicio quidem asperitas, quæ punctio peccatorum; in
cinere autem puluis ostenditur. Et idcirco vtrumque
hoc adhiberi ad pœnitentiam solet, vt punctione cili-
cij cognoscamus quid per culpam fecimus, & in fa-
uilla cineris perpendamus, quid per iudicium facti
sumus.* Lyranus hic diuersam rationem reddit: *In-* Lyra.
*duens se cilicio, posuit cinerem super caput suum: &
vtrumque fecit ad humiliationem sui, sciens quod
oratio humiliantis se nubes penetrat.* Hæc ratio Ly-
rani, & illa Gregorij aptè explicant cur super ca-
put spargatur cinis: alia verò Pinedæ, cur sursum
mittatur versus cælum: scilicet, vt descendat in
caput,

caput. Adde, preces à sacci, & cineris sordibus ambitiosè audere impetrationem. Dauid, inquit Saluianus lib. 2. de Gubern. *Prouidum pœnitentem cum patrocinio ambitiosi squaloris assumit.* Super hâc re legi potest Tertullianus, Apologetici cap.40. in vltimis verbis, quæ vbertim locupletat noster Cerda, & Basilius Seleuc. Orat. 12. de Iona, & Patianus.

Saluia. Tertull. Cerda. Basil. Sel. Patian.

7. Tortol.

Et prosternens se Domino, Tortolettus censet non toto corpore procubuisse, & hæsisse terræ, sed è genu orasse Iuditham, ita canens:

Poplite humum fertur duplicato, ac vota profundit.

Luc. Nissen.

Præmaturè imitatur Christum, qui Lucæ 22. v. 41. *Positis genibus orabat.* Gregorius Nissen. in Caten. *Quid sibi vult flexus genuum, de quo dicitur, & positis genibus orabat: humanus quidem visus est pronos terræ supplicare maioribus, facto ostentantes fortiores esse, qui rogantur. Palam est autem humanam naturam nihil habere Deo condignum. Et ideo honorifica signa, quæ inuicem exhibemus, fatentes nos humiliores esse respectu excellentiæ proximi, transsumpsimus ad obsequia incomparabilis naturæ. Vnde ille qui nostros languores portauit, ac pro nobis intercessit, per hominem, quem assumpsit, genu flectit orando, sanciens non esse superbiendum orationis tempore, sed per omnia humilitati conformandum: quia Deus superbis resistit, dat autem humilibus gratiam.* Morosus ero si chartam impleam hâc vulgari eruditione, quam eructat affatim vtraque eruditio. Et sanè probabilius censeo Iuditham non humi stratam orasse, sed genibus flexis: nam etsi Christiani in grauioribus necessitatibus oraturi sese vsque ad humum prosternant, id non fuisse apud Iudæos in more positum obseruauit Cæsar Baronius 1. tom. Annalium ad annum Christi 58. his verbis: Videas interim Paulum absque vllâ necessitate Iudæorum moribus inseruiendo, inter suos positum, patrios in deprecando ritus seruasse: genua enim in precibus flectere Iudæi consueuerunt. Nam & de Salomone ait diuina Scriptura: vtrumque genu in terrâ fixerat. Hæc ille. Vnde sensus erit: *Prosternens se Domino*, id est, flexis genibus inclinata, & humilis. Tametsi non longè abesset à veritate, qui diceret, humi stratam, Oratorij pauimento pronam adhæsisse, quod videtur significare τὸ *prosternens se.* Et quidem in tanto tantæ calamitatis periculo, quid mirùm si piè quasi exorbitaret vehemens deuotionis affectus, extimulatus periculi magnitudine? Quid verò significet flexus genuum in oratione, tradit Iustinus Martyr (si illius sunt quæstiones illæ, quæ inter eius opera excuduntur,) quæst. 115. sic fatus: *Eapropter genuum per sex dies inclinatio, symbolum, & nota est lapsus per peccata nostra.*

Iudæi non prostrati, sed genu flexo orabant. Baron. Iustin.

8. Græc. Mens clamat ore tacito.

Clamabat ad Dominum. In Græco textu additur: clamabat voce *magnâ.* Putabit aliquis Iuditham ingenti clamore, & clamosâ vociferatione vocem contendisse in oratione. Putas & molestè totam domum perstrepere vociferationibus, & inurbanè viciniam inquietasse? forte agebat cum surdo Deo? Imò etiamsi vellet, gracilis vox puellæ à ciliciis, & inedia, & oratione effœtæ, & exhaustæ, vociferari non enaleret, nisi incondito, & absurdo clamore. Profectò voce magnâ ad Deum Iuditha clamat in oratione, quæ magno affectu orat, & mentis clamoribus modulate vociferatur.

Exod.

Exodi 14. v. 15. Perurgebat Pharao in deserto Israëlitas, & linguâ mutus erat Moyses, mente linguatus. Vnde *dixit Dominus ad Moysen: Quid clamas ad me?* cùm nec tunc quidem mutiret. S. Bernard. serm. 16. in Psalm. 90. *Clamor in Dei auribus est desiderium vehemens.* Cassiodorus in Psalm. 16. *Ipsum est oratio perfecta, cuius & causa clamat, & lingua, & actus, & sermo, & vita, & cogitatio.* Audis clamorem non tantùm esse rem linguæ, sed etiam causæ, & actus, & vitæ, & cogitationis? 3. Reg. 13. v. 27. Gentiles prophetæ ad falsos Deos *clamabant voce magnâ*, existimantes pro maiori sono vocis audiendos. Illis autem irridet Elias, *Clamate voce maiori*, &c. Eleganter Tertullianus in lib. de Orat. cap. 13. *Atqui cum modestiâ*, inquit, *& humilitate adorantes, magis commendemus Deo preces nostras. Sonos etiam vocis subiectos esse oportet: aut quantis arteriis opus est, si pro sono audiamur? Deus autem non vocis, sed cordis auditor est, sicut conspector. Dæmonium oraculi Pythij: Et mutum, inquit, intelligo, & non loquentem exaudio. Dei aures sonum expectant? Quomodo ergo oratio Ionæ de ventre Ceti per tantæ bestiæ viscera, ab ipsis abyssis per tantam æquoris molem ad cælum potuit euadere. Quid amplius referent isti, qui clarius adorant, nisi quod proximis obstrepunt?* Succedat magistro discipulus, Cyprianus inquam: *Non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modestè Deo, tumultuosâ loquacitate iactare.* Et Arator lib. 1. Historiæ Apostol. sic pulchrè cecinit:

Bernard. Cassiod. 3. Reg. Tertul. Cypr. Arator.

—— *nimiùmque sonora*
Causa petit, quod lingua tacet, nec cessat ab aure
Clamosâ pulsante fide.

Rangol. Bisciola. Cerda. Sanct.

Super hâc re lege Rangolium in librum. 1. Regum cap. 1. v. 12. & Bisciolam tom. 2. lib. 15. c. 8. & Cerdam in Tertullianum ad lib. de orat. cap. 13. Præclarè aduertit Sanctius, quia Iudithæ congrediendum erat, & cum offenso Deo ad extorquendam clementiam irati numinis, & cum Holopherne ad illum blanditiis detriumphandum: ad expugnandum diuinum pectus Iuditham se armasse, & ornasse orando, squaloris ornatu ambitioso, & cineris pigmentis; ad capiendum vero Holophernem, & eius oculos alliciendos, assumpsisse, postea vnguentorum odores, oris lenocinia, & exquisitam munditiem. Neque minus delinitur Deus sordibus pœnitentiæ, quàm Holophernes munditiis venustatis.

§. II.

Hypocrita infidelitatis candidatus est, desperationi velut obnoxius, & æmulus proditoris Iudæ.

9. SI quis desiderium suum superbiæ clausit, & sic aditum præclusit inani gloriæ, cum sanctissimo quoque de probitate certet. Porrò res inquieta hypocrisis est, ipsa se exagitat, cerebrum mouet, non vno modo grauis & molesta virtuti. Leuis gloriola est, & non leuiter inflat; exiguus igniculus est, & semiustulat vigorem gratiæ; impotentia virtutis est, & potenter nocet; insidiatur probitati, & palàm eam euertit. Fomes vitiorum est, iustitiæ torpor, pietatis nouerca, flagitiorum patrocinium, euersio sanctitatis, & virtutum excidium. Diligenter præcaue ab inanis gloriæ pestifero contagio, quod dissimulanter serpit sub leuis noxæ prætextu, & gehennales mores eructat. Qui

Hypocrisis est ius ad gehennam. Luc. Isai. Orig. Beda. Hugo. Chrysost.

Qui viuit gloriæ, gehennæ moritur: qui sperat inanis gloriæ plausum, tacitè desperat de beatæ gloriæ felicitate. Luc.3.v.4.refertur illud Isaiæ 40. v. 3. *Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Origenes, Beda, & Hugo nomine *montis* intelligunt superbos, & inanis gloriæ studiosos, de quibus sic fatur S. Chrysostomus apud S. Thomam, *Omnis mons & collis humiliabitur. Colles autem desperatos appellat: non solum autem ob superbiam mentis suæ, sed propter desperationis sterilitatem: collis enim nullos fructus producit.* Nempe superbi montes bonorum operum steriles sunt, & noxiæ herbæ feraces: malè fœcundi, & peiùs steriles: infœcundi probitate, vberes improbitate: qui cælestes imbres frustrantur, & virtutum operibus nutriunt superbiæ fastum. Ij inquam, elati montes significant homines desperatos, ac si elatio sit desperatio quædam, & quodammodò impotentia virtutis. ô infelix inanis gloriæ studium! quod omen est infaustæ reprobationis, & ius ad gehennale incendium. Ac si hypocrisis, & inanis gloriæ amor sit veluti licentia ad desperandum, & gehennæ titulus. Exerat homo vires arbitrij, & diuinæ gratiæ vigore auertat hanc liberam necessitatem, & sciat inanem gloriam esse quoddam quasi genus desperationis. Sic fouet vitia, sic depopulatur sanctitatem hypocrisis!

Luc. Hypocrysis suspecta infidelitatis est, & rea proditionis Iudæ. Math.

10. Lucæ 12.v.46. agens Christus Dominus de illo seruo nequam, qui moram faciente Domino, scelestissimè egit, sic inquit: *Veniet Dominus serui illius in die, quâ non sperat, & horâ, quâ nescit, & diuidet eum, partémque eius cum infidelibus ponet.* Quid est quòd cùm Dominus castigat flagitiosum seruum, dicitur eum ponere cum infidelibus? Euangelista Matthæus cap. 24. v.51. hanc eandem rem commemorans, ait: *Et diuidet eum, partémque eius ponet cum hypocritis?* Ecce tibi, qui à Matthæo dicitur *hypocrita*, à Luca dicitur *infidelis*. Hypocrisisne est spei iactura, fidei quasi amissio, & quædam infidelitatis species? Saltem hypocrisis validè impellit ad infidelitatem. Heu! quot homines videmus propter Superbiam in turpes hæreses incidisse! *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Ioann. 5. v. 44. Ad hæc verba alludere videtur S. Chrysostomus homil. 73. in Matthæum. sic aiens: *Vult autem Dominus in hoc ostendere causam, propter quam non poterant credere Christo Pharisæi: hoc est, quia omnia faciunt, vt videantur ab hominibus. Impossibile enim est, vt credat Christo cælestia prædicanti, qui gloriam hominum concupiscit terrenam.* Et ita hypocrita, qui vanitati studet, inter infideles ferè connumeratur à Christo. Nam vt probabo sequenti §. parum fidit de verbis Christi, qui coram hominibus bona opera facit ob vanam gloriam. Ergo hypocrisis sit suspecta quodammodò infidelitatis, & velut rea apostasiæ. Lucæ 22. v. 48. Christo oranti in horto accedit Iudas, & pacis osculo illum prodit ad mortem. *Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo filium hominis tradis? Quasi dicat* (verba sunt S. Ambrosij inibi;) *Propter te suscepi, ingrate, quod tradis in hypocrisi.* Scilicet enormius crimen, quod fuit Christi Dei proditio, hypocrisis malitiâ fuit infectum. Ipsa infidelis Iudæ proditio, hypocrisis est? Dedeceret enim insolentius flagitium non fuisse opus hypocrisis? Nempe Christus humilitate concipitur à Virgine; & hypocrisi traditur à Iuda. Apostasia ab Apostolatu, & proditio Christi Dei, hypocrisis opus est? Heu hypocritæ sunt æmuli proditoris Iudæ, infidelitatis candidati, & desperationi obnoxij.

Ioann. Chrysost. Luc. Ambr.

11. Matthæi 9. v.13, inquit Saluator discipulis suis: *Non veni vocare iustos, sed peccatores.* Locus planè difficilis. Quomodo enim verum est Christum non venisse propter iustos, si omnis Ecclesiæ iustitia à Christo est? Num Christus non venit propter Virginem matrem, quæ Christi gratiâ vsque adeò præmaturè præuenta fuit, vt nec incurreret debitum originalis delicti contrahendi? Quid? Christus non redemit Præcursorem? nec Zachariæ, & Elisabethæ gratiam meruit, quia erant iusti ambo? Fortè alio Redemptore vsi sunt? Nugæ, Quid ergo significat Christus aiens, se non venisse propter iustos; siquidem propter nos omnes, & propter omnium salutem corporatus est? Præclarè Rabanus: *Non veni vocare iustos falsos, qui in suâ iustitiâ gloriantur, vt Pharisæos; sed illos qui se peccatores agnoscunt.* Nempe Pharisæi propter simulatam ab hypocrisi iustitiam, ironicè vocantur iusti, vt notant S. Hilarius, S. Hieronym. S. Chrysost. Beda, Theophil. Euthym. Itaque propter hypocritas Pharisæos Christus non venit: (eo sensu, quo Christus loquitur, & intelligitur à præfatis Ecclesiæ Patribus: Procùl calumnia.) Quid exaggeratius quàm hypocritas aliquo modo dici exules à gratia, & extorres à redemptione, & Christum illorum redimendorum occasione quasi non venisse? Ac si hypocritarum causa ferè desperata sit, & hypocritæ desperationi obnoxij.

Matth. Quo sensu dicatur, Christum non venisse vocare hypocritas. Rabanus. Hilar. Hier. Chrysost. Beda. Theoph. Euthym.

12. Ergo Christianus, qui verè est Christianus, tam longè debet esse ab hypocrisi, vt dixerit Auctor imperfecti, homil. 5. in Matthæum, explicans illud capitis 6. v. 17. *Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua; Sic longè te facere debes ab ostentatione ieiunij, vt si potest fieri, quod non decet, etiam ea facias, quæ ex diuerso luxuriæ, & epulationis videntur esse indicia.* Nimiùm suadet magnus hic auctor, vt (si quandò licet,) operemur virtutem sub specie vitij, non vitium sub specie virtutis: vt sicut in hypocritis apparet in opere virtus, sed intrinsecùs vitium est; sic sub apparentia vitij operemur virtutem: quæ erit pia quædam hypocrisis, & ambitiosior virtus ad meriti laudem: quæ dum virtutem abscondit, virtutis laudem incrementat. Saltem solerter fugienda est hypocrisis, exemplo Iudithæ, quæ in secreto domus virtutes occultabat: Et illis *abscedentibus ingressa est oratorium suum: & induens se cilicio*, &c. hîc v.1, ne inanis gloriola dissimulanter insidiaretur virtuti: quæ dùm blandè homini adulatur, virtutem sæuè corrumpit.

Matth. Imperf. Liceat ne ostentare apparentias vitiorum ad fugiendam hypocrisim? Iudith.

§. III.

Bona pietatis opera propter inanem gloriam in publico facta, quodammodò blasphemia sunt.

13. Diligenti curâ Sanctissima fœmina, vt pia exerceat opera, recluditur in penitiori ædium suarum cubili, remotis arbitris, iuxta præscriptum Domini, Matth.6.v.6. *Intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, &c.* Sed quorsum Christus Dominus ab aliis grauioribus criminibus non ita dehortatus homines, ab hoc inanis gloriæ vitio non semel, & iterum, sed sedulò, & seriò nos remouet, quasi à magno flagitio? Imò sancta Iudith, aliàs perfectissima, & Deo attentissima fœmina, adeò vitat popularem auram, vt in suarum ædium penetralibus

Matth.

netralibus delegerit secretum cubiculum ad vacandum Deo, ne inanis gloriæ vitiolum incurrat. Ad declinandum leuem vanitatis noxam, nimis sedula, & attenta inuigilat: præstaret intendere totas animi vires ad fugienda grauiora alia crimina, quæ plus vrgent, & nocent. Verùm quàm metuenda sit Pietas in publico exercita, ne quis in execrandum vanitatis scopulum impingat, satis luculenter docet S. Iobus, cap. 1. v. 5. (Iob.) Huius viri Sanctissimi, filij, fraternam pietatem alternis conuiuiis confouebant. Verosimile autem non est, neque ferculorum multitudine, aut pretio, neque ebriis compotationibus, neque lasciuienre aut conuiuiorum melodiâ, aut saltatione, à bono parente benè instructos filios, conuiuij pietatem fœdasse; & tamen, *Cùm in orbem transissent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos, consurgénsque diluculo offerebat holocausta pro singulis; dicebat enim: Ne fortè peccauerint filij mei, & maledixerint Deo in cordibus suis.* (Hypocrysis blasphemiæ malitiam æmulatur) Valde admiror cautelam Iobi, vt apparet, superuacaneam & nimis scrupulosam: erant eius filij iuuenes, erant

14. principes prædiuites commixti Husiridi genti tunc perditissimæ, quod fomitem ad atrociora flagitia indies subministrabat; & filiis in istiusmodi flagitiorum periculis versantibus, nihil timere dicitur: Et tamen filiis piis conuiuiis mutuam charitatem confouentibus, tam anxiè suspicatur, & veretur crimina, vt insomnes agat noctes, surgat peruigil diluculo, & oret Deum, & sacrificia mactet, ne fortè in pio opere peccent filij. Profectò nimia hæc cautela est, & indigna cordato viro, necdum Iobo, diuinâ, & humanâ sapientiâ instructissimo. Nempe certa peccatorum pericula non timet, & ita satagit ob leues de bono opere suspiciones? Præterea quid in pio conuiuio blasphemias filiorum timet? *Ne fortè maledixerint Deo in cordibus suis.* Num res conuiuij, pietate, & charitate plena, apta est ad iactandas in Deum infames blasphemias? Consulamus Magni Gregorij oraculum in hoc dubio, si fortè strictum nodum extricet. (Greg. Mag.) Is lib. 1. Moralium, cap. 37. sic ait: *Filij in cordibus maledicunt, cùm recta nostra opera a non rectis cogitationibus prodeunt.* Scilicet ille Deum maledicit, & in eum iniurius est, & blasphemus, qui sic in publico recta virtutis opera exercet, vt à non rectâ cogitatione prodeant opera, sed inanem gloriam spectent. (Gloria inanis blasphemiæ æmula est.) At impeditior manet locus ab explicatione Magni Gregorij; non lucem, sed noctem offudit Iobi verbis hæc commentatio. Porrò quomodo fieri potest, vt filij Iob Deo in cordibus maledicant, & eum iniuriosè blasphement, cùm operantur recta opera, quæ à non rectis cogitationibus prodeunt, videlicet ob finem inanis gloriæ?

15. Non enim apparet quonam modo opus bonum in publico patratum, vt putà oratio, Eleemosyna, &c. ob finem inanis gloriæ facta, blasphemiæ sint? Nam blasphemia est, *Iniuriosa in Deum locutio:* (Lessius lib. 2.c.45.dub. 5.) quæ etsi potissimum fiat verbis, aliquando tamen fit operibus, id significantibus, vt ex Augustino, Isidoro, & Glossa, docet S. Thomas 2. 2. q. 72. art. 1. in corp. (Aug. Isidor. Glossa. S Thom.) Quis ergo tam lynceis oculis præditus est, vt in Oratione, aut eleemosyna, aut quouis pio opere publicè, & propter vanitatem facto, *iniuriosam in Deum locutionē* reperiat? vna & sola Chrysologi perspicacia necessaria erat, & planè (Chrysol.) sufficit ad rem hanc dirimendam. Attentam expectat mentem acumen S. Chrysologi serm. 9. Promiserat Christus Dominus centuplum, Matth. 19. (Matth.) v. 29. pro re quapiam propter ipsum aut relictâ, aut pauperibus erogatâ. Quis dubitat Christum Deum impleturum fore promissum? Blasphemus in Christum foret, qui ambigeret de promissi adimpletione, quippe qui esset iniurius in diuinam veracitatem. At qui istiusmodi bona opera, quibus *centuplum* promissum est, in publico, & ob inanem gloriam operatur, planè videtur dubitare de fide Christi, & promissi diuini adimpletione. Tot enim aduocat testes oculatos, quot spectatores boni operis facit. Ac si dicat tacitè: Estote testes (si fortè aliquãdo opus sit, vt vos sistar,) me hoc opus bonũm fecisse, cui Christus *Centuplum* in præmium promisit; ne forsitan opus à me factum, & simul tam largam mercedem Deus abneget. 16. Hæccine iniuria non est? quæ euidentior blasphemia dici potuit, quàm palàm dubitare de Veracitate diuina, & de Misericordia malè sentire? cùm testes paret, si fortè Deus neger debitum? Audi S. Chrysologum: (Chrysol.) *Homo si in paupere Deo fœneras, testes homines non requires: de accipientis fide disputas, qui sine mediatoribus nihil dat.* Profectò videtur conuinci blasphemiæ, qui inanis gloriæ nomine eleemosynam in publico largitur, faciens de spectatoribus testes, si fortè Deus neget debitum. Rectè ergo S. Gregorius aduertit homines *Deum maledicere*, & blasphemos in Deum esse, *cùm recta opera* in publico facta *a non rectis cogitationibus prodeunt*; sed vanitatis causâ fiunt. Denique sapienter Iob de bono filiorum opere timet, ne fortè *filij in cordibus maledicant Deo.* Ad rem inquit Saluianus, lib. 4. de Eccles. (Saluia.) *Mendacibus interdum, atque periuris cautione factâ, & dato fideiussore, res creditur. Christus tibi, & fidelissimam cautionem, & fideiussores optimos dedit: Cautionem, scilicet Euangelium: fideiussores, Apostolos suos, &c. & non credis ei, nec fidem accommodas?* Huc alludere videtur Theophylactus in Lucæ 18. aiens: (Theoph.) *Est autem superbia Dei contemptus: quoties enim aliquis non Deo, sed sibi adscribit bona, quæ facit, quid est aliud quàm Dei negatio?* Audis superbiam dici Dei contemptum? Et inanem gloriam blasphemiam nominari?

---

§. IV.

Homo quia inani gloriolæ obnoxius est, vel à se ipso celet bonum opus: opus bonum quod cautè ambit latere, piè ambitur à Deo.

17. MAlitia suopte ingenio quærit latebras, inquit Philo, lib. 2. legis Allegor. (Philo.) quod etiam oculorum experientiâ notum est: *Secretis patrocinantibus scelus*, ait Saluianus, lib. 1. de Gubern. Dei. (Saluia.) Scilicet malitia esse vult, quod videri non vult: pudet censeri, quod esse non pudet. Inde ingeniosè latere ambit, secreta sedulò procurans, tanquam malitiæ asylum. *Foris pietas, intus malitia; duplex iniquitas*, Drogonis verba sunt, de Sacram. Domin. Passio. (Drogon. Gloria inanis virtutes fascinat.) Scilicet latens malitia, & publica pietas, est exaggeratio iniquitatis. Vnde non modò malitia, sed etiam sanctior virtus suopte ingenio quærit latebras; hâc in parte pietas piè æmula vitij est. Hinc virtus ingenio pietatis latêre ambit: ac si homini non tantùm propriæ malitiæ, sed etiam suæ bonitatis erubescendum foret. Et benè quidem virtus erubescit in publico; quia ab ostentatione publicatur, & degenerat in vitij ignobili-

 tatem.

tatem. Nam manifesta virtus, sæpe est occultum vitium: aspectus enim hominum, fascinum pietatis est. Ad rem Tertullianus, lib. de Virg. veland. cap. 15. adhortatur virgines ne in publicum prodeant, vt non prodant virginitatem: *Nam est aliquod metuendum apud Ethnicos: fascinum vocant infeliciorem laudis, & gloriæ enormitatem.* Itaque humanus aspectus honesta opera fascinat, & venena spirat, quibus bona virtutis valetudo viciatur, & deprauatur. Planè fascinatio præstigiæ quædam naturales sunt, quibus periculosè tabescit fascinatus, vt macie consumptus intereat. Caue oculorum fascinum, caue aspectuum præstigias, ne valetudo virtutis desciscat in morbum vitij. Sit ergo pulchra virtutis facies clausa pudoris serâ, & circumspectionis claue, vt non incurrat in publicos aspectus, tanquam in scopulos probitatis: nam omnis virtus virgo est, & oculis intuentium, & fauoribus applaudentium sæpius constupratur; & ex pudicâ virgine fit meretrix impudentissima ab studio inanis gloriæ, quæ species aliqua luxuriæ est. De quo aliàs.

Tertull.

18. Salubriter nos admonet Septimius, libro de Cultu fœmin. cap. 9. quod *Gloria reconsuescit*. Id est, præscriptionem ex longâ, & repetitâ consuetudine allegat, vt inanis gloria, quasi ex lege obliget. Hinc subdit, cap. 11. *Gloria insolescit*: nam velut lege latâ obligare præsumit. Quæ audacior insolentia excogitari potest, quàm quod inanissima vanitas tam sublimem principatum in homines ambiat? Vel aliter accipe præfata verba: vt scilicet gloria inanis *insolescat*; quia *reconsuescit* non tantùm gloriam captare de excelsis virtutum operibus, sed etiam de qualicumque bono, quàm exili, & dubio. Luculenter Tertullianus, lib. de Pœnit. cap. 6. loquens de Nouitiis Christianis, qui publica pœnitentiæ opera assumunt, vt Deo satisfaciant, & tamen ob finem inanis gloriæ deprauantur, ita scribit: *Imperfectis luminibus incerta reptant: & dicunt quidem pristinis renunciare, & pœnitentiam assumunt, sed includere eam negligunt. Interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid, ipse finis desiderandi. Velut poma cùm iam in acorem vel maturitatem senescere incipiunt, ex parte aliquâ tamen adhuc ipsi gloria suæ adulantur.* Sicut pomum post nimiam maturitatem, putridum, & graueolens, & dignum sterquilinio; si verò aliquantulam sui portionem conseruat à putredine immunem, sibi blanditur sese tacitè iactans, eò quòd sic pulchrum, & suaue fuerit secundum omnes sui partes. Nempe pomum semiputridum *adhuc suæ gloria adulatur* de portiunculâ incorruptâ; & inanem gloriolam captare ambit de particula illæsa à putredine. ô quantula laus, vel potiùs non omnimoda ignominia excitat inanem gloriam in pomo! in homine, inquam, gloriæ studiosissimo: *Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis.* Habacuc. 3. v. 16. ne particula non omninò putrida iactantiam erect, & licentiam ambitionis captet, quia illi pepercit vermis. Mallem putredinem bene humilem, quàm virorem malè superbum, *adhuc gloriæ suæ adulantem*. ô insolentiam iactantiæ vel de ignominia superbientem!

Septim.

Gloria inanis reconsuescit, & insolescit.

Tertul.

Habacuc.

19. Ex hoc inanis gloriæ fomite ortum est quod idem Tertullianus, lib. 4. contra Marcio. cap. 2. audacter dixerit: *Prædicatio discipulorum suspecta fieri posset de gloriæ studio, si non adstat illi auctoritas Magistrorum, imò & Christi.* Nimirum discipuli publicè prædicabant hominem crucifixum, quod Gentibus videbatur stultitia; & ipsi pannosi, & ignobiles, & *negati honoribus*, vt ait S. Chrysologus, rudi & incompto eloquio, crucis probra, abiectionem humilitatis, & patientiæ contumeliam prædicabant. Vnde hic fastus? Et tamen nisi Dei fauor adesset, *Prædicatio discipulorum suspecta foret de gloria studio.* Sic turget exiguitas humana! sic flagrat homo fomite ambitionis, & studio inanis gloriæ! Sic lux insidiatur operibus bonis: vt humilius & abiectius bonum in publico factum, obnoxium sit ambitioni, & suspectum inanis iactantiæ, quę *gloria suæ aduletur*, etiam in minimis, & contumeliosis (si fas est dicere) bonis. In tantùm conualescit superbia, ita contra virtutes coniurauit elatio, vt virtutis venerabile nomen sic profanetur ab inanis gloriolæ studio! Vnde vera virtus iure timet ab oculis hominum, quin & à propriis.

Tertul. Sublimis virtus suspecta fuit inanis gloriæ.

Chrysol.

Matthæi 6. v. 1. *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* Et mox v. 3. *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito.* Sollicitos nos esse iubet Christus Deus, vt non publicè faciamus bona pietatis opera, ne videantur ab hominibus. *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Missas facio plures commentationes, quæ difficilem locum implicant magis quàm explicant. Imperfectus hom. 13. per dexteram, superiorem voluntatem intelligit, per sinistram, inferiorem appetitum. Ac si dicat Christus ex mente huius Doctoris: Non sciat totus homo bonum quod ipse facit, sed partem sui lateat. Hanc expositionem hausisse videtur à Clemente Alex. lib. 4. Strom. vbi sic sapienter scribit: *Si eleemosynam facis, nemo sciat. Sed neque ipse qui miseretur debet scire se misereri: sic enim erit aliquando quidem misericors, aliquando verò non.* Nempe tam occultè debet quilibet operari bona pietatis opera, vt non tantùm fugiat alios, sed etiam se ipsum in quantùm possit effugiat. ô insignem hyperbolem! Porrò si homo ignorat se operari bonum, planè bonum non operatur, (vt concors est Theologorum sententia,) siquidem bonum opus non solùm à materia, sed à bo- 21.
nitatis notione bonitatem fœneratur: ergo deficiente notitia, vt deficiat bonitas necesse est. Hinc emergit difficultas operandi bona pietatis opera. Quia si bonitas operis operantem latet, non euadit opus bonum: si non latet, sed plenè cognoscitur ab operante, suspectum est opus inanis gloriæ, quæ sic blandè adulatur operanti, vt vel ipsa notitia aliqualis periculi rea sit. Quid ergo faciendum? quoniam si nescit se misereri, misericors non est; si scit, vanitati obnoxius est. Acutè ait Clemens Alexandrinus, quòd dum Christus præcipit, vt nesciat sinistra quod facit dextera, planè mandat, vt non plenè sciat; sed aliquâ sui parte id ignoret; & sibi caueat à se, & ipse suspectus sibi sit. Hæc ignoratio scientia virtutum est, & necessaria cautela, ne ipse sibi placeat, & tacitè sibi blandiatur de bono virtutis. Esto bene cæcus, ne sis malè videns. *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Neque ipse qui miseretur debet scire se misereri: sic enim erit aliquando quidem misericors, aliquando verò non.* Id est, ex parte: quod hîc significat *aliquando*. Satius est enim minus misericordem esse, quàm misericordem non esse: imò hæc quasi dimidiata misericordia, plena pietas est.

20. Matth.

Homo ob metũ inanis gloriæ, celet opus suum à se ipso.

Imperfect.

Clem. Alex.

Addit Christus Deus de opere in secretis facto, quòd videtur à Patre Deo: *Et pater tuus, qui videt in abscondito.* Ac si opus publicitùs factum non videatur à Deo! Profectò pium opus, quod ambit oculos hominum, fugit oculos Dei. Num Deus 22.

22. Matth.

Deus est oculatiss.

noster

mus ad virtutes occultas; ad publicas quasi non videat.

noster videt opus in abscondito, in publico non videt? Quasi Dei intellectus perspicax sit ad occulta, cæcus ad perspicua, & publica? Quis enim vel lynceis oculis videat bonum, quod non est? Ergo occulta bona, & quæ soli ipsi patent, videt Deus, hæc illi placent, hæc exoptat, & ambit, quæ verò publica, & nota sunt, vt notha & spuria sæpè reprobat. Abiit olim Samuel in Bethleem, vt quempiam è filiis Isai vngeret in Regem Israël. 1.Reg.16.v.6. Et cernens Samuel primogenitum Eliab, virum eleganti aspectu, intentat illum nomine Dei eligere. *Vidit Eliab, & dixit: Num coram Domino Christus eius? Et dixit Dominus ad Samuelem: Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturæ eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Quis crederet falli magnum prophetam Samuelem eligentem Eliabum primogenitum, altitudine, & vultu spectabilem præ cæteris? Sed Deus non censet iuxta intuitum hominis; sed occultam Dauidis virtutem prælegit. Eleganter S.Basilius Seleucus, (aliàs expensus ad aliud thema,) sic scribit Orat. 14. *Tu mortali oculo corporis magnitudinem dimensus mirabaris. Ego verò quæ mihi soli videtur, pulchritudo, eam exambio.* Scilicet Deus videt tunc occultam Dauidis virtutem, quæ Deo soli cognita est. Et addit de secreta Dauidis virtute, *Illam exambio.* Ac si occulta hominis virtus, sit quasi pia Dei ambitio. Sic enim illam amat, vt eam ambire dicatur. Ac si dicat: Publica & nota virtus, ambitio hominis sæpe est; at occulta, quæ mihi soli fit, & quæ me vnicum spectatorem optat, quasi mea ambitio est: quippe quæ non expectat inanem hominum gloriam, sed spectat gloriam vnius Dei. Vereor enucleatiùs emedullare verbum *Exambio*, ne plus amor erga secretum virtutis, ducat in publicam audaciam exaggerationis. Ergo iure Iuditha, cap.8.v.5. vt exerceat omnia virtutum munia, quæ oculos & admirationem hominum figere valent, *In superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur. Et habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat*, &c. Opus quod gloriam ab homine non ambit, exambit gloriam Dei. ô piam pij operis ambitionem! Et hic, v. 1. dicitur: *Quibus abscedentibus ingressa est oratorium suum; & induens se cilicio*, &c. Ambi latere, vt videri merearis.

1.Reg. — Basil. Sel. — 23. — Iudith.

§. V.

Beata horrentis cilicij spinositas, delicta expungit, regiam dignitatem recuperat, innocentiam quasi resculpit, & piam Christo inuidiam sollicitare ambit.

24. Cilicini sacci asperitas arbitrium est placandi diuinam seueritatem, quam humanorum criminum temeritas exasperauit; Cilicium est ingenium reconciliationis, & artificium propitiationis; leuis sacci molestia hominis peccata expungit, gratiam Dei mercatur, & auertit gehennalia cruciamenta. Quis contemnat exiguo, & voluntario supplicio supplicia æterna redimere? Recusat animi sanitatem, qui respuit corporis asperitatem. *Vos primum appello fratres*, (verba sunt S. Paciani in Parænesi ad pœnitentiam,) *qui criminibus admissis pœnitentiam recusatis: vos, inquam, post impudentiam timidos, post peccata verecundos. Qui peccare non erubescitis, & erubescitis confiteri; qui cũ malâ conscientiâ Dei sancta contingitis, & altare Domini non timetis, qui diuinæ patientiæ insultatis, qui tacenti Deo velut nescienti, pollutam animam, & prophanum corpus ingeritis. Quid ergo? desijt Deus nostra curare? An vltra conspectum mundi recessit, & neminem spectat è cælo? An patientia illius ignorantia est? Absit. Videt ergo quæ facimus, sed vtique expectat, & patitur, & pœnitentiæ tempus indulget, & Christo suo præstat, vt differat, ne citò pereant, quos redemit. Bene tu peccator intellige, spectaris à Domino, potes illum placare si velis.* Sed corporalibus asperitatibus placandum esse Deum multis suadet totâ ferè Parænesi, seriò adhortans ne pro criminibus admissis exteriorem pœnitentiam negligamus. Damnari ambit, non absolui, qui corporis pœnitentiam recusat. *Nam homo temporali afflictione, æterna supplicia, non dicam, frustratur, sed expungit*, inquit Tertull. lib. de pœnit. cap.9. Frustra pœnitenti sæuit infernalis, & æterna gehenna, quam temporalis asperitas eludit: saccus enim cataphractum reddit hominem aduersus Orci ignita tela, infernúmque exarmat: quia temporalis afflictio corporis crimina meretur expungere, & eorum meritas pœnas. *El cilicio, y penitencia corporal remata cuentas con Dios.* Nempe exasperatæ patientiæ merito auertuntur diuinæ iræ, & peccator omnium scelerum reus, diuinam gratiam patuo mercatur: quia multam gratiam promeretur.

Cilicij exasperantis elogia. — Paciani. — Cilicium delicta expungit? — Tertull.

Sententiosè dixit Tertull. eodem lib. & cap. quod *pœnitentia in sacco, & cinere incubat.* Vox incubare petita est à fœcunda genitura, quâ volucres fouent oua, vt vitalem excludant prolem. Sic pœnitentis saccus malè exasperans, & bene pungens, hominem fouet, & animat ad spiritualem vitam. *Viuo, inquit Dominus, & pœnitentiam malo, quam mortem. Ergo pœnitentia vita est, cùm præponitur morti*: Verba sunt Septimij, lib. de Pœnit. cap.4. Profectò sicut saccus exasperans hominem fouet ad salutem, & spiritualem vitam: sic mollis, & delicata vestis debilitat, & frangit corpus. Chrysost. apud S.Thom. ad cap.7. Lucæ, vers.21. *Quid existis in desertum videre, hominem mollibus vestimentis indutum? ita fatur: Mollis vestis dissoluit rigidam animam, etsi rigidum corpus assumat, & asperum: facilè per huiusmodi molliciem delicatum reddit & fragile. Facto verò corpore molliore, necesse est, & animam participare læsionem.* Audis durum corpus, & rigidam animam lædi, frangi, emolliri à veste molli? Quin & effœminari censet S.Ambros. ad præfata verba Lucæ, aiens, *Plerosque mollioris cura vestis effœminat*; nam pugnacem Achillem cum veste ferè mutasse naturam, ait Tertull. lib. de Pallio, cap. 4. *Habitum transferre ita demum cultûs probrum est, si non consuetudo, sed natura mutetur*; scilicet sic mollescit homo vestium deliciosâ mollitie, vt fermè naturam mutet vir effœminatus muliebri vestium luxu. Hinc proceres sanctitate viri cilicinâ asperitate corpus suum viriliter edomarunt. Victor Vticensis, lib. 3. de persecutione Vandalica, ita scribit: *Eugenius asperitate cilicij senile atterebat corpus, nudamque super humum cubitans stratum sacci sui rigabat imbribus lacrymarum.* Sanctus Paulinus, lib.2. de vita Sancti Martini, sic de ipso pangit in veteri editione: *Quin & contextus cetis coopertis amictu*, etsi Iuretus in notis ex Fortunato restituat:

Quin & contexto setis coopertus amictu.

Nempe Martinus sic ceti, siue ballenæ exaspera-

25. Tertul. — Sacco incubare, quid? — Septim. — Luc. Chrysost. Vestis naturam mutat. — Ambros. 26. — Tertull. — S. Paulinus intextus cilicinis funibus. — Vict. Vt. — Paulin. Iuret. Fortun.

batur cilicinâ asperitate, tam arctò, & spinoso stringebatur cilicio, vt ipse Martinus contextus sacco videretur, aut saccus contextus Martino ipsi: quasi perpungens saccus non illi consuetudo, sed natura foret, & aliqua corporis pars attexta, & hominis appendix. Sanctus Patianus in Parænesi ad pœnit. agens de Dauide pœnitente: *Dauid iacuit in cinere sordenti, sacco insuper horrente deformis, Ille quondam gemmis assuetus, & purpuris, texit in ieiunio* (in sacco etiam,) *animam suam.* Ecce tibi animam intextam ieiunio, & sacco. Parco paginam implere sanctorum exemplis, quæ passim suppetunt vel indocto. Non omittam sanctum Hilarium, Canone 2. in Matthæum, cilicium appellasse *Habitum prophetalem.* Non tantùm quia dedecet Prophetam, seu Euangelij præconem cilicio non castigari; sed quia ipse saccus indicium est summæ virtutis. & prophetia futuræ felicitatis, & felicis beatitudinis.

[Marg.: Patianus. — Cilicium prophetat. — Hilar.]

27. Profectò sordidus sacci horror ambitioso squalore piè præsumit regalia dona extorquere de diuina munificentia, & supra merita valet ad impetrandum. Porrò Cilicium regalis vestis est, regnum ambit, & regale solium recuperat. Saccus Regum purpura est, & imperialis trabea. Rex ille Niniuitus Ionæ 3. v. 8. quondam malè impius, iam ingeniosè pius, famescente ieiunio macilentus, & horrido sacco intextus, arbitrio cilicij rescindit depositionis interminatam sententiam, & regnum ferè iam amissum restituit sibi: *Obliuiscitur se Regem esse, dum proncit purpuram, dum diadema deponit, cilicio autem vestitur, & sacco, ieiuniis perseuerat, orationibus immoratur*: Verba sunt Sancti Maximi in Homilia de Litaniis. Sic beneficio sacci non cadit è solio. Victor Antioch. explicans illud Marci 1. v. 6. *Erat Ioannes vestitus pilis cameli*, ita fatur: *Hic habitus & pœnitentiæ, & luctus, & regiæ quoque potestatis, vt nonnullis placet, symbolum præ se ferebat.* Quin & Baltassar iam amissum recuperat regnum sacci arbitrio, Danielis 4. vers. 33. Pulchrè Sanctus Patianus nuper laudatus, ita fatur: *Rex ille Babylonius exomologesim desertus operatur, & septennij squalore decoquitur: Leonum in illo iubas, impexa cæsaries, & barbarus horror exuperat, & longè incuruis vnguibus manus horrentes, aquilas mentiuntur, cùm fœnum in morem bouis ederet, pallentium ruminator herbarum. Hæc tamen illum Deo pœna commendat, & in sua quondam regna restituit. Quem horrebant homines, Deus recipiebat, ipsâ illâ malè tractationis calamitate felicem.* Scilicet

[Marg.: Cilicium pia regni ambitio est. — Ionæ. — Max. Victor Antioch. Marci. — Daniel. Patian.]

28. Baltassar summus orbis Rex, Septennij squalore sordidus, vnguium adunco rigore deformis, iubarum, & horrentis capillaturæ barbarico horrore exasperatus, naturali, & intexto sibi cilicio asper, piè ambibat pristinam regni felicitatem, quam naturalis sacci piâ ambitione sibi restituit. Quasi sacci rigor, & cilicij asperitas forent meritum ad regnandum, & restitutio pristinæ felicitatis. Matthæi 3. v. 4. dicitur: *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos*: Super quibus verbis sic fatur Sanctus Chrysost. hom. 10. *Propterea vestimentum de pilis camelorum habuit, vt habitu quoque ipso mundi contemptum doceret, suadens cæteris nihil cum terrâ habere commune, sed ad priorem nobilitatem reuerti, quam certè habuerat Adam priusquam de victu, vestituque curaret. Ita ille tunc habitus pœnitentiæ pariter & regni indicia præferebat.* Nimirum Ioannes à sacco pilis camelinis hirsuto, candidatus erat restitutionis in pristinum innocentiæ statum, quem nobis amisit Adamus. Ioannis Cilicium religiosa ambitio fuit resculpendi in se felicem innocentiæ gratiam, & deperditi regni piè ingeniosa recuperatio; vt sacci asperitas quasi restituat, quod perdidit gula palati, & regalis vitæ, seu pristinæ innocentiæ; regiam purpuram quodammodò recuperet deformis sacci squalidus horror. Nam sacci asperitas, candidata regni est, per quam tacitè ambimus regnare, & recuperare felicem innocentiæ statum.

[Marg.: Cilicium quasi resculpit originalem gratiam. Matth. Chrysol.]

Sanctus August. lib. 3. de Concordia Euang. cap. 10. ita scribit: *Si quæris, inuenies non aliter in nobis regnare Iesum nisi per asperitates*: Nam qui sibi blandiuntur, & mulcent effœminatâ pompâ sericarum vestium, tenebrarum solent esse subditi, & mancipia cacodæmonis. At qui horrentem saccum assumunt, regnum Christi sunt, & beati regni candidati, ambientes felicitatem cælestis regni, & beatam Dei similitudinem. Peccauit Adamus tot delictorum originali peccato, diuini rigoris sententia seuerissimè feritur, & acerbissimis suppliciis meritissimè mulctatur. Post fulminatam mortis sententiam, Gen. 3. v. 21. *Fecit Dominus Deus Adæ, & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos: & ait: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est.* Quare vbi primum induit Adamus pellium asperitatem, & præcox cilicium, dicit illi Deus, se esse sibi similem? Num Deus sacco pro decore induitur? An saccus facit hominem Deo similem? Arguté Tertull. lib. 2. aduersus Marc. cap. 25. hunc Geneseos locum versans, ait: *Etsi Adam propter statum legis* (.i. sententiæ diuinæ,) *deditus morti est, sed spes ei salua est, dicente Domino, Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis.* Scilicet Adamus iam peccator audit ex Dei ore viuæ mortis sententiam, quâ ærumnis damnatur; mox Dei iussu induit saccum pelliceum. At ipse cilicinus saccus factus est Adamo præsagium immortalitatis, & augustior similitudo ad Deum. Siquidem vbi horrentem saccum induit, simul audit esse, *saluam eius spem*, & factum esse tanquam Deum. ô præclarum asperioris sacci encomium! ô Cilicium non tam asperum, & pœnale, quàm deliciosum, & beatum! Priuilegium nescit merita: Sublimior est hæc gratia, quàm vt eam ambire possit cilicij meritum. *Nos verò ieiuniis aridi*, (inquit Tertull. in Apolog. cap. 40.) *& omni continentia expressi, ab omni vitæ fruge dilati, in sacco, & cinere volutantes, inuidiâ cælum tundimus, Deum tangimus, τὸ inuidiam* pro odio accepi, hunc vulgarem locum aliàs versans. Quid si inuidia hîc pro odiosa æmulatione vsurparetur? Sensus erit ad rem præsentem peropportunus. Nempe Christiani sacco, & cinere volutantes, sic Deo sunt conspicui, augustâ sacci veste decori, vt inuidiâ quodammodò Deum tangant, id est sollicitent. Quasi Christus Deus inuideat ambitioso sacci squalori, & inter beatæ gloriæ vestes reputet. Sic Martyrum cicatrices dicuntur ab eodem auctore inuidiosæ apud Christum. Ac si Christus inuideat cicatricibus martyrum, & sacci asperitatibus. Pulchra planè hyperbole ad commendationem horrentis sacci, & extimulandos fideles, vt beatam sacci vestem studiosè induant, quæ delicta expungit, regiam dignitatem reparat, innocentiam quasi resculpit, homines similes Deo facit, & piam Christi inuidiam quodammodò sollicitat. Vnde hic vers. 1. Iudith *ingressa oratorium suum, & induens se cilicio*, &c. hæc omnia horrentis sacci priuilegia confestim experta est. Quis ergo negligat beatas ciliciorū spes? *Quid dicitis pœnitentes? Vbi est vestræ carnis interitus? An quod in ipsa*

[Marg.: 29. Aug. Ciliciū resculpit Dei imaginem. — Genes. — Tertull. — 30. Tertull. Ciliciū quo sensu dicatur inuidiā Christo facere. — Iudith.]

ipsa pœnitentia lautiores semper inceditis, conuiuio farti, balneis expoliti, veste compositi? Sic carpit Patian. nostrates pœnitentes Sanctus Patianus suprà allegatus. Discat facci asperitatem peccator, qui est voluptatis magister. Nauseabit ad antidotum, qui hiauit ad venenum?

P.Dam. Discamus à P. Damiano quale fuerit cilicium pueruli Ioannis, vt pudeat nos impœnitentiæ nostræ, Cilicium Ioannis pro martyrio. Qui serm. 22. sic fatur: *Rigida vestis durissimis hispidudatibus circumtexta, rigore squalifero corpus afficit Patriarcha: carnémque tenerrimam immatura districtio disciplinæ feritate coarctat, teneros artus, & satratiori spiritu superfusos continui cassat longitudo martyrij.* Et mox: *Nec aliquem, nisi fallor, legimus in veteri officinâ ad legis huius aspiraße fastigium. Vestis aspera, cibus tenuis, mens deuota perfectum consecrant Patriarcham.*

---

§. VI.

Cinis concupiscentias sistit, & fertilem facit humani cordis agellum; & cæcas naturalis rationis literas excitat.

31\. QVicquid superbia ambit, aut auaritia reponit, aut voluptas suspirat, tenue habent gaudium, fallax, volaticum, & sæpè nullum; nomina sunt re vacua, vmbræ absque corporis soliditate, fabulæ, quas decantat Mundus, qui ab experientiâ cogitur palinodiam recantare. Et sanè tenue omne mundiale gaudium est, si diligenter inspexeris; nihil enim solidi voluptates habent: quibus euenire videtur, quod Sodomæ, & Gomorrhæ, vbi pomum gignitur, quod licet speciem referat maturitatis, mandi tamen non potest: nam fuliginem intrinsecus fauillaceam tantùm extima cutis cohibet, quæ vel leui pressa tactu fumum exhalat, & fatiscit in vagum puluerem. Credas Mundi amatoribus poma hæc nota, ita ad viuum illorum exprimunt mores. Nempè Mundus Sodomiticæ Orosi. regioni similis est. *Apparet forma regionis, sed inuenitur regio cineris*, inquit Orosius lib. 1. cap. 5. Totus mundus, regio cineris est: quicquid pulchrum, & speciosum, quicquid suaue, & iucundum, quicquid augustum & gloriosum, specie tenus delectat, sed fictile, & futile est, nil solidi habens Psalm. præter cinerem. Psalmo 7. v. 6. sic fatur Dauid: *Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam: & gloriam meam in puluerem deducat.* Lyran. Lyranus ibi: *In puluerem per cadaueris mei incinerationem.* Quasi dicat Dauid: Quid si ab hac execratione per manus inimicorum mihi nunc accidat, quod tandem Mundialia bona præter cinerem, fumus sunt. omnibus felicibus necessariò accidet? Scilicet quòd *gloria mea*, id est, spes regni à Deo promissi, honos Goliathi deuicti, decus affinitatis cum Rege, nuptiæ cum Michol principe, & venustâ, & Gratiarum manibus factâ puellâ; hæc, inquam, *Gloria mea*, in cinerem deducatur: in cinerem enim omnis gloria conuertitur, in cinerem tandem soluitur omnis Mundi gloria: nihilque habet solidi præter cineres.
32\. Apophthegm. Græca. Memini me legisse in Græcis Apophthegmatis, cùm quispiam irrisor videret quemdam philosophum subtiliter de rebus naturalibus disputantem, quasi per iocum illi dixisse: Edissere nobis quot libras fumi habet hoc lignum? Cui seriò respondit sapiens philosophus: *Expende cineres*, planè vsque ad miraculum sententiosè respondit. *Expende*, inquam, *cineres*; nempe pondera cineres huius corporis; & reliquum, fumus inanis est. Quasi dicat: nihil ponderis, solidum nihil est in quouis corpore præter cinerem, cætera vana sunt; futilia, inania, fumus. Miraris in hominis corpore, pulchram iuuentam, venustam formam, ætatis florem, diuitiarum superbiam, honoris fastum, famam sapientiæ, deliciarum luxuriam, & quicquid mundanâ gloriâ fulget, *Expende cineres*, cætera fumus sunt, quem citò difflat, & dissipat aut Fortunæ inconstantia, aut inconstantis naturæ fatum. Planè omnis Mundi gloria vltrò decinerescit, & in matricem puluerem citò soluitur. Omnis quippe gloria mundi in puluerem reducitur, sicut luxuriantes Sodomiticæ regionis arbores. De quibus sic eleganter Tertullianus cap. 40. Apologetici: *Olet adhuc incendio terra, & si qua illic arborum poma conantur, oculis tenus, cæterum contacta cinerescunt.* Tertull. Miraris Sodomæ fruteta, paradisum mentientia, ambitionem frondium, inoculatas fructuum spes in floribus, luxuriantiâ poma? Oculorum tenus gloriantur, introrsum cinis sunt, & vagus puluis. *Expende cineres*; reliqua, fumus inanis est, & fauillacea gloria: nihilque momenti aut solidi habent præter cinerem. *Comparatus sum luto, & similis factus sum fauillæ, & cineri*, Iob. 30. v. 19. Iob.

33\. Cæterùm si vel futuri cineris memoria, pietatis fœcunda est, ipse cinis infœcundus non est, sed admodum fertilis. Cassiodor. lib. 4. Variar. epist. 50. de Vesuuio ita fatur: *Vomit fornax illa perpetua Puniceas quidem sed fertiles arenas:* (cineres sic vocat,) *quæ licet diuturnâ fuerint adustione siccatæ, in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magnâ quadam celeritate reparant, quæ paulo antè vastauerant.* Cassiod. Cinis fertilis est, præsertim in re virtutis. Ne quis existimet cinerem agnatâ adustione esse infœcundum, miram illi tribuit Cassiodorus fertilitatem, quâ longè superet campos pingui glebâ felices: siquidem quod cinerei Vesuuij aggeres, vel insanus cinerum nimbus insolenter vastauit in aruis, idem vbertim reparat cinerum fœcunda fertilitas. Neque id, quod opportunum est ad rem moralem, insolens est in re naturali. Nam Plinius lib. 17. natur. histor. cap. 9. Plin. ita scribit: *Transpanis cineris vsus adeò placet, vt anteponant fimo iumentorum: quod quia leuissimum est, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non vtuntur in eodem aruo.* Audis à Principe naturalis historiæ, arua cinere stercorari ad vberiores prouentus? Quin & peritiores agricolæ frondentes arbores, & pubescentes fructus cinere puluerăt ad ambitionem fœcunditatis. *Sunt* (adhuc Plinius,) Plin. *qui puluere quoque vuas ali iudicent, pubescentésque puluerent, & vitium, arborúmque radicibus spargant. Quod certum est Narbonensi prouincia, &c.* Ambis in animi tui plātario pietatis arbores serere, prouentuum fertiles? cinere stercora cordis tui agellum: cupis fœcunditatem virtutum? puluera caput tuum, (homo quippe arbor inuersa est, ideò radix eius caput est,) quod radix est, cineris puluisculo, vt vberes fructus facias in te pietatis. Quod fecit hîc, v. 1. Iuditha, dum *posuit cinerem super caput suum.* Iudith.

34\. Iob. 13. v. 12. *Memoria vestra comparabitur cineri*; vel vt Hebræi scribunt: *Memoria vestra sermones, vel parabolæ cineris.* Iob. Quæ est hæc memoria, in quâ sermones cineris scripti sunt? & qui sunt hi cineris sermones? Eruditè notat noster Salazar, Prouerb. 1. num. 15. literas cæcas olim Salazar. dici, quæ in charta scriptæ videri non poterant, donec arte aliquâ excitarentur. Formam scribendi cæcas literas tradit Plinius lib. 26. historiæ c. 8. Plin.

Cinis excitat naturalis rationis literas.

ita scribens: *Narrántque lacte eius inscripta charta*, (loquitur de herba lactaria, quæ vulgò dicitur *Lechitrezna*,) *cùm inaruerit, si cinis aspergatur, apparère litteras*. Hos fortè appellat Iobus *Sermones vel parabolas cineris*. Acuta magis, quàm solida commentatio, sed ad rem præsentem opportuna. Nempe homo charta Dei est, in qua plura cæcè scripta sunt. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Psalmo 4. v. 7. Quodnam est hoc cæleste lumen; seu illuminatæ literæ, quæ in nobis insculptæ seu signatæ, vel potiùs *Significatæ* sunt; vt commentatur Tertull. 5. aduers. Marcion. cap. 11. S. Augustinus ibi ait in homine signatam, aut significatam imaginem Dei, ad cuius similitudinem homo formatus est. Apud S. Brunonem, *Rationalitas mentibus nostris impressa*, intelligitur. Hugo de S. Victore cap. 5. in Psalmos, idem docet. Hugo Cardinalis: *Signatum est super nos lumen vultus tui. Hæc est ratio*. Burgensis, *Gratiam*; S. Isidorus in caput 15. Exod. *Christum*; S. Cyrillus lib. 8. in Ioannem cap. 29. *Spiritum Sanctum*, Cassiodorus *Crucem*: Genebrardus, *legem naturalem* intelligit impressam, signatam, seu significatam in nobis. Itaque in homine à primæua origine impressa seu significata est imago Dei: & per gratiam imago Spiritus sancti, aut Christi, aut eius Crucis. Saltem naturaliter illi impressa est Ratio, quæ est Syndæresis, seu lex naturalis. Sed heu! primæuus error deleuit hanc scripturam, literas cæcas iure dicere poteris: sic obliteratæ sunt! & ita nec videri, nec legi poterunt; ergo excitentur cineris beneficio. *Narrant* (imò quotidiana experientia videmus,) *si cinis aspergatur, apparere literas*. Videas homines, in quibus vix apparet vestigium legis naturalis seu rationis impressæ; adeò errant peccandi consuetudine! vix, aut ne vix quidem videntur Christiani; sic Christi lex obliterata est. Sed si has cæcas literas inspergas cinere, statim excitantur, apparent, & legi, intelligique possunt. Tunc enim apparet quàm verè dixerit Iob: *Memoria vestra, sermones, seu parabolæ cineris*.

(Psalm. — Tertull. — Aug. — Bruno. — Hug. Vict. — Hug. Card. — Burgen. — Isidor. — Cyrill. — Cassiod. — Genebr.)

35. Quis credat cineribus vim medicam inesse? Audiendus est Plinius lib. 36. natur. historiæ c. 21. qui ex M. Varrone hæc transcripsit: *Lix cinis est, inquit, foci. Inde enim cinis lixiuum potus medetur: vt licet videre gladiatores cùm deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, carbo tritus cum melle sanat*. Et quidem animi morbos certiùs curat cinis. Prouerb. 30. v. 15. *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, affer, affer. Tria sunt insaturabilia, & quartum, quod numquam dicit, sufficit*. Prius hemistichium sic vertunt Septuaginta interpretes. *Sanguisugæ tres filiæ erant dilectione dilectæ, & quarta non sufficit dicere, satis est*. Profectò mens Septuaginta interpretum est, Sanguisugæ nomine cupiditatem in vniuersum intelligi, cui adscribunt quatuor omnino filias, ex quibus tres insaturabiles sunt, sed quarta præ reliquis saturari nescit. Tres quidem sunt, Ira, Luxuria, Auaritia; quarta verò Ambitio est. Et quidem has quatuor vnius cupiditatis esse filias luculenter differit S. Augustinus lib. 14. de Ciuitate Dei, cap. 15. his ferè verbis: *Libido generale vocabulum est omnis cupiditatis. Est enim libido vlciscendi, quæ ira dicitur; est libido habendi, quæ auaritia nominatur; est libido, seu appetentia delectabilium, quæ luxuria dicitur; est libido gloriandi, seu dominandi, quæ iactantia, seu ambitio appellatur*.

(Plin. — Varro. — Prouerb. — Cinis optimum medicamentum est. — Septuag. — Aug.)

36. Nempè Sanguisugæ seu cupiditatis tres filiæ, Ira, Luxuria, Auaritia inexplebiles sunt: quarta filia, quæ his accedit, id est, ambitio præ reliquis expleri nequit. Quâ ergo medicâ vi compesci potest insaturabilis sanguisugæ, seu cupiditatis sitis? Quis medebitur ferè immedicabili morbo, quo miserè ægrotant mortales? ô! quis medicinam faciet fermè irremediabili malo? Galenus tom. 5. clas. 6. cap. 1. docet sanguisugas, cùm venæ tenaciùs adhærescunt, & dulciùs inescatæ voluptate humani sanguinis, hominem exanguem, & exsuccum reddunt, insperso cinere vltrò desistere. *Ab attrahendo quidem non desistunt, donec cinere os earum aspergatur*. Verba sunt Galeni principis medicorum. Nempe homo exasperatus iræ furore, & vindictæ libidine, aut luxuriæ ignibus æstuans, aut auaritiæ cupiditate inhians pecunias, aut honorum superbiâ ambiens sublimitates; si pulueretur cinere, statim concupiscentiæ sanguisuga reuellitur, imò sponte desistit inhibitâ cineris medicinâ. ô salutiferum cinerum remedium ad curandos humanos morbos. Ægrotari cupit, qui facili remedio non succurrit serpenti morbo, & sensim corporis, animæque vires depopulanti. Bethuliensium exemplum sit schola Christianismi, & eruditio salutaris remedij. Ergo, ô homo, Incineratio salubre concupiscentiæ remedium est.

(Galen.)

---

§. VII.

Humanæ preces à ieiunio, à sacco, à cinere fiunt ambitiosè potentes.

Omnis Oratio chara Deo est, nec difficulter postulata impetrat: nam etsi perennes sint 37.
omnipotentiæ thesauri, & effusa Dei munificentia, plus deliciatur donando, quàm homo recipiendo: magísque è re Dei est dare, quàm hominis miseri accipere. Verùm nihilominus non semel obsurdescit Deus, precésque nostras & audire dissimulat, & differt annuere postulatis. At tunc vegetanda est oratio ieiuniis, armanda ciliciis, & sacco, & cinere roboranda: nam eiusmodi molestiæ gratam reddunt orationem, impetrandi facilem, incredibilique solicitudine rem postulatam negotiantur à Deo. Regius Psaltes, vt erat in psalmis & precibus doctus, sic erat impetrandi peritus. Quod si quando Deus semel, & iterum rogatus renuebat postulata concedere, sacco & cinere armabat orationem, quo exarmabat Dei iras, & ingenio asperitatum mitem illum reddebat, & exorabilem. Quod graphicè depingit Saluianus lib. 2. de Gubern. Dei, sic scribens: *Gemmas regias Dauid abdicat, crepitantia auro textili indumenta deponit, purpurâ exuitur, diademate exhonoratur, cultu, & corde mutatur: totum regem cum ornatibus suis abiicit, prouidum pænitentem cum patrocinio ambitiosi squaloris assumit, ieiunio exigitur, ariditate siccatur, fletu effunditur, solitudine carceratur*.

(Oratio à cilicio piè ambitiosa est. — Saluia.)

Singula verba nitent, nitet singulorum venusta sententia. 38.
Illud tamen prænitet; *Cum patrocinio ambitiosi squaloris*. Quasi dicat: Humana oratio Deo effusa, simplex quædam petitio est, simpliciter & absque artificio desiderata petens; at oratio quæ accedit cum patrocinio ieiunij, sacci, & cineris, *Ambitiosa* Oratio est: Aut quia arroganter sed piè superba, præsumit rem postulatam impetrare; aut quia ambitiosè negotiatur, quod postulat. Vidistíne in regiâ curia candidatum ambitiosum, stimulis honoris, & ambitionis actum? vt serum assistit, & ministrat iudicibus, blanditur adulationibus; obsequiis mulcere, & muneribus corrumpere

rumpere eosdem tentat; & vt summatim dicam, nullum non mouet lapidem ambitio, vt negotietur quos inhiat honores. Planè ingeniosè negotiosa ambitio est. Nec minùs ait Saluianus, negotiatur Oratio sacci & cineris ambitioso patrocinio.
Tertul. Quò alludere videtur Tertullianus Apolog. cap. 39. *Edam iam nunc ergo ipse negotia Christianæ factionis.* Quænam hæc negotia? *Coimus cœtum & congregationem, vt ad Deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes. Hæc vis Deo grata est.* Ecce tibi negotium Christiani populi, precum est *ambitio*, quæ placidam vim, & spontaneam violentiam infert Deo.

39. Ionæ. Ionæ 3. cap. v. 4. Inspirante, imò & cogente Deo, prædicabat Propheta Niniuitis amplissimæ vrbis miserandum excidium: *Et crediderunt viri Niniuitæ in Domino, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis, & sic clamauerunt ad Dominum in fortitudine.* Frustra tentant Niniuitæ irritam facere Dei voluntatem: Edoctus Propheta diuino oraculo euersionem indicit, & Niniuitæ reuocare diuinam sententiam conantur? Quia in sacco, & cinere orant, mutare præsumunt voluntatem diuinam decernentem vrbis ruinam? Nimis fidunt ambitiosis precibus. Audiendus est Strabus Fuldensis super his verbis: *Ieiunio saccum addunt, & inanis venter, & luctuosus habitus Deum fortiùs deprecantur. Qui offenderant Deum luxu, & ambitione, eorum damnationem placant, per quæ prius offenderant.* Quasi dicat Strabus: Niniuitæ vitæ luxu, & ambitione Deum offenderant; nunc luxu & ambitione istiusmodi precum placare, & propitiare contendunt. Ergóne sacco & cinere fusæ preces, *luxu & ambitione* deuenustari dicentur? Absit luxus ab oratione, absit ambitio à precibus, absint non bonæ res à re orationis, quæ tota pia, & diuina est. Verùm aliùs loci est tradere causam, ob quam oratio *luxus* nuncupetur; nunc ambitiosa dicitur; aut quia nimis negotiatur; aut quia quasi arroganter superbit, sed piè præsumens rem postulatam impetrare; & diuinam mutare sententiam. Adeóne eualeat Niniuitarum oratio ieiuniis macilenta, ciliciis exasperata, vt Deo vim inferat? vt diuinam sententiam demutet? Mutabilísne Deus erit, quia Niniuitæ pœnitenti oratione mutantur? Pudor est vel hæc cogitare. Erubescat Orationis istiusmodi ambitiosa arrogantia. At non erubescit diuina pietas sententiam flectere, cùm audit istiusmodi preces. Luculenter Basilius Seleu. Orat. 12. *Niniuitæ operiebantur saccis, &c. His expurgatur iniquitas; diuina sententia retrò cedere non erubescit.* Non enim erubescit Deus immutabilis velut mutare sententiam, (illæso immutabilitatis attributo,) nec curat de inconstantiæ suspicione apud homines, cedens ferè ambitiosæ orationi; vel ex eo arroganter, sed piè superbæ, quòd vim inferat Deo, etsi gratam & spontaneam; & inde efficacem, vnde placidam.

Oratio à cilicio, & cinere piè quasi luxuriatur, & ambit.

Strab.

Basil.

40. Tertul. Tertullianus Apologetici cap. 40. sic de Christianis inquit: *Nos verò ieiuniis aridi, & omni continentiâ expressi, ab omni vitæ fruge dilati, in sacco, & cinere volutantes, inuidiâ cælum tundimus, Deum tangimus.* Locus quidem vulgò notus, sed peritis adhuc ignotus; loquitur Tertullianus de solemnibus Christianorum precationibus, quibus pluuiæ beneficium, aut quoduis aliud postulabant à Deo Christiani ieiuniis macilenti, saccis puncti, cinere squalidi; istiusmodi autem preces asserit, *inuidiâ cælum tundere, Deum tangere.* Quid est inuidiâ cælum tundere? Num per metonymiam *cælum* accipitur pro *cælestibus*; vt sensus sit: Cælites ipsi, & beati Spiritus tanguntur piâ humanæ orationis inuidiâ, quia vident humanas preces ieiuniis, & saccis armatas placidam vim Deo inferre? efficaciorésque quodammodò esse quoad aliqua, quàm cælitum precationes? Fortassis possent cælites inuidiâ tangi, si inuidentiæ capaces forent. Vel *cælum* accipe pro Deo; (quod probare pudor esset,) & sensus erit hyperbolicus, scilicet: Si Deus inuidiæ non esset incapax, eiusmodi orationis omnipotentiæ inuideret, maximéque vellet eam suæ omnipotentiæ quasi adiungere? Quod valde exaggerat excellentiam istiusmodi precum. Nisi fortè (quod verius puto,) *inuidia* odium ibi significet: Si Deus non exaudit nos ieiuniis aridos, sacco & cinere volutantes, vt gratiam impetremus, odiosus reddetur, & tanquam immisericors, & inhumanus diffamabitur: Siquidem auarus, aut crudelis audiet, si vsqueadeò afflicto populo vt gratiam impetret, negat postulata. Malè, inquam, sentiet Ethnicorum gens, quæ circumstat, de Deo nostro, si se exhibeat surdum, & immisericordem, renuens petita concedere; hoc est: sic orantes *inuidiâ*, id est, odio *cælum tundimus, Deum tangimus*, hoc est, grauiter Deum ferimus, (sic dicitur de cælo tactus, si quis fulminatur,) nostris precibus, nisi illas exaudiat. Quasi dicat Tertullianus; eiusmodi orationi nisi annuat Deus, ad id absurdi deducitur, vt eius pietas dedecoretur, Deique nomen infensum gentibus, ac odiosum Christianismo reddatur. Hæc est germana expositio loci alioqui difficilis, quæ apprimè facit ad rem, quam versamus. Sic cap. 4. v. 9. Hebræi *induerunt se ciliciis, & clamauerunt ad Dominum*, vt oratio à ciliciis ambitiosa, inuidiâ cælum tundat, Deum tangat, & ita quod orat, certò exoret: & Iuditha hîc, v. 1. *Ingressa est oratorium suum, & induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum: & prosternens se Domino, clamabat ad Dominum.* Iudith.

Oratio à cilicio, & cinere dicitur cælo inuidiosa.

§. VIII.

Vicaria intercessio apud humanos principes, frigida solet esse, & infœcunda impetrationis.

HVmana Oratio, optimus est interpres misericordiæ principalis: supplicationibus subditorum debet princeps palàm manifestasse, 41.
quantùm liberalitas possit: nam humanæ preces ritè nuncupatæ, impetrant à bono & munifico principe quantùm petunt, si petunt quantùm indigent. Ergo felicior oratio esto propriæ necessitatis proles, quasi propria indigentia sit vigor impetrationis. Vicaria oratio sæpe frigida est, ieiuna est, & infœcunda impetrationis. Eneruis enim esse solet supplicatio aliena, quippe quam non animat propriæ necessitatis vigor; futili negantis ratione contentus est precarius intercessor: nam rationes petendi vt malè callet, sic facilè cedit causæ: & quod sua non interest, suam repulsam non æstimat. ô quàm securi impetrationis orabant Christiani nascentis Ecclesiæ! Causam tradit locuples & vetustus auctor Tertullianus, Apologetici cap. 3. aiens: *Sine monitore oramus, quia de pectore.* Profectò feliciter exorat, qui è pectore orat, neque monitore extraneo, neque precario Aduocato eget apud principes, qui è pectore rogat, qui propriâ necessitate admonetur, qui

Sine monitore orandum.

Tertull.

vrgetur suâ indigentia, qui propriæ calamitatis eloquentiâ perorat.

42. Matth. Matthæi 15.v.23. Apostoli amicâ familiaritate Christo coniunctissimi, ipsi aderant, cùm mulier illa Chananæa exiit à finibus Tyri, vt rogaret salutem filiæ. Quæ, ne quid non tentaret, tacito nutu supplicat Discipulos Domini, vt apud ipsum intercessores existant ad impetrandam optatam valetudinem. Opportuna valde ad rem præsentem est elegans expensio huius vicariæ intercessionis apud Basilium Seleucum, Orat.20. *Dimitte* (inquiunt) *eam, quia clamat post nos.* Ad quæ verba sic fatur Basilius: *Interim verò Apostolorum chorus, cùm neque mulieris voces ferre posset, Vicarius intercessor apud Saluatorem interuenit, ac mulieris oratores fiunt Christi discipuli, & infirmis mulieris susceptis precibus, hortabantur Dominum: Dimitte illam, quia clamat post nos.* Ecce typum Vicariæ intercessionis apud terrenos Principes, & mundi proceres. Nempe discipuli adhuc rudes in re virtutis, intercessionem secularem sapiunt, & imitantur palatinos mores. Suscipiunt inquam, rogati negotium intercedendi pro Chananæa, & ita intercedunt *mulieris oratores, infirmis susceptis precibus: Dimitte eam, quia clamat post nos. Sic Vicarius intercessor apud Saluatorem interuenit.* Dimitte, inquam, siue voti compotem, siue impotem voti, dum dimittas, quia clamat post nos. Aduerte ad rationem, quam Vicarius intercessor suggerit. Nempe, quia molesta est nobis; nam aures omnium obtundit clamosis vociferationibus. Præstaret, vt allegarent animosam fidem Gentilis fœminæ, beneficam Dei munificentiam, miraculi patrandi gloriam, &c. & tamen à tædio interueniunt, à nausea fastidiosâ intercedunt; vt notum sit, quod sic interuenit Vicarius intercessor nondum planè sanctus.

Quàm frigida esse solet Vicaria intercessio.

Basil.

43. ad Rom. Ad Romanos 8. v.26. *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* (Vel vt alij exscribunt,) *gemitibus contrariis.* Sed inuestigandum est quid intelligat Apostolus *Spiritus* nomine. Lyranus *Angelum* interpretatur S. Chrysostomus, Theophylactus, & Oecumenius *virum spiritualem*: Quasi Angeli in cælis, & in terris Viri Sancti, & spirituales, dum Vicarij intercessores pro nobis orant, inenarrabiliter orent; nempe contraria sæpe postulant iis, quæ nos cupimus & rogamus, quia probè sciunt contraria vberiùs profutura nobis. Cæterùm nonnulli apud Cornelium inibi, nomine *Spiritus*, portionem animæ superiorem intelligunt, & ita euadit sensus peraptus ad rem præsentem. Scilicet, eget corpus nostrum, seu inferior hominis pars aliquo bono, quod valde concupiscit, vt putà salutem, opes, gloriam, &c. si non id petat ipsa inferior portio, sed Vicaria intercessio demandetur portioni superiori, (etsi pars sit eiusdem hominis,) notum sit, quod sæpè portio ipsa superior postulat pro nobis, precariâ seu Vicariâ Oratione, gemitibus inenarrabilibus, nempe contrariis; contraria sæpe supplicans: Sic, sic rogat *Vicarius intercessor!* Sic alteram partem hominis, dum Vicariâ intercessione pro comparte supplicat, suspectam dicit Apostolus contrariæ intercessionis. Nempe necessitas postulet, quod necessitas exigit; nec hominis pars vel cognatæ compatri securè fidit negotium impetrationis. Quid exaggeratius? Consultè ergo prudentissima Iudith, quæ paulò antè, nempe cap.8.v.33. à viris principibus, scilicet Ozia, & reliquis presbyteris petiit, vt pro ipsâ orarent apud summum Principem; non satis fidens precatiâ rogatione, hic, vers. 1. ipsa pro se orat, & exorat quam exambit gratiam.

Lyra. Chrysost. Theoph. Oecum.

Cornel.

Vel pars hominis frigidè rogat pro comparte.

Iudith.

---

§. IX.

Commentarius Literæ.

Vers. 2. *Domine Deus Patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione suâ, & denudauerunt femur Virginis in confusionem.*

BIBLIA Sixti: *Domine Deus patris mei Simeon, cui dedisti in manu gladium in vltionem alienigenarum, qui soluerunt vuluam Virginis in pollutionem, & nudauerunt femur in confusionem, & polluerunt vuluam in opprobrium. Dixisti enim, Non sic erit.* 44. Bibl.Sixt.

Septuaginta interpretes, & Biblia Regia, & Complutensia: *Polluerunt vuluam in opprobrium,* exscripserunt, *Profanauerunt virginitatem in opprobrium.* (Cætera non dissident à Sixtianis.) Quasi aliquid sacrum foret virginitas, & negotium vel otium pudicitiæ. Vatablus aliquantulum discrepat, sic scribens: *Domine Deus patris mei Simeonis, cui tradidisti gladium ad vlciscendum alienigenas, qui virginis vtero ad fœditatem recluso, & ad turpitudinem nudato femore, locos probro profanarunt, (tu enim dixisti, ne id fiet.)* Biblia Gotthica, Pagninus, & Clarius non dissentiunt à vulgato interprete.

Septuag. Bibl.Reg.

Vatabl.

Domine Deus patris mei Simeon. Verè Iuditha Simeonem Patriarcham appellat patrem suum; quia cùm ipsa fuerit ex Simeoniana tribu, (vt probabam ad caput 8. v. 1.) principem suæ familiæ, parentem vocat suum, iuxta vulgarem Scripturæ morem, in qua posteri appellantur filij; & aui, proaui, ataui, &c. parentes nominantur, quæ res notior est, quàm vt indigeat probatione. Vnum duntaxat Matthæi caput, primum, inquam, plura suggerit exempla. Vnde necesse non est, vt dicamus cum Hugone, qui citat interlinearem Glossam, (fortè aliam glossam nactus est Hugo,) priuilegium esse Patriarcharum, vt Patres totius posteritatis appellentur. Additur: *Dedisti illi gladium.* Quinam gladius hic à Deo Simeoni datus? Sanctius indicat gladium hunc datum à Deo, esse eiusdem Dei beneplacitum: placuit enim Deo, vt vindicaretur insolentior iniuria principis Sichem vi constuprantis sororem. Cornelius mox citandus, probabile putat, gladium à Deo datum, esse permissionem sæuitiæ Simeonis, ad vltionem stupri. Idem insinuat Martinus del Rio, in cap. 34. Geneseos. Emanuel Sà, *gladium*, interpretatur, *fortitudinem*. Cornelius & Tirinus in caput 34. Genesis v.25. *Gladium* intelligunt, *animos, vires, & arma* à Deo data Simeoni, & Leui, vt vindicarent Dei offensam, & iniuriam suæ familiæ impudenter illatam. Quæ expositio verosimilior est. Sic Deus dicitur præcepisse Nabuchodonosori euertere, & expugnare Tyrum; sic aliis tyrannis dat vires, animos, opes, arma ad puniendos sibi rebelles; videlicet vt sumatur vltio iusta, quam expugnandi populi promeriti sunt. Et cùm huic voluntati diuinæ parent tyranni, iure dicuntur accepisse gladium à Deo, quan

45. Quomodo Deus dedit gladium Simeoni.

Matth.

Hugo. Gloss.

Sanct.

Cornel.

Sà.

Cornel. Tirin.

Mart. del Rio.

quanquàm ipsi eo abutantur ex propria auaritia, aut sæuitia.

46. *In defensionem alienigenarum.* Defensionem, id est, vltionem. Ita Lyra, Hugo, Carthusianus, Sanctius, Sà, Tirinus, Salianus, Tortolet. Serarius hìc quæst. 1. Peretius de Benedict. Patriarcharum, Cornelius in cap. 34. v. 25. Geneseos, Lessius lib. 2. cap. 9. dub. 8. num. 50. Vnde Græcæ Scriptiones nuper relatæ pro *defendere*, habent *vlcisci*. Et supra, cap. 1. v. 12. sumitur *defendere* pro *vlcisci*: ibi enim iurat Nabuchodonosor, quòd *defenderet* se de gente, quæ illum non inuaserat, sed contumeliosa fuerat in eius legatos. Quod ibidem adstruebam ex locutione Scripturæ, ex Patribus, & ex Latinissimis auctoribus. Piget hìc rescribere, quæ vel ad lectoris nauseam ibi scripsimus. Addit Hugo τὸ *defendere* posse accipi propriè: quia filij Iacobi parati erant se defendere, si eos Sichimitæ impugnarent: vel aliæ finitimæ nationes, vt etiam obseruat Lyranus. Lyrano, & Hugoni assentitur nemo: tum quia, vt probabam, *defendere* benè potest accipi pro *vlcisci*, & ita expeditior est loci sensus: tum quia gladius à Deo Simeoni datus est in defensionem, seu vltionem stupri sororis, vt ibi dicitur; non tamen ad præparationem animi, vt repugnarent Sichimitis, aut confinibus populis, si fortè eos expugnare vellent ob facinus expugnandæ vrbis Sichimitatum. *Alienigenas* vocat Sichimitas, vt potè Heuæos, & ita exteros ab Hebræis Chaldæâ gente, quæ adhuc peregrinabatur in Chananitide, quousque rediens ex Ægypto, vt indigena ibi habitauit.

Lyra. Hugo. Carthus. Sanct. Sà. Tirin. Salian. Tortolet. Serar. Perer. Cornel. Iudith. Hugo. Lyra. Defendere ponitur pro vlcisci.

47. *Qui violatores extiterunt in coinquinatione sua*, id est, suâ pollutione corruperunt virginem, vt ait Carthusianus, libidinis spurcitias denotans. *Denudauerunt femur virginis*, Dinæ inquam, filiæ Iacobi, cuius raptus, & stupratio nota est ex Genesis cap. 34. v. 2. Dicitur in plurali *violatores*, & *denudauerunt*, non quia à pluribus violata sit Dina, sed ab vno principe Sichem, filio Hemor, nempe per synecdochem sumitur pars pro toto. Vel dicuntur plures *violatores*, quia adiuuerunt ad patrandum flagitium stupri, vt exponit Carthusianus. Dein ait *Virginis femur nudatum*, vt Oratione figuratâ res non casta castè significetur. Moris enim est Scripturarum, rem, quæ si propriè dicatur, honestè declarari non potest, per illud exprimi, quod vicinum est rei obscœnæ; quippe à quo abest turpitudo. Vnde concubitus hìc dicitur *nudatio femoris*; & genitale membrum appellatur *pes*, vmbilicus, inguen, cauda, vt obseruauit Sanctius, & eruditè tradit ad caput 40. Iob, explicans illud versiculi 11. *Virtus illius in vmbilico ventris eius.* Addit Juditha femur Dinæ denudatum, *In confusionem*, quia nudata virgo Dina, flagitij conscia, etiamsi non publicaretur, non poterat ipsa secum non erubescere; nec aliorum pati oculos, nisi propriis oculis cadentibus præ confusionis pudore.

Carthus. Genes. Carthus. Res inhonesta honestè significatur. Sanct. Iob.

48. Ex verbis, & sententia huius versiculi, grandis exurgit quæstio luctâ Hæreticorum exaggerata: probare enim hinc intendunt, hanc Iudithæ historiam a canone Scripturarum relegandam, quoniam sententia huius versiculi contraria videtur iis, quæ dicuntur Genesis 34. v. 30. vbi sic excandescit Iacob, aduersus Simeonem & Leui: *Turbastis me, & odiosum fecistis me Chananæis, & Pherezæis habitatoribus terræ huius.* Et cap. 49. vers. 5. multò grauiùs inuehitur in hoc facinus, aiens: *Simeon & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia, in consilium illorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non sit gloria mea. Quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & dispergam in Israël.* Ex quo sic arguunt: Quod Iacob, & Moyses tam seuerè reprehendunt, & mulctant, malè laudatur à Iuditha, quæ gladium à Deo Simeoni affirmat, & Simeonem zelauisse zelum Domini seriò asserit. Itaque videndum nunc est quo pacto idem facinus laudetur à Iuditha, & à Iacobo reprehendatur.

Genes.

Petrus Comestor in Historia Scholastica, agens de rebus Iudithæ, ita scribit: Iudith *orauit ad Dominum dicens: Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in alienigenas, dirige manum ancillæ tuæ. Nec commendauit factum Simeonis, quod detestatus est Iacob; sed vltionem factam à Domino, per manus impij.* Verùm hæc expositio non est idonea: non enim laudat Iudith vltionem factam à Deo; sed zelum Simeonis, quem ait zelatum fuisse zelum Domini. Videndum ergo est quomodo hic zelus, quem Iudith commendat, reprobauerit Iacob, & furor pertinax ab eo dicitur, & dura indignatio. Neque maiori probabilitatis fundamento ait Carthusianus posse laudari Simeonis facinus; quia castigauit stupri peccatum, de quo nondum Sichimitæ pœnituerant. Quasi quiuis sæuire posset, & occidere peccatorem, qui pœnitentiæ satisfactione non expiauit delictum. Rectè Baëza tom. 1. lib. 4. cap. 5. §. 10. ex hac expositione Carthusiani colligit, quantùm Deus pœnitentiam æstimet, cùm nullâ aliâ Sichimorum satisfactione placetur, etsi plures vltrò obtulerint pro satisfactione offensæ. 49.

Comestor. Carthus. Baëza.

Aliqui Doctores apud Cornelium in cap. 34. Genesis, ad v. 25. excusant facinus Simeonis, & Leui, nec graue delictum in eo agnoscunt. Quia non videntur deliquisse eò quòd propriâ auctoritate in arma irruerint: nam cùm familia Iacob esset Respublica separata à regno Sichimorum, & Hemor pater Sichem constupratoris esset Rex, vi & armis res tractanda erat. Nec videtur obstare, quod Iosue 11. Asor dicatur habuisse principatum in omnia illa regna, ad quem possent appellare. Nam homines peregrini aduersus Regem Sichimorum præualere non poterant in iudicio. Præsertim cùm stuprum non habebatur enorme crimen apud lasciuientes populos, & sponsione connubij Sichimitæ putarentur satisfecisse iniuriæ. Dein non videntur deliquisse mendacio doloso, & pernicioso, qui vsi sunt licito stratagemate, dictitantes, 50.

Cornel. Iosue. An Simeon & Leui excusari possint in cæde Sichimorũ.

——*Dolus, an virtus quis in hoste requirat?*

Virg.

Neque Simeon, & Leui delinquisse videntur odio erga inimicos; quia simile odium fortè non censebatur crimen apud Hebræos: sicut neque postea fuisse vetitum, seu criminosum odium externum aduersùs inimicos, docet S. Augustinus, S. Hilarius, S. Gregorius, Rupertus, Salmeron, Maldonatus, quos allegat & sequitur noster Ægidius in tom. de fide, disp. 14. dub. 7. concl. 2. & 4. num. 122. & 124. Vnde aliqui è nostris inuehuntur in recentiores quosdam, qui grauiùs ob id censent contra Maldonatum. Sed hi recentiores ab aliis vapulent, non à me, qui aliud ago. Præterea excusari possunt à peccato imprudentiæ, seu temeritatis, cuius damnantur à S. Thoma, Caietano, Peretio, Cornelio, Tirino: nam irruerunt stipati numerosâ virorum turbâ, vt notat Augustinus in Genes. quæst. 108. Neque aliter possent muros subruere, vrbem expugnare, & tot viros peremisse. Neque accusandi videntur crude

Aug. Hilar. Greg. Rupert. Salm. Maldon. Ægid. S. Thom. Caiet. Perer. Cornel. Tirin. Aug.

crudelitatis, quasi sæuierint aduersùs populum
51. Carthus. innoxium: quia vt notauimus ex Carthusiano, propterea plures dicuntur *violatores* Dinæ, quia stupro consenserunt, & suo principi tulête suppetias ad flagitium stupri. Quod notauit Martinus
Rio. del Rio in cap. 34. Geneseos. Inexcusabilior reatus videtur perfidia: nam fœdifragi videntur fuisse:
Genes. cùm Geneseos 34. v. 13. filij Iacob dicantur spopondisse puellam Dinam Sichem; si ipse, & eius populus circumciderentur; ergo dum id Sichimitæ præstiterunt, infide in ipsos sæuitum est à Simeone, & Leui. Hoc argumento ducuntur communiter expositores Geneseos vt damnent facinus Simeonis. Verùm hoc telum à numerositate iaculantium validum est, à se non ita validum, ne dicam, plumbeum. Porrò verosimile alicui videbitur, Simeonem, & Leui non consensisse in eiusmodi fœdus, sed cæteros fratres; cuius non leuis coniectura sumi posset, ex eo quod cæteri fratres non primò irruerunt in Sichimitas cum Simeone,
Genes. & Leui, vt conuenit inter Geneseos interpretes, & manifestè liquet ex allegato cap. 34. v. 26. & 27. Dicuntur autem per Syllepsim filij Iacob iniisse fœdus, etsi non omnes illud percusserint: Quod
Matth. sæpe in scripturis factum legimus; Matthæi 26. v. 8. narratur obsequium Magdalenæ effundentis pretiosissimum vnguentum super caput Saluatoris: *Videntes autem discipuli indignati sunt, dicentes*, &c. Et quidem vnus Iudas, aut aliqui discipuli
Marcus. Chrysost. Euthym. Theoph. Hier. Beda. Matthæi. Ioann. tantùm, vt ait Marcus cap. 14. v. 4. obmurmurarunt; quod aduertunt Chrysostomus, Euthym. Theoph. Hieronym. Beda, & vulgò interpretes. Et Matthæi 14. v. 15. dicitur, discipulos interrogasse Christum, vnde emere possent panes, ad cibandam copiosam illam hominum turbam. Ioannes verò cap. 6. v. 7. exponit solum Philippum id interrogasse. Et Matthæi 27. v. 44. scribitur latrones, qui cum Christo crucifixi erant, illi improperasse: *Si filius Dei es, salua temetipsum & nos*;
Luc. & constat ex Luca cap. 23. v. 39. vnum tantùm latronem hoc fecisse. Mitto alia loca, quæ cateruatim occurrunt studioso. Et quidem sapientissimus
Sanct. P. Gaspar Sanctius, non accusat Simeonem, & Leui, vt fœdifragos, sed vt nimis furiosos, de quo nimio furore reprehenduntur à patre Iacobo.

52. Vnde hi auctores, qui asserunt Simeonem, & Leui nô deliquisse inuadendo vrbem, & occidendo violentos Dinæ constupratores, expeditè admo-
Iudith. dum explicarent hæc Iudithæ verba, quibus laudatur facinus Simeonis, & gladium à Deo illi datum asseritur; & zelasse Domini zelum affirmatur. Ideo autem à Iacobo seuerissimè fuisse reprehensos, quia vicum pacatissimum turbarunt, & odiosum fecerunt Chananæis, à quibus, etsi bello iusto prouocatis, valde timebat Iacob. Sicut Ge-
Genes. neseos 15. v. 1 post victos Reges valdè Abraham timuit, ne deuicti Reges restaurarent bellum, vt ibi aduertunt interpretes; neque propterea dicendum est Abraham iniustè illos inuasisse. Nil affirmo super probabilitate huius interpretationis, satis sit proposuisse coniecturæ fundamentum. Non aucupor noua, sed solida.

Nil esse laudabile in facinore Simeonis censent aliqui. Comestor. Dyonisius. Magal.

Alij e contrario videntur censere, nil à Iuditha laudabile eminere in Simeonis facinore, quod expressè tradit Comestor suprà, & valdè inclinat Dionysius Carthusianus, qui latè id probare intendit. Non longè abest ab hac sententia Magallanes in Iosue cap. 5. sect. 2. Annot. 5. num. 2. & 3. Nec miror id in animum suum induxisse Carthusianum, apud quem nutat fides huius historiæ Iudithæ; vt suprà adnotabam.

Lyranus, Hugo Cardin. Serarius, & Sanctius 53.
hîc, Cornelius, & Benedictus Fernandez in c. 34. Geneseos, & Pereira in cap. 49. & Salianus suprà allegatus, serìò censent duo esse maximè diuersa in Simeonis facinore, alterum laudabile, & honestum, quod Iuditha commendat; alterum iniquum & crudele, quod Iacobus detestatur, & horret; laudabilis fuit zelus, quo iniuriam stupri sorori suæ illatam, & turpem illam ignominiam à sua familia depellere exambiunt Simeon & Leui. Hunc zelum Deus approbasse videtur; dedítque gladium, quo & occisus est stuprator Princeps Sichem, & extersa labes, quam ex alieno, violentóque concubitu Dina soror contraxerat. Hoc placuit Deo, sicut etiam placuit illos trucidari, quos Numer. 25. fœda libido cum alienigenis fœminis copulauit. Hoc laudat Iuditha. Ad hæc fuit etiam aliquid quod reprobauit Deus, & quod Iacobus detestatus est; nempe, aut violationem fœderis initi, aut nimium furorem in plebem inno-
xiam. Quis enim nesciat aliquem à Deo accipe- 54.
re potestatem, & tamen illâ sæpè abuti, dum suo se moderatur arbitratu, & auaritiæ, seu vindictæ libidine, non Dei ductu, & voluntate. Ieremiæ 25. v. 8. Nabuchodonosor gladium accipit à Deo, quem stringat in sceleratos tunc Iudæos: *Pro eo quod*, inquit, *non audistis verba mea, ecce ego mittam, & assumam omnes nationes Aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonosor Regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam.* Et tamen vehementer irascitur Deus in Regem Nabuchodonosor, cui gladium, & vires dedit, eo quòd plus æquo debacchatus est in Iudæos. Et Zachariæ 1. v. 15. *Zelatus sum Ierusalem, & Sion zelo magno, & irâ magnâ ego irascor super gentes opulentas: quia ego iratus sum parum, ipsi verò adiuuerunt in malum.* Ecce tibi Nabuchodonosor, & alij Gentiles Reges accipiût à Deo potestatem, vires, opes, arma ad puniendum aliquem rebellem populum, vnde seruus Dei dicitur Nabuchodonosor; ipsi verò insane debacchantur, & perdunt, quem Deus tantùm castigare paterno animo intendit. Sic accidit in facinore Simeonis & Leui, quos Deus assumpsit, vt sororis stuprum punirent, & ita gladium suum dedit in eorum manus, & zelum Dei zelare dicuntur: & sic laudantur à Iuditha, & præmiantur spoliis. At verò quatenùs eorum insanus furor crudeliter ferocit in Sichimitas, vituperatur iure à Iacobo Patriarcha. Hæc interpretatio communior est, & planior videtur, quippe quæ conciliat loca Geneseos cum hisce Iudithæ verbis, quæ exponimus.

Lyra. Hugo. Serar. Sanct. Cornel. Fernand. Tirin. Pereir. Salian. Idem actus externus potest esse laudabile, & simul graue delictum. Numer. Ierem. Zachar.

Cæterùm difficile est, in hac expositione, quod 55.
Iuditha verè laudat Simeonis facinus, quod graue flagitium fuit; & asserit in præmium illius datam fuisse à Deo vrbis prædam, & opulenta Sichimorum spolia. At lethale delictum, quod simpliciter est auersio à Deo, eius offensa, & reatus damnationis æternæ, quomodo potest mereri Dei laudem, & à Deo præmium? Respondet Cornelius in c. 34. Cornel.
Genesis, *In vno eodémque opere posse esse aliquid bonum, quod præmiat Deus; & aliquid mali, quod odit, & detestatur.* Idem iisdem verbis scripsit Tirinus inibi, & manifestè insinuat Pererius in 2. benedictione Patriarcharum. Profectò etsi difficile videatur in Theologia eundemmet actum externum ex se & ex motiuo bonum, & ab aliqua circunstantia grauiter deprauatum, posse mereri apud Deum præmium aliquod temporale, id non adeò mirabitur, qui penitiùs scrutatus sit Theologorum

Tirin. Peret.

Vazquez. rum scripta. Nam tametsi Vazquez 1. 2. disp. 70. cap. 2. censeat nullo probabilitatis fundamento dici, idem opus esse posse simul bonum, & malum Suar. moraliter; tamen Suarez lib. 12. de Gratia cap. 4. num. 11. & 12. docet eundem actum externum esse posse simul bonum, & malum ex duplici actu interno illud imperante; vnde simul merebitur

56. pœnam, & laudem. Ex qua doctrina asserit bonam intentionem mendacij Obstetricum, & lau- Exod. datam, & muneratam esse apud Deum Exodi 1. Et similiter meretricem Raab, Iosue 2. & 6. & ad Iosue. ad Hebr. Hebræos 11. Eandem doctrinam tradit Granado Gran. cont. 2. de Actibus human. Tract. 14. disp. 1. à n. 8. aiens: *Dico secundo, actus moralis externus perseuerans vnus & idem in genere naturæ potest esse simul* S. Thom. Medina. Conrad. *bonus & malus.* Pro qua sententia allegat S. Thomam, & Medinam, & Conradum 1. 2. ad quæst. 20. art. 6. affirmantem, *eundem actum externum prout subest diuersis intentionibus, esse posse bonum, & malum*, Idem disertè docet, & probat Iacobus Almain. Almainus Tractatu 1. Moral. cap. 12. conclus. 2. Qui cùm sibi obiecisset: *Ergo idem actus erit satisfactorius, & demeritorius pœnæ.* Respondetur, *quod verum est de denominatione extrinseca* (proueniente ab actu interno) *Ergo pro eodem actu beatificabitur, & punietur. Non est inconueniens; quando beatificatur pro illo actu non immediatè, sed* Henriq. *mediante altero actu.* Et Henriquez lib. vltimo cap. 19. num. 5. ita scribit: *Quod verò quidam re-* Caiet. Abulens. Medin. *centiores aiunt cùm Caietano 2. 2. quæst. 33. art. 2. ad 3. & quæst. 83. art. 3. Abulensi ad 1. Regum cap. 19. quæst. 21. Medina C. de Restit. quæst. 27. opus ex obiecto, & fine operantis bonum, non amittere premium, si admisceatur extrinseca circunstantia venialis alterius actus: intelligitur de aliquo præmio temporali, vt idem Caietanus, & Abulensis, & alij explicant.* Hucusque Henriquez. Præterea Caietan. Caietanus tom. 1. Opuscul. Tract. 31. responsione 13. planè fatetur posse esse bonitatem substantialem moralem actus externi, etsi actus ille venialiter vitiatus sit. Quomodo autem vulgò dicatur, Malum ex quocunque defectu, & bonum ex integra causa, ita explicant Almainus, & Granado, vt non aduersetur huic opinioni: Et sanè in communi Theologorum sententiâ affirmante actum imperantem comparari cum actu imperato quasi circunstantiam illius, non facilè reddetur ratio, cur ex motiuo veniali non possit imperari actus charitatis, seu contritionis, qui non sit detestatio virtualis venialium, cum quibus bene potest componi; vt indubium est apud Theologos.

57. Ex hac doctrina facilè expediri potest, quo pacto facinus Simeonis à Iacobo vituperetur, ob nimium & exorbitantem ardorem vindictæ, & sæuitiæ ferocitatem; & illudmet facinus laudetur à Iudithâ instinctu Spiritus sancti locutâ; simúlque mereatur apud Deum præmium, non æternum, (vt Suar. expressè notat Suarez,) sed temporale, nimirum opima Sichimorum spolia. Nam idem facinus potuit imperari à zelo Dei, quo zelauerunt, & mulctauerunt execrandum stuprum sororis Dinæ, & simul ab imprudenti, temerario, & exorbitanti zelo vindictæ vltra iustitiæ metam. Vnde idemmet Simeonis facinus quatenùs imperatur ab intentione iustæ vindictæ, laudatur à Iuditha, & dicitur zelus Dei, & muneratur temporali spoliorum præmio: quatenus vero prouenit à nimio & sæuo furore, vituperatur à Iacobo viro pacatissimo, aiente: *Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum quia dura.* Hæc expositio planè extricat Iudithæ locum.

Restat obiectiuncula: Si Deus dedit Simeonis gladium, & potestatem; cùm Deus sit auctor & Dominus vitæ, & mortis, quomodo delinquit qui gladio Dei ferit? Responde, Sæpe à Deo dari potestatem aliquam, & sæpè ministros eâ abuti. Deus enim dedit gladium ad vindictam, non dedit ad sæuitiam. Porrò non fuit Dei voluntas, vt stuprum crudeliter puniretur, sed vt iustè castigaretur. Sicut suprà adnotatum est de Nabuchodonosore, cui Deus dedit gladium, & potestatem, vt puniret Iudæos, & Tyrios, non vt in eosdem sæuiùs ferociret.

---

§. X.

Illustrior nobilitas immunis non est, sed vectigalis, & stipendiaria.

Nobilitas vulgò habetur immunis à tributo; 58. sed re verà tributaria est; & eò tributaria magis, quò illustrior. Porrò vilior plebs tributũ pendit Reipublicæ, aut Principi; at homo ingenuus sibi debet, vt plura tributa exoluat cæteris. Vnde Nobilitas non immunis, sed stipendiaria nascitur. Sæpe Paulus suam deprædicat ingenuitatem; tum Nobilitas vectigalis est sibi, & omnibus. quia ex illustri semine Abrahæ ortum ducit, tum quia ex ingenua Israëlis gente prosapiam trahit: adhæc quia ciuis Romanus est, æquo nobilitatis iure fruens, ac Quirites nobiliores. Quid ergo? immunem se censet ob tot immunitatis iura? Minimè, sed maximè stipendiarium. Ad Rom. 1. cap. Ad Rom. v. 14. *Græcis, & barbaris, sapientibus, & insipientibus debitor sum.* Quorsùm ô Paule te nobilem deprædicas; si tandem te omnibus obnoxium & vectigalem facis? Debitor omnibus es, & te immunem & ingenuum iactas? Quæ tua nobilitas est, si omnibus stipendiarius es? Verùm tributarius omnibus est, qui nobilis est. Plura aliis præstare, sibi debet, qui ingenuus est: & vel ab ipsâ ingenuitate tributarius existit. Sibi enim debet homo ingenuus, omnibus honorificentiæ, & beneficentiæ tributum exoluere. Audi Theophylactum Theophyl. Pauli nomine dicentem: *Ego verò debitor sum, & irrecusabile debitum habeo.* Enimverò ignobilis, & rusticana plebs debitum habet Principi, sed quod recusari priuilegio potest; homo verò nobilis irrecusabile debitum pendit, & quod nullo priuilegio deuitare potest: nam irrecusabile debitum est, quod quisque sibi debet, non aliis: Siquidem cùm ipse semper sibi superstes sit, semper sibi debet, quod iure nobilitatis debet. *Vn hombre principal naçe con muchas obligaciones a su nobleça; y no ay priuilegio quele exima dellas.*

59. Refert Tertullianus ignobilis Corporis humani natales; nimirum ex infimo elemento, terrâ scilicet, ortum ducit, è luto, inquam, limo, & cœno; infamis enim origo è terrâ est. Mox recenset Animæ ingenuam nobilitatem, nempe quæ ortum trahit ex ore Dei, ex diuino afflatu, quæ augustior origo est. Quid enim nobilius quàm ex diuinitate spirante natales trahere? Verùm seriò aduertendum est, quo nomine appellet subtilis hic doctor, eiusmodi ingenuam originem animi: Tertull. Sic enim orditur librum de Anima: *De solo censu animæ congressurus*, &c. *Censum animæ*, illustres animæ natales nominat. Inconsideranter oscitasse videtur Tertullianus, cùm animæ nobilitatem, & ingenuam immunitatem, *censum* appellat, & vecti- Nobilitas census. gal animæ. Animáne vectigalis est, & censuale tribu

tributum pendit, quia nobilis est, quia Angelis affinis est, & diuinæ immunitatis æmula? Imò inde nobilis, & immunis à quouis tributo, vnde illustrem prosapiam à Deo ducit, & ex Dei illustri afflatu originem habet. Ita planè est: sed nobilior hæc prosapia altè *Census* dicitur à Tertulliano. Nam augustior nobilitas vectigalis est, & sibi debet tributum omnibus exoluere: & à se exigit nobilitatis tributum. Homo enim ingenuus suæ debet nobilitati non degenerare in verba, neque in opera suæ ingenuitatis indigna; sibi debet opem ferre miseris, non deprimere, sed leuare calamitosos, subuenire cunctis, honorare omnes. Quod faciebat illustris ille Ioachim, Danielis 13. v. 4. *Eò quod honorabilior esset omnium.* Vnde opportunissimè illustrior animæ origo, non dicitur immunitas, sed census. Imò census immunis, seu immunitas tributaria omnibus. Nobilis enim, quia nobilis est; multa à se exigere, plura omnibus debere debet. Sapienter inquit Seneca de Consol. ad Polyb. cap. 26. *Magna seruitus est magna fortuna.* Et infrà: *Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent.* Et mox: *Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit, sibi eripuit. Et siderum modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicant, numquam illi licet, nec subsistere, nec quicquam suum facere.* Nempe augustior nobilitas tota vectigalis est, & omnibus pendit stipendia.

Daniel.

Seneca.

60. Dij qui magis sancti habebantur, erant magis tributarij.

Quin etiam diuinitas ipsa, quæ augustior nobilitas est; quasi stipendiaria est hominibus, non immunis à tributo, quod humanæ ærumnæ à Deo exigunt. In plures classes diuisit quondam suos Deos stulta Gentilitas: Primum diuinitatis locum obtinuerunt triuiales, & factitij quique dij: Secundum excellentiores alij: In tertia classe eminebant diuiniores dij, & opulentiori, & augustiori bonitate, seu diuinitate præstantes: Qui defæcatiorem obtinebant naturam, & diuinitatem nobiliorem habere videbantur apud Ethnicos. De quibus sic inquit Septimius cap. 13. Apolog. *Sed enim agri tributo onusti, viliores; hominum capita stipendio censa ignobiliora. Dij verò, qui magis tributarij, magis sancti; imò qui magis sancti, magis tributarij.* Quasi dicat: ager qui vectigalis est, & homo tributarius, ignobilitatis notam ex istiusmodi censu subeunt; At verò Dij augustiores, & illustriores plura tributa pendunt ex ingenita nobilitate. Nam dij qui plus bonitatis, & nobilitatis habent, plus stipendij pendunt hominibus, illustrioris diuinitatis tributo onusti. Neque enim nobilior diuinitas immunis est, sed vectigalis, & tributorum censu degrauata. Nam magni Dij (sic illos appellabant,) quò illustriores sunt, & plus sibi debent; eò plus debent hominibus. Hominis enim ærumnosi census, est præclarior diuinitas, à qua iure suo homo miser exigit leuamen in casu, solamen in mœstitia, opem in pauperie, honorem in infamia, remedium in ærumna, &c. Vnde augustior diuinitas, non est immunis à censu, sed grauiori censu onusta, & misero homini tributaria. *Dij enim qui magis tributarij, magis sancti; imò qui magis sancti, magis tributarij.* Audi Iobum cap. 7. v. 20. sic Deum alloquentem: *Peccaui quid faciam tibi, ô custos hominum? Cur non tollis peccatum, & quare non aufers iniquitatem meam?* Quo alio modo posset exigere à Deo rem sibi debitam? Planè iure suo à Deo exigit tributum misericordiæ, cuius pendendi quasi obnoxia, & tributaria est augustior Dei nobilitas. Sic Bethulienses hic cap. 7. v. 20. idem tributum velut iure suo expetunt, dicentes Deo: *Tu quia pius es, miserere.* Nempe misericordiam miseris debes ob Deitatis piam & ingenuam nobilitatem. Ergo exolue nobis miserationis tributum. Et Iuditha in hoc cap. 9. v. 2. propositâ clarâ patriarchalis prosapiæ nobilitate, se obnoxiam reputat subueniendi Bethuliensibus, tanto sui periculo. Itaque falluntur illustriores viri, qui existimant ingenuam nobilitatem non esse stipendiariam; sed nobilitatis iure omnia sibi licere. Præclarè inquit Clemens Alex. 3. lib. strom. *Gnostica nobilitate, & libertate abutentes, viuunt vt volunt, volunt autem libidinosè; se nulla re teneri arbitrati, vt qui sunt quouis genere superiores, filij regales. Regi autem dicunt, lex scripta non est.* Et statim: *Quibus autem se esse censent nobilitate superiores, eos debent etiam superare moribus.*

Septim.

Iob.

Iudith.

Nobilitas putatur licentia luxuriandi. Clem. Alex.

---

§. XI.

Non solùm pietas humanæ virtutis, sed etiam impietas vitij, occasio est pietati diuinæ ad miserendum.

VBi discrimen inter malos, bonósque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec Principem promiscuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abscissam: *Nam tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli.* Modum teneat humanus Princeps: quia temperamentum ei necessarium est, ne interim fortuna & clementia pro culpâ sint. Deo autem, cuius esse clementia est, nulla est scripta Misericordiæ lex. Iure transilit humanæ benignitatis metas, qui vltra humanum fastigium est; Nec satis Deus est, qui non nimis benignus est. (Nimium appello quod infinitè transcendit humanum modum & captum.) Porrò vsque eò velut effusa diuina clementia est, vt *commeatum delinquendi* fecisse videatur hominibus: sæpe enim impunitas, peccati licentia est, occasio delinquendi, & pereundi quasi ius. Iure dici potest de hominum vniuersitate sub clementissimo Deo, quod de Romana republica dixit Seneca sub humano Principe: *Obire fatum ... Roma, Respublica cui ad summam libertatem nihil deest, nisi pereundi licentia.* Siquidem non semel delictum (liceat de diuina clementia audaciusculè loqui,) quasi pro merito est: dum aliquando non tantùm virtus est incentiuum misericordiæ, sed & culpa ipsa, specie tenus, videatur (dispari merito) quasi illex clementiæ, & occasio largioris gratiæ. Sæpe enim cietur diuinæ misericordiæ ... à virtutis merito, sæpè etiam à demerito offensæ occasionem sumit clementia. Quod eleganter adumbrasse videtur Basilius Seleuc. orat. 38. his verbis: *Deus nobis compassus est, si hoc de illo dicere liceat, cui ingenitum est non pati: & iras iure deitas in charitatem vertit indebitam.* Ecce tibi diuinæ vindictæ meritum misericorditer transformatum in clementiæ occasionem.

61.

Senec. lib. 1. de Clemen. cap. 2.

Tertull. Delicta sæpè occasio sunt maioris misericordiæ.

Seneca ibi cap 1.

Basil. Sel.

Genesis 6. v. 5. *Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominem,* &c. Iure accenditur in homines diuinus furor, quia spontè proni sunt ad malitiam, quam abundè operantur, & audacissimè perpetrant. Ergo dignissimâ eluuionis inundatione merito luat pœnas

62. Genes. Motiuum iustitiæ diuinæ sæpe est misericordiæ occasio.

nas mundus tantorum criminum reus. Benè est, diuina Iustitia puniat, quos humana licentia palàm accusat. Sed audiamus diuinam vocem paulò pòst, id est, capite 8. v. 21. vbi post castigatum Orbem superstiti familiæ Noëmi, sic pacatissimè fatur: *Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines: sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentiâ suâ: non igitur vltrà percutiam omnem animam viuentem sicut feci.* Nempe pollicetur Deus nunquam deinceps ita punire homines, quia homo suopte ingenio procliuis est ad delinquendum, & à natiuitate peccatum habet à congenitâ culpâ. Quis non miretur, imò stupeat hanc occasionem miserendi? Hæccine erit nunc causa clementiæ illex, quæ nuper fuerat occasio acerbioris supplicij? Nunc blanditur clementiæ, quod priùs irritauit iustitiam? Castigat Deus, quia *cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum*; & parcit quia *sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt?* ô pulchram diuinæ clementiæ exaggerationem! Parùm profectò foret eminentiæ largioris benignitatis, si tantùm moueretur ad miserandum ex motiuo (obiectum Theologi vocant.) misericordiæ, nisi etiam alliceretur ipsa etiam occasione seuerioris iustitiæ. Nempe fit occasio ad miserendum illudmet quod permouit ad puniendum: quò diuina pietas non contenta quasi angustiis infiniti sui obiecti, eius quasi transcendat metas, & latissimè sese inferre videatur in acerbioris iustitiæ sphæram? sitque occasio blandioris clementiæ, quod fuerat motiuum seuerioris vindictæ. *Quasi Deum inuenire propitium merces sit iniquitatis*, opportunissimè, inquit Hildebert. epist. 15.

Genes.

Hildeb.

63. Matthæi 15. v. 23. cùm mulier Chananæa à filiæ calamitate Euangelij fidem anteuerteret, elingui fiduciâ, & clamosis vociferationibus Christum precatur charæ puellæ sanitatem, Christus audientiam dissimulat; & illa occlamans obtundit aures discipulorum. *Et accedentes discipuli eius rogabant Iesum, dicentes: Dimitte eam: quia clamat post nos.* Quid est, *Dimitte eam*, nisi vt negotio infecto dimittatur? Quasi dicat: Clamosæ voces huius rogatricis vetulæ omnibus re sequentibus quàm molestæ sunt, citò dimitte eam, si quidem eius filiæ non medetis. Hunc sensum sonant Discipulorum verba superficie tenus inspecta. At si attentiùs considerentur, alia est medullæ sententia, quam expromit S. Chrysostomus ad ea verba, sic fatus: *Dimitte eam. Æstimo discipulos ad calamitatem mulieris esse tristatos; sed tamen non sunt ausi dicere: Da ei hanc gratiam; sed dimitte eam. Sicut & nos cùm volumus alicui persuadere, multoties contraria dicimus.* Nempe Discipuli à diuturna experientia edocti mysteria clementiæ Christi, cum supplicant, vt supplicantem dimittat fœminam, non vt dimittat, sed vt supplicationem admittat, & ei annuat. Parum enim foret diuinæ misericordiæ si Deus rogatus, beneficium concederet, nisi etiam negantibus, & contrarium petentibus idem beneficium annueret. A negatione, & renutu discipulorum mouetur ad largiendum: & dimissio, quæ gratiam negare videtur, eiusdem fit impetratio gratiæ. Vel renutui annuit Christus; & quod allicit ad negandum, fit illicium concedendi. Vnde Discipuli fœminæ repulsam precati, clementiam deprecantur. *Sicut & nos cùm volumus alicui persuadere, multoties contraria dicimus.* Inde vltrò explicatur difficilis ille locus Pauli ad Romanos 8. v. 26. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*; siue vt alij verba scribunt,

Matth.

Vel motiuũ negandi est Deo illiciũ concedẽdi.

Chrysost.

ad Rom.

Gemitibus contrariis. Porrò illustrior misericordiæ diuinæ commendatio est, quod promiscuè siue à ratione concedendi, siue ab occasione negandi ad largiorem munificentiam soleat permoueri: ô abstrusum clementiæ diuinæ mysterium, cui castigandi fomes dat ansam miserendi! Quid bene postulanti negabit, cui sic blanditur contraria postulatio?

Matthæus, cap. 26. v. 69. narrat Petrum in atrio Pontificis ab ancillâ interrogatum, an esset Christi discipulus, diuinum Magistrum renegasse. Magnum profectò tanti Magistri probrum. Rabanus Maurus expendens hanc Christi iniuriam, ita scribit: *Quid sibi vult, quod prima Petrum prodit ancilla, cùm viri magis illum potuerint recognoscere? nisi quod iste sexus peccare in nece Domini videretur, vt eius Passione redimeretur.* Nempe non tantùm inhumani tortores desæuiunt aduersus Christum in eius Passione; sed etiam sexus muliebris acerbè vexat Christum, vt ira feliciùs eâdem Passione redimatur? Non quia necesse foret vt Christus torqueatur à redimendis: Procul hæc mens à sapientissimo Rabano, quod Hæreticorum nemo nugando finxit; sed quia Christus Deus, quâ præeminebat clementiâ, non tantùm à boni meriti virtute allicitur ad misericordiam; sed etiam à delicti, quin & à grauioris offensæ enormitate occasionem sumit clementia, (*Propitiabere peccato meo, multum est enim*, aiebat Dauid, Psal. 24. v. 11. quasi exaggeratior malitia esset opportunior clementiæ occasio:) indéque ansam arripit Deus ad ignoscendum. Vnde benignissimus erga fœmineum sexum, permittit multa ab eodem sexu pati in eius Passione, quò largior emineat clementiæ virtus. Et notum fit Christum Deum non solùm ex bono merito virtutis humanæ allici ad miserandum; sed etiam ex non bono merito vitij occasionem sumere ad misericordiam feliciùs impendendam. Sic dilatatur diuinæ clementiæ virtus, vt liberè quasi diuagetur per iustitiæ seuerioris materiam: quò & metiri virtus sit illex clementiæ, & peccati criminosioris impietas sit eiusdem clementiæ illustrior occasio. Quod cùm exploratum esset sanctissimæ Iudithæ, piè præsumit de diuina clementiâ, aiens hîc, v. 17. *Exaudi me miseram deprecantem, & de tuâ misericordiâ præsumentem.* Quod religiosè præsumpsit, v. 2. allegans ad misericordiæ impetrationem, Simeonis patris sui detestabile alias flagitium excidij Sichimitarum, sic disertè dilatans misericordiæ diuinæ metas, vt nuper diximus de Dauide.

64. Matth.

Raban.

Munificentiórne est Christus erga suos carnifices?

Psalm.

Iudith.

§. XII.

Iudices modulentur sententias ad supremi Principis consultissimum iudicium.

Iurisprudentia constat ratione, & concordiâ: sic Ratio tyrannicum rectoratum arcebit, & concordia etiam in Aristrocratia, Monarchiam æmulabitur, quæ est laudatior regendi species. Monarchiam præfero, non adstruo hîc probationibus; (legatur Herodotus lib. 3. Tolosanus de Republica lib. 5. cap. 3. & politiores politici huius æui.) Sed quid prodest, quod summum ius sit apud vnum Principem, si tot sunt diuersæ sententiæ, quot sunt diuersi Iudices: vt rectè vsurpari queat vulgare prouerbium: Quot capita in ciuitatibus, tot sententiæ in litibus, pro arbitrio licentiæ, & libidine 65.

Herod. Tolos.

Iudex non sit tutor, sed Præses legum.

 affe

Senec. Tertul.

affectus? Iudex *Præses legum est*, ait Seneca, lib. 1. de Ira, cap. 5. non *legum Tutor*, aduertit Tertullianus in Apologetico aduersus Gentes. Neque enim ius tractandum est quasi pupillus pro Tutoris arbitrio. Sit iudex *Præses legum*, non interpres, pro ingenij licentiâ, pro munerum auaritiâ, pro nutus priuilegio, pro affectus libidine; leges interpretans ad egregium suum placitum. Si enim ius flectitur ad nutum iudicis, nil sanctum erit in iurisprudentiâ, sed omnia nutabunt ad cuiusque Præfecti voluptatem. Parùm refert quòd summum ius sit penès vnum Principem, si tot sint diuersa iudicia, voces, sententiæ, quot sunt illius subpræfecti. Sit Monarchię vox vna plures: plures multitudine Rectorum, vna sententiarum concordiâ: ne maiora Aristrocratię damna addat Monarchię incommodis, & perniciosum monstrum ex vtraque conflетur. Sit idea iudicum ipsa Principis mens, sit mens Principis, ipsa consulta ratio, quæ frænos Rectorum moderetur, ne eorum effrænis licentia corrumpat Principis præfecturam: Nam quod priuati iudices censent, censetur Principis iudicium. Vnde Theodoricus Rex sic scribit Eugenio iudici à se constituto, apud Cassiodorum, lib. 1. Variarum, epist. 12. *Ore tuo iudicia nostra loquebatur.* Quasi dicat Rex: Etsi tu, Eugeni, in tribunalibus ore tuo loqueris; at vox mea videtur audiri; saltem iudicium meum esse in ore tuo existimatur. Ergo sic iudica, vt verba à te sint; & iudicium à me, id est, Rege dignum. Ne diuersa, imò pugnantia, & minimè cohærentia videar habere iudicia. Nam tametsi per multorum iudicum ora Rex loquatur; at Iudiciorum consulta prudentia, & necessaria Concordia, Regis prudentiam loquantur, & commendent: ne alius à me videar, & toties diuersus, quoties diuersi Iudices dissentiunt.

Sententia Iudicis sit de ore Regis.

Cassiod.

66\. Obseruabam alibi, Geneseos 34. v. 25. dici, quòd *Simeon, & Leui fratres Dinæ, gladiis ingressi sunt vrbem confidenter, interfectisque omnibus masculis, Hemor, & Sichem pariter necauerunt.* Sic vlti sunt sororis stuprum. Quod facinus tunc reprehendit Scriptura, vti infidum, temerarium, cruentum. Verùm aduertere oportet, quòd in hoc loco Geneseos, vbi hoc facinus, quod perpetrarunt hi Principes Hebrææ familiæ, damnatur; dicitur *gladiis* inuasisse vrbem. At hîc, v. 2. vbi Iudith non improbat, sed commendat eorum audaciam, (quo autem sensu facinus in Genesi reprobatum, hic approbet Iuditha, explicui in literæ Commentario:) vnius gladij fit mentio. *Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum*, &c. Nimirum Principum improbitas gladios multiplicat; at verò probitas eos minuit, quasi plurium Præfectorum vnus sit gladius. Vnde Paulus ad Romanos 13. v. 4. cùm legitimos iudices, & à Deo datos inducat, in plurali illos appellat *Potestates* & *Principes*, & concludit: *Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat.* Multi *principes*, plures *potestates* vnum gladium portare dicuntur? Ita sanè; quia bonorum Principum, & potestatum fit mentio. Hæc dixisse necessarium fuit, vt viam præstruam ad enucleationem celebris loci ex Genesi, cap. 3. v. 24. vbi Deus Adamo offensus ob primæui delicti culpam, illum cogit toto paradiso exulare, ne iam mortalis à culpa, comedat de ligno vitæ, & perenni morte viuat in æternum. Itaque ad cu-
67\. stodiam paradisi designat plures Cherubinos, quibus tantæ prouinciæ præfecturam mandat. *Eiecitque Adam; & collocauit ante paradisum Cherubim, & flammeum gladium ad custodiendam viam ligni vitæ.* Nemo est mediocriter instructus Hebraïcæ linguæ rudimentis, qui nesciat τὸ *Cherubim* esse in numero multitudinis; & in confesso ferè est apud expositores, non vnum Cherub duntaxat, sed plures Cherubinos præfectos fuisse. Vtinam sic inuestigassent, quare pluribus Cherubinis vnus tantùm Gladius designatur? Vnicus enim gladius exigua armorum suppellex est ad plures armandos. Porrò si Cherubini armis non egeant, vel vnus gladius superuacuus est; si indigent armis, cur cæteri inermes stabunt in pugnaci præfecturâ? imbecilli enim, & inermes adstabunt ad repugnandum humanæ temeritati audenti paradisum intrare. Quid est multi Cherubici iudices, & vnus duntaxat gladius? Nisi quòd gladij nomine sententia iudicis designatur, vt aduertit Rupertus prædicta verba explicans, lib. 3. in Genes. cap. 32. *Gladius sententia est diuini iudicij.* Nimirùm Præfectos designat Deus, sed vnum tantummodò gladium illis præbet, id est, vnam sententiam dicant. Non vult Deus, vt in sententiis dicendis discrepent, qui à Deo iudices designantur. Nam cùm os iudicum loquatur diuinum iudicium, Deus sibi non constare, sed repugnare videretur, in sententiarum discordiâ. Ergo gladius vnus sit, id est, vna sententia, etsi plures sint Cherubini, id est, multi diuersique Præfecti. Ne quos eadem Dei mens, & potentia armat, secum sententiarum gladiis decertent.

Genes.

Vnus gladius armet multos iudices.

Iudith.

ad Rom.

Genes.

Multi Cherubini vno gladio armantur.

Rupert.

Geneseos 1. v. 1. *In principio creauit Deus Cælum, & terram.* τὸ *Deus* in Hebræâ Origine non est in numero singulari, sed in plurali אלהים *Elohim*, siue deducatur ab אל *El*, id est, *fortis*, siue ab אלה *ala*, id est, *obligauit*. Itaque (vt notant vulgò interpretes) *Elohim* significat gubernatores, iudices, vnde sensus erit: *In principia Iudices creauit cælum, & terram.* Quocirca notant Aben Ezra, & Rabbini Deum hîc vocari *Elohim* ad declarandam eius majestatem, trésque eius dotes in Gubernatore conspicuas, scilicet intelligentiam, sapientiam, prudentiam. Profectò prima sacræ Scripturæ verba consultissimè proponunt optimorum iudicum exemplarem ideam: nimirum Iudices in plurali æmulaturos vnitatem Dei, & licet plures sint in numero, vt Deus in personis, sit tamen ad gubernandum vna intelligentia, vna sapientia, vna prudẽtia, vna vox, vna duntaxat operatio: *In principio creauit iudices.* Non dicitur, *crearunt*, ne operatiuas voces multiplicet. Sic debet esse in iudicibus concors sententia, vt vel plurium iudicum sit vna mens, eadem sententia, ipsissima vox. Ne hic destruat, quod alius adstruit: ne 69.
tribunalia repugnent tribunalibus, & iura quæ ab aliquo iudicum consessu honorantur vt Sancta, in alio deuenustentur quasi prophana, magno subditorum detrimento. Sic ius diuidetur à iudicum discordiâ; sic iurisdictio dissipabitur animorum, & sententiarum discrepantiâ, quam præstaret esse communem, & eandem. Eleganter Claudius Mamertinus in 2. Panegyrico Genethliaco ad Maximianum Augustum, sic ipsi, & fratri Diocletiano adulatur: *Ita duplices vobis diuina potentia fructus pietas vestra largitur, & suo vterque fruitur, & consortis imperio. Diuersum sanguinem affectibus miscuistis: non fortuita in vobis est germanitas, sed electa. Diuidere inter vos Dij immortales sua beneficia non possunt. Quicquid alterutri præstatur, amborum est.* Et mox vt exaggeret vtriusque Principis consensum, nec ab ingenij diuersitate, neque ab ætatum discrepantia diuersum, ita fatur: *Intelli-*

68.

Plures iudices, sed vna vox, & sententia.

Aben Ezra. Rabbini.

Mamert.

Concordia iudicum exaggeratur.

gimus

gimus enim geminum vobis, quamuis dispares sitis ætatibus, inesse consensum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior; sed inuicem vosmetipsos imitamini, inuicem vestros affectatis annos. Si vos estis iuniores ambo, ambo seniores. Neuter plus suis moribus fauet, vterque se vult hoc esse, quod frater est. Vide quàm non diuiserit horum Principum animos, nec sententias, vel tanti Imperij ambitiosa amplitudo, vel in dispari ætate naturæ diuersitas, vel dispar ingenium in vnitate principandi. De quibus rectè dici potuit; *Principes mandauit.* Tanta erat animorum, & sententiarum consensio! sic Moyses de summo illo Principe Deo dixit: *Iudices creauit.*

70. Petrus est lingua fidei & quare. P. Dam. Quòd si prophani Romanorum Principes vnâ sententiâ, & eâdem voce seculare imperium moderabantur, pudeat aliquos, (si qui sunt,) Ecclesiasticos iudices inter se, & à legibus Pontificiis discrepare. Sententiosè P. Damianus serm. 26. appellat S. Petrum summum Ecclesiæ Principem, *linguam fidei*, id est, fidelium, seu Ecclesiæ. Sit ergo vniuersalis Ecclesiæ vna sententia, vna vox; siquidem eadem lingua est. Neque enim vna Ecclesia plures habet linguas; quod monstruosum esset. Iure exulant ab Ecclesia Dei Hæretici, qui non audiunt hanc vnicam *fidei linguam*, qui dissonant ab hâc Petri voce. Caueat Ecclesia ne tacitè obmurmuret diuersa vox, & quam Petri lingua non loquitur.

71. Genes. Oleast. Solis & Lunæ concors præsidentia. Geneseos 1. v. 14. In quarta die mundialis opificij creat Deus Solem, & Lunam, & stellas, vt præsint diebus, & noctibus, & sic scribit Moyses Opificis voces: *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli, &c. Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti:* Oleaster sic prima verba vertit, ex Hebræâ origine: *Erit luminaria in extensione cælorum.* Audis vocem, quâ creantur mundi Præsides, nempe Sol, & Luna, non tantùm esse vnam, & eandem, sed etiam quasi ambo luminaria sint idem luminare, dici: *Erit luminaria!* Sic, sic debet esse vna mens, vna sententia, imò (si fieri posset) vna natura omnium Præsidentium, & Gubernatorum. Sed animaduersione dignum est, quod ex Astrologorum scholâ edocet Theologorum, & Patrum consensus, Solem seu Præsidem diei esse cælestis luminis auctorem, à quo Luna, & astra reliqua, quæ præsidēt noctibus, mutuantur fulgores, quos cæli voces, seu linguam appellat P. Damianus. Pergit Mamertinus (P. Dam. Mamert.): *Solem ipsum, Lunamque cernimus, qui totius mundi funguntur officiis* (hoc est Præfecturis,) *non nisi post multa secula certâ lege temporum conuenire.* Loco, inquam, quo maius sit miraculum, hos duos orbis Præsides longo locorum interuallo dissidentes, non tantùm simili, sed eadem ipsissimaque fulgorum linguâ terris præsidere, vnâ mente, eodem iudicio, ipsissimâ luminis voce: neque vnquam dissenserint, discrepauerint nusquam, sed in tantâ locorum discordia, vocalium fulgorum concordiâ semper hos mundi iudices, & Præsides conuenire. Quod granditer dixit Tertullianus (Tertul.), in lib. de Pallio cap. 2. *Luna*, inquit, *modulationibus menstruis variat.* Profectò τὸ *Modulari* ad Præfectorum concordem gubernationem spectat, sumptâ metaphorâ à musicorum numeris, & consonantiis, & translatâ ad tribunalia: dicente eodem in lib. de Baptismo, cap. 8. *Modulari sublimitatem.* Et aduersus Hermogenem, cap. 23. illud Prouerb. (Prou.) 8. vers. 30. *Cum eo eram cuncta componens*, legit: *Cuncta modulans.* (Mitto alia verba eiusdem auctoris, ne impetitum vulgus iterum nauseet ad plura Tertulliani loca; Ingenio renunciasse videtur, cui non sapit Tertullianus:) Ecce Luna Præses, & Regina noctium, non modò fulgorum vocem mutuatur à Sole, Cælorum Præside, & Rege; sed vocales luces harmonicè modulatur ad Solis numeros, ne ab illo dissonet, si tantisper ab eodem discrepet; menstruis enim modulationibus sententiarum luces loquitur, & præsidentiam suam obit, mutuâ à Sole fulgorum loquelâ. O vtinam subpræfecti suæ præsidentiæ fulgores, & regiminis voces mutuarentur à prudenti Principis iudicio, & voces modularentur ad consultas Principis voces. Nec sic dissonarent aliquæ iudicum sententiæ, datæ pro nutu, pro affectu, pro assentatione, pro muneribus, pro libidine.

---

§. XIII.

Virginitas carnem habet angelificatam: vitiorum redemptio est, corona gratiæ, & splendor libidinis.

HOminis anima etsi de se carnis exlex, vtpotè spiritualis, & Angelicæ naturæ æmula; quia 72. tamen carni immersa est, & corporeâ eluuione exundata, carnem redolet, carnis affectus sapit. Vsque adeò cognata est animo carnis corruptela, & carnalis affectionis affinitas! (Cogitatio non extrahitur à collegio carnis.) Argutè Tertullianus (Tertull.), lib. de Resurr. Carn. cap. 15. *Adeò autem non sola anima transigit vitam, vt nec cogitatus licet solos, auferamus à collegio carnis. Siquidem in carne, & cum carne, & per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde.* Vsque eò agnata sunt homini carnis vitia, & luxuriæ pestes! Hinc Virginitas, princeps planè virtus, supra hominis virtutem est, planè hominem vltra humanæ virtutis fastum euehens, & candidatum Angelicæ perfectionis efficiens. Matthæi 22. v. 30. agens Christus Deus de Virginibus, ait (Matth.): *Neque nubent neque nubentur, sed sunt* (non, erunt) *sicut Angeli Dei in cælo.* Sic locum scribit Theophylactus (Theophil.), & alij plures: quod etiam expressit Lucas (Luc.) cap. 20. vers. 35. & 36. aiens: *Æquales enim Angelis sunt.* Nempe virgines in terris degentes, sunt, non inquit, *erunt*, sed nunc sunt, sicut Angeli Dei in cælo: quæ illustrior prærogatiua virginum est; quasi virgines terram habitantes, non tam sint similes Angelis in terra versantibus, quàm Angelis Dei in cælo: pulchra planè antithesis terræ cum cælo. Num summa laus est, Angelicam naturam carnis expertem, in ipso cælo castè viuere? (Virginitas habet carnē Angelificatam.) at humanam naturam carne constantem, carnisque appetitui sic obnoxiam, vt nec spirituales cogitatus auferre liceat à collegio carnis, ita immunem esse à corporis contagio, vt æmuletur in terrâ puritatem Angelorum versantium in cælo; hæc laus eximia, & incomparabilis est. Hinc apud Septimium (Septim.), lib. de Resurr. carn. cap. 26. caro virginea dicitur: *Caro reformata, & Angelificata.* Fortasse non ita magnificum foret hominem virginem dici Angelificatum ob æmulationem Angelicæ naturæ; ast carnem ipsam innatâ infirmitate carnis languentem, agnato fomite instigatam, naturalibus igniculis semiustulatam, hancmet ipsissimam carnem arcanâ castitatis metamorphosi reformari in naturam Angelificatam, hoc magnum quid est, & portento simile. Quid enim portentosius, quàm carnem ipsam fœdis libidinibus pollutam, sic fieri carnis

expertem, & à corporis passionibus immunem, vt in carne carnis contagia non sentiat, sed piâ æmulatione Angelicam puritatem ambientem, sic Angelizari, vt ipsa sit in terrâ, sicut Angeli Dei in cælo. *Omnis caro* (ait S. Zeno serm. de Resur.) *quando flagitiosis illecebris huius mundi, ac tenebris feralibus agitatur, profectò pecuina est.* Quid illustrius quàm pecuinam carnem reformari in carnem Angelificatam? O Virginitatis naturale miraculum! *Nisi Virgo tertium genus est, monstrosum aliquod,* ait Tertull. cap. 3. de veland. virginibus.

Zeno.

Tertull.

73. Hildebertus Turon. epist. 35. sic fatur de Virginitate: *Virginitas contenta paruo, sollicita est pro natura, non ambitiosa pro matronâ. Virginitas curarum est silentium, pax carnis, virtutum principatus, naturæ obliuio, vitiorum redemptio.* Ecce Virginitas dicitur virtutum princeps; quasi principatum gerat in reliquas virtutes? Appellatur Virginitas *naturæ obliuio*: quoniam Virgo est tanquam exul suæ naturæ, & velut desertor naturæ humanæ, transit ad Angelicam naturam, angelificatâ carne. Dein *Pax carnis* nominatur Virginitas; quia, vt ait Septimius lib. 1. ad vxorem cap. 4. Castitas *Concupiscentiam humat.* Ac si pudicitia esset mors concupiscentiæ, & libidinis tumulus, vbi humatur appetitus; & velut in asylo quodam lasciuiæ, pax summa carnis est. Pulchrè dicitur *Vitiorum redemptio*: redemptio, inquam, alia, æmula passionis Dominicæ, seu redemptionis humani generis? Scilicet Virgo dicere potest: *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea?* Quod de se dixit Paulus ad Coloss. 1. v. 24. de Virginitate dicit Hildebertus. Non quia Christi Dei passio sufficiens non sit ad redemptionem, & ita indiguerit secundâ *redemptione vitiorum*: sed quia Virginitatem ad consortium vberioris redemptionis vult Christus adsciscere, quò Virginitatem eximiè honoret augustiori sublimitate. Et quia Virginitas maximè iuuat ad vitiorum redemptionem, cùm ferè interstinguat peccati fomitem, & quodammodò resculpat originalem gratiam, hominem quasi restituens feliciori innocentiæ statui. Vnde argutè ait Tertullian. lib. de Exhort. castit. cap. 1. *Prima felicitas, prima Virginitas est*: quasi felicitas Virginitatis sit, quòd hominem velut restituat in statum primæ felicitatis, aut futuræ gloriæ. *Virginitas enim vitam nostram de corruptione ad sanctitatis gloriam colligit*, ait S. Basilius in libello de verâ Virginitate.

Hildeb. Virginitas est vitiorum redemptio.

Septim.

Ad Coloss.

Tertul.

Basil.

Naz.

74. S. Gregorius Nazianz. Orat. 30. quæ est ad Virginem exhortatio, sic scribit: *Matrimonium libidinis venia est, Virginitas splendor.* Splendor inquam, libidinis, quæ vox proximè præcessit, & ita suprà illam appellari videtur. Quo modo matrimonium sit venia libidinis explicui ad cap. 4. §. 15. Nunc sententiosè dicitur Virginitas *libidinis splendor.* Parum foret quòd Virginitas sit splendor hominis casti, (*ô quam pulchra est casta generatio cum claritate!* dicitur Sapientiæ 4. v. 1.) nisi etiam foret ipsius libidinis splendor, & fomitis decus. Siquidem illustris redditur ipsa concupiscentia splendore virginitatis: nam fomes ad luxum, Virginitatis beneficio fit materia virtutum, & occasio illustrioris pudicitiæ: & libido, quæ erat stimulus ad lasciuiendum, sic castigatur, & honestatur principis Virginitatis vigore, vt reformetur in rem castitatis: vt inde incrementetur virtus, vnde fouetur vitium. Et ita subtiliter S. Nazianzenus Virginitatem appellat *libidinis splendorem.* Ergo præclara, & regalis virtus est Virginitas, *virtutum principatum* obtinens, vt retuli ex Hildeberto, quippe *In Virgine gratia coronatur*, dixit Tertullianus lib. 1. ad vxorem cap. 4. Quasi Virginitas sit gratiæ corona. Porrò Gratia est regina omnium virtutum; Virginitas verò huius augustæ gratiæ corona est, præclarum Decus, & illustre ornamentum, splendor iustitiæ & sanctitatis nitor. Gratior enim est gratia in Virgine, sanctior est in Virgine sanctitas. Quid mirum vt Virginitas sit corona gratiæ, & nitor virtutis, si est splendor libidinis? ô angelicam virtutem, & humano fastu sublimiorem! *Qui potest capere capiat.* Gratulor Iudithæ omnium virtutum cumulatissimæ, hac vna caruisse virtute, (nam cap. 8. v. 1. vxorata dicitur,) vt vnius B. Virginis Deiparæ esset singularis prærogatiua, primam omnium Virginitatem dedicasse, ne qua fœmina Dei matrem Virginitate præcederet. Nempe cedit Iuditha virginitatis laudi, vt vnius Mariæ elogium sit, Prima Virginitas. Porrò Iuditha adhuc puella, & recens nupta, viro orbata est, quasi ad id tantùm nupserit, ne de Virginitate Deo consecratâ, primas ferret Deiparæ. Ergo quæ piè & comiter virginitate caruit, quasi non caruit alicuius Virginitatis laude, quæ, vt aliàs diximus, velut *Virgine continentiâ* floruit. Ergo cùm tanta sit Virginitatis laus, quis miretur Dinæ fratres, adeò insaniisse ob constupratæ Sororis ignominiam, vt dicitur hîc, v. 2. De quo multa diximus in Literæ commentario.

Sapient. Virginitas est libidinis splendor.

Tertul. Virginitas est corona gratiæ.

Matth. 19. v. 12.

Iudith.

§. XIV.

Sæpè acerbiùs suffunditur sanguis verecundiæ seu confusionis tormento, quàm effunditur effusionis cruciamento.

74. HOmo verissimè dicitur gloriæ animal; sic enim vrgetur agitato ambitionis fomite, vt non tantùm cùm ipsi arridet lætior fortuna, tumescat ad gloriam; sed infelicitati, tormento, iniuriæ insidietur, vt inde capiat vberioris materiam gloriæ: Quod fuit arbitrium Stoicorum, ridentium alternantes Fortunæ vices, & gratulantium infamiæ, ex qua ostentabant magnanimitatis elogium. Verùm apud omnes confusio inter grauissima hominis mala censetur: nam pudor delicti comes est, & criminis proditio: aut saltem illius indicium. Qui non timet pudore suffundi; non timebit pudenda patrare. Itaque confusio inter acerbiores calamitates iure habetur, & grauioris infortunij exaggeratio est. Vnde Iuditha hîc, v. 2. vt Simeonis, & Leui sæuitiam in Sichimitas quadantenùs excuset, refert Dinæ confusionem; *Domine Deus*, inquit, *patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione suâ, & nudauerunt femur Virginis in confusionem.* Nempe insolentia stupri, & soror subactâ quasi scortum vile, & tormentum pudicæ Virginis vi constupratæ, & dedecus auitæ nobilitatis exhonoratæ, & iniuria, quâ Iacobi familia contempta fuit à Sichimitis; hæc omnia, vno *confusionis* vocabulo pressit Iuditha, probè noscens, quàm graue malum sit confusio. Quod in hoc §. breui dabo.

Iudith.

Confusio dicitur Dinæ stupratæ.

75. Matthæi 21. v. 37. prædiues ille Paterfamilias, Deus, inquam, plantauit vineam, & illam locauit agricolis: & opportuno tempore misit seruos suos, vt annuos reditus exigerent, quos barbarico ausu agricolæ lapidauerunt, ceciderunt, occiderunt. Dein iniuriæ quasi oblitus, mittit plures seruos,

Cõfusio est acerbissimum supplicium.

seruos, quos repetitâ malitiâ inhumaniter trucidauerunt. Tandem ad exaggerationem bonitatis misit filium suum, *Dicens: Verebuntur filium meum:* quem illi impudentiori temeritate peremerunt. Auctor operis Imperfecti hom. 40. in Matthæum, sic eleganter hoc facinus expendit: *Ecce enim post tanta beneficia Dei, & sine admonitione Domini, debuerant Domino iustitia sua tributa persoluere: tamen non reddentibus eis, misit paucos seruos suos, quibus occisis, addidit bonitatem, cùm debuisset irasci. Item pluribus interfectis, accumulauit bonitatem, & misit filium suum; & hunc non quasi ad obnoxios pœnæ sententiam baiulantem, sed patientiæ veniam: & post tot scelera, adhuc eis misericordiæ locum seruabat. Sic enim dicit: Forsitan filium meum reuerebuntur.* Attende ad verba quæ subiicit ad rem præsentem aptissima: *Ergo misit confundere illos, non autem punire. Nam pro tantis iniuriis benigno Domino sufficiebat sola vindicta pudoris.* Quid luculentius? Scilicet æquissimus, & seuerissimus Deus tantum scelus, toties repetitum exambit plectere *solâ vindictâ pudoris.* Vnde vt impudenter insolescentes castiget, illos confundere cupit, quod est magnum boni viri tormentum, & pœnæ exaggeratio.

Matth. Imperf.

76. Numerorum 12. v. 10. obmurmurant Maria & Aaron contra Moysen, vtriusque fratrem, propter vxorem eius Æthiopissam. Et iratus Dominus, euocat eos ad tabernaculum, & asperiùs loquitur, eò quòd detraxerint Moysi: *Et ecce Maria apparuit candens lepra, quasi nix.* Et quare Aaron consors culpæ, exsors pœnæ est? obmurmurationis flagitium pariter perpetrarunt, ergo pariter puniendi sunt. Plectatur nemo, aut vterque: punitio vnius, ex alterius impunitate redarguitur, aut è contrario. Nisi fortè sexus castigatur, non culpa, quæ foret puniendi libido, non æquitas punitionis. Sensim lepra serpit, & corrodit Mariæ carnes, & Aaron liber est à pœnæ reatu? Imò egregiè punitur. Pulchrè Saluianus lib. 1. de Gubernat. Dei: *Maria enim supplicio afficitur, vt Aaron confusione mulctetur.* Scilicet ob idem crimen ab vtroque commissum, Mariæ corpus exeditur & absumitur serpente lepra, qui ærumnosus, & infamis morbus est, & à contagio execrabilis; at Aaron eiusdem flagitij consors, pro lepræ calamitate *confusione* plectitur: ne leuiori supplicio puniatur, qui non leuius flagitium commisit, confusio Aaronis pro lepra Mariæ fit. A leprâ candet Maria, à confusione rubescit Aaron; lepra corrodit Mariæ carnem, confusio absumit Aaronis præcordia. Nec minùs torquetur Aaron confusionis tormento, quàm Maria lepræ supplicio. Maria enim supplicio afficitur, & Aaron confusione mulctatur. O similis culpæ consimilis pœna!

Numer. Aaronis cõfusio pro lepra Sororis est.

Saluian.

77. Ob multa scelera, quæ Iudæa gens diu commisit, indignatus Deus, noluit olim charissimum populum perimere Chaldæorum gladiis, sed ignominiâ captiuitatis mulctatur. *Ergo & tu porta confusionem tuam,* (inquit Deus, Ezechielis 16. v. 52.) *quæ vicisti sorores tuas peccatis tuis sceleſtiùs agens ab eis.* Septuaginta interpretes sic vertunt: *Tu sustine tormentum tuum.* Tormentum, inquam, confusionis. Quasi dicat Deus: Mei populi scelera vltorem gladium exigebant ad vindictam tanti reatus; at ne prorsus dispereat populus quondam meus, gladium permuto in confusionis tormentum, quasi affinis pœna sit: *Suffundere maluit hominis sanguinem, quàm effundere,* eleganter dixit Tertullianus in Apologetico aduersùs gentes, c. 4. Tam graue enim malum, & tam acerbum tormenti genus est, confusio hominis, vt *solâ vindictâ pudoris* (vt nuper ille paterfamilias) plectat Deus scelera, quæ pœnas cum sanguine reposcunt. Quasi consimilis mulcta sit, sanguinem suffundere præ confusione, quàm effundere profusione. Vtrumque supplicium sanguine constat; in illo suffunditur in vultu, potiori hominis parte; in hoc effunditur in terra, breuiori sensu vulneris. Nam confusionis tormentum diu suffundit sanguinem, & ad cuiusque occursum sumitur vindicta pudoris, perennante confusionis cruciamento: at in effusione, primum vulnus aufert cæterorum sensum. Vnde iratior Deus maluit suffundere sanguinem, quàm effundere. Adnotare lubet in gratiam Septuaginta interpretum, qui *tormentum* exscripserunt pro *confusione*; confusionem appellari tormentum apud politioris eruditionis proceres. Seneca lib. 2. de Benef. cap. 1. ita scribit: *Cùm homini probo ad rogandum os corruat, & suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus.*

Confusionis tormentum. Ezechiel.

Tertull.

Seneca

78. Ad Hæbræos 12. v. 2. *Aspicientes*, inquit, *in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemptâ.* Siue *gaudium* sit parata immortalitas, vt vult Caietanus; siue Beatitudo, vt commentatur Anselmus; siue regnum temporale, vt opinatur Strabus; siue quoduis aliud grande & excelsum bonum: tamen Christus elegit crucem & passionem, *confusione contemptâ.* Nonne alia multa erant toleranda in eius passione, quæ acerbiorem dolorem facerent? cur tantùm meminit confusionis? Anselmus Laudunensis: *sustinuit crucem, confusione contempta*, id est, *neglectâ verecundiâ humanâ.* Causas huius verecundiæ seu confusionis in Passione, tradit latè Lyranus ibi. Sed expensione dignissimum est, ex tot cruciamentis, & dehonestamentis, quæ Christus Deus in suâ passione & probrosissimè, & acerbissimè sustinuit, mentionem dumtaxat fecisse hîc Paulum contemptæ confusionis, seu humanæ verecundiæ, quâ diuina Christi facies suffundebatur in Passione. Nonne infidè proditur à discipulo? vincitur cautè, vt vaferrimus noxius? nonne profanè saliuatur os venerendum? vapulat vt vile mancipium? spineo serto asperrimè coronatur? sustinet crucis molem seculorum delictis grauem? figitur acerbè pendulo corpore vsque ad vitæ defectum? Nonne hæc sunt sæuiora cruciamenta, & ardua magis toleratu? quare tantùm meminit confusionis inter tot sæuissimos cruciatus? *Sustinuit*, inquit, *crucem confusione contemptâ*: quasi tota acerbitas Passionis *confusione*, *& humanâ verecundiâ* quodammodò censeatur, cætera acerbissima cruciamenta omittit Paulus? Et ac si parum foret effundere sanguinem, elegit à pudore suffundere. Quid exaggeratius ad hanc rem? Hinc cernere licet, quàm graue tormentum passuri sint reprobi in illo vltimi Iudicij theatro, cùm appareant tot clancularia flagitia, peracerbo confusionis tormento dignissima. Qui timet confundi, timeat facere confusione digna.

Ad Hebr. Confusio recensetur inter acerbiores Christi pœnas. Caiet. Anselm. Strab.

Anselm. Laud.

Lyra.

§. XV.

Commentarius Literæ.

Vers. 3. *Et dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem; & omnem prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuum. Subueni, quæso te, Domine Deus meus, mihi viduæ.*

79. Bibl.Sixt. BIBLIA Sixti aliter transtulêre hunc versiculum: *Et pro his, quæ fecerunt, dedisti principes eorum in cædem, & stratum eorum, quod nouerat deceptionem eorum, in sanguinem, & percussisti seruos super Dynastas, & Dynastas super thronos eorum: & dedisti vxores eorum in direptionem, & filias in captiuitatem, & omnia spolia in distributionem filiorum dilectorum à te: qui etiam zelauerunt zelum tuum, & abominati erant contaminationem sanguinis sui, & inuocauerunt te in adiutorem. Deus Deus meus, etiam exaudi me viduam.* Alij apud notas eorundem Biblior. illud: *Stratum eorum, quod nouerat deceptionem eorum,* scribunt, *Quod rigauit deceptam.* Nempe rem inhonestam honestè significant. Septuaginta, & Biblia regia, *Et stratum eorum irrigauit deceptum in sanguine.* Eodem, vt opinor sensu; nam *sanguis* sumitur pro re, & pruritu Veneris. Iuxta illud Ioannis 1. v. 13. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis.* vt docent S. Chrysostom. Theophyl. Enthym. & Beda ex S. Augustino. Lucifer in lib. de non parcendo in Deum delin. illud, *Dynastas super thronos eorum*, legit, *Super thronum eorum, qui accepit dilectam*, Dinam inquam. Vatablus rem sic explicatiùs tradit: *Ob quæ ad cædem exposuisti principes eorum, vt decepti stratum suum rigarent sanguine, tum seruis super principes, principibúsque in sedibus suis trucidatis, vxores eorum in prædam, inque captiuitatem filias, & omnia spolia tradidisti diuidenda charis tibi filiis, iis qui indignatione tua accensi, oblatum sanguini suo vitium abominati sunt, & opem tuam implorauerunt. Tu Deus ille, mi Deus, me etiam exaudi viduam.* Has scriptiones scripsi vice commentamenti, quo explicatur enucleatiùs sententia vulgatæ editionis.

Ioann. Chrysost. Theoph. Enthym. Beda. Aug. Lucifer. Vatabl.

80. Genes. *Et dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem.* Quod disertè habetur, Geneseos 34. v. 27. vbi dicitur, quod *Irruerunt super occisos cæteri filij Iacob, & depopulati sunt vrbem in vltionem stupri: paruulos quoque eorum, & vxores duxerunt captiuas.* Non laudat hîc Iuditha quòd à filiis Iacob sæuitum est in imbecillam fœminarum plebem, & aduersùs infantes innoxios, nec implorat auxiliarem sibi Deum ad consimile flagitium patrandum: sed commendat animos, & vires à Deo datas ad vltionem stupri, similéque robur petit ad patrandum egregium facinus, quod mente voluebat. Addit: *Et omnem prædam in diuisionem seruis tuis.* Seruos Dei appellat filios Iacob, vel quia verum Deum colebant. Sic iidem etsi fœdati impiâ proditione iuuenis Ioseph, ipsi iam Ægypti principi, supplices aiunt, Gen. 50. v. 17. *Nos quoque oramus, vt seruis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc.* Vel seruos Dei appellat, qui ministri fuerunt Dei in vltionem stupri. Sicut Ieremiæ 25. v. 8. ait Deus: *Ego assumam Nabuchodonosor Regem Babylonis seruum meum,* etsi Nabuchodonosor erat sceleratus, impius, Idololatra. Præda dicitur data *in diuisionem.* Profectò si *τὸ diuisio* appellet supra vxores, & filias Sichimitarum, posset significare diuisionem à maritis, vel à patribus, vt adnotabam suprà ad cap. 4. v. 10. vel durum aliquod supplicium. Quo sensu dicitur Matthæi 24. v. 51. de seruo nequam: *Veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eum, partémque eius ponet cum hypocritis.* Possetque ita accipi secundum distributionem (quod aiunt) accommodam. Nempe vxores, & filias diuident à maritis, & patribus; & grauiùs eas mulctabunt, vtpotè chara pignora inuisorum parentum; reliqua verò spolia inter se diuident. Verùm credibile non est tam inhumanè sæuiisse Iacobi filios in gentem innoxiam, & cùm generatim loquatur de omni præda, censendum est, non tantùm pretiosam supellectilem, rem nummariam, & pecuniam inter se diuisisse, sed etiam fœminas, & pueros ad seruitia. Cui expositioni suffragantur omnes Græcæ exscriptiones.

Qui appellentur, serui Dei. Genes. Ierem. Iudith. Matthæi.

81. *Qui zelauerunt zelum tuum.* Notus Hebraïsmus, qui sæpè irrepsit in Græcum, & Latinum idioma, 3. Reg. 19. v. 10. *Zelo zelatus sum pro Domino*: & 1. Machab. 2. v. 54. *Zelando zelum Dei*, & v. 58. *dum zelat zelum legis.* & Zachar. 8. v. 2. *Zelatus sum Sion zelo magno*, & alibi sæpè. Porrò vt aduertit Ribera in cap. 1. Zachariæ, zelus dicitur dolor cum ira mistus, cùm alter potitur re, quam nos cupimus: vel cùm eam male iactari affligique cernimus. In priori acceptione accipitur apud Ezechielem cap. 16. v. 42. *Auferetur zelus meus à te, & quiescam, nec irascar amplius*, hoc est, non dolebo, nec puniam te, etsi te lasciuientem video. In posteriori acceptione sumitur Zachariæ 1. v. 14. *zelatus sum Ierusalem & Sion zelo magno.* Id est, doleo, ac irascor tam crudeles fuisse Chaldæos; & alias nationes aduersùs Iudæam gentem: & Ioel, cap. 2. v. 18. *Zelatus est Dominus terram suam*, hoc est, grauiter doluit, tam crudeliter ab inimicis vexari. Et hîc Simeon, & Leui zelauerunt zelum Dei, id est, grauiter doluerunt, & irati sunt, videntes sororem suam fœdè constuprari, & Deum suum grauiter offendi. Cæterùm notandum est, quod vocis repetitio *zelo zelare*, Epitasin habet, nam eiusmodi geminatio auget vim, & frequens est in Scripturis. Osee 1. vers. 2. *Fornicans fornicabitur*, id est, salacissimè fornicabitur: *zelo zelare*; id est, studiosissimè zelauit. Thren. 1. v. 2. *Plorans plorauit*, id est, luctuosissimè plorauit. Lucæ 22. vers. 15. *desiderio desideraui*, id est, valdè desideraui. Osee 1. vers. 6. *obliuione obliuiscar*, id est, non permittam redire in memoriam meam. Aduertendum hîc est, hæc participia non esse apud Hebræos participia, sed Infinitiuos; nempè *Fornicari fornicabitur, Plorare plorabitur*: Sed Septuaginta interpretes, & S. Hieronymus explicationis gratiâ solent eiusmodi infinitiuos per participia vertere: quia quod apud Hebræos obscurum non est, à nobis vix intelligi posset, si diceretur, Plorare plorauit, Fornicari fornicabitur.

3. Reg. 1. Machab. Zachar. Ribera. Quid significet, zelo zelare. Zachar. Ioel. Osee. Thren. Luc. Osee. Hier.

82. *Subueni quæso te Domine Deus meus mihi viduæ.* Plura merita posset allegare Iuditha, vt exaudiretur à Deo; & tamen viduitatis proponit titulum, quasi ambitiosiorem ad gratiam impetrandam. Et quidem consultissimè, vt aduertit Dionysius Carthusianus: nam Deus est, *Pater orphanorum, & iudex viduarum.* Psalm. 67. v. 6. Vidua apud Hebræos vocatur אַלְמָנָה *Almanah*, quasi ab אלם *alam*, *colligauit*,

Carthus. Psalm. Quid significet nomen viduæ.

colligauit, obmutuit; quia viro emortuo velut colligata,& vincta domi sileat & obmutescat, nec valeat se defendere,& ius suum tueri. Et vidua Græcè dicitur χήρα à χηρόω *desolo*, quia desolata est, vnde Anselmus Laudunensis sic ait: *Subueni mihi viduæ desolatæ*. Deus autem dicitur Iudex viduarum, id est, *assertor*, & vindex, & exponit Tertullianus, lib.1. ad Vxorem,cap.7. Et Dauid Psalmo 145.v.9. ait *Pupillum, & viduam suscipiet* S.Hieronymus, eriget, Hebraïcè יְעוֹדֵד *iehhoded*, id est, *exaltans, erigens, confortans, fulciens, sustentans, adiuuans.* Iob 31.v.16. *Si oculos viduæ expectare feci.* Hebraïcè, *Oculum viduæ non consumpsi*, differendo quod postulat. Septuaginta, *Viduæ oculum non tabefeci.* Nicetas ibi: *Non sum passus lacrymis, aut assiduo oculorum coniectu, intentionéque contabescere.* Vnde Iob non tantùm supplicationes viduarum, sed vel nutus exaudiebat. Quasi religio foret eas confestim exaudire. *Altare Dei* appellat viduas S. Ignatius in epist. ad Tarsenses. Itaque Iuditha omnes impetrationis titulos adaggerat, cùm ait, *Subueni, quæso te, Domine, mihi viduæ.* De viduis plura scripsimus ad caput 8.v.4.

[Margin: Anselm. Laud. Tertul. — Psalm. — Iob. — Nicet. — Ignat.]

---

§. XVI.

Zelus prætextu virtutis, proprias iniurias vlciscens, spiritualis nequitia sæpè est.

83. Res bona zelus Dei est, & quem iure magnificant sacræ Literæ: nam scintilla Dei amoris est; & diuinus quidam vigor, quo quis armatur in vltionem diuinæ offensæ; & quæuis in Deum delicta exterminare adnititur totis viribus & linguę, & operis. Cæterùm cautela adhibenda est maxima in zelo, ne specie tenus,iniurias in Deum vlciscamur; & re verâ commissas aduersùs nos offensas vindicemus. Examinet Zelotypus an (vt Phinees) zelet zelum Dei, an proprium sui ipsius: nam sæpe zeli nomine ambimus religiosum nomen: non rarò proprias offensas excusamus: & aliquando zelus permissa quædam murmuratio est; & specie virtutis prætextimus vitium: & naturale ingenium ad detrahendum, seu pruritum linguæ ad immurmurandum honestamus obtentu zeli. Graue hoc genus hominum,& inuisum! Berzellaï vir bonus,& opulentus, & canitie venerabilis, Dauidem quondam Absalonis iras fugientem, annonâ, & operâ adiuuit egregiè. Feliciter confecto bello, non ingratus Dauid officiis Berzellaï, dixit illi: *Veni mecum, vt requiescas securus mecum in Ierusalem.* 2.Reg.19.v.33. Recusauit Regis fauorem Berzellaï, dicens: *Quot sunt dies annorum vitæ meæ, vt ascendam cum Rege in Ierusalem? Quare seruus tuus sit oneri Domino meo?* Profectò hæc Berzellaï ratio valdè futilis videtur. Nam minimè foret grauis Regi, neque apparet in quâ re illi futurus esset oneri, homo diues valdè, vir prudens, canitie spectabilis, & fortè consiliis, & ope proficuus. In quo senex capulatis, id est, octogenarius oneri erit Dauidi, ipsúmque degrauabit, si secum habitet in Ierusalem? Profectò senex præ ætate nimiâ ad munia inutilis, immunis sedet domi, curiosus indagator rerum, quæ accidunt, & otiosus immurmurator: quod senum ingenium est,extincto iam florido sanguine, cui successit humor putridus, & tetricus: Itaque senex ab otio ætatis,& à naturâ senectutis,omnia censu,& sensu suo taxat, de omnibus obmurmurat. *Alium inertia torpet; alium defatigat ex alienis iudiciis suspensa semper ambitio*, ait Seneca de Breu. vitæ, cap. 2. Quam ob rem, inquiet, otiosus Rex hoc anno ad bella non procedit? Cur domi deliciatur? Ius minimè seruatum est illi reo. Cur non coërcetur impij illius audacia? ô quanta tributa nunc sub Rege dependimus, qui olim immunes eramus sub Iudicibus! Vix præsumpsit Berzellaï octogenarius, ingenium, & linguam senilem se posse compescere,quo vno maximè degrauetur Rex, (neque enim aliud suppetit in quo posset grauis esse Dauidi,) vnde conscius sui ingenij, ait: *Quare seruus tuus sit oneri Domino meo?* Nam Principi, Gubernatori,& cuiuis alij priuato viro,graue est, & molestum hoc obmurmurandi ingenium; quod specie quidem zelus est: sed reuerâ est ingenij malignitas. Graue hoc.

[Margin: Zelus quorundam, à non bono ingenio est. — 2 Reg. — Zelus non bonus à nõ bonâ naturâ senum est. — Seneca.]

84. At grauius est, quosdam armari zelo quasi Dei ad vindicandas proprias iniurias; & negligentes aut propinqui, aut familiaris, aut amici defectus, zelare eum,cum quo intestinas inimicitias gerunt; inimicum sanctissimum esse desiderant, & in nullo deficientem. Quod si tantisper à virtute deficiat, eiusmodi hominem quasi piè zelant: & cùm negligentes sint suæ, & suorum sanctitatis, omnes sanctitates anxiè volunt reperiri in eiusmodi homine. Matth.5.v.6. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.* Iustitiæ nomine omnes virtutum species intelligit Chrysostomus hîc. Ergo esurienda & sitienda omnis virtus est. Quid mysterij latet in hac simplicitate verborum? Pulchrum quidem ad rem præsentem. Nemo aliis esurit,aliis nemo sitit; sed sibi esurit, sitit sibi potum,aut cibum. Sic virtutes esuriendæ, & sitiendæ sunt. Tibi esuri, tibi sanctitatem siti. Nemo pro alio esurit, pro alio nemo sitit; & tu nec tibi, nec tuis esuris; & sitis sanctitatem aliis. Caue ne hæc sitis portentosa sit, & inhumana. Esuri tibi,quod præscribit Christus; ne tu esurias aliis,ad quod te stimulat nothus zelus.

[Margin: Zelus sit velut fames nemo aliis famescit,sed sibi. — Matth. — Chrysost.]

85. *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei*, Psalm.118.v.139. Satis acutè Hieronymus, & Ambrosius ad Christum detorquent hæc verba, fortè vt Dauidem excusent. Deficio, ait Dauid,& tabesco præ zelo: quia *vexatores mei, molestatores mei*, (sic alij scribunt) *inimici mei* obliuiscuntur,& negligunt legem Dei. Siccine zelat Dauid molestatores suos? Itáne zelat delicta subiecti populi? Tabescebat Thamar fraterno stupro violata: insultabat Absalon fraterno sanguine cruentus, iacebat cadauer Amnonis vltionem clamans: impunis erat Ioab procerum cæde violatus,& tamen non tabescebat Dauid;& modò tabescit,quia eius molestatores, & inimici,non seruant legem Dei? Erat zelus Dei iste zelus Dauidis, an zelus proprius? ipse dicit, *zelus meus*. Sic in se pinxit Dauid zelum istum non bonum, sed zelum hypocritam, & inimicum,quo multi agitantur, & alios exagitant. Vel forsitan instigabatur à zelo non bono sed ipso renuente. A qua specie delicti vindicat Symmachus Dauidem, sic locum exponens: *Tacere me fecit zelus meus, quia obliti sunt,* &c. id est: Quando zelantissimè obseruo inimicos meos,nec ita zelo proximos,aut familiares, suspectus est mihi eiusmodi zelus, etsi specie virtutis me incitet; & ne foras erumpat mirâ taciturnitate os meum obsigno; *Tacere me fecit zelus meus.* Id est,non modò non loquor,de his defectibus, quos zelus obseruat in meis inimicis, sed ipse zelus me facit tacere; suspecta mihi sunt verba, quæ instigante eiusmodi zelo erumpere conantur: zelus linguam frænat, non armat.

[Margin: Psalm. Hier. Ambros. — Dauid dicitur tabescere à zelo inimicorũ. — Symmach.]

86\. Cæterùm quàm grauiter, & molestè toleretur persecutio, pij zeli nomine facta, & prætextu virtutis, altè explicuit Paulus ad Ephes. 6. v. 11. *Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli*: (id est, calumniatoris, seu criminatoris) *quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes*, &c. *Contra spiritualia nequitiæ, in cælestibus.* Non sufficiunt quæuis arma aduersus insidiosas criminationes calumniatoris insidiosi: armaturâ Dei opus est: quia graue ingruit bellum; & quidem periculosius, quàm illud, quod Iobo illatum est, ait Anselmus in huius loci commentario. Imò etiam illo, quod aduersùs nos gerit caro, & concupiscentia voluptatis, quod grauissimum est, intestinum est, periculosissimum est. *Magna quippe vis voluptatum est, & facilè imposturam facit quod delectat.* Quodnam est hoc bellum, quod acerbitate superat Iobi luctas, & carnis illecebrosa pericula: & quod istorum comparatione appellat Tertull. de fuga in pers. cap. 1. periculum *reuerà*? Disertè illud explicuit Paulus: *Contra spiritualia nequitiæ, in cælestibus*; *In cælestibus*, inquit Anselmus, id est, *in mentis nostræ sanctis virtutibus patimur impugnationem*; Quasi dicat Paulus: Induite vos armaturam Dei, quia ex insidiis periculosum vrget bellum, *contra spiritualia nequitiæ, in cælestibus*, id est, contra eos, qui spirituali nequitiâ in re cælesti, siue in re virtutis, insidiosè, & subdolè vos oppugnant. Armamini contra *spiritualia* machinamenta *nequissima* versutiæ: contra eos, qui per callidam *nequitiam* spiritualia obiectant crimina; & zelo virtutis *spiritualia* prætexunt, sed *spiritualia nequitiæ*, re verâ obiectant, id est, *proprias nequitias spirituales.* Zelus ille bonus non est; sed insidiosus, & nequam: Nequitia spiritus est, aut *spiritualia nequitiæ.* Hispanismo bellè explicatur: *Os hazen la guerra con spiritualidades llenas de malicia.* Præfatam expositionem insinuat Caietanus in loci Commentario, his verbis: *Contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Describit Apostolus eosdem à malitiâ excellentissimâ. Non dicit aduersus spirituales nequitias, sed* (quod plus est) *aduersùs spiritualia nequitiæ. Habet nequitia carnalia, habet spiritualia.* Hoc genus hominum iactantium virtutes (vt sic dicam) malitiosas, & spirituales nequitias, graue est hominibus, & Deo valde offensum. De his videri posset dixisse Christum, se non venisse in mundum, vt eos vocaret, (eo sensu quo loquitur Euangelista) quasi eos detrectet, & exterminet à sui consortio? *Non veni vocare Iustos, sed peccatores.* Matth. 9. v. 13. Quia non tam auersatur nostros peccatores, quàm simulatos hos iustos, & insidiosos. Tractans Chrysologus præfatam sententiam, sic ait, serm. 29. *Non veni vocare iustos, sed peccatores. Non hîc Dominus iustos respuit, sed superbos: & eos notat, qui cùm non sint, esse se iactant iustos.* Nimirùm Pharisæi prætextu virtutis sese iactabant, & zeli pij specie superbè notabant actiones Christi Dei. Iustos specie tenus his similes, non venit Christus vocare, quia obiectabant *spiritualia nequitiæ in cælestibus?*

Marginal notes: ad Ephes. — Zelus aliquando est spiritualis nequitia de rebus cælestibus. — Anselm. — Tertull. Anselm. — Caiet. — Non venit Christus vocare zelotypos nequam? — Matth. — Chrysol.

87\. Saltat lasciuiens puella dum Herodes sua natalitia conuiuando celebrat. Iurat illi Herodes se daturum, quod postulauerit; postulatum caput Ioannis exscinditur, & in disco infertur mensis. Quid hîc non truculentum, & ferale? Illúdne caput Ioannis, quod tam facilè abscindatur? Mors Baptistæ ad augendas conuiuarum delicias? Vita Ioannis inhonestæ rei pretium? Sic vilipenditur in terrâ, qui tanti æstimatur in cælo? Insolens iniuria; ingens planè contumelia Baptistæ irrogatur. Verùm has omnes iniurias quasi leuiores præteriit Basilius Seleu. Orat. 18. & hanc vnam exaggerat, scilicet ob impletionem iuramenti, occisum fuisse Ioannem, quasi Baptistam perimere religio esset, non impietas. *Papæ prodigiosam tragædiam! iurisiurandi religionem fingit Herodes*, ac si prodigiosa in Ioannem tragœdia fuerit, non quòd occidatur, sed quòd ob religionem occidatur: scilicet quia impia impiæ cædis causa non honestauit Ioannis cædem, quæ specie tenus deuenustatur ob motiuum pietatis; nam impiè sæuit, qui ob pietatem sæuit. Hæc fuit prodigiosa Ioannis tragœdia, ob religionem irreligiosè tractari.

Marginal notes: Zelo religionis Baptista occiditur? — Basil. Sel.

Execrabile fuit Pilati delictum, quo innocentissimum Christum Deum damnauit ad probrosissimam, & atrocissimam mortem, nec omnium scelerum reo dignam. Et quidem innocentiam Saluatoris probè nouit. Quid criminosius? & nihilominùs ait illi Iesus, Ioan. 19. v. 11. *Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.* In quonam sita est hæc maior, & insolentior malitia Iudaici populi? Num quia vitiauit testes, vt Christum damnaret? aut quia inuidiâ egit? fortè quia ingratissimus fuit in tantum, támque munificum benefactorem? an quia Deum ipsum occidit, quod exaggeratio flagitiorum est? Hæc omnia prætermittit Augustinus Tract. 116. sic fatus: *Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Nec timendo quidem præsertim innocentem hominem, homo debet occidere, sed id zelando facere multò maius malum est.* Scilicet ideò qui tradidit Christum flagitiosior Pilato dicitur esse, non tam quia Christum Deum occidendum tradidit, quàm eò quòd specie virtutis, & prætextu religiosi zeli id fecerit, quasi maius flagitium foret specie virtutis delinquere, quàm ipsum Deum prodere, & tradere sæuissimis tortoribus. Heu quorumdam Principum impiissimam pietatem! Astutè, & nequissimè Nabuchodonosor sæuissima odia in prouincias innoxias, zelo *defensionis* dissimulat, & honesto *defensionis* vocabulo tegit maleuolentiæ venenum, vt habetur cap. 1. v. 12. & hîc v. 3. Simeon, & Leui, veluti *zelando zelum* Dei, atrociter debacchantur in Sichimitas, sub prætextu pietatis. 88.

Marginal notes: Ioann. Zelus non bonus sæpè excedit malitiam Pilati. — Aug. — Iudith.

Malè Apostolus, & benè proditor Iudas Christum Deum vendidit furori inimicorum, quem vt hostibus traderet, pergit cum hostili manu ad hortum: Lucæ 22. v. 47. *Et appropinquauit Iesu, vt oscularetur eum. Iesus autem dixit illi: Iuda osculo filium hominis tradis?* Christus mutus est ad Passionis probrissimas contumelias, & acerbissimos cruciatus, & queritur de osculo? Plus excruciat Iesum osculum, quàm alapæ, quàm salinæ, quàm verbera, & crux? Ambrosius: *Osculo tradis? hoc est amoris pignore vulnus infligis? & pacis instrumento mortem irrogas?* Ac si non tam ægrè ferat Christus sæuissima Passionis cruciamenta, quàm amoris pignore, beneuolentiæ specie, & virtutis prætextu, illum tradere, & in illum sæuire. Vnde tanquam oblitus tanti flagitij, & infandæ malitiæ, quæ in scelestissimo Iuda reperta fuit, de hoc duntaxat conqueritur, quasi id vnum acerbiùs tulerit. Ergo ne virtute virtutem impugnes, & virtutes ferias mucrone virtutis, & bonitatis specie malus sis. Ne honesto nomine propriæ, & honestæ *defensionis* alios ferias, & zelo pietatis impius sis. Sententiosè inquit Tertullianus, libro 1. aduers. Marc. cap. 27. *Non timebitur nisi iusta, & ordinata Dominatio; diligi autem potest etiam adultera.* Adultera dominatio 89.

Marginal notes: Luc. Osculo tradi ægrè fert Christus. — Ambr. — Tertull.

minatio dicitur, quæ iusta non est, nec intendit correctionis fructum, cuius sterilis est, sed voluptatem castigandi, & proprij doloris vlciscendi.

§. XVII.

Impiè sæuit, quisquis prætextu pietatis sæuit.

90. Non bona causa patiendi exaggerat supplicium.

QVantùm excruciat inflictus dolor, tantùm eius imminuit molestiam, aut honesta causa patiendi, aut inuidia, aut amentia, aut ira inferentis molestiam. Furor enim castigantis defensio rei est, & ita iudicis tacitè defendit, quam damnat causam. Quippe non iure, sed iniuriâ agere fatetur, qui passione, non ratione agit: & ita vel inuitus defendit, quem damnat: minuitque, quò exaggerat supplicium. At qui affectum prauum astutè dissimulat, simulátque prætextu bonæ causæ se pœnam infligere, sæuius ferit reum: & quia deest dissimulata defensio, proueniens à passione, qua iudex agitur; & quia reum mulctat non tantùm cruciatu corporis, sed ab infamiâ delicti: nam dolet ob pœnam, dehonestatur ob culpam. Ioannis 16. v. 2. *Venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Quæ verba in prædictum sensum accepit S. Cyrillus, lib. 10. in Ioan. cap. 35. aitque *Christum prædixisse Apostolis summum periculorum omnium.* Ac si dicat, maximum periculorum est, non persecutio, non cruciatus, non ipsa mors, humanarum calamitatum maxima; sed causa, quâ in vos desæuient, nempè, vt religiosos se exhibeant in Deum; siquidem tam impij, & flagitiosi æstimandi eritis apud homines, vt vos persequendo, arbitrentur se gratum quid Deo facturos: Et ita & dolore pœnæ, & infamiâ delicti simul mulctabimini: quod est *summum periculorum omnium.*

Ioann. — Cyrillus.

91. 1. Reg.

1. Reg. 19. v. 9. *Factus est Spiritus Domini malus in Saul: sedebat autem in domo suâ, & tenebat lanceam: porro Dauid psallebat manu suâ. Nisúsque est Saul configere Dauid lanceâ in pariete.* Quærunt interpretes an Saül tentarit lanceâ configere Dauidem quando agebatur malo Spiritu; an postquàm illum Dauid psalmis excantauerat; iámque pacatus erat Saül, nec agitatus à malo Dæmone. Seriò existimo sedato & tranquillo animo, nec acto Dæmonis furore, Saülem lanceam contorsisse in Dauidem. Quam sententiam simul cum pulchrâ ratione adducit Basilius Seleuciæ, Orat. 15. his verbis. *Paulùm à Dæmonis exitu leuatus Saül, & aduersorum detersâ caligine, in Dauidem, quem præsentem cognouerat, hastam eiaculatus, medicinæ pretium eadem obtulit:* (Aduerte ad rationem, quam affert Basilius) *quasi ad mentem sobriam ideò se recepisset, vt iterùm seruiret inuidiæ,* id est, odio. Quasi dicat: Ideò Saül lanceam non contorsit in Dauidem dum Dæmoniacis furiis agitabatur, ne furore percitus insanire videretur, sed dum Dæmone liberatus, ad sanam mentem rediit, vt sobriè videretur sæuire; nec putaretur ira, sed ratio: nec haberetur furor, sed consilium. Ne si furens Dauidem feriret, vnâ tantùm plagâ eum vulneraret; quam excusaret, seu sanaret furor, qui excusaret Saülis facinus. At si iam Saül sobrius Dauidem feriret, duplici eum plagâ cruentaret; nempe & vulnere, & vulnerandi consilio, quod sobriè & pacatè capessit. Vnde vt Saül magis fureret in Dauidem, sobriè furit; nam sobrietas vulnerantis tela vegetat ad vulnus: vno eodémque ictu ferit corpus, & famam: corpus ictu, famam sobrietate vulnerantis.

Iudex sobrius plus ferit pœnâ, quàm furiosus. — Basil. Sel.

Parum erat charitati, & patientiæ Christi Domini tolerare tot, tantáque cruciamentorum genera, nisi etiam infamiam consultissimæ sententiæ contrà se latæ, pateretur. *Collegerunt ergo Principes, & Pharisæi concilium,* &c. Ioannis 11. v. 47. quod summum Christi dedecus fuit, Scilicet damnari consultissimorum hominum suffragiis; qui non iræ aut furoris impetu, (sic res specie tenus apparebat,) & præcipitantes sententiam; sed sobriè, pacatè, cōsultè prouidentes, & religioni erga Deū, & paci erga Rempublicam. Quod attentè aduertit Lyran. sic aiens: *Pontifices, qui erant maioris auctoritatis, & magis literati & Pharisæi, qui videbantur præ aliis religiosi: ex quibus factum eorum grauius erat.* Ecce tibi Christum dānatum à religiosis iudicibus, & cōsultiori senatu, quò sententia eorū grauior apparebat. Adde quod Caïphas tunc summus sacerdos: *Cùm esset Pontifex anni illius, prophetauit, quòd Iesus moriturus erat,* &c. Itaque Christus ad mortem condemnatus est, non tantùm à grauissimis grauissimi populi Senatoribus, sed etiam à prophetante Caipha, quò grauior & iustior videretur sententia lata contra Christum. Hanc Christi ignominiam ortam ex grauitate, & prudentia eiusmodi Senatorum, detergere conatus est Origenes allegatus in Catena. Tractat subtilis hic Doctor, an tunc Caïphas verus propheta fuerit; bono Dei Spiritu actus, an malo Dæmone instigatus? ex quo sic argumentari licet: Si Diaboli instinctu prophetauit Caïphas, non probrum; sed elogium est Christi, phanaticâ, & inuidiosâ ipsius prophetiâ damnari. Si autem Caïphæ prophetia vera, & à vero Spiritu fuit, attendendum est ad omnia, quæ prophetauit; ex quibus planè defendetur causa Christi Domini. Sic ergo fatur Origenes: *Vnus autem ex eis Caiphas nomine cùm esset Pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, &c. Si autem quis velit veridicum & in hoc esse Caipham, fatebitur etiam cuncta, quæ sunt in hoc loco, prophetiam esse veridicam, incipiendo ab illo: Vos nihil scitis: Nihil enim nouerant, qui Iesum ignorabant.* Itaque vnum è duobus necessarium est, aut quod falsa fuerit Caiphæ in Christum prophetia, aut quòd vera sit: Si falsa; ipsa suffragij Pontificis fallitas, vtpotè à malo Dæmone spirata, Christum non deuenustat, sed valdè honestat. Si autem vera est Caïphæ prophetia; cùm ab illis verbis incipiat: *Vos nescitis quicquam,* ô Pontifices, & Pharisæi, necesse est, vt à nesciis, & sic impiis, & iniustis hominibus Christus damnetur. Enimverò etsi Christus Dominus saturari cupiuerit cruciamentis, & opprobriis, hanc contumeliam non tulit, nempè vt à sobriis, & sapientibus consiliariis, & iudicibus condemnaretur; sed vnà cum sententiâ Iudicum, inuidiosam eorum ignorantiam publicauit; & sobrio (vt videbatur) consilio Christus refragatur, iudices ab odio, & ignoratione recusans: vt condemnatione suâ, non tam ipse Christus, quàm iudices condemnentur. Quin & propheticâ Spiritus sancti voce iudicibus, dum iudicant, dicatur palàm: *Vos autem nescitis quicquam,* cùm de damnando Iesu agitis. Audis Nabuchodonosorem hîc, v. 12. honesto titulo defensionis bellum inferre his prouinciis; nec tantùm eas depopulando vastat, sed allegando titulum defensionis, eas deuenustat, quasi iure merentur vastationem, quam ipse intentat iniustè. ô cauillos astutioris malitiæ! *Ergo hoc agite boni Præsides,*

92. — Ioann. — Christus damnatur à Senatu apparenter probo & consilioso. — Lyra. — Ab ignorāti Senatu damnatur Christus. — 93. — Orig. — Iudith. — Iudicis probitas grauior est pœna damnati.

Præsides, cruciate, torquete, &c. Probatio est enim innocentiæ nostræ, iniquitas vestra. Verba sunt Tertulliani in Apolog. cap. 50. Id etiam videre licet in zelo Simeonis, & Leui, qui hîc v. 3. crudeliter sæuiunt zelo iustitiæ.

§. XVIII.

Iudex proprias iniurias puniens, seuerißimè rigidus est. Inde exaggeratur finalis Iudicij rigor.

94. Valdè potest iudex in re potestatis suæ; sed in propria causâ, etsi idem potest, tamen plus audet, quàm potest; tunc eius potestas audacia est, & commune ius degenerat in crudelitatem: proprius dolor sæuissime armat iudicis manus; & qui omnia potest, sui impotens furit in proprios inimicos desiderio vindictæ.

Matth.

Matthæi 16. v. 18. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & portæ inferi non prævalebunt aduersùs eam.* Quid est, *portæ inferi non prævalebunt aduersus Ecclesiam*?

Maldon.

Aptè Maldonatus: Per portas inferi omnem diaboli potentiam significari, non dubium est, illud verò dubium quare per portas potentia significetur.

Portæ quid significent.

Communis interpretum expositio est, ideo maximam diaboli potentiam per portas metaphoricè significari, quia portæ solent esse munitissima pars vrbium, & quia portis vrbis obsessæ robustissimum præsidium adhiberi solet, vnde dixit Christus, adeò fore robustam Ecclesiam, vt neque à portis Inferi valeat expugnari. Sed fortè videbitur alicui languida expositio, quia portæ vrbis, portarúmque præsidium quamuis munitissimum, & validissimum, nec solet, nec valet irruere in hostes, sed hostium retardare impetum, & sistere audacem armorum temeritatem; at hîc significatur inferi portas ruere in Ecclesiam, nec prævalere posse aduersùs eam; agitur enim de inferorum actinâ ví ad Ecclesiam impugnandam, vt sonant verba Christi; & tacitè aduertit

95.
Hier.

S. Hieronymus ibi. Vnde adhuc prævalet difficultas, cur portarum nomine *Omnis diaboli potentia significetur*? Imò audacior, & sæuior potentia planè innuitur.

Iudicis humani potestas in causâ propriâ audet supra Dæmonem.

Porrò portarum nomine in sacris Bibliis, iudices, & tribunalia, (quia erant in vrbium portis significari, nemo nescit, & pudor est probare rem vulgò notissimam. Vt ergo indicet Christus Deus Ecclesiæ suæ valentiam, ait: *Nec portæ inferi prævalebunt aduersùs eam.* Quasi dicat: mea Ecclesia inimicitias palàm aget cum inferi potestatibus, & furiis, nempe cum crudelissimis cacodæmonibus, qui etsi de se infensissimi sint, & robore potentes, & audaciâ temerarij; tamen vt magis eorum sæuissimam rabiem, & robustiorem potentiam publicet Christus, eos in *portis* constituit, & iudices nominat quasi inferni tribunalia. Ac si apertè dicat: non modò dæmones non valebunt expugnare meam Ecclesiam, (quid sæuius dæmone?) imò nec dæmones iudices: ac si iudicis vocabulum adaugeat furorem, & sæuitiam. Itaque inferorum furiis accrescit aliquid siue potentiæ, siue furoris, dum iudices agunt in causâ propriâ; vnde opportunè ait Christus commendans Ecclesiæ suæ robur: *Et portæ inferi non prævalebunt aduersus eam.* Et quidem tot iudices & præsides, qui nascentem Ecclesiam oppugnarunt, non ineptè portæ inferi dici possunt, quæ non prævaluerunt aduersus eam.

96. Agens Christus Dominus, Ioann. 3. v. 36. de temporali supplicio, quo puniendus erat populus Iudæorum, eò quòd obstinato animo non credebant doctrinæ, & miraculis Saluatoris, sic ait: *Qui autem incredulus est filio, ira Dei manet super eum.*

Iudicis rigor in propria causâ.
Ioan.

Ast cur non ipse Christus, sed Pater dicitur hîc punire incredulitatis delictum? Benè S. Chrysostomus, hom. 34.

Chrysost.

Vide qualiter hic ad Patrem reducit eum, qui est, supplicij sermonem: Non dixit ira filij, quamuis ipse sit iudex, sed Patrem eius instituit. Id est, Christo data est potestas omnis iudiciaria, & tamen iudicium puniendæ incredulitatis in se commissæ remittit ad Patrem: videlicet ne hominibus aliquo modo videri posset excessisse; puniendo sibi rebelles, & incredulos? Christus quia Deus est, excedere non potest iustitiæ metas; at si excedere potuisset, videretur fortè, acerbiùs animaduertendo in sibi infideles, & contra se nimiùm peccantes. Planè egregia hyperbole. Vt autem nimij rigoris omnis tollatur adhuc apparens suspicio, omne incredulitatis iudicium ante finale, dicitur remitti ad Patrem; scilicet ad aliam personam, ne eius punitio, rigor potiùs videatur, quàm iustitia, vtpotè sententia in causâ propriâ fulminata. Hæc Christi Dei non necessaria cautio, nostra eruditio est. Caueat Iudex rigores, dum suas agit causas; vel potiùs caue rigores Iudicis vindicantis proprium dolorem præfecturæ potentiâ.

Cæterùm priuatum iudicium infligendi temporariam pœnam incredulis quodammodò recusare potuit Christus; 97.

Christus dicitur esse iudex in sua causâ ad exaggerationem rigoris.

sed postremâ vltimi iudicij die sedebit orbis Iudex; in illo iudicio ostentaturus diuinæ iustitiæ rigores æternùm repressos. Nimirùm, vt fauor, & eminentia Misericordiæ diuinæ enituit illò vsque: ita oportebit, vt iræ diuini rigoris tunc ostententur, ob temporis breuitatem supplente iustitiâ diuturnitatem redundantis misericordiæ diu exercitæ. Rigores huius vltimi iudicij prædixère Prophetæ, tradidère Euangelistæ, & Christus multis expressit. Sed addam aliquid non vulgare in vulgari hujus rei narratione, quæ habetur Matthæi 25. v. 41. vbi scribitur, quod

Matth.

Christus Deus seuerissimè dicet damnatis: *Discedite à me maledicti in ignem æternum; Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare; Sitiui, & non dedistis mihi potum; hospes eram, & non collegistis me,* &c. Quis interpretum non aduertit plura alia peccata perpetrauisse reprobos, eáque liquidò probata esse in illo tribunali; cur ergo ob solam immisericordiam damnantur? Dein, esto, reprobi immites fuerunt in pauperes; at non fuerunt immisericordes in ipsummet Christum. Nam 98.

ipsi reclamant: *Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem?* Cur ergo delicta, ob quæ reprobi vnicè damnari dicuntur, immisericordiâ in Christum est? Planè in hac die ostentat Christus omnium iudex, diuinæ Iustitiæ seuerissimos rigores, quos, vt magis publicet, inquit se nuncupatim suâ sententiâ ferire eos, qui in se deliquerunt. Nec enim vllâ ratione potuit hominibus magis exaggerare districtioris iustitiæ seueritatem, quàm fulminando sæuitiam in sibi infensos, & offensos, nempe in illos, qui illum spreuerunt. Vnde ait, *esuriui*, &c. Hoc est, innotescat orbi vltimi Iudicij rigor: quia in eo Iudex suam causam aget, proprias iniurias speciatim vlciscetur. Hæcne exaggeratio tantæ seueritatis est, an præmatura quasi excusatio rigoris? Aduerte sæuitiam Nabuchodonosoris, cap. 2. v. 6. dicentis

Iudith.

Holopherni: *non parcet oculus tuus vlli regno?* qui crudelissimus rigor est, vt expendi in Literæ rigore:

gote: Scito etiam hos populos iniurios fuisse Regi; vnde Rex sæuissimus est, in causâ propriâ, & furiosè castigat propria delicta. Et Simeon & Leui sæuiunt atrociter in Sichimitas, vt traditur hîc, v. 3.

---

§. XIX.

Commentarius Literæ.

Vers. 4. *Tu enim fecisti priora, & illa post illa cogitasti: & hoc factum est quod ipse voluisti.*

99. Bibl. Sixt. SIXTI Biblia sic locum vertunt, & explicant, *Tu enim fecisti quæ antè illa, & illa, & quæ nunc, & superuenientia cogitasti: & facta sunt quæ in mente habuisti, & affuerunt quæ deliberasti, & dixerunt, ecce adsumus.* At τὸ cogitasti omittit Lucifer. (Lucifer.) Biblia Regia. *Tu enim fecisti priora illorum, & illa, & posteriora; & præsentia, & superuenientia cogitasti.* Biblia Septuaginta interp. & Complutensia vix dissentiunt à Sixtianis. (Septuag. Complut. Vatabl.) Vatablus expressiùs rem tradit: *Tu enim & ea quæ priora sunt illis, & illa, & quæ secuta sunt designasti: tu præsentia quoque, & futura præmeditatus es. Tibi adstant quorum iniisti consilium, & ecce præsto sumus, inquiunt.*

Tu fecisti priora, & illa post illa cogitasti. Anselmus Laudun. (Anselm. Laud.) id est, *ordine disposuisti omnia.* Quasi nihil aliud hîc significetur, quàm Deum omnia ordinatè disposuisse. Quæ est etiam interpretatio Hugonis. (Hugo. Lyran.) Sed nimis generaliter accipiunt hæc verba. Sicut etiam Lyranus, qui *priora* intelligit ea, quæ in mundi creatione facta sunt, aut sicut refert Sanctius, quæ præcessêre Simeonis facinus, *priora* appellat. Ipse Sanctius (Sanct.) existimat, τὸ *priora* significare, ante tempus illud, quo angustè premebatur Bethulia obsidione dirâ, Deum multa admiranda fecisse, & post Simeonis æuum alia. Quam expositionem indicat translatio Bibliorum Reg. (Bibl. Reg.) Planè diuinat qui sic locum explicat; neque enim vlla extat mentio alicuius illustrioris prouidentiæ nuper exhibitæ ergà miseros Bethulienses, quousque Iuditha eos liberauit: nihil autem vulgare & obscurum hîc deprædicaret Iuditha, quæ magna, & Heroum æmula meditabatur.
100. Placet Carthusianus, cui fauet Tirinus, (Carthus. Tirin.) qui τὸ *priora* intelligit de victoriis pristinis, quas auxiliatrice Dei ope reportarunt Hebræi de potentissimis hostibus. Quas victorias scripsit Moyses in Pentateucho, & referuntur Iosue 10. Iudicum 7. & 8. & 11. 4. Reg. 19. & 2. Paralip. 20. Hæc appellat *priora.* Addit: *Et illa post illa.* Emanuel Sà, & Tirinus, (Sà. Tirin.) id est, alia post alia exempla tuæ vindictæ. Dicit [alia post alia,] quia continenti penè tractu alia aliis successerunt: neque vllum fuit tempus in quo non extarent diuinæ virtutis præclara documenta, quibus suum populum egregiè Deus adiuuit aduersùs exteras, & potentiores aduersariorum vires. (Præsentissima beneficiorum memoria.) Notanter ait, *illa post illa,* (non, alia post alia) vt significet Iuditha, eiusmodi beneficia sibi, suæque genti collata, præsentissima esse suæ memoriæ; nunquámque ab illa excidere. Nam quæ per istiusmodi pronomina, *istud, hoc,* aut *illud,* &c. significantur, semper memoriæ oculis denotantur. *Si tu sustulisti eum, dicito mihi,* ait hortulano Magdalena, Ioannis 20. v. 15. (Ioan.) Quem dicit *eum?* Quis est is, quia nullius meminerat? ille, inquam, quem semper in memoria versat, quem præsentissimum habet, de quo existimat omnes cogitare. Vnde Iuditha agens de beneficiis diuinis, non ait *alia post alia*; sed cùm horum beneficiorum nullam mentionem fecerit, inquit, *illa post illa* id est, quod semper memoriæ meæ præsentissimum est, quod existimo è nullius memoria vnquam posse excidere.

Addit Iuditha: *Et illa post illa cogitasti.* Quid 101.
est, *cogitasti*? Bene aduertunt Lyra, & Carthusianus, (Lyra. Carthus.) cùm dicitur, Deum alia post alia cogitasse, non esse sic intelligendum, vt aliquid priùs cognoscat, & posteà aliud; qui ab æternitatis ineffabili instanti omnia perspicacissimè, & plenissimè cognoscit, simúlque Deo obiectiuè præsentantur, quæ in temporis duratione dicuntur præterita, præsentia, futura. Tam longè enim abest Deus, vt re ipsâ alia post alia cognoscat, vt cognitio Dei nunc versans circa rem præteritam, & præsentem, & futuram, nec ratione ratiocinatâ (vt aiunt Philosophi) differat, vt docet Vazquez 1. p. disp. 64. cap. 4. Suarez lib. 1. de scientia futurorum, cap. 7. Albertinus tomo 1. quæstione 1. Theolog. in prim. corollar. num. 5. & 6. & Ruizius, tomo de Scientia, disp. 29. sect. 3. num. 5. (Vazq. Suar. Albert. Ruiz.) Dicitur autem Deus alia post alia cogitasse, non quia successiuè vnum post aliud cognoscat, sed quia res faciendæ fiunt aliæ post alias, vt notauit Lyranus. Mitto Theologicæ scholæ subtilitates de ordine prioris, & posterioris in diuina cognitione, quem ordinem metiuntur Scholastici Doctores à concatenatione obiectorum, & eorum prioritate, aut posterioritate naturæ. Super quo agit disertè noster P. Erize (Erize.) 1. p. Tractatu 3. de prædest. disp. 22. cap. 2. num. 10. (Cogitatio miseriæ, dicitur sublevatio à miseriâ.) Dein alia post alia beneficia dicitur Deus *cogitare,* dum præstat. Num quia cogitatio seu cognitio Dei, est eius omnipotentia simul cum voluntate? Subtilius hoc quàm solidius diceretur, nec satis solidum est in re Theologiæ. Num quia Deus sic procliuis est ad miserendum, vt vel cogitatio beneficij sit eiusdem exhibitio? *Domine memento mei, dum veneris in regnum tuum,* Lucæ 23. v. 4. (Luc.) Memoriam, an misericordiam supplicat bonus iam latro? Quid? miseriæ nostræ recordatio, est misericordiæ exhibitio? Moralissima hæc, hîc quæro literatissima. Ergo, inquit, Iuditha: *Et illud post illud cogitasti* præbere, inquam, aut facere, vt bene interpretantur Sà, & Tirinus. (Sà. Tirin. Carthus.) At verò Carthusianus hîc, *Illud post illud cogitasti, id est, vnum post aliud facere decreuisti.* Eodem, vt opinor, sensu. Addo hoc verbum *cogito* in Scriptura, etiam significare idem quod *facio*, aut *operor*. Genes. 40. v. 20. (Genes.) inquit Iosephus fratribus suis, meticulosis ne rependeret iniuriam: *Vos cogitastis de me malum.* Et tamen non cogitauerunt tantùm, sed & vendiderunt in seruum, & multa mala aduersùs Iosephum præstiterunt.

Et hoc factum est, quod ipse voluisti. Hîc Dei 102.
omnipotentia commendatur, vt aduertit Carthusianus. (Carthus.) *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo, & in terra,* Psalm. 134. v. 6. & Lucæ 1. v. 37. (Psalm. Luc.) *Non est impossibile apud Deum omne verbum.* & Isaiæ 46. v. 10. (Isaiæ.) *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Morosus ero, si hic congeram loca, quæ Dei omnipotentiam comprobent: cùm vel Plato apud Guitmundum lib. 1. de verit. Euch. (Guitm. Plato.) dixerit, Rerum naturam esse, quod vult Deus. Et quidem, *Hoc factum est, quod ipse voluit: Num Dei possumus resistere voluntati?* Geneseos 40. (Genes.) v. 19. Abeat Caluinus, facessat Melanchton, qui hæreticâ licentiâ hinc colligunt, tam esse opus Dei

Dei , proditionem Iudæ; quàm Petri vocatio-
nem : quasi fatali decreto Deus prædeterminet, &
cogat humanum arbitrium , voluntatis diuinæ
omnipotentia : nam diuina omnipotentia non
eget hæretico auxilio. Hoc enim factum est ab
humanâ etiam voluntate , quod Deus voluit vo-
luntate absolutâ efficaci , non prædeterminan-
te , seu cogente arbitrium , sed congruè alli-
ciente ad consensum. Cesso, nam aliûs scholæ hic
sudor est : tametsi in similibus locis id tractent
nostri commentatores : sed cursim,leuiter, saltua-
tim : & ita non pro rei dignitate. Malo scriptu-
rientem calamum compescere,quàm angustè mul-
ta congerere,aut amplissimè præter commentato-
ris institutum expatiari. Nec digitum intendo ad
103. auctores,quia plures,quia obuij.
VERS. 5. *Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt : & tua iudicia
in tua prouidentia posuisti.* Biblia Sixti , *Omnes
enim viæ tuæ paratæ , & iudicium tuum in præco-*
Bibl. Sixt. *gnitione.* Septuaginta & Biblia Complut.& Regia
Septuag. hoc posterius hemistichium sic vertunt : *& iudi-*
Compl. *cia tua in prouidentia.* Vatablus : *In expedito enim*
Regia. Vatabl. *sunt instituta tua,& prouisa iudicia.*
104. Hæc vocula *via* latissimè patet in Scripturis.
Varias & multiplices acceptiones vltrò offerunt,
& Dauidis Psalmi , & Salomonis Prouerbia , &
Lucæ Euangelium. Hic *via parata*, &c. significat,
promptum esse quicquid Deus facere cogitauit,
nec esse vllam creaturam , quæ exprompta non sit
Hugo. ad obediendum vel nutui prouidentiæ , & omni-
Carthus. potentiæ diuinæ. Ita Hugo , Carthusianus , Vata-
Vatabl. blus , Sanctius , & Sà. Subiicio Carthusiani ver-
Sanct. ba , quæ impeditam huius versiculi sententiam
Sà. feliciter extricant , *Omnes,* inquit , *viæ tuæ paratæ
sunt. Id est , à te predispositæ sunt tuæ actiones , at-
que in promptu habes agere omnibus modis tibi pla-
centibus, & exhibere actus quoscunque volueris. Et
tua iudicia, id est, iusta , & iudicialia opera tua. in
tua prouidentia posuisti : id est , in præordinatione,
& libertate sapientiæ tuæ : itaque quicquid forinse-*
Ad Ephes. *cus agis, & iudicas , ex certa & æterna prouidentia
procedit.* Vnde Paulus ad Ephes. 1. v. 11. *Omnia,*
inquit , *operatur secundum consilium voluntatis
suæ.* Scilicet τὸ *Posuisti tua indicia in tua potestate,*
idem est,ac si dicat:Consultissimè tuo perspicaci,
prudenti, & omnipotenti consilio prouidisti,ante-
quàm exequereris quicquid ad extrà executum est
iusto tuo iudicio , ad expugnandos nostros aduer-
Pineda. sarios, & populum tuum sublimandum tot illu-
strissimis victoriis. Lege , si placet , Pinedam in
caput 40. v. 3. Iob, qui hunc versiculum , & præ-
cedentem ad hunc modum explicat. Quasi dicat
Iudith : Non casu , non inconsultò , non temerè,
non imbecillè olim , & nuper decreuisti, hostes
populi tui profligare, & nos sospitare, & illustres
facere illorum excidio : itaque idem etiam nunc
facile & expromptum tibi est. Ergo mi Deus , ait
Juditha, tu te æmulare, tu esto tui exemplar : &
qui alia post alia beneficia diu nobis exhibuisti, vt
vindictam sumeres de inimicis nostris , ne quæso,
obliuiscaris tui. Quasi allegat præscriptionem
misericordiæ diuinæ : nam beneficia Dei
noua beneficia pariunt , & collatum
beneficium titulus est largiùs
benefaciendi.

* *
*

§. XX.

Commentarius Literæ.

Vers. 6. *Respice castra Assyriorum nunc, sicut
tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es,
quando post seruos suos armati currebant,
confidentes in quadrigis , & in equitatu suo,
& in multitudine bellatorum.*

SEPTVAGINTA interpretes , & reli- 105.
quæ Exscriptiones Græcæ omittunt ver- Septuag.
siculum hunc 6. & deinceps 7. & 8.Stra- Strab.
bus ita locum interpretatur : *Sicut luxuriosos lu-
xuriosis comparat , ita nunc superbis superbos.*
Nempè prius Juditha petiuerat exemplum à Si-
chimitis Dinæ constupratoribus , etiam nunc à su-
perbis Ægyptiis. Assyrij enim & gloriæ libidine,&
libidinis gloriâ infames erant,vt sæpe adnotabam.
Vnde percupit libidinis pœnas luant , vt Sichimi-
tæ; & castigetur eorum superbia , vt Ægyptiorum
elatio mulctata fuit tot plagis, & tandem funestâ
cæde. Historia nota,& petita ex libro Exodi c. 14. Exod.
Expendere oportet quid significet τὸ *Respice.* S.
Augustinus in Expositione Cantici B.Mariæ,eru- Aug.
ditè notat , verbum *respicere* triplicem habere si-
gnificationem , in sacris Literis , quando Deo tri-
buitur. Scilicet significat primò contemplationem Triplex si-
seu simplicem rerum notitiam:respicit enim Deus gnificatio
omnia,quia omnia cognoscit,nihilq; omnino est, verbi , *re-*
quod diuinam perspicaciam effugiat.Psal.112.*Hu- spicio.*
*milia respicit in cælo,& in terra.*Secundò dicitur *re-* Psalm.
spicere quando alicui fauet,& munificâ beneficio-
rum largitione in illo complacet:Luc.1.ait B.Vir- Luc.
go,*Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* & Gen. Genes.
4. *Respexit Dominus ad Abel , & ad munera eius;
ad Cain autem non respexit.* & Exod. 2. *Respexit* Exod.
Dominus filios Israel. Tertiò *respicit* Deus quando
seueriùs punit , & affligit : Abacuc 1. *Quare non* Abac.
respicis super iniqua agentes? Psalm. 103. *Qui re-* Psalm.
spicit terram , & facit eam tremere. Et hic : *Respice* Iudith.
*castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptio-
rum videre dignatus es.* Legatur Ribera super c.1. Ribera.
prophetiæ Abacuc, & Nauarrete in Thren.cap.5. Nauar.
ad illud,*Intuere, & respice opprobium nostrum.* vbi
eruditè super hac re.
Confidentes in quadrigis , &c. Hîc præstringit 106.
Juditha barbaticam confidentiam in armis , & ar-
matorum robore, dum inermi spe, diuina ope ful-
ti adorimur hostem. Bene est , cataphractus pro-
cedat miles ad prælium ; at spes diuina feliciùs
militem armat , & exarmat hostem. Quod suprà
dixit Heliachim meticulosis Hebræis,cap.4.v. 13. Iudith.
Memores , inquit , *estote Moysi serui Domini, qui
Amalec confidentem in virtute sua , & in potentia
sua, & in exercitu suo,& in clypeis suis, & in curri-
bus suis,& in equitibus suis, non ferro pugnando sed
precibus sanctis orando, deiecit.* 1. Reg.17.v.45.di- 1.Reg.17.
xit Dauid ad Philistæum : *Tu venis ad me cum
gladio, & hasta,& clypeo : ego autem venio ad te in
nomine Domini.*Lyranus,*Tu venis ad me cum gla-* Lyra.
*dio,&c.id est,confidens de armis, & virtute tua, ego
autem venio in nomine Domini, id est : confidens de
virtute diuina.*Ergo Dauid puer & inermis, spe di-
uinâ armatus,gigantem viribus, & armis robustū,
præfidentem in virtute sua,exarmauit, deiecit,tru-
cidauit. Profectò arma,& vires,quæ de se arrogan-
ter præsumunt,victoriæ impedimenta sunt, & rui-
næ præsagium,

Sed

Vers. 7. 107. *Sed aspexisti super castra eorum, & tenebræ fatigauerunt eos.* Hic etiam versiculus omissus est in reliquis translationibus præter Hieronymianam. Biblia Gotthica, Pagninus, & Clarius Brixianus non discrepant à nostra exscriptione. τὸ *aspexisti* explicatum est versiculo proximè præcedenti. *Et tenebræ fatigauerunt eos,* Ægyptios inquam. Habetur hæc historia Exod.14.v.19. (Exod.) Pharao enim insequebatur Hebræos, & cùm iamiam postremam aciem inuaderet, *Tollens se Angelus Dei, qui præcedebat castra Israel, abiit post eos, & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens post tergum, stetit inter castra Ægyptiorum, & castra Israel: & erat nubes tenebrosa* (Ægyptiis,) *& illuminans noctem* (Hebræis,) *ita vt ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent.* Non vacat modò impugnare (Caiet. Cornel.) Caietanum, & Cornelium affirmantes, has tenebras per diem oppansas, non tempore nocturno. Cimmerias has tenebras efficit nubes eâ parte, quâ pertingebat Ægyptiorum castra; siue densato aëre, à crassis spissatisque vaporibus tenebroso, vt (Cornel. Niss. Lippom.) ait Cornelius; siue vt docet S. Nissenus apud Lipomanum in cap.14. Exodi, *Nubes non presso aëre vaporibus constipata, sed aliud quoddam diuinius, atque altius quàm humana mens percipere valeat.* Quidquid de hoc sit, superest explicandum, quomodo fatigauerit Ægyptios præfata caligo.

108. (Quo modo caligo Ægyptios fatigauerit.) Hugo existimat, eiusmodi tenebras non propriè Ægyptios fatigasse; sed Ægyptios à caligine impeditos progredi, quasi fatigatos resedisse, & à persecutione Hebræorum destitisse. Ac si Iuditha dixerit, tunc hominem maximè fatigari, cùm inimicos non persequitur. (Hugo.) Verùm fallitur Hugo: nam si caligo stitit Ægyptios quominus Hebræos insequerentur, quomodo illos insequentes ipsi Ægyptij submersi sunt in mari? (Caiet.) Caietanus sic ait, *Fuit nubes caliginis, & obscuritas illuminatione cælesti suspensa.* Hæc scilicet grauior est fatigatio, & molestior calamitas, cùm homini suspenditur diuina illuminatio, & cælestis influxus. At Ægyptij non adeò grauiter & ærumnosè tulissent, quòd illis suspenderetur cælestis illuminatio, quippe qui assueti erant densioribus tenebris. (Lyra.) Lyranus verò ideò censet Ægyptios caligine fatigari, quia *erat nubes tenebrosa ex parte Ægyptiorum, & illuminans noctem ex parte Hebræorum.* Quasi non tam fatigarentur Ægyptij proprio malo, quàm aliorum bono. Ideò autem tenebræ dicuntur fatigasse Ægyptios, non præcisè, quia densior illa caligo molesta illis erat; sed quia cùm ipsi anhelo ardore præcipites ferrentur in Hebræos, quos iam iam comprehenderant, & à tergo inuadebant pauidos & exanimes, oppansæ sunt ab Angelo densissimæ tenebræ, quæ ita Ægyptios excæcarunt, vt Hebræos, quos proximè habebant, videre non possent. Cúmque opposita nubis caligo ipsos impediret, ne desæuirent in Hebræos sibi nimis infensos, vehementer angebantur, & discruciabantur. (Lyra. Carthus. Sanct.) *Vnde tenebræ fatigauerunt eos.* Ita Lyra, Carthus. Sanctius.

109. (Caiet.) Aduertit Caietanus ad eum locum Exodi, *Ecce,* inquit, *effectus ex tenebris, & caligine impedientibus Ægyptios, subsecutus, quòd quamuis vterque exercitus tam vicini erant, vt essent demonstrabiles, tanquam compræsentes, iste, isti; totâ tamen nocte non appropinquauit iste Ægyptius isti Israel, proficiscente vtroque exercitu totâ illâ nocte.* Scilicet impij Ægyptij densissimis tenebris fatigantur, & impediuntur; populus Dei splendore nubis illustratur, & agilis redditur ad festinandum. At tenebrarum filij etiam per tot difficultatum obstacula non currunt lentiùs ad iniquitatem, quàm filij lucis ad terram promissionis. Proh lentitudinem humanæ lassitudinis ad virtutem!

Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt Vers. 8. *eos,* Nempè Ægyptios. Adhuc Iuditha refert histo- 110. riam Exodi, vbi cap.14.v.27. sic scribitur: *Fugien-* Exod. *tibus Ægyptiis occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus.* Et cap.15.v.5. *Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis.* Dixit autem Iuditha, quòd abyssus tenuit Ægyptiorum pedes, quia maris Rubri fluctus, qui sursum conglobati altè steterant ad præbendum iter Hebræis, refluentes ad priorem locum, vasto gurgite obtruêre Ægyptios, & ita pedes festinantium vetuerunt à persecutione Hebræorum, ita Carthusianus, & Sanctius. (Carthus. Sanct. Anselm. Hugo.) Deinde Anselmus Laud. & Hugo aiunt, abyssum dici pedes Ægyptiorum tenuisse, vt nemo eorum euadere posset periculum, & ruinam. Nempe cùm pugnatur aduersò Marte, solitant timidiores milites terga vertere, & fugâ sibi consulere: non sic accidit Ægyptiis, ait Iuditha, sed abyssus tenuit, & detinuit pedes eorum, ne effugerent periculum, & communem ruinam. Apta hæc, sed aptius aliquid meditari licet occasione huius vocabuli *abyssus*, quæ altam profunditatem significat, quin & fundum (Abyssus pro cõpedibus fuit Ægyptiis.) ipsum aquarum. Porrò fundum maris, seu profundi locus, plenum est limo, seu cœno, quod præpedire solet vestigia altè impressa: limo impacti hærent pedes. Ergo, vt significet Iuditha, Ægyptios non enatasse super vndas, sed vastis fluctibus obrutos, fuisse demersos vsque ad profundum maris, (quod dixit Moyses: *descenderunt in profundum quasi lapis*) ait Iuditha: *Tenuit pedes eorum abyssus.* Id est, maris fundum, quod solet esse limosum, & cœnosum, velut compedes tenuit pedes eorum, ne persequerentur Hebræos, ne vel vnus ex eis superstes foret à communi Ægyptiorum ruinâ. Quasi dicat Iuditha, Ægyptij omnes profundissimè submersi sunt; nam cùm descendissent in profundum quasi lapis, limosa abyssus eorum altè impacta vestigia præpediuit. Liceat proposuisse coniecturam satis verosimilem ex collatione ad loca Exodi, ex quibus hanc narrationem exprom- Exod. psit Iuditha. Hanc expositionem insinuare videtur Pineda, lib.4. de rebus Salomonis, cap.13.n.6. Est Pineda. ergo huius rei summa. Sicut Ægyptij numero, & armis potentiores, dum persequebantur ad cædem Hebræos inermes & inualidos, diuinæ potentiæ ope luctuosum excidium passi sunt; idem contingat Assyriis. Similis causa consimilem prouidentiam reposcit. Vnde Iuditha pergit:

Sic fiant isti, Domine, qui confidunt in multitu- Vers. 9. *dine sua, & in curribus suis, & in contis, & in scutis,* 111. *& in sagittis suis, & in lanceis gloriantur.* Nempe Assyrij non minori ardore quàm Ægyptij rabidè anhelant exsatiari Hebræorum cruore; neque minùs confidunt, & gloriantur in Ducum peritia, & armorum potentia: Ergo dispereant simili excidio. Græcæ exscriptiones nil notatu dignum adducunt, nisi diuersa armorum genera, quæ ad rem præsentem supervacanea sunt. Notat Emanuel Sà, Sà. τὸ *contis* significari hastas oblongas, quas venabula appellat Tirinus. Reliqua armorum genera Tirin. nota sunt vel imperitis. Tortolettus, lib.2. Iudithæ vindicis, sic eleganter pangit, hunc versiculum explicans:

Scilicet ille opibus fidit, latéque potenti
Telorum segete, ac frustrà putat ignea nimbis
Fulmina torqueri, nec tangere posse tyrannos.

§. XXI.

Secretum dandi beneficium lenocinatur munificentiæ largitoris; Donúmque exaggerat ad liberalitatem, dum abscondit ad gratiam.

112. Beneficium quod indigenti præstamus, sæpè offendit, nisi abscondatur. *Beneficium non est, cuius sine rubore meminisse non possum*, ait Seneca, lib. 2. de Beneficiis, cap. 8. Præcipiunt itaque beneficentiæ præceptores, quædam beneficia palàm danda, quædam secretò. Palàm, quæ consequi gloriosum est, vt militaria dona, & honores, & quicquid aliud notitiâ pulchrius fit. Rursus quæ honestiorem non faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominiæ, tacitè danda sunt, vt nota sint solis, quibus prosunt. *Interdum, & ipse qui iuuatur, fallendus est, vt habeat, neque à quo acceperit sciat.* Archesilaus (vt aiunt) amico pauperi, & paupertatem suam dissimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti deesse sibi in sumptum ad necessarios vsus; cùm clàm succurrendum iudicasset, puluino eius ægrotantis sacculum subiecit, *vt homo inutiliter verecundus, quod desiderabat, inueniret potius, quam acciperet.* Quid ergo? ille nesciet à quo acceperit? *Nesciat si hoc illi beneficij pars est. Ille nesciet accepisse se, ego sciam dedisse me.* Parum est, inquis. Parùm, si fœnerari cogitas. Sed si dare quo genere accipienti maximè profuturum erit, dabis. Contentus eris te teste. Alioqui non bene facere delectat, sed videri benefecisse. Volo, inquis, sciat. Debitorem quæris. Volo vtique sciat. Quid si illi vtilius est nescire, si honestius, si gratius, non aliam partem abibis? Volo vt sciat, *Ita tu hominem non seruabis in tenebris?* Hæ voces non videntur Ethnicæ, sed planè Christianæ, & quæ veri Dei munificentiam redolent. Nam in tenebris benefacere pietas Christianissimi est, & elogium diuinæ liberalitatis; vt vmbra ambitiosè abscondat, quod largior munificentia præstat. Benè adumbratur beneficium, vt sine rubore accipiatur; vt beneficij pars sit, quòd nemo sciat egestatem, & ignominiam accipientis: ne dum miseriam leuat, oneret miserabilem publicatione miseriæ.

Seneca.

Misericordia leuet, non publicet miseriam.

113. Actorum 5. v. 15. Petri voluntas erat miraculorum officina, *Ita vt in plateas eucerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, vt veniente Petro, saltem vmbra illius obumbraret quempiam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.* Non adducar, vt assentiam Thomæ Bozio existimanti ex his verbis colligi, vno tantùm ex omnibus infirmis obumbrato, cæteros ægrotos fuisse sanatos. Neque id docent Arator, & S. Chrysostomus, quos pro se allegat, neque ex præfatis verbis sufficienter probatur. Et quidem Patres Ecclesiæ, & cæteri Commentatores miraculi vim benè tribuunt vmbræ Petri, mutuatâ cælitus facultate. Venerabilis Beda ad præfata Actorum verba sic scribit: *Tunc Petrus vmbrâ sui corporis visibiliter alleuabat infirmos. Pulchrè ipse quidem rectus incedit, sed vmbrâ comitante iacentes erigit.* Audis Petri vmbram adiutricem esse miraculorum, quæ grandiora habentur, quia ab vmbrâ adiutrice patrantur? Nam communiter interpretes existimant hic impletum esse quod Christus dixit, Ioannis 14. v. 12. Apostolos maiora operaturos miracula, quàm operatus est ipse. Pulchrè Carthusianus ad ea Actorum verba; *Passione instante dixerat Christus: Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Christus non euidenter legitur suâ vmbrâ curasse infirmos.* Planè ita est; sed Christus Deus voluntatis suæ nutu ad magnum interuallum valetudines fecit, fœtentia cadauera rediuiuâ restauratione leuauit à funere: quæ miracula te ipsâ grandiora videntur. Videntur quidem ad speciem, sed non sunt ad veritatem: nam *Christus non legitur curasse infirmos suâ vmbrâ.* Quasi miraculorum census, & beneficij maior æstimatio ab vmbrâ dit, qua obumbrat, & celat beneficium. Nam liberalitas, quæ publicum amat, quæ lucem expetit, detrahit pietati, quod impertit spectatorum oculis. At beneficij miraculum vmbrâ factum, & vmbræ caligine absconsum, incrementatur à tenebris, nobilitatur ab vmbrâ, à quâ generosius, & augustius euadit: & quod rei deest, mutuatur ab vmbrâ occultationis. Vnde secretum vmbræ artificium est nobilitandi miraculum, & exaggerandi beneficium.

Actor.

Thomas Bozius Arator. Chrysost.

Vmbrâ curare exaggeratio beneficentiæ est.

Beda.

Ioan.

Dio. Carth.

4. Regum 20. v. 9. Ezechias morti proximus, lacrymarum pretio vitam redimit. Dei instinctu promittit illi Isaias vitam diuturnam, signi optionem dat: *Vis*, inquit, *vt ascendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus?* At Ezechias eligit, *vt reuertatur retrorsum decem gradibus.* Idem scribitur Isaiæ 38. v. 8. *Ecce ego reuerti faciam vmbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz, in Sole, retrorsum decem lineis: & reuersus est Sol decem lineis per gradus, quos descenderat.* Pluribus Commentis vexant hæc loca, tam Bibliorum interpretes, quàm Astronomiæ periti. Omitto eorum expositiones, vt citius adnotem, Ezechiam elegisse in signum optatæ salutis, vt *reuerteretur vmbra*, per decem lineas, non tamen, vt citiùs finiretur. Opportunè notat Vatablus Solem non fuisse regressum ad Orientem, sed tantummodò vmbram gnomonis seu styli horologij Achaz, reuersam esse ad Ortum, & iterum designasse primam horam, & mox vmbram cucurrisse celeri obumbratione omnes lineas depictas in horologio. Quasi magnitudo celebratissimi miraculi tantùm fuerit multiplicatio repetitæ vmbræ. Quid vmbræ cum tanto miraculo? Scio Lauretum Cretuc. vmbræ nomine intelligere cum Sancto Augustino ad Psalm. 22. & 43. præsentem vitam: siue æternam beatitudinis requiem cum S. Gregorio 8. Moralium, cap. 7. siue mundi fauorem cum S. Hieronymo super Ezechielis c. 51. Ecce tibi rem, quam versamus, magnificè delineatam. Nempe Deus intendit ministerio solaris lucis stupendum patrare miraculum, quo suam largiorem munificentiam erga Ezechiam commendet; & tamen lucem remouet à liberalitatis ministerio, vmbrámque identidem repetit, repetitam multiplicat ad signum grandioris beneficij: & in medio Sole vmbram quærit, vmbramque facit, quâ & donet beneficium, & illud abscondat in vmbrâ. Benè Solem reijcit, ne adiuuet ad liberalitatem, ne illam dum publicat, prodat. Meram vmbram mauult, sub quâ beneficium abscondat, dum largitur. Nec tam multiplicatio est vmbræ, quàm exaggeratio muneris; nam pars beneficij est, illud obumbrationis tenebris occultare. 114.

4. Reg.

Isai.

Cur ab vmbrâ grandius miraculum?

Vatabl.

Laur.

Aug.

Greg.

Hier.

Matthæi 20. v. 30. Egredienti Christo ab Ierico, frequentibus turbarum copiis stipato, occurrunt duo cæci, à fide oculati, à necessitate linguati; à strepitu multitudinis admoniti, quod Iesus illac prætteribat, clamauerunt dicentes: *Domine miserere* 115.

Matth.

Tenebræ cæcitatis insidiantur munificentiæ. *miserere nostri, Fili Dauid. Turba autem increpabat eos, vt tacerent.* Cæci sanitatis miraculum exoptant, Christus cæcorum curationem exambit, turba perstrepit, & impedit patrationem miraculi, & præmaturè obstat oculorum restaurationi. Super hac re Basilius Seleucus Orat. 36. ita cæcorum nomine fatur: *Oculorum rogatores sedemus, tua præsentia insidiantes.* Ex insidiis expectant, vt oculorum restitutionem furentur à Christo? Iniurij sunt aduersus munificentiam, qui insidias tendunt, vt beneficium accipiant. Quasi ab inuiso accipit, qui arbitrio insidiarum ambit beneficium. Verùm altè rem meditatus est Basilius. Quasi dicant cæci: Frequentium spectatorum turba faciendo beneficio obstat; Nam largior Christi munificentia recusat beneficium dare pudori accipientis, qui dare intendit gratiæ donantis,& vtilitati acceptantis. At quantùm oculata tantæ multitudinis præsentia impedit, tantùm nostræ cæcitatis vmbræ, & oculorum tenebræ lenocinantur ad gratiam. Vnde vmbræ cæcitatis humanæ insidiantur liberalitati diuinæ, quæ in abscondito dare beneficium exoptat. Nempè tenebræ nostræ cæcitatis ad gratiam inuitant, liberalitatem procurant, & planè insidiantur Iesuanæ munificentiæ: Cæcitas enim secreti ad instar est, quæ abscondit beneficium, & gratiam obumbrat. Scimus ingenium diuinæ munificentiæ, quæ beneficium, quod renuit dare coram oculatâ turbarum multitudine, dabit tenebrarum secreto, & obscuræ cæcitatis insidiatricibus vmbris. Vnde obscura cæcitas liberalitati ingeniosè insidiatur ad gratiam.

Basil. Sel.

116. Geneseos 1. v. 2. Summus ille rerum archetypus, & opifex Deus, dum in primâ rerum molitione fœcundæ munificentiæ omnipotentiâ operando ad extrà, creaturarum omnium magnificam molitionem faustè auspicatur; vix in lucem editas creaturas, sapienter obumbrat. In principio creauit Deus Cælum, & terram: *Et tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Quorsum Deus magnificam rerum molitionem obumbrat? quare præcoces tenebras offundit Deus, dum largiorem liberalitatem ostentat? Celat fabricæ gloriam, cùm gloriam fabricādi intentat? ô importunè præmaturas tenebras, dum Deus munificæ gloriæ fulgores exambit! Luculenter S. Ambrosius in lib. 1. Hexamer. cap. 8. legerat ex Hebræâ origine: *Spiritus Dei fouebat aquas* (adhuc tenebris obscuras,) *id est, viuificabat, vt in nouas cogeret creaturas, & fœtu suo animaret ad vitam.* Sed attende ad rationem, ob quam ad res omnes dilucidè architectandas, easdem liberalitatis ingenio tenebrarum vmbris obscurat. *Tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas. Nos,* inquit Ambrosius, *cum Sanctorum sententiâ congruentes, Spiritum sanctum accipimus, vt in constitutione mundi operatio Trinitatis eluceat.* Scilicet, ideò Deus cùm res omnes fœcundæ omnipotentiæ liberalitate producit, tenebras offundit mundo, *Vt in constitutione mundi operatio Trinitatis eluceat.* Lux enim, & gratia largioris munificentiæ in beneficij tenebris magis elucet. Obumbrat tenebris beneficium, quò benefaciendi largitas præniteat magis, fœnerans à tenebris claritudinem. Nam dum pudorem accipiendi remouet, dandi liberalitatem exaggerat. Hinc procliue est simili expensione locupletare quod infrà v. 5. dicitur: *Factum est vespere, & manè dies vnus.* Nimirum à vesperâ, seu vmbrâ inchoat Deus nobilioris diei fabricam, & lucem diei auspicatur ab vmbrâ vesperæ: siue quia Deus creauit lucem in altero hemisphærio, quod huic nostro opponitur, vt autumat Catherinus, & ita vmbræ noctis, lucem Dei præcesserunt; siue quia tempus, quo tenebræ erant super faciem Abyssi, vespera seu nox vocatur, cuius noctis manè, seu dies fuit creatio illa primæuæ lucis, vt docet Abulensis. Quouis modo id fiat, saltem nobiliorem diem, & tanti opificij primæuam gloriam ab vmbrâ vesperæ auspicatur Deus, ad Deificæ liberalitatis elogium.

Genes.

Mundi opificium ab vmbra fœnerat claritudinem.

Ambr.

Genes.

Cather.

Abul.

117. Luc. Lucæ 1. v. 35. Dum in penitiori secreto Marianæ Domus agitur de magno Incarnationis diuinæ mysterio, vbi munificentioris Omnipotentiæ Oceanus exundauit vberiùs, sic dicitur Mariæ piè mysterium cunctanti, & castissimè percunctanti diuinæ corporationis modum: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* ô inopportunū *obumbrationis* vocabulum! & quod magnum facessit negotium interpretibus! Quid hic, *obumbratio* cùm liberalioris omnipotentiæ vires beneficæ exeruntur ad deificandam Christi humanitatem, & cumulatioribus gratiæ donis ditandam Mariam? Latè, (ne dicam prolixè,) rem hanc dedi, Lucæ Euangelium explicans. Toletus Adnotatione 100. existimat, *obumbrauit* esse nuptiale vocabulum, & verbum honestum, quo à viro sumitur metaphora. Vir enim obumbrat fœminam in opere nuptiali. Quasi dicat: Pater amplexabitur te, & suâ virtute te fœcundam efficiet. Non patiar aliquid minùs pudicum vel verbis insinuari in virgine Christum Deum generante. S. Ambrosius in lib. de his, qui mysteriis initiantur, censet *obumbrandi* verbo significari gratiam, quâ B. Virgo præuenta est, ne in Christi conceptione aliquem libidinis æstum persentiret. Procul, procul à Virgine Deiparâ libidinis suspicio, quæ nullo æstuauit libidinis fomite: Quid si fortè ad virtutem? (de quo aliàs.) Quidam apud Theophylactum verbum Græcum ἐπισκιάσει, id est, *obumbrare*, accipiunt à picturæ metaphorâ, quâ pictores prima imaginis lineamenta, obumbrare picturam dicunt. Hispanè *Pintura en bosquejo, o sombras.* At non imperfectam, & adumbratam picturam, sed perfectum, & omni arguti penicilli perfectione absolutum Christum in primo incarnationis momento credimus, & adoramus. Euthymius misericordem, & liberalissimam Dei protectionem erga B. Virginem agnoscit, significatam *obumbrationis* vocabulo. Quod dilucidè docuit S. Hilarius lib. 2. de Trinitate, his verbis: *Spiritus sanctus obumbrauit tibi. Ne quid per humani corporis imbecillitatem diffideret, virtus Altissimi virginem obumbrat, infirmitatem eius, veluti per circumfusam vmbram confirmans, vt ad sementinam ineuntis spiritus efficaciam corporalem, diuinæ virtutis obumbratio temperaret.* Audis, ex Hilarij ore virginem circumfusam vmbrâ ad eam magnificè confirmandam, vt simul cum ineuntis spiritus efficaciâ Verbi corporationem diuinam perficeret? Scilicet in Verbi diuini humanâ incarnatione omnis vis Dei benefica exerit omnipotentiæ vires. 118. Christus enim omni delicti originalis labe immunis generatur; in eodem instanti hypostasi diuinæ diuinissimè vnitur; infinitâ gratiâ habituali (si verum est quod nuperi Theologi adinuenerunt,) muneratur, cum tantorum donorum appendicibus gratiis. Ad hæc B. Virgo ampliatam tunc accipit virginitatem, & illibatæ pudicitiæ nomine, & generoso titulo Matris; gratia plena tunc maximè dicitur à glorioso gratiarum augmento,

Tolet.

Ambr.

In obumbratione largius Deipara muneratur.

Theoph.

Euthym.

Hilar.

mento. Quid si beatâ cælitum gloriâ, pro articulo Incarnationis munerata est? *Insolescente vtero* (vt Tertull. exaggeratis Tertulliani verbis vtar, quibus benè Latini in bonam partem vtuntur) diuinitatis pleno, mente etiam gratiis superplena, referta gloriis. Et tunc, tunc quidem cùm spiritus sanctus munificentioris omnipotentiæ gazis cumulatiùs munerat infantem Deum, & matrem Virginem, tunc Mariam obumbrare dicitur. Quid cæcis vmbris cum præclariori liberalitate? Quorsum dum largiùs munerat, obscuriùs obumbrat? Certè quia pars beneficij, obumbratio est, illudque cumulatiùs, dum obumbrat, exaggerat. Planè beneficij absconsio est benefaciendi ingenium, & munificentiæ exaggeratio.

Iudith. Iuditha hîc, v. 7. anxiè optat, vt Deus se auxiliarem & beneficum exhibeat Hebrææ genti aduersùs Holophernem quemadmodum se præbuit olim, quandò excusserunt in Ægypto Pharaonianum iugum. Et vt beneficia omnia erga suum populum in Ægypto collata, quibus oppresserunt Ægyptios insultantes, vno verbo argutè complectatur, sicut Deipara vmbras, sic Iuditha tantùm recenset *tenebras*, aiens: *Tenebræ fatigauerunt eos*. Vno *tenebrarum* vocabulo breui recensens omnem vim Dei beneficam erga Hebræos, & diuinam iram circa Ægyptios, opprimentes Hebræos. Quò notum sit vmbram ænigma esse exaggeratioris munificentiæ. Quia sæpè corrumpitur gratia, quæ spectatorum oculis datur, non subleuandæ calamitati: cæcum beneficium, præclarius est liberalitatis encomium: nam secretum dantis multiplicat largiendi munificentiam.

§. XXII.

Commentarius Literæ.

Vers. 10. *Et nesciunt quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen est tibi.*

119. Vatabl. OMNES translationes consentiunt vulgatæ, præter Vatablum, qui ita hunc versiculum scribit: *Nec cognoscunt te Dominum bellorum esse dissipatorem, nomine tuo Dominum.* Ambiguum est valdè quid significet *conterere bella*, quorum verborum commentationem omittunt Carthus. interpretes. Vnus Dionysius Carthusianus sic locum commentatur, *Qui conteris bella ab initio, id est, ab antiquis temporibus contriuisti bellatores iniquos, & bella eorum cassasti*: Quod verum & no- Genes. tum est ex cap. 34. Geneseos, & ex cap. 14. & c. 17. Exod. Exod. & cap. 7. Iosue, & ex cap. 8. Iudicum, & fre- Iosue. Iudic. quenter in libris Reg. & Paralip. vbi Hebræa gens Reg. spe auxilij diuini armata gloriosissimè potentissi- Paralip. mos hostes contriuit, deuicit, detriumphauit. At Substantiuum sumitur pro adiectiuo, vel quasi adiectiuo. difficultatem posset ingerere, quòd *bellum* dicitur Deus contriuisse, non *bellatores* iniquos. Verùm hîc bellum accipi pro bellatore indubium erit ex frequenti idiotismo linguæ Hebrææ, vbi Substantiuum ponitur pro Adiectiuo, vel quasi adiectiuo. Luc. Lucæ 1. v. 69. *Erexit nobis cornu salutis*, id est, vt Mald. obseruat Maldonatus ibi, *cornu salutare*, vel *cornu* Tolet. *Saluatoris*, vt commentatur Cardin. Toletus. Ioan. Ioannis 6. v. 63. *Verba quæ ego locutus sum vobis,* Maldon. *spiritus & vita sunt.* Id est, spiritualia, viuifica, sa- Aug. lutaria, vt interpretatur inibi Maldonatus ex Au-

gustino, Cyrillo, Ammonio. Geneseos 6. v. 3. *Non* Cyrill. Ammon. *permanebit spiritus meus in homine; quia caro est:* Genes. Id est, carnalis. Et 1. Cor. 15. v. 50. *Caro & san-* 1. Cor. *guis regnum Dei possidere non possunt.* Id est, homines carnales. Benè ergo hîc *bellum* sumitur pro *bellatore*, sicut *salus* pro *saluatore*, &c. Vnde sensus est satis expeditus: *Qui conteris bella ab initio.* Hoc est, à priscis temporibus bellatores iniustos & tyrannos arroganter præsumentes de potentiæ suæ viribus, & vegeto robore, conteris, proculcas, detriumphas.

Quod Hieronymus dixit, *Conteris bella*, seu 120. bellatores, Vatablus exscripsit, *dissipator bellorum*, Vatabl. seu bellatorum. Hoc Dei elogium modulare prædicat Dauid, Psalm. 77. v. 31. ita deprecans Deum: Psalm. *Dissipa gentes, quæ bella volunt:* Id est, tyrannum quemque, qui fretus armorum potentiâ, iniustè bellaturit, vt exponit Agellius ibidem. Nempe Agelli. Deus olim, & nunc dissipat & conterit vltroneum bellatorem, qui valentiâ suâ arroganter elatus, prouocat, & lacessit iniustè imbecilliorem se.

Alteram loci expositionem subinsinuat Diony- Dionys. sius suprà, aiens: *Conteris bella*, Id est, *bella eorum cassasti.* Hoc est, cassa, & inania reddidisti; sine effectu, inquam, victoriæ, cùm ad nihilum redigerentur iniustè bellatores. Quod aptè significatur verbo *conterendi*. Nam quemadmodum quod conteritur sic maceratur & comminuitur, vt à contritione, & comminutione penè vanescat in vaguum puluerem: sic iniusta bella cassa fiunt, à Deoque conteruntur, rediguntúrque in nihilum. Exod. 32. Exod. v. 20. Moyses *arripiens vitulum, quem fecerant, combussit, & contriuit vsque ad tenuitatem:* id est, massam è vitulo extractam contudit, & contriuit in minutum puluisculum, *quem sparsit*, id est, *dissipauit*. Et Deuteron. 9. v. 3. *Qui conterat eos, &* Deuter. *deleat.* & cap. 28. v. 20. *Donec conterat te, & perdat;* & alibi passim in Bibliis.

Hugo Carens. aliter locum scribit: *Qui congeris*, inquit, *bella ab initio.* Putatem fuisse mendum 121. Hugo. notarij, aut præli, nisi idem verbum *congero* repeteret in commentario. Nescio vnde hanc lectionem hauserit. Nam Græcus textus scribit *συντρίβων*, quod verbum *conterere* significat, non *congerere*. Et Biblia Gotthica, Pagninus, & Clarius Brixiensis, qui Hieronymianæ Versioni adhærent, *conteris* scribunt. Ergo irrepsit mendum, & in textum Hugonis, & in commentarium: & malè commentatur, quod malè legerat.

Dominus nomen est tibi. Quia nunc minimè ex- Dei nomina recensentur, & explicantur. tat Chaldaicum exemplar, ex quo S. Hieronym. transtulit hunc Iudithæ librum: & ille Hebraicè scriptus, in has partes non deuenit; quicquid dicat Munsterus præfat. in Hebraicum Tobiam Munst. Constantinopoli à Iudæis excusum; ambiguum planè est, quod sit hoc nomen *Dominus* ex nominibus Dei. Decem omnino Dei nomina recenset S. Hieronymus tom. 3. epist. 136. Primum nomen Hier. est אל *El*, quod Septuaginta *θεόν*, id est, *Deum*; Septuag. Aquila *ἰσχυρόν*, id est, *fortem*, interpretatur. Secun- Aquil. dum est אלהים, *Elohim.* Tertium אלהי *Elohe.* vtroque nomine ipse Deus dicitur. Quartum צבאות *Sabaoth*, seu *Sabaoth*, quod Septuaginta *Dominum virtutum*, Aquila *Dominum exercituum* transtulerunt, & frequenter etiam vulgatus interpres. Quintum עליון *Heljon*, quod nos *Excelsum* dicimus. Sextum אשר אהיה *Ascher ehjeh*, *Qui sum*, siue *Qui ero*. Septimum אדני *Adonai*, quem nos Dominum generaliter appellamus. Octauum יה *Ia*, quod in Deo tantum ponitur: & in *Halelu-ia* siue *Alleluia*, extrema quoque syllaba sonat. Nonum

terga-

τετραγράμματον, יהוה quod *ineffabile* putauerunt; & his literis scribitur, י *Iod*, ה *He*, ו *Vau*, ה *He*; quod quidam non intelligentes propter elementorum similitudinem, cùm in Græcis libris repererint, *pipi* legere consueuerunt. Decimum שדי *Schaddai*, quod nos *robustum sibi sufficientem*, vel *omnipotentem* possumus interpretari. Cùm inquam, exemplaria nec Hebraicè, nec Chaldaicè suppetant, non facile est diuinare ad quod nomen ex hisce alludat Juditha. Fortè alludit ad *Sabaoth*, quo Dominus exercituum dicitur, quia bellorum hîc mentio: ait enim Juditha: *Qui conteris bella ab initio, Dominus nomen est tibi.* At verosimilius
122. est, ad nomen *Adonai* respexisse Juditham, quod *Dominum* generaliter significat, vt ait Hieronymus. Et quidem in Græcis exemplaribus κύριος scribitur, quod nomen Dominum etiam generaliter denotat. Inquit enim Juditha, *Dominus nomen est tibi*, Quasi dicat: *Tu propriâ potestate, & authoritate, vniuersis, & singulis dominaris, cuius respectu omnis creatura dominans, est instrumentum & serua, imbecillis, dependens, exigua.* Quæ est
Dionys. commentatio Dionysij. Vnde dicitur Psalm. 65.
Psalm. v. 7. *Qui dominatur in virtute sua in æternum.* &
Isaiæ. Isaiæ 42. v. 8. *Ego Dominus, & hoc est nomen meum.* Et quidem Juditha allusisse videtur ad c. 5.
Exod. Exod. Nam cùm v. 1. & 2. Moyses, & Aaron primò ingressi sunt ad Pharaonem, dicentes: *Hæc dicit Dominus Deus Israel; Dimitte populum meum,* &c. Respondit Pharao: *Quis est Dominus Deus, vt audiam vocem eius? Nescio Dominum, & Israël*
Abulens. *non dimittam.* Aduertit verò inibi Abulensis Pharaonem non dixisse se nescire *Deum*, quod lumine naturæ notum est, sed se nescire *Dominum*, id est, prouisorem, gubernatorem, & patronum populi sui Israëlitici. Quod mox tot plagis mulctatus, vel inuitus didicit; & palàm professus est, Exod. 12. v. 31. aiens ad Moysen, & Aaronem: *Ite, immolate Domino, sicut dicitis.* Ait itaque Juditha: *Et nescierunt* (Assyrij, sicut Pharao,) *quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen est tibi*: Quo modo verò nomen Deo
S. Thom. conuenire possit, latè tractat S. Thomas 1. p. q. 13. totis duodecim articulis.

§. XXIII.

Commentarius Literæ.

Vers. 11. *Erige brachium tuum sicut ab initio, & allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus illorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deiicere gladio suo cornu altaris tui.*

123. Sixti Bibl. BIBLIA Sixt. *Tu frange eorum fortitudinem in virtute tua, & prosterne robur eorum in furore tuo. Deliberauerunt enim polluere sancta tua, & contaminare tabernaculum requietis nominis gloriæ tuæ, & diruere ferro cornu altaris tui.* Quæ exscriptio non exiguam lucem præfert vul-
Lucifer. gatæ. τὸ robur Lucifer dixit κράτος, id est, *tenacitatem*, quasi perseuerantia, & tenacitas in aliqua re sit instar roboris. Vnde vel imbecillitas pertinaciter perseuerans in aliquo, robusta est ad illud per-
Septuag. ficiendum, & consummandum. Septuaginta τὸ *frange* scripsère *rumpe eorum fortitudinem.* & illud *polluere sancta*, vertunt *profanare sancta.* Bi- Bibl. Reg.
blia Regia, & Complutensia non discrepant à Se- Complut.
ptuaginta interpretibus. Vatabl. paulò aliter hunc Vatabl.
versiculum scribit, sed eodem sensu. Biblia Got- Gotthica.
thica τὸ *tabernaculum nominis tui* transferunt, *tabernaculum honoris tui*, ac si nomen Dei sit eius honos, & gloria.

Erige brachium tuum. Nomine brachij poten- 124.
tiam significari conuenit inter expositores. Ita
Anselmus Laudun. Lyranus, Dionysius, Hugo, Anselm.
& Sanctius, fauent Græcæ scriptiones nuper rela- Lyra.
tæ. Et iure quidem optimo: nam in brachio, dex- Dionysius.
terâ, & lacertis, hominis robur viget. Quod au- Hugo.
tem brachium sumatur pro potentiâ, constat ex Sanctius.
Psalm. 10. v. 15. & Psalm. 36. v. 17. & Psalm. 43. Psalm.
v. 4. & Psalm. 70. v. 18. & 76. v. 16. & 78. v. 11.
Deuteron. 33. v. 27. 1. Reg. 2. v. 31. Isaiæ 33. Deuter.
v. 1. & 48. v. 14. & 55. v. 5. Ezechiel. 22. v. 6. 1. Reg.
& 30. v. 21. Daniel 11. v. 22. Osee 7. v. 15. Isaiæ. Ezechiel.
Zachar. 11. v. 17. Lucæ 1. v. 51. Ioannis 12. v. 38. Daniel.
Actor 13. v. 17. Bene Anselmus Laudun. & Hugo Osee.
energiam huius verbi *Erige* sic expendunt: *Erige* Zachar.
brachium tuum, id est, *potentiam, quam videris di-* Lucæ.
misisse. Quasi potentia Dei languere videatur, cùm Ioann.
illam non exercet Deus benefaciendo. Additur Acta.
Cadat virtus illorum in iracundia tua. Cùm ira Anselm.
Deo tribuitur, non est propriè accipienda pro ira- Hugo.
cundiæ passione, sed pro similitudine effectus: Ira Dei qualis?
Quia enim proprium est irati punire, Dei ira punitio metaphoricè vocatur quæ sunt verba S. Tho- S. Thom.
mæ 1. p. quæst. 3. art. 2. ad 2. idem tradit infrà
quæst. 19. art. 11. in corp. & alibi persæpe. S. Au- Aug.
gustinus allegatus in Catena ad illud Matthæi 3. Matth.
v. 7. *Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira,* sic fatur: *Deus propter quandam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem secundum scripturas irascitur: nec tamen vllâ passione turbatur. Hoc enim verbum vindictæ vsurpauit*
effectus, non ille turbulentus affectus. Et Tertullia- Tertull.
nus lib. de testimonio animæ cap. 2. his verbis iram Dei vindicat: *Sunt qui Deum honorantes, dum curis obseruationis, & molestiis animaduersionis absoluunt, cui nec iram quidem adscribunt. Nam si Deus, inquiunt, irascitur corruptibilis, & passionalis est. Porrò quod patitur, quódque corrumpitur, etiam interitum potest capere, quem Deus non capit.* Et paulò pòst: *Vnde igitur naturalis timor animæ in Deum, si Deus non nouit irasci? Quo modo timetur qui nescit offendi? Quid timetur nisi ira? vnde*
ira nisi ex animaduersione? Et Nouatianus lib. de Nouatian.
Trinit. cap. 5. *Dei etiam iracundias legitimas, & indignationes quasdam descriptas tenemus, & odia relata cognoscimus.* Bellè dixit, *iras Dei legitimas*: hominum enim iræ illegitimæ sunt, spuriæ, degenerantes à lege virtutis. Hanc legitimam iram Deo adscribunt ferè singuli Bibliorum libri. Imò
translator Latinus Septuaginta interpretum vo- Septuag.
cem Græcam θυμὸς *furorem* vertit, vt notat Pa- Pamelius.
melius in scholiis ad lib. de Trinit. num. 23. Eodem sensu ira, & furor Deo attribuuntur in scriptura.

Promittunt se violare sancta. Cùm promissio 125.
sit obligatio alicui facta de re proficua (aliàs esset comminatio,) non facilè se expediunt commen-
tatores ab hoc verbo, *promittunt.* Lyranus censet Lyra.
Holophernem cum reliquis Assyriorum proceri- Promittere quomodo
bus Nabuchodonosori promisisse euersuros om- accipiatur
nia Deorum templa, vt ipse Nabuchodonosor so- pro com-
lus diceretur Deus, quod refertur suprà cap. 3. minari.
v. 13. Verùm hæ minæ aliarum etiam prouincia- Iudith.
rum religioni imminebant: aliquod proprium, &

peculiare periculum iam iam impendens religioni,& templo Iudæorum,indicat hîc Inditha. Vnde meritò Holeoth in cap. 2. Sapientiæ, Hugo, Carthusianus,& Sanctius hîc, *τò promittunt*, interpretantur, *sperant*, vel *iactant se*, vel *arroganter præsumunt se* violaturos, & profanaturos Iudæorum sancta. Liceat duas alias expositiones subscribere, & earum censum lectori permittere, scilicet, vt *τò promittere se violare sancta*, significet Assyrios id certò asserere, & indubiè asseuerare. Sapientiæ 2. v. 13. de illo viro sanctissimo sic submurmurant impij homines: *Promittit se scientiam Dei habere.* S. Bonauentura ibi, *Promittit* id est, firmiter asseuerat. Ita locum exponit Glossa, Vatablus, Ceruantes: sic Assyrij *promittunt*, hoc est, asseuerant se violaturos sancta Hebræorum. Deinde idem Ceruantes ita vertit ex Græco textu præfata Sapientiæ verba: *Non solum promittit, prædicat, & profitetur, sed etiam enunciat, euulgat, & indicit, veluti cùm solennitas indicitur.* Nempè Assyrij *promittunt se violare sancta* Israëlis, hoc est, id in publico dictitant, & palàm euulgant. Vtraque expositio satis commoda videtur, nisi vtrique incommodet nouitatis nota. *Et polluere tabernaculum nominis tui*, id est, templum tibi erectum, dicatum, sanctum: *Polluere*, hoc est, euertere, aut profanare ritu gentium. Dicitur tabernaculum, vel templum *nominis tui*, vel vt ait Græcus textus *nominis gloriæ tuæ*, id est, templum sacratum nomini, & gloriæ Dei. Siue autem *τò nomen* accipiatur pro re significata per nomen (vt sæpissimè fit in Scriptura) siue pro ipso nomine, congruus euadit sensus. Nempe aut templum tuum, aut templum insignitum nomine tuo. Quàm autem grauiter ferat Deus profanari templum suum, multis tradit M. Nauarrete ad Threnos cap. 1. ad illud: *quia vidit gentes ingressas sanctuarium*, vbi hunc Iudithæ locum versat.

Holeoth. Hugo. Carthus. Sanctius. — Bonauent. Glossa. Vatablus. Ceruant. — Nauarrete.

126. *Et deijcere gladio suo cornu altaris tui.* Tirinus secutus Emanuelem Sà, existimat per *cornu* designari gloriam, & maiestatem *altaris* sacrificiorum, quæ in altari offerebantur Deo. Dubium non est quin *cornu* significet regiam maiestatem, & gloriam, vt probant Beda, Theophyl. & Euthym. ad cap. 1. Luc. vnde sensus euadit satis aptus. Quasi dicat Inditha: ô Domine, tua maximè interest Assyrios euertere, qui arroganter, & impiè minantur diruere templum tuum, & altare euertere, vbi victimæ immolabantur gloriæ tuæ. Nempe nulla exinceps victima tibi mactabitur, nullum thymiama fragrabit tibi, si Assyrio gladio deijciatur cornu, id est, gloria altàris tui.

Tirinus. Sà. Quid sit cornu altaris.

Proponam aliam loci expositionem: fortè alicui arridebit non incongruà coniecturà. Indubium est *cornu* significare potentiam Hebraicà phrasi, quia vt ait Theophyl. in cap. 1. Luc. cornuta animalia totum ferè robur habent in cornu: Psalmo 17. versu 3. *Protector meus, & cornu salutis meæ.* Et Psalm. 43. v. 6. Et Psalm. 74. v. 6. & v. 11. Et 131. v. 17. Et 148. v. 14. & Lucæ 1. v. 69. *Erexit nobis cornu salutis.* Et Deuter. 33. v. 17. *Cornua rhinocerotis, cornua illius.* Et Amos 6. v. 14. *Numquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua*: Et Abacuc 3. v. 4. *Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius.* Ait itaque Iudith: Assyrij minitantur *gladio suo*, id est, suâ potentiâ, & viribus *deijcere cornu altaris tui*, id est, potentiam tuam, qua protegis templum tuum, & altare, vbi victimæ immolantur gloriæ tuæ. Quasi dicat: Tecum, ô Deus, de potentiâ certant Assyrij, & cornu, hoc est, potentiâ copiarum suarum, arroganter præsumunt deijcere cornu altaris tui, & te viribus vincere: ne pariaris, vt profanum Assyriorum cornu superet cornu religionis, & protectionis tuæ, & vt templum tuum tuo numine plenum, cedat Assyriorum audaci temeritati, plenæ irreligione, impietate, & profanitate. Zela, inquam, tuam omnipotentiam, ne inferior videatur potentiâ Assyriorum, & cornu impietatis Assyriæ vincat diuinum cornu pietatis tuæ. Suffragatur huic expositioni quod Iuditha in hac oratione æmulatur metaphoras poëticas, & Canticorum Schemata. Quod liquidò constabit conferenti hanc orationem cum cantico ipsius Iudithæ, quod Deo pangit cap. 16.

Theoph. Psal.

Sanctius hîc n. 14. & 15. asserit ex Caietano, & Lippomano, altare sacrificiorum, & thymiamatis fuisse cornutum, quia in quatuor altaris angulis totidem erigebantur radij, referentes cornuum figuram. Quod etiam videre oculis licet in aris Romanorum, in eorum enim nummis insculptæ aræ sunt, & in quatuor eorum angulis erecta eminent quatuor quasi animalium cornua. Vnde ad hæc cornua altaris, quasi ad tutissimum asylum confugiebant sontes capitalis flagitij rei. Quod fecit Adonias, 3. Reg. 1. v. 51. & 3. Reg. 2. v. 28. Ait ergo Iuditha ad Dominum: Eò audaciæ, & temeritatis venerunt Assyrij, vt non tantùm minitentur strages hominibus confugientibus ad asylum, seu cornu altaris, sed etiam sese iactent, quod euersuri sint cornu ipsum altaris. Verùm, vt opinor non tam exploratæ erant Holopherni res Iudæorum, & eius ceremoniæ. Abstrusos populi Hebræi ritus pernosceret, qui populum vix noscit: Nam si nec Adonias, nec Ioab apprehenso cornu altaris declinare potuère iras Salomonis, religiosissimi tunc Principis, quin occiderentur, vt ibi refertur; quid mirum, quod ibi Bethulienses tuti non forent ab Holoferniano furore? 127.

Sanctius. Caiet. Lipom. — Cornu altaris significat assylũ. — 3. Reg.

Fac Domine vt gladio proprio eius superbia amputetur. His verbis prodit Iuditha quid animo versabat: videlicet, descendere in Assyriorum castra, & à vestibus, & aliis lenociniis auctà pulchritudine, sic placere lasciuienti Holopherni, vt posset nancisci opportunam occasionem illius capitis animosè truncandi. Bene aduertit Strabus, & Hugo id non dixisse Iuditham ab odio Holophernis, seu delectatione pœnæ, sed ab amore iustitiæ. *Eius superbia amputetur.* Superbia amputanda est, an caput? Superbum, inquam, caput. Ita Carthusianus: nam superbia in capite eminet, caput arroganter erigit, & fastuosè attollit; sicut humilitas caput demittit.

VERS. 12. 128. — Strabus. Hugo. — Carthus.

Gladio proprio: Summus enim victoriæ fastus est, si quis non stringat gladium in hostes, sed suo ipsorum gladio eos perimat, & conficiat. 1. Reg. 17. v. 51. Dauid gladio Philistæi Philistæum truncat. Plura Scripturæ loca congerit noster Mendoza tom. 3. ad cap. 13. v. 23. annot. 15. sect. 2. vbi egregiè tractat hunc Iudithæ locum. Paëz in Cant. Moysi. Benè aduertit Lyranus id propheticè dixisse Iuditham, res enim ita accidit, vt proprio gladio perimeretur Holophernes, id dicetur infra cap. 13. v. 8. *Fac*, inquit, *Domine*, &c. Nempe non sibi arroganter adscribit præclarum illud facinus, ne defraudetur Deus gloria facinoris, sed eam Deo restituit, quippe qui facinus inspirauit, egregie adiuuit, feliciterque perfecit per inermem, & imbellem fœminam.

1. Reg. — Mendoza. — Paëz. Lyran.

§. XXIV

§. XXIV.

Bonorum temporalium neglectus, Oratio est ad illa impetranda.

129. BOnorum promptuarium Oratio est, ad precum nostrarum arbitrium adsunt thesauri omnipotentiæ diuinæ, quos etsi infinitos, infinita orationis vis quasi exhauriet, quid enim potest donare Deus, quod oratio non valeat impetrare? delinitur humanis precibus diuina seueritas, & supplicationem facit impetrationem; flectitúrque officiosæ orationis piâ ambitione. Ac si non aliter valeat; nam Deus ferè accusabitur perfidiæ: cùm eius chirographum apud nos sit, quo dicitur Ioan. 16. v. 23. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo*, &c. Sed aduerte his verbis non tantùm securitatem impetrandi quod postulatur, sed materiam orationis contineri: debemus enim petere *Quid*: hoc est, bona cælestia, & æterna, non terrena, caduca, & sordida. Audi Bedam inibi: *Si diuinam gratiam, si verè beatam poscimus vitam. Quicquid autem aliud petitur, nihil petitur.* Itaque cùm tantùm postulamus temporalia bona, non oramus, etsi orare videamur: quia cùm non petimus *Quid*, nihil petimus, & specie tenus orat, qui nihil petit: nam oratio est petitio alicuius rei: ergo qui nihil petit, non orat, cùm desit orationis res. Clem. Alex. 4. Strom. sic fatur: *Quid sibi volunt Pythagorei cum iubent voce precari? Non quòd, vt mihi quidem videtur, existimarent Deum non exaudire eos, qui tacitè loquuntur; sed quod iustas vellent esse preces, quas non vereretur quis fundere, multis eas scientibus.* Addit Matthæus 6. v. 6. *Orantes autem nolite multum loqui:* Quæ verba singulariter exponit Theophylactus (cuius verba nuper ad alium sensum expendebam) sic scribens: *Battalogia est nugacitas, vt verbi gratiâ petere aliquid terrenum, gloriam, diuitias, victoriam. Battarismus enim inarticulata vox, qualis est puerorum. Tu igitur ne*

130. *nugax, & multiloquus sis.* Eleganter Theophylactus nugacem appellat orationem, quæ terrena quæuis supplicat, & eiusmodi orationem Battarismo comparat. Est autem Battarismus inarticulata seu muta infantium vox, quâ verba non tam exprimit, quàm balbutie suâ conatur: quæ quia inarticulata est, significationis expers est, nihilque notificat audientibus. Sic oratio supplicans temporaria bona, battalogia est, quæ balbutit more pueruli postulantis; sed Deus (qui orationis auditor, & exauditor est) non intelligit, quid petitur, quia terrena bona nihil sunt. Vnde qui sic orat, oratione nugatur, mentitur orationem, & fallit aures petitionis specie, rem tamen orationis non exprimit. Dedecet viros battalogia, seu puerilis oratio vacua orationis medullâ. Pulchrè S. Zeno Veron. serm. 10. *Ne attendas carni, neque ea, quæ carnis bona videntur studio impensiori secteris: id est, sanitatem corporis, decorem, cultum vultus, voluptatem carnis, atque delicias: nequè vitæ longioris vota suspires, non diuitias seculi, non ambitionis gloriam, non potentiam caducæ fragilitatis mireris, & nihil omninò, quod ad præsentis vitæ ministerium pertinet, magnum æstimes ad petendum.* Hæc omnia exulant à materiâ orationis; oratione enim *aliquid* petendum est; & ita qui nihil oratione petit, nugatur, & puerili battalogiâ voces fingit, sensus fallit, & orationem mentitur; imò non satis honestè orat. Perbellè S. August. serm. 49. de verb. Domini, *Quisquis à Deo quærit præter Deum aliquid; non castè Deum quærit.* Luxuriat oratio, quæ à Deo aliquid præter Deum, résque Dei postulat.

Oratio ne bona mundialia postulet.

Ioann. — Beda. — Clem. Alex. — Matth. — Theophil. — Zeno. — Aug.

Dicet aliquis; Ergo pro rebus temporalibus nunquam orandum est, nec Oratio erit, quæ suspirat mundialia bona. Est, est aliqua oratio, quæ impetret terrena bona; at hæc oratio sæpe non est, quæ illa petat, sed quæ negligat; non quæ æstimet, sed quæ depretiet: nam oratio pro adipiscendis bonis temporariis, eorum neglectus est. Rex Achaz in periculo regni amittendi versabatur: & religiosè astutus nequit à Deo petere incolumitatem sui regni, id est, regales diuitias, & delicias, sæculi fastum, gloriæ ambitionem, regni solium, & reliqua temporaria bona, quæ regia felicitas Regi dat. Imò nequit petere signum diuini fauoris. *Pete tibi signum*, ait illi Isaias cap. 7. v. 10. Et dixit Achaz: *Non petam, & non tentabo Dominum. Tentare*, prouocare, & irritare est. Legatur Sanctius ad Iudith, cap. 8. num. 28. Num oratio res est, quæ irritet Deum, & non, quæ placat, & permulcet? Quid? Rex Achaz regnum contemnit, & regiam superbiam, & delicias aulicas? imò perquàm auidissimè cupit. Cur ergo ait: *Non petam, & non tentabo Dominum?* Scilicet sciebat benè astutus Rex orationem pro rebus mundialibus, non esse orationem, quæ illas petit, sed neglectum, quo despiciuntur; & renuit orare supplicatione, vt sciat impetrare neglectû. Orationem communem omittit, vt arcanâ oratione impetret. *Non petam*, ait, vt neglectu petitionis impetret. O singulare documentum, & quo edoctus est Rex Achaz à proauo Salomone, hàc in re sincerissimè callido, & astutissimè prudenti! 131.

Neglectus bonorum mundialiũ, eorum oratio est.

Isaias. — Sanct.

3. Reg. 3. vers. 11. post mille hostias mactatas: *Apparuit Dominus Salomoni, dicens: Postula, quod vis, vt dem tibi.* Qui anticipatâ Sapientiâ cùm Sapientiam postulasset, dixit Dominus Salomoni: *Quia postulasti Verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, &c. sed postulasti sapientiam ad discernendum iudicium: Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor Sapiens, &c. Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi*, diuitias scilicet, & gloriam. Quia Salomon Rex petit prudentiam ad iustè regendum populos sibi commissos à Deo, eam impetrat: item quia non petit diuitias, nec gloriam, &c. illa à Deo extorquet. Quod aduertit S. Paulinus epist. 10. sic fatus: *Salomoni, quia sapientiam petere elegisset, etiam cæteras opes, quas non poposcerat, ob hoc ipsum, quia non desideraucrat, contulit.* Nec oratio prudentiam postulans minùs valuit ad eam adipiscendam, quàm neglectus diuitiarum, & gloriæ ad impetrandam gloriam, & diuitias: Ergo despectu extorquentur temporaria bona, & eorum neglectus attentior oratio est. Vnde qui ea despicit, acquirit, & neglectu impetrat, quod æstimatione deperdit. Itaque oratione perduntur bona, quæ despectu obtinentur. Æstima, vt perdas; neglige, vt impetres: nam rerum mundialium neglectus propria eorum oratio est. Prudenter ergo Hebræa gens, cap. 4. v. 10. non tam suarum rerum sollicita est in oratione, quàm rei diuinæ, orans: *Ne darentur Sancta eorum in pollutionem*, veriti, ne si tantùm bona temporalia oratione peterent, petendo amitterent, quæ neglectu impetranda forent. Quod facit Iuditha hic, vers. 11. 132.

3. Reg. Salomon non petendo bona mundialia, ea impetrat.

Paulin. — Iudith.

§. XXV.

Commentarius Literæ.

Vbi tractatur, an Iuditha deliquerit se sumptuosiùs ornando ad palliciendum Holophernem.

Vers. 13. *Capiatur laqueo oculorum suorum in me; & percuties eum ex labiis charitatis meæ.*

VERS. 13. 133. Bibl Sixt. Lucifer Rio Septuag. Bibl. Complut. Regia. Vatabl.

BIBLIA Sixti sic locum transtulêre: *Percute seruum è labiis deceptionis meæ super principem; & super ministrum eius. τὸ labiis deceptionis*, vertit Lucifer Calaritanus, *labiis persuasionis*. Noster Martinus del Rio, *labiis doli*, vel *fraudis*. Septuaginta interpretes, Biblia Complutensia, & Regia non dissentiunt, nisi quod *ministrum* exscribunt *seruum*. Vatablus: *Fac vt per me capiatur laqueo oculorum suorum*. Et illud, *Percuties eum ex labiis charitatis meæ*, paulò antè sic exscripserat: *Per labia falsa mea, seruum super principem, principémque super seruum trucidando*, &c. Biblia Gotthica illud, *Capiatur laqueo oculorum suorum*, vertunt, *Capiatur gladio oculorum suorum*. Id est, Acie oculorum suorum captus perimatur, & pereat.

In comperto, & in confesso omnibus erat Holophernem iniustè tyrannum, & tyrannicè inuasorem, Assyriis copiis armatum, spoliis prouinciarum, & finitimorum victoriis insolentem, vi & armis Bethuliensium superari non posse, & ideò Iuditha statuit proprio sui ipsius gladio Holophernem iugulare: quod vt perficiat anhelâ oratione diuinum auxilium sollicitauit præcedenti versiculo. Quod illustre facinus vt commodè patret, decernit adiungere naturali pulchritudini omnia lenocinia venustatis, vt hominem ad venerem pronum inescaret, & sic caperet oculorum suorum laqueis, & pulchritudinis illecebris irretiret: id exorat, aiens: *Capiatur laqueo oculorum suorum in me*. Neque tantùm oculis Holophernianis insidiari intentat, sed etiam auribus machinulam libidinis apponit, nimirum sermonum blanditiis, & mellitis verbis mollem alioqui animum delinire exambit; id indicat, cùm dicit: *Percuties eum ex labiis charitatis meæ*. Quod vt piè intenter, & viriliter perficiat successu felici, Deum enixè precatur ardentissimis votis. Hic est verborum cortex, vt conuenit inter expositores; sed extricanda sunt verba, & emedullanda sententia, quæ satis difficilis est, vt ex dicendis liquidò constabit.

134. *Capiatur laqueo oculorum suorum*. Holophernis oculos incautos ad videndam pulchritudinem Iudithæ, laqueos appellat. Nam vt bene aduertunt Pineda in cap. 42. Iob, & Baëza tom. 2. lib. 10. c. 3. §. 1. hæc Iudithæ verba explicantes; non est laqueus pulchritudo honestissimæ fœminæ, sed concupiscentia Holophernis, & vaga oculorum eius licentia. Quàm sint periculosi fœminæ venustæ aspectus, multis dabo infrà, cùm tracto ad mores hunc versiculum. Consultò Iuditha oculos vocat laqueos, quibus homo illaqueatur, & capitur. Prouerb. 6. v. 25. *Non concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius*. Septuaginta, *Ne capiaris oculis tuis*. S. Ephrem in lib. contra impudicos: *Ne te vincat pulchritudinis desiderium, neque illius aspectu capiaris*. S. Ambrosius, lib. 1. de Pœnit. cap. 14. *Ipsi nobis oculi nostri retia sunt: & ideo scriptum est: Neque capiaris oculis tuis. Ipsi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur, & implicamur, ipsi nobis vincula nectimus*. Nolo esse longior in vulgari eruditione. Plus negotij facessit

Pineda. Baeza. Prou. Septuag. S. Ephr. S. Ambros.

Labiis charitatis meæ. Aduertunt Anselmus Laud. Carthusianus, & Eman. Sà, *τὸ labia* accipi pro verbis seu sermone, qui labiis efformatur. Item *labia charitatis* dicuntur, verba chara, & amabilia; nempè notus est Hebraïsmus: nam cùm Hebræi careant Adiectiuis, eorum loco ponunt Genitiuum. Exempla vbertim suppetũt in Bibliis, Lucæ 1. v. 69. *Cornu salutis*, id est, cornu salutare, & Psalm. 17. v. 3. eodem sensu sumitur *cornu salutis*. Et Psalm. 5. v. 7. *Virum sanguinum*, id est, virum cruentum cædibus alienis. Itaque *charitas* ponitur hîc non pro virtute, quæ princeps est Theologicarum virtutum, sed pro dilectione, Id est, pro verbis dulcibus, mellitis, pro amatoriis sermonibus, omnis lenocinij saccaro conditis, qui sapiunt fauos, & spirant blanditias amorum. Ita Anselmus Laud. Lyranus, Carthusianus, Hugo, Tirinus, Emanuel Sà, & Sanctius hîc: Martinus del Rio tom. 1. Adag. sacror. adagio 226. Pineda in cap. 42. Iob: Salian. anno mundi 3346. Serarius hîc quæst. 2. & in caput 13. quæst. etiam 2. & 6. In Græco textu pro *τὸ labiis charitatis* scribitur χειλέων ἀπάτης, id est, *labiis deceptionis*, aut *doli*, aut *fraudis*. Verùm statim occurrit difficultas, quo pacto labia charitatis dicantur labia deceptionis, dolus, & fraus? Martinus del Rio nuper allegatus, ait, multa in hisce Iudithæ verbis sese offerre acuminum amatoribus, quæ subtiliter venrilentur; at se edoctum à suo magistro Ioanne Maldonato, in sacræ Scripturæ elucidatione sobriam simplicitatem semper sectandam, quasi magis solidam. Quod verum est, & indubium his qui verum sensum enucleant: sæpè verò genuinus sensus emedullari nequit, nisi subtiliùs agatur. Vnde vellem, vt sapientissimus vir nobis subtiliùs aperuisset huius loci sententiam: licet omisisset grammaticis, an *τὸ charitas* à Græco fonte manet, an absque aspiratione *Caritas* dicenda sit? & an qui hæc dulcia verba proferunt, habéntque labia charitatis, *aretalogi* dicentur? Sane *charitatem* sumi etiam in malam partem, tradit S. Paulinus epist. 31. *Qui tam*, inquit, *viles fuerunt charitate luxuria*. & Amianus Marcellinus: *Per libidines varias charitas dispersa torpescit*.

135. Anselm. Carthus. Sà. Luc. Psalm. Anselm. Lyran. Carthus. Hugo. Tirin. Sà. Sanct. Rio. Pineda. Salian. Serar. Rio. Maldon. Paulin. Amian. Marcell.

136. Ergo expediti iam à verbis, veniamus ad rei difficultatem. Ratio dubij in eo sita est, quo modo sanctissima Iuditha à Deo piè petat, vt fœmineis & amatoriis blanditiis suæ linguæ in melle sitæ, dolosæ, & fraudulentæ, ipsa propinet Holopherni dulce pudicitiæ venenum ad animæ, & corporis interitum? Profectò istiusmodi labia dolosa planè detestatur Deus: Prou. 13. v. 13. *Animæ*, inquit, *dolosæ errant in peccatis*, & Sophoniæ 3. v. 13. *Reliquiæ Israel non loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa*. & Psalmo 30. v. 19. & Psalm. 108. v. 1. & Psal. 119. v. 2. & Psal. 5. v. 7. *Virum sanguinũ, & dolosum abominabitur Dominus*. Et præsertim Psalm. 11. v. 3. & 4. *Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa*. Quid enim detestabilius, quàm verbis dulcibus simulasse amicitiam, vt sæuiùs ferociat aduersus incautos? Plato in Hippia minore allegat illud Homeri, Iliade 1,

Prou. Soph. Psalm. Plato. Homer.

Inimi

Plato. Homer. *Inimicus enim mihi ille aequè atque Orci portae,*
Quisquis aliud abscondit in praecordiis, aliud verò sonat.

Ab hac difficultate petita à *labiis dolosis*, facilè se extricat, qui aduertit non omnem dolum esse
2.Cor. malum.2.Corinth.12.v.16.*Cum essem* (ait Paulus) *astutus, dolo vos cepi.* Super hac re plura interpretes ibi,& Iurisconsulti in D. 4. tit. 3. *de dolo malo.* Vbi ita scribitur: *Non fuit contentus praetor dolum dicere, sed adiecit, malum: quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant,& pro solertia hoc nomen accipiebant: maximè si aduersus hostem, la-*
S.Thom. *tronemve quis machinetur.* Legi potest S. Thomas
Theoph. 2.2.q.55. art.4. Et quidem Theophrastus pulchritudinem appellauit, *Tacitam fraudem*, neque ideò pulchritudo peccatum est, quia fraus dicitur; alioqui formosus quisque esset venustatis reus. S. Augustinus speciatim de Juditha loquens, tom. 10.
Aug. serm.66.de Diuersis, ait: *Deducitur ad praetorium, fraus Holophernis*, & paulò inferiùs, *Illa enim tam barbaros animos insidiosi sui vultus fraude confuderat, vt eum ligaret multarum arte fabularum, vt redderet inter exercitus victum, inter arma captiuum.* Et serm. 67. *Dum Regi alto sermone imaginariis verbis blanditur.* & S. Ambrosius in lib. de vidua *Iudith, periculi negligens, mortisque contemptu fortior, vt commentitium strueret dolum, vestem illam iucunditatis, quam viuente viro vestiri solebat, se induit.* Neque enim credi potest, vt
Ambros. Ambrosius viduis proponens piae viduitatis exemplar, impietatis exemplum attulisset, sed quod pietatem redoleт, & religionem spirat. Profectò lingua Iudithae sapienter aemulatur bellica stratagemata, & permissas bellatorum fraudes, seu prudentes dolos. Vnde supervacaneum videtur, quòd
Sanct. ait Sanctius, τὸ *labia charitatis* interpretari etiam posse de charitate seu amore simulato erga Assyrios, dum illis promittit tradere vrbem obsessam,
Iudith. absque vllo labore; quod dixit infrà cap. 11. v.4. Itaque labia dolosa & labia charitatis, idem sonant hìc. Nempe simulatas amorum blanditias licito stratagemate.

137. Ardua magis exoritur difficultas, quae multorum diu torsit ingenia, scilicet an pia Iuditha impiè deliquerit, dum exaggerans innatam pulchritudinem lenocinio superbioris ornatus,& amatoriis verbis,insidiatur Holophernis concupiscentiae, alliciens illum ad molliores Veneris voluptates, aiens: *Capiatur laqueo oculorum suorum in me, & percuties eum labiis charitatis meae.* Quis erit à delicto immunis, dum sollicitat alienum crimen?
Lyr. Carthus. Quidam apud Lyranum,& Carthus.planè fatentur Iuditham peccasse, cùm Holophernis concupiscentiam irritare praetendit.Quod mihi verosimile non est. Tum quia esset graue delictum, vt potè
Iudith. delinquens in graui materia. Quis autem sibi persuadeat de Juditha,Deo addictissima,& omni virtutum genere instructissimâ grauiter contra Deum deliquisse? Praesertim cùm infrà cap.10.,v.4. dicatur, *omnis ista compositio non ex libidine,sed ex virtute pendebat.* Tum etiam quia credibile non est piissimam, & sapientissimam foeminam vsque eò stolidè desipuisse,vt a Deo precaretur auxilium ad lethale flagitium perpetrandum. Cùm ergo omnes auctores, quos referam ad cap.10.v.12. & 13. quibus etiam addi potest S.Thom.2.2.q.110.ar.3. seriò affirment, Iuditham non peccasse, non facilè
Iuditha nō quamcūq; Holophernis gratiam exambit. hanc difficultatem declinant. Quidam ex his asserunt eiusmodi ambitioso cultu, & mellito sermone non praetendisse Iuditham, vt Holophernes ipsam venereè deperiret, sed gratam illi apparere, & gratiam Principis aucupari, vt ita opportunè posset eum trucidare. Assentirer, si assequi possem,quo modo praecisè quia sapiens,diserta,& pulchra ei Juditha videretur, & ita gratiam Holophernis sibi conciliaret, posset Juditha sperare in tridui breui spatio se captare posse occasionem illius perimendi,nisi ad libidinem adamata, ex familiaritate posset nancisci tori opportunitatem ad illum proprio gladio perimendum; dixerat enim: *Fac Domine,vt proprio gladio eius superbia amputetur.* Porrò nisi caeco libidinis amore flagraret Holophernes,non se permitteret hostili foeminae, & ab hostilitate suspectae; sed eam, etsi gratam, relegaret à se in locum dissitum, vbi quantumuis insidiaretur astutè, non posset quicquam in Assyrios machinari: Praesertim quia solertissimus dux benè norat foeminae sapientiam, & solertiam. Imò quadamtenus ab illa cauebat; siquidem ad tridui tantum spatium ius ille fecit liberè exeundi in vallem,& reuertendi in praetorium. Vnde refutare licet coniecturam Serarij q.2. in cap. 13. nempe Serar. optasse Iuditham quoquo modo adamari ab Holopherne, quod licitè poterat ille facere, ambiens eius nuptias; vt Juditha illi nupta, opportunè posset coniugali familiaritate illi persuadere, vt à Iudaea excederet; sin aliter, vitâ eum priuaret. Profectò difficile Juditha animum suum induceret, vt Iudith. persuaderet Holopherni imaginario marito, vt Iudaeae parceret; quippè qui in mandatis acceperat à Nabuchodonosore, vt *omnes Deos terrae exterminaret, videlicet, vt ipse solus diceretur Deus*, suprà cap.3. v. 13. Tum etiam quia versiculo praecedenti à Deo postulabat, vt *proprio gladio eius superbia amputetur.* Ergo id moliebatur Iuditha, non animum persuadendi, vt Iudaeae parceret: quem animum si gereret, non aptè dixisset, labiis fraudis, seu doli id intendere.

Lyra, Carthus. Serarius, Sà, Sanctius, Salianus, 139.
& Tirinus seriò censent, verè optasse Iuditham, vt Lyra.
adamaretur ab Holopherne ardore libidinis ad Carthus.
concubitum; sed licitum à connubio, quo hone- Serar.
staretur concubitus. At huic expositioni incom- Sa.
modat, quod Carthusianus affert ex Deuterono- Sanct.
mio, eiusmodi connubia vetita esse mulieri He- Salian.
braeae cum viro gentili: Respondet Lyra: Expe- Tirin.
tere Iuditham, vt Holophernes eius desideraret Carthus.
connubia, quia licitè homo gentilis poterat mu- Deut.
lierem Hebraeam ducere in matrimonium; ipsam Lyra.
autem Iuditham statuisse non annuere eiusmodi Salian.
nuptiis, vtpote sibi illicitis. Salianus existimat be- Iuditha nō cogitat de nuptiis.
nè potuisse Iuditham Hebraeam nubere gentili Lyra. Carthus.
viro, pro Dei gloria, pro religionis conseruatione, & totius populi salute, quae viduitatis bono longè praeponderant. Sanè Iuditha non dicitur cogitasse de nuptiarum blanditiis, sed de sanguine, caede, & excidio Holophernis, animum *vt proprio gladio eius superbia amputetur.*

Tota ergo difficultas in eo vertitur, quomodo 140.
potuerit Iuditha licitè velle, ardore libidinis ada- Qui efficaciter intendit finem, non debet ipse exequi omnia media.
mari ab Holopherne: nam vt arguunt Lyra, & Carthus. hìc; qui eligit media, illa amat vt conducunt ad finem: ergo Iudithae finis fuit incolumitas religionis, & patriae libertatis; medium huic fini proximum fuit caedes Holophernis; ad occidendum Holophernem eligit, ardenter ab illo amari; ad quod valdè conducit ambitiosior ornatus natiuam pulchritudinem exaggerans: ergo Iuditha voluit ardenter amari ad concubitum: nam alius amor non praeberet illius occidendi occasionem. Ecce difficultatis robur: sed quod eneruare pronum est ex solutione Lyrani, & Carthusiani, &

Tirini,

Tirin. Sà. Tirini, & Sà: aiunt enim; *Aliud intendebat Iudith, aliud praeuidebat*: & ex hac doctrina argumento respondent, & facilè responderi potest: Nempe Iuditham intendisse liberationem patriae, & ex hoc fine elegisse caedem licitam saeui tyranni; praeuidisse autem, non intendisse libidinem Holophernis: neque enim necesse est, vt qui vult finem, ipse ponat omnia media, quae sunt in serie illa mediorum ad finem, sat enim est si ab alio posita, ipse praeuideat, & ordinet ad finem. Quod luculenter
Aluiz. tradit M. Aluiz Tract. 3. disp. 4. sect. 3. prope finem, in simili de permissione peccati, quam ideò censet esse praedestinationis effectum. Ergo Iuditha primò intendit tanquam finem liberationem patriae, & mox medium huic proximum, id est, caedem licitam Holophernis; exinde eligit se comptiùs ornare omni lenociniorum genere, ex quo ornatu addito natiuae pulchritudini, certò nouerat, cognitâ viri intemperantiâ, ardentissimè se fore ab illo adamandam: non tamen intendit eiusmodi amorem lasciuum; sed praeuidet, & praeuisum iam ordinat ad opportunitatem caedis. Neque verò existimandum est, Iuditham peccasse praebendo Holopherni ruinae occasionem, quam ipsa non intendebat: sicut non delinquit qui vsuras ab vsurario petit; neque qui admittit iuramentum ad firmitatem contractus initi, per Deos falsos, vt Publicolae respondet S. Augustinus. Quae doctrina vulga-
Aug. ris est inter eos, qui casus conscientiae tractant. Hanc loci expositionem censeo reliquis probabiliorem. Quid si subtilior, quàm simplicior? imò subtilior, & simplicior: nam in Indithae angusto illo rerum articulo multo acumine opus fuit ad ingeniandum stratagema liberationi proficuum, nec nociuum conscientiae sanctissimae foeminae, vt ferè conuenit inter expositores.

---

§. XXVI.

Oculorum vaga licentia fomes est ad libidines, & passiua scortatio.

141. NOn desunt, qui totum hominem, atque adeò inlatentes virtutes, & vitia, ex oculis duntaxat metiantur. Nam oculi in quibusdam tumidi, laeti, lucidi, blandientes; in aliis sanguinei, truces, tenebricosi, flauescentes, ignei sunt quasi testes, & indices animi. Oculus enim naturalis animae lingua est, per quam loquitur occulta cordis verâ, inaffectatâ, & simplici loquelâ. Quiuis homo facilè credit oculis; at pius, & religiosus oculis non se credit, probè noscens, oculos esse verum, & merum virtutis periculum, virginitatis fascinum, libidinis minas, venenum castitatis, voluptatis illecebras, gehennae scintillas, pietatis fumus, & sepulcrum sanctitatis. Caue tibi à tuis oculis. Mallem esse bene caecus, quàm male oculatus. Planè licentiores oculi negotium sunt humanae calamitatis. Vulgò fertur, quasi Clementis Alexandrini sententia: *Tesseram virtutis ferant oculi.* Bellè dictum, vtinam verè. Mihi enim attentiùs legenti omnia eius opera, nusquam occurrit hic aphorismus ad sanandos oculorum morbos. Veriùs eadem sententia reperitur in Valerio Episcopo, homilia 16. *Veloces*, inquit, *tallus oculorum.* Proculdubio alludere videtur cum Pseudo-Clemente ad tesserae seu aleae ludum. Hic ludus planè temerarius & praecipitatus est, & qui vel vno volutatu magnam opum iacturam facit, & petoreui enim

Tessera oculorum: ludus praeceps.

Clem.

Valer.

tempore ludentis censum reciprocat, hominemque subitò depauperat. Ergo oculorum nictatio, tesserae ludus est, in quo virtutis opes, & caeli gazas *veloci oculorum iactu* amittit incautus aspectus; *Vn cielo se pierde en vn abrir de ojos: Al tumbo de vn dado se arriesga la saluacion.* Attendat homo, quod in eius oculis versatur vitij, & virtutis tessera, quae leui iactu non leuem iacturam facit.

142. Isaiae. Isaiae 3. v. 16. *Pro eo quod eleuatae sunt filiae Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant.* Quid est oculis seu nutibus ire: Pedibus incedere solemus, non oculis. Cornelius sic locum explicat, vt Deus praestringat hic principes & pulchras puellas Ierusalem, quod incedant flectendo oculos; obliquè scilicet oculos iaciendo in iuuenes, & amasios, & petulanter eis annictando, quod meretriciae procacitatis signum est. & casurae (ne dicam cum S. Hieronymo, morituræ) virginitatis indicium. Nempè foemina, quae ambitiosae venustatis licentiâ, sic oculos petulanter obliquat, nutibus it, oculis incedit. Ad quod alludere videtur S. Hilarius, Canone 4. in Matthaeum, aiens, *Libidinosa visus transcurrentis affectio.* Audis oculorum incessum, imò & cursum? *Emissitius, & exploratores oculos agnosco* Septimius in lib. de Pallio, cap. 3. Quasi oculi ad obiecta mittantur: abeántque, redeántque celeres, explorantes illecebras pulchritudinis, *libidinosâ visus transcurrentis affectione.* Pulchrè ad rem Tertullianus in lib. de Idololatriâ cap. 2. *Oculus*, inquit, *libidinose impingit*: & lib. de Pudicitia cap. 14. *Nonne & tunc in faciem alicuius impingens?* Ac si dicat: Audio in Isaia, Ierosolimitanas puellas venustatis licentiâ emissitios oculos aut obliquere, aut rectà mittere, quasi exploratores amasiorum; lego visus transcurrentis petulantiam, quia *nutibus oculorum suorum eunt.* Sed ausim affirmare, quod emissitij oculi, qui hoc modo eunt, non tam incedunt, quàm passim impingunt. Hispanè vulgò dicimus: *Dan de ojos a cada passo.* Oculorum enim via offendiculis plena est, & frequentia incurrit lapsus pericula: Hic deliciatur videndi licentia, & phantasias tacitus imaginatur, & idola pulchritudinis prophanus adorat. Ille cum pulchritudine ebibit dulce venenum luxuriae, & visae pulchritudinis nouo fomite actiùs extimulatur. Alius perit in aliena formà, & ibidem funesta iucunditate tumulatur. Heu oculos, virtutis funera, castitatis sepulchra! Qui oculis incedit, passim offendit, libidinose impingit, cadit ad ruinam, moritur ad aeternitatem. O fuge has Syrtes, qui ad caelum tendis: non videre, ruina est; videri, periculum. Profectò affectus, qui per emissitios oculos illabitur, periculosè labitur, & libidinosè impingit. Vnde magna curà compescenda est oculorum licentia, *cum & nostra & aliorum causa versetur in studio periculosissimi decoris; ac proinde oculorum incursibus molestum*, inquit, Septimius in libro de cultu foeminarum, cap. 2.

Cornel. Culpatur oculorum incessus.

Hier.

Hilar.

Septim.

Tertul.

Septim.

143. Agnatum hominibus vitium est, oculis explorare alterius sexus pulchritudinem, & suspenso affectu, & visu, in visa pulchritudine deliciari.
Prouerb. Prouerb. 16. v. 30. *Qui attonitis oculis cogitat praua*, &c. Ad quae verba bene Salazar inquit: Oculi
Salaz. attoniti dicuntur illi qui immoti haerent ex quadam extasi, aut suspensione. Ad id confirmandum aduocat Virgilium; & Claudianum Panegyrico 3. in laudem Stiliconis. Et quidem elogium amantium est suspensos tenere oculos, & quasi
Chrysol. pendulos à pulchritudine adamatâ. Vnde S. Chrysologus sermone 14... procurat, ne vlla virgo à ... mundiali

mundiali voluptate *suspendat affectum.* Quasi fœminarum naturale vitium sit oculos suspendere ab ore amasij. Eleganter S. Nazianzenus super hâc re loquitur in orat. 31. *Si illitos fuco, & cerusiâ colores, & pigmenta perspexeris; uxorem hoc ornatu spolia: si procacem, & petulantem linguam, coërce: si meretricium risum, tristem effice: si intempestiuos gressus, constringe: si oculum elatum, & suspensum, reprime*: Scilicet Nazianzenus Salomoni alludit, elatos & suspensos ab aliis viris, fœminarum oculos taxans: & vitium muliebris naturæ perstringit, quæ sollicitè desiderat, & anxiè suspirat amasios videre, & suspenso cum oculis affectu, eosdem cernere. Ac si iuuenilis venustas, non tantùm sit fœminei aspectus illex, sed oculorum magnes, qui arcano libidinis illicio ad se attrahat, & à se suspendat fœmineos oculos, & vultus. O impatienter patibulati suspendantur viri, qui patienter sustinent vxorum oculos suspensos ab aliis, quàm à se! *Si perspexeris oculum elatum, & suspensum, reprime* Martiali censura. *Nunc iubentur oculi custodire censuram*, ait Saluianus lib. 2. ad Eccles. Castitas in penetralibus mera castitas est; in secreto, seu sui solitudine securior habetur: pudicitia enim in publico sese spectatoribus publicat, & prostituit obuiæ spectatorum Luxuriæ. Nam virgines in publico *se exuere spectatoribus, tanquam corporum cauponibus, non possunt*, inquit, Alexandrinus Clemens lib. 3. Pædagogi cap. 5. Scilicet fœmina, quæ virorum oculos non fugit, pudicitiam suam cauponatur, id est, venalem exponit cuiuis viatori. Porrò cauponis negotium est, annonam cuiuis prætereunti diuendere; sic fœmina in publico, annona est omni oculorum concupiscentiæ exposita; planè oculorum scortationem patitur, dum pulchritudinem suam cauponatur. *La hermosura en publico, es castidad en meson, o en venta.* Et Septimius lib. de Pallio cap. 4. eiusmodi fœminas, quas publicitas prostituit omnium oculis, scitè appellat, *Popularium libidinum nundinas.* Idem repetit Tertullianus in lib. de Velandis Virgin. cap. 13. *Laudabo*, inquit, *vigorem si aliquid virginitatis nundinarint.* Idem dixerat cap. 3. eiusdem libri. Castitas in publico, velut in imperio prostat emptoribus oculis; nam fœmina in publico, dum videre cupit, dum videri ambit, pudicitiam nundinatur. Deuitet castitas aliûs sexus oculos, id est, nundinas pudicitiæ, & popularium libidinum commercium.

Suspensi oculi ab alio sexu. Naz.

144. *Spectatores sunt caupones visæ pulchritudinis.*

Saluia.

Clem. Alex.

Septim.

Tertull.

145. Adami elogium est, dici, *Præuaricationis auctorem*: quippe eius primæuum delictum, originalis delicti census est, & eius vna culpa culparum omnium matrix est, & peccatorum velut fomes originalis. Hùc videtur alludere S. Chrysologus sermone 139. sic fatus: *Nonne oculus præuaricationis est auctor?* Suspicor hîc Chrysologum innuere oculos esse quasi Adamum alterum, & quasi originalis delicti reos, & nouum fomitem seu concupiscentiam ad delinquendum. Tertullianus in lib. de Cultu fœmin. cap. 2. agens de pulchrâ & ornatâ fœminâ, ait: *Quid illis* (id est, spectatoribus) *concupiscentiam importamus?* S. Gregorius Nissenus in lib. de Virgini. cap. 19. *Oculis cupiditatem expleuit.* Et Valerius Episcop. homil. 17. *Ecce cupiditas oculorum nostrorum.* Et Basil. orat. 8. *Oculorum pellaciam*, dixit. Ecce tibi humanus oculus est cupiditas pellacia, concupiscentia seu fomes alter peccandi, instigans reliquos sensus ad delinquendum: nam fruitiones cæterorum sensuum sic connexæ sunt cum oculis, vt eorum opera consultè oculis tribuantur à S. Augustino, & Exodi commentatoribus, ad illud cap. 20. v. 18. *Cunctus autem populus videbat voces.* Luculenter Basilius Seleuc. orat. 36. sic fatur de cæcis illis oculorum rogatoribus: *Oculorum priuatio vitam facit minimè vitalem. Nam si pedes affecti fuerint, corpori cursus adimitur, oculi interim suo aspectu dolorem leuant: Et si morbo impediantur, amicos oculus exorat ad subsidium trahens. Et si aures virtute suâ destituantur, oculus nutibus necessitatem solatur. Extincto verò oculo sensuum colligatio vniuersa commoritur.* Audis extinctis oculis simul commori reliquos sensus; & illis viuentibus, cæteros pariter viuere? Ergo sicut vetus Adam auctor est humanarum præuaricationum, vtpotè in quo vniuersitas hominum deliquit, nobisque accendit præuaricandi fomitem, qui omnes sensus instigat ad delicta: sic humani oculi quasi alter Adam, ferè omnium præuaricationum sunt auctores, aliisque sensibus concupiscentiam ingerunt ad delinquendum. Vnde quemadmodum Adam dicitur quasi habere reatum omnium delictorum; sic oculus lasciuè vagus, & libidinosè petulans, dicitur ob fomitem, reus vitiositatis omnium sensuum: quia eorum delicta ferme oculis imputantur. Ergo sicut *extincto oculo, sensuum colligatio vniuersa commoritur*; ita à libidinosè vitali oculorum vitâ, reliqui sensus viuescunt ad culpam. Ne antiquum fomitem, nouo oculorum fomite, foueamus.

Chrysol. Oculus sæpè fomes est ad concupiscendũ.

Tertul.

Greg Niss.

Valerius.

Basil.

Aug.

Exod.

Basil Sel.

Ieremias Threnorum 3. v. 51. *Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.* Concupiscendo enim visibilia, inuisibiles virtutes amisit. Nam communis concupiscentia per oculum corporis pertulit prædam cordis. Sed expendendum est, quonam modo oculi deprædentur animam, & virtutis gazas commutent cum miserâ inopiâ. S. Gregor. lib. 21. Moralium c. 2. *Deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam.* Verùm difficilè intellectu est, oculos animam deprædari, & esse reos furti. Nam furtum est, Alienæ rei vsurpatio inuito Domino, vt definiunt Moralis Theologiæ Doctores. At Anima cùm liberi arbitrij sit domina, ipsâ inuitâ nec furax visus, rapacesue oculi illam possunt spoliare, & priuare virtutibus, quarum vsque adeò est tenax, vt nisi vltrò, eis spoliari non possit. Profectò largitor furtum non patitur, furtum enim furacem violentiam indicat. Nisi fortè quis contendat, inuitâ animâ posse hominem oculis furtum committere; qui planè nugaretur in Metaphysicâ, & erraret in re Theologiæ. Idem Gregorius difficultatem soluat ibidem, ita scribens: *Quisquis per has corporis fenestras* (de oculis loquitur) *incautè exterius respicit, plerunque in delectationem peccati etiam nolens cadit, atque obligatus desideriis incipit velle, quod noluit. Præceps quippe anima dum antè non prouidet, ne incautè videat quod concupiscat, cæca post incipit desiderare, quod vidit.* Nempe oculorum cæca perspicacia, sic rationem obcæcat ad libidinem voluptatis illecebris, vt ocularè seducta voluntas in *delectationem peccati etiam* (si fas est dicere) *nolens cadat.* Planè vltrò vult, quia peccat, aliter non foret peccatum; sed quasi inuita, & nolens vult. Tanta est oculorum pellacia, violentia! Vnde oculi consultissimè dicuntur raptores ad culpam, & deprædati animam, illamque spoliare propriis virtutum diuitiis: quia tantâ voluptatis violentiâ animam alliciunt ad culpam, vt eâ spontaneè quasi inuitâ, oculi dicantur furtum in eam committere. Ergo scitè dixit Propheta: *Oculus meus deprædatus est animam meam.* ô prodigiosam oculorum violentiam! Sponte ali

146. *Hier. Oculi spontè quasi cogunt ad culpam.*

Greg.

Greg.

te aliquid cogi potest? Hoc est naturale oculorum miraculum.

147. Septim c. 7. de Velan. Virg.

Septimius agens de oculorum vagâ licentiâ, suspicatur, quòd homo *Virgo tertium genus est monstrosum aliquod.* Sic visus fascinat, seu prostituit pudicitiam, vt monstri adinstar videatur homo virgo. Nam vt ait, S. Hieronymus ad Eustochium, *Nullus aspectus tutus.* Et S. Ambrosius apud Cerdam super libro de vel. virg. Virgines comptas, & spectatoribus expositas, appellauit *viles aspectu.* Quasi humani oculi teneram virginitatem constuprent, & pudicitia ab humano aspectu vilescat, & prostituatur obuiæ spectatorum libidini.

Hieron. Ambros. Oculorum scortatio.

Clem. Alex.

Aptè Alexandrinus Clemens in Adhortatoria ad Gentes; ita scribit de oculorum scortatione: *Horum non solùm vsus, sed etiam aspectus, & auditus deponendam esse memoriam, vobis annunciamus. Scortatæ sunt aures vestræ, fornicati sunt oculi: & quod est magis nouum ante amplexum vestri adulterium admiserunt aspectus.* Ad id cumulatiùs comprobandum plura cateruatim adaggerabo Tertulliani loca, dubius quem seligerem; omnia enim mutuò inter se certant de elegantiâ verborum, & grauitate sententiæ.

Tertull.

Libro de Velandis Virginibus cap. 3. his verbis hortatur virgines faciem velandam in publico.

148. *Propter eiusmodi igitur capita nundinantia trahuntur virgines sanctæ in Ecclesiam: erubescentes quod cognoscantur in medio, pauentes quod detegantur accersitæ quasi ad stuprum. Omnis publicatio virginis bonæ, stupri passio est. Et tamen vim carnis pati minus est; quia de officio naturæ venit. Sed cùm spiritus ipse violatur in virgine sublato velamine, didicit amittere quod tuebatur. Denudasti puellam à capite, & tota iam virgo sibi non est, alia est facta.* Quid elegantius? quid exaggeratius? Et capite 2. eiusdem libri ita scribit: *Nam illam consuetudinem, quæ virgines negat, dum ostendit, nemo probasset, nisi aliqui tales, quales virgines ipsæ. Tales enim oculi volent virginem visam, quales habet virgo, quæ videri volet. Inuicem se eadem oculorum genera desiderant. Eiusdem libidinis est videri, & videre. Tam sancti viri est suffundi, si virginem viderit; quàm sanctæ virginis, si à viro visa sit.* Pergit idem auctor disertissimè agens de virgine, pulchrâ, quæ dum in publicum prodit, pudicitiam vulgò prostituit. *Ipsa,* ait, *concupiscentia non latendi non est pudica: patitur aliquid, quod virginis non sit, studium placendi vtique & viris. Quantum velis bonâ mente conetur, necesse est publicatione sui periclitetur, dum percutitur oculis incertis, & multis, dum digitis demonstrantium titillatur, dum nimiùm amatur: dum inter amplexus, & oscula* (sic se olim salutabant Christiani, vt notat P. Cerda ibi) *assidua concalescit. Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic soluitur, sic discitur aliter iam placere desiderare.*

Cerda.

Tandem oculorum concupiscentiam sic taxat c. 16. ita fatus: *Oro te, siue mater, siue soror, siue filia virgo, vela caput. Si mater propter filios, si soror propter fratres: si filia propter patres: omnes in te ætates periclitantur. Indue armaturam pudoris, circumduc vallum verecundiæ, murum sexui tuo strue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* Planè luculenter.

149. Cæterùm valdè expromptum est oculorum periculum: quis enim deuitet videri, aut videre? inde in promptu est oculorum scortatio. Quod acutè explicuit Iulius Firmicus lib. 5. Matheseos, aiens; *In oculorum tamen illecebras oculorum passiuis cupiditatibus incurrens.* Quid significat oculorum passiua cupiditas? cupiditas enim non innuit negotium patiendi, sed rem agendi denotat.

Iul. Firm. Oculorum passiua cupiditas.

B. Rhenanus ad illud Septimij lib. de Monogamia cap. 5. *Passiuus tibi census*, inquit, quod *Passiuus* idem est, ac *Infinitus, liber, vagus, licentiosus.* Itaque oculorum passiua cupiditas, idem est, ac licentiosa, libera & vaga, quia exprompta est, ac facilis. Sed passiua oculorum cupiditas emphaticè dicitur, *Infinita*: quia cùm agilis sit visus, & nimis expeditus, facilè sæpe repetitis aspectibus diu scortatur, aut impudicè coniiciendo oculos, aut eosdem admittendo inuerecundè; oculus non satiatur visu pulchritudinis adamatæ. Cæteræ voluptates actibus suis exsatiantur, & nuper illecebra, nunc tædium est: nauseamus ad satietatem. At oculorum libido infinita est, dum actibus suis increscit; nam dulcis aspectus illex est voluptatis, & fomes ad libidinem: & inde cupiditas videndi reparatur, vnde videbatur fore exsatiata: & quæ videbatur fessa videndo, plus videre, & videri ambit perenni concupiscentiâ, id est, passiuâ seu infinitâ libidine. Quod ergo remedium tam expromptæ libidini?

Rhenan. Septim.

Tertul.

Tertullianus præfato libro de Velandis virginibus, cap. 15. hanc antidotum propinat: *Quis audebit oculis suis premere faciem clausam, faciem non sentientem, faciem (vt dixerim) tristem? Premere* hîc (adnotâre Cerda in horum verborum ecphrasi,) verbum notissimum est, nam qui lasciuè intuetur virginem, & oculos in eâ defigit, non tam virginem aspicit, quàm premit, & opprimit. Ergo pulchra facies in secreto penitioris domus sit clausa, vti fera in caueâ, ne passiua oculorum cupiditate intuentes feriat, & referiatur eodem oculorum telo: sit clausa, vt eius pudicitia non referetur intuentium oculis, prostituto aspectibus pudore. Sit clausa, & (si necessitas exigat exire in publicum,) *non sentiens*, Id est, demissis oculis venustiori modestiæ lenocinio, non admittens intuentium oculos, nec reciprocans vrbanitatum seu cupiditatum aspectus. Sit clausa, id est, habens in publico non tantùm demissos oculos cadentibus palpebris, sed etiam *sit Tristis*, hoc est, modestè seuera, quò retundet ignita oculorum iacula, & à passiuâ cupiditate immunis sit.

Cerda.

Vnde castissima Iudith tot præsidiis ipsa armata aduersùs oculorum cupiditatem, exarmare piè ambit Holophernem, videndi illecebris, (piè, an impiè: explicui in Commentario Literæ;) Deum sic orans hîc v. 13. *Capiatur laqueo* (Biblia Gothica *gladio*) *oculorum suorum in me.* Aduerte oculos venustam puellam spectantes, dici *laqueos*, quibus anima capitur, irretitur; dici *gladios*, quibus feritur graui castitatis vulnere ad æternaturam mortem. Nec prætereundum est prudentissimam fœminam: sic piè præsumpsisse de oculorum periculo, vt ex omnibus sensibus, huic potius piè insidiari intentet. ô repetitas & funestas ab oculis calamitates, clades, strages! 150.

Iudith. Biblia Gothica.

Denique non omittam hîc difficultatem, quæ statim occurrit. Nempe, si tot, tantàque pericula ab oculis imminent, ideóque nonnulli apud Gellium lib. 10. vltrò se oculis orbarunt, vt remoto videndi periculo, faciliùs, & feliciùs virtuti vacarent; quomodo Christus Deus egregius hominum amator, toties in Euangelio oculos restituit hominibus cæcitate laborantibus, vel potiùs cæcitate fruentibus; Præstaret oculorum periculosa lumina extinguere, quàm redaccendere. S. Chrysostomus allegatus in Catena ad illud Lucæ 18. v. 24. vbi cæco illi oculos deprecanti, dixit Christus: *Respice, fides tua te saluum fecit* (potiùs videtur damnare ad periculum videndi,) *Et confestim vidit:* ita 151.

Gelli.

Chrysost. Luc.

Ex luto, & saliua Christi constantur oculi?

Ita fatur Chrysostomus: *Vertitur autem vox Christi in lucem languentis: erat enim Verbum vera lucis, vnde sequitur: Et confestim vidit.* Vides ex Saluatoris purissima voce quasi materiatos fuisse oculos, quos Christus Deus restituit cæco? Ab eiusmodi oculis saluus fit, qui ab humanis oculis periculum saluationis subiret. Chrysostomo concinit Theophylactus de more, qui explicans illud Ioannis 9. v. 6. quando Christus vt daret oculos cæco à natiuitate, *Expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit ei: Vade, Laua in natatoria Siloë*, eleganter addubitat, quare lutum ex saliuâ Christi coactum, dilui iubeat Siloë aquis. Tollit instrumentum miraculi, vt miraculum pateat? *Deinde*, verba sunt Theophylacti, *vt ne putes, quòd terra fuerit miraculum, iubet vt omne deponat lutum. Quidam autem dicunt quòd & lutum non sit depositum, sed formatum in oculum.* Quo alludere videtur Clemens Alex. lib. 2. Pædagogi, cap. 12. aiens; *Oculi autem Verbo inuncti.* Scilicet saliua Saluatoris non tantùm sanat cæcitatem, sed curat infirmam oculorum naturam. Nempe lutum ex Christi saliuâ coalitum præbeat materiam oculis, vt sanet agnatos oculorum morbos. Neque enim Saluator dat periculum, sed remedium; dat oculos absque oculorum vitio; ne qui curatur à cæcitate, ægrotet à visu, vt qui feliciter cæcus erat ad culpam, feliciùs videat ad gratiam.

Ioann. Theophil. Clem. Alex.

§. XXVII.

Oculorum nutibus aliquem traducere clancularia irrisione, vrbanum detractionis genus est.

152\. OCuli malè instituti non tantùm libidinis malo, sed etiam obmurmurationis vitio laborant: nam aspectus hic, v. 13. & dicitur laqueus ad implicandum animam turpissimis libidinibus, & simul gladius ad iugulandam aliorum famam. Non bene audit detractor, ipsâ detractione sese dehonestat, & prodit: neque dum obmurmurat tam de te loquitur, quàm de se. *Non potest vllam auctoritatem habere sententia, vbi qui damnandus est damnat*, inquit Seneca, lib. de Remediis fortuit. Patientia offensi, offendentis linguam plus offendit, & silentium ipsum fatigat, & refert obmurmurantis improbam audaciam. Cùm ergo apud prudentes viros contumeliosum sit detrahendi vitium, quidam ne non delicientur subsannandi voluptate, nequeunt rusticanè obmurmurare linguâ, quò vrbanè, oculis inquam, detrahant. Nimirum infidâ, & malâ pace linguam exarmant, & armant oculos nutuum detractione. Implent oculos maledicentiâ, vt vrbano stylo substituant linguæ ignominiam. Vnde officina videndi, arbitrium murmurandi facta est. Neque enim oculi tantùm sunt irritamenta voluptatis, & duces libidinis, cùm huic adulterium monstrent, huic incestum propinent, illi exprompta m scortationem, & facilem paratu libidinem elaborent; sed etiam latitudines procurent, & extra terminos suæ potentiæ dilatari præsumentes, ambitione delinquendi alienum linguæ officium licentiosè substituant, & oculorum nutibus linguatè obmurmurare, & aliorum mordere famam dentato oculorum ore, planè ambiunt. Hanc oculorum linguatam detractionem castigare mens est in hoc paragrapho, ne vrbanè fiat quod nisi prauè fieri non potest.

Iudith. Seneca. Oculus vrbanè detrahit.

Prouerbiorum 16. v. 30. *Qui attonitis oculis cogitat praua: mordens labia sua perficit malum.* Chaldaica paraphrasis, sic locum exscribit: *Qui annuit oculis suis, & cogitat peruersa.* Aduerte quòd nutus dicitur oculus attonitus: tonitru autem vox cæli, aut nubium est, quâ mortales attonat Deus, quasi aspectus seu adnutus vocalis sit, & oculi sint linguati horrisonâ cæli voce. Quod clariùs expressit posterius sententiæ hemistichium: *Mordens labia sua perficit malum*, qui annuit oculis suis. Quid quæso est labia mordere? τὸ *Mordens* in Hebræa origine est קרץ *Korets* à radice קרץ *Karats*, quod verbum sæpius oculis tribuitur: & ita vulgò Hebraizantes legunt: *Et annuens labiis suis perficit mala.* Audis hominem versutum, seu versipellem dici labiis suis annuere, & oculis mordere? Profectò nutus, & abnutus negotium oculorum est, non linguæ: & morsus res est dentati oris, non lucidi aspectus. Aut fortè, si potes dentato oculorum lumine morde aduersarium. *Pectines Solis*, aut luminis legimus in Tertulliano: at dentes in oculis seu luminibus nusquàm audimus, ô placidos luminum dentes! Imò sæuos & truces. Siquidem oculorum nutus officium dentium substituunt, & dissimulato nictu vrbanè obmurmurant, furtiuè mordent, lacerant aliorum famam. Psalmo 57. v. 7. *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum*, quasi non tantùm in ore, sed etiam alibi, in oculis inquam, dentes sint ad detractionis morsum amarissimum. Vnde oculi mordere dicuntur à Salomone.

153\. Prou. Chald. Oculi adnutu irrisorio mordent. Tertul. Psalm.

Seuerissima supplicia Hierosolymitanis fœminis minitatur Deus, Isaiæ 3. v. 16. Quænam earum culpa, quæ sic prouocauit diuinas iras? *Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant*, &c. Quidnam est nutibus ire, quod sic prorritat iracundiam Dei? Fortè meretricius incessus hîc taxatur: nam vagæ, leuiculæque mulierculæ inter eundum petulantibus oculis nictant, arrident aliis, propinántque amantibus libidinis poculum, neque minùs ipsæ interim perniciosè hauriunt: quæ est interpretatio Sanctij ex communi expositorum sententia. Non abnuo Magistro. Sed Prophetæ verba aliam etiam capiunt expositionem, quam parturit Translatio Hispanica, sic exscribens illud, *Nutibus oculorum ibant, Falseantes de ojos.* Nimirùm oculorum deflexis nutibus dissimulanter obmurmurant, & quod linguæ detrahunt, indulgent oculis adulterinâ detractione, & seductrice oculorum linguâ: id sonat, *Falseantes de ojos.* Ad quod alludere videtur Philo Hebræus in lib. de specialibus legibus, vbi inquit, *Stultorum pupillæ oberrant*, Græcè μύειν, hoc est nictant. Quasi idem sit nictare, ac oberrare, seu falli, aut fallere. Et quidem oculorum nutibus innui seductionem, perspicuum est ex illo Prouerbiorum 6. v. 25. *Nec capiaris nutibus illius.* Quæ verba sic expressit Chaldæus: *Nec seducat te palpebris suis.* Nam cui vrbana lingua detrahere tenuit, ne contumeliosa sibi sit, eundem palpebris vrbanè prodit oculus, & nutu seductatio acriùs pungit. Audiendus est Tertullianus, in lib. de Pallio, cap. 3. ita scribens de Chamæleonte: *Circumspectu emissitij ocelli, imò luminis puncta vertiginant.* Vidi oculis, oculorum aciem, seu nictationem dici *luminis puncta*, quibus obmurmuratrix oculorum vis circumspectu, & emissitiis oculis vtens, luminis dissimulata tela eiaculatur, quibus punctim ferit, & cruentat aliorum famam.

154\. Isaiæ. Sanctius. Transl. Hispan. Philo. Emissitij ocelli, & luminis puncta. Prou. Chald. Tertull.

Caue ne qui tibi linguâ adulantur amicè,inimicis oculis dissimulanter prodant spuriâ detractione. Ne falsi oculorum nutus (*Falseantes de ojos*) seducant te palpebris suis,in te puncta luminis subobscurè vibrantes.

155. Eccli. Ecclesiastici 27.v.25. *Annuens oculo fabricat iniqua*, &c. *In conspectu oculorum tuorum indulcat os suum*(vide sympathiam oculorum & oris ad nictandum) *& super sermones tuos admirabitur, nouissimè autem peruertet os suum, & verbis tuis dabit scandalum.* Nimirùm subsannatoris nutus fabricat iniuriam, & famam destruit, nictandóque obdulcat oculorum ora voluptate detrahendi; sed tandem scandalum,& perniciem parat. (Oculi secāt detractione.) Quodnam est hoc malum, quod nutus fabricat? Prouerbiorum 10.v.10. (Prou.) *Qui annuit oculo,dabit dolorem.* In Hebræâ origine ita scribitur: *Secans oculo dabit dolorem.* Quod autem *secare oculis* sit idem quod innuere seu nictare, in comperto est ex vtraque eruditione: & ex hoc loco liquidò constat. Et ratio est,quoniam nictator oculis secare dicitur,quia irrisione si quis vel detractione dolorem & contumeliam affert aliis, animos illorum, quos subsannat, mirum in modum sauciat. Hinc excitatur querela Dauidis, vel potiùs Saluatoris,Psalmo 34. (Psalm.) v.19. *Qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis, annuunt oculis.* Voculam enim *Et*,cùm dicitur in vulgatâ editione, *& annuunt oculis*, à quibusdam expungitur apud Lorinum ibi: (Lorin.) Vnde inimici,& proditoris est,nutibus aliquem subsannare. *Acie figere, & digito destinare, & nutu tradere,* dixit Tertullianus,in lib.de Pallio,cap.4. (Tertul.) Quid est oculorum *acie figere*, nisi *oculo secare? Digito* intento *destinare*, planè est sannis irridere, & vt infamem ostendere. Et *nutu tradere*, vel potiùs *Traducere*, vt Andreas Hoyus indicat legendum, (Hoyus.) est deridentium, & oculorum linguâ obmurmurantium aliquid inter se clanculùm, quod palàm facere,non sit impunè: cùm neque coniectis in hominem, temve oculis, id facere licet: tum clanculario saltem adnutu vafertimè demonstratur. Quod si oculorum acies nutu figit, & traducit irrisoriè, nil mirum si ingentem faciat dolorem, & qui annuit oculis *acie figere,& oculo secare* dicatur. Vnde hîc v.13. (Iudith.) *Gladius oculorum* dicitur, qui non tantùm castitatem iugulat amatoriis ictibus, sed etiam famam nutu traducit; nictatione figit, secat animam. Heu oculorum pericula! (Seneca de Remed. fortu.) Certè oculi lasciuiæ fomes sunt, illecebræ ad rapinam, detractionis vrbanæ arbitrium, *irritamenta vitiorum, & duces scelerum.*

§. XXVIII.

Hominis voce linguatus est malus Dæmon ad patrandum flagitiosiora scelera.

156. HOminis lingua, malitiæ promptuarium est, & virtutum pestis, & execrta malorum. Quædam vitia mercede voluptatis linguam conducunt, aliis gratis lingua seruit, & sumptuosè militat aduersus virtutem. (Lingua est aleæ ludus.) Nulla fortè est perniciosior iactura virtutis, quàm ea,quæ à linguâ est. Homines, ait S. Nazianzenus orat.1. de Theologia, (Naz.) *In verbis perinde, atque in alea ludo versantur.* Aleæ ludus præceps admodùm est, & vno volatu opulentas facultates vertit ad extraneos: sic linguæ præcipitis vsus, arcanos virtutis thesauros commutat in deterrima vitia, omnémque malitiam opulentat, vegetat, animat. Prouerbiorum (Prou.) 14.v.3. *In ore stulti virga superbiæ.* Pro τὸ *virga*, Hebraicè habetur חֹטֶר *Choter*,quæ vox *baculum*, & *sceptrum* significat; quasi lingua garrula sit *baculum*,& fulcrum. quo nititur malitia, & basis iniquitatis. Viuaciùs dicitur *sceptrum*; ac si lingua habeat sceptrum, & regiam potestatem ad omne nefas. (Lingua est mundus iniquitatis.) Lingua rixas excitat, luxuriam fouet, iras alit, simultates nutrit, iactantiam prodit, superbiam ædificat, honorem denigrat, infamiam propagat. *Lingua ignis est, Vniuersitas iniquitatis.* Iacobi 3.v.6. (Iacob.) Oecumenius, *mundus iniquitatis*;quasi (Oecum.) lingua expoliat, concinnet, & adornet iniquitatem (quæ expositio alterius §. materies, & argumentum esto.) Syriaca: *mundus peccati*,id est, *vn mundo de peccados.* (Syriaca.) *Vniuersitas iniquitatis, mundus peccati*; ac si omne peccatum à lingua sit, & linguæ ministerio constet.

157. Matth. (Lingua baptizatur.) Matthæi 3.v.11.Baptista Ioannes hæc prædicit de Christo Deo: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni.* Quis est hic Baptismus igne Spiritus sancti perficiendus? Baptismum aquæ, cui supernatat munificentior Spiritus sancti gratia, suscipit, & suspicit Ecclesia; At non conuenit inter Expositores, & Scholasticos, quidnam sit hoc igneum baptisma Spiritus sancti, & vbi, & quomodo perficiendum. Audi grauissima Sancti Hieronymi (Hier.) verba, præfatam Matthæi sententiam commentantis: *Vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni; quia ignis & Spiritus sanctus, quo descendente sedit quasi ignis super linguas credentium.* Quasi ignis Spiritus sancti sit humanæ linguæ baptismus. Nempe cùm hominis lingua sit vniuersitas iniquitatis, malitiæ mundus,& quasi aliud generale, seu originale delictum, quod serpit in omnes, oportebat, vt speciali aliquo Spiritus sancti baptismo ignis, excoqueretur generale linguæ vitium, & lingua baptizaretur ad spiritualem munditiem. Quò alludere videtur Sanctus Chrysologus (Chrysol.) sermone 62. aiens: *Mundate labia, iustificate linguam:* Ac si ipsamet lingua igneo Spiritus sancti baptismate iustificanda foret à communi labiorum vitio.

158. Lucæ. (Lingua magis excruciatur à gehennâ.) Lucæ 16.v.24. diues ille quondam delicatus, nondum satis obduratus ad ferendas inferni flammas, sic alloquitur Abrahamum: *Miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Ad hæc verba acutè sic addubitat Chrysologus serm. 66. (Chrysol.) *Vt refrigeret linguam meam: quasi reliquum corporis ab incendio haberet immune;* Et mox: *Lingua maius sentit incendium.* Quare sic vstulatur lingua in inferno, vt quasi reliqua membra vacarent ab incendio, adustio linguæ sic affligit damnatum,vt vnius linguæ refrigerium exambiat? nónne sapiens pœna pro criminum sede,& qualitate excruciabit damnatos? cur linguæ agglomerantur tot flammarum globi, nisi quia participat criminum omnium exitialem malitiam? siquidem cùm lingua sit *Vniuersitas iniquitatis*,& quasi generale quoddã peccatum,rea est viuacioris incendij. Vnde diues ille damnatus, gehennalibus incendiis æstuans expetit vt Lazarus *refrigeret linguam; quasi reliquum corpus ab incendio haberet immune.* Lingua enim tantò maius sentit incendium, quantò sese dilatat ad ampliora delicta, & imitatur reliquorum criminum flagitioso reatu.

159. Luc. (Titus.) Lucæ 11.v.14. *Erat Iesus eiiciens Dæmonium, & illud erat mutum.* Titus Bostr. eleganter notat quod *mutum vel surdum dicit Dæmonium*, & potiùs

Lingua humana, Dæmonis lingua dicitur. potiùs hominem Dæmonio obsessum debuit dicere mutum. Quam ob rem, non homo ille energumenus, sed Dæmon ipse dicitur mutus, quando hominis impeditur lingua, non Dæmonis? cur vitium hominis imputatur Dæmoni? Similem quæstiunculam tractat S. Chrysologus serm. 52. super illis verbis Marci 9. v. 16. *Attuli filium meum habentem spiritum mutum.* sic fatur Chrysologus: *Non dixit attuli filium meum, surdum, & mutum; sed attuli filium meum habentem spiritum surdum, & mutum. Nunquid nequitia spiritualis humanis distinguitur membris, & sensibus angustatur humanis, & debilitates nostras, nostras perferat passiones?* Scilicet quando homo linguæ suæ vsuram amisit, tunc Dæmon dicitur mutus, ac si humana lingua potiùs sit lingua Dæmonis, quàm hominis: neque enim tam homo, qui suæ linguæ perdidit vsum, mutus dicitur; & planè Dæmonium appellatur mutum, quando hominis lingua impeditur. Heu! humana lingua infernale aut Dæmoniacum (sic fari liceat,) membrum dicitur! Et malus Dæmon aptissimum suæ malitiæ instrumentum assumit, quasi plus nociturus linguâ humanâ, quàm Dæmoniacâ. Vnde, etsi ipse semper linguatus sit, & propriæ linguæ vsum expeditum habeat, cùm lingua humana muta est, & ipse quoque mutus nuncupatur Euangelistæ ore. *Erat Iesus eiiciens Dæmonium, & illud erat mutum.* ô humanam, vel potiùs Diabolicam linguam!

Chrysol. Marc.

160. Genes. Haud absimile est illud Genesis 3. vers. 1. vbi astutus ille serpens à Diabolo instinctus, nequiores malitiæ vaframento protoparentes callidissimè euertit: Scilicet formam mutuauit serpentis, qui Symbolum est vaferrimæ astutiæ, & hominis linguam, seu vocem illi suggessit: siquidem serpentem Dæmonem humanâ voce vsum fuisse, in confesso ferè est apud expositores. Audiendus est super hâc re Basil. Seleu. Orat. 2. *Serpens*, inquit, *hominis subiectus erat arbitrio: sic enim factum est, vt linguam Diabolo commodarit.* Ecce tibi accommodata instrumenta ad nequiorem malitiam: nempe adest serpentis malitiosa astutia, atque Dæmonis infernalis malitia; & ne quid ad nocendum deesset, humanam linguam mutuatur ab homine, & sic patratur exitiale nefas humanæ euersionis. Miraret tantum flagitium commissum nisi hominis lingua interuenisset ad nefas. Non serpentis venenato sibilo, non sæuâ, & arcanâ Diabolorum voce, sed humanâ linguâ patrandum erat exitiale nefas primæui delicti. Linguâ euertitur victrix Assyriorum potentia hic vers. 13. quæ belli machinis vinci non poterat.

Serpens Dæmon humana voce & lingua vtitur. Basil. Iudith.

§. XXIX.

Commentarius Literæ.

Vers. 14. *Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum; & virtutem, vt euertam illum.*

161. Vers. 14. Vatabl. Bibl. Goth. Lyra. Hugo. Carthus. VATABLVS ita scribit hunc versiculum: *Confirma animum meum, vt contemnam illum, & quâ perdam illum virtute, me corrobora.* Cæteræ scriptiones Græcæ omittunt hæc verba. Biblia Gotthica, Lyra, Hugo, Carthusianus, sic habent: *Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum; & virtutem eius, vt euertam illum.* Lyra, & Hugo in margine huius capitis, nouam versionem exscribunt: *Da mihi in animo constantiam, vt conteram illum, & in virtute tuâ, vt euertam illum.* Sententia huius versiculi facilis & expedita est. Nempe, Iuditha fœmina princeps, & planè heroïna, sed fœmina, audet virile facinus, & supra humanas vires: vnde fœmineæ imbecillitatis conscia, suspecta sibi est de muliebri inconstantiâ ad exequendum facinus vltra muliebre fastigium. Vnde à Deo petit viriles animos, & constantiam piè pertinacem: *Ne fœmineâ instabilitate, aut mollicie, seu formidine vincar, & flectar*, ait Dionysius. Sed quid est, *Vt contemnam illum?* Tantine Iuditha æstimet Holophernem, vt sibi sollicitè caueat, ne non possit contemnere illum? Carthusianus censet, valdè difficile esse contemnere tyrannum: fortè quia tyrannus nimiùm timendus est, cùm ipse contemnat ius, & fas, omniáque pro libidine administret, & violenter vel in charissimos & familiarissimos pro nutu desæuiat. Quid (præter Deum) à mortalibus timendum magis, quàm tyrannicum regimen? Non potentiam, sed tyrannidem Holophernis timet Iuditha, timet & probus quisque: quia apud tyrannum pietas solet esse reatus; & impietas impunè onar, & triumphat. Præterea fœminarum agnata ambitio maximi æstimat viros peritiâ illustres, nobilitate conspicuos, opibus superbos, victoriis inclytos: vnde timet Iuditha, ne titubet castitatis constantia, si tenerè adametur, & fauoribus augeatur à principe Holopherne. Aliter, & benè quidem explicat Lyra illud *contemnam.* Vt sensus sit: *Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum, id est, vt non timeam, nec horream occidere illum.* Nam ad grande illud facinus aggrediendum virilior constantia solitat expauescere, & expallescere. Cui expositioni fauet illa marginalis exscriptio, quæ pro τὸ *contemnam illum*, vertit, *vt conteram illum.* Adhuc simpliciùs explicari potest locus: Ait enim Iuditha: *Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum*, hoc est, illius copias militares, victrices Holophernis acies, ipsius robur, vires, valentiam, quâ toto orbe formidabilis habetur. Quasi dicat: Da mihi in animo constantiam, vt contemnam hæc omnia, ego imbellis fœmina audeam piâ temeritate illum inuadere, truncare, detriumphare. Pergit:

Dionys. Carthus. 162. Iuditha timet amari. Lyra.

Et virtutem, vt euertam illum. Id est, animos & vires, quæ *virtus* appellatur, vt illum viriliter superem, & trucidem. Verùm non est omnino prætereunda antiquior versio: *Da mihi, &c. & virtutem illius, vt euertam illum.* Num tyrannicas vires, & tyranni potentiam petit Iuditha à Deo, ad euertendum Holophernem? Carthusianus sic locum interpretatur: *Da mihi virtutem illius, vt euertam illum, Id est, abusum potestatis eius, vt euertam illum.* Quasi dicat Iudith: Scio Holophernem me tam ardenter amaturum, vt cæcâ libidine imprudens, se, suáque omnia mihi, imò & voluntatis suæ arbitrium tradat, sui potestatem mihi peramanter faciens; fac ergo vt piè eius potestate abutar licitâ ingratitudine: quâ beneficia in me munificè collata, rependam truci cæde, ob beneuolentiam erga populum meum. Quis enim nisi inhumaniter ingratus, abuti potest beneficio aduersus caput conferentis? Scilicet, Permitte me esse ingratam aduersus tyrannum, vt grata sim erga Dei cultum, & patrios Lares. At moralior, quàm literalior est eiusmodi interpretatio. Ait ergo Iudith: *Da mihi virtutem illius, vt euertam* illum.

163. Carthus. Sit fœmina aduersus procos beneficos ingrata.

illum. Id est, Permitte in manu mea gladium, qui est virtus, & valentia illius, vt illum euertam. Quod suprà dixerat: *Fac Domine, vt gladio proprio eius superbia amputetur.* Idem inquam, repetit Scripturarum more.

VERS. 15. *Erit enim hoc memoriale nomini tui, cùm manus*
161. *fœminæ deiecerit eum.* Biblia Sixti: *Frange eorum*
Sixti. *celsitudinem in manu fœminæ.* Non discrepant Septuaginta, Biblia Complut. & Regia. Vatablus:
Vatabl. Quid significetur nomine memorialis. *Pertinebit enim hoc ad memoriam nominis tui, si eum fœminea manus prostrauerit.* Quasi dicat Iuditha: Non meæ gloriæ inuigilo; hoc vnum exambio, vt Dei præfulgeat nomen, & amplificetur Imperium; si ego Holophernem, sæuum religionis hostem truncauero. *Hoc memoriale nominis tui.* Quid est *Memoriale?* Innocentius explicat illud
Innoc. Psalm. Psalm. 101. v. 13. *Hoc memoriale tuum in generationem; & generationem*, de memoriâ, quâ nostri
S. Bruno. memor erit Deus. Feliciùs S. Bruno ibi exponit de memoria, quâ retineri debet à nobis, eiusmodi beneficium. Vnde, *Memoriale tuum in generationem, & generationem*, quidam vertunt, *memoriam, mentionem de Deo, famam, celebritatem.* Itaque sensus est: *Erit hoc memoriale nominis tui*, id est, monimentum, quod perpetuò prædicet famam, celebritatem, & gloriam nomini tui; *non enim poterit imputari virtuti humanæ, sed diuinæ*
Lyra. Anselm. Hugo. (ait Lyra) *cùm manus fœminæ deiecerit eum*, fœminæ, inquam, id est, *sexus fragilis*, inquit Anselmus, & Hugo, *Eum*, id est, Holophernem, hominem superbum, præpotentem, crudelem, cui nullus Principum potest, vel audet resistere. Vnde apertissimè innotescet, hoc esse illustre opus prouidentiæ, & omnipotentiæ diuinæ: Tibi, ô Deus accrescent tantæ gloriæ stipendia, mihi fœminæ elogium cognatæ imbecillitatis: quæ est expositio
Carthus. Serar. Faber. Carthusiani. Præfata verba explicat Serarius in Exodum ad cap. 3. v. 14. & ad cap. 6. v. 3. & Petrus Faber in lib. Dodecameri cap. 5.

VERS. 16. *Non enim in multitudine est virtus tua, Domi-*
165. *ne, neque in equorum viribus voluntas tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi: sed humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* In Bi-
Bibl. Sixt. bliis Sixtianis suauissima hæc: *Non enim in multitudine robur tuum, neque potentatus tuus in fortibus, sed humilium es Deus, minorum es adiutor, susceptor infirmorum, deploratorum protector, desperatorum saluator.* Septuaginta, Biblia Complut. &
Vatabl. Regia ferè non dissentiunt. Vatablus paulò aliter scribit, sed eodem sensu. Expendenda sunt singula: *Non in multitudine est virtus tua, Domine.* Hîc *virtus* idem est, ac potentiâ, vires, robur: in Bibliis obuia sunt exempla vel imperito. Sensus ergo est: Holophernes arroganter confidit in multitudine bellatorum, vt Zara Æthiopum Rex contra Re-
2. Paral. gem Asa, 2. Paralip. 14. v. 11. *Sed non est apud te vlla distantia, vtrum in paucis auxilieris, an in*
1. Mach. Herod. Ferrand. *multis*: quas voces ingeminauit Iudas, 1. Machab. 3. v. 18. & Artabanus apud Herodot. lib. 7. & Ferrandus Carrag. in 1. regula, idem probat ex hoc loco Iudithæ. Nam humani reges egent militum multitudine, & auxiliaribus sociis; at Deus cùm in se, & ex se sit omnipotens, ipse eualet hostes
Lyra. Hugo. Carthus. Sanct. Serar. profligare siue in multis, siue in paucis, suæ voluntatis nutu. Ita Lyra, Hugo, Carthus. Sanct. & Serarius quæst. 2.

Neque in equorum viribus voluntas tua est. Hîc *voluntas* sumitur pro beneplacito; Ita Carthus. &
Carthus. Sà. P. Sà. Nempe beneplacitum est tibi non in robore quadrigarum, vel in valentia numerosi exercitus; sed viribus animosæ spei, hostes vincere, & profligare: Iuxta illud Psalm. 146. v. 10. *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibiis viri beneplacitum erit ei.* Psal. Equus pro equite. Hæc verba psalmi eundem reddere sensum, ac verba Iudithæ, disertè tradit Lotinus inibi. Nota τὸ *equos* per figuram Leptotitos accipi pro equitantibus super equos; sicut è Lorin. contrario, sæpe *eques* sumitur pro *equo*, vt docet Seruius ad 3. Georgic. & Macrob. lib. 6. cap. vltimo, & Gellius lib. 18. cap. 5. Serui. Macrob. Gelli.

Nec superbi ab initio placuerunt tibi. Superbi 166. ab initio quos deiecit Deus, sunt Angeli apostatæ, quos superbè tumentes præcipitauit in gehennæ baratrum, Isaiæ 14. & gigantes suis viribus arro- Isaiæ. ganter superbientes quos immensis diluuij gurgitibus obruit. Cæterùm cùm Deus valde detestetur superbiæ typhum; remissè videtur loqui Iuditha, aiens; superbos *non placuisse* Deo; imò maximè illi displicuerunt. Ita planè; sed moris est Scri- Aliquando res ipsâ extenuatione exaggeratur. pturarum sæpe vti figura, quæ Liptote dicitur, hoc est, diminutio, vel λιτότης, id est, tenuitas: solitat enim res magnas parùm significantibus verbis exponere. Prouerb. 6. v. 12. *Homo apostata, vir inutilis.* Prou. Iudith. & suprà Iudith cap. 1. v. 12. & 2. v. 1. iurauit Nabuchodonosor, *Quod defenderet se*, & sæuam vltionem meditatur, vt inibi pluribus exposuimus. Michææ 2. v. 1. *Væ qui cogitatis inutile*, & tamen Michææ. τὸ *inutile* Hebraicè dicitur און *aven*, quod inutile, & peccatum, & idolum significat: de quo latè interpretes in cap. 4. Osee. Et 1. Machab. 2. v. 1. *Non* 1. Mach. *est nobis vtile relinquere legem, & iustitias Dei.* Hoc modo loquendi vti etiam Homerum, & Virgilium tradit Gellius lib. 2. noct. Attic. cap. 6. ibi Gelli. possunt videri. Et huius figuræ rationem reddit Ribera in Michææ cap. 2. num. 1. & 2. Vnde Iudi- Ribera. tha inquit; *Nec superbi ab initio placuerunt tibi*: Id est, nunquam placuerunt: indicium autem est sceleratioris malitiæ nullum vnquam fecisse opus Deo placitum. Ecce res ipsa sui extenuatione ingeniosè exaggeratur.

Sed humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Locus facilis, neque interpretis indigus, & quem eruditè versant Hector Pintus in Hector. Ezechielis caput 41. ad illa verba, *Et ostium lateris ad orationem.* & noster Lorinus in Psalmum Ezech. Lorin. Psalm. 101. v. 18. explicans eandem sententiam: *Respexit ad orationem humilium, & non spreuit precem eorum.* Inibi plura conglobant Scripturæ loca, huic Iudithæ sententiæ parallela. Nolo onerare locum, videantur in præfatis auctoribus. Adde Carthusianum hic, qui ex Scriptura & patribus idem confirmat.

§. XXX.

Castitas, quæ sibi nimis suspecta, & meticulosa est, desciscit à generositate perfectioris pudicitia.

TEnera res est virginitas: nitor sanctitatis est, 167. & inde delicatus, & fugitiuus splendor. Flos virtutis est: at flores vnâ die è papillis erumpunt læti, nitent, florent; & deflorescunt, & marcent eadem die. Non est valdè gloriosa res Castitas, quæ ab obfirmato proposito non satis in tuto est; sed nimis sibi timet: nam frequens, & anxia suspicio circa periculum amissionis, detenuštat gloriam possessionis. Cæteris virtutibus frueris dum animum ad ipsas componis, & dum opposita vitia emendas; alia tamen gloria est virginitatis ab omni

omni mentis labe puræ, & splendidæ; quæ sæpe dum se ad honestatem sollicitiùs componit, dissoluitur;& dum accuratiùs emendat,emendatione digna sæpè facit:& cùm anxiè sibi præcauet occasiones, ab ipsâ sollicitâ præcautione non satis tuta probatur. Heu! videas aliquos, qui cùm inhonestatem nimis meticulosè fugiunt, in libidinem incurrunt; & à libidinis anxiâ fugâ castitatem non tuentur; sed in remedio periclitantur. Vnde aliquandò solicitior fuga, suspecta libidinis est. Vide ne inhonestatis antidotus libidinem propinet. Caue sæpè à sollicitiori remedio. Sic est tenera castitatis valetudo! Huius thematis sensum, thematis pro ratio publicat.

168. Luc. Castitas nõ sit nimis suspiciosa periculi. Lucæ 1. v. 29. apparet Angelus virgini Deiparæ sub specie iuuenis venustissimi, placidè virginem affatur, vrbanè, & honorificè salutat. At B. Virgo honestatis typus, & pudoris meta, *Turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio.* Quid turbatur pacatissima Mariæ mens ab Angeli aspectu & colloquio? Neque enim peregrinatur in Angelo, quæ associata Angelorum collegio,frequens erat ad eorum conuersationem. Nolo esse longior in referendis Sanctorum Patrum sententiis,quas vbertim tradit sapientissimus

Tolet. Cardin. Toletus. Adducam expositionem Theo-

Theoph. phylacti in horum verborum commentario. Sic scribit Theophylactus: *Considerabat autem Maria de salutatione, qualisnam esset; num absurda, & procatrix, ac qualis viri ad puellam? an diuina?*

Bernard. Ad eundem modum opinatur S. Bernardus in ser. de B.Virgine in illud Apocalypsis 12. *Signum ma-*

Hier. *gnum*, &c. & S. Hieronym. in epistola ad Eustochium. Verùm P. Maldonatus plurimorum Patrum interpretationem secutus, ægrè fert, Beatissimam Virginem amatoria verba vel subaudiisse, vel illi suspecta fuisse. Sic generosè de Deiparæ puritate sentiebat! Scribam præter morem meum eius verba, quæ planè æmulantur Ambrosij in excogitando, acumen; in eloquendo, felicitatem:

Maldon. *Sanctissimam Virginem vel suspicatam tantùm fuisse aliquid amatorium, indignum mihi videtur tantâ eius puritate. Simplex esse debet, & minimè suspiciosa virginitas, quæ non solùm, quæ non licent, appetendo, & quod minùs est, cogitando: sed etiam de aliis,vt se ipsam tueatur, suspicando, quodammodò maculatur. Angelicam ego prorsus in Maria puritatem ponendam existimo: Angeli verò ne suspicari quidem, aut timere periculum vllum puritati suæ possunt.* Verba planè Ambrosianâ pietate,& maiestate digna. Scilicet felix & beatus Mariæ pudor non tantùm indignum se putat, cogitare quicquam minùs purum; sed etiam nimis meticulosè refutare: suspecta est illi omnis eiusmodi suspicio; maculam quodammodò putaret vel nimis suspicacem cautelam à maculâ. Planè Maria æmulatur Angelicam puritatem abdicatione suspicionis:ac si nec possibile sibi existimaret vllum pudicitiæ vel periculum, vel detrimentum. Vsque adeò enim delicata res est purior virginitas, vt ab auxiliatrice gratiâ tutam se piè præsumat in propositi asylo, absque nimiæ suspicacis cautelæ præsidio. Nam periculi inhonesti fuga, rem periculi repræsentat; quælibet autem inhonesta repræsentatio occasionis ansam de se porrigit vulgo hominum. Ergo Mariana puritas fugit fugam periculi,neque hic periculum inhonestatis suspicatur, quam sic tutatur felicior gratia.Suspecta est illi omnis suspicio, ne suspicio tacitè culpet, quam gratia præmaturè tuetur.Quid luculentius pro hac re?

169. Mirantur interpretes Iosephi modestiam, qui sollicitati adulterij accusatus, maluit haberi flagitij, quàm libidinis excusatæ reus. Genesis 39.v.15. proponitur Adolescentulus Ioseph, in ætate, quæ temperantiam proderet, in occasione, cui voluptatis violentia facilè cederet. Lenocinantur iuuenis libidini,fœminæ venustas, pretiosior vestis, vel nuditas ornatior ad luxum, muliebris fucus, beneuolentia, artes, verba, oculi spirantes libidinum faces.Ioseph piâ obstinatione adulterium recusat,quasi foret impossibile. Sic enim ait: *Quomodo possum hoc malum facere?* Sed tandem ac si se timeret, & sibi suspectus foret, *Relicto in manu eius* (id est fœminæ) *pallio, fugit, & egressus est foras.* Ecce tibi causam, ob quam Iosephus impudicitiæ accusatus, excusationem non intentat; quam præclarè poterat:nam indicium retenti pallij, non se, sed petulantem fœminam accusabat. Profectò eximia Iosephi castitas, quæ paulò antè stuprum sibi, (ac si foret Angelus) ferè censebat impossibile,iam ab ipsâ nimis anxiâ fugâ periculi, suspecta sibi fuit.Vnde tametsi fuga sit præsidium castitatis, tamen ipsa valde meticulosa fuga innuit lapsus periculum,& ferè labantem pudicitiam arguit: nec satis tutus est,qui ansam periclitandi fugit. *Illa manus in Iosephum iniecit armatas libidine: ille tenacibus manibus retentam permittens vestem, libidinis effugit ansas.* Pergit Basil.Sel.orat.8. *Cùm pallij,quo manus accusantur,sit gestatrix,linguæ accusanti creditur.* Nimirùm tametsi fœmina illa ostensione pallij, se libidinis accuset; at Iosephus non se excusat; nam ansa occasionis, & periculum luxuriandi fugâ comprobatum, eximiam eius virginitatem fermè accusant. Adeò enim delicata res est purior virginitas, vt non solùm illicita appetendo,vel cogitando:sed etiam soliciitiùs fugiendo,vel suspicando,quodammodò deuenustatur:(vt nuper dixit eleganter Maldonatus.) Non quia occasio fugienda non sit ad declinandum periculum; sed planè fuga periculum arguit, & imbecillitatem ad lapsum manifestat: non enim satis in tuto est, qui nimis fugit periculum, ipsa enim fugiendi anxietas addere solitat stimulos ad libidinem.

Vel excusatio libidinis non est satis tuta.

Genes.

Basil.

170. Danielis. Susanna timet vel ab excusat.one pudoris. Danielis 13. celebris est Susannæ pudicitia. Accusatur à procacibus senibus, ab imperito populo adulterij falsò damnatur. Quis non miretur mutum castissimæ fœminæ silentium? Arguitur adulterij,& tacet? Taciturnitas, quæ non vult respondere quod quæritur, concedere videtur quod obiicitur. Accusationem enim suam haud videtur despicere non refellendo, sed confirmare tacendo. Benè quidem tacet,qui defensionem desperat. Bona causa semper ambit iustam defensionem:ne taciturnitas videatur concedere, quod negat conscientia. Verùm Susannæ pudicitia adeò pura & delicata est,vt vel à defensione timeat: suspecta est illi omnis excusatio. Et quæ in pomario adulterium recusauit, in tribunali recusat excusationis reatum. Ne vel ab excusatione, quæ libidinem refutat, probetur libidinis suspicio. Eleganter S. Augustinus serm. 118. de tempore, vel potiùs

Aug. Maxim. S. Maximus, ita scribit: *Susanna mulier inimicos suos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem in sermone tuitio est, sed in sanctâ fœminâ, tacente linguâ,pro ea castitas loquitur. Castitas enim Susannæ affuit in iudicio, quæ Eua defuit in paradiso. Ibi enim pudori eius consuluit, hìc saluti: Ibi ne macularetur pudicitia, hic ne innocentia damnaretur.* Sic castissimæ Susannæ suspecta fuit vel iusta defensio,aut verissima excusatio. Purior castitas vel à defensione timet: & mauult iniustè pati probrosi

 criminis

criminis reatum, quàm esse ream excusationis: nec defensio quæ stuprum excusat: mentem accuset vel anxij timoris, vel nimiæ suspicionis, quæ procul est à castitate sanctiori, cui vel fuga nimis anxia insidiari clanculum solet.

171. *Genes.* *Castitas nimis meticulosa se prodit.* *Tertull.* Geneseos 24. v. 65. E Mesopotamia egreditur Rebecca, Isaaco desponsata; Palæstinæ terminos ingressa, vidit Isaacum spatia facientem in agro, rogat quis esset, & vbi sponsum suum esse comperit, è camelo desilit, & *tollens citò pallium operuit se.* Sudata verba Tertulliani in lib. de Velan. Virgin. cap. 11. lubet expendere, si fortè aliquid non ita vulgare in vulgari loco liceat inuenire: *Desponsatæ quidem habent exemplum Rebeccæ, quæ dum ad sponsum ignotum adhuc ignota produceretur, simul ipsum cognouit esse, quem de longinquo perspexerat, non sustinuit dexteræ collactationem, nec osculi congressionem, nec salutationis communicationem, sed confessa quod senserat, id est, spiritu nuptam, negauit virginem velata ibidem.* Adnotent hîc alij oculis fieri præmaturam viri & fœminæ congressionem. At Tertullianus profundiùs rem concepit mente, & parturiuit verbis. Nempe Rebecca dum velari festinat, ne vltrà virum prospiciat, vel ab ipsâ prospectus fugâ, quâ se velat, virginitatem quasi prodit, & quodammodò culpat: nam tacitè *confessa quod senserat, id est, spiritu* (seu mente) *nuptam, negauit virginem, velata ibidem. Tal vez el demasiado recado arguye flaqueça.* Ipsa enim sollicitudo, & impensior cura, quæ ansas libidinis auertit, labantem pudicitiæ constantiam sæpe arguit, & studium fugæ publicat imbecillitatem pudoris: siquidem vel nimis sollicita suspicio periculi, suspecta est perfectæ castitati: & vel periculi fuga, & fugit periculum, & se non esse in tuto demonstrat. Iuditha pudoris laude inclyta, in toto hoc capite 9. auxiliarem Deum precatur enixè, vt ipsa perficiat facinus egregium Hebræi populi liberandi. Postulat à Deo, vt Holophernes sit ipsi gratus, & sui amoris igniculis exagitetur, *Capiatur laqueo oculorum suorum in me & percuties eum ex labiis charitatis meæ.* Nunquid Iuditha sibi non timet ab amore Holophernis? sibi suspecta non est? Aduerte ad verba, quæ immediatè subdit v. 14. *Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum.* Nempe petit constantiam ad Holophernem contemnendum, non ad redamandum principem, disertum, & munificum amatorem, quod videtur adnotasse Carthusianus. Non enim audacter præsumit Iuditha de suâ pudicitiâ, sed neque palàm timet, nec suspecta illi est. Saltem renuit nimis sibi timere, ne anticipatus à formidine angor propositum purissimæ castimoniæ deuenustet. Vnde postulat constantiam, quâ Holophernem contemnat, non quâ Holophernianæ libidini non cedat. Ergo omnis eximia castitas dicat cum virgine Iosepho: *Quomodo possum hoc malum facere?* Adoro Tertulliani (cap. 11. lib. de Veland. Virgin.) de hâc re hyperbolem: *Ex eo enim virgo desinit, ex quo potest non esse.*

Iudith. *Carthus.* *Tertul.*

§. XXXI.

Crescit meritum cum munere; vilitas officij sistit ambitionem merendi

172. Nihil habet pauper miseria durius in se, quàm quod ridiculos homines facit. Haud facilè emergunt, quorum virtutibus, vilitas officij obstat huic rara fides, exigua auctoritas, ambitio ad merendum nulla, quæ ab æstimatione sui sæpe crescere solet. *Crescit enim in illo meritum, cui maius datur officium,* inquit Cassiodorus lib. 5. variarum epistola 1. Nec semel decrescit, qui nunquam eualet emergere, neque ab officio animari ad benè merendum. Suam arcanam quasi ambitionem habet virtus, & ab honoris munere extimulatur ad plus merendum: & nescio quid amplius meriti extorquet honorata dignitas, quod inhonoratum meritum aut otiosius meruisse sentitur, aut plenè non meruisse. Sic à vilitate personæ, & merita languere & vilescere solent. Dicimus Hispanè: *La dignidad pona en nueuas obligaciones: De quien se espera menos, menores obligaciones le corren.* Cælestis ille virtutum seminator piâ prouentus auaritiâ exiit seminaturus rationale virtutis semen: *Et dum seminat* (Lucæ 8. vers. 5.) *aliud cecidit secus viam, & conculcatum est: & aliud cecidit supra petram, & natum aruit. Et aliud cecidit inter spinas, & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum.* Quater mittit cæleste semen diuinus iste seminator, & de tribus sationibus, vel fruges, vel herbam saltem percipit. Illa tantum seminis pars, quæ in via vestigiis obuiis exponitur, sic sterilescit ad fructum, vt conculcatione suffocata, nec tantulum germinet ad viriditatem. Optimè Sanctus Cyrillus *Aliud cecidit secus viam, arida autem est, & inculta quodammodò omnis via; eo quod à cunctis conculcatur.* Profectò arua quantumuis pinguia sint, sic à squalore vestigiorum arescunt, sic à vilitate conculcationis sterilescunt, vt non modò fructum non ferant, neque herbam, sed neque alterutrius spem conentur spondere. Nam quod conculcatur, quod vilipenditur, ab ipso conculcationis vilipendio infœcundum, & sterile, & aridum fit. Præsumit, non sperat, qui ex fundo à conculcatione vili, vel spem fructuum sperat. Nam proculcatio, ariditas terræ est, & negatio prouentus. Petrosus ager, & spinosus spes facit in herbâ; proculcatus autem vel spem fructuũ præmaturè negat.

Cassiod. *Proculcatus sterilescit.* *Luc.* *Cyrillus.*

Lucæ 15. v. 18. filius ille nequam, & prodigus, frugi, & generosi patris degener, impudenter partem suæ hæreditatis exposcit à patre, temerariè se absentat à paterno gremio, luxuriosè impendit censum iuuenili scortatione. Generoso sanguine satus iuuenis, in terra longinqua peregrinus, ab indecorâ egestate vilescit, & squalidum ministerium suilli gregis pascendi sordidè subit. Quinimò etiam dum tunc meliùs sapit, patris sui mercenarium esse intentat. *Surgam, inquit, & ibo ad patrem meum & dicam ei: Iam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut vnum de mercenariis tuis.* O sordidas nobilissimi hominis cogitationes! etiam cùm meliùs sapit, esse optat mercenarius seruus? Hic, hicmet pergit ad patrem suum, & osculo restitutus in pristinam filij dignitatem, statim generosos haurit spiritus, & vltrò detrectat vile mercenariorum officium. Quod sapienter aduertit S. Aug. de Quæstion. Euang. lib. 2. quæst. 33. ita scribens: *Iam non sum dignus vocari filius tuus: Cum enim panem non haberet, vel mercenarius esse cupiebat, quod post osculum patris generosè iam dedignabatur.* Audis eundemmet hominem, qui dum miser, & vilis erat, vile suilli gregis seruandi ministerium expetit, & sordidum mercenarij officium exambit, dum ascendit ad dignitatis honorem, confestim exuere suillos mores, & mercenariam vilitatem, & generosiùs sapere? Ea nimirum, quæ nobilissimi patris nobilem filium non 173.

Luc. *A dignitate crescit merendi ardor.* *Aug.*

non dedecent. Quasi ipsa dignitatis sublimitas generosos animos ingereret ad virtutem. Eleganter Cassiodorus, lib. 3. Variarum, Epist. 10. rationem reddit, quare *crescit in illo meritum cuius maius datur officium. Non quia fit homo alter honoribus, sed quia modestior efficitur, a quo conuersationis ordo modestior postulatur. Quis enim opinionem suam vituperabiliter tractari velit, quam specialiter ad laudes electam esse cognoscit.* Vnde filius prodigus pascens porcos non dedignatur vile mercenariorum officium, nec mercenarios mores; at ille honoribus auctus, non est ipsemet; generosos ad virtutem spirat animos, & ipsissimus ille, alter homo fit, iam *modestior efficitur, à quo conuersationis ordo modestior postulatur.* Neque enim opinionem suam vituperabiliter tractari vult, quam specialiter ad laudes electam esse cognoscit. Sæpe enim maior dignitas est virtutis custos, meriti promptuarium, & vitiorum frænum: è contrario autem vilitas, peccandi licentia, & priuilegium vitij. (Cassiod.)

174. Exodi 9. v. 8. Grauissima muscarum plaga fermè domuerat peruicacem Pharaonis animum; vocat Moysem, & Aaronem tantæ calamitatis auctores, & ius liberum illis indulget, vt in tridui otio mactent victimas Deo suo, dum tamen id fiat in terrâ Ægypti, non extra sui regni terminos. *Et ait Moyses: non potest ita fieri: abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro?* (Exod.) Quænam est hæc Ægyptiorum abominatio non immolanda Deo? Et quidem si pecudes in honorem veri Dei mactandæ sunt, qui sunt falsi Ægyptiorum Dij, quo pacto *abominationes Ægyptiorum* vocat ipsos Ægyptiorum Deos? Nisi fortè adeò erant impij Ægyptij, vt Deos suos abominarentur. Scio sacræ Scripturæ idiomate abominationem dici quicquid ad idololatriam pertinet; vnde cùm pecudes mactandæ essent, quæ erant Ægyptiorum Dij, rectè notantur abominationis nomine. (Quis vbi vili pretio habetur, nõ est Deo offerenda.) Hoc, inquam, obuium est etiam mediocriter peritis in re Bibliorum. Verùm Anselmus Laudunensis singulariter τὸ *abominationes* explicat, ita vt significet viles pecudes, oues inquam, quas, vel edere ob vilitatem detrectant Ægyptij. Sic fatur Anselmus: *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? Ægyptij enim oues dedignantur edere.* (Anselm. Laud.) Pende τὸ *dedignantur*. Scilicet oues nullo in pretio sunt apud Ægyptios, & oues, ouiúmque soboles sacrificandæ à nobis sunt Deo nostro? iniquum ergo erit (ait consultissimè Moyses,) vt ea quæ dedignantur & vilia habentur apud Ægyptios, in Ægypto offeramus magno Deo nostro. Quasi dicat: necesse est vt exeamus vltra Ægypti terminos, vbi magno æstimantur oues, & arietes, & agni, quæ victimæ futuræ sunt nostri sacrificij; nam tametsi eædem pecudes sint vbique, & Deus noster sit semper æquus rerum æstimator, irreligiosum planè censemus, id quod adeò vile est, & dedignantur Ægyptij, in eâ regione vbi vile est, Deo nostro immolare. Ecce tibi eadem ipsissima res à vilitate sic deuenustari, sic exui, & spoliari à propriâ virtute, vt à vulgari æstimatione vilitatis, nec meritum habeat, vt Deo immoletur: & ipsamet res alibi, vbi in eodem merito, deposuit iam ab Ægyptiaca æstimatione vilitatem, censetur digna victima, quę magno Deo honorificè offeratur, quasi meritam, & generosam obsequij victimam. Sic crescit in illo meritum, qui maiori habetur in dignitate! Sic sordet in illo meritum, qui vili habetur in pretio! Quasi cum munere, & à munere crescat prærogatiua virtutis.

175. Moyses designatur à Deo princeps Hebrææ gentis, vt illam liberet à seruitute Ægyptiaca, & vsque ad terram promissam educat. (Exod.) Et Exodi 4. v. 10. sedulò procurat Aaroni fratri aliquam præfecturam. Quod tametsi Moyses dissimulanter sollicitat, non latuit interpretes occulta Moysis negotiatio; At sciscitabitur quispiam, quam ob causam Moyses expectat dignitatem, quâ sublimet Aaronem, aliàs virtute illustrem, & prophetiæ dono reuerendum ab omnibus? (Virtus impræmiata, vix creditur virtus.) Animo iam Præfectus erat, qui meritis præmaturè ferebat præfecturam, etsi re præfecturæ vacat. Num honoris officio opus erat, vt virtute, & canis venerabilis, magnam haberet erga suos populares auctoritatem? imò quid Præfectura refert, vt Ægyptij homines Aaronem venerentur, quem miraculorum prodigia reuerendum maximè fecerant? Aaronem suspicient à Præfectura, an à virtute? Quid? suspecta erit Aaronis sanctitas apud suos contribules, & miraculorum vis apud Ægyptios, nisi Præfecturâ sublimetur? Audi Cassiodorum, lib. 1. Variarum, epist. 3. *Omnia siquidem bona suis sunt iuncta cum fructibus, nec credi potest virtus, quæ sequestratur à præmio.* (Cassiod.) Tam facit ad opinionem dignitatis fastigium? Nempe Aaronis sanctitas valde erat spectabilis apud Hebræos: item Aaronis virtus ad patranda miracula nimis erit suo malo Ægyptiis nota. At ne Hebræi, & Ægyptij decolorent sanctissimam Aaronis virtutem, exambit consultissimus Moyses, vt Aaron dignitate sublimetur: neque enim ab hominibus credi potest meritum, quod non sublimatur à præmio. Fortè suspecta erit virtus miraculorum in Aarone, si in vulgari vilitate versaretur: fortè meticulosa erit Aaronis virtus ad patranda miracula, si aliquis è vulgo sit. Sic, sic putatur degenerem, aut nullam esse virtutem in vulgari homine, & quam nulla meritæ dignitatis sublimitas animat, vegetat, commendat ad generosiùs merendum! Credi non potest virtus, quæ sequestrata ab honoris præmio, vilescit.

176. Vnde addubitant sæpe Exodi commentatores, quare grandia illa miracula, quæ auspicata sunt libertatem Israëlitici populi de dirâ Pharaonis seruitute, operatus sit Aaron, & eam non patrauerit Moyses. Exodi 8. v. 6. *Et extendit Aaron manus suas super aquas Ægypti, & ascenderunt ranæ, operuerúntque terram Ægypti.* (Exod.) Et sæpe alibi Aaroni adscribuntur illustrissima hæc miracula, non Moysi: plures rationes agglomerant vulgò interpretes. (Maius quid est, priuatũ hominem esse, seu haberi magnum.) Pulchram rationem affert Paulus Burgensis contra Postillatorem, ad præfatum Exodi caput 8. *Plaga, inquit, fuit facta per manum Aaron, qui erat minor in gradu. Et hoc magis ostenditur diuina potentia, in quantum per minorem seruum vincebat maleficos.* (Burgen.) Scilicet non valde magnum reputarent Ægyptij, vt Moyses in summo summi principatus honore constitutus, sic ampliaret virtutem, vt prodigiosa illa miracula perpetraret: nam maior potestas, viuaciores exercere solet vires ad virtutem; at verò tantam in miraculis virtutem operari minorem Præfectum, & ministrum Moysis, plus virtutis ostentat, quò vilior est persona. Vnde vt crescat miraculorum stupor in populis, *minor seruus* patrat miracula, vt à propria operantis vilitate augeatur prodigij magnitudo; ac si hominis vilitas naturalis detrahat virtuti, quam eandem maior dignitas incrementare videtur: *Crescit enim in illo meritum, cui maius datur officium*, vt nuper admonebat Cassiodorus.

177. Hic Deus quo magis ostentet suæ virtutis vires, despicata, & vilia eligit instrumenta, & ita clariùs elucet,& grandiùs eminet eius infinita vis. Quia mirissimum est hominem vili æstimatione sordidum magna patrare. *Ignobilia, & contemptibilia elegit Deus, & ea, quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.* 1. Corinth.1. v.28. Hoc fuit arcanum Christi Dei consilium ad detriumphandum Orbis fastum, eligere ex infima plebe homines, nullâ sapientiâ nobiles, nullâ nobilitate inclytos, nullâ dignitate sublimes; viles, inquam, publicanos, sordidos piscatores. Quod egregiè notauit S.Petrus Chrysologus serm. 28. *Petrus, & Andreas, Iacobus, & Ioannes, germanitas combinata; imò congeminata paupertas; pauperes censu, loco humiles, viles arte, obscuri vitâ, labore communes,* (Iornaleros, gente que se alquilaba.) *negati honoribus.* Attentiùs pende hæc vltima verba: *Negati honoribus*; id est, ferè dignitatum incapaces. Tantæ enim sunt vires, quas suggerit clarioris officij decus, vt diligenter caueat Christus, ne illustre miraculum conuersi ad se orbis, adscribatur viribus,quas sublimior dignitas tribuit. Sic dignitatis honor æmulatur Dei virtutem, vt homines *honoribus negatos* assumat, ne dignitas ministri insidietur diuinæ potentiæ, & apud homines sibi vsurpet miraculorum gloriam. Quod attestatur Iuditha hic v. 15. cùm Deum sibi auxiliatem rogans ad præclarissimum facinus Holophernianæ cædis, ait: *Erit enim hoc memoriale nominis tui, cum manus fœminæ deiecerit eum.* Nec contenta semel id insinuasse, idem repetit insultans Holoferni, cap. 16. v.8. sic occinens: *Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus; nec filij Titan percusserunt eum; nec excelsi gigantes opposuerunt se illi; sed Iudith filia Merari in specie faciei suæ dissoluit eum.* Suam imbecillitatem magis ostendit, quò ostentet magis diuinam virtutem,quam debilitate infirmioris ministri vilitas non potuit.

1.Cor.
Apostoli negati honoribus orbem subiugant Christo.
Chrysol.
Iudith.

§. XXXII.

Humilitas gratiæ amplificatio est, consummatio virtutum,& æmula beatæ gloriæ.

178. HVmilis seipso inanis est, sed virtutibus refertus, & Deo plenus, 4. Reg.4.v.3. *Pete vasa vacua non pauca.* Super quibus verbis sic ait S. Nazianzenus, Orat. in Laud. Basilij: *Quæ vasa, id quod vix humani sensus capiunt, inanitione ipsâ replebantur.* Nam inanitio humilitatis, plenitudo virtutis est. Parum enim erat humilitatem esse sanctitatis basim, & virtutis fundamentum, vt ait S.Bern. lib.5. de Consid. ad Eugen. *Virtutum bonum quoddam, ac stabile fundamentum, humilitas. Nempe si nutet, illa virtutum aggregatio, nonnisi ruina est.* Parum, inquam,est humilitatem esse stabilitatem sanctitatis, & firmamentum virtutum, nisi etiam sit, earum corona, & consummatio. Quod inquit Hildebertus epist. 71. *Humilitas nomine intelligitur iustitia, tanquam cæterarum consummatio. & clausula virtutum.*

4 Reg.
Naz.
Humilitas est virtutũ consummatio, & clausula.
Bern.
Hildeb.

Morosus essem, si omnes virtutes particulatim percurrerem. probans humilitatem esse consummationem omnium, præcipuas recensere sufficit, vt oculis videatur præclarum hoc humilitatis elogium. Basilius Seleu. Orat. 28. sic fatur: *Humilitate comite Continentia in admiratione est,& Fides sit amabilior, & Iustitia purgatior, & verior Misericordiæ fructus, & Pœnitentia tunc creditur, quando cum humilitate coniugata est.* Ecce tibi tunc credi Pœnitentiam, quando sociam habet Humilitatem, quasi alioqui Pœnitentia suspecta sit inanis gloriæ, & rea superbiæ. Præterea amabilior, & viuacior est Fides, quam fundat humilitas. Adhæc Continentia humilis in admiratione est: (probabam enim alibi, superbiam speciem quandam esse lasciuiæ.) Præclarè S.Bernard.serm. 1. super *Missus est: Potest placere Humilitas, quæ Virginitatem deplorat amissam. Sine Humilitate autem (audeo dicere,) nec Virginitas Mariæ placuisset. Super quem, inquit, requiescit Spiritus meus, nisi super humilem? Si igitur Maria humilis non esset, super eam Spiritus sanctus non requieuisset. Patet itaque vt de Spiritu sancto conciperet, sicut ipsa perhibet, respexit Humilitatem ancillæ suæ Deus, potius quam Virginitatem.* Piè audet Bernardus in Encomiis Humilitatis, illam extollens supra augustiorem Mariæ Virginitatem.

Humilitas facit fidem amabilem. Seleu.
Bern.
Humilitas excellit Mariæ Virginitatem.

Dein *verior est Misericordia*, quæ munificentiam combibit ab ipsa inanitione, & sufficientiam liberalitatis ab Humilitatis paupertate: quasi Humilitas sit fomes ad miserendum, sufficientia misericordiæ, & thesaurus pietatis. Ad rem Tertullianus, lib. 2. aduersus Marcion. cap.27. sic fatur, loquens de Christo: *In virtutibus Deum, in pusillitatibus hominem: vt tantum homini conferat, quantum Deo detrahit. Totum denique Dei mei penès vos dedecus, Sacramentum est humanæ salutis.* Ac si pusilla Humilitas Saluatoris Deo detrahat, vt misereatur hominis. Subiungit: *Ex æquo agebat Deus cum homine, vt homo ex æquo agere cum Deo posset. Deus pusillus inuentus est, vt homo maximus fieret.* Quin & Humilitas energia Iustitiæ est,& seueritatis vigor. Audi S.Maximum hom.1. de S.Latrone: *Cùm videtur Christi Humilitas,tunc magis timetur eius diuinitas.* 179.

Tertull.
Humilitas Christi quo modo Deo detrahat.
Maxim.

Adde, quòd ab Humilitate *Iustitia purgatior* euadit; id est, mundior est sanctitas à consortio humilitatis. S.Gregor. lib.20. Moral. cap.8. *Probatio sanctitatis non est signa facere, sed de proximo meliora, quàm de se ipso sentire.* Itaque humilitas probatio sanctitatis est. Mentitur sanctitatem, qui illam Humilitate non probat: nam demonstratio sanctitatis est probatio Humilitatis. Argutè Basilius Seleu. Orat.28. *Quantò enim fastum comprimit, tantò gratiam attrahit: & modus amplificandæ gratiæ est Humilitatis vis.* Nempe Humilitas est ingenium amplificandæ gratiæ, & arbitrium incrementandi sanctitatem.

Greg.
Humilitas est ingeniũ amplificandæ gratiæ.
Basil.Sel.

Cæterùm Humilitas non tantùm est charitatis amplificatio, & incrementum gratiæ, sed quasi perseuerantia gratiæ. *Humilitate cursus consummatur: quo de ærumnis transitur ad veram sufficientiam*, ait Hildebertus Turonensis, epistol.71. Ergo si humilitas est quodammodò perseuerantia gratiæ: necesse est, vt etiam certitudo beatæ gloriæ. Vnde Clemens Alexandrinus 2. Strom. diligenter inquirens, in quo consistat beatitudo, ait quòd *Aristenes dicebat esse fastûs vacuitatem.* Quasi superbi fastus vacuitas, seu inanitio Humilitatis sit participatio beatitudinis. Porrò si quæ saltem in terris datur cælestis beatitudinis participatio, in humili reperitur. Nam humilis nihil timet, sperat nihil; omnia illi sufficiunt, quia nihil illi deest: nihil illi molestum est, quia vel abiectione suâ delectatur; quasi in centro quiescit,quia nihil supra se quærit. Imò cùm careat ambitionis pœnis, & superbiæ molestiis, (quippe qui nec ambit, 180.

Hildeb.
Humilitas est beatitudinis æmula.
Clem.Alex.

ambit, nec superbit,) sibi sufficit, quia Deus illi sufficit. Bellè ergo *fastus vacuitas*, æmula dicitur gloriæ, & quædam beatitudinis species.

181. Denique cùm Humilitas sit firmamentum pietatis, fides pœnitentiæ, virginitatis laus, liberalitatis thesaurus, iustitiæ vigor, venustas fidei, spei fulcrum, charitatis illex, consummatio virtutum, amplificatio gratiæ, & beatæ gloriæ æmulatio, quid mirum si maximi æstimetur à Deo? Vis scite quanti æstimetur? Audi Christum dicentem, Lu-
Luc. Humilis omnia dicitur esse Christo. cæ 10. v.22. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Quid est *Omnia?* Quid *Omnium* nomine intelligitur? Putabit aliquis *Omnium* nomine, omnipotentiam intelligi, quæ omnia continet eminenter; aut diuina attributa Verbo ab æterno communicata: aut principatum regnorum omnium, aut rerum omnium ius, & dominium, aut miraculorum virtutem, aut virtutum omnium
Beda. cumulum. Scitè Beda inibi: *Omnia sibi tradita: non mundi elementa, sed hi, quibus paruulis Spiritu, Sacramenta filij Pater reuelauit.* Magna profectò Saluatoris dignatio. Nempe à Patre Deo accepit omnia Christus Deus: accepit æternâ generatione naturam diuinam, Dei attributa, & quicquid perfectionis est in Deo; accepit etiam Angelorum principatum, cælorum regimen, terrarum imperium; & quicquid pulchrum, & pretiosum, & sanctum est in cælo, & in terra. Et tamen vsque adeò æstimat humilitatem, vt cùm dicit, *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, magnus auctor Beda paruulos & humiles intelligit; quasi humilis sit omnia Christo; Quid pretiosius? quid amantius? Nec mirum est; nam cùm humilitas sit virtutum breuiarium, consummatio pietatis, religionis compendium, & sanctitatis clausula, sic æstimatur à Christo, vt vna Humilitas omnia sibi esse dicat, & *Omnium* nomine, Humilitas innuatur. Sic est Deo amabilis vna Humilitas! Quod probè noscens Iudæa gens, satagens in calamitate diræ obsidionis habere Deum sibi pro-
Iudith. pitium, ait illi c.6. v.15. *Respice ad nostram Humilitatem.* Quare non ambit, vt Deus respiciat ad cæteras virtutes, & bona opera, quæ tunc religiosissimè exhibebat Deo? nisi quia omnia, quæ Deo placent in homine, in Humilitate abbreuiantur, & fulgent: Humilitas enim gratiositas virtutum est, & compendium reconciliationis diuinæ. Et Iuditha hîc vers. 16. *Humilium semper tibi placuit deprecatio.*

---

§. XXXIII.

Humana necessitas & miseria, instar orationis est, indigentiâ impetrans id, quo indiget.

182. Basil. Orationis genus est, ipsa ærumnosa necessitas. **B**Asilij Seleuci Orat.20. pulchra sententia est: *Miseria ipsa patronos dat*: quin & miseria ipsa supplicationis mater est, vigor orationis, & energia precum; quasi vis orationis, necessitas postulantis sit. Dicam audaciusculè: Necessitas ipsa (etiam ore, & corde silente,) aliquod orationis genus est: & quidem efficacissimum ad impetrationem. Hanc mentem debes Tertulliano, libro 4.
Tertul. adu. Marcionem, cap.12. aienti: *Humanam apponit necessitatem, tanquam deprecatricem.* Ergo humana miseria, & ærumnosa necessitas deprecatio est, quæ tacitè impetrat, quod miseriæ clamoribus rogat: muta vox miseri est; sed miseria ipsa vocalis est, validè clamans, & misericordiam impetrans tacito miseriæ clamore. Exod.14.v.15. Concludebantur persequentibus Ægyptiis Hebræi inter mare, & hostes; inter vndas, & gladios. Hinc mare æstuabat, spumabat, fremebat; inde arma coruscabant, minabantur, iam iam feriebant: Hinc aquarum, inde armorum strepitus; Ægyptij alacres perstrepunt, Hebræi timidè vociferantur; vnus Moyses muto ore tacet. Tunc, *ait Dominus ad* Exod.
Moysem, Quid clamas ad me? Audi Origenem ibi, sic super his verbis disputantem: *Quo modo* Orig.
clamat? Nulla eius vox clamoris auditur, & tamen dicit ad eum Deus: Quid clamas ad me? Velim scire quomodo Sancti sine voce clament ad Dominum. Vis scite? tunc Sancti clamant, cùm opera, & necessitas eorum muto ore vociferantur. Opportunè Ambrosius in Psalmum 118. *Quid cla-* Ambr.
mas ad me? Sonum eius non audio, vocem eius agnosco; silentium eius lego, clamorem eius in operibus deprehendo. Nempe calamitas ipsa sine voce vocalis est: angustia, & vrgentior necessitas clamor est, & grandis clamor est. Moyses enim *humanam apponit necessitatem tanquam deprecatricem.* Ore muto silet Moyses, sed humana necessitas, & ærumnosa calamitas orat, precatur, & deprecatur auxilium. Et præsto adest Deus clamosis mutæ miseriæ vocibus, aiens; *Quid clamas ad me?* Scilicet, quod necessitate ipsâ precatis, iam deprecatus es necessitatis ipsius precibus.

Ioannis 2. vers. 4. adest Christus nuptiis Cana 183.
Galilææ, adest & Christi mater; quæ præsagit vinum defuturum conuiuis; & præmaturè pia, supplex accurrit ad filium, aiens: *Vinum non habent.* Ioan. Necessitas ipsa æmula est Mariæ orationis.
Cui respondet filius: *Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea.* Cur non annuit Christus piis piissimæ matris precibus? Quid expectat Saluator ad patrationem miraculi? Quid quæso extorquebit miraculum, si supplicatio Deiparæ illud non impetrat? Luculenter Chrysostom. hom. 20. in Ioannem, aiens: *Quid mihi & tibi mulier?* Chrysost.
Alia præterea causa afferri potest non minùs necessaria, ne qua in miraculo suspicio oriretur, (pende verba, quæ subdit,) *Ab indigentibus enim, non a Matre id quærendum erat.* Nempe tantum miraculum impetrandum erat à Christo, non tam Matris, quàm Indigentiæ precibus? Itaque Iesu Mater rogat miraculum, neque tunc annuit Dei filius Matris precibus. Quis audeat impetrare, quod Matri quasi negatur? Quæ omnipotentior oratio, quàm Mariæ? Nulla profectò. At cùm Maria postulat, nondum vrget necessitas: *Nondum venit hora mea.* Expectat igitur Christus Deus, vt oratio fiat ab vrgenti necessitate. *Ab indigentibus enim, non à matre, id quærendum erat.* Vt quod non impetrauit Maria, impetraret necessitas. Quid exaggeratius? Sic dicitur hîc, vers. 8. quod *Clamauit omnis populus instantiâ magnâ*, affli- Iudith.
ctatus tantâ calamitate. Nempe quidam clamabant ore, alij ore tacito clamabant corde: at omnium vna calamitas, vna vox erat, & validus clamor. Nempe *humanam apponunt necessitatem,* Tertull.
tanquam deprecatricem. Et sic certò impetrant Dei auxilium, & illustrem victoriam de Holopherne teterrimo Hebrææ gentis hoste. Et hîc v.16. humiliationem, & tolerantiæ mansuetudinem appellat vim orationis.

§. XXXIV.

Commentarius Literæ.

Verſ. 17. *Deus cælorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tuâ miſericordia præſumentem.*

184. Sixt. Septuag. Biblia Compl. Regia. BIBLIA Sixt. *Domine cælorum, & terræ, creator aquarum, & Rex omnis creaturæ tuæ, tu exaudi orationem meam.* Septuaginta, Biblia Complut. & Regia pro τὸ *Deus cælorum*, exſcribunt, *Dominator cælorum*: cætera non diſcrepant à Sixtianis. Vatabl. Vatablus: *Domine cælorum, & terræ, creator aquarum, Rex rerum ab te creatarum omnium, tu exaudi preces meas, quæ miſericordia tua freta ſum.* Cur dicatur Deus creator aquarũ. Hæ diuerſæ exſcriptiones vtcunque locum explicant; ſed enucleatiùs explicandus eſt. Nempè, nuper Iuditha dixerat, Deum ad operandum ardua quæque, non egere numeroſo, & valenti miniſtrorum numero, vt humani Reges; id in hoc verſiculo luculenter probat; quia Deus creator eſt cæli, & terræ, & aquarum, id eſt, creaturarum omnium, nam omnis corporea creatura, cæli, & terræ nomine cenſetur in ſcriptura. Genef. Addit, *creator aquarum*: quia ex aquis plures cæleſtes, & terreſtres creaturæ materiatæ dicuntur. Ita Lyran. Hugo. Lyranus, & Hugo exponunt hæc Iudithæ verba. Vnde genuinus ſenſus eſt. Cùm conditor ſis, ô Deus creaturarum omnium, omnia tibi ad nutum obediunt, & nullus eſt, qui poſſit tuæ voluntati Carthuſ. reſiſtere, vt benè Carthuſianus. Fauent Græcæ exſcriptiones, appellando hîc Deum, cælorum Dominum, Dominum aquarum, & omnium creaturarum dominatorem, id eſt, deſpoticum dominium habentem in creaturas. Sanct. Vnde Sanctius ſnperuacaneè videtur dixiſſe; ideò Deum nuncupari hîc, cælorum, & aquarum Dominum, quia de cælo pugnatum eſt pro Ioſue contra Chananæos, & pro Debbora contra Siſaram; Et aduersùs Pharaonem pro Iſraëlitis, maris aquæ diuiſæ ſunt, & Iordanis ſiccum præbuit iter eiſdem. Neque enim Iuditha portenta ſimilia exambit è cælo, aut ex aquâ; ſed opportunitatem, vt Holophernem ſuo ipſius acinace perimat: *Fac*, inquit, *Domine, vt proprio gladio eius ſuperbia amputetur.*

185. *Exaudi me miſeram deprecantem.* Profectò humana miſeria illex eſt diuinæ miſericordiæ; neque tantùm preces acuit; ſed impetrationem feliciter negotiatur. Sic verſiculo præcedenti, vt ſcribitur in textu Græco, Deum alloquens Iudith. Iuditha fatur: *Humilium es Deus, minorum es adiutor, ſuſceptor infirmorum, deploratorum protector, deſperatorum ſaluator.* Ideò autem ſe dicit miſeram, etſi facilè poſſet ipſa calamitatem declinare concilians Holophernem ſibi, quia ſcilicet *Afflictionem, & miſeriam ſui populi reputabat ſuam*, ait Lyra. Lyranus. Addit

Præſumere ſumitur in bonam partem. *Et de tua miſericordia præſumentem.* τὸ *præſumentem* poſſe etiam ſumi in bonam partem, (tametſi ſæpiùs in malam vſurpetur,) probabam ſuprà ad cap. 6. v. 5. vbi aiunt Bethulienſes ad Deum: Iudith. *Non derelinquis præſumentes de te*, vbi multa loca attuli ad id adſtruendum, quæ ibi videri poſſunt. Carthuſ. Singulariter hæc verba commentatur hîc Carthuſianus, aiens: *de tua miſericordia præſumentem: quia per te facere ſpero, quod meis viribus me poſſe implere diffido.* Quaſi humilis diffidentia de ſe, & ſuis viribus, ſit pia præſumptio de miſericordia diuina. Sic caſtigat Iuditha ſuperbam hominum arrogantiam, & ambitioſam de ſe præſumptionem!

MEmento Domine teſtamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo conſilium corrobora, vt domus tua in ſanctificatione ſua permaneat. Vers. 18. 186.

Sixtiana Biblia ſic tranſtulêre hunc locum. *Da verbum meum, & deceptionem, in vulnus, & liuorem eorum, qui contra teſtamentum tuum, & domum ſanctificatam tuam, & verticem Sion, & domum poſſeſſionis filiorum tuorum deliberauerunt dura.* Sixtia. Septuaginta, Biblia Regia, & Complut. τὸ *liuorem* vertêre *cicatricem.* Septuag. Bibl. Reg. Lucifer: *Da verbum, verſutiam, & ſuaſionem in vulnere, & in liuorem eorum.* Lucifer. Alij in notis Romanorum: *Da verbum meum, & deceptionem, & vulnus, & liuorem eius.* Vatablus: *Fœderis tui Domine memento. Conuerte ſermonem meum in fraudem, & vulnus, ac flagellum eorum, qui contra teſtamentum tuum, &c. dura ceperunt conſilia.* Vatabl. Sint hæ ſcriptiones aliquale huius verſiculi commentamentum. Singula tamen verba breui excurſione interpretor.

Memento Domine teſtamenti tui. Loquitur Iuditha de Deo anthropopathωs, more inquam humano: Deus enim neque obliuiſci, neque recordari poteſt, omnia enim ei præſentiſſimè adſunt. Porrò ſicut quando homo diu neglexit aliquid operari, cùm tandem illud operatur, dicitur illius rei meminiſſe: ſic de Deo concipit humana mens: petitque Iuditha vt Deus opere teſtetur ſe meminiſſe teſtamenti ſui: Quod dixit Zacharias, Lucæ 1. v. 72. *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti.* Teſtamentum in Bibliis idem eſt, ac pactum, ſeu fœdus: 1. Machab. 1. v. 12. *Exierunt ex Iſraël filij iniqui, & ſuaſerunt multis dicentes: Eamus, & diſponamus teſtamentum cum Gentibus.* 1. Machab. Teſtamentum ſumitur pro fœdere. Sic *arca fœderis*, ſeu *arca teſtamenti* dicitur. Vulgarior hæc eruditio, & quæ longâ probatione non eget. Senſus itaque eſt Memento, Domine, fœderis olim initi cum patribus noſtris, Deuter. 30. v. 2. vt ſi quando populus tuus ab iniquitate ſe conuerterit ad te, tu miſerearis illius, & iniurias, quas aduersùs eum moliuntur, in ſua ipſorum capita conuertes. Deuter. Ita Anſelmus Land. Lyra, Hugo, Sanctius, Emanuel Sa, & Carthuſianus. Anſelm. Lyra Hugo. Sanct. Sà. Carthuſ. Qui addit τὸ *teſtamentum* poſſe vſurpari pro religione, & cultu. Vt ſenſus ſit: *Memento teſtamenti tui*, id eſt, obſeruantiæ & religionis, quam per Moyſen nobis tradidiſti, vt eam conſerues. Hæc expoſitio valde concinit cum præcedentibus.

Da verbum in ore meo, id eſt, da mihi labia Charitatis, & gratiæ, quibus Holophernem piè decipiam, & religioſâ fraude incautum perimam; 187. ita Lucifer, & Vatablus, & reliquæ exſcriptiones Græcæ. Lucifer. Vatabl. *Et in corde meo conſilium corrobora.* Nempè petit conſilioſam prudentiam, vt ſolerter deliberet de agendis, & agenda feliciter exequatur. Cor ſumitur pro mente, quæ eſt cogitatoria facultas: *Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris?* Matthæi 9. v. 4. Matth. Addit ſcopum, quem intendit, *vt domus tua* (id eſt, templum tuum,) *in ſanctificatione tua permaneat*, Id eſt, in religione, & cultu, qui in nobis vnicè viget, & ab Holophernis impiâ tyrannide iam nutat, & caſuro ſimilis ruinam minatur. Hæc adeò facilia ſunt, vt nec dici deberent,

rent, sed nec prætermitti possunt, ne imperitus querulè desideret, quæ doctus fastuosè fastidit.

VERS. 19. **E**T *omnes gentes agnoscant, quia tu es Deus, & non est alius præter te.*

Biblia Sixtiana: *Et fac super omnem gentem tuam, & omnem tribum, cognitionem ad sciendum, quia tu es Deus omnis virtutis & potentiæ, & non est alius protegens genus Israël nisi tu.* Septuaginta interpretes, Biblia Gotthica. Lucifer Calaritanus, & Vatablus, parùm in verbis dissentiunt. In Complut. & Regia versione aliquid ex his desideratur; sed quod sententiam non mutat. Huius versiculi sensus expeditus est. Nempè auditâ populi, & religionis tuæ liberatione per imbellis fœminæ manum operatâ, omnes gentes cognoscent, verum esse Deum, quem adorat Hebræa gens, & præter eum nihil esse diuinum, neque in cælo, neque in terra. Scilicet ingeniosâ peritiâ ambit Iuditha; vt non tam populo suo grande hoc liberationis beneficium indulgeat Deus, quàm suæ ipsius gloriæ, cui ipsa impensè studet.

(Septuag. Bibl. Gottic. Lucif. Vatabl. Biblia Complut. Regia.)

§. XXXV.

Christus Deus elogium incarnationis quodam modo debere videtur Orationis merito.

188. **I**Nter summas orationis laudes, illa in paucis celebris est, quod Christus Deus (ex omnium virtutum defloratione constructus homo) propè ex oratione videtur conflatus, ex precibus coalitus. Nempe vbi primùm decretum est, vt Deus fieret homo, contemplari licet virtutes omnes pio ambitu quasi candidatas, exambire magnum Incarnationis ministerium, augustum fore sibi reputantes, si earum operâ diuinum Verbum caro fieret. Humilitas in Maria officiosa adest, adest & Obedientia placens obsequij gratiâ, adest & Virginitas ornatu pudoris venusta, adest sedulus omnium virtutum Chorus, religiosâ ambitione procurans proximam operationem mysterij: sed (dicam audaciusculè,) Orationis singularis prærogatiua est; cæteris virtutibus palmam præripuisse ad arcanam operationem magni seculorum mysterij. Ad quod comprobandum sufficeret affirmare, veterum Patriarcharum, & Prophetarum orationes Sacris Bibliis consignatas, meruisse (saltem de congruo, vt loquuntur Theologi,) Incarnationis substantiam, Quæ est sententia S. Thomæ 3. p. q. 2. art. 11. Valentiæ quæst. 2. punct. 8. Suarez disp. 10. sect. 6. Tanneri quæst. 3. dub. 7. num. 252. Puteani inibi dub. 2. Bonacinæ disp. 2. quæst. 12. punct. 5. §. 1 Caietani quæst. 2. art. 11. Aluarez quæst. 2. art. 11. disp. 17. num. 16. Cabreræ ibi disp. 5. num. 17. & vulgò Thomistarum contra Scotum in 4. dist. 2. quæst. 1. & contra Vazquez tom. 1. in 3. p. disp. 22. cap. 4. num. 38. & disp. 23. cap. 5. n. 27. Nec iuuat, nec vacat id probare, quod mihi semper verosimilius visum fuit. Quod remitto ad serias Theologorum Scholas. Satis nunc esto, Sanctorum Patrum orationes ipsam Incarnationis substantiam meruisse, impetrasse, perpetrasse supplici precum vi precariè omnipotenti. Vt ita orationi debeantur non tantùm diuinæ Incarnationis circumstantiæ, sed etiam ipsa incarnationis substantia. Magnum planè orationis elogium!

(Antiqui Patres meruerunt Oratione substantiã Incarnationis. — S. Thom. Valentia. Suar. Tannerus. Putean. Bonacina. Caiet. Aluarez. Cabrera. Thomistæ. Scot. Vazquez.)

189. Verùm grandius quid est, B. Virginem proximè incarnationem operari precariâ orationis efficaciâ. Lucæ 1. v. 38. dum Gabriel Incarnationis suadendæ minister virginem alloquitur, explicato iam arcano diuinæ concorporationis modo, sic Maria, plaudente cælo & solo, respondet Angelo: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Valde dubium est apud commentatores, an hæc verba sint Mariæ consentientis, an optantis? Mitto nunc sententiam S. Irenæi lib. 3. cap. 3. S. Damasceni lib. etiam 3. cap. 2. & Bedæ ibi, quia diu perplacet S. Ambrosius magnificè de oratione opinatus. Sic fatur Ambrosius: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Habes obsequiũ, vides votum: Ecce enim ancilla Domini, apparatus officij est: fiat mihi secundum verbum tuum, conceptus est voti.* *Conceptum votum* intelligit orationem Ambrosius, vt ex contextu liquet, & censet optimus interpres Maldonatus ibidem. Ecce B. Virgo roseo ore spirat suauissima verba: *Fiat mihi secundum verbum tuum*, quibus proximè successit Incarnationis mysterium: neque eidem annuit Angelo, sed Deum deprecatur, vt statim corporetur; quod & tunc Spiritus sancti operâ virgine cooperante factum est. O felix oratio, quæ faustè inchoat, & beatè auspicatur augustissimum diuinæ Christi Dei Incarnationis arcanum! Pulchrum planè orationis elogium, & cui propè inuideant virtutes reliquæ.

(Luc. — B. Virgo oratione peragit Incarnationẽ. — Irenæus. Damascen. Beda. Ambros. — Maldon.)

190. Neque prima duntaxat vitæ auspicia, sed etiam vitæ ipsius diuturnitatem velut exambit Christus quodammodò debere orationis merito. Lucæ 11. v. 1. *Factum est, cùm esset Iesus in quodam loco orans*, &c. Super quibus verbis sic scribit S. Cyrillus: *Cùm autem habeat omnis boni plenitudinem, cur orat, si plenus est, & in nullo penitus eget? Ad hoc dicimus quod competit ei ex modo dispensationis in carne, cùm voluerit humana prosequi.* Scilicet Christus Deus nullius rei est indigus, quippe qui homo Deus est, & ab Incarnationis instanti exundans gratiis omnibus. Quorsum ergo orat, qui omnibus abundat? Orat (inquit Cyrill.) *ex modo dispensationis in carne, cùm voluerit humana prosequi.* Nimirùm fortè videtur orare, vt vita ipsius Christi, & ipsa Hypostatica vnio, quæ illi est omniũ gratiarum ius, & thesaurus æternùm perseueraret? Non quia alioqui non perseueraret; sed quod aliunde habet, fortè vult habere titulo, & velut debito orationis. (Ex vulgari Theologia verosimilius est, idem donum posse pluribus titulis possideri, quòd nemo nescit, qui aliquid scit.) Saltem Christum potuisse diuinitùs mereri continuationem Incarnationis docet Suarez disp. 10. sect. 4. Tannerus disp. 1. quæst. 3. dub. 7. num. 249. Puteanus quæst. 2. art. 11. dub. 1. conclus. 3. Et sicut incarnatus est ex veterum Patrum antiquis precibus, & recenti B. Virginis oratione; sic optare quodam modo videtur eiusdem Incarnationis diuturnitatem, seu hypostaticum nexum diu possidere etiam felici orationis titulo. Neque hoc debet mirum alicui videri, cùm etiam regiam auctoritatem, quam habet summo diuinitatis titulo, possidere dicitur etiam orationis nomine. Psalm. 2. v. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam.* Vide, quòd Maiestatem regiam, quam habet à diuinitate, petit à Patre, vt eam habeat etiam orationis iure.

(Luc. — Cyrill. — Christusne orando petiuit Incarnationis cõtinuationẽ. — Suarez. Tannerus. Putean. — Psalm.)

191. Quin etiam Christus Deus suam feliciter funestam mortem, quâ tartareis hostibus profligatis, deuicto inferno, Crucis erexit trophæum, ad Diaboli inuidiam, & Dei gloriam, quasi debere vult orationis ministerio. Lucæ 23. v. 23. *At illi instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur.* Ad quæ verba sic fatur opportunissimè Beda: *Quia*

(Christus moritur orationis ministerio. — Luc. — Beda.)

§. XXXIV.

Commentarius Literæ.

Verſ. 17. *Deus cælorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tuâ miſericordia præſumentem.*

184. Sixt. Septuag. Biblia Compl. Regia. BIBLIA Sixt. *Domine cælorum, & terræ, creator aquarum, & Rex omnis creaturæ tuæ, tu exaudi orationem meam.* Septuaginta, Biblia Complut. & Regia pro τὸ *Deus cælorum*, exſcribunt, *Dominator cælorum*: cætera non diſcrepant à Sixtianis. Vatabl. Vatablus: *Domine cælorum, & terræ, creator aquarum, Rex rerum ab te creatarum omnium, tu exaudi preces meas, quæ miſericordia tua freta ſum.* Hæ diuerſæ exſcriptiones vtcunque locum explicant; ſed enucleatiùs explicandus eſt. (Cur dicatur Deus creator aquarũ.) Nempè, nuper Iuditha dixerat, Deum ad operandum ardua quæque, non egere numeroſo, & valenti miniſtrorum numero, vt humani Reges; id in hoc verſiculo luculenter probat; quia Deus creator eſt cæli, & terræ, & aquarum, id eſt, creaturarum omnium, nam omnis corporea creatura, cæli, & terræ nomine cenſetur in ſcriptura. Addit, *creator aquarum*: quia ex aquis plures cæleſtes, & terreſtres creaturæ materiatæ dicuntur. Ita (Geneſ.) Lyranus, & Hugo exponunt hæc Iudithæ verba. (Lyran. Hugo.) Vnde genuinus ſenſus eſt. Cùm conditor ſis, ô Deus creaturarum omnium, omnia tibi ad nutum obediunt, & nullus eſt, qui poſſit tuæ voluntati reſiſtere, vt benè Carthuſianus. (Carthuſ.) Fauent Græcæ exſcriptiones, appellando hîc Deum, cælorum Dominum, Dominum aquarum, & omnium creaturarum dominatorem, id eſt, deſpoticum dominium habentem in creaturas. Vnde Sanctius ſuperuacaneè videtur dixiſſe; (Sanct.) ideò Deum nuncupari hîc, cælorum, & aquarum Dominum, quia de cælo pugnatum eſt pro Ioſue contra Chananæos, & pro Debbora contra Siſaram; Et aduersùs Pharaonem pro Iſraëlitis, maris aquæ diuiſæ ſunt, & Iordanis ſiccum præbuit iter eiſdem. Neque enim Iuditha portenta ſimilia exambit è cælo, aut ex aquâ; ſed opportunitatem, vt Holophernem ſuo ipſius acinace perimat: *Fac*, inquit, *Domine, vt proprio gladio eius ſuperbia amputetur.*

185. *Exaudi me miſeram deprecantem.* Profectò humana miſeria illex eſt diuinæ miſericordiæ; neque tantùm preces acuit; ſed impetrationem feliciter negotiatur. Sic verſiculo præcedenti, vt ſcribitur in textu Græco, Deum alloquens Iuditha fatur: (Iudith.) *Humilium es Deus, minorum es adiutor, ſuſceptor infirmorum, deploratorum protector, deſperatorum ſaluator.* Ideò autem ſe dicit miſeram, etſi facilè poſſet ipſa calamitatem declinare concilians Holophernem ſibi, quia ſcilicet *Afflictionem, & miſeriam ſui populi reputabat ſuam*, ait Lyranus. (Lyra.) Addit

Et de tua miſericordia præſumentem: τὸ *præſumentem* poſſe etiam ſumi in bonam partem, (Præſumere ſumitur in bonam partem.) (tametſi ſæpiùs in malam vſurpetur,) probabam ſuprà ad cap. 6. v. 5. vbi aiunt Bethulienſes ad Deum: (Iudith.) *Non derelinquis præſumentes de te*, vbi multa loca atuli ad id adſtruendum, quæ ibi videri poſſunt. Singulariter hæc verba commentatur hîc Carthuſianus, (Carthuſ.) aiens: *de tua miſericordia præſumentem: quia per te facere ſpero, quod meis viribus me poſſe implere diffido.* Quaſi humilis diffidentia de ſe, & ſuis viribus, ſit pia præſumptio de miſericordia diuina. Sic caſtigat Iuditha ſuperbam hominum arrogantiam, & ambitioſam de ſe præſumptionem!

MEmento Domine teſtamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo conſilium corrobora, vt domus tua in ſanctificatione tua permaneat. VERS. 18. 186.

Sixtiana Biblia ſic tranſtulêre hunc locum. (Sixtia.) *Da verbum meum, & deceptionem, in vulnus, & liuorem eorum, qui contra teſtamentum tuum, & domum ſanctificatam tuam, & verticem Sion, & domum poſſeſſionis filiorum tuorum deliberauerunt dura.* Septuaginta, Biblia Regia, & Complut. (Septuag. Bibl. Reg.) τὸ *liuorem* vertère *cicatricem*. Lucifer: (Lucifer.) *Da verbum, verſutiam, & ſuaſionem in vulnere, & in liuorem eorum.* Alij in notis Romanorum: *Da verbum meum, & deceptionem, & vulnus, & liuorem eius.* Vatablus: (Vatabl.) *Fœderis tui Domine memento. Conuerte ſermonem meum in fraudem, & vulnus, ac flagellum eorum, qui contra teſtamentum tuum, &c. dura ceperunt conſilia.* Sint hæ ſcriptiones aliquale huius verſiculi commentamentum. Singula tamen verba breui excuſſione interpretor.

Memento Domine teſtamenti tui. Loquitur Iuditha de Deo anthropopathws, more inquam humano: Deus enim neque obliuiſci, neque recordari poteſt, omnia enim ei præſentiſſimè adſunt. Porrò ſicut quando homo diu neglexit aliquid operari, cùm tandem illud operatur, dicitur illius rei meminiſſe: ſic de Deo concipit humana mens: petitque Iuditha vt Deus opere teſtetur ſe meminiſſe teſtamenti ſui: Quod dixit Zacharias, Lucæ 1. v. 72. *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti.* Teſtamentum in Bibliis idem eſt, ac pactum, ſeu fœdus: 1. Machab. 1. v. 12. (1. Machab. Teſtamentum ſumitur pro fœdere.) *Exierunt ex Iſraël filij iniqui, & ſuaſerunt multis dicentes: Eamus, & diſponamus teſtamentum cum Gentibus.* Sic *arca fœderis*, ſeu *arca teſtamenti* dicitur. Vulgarior hæc eruditio, & quæ longâ probatione non eget. Senſus itaque eſt Memento, Domine, fœderis olim initi cum patribus noſtris, Deuter. 30. v. 2. (Deuter.) vt ſi quando populus tuus ab iniquitate ſe conuerterit ad te, tu miserearis illius, & iniurias, quas aduersùs eum moliuntur, in ſua ipſorum capita conuertes. Ita Anſelmus Laud. Lyra, Hugo, Sanctius, Emanuel Sa, & Carthuſianus. (Anſelm. Lyra Hugo. Sanct. Sà. Carthuſ.) Qui addit τὸ *teſtamentum* poſſe vſurpari pro religione, & cultu. Vt ſenſus ſit: *Memento teſtamenti tui*, id eſt, obſeruantiæ & religionis, quam per Moyſen nobis tradidiſti, vt eam conſerues. Hæc expoſitio valde concinit cum præcedentibus.

Da verbum in ore meo, id eſt, da mihi labia Charitatis, & gratiæ, quibus Holophernem piè decipiam, & religioſâ fraude incautum perimam; 187.
ita Lucifer, & Vatablus, & reliquæ exſcriptiones Græcæ. (Lucifer. Vatabl.) *Et in corde meo conſilium corrobora.* Nempè petit conſilioſam prudentiam, vt ſolerter deliberet de agendis, & agenda feliciter exequatur. Cor ſumitur pro mente, quæ eſt cogitatoria facultas: *Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris?* Matthæi 9. v. 4. (Matth.) Addit ſcopum, quem intendit, *vt domus tua* (id eſt, templum tuum,) *in ſanctificatione tua permaneat*, Id eſt, in religione, & cultu, qui in nobis vnicè viget, & ab Holophernis impiâ tyrannide iam nutat, & caſuro ſimilis ruinam minatur. Hæc adeò facilia ſunt, vt nec dici deberent,

rent, sed nec prætermitti possunt, ne imperitus querulè desideret, quæ doctus fastuosè fastidit.

VERS. 19. **E**T *omnes gentes agnoscant, quia tu es Deus, & non est alius præter te.*

Biblia Sixtiana: *Et fac super omnem gentem tuam, & omnem tribum, cognitionem ad sciendum, quia tu es Deus omnis virtutis & potentiæ, & non est alius protegens genus Israël nisi tu.* Septuaginta interpretes, Biblia Gotthica, Lucifer Calaritanus, & Vatablus, parùm in verbis dissentiunt. In Complut. & Regia versione aliquid ex his desideratur; sed quod sententiam non mutat. Huius versiculi sensus expeditus est. Nempè auditâ populi, & religionis tuæ liberatione per imbellis fœminæ manum operatâ, omnes gentes cognoscent, verum esse Deum, quem adorat Hebræa gens, & præter eum nihil esse diuinum, neque in cælo, neque in terra. Scilicet ingeniosâ peritiâ ambit Iuditha; vt non tam populo suo grande hoc liberationis beneficium indulgeat Deus, quàm suæ ipsius gloriæ, cui ipsa impensè studet.

Septuag. Bibl. Gottic. Lucif. Vatabl. Biblia Complut. Regia.

---

§. XXXV.

Christus Deus elogium incarnationis quodam modo debere videtur Orationis merito.

188. **I**Nter summas orationis laudes, illa in paucis celebris est, quod Christus Deus (ex omnium virtutum defloratione constructus homo) propè ex oratione videtur conflatus, ex precibus coalitus. Nempe vbi primùm decretum est, vt Deus fieret homo, contemplari licet virtutes omnes pio ambitu quasi candidatas, exambire magnum Incarnationis ministerium, augustum fore sibi reputantes, si earum operâ diuinum Verbum caro fieret. Humilitas in Maria officiosa adest, adest & Obedientia placens obsequij gratiâ, adest & Virginitas ornatu pudoris venusta, adest sedulus omnium virtutum Chorus, religiosâ ambitione procurans proximam operationem mysterij: sed (dicam audaciusculè,) Orationis singularis prærogatiua est; cæteris virtutibus palmam præripuisse ad arcanam operationem magni seculorum mysterij. Ad quod comprobandum sufficeret affirmare, veterum Patriarcharum, & Prophetarum orationes Sacris Bibliis consignatas, meruisse (saltem de congruo, vt loquuntur Theologi,) Incarnationis substantiam, Quæ est sententia S. Thomæ 3. p. q. 2. art. 11. Valentiæ quæst. 2. punct. 8. Suarez disp. 10. sect. 6. Tanneri quæst. 3. dub. 7. num. 252. Puteani inibi dub. 2. Bonacinæ disp. 2. quæst. 12. punct. 5. §. 1 Caietani quæst. 2. art. 11. Aluarez quæst. 2. art. 11. disp. 17. num. 16. Cabreræ ibi disp. 5. num. 17. & vulgò Thomistarum contra Scotum in 4. dist. 2. quæst. 1. & contra Vazquez tom. 1. in 3. p. disp. 22. cap. 4. num. 38. & disp. 23. cap. 5. n. 27. Nec iuuat, nec vacat id probare, quod mihi semper verosimilius visum fuit. Quod remitto ad ferias Theologorum Scholas. Satis nunc esto, Sanctorum Patrum orationes ipsam Incarnationis substantiam meruisse, impetrasse, perpetrasse supplici precum vi precariè omnipotenti. Vt ita orationi debeantur non tantùm diuinæ Incarnationis circumstantiæ, sed etiam ipsa incarnationis substantia. Magnum planè orationis elogium!

Antiqui Patres meruerunt Oratione substantiã Incarnationis.

S. Thom. Valentia. Suar. Tannerus. Putean. Bonacina. Caiet. Aluarez. Cabrera. Thomistæ. Scot. Vazquez.

189. Verùm grandius quid est, B. Virginem proximè incarnationem operari precariâ orationis efficaciâ. Lucæ 1. v. 38. dum Gabriel Incarnationis suadendæ minister virginem alloquitur, explicato iam arcano diuinæ concorporationis modo, sic Maria, plaudente cælo & solo, respondet Angelo: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Valde dubium est apud commentatores, an hæc verba sint Mariæ consentientis, an optantis? Mitto nunc sententiam S. Irenæi lib. 3. cap. 3. S. Damasceni lib. etiam 3. cap. 2. & Bedæ ibi, quia diu perplacet S. Ambrosius magnificè de oratione opinatus. Sic fatur Ambrosius: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Habes obsequiũ, vides votum: Ecce enim ancilla Domini, apparatus officij est: fiat mihi secundum verbum tuum, conceptus est voti*, Conceptum votum intelligit orationem Ambrosius, vt ex contextu liquet, & censet optimus interpres Maldonatus ibidem. Ecce B. Virgo roseo ore spirat suauissima verba: *Fiat mihi secundum verbum tuum*, quibus proximè successit Incarnationis mysterium: neque eidem annuit Angelo, sed Deum deprecatur, vt statim corporetur; quod & tunc Spiritus sancti operâ virgine cooperante factum est. O felix oratio, quæ faustè inchoat, & beatè auspicatur augustissimum diuinæ Christi Dei Incarnationis arcanum! Pulchrum planè orationis elogium, & cui propè inuideant virtutes reliquæ.

Luc. B Virgo oratione peragit Incarnationẽ. Irenæus. Damascen. Beda. Ambros. Maldon.

190. Neque prima duntaxat vitæ auspicia, sed etiam vitæ ipsius diuturnitatem velut exambit Christus quodammodò debere orationis merito. Lucæ 11. v. 1. *Factum est, cùm esset Iesus in quodam loco orans*, &c. Super quibus verbis sic scribit S. Cyrillus: *Cùm autem habeat omnis boni plenitudinem, cur orat, si plenus est, & in nullo penitus eget? Ad hoc dicimus quod competit ei ex modo dispensationis in carne, cùm voluerit humana prosequi* Scilicet Christus Deus nullius rei est indigus, quippe qui homo Deus est, & ab Incarnationis instanti exundans gratiis omnibus. Quorsum ergo orat, qui omnibus abundat? Orat (inquit Cyrill.) *ex modo dispensationis in carne, cùm voluerit humana prosequi.* Nimirùm fortè videtur orare, vt vita ipsius Christi, & ipsa Hypostatica vnio, quæ illi est omniũ gratiarum ius, & thesaurus æternùm perseueret? Non quia alioqui non perseueraret; sed quod aliunde habet, fortè vult habere titulo, & velut debito orationis. (Ex vulgari Theologia verosimilius est, idem donum posse pluribus titulis possideri, quod nemo nescit, qui aliquid scit.) Saltem Christum potuisse diuinitùs mereri continuationem Incarnationis docet Suarez disp. 10. sect. 4. Tannerus disp. 1. quæst. 3. dub. 7. num. 249. Puteanus quæst. 2. art. 11. dub. 1. conclus. 3. Et sicut incarnatus est ex veterum Patrum antiquis precibus, & recenti B. Virginis oratione; sic optare quodam modo videtur eiusdem Incarnationis diuturnitatem, seu hypostaticum nexum diu possidere etiam felici orationis titulo. Neque hoc debet mirum alicui videri, cùm etiam regiam auctoritatem, quam habet summo diuinitatis titulo, possidere dicitur etiam orationis nomine, Psalm. 2. v. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam.* Vide, quòd Maiestatem regiam, quam habet à diuinitate, petit à Patre, vt eam habeat etiam orationis iure.

Luc. Cyrill. Christúsne orando petiun Incarnationis cõseruationẽ. Suarez. Tannerus. Putean. Psalm.

191. Quin etiam Christus Deus suam feliciter funestam mortem, quâ tartareis hostibus profligatis, deuicto inferno, Crucis erexit trophæum, ad Diaboli inuidiam, & Dei gloriam, quasi debere vult orationis ministerio. Lucæ 23. v. 23. *At illi instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur.* Ad quæ verba sic fatur opportunissimè Beda: *Quia*

Christus moritur orationis ministerio. Luc. Beda.

Quia verò totam accusationem, quam aduersus Dominum detulerunt, sollicitâ Pilati interrogatione videbant euacuatam, tandem ad solas se preces conuertunt. Vnde confestim Pilatus, *adiudicauit fieri petitionem eorum.* Vides precationis, (etiam non bonæ) ministerio, Christum Deum, qui vitam inchoauit ab oratione, etiam ab oratione finire. Vt qui vitam quodammodò orationi debeat, debeat & mortem; ne quid sit in Christo, quod ab Oratione non sit. Et non mirum videatur, vt ab Oratione quodammodò habeat esse, cuius nomen quasi Oratio est. Ioannis 1. v. 1. *In principio erat verbum.* Non *verbum*, sed *sermo*, aut *Ratio* scribitur à Tertulliano in Apologetico cap. 21. à S. Cypriano lib. 2. contra Iudæos cap. 3. à S. Hilario lib. 2. de Trinitate, ab Ambrosio lib. de Fide contra Arrianos. Sapientissimus Cardinalis Noster Toletus Adnot. 1. in cap. 1. Lucæ aduertit Græcam vocem λόγος, quam vulgatus interpres interpretatus est *verbum*, significare etiam *orationem.* Fortè hic oratio, idem significat quod *sermo, verbum, ratio.* Quid si Deus ita voluit honorare nomen orationis, vt se nuncupari voluerit pulcherrimo orationis vocabulo? Sicut Apocalypsis 3. v. 14. Deus appellatur *Amen*, qui est vox annuentis. *Hæc dicit, Amen testis fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei. Amen* autem nouum est Christi Dei nomen, vt notauit Ribera ibi. Quis miretur quod qui habet concedentis nomen, nomen petentis non refutet?

Ioann. Tertull. Cyprian. Hilar. Ambr. Tolet. Ribera.

Ex dictis liquidò constare videtur, Christum Deum olim prædestinatum priscis Sanctorum Patrum precibus, recenti oratione Deiparæ incarnatum ad vitæ auspicium, & supplicatione Iudæorum damnatum, & eius sacratissimum nomen vel ab oratione, vel saltem ab orationis impetratione censeri. Quid magnificentius dici potest de oratione? Nonne hìc piè præsumit oratio? Rectè ergo Iuditha in hoc cap. v. 17. bene docta in re orationis, suam deprecationem de misericordia diuina *præsumere* affirmat.

---

§. XXXVI.

Oratio ad Deum, laxamentum est ab angoribus, & ærumnis humanis.

192. Flebilis mortalium natiuitas prophetia est ærumnarum, quibus durè angitur homo toto vitæ curriculo. Hinc inuectitia gaudia auidè expetit, & sollicitè quærit à creaturis. Sed frustrà labor. Spe oblectamenta sunt, re, mera & vera cruciamenta. Nam omnis creatura inops gaudii est; vana suggerit leuamenta, breuia, pœnitenda, & in contrarium abitura. Consolatio, quæ ab homine est, frontem tantisper remittit, sed non implet pectus; medicinam non facit, sed dolorem, & bono licet animo replicat dolendi causas, non tollit. Hinc fit vt ærumnosiùs ægrotemus à remedio. Ergo quandoquidem omnis humana consolatio ad dolorem, & angorem vergit, discamus gaudere ne nos premant, & obruant obuiæ tristitiæ sæui fluctus. Tene Orationis portum, & sospes, & securus eris, ridebisque tristium calamitatum procellas. Oratio, oratio inquam, potest te præstare felicem, & verè hilarem. Disiice, & conculca omnia, quæ extrinsecus solatia mentiuntur, & introrsum excruciant. Futile gaudium tibi promittitur à creaturâ. Ad verum gaudium specta, de Deo gaude, & gaudebis solidè. *Tristatur quis in vobis? oret.* Iacobi 5. v. 13. O facile, obuium, & expromptè parabile ærumnarum laxamentum! ô probatissima antidotus contra mœstitiæ venena! Ne à creaturâ gaudij inope emendices gaudium. Quære à Deo veræ lætitiæ vbere fonte, vera gaudia, & dum sollicitè quæris, affatim reperisti: Oratio quærit, inuenit, & potitur exoptato gaudio. Iacob.

193. Altè mœstus erat Dauid, tot calamitatum fluctibus penè obrutus: ab amicis proditur, ab inimicis impetitur, à Rege ingrato, & crudeli sæuè quæritur ad necem. Extorris fugit à patrio solo, inops penuriam patitur, vt perduellis proscribitur, syluicola peregrinatur, timet extrema quæque, profundè mœret ob immeritas calumnias, & ærumnas. Audi voces Dauide dignas Psalm. 76. v. 3. *In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis* (in oratione sublatis) *nocte contra eum, & non sum deceptus.* Attentiùs aduerte ad verba, quæ subdit: *Renuit consolari anima mea: Memor fui Dei, & delectatus sum.* τὸ *Renuit* sic explicat Apollinarius: *Recusabam præcordiis consolantem audire.* S. Hieronymus: *Noluit se consolari anima mea.* Psalterium Ambrosianum: *Noluit consolari anima mea*, scilicet ab alio. Viuaciùs vertit Cassiodorus: *Negaui consolari animam meam.* Quasi dicat Dauid: cùm tot ærumnis dirè premebar, & feralissimis calamitatibus penè obruebar, & viuendi tædio nauseabam ad omnia mœstitudinis laxamenta, *renui, nolui, negaui* consolationem, & sæuientis tristitiæ leuamentum. Et cùm propè pertinaciter recusarem, & præ tristitia abiicerem quodcumque leuamen, & me illi *negarem*: tunc, tunc inquam, *memor fui Dei, & delectatus sum.* Nempe sic sæuam tristitiam, tristitiæque causas deludit, & fugat vel leuis, & subita precatiuncula, vt feralem mœstitiam verterit in festum gaudium, & felicem, & beatam lætitiam. O facile & expromptum remedium!

Oratio laxamentum est ab humanâ tristitiâ. Psalm. Apollinar. Hier. Ambros. Cassiod.

194. Infamis causæ dedecore, & sæuissimi cruciamenti doloribus angebantur ambo latrones: Compatienti Christo, & Collegæ passionis improperabant inhumanè impiis blasphemiis: Nec Christus Deus latronis vtriusque latero, & damnationis socius, mitigabat cruciamenti sæuitiam, nec Christi Dei aspersi sanguine, laxamentum sentiebant ab immanitate supplicij, & sæuientis pœnæ diro cruciatu. Et ecce tibi latronum alter cælesti instinctu confugit ad diuinas preces, Luc. 23. v. 42. clamans: *Domine memento mei, cùm veneris in regnum tuum.* Cuius precatiunculæ arbitrio, & mitigauit tormenti immanitatem, & paradisi glorias spe prælibauit. Audi pulchra verba Eusebij Emisseni in homilia de Beato latrone: *Memento*, inquit, *mei: Gloriosâ voce præsentes temperat cruciatus. Temperat dicimus, quia etsi pœna cœperit in latrone, consummatur in martyre. Hodie mecum eris in paradiso.* Nempe pius latro dum feralibus pœnis dirè excruciatur, sic tormenta laxauit arcano orationis artificio, vt felicitarit supplicia, & bearit cruciamenta factus orationis spe præproperus paradisi inquilinus, coloniam transmittens in cælum. Infelicis latronis pœnas suffert, sed orationis beneficio eas tolerat felicitate Martyris: pia martyrij gaudia prosperant infaustas latronis pœnas. Porrò martyrum gaudium exaggeratioris lætitiæ symbolum est, præcox gloriæ prægustus, & paradisiacæ beatitudinis ab spe præmatura libatio. Ergo immane supplicium quod à latronis impatientia cœpit, Orationis ingenio æmulatur

Oratio sancti latronis frustrat ærumnas. Luc. Emissen.

latur Martyrum glorias,& ambit paradisi delicias. Sic enim Oratio *præsentes temperat cruciatus: quia etsi pœna cœperit in latrone, consummatur in martyre.* Quocirca latro etsi diro excarnificatus supplicio, Orationis Echum audit: *Hodie mecum eris in paradiso*; In tormentis spe prælibans beatas paradisi glorias.

195. Idolū quia nescit orare nequit consolari. Iob 13. v. 4. vir à calamitatibus celebris; fortunæ pila, patientiæ meta, sanctitatis gloria. Quis Iobi duras ærumnas vel recensere audeat? Iacebat ille nuper gloriosè opulentus, facultatum inops, honoris pauper, filiis orbus, ab vxore insectatus, corpore ægerrimus, corde mœstissimus: adsunt impigri eius quondam amici, vt illius calamitates consolatione mitigent. Fastidit Iobus Amicorum leuamen, & onerosos, & prægraues consolatores eos appellans, *Cultores peruersorum dogmatum* (Iob.) nominat. Pro quibus verbis sic scribitur in Hebræâ origine, *Sanatores*, vel *consolatores idoli.* Id est falsos, inanes, mendaces; vel si mauis, truncum, aut stipitem consolantes: sic disceptant interpretes Literalis sensus. Verùm sciscitari iuuat quare Iobus amicos consolatores, humanam consolationem amicè suggerentes, vt temperent calamitatum miseriam, appellet consolatores idoli? Quid simile habet Iobus in sterquilinio squalidus, cum Idolo in sublimi ara conspicuo, & splendido? Quis affectet consolari Idolum, Gentium Votis, & precibus inclytum? Idolum omnes supplicant, Idolum supplicat neminem. Imò fortè hæc est energia horum verborum. Quasi dicat Iobus: Cùm idolum sit mutum quoddam simulacrum, neminémque orare possit; Hinc fit vt vos, ô amici, perinde me consolemini, ac si consolaremini Idolum, quod etsi omnium orationes excipiat, orare nequit; & inde nec potest consolationem accipere. Quasi omne in ærumnis solatium ab oratione sit; nec vulgò possit consolationem accipere, qui nequit Deo preces fundere. Vnde vos dum frustra nitimini me consolari, onerosi consolatores estis, seu consolatores Idoli. Nempe humano leuamine sic me consolari nitimini, vt qui affectaret consolari Idolum, quod ineptum est ad supplicandum, & orandum: cùm mutum idolum orare non possit, nec idolum deceat oratio. Liceat sic locum hunc ad Mores versare. *Miseram* (Iudith.) se dicit Iudith, antequam Deum deprecetur, v. 17. & ab oratione sic de Deo *præsumit*, vt deliber gaudia victoriæ: nam mox induta festo, & eleganti ornatu, non tam lætam victoriam parat, quàm præmaturè celebrat victoriæ triumphos.

§. XXXVII.

Christi Dei velut parcitas in terris, munificè negotiari videtur liberalitatem in cælis.

196. Seneca. Sententiosè dixit Seneca in libello de Paupertate: *Magnus ille est, qui in diuitiis pauper est.* Imò paruus, illiberalis, & auarus est, qui ipsis opibus velut depauperatus, pauperem vitam agit in summâ rerum copiâ. Nam in egestate inopem agere, paupertas est, in diuitiis verò pauperem esse, magnanimitas non est, sed auaritia. Verùm homo qui diuitias recondit & diligenter asseruat, vt largiùs donet, bene magnus est, verè diues est. Quid enim magnificentius, quàm secum parciùs agere, vt erga alios munificentior existat? Ergo Magnus ille est, qui in diuitiis pauper sibi est, vt alios suâ paupertate ditet opulentiùs. Profectò auarè diuitias recondere, vt in opportuna occasione munificentiùs donet, ingenium liberalitatis est, & munificentiæ largioris exaggeratius ænigma. Quærunt aliqui causam, ob quam Deus infinitè munificus, in hac vita persæpe non se præbeat admodum liberalem erga homines. Quare Dei misericordia beneficiis suis, non anteuertit necessitates humanas? Auarè recondet munera, qui munerare cumulatiùs exambit? Citò dicam, vt semel quod res est, aperiam sciscitantibus. Aliquando non admodum exprompta & liberalis videtur Dei misericordia in terris, vt magnificentior videatur in cælis. Tot enim tantáque gloriæ munera apparat Deus ad munerandum homines in futura beatitudine, vt veluti auarè videatur aliquando agere in hac vita, quò munificentiùs agat cum electis in vita beata. Nempe Deus agit cum hominibus humano idiomate: & res Dei explicat vt res hominum: & infinita ex finitis pro humano captu metitur. Vnde Deus ad intimandum Ecclesiæ quàm liberaliter & quasi effusè donet beatis cæli glorias, aliquando videtur in terris parciùs agere in rebus gratiæ, quò censum videatur cumulatiùs exaggerare ad munera beatitudinis. Tantas enim gloriæ gazas opulentissimè donat in cælo beatis, vt non tantùm ex infinito omnipotentiæ thesauro, sed etiam ex diuturnâ olim velut parsimoniâ, videantur expromptæ ad largioris munificentiæ ostentationem.

Lucæ 12. v. 37. agens ex communi interpretum consensu de beatæ gloriæ largitione, ita scribitur: 197. Luc. *Amen dico vobis, quòd præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Satis difficilis quæstio est, quo vero sensu dici possit, quod Deus in cælo præcinget se ad ministrandam gloriam Beatis. (Deus se præcingit, vt mox cumulatius beare videatur.) Quid significat hæc Dei præcinctio in cælis? Omitto plura, quæ ibi catervatim adaggerant commentatores, vt citiùs dem singularem Theophylacti commentationem accommodatissimam huic rei. (Theoph.) *Præcinget se*, (inquit Theophylactus,) *in eo quod non totam vbertatem bonorum largitur; sed hanc cohibet secundum certam mensuram.* Nempè *Præcingere* propriè significat, priùs se cingere. Vnde cùm agatur de beatitudinis gloriâ, luculentus euadit sensus ad mores. Ac si dicat Euangelista Lucas ex mente Theophylacti: Deus vsque eò liberalis & munificus est in cælo erga beatos, vt priùs, scilicet in hac vita, *non totam bonorum vbertatem largiatur, sed eam cohibet secundum certam mensuram*, quò in cælo liberalior appareat in beatitudinis largitione. Hunc sensum reddit τὸ, *Præcinget se, & transiens ministrabit illis* delicias Empyreæ beatitudinis. Hispanè viuaciùs explicatur vulgari hispanismo: *Parece que se ciñe Dios, y se estrecha en los demas gastos, para hacer mas caudal que dar en la bienabenturança?* Alibi hunc locum tradens ad aliud thema, aduertimus, Deum loqui more humano, vt decet loquentem cum hominibus (sic dicitur pœnitere, recordari, obliuisci, &c.) Porrò sicut seculares principes aliquando detrahunt de quotidianis sumptibus, vt semel possint ex subsidiis etiam diu congestis, in opportunâ occasione largiorem munificentiam ostentare: Sic Deus specie tenus videtur se præcingere in hac vita; id est, vbertatem largitionum ad mensuram cohibere, quò opulentius beet, & beatiùs opulentet Beatos immensâ beatitatis gazâ. Tanta enim est beatitudinis gloria, quâ prædestinatos vbertim munerat in cælo,

vt quasi non sufficeret Omnipotentiæ promptuarium, ex eo quod detrahit quotidianis sumptibus, exaggerare videatur diuinum censum, vt vberiùs suppetat ad largiendum. Profectò tanta est beatitudinis gloria, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, vt neque cogitatu humano; quantumuis piè audeat, possimus eam assequi. Vnde præfatâ hyperbole vtitur Euangelista ex mente Theophylacti, vt aliquo modo eius magnitudinem rimari valeat homo.

198. Seriò ambigunt, & iure mirantur interpretes, quomodo Deus ab essentiâ liberalis, quasi recuset dare hominibus, quod suum quodammodò est: *Postula* (inquit, Psalm. 2. v. 8.) *à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Et Matthæi 6. v. 11. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Ergo si regnorum principatus dicitur propria Christi hæreditas quid necesse est, vt petitionis merito illam velut pretio redimat? Dein, si panis noster est, quare supplicationum rubore, illum cogimur mercari? & à Deo quidem. Aut ne dicatur noster, si petitionis pretio emendus est; aut si noster dicitur; vltrò donandus nobis à Deo est, etiam non petentibus. Nam quod nostrum est, nobis donari, non apparet negotium gratiæ, sed res videtur iustitiæ. Scio S. Chrysologum serm. 1. Deum patrem ab auaritiæ vitio multis defendere, quando non admodum spontaneè videtur largiri bona filio Prodigo. Saltem ex auctoritate Chrysologi certum est, filij Prodigi petitionem offendisse Patrem; ait enim: *Petitionis offensam genitoris largitas comprobauit.* Quis non miretur iustam petitionem offendisse Patrem Deum? Præsertim si aduertat ad filij Prodigi verba, Lucæ 15. v. 12. *Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit.* Suam ipsius rem iure suo quiuis postulat. Quid ergo offenditur liberalis pater eiusmodi iustâ petitione? ô munificam Dei patris liberalitatem, auaritiæ specie exaggeratam! *Petente vno, ambobus diuisit, vt scirent filij, quod antè tenebat pater, non fuisse auaritiæ, sed amoris.* Nempe Pater (quod munificentiæ nomen est, & liberalitatis titulus) non propter auaritiæ studium dicitur offendi petitione filij exigentis propriam substantiam; sed vt munificentiùs munerare videatur filios immensitate gloriæ, non detrectat quodammodò haberi minùs liberalis; quod non auaritia, sed vera & mera liberalitas est: nam *quod antè tenebat pater, non erat auaritia, sed amoris.* Siquidem tam opulentè beare filios in beatitudine exambit, vt aliàs quasi parcum se quodammodò exhibeat, quò apparatum faciat munificis gloriæ largitionibus. Eleganter Saluianus, lib. 4. ad Eccles. sic fatur de Deo exigente retributionem gratam ab hominibus pro beneficio accepto. *Sed Deus inquis, non eget retributione. Non eget quidem iuxta omnipotentiam, sed eget iuxta misericordiam.* Quid illustrius?

Psalm.

Dei velut parcitas in terris, negotiari videtur liberalitatem in cælis.

Chrysol.

Chrysol.

Luc.

Saluian.

199. Quin & Christus, qui etiam vt homo, est filius naturalis Dei, (procùl, procul ab homine Deo omnis seruitus, qui à diuinitate totus ingenuus est) ac si seruus foret, sollicitat negotiatione meritorum ob industriam & sudores redemptionis, stipendia à Patre Deo demereri. Vnde dixit Hugo ad cap. 1. Matthæi, quod *Christus Ecclesiam de salario paternæ majestatis adamauit.* Nempè Christo, quia Deus est, vbertim suppetit inexhaustus omnipotentiæ thesaurus, sibi ad nutum expromptus ad copiosas beatæ gloriæ largitiones. Nihilominus ob egregiam operam, quam in negotiis redemptionis exhibet Patri Deo, salarium piè velut auarus exambit, vt etiam à salarij subsidiis, & congestis opibus munificentiùs prædestinatos muneret in beatitudinis gloriâ, ô liberalitatis singulare præconium! Verè filius, & totius hæreditatis verus Dominus, tanquam seruus salarium demeretur in terris, vt magnificentiùs liberalitatem suam ostentare videatur in cælis!

Christus de salario redemptoris munerat liberalius.

Dubitabit quispiam, cur Deus nullius rei indigus, (quippe sibi vbertim sufficit,) plura ab hominibus petat. 200.
Num auarè humanas etiam opes corrogare studet, vt plus congerat, quod recondat in sui census ærario? ô liberales Dei petitiones! Eiusmodi postulatio non est res auaritiæ, sed negotium munificentiæ. Lucæ 20. v. 25. ait Christus, *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Ad quæ verba sic fatur Origines in Catena: *Postulat autem a nobis Deus, non quia necessarium habet, vt ei aliquid tribuamus: sed vt postquam ei dederimus, hoc ipsum nobis tribuat.* Quod arbitrium munificentiæ est, & liberalitatis ingenium. Sic etiam dicitur Deus fœnerator, non illiberaliter auarus, sed munificè liberalis. Quod eleganter tradit Hildebertus epist. 15. his verbis: *Porro munera Dei damno sunt possessoribus otiosis, quibus nolle negotiari ad lucrum, probè negotiatur ad supplicium. Magnus fœnerator est Deus noster, importunè vsuras exigit ipse creditor noster. ô beatum commercium in quo, nec vsuras exigens, criminis arguitur, nec soluens in aliquo grauatur! ô felicem negotiationem, in qua creditor est opportunè importunus, & debitori plus quàm debet, debetur.* Quid luculentius pro hac re? Pende attentiùs hæc vltima verba, in quibus vigor totius sententiæ apparet. Nempè Magnus fœnerator est Deus noster, siquidem non ex auaritia, sed ex liberalitate vsuras quasi auarè videtur exigere, vt ita sollicitet, & negotietur hominum beatum lucrum: nam ex eiusmodi vsuris plus ipse vult debere, quàm debetur ipsi: quò enim plus gratiæ illi debet homo, eò magnificentiùs eum munerat augustioribus gazis gloriæ. ô piissimam & munificentissimam Dei velut auaritiam; quâ ingeniatur incrementa largioris liberalitatis! Si, quod speciem auaritiæ præbet, mera liberalitas est, quanta erit mera liberalitas? Si quasi parcitas reciprocat in munificentiæ glorias, quàm munifica erit in gloriâ liberalitas? Quis non piè *præsumat de Dei misericordia in cælis*, quam tam gloriosè vel adumbrata parcitas sic commendat in terris?

Luc.

Orig. Deus à nobis aliqua petit ad vberiorem largitatem ostendendam.

Hildeb.

Iudith.

§. XXXVIII.

Oratio non tantùm piè præsumit rem postulatam, sed etiam appendices exambit gratias.

NEmo qui orat, audebit negare se beneficium 201.
accepisse: alioqui, qui Deum rogat non esset bonus interpres liberalitatis diuinæ, quæ fideli orationis commentario feliciter declaratur. Pluries oraui, inquis, nec semel exoraui. Fortè ad gratiæ cumulum differtur beneficium, non aufertur. Fortè maius quid accepisti, & commutatum est quod postulasti, in id quod postulare debuisses. Neque enim vlla videtur oratio ab impetratione vacua. Imò plura impetrat, quàm petit. Tam est fœcunda impetrationis oratio! tanta est diuinæ pietatis redundantia, vt plura condonet precibus, quàm mens nostra capit, quàm humana cupiditas exoptat. Ad illud Lucæ 22. v. 42. *Non mea voluntas,*

Oratio impetrat supra quàm intelligit.

Luc.

Dion. Alex. *voluntas, sed tua fiat*, sic fatur Dionysius Alexandrinus: *Deus enim inexpertus malorum est, vult autem nobis dona largiri supra id, quod petimus, vel intelligimus.* Nimirum diuina munificentia vsque adeò liberaliter sua dona parturit, vt pertingat donando, quò neque humana mens, neque auidior appetentia attingit optando, quod ad redundantiam diuinæ largitatis spectat. Quasi parum foret largiri quod oramus, plura etiam alia quæ non petimus, exoramus; quæ sunt velut consequentiæ orationis.

102. *Oratio, quæ sibi petit, aliis etiam impetrat. Matth.* Matthæi 6. vers. 9. Christus Deus attendens ad humanæ naturæ inopiam, bonorum promptuarium illi apponit obuium, videlicet orationem, à quâ depromat cælestium munerum gazas. *Sic ergo*, inquit, *vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis*, &c. Quare dum priuatè quis orat, iubetur dicere, *Pater noster? noster* dixit, non meus, aduertit Hugo ex S. Chrysostomo. *Hugo. Chrysost.* Profectò qui Deum appellat Patrem, confidenter orat; quia dum Patrem nominat, se filium fatetur; filius autem ius habet ad paterna bona filiationis priuilegio. Ergo quo certiùs rem impetret, cõsultissimè iubetur petere à patre. Sed cur non dicit, *Pater meus*, sed *Pater noster?* nisi vt non tantùm significet ius suum, sed simul ius aliorum, & dum petit sibi, aliis etiam dissimulanter impetret beneficia. Quasi sterilis foret oratio, quæ exorat quod sibi soli petit, nisi etiam vnà exoret aliis, quod non petit. Lucæ 15. v. 12. Filius ille pietatis auarus, luxuriæ prodigus, *Luc.* sic orat Patrem suum: *Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit, & diuisit illis substantiam suam.* *Chrysol.* Bellè aduertit S. Chrysologus serm. 1. *Petente vno, ambobus totam substantiam mox diuisit.* O velut effusam liberalitatem! Quid est, quod petente vno, ambobus concedit, quod vnus vni sibi postulauit? cur quia vnus sibi soli petit, etiam aliis non petentibus tribuit? sufficeret bono & munifico patri vbertim postulata tribuere. At orationi vnius ferè non sufficit obtinere quod petit, nisi etiam exoret vltra id quod postulat, supra id quod intelligit, aut præsumit. Tam enim ambitiosè (vt sic loquar,) audet humana oratio, vt ad redundantiam impetrationis, non contenta obtinere, quod postulat, vltra id quod mens intelligit, & optat cupiditas, ambiat impetrare. Vnde *petente vno, ambobus substantiam mox diuisit.* Quò omnibus innotescat, humanam orationem vbertim redundantem esse impetrationis.

103. Actorum 3. v. 4. Petrus, & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam: Et quidam vir, qui erat claudus ex vtero matris suæ baiulabatur, quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa. Is cùm videret Petrum, & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat vt eleemosynam acciperet. Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne, dixit: Respice in nos. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. *Actor.* *Petrus autem dixit illi: Argentum, & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. Et apprehensâ manu eius dexterâ alleuauit eum, & protinus consolidatæ sunt bases eius, & plantæ. Et exiliens stetit, & ambulauit, & introiuit cum illis in templum ambulans, & exiliens, & laudans Deum.* *Oratio habet appendices gratias.* Quis erit tam hebes, quis tam truncus, qui hanc historiam audiens, & credens, vt pote ab Euangelista scriptam, dubitet Petrum cum Ioanne hoc illustre miraculum perpetrasse? Planè id affirmare videtur Euangelista Lucas, & concors interpretum consensio, & ipsa narrationis historia id expressè affirmat. At mysterio non vacat, sanitatem Claudi operatam esse inter orandum, id est, quando publica, & solennis fiebat oratio. Non est minùs detrahere Apostolo miraculi gloriam, sed commendare orationis laudes. Nihil affirmo, dum refero Basilij Seleuci elegantissima verba: In oratione 21. super hâc re, sic loquitur Basilius: *Basil. Sel.* *Petrus, & Ioannes ascendebant circa horam orationis nonam, & quidam vir qui erat claudus ex vtero matris suæ baiulabatur. Orationis appendix erat claudi curatio.* Profectò stupendum miraculum est curatio hominis à natiuitate claudi, & quod dubio procul videtur tribuendum Christi Dei virtuti, operanti per verba, & attactum Apostoli: & tamen Seleucus Præsul illud videtur etiam attribuere publicæ orationi; quia horâ orationis tantùm miraculum factum est. Quasi dubium sit publicæ illius orationis, quodammodò de miraculorum patratione æmuletur Christi Dei virtutem in Petro operantem. Sed animaduertendum est in solemni templi Hierosolymitani oratione, minimè postulari sanitatem claudi curari: quo ergo iure eiusmodi orationi attribuenda est? Nisi fortè quod non petitur impetratur, quod repugnat rei impetrationi. At consultò dixit Basilius: *Orationis appendix erat claudi curatio.* Scilicet erudire vult homines redundantias orationis; neque enim oratio, quod petit duntaxat accipit, sed habet etiam oratio appendices, & quod minimè in mentem supplicantis venit, appendicis nomine tribuitur, ne tantùm quod petit accipiat, sed vltra mentem orantis secundum infinitam misericordiam concedentis: ô illustres orationis appendices, planè indices diuinioris munificentiæ!

3. Regum 3. v. 13. Rex Salomon superbo structuræ genere ædificauit Dei templum, ornauit 104.
pretiosa suppellectile, dedicauit festiuis plausibus, & numerosis victimis: Mox apparet illi Deus, vt pium, & opulentũ obsequium remuneret. *Salomon impetrat orationis corollaria.* Optionem munerum facit: elegit consiliosam ad gubernandos populos prudentiam. Placuit Deo Salomonis petitio, & sic Salomoni liberalissimè fatur Deus: *Sed hæc quæ non postulasti dedi tibi, diuitias videlicet, & gloriam: vt nemo fuerit similis tui in regibus, cunctis retrò diebus.* *3 Reg.* Parum erat piæ orationis ambitioni, vt impetraret peritiorem prudentiam, quam rogabat, nisi etiam orationis appendix foret opulentia gloriosior, & gloria opulentior, quam Salomon alia agens, & petens exorauit. Quod eruditè adnotauit sapientissimus Pater Maldonatus versans hunc Regnorum locum, dum optimè explicauit illud Matth. 6. v. 33. *Maldon. Matth.* *Quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.* Quæ videtur metaphora sumpta à rebus non admodum pretiosis, quæ in rerum pretiosarum emptione, non computantur in pretium, sed dantur pro corollariis. Quod confirmat illustri Salomonianæ orationis exemplo, quod nunc expendo. Profectò quod S. Basilius appellat *orationis appendicem*, vocat hic sapientissimus vir *orationis corollarium*. Scilicet legitima oratio suas habet appendices, sua corollaria habet, quæ sunt legitimæ orationis, legitimæ, & necessariæ consequentiæ. Sic enim est munifica diuina largitas, sic religiosè præsumit humana oratio, vt ac si foret exiguum postulata impetrare, piè exambiat diuites donorum appendices, & opulenta munerum corollaria! Planè hæc est piè ambitiosa orationis præsumptio, quam expressit Iuditha hîc v. 17. aiens: *Iudith.* *Exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordiâ præsumentem.* Neque solùm sui

incolumitatem, & populi liberationem deprecata est, sed plures etiam appendices gratias; nempe opulenta spolia, nominis claritudinem, & alia eiusmodi orationis corollaria, quæ sparsim in hoc libro recensentur.

---

§. XXXIX.

Vel adumbratæ vel somniatæ preces piè acceptantur à Deo ad nomen orationis, & rem impetrationis.

205. CÆli natura, vt loco sublimior est terrenis omnibus, sic & munificentior est: vtitur cælum naturâ suâ, & proficuos influxus suæ munificentiæ bonos interpretes, perpetuò mittit ad terram: quæ grauissimis suis ponderibus sedens immota, *circa se properantis cæli fugam spectat.* Non tantùm cùm præ ariditate terra fatiscit, & magnis hiatibus anxiè quasi orat, inhians cælestes imbres; sed etiam quando inerti lassitudine fessa; nō curat fœcunditatem, affatim à cælo fœcundatur. Neque cæli accessus duntaxat, sed vel fuga ipsa cæli salutaris terræ est, & proficua, fœcunditatis gazas illi liberaliter impertiens, ac si cælum rogaretur à terra. *Et erit in die illâ, Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cælos, & illi exaudient terram. Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum.* Osee 2. v. 21. Ergo terra precariò diues est. Sed quis hos terræ clamores, quibus fœcunditatem à cælo impetrat, vnquam audiuit? Imò ingentes telluris hiatus, oscitantiam & inertiam dixeris: & tamen terra orare cælum dicitur, & cælum terræ preces exaudire perhibetur. ô mutum clamandi genus! ô adumbratam precandi formam! Terræ sitim, Orationem, reputat Cælum, quam attentissimè exaudit, & cumulatissimè rigat largis imbribus. Scilicet orationis vmbram, seu leue vestigium, & orationem reputat Deus, orationem appellat, & impetrandi energiam illi impertit abundè. Sic enim Deus exambit orationes humanas, sic exoptat dona sua mortalibus largiri, vt vel orationis vmbram, & quæ longè abesse videtur à re orationis tanquam legitimam orationem acceptet, exaudiat, muneret.

Seneca lib. de diuin. prou.

Arcana telluris oratio.

Osee.

106. Lucæ 1. v. 18. Apparet Angelus Zachariæ in templo, & felix nuncium de ortu, de nomine, & elogiis nasciturі filij prædicit. Hæret ad verba Angeli Zacharias, & miraculo incredulus, sic respondet Gabrieli: *Dixit Zacharias ad Angelum, vnde hoc sciam?* Planè indicat se non credere, nisi signum videat. Si adsit signum, fidem promittit rei attestatæ; secùs non crediturus. Signum non petit, sed neque recusat. Quis dicat vel dubitationem hærentis fidei, & penduli assensus esse orationem, quâ postuletur dubij solutio? Commentitium videtur eiusmodi orationis genus. Sed audiendus est Beda commentans verba, quibus Angelus castigat Zachariæ dubietatem. *Ecce* (inquit Angelus Zachariæ.) *eris tacens, & non poteris loqui.* Ad quæ verba sic fatur Beda: *Dat signum, quod rogatur, vt qui discredendo locutus est, iam tacendo credere discat.* Nempe duo facit Angelus eâdem operâ, & punit Zachariæ incredulitatem, & petendi dat signum, quo credere ferè cogatur. Eadem res & supplicium, & beneficium fuit, supplicium peccantis, beneficium precantis. Quæ sunt sapientissimi Maldonati sapientissima verba. Vide qualiter vel dubium rei attestatæ dicatur Zachariæ oratio. Aliud est dubitare, aliud verè quærere, & rogare solutionem. Quis vnquam dubitando orauit? Quis dubietate fidei, meritum precationis, & felicitatem impetrationis obtinuit? ô insigne humanæ orationis priuilegium! ô diuinioris munificentiæ encomium! meritum orationis reputat, qui elogium liberalitatis procurat.

Luc. Zachariæ dubium reputatur oratio?

Maldon.

Insolescebat Agar & superbo Abrahami coniugio, & prolis felicitate; Sara autem sterilitatis malo fortè exasperata, & ancillæ impudentiâ, cum illâ muliebriter rixatur, (rixentur interpretes iure, an iniuriè:) Fugam vltrò init Agar & exulare cogitur paupere viatico. Errat in solitudine, & lassa subsidit, vtero prægnanata. Apparet illi Angelus, bono animo esse iubet, numerosam ab Ismaële sobolem pollicetur, & reditum suadet ad Abrahami domum. Tunc Agar (vt habetur Geneseos 16. vers. 13.) *Vocauit nomen Domini, qui loquebatur ad eam: Tu Deus qui vidisti me.* Eruditissimus noster Mariana ex Hebræa origine orationem agnouit in verbo illo; *vocauit*, quod alij exscripserunt, *Inuocauit*. Vbinam est hæc oratio? quid precatur? Attentiùs perscrutare verba sacri textus, & vix reperies, nec vix quidem. Mariana sic locum expedit, ad rem præsentem opportunè: *Vocauit nomen Domini, qui loquebatur ad eam: Tu Deus qui vidisti me. Quidam*, inquit, (*inuocauit:*) *& sic principium orationis erit: Tu Deus qui vidisti me.* Ecce tibi inuocare, seu vocare nomen Domini, oratio dicitur, ac si vel Deum ore nominare, species sit orationis. Prætetea aduerte, quod Agaris oratio est, *Tu Deus qui vidisti me*: ô hucusque inuisam, & in auditam orationem! Sicne desipit eruditus interpres? Oculi Dei, seu diuina perspicacia dicitur oratio nostra? Profectò munifica Dei perspicacia, seu benefici Dei oculi, oratio nostra non sunt, nec esse possunt: oratio enim est res negotiationis humanæ, non attributum perfectionis diuinæ. Verùm vsque adeò Deus noster cupiens est orationis humanæ, sic sua beneficia parturire procurat, vt vel diuini nominis appellationem, vel suæ perspicaciæ oculos intuentes humanam miseriam, misericorditer orationem appellet, vt orationem reputet, & ac si foret oratio, potenter impetret. 207.

Genes.

Marian. Dei appellatio, & Dei oculi vocātur oratio.

Dauid Psalm. 9. v. 17. aliàs 38. *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Qui se præparat ad postulandum, nondum orat, quomodo ergo exaudiri potest? Nisi fortè Deus innuat vel silentium orationis apud se esse linguatum, & eius liberalitatem auritam ad mutas silentij voces. Et quidem cùm humana oratio musicæ, & modulatissimæ citharæ comparetur, *Præparatio* ad orationem, erit veluti citharæ chordas ad harmoniam temperare, & ad musices numeros componere, quod molestissimum solet esse vel musicæ studiosissimis: nam raucum & inconditum sonum exhibet auribus: satisque compensatur voluptas musicæ demulcentis aures, molestiâ audiendi absonam præparationem citharæ. Ac si dicat Psalmographus; Non tantùm delectat diuinas aures consona orationis cithara ad virtutis harmoniam præparata; sed etiam temperatio, vel præparatio ipsa Deum suauissimè demulcet. At τὸ *Præparationem* Remigius interpretatur, *Meditationem*, Cassiodorus *Concupiscentiam*. Et ita sensus erit ad rem opportunus. Nempe, Deus humanam meditationem, seu considerantiam necessitatis; quin & sensum molestiæ, seu concupiscentiam liberationis, etiam quando ipsam liberationem minimè postulat, pro oratio- 208.

Psalm.

Sensus ærumnæ, dicitur oratio ad Deum.

Remig. Cassiod.

no

ne reputat, & quasi oratio foret, eam exaudit. *Præparationem cordis*, seu *meditationem cordis*, seu *concupiscentiam cordis* eorum audiuit auris tua: Hispanè dices: *El pensar y ahondar vno en la materia de sentimiento; el deseo de salir bien de vn aprieto, para con Dios, corre plaça de feruorosa oracion.*

109. Cassiod. Genes. Concupiscentia boni appellatur oratio. Iuuat adhuc enucleare; & diuitate interpretationem Cassiodori, *Concupiscentiam cordis eorum audiuit auris tua*, ex illo Geneseos 21. v. 16. Vbi Agar non iam, vt nuper, sponte, sed coacta exire cogitur cum puero Ismaële è domo Abrahami; tenellus puer præ siti animam exhalabat, præmaturam filij mortem lugubri planctu deflet Agar: *Sedens contrà, leuauit vocem suam, & fleuit. Exaudiuit autem Dominus Deus vocem pueri.* Ad quæ verba sic scribit Oleaster (Oleaster.): Fleuit mater; & Dominus, non quidem matris, sed pueri vocem audisse dicitur. Quod contra aliquos probat Mariana (Mariana.) ex articulo fœminino originis Hebrææ. Quis non miretur matrem orasse, & filium exaudiri? Quomodo audiri potest, qui non orat? Oleaster inde valdè commendat puerorum orationem. Quidam extollunt beneuolas amicorum preces, quæ vel nescienti amico impetrant beneficium. Alij B. Virginis Mariæ (quæ communis fidelium mater est) orationem sublimant. Benè est, ita dicatur: at puer Ismaël laborat, non orat; periclitatur, non precatur; aquam non postulat, sed concupiscit; & inde Deus rectè dicitur exaudisse eius orationem, quia de eo Psalmista inquit, *Concupiscentiam cordis audiuit auris tua.* Nimirùm ipsam indolentiæ concupiscentiam, tanquam orationem acceptat Deus, & non orationem, velut orationem liberalissimè reputat ad rem impetrationis. Nonne hæc adumbrata oratio est? Imò Somniata, vt illa Chananææ in corde meditata oratio, antequam filiæ salutem postularet, & impetraret à Christo, De quâ sic apud Basilium Seleucum orat. 20. loquitur mulier Chananæa primò repulsam passa Saluatoris: *Quando*, inquit, *vocem? quæ leuamentum somniabam*, &c. Oratio somniata futilis oratio est, orationis nomen habet, re orationis vacuum. Quid impetret somniata oratio? Verùm tanti est apud Deum vel somniata oratio, vt & orationis nomine venustetur, & re impetrationis non destituatur. Sapienter ergo Iudithæ (Iudith.) preces *de misericordia Dei præsumunt*, hic v. 17. Siquidem quæ vix, aut ne vix quidem, preces sunt quasi preces Deus reputat, acceptat, exaudit. Quid non piè præsumat vera Iudithæ oratio, quando adumbrata, & somniata honoratur orationis nomine, & impetrationis re?

(Somniatæ preces eualent ad impetrandum.)

---

§. XL.

Dignitatis solitudo ambitur ab omnibus: qui æqualis fit magno, non parum illi de magnitudine detrahit.

210. OLim, & nunc nemo ex propriis tantùm se fore magnum existimat; ex aliorum tenuitate magnitudinem suam adstruit ambitio, & se habere putat, & quod ipsa habet, & quod non habet alter. Vnde sibi adimi credit, quod alteri adiicitur, & crescere præsumit aliorum decrementis; & de singularitate famam aucupatur. Audacter Magi ingressi Hierosolymam, Christum appellant Regem, aientes, Matth. 2. v. 2. *Vbi est qui natus est Rex Iudæorum. Vidimus enim stellam eius in Oriente.* Quæ est stella eius? Cuiusnam sunt stellæ reliquæ? quod iubar in cælis micat, quod à Christo Deo non mutuetur fulgores? Cur quæso, hæc stella singulariter dicitur eius stella? Sanctus Maximus hom. 4. Epiph. (Max.) *Bene eius, quia quamuis omnes ab eodem creatæ, stellæ ipsius sint, hæc tamen propriè Christi erat, quæ specialiter Christi nuntiabat aduentum.* Nempe reliquæ stellæ, non sic dicuntur stellæ Dei; quia commune omnium munus est, omnesque pariter gloriam Dei vocali taciturnitate deprædicant, nulláque specialem obtinet dignitatem, aut munus, quod aliæ stellæ non præstent. At hæc Magorum stella nobili vocabulo appellatur stella Dei, quia non obit commune omnium munus, sed specialiter Christum annuntiat, à quo speciali munere superbam hanc nomenclaturam mutuatur, quo illustri vocabulo cæteræ carent, quia commune (licet præclarum) munus cum aliis obeunt. Vnde hæc stella cæteras antecellit nomine, & stella Dei singulariter dicitur; quia etsi cæteræ sint stellæ Dei, hæc tamen quia expers consortis in officio est, grande, & illustre hoc nomen possidet, non tam à munere, quàm à muneris singularitate, & carentiâ consortis.

(Stella Dei dicitur, quæ singulariter lucet. — Matth.)

211. Genes. Genesis 1. v. 16. dicitur: *Fecitque Deus duo luminaria magna*, nempe Solem, & Lunam, & statim subiungitur: *Luminare maius, vt praeesset diei, & luminare minus, vt praeesset nocti.* Cur luminare minus dicitur, quod paulò ante dictum fuit luminare magnum? Tam citò decreuit? Vulgò dicitur Lunam Solis comparatione, cui associatur, euasisse *luminare minus*, etsi priùs dicta fuit luminare magnum. Hæc coniectura in eo peccat, quòd Luna coniunctior erat cum Sole quando dicitur luminare magnum, imò eodem vocabulo significatur cùm scribitur: *Fecit Deus duo luminaria magna.* Quam ergo ob rem mox, *dicitur luminare minus*? Aduerte attentiùs ad verba sacri textus: *Luminare maius, vt praeesset diei; & luminare minus, vt praeesset nocti: & stellas.* Quod pulcrè notauit Philo (Philo.) lib. de mundi opificio aiens: *Diei præfecit Solem, tanquam magnum Regem, nocti verò Lunam, cum cæterarum stellarum multitudine.* Scilicet Sol, quia solus præest, dicitur, luminare maius, & magnus Rex: Luna verò appellatur *luminare minus*: quia præest cum cæterarum stellarum multitudine, & sic à consortio stellarum minoratur; profectò Sol magnus dicitur, quia sine consorte præest; Luna verò, quæ in præfecturâ admittit consortem, minor appellatur à consortio stellarum decrescens; & quæ priùs magna erat, iam minor est à consortis munere. Cùm Luna sola præsidere nocti dicitur, simpliciter magna audit, minor verò à Societate consortium stellarum, quæ consortio dignitatis portionem suffurantur à Lunâ.

(Luna dicitur luminare minus, quia simul cum stellis lucet. Genes.)

212. Tertull. Tertull. lib. de carne Christi c. 3. scitè dixit: *Periculum status sui Deo nullum est.* Reddiderat paulò antè rationem, *Nihil Deo par est.* Nimirùm Deus nequit à diuinitate deponi; nequit enim diuinitas minui: quia nemo potest esse par Deo: nam si aliquid esset æquale Deo, illico detraheretur Deo, quod illi alteri adiicitur. Hinc lux loco Pauli ad Philipp. 2. v. 6. qui agens de Christo Deo, inquit: *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, Valde impedita sententia: hæreo in verbis Pauli, vt sententiam emedullem. Ait enim Apostolus, Non fuit furtum, quod Christus Deus æqualis sit Patri Deo. Num quisquis æquatur alteri apud homines, illud ipsum, in quo crescit, vt

(Christus æqualis Patri est, quin à tantâ Christi magnitudine Pater decrescat. Ad Philip.)

adæquetur, suffuratur ab illo, cui adæquatur? Rectè potest quis, aut à meritis, aut ambitione ira sublimari vt æquetur magno viro, quin ab illo quidquam detraxerit; nam absque sublimissimi decremento, solo sui incremento æquari potest cuique quantumuis sublimissimo. Ergo vt quis æqualis fiat magno, necessarium non est, vt à magno suffuretur magnitudinis portionem. Imò semper necessarium est: nam eo ipso quod quis magno euadit æqualis, necesse est, vt ab eo auferat solitudinem in magnitudine. Chrysol. *Quando quidquid habet alter, se computat perdidisse*: vt alias dixit S. Chrysologus serm. 2. Ergo Paulus, vt rem supra humanam experientiam, & captum, & inter præcipua Christi Dei encomia, collocat, quod Christus æqualem se constituendo Patri Deo, eiusmodi æqualitas non fuerit rapina, (quia eadem est diuinitas vtriusque personæ.) Quasi dicat Paulus: Etsi Christus faciat se æqualem Patri, nihil ab illo furatur ex consortio æqualitatis, sicut accidit inter homines, nam qui se parem magno facit, tametsi ex propriis meritis crescat, tamen à Magno suffuratur solitudinem in magnitudine. De Magnatibus dicitur: Iob. 3. v. 14. *Qui ædificant sibi solitudines*, Bellè ergo Tertullian. *Periculum status sui Deo nullum est*, scilicet quia *nihil Deo par est*. Præfatam Paulini loci Hugo. expositionem subobscurè tradit Hugo ad cap. 3. Genes.

213. Protoparentes humani generis creauit Deus multâ rerum diuinarum, atque humanarum notitiâ præditos, & tamen astutus serpens, vt eos pertraheret ad gulam arboris vetitæ, sic suggessit: Genes. *Eritis sicut Dij, scientes, &c.* Genes. 3. v. 5. quibus verbis Euam tentauit, & vicit. Non adducar vt credam, fœminam ambiisse diuinitatem; tum quia stultissima ea ambitio foret: tum quia id non proposuit malus dæmon, qui non dixit, *Eritis dij*, sed *sicut dij*. Adde quod id verè habebat tunc homo, qui ad imaginem, & similitudinem Dei creatus fuit. Tam stolidus fuit vt ambiret, quod possidebat? Quo ergo modo his verbis deiecit hominem callidus serpens? Quid energiæ occultauit his verbis, vt statim persuaserit sapientissimæ fœminæ contemptum diuini præcepti, & eiusdem impudentem violationem? Opportunè Procopius: *Volens* (Dæmon) *vt insuescerent nihil magni sentire de Deo, & vt existimarent non eum solum Deum, sed posse, & alios esse tales.* Nempe totum tentationis ingenium in eo situm fuit, vt dæmon diceret, *sicut dij*, quo existimaretur, non vnum tantùm quem viderant, sed plures esse Deos, & sic *nihil magnum sentirent de Deo*: quasi non esset vnus, & solus, sed alij essent diuinitatis consortes. Quo artificio sic Eua contempsit Deum, quem iam existimauit non esse solum, sed pares, & consimiles habere Deos, vt statim manum porrigeret ad pomũ vetitum, turpi Dei contemptu. (Dicam luculentiùs:) Cùm Deus credebatur vnus, adeò colebatur, vt non auderet homo vel tangere arborem diuino præcepto vetitam, at cùm alios diuinitate pares habere existimatus est, vsque eò viluit eius auctoritas, vt confestim violarint eiusdem præceptum. Nimirùm nihil magnum sentientes de Deo, qui alios æquales Deos habere dicebatur. Nam Deus nisi solus in diuinitate est, Deus non est. Ad rem Tertull. lib. 1. aduers. Marcion. cap. 3. *Veritas Christiana districtè pronuntiauit, Deus, si non vnus est, Deus non est.* Et infrà cap. 7. *ipsa idola gentium Dei vulgò; sed Deus eâ re, quâ nemo Deus dicitur.* Vnde à solitudine vnitatis, maiestatem diuinitatis possidet. En Nabuchodonosoris superbissimam ambitionem, qui cap. 3. v. 13. dicitur præcepisse *Holopherni, vt omnes Deos terræ exterminaret videlicet vt ipse solus diceretur Deus.* Quasi parum foret eius superbissimæ elationi esse Deum, nisi solitudinem in diuinitate possideret: nam à consortio decrescit honoris sublimitas. Ergo consultissimè Iuditha hîc v. 19. ait: *Et omnes gentes cognoscent quia tu es Deus, & non est alius præter te.*

Marginal notes (left column): Chrysol. — Iob. 3. v. 14. — Hugo. — Genes. — Deus si solus non esset in natura, Deus non esset. — Procop. — Eua contemnit Deũ putans posse esse plures Deos. — Tertull. — Iudith.

§. XLI.

Sanctorum proceres piè ambiunt Deo lucere, non mundo, vni Christo viuere, non sibi,

Nemo aliis nascitur, moriturus sibi: ergo 214.
homo sibi viuat, qui sibi vnicè moriturus est: imò quia homo sibi moriturus est, viuat non sibi, sed Deo, qui vita mortalium est. O verè felix, & feliciter beatus, qui non viuit vanæ ambitioni, sed veræ gloriæ, qui non viuit mundo, sed Deo. Porrò sicut Heliotropium natiuâ vi perpetuò ad Solem, sic spectet vita nostra ad Deum, Deique gloriam, negligens mundialem pompam, & quidquid in mundo est, quod auertit à Christo, quod Deum non spirat, quod Deum non spectat. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi*, Cant. 6. v. 2. *Dilectus meus mihi, & ego illi*, cap. 2. vers. 17. Quid est *Ego illi?* Non tam Sponsæ os loquitur, quàm affectus, plus significat quàm dicit. *Ego illi*, ait sponsa, id est, ego tota sponso meo viuo, illum ambio, illum suspiro, illi destino opera mea, illi soli studeo. S. Bernardus serm. 68. *Dilectus intendit mihi, & ego illi; ille mihi, quia benignus, & misericors est; Ego illi, quia non sum ingrata: ille mihi gratiam ex gratiâ; ego illi gratiam pro gratia: ille meæ liberationi; ego illius honori: ille saluti meæ; ego illius voluntati: Ille mihi, & non alteri, quoniam vna sum columba eius: Ego illi & non alteri, neque enim audio vocem alienorum.* Ego illi,
ait sancta Sponsa, quia totam me illi mancipaui, 215.
meaque omnia destinaui: ipsi, non alteri, neque enim alterius vocem audio, non titillantis voluptatis præstigias, non concupiscentiæ illecebras, non diuitiarum superbiam, non ambitionis fastum, neque audio, neque intelligo mundi voces: quidquid cogito, quidquid diligo, quidquid operor, soli Deo refero: Ego illi viuo, nec alij præter ipsum. Viuant licet alij mundo, viuant hominibus, quibus placere student, ego Deo soli viuo, & ita compesco mundiales concupiscentias, & seculi pompam. *Quis* (inquit ex Senecâ Politico-Christianus cap. 2.) *sub alicuius rusticæ arboris proiectus vmbrâ, luxuriæ suæ pompam solus explicuit? nemo oculis suis lautus est, sed apparatum vitiorum suorum pro modo turbæ expectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium, in qua insanimus, admirator, & conscius: ne concupiscamus, efficies, si ne ostendamus, effeceris: ambitio, & luxuria, & impotentia scenam desiderant; sanabis ista, si absconderis.* Multò sanabis magis, si vni Deo viuas; Deo viuere, his caruisse est. Dic cum Sponsa: *Ego illi, & non alteri, neque ego audio vocem alienorum*: quæ summa virtutum est & Christianæ perfectionis fastigium.

Dauid ad sanctitatem factus vir, sic de se dixit, 216.
Psalm. 21. vers. 11. *In te proiectus sum ex vtero.* Et vers. 31. *Et anima mea illi viuet.* Etiam sub diademate

Marginal notes (right column): Soli Deo viuere, non Mundo. — Cantic. — Bern. — Seneca. Carol. Scrib. — Psalm.

Deo viuere, non sibi. mate sedem suam virtus reperit. Nempe ab vtero natus sum, inquit Dauid, non regni solio, non ambitionibus, seculi, non mundi deliciis, non otio, & gulæ, (quæ Regum vitia sunt,) sed ad Deum ab vtero proiectus sum; quia illi soli natus, illi soli ab incunabulis seruio, illi soli viuo: ad Deum dirigo omnes meos actus, omnes vitæ meæ functiones illi soli dedico, illi operationes meas ab infantia destino, cui soli viuo, non mihi. Accinit Paulus ad Galat.2.v.19. *Viuo autem iam non ego: viuit verò in me Christus.* Desiitne Paulus viuere, quia ait, se iam non viuere? Minimè: nam præstantiorem, & augustiorem mutuauit vitam. Opportunè S. Anselmus: *Viuo autem iam non ego*, &c. *Ego quidem a me ipso extinctus sum, quia carnaliter non viuo, sed tamen essentialiter extinctus non sum, quia in Christo spiritualiter viuo.* Scilicet Paulus sibi extinctus, & mortuus est, quia Christus vigor, & vita eius est; incepit in Christo bene viuere, qui desiit in se malè mori. O felix vita, quæ Christo viuit! ò vera mors, quæ mundo viuit! Huius vitæ viuificæ ardenti tenebatur desiderio S. Ignatius Martyr in epistola ad Romanos, vbi eos vehementer hortatur, ne precibus suis eius Martyrium impediant, aiens: *Metuo enim charitatem vestram, ne ipsa me lædat. Vobis enim facile est, quod vultis facere.* Et post pauca: *Ignoscite mihi, fratres: ne mihi impedimento sitis, ne ad vitam perueniam, Iesus enim est vita fidelium: Ne me velitis mori: mors namque est vita sine Christo.* Ecce tibi quàm viuat vni Christo Martyr Ignatius. Cui etiam vixit alter ipse Ignatius, sanctissimus, inquam, protoparens noster: cuius vnicum stemma fuit: *Ignatius ad maiorem gloriam Dei.*

ad Galat.

Anselm.

Ignat. M.

217. Baruch. Baruch c.3.v.35. agens de principatu Dei erga cœlestia lumina; sic fatur: *Stellæ dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt: vocatæ sunt, & dixerunt: Adsumus: & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas.* Taceo stellas agere excubias in cælo, prætereo fulgores vocati astrorum lætitiam, omitto perpetem stellarum cursum appellari præparationem ad vlteriùs obediendum: & expendo stellas dici lucere Deo factori suo. Porrò naturalis ambitio lucis est, sic fulgores ostentare suos, vt omnium oculos ad se rapiat. Celas lucem? ipsa se prodit: abscondis in abditissimo recessu? vel per rimulas se manifestat, & hominum oculos solicitè quærit: nescit latere, quæ videri ambit. Vnde vel humillimi Apostoli quia dicuntur fore instar lucis, Matthæi 5.vers.14. appellantur *lux mundi*, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: natura enim lucis est, lucere omnibus. Verùm hæ mysticæ stellæ apud Baruch, (ô cæleste prodigium!) soli Deo dicuntur lucere. *Luxerunt ei, qui fecit illas.* Nempe cælorum astra terras exortu suo illustrant, & omnibus lucent; at hæ terrarum stellæ, cælum tantummodò illustrant fulgore suo. *Los astros del cielo amanecen y dan luz a la tierra; mas estos astros de la tierra amanecen, y dan luz al cielo.* Parum hoc est: *luxerunt*, inquit, *ei, qui fecit illas.* Scilicet soli Deo lucent, non lucent hominibus, non cælo, non Angelis, sed vni Deo lucent, ad Deum corrigunt suos radios, ad illum solum fulgores suos destinant, cui explicant splendorem suum. Mundo obscura apparent hæc miraculosa astra, nigris tenebris squalere videntur, nullo fulgore illustres, vt luceant soli Deo. Prodigij ad instar est reperiri lucem, quæ hominibus non luceat, sed luceat vni Deo, ad illum solum dirigens virtutis radios, illum solum illustrans vitæ suç fulgore, illi soli destinans lucidas suas functiones. Hic fastus Dauidicæ, & Paulinæ sanctitatis est. Quin & hæc pia virtutis ambitio suspicienda est in sanctissima Iudithâ; quæ in secretiori parte domûs fecit sibi abditum cubile, vt procul a contubernio domesticorum, à societate hominum, ieiuniis macilenta, orationibus intenta, ciliciis exasperata, honoribus negata, ab omni vitæ fruge remota, non sibi, sed Deo soli luceret, vni Deo viueret. Iudith.

Sanctus eximius vni Deo lucet.

Matth.

Dauid Psalm.4.v.5. sic de se fatur, vel potiùs Spiritus sanctus de Dauide: *Scitote quoniam mirificauit Dominus Sanctum suum.* Genebr. ex Hebræa origine vertit, *Sanctum sibi*: Quod apprimè quadrat ad rem præsentem. Et sensus est: Scitote quod Dominus Dauidem *mirificauit*, id est, mirum fecit, nempe miraculis clarum, pietate illustrem, sanctitate conspicuum, munificentiâ nobilem, & omnium virtutum genere inclytum: sic mirificauit Dominus Sanctum sibi. Hoc est, ille qui Sanctus est vni Deo, sic mirificatur, vt pietate niteat, sanctitate excellat, miraculis celebretur, virtute clarescat, & omnium virtutum dotibus ad miraculum vsq; præemineat. His elogiis mirificatur qui est Sanctus vni Deo, non sanctus hominibus. Caue à pietate ambitionem, caue à virtute fastum, id est, caue hypocrisim.

Psalm.

Genebr.

Dauid est sanctus Deo.

Paulus ad Philippenses 1. v. 21. *Mihi viuere Christus est.* Nimirum *viuere* Pauli est Christus Deus; nam illi soli viuit Paulus; Pauli enim vita non tam est eius anima, quàm Christus Deus; vita Pauli Christo constat, sine quo cadauer est, cum quo fruitur præstantiori vitâ. Egregiè Theophylactus: *Mihi viuere Christus est. Mihi spiritus, & lumen, & vita est, tum naturalis, tum supernaturalis, tum beata.* Quid? Christus Deus est Paulo vita naturalis? O hyperbolem! naturales functiones à Christo, per Christum, & propter Christum Paulus obit? Christus Paulo substituit vices animæ? Et quasi parum hoc esset, addit Christum sibi esse vitam supernaturalem, & beatam. Quid exaggeratius? Nempe Paulus, sicut Dauid, verè dicet *Anima mea illi viuet*, illi soli viuo, per illum solum viuo, propter illum solum viuo. Procul, ô procul este terrena tanquam profana: *Mihi viuere Christus est.* Cui luceo, cui respito, cui viuo. *Ego dilecto meo.* Cætera vt mihi molestissima, fastidit anima mea, cadauerefco sine Christo. 218. ad Philip.

Theoph.

Christus dicitur vita Pauli.

CAPVT DECIMVM.

Vers. 1. *FACTVM est autem, cùm cessasset clamare ad Dominum, surre-
xit de loco, in quo iacuerat prostrata ad Dominum. 2. Vocauítque
abram suam, & descendens in domum suam, abstulit à se cilicium,
& exuit se vestimentis viduitatis suæ, 3. Et lauit corpus suum, &
vnxit se myro optimo, & discriminauit crinem capitis sui, & impo-
suit mitram super caput suum, & induit se vestimentis iucunditatis suæ, induítque san-
dalia pedibus suis, assumpsítque dextraliola, & lilia, & inaures, & annulos, & om-
nibus ornamentis suis ornauit se. 4. * Cui etiam Dominus contulit splendorem: quo-
niam omnis ista compositio, non ex libidine, sed ex virtute pendebat: & ideo Dominus
hanc in illam pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore omnium oculis appa-
reret. 5. Imposuit itaque abræ suæ ascoperam vini, & vas olei, & polentam, & pa-
lathas, & panes, & caseum, & profecta est. 6. Cúmque venissent ad portam ciui-
tatis, inuenerunt expectantem Oziam & presbyteros ciuitatis. 7. Qui cùm vidissent
eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem eius. 8. Nihil tamen interrogantes
eam, dimiserunt transire, dicentes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, & omne
consilium tui cordis sua virtute corroboret, vt glorietur super te Ierusalem, & sit nomen
tuum in numero sanctorum & iustorum. 9. Et dixerunt hi qui illic erant, omnes vna
voce: Fiat, fiat. 10. Iudith verò orans Dominum, transiuit per portas ipsa & abra
eius. 11. Factum est autem, cùm descenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt
ei exploratores Assyriorum, & tenuerunt eam, dicentes: Vnde venis? aut quò vadis?
12. Quæ respondit: Filia sum Hebræorum, ideo ego fugi à facie eorum, quoniam fu-
turum agnoui, quòd dentur vobis in deprædationem, pro eo quòd contemnentes vos,
noluerunt vltrò tradere seipsos, vt inuenirent misericordiam in conspectu vestro.
13. Hac de causa cogitaui mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis,
vt indicem illi secreta illorum, & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, ita vt non
cadat vir vnus de exercitu eius. 14. Et cùm audissent viri illi verba eius, conside-
rabant faciem eius, & erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem eius mi-
rabantur nimis. 15. Et dixerunt ad eam: Conseruasti animam tuam, eò quòd tale
reperisti consilium, vt descenderes ad Dominum nostrum. 16. Hoc autem scias, quo-
niam cùm steteris in conspectu eius, bene tibi faciet, & eris gratissima in corde eius.
Duxerúntque illam ad tabernaculum Holofernis, annuntiantes eam. 17. Cúmque in-
trasset ante faciem eius, statim captus est in suis oculis Holofernes. 18. Dixerúntque
ad eum satellites eius: Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres
habent, vt non pro his meritò pugnare contra eos debeamus? 19. Videns itaque Iudith
Holofernem sedentem in conopæo, quod erat ex purpura, & auro, & sma-
ragdo, & lapidibus pretiosis intextum: 20. Et cùm in faciem eius
intendisset, adorauit eum, prosternens se super terram. Et eleua-
uerunt eam serui Holofernis, iubente
Domino suo.*

§. I. Commen

§. I.

Commentarius Literæ.

Verſ. 1. *Factum eſt autem, cùm ceſſaſſet clamare ad Dominum, ſurrexit de loco, in quo iacuerat proſtrata ad Dominum.*

1. VERS. 1. Bibl. Sixt. Septuag. Bibl. Complut. Regia. Vatabl. Oratio dicitur deiectio, & ruina: & quo ſenſu.

BIBLIA Sixti ſic ſcribunt hunc verſiculum: *Et factum eſt, vt ceſſauit clamans ad Deum Iſraël omnia verba hæc; & ſurrexit à deiectatione.* Septuaginta, Biblia Complut. Regia: *Et ſurrexit à ruina.* Vatablus, *ſurrexit procubitu.* Scilicet proſtratio ad precandum appellatur *Procubitus*, *Deiectio*, & *Ruina.* Mallem cum S. Iuditha in oratione hanc deiectionem, & ruinam, quàm aliquorum ſublimitates, dum è terrâ ſubleuantur, & attolluntur ad faſtigium: hæc enim ruina orationis, ſublimitas eſt, & culmen virtutis.

Carthuſ.

Ceſſauit clamare ad Dominum. Clamare dicitur tacito feruore orationis, non clamosâ oris vociferatione, vt notat Carthuſianus. Et nos multis probauimus ſuprà, cap. 9. ad v. 1. ſuper illis verbis: *Clamauit ad Dominum.* Addit ſacer textus: *Surrexit de loco in quo iacuerat proſtrata.* τὸ *ſurrexit* non tantùm ſignificat erectionem corporis, ſed etiam animi erectionem; Dei enim auxilio confiſa ſurrexit ad perpetrandum audacter virile, & illuſtre facinus Holophernianæ cædis. Illud *proſtrata*, non eſt neceſſe vt intelligatur rigoroſè de totius corporis proſtratione; ſed de genuum flexione, ſiue cernuatione, aut ſupplicis incuruatione corporis, quæ fieri ſolitat ad orandum: vt verſiculo illo 1. annotabam, & probabam.

2. VERS. 2.

Vocauitque Abram ſuam, & deſcendens in domum ſuam, abſtulit à ſe cilicium, & exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ. Dubium eſt apud commentatores, quænam ſit hæc Abra, cuius ſæpe fit mentio in hoc libro, cap. 8. verſ. 32. Et in hoc cap. 10. verſ. 2. & 5. & 10. Et cap. 16. verſ. 28. Lyranus exiſtimat Abram eſſe ancillam libertam; dicique à præpoſitione *ab* & *ara*: quia olim iuxta aram libertas ſeruis donabatur. Conſtat autem ex cap. 16. verſ. 28. eiuſmodi Abram libertate donatam. At non facilè probabit Lyranus ante ſexaginta annos à manumiſſione, & quo tempore nil cogitabatur de illius libertate, nomen ſortitam fuiſſe à ſpe manumiſſionis. Hugo Cardinalis autumat eſſe proprium nomen ancillæ ſuæ, quæ Abra appellabatur. Quod non perſuadebit Hugo attentiùs legenti contextum locorum, in quibus huius Abræ fit mentio. Et ex veroſimiliori expoſitione ampliùs impugnatur Hugonis coniectura. Mitto Tortollertum aſſerentem, eſſe Iudithæ nutricem: planè poëtatur. Itaque Abra non eſt nomen proprium alicuius ancillæ è gynæceo Iudithæ: ſed nomen commune, quod ancillam ſignificat, non qualemcunque, ſed honoratam, & quæ ad manum heræ præſto erat. Ita Carthuſianus hîc, Serarius quæſtiuncula 1. Sanctius in Commentario huius verſiculi, Salianus ad annum mundi 3346. Inſinuat Emanuel Sa, ad cap. 8. verſ. 32. huius libri: & quotquot ancillam generatim exponunt. In hac ſignificatione accipit τὸ Abram Pauſanias, apud Euſtratium, & Suidas ex Menandri Pſeuderacle, & Sicyonia, & ex Iamblico apud Stobæum ſerm. 51. & Serarium ſuprà. Porrò ἄβρα *Abra*

Iudith. Lyra. Quænam fuerit Iudithæ Abra. Hugo. Tortollet. Carthuſ. Serar. Sanct. Salian. Sà. Pauſan. Euſtrat. Suid. Menand. Iamblic. Stob. Serar.

Græcè ancillam honoratam ſignificat. Quod conſtat ex Græco textu, Geneſeos 24. verſ. 61. & Exodi 2. verſ. 5. & Eſther 2. verſ. 4. & 5. Et ex Clemente Alex. lib. 1. Strom. & Euſebio lib. 9. de præpar. Euangel.

Geneſ. Exod. Eſther. Clem. Alex. Euſeb.

3.

Deſcendens in domum ſuam. Dicitur Iuditha deſcendiſſe in domum ſuam, non quia extra domum hæc facta fuerint, & poſtea in domum ſuam venerit; ſed quia cùm oratorium eius eſſet in ſuperioribus domus ſuæ, vt habetur ſuprà, cap. 8. verſ. 5. & cap. 9. verſ. 1. deſcendiſſe ab oratorio dicitur in domum ſuam, quia egreſſa eſt ex oratorio, quod ſic erat ab interpellatoribus ſeparatum, & turbâ domeſticorum, vt videretur fuiſſe extra domum. Itaque Iuditha ex oratorio deſcendit in domum, vbi morabatur reliqua familia, & vbi antiqui nuptiarum ornatus repoſiti erant. Ita Lyranus, Hugo, Sanctius, & Salianus. Ibi abſtulit à ſe, quo aſperabatur, cilicium, quod induerat cap. præcedenti v. 1.

Iudith. Lyra. Hugo. Sanct. Salian.

4.

Et exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ. Perſpicuum eſt Iuditham non in oratorio, ſed in patre inferiori domus, repoſita habuiſſe nuptiarum ornamenta, & mundum muliebrem: quæ vt longè erant ab ab animo, ita & ab orationis ſeceſſu, vbi perdiu morabatur. Non aſſentiar Saliano aſſerenti, ideò Iuditham deſcendiſſe in domum inferiorem, quia in ea recondita haberet ornamenta feſtis diebus congruentia. Neque enim adducar vt credam, Iuditham caſtiſſimè, & auſteriſſimè viduam, adhuc feſtis diebus induiſſe lætiores veſtes, etſi exuerit ſquallidas cilicij aſperitates. Dubium eſt apud vtriuſque eruditionis peritos, quæ apud Hebræos fuerint viduitatis indumenta, tametſi indubium ſit, vt docet Sanctius, habuiſſe viduas certum aliquod veſtimenti genus, vt ex hoc loco liquidò conſtat, & ex Geneſeos 38. v. 14. vbi Thamar dicitur exuiſſe viduitatis veſtes, vt ſocerum Iudam alliceret ad concubitum. Veroſimile autem videtur viduitatis veſtes eſſe nigri coloris, quia in funere, & luctu, familiaris eſt niger color in veſtimentis. Vnde atrati ſeu pullati dicuntur, qui funereas, & lugubres induunt veſtes.

Salian. Sanct.

Hunc verſ. 2. ſic exſcribunt Biblia Sixtiana: *Et vocauit ancillam ſuam, & deſcendit in domum, in qua verſabatur in ea in diebus Sabbatorum, & in feſtiuitatibus ſuis, & circumabſtulit ſaccum, quem induerat, & exuit veſtimenta viduitatis ſuæ.* Septuaginta interpretes, Biblia Complut. & Regia τὸ *circumabſtulit* vertunt *euoluit*. Cætera conſentiunt; nec ferè diſſentit Vatablus.

Bibl. Sixt. Septuag. Bibl. Complut. Regia. Vatabl.

§. II.

Commentarius Literæ.

Verſ. 3. *Et lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myro optimo, & diſcriminauit crinem capitis ſui, & impoſuit mitram ſuper caput ſuum, & induit ſe veſtimentis iucunditatis ſuæ, induitque ſandalia pedibus ſuis, aſſumpſitque dextraliola, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe.*

5. VERS. 3. Raban. Lyra. Hugo. Carthuſ. Sixt.

ET lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myro optimo, &c. Vetuſtiora Biblia vulgata habebant, *myrrho optimo.* *Myrro* habet Rabanus. Lyra, Hugo, & Carthuſianus *myrto.* Sed in vulgata editione à Sixto correcta, *myro optimo*

optimo scribitur. Dein Biblia Septuaginta interpretum eiusdem Sixti operâ correcta, ita habent: *Et circumlauit corpus aquâ, & vnxit vnguento pingui.* Biblia Complut. non *Corpus* sed σῶμα, id est, *os* exscribunt; Ita Septuaginta, & Biblia Regia. Vatablus autem, *Corpus aquâ prius ablutum, vnguento pingui perunxit.* Cæterùm cùm Biblia Complut. & Regia, & Septuaginta interpretes dicant Iuditham os lauisse, non corpus reliquum, dubium posset alicui videri, an faciem tantùm Iuditha lauerit? Perplacet cum vulgato interprete (& videntur id supponere expositores,) totum abluisse corpus: nam cùm Iuditha olim munditias corporis neglexisset, interuli sacci diuturnitate, & cinerum sordibus, ambitiosóque squalore (quæ sunt ornamenta, & lenocinia virtutis,) Dei gratiam exambiret, nunc ne suboleret illuuiem pristinam, néve aliquod esset quod Holophernes fastidiret, totum Corpus lauisse creditur. Præterea vt aliquid spiraret amœnum, vnxit se myro optimo, id est vnguento opimo, & odorato, quod familiare Hebræis fuisse, adeò vulgare est, vt probare pudeat. Aduerte nullum vnguentum in particulari exprimi: nam μύρον *myron* Græcis vnguentum generaliter significat. Addit *optimum*, hoc est, præstantissimum, & odoratissimum, ita Serarius, Sanctius, & Salianus. Ex myrrheo autem succo, & oleo olim fieri vnguenta laudatissima tradit Plinius lib. 13. cap. 1. 2. & 3. Vnde Iuditha lauit corpus suum, non tantùm, vt melius reciperet vnguenta (vt putat Lyra,) sed vt ablueret inolitas à pœnitentiâ sordes. Quod autem ait Anselmus Laud. *Lauit Corpus suum*, id est, *lacrymis pœnitentia opera carnis*, morale est. Sicut & illud Strabi: *Vnxit se, &c*, id est, *vnguento de myrrha optima confecto, per quod significatur virtus castitatis, eo quod conseruat carnem à putrefactione luxuriæ, & dissolutionis.*

Sixt. Bibl. Compl. Septuag. Reg. Vatabl. Myro optimo vngitur Iuditha. Serar. Sanct. Salian. Plin. Lyra. Anselm. Strab.

6 *Et discriminauit crinem capitis sui, & imposuit mitram super caput suum.* Vatablus pro τὸ *Discriminauit*, scripsit, *capillis capitis sui digestis.* Cæteræ scriptiones è Græco textu, & Biblia Gotthica, perexiguo variant verborum discrimine, sed eodem sensu. Profectò frugales fœminæ, quæ in secessu abditæ publico carere procurant, quippe quæ impensiùs studêt pietati, impexos, & incomptos alunt crines. Vnde Iuditha olim capillaturæ negligens, nunc dicitur discriminauisse crinem capitis sui. Inidoneè Carthusianus pectinis tantùm operam in hoc verbo agnoscit: nam Iuditha, quæ impensiùs se hîc ornauit, non modò implexos & horrentes capillos pexuit ad nitorem, sed etiam illos accuratè discriminauit, & in cirros, cincinnósque digessit, (vt dicebat Vatablus,) & in aliam formam, quæ venustatem, & gratiam conciliaret sibi. Neque mihi dubium est, cum hîc dicitur; *Discriminauit crinem capitis sui*, idem significari, ac Isaiæ 3. v. 20. vbi dicitur, auferenda esse à fœminis Hierosolymitanis, *Discriminalia*, Hebraicè פארים *peerim*, quod nomen generale est, & ideò Septuaginta verterunt, *compositionem gloriæ*. Vnde τὸ *Discriminauit* significat omnem ornatum crinium, qui illo æuo adhiberi solitus erat, ad ornandum

Vatabl. Biblia Gotthic. Carthus. Ornatus capillaturæ. Isaiæ. Septuag.

7 capillos, & exaggerandum decorem. Nempe Iuditha, vt Holopherni placeret, primò confusos, & implexos crines pectine explicuit & venustauit; dein intorsit, & crispauit, in cirros discriminauit, vittis, & tæniis splendentibus diuisit, in resticulas coëgit ad verticem, caput sic turrificans, vt commodè mitram (de quâ statim) excipere posset: ad vtrumque latus vndulatos comæ flexus inerrantes permittens ad collum vsque volucres. Quod verosimilius videtur ex consuetudine comendi capillitij apud Hebræas fœminas: vt constat ex illo Cantic. 4. v. 9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, &c. in vno crine colli tui.* Crinem colli appellat sponsus, capillorum cincinnatos fluxus, vtrinque vsque ad collum pendulos, quos *Guedejas* Hispanè dicimus. Neque enim tam pulchra fœmina tam breuem alebat comam, vt infra collum non deflueret. Vnde partim splendentibus fasciis Iudithæ capilli spirulatim regeruntur, & innodantur ad capitis verticem; partim vsque ad collum hinc inde diffluunt ad omnem gratiam venustatis. Id totum complexus est sacer Historiographus, aiens: *Discriminauit crinem capitis sui.* De capillorum ornatu legi possunt interpretes Bibliorum ad illud Canticorum 4. v. 4. *Sicut turris Dauid Collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.* Et infrà v. 9. ad illud, *in vno crine colli tui.* & ad caput 8. v. 5. *Caput tuum sicut Carmelus: & coma capitis tui sicut purpura Regis vincta canalibus.* Et ad cap. 3. Isaiæ v. 17. præsertim ad versiculum 19. *Et discriminalia.* Prætereà Tertullianus in lib. de cultu fœmin. cap. 1. & inibi Scholia Pamelij, & Cerdæ notæ valde eruditæ. Clemens Alex. lib. 3. Pædag. cap. 11. & passim sancti Patres, & profanæ eruditionis scioli.

Cantic. Cantic. Isai. Tertul. Pamel. Cerda. Clem. Alex.

Et imposuit mitram super caput suum. Mitra, vti tradunt interpretes Iudith, & Isaiæ, edocti à S. Hieronymo, fœminei capitis ornamentum est. Quod Hispani vocant *Coffia*: Itali *Cufia*, Galli *Coiffe*; quódque *Cucufam* barbaro vocabulo appellauit Lyranus, Latiniùs dixisset *Calanticam* cum Tullio. Et si cucupha ignota auis sit apud Horapollinem lib. 1. cap. 55. fortè turritum habens caput, vt cassita, & aliæ aues. Est autem *mitra* fascia byssina capitis, gemmis seu bracteolis aureis tremulisque interlucens, vt tradunt Cornelius in caput 3. Isaiæ, & Tirinus hîc. Benè notat Sanctius, quod vbi S. Hieronymus Isaiæ 3. v. 19. vertit *mitram*, in Hebræa origine scribitur רעלות *rehhaloth*, quæ est vox nondum exploratæ significationis, & quæ *tremorem* videtur significare: Duo autem tremere dicuntur, aut quæ re verâ agitantur, vt arborum tremulæ frondes: aut quæ cùm stabilia sint, quia tamen lucida sunt, obiecta aduerso lumini, dum collucent & radiant, tremere videntur. Ornamentum verò fœminæi capitis, aureis bracteolis, & nitulis in vertice collucere, & tremere videtur. Vnde Hispanè dicuntur *Tembladera*, aut *argenteria*, eiusmodi nugæ mundi muliebris. Aduertit S. Hieronymus idem Hebraicum nomen significare *venenum*: quia eiusmodi ornatus exquisitus venenum spectatoribus propinat.

8. Hier. Quid sit mitra. Lyra. Tullius. Horapol. Cornel. Tirin. Sanct. Hier.

Et induit se vestimentis iucunditatis suæ. Vestimenta iucunditatis appellantur, quibus vtebatur Iuditha, breui illo coniugij tempore, vt venusta puella placeret peramanti marito, vt aduertit Vatablus, & cæteræ exscriptiones è Græco textu. Quod eleganter tradit S. Ambrosius in lib. de Viduis ita scribens: *Diuturnis mœroribus, & quotidianis roborata ieiuniis Sancta Iudith, quæ seculi oblectamenta non quæreret, periculi negligens, mortisque contemptu fortior, vt commentitium strueret dolum, vestem illam iucunditatis, quam viuente viro vestiri solebat se induit, quasi placitura viro, si patriam liberaret.* De Sionitidum fœminarum vestibus, plura saltuatim tradit eruditè noster Sanctius super Canticis; cùm ea, quæ difficillimè & quasi minus pudicè, dici videntur, de sponsæ membris, expeditè vestimentis accommodet. Legantur Isaiæ interpretes ad cap. 3. & Andreas Tiraquellus in 3.

Vatabl. Ambr. Sanct. Cantic. Isaiæ. Tiraq.

in 3.legem connub. glossæ primæ parte 3. qui ex
Pollux. Polluce multa congerit.
9. *Induitque Sandalia pedibus suis.* Carthusianus
Sandalia existimat sandalia significare calceamenta pul-
fœminarũ chra, quibus non tantùm fœminæ sed etiam viri,
pedes or- præsertim Ecclesiastici Pontifices vtuntur. Pro-
nant. babilius autem est sandalia esse pedum mulie-
Menan. brium ornamenta. Ita Menander, Herodotus.
Herod. Cratinus in legibus, Cephisodotus in Tropho-
Cratin. nio, Eupolis in aurea ætate, & passim apud Co-
Cephis. micos, vt scribit Pollux lib. 7. cap. 22. S. Hierony-
Pollux. mus ad Saluinam, soccos aureos appellat, Et Ho-
Hier. merus πέδιλον *pedilon* vocat lib. 2. Iliad. & libro 4.
Homer. inter Iunonis ornatus annumerat. Etsi Philostra-
Philost. tus in imaginibus effingat Cupidinem cum San-
Hier. daliis, sed quia Cupido puer effœminatus fingitur,
Lyra. & fœminomasculus, & S. Hieronymus in caput 2.
Isaiæ Sandalia appellat Caligas, puta fœmininas.
Notat Lyranus Sandalia esse calceamenta æstiua-
lia, Corium desuper non habentia. Quam pretio-
sa fuerint hæc elegantium fœminarum calcea-
Clem. Alex. menta tradit Clemens Alex. lib. 2. Pædag. cap. 11.
Plin. & Plinius lib. 9. cap. 35. Consuli possunt Biblio-
Cantic. rum interpretes ad Canticorum cap. 7. v. 1. *Quam*
Isaiæ. *pulchri sunt gressus tui in calceamentis.* Et Isaiæ 3.
v. 8. *Auferet Deus ornamentum calceamentorum.*
Ezechiel. Et Ezechielis cap. 16. v. 10. *Calceaui te ianthino.*
Puto pretiosa, & elegantia sumpsit Iuditha Sanda-
lia, vtpote fœmina elegantissima, & locupletissi-
ma, & quæ sumptuosiùs se ornauit ad alliciendos
Holophernis oculos.
10. *Assumpsitque dextraliola* Lyran. τὸ *dextraliola*
Lyra. interpretatur dexteræ partis ornamenta, Carthu-
Carthus. sianus dexteræ ornatum intelligit, Salianus armil-
Salian. las, quæ in dextris ponebantur, Serarius quæst. 2.
Serar. & Sanctius hîc armillas intelligunt; hoc tamen
Sanctius. discrimine, quod armillæ significatio latiùs pateat;
Quid sint nam armillæ non tantùm manus ornant, sed etiam
dextraliola. pedum suffraginem, nempe infimam cruris par-
tem, quæ pedi coniuncta est, & talaris compes di-
Clem. Alex. citur à Clemente Alex. lib. 1. Pædag. cap. 12. At
dextraliola adornant eam Corporis partem quæ
brachium cum manu ligat. Nemo existimet cum
Hugo. Hugone hæc *dextraliola* referre aliquo modo lilij
figuram: nam *dextraliola* est nomen diminutiuum:
Dextralia enim legimus hîc in antiquis Codici-
bus apud Hugonem: & inter mulierum orna-
Exod. menta, Exodi 35. v. 22. & Numer. 31. v. 50. Vnde
Numer. *Dextraliola* hîc, vel Dextrariola, vti legit. Andr.
Tiraq. Tiraquellus nuper allegatus, qui etiam allegat
Cypr. S. Cyprianum, & S. Hieronymum. Addit *Dex-*
Hier. *trocheria* appellari à S. Ambrosio, & à Iul. Capito-
Ambros. lino, sic aiente de Maximino: *Vxoris Dextroche-*
Capitol. *rio vtebatur pro annulo.* Ergo *Dextralia* siue *Dex-*
traliola, siue *Dextrocheria* significant muliebrium
brachiorum præsertim Dextrorum ornamentum,
quod ex auro, aut alio metallo in annuli lati for-
Rabbi. mam gemmis integebatur. Omitto Rabbi Salo-
Salom. monem, *Dextralia* accipientem pro inauribus, ad
præfatum Exodi locum.
11. *Lilia*: Hugo censet Iuditham flores, seu lilia
Hugo. gestasse in manu: potuit sanè, nam ineunte vere
Quæ hæc hæc historia accidit. Sed vereor ne marcescerent
lilia. delicati flores præsertim nocturno tempore or-
nantes Iudithæ manus. Quin, & lilia grandius-
culi sunt flores, neque ad manum apti: nam à stan-
tibus in medio crocis attactu inficerent exquisitas
Lyran. ornamentorum munditias. Lyranus putat esse
Carthus. monilia à capite dependentia, ad modum lilij ef-
Sanct. formata Carthusianus autumat non à capite pen-
Salian. dere, sed ad caput: Sanctius, & Salianus è col-
lo dependere lilia existimant, esséque ornamenta
liliorum formam imitantia, vt in torquibus au-
reis fieri videmus. Quod verosimilius videtur:
nam nisi liliorum nomine eiusmodi monilia in-
telligantur, nulla monilium mentio inter tot pre-
tiosa, & exquisita ornamenta, quibus Iuditha se
ornauit.

Emanuel Sà, ex quo Serarius quæst. 2. & Tiri- Sà.
nus putant, lilia hîc brachiorum armillas signifi- Serar.
care: quia Græcè pro liliis scribitur ψέλλια & per Tirin.
errorem scriptum *lilia*. Psellia verò significare ar-
millas, seu brachialia constat ex Xenophonte lib. 1. Xenoph.
& ex Plutarcho in Cimone, vbi recenset Spolia Plutarch.
Persica. Et refert Athenæus hæc ex margaritis Athenæ.
quandoque fieri solita, & Clitophon. lib. 1. rerum Clitoph.
Gallicarum, & Plutarchus in Parallelis cap. 30. Ex Plutarch.
auro materiata esse tradit Pollux lib. 5. cap. 16. po- Pollux.
nit inter ornamenta carpi, id est, iuncturarum
manuum. Hinc Herodotus lib. 2. Pseliphori, hoc Herod.
est, armillati. Assentirer, nisi iam traditæ essent
eiusmodi armillæ, dum prædictum est, Iuditham
assumpsisse *Dextraliola*.

Cæterùm cùm tradat Pollux lib. 7. cap. 13. in Pollux.
vestibus flores quandoque intertextos fuisse, non
incongruè Serarius, & Sanctius censent, lilia, vel Serar.
adsuta, vel intexta esse in Iudithæ vestimentis. Vn- Sanct.
de floridas has vestes appellat, vestimenta iucun-
ditatis. At sacer Historicus iam egerat de vestibus,
& monilia enumerabat. Quin & floridam, aut
liliis ornatam vestem, incongruè appellaret *lilia*
etsi *pro liliis* inscribatur Psalmus 44. de quo aliàs.

Et inaures: vox notæ significationis, sunt enim 12.
aurium ornamenta, quia de auribus pendent, sic
appellata, vt docet S. Hieronymus in cap. 16. Hier.
Ezechielis. Et quidem inaures muliebre orna- Iuriscon.
mentum est, vt dicitur in l. *argumento* §. *orna-*
menta. D. de auro & argen. legat. multus fuit in-
aurium vsus apud gentem Hebræam, vt constat ex
Genes. 24. Exodi 32. & 35. Iudicum 8. Iob 42. Genes.
Prouerbiorum 25. Isaiæ 3. Ezechiel. 16. Oseæ 2. Exod.
Eóque processit luxûs insolentia, vt viri quoque Iudic.
Hebræi inauribus exornarentur, vt dicitur Exodi Prouerb. Isai.
32. v. 2. *Dixitque ad eos Aaron: Tollite inaures* Ezech.
aureas de vxorum, filiorúmque, & filiarum vestra- Oseæ.
rum auribus. Quod de aliis nationibus tradit Pli- Exod. Plin.
nius lib. 11. cap. 37. & Iuuenal. Sat. 1. Iuuenal.

Annulos. Annulus digitorum est ornamentum.
Putidum erit dicere de re notissimâ, & attexere
eruditionem facilè cuique parabilem. Addit: *Et*
omnibus ornamentis suis ornauit se id est, de omni-
bus pretiosissima, & elegantissima elegit. Græcæ Græc. text.
exscriptiones addunt: *Et ornata est valde in dece-*
ptionem oculorum virorum quicunque vidissent eam.
Quomodo autem Iudith licitè se ornauerit, dixi-
mus ad cap. 9. §. 26.

§. III.

Fucata pigmentis facies, est libidinis incentiuum, & adulterij meditatio.

HElluo ille librorum Andreas Tiraquellus 13.
super hac re vtramque penè exhausit erudi- Tiraq.
tionem, in lege 3. Connubiali, glossæ 1. p. 3. à
num. 3. Sed spicilegium faciam, si quam fortè
spicam neglexit acuta falx copiosi admodum mes-
soris. Nec pudebit me mutuare paucula, non pau-
cos æmulantem, qui multa fœnerarunt ex diuite
omnis literaturæ promptuario. Et quidem probæ
fœmi

fœminæ vltima cura de forma est: ferè enim pulchritudini sollicitudo adiuncta; & comes formæ metus est. In fœmina nitorem, & munditiem probo, ne squalor, & neglectior forma fastidium pariat. Nolo cultam nimis, & fucorum lenocinio depictam, ne obuiis spectatorum oculis palam prostituatur. Res admodum tenera pudicitia est, nec satis Virgo est, quæ oculorum scortationem patitur, & latentis concupiscentiæ stupra. Itaque dum aliorum oculis formam sumptuosiùs exaggerant, satis castæ esse desierunt; virgines corpore, mente constupratæ; dubij partes, sed non dubiæ matres inanissimæ prolis. *Necesse est publicatione sui pericliteur, dum percutitur oculis incertis, & multis*, ait Tertullianus. Elogia fucatæ fœminæ his verbis prodit S. Zeno Veron. in serm. de spiritu, & corpore: *Faciem, in quas illi libuerit figuras speculo conciliante semper incertam, quotidie peregrinis coloribus mutat gulæ labore culta, lauacro nitida, vestitu varia, monilibus tota distincta, conuiuiorum celebritate iucunda, gemmis, seu floribus redimita, iocorúmque festiuitate lasciua, libidine percita, delicati, tumentis, ac restabilis tori plumeo sepulcro superba.* Sic depingitur fœmina, quæ faciem suam pingit.

Fœmina fucata depingitur. Tertull. Zeno.

14. Et primò quidem mulier, quæ pigmentorum lenocinio pulchritudinem exaggerare præsumit, ipsa venustatis negotiatione fœditatem suam prodit, tot sistens suæ deformitatis testes quot adsciscit fucos: Opportunè S. Ambrosius lib. 1. de Virgin. apud Tiraquellum num. 5. *Prior de se ipsa pronunciat, quæ cupit mutare quod nata est; ita dum aliis studet placere, priùs sibi ipsa displicet. Quem igitur Iudicem, mulier, veriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm te ipsam, quæ videri times? si pulcra es, quid absconderis? si deformis, cur te formosam esse mentiris; nec tuæ conscientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura?* Scilicet conscientiæ suæ sententiâ mulieres exterminant faciem suam, & in voluntarium exilium cogunt, ne appareat agnata fœditas, sed superinducta venustas. *Semper est misera, quæ sibi non placet qualis est. Quid capillorum mutatus color? Quid oculorum extremitates suffuscantur? Quid facies artibus in diuersam formam conuertitur, nisi quia ne ipsa sit timetur?* Verba sunt S. Cypriani lib. de discipl. & habitu Virgin. apud eundem Tiraquel. num. 2. Redeat Ambrosius lib. 2. Exaëmer. cap. 8. *Deles picturam, mulier, si vultum tuum materiali candore oblinas, si acquisito rubore perfundas: illa pictura vitij, non decoris est: illa pictura fraudis, non simplicitatis est.* Modulatè S. Nazianzenus: *Serua corpus quale est fabricatum, Neque velis videri pro alterâ, altera.* Mulier enim variis coloribus depicta, non est ipsa sed altera; imò ipsa altera. *Non faciem, sed laruam gerit*, ait Locrus apud Pollucem lib. 5. cap. 16. Deponat fœmina pigmentorum laruam, & vix agnoscetur à notis, & familiaribus: fraude enim lenocinij alteram mentitur. Tertullianus de habitu mulier cap. 1. *Si iam* (inquit) *speculo tantum mentiri licet.* Imò speculum mentiri nescit; semper enim reddit eamdem quam accepit imaginem, nec aliter potest; nam fideli regestu species reuerberat. Si è regione obuersetur vetula, vetulam reddit; si pulchra iuuentâ florentem, pulchram iuuenem regerit. Quod est hoc speculi mendacium? quare illud Clemens Alexandrinus cap. 3. Pædagogi, *fraudem* appellauit? Scilicet speculum mera fraus est, & verum mendacium. Quia dum primò consulitur de forma mulieris, ea decolor apparet, subfusca, fœda, distorta. Sed mox cùm de consilio speculi mulier rubricetâ coloratur, cerussâ candicat, pigmentis nitet, formæ adulatur, pulchros regerens vultus, quos paulò antè fœdos, & distortos acceperat, blandâ fraude, & pulchro mendacio. *Tantum speculo mentiri licet!* Hi sunt *fabulosi spiritus* decoris, & *corporearum phantasmata voluptatum*, vt dixit Petrus Damianus sermone 47. & 56. Itaque fœmina ob propriæ fœditatis conscientiam, fucorum ingenioso mendacio procurat pro se alteram supponere. Bellè Claudius Mar. Vict. in epistola ad Salmonem:

Quæ fucatus sibi displicet, vt placeat aliis. Ambr. Cypr. Ambr. A fuco altera pro altera substituitur. Naz. Locrus. Pollux. 15. Speculi mēdacium, & fraus. Clem. Alex. Fucus est fabulosus spiritus decoris, & phātasma voluptatis P. Dam. Claud. Mar. Vict.

Ergo quod variis studens occurrere formis,
Atque viris alios, atque alios supponere vultus,
Nonne hæc culpa viri est? Quid agunt in corpore casto
Cerussa, & minium, centúmque venena colorum?
Mentis honor, morúmque decus sunt vincula sancti
Coniugij: si forma placet venientibus annis
Cedet amor. Sola est senium quæ nescit honestas.

Mulier, quæ pigmentorum artificio, alias, atque alias mutat formas, & alteram pro se ipsa substituit, *infidelis erga faciem suam* dicitur à Septimio lib. de spectaculis cap. 23. Quasi fucorum vsus sit apostasia à se, qua mulier se ipsam execratur, à se desciscens in alteram, se ipsâ meliorem.

Septim.

Tertullianus in lib. de Habitu Mulier cap. 2. 16. eiusmodi oris medicamenta appellat *ingenium decoris.* Et de Velandis Virgin. cap. 1. *iniquitatis ingenia.* Scilicet venustatem, quam negauit natura, ingenium iniquitatis inuenit. Aptiùs dicitur ab eodem in lib. de cultu fœmin. cap. 2. *Elaborata libido.* Neque enim fucorum ingenio tam videtur elaborari venustas, quàm libido. Nam in corpore casto superuacanea videntur cerussa, & minium, quæ sunt illicia, & indicia libidinis. Tertullianus de cultu fœmin. cap. 12. *Thamar illa, quæ se expinxerat, & ornauerat, idcirco suspicioni visa est quæstui sedere.* Ad quæ verba aduocat interpres illud Nazianzeni: *Ne scribas faciem infelix.* Mulier ab studio venustatis rectè dicitur genas expingere; at scribere vultus, quo pacto dici potest? Quosnam scribit characteres? quid scribit lenociniorum penicillo? Puto impudentiam vulgò scribere, & occultam lasciuiam tacitè loqui. Tertullianus lib. indicato: *Lenocinia formæ nunquam non prostituto corpore coniuncta, & de vita scripturæ suggerunt.* Et S. Nazianzenus in Præcep. ad Virg. ait: *Calcatum prodens sine voce pudorem.* Nimirum hæc pigmenta pulchri sunt characteres, quibus libido significatur, & clarè lasciuia legitur, & meretricij mores; etiamsi lingua taceat, fucus veneres, cupidinésque loquitur vulgari idiomate. Exploratores Assyrij Iuditham contemplantes omni lenocinio comptam ad exaggerandam pulchritudinem (arcani consilij prorsus ignari,) palàm loquuntur quod in expincta, & scripta Iudithæ facie tacitè legere sibi videbantur. *Hoc autem scias*, inquiunt, *quoniam cùm steteris in conspectu Holophernis eris gratissima in corde eius.* Iudith 10. v. 16. Quasi id vnum expeteret Iuditha sumptuosâ lenociniorum ambitione: scilicet sic censent de Iudithæ pigmentis medicata facie, quod de cæteris mulieribus censeri solet. Porrò *sicut nota inusta fugitiuum: ita etiam floridi colores adulteram indicant*, ait Alexandrinus Clemens 3. lib. Pædag. cap. 3. Haud dubiè prophetare sibi videntur, quod facie reuelante legerant: *At nunc se ipsas lenocinando, quò planius adeantur*, dixit Septimius lib. de Pallio cap. 4. *Prior enim de se ipsa pronunciat, quæ*

Tertull. Fucus est ingenium decoris: & elaborata libido. Tertul. Cerda. Naz. Scripta facies libidinem significat. Tertul. Naz. Iudith. Clem. Alex. Tertull.

cupit

cupit mutare quod nata est, inquit S. Ambrosius, lib. 1. de Virg.

17. Vagao ille lenonum peritissimus, nil non pudicum in castissima Iudith animaduerterat præter vestium elegantiam, & oris lenocinia ad pulchritudinem exaggerandam, & ex familiari lasciuiæ indicio tem meritus, sic illam alloquitur: *Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius*, Iudith. 12. vers. 12. Conuenit inter expositores, rem inhonestam honesto, *honoris* vocabulo indicari. Verùm mirabitur quispiam inuitationem ad infame stuprum, dici Iudithæ honorificentiam. Imò quæ turpior matronarum infamia, quàm illegitimus coitus, & profusior lasciuia? Vnde res luxuriæ antonomasticè dedecus dicitur apud Hispanos, *Deshonro a fulana.* Quasi synonima sint; coitus, & dedecus. Est tamen Vagao disertissimus Mango, & à frequenti pellaciâ leno peritissimus, diuturnitate artis, bene gnarus fœminei ingenij, pulchram puellam comptè ornatam, & bene fucatam honorari dicit ab inuitatione impudentis Viri. Non quasi honoraret fœminam, sed quia inuitatione ad luxum honorat fucatam pulchritudinem. Argutè S. Hieronymus de Vitando suspecto contubernio: *Si rogata non feceris, tamen formæ putas testimonium, si rogaris.* Quasi dicat: Tametsi illegitimus coitus sit fœminæ probrum, tamen sollicitari ad Venerem decus putat comptæ pulchritudinis, & venustatis illustre elogium. Nam suspiria adolescentum post se trahere, vulgò fœminæ reputant augustum formæ testimonium. Quæ amari cupit, amare non timet: est enim amor amoris sequela, & beneuolentia concupiscentiæ insidiatur, & libidinem clanculùm procurat. Timeat castitas alieni amoris appendices.

Fucatæ fœminæ honos est inuitari ad luxum. Iudith. — Hier.

18. In cap. *Fucare* de Consecr. dist. 5. ita scribitur ex Augustino: *Fucare figmentis* (aliàs pigmentis) *quò rubicundior, vel verecundior appareat mulier, adulterina fallacia est.* Quasi fucus sit libidinis Meditatio: nec satis mente virgo sit, quæ medicaminum artificio alteram faciem superinducit, & se alteram sibi non similem, obiicit spectatoribus. Quis cognoscat alienum vultum? Virgines illæ fatuæ, oleo gratiæ carebant, fortè non carebant vnguentis ad faciem medicandam; quo artificio alienos vultus supposuerunt. Vnde audiunt seueras illas voces, *Nescio vos.* Matth. 25. v. 12. Audi super hac re elegantissima S. Cypriani verba in lib. de Habitu Virgin. *Manus Deo inferunt, quando illud, quod ille formauit, reformare, & transfigurare contendunt: nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur, Diaboli, quodcumque mutatur.* Et rursus aptè ad rem: *Non metuis, oro, quæ talis es, ne cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non cognoscat? ad sua præmia, & promissa venientem remoueat, & excludat? increpans vigore censoris, & iudicis dicat: Opus hoc meum non est, nec hæc imago nostra est: cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti: expigmentata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est. Deum videre non poteris quando oculi tui non sint, quos Deus fecit, sed quos Diabolus infecit: De inimico tuo compta cum illo pariter arsura.* Ecce tibi morale commentum repulsæ fatuarum virginum. Scilicet, videns sponsus Virginum facies fucorum mendacio alteras, *eas remouet & excludit, ad sua præmia, & promissa venientes:* Et quia artifex tuus te *non cognoscit* seuerissimè dicet: *Amen dico vobis, nescio vos*, & ita virgo de inimico compta cum illo pariter arsura à regno excluditur, & gehennalibus incendiis deputatur. S. Ambr. 6. Exaëmeron, cap. 8. sic concinit Cypriano: *Graue est, vt dicat de te Deus: non cognosco colores meos, non agnosco imaginem meam, non agnosco vultum, quem ipse formaui. Reiicio ego quod meum non est, illum quære, qui te pinxit, ab illo sume gratiam, cui mercedem dedisti. Amen dico vobis: Nescio vos.* Et sanè flammei à purpurisso vultus, & irrufari ab arte crines gehennam ominantur: *De inimico tuo compta cum illo pariter arsura.* Tertullianus de cultu fœminarum, cap. 6. *Malè, & pessimè sibi auspicantur flammeo capite.* Et S. Cyprianus suprà allegatus: *Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis malo præsagio futurorum, capillos iam tibi flammeos auspicaris.* S. Hieronymus ad Lætam: *Caue ne capillum irrufes, & ei aliquid de gehenna ignibus auspiceris.*

Aug. — Matth. — Cypr. — *Fucatas fœminas nescit Deus.* — *Coma irrufata est gehennæ auspicium.* — Ambr. — Tertull. — Cypr. — Hier.

19. Tradit Heraclides in Politica Lacedæmoniorum, fœminis ornatum omnem ereptum fuisse, neq; illis iure permissum comam nutrire, nec vultus fucare, vt sic compesceretur virorum diutiùs grassata libido. Nam pigmentorum lenocinio adornata venustas, scopulus intuentium est, & castitatis naufragium. *Aucupium hominum* dicitur à Clemente Alexand. lib. 3. Pædag. Et Hildebertus epistola 34. *Affectatus decor, & quidquid aliud, quàm quod natum est, fascinat oculos intuentium,* quo languent homines ad luxus valetudinem. Et sanè venustior pulchritudo fomes libidinis est; fucus autem exquisitior, alter fomitis fomes est, S. Chrysostomus in Genes. hom. 41. *A cultu* ait, *externo innumera sunt mala. Et nondum dico animæ nocumenta, arrogantiam, quæ intrinsecus nascitur, despectum proximi, fastum spiritus, animæ corruptionem, voluptatum illicitarum fomitem.* Et S. Cyprianus in præfato libro: *Si tu te sumptuosius comas, concupiscendi libidinem nutrias, peccandi fomitem succendas.* Et lib. 1. de Virg. Incentiua vitiorum dicuntur à S. Ambrosio. Et lib. 3. *affecti nugas decoris, adulterini amoris illecebras appellat.* Et S. Hieronymus ad Furiam: *Quid facit in facie Christiana purpurissus, & cerussa, ignis iuuenum, fomenta libidinum, impudicæ mentis indicia?* Vnde eiusmodi pigmenta, & decoris mendacia rei inhonestæ nomine culpantur, & vera adulteria dicuntur. S. Cyprianus suprà: *Illi* (Dæmones inquam) *oculos circumducto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expangere omnem oris veritatem, corruptelæ suæ impugnatione docuerunt.* Audis fucorum adulterinos colores, adulteriorum præsagos? Pulchrè S. Ambrosius, libro illo 1. *Adulteratio vultus meditatur adulteria castitatis.* Et S. Cyprianus: *Non virgines tantùm, aut viduas, sed & nuptas, puto & omnes fœminas admonendas, quod opus Dei, & facturam eius, & plasma adulterare nullo modo debeant, adhibito flauo colore, vel nigro puluere*, &c. Et S. Nazianzenus in Exhortatione ad Virginem: *Alij quidem fucis, & colorum mitoribus imaginem diuinam adulterant, viua tabulæ fœdi indices interiorum animi affectuum.* Hanc animarum scortationem, & adulteriorum præsagium deuitat simplex, & incompta pulchritudo. Rudi habitu, & facie fucorum experte, imbibitur continentia, & spectantibus regeritur pudicitia; saltem non ingeritur luxuriæ fomes, & elaborata libido, affectato lasciuiendi ingenio. O quoties excusatur Iuditha ab hoc fucorum lenocinio!

Heracl. — Clem. Alex. — Hildeb. — *Fucus est alter fomitis fomes.* — Chrysost. — Cypr. — Ambr. — Hier. — Cypr. — Ambr. — Cypr. — Naz.

§. IV.

Politior ornatus, exculta libido est, Fidei languor, & luxuriæ vigor.

20. LAsciuia in vestibus scortatio animi est, & sumptuosior libidinis pompa: comptior fœmina matronam negat, meretricem prodit habitu meretricio, & ornatu luxuriam procurat. Geneseos 6. v. 22. *Videntes filij Dei*, &c. Ad quæ verba sic fatur Basilius Seleuc. Orat. 6. *Filius ex posteritate Caini conspicati splendidas, & ornatu florentes.* Ornatu florent; nam ornatus flos est; & huius floris fructus meretricia libido: luxus enim in vestibus luxuriam parturit: imò luxuria politioris ornatus appendix est & cultus floridi fructus. Clemens Alexand. 2. Pædag. 10. *Laudo ego*, inquit, *& admiror Lacedæmoniorum ciuitatem, quæ solis meretricibus floridas vestes, & aurum mundum gestare permisit, à probis mulieribus mundi studium auferens, quod solis meretricibus se ornare concederet.* Nempe solis meretricibus floridæ vestes congruunt, vt *ornatu florentes* fructum suum ferant, scortationem inquam. Nam carnis concupiscentia ætatis officia defendit, decoris messem requirit. Ad vxorem cap. 4. ait Tertullianus nempe messis ornati decoris luxuria est, & profusior libido. Vnde lib. de cultu fœmin. *Vt lenones*, inquit, *& prostitutores vestitus, & cultus ne in vos admiseritis.* Et rursus: *Gratiam decoris cultus societate prostituant.* Quasi ornatus sit impudentiæ leno, & prostitutionis index. Nescit prostitui quæ ornari non gestit. *Florida enim vestis de proximo curat luxuriæ negotium*, inquit idem auctor suprà, cap. 9. Nam vt ait S. Cyprianus loco allegato: *Excusari non potes, quasi mente casta sis, & pudica: redarguit te cultus improbus, & impudicus ornatus.* Et S. Hieronymus ad Demetriadem: *Crines à fronte demittunt, cutem poliunt, vtuntur pigmentis, adstrictas habent manicas, vestimenta sine ruga, soccósque crispantes, vt sub nomine Virginitatis vendibilius pereant.* Videlicet ingenio ornatûs fœmina negotiatur libidinis pretium vt cariùs vendibilis appareat, quæ pretiosiori ornamento prostituitur.

Basil. — *Floridæ vestis fructus est scortatio.* — *Clem. Alex.* — *Tertul.* — *Cypr.*

21. Profectò quemadmodum luxuria fructus est floridi cultus; ita frugalis vestitus appendix est casti propositi. Neque enim satis pudica videtur fœmina, cuius pudicitia non eructat in vestes. Rupertus apud S. Thomam in caput 2. Ioannis: *Propositum quod ardet in mente, luceat in veste, radiet in ore.* Nullius fermè pretiosior ornatus est, quàm cuius pudor vilis est: dubia est castitas, quæ non elucet in vestibus. Heu! habes pauca nomina, qui non inquinauerunt vestimenta sua! Apocal. 3. v. 4. Nam nitor in vestibus, inquinamentum pudoris est, & impuræ conscientiæ index, conscientia enim pudoris transflucet in vestibus. Bellè Tertullianus sæpe allegatus: *Pudicitia Christianæ satis non est esse, verum & videri: tanta enim debet esse plenitudo eius, vt emineat ab animo in habitum, & eructet à conscientia in superficiem.* Ornamentorum luxus luxuriæ sequela est, & vestium exquisitus nitor æstuantis lasciuiæ speciosus fumus est. Castitas mentitur ornatum. Est enim ornatus elaborata libido, & lasciuiæ conceptaculum.

Frugalitas eructat à conscientia in vestes. — *Rupert.* — *Tertull.*

22. Hinc fœmina indumentis non tam suum corpus vestit quàm exornat alienos oculos. *Quò fit, vt visus iam sit vestis non integumenti*, ait Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. cap. 10. Eo enim deuenit vestimentorum ambitio, & ornamentorum petulantia, vt fœmina vestium textili nuditate prostituatur oculis intuentium; nec se amiciendo tegatur, sed denudetur amictu, quod est ingenium libidinis. Ac si parum foret sericum ventilare, calceare aurum, gemmas multitudine depretiare; nudum etiam integumentum assumunt, seu fenestratas vestes, vt nimia subtilitas pellucidæ vestis, astu inspicienda procuret, quæ omni studio occultanda forent. Vt *denudet fœminas vestis*, ait Plin. lib. 11. & S. Hieronymus ad Heluidium: *Expolitæ libidinis victimæ nuditate vestium nuda oculis ingeruntur.* Et Seneca lib. 1. de Benef. cap. 9. *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi corpus, aut denique pudor possit. Quibus sumptis mulier praua liquidò se nudam non esse curabit.* Nam vt ait Martialis:

Ne vestis denudet fœminas, quæ textili venio induuntur. — *Plin.* — *Hier.* — *Seneca.*

Fœmineum lucet sic per bombycina corpus.

Eiusmodi subtiles, & pellucidas vestes *ventum textilem* appellauit Petronius. Omitto plura, quæ eruditè congerit noster Cerda illustrans illud Tertulliani de Pallio, cap. 4. vbi sic loquitur de Alexandro Macedone deuicto Medicâ veste: *Pectus*, inquit, *squammarum signaculis disculptum, textu pellucido tegendo nudauit.* Audis textili serico, aut vento corpus non tam vestitum, quàm denudatum? De prædiuite illo epulone dicitur Lucæ 16. v. 19. *Induebatur purpura & bysso.* Ad quæ verba ita fatur S. Chrysologus serm. 122. *Quid est, diues? Ab æstu byssus non defendit, purpura non resistit inferno. Remanserunt ista, deseruerunt ista: & ipse nunc nudus, sudas, æstuas, qui aliquando insultabas æstibus artificiosâ nuditate vestium.* Planè expolita libido nuditate vestit mulierculas politulas, leuiculas, putidulas, quò igniculos ingerant adolescentium æstuanti libidini.

Martial. — *Petron.* — *Cerda.* — *Tertull.* — *Chrysol.*

Cæterùm exquisita ornamentorum munditiès, & ambitiosior cultus non tantùm blandâ suadelâ adulatur libidini, sed in castitatem irruit pugnaci ardore: quot monilia è fœmineo collo dependent, tot puta gladios; tot ictus, quot elegantias, quibus armis expugnatur pudor. Porrò bellatores Hebræos, quibus Madianitidis armata phalanx resistere non potuit, puellæ Madianitæ venustatis lenocinio hostiliter prostrauerunt turpi pudicitiæ vulnere. Tertullianus de Cultu fœmin. cap. 7. de expolitis mulieribus sic fatur: *Quid, tanta ornandi capitis onerositas salutem subministrat? Quid crinibus vestris quiescere non licet, modò substrictis, modò relaxatis, modò suscitatis, modò elisis! Aliæ gestiunt in cincinnis coërcere, aliæ vt vagi & volucres elevantur non bona simplicitate. Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium, atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum quasi vaginam capitis* (ac si caput ipsum sit huius vaginæ ensis) *& operculum verticis, nunc in ceruicem retrò suggestum. Mirum, quod contra Domini præcepta contenditur. Ad mensuram neminem sibi adiicere posse pronunciatum est, vos planè adiicitis ad pondus collyridas quasdam* (hoc est placentas) *scutorum vmbilicos ceruicibus adstruendo.* Ecce tibi ornatum fœminæ caput, gladius, & clypeus dicitur. Et S. Nazianzenus in versibus: *Ne capita turrificate adulterinis crinibus mulieres.* Et alibi: 23.

Ornamenta arma sunt. — *Tertull.*

Fœmina nec cristam galeæ instar, vertice gestet.

Et Hildebertus ornamentorum agnouit vulnera epistola 31. *Festiui cultus, & odores peregrini penitus dediscendi, quæ tum vel apud alios tibi, vel aliis apud te malè placerent, integritatem vulnerabunt animarum: visus ægrè dediscitur.* Quasi cultior ornatus sit arx turrita, clypeus, & gladius, quo animæ vulne-

Hildeb.

vulnerantur ad mortem. *Perit ille in tua forma si concupiuit: & facta es tu gladius illi*, ait Tertullianus, in præfato lib. de Cultu fœmin. Geneseos 2.vers.1. *Igitur perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum* pro τὸ *ornatus* Hebraïcè scribitur צבאם *tseuaam* pro quo sæpius Vulgatus vertit *exercitus*, seu *militia* eorum. Quasi habeantur synonima *ornatus*, & *militia*, siue *exercitus*. *Quid videbis* in pulchra & ornata *Sulamite nisi choros castrorum?* Cant.7.v.1. Vnde dicitur cap.6.vers.9. *Terribilis vt castrorum acies ordinata*. O quàm timet cautus pudor cultioris ornatus hostilitatem!

Tertull. Genes. Cant.

24\. Iezabel illa pulchritudinis gratiâ, & politioris ornatus lenociniis famosa, crudeliter Eliam perquirit ad necem, 3.Reg.19.v.4. fugit ille palabundus per auia, lassus sedet sub funesta arbore, & tædio vitæ *petiuit animæ suæ vt moreretur*. Planè non sibi constat Elias: nam si mortem cupit, quare mortem fugit? In fuga mortem expetit? Si mori optat; quid fugit Iezabelam necare paratam? Si Iezabelam subfugit amore vitæ, cur mortem percupit desiderio mortis? Alterutrum ex altero redarguitur; aut desiderare vitam, dum mortem effugit; aut vitam non optare, dum mortem percupit. Acutè Petrus Damianus serm. 18. proculdubio aduertens ad expolitam Iezabelæ venustatem, sic rem componit: *Considero virum timore perculsum de manu Domini mortem petere, neque accipere: de manu mulieris mortem fugiendo vitare*. Non timet Elias mortem de manu Domini; sed timet vulnus de manu Iezabelæ, Iezabelæ, inquam, pulchræ, & ornatæ fœminæ. Vulnera ornatæ venustatis fortè timet, qui mortem contemnit: sæuiora reputans vulnera de manu expolitæ Iezabelis, quàm mortem ipsam, quam à Deo expetit: si quidem compta pulchritudo, pompa funeris est, & blandè sæuior interitus. Hæc moralis commentatio opportuna est ad Ethologiam.

3.Reg. Quàm timet Elias ornatam fœminam. P. Dam.

25\. Tertullianus in lib. de Habitu mul. cap. 11. *Si tanta*, inquit, *in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cœlis, nulla omnino vestrum, sorores dilectissimæ, ex quo Deum viuum cognouisset, & de sua, id est, fœminæ conditione didicisset, lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetisset*. Et statim: *Ipsam se circumferens Euam, ignominiam dico primi delicti*. Aliorsùm hæc dicta sunt; sed quæ possint ad rem præsentem adaptari. Nempe fœmina, quæ lætiori, & gloriosiori ornatu splendet, ipsam Euam circumfert. Nam sicut Eua ob infelicem Adami suadelam, matrix fuit primæui delicti, & communis præuaricationis incentiuum; ita formosa mulier lætiùs, & curiosiùs ornata *Euam circumfert*: & quasi resculpens primordiale delictum, est generale delinquendi incentiuum, spirans videntibus peccandi illecebras, & blandum fomitem ad delinquendum per oculos ingerens ad generalem spectatorum ruinam. Nam expolitiori ornatu compta fœmina *Euam circumfert*. Caueat vir ab hac hydra malorum, ab hoc libidinis conceptaculo, ab hoc præuaricationis promptuario. Et sciat pulchra, & ornata fœmina se esse commune intuentium excidium, & vulgare incentiuum delinquendi. O mulier! vides tot ornatæ pulchritudinis strages, & *Euam te esse nescis? Viuit sententia Dei super sexum istum in hoc sæculo, viuat & reatus necesse est. Tu es Diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum suasisti, quem Diabolus aggredi non valuit. Tu imaginem Dei, hominem tam facilè elisisti, & adornari tibi in mente est supra pelliceas tuas tunicas?* Hucusque idem auctor ibidem.

Tertull. Mulier ornata, Euam circumfert. Tertull.

26\. Sed adhuc lubet præfata verba quæ inexpensa omisimus, ad rem præsentem emedullare. *Si tanta*, ait Tertullianus, *in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cœlis, nulla omnino vestrum lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetiisset*. Nimirum in aliquem fidei defectum refert ambitionem politioris ornatus; quasi exquisitior cultus in vestibus sit aliquis fidei languor sternens viam ad infidelitatem. Ioannis 1. vers.19. Iudæorum principes mittunt legationem ad Baptistam Ioannem, sollicitè cupientes, vt acceptaret Messiæ nomen, & augustam dignitatem. *Tu quis es?* aiunt, ipsum constituentes arbitrum accipiendi muneris, vt vulgò docent interpretes. Ioannes verò piè quasi obstinatâ humilitate repetitâ repulsâ refutat sublimissimam Messiæ dignitatem. Mirum fuit non nutasse Ioannis fidem in tam valida concussione. Quid quæso Baptistæ obfirmauit fidem, ne labaret validâ ambitionis concussione? Acutè rem meditatur Rupertus lib. 1. in Ioannem ad illa verba, *Tu quis es? Nimirum*, inquit, *audire cupiebant ex ore ipsius, vtrum ipse esset Christus, sicut vulgò existimabatur*. Et mox subiungit causam, ob quam Ioannes respuit tantæ fastigium dignitatis: *At ille non erat homo mollibus vestitus, vt mensuram suam excedentis famæ præconia, quasi palpantium manus molli assensu exciperet*. Quid illustrius ad hanc rem? Quasi dicat Rupertus: Timendum non est, vt Ioannes acceptet Messiæ dignitatem vltrò oblatam, quandoquidem mollibus non vestitur, sed omnem corporis ornatum sic ablegauerit, vt ambitioso sæcli squalore contentus sit. Sic languet fides à corporis cultu, sic vegetatur neglectu ornatus.

Tertull. Ab ornatu nutat fides? Ioann. Rupert.

27\. Neque garriat princeps fœmina defendens expolitiorem ornatum quasi ingenuæ nobilitatis insigne; imò potiùs meretriculæ notam. Matronæ decus, suus vir est, vt Lacedæmonum heroïdes in apophthegmatis sæpe dictitant; innuptæ virginis gloria, pudicitia est, quam præmaturè constuprat ornamentorum lasciuia. Neque profusa corporis dissolutio ingenuitatem probat, sed potiùs seruitutem. *Vinctus dissolutione corporis* dixit aliàs Basilius Seleuc. Orat. 19. Nam sumptuosior ornatus corporis dissolutione seruum quasi vinctum tenet, & infamissimæ seruitutis notas inurit mancipio libidinis. Lucæ 12.v.32. *Nolite timere pusillus grex quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam*. Reges esse iubentur in terris, & omnes suas facultates erogare præcipitur? vnde ergo regiam maiestatem tuebitur, si profusis largitionibus depauperatur? Vbi purpura? vbi pretiosior trabea? vbi splendens diadema in paupere? Regem pronunciat, & ad plebeium cultum paupertate cogit. Bellè S. Chrysologus serm. 23. *Abiicere ergo debet habitum seruitutis, qui se Regem credit diuinitus consecratum*. Quasi ambitiosior ornatus sit habitus seruitutis; quia plebeius, & non exquisitior cultus Regem probat esse cælorum. Nam vinctus dissolutione corporis ob lasciuientes vestium ornatus, gestat habitum seruitutis, & vilissimi mancipij notam. Nota enim Christianæ ingenuitatis est casta frugalitas, & incomptior vestis.

Ornatus est seruitutis habitus. Basil. Sel. Chrysol.

Præterea has mentiti decoris nugas, quàm carò emant fœminæ, quò vendibiliorem prostituant decorem, habes apud Tertullian. in libro de cultu fœminarum, & inibi eruditè Cerdam nostrum & sparsim in libro de Pallio, & Apologetico, & de

& de habitu mulieb. vbi plura ex pluribus adaggerat, constipátque. Tiraquellus multa saltuatim offert in lege 3. Connub. parte 3. Glossæ 1. & Claud. Mar. Vict. in epist. ad Salmonem. Et quis non parco eruditioni vulgari, & facilè parabili.

Naz. Addam, & finio ornatus contemptum esse pulchritudinis elogium. De sorore Gorgonia ita scribit S. Nazianzenus in orat. de eius laudibus: *Ne hac quidem quam laudandam suscepimus lasciuo vnquam ornatu delectata est, verùm ornatus contemptum pulchritudinem iudicauit.* Nam adiectio pulchritudinis, quam ornatus adsciscit, somniata pulchritudo est: fœminæ enim comptiùs adornatæ *pulchri naturam somniant* ait Clemens Alex. lib. 2. strom. cap. 10. Quasi phantasma sit pulchritudinis, quæ veriùs in ornatus contemptu sita est.

Ambros. Quod tradit eleganter S. Ambrosius lib. 1. de Virginibus: *Cernis*, inquit, *vt pomparum ferculis similis incedat quæ se componit, vt placeat, omnium in se vultus, & ora conuertens, eo ipso quod studet placere, deformior. Priùs enim populo displicet, quàm placeat viro. At in vobis resecta decoris cura plus placet: & hoc ipsum quod vos non ornatis, ornatus est.* Heu! quis id fœminis persuadeat?

---

§. V.

Commentarius Literæ.

Vbi traditur an vini vsus matronas dedeceat; & an Iuditha mentita fuerit?

Vers. 4. *Cui etiam Dominus contulit splendorem, quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat: & ideò Dominus hanc in illam pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore omnium oculis appareret.*

29. Vatabl. Qualis Iudithę splendor in facie. GRÆCÆ scriptiones omittunt hunc versiculum. Vatablus vix dissentit à vulgato. Iuditha præter naturalem venustatem addidit adscitam à vestibus, à fuco, & omni lenociniorum genere. Ad hæc, ei Dominus *contulit splendorem.* Quinam hic splendor fuerit, Iudithæ pulchritudini additus, exploratum non est. Num splendebant Iudithæ ora, sicut Moysis facies, à consortio Dei? Nunquam neque Bethulienses, neque Assyrij eiusmodi splendorem notarunt, dum alias fœminæ dotes admitabantur.

Lyra. Carthus. Salian. Lyra, Carthusianus, & Salianus per hunc splendorem, augmentum pulchritudinis intelligunt. Verè quidem, nam statim subiungitur, ampliatam eius pulchritudinem à Deo, quæ verba videntur addita ad explicandum eiusmodi splendorem.

Rio. Sanct. Verùm affirmare licet cum Sapientissimo Martino del Rio tom. 1. Adagio 38. & Gaspare Sanctio, quòd olim ego suspicatus fueram, per hunc splendorem non tantummodò significari meram corporis pulchritudinem, sed etiam extraordinariam vultus dignitatem, quæ diuinum quid, & humano aspectu augustius intuentium oculis

Senec. ingereret. Seneca in Octauia:

—— *membraque & vultus Deo*
Similis.

Et Maro Æneidos 1.

Virgil. *Os humerósque Deo similis: namque ipsa decoram*
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

Nempè Deus hanc splendoris dignitatem seu maiestatem afflauit Iudithæ, ne quis quid in illam indignius, aut petulantius auderet. 30. Quod autem splendor significet eiusmodi decorem, & decus, vt omittam profanam eruditionem, id tradit Paulus ad Hæbræos 1. v. 3. *Qui cùm sit splendor gloriæ*, &c. Ad Hebr. Pro τὸ *splendor*, Græcè est ἀπαύγασμα, quod propriè idem est quod Hebræum זהר *Zohar*, hoc est, claritas, splendor, fulgor, seu id in quo resplendet paterna gloria, id est, *gloriosa maiestas*, vt exponit Cornelius inibi. Cornel. Hic fuit incomparabilis decor, qui in vultu Iudithæ diuinitus enitebat.

Imposuit itaque Abræ suæ ascoperam vini, & vas olei, &c. VERS. 5. Pro τὸ *ascoperam*, olim legebatur in vulgatis Bibliis, *ascopam*. At Biblia Gotthica, *ascopam* legunt. Biblia antiqua Gotthica. Apud Suetonium in Nerone cap. 45. *ascopa* reperitur: etsi Turnebus lib. 25. cap. 11. *ascomam* posuerit. Sueton. Turneb. Quædam ex Græcis translationes *ascopam*, aliæ *ascoperam* habent. Itaque *ascopera* saccum vtricularem, & coriaceum significat: nam ἀσκὸς Græcè, vtrem apud Latinos sonat: & pera saccum significat. Vnde interpretes omnes *ascopæ*, seu *ascoperæ* nomine, vtriculum vino plenum intelligunt. Ita Hugo, Lyra, Carthusianus, Sà, Vatablus, Serarius, Sanctius, Salianus, Tirinus. Hug. Lyra. Carthus. Sà. Vatabl. Serar. Sanct. Salian. Tirin.

31. Vini vsus matronas dedecet. Non possum non desiderare hîc interpretum industriam, quæ omnino omittit causam, quare Iuditha, pulchra admodum puella, & quæ naturæ, & artis ingenio; & ornamentorum omnium lenocinio placere Holopherni studuit, sic vino deditã se profiteatur, vt vel ad paucos dies transigendos apud Assyrios, *ascoperam vini* asportari iusserit; ne vel vnâ die abstineret à vino. Hæccne Iudithæ frugalitas? hæc olim ipsius abstinentia? sic palàm se profitetur bibacissimam? Porrò quam dedeceat fœminas vini vsus, multis tradunt diuinæ, & profanæ eruditionis proceres. Tertull. Tertullianus Apologetici cap. 6. sic fatur de Romanis fœminis: *Cum mulieres vsque adeo vino abstinerent, vt matronam ob resignatos cellæ vinariæ loculos, sui inediâ necarent. Sub Romulo verò quæ vinum attigerat, impunè à Metenio marito trucidata est.* Pudet persequi hanc parabilem eruditionem. Legi potest Rangolius in cap. 1. v. 13. libri 1. Regum, & inibi Mendoza. Rangol. 1. Reg. Mendoz. Et Sanctius in Cantic. cap. 2. v. 5. ad illa verba: *Introduxit me Rex in cellam vinariam.* Sanct. Cant. Cornelius in cap. 2. v. 3. epist. ad Titum, super illis verbis: *Non multo vino seruientes.* Cornel. Ad Titum. Philo de conuiuiis Christianorum, Arnobius lib. 2. aduersus Gentes, Scholia Pamelij, & notæ Cerdæ in cap. 6. Apologetici Tertulliani, Lactantius lib. 1. cap. 22. Clemens Alex. lib. 2. Pædag. Minutius in Octauio, S. Ambrosius (vel potius Hilarius Diaconus) in ad Colossenses caput 3. S. Chrysostom. homil. 16. in Matth. & homil. 26. in Acta. S. Isidorus Pelus. lib. 1. Epist. 203. S. Hieronymus in regula Sanctim. ad Eustochium cap. 36. Ex profanis legi potest Plinius lib. 14. cap. 13. & Tiraquellus in 9. legem connub. Glossæ 1. parte 9. à n. 201. vsque ad n. 212. Philo. Arnob. Pamel. Cerda. Lactant. Clemens. Minut. Ambros. Hilar. Chrysost. Isidor. Pelus. Hier. Plin. Tiraq.

32. Romul. Quin & vini vsus, vt matronas dedecet, meretrices prodit. Celebris est Romuli lex: *Si vinum biberit domi, vti adulteram puniunto.* plura super hac re videri possunt in Tiraquello nuper allegato. Tiraquel. Adde quod fœmina, quæ vinum bibit, se publicat vetulam, vt probat Cornelius ad c. 2. Epist. ad Titum, ex S. Chrysost. ibi & Rhodigino lib. 28. cap. 29. Cornel. ad Titum. Chrysost. Rhodig. Ergo cùm tam malè audiat vsus vini in fœmina, quare Iuditha sanctissima, & castissima

tam

tam impensè apparat lagenam vini? Planè sedula hæc cura deuenustare videtur sanctæ, & pulchræ matronæ decorum. Mallem super hac re referre, & approbare aliorum solutionem, quam è proprio cerebro excogitare. Fortè non incongruè diceret quispiam, Iuditham secum detulisse *ascoperam vini*, id est, saccum vtricularem destinatum ad vini vsus, sed tunc aquâ impletum. Quid enim prohibet, vtrem vinarium aquâ implere? Et Hispani vtriculatem saccum *zaque* appellant, quod nomen etsi temulentiam à vino significet, tamen pastores in eiusmodi vtre aquam secum deferre solitant. Neque ab hac interpretatione dissentit vulgata

Hier. S. Hieronymi editio, & quotquot vulgatam se-

Biblia Gotthica. quuntur; nempe Biblia Gotthica, Xantes Pagni-

Xantes. Isidor. nus, Isidorus Clarius: neque Græcæ exscriptio-

Septuag. nes, nimirum Septuaginta interpretes apud Caran-

Biblia. drum, Biblia Sixtiana, Complutensia, & Regia, si

Sixtiana. vnum excipias Vatablum, cuius spurias lucubra-

Complut. tiones, vtpote ab Hæreticis deprauatas, nec pili

Regia. quidem facio. Vatablus enim sic vertit: *Vinacium*

Vatabl. *vtrem vino plenum*; cæteri *ascopam*, vel *ascoperam vini*. Quæ verba vltrò admittunt præfatam expositionem.

33. Asiaticas fœminas non dedecet vini vsus. Cæterùm alia accommodatior interpretatio suppetit ex diuina & profana litteratura. Nam tametsi apud Europæas fœminas vetitus, & suspectus sit vel moderatus vini vsus; non sic erat insolens apud Asiaticas matronas. De Didone, quæ oriunda fuit ab vrbe Tyro, (Tyrus autem confinis erat Iudææ,) sic pangit Maro 1. Æneidos.

Virgil. *Primaque libato summo tenus attigit ore.*

Id est, vina libauit Regina Dido, etiam cùm in conuiuio ambibat Æneæ regias nuptias, de quo

Seruius. Cerda. plura ibi Seruius, & Cerda noster. Et in Cantico

Cantic. Canticorum non exhorret vini pocula, diu compta, & sumptuosè pulchra Sponsa, etiam cùm impensiùs placere studet regio Sponso. Cantic. 1. v. 2. *Meliora sunt vbera tua vino*. Planè vinum gustauerat, quæ ad similem saporem agnoscit, & cap. 2. v. 5. *Introduxit me Rex in cellam vinariam*. Et sæpè in Canticorum libro saltuatim fit vini mentio. Verosimile autem non est vina fastidire, in cuius ore totius vini gustus inuenitur. Neque nauseat ad vini vsum, quæ tanti æstimat introduci in vini cellaria. Et licèt abstrusiorem aliquem & mysticum sensum Cantica hæc abscondant; at in cortice non vsurparentur res, & verba, quæ aliena forent à communi matronarum consuetudine. Quod etiam fieri solet in parabolis, quæ iuxta vulgarem rerum & verborum regionis consuetudinem texi solitant, vt aduertunt parabolarum, & Prouerbiorum Interpretes. Quin, & Vagao Holophernis le-

Iudith. no, sic infrà, cap. 12. v. 12. inuitat Iuditham ad Holophernis conuiuium: *Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate*. Audis hominem Persam, Assyrij Imperatoris ducem, ad vini pocula inuitare Syram fœminam, ætate puellam, pulchritudine conspicuam, & omni lenociniorum arte ornatissimam? Et infrà v. 17. ita Iuditham blandè alloquitur Holophernes: *Bibe nunc, & accumbe in iucunditate*. Ergo Syram fœminam vini vsus non dedecet, qui fortè indecorus esset apud Europæas matronas. Nemo igitur iure admirabitur frugalissimam Iu-

Iudith. ditham lagenam vini ad potum apparare. Quod amplius confirmabitur ex dicendis ad cap. 12. vers. 20.

34. Verùm si neque in hac solutione quiescit animus, qui vellet Iuditham frugalem, magisque temperantem, iuuat eam ab hac calumnia aliter vindicare. Porrò vt paulò inferiùs probabo, ideò Iuditha escas, & potum deportauit è Bethulia; quia videlicet Gentilium mensæ, pollutæ habebantur ab Hebræis; nam quodam idololatrico ritu cibi, & potus consecrabantur Diis. Cùm ergo omnino defecisset aqua in Bethulia. Dicitur enim suprà cap. Iudith.
7. v. 11. *Defecerunt cisternæ & collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam*. Et infrà cap. 11. v. 11. *Denique hoc ordinant, vt interficiant pecora sua, vt bibant sanguinem eorum*. Ergo cùm Iuditha constanter apud se statuerit non pollui Gentilium cibo, & potu; & aqua non suppeteret in Bethulia, vel ad implendam lagenam, parum vini, quod domi suæ fortè superetat, infudit in ascoperam ad potandum; pluris æstimans aliquid indecori pati, quàm quicquam sacrilegum admittere contra patrios ritus, & veri Dei religionem. Præsertim cùm in regione illa aliquis esset vini vsus, etiam apud ingenuas, & venustas matronas. Ex his solutionibus secundam præfero, dum aptiorem expecto. Prætereà secum adducit, seu *vas olei* ad obuios vsus.

Polentam, & palathas, &c. Polenta vel est hor- 35.
deum madefactum deinde siccatum, & tostum, vt
commentatur Hugo, Emanuel Sà, & Salianus. Vel Hug. Sà.
farina ipsa hordeacea, vt vult Tirinus, & Sanctius, Salianus. Tirin.
vel potiùs cibus ex farina confectus, vt docet Ly- Sanct.
ranus, & Carthusianus; & Hugo hanc etiam expo- Lyra Carthus.
sitionem approbat. Vnde Biblia antiqua apud Ly- Hugo.
râ, non *polentam*, sed *pulmentum* exscribebant. Ve- Biblia antiqua.
rosimile enim est Iuditham nihil tulisse aliud quã quod sine opera culinaria condiri posset, & escu- Quid sit
lentum fieri. Addit, & *palathas*. Libri antiqui ha- Polenta, & palatha.
bebant antea *Lapates*, quam vocem significare cibum ex oleribus confectum docent Rabanus, Ly- Rabanus.
ra, & Carthusianus. Sed per transpositionem sylla- Lyra. Carthus.
batum vulgatus correctior habet *palathas*, ita Bibl.
etiam scribunt Biblia Gottica, & omnes transla- Gothic.
tiones, è Græco textu. Est autem *Palatha* ficorum, Græcus.
pinguiúmque caricarum massa, quarum apud Syros frequens est vsus, vt refert Plinius lib. 13. cap. Plin.
5. Addit, *panes, & caseum*. Addit & Tortolettus Tortol.
succos mellis, sed poëtico priuilegio. Mendoza Mendoz.
tom. 2. ad cap. 5. v. 5. annot. 17. sect. 1. per eiusmodi panes intelligit Eucharistiam. Quasi ad tantum castitatis periculum se præmunierit adumbrato Eucharistiæ pane.

Quæret aliquis, cur Iuditha sic fastidierit, aut 36.
horruerit Assyrios cibos, vt secum tulerit domo Cur cibum,
escas, quibus intereà vesceretur? Duplex ratio af- & potum
ferri potest: Altera, quia apud se statuit ieiunare il- Iuditha detulit.
lis diebus, vt sic propitium haberet Numen. Cuius rei signum est, quòd cœnam sibi præparauit puram, id est, quæ careret animalium carnibus. Ita Sanctius hîc n. 3. Assentirer huic rationi, nisi alia verosimilior suppeteret, quam Lyra, Tirinus, Sa- Sanct.
lianus, Serarius; & ipse Sanctius n. 14. locupletat. Lyra.
Nempe, vt tradit Theodoretus lib. 3. historiæ cap. Tirin.
14. solebant Gentiles pleráque esculenta, & pocu- Salian.
lenta, quæ mensis inferebant, Deorum impreca- Sanct.
tionibus contaminare: vnde suspecta valdè erant Theodor.
apud Iudæos. Quod probat Sanctius eruditè n. 14.
& 15. ex Marone, & Statio, & Arnobio; & ex Deu- Maro.
ter. 32. v. 37. ex Osee 9. v. 3. & ex Actorum 11. v. 3. Statius.
Et ideò Daniel & eius socij, impensiùs procurant Arnob.
non pollui de mensa Regis, vt habetur cap. 1. v. 8. Deuter.
Plura, qui volet super panario, & lagena Iudithæ, Osee. Actor.
consulat Serarium hîc quæst. 3. Daniel.

Cúmque venissent ad portam ciuitatis, inuene- Vers. 6.
runt expectantem Oziam, & Presbyteros ciuitatis.

Iudith, & eius ancilla domo egrediuntur post multam noctem; illa tot ornamentis, hæc alimentorum penu onuſta. Pergunt ad Bethuliæ portam, vbi inueniunt Oziam vrbis principem, & presbyteros Chabri, & Charmi, iuxta condictum, cap. 8. v. 32. *Stabitis vos ad portam nocte iſta, & ego exeam cum Abra mea*, Scilicet expectabat Ozias, ne quid moræ obiiceretur à custodibus. Tortoletus hîc aſſerit Oziam eſſe Iudithæ Socerum. Neſcio vnde id hauſerit.

Iudith. Tortolet.

Vers. 7. *Qui cùm vidiſſent eam, ſtupentes mirati ſunt nimis pulchritudinem eius.* Hinc coniectare licet, quàm auxerint Iudithæ pulchritudinem, adſcita ornamentorum lenocinia, & ſplendor à Deo diuinitùs afflatus; cùm Ozias, & reliqui Senatores ad ſtuporem vſque defixi ſint, illam intuentes.

Vers. 8. *Nihil tamen interrogantes eam dimiſerunt tranſire, dicentes: Deus Patrum noſtrorum, &c.* Ozias, & reliqui presbyteri nihil ſciſcitantur, quia ſciebant è re Bethuliæ fore, ſi celaretur Iudithæ conſilium. Sed precibus illius vota proſequuntur: atque patriæ, & religionis libertatæ æternum in Sanctorum ordine nomen, & perennaturam gloriam pollicentur.

Vers. 9. 37. Biblia. Gothica. *Et dixerunt hi, qui illic erant, omnes vna voce: Fiat, fiat.* Nempe omnes qui aderant, adiungunt pariter vota & preces. Bibl. Gothica pro τὸ *Fiat, fiat*, ſcribunt *Amen*: Eodem prorſus ſenſu.

Vers. 10. *Iudith verò orans Dominum, tranſiuit per portas, ipſa, & Abra eius.* Græcus Text. addit: Iuditham petiuiſſe, vt ſibi panderentur portæ, & Bethuliæ Senatores iuſſiſſe militibus, vt eas aperirent: & Iuditham cum Abra egreſſam, proſecutos eſſe oculis ipſam intuendo procul, quoad vſque deſcenſus in vallem ipſis Iuditham proſpiciendam eripuit.

Vers. 11. *Factum eſt autem, cùm deſcenderet montem circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Aſſyriorum, & tenuerunt eam, dicentes: Vnde venis? aut quò vadis?* In montis deſcenſu, iam iam albeſcente aurorâ Iudithæ occurrunt Aſſyrij exploratores, & captam interrogant; Cuias eſſet, (vt exprimitur in Græco textu: & notarunt Vatablus, & Emanuel Sa.) Vnde veniret, & quò pergeret? quibus reſpondet Iuditha.

Græcus. Vatabl. Sa.

Vers. 12. & 13. *Quæ reſpondit: Filia ſum Hebræorum; ideò ego fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui, quod dentur vobis in deprædationem, &c.* In his verſiculis 12. & 13. nil exigit interpretis operam, niſi vt exploretur, an Iuditha mentita ſit, (quod verba ſonare videntur,) & an à mendacio excuſari poſſit? vnde ſimul Literalis ſenſus vtriuſque verſiculi expeditiùs tradetur.

38. Lyra. Abulenſ. S. Thom. Sà. Marian. Lyranus hîc, Abulenſis, in cap. 1. Exodi q. 6. S. Thomas 2. 2. q. 110. art. 3. ad 3. Emanuel Sà, & Mariana, cenſent Iuditham mentitam fuiſſe, & nunc Aſſyriorum exploratoribus, & poſtea Holopherni: verba Iudithæ, quibus mendacij labem inſpergunt, mox repurgabo aptioris commenti lixiuio. Ex aduerſo ſtat plurium Doctorum agmen pugnaciſſimè illam defendens ab iniuria delicti, & leuis mendacij ignobili reatu, qui planè dedecet illuſtrem Heroinam.

Sit Primvm Assertvm pro Iuditha, patriæ religionis vindice, & vindicatâ à mendacij iniuriâ.

Innoc. Iudith mentita non fuit. Veroſimilius eſt, quod Iuditha non deliquit; etſi mentita ſit. Nam licet hodie indubium ſit poſt decretum Innocentij 3. in cap. *ſuper eo.* de vſuris, mendacium omne de ſe eſſe delictum; tamen non ſic notum eſt ratione naturali, vt hæc veritas naturaliter nota ſit omnibus, & liquidò perſpicua fuerit etiam ſapientiſſimis viris. Plato enim in 3. de republica: *Veritas, inquit, magnoperè ſectanda eſt. Si enim Deo indecens, & inutile mendacium eſt, hominibus quandoque vtile, vt vtantur eo quaſi condimento, atque medicamine, nulli dubium eſt, quin huiuſmodi licentia danda ſit, & ab imprudentibus remouenda. Ergo & principes vrbium, ſi quibus, & aliis hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, vel contra hoſtes, vel pro patria & ciuibus. Ab aliis verò qui mendacio vti neſciunt, auferendum eſt omne mendacium.* Idem tradit Origenes lib. 6. Stromateon, vbi Iuditham à mendacij delicto vindicat, & lib. 10. idem repetit. Eandem ſententiam approbat S. Chryſoſtomus homil. 32. & 35. in Geneſim, lib. 1. de Sacerdotio, & Abbas Ioſeph apud Caſſianum collat. 17. cap. 8. cui videtur idem Caſſianus aſſentire, quippe qui diſcipulus fuit Chryſoſtomi. Et S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius in caput 2. epiſt. ad Galatas, quibus ſubſcripſêre alij Doctores Græci, vtpote enutriti in Academiis Platonis. Ex qua doctrina ſic arguo pro Iuditha: Sapientiſſimus Philoſophorum Plato, & tot eruditiſſimi Doctores ſolo ductu naturalis rationis ſeriò exiſtimarunt, pro vrbe liberanda, aut alia re valde vtili, licitum fuiſſe mendacium: Ergo credibile eſt, in rudi illo Iudithæ æuo (præſertim cùm hæc hiſtoria acciderit poſt captiuitatem Babylonicam, à qua valde elanguit ſtudiorum ardor, & penè deletæ Rabbinorũ acadæmiæ ſunt,) nondum ſatis exploratum fuiſſe illicitum eſſe officioſum mendacium: præcipuè cùm cenſebatur imprimis vtile ad liberandam patriam, & veri Dei religionem ab impio tyranno, qui atrociter ferociebat in Iudæam, & impiè bellum indixit religioni veri Dei. Quid mirum, ſi Iuditham latuit, quod poſt mille annos nihilominus latuit S. Hieronymum, S. Chryſoſtomum, Theodoretum? Hæc ratio euincit Iuditham excuſari poſſe à mendacij malitia: Ergo excuſet pietas, quod ratio excuſari poſſe demonſtrat. Sic Iuditham nuper excuſat P. Gaſpar Hurtado, in Philoſophicis & Theologicis Scholis olim meus magiſter, Complutenſis academiæ ornamentum, & huius noſtri Collegij literarium decus. Hic ſapientiſſimus vir 1. 2. Tract. de Bonit. & Malit. d. 2. diff. 6. ob inuincibilem ignorantiam prætextu liberationis & patriæ & religionis, Iuditham vindicat à mendacij indecoro reatu, & temeratæ veritatis propudioſa culpâ.

Plato. Orig. Chryſoſt. Abbas Ioſeph. Caſſian. Hier. Theodor. Theoph. Oecumen. P. Hurtad. Complut.

Sit Altervm pro Iuditha Assertvm. 39.
Iuditha non tantùm immunis eſt à mendacij malitia, ſed etiam à mendacio. Ita S. Auguſtinus in lib. de Mendacio, Origenes lib. illo 6. Stromateon, ſi attentiùs legantur eius verba, Rabanus, Gloſſa, Hugo Carthuſianus, hîc. Alexander Alenſis parte 3. q. 37. membro 6. Sixtus Senenſis lib. 5. Bibliothecæ Annot. 107. Thomas Sanchez, in præc. Decalogi lib. 3. cap. 6. num. 15. Leſſius de iuſtitia, &c. lib. 2. cap. 47. dubit. 6. Serarius in cap. 13. huius libri quæſt. 9. Salianus tom. 4. Annal. ad annum mundi 3346. Sanctius, & Tirinus hîc. Imò S. Thomas pro oppoſita ſententia allegatus, hac clauſulâ finit reſponſionem ad 3. *Quamuis etiam dici poſſit, quod verba eius, (id eſt, Iudithæ,) Veritatem habent ſecundum aliquem myſticum intellectum.* Sit ergo primum noſtræ ſententiæ fulcrum, tot ſapientiſſimorum hominum Auctoritas, quæ in hac re plurimum valet. Dein Iudithæ facinus decantatiſſimum eſt toto orbe, & illuſtriſſimis encomiis prædicatur, & quaſi patratum inſtinctu Spiritus ſancti,

Aug. Origen. Rabanus. Gloſſ. Hugo. Alenſ. Sixt. Senenſ. Thom. Sanct. Leſſius. Serar. Salia. Sanct. Tirinus. S. Thom. Iuditha vindicatur à mendacio.

cti, in toto hoc libro, & Sanctissimorum Patrum elogiis crebertimè celebratur; ergo infame mendacij delictum non deuenustauit piam gloriam tanti facinoris. Porrò etsi Sanctissimi quique homines etiam in bonis operibus alicuius vitioli nævo dehonestentur, vt dum subtiment grande aliquod periculum, mendaciolum aliquod imprudenti & incogitanti ore excidat; (quæ est humanæ naturæ imbecillitas;) at toties meditatè mentiri, perpetuam è mendaciis orationem texere; præsertim cùm Iuditha adstruat sibi fidem, aiens sequenti capite, vt habetur in textu Græco:
Græcus. *Non ennunciabo Domino meo falsi quidquam*, mendacium enormissimum est, & prauitas non digna pio Iudithæ ore. Malè ergo ad finem optimum, & Deo placitum, nonnisi viâ prauâ, & distortâ, & Deo offensâ tetendisset sanctissima fœmina, à Deo indubiè afflata; & tot insignium mendaciorum fœdâ colluuione præclarissimum Dei miraculum polluisset, culpasset, contaminasset.

40. Genes. Prætereà, vt omittam excusationem mendacij, cuius insimulatur Abraham, & Sara, & Isaac, & Rebecca, & præsertim Iacob cùm dixit, se Esaü primogenitum Isaaci, & Petri, & Pauli veritatis dissimulationem: Insignis est locus ad hanc rem
Tobiæ. Tobiæ 3. v. 16. Vbi Raphaël Angelus, planè dixit se esse Israëlitam, vocarique Azariam, Ananiæ magni filium, quem Tobias probè nouerat, & eius familiaritate diu fuerat vsus. Ergo cùm in confesso omnibus sit, Angelum mentitum non fuisse, etsi verba ipsius obiiciant speciem mendacij excusatu difficilioris; cur Iuditham etiam Angelorum de probitate æmulam, non excusabimus à fœdissimi mendacij reatu? Desudet igitur pij interpretis industria in pio hoc, & religioso pro Iuditha labore: & vltrò huc intendantur ingenij vires, sicut necesse est contendi in asserendo Raphaële à suspicione mendacij. Pietas exigit pro Iuditha, quod religio pro Raphaële. Ipsa enim ratio postulat, vt illustri sanctitate hominum veritas sarta tectàque seruetur, si vlla inueniri potest: & qui nullius mendacij in Scripturâ, à nobis nullo modo damnentur.

41. Solutio argumentorum. Denique Solidior huius veritatis probatio petenda est a solutione, argumentorum, quæ Iudithæ mendacia adstruere videntur, si specie tenus censura vibranda foret. Et priùs ingenuè fateor aduersùs aliquos nostræ sententiæ Doctores, Iuditham ironicè locutam non fuisse. Nam Ironia sic versatur in rei simulatione, vt si non ab vno, ab alio
Quint. ferè statim notetur: & ex ipsa occasione, aut pronunciatione intelligatur, vt Quintilianus libro 8. eleganter docet. Neque verò existimo, Iudithæ veritatem adstruendam esse secundum sensus mysticos. Quid enim adumbrat Iudithæ facinus, & Holophernis tragœdia? Imò mysticus sensus in literali fundatur: at si litteralis falsus est, futilis
Lyran. ergo erit sensus mysticus, & qui sponte ruit ab inanitate fundamenti. Legi potest Lyranus, hîc, qui multus est in hoc discursu. Ad rei perspicuitatem præmittendum est, quod in comperto habetur apud Theologiæ Expositiuæ, & Scholasticæ proceres, nempe, vt se quis bello iusto ab iniusto aggressore tueatur, posse vti dolo, & stratagemate in rebus, vt in latentes insidias callidè hostis deducatur incautus: Et posse etiam vti æquiuocis verbis, quæ in aliquo, etsi abstruso, & remoto sensu, vera sint, licet hostis in alio sensu eadem certò intelligat. Vnde absque mendacij culpa ambiguè loqui potest, qui patitur iniuriam, præsertim si illam alio modo declinare non valet. Hâc notatiunculâ præmissâ quam plurium auctorum auctoritate probo, dum applico; venio ad Iudithæ verba.

In hoc cap. 10. v. 12. ita loquitur ad Exploratores: *Ideo fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui, quod dentur vobis in deprædationem.* Dum dixit se *fugere*, intelligit eâ celeritate descendisse à Bethulia vt fugientis instar, noctu, & celeriter à suis exiens, fugitiuos imitaretur. Ecce tibi verba ambigua sunt; verbis autem ambiguis vti licere etiam absque necessitate tradunt Nauarrus cap. *Humanæ aures* 22. q. 5. in q. 2. num. 8. Bañez 2. 2. q. 69. art. 2. dubio penult. & ibi Salon controuersia 11. Azor, tom. 1. lib. 11. cap. 4. q. 5. regula 2. Sayrus in Claui regia lib. 11. cap. 17. num. 26. Suarez tom. 2. de Relig. c. 11. in fine, Thomas Sanct. in præcepta Decalog. lib. 3. c. 6. n. 14. 42. Iudith. Nauarr. Bañez. Salon. Azor. Sayr. Suarez. Thom. Sanct.

Dein Iuditha affirmat, futurum se agnouisse, quod Bethulienses dandi sunt Assyriis in deprædationem; nimirum nisi Deus opem ferret, & suo ipsa concilio cladem auerteret, quod mente secum ipsa dicebat, vt verè poterat, & re ipsâ accideret. Eiusmodi tacitas mentis additiunculas, & dissimulatas in mente verborum appendices, quis nesciat esse licitas, præsertim in atrocioris periculi angustiis? Quin & absque vrgenti necessitate id licere docet Nauarr. prædicto cap. *Humanæ aures* 22. q. 5. num. 12. Valentia 2. 2. disp. 5. q. 13. puncto 2. & 4. tom. in 3. p. disp. 7. q. 13. puncto vltimo. Salon 2. 2. q. 69. art. 2. Controu. 11. Toletus lib. 4. summ. cap. 21. num. 9. Emanuel de Ordine iudiciario cap. 10. num. 4. Philiarchus de officio Sacerdotis tom. 1. parte 2. lib. 3. cap. 14. Suarez eodem tomo 2. de relig. cap. 11. num. 6. Thomas Sanch. in præcepta Decalogi lib. 3. cap. 6. num. 15. Lessius lib. 2. de Iust. cap. 42. dub. 9. num. 48. & probabilem censet Emanuel Sà, verbo *Iuramentum*. De quo legi potest Enriquez tom. 1. lib. 6. de Pœnit. lib. 2. cap. 19. & Pereira in cap. 27. Geneseos, disp. 5. num. 57. Quin Thomas Sanctius nuper allegatus, ex hac doctrina Iuditham expresè excusat, & Iacobum Patriarcham, & Angelum Raphaëlem. Quod confirmat ex cap. *Intelligentia* de verb. significatione, quod desumptum est ex S. Greg. lib. 26. Moral. Nauarr. Valent. Salon. Tolet. Eman. Philiarch. Suar. Thom. Sanch. Setar. Enriq. Pereir. Thom. Sanch. Greg.

43. Iudith. Prætereà Iuditha in hoc cap. 10. v. 13. ait exploratoribus Assyriorum: *Vadam ad faciem Principis Holophernis, vt indicem illi secreta illorum: & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos.* Planè reserauit Bethuliensium secreta, dum dixit cap. 11. v. 10. & 11. Hebræos siti, & fame vsque adeò vexari, vt statuerint interficere sua pecora, & eorum haurire sanguinem. Quod dubio procùl obsessi Bethulienses decreuerant. Deinde perspicuè ostendit aditum, quo superari possint, nimirum, quod dixerat Achior cap. 5. scilicet, si Deum haberent offensum, & auxiliares manus ab eo amoueret. Quod dixit quoque Iuditha cap. 11. v. 7. Adhæc cap. 11. v. 4. sic fatur ad Holophernem: *Si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum.* Quis non videat hæc verba esse ambigua? Neque enim verba cogunt, vt in fauorem Holophernis facta fore intelligantur. Cætera quæ contra Iudithæ veritatem vibrantur tela, plumbea sunt, & ex doctrina tradita sponte cadunt sine ictu. Maneat ergo sanctum, & in concussum, Iuditham non deuenustasse illustre facinus ignobili mendacio. Quod planè patebit ex infrà dicendis, dum singula verba, quibus impingitur mendacij offensa, asseruntur ab hac calumniâ. Plura qui volet scire de stratagematum veritate, legat (si legi potest,) Albericum Gentilem lib. 2. de iure belli. Iudith. Alb. Gentil.

§. VI.

Inops vſque adeò ſuâ paupertate diues eſt, vt in anguſtiori inopiâ poſſet pro Deo opulentus velut fideiuſſor exiſtere.

44. Seneca. NOn qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt: ait Seneca epiſt.2. Quid enim refert quantùm illi in arca, quantùm in horreis iaceat, quantùm paſcat, aut fœneteret; ſi alieno imminet, ſi ex alieno pendet? Et quidem homo nō acquiſita, ſed acquirenda computat; Neque tā ſuum reputat quod habet, quā quod nō habet. Diues eſt de alieni ſpe, non de ſuo cenſu. Verùm, *Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt*. Diues valde eſt paupertas læta; illa verò ſi læta eſt, paupertas non eſt, ſed diuitiæ; Nam locupletior theſaurus Chriſtiana inopia eſt. *Beati pauperes ſpiritu, quia ipſorum eſt regnum cælorum.* Matth. 5. v. 3. Ergo pauper Rex eſt, & regias diuitias poſſidet: nam Regum pauperrimus, diuitiis longè ſuperat locupletem quemque procerum opulentiſſimum. Rogas vnde obueniat pauperi tam diues theſaurus? Ab inopiâ ipsâ inquio; quia pauper diues eſt paupertate, vt docet Eccleſiaſticus cap.11.v.12. *Eſt homo marcidus, egens recuperatione, abundans paupertate.* Vides quod inopia pauperem locupletet? Quàm diues poſſeſſio ſit paupertas traditur Ioannis 19. v. 27. *Accepit eam diſcipulus in ſua.* Virginem inquam, accepit Ioannes inter ſuas poſſeſſiones. Sed quæ erat poſſeſſio Ioannis niſi paupertas? Peracutè S. Auguſt. Tract. 119. *Sed in qua ſua Ioannes matrem Domini accipit; neque enim non ex eis erat, qui dixerit ei*: Ecce nos reliquimus omnia? *Suſcepit ergo eam in ſua, non prædia quæ nulla propria poſſidebat.* Nempè cùm prædia, & poſſeſſiones Ioannis nullæ eſſent; ſed paupertas eſſet eius diuitiæ, Matrem Domini inter ſua prædia accepit, id eſt, in cenſu ſuæ diuitis paupertatis computauit. Quia Mater Dei, qui eſt cæleſtis theſaurus, non inter fallaces diuitias, ſed inter prædiuitem paupertatis cenſum, computanda erat. Quid exaggeratius pro diuitiis paupertatis?

Seneca. Matth. Paupertas diues eſt. Eccli. Ioan. Aug.

45. Quin & Apoſtoli ipſi theſaurum prædiuitem reputabant paupertatem; Matth. 19. v. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, quid ergo erit nobis?* Ecce quanti æſtiment paupertatem; & reculas omiſiſſe pro Chriſto; paupertatis enim compenſationem exigunt non leuem; & Chriſto bono rerum æſtimatori cariùs ſuam paupertatem diuendunt; & centuplum in hac vita, & in alia honorum munera, & ſubſellia in vltimo iudicio pretij nomine ob paupertatem accipiunt. Verùm diuitias, quas Apoſtoli reliquerunt benè numerat S. Chryſol. ſerm. 28. *Petrus, & Andreas, Iacobus & Ioannes germanitas combinata, imò congeminata paupertas, pauperes cenſu, loco humiles, viles arte, obſcuri vitâ, labore communes, negati honoribus.* Id eſt, Neque Apoſtolorum arcam, neque horrea prægrauabat argenti vis, aut frumenti copia; neque paſcua, neque fœnora, greges, aut mercimoniæ fatigabant. Inopes Apoſtoli erant, & paupertatem commutarunt: & tamen tanti æſtimant ſuam paupertatem, vt pro locuplete cenſu reputent; & magnum quid pro inopia petant, & accipiant à Chriſto. Aduertis quàm diues ſit Paupertas, & quanti æſtimetur ab Apoſtolis, & quàm regiè remuneretur à Chriſto! Bene ergo pauperior inopia, diuitiæ computantur: & eſt homo diues paupertate ſuâ. Non omittam hîc Pauli encomium, qui vt eſſet omnium Apoſtolorum pauperrimus, hanc paupertatis opulentiam imminuere conatus eſt. 2.Cor.6.v.10. *Tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes.* Plena emphaſi verba. Ac ſi ita ſecum ageret Paulus ſtudioſiſſimus paupertatis; Omnia bona mea pro Chriſto renuncianda ſunt, vt verè pauper ſim. At cùm inopia ſit opulenta, & pauper ſit diues ab inopiâ, *& abundans paupertate ſuâ*, ſic fiet, vt dum diuitias fugio, & paupertatem ſequor, à paupertate ditior euadam. Vnde nolo quidpiam poſſidere, ſed quaſi omnia bona mea omittere; & ſic ero *tanquam nihil habens*: nam vocula *tanquam*, rem, cui adiungitur planè minuit hîc. Quod aduertit Caietanus in Commentario huius loci: *Tanquam nihil habentes: Aſſimilamur voluntariè illis, qui nihil habent.* Ac ſi dicat; diues theſaurus paupertas eſt; nolo, vt me diues paupertas opulentet, ſed vt derelictio mei cenſus, me depauperet: & ita nolo eſſe pauper, ſed tanquam pauper; non pauper, ſed ſimilis pauperi, *aſſimilatus voluntariè illis, qui nihil habent. Tanquam nihil habentes*, Id eſt, nec mea bona poſſideo, nam ea pro Chriſto reliqui. Neque ſtipendia paupertatis capto, vt cæteri Apoſtoli, qui Chriſto vendunt ſuam paupertatem, & magno pretio vendunt: quique ſtipendia paupertatis, nimirum eleemoſynas fidelium admittunt. Non ſic ego: *Quia ad ea quæ mihi opus erant, & iis qui mecum ſunt, miniſtrauerunt manus iſtæ.* Non precariò victito, vt pauper, ſed ac ſi diues mihi cenſus ſuppeteret, me, meóſque ſuſtento. Vnde pauper non ſum, cùm pauperis ſalaria non accipiam, ſed tanquam pauper: *Tanquam nihil habentes.* Sed neque ſic vitare potuit Apoſtolus diuitias paupertatis, nam ſubdit: *Et omnia poſſidentes*, id eſt: cùm nihil habeam, ab inopiâ pauperiori adeò diues ſum, vt omnia poſſideam.

Math. Chryſol. Paulus ambit eſſe quaſi pauper, ne diues ſit. 2.Cor. Caiet. Actor.

Omnia poſſidet pauper, vnde quodammodò certare poteſt de diuitiis cum Deo. Baſilius Seleucus Orat. 11. munificam Dei liberalitatem commendans, debitricem illam facit, & noſtræ miſeriæ ſubleuandæ, & diuinæ pietatis augendæ. *Mihi* (ait Deus,) *qui ſum Dominus, lex de humanitate ſcripta eſt, Me ipſum debitorem Clementiæ conſtitui.* Itaque Deus quamuis velut effusè regiis donis muneret creaturas tamē plus debet ſuæ Clementiæ, quæ exactrix eſt plurium, & plurium donorum. Num poſt tot munera, adhuc Deus eſt *debitor Clementiæ ſuæ?* & tanquam ſi ſoluendo non eſſet tanto creditori, ſolius pauperis prædiues theſaurus valeat dici fideiuſſor pro Deo? Calamitas depauperauit Iobum, ita vt Rex quondam potens, ad pauperrimam fortunam redactus, nec caſulam habuit, quam habitaret, nec veſtem, quâ ſe protegeret, nec linteolum, quo vel vlcerum ſaniem tergeret. Tunc ait cap.17. v.3. *Libera me, & pone me iuxta te.* Paraphraſis Chaldaica ſic habet: *Libera me, & pone nunc fideiuſſorem me apud te*, &c. Expende τὸ *Nunc.* Ac ſi dicat: Scio tuæ diuinæ liberalitatis expenſas, & quàm munificè agas, vt par eſt. Scio te adhuc *debitorem eſſe Clementiæ.* Verùm vt ſoluendo ſis, debitis Clementiæ; *Pone me Nunc fideiuſſorem apud te.* Nimirum: ego nunc quando pauperrimus ſum; ſed opulentâ paupertate diues; nunc, nunc, inquam, nunc, cùm inopiæ opimum cēſum poſſideo, pro Deo, qui multa debet ſuæ Clementiæ fideiubebo: *Pone me nunc fideiuſſorem apud te.* Non cùm diuitiis vigebam opulentus, & auro degrauabam ſcrinia; non cùm paſcua defatigabam armentis, & fœnora negotiationibus 46.

Baſil.Sel. Pauper poteſt eſſe Dei fideiuſſor. Iob. 47.

tionibus occupabam; non cùm regius thesaurus mihi vbertim suppetebat ad fideiussionem. Nam mundanæ hæ diuitiæ pauperes sunt; sed *Nunc* cùm scilicet pauperiori inopiâ arctor; *Nunc* abunde sponsioni sufficio ego. *Pone nunc fideiussorem me apud te.* Iobus tunc aptus tantæ fideiussioni reputatur? Aduerte Creditorem plus fidere stipulationi fideiussoris, quàm bonis debitoris. Nimiùm audet Iob cum fideiussionem pro Deo offert. Nolo hyperboles. Quod in casu simili Sanctum Patriarcham Noë, cùm sæua diluuij inundatio omnes eius possessiones euertisset, Dei fideiussorem appellauit Basilius Seleucianus Orat. 5. sic illum alloquens: *ô imaginis Dei firmior aduersator! ô qui finis vnàque principium naturæ fuisti! ô faustum humanitatis confine! ô qui tutior diuinæ bonitatis fideiussor illuxisti!* Ecce tibi, vbi dicitur Noë omnibus suis bonis spoliatus, appellatur, *diuinæ Bonitatis fideiussor.* Ac si dicat: tantis diuitiis pollet Noë, cùm ad miseriorem paupertatem redactus est, vt propè fideiubere valeat pro Deo; & pro debitis, quæ dependere debet diuinæ Clementiæ, opulentus velut fideiussor existat. Bene ergo pauper Iobus dixit: *Pone nunc fideiussorem me*, & inops Noë *diuinæ bonitatis fideiussor* dicitur: quia strictior paupertas adeò diues est & opulenta, vt pro Deo possit quasi fideiubere. Vides oculis diuitias paupertatis? Multa timent, verentur omnia Bethulienses cap.4.v.9. ab hoste auarissimo Holopherne. At si attentiùs aduertas, etsi cætera timent, depauperari non timent, fortè scientes paupertatis opulentas diuitias. Et Iuditha hic v.5. animosè reliquit suas opes, & paupere lagenâ, & panario contenta, it ad aliena castra: Vbi & thesaurum Assyriorum inuenit, opulentior effecta à sua paupertate est.

Basil. Sel.

§. VII.

Esto bene infelix in hac vita, ne sis male infelix in futurâ.

48. Viuere omnes feliciter volunt, sed ad peruidendum quid sit, quod prosperam vitam efficiat, caligant. Ideóque non est facile in hac vita consequi humanam felicitatem: quia ab ea quisque eò longiùs recedit, quò ad illam concitatiùs fertur. Si via, error, & lapsus est, in contrariúmque ducit; ipsa velocitas maioris interualli causa fit. Fortunæ dona, vtputa opes, honores, voluptates, & quidquid ambitio humana suspirat, futile, adumbratum, fugax bonum est. Quid, quòd vulgus hæc æstimat? Fateor: *hac maior pars esse videtur, ideo enim peior est.* Quæramus quid optimum factu sit, non quid vsitatissimum. *Heu! non ad rationem, sed ad similitudinem viuimus!* Quidquid vulgò homines optant, inimicorum exsecrationem puta. Profectò honos sollicitâ ambitione constat; opes anxiâ sollicitudine mercamur, voluptas spe allicit, possessione fastiditur, omnis humana felicitas incertissima domina est, impotentissimáque, vices alternare scit, durare nescit. Nam quidquid fortuna potest dare, eripere potest. Ergo humanum bonum aut iners est, aut in peruersum solers, inane, mendax, volaticum, caducum. Profectò felicitas, *tunc cùm maximè delectat, extinguitur. Nec multum loci habet; itaque citò implet, & tædio est, & post primum impetum marcet. Nec id vnquam certum est, cuius in motu natura est. Ita non potest quidem vlla eius esse substantia, quod venit transitiuè, celerrimè in ipso vsu sui periturum. Eò enim peruenit vbi desinit, & dum incipit, spectat ad finem*, verba sunt Senecæ lib. de vita beata, cap.7. Vis esse perfectè felix? contemne hanc humanã felicitatẽ, & de peruerso auxiliabitur tibi. Vera enim felicitas constat contemptu huius felicitatis. Esto bene infelix, ne sis malè felix. Sollicita lucrosos, & opulentos paupertatis quæstus, ambi priuatam vitam dignitatum expertem; ne itò pecorum more ad illecebras voluptatis, & summam hanc felicitatem te adeptũ puta; verè enim adeptus es. Quod est Christianum paradoxum, & ipsissima veritas, quam sigillatim hic paragraphus probat. Damnabis audaciam; sed appello ad Rationis tribunal, consultissimum auctoritate Scripturæ, & Patrum.

Seneca.

Felicitatis inconstantia.

Seneca.

Sanctus Ambrosius in commentariis super c.12. Lucæ, sic scribit: *Considerate volatilia cœli, &c. volatilibus cœli nullum exercitium cultionis, nullus de messium fœcunditate prouentus est, indeficientem prouidentia diuina largitur alimoniam. Verum est igitur causam inopiæ nostræ auaritiam videri. Etenim illis idcirco sine labore, pabuli vsus exuberat, quò fructus ad escam communem datos, speciali quodam nesciunt vendicare dominatu. Nos communia amisimus, dum propria vendicamus. Nam nec proprium quidem vbi perpetuum nihil, nec certa copia vbi incertus euentus.* Longiuscule sed nihil omittendum. Procliue est singulas Ambrosij sententias expendere. Notanda est illa: *Verum est igitur causam inopiæ nostræ esse auaritiam*, id est, diuitiarum passionem. Quasi locupletiores diuitiæ à paupertate sint, & pauperior inopia à possessione mundialium bonorum. 49.

Ambr.

A diuitijs inopia est.

Vetus quæstio est apud Geneseos interpretes, an Iacob cùm è paterna domo profectus est in Mesopotamiam, secum tulerit sufficiens viaticum ad sumptus longi itineris, an solus, & absque pecuniæ subsidio missus sit? Quidam asserunt non iisse sufficienti pecuniarum subsidio destitutum: quia verosimile non videtur Iacobum matri Rebeccæ in primis charum, muneratum non fuisse locupleti viatico, præsertim in diuite domo. Saltem ferè indubium est, Iacobum solum, & pauperem confecisse iter (quidquid sit de fabula spoliationis, factæ ab Eliphâ filio Esaü.) Rationem reddit Lyranus, quia infrà, cap.32. v.10. dixit Iacob: *In baculo meo transiui Iordanem istum, id est, solus, & pauper.* Nempe si Iacobus dixisset *in baculo* (nec addidisset *meo*) transiui Iordanem, inefficax esset argumentum ex præfatis verbis; quoniam baculo innixus potuerat amnem transuadasse, etsi sufficiens viaticum detulisset: At qui dixit, *In baculo meo*, manifestè innuit, nihil aliud detulisse præter suum baculum. Quæ est ratio Lyrani: Quasi dicat: eo ipso quod Iacob significat aliquid suum detulisse, & habuisse, certò indicat, *solum, & pauperem*, opum vacuum, & rerum indigum, iter confecisse. Nemo enim tam certò molestias paupertatis experitur, quàm qui aliquid suum habet: caret enim diuitiis paupertatis. Ecclesiastici 11.v.12. *Est homo marcidus egens recuperatione, abundans paupertate.* Ecce tibi paupertatis diuitias. Iacob probatur pauper, quia aliquid habuisse dicitur. Qui nihil habet, omnia possidet. *Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes*, 2.Cor.6.v.10. O diuitem paupertatem, & pauperes diuitias. 50.

Egestas à viatici subsidio.

Genes.

Lyran.

Eccli.

2. Cor.

Geneseos 2.vers.22. postquam Deus tulit vnam è costis sopiti Adami, & eam ædificauit in mulierem; vbi primùm Adam euigilauit, in has voces erupit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de* 51.

Genes.

carne

Chryſoſt. Abul. Pereira. Cornel. Cùm Adamo coſta extracta eſt, illam appellat ſuam.

carne mea. Addubitant S. Chryſoſtomus, & Abulenſis, ex quibus Pererius, Cornelius, & alij, quare Adamus, vbi ex reuelatione agnouit extractam illi coſtam, & ex illâ materiatam, & firmatam fuiſſe fœminam, ſtatim ſeriò affirmauit, tunc fœminam eſſe os ex ſuis oſſibus, & carnem de carne ſuâ? Imò tùc non tam eſt os, neque caro Adami, quàm paulò antè fuerat. Nam iam coſta illa in fœminam diuinitus conuerſa, aliud ſuppoſitum eſt ab Adamo diuerſum, quæ paulò ante ipſiſſimus erat Adamus, qui corpus ſuum partitur, vt fœminam coaptet; & natura vna diſſipatur, vt conditoris arte formetur Eua. Falsò ergo affirmat Adamus, quod ex ſua coſta efformata Eua, tunc, tunc præſertim, eſt os ex ſuis oſſibus, & caro de ſuâ carne, aiens: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.* Et difficultatem auget, quod Sanctus Chryſoſtomus homil. 15. in Geneſ. ſic locum ſcribit: *Alius quidam interpres pro* Nunc *vertit* ſemel. Quaſi coſta Adami in Euam transformata, *ſemel* fuerit res Adami; nempe cùm extracta, & alienata ab illo ſit; nec tam pars, ſeu res Adami fuerit, cùm erat eius pars, quàm cùm res diuerſa ab illo facta eſt. Ecce tibi huius paragraphi thema, ſolutio eſt huius dubij. Scilicet quando coſta membrum erat Adami, ipſi agnatum, & compactum, non tam dicitur res Adami, quàm cùm illi extrahitur, extirpatur, & abalienatur. O mundalia bona! ô terrenas hominum poſſeſſiones! quæ cùm indiuiduè poſſidentur, non tam dicuntur res poſſeſſoris, quàm cùm diuelluntur, & abalienantur; quaſi abalienatio ius poſſeſſionis ſit, & res dominij. Vnde diuulſa, & abalienata coſta ſui corporis, tunc, tunc, vel maximè dixit Adam: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne meâ.* Et addit Chryſoſtomus, cui adſcribo hanc loci commentationem, *Semel* hanc coſtam fuiſſe rem Adami, non tam quando erat illius integralis pars, & ſibi agnatum, & compactum membrum, quàm cùm ab eo diuulſum, & alienatum eſt, & in alienum mulieris ſuppoſitum ſubſiſtens. Quaſi poſſeſſio rem non ſuam habeat, & abalienatio, ſeu rei inopia ſit ius dominij, & res poſſeſſionis. Quid luculentius? Eſtote ergo de inopia ſecuri, ſumite ſtipendium indigentiæ, viuite de paupertate locupletes. Ille enim verè diues eſt, & Chriſtianè opulentus, qui *abundat paupertate.*

Chryſoſt.

52. Abrahami facinus tot præconiis celebratum, adhuc poſteritatis calamos, fidei admiratores expectat. Nempe filium, quem ſterilitas diuturni côiugij, & inopia effœtæ naturæ negabat, fœcundior gratia dedit, deditque ſimul patri filium, poſſeſſioni locupletiſſimæ hæredem, familiæ principem, Abrahamo blandimenta ſolatij. Sed quem Deus dedit Iſaacum, repetiit; quem rogatus dederat, rogat, vt accipiat ad victimam. Geneſ. 22. v. 2. *Tolle filium tuum, quem diligis Iſaac, & vade in terram viſionis, atque ibi offeres eum in holocauſtum. Igitur Abraham de nocte conſurgens, ſtrauit aſinum ſuum, &c.* O metam obedientiæ, & patientiæ ſimulacrum! Bene aduertit Baſilius Seleuc. orat. 7. quod Abraham auditâ funeſtâ Dei præceptione, quâ orbatur filio, priuatur hærede, viduatur familiæ principe, *non gemuit, non illacrymauit, non natura vi fractus eſt. Non emiſit vocem patre dignam, quaſi filij iugulum abnueret. Non dixit qua ab ingenio voluiſſet: O barbaricas præceptiones! ô imperia à naturæ legibus abhorrentia! filij carnifex eſſe iubeor: ſeruus cùm fuerim pater, in filij cædem properè vrgeor: Infœcunditatis malo ſolutus, rurſum me improlem gemo. Non vſque adeò filij orbitas antè luctuoſa fuit, quàm nunc experta mihi. Ferrum natura repudiat, ad rem tam atrocem fatiſcit dextra, oculi ſpectaculum refugiunt: quibus ipſe affectibus naturam obarmaueris noſti.* Quin, & cruentum hoc facinus oraculo diuino videri poterat eſſe contrarium; nam qui perennaturam ſobolem ab Iſaaco promiſit, quo pacto imperet, vt prætnaturâ cæde Iſaacus pereat? Niſi fortè Iſaaci immatura cædes artificium ſit propagandę ab illo familiæ, & ingenium ilius ſeruandi ad vitam diuturniorem. Pulchrè ad rem S. Zeno Veron. ſerm. 3. de Abrahamo: *Melius ſeruauit filium dum non pepercit.* O arcana pietatis myſteria! ô vſitatum virtutis ænigma! perdit Abrahamus vitam filij, vt ſeruet, quem ſi ſeruaret, perdidiſſet. Præmaturè Chriſtianus, quaſi audiſſet Euangelij voces:

Geneſ. Seleuc. Abraham ſeruat filiū, dum filio non parcit. Zeno.

53. Ioannis 12. v. 25. *Qui amat animam ſuam, perdet eam, & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.* Nempe vita perditur amiſſione, quæ arbitrium eſt illius inueniendæ. *Exul vitæ*, dicitur homo piè religioſus à Tertulliano, locus planè locuples, & alias multis locupletatus. Sed vereor ne ſibi non conſtet magnus hic doctor, & ad miraculum vſque profundus. Nam de homine adhuc viuente, piè licet, aptè dici non poteſt à vitâ exulare. Nam qui vitâ extorris eſt, cadauer planè eſt. Niſi fortè quis fingat viuum cadauer, aut vitam cadaueraſcentem. Quo enim pacto adhuc viuit, qui vitæ exul eſt, & procul peregrinatur à patriâ vitâ? Perbellè S. Chryſologus explicans ea verba Pſalmi 91. v. 1. quibus homines piè viuentes & virtuti viuaces, ſic inuitat: *Venite exultemus Domino.* Quærunt commentatores, vnde venire debeant, & quò ire iubeantur? Sanctus Chryſologus ſerm. 46. *venite, quò? vel vnde? ex te homo, in te.* Nempe ſumma Chriſtianæ religionis in eo ſita eſt, vt homo à ſe exeat, vt ita ad ſe redeat, & in ſe maneat. Quod admirationem ingerit non leuem. Quid enim neceſſe eſt, vt homo à ſe exeat, & ſui exul fiat, vt ad ſe iterum redeat? Præſtaret enim à ſe non exire, ſi confeſtim ad ſe redeundum illi eſt; nam ſi ad ſe reuerti debet, quid neceſſe eſt ad ſe priùs exire? Profectò qui bene exit, malè redit illuc, vnde bene exierat. Verùm altè rem meditatus eſt Chryſologus adhortans hominem, vt à ſe exeat, vt ſic ad ſe reuertatur, & in ſe ſit. Qui enim à ſe exit, & ſui exul eſt, meliùs in ſe manet, & qui manens in ſe, ſuus non erat, ſed à ſe exulabat, à ſe exiens: in ſe quaſi in patriâ, & natali ſolo manet; ſéque poſſidet abdicatione ſui. Nam qui à ſe non exit, peregrinatur in patriâ ſuâ, & qui à ſe ipſo exit, ipſo exitu in ſe piè manet, ſe poſſidet, & ab exilio ſui degit in ſe ipſo: *venite, quò? vel vnde? ex te homo in te.* Quod eſt naturale miraculum gratiæ.

Ioannis. Tertul. Homo in ſe ipſo, ſui exul eſt. Pſalm. Chryſol.

Sanctorum proceres toto voluntatis adniſu contendebant ad augmenta gratiæ, & ad beatam gloriam. Vnus Paulus (prætereo tacitus Pauli æmulum Ignatium noſtrum,) neſcio quâ arcanâ charitatis eminentiâ, optauit quodammodò à gratiâ excidere (eo ſenſu, quo mox citandi Patres Paulum interpretantur,) quaſi ex diſpendio gratię, & gloriæ, earumdem compendium piè præſumat. *Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.* Ad Roman. 9. v. 13. Quid optaret Paulus cùm deſiderat anathema eſſe à Chriſto, non conuenit inter expoſitores. Oecumenius ſic inibi fatur: *Concupiſcit, ac requirit, & optat ſeparari à Dei dilectione: Optarim, inquit, ego ipſe anathema eſſe à Chriſto.* Photius verò & S. Chryſoſtomus homil. 16. in epiſt. ad Romanos, explicant de deſiderio amiſſionis gloriæ; ita locum hic 54.

Ad Rom. Oecum. Photius.

commen

Chrysost.

commentatur: *Optabam ego ipse anathema esse pro Christo. A cælorum regno libens exciderem, & ab illa arcanâ gloriâ.* Vides Paulum alioqui gratiæ & gloriæ piè auarum, hîc videri quasi prodigum; cùm vtriusque dispendium propter Christum, & fratres exambire videatur. Quid ais, ô Paule? Eò te arripuit gratiæ fastus, vt ob gratiæ gloriam, cuperes amittere gloriam gratiæ? ô arcanum commercium! amissione gratiæ, & gloriæ Paulus ambit mercari vtriusque augmenta? *Optat separari à Dei dilectione*, (quæ sunt verba Oecumenij) *vt dilectionem adaugeat.* Opportunè. S. Chrysostomus suprà allegatus: *Cupio anathema esse pro Christo. Vnum enim per omnia considerabat*; nempè quomodo *pulchrum hunc amorem expleret.* Ac si dicat: Paulus *optat separari à Dei dilectione, vt pulchrum amorem expleret.* Quasi esse anathema à Christo, id est, separari à gratia (quæ est interpretatio Oecumenij,) aut excidere à gloriâ beatitudinis: (quæ est commentatio Photij,) sit pulchrum vtriusque complementum. Siquidem ille ipse Paulus sic optans à gratiâ, & gloriâ quodammodò excidere, pro fratrum suorum gratiâ, & Christi gloriâ, tantâ donorum gratiæ munificentiâ repletus est, vt ipse dixerit 1. Corinth. 15. v. 10. *Gratiâ Dei sum, id quod sum:* Quasi totus Paulus foret ex gratia conflatus, & gratia foret illi natura, non gratia. Quin & beatitudinis gloriâ sic exuberauit

Oecum. Chrysost. Paulinæ charitatis pia ambitio,

ad Corinth.

55. Paulus, vt adhuc viuens raptus in tertium cælum, paradisi beatitudinem delibarit, & verè ipse de se dixerit, ad Philipp. 3. v. 20. *Nostra conuersatio in cælis est.* Audiendus est iterum S. Chrysostomus hæc omnia feliciter paucis amplectens: *Optarim anathema esse ipse ego. Quid est ipse ego? qui omnium magister sum effectus, qui officia, meritáque infinita coëgi, qui coronas infinitas expecto, qui sic illum amo, vt meus erga illum amor mihi sit rebus omnibus antiquior, qui quotidie propter illum vror.* Ecce tibi Paulus, dum optat ob immensum in homines amorem, anathema esse pro Christo, id est, quasi separari à merito charitatis, & à beatitudinis gloriâ, sic eiusmodi abdicatione vtrumque adaggerasse & cumulasse, vt audeat dicere Chrysostomus, infinita coëgisse merita charitatis, & expectare infinitas gloriæ coronas. Quis nesciat Iudithам olim fuisse Paulinæ charitatis non tantùm præmaturè æmulam, sed etiam exemplarem ideam; quippe quæ vsurpasse iure suo potuit has audacter animosas, & piè generosas Pauli voces: *Optabam ego ipsa anathema esse à Deo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ.* Neque enim tantummodò cùm vltrò pergit ad Assyriorum inimica castra, opulentas reliquit opes, illas commutans pro exiguâ vini lagenâ, & vili panario: non tantùm diuturnâ castitate quæsitam gloriam exponit temerariæ dicacitatis periculo; non tantùm reliquit recessus sui pias delicias, & tantæ gratiæ quietem; sed etiam, vltrò sese dat Assyriis in anathema pro sui populi incolumitate. Neque generosâ, & (vt audacter dicam) piè prodigâ abdicatione sui, & suorum omnium, illa eadem bona perdidit, sed inuenit, & maiori cumulo auxit: opum, famæ, gratiæ, & gloriæ glorioso incremento. Quasi harum rerum amissio artificium foret augmenti, & vsuræ ingenium. Hæc amissio, pia fœneratio est ad ampliores quæstus pietatis. Nam quæ hîc, v. 8. sponte relinquit bona, multiplici incremento auget paulò infrà, nempe cap. 15. v. 11. & v. 14.

Ad Philipp.

Iudith.

§. VIII.

Voluptas non est prouocanda, sed patienda, & depellenda: resistendo vincimus, scuto coronamur.

VOluptas res fortis est, & fortiores exarmat viros blanditiarum vi; non sæuit terrendo, sed 56.
mulcendo, pugnat deliciis, furit blandimentis, placendo triumphat. *Sæuus criminum stimulus libido est: qua numquam manere quietum patitur affectum; nocte feruet, die anhelat; de somno excitat, a negotio abducit, a ratione reuocat; aufert consilium, patiendo inflammat, vsuque accenditur.* Verba sunt Ambrosij lib. 1. de Abel, & Cain cap. 5. Temerarius est qui voluptatem prouocat: occasiones fugit vir fortis, non irritat: nam dum audet, vincitur, dum prouocat, detriumphatur. Siquidem eiusmodi audacia, periculum est: at qui se exponit periculo, planè vincitur: nam periculum audentis, victoria voluptatis est. Vir piè fortis voluptatē nō timet, sed neque prouocat; non adoritur voluptatem, sed eius inuasiones patitur, & repellit. Vincitur, qui inuadit; qui resistit, planè vincit. Scuto prosternit hostem, non gladio, non telis; & qui feriendo hostem vincitur, resistendo vincit. *Leua clypeum, qui in manu tua est contra vrbem Hai, quoniam tibi tradam eam.* ait Dominus Iosue cap. 8. v. 18. Præliabatur Iosue Dei prælia, & vt debellet hostes iubetur leuare clypeum. Clypeo vincendi sunt hostes, an gladio, & telis? Quis vmquam scuto hostes fugat, vincit, triumphat? Clypeône subruendi sunt muri vrbis Hai? ô quàm laborant Hebræi, vt expediant hanc difficultatem! Qui non clypeum, sed *lanceam* exscribūt; & Euseb. Emissenus δόρυ, idest, *lanceam* intelligit: nam lanceâ feritur hostis, non scuto. Verùm prælia domini scuto prælianda sunt, hostes populi Dei, Clypeo vincuntur: nēpe stando, resistendo, patiendo animarū sæuos hostes, & malè dulces voluptates; non inuadēdo, & irritando; non telis, sed scuto victoria cōstat. *Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Ps. 5. v. 13. Non disputo hîc quo pacto bona voluntas Domini sit nostrum scutū, (de quo aliàs,) Sed tātùm expendo quomodo scutum coronet. Scuto protegimur, non coronamur: scutum ictus hostiles excipit, hostes non ferit, nec feriendo vincit; scutum è sinistrâ regit corpus, non in capite decorat hominem. Bene ad rem præsentem vertit Incognitus hîc, quod *scuto omnis diabolica tentatio repellitur:* ergo Scutum quia hostem repellit, hosti resistentem coronat. Itaque in pugna aduersùs animæ hostes, scutum, *quo omnis diabolica tentatio repellitur*, corona est, & armamentum ad expellendum; est insigne triumphorum, & diadema victoris. In hac spirituali pugnâ, non coronatur qui hostem inuadit, sed qui hostem patitur. Resistentia est corona; non vinci, vincere est, & sic scuto coronamur: *Scuto coronasti nos.* Quod bellè tradit Incognitus hîc, aiens: *Scutum, quo repellitur diabolica tentatio, significat coronam gloriæ, quæ victoribus, & triumphatoribus datur. Vnde apud Romanos antiquitus erat consuetudo, quòd cùm reuertebantur de bellis victores, in signum victoriæ, coronā scutum super caput portabant.* Nempe hostium repulsione, potiùs quàm impugnatione egregius miles coronatur. Resistentia, corona est; inuasio, temeritas; periculum, ruina.

Ambr.

Clypeo pugnandū est contra voluptates.

Iosue.

Emissen.

Psalm.

Scutum corona est aduersùs voluptates.

Incog.

Incog.

Ad Rom. 8. v. 35. Paulus bonus Christi athleta 57.
adeò se flectinescium experitur in re virtutis, vt omnia in terris molesta, in cælis robusta prouocet

ad

Ad Rom. Paulus cætera lacessit, vnam voluptatem non lacessit. ad certamen. *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculū? an persecutio? an gladius?* Vides Pauli animos, qui fortiter audet, & piè præsumit irritare acerba omnia, & truculenta. Robustus Christi miles, non modò hæc non timet, imò & prouocat audacter. Et quasi parua & infirma fuissent hæc, addit: *Certus sum quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Minutatim expendens valentiam horum omnium, quæ prouocat

Chrysost. Paulus, exclamat Chrysost. hîc: *ô animam furentem insaniâ, sed quæ sobrietatem pariat!* Sobriè insanus est hic Paulus, & piè temerarius, omnes mundanas & supermundanas creaturas lacessit, quasi certus esset, se non posse ab eis vinci. Verùm quam ob causam ait, se neque ab Angelis, neque à Principatibus, neque à virtutibus posse separari à Charitate Christi? Num beati Angeli id intentent? Dein, cur addit, neque creatura alia poterit? Creaturæne possibiles id curabunt vt deiiciant Paulum à charitate Dei? Planè hæc proritatio videtur ambitiosa Pauli ostentatio, non pia animositas: Nempe Angelos prouocat, qui ad id non possunt tentare: & creaturas possibiles lacessit, quæ pacatissimæ sunt; imò & impossibilia, quæ nihil sunt. Itaque Paulus proritat Angelos, & Principatus, & virtutes, & ipsam Beatitudinem, quam in-

S. Thom. telligit S. Thom. expressam, cùm dicit: *Neque sublimitas.* & creaturas possibiles, cùm dicit: *An periculum?* Imò & impossibiles, dicit enim *Non poterit*

Anselm. *separare*, vt ponderat Anselmus. Cur in horum locum, quæ illi non possunt creare periculum, non prouocat voluptatem, quæ astutior, & formidabi-

58. lior hostis est? Quando Angelus, & Principatus, & Virtutes separarunt à charitate Christi? & quando voluptas, non separauit? Quando inanitas creaturarum possibilium, aut impossibilium mera fictio, homines deiecit à virtutis gradu? & quando blanditiæ voluptatis non prostrauerunt fortissimum quemque? Verùm enimverò Paulus, qui mundanas omnes vires lacessit, nempe tribulationes, angustias, gladios, pericula, vitam, mortem: qui cælestes spiritus prouocat, vt si fieri posset, secum depugnent, qui (ne quid omittat,) acerba omnia possibilia, siue impossibilia proritat, vnam voluptatem egregiè timet, & prouocare non audet. Op-

Cypr. portunè Cyprianus de bono pudicitiæ: *Malum omne facilius vincitur, quàm voluptas: quia illud, quicquid est, horridum est, hoc blandum est.* Expende τὸ *Malum omne.* Paulus enim malum omne lacessit, non voluptatem, ac si vltra malum omne sit. Et qui audet prouocare malum omne, timet irritare voluptatem. Nempe Paulus validissima quæque prouocans, voluptatem non prouocat. Quasi dicat: si voluptas blanditiis in me irruat, fortitudinis scuto illam repellere procuro; at lacessere non audeo; voluptatem non prouoco, sed repello. In hoc prælio non sagittæ, non gladius non missilia vincunt; sed scutum vincit, & triumphat, & coronat. *Scuto coronasti nos.* Vnde Iuditha postquam toto præcedenti capite sacco, & oratione se muniuit contra Holophernis illecebras, hîc vers. 8. & 9. se armat votis, & precibus totius populi. Sic timet voluptatis illicium! Sic timenda voluptas est: resistere procurat, prouocare timet.

§. IX.

Hominum patrocinium infidum est: Solitarius procerum fauore destitutus, leuat se super se: Sicut hedera, quæ à diuortio parietis arbor fit.

VIro captare procerum gratiam, turpe est; & fulcire se potentium amicitiis, quò aut stare possit in suo gradu, aut scandere excelsiorem, inanis ambitio est. Diffidit propriæ virtuti, qui alienam captat. Nemo robustus est alieno vigore: negat sibi potentiam, qui alienâ potentiâ fulciri ambit. Sibi iam innitatur vir; quia inualidæ senectutis est sustentari baculo: adminicula imbecillitatem produnt; sui proditor est, qui propriis viribus diffisus, nititur alienis. Imò nullus viget alieno robore; suppositia virtus in vires non it: imbecillus erit quisquis incumbit alieno sustentaculo: *In quo confidis, vt audeas? an speras in baculo arundineo, atque confracto, super quem, si incubuerit homo, comminutus ingredietur manum eius, & perforabit eam?* 4. Reg. 18. vers. 21. Maledictus est homo, qui in homine confidit; fallax est auxilium, quod speratur ab homine infidè auxiliante. Psalm. 54. vers. 2. *Deus noster refugium, & virtus.* Quæ sic commentatur Augustinus inibi: *Sunt quædam refugia, vbi non est virtus, quò quisque cum fugerit magis infirmatur, quam confirmatur. Confugis ad aliquem in seculo magnum, vt facias tibi potentem amicum, refugium tibi videtur. Tanta tamen huius seculi incerta sunt, & ita potentium ruinæ quotidianæ crebrescunt, vt cùm ad tale refugium confugeris, plus tibi timere incipias.* Egregium effugium, à quo plus timetur; baculus arundineus, qui adnixu comminuitur, & manum cruentat: securum patrocinium, à quo crescit periculum. Vera virtus non ascendit his mendacij scalis, sed proprij meriti gradibus. Imbecillitas eget potentioris adminiculo: virtus sibi sufficit, & quæ non sufficit sibi, vera virtus non est. Infirmitas patronos quærit, Mecænates adorat, & quod à se non valet, à potentioribus præsumit. Exiguâ magnitudine crescit, & ruituro fauore fulcitur, qui infidæ patronorum gratiæ innititur: huius fortuna infeliciter prospera est. *Potentior amicus nos, non in amicitia, sed in apparatu habet*; ait Seneca libro de breuitate vitæ, capite 7. Diuturnioris æui est felicitas, quæ à suâ magnitudine stat.

59. — Infidum est hominum patrociniū. — 4. Reg. — Psalm. — August. — Seneca.

Prouerbior. 30. vers. 28. *Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus Regis.* Stellio, qui habitat in Regum palatiis, symbolum est prudentis aulici, qui artes noscit curialis politiæ. Referam eius naturam, & proprietates ex Plinio lib. 2. natural. histor. cap. 26. Nam primò *Chamæleonum stelliones quodammodo naturam habens.* Chamæleon facilè se accommodat ingenio rei vicinæ, quasi suâ naturâ se exuit, vt induat vicinorum mores, & colores. Prudens Aulicus omnibus omnia fit, vt sit omnibus gratus. Dein stelliones sunt *Oculis hebetes*; quia qui nimis est perspicax, & curiosus, odia contubernalium aduersùs se concitat. Nesciat multa, cætera dissimulet: hæc mentis affectata hebetudo, oculatior prudentia est. Notat inibi Dalecampius, *stelliones*

60. Prouerb. — Plinius. Ascendendum ad honores vt stellio. — Dalecamp.

stelliones dictos, quòd eorum tergus velut stellis ornatum sit. Sic palatinus cælum repræsentat integritate morum, vitæ fulgore, influentiarum beneficio. Sed vereor ne cælum sit in tergo palatinis. Addit Plinius quòd *vnum hoc ex iis, quæ viuunt, & sine ore est.* Nimirum Stellio ore caret; quia mutus est adulationibus, detractionibus, delationibus, mutus ad Secretorum mysteria, elinguis ad iniurias, infans ad querelas. Sine ore est, quia oris & escarum deliciis abstinet. Tam longè abest àb auaritia, ac si nullius rei ad vitam necessariæ indigus foret. Non veste indiget Stellio, quia stellato seu cælesti indumento naturaliter ornatur; non cibo, quia ore caret. Hic, hic inquam stellio dignus est, qui in palatiis regum habitet, & regum sit familiaris: quoniam propriis *manibus nititur*, & sic ascendit ad palatinos honores, non ambitionis ingenio versutus, non præstigiis adulationis amabilis, non munerum artificio carus: non alis fauorum, sed propriis manibus nitens, potentiorum gratiâ destitutus, suis meritis fultus scandit meritos honores. Hic palatia Regum iure meretur, iure habitat, quia *manibus nititur.*

61. Hierem. Fauore destitutus supra se crescit. Hierem. 3. v. 27. *Bonum est viro, cùm portauerit iugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius, & tacebit: quia leuauit super se.* Biblia antiquiora habent, *Quia leuauit se super se.* Quid est, eiusmodi bonum virum fore solitarium, quia leuauit se super se? Num sublimior magnitudo facit solitarios, an frequentiori satellitio comitatos, & clientum, & ambientium turbis? Quando sublimitas fuit solitaria? Quando non nimiùm stipata? Suspicor per hypallagem seu submutationem, sensum huius sententiæ inuerti: sicut aliàs sæpè in Scripturis. Vnde sensus non est: erit solitarius, quia leuauit se super se: sed, Quia est solitarius, & potentiorum fauoribus destitutus, ideò sublimis eleuabitur super se, quia à solitudine fauorum, & diuortio potentium maior fiet. Fallor nisi hùc alludit Tertullianus, lib. de Anima cap. 19. de hederâ sic aiens: *Animationem arboris de diuortio parietis intelligas.* Nempe hedera naturaliter innectitur, & innititur parietibus sequaci ambitione; sed cùm textili sylvâ parieti adhærescit, arbor non est, sed appendix parietis, & illius ornatus. At cùm deest parietis patrocinium, quo fulciatur, & euehatur ad sublimia, per se stat, & à se subsistit, tunc vegetat truncum, & solo surgit in speciem arboris. Scilicet à diuortio parietis animatur, & arbor fit, quæ antea multiplex folium parietis erat. Vnde hedera quia solitaria relinquitur, viduata parietis sustentatione, Leuat se super se: & dum à pariete abdicatur, à se vegetiùs incrementatur, & aliquid est, quod erat alicuius. Sic Achior dux omnium filiorum Ammon, dum adhærescit Holopherni principi militiæ Assyriorum, & fauori eius innititur, citò corruit; At cap. 6. vers. 18. sibi relictus, solitarius, & alienigena, in nobilem Bethuliæ familiam vegetatur, & crescit, & à diuortio Holophernis animatur. Et Iuditha hîc, vers. 10. cùm deserens procerum Bethuliæ præsidium, sola cum Abrâ animosiùs audet, augustè sublimatur.

Hedera à diuortio parietis arbor fit. Tertull.

Iudith.

§. X.

Vitiorum insolentia sit nobis schola Sanctitatis, & Virtutis disciplina.

Malum aliorum exemplum videntis ruina est: propriis oculis exugimus alienam prauitatem, & venenum aspectibus propinatur. Animus etiam viri tenellus est, & in eo facilè imprimitur aliorum vitium. Nimiùm serpit aliena malitia, & per oculorum traduces propagatur. Mali visio præstigiæ sunt, non aspectus: tacitè exprimentes in nobis malum, quod in aliis videmus. Caue à malo exemplo, vt ab exemplari eiusdem flagitij. Miror sanctissimam Iuditham, quæ olim in domus suæ penetralibus fecit sibi secretum cubile, vt hominum oculos, & mores effugeret; nunc intrepidam, & securam ire in Assyriorum castra, vbi exuberabat ambitio insana, impudentissima lasciuia, violenta crudelitas, & quidquid Deo execrabile est, & bonis moribus offensum. Caue tibi, sanctissima matronarum, caue seriò ne à malo Assyriorum exemplo, animus superbiam hauriat, oculi libidines ebibant: ne silvescant virtutes, & floreant vitia; ne stultescat mens, & corpus nimis sapiat ad voluptates, crebro peccantium exemplo. Ego diuino consilio effectum puto Iuditham ad Assyriorum castra descendisse quasi ad scholam virtutum, videlicet vt à gente criminosissima edisceret virtutum eminentiam, & à temeritate vitiorum, licitos virtutum excessus, quos in se imitaretur: & quæ nouitias virtutes in secessu clausa nutriebat, ab excessibus vitiorum, incrementa virtutum mutuaret, nouo vitiorum magisterio. Nec pudet, nec dedecet virtutem à temeritate, & excessibus vitiorum quasi discere, quò animosiùs audeat ad sanctitatem, quò illustriùs operetur. Hac mente Iuditha in flagitiosissima Assyriorum contubernia descendit, vt illorum insolentia vitia, ipsimet essent quasi schola, & magisterium virtutis. Quod in Scripturâ, & Patribus insolens non est. Et quidem Hieronymus lib. de Scriptor. Ecclesiast. refert dixisse Sanctum Ignatium de crudelissimis Satellitibus, aut potiùs immanissimis tortoribus, qui inuictum Christi Martyrem Romam deducebant; *Iniquitas eorum mea doctrina est.* Quid te docet Carnificum iniquitas vir sanctissime? num furorem, quo ipsi insaniunt? Imò patientiam. Quasi dicat Ignatius: Tortorum insanus furor *doctrina mea est*, quâ vires sumit, & insolentiùs audet pati. Excessus vitiorum magisterium mihi est, vt eosdem virtus piè imitetur. Iniquum enim est, vt impietas pietatem superet: illi furunt ad vitium, mihi non absimilis ardor est, sed ad virtutem. Scitissimè dixit Ennodius, lib. 1. epist. 4. *Vitium credidi rem esse virtutis* quasi dicat: virtus, quæ ab excessibus vitij non animatur (etsi virtus reuerà sit,) remissa videtur, comparatione virtutis, quæ à vitiorum excessibus piam animositatem didicit. 62.

Vitiorum iniquitas quomodo sit virtutis doctrina.

Hieron. Ignat.

Ennod.

Matthæi 13. vers. 28. Agricolæ sollicitabant Patremfamilias, vt permitteret se zizania clàm per inuidiam seminata euellere, ne frumento noceret zizaniorum vicinitas. *Vis, imus, & colligimus ea?* Negat eiusmodi agriculturæ peritus Paterfamilias, dicens: *Sinite vtraque crescere vsque ad messem.* Sed interim vix euitabitur quominùs zizania exugant terræ pinguedinem magno tritici nocumento. Imò frumento non modici incrementi occasio zizania erunt. Quod bene peritus agricola 63.

Matth. Zizania in quo prosunt tritico.

Aug. S. Augustinus in Catena citatus aduertit: *Sinite vtraque crescere vsque ad messem. Hoc dicitur, quia boni dum adhuc infirmi sunt, opus habent in quibusdam malorum commixtione, vt eorum comparatione magna illis exhortatio fiat.* Quasi dicat Augustinus; noxia herba citiùs crescit, & adolescit ad culmum: ergo ne absint zizania bono semini, vt zizaniorum comparatione magna frumento exhortatio fiat. Minùs zizania nocent exsuccam reddendo terram, quàm prosunt ad tritici augmentum exemplo sui: quia non bonæ herbæ præpropeta incrementa, tacita exhortatio sunt frumento ad fructificandum. Ergo malitia, schola est pietatis. Hæc est vitiorum virtus, quam prædicat Paulinus epist. 1. Vnde dixit epist. 8. *Multa te charitas penè delirum facit*: & epist. 12. *Quo minus moueor errore charitatis tuæ.* Charitásne delitet? Charitas errare potest? Absit: sed excelsa virtus quasi redolet vitiorum excessus.

Paulin.

64. Iob. Iob 1. vers. 1. *Vir erat in terra Hus nomine Iob.* Scitum est ex Gregorio inibi sanctitatem Iobi hîc maximè commendari, qui cùm inter Husitas, gentem flagitiosissimam degeret, expers vitiorum fuit, nec flagitia impiorum, quibuscum perpetua illi consuetudo erat, nocumento fuerunt, quominùs ad virtutum culmen Iobus ascenderet. Egregia laus, sed illustrius quid accipe à S. Hieronymo ibi. Hus interpretatur consilium, & sic locum exscribit: *Vir erat in terra consilij* nomine Iob. Husitæ impiissimi erant, teste Gregorio: Ergo necesse est, vt forent mali consiliarij: nam à malo homine non bonum consilium est. Malósne consiliarios aduocabat Iob? Quid boni haberet Iobus tam improbis Consiliariis vsus? Hæc laus Iobi non est, sed noxa, & probrum. Scilicet præfatis verbis tacitè indicat Hieronymus egregias Iobi virtutes consultissimas esse: quia à vitiis Husitarum capiebant consilium, non ad impietatem, sed potiùs ad pietatem consilium traducens. Porrò Iobi virtus consulebat audacem Husitarum malitiam, & ab audacibus eorum criminibus, plus audebat ad virtutem, alioquin remissiùs operaturam. Iobi clementia immisericordes illorũ animos consulebat, ne minùs audaciter Iobus ferretur ad pietatem, quàm Husitæ ad impietatem. Insolentes erant vitiis Husitæ, ab eorum insolentia, insolentes quodammodò virtutes exprimebat Iobus. Quod de suo Magno Basilio prædicauit S. Nazianzenus Oratione de eius laudibus, sic aiens: *Alij admirentur* (in Basilio) *vitæ rationem insolentem.* Insolentes appellat Basilij mores, quod vitiorum Epitheton esse solet, etsi virtuti congruat, quæ insolens, & extraordinaria solet esse, & piè quasi impudens, vt aduertit Tertull. lib. de carne Christi, cap. 5. aiens: *Quodcumque Deo indignum est, mihi expedit: saluus sum, si non confundar de Domino meo. Qui me, inquit, confusus fuerit, confundar & ego eum. Alias non inuenio materias confusionis, quæ me per contemptum ruboris probent bene impudentem, & feliciter stultum.* Audis virtutem esse bene impudentem, & feliciter stultam, quæ esse solent vitiorum attributa? Audi iterum S. Nazianz. in eadem oratione dicentem de suo Basilio: *Hunc solum luxum norat, nempe à luxu abstinere.* Ac si Basilij continentia adeò esset insolita, & audax, vt imitaretur piè luxus lasciuientium. Accinit Philo lib. de sacrificiis Abelis, *qui diuina Orgia agnouit*; tanquam si piè aliqui insaniant. Piè, an impiè dixit Menander apud Clementem 6. Stromat. *Adesse semper non conuenit prudentiam?* Profectò virtuti semper prudentia conuenit, nisi aliquando per ignorantiam excedatur.

Hier.

Husitarum vitia consulit Iob ad virtutem.

Naz.

Tertull.

Naz.

Philo.

Menand. Clem.

Qui Ecclesiasticas historias lectitant, mirantur quo consilio Tyranni sæpe fortissimos Martyres in carceribus tamdiu inclusos detinuerint sine spe euertendi eorum inuictum robur, quod ipsi peruicaciam, & obstinationem nominabant. Præstaret sanè Martyres de medio citiùs tollere, ne eorumdem constantia aliis exemplum fortitudinis foret, & dum diu durant, diuturnior persuasio ad martyrium forent: defuncto Martyre periret citò, & irrisio Tyranni, & tacita, & efficax ad martyrium adhortatio. Dein è re Martyrum non erat in carceribus diù detineri, in carceribus inquam, vbi inclusi tenentur flagitiosiores hominum, & morum pestes, quæ eructant venena virtutibus. Non bene habitat mansuetudo Martyris cum immiti sicario, nec temperantia Christiani cum helluonibus, & tenebrionibus, nec inermis puella, & verecunda Virgo cum proco impudenti, & lasciuo: ne pestilentes flagitiorum ructus deuenustent Martyrum sinceros mores, ne dum pro causa fidei inculpati in carcerem detruduntur, à malo carceris exemplo, maiorum criminum rei deprehendantur. Verùm excelsa virtus per obstantia, & secura, & à vitiorum peste medicinam virtuti facit. Imò auctior, & illustrior euadit virtus quasi imitans celsitudines vitiorum; animosiùs audet ad pietatem, aduertens vitium insolentet audere ad impietatem, & diuerso imitamento fit audentior, & illustrior. Hæc fuit mens Tertulliani: Aduersus Psychic. cap. 12. describit quâ virtutum celsitudine pollebant Christiani, qui Martyrij causâ claudebantur in carcere: *In carcere talis introeat Christianus, qualis inde prodisset; ne habeant tormenta materiam. Cum sola, & aridâ sit cute loricatus, & contra ungulas corneus, præmisso iam sanguinis succo tanquam animæ impedimentis, properante iam & ipsa, quæ iam sæpe ieiunans mortem de proximo norit.* Vides quàm macilentum, & exuccum, & ieiuniis aridum, & virtute sublimem Tertullianus velit Christianum, qui introit carcerem facturus Martyrium? Expende iam nunc quæ subdit verba ad rem elegantissima: *Carcer ediscendus, non pœnam illic passurus, sed disciplinam.* Carcer Martyri disciplina fit, in carcere carcer ediscendus est. Quid à carcere disceret Martyr? num latronum ibi habitantium prædas? num helluonum compotationes? fortè sicariorum truculentiam, & iras? num impudicorum prurientem libidinem? Hæc, nisi fallor, *carceris disciplina est*: hicne carcer ediscendus? imò, & dediscendus. Apage tam flagitiosum imitamentum. Profectò Dei consilio detinetur Martyr in carcere inter flagitiosiorem turbam, vt ab insania impudici, castitas animositatem edisc at; à temeritate sicarij, flectinesciam fortitudinem, & audaciam; à latronum dolis, virtutum artes; ab impotenti impudicorum libidine, desiderium, imò libido ad castitatem ediscenda est. Animosiora vitia sint quasi schola, & disciplina virtutum. Ergo *Carcer ediscendus est, non pœnam illic passurus Martyr, sed disciplinam.* Fallor, si non alludit Clemens Alexand. 3. Stromat. aiens: *Ecce noua facta sunt; castitas ex fornicatione, & continentia ex incontinentia, iustitia ex iniustitia.* 65.

In carcere ediscenda eminentia virtutis, à flagitiosissimis reis: & quomodo.

Tertull.

Clem. Alex.

Celebrauerat Salomon sponsæ venustatem, Cant. 1. vers. 8. eam appellans, *Pulcherrimam inter mulieres*: & subiungit, vers. 9. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te.* Adeò pulchra es, & venusta facie, (ait Salomon,) vt certare de pulchritudine possis cum Equitatu meo in curribus Pharaonis. Quasi dicat, ait Origenes hom. 2. in 66. Cant.

Orig.

In exercitu Pharaonis edifcitur eminentia virtutis ab excessibus vitiorum.

in Cant. *Tu proxima mea, & sponsa precedis omnes mulieres, similis effecta equitatui meo.* Sed nō vulgare dubium est, cur Salomon pulchritudinē sponsæ celebrare cupiens, eam assimilauerit equitatui suo, præsertim in quadrigis Pharaonis. Nam Salomonis equitatus si in curribus Pharaonis versetur, aut captiuus erit, & ita captiuam, & inuitam operam nauabit; aut refugus à Salomone rebellis, & refractarius erit. Quæ tanta pulchritudo, aut in profugo, aut in captiuo equitatu militante sub signis Pharaonis infensissime Tyranni, vt eximia eximiæ sponsæ laus sit cum illo comparari? A captiuitate, an à profugio mutuabit venustatem equitatus Salomonis in curribus Pharaonis? Irridetur, an laudatur sponsa? Eiusmodi comparatione potiùs deuenustatur, quàm cōmendatur pulcherrimæ puellę eximia pulchritudo. Imò sublimatur maximè perfectior sponsæ virtus. Nam Salomonis equites versati in exercitu teterrimi Pharaonis ab execranda Pharaoniani militis audacia, edifcunt nouam audaciam ad pugnandum pro Salomone. Insolentes Ægyptiorum impetus ad malum, eruditio est militum Salomonis. Et eorū temeritas ad vitium, horum schola, & magisterium ad virtutem. Et à Pharaoniani militis temeritate, piam quandam temeritatem, (sic fari liceat) discit Salomonis, aut potiùs Christi miles. Et ita consultissimè dicit, *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te.* Vsque eò enim vitiorum exemplo nobiles Christianorum virtutes adolescunt, vt quodammodò insolentes appellentur: à Nazianz. virtutes Basilij; & Petri virtus ferè temeraria nominetur à sancto Maximo, Hom. 5. de latrone. Quod Epitheton militaris vitij, non perfectæ virtutis elogium est. Excipe verba Maximi: *Iactatur licet fluctibus mare, ventis pelagus conturbatur, non tamen turbatur Petri Semita, qua ducit ad Dominum. Temerarius ergo viator Apostolus, noui itineris viam carpit.* Fiducia Apostoli quodammodò *temeraria* dicitur. Ecce tibi Heroum virtutes vitiorum nominibus nobilitatas. Trahit pietas exaggerationem à vitio, substantiam à virtute.

Nazianz.

Maxim.

67. Plin. Virtus Iudithæ vitiorū confinio nō læditur.

Plinius Nouoc. in Panegyr. bellè adulatur suo Traiano strenuo Principi: *Nemo extitit,* (scilicet præter te, ô Traiane,) *cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur.* Quasi dicat: Tua virtus adeò illustris est, & excellens, vt confinis sit vitiorum. Tua liberalitas prodigalitatem sapit: Tua constantia insensibilitatem redolet: Tua fortitudo, & audacia temeritatem repræsentat. Hæc Traiani laus est, & eius virtus adeò sublimis est, & augusta, vt spitet vitiorum excessus, & temeritates. Hanc virtutum quasi insolentiam didicit illustris Heroina Iudith in Assyriorum castris, quæ illi pro schola fuère ad sanctitatem, ibi docta piam virtutum temeritatem, scilicet quasi crudelem pœnitentiam, fiduciam *præsumentem* (vt de se ipsa testatur;) piam impudentiam, audaciam ferè temerariam, & sanctitatem quodammodò insolentem. Vnde sic excelsæ fuerunt huius matronæ virtutes, vt veriùs, quàm de Traiano dici possit: *Nemo extitit,* (præter Iuditham) *cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur.* Vnde hîc vers. 31. destinat ire in Assyriorum castra, vt ibi discat eminentias virtutum ab excessibus vitiorum: exigitque à summatibus Bethuliensium, vt eius consilium approbent. Qui piè audacem fœminam increpare non audent. Secus ac illi, qui Lucæ 18. *increpabant eum* (nempe cæcum) *vt taceret.* Super quibus verbis, sic inquit Cyrillus in Catena: *Nouit enim fides omnibus repugnare, & omnia triumphare: vtile*

Iudith.

Cyrill.

enim est pro cultu diuino pudorem deponere. Nam si causâ pecuniæ sunt impudentes nonnulli, pro causa salutis, nos decet bonam induere impudentiam. Quid luculentius?

---

§. XI.

Commentarius Literæ.

Vers. 14. *Et cùm audissent viri illi verba eius, considerabant faciem eius; & erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem eius mirabantur nimis.*

EXSCRIPTIONES è Græco textu nil notatu dignum afferunt, & Expositores hæc verba vix commentantur; quippe quæ adeò sunt facilia, vt non egeant commentario. Nempe Assyrij exploratores dum sapientissima Iudithæ verba auscultabant, contemplantes eius diuinam pulchritudinem, stupore defixi sunt præ admiratione tantæ venustatis. Duplex itaque potest esse expositio illius præteriti verbi, *cùm audissent*; (nam etiam in Græcis translationibus in præterito scribitur,) vt sensus sit: Dum Iuditha loquebatur, sic grati & melliti erant eius sermones, vt tunc in ipsis auidè audiendis occupati, tunc non ita admirarentur Iudithæ venustatem: sed postquam desiit loqui, tunc toti ad eius pulchritudinem cōtemplandam, planè obstupuerunt. Hoc commentum valde commendat gratiam, & leporem verborum Iudithæ, tum etiam quàm grate audierint Assyrij, se posse tutò Bethulienses expugnare. Hæc expositio apta videri posset: nisi aptior occurreret. Scilicet, vt τὸ *cùm audissent*, significet non tantùm præteritum tempus, sed etiam præsens, id est, cùm Assyrij audirent, & etiam cùm iam audissent Iudithæ gratissima verba, contemplantes eius admirandam pulchritudinem, stupebant. Est enim phrasis Hebraica, quæ irrepsit etiam (vt aliàs sæpe,) in Græcum idioma, vti præterito etiam pro tempore præsenti: Et, vt alia innumera Scripturæ loca omittam, in hoc libro cap. 5. vers. 26. sic dicitur: *Et factum est cùm cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holophernis.* & cap. 6. vers. 1. *Factum est autem, cùm cessassent loqui,* (magnates,) *indignatus Holophernes, dixit.* Et quidem indubium est, Holophernem, & Assyriæ summates, indignatos fuisse, non tantùm postquam Achior desiit loqui, sed etiam cùm loquebatur, adstruens Hebræos posse resistere, imò & vincere Assyrios, si immunes essent ab offensis contra Deum ipsorum. Dicuntur autem indignati, postquam audierunt Achiorem: quia tunc maximè minis & terroribus se ostenderunt indignatos.

68.

Iudith.

Et dixerunt ad eam: Conseruasti animam tuam, eò quòd tale reperisti consilium, vt descenderes ad Dominum nostrum. Anima sumitur pro toto homine, vsitatissima synecdoche in Sacris Bibliis. Nempe Assyrij laudant consultissimum Iudithæ consilium, quo vitam suam præproperè liberauit, confugiendo ad hostes. 69. Vers. 15.

Hoc autem scias, quoniam cùm steteris in conspectu eius, bene tibi faciet, & eris gratissima in corde eius. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holophernis, annunciantes eam. Videlicet cùm Assyrij probè nossent Holophernis ingenium mollioribus lasciuiæ voluptatibus procliue & fa- Vers. 16.

 cile,

çile, indubiè prophetant, Iuditham fœminarum pulcherrimam, fore illi pergratiſſimam. o vtinam non eſſent adeò certæ eiuſmodi prophetiæ in re libidinis. Hæc cùm dixiſſent, Iuditham ducunt ad Holophernis tabernaculum: & prænunciant illi Iudithæ transfugium. Græcæ exſcriptiones plura addunt, quæ omiſit S. Hieronymus.

Septuag.

Septuaginta interpretes ſic habent: Et nunc accede ad tabernaculum eius, & de nobis comitabuntur te donec commendent te in manus eius. Si autem ſteteris coram eo, ne timeas in corde tuo, ſed annuncia iuxta verba tua, & benè tibi faciet. Et elegerunt ex eis viros centũ, & currum iunxerunt ei, & ancillæ eius, & duxerunt eam ad tabernaculum Holophernis. Et factus eſt concurſus in omnibus caſtris, diſſonuit enim in tabernaculis aduẽtus eius. Et venientes circundabant eam, quia ſtabat extra tabernaculum Holophernis, quouſque annũciauerunt ei de ipſa. Hucuſque Septuaginta interpretes.

Curru vehitur ad Holophernem Iudith.

70. Hic quæritur, an Iuditha caſtitatis periculum rectè adierit? Ad Aſſyriorum caſtra vltrò pergit incomitata, inermis, mulier; & quidem venuſtate conſpicua, & omni lenociniorum genere ornatiſſima. Hæcne caſtè ſola verſabitur inter tot iuuenes procaciſſimos, ſalaciſſimos, impudentiſſimos? Puto, tot Syrtes incurret, quot patietur Aſſyriorum oculos, palàm adhinnientes, & clanculùm inſidiantes ſanctiori pudicitiæ. Malè patriam ſuam liberat, dum ſuam caſtitatem prodit; & periculo proprij pudoris, ſuorum redimit periculum. Vulgus interpretum reſpondet, Iuditham eo animo ſe ornaſſe, & adiiſſe Aſſyriorum impudica caſtra, vt Holophernes ipſius exambiret nuptias, & ſic populum ſuum liberaret. Quod effugium aliàs præcludebam. Nam Iudithæ conſilium fuit blanditiis verborum, & venuſtatis præſtigiis ſic Holophernem demulcere, vt pateret aditus ipſius perimendi. Sic enim Deum orat cap. 9. v. 12. aiens: *Fac Domine, vt gladio proprio eius ſuperbia amputetur*: & cap. 13. v. 7. cùm iam iam ſtringeret ipſius gladium, ſic Deum ſupplicat: *Confirma me Deus Iſrael, & reſpice in hac hora ad opera manuũ mearum, vt ſicut promiſiſti, Ieruſalem ciuitatem tuã erigas: & hoc quod credens per te poſſe fieri cogitaui, perficiam.* Ergo Iuditha non cogitabat nuptiarum blanditias, ſed ſanguinem, & cædem, & truculenta quæque aduerſùs ſæuum hoſtem.

71. Dico ergo cum Serario ad caput 13. quæſt. 4. & Saliano hîc, ex diuina reuelatione, & inſtinctu Spiritus ſancti cognouiſſe ſe à Deo, & eius Angelo protegendam, & cuſtodiendam, vt grande illud facinus ſine vitæ, & caſtitatis iacturâ perficeret. Verbis enim nuper allegatis aiebat: *Et hoc quod credens per te poſſe fieri cogitaui, perficiam.* & v. 20. *Viuit autem ipſe Dominus, quoniam cuſtodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem; & non permiſit me Dominus ancillam ſuam coinquinari, ſed ſine pollutione peccati reuocauit me.* Via hæc facilis eſt, & expedita, & contextui accommodatior. Profectò ſi non diuinâ, ſed humanâ prudentiâ rem metiri vellet Iuditha, vix poſſet effugere temeritatis reatum aduerſus caſtitatis propoſitum. Quod conſideranti rem attentiùs, perſpicuum erit, & indubium.

Serar.
Salian.
Iudith Spiritus ſancti inſtinctu adit Aſſyriorum caſtra.
Iudith.

Hinc etiam perfacile eſt deliberare, an Iuditha rectè ſe expoſuerit vitæ periculo? Quod enim vitæ periculum incurritur, protegente Deo, & comite Angelo? Quin etiam pro patriæ, & religionis tutela, vitæ periculum adire quiuis iure poteſt. Vulgaris eſt hæc eruditio apud eos, qui caſus conſcientiæ tractant, Pulchrè S. Ambroſius

Ambroſ.

lib. 3. de offic. cap. 14. *Liquet id, quod decorum eſt, ſemper eſſe vtile. Nam & Iudith ſancta decoro contemptu propriæ ſalutis, obſidionis periculum, & publicam honeſtate propriâ acquiſiuit vtilitatem.*

Cùmque intraſſet ante faciem eius, ſtatim captus eſt in oculis ſuis Holophernes. Nempe Holophernis apparitores benè nouerant, pergratum eſſe afferre donum Holopherni, ſi ad ipſum introducerent venuſtiſſimam & comptiſſimam puellam: neque enim virorum principum vitia, etſi valde ea diſſimulare cupiant, latere poſſunt. Vnde ſtatim Iuditham adducunt ad Holophernem. Holophernes autem, vt Iudithæ pulchritudinem vidit, confeſtim captus eſt oculorum præſtigiis, & actus libidinum faculis. Scilicet Iuditha hoc obtinuit, quod anxiè optauerat capite præcedenti, verſ. 13. *Capiatur laqueo oculorum ſuorum in me.* Vbi nos aliqua de oculorum illecebris, & periculis. Verſiculus hic 17. ampliùs explicabitur ex infrà dicendis. VERS. 17. 72.

Iudith.

Dixerùntque ad eum ſatellites eius: Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his meritò pugnare debeamus? Vbi Holophernis impuri ſatellites aduertunt Dominum ſuum exarſiſſe totum in Iudithæ amores, calcar adiiciunt currenti, & laſciuiæ faculas addunt ad ardentiùs luxuriandum: dum aiunt, non omittendum eſſe populum Hebræum, quaſi contemptibilem, qui tam decoras habet fœminas; & quem ſic commendat vxorum, & filiarum venuſtas: vt non meritò pro ipſis, omnes belli ſumptus, & certaminum pericula ſuſtineri auidè debeant, vt tandem frui poſſint cupitis illarum amplexibus. Addunt Septuaginta nonnihil, dum ſic locum exſcribunt: *Et dixit vnuſquiſque ad proximum ſuum: Quis contemnet populum hunc, qui habet in ſe ipſo mulieres tales? quoniam non bonum eſt relinqui ex eis virum vnum, qui dimiſſi poterunt decipere omnẽ terram.* Scilicet Aſſyrij præuident periculum deceptionis à fœmineæ pulchritudinis aſtu, & dolo; præuident quidẽ, ſed non præcauent obcæcati amorum libidinibus. VERS. 18. 73.

Septuag.

§. XII.

Praua conſuetudo eſt quædam prauitatis lex, delinquendi fomes, & ſeruitus magnò empta.

ITa fac, quiſquis virtutẽ piè amas; *Vindica te tibi* & præcipuam hominis dotem, libertatem inquam, quæ à praua conſuetudine, aut læditur, aut minuitur, diligenter collige, & ſerua. Turpiſſima iactura eſt, in quo homo nobiliorem hominis partem negligit. Caue à non bona conſuetudine, quæ arbitrium perpetuò ſubruere tentat, & ſponte cogit ad belluinos mores, liberâ quâdam neceſſitate. Carò emitur iſta vitiorum ſeruitus aliquo compendio voluptatis, multo libertatis impendio. Vltrò ſeruit qui diu ſe malitiæ impendit. *Vitiis adſueti* (ait Philo in lib. de Temulentia,) *more voluntariam ſeruitutem ſubeuntium, vltro ſibi acerbos Dominos adſciſcunt, quamuis ingenui, & ideo cum vendi non poſſint, mirandâ temeritate ipſi emunt Dominos:* Temerarius erit qui ſe vendere ſatagit, etſi vendi nequit: amens eſt quiſquis ingenuus cùm ſit, magno pretio acerbum Dominum emit. Hæc eſt crebrò peccantium fatua ſtoliditas, quæ anguſtiorem ſui partem magnò vendit, vt emat fugitiuam voluptatem, & volaticum gaudium. Nemo bene Theologus Philoni negabit, arbitrij libertatem prorſus *vendi non poſſe*; neque enim praua peccandi conſuetudo omnino cogit ad vitium. At 74.

Praua conſuetudo eſt voluntaria ſeruitus.

Philo.

quàm

quàm sollicitè excitet, & validè alliciat, & pertrahat, nescit nemo qui diu frena laxauit malitiæ.

75. Consuetudo est, sicut fomes ad lasciuiam. Superuacuè laborabit quisquis luxuriantis eloquii facundiâ subiiciat oculis, quàm acres stimulos, & viuidos igniculos natura ingesserit ad rem veneris. Si quis experientiam recuset, adeat vtramque eruditionem, vbi vbertim exundant cineres, indices, seu appendices huius gehennalis flammæ, quæ hominem quemque semiustulat ad incendiũ libidinis pyrâ perpeti. Heu! quàm viget ad lasciuiendum agnatus hic fomes! Quid si praua consuetudo æmulatur has luxuriæ faculas? Audi pulchra S. Augustini verba lib. 1. de quęstion. Euangelic. cap. 10. qui ante conuersionem diu expertus veneris incentiuum, & consuetudinis tyrannidem,
August. *consuetudinem carnis* vocat igniculum lasciuiæ. Quasi viuaciùs exaggeretur humanus furor, & voluptuosa insania ad res veneris, si appelletur *consuetudo carnis*, quàm si vocaretur incentiuum luxuriæ, aut fomes ad libidinem. O quàm impotenter inclinat consuetudo ad vitium assuetum, siquidem appetitus luxuriæ exaggeratiori vocabulo dicitur ab Augustino, *carnis consuetudo*: ac si assuetum vitium plus incitet, & exacuat luxuriandi fomitem.
Euseb. Emis. *Habet enim hoc infelix consuetudo peccandi, vt quantùm ampliùs quisque peccauerit, tantò minùs peccata ipsa intelligat, & tantò plus eum peccare delectet.* Verba sunt Eusebij Emisseni hom. 5. ad Monachos, (si eius sunt eiusmodi homiliæ Eusebio adscriptæ;) Plúsne delectat peccare ab inueteratâ consuetudine, quàm ab agnato fomite? Magísne allicit consuetudo, quàm fomes? Saltem praua consuetudo aut est alter fomes, aut prioris incrementum: & vel ex hoc grande malum est, quia diuturnum.

76. Philo. Consuetudo imprimit malitiæ aliquẽ characterem? Aliò fortè spectabat Philo cùm in lib. de Sacrificiis Abelis, & Caini, agnouit ex Esau *characteres malitiæ*. Verba planè luculenta, & conceptuum grauida. Num Philo Hebræorum doctissimus, suffragatur nonnullis gubernatoribus, apud quos quędam peccata, præsertim libidinis, indelebiles *malitiæ characteres* imprimunt, & quos non eluit diuturnior, & cautior continentia? Num aliqua delicta semel punita, iterato supplicio castigari possunt, quasi indelebilem insculpserint *malitiæ characterem*? Puto quòd praua consuetudo *characteres malitiæ* cudit, quodammodò indelebiles: non quia deleri non possint, sed quia tardè, aut nunquam delentur. Eusebius Emissenus in Exhortatione ad
Emissen. plebem sic scribit: *Si quis à malis suis fractâ iam ætate, vel cogente infirmitate, vel imminente morte destiterit; oblectamenta delicti perdidit, non reliquit: neque ille voluptatem deseruit, sed illum voluptas: Illum, inquam, voluptas necessitate non virtute fugata destituit.* Itaque etiam imminente morte non relinquit vitia, quæ impresserunt *characteres malitiæ*, sed à vitiis relinquitur. Quin & videtur, quòd adhuc in sepulchro non exuerit prauos mores, qui longâ consuetudine exolescunt. Iob 20. v. 11.
Iob. *Ossa eius implebũtur vitiis adolescentiæ suæ, & cũ ipso in puluere dormient.* Ecce tibi *characteres malitiæ* etiã post mortẽ durare, quò *character malitiæ* æmuletur characteres, quos quædam sacramenta imprimunt.

77. Genes. Geneseos 6. v. 4. & 5. refert Moyses inueteratos ad omnem malitiã mores posterorum Caini; quorum consuetudo ad peccandum sic inoleuit, vt dixerit Basilius Seleuc. Orat. 5. *Quæ legum prauitas*
Basilius. Seleuc. *non apud eos pro lege statuebatur?* Nempe iniqua peccandi consuetudo illis pro lege erat, & instar præcepti ad delinquendum. Sic à praua consuetudine tunc exorbitauit iniquitas, vt quasi latâ lege illam sectarentur: neque impunè duntaxat peccaretur: sed qui non peccaret, contra legem facere videretur: *nam legũ prauitas apud eos pro lege statuebatur*: Vnde non delinquere, delictũ putabatur. Opportunè Euseb. Emissenus in præfata exhortatione Consuetudo legem peccandi sancit. Emissen.
ad plebẽ, sic fatur de inueteratis quibusdam moribus: *Ac per hæc, impossibilitate exclusus à vitiis, & tunc puto peccat, quando peccare cessauerit.* Audis ita pro lege statui prauitatẽ vetustæ consuetudinis, vt peccati haberetur reus, qui cessat à peccatis, & à peccãdo desistit? Sic sic praui mores naturã humanã deprauant, sic hominem inuitiat praua peccãdi consuetudo, vt magis peccare videatur apud impios, qui minùs peccat; & innocentiæ genus sit atrociùs delinquere! Has iniquitatis leges dominatrix consuetudo malè sancit, peiùs obseruat. O peruersam iniquæ consuetudinis tyrannidem.

Et quidem vetusti mores alteram naturam faciunt: *Nam inueterata consuetudo plerumque tantùm potest, quantùm natura*, ait Hebræus Philo 78. Philo.
in lib. de Abraham. Peregrini enim mores ita à diuturnitate assuescunt, vt in naturam quodammodò transeant peregrinante naturâ ipsâ. Iob 14. Iob.
v. 11. *Homo cùm dormierit non resurget, donec atteratur cœlum.* Negotiosi sunt interpretes, vt explicent, quid sit *cœlum atteri* post diem iudicij. Quænam est hęc cælorum attritio? Cælíne ij sunt, qui atteri possint? à quonàm atterendi sunt cæli? Violentum, à consuetudine fit naturale.
Fortè Beatorum vestigiis? At beata sanctorum vestigia cælum non atterent: sed beabunt felici gloriâ. Sapientissimus Sanctius ita locum expedit: Sanct.
Eius cessabit motus, & hoc est quodam modo atteri. Nimirum aut cælis nulla inest ad motum inclinatio, aut fortè à natura sua quietem expetunt (vt in Physicis velitabar olim,) ne post supremi iudicij diem in eis violentia sempiternet. Itaque cæli à primâ sui conditione assueti perpetuis motibus, à motrice intelligentia violenter impressis, cùm tandem cessant à consueto motu, & à naturâ sua quiescunt, à sapientissimo Iobo dicuntur *atteri. Los atropellan y violentan.* Nam mouendi *inueterata consuetudo tantùm potest, quantùm natura. Cum natura autem pugnare, vt quidam ait, est difficile,* subiungit ibi Philo. Itaque altera mouendi natura, Philo.
quàm inueterata indidit consuetudo, pugnat cum ipsa cælorum natura, quæ ad quietem vergit: & cùm tandem quiescat cælum ex absentia motricis intelligentiæ, *cælum atteri* dicitur, & quodam modo violentiam pati. Tam robustam ingerit naturam peregrinæ consuetudinis extraneus vigor, vt dediscat cælum suam naturam, cùm extraneam à consuetudine inueteratã induerit.

Non omittam hic hoc prauæ consuetudinis vitium, quod inexpensum ex Emisseno nuper reliqui. 79. Emiss.
Habet enim hoc infelix consuetudo peccandi, vt quãtùm ampliùs quisque peccauerit, tantò minùs peccata ipsa intelligat. Lucæ 23. v. 34. Christus Deus sæ- Lucæ.
pe impetitus à Iudæis, tandem per summum scelus cruci affigitur inter duos latrones. *Iesus autem dicebat: Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.* Hæc sententia multum negotij facessit interpretibus. Si enim ignoranter fecerunt, nihil est quod illis dimittatur: nam venia, alicuius delicti venia est: ignoratio enim præpropera delicti excusatio est. Verùm hæc Iudæorum ignorantia à diuturna consuetudine venit persequendi Christum, vnde non est Deicidij excusatio, sed accusatio. Eleganter Arnoldus Carnot. in Tractatu de Arnold.
verbo illo, *Pater ignosce* &c. ita fatur: *Vsque adeò in hoc malo voluntarij, vt voluntas consuetudinem, & consuetudo faceret necessitatem: necessitas verò*

vsque ad illam vecordiam erumperet, vt nesciret quid faceret. Vide ne vitiis assuescas, ne à consuetudine fias cæcè oculatus, coactè voluntatius, & liberè coactus. Prauæ consuetudinis vires licet agnoscere hic, versu 16. vbi Holophernis serui, cognitâ Domini sui diuturnâ intemperantiâ, ac si cæcè ipse
Iudith. ageretur à naturâ, non ab arbitrio, prædicunt, & quidem verè, perditissimè deperiturum Iuditham. Sic transuersum agit homines inueterata peccandi consuetudo!

§. XIII.

Libido est crudelitatis fomes: & crudelitas appendix libidinis.

80. Tertull. Exod. 1 v. 16. FAcetè Tertullianus sic irridet Marcionem, lib. 1. contra ipsum; eò quod nuptias prohibeat, & ita castitatem faciat inhumanam, & crudelem: Qui nuptias prohibet, homicidij reus dicitur. *Non erit immanior duritia Pharaonis nascentium enecatrix: nam Pharao animas ademit, Marcion non dat. Ille aufert à vitâ; hic non admittit ad vitam. Nihil apud ambos de homicidio differt: sub vtroque homo interficitur: sub altero iam editus, sub altero edendus.* Profectò crudelitatis elogium, non castitatis, (quæ mitis est & quieta,) sed luxuriæ agnatum vitium est. Quod in hoc §. ostendere conabor, vt inuidia crudelitatis restituatur proprio Domino, lasciuiæ inquam.

Plinius. Panegyrista Plinius in exordio suæ panegyris, sic adulatur Traiani continentiæ: *Quid præstabilius, aut pulchrius, quam castus, & sanctus Princeps?* Castitas necessaria est Principi, ne sit crudelis. Imò castitas non est præstabilior virtus Principum. Sit Princeps disertus, ciuilis, munificus, humanus; etsi libidini licentiùs indulgeat, non valdè derogabit gloriæ principali. Verùm præcipua Regum virtus, castitas est: nam Rex lasciuus inciuilis est, & inhumanus: eóque humanior fit, Deuter. 31. v. 7. quò minùs homo est ad licentiam luxùs. Hinc Moyses proprios filios ciuilissimè principatu priuauit, & Iosue elegit in Principem Hebræi populi, ait Philo lib. de Charitate *Dictis, factisque honestatem Iosue expertus*: Quasi honestas sit virtus Gubernatori maximè necessaria ad humanissimè, & mitissimè regendos populos. Hinc illa (parado-
Clemens. xo similis,) sententia Clementis Alexand. lib. 2. Strom. *Non permittunt legislatores maximos magistratus gerere iis, qui vxorem non duxerint. Iam verò Laconum legislator non solùm pœnam imposuit ei, qui vxorem non duxisset, sed etiam ei, qui vnam tantùm, & ei qui duxisset serius, & ei qui solus viueret.* Scilicet sit Magistratus vxoratus, ne actus furiis libidinum, immanis & crudelis sit in populos, ab incontinentia efferatus, & inhumanior factus. Si-
Sidon. Apollin. donius Appollinaris epist. 1. lib. 2. sic de sæuitia Seronati Aruernorũ Præfecti elegantissimè scribit: *Scitote in eo per dies spiritum diu dissimulati furoris*
Luxuria crudelis est. *aperiri. Apertè inuidet, abiectè fingit, seruiliter superbit: indicit vt Dominus, exigit vt tyrãnus: addicit vt iudex, calumniatur vt barbarus: non cessat simul furta vel punire, vel facere: ructat inter ciues pugnas, inter barbaros litteras: in consilio tacet, in consessu iocatur, in conuiuio prædicat, in cubiculo damnat, in quæstione dormitat: implet quotidiè syluas fugientibus, altaria reis, carceres clericis; exultans Gothis, insultans Romanis, illudens præfectis, leges Theodosianas calcans, Theodoricanas proponẽs, veteres culpas, noua tributa perquirit.* Vnde tanta sæuitia inest Seronato? Quis furoris tanti fomes? Ipse Sidonius paulò antea prædixerat: *A metu armatus, à cupiditate terribilis.* Nempe libido Seronatum armauit, luxuria sic hominem fecit inhumanum, vt humanitatis oblitus immaniter fureret in subiectos Aruerni ciues. *Ergo quid præstabilius, & pulchrius, quam castus Princeps?*

Cum rei venereæ iniecta esset mentio: Bona verba quæso, inquit Plato: Ego verò libenter istinc, tãquam ab insano aliquo, & agresti domino profugi. Verba 81.
sunt Clementis Alexandrini. lib. 3. Strom. Audis Venerem insanã & agrestem esse dominã? Agrestis & insana est libido, quia inciuiliter & rusticanè insanit, & furit. Clemens Alex. Plato. *La deshonestidad es vn furor descortesmente cruel.* Danielis 13. v. 36. Impudici illi Daniel. senes, qui præfecturã fungebantur apud Hebræam gentẽ, capti illicio venustatis pulcherrimæ Susannæ, ipsi præmaturè adulteri, nacti occasionẽ, adulteriũ intentãt. Renuit facinus pudica fœmina, gratior pudicitiâ, quàm formâ. At senes malè amasij, Luxuriæ inhumana & agrestis sæuitia. & peiùs riuales; amentes potiùs quàm amãtes, magis furore, quàm amore insaniunt, & Susannæ minitantur, se infame testimonium dicturos contra ipsam, ni ipsis annuat. Quod promiserunt petulanter, furiosissimè præstiterunt. Sistitur in iudicio castissima Susanna, fœdi adulterij rea. Adstant senes æquè crudeles, ac lasciui: damnant innoxiam puellam crudelissimæ neci. O agrestes homines, inhumanos, & malè procos! Sic sæuit inhonestus amor! Nonne præstaret constantiam fœmininæ castitatis emollire obsequiorum seruitiis, labefactare lenonum machinis, subornare munerum præstigiis? Si adhuc amore furunt, quomodo furore insaniunt? Non verentur amasij matronam expertæ pudicitiæ dehonestare, Ioachimum maritum de ipsis benemeritum, dedecorare, totã vtriusque familiam deuenustare, & ipsis charissimã Susannam atrocissimæ, & inhonestissimæ morti condemnare. Ita insanè furit inhonestus amor, potentiâ armatus. Verùm eximia Susannæ castitas deposuit munere lasciuos, & crudeles Magistratus, & castum Præfectum, Danielem scilicet nacta, humaniùs cum ea actum est: & quod furens lasciuia crudelissimè indicauit, mitis Danielis castitas mitissimè rescindit. Quod notauit S. Augustinus Augustin. 82.
tom. 8. ser. 44. in appendice de diuersis, aiens: *Multum de Deo pudicitia consequitur, cùm iudicem virginem promeretur. Secura enim est de victoria castitas, cui est iudicatura virginitas. Pudicitia autem causas, nisi vir pudicus audire non debuit. Talẽ enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecundia.* Nimirùm lasciuus Iudex, agrestis, & inhumanus est: quem virtus feliciter recusat, ne reum, quem innocentia excusat, inhonestus iudicis furor accuset. Priuilegium virtutis est cõsequi iudicem à castitate mitem, à pudicitia humanum, à virginitate pium. Nam luxuriæ licentia impietas, & inhumanitas est. Lasciuia enim Magistratuum *à cupiditate terribilis* est, vt nuper dicebat Sidonius.

Dauid vir mitissimus fuit. O quoties Sauli in- 83.
fensissimo hosti, & inhumaniter sæuienti, humanissimè pepercit! Omnes historiæ Regum Israël, hanc Dauidis mansuetudinem eructant: quam ipse sæpius allegat Deo: *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Psal. 13. v. 1. Verùm Da- Psalm.
uid olim mansuetudine illustris, ineunte vere, id est, tempore, quo solent Reges ad bella procedere, mittit Ioabum, ducem exercitus contra filios Ammon, vt obsideat Rabba metropolim Ammonitarum: ipse interim deperit perditissimè Bethsabee, venustam fœminam, & in eius amore diu luxuriatur. Immeritum Vriam Bethsabee maritum immaniter

maniter trucidari iubet Dauid. Mox cùm vastanda iam iam erat vrbs, pergit Dauid ad Bellum: Et
2.Regum. Rabbâ hostiliter expugnata, 2.Reg. 12. v. 31. *Populum eius adducens serrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta: diuisitque cultris, & traduxit in typo laterum: sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon.* O dirum supplicium, & in paucis crudele! ô truces Regis iras! Has strages edit mitissimus olim Dauid? *Serrauit* homines, id est, dentatæ serræ reciprocante vicissitudine peremit: *Circumegit super eos ferrata carpenta*, hoc est, *in tribulis, seu trahis ferri posuit, in quibus triturantur*
Mariana. *messes*, ait Mariana inibi ex Hebræo textu. Quid acerbius quàm tribulis ferreis homines, vt messes triturate? *Diuisitque cultris*, id est, carnificum pugionibus membratim Ammonitas incidit: *Et traduxit in typo laterum.* Hebraicè: *Transire fecit eos in fornace laterum.* Hispanè: *Los quemo viuos en hornos de ladrillos. Sic fecit vniuersis ciuitatibus.* Nempe nemo immunis fuit ab his tormentis. Hæccine vindicta est, an laniena? ô barbaram (sic specie tenus apparet) crudelitatem! Hic, hic est ille mitissimus Dauid? Non adducar, vt credam, eundem esse Dauidem: alius planè est, sed alius ipse, vt aduertunt interpretes, & ex textu liquidò constat. Scilicet Dauid castus, mansuetudine præcellebat; at quo tempore lasciuiebat luxuriæ libidinibus, sic ferocit in homines iam debellatos, & supplices: (iustè, an impiè, hîc non tracto: certè ad hæc etiam iustè exequenda, quædam indurata sæueritas videtur pro innata mansuetudine in mitissimo olim Dauidis corde substituta.) *A cupidine terribilis*, à lasciuia crudelis, ab adulterio ferè barbaris pœnis infligendis aptus. S.Paulinus epist. 10. *Barbaras libidines* dixit. Nimirùm lasciuia, quæ *cupiditate effæminat* corpora, vt inquit Clemens Alex. 3. lib. strom. tam viriles animos dat furori. Quid ergo mirum si Holophernes hîc v. 16. infamis turpissimis libidinibus, cap. 4. v. 11. tam immaniter sæuiat, & atrociter ferociat in supplices populos? nam crudelitas appendix luxuriæ est, & luxuria fomes crudelitatis.

---

§. XIV.

Mente potiùs amandum est, quàm voluntate: quò defæcatior & purior sit noster amor.

84. NEscio an res aliqua ex creaturis magis ostentet Dei ingenium, quàm amor. Arcana illius vis est, & miro artificio fabricata; plena artis, plena ingenij, argutâ artificis manu elaborata. Magnus Dei labor, Amor est, per summam concordiam amplectitur summè contraria. Amor negotiosus est, & otiatur; quiescit in amato, & sollicitus est; timet sperando; exasperat mulcendo: torquet delectando: perspicax est, & cæcus. Amor, timor animosus, inquieta quies, & placida fatigatio, & animi pondus leuissimum: & vt breui multa dicam, machinula est ingeniosissima, & ininuestigabili labyrintho non absimilis, vbi homines cæco vestigio perduntur erroribus diuersissimis: luculen-
Apud Hier. Theoph. ter inquit Theophrastus: *Amantium cæca iudicia sunt.* Cui autem cæcum iudicium est, amens est: vndè amantes, amentes sunt. O hominum amores
Quomodo amandũ sit intellectu. peruersos, & cæcos! ô humanam voluntatem excellentissimam, & perniciosissimam! Nec sine amore homo viuit; nec cum humano amore benè viuit. Qui solâ voluntate amat, hallucinatur, cæcutit, errat. Ergo præstat diligere Amore non oriundo solùm à cæco voluntatis impetu; sed à cognitione rationali, à magnifica æstimatione, à perspicacia intellectus: id est amare intellectu, non voluntate, quod monstrum in philosophia videtur. Hic erit amor defæcatior, & purior, & homine dignus. Planè generosè amat, qui sic intellectu amat. Paulus 1. Cor. 2. vers. 10. Arcanas 1.Cor. 2.
quasdam Spiritus sancti cogitationes commedat: *Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum; spiritus autem omnia scrutatur.* Quem locum interpretans S.Cyrillus lib. 10. in Ioann. cap. 41. ait: Cyrill.
Nos verò Christi mentem habemus: Saluatoris mentem nullam rem aliam, quàm spiritum sanctum appellantes. Ecce Cyrillus Christi mentem appellat spiritum sanctum: Porrò spiritus sanctus per proprium characterem amor est: quâ ergo ratione dici potest mens Christi spiritus sanctus? Idcóne quia spiritus sanctus, seu sanctior amor, à mente est?

Vt nihil non impeditum sit in parabolâ virginum, Matth. 25. parabolæ clausula impeditior est. Nam illis respondit Christus Deus, vers. 12. 85. Matth.
Amen dico vobis, nescio vos. Negat se Deum esse, qui aliquid se ignorare fatetur. Euertere videtur Christus his verbis, quod tot miraculis adstruebat. Negotiosus est Christus in probandâ suâ diuinitate, & negligit probare omniscientiam, imò ignorantiam fatetur? Deus non est, qui omniscius non est, ad Hebr. 4. vers. 13. *Et* Ad Hebr.
non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Quorsum ergo fatetur Christus se nescire, dicens: Amen dico vobis nescio vos? Ad huius nodi solutionem vnum adducam Maldonatum, Maldo.
virum planè litteratissimum, qui sic scribit explicans τὸ *Nescio vos: Omnes veteres, & noui Theologi obseruant, sciendi verbum hoc loco, non cognitionem, sed affectum declarare.* Itaque ex mente omnium recentiorum interpretum, & veterum Patrum, idem est, *Nescio vos*, ac non amo vos. Ex quâ commentatione difficilius excrescit dubium. Porrò ad intellectum spectat scientia, aut ignorantia; ad voluntatem amor. Quam ob rem ergo dicitur hîc Intellectus non amare? nam nescio vos, idem est, ac non amo vos. An quia non tam voluntas Christi Dei, quàm intellectus videtur amare? Non tam cæcâ potentiâ voluntatis, quàm perspicaci intellectus facultate diligere dicitur Christus, vt planè sciatur, quòd amor defæcatus, & purior, ab oculatâ mentis cognitione, & à perspicaciâ intellectus originem trahit, eiusmodique Amorem non tam esse voluntatis, quàm intellectus. Non quia à potentiâ intellectus eliciatur; sed quia sic rationalis est, ac si non procederet à cæcâ voluntatis facultate, sed ab oculatâ & perspicaci potentiâ intellectûs. Vnde dicit *Nescio vos*, id est, Non amo vos, Ac si Christus amaret intellectu.

Hunc amorem non à cæcitate voluntatis, sed à perspicacia intellectus vidit magnus ille Ecclesiæ magister Paulus, ad Ephes. 2. v. 3. sic inquiens satis argutè ad rem præsentem: *Et nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem cogitationum.* Arcana est hæc Pauli doctrina, & penès Philosophos arduũ videbitur paradoxon: Insolens enim est in Philosophiæ gymnasiis, *voluntas cogitationis*, seu amor intellectus. Planè cogitatio non amat, sed voluntas. Nouam doctrinam inuehit Paulus in Philosophicas scholas? Sed in re morali valdè veram, & necessariam. Non enim amandum est voluntate, quæ fatua & 86. Voluntate cogitationis amandum. Ad Ephes.

lubrica potentia est, cæcè fertur in obiectum, præstigiatur à voluptabili, fascinatur à voluptate, cõstupratur deliciarum illecebrâ: noxia appetit in sui dedecus, & perniciem. Mente & cogitatione amandum est; *Facientes voluntatem cogitationum:*
Ambros. vel vt exponit S. Ambros. inibi, *voluntatem consiliorũ*: id est, oriatur amor noster à consilio cogitationum, à consultissimâ ratione, à perspicacia intellectûs, non à mera cæcitate voluntatis. Vnde proueniet, vt sapienter amemus, vt diligamus, quæ dilectione digna sunt; non quæ dedecent ingenuum hominem à natura, nobilem à gratia. Et sic purior, & augustior erit noster amor, vtpote à sapiente rei æstimatione nobilissimè ortus. Sic à magna Iudithæ æstimatione præsagiunt Assyrij, ipsam amandam à suo Principe, vt habetur hîc vers. 16.

§. XV.

Commentarius Literæ.

Vers. 19. *Videns itaque Iudith Holophernem sedentem in conopæo, quod erat ex purpura, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextum.*

87.
Vers. 19.
Septuag. SEPTVAGINTA interpretes non parum re, & verbis discrepant à vulgato. Sic habent: *Et exierunt qui dormiebant apud Holophernem, & omnes famuli eius, & introduxerunt eam in tabernaculum. Et erat Holophernes requiescens super lectum suum in conopæo, quod erat ex purpura, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextum. Et annuntiauerunt ei de ea: & exiit in prosceniũ, & lampades argenteæ præcedentes eum.* Nempe, cùm Iudithæ albescente aurorâ occurrissent exploratores Assyrij, & exiguâ temporis morâ eam in colloquio detinuerint; statim eandem perduxerunt in veloci curru ad Holophernis tabernaculum. Et cùm esset valdè manè neque vrgerent obsessorum hostium excursiones; qui morosâ cunctatione, & famis & sitis telo vincendi erant, adhuc Holophernes requiescebat super lectum suum sub pretioso conopæo, seu papilione. Audito autem nuntio aduentus refugæ Iudithæ venustissimæ fœminarum, & quæ fausta pollicebatur Assyriis, statim è strato surrexit Holophernes, & pergit ad proscenium, seu exterius tabernaculum: ibique in sublimi sedit solio, seu conopæo exculto regiâ, & barbaricâ ostentatione ad Assyrium fastum, & magnificentiam venditandam, auri, & gemmarum scintillante ambitione.

88.
Sanct. Fusiùs tradit hîc num. 25. noster Sanctius, quàm splendidè & sumptuosè se gerant Reges, & magni duces etiam in arduis expeditionibus. Qui non minùs ambitiosè viuunt in via, quàm in aula. Aduertendum est, ideò in textu Græco dici Holophernem exeuntem è cubili ad proscenium, argenteas lampades præiisse, non quòd
Iudith. tunc nox esset: nam si *circa ortum diei* Iuditha obuia facta fuit Assyriis exploratoribus; (vt dicitur in hoc cap. vers. 10.) indubium est non impendisse totum diem in breui illo spatio vsque ad tabernaculum Holophernis, & quod ipsa ad suos rediens, peregit breui temporis morâ, vt habetur cap. 13. v. 12. Ideò autem argenteæ lampades anteeunt Holophernem, Persici exercitus Imperatorem, quia moris Persarum fuit, vt eorum Principem ignis præiret. Quod multis tradidi suprà ad cap. 3. vers. 10. explicans illa verba: *Excipientes eum*, (Holophernem inquam) *cum coronis, & lampadibus.* Quorsùm ergo clarâ luce diem lucernarent subiecti populi, nisi id in more positum fuisset apud Persas?

De hoc conopæo iterùm redibit mentio infrà cap. 13. vers. 10. & cap. 16. vers. 23. Vnde necesse est hîc decernere quid sit eiusmodi conopæum? & an sit diuersum ab eo, quod incubuit super Holophernis torum? Pro Conopæo in Bibliis Complutensibus, & Regiis scribitur κωνωπεῖον, P. Setarius, & alij κωνωπεῖον, quod Græcum nomen significat velum, siue lineum, siue laneum, siue bombycinum, quod lecto circumdatur, (& tentorium, vel papilio dicitur,) inuentum ad arcendos culices. Appellatur autem *conopæum* eiusmodi tentorium, non à Conopo Ægypti oppido, in quo dicitur primò inuentum; neque ex eo quod ex parte inferiori sit amplum & rotundum, & ex superiori in conum desinat, vt existimant Lyranus, & Petrus Comestor; sed quia conopæo maximè Alexandrini vtuntur: nam cùm ex Nilo culices confluant, quos κώνωπας Græci appellant, inde κωνωπεῖον per diphthongum, & sine diphthongo apud Poëtas, significat velum, seu papilionem ad arcendos culices. Hispanè dicimus *Pauellon.*

Biblia Complut. Regia Setar. Quid significet conopæum.

Lyra.

Hinc exoritur non leuis quæstiuncula, an apud Holophernem duplex fuerit Conopæum. Nam cap. 13. vers. 10. dicitur, conopeum velare Holophernis torum, illúdque ablatum à Juditha, & in pera cibaria delatum, & in Hierosolymitano templo è tholo appensum. In hoc autem versiculo refertur, Holophernem, postquam exiit è cubili, vbi erat in lecto dormiens, sedisse in Conopæo. Ergo perspicuum est lecti Conopæũ diuersum esse à Conopæo, sub quo sedens Holophernes, Iuditham primò excepit. Vellem vt super hac re dilucidiùs egissent interpretes. Mihi dubium non est iuxta Hieronymianam translationem, duplex esse Conopæum, alterum quo velabatur torus in cubili, quod in peram cibariam conuoluit Iuditha, & detulit ad Bethuliam, & è templo suspendit; Alterum sub quo hîc sedit, dum Iudithã excepit extra cubile suũ. Hoc enim dicitur ex purpura, auro, smaragdis, & pretiosis lapidibus intertextũ, quod verosimile nõ est fuisse adeò breue & exile, vt in cibariã perã includi potuisset, quin custodiarij milites aduerterent ab Abra asportari. Ergo res sic componenda est, vt Conopæum seu papilio è filis sericis reticulatus appensus sit super Holophernis torum, & à Juditha delatus: nam cùm non esset totus contextus, sed in modum retis efformatus, facilè potuit sic complicari, vt in peram includeretur. At verò hîc dicitur Holophernes excepisse Iuditham in conopæo, hoc est, in papilione, seu tentorio: nam castrense tentorium formam refert papilionis seu conopei: nempe ab inferiori sui parte amplum & rotundum, à superiori vero in conum desinens. Vnde tentorium & tabernaculum Holophernis dicitur Conopæum, quia speciem refert conopei, seu papilionis. Benè autem eiusmodi Conopæum, seu tentorium Holophernis dicitur ornatum purpura, & auro, & gemmis: nam tabernacula castrensia Imperatorum intrinsecùs ambitiosè ornari solita, tradunt diuinæ, & prophanæ eruditionis scioli. Legi possunt interpretes ad illud Cantic. 1. v. 5. *Nigra sum, sed formosa, Filia Ierusalem: sicut taberna*

89.
Iudith.
Quid, & quotuplex Holophernis conopeum.

90.

Cantic.

Diodot. Curtius. Plutarch. Ælian. Ioseph. Plinius. Sueton.

bernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Legatur super hâc re Diodorus Siculus lib. 17. Curtius lib.3. Plutarchus in Alexandri vita, Ælianus de varia historia lib.9. cap.3. Iosephus lib.3.de Bello Iudaico cap.3. Plinius lib.37. cap.2. Suetonius in vita Cæsaris. Ergo conopæum hîc accipitur pro tentorio castrensi; & cap.13. vers. 10. pro papilione, qui totum è parte sublimi obuelat, ad arcenda infesta animalcula, Hispanè *Pauellon*. Opportunè Hugo hoc *conopæum*, auro, & gemmis ornatum, & insigne sublimioris fastigij, appellat *Muscarum rete*. Quid aliud est opulentia, & honos? ô quam ridicularia, & futilia sunt mundialia bona, quæ iure telis aranearum comparantur!

Hugo.

91. *Et cum in faciem eius intendisset adorauit eum,*
VERS. 20. *prosternens se super terram. Et eleuauerunt eam serui Holophernis iubente Domino suo.*

Iuditha potuit Holophernem adorare.

Scilicet cùm Iuditha vidisset Holophernem regio apparatu ostentantem barbaricum Assyriæ fastum, quasi augustum aliquid aspexisset, adorabunda in terram procubuit: quam Holophernis apparitores iubente Domino eleuauerunt. Hîc quæri solet, an Iuditha deliquerit dum Holophernem adorat: siquidem Mardochæus Estheris 3.v.2.tantoperè recusauit Amanum adorare. Quod recusauit Mardocheus, impiè videtur Iuditha exequi. Verùm quicquid sit de Mardochæi religiosa inurbanitate (sic fari liceat) de quâ ibi fusiùs; certum mihi est, Iuditham nõ peccasse dũ comiter & vrbanè veneratur principem virum. Ita Rabanus, Hugo, Lyra, Carthus. Sãctius, Salianus, & Serarius in cap.13.quæst.3. Ratio est quia alia est adoratio religiosa, alia vrbana & politica: illa tribuitur propter aliquid diuinum; hæc politica debetur Principibus, magistratibus, & iis, qui in aliqua eiusmodi re valde excellunt. Hanc exhibuit Holopherni Iuditha; (non illã sacram, quæ foret sacrilega,) quam si omisisset, inciuilis & rusticana videretur. Præsertim quando impensè curabat, Holophernẽ sibi conciliare, sibi non constaret, si eiusmodi obsequia non exhibuisset. Eiusmodi autem adorationẽ studiosè exambiri à Persis Principibus tradit Valerius Maxim.lib.7.c.3.& Curtius lib.8. & Iustinus lib.6. & Marcellinus lib.18. Vnde nisi contemptâ regiâ Persarum maiestate omitti non potuit. Neq; istiusmodi adoratio insolens est, in sacris Bibliis, nihil diuinum innuens. Nam Ephronem, & populum terræ adorauit Abrahamus, Geneseos 23. Iacobus adorauit fratrem Esau, Geneseos 33. Iudas & cæteri fratres Iosephum, cap. 42. 43. & 44. & Elias impium Regem adorasse dicitur 3.Reg. 18. & infrà Achior Iuditham adorauit, cap. 13. vers. 30. Frustrà ergo confingit Dionysius Richel. simulatam Iudithæ adorationem; cùm Paulus ad Romanos 13. v. 7. iubeat reddi omnibus debita; *cui tributum, tributum; cui honorem, honorem.*

Esther. Rabanus. Hugo. Lyra. Carthus. Sanct. Salian. Serar. Valerius. Curtius. Iustinus. Marcel. Genes. 3.Reg. Iudith. Dionys. Richel. ad Rom.

§. XVI.

Hominum ambitiosum obsequium plus honoris exhibet Iudici, quàm numini.

92. SVbditorum obsequium felicitas est principatus: principandi indefessus labor honoris emolumento repensatur. Præfectura irrequietum est pensum; vectigalisque est, pendens subditis omnem Præfecti industriam: at reuerentia superiori exhibita plena solutio est impensi laboris. Aptè inquit Sosipater in Epistola ad Æmeterium apud Stobæum sermon. 46. *Honorem quidem ciuilem superioribus deferri ab inferioribus, ipsa reipublicæ constitutio iubet. Cætera verò obsequia, vel vt ipsi aliquid assequamur, vel vtilitatis gratiâ subditorum præstemus.* Vel spes commodi, vel incommodi metus, vel adulationis ambitio, vel ipsa culminis reuerentia, nimiam extorquet reuerentiam. Subditorum conditio fomes est ad submissionem indebitam: *Obsequio interpretor impudentiam*, ait Latinus Pacatus in Panegyri. Ambitiosa inferiorum quorumdam reuerentia, impudentia aliquando interpretanda est: quia irreuerenter secum agit, qui obsequendi ambitione captat fauorem Principum. Itaque nescit honorari, qui gubernare nescit. Ignorat eminentiam honoris, qui nescit fastigia principatus: nam ambitio Præfecturæ exaggeratio honoris est: *Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Ioan. 5.vers. 22. Nempe æternus pater omne iudicium viuorum, & mortuorum dedit Christo. Quam ob rem Pater omnem iudiciariam potestatem dedit Christo in eâ formâ, in quâ minor est? Nonne congruentius esset, vt Deus in Dei formâ augustam iudicandi potestatem exerceret? Quare hæc summa potestas data est Christo sub ea formâ, quâ homo est? Altè Euangelista Ioannes: *vt omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Scilicet ait Theophylactus hæc verba commentans: *Quia benefaciendo non placuit eis, nec attraxerat, vt se honorarent, sicut dignum erat, dicit quod Pater omne iudicium dederit filio, vt vel timor iudicij, illis persuadeat, vt ipsum honore prosequantur.* Res profectò ponderatione dignissima: Christus Dominus, humani generis Magister est, scholam cæli deuexit ad terras, tot, tantáque miracula patrauit in humanæ gentis beneficium, sanguinem fudit suum, quo humanas elueret sordes. O quanta reuerentia debetur tam benefico Domino! Omitto hæc: Christus Deus est, vel hoc nomine summâ latriæ adoratione colendus. Verùm quasi hi tituli summam reuerentiam insufficienter impetrarent ab hominibus, Pater Deus Christum suum constituit Iudicem omnium, vt sic illum honoraret, sicut dignum erat: Ac si plus honoris exhibeant homines Iudicibus, quàm Sapientissimo Magistro, & munifico Benefactori; ideò Christo Deo, Dei filio additur titulus Iudicis, *vt omnes honorificent filium.*

Sosipater. Stobæ. Obsequium interpretãtur impudentiam. Pacat. Iudicibus nimium obsequium exhibent subditi. Ioan. Theoph.

Dicet aliquis quam ob causam tantus struitur apparatus finalis iudicij: nam omnes homines vbi exhalant animam exactè iudicantur, eúmque recipiunt gradum, aut gloriæ, aut pœnæ, quem exigunt bona, aut mala merita. Ergo frustra Angelica tuba buccinat, incassum agglomerabuntur tot myriades hominum, & Angelorum. Num vt reprobi pro se allegent? Ac si Dei perspicaciam mortalium excusationes fugiant. Quid? Beati plus gloriæ petent? Ac si non sint vltra merita munerati. Quare Deus bis iudicabit in id ipsum? Appellatúntne semel damnati in priuato iudicio? Quis declinare valeat diuinam sententiam? Quare ergo ad secundum iudicium omnes homines citantur, iterum eamdem sententiam audituri? Quasi in rigoribus deliciaretur Deus, cuius natura pietas est, cuius deliciæ blandior beneuolentia. Præclarè ad rem Paulus ad Rom. 14. vers. 11. *Omnes stabimus ante tribunal Christi: scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.* Ecce tibi causam ob quam omnis creatura citatur

93. Iudicium finale instituitur, vt Christus iudex dignè honoretur. ad Rom.

ad

ad finale iudicium, nempe vt Christum Deum, quem videbit omnium Iudicem, pro dignitate honorêt, Christo tunc flectetur omne genu reuerentissimâ adoratione. *Quia surrexit futurus Iudex*, Ambr. ait S. Ambr. ibi, qui scitè expendit energiam caussalis voculæ *enim*. Ait quidem Paulus: Omnes stabimus ante tribunal Christi; implenda est enim Isaiæ. Prophetia Isaiæ 45. *Mihi flectetur omne genu*. Itaque tanta iudicialis apparatus machina struitur, & iteratur iudicium priuatè factum, vt submissior reuerentia, & augustior honor exhibeatur Christo Iudici, & in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, honorémque, quem Christus non fuit assecutus, quoniam fuit Doctor Orbis, Pater futuri seculi, munificus benefactor, quin & verè Deus, Deique vnigenitus filius, cui reuerentior latria debetur; assequatur, quia Iudex est. Quia scilicet vilissima hominum plebs submissiorem exhibet reuerentiam Iudici, quàm Magistro, quàm parentibus, quàm benefactoribus, imò quàm Deo ipsi. Nam ideò Christus Deus Iudicis personam agit, vt reuerentiam, quam non fuit assecutus, quà Deus, consequatur quà Iudex.

94. Psalm. Psalm. 109. vers. 1. *Dixit Dominus Domino meo; sede a dextris meis: donec ponam inimicos* Lorinus. *tuos scabellum pedum tuorum*. Benè aduertit Lorinus, quod sessio, *potentiam indicat regiam*, ac iudiciariam. Addit, sessionem ad dexteram eminentiam quandam honoris apud homines denotare: Nebris. super quo egregiè vapulat à Theologis Nebrissensis, in Quinquagesima, cap. 39. quem transcribit Bochius. Legatur Pererius in cap. 48. Genes. n. 4. Goropius in Hennatena, Lipsius 2. elect. c. 2. Porrò sessio ad dexteram specie tenus quandam eminentiam importat. Ergo Pater Deus sinistram teneat necesse est, locum inquam, minùs eminentem apud homines, tenet, (nam reipsâ æquali dignitate viget eadem diuinitas Patris, & Filij.) Quo ergo tempore hanc nobiliorem sedis eminentiam Pater concedit filio? Quando illi dixit, *Sede a dextris meis*? Nimirùm quando sedet iudicaturus Orbem, quando Regiam, & Iudiciariam potestatem exercet. Tunc enim non tantùm submissiori reuerentiâ colitur ab hominibus, sed etiam Pater ipse Deus ad dexteram illum collocat, quod eminentiam quamdam honoris apud homines denotat, & dum neminem iudicare dicitur ipse Pater Deus, eminentiorem (saltem in hominum existimatione) locum, & honoratiorem concedit Christo Iudici. Quò demonstret quàm reuerenter tractetur, tractandúsque sit, qui iudiciariam potestatem obtinet. Vides capite 5. versu 5. quod Achior inclytus *Dux omnium filiorum Ammon* allocuturus Principem Holophernem, pronus in terram, humiliter ait: *Si digneris audire, Domine mi*? Quid reuerentius? Hanc reuerentiam imitata est Iuditha hîc vers. 20. Iudith.

Bochius. Perer. Lipsius. Goropius. Christus dū iudicat dicitur sedere ad dexterā.

Quæ adeò submissè adorauit Holophernem, vt interpretes ambigant, an impietatis rea fuerit ob eiusmodi adorationem.

.CAPVT

CAPVT VNDECIMVM.

Vers. 1. *TVNC Holofernes dixit ei : Æquo animo esto, & noli pauere
in corde tuo : quoniam ego numquam nocui viro, qui voluit serui-
re Nabuchodonosor regi. 2. Populus autem tuus, si non con-
tempsisset me, non leuassem lanceam meam super eum. 3. Nunc
autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi
vt venires ad nos? 4. Et dixit illi Iudith : Sume verba ancillæ
tuæ, quoniam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus te-
cum. 5. Viuit enim Nabuchodonosor rex terræ, & viuit virtus eius, quæ est in te
ad correptionem omnium animarum errantium : quoniam non solùm homines seruiunt
illi per te, sed & bestiæ agri obtemperant illi. 6. Nuntiatur enim animi tui indu-
stria vniuersis gentibus, & indicatum est omni sæculo, quoniam tu solus bonus, &
potens es in omni regno eius, & disciplina tua omnibus prouinciis prædicatur.
7. Nec hoc latet, quod locutus est Achior; nec illud ignoratur, quod ei iusseris eue-
nire. 8. Constat enim, Deum nostrum sic peccatis offensum, vt mandauerit per pro-
phetas suos ad populum, quod tradat eum pro peccatis suis. 9. Et quoniam sciunt se
offendisse Deum suum filij Israël, tremor tuus super ipsos est. 10. Insuper etiam fames
inuasit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur. 11. Denique hoc
ordinant, vt interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum : 12. Et sancta
Domini Dei sui, quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc
cogitauerunt impendere, & volunt consumere quæ nec manibus deberent contingere:
ergo quoniam hæc faciunt, certum est quòd in perditionem dabuntur. 13. Quod ego
ancillat ua cognoscens, fugi ab illis, & misit me Dominus hæc ipsa nunciare tibi.
14. Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam nunc apud te : & exiet ancilla tua, &
orabo Deum, 15. Et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, & veniens nun-
tiabo tibi, ita vt ego adducam te per mediam Ierusalem, & habebis omnem populum
Israël, sicut oues, quibus non est pastor, & non latrabit vel vnus canis contra te :
16. Quoniam hæc mihi dicta sunt per prouidentiam Dei. 17. Et quoniam iratus est
illis Deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi. 18. Placuerunt autem omnia verba hæc
coram Holoferne, & coram pueris eius, & mirabantur sapientiam eius, & dice-
bant alter ad alterum : 19. Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchri-
tudine, & in sensu verborum. 20. Et dixit ad illam Holofernes : Benefecit Deus,
qui misit te ante populum, vt des illum tu in manibus nostris : 21. Et quoniam bona
est promissio tua, si fecerit mihi hoc Deus tuus, erit & Deus meus, & tu in domo Na-
buchodonosor magna eris, & nomen tuum nominabitur in vniuersa terra.*

Commentarius Literæ.

Vers. 1. ***Tunc Holofernes dixit ei : Æquo animo esto, & noli pauere in corde tuo : quoniam ego nunquam nocui viro, qui voluit seruire Nabuchodonosor regi.***

1. Vers. 1. Bibl. Sixt. BIBLIA Sixtiana paulò aliter vertunt, *Et dixit ad eam Holophernes: Confide mulier, ne timeas in corde tuo; quoniam ego non malefaciam homini, quisquis elegerit seruire regi Nabuchodonosor omnis terræ.* Septuag. Bibl. Complut. Regia. Septuaginta interpretes, Biblia Complutensia, & Regia vix dissentiunt re, nisi quòd clariùs collocant vltima verba: nempe : *Qui voluit seruire Nabuchodonosor regi vniuersæ terræ* : ne quis existimet dici, ***Nabuchodonosor omnis terræ***, nam eodem sensu dicitur in Bibliis Sixtianis, vt aduertunt Romanæ notæ: *Regi Nabuchodonosor omnis terræ*, id est, Nabuchodonosor regi omnis terræ. Roman. notæ. Vatablus sic exscribit hunc versiculum : ***Benè spera mulier, nec expauescas animo : neque enim ego quemquam afflixi, qui regi totius terræ Nabuchodonosori seruire voluit.*** Vatabl.

Benè notat Salianus, valde timuisse Iuditham ante Holophernem, & quidem timore minimè simulato : nam præter periculosam inter Assyrios homines commorationem, & rerum omnium faciem insolentem, ipsummet pectus conscium sus- Salian.

cepti

cepti tam audacis facinoris, imbellum fœminæ animum valde concutiebat. Itaque eam verbis confirmat Holophernes, aiens: *Æquo animo esto, & noli pauere in corde tuo.* Addit Holophernes: *Quoniam ego nunquam nocui viro,* (nedum fœminæ,) *qui voluit seruire Nabuchodonosor regi.* Carthus. Carthusianus conatur Holophernem à mendacio excusare, quasi dicat: Se nunquam læsisse homines, qui sponte subierint Nabuchodonosorij Imperij iugum. Fallitur Carthusianus: nam egregiè mentitus est Holophernes, qui suprà cap. 3. v. 11. & 12. &c. inhumanè desæuiit in eos, qui se vltrò ipsi dedebant. Sanct. Vnde doctè animaduertit Sanctius, Holophernem aduersùs omnes deditítios efferum, cùm Iudith. à Iudithæ egregiâ formâ, eius amore captus esset, cautè dissimulasse Amoris imperium, & simulasse benignitatem erga homines, qui se vltrò tradunt, vt ita quod per summum imperium posset, non nisi ritè, & ex consuetudine veniam, & vitam Iudithæ daret, ô amoris ingenium! ô versutias amoris!

2. Vers. 2. *Populus autem tuus nisi contempsisset me, non leuassem lanceam meam super eum.* Septuag. Septuaginta interpretes sic habent: *Et nunc populus tuus qui habitat montana, si non contempsissent me, non eleuassem lanceam meam super eos; sed ipsi sibi fecerunt hæc.* Reliquæ Græcæ exscriptiones patum, aut nihil dissentiunt. Hic etiam mentitus est Holophernes; nam vt nuper adnotabamus ex cap. 3. vers. 11. &c. crudelissimè ferociit in reliquos populos, qui se illi sponte tradiderunt. Barbatico fastu se dicit *contemni*, quia Iudæi illius iugum non vltrò subeunt, sed iustè se defendunt à sæua tyrannide. Ita dixit se contemni à Bethuliensi populo suprà c. 5. vers. 4. aiens ad duces Moabitarum, & Ammonitarum: Iudith. *Quare præ omnibus, qui habitant in Oriente, isti contempserunt nos?* vbi aliqua tradidimus de hoc contemptu.

Vers. 3. *Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi, vt venires ad nos.* Hunc versiculum fusius reddunt Græcæ Translationes: Septuag. *Et nunc dic mihi, cuius causâ fugisti ab eis, & venisti ad nos: venis enim ad salutem, confide. In nocte hac viues, & in reliquum. Non enim est qui iniuriâ afficiat te, sed bene tibi faciet, sicut fit seruis Domini mei Nabuchodonosor Regis.* Nempe Holophernes transfugij causam sciscitatur. Falluntur Græcæ exscriptiones, dum indicant Iuditham nocte allocutam fuisse Holophernem, vt probauimus cap. præcedenti ad v. 17. etsi in textu Græco dicatur, exeuntem Holophernem præiisse funalia, & accensas lampades.

3. *Et dixit illi Iudith: Sume verba ancillæ tuæ, quo-* Vers. 4. *niam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam* Bibl. Sixt. *rem faciet Dominus tecum.* Biblia Sixti sic vertunt: *Suscipe verba seruæ tuæ, & loquatur ancilla tua ad faciem tuam, & non annunciabo mendacium Domino meo in nocte hac. Et, si secutus fueris verba ancillæ tuæ; perfectè negotium faciet tecum Deus, & non decidet Dominus meus à studiis suis.* Septuaginta, Biblia Complutensia, & Regia, & Vatablus nullo rei, exiguo verborum discrimine, vertunt. Scilicet prudentissima Iuditha astutè auspicatur orationem suam verbis, quæ specie tenus significant Holopherni prospera quæque; sed re verâ alium sensum admittunt verba: prophetat enim inspirante Deo quem exitum res habitura sit. Vnde constat mentitam non fuisse his, & sequentibus verbis. Quod docuit S. Augustinus serm. 229. Aug. cùm de ipsa sic ait: *Non decuit pudicam mentiri, non intelligentibus dixit: perfecit actibus, quod promisit Regi, alto sermone, imaginariisque verbis blandita est.* Dixit autem Holopherni, *perfectam rem faciet Dominus tecum.* Id est, hoc periculosum bellum Deus concludet illustri victoriâ. Quod Holophernes intellexit de Hebræorum expugnatione; Iuditha verò de Holophernis cæde, & Assyriorum turpi fugâ: perfectam enim victoriam reportarunt Hebræi de Assyriis; non inchoatam, non imperfectam. Ita Carthusianus, Serarius, Sanctius, Salianus, Tirinus. Carthus. Serar. Sanct. Salian. Tirin. Idque tenentur asserere omnes, qui Iuditham à mendacio vindicant, quos suprà allegauimus. Bene notat Sanctius hîc, n. 2. ambigua Iudithæ verba quàm similia esse responsis, quæ prisca Oracula olim reddebant, vt constat ex Herodoto lib. 1. & Tullio lib. 2. Diuinationis. Herodot. Tullius.

§. II.

Constantia humana quæ non feritur aduersis, nec ad graue periculum expallescit, à constantia in inconstantiam degenerat.

Humana constantia dura est in ærumnis, & intrepida ad pericula; non tamen est vsque eò flectinescia, vt insensibilis sit. 4. Aliud est humanum animum esse constantem, aliud esse insensibilem, & saxeum. Seneca epistola 58. cuiusdam periculi, nec magni quidem, quod perpessus fuerat, certiorem faciens suum Lucillum, sic scribit, Seneca. etsi Stoicus: *Sensi quemdam ictum animi, & sine metu mutationem, quam insolita rei nouitas, simul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor,* Constantia non est insensilis. *sed de illo, in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, mutabitur color.* Itaque Stoicus stupor, cuius laus est in insensibilitate, quæ fabricat homines, in quos nullũ habet fortuna ius; feritur aduersis, & expallescit ad grandem calamitatem. Nam vir fortis, & paratissimus sanguinem suum fundere, percellitur periculo vulneris dandi, aut excipiendi, & colorem mutat: homo enim est, & constantiâ humanâ præditus, non brutâ, & lapideâ. Magnus vir Abraham iubetur mactare dilectum Isaacum, senectutis filium, vnigenitum hæredem tanti census, spem nobilissimæ, & numerosissimæ posteritatis: Iam Abrahamus struxerat rogum, ligauerat spontaneam victimam, strinxerat pugionem, & dexteram leuauit ad sæuum ictum; quò non tam iugularet filium, quàm paternum animum cruentaret. Tunc intrepidam Abrahami audaciam Angelus cohibet, sistitque lamentabile facinus; & vile pecus pro pretioso Isaaco offertur mactandum. Ad quod spectaculum attendens Zeno Veronensis serm. 1. de Abraham, 5. sic ait: Zeno. *A filio ad Agnum transtulit dexteram, semper lætus, & gaudens. Nec mutatus est vultus eius, cùm esset victima commutata.* Stupor hic est, an virtus? Humanæ constantiæ fastigium videtur excedere tam intrepida constantia. Filium iugulare parat, & lætus iugulum petere satagit? nec expallescit ad ictum? nec commouetur ad filij dilecti vitam inopinatè restitutam, ne dicam ad filij resurrectionem? Exaggerator encomiastes videtur Zeno, Rhetoricæque pigmentis vti; & dum Abrahami constantiam exaggerat, sensilem constantiam negare videtur. Nam in tanto facinore intrepida constantia non videretur constantia, sed stupor. Itaque ab excessu constantiæ, humana constantia non esset, sed inconstantia. Expallescere enim ad tam horrendum facinus perpetrandum,

trandum, non esset timor, sed naturalis affectio. Negat esse hominem, qui passiones humanas illi negat. Fortitudo intrepida est, insensibilis non est, vnde nimia constantia argueretur inconstantiæ. Non nego Abrahamo constantiam laudatissimam, (procul calumnia;) Sed insensilem constantiam nego. Tenerè enim affectus erat in filium: & in tantâ constantiâ verisimile est aliquas affectionis notas edidisse, quæ & constantiam non extenuarent, & augerent eiusdem constantiæ meritum. Nam ad tantum facinus tantisper commoueri, *non esset timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi.*

6. Tertull. Tertullianus lib. de anima, cap. 1. sic altè in morte Socratis philosophatus est, expendens inconcussam Socratis æquanimitatem, dum nefandorum criminum reus, fortassis ab inuidia, damnatur. Nimia constantia est inconstantiæ rea. *Iam* (verba sunt Tertulliani) *sacro nauigio regresso, iam cicutis damnationis exhaustis, iam morte præsente. Quamuis enim placida, atque tranquilla; quam nec coniugis fletus statim viduæ, nec liberorum conspectus exinde pupillorum, lege pietatis inflexerat: vel in hoc tamen mota; ne moueretur.* (Nota verba, quæ ingeniosè subiecit:) *Ipsa constantia concussa est aduersus inconstantiæ concussionem.* Ac si dicat Tertullianus: Cùm adessent tot, tantæque causæ dignissimæ, quæ iure sensum, & perturbationem extorquerent à Socrate. Aderat enim infamis damnationis reatus, fletus charæ vxoris, iam iam viduæ, lacrymulæ, & vagitus filiorum statim pupillorum, aderat horribilis mortis imago: Et tamen Socrates tranquillus erat, & inconcussus, animo, vt olim quieto, & placido. Credite mihi, inquit Tertullianus, quod hæc mira Socratis æquanimitas non est constantia. Nam tantum periculum debuit eius animum tantillùm inflectere, & ille debuit humanũ quid experiri. Vnde tam magnanimis constantia concussa est ab ipsa nimiæ constantiæ magnanimitate. Et quia nimia constantia erat, & excedens constantiã humanam, degenerauit in inconstantiam. *En estar tan intrepido en tan gran peligro, no fue consiguiente; ni constante en el ser de hombre.* Porrò humana constantia, quia humana est, aliquantulùm debet tangi periculis, & moueri aduersis; alioqui humana non esset. Vnde tanta Socratis æquanimitas desciuit in inconstantiam, & ab ipsâ constantiâ concussa est. Tunc enim Socratem timere, *non esset timor*, ait Seneca, *sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi.* Vnde tanta cõstantia Socratis aut ficta fuit, aut inconstantiæ damnatur; & constantia inconstans iure dicitur à Tertulliano. Nec humana constantia est, quæ semper est eadẽ, & nunquam alia pro opportunitate occasionis, aut periculi magnitudine. Experiri debet elogium illud Septimij, Pauoni cantatum libr. de Pallio. capit. 3. *Pauo pluma vestis, nunquam ipsa, semper alia: etsi semper ipsa quando alia.* Constantia enim seuerior semper est ipsa etiam quando est alia, occasione, aut periculo id exigente. Quod in Christo notare licet.

7. Constantia non est insensilis. Christus Deus, quia constabat diuinitate, constans erat Deitatis vigore; qui infinitè excedebat magnanimitatem Abrahami, & Socratis; & tamen ad amici mortem, ad lacrymas sororum, & adstantium Iudæorum, Ioann. 11. v. 33. *Infremuit spiritu, & turbauit semetipsum.* Vsque adeò grauiter tulit amici mortem, & flebiles sororum eiulatus, vt affectum inhibens, suum sensum velut increpuerit? Signatè id dixit Theophylactus elegãtibus verbis, ne dicam, audacibus; ita locum Ioannis commentans: *Dominus infremuit in affectionẽ spiritu. Quia enim contristatus fuit, homo enim erat verè; & vt credibilis esset humana natura, permisit illi proprium operari: & asperè tractat carnem, increpatque eam spiritus sancti virtute, itaque caro non ferens increpationẽ, turbatur, & fremit, & cum mœrore pugnat.* Scilicet Christus dominus præditus sublimi constantiâ, & totâ Dei magnanimitate fultus, vsque adeò afficitur humano sensu, vt à diuinitate ferè increparetur caro, ex mente Theophylacti ne teneritudinem affectûs eiulatu exprimeret? Pudor est expendere verba Theophylacti, quia valde exaggerant sensum humanitatis Christi, cùm asserat diuina increpatione indiguisse, ne nimiùm afficeretur compassione rei lacrymabilis: (Non approbo, sed refero Theophylacti commentationem, quæ vulgò non approbatur;) & tamen Christus constantiæ vigore antecellebat. Vnde humana constantia scit flecti sensibus rerum. Quin eiusmodi sensus non minuit, sed complet constantiam; quæ concutitur ab excessu constantiæ, & desciscit in inconstantiam. Ergo Achior fortissimus Ammonitarum Dux, constanter pallescit ad Holophernianas iras vel Stoico stupori horribiles, Iudith.
vt traditur cap. 5. v. 5. & Iuditha hic v. 1. consimili affectu quatitur.

Ioann. Theoph.

---

§. III.

Timor tacitè prodit, quem prudens securitas timendum facit.

8. Sidon. Apollin. PRæclara Theodorici regis laus est, quam eleganter deprædicat Sidonius Apollinaris lib. 1. epist. 2. Theodoricus, inquit, *Timet timeri.* Regia planè virtus, & generoso principe digna. Nec minus generosum foret, si dixisset: *Timet timere:* Time timere. magnus enim vir meritò debet timere ipsum timorem: nam qui aliquid timet, prodit suam imbecillitatem, & planè demonstrat quà possit subrui, & vinci. Animos & vires dat hosti, qui indice metu, illi tacitè prodit quâ parte debilis sit, & superari valeat. Bellè de eodem Rege ait idem Sidonius Apollinaris de ludicris eius pugnis: Apollin. *In bonis iactibus tacet, in malis ridet.* Prudenter ridet in iactu infelici, ne quis præsumat suo infelici iactu posse inquietare, & perturbare pacatam Regum maiestatem. Multis timendi accersit causas, timere posse; pluribus, ostendisse suum timorem, timenda attulit, qui securi forent, nisi indicassent suum metum, quo se produnt, & contemptui, & obuiæ expugnationi, se exponunt. Generosum securitatis genus est, quasi securum se gerere: nec indicare quid ægrè feras, quid contumeliosum repures. Non desit tibi vnquã viri fortis securitas, cum dissimulatã cautelâ metuentis. Cautela securitatem procurat; ostentata securitas securitatem facit. Esto dissimulanter cautus, vt sis perpetàm securus.

9. Psalm. Dauid Psal. 80. vers. 6. *Testimonium in Ioseph posuit illud: cùm exiret de terra Aegypti, linguam, quam non nouerat, audiuit.* Multas expositiones patitur sententia huius versiculi, inuitè, an sponte, hîc non tracto. Quid est Iosephum virum principem, & prudentem, positum fuisse in testimonium, dum audit, & exaudit linguam, quam non nouerat? Profectò dum Putiphari seruiebat, dum in carcere squalebat, dum in principatu fulgebat, ipse Hebræus, saltem semibarbarè loquebatur, & intelligebat linguam Aegyptiacam. Quis hoc dubitet? Præsertim si verum est quod ex Iosepho rerum Ioseph.
Iudaicarum Historiographo refert, nec improbat

Lyra. Lyranus ibi, plura inquam, linguarum idiomata diuinitùs patriarchæ Iosepho reuelata fuisse in Ægypto. Quid ergo est, Iosephum audisse in Ægypto linguam, quam non nouerat? Quidam viri

Treuet. docti apud Treuetum: *linguam, quam non nouerat audiuit*, Id est, *linguam, quam nesciuerat, quam se audire, & percipere dissimulauerat, audisse & exaudisse*. Iuxta illud Psalmi 37. vers. 15. *Factus sum sicut*

Psalm. *homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.* Nempe Iosephus patriarcha diuinâ, & humanâ politia instructissimus, cùm in domo Putipharis, procacissimæ vxoris amatoria verba, dicta Ægyptiacâ linguâ audisset, dissimulabat exaudisse, quasi non intelligeret peregrinum idioma, diuersissimum à patriâ linguâ: cùm in carcere sordidus alienigena, & infidi facinoris reus, probra, irrisiones vinctorum, iactatas Ægyptiacâ linguâ audiret, *dissimulabat exaudisse*, quasi non perciperet, quod idiomate non suo dicebatur. Item cùm in principatu nouus homo, & nuper seruus, & à delicto stigmaticus, gloriosè fulgebat, necesse fuit multa pati ab inuidiâ procerum, à diuitum depauperatione, à vulgi licentia: at ciuilissimus, & prudentissimus Iosephus *dissimulabat exaudisse*, quod aduersus se audiebat peregrinâ linguâ iactatum, *linguam quam non nouerat, audiuit*, hoc est, *dissimulabat exaudisse*. Hispanè dicimus: *Muy bien lo entendia todo, aunque de las iniurias no se dio por entendido.*

Dissimulate audire iniurias, ne contemni posse videaris.

10. O solertissimum virum, qui etsi ægrè (vt par est,) ferret contumelias Ægyptiorum, & timeret valde Ægyptiorum maledictis impeti; tamen prudenter dissimulabat intellectum, ne offendi posse contumeliis indicaret, & ita licentiam, aut audaciam faceret Ægyptiis; ipsius exprobandi, & iniuriandi

Seneca. contumeliis. Quod sententiosè aduertit Seneca Epist. 14. *Verendum est*, inquit, *ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: ne dum calcari nolumus, videamur posse calcari.* Quid illustrius? Scilicet Iosephus prudenter dissimulat se audire Ægyptiacas contumelias, & contemptum vulgi contemnit: nam si palàm timeret contemptum, videretur posse contemni, & sui contemnendi licentiam faceret vulgari temeritati: Hinc vulgò stolidissimus censetur Holophernes, qui hîc vers. 2. publicat se con-

Iudith. temni ab imbelli & meticuloso populo Hebræorum. Vnde se prodit, & contemni se posse indicat: *& dum calcari noluit, videtur posse calcari.* Ipse se præmaturè contemnit, qui se posse contemni putat, Et contemptu dignus est, (vt nunc Holophernes,) qui publicat se contemni posse.

11. Geneseos 2. vers. 2. dicitur: *Et requieuit die septi-*

Genes. *mo ab vniuerso opere quod patrarat.* Desinne is est, qui operando laboret? Procùl à Deo labor, à quo longè absunt laboris appendices, fatigatio, & lassitudo. Hinc audet Propheta Deo laborem adscribere; *Laboraui sustinens*, ait in persona Dei Ieremias cap. 6. vers. 11. Planè videtur detrahere lau-

Ierem. dem requiei inopia, & vel laboris nomen. Nam si Deus proponatur laboris capax, & labori obnoxius, præsumet mortalium temeritas Deum inquietare, & fatigare sustinétiæ laboribus. Vnde Latinus Pacatus animaduertens suum Theodosium Imperatorum laudatissimum, tot curis angi, tot excursionibus fatigari, tot barbarorum præliis inquietari, sic fatus est in Panegyri ad eundem: *Quidquid*

Laborare est Principis natura.

Pacatus. *homines vocamus laborem, vestra natura est*, ô Imperator. Ac si necessariâ cautelâ vereatur Panegyrista, ne si homines aduertant obnoxios esse laboribus magnanimos Principes, inde deuenustetur Theodosij Imperatoris gloria, & detur licentia humanæ audaciæ illum ampliùs fatigandi; consultè ergo admonet, eiusmodi curas, & pericula esse naturam Imperatorum, non subditorum industriam, seu malitiam. Quasi dicat; Nemo hinc audeat magnum Principem fatigare laboribus: quia vita Imperatoris labor est, laboribus viuit, laboribus regnat, laboribus vincit, ouat, triumphat. Desinet esse Imperator, si desinit laborare: & qui Principem magnanimum præsumit laboribus vexare, addit ad naturam & vitam Imperatoris, quæ laboribus constat. *Quidquid homines vocamus labores, vestra natura est.*

Christi Dei concines audientes eius doctrinam, 12. & grandiora miracula, sic furore insaniunt ab inuidiâ, vel odio, vt omnes cateruatim adglomerati aduersùs eum insurgerent, & violenter eiectū extra vrbem, intentent ipsum è montis supercilio præcipitare. *Ipse autem transiens per medium illorum ibat*, Lucæ 4. v. 20. Ibat, inquam, inter con- Lucæ. uitia, & contumelias, & pericula; & per medios hostes sine vlla fuga, sine vlla festinatione securus, (ait ibi Maldonatus;) Et Hugo, *Ibat per man-* Hugo. Psal. *suetudinem. Factus sum sicut homo non audiens, &* *non habens in ore suo redargutiones.* Audis Saluatorem ita sereno vultu, impauido incessu, intrepido animo ire per medios hostes, ac si non audiret contumelias, nec videret præcipitationis periculum? Sic confregit & debilitauit inimicos conciuium impetus, vt à constantia euaserit miraculosè inoffensus, intrepido animo securus. Imò eundi securitate, & fiduciâ magnanimitatis, sic debilitauit Nazarenorum audaciam, vt eo incolumi relicto, stuperent sic se ab euntis serenitate contemni. *Ne tantulum quidem Barbaræ nationes* (verba sunt Mamertini ad suum Maximianum Augustum) Claud. Mamert. *audent animos attollere, quod vos in interiora Imperij vestri secesseritis. Quinimo ipsi magis in vobis* 13. *fiduciam pertimescunt, & quod se contemni sentiunt, cùm relinquuntur.* Nempe Nazareni ciues, cùm barbaricâ audaciâ irruere attentant in summum Regem Christum Deum, magis pertimescunt, & à facinore desistunt, aduertentes fiduciam, & securitatem, quâ ipse it inter medios hostes; *Transiens per medium illorum ibat.* Et dum intrepidus & securus per medium illorum it impauido incessu, stupent se contemni, & *fiduciam pertimescunt.* Viri enim magnanimi securitas in periculis aduersarios terret, & dùm fortiter contemnuntur, imbecillè expauescunt: timéntque non timentem, & timentem contemnunt.

Timenti hostes non timenti.

Profectò arma indicia sunt timoris: nam hostem quem metus armat, exarmat securitas. Ar- 14. mat Iudas validam cohortem aduersus Iesum, vt in illum irruens, vi & armis tradat hostibus. At discipuli contrà armantur, & Saluatori dicunt: *Domine ecce duo gladij hîc. At ille dixit eis; Satis est*, Lucæ 22. vers. 38. Quasi dicat Iesus: vel duo tantùm Lucæ. gladij impedimenta sunt ad victoriam. *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* Matthæi 26. vers. 53. Tunc solus, & inermis occur- Matthæi. rit armatæ cohorti, & intrepidus, *Processit, & dixit* Ioannis. *eis: Quem quæritis. &c. Vt ergo dixit: Ego sum, abierunt retrorsùm, & ceciderunt in terram.* Ioannis 18. vers. 4. Opportunè Cassiodorus lib. 3. Variarum Cassiod. Epist. 1. aliorsum dixit: *Tunc tunc defendis regnum, quando arma deposuit.* Nempe hostium armatas cohortes non deuincit Christus discipulorum gladiis, neque Angelorum legionibus, sed cùm depositis armis procedit securus, incedit intrepidus; tùc, tunc inquam, sponte corruunt hostes, securitatis, & potentiæ miraculo diuinitus consternati, cadunt armatæ

armatæ cohortes, exarmati & securi hostis pauore. Nam metus lenocinatur aduersario, & præmaturè vincit in mente, mox vincendum in palæstra.

15. Vetus disceptatio est, an vrbes cingendæ sint muris, an præstet apertas, & obuias relinquere? Nam vrbes muratæ animos hostium attollunt; quippe quas ciuium timor murauit: apertas verò, & vndecumque expositas hostium incursionibus, non insanæ saxorum moles, sed pugnax ciuium valentia tuetur, quæ tantâ animositatis fiduciâ erigitur, vt vndequaque peruiis domibus lacessat hostes, quos mœnia timent. Hic Spartanorum fastus fuit. Vnde cùm Romanorum Senatus attentaret reconcinnare Romana mœnia, quæ iniuria bellorum, & temporum, semidiruta ferè iacebant, his verbis Senatum cohibet Cassiodorus lib. 2. Epist. 18. *Absit vt nostris temporibus vrbs illa* (Roma inquam) *muris videatur protegi, quam constat gentibus vel solâ opinione fuisse terrori. Ita enim de diuino speramus auxilio, vt quæ semper fuit libera, nullum inclusionis decoloretur iniuriâ.* Ne videlicet metus prodat vrbem, quæ fastu securitatis Orbi metum incussit. Patulis viis proterret hostem, cuius hostilem temeritatem auita & intrepida Romæ securitas, tot triumphis cōprobata, longè à finibus arcebat. Hostis audebit inuadere ciues, quos timor mœniis inclusit. Vrbs enim meliùs muratur à timore hostis; sed hostibus timori est peruia ciuitas, ciuiū pugnaci hostilitate meliùs murata, quàm inertibus mœnium molibus. Faciliùs & feliciùs vincit, qui sui metu hostem superat.

Vrbs non est muris cingenda: & quare.

Cassiod.

§. IV.

Veritas tanquam subornata recusatur, inhonestè constupratur; atrociter interficitur, & viuit; imperat, & Virgo est.

16. MEndacium rationalis naturæ probrum est, linguæ contumelia, discordiarum leno, iurgiorum origo, & societatis humanæ perniciosa pestis; naturam culpat, viciat commercia, euertit politiam. Nihilominus in tantâ infelicitate essentiæ, *Error prosper* appellatur à Tertull. lib. de anima, cap. 2. & nonnulli habere dicuntur in *excogitandis, instruendisque erroribus felicitatem.* lib. de præscript. c. 39. Et quòd mirère magis *Falsum generosum* esse publicatur, eodem lib. de anima. c. 28. Sic generosè de errore existimarunt quidam, quos malè astutus, & bene falsus Dæmon subornauit: nam *Diabolus à primordio mendax est, & si quem hominem de suo subornauit*, lib. aduersus Praxeam, cap. 1. En mendacium felix, prosperum, generosum, ne dicam verum: vsque eò enim falsitas æmulatur veritatem, vt ab ea suffuretur eius nobilitatem, & credibilitatem, & quidquid generosum in eâ est, relinquens tamen non bonam veritatis fortunam, quæ tam fausta mēdacio est, quàm veritati infesta.

Mēdacium prosperum & generosū habetur.

Tertull.

17. Porrò veritas *vndique oculata est*, teste Ruperto, lib. 1. in Ioann. & vt cæca tractatur. *Sol animæ* dicitur à Clem. Alex. in adhort. ad Gent. & caliginibus obtenebratur, vt mera nox. Fortis prædicatur lib. 3. Esdræ cap. 3. v. 13. sed iam imbecilla est. Veritas amuletum est, teste Ambros. in cap. 10. Lucæ; & quasi esset venenata, nemo non nauseat ad veritatem. *Vera animæ essentia est* ait Stromatæus lib. 5. & vt inimica, inuitiatur, culpatur, infestatur. *Regina veritas est*, apud Clem. Alex. 6. stromat. & tamen non imperat, sed ancillatur, & seruit. *Deus veritas est*, Ioann. cap. 14. vers. 6. quin & Deus *ex veritate est* 6. Strom. Quid generosius? quid augustius? At nulla eius religio iam est, sed vbique contemnitur, profanatur, blasphematur. Veritas *vbique occupare principatum dicitur* à Tertulliano lib. de præscript. cap. 35. & nusquam imperare videtur apud homines; imò vbique rea est, vbique impetitur, vbique Martyr est. Sic eam appellasse videtur Nazianzenus Oratione in laudem Neronis, quem vocat *Athletam veritatis*, & *veritatis Martyrem*, quasi non tam ipse, quàm ipsa veritas Martyrium faciat, nam in aliorum martyriis Fides tentatur, in aliis Castitas patitur, in aliis Religio: hîc autem veritas ipsa persecutionem patitur; & tortorum sæuitiam, & Principum tyrannidem. Paucis dabo contumelias, & cruciatus, quibus dehonestatur, & impetitur sanctissima Veritas. Nec miror tanta pati, quippe *Cum odio sui cœpit simul veritas, atque apparuit inimica esse.* Verba sunt Tertulliani Apologetic. cap. 7. Quod autem est odiosum, multa patiatur necesse est. Itaque multorum criminum fit veritas rea, at sciat, qui veritatem accusat, quòd Christum simul prodit, quod dixit Beda in cap. 22. Lucæ, aiens: *Qui veritatis iura spernit, Christum, qui est veritas, perdit.* Planè Iudas est, proditor est; qui veritatem prodit, Christum prodit, & Iudam æmulatur. Et primò veritas falsitatis rea fit, & mēdacij accusatur. Sanctus Zeno Veron. serm. de Iob, inquit: *Iob verax est appellatus; at est vera veritas Dominus:* quasi esset aliqua veritas, non vera, sed falsitatis suspecta. Audacter dixit Tertullian. lib. 1. aduersus Marcion. *Patet mendacio veritas.* Et S. Nazianzenus oratione 2. in Iulianum, in fabulis reperit veritatem. Puto in solo inimico, & Veritatis sterili. *Siue hac vera sint* (ait Nazianzenus) *siue fabulosa, veritatem in figmentis obiter demonstrantia.* Saltem veritatem falsatam dixit Philo lib. de Cherubin, *Mirum non est, quòd ab inimica falsitate patiatur veritas.* Nam, vt ait Nazianz. orat. 1. *quidam beneuolentiâ, vel odio trahuntur, quibus affectibus veritas vt plurimum labefactari, & surripi solet.* Itaque veritas, vel à beneuolentia patitur. Quid non timeat ab odio, qui à beneuolentia impetitur? sed non est cur Verum timeat à mendacio, nam vt ait Septimius lib. de anima. cap. 56. *Corpora videbantur Pharaoni, & Aegyptijs Magicarum virgarum dracones, sed Mosis veritas mendacium deuorauit.*

Rupert. Clem. Alex. Veritatis multa epitheta. Esdræ. Ambr. Stromat. Clem.

Tertull.

Nazianz.

18. Tertull.

Beda.

Zeno.

Est aliqua veritas vera. Tertull.

Nazianz. Philo.

Septim.

Alia calumnia est, quòd veritas hæreticis faueat, hæreses armet, & degeneret in hæresim: Cùm hæreses à veritate originem habeant. Huic crimini satisfacit Tertullian. lib. de præscript. aduersùs Hæret. cap. 36. inquiens: *Etiam de oliua nucleo mitis, & opimæ, & necessariæ, asper Oleaster exoritur, de papauere fici gratissimæ, & suauissimæ, ventosa, & vana caprificus exoritur, ita & hæreses de nostro fructificauerunt, non nostræ: degeneres veritatis grano, & mendacio syluestres.* Dein *veritati nemo præscribere potest*, ait Septimius lib. de Virgin. velandis, c. 1. & tamen mendacium præscribit aduersùs veritatem. Præterea ac si veritas insufficiens foret ad faciendam fidem, probitas dicentis adiutrix veritatis adsciscitur: Vnde in Apologetico aduersùs Gentes: Christianus dicitur *Integrator Veritatis.* Itaque Christianus sanctè viuens à vita inculpata integrat veritatem, quasi veritas egeat supplemento morum & fulcris probitatis, vt credatur, quæ magna veri contumelia est. Adde quod inibi Philosophus, seu Rhetor dicitur, *Interpolator Veritatis.* Quasi veritas indigeat lenocinio, & præstigiis eloquētiæ, vt ex artificio Rhetorices potiùs quàm ex inelaborata sinceritate credatur. 19.

Tertull. Quo modo veritas errorum origo dicatur.

Septim. Vir probus integrator veritatis dicitur.

Tertull.

20\. Nec silentio prætereundum est aliud veritatis probrum, nempe quòd publicè venditur. O quantulo pretio venditur veritas, & emitur mēdacium! *Veritatem nundinantes*, inquit Basilius Seleuc. orat. 38. Et quidem veritas, qui incorruptus Iudex est, muneribus corrumpi dicitur, lib. de anima, cap. 2. *Vera quæque aut aliunde commendant, aut aliorsum subornant.* Vnde non miror quòd veritas recusetur: nam *recusata veritas* legitur in Tertulliano. Vbinam, non satis memoriæ hæsit, sed memini me legisse: & lib. de Cultu fœmin. cap. 1. dicitur Deus *Veritatis Præses*. Nimirùm sicut pro re politica, aut bellica, aut Indica specialia consilia, aut Senatus instituuntur, in quibus consultissimi Senatores adstant, quibus præest suus Præses: sic institutum est consilium pro re veritatis, cui Deus ipse præest. Ad hæc præter præfatas contumelias, & cruciatus *Veneficia* passa est veritas, lib. de anima c. 2. Vnde veneficiis, & præstigiis corrupta dicitur. O veneficas falsitatis artes! Planè veritas Virgo est, nisi alius est sensus illius sententiæ. *Veritatis Virgo*, lib. de pudicitia, cap. 18. Sed Apologet. cap. 46. *Nescio quis impudens veritatem adulterat*, & à turbulentis Sophistarum litibus *adulteratam veritatem*, audio apud Philonem, lib. de agricult. & 3. Stromat. *Qui veritatem adulterant, corrumpunt, vel potiùs defodiunt.* Ecce sepelitur veritas. An adhuc viua, an post mortem? Septimius lib. de Carne Christi appellat Marcionem, *Veritatis interfectorem.* O quanta olim, & hodie patitur veritas! Id disce in Achiore cap. 5. v. 5. qui ex quo dixit Holopherni: *Dicam veritatem, & non egredietur verbum falsum de ore meo*, atrociter tractatur ipse, multò atrociùs veritas, quæ mox contemnitur, irridetur, expuitur, exsibilatur, exterminatur, adulteratur, proditur, & peracerbum martyrium perpessa est. Sed veritas de funere vegetior surgit, resurgit de morte viuacior, de subornatione iustior, de stupro virginior, & à seipsa secuta ridet hostes, vt videre licet in Iuditha hîc v. 4. & sequentibus. Quæ verba mendacij arguuntur à nonnullis, à nobis autem seriò vindicantur à mendacio.

Basil. Veritatem nundinari, & recusare.

Tertull.

Veritatis Præses.

Veritas Virgo, à falso constupratur.

Philo.

Septim. Iudith.

---

§. V.

Minus nobis mentitur, qui mentitur sæpius.

21\. QVi identidem mentitur, nec saltem apparenter vera fatur; crebro mendacio adeò sibi eleuauit fidem, vt saltem verum sit, verum non esse id, quod dicit, nam fallacia frequens, fallacia vix est, aut planè non est. Et sanè ferè neminem fallit: nemo enim credit homini mētiri solito. Mentitur quidē, sed nemini fermè mentitur. Eiusmodi falsum sermonem potiùs appella semimendacium. Ego sanè illud plenè mendacium nomino, quod homo alioqui mentiri insolitus, & dignus fide, eo artificio compositum profert, vt veritatem mētiri videatur. Seriò disputat Tertullianus lib. de Anima cap. 17. cum Platone asserente sensus nostros mētiri. Rationes, quibus innixus Plato id affirmabat, excipe à Tertul. *Mendaciū visui obiicitur, quod visus remos in aqua inflexos, vel infractos adseuerat aduersùs conscientia integritatis, quod turrem quadrāgulatam de longinquo rotundā persuadeat, quod æqualissimam porticum angustiorem in vltimo infamet, quod cælum tantâ sublimitate suspensum mari iungat. Perindè auditus fallacia reus, vt cum celeste murmur putamus, & plaustrum est: vel tonitru mediante pro certo de plaustro credimus sonitum, Sed odoratus, & gustus arguuntur; siquidem eadem vnguenta, eademque vina posteriori quoque vsu depretiantur. Sic & tactus reprehenditur; siquidem eadem pauimenta manibus asperiora, pedibus leuiora creduntur.* Arguté satis sensuū falsitates, & mendacia proposuit Tertullianus, quibus sententiam Platonis adstruxerit. Quid ergo tam euidentissimis experimentis respondeat Tertullianus? Ingenuè fatetur, aut ob similitudinem obiectorum, aut propter distantiam, aut ob dispositionem medij, sensus sæpe deludi. At obiecta non plenè tunc mentiuntur, quia semper id accidit, & constanter obiecta sic fallunt: nam semper remus inflexus, & infractus in aquâ videtur, semper quadrangulata turris è longinquo rotunda apparet, &c. quod enim semper fallit proprietate fallaciæ caret. Sic fatur Tertullianus: *Omnes itaque sensus euertuntur, vel circumueniuntur ad tempus, vt proprietate fallacia careant.* Sensus, etsi videantur fallere dum tam crebrò nobis mentiuntur, proponentes rem aliter ac est in se, tamen carent proprietate fallaciæ, cùm non semel aut iterum, sed constanter, eo tempore, eo loco, eâ occasione, aut distantiâ fallant. Porrò qui absque artificio, & semper fallit, non plenè mentitur, cùm careat proprietate fallaciæ, potiùs enim videtur oppositum affirmare.

Plato, Tertull. Minus nobis mentitur, qui mētitur sæpius.

22\.

Hinc do lucem loco elegantissimo Synodi Nicenæ 2. Act. 3. vbi Gregorius quispiam hæreticus, inter aliqua Catholicè dicta, versutè, & callidè specie synceræ veritatis suum errorem proposuerat in Concilio. Tunc Epiphanius pro Concilio contra Gregorium, sic loquitur in Concilio: *Sed vt verum dicam, mentiuntur hi hæretici: Mendacium enim non modò veritati, sed & sibi ipsi contrarium est.* Profundè quidem, sed difficile dictum! Mendacium enim planè veritati contrariatur; at sibi ipsi quomodo potest mendacium contrarium esse? Quid enim magis conforme mendacio, quàm falsitas, & mendacium? at quod alicui maximè conforme est, quomodo contrarium illi est? & tamen dicitur à Concilio, *mendacium illud sibi ipsi contrarium.* Acutè quidem: nam illud mendacium dictum fuit à Gregorio illo, viro alioqui bene morato, & fide digno: & suum errorem ex Scripturis apparenter comprobante; ergo eiusmodi mendacium etiam sibi ipsi contrariatur: nam est mendacium apparenter verum; atque adeo non modò oppositum meracissimæ veritati, sed etiam sibi ipsi, vtpotè apparenti veritati. Vnde quò plus habet veritatis, plus opponitur sibi: mendacium autem dictum à viro aliàs fide digno, & mentiri insolito, non parum præ se fert veritatis. Vnde bellè dicitur: *Mendacium non modò veritati, sed sibi ipsi contrariū est.*

Synod. Nicen. Mendacium non solum veritati, sed sibi opposi- tum.

Mirè congruit in hanc meam coniecturam locus Ps. 36. v. 12. *Et mentita est iniquitas sibi.* Ex quo loco S. Epiphanius præfatā propositionem adstruit. Obseruat Lorinus quòd si ad originale verbū Hebræū, & Græcū attendatur, illud *mentita est iniquitas*, significare, *conatū omnem exeruisse, & omnem artem adhibuisse.* Itaq; mendaciū, in quo conatus omnis, & omnis ars, seu artificium adhibetur, vt specie tenùs verū sit, non solū mentitur veritatem, & ipsi opponitur: sed mētitur etiā ipsum mendacium; & mendax, & astuta iniquitas *mētita est sibi*; quia, *mēdaciū nō modò veritati, sed sibi ipsi contrariū est.* Vnde Achior sincerā promittit veritatē, aiens hîc v. 5. *Veritatē dicā, & non egredietur verbū falsum ex ore meo.* pollicetur se verā veritatē dicturum, non falsum mendaciū: nam si homo etsi gentilis, tamē non malè moratus, sed fide dignus mētiretur, mendaciū, si non verax, saltē fide dignū dixisset: magisque tūc men

24\. Psalm. Epist. Lorinus. Sibi mentitur aliquod mendacium.

Iudith.

mentiretur, quominùs aliàs mentitus est. Vides Iuditham hìc v. 4. verum dicere assuetam non mero mendacio, vt existimant plures, sed specie mendacij fidem hominum inuenisse?

§. VI.

Commentarius Literæ.

Vers. 5. *Viuit enim Nabuchodonosor rex terræ, & viuit virtus eius, quæ est in te ad correctionem omnium animarum errantium: quoniam non solum homines seruient illi per te, sed & bestiæ agri obtemperabunt illi.*

25. VERS. 5. Vatabl. VATABLVS paulò explicatiùs hunc locum tradit, sic fatus: *Testor enim vitam regis totius terræ Nabuchodonosoris, & potentiam eius, qui te misit ad restitutionem virorum omnium, non solum fore; v. homines illi per te viuant; sed feræ quoque agrestes, & pecudes, volucrésque cæli per potentiam tuam sub Nabuchodonosoris, totiúsque domus ipsius viuant imperio.* Cæteræ versiones è Græco textu tantisper dissident.
Lyra. Lyranus, qui adhuc perstat in sententia, quæ admittit Iuditham mentitam fuisse, vix (etsi anxiè conatur,) potest illam à periurio tueri. Quis enim hìc non videat Iuditham planè iurauisse? quod si mendacium iuramento affirmauit, egregiè peierauit, quod nemo asserere audet.
Asseritur Iudith à periurio. Et quidem mihi certum est contra Lyranum, Iuditham hìc iurasse, dum ait: *Viuit Nabuchodonosor Rex terræ*, vel, vt est in textu Græco: *Testor vitam regis terræ Nabuchodonosor.*
26. Carthus. Serar. Sanct. Salian. Tirin. S.Thom. Sotus. Nauarr. Couarr. Alcozer. Suarez. Leonard. Thomas Sanchez. Sayro. Aragon. Azor. Emanuel. Ita sentit Carthusianus, Serarius, Sanctius, Salianus, Tirinus hìc. Nam vt constat ex his, qui casus conscientiæ tractant, dicere, Per meam, aut alterius vitam, planè iuramentum est. Ita S. Thomas 2.2.q.89. art.6. Sotus lib.8. de Iustitia quæst.5. art. 1. Nauarrus in summa cap.12. Couarr. de Pactis 1. p. §.1. num.5. Alcozer in summa cap.15. Suarez Tractatu de Iuramento lib.1. cap.13. num.27. Leonardus Lessius lib.2. de Iustitia cap.42. dub.2. Thomas Sanchez in Decalog. lib. 3. cap. 2. num. 36. Sayro in Claui regia lib. 5. cap. 2. num. 3. Pedraza in summa, in 2. præcepto, §. 1. Aragon. Azor, Emanuel allegati à Thomâ Sanctio suprà (etsi Sà dicat id pendere ex intentione iurantis.) Ergo Iuditha, aiens per vitam Nabuchodonosor, planè iurauit. Sicut etiam iurauit Ioseph, Geneseos 42. v. 15. cùm dixit fratribus suis: *Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat, &c.*

27. Quod verò attinet ad iuramenti veritatem, parum negotij facessit. Tum quia nemo pius credet, sanctissimam Iuditham falsò iurauisse. Tum etiam quia planè verum asseruit. Nimirùm Iuditha dixit de Holopherne, quod vulgò circumferebatur, & quod res erat; videlicet Holophernem esse ducem strenuum, & Assyriorum virtutem, seu potentiam in illo sitam esse. Quod adeò verum erat, vt Bethulienses repugnare non valerent eius viribus. Id ipsum expertæ sunt finitimæ prouinciæ. Addit Iuditha Holophernem à Nabuchodonosore missum ad correctionem animarum errantium, id est, ad vlciscendas iniurias, quas putabat Nabuchodonosor sibi illatas, vt habetur cap. 1. & 12. huius historiæ. Quod verò Imperatori suo subiugauerit prouincias, & ciuitates ad tributa, homines ad obsequium, pecora ad seruitium, & sarcinarum deportationem, liquidò constat ex hac historiâ. Carthus.
Quod ergo est hìc vel leue mendacium? Ita Carthusianus, Serarius, Sanctius, Salianus, Tirinus. Serar. Sanct. Salian. Tirin.
Vnde necessarium non est, vt à periurio excusetur Iuditha, dicere cum Hugone & cum Lorichio Hadamario, cautè iusiurandum simulasse. Hugo. Lorich.

Multò expeditior quæstio est, an per vitam Nabuchodonosoris iurare potuerit absque impietatis reatu: quia nonnisi per Deum potest concipi iuramentum, vt multis adstruit Serarius ad c.13.q. 7. 28. Iuramentũ per creaturas.
Aio per creaturas, quatenus in eis aliquid Dei effulget, posse iurari. Sic Ioseph, Geneseos 42. v. 15. iurat per salutem Pharaonis, & Eliseus 4. Reg.2. *Viuit Dominus, & viuit anima tua.* & alibi sæpe. Genes. 4. Reg.
Neque hunc iurisiurandi morem tollit Christus Deus, Matthæi 5. v. 34. aiens: *Ego dico vobis, non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, &c.* vt doctè ibi probat Maldonatus; sed ne in vanum omnino iuretur, neque per Deum, neq; per creaturas, in quibus aliquid Dei elucet. Matthæi. Maldon.
In regia autem potestate, summa Dei potestas maximè eminet. Imò inde probatur in more positum apud Hebræos (sicut fuit etiã apud gentes,) per creaturas iurare, siquidem Christus seriò admonet, ne in vanum per creaturas iurent. Frustrà rem notissimam probarem ex auctoribus, qui casus conscientiæ tractant. Et apud Christianos solenne est concipere iuramenta per Regis vitam, per salutem charorum: quæ iuramenta (si ritè fiant) damnabit nemo, nisi qui sentiat cum Caluino, & Luthero, Super quâ re legi potest Maldonat. suprà. Caluin. Luther. Maldon.

Virtus Nabuchodonosoris dicitur esse in Holopherne; vel *potentia*, vt habetur in textu Græco; nam *virtus* in scripturis sumitur pro potentia seu robore exercitus, vt sæpe notauimus. Hoc non tam dicendum erat, quàm non omittendum.

Nunciatur enim animi tui industria omnibus gentibus, & indicatum est omni sæculo, quoniam tu solus bonus, & potens es in omni regno eius, & disciplina tua omnibus prouinciis prædicatur. VERS. 6. 29.
Septuaginta, Biblia Complutensia, Regia, & Sixtiana exiguam lucem afferunt huic versiculo. Vatablus sic eum exscribit: *Nam sapientiam tuam, & calliditatem animi tui nos audiuimus, totâque terrâ diuulgatum est, te solum esse eximium in omni regno, scientiâque præstantem, & disciplinâ militari admirandũ.* Vatab.
Hæc verba expeditiùs possent excusare à mendacio Iuditham: ipsa enim tantùm refert, quod fama prædicabat de Holopherne. Dicit autem Holophernianæ peritiæ in re militari famam volitasse per omnes gentes, & percrebruisse omni sæculo: aut per hyperbolem id dicit Iuditha, vel id potiùs vulgò ferebatur. Ita Lyra, & Carthusianus. Nempe: *Tu fama es celebre por todo el mundo.* Aut sensus est non hyperbolicus; nempe famam Holophernis diuulgatam esse per omnem terram illam, quam debellauerat Holophernes; cuius nomen celebre fuit in omni sæculo illo; id est, non solum nunc, sed etiam multò antè Holophernes notus erat famâ, quæ longè latéque celebrauerat ipsius res gestas. Carthusianus illud *in omni sæculo*, interpretatur, in *omni terra* per hyperbolem: at sæculum non est res loci, sed temporis. Hispanè diceremus. *La fama de Holophernes fue celebre en todo aquel siglo.*

Quoniam tu solus bonus, & potens es in omni regno eius. Cum autem eum esse *bonum* dicit, non intelligit iustum esse & sanctum, sed eximium & strenuum ducem: nam qui præcellit in qualibet arte, etiam apud Latinissimos, *bonus* dicitur. Exempla obuia sunt apud profanos. Et Actorum 26. v.25. 30. Actor.

v. 25. alloquens S. Paulus sceleſtiſſimum Præfe-
ctum, qui illum arguebat inſaniæ: *Non inſanio* (in-
quit) *optime Feſte*. Dicitur autem Holophernes ſo-
lus bonus, & potens in omni regno Nabuchodo-
noſoris: quia præ omnibus Aſſyriæ dynaſtis, electus
eſt ad ſummum Aſſyriæ militiæ principatum. Bene
Salian. aduertit Salianus pro τὸ *bonus*, Græcè ſcribi ἀγα-
θὸς, id eſt, fortis. Quaſi dicat: Tu ſolus fortiſſimus
es, & princeps militiæ Aſſyriorum. Ergo ſapienter
Holopherni blanditur Iuditha, vt illius beneuo-
lentiam cōciliet. Quam appetat mortalium ambi-
tio ſolitudinem in dignitate, aliàs multis tradimus.

Vers. 7. *Nec hoc latet, quod locutus eſt Achior: nec illud
ignoratur, quod ei iuſſeris euenire.* Plura dixit
Iudith. Achior Ammonitarum Princeps ſuprà cap. 5. ad
quæ ergo ex eorum dictis referenda ſunt verba
Iudithæ? Veroſimilius videtur ex contextu, allu-
ſiſſe ad id quod dixit cap. illo 5. v. 24. ſcilicet He-
bræam gentem, ſi offenſum habeat Deum ſuum,
facillimo negotio ſubiugari, & euerti. Nam mox
oſtendit Iuditha offenſum eſſe Iſraëlitis: ſiqui-
dem ait:

Vers. 8. *Conſtat enim Deum noſtrum ſic peccatis offen-
ſum, vt mandauerit per Prophetas ſuos ad popu-
lum, quòd tradat eum pro peccatis ſuis.* Hinc rur-
Lyra. ſus Iuditha mendacij arguitur à Lyrano. Nam
Iudith. ſuprà, cap. 8. verſ. 18. dixerat, Bethulienſes im-
munes eſſe à delictis; hîc verò ait, ita offendiſſe
Deum, vt per Prophetarum oracula deſtinatus ſit
populus ad direptionem. Quod euentus demon-
ſtrauit eſſe falſum. At qui Iuditham vel à ſuſpi-
cione mendacij aſſerere cupiunt, haud difficulter
eam excuſant. Nam planè ambiguus eſt ſermo.
Verum enim dixit, quòd etſi Bethulienſes non
ſint tunc ſecuti delicta patrum ſuorum, vtpote
immunes ab Idololatriæ reatu, vt dicitur cap. 8.
At hîc dicuntur offendiſſe Deum; quia plura pec-
cata perpetrarunt, quæ ipſa Iuditha capite illo 8.
reprehendit, & capite 7. latiùs traduntur in textu
Græco. Neque veroſimile eſt ſaltem aliquos è nu-
meroſo populo, non offendiſſe Deum. Dixit au-
tem Prophetas Dei nomine comminatos fuiſſe
ditam cladem, cùm offenderint Deum, vt conſtat
Leuit. ex Leuitici 26. à verſ. 17. & Deuter. 28. verſ. 25.
Deut. Et pleni ſunt libri Prophetarum eiuſmodi minis,
quas ſæpe ſuo malo expertus eſt Hebræorum po-
pulus in captiuitatibus Aſſyriæ, & Babylonis; &
ante has perſæpe ſub Iudicibus. Itaque Iuditha
hîc generaliter loquitur, quid comminatus ſit
Deus: quod Holophernes intellexit de illo rerum
articulo, verba Iudithæ interpretans ad ſuum pla-
citum. Debuiſſet autem diligentiùs ſibi cauere à
transfugæ mellitis verbis, quibus ſapienter deci-
piebatur.

Vers. 9. *Et quoniam ſciunt ſe offendiſſe Deum ſuum filij*
31. *Iſraël, tremor tuus ſuper ipſos eſt.* Hæc verba ve-
riſſima ſunt, neque ſpeciem habent vel leuis men-
dacioli. Nam cùm hæ Prophetarum minæ, qua-
rum veritatem ſæpè experti ſunt, notiſſimæ eſſent
Bethulienſibus: & ad hæc à propria reatuum
conſcientiâ dirè accuſentur, valde timent, nimiô-
que pauore conſternati ſunt, certò exiſtimantes
Deum Iſraëlis vlturum ſuas offenſas per manum
Holophernis, cuius horribile nomen anxiè trepi-
dant. *Tremor tuus* dicitur, id eſt, quem de te con-
ceperunt. Scitum eſt *timorem* ad animum ſpe-
ctare, *tremorem* verò ad corporis concuſſionem.
Quis hæc notiſſima moretur? legi poſſunt inter-
pretes Pſalmorum, qui paſſim id obſeruant. Biblia
Gotthica ſingulariter exſcribunt: Vbi enim S.
Bib. Goth. Hieronymus vertit: *Tremor tuus ſuper ipſos eſt*,
ſic habent: *Cor eorum mortuum ſuper ipſos eſt.*
Nimirum ingens pauor dicitur, *Cor mortuum*.

§. VII.

*Lingua beneloqua eſt ſummum humanæ con-
uerſationis ſacramentum.*

SApientis vox eſt: *Verbum dulce multiplicat* 32.
amicos, & mitigat inimicos; & lingua eucharis Eccli.
in bono homine abundat. Eccli. 6. verſ. 5. Quis enim
charior, quàm qui mellitam habet linguam, dulcia
loquens? hîc dicitur *eucharis*, id eſt, gratioſus ſeu
gratus cunctis conuictoribus. Porrò ſicut obmur-
murator felliâ, & venenatâ linguâ excitat rixas,
& iurgia, & omnium iras in ſe exacuit; ita lingua
dulcis, & beneloqua gratias & amores omnium
ad ſe conuertit. De diuino verbo humanâ carne
induto, & inter homines conuerſante, ait Euan-
geliſta Ioannes cap. 1. verſ. 14. quod fuit, *Plenum
gratiæ, & veritatis.* Quid eſt, *Plenum gratiæ?* Com- Ioan.
muniter interpretes intelligunt omnes gratias,
tam gratum facientes, quàm gratis datas, quibus
Chriſtus Deus vbertim exundauit. Præclarè Theo-
phylactus exiſtimat idem eſſe *plenum gratiæ* Chri-
ſtum fuiſſe, apud homines, ac dulci, & gratioſâ
linguâ, & omnibus ore gratum fuiſſe, quibuſcum Pſ. 44.
agebat: *Plenum gratiæ & veritatis. Gratiâ quidem* Theoph.
*plenus ſecundum quod ſermo eius gratioſus erat: vt
ſic dicam iuxta Dauid: diffuſa eſt gratia in labiis* Marci 6.
*tuis. Et Euangeliſta: Admirabantur omnes ſuper
ſermonibus gratiæ, quæ procedebant ex ore eius, &
omnibus ſanctis conferebat, prout congruebat eis.*
Itaque Chriſti gratia, cuius encomiaſtes factus eſt
Euangeliſta, & quam gratiæ plenitudinem appel-
lat, eſt lingua eucharis ſeu gratioſa, quæ omnibus
grata, & de omnibus benemerita Chriſtum apud
homines fecit *plenum gratiæ*, id eſt, dilectum con-
ciuibus, & charum omnibus, & iure offenſum ne-
mini. Nam magna gratia, ſeu *plenitudo gratiæ* eſt
apud homines oris gratia, & quæ hominem reddit
inoffenſum conuictoribus, gratum contubernali-
bus, & cunctis gratioſum.

Tertullianus lib. de Teſtim. animæ, cap. 2. ſic 33.
opportunè ſcribit: *Etiam quod Benedictio inter* Tertull.
*nos ſummum diſciplinæ, & conuerſationis ſacra-
mentum.* *Benedico* apud auctores bene Latinos, Lingua be-
idem eſt, ac benè dicere, ſeu bona dicere; nempe neloqua eſt
qui bonâ & gratâ linguâ bona & grata loquitur, Sacramentū
neminem verbis taxans, omnes eloquio laudans. conuerſa-
Hæc ergo lingua eucharis, dicitur *ſummum con-* tionis hu-
uerſationis ſacramentum. Quid eſt ſummum Sa- manæ.
cramentum? Enimverò Benedictio ſacramentum
non eſt; quomodo poteſt eſſe ſummum ſacramen-
tum? Verùm Tertullianus altè rem meditatus eſt.
Profectò Eccleſiæ ſacramenta à Chriſti inſtitutio-
ne præbent auxiliarem gratiam ad euincendam
aliquam difficultatem rebus innatam. Nimirum
Confirmatio gratiam affert, quæ fidelem roboret
aduerſùs perſecutorum tyrannidem: Matrimo-
nium, & Ordo largitur gratias, quæ vtriuſque ſta-
tus moleſtias alleuent, & animent ad euincendas
difficultates ingenitas ſtatui. At quid difficilius,
quàm inoffensè conuerſari cum hominibus, quos
natura, ſtudia, & mores, diuerſiſſimos effinxerunt:
quippe aliquibus placet, quod multis diſplicet, &
quod huic adulatur, offendit alium. Ardua planè
res inoffensè conuerſari cum multis: & tamen
nullum inſtituit ſacramentum ad ſuperandam
hanc

hanc difficultatem; planè nullum instituit; & iure quidem, nam Benedictio, seu beneloquentia quasi quoddam naturale sacramentum est, quo naturalis fauor, seu gratia confertur ad tutò conuersandum cum hominibus: *Benedictio inter nos summum est Conuersationis sacramentum.* Nam sicut Sacramentum ex opere operato (quod aiunt) gratiam confert; sic Beneloquentia quasi ex opere operato, & ferè supra beneloquentis meritum, conciliat gratiam communitatis, & parit communem beneuolentiam, quâ communitati charus, & gratus efficitur: quia *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis in bono homine abundat.* Nam homo, qui aliorum vel publica vitia silentio tegit, & virtutes tantùm publicat arcanâ quadam gratiâ gratiam omnium aucupatur, & dulcis linguæ ingenio gratiosum, & charum se reddit omnibus, à conuersationis beneloquentia gratiam communitatis comparans, & arcano Benedictionis quasi Sacramento, adeptus gratiam communitatis. Quam videtur amittere, qui vel leui verbulo offendit quempiam.

34. Christus turbatur dum prodit Proditoris delictum? Ioan.

Dixerat Christus, Ioan. 13. vers. 21. Discipulis suis: Ego scio quos elegerim: sed vt adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum, &c. Quibus verbis ferè palàm notauit Iudam. Et addit Euangelista: *Cùm hæc dixisset Iesus turbatus est Spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me.* Christúsne turbari potuit? quorsum se ipsum Christus turbat? S. Augustinus Tract. 6. in Ioan. *Quia proditorem iam fuerat expressurus, vt non lateret in cæteris, vt discerneretur à cæteris, ideo turbatus est Spiritu.* Scilicet Christo opus erat prodere proditorem suum, ne putaretur ipsum ignorasse proditionem. Dein, vt Iudæ innotesceret, nihil latêre Christi scientiam; item, vt à reprehensione flagitij meliora saperet. Adde Iudæ delictum publicandum fore non post multas horas; & nihilominus Christus Deus turbatus est, quia verbo præstringit quempiam contubernalem suum. Hæcne sufficiens causa, quæ turbet Saluatorem? Imò dignissima; nam Christi lingua eucharis, stillans mellita verba, aspero verbo notans vel Iudæ delictum, veretur ne iurgia inter suos excitentur: & turbatur quia amaro verbo velut turbat suos; & quodammodò cauet, ne amittant specialem illam gratiam, seu fauorem, quem communicat Benedictio, quæ est *Conuersationis summum sacramentum.* Gratiam huius sacramenti promeriti sunt Bethulienses; & ita vsque eò chari, & amabiles fuerunt Iudithæ, vt ob eorum liberationem, non sit verita aggredi periculosum facinus. Siquidem eorum eucharis lingua non conciliabat odia, sed beneuolentiam: nam cap. 8. vers. 8. dicitur: *Nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.* Nempe à sacramento beneloquentiæ charissimi erant, & digni pro quibus liberandis tanta faceret Iudith.

Aug.

Ergo quisquis volet esse amabilis, frequentet beneloquentiæ sacramentum. Quod perspicuè videre licet hic v. 5. in Iuditha, dum agitur de rebus Assyriis.

§. VIII.

Adulatio irrisio quædam est, & quodammodò gentilismus.

ISocratis ad Dæmonicum vox est: *Adulatores, vt impostores odio habeto. Vtrique enim in re quauis sibi creditâ fallunt creditores.* Impostores arte decipiendi astutè fallunt eos, qui sibi credunt: ita adulatores decipiunt credentes, etiam cùm veras laudes prædicant; nam adulatio ars mentiendi, & ingenium fallendi est. Vnde *boni cùm laudantur, quodammodò odio laudantes habent*, ait Euripides in Iphigeniâ. Odit simplex impostorem astutum: odit bonus vir callidam laudationis imposturam. Nam scit verum esse illud Senecæ epist. 60. *Pro suâ portione adulatio infatuat.* Qui beneuolè audit blandientem adulationem, fatuus est, & ridendum se exhibet assentatoribus. Nolo Imperatori de diuinitate adulari, ait Tertull. Apologetico, cap. 33. *Vel quia mentiri nescio: vel quia illum deridere non audeo.* Adulatio mendax laudatio est, & vera irrisio: nam palàm decipitur mentitâ virtute, quam prædicant adulatores. Et cùm dilaudatur, vt sapiens, deridetur vt fatuus: quia leuiter credulus est aduersùs sui experientias; quasi nihili homo, & quem inanis gloriolæ impulsus transuersùm ducit, vtpote ventosissimum, & turgentem ambitionis inanitate. Quis non irrideat Iustitiam, *si non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur?* Verba sunt Ambr. ad c. 1. Lucæ.

35. Isocr. Adulatio infatuat. Eurip. Seneca. Adulatio est irrisio. Tertull. Ambr.

36. Matth. Adulator saliuat faciem.

Ergo adulatoris mentita laus, vera irrisio est: & vt fatuus tractatur, qui immodicè laudatur. Cùm magis in ipsum furebant Christi Dei contumeliosissimi aduersarij, illum acclamant Regem Hebrææ gentis, Matth. 27. v. 29. *Et genu flexo ante eum illudebant ei dicentes: Aue Rex Iudæorum. Et expuentes in eum*, &c. Quænam hæc sputa, quæ impudentissimè excreabant? Et quibus diuinissimam Christi Dei faciem contumeliosissimè dehonestabant irrisores? Nescio an aliqua contumelia grauior, & acerbior fuerit Christo, ac toleratu difficilior, quàm fœdè saliuari eius ora sanctissima. Indubium est veris saliuis fœdatam fuisse Christi faciem. Sed non omittā verba Drogonis de sacr. dom. Passionis, quæ probrū adulationis exaggerāt. *Aue Rex Iudæorū, & expuentes in eum laudibus immodicis.* Qui immodicè laudatur, non modò irridetur, sed planè cōspuitur: Adulator tot ferit sputis, quot affert laudes: nec minor contumelia est adulatio, quàm contumeliosa sputi iactatio: saliuosa facies ab adulatione est. Horre adulatorem, vt saliuatorem.

Drogo.

37. Luc. Adulatio quodammodò Gentilismus est. Beda.

Lucæ 22. v. 25. *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocātur.* hoc est, Principes Gentilium cupiunt benefici vocari, laudes suas beneuolè audiūt, & adulationibus student. Dicam clariùs: Proprium vitium gentiliū est cupere adulationis inanes plausus. Quam expositionem indicat Beda in præfata verba Lucæ inquiens: *In hac ergo forma à Domino tradita, maiores non minimâ discretione opus habent, ne scilicet ad instar Regum gentium dominari subiectis, seque ab eis gaudeant laudibus attolli.* Gentilismus est cupere laudibus attolli, & adulationibus titillari: Porrò gentilis prodigus laudis est, & improbè collocat honores; siquidem vanas Idolorum statuas colit, sculptos lignorū truncos adorat, metallicā massam pro numine habet, & cadauerosa simulacra diuinis laudibus veneratur. Vnde idololatria dolati

 ligni,

ligni, aut lapidis assentatio est, siue tersi metalli, aut sculptoriæ artis adulatio est. Ergo captatio adulationis quodammodò idololatria est: cùm homo se tot vilitatum, & humilitatum conscium, cupiat laudibus attolli, & assentationibus honorari; procuréque mëritis ab adulatore laudibus sublimari. Hoc species gentilismi est, & dissimulata idololatria. O quàm irrident Nabuchodonosorem Assyrij
Iudith. simmates, illum de diuinitate adulantes! cap. 5. vers. 19. Et Iuditha hîc v. 5. Nabuchodonosorem, & Holophernem, eos verbis publicis palpans!

---

§. IX.

Adulator vsque adeò mendax est, vt vel ipsam veritatem, quam aliquando prædicat, mentiatur.

38. Aristonym. *Ligna dum augent ignem, ab ipso consumuntur: Opes, & gloria dum alunt adulatores, ab eis ipsis pereunt*, ait Aristonymus in Tomar: nam adulatio fascinum quoddam est, quod laudes deprauat; & dum plus æquo laudat, laudem culpat, & ita &
Stob. Adulatio infaustum omen est. se, & gloriam adulterat. *Nam mala laudibus vehere adulterini animi est, & impostoris*, aiebat Democritus apud Stob. serm. 14. immodica enim laudatio laudatam gloriam constuprat, tacitè enim deuenustat quem prædicat, quia eum inanis gloriæ reum insimulat, & suâ assentatione non felicem, sed ventosum asserit; quippè qui inanem gloriolam depascatur, & turgeat. Adulatoris elogia veras alioqui laudes mentiuntur, & à laudatione redduntur inanes, & falsæ. Planè assentatio malum omen est; immodica enim virtutis prædicatio, cer-
Tertull. ta est vitij præsagitio. *Si non de mendacio erubescit adulatio, timeat saltem de infausto*, sententiosè inquir Tertullianus Apolog. 34. Probitatis laus, augurium improbitatis est: & præsagium malitiæ, à grata adulatoris audientia; nam assentatio aut falsas virtutes prædicat, aut veras mentitur. Luc. 6. v.
Luc. 26. *Væ cum benedixerint vobis homines.* Num benedictio, & laus infelicitatem auguratur? Precatur
Beda. bona, & præsagit mala? de infausto timenda laudatio est: Ita quidem, ait Beda: *Quia ipsa peccati nutrix adulatio; sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus, solita est ministrare fomentum.* Parùm foret, quòd adulatio sit nutrix, & altrix peccatorum, nisi etiam esset fomes ad peccandum: nam assentatio dum malè facta laudat, ingerit fomitem ad delinquendum: turpitudo enim vitij venustatur plausu; & ita adulatio, aut de nouo format, aut resculpit antiquum fomitem ad peccandum, *Væ cùm benedixerint vobis homines.* Et prudentissimè dixe-
Psal. rat Dauid Ps. 69. v. 4. *Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi; Euge, euge. Nam adulatio si non erubescit de mendacio, timeat de infausto*, quia ministrat fomentum ad delicta. Erubescat adulator, quia mendax: timeat, quia infausta ominatur.

39. Hoc adulationis ingenium egregiè calluit malè astutus, & benè assentator Dæmon, qui vel Christi diuiniorem sanctitatem frustrà præsum-
Genes. Hugo. Marc. Dæmon præsumit adulatione deiicere Christum Deum. psit adulando inuitiare. Quod præclarè aduertit Hugo ad illud Genes. 3. vers. 1. *Cur præcepit vobis Deus?* sic inquiens: *Nota quòd Diabolus inter omnes creaturas, primò nominauit Deum, vt patet hîc. Similiter in Euangelio primò vocat Iesum Nazarenum*, Marci 1. Dæmonis negotium foret occultare Christi laudes, & tamen anteuertit Patriarcharum, & Prophetarum, & Apostolorum studium erga Deum, & primus omnium publicat sacratissimum Dei nomen, & eius prædicat laudes. Lucifugáne primus annunciabit lucem? Hostis magnificè laudat aduersarium? Dæmon primò intimat Dei elogia? Planè desipit, & alioqui astutus, nunc stultescit. Imò nunquàm tam versutè sapit ad malitiam. Noscit adulationis vires, & præsumit adulatione deprauare sanctiorem Christi Dei virtutem, & veram Christi sanctitatem assentatione inuitiare, inanem, & mendacem reddere: & veras Saluatoris laudes prędicando, eas adulatione mentiri. Matthæi 8. vers. 28. Marci 5. vers. 1. Cùm ve- Matth. Marc.
nisset Iesus in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, & dixerunt ei: *Quid nobis, & tibi Iesu, fili Dei altissimi? Quid est Diabole*, (ait S. Chrysol. serm. 17.) *quem trinâ ten-* Chrysol. 40.
tatione prouocabas ad lapsum, quem promissione regni, vt te adorare subdolus ambiebas, tunc tremens, & miserandus prolaberis, & adoras? Elogia prædicat eius, quem paulò antè sæuissimè deiicere tentauit? Sic veteres iras, & intestina odia deponis? Placatior factus es, an laudando crudeliùs sæuis? O versutas mali dæmonis artes! ô ingenium nequitiæ! Adulatione blandâ fallere, & mollire tentat, quem durarum tentationum ictibus emollire non potuit. Filium Dei altissimi appellat, quem ab altitudine tantæ filiationis deiicere præsumit, Plus fidit adulationi blandæ, quàm tẽtationi duræ. Luculenter pergit Chrysologus: *Quid mihi, & tibi, fili* Chrysol.
Dei summi. Nam & modò vt adulator, non vt deuotus, & obsequens hic adorat. Credit, infelix, vt eum, quem tentatione vincere, quem muneribus nequiuit inflectere, possit adulatione pulsare. Aliter hanc Dæmonis adulationem versat Basil. Seleuc. Basil. Seleuc.
Orat. 23. Nempe, vt præsumpserit Dæmon veras Christi laudes adulando mentiri, sic inquiens: *Quid nobis, & tibi, fili Dei? Filium Dei vocant*, Adulatio mentitur veritatem.
(adulando) *cùm interim filium ignorent Deum.* Dæmones Christi adulatores, Deum fatentur, quem nesciunt esse Deum; mentiuntur veritatem, & quia quod dicunt ignorant; dum verum dicunt, falsò pronunciant; nam adulatio vel fidei veritatem mendaciter publicat; falsò dicit verum, ne qua sincera veritas in adulatore sit, etiam dum Deum laudat.

Porrò adulatio vsque adeò mendax est, vt si in 41.
Euangelio reperiretur, ipsum redderet suspectum falsitatis. Inquirit Petrus Damianus, cur Sanctus Petrus Damianus.
Marcus familiarissimus Petri, eius lapsus expressiùs recensuerit, & tanti Apostoli laudes, quas alij Euangelistæ prædicant, sæpè omiserit? Et sic respõdet, serm. 14. *Perscrutantes omnes ferè paginas Scripturarum, inuenire vix possumus spiritum veritatis cautius, vel circumspectius per alium quemlibet, quam per os Beati Marci fuisse locutum.* Et post Adulatio faceret Euãgelium suspectum apud homines.
multa reddit rationem integerrimæ veritatis Euãgelij Sancti Marci. *Vbi Ioannes scripsit [Simon Petrus,] ibi Marcus posuit, [Vnus autem quidam de circunstantibus;] quatenus sic veritatis historiam texeret. Vt tamen magistri* (Petri inquam) *gloriam silentio præteriret: sicque veridici scriptoris impleret officium: vt personæ cuiuslibet ignorando fauorem, assentatoris non incurreret næuum.* Itaque per nul- Marci Euãgelistæ laus.
lum Scripturarum librum, aut cautiùs, aut circumspectiùs Spiritus sanctus locutus est, quàm per Beatum Marcum; & quia Sancti Petri familiarissimi, & amicissimi præteriit laudes, quas alij Euangelistæ latè prædicarunt, *veridici scriptoris impleuit officium*: Nam si Petrum laudando, assentatoris suspicionem incurreret, etiam suspectum falsitatis redderet Euangelium apud homines: nam vel suspicio adulationis suspecta est de mendacio, &

Euan

Euangelium ipsum, etsi non reum falsitatis, (non enim esse potest falsum Euangelium) tamen mendacij suspectum faceret. Altè ergo inquit Tertullianus, quod *Adulatio erubescit de mendacio.* Vsque adeò enim mendax est, vt vel ipsam veritatem mentiretur. Vnde hîc vers. 5. Mendacij suspecta habetur Juditha.

Iudith.

§. X.

Humanus fastus similitudinem ad alium recusat: omnes ambiunt exemplarem gloriam.

42. SVperbia non vocat magnum, supra quē quicquam est; de singularitate famam aucupatur: erubescit si aliquis inueniatur ipsi æqualis: Imò similitudinem ad quoduis magnum detrectat, vt ad prototypi gloriam aspiret. Porrò similitudo ad aliquem, officiositas est obsequij. Pulchrè Tertullianus lib. de Pœnit. cap. 4. *Obsequij ratio in animorum similitudine constituta est.* Nempe similitudo, & imitatio est genus obsequij, & officiositas subiectionis. Exemplaris virtus commendatur ab imitatore: imitator verò ab imitatione quodammodò deuenustatur: nam tacitè fatetur se eminentius aliquod attributum suspicere in exemplari, quod in se exprimere studet. Hinc quælibet similitudo ad alium habetur homini probrosa. Quia perfectioni nihil deest: imperfectus autem eâ in re est, qui alienam perfectionem in se sculpere imitando satagit: cùm careat illâ perfectione, quàm imitatione ambit. Vnde exemplar primam habet laudem; imitatio autem, & similitudo ab imitamento, & analogiâ similitudinis, quasi dehonestatur: (de imagine creata loquor, absit inuidia: nam scio Verbum diuinum absque vlla imperfectionis suspicione esse imaginem Dei patris.) Vnde nemo, aut ferè nemo reperitur, quem non pudeat esse similem alteri, etsi præstantissimo. S. Gregorius Nazianzenus totus factus Magni Basilij encomiastes, in Orat. de eius laudibus, S. Basilium commendans ab inclyta doctrina, & eximiâ vitæ sanctimoniâ, sic fatur: *Verùm parem in vtraque re laudem obtineret, párque ipse sibi haud dubiè esset, ac verè integer, & perfectus.* (sensus suspenditur, sed tandem affirmatur.) Nimirùm S. Gregorius Nyssenus Basilij germanus frater in Oratione, quam habuit de eius encomiis, Basilium supparem fecit Apostolis, æqualem Prophetis, similem Patriarchis. Magna planè gloria; sed quæ contendit Basilium comparatione ad alios, magnum prædicarē. At Nazianzenus, quò Basilij gloriam cumulatiùs deprædicet inquit, quòd Basilius fuit *Par ipse sibi*, sibi æqualis, sibi similis. Vt ipse Basilius sit Basilij exemplar, & ipse sit imitamentum sui. Quæ eximior laus potuit prædicari de Basilio, quàm quòd sit Basilij prototypon? Verùm quadamtenùs Basilius deuenustatur, dicendo se imitatum fuisse, seipsum, & similem esse sui, sed planè compēsatur dedecus imitationis, gloriâ exemplaris. Tanta enim est Basilij gloria ex eo quòd est exemplar sui, vt honestet ignominiam imitationis, & similitudinis. Quod videtur solius Dei elogium, vt notauit Philo Iudæus in lib. de Mundi Opific. aiens: *Attestatur meis dictis Philolaus verbis his: Est, inquit, auctor, & princeps rerum omnium Deus, semper vnus, stabilis, immobilis, ipse sui similis, aliorum dissimilis.* Philoni adtestatur Isaias Abbas Orat. 6. aiens: *Qui similitudinem in Deo quærit, maledicit Deo.* Profectò Basilius pro dignitate laudatus, nemini par, aut similis dicitur nisi sibi. Hinc Plinius in suo Panegyrico assentatur Traiano, *Sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere.*

Imitatio obsequendi seruitium est. Tertull.

43. Naz. Similis esse sibi, non alteri, sumptuosior gloria est. Nissen.

Philo Iudæ. Philolaus. Isaias Abbas. Deus nulli similis.

Plinius.

Matthæi 17. vers. 5. Ascendit Christus in Thaboris verticem ad ostentandas Diuinitatis glorias: adsunt proceres vtriusque testamenti: tunc decorem indutus est, nitet vestis niueo candore, candicat corpus astrorum luce, fulget facies Solis æmula. *Et resplenduit facies eius sicut Sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.* Ergo fulgente Christi facie solari iubare, *Ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Quorsum in tanta gloriæ claritudine datur vmbræ locus? quid tenebris cum gloriæ splendoribus? cur nebula obscurior obtegit Solis radios? Aptior foret ad gloriam Christi lucis fulgor, quàm vmbra nebulæ. Aduerte diligenter ad verba Euangelistæ; *Resplenduit*, inquit, *facies eius sicut Sol.* Nempe Christi vultus fulget ad similitudinem Solis; ideò oppanditur nubis cortina, & nebulæ vmbrâ eripitur Sol ab oculis, ne tunc appareat, quando Christus Deus dicitur esse illi similis. Iure obtenebratur in meridie Sol, ne ob gloriā prototypi deuenustet Saluatoris gloriam? Gloriosus est creatus fulgor, qui nitet in facie Christi, sed quia imitamentum, & similitudo Solis dicitur fulgor ille, tanquam si ferre non sustinens in tanta gloria summum decus Solis exemplaris lucis, Solem abscondit, quia facies eius, *sicut Sol*, dicitur? Ac si beatior Christi gloria erubescat coràm habere exemplar, ad cuius similitudinem nitet: Fugit summa claritas Solis prototypi, vt clariùs fulgeat imitamenti gloria? Ne Christi gloria imitatrix, sed exemplaris videatur, eripitur Sol, cuius imago dicitur Saluatoris gloria? Dictum quippe fuit, *Et resplenduit facies eius sicut Sol.*

Matth.

Christus obscurat Solem, cùm dicitur Soli similis.

Callidus serpens iratus humani generis hostis, mulierem adoritur, vt sic totam posteritatem deprauet. Esum pomi vetiti suadet, illicio diuinioris scientiæ. *Eritis sicut Dij, scientes bonum, & malum.* Genes. 3. v. 5. in Hebræa origine est: *Eritis vt Elohim*, quod Dij, & Deus verti potest, eodem sensu. Et *Deus*, vertitur à quibusdam; est enim idiotissmus Hebræi idiomatis, vt liquidò constat ex cap. 1. v. 1. vbi eadem vox Elohim vertitur, Deus. *In principio creauit Deus.* O fatuam ingeniosi Dæmonis suggestionem! Nempe esum interdictæ arboris homini suadet, pollicitus, quòd à comestione erit sicut Deus. (hunc locum nuper versabam, sed diuersâ expensione.) Numquid anteà homo non erat sicut Deus? Nonne ad imaginem, & similitudinem Dei creatus est? Qui ergo imago Dei est, quid ambiat esse sicut Deus? Quis affectat possidere quod habet? quis ambit habere quod possidet? Porrò desiderium ambitionis negotium est, non rei obtentæ ambitio. Quid ergo hîc percupiuit homo? suspicor hominem non ambiisse similem esse Deo, sed præsumpsisse esse Deum, cui alij similes forent. Exemplar esse cupit, non imago: prototypon esse optat, non similitudo. Nam gloria exemplaris summa est, & omnium vota tenet; at imaginis laus non admodùm eximia est: nam analogia similitudinis ad alium, dehonestare videtur perfectionem perfectioris imitamenti: quod semper alienam perfectionem exprimit. Ac si imitata perfectio non tam sua sit, quàm aliena, nempe exemplaris. Vnde est perfectio sua, non sua, sed aliena: Sua, quia illam in se exprimit; non sua, quia ab alieno exemplari eam mutuatur: perfectionem à prototypo ferè vsurpans, & ad se transferens. Vnde

44.

Genes.

45.

Adamus nō tam ambit esse sicut Deus, quàm esse Deus, cui alij sint similes. Procop.

de cùm Dæmon instigat hominem, vt ambiat esse vt Deus; non persuadet, vt homo cupiat similitudinem cum Deo, quam anteà exprimebat; sed vt præsumat esse Deus, qui nulli similis est. Hanc expositionem subobscurè insinuat Procopius in Geneseos cap. 3. aiens: *Eritis sicut Dij. Volens, vt existimarent eum nec solùm esse Deum: posset enim & alius esse talis, qualis ipse persistit*, Nimirùm suadet Dæmon, hominem vetiti pomi esu, posse peruenire ad perfectionem diuinam, non imitatione, sed veritate: ne deinceps sit imago etiam Dei, & similitudo Diuinitatis. Scilicet recusat homo esse imago etiam Dei, ne ab imitatione deuenustetur: vnde addit, *sicut Dij* in plurali, vt multos deos adstruens, verosimile faciat, Adamum posse Deum fore. Sic paruipendet homo gloriam imaginis! sic anhelat ad gloriam prototypi! O superbum hominis fastum! ô insignem elationis typhum! Ciuilissimè ergo Iuditha hîc v. 6. Holopherni adulatur, inquiens, inter Assyrios dynastas nullum esse similem Holopherni. De materia huius §. habes plura in hoc cap. 11. §. 47.

Iudith.

§. XI.

Humana tenuitas alios offuscare satagit, vt magis fulgeat.

46. Seneca.

SEntentiosè ait Seneca Epist. 14. *Non minùs contemni, quam suspici nocet.* Profectò etsi omnis virtus quieta sit, & sui negotij, se contenta, & secum occupata; tamen contra virtutem populariter coniuratur, multos virtus mouet, & aduersarios habet. Operosum facessit inuidia negotium, quæ detrahere aliquid virtuti ambitiosè procurat, vt sibi adiiciat, quod aliis detrahit. Quasi nemo sit satis grādis, nisi de aliorum exiguitate crescat, nemo satis emineat, nisi decrescāt alij; nemo satis fulgeat, nisi de alienâ obscuritate. O fatuam inuidiæ insaniam! Quis vnquam alienâ opulentiâ diues est? aut aliorum sapientiâ literatus? aut aliorum virtute probus? Quantò minus erit alienâ paupertate diues, aut aliorum insipientia doctus, aut alienâ improbitate bonus? Suum cuiusque est, quod hominem facit bonum, & spectabilem. Virtus non est precaria, nec adeò fatua, vt ab improbitate aliorum emendicet commendationem sui. Nihilominus sic stultescit humana natura, vt probitatem, eminentiam, fulgores mutuari præsumat à vitio, à decremento, ab obumbratione aliorum, quò alienis spoliis ditescat. Malè diues est, qui de alieno censu locupletatur; malè nitet, qui de aliorum tenebris fulgere satagit. Vnius Petri elogium est, vmbrâ patrare miracula, & suâ vmbrâ vsque ad miraculum fulgere; at isti, quos taceo, ab vmbrâ quâ alios offuscant, & obtenebrant, volunt vsque ad miraculum fulgere: vt niteant de aliorum caligine. Proh inuidiæ ingenium!

47. Artificium horologij Achaz, & styli solaris vmbra ab Isaiæ miraculo aucta, aut reciprocata valde torsit interpretum ingenia: qui fermè tot sunt commenti expositiones, quot modis accidisse potuit miraculum. 4. Regum. 20. vers. 9. Ægrotat Rex Ezechias, orat, exorat sanitatem à Deo; adest illicò Isaias decumbenti Regi, Dei nomine optionem dat miraculi perpetrandi. *Vis* (inquit Isaias Regi,) *vt ascendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias: Facile est vmbram crescere decem lineis: neque hoc volo vt fiat.* Nempe Ezechias grandius miraculum exoptat in

4. Reg.

signum salutis, & ideò non eligit incrementum vmbræ: nam facile est, inquit, & quasi connaturale miraculum crescere vmbram: siquidem vitium cognatum creaturis est, ampliorem vmbram facere, & ampliora spatia obumbrare, & alios ampliùs, & ampliùs obscurare. *Facile est vmbram crescere, neque hoc volo vt fiat.* Quasi grandius miraculum sit, vmbram extenuari, & minui, ne multos obumbret, & ne obscuret plures. Inter cætera mundi miracula illud in primis celebre, quod Ægyptiorum ambitio erexit ad inuidiam orbis: nempe insanæ illæ Pyramidum moles superbo structuræ genere constructæ, quæ meritò inter prima mundi miracula computantur. Profectò vt Romanum imperium cæteris amplitudine eminuit, sic substructionum insanâ gloriâ facilè vicit. Romæ enim altiores obelisci, & proceriores Pyramides erectæ sunt, & quæ altitudine, & substructionis genere Ægyptiacas moles facilè superarunt. (De quo eruditè Plinius senior, & recens Lipsius:) Nec tamen Romanorum Pyramides tantâ coruscarunt gloriâ, vt inter Orbis miracula meruerint computari. Quam ob rem Pyramides Romanæ in superbioris Imperij fauore cesserunt Ægyptiarum gloriæ? Cassiodorus lib. 7. Variarum Epist. 15. ita scribit: *Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se vmbra consumens, vltra constructionis spatia nullâ parte respicitur.* Quid illustrius? Nimirum Ægyptiæ Pyramides ex eo habentur orbis stupenda miracula, quia cùm Colosseâ magnitudine emineant, eâ artis peritiâ constructæ sunt, vt in se reductâ, & consumptâ vmbrâ, nō obumbrent, nec obscurent siue remota, siue vicina corpora. *Facile est vmbram crescere*, neque hoc valdè magnum miraculum reputat Ezechias ex communi hominum cōsensu. Quid enim tam familiare, & commune, quàm quod aliquantulum erigitur peramplam vmbram faciat, qua obumbret, & obscuret vicina quæque, & de aliorum obscuritate magnitudinem, & claritatem sibi inuidiosè construat? At sic eminere, vt totam in se consumat vmbram, sic fulgere, vt absque vllius obscuritate splēdeat, meritò inter prima mundi miracula computatur, palmámque prodigij eripit superbioribus fabricis, quia vmbrosis, quia nesciunt clarescere, absque aliena obscuritate. Id ex Plinio expendebam suprà, nunc ex Cassiodoro.

Pyramides vmbram nō faciunt, nec obscurant alios.

Plinius. Lypsius.

Cassiodor.

Christus homo Deus videbitur in vltima die mundi cum potestate, & maiestate multâ orbem iudicaturus: In hac die, ait Isaias cap. 30. vers. 26. (interprete S. Hieronymo, loco mox allegando:) *Et erit lux Lunæ sicut lux Solis: & lux Solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui.* At quomodo potuit verè dicere Euangelista Matthæus cap. 24. vers. 29. *Statim post tribulationem dierum illorum, Sol obscurabitur & Luna non dabit lumen suum*: Ardua planè antilogia, quam sic expedit S. Hieronymus, ita fatus: *Statim Sol obscurabitur*, &c. *non diminutione luminis mundi huius accident: alioqui Solem legimus septuplum habiturum luminis; sed comparatione veræ lucis omnia visui apparebunt tenebrosa.* Nimirùm Christus apparens in augustiori maiestate, Deus, & homo est. Quia homo summâ maiestatis auctoritate fulgens, obscurat lucentia cæli lumina, quæ denigrantur ad tanti luminis præsentiam: ea enim est natura creatæ lucis, vt quò magis lucet, extinguat minores luces, ac si ab extinctione aliorum accēdat suā. Vnde tanto, támque augusto iubare fulgebit Christus verus homo, vt statim sol obscuretur, *non diminutione luminis, sed comparatione veræ lucis.* Ac si nesciat mera humanitas 48.

Isaias.

Matth.

Hierony. Quod ab humanitate offuscatur, irradiat à diuinitate.

nitas

nitas in mundo lucere, nisi interstinguat minores luces; quò se probat verus homo, absque hominis vitio. Verùm diuinitas expers huius ingenij, pluries incrementare magnificè exambit astrorum fulgores, & septuplum adauget claritatem solis, & lunæ, vt reparet munificentia diuina luces, quas extenuat humana maiestas. Videas tunc in Christo verè Deo, & homine quasi æmulationem probandæ vtriusque naturæ, humanæ inquã, & diuinæ. Humanitas quò magis fulgeat, & magis publicet veram humanitatem in Christo, suis fulgoribus obscurat Solem, denigrat Lunam; Christi autem diuinitas, vt se probet veram diuinitatem, maiori incremento adauget astrorum luces, ne videatur de aliorum obscuritate fulgere. Septuplum ergo incrementum dat Soli, dat etiam Lunæ. Verùm humanitas, quà humanitas est, gloriosiùs fulgere nescit, quin Solem offuscet, obscuritate solaris luminis. Scilicet quod homines vitio faciunt, alios homines obscurando, vt splendeant magis; hîc sine vllâ specie vitij præstat Christi humanitas, insensibiles creaturas offuscando, quò se verum hominem probet, ab humanâ proprietate, absque vllo vitij dedecore. Sic homini agnatum est de alienâ obscuritate nitescere!

49. Magnus Felix Ennodius in libello, quem recitauit coram Romana Synodo, aduersùs eos, qui contra Synodum scribere præsumpserunt, luculenter hominem appellat auarum laudis, *Auarus* inquit, *laudis est animus.* Quid? notat hominis naturam quasi parcam & illiberalem ad alienas laudes prædicandas: Notat quidem, & eleganter perstringit auaritiæ metaphorâ. Porrò auarus sibi asseruat, quod aliis negat, aut detrahit. Sic animus hominis auarus laudis est, non bonâ laudis auaritiâ: laudem enim quam aliis negat, sibi vsurpare præsumit, & ex negata aliis laudatione & honore ditescere affectat ad gloriæ auaritiam. Matthæi 25. vers. 8. narratur parabola illa de decem Virginibus, quarum quinque erant fatuæ, quinque aliæ sapientes: sed quinque fatuæ acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum: prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Cæterùm cùm media nocte aduentaret sponsus, surrexerunt omnes virgines illæ, vt ornarent lampades suas: *Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes: Ne fortè non sufficiat nobis, & vobis, ite potiùs ad vendentes, & emite vobis.* Cur ad sponsi aduentum fatuæ virgines aduertunt tunc semiextinctas lampades suas? Quare tunc oleum petunt à sapientibus virginibus? Quã ob causam sapientes virgines oleum negant contubernalibus? Hæc omnia dilucidè ad rem præsentem exponit Origenes Tractatu 32. in Matthæum, his verbis: *Lampades fatuarum virginum extinguuntur, quia eorum opera, quæ clara hominibus foris apparuerunt, in aduentu iudicis intus obscurantur.* Planè ad rem, quam versamus opportunè; sed opportuniora subdit, Vnde sequitur: *Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Quid est autem quòd tunc à prudentibus oleum petunt? nisi quod in aduentu iudicis, cùm se intùs vacuas inuenerint, testimonium foris quærunt. Ac si à sua fiducia deceptæ, proximis dicant: Quia nos quasi sine opere expelli conspicitis, dicite de nostris operibus quod vidistis.* Longiusculè; sed quid omitterem, quod rem non probet? Nimirum vt ad sponsi repentinum aduentum fulgeant fatuæ virgines, procurant oleum gratiæ, oleum vigilantiæ, oleum bonorum operum detrahere prudentibus, vt ita non tam fulgeant exiguâ suarum lampadum luce, quàm luce aliarum. Splendere satagunt, non tam lumine proprio, quàm diminutione alieni: aliarum luces detracto oleo interstinguere sollicitant, vt plus splendeant de alienæ lucis subtractione, quàm de proprio fulgore. Satis lucere existimant, si alienos fulgores aut imminuant, aut offuscent. Vnde vbi audiunt aduentare sponsum, astutissimè aiunt: *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.* Quin & prudentes virgines, à quibus cõmendatio aliarum exposcitur, vt exponit Origenes, *auaræ sunt laudum*, laudationémque prudenter recusant, ne fatuæ virgines à cõmendatione præfulgeant sibi; & dum alias vberiùs commendare procurant, se infuscare, & obscurare videantur. Scilicet ambiunt fulgere, & suis fulgoribus, & alienis tenebris, à quibus sibi augere præsumunt incremẽta fulgorũ. Hoc est naturæ humanæ ingenium, quod incrementa sua vult debere, & magnitudini suæ, & exiguitati alienæ.

Margin: Ennod. — Matth. — Virgines fatuæ ambiũt lucere, oleũ aliis detrahendo. — Origen. 50. — Origen.

Vnde Iuditha hîc, v. 6. probè noscens insitos naturæ humanæ mores, dum sapienter compositis verbis blandiri procurat Holopherni, sic celebrat eius laudes: *Nunciatur*, inquit *animi tui industria vniuersis gentibus, & indicatum est omni seculo, quoniam tu solus bonus, & potens es in omni regno eius.* Audis Iudithæ sapiẽtiam, quæ à decremento cæterorum Holophernem augere intentat: Quasi decrementa aliena augeant magnitudinẽ propriam: & crescat homo de alterius exiguitate. ó incrementum malè fundatum! neque enim vitium virtuti fauet: suspecta est probitas, quæ improbitate alienâ fulcitur. At consultissimè id fecit Iudith, vt sic eius duritiam demulceret, ad peragendam Assyriorum stragem, & suæ gentis gloriosam incolumitatem.

Margin: Iudith.

---

§. XII.

Ambitio vitium felix est, & confine virtuti; virtutisque officia vtcunque substituens.

Ambitio vitium est, & quod aliàs non semel multis culpaui, nunc, si Deo placet, ex parte proficuum esse reipublicæ probabo: scilicet quatenus ambitiosus honorum, & candidatus dignitatum, ambitione frænat reliqua vitia, vt dignus videatur munere, quod affectat. Nam improbus, qui nihil ambit, impudentiùs peccat; & temerariè ruit in scelerum præcipitia; at honorum candidatus, vir bonus, & benè moratus apparere satagit. Vnde vetus parœmia omnes candidatos appellat viros bonos. Ad rem Seneca lib. de Tranquill. vitæ cap. 15. *Multorum vita est ficta, & ostentationi parata. Torquet enim assidua obseruatio sui, & deprehendi aliter quàm solet, metuit. Neque vmquam curâ soluimur, vbi toties nos æstimari putamus, quoties aspici.* Ergo ambitio etsi peccandi fomitem non interstinguit, saltem sedat, & cohibet licentiam delinquendi: nam ambitiosus valde timet aliter deprehendi, quàm expedit ad consecutionem muneris. *Passione passiones curantur*, inquit ad aliud intentũm Basilius Seleuc. orat. 11. & vitio vitia reprimuntur. Vitia autem reprimere virtuti adscribi solet. Vnde Glossa ad cap. 5. Matthæi: *Sciendum*, inquit, *quod appetitus gloriæ propinquus est virtuti.* Porrò ambitio confinis est virtuti, & non omnino 51.

Margin: Ambitio est felix vitiũ, Seneca. — Passio passione curatur. Seleuc. Matth. Glossa.

omnino rea; nam saltem quoad effectus aliquos similis est virtuti. Et quidem Seneca suprà, aliqua *scelera felicia* agnouit. Fallor nisi ambitus, vitium felix dici possit, cùm propinquum sit virtuti, & quoad aliquos effectus virtutem æmuletur, mores saltem extrinsecùs componens, occultans flagitiorum scandala, & expectantium ruinam.

Seneca.

52. Naz. Perniciosum est neminem ambire dignitates!

Magnus ille Ecclesiæ Theologus Gregorius Nazianz. considerans quàm anxie curent candidati de ciuilitate, quàm studeant politiæ Ambitiosi, dixit orat. 1. *Æquè perniciosè, absurdèque res habet, cùm vel omnes præesse ac imperare cupiunt, vel nemo.* Quid enim perniciosius quàm cùm omnes ciues præsumunt scandere honores? hinc competitorum rixæ, & bellorum ciuilium occasiones: hinc inuidiæ fomites, dissensionum materiæ; hinc nulla vera & mera virtus in republicà, sed fucata, & personata probitas. Si verò nemo munera ambiat, honor dignitatum despicitur, & non exigua pars ciuium effrænis fertur in vitia: quippe quæ non cohibetur passione ambitionis; quæ licentiæ coërcitio est, & temeritatis frænum. Et ita *æquè perniciosè absurdèque res habet, cùm omnes præesse cupiunt, vel nemo.* Nam felici vitio, & virtuti propinquo succedit flagitiorum temeritas, & licentia delinquendi. Nam ambitiosus saltem in externa politiæ specie, personam agit grauem, & seueram, & quæ spem ingerat boni Præfecti futuri. Eleganter Plinius blanditur Traiano, sic aiens: *Tu quotidie admirabilior, & melior: talis denique, quales alij futuros se tantùm pollicentur.* Nempe talis est Traianus iam Princeps, quales solent videri qui ambiunt Principatum. Nostras spes non es frustratus, nec, dum candidatus eras, mentitus es opinionem, quam de te nunc habemus. Scilicet is es in principatu, qui eras dum illum ambibas.

Plin.

53. Tertull. Ambitio, & inanis gloria elimant ingenia.

Luculenter Tertull. lib. de Pudic. cap. 14. de quibusdam rudibus, & infectis ingeniis, inquit: *Vt superbiâ elimarentur.* Nempe ambitionis superbia solitat esse lima actionum: nam honos alit artes, ambitio ingenia comit. Gloriæ enim appetitus excolit scientias, limat eloquentiam, amplificat artes, repræsentat virtutes, & humanas actiones expolit. Porrò sæpe qui hoc gloriæ fomite caret, pigrescit ad laborem, torpet ad argutias ingenij, flaccessit ad astutias artis, quas honos alit, ambitio incrementat, gloria limat. Opportunè S. Nazianzenus in orat. de laudibus Basilij, postquam dixerat, sic in omnibus scientiis, & virtutibus excelluisse, ac si vnam tantùm didicisset, subiungit: *Hàc porrò mente præditus, arâ quidem opus non habuit, nec inani gloriâ.* Scilicet sic Basilius excellebat in omnibus; ac si fomite inanis gloriæ excitaretur ad præeminentiam operum. Studium virtutis, & ingenij acumen vicem inanis gloriæ substituerunt; sic acuebatur à virtute Basilius ad omne acumen, vt ij qui superbiæ student, exacui solent ab inani gloria. Porrò Basilius qui virtute, non *superbiâ elimatur, opus non habuit inani gloriâ,* & ambitionis superbiâ ad labores scientiarum subeundos, & componendos mores, vt solent gloriæ studiosi ambitionis arbitrio. S. Augustinus serm. 22. de verb. Domini, agens de decem virginibus, quarum quinque ab amore castitatis Virgines erant, cæteræ propter inanem gloriam pudicitiam coluerant, sic fatur: *Sed quia ista continentia partim coram Deo fit, vt illi placeatur interiori gaudio conscientiæ; partim coram hominibus tantùm, vt gloria humana capiatur, quinque dicuntur sapientes, & quinque stultæ: vtraque tamen virgines, quia vtraque continentia est, quamuis diuerso fomite gaudeat.* Audis ab Augustini ore, non tantùm pudicitiæ amorem, sed etiam inanem gloriam, dici virginitatis fomitem: nam etsi non bonus fomes sit, ad castitatem tamen vtcunque suadet. Argutè Consul Plinius de Traiano optimo Principe, inquit: *Adeò nihil, aut certè parum intererat inter Imperatorem factum, & breui futurum.* Ac si dicat: Idem es, cùm iam pacatè potiris imperio, & paulò antè quàm illo potireris. Ipse es iam princeps, & cùm eras candidatus principandi. Eundem te exhibet nunc Imperatoris virtus, ac te exhibebat antea ambitio imperandi. Non est tibi opus inani gloriâ quæ tuos mores elimet, comat, & expoliat. Ambitiosa planè exaggeratio, quæ vt gratiùs aduletur felici, mentitur veras laudes studio assentationis. Numquam enim vitium plenè substituere potest virtutis officium; ergo officiositas vitij erit, non studiositas virtutis. Tametsi quando deest vera virtus, non parum emolumenti afferet reipublicæ, ambitionis vitium, vt liquidò constat ex dictis. Et videre licet in Holopherne, homine aliàs flagitiosissimo; sed quia munerum candidatus erat, & honorum ambitiosus, officiositatis artificio, sese valde accommodans Persicæ politiæ, sic diu vixit, vt primos Assyriorum honores promeritus, auctus sit Assyriæ virtutis principatu: vt dicitur hic v. 6.

Superbia est ingenij lima: & aliqualis fomes castitatis.

54. Aug.

Plin.

Iudith.

§. XIII.

Officiosa insipientia dum feliciter præfecturas negotiatur, eisdem planè insidiatur ruditatis ingenio.

ARs artium, & scientiarum scientia est regere hominem, animal varium, versipelle, multiplex. Hominis natura difficilis est, cor labyrinthosum, malitia intestina, prauitas cognata, vel agnata. Ergo ad præfecturam hominum eligatur nō ambitio (quæ dignitates negotiatione redimit,) nam qui ambit ambitione ipsâ se indignum probat, & honores persequitur, dum assequitur. Neque eligantur reuerendi cani, siue mera senectus: quia *Nihil turpius est, quàm grandis natu senex, qui nullū aliud habet argumentum, quo se probet diu vixisse præter ætatem,* ait Senec. lib. 1. de Tranquillitate vitæ c. 3. Nec rude, nec mediocre ingenium: nam innatam à cunis ruditatem numquam elimat sollicitior attentio, nec conatus multus: multâ enim sagacitate ingenij eget Præfectus, quæ si non innascitur, nunquam adsuitur. Facilè dediscitur, quod præter naturam discitur. Ergo sapientia eligenda est ad Præfecturas, quod præscribit Sapiens Prouerb. 1. vers. 5. inquiens: *Et intelligens gubernacula possidebit,* quantumuis dignitates refutet sapiens, pertinaciter cogendus est, quia sicut ambitio refutanda est, vel ipso ambitionis titulo indigna: sic sapientum neglectus præficiendus est, nam sapientia ipsa, vt est condignum meritum, sic etiam est tacita, sed licita ambitio. Dissimulanter, & piè ambit sapientiæ condignitas, quod impudenti ambitione anhelat insipientiæ meritum. Sed heu! rude ingenium vel hypocrisis negotiatione, vel negotiationis ambitione olim, & nunc ingeniatur sui electionem, solummodò perspicax, & ingeniosum ad negotiandum! Quo fit vt præstigiis munerum, arbitrio submissionis, artificio adulationis, insipientia adæquetur magnis ingeniis, & felici ruditate par sit hominibus infeliciter 55.

Seneca.

Prouerb. Idiota sæpè præficitur sapienti.

feliciter ingeniosis; quod in re politica monstrum est antiquitati inuisum. Matthæi capite 24. vers. 36. *De die autem illa, & hora nemo scit, nisi solus Pater.* Ad quæ Christi verba sic fatur S. Hieronymus: *In quo gaudent Arius, & Eunomius, dicunt enim: Non potest æqualis esse qui nouit, & qui ignorat.* O hæreticam oscitantiam! Neque enim tantùm æqualis, sed & superior, & eminentior est apud homines is qui ignorat, eo qui multa sapienter, & eruditè nouit. (Verùm quo sensu dicatur Christus nescire diem iudicij, aliàs multis dedi, neque enim ignorationis capax est qui omnia nescit.) Sed antidotum propino huic veneno.

Matth. Hier.

56. Matth. Petrus ob sapientiam Ecclesiæ præficitur.

Matthæi 16. v. 18. Petrus eligitur totius Ecclesiæ summus Præpositus: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum.* Audis Christum Deum non elegisse ad summam Ecclesiæ dignitatem, suum Ioannem, quem ardentiùs diligebat? *Christus Ioannem supra Petrum dilexit. Petro tamen, non Ioanni concessa est potestas ligandi, atque soluendi:* aduertit Hildebertus epistola 12. Causam quærunt Doctores, quare Petrus Ioanni familiariori, & reliquis omnibus sit præpositus. Multa hac super re tradunt interpretes. S. Thomas ad caput 1. Matthæi hanc insinuat ex occasione, & tempore electionis, quæ videtur expressa in textu Euangelij. *Tu es Christus,* (ait Petrus,) *Filius Dei viui. O beata confessio, quam non caro, & sanguis, sed Pater cælestis reuelat. Hæc aditum præbet in cælum, peccata meretur absoluere, & contra eam portæ non præualent inferorum.* Quasi dicat, animum aduerte ad occasionem, qua Petrus renunciatus est Ecclesiæ Princeps: nimirum quando diuinitùs edoctus, altiùs nouit, & eruditiùs penetrauit Christianæ Theologiæ mysteria, quando sapientiæ apex, & Theologiæ vertex habitus est; quia sapienter dixit: *Tu es Christus Filij Dei viui*, tunc meruit accipere præfecturam Ecclesiæ, & cælorum claues. Porrò quia Petrus sapientiæ merito summares discipulorum anteuertit, ideo omnibus præpositus est. Quid Theologiæ, inquis, cum peritia ad regendum? Imò quid imperitæ ruditati ad gubernandum? Non senior, non pacatior, non innocentior, non castus præ cæteris, non familiarior omnium, sed tunc sapientior præficitur, & quidem à Christo Deo; ne insipientia sapientiæ insultet, & ignarus æquetur erudito; imò præficiatur. Qui secùs faxit, coronat pedes, & calceat caput: quod aliàs taxaui ex censura Clementis Alexandrini.

Hildeb. S. Thom. Clem. Alex.

57. Genes. Cherubini, non Seraphini eliguntur ad primam præfecturã.

Genesis 3. vers. 24. Eiecerat Deus è paradiso humani generis protoparentes originalis delicti reos. *Et collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem.* Nempe Deus præficit paradiso Cherubim, quibus à scientiâ nomen est. Et cur non præposuit Seraphinos, quos ardentior in ipsum charitas familiariores fecit? Et quare non præposuit minores Angelos, seu naturam aliquam his inferiorem? Nam quò abiectior, eò magis despoticè deseruiret summi Principis nutui. Tamen hos non assumit ad primam præfecturam; sed Cherubinos, in quibus eminentior sapiētia prænitet. Scilicet quia prima Præfecti laus, sapientia est: Vnde scientiæ præeminentia meritum præfecturæ est. Præsertim cùm versatilem gladium gestare debeant in manibus. Videlicet leges, & statuta, sanctiones, quæ non vniformi tenore, sed pro prudenti arbitrio regentis dispensanda sint: & pro rei occasione, aut circunstantia personæ, aut facinoris qualitate, versatilis sit lex aut exequenda, aut dispensanda ad nutum, seu arbitrium regentis. Ergo respublica, quæ sanctiones versatiles habet, eget scientissimo Præfecto, Cherubicâ sapientiâ, & ingenij perspicaciâ. Nam qui rudis est ad scientias, & ingenio hebeti, & trunco, quo pacto sagax erit in re prudentiæ, quæ multo acumine eget ad perpendenda rationis momenta?

58. Genes. Hugo. Præsul in sapientia imitetur diuinum Verbum.

Geneseos 1. v. 26. inquit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit,* &c. Quorsum in homine similitudo cum Deo exprimenda est? Hugo Cardin. inibi: *Per hominem Prælatum* (intellige) *qui ad imaginem Dei debet esse factus. In hoc autem quod tota Trinitas facit hominem, notatur quòd Prælatus debet in tribus maximè præpollere: In potentia, quæ refertur ad Patrem: In sapientia, quæ refertur ad Filium: In benignitate, quæ refertur ad Spiritum sanctum.* Ecce tibi, Superiorem eligendum, qui sit per scientiam imago Verbi: qui tantâ sapientiâ eruditus sit, vt audeat sapientiam diuini Verbi à similitudine æmulari, & imitatione exprimere. Ergo si Præsul à scientiâ debet esse imago Verbi, caueant electores, ne adulterinam cudant Verbi diuini imaginem. Nisi velis, hominem rudem, & hebetem posse exprimere sapientiam Verbi. O distortam imaginem, & quæ diuinam scientiam suâ insipientiâ planè deuenustat! Opprobrium prototypi est ignobilis, & peruersa imago. Addit Hugo: *Masculum, & fœminam creauit eos: Scilicet Prælatos: qui debent esse fœmina per mansuetudinem, masculus per disciplinam.* Sit igitur Præpositus masculofœmina, à sapientiâ masculus, à pietate fœmina: non insipientiâ fœmineâ, & crudelitate masculâ monstrum.

Genes. Hugo.

59. Matth.

Matthæi 24. vers. 45. *Fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.* Igitur ad præfecturam satis est fidelitas, & prudentia, neque plures animi dotes expetit Christus: prudentia enim laudatior regentis virtus est. Verùm quid prudentiæ nomine requirat Christus, luculenter tradit Origenes Tractatu 31. aiens: *Fidelis seruus, & prudens,* &c. *Qui in fide proficit, communiter fidelis vocatur. Et qui naturalem habet mentis velocitatem, dicitur prudens.* Hanc interpretationem hausisse videtur Origenes ex Euangelio Marci cap. 7. v. 18. vbi Christus Deus Christianam disciplinam, & cælestia mysteria turbis tradiderat, quæ cùm hebetes tunc discipuli non intellexissent, ait illis Iesus: *Sic & vos imprudentes estis?* Quæ est hæc imprudentia, nisi diuinioris Theologiæ rudis ignoratio, & cælestis Iurisprudentiæ hebes insipientia? Planè imprudens ad regendum est, qui etsi ætate grandis, & à pacata indole, & aliquâ rerum experientiâ conspicuus, à tardâ mente hebes est, & à rudi ingenio truncus. Nam discipuli ab ignoratione rei Theologiæ rudes, ex Christi scientia *imprudentes* appellantur: si 60.
quidem *naturalis mentis velocitas* prudentia est. Itaque omnis idiota à Christianâ hac prudentiâ planè exulat: exulet ergo à Christianæ præfecturæ thronis: nemo enim prudenter rudis est, nec sapienter fatuus: Etsi feliciter stultus sit ignorantiæ merito. Matthæi 21. v. 2. *Ite in castellum, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea; soluite, & adducite mihi.* Super quibus verbis sic fatur S. Chrysostomus homil. 67. in Matthæum: *Mihi autem videtur quod non propter mysterium solum super asinam sedit; sed & mensuram nobis sapientiæ tribuens;* (egregia profectò sapientiæ mensura!) *Est enim animal præ cæteris penè iumentis*

Orig. Prudens ad gubernandum dicitur eruditus Theologus. Marci. Matth. Asinus est mensura sapientiæ aliquorum. Chrysost.

tis magis irrationale, & stultum, & infirmum, & ignobile, & oneriferum. Sat hæc: nam de hoc argumento plura tradidi aliàs: non quia modò Christiani Principes egeant ad electiones hac cautelâ, sed ne serò eâ indigeant: prima enim Præpositi laus à sapientiâ est: quia *Intelligens gubernacula possidebit.* Vnde prudentissima Iuditha hîc v. 6. Holophernem Assyriorum præfectum feliciter à sapientia dilaudat, aiens: *Nunciatur enim animi tui industria vniuersis gentibus, & indicatum est omni seculo, quoniam tu solus potens es in omni regno eius, & disciplina tua omnibus prouinciis prædicatur.* Audis primam Præfecti commendationem à sagacitate industriæ, & eruditione disciplinæ, & ingenio sapientiæ? Ergo gentilis homo sit Præfectorum eruditio, & schola electionum, ne Gentilium barbaries insultet Christianæ politiæ: quia ruditas dum præfecturam assequitur, præfecturæ palàm insidiatur.

Iudith.

§. XIV.

Feliciter stultus ad Prælationem eligitur.

61. NIhil tam sublime apud homines est, quàm Principatus; qui hominem Deo simillimum reddit. Quid enim diuinius apud homines haberi potest, quam supra homines esse? quod illi cæteri pateant, & ille pareat nemini? quod vnius arbitrium populos moderetur? quod vnius iudicium lex omnibus sit? Itaque Præfectura æmulatio quædam diuinitatis, & supra humanum fastigium est. Cæterùm quando nec ius successionis, nec armorum temeritas principatum donant, meritum expectandum esset. Apud Sapientes, & literatos, sapientia & literatura meritum ad Præfecturam dicitur. Fortè vt suam quisque artem sublimet. Sed aduerto olim sapientiam non fuisse meritum ad dignitatem: Imò ignorantiam meritum esse condignum ad Prælationem obtinendam. Psalmo 70. vers. 15. *Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini.* Valdè sudant interpretes vt exponant quid per *Potentias Domini* intelligatur. Iansenius ibi: *Quoniam non cognoui literaturam introibo in Potentatu.* nam τὸ *in Potentias* Græcè est, δυναστείᾳ hoc est *in potentatu*, seu *prælatione.* Innuens hominem illiteratum faciliùs honores arripere. Nam Literaturę, & Sapientiæ meritis diffisus pro meritis adhibet fauores populi, Principum gratiam, effusas largitiones, gratas adulationes, & alias istiusmodi negotiationes, quæ illi pro merito sunt ad capessendos honores. Quasi dicat: quia homo idiota est, Prælatus erit. Rectè ibi Lorinus, τὸ *introibo*, explicat *aggrediar* potentias Domini, id est, Præfecturas, quarum potestas à Domino est. Et sententia est elegans: Quia non cognoui literaturam; quippe qui non triui sapientum gymnasia, aut si frequentaui, non sum homo subtili ingenio præditus; *aggrediar*, hoc est, inuadam prælationem; in illámque introibo, id est, eligar in Prælationem. Bellè Tertullianus lib. de Carne Christi, cap. 5. Fortè eiusmodi genus hominum, id est, hominem ambitiosum, & ignorantiâ insignem appellauit *Feliciter stultum.* Nam stultitia illi felicitas est: siquidem felicitatur ob stultitiam, seu inscitiam: cùm omissis sapientibus, & literatis iuris, ipse ad Præfecturæ honores asciscitur: Et *quia non cognouit literaturam, aggreditur,* inuadit, & *intrat in prælationem.*

Ignorantia est sæpè meritum ad prælationem.

Psalm.

Iansen.

Lorin.

Præfertur feliciter stultus.

Tertull.

Et quod admiratione dignum est, ipsa iam præfectura, eruditio est. Nemo enim iam Prælatus illiteratus est, ab officio enim sapientiam fœneratur. Et qui olim in gymnasiis præ ignorantiâ nec mutire audens, cæteros suspiciebat, subitò garrit, & repentè literatus est. Scilicet à Prælaturâ sapientiam mutuatur. Audi S. Nazianzenum aduersùs Iulianum Orat. 1. *Magnum, imò rerum omnium maximum, tibi purpura videtur: ex quâ tu sapiens extitis.* Nempe Iulianus, alioqui Idiota, & homo in re literaria truncus, vbi imperialem purpuram induit, de repentè doctus euasit; & in seculo literatissimo, cum Nazianzeno, cum Basilio, cum Cyrillo, & cæteris Ecclesiæ proceribus disputare audet. Quasi Principatus ignorantiam eluisset, & sapientiam, & eruditionem extemplò infudisset. At eiusmodi sapiẽtia electione acquisita, & à Præfecturâ parta, suspecta est sapientioribus. Nescit quidquam, qui omnia à Prælatione sapit. 62.

Præfectura literatum repente facit.

Naz.

Ioannis cap. 11. vers. 49. Collegerunt Principes & Pharisæi consilium Seniorum, & Sapientiorum Hebrææ gentis, vt de re grauissimâ consulerent; nempe de re Christi, quæ tota ex Scripturarum notitiâ pendebat. Aderant tantæ rei consiliarij sapientiores Pharisæi, & literatiores Scribæ, nomine quidem & munere sapientes, sed *feliciter stulti.* Re hinc inde ventilata, dixit Caiphas, qui erat Pontifex anni illius, & Senatui præsidebat: *Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit*, &c. Planè nescios appellat Pharisæos, & Scribas Sapientiæ proceres: Ipse sibi derogat Præses, qui homines qui nesciunt quicquam, in consilium vocat. Sapientiæ titulos habent, sapientum munera gerunt, & insipientes dicuntur? Profectò hîc apparet arroganter hæc verba Præsidem dixisse. Pulchrè Origenes allegatus in Catenâ, & ad aliud thema expensus: *Cum esset Pontifex anni illius prophetauit, &c. Si autem quis velit veridicum & in hoc esse Caipham, fatebitur etiam cuncta, quæ sunt in hoc loco prophetiam esse veridicam, incipiendo ab illo: Vos nihil scitis. Nihil enim nouerant, &c.* Id est, non tantùm propheticè dixit Caiphas: *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat:* sed etiam illud: *Vos nescitis quicquam.* Itaque hi Scribæ, & Pharisæi, qui Sapientissimi consiliarij habentur, qui literatorum nomina, & officia habent, verissimè, imò propheticè dicuntur, nescire quicquam. Quippe qui infeliciter sapientes sunt, propter inscitiam; *& feliciter stulti* propter prælationem, & officia: & totâ prophetiæ auctoritate pronunciantur insipientes re; nomine autem, & officio, sapientes. Nam suspecta est sapientia, quæ à dignitate est, non ab studio, & eruditione. Fallitur, fallitur, ait Nazianzenus Orat. in Laud. Basilij qui *Simul cum imperio sapientiorem quoque se esse existimat: prauè vtique sentiens, atque a potentia, & auctoritate de mente deturbatus.*

63.

Ioan.

Orig.

64.

Naz.

§. XV.

Acerbiùs torquet, pati titulo damnationis, quàm sauiora tormenta hic tolerare.

65. NOn tam tormentum, quàm supplicium excruciat patientem, acerbiùs ferit pœna quàm cruciatus: nam cruciatum fert vir bonus & fortis; nemo nisi reus subit pœnam. Innoxius patitur, noxius castigatur. Remissus est dolor, cuius aculeus à damnatione non pungit, & cruentat patientem.

Christus acerbè feritur titulo damnationis patiens. Lucæ. tientem. Pati naturæ est, puniri culpæ: plus excruciat culpa damnata, quàm molestia tolerata: nam suppliciu m plus armatur ad torquendum iudicio damnantis, & culpâ patientis, quàm acerbitate tormenti. Lucæ 23. v. 27. *Sequebatur autem Iesum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas, dixit Iesus: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, &c.* Quam ob causam tenerum compassionis affectum repudiat Christus Dominus? Conqueritur de piis condolentium lacrymis, & tacet ad opprobria, & tormenta? Mutus fuit ad blasphemias, ad irrisiones, ad alapas, ad verbera, ad crucem; & queritur de pia lacrymantium compassione? Plúsne tormenti inerat in lacrymis condolentium, quàm in irâ crucifigentium? Minimè; sed quasi plus pœnæ. Nimirùm piæ fœminæ compatiebantur Christo vt reo, & damnato; non vt spontaneè toleranti, sed vt inuitè patienti. Et qui vltrò patiebatur, lugetur, vt coactè damnatus. Quod Theophyl. eleganter dixit Theophylactus, hæc Lucæ verba commentans: *Flebant igitur mulieres per compassionem; cùm autem qui vltrò patitur flere non oportet, sed magis ei applaudere.* Hoc valdè in Passione suâ affligit Christum, quòd cùm ipse vltrò patiatur, & sic veluti applaudendum illi foret ex hac parte; tamen vt reus, & damnatus lugetur. Notas doloris non dat cùm torquetur acerbè; sed cùm licet piè, tractatur vt damnatus, & coactè adductus ad pœnam. Et, vt vno verbo dicam, tacet ad tormentorum passionem, non tacet supplicij significationem: quia quodammodò acerbiùs fert notam punitionis, quàm acerbitatem doloris. Ad hanc mutus est, ad illam propè querulus est.

66. Matth. Quàm sit acerbum, damnari. Matthæi 25. describitur finalis iudicij seueritas; & re exactè discussâ, dicit Iudex his, qui à sinistris sunt, id est, reprobis: *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Peracerba planè vox, & quæ exarmet, & exanimet robustissimum quemque. Et quidem iure mirabitur aliquis, reprobos non violenter rapi, & harpagari Dæmonum operâ, ad gehennæ ergastulum putre, & perenne incendium; sed ituros, *& ibunt hi in ambustionem æternam*, (vt scribit Augustinus mox citandus.) Cadunt exanimes ad terribilem vocis diuinæ rigorem: habitandum illis est cùm flammâ deuorante, experturi perennantem vermis corrosionem, claudendi sunt æternùm in æternante caligine, & strictissimo inferni carcere; & tamē, non feruntur, sed eunt? *Ibunt hi*, inquit Euangelista, tanquam si spontè irent. Eodem nomine dicuntur Beati ire ad delicias beatitudinis. Nempe: *Ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam.* Quid in gehennæ loco reprobos attrahit? Imò quid non terret? Terrentur planè. Et tamen non coguntur tanquam inuiti sed Aug. veluti spontè *eunt*? Aug. de reprobo agens, ser. 64. de verb. Dom. inquit: *Quando venerit quod non credebat, erubescit, cōfusus separatur, separatus damnatur. Conclusit autem Dominus cùm hæc verba dicēt: ibunt isti in ambustionem æternam.* Ac si dicat; damnatus it in ignem æternum: & quia damnatus est, ipse it, non expectans, qui eum pertrahat, ipse vltroneus vadit quodammodò plus timens damnationem, quàm gehennam: Fugit à damnationis loco, & quasi confugit ad infernales flammas? Eximia hyperbole. Egregiū profectò effugium! Declinare contendunt sententiæ rigorem, in gehennæ latebris? Fugiunt à damnatione ad pœnam cui addicuntur? Tormentum illis pro asylo est, vt damnationem quodammodò effugiant? Vnde ipsi reprobi *eunt in ignem æternum.* Nisi fortè dissimulant damnationis acerbitatem eundo. Nam qui it, & non fertur, sponte suâ videtur pergere, non coactus adduci. Euntes ergo ad gehennam, non tam minuere contendunt supplicium, ad quod ipsi eunt, quàm damnationis titulum, quo maximè exacerbantur? Ambiunt reprobi citiùs pati, vt dissimulēt damnationem, quàm minuere plus contendunt, quàm gehennæ tormenta; ad quæ ipsi eunt, vt damnat[illegible]nem aut dissimulent, aut declinent?

Serpētis astu, & malitiosâ fraude decepti primi Parentes poma vetita gustauerunt, simúlque originali reatu posteritatem deprauauerunt. Magnum sanè delictum, & sæuiori pœnâ dignissimum! & sanè Deus seuerus huius causæ iudex, inexosum iam diu, & refractorem serpentem, vt ostentet suæ iustitiæ seueritatem, & rigorem meritum tantæ culpæ; hanc in illum sententiam fulminat: Genes. 3. v. 14. *Super pectus tuum gradieris, & terram comedes.* Hæccine pœna pro tanto crimine? Imò nec pœna quidem est, sed natura. Siquidem natura serpentis de se repit, & terrâ pascitur, non altilium deliciosis carnibus, nec stagnorum exquisito piscatu, nec pistorum saporatis eduliis, aut bellariis Atticis gulosorum. Quod satis ad rem notauit Rupertus alibi laudatus his verbis: *Quid sibi vult, quod dicit, super pectus tuum gradieris? numquid antequam Diabolus per os eius loquutus fuisset, pedibus, aut cruribus ambulabat, pectore a terra sublato, & postea pedibus ademptis super pectus suum gradi cœpit, squamis suis, & costis pro pedibus vtens, & presso repens incessu? Nonne & antequam hominem fecisset Deus; dixit: Producat terra iumenta, & reptilia, & bestias in genere suo? Quomodo ergo nūc pro pœna infertur, quod à natura illum habuisse negare non possumus.* Dubium à Ruperto viget; siquidem serpenti in tanti sceleris supplicium datur, quod illi natura est. Nempe damnatur serpens ad suam naturam. Cæterùm in hoc vel maximè elucet damnationis elogium, & condemnationis acerbitas; quæ etiam absque acerbitate tormenti, æqualis pœna pro tanti delicti enormitate, à Dei seueritate taxatur. Sat molestè cruciatur serpens, si damnetur vel ad opera, quæ à natura sua obit. Nam damnatio acerbior supplicij portio est. Supplicij nomine accipiat connaturalia ipsi opera; imò & delicias, vt perpetuò acerbissimè crucietur, non molesto cruciatu, sed molestiori damnationis tormento, & titulo. Nam acerbiùs cruentat supplicij nomen, quàm acerbioris calamitatis molestior ærumna. Sic etiam Eua damnatur subiectioni ad virum: & tamen etiamsi non peccasset, debuisset esse viro subiecta. Nempè exequi damnationis nomine, quod alioqui debebat exequi, acerba pœna est. Planè cognoscunt Bethulienses grauem esse Dei manum, & se acerbissimè affligi à Deo tot angustiis tam periculosæ obsidionis. At nescio quo superbiæ fastu negant fortè se castigari, quasi acerbius esset pati supplicij titulo, quàm ipsa calamitatum intolerabilis perpessio. Vnde Iuditha cap. 8. v. 27. seriò hortatur Bethuliæ proceres, vt planè fateantur se ob sua delicta planè castigari, aiens: *Sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia, minora esse, flagella Domini,* &c. vt humilitate castigationis, placent diuinas iras. Vnde Achior cap. 5. vers. 18. ad tot ærumnas damnati Hebræos ait, & experiri damnationis opprobriū, inquiens: *Quotiescunque autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium.* Quia non tantùm ærumnis affliguntur, sed opprobrio damnationis dedecorantur. Quod disertè tradit Iuditha hîc v. 8.

Marginalia (right column): 67. Damnationis titulus exacerbat delicias. — Genes. — Rupert. — Iudith.

§. XVI.

Peccatum ipsum ipsum sui pœna est: & conscientia, acerbior punitio.

68 Prouer. NOn cõtristabit iustum, quicquid ei acciderit, *impij autem replebuntur malo*. Prouerb. 12. v. 21. Puto, si innumeras hic peccati ærumnas recẽseret Salomon, non tam explicuisset impietatis malum, quàm absolutè dicendo, *Impij replebuntur malo*, ne si aliquod malum non recenseret, aliquod malum videretur excipere. Omnia enim mala à peccato sunt. Quod rectè nouerant cap. 7. v. 19. Bethulienses, qui cùm tot ærumnosis calamitatibus angerentur, confestim digitum intendunt ad tot malorum radicem, aientes: *Peccauimus cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus*: & hic v. 8. Iuditha peccatis adscribit omnia mala, quæ Hebræa gens desperatissimè patitur: nam *impij replentur malo*, id est, omni malo. Ergo dabo in hoc, & sequentibus paragraphis, aliqua ex præcipuis supplicia, quibus Deus peccatorem castigat. Et quidem peccasse, prima est peccati pœna; nam malitia sui vltrix est. O male dulcem peccandi voluptatem! (Iudith.)

S. Chrysostomus homil. 6. ad populum Antiochen. ita fatur: *Magnum enim supplicium peccare, etsi non puniamur, Peccans etsi non puniatur, omnium est miserrimus: & tunc maximè miser, cùm non punitur, & graue nihil patitur.* Scilicet peccatum ipsum, grauior sui pœna est; & peccati vltio, vel tantùm peccasse, etsi Dei vltor gladius non immineret peccatoris ceruicibus. *Etiamsi filij tui peccauerunt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ*. Iob 8. v. 4. Quid est, peccatores relinqui in manu iniquitatis suæ? Nizetas, *in actione iniquitatis suæ*. Quasi actio iniquitatis suæ sit acerbior iniquitatis pœna. Isaiæ 64. v. 7. *Allisisti nos in manu iniquitatis nostræ, & peccata nostra abstulerunt nos.* (Chrysost. Peccatum sui pœna est. — Iob. — Nizet. — Isaiæ.)

69. 1 Cor. 11. v. 29. Porrò sicut qui indignè sumit Eucharistiæ sacramentum, *iudicium sibi manducat, & bibit*: id est, tribunal seuerum, quo intrinsecùs arguatur, damnetur, excrucietur, & pereat. Sic peccator dum delinquit, imprudens adsciscit, & inscius aduocat terribile iudicium, quod in conscientiæ penetralibus agitur. S. Gregorius Nazianzenus orat. 12. quæ est in plagam grandinis, inquit, *Conscientia, domesticum, & verum tribunal.* Et S. Augustinus Tract. 1. in Ioannem, ait: *Ego oculis vestris appareo; Deus conscientiis vestris præsidet.* Scilicet in ipsa delinquentis conscientia iudicium domesticum peragitur; memoria sceleris dirè accusat impium, & verax est facinoris testis. S. Chrysostomus homil. 17. in Genesim, sic fatur de Adamo delicti sui benè conscio: *Quoniam videbat sibi trucem stare accusatorem, conscientiam dico. Neque enim alium obiurgatorem habebat, & testem peccatorum, sed vnicum illum, quem intrinsecus circumferebat.* Præterea Ratio incorrupti iudicis subsellia occupat, sedétque seuera: huic tribunali Deus præsidet, quò rectissimè institia tractetur. Neque in hoc domestico iudicio desunt terribiles ministri, qui sceleris reum torqueant immani cruciatu. S. Bernardus serm. 2. de Assumptione: *Erat enim illi conscientia carcer, erant tortores ratio, & memoria, atque hi quidem crudeles, austeri, & inmisericordes.* Pergit S. Ambrosius in Psalm. 35. sic de Caino fatus: *Cùm adhuc a Domino pœna cessaret, torquebat eum suorum conscientia peccatorum. Latebat miser tremens, & timens, & cùm adhuc percussor deesset, ipsa sese iniusti vita cruciabat. Acceperat signum ne eum aliquis occideret; non vt vita suauitate frueretur, sed ne mors auferret ærumnam, vt percussorem suum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidem vt percussor inhiberetur; sed sine vlla intermissione ipse suus carnifex erat, & percussor.* Dies me deficerent si quæ super hac thesi in Sanctorum libris obuia sunt, hîc vellem subscribere. Paucula hæc libaui, vt planè noscatur, quàm sit graue supplicium peccare, etsi peccator extrinsecùs non puniatur. Nemo enim impunè delinquit, quia in abditis conscientiæ præcordiis, rationis tribunal sedet, cui Deus præsidet, memoria testis est, ratio iudicis munus obit, ipsa conscientia sæuus carnifex, & inhumanus tortor, qui dies ac noctes reum sceleris arguit, angit, excruciat, metus pauidi terriculamentis, & intestinis culpæ cruciatibus. Vnde Ionas Propheta inobedientiæ conscius, non vectorum arbitrio, sed conscientiæ sententiâ immisericorditer proiicitur in sæuientis procellæ vortices insanos: *Tollite me,* inquit, *& mittite in mare*. Ionæ 1. vers. 12. Nempe Ionas magis timet conscientiæ, quàm pelagi sæuientis procellam. Bellè S. Chrysologus serm. 19. *Quoties, ait, circa Dominum se indocilis turba diffundit, iactatur in conscientia procellâ.* Ipse se damnat maris ingruenti procellæ, vt vorticosam fugiat conscientiæ tempestatem. (Peccatum punitur sui conscientia. — Nazian. — August. — Chrysost. — Bern. — Ambr. — Ionæ. — Chrysol.)

Psalmo 7. vers. 15. *Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Dolor hîc pro peccato accipi ferè conuenit inter expositores; legatur Lorinus, qui id apprimè aduertit, & ex contextu liquidò patet. Scilicet peccatum, peccantis dolor dicitur, quo dolet miserè, & anxiè fatigatur sceleris reus. Sed expensione dignissima sunt, quæ præcedunt verba. Primo enim loco ponit regius Psaltes, peccatorem parturire iniustitiam, mox concipere dolorem, & tandem parere iniquitatem. Prius enim est concipere, exinde parturire, demùm parere. Cur ergo Dauid rerum ordinem interturbat? Benè respondet Didymus cæcè oculatus, in hoc ordine præpostero perturbationem, ac peruersitatem peccati notari. Quia peccator inconsulto rationis tumultu rerum ordinem, & naturam confundit, & infuscat, cæcâ delinquendi libidine obcæcante rationis modum. Vnde peccator primò patitur conscientiæ tumultum, & aliquam rationis cæcitatem, tumultuario impetu obbrutescens ad culpam. Sed veniamus ad rem ipsam. Nonne delinquens, vt negligat legis diuinæ obsequium, semper allicitur voluptate peccandi, quæ illex est ad delinquẽdum? Porrò voluptas quæ in peccato perpetrando apparet, fomes est ad peccandum. Quo modo ergo Propheta ait, quòd impius dum mente concipit suggestionem, quæ proponit peccati voluptatem, *concipit dolorem?* Imo quid voluptuosius homini, quàm res conceptionis, seu genituræ? Profectò homo dum tentatur ad malum operandum, priùs mente concipit (quasi effuso diaboli semine per tentationem) voluptatis illecebram, mox inclinat vehementer ad patrandum delictum, quod valde delectabile putat, & ita illud parturit; tandem cùm opus impium operatur, peccatum parit, in quo, voluptate operis plenè deliciatur, sese exsatians libidine peccãdi. Ergo delicti conceptio, & parturitio, & partio, negotiũ est voluptatis, & otium executæ libidinis; non res doloris, & cruciatuum angor. Eleganter Chrysostom. in Catena Barbari Achilleiensis ad præfata verba psalmi, ita scribit: *Doces* 70. (Psalm. — Lorinus. Peccator discruciatur ipsa peccandi voluptate. — Didymus.)

(Dauid

(Dauid inquam) *quemadmodum mulieres parturientes a doloribus discerpuntur; ita eum qui dolos machinatur, priusquam alios læserit, ipsum lacerari, ac discerpi, & grauissimis tormentis excruciari. Quare cum doloris acerbitatem vellet ostendere, parturitionis nomine vsus est. Nam scripturæ mos est intolerabiles dolores, ac cruciatus, doloris eius quæ est in partu, nomine significare. Sed in muliere prius fit cōceptio, & deinde dolor partus; hic autem primum parturit, & tunc concipit. Quid hoc autem sibi vult? Quod illic quidē tempore partus est dolor, hic autem a principio. Simul ac enim quispiam de malo cogitauit, etiam priusquam in cogitatione concreuerit, tumultus, ac perturbatio est in cogitatione.* Hucusque Chrysostomus. Ecce tibi quàm grauis & acerba sit impietas etiamsi absit pœna iudicis seuerè castigantis. Ipsa enim malitia sui pœna est, & arcano supplicio in conscientia castigat, quod mente concipit flagitium, quod opere parturit delictum. S. Ambros. ad illa verba Psal. 35. *Dixit iniustus, vt delinquat sibi,* ita scribit: *Quicquid loquitur iniustus, iniquitas est, quæ in suum refertur auctorem. Sicut vipera partus, qui primo suam scindit parentē. Nec mirum, quia* (pro, quòd) *iniustus sibi delinquat, sibi generet vulnera, se ipse confodiat.* Et mox: *Serpens aliis infundit venenum, iniustus sibi. In eum enim refunditur quicquid effuderit. Iniustus igitur & alius inutilis, & sibi noxius.* Hæc prima est impij pœna, sed non sola. Dabo nunc alias. & quidem acerbissimas, & quæ valde excruciant, & discerpunt delinquentem. Quem pius amor in pietate non continet, erudiat sapiens pœna ad saporem virtutis.

Osee 13. 1. Reg. 11. Psalm. Ambros.

§ XVII.

Pauperior inopia à peccato est.

72. INter cætera peccati supplicia, illud non facilè cōtemnent homines, quod peccatū titulus est inopiæ, & reatus paupertatis. Non procellæ sæuientis atrocitas, neque violentus hostis furor, neque tribunalium rapaces ministri depauperant miseros mortales, sed furax peccati vis homines bonis suis expoliat, & ad miseram pauperiem redigit. Illud Lucæ 4. vers. 18. sumptum ex Isaiæ cap. 61. vers. 1. *Euangelizare pauperibus misit me.* Ambrosius, Origenes, Theophylactus τὸ *pauperes* interpretantur *peccatores,* quasi idem sit apud Prophetas, & Euangelia, peccator, & pauper. Geneseos 4. vers. 14. Cain parricidij reus, seuerissimè damnatur à Deo, impietatis vindice. Cui Cain respondet: *Ecce eiicis me hodiè à facie terræ.* Quid est Cainum ob sæuum flagitium *eiici à facie terræ*? Vulgus interpretum hæc verba accipit de exilio, cui damnatur Cainus, dum illi dictum fuit, *Profugus & vagus eris super terram.* Caietanus verò sic expositè ad rem præsentem, locum cōmentatur. *Eiectio à facie terræ est in hoc, quòd terra non respondeat ei secūdum vim suam:* nam paulò antè dixerat ei Deus: *Nunc igitur maledictus eris super terrā: cùm operatus fueris eam, non dabit sibi fructus suos.* Neq; enim malè, quātumuis refragentur nuperrimi commentatores, Martinus del Rio inibi, hæc verba per hypallagen interpretatur, vt sensus sit: Terra quam tu coles, erit maledicta: antè quidem maledicta erat propter Adami peccatū respectu totius generis humani, sed nunc iterum maledicitur in particulari respectu Caini; eò quòd Deo fœcunditatem, quæ terræ fuerat relicta, reprimente, laboribus eius non erat nisi

Lucæ. Isaiæ. Ambros. Orig. Theophyl. Genes. Agri peccatorum steriles. Caiet. Rio. 73.

parcissimè responsura. Ita Tertullianus lib. aduersus Iudæos cap. 5. & lib. de Resur. Carn. cap. 16. Nempe prima Caini delinquentis punitio fuit spoliari mundialibus bonis, quod ipse appellat, *eiici à facie terræ.* Hispanè viuaciùs verborum exprimitur energia: *A vn pobre no le cabe el mundo.* Sic etiam peccator bonis omnibus spoliatus, mundi exul fit, dum in terræ bonis primùm mulctatur. Sic etiam factum est cum Adamo Caini parente, qui vbi peccauit, statim orbatur paradisi prædio, priuatur totius terræ possessione, quam dotis nomine acceperat, (de quo aliàs,) & addicitur terræ, frugum infœcundæ, & spinarum fertilissimæ. Quin & *pellitus terræ, vt metallo datur, quippe qui deliquerat,* ait Tertullianus in lib. de Pallio cap. 3. id est, adeò vilis, & pauper, vt pellibus indutus, condemnatus sit infœcundæ agricolationi sterilis spineti, quasi ad metalli damnaretur fodinas, vti vile mancipium. Tertull.

Iob ille diues quondam, & opulentus, crebrescentibus nunciis aduersa enunciantibus, repentè ad tam miseram inopiam redactus est, vt testâ vlcerum saniem raderet, sedens in sterquilinio. *Post hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo, & locutus est. Pereat dies in qua natus sum.* Iob 3. vers. 1. Fateor, valdè luctuosa tragœdia fuit, subitò depauperari opulento sensu, & regiis opibus; at videntur hæ flebiles querelæ prolatæ à Iobo non tantùm opum, sed etiam rationis inope. Quorsum infausta imprecatur diei natiuitatis suæ, qui dies, iam diu perierat? num impossibilia intentat? ô dementiam! Adhæc profanum videtur, & impium, maledicere, & dirè execrari diem natiuitatis, hominibus sanctum, & solenne. Quin & fatua nimis videtur eiusmodi execratio diei natiuitatis. Planè aberrat Iob, qui tumultu repentinæ calamitatis obrutus, execrandum diem omittit à maledictione immunem, & detestatur diem execrationi obnoxium. Porrò si quis dies maledicendus foret, ille in primis in quo filiorum subsidio orbatus, & prædiuiti censu expoliatus fuit; non alius in quo natus fuerat sospes, felix, & opulentus. Quare diem in quo diram inopiæ calamitatem patitur, non detestatur; & maledicit vnicè natiuitatis diei? ait enim, *Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo.* Opportunè S. Gregorius ibi: *Vir,* inquit, *Sanctus nihil speciale, in speciali vulnere cogitans, reducit ad animam originem culpæ: videt humanum genus vnde, & quò cecidit, & dicit: pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo.* Nempe Iobus inopiæ calamitate prostratus, & præsentis innocentiæ conscius, sapienter ad culpæ originem attollit oculos, & culpat suæ conceptionis diem infaustum, in quo originale contraxit delictum, quæ fuit origo luctuosæ orbitatis, & diræ paupertatis seminarium. Quasi intendat digitum ad peccatum, à quo miseras inopiæ ærumnas calamitosè patitur. *Peccati censum* agnouit, cuius census opimos reditus exigit aduersæ fortunæ casus filios opprimens inter domus suæ ruinas, & Sabæorum furax irruptio, & Chaldæorum rapax inuasio, & ignis è cælo vibratus ad gregum incendia. Vnde consultissimè natalem execratur diem, in qua contraxit peccati censum, à quo vectigalis factus est, vt redituum nomine exoluat auitas opes, & prædiuitem opulentiam propriâ comparatam industriâ.

74. Iob. Peccati census. Gregor.

Cæterùm peccator quàm sit sumptuosè debitor ob peccati malitiam, pulchrè traditur, Matthæi 75. Matth.

Quàm obæratus est homo ob peccati censum.

18. vers. 23. *Assimilatum*, inquit, *est regnum cælorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cùm cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta. Cùm autem non haberet vnde redderet, iussit eum Dominus eius venundari, & vxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat.* Indubium est apud interpretes grande hoc debitum contrahi ob peccatum. Ita Origenes, & S. Hieronymus, S. Augustinus de verbis Domin. serm. 15. Remigius, & alij. Nempè propter peccatum debet homo Domino suo decem millia talenta: talentum autem apud Iudæos vsitatum, sexcentos aureos nummos valuisse creditur. Itaque decem millia talentorum summam sexagies centum millium aureorum nostrorum efficiunt, vt Maldonatus aduertit. Vides oculis quàm grande vel in re nummariâ debitum culpa contrahat? Sic obæratus est homo ob delictum, vt neque ipse soluendo sit tanti debiti molem! Audi Tertullianum lib. de Orat. cap. 7. ita explicantem huius parabolæ sensum: *Debitum autem in Scripturis delicti figura est, quod perinde iudicio debeatur, & ab eo exigatur; nec euadat iustitiam exactionis, nisi donetur exactio, sicut illi seruo Dominus remisit. Hùc enim spectat exemplum parabolæ totius.* Et S. Augustinus serm. 126. de Tempore; *Debita, fratres, peccata intelliguntur: nam debitum contrahitur quotiescumque delinquitur.* Et Venantius Fortunatus: *Conuenienter, ait, debita peccata dicuntur, quæ & debentur, & requirenda sunt.* Ecce sumptuosum decem millia talentorum debitum, per peccatum contrahitur, quod tota humana natura, naturalium bonorum opulentiâ soluere non potest, etsi debitor mittatur in carcerem, & vxor eius, & liberi venundentur ad redimendum ex peccato contractum debitum: *habet enim animam in confiscato.* Scilicet peccator debet vltrà quàm soluere valet; & quidquid opum, & vitæ illi restat, misericorditer indulget illi diuinæ miserationis opulentia. Nec iure queri debet, quòd diuitias amisit, sed gratias agere tenetur de his quæ illi restant: Tam grande debitum peccatum est, etiam in re nummaria!

Origen. Hieronym. Augustin. Remigius. — Maldon. — Tertull. — Aug. — Fortun. — Tertul.

76. In Christo Deo peccatum esse non potuit; fuit tamen peccati vmbra, quia vadimonium pro peccatoribus suscepit, vt Deo satisfaceret pro peccatis hominum: & inde grauissimas tulit paupertatis ærumnas. *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues.* 2. Cor. 8. vers. 9. Scilicet Christus Rex regum propter fideiussionem, quam pro peccatoribus suscepit, egenus factus est, & natus in stabulo, quia non erat ei locus in diuersorio, pro regali solio, habuit præsepium; pro culcitris fœnum; pro igne, halitum bouis, & asini; pro aulæis, futiles aranearum telas; pro pastillis odoratis, boum stercora; pro bysso, & purpurâ, viles panniculos; pro equitatu bouem, & asinum; pro comitatu procerum, Iosephum, & Mariam: sic exinceps in tota eius vita egenus fuit Christus, & vt Grecè ἐπτώχευσε, hoc est, mendicauit, inquit Erasmus. Vnde constat Christum Deum non tantùm fuisse pauperem, sed verè mendicasse, fuisséque mendicum. Ad tantam, támque angustam paupertatem fideiussio pro peccatis redegit Saluatorem. Parùm hoc: audi Apostolum ad Galatas 3. vers. 1. *O insensati Galatæ, quis vos fascinauit non obedire veritati?* Ecce Galatarum delictum. Vnde pergit Paulus: *Ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est.* Sic vulgò exscribunt vetustiores ex Patribus, & commentatoribus. (etsi vulgata correctior *præscriptus* legat; quam lectionem ambit ex S. Augustino Erasmus reducere ad antiquam versionem. Sed frustrà labor.) Scilicet aliena peccata, quæ satisfacienda suscepit, sic Christum depauperarunt, vt ipsum *proscriberent. τὸ proscribere* in rigorosa significatione vsurpat Ambrosius in horum verborum commentario, aiens: *Manifestum est, quia stultorum oculis Christus proscriptus videtur, id est, expoliatus.* S. Anselmus, (si Anselmi, non Heruæi sunt commentarij in Paulum,) *Ita estis insensati, quod Iesus Christus proscriptus est, id est, exhæredatus ante oculos vestros, & non aduertitis.* Profectò Christus cùm esset diues, sic pauper pro peccatorum soluendo debito, factus est, vt bonis *expoliatus* dicatur ab Ambrosio, *exhæredatus* ab Anselmo, *proscriptus* à Paulo, *mendicus* ab Erasmo. (pudet malum auctorem inter bonorum proceres recensere.) Scilicet ita obnoxia paupertati impietas est, vt impietatis vmbra sic depauperauerit Christum Deum! ô saltem timeat meticulosa auaritia, quod audet temeraria impietas, & impudens voluptas. Qui auarè mundiales diuitias exambit, deuitet peccatum, à quo ærumnosior paupertas.

1. Cor. Christus præscribitur ob delicti vmbrâ. — Erasmus. — Ad Galat. — Aug. — Ambr. — Anselm.

Non omittam hîc elegantissima S. Ambrosij verba, quæ thema præsentis, & proximè præcedentis paragraphi viuide probant, & luculenter locupletant. 77. Ambr.
Itaque Ambrosius in Psalmum 35. vers. 1. ita scribit: *Offunditur nobis vltrix nostri imaginatio peccati, nec quietum reum suum esse permittit, inferens miseram seruitutem; atque in sua vincula trahit, vt enodare se non queat: quoniam volens ipse se vendidit, cui liberum erat, delictorum æra non capere, & libertatem innocentiæ reseruare. Itaque cùm oramus, peccatum offunditur: vbi somnus sensum corporis laxauerit, peccatum recurrit. Semper nobis error noster, tanquam mali exactor occurrit, vel tanquam improbus fœnerator, conueniens debitorem.* Non expendam pulchra verba, ne ab expensione degenerent. Legatur Ambrosius paulò antè, & non multùm post hanc sententiam, vbi satis multa Ambrosio digna, & ad mores vtilissima.

§. XVIII.

Infamiæ natales à peccato sunt.

VErè dixit S. Nazianzenus orat. 1. in Iulianum, 78.
quod *culpa humiliationis est mater.* Ergo si quem vel diuitiarum amor non retraxit à culpa, saltem contumeliæ metus à delictis auertat: nam peccator obnoxius est infamiæ, & peccando contumeliosus sibi est. Porrò omne peccatum barbarum, & irrationale est, quia peccati essentia aduersùs rationem militat, vt recentioris Theologiæ proceres, ex vetustis Theologis nouè adstruunt. Audiendus est Tertullianus in lib. de Pœnitentia cap. 5. *Despicit porrò qui bonorum, ac malorum intellectum à Deo consecutus, quod intelligit fugiendum, quodque iam fugit, resumens, intellectui suo contumeliam facit.* Planè qui contra rationem operatur, rationi, & intellectui contumeliam facit. Nam præterquam quòd *Omnis peccans est ignorans,* iuxta vetus Theologorum prouerbium; qui aduersùs rationem facit, manifestè indicat, se belluinis affectibus, & brutâ libidine agi; non rectâ ratione, sed appetitu permotus. *Est enim peccator opprobrium hominum, pecore vilior, cadauere peior.*

Naz. Peccator contumeliam facit intellectui. Vazquez 1.2 disp 95. — Tertul.

Bernard. Basil.

peior. Tolerabilius canis putridus fœtet hominibus, quàm anima peccatrix Deo. Verba sunt S. Bernardi de interiori domo cap. 35. Pende illud *pecore vilior.* Et S.Basilius homil. in Psal.37. *Putruerunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Omne enim peccatum per stultitiam fit.*

79. Sophoni. Peccatores sunt nugæ.

Sophoniæ 3. v. 18. sic dicitur de peccatoribus: *Nugas, qui à lege recesserant, congregabo, vt non vltrà habeas super eis opprobrium.* Itaque qui à lege Dei recedunt, *nugæ* appellantur; id est, peccatores dicuntur nugaces homines, quia ob nugas, hoc est, leuissimas & mendaces rationes, & ridicularias voluptates, legem Dei deserunt. Nempe peccatores non tantùm populi opprobrium dicuntur à Prophetâ, sed etiam *nugæ*, id est, inutiles, squalidi, ridiculi, quisquiliæ, &, si quod est aliud vocabulum, quod eos inuitiat, & denotet inanis nugacitatis. Sic locum hunc commentatur S. Hieronymus: *Nugas qui à te recesserunt congregabo: hoc est, hi qui per vitia atque peccata de tuo sinu fugerant, & facti erant sub Dæmonum potestate.* Audis peccatores insigniri illustrissimo nugarum, seu quisquiliarum elogio? Et Sapientiæ 2. cap. vers. 16. *Tanquam nugaces æstimati sumus*, Græcè *εἰς κίβδηλον* id est, *in spurium*, vel *in scoriam*, vel *in æruginem*. Ac si dicat: Æstimamur vt spurij, aut quasi quisquiliæ, & nugæ. Ita Emanuel Sa, & Mariana ibi, & Cornelius in cap. 3. Sophoniæ. Nempè homo à natura princeps creaturarum, à gratiæ generositate, diuinæ consors naturæ, sic degenerat, sic vilescit à culpâ, vt ignobilis, spurius, reiectanea scoria, & futiles nugæ dicatur ore prophetico. Heu! mortalium agnata ambitio, quæ non timet hæc vera opprobria; & ob leuiculam, & ridiculam voluptatem, sic inuitiari non renuit toto gratiæ adnixu!

Hieron. Sapient. Sa. Mariana. Cornel.

80. Peccator sibi contumeliosus est.

1. Regum 15. vers. 30. Dei iussu iruit Saul in Amalecitas; nec demolitus eos, contra Dei imperium, cui non obsecutus fuit Saul, parcens Regi Agag, & optimis gregibus ouium & armentorum, & vestibus, & vniuersis, quæ pulchra erant. Confestim occurrit Propheta Samuel victori Sauli, & Dei nomine illum durè obiurgat de inobedientiæ delicto. Verùm aduertere diligenter oportet ad verba, quæ Saul respondit Samueli. *At ille ait: Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israël.* Quorsùm Saul rex honorari ambit à Samuele? Nonne Saul inclytus erat à regiâ purpurâ, & imperiali sceptro illustris? & tunc valdè illustrior ob victoriæ famam, & triumphi gloriam? Quid ergo tunc Rex honorem à Samuele expetit, nisi quia peccati infamiam incurrerat? *Ad quid tibi hæc honoratio, miser?* ait S. Bernardus ad illud Matthæi, *Ecce nos reliquimus omnia.* Quasi dicat: Frustrà Saul regali sceptro illustris, & illustri victoriâ auctus, honorari exambit à Prophetâ; siquidem eum delicti infamia turpissimè dehonestat. Incassùm exoptat honorem, quem infamat peccati dedecus. Porrò *nugas, qui à lege recesserant*, quis valeat honoribus cohonestare? Ecquis nugas magni æstimet, quas quiuis homo, vt futiles depretiat, vt ridicularias reiicit, vt reiectaneas contemnit? Malè affectat honoris fastigium, quem peccati contumelia infamat. Plus proprij peccati infamia deuenustat, quàm honorare possit vel regia dignitas, vel victoriæ fastus, vel honoraria Prophetæ vox. *Ad quid tibi hæc honoratio, miser?*

1.Reg. Bern.

81. Osee.

Osee 5. v. 11. *Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio, quoniam cœpit abire post sordes.* Id est, Ephraim qui recessit à lege Dei sui, ideò calumnias infames patietur. Noster Ribera sic cōmentatur hæc verba: Ephraim captiuus ducetur, & affligetur ab Assyriis, & omni iniuriâ afficietur, ob multa quæ patrauit delicta: neque erit qui pro eo iudicet, id est, qui eum ab iniuria, & contumelia defendat, sed quasi in iudicio damnatus, victúsque tractabitur. Sumpta videtur metaphora ab his, quos inimici commoti ódio, aut irâ, calumniantur apud iudices, & vincunt in iudicio: vnde illi omnibus iniuriis, & contumeliis afficiuntur. Quid infamiæ non patitur inualidus quispiam reus, accusatus à potentissimis calumniatoribus apud iniustum, & violentum iudicem? Ergo sic tractabitur Ephraim, quia cœpit abire post sordes, & flagitiorum labe se fœdauit. Cæterùm sapienter addubitat S.Hieronymus in Commentario: *Si impius est Ephraim, & propter impietatem suam erit in desolationem, quo modo nunc dicitur, calumniam patiens Ephraim fractus iudicio? qui enim calumniam patitur, & frangitur, iudicium eius iniquè opprimitur: maximè cùm causa iusta ponatur, quare sit traditus captiuitati: sequitur enim: quoniam cœpit abire post sordes?* Scilicet Ephraim etsi suæ impietatis benè conscius, tam infames patietur contumelias, tam contumeliosis opprimetur calumniis, vt censeat infamiam longè superasse delicti reatum. Quæ est expositio Hieronymi inibi. Luculenter S. Chrysologus serm. 1. *Qui vitiis viuit, sepelitur fama, perit gloria, crescit infamia.* Quin & infamia videtur illi vltra modum subcreuisse: quia supra quod ille existimabat, diffamatus est ob commissum delictum. Porrò peccatum mors est honoris, gloriæ sepulcrum, & infamiæ incremétum. Quid, quæso, nostri generis decus, Adamum, inquam, è paradiso, & innocentiæ gloriis, pellitum quasi vile mancipium, vilissimæ agricolationi mancipauit, nisi infamiæ delictum? à quo & nobilissimi Angeli degenerarunt in abiectissimos Diabolos. Imò & Christus Deus ob aliena peccata, factus est *opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Psalm. 21. vers. 7.

Ribera. Peccatum calūnia est. Hier. Chrysol. Psalm.

Denique Paulus 2.Cor.12. v.7. *Datus, inquit, est mihi stimulus carnis meæ Angelus Satanæ, qui me colaphizet.* Einsmodi stimulum appellat Apostolus tentationem ad peccandum, vt exponit S. Hieronymus, Augustinus, Cypr. Haimo, Theoph. Anselm. Beda, S.Thom. Lyra. Nempe vel à tentatione ad peccandum, se Paulus colaphizari existimat, quod est inter homines summum probrum, & exaggeratior contumelia.

2.Cor. Hier. Aug. Cypr. Haimo. Theophyl. Anselm. Beda. S Thom. Lyran.

§. XIX.

A peccato, hominis infirmitas, & inualetudo.

82. Peccata sunt deuoratoria salutis.

VVlgò homines magni æstimant corporis valetudinem bonam, & huius vitalis lucis vsurâ frui, primam felicitatem reputant: hinc dolores, ægritudines, mortem declinare exoptant: non tamen peccatum, (ô fatuam cæcitatem!) quæ radix ægritudinum est. Eleganter Tertullianus in libro de idololatria c.1. sic fatur: *Post talia crimina, tam exitiosa, tam deuoratoria salutis.* Scilicet culpa salutem deuorat, & absumit: si leuis fuerit, salutem abrodit, & exedit; si verò grauis, illam planè deuorat. Iob 5. vers. 6. *Nihil in terra sine causa fit: & de humo non egreditur dolor*: non enim terra, sed hominum peccata sunt dolorum officina. *Quin potiùs vidi eos, qui operantur iniquitatem: & seminant dolores, & metuunt eos.* Iob 4. vers. 8.

Tertull. Iob. Iob.

Psalm. Chrysost. Ambros. Basil.

Quasi peccatum sit dolorum seminarium,& vberrima cruciatuum messis. Psalmo 7.v.15. *Ecce parturiit iniustitiam,concepit dolorem.* Pro peccato hîc accipi *dolorem*, consors est interpretum sententia. S. Chrysostomus in Commentario prædicti Psalmi 7. *Nemo est qui viuat in scelere,qui non innumerabiles dolores sustineat.* Et S.Ambrosius in lib.de Noë & arca cap.1. *Nihil est enim,quod maioris doloris sit , quàm culpæ reatus.* Nemo miretur tam acerbum dolorem facere : *etenim peccatum longè grauius est,quam sit vulnus, aut cicatrix, aut plaga intumescens,ac inflammata,* ait S. Basilius Orat.3. de Peccato.

Chrysol. Peccatũ dicitur paralysis. Isaiæ. Basil. Matthæi. Hieron.

Præterea culpa dicitur paralysis à S.Chrysologo serm.15.*Faciat*,inquit, *iustitiam,& liberetur à paralysi omnium peccatorum.* Et S.Basilius peccatum appellat cordolium ; sic enim explicat illud Isaiæ 1.v.5.*Super quo percutiam vos vltra, addentes præuaricationem? Omne caput languidum , & omne cor mærens. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.* Quæ verba sic vertit,& explicat S.Basilius ibi : *Omne caput ad dolorem,& omne cor ad tristitiam. Caput omne miserè cruciatur,cor omne mærore contabescit.* Facile admodùm foret seriatim recensere omnes infirmitates sigillatim à peccatis oriundas. Sufficiat dixisse, omniũ ægritudinum radicem esse peccatum. Matthæi 9. v.2.offertur Christo Deo sanandus Paralyticus, ad quem sic ait : *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Non id expetit æger;salutem exoptat,non delictorum veniam : Quorsùm peccata priùs dimittuntur, vt posteà sanitatem faciat paralytico? Sapiens animarum medicus Hieronymus ad hunc modum scribit in Commentario: *Dimittuntur tibi peccata tua. Idcirco forsan prius dimittuntur peccata , vt causis debilitatis ablatis ,sanitas restituatur.* O saluberrimum aphorismum ! Tollatur priùs peccatum,quæ est causa,& radix morborum;& ita facilè infirmus restituetur sanitati. Frustrà sanitatem quærit, qui infirmitatum originalem causam intrinsecùs alit.

Matth. Gregor.

83. Ergo culpa iure dicitur deuoratoria salutis, & officina dolorum. Vis nosse, quàm acerbi sint dolores,quibus obnoxius est homo ob culpam? Audi S. Gregorij verba , homilia 11. vbi explicat illud Matthæi 13. *Ibi erit fletus,& stridor dentium*, quibus verbis exprimitur feralis gehennæ cruciamẽtum.*Ibi erit fletus*,inquit,*Timendum est autem hoc, potius quam exponendum. Apertâ enim voce tormẽta peccantium dicta sunt.* Audis fletum,& stridorem dentium , quæ damnatorum sunt cruciamenta,dici nunc esse tormenta peccantium ? Profectò cùm peccatum sit omnium dolorum,& ægritudinum causa,verè dicitur in pœnis æmulari gehennales cruciatus.

Psalm. Niceph. Barbar. Chald. Sæui dolores hîc à peccato sũt. Caiet. Vatabl. Hieron. Treuetus. Hugo.

Psalmo 17.v.5.sic fatur Dauid : *Circumdederunt me dolores mortis,& torrentes iniquitatis conturbauerunt me.* Dolores mortis (vt ait Nicephorus in Catena Barbari Achillei,) *intolerabiles dolores* intelliguntur. Quod magis expressit Chaldaica periphrasis:*Circumdedit me angustia tanquam mulierem,quæ sedet in sella parturientis,& virtus non illi est ad pariendum.* Quæ est exaggeratio acerbioris cruciatus. Sed animaduersione dignissimum est, quare Dauid, cùm doloribus mortis circumdatur, imperturbatus patitur eiusmodi pœnalissimas mortis minas , & ad torrentem iniquitatis anxiè conturbatur? *Torrentes*, inquit,*iniquitatis conturbauerunt me.* Caietanus,*Terruerunt me.* Vatablus, *Exanimauerunt me.* Scilicet Dauid pacatè suffert dolores mortis; at valde conturbatur , terretur,& exanimatur à torrente iniquitatis. Quem *Diaboli torrentem* explicat S. Hieronymus , & Treuetus *torrentem Belial.* Hugo Cardinalis nouem adducit causas, cur tam sollicitè timendus sit torrens iniquitatis: legi possunt in proprio auctore,quia longiusculè eas scripsit Hugo. Ecce quàm grauior toleratu sit malitiæ cruciatus,seu torrens iniquitatis; siquidem Dauid,qui tranquillo animo patitur dolores mortis, ad iniquitatis dolores , sic conturbatur,terretur, exanimatur. Quasi grauior & acerbior sit cruciatus iniquitatis , quàm terror repentinæ & instantis iam mortis,quæ est omnium terribilium terribilissima.

Iob. Philipp. Caiet. August. Peccata testes sunt cõtra hominem. Olympiod. Comitol. Polychro.

84. Iob 10.v.17.*Instauras testes tuos contra me : & multiplicas iram tuam aduersum me : & pœna militant in me.* Quinam sunt hi testes,qui contra Iobum instaurantur? Philippus intelligit *Dæmones.* Aptiùs Caietanus *plagas* dicit esse testes aduersus Iobum. S.Augustinus, *Instauras in me tormenta tua.* Scilicet immania illa cruciamenta,& ferales plagæ , quas Iobus patiebatur, erant velut testes, qui publicabant Iobum aliquando peccasse. Heu! quot tormentorum genus non passus est Iob, à calumniis inimicorum , ab opum spoliatione , à throni depositione,à Dæmonum immanitate,à filiorum orbitate,à dolorum sæuitia ! Et quidem τὸ *instauras* habet energiam , quam cum præcedenti ponderatione aduertit Olympiodorus in Catena Comitoli: *Cū instauras*,ait,*in me supplicium tuum. Haud quicquam ipsæ calamitates remittuntur , sed multò vehementius corroborantur , & malum vsque innouatur. Ac si diceret : Variis sum circumfusus ærumnis,nec solum eorum sum similis, qui priores excruciati sunt malis;verum etiam eos imitor,qui iterum ac sæpius diuersa supplicia , pœnásque subierũt.* Idem ferè repetit ibi Polychronius.Nempe supplicia,dolores,ægritudines,cruciatus, calamitates, testes fuit,qui cõram testantur peccatum:& sæpè repetita pœna instaurant testimonium. Tametsi bene notant recentiores interpretes ad hunc Iobi locum, non semper ob delicta eiusmodi ærumnas euenire.

Iob. Olymp.

Illud Iob 18.v.13.*Deuoret pulchritudinem cutis eius , consumat brachia illius primogenita mors* , sic exscribit, & explicat Olympiodorus; *Rumpatur de habitaculo eius sanitas , vt nullam medicinam, curationem nullam queant admittere.* Quasi ægritudines corporis , quas ob peccatum patitur homo,incurabiles sint, nisi priùs repurgetur à peccati veneno,quæ radix est ægritudinum.

§. XX.

Peccatum est mortis pignus.

Chrysost. Culpa matrix est mortis corporalis. Genesi.

85. NEque satis est hominem ob peccatum esse morbis obnoxium, nisi etiam mors corporis (quod est corporalium malorum maximum,) à peccato esset. Nam,vt ait S.Chrysostomus homil. 28.in Matthæum, *Ipsa mors a peccatis habet radicem.* Geneseos 27. v.46.vbi primùm Rebecca animaduertit Esau ob raptam dolo benedictionem malè iratum esse aduersùs suum Iacobum , quem cariùs diligebat,ipsi peramanter suadet,vt tantisper cedat fraterno furori,fugiat ad Labanum fratrem suum. Audi causam emittendi Iacobum:*Cur* inquit,*vtroque orbabor filio in vna die?* Planè muliebris hic timor ; nimis, quantùm apparet,futilis est, & inanis. Esto, Esaü, & Iacob rixentur , & se mutuò

mutuò inuadant ad necem, alteruter cadet, non vterque: neque verosimile est vtrumque mutuis vulneribus concisum iri. Perperam ergo timet Rebecca vtroque orbari filio in vna die. S. Ambrosius lib. 2. de Iacob sic fatur eleganter super hac re: *Non quasi timuisset Rebecca, vt ad pugnam venientes mutuis concidissent vulneribus: sed quod si alter alterum occideret, vterque incurreret mortem eodem die: occisus quidem corporalem mortem, fratricida verò mortem spiritualem*, id est, mortem peccati, quæ radix, & pignus est corporalis mortis. Et ideò timet Rebecca vtroque orbari filio in vno conflictu. Et orbatam se existimat, non tantùm occiso filio, sed etiam occisore, ob peccati mortem: nam filium peccatorem inter mortuos computat. Per peccatum enim, vt ait S. Chrysologus serm. 19. *Fit in corporis sepulcro viuo, funus animæ iam sepultæ.* At defunctâ corporis vitâ, quæ est anima, corpus etiam ruit ad interitum. Nam de impiis sic scribit S. Ambrosius: *Etiamsi videantur viuere, miseriores tamen sunt omnibus mortuis, carnem suam sicut tumulum circumferentes, cui infelicem infoderunt animam suam; quid enim aliud est quam sepulta, quæ intra humum voluitur.*

Ambros. — Chrysol. — Ambr.

86. Sapientiæ 1. v. 16. *Impij autem manibus, & verbis accersierunt illam*, (mortem inquam,) *& sponsiones posuerunt ad illam; quoniam digni sunt, qui sint ex parte illius.* Scilicet impius manibus, & verbis, hoc est, vultibus, ore, signis, sermonibus, nutibus, manibus, & quouis modo, quo potest, mortem aduocat, & accersit inscius. ô quàm malè sibi constat peccator, qui cùm nihil grauius & acerbius audiat, quàm mentionem mortis, (cuius memoria amara valde est homini pacem habenti super terram,) tamen ipse imprudens mortem vocat, & sibi mortem adsciscit. *Stimulus autem mortis, peccatum est*, 1. Corinth. 15. v. 56. Scilicet quasi parùm foret impigram mortem verbis, ac nutibus accersere, ipsam quasi admotis stimulis vrgemus, vt citiùs ad nos properet. *Propterea* (ait Caietanus ibi,) *peccatum dicitur stimulus, aculeus, punctio mortis, hoc est, mortem afferens.* Heu fatuam peccantium stoliditatem! quæ mortem vltrò ad nos properantem; non modò vocat, sed vrget, & stimulat, vt citiùs adueniat ad corporis, & animæ interitum!

Sapient. Peccatum mortem accersit. — 1. Corint. — Caietan.

Theophylactus adhuc vrget significantiam *stimuli*, ita commentatus locum Pauli: *Stimulus*, inquit, *mortis, peccatum est. Per illud enim potens fuit, ceu armis quibusdam, & stimulo vsus. Perinde námque vt Scorpius animalculum est exiguum, in aculeo autem robur habet, consimilem ad rationem mors per peccatum robusta est, alias inefficax bestiola.* Accinit Theophylacto Basilius Seleucus in orat. 11. inducens mortem sic loquentem: *Dominatùs mei pignus teneo deuinctorum crimina: arma mihi contra homines sunt hominum crimina.* Ecce tibi peccata sunt venenatus aculeus, & sæuissima ad cædes arma, quibus peccator vulneratur, occiditur, perditur. Omnis enim mortis valentia à peccato est. Et S. Anselmus in caput 15. prioris Epistolæ ad Corinth. *Morti corporis hoc dicitur: vbi est aculeus tuus, id est peccatum, quo puncti, & vulnerati sumus, vt etiam corporibus nostris fieres, & ea tam longo tempore possideres?*

Ad Corint. Theophyl. — Basil. Seleuc. — Anselm.

87. Deinde prætereundũ non est in præfato Sapientiæ loco, dici, quòd impij homines, *Sponsionem posuerunt ad illam*, (id est, ad mortem,) quod nuper dixit Seleucus, *Dominatus mei pignus teneo deuinctorum crimina.* Et Isaiæ 28. v. 15. *Percussimus foedus cum morte.* Nam qui peccat, fœdus init cum morte, & sponsionem facit, ipsíque pignus dat ad firmitatem pacti. Quod non absimili metaphorâ Paulus dixit, ad Romanos 6. v. 23. *Stipendia enim peccati, mors.* Apud S. Nazianzenum *τὸ stipendium* significat regium commeatum, & dona, quæ ex lege dignitatibus tribuuntur. Theodoretus *tesseram* interpretatur, quod in idem ferè recidit. Syrus *mercedem* expressit. Erasmus *auctoramentum*, id est, pactam mercedem; nam peccantis ex sponsione merces, seu stipendium est *mors*: vndè qui peccat hoc fœdus init cum morte, vt illi sit obnoxius, & stipendiarius. *Stipendia* Græcè *ὀψώνια*, quod significat id quod cum pane comeditur, vel quasi ὀψὲ ὤνιον, pretium quod vespere datur. Nimirùm mors est obsonium peccati, comeditur enim mors cum peccato, benè tunc sapit lethalis cibus; atque adeò conuertitur etiam mors in substantiam aliti: & morte iam viuit peccator, qui olim vitâ viuebat: atque tot mortibus quot peccatis enutritur!

Sapient. — Seleuc. — Isaiæ. — Peccatum est fœdus cum morte. — Ad Rom. — Nazian. — Theodor. — Syrus.

88. S. Chrysologus explicans illud Lucæ 15. v. 19. *Iam non sum dignus vocari filius tuus*, quæ sunt verba filij prodigi, sic scribit: *Hic ergo adolescentior qui perdiderat quod erat naturæ, indicat se quod est gratiæ non mereri.* Numquid hic iuuenis luxuriosiùs peccando, naturam perdidit? Qua ergo vitâ viuit qui naturam amisit? Qui naturam perdit, planè emoritur, & desinit esse. S. Augustinus Tract. 1. in Ioannem, exponens illud Ioannis 1. v. 3. *Et sine ipso factum est nihil*, ita fatur: *Peccatum quidem non per ipsum factum est: & manifestum est quia peccatum nihil est: & nihil fiunt homines cùm peccant.* Quod erat naturæ quasi perdit peccator, quia nihil fit homo cùm peccat, dum mortem comedit cum peccato. O, caue à venenato hoc cibo, quisquis vitam amas: in quacunque enim die comederis, morte morieris.

Lucæ. Chrysol. Serm. 2. — Ioann. August.

Leuitici 10. v. 1. *Arreptísque Nadab, & Abiu filius Aaron, thuribulis posuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Egressúsque ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui sunt.* Disputent interpretes, an hi nouitij sacerdotes grauiter peccarint, an non? Saltem indubium est, ob peccatum de quo dubitatur, graue, an leue sit, periisse funesto interitu. Eleganter super hac re Saluianus lib. 1. de Gubern. Dei: *Declarauit Dominus quo supplicio digni essent, qui contemptu diuinitatis aliquid admittant, quando etiam illi percussi à Deo essent, qui solâ mentis inconsideratione peccassent: aut quàm rei essent, qui contra iussionem Domini sui facerent, cùm etiam illi taliter plecterentur, qui iniussa fecissent.* Sic sic cognatum mortis peccatum est, sic neci obnoxium! Deuita peccandi licentiam qui diu viuere voles. Sume hunc Christianum Aphorismum: longè salubriorem, quàm illi quos tradit Hippocrates medicinæ princeps.

Leuit. Vel leue peccatum morte corporali punitur. — Saluian.

§. XXI.

Impius peccando, inferni lacum sibi aperit, & effodit.

89. Tanta est peccati malitia, vt Dauid peritissimus rerum cælestium contemplator, sapienter ignoret delicti reatum, *Delicta quis intelligit?* Psal. 18. v. 13. Hieronymus; *Errores quis intelliget?* Ambrosius in psalm. 50. *Lapsus quis intelliget?* Aquila: *Ignorantias quis intelliget?* Videntur errores

Psalm. Hieron. Ambros. Aquila.

res propriè intelligi, qui nempe admittuntur errando, & ignorando, & veluti casu & lapsu improuiso, vt commentatur Lorinus. Ac si dicat, nemo cognoscit peccati lapsum; aut si cognoscit, planè imprudens non aduertit quò se peccando præcipitet, Quia *vsque ad inferos peccatum illius*, ait Iob 24. v. 19. Peccatum enim via seu præcipitium est ad infernum, & ipsius ianitor. Geneseos 4. v. 7. dixit Dominus ad Cain: *Nonne si bene egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit?* Quænam hæ fores, quibus peccatum adest? S. Hieronymus tom. 3. in quæstionibus Hebraicis super Genes. *Quod si male*, inquit, *egeris: illicò peccatum, ante vestibulum tuum sedebit, & tali ianitore comitaberis.* Nempe peccatum vsque ad infernum ducit peccatorem, ianitórque inferni est, & feriales gehennæ ianuas clauibus malitiæ aperiens, vtróque pandens miseris peccatoribus. Ergo *delicta*, seu *lapsus quis intelligit*? quis aduertit quò peccator sensim ducatur à delictis?

Lorin. Peccatum est inferni ianitor. Iob. Genes. Hieronym.

Cæterùm cùm proprium peccatum ianitor sit inferni, meritò dicitur infernum aperire. Opportunè Psalmographus Psalm. 7. v. 16. dixit de homine impio: *Lacum aperuit, & effodit eum; & incidit in foueam, quam fecit.* Obseruat S. Basilius *Lacum* in Scriptura accipi in malam partem, secùs puteum. Ergo sensus euadit aptus ad rem præsentem. Nimirùm, homo dum peccat, sibi ipsi lacum illum gehennalium flammarum aperit, & quasi assumpto ligone sarcophagum parat, quo ipsius anima, & corpus sempiternam oppetens mortem sepeliatur. Nam qui peccat, inferni lacum aperit sibi, & effodit, & apparat gehennalem foueam, qua feralibus cruciamentis æternùm torqueatur. Quæ est expositio Ayguani Bonon. in præfata verba Psalmi, Sic enim ait: *Lacum aperuit, aperiendo mentem suam Diabolo suggerenti, & consentiendo. Et effodit eum; qui instat operi peccati, lacum effodit. Sic & iste parauit sibi foueam, id est, dignum se fecit foueæ damnationis peccando.* Quis intelligit, aut attendit, quando peccat, se sibi effodere, & aperire inferni foueam, in quam incidat ad æternatura supplicia?

Psalm. Basil. Peccatorum interorum lacum aperit. Ayguan.

90\. *Lacum aperuit, & effodit eum.* Ecce quanto labore, & sudore peccator apparat sibi gehennæ cruciatus! S. Bernardus in Tractatu super *Ecce nos reliquimus*, sic insectatur miseros & belluinos peccantium labores: *Stolidior bestiis homo, quod iuga necessitatis earum, propriâ ipse habeat voluntate. Emisse iuga extremæ dementiæ est: quod idem est atque mortem sempiternam, & gehennam ipsam multo sudore quærere, magno comparare pretio: cùm tamen æterna vita iugo leui ac suaui coëmatur.* Quæ insania homines dementat, vt sollicitè procurent pretio tot ærumnarum, quas peccando patiuntur, coëmere æternatura supplicia? Quis nisi insanus tanti æstimet æternùm excruciari gehennalibus incendiis? Bellè S. Chrysostom. hom. 28. in Epist. ad Romanos ait, *Voluntarius Dæmon, peccatum est*: nam dæmonum omnis vis ad cruciandum à peccato est. *Mallem purus à peccato, & innocens in gehennam intrare, quàm peccati sorde pollutus cælorum regna tenere*, aiebat piissimè S. Anselmus in Tract. de simil. cap. 19. Nam gehenna non peccanti gehenna non est; à peccato enim habet puniendi energiam Ergo peccator peccandi labore inferni lacum aperit, & effodit. Heu! quàm caro emitur æternùm frustrà pœnitere!

Bern. Peccator multo sudore emit gehennæ æstus. Chrysost. Anselm.

Quod autem totus gehennæ vigor à peccato sit, pulchrè docet Theophylactus ad illud 1. Corin. 15. vers. 56. *Stimulus autem mortis, peccatum est.* Nomine *mortis*, mortem secundam, seu infernalem intelligi constat ex ipsius verbis. Sic inibi Theophylactus scribit: *Stimulus verò mortis peccatum est. Per illud enim potens fuit, ceu armis quibusdam, & stimulo vsus. Perinde námque vt Scorpius animalculum est exiguum, in aculeo autem robur habet: consimilem ad rationem mors per peccatum robusta fuit, aliàs inefficax bestiola. Argumento est Seruator noster Christus. Cùm enim mors in hoc peccatum non inueniret, nihil aduersus ipsum quoad corruptionem, vel retentionem attinet, efficere potuit.* (Quicquid Caluinus impudenter oblatret, Christum Deum aliquandiu tortum esse in inferno.) Nam stimulus, & arma inferni è peccato sunt; & innocentia exarmat, quos armat peccati malitia: stimulus enim infernalis scorpij peccatum est. Hinc lux, & energia loco difficili ex lib. Iob cap. 34. vers. 11. *Opus enim hominis reddet ei Deus: & iuxta vias singulorum restituet eis.* Aduerte ad rationem: *Verè enim Deus non condemnat frustrà.* Quid est *frustrà*? id est, sine effectu. Quasi dicat Iobus: Deus innocentem non condemnat: nam si per impossibile (vt aiunt) insontem condemnaret; etsi omnipotens sit, frustrà, & sine secuto punitionis effectu condemnaret. Omnipotens enim cruciare posset innocentem, non tamen verè punire, nec propriè condemnare: nam damnatio, seu energia gehenna à peccato est, non ab omnipotentia, quæ nisi peccatorem, frustrà damnaret, & cassâ pœnâ puniret.

1 Cor. Theoph. Stimulus mortis peccatum est. Caluin. Iob.

Vulgare est, peccatum, & eius grauitatem, dici pondus, & graue onus, Isaiæ cap. 9. vers. 1. *Alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephtali.* S. Hieronymus ibi: *Hæ duæ tribus ab Assyriis captæ sunt, & deserta Galilæa est quam Propheta dicit esse alleuiatam, eo quod peccata populi sustineret.* Parabile hoc est, & obuium vel imperito, peccatum dici onus. Legi possunt interpretes ad illud Matthæi 11. vers. 28. *Qui laboratis, & onerati estis:* & in Psalmum 37. vers. 5. *Sicut onus graue grauata sunt super me.* & Isaiæ 2. vers. 10. *Grauabit illos iniquitas sua.* & Tertullianus lib. de Pœnit. cap. 7. *Nolunt iterum diuinæ misericordiæ oneri esse.* Ad quæ verba noster Cerda accumulat plura Sanctorum loca. Ergo cùm iniquitas graue pondus sit, ait Iob cap. 21. vers. 13. agens de hominibus impiis: *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Porrò cùm scitum sit ex philosophia, corpora grauia, quò plus habent ponderis, eò velociùs descendere: & vulgare itidem sit in Theologicis scholis peccatum lethale habere infinitam malitiam, seu grauitatem infinitam: hinc benè philosophus, & Theologus Iob consultò ait, quòd impij *in puncto*, aut in momento *ad inferna descendunt.* Vide quò te præcipitet, & quàm velociter, grauior iniquitas: & diligenter excute tantam ponderis molem, quæ te imprudentem degrauat vsque ad imum inferorum barathrum. 91.

Matth. Hieron. Matth. Psalm. Isaiæ. Tertull. Cerda. Iob.

Vnum superest remedium ad declinanda tot mala, quæ à peccato imminent; nempe pœnitentia interior, & exterior, quæ dum hominem macerat, & exasperat, diuinam misericordiam blandè mulcet ad veniam: Item piè inuerecunda peccatorum confessio, quod peccatorum lixiuium est ad gratiæ candorem. Super quâ re, multa sparsim dedimus. Ne quis autem confusionem subeat, dum in confessione intimos, & pœnitendos suæ conscientiæ recessus sacerdoti prodit, legat Tertullianum in libro de Pœnitentia, & inibi Pamelium, & Cerdam nostrum, qui multa ex vtraque 92.

Tertull. Pameli. Cerda.

eruditione

Origenes. Cyprian. Pamelius. Hieronym. Ambros. Basilius. August. Ephr. Greg. Chrysost. Climac. Patian. Faustus Rhegiens. Hugo. Guilielm. Paris. Robert. Sorbona Bern. Sidon. Apollin. Lactant. Firmian. Matth. Luc. Iob. Eccles. Psalm. Virgil.

eruditione accumulat, & Origenem homilia 17. in Lucam, & S. Cyprianum in sermone de Lapsis, & ibi Pamelij scholia, (etsi plura aduocet Tertulliani loca, quæ intelligenda non sunt de sacramentali peccatorum confessione, sed de Exomologesi publicâ,) & S. Hieronymum in Ezechielis cap. 10. S. Ambrosium in Psalmum 37. & in Apologia Dauid cap. 9. & 2. de Pœnitentia cap. 1. & 7. & S. Basilium regula 26. ex fusis, & S. Augustinum in lib. de Pœnitentia cap. 10. & in lib. 50. homiliarum in homil. 12. & S Ephrem sermone in id, *Attende tibi*, cap. 9. S. Gregorium homil. 10. in Ezechielem, & homil 26. in Euangelia, & 22. Moralium cap. 9. & S. Chrysostomum homil. 33. in Ioannem, & Climacum Gradu 4. & Patianum in Parænesi, Faustum Rhegiensem, epist. 1. & Hugonem S. Victoris, tom. 3. p. 2. eruditionis Theolog. ex Miscell. cap. 100. & 2. de Sacram. p. 14. cap. 1. & Guilielmum Paris. de Pœnitentia cap. 13. & 14. & Robertum de Sorbona in itinere paradisi, & in Tractatu de Confessione. S. Bernardum in serm. ad milites templi cap. 12. & Sidonium Apollinarem lib. 14. epist. 14. & Lactantium Firmianum lib. 4. cap. 1. Legi etiam possunt interpretes ad 12. caput Matthæi, & cap. 11. Lucæ, agentes de muto Demoniaco, & in cap. 31. Iob, ad illud, *Si abscondi quasi homo* (quasi *Adam*,) *peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam.* & Ecclesiastæ commentatores ad illud cap. 3. *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* & in Psalmum 31. *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea.* Non omittam illud Maronis. 3. Georgic.

——*Alitur vitium, viuitque tegendo.*

§. XXII.

Commentarius Literæ.

Vers. 10. *Insuper etiam fames inuasit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur.*

93. HÆc etiam verba defenduntur à mendacio ab expositoribus. Nollem vt toties Iuditha excusetur: nam vel ipsa excusatio sanctissimam fœminam deuenustat: nunquam enim sic eluitur calumniæ macula, vt ipsa calumnia non affricet aliquid sordium. Nulla est hîc vel leuis mendacij species, dum dicuntur Bethulienses fame opprimi, etsi suprà, cap. 7. famis calamitas non recenseatur inter obsessorum Bethuliensium ærumnas. Neque enim ibi omnia quę patiebantur mala recensentur. Porrò capite illo 7. expressior fit sitis mentio, quia rabida passio est, & toleratu difficilior, quàm fames. Hîc autem recensetur, quod ibi omissum fuerat. Quod obuium est ex libris Paralipomenon, vbi plures additiunculas legas ad ea, quæ narrantur in libris Regum. Possem innumera conglobare exëpla, erudito superuacanea, inerudito non necessaria. Bene aduertit Salianus, quòd etiamsi vbertim cibi suppeterent Bethuliensibus, possent nihilominus laborare fame: nam qui siti æstuant, ne in ciborum quidem copiâ comedere possunt: humectari enim non potest cibus, ac proinde nec deglutiri: vnde qui siti laborat, affligi etiam fame necesse est.

Iudith. Bethulienses fame laborabant. Salian.

94. *Ab ariditate aquæ inter mortuos computantur.* Quænam hæc aquæ ariditas? Citiùs ignis frigidus erit, quàm aqua esse arida possit. Sanctius aquam pro cisternis accipit per Metonymiam, nempe contentum pro re, quæ continet. Sicut è contrario suprà cap. 7. v. 11. dicuntur defecisse cisternæ, id est, cisternarum aquæ. Itaque Bethulienses inter mortuos hîc computantur *ab ariditate aquæ*, hoc est, ab ariditate cisternarum, vbi asseruatur aqua, quæ exhaustæ iam erant, & exuccæ. Præterea dici posset Bethulienses semiextinctos esse *ab ariditate aquæ*, id est, à siccitate sitis, quam patiebantur propter penuriam aquæ. Neque insolens est in Scripturis hic loquendi modus. Psalmo enim 108. v. 24. dicitur: *Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum.* In origine est, *Caro mea emarcuit, elanguit, exhausta propter oleum*, hoc est, (vt interpretatur Symmachus,) *ab amissione vnctionis*, & S. Hieronymus, *absque oleo.* Nempe Dauidis caro dicitur exhausta propter oleum, vel ab oleo, id est, à carentia olei, (quicquid refragetur Genebrardus:) sic Bethulienses dicuntur semimortui ab ariditate aquæ, id est, aridi à carentia aquæ. Ita Carthusianus. Vtraque expositio satis idonea est. Hæc literalior; illa expeditior. Omitto translationes Græcas, quia nihil afferunt ad loci intelligentiam.

Sanct. Iudith. Ariditas aquæ, id est, cisternarū. Psalm. Symm. Hier. Genebr. Carthus.

95. *Denique hoc ordinant, vt interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum.* Nempe Bethulienses ob incisos fontis canales dirâ sitis rabie æstuantes, armentorum, & pecorum expresso sanguine, aquarum penuriam moliuntur temperare. Sed Lyra suæ sententiæ nimiùm tenax, contendit etiam in his verbis Iuditham mendacij arguere. Nam si pecorum sanguis in farcimina concretus est, non valebit ad restinguendum sitim, vtpote cibus, non potus. Si verò sanguis adhuc spirans & sorbulus sit, sitim restinguet, sed simul vitam; nam pecorum sanguis haustus pro veneno est. Nemo, quem viderim, interpretum Lyrano repugnat, neque disquirit super hac re. Et tamen necesse est illum impugnet quisquis Iuditham à mendacio vindicare ambit. Ergo animaduertendum est, duo hîc dicere Iuditham; alterum est, Bethulienses decreuisse pecorum sanguinem ebibere, alterum id esse contra legem Dei.

Vers. 11. Lyra.

Quod autem expressè prohibitum sit in Mosaica lege, sanguinem bibere, nusquam in Bibliis inuenio: tantùm enim vetitum est, ne pecuinus cruor in cibum sumatur. Leuitici 7. v. 26. *Sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in cibo tam de auibus, quàm de pecoribus. Omnis anima quæ ederit sanguinem peribit de populis suis*, & cap. 3. v. 17. & cap. 17. vers. 1. v. 11 12. 13. 14. & Deut. 12. v. 15. 16. 23. 24. 25. Idem traditur in Actis Apost. cap. 15. v. 20. In his autem locis, nulla fit mentio de sanguinis potu. Tametsi interpretes asserant potum etiam esse vetitum, aut quia sanguis in terram condendus erat, aut ob alias causas, quas assignant. Vnde in catalogo 365. præceptorum negantium, hoc etiam ponitur 137. excepto piscium sanguine. Additur etiam à R. Salomone sanguis locustarum, quem ait vetitum non fuisse. Contra quem latè Commentatores Leuitici. Sed quicquid de hoc sit, certum est esum, & potum sanguinis esse interdictum Hebræis: Ergo verè id dixit Iuditha. Neque obstat, quòd, vt colligitur ex textu Græco, Senatus Ierosolymitanus videtur dispensasse in hoc præcepto propter vrgentem diræ obsidionis necessitatem; nam id consultissimè tacuit Iuditha: verè referens obligationem præcepti, & cautè dissimulans eius dispensationem, si fortè dispensauit Sacerdotum Senatus, aut eiusmodi præceptum iure

Leuit. Deut. Acta.

iure naturali non obligabat cum dispendio vitæ. Serar. Vnde suspicatur Serarius Hebræos obsessos à Sennacheribo, pecorum sanguine,& aliis vetitis cibis non abstinuisse.

96\. Alterum verò quod dicebat Lyranus,impugnare oportet, nempe commentitium esse, quod hîc affirmat Iuditha de potu pecuini sanguinis; quia epotus sanguis potatorem enecat; nescio enim an Lyranus tam benè Medicus sit, quàm Theologus, etsi è Medicis plures id insusurrant. Porrò animalium sanguis etiam epotus non est exitialis, neque veneni ad instar. Quod suaderi potest primò, quia si bibere animalium sanguinem lege Mosaica vetitum est; ergo eiusmodi sanguis non est venenatus: Insulsè enim iuberet Deus suo populo, ne vltrò venenum sumeret. Quis enim est adeò amens, qui (nisi fortè summâ rerum desperatâ,) sponte hauriat mortem vnà cum sanguine? Deinde pecorum sanguinem hauriri solitum fuisse, tradunt plures auctores apud Galenum, nec ipse renuit lib. 10. de Simplic. medic. facult. & Valerius Martialis in Amphith. epigramm. 3.

Epotus sanguis humanus, aut pecuinus, exitialis non est. Galen. Martial.

Venit,& epoto Sarmata pastus equo.

Rader. Plin. Legi potest inibi Raderus noster,& Plinius lib. 28. Natural. historiæ cap. 9. sic ait: *Quin & sanguis equorum septicam vim habet*,&c. *Drusum Tribunum plebis traditur caprinum bibisse*, de quo ibi Dalecampius. Mathias Vntzerius lib. 2. de Nephritide, affirmat huic morbo mederi solitum hircino sanguine, & allegat Henricum Smetium, lib. 2. c. 24. Ceruinum, & Vulpinum etiam commendat, pro quo citat ferè triginta auctores. Vlysses Aldobrandus lib. 4. suæ Ornithologiæ agit eruditè ad hanc rem de Accipitre,& hirci sanguine, & Sigismundus ab Herbestein de moribus Tartarorum: *Si fames*, inquit, *sitisve illos molestauerit, equis quibus insident, venas solent incidere, haustóque eorum sanguine famem pellunt.* Idem tradit Abrahamus Ortelius agens de Tartaria, siue de magni Chami imperio, vbi plures allegat auctores, qui ibi videri possunt. Attestatur idem Botterus, in relatione de Tartaria. Quin & humanum sanguinem potari solitum, constat ex Plinio lib. 28. histor. Natur. c. 1. *Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem arena feras quoque horror est. At Hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantémque, & vna ipsam animam ex osculo vulnerum.* De quo ibi Dalecampius in Scholiis,& Tertullianus in Apolog. cap. 9. *De sanguinis pabulo legite necubi relatum sit (est apud Herodotum, opinor) defusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum, nationes quasdam fœderi comparasse. Nescio quid & sub Catilina degustatum est.* Et mox: *Hodie istic Bellona sacratus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptus, suis datur signatis; item, illis qui munere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recentem, de iugulo decurrentem exceptum, auidâ sitis comitiali morbo medentes hauserunt.* Idem docet Aretæus de acutorum morborum curatione lib. 4. & Scribonius Largus cap. 12.& Minutius Felix in Octauio. De humani sanguinis haustu legi potest Salustius de coniurat. Catilinæ, Tacitus lib. 12. Annalium, Valerius lib. 9. Mela, lib. 2. epist. 1.& Zieza de Leon in Chronico Peruano, Hispanè scripto, parte 1. c. 12. & 21. Nolo esse longior in re medica, quam huius loci Commentatores prorsus omiserunt. Sed omnino omittenda non fuit, ab his, qui aduersùs Lyranum asserunt Iuditham à mendacij reatu. Non disputo hîc, an humanus, vel pecuinus cruor, crudus & adhuc spirans, sit salutaris, an nociuus saluti, sed tantùm ad rem præsentem adstruo non esse exitialem. Sanguis taurinus excipiendus est, quem esse venenatum docet Dioscorides, lib. 6. cap. 25.& ibi Mathiolus.

Dalecamp. Vntzer. Henric. Smet. Aldobr. Sigism. Ortel. Botter. 97. Dalecamp. Tertull. Herod. Aretæus. Scribon. Minut. Salust. Tacit. Valer. Mela Capito. Flor. Athen. Sidon. Apollin. Lyra. Zieza. Dioscor. Mathiol.

98\. Vers. 12. *Et sancta Domini Dei sui, quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt impendere, & volunt consumere, quæ nec manibus deberent contingere: ergo quoniam hæc faciunt, certum est, quod in perditionem dabuntur.* Septuaginta interpretes fusè hanc ipsam sententiam tradunt, sed verbis, quæ habere possunt Commentarij vicem. Et (inquiunt) ordinant inijcere manum pecoribus suis, & omnia quæ distinxit eis Deus in legibus suis ne manducarent, decreuerunt impendere. Et primitias frumenti,& decimas vini,& olei, quæ seruauerunt sanctificantes Sacerdotibus astantibus in Ierusalem ante faciem Dei nostri, decreuerunt consumere, quæ neque manibus conueniebat contingere quemquam eorum, qui de populo. Et miserunt in Ierusalem, quoniam & ibi habitantes fecerunt hæc iis qui transtulerunt ipsis remissionem à Senatu. Et erunt quovsque renunciet ipsis, & facient, dabuntur tibi in perditionem in die illa. Hucusque Septuaginta. Reliquæ exscriptiones parum re dissentiunt. Septuag.

99\. Quidam apud Richelium, & Petrus Comestor hæc sancta Domini, quæ vel contingere illicitum erat, interpretantur vasa sacra. Planè infeliciter. Quorsùm sacra vasa extra Hierosolymam, vbi & templum. vbi solùm vsui esse poterant? Quin & ipse sacer historiographus se explicat verbis sequentibus, aiens: Sancta Domini Dei sui in frumento, vino & oleo. Itaque sancta hæc in frumento, vino & oleo, sunt illa omnia, quæ in singulis ciuitatibus pro templi, & Leuitarum sumptibus separabantur, eiusmodi enim designatione sacra censebantur. Quod autem Leuitis daretur à reliquo populo decima pars fructuum in frumento, & vino,& oleo, habetur Numer. 18. v. 13.& 16. & lib. 2. Esdræ cap. 10. v. 35. & 36.& 37. de quo legi possunt Commentatores inibi. Prætereà quicquid Deo initiatum, aut consecratum est, dici Sanctum, probauimus suprà, ad cap. 6. v. 15. super illis verbis: *Ad faciem Sanctorum tuorum attende.* Hanc expositionem tradunt Hugo, Lyra, Carthusianus, Serarius, Emanuel Sà, Sanctius, Tirinus. Verùm in hac expositione difficile videtur, quod affirmat Iuditha, eiusmodi fructus pro templo,& Sacerdotibus deputatos, non licere manibus contingere. Respondet Tirinus, re verâ id illicitum esse; sed re verâ id non probat; neque probari videtur aliquâ lege, aut consuetudine, eiusmodi attactum esse vetitum. Verosimilius quidem videtur, prudenti, non mendaci exaggeratione id dixisse Iuditham, vt ostenderet seueritatem præcepti, quo callidè in fraudem adduceret Assyrios,& fidem sibi adstrueret de expugnandis Bethuliensibus ob infensum ipsis numen propter eorum impietatem. Quòd verò dum res aliqua prohibetur, dicatur per hyperbolen prohiberi eius tactus, ostendit Caietanus explicans verba illa, quæ Eua dixit ad Serpentem, Geneseos 3. v. 3. *Præcepit nobis Deus ne comederemus,& ne tangeremus illud. Sicut*, ait Caietanus, *mulier prohibita à marito ne domo exeat, interrogata cur non domo exeat, respondit: Mihi non licet per maritum meum extra cubiculum pedem efferre, exaggerans videlicet*, &c. Sic Iuditha vsitatâ hyperbole vtitur, dum ait, vetitos cibos non licere contingere manibus. Et ita prudenti calliditate exaggerat, quàm sit numen offensum Hebræis.

Richel. Comest. Numer. Esdræ. Iudith. Hugo. Lyra. Carthus. Serar. Sà. Sanct. Salian. Tirin. An licitum fuerit Hebræis contingere sancta. Genes. Caiet.

Itaque

100. Itaque Iudith duplicis delicti reos facit Bethulienses: alterum est, quod cogitant sorbere spirantem pecorum sanguinem; alterum quod decreuerint impendere in profanos vsus, cibos destinatos sacerdotibus, & Leuitis. Prudenter verò tacet Iuditha, in articulo vrgentis necessitatis id potuisse licitè fieri, præsertim de licentia consulti Senatus Hierosolymitani, vt retulimus ex textu Græco. Quod absque eiusmodi facultate fecit Dauid, 1.
1 Reg. Reg. 21. v. 6. dum perurgente fame accepit à sacerdote panes propositionis; & eiusmodi factum
Matth. excusatur in Euangelio, Matthæi cap. 12. vers. 3. ita
Salian. vulgò interpretes. Etsi Salianus neget Bethulienses id statuisse facere, sed proculdubiò facturos esse in tanta annonæ penuria. Prior expositio aptior videtur. Addit Iuditha; quià hæc faciunt Bethulienses, certum esse, vt dentur in perditionem: nam cùm verosimile sit quosdam è numeroso populo, hæc perpetrasse delicta, certum erat expugnandos Hebræos, nisi ipsa Iudith Dei afflatu malum auer-
Setar. teret, Holophernem occidendo. Ita Setar. q. 10. in cap. 13.

Vers. 13. *Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis, &*
101. Fugere quid significet. *misit me Dominus hæc ipsa nunciare tibi.* Dicit se fugere, vel quia eâ celeritate venerat, quâ solent fugientes maturare gressus, vt suprà exposuimus; vel quia fugit periculum, non, quod sibi imminebat à Bethuliensibus; sed quod sibi impendebat ab Assyriis, nisi excederet à consortio Bethuliensium. Præterea τὸ *fugere*, non semper fugam significat, sed recessum. Sic *fugiens vinum* dicitur, & *fugientes anni.* Imò apud Virgilium *fugere* significat inuadere (vt obseruat Sanctius,) sic enim pangit 12.
Sanct. Virgil. Æneidos:

Alipedumque fugâ cursum tentauit equorum.

Vbi manifestè de inuasione agitur. Addit se à Domino missam, vt hæc nunciaret: quia hæc ambiguè nuncians, aditum sibi sapienter parat ad egregium facinus, quod inspirante Deo, in tacito mentis arcano moliebatur, nempe, vt Holophernem truncando, Hebræam gentem liberaret. Vnde ne-
Serar. Salian. cesse non est dicere cum Serario & Saliano, Iuditham à Deo missam, vt se gereret quasi arcanum aliquod nunciatura.

---

§. XXIII.

Homo faciliùs credit rebus specie tenus falsis, quàm meracissimæ veritati.

102. Facilius creditur falsitas quã veritas. HOmini sic peregrina est veritas, sic homini cognata, vel innata falsitas est, vt puram & meram veritatem vix admittat, nisi admixtam erroribus: vmbra falsitatis fidem facit veritati. Potiùs homo credit vero apparenter falso, quasi falsitas sit homini ratio credendi, non veritas. Quam ob causam venit in mundum Ioannes Baptista? *Vt testimonium perhiberet de lumine.* Ioan. 1. v. 7. lu-
Ioan. men de se visibile est, imò ratio aliorum videndorum, & quidem euidentiâ oculorum noscitur, quæ præclarior euidentia est. Egérne lumen hominis testimonio, vt homini innotescat? Nonne præclara sensuum euidentia respuit testimonij tenebras? Verùm apud homines, apud quos minus verum magis persuasibile est, maxima oculorum euidentia eget caligine testimonij, & hominis auctoritas testimonium perhibet de lumine, quasi lumen magis innotesceret ab auctoritate, quàm ab oculis. *Apud prophanas enim animas, nulla res præclara*
Naz. *fidem facit*, ait S. Nazianzenus Orat. funeb. Patris. Scilicet rei testatæ euidentia, & claritas, fidem apud homines minuit, & vel vmbra falsitatis fidem facit: claritas luminis cognitionem impedit, & obscuritas auctoritatis eam expedit.

Quærunt noui testamenti expositores an Euã- 103.
geliorum tituli ab ipsis Euangelistis, an ab alio quopiam inscripti sint? Primates interpretum seriò adstruunt, titulos non esse ab Euangelistis præfixos: communem omnium rationem affert Sapientissimus noster Maldonatus ad cap. 1. Matth. his verbis: *Ipsa quoque titulorum similitudo indi-* Maldon.
cat, non ab Euangelistis, sed ab Ecclesiâ positos fuisse. Nam si ipsi adhibuissent, non iisdem omninò verbis vsi fuissent, scilicet, Euangelium secundum Matthæum, Euangelium secundum Marcum. &c. Ergo Euangeliorum tituli ideò Euangelium non habentur, quia eâdem mente, eodem calamo, absque vlla discrepantia in Euangeliis reperiuntur. Quod si aliqua in verbis discrepantia foret, forsitan Euangelium vulgò reputarentur, vt à quibusdam reputantur? Res profectò admiratione dignissima! Planè in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum; & vnus Euangelista præstat auctoritate omne humanum testimonium, & solus ipse fidem diuinam facit quidquid in eius Euangelio legitur. An quia titulus Euangeliorum iisdem omnino verbis in quatuor Euangeliis reperitur, Euangelium non habetur? haberetur autem à pluribus fortassis, si in aliquo discreparent? Num aliqualis Euangelistarum discrepantia, aliquam (apud homines,) fidem Euangelio facit? Et quod alioqui falsitatis argumentum foret, aliqua est Euangelij comprobatio, & credulitatis occasio
apud homines? Num vbi est aliqua testium discre- Diuersitas testimoniorum fidem humanam adstruit.
pantia, & aliquale quasi falsitatis vestigium, ibi est reuerentior auctoritas, & certior fides apud homines, apud quos certiorem meretur fidem, quod aliquale habet mendacij specimen, quàm meracissima, & præclarissima veritas? Audiendus est Theophylactus in prologo ad Euangelium Matthæi, sic
fatus: *Euangelistæ concordes sunt in his, quæ magis* Theoph.
necessaria, & præcipua. Igitur si in præcipuis non sunt diuisi, quid miraris si in minimis videantur variare? Nam hâc de causâ quòd non in omnibus consonant, magis vera loquuntur. Nota postrema verba: Nempe magis vera loquuntur Euangelistæ apud homines, quia non in omnibus consonant. Porrò testium dissonantia, quæ alioqui de se fidem detrahit; certiorem fidem facit apud homines. Et Euangelium scriptum à viris Sanctissimis, & fide dignissimis, continens res, quas plures tunc viderant oculis, & quòd maius est, instinctu Spiritus sancti dictatum, credibilius fit apud homines, eò quòd in omnibus non consonat cum aliis Euãgeliis, & ab aliquali discrepantiâ certior credibilitas probatur. Hoc ipsum docuit Euthymius in
prologo ad Euangelia, aiens: *Quod si Euangelistæ* Euthym.
aliquantulùm in iis quæ necessaria non sunt, dissoni videntur: hæc ipsa quæ apparet dissonantia, maxima fit veritatis demonstratio.

Vetus quæstiuncula est, cur Incarnationis my- 104.
sterium Deus priscis patribus reuelauerit in som- Somnis fides struitur.
nis, in speculo, & in ænigmatibus. Nam res visa in somno, somnium æstimatur euanidum, & phantasia fabellarum æmula; speculum, & ænigma aliter rem præsentat. Ergo fides mysterij sic minuitur, non adstruitur. Imò solidissimè ita apud homines fundatur. Hac super re, sic Tertullianus lib. aduers.
Praxe. cap. 16. *Ab Adam vsque ad Patriarchas, &* Tertull.
Prophetas in somno, & in speculo, & in ænigmate ordinem suum perstruens ab initio semper. Quæ erat

persecuturus infinita semper edificebat. Et mox: *edificebat autem, vt nobis fidem strueret.* Itaque diuinum Verbum in somnis, & ænigmatibus loquens Patriarchis, & eis tunc in non vero corpore apparens, *nobis fidem struebat.* Dixisset fortè aptiùs, fidem destruebat. Nam quæ fides debetur somnio? quæ credibilitas ænigmati? quæ auctoritas apparenti, non vero corpori? An apud homines somniorum phantasia, ænigma figmentis cognatum, & apparentia specie tenus vera, re autem non ipsa quæ apparet, maiorem fidem aliquando meretur? Vnde somniis, ænigmatibus, & apparentiis *nobis fidem struebat?*

105. Aliqui credunt Dæmoni plusquam Christo. Marc. Discipuli Domini nequiuerunt aliquando expellere Dæmonem cæteris contumaciorem: pater Dæmoniaci accurrit ad Christum, vt trudat è corpore filij malum Dæmonem, qui illum acerbè vexabat. Christus patrem energumeni reprehendit, vt infidelem, aiens: Marci 9. vers. 18. *O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar?* Et postquam adstantes ob incredulitatem notauit, ait: *Afferte illum ad me.* Quam ob caussam Dæmoniacum afferre iubet? Num vt Dæmon, qui erat in corpore illius hominis adstantes faceret de incredulis fideles? Audiendus est S. Chrysologus, serm. 51. *Afferte illum ad me; vt qui saltem docenti Deo noluistis credere, vel Dæmone confitente credatis.* Scilicet Iudæi non credebant Christo, qui est ipsa Veritas, credent Dæmoni mendaciorum seminario. Vt qui veritati non credunt, credant veritati suspectæ mendacij, quippè quæ profertur Dæmonis linguâ. Et sic fiet, vt apud plures homines credatur veritas, quia speciem habet mendacij. Heu, meracissima Veritas olim & nunc, incredibilis est, mutuátque apud homines credibilitatem à mendacio! Vnde cap. 5. vers. 29. non creditur Achior, quia sincerissimam dixit veritatem, aiens: *Dicam veritatem, nec egredietur verbum falsum ex ore meo;* & hîc v. 11. creditur Iudithæ dicenti, quæ mulri falsa putant.

Chrysol.

Iudith.

§. XXIV.

Leges quæ flectuntur pro rerum circunstantiis, non sunt impunitas delinquendi, sed sapiens increpandi vigor.

126. Statutum est paragrapho præcedenti leges non debere esse ferreas, sed præstare si flexiles sint, & cedant pro loci, & temporis, & occasionum opportunitate. Verùm si id ita est, ridiculariæ erunt leges, & ludibrio expositæ: nam ex arbitrio Præfecti pendebit earum vigor; vnde lex indubiè ostendet operis malitiam, & eam dubiè vetabit; licebítque ei, qui gratiam iudicis mercatus sit, impunè delinquere; imò nullâ lege vetante peccare. Ergo lex sit constans, nec vmquam flectatur, vt semper malitiam coërceat, increpet, puniat. Iob 38. vers. 10. *Circumdedi mare terminis meis, & posui vectem & ostia: & dixi: vsque huc venies, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Quisnam est hic terminus, quo Deus mare continet, ne foras erumpat, & continentem obruat? Luculenter ad hæc ait Basil. Seleuc. Orat. 1. verbis nuper laudatis. *Post nudata aquis terra dorsa, quibusdam velut in cellis maria concludens, dum imperio in abyssum vtitur pro claustro, & arenâ, quasi habenâ formidabili mare continet, terram liberam seruans à pelagi eluuione.* Subdit mox æquè eleganter: *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum, vbi verò terminos attigerit, reuertit, refugitque, & Domini vocem littoribus inscriptam, cum intuitum fuerit, curuatis fluctibus termini positorem adorat.* Itaque Deus vt immanem belluam, nempe mare, intra suum locum coërceat, non apponit pro claustro murum, sed mollem, & fluctiuagam arenam, in qua Domini præceptum inscriptum, & insculptum est. Facilísne arena, & mollis puluisculus, ad cedendum habilis, valeat sustinere, & retundere violentos maris fluctus, à sæua tempestate atrociter furentes? Ridicularium planè videtur hoc claustrum, & quod inuitet ad transgressionem, non inhibeat transgredientis audaciam. Adhuc Basilius fatur: *Cúmque terram violentè mare feriat, refertur, ac diuini præcepti memor, refertur in fugam. Quare placidè purpurascens adulatur vicina continenti, quasi mollibus vlnis terram amplecti occupet.* Nimirum mare, etsi immanis & bruta bestia, quodam arcano naturæ instinctu aduertens, non includi saxeo, aut æreo muro, sed molli, & perblandâ arena, dum illam attingere cogitur tempestatis vi coactus, *placidè purpurascit.* Scilicet supernatanti spumâ albescit, expallescit præ timore violandi præceptum littori inscriptum; nam si *terram violentè feriat, refertur, ac diuini præcepti memor, refertur in fugam;* gemens ac vlulans, eò quòd attigerit terminum à Deo fixum, quasi conaretur illum transgredi. Vel, si mauis, aliter accipe illud: *Cúmque terram violentè mare feriat, refertur. Quare placidè purpurascens,* &c. Scilicet quia non aspero & saxeo claustro circumscribitur mare, sed molli septo, & facili arenâ, vbi illam attigerit, *Placidè purpurascit.* Nempe ex reflexione lucis è rubra arena rubrum colorem, specie tenus, aquæ exprimunt, quo purpurascit, seu rubescit pelagus, eò quòd violentè transgredi tentauerit mollem terminum. Nam quò blandiorem, & violatu faciliorem limitem Deus statuit, eò sic mare quasi obligetur magis, & præ verecundia purpurascit, (*le salen los colores,*) quia inurbanè se gessit, contra mitem, & vrbanum positorem termini mollis & blandi, arenam inquam. Vnde comis & blanda disciplina strictiùs obligat arbitrij vrbanitatem: siquidem fideliorem reddit, fidelem putando; quippe cui non saxeus murus, sed arena blanda præcepti limes sit. Vnde sicut stricti præcepti violatio, violatorem impudentem facere solitat, & refractarium: sic blandi consilij transgressio pudefacit hominem ingenuum, quin & immanem, & inurbanam belluam, mare inquam: quod placidè purpurascit, vbi aduertit ausum fuisse in mollem arenam, in quâ Dei vox inscripta est. Ergo mollitudo legum non facit molles obseruatores, sed strictiùs obligat ingenuos, & securiùs increpat violantes pudore inuerecundi delicti.

Præceptum flexile arctius comitatem obligat. Iob.

Basil.

Seleuc.

127. Mare purpurescit, eò quod vrbanum præceptum quasi violare tentat.

Idem ex loco Matthæi 2. palàm euinco: Iosepho in Ægypto commoranti apparet Angelus Domini, & iubet vt repatriet: *Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israël.* Quænam vrbs Israël designatur hîc Iosepho? Hugo Cardin. inibi: *Quia non dixit in quam partem ire debeat, intellexit eam, quæ dignior est, scilicet Hierusalem.* Pergit Hierosolymam Iosephus cum puero Iesu & Maria matre eius. Cúmque fama percrebruisset, quod immitis *Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illò ire.* Nempè prudentissimè metuit, ne Archelaus hæres Herodianæ sæuitiæ, & regni, sæuiret in puerum Deum, & matrem Virgi 108.

Matth.

Hugo. Superioris condescensus, vrbana correctus est.

Virginem. Recusat Iosephus progredi vlteriùs, instat imperium Angeli, vt progrediatur. Quid faciat & piissimus, & obedientissimus Iosephus? Si pergit Hierosolymam, videtur sibi Iesum puerulum, & Mariam Virginem exponere diræ necis periculo: si se sistit in via, aut aliò diuertit, vrget præceptum Angeli: qui vpote inflexibilis difficilè mutabit præceptum. Imò non mutabit, sed perseuerabit flectinescius. Nihilominus vt condescendat timori Iosephi, illi apparet Angelus, & permittit, vt cesset ab itinere Hierosolymitano, & vadat ad Galilææ oppidum. *Admonitus in somnis secessit in partes Galilaæ.* O molle præceptum, quod facilè cedit timori obsequentis! Si ita facile cedant leges difficultatibus obsequendi, planè mollis erit disciplina imperantium: & sic præcepta non corrigent mores, sed permittent licentiam subditorum. Bellè
129. Anselmus Laud. ad hunc Matthæi locum, super hac re: *Admonitus in somnis, secessit in partes Galilaæ. Non mutat Angelus præceptum: sed manifestius corrigit errorem pietatis.* Nimirum Angelus adhuc perstat imperans, sed nihilominus ob pium Iosephi timorem, quo præcauet puerulo Iesu, & Virgini, dispensatoriè permittit, vt aliò diuertere liceat. Hæc autem condescensio consultissimè dicitur ab Anselmo, *Correctio erroris pietatis.* Id est, erroris pij, quo, pietate ductus Iosephus præcauet vitæ pueri Dei, & Deiparæ Virginis. Nempe ipsemet condescensus, quo dispensatoriè permittit Angelus ne præceptum exequatur Iosephus, bellè dicitur *Correctio.* Nam vir vrbanè pius non inflexibilitate præcepti, sed ipso condescensu vrbanissimè corrigitur, si quid vel specie tenus deliquit. Quod ab experientia notum est: nam mite Superioris ingenium pro occasione condescendens subditorum difficultati; mox subditum pudefacit, & tacitè corripit. Ergo non languet legum disciplina prudenti præceptorũ mollitudine & flexibilitate; imò códescensu ipso *corrigitur error pietatis* in Iosepho; in aliis verò errores impij, & temeritas delinquendi, piè & vrbanè corripiuntur. Vnde feueritas legum, quæ traditur hic vers. 11. & 12. mitigatur à Senatu Ierosolymitano, vt explicuimus in Commentario Literali.

Anselm. Laud.

Iudith.

§. XXV.

Leges ferreæ & flectinesciæ Hebræorum populo congruunt: Christiani populi blandiores leges sunt, & quæ cedere sciunt.

130. Inter omnes conuenit, res iudicij bene exerceri non posse à iudice nimis seuero, & flectinescio. Nam Præfectus debet esse homo, at qui humanus non est, homo non est. Emineat in iudice constantia, procul sit à iudice pertinacia: ferrei mores Rectorem dedecent. In mollibus cordis tabulis scribuntur iura Christianis: peruicaci Hebræorum populo congruunt lapideæ leges. *Adde tonitrua, adde fulgura, terribiles buccinarum cælestium sonos, tremendum vndique totius aëris fragorem, polos sacris clangoribus mugientes, ignes, caligines Deo plenas, incisas digito Dei literas, rupices paginas, saxtum volumen.* Verba sunt Saluiani lib. 1. de Gubern. Dei. Mallem nunc nullam legem, quàm saxeam. Nulla est lex, quæ rationalis non sit; at optima ratio sæpè cedit pro circunstantiarum varietate. Et quidem omnia cedunt tempori, plura occasioni cedunt, & personarum habenda ratio est. Omne ius

Leges saxeæ Iudeo populo congruunt.

Saluian.

æquitas est. Idem autem non potest æqualiter inæqualia metiri: vnde nimia æquitas, iniquitas foret. Cedat ergo aliquando lex, siquidem ratio cedit, quæ ipsa lex naturalis est, & legum princeps origo. (Cósultò eisdem vtor probationibus ad id adstruendum, quibus nuper probaui flexilem legem esse vrbanum modum corrigendi.) ingens & horrenda bellua, mare est, vastitate immensum, superbiâ tumens, voce horrisonum, periculis formidabile: quod vt frenaret Deus, præceptum illi imposuit, quo immanem bestiam intra terminos suos compesceret. Iob 38. v. 10. *Circumdedi mare terminis meis, & posui vectem, & ostia: Et dixi: Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Scrutari oportet, quænam sit hæc lex mari imposita, & vbinam scripta, quo carcere inclusa sit tam immanis bellua? Iure existimabit quiuis muro saxeo ab omnipotentia Dei includi, ostiis è ferro architectatis, vectibus ex adamante fusis in Vulcani chalybia, quo arceret Deus tumentium fluctuum furiosam vim. Audiendus est Basilius Seleuc. (verbis aliàs expensis, & adhuc alibi expendendis,) super hac re eleganter aiens, orat. 1. *Deus imperio in abyssum vtitur pro claustro, & arenâ, quasi habenâ formidabili mare continet, terram liberam seruans à pelagi eluuione.* Et statim addit: *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum: vbi verò terminos attigerit reuertit, refugitque; & Domini vocem littoribus inscriptam, cùm intuitum fuerit, curuatis fluctibus termini positorem adorat.* Audis sæuissimam bestiam, mare inquam, non alio claustro cohiberi, quàm molli arenâ? leui puluisculo continet Deus immanem belluam: legem mari scripsit non in arduis scopulis, nec in petrino muro, neque in ostiis ferreis, sed in molli littore, & in facili arena. Nempe in arena molli, & quæ vel mitioribus fluctibus cedit, lex illi scripta est: *Et præceptum posuit, quod non præteribit, neque conuertetur operire terram.* Psalm. 103. v. 9. O exemplarem legem, & quam imitare debent rigidi, & seuerissimi Præfecti! quibus notum sit immanem feram, mare inquam, mollis arenæ terminis claudi, facilè mobilem arenam pro lege illi esse. Eiusmodi lex facilè cedens, à Deo est; aliæ duræ & flectinesciæ sunt ab hominis ira, vel odio, vel vindicta, vel ingenio duro, immiti & aspero. Quæ non est pia legum constantia, sed impia Præfecti peruicacia.

Iob.

Basilius.

Maris lex arena est, quæ facile cedit.

Psalm.

Matthæi 2. cap. Defuncto Herode apparuit Angelus Domini Iosepho in Ægypto dicens: *Accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.* Ad quam vrbem terræ Israël Angelus non expressit, si verba superficie tenus legantur. At scitè docet Hugo Card. terræ Israël nomine, Hierosolymam manifestè innui, aiens: *Quia non distinxit in quam partem ire debeat, intelligit eam, quæ dignior est, scilicet Hierusalem.* Pergit statim Iosephus Hierosolymam versùs; & prope vrbem, à fama noscens, quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illò ire. Timor inhibuit gressus, restitit Iosephus in via, vltrà progredi non audens, ne puerum Deum cum matre Virgine exponat periculo. Quid ergo faciendum in hac re? Aut operandum est contra Angeli præscriptum, aut obiiciendi sunt vitæ discrimini, Iesus, Maria, & Iosephus? Vrget sancti Angeli præceptio; sed etiam vrget sancti Iosephi metus. Ergo aut Iosephus se exponat pauidus tanto periculo, aut Angelus præceptum abroget. Angelus inflexibilis dicitur à Theologis. Vnde tenacissimè perstitit in arrepto consilio: quin etiam dedecus erit Angelicæ perspi-

131. Matth.

Hugo. Lex diuina flexilis est; fit etiam humana.

caciæ, & prouidentiæ mutare præceptum, quod semel consultè sanxit. Notat Glossa inte l. quod *non mutat Angelus præceptum*; & tamen Iosephus *admonitus in somnis secessit in partes Galilææ*, omisso Hierosolymitano itinere. Scilicet Angelus præceptum non abrogat, sed flectinescius adhuc perstat in voluntate; at nihilominus in somnis admonet Iosephum, ne eat Hierosolymam, sed vt secedat in oppidum Galilææ, quasi præceptum ipsum id permittat spectatis rerum circunstantiis. Neque enim opus fuit, vt *mutet Angelus præceptum*: nam præceptum ipsum durum, & barbarum non est, sed mite, & vrbanum; & inde cedat tempori, & congruæ occasioni, necesse est. Discant humana præcepta tantillùm iustæ occasioni cedere, siquidem exemplaria præcepta cedunt, & quidem diuina. Nam plus colere humanas leges, quàm diuinas, religio non est, sed superstitio. Caueat bonus Præfectus hanc superstitionem, ne iustitiæ zelo religiosiùs adoret humana commenta, quàm diuina præcepta.

Glossa interl. Matth.

Tertul. Lex est pupilla.

Scitissimè vocauit Tertullianus Apologetici cap. 4. legem, Pupillam; appellans iudices *legum tutores*. Porrò pupillus etsi voluntatem habeat, voluntate caret: quia ius voluntatis pupilli penès arbitrium tutoris est. Sic legum ius, & voluntas penès prudentem iudicem. Vnde fame, & siti oppressis Bethuliensibus, sanctè Princeps Ozias *ordinat, vt interficiantur pecora sua, & bibant sanguinem eorum, & sancta Domini Dei sui, quæ præcepit Deus non contingi.* Vt habetur in hoc cap. 11. v. 11. Quod aliquando fecit Dauid fugiens iras Saulis 1. Reg. 21. vers. 6. Et approbauit Dominus, vt excusaret discipulos in die Sabbati vellentes spicas, & confricantes manibus præ fame, Lucæ 6. vers. 1.

Iudith. 1. Reg. Lucæ.

§. XXVI.

Obedientia sit fidei æmula.

132. Obedientia Abrahami expenditur.

SI quid egregium in homine elucet, mens est, quâ à brutis homo segregatur, & Angelis confinis est, & Deo similis. Est enim intellectus supernus quidam vigor, & diuinitatis fulgor, qui scintillat in homine. Verùm vir obediens deponere debet optimam sui portionem, obcæcare intellectum, & viuacius ingenium interstinguendum est Abrahami exemplo, cui acerbissimum facinus præceptum est, & tamen cunctas rationes humanas, quin & diuinas, quibus iussa detrectaret, cohibuit, & cæco virtutis impetu obtemperauit. *Non emisit* (inquit Basilius Seleuc. Orat. 7.) *vocem Patre dignam, inquiens, ô barbaricas præceptiones! ô imperia à natura legibus abhorrentia! filij carnifex esse iubeor: ferus cum fuerim pater, in filij cædem properè vrgeor*, & paulò antè scripserat: *Non dixit, quæ ab ingenio voluisset.* Plures rationes cateruatim sese dabant in Abrahami ora, quæ ex affectu, & ingenio erumpebant; quibus aut abnueret, aut cunctaretur parricidium, quas omnes obedientiæ habenis frenauit, inhibuit paternum ingenium, de se viuax & promptum. Quasi extinxit rationis lumen, vt cæcè obtemperans, fulguraret obedientiæ perfectio; quæ quò magis cæca est, eò videt magis in re virtutis. Enimverò sicut in rebus fidei coërcenda ingenij libido est, & mentis perspicacitas obcæcanda: sic in re obedientiæ, cuius est instar. Neque enim tantùm opere, & affectu obtemperandum est, sed mente, & intellectu: nimirùm indiscussis rei præceptæ rationibus, ad eum modum, quo res Fidei tractamus.

Seleuc.

Eccli. Legi credẽdũ est: quia obedientia fidei quædã portio est.

Eccli. 33. v. 3. *Homo sensatus credit legi, & lex illi fidelis.* Non satis Theologicè, imò nec aptè videtur dictum, *credit legi.* Nemo enim sensatus legi credit, sed mysteriis. Mysteria creduntur, non leges. Lex quippe executione operanda est, non credenda: secùs mysteria, quæ credenda sunt, non operanda. Non negotium, sed otium facesserent nobis Superiorum iussiones, si fide tantùm satisfaciendum illis foret. Quid enim facilius quàm sibi persuadere præceptum a superiore datum esse, nec ad operis executionem procedere? Essetque abundè obediens legi, qui legem esse crederet. Profectò leges exigunt opera, non fidem. Imò fidem exigunt præ opere. Adsit fides præcepti, & non deerunt opera: ideóque sæpe desunt opera, quia deest fides præcepti. Credendæ enim sunt leges, priusquàm operandæ. Nam vt præclarè Sanctissimus noster Parens, & auctor Ignatius in celebri illâ Epistolâ ad Lusitanos Patres scriptâ, ingenij cæcitatem in perfecto obediente exigit, Docétque: *Obediendum esse modo simili, quo solemus credere in rebus fidei.* Necdum fastigium perfectionis pertingit obedientia, quæ æmula fidei non est. Sicut fidei mysteria scrutanda non sunt sagaci mente, nec curiosè indaganda est mysteriorum arcana sublimitas, sed insipienti quâdam sapientiâ, oculatâ cæcitate, & cæcâ perspicacitate, credenda sunt, & adoranda: sic res obedientiæ tractanda nobis est: cæcanda mentis perspicacia, & obluctandum est contra rationes: nam ad detrectandum omne imperatum viuacissimæ exurgent ex nostrâ desidiâ, aut superbiâ, aut innatâ libertate, quæ præcepti iugum excutere satagit. Quippe Deus præcipiens non quærit scrutatores, sed obtemperatores; non curiosos, sed religiosos; non videntes, sed obedientes. Ergo bellè dictum: *Homo sensatus credit legi.* Non omittam hîc Clementem Alex. lib. 1. strom. sic scribentem: *Quemadmodum beneficio affici tollitur benefacere: ita tollitur obedientia, & fides, si nec præceptum*, &c. Si deest præceptum, obedientia simul desit, necesse est; non verò fides. Quid enim fides ad obedientiam, vt ablato præcepto, fides auferatur? Aufertur quidem perfecti obedientis fides: quia eius obedientia, fidei æmula est: siquidem *credit legi.*

S. Ignat.

Clem Alex.

Numerorum 20. v. 12. Post iurgium Hebræi populi, & peracerbam Moysis obiurgationem, bis percussa petra largas aquarum scaturigines effudit. Tunc dixit Dominus ad Moysem, & Aaron: *Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis.* Valde laborant commentatores, vt ostendant in quonam Moyses hîc incredulus fuerit. Rupertus ibi, adeò Moysis infidelitatem exaggerat, vt dicat, quòd *Penè fidem perdidit.* Omitto varias huius loci commentationes, quas saltuatim in hoc opere do. Non tamen omittam, quam aliqui apud Lorinum in Psalm. 118. cui fauet Richelius ibi, amplexi sunt sententiam, interpretantes: *Non credidistis mihi*, id est, *Non obedistis. Credere* pro *obedire.* Quod valdè facit ad rem præsentem. Porrò Moyses aliàs fidelissimus, & obsequentissimus Deo; quia in hoc facto, pertæsus murmurationes populi obiurgantis, minùs Deo obediuit non in re præceptâ, sed in obediendi modo, castigatur à Deo increduli nomine, ac pœnâ. Et leuis inobedientiæ defectus, defectus fidei nominatur: *Quia non credidistis mihi*, id est, *Quia non obedistis.* Quasi idem sit inobediens, & infidelis. 134.

Numer. Rupert. Lorin. Richel. Inobedientia infidelitatis arguitur.

lis. Et ita quidem videtur, nam credendum est legi,
Tertull. eo modo, quo rebus fidei. Tertul. Apolog. cap. 6. sic ad rem fatur: *Nunc religiosissimi legum cultores respondeant velim de sua fide, & honore, & obsequio erga Maiorum consulta.* Maiorum consulta, & leges honorandæ sunt fide, an obedientiâ? Planè obedientiâ fidei æmulâ.

135. Psalm. Psalm. 118. v. 66. *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.* Opportunè Dauid à Deo postulat scientiam, cuius se profitetur indigus; inquiens, se mandatis credere; scilicet Dauid magis doctus erat in armorum disciplina, quàm in Theologia. Nam mandata obedientiam exigunt, non fidem. Operandum est mandatum, non credendum: mysteria fidem petunt, præceptum operis executionem desiderat.
Aug. Quod addubitat Augustinus in huius psalmi commentario, his verbis: *Quoniam verò cum dixisset: Suauitatem, & disciplinam, & scientiam doce me, adiunxit; atque ait: Quoniam mandatis tuis credidi. Non immeritò quæri potest, cur non dixerit, obediui, sed credidi. Alia enim sunt mandata, alia sunt promissa. Mandata facienda suscipimus. Promissis ergo credimus; mandatis obtemperamus. Quid est ergo, mandatis tuis credidi?* Respondeat huic subtili interrogationi Augustini, sapientissimus, æquè subtilissimus doctor Ambrosius in eundem Dauidis
Ambr. Psalmum: *In mandatis autem Dei credere, est in ipsis esse; & credere, quia vera sunt.* Quid illustrius pro hac re? Profectò magnum hoc est Dauidis acumen! Mysteriis credit, & etiam mandatis: & ad eum modum, quo in rebus fidei, versatur quoque in re obediente, cui credit, vt rebus fidei. Non perscrutans imperandi rationes, aut absurda, non rei præceptæ opportunitatem, aut importunitatem; non cætera, quæ obedientiam circumstant, sed cæco deuotionis impetu fertur ad opus imperatum: quemadmodum fides fertur in mysteria.
Isaiæ. Clem. Isaiæ 56. v. 2. *Expandi manus meas totâ die ad populum incredulum.* Clem. Alex. 2. Strom. *Ad populum inobedientem.* Quasi idem sit incredulus, & inobediens; quia idem quodammodò est obediens, & credens. Hæc illustrior obedientiæ laus est, & augustior honos. Profectò parùm est perfecto obedienti, si adulerur Deo, obediendo consiliis, nisi etiam cæcè obediat, obedientiâ fidei æmulâ. Quod exigit Iuditha hîc, v. 11. & 12.
Iudith.

§. XXVII.

Qui diuinis consiliis obtemperat, eiusmodi obsequiis velut adulatur Deo.

136. VIr bonus probâ indole, & bono ingenio præditus, non tantùm diuinis præceptis obediendum putat, sed & nutui diuinæ voluntatis libens obtemperat. Nec minùs diuina præcepta, quàm Dei consilia pro lege reputat. Merum consilium lex illi est. Blanditur Deo obedientiâ consiliorum, quæ præcepta reputat ob Dei maiestatem: & quidem nobilior obediendi modus est, parere consiliis, quàm præceptis obsequi. Nam lex arbitrium arctat, & nobiliorē hominis portionē quasi cogit. Consilium verò meliora ostendit, & diuinā voluntatem insinuans, libertatem affectit, & indemnem seruat; & sic consilium quò magis liberam relinquit voluntatem, liberiùs cogit arbitrium, illud comitate obligans. Itaque consilium vrbanum
Nutus Dei sit pro lege. quoddam præceptum est, plus obligans, quia non obligat, & ingenuè agens cum ingenuo arbitrio. Hinc natum, vt nobiles sanctitate viri, auidiùs obtemperarent consiliis, & nutibus diuinæ voluntatis. Dauid Rex erat potentissimus, multas prouincias, ipsásque peramplas regebat; ius dicebat populis nec ex Digestorum, aut Cæsarei Codicis rescriptis iudicia depromebat. Augustius legum armarium Dauidi suppetebat ad politica iudicia exercenda, & componendas lites, Psal. 16. vers. 2. Psalm.
De vultu tuo iudicium meum prodeat. Symm. *prodibit.* Quasi dicat, cùm sedeo pro tribunali ad iudicandos populos mihi subiectos; Dei vultus (vultus à volendo dicitur) & nutus pro lege mihi est. Nullâ aliâ instruor lege ad iudicia exercenda, quàm Dei vultu. Quò se Dei nutus inclinat, eò feror in iudicio: à quo vultum auertit Deus, ab eo caueo diligenter. Et (vt vno verbo dicam) Dei vultus seu nutus, lex mihi est ad iudicandos populos: Symm.
De vultu tuo iudicium meum prodibit. Ita Asterius post Didimum interpretatur hunc psalmum apud Lorin. Itaque diuinæ voluntatis nutus pro lege erat Dauidi, & instar mandati nobis debet esse. Aster. Didim.

Matth. 5. v. 19. *Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum.* 137. Matth.
Quænam hæc minima mandata? Theophylact. ibi: Theoph.
Minima mandata dicit, quæ ipse Christus traditurus erat. Quæ ergo erunt mandata non minima, si illa, quæ Christus traditurus erat, sunt mandata minima? Num legalia, quæ abolenda mox erant? minimè. Quæ ergo erant hæc mandata non minima, si nec iussa legalia, nec Christi præcepta mandata nuncupantur? Suspicor (nec audacter in hanc suspicionem inductus sum,) Dei consilia, mandata non minima, sed maxima nuncupari. Locuples mihi testis sit S. Paulinus epist. 2. sic fatus: *Consilium enim dat, non præceptum, qui non dicit: esto perfectus; sed si vis esse perfectus. Quia libertas voluntatis, quæ bona cùm est, supra legem est, non cogitur, sed suadetur; & ipsa sibi lex est.* Ecce tibi ex consilio præceptum. Magnus ingenio vir Tertullianus in libro de Exhortatione Cast. cap. 4. Meminerit facultatis, quam viduis ad nubendum Apostolus facit, 1. Corinth. 7. & consilij, quod Spiritus sanctus dedit, vt ob castitatem à nuptiis abstineant: & addit, *Cui ergo consilio assentabimur? num Pauli permissioni, an consilio Spiritus sancti? & factum est,* inquit, *iam non consilium diuini Spiritus sed pro eius maiestate præceptum.* Ecce tibi consilium in præceptum transformatur ob maiestatem Spiritus sancti, qui consilium dat. Sed expensione dignissima sunt verba illa: *Cui consilio assentabimur?* Deúsne blandimentis, & assentationibus delinitur? Consimilia verba habet lib. de Ieiun. adu. Psych. cap. 13. sic fatus: *Ego me scruio, non Deo liberum memini: sic meum est vltrò officium facere domino: sic indicare illius. Non tantùm ei obsequi debeo, sed & adulari.* Quasi dicat: Ego libertatem habeo quoad res seculares, in re forensi, in re dati, & accepti liber sum, &c. at in rebus ad Deum, & religionem, & æternæ vitæ merita pertinentibus, liber ferè non sum; sed lege adactus: Quanam lege? indicium Diuinæ voluntatis lex mihi est. Addit verba multâ emphasi plena: *Non tantùm Deo obsequi debeo, sed & adulari.* Impedita est hæc sententia, vt apparet. Neque enim noster Deus blanditiis delinitur, neque adulationes captat, quod vitium est superbientis animi, & arroganter elati: Quod procul à Deo. Imò & vocula illa *sed*, quæ aduersatiua est, sensum impedit. Sic enim debuisset dicere: *Non tantùm Dei præceptis obsequi, & obedire debeo, sed etiam Dei consiliis.*

Consilia dicuntur mādata. S. Paulin. Matth. 19. v. 21. Tertul. 1. Cor. Tertul. Qui consiliis obtemperat, Deo adulari dicitur, & quare. 138.

Sic expediretur energia dictionis aduersatiuæ, *sed.* Id tamen non dicit: & ita periodum texit: *Non tantum Deo obsequi debeo, sed & adulari.* Et quidem sapienter id dixit; imò idem dixit: alioqui ineptâ syntaxi periodus constructa esset. Nam obsequi diuinis consiliis, idem omnino est, ac Deo adulari. Sic pando mysterium, & extrico sententiam germano sensu. Porrò Adulator, vt docet S. Thomas 2.2.q.115. art.1. in corp. est, *Qui supra debitum modum virtutis vult alios, aut verbis, aut factis delectare.* Sic aulicos videmus Regem laudare à prudentiâ, à fortitudine, &c. & tamen forsan nec fortiter, nec prudenter tunc se gessit: sic Ecclesiastem à pulchra concione, sic sapientem à valido argumento, & fortè tunc minùs sapienter gessit rem literarum. Et sanè adulationis negotium est immodica, & supra merita laudatio. Ita qui diuinis paret consiliis, Deo quasi adulatur: dum consiliis obediendo, consilia pro præceptis reputat; & putat se obligari, etsi consiliis non obligetur: tacitè exaggerans Dei authoritatem, vt qui reuera non mandans, sibi mandet; & liberum relinquens hominem, hominem ferè obliget. Et sic liberum consilium præ consiliantis auctoritate velut præceptum euadit. Nonne hæc assentatio quædam Dei videtur? Pulchrè ergo Tertullianus obedientiam consiliorum, adulationem Deo factam appellat, dicens: *Non tantùm Deo obsequi debeo, sed & adulari.* id est, Non tantùm Dei præceptis obedio, sed & consiliis, sapienter substituens adulationem pro obsequio seu obedientia consiliorum. Ergo Dei præcepta dicuntur mandata minima: consilia verò mandata. Ergo superior consulat multa, mandet pauca.

S. Thom.

---

§. XXVIII.

Commentarius Literæ.

Vers. 14. *Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam nunc apud te: & exiet ancilla tua, & orabo Deum.*

139. Septuag.

SEPTVAGINTA diuersum planè sensum reddunt: *Quoniam ancilla tua religiosa est, & colens nocte & die Deum cæli. Et nunc manebo apud te, Domine mi: & exibit ancilla tua in nocte in vallem, & orabo ad Deum.* Fortè petit Juditha apud Holophernem manere, vt docent Septuaginta interpretes; sed secundum Hieronymianam versionem, suam in Deum suum pietatem commendat, audactèrque fatetur se Deum Hebræorum religiosè colere, etiam dum est in Assyriis castris, veram ipsius religionem insectantibus. Petit autem facultatem exeundi è castris ad orandum Deum Israëlitico more, nempe extra commercia alienæ religionis. Causam, quæ Holophernem permoueat ad id permittendum, subdit versiculo sequenti:

Vers. 15. Septuag.

Et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, & veniens nunciabo tibi, ita vt ego adducam te per mediam Ierusalem, & habebis omnem populum Israël, sicut oues, quibus non est pastor, & non latrabit vel vnus canis contra te. Græcæ translationes paulò aliter vertunt hunc locum: *Et annunciabit mihi quando fecerunt peccata eorum, & veniens referam tibi: & exibis cum omni exercitu tuo, & non est qui resistat tibi ex eis. Et adducam te per medium Iudaæ, quousque venias ante Ierusalem. Et ponam sedem tuam in medio eius & ages eos, sicut oues, quibus non est pastor. Et non latrabit canis linguâ suâ coram te.* In hoc versiculo Juditha exponit Holopherni, cur ipsa reposcat facultatem exeundi extra Assyria castra ad orationem, nempe vt à Deo suo sciat, quando Israëlitis reddat peccatum suum, quandoquidem *peccatum* hic sumi pro pœna peccati, necesse est, vt conuenit inter Expositores: expressè id docent Carthus. Serarius, & Sanctius. Legatur Ribera in Sophoniæ cap.3.n.37. & sæpe alibi qui probat peccatum sumi pro pœna peccati. Hinc Juditha e causa grauiùs laborare videtur. Quo enim verò sensu dicere potuit, Deum in oratione sibi reuelaturum, quando puniturus sit delicta Israëlitici populi, vt ipsa id renunciet Holopherni? Neque enim Deus tunc Israëlitas puniuit, sed auxit victoriâ.

Peccatum sumitur pro pœna peccati.

Carthus. Serar. Sanct. Ribera.

Carthusianus hanc punitionem intelligit de particulari, & vniuersali iudicio. Inidonea planè expositio. Num Deus tunc reuelaturus erat Judithæ, quando quisque speciatim diiudicandus erat? aut quando esset celebraturus vniuersale hominum iudicium? Sanctius censet Juditham polliceri, reuelandum sibi à Deo fore, quando Deus Israëlitis reddat peccatum suum, hoc est, pœnam peccati; quia Deus pro sua munificentissima misericordia, solitat peccatores beneficiis onerare, quod est pium punitionis arbitrium. Vnde hic pœna peccati erit maximum beneficium. Illustre planè vindictæ genus, & Deo dignum. Ad quod probandum adducit illud S. Ambrosij in funebri oratione de obitu Theodosij: *Beneficium* (inquit de Theodosio) *se putabat accepisse augustæ memoriæ Theodosius, cum rogaretur ignoscere, & tunc propior erat veniæ, cùm fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoscendi erat indignatum fuisse. Et optabatur in eo, quod in aliis timebatur, vt irasceretur. Sæpè trementes vidimus quos obiurgabat, & conuictos sceleris cùm desperassent, solutos à crimine. Vincere enim volebat, non plectere, æquitatis iudex, non pœnæ arbiter, qui numquam veniam confitenti negaret.* Scilicet concionatoriè id dici videtur à Sanctio, non ad Literæ rigorem. Neque enim, si seuerè res Literæ tractanda sit, aptè diceretur Deus, peccata populi Hebræi beneficiis punire, & illustri victoriâ castigare. Porrò inclyta victoria non est negotium supplicij, sed exaggeratio gratiæ & beneficij. Ergo cùm conueniat inter pios interpretes, qui Juditham à mendacio asserunt, eam ambiguè locutam fuisse, τὸ *eis* non puto referendum ad Bethulienses ex Judithæ mente, sed ad Assyrios, etsi specie tenus de Bethuliensibus videatur locuta. Id enim maximè intendebat, vt scilicet amphibologicis verbis fausta videretur Assyriis denunciare, sermone piè composito ad fraudem. Vnde sensus est, (sic liceat coniectare sine duce;) Dum exiero ad orandum Deum meum, ipse Deus dicet mihi, quãdo *eis*, id est, Assyriis (quod celat opportuna amphibologia,) reddet Deus peccatum suum, id est, peccati sui pœnam. Pergit: Tunc *veniens nunciabo tibi*, non verbis, sed opere, nempe te obtruncando. Ita in re explicanda conueniunt, etsi verba aliter exponant, S. Augustinus serm. illo 229. Carthusianus, Serarius, Sanctius, Salianus. Ex quo verosimilior apparet nostra coniectura. Nam tota hæc oratio ambigua est, & quod videtur de Hebræis dici dissimulanter: Juditha minitatur Assyriis.

140. Carthus.

Sanct.

Theodosius ab irâ humanior, & beneficentior.

Ambr.

Ambiguè loquitur Juditha.

Aug. Carthus. Serar. Sanct. Salian.

Addit: *Ego adducam te per mediam Ierusalem.* Non vt Holophernes existimabat in triumpho; sed caput Holophernis detriumphatis Assyriis, sicut 141.

1.Reg. sicut 1.Reg.17. Goliathi caput ductum fuit, Tunc prædicit, fore omnem Israëlem, sicut oues sine pastore: quia occiso Principe Assyrij exercitus, & Assyriis fugatis, populus Israël palabundus, absque duce, & militari ordine, festis plausibus aget triumphi pompam. Ita communiter interpretes.

Græcus. Exod. *Et non latrabit vel vnus canis contra te.* Græcè, *Nec lingua quidem sua hiscere audebit coram te.* Sicut Exodi 11. vers. 7. *Ad omnes filios Israël non mutiet canis ab homine vsque ad pecus.* Vterque locus eodem sensu intelligendus est, etsi refragetur Martinus del Rio, 1.tom. Adagio 75. Opportunum est adagium, quo Iuditha significat, in eiusmodi triumpho, *non latrabit vnus canis contra te.* id est, pacata, & tranquilla erunt omnia, sine periculo, sine obstaculo celebrabitur triumphus. Pulchrè S. Augustinus locutione 56. in Exodum, explicans illud: *Non mutiet canis*, ita scribit: *Elegantissima locutio est. Per canem quippe extremum significauit vel hominum, vel pecorum. Ita commendauit, quanta in Hebræis quies futura esset, Ægyptiis acerbâ orbitate clamantibus.* Addit Martinus del Rio, peculiarem subesse in *cane* rationem, nam hoc animal irrationabile admodum est, & minimo strepitu excitatur, & promptè latrat. Ad id probandum plura tradit ex Abulensi, & Alberto magno, plura etiam videri possunt apud ipsum tom.1. Disquis. Magicarum.

(Margin: Rio. Quid significet, Non mutiet canis. — Aug. — Rio. — Abulens. Albert.)

142. Vers. 16. *Quoniam hæc mihi dicta sunt per prouidentiam Dei.* Vatablus: *Hæc enim mihi per prænotionem dicta sunt, & ennunciata, tibique renunciatum ea missa sum.* Septuaginta: *Quoniam mihi hæc dicta sunt per prouidentiam meam.* Similiter Biblia Sixtiana, *Secundum prænotionem meam.* Dubium est, quid sit hæc prouidentia, & vtrum Dei, an Iudithæ? Hugo Charensis censet cùm dixit Iuditha, illa omnia nouisse per prouidentiam Dei, tantùm significari, illa cognouisse in spiritu prophetico: verè quidem; sed adhuc restat hunc sensum verbis adaptare. Sanctius commentatur, *per prouidentiam Dei*, id est, *à prouidentia Dei*: exiguam profectò lucem accendit. Sicut & Sa, qui per *prouidentiam* intelligit *prænotionem*. Nam etiam nunc obscurum est, quid sit; hæc dicta fuisse Iudithæ à prouidentia Dei, seu per prænotionem Dei. *Prouidentia* idem est ac anteuidentia, id est, anticipata cognitio, seu prænotio ante rerum euentum. Vnde prouidentia etiam apud Latinissimos, sumitur pro prudentia, seu sapientia. Sensus ergo est: Hæc omnia quæ tibi futura prædixi, ô Holophernes, cognoui à Deo prænoscente omnia, cuius prouidentia mihi hæc reuelauit, vt spiritu prophetico ea tibi annunciem. Quasi dicat; Deus, qui omnia prænoscit antequam sint, per suam prouidentiam, quâ vult te augere tanti triumphi gloriâ, & Israëlitas punire pro suis peccatis, (sic volebat Iuditha intelligi, tametsi diuerso sensu verè loquebatur;) res ita disposuit. Itaque prouidentia Dei intelligenda est, non prouidentia Iudithæ. Etsi Serarius vtrumque velit conciliare; nempe, vt prouidentia Iudithæ sit Dei prouidentia; quia omnia bona nostra à Deo sunt. Verùm spiritus prophetiæ, non tam homini, quàm Deo adscribitur, qui per prophetas suos loquitur.

(Margin: Vatabl. Septuag. Bibl. Sixt. — Hugo. — Sanct. — Sà. Iuditha per prouidentiam prænoscit. — Serar.)

143. Vers. 17. *Et quoniam iratus est illis Deus, hæc ipsa missa sum nunciare tibi.* Sententia huius versiculi perspicua est ex interpretatione superiorum. Scilicet verè dixit Iuditha, Deum iratum esse Hebrææ genti: nam præter vulgares & quotidianas noxas, suprà cap. 7. & 8. aliqua Bethuliensium crimina narrata sunt in textu vulgato, & Græco. Missa quidem Iuditha à Deo est, hæc nunciare, vt sic aditum sibi aperiat ad perpetrandum illustre facinus Holophernianæ cædis.

(Margin: Iudith.)

Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holopherne, & coram pueris eius, & mirabantur sapientiam eius, & dicebant alter ad alterum: Vers. 18.

Non est talis mulier super terram in aspectu, in Vers. 19.
pulchritudine, & sensu verborum. Nimirùm eâ verborum suauitate Iuditha locuta est, eo verborum artificio se gessit coram Assyriis, vt tam Holophernes, quàm qui cum ipso erant, (hi enim *pueri* appellantur, id est serui,) illustrem de illius sapientia opinionem imbiberint. Tantáque in omnibus admiratio excitata est, vt inter se mutuò colloquentes, admirabundi, dixerint nullam fœminam in toto terrarum orbe posse Iudithæ comparari in faciei venustate, & in suauitate, & pondere sermonum. Sic, sic pulchritudo allicit audientium animos! Tanto auditur plausu, qui audientibus iucunda enunciat!

Et dixit ad illam Holophernes: Benefecit Deus, Vers. 20.
qui misit te ante populum, vt des illum tu in manibus nostris.

144.
Et quoniam bona est promissio tua, si fecerit mi- Vers. 21.
hi hæc Deus tuus, erit & Deus meus; & tu in domo Nabuchodonosor magna eris, & nomen tuum nominabitur in vniuersa terra. Scilicet Holophernes hîc valdè commendat prudens Iudithæ consilium: additque à Deo actum esse cum illa præclarè, cùm eam ipsi mentem iniecerit, vt Hebræam gentem subiiciat Assyriorum imperio: repromittitque, si promissa impleuerit, se Deum Hebræorum adoraturum, vt verum & solum numen, abiuratâ Assyriorum religione. Et quidem verosimilius mihi videtur, hanc Holophernis promissionem non ex pietate proficisci, sed ex studio eblandiendi Iudithæ: cuius amore iam à primo intuitu flagrabat. Ita Salianus. Vnde displicent Hugo Carthus. P. Comestor, qui existimant ex animo Holophernem promisisse Iudithæ, se recepturum Deum Hebræorum inter Deos suos. Nam cùm ex hac historia liquidò constet, Holophernem impensiùs procurare omnes Deos terræ exterminare, vt solus Nabuchodonosor diceretur Deus, non poterat aliquem admittere inter Deos suos, qui omnes Deos, præter vnum Nabuchodonosorem, abiurauerat. Ex quo etiam procliue est refutare interpretationem Sanctij existimantis, promisisse, reiectis Assyriæ Diis, solum Hebræorum Deum adoraturum, quasi verum numen. Neque enim id posset præstare, persistens in familiaritate Nabuchodonosoris, cui valde esset offensum, quòd sui Imperij proceres illum non adorarent, cùm exambiret ab exteris etiam vnicè coli. Neque Holophernes cogitauit deserere Regiam Nabuchodonosoris, vt Deum Hebræorum vnicè adoraret, cùm tunc Iudithæ polliceatur, se magnam fore in domo Regis. *Magnam* dicit fore Iuditham in palatio Regis, non quia tunc eam cogitaret accipere in coniugem, vt censet Lyra; neque in concubinarum numerum, vt putat Carthusianus, qui planè diuinant. Sed magnum in domo Regis honorem pollicetur fœminæ prænobili, venustissimæ, & disertissimæ, & de Assyriis benemeritæ, siquidem eius industria subiecerat rebellem populum, & reluctantem Assyriæ potentiæ.

(Margin: Salian. Hugo. P.Comest. — Sanct. — Carthus. Lyra.)

Ll 4 §. XXIX.

§. XXIX.

Aulicorum mores ad rem virtutis sæpè fœminei sunt; ad crimina viriles.

145. IVditha fœmina ad omnes sanctitates facta, & virtutis moribus instructa, castitate inclyta, oratione assidua, ieiunio fortis, constantiâ virilis, prudentiâ consultissima, quasi virtutis typus, & sanctitatis forma iure habebatur à Bethuliensi populo. Anxia de suæ gentis periculo, deponit luctuosæ viduitatis squalorem, & pretiosis vestibus induta, & omnium gratiarum lenocinio compta, pergit ad regis Holofernis tentorium, & perhumaniter accepta, habitat in Regis contubernio, & tam suspecti Iudithæ sunt palatini mores, vt in Regis aula sibi quasi timeat à religione desciscere. Sic enim hic v. 14. alloquitur Holophernem Assyriæ militiæ Principem: *Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam nunc apud te.* Tam ardua enim res est non degenerare in vitia, eum, qui versatur in Principum aula, vt Iuditha recens ibi habitans, Iuditha inquam, auitæ religionis sustentaculum, quasi labaret palatinis concussa moribus, & velut grande quid ostentat, se apud Principes non desciscere à virtutis constantia. Nec id mirum nam Basilius Seleucus oratione 12. sententiosè appellauit Assyriorum curiam *criminum officinam.* Bene quidem & optimè. Ibi námque sæpè fabricatur superbia, cuditur auaritia, ambitio architectatur negotiationis machinas, lasciuit impudentia, prodigalitas grassatur; est enim (si desit Principis attentior cura,) delictorum pharetra, promptuarium vitij, criminum magisterium, impietatis officina, & nugacitatis schola.

Iudith.

Curia sæpe est criminũ officina.
Basil. Sel.

146. In passionis ærumnoso auspicio vinctus ducitur Iesus in summi Sacerdotis palatium: periculi metu diffugiunt discipuli; Petrus autem sese dissimulat, & animosè Christum sequitur, intrat Pontificis domum: & exiguo temporis interuallo versans inter aulicos Pontificis seruos, sic nutat Petri fides, sic languet erga magistrum amor, vt non semel reneget vel nosse Christum, iuramento obfirmans suam imbecillitatem, religione aduersus religionem profanus. Tunc Saluator pientissimè respicit Petrum, & Petrus misericordi aspectu Christi respiciens, & tactus dolore cordis intrinsecùs, maturat egressum è Pontificis palatio, Lucæ 22. v. 61. *Et cõuersus Dominus, respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini: Et egressus foras Petrus fleuit amarè.* O Petre, consultissimè properas exire è palatio; sed aduerte quòd simul fugis à diuinis Christi oculis, quorũ beneficio conuersus es. Bene abesse festinas è palatio; sed malè te absẽtas à Saluatoris oculis: à quibus sicut faustè auspicatus es pœnitentiam, sic feliciter, cõsummabis. Cur fugis benignissimos Christi oculos, quorum beneficio madent oculi tui cælesti rore? Nempe consultissimè Petrus benignissimos, & diuinissimos Christi oculos quasi fugit, vt à palatio Pontificis fugiat: satiùs iudicans abesse à Christi corporali aspectu extra palatium, quàm in illo eosdem habere sibi expromptos ad misericordiam. *Egressus foras fleuit amarè.* Non intùs in palatio, sed extrà luget Petrus. Quia tametsi Christi oculi aderant in Principis aula, tamen non eliciunt ibi lacrymas pœnitentiæ: foris flendum est, quod in palatio delinquitur; ac si nimis ardua (ne dicam ferè impossibilis,) sit asperior, & condignior pœnitentia in palatio, quod dicitur *criminum officina.* Id insinuat ingeniosè Hugo Victorinus apud Hugonem Cardinalem, sic fatus: *Egressus foras fleuit amarè, vt haberet locum liberum flendi.* O hyperbolem! vsqueadeóne criminosum est palatium; vt non sit ibi liber locus flendi? Quid? ibi tunc non adsunt Petro Christi oculi benignissimi ad pietatem? non adest Petro liberum arbitrium? adest, adest vtrumque, & nihilominus Petrus palatium fugit, quasi ibi nõ foret ei liberum pœnitere. Nam etsi arbitrium Apostoli etiam ibi liberum foret; & Christi oculi ibi adessent illi; tamen sic arbitrij libertas ferè debilitatur, sic Christi gratia quasi hebetatur inter palatinos mores, vt Petrus, vt palatiũ fugiat, vltrò etiam fugiat corporeum Saluatoris aspectum, vt extra palatium locum liberũ flendi habeat. Quid exaggerarius? Mauult Petrus abesse à Christi præsentia, quàm illi adesse in palatij licentiâ.

Lucæ.
Oculi Christi non eliciunt lacrymas in palatio.

Hug. Vict.

Exodi 8. v. 12. Moysis, & Aaronis operâ, à Deo vtrique factâ, molestissimè ranis scatet tota Ægyptus: importunâ ranarum calamitate obstinatissima Pharaonis durities ferè emollitur: accersit Moysem, & Aaronem, & spondet priuilegium immunitatis Hebræi populi, si ærumnosissimam ranarum plagam precationibus euertant. Annuunt Moyses, & Aaron consulto Regis: *Egressique sunt Moyses & Aaron à Pharaone: & clamauit Moyses ad Dominum pro sponsione ranarum, quam condixerat Pharaoni.* Et quare in regia Pharaonis non orant Deum? Num timent ibi non impetrare supplicandum beneficium? planè Moyses constitutus erat Deus Pharaonis, quasi plenam haberet à Deo potestatem circa rem Pharaonis. Nimis meticulosus est Moyses, dum rogaturus Deum, quod illi spoponderat, egreditur è palatio, vt Deum oret, vt impetret, quod Deus in suo arbitrio ferè collocauerat. Eleganter Hugo: Egressique sunt Moyses, & Aaron à Pharaone. *Oraturi*, inquit, *exeunt à Pharaone, quia commendabilem reddit orationem sequestratio a malis. A malis*, inquam, hominibus in aula versantibus, de quibus loquitur Exodi textus. Nempe Moyses, & Aaron impetrationis securi, timent orare in palatio, quod impietatis sacrarium censent, & quemcumque locum aptiorem putant ad agendum cum Deo, dum tamen absint à palatio. Quasi metuant suas orationes infuscare palatinæ ambitionis, inuidiæ, & malitiæ terrâ fuligine. Quemlibet locum sacratum putant, & vnam Regis aulam profanam existimant ad rem orationis, & negotium pietatis? Appositè Drogon in libello de sacramento Dominicæ passion. *At*, inquit, *vbi Petrus de domo Caiphæ foras egressus est, in domum Christi intromissus est.* Et tamen etsi Christus manebat in domo Caiphæ, quiuis locus extra domum Caiphæ dicitur domus Christi. Quasi quiuis locus præter principum aulam, sit Christi domus, Dei templum, & sacrarium orationis. Sic, sic infestant pietatem aulici mores, nisi Principum pietas cohibeat priuilegium delinquendi. Quod à bonis Principibus solerter fit, à malis criminosè omittitur.

147.
Extra palatium orat Moyses.
Exod.

Hugo.

Drogon.

Et quidem (vt alia palatij vitia intermittam, quæ alibi præstrinxi,) non prætereibo mollitiem aulicorum, & vestium luxum animos euigorantem. Matthæi 11. v. 18. Christus Deus Baptistæ Ioannis encomiastes factus, sic fatur ad turbas: *Quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt.* Quæ verba ita commentatur Hieronymus: *Ex hoc ostenditur rigidam vitam vitare debere aulas Regum, & mollium hominum palatia declinare.* 148.

Matth.

Hier.

Scilicet

Aulici quidam muliebriter ornati.

Scilicet aulici homines vt plurimùm molliculi sunt, polituli, effœminati. Audi ad hanc rem pulcherrima S. Nazianzeni verba in oratione pro S. Basilio, ad quem vltrò ibant non pauci ex Imperatoris palatio, & custodiâ Principis, quos paucis sic describit S. Nazianzenus: *Illi ex militari ordine, illi ex gynaceo,* (como si vinieran de algun retrete de damas,) *illi inquam, inter fœminas viri, inter viros fœminæ: nec virile quidquam præter impietatem habentes.* Planè luculenter! Hos mores non semel palatium parturit, fouet, nutrit, incrementat. Aulicorum aliquos contemplare, & masculo-fœminas vides, aut fœmino-masculos. Sic sæpe mollescit, sic euiratur virtus in palatiis! Nugaces facit aula mores. Vnde Sophonias agens de vitiis Ierosolymæ, quæ fuit Iudæorum regia metropolis, ait cap. 3. v. 19. *Nugas, qui à lege recesserant.* Nugas appellans quosdam regalis curiæ homines, nugaces, & ridicularios ad rem virtutis seriós, & viriles ad negotium criminum.

Nazian.

Sophon.

149. Lucæ. Oportebat Christum non crucifigi nisi à curialibus.

Lucæ 4. vers. 29. Ciues Nazareth vbi audiunt Christi Dei doctrinam cœlestem, & diuina miracula, inuidiæ furiis acti, violentissimè trahunt Saluatorem vsq; ad crepidinem montis, & inde eum præcipitare intentant: *Et surrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vsq; ad supercilium montis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.* Et quare mitissimum Iesum nulli vnquam iniuriæ repugnantem, non præcipitauerunt furiosi homines? Quis sistit eorum temeritatem, nefarij facinoris audacissimam? Peracutè Caietanus ibi: *Vt præcipitarent eum. Lege,* inquit, *vniuersam scripturam Euangelicam; & nullibi inuenies fuisse Iesu iniuriam facti irrogatam vsque ad tempus mortis suæ nisi à propriis ciuibus, Imò nec tempore passionis sæuierunt in Iesum, nisi mediantibus ministris curiæ.* Nempe etsi furiosi hi homines sæuissimè ab inuidia, & odio insaniebant aduersùs Saluatorem; nam iam iam ab eis in præcipitium agebatur; tamen summum scelus deicidij perpetrandum non erat à cuiusuis malitia, quantumuis insanâ, & furiosâ. Tantum enim nefas ministris curiæ perpetrandum seruabatur. Quasi nemo temerariè auderet Christo Deo sæuam mortem inferre, nisi curiæ minister, nisi Herodis apparitores irridendo, nisi prætoriani milites cædendo, nisi summus Pontifex accusando, nisi Romanorum Protex crucifigendo, operâ industriâ, sæuitiâ ministrorum curiæ. Sic sæpe curiales sæuiunt, sic aulici furunt, sic palatini ferociunt, vt illis reseruetur temeritas Deicidij: Illis inquam, qui etsi cætera molliculi, & fœminei, viriles admodùm sunt ad impietatem.

Caiet.

150. Fauor Principum instabilis est.

Demum iuuat admonere aulicos proceres ne tantùm fidant gratiæ Principum, vt debacchentur in reliquos. Lubrica est palatij fortuna, incerta, dubia, pendula. *Intuere naufragia multorum, quos insidiosâ tranquillitate prouectos, improuisus turbo perculit. Quod enim tam infidum mare, quam blanditia Principum, quibus non raro in summa etiam lenitate, fraus maxima?* inquit magnus ille Philosophus apud Scribanium in Politico-Christ. c. 7. 2. Reg. 19. v. 36. Dauid benemeritum de se Berzellai inuitat ad palatinos fauores, & delicias. Respondit consultissimus senex: *Non egeo hac vicissitudine.* Sententiosè appellatur *vicissitudo* aulicus fauor, & vita palatina. Id docemur à Parmenione, Philota, Clito, Cleandro, Eutropio, Stilicone, Ablauio, Flauio, Comneno, & cæteris fortunæ pilis, quorum vices alternauit Fortunæ nutus.

Scrib.

§. XXX.

Improborum conuictus eadem vitia sensim affricat, & allinit.

IMproborum conuersatio inimica virtuti est: vicini luxuria paulatim emollit animum ad luxuriandum: malignus comes vitia sua inhalat quantumuis vitiorum experti: facilè transitur ad malum. Quin & omnis malitia pestis est, quæ propinquitate fœcundissimè serpit, & totas vrbes, & regiones vastat. Psalmo 13. vers. 1. *Dixit insipiens in corde suo; Non est Deus. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Addubitat Genebrardus hîc, cur qui in priori hemistichio dicitur insipiens, seu impius, & scelestus in singulari numero, repentè sic propagatur numerus, vt dicat, *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Qui nuper vnus erat, quomodo statim sic est multiplicatus? Profectò vnus sceleratus, vnus plures est, vel vnus tanquam omnes. Sic vnus impius malitiæ rubiginem affricat multis, pluribus, omnibus! Vnde etsi nuper vnus erat impius & nequam, statim serpente malitiæ peste, omnes ad vnum, impij & nequam sunt. Hanc commentationem insinuat Hebraica scriptio, quæ ita habet: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrumpentes se ipsos, abominabiles se ipsos fecerunt,* &c. Nempe singularis vnius hominis malitia, sic breui imitatione propagatur, vt mox iam non in singulari numero explicari possit, sed plurali opus sit: nam mutuò se ipsos malo exemplo deprauantes, sese mutuò corrumpunt, & abominabiles faciunt: neque relinquitur vnus à malitia immunis. Imò qui ab imitatione, & à non bono exemplo delinquit, peiùs delinquit. Vulgò dicimus: *La enfermedad pegada es mas peligrosa.* Quod præclarè aduertit Tertullianus lib. de Præscript. aduersus Hæreticos, cap. 5. versans quædam verba 1. ad Thessal. 5. vbi Paulus taxat quoddam vitium, quia comitatur alia; sic fatur Tertullianus: *Quod malis adiungit, malum vtique profitetur: & quidem maius.* Porrò qui libidinis œstro extimulatus luxuriatur; vel à propria iniuriâ iracundus, armis sæuit, &c. insanus, quo agebatur, furor, excusatio malitiæ est. At qui imitatione peccat, siue passionum furore, seu excusatione peccat, quæ flagitiosior malitia est: ergo quod malum est, quia malis adiungitur, maius malum est. Caue, caue diligenter ne alienæ malitiæ assuescas, ne proximum venenum oculis bibas, & societate conuictus non bonos mores exprimas. 151.

Psalm.

Genebrar. Impius vnus plures est ob exemplum malū.

Tertul.

Matthæi 9. v. 14. *Tunc accesserunt discipuli Ioannis dicentes: Quare nos, & Pharisæi ieiunamus frequenter; discipuli autem tui non ieiunant?* Super quibus verbis ita fatur Rabanus: *Ieiunat Christus, ne præceptum declines: manducat cum peccatoribus, vt gratiam, & potestatem intelligas.* Quid? nisi Christus conuiueret, & versaretur inter peccatores, non publicasset satis Mundo suam potestatem, & gratiam? Innumera patrarat Christus miracula vsque ad inimicorum stuporem: quid euidentius demonstrare posset Christi Dei potestatem? Dein Christus infinitâ gratiâ habituali præditus erat, & ad augustiorem diuinæ & naturalis filiationis fuerat sublimatus: palàm enim non semel de cælo intonuerat vox Patris Dei: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Quę oculatior 152.

Matth.

Rabanus.

Se Christū probat conuersans cū peccatoribus.

ocularior euidentia præ hoc illustri testimonio? Quorsùm ergo Christus conuictor est peccatorum ad manifestiùs demonstrandam suam diuiniorem potestatem, & illustriorem gratiam? Bene quidem, verè, & optimè eo conuictu demonstratur. Porrò tantâ gratiæ potentiâ opus est ad versandum inter peccatores, quin suam malitiam spectatori, aut conuictori affricent, vt innocens & inculpata Saluatoris vita conuersans inter peccatores, & scelestos homines, perspicua sit probatio eius potentissimæ gratiæ. Quis enim nisi homo Deus valeat assuescere conuictui malorum, quin eorum simul mores combibat, & imitetur? Tam volupe est homini in se exprimere contubernalium malitiam! Saltem malitiæ infamiam, nec Christus Deus effugit.

153. Christus cum latronibus, suspectus fuit flagitij cōsimilis.

Lucæ. Lucæ 23. v. 32. Ducebatur Christus ad supplicij locum patibulandus cum duobus infamissimis latronibus, vt vel communio pœnæ communia flagitia demonstraret. Sic insanè sæuit Pharisæorum rabies armata Præsidis Pilati potentiâ: quæ vel ex societate scelestorum culpare Christum ambit! Verùm diligenter aduerte ad verba Euangelistæ: *Ducebantur*, inquit, *& alij duo nequam cum eo.* Hispanè, *Lleuauan con Iesu otros dos delinquentes.* Alij duo nequam ducuntur cum Iesu. Quid? Ergo Iesus nequam dicitur? Bona verba quæso: nam etsi Iesus, vt reus ducatur ad supplicij locum, inter duos scelestissimos reos, & homines nequam; at ipse nequam non est, sed Dei agnus innocentissimus. Heu! non bene actum est cum Christo, qui suspicione reatus dehonestatur ex consortio reorum. Arguté S. Chrysostomus in Catena ibi:

Chrysost. *Duos etiam latrones vtrinque crucifixerunt, vt eorum suspicionis fieret particeps.* Nimirum Societas cum homine nequam, etiam in Christo Deo, nequitiæ suspicio est, & eiusdem reatus persuasio, (apud homines, qui simile quid moris ebibere queunt;) ad quod aduertens Euangelista, attentissimè scripsit; *Ducebantur & alij duo nequam cum eo.*

154. Matth. Matthæi 8. vers. 2. Leprosus quidam accedit ad Christum salutem rogans: *Domine*, inquit, *Si vis, potes me mundare. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo, Mundare. Et confestim mundata est lepra eius.* Rectè Lepræ nomine contagio vitiorum designatur. Inde vrbibus leprosi exulabant, ne infestarent concines. Verùm inuestigatu dignum est, quare Christus Deus sanaturus lepram, leprosum tangere non veretur. Voluntate solâ sanari poterat, quod leprosum non latuit; ait enim ipse: *Domine, si vis, potes me mundare*; cur extendit manum ad contactum lepræ? Nam etsi contagionem non timeat Christus, saltem horreat fœdum morbum. Eleganter Origenes homil. 5. in

Cur ante contactum Christi sanetur lepra.

Orig. diuersos: *Ideo cùm extendo manum mox effugit, nec contaminatio mea virtuti proximare, vel resistere meæ potentiæ poterit. Dico ergo: Volo, mundare; & me manum ad tangendum extendente, effugit illicò lepra: & inuenta est manus Domini non lepram, sed mundum tetigisse corpus.* Nimirum pestilens contagio lepræ (liceat sic meditari,) propagari adnitebatur, & fœdare purum Christi contactum cōtagione serpente: at virtus Christi præcucurrit contagiosæ lepræ. Hinc inde videre licet æmulationem virtutis Christi, & pestilentis morbi: morbus occasione adtactûs serpere frustrà præsumebat; Saluatoris virtus ante contactum sanat, & ita vel hac etiam arte frustratur serpentem ambitionem morbi. Enimverò diuinioris potentiæ miraculum est, Christo manum extendente effugisse lepram, vt inuenta sit manus Domini non lepram, sed mundum tangens: *ne contaminatio virtuti Christi proximet.* Scilicet Christus anticipat medicinam, vt sistat morbi contagionem. Vsqueadeò enim horret Christus attingere contagiosum lepræ morbum, vt præproperâ anticipatione sanitatis, extensione manus curet leprosum, ne lepram contingat, sed corpus iam à præmaturo miraculo mundum. Christus Deus horret contingere pestiferam lepræ contagionem; & infirmus homo affectat assuescere vitiorum lepræ? Christi cautela sit nostra eruditio. O! fuge à conuictorum vitiis, velut à serpenti animorum leprâ. Vnde Iuditha hîc v. 14. ferè timet idololatriam in castris Assyriorum. Sic à malo exemplo cauendum est. Iudith.

155. Delicta vicini imputabuntur viro religioso? Demum hîc iuuat aduertere, vt homo Religiosus & pius non modò caueat à societate scelestorum; & præcaueat diligenter, ne ipse scandalum præbeat aliquo delicto, vel opere speciem delicti ostentante: sed sciat viro religioso velut imputari vicinorum delicta. Audi pulchram rationem à Clemente Alexandrino lib. 7. Stromatum: *Dicunt*, inquit, *Matthiam Apostolum inter cætera dixisse: Si electi vicinus peccauit, peccauit electus: nam si se ita gessisset, vt iubet ratio, eius vitam ita esset reueritus vicinus, vt non peccasset.* Seuerior videtur hæc censura compescendi alios boni exempli tacitâ eruditione. Quando verò ad id obligamur, tractet seuerior Theologorum schola. Satis sit ad præsens institutum adnotasse, quàm pendeant proximorum mores ab hominis religiosi exemplo. Clem. Alex. Matthias Apostolus.

§. XXXI.

Malum exemplum adeò spectatores sui instigat ad delinquendum, vt vel Deo quasi cauendum foret, nisi incapax esset vitij.

NEscio quo naturæ vitio laborant homines, vt per oculos, quasi per traduces aliorum vitia faciant sua; ita vt nemo eorum, qui maximè concinnant ingenium ad virtutem, ferre possit impetum vitiorum, per visum irrumpentium in animam. Vnum exemplum luxuriæ, aut auaritiæ multum facit. Conuictor delicatus paulatim eneruat, & emollit animum ad scelera. Vicinus diues cupiditatem irritat. Scitè Seneca epist. 7. *Malignus comes, quamuis candido, & simplici rubiginem suam affricuit.* Sed alia pagina tulit hanc thesim, & mala mali exempli dedit affatim. Addo nunc non solùm vitia, sed & instigationes ad delicta, & ipsas aliorum tentationes ad prauitatem inducere. Vetus quæstio est cur Spiritus sanctus, Marci 1. v. 12. Matth. 4. v. 1. *Expulit Christum in solitudinem, vt tentaretur à Diabolo?* Quid eueniret incommodi, vt inter hominum numerosas turbas Christus tentaretur, & ad malum induceretur? Voluitne tentationes celare? haudquaquam; nam mox diuulgauit easdem Euangelistarum ore sacro. Forsitan ne tentatus videretur ab hominibus, & consimilem tentationem illis faceret? Verùm assumpsit eum Diabolus in sanctam ciuitatem, & in templi pinnaculo deposuit. Num Christus inspiciente populo, per aëra à Diabolo defertur in templum, & ibi statuitur in frequenti hominum multitudine? Ita, sed audi S. Chrysost. allegatum in Catena ibi, in Matth. *Forte Diabolus sic Christum assumebat, vt ab omnibus videretur; ipse autem nesciente Diabolo,* 156.

Seneca.

Malum exemplum prorītat.

Marc. Matth.

Christus tentatus subripitur ab oculis.

Chrysost.

Diabolo, inuisibiliter sic agebat, vt à nemine videretur. Quare Christus se abscondit miraculosè ne videatur à Hierosolymorum frequenti populo? Astet populus luctæ, & plaudet victoriæ à Diabolo reportatæ. Verùm diuinitus se ab oculis hominum surripit, quia tentatus ipsam, quâ affligitur tentationem, imprimere solet inspectantibus; audientibus; præsertim si persona, quæ tentatur ad vitium, bonæ famæ,& magnæ auctoritatis sit. Fuge turbam, fuge hominum consortia, monet sa-
Seneca. pienter Seneca epist.7.suum Lucillum: quia, *Nemo* (quantumuis Sanctus homo sit) *nemo non aliquod nobis vitium,aut commodat* (meliùs alij) *commendat,aut imprimit,aut nescientibus allinit.* Quasi dicat: Nemo tam bene moratus est, qui vel non cadat, aut inclinet in vitium, quod aut nobis nescientibus allinit,aut *imprimit*, aut saltem ob probitatem personæ aut cadentis, aut nutantis, commendat: nam vitium à personâ commendatur sæpè. Quis vereatur facere quod fecisse videt Catonem? Imò qui Catonem videat inclinatum ad aliquod vitium, non magni faciet, si & ipse per tentationem inclinet, aut cadat in ipsum. Bene ergo Christus tentatus subripitur ab oculis hominum, ne videntibus imprimatur eadem ad vitium incitatio, aut commendetur irritamentum ad vitium. Adeò prona ad malum est natura humana, vt cauendum illi omninò sit à malo exemplo,sed etiam à specie mali,imò & à tentatione instigante in delicta.

157. Dixi malum aliorum exemplum nobis commodati, instigationem ad malum nobis imprimi. Addo à nobis ipsis cauendum nobis esse, ne malo exemplo ipsimet nobis nocumento simus. *Age* (ait
Seneca. Seneca suprà,) *ne hoc quidem intelligitis mala exempla in eos redundare,qui faciunt?* Vnde,ne de-
Homo sui exemplum captat ad malum. linquas,ne tu te imiteris. Malum tui exemplum tibi erit irritamentum ad delicta. Caue tibi à te: quia peccatum pestis est, quæ non tantùm in alios afflat contagium, sed in te sæuiet:nam ex recordatione proprij delicti alliciuntur homines ad delinquendum; quin magnâ cautelâ plangenda peccata sunt, ne, ex pœnitentia facinoris, quod pœnitentia detestatur, occasio fiat ad peccandum. Præclarè Saluianus, libro tertio de Gu-
Saluian. bernatione: *Nouum monstri genus est; eadem penè homines iugiter faciunt, quæ fecisse se plangunt.* Vnicum peccati commissi remedium, pœnitentia est. Sed vide ne segnior pœnitentia ob delicti re-
Pœnitentia caueat à peccati nimia recordatione. cordationem suadela fit ad peccandum. *Et qui intrant Ecclesiasticam domum, vt mala antiqua defleant,exeunt,& quid dico,exeunt? In ipsis penè hoc orationibus suis* (id est, in pœnitentia, seu detestatione peccati) *ac supplicationibus moliuntur:* Dum peccatum,quod quis odit,& cogitat,molitur idem peccatum, quo se olim delinquentem imitetur. *Aliud quippe ora hominum, aliud corda agunt, & dum verbis præterita mala plangunt, sensu futura meditantur.* Tepidus dolor,& iners pœnitentia de peccato commisso meditatio est eiusdem peccati committendi. Hispanè, *Se imponen, ò se ensayan*
158. Psalm. *para repetir los mesmos pecados.* Addit Saluianus, & finit: *Ac si oratio eorum* (id est pœnitentia, aut vocalis confessio) *rixa est magis criminum, quàm exoratrix, vt vere illa in eis Scripturæ maledictio compleatur vt de oratione ipsa exeant condemnati, & oratio eorum fiat in peccatum.* Itaque deses aliquorum pœnitentia quia præsentat peccata, quæ detestetur pœnitens, *vitiorum rixa est.* Vbi decertat non virtus cum vitio, sed vitium cum vitio rixatur,& contendit,quodnam crimen enormius futurum sit; patratúmne, an futurum, & deinceps
Vel nomen peccati proprij timendum est patrandum? Cautè ergo lugenda peccata sunt ne te peccantem imiteris, & tu tui exemplar sis ad delinquendum. Magnâ cautelâ opus est vel ad deflendum peccata, ne vel à leui eorum recordatio-
Psalm. ne scandalizeris. Psalm.21. v.2. *Longè à salute mea verba delictorum meorum.* Peccauerat Dauid; aut æternùm illi pereundum erat, aut delenda peccata per pœnitentiam. Si omittat peccati plangendi memoriam,ingruit gehennæ incendium; si delicti ad pœnitentiam meminerit, timet ne à memoria delictorum,inflammetur ad alia. Quid faciendum? Quoniam non modò extimescit in memoriam reuocare pattata à se delicta,sed & timet memoriam ipsius delicti nominis. *Longè à salute mea, verba*
Dydimus. Barbarus Achillei. *delictorum meorum.* Super quæ Didymus in Catena Barbari Achilleiensis: *Intelligere poteris verba delictorum,non pro delictis,sed delicti enunciationes esse.* Ergo Dauid non solùm perhorrescit in memoriam reuocare pattata à se delicta, sed vel nominum delicti recordari timet,ne vel peccati nomen ipsum alliciat ad similia peccata perpetranda.
Osee. Osee 2.v.16. *Et erit in die illâ,ait Dominus vocabit me vir meus, & non vocabit me vltrà Baali.* Israëlitica gens prona fuit semper ad idolorum cultum; Baalim, & Astaroth Deos suos existimabat, & auidiùs quàm dici potest,percolebat. Ergo cupiendum erat, vt Israël eo studio Deum coleret suum, quo affectus olim erat erga Baalim. Iam Deus verus Israëlitico populo erat instar Baalim, id est,eo studio,quo Baalim Deum adorat. Renuit Deus eiusmodi cultum, & timet vel nomen idoli. Quasi dicat: *Non vocabit me vltrà Baali.* Ne vel nominis idoli recordetur populus meus, & instigetur ad idololatriam, vel solo idoli audito nomi-
Psalm. ne. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Caue tibi non solùm à tuo peccato, sed etiam à nomine ipsius peccati. Quod vel sanctissimum Dauidem in ruinam aget,& in scandalum. Imò & ipsum Deum, si capax foret delicti, malum exemplum (incassùm licet) alliceret ad delictum. Hæc rei exaggeratio est, sed aduerte ad ea, quæ subiicio.

159. ad Hebr. Ad Hebr.7.v.26. Christus dicitur ὅσιος, id est, *Sanctus:* purus, *innocens* ἄκακος, id est carens macula,aut anteactæ vitæ, aut præsentis; *Impollutus* ἀμίαντος, id est, incorruptus, immunis à macula, quam nunquam contraxit. Bonus Rhetor est Paulus,non languet eius eloquentia; sed subterescens,
Verbum in splẽdoribus sanctorum, non impiorum, dicitur generatum. subiungit: *Segregatus à peccatoribus:* & tamen scimus Christum Dominum conuictorem peccatorum fuisse, id est, ita inter peccatores conuiuens, segregatus fuit à peccatoribus, vt nequaquam eorum mores imitaretur,quod summa laus innocentiæ est,& crementum addit supra *sanctum*, supra *innocentem*, supra *impollutum*, & culmen puritatis est, & maximæ innocentiæ pulchra exaggeratio. Audi Sanctum Ambrosium super Psalm. 40. de
Ambr. Christi puritate eximiâ sic scribentem: *Christus immaculatus ad Patrem redit, à quo immaculatus exiuit. Vnde dicit ei Pater: Filius meus es tu; ego hodie genui te: hoc est,generationis meæ in te priuilegium recognosco, quem nulla macula potuit inquinare peccati. Ita inter peccatores versatus es, quasi inter Angelos versareris.* Planè sudata verba, sed aliquod nouum expendam, quod omiserunt alij. Christus versans inter peccatores, quasi inter Angelos versaretur, innocens mansit, nequitiam eorum à malo exemplo non imitans. In quo priuilegium æternæ *generationis* recognouit Ambrosius. Quodnam fuit priuilegium æternæ generationis diuini

diuini Verbi, quod cùm Christus non accipit nequam peccatorum exemplum, Ambrosius recognoscit? *In splendoribus Sanctorum ex vtero ante luciferum genui te.* Psalm, 109. vers. 3. Æternus Pater contemplans & se, & creaturas, peragit generationem verbi. (Hæc vulgarior opinio est in Scholis Theologicis.) Quinam hi *splendores Sanctorum*, quorum specialis mentio? num præclara Sanctorum opera? Ita, & illustrissimus, & sanctissimus, & sapientissimus noster Cardinalis Bellarminus in glossemate huius Psalmi: *dici possunt sancti homines, splendores Sanctorum.* Ergo Deus Pater, se, suáque contemplans, & etiam tot homines, Verbum generat: quasi auertens cogitationem suam à sceleratis hominibus, & tantùm intendens animũ ad pia exempla: ne videlicet à malo improborum exemplo: velut aliquid vitij caueret, quod mutuaret diuinum Verbum? (quod absit, agit enim Propheta nostro concipiendi modo.) Vnde Pater æternus spectans *ad homines sanctos*, & quasi deflectens oculos ab improbis, Verbum generat. *In splendoribus Sanctorum ex vtero ante luciferum genui te.* Redeo ad Ambrosium profundè locutum: In frequenti peccatorum turba, *segregatus à peccatoribus vixisti. Ita inter peccatores versatus es, quasi inter Angelos versareris.* Tunc ait Pater æternus: *Priuilegium generationis meæ in te recognosco.* Quodnam priuilegium? *In splendoribus Sanctorum genui te:* Hoc est, intuens sanctos homines, vt ait Bellarminus: tanquam non aduerteret ad improbos; mentem auersans à nequam eorum exemplo. Ac si tunc omitteret eius cognitio improba quæque. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Psalm. 44. v. 2. Quorsum generatio æterna hic non dicitur peracta Dei Patris linguâ, sed calamo scribæ velocissimè scribentis: Solent Scribæ, aut Notarij cùm velociùs scribere opus est vrgente negotio, sub quibusdam notis verba, quæ scribunt abbreuiare, nec omninò expingere calamo, & statim currere ad sequentem vocem scribendam. Sic æternum Verbum dicitur Isaiæ 10. 22. *Verbum abbreuiatum.* Notis, seu dimidiatis vocabulis vti calamo licet, verbis non licet. Fieri non potuit vt æternus Pater non omnia simul cognosceret, & cognitione expressâ exprimeret cuncta, cognoscibilia, aut bona, aut mala. At priuilegium fuit generationis æternæ, vt calamo potiùs quàm linguâ dicatur fieri, vt tacitè innuatur, omnia tũc cognosci mente paternâ; sed improborum exempla, tanquam notulis quibusdam, & abbreuiatione. Hoc est priuilegium æternæ generationis; & à malo improborum exemplo sic cautum est! O vtinam, aut Ambrosij, aut Nazianzeni hæc verba fuissent; fecit ea homo sapiens, sed gentilis; Seneca de hac re loquens epist. 7. agebat de vitando malo exemplo instigante ad luxum, ad auaritiam, ad crudelitatem, & ait: *Agite Diis immortalibus gratias, quòd eum docetis esse crudelem, qui non potest discere.* Ac si dicat: Si Iupiter, scilicet Deus, posset esse incontinens, auarus, crudelis, mala hominum exempla iam diu hæc vitia in illum imitatione expressissent: sibi debet Deus, quod talis est, quod improborum exempla nihil vitij allinunt sibi. Pulchra rei exaggeratio, & ad mores, & ad hunc v. 14. perquàm apta.

Psalm. Bellarm. 160. Psalm. Isaiæ. Seneca. Iudith.

§. XXXII.

Occasiones peccandi studiosè vitandæ sunt.

NVlla in re quies est, nisi quam ratio composuit. Sed quod ratio diu composuit, occasio citò disturbat. Rara tam obdurata, ne dicam obstinata, virtus est, quæ ab occasionis periculo non aliquando mollescat, & diffluat. Laudatior hominum virtus, silentium viriorum, non extinctio est: intrinsecùs instement affectus, si vel leniter extrinsecùs excitentur. Feræ sopitæ, quietæ, & pacatæ sunt, sed efferantur, dum excitantur: quasi excitatio, feritas earum sit, & natura earum est. Ergo vindica te tibi, te collige, & serua. Seruabis autem, si te tibi eripias, & ab occasionibus intùs & foris imminentibus te subducas. Hæc non est iners fuga; sed fortis pugna, & felix victoria. Fuge periculum pugnæ, & cape gloriam triumphi: nam vitium fugisse, vicisse est. sæpius enim vel leuis occasionis contempta vis, exarmat pugnacissimam virtutis valentiam: siquidem nemo in periculis tutus est. Non timet cadere, qui offendicula non timet. Natura nostra ab originalis delicti imbecillitate, lubrica est, & ad casum prona: Vnde vltrò cadit, vel à leui attractu (nedum impulsu) ruitura. Qui præceps fertur, tardè adnititur, ne præcipitet. Omnis occasio præcipitium est. Matth. 26. vers. 75. Mons Oliueti confinis fuit passioni Saluatoris: iam ingruebat Pharisæorum cohors extimulata ab inuidia, armata à potentia, timenda à sæuitia; vigilat Christus, & diligens & attentus orat Patrem; interim Apostoli obliti, iam iam imminentis periculi, oscitant, quin & altè dormiunt. Tunc Christus Deus ad periculum discipulorum inuigilans, relicto orationis loco, ait: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem.* Verba quidem specie tenus simplicia, sed introrsum mysteriis grauida. Profectò si oratio, & vigilantia anteuertere possunt imminens periculum, poterunt etiam in ipso periculo periculum auertere. Et quidem attenta vigilantia, & solicita oratio in ipso periculi sæuioris articulo, fauere possunt, ne periclitemur: nam considerantia periculi, & orationis vigor validè armant hominem aduersùs exercitam tentationem, & periculum expertum. Quid enim valentius, quàm vigilans oratio supplici omnipotentiâ potens quoduis periculum superare? Nunquam serò aduenit, quod auxiliari adhuc conatur, & eualet ad auxiliandum. Nihilominus seriò ait Christus Deus: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Vt primùm vigilemus, & sic vigilantes oremus:* ait Origenes ad ea Matthæi verba. Quasi sera foret vigilantia, & tarda oratio eius, qui in periculo occasionis periclitatur. Non quia resistere non possit, sed quia non resistet, tametsi posset. *Primùm*, id est, ante occasionem, vigilandum, & orandum est, ne intremus in tentationem; quoniam serò vigilat, & tardè orat, qui ante periculum periclitandi occasionem non anteuertit. Nam certò cadet, etsi possit non cadere; imò si non posset non cadere, non cecidisset ad culpam. Ergo *primùm* vigilemus, & oremus, quia somnolenta vigilia, & tarda est oratio, quæ non præuenit occasiones delicti.

Luc. 22. v. 61. Petrus in Pontificis atrio obstinatâ impietate ter abnegat nosse Christum: *Et conuersus Dominus respexit Petrum: & recordatus est Petrus, &c. Et egressus foras Petrus fleuit amarè.* Quare Petrus

161. Matth. Occasio anteuertenda. Origen. 162. Luc.

rè Petrus præpropere festinat egredi ex palatio Pontificis? Respondet S.Leo serm.9. de Passione, fugisse *cadendi periculum*. Verùm animaduersione dignissimum est, quòd etsi egressione à Pontificis palatio periculum fugit, fugit etiam Christi Dei oculos, quorum benefico aspectu conuersus est. Siquidem *conuersus Dominus respexit Petrum. Respicere námque eius misereri est*, ait Beda præfata verba expendens. O rem admiratione dignissimam, ad publicandum hominibus periculum occasionis! scilicet in domo Pontificis adest occasio delinquendi; sed etiam adsunt Christi Dei oculi pientissimi, quorum prospectus, misericordia est, & nihilominus consultissimè fugit Petrus. Adest periculum in domo Pontificis, sed ibi adest asylum in oculis Christi. Num plus valet periculum ad ruinam, quàm aspectus Christi ad resurgendum? O Petre, fugis periculum, sed simul te absentas ab oculis Christi! Quid faciat tunc anceps pietatis prudentia? An manere in periculo sub asylo oculorum Christi, an abesse ab oculis Christi, dum fugit periculum? num potentius est periculum ad ruinam, quàm Christi oculi ad resurrectionem à lapsu? Verùm Petrus fugit *cadendi periculum*, tametsi simul fugiat aspectum Christi, *cuius respicere misereri est*: nam *egressus foras Petrus fleuit amarè*. Maluit enim Petrus viduari corporeo Christi aspectu, quàm permanere in occasione peccandi. O quàm exaggerat Petrus instigantis occasionis periculum!

Leo. Beda. Quàm vrgeat occasio ad delictũ.

163. Tantum est vel leuis occasionis periculum, vt delictum cùm per pœnitentiam obliteratur, etiam semiextinctum spirat pericula delinquendi, & dissimulanter instigat ad culpam; Chrysologus serm. 116. *Virtutes deficiunt, dum coluntur; crimina dum succiduntur, increscunt.* Porrò conscientia proprij reatus, dum odio nobis est, & planè detestabilis, toto abominationis adnixu, tunc quoque iaculatur minas delicti: & sæpè dum absoluitur, obligat; & cùm noxæ macula abstergitur, tunc inuritur. Lasciuit Ægyptia fœmina, Genes.39.v.12. & ex omni affectu Iosephum ardenter deperit: & pulchritudinis illicio, & eloquij blandimentis, castum iuuenem in vnam, eandémque secum intemperantię seruitutem pertrahere spectat. *Taceo externas mulieris artes, fucum, verba, vestes, oculorum pellaciam, lecythos vnguentarios se naribus insinuantes, animæ per aures obsidionem, naturales corporis infractiones.* Verba sunt Basilij Seleuc.Orat.8. At malè seruus, & benè castus Ioseph pudicè, & comiter renuit facinus. *Illa* (pergit Basilius,) *manus in eum iniecit armatas libidine.* Et mox sic fatur de Iosepho: *Tenacibus manibus retentam permittens vestem, libidinis effugit ansas.* Scilicet Iosephus vsque ad miraculum castus, confestim abiicit vestem, cuius lacinia à fœminæ attactu spirabat libidinis minas. quàm ocyssimè fugit vestem contagio fœminei attactus formidabilem, quasi *libidinis ansam*. O scrupulosam cautionem, sed in re libidinis necessariam! timet Iosephus ne impudicè attacta suæ vestis lacinia toxicet conscientiam pudicitiæ. Non tantùm fœminam fugit, sed vestem contactu fœminæ contaminatam, ne spiret exosam libidinem. Sic timida conscientia veretur omnia, imaginatur omnia, & illic trepidat timore, vbi non erat timor. Ad rem S.Nazianzenus Orat. 42. agens de pessimis fœminis, quæ pietatis familiaritatem cum spiritualibus viris ineunt, sic fatur: *Virgines seruam voluntatem ne suffuremini, libertatem fugientes: id quod futurum est, si contubernales habueritis viros quidem neutiquam, sed viros tamen. Eam familiaritatem odi, quæ per aërem contrahitur.* Nimirum per aërem contrahitur lasciuiæ fomentum, & vel impudicè attacta vestis artificiosè ingeniatur delictum à leui occasione delinquendi.

Nulla recordatio delicti tota est. Chrysol. Genes. Basil.Seleu. Nazianz.

Matth.6.v.10. Iubemur à Deo petere: *Adueniat regnum tuum*: Quodnam est hoc regnum? num beata cælitum gloria? an gloriosa illius scintilla? seu generosum semen, gratia inquam? Bellè sic addubitat super hac re S.Chrysologus serm.70. *Veniat regnum tuum. Ipse dicit, Regnum Dei intra vos est: si intra nos est, veniat, vt quid oramus?* Profectò sic occasionibus obnoxius, sic periculis subiacet homo, vt vel beatum Dei regnum, quod intra se habet, petere necesse sit, ne ab eo deponatur, & excidat? ac si reus sit ipsius periculi? ac si possibilitas delinquendi sit reatus delicti? Nec miror: nam homo antè scit labi, quàm nasci: antè delinquere, quàm viuere. Hinc est, vt iam sit delictis, qui sibi adhuc non est. Ergo iure venire ad se regnum Dei petit, qui regnum Dei intra se habet? Tam cautus debet esse ab occasione delinquendi! *Fumantes occasiones*, dixit S.Chrysolog.serm.116. Quasi occasio sit non tantùm delicti fomes, sed & gehennalis incendij fumus. Non distat longo interuallo fumus ab igne. Caue ab occasione, vt à gehennæ fumante incendio. Hanc tragœdiam dare potest occasionis periculum! Vnde Iuditha etsi obarmata gratiæ auxiliis, dum decreuit adire impudica Assyriorum castra, de diuina misericordia se piè præsumere fatetur c.9.v.17. Ibique valde timet, non mortis, sed impudicitiæ occasionem, quantumuis Holophernes eam bono animo esse iusserit, aiens in hoc cap.11.v.1. *Æquo animo esto, & noli pauere in corde tuo.* Neque enim Iudith timet sibi, sed castitati. Quod planè publicat c.13.v. 20. aiens: *Viuit ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & illic commorantem, & inde huc reuertentem.* Toto Angelorum externo præsidio, & internis gratiæ auxiliis eget, qui in peccandi occasione versatur. Quod naturæ miraculum est, & gratiæ meta. Quin & hîc vel ab idololatria valde timet, cui sic alte hæret veri Dei religio. 164.

164. Matth. Chrysol. Lucæ. Fumantes occasiones. Chrysol. Iudith.

§. XXXIII.

Cognitio malitiæ fomes est ad malum: potentia delinquendi alea sæpè est ad delinquendum: timeat homo occasiones, vt timet funambulus casum.

Virtus non est segnis, neque meticulosa, sed non est nimis audax: nam nimia audacia temeritas est. Virtus non timet inaniter pericula, sed neque prouocat confidenter: illud timiditatis vitium esset, hoc temeritatis elogium foret. Stat virtus cùm occasiones cadendi vitat. Vincit dum fugit hostes; vincitur cùm illos prouocat, etsi mox vincat: priùs enim ipso periculo victus est, qui pugnâ ipsâ vicit. Caue pericula, caue vel leues periclitandi occasiones, ne indicium fortitudinis sit tibi ruinæ omen, & excidij causa. Virtus non ridet leuia pericula; quia nullum periculum leue est virtuti, quæ timet vel ab ipsius virtutis præsidio. Siquidem sanctior Pauli virtus ab ipsis sanctissimis legibus timet. Ad Romanos 7.v.7. *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces: occasione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Audis quàm timeat 165.

Ad Rom. Vel notitia legis (accepta occasione, non da-

ta] quasi fomes est ad delinquendum.

meat Paulus impiè cócupiscere, ex eo solùm quòd lex dicat, Non concupisces? Notitia ipsa malitiæ à lege prohibitæ, occasio accepta dicitur ab Apostolo concupiscendi malitiam: & cognitio ipsa delicti, quam lex suggerit, aut peccati fomes, aut peccatum appellatur, occasione acceptâ (non datâ) per legem. Tanta est hominum imbecillitas, & procliuitas ad delinquendum, vt vel à notitia mali vitandi instigetur ad malum perpetrandum: Acutè

Caiet.

Caietanus ad præfata verba Pauli sic fatur: *Non dicit Paulus, occasione datâ, quoniam lex non dat occasionem peccandi; sed dicit, occasione acceptâ: quia ex notitia habita per legem, occasionem accipimus peccandi.* Sic explicat subtilis Doctor, quomodo peccatum per mandatum operatum sit omnem concupiscentiam peccandi. Pergit, & notificat, quid sit hic peccatum, aiens: *Peccatum: ecce quis accepit occasionem. Et nomine peccati significatur fomes internus; hoc est, inferior pars animi tendens ad bonum delectabile; quæ accepit occasionem per mandatum, & per contrarium depellendum.* Ecce tibi ipsa notitia fugiendæ, & depellendæ malitiæ data per legem Dei, accepta occasio est homini ad delinquendum, & fomes ad peccandum, proritans concupiscentiam. Sententiosè S. Nazianzenus

Nazi.

Orat. in laudem Athanasij, dixit, *Impietatis basiliscum*: nam impietas, & malitia vel visu ipso venena infundit ad necem. Fuge malitiæ aspectus, & prospectus, vt basilisci vaga, & venenosa lumina.

166. Eua olim feliciori gratiâ ornata, & validiori innocentiæ præsidio fulta, audet disputare cum serpente Dæmone super præcepto vetitæ arboris. Sciscitatur Dæmon causam præcepti impositi; at fœmina Dæmonis affatus non veretur incauta, nec fugit doli occasionem, sed pro armis assumit Dei verba. O periculum in ipsa pietate latens! Argutè Basilius Seleu. orat. 3. *Verum ad insidiatorem respondet Eua, & insidiantem corrigere vult.* Pius

Basil. Seleu. Vel Scriptura ipsa Diabolo credita periculum facit.

sanè conatus: quis crederet periculum ibi delitescere? Addit, Euam alloquens: *Mendacium audisti, mendacij artificem fuge: obsiste silentio eius machinis, inefficax eius telum fac auribus oppilatis. De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur, de ligno autem scientiæ boni & mali, præcepit Deus ne comederemus.* (Nota quæ subdit verba,) *Exarmasti te mulier Dei voce diabolo creditâ.* Scilicet Eua insidiantem Dæmonem corrigere intentans, verba ipsa Dei profert, vt Dæmoni respondeat, & obsistat. Et audet dicere Basilius, quod mulier se exarmauit concredendo Dei verba Diabolo. Ac si dicat: silentium, & fuga, arma sunt, quibus Diabolus vincitur; qui illű nó sic, sed obluctando, & diuturnâ morâ obsistendo vincere intentat, etsi Dei verbis se armet, potiùs se cunctando exarmat. Fortius telum est silentium, & fuga, quàm Dei Verbum cunctanter prolatum, alloquendo tentatorem? Gladius Spiritus, dicitur à Paulo Verbum Dei; & tamen dum periculum non vitat, dum non fugit occasionem, vel gladio diuini Verbi armata, exarmatur. Vsque eò periculosa est, vel leuis occasio periclitandi! Timor periculi animositas vincendi est.

167. Dicam audaciusculè: Qui cadere potest, ferè iam cecidit: qui potest delinquere, fermè iam deliquit; vsque adeò imbecilla est natura nostra, & ad casum prona. Sanctissimè inquit S. Nazianzenus

Nazian.

Orat. 1. *Christus sublimior, ac præstantior, quàm vt intra peccandi aleam esset.* Nempe Christus non peccauit, quia peccare non potuit. Quid? si Christus Deus potuisset peccare, fortè peccaret? Saltem ne de facto peccet præmuniatur impossibilitate peccandi, ne obmurmurent Hæretici, *Periculosam Deo corporationem* (quod alibi expendebam,) Quasi ipsa potentia delinquendi sit periculum delicti.

Tertull.

Quid exaggeratius? Sed expende verba, quibus peccandi potentiam negat Christo Nazianzenus: *ne intra peccandi aleam esset*: quasi peccandi potentia sit peccandi alea? Aleæ, aut tesseræ ludus præceps, & temerarius est, & vnico volutatu hominem nudat opibus. Vndè aleatoris fortunæ, periculo & Fortunæ expositæ sunt. Scitè ergo cùm Christo negatur potentia ad peccandum, dixit Nazianzenus, *non esse intra peccandi aleam*, quasi in homine ipsa potentia ad delictum, sit alea ad delinquendum, & delinquendi præceps periculum? Time occasionem, & periculum, vt timetur incerta aleæ volutatio palpitantibus præcordiis, & albescente vultu præ timore iactus.

168. Tertullianus lib. de Pudicitia cap. 10. acerrimè inuehitur contra eos, qui licentiori aspectu, aut luxuriante colloquio, aut aliquo leui attactu, aut affrictu se exponunt periculo luxuriandi, sic fatur: *Age tu funambule pudicitiæ, & castitatis, qui tenuissimum filum pendenti, vestigio ingrederis, carnem spiritu librans, animam fide moderans.* Elegan-

Tertull. Funambulus pudicitiæ, qui occasiones quærit.

ter appellat funambulum pudicitiæ eum, qui se exponit aliquali periculo lasciuiendi. O quàm periculosum est iter, quod conficitur per funem prætentum! Non tam solerter ludit, quàm audacter periclitatur, qui per filum graditur. Aut cerebrum vertiginat, aut genua nutant, aut fallitur vestigium; & ita calamitosè ruit, qui sic temeratiè audet. Funambuli vita præceps est, & ruinæ proxima. Frequens planè spectaculum hoc in mundo: totus orbis funambulorum theatrum est: tot ferè videre licet funambulos, quot homines: frequens est casus, vbi periculum est lubricum; occasio cadendi prophetia lapsus est.

169. Prouerb. 8. vers. 28. dicitur de Diuina Sapientia, quod *circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis.* Quod priùs dictum fuerat à Iobo cap. 28. vers. 10. *Circumdedi mare terminis meis, & posui vectem, & ostia; & dixi, Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Locus aliàs non semel expensus ad alia themata illustranda, & ipse illustratus his elegantissimis Basilij Seleuci verbis: *Cùmque terram violentè mare feriat, refertur, ac diuini præcepti memor, refertur in fugam. Quare placidè purpurascens adulatur vicinæ continenti.* Sci-

Prouerb. Iob. Mare erubescit, quòd limitem attigerit, & quasi se exposuerit transgressionis periculo.

Basil.

licet diuinum imperium littoribus inscriptum legit mare; quin & littus terminus est, quem præterire negatur vndis. Cùm autem præcepti diuini limitem, non aio præterit, sed attingit; mare etsi bruta, & insensibilis bellua, ab spuma supernatante albescit, metum publicans suum, eò quòd valde appropinquarit limiti, quem si non præteriuit, attigit. Imò *purpurascit*, ex reflexione lucis è rubricante arena littoris concepto rubore. *Se corre el mar, y le salen los colores de hauerse llegado tan çerca de la ribera, y puestose en occasion de violar el precepto diuino.* Parum est albescere præ metu, purpurascere præ verecundia: *cùm terram violentè mare feriat, refertur.* Nempe quia præcepti limitem non violauit, sed attigit, refertur mare, & quasi accepto vulnere præ dolore gemit, præ pœnitentia vlulat, & remugit: Dolet enim non quòd imperij limites transilierit temerariè, sed quod audacter attigit, & se exposuit transgressionis periculo. *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum, vbi verò terminos attigerit, reuertit, refugitque: & Domini vocem littoribus inscriptam cùm intuitum fuerit,*

fuerit, curuatis fluctibus termini positorem adorat. Disce à mari metum occasionis, & timorem periculi transgressionis: disce purpurascere, albescere, ingemiscere, dum non se continet procul à periculo, procul ab occasione transgrediendi præceptum. Bruta bestia sit tibi schola cautelæ. *Erubesce Sidon, ait mare.*

170. Psalm. *Deus noster refugium & virtus: adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis,* Psalm. 45. vers. 2. Hæ nimiæ tribulationes, quæ nos perquirunt diligenter, & inueniunt nimis, sunt *conscientia delictorum*, ait ibidem S. Augustinus; nam instigatio ad delicta perpetranda, summa tribulationum est, hominem peruestigans. At Deus non dicitur vtcumque virus ad auxiliandum, & arcendum has instigationes; sed *refugium, & virtus.* Nimirum virtus nostra erit, si refugium sit. Si occasiones fugias, & ad illum tamquam ad asylum confugias. Euita pericula, fuge occasiones, & Deus erit tibi refugium, & virtus, & adiutor in tribulationibus, etsi nimiis. Vnde Iuditha publicans mentem suam, adeundi scilicet castra Assyriorum, etsi inspirata Dei instinctu, & munita Angelico præsidio, tamen adhuc timet occasioné periculi: & hîc cap. 8. v. 33. enixè postulat à presbyteris Bethuliæ, deprecans, vt interim *Nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominũ Deum nostrum.* Sic expauescit sanctissima fœmina occasionem delinquendi! Nemo etsi sanctissimus in tuto est. Qui occasiones non timet, amat lapsum; qui casum metuit, labendi occasiones perhorrescit. Vnde hîc vers. 14. ab Ethnico Assyriorum conuictu præcauet sibi nefas idololatriæ, à qua longissimè aberat.

Aug.

Fugiendæ sunt occasiones.

Iudith.

§. XXXIV.

Vel potentia ad delinquendum, sæpè fit meta delicti; præsertim si ad malitiam prona sit. Inde occasiones peccandi deuita.

171. Seneca. INæstimabile bonum est suum fieri, ait Seneca epist. 87. Ille suus est, qui in se ipsum habet maximam potestatem; qui ad sublime & excelsum virtutis euectus, absolutâ à passionum seruitute, fruitur libertate: qui omnes iam affectus & vitia posuit, qui in illa, quæ fugit, decidere non potest, & ibi est, vnde non fit retrò lapsus. Hæc summæ libertatis felicitas, & immunitas à passionum seruitute, in cælesti patria solummodò reperitur, (exime Filium Deum, & Matrem virginem;) in paradiso peregrinatur, exulat à mundo. Porrò etsi scitè definiantur Passiones, quòd sint *Motus animi improbabiles*, tamen ab experientia, malùm, docti scimus, nos opere probare, quod mente improbabile censemus. Nam cùm homines procliues sint ad vitia, à primæua præuaricatione infirmi, imbecilli, in lubrico sunt ad malitiam, & à concupiscentia vrgentur ad delinquendum. Est autem concupiscentiæ fomes, aut appetitus vitiatus, aut iudicium in prauo pertinax, aut viuax malitia, quæ tametsi arbitrium non cogat, ferè ab inuito liberum extorquet obsequium, & ad nutum vltrò suggestionem exequitur: vnde potentia ad delictum, velut terminus fit delinquendi: & optima noxa (si ita fari liceat) habetur, quæ maxima non est. Sic audacter fertur homo à libidine peccandi, vt potentiam peccandi sæpè in occasione expleat, & quantùm possit, temerarius patrator delinquat.

Senec. suprà

Vnde potentia peccandi, sæpe facta est meta delicti.

Lucæ 15. vers. 4. *Quis ex vobis homo, qui habet centum oues, & si perdiderit vnam ex illis, nonne dimittit nonaginta nouem in deserto?* &c. Ambrosius, S. Cyrillus, S. Gregor. & communiter interpretes, erronem ouem intelligunt humanam naturam: at nonagintanouem in deserto relictas, interpretantur Angelorum choros. Sed mirum fortassis videbitur alicui, sublimes Angelorum mentes, & rationalem hominis naturam, comparari oui, oui inquam, quæ inter pecudes magis bruta, fatua, & stulta est, vt aduertit Philo Hebræus in lib. de Sacrif. Abel. Porrò ouis tam brutum pecus est, vt nullo acri agatur affectu, sed præ insignis stultitiæ stupore aut tabescat sine motu, aut aberret à grege. Tam fatuæ pecudi assimilentur Angelica mens, & humana ratio? Vereor ne deuenustentur eiusmodi comparatione. Theophilus allegatus à S. Thoma ibi, sic scribit: *Supernæ virtutes oues dicuntur, in eo quod omnis natura creata aspectu Dei bestialis est.* Profectò malè actum est cum natura Angelica (omitto humanam improperiis adsuetam,) dum bestiali oui similis esse perhibetur. Quo pacto Angelica natura, quæ tota spiritualis est, corporis expers, passionum ignara, bestiali, & brutæ ouiculæ potest dici similis? Est, est quidem oui similis, in eo quod errauerit sicut fatua ouis sine passionum incentiuis ad culpam. Profectò Angeli in cælo creati, nullo peccati fomite agitati, nullâ passionum concupiscentiâ extimulati, infeliciter errauerunt à reliquo beatorum spirituum felici grege. Nempe ingenua arbitrij potentia, ad bonum & malum expedita, ipsis fermè fuit pro passionibus ad delinquendum: & posse peccare fuit Angelis quasi incentiuum ad peccandum. Sicut bestialis ouicula errat, quisquis fatuè, id est, sine fomitis vrgente stimulo errat: cui potentia ad peccandum est tanquam appetitus peccati: erràtque non quia abigitur ad errorem, sed ferè quia habet potentiam ad errandum, etiam nemine vrgente. Quæ est illustris exaggeratio imbecillitatis naturæ creatæ, quæ quodammodò bestialis est, id est, velut fatuo & bruto, ouis adinstar, appetitu, fertur ad errandum, quasi à mera potentia instigaretur. Sic benignè interpretari liceat verba Theophili: *Supernæ virtutes oues dicuntur, in eo quòd omnis natura creata aspectu Dei bestialis est.* Quæ sententia aliter intellecta, duriusculè audiret. Neque hæc verba adducerentur à S. Thoma, purissimo purioris Theologiæ fonte, nisi saniter intelligi possent. Audis potentiam ad delictum quodammodò quasi bestialem potentiam dici ad delinquendum? Sic fatuè, sic audacter peccatur, vt potentia peccandi, sæpe fit meta delicti.

172. Lucæ. Ambros. Cyrill. Greg.

Philo. Theop. S. Th.

Geneseos 24. vers. 50. Cunctantur Laban & Bathuel profectum Rebeccæ sponsæ iam Isaaci: Abrahami seruus solerter procurat reditum, quasi à Deo decretum: *Responderunt Laban & Bathuel: A domino egressus est sermo, non possumus extra placitum eius quicquam aliud loqui tecum.* Scilicet desiderabant valde Rebeccam diu apud se habere; at sistitur vtriusque desiderium, quia existimant aliter non posse fieri; nam si fieri posse censerent, planè indicant se non facturos. Audis impossibilitate retrahi à delicto, in quod proni ferrentur, si possibile fore existimarent? Quod dilucidè probat illa Iosephi nunquàm satis laudata sententia, Genesis 39. vers. 9. Adest opportunè importuna Iosephi domina, & libidine luxuriandi 173. Genes.

totas amoris explicat artes: otis venustate allicit, verborum lenocinio blanditur, oculorum amatorio fulgore pellicit, corporis infractione inuitat Iosephum, in ea ætate, quæ facilè proderet castitatem. Res eò deuenit, vt mulier effronti impudentiâ audax, vim intentet libidini; vt vndique subruat casti adolescentis pudicitiam. Iosephus cognitas insidias effugiens, sic fatur: *Quomodo ergo possum hoc malum facere?* (Graef.) Planè Iosephi pudicitia, miraculum extitit castitatis. Quis seruus Dominæ non obtemperet? Quis benè iuuenis ab ætatis ardore semiustulatus, pulchræ fœminæ non malè annuat? Quid compescere potuit extimulatam libidinis rabiem? secreto lenocinante luxuriæ. *Quomodo possum*, inquit Ioseph, *hoc malum facere?* O arcanos gratiæ fulgores, qui aliquando excæcant humanam naturam, alioqui oculatissimam ad rem voluptatis! Non posse delinquere, existimat, ne delinquat: impotentiam allegat ad stuprum, ne effusè scortetur: & bonâ indole bene moratus iuuenis, delicti impotentiam fatetur, ne impotenter feratur ad luxum. Mentem quasi errore adulterat, ne oblatum committat adulterium. Nam dum id se non posse fatetur, nullam aliam rationem pro castitate allegat: fortè non fuisset adeò pertinax aduersùs blanditias libidinis: nam potentia ad peccandum sæpe est meta delicti.

174. (Exod.) Exodi 3. vers. 2. Cùm Hebræa gens iniustè diu opprimeretur Ægyptiacâ seruitute, clamores à calamitate validos exaudit Deus: *Apparuitque Moysi Dominus in flamma ignis de medio rubi.* Curiosè rimantur interpretes, quare Deus assumpserit ignis figuram, quam rubi exilis & spinosa materia fouet & nutrit? Cur in fumanti, & vorace flammâ, Dei clara, & mitis natura figuratur? Citò dicam: Ne ab hominibus figuretur. Quod subtiliter notauit Lyranus ibidem, ita fatus: (Lyra.) *Apparuit ei Dominus in flamma ignis de medio rubi. Erat enim populus Israël ad idololatriam pronus, & ideò apparuit in flamma, quæ non potest imagine figurari: & in rubo, siue vepre, quia in talibus non potest imago fieri. Ne populus Israël, qui venturus erat ad locum illum ratione dictæ apparitionis aliquid faceret ad idololatriam pertinens.* Nempè Deus tollit potentiam, vt excludat actum: non possit figurari Deus, ne figuretur. Accedant, quæso, artifices manus, & artis arguto ingenio fugaces excudant flammas in Idoli formam. Accedat etiam (si potest) peritia docti statuarij & asciâ, & & dolabrâ, & runcino efformet è gracili & putri materiâ vepris; Idoli statuam. Ridebis stultitiæ audaciam: non enim potest. Consultissimè ergo Deus tollit potentiam sui effingendi, vt Idoli figmentum tollat: desit materia operis, vt desit operarij conatus. Nam vbi adest potentia facinoris, non deerit conatûs enormitas. Non possint, vt non faciant; nam potentia peccandi sæpe est meta delicti.

175. (Psalm. Agell.) Psalmo 118. vers. 29. Dauid naturæ bonitate, & gratiæ moribus inclytus, sic orat Deum: *Viam iniquitatis amoue à me.* (locus aliàs ad rem castitatis enucleatus;) Per viam iniquitatis, *insidos mores* intelligit Agellius ibi. Itaque Dauid & bonâ indole, & multâ Dei gratiâ præditus, valde suos mores, & pronam ad lapsum naturam suam timet. (Orig.) Sed aduertendum est cum Origene, quem allegat Agellius, quòd *Non ait, Me amoue à viâ iniquitatis, sed illam à me.* Profectò rem arduam, & quæ insolens videtur, flagitat Dauid, scilicet, vt via iniquitatis amoueatur, aut deleatur, aut sulco vomeris opere confusa, aut septo gressus per viam impediente. Quasi non sufficeret à Deo petere, vt se non permitteret per illam viam incedere. Quis vnquàm adeò sui impotens est, vt cùm liberi arbitrij sit, enixè procuret, quod auferatur via, quæ ducit ad præcipitium, ne per illam pergat? Neque enim via cogit quemquam, vt per illam iter agat. Noscit viæ pericula, diuertat ab illa, nec per illam incedat, ne offendat, aut impingat, aut erret, aut præcipitet. At Dauid egregius imbecillitatis humanæ explorator, etsi bonitate indolis, & gratiæ potentiâ robustus, non petit, vt ipse frenetur ne pergat per viam iniquitatis; sed vt via iniquitatis à se amoueatur, ne per illã eat possibilitate eundi. Quasi facilius sit viã amouere, & confundere, ne possit per eam iter agi, quàm illum reuocare, ne eat. Fateor, inquid Dauid, mei arbitrij sum; imò indè errare possum, quia libera potestas mihi est quoquouersùs eundi; at sic effrenis à prona potẽtia errandi, feror in errores, vt facilius sit amouere viam, quam scio ducere ad præcipitium, quàm, quòd si adsit, & mihi suppetat eundi facultas, per illam non incedam. Sic sic timet Dauid à procliui potentia ad errandum! Simili cautione præcauit Deus ne Hebræus populus sibi statuam fingeret, materiâ simulacri consultissimè amouendo. Siquidem potentia peccandi sæpe fit meta delicti.

Satellites Holophernis vident venustam Iudith, & admirati eius pulchritudinem, statim prophetant Domini sui non bonum amorem: *Hoc autem scias*, (inquiunt cap. 10. vers. 16.) *quoniam cum steteris in conspectu eius, eris gratissima in corde eius.* & hic vers. 14. inter Ethnicos versans, idololatriam timet. Quasi potentia prona ad lapsum, certissimum lapsûs omen sit. Ita indubiè affirmatur casurus, qui procliuis est ad casum. Sic in lubrico natura est, dum potest labi, dum non amouetur lapsus materia, & inde potentia ad labendum. Vnde Ecclesiastici 31. vers. 10. potentia ad transgrediendum, quæ transgressa non est legem diuinam, quasi illustre sanctitatis miraculum prædicatur. *Qui potuit transgredi, & non est transgressus; facere mala, & non fecit.* dixerat paulò antè: *Quis est hic & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.* Audis reputari ad meritum, miraculi ad instar augustum, omisisse malum, quod patrari potuit? Vnde non pauci recentiores, qui priscam Theologiam inquietant, subtiliter in omissione mali elogia meriti recognoscunt; cùm miraculum virtutis habeatur, posse facere malum, nec tamen fecisse. Anselmus Laud. sic rem exaggerat: *Qui potuit transgredi præceptum Dei, & non est transgressus pertinaciter.* Acsi non tantùm reputetur ad meritum omissio mali, sed etiam non pertinaciter in illo perdurare, vitij obstinatione, quò augustior sit laus potentiæ omittentis. Sic potentia ad peccandũ sæpe solitat homines ad delinquendum instigare: *Peca vn hombre debalde, solamente por pecar, solo porque puede?* Tanta est hominis imbecillitas, imò tanta est mortalium malitia.

(176. Iudith. — Ecclesiast. — Angest. Granado. — Ansel. Laud.)

§. XXXV.

Pulchra fœmina causa non est tota rea: nam quam damnat fœdum crimen, visa pulchritudo absoluit.

INterrogatus Achior capite præcedenti quid sentiret de Hebræâ gente, satis comiter dixit 177.
quæ

quæ iudicabat vera; propter quod hic v. 2. acerbissimæ morti addicitur ab Holopherne. Verùm expensione dignum est Iuditham infrà cap. 11. eadem ferè dixisse, & quidem quæ vltrò se ingessit, & tamen cùm eadem esset causa Iudithæ, & Achioris, Iuditha condemnata non fuit; Achior verò reus mortis dicitur ab Holopherne, & Assyriorum proceribus. Quidnam causæ fuit, vt eadem causa tam imparem exitum sortiretur? Quem causæ suæ patronum feliciter rhetorem, habuit Iuditha, quo caruit Achior? Ego quidem existimo eloquentiam pulchritudinis perorasse pro Iuditha, & sic immunem à delicto, & pœna fuisse; imò laude, & præmio dignam Assyrio plausu acclamatam. Et cuius causa tota erat rea apud Assyrios; venustate pulchritudinis defensa, causam vicit, vicit spes Bethuliensium. Refert Plutarchus rem nemini non notam, sed huc necessariò aduocandam. Nempe, ob nescio quod delictum rea sistitur apud iudices venustissima puella Phryne nominè: sedent Athenienses iudices in subselliis, ipsa velatam habebat faciem (qui antiquus reorum mos erat,) dum illam eloquentissimè defendit Euthias insignis illius æui Rhetor, & tamen adhuc iudices perstabant in sententiâ damnationis. Quid peroraret tunc Hypericles, qui illius etiam causam agebat? Num Hypericles flectere iudices eloquendo præsumeret, quod præstare non valuit Euthias elegantissimus Orator? Ergo Hypericles, loco elegantissimæ orationis velum Phrinæ abstulit, vt elegantissima virginis pulchritudo elegantiùs peroraret: quam cùm cernerent Athenienses iudices, sic tacitâ venustatis eloquentiâ permoti sunt, vt eam statim vno animo absoluerint. Nimirum sic animos conciliat pulchritudo, vt desperatam causam vincat; mutâ eloquentiâ venustas persuadet, & omnium scelerum reum, immunem à delicto probat, ac si pulchritudo innocentia sit, & venustas immunitas à reatu. Vix, aut ne vix quidem rea & damnabilis est causa, quam defendit pulchritudo, quæ tacitè subornat seueriores iudices, & quasi quodam philtro transuersum ducit. Caueant recti iudices præstigias fœmineæ venustatis.

Iudith.

Pulchritudinis eloquentia.

Plutarch.

178. Decem illæ Virgines in Euangelio Matthæi cap. 25. celebres, quæ à venustate dignæ habitæ sunt, quæ expectarent cælestem sponsum. Diu expectant quinque ex illis; & ne præ inopia pabuli extinguerentur lucernæ, eunt quæsitura oleũ: dum celeres eunt, venit sponsus; & quæ aderant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est cubilis ianua. Veniunt nouissimè quinque illæ, fores pulsant, & validâ voce clamant: Domine, Domine aperi nobis. Tunc sponsus seuerè respondet: *Amen dico vobis, nescio vos.* Hieronymus, Augustinus, Hilarius, & vt cæteros interpretes omittam eruditè ait Maldonatus: *Nemo dubitat Christi ad iudicium aduentum significare.* Itaque cum Christus iudex sedet, & virgines regno expellit, & ad perpetuum cæli exilium virgines damnat, ianuas cæli claudit, & ait illis: *Nescio vos.* Damnat virgines, & ait, se illas nescire? Planè iniusta videtur hæc damnatio, & indigna Christo iudice. Si Christus reum nescit, quo modo illum damnat? Quis iure damnet, quem nescit? Qui aliquem non cognoscit, simul nescit bonúsne an malus sit. Ergo qui fatetur se nescire hominem, hominis merita videtur ignorasse. Quo modo igitur, vt has virgines damnet æquissimus iudex, ait; *Nescio vos?* At quis homo oculis mentis videns pulchras virgines, & eximiâ venustate elegantes, eas damnet?

Matth.

Ignorata pulchritudo damnatur.
Hier.
Aug.
Hilar.
Maldon.

Dignæ planè sunt, quæ damnentur; sed omniscius Deus, illas dicitur quasi ignorasse, (scio rigorem literalis sensus, sed expendo verborum corticem,) vt illas quo pacto à nobis inuisas, si fieri possit, non inauditas, damnandas ritè ostendat. Nam quis Cato tam seuerus iudex erit, qui pulchram earum venustatem oculis contemplans, easdem condemnet? Nimirùm delicta condemnationem exigent; at venustas intercedet, & exorabit veniam. Ergo vt æquius iudex eas pro reatu condemnet, mentem, & oculos dicitur auertere, & easdem nescire: *Nescio vos*: vt sic condemnet, quas nescire dicitur: quas si sciret, si alloqueretur, & cerneret, forsan sic rem componeret, si foret purus homo, vt easdem minimè condemnaret. Nempe de Deo loquitur more humano, & quod humani iudices facere solent. Sic aspectus venustæ puellæ solet apud homines intercedere pro delictis, vt quam reatus damnat, absoluat pulchritudo.

Ioannis 8. Adducunt Pharisæi ad Iesum venustam fœminam in adulterio deprehensam; delictum in confesso est: sententiam rogant super adulterij crimine. Iesus verò iudex adulteræ constitutus, inclinans se, digito scribebat in terram. Quid scripsit? Beda, & Euthymius putant nihil scripsisse, quod legi posset. Quorsùm ergo adulterâ constitutâ coram Christo, ipse se inclinat? Maldonatus putat vt declinaret iudicis munus, quod illi tribuebant; vel certè vt iudex iam constitutus oculos auerteret, & declinaret aspectum reæ fœminæ. At cùm Pharisæi persisterent, & Iesus dixisset, quòd qui sine peccato foret, primus in adulteram lapides mitteret; & sic vnus post alium abiissent omnes, & solus Iesus cum adultera esset, & iam à terra erectus illam aspexisset, ait, *Nemo te condemnauit mulier?* Et illa respondisset: *Nemo Domine: Dixit ei Iesus: Nec ego te condemnabo.* Numquid Iesus quia iam se erexerat à terra, & fœminam ream conspexerat, illam absoluit à manifesto, & fœdo crimine, & quod mandat Moyses castigari morte? Opportunè. S. Augustinus Tractatu 33. *Nec ego te condemnabo, a quo te fortè condemnari timuisti, quia in me peccatum non inuenisti. Quid est Domine? faues ergo peccatis? Non planè. Attende quod sequitur. Vade, & amplius noli peccare. Ergo & Dominus damnauit, sed peccatum, non hominem.* Nempe non damnauit fœminam, quam à terra erectus coram se habebat. Nimirùm ne Christus fauere peccatis videatur perspicuè comprobatum adulterium damnat; & ne eiusmodi fœminam, quam coràm habebat condemnaret, eam absoluit. Porrò fœminarum damnatio est: *Nescio vos.* Vnde fœminæ coram se positæ, inquit, *Neque ego te condemnabo.* Sic absque reatus vitio verè probabor homo apud homines, apud quos, nemo ferè est iudex, qui bellam fœminam damnet & ita (siquidem iure id possum;) *neque ego te condemnabo.* Ergo Holophernes non valuit damnare venustissimam Iuditham, quam coràm habebat, etsi ream eiusdem criminis, ob quod ipse nuper damnauit Achiorem; imò eam valde laudat, & approbat hic 18. & 19.

179.
Ioann.

Beda.
Euthym.

Maldon.
Difficile damnatur pulchra fœmina.

Aug.

Iudith.

§. XXXVI.

Vis amoris mutuat intellectui perspicaciam ad videndum nimis in re dilecta.

AMor cæcus pingitur, vel potiùs fingitur; nam amor oculatus est, & nimis videt. Nisi 180.

fortè ideo cæcus dicitur, quia videt nimis. Nam sicut cæcus est qui non videt, quæ videnda sunt; ita etiam cæcus est, qui videt, quæ videnda non sunt, vel videt quæ non sunt. *Lippientibus singularis lucerna multiplex est*; defectus potentiæ multiplicat obiecta, & mentitur visionem. Non qui plura videt, sed qui quod re verà est, videt, dicetur pollere videndi facultate. ô quanta videt amor in persona, quam amat! Lynceis oculis vtitur, & arcana penetrat; & adauget bona, quæ prædicet. Vis amoris peruersitates transformat in probitates. Deformes liberi parentibus pulchri ac venusti videntur. Næuos non videt amor, quippe luminibus captus. Pulchrúmque illud Theophrasti: *Amantium cæca iudicia sunt*, ait Hieronymus ad cap.10. Oseæ. Nam excessus amoris, excessus mutuatur menti, & oculis. Sicque mentem affectu deprauat, & oculorum aciem acuendo obcæcat, vt nihil non magnificum in dilecto videat, amore exaggerante virtutes. Res amata ab amantis æstimatione, & eloquio valdè excrescit. Profectò admiratione dignum est Dæmonem semel, & iterum deuictum & prostratum à Christo Deo, cuius diuinitatem iam certiùs explorauerat, & penè cognouerat, nihilominùs ausum fuisse eundem tertiò tentare, & quidem tentatione turpissimâ. Matth.4. v. 8. Iterum assumpsit eum Diabolus in montem excelsum valdè: *& ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum*, &c. Mira sanè impudentia Diaboli, Deum euertere nititur desiderio mundialis pompæ, quam sciebat fugere, & nihili facere, imò ipsius tædio affici. Vnde tam arroganter de se præsumpsit Dæmon? Eleganter Rabanus in Catenâ (cuius verba ad aliud thema probandum infrà iterum dabo;) *Ostendit autem Diabolus Domino omnia regna mundi, & gloriam eorum. Non quod ipse visum eius amplificare potuit, aut aliquid ignotum demonstrare; sed vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat, quasi speciosam, ac desiderabilem verbis ostendens, in amorem, Christo suggerens, venire volebat.* Nimirum ipse Diabolus ardenti gloriæ humanæ desiderio tenebatur; nam qui superbissimus est, honores anhelat, glorias suspirat, & ardentissimè appetit. Vnde pompam mundanam, quàm auidissimè appetebat, & maximi faciebat, vsque adeò magnificis verbis commendare præsumpsit, exaggerante amore inanis gloriæ commendationem & appetibilitatẽ; vt præsumpserit se Christi Dei voluntatem flexurum, vt degeneraret in amorem, & æstimationem futilis gloriæ, & mundialis superbiæ. *Vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat, quasi speciosam, & desiderabilem verbis ostendens.* Expende τὸ *Quam ipse diligebat.* Etsi res futilis sit inanis gloria, & Christus Deus illam nihili faciat, & manifestè sciat ad eius cupiditatem se instigari à malo Dæmone, vt illum euertat, nihilominùs Dæmonem, qui superbos fastus summè diligebat, & maximi æstimabat; audet illorum desiderio Christo suggerere, & præsumit feliciter persuadere. Tam exaggerat amor rei æstimationem! tantam eloquentiam suggerit amor! & rem tam sibi arduam persuadere præsumit.

Theophr. Hierony. — Matth. — Raban. Amor rei eloquentissimus est in laudem rei amatæ.

181\. Mendacio amoris, rei amatæ bonitas augetur, augente dilectione bonitatẽ rei amatę. Quod creati amoris est vitiũ, à quo diuinus amor immunis est, nam Dei amor vitium non admittit, nec dilectione suâ rei amatæ bonitates mentitur. At nescio quâ arcanâ vi bonitatem dilecti exaggerat, intra veritatis limites. Ad cuius imitationem nos sic hortatur Clem. Alex. 1. Pædag. cap. 5. inquiens: *Vera autem dicentes in dilectione augeamus omnia in idipsum.* Secum pugnare videtur hæc sententia: nam si res augetur supra id quod reuerà est, possibile non est, vera tunc dici: quia augmentum supra rem est; quod autem excedit rem, non veritate, sed mendacio augetur. Verùm hoc miraculum à dilectione est: nam à *dilectione* res augetur in id ipsum, & sic, etsi res augetur, verum dicitur. Itaque dilectio bonitatem rei amatæ auget, & multiplicat in idipsum, supra acumen, imò supra perspicaciam, siue audaciam intellectus: nam oculatior, & perspicacior est amor, quàm intellectus: *Oculus Seraphicus nunquam dormiens, Christus*: dixit S. Epiphanius in serm. de laudibus Deiparæ. Profectò Seraphinorum character, amor est. Vnde oculi Christi Dei dicuntur Seraphici; quia homines beneuolentissimè aspicit, & eorum bona beneuolentissimis oculis respicit, acceptat, & quasi amplificat verè in id ipsum. Quod patebit in die iudicij, in quo sic amplifabit beneuolè beatorum merita, vt ipsi fermè ea non agnoscant, sed dicant: *Quando te vidimus esurientem?* &c. Matthæi 25. vers. 44.

181\. Amor rem adauget in id ipsum. — Clem.Alex. — Epiph.

Arcanè dicitur Christus Deus ab eodem Clemente Alex. suprà, *Verbum Dei & infans Patris.* 182.
Quâ ratione, qui Verbum est, & per proprium characterem est sermo, potest esse infans? infánsne sermo esse potest, idem enim est ac si dicas: *linguatus elinguis*, aut *loquax mutus*? Adducam difficiliorem locum 1. Corinth. 2. v. 10. vt difficultatem difficultate superem, nam clauus clauo truditur: *Nobis autem* (ait Paulus) *reuelauit omnia per Spiritum suum; spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Et mox: *Quæ Dei sunt nemo scit, nisi spiritus Dei.* Audis à magno Doctore Paulo, quod *Spiritus Sanctus scrutatur etiam profunda Dei?* & quod *nemo scit, quæ Dei sunt, nisi Spiritus Dei?* Porrò vox *scrutari*, attentionem, & impensiorem cognoscendi curam innuit; imò particula illa *nemo* exclusiua videtur; & specie tenus diuinum Verbum ab hac scrutatione profunda, & eminentiori videtur excludi: Quod absit. Variis expositionibus fatigant hunc locum interpretes: & nisi ego fallor, rem, quam versamus; manifestè elucidat, vt, non id intendens, commentatus est Clemens Alex. suprà allegatus. Nam Spiritus sanctus à proprio charactere Amor est, amor autem in personâ dilectâ, affectus perspicaciâ, seu *dilectione quasi auget omnia in idipsum, vera dicens.* Verbum enim diuinum potiùs notitia est, & cognitio, etsi acutissima, & perspicacissima, vtpote infinita; at specialiter Amor non est. Inde ergo nuncupatim de illo non prædicat Paulus hanc eminentiam cognitionis Spiritus sancti, qui amor est, (etsi nihil Patri, aut Verbo desit ad perfectam cognitionem;) an quia pulchriora Dei attributa, & perfectiones, *dilectione* non quasi exaggerat *augens in id ipsum*? vt eleganter dixit Alexandrinus Clemens. Sic res diuinas concipit mediocritas humana pro hoc statu. Vnde etiam dicitur Christus: *Verbum Dei, & infans Patris.*

182\. Clem.Alex. Amor est oculatissimus scrutator. — 1.Cor.

Nemo est tam parùm versatus in sacris literis, qui non aduerterit sæpè Spiritum sanctum dici *Spiritum veritatis*: quod epitheton fortè quadraret aptiùs in Patrem, qui omnisciâ, & verissimâ sui cognitione genuit Verbum: & tamen non dicitur *Pater veritatis.* Et Verbum ipsum, quod per eiusmodi verissimam cognitionẽ gignitur, quódque ipsa veritas est, dicente ipso: *Ego sum via, veritas*, &c. fortè aptiùs diceretur *Verbum veritatis*, & tamen vnus Spiritus sanctus, *Spiritus veritatis* dicitur. 183.

dicitur. Forsitan hæc anticipata cautio suspicionem faciet alicui Macedonio, vt sibi, & suis persuadeat aliquam ad mendacium propensionem inesse Spiritui sancto; siquidem tam impensè illum à falsitate vindicat Euangelista, toties ingeminans *Spiritum veritatis*. Et quidem Euangelistæ videntur indicare nullum nouum mysterium Spiritum sanctum docuisse Apostolos, sed tantùm suggessisse, & signatiùs explicuisse, quæ docuerat Christus Dominus. Ioan. c. 14. v. 26. *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.* Cur Spiritus sanctus, quæ diuina persona est, non inæqualis Patri, & Filio, & eadem Deitas, & Sapientia cum illis, non docuit Ecclesiam mysterium aliquod præter ea, quæ Christus reuelauerat? Cæterùm admirationem adaugēt verba Christi apud Ioannem, quæ ipse Spiritus dictauit c. 16. v. 13. *Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim à semetipso loquetur, sed quæcumque audiet loquetur.* Non præteriit Rupertum inibi energia causalis illius voculæ *enim*. Et sic explicationem impedit. Docebit vos omnem veritatem: non enim à semetipso loquetur: *Quasi si à semetipso loqueretur, non veritatem, sed mendacium locuturus esset.* Satis elucet difficultas. Innumeros huius loci expositores legi; plures vim causalis *enim* admittunt; & tamen in nullius Commentatione omninò quiesco, vt totus locus ad tropologiam factus videatur. Porrò Spiritus sanctus per proprium characterem amor est, & infinitus amor: ergo suggerat mysteria, quæ Christus docuit, illáque explicatius tradat; non addat nouum aliquod, ne fortè videatur alicui Macedonio, non bene animato in Spiritum sanctum, vi amoris (quod accidit amori humano) rem exaggerare, etiam *in idipsum, vera dicens.* Scilicet quodammodò præcauetur, (sic res diuinas concipit tenuitas humana, humano more de illis eloquens,) à Spiritu sancto, quia Amor est, quod non præcauetur à Verbo, qui Amor non est: Vt sit hyperbole exaggerans amorem hunc diuinum, similitudine amoris humani. Quid exaggeratius dici, excogitarîve potest, ad explicandū quàm audeat Amor in augendis rei dilectæ bonis, & quàm illa è beneuolentiâ exaggerentur? Vnde furiosus Nabuchodonosor in hoste populos, præmonet Holophernem, aiens hîc, v. 6. *Non parcet oculus tuus vlli regno.* Ac si dicat: Etsi à conuersatione, aut præsentiâ, aut æstimatione cuiusuis capiaris, ne illum innoxium, & impunem permitte: ne excuset tui perspicacia amoris, eius in me flagitia, aut æstimatio ob beneuolentiam, misericordiam extorqueat? quamuis oculis tuis videas plura laude, & æstimatione, & beneuolentiâ dignissima, suspecta hæc omnia tibi sint, nulli parcat perspicacia amoris, in omnes sæuiat iracundiæ meæ ferocitas: præstat cæco impetu in omnes ferocire. Solerter caue ab amoris, & beneuolentiæ oculis, qui exaggerant excusationes, & merita personæ dilectæ; tanquam præuidisset id, quod cum Iuditha acecidit Holopherni hîc, vers. 18.

Ioann.

Cur Spiritus sanctus noua mysteria non docet.

Ioan.

Quare Spiritus sāctus non dicitur loqui à semetipso.

Iudith.

§. XXXVII.

Non tantùm studio omnis literaturæ, sed etiam pretio, & negotiatione Sapientis nomen acquiritur.

Res nobilis literarum negotium est: multo in pretio vbique gentium literatura fuit: felicitatum humanarum augustissima, Sapientia meritò reputatur. Iob 28. vers. 18. *Excelsa & eminentia non memorabuntur in comparatione eius: Trahitur enim de occultis sapientia.* Tradiderat Iobus auri, & argenti, & pretiosi cuiusque metalli fodinas, dicens v. 1. *Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est, in quo conflatur,* &c. Ex quibus gradum facit, vt publicet abstrusam Sapientię venam; nimirùm occultos cordis recessus, & abdita secretioris mentis penetralia, vbi sapientia conflatur, vnde effuditur. Trahitur de occultis Sapientia. In quam conflandam, adeò artifex industria Sapientis & laborat, & desudat, & inuigilat, vt homo se in literarum studiis eliquet, & quasi euisceret, vt ex portione sui, & occultis visceribus, quasi ex metallicâ scientiarum glebâ, Sapientiam conflet. Psalm. 89. v. 9. *Anni nostri sicut Aranea meditabuntur.* Sicut enim bombyx aut araneus, vt bombycium, aut telam conficiat, se exenterat, & euiscerat, & emaciat, de suis visceribus telam cōficiens: sic anima sapientis *sicut Aranea* Sapientiam *meditatur*, & sapientiam elaborat: nam Sapientiæ venæ, sunt occulta animi sapientis præcordia. *Trahitur de occultis sapientia.* Hoc Iobi documento, imò & ipsâ experientiâ eruditus, seriò existimabam in Sapientis reconditiori mente literarum venas, Sapientiæ thesauros, & sapientis famam reperiri. Verùm adhuc sic loquitur Iobus: *Sapientia vbi inuenitur? aut quis locus intelligentiæ? nescit homo pretium eius.* Quasi dicat, Occulta est intelligentiæ vena, arduum est, & planè difficile scire, vbi sapientia inueniatur, & quomodo acquirat homo sapientis nomen. At tacitè eam artem insinuat Iobus illis verbis: *Nescit homo pretium eius*, id est, pretio emitur Sapientia. Non tantùm homo Sapientiam acquirit, sese in studiis bonarum disciplinarum euiscerando, sed etiam illam pretio, & negotiatione comparando. Itaque Sapientis nomen non tantùm est à mera scientia, sed etiam à pretio, & arte, & negotiatione, qua emuntur primæ cathedræ, aut officia & munera excelsa, aut clientes: longè latéque buccinantes, & amicorum susurros. Ita vt negotiatio, & ars cum studiis patiatur negotium Sapientiæ. Is enim Sapientis nomen habet, qui cathedram, aut clientum voces emit. Olim *nesciebat homo pretium eius*, id est, Sapientiæ; iam nunc & scitur, & negotiatione Sapientiæ fama diuenditur.

184.

Iob.

Sapientis nomē emitur negotiatione.

Psalm.

Literatissimus hominum Salomon in omni seculo habitus fuit, & quasi Sapientiæ miraculum. Num omnis Sapientiæ fama tota parta fuit à mera scientia? Audiamus illum Ecclesiastis 1. v. 17. *Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, & stultitiam.* Mirum est profectò, quòd Salomon vir ad scientias factus, cælestibus, & mundanis disciplinis imbutus, denuò edisecat errores, & stultitiam. Num etiam à stulto errore Sapientis nomen acquiret? Card. Caietanus sic locum ex Hebræo vertit: *Dedi cor meum ad sciendum sapientiam, & sciendum tricas, & stultitiam.* Et addit satis ad rem: *Dictio interpretata* Tricas, *sonat in-*

185.

Ecclef.

Negotiatione acquiritur Sapientis nomen.

Caiet.

tricationem operum, seu negotiationum. Ac si dicat Salomon: Non tam feci mihi Sapientis nomen è cælo edoctus in omnem literaturam sedulò incumbens, sed etiam arte, & negotiatione Sapientis famam mercatus sum: *Per intricationem operum seu negotiationum.* Non solâ & merâ, Scientiâ Sapiens effectus sum, sed negotiatione opus fuit, vt tantum mihi Sapientis nomen facerem. Hugo Card. in cap. 16. Lucæ, explicans illud Psalm. 70. *Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini,* sic scribit: Altera translatio habet: *Quoniam non cognoui negotiationem: quia illa literatura hodie facta est negotiatio.* Itaque literatura hodie facta est negotiatio. Id dixerat Petrus Damianus serm. 59. Porrò cæteri fortè *nesciunt pretium eius,* id est, Sapientiæ. Ego (ait Salomon) benè scio, non tantùm studiis, sed etiam negotiatione, & pretio Sapientis opinionem comparari. Quod callidè agnouit, & sapienter edocuit Cassiod. libro 2. Variar. epist. 2. *Virtutis genus est propriam substantiam non amare: vbi tantùm opinionis acquiritur, quantùm facultatibus abrogatur.* Erogationibus facultatum, negotiationis pretio, opinionem Sapientis mercatur homo. Et Ennod. lib. 1. epist. epist. 5. *Cedant Fausto priscorum laudes, quibus nobilitatem doctorum commenta pepererunt, quæ phaleratis verborum superciliis meritum à relatore mercantur.* Nota illud; *Meritum à relatore mercantur.* Non tam emunt nomen, & laudes; sed & merita ipsa mercari videntur: ac si meritum possit diuendi, & meritum mercari possimus. At tantum est pecuniæ pretium, vt & merita ipsa emere præsumat. Quid aptius? Profectò Achior Sapientissimam habuit orationem, & tamen vt minus sapiens habitus fuit, cap. 5. v. 28. Secùs Iudithæ hîc v. 18. & 19. ferè eadem ingeminans, quæ sapientis nomen statim mercata est obsequiorum ciuilitate, & laudandi ingenio *Et mirabantur sapientiam eius.*

Hugo. Card. — P. Dam. — Cassiod. — Ennod. — Iudith.

§. XXXVIII.

Ille habetur Sapiens apud aliquos Principes, qui ad eorum placitum iura dispensat, & approbat quidquid illis lubet.

186. Bonus auctor, & bene eruditus Carolus Scribani recenti calamo planè scriptor Veteranus in suo Politico-Christiano erudit Reges, vt consiliarios consulant, & postquam seriò illi decreuerint quid agendum sit, illud exequantur: *Stolidum est petere consilia postquam certo apud te aliquid statueris.* Videri tales consuluisse volunt, sequi nolunt. *Probarique volunt sua, aliena nolunt.* Ad nudam prudentiæ, & moderationis ostentationem consilia hi cogunt; ne denique præsidentes videantur, & damnari merito possint in infelici rerum successu, in consilium alios vocant, quò modesti videantur, non temerarij, ac insolentes. Nimirum tacitè cogunt sententiam à sapientibus, non rogant sententiam. Eruditos aduocant, qui stabiliant Principis placitum, non qui, quod bonum, & æquum est, liberè consulant. Vel saltem (quod tolerabilius foret,) quæritant, qui dicant quod ipsi sentiunt, & volunt. Quod in Regina voluntate notauit Basilius Seleuc. Oratione 3. inquiens: *Hinc euenit vt hoc diligat; illud, quòd ita visum fuerit, repudiet; hoc auerfetur, ad illud animum adiiciat, & libera cum voluntate regnans abundet optionibus sententiarum.* Nempe id maximè cupiunt Principes, vt illis detur optio sententiarum, & trahantur iura ad ipsorum beneplacitum. Vnde euertunt sapientiam sapientum, & ex sapientibus stolidos faciunt. Iob 12. v. 17. *Qui adducunt Consiliarios in stultum finem, & indices,* (id est, *Sapientes* ait S. Thomas ibi,) *in stuporem*, & ille sapientior haberi solet, qui desipit, vt Principis voluntati aduletur; quæ est sapientia huius seculi, & sapientia secularis, & Principum, quam vitandam Paulus 1. Corinth. 2. v. 6. admonet: *Sapientiam loquimur inter perfectos; Sapientiam verò non huius seculi, neque Principum huius seculi.* Nam secularis, 187. & aulica sapientia suffragium non trutinat ad Rationis bilancem, sed ad Principis arbitrium. De quibus inquit S. Nazianzenus Oratione 1. in Iulian. de Iuliano loquens: *Alios honoribus capiens; nimirùm eos, qui nullam aliam legem quam Principis voluntatem agnoscebant.* Acerbè pungit Aristotelem Tertullianus Apolog. cap. 46. aiens: *Aristoteles tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quàm Plato Dionysio ventris gratiâ venditatur.* Nimirum Aristoteles, qui ob eximiam sapientiam meruit esse magister, & Consiliarius Alexandri Magni, consiliis suis ei adulabatur, ne gratiam Principis perderet, si non gratum suffragium daret quoties consulitur. Ergo sapientia, quæ morem gerit non iuri, non rationi, sed voluntati Principum, fugienda est: Quæ à Paulo vocatur sapientia secularis, & sapientia Principum. Verùm in Regum Palatiis ille tantùm sapiens audire solet, qui leges, & iura vel inuita, sic laxat, vt permittant, & admittant, quod Principi lubet. Qui verò leges arctat, nec iura trahit inuita, vt seruiant Principis arbitrio, hic illiteratus audit, & insipiens habetur. Nescio an encomium, an opprobrium sit illud Lampridij in Alexandro Seuero: *Si de iure tractaretur solos doctos in consilium adhibebat.* Quinam sunt soli docti, & vnicè sapientes apud Principes? An quibus tantum fas pro iure est? An quibus voluntas, vel voluptas Principis ius, & fas est?

Carol. Scriban. — Quis habeatur Sapiens apud Principes. — Basil. Sel. — Iob. — S. Thom. — 1. Cor. — Naz. — Tertul. — Lamptid.

188. Plutarchus libellum scripsit cuius titulus: *Cum Principibus maximè Philosophum debere disputare.* Libri argumentum non probo, quod improbat Scriptura, Ecclesiastici 6. v. 5. sic sapienter præcipiens; *Penès Reges noli velle videri esse sapiens.* Porrò Reges plurimi sapientiam æstimant, sapientes, quibus ad consilia egent, honestant, & honorant, & largissimis præmiis, & sublimitate honorum decorant. Imò sapientiæ honos est, *Vt per ipsam Reges regnent*, & assistat Reipublicæ capiti, Principi inquam, vt eum ad decernendum erudiat. Nam Reges maximè egent assistrice sapientiâ, quia ex eorum decretis, pax & tranquillitas totius regni pendet. Quare ergo dehortatur Deus sapientes, vt assistant Regibus? *Penès Reges noli videri esse sapiens.* Quia prudentior sapientia *odiosa est* Regibus, ait Iansenius hîc. Ad rem satis Robertus Holcot in Commentario huius loci. *Penès Reges noli videri esse sapiens. Quia tales* (id est, qui sapientes videri volunt,) *sunt stulti penès Reges.* Quasi dicat, si integram, & sinceram sapientiam apud Principes ostentes, & interrogatus verè sapientem te exhibeas, nec adulanter sapientiam insipienter flectas ad Principum placita, *odiosus* eris, & stultus audies. Apud Academias sapiens eris, non apud Reges, quia non sapis *sapientiâ Principum.* Ergo *penès reges noli videri esse sapiens.* Quia qui videntur sapientes apud Principes, *sunt stulti.* Nam sapiens ille solùm apud aulicos habetur, qui auribus Principum adulatur, qui placentia loquitur.

Plutarch. — Eccli. — Noli videri sapiês apud Principes. — Iansen. — Robert. Holcot.

Genes.

189. Genes. Apud principes ille sapiens dicitur, qui placentia loquitur. Genes.40.vers.16. Præpositus pincernarum, & Præpositus pistorum, viri principes apud Pharaonem, rei aut suspicionis, aut veri criminis, in carcerem coniecti sunt. Somniarunt nescio quid per quietem, & hærebant anxij, quid somnia portenderent: ibi fortè Iosephus inclusus tenebatur. Narrauit Pincernarum princeps somnium suum Iosepho somniorum interpretandorum peritissimo: & ante tres dies se restituendum esse honori pristino, faustè prædixit. Tunc *videns pistorum magister, quod prudenter somnium dissoluisset*, ait. *Et ego vidi somnium*, &c. Quod eâdem sapientiâ verè interpretatus est, vt euentus edocuit. At expensione dignissimum est, quòd cùm veram somnij interpretationem dederit etiam pistorum præposito, non dicitur sapienter se gessisse; & cùm pincernarum Principi fausta, & optata enunciauit, dicitur, *videns quòd prudenter somnium dissoluisset*. Eadem prudentia in vtriusque somnij manifestatione est, nam vtrumque somnium & sagaciter, & verè interpretatus est. Ergo aut vtraque somniorum Commentatio sapiens est, aut nulla. Verùm hic est genius aulicorum, vt qui non loquitur ad arbitrium, & cupiditatem Principum, non dicatur prudens,
190. etsi prudenter rem edisserat. Porrò illud somnium dicitur prudenter interpretatus, in quo prospera, & fausta prædicebat; secus illud, quod suspendium augurabatur. Nam ille solus dicitur & prudens, & sapiens, qui fausta loquitur, qui ad voluntatem Principis loquitur, qui optata Principi loquitur, & hic solus dicitur, *Prudenter somnium dissoluere*; quasi aliud somnium non prudenter, sed stultè Iosephus dissoluisset. Ergo *penès Reges noli videri esse sapiens*. Nam illum frequentant Principes, illius responsa, vt oracula habentur, ille solus apud ipsos prudenter sapiens est, qui morem gerit Principum voluntati. Vnde cap.5.v.27. sententia Achioris reiicitur, etsi consultissima, quia morem non gessit Iudith. Principi Holopherni, & cap.2. v 4. approbatur imprudentissimum Consiliatiorum iudicium, etsi imprudentissimum, quia erat ad mentem, & placitum Nabuchodonosoris. Nam regium iudicium habetur consultissima prudentia; quasi Rex à sceptro mutuet sapientiam: quod denotauit in Iuliano apostata S. Nazianzenus Orat.43. sic illum al-
Nazianz. loquens: *Quod si magnum, imò rerum omnium maximo tibi purpura videtur: ex qua tu sapiens existis*, &c. Vnde Iuditha hîc vers.19. habetur sapientissima.

§. XXXIX.

Rusticana simplicitas, & felix insipientia sæpè aptior est ad rem virtutis, quàm exquisita Doctorum sapientia.

191. Senec. epist. 42. *SÆpè maximum pretium est, pro quo nullum datur.* Magno in pretio habetur eruditio, ingenij acumen, bonarum disciplinarum notitia ad omnem literaturã docta: (neque enim Christiana philosophia renunciauit ingenio.) Vbique contemnitur simplex ruditas, & rusticana ignoratio, à qua fermè obbrutescit homo. At nescio quâ arcanâ vi idiotam virtus amat, & simplex insipientia felix est ad sanctitatem. Aliàs (verba sunt Tertulliani lib. de Anima cap. 3.) *Deliquit, opinor, diuina* Tertull. *doctrina, ex Iudæa potiùs, quàm ex Græcia oriens. Errauit & Christus piscatores citiùs, quàm Sophistam mittens.* Errauit etiam Christi Dei disciplina simplices & indoctas turbas vltrò erudiens, & alliciens ad collegium diuinæ Scholę; & palàm fastidiens spumosam scribarum eruditionem. Neque enim Deus quærit suæ doctrinæ curiosos inquisitores, sed simplices cælestis veritatis amatores. *Porrò non amplius inueniri licet, quàm quod à Deo* Tertull. *dicitur. Quod autem à Deo dicitur, totum est*, ait idẽ Tertullianus suprà cap. 2. Planè sterilescere solet virtus hominis, multa curiosè sciscitantis; & rudis insipientia fœcunda virtutum est: & literarum dispendium, sæpè compendium est ad sanctitatem. Videas in Ecclesia plurimos sanctitate illustres, qui felici insipientiâ, & rudi simplicitate, virtutis fastigium tenuerunt. Profectò totum scit, qui benè viuere scit; nec amisit sapientis nomen, sed commutauit. *Qui se habet, nihil perdidit*: qui Deum reperit, totum scit, omnia habet. Quis autem certiùs Seneca. se habet & sapientiùs Deum inuenit, quàm felix ruditas, & à Deo docta insipientia? Sic (vt innumeros omittam) Complutensis Lycei gloria, & fratrũ Minorum decus, S.Didacus, fuit feliciter idiota, vt esset sapienter felix, ad mensuram indoctæ simplicitatis mutuatus subliminiorem sapientiam sanctitatis.

Lucæ 15.v.8. sic fatur Euangelista: *Quæ mulier* 192. Lucæ. In nocte pię insipientiæ inuenitur drachma perdita. *habens drachmas decem, si perdiderit drachmam vnam, nonne accendit lucernam, & euerrit domum, & quærit diligenter, donec inueniat?* Hæc bona fœmina, humilis, rudis, & paupercula est, vt ostendit inibi sapientissimus noster Maldonatus. Quid verò sit hæc drachma, idonee tradunt S.Nazianz. Maldon. Orat.2. de Pascha, & Nizetas ibi, S.Nissenus, & S. Nazianz. Nissen. Cyrillus apud S. Thom. S.August.lib.2.quæstionum Euangelic. cap. 33. S. Gregor. homil. 34. in Cyrillus. August. Euang. Morosus ero si multa, quæ ad rem præsentem tradunt, exscribam. Sufficiat vnus Chrysologus serm.169. qui hanc drachmam Christum esse Gregor. interpretatur. *(Christus est drachma nostra redem-* Chrysol. *ptionis, plenum diuinitatis numisma.* Et appositè addit: *Simpliciter contigit, quod eam nocturno requirit in tempore.* Res profectò expensione dignissima, scilicet bona hæc & simplex fœmina impensè procurat reperire perexiguam drachmam, ita vt totam euerrat & euertat domum, & *eam nocturno requirit in tempore.* Ad malignam candelæ lucem præsumit inuenire paruum numisma? Obscurâ nocte cæcutit corpore & mente, qui sic quærit, quod seriò inuenire cupit. Expectet tantisper, donec illucescat dies, & depulsis nocturnis tenebris, solares radij indicabunt drachmam. Nam lux clarior, ingenium inueniendi est. Planè fulgor prodit occulta; & noctis caligo lenocinatur rei amissæ. Perdere, non inuenire quærit, qui noctu quærit. O arcanam simplicis fœminæ solertiam! sapienter noctu quærit, qui impensè Deum quærit. Qui per obscuritatem simplicis fidei cælestem redemptionis drachmam, Christum inquam, (vt nuper aiebat S.Chrysologus,) quærit, *eam nocturno requi-* Chrysol. *rit in tempore.* Nox enim, aut fidem significat, vt docet S. Gregor. super 1. Reg.3. aut ignorantiam, Gregor. seu rudem insipientiam, vt innuit Orig. super Ge- Orig. nes. homil.1. Vnde simplex hæc fœmina, solertissima indagatrix, & felix inuentrix cælestis drachmæ, non expectat ad superbos, & negotiosos fastuosæ sapientiæ fulgores; sed nocturno tempore, id est, per rudis insipientiæ tenebras, & per fidei exiguam lucem cælestem drachmam diligenter quærit, & feliciter inuenit. Quia sæpè indocta ruditas, & rudis insipientiæ illiterata pietas, est arbitrium certiùs, & citiùs inueniendi Empyream drachmam. Detumescat ergo ventosissimus Sapientum

pientium fastus. Cælestis drachma inuenitur in noctis caligine, ad perexiguam simplicis fidei lucem; & sæpe perditur in meridie præclarioris sapientiæ. Præstat esse bene idiota, quàm malè sapiens;& fideliter rudis,quàm ingeniosè disertus.

193. Cui veritas comperta est sine Deo? Cui Deus cognitus sine fide?cui fides solida sine obscuritate?cùm fides sit Argumentum non apparentium. Hæc sapientia de schola cæli est; curiositas inanium quæstionum de Academicæ ostentationis fastu. *Quis reuelabit quod Deus texit? Vnde sciscitandum est? Vnde & ignorare tutissimum est: præstat per Deum nescire, quam per hominem scire*, inquit Tertullianus lib. de Anima cap. 1. Inscitia hæc,non est ignoratio, sed eruditio veræ sapientiæ;non est ruditatis nota,sed ingenij meta,& pietatis artificium. *Spiritus vbi vult spirat & vocem eius audis; sed nescis vnde veniat, aut quò vadat.* Ioannis 3.vers.8. Qui ignorat viam spiritus, inuenit vestigia gratiæ:Genesis 12.vers.1. *Dixit Dominus ad Abra. Egredere de terra tua,& de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstrabo tibi.* Et quare suo Abrahamo non indicat Deus quò iturus est? Cur non ingerit notitiam paradisiacæ regionis, quam Abrahamo destinauit:Bellè Basilius Seleucus orat. 7. *Locum occultat,vt animi constantiam exerceat:metam celat, vt cursum contendat.* Planè hæc sententia ænigmati similis est. Profectò qui metam ignorat, malè festinat. Non it, sed errat, qui quam petiturus est metam nescit. O arcanam pietatis artem, quæ ab ignoratione eruditur sapientiùs! Siquidem virtus ab insipientia extimulatur ad cursum. Feliciter tenetur meta,quam incuriosa & pia ignoratio præmonstrat. Nesciat quò pergit,vt citiùs pergere sciat. Neque enim ingenij perspicacia, & oculatior inanis sapientiæ eruditio semper iuuant ad pietatis cursum, quò pergimus,ad promissam paradisi regionem;(nempe ad paradisicam gloriam,) sed sæpe rudis simplicitas, & pia insipientia calcar addit ad cælestes cursus. Surgunt rudes & indocti, & præoccupant cæli glorias; & nos perdiu scientiis imbuti cæcè erramus à cæli recto tramite. Quæ est nota vox Augustini ad Sodalem Alipium, studiorum collegam. Proculdubio: *Quod à Deo discitur, Totum est.* Et planè Totum scit,qui à vitiis se redimere,& virtutis pretio beatam cæli gloriam emere nouit.

Tertull. Insipientia sæpe calcar est ad virtutem. Genes. Basil. Tertull.

194. Sapientissimus mortalium Salomon, peccando defessus, meliore vitæ frugem meditatus, pœnitentiæ sese totum destinat,& vni Deo postremam vitæ periodum consecrat. Vnde Ecclesiastæ 1.v.17. sic fatur: *Dedi cor meum,vt scirem prudentiam,atque doctrinam,erroresque,& stultitiam.* Quid discere ambit Salomon iam senex & capularis, qui adhuc iuuenis sapientiæ miraculum habitus fuit? Et esto,Salomō senex adhuc studeat sapientiæ,imprudens,imò impudens erit,si studeat stultitiæ. Quænā hæc stultitia,cui sapientissimus Salomon studet, cùm se totū vni Deo donare destinat?Lyranus inibi *Stultitiam circa humana*,id est,inscitiam circa humanam sapientiam, quam tanti fecerunt Græcæ, & Romanæ Academiæ. Caietanus sic locum commentatur ibidem: *Stultitiam, hoc est, multitudinem imprudentiarum, quibus homines abundant.* Nempe stultitia hæc, quam sapientissimus Salomon,dum se ex animo conuertit ad Deum, studiosè procurat, est ignoratio humanæ sapientiæ, & imprudentia siue inscitia humanarum facultatum. O æstimanda merita simplicis & imperitæ ruditatis,atque indoctæ insipientiæ! Scilicet Salomon ad miraculum doctus, & eruditus, audacissimè, & impiissimè deliquit; quando verò actus diuinioris gratiæ stimulis,festinat condignam pœnitentiam agere, & se,secùmque omnia sua vni Deo addicere & consecrare;sollicitè ambit piam (vt sic dicam) stultitiam,consultissimam imprudentiam, & feliciter sanctam insipientiā. Dedidiscere procurat humanas scientias,vt sic citiùs ac certiùs Deū promereatur, cui impensiùs placere studet. Acsi dicat Salomon:Deum sapiens offendi, insipiens placabo Deum offensum:dum sapiens eram, impius fui, & omnium scelerum reus; per rudem insipientiā piè præsumo virtutis fastigium. O vtinam sim feliciter stultus, aut verè sim sapienter felix! restauret pia simplicitas, quod amisit facinorosa sapientia. Sic,sic pia ruditas,& rusticana simplicitas facit ad virtutem! Vnde hîc,vers.18. cùm nuper compertum esset Assyriis, Iuditham esse piam fœminam, & spretis mundi illecebris totam Dei cultui & religioni addictam,iure *mirabantur sapientiam eius.* Acsi foret miraculi ad instar aliquem eruditè ingeniosum, & eximiè sapientem,simul esse eximiè pium, & sanctitati addictum. Mirantur in eximiè sapiente eximiam sanctitatem: Acsi eximia sanctitas quasi cognata esset rudi simplicitati,& appendix illiteratæ insipientiæ. Scio multos in omni literatura claros,sanctitatis laude floruisse;sed multò plures legimus,qui feliciter indocti virtutis fastigium tenuerunt.

Ecclesiast. Liranus. Caiet. Iudith.

---

§. XL.

Castitas attestantis,adstruit fidem,quam destruit testimonium luxuriantis.

Luxuria dulce venenum est, quo ferè interiit 195.
in homine, nobilior hominis pars, Ratio inquam. Porrò impudicitia voluptatis philtro, sic infatuat homines,vt *mentem dissoluat*, & penè ab auctoritate hominem deponat,& ad pecuinam vilitatem abiiciat;ferè obbrutescente ratione, atque imminutā humanæ auctoritatis generositate. Neque enim bene conueniunt, nec aptè morantur in vnâ sede, auctoritas hominis, & lasciuia pecoris. Humanâ fide indignus est homo,cuius humanitas sibi non constat.Ecce tota semper luxuria mentitur,hanc coargue,& te redige ad verum, ad castitatem inquam. Nam lasciuus homo vt naturam, sic veritatem dedidiscit:quippe ipse voluptatum præstigiis falsus,fallaciis delectatur.Pulchrè P.Damianus serm. 5. *Fluxa, & seductoria immundi huius mundi blandimenta despicite.* Nempe immunditiam blandientis, & lasciuæ voluptatis, fluxam, & seductoriam appellat. Vsitatus enim ad decipiendum, sexus luxuriæ est. Ergo quis credat seductori? Planè deuenustatur vel ipsa veritas in ore impudico,plus incredibilitatis mutuans à dicentis impudicitiā,quàm auctoritatis à veri generositate. Sic à schola sibi mentientis libidinis, discitur fallendi cupido; & imminuta luxuriantis auctoritas, licentia est discedendi etiam rebus verissimis. Esto bene castus,ne habeatis verè mentiens.

Beda in cap. 9 Marc. Mendaciū est luxuriæ vitium. P.Dam.

Ioannis 4. vers.29. Mulier illa Samaritana ma- 196.
lè casta,& bene diserta,ex diuturno colloquio cum Christo,altè instructa de rebus fidei, vtpotè docta à schola Dei:viuacior in ea scintillabat fides,quàm accenderat perspicua Christi prophetia de occulta & dissimulata scortatione: studio publicandi Christum flagrans,festinat ad vrbem, & sic euangelizat

Euangeliū ab ore impudico prædicatum vix fidem reperit.

gelizat conciuibus suis: *Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus?* (Ioan.) Aduertunt interpretes Samaritanam consultissimè non dixisse, nuncupatim esse Christum, etsi auidè percuperet, vt in illum crederent conciues sui; sed ad Saluatorem illos remittit. Vis noscere causam? Audi elegantem S. Chysostomi expensionem homil. 33. in Ioannem. Sic fatur (Chrysost.) Chrysostomus: *Numquid ipse est Christus? Animaduerte immensam mulieris sapientiam; neque affirmat Christum esse, neque reticet. Noluit se huius opinionis auctorem.* Nempe mulier non satis casta, noluit esse huius opinionis auctorem, ne Euangelium dehonestaret, dum Euangelium comprobaret. Quasi dicat Chrysostomus: Tametsi diserta fœmina ab ingenio subtilis, ab eloquio facunda, à recenti Christi prophetia erudita, à flagrantis fidei vigore animosior, aptè potuit ipsa per se Christum euangelizare, hortando populares suos, vt in Christum crederent; tamen mulier malè casta noluit se huius opinionis auctorem haberi. Vnde ait: *Venite & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: nunquid ipse est Christus?* Scilicet etsi Euangelium Dei doctrina sit, diuino testimonio sanctum, tantis miraculis credibile, & meracissima veritas, indubiâ fide tenenda; tamen pia iam fœmina prudenter timet, ne ob eius antiquam impudicitiam vel ipsum Euangelium quodammodò deuenustetur, neque fidem apud homines mereatur ob testificantis impudentiam. Nam credibilitatem, quam habet, quia Euangelium, perdere videtur apud homines, quia impudico ore notificatur. Quis credat dixisse Deum, quod dixisse testatur impudens scortuli lingua? *Animaduerte immensam mulieris sapientiam: neque affirmat Christum esse, neque reticet. Noluit se huius opinionis auctorem:* Seductoria enim sunt immundæ luxuriæ blandimenta; & vel ipsâ Euangelij veritatem quasi mentiri videretur.

197. (Lucæ.) Lucæ 15. vers. 30. Boni patris frugi filius, sic prodigum fratrem querulus apud patrem accusat: *Filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus.* Quænam hæc substantia, quam prodigus filius luxuriando consumpsit? Sensus Literalis in promptu est: Allegoricum dilucidè tradit (Origen. Castitas prædicantis Euangeliũ, valde facit ad fidem.) Origenes Tractatu. 10. in Matthæum, ita scribens: *Lasciui filij, qui viuendo luxuriosè Euangelicæ doctrinæ substantiam consumpserunt.* Nempe luxuriantes concionatoris seu doctoris mores, Euangelij substantiam, id est, veritatē tacitè intentant corrumpere. Profectò Veritas est Christianæ fidei anima, & vigor, seu vita Euangelij: ergo Doctor castus, est optimus Euangelij interpres, à pudicitia honestat honestam Euangelij veritatem. At lasciuia doctoris non tantùm doctrinam decolorat luxuriandi licentiâ; sed etiam eius auctoritatem imminuit apud homines, apud quos incredibilis fit veritas, quam impudicitia prædicantis vellit destruit, dum adstruere satagit. Planè nutat fides debita Christianæ veritati, nisi etiam aliquam auctoritatem concipiat à castitate Doctoris proponentis mysteria. Quis credat ipsam veritatem ab ore nugaciter luxuriante? Vnde si prædicantis desit castitas, etsi Euangelium in se verum sit, vt par est, tamen quasi consumpta & deperdita esset eius veritas, (quæ est Euangelij substantia,) vix creditur ab audientibus ob dubiam fidem proponentis veritatem. Et ita Euangelium ab impudico ore sæpe fabula videtur, quanquã Euangeliũ sit, & Euangelium falsum (si dici posset) haberetur. Sic, sic gloria pudicitiæ mysterium proponentis facit ad gratiam credendi. Nam *lasciui filij viuendo luxuriosè Euangelicæ doctrinæ gratiam consumpserunt.* Hinc lux obscuræ illi sententiæ Basilij Seleuc. orat. 43. (Basil. Seleuc.) vbi sic ait: *Oportet Euangelij difficultatem proponi, & prædicatione Euangelium damnatum tenere*, (quæ verba aliorsùm multis expendebam alibi.) Non enim commendat, sed sæpe damnat Euangelium impudici doctoris prædicatio. Vnde hic vers. 20. Holophernes castissimæ Iudithæ sponte credit, tametsi id ipsum credere renuit suprà cap. 5. (Iudith.) vers. 26. Achiori gentiliter lasciuienti. Nempe castitas adtestantis ab auctoritate proponentis, seu applicantis, fidem quodammodò adstruit, quam destruit testimonium luxuriantis.

Non omittam ad comprobandum thema propositum, pulchram S. Ambrosij expositionem. 198. Commentatur illud Lucæ 1. vers. 27. *Missus est Angelus Gabriel à Deo ad Virginem desponsatam viro.* (Lucæ. Mariæ castitas valde iuuat ad credibilitatem incarnationis.) Duplex hinc oboritur quæstio: altera cur Deus corporari voluit de fœmina maritatâ; altera quare de virgine. Mitto super hac re expositorum dissidia, vt S. Ambrosij grauissima verba proponam, & exponam: Ideò, inquit, Christus Deus de fœminâ maritatâ nascitur, quia *locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset & dolere iniuriam, & vindicare opprobium, si non agnosceret sacramentum.* (Ambrof.) Omnis quidem maritus exactor est vxoriæ castitatis. Sed cur ad virginem mittitur Angelus? cur de virgine nasci ambit Christus Deus? *Quid quod etiam fides Mariæ verbis maior adsciscitur, & mendacij causa remouetur?* Ac si dicat Ambrosius: Mysterium Incarnationis arduum creditu est; Præterea mater locuples testis est (Ambrof.) Conceptionis, & Natiuitatis filij: consultissimè ergo de Virgine matre concipitur, & nascitur Christus Deus, vt sic verbis Mariæ matris maior fides habeatur de arcano incarnationis mysterio, & mēdacij causa remoueatur, nempe iactura pudicitiæ. Quid illustrius? Scilicet Mariæ augustissima auctoritas, quâ fidem facit mysterio incarnationis apud homines, indubia est ab eius eximiâ puritate; quæ fortè apud eosdem nutaret, si à iactura pudicitiæ dehonestaretur. Quasi virginitas, seu purior castitas sit auctoritatis vigor apud homines, & credibilitatis energia: Ac si iactura pudicitiæ sit mendacij seminarium; & castimoniæ laus sit humanæ auctoritatis fastigium.

§. XLI.

Castitas humanam fidem, pudoris laude mercatur.

INter cætera castitatis elogia, illud eximium est, 199. quòd castis magnam auctoritatem concilians, (Vita S Eug. Castitas est corona fidei.) eosdem maximè fide dignos facit. *Domina gaudij dux virtutis, fomentum, & corona fidei*, dicitur Castitas in vita S. Eugeniæ Virg. & Mart. Pulchrè dicitur castitas *fomentum fidei*, quæ sic fauet, & fouet fidem, vt fidem coronet. *Concilium virginitatis*, dixit S. Ambrosius aduersùs Symmachum. (Ambrof.) Fallor, nisi emphaticè loquitur magnus, & sententiosissimus Doctor Ambrosius, quasi castitas sic foueat credibilitatem, & coronet fidem, vt æmula sit auctoritatis Conciliorum, in quibus summa est auctoritatis, & credibilitatis laus apud fideles. Hic erit huius §. labor, in quo ostendam, quàm sit fide dignus homo eximiè castus.

Post duos, & triginta annos assumpsit ad Cælos

los Christi, scribit suum Euangelium Euangelista Ioannes, iam diu scriptis,& publicatis aliis tribus Euangeliis. Verùm contendet aliquis superuacaneum fuisse Ioannis Euangelium. Nam quod attinet ad res humanitatis Christi, satis superque traditæ videbantur à tribus aliis Euangelistis. In ore duorum,vel trium testium stat omne verbum. Ad negotium verò diuinitatis,quod feliciter audax penetrauit,& diuinissimè tradidit,minùs sufficiens est apud homines vnius hominis testimonium, vt fidem faciat de rebus diuinioribus, & longissimè humanum captum superantibus. Ergo aut ad res humanitatis tradendas(quæ faciliores creditu sunt) superfluunt tres omninò Euangelistæ, aut ad mysteria diuinitatis (quæ non tam ex professo tractarunt reliqui Euangelistæ,) satis non erit apud homines vnius Euangelistæ Ioannis auctoritas. Præsertim cùm tunc Cherinthus hæreticus cum suis sacramentum diuinitatis Christi pugnacissimè
200. Castitas Ioannis fecit eius Euangelium credibilius apud homines.
negarit.Plures sistent testes ad rem non ita difficilem creditu, ad rem verò magis arduam sufficiet vnus? Aut plures redundant, aut vnus non sufficit. Igitur non satis prouisum videtur credibilitati fidei, quæ summa res est Christianismi. Quæ fiducia Ioannem erexit, vt quæ vltra humanos oculos viderat, de æterna, & inenarrabili Verbi generatione,piè præsumpserit Orbi indubiè credenda tradere? Theophylactus locuples, & antiquus auctor, & doctrinæ Chrysostomi bibulus super hac re, sic animosè scripsit in prologo ad Matthæum: *Referunt, quod post mortem Euangelistarum, superstiti Ioanni allata fuerint tria Euangelia,vt videret ea,atque iudicaret,num illa verè scripta fuissent. Ioannes autem & ipse ampliorem veritatis gratiam sortitus, adimpleuit quæcumque*, &c. Idem ferè repetit in prologo ad Euangelium Ioannis,causam subinsinuans; quia Ioannes erat *Mundo corde,nempe virgo. Vnde & amplius notitia Dei donum concreditum est.* Itaque virgo Ioannes & approbasse dicitur tria alia Euangelia, & suo suffragio fidem illorum fulciisse. Dein ipse solus disertiùs res diuinitatis Ecclesiæ credendas tradidit. Aduerte ad rationem Theophylacti:*Ioannes autem ampliorem veritatis gratiam sortitus est.* Non quia Spiritus sanctus veriùs dictauerit Ioanni, quàm aliis tribus Euangelistis, res Christi. Neque enim Spiritus sanctus se ipso verior esse potest,qui summa veritas est. Sed Ioannes ampliorem veritatis gratiam sortitus est, quàm cæteri Euangelistæ, quod attinet ad humanam fidem. Nempe Euangelium, quà à Ioanne scriptum est, fide dignius est,quàm cætera Euangelia, quà à Matthæo, aut Marco,aut Luca conscripta sunt. Quoniam Ioannes mundo corde, & virgo erat, vnde vberiorem notitiam, & ampliorem veritatis, seu credibilitatis gratiam sortitus est. Et ita approbat reliqua Euangelia,ne quid auctoritatis humanæ Euangeliis deesset. Nam *virginitas est fomentum & corona fidei, & Concilium veritatis.* Scilicet virgo castitas ampliorem veritatis gratiam sortitur apud homines, quia ornamentum est veritatis, auctoritas credibilitatis,& perfectio fidei.

Theoph.

Theoph.

201. Ioann. Castitas tribuit auctoritatem filij Dei.
Ioannis 1. vers. 12. *Quotquot autem receperunt eum*, (Christum inquam) *dedit eis potestatem filios Dei fieri,his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri,sed ex Deo nati sunt.*Meritò addubitant SS. Patres quomodo Christus his, qui se receperunt, potestatem dedisse dicatur, vt fierent filij Dei, cùm iam recipiendo ipsum, filij Dei facti essent. Dicitur enim: his, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Eos enim quibus potestatem dedisse dicit, vt filij Dei fierent, ex Deo iam natos fuisse ait. Quid autem est aliud filium Dei esse, nisi natum esse ex Deo? Quo ergo modo ei, qui natus ex Deo est, potest dari potestas, vt filius Dei fiat? Nisi fortè filio dari potest potestas; vt rursus filius fiat. De hac re legi potest S.Cyrillus Alex. hîc cap.13.& 14. Pacianus lib.de Pœnit. contra Nouat. S. Augustinus cum Beda S. Chrysostomus cum suis Theophylacto, & Euthymio, qui plures solutiones aut subobscurè insinuant,aut disertè tradunt; quas latè expendi, cùm traderem Euangelium Ioannis. Opportuna ad rem præsentem est solutio, quæ aliquando placuit sapientissimo Maldonato inibi: quam ex Græco textu depromit.Nam pro *Potestatem*, Græcè scribitur ἐξουσίαν,quæ vox significat *Auctoritatem.* Et sensus erit; His, qui ex Deo nati sunt, & ita iam sunt filij Dei, data est auctoritas filiorum Dei, per castitatem facienda: Ac si iis, qui per fidem, aut gratiam facti sunt filij Dei, adhuc per eximiam castitatem possint adipisci auctoritatem dignam filiorum Dei. Quò alludere videtur Basilius Seleuc. Orat. 8. sic exclamans: *ô quanta continentiæ dignitas! quanta grauitatis corona!* Audis castitatem dici coronam grauitatis, & dignitatem regiam, dignam coronâ filiorum Dei? Ecce tibi continentia veneranda dicitur; & auctoritas, seu regalis dignitas castitatis commendatur. Vnde qui iam filius Dei est, adhuc piè potest ambire auctoritatem filiorum Dei, quæ ampliorem fidem mereatur;quod est castitatis elogium, & purioris continentiæ dignitas. Hæc dixerim, vt augustiorem Tertulliani locum expenderem ad hanc rem apprimè elegantem. Is lib. de Pudicitia cap. 1. inter alias castitatis laudes,sic scribit. Pudicitia est *honor corporum,decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis.* Scilicet veneranda castitas est decus corporis,corona grauitatis, integritas virtutis, ornamentum sexuum, venustas naturæ, dignitas filiorum Dei, auctoritas fidei.*Fides generis*, inquam Hispanè dices: *la castidad es el credito de nuestra naturaleça.* Quasi homo non eximiè castus, etsi alioqui quibusdam aliis virtutibus sanctissimis præditus sit, fidem integrè non faciat sibi, neque tam sit fide dignus,quàm homo castitate præminens. Nam venerabilis castitas testimonij credibilitatem fouet, fidem coronat, eam dignitatem homini tribuit, vt acquirat auctoritatem filij Dei: est enim *fides generis* humani. Vnde castitas amplioris veritatis gratiam habet, & gloriam auctoritatis filij Dei.

Cyril. Patian. August. Beda. Chrysost. Theoph. Euthym.

Maldon.

Basil. Sel.

Castitas est fides generis humani.

Tertul.

Danielis 13. v. 41. Susanna venustissima æquè ac castissima fœmina, accusata fœdi adulterij, testimonio seniorum reatus comprobatur, & concordi totius populi sententiâ condemnatur. Armatur Hebræa gens ad sæuam facinoris vltionem; & pudica Susanna, non tam adulterij, quàm castitatis rea, ad supplicium rapitur. Neminem aduocat causæ patronum; quis enim excusare posset,quam seniores populi accusant vt testes oculati? & quæ defensio credatur eius,quæ credibiliori, apud homines testimonio damnatur? Re ferè desperatâ à cognatis; cùm crepitantium lapidum turba iam iã ingrueret; ecce Daniel,adhuc tenellus puer,& rei forensis inexpertus, pucrili balbutie innocentiam Susannæ allegat; & ad primam vocem sistitur populi multitudo pronè ruentis in fœminæ ruinam.Vnde tanta orationis felicitas in balbutiente puero, vt reuocare potuerit sententiam totius populi 202. Danielis auctoritas præmatura, à castitate.

puli ob legum religionem irreligiosè furentis? Quid tantam auctoritatem conciliare potuit adhuc impuberi Danieli? Num Spiritus prophetiæ, quo iam incipiebat eminere? an euidentia falsitatis, de quo seniores palàm conuicit? fortè innocentia Susannæ tantam fidem, & auctoritatem meruit, vt rescinderet sententiam in ipsam fulminatam, & plenam fidem apud populum mereretur?

Aug. Maxim. Ambr.

Audiendus est S.Augustinus, tom.10. serm.44. in appendice de diuersis, nisi fortè est S.Maximi, & certè stylum S.Ambrosij redolet: vt dum nullius certò est, omnium esse videatur. Sic itaque loquitur Augustinus: *Susanna mulier inimicos suos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem in sermone tuitio est, sed in sancta fœmina tacente linguâ, pro ea castitas loquitur. Castitas enim Susannæ affuit in iudicio.* Et statim subdit: *Tandem iudicem meretur castitas Danielem puerum iuniorem. Multum igitur de Deo pudicitia consequitur.* Nempe tanta Danielis dignitas, tanta credibilitatis auctoritas, meritum fuit castitatis Susannæ. Quasi non tam fide dignum fecerit Danielem euidentia, qua adulteros senes falsitatis conuicit, quàm sua ipsius castitas, insuper & Susannæ pudicitia. Cuius eximia castitas tantâ auctoritate pollebat, vt tuitio Susannæ non tam nixa fuerit sermone Danielis, quàm ipsius castitate. Castitas vel tacendo falsitatis conuicit accusatores, castitas interpellauit pro Susanna, castitas eam fidem apud omnes obtinuit, vt ab omnibus indubiè crederetur. Vnde non in sermone Danielis tuitio Susannæ est, nam pro Susanna castitas loquitur, & ab omnibus fidem meruit: quia castitas *fides generis* est. Quod videre licet in Iuditha hîc v. 31. quæ cùm castitatis laude eximiè polleret, credita est posse perficere facinus supra spes illustre. Et infrà cap.11.v.18. eademmet ipsa, quæ Assyrij non crediderunt Achiori, certò crediderunt Iudithæ. Tantum habet credibilitatem pudicitia, quæ fidem pudoris laude mercatur piâ castitatis ambitione!

Iudith.

§. XLII.

Impius dum bonum verè laudat, illud egregiè deuenustat.

203. Naz.

Non est cuiusuis Deũ laudare.

SApientissima sapientissimi Nazianzeni vox est in Orat. 1. de Theologia, *Non cuiusuis est de Deo disserere.* Deus enim non est is, qui egeat improbi aut insipientis linguæ adiutorio. Diuina mysteria silentio arcana, taciturnitate magna, promulganda non sunt à quouis è triuio. Nam os improbum cùm prædicare ambit diuinas laudes, easdem egregiè dehonestat. Dum improba lingua probat illustrissima Dei encomia, magis illa improbat. Nam sicut eximia laus est a probis probari, ita ab improbis non probari, sed improbari, laus est. *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, Ecclesiastici 15.v.11. Suspicionis rea est laus, quam celebrat peccati reus. Iniquo enim grata est iniquitas, æquitas odiosa est. Quid nisi impietatem approbabit impius? Inde propè dedecus est diuinæ perfectionis, obsequium impietatis: neque enim Deus indiget iniqui laudatoris elogiis, quibus dum Deum prædicare exambit, suis laudibus magis culpat, quàm laudat.

Ecclef.

204. Geneseos 24.vers.50. Seruus ille Abrahami, cui creditæ sunt Isaaci nuptiæ, Rebeccam diuino instinctu eligit, annuunt eius parentes, & cognati; sed cunctantur puellæ profectum; Abrahami seruus ægrè fert moras: & diligenter procurat reditum maturare; *Responderuntque Laban, & Bathuel: A Domino egressus est sermo: non possumus extra placitum eius, quicquam aliud loqui tecum.* Genes.

Hæc vltima verba sic habentur in Hebræa origine, vt scribit Mariana ibi: *A Domino egressus est sermo, non possumus tibi loqui bonum vel malum.* Marian.

Laus Dei à non bono homine, suspecta est.

Quis non miretur insolentiam huius sententiæ? Fatentur Abrahæ cognati, Dei voluntatem esse vt Rebecca nubat Isaaco, & ad illum proficiscatur; & ideò aiunt super Rebeccæ profectu, non posse loqui bonum nec malum? Esto, malum non possint loqui: (quis enim nisi improbus malum potest loqui de iis, quæ Deo sunt placita?) at de re, quæ Deo placet, & quam ipse quasi congruentem decernit toto diuinitatis consilio, cur bonum loqui non possunt? Imò quia à Deo profectus est sermo iste, bonum de eo loqui possunt, & debent. Quis enim nisi planè improbus non dilaudet, quod Dei beneplacitum commendat? Profectò *non cuiusuis est de Deo disserere, neque est speciosa Dei laus in ore peccatoris.* Neque enim quiuis aptus est ad nuncupandas summas Dei laudes, ne eas commendatione adstruens, planè ipsâ commendatione destruat. Præstat sæpe Dei elogia taciturnitate suspicere, quàm non satis mundo ore confiteri? Vnde sciè aiunt: *A Domino egressus est sermo, non possumus tibi loqui bonum vel malum.* Nam propè consimilis audacia est loqui bonum, quàm obloqui malum: hoc prophanat bonitatem Dei, illud culpat diuinas laudes.

205. Psalm. Hier. Tertull.

Huius rationem insinuare videtur Dauid Psal.8. v.3. aiens: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* S.Hieronymus: *Fundasti.* Tertullianus lib. de Anima, cap.19. *Expediuisti laudem.* Verùm difficile est, quo pacto in ore infantis expedita & perfecta sit Dei laus. Nam infans est, qui fari nec scit, nec valet: quomodo ergo in impedito infantis ore, reperitur expedita laus Dei? S. Chrysostomus homil. 67. in Matthæum, sic interpretatur hunc locum: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Infantes autem & lactentes neque intelligere aliquem, nec laudare queunt.* Nempe eæ sunt diuinæ laudes, vt ligata infantium ora felicius illas explicent, & commendent, non garrulâ Rhetorum facundiâ, sed infanti oris mussitatione, aut silentio. Sententiosè ergo dixerunt Bathuel, & Laban: *A Domino egressus est sermo, non possumus tibi loqui bonum vel malum.* (Alibi expediam quo pacto dixerit S.Chrysostomus; qui nequit intelligere in hâc mortali vitâ diuinæ perfectionis laudem, laudes diuinas egregiè perficere.)

Inexpedita infantium ora expeditius Deum laudant. Chrysost.

Aliam rationem reddit Sanctus Iob, cap. 13. v.7. Nempe cùm eius non benè amici, vt illum inimicè opprimerent, magnificis encomiis diuinas laudes extollerent, quo viderentur Deo religiosè adulari, vt Iobo insidiarentur, & à probitate deficerent; sic Iobus inquit ad illos: *Nunquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?* Peccator enim ore tenus laudans Deum, videtur causæ diuinæ patrocinari: causa autem Dei ea non est, quæ indigeat tam improbo, & imbecillo patrono: qui non fundabit laudes, sed euertet. Nam bona alioqui causa in ore non boni aduocati, bona non est, imbecillè nutat, & infirmè labat non à ratione causæ, sed à causæ patrono. Sed animaduersione dignum est, diuinas laudes in horum reprobo ore, dici mendacium non quod re ipsa sint mentitæ laudes, sed quia veras laudes mentiuntur, & quasi mentitas publicant improbi homines. 206.

Iob.

Os improbum etiam veras laudes mentitur.

Nn Prauæ

Prou. Symm. Prauæ linguæ deficit veritas, etiam dum veritatem prædicat. Prouerbiorum 26. v. 7. *Indecens est in ore stultorum parabola.* Symmachus, *deficit.* Nempe apud homines, deficit à veritate, desciscit à laude, etiam vera laus in ore improbo. Est etiam sua fortuna veritati.

107. Psalm. Psalmo 49. v. 16. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Scilicet præcauet sibi Deus, ne pollutum peccatoris os dehonestet diuinas laudes: quasi malit quodammodò Deus ab impio ferè contemni, quàm laudari: nam iniuria contemptus fortè præstabilior est, quàm exaggeratior laus; hæc enim culpat, quem impij contemptus commendat. Lucæ 23. v. 9. Valde desiderabat Herodes videre Christum, & experiri coràm miraculorum famam, & inde Saluatorem munerare absolutione reatus. Quapropter, *Interrogabat eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat.* Iure mirantur Sancti Patres arcanum silentij mysterium. Veretúrne Christi diuinior politia sermones conserere cum profanè politicis aulicorum moribus? Quare Christus obuius patrator miraculorum, expetitum miraculum coram beneuolo tunc Rege non edit, etsi non ad sui liberationem, saltem ad sui probationem, aut laudationem? Imò id veretur Christus, valdéque culpari timet, si à viris à palatij licentiâ impiis dilaudetur? Quod egregiè notauit S. Gregorius 10. Moralium, c. 30. sic aiens: *Inquisitus ergo Redemptor tacuit, expectatus miracula adhibere contempsit; magis eligens apertè à superbientibus despici, quàm a non credentibus vacuâ voce laudari.* Planè eleganter de more Gregorius.

(Margin: Honestatur magis Christus contéptu, quàm laude impiorum? Luc. Greg.)

208. Profectò cùm non sit speciosa laus in ore peccatoris, iure queritur Deus, quia enarrat eius iustitias, ex ore immundo assumit eius testamentum. Hoc videre licet in Gentili Achiori, qui ferè toto cap. 5. huius libri multus est in prædicandis laudibus veri Dei, quem Hebræi colunt. Quod adeò infeliciter Achior persuasit, vt Deo contemptum, & sibi perniciem maximam attulerit, vt liquet ex vers. 26. illius 5. capitis. At sanctissima Iuditha hoc versans argumentum, & easdem veri Dei laudes ingeminans, tantam fecit laudum fidem, vt v. 21. polliceatur Holophernes se obsequiis & religione culturum Deum Hebræorum. Nempe improbus Achior vacuâ voce laudauit Deum, imò laudibus contemptibilem apud Assyrios reddidit: Sanctissima verò Iudith sic speciosis virtutis laudibus commendauit, vt magnificum ostenderit etiam apud impiissimos Assyrios: ac si probitas laudantis sit laudum vigor.

(Margin: Iudith. Iudith.)

§. XLIII.

Sub præsidio potentioris impunè delinquitur: nunquam ferè rea est malitia habentis patronum; nec secura est innocentia non habentis tutorem.

209. IN hostili regione versantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix: & quia vndevnde malum timetur, vndecumque solerter præcauetur. Argutè ait Seneca epist. 75. *Inter suspecta malè viuitur. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum.* Nisi timor è pectore eiectus sit, palpitantibus præcordiis viuitur. Vix aliquis est, cuius ambitio non speret aliqua; nemo reperitur, qui plura non timeat. Vnicum curarum asylum est potentior aliquis patronus, qui officiosiùs obligatus, clientis tutelam suscipiat: Sub hoc præsidio etiam malitia in tuto est. Qui verò potentioris adiutorio caret, obnoxius est cuiusque audaciæ, imbecillus est ad omnem hostem, expositus omnium calumniæ: *In vniuersum scire oportet, quòd qui præstantiorũ ope destituitur, fit obnoxius maximis culpis, & criminibus,* ait Philo in lib. Quod deterior potiori. Nempe ipsa virtus rea est in homine destituto Patroni ope; merita præmium ignorant, sanctitas criminosa est, innocentia culpatur, eruditio non sapit. *Væ soli,* Eccl. 4. v. 10. Qui autem patronum adsciuit, aut officiositatis artificio, aut obsequij ingenio, aut munerum præstigiis, aut consanguinitatis fœdere, aut venustatis illicio, extra aleam est. Quis exarmet, quem potentia Mæcenatis obarmat? quis accuset, quem potentis fauor excusat? Quis culpet, quem potens patrocinium iustificat? nemo audet insidiari malitiæ armatæ potentium ope. Vnde qui solus est, solus opprimitur, væ soli: nam solus omnium insidiis, & telis est expositus.

(Margin: Seneca. Philo. Eccle.)

Adhuc post multas expositiones, quas alibi dedi, grauidus mysteriis est locus ille Tertulliani lib. de Orat. cap. 8. vbi sic fatur: *Absit vt Dominus tentare videatur, quasi aut ignoret fidem cuiusque, aut deijcere sit consentiens. Diaboli est & infirmitas, & malitia.* Quod Deus tentet neminem, in confesso omnibus est. Nam tentatio Dæmonis negotium est. Verùm quo pacto dicitur, quod tentatio hominũ, est diaboli infirmitas? nisi fortè fortissima sit infirmitas. Tot fortissimos viros exarmauit Dæmon tentando, tot virtute robustos prostrauit, & tentationes ab imbecillitate diaboli sunt? Imò à valentiore fortitudine, quâ protoparentes innocentiæ vigore fultos deuicit, quâ tot virtute proceres deiecit, quâ ausus est Christum Deum tentando aggredi. *Ductus est Iesus a Spiritu,* malo inquã, *in desertum vt tentaretur à Diabolo.* Matth. 4. v. 1. Planè petulans audacia, & impudens temeritas Christum tentationibus adoriri! Imò insigne infirmitatis documentum. In eremum diabolus ducit Christum, ad solitudinem trahit, vbi destitutus sit omni adiumento, timens qualecumque patrocinium. Eleganter id aduertit Chrysost. hom. 3. in Matth. expendens præfata verba Euangelistæ: *Considera quonam illum assumens Spiritus duxerit, non in vrbem, neque in forum, sed in eremum. Tunc quippe maximè Diabolus aliquos aggreditur, cùm solos viderit.* O insignem patrocinij exaggerationẽ! Nempe audierat Diabolus vocem Patris Dei in Iordane publicantem, Christum esse eius naturalem filium; suspicabatur illum personalitate Verbi fultum, deitate impeccabilem, totâ Dei omnipotentiâ obarmatum; & vbi illum considerat in eremo solum, audet eundem inuadere (quâ dubitabat) aliquâ spe victoriæ; quem numquàm in vrbibus aggressus est, vbi aut discipulorum, aut affinium, aut admiratorum turmis stipatus erat: Et cùm videt solum, audacissimè aggreditur. Acsi plus timeat à patrocinio hominum, quàm à Deitatis præsidio? Quid exaggeratius, quàm Dæmonem non audere nisi in solum, qui audet in Deum? Ergo hæc Diaboli tentatio, quæ audacia fortitudinis videtur, infirmitas imbecilla est; quippe quæ sic timet hominum patrocinium. Quis audeat aduersùs eum, qui fultus est potentium patrocinio, cùm ipse Diabolus vix audeat?

(Margin: 210. Tertull. Qui potentis patroni officio destituitur, timeat. Matth. Chrysost. Securitas à patrono.)

Hinc homo de se infirmus adhærendo potentiori, captare præsumit securitatẽ aliquam, edoctus 211.

bruti

Tertull. Ingeniosa vitis patrociniũ quærit.

bruti fruticis ingenio. Expende præclara Tertulliani verba lib. de Anima, cap. 19. *Video vitem adhuc teneram & impuberem intelligentem tamen iam opera sua, & volentem alicubi adhærescere, cùm innixa, vel innexa proficiat. Denique non expectatâ rusticâ disciplinâ, sine arundine, sine cornu, si quid attigerit, vltro amabit: & quidem viriosius,* (id est, virium efficaciâ) *amplexabitur, de suo ingenio, quam de tuo arbitrio properat esse secura.* Rusticana & inculta vitis à natura, humilis ambit sublime patrocinium, ne humi repat, exposita omnium vestigiis. Necessitas intellectum dat, & voluntatem adhærendi patrono; hoc arbitrium ingeniatur vitis, vt secura sit ab iniuriis vilitatis suæ, vt sublimiùs & ambitiosiùs propagetur totâ pampinorum ambitione. Hoc ingenium vitis est, quæ *de suo ingenio, quam de tuo arbitrio properat esse secura.* Et sic altas maritat vlmos ad sui patrocinium, sub quo valde eminet, & nimis secura est: ô quàm impunè versatur hîc Iuditha inter Assyrios, sub præsidio principis Holophernis!

Iudith.

§. XLIV.

Beneuolentia Superioris clypeus est, & corona subditi familiarissimi.

212. FAuor Principis meritum est candidati: qui eius gratiam aut officiosus, aut assentator meretur, statim dignitates meretur: Silent merita, quæ non publicat lingua fauoris: imò fauor artificiũ merendi est. Nam prolixum, arduum, & impeditũ est iter, quod per merita conficitur: ambitio fauoris, compendium merendi est: *Quis est ille, qui veritatis antistitem, ac propugnatorẽ, vnius diecula spatio, velut simulacrum ex argilla finxit?* Ait Naz. Orat. 1. Quid potuit id præstare, nisi familiaritas Principis, aut muneribus, obsequiisq; mercata gratia: nam fauor arbiter meritorum est. Lucæ 12. v. 14. accedunt ad Christum duo fratres litigantes super merito possessionis, cúmque litis arbitrum vltrò faciunt, & alterutri eorum ait Iesus: *Homo quis me constituit iudicem, & diuisorem inter vos?* Ad quæ verba sic fatur Ambrosius: *Nec iudex dignatur esse litium, & arbiter facultatum, viuorum habens, mortuorúmque iudicium, arbitriúmque meritorum.* Pende hæc postrema verba, *Habens arbitrium meritorum.* Christus præmiator meritorum est, non imputator. Iudex est, non præuaricator: nec fictitiè imputat merita, sed vera remunerat. In die iudicij iustos, aut iniustos homines reperiet, non faciet. Ergo tunc iudicium habebit, non arbitrium meritorum. Quid quæso, innuit Ambrosius aiens, quòd Christus viuorum, atque mortuorum iudex habet *arbitrium meritorum?* Num quia non iudicabit secundùm legis rigorem, & iuris apices; (vt aiunt) sed vt æquus arbiter, cuius prudens arbitrium pro lege est? Id misericordia exigeret; at dies illa iusti-

Nazianz. Superior humanus dicitur meritorum arbiter. Lucæ.

Ambrof.

213. tiæ seuerioris dies est. Planè Ambrosius humano idiomate de Christo iudice hominibus loquitur, & tacitè Principes, & iudices carpit. Quasi dicat; Humanus iudex sæpè pro arbitrio suo merita causæ aut reperit, aut dissimulat: beneuolentia, aut fauor cudunt merita. Christus Deus omnium iudex *arbiter meritorum est*, ne minùs æquè possit, quàm iniquè alij iudices valent. Ergo arbiter meritorum est, non cùm merita præmiat, (vt humanus iudex) sed cùm ea inspirat, & cooperatur nobiscum. Et ita dicitur iure habere *arbitrium meritorum*, quod alij iudices in collatione ipsa præmij iniustè sibi vsurpant. Et quidem aptè de humano Principe dixisset Ambrosius, quod habet *arbitrium meritorum*, & satis acutè perstringeret Superiorum mores, si semibarbarè accipiatur *arbitrium*, pro artificio, seu ingenio, quo solent Principes vti ad comparandas pecunias sine noua tributi impositione, aut regij census impendio. Vt sic detur arbitrium reperiendi merita, sicut & colligendi pecunias. Saltem compertum sit, beneuolentiam superioris sæpè non reperire habilem, sed facere; nam gratia Principis sublimat, protegit, coronat.

Arbitrium meritorum.

Psalm. 5. v. 13. *Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Aut humano more loquitur de 214.
Deo, ac de humano Principe; aut liceat accommodatitiè hunc locum ad mores versare. Difficile est quo pacto beneuolentia Principis sit clypeus, & corona. Porrò scutum bellum personat, corona victoriam importat: at bona voluntas, seu gratia Principis, blanda beneuolentia est, non dura militia. Et quidem pro *scuto* Græcè est generale nomen ὅπλον *armorum*. Ergo bona Principis voluntas clypeus est, quo protegitur ille, qui eiusmodi fauore fruitur; telum est, quo ferit aduersarium: & corona, quâ præmiat merita, cuius arbitrium habet. Nam superioris fauor scutum est, quo quis defenditur ab aduersariorum iniuriis, & potentiâ: telum est, quo impunè ferit, quos lædere cupit: corona est, qua præclarè munerat merita, quorum arbitrium habet ad nutum. Vnde Principis bona gratia pro scuto, pro telis, & pro meritis est. Imò corona, quâ nobilitatur augustè, qui Superioris familiaritate gaudet. Profectò quod iustè præstat Deus, quia Deus est; iniustè exequitur homo, quia iniustus est.

Psalm. Superioris fauor est clypeus & corona.

Christus Dominus fauoribus Patris Dei auctus 215.
erat. Matth. 17. v. 5. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* Itaque ad Christum beneuolentiâ, & familiaritate Patris Dei notum, accedit leprosus ille, Lucæ 5. v. 12. aiens: *Domine, si vis, potes me mundare.* Et aduertit S. Ambrosius inibi: *Lex tangi leprosos prohibet*: & tamen *Extendens Iesus manum, tetigit illum, & confestim lepra discessit ab illo.* Cur tangit Christus leprosum, vt eum sanet? Nonne potest solâ voluntate curare, & verbo sanitates facere? *Si vis, potes*, ait. Quid opus est tangere leprosum, *si leprosos tangere lex prohibet?* Opus est ad miracula facienda legem violare: Quid? vix publicaretur apud homines vnicè esse dilectum, & beneuolâ complacentiâ auctũ, nisi faceret miracula quâdam tanquam violatione legis? (Nam Christum Deum lex Mosaica non obligat.) Quid? in hoc cognoscent homines Christum esse vnicè dilectum, & familiarem, si publicetur vel omissione legis patrasse miracula: & quod in aliis offensa foret, in ipso miraculum extitisse? Sic solent humani Principes à beneuolentia æstimare suorum familiarium actiones, vt vel legum violationes coronent, ac si forent merita, & omissiones pro miraculis reputent; qui vel delictis mercantur gratiam? Non sic Deus, cui ab humano obsequio arctior familiaritas. Humanorum principum solet esse hoc vitium. Sic Holophernes c. 3. v. 12. Regis affinis, & familiaris, eos qui sponte se dedunt, vexat, & vastat, nam *ciuitates eorum destruxit, & lucos eorum succendit*, contra iussum Nabuchodonosoris, qui cap. 2. v. 5. sic apud textum Græcum inquit: *Tu verò egressus occupabis mihi omnem terminum eorum: & dedent se tibi: & conseruabis mihi eos in diem redargutionis eorum.* Perimit Holophernes eos, quos iubetur conseruare, & tamen

Matth.

Lucæ. Ambrof. Superioris familiaris vel violatione legis auget merita.

Iudith.

sic meretur ampliorem Regis gratiam? Vide quàm liberè se gerat hîc Iuditha sub Holophernis præsidio.

§. XLV.

Gloria, & opulentia potentissimum quemque exarmant: timor potentiæ appendix est?

216. FOrtuna sublimior sæpè inuenit magnanimos viros, non facit: metus enim amittendi quod magni æstimant, detrahit virili audaciæ, quæ necessaria est ad præclara facinora. Pauper & humilis minùs ad iniurias fortunæ expositus est. *Habiliora sunt corpora pusilla, quæ in arma sua contrahi possunt, quàm quæ superfunduntur, & vndique magnitudo sua vulneribus obiecit*, ait Seneca de Tranquill. vitæ cap. 8. Animosior est pauper humilitas in viro forti: quam licèt appelles inopiam, aut egestatem, aut fortè pusillanimitatem; aut si voles, ignominiosum aliquod nomen impone, sed planè securitas est, & roboris ingenium. Quid non audeat pauper, & inglorius, cui nihil perire potest? aduersùs quem ius fortuna non habet. At in diuitem, & multis honoribus auctum, vt tota fortunæ vis incumbit, ita metu angitur, ne subitò eripiatur, quod diu ipse acquisiuit, & quod feliciter possidet. Priuatus homo is est, cui noceri non potest: & inde animosior & audentior, & securior. Diuitem, & sublimem, timor amittendi felicitatem, reddit meticulosum, & pusillanimem. Tantúmque horum amittendorum pauor adimit, quantùm auita nobilitas suggerit ad generosa facinora, quibus conseruatur, & augetur gloria maiorum. Lucæ 22. v. 36. *Qui non habet* sacculum, *vendat tunicam suam & emat gladium*. Cur qui adeò est pauper, & abiectus, vt nec sacculum habeat, nec pauculos nummos ad vitæ sustentationem, iubetur, vt vendat tunicam, quò emat ensem? An quia vilis paupertas obnoxia iniuriis est, & ideò armari debet contra audaciam potentiorum? An fortè Christus hîc armat pauperes, & inualidos, quia plus eualent ad rem belli, quò minùs valent in re honoris, & diuitiarum? Profectò intrepidus fertur ad pericula, qui nec tunicam habet: quam amittere possit. Neminem timebit, qui nihil amittere timet. Inter medios hostes securus est, qui nihil hostile timere potest. Qui autem multa habet, multa timet; quorum amittendorum metus sæpè exarmat, quem viribus & industriâ armauit natura. Vulgò dicimus: *Quien tiene mas que perder, suele ser menos atreuido*. Audacia autem, pugnandi vigor est.

Seneca.

Pauper, & inualidus solet esse animosior.

Lucæ.

217. Matth. Matthæi 2. v. 3. Idumæus ille Herodes, Hebræorum Rex, qui ob sagacem animi industriam, & res benè gestas, Magni cognomen sibi fecit; regiis opibus, imperatoriâ potestate, & multæ sobolis felicitate regnabat in Ierusalem. Subaudit tres Magos è Perside aduentasse, adoraturos infantem recèns natum, & valde timet, timidéque expallescit: *Audiens autem Herodes Rex, turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo*. Quid timeat Magnus Rex peregrinos rumusculos? Quid magnanimus Princeps expauescat ad infantis aduersarij nomen? qui non venit vllum trudere à terreno regno, sed omnes donare regno cælesti. Opportunè S. Chrysostomus ibi: *Audiens autem Herodes Rex, turbatus est: Semper enim grandis potestas maiori timori subiecta est. Sicut enim rami arborum in excelso positarum, etiamsi leuis aura flauerit, mouentur; sic & sublimes homines, etiam leuis nuncij fama conturbat. Humiles autem sicut in conualle, plerumque in tranquillitate consistunt.* Nempe Herodes ipsâ suâ magnitudine concutitur, & sublimi honore exagitatur: & qui à naturâ suâ magnanimus est, à regni fastigio, ab opum superbia, à liberorum numerosâ felicitate; pusillanimis redditur, & vel suspicionibus inquietatur. Profectò Æneas Heroũ typus, & magnanimitatis meta, dum patrem Anchisem humeris tollit, & puerum Ascanium manu nectit, vt è mediis hostibus eosdem eripiat cum Creusâ coniuge, sic inducitur à Marone 2. Æneid.

Opulentia Herodem magnũ meticulosum fecit.

Chrysost.

Maro.

Hæc fatus, latos humeros, subiectaque colla
Veste super, fuluique insternor pelle Leonis,
Succedoque oneri. Dextræ se paruus Iulus
Implicuit, sequitúrque patrem non passibus æquis.
Ponè subit coniux: ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudùm non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique, onerique timentem.

Audis Æneam dudùm temerariè inuadere hostes victores; nunc trepidè meticulosum, ad omnes auras suspensum expallescere, ne chara amittat pignora? Nec puduit Maronem inducere Heroum exemplar, nimis pauidum, dum præcauet sollicitus, ne iacturam faciat rei charissimæ.

1. Regum 4. v. 12. terga vertunt Hebræi victricibus Philistæorum phalangibus, & cæsis triginta millibus Hebræorum, sacrosanctam Dei Arcam captiuât Barbari. Elabitur è prælio quispiam Benjaminita, & summo sacerdoti Heli renunciat Arcam Dei captam esse à Philistæis. *Currens autem vir de Benjamim ex acie, venit in Silo in die illâ, scissâ veste, & conspersus puluere caput.* Quærunt diligenter interpretes, quisnam fuerit hic vir de tribu Benjamim? Lyranus ibid. sic scribit: *Dicunt Hebræi, quod fuit Saul, qui captâ Arcâ, videns tabulas testimonij in manibus Goliæ, quas ex Arca acceperat, abstulit de manibus eius, & fugiens reportauit eas in Silo.* Porrò expensione, & admiratione dignum est, Saülem, Saülem inquam, qui cùm esset priuatus homo, sic audax fuit, vt non tantum Goliæ resistere, sed de victricibus Goliæ manibus ausus fuit legis lapideas tabulas viriliter extrahere; eundem met Saülem, cùm Rex foret, & regiâ opulentiâ, & gloriâ fulgeret, vel ad eiusdem Goliæ occursum muliebriter expauisse, 1. Reg. 17. vers. 11. Hicne ille Saul, qui priuatus Goliæ insultat; dudum Rex, sic timet, vt paueat cum illo congredi? Pusillanimus est à sceptro, qui à priuata vita, sic erat magnanimus? Nempè Saul iam Rex timet amissionem regni, famæ detrimentum, & deliciarum iacturam, quæ dum erat priuatus non curabat. Vnde ipsemet, dum erat quidam è populo, timor erat Goliæ; & dum est populi Rex, expauescit ad Goliæ occursum: & timet congredi cum eo, quem olim gloriosè superauerat. Sic obest valentiæ felicitas! Profectò Saülis robur, & audax animus, dum priuatus erat, spes dabat rebus tunc præclarè gestis, futurum strenuum Ducem, quas fefellit regni felicitas. Vt vnius sit Traiani laus (sic eum adulatur suus Panegyrista,) talem fuisse in re armorum dum erat Imperator, quem factis se pollicitus fuerat priuatus. *Tu quotidie admirabilior & melior: talis denique quales alij Principes futuros se tantum pollicentur.*

218. Reg.

Saul priuatus Goliam vincit, Rex timet.

Lyra.

1 Reg.

Plinius.

Geneseos 15. vers. 1. de triumpharis quatuor Regibus, & detractis opulentissimis spoliis, magnus 219. Genes.

valde

valde effectus est Abrahamus, regalibus diuitiis, & victoriæ fastigio sublimis. Tunc apparet illi Deus. *His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem, dicens: Noli timere Abram, ego protector tuus sum.* Paulò antea Abrahamus audacter inuasit victricia quatuor Regum castra, & illis deuictis & profligatis, prædiuiti spolio, & honore victoriæ auctus; quid nunc timeat, qui nuper intrepidus erat? Nisi fortè à diuitiis timeat, & ab honore expauescat? S. Chrysostomus homil. 36. in Genesim censet Abrahã timuisse quia ex prædiuiti præda remisit multa. *Quare*, inquit, *dixit, ne timeas? quia tantas opes contempserat non curatis his, quæ Rex dabat. hoc est, Ne timueris quod despexisti tanta dona, neque anxius sis quasi imminutiores sint tuæ facultates.* Imò quia auctæ valdè sunt, ideò timet. Non timebat dum erat priuatus, dum minores habebat facultates; & nunc opibus locupletior, & gloriâ sublimior, ob id timeat? Nempè Abrahamus potentiâ, diuitiis, & gloriâ auctus, consultissimè tunc, tunc quidem iubetur bono animo esse. Præclarè S. Thomas ibi, *Noli timere, scilicet à quibuscunque hostibus.* Nam modò cùm locupletior & honoratior es, quemcunque hostem timebis, qui olim priuatus intrepidè irruisti in potentissimas Regum acies, & illorum robur fregisti, & proculcasti potentiã. Quasi dicat Deus: Noui ego potẽtium & diuitum mores, qui ne quid amittant de opibus, de deliciis, de gloria, pauidi sunt ad fortunæ alternantis vices: & qui dum erant priuati, audaciæ securitate tutissimi erant, postquã in potestatis fastigio versantur, meticulosi sunt, *& timẽt à quibuscũque hostibus. Ergo ne timeas Abraham, ego protector tuus sum.* Nimirum ne sis minus intrepidus, dum Princeps es Palæstinorum, (sic illum appellabant Hethæi,) quàm eras impauidus, quando aduena & peregrinus versabaris securus inter barbaricos Hethæorum mores. Sic potentia animos debilitat ac frangit, vt pusillanimem aut inueniat, aut faciat. Vnde Cassiodorus palpans Theodoricum Gotthorum regem, qui Romanum imperium vi, & armis occupauerat, sic laudat Gotthos, vt indicet potentiâ, & nobilitate Romanorum fulgere, & pollere audacia barbarorum, qui nihil habent quod amittant præter sordida tentoria, & subitaneas domos, lib. 5. Variarum, Epist. 25. *Gotthi* (inquit,) *sic semper fuerunt in laudis medio constituti vt & Romanorum prudentiam caperent, & virtutem Gentium possiderent.* Nimirum Gotthi non impares sunt Romanæ potentiæ in gloriæ, & opulentiæ decore; at non inde metuunt amittere felicitatem auitam, sed æmulantur audaciam & temeritatem Barbarorum, quibus nihil adimere fortuna potest. Gotthi inquam, sunt Romani, potentię gloria; sunt Barbari, intrepido furore bellandi. Quæ summa valentiæ laus est.

Holophernes Assyriis opibus; & Prouinciarum prædis opulentus, tot victoriarum triumphis valdè sublimis, diu obsidet animosos Bethulienses, numero paucissimos. Et hîc vers. 21. insidias molitur, & per manum fœminæ, clanculùm exiguo & inermi populo insidiatur sollicitè, ne gloriam suam deuenustet, & immensi thesauri aliquam iacturam faciat, si non ita prosperè succedat conflictus. Planè insidiæ negotium timoris est. Timet à potentia, & gloria, qui formidabilis fuerat nationibus, dum non erat ita potens; nam gloria & opulentia dissimulatæ minæ sunt, & generosus fomes ad vilem metum. Quid timeat pauper, cui vel anima in confiscato est? Quid non timeat gloria diuitis, cui insidiatur vicissitudo fortunæ?

Genes. Abraham dum potentior, timidior fit. — Chrysost. — S. Thom. — Cassiod. — Iudith.

QVALIS DEBEAT ESSE INTERPRES BIBLICVS, SEV DOCTOR THEOLOGVS, SAPIENTIA, MORIBVS, ELOQVIO.

A*CHIOR Ammonitarum Dux, cap. 5. à v. 5. huius libri, multa ex Sacris* 220.
Bibliis profano ore, & infelici suadelâ coram Holopherne, & Assyriæ summatibus dixit; quæ in hoc cap. 11. à v. 7. Inditha ingeminans, & fidem, & admirationem meruit. Dicitur enim v. 18. Et mirabantur sapientiam eius, & sensum verborum; *Ergo quandoquidem ex viris sapientibus pendet populorum salus, vt ipsa Iuditha dixit, cap. 8. v. 21.* Et nunc fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite; *Quæ in commentariis horum verborum, sparsim dicenda fuerant, placuit hîc congerere. Et quidem cùm Doctoris nomen, & res doctrinæ constet, & publicetur Verbo, & Scripto, priùs agam de qualitate Doctoris, & doctrinæ; mox de eloquio Doctoris, quod videtur exigere horum verborum ductus: nam sapientia quæ admirationem, & approbationem exigit; & verborum sensus, qui ab omnibus intelligatur, & approbetur, hîc laudatur; quod necessarium est in Doctore, ex cuius sapientia & eloquio pendet populorum salus, & profectus. Vnde pretium operæ me facturum existimo, si nunc statuam, & obfirmem, (Verùm quid rei literariæ firmum est in hoc æuo? omnia nutant ab ingenita inconstantia;) qualis debeat esse strenuus Commentator: ne dum quisque merita boni Interpretis ex capite suo fingit, aut cudit de proprio cerebro; qui dissimilis appareat, vti adulterina moneta, reprobetur. In qua re, quamquàm hæc ætas aperto Marte bellaturit, animum exarmabo, vt decet diuiniora tractantes. Profectò dedeceret*

Iudith. — Necessariũ est decernere quis sit optimus interpres.

magnum illum Magistrum gentis humanæ, Christum Deum, quippe qui & redempturus, & docturus totum mundum venerat, quem imbuit cælesti doctrinâ; si non etiam docuisset, qualis debeat esse Doctor Theologus, & Sacræ paginæ nobilior Interpres: cùm alia valdè minutiora, non prætererint Christi Dei magisterium. Num minora sollicitè curauit, & maiora oscitanter neglexit? Absit eiusmodi persuasio à cælestis Scholæ religiosis alumnis. Ergo Christus Deus sic inquit, Matth. 13. v. 52.

Christus docet quis sit optimus interpres.

Matth.

Omnis Scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamiliàs, qui profert de thesauro suo noua, & vetera.

His verbis compendiosè definit, & disertè tradit boni & Catholici Doctoris, interpretis Biblici notas; qui huius lucubrationis labor erit, & materia. Et ne aliquis existimaret, non de Doctore Euangelico, sed tantummodò de Scriba Rabbino, siue Hebræo hîc agi, sic scribit S. Hilarius ibi: Discipulis enim est locutus, quos Scribas propter scientiam appellat. *Attestatur Remigius hic, & Theophylactus, ad Luc. 11. Liquidò ergo constat Scribæ nomine hîc intelligi Scripturarum interpretem, seu Doctorem Theologum. Vnde dum hæc verba commentario illustro, & aliquali eruditione locupleto, simul notum faciam, qualis debeat esse optimus Bibliorum interpres. Fuit enim prisci æui calamitas: quòd dum quisque propria odia vlcisci cupit, laruâ religionis id exequitur, virus sui pectoris insanè eructans in sanam doctrinam, & benè valentem Doctorem. Eleganter Basilius Seleuc. Orat. 39. sic fatur:* Ante omnia corpus Ecclesiæ seruemus incorruptum retentâ concordię possessione inspoliatâ. Ne dum mutua vlciscimur odia, rectæ fidei causam nos tueri simulemus. *De inimicis Basilij ait S. Nazianz. in Orat. pro ipso:* Quisquis molestiam exhibebat, in hæreticorum numero habebatur.

Hilar. Remig. Theophyl.

Non quia inimicus noster, ideò est hæreticus. Basil. Seleu.

§. XLVI.

De Qualitate Doctoris, & merito Doctrinæ, non est agendum apud vulgus; sed seorsim apud peritos.

221\. Orig. Matth. Chrysost. Oecum. Imperf. Matth.

AD rem aduertit Orig. in cap. 13. Matth. ex quo S. Chrysost. Oecumenius, Imperfectus, & communiter interpretes, præfata verba dixisse Christum solis discipulis, dimissâ turbâ. Quod planè indicat Euangelista Matth. cap. 13. v. 36. inquiens: *Tunc dimissis turbis, venit in domum:* & post aliqua ibi ait: *Omnis Scriba doctus, similis est homini patri familias, qui &c.* Scilicet Christus Dominus explicaturus qualitates Doctoris Biblici, in secretiorem locum ingreditur, & turbas arcet procul; neque enim decebat, vt de proprietatibus, seu notis probi, aut improbi Interpretis, ageret Christus apud imperitum vulgus, apud turbas simplices & indoctas, apud pias fœminas, &c. prorsùs ineptas ad censendum de qualitate Doctorum, & doctrinæ. Perbellè Plinius lib. 1. Epist. sic Arrio scribit: *Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem.* Quomodo enim plebis rusticitas, militum profanitas, laicorum ignorantia, fœminarum garrulitas de probitate, aut improbitate Doctorũ, & Doctrinæ, erit æquus censor? non enim capiunt verbum istud, quod Christus planè voluit esse absconditum ab eis. Neque imperitia populorum æquus erit arbiter diuinorum. Nam rem, quam sinistrè percipit, inepto ore tractat; & prolem, quam adulterinè concepit; vel abortat, vel spuriam parturit, aut odio, aut inuidiâ, aut inscitiâ pessimè obstetricante. Et dum Doctorem reprehendit de doctrina, simul fidei dogmata deuenustat, & per inscitiam, aut inuidiam subtiliores Theologiæ quæstiones profano ore vsurpans, impiè proculcat. Ergo in Christum peccat, qui recludit, quod Christus clausit. *Nefas est erumpere diuina silentia*, ait Paschasius, lib. 1. cap. 8. Et sanè nescio quam maiestatem, siue humana, siue diuina mysteria à silentio combibunt: porrò profanat lingua, quod silentium adorat; vnde taciturnitas iure dicitur muta quædam mysteriorum panegyris, eò eloquentiùs rem dilaudans, quò linguæ vitium minùs maculat rem laudatam. Clem. Alex. 7. Strom. sic fatur: *Multis in hodiernum diem videtur Maria esse puerpera propter ortum filij, cùm non sit puerpera,* (id est, more humano, cùm post partum manserit Virgo,) &c. *Tales autem sunt nobis Scripturæ Dominicæ, veritatem parientes, virgines cum occultatione mysteriorum.* Expende hæc vltima verba. De Valentinianorum mysteriis sic Tertullianus adu. Valent. cap. 1. *Sancta silentio magna, solâ taciturnitate cælestia.* Cuius rationem paulò antè reddiderat: nam cùm Valentinianorum mysteria venerationem conciperent, & eorum cognoscendorum cupiditatem accenderẽt: *Opinionem suspendio cognitionis ædificant: atque ita tantam maiestatem exhibere videntur, quantam præstruxerunt cupiditatem.* Christus imperitum vulgus surdum esse vult, cùm de Doctorum qualitate agit, illumque arcet vt profanum ab sacri mysterij arcanis, & nescio qui apud Nazianzenum non bonas Doctorum notas, quas ipsi suspicantur, effutiunt in obuias aures; siue in foro apud plebeios aut ciuiles homines illiteratos, siue in matronarum conclauibus, siue in sacrarum Virginum gynæceis. *Absit* (verba sunt S. Nazianzeni Orat. 1. de Theologia:) *ò amici & fratres: fratres enim adhuc vos appello, etsi parùm fraterno erga nos animo sitis.* Dixerat paulò antè: *Non cuiusuis est de Deo disserere: addam etiam non cuiusuis temporis, nec apud quosque, nec de quibusuis, sed certo tempore, & apud certos homines, & aliquousque hoc faciendum est.* Quid ad hanc rem accommodatius dici potuit? Pergit: *Res huc rediit, vt horum disputationibus, & forum omne perstrepat, & conuiuia omnia huiusmodi nugarum tædio obtundantur, atque & festum omne, infestum sit: ac denique gynæcea simplicitatis alumna, turbentur.* Adhuc loquitur S. Nazianzenus Orat. 11. *Et antè ne legem quidem foris lectitare cuipiam fas erat, nec confessiones, hoc est,*

Solus sapiẽs sapientem percipit. Plin.

Vulgus non sit arbiter diuinorum.

Pasch. Silentium mysteriorũ.

Clemens.

Tertull. Scripturę vt Maria.

Tertull. supra Cupido sciẽdi opinionẽ illi ædificat maiestatẽ. 222.

Nazianz.

Non est disserendum de Deo apud quosque: præsertim apud fœminas.

Nazianz.

est, vt mihi videtur, populi assensum inuocare; nunc conuersis rerum vicibus arcanorum, atque mysteriorum arbitrium profanis permittimus. Ergo præstat cum Christo Domino arcere vulgus ab istiusmodi tractatione. Procul, ô procul este profani! Doctiores tantùm admitto ad hanc lucubratiunculam, in qua traditur: Qualis sit bonus Bibliorum interpres, seu bonæ notæ Theologus. Quod præsto dum singula Christi Dei verba sigillatim expendo, & illustro glossemate ab vtraque eruditione petito.

Similis.

§. XLVII.

Quilibet Sapiens, quamuis eximius, similem habet.

223. SCientia est præclarissima res inter eas, quæ in mortalibus vigent, & quæ hominem similem Deo reddit: est cælestis quidam vigor, & quasi particula Diuinitatis, quæ scintillans in intellectu humano, hominem altiùs euehit. At dum sapiens sapit alia à se, se non sapit, sapientiâ instigante, vt maiora de se cogitet, & æstimet. Disertè dixit apud Stobæum serm. 81. Euripides cuidam sapienti: *Ah miser, quàm debilem tibi fortunam dedit Dæmon: sermones tui valdè sapiunt!* Miseráne sapientum fortuna? quam ob rem? num ob improbum laborem, quo literarum studium mortales angit, & vexat, & inescans dulci veritatis hamo, capit, debilitat, & frangit? An ob incertum præmium literarum? nam sapientia materia est ad querelas, nō meritum ad honores. Fortè censet debilem, & infaustam esse fortunam sapientum, quia scientia de se vētosissima est; qua elatus homo adeò superbit, vt cæteros despiciat, & se arroganter omnibus præstare existimans, neminem secum comparari permittat. Porrò nemo est insigni præditus sapiētiâ purâ & merâ, aut permixtâ humilitate; & qui non tam magnificè de se sentiat, vt dedignetur si comparetur aliis: incomparabilis sibi videtur, & nulli similis: De singularitate famosus, de superbiâ mōstrosus est. Bellè S. Chrys. hom. 20. in Prior. ad Cor. *scientia sine charitate extollit ad insolentiā:* insolenter, & petulanter sapit, qui sine charitate sapit. Vnde aduertit Christus Dominus; loquens de Doctore Christiano, & Euāgelico, quòd *Omnis scriba doctus in regno, similis est homini,* id est, non arroganter sapit, nec detrectat cum aliis similitudinem.

Euripid. Misera est fortuna sapientum.

Scientia extollit ad insolentiam. Chrysost.

224. Loquens de SS. Gregorio Nazianzeno, Basilio, & Chrysostomo, Erasmus in præludiis operum Nazianzeni, (accipe bonam notam à non bono auctore,) sic inquit: *Hos triumuiros vna tulit ætas apud Græcos, pietate pares, nec dispares eruditione, sed dictionis charactere dissimiles. Quos si cum nostris conferre velis, Chrysostomus non dissimilis est Augustino, Gregorius Nazianzenus Ambrosio. Quem Basilio conferam nondum inuenio, nisi si quis scripturarum cognitionem, quam habuit Hieronymus, cum Lactantij felici felicitate copulet.* Chrysostomus, hom. 20. in 1. ad Corinth. versans illud Pauli: *Scientia inflat,* ait; *Propter inanis gloriæ tyrannidem.* Sapienter quidem superbum animum à sapientiâ elatum tyrannum appellat. Nam sicut tyrannus per vim regnum occupans, iura ciuium violat facultates violenter vsurpat tibi, & despoticè cæteris antistat & principatur; & optimates reiicit, reprobat, proculcat: solus triumphat, detriumphatis cæteris, ac pessundatis per summam tyrannidem. Sic literatus, si superbiâ effertur, tyrannicè imperium literarum vsurpat; & tractat, cæteros despicit, & dehonestat, nec conferri ad illos patitur, vni sibi, per tyrannidem arrogans Sapientis nomen, & principatum.

Erasm.

Sancti Patres habent sui similes in doctrina.

Chrysost. Inanis gloria tyrannus est.

Sapiens ne sit tyrannus sapientiæ.

S. Ambrosius, vel potiùs Remigius Abbas, in præfata Pauli verba 1. Cor. 8. v. 1. *Scientia inflat:* sic fatur; *Ingenium enim scientiæ hoc est, vt glorietur in se: ideò inflat.* Ac si dicat: Sapiens inani gloriâ tumens, non tantùm ingeniosus est, & acutus in materiis seu mysteriis scientiarum, in quibus, vt pollet ingenio, perspicax est, & plura videt, mentis acie penetrans rerum, & mysteriorum secreta; sed etiam ingeniosus est eius fastus, & inanis gloria, & eius arrogantia acuta est, & ingenioso præcellit acumine; gloriam enim suam, & fastum, etsi inanem, argutè collocat, & ingeniosè fundat. Neque enim laudem suam ponit in exercitu inuicto, vt Imperatores: neque in amplissimo & florentissimo regno, vt Dynastæ; neque in opulentiore gazâ, vt diuites: neque in pulchritudine, superficie tenus venustâ, vt impudentiores pulchelli, aut mulierculæ. Hæc enim extrinsecùs adiacent, aliena ab homine sunt. At doctus in se ipso laudem figit, de scientiâ (re omnium pretiosâ, & pulcherrimâ,) sibi coalitâ, & medullitùs inhærente, sibi blanditur; quod acumen fastûs est, & ingenium superbiæ: *Ingenium enim scientiæ, hoc est, vt glorietur in se.* In se ipso gloriatur, qui scientiæ causâ inaniter effertur: *gloriatur in se,* qui recusat comparari cum aliis: nulli, quamtumuis sapienti, similis videri patiens.

Ambros. Remig. Ingeniū est scientiæ, quòd glorietur in se.

Valdè mirandum est, quàm erant inflati suâ scientiâ scioli quidam Corinthij quos sic alloquitur Paulus suprà: *De iis, quæ Idolis immolantur, scimus: quia omnes scientiam habemus: Scientia inflat.* Quæ verba commentans S. Chrysostomus hom. 20. priùs aduertens se agere cum perfectis, & scientiâ præditis, sic scribit: *Omnes scientiam habemus: non se solum ponit, sed omnes: non enim dixit: Ego quoque habeo scientiam; sed scimus, quòd omnes scientiam habemus. Atque hoc vno quidem primo deiecit fastum & arrogantiam.* Adeò altè de se sapiebant scioli Corinthiorum, exiguâ sapientiæ supellectili adornati, vt tametsi nouitij in Theologiâ, quam à Paulo didicerant, adhuc cum tanto Magistro comparari minimè patiebantur. Paulus, inquam, erat Magister Ecclesiæ; Gentium Doctor, vertex Theologiæ, diuinior schola, qui audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et tamen cum discipulorum ventosissimos ab scientiâ spiritus, refert, affirmat Chrysostomus eorum *deiecisse fastum, & arrogantiam,* dicens, *Omnes scientiam habemus.* Scilicet contumeliam arbitrabantur superbissimi isti Doctores Corinthij, si eorum scientia compararetur cum sapientiâ Pauli? Adeò superbo Doctori odiosa est cum aliode sciētia comparatio, vt vel Paulo similis esse, probri loco accipiat? Tantùm Deo similis esse cupit elatus sapiens: sic stultescit, sic inanescit!

225. *Paulus.*

Chrysost.

Adeò superbiunt literati, vt neque cum Paulo veliut comparari.

226. Isaiæ 14. v. 12. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris, qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam; similis ero Altissimo.* Origenes S. Athan. S. Ambros. Eusebius, & communiter Patres, quos allegat Leo Castrius hîc, hunc locum interpretantur de casu Diaboli è cælo, cùm superbiâ elatus, dum se supra cælos efferri ambit, præcipitatus corruit ad inferos. Verùm cùm in

Isaiæ. Origen. Athan. Ambros. Euseb. Leo Castr.

Nn 4 cælo

Beda. Strabo. Magiſter. Hugo. S. Thom. Hieronym. Lucifer ambit eſſe in cælo, vbi erat.

cælo Lucifer conditus ſit; vt docent Iunilius initio Hexam. Strabo, & Beda hic. Magiſter in 2. diſt. 2. Hugo ſummæ ſentent. tract. 2. S. Thomas 1. p. quæſt. 61. art. 4. & alij paſſim; quomodo potuit affectare aſcenſum in cælum, vbi erat? *In cælo poſitus, quomodò dixit: aſcendam in cælum?* ait S. Hieronymus hic. Quis cupit conſcendere vbi iam eſt? aut quis, quod poſſidet, ambit? Aliàs hunc locum ad mores verſo luculentiùs; nunc non abſimilem quæſtiunculam ad rem magis, propono. *Similis ero Altiſſimo.* Numquid ſimilis Altiſſimo non erat, de quo dixit Ezechiel 28. *Tu Cherub extentus; Tu ſignaculum ſimilitudinis*: quis deſiderat quod habet? quis affectat, quod poſſidet? Frui licet, cupere non licet quod poſſidemus: & tamen ſuperbiſſimè ait, *Similis ero Altiſſimo.* Porrò Lucifer ex Cherubinorum ordine erat: *Tu Cherub extentus.* Cherub autem idem eſt ac Rabbi, ſapiens, & Doctor. Hic Cherubicus Doctor cùm nondum à Chriſto didiciſſet, quod *Omnis ſcriba doctus ſimilis eſt homini*, tumens vaniſſimè inani gloriâ; *inſolenter elatus*, vt ait S. Chryſoſtomus; *ingenio ſuperbiæ*, vt inquit S. Ambroſius, dedignatus per ſummum faſtum, ſimilis haberi ſapientioribus creaturis, ſolam cum Deo ſimilitudinem prætendit. Quo ſuperbiæ tumore, ſic exinanitus eſt, ſic vilis effectus, vt illum ex Cherubico Doctore traduxerit in ſtultiſſimum Dæmonem. Sapienter Philo lib. 2. Alleg. *brutam elationem*, apellauit: & quidem *ingenium ſcientiæ* brutam ſuperbiam parturit. Sciat ergo *Omnis ſcriba doctus in regno cælorum*, quod *ſimilis eſt homini*, ne arroganter paruipendat humanam ſimilitudinem, diuinam ambiens. In primo homine idem ſuppetit exemplum. Creauerat Deus hominem ſimilem ſibi, imò ſui imago erat: Geneſ. 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* & v. 27. *Et creauit Deus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam.* Adamus itaque naturali, & ſupernaturali Sapientiâ præditus, & generis Doctor effectus, cupit & ambit ſimilis eſſe Deo: *Eritis ſicut Dij.* Geneſ. 3. v. 5. Quid optat quod habet? quid affectat quod poſſidet? Præclare Gregor. lib. 26. Moral. cap. 19. expendens illud Iobi 41. *Omne ſublime videt*: ſic ait: *Apoſtatæ quippè Angelo ſimilis efficitur, dum homo hominibus eſſe ſimilis dedignatur.* Quaſi dicat: Dum Adamus ſapientiſſimus ſtultè dedignatur ſimilitudinem ad alios homines, & præſumit Dei ſimilitudinem, Apoſtatæ Angeli pœnam ſubit, & ſapientiæ dotibus mulctatus, comparatus eſt, & ſimilis factus inſipienti Dæmoni. Hæc ipſiſſima res eſt, quam tractamus.

Ezech. — Math. — Chryſoſt. — Bruta eſt ſuperbia. Philo. — Geneſ. — Geneſ. — Gregor. Iob.

227. Struthio ſibi comparatur. Iob. Pagnin. Clarius. Caiet. Rabbini. Mercerus. Plinius.

Demùm aduertere oportet, Doctorem, qui ob ſuperbiam ambit cognationẽ cum diuinâ ſapientiâ, & præ faſtu deſpicit cæteris comparari, adeò ob inanem gloriam viteſcere, vt nemini mereatur eſſe ſimilis, niſi ſibi: quod ſumma abiectio eſt, & vilitas incõparabilis. Iob. 39. v. 13. *Penna Struthionis ſimilis eſt pennis Struthiocameli*, ſeu *Struthionis*, quod idem eſt. Sic pro *Herodio* ſcribunt Pagninus in Theſauro, Iſidorus Clarius, & Caietanus hic. Sed notant Hebræorum Magiſtri, & Mercerus, & alij interpretes pro *Struthione*, eſſe in originali, *Pauonem*; quæ auis præclarè adumbrat hominẽ ab inani gloriâ turgentem, ſibi adulantem, & præ literario faſtu deſpicientẽ reliquos. De quâ cùm dixiſſet Plinius lib. 10. c. 20. pollere, *tum formâ, tum intellectu, & gloriâ.* Subiungit; *Pauo gemmantes laudatus expandit colores, aduerſo maximè ſole, quia ſic fulgentiùs radiant: glorioſum animal.* Quibus verbis depingi potuit expreſſiùs ſuperbus doctor? ait enim *vigere intellectu, & gloriâ*; item cùm videtur, aut *laudatur*, expandere gemmatos colores *Aduerſo ſole*, ſcilicet ad cæli inuidiam; quia cùm explicat totam plumarum ambitionem, non vnus, ſed mille ſoles ſcintillant in plumis; & conchata cauda iridi inuidia eſt, non æmulatio de venuſtate. Ouat Pauus inſolenter *formâ, intellectu*, & gloriâ, dedecorat gemmãtia ſidera, & totam cœlorum pulchritudinem deuenuſtare exiſtimat. Hanc volucrem ab *intellectu*, & *formâ* ſuperbientem, & deſpicientem terrenas, & cæleſtes pulchritudines, vulgatus interpres, cui ſuffragatur Tigurina, Vatablus, & Forſterius, vocauit *Struthionem*, auem, aut potiùs quadrupedem monſtroſiſſimam, & deformem, de qua docet Plinius lib. 10. c. 1. eſſe valdè *ſtolidam penè beſtiarum generis, ad hoc datis pennis, vt currentem adiuuent.* Ecce tibi Pauonem auem *intellectu & gloriâ fulgentem*, & comparationem cum aſtris detrectantem, ſignificatum nomine Struthionis, auis (vt ſic dicam) quadrupedis, *ſtolidæ, & beſtiarum generis*: Et quod maximè notandum eſt ad rem, eam non alicui à ſe diuerſo (quod ſimilitudo exigere videtur,) ſed ſibi ipſi Pauo ſeu ſtruthio dicitur eſſe ſimilis: *Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennæ ſtruthiocameli.* Struthiocamelus autem ipſiſſima auis eſt, ac ſtruthio. Vnde ſtruthio ſtruthioni ſententioſiſſimè comparatur; & auis, quæ præ ſuperbiæ typho abnuit comparari cum reliquis, adeò ob arrogantiam viluit, vt non aliis rebus, ne ab eius comparatione deuenuſtentur, ſed ſibi ipſi comparetur, quæ contumelioſa ignominia eſt. Quid enim tam probroſum quàm eum, qui nulli comparari dignatur, nullam rem inuenire, quæ eius comparationem non dedignetur? Vnde ipſe ſibi comparatur: dicitur enim *Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennæ ſtruthiocameli*, ô Doctor Chriſtianus, caue vt dicas in corde tuo, vnicus ſum ego, & incomparabilis reliquis: Scito quòd *omnis ſcriba doctus in regno, ſimilis eſt*, & quidem *homini*.

Tigur. Vatabl. Forſterius. Plin.

Homini.

§. XLVIII.

Quicunque Doctor, etſi ſanctiſſimus, & doctiſſimus, eſt Homo.

QVi hominem dicit, ignorantiam de ſe importat; quæ cognata vel agnata puro homini eſt à cunis, imò ab vtero, ſcilicet ex quo Adamus cupiuit eſſe nimiùm ſapiens. Primi parentis ſuperba ambitio diuinioris ſcientiæ, facta eſt filiorum ſtulta ignoratio: *Qui de vno vtero ignorantiæ euiſdem ad vnam lucem expauerint veritatis*, inquit Tertull. Apolog. 39. itaque à conceptu, à vulua errorẽ trahunt homines, *Errauerunt ab vtero, locuti ſunt falſa*; loqui neſciunt, & mentiri ſciunt, infantes ſunt, & fantur mendacia: ſine mente, & voce & linguâ, linguati ſunt ad falſitates, vocales ad errorem. *Promptuarium vitij* hominem appellauit Peluſiota lib. 2. epiſt. 108. non tantùm quoniam eius mens prompta, expedita, & agilis eſt ad errandum; ſed quia eius natura, ex quo in paradiſo ſpoliata fuit donis cæleſtibus, abundat diuite ſupellectile ad errores, opulentáque penus mendacij eſt, & vetus falſitatum theſaurus: vbi non inquilina habitat falſitas, ſed vernacula, domi nata, & enutrita. *Vitij domicilium* dicitur homo à Philone lib.

228. Homo quâ ſit de ſe mendax. Tertull. Peluſ. Philo.

Naz. lib. de mundi opificio. Sapienter S. Nazianzenus in Apolog. *ad eosdem*, &c. homines hoc vitium à parentibus mutuatos esse affirmat, etsi alij aliis, vt sunt sagaciores, aut simpliciores, magis, minúsve dissimulent: *Cum omnes homines fraudulenter incedant, atque omnes ex eâdem terrâ, & massâ coagmentati sumus, eandémque vitij arborem gustauerimus, vtcumque alius alio magis speciosam laruam praetendat.* Acsi dicat, omnis homo, quà homo est, æquè mendax est à proprio ingenio: nam ea hominis natura est, à primæuo delicto obscurata, si destituatur supernis fulgoribus. At alius homo alio veracior, dicitur, quia mendacio speciosam laruam prætendit, & veritatis specie falsitatem dissimulat, & adulterinam, falsámque (vt nummum) veritatem cudit, specie tenus, veram, teuerà falsam: laruata veritas, nuda falsitas est.

229. Accedit fallacia sensuum, quibus plus fidei, quàm par est, tribuit homo; & cùm vix vnam habeat mentem, eámque hebeti fors ingenio, (vt sibi plura sapere mentiatur,) tot habere ingenia, quot sensus arroganter præsumit. Tertull. lib. de Anima, cap. 14. recenset nonnullos philosophos arbitrantes animas hominum esse diuisibiles; & eos interpretatur, non quòd dixerint animas esse diuiduas in membra, sed in potentias. *Non enim* (inquit) *membra sunt substantia animalis, sed ingenia, vt motorium, actorium, cogitatorium, visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus.* Sensus ipsos, & brutas potentias *ingenia* appellat, quasi mente, & acumine pollerent sensus; & ad naturalem perceptionem obiecti, acutam & ingeniosam mentis operationem sensibus subinducit, & ab intellectu subtilitates ingenij mutuans, mentis æmulos efficit sensus. Huic non bonæ philosophiæ, antidotum propinat Philo lib. de Confus. ling. *Nonne sensus omnes deprehensi sunt in falso testimonio? nonne intellectus sæpe in rebus innumeris delirij coarguitus est?* Quasi dicat Philo: Quid iactas cognitiones humanorum sensuum ab euidentia, & ab ingenio mentis æmulo, aut potiùs acumine mentem superante? Quoties intellectus vel à vino, vel à morbo, vel à senio, vel à non bona hominis indole, delirat? Quoties sensus ob falsum testimonium, quod de rebus exhibent, falsariorum supplicia meruissent? Nisi fortè quia sæpius sensus fallunt, nũquã fallunt, nam *Spartianus, qui nunquã totâ vitâ suâ verũ dixit, sed falsum semper,* (vt refert Simeon Iprensis lib. 5.) fortassis neminé fefellit: nemo enim adeò truncus est, qui aliquando credat mentienti semper. Porrò crebrum mendacium veritatem adstruit, non erogat: nam homo mendax tacitè affirmat, id negare quod asserit. Quod acutè ad hanc rem obseruauit Tertullianus, lib. de Anima, c. 17. *Omnes itaque sensus euertuntur, vel circumueniuntur ad tempus, vt proprietate fallacia careant.* Ac si dicat; Sapientem numquam fallit fallacia sensus, apud quem sæpe *sensus deprehenduntur in falso testimonio:* quia negans aliquid, affirmat oppositum: ergo mendacium quoddam verum est; à crebro mendacio falsitatem destruens, veritatem adstruens.

Dogma est Concilij Arausic. 2. Can. 22. tom. 1. Concil. *Nemo de suo habet nisi mendacium: si quis autem habet homo veritatem, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo.* Veritas itaque peregrina homini est, & aliunde petita, non naturalis, de se homo vbertim mendax est. Empyrea est veritas, non terrena, diuina, non humana, ab illo vtique diuinitatis fonte anhelo ore expetenda, & expectanda. Adeò falsitatis suspecta est humana auctoritas, vt veritas recuset hominem. Mendacij rea est humana auctoritas, quà ab homine est: nam *omnis homo mendax.* Præclarissimus quisque hominum, quà homo erat, suspectus de mendacio fuit, & non bonâ, neque integrâ fide semper apud homines. Illustre illud fidei lumen Athanasius, in suspicionem erroris adductus est apud Constantinum Magnum, aliàs literatum, & religiosum Principem, vt habetur in Imperatoris epistola ad Concilium in Tyro, post Concilium Nicænum. Disertissimus, & ad miraculum vsque sanctissimus Christi Martyr Cyprianus, non bene audiit super decreto illo ad Iubaianum Episcopum rescripto, *de illicito, & prophano hæreticorum baptismo:* vt habetur in Concilio Carthaginensi. 1. tom. Concil. sed res illa needum erat definita. Chrysostomus eruditione, & eloquentiâ clarus, nec impari sanctitate, suspectus fuit Hieronymo in epistola ad Theophylum, Alex. 3. tom. Biblioth. Præterea ipse Hieronymus Maximus Ecclesiæ Doctor, Scripturarum arbiter, & Ecclesiæ sidus fulgentissimum, non bonæ doctrinæ de officioso mendacio, & de infidâ translatione sacræ Scripturæ, &c. insimulatus est ab Augustino; vt liquidò constat ex epist. 86. & 87. & 88. Augustini, quæ habentur 2. tom. Oper. S. Hieron. Ad quem, Augustinum scilicet, tandem rescribit Hieronymus epist. 89. quam sic inchoat: *Tres simul epistolas, imò libellos tuæ dignationis accepi: diuersas, vt tu nominas, quæstiones, vt ego sentio, reprehensiones opusculorum meorum, continentes.* Cæterùm neque ipse Augustinus ad Sapientiam, & sanctitatem natus vir, cuius libri ex defloratione Scripturarum, ex hæreticorum victoriis constructi sunt, effugere potuit censuram Gennadij Massiliẽsis Episcopi, Scriptoris antiqui, qui floruit anno 490. Is in Catalogo illustrium virorum, qui habetur inter opera S. Hieronymi tom. 9. seueriùs quàm par est censet contra Augustinum. Ideò in medium adduxi, quid magni viri de Ecclesiæ optimatibus aliquando seueriùs censuerint: (scilicet quovsque rei veritas innotesceret,) non vt deuenustem egregia capita, quod absit à viro Catholico; sed adduxi viros omni exceptione maiores, vt ex occasione vel leuis suspicionis, planè sciatur, quàm non sit verax humana natura, cùm de tantis viris aliquid non verum, non dico comprobatum, sed aliquando suspicatum sit. Vt sciant gentes quoniam homines sunt: & ratum sit illud illustrissimi Caietani in Præfat. ad Pentat. *Solis sacræ Scripturæ auctoribus reseruata est auctoritas hæc, vt ideò credamus* (scilicet indubiâ fide) *sic esse, quia ipsi ita scripserint.* Quia *Omnis homo mendax.* Psal. 115. v. 11.

Quin & S. Basilius in homil. præfata verba Psalmi refert ad simulationem stultitiæ coram Achis, 1. Reg. 21. v. 13. vt se Dauid tunc dicat, metu periculi ferè ad mentiendum, ora saliuando, coactum; cùm eo ipso tempore dixerit: *Omnis homo mendax*, quia se ipsum, quod numquàm solitus erat, simulatâ saliuatione, mentitum vidisset. Quis crederet Dauidem mentitum, nisi ipse id testaretur? Sed homo erat Dauid. Viderat Isaias cap. 6. vers. 5. gloriam Domini, & Seraphinos perpeti plausu geminantes laudes Dei, & eiulans clamauit: *Væ mihi, quia vir pollutus labiis ego sum.* Quamobrem disertissimus prophetarum, dum videt Dei mysteria, iussus ea scribere, etsi Spiritu sancto dictante, queritur de linguâ? *Fortasse humana natura morbum confitetur*, ait Procop. ibi. Scilicet veretur Isaias ne diuina veritas, per suæ linguæ venam fluens, aliquid humani saporis combibat, & huma-

na

Marginalia: Naz. | Tertull. | Sensus humani ingeniosi sunt. | Philo. | Homo qui nunquam verũ dicit, fortè mendax non est. Simeon Iprensis. | Tertull. | Concil. Arausi. | Sanctissimi quique insimulati falsitatis sunt, quousq; res innotuit. | Constant. epist. | 230. | Conc. Carthag. | Hier. apud Theophyl. Alex. | Aug. | Hier. | 231. | Gennad. | Caiet. | Psalm. | Basil. | 1. Reg. | Isaias. | Procop.

na lingua adulteret virginem veritatem Dei, & polluta labia humana conſpurcent diuina myſteria? Quæ Iſaias Spiritu Dei inſtinctus timet, homo de homine præſumit? Imò Paulus ad Galatas 1. v. 11. *Notum vobis facio Euangelium, quod Euangelizatum eſt à me; quia non eſt ſecundum hominem, neque ego ab homine accepi illud, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti.* In quæ ſic S. Auguſtinus, tom. 4. in epiſt. ad Galatas: *Euangelium, quod ſecundum hominem eſt, mendacium eſt: Omnis enim homo mendax.* Quid luculentius? (Sed planè hyperbolicè dictum:) Quaſi dicat: Quid Euangelio verius? ſed quid homine mendacius? Eſto; quia Euangelium ſit, verum foret; at ſi ab homine tantùm fore Euangelium poſſet, falſum eſſet: plus falſitatis mutuans ab homine primo eius auctore, quàm veritatis, quia Euangelium eſſet. Eſſet enim Euangelium mendax; aut veritas falſa, ſi fieri poſſet; nam *Euangelium, quod ſecundum hominem eſt, mendacium eſt*, inquit Auguſtinus. Et Tract. 1. in Ioan. explicare incipiens eius Euangelium, ſic plenus formidine, quia homo eſt, Commentaria auſpicatur: *Aderit miſericordia Dei, vt omnibus ſatisfiat, & capiat quiſque quod poteſt: quia & qui loquitur, dicit, quod poteſt:* (id eſt, ipſe Auguſtinus,) *nam dicere, vt eſt, quis poteſt? Audeo dicere fratres mei: forſitan nec ipſe Ioannes dixit, vt eſt, ſed & ipſe, vt potuit, quia de Deo, vt homo dixit. Et quidem inſpiratus à Deo, & tamen homo.* Et Clem. 6. Strom. *Non ſunt fide digni de Deo dicentes homines, quatenus homines; neque enim qui homo eſt poteſt pro dignitate de Deo vera dicere, imbecillus, & morti proximus de ingenito.*

(Margin: Ad Gal. — Aug. — Euangeliũ ſecundum hominem ſcriptum, falſitatis foret ſuſpectũ, quàm ab homine eſſet. — Aug. — Clem.)

232. Præclarè confirmat, aut exaggerat quàm mendax ſit natura humana de ſe, quod Chriſtus Deus, noluerit vt homo credi, ſed vt Deus, recuſans fidem humanitatis meræ. Ioan. 7. v. 16. *Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me.* Chriſtus Dominus & Deus, & homo eſt: Diuinitas purioris veritatis fons eſt; humanitas ab ſe certâ, & indubiâ veracitate caret. Non credatis, ait Chriſtus, quæ ego doceo, præcisè quia homo docet, ſed quia Deus dicit, quod homo docet. Nam ego Deus, & homo ſum: vt Deus volo credi, non vt homo: quia Deus omni fide dignus eſt: homo vt talis hâc fide dignus non eſt: (humanitatem replico, cùm fidem diuinam nego: procùl calumnia: legantur hîc S. Auguſtinus, S. Chryſoſtomus, S. Leo, Beda, & proceres recentiorum.) Res profectò admiratione digniſſima! Chriſti humanitas delibuta erat diuinitate, & excoctum erat in ea omne vitium humanæ naturæ, etſi puræ & integræ: & tamen Chriſtus Deus dicit: *Mea doctrina, non eſt mea*: ac ſi dicat: *Qui credit in me, non credit in me.* Ioan. 12. v. 44. In quibus verbis non abſimilis pugnantia reperitur. S. Ambr. lib. 5. de fide, c. 4. tom. 4. verſans illud Ioan. 5. *Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum.* Sic ſapientiſſimè ſcribit: *Quomodo ergo non eſt verum teſtimonium tuum Domine, niſi ſecundum fragilitatem hominum? Omnis enim homo mendax.* Quid pulchrius? quid exaggeratius? ô quàm mendax de ſe eſt omnis humanitas, cùm etiam ſummæ Sapientiæ indiuiduo nexu copulata, adhuc nutantis fidei videatur Ambroſio, quà mera humanitas eſt.

(Margin: Ioann. — Humanitas Chriſti recuſat credi. — Ioan. Ambr. Ioann.)

233. Hinc animaduertere oportet, quantoperè requiratur in Doctore eruditio, & Sapientia: non rudis ſimplicitas, & pia ignoratio, quæ diluere non valet naturam; nec pronam ad falſitatem inclinare ad verum. Matth. 19. v. 16. *Et ecce vnus accedens, ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam, &c. Et dixit ei Ieſus. Quid me dicis, bone?* Sic ex Græco originali ſcribunt Orig. Tract. 7. in Matth. S. Hilarius, S. Chryſoſt. Auctor imperf. Gaudent. Tract. 7. in Exod. Et miratur Abulenſis q. 110. in cap. 19. Matthæi, Chriſtum Dominum non reprehendiſſe illos, qui Matth. 22. v. 16. tentantes dixêre: *Magiſter ſcimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces*, & in non malum hunc adoleſcentem fuiſſe inuectum: Abulenſis ſunt verba: *Ex precedenti quæſtione patet non acceſſiſſe tentatoriè iuuenem hunc, quod non dixit ad tentandum, vel adulandum, ſed volens honorare Chriſtum.* Et tamen huic iraſcitur Chriſtus, aiens: *Quid me dicis, bone?* & Calumniatoribus non dixit ſimiliter: *Quid me dicis, verax?* Quare pium adoleſcentem reprehendit Chriſtus, & non reprehendit veteratores Scribas? Scilicet epithetum, quod appoſuit adoleſcens *Magiſtro*, taxat, nempè: *Magiſter bone.* Non enim eminentia Magiſtri mera bonitas eſt, ſed veritas. Vnde libenter admittit epitheton *Veri*, quod non bonus Scriba appoſuit, nempe *Magiſter verax*; & in bonum iuuenem inuehitur, quòd dixerit: *Magiſter bone*, inquiens: Quid me dicis, bone? Opportunè S. Nazianzenus Orat. pro Baſilio: *Qui vel ſolos mores, vel ſolam doctrinam conſecuti ſunt, ab alterâ autem deſeruntur: ij mihi nihil à luſcis differre videntur, quibus tum magnum detrimentum ſit, tum verò maior turpitudo, ſiue alios cernant, ſiue ab aliis cernantur.* Ergo & idiota ſanctitate præcellens, & Doctor ſanctitate carens, monoculus eſt, & altero luminum orbus. Verùm etſi propria laus Magiſtri, aut Biblici interpretis Sapientia, & veritas ſit; optandum eſt maximè, vt vitæ laude, & optimis moribus etiam efflorеſcat. Nam vt egregiè Philo lib. Quis ver. diui. heres. *Malum virum non eſt fas eſſe interpretem numinis*: ne luxurie morum conſtupretur caſtiſſima veritas, & arcanos Scripturarum ſenſus adulteret; & ſeruire faciat erroribus, & impietatibus. Sapienter Clemens Alexan. lib. 7. Strom. *Qui ſolùm quidem guſtauêre ſcripturas, ſunt fideles: qui autem vlterius etiam proceſſerunt in iis, quæ ad vitam pertinent, ſunt perfecti gnomones veritatis.* Nempè ſicut horologij radius certo indice demonſtrat horam; ſic ſcientia in viro pio, & bene morato. Nemo non omninò ignarus negabit quoſdam ex philoſophis, & hæreticis, fuiſſe viros magno ingenio; ſed ab eorum vitâ, & moribus deuenuſtatur veritas, ſi quam docuêre, & ſordet ab ore prophano multis erroribus immixta. Magni æſtimanda eſt vel opinio ex ore Nazianzeni, Hieronymi, Ambroſij, Auguſtini, aut cuiuſuis ex ſanctis Eccleſiæ Patribus; ex ore Platonis, aut Pelagij, aut Eraſmi, veritas ſuſpecta eſt. Pulchrè Philo lib. de Migr. Abrah. *Eſt quidem veritas opinione melior: vtramque tamen ſua bona fortuna ſequitur.* Fortunata eſt opinio inthronizata Auguſtini eruditione, & meritis, quæ à tanti viri auctoritate ſcintillat, & veritatem æmulatur ab eius amplitudine: infortunata eſt veritas dehoneſtata prophanorum hominum turpitudinibus. Fortuna eſt Veritatis, quòd à Hieronymi egregia mente fluxerit; naufragium veritatis eſt, ſi fortè aliquando (ô quàm rarò!) à ſacrilego homine prodiit. Sanctitatis lixiuio diluatur naturæ humanæ vitium, virtutis ſpongiâ extergatur mendax ingenium. Sed quamuis extерſus, & perpurgatus, ſciat Doctor, quod homo eſt, & quod *Omnis Scriba Doctus ſimilis eſt homini: Omnis autem homo mendax.* Audacter Pindarus apud Clement. Alex. 2. Strom. cap. 7. *Exiguam ſapientiam ſperat homo habere ab homine,*

(Margin: Matth. — Orig. Hilar. Chryſoſt. Imperf. Gaudent. Abul. Matth. — Abul. — Præſtantior Magiſtri laus non eſt bonitas, ſed veritas. — Nazianz. 234. — Doctus & ſanctus eſt gnomon veritatis. — Philo. — Clem. Alex. — Veritati eſt ſua fortuna: & quæ illa ſit. — Philo. — Pindar. Clem. Alex.)

Matth.

homine. Beatus est, quem Deus docet mysteria Scripturarum: *Et Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi.* Matth. 16.

Homini.

Quod styli genus congruentius sit ad res diuinas tractandas?

Eurip. Stobæus. Stylus doctoris ne sit falsatus.

Hei, hei, cur non res ipsæ inter homines edunt vocem, vt nihil fierent artificiosi sermones? Ait Euripides in Hippolyto apud Stob. serm. 82. Porrò si res loquerentur, essentias rerum nobis intimarent; nec falleret sensus nostros aliorum sermo, aut mendaciis adulter, aut rusticitate asper, aut venustate putidus, aut caliginibus mysteriosus. Iudicandùm igitur est de Sermone.

Philo.

Nam vt ait Philo lib. 2. legis alleg. *Scriptura vult nos cogitare de sermone discreto: ait enim rationale, non inexaminatum, falsatúmque, sed rationale iudiciorum: ac si dicas, iudicatum, examinatúmque.* Ne sit aut à rusticitate contemnendus, aut ab artificio eneruis. Vt concionatores non sint *Inanium verborum artifices suopte ingenio collabentium*, quod præscribit Nazianz. Orat. 24 Et quidem *Scriba doctus similis sit homini*, in eloquendo.

Isaiæ.

Quomodo eloqui debent Dei mysteria? Isaiæ 8. v. 1. *Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis.* Quis est iste stylus hominis?

Hieron. Chaldæ. Cornel.

Hieronymus inibi: *Stylo quo homines loqui consueuerunt.* Chaldæus: *Scripturâ clarâ.* Cornel. *Charactere, & literis apud homines vsitatis.* sic tradenda sunt Dei mysteria à Scriba docto.

§. XLIX.

Sermo rusticanus, & incongruus, Sapientem dedecet.

Isocr.

ISocratis apud Stobæum serm. 81. vox est: *Oratio

235. Elegantia styli nobilitatem prædicet, & contrà.

tamquam bonus figulus, elegantis specie animam ornat.* Planè rusticam animam, se habere fatetur, qui vtitur sermone rustico, & ineleganti: nam ingenuus animus nobili, & ingenuâ elocutione præditus est. Vix congrua anima est homini incongruè loquenti. Saltem inurbana est, & rustica:

Ennod.

quia sermo natales prodit, dicente Ennodio lib. 7. epist. 21. *Testimonium generis annuncias flore sermonis.* Nam verba è cunis discimus, à parentibus, à gerulis, à nutricibus, à tota familia. Vnde rustica verba rusticam familiam eructant; florida, & illustria illustres natales spirant. Et quidem qui rusticanâ veste, & rudi soloce induitur, inurbanos mores, & rusticam animam habere videtur; Sermo enim vestis est animæ, seu conceptûs; sicut literæ sunt sermonis amictus. Ergo conceptus inurbanâ veste amictus incedit, qui inculto sermone foràs prodit. Quod eleganter dicitur in actis Conciliis

Concil. Ephes.

Ephes. his verbis: *Sermo, quem proferimus, quo in alterutru locutionibus vtimur, sermo est incorporeus, non aspectui subiectus, non tactus tractabilis: Sed cùm sermo induerit literas, & elementa, visibilis fit, aspectu comprehenditur.* Pende τὸ *Sermo induerit literas.* Litteræ enim vestimenta sunt sermonis; & sermo vestimentum est mentis, & conceptûs. Ergo quemadmodum vestis aut vrbana, aut rustica, prodere solet genus, aut illustre, aut obscurum; sic sermo. Ergo *Testimonium generis annunciatur, flore, aut rusticitate sermonis,* Prædicante Ionâ Niniuitis suæ vrbis excidium, Ionæ 3. v. 5. *Peruenit

Ionæ.

verbum ad Regem Niniue, & surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum a se, & indutus est sacco.* Quæ verba sic commentatur interlinearis Glossa:

Glossa.

Humiliauit se deponens altitudinem potentiæ, & eloquentiæ. Ecce tibi quàm nobilis sit eloquentia, imò quàm regalis, & augusta! quippe in solio sedet, de solio loquitur.

236. Basil. Sel. serm. 3. Sermo elegans dicitur è cælo allata politia.

Basilius Seleuc. Christi Dei disciplinam, quâ dum in terris ageret: homines instruebat, appellauit, *Doctrinam nouam, & de cælo allatam politiam*; non rusticitatem, non inciuilem doctrinam; sed comptam, politicam, vrbanam, & homine ingenuo dignam: ne quis prætextu virtutis, eloquij sui rusticitatem excuset; quasi non sit doctrina Christi Dei, quæ non sit rudis, incompta, & inurbana. Quin potiùs, quæ è cælo est, nitida & venusta, & vrbana est. Iussit impius Manasses Iudææ Rex, Isaiam virum principem & disertum, liberè prophetantem occidi immanissimo tormenti genere; scilicet reciprocatâ serrâ medium Prophetam dissecare. Quam ob rem sæuit Manasses in Isaiam, virum & regio sanguine, & sermonis facundiâ reuerendum; nec adeò atrociter furit in rusticanos alios prophetas? Scilicet acriùs Regem pupugit acumen culti sermonis, quàm ruditas incomptæ aliorum loquelæ. Timet impius Rex Isaiæ facundiam, negligit aliorum rusticitatem.

Zen. Veron.

Pulchrè ad hanc rem S. Zeno Veronens. serm. de martyr. Isaiæ. *Intra loricam sacri pectoris, fidei comitium, prædicationis politicæ literarum curiam requirebat Manasses.* Singula Zenonis verba limatam Isaiæ eloquentiam celebrant. Non Prophetam vocat, *Fidei comitium.* Comitium enim significat locum vbi candidati ambientes reipublicæ Magistratus, conueniebant, ibique cultas, & disertas orationes habebant ad Quirites.

Rusticanus stylus dicitus bruta sapientia.

Deinde Isaiam appellat *Curiam literarum politicæ prædicationis.* Nec illum appellat Academiam literarum; etsi posset ob sapientiæ amplitudinem; nam fortè erit in aliquo gymnasio aliquis literatus, sed incomptus, & inelegans eloquio: Cuius sapientiam *Brutam literarum peritiam* appellauit S. Nazianz.

Naz.

orat. 15. Illustrius vocabulum adinuenit Zeno, scilicet *Curiam literarum.* In Regum enim Curiâ limatior sermo viget, & comptior stylus. Ergo pectus Isaiæ erat propter omnimodam Sapientiam, Academia literarum; ob politum eloquium, *Curia* Regum, in qua cultus sermo floret. Vnde rectè dicitur *Curia literarum politicæ prædicationis*, non barbaræ, non rusticanæ. (Non diutiùs immoror in expensione huius loci, quia alibi eundem aliter verso.) Vidésne oculis accurato studio comptum sermonem, & curiâ dignum, non fuisse indignum, qui inueniretur in Sanctissimi Isaiæ ore? & quidem *Politicam Isaiæ prædicationem* exhorruit impius Manasses, non rusticanas aliorum conciones. Benè ergo disciplina Christi dicitur à Basilio *è cælo allata politia*, non rusticitas, non barbaries, & hiulcus sermo, aut malè sonantia verba.

237. Ad Ephes. Clem. Alex. Verbû putridû exulet à concionibus.

Paulus ad Ephes. 4. vers. 29. *Omnis sermo malus non procedat de ore vestro.* Quam sententiam sic intellexit Clemens Alex. 1. Strom. *Turpe verbum, vel putridum, ex ore vestro non exeat.* Porrò qui morâ sermonem non comunt, sed omnem politiam verborum execrantes, ex tempore verba faciunt, inre timendi sunt, ne *omnis sermo malus procedat* de ore eorum, id est, verbum non limâ politum, sed futile aut temerarium, quod bellè dixit Alex.

Clem. Alex.

Clemens. *Verbum turpe,* hoc est, obscœnum quid sonans. (Hispanè, *Pullas,*) vel *verbum putridum* id est,

est, malè olens, aut corruptum, obsoletum, exoletum. Eiusmodi autem verbis putridis medicinam dicit Apostolus in illis verbis ad Coloss. 4. vers. 6. *Sermo vester semper in gratiâ sale sit conditus.* Nomen *Salis* Gratiam interpretatur Origenes, & Cornelius Eloquëtiam: legatur ibi. Quasi dicat: Sermo vester non sit alienus à gratiis, saliatur gratiarum lepore, & pigmentis, & sic præseruatur a putredine, vt à concionibus exulet *Turpe verbum vel putridum*, quod audientium naribus ridetur, & perdit Concionum grauitatem, & verbi Dei fructum.

Ad Coloss. Orig. Cornel.

His affines sunt, de quibus ait Quintilianus lib. 8. c. 5. sunt *Qui fugiunt, atque formidant omnem in dicendo voluptatem, nihil probantes, nisi planum, & humile, & sine conatu: ita dum timent ne aliquando cadant, semper iacent.* Quid ergo? præferendus est sermo nimis artificiosè elaboratus & cultus? (quem barbarè Criticum vocant.) Siquidem Paulus ad Hebræos 4. v. 12. inquit: *Viuus est sermo Dei, & efficax.* Et mox de eodem Dei sermone viuo & efficaci, subiungit Paulus: *Et discretor cogitationũ.* Quid est hîc *Discretor*? Eruditè noster Ribera ibi, *Discretor Græcè* κριτικὸς, Criticus sermo. Ergo Dei sermo viuus & efficax, dicitur Criticus. Ride huius æquiuocationis inanes nugas: nam hîc sermo Criticus, est sermo iudex. Profectò dictionem nimis artificiosè cultam perstringo §. sequenti: enimuerò nugatur, non concionatur, qui sic loquitur.

Quint. Stylus qui attolli timet semper iacet.

§. L.

Sermo nimis artificiosè cultus in Concionatore, garrulitas est, & Euangely contumelia.

238. Stylus nimis comptus garrulitas dicitur.

NEmo fuit nimis artificiosè cultus in sermone, qui culturam non abiuret, & palàm detestetur. Nequit esse de eorum grege, cuius re ipsâ est. Palàm negat verbis, quod verba ipsa culta, quibus negat, palàm faciunt. Pudet dici, quod est: & non pudet esse quod dicitur. Nemo libenter se cultum esse audit: etsi cultis verbis abneget culturam. Quod bellè aduertit Ennodius lib. 2. epist. 17. *Sui impugnator est, quisquis elucubratis sermonibus lingua cultum prædicat abiurari. Nemo peritiam pompofâ elocutione damnat.* Ingeniosi nomen à culturâ ambit; & probrum nominis fugit: quasi nomen re vacuum infamet; & non res ipsa quouis appelletur nomine. Nec miror; nam nimis artificiosè cultus sermo litteratum hominem, & grauem dedecet; & ad theatra, & amatoria riualium carmina ablegandum foret. Saltem Concionatorem non decet, qui Sacri Doctoris personam agit, non tenebrionis, non histrionis, non fabulonis. Et sanè auditorem litteratum, & grauem contumeliâ afficit: nam nimis electus, & phaleratus sermo sapienti auditorio grauis est, & permolestus, & cano senatu indignus. Forte S. Ennodius iuuenili ingenio & facundiâ quondam sic lusit, & lib. 3. epist. 24. ita scribit: *Electi vtor styli testimonio, qui Doctus supra inscitiam garrulitate displiceo.* Quasi dicat; dum nimis stylum elaboro, garrulus à sapientibus dicor, & quod ego peritiam ingeniosam putabam, illi inscitiam, & ignorantiam censent; arbitrantur enim deesse menti, quod redundat in facundiâ; & paupertatem conceptuum, electo stylo suppleri: & verba me dare, non res. Vel inquit *Doctus supra inscitiã garrulitate displiceo*: nam dum res sacras lucubratis nimirùm vocibus tracto, valdè cultis verbis, & vernãte facundiâ mysteriis detrahitur. Mallent vt inscius essem, quàm garrulus. Id genus nitidi sermonis fastidit Seneca epist. 59. aiens: *Si recentiorem quæris Fabianum disertum & elegantem, orationis etiam ad nostrum fastidium nitidæ.* Disertè inquit Plutarchus ad suum Traianum in polit. *Viri ciuilis oratio ea sit, quæ neque recens, & theatralis, tamquam ostentantis cuiuspiam, & mollibus, atque floridis nominibus innectentis serta videri possit.* Dissimulanter carpit vitia huius æui. Nempè ne oratio sit *Recens*, id est, voces nuperrimè excogitatæ: aut *Theatralis*, à theatris petita vel idonea theatris: *Ostentans* ad acumen ingenij ostentãdum & captandam inanem diserti gloriolam. Nenomina adeò selecta, & florida sint, vt non texere sermonem, sed *nectere sertum* videatur. *Hi* ait Nazianzenus Orat. 1. *figmentorum venustate, verborùmque lenocinio, quasi præstigiis quibusdam aures, animósque ludificantur.* Præfata enim sermonis accidentia non sunt laudes, sed vitia, & conuitia orationis; non sunt sanitates sermonis, sed morbi. Vnde Paulus ad Titum 2. vers. 8. illum hortatur, vt afferat ad concionem *verbum sanum.*

Ennod. Ennod. Seneca. Plutarch. Ad Tit.

Nemo Scriptorum aut Veteris, aut Noui testamenti, par fuit Isaiæ in sermonis facundia. Nam præterquam quòd à natura elegans erat; quia fuit è regia stirpe, in Regis aula, & inter aulicos versans, eloquentior cæteris euasit. Et tamen ipse metuit, quod nemo alius imperitorum. Viderat Deum in solio maiestatis, famulitio Seraphinorum sublimem, & ostentantem solito augustiorem gloriam. Isaiæ 6. & dixit, (sic scribunt LXX. *(O miser ego, quoniam compunctus sum: quia cùm sim homo, & immunda labia habeam, Regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis* Quis non miretur, cæteros Prophetas, plerumque rusticos homines, & pastores, & Apostolos piscatores, nusquam legi, tam grauiter lamentatos, eo quòd visionem quantumuis sublimem essent verbis expressuri? Moyses nuper pastor non timet, totius Pentateuchi mysteria manifestare: rudes alioqui Prophetæ audent suas scribere prophetias; Ioannes heri piscator excipit diuiniora sacramenta, & audacter intonat Euangelium, & pandit Apocalypsim: & vnus disertissimus Isaias se excusat à tanti mysterij scriptione, allegans labiorum pollutionem? Quænam hæc labiorum Isaiæ pollutio, quâ cæteri carent? suspicor nullam esse aliam, quàm sermonis venustatem, quâ formidabat deuenustare diuina mysteria: electum stylum, & sermonem cultum verebatur, quò egregiè excelluisse Isaiam, aduertunt Interpretes, præsertim S. Zeno Veronensis in sermonibus de laudibus Isaiæ. Quod indicare videtur Orig. homil. 1. in Leuit. & Hector ibi suspicatur, ideò lamentari Isaiam, quia intellexit ex ea visione se ad concionandum missum. Verebatur, inquam, disertissimus Isaias ne dum homines in eius narratione sermonum venustatem mirantur, aut prætereant mysterium, quod prædicatur, capti eloquij suauitate; aut minus æstiment mysterium, quasi à magnificis Prophetæ verbis, non à re Dei: & velut fulcitum non Dei testimonio, sed eloquentiæ maiestate. Scilicet timebat Isaias, ne ob sermonis leporem esset de numero eorum, qui adulterant verbum Dei, quod non *persuasibilibus humanæ sapientiæ* aut eloquentiæ *verbis*; sed solius Dei testimonio credi debet. Metuit Isaias ne dum magnum mysterium exquisita eloquentia commendat, mysterium facundia deuenustet. Eleganter S. Nazianzenus orat. de laud. Athanas. *Fuit quondam tempus cùm res nostra* (hoc

239. Nimia eloquentia deuenustaret scripturam.

Isai. Zeno. Orig. Hect.

240. Nazian.

(hoc est res Christianæ) *florerent, ac præclarè se haberent; cùm nimirum superflua hæc, & verborum lepore, atque arte fucata tractandæ Theologiæ ratio ad diuinas caulas ne aditum quidem haberet.* Scilicet lepida elocutio grauitatem mysteriorum damnat. Huc in simili de Euangeliis, alludere videtur Basilius Seleuc. orat. 43. inquiens: *Oportet prædicatione Euangelium damnatum tenere*: Ecce tibi Euangelium prædicatione damnatum. Exquisita concionatorum elegantia, non prædicat Euangelium; sed culpat: ac si artificio sermonis, non rerum maiestate, & diuino testimonio persuadendum foret. Nam exquisita in vestibus, aut in pigmentis lenocinia, pulchritudinem non augent, sed fœditatem indicant, quam occultare festinant fuco lenocinij. Grauem matronam pigmenta dedecent: & cerussata sententia dehonestatur elocutionis adiumento? Ergo *Prædicatione Euangelium damnatur.* Adde quod prædicatio seu doctrina quæ adsciscit tot lepores verborum, non videtur res Dei, Sapientum iudicio. Quis enim credat veras esse humilitates Christi Dei prædicatas tantâ verborum ambitione? Concionator damnat sermone, quod verbis prædicare contendit: ipse sibi fidem detrahit: & cùm superbè res Christi prædicat, Euangelium fabulam facit: *Ergo prædicatione damnat Euangelium.* Et quidem indubium est elegantiores mores non habere, qui sic elegantiores sermones fundunt. Non satis virgo meus est ei, cuius luxuriat stylus. S. Nazianz. Orat. 28. in concionatore *sermonem meretricium* taxat. Ambitio verborum non est index humilis animi: Nam *qualis sermo, talis & vita*, ait Clem. 3. Stro. Præco sui est non Christi, qui sic buccinat Christum. Ergo qui se prædicat, Christum reiicit: *& prædicatione damnat Euangelium.* Et planè traducit Euangelium, qui theatri lepores traducit ad Ecclesiæ pulpita. Heu! theatrales sermones admiratur Christianus populus. Grauissimè inquit Nazianzenus Orat. 26. *Pietatem nostram simplicem prius, artisque expertem fucauerunt, & nouum quoddam politices genus effecerunt, à foro ad sancta translata: & à theatris ad abdita sacra, prophanisque oculis minimè inspectanda. Vt si audacius loqui liceat, duæ iam scenæ sunt, hoc discrimine inter se disiunctæ, quòd illa omnibus pateat, hæc quibusdam; illa rideatur, hæc honore floreat; illa denique theatrica, hæc spiritualis nominetur.* Quid opportunius? Profectò, qui sic Dei verbum tractat & proprio ingenio damnat Euangelium; & proprij ingenij substantiam dissipat, instar adolescentis prodigi, prodigè in eloquentiâ luxuriando. Quod bellè notauit S. Chrysol. serm. 5. cùm de filio prodigo, ait: *Hinc est quod luxuriosus per desideria secularis eloquentiæ, & per scholarum lupanaria dissipauit Dei patris dementi dispensatione substantiam.* Hoc est, facundiæ lasciuia malè perdit boni Patris substantiam, & Euangelij opes. Sapienter eloquentiam speciem luxuriæ fecit ob nescio quem pruritum.

Basil. Seleuc. Nimia styli elegantia Euangeliũ damnat. Naz. Clem. Chrysol.

241. Cæterùm Sapientibus infensi erunt, qui vt ab electo stylo plausus in concionibus excitent, & vt imperitorum acclamationes audiant, verba nouant, aut antiquata resuscitant, insolentias vocum, & nescio quas vocabulorum audacias inserunt orationi; abstrusos sensus insinuant, & acumina verbis mentiuntur, specie quidem, mysteriorum grauida, re tamen euanida, & futilia. Bene S. Chrysologus serm. 110. sententias philosophorum *spumosas* appellauit: nam spuma superbè inflata mox detumescit in nihilum. Equus saliuet frænos: Euangelici concionatoris non spument ora fæce verborum. Porrò quidam ingenioso verborum artificio, sensus ingenio vacuos sub caligine vocabulorum indicant, non ostendunt. His verborum præstigiis eloquentiæ peritiam captant: At hæc peritia non est; sed barbaries. Quia sermo quantumuis cultus, & elegans, qui ab audiente non intelligitur præ obscuritate, barbarum facit eum, qui loquitur, non cultum, & disertum. Quod benè peritus Clemens Alex. docet. 1. Strom. *Si non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus.* Quamuis sermo tuus eleganter cõcinnus sit, & ad miraculum vsque cultus, & scintillans maiestate dictionis: si audientes verborum sonos excipiunt auribus, & rem non percipiunt, eris illis barbarus, non cultus. Imò & auditores barbaros reddes. Nam barbarus erit, & incultus, qui vel audientem non intelligit, vel audit quem non intelligit: nemo enim sensatus diu præbet auditum sonantibus verbis, nihil ipsi significantibus. Ergo barbarus erit, & barbaros faciet, qui sic loquitur, non cultus, & peritus: vel potiùs à perita cultura barbarus erit. Lucæ 10. v. 21. Christus Dominus gratias agit Patri, quia diuina mysteria Sapientibus occultauit, & reuelauit paruulis. Quinam sunt hi paruuli, quibus reuelari sua mysteria Christus gaudet? S. Ambrosius ibi: *Paruulum hîc accipiamus, qui se exaltare non nouerit, & phaleratis sermonibus, artem suæ iactare prudentiæ.* Itaque Christus Deus gratias agit Patri, eò quòd Diuina mysteria prædicanda tradiderit hominibus, qui ambitiosâ eloquentiâ, & phaleratis sermonibus non vtuntur. Nam à verbis phaleratis, & cultis, non ardet, sed friget audientis animus. Pulchrè S. Naz. Orat. 4. *Sermonem, quem laudibus alioqui efferens, cessantem tamen crebris verborum niuibus impetebas.* Elegantes sermones appellat niues, imitatus Homer. 3. Iliad. Profectò cauendum est, ne elegantia sermonis *Solæcismum faciat in spica operis.* P. Damianus serm. 19. Ergo sermo non sit, nec rusticus, nec nimis cultus, & præ obscuritate barbarus. Sit ergo cultus, & elaboratus ad gratiam, & perspicuus ad intelligentiam.

Sermo nimis artificiosè cultus, barbarus est, & barbaros facit audientes. Chrysol. Clem. Lucæ. Ambros. Verborum nix. Naz. Homer. P. Dam.

§. LI.

Sit Sapientis Sermo limatus & comptus.

242. Senecæ iudicium in hac re magni faciendum est. Is epist. 73. sic scribit: *Verba non ieiuna esse, & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim Philosophia ingenio renunciat: multùm tamen operæ impendi verbis non oportet.* Vetat Sapientissimus vir sermonem ambitiosè elaboratum: at verba non debent ingenio renuntiare: & quidem est suum ingenium in verbis. Non enim sufficit generosos, & subtiles conceptus mente inuenisse, nisi generosè eos in lucem per verba emittas: portio ingenij est ingeniosè eloqui, quæ ingeniosè concepisti. Nam homo rusticus sæpè subtile quid mente adinuenit; at qui rusticè prodit mentem suam, agrestis est, & indoctus. Ergo doctus non est, qui sensus electos mente elaborauit; nisi etiam eosdem publicat eleganter. Cassiodorus sic præfatur in prologo Variarum: *Dictio semper agrestis est, quæ sensibus electis, per moram non comitur. Loqui nobis communiter datum est: solus ornatus est, qui discernit indoctos.* Sermo enim communis est

Seneca. Styli elegantiâ floruerũt plures è sanctis Patribus. Cassiod.

Oo peritis,

peritis, & imperitis: at peritus non est, qui quantumuis electos & sublimes sensus sagaci mente repererit, negligenti, & inelaboratâ elocutione repentè effundit; morâ poliendus est, vt ornatus elegantia impar non sit sensibus. Vnde non mente tantùm, sed ore discernitur doctus ab indocto, & rudi. Hæc mota comendi stylum familiaris S. Ambrosio fuit, vt ipse testatur in epistolis. In ea excelluit S. Nazianzenus, id est, Græcus Ambrosius. S. Zeno Veron. inclytus martyrio, & eloquio, S. Paulinus Nolanus, Basilius Seleucus, S. Cyprianus, S. Maximus, S. Felix Ennodius, Sidonius Apolli. S. Petrus Chrysologus, S. Aldelmus, Venerabilis Hildebertus, Abbas Cassiodorus. Mitto plures ne indicem, non commentarium faciam. Illustres hi viri sanctitate, & nitidi elaborato stylo floruerunt, quo rudes ad virturem populos informarunt: nam elegantia non dedecet sanctitatem: nec Christiana philosophia renunciauit ingenio: virtus non est inelegans & rudis; sed sublimis, & acuta. Præclaram laudem filij sui Nephtali prædicauit Iacobus Genes. 49. v. 21. *Nephtali, ceruus emissus, dans eloquia pulchritudinis.*

Ambros.

Genes.

243. Ezech. Ezechielis 21. v. 9. *Hæc dicit Dominus Deus: Loquere: Gladius, gladius exacutus est, & limatus: vt cadat victimas, exacutus est; vt splendeat, limatus.* Quinam hic Dei gladius? *Gladius est Verbum Dei*, ait Apostolus. Acuitur verbum Dei, vt cædat: limatur, vt splendeat: ergo acutum, & limatum est Verbum Dei: neque enim acumen in electis sensibus, nec lima in splendidâ elocutione dedecent Dei Verbum. Imò *vt splendeat, limatur.* Et ita acuta, & subtilis ratio, limâ comptæ elocutionis polita, vincit & detriumphat hostes. S. Ennodius in Oratione grauissimâ, quam habuit ad Synodum Romanam sub Symmacho Papa, Contra eiusdem Synodi impugnatores, sic ait: *Profert eloquium sine quacumque lima captiuum.* Quasi dicat: sermo inelaboratus, & incomptus adeò est imbecillis & eneruis, vt sæpius captiuus sit: non vincit aduersarium, sed vincitur, & manus dat hosti: at si limatus splendeat, audientes facilè captiuat. Nemo est, qui non cedat eleganti, & limato sermoni; admiranda illi energia est ad persuadendum. Vnde ne sermo captiuus sit, elimandus est: *Vt non sentiat virilitas operis eneruati damna sermonis*, inquit idem in Parænesi Didasc. Virilis sermo est, & de inuictis triumphans, qui vires mutuatur ab arte dicendi; & venustâ elocutione armatus exarmat inuictos quosque Imperatores, & captiuos ducit ad virtutis obsequium. Magnus in bello vir Traianus, & Orbis bellicosus Domitor. *Maior in elocutione* Plinius Nouocom. cuius eloquentiæ fructus fuit Traiani virtus, vt satis ad rem animaduertit Cassiodorus lib. 8. epist. 13. aiens: *Non sunt imparia secula transactis, habemus sequaces, æmulosque priscorum. Redde nunc Plinium, & sume Traianum.* Quasi dicat: Adeò ad suadendum potens est comptus, & elegans sermo, quo excellebat Plinius, vt ex Imperatore fecerit Traianum; Traianum, inquam, probum virum, & egregiis moribus præditum, in rerum omnium impuni licentiâ. Nimirum elegantes & compti Traiani mores debentur elegantibus, & comptis Plinij sermonibus. Quin si in hoc seculo quamuis malè morato, adesset elegantia verborum Plinij, fecisset plures Traianos. *Redde nunc Plinium, & sume Traianum.* At quia nullus est Plinius eloquij elegantiâ, nemo Traianus est: ergo *sentit virilitas operis, eneruati damna sermonis.* Quis seuerus Censor elato supercilio damnabit elaboratum stylum, quem laudant tanti viri, cui tanta inest ad suadelam energia? Opinor, elegantiam damnabit rudis tantùm & inelegans. Incomptus & rusticus sermo risus excitat, non lacrymas: qui rustica sua verba aut excusari, aut commendari vult, damnat aliorum elegantiam; quæ à re Dei aliena non est. Præstat cum Sanctis Patribus non damnare, sed admirari sermonis elegantiam. Aptè Rupert. lib. 1. in Ioan. sic inquit: *Nequeo satis admirari Dei Sapientiam, quomodo summis in negotiis non dedignata comitem habere secularem eloquentiam.* Secularisne eloquentia reperiatur in rebus Dei? Rup.

Sermo sine limâ captiuus est.
Ennod.

Ennod.

144. Cassiod.
Elegantia Plinij fecit Traiani bonos mores.

§. LII.

Sit Sapientis Sermo, instar lucis, clarus, & nitidus.

CÆterùm stylus sit comptus; *sed limatus, vt splendeat.* Vnde bene clarus, & facilè perspicuus debet esse: *Qui legit, intelligat.* Matth. 24. v. 15. ait Christus Dominus. Quia vt docet S. Chrysologus serm. 57. *Lingua breuis est suæ mentis interpres.* Munus linguæ erit absconditos animæ sensus publicare: & abditos mentis sensus intimare. Sit itaque sermo animæ Commentarius, index cogitationum, speculare quoddam Crystallinum, per quod transpareat, quod in mentis recessibus absconditur; & inuisam sensibus mentem visibilem reddens: legat homo in sermone animum verbis impressum. Rectè dixit Philo lib. Quod deterior, &c. *Sermo frater mentis est.* Et statim: *Idem & interpres est conceptorum in mente consiliorum: idem & vates diuinatórque ex inuisibilibus adytis oracula prodere non desinens.* Sit elogium euidentia animi, non caligo; lux cogitationum, non tenebræ mentis. Lingua clara è cælo est; obscura è tartaro. Legimus in Actis Apostolorum, cap. 2. v. 3. quod in die Pentecostes, *Apparuerunt illis dispertita linguæ tanquam ignis.* Et aduertit Sanctius inibi, quòd linguæ quæ apparuerunt, non dicuntur esse ignis, sed *tanquam ignis*, scilicet ex luce, quæ similis est igni. Itaque linguæ, quæ è cælo datæ sunt Apostolis ad prædicandum Christi Dei Euangelium, portio quædam lucis fuit, in formam linguarum figurata: Id est, lingua lucis; scilicet nitida, & clara: nam lux nitida est, clara est. Sic dixit Nazianzenus Orat. de pace: *Sermonis radios.* Et Orat. 1. *Vt ferrum, silicem: sic prægnantem luce dignam mentem.* Et Verbum diuinum, quia Verbum est, consultissimè dicitur, *Candor lucis æternæ.* Sap. 7. vers. 16. Et *splendor Patris*, ad Hebr. 1. v. 3. Et *in splendoribus Sanctorum*, vel *Sanctis*, productum, Psalm. 109. v. 3. Et prima vox, quam scimus ad extrà Deum edidisse lucem produxit: *Fiat lux* Genes. 1. v. 3. Vt à luce auspicaretur Deus verba; *Palabras de luz son las estrenas del hablar de Dios.* Perbellè Tertullian. de Resurr. Carn. cap. 47. *Vt ipsius Solis radio putem scriptum, ita claret: qualiter accipient lucifugæ istiv Scripturarum?* Et Philo lib. 2. Alleg. sic scribit: *Sermo Dei: qui vel integer potest iuuare, vel sui particula. Quid si κορίῳ, id est, pupillæ oculi similis dicitur?* Audis sermonem debere esse, vt pupillam oculi? Sit ergo pellucidus, non luscus, non cæcus. Præclarè Ennodius 1. lib. ep. 19. *Lucem loqueris.*

245. Matth.
Chrysol. Lingua est vates, & interpres mentis.

Philo.

Actor. Sanct.

Linguæ lucis datæ in die Pentecostes.

Naz.

Adhuc post tot expositiones difficile est illud Exod. 20. v. 18. Cùm enim Deus in monte Sina legem 246. Exod.

Aug. gem traderet Hebrææ genti, dicitur: *Cunctus autem populus videbat voces.* In quæ verba August. quæst.72. in Exod. *Solet quæri quomodo populus videbat vocem, cum vox non ad visum, sed ad auditum pertinere videatur?* Ambr. Pergit Ambr. in Proœm. ad Lucam. *Neque enim videtur vox, sed auditur, vox enim quid est, nisi sonus, qui non oculis cernitur, sed aure percipitur?* Et sane difficultas vrget, nisi fateamur imperitum fuisse Moysem. Animaduerte ad verba, quæ eleganter subiungit Ambrosius: *Verùm altissimo ingenio volens declarare Moyses, quia vox videtur Dei.* &c. Altissimum Moysis ingenium hîc elucet asserentis, vocem Dei videri. Sermo clarus mouet homines, imò & insensile elementum. Nam verba Dei luces sunt nitidæ, & perspicuæ: linguæ, quæ à Deo sunt, è luce materiatæ sunt: Deus enim habet *sermonis radios: lucem loquitur.* Sapienter ergo dixit Ambrosius, quod *altissimo ingenio* dixit Moyses: *Cunctus autem populus videbat voces.* Itaque hæc nota sit, & quasi proprius character eloquij diuini, & linguæ à Deo datæ, quòd lucis instar sit splendens, & nitida, & benè clara, & perspicua. Luces loquitur Deus: sic lucis sermone Magos traxit, vt relictis regalibus soliis, pauperculum puerum in præsepio adorarent. Quis tam facilè Magos persuaderet, nisi eloquentia lucis? Cælum orator fuit, & felix Rhetor, cuius lingua, P.Dam. stella fuit, (*Sic loquitur lingua, siue stella cælorum,* inquit P.Damianus, serm.1.) verba fuerunt fulgores. Iam non miror nitido & perspicuo stellæ sermone, Magos tã facilè attractos, suadente claritate luminis profectioné. Nã elocutio clara non modò hominibus valet persuadere, quod cupit; sed vel muta animantia, imò & bruta elementa moueat. Cassiod. Non est hîc prætereundus Cassiodor. lib.8. ep.32. qui de stagnantibus aquis Arethusæ fontis, sic scribit: *Cum ibi tacitus homo aquas fontis irrigui reperit sic quietas, vt in morem stagni, non tam currere, quam stare videantur. At vbi sermo clarior forte sè sonuerit, nescio qua vi statim aquæ ibidem concitæ prosiliunt.* Et mox: *Noua vis, inaudita proprietas, aquas voce hominum commoueri; & hominum sermonibus prouocata, nescio quid immurmurant.* Miraculum naturæ est, humanâ voce aquas commoueri, & tacitè respondere loquenti. At quâ voce commouentur? *Vbi sermo clarior insonuerit.* Sermonis clari est hoc naturale miraculum, vt elementa muta, & vel insipientes aquas promoueat. Ergo limatus, & perspicuus sermo laudandus est. Qui sic loquitur, linguâ cæli loquitur. *Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis, in hoc* Ioann. *credimus, quia a Deo existi.* Ioan.16.

247. Zeno. Lingua est obstetrix conceptuũ. Cæterùm sermo à culturâ obscurus, in mentita profunditate naufragus appellatur à S. Zeno. Veron. super *Attende tibi*, aiens: *In medio aeris spatio sermo transfretans naufragabit.* Scilicet in profundâ obscuritatis abysso obrutus sermo, naufragium facit. Vnà cum sensu, quem voces vehunt. *Hi nihil magis curant: quàm occultare quod prædicant,* Tertull. *si tamen prædicant qui occultant,* ait Tertullian. aduers. Valent. cap.1. Sit lingua obstetrix conceptuũ, ne aborsum faciat mens. Quod præclare dixit Philo lib. *Quod deter.* &c. *Mens concipit, & parturit cogitationes, quas volens parere non potest, donec per linguam, vox eas excipiens, obstetricis more producat in lucem.* Fuge, time difficiles, & labyrinthosos partus, qui prolem mentis in caligine sepeliunt, non producunt in lucem.

Obscuritas à mentito acumine antithesis. Præterea alia obscuritas à rebus est. Et vix magnificum, & ingeniosum putatur hodie apud concionatores, quod ex contradictionibus non constat. In nihilo reperienda, & subsistenda substantia est; & substantia vsque ad nihilum redigenda. Et sic sæpe confugitur ad res sacramentorum. Quod hodie in laude habetur, vituperauit olim Tertull. Tertull. lib.4. adu. Marc. cap.1. *Sunt, inquit, cuius opera, & ingenio antithesibus constant: eadem formâ conflare etiam Sacramenta,* &c. Si crebrò id fiat, vitium est; si tarò, laus. Aduertere oportet, quâ in parte elaborandus maximè stylus est, & quâ in parte negligentiùs agendum, quòd præscribit Arist. in Poët. Arist. cap.22. *Cæterum in dictione, otiosis in partibus maximè elaborandum; secùs autem in his, quæ moribus, quæque sententiâ pollent. Quandoquidem ipsa valde luminosa dictio, tum mores, tum sententiam, quæ per se satis conspicua sunt, obumbrare solet.* Rectè enim notat Clem. Alex. 2. Strom. Clem Alex. *Eos qui hærent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsæ fugiunt.* Ne mens verbis elegantibus saturata, ieiunet à rebus. Sapienter inquit Seneca epist. 53. Seneca. *Ad rem commoueantur, non ad verba composita: alioquin nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui.*

---

§. LIII.

Sensus electus & sublimis, est causa, & portio elocutionis electæ.

QVintilianus lib.1.cap.2. sic ait: *Maxima pars eloquentiæ constat animo: hunc affici, hunc concipere imagines rerum & transformari quodammodò ad naturam eorum, de quibus loquimur, necesse* 248. Quintil. *est.* Christianè pariter, & eleganter id dixit Tertullianus adu. Prax. cap.26. *Nam & Spiritus substantia est sermonis, & sermo operatio spiritus.* Quod altè hæret animo, sententiosissimè, & eloquentissimè quiuis eloquitur: sensus enim suggerit naturalem eloquentiam, & affectus facit sine arte Rhetorem. Theodoricus apud Cassiodorum libro 6. Cassiod. epist. 40. Sublimem eloquentiam cuiuspiam Comitis egregiè commendauit à sublimi sensu, sic inquiens: *Qui proprios dolores exprimere non poterant, tuis commendati allegationibus obtinebant.* Id est, vincis eloquentiâ homines impressè affectos, & ex animi dolore, aut cupiditate in sui defensionem perorantes; eximiâ dicendi arte æmularis eloquentiam naturalem impressi affectus. De hoc Seneca inquit epist.60. Seneca. *Loqueris quantum vis, & plus significas, quam loqueris.* Animus enim valdè affectus vix eloqui potest quantùm sentit: Animus affectus causa est potioris eloquentiæ. significantiores voces plus indicant, quàm exprimunt: nec tantùm eloquio, sed silentio loquitur, qui ex affectu loquitur. Bellè commendauit Cassiodorus eloquentiam Comitis, comparatione elocutionis, quam exprimit affectus altè impressus animo, qui verba significantissima & aptissima subministrat. Sublimis sensus, & animo hærens rapit inaffectatâ elegantiâ audientium mentes, & transuersùm ducit quò volet. Et quod altè & sublimiter concepit animo, magnificè explicat verbis, & quæ generosè concepit mente, generosè parturit eloquio. Elegantem S. Zenonis locum serm. de Martyr. Isaiæ, Zeno Veron. quem nuper expendi, nunc aliorsùm verso. Sanctissimus & elegantissimus Propheta Isaias offensus valdè erat flagitiosissimo Regi Manasse, eò quòd eius improbos mores reprehendebat. Et ex- 249. pensione dignissimum censebam; cur non ita exasperatus sit in cæteros sacros vates, qui prophetabant in illo æuo prophetarum feracissimo. Ad hæc, quam ob rem cognatum sibi Isaiam exen-

tetare iussit impius Manasses? Nimirùm dissecuit illius sacrata viscera, alternantis serræ vicibus, dirâ, & non auditâ lanienâ. Et quidem si vox Prophetæ Regem exacerbauit, sat esset in eius linguam sæuire: Mulctetur lingua, quæ Regem offendit, non viscera, quæ absque linguæ ministerio, inoffensa erunt. Puniantur Prophetæ ora, non pectora. Cæterùm non tam commouerant Regem verba Isaiæ, quàm verborum sensus ex affectu viriles, & ex animo eloquentes. Verebatur Manasses Prophetæ eloquentiam, non tam concinnitate selecti sermonis elegantem, quàm electis sensibus, & ex animi affectu terribilem. Hæc sunt
Zeno. S. Zenonis electissima verba; *Sed Belial, filius Ezechia, vir cruentus, & prodigus genealogia, intra Loricam sacri pectoris, fidei comitium, prædicationis politica, literarum curiam requirebat.* Quippe, *requirebat* impius Manasses *intra Loricam sacri pectoris*, ipsa Prophetæ præcordia, quæ erant *literarum curia & prædicationis politica* schola. Vestigat in pectore Isaiæ vigorem sermonis, & verborum animositatem: in interiora sæuit, animum requirit, à quo electior eloquentia, quæ illum acerbè pupugit.

250. Admiror iterum pertinaciam Dæmonis repulsi secundò à Christo Domino, cuius diuinitatis iam penè conscius fuerat, tertiò impudenter eum adoriri:
Matth. Affectus facit eloquentem. Matth. 4. v. 8. *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum; & dixit ei: hæc omnia*, &c. Vnde tam impudens animositas inest Diabolo, vt Christum, quem penè sciebat Deum esse, ausus fuerit persuadere desiderium rei inanissimæ: nimirùm inanis gloriæ? Et sanè Dæmonem non latebat Christum esse humillimum, & nihili facientem mundialem pompam; viderat enim ipsum vltrò venisse, vt baptizaretur ab homine; nec veritum peccatoris notam subire; & audierat nobilitatum præclarissimo Patris elogio; qui statim fugiens honores, fugit in eremum. Quin etiam nemo non omnino imprudens, quamuis gloriæ amantissimus, crederet Dæmonem daturum omnia regna mundi, & gloriam eorum, quam Dæmon non possidebat; vel si possidebat, nulli adhuc dederat. Planè insolenter præsumpsit Dæmon! Sed videamus quonam fulciuit audaciam; qua arte fallendum Christum Deum existimauit. Profectò nullâ aliâ quàm eloquentiæ præstigiis. Nec quidẽ præsumpsit de eloquentiâ, quæ splendore verborum, & orationis luminibus floret; sed quæ de affectu roboratur, & quæ de sensu virilis est. Altè hærebat Dæmonis animo cupiditas inanis gloriæ, &
Raban. mundialis pompæ, inquit Rabanus, ibi allegatus in catenâ; inde in eam deuenit audaciam vt præsumeret persuadere Christo Deo desiderium rei, quam ipse Dæmon magni facit, & magnificè æstimat. Eloquentia ex affectu enascens erexit Diabolum in spem alliciendi Christum in amorem gloriæ inanis. Verba Rabani sunt: *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum. Ostendit autem hæc Diabolus Domino: non quòd ipse visum eius amplificare potuit: aut aliquid ignotum demonstrare: sed vanitatem pompa mundana, quam ipse diligebat, quasi speciosam, & desiderabilem verbis ostendens, in amorem Christo suggerens, venire volebat.* Itaque animauit diabolum ad ausum tam insolentem, vis eloquentiæ, quæ à re valdè à se cupitâ, & æstimatâ venit, & præsumpsit persuadere Christo Deo *vanitatem pompa mundana, quam ipse diligebat.* Planè luculenter Rabanus.

251. Eloquentiæ scholas non triuerant Apostoli, rustici homines, & illiterati, & tamen arcanâ quadam verborum illecebrâ mundum ad Euangelium inescarunt. Qua arte? puto, non linguæ, sed animi: non eloquij, sed sensus; non sermonis, sed affectus. Spiritus Sanctus altè impresserat in eorum animis amorem Christi & affectum cælestium; hæc fortior eloquentia, quæ non spirat flores, sed fulgurat sensus, quæ non floret verbis, sed fulminat sententias, non loquitur verba, sed res; & portionem impartibilis animæ ponit in verbis. *Vos deprecor*, (inquit S. Chrysologus. serm. 62.) *vt me patiamini non quadrare, sed liquare sermones.* Scilicet præ affectu animam in verbis eliquare, non limare, aut tornare sermones Rhetoricæ artificio. Hæc virilis & substantiua eloquentia est: Cui pro Rhetorices arte, amor est, affectus pro elocutione splendidâ. Loquens Basilius Seleuc. de eloquẽtiâ Apostolorum, inquit orat. 30. *Petrus populum vniuersum linguâ cepit.* & mox: *Palæstini adhamati artem Gratia transportarunt in insulas*, id est: impressi erant Apostoli affectu supernorum, stimulati mysteriorum æstimatione, & amore Christi, *& hac linguâ ceperunt homines*; Ars gratiæ pro limatulo eloquio illis fuit. Bellè dicitur *ars gratia*, nam electus sensus, & stimulatus affectus *ars gratia* cælestis est. Rhetorica ars sermonis est; affectus est *ars gratia*, quæ augustior, & diuinior eloquentia est. Ars dicendi lepidum sermonem facit, & gratiosum auribus; at affectus perurgens, *ars gratia* sublimioris est, sermonem faciens gratiosum menti: & arte quâdam non venustate leporis, sed gratiæ robore persuadens; tot gratias impertiens, quot verba; tot victorias, quot sermones; tot coronas, quot voces. *Quid enim* (ait Ennodius lib. 2. epist. 19.) *sibi vult vniuersa Propheta, quasi sertis redimita locutio?* Scilicet sermo Prophetarum non eloquentiæ flores spirat, sed sertis redimitur: non floribus nitet, sed victoriis coronatur. Est, est planè eloquentia victrix, quæ à sensu, & affectu energiam mutuatur, & robur. Hæc naturalis, & inelaborata elegantia quæ à sensibus commendatur, virilis est, &
sublimior inter cæteras Rhetoricæ partes. De 252.
qua Cassiodorus lib. 3. epist. 5. *Nihil præstabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum mentes, impellere quò volet.* Nam pulchrum eloquium, & à venustate conspicuum, quod lepores spirat & elegantiis vernat, verba dat, non sensus; foris perstrepit auribus, mentem relinquit inanem; blãditur auribus, animum non implet. At verò *ars gratia* qua Prophetæ, & Apostoli verba coronabant sua, *mentes tenet, & implet*, verùm vtilissimis succis. Denique cauendum ne hæc naturalis elegantia, quæ ab affectu, & sensu est, deuenustetur rusticitate vocum, & imperitiâ sermonis. Adiuuetur ex dictis §. præcedenti, ne degeneret in barbariem, & rusticitatem damnatam. Ergo sit stylus, non barbarus, sed cultus: non obscurus, sed perspicuus, & qualem Nazianz. laudat in Basilio. orat. de eius laud. *Quis sermonem habuit animi sensa melius exponentem; ita vt neutrâ parte, vt plerique, claudicaret; nempè vel mente sermone destitutâ, vel sermone mentem haud aquo gradu sequenti?* Hic stylus, stylus hominis est: *Scribe stylo hominis:* & *Scriba doctus* dicitur *similis homini*. Sed expendere oportet, cur scriba doctus dicatur, *Paterfamilias.*

Affectus, seu sensus rei eloquẽdæ est ars gratiæ.

Chrysol.

Basil. Sel.

Ennod.

Cassiod.

Isaiæ.

Patri

Patrifamilias.

§. LIV.

Sapiens non potatur eloquentiæ poculentâ suauitate, nec cibatur Sapientiæ esculento vigore; sed corporeo, frugali tamen cibo.

253. Eccli. Sapientis cibus est scientia.

SCientia vulgò dicitur, Sapientis cibus: Literati vita arcanis disciplinarum alimoniis pascitur. Ecclesiastici 15. v. 3. *Cibauit illum pane vitæ, & intellectus; & aquâ sapientiæ salutaris potauit illum*: pro re esculentâ, & poculentâ literarum studium illi est; Scientiæ sapiunt, sustentant, & incrementant sapientes. Philo. Clem. *Alitur anima tractatione rerum honestarum*, ait Philo lib. 1. legis Allegor. Nam vt pulchrè scripsit Clemens Alex. 5. Strom. cap. 5. *Intèr nos conuenit cognitionem esse cibum rationalem*: Conuiuatur enim anima *pane intellectus*; & rationali hoc cibo priuata, planè desipit. Ergo alenda est doctrinæ escis: Seleuc. *Ne Anima pars melior oppressa fame obbrutescat*, inquit Basilius Seleuc. Clem. Orat. 16. *Sunt enim* (loquitur Clem. Alex 1. Strom. cap. 1.) *etiam animæ propria habentes nutrimenta: & aliæ quidem augentur per agnitionem, & scientiam, aliæ verò per Græcam pascuntur philosophiam.* Ioan. Item Christi cibus erat obedientia. Ioannis 4. v. 34. *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me.* Iusti esca fides est, *Qui ex fide conuiuari instituit*. 1. Strom. 1. Seleuc. Et apud Seleucum Orat. 9. Moyses *lacte Diuinæ cognitionis nutrit infantilem intelligentiam. Et doctrina ex sententia Empedoclis,* Clem. Alexand. *auget præcordia*, vt refert Alexandrinus Clemens, 5. Stromat. 5. Honestis enim disciplinis cibatur anima; & cibus rationalis, Sapientia dicitur. Tertul. Verùm hoc sapientiæ manna nimis est delicatum ad vitam sustentandam. Vnde Tertullianus postquam retulit hanc Platonicorum sententiam, *Quod omne corpus corporalibus ali iudicant; animam verò, vt incorporalem, incorporalibus, sapientiæ scilicet studiis.* Sic facetè, & acutè respondet lib. de Anima cap. 6. *Sed nemo vnquam cunctanti de exitu animæ mulsam aquam de eloquio Platonis infudit, aut micas de multiloquio Aristotelis infersit. Quid autem facient tot animæ rupicum, aut barbarorum, quibus alimenta sapientiæ desunt, tamen indoctâ prudentiâ pollent, & sine academiis, & porticibus Atticis, & carceribus Socratis: Denique ieiunantes à philosophia, nihilominùs viuunt?* Quid elegantius? Itaque Sapientis anima honestis disciplinis, & sapientiæ studiis pascitur, id est, metaphoricè alitur, & iucundè deliciatur. Corpus verò sapientis cibo indiget corporeo; nec sustentatur de cognitione rerum naturalium, nec de Sanctorum Patrum voluminibus, vt ille alius Propheta: nec micis multiloquij Aristotelici cibatur, nec potatur mulso eloquij Platonici; sed corporeo cibo, frugali quidem & sobrio, vt decet Sapientem. Vnde Christus Dominus dixit, Matth. Matthæi 4. v. 4. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Vbi panem non reiecit ad cibandum hominem, sed adiecit insufficientem esse, & necessariò adiungendum Dei Verbum, quo mysticè pascatur anima, ne sapientiæ fame obbrutescat. Cyril. Quæ verba expendens Cyrillus citatus in Caten. ad Lucæ 4. sic ait: *Terrenus cibus, terrenum nostrum alitur corpus; anima verò rationalis diuino Verbo vigoratur ad bonam habitudinem Spiritus.* Ergo cùm Doctor sapiens non sustentetur pane eloquentiæ, nec mero sapientiæ cibo, sed frugali quadam alimonia, quæ vitam sustentet, & quæ non obruat, sed acuat mentem, patrefamilias opus est, qui panarium, & lagunculam sobriè procuret de thesauro suo.

Ergo omnis scriba doctus similis est homini patri familias, &c Scilicet Doctor similis sit Patrifamilias, ad quem spectat prouidisse de his, quæ necessaria sunt ad familiæ sustentationem, ne quid domui suæ desit, vt congruè sustentetur. Ita rigidus 254.
Literæ expensor Maldonatus, inquiens: *Sicut patrisfamilias officium est domum suam corporali cibo*, &c. Et infrà, *De thesauro suo, id est, de penu.* Sensum huius loci ebibit à Hieronymo sic aiente: *Apostoli instructi Scribæ dicuntur: pollebant opibus patrisfamilias.* Et sanè sicut diuitiæ animum sapientis diuertunt à studiis literarum, & ad luxum, & voluptates illum pertrahunt; ita moderata sustentatio illi perstruenda est, ne dum necessaria ad victum conquirit, tempus studiis impendendum, expendat in emendicandâ, aut aliter conquirenda annona, sine qua laboriosa ab studiis vita transigi non potest. Vnde Theodoricus Rex, regiâ munificentiâ munerabat Sapientes: Sic scribens apud Cassiodorum lib. 7. var. epist. 5. *Manus larga artium nutrit ingenia: quando qui de victu nō cogitat, perficere iussa festinat.* Bellè dictum, liberalitatem Principis nutrire sapientum ingenia, potiùs quàm corpora: nam homo, qui tempus absumit conquirendo victum, corpus quidem nutrit, animum verò innutritum, & ieiunum à scientiæ alimento habet: quippe cui non vacat, vacare studiis. Inquirit Hebræus Philo. lib. de mundi opificio, *Cur vltimum operum sit homo in mundi creatione?* Præstaret enim primum omnium creasse hominem, quia sicut antecellit operis excellentiâ reliquas mundanas creaturas, sic consonum foret, vt etiam excelleret creationis primatu; ne excellentior creatura nouissima foret; & vel ex hac parte inferior brutis, & inanimatis. Cur ergo postquam Deus maria piscibus repleuit, amnésque fecit piscosos; nemora venatu, aëra aucupio aptū: terram etiam ditauit tum metallorum thesauris, tum frugum, & pomorum promptuariis, mox hominem creauit? Pulchrè Philo respondet: Quia scilicet Deus hominem fecit ad scientias totum, indè expedit, vt homo studiis literarum factus, inueniret quicquid ad sustentationem habebat opus, ne in iis conquirendis à sapientiæ studio diuerteretur. *Mox* (verba sunt Philonis) *vt natus est homo paratum inuenit quicquid ad vitam opus erat, vt futura disceret.* Expende: *vt futura disceret.* Theophylactus tractans illud Ioann. 4. *Numquid aliquis attulit ei manducare?* sic habet: *Proprium & necessarium est doctoribus, alios habere procuratores ciborum, vt ipsi de nullo curantes, verbi ministrationem procurent solliciti.* Ecclesi. 7. v. 12. *Vtilior est sapientia cum diuitiis, & magis prodest videntibus solem.* Et S. Gregor. in cat. ad Lucæ 10. reddit rationem: *Ne dum mens eius (.i. doctoris) occupatur ad temporalia, minus aliis prouideat æterna.*

[Margin: Maldon. — Hieron. — Necessaria annona nutrit ingenia sapientum. — Cassiod. — Philo. — Cur vltimus omniū creatur homo. — Ioan. Theoph. — Eccles. — Greg.]

Buccinabat aliquando quispiam Concionator: doctores Christianæ Ecclesiæ debere esse *sal terræ.* 255.
Et notáter dici, quòd doctor est *lux mundi*: & sal, non mundi, sed *sal terræ*? nam proprium salis est terram sterilem reddere, non illam impinguare ad vberes prouentus. Sic doctor, qui Christianus doctor est, *sal terræ* sit; nec fideles faciat fertiles ad sua cómoda, sed steriles. Sed vereor ne istiusmodi

[Margin: Matth 5. Sal fœcundat terras.]

Pelus. 4. Reg. Hieronym.

homo, qui steriles cupit Doctores, satis sterilis non sit. Salem sciat fœcundum esse Ecclesiasticum sal. Nam vt satis ad rem notauit S. Isidor. Pelus. lib. 1. epist. 16. Eliseus Propheta *Aquas sterilitate laborantes sale curauit.* Quod satis liquidò constat ex 4. Reg. cap. 2. v. 21. & S. Hieronymo ad Rusticum: *Sale, quo solent credentium arua condiri, & sterile animarum solum pinguescere.* Ergo Euangelicum sal non reddit sterilem Ecclesiæ agrum, sed pinguem: & ex quo non tantùm spirituales prouentus, sed & temporales fructus doctoribus extent. Quod aliàs vbertim dedi, vel ad nauseam aliquorum.

Non decet religiosum attendere ad lucra cõmunitatis.

256. Illud tamen non omittam, quod non aptè vitio vertitur Doctori, si aliquando temporaria bona pariat non sibi, sed collegio: nam hæc cura, auaritiæ damnanda non est, sed pietati adscribenda. Quam qui damnat, & Angelorum damnabit curam, & operam. Animaduerto in lib. Tobiæ cap. 12. v. 13. Angelum Raphaëlem valde sollicitum in conquirendis, & augendis iunioris Tobiæ opibus. Eum ducit peregrè, vt diuitem censum à debitore accipiat, suadet debitori solutionem, opulentam dotem negotiatur, quam à socero auidè extorquet, opes partas custodit à periculis tam vastæ peregrinationis. O quàm negotiosus est in lucris Raphaël! totus est in opibus & acquirendis, & asseruandis: profectò bene doctus est in re nummariâ. *Bonis omnibus per eum repleti sumus*, ait Tobias iunior ad senem Tobiam. Et quidem cùm vterque gratificari vellent egregiam Raphaëlis operam, attendentes ad Raphaëlis studium in acquirendis pecuniis, eum pecuniæ auarè studiosum suspicati, Dimidium bonorum suorum ei dono offerunt, ac si pecuniis maximè gauderet Raphaël. *Rogemus eum, si fortè dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata sunt, sibi assumere.* Vltrò Raphaëlem tanto dono munerare student; & Raphaël locuples donatiuum respuit. Quis id crederet de eo, qui tam studiosè, (ne dicam auarè) pecunias conquirebat, quibus Tobiæ familiam opulentè ditaret? Aduerte quibus verbis munus ei obtulerint, nempe: vt *sibi assumeret*: tunc ait: *Ego sum Raphael Angelus, &c.* Porrò cùm sollicitus erat accumulandarum opum, non sibi, sed Tobianæ familiæ corradebat pecunias: & qui Tobiæ domui sollicitè prouidebat opes, sui negligens, oblatas vltrò sibi pecunias, magnificè respuit. Istiusmodi sollicitudo Angelum decet, & Doctorem dedecebit? Ergo doctor sit paterfamilias, qui prouideat familiæ. Caueat quisque ne auariùs sibi ad proprios vsus prouideat, quod execrabile est, & quod valde reprehendit Tertullianus Apolog. cap. 13. in sacrificulis idolorum *Circuit cauponas religio mendicans; exigitis mercedem pro solo templi, pro aditu sacri, non licet Deos nosse gratis, venales sunt, maiestas quæstuaria efficitur.* O quàm auara, & profana est priuata vtilitas! Religionem Christianam quæstuariam faciet? expendat qui volet Tertulliani verba singula; quæ plena emphasis, plena acuminis sunt. Festino ad verba, quæ succedunt: Scriba enim doctus non tantùm dicitur *Paterfamilias*, sed *etiam: qui profert de thesauro suo.*

Tobiæ.

Dedecet religiosum affectare propria lucra. Tertul.

De thesauro suo.

§. LV.

Bonus Doctor de thesauro suo profert sapientiam.

257. Consultissimè de docto Scriba dicitur: *Qui profert de thesauro suo.* Non enim abscondere, sed proferre in lucem debet sapientiam. *Cura profectum proficit* (ait Hildebertus Turon. epist. 1.) *quisquis alteri cùm potest, nõ prodest.* Et mox: *Scientia distributa suscipit incrementum, & auarum dedignatur possessorem: nisi publicetur, elabitur.* Sapienter inquit Seneca ad Lucill. epist. 6. *Ego cupio omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, vt doceam. Nec me vlla res delectabit, licet eximia sit; & salutaris, quam mihi vni sciturus sum. Si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclusam teneam, nec enunciem, reiiciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros.* Planè scripturit Seneca, & proferre in lucem libros valde optat; sed suos libros, quos ipse scripserat, non quos transcripserat, hos vt bonus paterfamilias mittit ad clientes. Vnde pergit quasi exponens verba Euangelij, quæ verso: *Veneror inuenta sapientiæ, inuentorésque adire tanquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi elaborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ, faciamus ampliora, quæ accepimus: maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multúmque restabit, nec vlli nato post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi.* Itaque Scriba doctus sit bonus paterfamilias, qui profert sapientiam, sed sapientiã de thesauro suo, non de aliena penu, sed suo labore, & sudore partam, & inuentam. *Sum ex his* (inquit Plin. lib. 6. epist.) *qui mirer antiquos, non tamen, vt quidam temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa, & effœta natura nihil iam laudabile parit.* Sterilis est qui alienos liberos adoptat: infœcundum ingenium est, quod non facit, sed adoptat libros. Sutor est non auctor, qui ex diuersis plagulis sapientiæ vestem consuit. S. Maximus hom. de Domin. in Palmis ita scribit: *Vestimentum autem eius, quod non erat consutum, sapientiam cælestem possumus approbare: nostra*
enim sapientia, hoc est, humana, consuitur. O quot 258.
librorum sutores, non auctores videas, qui consuunt sapientiam alienam, non texunt suam! Sunt quidam insignes *intellectu vulgari, & collectitio*, vt ait Philo lib. 2. Leg. Alleg. Planè intellectus collectitius non facit librum, sed Bibliothecam. Suffurantur à quibusdam, quod tribuant aliis: Verùm sapientia dono danda est, non restituenda ex debito. Et quidem Scribæ illi qui corrasores sunt, *Veritatis latrocinium nundinantur*, ait S. Chrysologus serm. 81. Nam in re literariâ, non sua aliis impertiri, ac si essent sua; & illa gloriosè pro nominis gloriâ nundinari, turpe latrocinium est. Et istiusmodi Scriba, *Stabularius Doctor legis*, dicitur à S. Zenone serm. de Iacob, quippe qui Doctor ipse non est, sed stabularius Doctorum, & in quo diuersantur aliorum ingenia, & inuenta: non innascuntur, & inhabitant vt in patrio solo. Neque enim Scriba doctus est, qui quasi hospes in diuersorio suo sedens stabulatur, & excipit alienam sapientiam, sed qui ingenij proprij excursibus propriam sapientiam inuenit, suámque facit. Vnde Clemens Alex,

Scriptorias sapiens, sed de suo scribere. Hildeb. Seneca. Seneca. Plin. Auctor librorum ne sit sutor scẽtonum: neque habeat intellectũm collectitiũ. Max. Phil. Chrysol. Auctor librorum ne sit stabularius. Zeno. Sapiẽs nulli doctori se mancipat. Clem. Alex.

Alex. 6. Strom. cap. 2. inquit: *Procedit Scriba sacrorum pennas habens in capite.* Pennatum debet esse bonum ingenium boni Scribæ, & geminis alis, nempe impensi studij, & bonæ mentis per sublimia scientiarum volare, & emedullare sapientiæ arcanos recessus, vt adhuc adiiciat ad sapientiam. Nam *omnis Scriba doctus de thesauro suo* debet *proferre*, quos scribit libros. Qui secùs faciunt, non relinquunt posteris monimenta sui ingenij, sed memoriæ. Seneca in libro de Vita Beatâ cap. 30. proposuerat quandam sententiam, & cùm ipse esset Stoicus inquit, *Hæc Stoicis quoque placere ostendam, non quia legem dixerim mihi nihil contra dictum Zenonis committere, sed quia res ipsa patitur me ire in illorum sententiam: quam si quis semper vnius sequeretur, non id vitæ sed factionis est.* Matthæi 19. v. 7. dixit Christus Pharisæis: *Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij?* Super quibus verbis ita fatur Chrysostomus: *Veritati tamen credere non acquiescunt Pharisæi: conferunt ergo se ad patrocinium Moysi. Sicut homines malam causam habentes, confugiũt ad potentes viros; vt si per iustitiam non possunt, vincant per personam.*

259. Salmer. Cur Christus librum non composuerit. Diligenter perquirit noster Salmeron 1. tom. Prolegom. 26. quam ob rem Christus Dominus nullum scripserit monumentum, quo & discipulos, & Ecclesiam ritè instrueret: congruentissimum planè foret si librum reliquisset, quò, propria manu, & ingenio cælestem doctrinam traderet fidelibus, eámque sic commodiùs acciperent, & auidiùs ebiberent, quàm ab Euangelistis. Hoc

Aug. dubium excitat, & soluit S. August. lib. 1. de consensu Euang. cap. 7. Verùm ipsemet Christus dixerat in quodam sermone ad Hebræos: *Mea do-*

Ioan. 7. *ctrina non est mea, sed eius qui misit me Patris.* Num decens videretur, vt is qui planè fatetur, quòd sua doctrina, non est sua, sed alterius, librum ederet ex doctrina alterius? Vsque eò enim expedit librum componi ex propria Auctoris doctrinâ, vt etsi doctrina Christi in aliquo sensu sua ipsius sit; quia tamen verè (vt par est,) ipse dixit, quòd non est sua, fortassis alicui quasi incongruum videretur, vt librum ederet Christus ex doctrina quodammodò non sua. Huius coniecturæ vestigia reperio in S. Nazianzeno, qui sólito acumi-

Naz. Matth. ne versans illud Matthæi 24. *De die illa, vel hora nemo scit, neque filius, sed solus Pater.* subtiliter addubitat quo pacto potuit verè dici à Christo Deo, se quasi ignorare diem, vel horam, qua finale iudicium exhibendũ sit mortalibus. Nam Christus, quà Deus est, omnia prænoscit, omniscientiæ anticipatâ notitiâ: præterea, quà homo est, scientiam habet infusam omnium rerum, non tantum futurarum, (qualis est Iudicij dies,) sed etiam possibilium quàm plurimarum. Vnde liquidò constat, non solùm Patrem, sed etiam Filium scire de die illa, & hora. Plura super hoc dubio affert S.

Hilar. Hilarius lib. 9. de Trinit. plura plures, quæ consultò intermitto, vt S. Nazianz. verba Orat. 4. de Theologia scribam, & expendam: *De die illa, vel hora nemo scit, neque Filius, sed solus Pater. Quin ne hunc quidem locum malè intellecturus mihi videtur, qui sic legerit, vt studiosus quidam huius ætatis, nempe Filium non aliter diem illum, vel horam scire, quàm vt Pater.* Itaque ex sententia, quam hic approbat Nazianzenus, idem est, filium habere scientiam finalis iudicij eandem cum Patre, & à Patre communicatam; & quod dicit Euangelista, *de die illa nemo scit, neque filius, sed solus Pater.* Nam notitia, quam vel filius à Patre habet, etsi de se infinita notitia sit, tamen quia ab alio mutuata est, quasi ob id non esset scientia, dicitur Christus quasi nescire, quæ eiusmodi scientiâ prænoscit. Vnde ex mente magni Theologi Nazianzeni, idem valet Christum Dominum habere scientiam ab alio communicatam, ac quasi nescire, vt illam tunc communicet.

Dein puerilis scientia est, & digna discipulo, 260.
indigna autem doctore, quæ sapit ex aliena sciẽtia. Redeat iterũ Seneca semel & iterum laudatus, ep. Seneca.
33. *Viro captare flores turpe est, & memoriâ stare. Sibi iã notatur, dicat ista, non teneat. Turpe est enim seni, aut prospicienti senectutem ex commentario sapere. Hoc Zenon dixit: Tu quid? Hoc Cleantes: Tu quid? Quousq; sub alieno moueris? Et impera, & dic, quod memoriæ tradatur, aliquid & de tuo profer. Omnes itaque istos numquam auctores, semper interpretes, sub aliena vmbra latentes, nihil puto habere generosi.* (Nemo precario sapiens est.) Porrò indecorum est ab alio sapere; nam qui sapit ab alio, emendicatò sapit. Pulchrè Seneca Epist. 54. *Non est quod precario philosopheris.* (Seneca.) Et quidem *Nullus doctrinæ sermo approbatur* (ait Theoph. ad Lucæ 24.) *nisi priùs is, qui docet se ostendat auctorem.* (Theoph. Matth.) Matthæi 10. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam:* super quibus verbis, sic Hieronymus: *Non licet Magistris* (Hier.) *aurum, & argentum, & pecuniam, quæ in zonis est possidere. Aurum sæpe legimus pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce. Hæc non licet vobis ab aliis accipere, sed data à domino possidere.* Planè errabat Sabinus homo illiteratus, qui multis millibus emerat seruos eruditos, quorum scientiâ se instrui putabat. Malè quidem: nam sapientia non est res aliena, sed propria. *Sabinus* (verba sunt Senecæ Epist. 27.) *in ea opinione erat, vt putaret se scire, quod quisquam in domo sua sciret. Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cùm Sabinus respondisset; quomodo possum? vix viuo. Noli obsecro, inquit Satellius, istud dicere: Non vides quàm multos seruos valentissimos habeas? Bona mens nec commodatur, nec emitur: & puto si venalis esset, non haberet emptorem.* Ergo ipse sciat quicunque nomen Sapientis habere cupit.

Quâ verò ratione bonus scriptor vti debeat 261.
alienâ sapientiâ tradit Macrobius antè libro 1. Saturn. eius elegantissima verba, etsi longiuscula subscribo, quia rem apprimè tetigit: *Nos quoque* (Macrob. Scriptor quomodo vti debeat alienâ sapientiâ.) *quicquid diuersa lectione quæsiuimus, committemus stylo: vt in ordinem eodem digerente, coalescat. Quod in corpore nostro videmus, sine vlla opera nostra facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quandiu in sua qualitate perseuerant & solida innatant, malè stomacho oneri sunt. At cùm ex eo, quod erant, mutata sunt, tum demum in vires, & sanguinem transeunt, Idem in his, quibus aluntur ingenia præstemus: vt quæcumque hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandam digeriem concoquantur: alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium.* Ergo quærenda sapientia est, mente concoquenda, & sic in libros digerenda. Et sapientia sic quæsita, & digesta, egregiè sapit, alioqui desipit. *Aiunt* (ait Clem. 2. Strom.) *gallinas quoque carnem habere suauissimam, quando eis non copioso apposito nutrimento, sed ea pedibus fodientes, cum labore nutrimentum colligunt.* Quod Macrobius dixit sub allegoria digestionis, tradit Rupertus in prologo ad Euang. Ioannis, sub metaphora viæ, sic in- (Rupert.) quiens: *Alta mysteria, quæ in hoc splendore Euangelij, velut grandis aquila peruolauit magnus Doctor Augustinus, nos eadem quidem viâ sed non omnino iisdem vestigiis subsequi enitemur.* Itaque ex mente Ruperti, qui doctrinam tradit, subsequi debet

bet SS. Ecclesiæ Patres, & quidem eâdem viâ, (ne aberret à veritate,) non iisdem vestigiis. *Nihil ergo magis præstandum est, quam ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non quò* Senec. *eundum est, sed quò itur*, inquit Seneca cap. 1. de Luc. vita beata. Lucæ 19. *Zachæus quærebat videre Ie-* Cyril. *sum, & non poterat præ turba*, S. Cyril. in Caten. *Turba est imperita confusio multitudinis, quæ verticem nequit videre sapientia. Ergo Zachæus quamdiu in turba est, non vidit Christum, sed plebeiam transgressus scientiam, meruit, quem desiderabat*

262. *aspicere.* Hi communiorem, non veriorem opinionem adorant; alienam sapientiam æstimant, Auctoritas ne sit omnipotens: ne pro ratione. Clem. Alex. suam contemnunt. Apud hos *Omnipotens auctoritas est*, vt ait Clem. Alex. 4. Strom. c. 1. cùm omnia apud illos valeat, & possit. Valet enim extorquere assensum, defensionem, transcriptionem: & Plin. re ipsa dicunt illud Plinij lib. 1. epist. *Cuius mihi auctoritas pro ratione sufficit.* Et buccinantes suam opinionem esse magnorum virorum, *Habent artificium, quò priùs persuadeant, quàm doceant: Veritas autem dicendo persuadet, non suadendo docet*, Tertul. vt ait Tertull. adu. Valent. cap. 1. Vnde propria sapientia suspecta habetur: & sua opinio non veri possessio, sed passio ad falsitatem censetur. Hæc dicta sint de his, qui pergunt non quò eundum est in re Theologica, scilicet sequendo Sanctorum vestigia; sed in eos, qui pergunt sine eorum ductu, Luc. tantùm quia alij eunt. Lucæ 10. Binos mittit Christus Dominus discipulos, id est, Ecclesiæ Doctores. *Hoc non sinet in eis prævalere propriæ opi-* Basil. *nionis Passionem*, ait S. Basilius in Catena. Ac si propria opinio sit Passio, id est, prauus motus appetitus vrgens ad falsitatis vitium. Verùm cauenda est singularitas, & etiam cauenda est vulgaritas. Quorsum eadem ingeminas? characteres restauras, non sensus. *Alius autem ex alio sapiens, olim, & nunc, inquit Bacchylides in Pæanibus.* Scribit Clem. Clem. 5. Stro. Ergo abeat intellectus collectitius, & alienæ sapientię sutor, corrasor, & sapientes, qui actum agunt. Ais, sic cessabunt multicalami, & sapientes otiabuntur. Sed *Facetissimè, & eruditissimè dixit Attilius: Satius est otiosum esse, quam nihil* Plin. *agere.* verba sunt Plinij lib. 1. epist. aliàs à me expensa. *Quo pacto neque gratiam bonorum* (Deo) *debemus, neque inuidiam malorum, quia nihil de* Tertul. *suo operatus ingenio*; dixit Tertull. aduer. Hermogenem hæreticum cap. 13. Noua adinueni, vetera congere, & digere: & sic de thesauro tuo; tuo quidem, proferes *Noua, & vetera.*

Noua & vetera.

Vtra præstantior interpretatio, recens, an senior? an ex sene recentior?

263. Naz. SEntentiosè dixit S. Nazianzenus orat. in præsentia 150. Episcoporum: *Quousque audietur Meus, & Tuus: Antiquus, & Nouus?* Incongruum & superuacaneum alicui videbitur, vt disputationis neruus ad id deflectat, nempe vtrùm hæc interpretatio sit huius, an illius scholæ? vtrùm noua, an antiqua? cùm de re ipsa vtilior foret disceptatio: scilicet vtrùm vera sit, an falsa. Siue (quod ipsissimum est,) an sit Sanctorum Patrum, Veritas est omni opinione antiquior. an secus? (nam Sanctorum Patrum reuerenda auctoritas mihi instar veritatis est.) Ergo disputationis præcipuum robur sedulò incumbat ad veritatem indagandam, & adstruendam, non ad ostendendam floridam nouitatem, neque ad deuenustandam auctoratam antiquitatem, Pulchrè Philo Philo. in libro de Abraham: *Omni opinione antiquior, omni existimatione potior veritas.* Profectò vetustas despecta est nouitati; & *Suspecta est vetustati nouitas*, ait S. Augustinus in Serm. de Passione. Aug. Hinc olim grauissima oborta sunt iurgia inter sapientiæ proceres; nec tam de re, quàm de rei assertore disceptabatur. Quod ægrè tulit S. Nazianz. Naz. Doctor fugiat sepiæ mores. nuper allegatus, aiens: *Non aduersarios contumeliis, & conuitiis incessimus, quemadmodum plerique faciunt, non cum dogmate, sed cum dogmatis assertore* Tertul. *confligentes: ac rationum & argumentorum infirmitatem maledictis interdum contegentes. Non aliter ac Sepias atramentum ante se vomere aiunt, vt piscatores effugiant, aut conspectum sui eis eripiant.* Ferè eadem habet verba Tertullianus lib. 1. adu. Marcionem cap. 20. Enimverò qui in disputatione maledictis incessit aduersarium, cum ipso confligit, non cum eius opinione. Hoc est personæ odium, non veritatis amor: atramentúmque Sepiæ adinstar euomit, vt piscatores (disputatores inquam,) effugiat, doctrinæ aquas infuscando. Ergo vt exulet hæc quæstiuncula, breui præstringam, an mera Antiquitas, potiùs quàm mera Nouitas amplectenda sit ab scriptore, seu Bibliorum interprete.

§. LVI.

Dantur Antiquitatis laudes, & Nouitatis vitia.

PRimò quidem honoranda est reuerenda Anti- 264.
quitas, quod iure gentium sanctum est. Super qua re audiendus est Clemens Alexand. lib. 7. Clem. Alex. Strom. *In rebus*, inquit, *sensibilibus esse honorandos* Antiquitas olim venerata, & adorata. *Magistratus, & parentes, & vetustissimam prophetiam:* (Theologiam inquam:) *in his autem, quæ intelligenda percipiuntur, id quod est vetustius.* Vnde Euangelista Ioannes prædicans elogia Verbi Diuini, eius antiquitatis encomiastes factus est, inquiens, Ioannis 1. vers. 1. *In principio erat Ver-* Ioan. *bum.* Quæ verba sic expendit S. Chrysostomus ibi: Chrysost. *Considera in Euangelista prudentiam spiritualem: nouerat homines id quod antiquius est, & quod est ante omnia, maximè honorantes.* Ergo æternam Verbi antiquitatem publicat Ioannes, vt Verbum Diuinum hominibus commendet. Quid illustrius ad antiquitatis gloriam potest dici, quàm Verbum diuinum ab antiquitate commendari?

Hinc antiquitas non tantùm honoratur, sed adoratur. Quod olim adnotauit Tertullianus in Romanorum sapientissimis Philosophis, & Iurisconsultis, aiens in Apologetici capite 19. *Pri-* Tertul. *mam, ait, instrumentis istis auctoritatem summa Antiquitas vendicat. Apud vos quoque religionis est instar, fidem de temporibus asserere.* Nempe religio erat Romanis, non modò nomina revereri, sed etiam reuerendam antiquitatem colere, & canam sapientiam venerari. Vnde S. Paulinus & disertis- Paulin. simus, & pacatissimus vir ait in Epistola 6. *Profanas vocum nouitates deuita, ne circa quæstiones incipias ægrotare, & periclitieris à falsis fratribus.* Et Philo in lib. quod deterior, &c. sic fatur: *Ideò tu-* Philo. *nicam variegatam factam dicit legislator, quæ significat labyrinthosi, & inexplicabilis dogmatis introductorem.* Nimirum qui studet innouandis quæstionibus, inexplicabiles & labyrinthosas subtilitates inuehit specie quidem acutas, re tamen inexplicabiles

plicabiles; & non semel suspectas de non bona doctrina.

265. Vincent. Lirin. Nouitas valde placet Dæmoni.

Benè pius & Doctus vir, Vincentius inquam Abbas Lirin. non benè sanas de Theologia opiniones, & malè acutas Scripturarum interpretationes, sub infenso & periculoso Nouitatis nomine aeri stylo insectatur, scribens; *Aduersus profanas omnium hæresum nouationes.* Audacter dixit Tertullianus aduers. Hermogenem cap. 1. *Posteriores quaque doctrina hæreses præiudicabuntur.* Et quidem Nouitas valde Dæmoni adulatur, & placet. Hugo Card. ad illud Genesis 3. v. 1. *Cur præcepit vobis Deus?* ita scribit: *Nota quod Diabolus inter omnes creaturas, primò nominauit Deum, vtpote hic. Similiter in Euangelio; primò vocat Iesum Nazarenum.* Marci 1. v. 24. & subtiliter quærit causam cur Diabolus præcucurrerit Deum nominare. Dei sacrosanctum nomen primò in profano Dæmonis ore inueniendum fuit? Cur Diabolus primus festinat illud nominare? Acutè respondet Hugo: *Quia nouitas multum placet Diabolo.* Periculosum autem est, quod ad gustum Diaboli est, cui nulla res non mala arridet. Et ita vel ex hoc detestanda est Nouitas, quia ad placitum Diaboli est. Ergo qui noua dicit, periculose audet. Bene Philo in lib. sup. resipis. Noë, ait: *Iuuenem in sacris literis sæpe vocari, non ætate vigentem, sed eum, qui habet animam temerariam, & nouarum rerum cupidam.* Ecce tibi anima temeraria dicitur, quæ spretâ antiquitate, plura in scientiis innouare ambit.

(Tertull. Genes. Hugo. Marci. Hugo. Temerarius dicitur, qui multa innouat. Philo.)

266. Præterea Nouitas vsque eò male audit, vt olim recens Euangelium quodammodò deuenustauerit. Refert enim S. Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 107. quod Euangelicæ doctrinæ nouitas retardauit diu Timotheum quemdam, quominùs Christianus fieret. Et ipsemet Christus Dei Verbum, & Sapientia, dehonestatus quondam est ob doctrinæ nouitatem. Quod aduertit S. Chrysostomus exponens illud Lucæ 10. v. 25. *Ecce quidam legis peritus surrexit tentans*, &c. Super quibus verbis ita fatur: *Erant enim quidam verbosi circumeuntes totam regionem, incusantes Christum, & dicentes, quòd præceptum Moysi inutile diceret: ipse autem Nouas quasdam doctrinas promeret.* Nempe vsque adeò odiosa erat Noua doctrina, vt vel hoc solo nomine Euangelium impugnarint, quod nouam doctrinam edoceret.

(Pelus. Chrysost. Lucæ.)

267. Ad hæc antiqua interpretatio communior est, & inde auctoritatem magnam combibit. Nam opinio singularis, vel solo singularitatis nomine impugnatur; imò & irridetur. Quod egregiè tradit Tertullianus lib. de Anima cap. 24. aiens: *Plato scilicet solus in tanta Gentium sylua, & tanto Sapientum prato, Idearum & oblitus, & recordatus est.* Audis opinionem magni Platonis irrideri, eò quòd singularis sit? quasi hoc tantummodò titulo funditùs labefactetur. Ergo exulet nouitas, ne quis à communi interpretatione seu opinione discedat. Porrò nouitatis inuentor, aut sectator à communi interpretatione declinet, necesse est. Discedere autẽ à communi hominũ persuasione audacia videtur: ergo communiori opinioni seruiendum est. Sit gymnasiorum exemplar, Euangelista Matthæus cap. 1. v. 16. qui referens Christi Dei genealogiam, eam per Iosephi progenitores perducit vsque ad Christum: quod non parum negotij facessit interpretibus, vt Hæreticorum calumniam detergant, qui hinc probari validè nituntur Christum Deum filium esse Iosephi: siquidem vt Christi genealogiã tradant Euangelistæ, Iosephi genealogiam texunt: quod perperam fecissent, nisi Christus filius fuisset Iosephi. Valde sudat interpretum industria, vt se extricent ab hoc nodo. Maldonatus inibi sic respondet: *Euangelistas multorum opinioni seruire voluisse, qui, vt ait Lucas cap. 3. v. 2. Christum filium Ioseph fuisse arbitrantur.* Scilicet Euangelista intendit Mundo persuadere Iesum Christũ Deum, esse vnius Dei, & Mariæ virginis filium: & tamen Christi genealogiam ducit per Iosephum, vt seruiat communi hominum opinioni, & existimationi, qua communiter filius Iosephi putabatur. Et licet eiusmodi communis opinio erat falsa, & omnino contraria intentioni Euangelistæ Matthæi, qui prætendit publicare Christum non esse Iosephi, sed Dei naturalem filium: tamen vsque adeò vult seruire multorum opinioni, vt illam saltem superficie tenus quasi insinuet, ne contra communem opinionem scribere videretur. Ergo magni facienda est opinio multorum, quam Euangelistæ tanti æstimant. Exulet ergo Nouitatis singularitas vel in Platone irridenda.

(Tertull. Nouitas vel in Platone irridetur. Matth. Communẽ opinionem venerantur Euangelistæ. Maldon. Lucæ.)

Pulchrè dixit Pacatus in Panegyr. *Vetustas amplificatrix veri*: nam antiquitatis auctoritate, & communitatis suffragio veritatem, quam tradit, ampliare, & incrementare videtur. Porrò antiqua interpretatio longioris temporis diuturnitate videtur præscribere. Quod tradit Tertullianus lib. de Anima, cap. 2. agens de vetustissima Philosophorum doctrina: *Magis*, inquit, *dicendo persuadens, quàm docendo: leges naturæ opiniones suas facit: omnia præscribit.* Nota τὸ *Omnia præscribit:* Quasi priuilegium Antiquitatis sit, veritatis præscriptio, & à temporis diuturnitate communem plausum, & assensum sibi vendicare, mutuando ius, & titulo probabilitatis, & nomine antiquæ præscriptionis. Accinit Nazianzenus Orat. 10. *Bonum*, inquit, *omne tempore, ac ratione confirmatum, vim obtinet.* Nempe interpretationis veritas non tantùm persuadetur ratione, sed etiam amplificatur antiquitate, à qua præscribendi vim obtinet. Verùm enimverò hoc præscriptionis argumentum non valde vrget: quia ipse Tertullianus lib. 1. aduers. Marcion. cap. 1. agnouit, *Præscriptionem Nouitatis.* Et quidem Veritas non est res præscriptionis, sed rationis. Nam vt optimè Philo in lib. de Sacrif. Abel, *Virtutes carent tempore*: ergo interpretationis antiquitas non præscribit aduersus veritatem. Eleganter Septimius in lib. de Velandis Virginibus: *Cui* (scilicet veritati) *nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non priuilegia regionum.* 268.

(Antiquitas præscriptionem adscicit pro se. Tertull. Naziauz. Tertull. Nouitas præscribere etiam dicitur. Septim.)

Cæterùm saltem interpretationis Nouitas tumultus excitat; odiosa enim est, & ita bella aduersùs se cõcitat, & sapientum arma: nam cultior nouitas, prouocatio sapientum est, & signum ad prælium. Apprehendat arma & scutum, qui noua molitur in re literaria. Nouorum enim inuentor, & inuector non vocat ad sapientiam degustandam, sed prouocat ad luctam inchoandam. Lucæ 2. v. 13. Angelus nunciauit pastoribus nouam Dei infantis natiuitatem: *Et subitò facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis.* Cur vbi nunciat Angelus natiuitatem nouam Christi Dei, statim sese agglomerat illi multitudo cælestis exercitus? Denunciatur natiuitas, an bellum? Quocum pugnandum est? & quam ob rem? Audiendus est Beda inibi: *Ne parua vnius Angeli videretur auctoritas, postquàm vnus sacramentum Nouæ natiuitatis edocuit, statim multitudo cælestium agminum affuit. Benè chorus aduenientium Angelorum militia cælestis vocabulum accipit.* Appositè ad rem Beda. 269.

(Nouitas tumultuosa est. Lucæ. Beda.)

Porrò

Porrò cùm vnus Angelus Nouam doctrinam Nouæ natiuitatis edocuit, statim aduocat multitudinem cælestis exercitus. Tot enim exurgunt aduersarij, vbi primùm noua doctrina traditur, vt quasi vnus Angelus non sufficeret ad futuras pugnas, conuocatur multitudo cælestis militiæ. Et quidem tametsi hîc noua nouæ natiuitatis doctrina vicerit in hoc prælio; at in scholis sæpius vincit antiquitas. Vnde *Victoriosa antiquitas* dicitur à Petro Damiano serm. 6. & à Tertulliano lib. 3. aduers. Marcion. c. 3. *Victrix vetustas.* (P. Dam. Tertull.)

270. (Nouitas vapulat.) Denique non omittam grandia ipsius antiquissimi auctoris verba, lib. 1. aduers. Marcion. c. 8. vbi nouatorum acumina grauissimè & facetissimè irridet contra Marcionitas Nouum Deum adstruentes: *Stuporem*, inquit, *suum ædificant Marcionitæ, quod Nouum Deum proferant: quasi nos Veteris Dei pudeat. Instantur & pueri nouis calceis, sed à veteri pædagogo calceati: mox vanam gloriam vapulabunt. Nouum igitur audiens Deum in veteri mundo inauditum, quem tantis retrò seculis neminem, & ipsa ignorantia antiquum.* Et infrà: *Hæc erit Nouitas, quæ etiam Ethnicis Deos peperit. Quis Deus Nouus nisi falsus? Ne Saturnum quidem tanta hodie Antiquitas Deum probabit, quia illum Nouitas aliquando produxerit, cùm primùm consecrauit. At enim viua & germana Deitas, nec de Nouitate, nec de Vetustate, sed de sua veritate censetur. Deus, si est Vetus, non erit: si est Nouus non fuit. Nouitas initium testatur, Vetustas finem comminatur.* Hæc ille. Cuius plura verba apprimè quadrant in opinionem, seu interpretationem Nouam, aut Veterem.

271. (Aliqua Nouitatis insimulantur, & vetusta sunt.) Addam & finio hunc §. quòd eruditus Antiquitatis amator valde cauere debet ne facilè Nouitatis damnet interpretationes, seu opiniones, quas ipse non legit aut audiuit: neque enim omnia ipse legit. Forsan aliquando damnabit vt nouum, & ad ingenij ostentationem effictum, quod in suæ scholæ magistris abditè delitescit. Ne ergo facile sibi persuadeat, neotericū vnum esse ex his, *Qui bellicis sunt moribus, rebúsque nouandis famam aucupantur*, vt dixit S. Nazianzenus Oratione ad Arianos. (Nazianz.) Neque enim humani ingenij ager tam fertilis est, vt plures Nouitates fundat. Verè dixit Ecclesiastes cap. 1. v. 10. (Eccle.) *Nil sub Sole nouum: nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est: iam enim præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos.* Qui multigenâ pollet eruditione scit, quod plura, quæ taxantur vt Noua, & ad ostentationem ingenij publicantur, olim tradita sunt à prisci seculi Scriptoribus. Tertullianus notat Carthaginenses, quia cùm ipsi primùm reperierint arietis muralis vsum, cùm post multa tempora aries libraretur à Romanis ad euertendos Carthaginis muros, & iterato impetu labefactarent arcem, admirati sint Carthaginenses arietis machinam, vt nouam. Accipe Tertulliani verba libro de Pallio, cap. 1. (Tertull.) *Arietem memini adhuc libratum, illa dicitur Carthago studiis asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus. Cùm autem vltimarent tempora patriæ,* (id est, Carthaginis) *& aries iam Romanus in muros quondam suos auderet, obstupuêre illicò Carthaginenses, vt Nouum, extraneum ingenium.*

Tantùm æui longinqua valet mutare vetustas!

Itaque Carthaginenses, qui commenti sunt arietem muralem, eius vsqueadeò obliti sunt diuturnæ pacis beneficio, vt cùm à Romano exercitu libraretur ad subruendos Carthaginis muros, obstupuerint Carthaginenses, (expende verba) *vt Nouum, extraneum ingenium.* Scilicet militarem machinam, quam ipsi inuenêre, & quæ sua, & suorum erat ob inuentionem, nouum, & extraneum ingenium arbitrati sunt.

Tantum æui longinqua valet mutare vetustas!

Quid accommodatius?

Demum præcaueat, ne dum Nouas interpretationes impugnat, nouas interpretationes inducat. 272. (Nouitas nō impugnetur nouitate.) Accipe rem planè ridicularism, quam affert Pamelius in Scholiis ad caput 22. libri de Carne Christi, sic inquiens: (Psalm. Euseb.) *Paulus Samosatenus* (*Eusebio teste Historia Ecclesiastica libro septimo, cap. 24.*) *Psalmos, qui in Dominum Iesum decantabantur, velut neotericos & nuper inuentos, cessare fecit: à se verò compositos diebus Paschæ in medio Ecclesiæ canere iussit.* Scilicet Samosatenus Psalmos Dauidis repudiat vt nouos, & in eorum locum ipse cōposuit alios Psalmos planè nouiores; tacitè impugnans quod asserit, & recentiore nouitate nouitatem insectans.

Ergo vndecunque res sit, sanctum debet esse illud S. Nazianzeni Orat. de Pace. (Naz.) *Vsitata ne spernas, Nouitatem non aucuperis, vt nominis splendorem tibi apud vulgus concilies.* (Antiquatas & obsoletas interpretationes, ne quæras, vt Nouum quid adducas.) Profectò saltem ventosissima ambitio foret quærere in priscis auctoribus rancidas, & obsoletas interpretationes, & illas rediuiuas facere, quasi recenter compositas: quod olim accidit tempore S. Nazianzeni, vt ipse ait ad Euagrium: (Naz.) *Nonnulli*, inquit, *homines infima, planéque rancida & obsoleta dogmata construxerunt.* Et quidem difficile planè est, vt aliquis denuò construat antiquas & rancidas opiniones: nam qui construit, de nouo construit, quomodo autem potest quis recens construere, quod vetustum & rancidum est? Scilicet quisquis indagans rancidas, antiquatas, & obsoletas interpretationes, situ iam diu abolitas, illas recentat, & quasi nouas & nuperrimè excogitatas proponit, hoc appellat Nazianzenus rancida & obsoleta dogmata de nouo construere. Quod eleganter dixit Cassiodorus, lib. 2. epist. 4. (Cassiod.) *Delectamur vetustatis inuento.* Ac si quod vetustissimum erat, recèns inueniatur: inuenitur enim, quia erat perditum, & obliteratum. *Quod nouè quidem dicitur, est autem antiquissimum*, ait Clemens Alex. lib. 7. Strom. (Clem. Alex.)

§. LVII.

Nouitatis elogia, & Vetustatis vituperatio.

273. (Clem. Alex.) CLemens Alex. Adhort. ad Gent. vt istiusmodi Antiquitatis veneratio ab Ecclesia exularet, Christianâ licentiâ ausus est dicere: *Est autem error vetus; res noua apparet veritas.* (Antiquitas non præoccupauit omnem veritatem.) Neque enim veritas est res vetustatis; neque vetustas domina est veritatis, sed aliquando mancipium erroris. Sagacitas ingenij, perspicacitate viuida, labore indefessa, eruditione locuples, inuenire solet veritatis venam. At Antiquitas non exhausit ingenia, neq; præoccupauit veritatem, quæ etiam patet Nouæ Sapientum indagationi. Sapienter inquit Seneca epist. 33. (Seneca.) *Quid ergo? non ibo per priorum vestigia? Ego verò vtar via veteri: sed si priorem, planiorémque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista monuerunt, non Domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas, nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est.* Pergit epistol. 45. *Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio; aliquid è meo vendico. Nam illi quoque non inuenta, sed quærenda*

renda nobis reliquerunt. Num vetustas quasi suo iure possedit omnem veritatem? Esto veritatis repertrix sit, sed non omnis. *Argumento est Ioseph: Circa Nouas opiniones semper occupatus*, inquit Philo Hebræus de Agricul. Et de Mosis sapientia, sic scribit lib. 1. de vita Moysis: *Sapientes intra modicum tempus ille superauit, natiuâ docilitate institutionem pracurrens, vt reminisci videretur, non discere: in rebus difficilioribus de suo comminiscens aliquid. Nam præclara ingenia multa innouant circa scientias.* Expende hæc postrema verba: *Præclara ingenia multa innouant circa scientias.* Neque enim antiquitas habet omnem sapientiam, omisit aliqua, quorum indagationi vacat posteritas, quorum inuentione gaudet, quorum spicilegium studiosa facit. Non enim prisca ætas reperit verum omne; neque quod est Antiquitatis inuentum, eo ipso verum est; neque quia nuper repertum, erit falsum. Sæpe Antiquitas inuentrix fuit falsitatis, aliquando Nouitas repertrix erit veritatis: quæ non est veritas, quia Antiqua, vel recentior est. Altè Tertullianus lib. de Anim. cap. 28. cùm meminisset Pythagoricæ sententiæ de transmigratione animorum in alia, atque alia corpora, ita fatur: *Sic ex mortuis viuos effici, senior sermo est; quid enim si & iunior? Neque veritas desiderat vetustatem. Teneo planè falsum Antiquitate generosum.* Quid illustrius?

Philo. — Præclara ingenia multa innouant circa scientias. — Falsitas est ab antiquitate illustris, & generosa. — Tertull.

274. Porrò indecorum est, vt hominibus, quia modò non viuunt, sed vixerunt olim, tanta deferatur auctoritas, quæ proculdubio aufertur viuis hominibus. Numquid illi sapientiores sunt, quia floruêre quondam? quia nunc defuncti sunt? Et qui viuunt, & florent nunc, quia vitâ fruuntur spoliandi sunt natiuâ sapientiæ falsitate: Dehonestatur præsēs seculum inuidiâ præteriti: illi tribuitur quod huic adimitur, & defloratione nostræ ætatis viuentis & iuuenescentis, floret ætas prisca senescēs, & emortua. Eleganter Plinius iunior, iunioris literaturæ disertus vindex, lib. 1. epist. de suo Pompeio Saturnino literatissimo, & eloquentissimo illius æui viro, sic scribit Septitio Claro, commendans quemdam libellum, quem Pompeius ediderat: *Est mecum per diem totum, eundem antequam scribam, eundem cùm scripsi, eundem etiam cùm remittor, non tanquam eundem lego. Quod te quoque vt facias hortor, & moneo. Neque debet operibus eius obesse,* QVOD VIVIT. *An si inter eos, quos numquam vidimus floruisse, non solùm libros eius, verùm etiam imagines, conquireremus; eiusdem nunc honor præsentis, & gratia quasi satietate languescet? At hoc prauum, malignúmque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, adire, complecti; nec laudare tantùm, verùm etiam amare, contingit.* Porrò iniquum est, vt perdat quis æstimationem, quia nunc viuit, quam haberet, si foret olim defunctus. Quasi sepulcrum esset decus sapientiæ; & vita, illius dedecus. Ergo esto æquus rerum æstimator, & æstima non tam rei ætatem, quàm rem. Non rectè sapit cui solùm cana sapientia in pretio est, & recentiorem depretiat. Porrò Sapientia virgo est. Ergo quæ senior displicet, placeat iunior. *Ne nouam nuptam, anum (vt vulgaris iocus est) ducas*, ait Philo de Agricul.

Scriptori non officit, quòd recēs sit, si eruditus est. — Plin. — Philo.

275. Thema propositum sit thematis probatio: ait enim Christus Deus, quòd *Scriba doctus profert de thesauro suo Noua, & Vetera*, priorem & principem locum tribuens Nouitati, posteriorem & vltimum vetustati. Quod pulchrè notauit S. Augustinus lib. 20. de Ciuit. cap. 16. his verbis, *Non dixit Vetera & Noua. Quod vtique dixisset, nisi maluisset meritorum ordinem seruare, quàm temporum.* Non casu & temerè inquit Christus, *Noua & Vetera*, sed consultissimè, vt decebat Deum loquentem: quippe voluit principe loco, & sede sublimare Nouitatem, & illam Antiquitati præferre. (*Præcedit, non præcellit* Antiquitas ait Chrysologus serm. 137.) Et ita attendens Christus ad Nouitatis dignitatem, vt illam meritis excellentiorem agnouit, ita prætulit loco. *Volens meritorum ordinem seruare, quam temporum.* Vnde (Verba sunt S. Hieronymi ad locum præfatum Matthæi.) Sponsa dicit in Cantico Cantic. 7. *Noua cum Veteribus, dilecte mi, seruaui tibi.* Præstantiorem locum tribuens Nouitati. Vnde homo cæteris creaturis nobilior, postremus omnium creatus est. *Non statim quia postremus homo factus est, esse inferiorem ordine*, ait Philo de Mundi opif.

Matth. — Aug. — Chrysol. — Hier. — Cant. — Philo.

Marci 3. v. 13. *Et fecit, vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare, & dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eiciendi dæmonia*, &c. Super quibus verbis sic fatur Hieronymus: *Dedit illis potestatem*, &c. *vt Noua facerent, qui Noua prædicarent.* Illustris planè interpretatio! Scilicet magnus Scripturarum interpres Hieronymus, potestatem ad facienda illustriora miracula, appellat potestatem *noua faciendi* quasi Nouitas illustre quoddam ingenij miraculum sit. Et quidem vsque adeò inuidiosum, vt necesse fuerit Christi nomine *Noua facere*, vt mandantis reuerentia præsidium sit Nouitatis: & in asylo diuini præcepti collata immunis sit à communi odio, quod ira sæuit in Nouitatem.

Marci. — Nouum miraculum dicitur. — Hier.

Ais, saltem Nouitas caret honore & auctoritate vetustatis. Quis id neget? at Nouitas gratior est. *Gratia Nouitatis* ait Plinius lib. 1. Epistolarum & Tertullianus lib. aduers. Marcionem, cap. 9. *Nouitatis gratiositatem* agnouit. Imò neque Nouitas caret honore antiquitatis. Prouerb. 8. v. 18. *Mecum sunt diuitiæ, & gloria.* Theodorion vertit: *Mecum est substantia antiqua.* Et iure addubitant interpretes quomodo Sapientia ab æternâ antiquitate potuerit habere opes, & gloriam, cùm ab æterno opes nullæ sint. Quo ergo pacto substantia seu opulentia dicitur antiqua, & ab æterno diuitans Sapientiam? Salazar ibi: Vetera, inquit, & antiqua non solùm dicuntur ea, quæ à multo antehac tempore perdurant, sed etiam quæ dehinc multo tempore durabunt. Hæc ille. Quod probat etiam in Commentariis super Cantic. ad cap. 1. vers. 13. Ergo decus & gloria, quæ recens aduenit Sapientiæ, Antiqua dicitur, non tantùm à vetustate antea-cta, sed ab æternitate futura. Vnde interpretatio de nouo sapienter inuenta, æternùm Antiqua dici potest, quia æternabit in posterum: & ab duratione posthabenda in Doctorum approbatione, etsi noua sit, dicitur æternùm antiqua: à plausu enim mutuabit anteuersionem durationis, & decus Antiquitatis: & ita erit Nouitas æmula æternæ Antiquitatis. Audis Nouitatem antiquam? & interpretationem recens natam, & adhuc in cunis vagientem, æternâ antiquitate celebrem? Itaque Nouitati non deest laus reuerendæ Antiquitatis. Quò alludere videtur P. Damianus serm. 60. aiens: *Æterna Nouitas, & Noua Antiquitas.* 276.

Plin. — Tertull. — Prou. — Theod. — Nouitas pertantiqua est, quæ æternum durabit. — Salaz. — P. Dam.

Ergo etsi dominatrix Antiquitas scholarum ius sibi vendicet, recusari iure potest. Quod insinuat Tertull. lib. de Pallio, c. 3. aiens: *Anni recusantur*, sic locum scribit Claud. Salmasius. Itaque colenda Antiquitas, & veneranda annositas recusari potest, tanquam suspecta de re Nouitatis.

Antiquitas recusatur. — Tertull. — Salmas.

§. LVIII.

Præfertur vetus opinio, recenter compta, innouata, aucta.

277. Opinio è vetusta noua præfertur.

SVprà scripta adaggeraui, & exaggeraui è Scriptura, & Patribus, ne mera & sincera Nouitas passim reproberetur, non vt approbaretur. Incedat doctor per viam regiam, non per tramites, aut à præcipitiis angustos, aut impeditos multo lapide difficultatum. Ergo Nouè sternantur viæ publicæ, & antiquæ. Et fiant *aspera in vias planas.* Recenti acumine struatur, ornetur, splendeat opinio vetus: nouo ingenio expediantur difficultatum tricæ recèns inuentæ, quod posteritati relictum est: nam *multum egerunt: qui fuerunt ante nos, sed non peregerunt.* ait Seneca epist. 65. (Seneca.) Itaque varietur *ipsa quæ gaudet variare cuncta, résque transformare hominum Vetustas*, cecinit Erinna apud Lips. lib. 1. de magnit. Rom. cap. 2. (Erinna, Lips.) Vnde sic structa opinio ab Antiquitate mutuabit honoris auctoritatem; à Nouitate felicitatem splendoris. Et opinio ex Vetere Noua, combibet vtriusque virtutes. Tertullianus auspicans librum de Pallio à laudibus Carthaginensium, sic ait: (Tertul.) *Viri Carthaginenses, Vetustate Nobiles, Nouitate felices.* Siquidem vetustior origo, exaggeratio est nobilitatis, quæ eò splendet magis, quò antiquiores agnoscit natales. Item Nouitas felix valdè est; quia deterso vetustatis squalore, & obliuionis situ, de nouo emicans, oculos, & amorem ad se conuertit: & ita fit admiratione prospera, plausu celebris, nouitate felix. Vnde opiniones renouatæ erunt *Vetustate nobiles, Nouitate felices.* Et eiusmodi opiniones de vetustate Nouæ, etsi à Nouitate aliquantulam iniuriolam combibant, plus decoris, & venustatis fœnerantur. Pergit Tertullianus: (Tertull.) *Vobis* (inquit) *post iniuria beneficium, vt Senium, non fastigium exemptis.* Quasi eiusmodi iniuriola, beneficium sit, non probrum; quia opinionis veteris squalorem, & senium renouatio eximit, non fastigium; imò opiniones veteres à recenti Nouitate fastigiantur in Nouam Nouæ gloriæ maiestatem. Hanc à renouatione auctoritatem suadet Vincentius Lirinensis Abbas, expendens illud 2. ad Timoth. 1 (Vinc. Lirin. 2. ad Tim.) *Depositum custodi. Quid est Depositum? Id est, quod creditum est, non quod à te inuentum: non ducens, sed sequens: Per te posteritas gratuletur intellectum, quod antè vetustas non intellectum venerabatur. Eadem tamen, quæ didicisti, doce; vt cùm dicas nouè, non dicas Noua. Sic erit tua opinio tempore senior, potentiâ iunior*, quæ sunt verba Philonis de Migr. Abrah. (Philo.)

278. (Philo.) Tametsi verum est illud Philonis lib. de agricul. *Eruditio non senescit*, nam virtus non habet ætatẽ; tamen nescio quonam præternaturali fato senectus flaccescit, & ægrotat; nam morbus est senectus ipsa. Saltem vt ait Seneca lib. 3. de Benef. c. 2. (Seneca.) *Sordes ipsâ colligunt vetustate.* Et S. Nazianzenus Orat. 2. Theog. inquit: (Naziánz.) *Esse quædam infirma, planè rancida, & obsoleta dogmata.* Et S. Chrysolog. sermone 82. (Chrysol.) *Sicut Nouitate splendent, ita Vetustate sordescunt.* Itaque Antiquitas ipsa vetustate sordet, languet, & ægrit. (Antiquitatis languor, nouitate curatur.) At senectus ægritudo est immedicabilis. Verùm id in rebus aliis præter Sapientiam, quæ medicabilis est. Nam de serpente, qui symbolum Sapientiæ est, luculenter scribit Tertullianus de Pallio, c. 3. (Tertull.) *Vt senium persensit in angusta se stipat; ab ipso statim limine erasus, exuuiis ibidem relictis, Nouum se explicat; cum squamis & anni recurantur.* Ergo curentur Sapientiæ anni, & vt ex Vetere Sapientia fiat Noua, *languescat in iuuentutem.* Nam est *Ratio curandæ opinionis*, inquit Alexandrinus Clemens 7. Strom. c. 9. (Clem. Alex.) Curetur à Vetustatis morbo Sapientia salute Nouitatis, valetudine iuuentutis. Ergo præstat Sapientia renouata.

Cœlestis Beatitudo, vt intuitiua Dei cognitio est, sic etiam & potior, & felicior sapientia est, quâ feliciter noscitur, & beatè tenetur summa Veritas. (Beatitudinis gloria quomodo renouari dicatur.) Hæc quodammodò renouatur, non quia tædium sui patit, sed vt hominibus notitias, & delicias commendet suas. Matth. 26. vers. 29. ait Christus Deus, qui mente beatus erat à primo conceptionis momento: (Matth.) *Non bibam amodò de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cùm illud bibam vobiscum Nouum in regno Patris mei.* Ad rem S. Chrysostomus hom. 83. in Matth. (Chrysost.) *Quòd autem dicit Nouum, intelligendum est Nouè, id est, Nouo modo.* Quasi dicat Christus: Etsi in regno Patris mei perpetuò sedebo in æternaturo Beatitudinis conuiuio: (*Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ.* Psalm. 35. v. 9.) (Psalm.) at Beatitudinis felicitatem nouè degustabo; Non vt satietatis fastidium euitem, sed vt plenam voluptatem exaggerem. Nam quod diu delectat, diuturnitate tædium creat; non sic Beatitudo: (quem enim gloriæ tædeat?) sed vt eximiam felicitatem beatitudinis augustiùs commendem, illâ Nouè fruar, & nouo modo inebriabor eius deliciis. Quod sapienter docuit S. Cyrillus Alexand. lib. 2. in Ioann. c. 73. his verbis: (Cyrill.) *Pater glorifica me illâ gloriâ, quam habebam apud te, priusquàm mundus esset. Perpendis quia non initium gloriæ petit, sed renouationem, vt ita dicam.* Ergo Antiquam gloriam, quæ est felicitatum summa, quodammodò renouatam tradit, & à renouatione commendatam exaggeratiùs deprædicat.

279. Dei Verbum Deus est, & à Deitate æternus est. Longæua profectò antiquitas, & quidem perfectissima, quippe quod Dei attributum est, nempe æternitas. Et tamen visum est Clementi Alex. (Clem.) vel hanc præclaram Antiquitatem Verbi quasi renouandam esse, vt à Nouitate etiam commendaretur. In Adhort. ad Gentes appellat Verbum *Nouæ harmoniæ æternum modum.* (Generatio Verbi est noua ab æterno.) Alludit ad modos musicos, non ad *Modum*, qui in scholis, *Rei* opponitur; scilicet, Verbum æternus modus est, musico concentu ab æterno modulatus à Patre Deo: at Verbi æterni harmonia Noua est: nempe consonantiæ, pausationes, & cætera musices accidentia: nam Verbum ab æterno, & hodie genitum est, dictum est, modulatum est. Itaque licet omnia, quæ in Deo sunt, adeò antiqua sunt, vt æterna sint, quærit Clemens Alex. aliquid in Deo, quod sit Nouum, ne quæ in Deo sunt, omnia merè antiqua sint; sed antiqua Noua sint. Psalm. 2. v. 7. & ad Hebr. 1. v. 5. dicit Pater Christo Deo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quæ verba de humana Christi generatione intelligũt Orig. Cyril. Theod. Hilar. in Psal. 2. Ambr. lib. 3. de sacr. c. 2. Athanas. apud Oecum. Sed præstat locum intelligere de æterna Verbi generatione cum August. in Psalm. 2. Chrysost. Theophyl. Anselm. S. Thom. ad Hebr. 1. Verùm statim pulsat animum, cur Pater æternus dicat, *Genui te*, & addat, *Hodie*: Congruentiùs enim diceret, hodie gigno te; vel supposito quod dicit *Genui*, potiùs dicendum foret: Genui te olim, non *hodie.* Luculenter S. Thomas: *Ideò non dicit, genero te, sed genui; quia perfectus est. Sed tamen ne putetur esse generatio eius tota in præteritione, & per consequens in defectione, addit, hodie: vt sit sensus: Perfectus*

Perfectus es, Fili:& tamen generatio tua æterna est. Quasi dicat:Si Verbi generatio ab æterno tantùm foret, tota in præteritiòne, & in defectione foret. Vnde vt Filius Dei,qui est increata Sapientia,perfectus sit,dicitur hodie genitus. Scilicet *Genui* de præterito,vt significetur tota antiquitas æternitatis; sed ne tanta antiquitas *in defectione* esse putetur,additur *hodie*,vt Verbi generatio perfectissima sit,nempe Antiqua Noua,& æterna recens: *Ego hodie genui te.* Imò ab hac nouitate plus videtur Deus gloriari. Exod.3. *Ego sum qui sum* : quod est Dei elogium:In Hebræo est : *Ego ero, qui ero.*Non tamen ait: *Ego sum,qui fui* : ac si à præsenti,aut futura quasi Nouitate,Dei æternitas decoretur. Vnde ait:Ego qui sum æternus, sum & qui nũc sum, & qui æternùm ero. Porrò si Dei Antiquitas, quæ perfectio eius est, nempe æternitas, commendatur à Nouitate;creata Vetustas, quæ caduca est de se,illustrior erit à renouatione. Nec fuit cur quispiam exacerbetur, eò quòd æterna Dei attributa Vetera dixerim,cùm de DeoPatre scribat S.Chrysologus serm. 131. *Sic Daniel c.7. Deum Patrem crine niueo,senectute reuerendâ,antiquitate terribilem conspicit.* Hæc dixi, ait apud Cassiod. lib. 10. epist.4. Theodoaldus Rex,*Vt vnde periculum pertuli,inde me Vniuersitas cognoscat ornari.*Ergo præstat Sapientia ex Antiqua Noua, ex vetustate recens, ex prisca renouata;Hæc deposuit squalorem senij,& fulget nitore Nouitatis. Hæc exuit solocem vetustatis, & induit purpuram Nouitatis. Hæc non est caduca præ vetustate, sed erigitur in iuuentutis fastigium. Nam *Omnis Scriba doctus debet proferre de thesauro suo Noua, & Vetera* : id est,Noua ex veteribus. Sic nec à Nouitate Nouator audies,neque à Vetustate Veterator ; (nisi fortè ab inuida æmulatione vtrumque audias. Nam *Inuidia non quærit quid dicat ,sed vt dicat* , ait S. Chrysostomus hom. 42. in Matth.) *Sic vos eritis iuniores , ambo seniores*: quod de Maximiano, & Diocletiano præclarè dixit Mamertinus Panegyr. 2. genethli. Hæc noua antiquitas digna est Christiano Doctore, quæ fuit digna Christo. *O Christum & in nouis veterem!* ait Tertull. lib. 4. adu. Marc. c.20.Sic habebit opinio,*Nouitatis gratiam,* (vt aiebat Plinius) & Vetustatis gloriam.

Exod. — Chrysol. Daniel. — Cassiod. — Chrysost. Mamert. — Tertull. — Plin.

§. LIX.

Homo literatus scientiæ animal est, doctrinæ reus, & sapientiæ martyr.

280. Vvlgi est magnò æstimare opulentos, & proceres; suscipere chlamydatos, & coronatos. *Oculis de homine non credas*, ait Seneca de vita beat.cap.2.Ista quæ spectantur,ad quæ consistitur, foris quidem nitent, introrsùs misera sunt. Quæramus aliquid non in speciem bonum, sed in solidum; quo homo certiùs homo sit. Quod est hoc bonum? Sapientiam inquam. Citò dixi, sed verè. Hæc enim est vita animi, magistra vitæ, diuinus vigor,& quidam humanitatis fastus.Per scientiam enim bruta ignorantia ab homine exulat, mundana noscuntur, cælestia penetrantur, & rimantur diuina: & (vt sic dicam,) homo fit magis homo, cùm euadat rationalior.Quin & literarum studiosus ab improbo studij labore,carnis subsultus frænat,& euadit castus:*Planè enim fieri non potest, vt quis simul sit & scientiâ præditus, & blandiri corpori non erubescat*: ait Alexand.Clem. 3. Strom. Et quidem sapientia pia virtutum ambitio est,& sanctitatis religiosa præsumptio; & scintilla, seu inchoatio beatitudinis dicitur à S. Hilario in caput 5.Matthæi sic scribente:*Iustitiam sitientibus,& esurientibus,beatitudinem tribuit Christus; significans extensam in Dei doctrinam sanctiorum auiditatem perfectâ in cælo satietate repleri.* Vnde Philo in lib. Quod deter.potiori. hominem, qui studiis scientiarum non vacat, appellat *Viduatum a scientiis*, quasi intellectus scientiis structus, maritus sit animæ,eam fouens,nutriens,venustans,& fœcundans ad omnem honestatem. Sapien.7. vers.11. dicitur de Sapientia:*Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* Nam vt inquit Clemens Alex. 7. strom. *Est enim omne bonum eiusmodi, vt adnascatur ei, qui est præditus cognitione.* At anima orbata scientiis, quasi viduata marito,Solitaria est,sterilis, pauper, flebilis, vt vidua defuncto coniuge. His sapientiæ commodis sic allectantur quidam ad literarum studia,vt quasi philtro amatorio, aut arcanis præstigiis fascinati, dies noctésque incumbant in libros.Hi parent S. Nazianzeni adhortationi Orat. 1.dicenti:*Sapientiæ fascino, quo animæ morbus curari, & discuti solet, fascinemur.* Quasi sapientiæ amor sit animarum salus,& piæ præstigiæ, quibus homo vrgetur ad capessendam literaturam:ne succumbat oneri studendi, sed viriliter subeat difficultates, & exantlet labores, qui innumeri & maximi occurrunt in re sapientiæ. Qui erit labor huius §. in quo publicabo labores sapientiæ adipiscendæ.

Seneca. — Clem. — Matth. Hilar. Sapientia est vir intellectus. — Philo. — Sapient. — Clem. Sapientibus adnascitur bonum. — Nazianz. Fascinum Sapientiæ.

281. Eccles.1. v.18. *Qui addit scientiam,addit & laborem.* Quinam est hic labor scientiæ comes? & quo premitur scientia? Antiquos sapientes, Animalia gloriæ appellauit Tertullianus lib.de Pœnitentia, cap. 1. *Philosophus gloriæ animal.* Scilicet Sapiens est animal gloriosæ sapientiæ, iumentum baiulum gloriosioris litteraturæ: *Acemila de carga y de trabajo, de saber.* O quàm degrauat labor addiscendæ sapientiæ! Genes.49.v.14.*Issachar asinus fortis, accubans inter terminos.* Hebraicè, *Issachar asinus osseus, vel dorsi.* Sed aduertere oportet, Issacharitas fuisse sapientiores Hebrææ gentis,1.Paral. cap.12. v.32. *De filiis quoque Issachar viri eruditi.* De hac igitur literata tribu ait Moyses: *Issachar asinus fortis,osseus,vel dorsi.* Numquid sapiens tribus aptè dicitur Asinus fortis,osseus,vel dorsi? Asinus brutum est animal, stupidum, & ineptum ad scientias. Quam ob rem Tribus nata scientiis dicitur asinus osseus, vel dorsi? Imò homo hebes & stupidus dicitur asinus,ad exprimendam ineptitudinem ad scientias capessendas. At benè, & optimè homo literatus,cùm sit gloriosæ sapientiæ animal,appellatur *Asinus fortis,osseus,vel dorsi*, vt sic publicetur,quàm laboret in sapientiæ studiis,quàm grauis sarcina eius humeris incumbat, quæ perpetuò dorsum eius premit. Pulchrè ad rem additur, *Accubans inter terminos*; alij *Inter sarcinas*: quæ verba explicat noster Mariana,sic scribens: *Accubans inter duos ordines,per quos intelligit duas oneris partes,quæ iumentis imponi solent.* Quasi dicat; literatus Issachar asinus est osseus, vel dorsi, accubans inter sarcinas,quas scilicet non deponit etiam quando accubat, & à labore quiescit. Videas sæpè cùm festinat protelum mulorum benè onustorum,quod si opus est in medio itinere mulos cibari,iisdem hordeum apponitur non depositis sarcinis.O immensum laborem! O laboriosam requiē! Etiam in leuamine premetur iumentum sarcinarum onere? Apposite ergo dicitur *Issachar Asinus osseus, vel dorsi, accubans inter sarcinas*; vel *inter*

Eccles. — Tertull. Sapiens est gloriæ animal. — Genes. — 1. Paralip. Sapiens sicut Issachar est asinus osseus, vel dorsi. — Marian.

duas oneris partes. Pulchra sanè descriptio literarum studiosi: qui non tantùm laborat dum statis horis dat operam literis, sed etiam dum studia intermittit. Cùm animi causâ rura petit, ibi mente versat difficultatem, quam aliàs eluctari non valuit; cùm meridiatur, aut cubat ad capiendos somnos, quæstionem, quam non bene capit, inuita mẽte tractat; dum sedet ad mensam, ciborum negligens, elaborat auidè discursum bene cœptum; (quod accidit S.Thomæ, & sæpe meditabundo sapienti,) nec in accubitu valet excutere sapientiæ onus. Quia literatus est sapientiæ Animal: & sapiens *Issachar, est asinus osseus, vel dorsi, accubans inter sarcinas, vel inter duas oneris partes, quæ iumentis imponi solent*: est enim *gloriæ Animal*.

282\. Cæterùm adhuc verso illud: *Qui addit scientiam, addit & laborem*: nempe, Literatus Issachar asinus fortis vel osseus dicitur ad portandum literaturæ onus, & subeundos scientiæ labores, qui vsque adeò magni sunt, vt robustiores vires debilitent, & effringant. *Tabescere fecisti sicut araneam animam eius*. Psalm. 38. v. 10. Hugo, *Sicut aranea euiscerat se in telas suas*. Sub qua metaphora rectè explicantur literatorum ærumnæ. Portò in reliquis hominum laboribus aut impenduntur diuitiæ, aut industria, aut commodum, aut sudor. Scilicet architectus ex lapidibus, aut lateribus calce illitis: textor è subtegmine laneo, aut lineo, & fibris gossipeis, aut sericis, semper extraneâ materiâ, opus conficit. At in scientiarum studiis homo sese erogat: & instar araneæ, seu bombycis euiscerat sese. *Trahitur enim sapientia de occultis*. Iob 28. v. 18. Nimirum sicut aranea vel bombyx trahit de occultis visceribus filum, quo bombylion elaborat: & se euiscerat, vt telam conflet. Sic sapientia trahitur de occultis visceribus hominis; assiduè incumbendo in literas, identidem euoluendo volumina, impensiùs attendendo, attentiùs discursando. Vnde sapiens salutem, & vitam impendit diu studendo: & sese euiscerans, tabescit sicut aranea, eliquans vitalem succum in sapientiæ opus. Ac si vnaquæque lucubratio sit quasi portiuncula quædam animæ, aut vitæ. Sicut pars quælibet telæ, aut bombylij, portio quædam est araneæ, aut bombycis. Quid aptius ad labores literarios exprimendos? Heu! quàm multi sapientes scriptores nunc telas aranearum texunt, aut ob nimiam subtilitatem, aut ob inutilitatem: aut quoniam etsi pretiosum sit opus literatium, hodie vt tela aranearum æstimatur! ô oscitantem aliquotum Principum incuriam! ô ingenium inuidiæ æmulatorum!

Psalm. Hugo. Sapiens, sicut bombyx trahit de occultis sapientiam. Iob.

283\. Ad hæc, *Qui addit scientiam, addit & dolorem*. Aquila *addit & tormentum*, quasi res literaria perennis cruciatus sit, & acerbum tormentum. Olim, & nunc reus suspectus grauioris flagitij in equuleo torquetur, vt à tormento extorqueatur veritas. (*Torque reum, & extorquebis veritatem*, dixit ille quicumque.) Sic literatus, veritates, quas edifcit, quasi in tormento decantat, tormento constant. Nam tormentum ingenium est extorquendi veritatem. Item qui reus est solummodò, tormentum subit. Sic literatus perpetuò reus est aut erroris, quem malitia aut ignorantia lectoris conflauit, aut inuidiæ ob gloriam, aut odij ob felicitatem, &c. Alij Ecclesiastæ verba, sic scribunt: *Qui addit scientiam, addit dolorem*, qualis coniunctus esse solet cum vulnere. Ad rem S. Nazianzenus orat. in laudem Basilij: *Profectò plaga cordatis hominibus doctrina est*. Quasi scientia ipsa vulnus sit, & plagæ dolor. Nempe tot plagis feritur homo, quot veritates addiscit. Vnde ab studiis perpetuò lancinatur. O durum, & dirum literarum studium, vel stadium! Quid si à discipulis plagas istas patiatur Magister? Quod de Cassiano dixit P. Damianus, serm. 39. *Iste eos carnifices pertulit, quos docebat*. Et S. Chrysologus serm. 101. *Paulus vapulando docuit, non cædendo. Vt eximius Magister, quot sunt homini mores, tot ferret, & exciperet passiones*.

Eccles. Aquila. Sapientia tormẽtum, & vulnus est. Eccles. Naz. P.Dam. Chrysol.

284\. Denique: *Qui addit scientiam, addit & laborem*, sic vertunt Biblia Compl. & Regia: *Qui addit scientiam moritur in adolescentia sua*. Scilicet literatus studiorum tormento, & doctrinæ vulnere præmaturè moritur, & præcox Martyr est. Nam tametsi *Quod sapit viuidum est*, vt ait Septimius lib. de Anima cap. 15. At studiosus candidatus martyrij est, & doctus bene martyr. Eleganter S.Nazianzenus præfatâ orat. ait: *In sepulchro Basilius conditur, ac sacerdotibus sacerdotum princeps, prædicatoribus magna vox, martyribus martyr adiungitur*. Audis magnum Doctorem Basilium, planè martyrem dici à Nazianzeno? Bene Martyr dicitur sapiens, qui tot carnifices passus est, quot quæstiones extricauit: tot dolores, quot lucubrationes: tot vulnera subiit, quot stylos exercuit: tot tortores, quot volumina. ô egregium Doctorẽ, ob hoc viuum martyrem! Martyrem, propter tormẽta; viuum, propter diuturnitatẽ dolorum; quos doctrina facit. Prouerb. 9. v. 2. *Sapientia ædificauit sibi domũ, excidit columnas septem: immolauit victimas suas*. Quæ sunt hæ victimæ, quas in publicis gymnasiis sapientia mactat? Tertullianus in Scorpi. cap. 7. sic prædicta verba scribit, & explicat: *Sophia iugulauit filios suos. Sophia sapientia est. Sapienter vtique iugulauit, dum in vitam: & rationabiliter, dum in gloriam. O parricidij ingenium! ô sceleris artificium! ô argumentum crudelitatis, quæ idcircò occidit, ne moriatur, quem occiderit!* Quia litterato æternat gloriosior vita, vt æternat martyri. Perit vita caduca, vt perennet æterna; diu moritur, vt æternum viuescat; & à diuturnitate martyrij gloriosior palma reportetur. Pulchrum planè literarum elogium, & sapientiæ fastus. Nimirum fulgent in Ecclesia Martyres, qui sanguinem fuderunt pro fide. Eminent Martyres, qui occubuerunt pro quauis virtute. Nec desunt sapientiæ Martyres, qui ab indefesso studiorum labore, spirantia cadauera, & viui martyres appellantur: Nemo nisi tyrannus sæuit in Doctores, nemo nisi carnifex litteratorum martyria conficit.

Compl. Regia. Septim. Sapiens est scientiæ martyr. Naz. Prouerb. Tertull.

Quales debeant esse mores, & eloquia sacri Concionatoris, è cuius verbis pendet populorum salus, & vita.

285\. Plerumque sapiens est benemoratus; nam sapientia addiscendæ labor passionum impetum sistit prauorum affectuum vigilantiam sopore quodam hebetat, & non bonas affectiones frænat, & domat. *Ad certaminum stadium exsuscitat studium*: (ait Basilius Seleuc. orat. 1. studium, inquam sapientiæ,) *cùm diuinæ amatores disciplinæ ad laborem acriùs exstimulat. Pari enim modo & passiones corporis hebetat*. Vulgò dicitur. *El continuo afan y trabajo del estudio es la causa porque los letrados tienen mas templadas las passiones. En vn Ecclesiastico rico el ocio, y regalo crian vicios mas loçanos, y cerriles*. Itaque sapientiæ vigor, vitiorum languor est, & studium sapientiæ, frænum est concupiscentiæ: nam scientiæ addiscendæ labor *passiones corporis hebetat*. Ita planè, ita sæpius res habet, Verùm literatis hominibus sua vitia sunt, & quidem

Sapientiæ studium hebetat passiones. Basilius. Seleuc.

& quidem non leuia. *Vbi enim est maior scientia,* Chrysost.
illic fortior malitia, ait Chrysostomus in cap. 7. Matthæi. Profectò honoris studium, agnatum vitium est hominis literati: sæpe insignis concionator insigniter adulatur Principibus studio ambitionis: captat ventosissimos plausus eloquentis sapientiæ lasciuiâ, & temporales commoditates inhiat. Et (quod grauiùs dolendum est,) non tam Christum, quàm se prædicat: luxuriatur in eloquentiæ campis, & exuccos, atque infœcundos conceptuum subtilium flores legit, quibus non fœcundantur, sed sterilescunt pinguia audientium arua. Ex quo fit, vt auditorum non erigat animos ad virtutem, sed adhuc iaceat in vitiis. Et cùm Euangelicus præco debeat facere medicinam ad salutem, facit morbum ex morbi remediis. Pendulæ sunt audientium animæ ex eius ore, & eius studium totum incumbit in suspendendis auditorum animis, aut facundiæ vernantis elegantiâ, aut inanissimi acuminis admiratione. Bellè c. 8. vers. 21. sanctissima, & disertissima Iuditha perstringit eiusmodi disertos concionatores, aiens: *Et nunc fratres quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, vt memores sint, &c.* Et Assyrij hìc admirantur Iudithæ sapientiam in verborum sensu. Ergo vt cum Iuditha eosdem mores perstringam, Tropologicè explicabo illud Psalm. 11. vers. 7.

Iudith.

Psalm.

Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.

Conclusionem præposuerat Dauid versiculo proximè præcedenti, dicens: *Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.* Hebraicè *Afflabo, vel aspirabo ei.*

---

§. LX.

Concionator agere debet dominâ, & Imperiali voce, non seruili, & ancillante procerum nutui, Ad illud:

Eloquia Domini.

286. Concionibus adulari ad gratiam Principum est quasi hæresis. Matth.

QVi verba Dei tractat, illa tractare debet vti Dominus, non vt famulus seruiens Principum gratiæ. Heu! prædicatio hodie Principum adulatio facta est! Nec tam audimus reprehensores vitiorum, quæ sunt, quàm panegyristas virtutum, quæ non sunt. Concionatoris verba seruiunt ambitioni, non imperant prauis moribus. Matth. 7. v. 28. *Et factum est cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ eorum, & Pharisæi.* Qui docet tanquam potestatem habens, verba Christi Dei prædicat, & admirationi est; qui verò vt seruus aulicus, & palatinus assentator, studio adulationis, aut dignitatis ambitione, Scriba dicitur, & Pharisæus: Saltem integrè Christianus non videtur, sed semipaganus. Qui hæreticus appellatur ab Augustino de Quæstion. Euangel. lib. 2. quæst. 33. versans illud Luc. 15. v. 17. *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus*, ita scribit: *Iam poterat talis anima aduertere multos prædicare veritatem, inter quos quidam essent, non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum secularium commodorum; qui tamen non aliud annunciant, sicut hæretici, vnde mercenarij rectè appellantur.* Audis hos bene mercenarios, & malè quæstuosos concionatores, qui studio honorum temporalium, & ambitione Prælationis obtinendæ Principibus lenocinantur, & vitiorum reprehensionem negligunt ob quæstum, dici hæreticos? Quasi quæstuosa, & ambitiosa prædicatio, apostasia sit, & verbi Dei contumelia. Vnde appellantur Hæretici, aut Scribæ, siue Pharisæi. Eligant sibi concionatores præclarius nomen ex his, aut desinant prædicatione proceribus adulari, & verbo Dei ambire terrenas commoditates, & prælationes: iuráque ambitiosè flectere ad Principum gratiam, & nutum. Caueant ne tantillùm deflectant dogmata: nam *Hæresis est dogmatum inclinatio* ait Clemens Alex. 8. lib. Strom. Clem. Alex.

Luc. Aug.

287. Principum nutus ex torquet potenter Sapientum assensum. Matth.

Fateor Principum potentiam potentissimam esse ad extorquendum aliquem condescensum à rigida doctrinæ seueritate; (omnes enim naturaliter cupiunt placere potentissimo, & se insinuare potentiorum gratiæ,) sed non fit vltra iuris, & liciti terminos. Potestas Principis piè alliciat sapientis voluntatem, non impiè præcipitet ambitionis voluptatem Matthæi 28. v. 17. post passionis dedecora non pauci ex Christi discipulis fluctuabant in fidei mysteriis, quibus apparuit Christus in Galilææ monte. Et videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Viso Domino à mortuis rediuiuo adhuc dubitant discipuli? O protertuiam! Quo philtro Christus allicit duras horum discipulorum mentes, vt sibi credant, vt sibi assentiantur? *Data est*, inquit, *mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Nempe, scitote, & aduertite, quod Rex sum cæli, & terræ, vt interpretatur S. Hieronym. Hieron.
Quorsum Christus, vt dubios in fide discipulos alliciat ad sibi assentiendum, meminit suæ potestatis? Profectò præstaret eosdem rursus instruere, & penitiùs edocere mysteria, traditam doctrinam, & visa miracula afferre in memoriam. Imò iam ipsum videbant resurrexisse: quo alio argumento opus erat ad inflectendos ad piam affectionem credendi eorum duros animos, & rebelles? Consultò Saluator hæc omnia etsi validissima omittit, & vt sibi assentiantur, certiores facit discipulos de regali potentiâ, quâ Rex cæli, & terræ dicitur. Nam regia potestas vsque adeò valida est ad conciliandas hominum mentes, vt Principi assentiantur, quod his omissis, vnius potentiæ mentionem fecerit, & ita feliciter impetrauit dubitantium discipulorum assensum. Assensus enim sæpe tenuit rationi, & veritati; non ita potestati. Aptè ad rem Remigius: *Vt omnem dubitationem auferret à cordibus eorum, accedens ad eos, corroborauit in fide vnde sequitur: Et accedens Iesus locutus est eis dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Nimirum Christus Dominus simpliciter dicendo se habere omnem potestatem, omnem dubitationem abstulit à discipulis; & iam piè ambiunt assentiri Christo potenti, qui imbecillo, & patienti assentiri impiè recusabant. Hæ sunt præstigiæ potestatis! Remigius.

288. Matth. Quando Ioánes perdidit piam linguæ audaciam coram Herode.

Magnus ille Propheta, & Præcursor Domini Ioannes Baptista, Matthæi 14. v. 11. audacter dixit Herodi Regi verba auditu ingrata, & admodum molesta Regi, statim mittitur in carcerem: nec ibi destitit Ioannes prædicare, quod audire, & exequi valde expediebat Herodi. ô animosam Præcursoris audaciam!

audaciam! qui non potuit cohiberi, quin liberè diceret quod ipse sentiebat contra Regem! Sed tandem destitit Regi verbis dissentire, (ne aliquis mortalium Præconum non annueret Principi-
Raban. bus.) Quando id præstitit? Audi Rabanum ibi: *Sed & linguam, & vocem apud eos perdidit Propheta.* Vt vel ipse Ioannes aliquando non contradiceret Regis voluntati: Sed cum virâ perderet vocem, qua Regi antè non annuebat; & sic mortuus silentio annuat, qui vivâ voce mordicùs tenuebat: ne vllus sit in Regum curia siue doctor siue concionator, qui tandem aliquando non desinat repugnare Regum placitis: cùm tandem *Ioannes & linguam, & vocem, apud eos perdidit.* Qui officium Ioannis imitaris, æmulare etiam dicendi libertatem; & nisi mortuus, ne perdas licentiam fandi vera, & vtilia. Vtere imperiali voce, non ancillante: Et qui *Eloquia Domini* tractas, tracta illa, vt Dominus, non vt seruus: ne timeas carcerem, neque exilium; neque ambitionis volaticas spes.

289. Moysi Principi Hebræi populi occurrit eius
Exod. socer Iethro, Exod. 18. v. 19. Et vir grandæuus, nec
Superfluus est in curia, & palatio Sapiens, qui non loquitur ad Principis placitum. ineruditus bona suggessit cõsilia Moysi Hebræorum Rectori. Sed non multò post data consilia dimissus est, vers. 27. *Dimisitque Moyses cognatum suum, qui reuersus abiit in terrã suam.* Quid? nauseauit Moyses, etsi sanctissimus ad Iethri consilia? Non ausim affirmare. Sed scio aduertisse Philonẽ
Phil. in lib. de agricultura quod *Iethro superfluus interpretatur:* Nempe quisquis non vocatus, vel præter placitum Principis loquitur, superfluus interpretatur, & sic reiicitur. Qui verò ad nutum Gubernatoris consilia tẽperat, ille superfluus non est, sed necessarius: ille non dimittitur, sed admittitur, & detinetur, consulitur, & augetur honoribus.

Præterea eloquia Domini in ore sapientis, dicicitur *argentum igne examinatum, probatum terræ.*
Pagnin. Quid est probatum terræ? Pagninus: *Probatum à Domino terræ.* Nempe sapiens eloquium, etsi Dei sit, si non probatur à Domino terræ, id est, à Principe, reiicitur vt reprobum, & insipiens. Nam ille habetur sapiens apud proceres, qui loquitur quod ipsis probatur, & quod ipsis placet, de quo egi ad cap. 5. §. 56. Quasi sapientia Dei debeat seruire terræ Principibus, quæ potiùs dominari debet: Dei enim verba dicuntur *eloquia Domini*, quia dominari debent, non seruire.

§. LXI.

Procul ab Euangelicâ concione verba effœminata, & meretricia: Ad illud:

Eloquia casta.

290. IVre eloquia Domini dicuntur *Eloquia casta.* Nempe sit sermo castus: Hispanè *lenguaje casto.*
Bellarm. Sic præfata verba Psalmi interpretatur noster Bellarminus: *Eloquia casta, non simulata; sincera, non fucata.* De eloquentia digna Euangelico Concionatore sat multa dicemus infrà §. 62. & 63. &c. Verba enim insolentia, & exotica peregrinantur in Christianis pulpitis. Vide ibi dicenda.

Dein Euangelicus concionator afferat ad concionem *eloquia casta*, id est, verba, quæ redoleant castitatem, non spirent luxuriam: ne scortetur in verbis impudicis, qui dehortatur impudicitiam. Ecclesiastes enim venustatem fæminæ, & Gratiarum manibus factam puellam, otiosè depingit: omittat fœminei vultus elegãtem pulcritudinem, vernantes rosas in genis, candicantem colorem in facie, stellata lumina in oculis, purpurantia rubeta in labiis, gemmantia ora in dentibus, vndulatos in capillatura cincinnos, totnatum alabastritem in manibus, incessum infractum; amatoria verba ad illicium voluptatis composita, & quidquid Veneres, Cupidinésque spirat, relegandum est ad Theatra: castè tractandus est sermo diuinus, ne adulteretur verbum Dei, & constuprentur audientium mores, ne concionator pro antidoto Venenum propinet, & à medicina ægrotent auditorum animæ: (vt olim vitiis; sic nunc vitiorum remediis laboratur.) Procul à concione hæc *scenica, & theatrica verba*, ait S. Nazianzenus Orat. 26. Absit, (admonet idem Gregorius Orat. 28.) *sermo meretricius* aëra toxicans, & animos venenãs illecebris lasciuiæ. Sacrilegium est, quod Euangelicus sermo lasciuiam ructet, fiat Cupidinis leno, & fomes Veneris, qui esse debuit frænum passionum, & nix cupiditatum. *Qui cum naturali modo libidini operam dare nequeunt, quod vnum possunt, linguâ scortantur*, aduertit idem Nazianzi præsul Orat. pro Basilio.

Procul à concionatore sermo meretricius, ne lingua scortetur de scriptionibus venustatis.

Naz.

Naz.

Pudeat eiusmodi concionatores, aut scortatores sese iactare de hac facundia eleganter meretricia, quæ non castam virtutem, sed impudicitiæ infelicitatem feliciter persuadet. De his dixit Alexandrinus Clemens, lib. 1. Strom. *Ob hanc ergo artem sese efferentes, Sophistæ infelices; eos, quibus pruriunt aures, non satis viriliter demulcentes.* Nempe *effœminatè*, vt commentatur Lentianus Heruetus in Scholiis. Itaque qui *effœminatè* concionantur, infelices Sophistæ appellantur: non quia non persuadeant, (lubrica enim nostra natura est, & omnis voluptas eloquentissima ad suadelam culpæ;) sed quia infelicitatem lasciuiæ feliciter persuadet. Addit idem Clemens 2. Strom. explicans illud Deut. 22. v. 5. *Nec vir vtetur veste fœminea. Lex viro prohibet, ne vestem induat muliebrem. An nos non vult esse viros, & nec corpore, nec verbis effœminari? Vult enim esse masculum, qui veritati dat operam, in ferendis laboribus, & in sermone.* Scilicet qui veritati addiscendæ, & prædicandæ dat operam, sit masculus in opere bono, ne effœminetur, & lasciuiat in verbis. Absint ab Euangelico Ecclesiaste fœminarum lenocinia in elegantia gestûs, in candore manuum, in habitus munditiis, in illicio pulcritudinis, in venusto, & effœminato sermone. Vita, habitus, sermo spiret castitates: nam *eloquia Domini, eloquia casta.*

291.

Clem. Alex.

Lentian. Habitus, gestus, & sermo effœminatus exulet a concionatore. Deuter. Clem.

§. LXII.

Verbum Dei nummus argenteus dicitur: & quia breuior elocutio pretiosior est: Et quia aliquando prædicator concionibus velut nummis auarissimè negotiatur, Ad illud:

Eloquia Domini argentum.

APtissimè eloquium Domini dicitur esse, *vt argentum igne examinatum*, id est, defæcatum, & putum. Bellarminus: *Veluti argentum verissimum in sono.* Scilicet non dedecent concionatorem elegantia, & argentata verba; absint rusticana, & malè sonãtia. *Tal vez vse de palabras argentadas* 292.

Bellarm. Concionatoris sermo sit argentatus.

tados, nunca de mal sonantes. De quo tractabo latè infrà §.62.& 63. & 64.& 65.Prouerb.10. verſ.20. *Argentum electum lingua iusti.* Quæ verba ſic explicat Caietanus ibi: *Eloquia iusti puri ad instar argenti ſplendent pulchrè,& ſonant rectè.*

Prou.
Caiet.

Ad hæc, eloquium Domini dicitur, Argentum, non purum, ſiue non factum,ſed in monetam excuſum. Ita Iobius Monachus apud Bibliothecam Photij, pagina 220. Et Aquila, *Argentum permanens terræ* vertit, quod interpretatur Lorinus, Argentum, aut moneta, quæ vbique valet. *Plata o moneda corriente.* Et quidem opportunè dicitur, quòd ſermo diuinus, ſeu Christiana eloquentia ſit velut argentea moneta, ne concionator diffluat in multitudine elegantium verborum, ſed æmulatus Laconicam dictionem breui multa dicat, & paucis verbis non pauca ſignificet. Porrò aureæ,& argenteæ monetæ elogium eſt,quòd perpaucis nummis magni pretij valorem habeat. Ergo Christiana eloquentia ſit nummus argenteus, qui pretioſas ſententias claudit paucis verbis. Non de ſuo Photione, ſed de Euangelico concionatore dictum puta illud Plutarchi: *Animaduertit idem orationi conuenire, quod nummis, qui eo ſunt pretioſiores, quò in minori materia plus valoris, & pretij amplectuntur: ſic optimum orationis genus, quo paucis multa ſunt grauiter, ſapienter, acutéque ſignificata.* Sic vulgò dicitur: *Nos dio en plata ſu ſentimiento.* Itaque Christiana eloquentia non tam verbis, quàm verborum ſenſibus conſtet; multa breui ſtringat, vt nummus argenteus. Ergo eloquia Domini ſunt argentum, illúdque excuſum in monetam, vt argentei nummi valorem æmuletur, quod breui multa dat, quæ eſt laus elocutionis.

Iob. Phot. Aquila. Lorin. Eloquentia concionatoris ſit velut nũmus argenteus.
Plutarch.

293. Verbum diuinum eſt locutio Patris Dei,& quidem diſertiſſima,& typus elegantiſſimæ elocutionis. Audi Paulum ad Romanos 9. v.28. *Verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terram:* Scilicet Verbum abbreuiatum eſt eminentia cæleſtis eloquentiæ,& diuinioris elegantiæ. Porrò prodigium eloquentiæ eſt, Patrem Deum vnico verbo expreſſiſſe perfectè ſe, & ſua,cunctáſque increatas perfectiones. Scio S.Hieronymum ad Algaſiam, quæſt.10. & S. Cyprianum lib. 2. contra Iudæos, dixiſſe, *Verbum incarnatum ad hominis vſque naturam abbreuiatum:* quaſi humanitas ſit abbreuiatio Verbi:Sed obſtat, quòd inquit Magnus Theologus Nazianzenus Orat.5.de Theologia: *Carnis expers incarnatur,Verbum craſſeſcit.* Nam Verbum diuinum quodammodò incrementatur, (liceat ſic fari,) & ampliatur, dum vnione hypoſtatica quaſi extenditur ad humanitatem, qua extenſione non craſſeſcit Pater, neque Spiritus ſanctus. Quid ſi verbum breue, ſeu abbreuiatum poſſet intelligi, verbum ipſum, quia cùm ſit vnicum, & ſimplex (quod abbreuiati vocabulo quo ad homines poſſet ſignificari,)tot,tantáque, imò omnia creata, & increata tam mirificè exprimit? Quod vnius verbi diuini elogium eſt. Iuuat ad hanc rem accuratiùs expendere cur vox λόγος, quæ *verbum*, aut *ſermonem*, aut *orationem* ſignificat, tam vnanimi conſenſu interpretum, Ioannis 1. v.1. deſcribatur verbum: *In principio erat verbum.* Quin & cùm ad Hebræos 4.v.12. eadem vox Græca vertatur *ſermo* quando dicitur, *Viuus eſt ſermo Dei,& efficax;* aliqui apud Cornelium interpretantur de doctrina non de Verbo Dei.Et ſanè non *ſermonem*, ſed verbum ſcribunt hîc S.Ambroſius lib.4.de fide c.3.& S.Cyrillus lib.2. in Ioannem cap. 37. quibus ſubſcribunt alij. Cur ergo tam ſolenne eſt nomen *Verbi*, ſecus nomen *ſermonis*? Cauſam huius rei (aliud agens,) tetigit ſapientiſſimus Pater Ribera in ad Hebræos 4. *Verbum*,inquit,*ſimplex eſt,ſermo multis verbis conſtat.* Nempe diuinior eloquentia ſit verbum ſimplex, verbum breue, ſeu abbreuiatum. Vnde antonomaſticè Dei Filius dicitur Verbum,non ſermo; quia ſermo multis verbis videtur conſtare: ſic æſtimatur breuior eloquentia! ſic commendatur compendium elocutionis! quæ eſt commendatior facundia: quia breui multa eleganter eloquitur, & vno verbo multa ſignificat. Verborum amator eſt,non rerum, qui ita in vocibus deliciatur, vt vnam rem multis verbis exprimit. Profectò copia verborum rerum auaritia eſt. Quin & ſermo breuis,emendatus dicitur: verboſa elocutio ineptiæ ſunt. Eleganter S. Zeno Veron. ſerm. 10. ſic fatur de ſermone breuitate excultо: *Per ipſam ſui breuitatem tenaciùs à memoria ſeruatur. Hæc namque eſt emendati natura ſermonis, vt neque obſcuritate, quæ dicuntur, offuſcet,neque abundans ineptiis, vim rerum, quæ indicantur faciat euaneſcere.* Scilicet breuitas vigor ſermonis eſt;profuſa verboſitas,ſermonem diluit,& euirat.

Paul. Rom.
Hier. Cypr.
Naz.
Cur Dei filius ſæpius dicitur verbum,rariùs ſermo.
Ioan.
ad Hebr.
Cornel.
Ambr.
Cyrill.
Riber.
Zeno Veron.

294. Cæterùm vlteriùs expendere oportet, cur concionatoris ſermo comparetur monetæ, & quidem argenteæ, pretioſæ inquam, & magni valoris. Timeo ne diſſimulanter Pſalmographus taxet eorum mores, qui Euangelicam vocem auarè diuendunt: & vt ait Baſilius Seleuc. Orat.39. *Veritatem nundinantes.* Hiſpanè: *Hazen trato y grangeria de la predicacion.* Non perſtringit hîc Pſalmographus eos, qui ſtipendia accipiunt pro labore concionis, ſed eos, qui Mercatorum more auariſſimè ambiunt lucri occaſiones,& vt viles merces,Euangelij voces diuendunt. De quibus ait S.Nazianzenus Oratione 1. *Non enim plerique ſimiles ſumus, qui veritatis doctrinam cauponum ritu adulterant, vt ipſi ex hac cauponatione nonnihil emolumenti capiant, omnibúſque aſſentantur,* &c. Audis cauponum ritu Euangelica verba tractari? Audis ſacram Concionem dici quæſtuoſam cauponationem? Nam ſicut caupo aut ſtabularius, qui in caupona, ſeu diuerſorio eſculenta, & poculenta vendit, illa adulterat vilioribus admiſcendo, & cariùs vendendo viliſſimi lucelli auaritiâ. Sic concionator cauponator dicitur,quia viliſſimè tractat,& deturpat Verbum Dei, illud nundinans in ſuggeſtu, velut in tabernâ,aut cauponâ.Heu quoties ſic dehoneſtatur Euangelicus ſermo! *In diminutatis doctrinâ cauponariam exercebat*, luget Nazianzenus Orat.in laudem Athanaſij.

Baſil. Sel. Concionator ne veritatem nundinetur,vili cauponatione Euãgelij.
Naz.
Naz.

295. S.Auguſtinus commentans præfata verba Pſalmi 11. *Eloquia Domini eloquia caſta*, ita inibi fatur: *Caſta dicit ſine corruptione ſimulationis; Multi enim prædicant veritatem non caſtè, quia vendunt illam pretio commoditatum huius ſeculi. De talibus enim dicit Apoſtolus, quòd Chriſtum annunciarent non caſtè.* Scilicet qui ſpe vilis lucri,& pretio commoditatis in Eccleſia concionatur,non tam Chriſtum prædicat, quàm Euangelium dehoneſtat: Mercatur enim pretio verbi Dei huius ſeculi cõmoditates. O inhoneſtas nundinas! Conſultiſſimè Matthæi 5. v.13. Doctores Eccleſiæ appellantur à Chriſto Deo, *Lux mundi,& ſal terræ.* Lux, inquam, non terræ,ſed mundi, quia totum orbem debent illuminare doctrinæ claritate & vitæ ſplẽdoribus. Verùm *ſal terræ* dicuntur; quoniam proprium ſalis eſt reddere ſolum ſterile, (quod tam certum eſt, vt pudeat probare:) ſic concionator, à quo non ſteriliſcit,ſed fœcundatur ad prouentum commoditatum, auditorum ager, neſcio an Chriſtum prædicet, an ſua commoda nundinetur. Ca-

Aug. Qui ob auara lucra annunciat Euangeliũ, non caſtè concionatur.
Matth.

uendum est, ne Euangelica prædicatio fiat arbitrium lucri, & ingenium commoditatum captandarum; imò furandi artificium: Nam qui sic diuitatur, reus furti dicitur. Quò fortè alludit Clemēs Alexand. 1. Strom. aiens; *Scriptum est omnes, qui fuerunt ante aduentum Christi* (idem iudicium esto de posterioribus) *fures sunt & latrones, omnes autem vniuersè intelliguntur, qui in eloquentiâ, & doctrinâ sunt versati.* Aduertis bene eloquentes sapientiam Dei, malè futes dici?

Clem Alex.

296. Æstimatio concionis exaggeratur. Ergo Euangelica prædicatio argentum est, pretiosa pecunia est, non vt cōmoditates terræ emas, sed vt merceris cæli diuitias. Pretiosum metallum dicitur, vt Euangelicam concionem maximi facias: quam tanti fecit Christus, vt audeat dicere Tertullianus quasi prælatam Deiparę, Matthæi 12. v. 48. Concionāti Christo nunciatum est pro foribus adesse eius matrem, nec inchoatam concionem interrumpit, ne matrem pluris facere, quàm Dei verbum existimetur. Super quibus verbis sic fatur Tertullianus lib. de carne Christi cap. 7. *Solet adimplere Christus, quod alios docet. Quale ergo erat si docens non tanti facere matrem, ac fratres, quàm Dei verbum, ipse Dei verbum, nunciatâ matre, & fratribus desereret?* Tanti Christus æstimat Euangelicam concionem, & Dei verbum, vt illud quasi præferat matri Virgini: ô quanti æstimanit Deus Deiparæ conuersationem! Sed pluris dicitur quasi æstimasse Dei Verbum, & sacram concionem: hinc illam cense, & illam æstima supra terrenas opes, & auri, & argenti thesauros. Porrò *eloquia Domini argentum igne examinatum*, id est, purum, defæcatum, in monetam excusum ad valoris, & pretij exaggerationem. De Quæstuario prædicatore legi potest caput 8. libri 3. opusculi Tripartiti, in 2. tomo Concil. Pulchrè Philo lib. de Gigantibus, sic fatur: *Nonne in propatulo sunt probra istorum, qui se vocant sapientes, dum sapientiam vili pretio tanquam sub hasta in foro vendunt, nunc præsenti lucro exiguo, nunc blanditiis suauiloquis, nunc pollicitationibus quouis somno vanioribus?*

Matth.

Tertul.

Tripart. Philo.

§. LXIII.

Inanis gloriæ ambitio, seu ambitionis fastus est vitium agnatum Sapientiæ studiosis. Ad illud:

Probatum terræ.

297. Meritò diuina eloquia, siue cælestis sapientia dicitur *argentum igne examinatum, probatum terræ*, hoc est argentum putum, & approbatum ab hominibus peritis metallicæ artis. Aquila, & Isidorus Clarius inibi, S. Ambr. super Psal. 118. Octon. 18. vertunt aurum *defæcatum*, sincerum, inquā, absq; admixtione aliûs spurij metalli, aut vitij scoriæ. Lorinus, *nihil vanitatis continens*. Porrò iactantia est agnatus sapientiæ morbus, quia eloquendi peritiâ, argumentandi argutiâ, cōceptuum acumine, populorum concursibus, auditorij plausibus, quasi quodam inanis gloriæ fomite agitur sapiens ad superbiam. Nam scientia de sę turgida est, spumosa, & euanida. Philosophus (id est, antiquus sapiens,) *Animal gloriæ* dicitur à Tertulliano lib. de Anima cap. 1. quasi cæco impetu feratur ad gloriam. Vt Heliotropium natiuâ vi perpetuò ad solem; sic scientia spectat gloriam. Sapiens scientiis alitur, & superbiam ructat: diuina contemplatur, & humana patitur, & lucem, qua ab studiis illustratur, elatione obscurat. Paulus ad Romanos 1. v. 21. loquens de prisci seculi sapientibus, inquit: *Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.* Quid est sapientes euanuisse? Ad quæ verba sic fatur S. Anselmus; *Euanuerunt: quoniam vani fuerunt in cogitationibus suis, & ratio mentis eorum fumo superbiæ obscurata est, dum in se ipsis gloriarentur.* Nempe dum de suis scientiis ambitiosè superbiunt, euanescunt; & licet fuerint homines subtili ingenio præditi, quasi ob superbiam degenerauerint à generositate hominis, desciuisse dicuntur in pecuinam naturam propter inanis gloriæ studium, vnde sapiens non dicitur homo, sed animal gloriæ, ac si pars rationalis euanuerit relictâ facultate animali, brutis communi.

Aquila. Isid. Ambros.

Lorin.

Sapiens est animal gloriæ.

Tertul.

ad Rom.

Anselm.

Profectò sapientia arbitrium superbiæ est. Videas quosdam sutorum, aut his viliorum filios, in seculo pannosos, despicabiles, viles: quia fortassis à præcone patre vocis robur mutuarunt, quam instruxerunt aliquā sapientiæ guttā, sic insolenter turgere, sic fastuosè eloqui, sic pompaticè per calles incedere, sic buccinare aliqualem eruditionem, sic ventosè ambabus buccis ructare sapientiam: tam superbè elatos, & superciliosos, vt cæteros despiciant, & primas cathedras & dignitates impudenter ambiant. His apprimè conuenit quod S. Bernardus serm. 3. super *Missus est* dixit de quibusdam monachis ambitiosis; (suspicor ob sapientiæ studium;) *Sed video (quod magis doleo) post spretam seculi pompam, nonnullos in schola humilitatis superbiam magis addiscere, ac sub alis mitis, humilisque magistri grauius insolescere. Quódque magis peruersum est, plerique in domo Dei non patiuntur haberi contempti, qui in sua non nisi contemptibiles esse potuerunt. Vt quia videlicet vbi a pluribus honores appetuntur, ipsi locum habere non meruerunt, saltem ibi honorabiles videantur, vbi ab omnibus honores contemnuntur.* O insolentiam literatæ superbiæ, quæ viles homines, & honoribus negatos, ita extimulat ad fastum ambitionis! quasi sapientiæ cælestis sit cognata infernalis superbia. 298.

Bern.

Parùm foret ignobiles, & nihili homines à scientiæ studiis superbè insolescere, nisi etiam non pauci viri alioqui bene morati, & virtute nobiles, hoc inanis glorię tumore insolenter turgeant à sapientiæ fastu. Referam verba S. Nazianzeni (quæ aliàs expendi,) is orat. 22. sic scribit: *Turpe est profectò, cum in veste, ac victus ratione non magnificentiam, sed vilitatem amplectaris: ieiuniis item, & vigiliis, lectulique in terram strati asperitate, atque omni corporis maceratione in subiectione humilitatem: in diuinis disputationibus principatum, ac tyrannidem sibi vendicare, nec cuiquam omninò fasces submittere, ac supra omnes legis doctores supercilium attollere.* Audis quantâ superbiâ turgeant literati, vt etsi in virtutis stadio sanctè cucurrerint, in sciētiarum studio sic errant, vt sapientiæ principatum ambiant? Ecce studium Literarum factum est studium gloriæ. 299. Sapientia turget etiā in benemoratis. Naz.

Apostoli fuerunt in Ecclesia virtutis summates, & digni Euangelij præcones. Et tamen cùm ad Euangelizandi ministerium electi sunt, *Negati honoribus* dicuntur à S. Chrysologo: Nempe erant ignobili genere nati, & vili ministerio occupati, nullis scientiis instructi. Verùm himet etsi vsque ad miraculum sancti, & humiles fuerint, & ab innata generis vilitate, negati, inquam, honoribus, 300. Chrysol. Prædicatio Apostolorū quibusdam fuit suspecta de gloriæ studio.

vsque

vsque eò ob sapientiæ donum, & prædicationis gratiam naturaliter extimulabantur, (etsi frustrà,) ad gloriam, vt dixerit Tertullianus lib. 4. aduersùs Marcion. cap. 2. *Prædicatio discipulorum suspecta fieri posset de gloriæ studio*: (quæ verba aliàs ad aliam thesim comprobandam aliter expendimus.) Nimirum Discipuli à generis obscuritate, à piscationis vilitate, à scientiarum ignoratione inhabiles ad honores, etsi scientiarum eminentiâ, & prædicationis gratiâ diuinitùs inspirati, suspecti apud quosdam fuerunt de gloriæ studio. (Non ab Apostolorum vitio, sed à non bono audientium iudicio.) Sic natura humana à sapientia instigatur ad inanis gloriæ studium!

Tertull.

301. Dæmon dicitur à superbia scientiæ.

Præterea cælestes spiritus, Angeli, inquam, in cælo creati sunt naturâ bonâ, & integrâ, neque ad malum procliui, imò gratiâ, & infusis notitiis instructissimi. Sed perbreui temporis spatio superbissimè euanuerunt. Quidnam Angelos instigauit ad elationem? Non corrupta natura ad malitiam propensa; non aliquis æmulus instigator: non ignorantia, siue defectus scientiæ. Quis ergo superbiæ fomes Angelos extimulauit ad elationem? Suspicor ipsâ diuinitùs innatâ sapientiâ quasi instigatos ad superbiendum: nam sapientiæ eminentia aliqualis fuit occasio ambiendi fastigium sublimioris gloriæ. Quod insinuare videtur Cornelius Noster. Porrò 1. Corinth. 8. v. 1. ait Paulus: *Scientia inflat.* Hinc *Superbus Diabolus* (ait Cornelius) *dictus est* δαίμων *Dæmon quasi* δαήμων *Daimon, id est, doctus, peritus, sciens inquit Plato in Cratylo.* Nempe Angelus scientiâ inflatus, à sapientiæ agnatâ elatione, factus est ex Angelo Dæmon. *En su nombre tiene el Demonio escrita la causa de su condenacion.* Neque enim iam dicitur, Angelus, sed Dæmon, hoc est, doctus, peritus, sciens; vt condemnationis suæ causam in nomine præferat ad sui contemptum: & qui à sapientia ambitiosè superbiit, sapientis, seu Dæmonis nomine superbiæ pœnas luat.

Cornel. 1. Corin.

Plato.

302. Matth.

Delusâ primâ gulæ tentatione, Matthæi 4. v. 5. *Assumpsit Iesum Diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi.* Vox *pinnaculum* valde angit doctores, & in varias sententias diuidit. Ad rem satis Remigius: *Pinnaculum sedes erat doctorum.* Videlicet Diabolus frustratus successu tentationis primæ, quæ gulam suadebat, & palati voluptates, Christum allicere cupit ad iactantiæ, & inanis gloriæ ambitionem; & ita Iesum ducit non in Regum curiam, vbi tota politia, ambitio est; neque ad Principum Palatia, vbi æstuat superbiæ iactantia, & elationis fastus; sed ad pinnaculum templi ducit, quod sedes erat Doctorum. Opportunè quædam Glossa apud S. Thomam ibi: *Ideò duxit eum suprà pinnaculum, cùm vellet eum de vana gloria tentare, quia in cathedra Doctorum multos deceperat inani gloriâ; & ideò putauit istum positum in sede magisterij inani gloriâ extolli posse.* Nempe astutissimus Dæmonum cùm ardenter cuperet, Christum, quem suspicabatur Deum esse, pellicere ad studium inanis gloriæ, in sede magisterij, & suggestibus concionatorum statuit, quasi hi litterarij honores maximam vim habeant ad permouendos humanos animos ad iactantiam, & ambitionis fastum. Vnde malus Dæmon vel Christum Deum præsumit instigare ad gloriam, si in re litteraria, & inter litteratorum proceres versetur. O quàm fidit Diabolus ambitioni sapientiæ! Caueat ergo Christianus Doctor, & Euangelicus Ecclesiastes, ne diuini eloquij argentum purum, & defæcatum adulteret inanis gloriæ admixtione, & superbiæ studio. Saltem concionator, qui auditorum plausus captat, auditores prodit, vt ait S. Gregorius lib. 22. Moral. cap. 12. aiens: *Multa sunt; quæ audientis animum produnt; maximè si auditores nostri & semper laudent, quod audiunt, & nunquam quod laudant, sequantur.* Concionator, qui plausus ambit, contemnit persuasionem.

Remigius.

Ad cathedras & pulpita ducit Diabolus Christum, vt illum tētet inanis gloriæ.
Glossa.
S. Thomas.

Gregor.

---

§. LXIV.

Probitas prædicatoris, meritum, & laus est Euangelij. Improbitas autem dedecus, & contumelia. Ad illud:

Purgatum septuplum.

Naufragium sine tempestate (ait Nazianzenus orat. in laudem Heronis,) est, hominem à superbia euanescere, & periclitari à diuina sapientia, vnde sospitari debuisset. Porrò ex agnata sapientiæ arrogantia oritur fastuosa libertas, quâ literatus detrectat legum subiectionem: & exemptiones prætendit, ne cæteris æqualis esse videatur, sed supra reliquos eminere. Matthæi 5. v. 17. Postquam Christus Deus electos discipulos destinat Euangelij præcones, aiens: *vos estis sal terræ, vos estis lux mundi*: statim addit: *Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut prophetas, non veni soluere, sed adimplere.* Quorsum hæc? *Quis enim ista erat suspicaturus?* (ait S. Chrysostomus homil. 16. in Matthæum.) *Quisue omnino istud obiecerat, vt contra necessariò videatur occurrere? Neque enim ex dictis eius istiusmodi suspicio nascebatur. Cur igitur hoc dixit?* Satis fit dubitandi rationem mutuasse ex Chrysostomo; dubitationis solutio petenda est ex sapientissimo Maldonato, qui sic fatur: *Ne existimarent licere sibi, quod Christi, id est, ipsius legislatoris discipuli essent, legem violare. Sicut solent, qui ex familia Principis sunt, omnibus penè legibus solutos esse.* Scilicet Christus discipulos suos constituerat Doctores, & Prædicatores Ecclesiæ, & ideò statim præcauet, ne ex eo existiment solutos esse legibus, & omnia sibi licere: quasi nulla lege obligetur vir literatus, & concionator existimet se esse à legibus immunem: Nam sapientia, eruditio, & eloquentia non est jus ad quodcumque volet, & exemptio à legum obseruatione. Sapienter ergo Christus vbi primùm Apostolos constituit Doctores, & Prædicatores, illico eos admonet legibus obligari, ne existiment solutos esse legibus, aiens: *Nolite putare quoniam veni soluere legem.* Profectò erubescunt dicta factis deficientibus: & præcipua elegantis elocutionis pars sunt elegantes mores.

303. Sapiens non est solutus legibus.

Matth.

Chrysost.

Maldon.

S. Petrus Chrysologus serm. 117. ita fatur: *Difficilius quidem, sed gloriosius est mundo præsente luctari: & aduersus instructas delinquentes turbas aciem quandam disponere sanctitatis.* Audis non sermonem limâ eloquentiæ comptum, sed probitate vitæ armatum, exarmare peccatorum improbas acies? Sanctitas enim prædicantis est prædicationis vigor: languet eloquentia, quam virtus non animat: non validè ferit sagitta, quæ non retrahitur vsque ad cor iacientis. *Vnde & bellicam machinam retractu tela vegetantem*, inquit Tertullianus in Scorpiac. cap. 1. Nimirùm sagittarius quò magis sagittam ad se trahit retractu chordæ, eò valentiùs sagittam emittit ad feriendum. Ergo Prædicator, qui in Scriptura, & Patribus sæpe dici-

304. Chrysol. Concionis vigor à prædicatoris virtute est.

Tertull.

tur sagittarius, priùs ad se attrahat doctrinā, quam prædicat: & ita doctrinæ retractu tela vegetabit. Alioqui imbecillia erunt, & sine ictu. Operetur ipse, quod faciendum prædicat, ne (vt ait S. Augustinus serm. 6. Epiphaniæ,) *similes facti fabris arcæ Noë; qui aliis, vbi euaderent præstiterunt, & ipsi diluuio perierunt.* Caue ne tu pericliteris, qui es aliorum incolumitas.

Aug.

305. Non exquisita eruditio, parta indefesso studio, aptam concionem instruit, sed diuturna prædicatoris, & indefessa ad Deum oratio concinnat elegantiam, & vigorem Euangelicæ orationis. Nempe oratio ad Deum energia est orationis ad homines. S. Augustinus lib. de Doct. Christian. cap. 17. sic scribit: *Qui dicendo nititur persuadere, quod bonum est, nihil horum trium spernens, vt scilicet doceat, vt delectet, vt flectat; oret, atque agat: quod cùm aptè, & conuenienter facit, non immeritò eloquens dici potest.* Itaque sanctitas vitæ est elegantia concionis, atque orationis; & contemplationis assiduitas est prædicationis vigor: precibus instrui debet concio Euangelica. Matthæi 4. v. 21. *Vidit Iesus alios duos fratres Iacobum Zebedæi, & Ioannē fratrem eius in naui reficientes retia sua.* Ad quæ verba in hunc modum fatur Hugo Card. *Rete, prædicatio, quæ debet refici contemplatione, & studio.* Videlicet rete prædicationis, si quando reficiendum est, non est quærenda plagula, quâ reficiatur, & interpoletur ex prophana eruditione, aut elocutionis facundiâ, sed oratione, & contemplatione, & studio virtutis. Eloquentiæ Euangelicæ efficacia non est emendicanda ex phalerata Demosthenis, aut Tullij arte, neque bene fucatis, & malè elegantibus Poëtarum figmentis: non ex malè dulcibus nouellarum elegantiis, neque ex scurrilibus otiosorum hominum nugis, & salibus; sed ex orationis, & contemplationis secreto, & elegantium morum concinnitate. His instituenda est prædicationis persuasio, quæ *contemplatione reficitur.* Et sanè plagula, quæ assuitur ad reficiendam rem aliquam, ex simili panno, siue telâ esse debet. Quis enim rete panno, aut pannum parte retis reficiat? Ergo prædicatio, quæ refici debet oratione, & contemplatione; orationi, & contemplationi adsimilis est, & iis constat. O fructuosa prædicatio, quæ orationi affinis est, & sanctitate constat, & contemplatione reficitur! Hæ conciones lacrymas cient, non hilares plausus; compunctionem, non admirationem: Elegantiam non affectat, & elegantes mores creat.

Aug. Matth. Hugo. Concio reficienda est oratione, nō facetiis nouellarum.

306. Profectò prædicatio, quæ non verborum, sed morum elegantiâ constat, pro miraculis est. Quid opus est miraculis ad persuadendum, quod vitæ miraculum prædicat, & suadet? Quod docet S. Chrysostomus homil. 11. in Matthæum ad hunc modum fatus: *Si quidem sacerdos est, doceat, & doctrinam suam bona vitæ quasi miraculis factis commendet.* Itaque excellentia bonæ actionis est miraculum prædicationis: vsque ad miraculum animas conuertit ad Deum, qui vsque ad miraculum Sanctus est. Hæc sunt quasi naturalia Ecclesiæ miracula; quæ quia occulta sunt, ignorantur; & quoniam crebra sunt, apud homines viluerunt. S. Gregorius lib. 3. Dialogorum cap. 17. ita scribit: *Si inuisibilia pensamus, nimirum constat, quia maius est miraculum, prædicationis verbo, atque orationis solatio peccatorem conuertere, quàm carne mortuum resuscitare. In isto, resuscitatur caro iterum moritura, in illo verò anima in æternum victura.* Vides prædicationem probitate vitæ animatam, & orationis virtute robustam, miracula crebrò patrare & quidem prodigiosiora; nempe, resurrectionem, non corporum ad vitam mortalem, sed animorum ad æternaturam vitam. Hæ sunt religiosæ verbi Dei præstigiæ, & piæ prædicationis incantamenta. Isaiæ 3. v. 1. *Ecce dominator Dominus auferet à Ierusalem validum, & fortem, Consiliarium, & sapientem, & prudentem eloquij mystici.* Quis est hic prudens eloquij mystici? Hieronymus Prado respondet; vir pius, & pollens dono orationis. Cornelius; eum, qui pollet facundiâ, & gratiâ, & efficaciâ persuadendi: quia vis persuadendi in concionatore à gratia orationis est. S. Hieronymus addit ad rem præsentem: *Prudens eloquij mystici, siue, vt Theodotion vertit, prudens incantator.* Idem enim est apud Hieronymum, prædicator ab oratione, & moribus eloquēs, & vehemens, ac prudens incantator. Nam concionatoris eloquentia, quæ à probitate vitæ, & orationis calore animatur, genus incantamenti est, & pia animarum incantatio ad virtutem; sicut etiam est vitiorum excantatio. *Eundum est ad eos, qui quieta dogmata efficiunt, & diuinis scripturis eos incantant,* inquit Clemens Alex. lib. 7. Strom.

Probi præconis concio est naturale miraculum. Chrysost. Greg. Isaiæ. Cōcionator sit pius incantator. Prado. Cornel. Hieronym. Clem. Alex.

307. Basilius Seleuc. Orat. 43. ait: *Prædicatione Euangelium damnatum.* Nimirùm praui prædicantium mores Euangelium, quod prædicant, damnant: siquidem vita mentitur, quod os prædicat: Fallere creditur, qui quod verbis extollit, factis deprimit; deuenustat doctrinam, qui eam opere non commendat: imò qui Euangelicè non viuit, & Euangelium prædicat, prædicando illud damnat: sicut bona Prædicatoris vita laus est Euangelij. *Audaciùs scripsi vobis* (inquit de se Paulus ad Romanos 15. v. 15.) *ex parte tanquam in memoriam vos reducens propter gratiam, quæ data est mihi, vt sim minister Christi in gentibus, sanctificans Euangelium Dei.* Quid est esse ministrum Christi, & sanctificare Euangelium? S. Anselmus ibidem: *Vt sim minister Christi, id est, vt ministrem, & seruiam Christo, prædicans illum gentibus. Sanctificans Euangelium Dei, id est, exemplo meo sanctum ostendens.* Nempe Paulus cœlesti vitâ, & sanctiori conuersatione Euangelium sanctificat: Vel, vt ait S. Augustinus super epistolam ad Romanos *consecrans Euangelium.* Nam quemadmodum non boni prædicantium mores Euangelium culpant, & damnant; sic bene moratus Prædicator illud sanctificat, & consecrat. Ergo sicut doctrina, *& eloquia Domini sunt eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum*: & vt ait S. Hieronymus, *collatum septuplum*, id est, multoties; sic congruit, vt consimili niteat puritate quisquis dignè Verbum Dei tractare debet. Nam *peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Psalmo 49. v. 16. Fulgeat Euangelium à Concionatoris sanctitate, ne denigretur illius iniquitate. Caue sacrilegium, fuge blasphemiam.

Basil. Seleuc. Pius concionator Euāgelium consecrat; impius damnat. Ad Rom. Anselm. Aug. Hieronym. Psalm.

* * *

*

§. LXV.

§. LXV.

Sermo Euangelici præconis, audientium vitam fouet & alit, gratiam auget & amplificat; vitam tribuit audientibus quasi Eucharisticam, & beatam. Ad illud:

Ponam in Salutari.

308. Ex concionatore pendet anima auditorum. CVm ergo eloquia Domini sint eloquia casta, velut argentum defæcatum, sincerum, & pluries depuratum, & eximiâ puritate nitens: exigátq; prædicatorem consimili puritate fulgentem, operæpretium est nosse, quem effectum præstent in audientibus eiusmodi verba diuina. Quod (nisi fallor) præcinit Psalmographus versiculo proximè præcedenti, aiens: *Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo*, id est, (vt interpretatur sapientissimus, & sanctissimus noster Cardin. Bellarmin. ibi:) Bellarmin. *Ponam in salutari: Collocabo eos in salute, stabiliam eos in salute, vt semper salui consistant. Fiducialiter agam in eo.* Septuaginta Interpretes: *Afflabo ei, vel aspirabo ei.* Nempe audienti verbum Dei ex ore concionatoris afflabo, vel aspirabo salutem, & vitam. Gotthic. Quod docuit Iuditha hîc v.21. *Vos estis Presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum (eloquio vestro, ait Trãslatio Gotthica) corda eorum erigite.* Itaque ex Doctoris disciplina, & eloquio pendere dicitur salus, & vita populi. O vtinam Christiani Concionatores hæc Iudithæ verba sæpè versarent mente, & pro dignitate tractarent Verbum Dei, scientes ab ipsorum concione dependere salutem, & vitam Christiani populi. Proh nugas! quæ in ore concionatoris blasphemiæ sunt: Heu meras subtilitates! quæ in concione mera homicidia sunt. Nempe eiusmodi concionator (è cuius verbo dependet anima, & vita populi,) si non dicat verba plena Actor. salutis, homicida est, & reus perditi populi. Actorum 20. v.26. inquit Paulus: *Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium. Non enim subterfugi quominus annunciarem omne consilium Dei vobis.* Nimirùm Paulus dicit se ideò non esse reum sanguinis Christianorum, quia omne consilium Dei, & cæli doctrinam omnibus proficuam, & salutarem prædicauit; quam si nõ prædicasset, reus foret salutis, & vitæ omnium. Theophyl. Quod aduertit Theophylactus ibi aiens: *Mundus sum a sanguine omnium: officium enim magistri feci; Non enim subterfugi quin vobis declararem. Ergo qui non dicit, reus est sanguinis, hoc est, cædis.* Quia, vt ait Iuditha, *ex vobis pendet anima illorum.* Salus enim & vita populi ex prædicatoris verbis pendet, & Verbo Dei constat.

309. ad Hebræos. Verbũ Dei omnia portat, fouet, animat. Paulus ad Hebræos 1. vers.3. loquens de Christo Deo sic scribit: *Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substãtiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens* &c. Nempe Christus verbo, & doctrinâ suâ omnia portat. Quid est omnia portans? Græcè φέρων, quod verti potest, inquit Cornelius, *Alens, fouens omnia*: scilicet verba, seu eloquia diuina fouent & alunt omnia. Ducta est metaphora à fœmina volucre, quæ oua emortua diu super illis cubans fouet ad vitam, & mox alit, & nutrit. Sic Deus fouet, & alit omnia verbo seu eloquio doctrinæ cælestis: vt non tantùm prima vitæ auspicia, sed etiam incrementa debeantur eloquiis diuinis. S. Chrysost. tom.5 orat.7. Chrysost. de laudibus eorum, qui in Ecclesia frequenter occurrebant, sic loquitur de suis sermonibus sub agriculturæ metaphora: *Agricultura verò, quâ orationibus, (concionibus inquam) nostris semina doctrinarum communicantur, quæ spiritus dona auget, amplificátque spirituales animæ diuitias inexhaustas, & alimoniam immortalem procurare solet.* Nimirum eloquia Dei in ore Chrysostomi egregij concionatoris non tantùm auditores fouent, & animant ad vitam, sed alunt immortali alimoniâ *augéntque, & amplificant* diuinam gratiam & Spiritus Sancti dona. Quasi ad mores bene instructa concio augmentum sit gratiæ, & amplificatio Spiritus; nam diuinus sermo viuax gratiæ amplificatio est, & vitale incrementum Spiritus, & summa viuacioris virtutis. Sic proficit ad vitam qui immortali cælestis doctrinæ cibo alitur! Viuus est enim sermo Dei & efficax, Ad Hæbræos 4. vers.12. Ad Hebr. *Et verè viuus vitâ diuinâ, intellectuali, æternâ*, vt commentatur Caietanus inibi: Caietanus. Addit S. Anselmus ad eadem verba: Anselm. *Viuus est sermo Dei, id est vera vita in semetipso, & sufficiens ad aliorum viuificationem, & ita viuemus in eo. Sermo Dei, qui prædicauit illam requiem, est viuus vitâ propria, id est, vita est viuificans alios, vel in assumpta humanitate, in qua mori voluit, iam viuus est, id est, vitam æternam consecutus, & sequaces suos viuere similiter faciens, quia immortalis est, & vos immortales faciens.* Expende quàm viuax, & viuificator sit sermo diuinus, qui sequaces suos sic viuere facit; est enim salus, & vita audientium, & quasi impassibilem vitam illis tribuens.

Ioannis 6. vers.64. ait Christus: *Verba, quæ ego* 310. *locutus sum vobis, Spiritus, & vita sunt.* Rupertus Ioan. lib.7. in Ioannem sic ea explicat: Rupert. Verba concionatoris sunt quasi verba consecrationis. *Spiritus viuificans, & vita viuens, & verum vitæ verbum. Hæc in pane, de quo dicturus sum; Hoc est corpus meũ, & in vino, de quo dicturus sum; Hic est sanguis meus, inuisibiliter operantur, vt vera caro mea sit, & sanguis meus, non mutatâ specie exteriori, sicut & in singulis hominibus spiritualiter, id est, nihilo mutato de extrinsecus corporis accidentibus, hoc agunt, vt membra mea sint, & de multis vna fiat Ecclesia, quæ alio respectu corpus meum, plenitudo mea, dicatur, & sit.* Ecce tibi verba, seu prædicatio Christi dicuntur quasi verba sacramentalia, quæ auditores consecrant in aliam quasi speciem sacramenti Eucharistiæ, ait enim Rupertus, quòd cùm dixit Christus verba, quæ prædicando locutus sum vobis spiritus, & vita sunt, intelligantur ac si forent verba sacramentalia, quæ verè faciunt, vt fideles Christi membra sint, & de multis vna fiat Ecclesia, & corpus Christi, & eius plenitudo. O illustrem sacræ concionis excellentiam æmulam Eucharistici sacramenti! Neque insolens est in Scripturis sacram prædicationem comparari verbis consecrationis, quibus in pane, & vino conficitur Eucharistiæ mysterium. Ad Rom. Ad Romanos 15. v.15. ait Paulus eximius concionator: *Propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, vt sim minister Christi in gentibus, sanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto.* Eruditè aduertit Cornelius τὸ *minister*, cùm dicitur Cornelius. *Minister Christi*, Græcè non scribi διάκονος, sed λειτουργὸς *liturgos*. Vnde dicitur Liturgia, id est, Missæ sacrificium. Et ita subiungit: *Sanctificans Euangelium*, id est, *consecrans Euangelium*. Quod luculenter explicuit Cardinalis Caietanus his verbis: Caiet. *Nota qualis minister, præaduertendo, quòd dictio inter*

interpretata sanctificans non deriuatur à sanctitate,
311. *sed à sacro; & significat sacrum operans. Perinde ac si dixisset, sacrificans Euangelium Dei. Itaque ad hoc se electum dicit, vt sic Euangelizet in gentibus, vt Euangelium vertat in sacrificium. Quod tunc fit cùm Euangelizamus cum tantâ reuerentiâ vitæ, & morum, quanta ad celebrandum fructuosè tantum sacrificium exigitur.* Quid præclarius ad hanc rem? Videlicet Sacerdos est Paulus, aut quiuis præco Euangelij: consecratio est ipsa prædicatio Euangelij: hostia sunt populi, qui conuertuntur, & fiunt mysticè corpus Christi. Ergo per verba prædicatoris, sicut per verba consecrationis quodammodò conuertendi sunt auditores in mysticum Christi corpus, & aliam quasi speciem Eucharistiæ. Nempe Eucharistia est memoriale, & imago passionis, in qua tot, tantáque passus est Christus. Verùm Christus in consecrato pane est impassibilis, prout ibi est. Neque enim Christus in pane Eucharistico obnoxius est morti, sed exēptus ab infirmitatis, seu mortis ærumnis: & prout ibi, perpetuò viuus, & immortalis, quia nihil in Eucharistia pati potest. Sic homines per dignam sacro præcone concionem, similem in modum consecrantur: nam per efficaciam sacræ prædicationis conficitur quædam imago Eucharistiæ, & auditor fit quasi impassibilis à mundanis ærumnis, & quasi immunis à frequentibus periculis: Ita vt ferè viuat vitam sacram, & Eucharisticam: & velut fiat quasi ex vi verborum non tantùm viuus, sed velut immortalis immortali vitâ gratiæ, quam per sacram prædicationem accepit, & per eandem conseruat vsque ad finem vitæ, vitæque æternæ destinatur, & consecratur ad modum quodammodò similem, ac Christus est in Eucharistia. Ecce tibi Euangelica prædicatio dignè tractata tribuit vitam hominibus, & vitam quidem velut impassibilem, & Eucharisticam: & cælestis vitæ æmulam.

312. Ioann. Concionatoris verba tribuunt vitam quasi beatam.

Ioannis 6. v. 69. concionante Domino, ob sublimitatem doctrinæ, infirmi quidam discipuli recesserunt. Tunc ait Christus discipulis: Numquid & vos vultis abire? Cui omnium nomine respondit Petrus: ***Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes***, Id est, ***verba vitam æternam portantia tu habes***, vt interpretatur Rupertus lib. 7. in Ioannem. Scilicet prædicatio Christi, aut cuiusuis præcone Euangelij digna concio, vitam æternam habet, & portat. Vitæ autem æternæ nomine cælestis beatitudinis gloria sæpius intelligitur. Dicitur enim de beatis in die iudicij: ***ibunt iusti in vitam æternam.*** Matthæi 25. v. 49. & alibi persæpe. Quasi auditio doctrinę Christi sit quædam vitæ æternæ æmulatio. Sapientissimus & grauissimus Maldonatus explicans præfata Ioannis verba, quibus dixit Petrus ad Christum: ***Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes***, sic ait: ***Quasi iterum dicat Petrus, Domine bonum est.*** (Matthæi 17. v. 4.) ***nos hîc esse.*** Scilicet sicut Petrus cùm vidisset Thaboris gloriam, & Christum beatitudinis gloriâ fulgentem, voluit ibi commorari diutiùs ad fruendum beatis gloriæ deliciis: sic modò audiens doctrinam Christi, quasi consimili gloriâ, & auditione bearetur: & ita nequit ab illo diuelli, aiens: ***Domine bonum est nos hîc esse: verba vitæ æternæ habes.*** Quâ, rogo, hyperbole exaggeratiùs potest explicari, quàm viuifica sint Christi verba ex ore Christi, aut Euangelici præconis, quàm dicendo non absimilem vitam præstare, ac beatam vitam? ita vt sacra concio dicatur viuax beatitudo, & perennis vitæ gloria, quæ obnoxia non est mundanis vicissitudinibus, nec vectigalis infirmitatibus, sed immunis à morte: Vita, inquam, æterna, & æternitas viua perenniter. Igitur viuus est sermo Dei etiam in ore digni præconis Euangelij, qui vitam inchoat, ***fouet***, & ***alit***; ***gratiam*** (quæ vita animæ est,) ***auget***, & amplificat, & ad modum Eucharistici sacramenti auditores consecrat, & velut impassibiles, & immortales facit, & quasi beatam, & perennem vitam per auditum ingerit. O diuinam diuini sermonis audientiam! quæ prædestinatos à reprobis segregat. ***Qui ex Deo est, verba Dei audit***, Ioan. 8. v. 47. Ambiant homines ex concionibus haurire hanc vitam: neque concionatores frustrentur tantum bonum, non Euangelium, sed se prædicando. Altè hæreant animis verba sanctissimæ Iudithæ. ***Vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis dependet anima illorum: eloquio vestro corda eorum erigite.*** Et ***sensu verborum*** præcellit hîc sapiens sapientis Iudithæ Oratio.

Rupert. Matth. Maldon. Matth. Ioann. Iudith.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

Vers. 1. *TVNC iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic*
manere eam, & constituit quid daretur illi de conuiuio suo. 2. *Cui res-*
pondit Iudith, & dixit: Nunc non potero manducare ex his, quæ
mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio: ex his autem, quæ
mihi detuli, manducabo. 3. *Cui Holofernes ait: Si defecerint tibi*
ista, quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi? 4. *Et dixit Iudith: viuit*
anima tua Domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat
Deus in manu mea hæc quæ cogitaui. Et induxerunt illam serui eius in tabernaculum,
quod præceperat. 5. *Et petiit dum introiret, vt daretur ei copia nocte & ante lucem egre-*
diendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum. 6. *Et præcepit cubiculariis suis, vt*
sicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandū Deum suum, per triduum: 7. *Et exibat*
noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat se in fonte aquæ. 8. *Et vt ascendebat, orabat*
Dominum Deum Israel, vt dirigeret viam eius ad liberationem populi sui. 9. *Et introiens*
munda manebat in tabernaculo, vsque dum acciperet escam suam in vespere. 10. *Et fa-*
ctum est, in quarto die Holofernes fecit cœnam seruis suis, & dixit ad Vagao eunuchum
suum: Vade, & suade Hebræam illam, vt sponte consentiat habitare mecum. 11. *Fœdum*
est enim apud Assyrios, si fœmina irrideat virum, agendo vt immunis ab eo transeat.
12. *Tunc introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: Non vereatur bona puella introire ad Domi-*
num meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in
iucunditate. 13. *Cui Iudith respondit: Quæ ego sum, vt contradicam Domino meo?*
14. *Omne quod erit ante oculos eius bonum & optimum faciam. Quidquid autē illi placue-*
rit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. 15. *Et surrexit, & ornauit se*
vestimento suo, & ingressa stetit ante faciem eius. 16. *Cor autem Holofernis concus-*
sum est: erat enim ardens in concupiscentia eius. 17. *Et dixit ad eam Holofernes: Bibe*
nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inuenisti gratiam coram me. 18. *Et dixit*
Iudith: Bibam Domine, quoniam magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus
meis. 19. *Et accepit, & manducauit, & bibit coram ipso, ea quæ parauerat illi an-*
cilla eius. 20. *Et iucundus factus est Holofernes ad eam, bibitque vinum multum ni-*
mis, quantum nunquam biberat in vita sua.

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. ***Tunc iussit eam introire, vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam, & constituit quid daretur illi de conuiuio suo.***

1. OMNIA tentat Holophernes, quò Iudithæ blandiatur, & venustissimam & charissimam fœminam ad suam pelliciat voluntatem. Et primò ipsemet ducit Iuditham in tabernaculum splendidum, & illustre, & quo nullum in Assyriis castris dignitate maius, & apparatu sumptuosius scilicet in quo repositi erāt thesauri eius. (Iudithæ assignatur tabernaculū Assyriæ gazæ.) Sed cur in tabernaculo, vbi seruabantur Assyriorū thesauri, cōstituitur Iuditha? (Lyra.) Lyra censet iam hinc Holophernem agere cum Iuditha, tanquam cum propria coniuge. Imbecillo fundamento nuptias molitur Lyra: Amorem inde conicere potuit; nuptias verò hallucinari. (Carthus.) Carthusianus existimat ideò assignari Iudithæ tabernaculum, vbi erant Assyriæ gazæ, vt indicaret quàm Iudithæ confideret. Frigidum planè commentum. Neque enim Holopherni furtum timēdum erat ab imbelli fœmina. (Salian.) Salianus ad annum mundi 3346. ideo putat introductam in tabernaculum, vbi repositi erant eius thesauri, quia instar pretiosissimi thesauri Iudithā æstimabat. Sed pulchra fœmina thesaurus voluptatis est, non auaritiæ. (Sanct.) Literalissimè docet Sanctius hîc n. 1. ideò Iudithæ, ad habitandum designari tabernaculum, vbi repositi erant thesauri Holophernis: quasi eam eorum dominam constitueret, ad ornamentum, & muliebres delicias, quarum esse sciebat studiosum fœminarum ingenium: (de mulierum impotentissimo affectu ad se ornandum, legi potest Andr. Tiraquellus in 3. legem conn. n. 21. & 22.) (Tiraquel.) Hæc omnia lenocinia sunt amantium, & munificentia appendix amoris est, vel potiùs ipsissimus amor. (Iudith.) Quàm locuples fuerit tunc Assyriorum thesaurus, constat ex cap. 2. v. 10. & 16.

Vatabl. Cibus pulchritudinē nutrit. & 16. Vatablus sic locum hunc exscribit,& explicat: *Tunciussit eam introduci in cellam argenteæ suæ supellectilis: déque cibariis suis mensam ei consternendam, & potum de vino suo præbendum constituit.* Magnus hic Iudithæ honos, & magna eiusdem formæ cura; quandoquidem Nabuchodonosor,

Daniel. Danielis 1.vers.5. pueris, quos decoros formâ seligi mandauerat, *Constituit annonam per singulos dies de cibis suis, & de vino vnde bibebat ipse.* Nempe dum Holophernes cibum, & potum de mensa sua iubet tribui Iudithæ, non tantùm consulit eius deliciis, sed etiam venustati, & subinsi-

Serar. nuat Serarius: sumptuosior enim alimonia pulchritudinis lenocinium est, & venustatis arbi-

Salian. trium. Perplacet Salianus asserens, in signum intimæ beneuolentiæ iussisse, vt de mensa, sua suppeteret Iudithæ annona.

VERS. 2. *Cui respondit Iudith, & dixit: Nunc non potero*

2. *manducare ex his, quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio: ex his autem quæ mihi detu-*

Iudith. *li, manducabo.* Dixerat nuper Iudith se adhuc in Assyriis castris Deum suum colere, ne inciuilis, & inurbana videretur, si recusaret quicquam facere contra auitam religionem, vt religioni, non contemptui adscriberetur eiusmodi refutatio. Refutat autem Assyriorum cibos, vtpote Idolis sacratos, de quo egimus ad cap. 10. v. 5. Vnde ait se non posse vesci Assyriis dapibus, *ne veniat* super illam of-

Vatabl. fensio, id est, *Ne qua contrahatur offensio*, ait Vatablus. Ac si dicat; ne dum vescar cibis lege mea vetitis, offendiculum, (*Græcè, scandalum*) seu peccatum ab eiusmodi esu contraham: atque ita per me impediatur, quod Deus in publicum bonum per me facere decreuit. Prædixerat enim Iuditha à Deo suo reuelandum sibi quando, & quomodo

Quod vetitum est, facere non possumus. traderet populum. Ita Salianus. Vnde secum domo detulisse ait escas, quibus patriâ lege vesci licet. Consultissimè dixit, se non posse manducare, nec dixit se non manducaturam, quod Dei legibus prohiberetur facere. O præclaram eruditionem! Sibi seriò persuadeat homo, se non posse facere, neque habere potentiam ad faciendum, quod diuina lex facere vetat. Ne si putet à se fieri posse, il-

Tertull. lud facere tentet. Pulchrè Tertullianus in lib. aduersùs Psychicos cap. 13. *Ego me seculo, non Deo liberum memini: sic meum est vltrò officium facere Domino, sic indicere illius est.* Ita honoranda lex est, vt existimemus, nos facere non posse, quod si facere non possemus, non prohiberetur.

VERS. 3. *Cui Holophernes ait: Si defecerint tibi ista, quæ*

3. *tecum deduxisti, quid faciemus tibi?* Ex solicitudine Holophernis circa Iudithæ victum, egregiè ostenditur, quàm incensus sit eius amore. Vnde ipsam rogat quid sibi paratum velit, si defecerit, quod pro suo vsu secum domo detulit; diu enim durare non poterat, quod portatum est in ascopera, quam Abra asportare potuit.

VERS. 4. *Et dixit Iudith: Viuit anima tua Domine, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitaui. Et induxerunt eam serui eius in tabernaculum, quod præceperat.* Iterum iurat Iuditha, idem enim est, *Vi-*

Sa. *uit anima tua*, ac *per vitam tuam*, vt notat Sa. Verè autē iurauit non priùs asportatos à se cibos consumendos esse, quàm quod ipsa animo destinauerat, & Holopherni promiserat, abundè impleret. Quod Holophernes intellexit de traditione Bethuliæ; ipsa verò de ipsius cæde, quæ perpetrata est, antequàm patrios cibos cōsumpsisset. His verbis cùm annuisset Holophernes, introducta est in tabernaculū, quod præceperat, seu destinauerat.

Et petiit dum introiret, vt daretur ei copia nocte, VERS. 5.
& ante lucem egrediendi foras ad orationem, & de- 4.
precandi Dominum. Lyra, & Carthusianus cēsent, Lyra. Carthus.
Iuditham petiisse ab Holopherne, cùm discessit ab eo sedente in conopeo, eiusmodi facultatem; perplacet cum Sanctio Holophernem honoris causâ comitatum fuisse Iuditham vsque ad destinatum conclaue: nam dum *introiret* in illud, non dum discessit ab Holopherne, dicitur petiisse facultatem exeundi è castris ad orandū Deum suum, *Nocte*, id est, in prima, aut secunda vigilia, & *ante lucem*, hoc est, in quarta vigilia. Quod eo consilio depoposcit, vt vigiles iterato egressu, & regressu, commodiùs decipere posset, & sic perpetrato facinore, sospes redire ad suos.

Et præcepit cubiculariis suis, vt sicut placeret il- VERS. 6.
li, exiret, & introiret ad orandum Deum suum, per triduum. Facilè impetrauit sapienter astuta fœmina, quod è re Holophernis fore videbatur. Videlicet, vt in oratione a Deo suo edoceretur, quando, & quomodo vrbs tradenda esset Assyriis. Sed aduerte, quod Iuditha generaliter petiuit facultatem ab Imperatore, penès quem summa potestas erat; ille verò etsi amore captus, amans fuit, non amens, nec consilij omnino expers: cautionem enim aliquam adhibuit: nam ad triduum tantùm facultatem concessit: quod intimauit cubiculariis, tam qui sibi, quàm qui Iudithæ aderant. Dicitur enim à Vulgato: Præcepit cubiculariis suis; etsi refragetur Græcus textus, suffragatur Latinus.

---

§. II.

Munificentior liberalitas sibi auarè detrahit, quò aliis liberaliùs impendat.

Hildebertus benè pius & disertus vir, magni- 5.
ficum donum à quapiam Regina sibi libe- Hildebert.
raliter missum, luculenter amplificat his verbis: Epist. 16. *Munus tuum plurimum commendationis ex se ipso promeretur, vtpotè ambitiosum materiâ, præclarum cælaturâ: eius tamen pretium maiestate cumulatur; minúsque est quod ars ei contulit, aut natura, quam quod habet ex Regina.* Et post pauca: (Donum exaggeretur ad gratitudinem.) *Ipsum donum bene quidem rutilat auro suo, sed melius animo tuo. Animo cui beneficium placuit, cui innata est, non suggesta voluntas largiendi. Animo, inquam, tuo, qui ex animo voluit, qui citò præstitit, à quo improuidus accepi, non importunus extorsi.* Multas, ipsasque præclaras regalis munificentiæ dotes exaggeratè cumulat, & eleganter expendit Hildebertus, quæ commendent donatiuum Reginæ, & gratitudinem à se extorqueant. Verùm, nisi fallor, aliquod muneris attributum omisit, quod apud me magno in pretio semper erit. Nempe nō dati ex superuacaneis & omittendis; sed ex vtilibus, & donanti valde proficuis. Neque enim magnum quid est donare superflua, quæ dimittenda sunt vt inutilia, quæ ferè ad me non pertinent. Hæc, inquam, dona potiùs sponte elabuntur, non vltrò donantur. Illud ex animo donat homo, quod homini proderat, quod vsui proficuo erat, quo donato caret, & sui detrimento redimit alienam inopiam. (Paulus de sua gloria cupit alios beare.) Scilicet hęc difficultas donandi largiùs commendat donantis liberalitatem. Enimverò magnum quid est meo defectu mercari indigentis abundantiam. Ad Romanos 9. v. 3. *Optabam ego* Ad Rom.
ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis. Aliquid non bonum videtur optare Paulus. Num cupit

pit à Christo deficere, aut esse Christi inimicus? Vereor ne charitas charitati aduersetur,& hostili amicitiâ Christum prosequatur: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo prô fratribus meis.* O munificentissimæ charitatis hyperbolem! Perbellè S.
Nazianz. Nazianzenus Orat. 1. sic fatur: *Quin & maius quiddam pro suis secundum carnem fratribus ausus est Paulus. (Et ipse quoque audaciùs hæc dicam,) eos apud Christum in locum suum subrogari præ charitate optat.* Nimirùm tam liberali benignitate amat Paulus fratres suos,vt in locum suum subrogari præ charitate exoptet. Percupit enim vt Apostolico fastigio omnes sublimarentur,ipso deposito, si opus esset, à tanta muneris sublimitate: percupit præ charitate, vt ex suis meritis omnes cumulentur,etsi ipse orbaretur propriæ virtutis merito,præoptat,vt à beata gloria sua, quam olim in paradiso delibauit,feliciter bearentur homines,sese beatitudine priuans,& gloriâ piè defraudans, vt fratres suos gloriosè bearet. O Paulinæ charitatis liberalem opulentiam! Parùm siquidem Paulo, Paulo inquam, foret impensè eniti tot laborum ærumnis negotiari merita, & glorias suis fratribus; nisi etiam ambiret præ liberalissimi amoris eminentia,se(si fieri posset,) suis meritis exuere,vt homines gloriæ merito beatè indueret. A sui meriti,& beatæ gloriæ carentia apparatum facit beatiori charitatis munificentiæ, dum sui detrimento exoptat omnes opulentare mortales, quæ meta liberalitatis est.

6. Non possum hîc non annectere Sanctissimi Protoparentis Ignatij charitatem Paulinæ æmulam. Rogauit Ignatius aliquando piissimos collegas suos, quibuscum Societatem fundauit;an si ex reuelatione scirent, vel se statim felici morte adlegendos ad perpetuæ beatitudinis gloriam; vel si adhuc in vita persisterent,relinquendos communi damnationis periculo; tamen certò scire aliquod insigne obsequium se Deo facturos in vita;vtputà
S. Ignatius suâ gloriâ alios beare satagit. illustrem infamis peccatoris conuersionem: (in stadio enim mundi ad meliorem frugem conuertendi, Societas à cunis sudabat,) rogat inquam, quid tunc eligerent. Statim respondit magnus ille vir P.Iacobus Lainez, nobilitate, & sapientiâ clarus,nec impar sanctitatis merito:Ego quidem iam diu exambitam beatitudinem vltrò amarem, & procuIdubio eligerem. At Ignatius,ego inquam, sponte subirem perpetuæ saluationis aleam,si eluceret spes aut Deo feliciùs obsequendi,aut peccatoris conuertendi. O voces Ignatio dignas!ò exaggerationem liberalissimæ charitatis,quæ suo periculo alios redimit: & gloriâ beatitudinis sese defraudat ad mercandas Dei,& proximorum glorias!
Genes. *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui,& veni in terram,quam monstrabo tibi,* ait Dominus ad Abraham, Genes. 12. v. 1. Id
Seleuc. est, *De cælo tesseram cape*, interpretatur Seleucus Orat. 7. Quid est: Exi de domo patris tui,& cape tesseram? Tessera(vt alia eius significata omittam) aleam significat,(Hispanè *Iuego de Dados*,) lusus planè liberalis, ne dicam præceps,& prodigus, & in quo ex vno aleæ volutatu aut diues euadis, aut miserè depauperaris. Periculosum quidem ludendi genus. Vnde alea,aut tessera pro periculo ponitur. Itaque laudatissimum fuit, quòd Abrahamus exiret de patris sui illustri domo, & diuite familiâ:& eiusmodi exitu tesseram caperet, seu periculum felicitatis. Præcipitur enim illi,ire in incertum. O incomparabile sanctissimi Ignatij facinus! non modò è nobili terreni patris domo,& opulentâ familiâ exit: sed animosè egredi audet de terra cælesti (ex supposita reuelatione) iam suâ,de Empyrea domo cælestis Patris,id est,de æternæ beatitudinis gloria egredi ambit, & vltrò *de cælo tesseram capit*, & aleam subit condemnationis æternæ; vt sic & obsequium præstet Deo, & suâ ipsius gloriâ gloriosè beet,& beatè feliciter suos fratres. *Optabam ego ipse* (ait Ignatius, Pauli de charitate æmulus,) *anathema esse a Christo pro fratribus meis. Eósque apud Christum in locum suum subrogare,* vt aiebat Nazianzenus suprà laudatus. Nazianz. Quid tutius hoc periculo? quid securius quàm hæc alea? Securè periclitatur,qui eiusmodi aleam subit pro munificentia charitatis,Ecclesiastici 49. v. 16. *Nemo natus est in terra qualis Henoch: nam & ipse receptus est à terrâ.* Eccli. Cur tanto verborum apparatu laudatur Henochus,nisi quia translatus in paradisum, vltrò se beatâ gloriâ diu abdicauit ob salutem hominum? Nempe ille hyperboles laudum planè excedit, qui charitatis commercio propriam gloriam fratribus fœneratur:& sese diu beatitudine orbat, vt alios æternùm beet. Nemo natus est in terra qualis Ignatius, qui è cælo tesseram seu aleam capiens,periculo amittendi gloriam suam,hominum redimit periculum de amittenda gloria:& sponte aleam damnationis subit,ne vllus homo aleâ damnationis periclitetur.

2. Corinth. 8. v. 8. Paulus adhortans fideles ad eminentiam charitatis Christianæ,sic scribit: *Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans.* 7. 2.Corinth. Nota τὸ *Ingenium charitatis*, ac si munificentior charitas ingeniosa sit ad donandum; & aduerte quodnam sit hoc charitatis acumen,ad quod ex imitatione Christi hortatur Corinthios: Christus suâ inopiâ nos ditat. *Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues, vt illius inopiâ vos diuites essetis.* Hoc est summum elogium liberalitatis Christi, sese depauperare, vt alios opulentiùs diuitet: à paupertate enim sua diues Christi misericordia cumulatiùs laudatur. Quænam est hæc Christi paupertas, qua dirauit Ecclesiam? Hugo Cardinalis ad cap. 1. Matthæi, Hugo. alibi ad alia themata non semel expensus, ita sententiosissimè fatur: *Ecclesiam Christus de salario paternæ maiestatis adamauit.* Scilicet parùm videbatur Christo Deo ad publicandam largissimæ liberalitatis eminentiam, de infinito suæ omnipotentiæ penu dona expromere, quibus copiosissimè homines muneraret. Nam cùm Omnipotentiæ thesauri sint infiniti,exhauriri nequeunt:vnde penuriam pati nequit, cui iugis & perennatura opulentia suppetit à sua omnipotentia. Ergo Verbum diuinum factus est homo; & quasi Christus foret in mundo Patris Dei seruus, salarium quodammodò paciscitur, & stipendia accipit ob industriam administratæ redemptionis: (quæ est præcipua res Dei in mundo tractanda,) & salarium, quod meritorum sudore promeretur, Ecclesiæ impendit,quam *de salario paternæ maiestatis adamauit*, vt sic exaggeret munificentiæ encomium, cùm ex propriis stipendiis,& ex salario, suo ipsius sudore comparato,& ex proprio peculio (sic fari liceat,) munera impertiat liberalissima adamatæ Ecclesiæ. Hoc est *ingenium charitatis* Christi; sic publicat suæ munificentiæ elogia, cùm suâ ipsius inopiâ ditatur Ecclesia. Nempe donet de suis stipendiis, sentiat penuriam, qui attingere exambit liberalitatis metam.

8. Christo iure diuinitatis debebatur gloriosa beatitudo animæ, & beata corporis gloria:hâc caruit in mundo, vt per propriæ gloriæ carentiam

impertiretur nobis animæ, & corporis plenam gloriam in patriâ: ô quàm obæratum manet humanum genus ad æstimationem tanti beneficij, & amorem tam munifici benefactoris! S. Chrysostomus homil. 17. in Epist. poster. ad Corinthios, explicans præfata verba Pauli dicentis de Christo: *Propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopiâ vos diuites essetis*, ita fatur: *Ille gloriam suam exinaniuit, vt vos non illius opibus, sed egestate* (gloriæ scilicet corporis carentiâ) *ditemini*. Nempe caret Christus gloriâ corporis sui, vt homo ditetur totâ Beatitudinis gloriâ: ô quàm magnificè commendatur Christi munificentia! quantam sui æstimationem mercatur hæc largior charitas apud homines! Verùm expensione dignissimum est, quare dum Christus in Thabore ad breue tempus resumpsit gloriam corporis, illicò auditur magnifica vox Patris Dei dicentis: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, Matthæi 17. v. 5. Quid necesse fuit, vt tunc vel maximè æternus Pater suum filium speciatim recognosceret, & augustiùs decoraret illustri filiationis titulo? Nonne plus egebat Christus hac commendatione cùm patibulatus occumbebat in cruce, insultante choro Pharisaïcæ malitiæ? Fortasse congruentior foret hæc laus, cùm in bestiali præsepio nascitur, cùm velut seruus stigmosus in Circumcisione notatur charactere quasi peccatoris; cùm in Ægyptum quasi imbecillus fugit; aut cùm eius ora squalidè saliuantur, aut in concilio contumeliosè colaphizantur. Tunc, tunc inquam, opportunior foret hæc magnifica commendatio. Ibi alicui videbitur gloria necessaria; hîc supervacanea fortè reputabitur. Verùm enimverò quando resumit (etsi ad perbreue tempus) gloriam corporis, quâ se vltrò viduauerat, vt opulentiùs benefaceret, tunc opportunior est, & necessaria magis, magnificentior Patris Dei commendatio. Tanta enim est gloria munificentiæ, quando se orbat aliquis præclaro bono, quò aliis benefaciat vberiùs, vt in Christo vices gerat paternæ vocis, illum magnificentissimè commendantis. Nempe in reliquo vitæ spatio sat est Christo gloriam sui corporis exinanire, quò homines bearet suâ gloriâ, (quod nuper insinuauit S. Chrysostomus,) vt hoc summæ liberalitatis elogium vices gerat paternæ vocis. Gloria enim quâ ob liberalitatem caret, reciprocatur in gloriam: nec gloriâ paternæ commendationis eget Christus, dum commendatur augusto largioris munificentiæ stemmate.

Christus sua gloria nos diuitat. Chrysost.

Matth.

Chrysost.

9. Deus ipse, cui ad nutum perennat omnipotentiæ promptuarium ad quoscumque liberalitatis sumptus, non potest penuriam experiri. Quomodo enim egere potest, cui omnia à se affatim suppetunt? Tamen humano idiomate agens cum hominibus, sic fatur Euangelista Lucas cap. 12. v. 37. *Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis*. Quinam sunt hi, quibus Deus ministrat, & se cingit ad ministerium? Nempe significantur Electi æternâ prædestinatione ad beatitudinis glorias, cælesti conuiuio, famescenti saturitate beandi. In quo ferè conuenit inter expositores. Verùm enimverò explicatu arduum est, quo pacto Deus in cælo ad ministrandum beatis vberrimas gloriæ delicias, præcinxit se priùs. Quid est Deum anticipato obsequio se præcingere? Quænam hæc præcinctio, quâ se præcingit Deus? ô quot commentationibus interpretes fatigant hunc locum! Sententiosè Theophylactus (aliàs ad aliud thema expensus,) pulchro glossemate explicat hæc verba: *Præcingit se in eo quòd non totam vbertatem bonorum largitur; sed hanc cohibet secundum certam mensuram*. Porrò τὸ *Præcingere* significat priùs se cingere; & sensus est: Deus adeò munificus, & veluti effusè liberalis est in cælo erga beatas mentes, vt priùs nempe in hac vita, *non totam bonorum vbertatem largiatur, sed eam cohibet secundum certam mensuram*, vt munificentior appareat in largitione beatitudinis: Hoc est, *Præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis* in gloria beatitudinis. Hispanè dices: *Pareçe que Dios se ciñe y se estrecha en los demas gastos, para tener mas que dar en la bienabenturança*. Scilicet loquitur Euangelista Lucas de Deo more humano, (vt aliàs sæpe loquuntur scriptores sacri; sic dicitur pœnitere, irasci, &c.) Nam quẽadmodum principes viri, quamuis opulentissimi, sæpè parcunt quotidianis sumptibus, vt ita ex diu congesto thesauro munificentiam valeant ostentare in opportunâ occasione. 10. Sic Deus non semel videtur *se præcingere*, (*ceñirse en los demas gastos*) & quasi minùs liberaliter agere in hac vita cum hominibus, vt hominibus videatur munificentiùs agere cum Beatis in futurâ. Ac si nunc parcat sumptibus, & opes congerat, quò liberaliùs & magnificentiùs mox muneret homines totâ beatitudinis gazâ. Cuius opulentia tanta est, vt vix potuerit explicari hominibus, nisi more humano. Ecce tibi Deus vt ostentet suam munificentiorem liberalitatem in gloria, se priùs cingit, & sumptibus quotidianis quasi parcit: & qui nequit penuriam pati, saltem experiri videtur velut penuriam largiendi, vt ex moderatione sumptuum posse videatur copiosiùs & magnificentiùs munerare. Quæ summa liberalitatis est apud homines, apud quos augustior munificentia habetur, quæ se priuat, aut defraudat re vtili ad procurandam alienam vtilitatem: & ex sui penuria cumulat largitionis munificentiam. Nam ex superuacaneis sibi, aliis donare opum exoneratio videtur, non bonorum muneratio; quæ à penuriâ largientis magnificæ largitionis mutuatur elogium. Vnde Holophernis studiosus amor erga Iuditham sollicitat munificentiorem liberalitatem. Et exinde hîc v. 1. *Iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius; & iussit illic manere eam*: (totis Assyriorum gazis illam munerans,) *& constituit quid daretur illi de conuiuio suo*. Ac si parùm foret dilectam valde Iuditham conuiuari de Principis penu, nisi detraheret sibi, quod in Iudithæ delicias munificè impenderet; suâ penuriâ exaggerans munificentiam amoris, & liberalitatis.

Lucæ.

Deus se præcingit, vt largius muneret?

Theoph.

Iudith.

§. III.

Verus amor non tam constare videtur affectibus, quàm muneribus.

INter cætera Amoris encomia, quæ passim prædicant sacri, & prophani auctores, illud & præclarissimum, & certissimum est; amorem esse liberalem, & munificum. Amor verus non est, qui auarus est. Adeò ei cognata est liberalitas, vt amor esse non probetur, qui effusus non est in largitiones. Amor voluntatis, & voluptatis gressibus fertur in amatum; nec solus it, sed simul cum amantis censu, & loculis. Nescio an magis probetur Amor ab affectu, an à munificẽtia? Porrò illiberalis amor, aut amor non est, aut degener, illiberalis, & adulterinus est: nam ingenuus amor munificus, & pro 11.

Amor munificus est.

prodigus est, se, & sua personę amatę donãs: amatorio philtro se bonis expoliat, vt amatũ muneret. Placuit Holopherni pulchra Iuditha, oris, & eloquij venustate desigitur Holophernes: tenerè diligit puellã Gratiarum manibus factam, Iudith 12.
Iudith. v.21. *Tunc iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam*: Scilicet Holophernes Iudithæ amans, statim illi tradit omnes suos, & Assyriorum thesauros. Quos opulentissimos esse constat ex cap.2. vbi sic scribitur: *Aurum verò, & argentum de domo Regis assumpsit multum nimis*; Ex prædis autem præcipuè vrbis Melothi valde auxerat Holophernes Assyrias opes: quibus primo amoris signo munerauit puellam, quam ardentissimè deperibat. Fidelissimus alioqui dux Holophernes totos Nabuchodonosoris thesauros ad tot expeditiones maximè necessarios, donat dilectæ Iudithæ; nec minùs amore in ipsam effusus, quàm munificentiã: nam amore se totum donauit, liberalitate verò amatoriã, suas, & Nabuchodonosorianas opes dedit. Parùm amans foret, nisi vnà secum omnes suas, & alienas diuitias daret. Verum se amatorem probat ab affectu, & munere. Et effusâ prodigalitate testatur opulentiam amoris. Vnde, *Tunc*, id est, vbi primùm eam adamauit, *iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius*.

12. Ioan. Ioan.3.v.35. *Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius*. Vulgò aduertunt interpretes voculam illam [*&*] Græcè ϗ significare *ideo*. Id est, *Pater diligit filium*, (hoc est, Christum,) *& ideò omnia dedit in manu eius*; & sensus est, (vt ait
Phæbad. Phæbadius in lib. contra Arianos,) Quia Pater diligit filium suum Iesum Christum, ideo omnia dedit ei in manu, & arbitrio eius. Sensus quidem ad loci expositionem satis aptus, nisi videretur peccasse in rigore Theologiæ. Nam æternus Pater non communicauit omnia in manu filij, eò quod eũ amat, sed quia eum cognoscit: Cognitione enim & intellectu gignitur filius, & sic cognitione omnia ei
Diuini amoris munificentia. communicat Pater; non amore. Nam amor post cognitionem, & generationem est, & ita supponit iam omnia filio communicata esse à Patre. Serò quis accipit quod priùs habebat. Imò quod quis priùs habet, nullo modo potest accipere. Quĩ enim
Cyrill. quis accipiat, quod iam habet? S. Cyrillus lib.2. in Ioan. cap. 73. hunc locum interpretans, sic fatur: *Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Suum filium diligit, cuius dilectionis signum est, quia omnium ei rerum tradidit potestatem. Omnia enim*
Matth. *(ipse ait, Matth.11.) mihi tradita sunt à Patre meo, Et rursus Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra*. Sententiam verborum Cyrilli egregiè calluit, & expressit Pater Maldonatus, sic ex mente Cyrilli commentans locum Ioannis, & propositam difficultatem satis ad rem explicans.
Maldon. Sensus igitur est, ait Maldonatus: Filium non solùm quia naturâ suâ Deus est, sed etiam quia Pater voluit; & omne quodammodò ius, quod in homi-
13. nes habebat, in illum transtulit. Ac si dicat: Etsi Pater in generatione æterna, quæ præcedit amorem, omnia dedit in manu filij, communicando illi suam omnipotentiam, & in ea omnem potestatem in diuinitatis thesauros; tamen quia posteà in alio signo filium diligit: ne amor Patris absque munere quodammodò inanis videretur, (videretur enim apud homines,) omnia dedit in manu Christi; id est; *Omne quodãmodò ius, quod in homines habebat*, vt inquit Maldonatus, *vt omnem non solùm suã, sed etiam Patris haberet potestatem*. Et sic Pater *se*
Aug. *alterum misit*, vt dixit S. August. ibi tract. 14. Scilicet quia Pater amat filium, suum ius, & authoritatem dedit Christo, in omnipotentiæ diuitias, & genus humanum; & paternum ius ei speciatim dedit; ita vt filius esset potestate *alter Pater*. Porrò Pater munificentiâ, & donis (scilicet *dans omnia in manu filij*,) comprobauit se diligere filium; ac si minus sufficienter comprobasset suum amorem, si non omnia Christo donasset. Nam probatio amoris, exhibitio est muneris. Non videtur hominibus satis Amor, qui donis vacuus est. Vnde Pater, qui ante filij amorem filio communicauit thesauros omnipotentiæ, quia filiũ Deum genuit: eundem filium iam generatum amans, omnia dat in manu eius; id est, ius, quod Pater Deus habet in homines, illi contulit. Et eiusmodi munifico munere amorem erga Christum suum comprobauit fuisse verum, & generosum, & Amoris nomine dignum. Nam si Pater amasset filium sine munere, fortè vt degener, & non verus amor haberetur apud homines. Rectè ergo ait Euangelista: *Pater diligit filium, & ideo omnia dedit in manu eius*.

Cæterùm Christus Dominus, cùm *omnia dedit* 14. Christus muneribus amat Ecclesiam.
ei Pater in manu eius, valdè fuit opulentus; at quia amantissimus erat suæ Ecclesiæ, ac si tot diuitiarum gazæ non sufficerent ad demonstrandum quasi excessum amoris, quo Ecclesiam diligebat, ex propria industria nouas quodammodò conquirit opes, quibus eam muneret. Celebrem, ad hoc, locum (nuper à me aliter expensum) dabo ex Hu- Hugo.
gone in Matth. cap. 1. sic aiens: *Ecclesiam Christus de salario paternæ maiestatis adamauit*. De paterno salario Christus amat Ecclesiam? Non aptè videtur dictum. Quando quis salario adamat, aut adamare potest? Voluntate amamus, affectu diligimus, non salario. Vnde Christus salario suo munerare potuit Ecclesiam, amare salario non potuit. Profectò id altè excogitauit Hugo. Nam etsi totum diuinitatis censum, & omnipotentiæ, & liberalitatis thesauros Christus habebat in manu; *omnia* enim *dedit ei Pater in manus*. At ipsemet Christus, Patris in terris negotia agere voluit, dicente ipso: *Nesciebatis, quia in iis, quæ Patris mei* Lucæ.
sunt, oportet me esse; vt sic triginta quatuor annorum salario merens, à Patre abundanter haberet, quod donaret adamatæ Ecclesiæ, quam *salario adamauit*; nam illam munerans, & propriis opibus, & salario, quod merebat à Patre, excellentem amorem, quo illam diligebat, ostendit. Plus salario, quàm affectu videtur amasse: quia dona plus quàm affectus probant amorem apud homines: nam dilectio non tam comprobatur affectibus, quam muneribus: character enim amoris munus est. Bellè ergo dictum est, quòd *Christus de salario paternæ maiestatis Ecclesiam adamauit*. O quàm vxorius erat Manasses Iudithæ maritus! ô quàm ardenter eam adamauit, siquidem cap.8.v.7. Iudith.
ei reliquit diuitias multas, & familiam copiosam, ac possessiones armentis boum, & gregibus ouium plenas: nam munera non tam sunt probatio amoris, quàm amor. Et hìc v. 1. Holophernes adamatam Iuditham munerauit Assyriis gazis.

§. IV.

Circumspecta nostri custodia sæpe non fit ob suspicionem mali, sed ob æstimationem boni.

PRetiosiora seruantur magnã curã; abiectiora 15.
incautè proiiciuntur à propria vilitate secura.

Non deuenustatur pretiosior gemma, quòd in penitiori recondatur scrinio; nam attentior custodia valorem commendat. Quod plutis æstimamus solicitiùs seruamus. Ergo strictior custodia maioris pretij indicium est; non occasio querimoniæ. Cessent questus, quòd de te abiecta quæque suspicentur, eo quòd te custodiunt: nam quod æstimatur pluris, seruatur magis, etsi periculum absit casus, aut ruinæ, quoniam eiusmodi adseruatio, non præseruatio est, sed æstimatio. Bene dotatus corpore, & mente creatus fuit Adamus, & statim includitur in paradiso, altâ materiâ vndique septo; imò & ipse Deus voluit esse Adami custos. Genes. 2. v. 15. *Tulit ergo Dominus Deus hominem & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum*, id est, *hominem*, nempe Adamum ait Augustinus lib. 8. de Genes. ad lit. cap. 10. Benè seruatus erat Adamus in paradiso vndequaque murato. Imò à quo seruandus est? Audi S. Augustinum in simili de custodia paradisi, sic dubitantem: *vt custodiret autem, quid? an ipsum hominem? Contra quos? Nullus certè inimicus metuebatur inuasor, nullus fur, nullus limitis perturbator, nullus aggressor.* Et infrà: *Custodire autem non aduersùs improbos, aut inimicos, qui nulli erant. Sed fortassis aduersus bestias. Quomodo istud? aut quare? Numquid enim bestiæ iam in hominem sæuiebant? quod nisi peccato non fieret.* Ergo Deus adeò inuigilat custodiendo hominem, à quo tunc nihil mali timet, nec prudenter timendum foret. Quid ergo paradisi septo, vt in carcere Adamum includit? Quid ipse Deus & nomen, & curam custodis assumit? Pretiosis dotibus cumulauerat Deus Adam; ac tam impensa cura, qua illum custodit, suspicionis notam inurit. Proculdubio aliquod delictum præcauet ab eo, quem tam attentè custodit. Imò istiusmodi cura decus est Adami, neque enim illum custodit Deus, quoniam aliquid mali timeat. A quo enim timeat? vt bene S. Augustinus nuper adnotauit. Nimirum opulentauerat Deus Adamum donis cælestibus. Ergo pretiosior creatura, attentiùs custodienda erat. Ezech. 34. v. 16. *Ego pascam oues meas, ait Dominus Deus. Quod perierat requiram, quod abiectum erat reducam, quod confractum fuerat alligabo, quod infirmum fuerat consolidabo: & quod pingue, & forte custodiam.* Pende sententiam: Quæ debilia, abiecta, & infirma reficiam, ait Dominus. Quod verò adipe gratiæ pingue est, & robore sanctitatis *forte, custodiam*. Nam pretiosa custodimus. Sic pingue, & forte custodit Deus dicens: *Et quod pingue, & forte custodiam.* Sic Adamum vbetiori gratiâ adipatum, vigore iustitiæ originalis robustum, solicitè custodit Deus, & in paradiso locat, vt ipse Deus *custodiret illum*. Opportunè dixit S. Chrysologus agens de Patre, qui excepit filium prodigum, serm. 1. *Penès patrem est absoluta custodia.* Expende *Absoluta custodia*, non quæ respiciat peccatum, & delictum præcaueat, sed quæ filium æstimet.

Custodia sæpe non fit ob suspicionem mali sed ob æstimationem boni.

Genes.

Aug.

Ezechi.

Chrysol.

16. Iob. Cælum columnis honoratur, nō deuenustatur.

Iob 26. v. 11. *Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius.* Cælúmne columnis innititur? Fortassis, ne corruat, adminiculis eget. Cælum incorruptibile est, & si ruat, minimè læditur. Imò Cælum in suo centro est, cur sustentaculo fulcitur? Nam vbi ruina esse non potest, frustra applicantur sustentacula. Profectò in cælorum iniuriam hæ columnæ structæ sunt. Imò in ornatum ait eleganter Beda hîc: *Sicut ad ornatum solummodò ædificiorum plerumque columnæ permagnificæ erigi solent.* Qui consideret cælum columnis incumbentem, suspicabitur fors propriâ mole collabi; quæ magna cælorum iniuria est; At istiusmodi sustentacula, columnæ honorariæ sunt; non cælum sustinent, sed ornant. Satis ad rem. A cautela non dedecoraris, sed ornaris.

Beda.

Lucæ 12. vers. 33. *Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælo.* (Aduerte sacculos signari olim, iuxta illud: *signasti quasi in sacculo peccata mea.*) Signatos sacculos deponis in cælo custodiendos. Timésne à cælestibus si sacculus non signatus inueniatur? Præfata verba Lucæ sic illustrat S. Chrysol. serm. 25. *Sacculus cur paratur? Quid tibi claustra, vbi ipsa custos est innocentia? ibi quid signaculum, vbi suspicio fraudis non habetur?* Perennis thesaurus, & multâ gazâ refertus, tutus est in cælo, à resignatione, & fraude immunis. Quid ergo sigillo munitur si ipsa innocentia custos est, nec est fraudis suspicio, nec auaritiæ timor? Nimirum pretiosa quæque non signantur, & clauduntur suspicionis metu, sed exaggeratione valoris. Nam pretiosa custodimus: ergo custodia sacculi honos est.

Lucæ.

Thesauri signantur in cælo ob æstimationem.

Chrysol.

Iob 9. vers. 7. *Qui stellas claudit quasi sub signaculo.* Stellæ sunt cæli decus, ornatus orbis, præclarior siderum portio; cæli cauitatibus inclusæ detinentur, *Signata* vt regiæ epistolæ sigillo regio. Ecquis audeat reserare? *Signata*, id est, occultæ caligine nubium, & nebularum *Signata*, id est, ipsâ Solis luce obtenebratæ; nam ortus Solis, occultatio siderum est. Immò stellis, vt quæ virgines sunt, incorruptæ & pulchræ, insidiatur Sol sui fulgoris insidiis, vt attentus aduertit Iob, 25. vers. 3. *Super quem non surget lumen illius?* id est, Solis. Septuaginta: *insidia illius.* Quid timetur ab stellis, quòd tam impensè custodiuntur? cælorum cauitatibus, velut carceribus detinentur, nubium cortinis velantur, radiis solaribus insidiatur illis Sol. Quod notarunt Septuaginta interpretes prædicta Iobi verba, sic scribentes: *Qui stellas claudit* &c. *Contra sidera signaculum ponit.* Verùm Cardinalis Caietanus hîc satis ad rem interpretatus est locum istum, sic aiens: *Pro stellis signauit.* Nempe eiusmodi sigillum, cautio, & custodia stellarum non deuenustat stellas, nec suspicionis nota est: Sed decus eximium. Nam quod charius æstimamus, seruamus impensiùs; hæc custodia siderum non est nota diffidentiæ, sed exaggeratio æstimationis. Sic Holophernes pretiosissimam Iuditham custodit hîc vers. 1. illámque reponit inter Assyrias gazas.

17. Iob. Stellæ custodiuntur ob æstimationem.

Iob.

Caiet.

Iudith.

§. V.

Apud Reges, Habe vt habeas.

COgnata Regum virtus Munificentia est: nec tam à clara stirpe, quàm liberalitate generosi audiunt. Tolle à Principe munificentiam, & sordet diadema. Sed inter multos ac varios errores temerè, inconsultéque regnantium, nihil propemodum dixerim nocentius, quàm (quod quidam Princeps;) Vt beneficia non possunt accipere, sic nec dare sciunt. *Inde sequitur, vt malè collata malè debeantur.* Regium munus benè collocatur in paupere, malè in diuite immerito. Ergo beneficia eant, non errent. Vltrò eunt ad pauperem; malè errant cùm diuitem vltra modum locupletant. Ista enim pereunt, cùm dantur, neque dantur, sed proiiciuntur. Mallem Principem illiberalem, quàm erga proceres nimis munificum: quia qui sic dat, vitium sordidæ illiberalitatis planè antecedit. Præstat enim

18.

Seneca lib. 1. de Benefi. cap. 1.

Rex ne sit nimis munificus erga proceres.

enim non dare, quàm malè. Illud enim ad gloriam datur, quod necessitas accipientis commendat. *Datur enim quod maiori vtilitate recipitur*, ait Cassiodorus lib. 1. variar. Epist. 28. agens de Theodorici regis liberalitate. Ergo necessitas accipientis, regale beneficium facit, & commendat, secùs diuitum opulentia, quæ magis oneratur, dum muneratur. (Cassiod.)

19. Homo ille prædiues, qui Matthæi 25. vers. 28. peregrè proficiscens, multa talenta tradit seruis suis. Hic homo, Rex est apud Lucam cap. 19. vers. 12. vt docet S. Hyeronimus & S. Ambrosius, quibus ancillantur recentiores interpretes. Nempe parabolæ cortex terreni principis ingenium, cuius persona assumitur, moraliter insinuat, & denotat. Is enim dedit cuidam seruo quinque talenta, alij duo, vnum alij ad lucrosos quæstus. (Neque enim Principem negotiatio dedecet: negotietur ad lucrum, ne nimia tributa negotientur subditorum egestatem.) Denique Rex adest, rationem ipse petiturus, & negotiosum seruum, qui pro quinque talentis omnino decem obtulit, laudat; laudat etiam eum qui ex duobus quatuor reddidit; desidem verò qui vno accepto, idem vnum obtulit, vituperat; & iubet ab eo auferri talentum, & dari ei, qui decem talentorum opibus abundabat. Ait itaque Rex: *Tollite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, & abundabit.* O graphicè depictam Regum munificentiam! habenti, plus dandum est? Et cur nihil datur minùs habenti? Opportunè S. Gregorius apud S. Thomam: *Opportunum autem videbatur, vt ei potiùs qui duo, quàm qui quinque talenta acceperat, daretur: illi enim dari debuit, qui minus habebat.* Vnde iure videtur refragari consulta adstantium prudentia, quæ in has voces erupit, Lucæ 19. *Et dixerunt ei, Domine, habet decem mnas. Acsi dicerent ad Literam: Superfluum est dare, quia satis habet.* Verba sunt Hugonis inibi. Verùm enimverò id est Principis terreni ingenium, quod ferè nescit non habenti dare; & dare nouit plus habenti. Humanus enim Princeps sæpè donare ambit vsque ad superfluum, vsque ad fastidium accipientis. Quod eleganter adnotat Cassiodorus, hæc sui Theodorici Regis verba scribens, lib. 2. Variarum, epist. 2. quasi commentaretur verba Matthæi: *Amamus* (inquit Rex) *nostra beneficia geminare: nec semel præstat largitas collata fastidium.* Hoc largitas non est, sed profusio. Quid enim profusius, quàm hiantem pauperum inopiam negligere, & procerum auaritiam vsque ad fastidium exsatiare? Famescit egenus opes, ad quas nauseat vel ambitio diuitum. Taceo.

(Lucæ. Hier. Ambrof. — Matth. — Gregor. — Lucæ. — Hugo. — Mundiales Principes habentibus donant vsque ad fastidium. Cassiod.)

20. Geneseos 45. vers. 20. Iosephus Ægypti Princeps, secundus à Pharaone, post ludicram de fratribus vindictam prophetatâ septennij fame, fratres remittit ad patrem Iacobum, rogans eum, vt in Ægyptum descendat cum suis, vbi Pharaonis nomine promittit vbertim copiosam alimoniam, & terræ opes. *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, vt comedatis medullam terræ:* Quæ sunt verba Pharaonis ad suum Iosephum. Vnde Iosephus mandat fratribus, vt confestim pergant, in Palæstinam & Patrem Iacobum cum tota familia, & re familiari illuc asportent: sic aiens: *Nec dimittatis quicquam de supellectili vestra: quia omnes opes Ægypti vestræ erunt.* Sed quis non statim aduertat hanc rationem inidoneam videri: Nempe iubet Iosephus fratribus suis, vt omnia quæ possident in Palæstina in Ægyptum asportent, nec quicquam supellectilis dimittant, quia à Rege donandi sunt omnibus ditissimæ Ægypti opibus. Imò quia possessuri sunt dono Pharaonis, superbas Ægypti opes, superuacaneum est adducere vilem & pauperem supellectilem; quod superfluum & molestum impedimentum erit; præsertim in tam prolixo itinere. Qui enim statim possessuri sunt diuites Ægypti opes, non egent paupere suppellectili pastorum? Et tamen curialissimus Iosephus seriò mandat, ne quidquam de supellecti in Palæstinâ dimittant, quia munerandi sunt Ægypti opibus. Consultissimè quidem id prouidet Ioseph; quippe qui perspectum habet ingenium Regum. Habenti enim dabitur, & abundabit. Nempe Principes assueti sunt non habentes negligere, habentibus dare. Habeant ergo, vt pluribus donentur à Rege; nihil dimittant, vt omnibus munerentur. Asportent greges, & armenta, argenti & auri scrinia; quin & cunctam suppellectilem; nam quò plus habebunt, plura recipient à Rege; quasi diues possessio & multa suppellex, illex sit regalis munificentiæ, & incentiuum largioris donatiui. Vnde Iosephus curialissimè inquit fratribus: *Nec dimittatis quicquam de supellectili vestrâ; quia omnes opes Ægypti vestræ erunt.* Nam sicut Rex ei qui non habet, vel quod videtur habere sæpe auferre solet; ita habenti dat, & habens copiosè abundat: siquidē regalis largitas habenti vbertim præstat vsque ad fastidium accipientis, vt nuper Cassiodorus aduertit. Ergo scitè dixit ille quicunque: *Habe vt habeas*, quæ non est verborum nugacitas, sed viuacitas prudentiæ, palatinâ experientiâ eruditæ. Quod animaduertere licet in hoc cap. vers. 1. Vbi Iuditha regiis opibus prædiues (vt dicitur cap. 8. v. 7.) muneratur à Rege Holopherne totis Assyriorum gazis. *Tunc Holophernes iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere.* Ergo apud Reges, habebis opes, si eas habeas: præhabeat, qui plura habere ambit. Proh! culpatur liberalitas, quam non commendat necessitas accipientis.

(Apud Reges habe, vt habeas. — Genef. — Iudith.)

§. VI.

Qui cælestem beatitudinem impensiùs anhelat, valedicit terrenæ felicitati, & vltrò se destinat acerbioribus vitæ molestiis.

IN otio inconcusso iacere, & inerti felicitate hîc frui, non est tranquillitas, malacia est. *Sunt quædam tristes voluptates*, ait Seneca. Tantùm læta voluptas est, quæ à Beatitudine possessa est. At quę hîc animosâ spe delibat eiusdem beatitudinis glorias, tametsi versatur circa veram & solidam gloriæ voluptatem, tristis voluptas est, & blandimentis lætitiæ futuræ terret & vexat nunc. Angit, & molestat modò gloria, quæ æternùm beabit, & totâ beatitudinis mole, in hac vita opprimit, quem sempiternè felicitabit. Nam gloriæ futuræ denunciatio, & notitia hominem concutit, & terret, dum viuaciùs extimulat studio assequendi bonum felicius & beatius. Ergo dum voluptas futuræ beatitudinis hominem adulatur, & piè subornat ad sui amorem; excitat, imò concitat animosè ad subeundos labores maximos, qui ad ipsam assequendam cateruatim occurrunt. Sustinenda itaq; nunc sunt tormenta futuræ beatitudinis assequēdæ, armanda est humana constantia aduersus terriculamenta timoris. *Nolite timere pusillus grex,* 21.

(Seneca epist. 68. — Auidus beatitudinis paupertati se destinat.)

quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Lucæ 12.v.32. Quasi dicat: Quia complacuit Patri vestro reuelare vobis cælorum regnum, & illi vos felici prædestinatione certò destinare, non est cur tam timeatis. Quam ob causam timeant Apostoli à futura beatitudine sibi reuelata? Estne beatitudo incentiuum timoris, an res summi gaudij? Quis à beatitudine timuit? Imò quid timeri potest à beatitudinis gloria? Vis scire quid sit hic timendum ab ardentiore amore cognitæ beatitudinis futuræ? Scilicet cùm valdè Apostoli affecti sint amore tanti boni assequendi, animosè sese obiicere quasi coguntur periculis, ærumnis, calamitatibus, quibus paratur, & certò obtinetur tanta felicitas. Vnde insignis amor beatitudinis hominem generosè animat, & valenter armat ad subeundos immensos labores, si opus sit, ne à feliciori bono excidat. *Ad magna enim præmia, nisi per magnos labores perueniri non potest. Delectet igitur mentem magnitudo præmiorum, sed non deterreat certamen laborum.* Verba sunt sanctissima S. Gregorij homil. 37. in Euang. Ergo dum ardentiùs amant beatitudinem, magis timent Apostoli: contra quem timorem his verbis armantur à Christo: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum,* cælorum inquam, quæ est concors interpretum commentatio.

Lucæ.

Greg.

22. Genes.

Hinc procliue est explicare difficilem Geneseos locum cap. 28. v. 17. vbi Iacob fugiens iras efferi fratris Esau, sub dio pernoctans, videt scalam, cuius cacumen è terra pertingebat cælos, *Pauénsque; Quàm terribilis est, inquit, locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.* Iuuat causas huius pauoris inuestigare. Quid animosum adàs Iacobum hîc territat, & muliebrem pauorem ingerit? Dei domum agnoscit ibi, & timet? in asylo est, & pauet? Imò (quod mirère magis) portam cæli videt, per quam velut per fenestram intueri dantur arcana cælorum, & beatitudinis cælestis mysteria, & tunc pauens, maximè terretur? Quid? terretur Iacobus à gloria beatitudinis, & infelicitatur homo à summa hominum felicitate? Profectò vbi per cæli fenestram intuitus est Iacobus cælestis palatij Empyream beatitatem, sic affectus est amore illius assequendæ, vt statim sponte quasi coactus tantæ gloriæ affectu, addicatur quibuslibet laboribus quantumuis ærumnosis, vt illam certiùs assequatur. Aperitur illi cæli fenestra, sed simul videt arduos scalæ gradus, per quos ascendendum in cælum illi est. Quantùm enim afficitur & oblectatur cæli gloriâ, tantùm expauescit, & terretur à laboribus subeundis, ne excidat à cupita tantæ felicitatis gloria. Vnde quando in domo Dei, porta cæli aperitur illi, tunc *Pauens, Quàm terribilis est*, inquit, *locus iste! non est hic aliud nisi Domus Dei, & porta cæli.* Quis enim nõ subeat quoscunque quantumuis acerbos labores, tam studiosè affectus amore beatitudinis? Nam ardens adipiscendi affectus, pignus & obses est nihil omittendi; omnia, tametsi perdifficilia, intentandi, vt certò assequatur percupitum bonum.

Terribilis dicitur locus, in quo adipiscenda beatitudo ostenditur.

23. Matthæi 17.v.6. In Thaboris alto vertice fulget Christus totâ beatitudinis gloriâ; nubes apparet, & è nube vox clara auditur intonans, & intimans diuinam Christi filiationem. Quid hic horrendum aut videtur, aut auditur? Et tamen *Audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde.* Iure miratur S. Chrysostomus ad hunc locum, causam Apostolici timoris, eámque vix reperit post diligentem inuestigationem. Neque enim Chrysostomo videtur verosimile Discipulos expauisse à pacato nubis fragore, & placidâ voce Patris intimantis Christi filiationem diuinam. Nam, vt arguit Chrysostomus, consimilem vocem audierunt rudes baptizandorum turbæ ad ripam Iordanis, & nemo à timore prostratus est. Cur ergo prosterneret discipulos maioribus prodigiis assuetos? Nisi fortè à nube lucida timeant, quasi foret horrendum spectrum. Quæ ergo alia restat tanti timoris occasio nisi gloria Christi feliciter spectata, & viuaciùs perspecta? At odium aut inuidia Pharisæorum timeat à Christi gloria: non amor, & beneuolentia discipulorum. Verùm enimverò Discipuli perspicuè intuentes Christi Dei augustiorem gloriam ad ipsos deriuandam, illicò ingenti timore correpti expallent & expauent ab ardenti perceptæ beatitudinis amore, & anhelo desiderio. Quia sic erga illam adipiscendam affecti sunt, vt exinceps sese destinent quibuscumque ærumnis, & laboribus, & cruciamentis, vt tantum, támque ardenter percupitum bonum, adipiscantur. Non secus ac Iacobus vbi Empyream Dei domum per ianuam, seu fenestram cæli prospexit, nimiùm *pauens: Quàm terribilis est, inquit, locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.* Neque enim deses operarius, aut iners opera eualet assequi tam arduum bonum: nam magna magnò constent necesse est. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.* Matth. 13.v.44. Omnia vendit, omnia inquam, id est, omnes facultates, voluptates, possessiones, & spes; quorum omnium pretio peccata redimit, & emit beatitudinis thesaurum. Nam impendium amoris terreni boni, compendium est ad assequendum summum. Vnde concupiscentia summi boni, terror est imbecillitatis humanæ.

Timent discipuli Christi à monstrata gloria? Matth.

Chrysost.

Genes.

Matth.

Genes. 29.v.11. Fugiens Iacob fratris minas, ad Labanum confugere festinat. Sæpè in tuto est apud exteros, qui inter suos periclitatur. Heu inuidiam, & intestina fratrum odia! dissipat hæreditas, quos deuinxit natura. Iacob ab itinere lassus, sistitur ad puteum. Aduenit mox Rachel, puella ingenio, & pulchritudine nobilis. Agnoscit à fama consobrinam, & venustatis blandimentis, & indolis candore extimulatus, capitur illicio decoris: Præmaturè nuptias ambiens, irruit in Virginis amplexus, tunc licitos, sed occultos amoris lenones: figit grata oscula, quæ fuerunt obsides septennalis seruitij iam libatæ beneuolentiæ, cui deinceps vltrò destinatur. Attende ad verba, quibus id refert sacer Historiographus: *Et adaquato grege, osculatus est eam* (id est, Rachelem) *& eleuatâ voce fleuit.* O intempestiuas lacrymas, & importunas occasioni. Videt Iacobus venustam Rachelem, fruitur comminus eius decore, eloquij blanditiis lenocinatur consobrinæ, tenera libat oscula, fida impatientis amoris pignora, & tunc tristes erumpunt lacrymæ? Quid in festiui gaudij feliciori occasione opplorat humana tenuitas? Verùm Iacobus vbi se vltrò captum videt ardenti amore pulchræ Rachelis (quæ anagogicè Beatitudinem præmonstrat, vt notauit Hieronym. adu. Iouinianum,) timet tunc, & expallescit, sicut paulò antè, vbi per cæli fenestram Empyream gloriam vidit: Et præmaturè Apostolus consternatur ad prospectum Thaborianæ gloriæ. Et amorem tanti boni auspicatur à lacrymis, quæ iam tunc prophetant septennalis seruitij ærumnosam calamitatem. Enimuerò sic venustam Rachelem ambit Iacob, vt exinde, si opus esset, totum vitæ curriculum impenderet in dira seruitute, &

24. Cur ploret Iacob cùm osculatur Rachelem.

Genes.

Hieron.

te,& destinaret diuturnis laboribus,vt tandem aliquando frueretur percupitis & libatis amplexibus. Et ita vbi se captum videt Rachelis amore, festinant lacrymæ,faustæ auguratrices quarumcunque ærumnarum, quantumuis illæ laboriosæ sint, ne defraudetur cupitâ felicitate, quam sic auide exambit. O gloriæ beatitudinem! quæ vt æternùm felicites totum hominem in futura vita, sic eundem beatè infelicitas in præsenti!

25. Lucæ. Lucæ 13.v.20. *Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile est fermento,quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum.* Nempe regnum cælorum, seu cælestis beatitudo similis est fermento, quo mulier (hanc mulierem *Dei sapientiam* interpretatur S. Augustinus de Verb.Domini,) fermentat totam massam. Scitum est quòd à fermento acescit tota massa.Scilicet regnum cælorum, seu beatitudinis gloria acor est, quo amaricatur massa ad condimentum saporis. Et quidem tota massa, ait enim, *Donec fermentatum est totum.* Dices Hispanè: *La gloria,el gusto de la bienauenturança futura, abinagra toda la masa de los gustos del mundo.* Omnia in acorem conuertit, omnia inquam;dignitatis gloriam,opum subsidia,valetudinis valentiam,voluptatum lenocinia: & quicquid iucundum est in præsenti seculo totum amaricatur & acescit ab ardenti beatitudinis amore. Hinc videas Sanctorum proceres omnia humanæ vitæ commoda refutasse; incommoda anhelâ siti ambiisse,& exquisitis tormentorum excruciamentis ad tempus infelicitari, vt sempiternùm beatentur. Sic *totum* fermentant acido molestiæ fermento,& felibus cuncta condiunt, vt in æternum condiant saporem futuræ gloriæ. Vide cap.8.à v.5.vt Iudith se sollicitè angit,& ingeniosè excruciat. O quot,quantáque cruciamentorum genera ingeniatur vehemens beatitudinis desiderium! cuius pia ambitio fella iniicit humanæ vitæ, à quibus sapit cælestis gloria: ærumnis enim negotiatur gloriam. Quod cernere hic licet vers. 2.

August. Cur beatitudo comparatur fermento.

Iudith.

§. VII.

Pauperi nihil vmquam deest; diuitibus multa bona tribuit Deus, vt bonorum penuriam experiantur.

26. FOrtunæ bona omnium tenent vota; suspiramus ad inania & fugacia bona: porrò diuitiæ non possessæ desiderio sui torquent, (*etsi alienum est omne quicquid optando venit,*) possessæ ob sollicitudinem possessorum fatigant,ob inanitatem fastidium mouent: *luxuria diuitiarum ludit.* Quin & diuitiarum possessio tuas non facit opes: *Non est tuum, fortuna quod fecit tuum: dari bonum quod potuit, auferri potest.* Verba sunt Senecæ epist. 10. Qui addit epist. 18. *Fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus, quàm non sit graue pauperes esse.* Quid tam auarè diuitias vndequaque radis, & congeris? ne quid (ais)mihi desit: nam opes promptuarium sunt ad quasque necessitates occurrentes: nihil deerit cui locuples gaza non deest. Verè id non præstant diuitiæ, sed paupertas. Arguté inquit S.Chrysostomus in cap. 16. Lucæ *Adueniente morte, & soluto spectaculo, laruis egestatis, & diuitiarum depositis, &c.* Nempe opulentia, personata felicitas est, foris repræsentans diuitias & delicias, intus diram inopiam. Similiter paupertas, laruata miseria est, specie tenus ærumnosa, & inops; re uera diues & opulenta. Vis esse securè diues? contentus esto tuâ paupertate, quæ in huius mundi spectaculo sub *egestatis larua*, verè diuitem abscondit. *Sicut egentes, multos autem locupletantes,tamquam nihil habentes, & omnia possidentes.* 2. Corinth. 6.v.10. 2. Corinth.
Scilicet pauper quasi pauper est, personam gerit pauperis, sed is verè diues est: è contrario diues, quasi opulentus est,& laruam opulenti gerit, cùm re ipsâ inops sit. Hinc scite paupertas dicitur ambitiosa à Iuuenale Satyra 3.

Seneca.

Paupertas personata est. Chrysost.

Paupertatis piaambitio.

Iuuen.

——— *Hic viuimus ambitiosâ*
Paupertate omnes.

Et Saluianus lib.1.ad Eccles. *Præsentis paupertatis ambitu.* Planè ambitio videtur Paupertatis æmulari opulentiam; & abundantiam diuitiarum cum inopiæ merito; & sine anxiæ sollicitudinis incommodis. Quod subtilis S. Chrysostom. expensio eleganter probabit.

Saluian.

Lucæ 22. v.35. ait Christus Dominus discipulis: *Quando misi vos sine sacculo,& pera, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet saccum, tollat similiter & peram.* Numquid Christus Deus contrarius sibi est? Fortè retractauit sententiam, vt rigorem paupertatis temperaret? Et qui discipulos olim misit sine sacculo & pera, nunc morti proximus iubet, vt peram portent ad deferendam annonam, & pecuniæ sacculos ad subsidium itineris.Idemmet qui sacculos interdixit,modò mandat, vt sacculos pecuniarum portent?Multus est Theophylactus, vt à contradictione manifestâ hanc Christi sententiam vindicet,eámque apprimè vendicat S. Chrysostomus apud Catenam, his verbis alibi ad aliud thema expensus: *Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, quo scilicet portatur pecunia, tollat, similiter & peram, quâ scilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec zonam habebant, neque æs, nullius passi sunt penuriam: Vt autem marsupium concessit eis, & peram, esurire videntur,& nuditatem pati. Ac si eis diceret: Hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant, nunc autem volo vos, & inopiam experiri.* Nimirum quando voluit Christus ne discipuli nullius rei paterentur penuriam, misit illos sine sacculo, & perâ, id est, extremè inopes: cùm verò placuit vt inopiam, & summam egestatem experirentur, iubet vt sacculum, & peram portent.Quasi inopia sit à marsupio, & penuria ab annona: & summa egestas pro plenis saccis sit,& pro panario, & largiori annona.Vnde nihil omnino defuit non ferentibus sacculum,neque peram. Ergo vt illis multa desint,iubet vt sacculum & peram portent, aiens: *Qui habet sacculum, tollat similiter,& peram.*

27. Lucæ.

Theophyl.

Chrysost.

28. Matth. Beda Ditissimus qui mitissimè depauperari patitur. Matthæi 5. v. 4. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Terram, id est terræ opes, commentatur Beda cum multis. Aliàs expendo, cur mititati, quæ celsissima virtus est,diuitiæ promittantur, quæ bona temporalia sunt, nec promittuntur spiritualia & æterna, vt cæteris Beatitudinibus. Nunc ponderare oportet, quare mitis possessurus sit terræ opes; cum potiùs mansuetudo exposita sit auaritiæ rapientium, & exarmata violentis potentiorum rapinis: nam mititas nulli repugnat, in neminem armatur, omnibus cedit. Imò ideo mitis hæreditabit terræ diuitias, quia nec furaci potentium auaritiæ, nec insolentiæ resistit, ait Hugo Cardinal. inibi, his verbis: Hugo.
Per mititatem, terrenam substantiam pacificè, & magnificâ dominatione possidemus:quia per hanc de amissione

amissione temporalis substantiæ non dolemus, neque turbamur. Nempe ideò mitis nullius rei temporalis indigus erit, sed omnia possidet, quia non dolet, neque turbatur pro amissione bonorum temporalium, nec raptori repugnat, sed omnibus cedit, vt cum omnibus pacem habeat. Vnde quoniam omnia promptè relinquit, omnia dicitur possidere: nam qui omnia pacificè relinquit, omnia vberrimè possidet, quasi omnium relictio, fit possessio omnium: & ita mitis à depauperatione diues est, & opulentus: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

29. Luc. Pauper maximè diues est.
Lucæ 14. v. 28. ait Christus Deus: *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non priùs sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum?* Et mox aliam parabolam subiungit. *Aut quis Rex iturus committere bellum aduersus alium Regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se?* Aduerte quæso ad conclusionem vtriusque parabolæ: *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Profectò hæc conclusio parabolæ malè congruit cum totius parabolæ sententia. Nam vt

Maldon. egregiè aduertit ibi Maldonatus: *In turri, & bello potius quàm in aliis rebus, parabolas Christus posuit, quod res sint duæ maximè difficiles, & sumptuosæ, palatia, turrésque ædificare, & bellum gerere, quæ maximo, & diligentissimo indigeant apparatu.* Ergo si Christus apposuit duas res, quæ maximis egent sumptibus, quo pacto concludit, vt spontaneâ omnium bonorum abdicatione priùs depauperentur? Pauperiótne inopia suppeditabit diuites sumptus? Bellè Augustinus epist. 37. *Itaque &*

Aug. *sumptus ad turrim ædificandam, & bellantium valentia decem millium aduersus Regem, qui viginti habet, nihil est aliud, quam vt renunciet vnusquisque omnibus.* Nempe is est sumptuosè diues, vt possit magnifica extruere palatia, & annonam exercitui vberrim suppeditare, qui omnibus abrenunciaris, eximiè pauper est: nam sic ab inopia ditatur, vt possit cum potentissimo Rege de diuitiis certare.

30. Matth. Pauper Rex est: Regesque illi vectigal pensitant.
Opportunè Matth. 5. v. 3. dicitur: *Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Beatitudo absentia est malorum, & cumulus bonorum omnium, hæc paupertati insunt. Sed cur Pauper dicitur Rex? Nempè quia sicut Regi omnes tributa, & vectigalia pensitant in subsidium regalium sumptuum, sic Pauperi omnes subsidia debent, neque ingenui, neque principes viri, neque ipsi Reges immunes sunt ab hoc tributo, quod omnes tenentur pendere pauperi. S. Paulinus epist. 29. ex-

Ad Rom. Paulin. plicans illud Pauli ad Roman. 13. v. 7. *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal,* sic ait: *Nunc & manus suas adaperiens pauperi, & de fructu operæ suæ porrigens inopi, spirituale vectigal pensitat, & reditum possessionis in tua militia stipendium.* Ecce tibi omnes stipendiarij sunt pauperi, cui omnes subsidij vectigal pensitant, vt Regi. *Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum.* O planè opulentum paupertatis thesaurum! sine vsuris partum, absque rapinis acquisitum, sine sollicitudine seruatum, absque auaritia expensum: cui latro non inuigilat, cui potentes non insidiantur, cui nemo inuidet; vnde inexhaustæ sunt paupertatis

Iudith. gazæ. Hîc vers. 3. omnia abundè Iudithæ suppetunt vsque ad fastidium vel in hostium castris.

§. VIII.

Diuina prouidentia est hominibus panarium, & ærarium indeficiens: meliùs sibi prouidet pendula spes de diuina prouidentia, quàm ipsa rerum temporalium possessio.

NEcessitati naturæ nihil non sufficit, sumptibus ambitionis nihil satis est. Nihil ex his, 31.
quæ habemus, quæ cupimus, necessarium est: sufficientes diuitiæ omnibus paratæ sunt: exiguum est, quo egemus, aut vile: *panem, & aquam natura* Seneca epist. 25.
desiderat, nemo ad hæc pauper est. Quid te angit superuacua tui sollicitudo? Crede te Deo, & omnibus abundabis: potens est, amans tui est: ne desit tibi fides diuinæ prouidentiæ, & omnia vberrim suppetent tibi, non tantùm ad frugalem vitam, sed ad sumptuosam. Non egebit, qui egestatem non timet, à nimia tui sollicitudine eges: De diuinâ Prouidentiâ piè præsumendum.
nam *Expectatio sollicitorum peribit.* Prouerb. 11. Prouerb.
vers. 7. Otium spei negotiosum est. Deo fide potiùs quàm tibi. Malo successum mihi, quàm fidem prouidentiæ deesse: imò si fides non desit, nec successus abundantię deerit: *Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Psal. 54. vers. 23. Bru- Psalm.
tæ animantes sint tibi schola spei, & fomes ad spetandum de diuinâ prouidentiâ. *Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa.* Matthæi 6. vers. 26. *Potuisses afferre in exemplum* Matth.
Eliam, & Ioannem; & meminit auium, vt admoneat nos etiã illis esse brutiores, ait scitè inibi Theo- Theoph.
phylactus: nam bruta absque sollicitudinis anxietate naturaliter spetant toto incuriç adnixu: at homo gnarus diuinæ munificentiæ, vix, aut ne vix quidem, sic audet fidere tantæ prouidentiæ, quæ vberrimè pascit aues, & ambitiosè vestit agri lilia, *quamuis nulla necessitas exigat:* aduertit idem Theophylactus. Quasi Deus de se confidentibus Theoph.
non tantùm prouideat vberrim necessaria, sed etiã quodammodò superflua sumptuosè prouideat: vt sic incitet homines ad animosiùs sperandum: à spe enim erit abundantia, non à sollicitâ sui curâ. *Sollicitudo desperationis est filia,* ait Hugo ex Chrysostomo ad Matthæi caput 6. Quasi homo desperet adipisci à Deo, quod admodùm sollicitè curat. Nimia sollicitudo sui, affinis est quasi desperationis. Hugo. Chrysost.
Vnde negotiosa sollicitudo desperatio quædam est; otiosa autem fiducia, est animosa præsumptio. Ambrosius in illud cap. 12. Lucæ: *Et vos nolite quærere quid manducetis aut quid bibatis,* sic inquit: Luc. Ambr.
Multò magis credas hominem, si omnem sui vsum in Deo collocet, numquam egere posse, eò quòd iure præsumpserit de fauore diuino? Audis sollicitudinem sui dici *desperationem,* & spem diuinæ prouidentiæ appellari *præsumptionem.* Animosa planè fiducia, quæ religiosè audet, & piè præsumit, non est temerariè audax, sed audacter pia. Ergo plus fide diuinæ prouidentiæ, quàm tuæ curæ; nam quod sollicitudo tua acquirit, simul perdit: quod negligit spes, planè acquirit. Despera de diuitiis, quibus frueris; nisi adsit tibi fiducia in Deo: hæc si adsit, quamuis omnia tibi desint, omnia vberrimè suppetent. Plus fide rebus, quas speras, quàm his, quas iam possides. Securior possessio ab spe est.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. 32.
Matthæi 6. v. 11. Breuis & simplex oratio, sed multipliciter Matth.

Hugo. tipliciter difficilis. *Videtur* (ait Hugo ibidem,) *quod qui petit quotidianum, non habeat in crastinum. Quomodo enim petit quotidianum vel diurnum, qui habet preparatum in quinque, vel decem dies?* Nempe homo petit panem quotidianum vel diurnum, quô eget illâ die, & cur non petit ad alios dies cùm profiteatur se pane indigere singulis diebus? Panis ad vnum tantùm diem, erit donum Deo dignum? Fatetur se pane egere singulis diebus, & ad vnam tantummodò diem petit? Aut exigua fides est ei, qui tam pusillum donum postulat, aut non bene sentit de diuina munificentia. Præterea si suus est panis, (ait enim *Panem nostrum da nobis hodie,*) cur illum petit à Deo? nam quod suum est, non benè quis à liberalitate petat, sed à iustitia exigere potest. Imò nescias, cur qui panem petit ad vnam diem, omnem illum panem dandum singulis diebus suum dicat. Nisi fortè quia non petit panem nisi ad vnam diem tantùm, & victum ad alios dies negligat, & permittat diuinæ prouidentiæ, non habens curam de crastino, ideò omnem quotidianum panem, id est, victum omnem, suum fecerit. Non enim apparet quo alio titulo dicet esse suum panem, quem reliquis diebus dandum permittit diuinæ prouidentiæ. Quasi dicat homo orans: Quia panem quotidianum habere negligo, sed diuinæ prouidentiæ dandum permitto, ideo illum appello, & facio meũ. *Entonces es verdaderamente mio, quando le dejo en manos de la prouidençia de Dios; no quando le posseo.* Securior enim sum de diuina prouidentia, quàm de possessione mea: neque tam mihi suppetent ad necessarios vsus ea, quæ possideo, quam quæ permitto prouidentiæ Dei. Vnde panem quotidianum, quod non in perpetuum, sed ad vnam diem peto, iure appello meũ; securius mihi panarium est diuina prouidentia quàm humana possessio: Nam *qui omnem sui vsum in Deo collocat, numquam egere potest.* Hæc est religiosa spei audacia, & pia fidei præsumptio: quippe *quæ iure præsumit de fauore diuino.*

Securi simus magis de prouidétiâ Dei. quam de possessione nostrâ.

Ambr.

33\. Adhuc expendere iuuat locum aliàs expensum, ex Lucæ 22. v. 35. Iesus morti proximus loquens cum discipulis. *Dixit eis: Quando misi vos sine sacculo, & pera, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram.* Solliciti sunt interpretes, vt hanc sententiam vindicent à contradictionis calumniâ. Porrò Christus non multò antè vetuit discipulis nummorum sacculos, & cur modò illis mandat, vt sacculos tollant, & peram portent? Num pœnitet primæ iussionis? Quid? pecuniosos vult discipulos, potiùs quàm pauperes? Modò suadet sacculos, qui nuper sacculos interdixerat? Heu! euertitur Apostolica paupertas! Saltem planè extollitur diuina prouidentia. Eleganter S. Chrysostomus allegatus in Catena (nuper ad aliud thema à me expensus aliter:) *Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, quo scilicet portatur pecunia, tollat similiter & peram, quâ scilicet portantur cibaria.* Aduerte ad verba quæ subiungit: *Et quidem quando nec calceamenta, nec zonam habebant, neque æs, nullum passi sunt penuriam. Vt autem marsupium concessit eis, & peram, esurire videntur, & sitire, & nuditatem pati. Ac si eis diceret: Hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant; nunc autem volo vos & inopiam experiri.* Quid argutius? Nimirum quando Christus misit discipulos sine sacculo, & pera, omnia illis vberrimè suppetebant, quia diuina prouidentia, cui solùm fidebant, pro panario, & ærario illis erat. At quando sacculos habere permittuntur, & peram portare; quando etiam confidunt subsidio permissi sacculi, nec tam vnicè fidunt diuinæ prouidentiæ, tunc inopiam experiuntur. Itaque summa egestas à diuina prouidentia pendula, adeò abundans est omnibus rebus, vt tunc vberrimè omnia affluant; at aliqualis sollicitudo sui, & fidentia in asportatis sacculis, vsque adeò egena est, vt egestatem experiantur à sacculis, & curâ sui. Nempe securior est panis, certior est pecunia in diuinâ prouidentiâ, quàm in pera, & sacculo. Vnde qui annonam negligit, & in diuinam prouidentiam se permittit, veriùs dicit: *Panem nostrum*, quàm si iam illum possideret. Nam qui possidet, *inopiam experitur*; qui verò sui negligens, omnem sollicitudinem sui proiicit in Deum, *cunctis vberrimè affluit.*

Luc. Discipulis permittit Christus sacculum, & peram, vt penuriam patiantur.

Chrysost.

Igitur Christianus qui verè est Christianus, sic piè præsumit de diuina prouidentia; qui secus faxit, nescias an satis sit Christianus. Matthæi 6. v. 31. *Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia Gentes inquirunt.* Nempe infidelium Ethnicorum propria est hæc sollicitior sui cura: & idololatriæ quasi affine vitium est, sic sollicitè curare de rebus temporalibus, ó grandem exaggerationem huius vitij! vis scire causam? *Hæc omnia Gentes inquirunt*; quia Gentes colunt truncos, & æreos Deos, qui neque vident hominum necessitates, neque audiunt eorum clamores, neque intelligunt, quibus prouidendum sit, neque opem ferre possunt, etiamsi nollent. Igitur truncum Deum facit, truncum Deum adorat, qui Deum esse sine sollicitâ hominum prouidentia existimat; & negat Deum esse, quem vt Deum colit. Vnde sollicita sui ipsius cura, quædam idololatriæ species est; qua tacitè negat Dei prouidentiam, & non verum Deum, sed truncum Deum fingit. Itaque eiusmodi sollicitudo temporalium, Gentilismus est. *Nolite ergo solliciti esse dicentes: Quid manducabimus?* &c. *hæc enim omnia Gentes inquirunt.* Etiam apud Gentes hostiles, omnia suppetunt vbertim Iudithæ, hîc vers. 3.

Matth. Sollicitudo sui, species Gentilismi est.

---

§. IX.

Quàm acerbè audiatur à subdito rei petitæ negatio.

Inter humanas felicitates nulla sublimior est, quàm Imperialis potestas. Nam omnes egent Principe, & princeps nullius est indigus: ipse neminem rogat, & rogatur ab omnibus, quæ est æmulatio diuinitatis. Quid enim augustius, quàm rogari? quàm postulatis annuere, & ex calamitosis beatos facere? ó vtinam, vt rogari cupit Princeps, sic cuperet rogata facere. Verùm sunt aliqui Principes (potiùs tyrannos appelles. *Hi inuerecundi ad petendum, ad negandum frontosi,* ait S. Bernardus lib. 5. de Considerat.) adeò maligno ingenio præditi, qui gestiunt rogari, non vt adnuant, sed vt abnuant, non vt postulata donent, sed vt denegent postulata. *Priores Principes* (inquit Plinius in Panegyrico,) *à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo, quàm negandi.* Nimirum ipsi non experti quàm graue sit ab alio petere, quàm intolerabile sit repulsam in petitione pati, deliciantur in negando, quod postulatur. O vtinam sciretur quàm horreant aures, quàm exasperet animos, audire infaustam hanc vocem, *Nolo!* quę tam crebrò infelicitat subditorum vitam, bonos mores fascinat,

34\.

Bern.

Plin.

nat, & miseram reddit humanam conditionem, exitiali huic verbo obnoxiam. Humanior est inhumani tortoris sæuitia, quàm inurbani negatoris lingua. Attende quàm molestè tulerit Christus abnutum Patris.

35. Postquam cœnauit Christus Dominus cum discipulis, eorúmque pedes lauit, habuit ad eosdem longissimum sermonem, mysteriis diuinioribus plenum. Et ecce repentè, Ioan. 14. v. 31. ait: *Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem: & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio; surgite, eamus hinc.* S. Augustinus lib. 2. de Peccat. merit. cap. 31. & S. Hilarius lib. 9. de Trinit. ex his verbis vnam tantùm construunt periodum. Quò ire festinat Christus Dominus, vt intimet mundo ardentissimum amorem, quo diligit Patrem? Nam dicit se ire ad publicandum eiusmodi amorem, quò autem eat, tacet. Quónam ipsi eundum est, vt amorem ostentet suum erga cælestem Patrem? Certum mihi esset tunc Christum ad patiendum ire, nam in passione eximiam charitatem in Patrem euidentiùs ostentauit, nisi S. Chrysost. hom. 75. cum pluribus ex Græcis Patribus dissentiret. Et quidem ipse auidissimè cupiebat pati: *Desiderio desideraui*, inquit. In quo autem quis auidè cupit, non bene ostentat amoris eminentiam, quæ in rebus duris elucet, non in desideratis anxio desiderio. Christus autem in passione, patiendíque meditatione deliciabatur. Vnde cùm inquit, *Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, surgite eamus hinc*, ad patiendum non iuit, sed iuit (ait Caietan. ibi,) ad se offerendum Passioni. Itaque ex Caietani sententiâ Christus eximium amorem ferè non publicat in substantia Passionis, sed in modo; non in patiendo, sed sponte se tortoribus obiiciendo, quæ vltronea oblatio impatientis amoris solet esse documentum. Præclarè Rupert. in cap. 14. Ioan. existimat Christum ostentare ardentissimum amorem in Patrem, eundo ad orationem, in qua suppliciter postulaturus erat aliquid à Patre, quod sibi negandum præsciebat. Quasi dicat: *Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem; surgite eamus hinc.* Rupertus: *Surgite eamus hinc. Immensa charitas Patris in voluntate sua deducet me dicentem: Pater non mea voluntas, sed tua fiat.* Profectò admiratione dignissima est Ruperti subtilior expositio. Christus Dominus illâ ipsâ nocte pertulit se prodi à discipulo fraudulentâ versutiâ, & beneuolentiæ osculo: patitur discipulorum infidam, & iniuriosam fugam; sustinet Apostolum negantem, alaparum execrandas contumelias, vinculorum, & verberum probra; crucis tormenta, & immaniores cruciatus, quos inuidia armata potenti vi excogitare vnquam valuit. Et his omnibus omissis, vt quę non valeant propalare præstantiam amoris, quo Patrem diligit; tantùm meminit se passurum in petitione repulsam, & negandum illi fore, quod postularet? *Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, surgite eamus hinc.* Nimirum eamus in hortum, vbi supplex rogabo, & quod rogabo anxiè, negabitur mihi seuerè. Quid exaggeratius pro hac re?

Ioann.

Aug.

Hilar.

Chrysost.

Quàm grauarè tulerit Christus rei petitæ negationem.

Caiet.

Rupert.

36. Diues ille, immisericors in pauperculum, & vlcerosum Lazarum, meritò ad totos inferni cruciatus damnatur, Luc. 16. inhumana patitur tormenta inhumaniter opulentus: Ardet gehennali æstu, auidissimè esurit, ardentissimè sitit, abroditur æternaturo verme, misera eius viscera depascente. Vlulatibus confusis obtunduntur eius aures, diris spectris oculi territantur, fellibus acerbantur ora, artus crudelioribus machinamentis lacerantur, Dei auersione omnium pœnalissimâ luget, impatienti desperatione tabescit; quin & ipse sui pœna est, ne quid eum non exagitet crudelissimè. Quod, quæso, tormenti genus illi deerat, quod cruciatus augeret, & præter infernales plagas miserum hunc diuitem acerbè cruentaret? Et sanè acerbissimum tormentum erit, quod supra hæc sæuissima tormenta sensum sui faciat. Sapienter S. Nazianzen. Orat. *Postea quæ a Maxi. pop.* ait hoc vnum illi deesse, quod quasi supra reliquos insanissimos cruciatus illum crudelissimè exagitaret, scilicet quiduis petere, nec impetrare. *Diues ille,* (inquit) *qui in flamma torquebatur, at pro huius vitæ voluptatibus, Lazarique esurientis, & vlcerosi contemptu, hanc mercedem referebat, vt illic Lazaro opus haberet, nec tamen eius opem impetraret.* Quæ tam dira calamitas, quod tam acre tormentum posset cumulare huius miseri ærumnas, & complere miseriam? diuinus furor excogitauit ingeniosè aliud tormenti genus molestissimum; scilicet vt peteret vel guttulam aquæ, nec impetraret. Petitionis repulsâ miserrimè fatigatur. Hoc enim vnum tormentum acerbissimum restabat in gehennali cruciatuum officinâ, scilicet frustrari petitione sua, & petitis negari. Vsque adeò molesta est petenti rei petitæ negatio, vt calamitates damnatorum adaugeat miserandum in modum.

Luc.

Negatio rei petitæ est misera Damnatorũ pœna.

Naz.

37. Paulus 1. Corinth. 4. v. 13. inter cęteros labores, quos Euangelij causâ subiisse dicitur, hos potissimum recenset: *Maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus.* Arduum est explicatu apud interpretes, quid significet ibi τὸ *blasphemamur*, cui opponit, *obsecramus.* Nam tota hæc periodus antithesibus constat, opponit enim Apostolus Benedictionem maledictioni, & patientiam persecutioni, & blasphemiam obsecrationi. Quasi dicat, etiam si quis nos blasphemet, adhuc illum obsecramus, id est, quamquàm negat, quod petimus, tamen non desistimus à rogatione, vnde negatio petitionis, blasphemia nominatur; & secundum hanc expositionem tota antitheseos energia viget; & eximiè declaratur, quàm molestum sit repulsam pati in petitione: siquidem qui petita negat, blasphemare dicitur petitorem. Quod indicat S. Chrysolog. serm 26. vbi instruens pauperes, qui precariò victitant, inquit: Verè pauper Christianus eris, *si sis in ipsa necessitate sobrius, si non danti non ingeras blasphemans iniurias.* Ecce tibi hortatur pauperem, ne in non dantem sibi quod postulat, similem blasphemiam ingerat. Contemneris repulsæ contumeliâ, & negationis probro blasphemaris? ne tu blasphemes negatorem, sed adhuc obsecra, si opus est, nam tibi adest exemplum Apostoli: *Blasphemamur, & obsecramus.* Quibus verbis aptiùs potuit intimari, quã ægrè feratur petitionis repulsa, & negationis probrũ, quàm adhortans pauperẽ petitione suâ frustratũ, ne inferat blasphemias in negantem sibi opem petitam? Nam petitionis negatio tam acerbè auditur, vt instiget ad blasphemandum negatorem. Est, est enim negatio rei petitæ, euersio patientiæ, consternatio fortitudinis, incitamentum ad contumelias, & fomes blasphemiarum. Caueat Princeps, caueat diligenter ab aspero, & funesto negationis verbo, & audiat quid dicat Panegyrista de suo laudatissimo Principe Traiano: *Opera pretium est referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares.* Ne subditos exagitaret Traianus tormento negatæ petitionis, se pio tormento cruciabat; totis humanitatis, & vrbanitatis artibus incumbens ad annuendum postularis, si fieri posit; sin aliter, rem placido vultu differebat,

1. Cor.

Chrysol.

Plin.

bat, bonâ spe insinuatâ rei obtinendæ. Nam etsi à bono Principe omnia concedenda non sunt, (sæpè enim noxia postulantur,) tamen à bono, & vrbano Principe nihil negandum est.

38. Ioan. Christus sitit repulsam petitionis. Christus Deus fatigatus ex itinere, Ioann. 4. v. 7. aquam petit à fœmina Samaritide: *Mulier da mihi bibere.* Quid sitit Christus, aquam? an opprobrium? Lex vetat Iudæos communicare cum Samaritanis; aliquid ergo arcani latet in hac petitione: præsertim cùm sciat Christus fore, vt Samaritana aquam non præberet. Chrysost. S. Chrysost. homil. 30. *Sed qualiter Christus quæsiuit ab ea bibere, lege non concedente?* Lex non concedit, & Christus petit sibi concedi, quod lex Iudæa non concedit, vt petat? Quid quæris? quid sitit Christus? Pergit Chrysostomus: *Si autem quis dixerit, quia præsciebat eam non daturam,* &c. Scilicet Christus diuinitatis priuilegio vtitur, ob quod eximitur ab eiusmodi obligatione, & communicat cum Samaritanis, quærens, quod scit fore, vt illi non detur; ambit repulsam, sitit quod illi negetur quod postulat, & vt subeat hoc molestissimum probrum, nó veretur subire inuidiam Iudæorum, & suspicionem irreligiositatis: Nam *præsciens eam non daturam, ait, Mulier da mihi bibere.* Nempe Christus sitit saturari repulsæ tormento, & negationis opprobrio. Ad rem satis dicitur cap. 4. v. 8. vt retuli ex Iudith. Græco textu: *Et exclamauerunt, omnis vir Israel instantiâ magnâ, & humiliauerunt animas suas in instantia magna.* Nimirum dum Israëlitæ supplicationibus instant, humiliantur: nam dum res non conceditur oranti, oratio non tam est petitio, quã humiliatio. Vnde Mamertinus in 1. Panegyr. dum suum Maximianum inducit piè orantem, simul inducit feliciter impetrantem; ne deuenustaret augustam Imperatoris maiestatem. Sic fatur Mamert. Panegyrista: *Vidimus te, Cæsar, eodem die pro Republica, & vota suscipere, & conuicta debere, quod enim optaueras in futurum, fecisti continuò transactum, vt mihi ipsa Deorum auxilia, quæ precatus eras, præuenisse videaris, quidquid illi promiserant, antè fecisse.* Et Iudith hîc v. 5. in transitu ab Holopherne petit exeundi copiam; vt si eam fortè neget, transitu dissimuletur rubor negatæ petitionis, & repulsæ molestia. Ac si non seriò roget, quod in transitu perit.

§. X.

Commentarius Literæ.

Vers. 7. *Et exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat se in fonte aquæ.*

39. Vers. 7. CVM vrbs Bethulia in arduo monte sita esset, ad eius montis radices iacebat vallis, per quam decurrebant iugis aquæ manationes. Serat. Sanct. Tirin. Iudith. Serat. Sanctius, & Tirinus existimãt, hunc fontem esse illum, qui in Bethuliam influebat copiosos latices ad bibendum, & viuendum, cuius canales cap. 7. præciderat Holophernes: sed suæ coniecturæ nullum afferunt vel leue fundamentum, vt probent Bethuliensis aquæductus aquas in præfatam vallem, & non aliò diuertisse. Præsertim cùm creberrimè ad ardui montis radices ebulliant aquarum scatebræ. Vnde nulla ex Græcis translationibus, & ex antiquis commentatoribus nemo id docuit. Decurrebat ergo in valle illa quæ proxima erat Assyriorum castris, aliquis fons, quisquis ille fuerit. In hoc fonte baptizabat se Iuditha singulis noctibus. Duo hîc discutienda sunt, primùm quid significet *Baptizabat se*; alterum quã de causâ se baptizabat Iuditha.

Nonnulli apud Maldonatum in cap. 7. Marci, & Serarium hîc *baptizare* Iudaicum à *lauare* sic distinguunt, vt baptizare significet totius corporis in aquas submersionem; lauare autem elutionem manuum, aut pedum, aut aliûs membri. Sed hæc distinctio non admittitur ab interpretibus, nec firmo nititur fundamento. Nam Marci 7. v. 3. vbi dicitur, *Pharisæi enim, & omnes Iudæi nisi crebrò lauerint manus, non manducant: & à foro nisi baptizentur non comedunt: & alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum.* Porrò operosum foret quoties è foro ventitant, totum corpus abluere, præsertim hyberno tempore. Quin & lectos ipsos, vel totos sæpè in aquas omnino mergere, esset valdè molestum. Neque adducat, vt assentiar Tirino hîc & Sanctio in lib. 2. Esdræ, cap. 5. v. 23. asserentibus, Iuditham totum corpus abluisse in hoc fonte; neque Saliano, qui id affirmat verosimile esse. Mihi penè indubium est, Iuditham tantùm lauasse faciem, & manus; aut pedes etiam, seu brachia (nam brachia etiam ablui solita, docet suprà Maldonatus:) Et ratio est, quia verbum *baptizare* ad id non cogit: & aliàs credi non potest, fœminam castimoniæ laude præstantem, in circumfuso exercitu, vbi facilè videri poterat à tot salacissimis militibus, pulchrum corpus omninò nudasse, & spectandum præbuisse insidiis curiosæ libidinis militum. Quis enim credat Iuditham suum prostituisse pudorem spectantium oculis? vel saltem se exposuisse periculo, vt nuda videretur ab Assyriorum vulgo? Vnde textus Græcus tantùm asserit se lauisse: idem docet Lyra, Carthusianus, Sà, & Serarius.

Causam autem cur se baptizauerit, seu abluerit Iuditha, non eandem tradunt auctores. Lyra, Salianus & Sanctius hîc existimant, vt puras ad Deum manus tolleret in oratione, nam post ablutionem dicitur, vacasse orationi. At cur totum corpus abluit Iuditha (vt docebat Sanctius in cap. illud 5. lib. 2. Esdræ:) vt mundas ad Deum tolleret manus? Verùm cùm nobis constet ex Matthæi 15. v. 2. & Marci 7. v. 3. & Ioann. 2. v. 6. Hebræos vti solitos eiusmodi baptismate, seu ablutione antequam comederent, vt priùs abstergerent immunditiem contractam ex conuictu, aut contactu Gẽtilium; inde probabilius videtur religiosissimam fœminam tunc commorantem in Assyriis castris, ante cœnam illam putam, se baptizare, seu abluere, ita Serarius, Sanctius, & Tirinus. Ego quidem existimo cum Serario, dicis duntaxat causâ extra castra exiisse ad se baptizãdum, scilicet vt aliquid agere videretur ex Iudæorum ritu; & sic religiosum obtenderet prætextum foràs exeundi: quod sua maximè interessat, vt ita post occisum Holophernem, posset incolumis ad suos remeare. Porrò si tantùm se abluere vellet secundùm purificationem Iudæorum, id in suo tabernaculo præstare poterat, petito aquali, aut adducto ab Abra sua. Quòd si id facere non poterat in suo tabernaculo, quia erat inter Gentiles; neque idem facere potuisset in fonte, quia fons ille, vt traditur à textu Græco, erat in ipsis Assyriorum castris. Neque enim fieri potuit, vt Assyria castra, quæ tot hominum myriades capiebant, non occuparent amplissima spatia, & quæ vix posset imbellis fœmina sæpè pedibus conficere non admodũ diuturnâ morâ.

Et

Maldon. Marc. Serar.

Marc. Iudæorum baptismus frequens.

Sanct. Tirin. Salian.

Maldon.

Græcus. Lyra. Carthus. Sà. Serar.

40. Lyra. Salian. Sanct.

Sanct.

Matth. Marc. Ioann. Dicis causa se baptizat Iudith.

Serar. Sanct. Tirin.

Græcus.

Vers. 8. *Et vt aſcendebat, orabat Dominum Deum Iſraël, vt dirigeret viam eius ad liberationem populi ſui.*

Vers. 9. *Et introiens, munda manebat in tabernaculo,*
41. *vſquedum acciperet eſcam ſuam in veſpere.* Videtur hìc inſinuare ſacer Hiſtoriographus, quòd Iudith non orabat ex profeſſo ſaltem, in valle illa, quoadusque aſcendebat in tentorium ſuum: in quod vbi primùm introibat, munda manens, id eſt, purificata per ablutionem, orabat ardenter ad Dominũ Deum Iſraël, vt eam dirigeret ad feliciter patrandum facinus, quod mente tractabat ſuâ. *Et ſic munda manebat vſquedum acciperet eſcam ſuam in veſpere.* Neque enim ieiunium ſoluebat, niſi poſt ſtellæ ortum, tunc puram cœnam ſumebat. O piam virtutis velut obſtinationem, quæ vel in Aſſyriis caſtris ieiunare non deſtitit! Cùm autem dicitur Iuditha munda vſque dum acciperet eſcam ſuam, non ſic accipiendum eſt, vt in cœna, vel poſt cœnam ſordeſceret; nam eiuſmodi voculæ *donec, vſque dum,* & ſimiles in ſacris Literis excluſiuæ non ſunt, nec ſignificant affirmationem poſt tempus, quod notatur. Matthæi 1. v. 25. dicitur de Ioſepho, *Et non cognoſcebat eam, donec peperit.* & cap. 5. v. 19. *Donec tranſeat cælum & terra*, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege. & 28. v. 2. *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi.* & 2. Reg. 6. v. 26. *Michol filiæ Saul non eſt natus filius vſque in diem mortis ſuæ.* Pſalmo 109. v. 1. *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* De hoc modo loquendi legi poteſt S. Hieronymus in Heluidium, & S. Chryſoſtomus in Matthæi cap. 5.

Particula *donec* non ſemper excluſiua eſt.

2. Reg. Pſalm.

Hieron. Chryſoſt.

Serar. Tirin.

Opportunè notant Serarius, & Tirinus ad illud, *munda manebat*, Aſſyriorum caſtra, & Holophernis familiam vtcunque probam eſſe, in qua venuſtiſſima fœmina toto quatriduo, etiam nocturnis horis illæſa, & intacta euagari potuit quocunque vellet; neque vllus eſſet vel ex gregariis militibus, vel ex Aſſyriæ proceribus, qui excellenti formæ inſidiaretur. Verùm id ego reuerentiæ in principem Holophernem adſcriberem; ſiquidem peruulgatum erat valde illi placuiſſe, & apud ſe in ſuo tabernaculo exceptam. Plus admirationis ingerit, quòd Holophernes perditiſſimè illam deamans, tametſi omnia eius dominatui ſubiacebant, noluit aliâ viâ, quàm blanditiarum, & precum, ipſam ſibi demereri: Quod deputandum arbitror præſidiario Iudithæ Angelo: de quo ipſa cap. 13. v. 2. Quis aliter cenſeat de barbarica Holophernis libidine?

Iudith.

Vers. 10. *Et factum eſt, in quarto die Holophernes fecit*
42. *cœnam ſeruis ſuis, & dixit ad Vagao eunuchum ſuum: Vade, & ſuade Hebræam illam, vt ſponte conſentiat habitare mecum.* Scilicet die quarto à Iudithæ aduentu, Holophernes ſtruit conuiuium domeſticis ſuis; procerum neminem adeſſe voluit, nam dicitur in textu Græco, *ſolis ſeruis ſuis*; opinor ne vllum ſuæ libidinis haberet teſtem ex Aſſyriæ Optimatibus. Inter domeſticos ſuos Iuditha cenſebatur, quam apud ſe diuerſari diximus. Lyra, & Carthuſianus nuptiale conniuium eſſe exiſtimant, quo Iudithæ exambiuit legitimè copulari. Planè diuinant; neque enim vllum fundamentum ſuppetit ex textu Latino, aut Græco. Dein ſi princeps Holophernes nuptias celebrare vellet in eiuſmodi conuiuio, non arceret Aſſyriæ Summates à nuptiali lætitia, & clanculùm cum ſolis domeſticis perageretur feſtum nuptiarum conuiuium. Vnde veroſimilius eſt libidinis furtum clàm meditari, & noctu, & inter ſolos familiares. Ergo negotium clancularię ſuaſionis dat Vagao eunucho, ſuæ libidinis conſcio, & lenoniæ artis perito, vt amatoriis blanditiis pelliciat Iuditham ad tori ſocietatem, vt ſuam ipſe expleret libidinem. Illud quod dicitur *habitare mecum*, expreſſius habetur in Græco textu: Manducare, & bibere nobiſcum.

Græcus.

Lyra. Carthuſ.

Vox *Eunuchus* generaliter duo ſignificat; aut 43.
hominem caſtratum, de quo plura Paulus Ægineta. De his Eunuchis agitur, Deuter. 23. & Leuit. 22. Item Eunuchus in ſacris Literis ſignificat principalem Regum miniſtrum, etſi euiratus non eſſet. Sic Geneſeos 37. v. 36. Ioſephus venditus fuit in Ægypto *Putiphari eunucho Pharaonis*, & Pagninus pro *Eunucho Pharaonis*, vertit *Principi Pharaonis*, & Vatablus, *cubiculario Pharaonis*. Et meritò: nam vt dicitur Geneſ. 41. Putiphar habuit vxorem, quæ perditiſſimè deperiuit Ioſephum, qui poſtea vxorem duxit Aſenech Putipharis filiam. De quo legi poteſt S. Hieronymus de Tradit. Hebraic. in Geneſim. Et Fagius ad præfatum locum ex 37. Geneſeos, ita ſcribit: *Hebraicè vocem Seris, quam eunuchum interpretantur, cenſent non ſemper vulgò dictum Eunuchum, id eſt, caſtratum ſignificare, ſed aliquando principem & præfectum: & hac ſignificatione eam vocem accipi hoc loco. Vnde & Paraphraſtes Chaldæus eam vocem per Rabba tranſtulit, quod Dominum & principem, & magiſtrum ſignificat.* Plura qui volet ſuper hac re legat Pererium in præfata loca Geneſeos, Serarium in lib. 6. Regum, & expoſitores in libri Eſtheris caput 2. Lucianus Dialogum de Eunuchis ſcripſit.

Æginet. Deuter. Leuitic. Quid ſignificet vox Eunuchus.

Pagninus.

Vatabl.

Fagius. Hieron.

Perer. Serar. Lucian.

Hic Vagao eunuchus, in textu Græco dicitur præfectus omnibus facultatibus Holophernis, & βαγώας *Bagoas* nominatur facili permutatione literæ V, in B, Hinc oritur quæſtio an *Vagao*, ſeu Bagoas ſit huius eunuchi nomen proprium, an generale nomen, quod ſignificat ſpadones quoſcunque: Lyra, & Carthuſianus videntur ſupponere eſſe nomen proprium huius eunuchi, quod expreſsè docet Serarius. Probabilius autem videtur quod Bagoas ſit apud Perſas generale eunuchorum nomen. Ita Sanctius, Salianus, & Tirinus. Et facilè probari poteſt ex Plinio lib. 13. cap. 4. & ex Curtio lib. 10. Cælio, Rhodig. lib. 15. cap. 9. & Plutarcho in lib. de Fortuna Alexandri, & ex Ioſepho lib. 17. cap. 3. & apud Sulpitium Seuerum Artoxerxes Ochus ſuum habuit Bagoam. Igitur Bagoas eunuchorum generale nomen fuit.

Bagoas generale nomen.

Lyra. Carthuſ. Serar.

Sanct. Salian. Tirinus. Plin. Ioſeph. Seuerus. Sulpit.

Fœdum eſt enim apud Aſſyrios, ſi fœmina irrideat virum, agendo, vt immunis ab eo tranſeat. Vers. 11.
Nempe præter accenſas à natura ipſa libidinum 44.
flammas, ex moribus Aſſyriæ, & Perſidis extimulatur Holophernes ad Iudithæ ſtuprum: nam indecorũ & probroſum eſt apud Perſas, ſi fœminę immunes recederent ab illorum conſuetudine, & thalamo. De Perſarum intemperantia non pauca ſaltuatim diximus ſuper hac Iudithæ hiſtoria. Sic enim erat apud Perſas profuſa libido, vt nullus generi, nullus ſanguini honos haberetur. *Perſas cum ſuis matribus miſceri*, Cteſias refert, verba ſunt Tertulliani, cap. 9. Apologetici de quo plura legere licet in Lexico Alexandrino, & Theodoreto contra Græcos, Orat. 9. in S. Niſſeno in epiſt. contra fatum, & in Octauio Minutij Felicis, & in Agathia lib. 2. hiſtoriæ, quorum verba refert Cerda in notis ad præfata Tertulliani verba. Aduertit Lexicon Alexandrinum hanc licentiam libidinis manaſſe in Perſas ex Aſſyriis: quia *Ninus Saturni filius matrem Semiramidem in vxorem duxit.* Ninus autem ſecundus Rex Aſſyriæ fuit. Vnde hìc ſacer Hiſtoriographus Aſſyriorum libidinem contingit.

Perſarũ intemperans libido.

Cteſias. Tertull. Lexicon. Alexandr. Theodor. Nyſſen. Minut. Agath. Cerda.

§. XL.

§. XI.

Baptismus est, conscientiæ ad Deum interrogatio: & inde censentur baptismi elogia.

45. Nissen. Sanctus Gregorius Nissenus de Pœnit. sic fatur de Baptismo: *Vetus homo in aqua sepultus est, nouus generatus, gratiâ floruit.* Quasi florida gratia detur in Baptismo. Fructus aliquos huius floris hîc breui dabo. Plura qui volet, adeat Iosephum Vicecomitem lib. 1. cap. 3. Præclarè Tertullianus in libro de Baptismo cap. 3. *Quanta vis aquæ, & gratia, quot ingenia, quot officia, quantum instrumentum mundo ferat: quæ vitam æternam gubernat, & in cælesti procurat.* Baptismúsne Gubernator est vitæ æternæ? Omitto hæc alibi expendenda. Quodnam est hoc acumen aquæ, & baptismi ingenium, quod cælestem vitam hominibus procurat? Putabit quispiam, ingenium gratiæ baptismalis esse, quòd cùm sit *Symbolum mortis*, vt ait Septimius in lib. de Pœnit. cap. 6. vitam nihilominus procurat, & asylum mortis fit: quod argutè dixit Basilius Seleucus orat. 13. *Hominibus*, inquit, *Baptisma dandum erat, quo mortis promittebatur effugium, & resurrectionis confugium.* Porrò subtile acumen est, ex morte vitam ingeniari, & ex antiquæ vitæ sepulcro condere Asylum mortis, & cælestis vitæ prærogatiuam: ita vt alter ipse resurgat è sepultura Baptismi. *Sacrificatione secretâ sub felici vnda pristini hominis vetustas exuitur, & quodam modo homo intra se alter efficitur.* Verba sunt Eusebij Gallicani homil. 7. de Pascha.

(Tertull. Baptismus cœlestia procurat. — Septim. — Basil. Seleucus. — Euseb. Gallican.)

46. Tertull. *Præsumptio intinctionis*, Baptismi inquam, intinctionis vocabulo significati, legitur in Tertulliano in lib. de Pœnit. cap. 6. Et *Felix aqua sacramentum* dicitur ab eodem in lib. de Bapt. cap. 1. Quid piè præsumit felix aquæ Sacramentum, gratiæ ingenio assequendum? S. Maximus homil. de Iuda proditore: *Baptismus*, ait, *Christi nobis est sepultura, in quo peccatis morimur, criminibus sepelimur, & veteris hominis conscientiâ resolutâ, in alteram natiuitatem recidiuâ infantiâ reparamur.* Scilicet à Baptismi efficacia, homo ex vitiorum senio sibi resculpit infantiæ innocentiam, & in nouum hominem recreatus, sic expungit vitiorum vetustatem, & inolitam peccandi consuetudinem ferè sic dedidiscit, acsi numquam deliquisset, *in alteram natiuitatem recidiuâ infantiâ reparatus.* Planè luculenter Eusebius Emissenus sic loquitur de Baptismo, homil. 2. de Symbolo: Christus *tam puros nos esse concedit ex fonte, qualis ipse ad nos venit ex Virgine.* (valde audet hæc hyperbole; nisi fortè non adæquat, sed assimilat puritatem vtriusque, quod euincit egregia probatio:) *Dilata Domine, ac benedic sub instante regenerationis tempore sacra sinus parentis. Dic, Domine, Ecclesiæ tuæ, quod dixisti per Angelum Matri tuæ: Spiritus, inquit, sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Iterum mater de Spiritu sancto concipiat: Iterùm virgo parturiat, iterum homo Dei filius efficiatur: iterum virginitas fœcundetur.* Omitto verba inexpensa, ne rudiori stylo elegantiam sententiæ deuenustem. Felix aquæ Sacramentũ ingenio gratiæ hanc arcanam gratiam operatur: Quam hîc Iuditha piè ambit sese baptizans, ad corporis, & animi puritatem, nostri baptismi idoneo symbolo.

(Maxim. — Eusebius. Emissen. Baptismus incarnationis æmulus. — Lucæ. 1. — Iudith)

47. Baptismus gehennam interstinguit. Immortaliter viuax est arcanus gehennæ ignis, & quem nulla interstinguet æternitas; at Baptismi aquis submergitur, & extinguitur peccatori quicquid voracissima flamma perennaturo incendio nunquam decoquendo expiaret. Eusebius Gallicanus homil. 7. de Pascha, ita super hac re scribit: *Homo fonte tingitur, & momentaneo lauacro, & ab inueterato malo primi parentis abluitur; sub aquis relinquitur quicquid flammis debebatur.* Audis gehennæ flammas peccatori obrutas & extinctas baptismi aspergine? Gallicano Eusebio succedat Eusebius alter, Emissenus inquam, hom. 7. de Pascha: *Libet, ait, sollicitâ mente perpendere, quantam multitudinẽ populi sui de inferni carcere eripuerit, quantam in hac die pœnarum materiam incendia æterna perdiderint. Ecce quidquid iniquitatem sempiternus gehennæ ignis excoquere, & expiare vix posset, subito sacro fonte submersum est, & de æternis debitis breuissimo lauacri compendio, cum indulgentissimo creditore transactum est.*

(Eusebius. Gallicanus. — Eusebius. Emissen.)

Etsi omnibus nouæ legis sacramentis adsit Spiritus Sancti gratia; tamen nescio quo arcano illicio ipse Spiritus Sanctus supernatat baptismi aquis, cuius vel Symbolo eas incubabat olim vim prolificam liquoribus primæuis indens, ac si forent Baptismi aquæ Spiritus sancti bibulæ ad fœcunditatem. Verùm cùm Gentiles Dæmonum instinctu æmularentur baptismi eminentias ritu pagano, & superstitioso, & inde vacuo fœcundæ gratiæ; in eos sic inuehitur Tertullianus in lib. de Baptismo cap. 5. *Sed enim Nationes extraneæ ab omni intellectu spiritualium, potestatem eadem efficaciâ Idolis suis subministrant, sed viduis aquis sibi mentiuntur.* Quamobrem Gentilium baptismata sibi viduis aquis mentiri dicit? Quid est viduis aquis? quo marito orbantur aquæ Gentium, quæ viduæ dicuntur? Puto ethnici baptismatis aquas steriles dici, & viduas, quoniam viduantur Spiritu Sancto qui olim primordialibus aquis incubans, fotu prolifico fœcunditatem adumbrabat, quam mariti ad instar nunc mutuat baptismi aquis. Quod modulatè pangit S. Paulinus epist. 12. agens de sacro baptismi fonte: 48.

(Tertull. — Spiritus maritat aquas. — Paulin.)

Sanctus in hunc cælo descendit Spiritus amnem,
Cælestique sacras fonte maritat aquas.

Vnde Ethnici baptismatis aquæ steriles dicuntur quippe quæ viduantur Spiritus sancti fotu, & fœcundioris gratiæ prærogatiuâ. Appositè Optatus Mileuit. lib. 5. ita de Baptismo scribit, tractans illud ad Galat. 3. v. 27. *Quotquot in nomine Christi baptizati estis, Christum induistis*, sic ait; *O Tunica semper vna, & immutabilis, quæ decenter vestiat, & omnes ætates, & formas, nec in infantibus rugatur, nec in iuuenibus tenditur, nec in fœminis mutatur. Aderit profectò ille dies, vt cælestes nuptiæ incipiant celebrari.* Ac si ad celebrandas cum Spiritu sancto Nuptias detur baptismalis gratiæ decor, & ornatus. Sic Spiritus sanctus maritat aquas; sic anima à baptismo pura, & pulchra ab spiritu maritatur ad gratiæ fœcunditatem. Verùm tametsi anima ante baptismum diu cum vitiis scortata sit, sic ad infantilem ætatem renascitur arcani fontis merito, vt pristinæ Virginitatis florem quodammodò resculpat, vt Spiritus sanctus animam maritet digno connubio. *Hæc enim virtus Christi, & Domini, vt quamuis peccator, qui eius vndâ se lauerit, denuò in Virginem reparatus, non meminerit antè quod fecerit, & iuuentutis scelera non cognoscat. Fitque Virgo fide Christi, qui fuerat Adulter corruptione peccati.* Verba sunt S. Maximi Homilia 1. de Eleemosyna. *O felix sacramentum aquæ!*

(Ad Galat. Optatus. Mileuit. — Maxim. — Tertull.)

49. Optatus Mileuit. Optatus Mileuitanus lib. illo 5. hæc libat Baptismi elogia, aiens: *Virtutum esse vitam, criminum*

mortem, natiuitatem immortalem, cælestis regni comparationem, innocentiæ portum, peccatorum naufragium. Facile est cuiuis expendere singulas sententias, quæ planè sunt mysteriorum fertiles, & conceptuum grauidæ. Profectò bellè baptismus dicitur, *peccatorum naufragium.* Non fraudabo lectorem pulchris S. Chrysologi verbis serm. 166. ita scribit nitido quo solet eloquio; *Cum mundus intra generis humani primordia perdeflenda, nefando vitiorum squalore sordesceret, & totus criminum fœteret horrore, ac penè ipso iniquitatis suæ fumo, fuscare cæli totam contenderet claritatem, quadraginta diebus ac noctibus expiaturus terram cælestis imber effunditur: vt quia perire sibi mundus, quod factus fuerat, iam debebat, gaudet tali baptismate se renatum.* Scilicet mundus felici eluuionis naufragio obrutus, naufragio baptismatis purus emergit, & floribus renascitur, ad gratiæ iuuentutem. Porrò primordialis ille baptismus fuit *peccatorum naufragium*, quo repuerascit mundus morte à diluuio obrutâ. *Nonne mirandum, & lauacro dilui mortem?* ait Septimius cap. 2. libri de baptismo.

Baptismus est peccatorum naufragium.

Chrysol.

Septim.

50. Loquens Ioannes Baptista de Christi Baptismo, ita ad turbas loquitur, Matthæi 3. vers. 11. *Ille vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni*: quodnam est hoc ignis baptisma? Multa multi: Sanctus Hieronymus ibidem, secutus Origenem, & Hilarium existimat, ignem purgatorium significari ignis baptismate. Ita scribit Hieronymus: *Ille vos baptizabit Spiritu Sancto, & igni. Quia in præsenti, Spiritu baptizamur, in futuro, igne.* Commendatúrne puritas purgatorij baptismi à puritate baptismatis aquei? an defœcatior puritas baptismalis gratiæ exaggeratur à nitida puritate purgatorij baptismatis? Vtrique inest florida gratia, vtrique nitor gloriæ. O quàm pura & immaculata exit anima è purgatorij baptismo ad accipiendam coronam gloriæ: non minùs purus, & nitidus emergit homo è baptismi lauacro, & similem ad modum feliciter coronatur ad gratiam. *Eleuant baptizatos ad altare, eisque dant mysteria, Eucharistiam. Et secus coronat eos Sacerdos*: ait Seuerus Alexandrinus in lib. de baptismo qui subdit statim; *Fratres mei psallite Hymnum Filio dominatori omnium, qui Regum Coronâ vos coronauit.* A consimili baptismo non absimili ambiuntur baptizati coronâ; alter floridæ gratiæ serto, alter gloriæ coronâ fulget, vterque regio insigni decoratur.

Matth.

Hier. Origen. Hilar.

Purgatorio igni baptismus comparatur.

Seuerus. Alexand.

51. Lucæ 12. vers. 50. ait Christus Deus: *Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsque dum perficiatur?* Suspicabitur non nemo baptismi nomine præsignificari Eucharistiæ mysterium: nam S. Chrysologus serm. 10. *Dei mensam* appellat baptismum. Fortè illustrassem Chrysologi verba, nisi vnâ mente, & ore interpretes omnes, huius baptismi vocabulo intelligerent Christi passionem, & crucis mysterium. At valdè nobilitatur baptismus Passionis, seu crucis nomine. Et sanè aquæ baptismum, *crucem* appellat Iosephus Vicecomes cap. 3. lib. 1. Nam sicut Crux fuit patibulum, & interitus mortis, & matrix gratiæ; sic baptismi *Lauacro eluitur mors*, & lætior, & vberior gratia donatur. Et ita Optatus Mileuit. Baptismum vocat *Criminum mortem, virtutum vitam.* & Iosephus Vicec. inibi: *Arcanæ perfectionis obsignationem.* Et inde recens baptizatus coronabatur gratiæ serto, vt nuper diximus ex Seuero Alexandrino.

Luc.

Chrysol.

Baptismus Passioni, & cruci comparatur

Iosephus Vicecomes.

Optatus.

Ergo cùm baptismus sit pristinæ vitæ interitus, mortis asylum, vitiorum mors, perfectionis obsignaculum, vita virtutum, corona iustitiæ, felix natiuitas, quæ arcanè restaurat innocentiam, & vitiis constupratam animi pudicitiam reparat in virgineum pudorem, sententiosissimè dicitur à S. Nazianzeno orat. in sanctum Baptisma; *Baptismus est splendor animarum, carnis obiectio, conscientiæ ad Deum interrogatio.* Quid à Deo interrogat baptizati conscientia? interrogat inquam, à Deo scientiatum Domino, quo modo baptizatus viuat baptismatis diluuio obrutus: quomodo emortuus vitiis, renascatur virtutibus: quomodo omnium scelerum reus iuuenescat ad gratiæ innocentiam: quomodo suorum peccatorũ conscius, errorum iam oblitus, conscius tantùm sit felicioris sanctimoniæ? Pristina delicta baptizatus non inuenit, & nouitatem gratiæ claratâ mente admiratus, conscientiæ stupore arcanæ metamorphoseos causam inquirit. Vnde *Baptismus est conscientiæ ad Deum interrogatio.* Hoc baptismatis elogium, ipsius laudandi compendium est, laudum summa, & gratiæ ingenium.

Baptismus est consciẽtiæ ad Deũ interrogatio.

Naz.

§. XII.

Otium eruditio vitiorum est, & intestinus Dæmon: otiosus ferè custodiri non potest, ferè desperare potest?

52. OTium vitiorum negotium est, mentis inertia, virtutis lassitudo penus malitiæ, schola improbitatis, nequitiæ thesaurus, spes gehennæ, & quasi quædam gloriæ desperatio. Otiositas variam facit mentem, emollit vires ad virtutem, robur animi frangit, sanctitatem prodit, bonos mores profligat, nauseat ad probitatem, fomes vitij est, proscriptio sanctitatis, probitatis nouerca, transfuga virtutis, & vrbs absque præsidio, exposita hostium licentiæ, & (vt paucis dicam,) vitiorum eruditio. Vnde *Otium præceptor vitiorum* dicitur à S. Basilio homil. 8. in Hexamer. *Omnem enim malitiam docuit otium*, inquit S. Ioann. Chrysost. homil. 14. in Genes. Itaque otiositas improbitatis peritia est, & ruditas virtutis: & otiosus gehennæ candidatus, & exul beatitudinis. S. Basilius in homil. de legendis libris Gentilium, agens de otio, inquit, *Non itaque nobis dormiendum, neque ob breuem desidiam spes magnas amittendum.* Ac si desidia sit spei amissio, & tanquam dissimulata quædam desperatio. Nam otium res gehennæ est, Dæmonis negotiatio, & Diabolorum requies, & intestinus Dæmon. Matthæi 12. v. 43. *Cum immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: Reuertar in domum meam. Et veniens inuenit eam vacantem. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.* Nempe malus Dæmon totius gehennæ incendio torretur, & omnibus inferorum tormentis cruciatur, nihilominùs audacter præsumit requiem quærere, & tot ærumnarum leuamen. Vbinam quærit requiem? nusquam inueniet pœnarum laxamentum, & improbæ malignitatis otium. Quænam erit Dæmonis requies? Peropportunè Hugo in Hieremiæ caput 51. hominem desidem, & otiantem affirmat esse Diabolorum requiem, sic scribens: *Nolite stare otiosi; quia ad domum vacantem, vnde exiuit Diabolus reuertitur, & habitat cum septem spiritibus nequioribus, & sunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Vnde Matthæi 20. Quid hic statis tota die otiosi? Hieronymus: ne te Diabolus*

Otiositas est vitiorũ schola.

Basil.

Chrysost.

Basil.

Matth.

Otium est intestinus Dæmon.

Hugo.

Matth.

Hieron.

lus inueniat otiosum. Scilicet homo vacans & otiosus, ita adulatur vitiis, sic obsecundat malo Dæmoni, vt Diaboli sit apta habitatio, & Dæmonis requies. Sic complacet in homine otioso, sic deliciatur in homine vacante! Ac si tanta sit vitiorum colluuies in homine otiosè vacante, vt quasi laxamentum sit Dæmonis, Diaboli deliciæ, & voluptuosa requies. Vnde Dæmon quærens requiem, habitat in homine vacante, & otiante. Aut si mauis, sic accipe commentationem Hugonis, vt homo vacans, & otians sit Dæmoniorum requies: quia parum aut nihil Dæmon laborat in illo tentando. Nam otiositas, & vacatio pro Dæmone tentatore est. Iure enim cessat Diaboli astutia ad tentandum, vbi otiositas sagaciùs & perniciosiùs instigat otiosum ad omnes nequitias. Quasi vacatio sit callidior, & nequitior Dæmon, æquiualens in malitia septem aliis spiritibus se nequioribus. Itaque otiositas est Dæmon intestinus, Dæmonis requies; & otium hominis, cessatio est Diaboli tentationum; nam pernitiosior tentatio; otiosa desidia est, est seminarium improbitatis, vitiorum fomes, virtutum ruina, & quasi desperatio gloriæ.

53. Genes. Genesis 2. v. 15. *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum* (nempe hominem, vt interpretatur Augustinus:) Quæ verba expen-

Aug. Hugo. dens Hugo Cardinalis secutus S. Augustini commentationem, sic ad rem præsentem inquit: *Tulit ergo hominem extra paradisum formatum, vt ipse homo operaretur, non laboriosè, sed deliciosè, & sic Dominus custodiret illum.* Nimirum Deus statuit hominem custodire. O tutam Dei custodiam! ô securam hominis vitam Deo custode! Nempe sicut Angelus designatur singulis hominibus, sic Deus custos destinatur Adamo. Quo modo Deus custos hominis illum custodit? Aduerte ad ingeniosam Dei custodiam: *Tulit hominem extra paradisum formatum, vt ipse homo operaretur, & sic Dominus custodiret illum.* Scilicet arbitrium diuinæ custodiæ est hominem operationi destinare, & labore occupare; ne quem felicitat innocentiæ status, deprauet otij infelix torpor. Quasi occupatio custodia Dei sit, & otium esset derelictio: Deus custodit occupando, quem otio relictum desereret.

Sophoc. Bellè Sophocles in Iphigenia: *Deus otiantibus haud assistit.*

54. Genes. Deus si esset otiosus, quasi nemo esset hominibus. Genes. 2. v. 2. De Deo dicitur, quod *requieuit die septimo ab omni opere, quod patrarat.* Omnimodâ cessatione requieuit Deus? Quid? Deus omninò cessat? Otiatur Deus in quiete diei septimæ? Negat Deum, qui otiosum illum facit. *Pater*

Ioann. *meus vsque modò operatur, & ego operor*, ait Christus Deus, Ioannis 5. v. 17. Nempe Deus noster actuosus est, & perpetuò operans, aut introrsùs, aut extra se. Nugatorius, & futilis est Epicuri Deus otio deditus: *Asseuerant Epicurai Deum otiosum, & inexercitum, &, vt ita dixerim, neminem hu-*

Tertull. *manis rebus*: ait Tertullianus Apolog. cap. 47. Hoc est elogium numinis Epicuræi. Num Deus noster simili inertiâ cessat, & otiatur, cùm dicitur requieuisse ab omni opere, quod patrauit? Attende ad

Genes. verba sequentia: *Et benedixit diei septimo: quia in ipso cessauit ab omni opere suo, quod creauit Deus, vt faceret.* Quid est, creauit, vt faceret? Quid? iterùm faciet, quæ creauit? Planè actum aget. Hugo:

Hugo. *Creauit, vt faceret, id est, de eis alia produceret.* Scilicet cessat, vt producat, & quasi otiatur, vt agat. ô cessatio actuosa! ô negotiosum otium. Luculen-

Bernard. ter S. Bernardus lib. 2. de Consider. ad Eugenium Papam: *Rectè sapiens hortatur sapientiam scribi in otio: cauendum & in otio otium est.* Nempe acti- Nec otiandum est in otio.
uum otium desiderat S. Bernardus, ne homo otietur in otio, & cesset in quiete: Sed aut agat aliquid dum otiatur, & quiescit: aut saltem quiescat, vt comparet vires ad actuosiùs operandum. Igitur cauendum in otio otium est. Disce ab sanctissimâ fœminâ Iudithâ otium otij expers, & operosam cessationem ab humanis rebus, vt operosiùs incumbat in diuinas. Non fuisset magnâ laude dignum, occupatione vitasse otij pericula, in ipso rerum humanarum otio occupatissima erat, nec ad horam vacans, ne vitiorum disciplinam ab otio disceret, ne non posset custodiri, ne intestinum Dæmonem, otium inquam, medullitùs aleret. Caue ab otio, à quo sic periclitatus est Holophernes, Iudith.
hîc v. 10. dum otiatur à præliis.

---

§. XIII.

Homo est sæuior sui ipsius hostis.

Monstri ad instar homo sibi est: est enim blandus sui amicus; & vnà durus ac sæuior inimicus: Imò vnde sibi amicus, inde sui inimicus existit: planè beneuolus hostis, & à beneuolentia inimicus sui est. Enimverò nullus est tam crudelis homi- 55.
nis aduersarius; quàm homo sibi. Ad Philippenses Ad Philipp.
2. v. 13. *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini: Deus enim est, qui operatur in vobis velle, & perficere.* Sapienter Paulus non tantùm cautos, Homo timeat sibi à se.
sed etiam meticulosos nos esse cupit in re magni momenti, scilicet in re salutis æternæ, quæ summa Christianismi est. Verùm attende ad causam metus animi, & tremoris corporis: *Deus enim est, qui operatur in nobis velle.* Ideóne timendum nobis est, quia Deum auxiliantem habemus? Absit à pio & religioso animo tam irreuerens persuasio; nam inde debemus fiduciam habere salutis consequendæ: quia Deus in adiutorium nostrum intendit. Deus enim de se liberalis est & munificus, amans hominum, & effusus gratiæ largitor. Atque ita timendum non est, ne non consequamur salutem æternam quà à Deo. Vnde ergo timendum nobis est, si non timemus: quia Deus operatur? Apertè id indicat Paulus: timendum nobis esse, non quia Deus operatur, sed quia operatur *in nobis*, id est, nobis cooperantibus. Quippe si Deus se solo, & sine nobis salutem nostram operaturus esset, non timendum, sed potiùs sperandum nobis esset. At quia *in nobis* operaturus est, & nos cooperaturi sumus ad nostram salutem, maximè timendum nobis est. Homo enim non modò retardat, & hebetat auxilia Diuina, sed etiam frustratur. Itaque te ipsum time, quia à te pendet cooperatio tuæ salutis: neque enim tam foret timendum, si Deus solus operaturus esset. Quod indicare videtur S. Chry- Chrysost.
sostom. inibi hom. 8. sic scribens: *Cum timore, & tremore, &c. Si hoc attuleris: Deus omnia operabitur; tu confidito.* Quasi dicat: Si Deus omnia operaturus esset, nos maximè confidere debuissemus; at verò quia operaturus est *in nobis*, cum timore, & tremore esse debemus.

Magnus vir Noë, & Dei familiaritate dignus; 56.
dignúsque cui Deus crederet mundi reparationem: cùm in arca secum conclusisset quæcumque à Diuinâ prouidentiâ seruanda erant, ne ab alluuione perirent. Cùm iam iam inciperet inundationis calamitas; tunc Genes. 7. v. 16. *Et inclusit eum* Genes.

Dominus deforis. Verùm iure, quæritur, cur Deus Noëmum forinsecùs clauserit; nonne ipse Noë intrinsecùs posset vel bitumine obturare ianuæ rimulas: vel ianuam claue obserare? Concreditur illi restauratio vniuersi, & clauis arcæ non creditur? Num à viro sanctissimo, & Dei familiarissimo timetur, ne se præcipitet in diluuij vndas? At quid erat tunc, quod posset Noëmum aut allicere, aut impellere ad tam temerarium præcipitationis facinus? Num clamor morientium? num euidens naufragium? num cadauerum horror? Certè omnia deterrebant virum alioqui prudentem à tam insana audacia. Præterea in arcâ nemo erat, qui eum impelleret in ruinam. Animalia quippe pacatè versabantur. Ab vxore, & vxoratis filiis timeretur tam immane facinus? Quam ergo ob causam Deus eum forinsecùs claudit? Satis ad rem S. Chrysostomus ibi: *Clausit Dominus forinsecus illius arcam, vt doceat quod securum fecerit iustum.* Scilicet securum facit iustum, ianuam forinsecùs obserando, vt illi peruium non sit præcipitium: & impossibilem faciens temeritatem. Nam etsi intrinsecùs in arcâ à nemine timebatur, quod præcipitaret Noëmum omnibus charum: etsi extrinsecùs in diluuij atrocitate omnia à simili insaniâ deterrerent: at ipse tametsi iustus periculum sibi erat; & vel à Noëmo timendum foret Noëmo: vsque adeò infensus hostis est sibi quisque hominum; quod ad hoc, vt securum faciat Deus hominem alioqui sanctissimum, & prudentissimum, eum claudit deforis, vt à præcipitio securum fecerit. Et vbi extrinsecus nihil foret timendum; cauet Deus, ne ipse sibi sit infensior, & sæuior hostis. Tam crudelis aduersarius homo sibi est, tam insolens, & temerarius!

Cur Noë clauditur deforis in arca. — *Chrysost.*

57. Matthæi 4. Temerario ausu assumpsit Diabolus Iesum Christum Dei filium, & posuit supra pinnaculum templi: ô infandam audaciam! Quid non timendum à Diabolo esset? Quid tunc ille ad Iesum? *Mitte te deorsum* inquit: *Præcipitare debebat se ipsum?* (ait Theophylactus) *Tuæ crudelitatis est præcipitare,* ô Dæmon. Ausus est Diabolus irreuerenter Christum arripere, & subducere vsque ad templi pinnaculum; cur non eundem impellit ad ruinam; sed quasi iam humanior factus, Christum hortatur, vt ipse se præcipitet? Iam videtur desæuiisse tentationis impetus; iam comis est Dæmon, & pacatus. Imò tunc inhumanior fæuit, cùm humanior videtur. Neque enim tunc ambitione mundi, aut bracteatâ regnandi gloriâ Christum tentat; neque ad voluptatis illecebras illum instigat: neque ipsemet Dæmon, qui sæuior hostis est eundem adoritur; sed Christum cum semetipso pugnare cupit, (censebat tunc Christum tanquam cæteros homines,) non præcipitans; sed aiens, *Mitte te deorsum,* id est, tu aduersùm te milita: Nam hominis sæuior hostis, ipsemet homo est. Tu esto tui impulsor, & euersor, & tui ruina. Si casurus es: à te cades. Suspicabatur enim Dæmonum astutissimus, Christum purum hominem esse. Vnde sic illum adoritur: *Mitte te deorsum.* Ac si tacitè dicat: Si magnus propheta euertendus est, non est ambitione, non est voluptate superandus, neque à me ipso Diabolorum astutissimo; sed à se ipso vincendus est. Si cadere potest; à se ipso cadet: secum pugnam conserat; nam cùm homo sit sæuior sui hostis, si alicuius manu vincendus est Christus, suâ sui ipsius manu vincendus esset. Pugnet homo cum robustiori aduersario, scilicet secum. *Mitte te deorsum.* Nempe præsumebat malus Dæmon de Christo, vt de cæteris hominibus.

Math. — *Theoph.* — *Dæmô præsumit vt Christus se ipsum deijciat.*

Audis cap. 8. v. 22. toties Israëlitas victos ab hostibus, occasione sui: qui nisi ob impietatem sæuiissent in se, sæuissimi hostes eos non profligassent; Ergo caue tibi à te. Vnde Bethulienses cap. 7. num. 15. à pusillanimitate temerarij, aiunt: *Sponte tradamus nos omnes populo Holophernus.* Ipsi ruinam sui moliuntur: & malum, quod non valet illis inferre Holophernianа crudelitas, ipsi sibi adsciscunt, & in strages ruunt temerarij. Et Holophernes hîc v. 10. ipse sibi molitur ruinam. *Iudith.*

---

§. XIV.

Totus ferè operis labor à coactione est: Non videtur laborare, qui sponte laborat, sed qui inuitus, & coactus.

Nullus labor grauis est volenti illum sponte tolerare. Vltroneus non ferè patitur à labore. Adsit spontanea voluntas, & molestia ponderis excutitur; quæ potiùs ab animi reluctantia, quàm à natiuo pondere hominem degrauat. Animus spontaneus artificium est alleuiandæ sarcinæ. Pondus laboris inuitos grauat, vltroneos leuat, & reficit. Matth. 11. v. 28. *Venite ad me* (ait Christus Dominus,) *omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Omnes homines laborant: nam sua cuique natura labor est, & domestica ærumna; passionibus nostris ferimur, & concupiscentiæ febribus ægrotamus. Quin & tot legum, & præceptorum sarcinis degrauamur, vt aiunt S. Hilarius, & Theophylactus hîc: *Venite ad me* (inquit Christus Dominus,) omnes, qui tot malis laboratis, & tot ponderibus onerati estis, *& ego reficiam vos.* At cupit animus scire, quo leuamine reficiendi sint, qui tot laborum, & sarcinarum malo premuntur? *Tollite,* inquit, *iugum meum super vos.* Egregium profectò leuamen! Euangelij iugo, vt inquit, S. Hilarius, & Beda, subleuandi homines sunt? imò onerosiùs degrauantur. Sapienter Hieronymus hunc locum interpretans, inquit: *Quomodo leuius lege Euangelium: cum in lege homicidium, in Euangelio ira damnetur? In lege multa præcepta sunt, quæ Apostolus, Act. 15 non posse compleri plenissimè docet.* Valde vrget hæc Hieronymi dubitatio. Porrò onerati sunt Christi discipuli tot laborum ponderibus, & grauati tot legum sarcinis, & reficiendi sunt grauioris valde oneris depressione? Quis vnquam graue onus grauioris impositione subleuauit? Aduerte ad verba Christi Domini, ex quibus vt dubitatio vrget, ita solutio patet. *Tollite,* inquit, *iugum,* id est, vos vobis imponite iugum meum, & sic erit suaue, & leue; illôque vos reficiam, non onerabo. *Tollite,* hoc est, vestrâ voluntate onus suscipite, & sic desinet esse onus, & leuamen erit. Hanc expositionem subinsinuat S. Hieronymus respondens propositæ obiectioni, *Tollite: in Euangelio enim voluntas quæritur.* Ac si dicat Christus Dominus, vos ô discipuli valdè laboratis, & onerati estis reluctanti animo sufferentes tot onerum grauissima pondera. Vultis ea leuare, & à tantis ærumnis refici, & recreari? Tollite voluntate vestrâ eadem, imò & grauiora onera, & desinent esse onera. Quia onera, quæ degrauant, sunt, quæ inuitè tolluntur. Tollite voluntate vestrâ, & onera deinceps non erunt, sed oneris leuamen. Nam idemmet opus inuito onus est, volenti subsidium, & recreatio. Tolle voluntariè graue onus, & pondus esse desinet.

58. — *Matth.* — *Onus voluntarium nô est onus.* — *Hilar. Theoph.* — *Hilar. Beda. Hier.* — 59. *Hier.*

Quid

Quid grauius Abrahamo imponi potuit, quàm immolatio vnici filij sui Isaac qui erat totius paterni
60. Genes. censûs hæres, & spes tantæ posteritatis, puer adeò bonâ indole prædictus, vt à gaudio nomen acceperit. Et Genesis 22. vers. 2. inquit Dominus Abrahamo: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum.* Singula verba (vt pulchrè adnotauit Ambrosius,) paternum Abrahami animum excruciant, & difficultatem facinoris exaggerant: & tamen S. Bernardus serm. super *Ecce nos reliquimus omnia*, ausus est dicere tam illustre Abrahami facinus specie tenus fuisse difficile: sic inquit S. Bernardus: *Olim Abrahæ dictum est: Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, & offeres mihi eum in holocaustu. Labor fictus est in precepto.* Labórne fictus, vbi tam vera difficultas? Fictus planè; ait enim: *Tolle filium*, sicut dixit Christus Dominus: *Tollite iugum meum super vos*, & sic ego reficiam vos, qui laboratis, & onerati estis. Non enim imponitur onus inuito, sed dicitur, vt ipse *tollat.* Porrò quod actione propriâ & voluntate fit, etsi alioqui grauissimum, leue, & lene fit, & specie tenus arduum. Quantùm difficultas facinoris augetur ab arduitate operis, tantum minuitur ab actione, seu voluntate tolerantis. Non qui sponte *tollit iugum: & tollit* filium vnicum, vt illum mactet, (nam ille tollit, & propria voluntate tollit,) sed qui reluctans cogitur, & inuitus patitur, aut coactione necessitatur, vt patiatur, aut agat, quod pati, aut agere non vult, ei coactio tota difficultas est, non opus difficile. Nihil enim arduum est volenti.

Ambr.

Bern. Non laborat Abrahã, quia sponte sacrificat filium.

61. Genes. Creauit Deus Adamum, & mox eum adduxit in paradisum. *Vt operaretur, & custodiret illum*, Paradisum, inquam: sic Augustinus alibi ad hoc citatus. Deinde originalis flagitij conuictus Adamus, hanc tanti reatus damnationem audiuit, Genes. 3. vers. 19. *In sudore vultus tui vesceris pane.* Quibus verbis supplicij nomine illi imponitur cultio terræ: scilicet quia peccasti, terram coles, glebas scindes, & agricolationi operam dabis. Quis non miretur hâc pœnâ Adamum à Deo mulctari pro tanta culpa? Porrò si Adamus in felici statu innocentiæ & custos erat, & vnicus magni paradisi agricola, in quem vnum incumbebat totius paradisi cultio, pœna illi non est agricolatio; sed commutatio operis. Ergo supplicij nomine illi imponitur post delictum, ipsummet opus, quod antè exercebat. Æquane pœna tanti flagitij est, ipsamet opera, quæ priùs exercebat? Profectò ficta pœna hæc est, & inane supplicium. Imò maximum, nam terræ culturam, quam antea sponte exercebat, modò cogitur, vt vel inuitus operetur. Antè vltrò agricolabatur, iam necessitas agricolandi illi imponitur. Et agricolatio voluntaria, quæ anteà illi deliciosa erat, iam pœnalis, & coactione adacta, supplicium illi grauissimum est. Et acerbè punitur opere, quo antea deliciabatur. Et qui adductus est in paradisum, vt illum cultione suâ operaretur, in felici innocentiæ statu; iam titulo acerbioris supplicij cogitur ad cultionem terræ. Ergo coactio, non res ipsa, opus reddit vel gratum, vel ingratum, lene, vel graue. Hoc annotasse videtur ex Hugone Lorinus super Psalm. 93. versu 20. fortè alia Hugonis exemplaria nactus. Lege ad hanc rem, quæ traduntur infrà n. 164.

Genes.

Pœna est Adami, quòd inuitus faciat quod spõte faciebat.

Lorin. Hugo.

62. Lucæ. Lucæ 23. vers. 27. *Sequebatur Iesum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas, dixit Iesus: Filiæ Hierusalem nolite flere super me.* Quis non miretur Christum Dominum prohibuisse pias piarum mulierum lacrymas, & grauiter tulisse religiosam compassionem? Scinduntur dolore petræ, tenebris atratur Sol, obtenebratur Luna, & lugent elementa acerbas Christi passiones, & piæ fœminæ à sexu in lacrymas pronæ, lacrymari inhibentur? Fertur Christus Deus ad crucem; quis tam saxeus, qui præ compassione non condoleat tam enormem calamitatem? Nisi fortè gaudendum foret, quòd hominem sanctum, innoxium, omnium beneficum, Christum Domini, viderent iam acerbè tractari, tam immaniter dehonestari, & cruciari? Quid? non lacrymandum, & condolendum; sed exultandum, & plandendum illi foret: illi, inquam, tot flagellis, tot vulneribus, tot damnis afflicto? Ita quidem faciendum foret, ait Theophylactus, rem hanc expendens his verbis: *Flebant igitur mulieres per compassionem: Eum autem qui vltro patitur, flere non oporteret, sed magis ei applaudere.* Pondera illud: *Qui vltrò patitur magis ei applaudere.* Patiebatur Christus Dominus acerbiora, quàm vel mente excogitari possunt, supplicia, & ab ingrato populo inflicta. Contumeliis eum irriserant, colaphis dehonestarant, comparatione Barabbæ prophanauerant, vilissimis sputis salinauerant, & quasi sarmentitium deferebant ad palum; Et adgaudendum illi erat, & oporteret festiuè ipsi plaudere: Ita sanè, inquit Theophylactus, quia sponte patitur. *Flere non oporteret, sed magis plaudere, quia vltrò patitur.* Num tormenta quantum a se grauia sunt, & molesta, tantùm tolerabiliora sunt, & quasi facilia à voluntate patientis? Cur lacrymandum Christo est, quia patitur, plaudendum quia vltrò patitur? Quid elegantius pro hac re? Audis toto cap. 7. quàm ægre ferant Bethulienses ærumnas propugnandæ Bethuliæ, & famis, & sitis acerbissima cruciamenta? Aduerte id Oziæ Principis voluntate, non ex suo ipsorum arbitrio tolerasse. At postquam persuasus est populus oratione Oziæ illa sponte pati: statim à v. 23. pacatè, & placidè pertulerunt. Quasi tantus obsidionis labor intolerabilis, non à se foret, sed à coactione. Vnde inf. vers. 14. Holophernes sedulò conatur, vt Iudith *sponte* patiatur pudicitiæ contumeliam, ne illi probrum graue sit.

Plaudendũ Christo vltrò patienti.

Theoph.

Iudith.

§. XV.

Superior sibi beneuolè indulgens, peracerbus est in subditos.

63. Superior exactor motum est, sed prius à se abnegat mores, quos in subditis efformare satagit: durus, & intolerabilis exactor est, qui pertinaciter in aliis exigit, quod à se exigi non valet; præeat exemplo, qui auctoritate præest. Quidam Magistratus de subditorum bonis moribus ambiunt dignitatis suæ commendationem, quam seciùs commendarent bono sui exemplo. *Quando oporteat demonstrationem, & commendationem rei adortos, ipsos prius in administratione eius rei deprehendi, & constantiam commonendi propriæ conuersationis auctoritate dirigere.* Verba sunt Tertull. lib. 4. de Patient. cap. 1. Constantia præcepti est exemplum præcipientis, nutat mandatum, quod non stabilitur Superioris moribus. Porrò non pauci Præpositi sunt, qui, Matth. 23. v. 3. dicunt, & non faciunt, *alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea mouere.* Super quibus verbis sic philosophatur

Superior sibi beneuolus, subditis acerbus est.

Tertull.

Matth.

losophatur Imperfectus Homil. 47. in Matth. *Si erramus modicam pœnitentiam imponentes; nonne melius est propter misericordiam, rationem dare, quàm propter crudelitatem. Vbi enim Paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax: si Deus benignus est, vt quid Sacerdos eius austerus? Vis apparere sanctus? Circa tuam vitam esto austerus: circa alienam autem benignus. Audiant te homines parua mandantem, & grandia videant facientem.*

Confessor ne duram pœnitentiam sæpè imponat.

64. Nam qui grandia mandat, & parua facit, inobedientiam persuadet; cùm opere dissuadet ea, ad quæ verbis hortatur: & quæ à se quis extorquere non valet, temerariè ab aliis exigit, sed numquam extorquet. Quod notauit S. Gregor. explicans illud Lucæ 11. v. 46. *Et vobis Legisperitis, væ; qui oneratis homines*, sic fatus: *Tales quoque modo plures sunt Iudices seueri peccantium, & debiles agonistæ, intolerabiles legislatores, & debiles portitores, nec appropinquare volentes, nec palpare vita honestatem, quam intolerabiliter exigunt à subditis.* Nam intolerabile mandatum est, quod præcipit is, qui illud non exequitur. Bellè S. Chrysost. hom. 66. in Ioan. *Extra dolores existens humanos, facilè de morte philosophatur.* Qui dolores nescit, facilè mortes imperat, & acerba quæque. Facilè delicias aliis prohibet, qui nescit nisi in deliciis viuere. Vetuit Deus Adamo esum arboris, & sic apud Basil. Seleuc. Orat. 3. loquitur Deus: *Citra inuidiam fructum interdixi, neque vsum mihi reseruaui ipsi.* Quasi dicat Deus: si mihi reseruassem suauia poma arboris vitæ, nil mirum si intolerabile tibi visum fuisset præceptum: at dum mihi eam non reseruaui, quid arduum inuenisti in eiusmodi prohibitione? Ac si omnis mandati difficultas sit, eò quòd mandans ea non exequatur.

Greg. Luc.

Chrysost.

Basil. Sel.

65. Lacrymabatur Isaias, c. 6. v. 6. se habere polluta labia, quæ vt emundaret, inquit: *Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.* Omitto quod qui mundat dicitur hîc *vnus*: Nam præpositus ab astutia multiplex, non bene mundat. Dicitur etiam Seraphim qui totus est charitas; nam Præpositi charitas mundat, odium sordidat; sed expendendum est cur Seraphim, qui forcipe tulerat prunam, in manu eam nũc gestet. Seraphinus forcipe prunam extraxerat de altari, quare modò eam manu gestat? Non est ausus ignitum carbonem sumere de prunario, & illum iam manu gestat accensum? Quid causæ est, cur ignitum carbonem portet nunc manu, quem ausus non est sumere accensum de prunario? Eleganter Chrysolog. serm. 57. *Et in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & quantus est, qui carbonem superni ignis sic manu gestat intrepidus, imò sic suo temperat attactu, vt prophetæ purget labia?* Nempe pudor erat Seraphino, ignem cuius ardorem, & molestiam non sit quasi expertus attactu, applicare ad Prophetę labia. Sciat priùs ab experientia, (saltem specie tenus,) quantùm vrant prunæ, vt pruriatum igne emundet ora polluti, & attactu suo temperet ardorem, vim ignis veluti expertus. *Carbonem superni ignis, quem forcipe tulerat de altari manu gestat intrepidus; imò sic suo temperat attactu.* Nempe Præfectus vix sustinere valet leuem molestiam, ciborum penuriam, verbum duriusculum, &c. & tamen ipse effrenis conuitia ingeminat, dura mandat, & sæuissima iubet. A se discat alios; & quo se punctum dolet, sciat & subditos pungi & dolere: sic suo *temperabit attactu* acerbitates. Ezechielis 10. v. 2. *Et dixit*

Isaias.

Seraphim tangit prunas, vt temperet ardorem.

Chrysol.

Ezech.

ad virum, qui indutus erat lineis, & ait: Ingredere in medio rotarum, quæ sunt subtus Cherubim, & imple manum tuam prunis ignis, & effunde super ciuitatem. Vt quid manu sumendæ sunt prunæ? siquidem comburetur manus, nempe prunę mittendæ in ciuitatem, priùs manu attrectandæ sunt, vt sciatur quantum ardoris habeat ignis, qui combusturus est ciuitatem.

In Thaboris glorioso vertice, indutus vestem gloriæ, visus est Christus, visus est Moyses, & Elias loquentes cum Iesu, quin & Apostoli miscuerunt sua colloquia. Adhuc Petro loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos: Matth. 17. v. 5. *Et ecce vox de nube dicens: hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde.* Quid causæ est cur corruunt discipuli pauidi, & semianimes auditâ voce, quâ Christus declaratur Dei Patris dilectus filius? Dubium vrget S. Chrysost. hom. 57. aiens: *Quomodo hac audientes perculsi sunt, cùm iam antea similis vox in Iordane audita fuerit, & nemo ex turba, quæ audierat expauit? Quomodo inquam, nunc timore perculsi ceciderunt?* Et quidē Christus transfiguratus ad gloriā, discipulos non terruit, sed eorū animos placidè demulcebat. Dixit enim Petrus: *Faciamus hic tria tabernacula.* Vox Patris de nube nescias quomodo Apostolos exterreat, præsertim cùm non terruerit olim turbam in Iordane eandem vocem intrepidè audientem. Quę nunc occasio tam insoliti pauoris, qui exāgues prosternit Apostolorū proceres? Quid noui addidit Pater in Thabore, quod in Iordanę omisit? Planè nullam aliam vocem addidit in Thabor, nisi hanc: *Ipsum audite.* Hæccine vox, *Christum audite*, Apostolos terret, qui toties soliti erant Christum audire? Verùm enimuerò audire hîc obedire est ex mente interpretum. Hinc illustris dubij solutio, quam indicat S. Hilarius ibi: *Ipsum audite; vt scilicet idoneus ipse praeceptorum talium auctor esset.* Nempe timent, & tremunt, & pauescunt discipuli, cùm Pater æternus Christum gloriosum, & impassibilem constituit *idoneum præceptorem.* Cuius præceptis obedire tenentur; ac si Apostoli ipsi timere possent, cùm illis intimatur, vt obediant homini glorioso, & impassibili. Clariùs id insinuat Tertullian. lib. 4. adu. Marc. c. 22. aiens: *Domine audiui auditum tuum, & timui. Quem magis, quam vocis cælestis illius: Hic est filius meus dilectus, hunc audite.* Quid tam arduum est, quid tam formidabile, quàm obedire homini glorioso, qui impassibilis ipse totis beatitudinis iucũditatibus deliciatur? qui tunc incapax est experiendi in se operis difficultatem: quam mandat, impassibilitate gloriæ id prohibente. Ergo Apostoli non videntur præ pauore cecidisse ad vocem Patris de nube loquentis, sicut nec ceciderunt turbæ in Iordane; sed quando illis intimatur, vt obediant corpori glorioso, & impassibili. Porrò gloria beatitudinis ob beati indolentiam non sic pulsatur aliorum ærumnis. Quod notauit Petrus Damian. serm. 44. sic loquens de B. Virgine: *Numquid quia deificata, nostræ humanitatis oblita es? nequaquam, Domina: non enim conuenit tantæ misericordia tantam miseriam obliuisci: quia etsi subtrahit gloria, reuocat natura.* Audis quod gloria quodammodò subtrahit misericordiam: Planè qui nullas in se sentit ærumnas, non tam curat de alienis. Ergo pauent discipuli cùm audiunt se paritutos homini glorioso, & impassibili. Quem enim non prosternat obtemperare corpori glorioso, quod non pungunt molestiæ, quas aliis mandat?

66.

Matth.

Quam timeant Apostoli obedire Christo in transfiguratione glorioso. Chrysost.

Hilar.

Tertull.

P. Dam.

Quæ

67. Cur arcus sit pacis signum, & nō gladius. Quærunt Interpretes, cur arcum elegerit Deus in signum pacis, cùm potiùs sit belli signum. Nam arcu, & sagittis armantur exercitus ad pugnam: signum belli constituit prognosticum pacis? Genes. 9. v. 13. *Arcum meum ponam in nubibus cæli, & erit signum fœderis inter me, & inter terram.* Nempe arcus ad eiaculandum sagittam retractu nerui tela vegetans, priùs sagittarium ferit, quàm hostem, priùsque in se experitur sagittam. Ergo dicit Deus: æterna pax erit, quia priusquàm telis feriam homines, idem telum quasi experiar ego. Id enim significat vox illa arcus. Nempe vibret superior asperioris præcepti sagittam è potestatis arcu, & priùs in se experiatur quàm feriat cruentè. Tunc arcus, id est, potestas mitior erit, æternam promittens pacem. Sed in alios asper est, & cruentus, qui erga se mitis est, & placidus.

68. Vehementer iratus est Deus ob nefaria Sodomorum flagitia: eousque enim ardebant præposteræ Veneris libidinibus, vt vel in Angelos luxuriari tentauerint, vltrices flammæ decretæ sunt in tanti facinoris supplicium. Num ex gehennæ incendiis educendæ sunt flammæ, quæ Sodomitas exurant, vt lasciuiæ incendia gehennalibus incendiis, igne non absimili castigentur? Saltem per dæmones hominibus infensissimos ministrandę erũt. Genes. Leue videtur hoc supplicium. Attendendum est ad verba sacri Textus Gen. 19. v. 24. *Igitur Dominus pluit super Sodomam sulphur, & ignem à Domino de cælo.* De cælo misit Deus ignem. Puto, mitis erat, & placidus, vtpote de cælo. Non combureret, sed semiustulabit Sodomitas. Imò ad exaggerationem Saluian. supplicij è cælo venit ignis: quod aduertit Saluian. lib. de Gubernat. Dei, aiens: *Deus voluit declarare iudicium, quando super impium populum gehennam misit è cælo.* Gehennàne è cælo? Gehenna, & non ministrata per dæmones? An vt peracerbius sit cruciamentum? Num si flammarum ministri essent dæmones, fortè (etsi offensissimi hominum hostes,) mitiùs torquerent Sodomitas, quippe qui experti sunt gehennæ ardores, & cruciatus? Ministratur gehenna Sodomitis per manus Angelorum, aut Dei, & venit è cælo, vnde nullis experientiis notus est sæuus gehennæ cruciatus, & ita plus ignium, & cruciatuum decernetur? Nam cælites nullam experti gehennam sunt. Ideò cælum euomit ignes; Deus Sodomitas flammat gehennis, vt acerbiori incendio vrantur impij Sodomitæ? *Sic Deus voluit declarare iudicium quan-* Iudith. *do super impium populum gehennam misit è cælo?* Sic Princeps Ozias, qui conuiuatur, & facit cœnam magnam, cap. 6. v. 19. inediam indicit populo intolerabilem, ita vt homines præ fame, & siti deficerent exanimes. Nempe superior benè satur statuit intolerabilem diætam. Et Holophernes hîc v. 10. &c. genio indulgens, crudelissimus est in reliquos, vt constat ex hac historia.

---

§. XVI.

Commentarius Literæ.

Vers. 12. *Tunc introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate.*

69. Vers. 12. VAGAO bene gnarus lenoniæ artis, in Iudith tentorium intrat, illámque vaferrimè aggreditur, verbis, quæ specie tenus, simplicia videbantur, nimirum inuitat ad cœnam, ad familiaritatem, & hilaritatem; sed verborum sensus tectior & insidiosior; alliciebat enim ad Veneris flagitium. Porrò castitas, vt nullibi satis tuta, ita semper suspiciosa est. Hic non malè leno *bonam puellam* appellat Iuditham. In textu Græco, non bona, sed *pulchra puella* appellatur; opportuniori epitheto. *Puella* dicitur Iuditha; an quia virgo putabatur, quia splendebat virgineo nitore? Ita Carthusianus, cui assentitur nemo: neque enim Carthus. hîc laudatur egregia virginitatis dos ad nuptias, sed præstantissima forma ad illicitas Veneris delicias. Holophernes non ambit celebrare connubia, sed explere libidinem. *Puella* dicitur Iudith, quia hæc vox significat ætatem non admodùm adultam, Iudith verò in iuuentutis flore descendit in Fœminæ ambiunt puellare nomen. Assyriorum castra, (de quo suprà diu certauimus cum Serario,) nam cùm Hebrææ virgines in puellaribus annis viro copulabantur, neque apparet diuturnum fuisse illius coniugium, à cuius dissolutione tres tantùm anni cum dimidio transierant, verosimile videtur in pulchræ iuuentæ flore, puellam dici posse. Sed esto grandioris esset ætatis, puella opportunè dicitur à Lenone, qui cùm probè nosset fœmineum ingenium blandè audire lenocinium, quod puellarem ætatem publicat, Iuditham appellat gratiori nomine, vt ita callidè eius pudicitiæ insidiaretur. Multa ex amœnioribus literis ad id probandum accumulat Sanctius, plura Sanct. adduci possent vel ad lectoris nauseam.

An idoneè Vagao pulchræ puellæ propinet vini pateras, suprà tradidimus ad illa verba capitis 70. Iudith. 10. v. 5. *Ascoperam vini.* Neque enim indecorus fuit vini vsus apud matronas Palæstinas, sicut apud Romanas: dedecet Europæas, quod Asiaticas decet.

Cui Iudith respondit: Quæ ego sum, vt contradicam Domino meo? Vers. 13.

Omne quod erit ante oculos eius bonum & optimum faciam. Quicquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. Non latuit prudentissimam fœminam quò renderet simulatus ille honor; sed callidè id dissimulauit; & vt pudicam decebat, tantùm annuit iis quæ verba foris sonabant. Ita Serarius, Sanctius, & Salianus. Vnde suam tenuitatem ingenuè fatetur, nec recusat obtemperare Imperatoris mandato: nec quicquam quod Holopherni placeat, ei vnquam difficile fore fatetur. Vnde constat Iuditham annuisse iis omnibus, quæ Vagao disertis verbis postulauerat, non iis, ad quæ simulato sermone alliciebat. Dum autem Iuditha abundè promittit, quicquid Holopherni placeret se vltrò facturam; verba sunt publica, & quæ vrbanè dici solitant hominibus de se bene meritis. *Son palabras de cumplimiento, que no obligan.* Vrbanitas enim prolixè promittit, quod probè noscit satis laxè obligare, imò neque obligare quidem: Nemo enim vrbani promissi implēdi aliquem reum egit. Sed de hoc latiùs, qui casus conscientiæ tractant. Vers. 14. Serar. Sanct. Salian.

Et surrexit, & ornauit se vestimento suo, & ingressa stetit ante faciem eius. Vers. 15.

Cor autem Holophernis concussum est: erat enim ardens in concupiscentia eius. Vbi primùm Iuditha mandatum Holophernis excepit, statim surrexit; & eò sumptuosiùs se ornauit, quò exploratum sibi erat, rei summā in eo tunc agi, vt Holophernis oculis gratior appareret. Quæ cùm esset ingressa cōuiuij locum, sic cepit oculos, & animū sui amasij, vt statim exarserit impuris libidinū flammis agitatus. Vers. 16.

Vers. 17. *Et dixit ad eam Holophernes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inuenisti gratiam coram me.*

Vers. 18. *Et dixit Iudith: Bibam Domine, quoniam magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus meis.* Holophernes amatorio poculo temulentus, Iudithæ propinat sui conuiuij pretiosa vina, vt ipsi igniculos ingerat ad venereas voluptates. Iubet quoque vt in iucunditate accumbat, dissimulanter insinuans, quid exambiat permitti à fœmina, quæ tantoperè sibi placuisse oculis, & ore demonstrat. Scilicet rem impuram non impuris verbis indicat. Scitè Iuditha ad præsentem rerum statum attemperat sermonem: respondétque se lubentissimo animo obsequium præstituram, non in iis quæ tectè expetebat, sed quæ palàm eius verba sonabāt. Sapientérque addit, nullam vnquam fuisse fotéve diem illi aut iucundiorem, aut gloriosiorem, quàm ea, in qua obtruncandus erat Holophernes, infensissimus sui populi hostis: nulla enim Iudithæ dies aut gratior fuit ad voluptatem, aut gloriosior ad nominis immortalitatem. Dicit iam *magnificatam* esse; nam Prophetarum more, vtitur præterito tēpore pro futuro. Sic indubium, sic certum illi erat, trucidandum à se Holophernem piè cruentis manibus. [Carthus.] Carthusianus censet ideò dixisse, se illa die magnificatam præ omnibus diebus suis, quia à nullo humano Principe sic fuerat honoribus auctā. Verè quidem id dictum, sed inidonea expositio. *Animam* hic pro homine sumi, non tam dicendum fuit, quàm non omittendum.

72\. Vers. 19. *Et accepit, & manducauit; & bibit coram ipso ea quæ parauerat illi ancilla eius.*

Vers. 20. *Et iucundus factus est Holophernes ad eam; bibitque vinum multum nimis, quantum nunquam biberat in vita sua.* Non ignorabat prudentissima & religiosissima fœmina illicitum fuisse Hebræis Gentilium mensæ assidere, & eorum vesci dapibus: (de quo plura suprà,) vnde ipsa manducauit, & bibit, non quæ serui Principis affatim ministrabāt ad luxus delicias, sed quæ eius Abra sobriè apponebat è cibo, & potu, quem domo extulerat. Quod fieri potuit commodè, neque enim accubuit in eadem mensa cum Holopherne, sed coram illo, in tapetio humi strato, quod habetur in Græco textu: [Biblia Sixtia.] *Et accessit serua eius, & strauit ei ante Holophernem humi pelles, quas acceperat à Bagoa ad quotidianum vsum suum, vt manducaret accumbens super eas.* [Sanct.] Notat Sanctius ad hanc diem abstulisse domo ascopetam vini, (quod fortè nunquam anteà gustauerat in omni vita sua,) ne inciuilis & inurbana in conuiuio videretur: nam apud homines intemperantes lauti conuiuij laus celebatur ebrietas: indecorum enim videretur puram aquam bibere inter tot insignes vini potatores. Verùm potiori iure inurbanitatis argui posset, quæ polentā, & caseo vesceretur inter conuiuas, qui exquisitis dapibus alebantur. Minus enim indecorum videretur pulchram fœminam abstinere à vino, quàm à delicatis cibis. Vnde persistendum censeo in coniectura, quam suprà cap. 10. v. 5. multis exposuimus. [Iudith.]

73\. Holophernes conuiuio suo assidens, & intemperantissimè, & vinosissimè sese ingurgitabat, & oculis suis hauriebat pulchritudinis dulce venenum. *Quare iucundus factus est ad eam.* [Carthus. Serar.] Carthusianus *Ad eam*, id est, ex præsentia Iudithæ, cuius cupitis amplexibus statim frui sperabat. Serarius è Græco textu, *ad eam*, hoc est, ob eam, commentatur. Nempe extimulatus pruritu libidinis, spe concubitus hilaris, totus erat ad Iuditham. Tunc præ hilaritate tantùm vini hausit, *quantum nunquam biberat in vita sua.* Bene additur in Græcis exemplaribus, *In vna die.* Nempe nulla vnquam fuerat dies, in qua tantum vini potauerit Holophernes. O brutos peccatorum mores! Scilicet cùm Holophernes sitienter anhelat iucundiores expertę Veneris delicias, nimio Baccho mentem, & sensum sibi eripit, ne possit eisdem perfrui.

---

§. XVII.

Sint Virginis aures crudæ & acerbæ ad Veneris vocabula, ne in casto corpore scortetur auditus?

Verba alterius sexus, veræ & meræ sunt insidiæ pudoris; ipsa infractio & teneritudo fœmineæ vocis, frangit, effœminat, & exarmat virilem castitatem; Ipsa grauis asperitas virilis eloquij, blandè lenocinatur muliebri pudicitiæ. 74. Vnde res diuersissimæ & secum pugnantes eundem fomitem ministrant, in idemque periculum mutuò conspirant. Aures suas obsignet, qui castitatis coronam exoptat. [Per aures scortatur animus.] *Tam imbecillum est quod nocet, quàm qui nocetur,* inquit Seneca epist 77. [Seneca.] Muliebriter vincit, & vincitur, qui verbis pugnat, & expugnatur. *Odi eam familiaritatem, quæ per aërem contrahitur,* ait S. Nazianz. Orat. 12. [Naz.] Id est, per colloquia, quæ aëri incumbunt, quæ aërem toxicant veneno luxuriæ. *Ipsum aërem, qui incubat, scelestis vocibus constupratum* esse opplorat Septimius lib. de Spectaculis cap. 27. [Septim.] Profectò si emortuus aër sensu carens quodammodò viuiscit ad sensum libidinis quam cum voce ebibit, nemo mirabitur si aures blandis titillatæ vocibus extimulentur ad luxum. Neque enim duntaxat corporum mixtio, sed etiam colloquiorum commistio, scortatio quædam est animorum. Neque tantùm cùm consentiunt mutuò, sed etiam (quod admirère magis,) cùm mutuò dissentiunt. *In omni spectaculo* (ait Tertullianus lib. de Spect. cap. 25.) [Tertul.] *nullum magis scandalum occurrit, quam ille ipse virorum, ac mulierum accuratior cultus, ipsa consessio: ipsa in fauoribus aut conspiratio, aut dissensio inter se, de commercio scintillas libidinum conflabellent.* Audis non tantùm verba, quæ reciprocant vtriusque consensum, sed etiam quæ dissensum publicant, ructare gehennam libidinum? Fuge, fuge verba, quasi minas luxuriæ, ne in casto alioqui corpore, scortetur anima per aures.

75\. [Marci.] Marci 6. vers. 18. Animosa vox Ioannis est: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui.* Sed Herodi Regi dicta, nunquam Herodiadi. [Ioannes Baptista emortuus timet audire fœminam?] Num Ioannes Baptista timet Reginam exasperare verbis, qui non est veritus Regem castigare linguà? Infansne apud Reginam, eiusdem sceleris collegam, & audactei linguatus apud Regem? Fortasse metuit Ioannes irata fœminæ verba. Quid si vel ab iratis fœminæ verbis Prophetæ castitas timet? Nec timet esse reum mortis propter asperum alloquium, sed fortè reatum fœminei colloquij: omne enim fœminarum colloquium suspectum Ioanni est. Denique incestæ Reginæ præsentatur egregium Prophetæ caput, sed sine voce mutum. Baptistæ emortua lingua dicturit eadem verba Reginæ, nec tam non potest ad reprehensionem, quàm non audet ob castitatem? Inde totus orbis linguatus fit pro Ioanne, vt intrepidus substituat voces Ioanne dignas, quas ipse fœminæ impudicæ vel mortuus suggerere

Basil. Sel. suggerere recusat. Sic alloquitur Seleucus Orat 18.lasciuiam, & cruentam Herodiadem: *Linguam vnam sustulisti, sed vice linguæ Ioannis, totus est mundus; ad te accusandum natura plena vocis est.* Sic sic Ioannes refutat vel offensam fœminam alloqui, vel lasciuam fœminam audire? ne pudicæ Prophetæ aures dulce verborum venenum dissimulanter ebibant, ne dum adulterium corporum reprehensione loquitur, à verbis fœminæ aures suæ constuprentur. Hinc substituit alienas naturæ voces, ne proprias aures audientiâ quasi deprauet. Heu tot stupra aurium, quibus clanculum meretricatur anima non satis cauta!

76. Geneseos 39.vers.7. Princeps illa fœmina Putipharis vxor, Iosephi domina, perditissimè deperit venustum iuuenem, gratiæ operâ, & Gratiarum manibus factum: & quadam die occasionem opportunè nacta, impensiùs compta ambitiosiori fuco, totas amoris artes exerit. Pulchritudinis fomes, oculorum micans pellacia, corporis naturalis infractio, narium odoratæ illecebræ, verborum amatoria lenocinia, & ipsa tota veneres Cupidinésque spirans, insidiantur ætati, quæ facilè temperantiam proderet. Et ita sibilat ad Iosephum, amplexans vestimenti laciniam: *Dormi mecum.* Sic se animæ per aures insinuat; obsidione occupat aures, quò expugnet animam. Renuit stuprum iuuenis, & fœmina importunæ charitatis pœnas dat, Iosephi opportunâ fugâ. O prodigiosam iuuenis temperantiam! O iuuenem solerter pudicum! Vicit fuga impudicas manus, declinans Veneris violentiam, impudentiâ, impatientiam; sed non potuit fugisse voces: corpus fugit adulterium, sed aures non potuerunt fugisse stuprum. Luculenter Seleucus Orat.8.ita fatur sub persona Iosephi: *Dormi mecum: Hac voce haud aliter aures mihi verberantur, quam gladio. Quomodo agam? quomodo conspurcatas aures medicabor? quomodo tuorum verborum abstergam inquinamenta?* Scilicet castissimi iuuenis fuga procurat munditiem corporis, sed procaci fœminæ alloquio conspurcatas aures culpat, culpat aures absque sui culpa constupratas, & solerter timet, ne in casto corpore per aures scortetur anima, dum auditus scelestis fœmineæ vocibus inuitus constupratur. Fuge vel inuitum aurium stuprum. Non satis virgo est anima, cuius aures vltrò stuprum passæ sunt. Castitas virtute constat, virginitas gratiâ, decore, felicitate. Nimis tenera est perfectæ virginitatis valetudo.

Iosephi cōstuprantur aures? — Genes. — Seleuc.

77. Tertullianus in lib. de velandis Virginibus cap. 11. ita fatur de virginitate: *Penès Israel illicitum est virginem ad virum tradere, nisi post contestatam sanguine*(menstruo inquam)*maturitatem: ita ante hunc indicem acerba res est. Igitur si tandiu virgo, quamdiu acerba est, desinit virginem, cùm matura cognoscitur.* Hinc *Cruda virginitas* dicitur à Claudiano Panegyr. 3. Stilic. & ab Horatio lib. 3. Scilicet sit virginitas, seu purior castitas incondita, immatura, cruda, acerba: quæ sunt perfectæ virginitatis elogia. Metaphora sumitur ab arborum fructibus immaturis. Sed quæ est cruditas, seu acerbitas purioris castimoniæ? Audiendus est Ethnicæ Theologiæ princeps, Varro inquam in Agathone: *Virgo*, inquit, *de conuiuio abducatur, ideo quòd maiores nostri virginis acerbæ aures Veneris uocabulis imbui noluerunt.* Audistin' Virgini debere esse crudas & *acerbas aures*, ne imbuantur Veneris vocabulis? Nimirùm Virgo, quæ placidè & nimis vrbanè ex ore viri audit Veneris vocabula; nec acerbas & crudas habet aures; sed mites, & dulces, & bene conditum saporem viro exhibentes, nescias an satis virgo sit. Nam grata fœminæ audientia virum benè sapit, qui præmaturè scortatur in Veneris vocabulis, vt dein luxurietur in rebus. Sint ergo Virginis aures crudæ, inconditæ, & sic acerbæ. Prætereà sint aliter *acerbæ* in vocabulis Veneris, id est, immites, asperæ, spinosæ. *Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire,* Ecclesiastici 28. vers. 28. vt immitis acerbitas, & aspera spinositas seriò arceat amatorias procorum voces; ne si benè sapiant Veneris vocabula, cruda virginitas maturescat in saporem libidinis. *Fauus distillans labia meretricis;* (similiter & proci,) *& nitidius oleo guttur eius.* Prouerbiorum 5. cap. vers. 3. Quæ verba de melliloquio libidinis exponunt S. Ambrosius de Cain & Abel lib. 1. cap. 5. S. Chrysostomus homilia 14. ad Populum, Hugo, Caietanus, Iansenius, Arboreus inibi. Ne ergo mite, dulce, & mellitum scortatoris colloquium condiat crudas & acerbas Virginis aures in eundem verborum saporem. Caueat ne degenerent in malè dulcem maturitatem. *Stultus fermentabitur labiis.* Satis nota est natura fermenti, à quo massa intumescit, incalescit, imò etiam & acescit, sed acoris acerbitas vertitur in massæ condimentum, & saporem. Sciat astutias vocabulorum Veneris, acerba, & incondita virgo, ne cruda & acerba virginitatis massa labiis fermentetur ad corruptionem. Primò ne tumescat à fermento lenocinij fauorum: noscat publica esse verba: quid aliud dicat procus ad Puellam, nisi amatoria verba spirantia ridicularios fauores? Noscat fermenti negotium esse procurare & excitare calorem: restinguat castitatis amor has libidinum impudicarum faculas. Neque sat est acerbæ virginitati, dum verbis fermentatur, si speciè tenus exacerbetur ad ostentationem pudoris: Nam eiusmodi adscititius acor sæpè dulcescit viro; & fermenti ad instar placidè acerbam massam condit, & indulcat: *Stultus fermentatur labiis.* Sit virginitas azyma, sit incondita, cruda, immitis, acerba ad condimentum melliloquij alterius sexus. Nam cruda virginitas acerbas habet aures: malè virgo est, quæ vocibus cupidinem sonantibus mitem, & bene gratum præstat auditum.

Tertul. — Claud. Horat. — *Sint virginis aures crudæ, & acerbæ.* — Varro. — Eccli. — Prouerb. Ambr. Chrysost. Hugo. Caiet. Iansen. Arbor. — *Labiis viri fermentetur fœmina.*

Danielis 13. vers. 54. Annosi illi senes, senes ad cauillos, iuuenes ad concupiscentiam, ex omni affectu venustissimam pariter ac castissimam Susannam perditissimè adamabant: renuit adulterium obstinatus piæ fœminæ pudor, præeligens honestam mortem, quàm vitam inhonestam. Luxuriæ dux Diabolus senum amorem conuertit in iram, & ex impudenti desiderio procudit arma, linguásque accusatrices suscitat. Susanna sistitur rea, non tam adulterij perpetrati, quàm seruatæ pudicitiæ. Canum testimonium decepit imperitum vulgus: trahitur castitas ad luxuriæ supplicium; refragatur Daniel, restauratur iudicium: sedet castus puer in tribunali pudicitiæ, & sic sciscitatur alterutrum ex sceleratissimis senibus: *Nunc ergo si vidisti eam, dic sub quâ arbore videris eos colloquentes sibi?* Vereor ne Daniel iuuenili imperitiâ imperitè interroget reos. Non enim Susanna accusatur colloquij, sed stupri: testati enim sunt senes se vidisse Susannam, & adolescentem *pariter commisceri*, quid ergo rogat, vbi viderint eos *colloquentes sibi?* Mutuum colloquium non est res adulterij, sed negotium puellaris leuitatis: non est reatus capitis, sed commercium nugacitatis. Nisi fortè pulchram puellam, & venustum iuuenem *sibi colloqui*, sit idem *ac pariter commisceri.* Est, est quidem; tam paruo interuallo colloquium distat a concubitu, vt 78.

Aures scortantur alterius sexus verbis. — Dan.

vt peritè notauit Vatabl. Nam vbi vulgatus interpres habet: *Sub quâ arbore videris eos colloquentes sibi?* Sic scribit quasi synonyma verba: *Sub quanam arbore deprehendisti illos vna rem habentes.* Attestantur Lyran. Sanctius, Cornelius, & vulgò interpretes; quasi idem sit suspectum colloquium, ac euidens adulterium: tam parum distat scortatio aurium, à commistione corporum. Nam aures, quæ Veneris vocabulis conspurcantur, simul & constuprantur. Habeat virgines aures, quisquis animi continentiam exambit, ne reus sit colloquij vel audientiæ, id est, adulterij. Vnde salubriter nos admonet Clemens Alex. in Adhortatoria ad Gentes: *Horum non solùm vsus, sed etiam aspectus, & auditus deponendam esse memoriam, vobis annunciamus. Scortatæ sunt aures vestræ, fornicati sunt oculi: Et quod est magis nouum, ante amplexum vestri, adulterum admiserunt aspectus.* Audis scortationem aurium? Oculorum adulterium alibi expendo.

Lyran. Sanct. Cornel. — Clemens Alex.

79. Lucæ.

Lucæ 1. verſ. 28. mittitur Gabriel Incarnationis nuncius ad B. Mariam Virginem: *Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Aue gratia plena.* Quærunt aliqui quare mittitur Angelus, vt Mariæ edisserat, & annunciet diuinæ corporationis mysterium: & cur idem officium non potuit homo præstare? homo inquam sanctissimus, Propheta aliquis antiquorum æmulus de sanctitate, de sapientia, de castimonia. Frustrà è cælo peregrinus accersitur interpres, qui possit facilè in terris reperiri. Num foret contra B. Virginis pudicitiam agere cum sanctissimo viro de re incarnationis? Expendenda sunt S. Ambrosij verba, super hac re grauissima. Sic fatur Ambrosius lib. 2. in Lucam: Erat Maria *sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solam Angelus reperiret, ne quo degenere deprauaretur affatu, ab Angelo salutatur. Disce, virgo, verborum vitare lasciuiam. Mariam etiam salutationem Angeli verebatur.* Et lib. 2. de Virginibus, agens de B. Virginis turbatione, inquit: *Ita peregrinata est in viro*, (quia viri formam assumpsit Gabriel,) *quæ non est peregrinata in Angelo: vt cognoscas aures religiosas, oculos verecundos.* Verba planè Ambrosianâ maiestate dignissima. Nimirùm, ideò nemo ex Patriarchis religiosissimis, ex Prophetis sanctissimis nemo, Dei nuncium ad Mariam defert, *ne quo degenere Maria deprauaretur affatu.* Nam Patriarcharum, aut Prophetarum sanctissimus, homo tamen erat; & ita Marianam puritatem dedecet vel cum sanctissimo hominum agere de re conceptionis, de negotio Incarnationis. Vnde ne virgines B. Virginis aures degeneri hominum affatu quasi deprauarentur, salutatur ab Angelo. Aduerte quòd degener affatus dicitur ab Ambrosio, colloquium etiam purissimum cum purissima Virgine, agens de re Incarnationis diuinæ, & diuinissimi partus. Profectò vsqueadeò tenera res est virginitas, vt veluti deprauari virgineas aures dicat Ambrosius humano affatu, quem degenerem nominat, quia ab homine, etsi de negotio Incarnationis. Agnosce teneritudinem non scrupulosam, sed religiosam aurium Deiparæ. Vnde turbata, videns, & audiens Angelum sub persona viri, *peregrinatur in viro, quæ non est peregrinata in Angelo.* Quasi Mariæ virgines aures timeant vel ab efficta voce viri assumptâ ab Angelo, prolatâ ab Angelo. Tam sunt suspiciosæ, & meticulosæ aures virginis! quæ etsi non timeant audientiæ consensum, verentur licentiam dicentium.

B. Virgo peregrinatur in voce Angeli sub specie hominis. — Ambr.

80. Cant.

Cantic. 8. v. 8. *Soror nostra parua, & vbera nõ habet: quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est? Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: Si ostium, compingamus illud tabulis cedrinis.* Non morabor lectorem inuestigando, à quonam dicantur hæc verba, siue Sponsus sit, siue Sponsa, siue prisci Patriarchæ, siue quiuis alius. Legat qui volet Ghislerium ibi: Hoc vnum scio, quod sororcula hæc paruula dicitur, & cui vbera necdum intumescunt, id est, cruda, & acerba virgo. Quid ergo tam sollicitè timetur à venustissima & castissima virgine? Num timent, ne se adsociet impudicis puellis, ex quarum consuetudine deprauetur? Fortè metuunt puellarum licentiam, & inconditos mores? Quid si verentur ne à puellari inconsiderantia præmaturè ambiat placere viris, & lenocinio venustatis faciat iacturam pudoris? Quid ergo tam sollicitè timet consultissima prudentia de venusta puella, & adhuc cruda virgine? Nimirùm timetur de occasione, *quando alloquenda est*: Nam vt scitè noster Sanctius inibi: Ætas illa mollis, & rudis facilè solet aliorum blanditiis capi. Mirum planè videbitur alicui consultiorem prudentiam de nulla alia re tam sollicitam esse in pulchræ virginis custodia, quàm de audientia, & virilis alloquij blanditiis. Sciunt esse crudam & acerbam virginem, sed timent ne fortè non ita acerbæ sint virginis aures ad melliloquia viri. Solliciti sunt, ne vel ab vrbanitate cultioris politiæ, non satis sint acerbæ Virginis suæ aures; quas muratas castitatis proposito, & castè inciuiles, acerbas, & ferè rusticanas volunt ad amatoria virorum verba. Ne dicat bene culta, & malè casta virginitas; Inurbana rusticitas est, fœminam ingratè audire, & inciuiliter recusare amatoria verba, fauoribus & blanditiis plena. Audienda est grauissima reprehensio, quâ rem totam paucis præstringit Tertullianus in lib. de Velandis Virginibus c. 17. *Et Ethnica quidem disciplina muratior,* (ita scribunt aliqui apud Cerdam,) *& barbarior modestia est.* Scilicet, si de præfata Canticorum virgine timetur, *quando alloquenda est*, ne annuat blanditiis, vt non inurbana & barbara videatur: si de eadem dicitur, quod est, aut esse debet sicut *murus*, id est, cruda, dura, impenetrabilis ad verba viri; sciat oportet, quòd disciplina Christianæ modestiæ, & castitatis, debet esse, *barbarior, & muratior*, quàm Ethnica. Sint muratæ virginis aures, ne subruantur amatoriis verborum iaculis: sint barbaræ, id est, inciuiles, rusticanæ religiosâ barbarie, vt renutu arceant blanditiarum lenocinia. Nam iure timetur de fœmina, cuius aures acerbæ seu barbaræ non sunt; item cuius aures crudæ, & duræ, & muratæ non sunt.

Ghisler. — Sit Virginis auditus muratior barbarie politiæ. — Sanct. — Tertul. — Cerda.

Euge Iudithæ modestia, cuius aures sic erant acerbæ, & (vt sic dicam) barbaræ, sic crudæ, & muratæ, inter tot vocabula Veneris, quæ ingeminare aliàs solitat licentia militum, & Assyriorum libido, vt anticipato castæ auctoritatis artificio, præmaturè arceret blanditias verborum & lenocinia Veneris. Quod liquidò constat in hoc cap. v. 12. ex verbis, quæ ad eam habuit Vagao lenonum princeps; cui sic perspecta & explorata erat acerbitas aurium Iudithæ, vt in toto alloquio sui lenocinij, nullum Veneris vocabulum vsurparit. Sic venusta auctoritas, & pulchra Iudithæ modestia, in ipso faucium impuro meatu lenonis intercludebat verba, vt honestaret lenonis vocabula: *Non vereatur*, inquit, *bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius.* Sic stuprum aurium auertere procurauit Angeli auxiliaris (de quo ipsa meminit infrà c. 13. v. 20.) sollicitior cura, ne anima castissima, vel inuita scortaretur 81.

Iudith. — Iudith.

scortaretur in auribus; ne licentia Assyriæ temeritatis constupraret audientiam modestiæ; meretricante auditu castissimæ fœminæ, maturissimæ ad rem virtutis, acerbissimæ ad negotium libidinis.

---

§. XVIII.

Homo verè pius, etiam in senili ætate, ætatem restaurat iuuentutis.

82. Seneca epist.45. ECce tota mihi vita mentitur; hanc ad verum (si acutus es,) redige. Est & aliud humanæ vitæ mendacium præter vulgò nota, & quod acutioris philosophiæ effugit profanum fastum. Nempe quod sicut virtus caret tempore; ita homo insigni virtute præditus, non sentit ætatis defectus, sed perpetuo vigore etiam in senectute iuuenescit. Pugnat quodammodò stabilitas virtutis cum lubrica hominum natura, & fugientem iuuentutem sistit: vt homo miretur ærumnas, molestias, tribulationes, quæ sunt comites, & asseclæ pietatis, & præmaturam senectutem accersunt, illam arcere arcano quodam modo, & iuuentutem propagare, etiam Annos curat virtus. per aduersa senectutis spatia. Planè viro bono longescit iuuentutis pulcrum decus in longæua, & caduca senectute. Scimus ab experientia notum esse Philo. illud Philonis in lib. de Cherubim, *Destinatum senibus morbum incurabilem ipsum, ipsum senium.* At sciunt quoque eruditi illud Tertulliani de Pallio Tertull. cap.4. *Anni recurantur.* Ecce morbum incurabilem recurat virtus; & vir bonus in multo annorum numero languescit ad iuuentutem. Aspice hîc v. 12. Iuditham ieiuniis durè fatigatam, ciliciis squalidè exasperatam, piâ virtutis tyrannide martyrem; ætate matronam, & (vt nõn pauci putant,) fermè vetulam, sic iuuenescere vigore virtutis, vt mango Vagao ab officio peritus ætatis puellaris arbiter, Iudith. planè *puellam* appellet Iuditham. *Non vereatur,* inquit, *bona puella introire ad Dominum meum.* Nempe ipsum senium, morbum alioqui incurabilem, quodammodò curat arcanus virtutis vigor, & ex matrona puellam facit perennante pulchræ iuuentutis flore. *Siquidem* charitas, quæ nunquam excidit, quia ex Deo defluit, & *in Deo permanet, omnem in quo manet, hominem, suâ perennitate per-* Paulin. *petuat,* ait S. Paulinus epist.5.

83. Philo. Philo Iudæus in lib. de Confus. ling. refert, reliquos animantes (excipe pulchram fabellam,) sic iuuenescere concupiisse, vt à summo numine *per legatos immortalitatem, à senectute immunitatem, perpetuámque iuuentutem sibi poscerent, æquum se postulare dicentes, quando munus iam vni ex eorum* Senex à virtute iuuenis. *numero serpenti contigisset.* Quod fabulam putauit Philo, mendacium, sed verum existimauit S. Hieronymus. Is Epist. 21. miratur Paulum Concordiensem, annis decrepitatum, & ætatis flore iuuenẽ Hieron. à virtutis vigore: *Futura nobis,* inquit, *resurrectionis virorem in te Dominus ostendit: vt peccati sciamus esse, quod cæteri senes, adhuc viuentes præmoriuntur in carne; iustitiæ, quod tu adolescentiam in aliena ætate mentiris.* Nimirum cæteri senes cum augmẽto ætatis experiuntur vitę detrimentum, dum pręmoriantur sensus, marcescant vires corporis, mentis vigor languescat, quod peccatorum vectigal est. Tu verò à virtute, & pietate, etsi centenarius sis, sic repuerascis ad vigorem, vt non fabulosè immunitatem à senio impetrasse videaris. Mentiris adolescentiam in aliena ætate; imò mentiris senium in peregrina iuuentute. Cohonestatis enim venerabilis senij auctoritate, & pulchræ iuuentutis flore viges. Quod est naturale virtutis miraculum. Prædicans Tertullianus in lib. de Pallio, cap. 1. felicem Carthaginensium virtutem sic fatur: *Vobis verò post iniuria beneficium, vt senium, non* Tertull. *fastigium exemptis.* Notus Græcismus, id est, vobis exemptis senio, non fastigio. Quasi dicat: Vestræ immortalis virtutis elogium est, vt vos sitis vetustate nobiles, nouitate felices, & exempti senio, nõ fastigio: deposuistis enim virtutis merito squalorem vetustatis, non fastigium senectutis. Vobis arcanè datur ætatum landes deflorare; exuistis senium, non senectutis fastigium; & induistis nitorẽ, & vigorem iuuentutis in grandæua annorum senectute: estis ætate senes, vigore iuuenes, vtrumque ad virtutis gloriam.

Canticorum 1. v. 2. ita loquitur Sponsa: *Oleum* 84. *effusum nomen tuum, ideò adolescentulæ dilexerunt* Cantic. *te.* Mirabitur iure quiuis, cur adolescentulæ tantùm hîc referantur, allici ardore virtutum Christi Dei, vt illum celeri vestigio quærant? Cur pigre- Vetulæ à virtute iuuenes. scunt matronæ grandioris æui, & vetulæ prouectioris virtutis? Christúsne is est, qui puellarum ætatem amet, & alliciatur venustæ iuuentutis flore? Fortè vetularum annos, & rugas fastidit? O infelix fœmina, quæ transiliret puellares annos, & ad aniles perueniret! Nec chara Deo fuit Sara senio effœta, nec Anna Prophetissa, nec Elisabetha, quæ processerant in diebus suis? Meliùs fuisset actum cum Virgine Matre, si citiùs obiisset, antequam tot meritorum gazas cumulasset: Quęnam sunt istæ *adolescentulæ*? Respondet Origenes homil. 1. in Cant. *Adolescentulæ dilexerunt te, non* Orig. *illæ vetulæ, ac veterem hominem induta anima, neque rugas habentes, neque maculas, sed adolescentulæ, in augmento scilicet ætatis?* Aduertis ad vetulas adolescentes: Neque enim maior ætas adolescentię renunciauit; nam virtutis ingenio annorum senectus iuuenescit ad florem ætatis, & grandæuæ fœminæ senio confectæ gaudent priuilegio iuuentutis.

Psalmo 102. v. 5. *Qui replet in bonis desiderium* 85. *tuum; renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Quem Psalm. locum de præsentis vitæ tempore interpretatur Iuuẽtus pro senectute. Lorinus. Num præsentis vitæ iuuentus sisti po- Lorinus. test, ne transeat ad virilem ætatem, aut defectam senectutem? aut si semel transiuit, reuocari potest ætas irreuocabilis? Pierius Valer. lib. 19. refert hanc Pierius. veterem lectionem, *Reuocabitur iuuentus tua.* Opportuniùs S. Hieronymus apud Gasparem Graiar. Hieron. in cap. 1. Michææ, non legit *renouabitur vt aquilæ* Graiar. *iuuentus tua,* sed *senectus tua.* Id est, ita senectus ipsa renouabitur, & reuocabitur, vt senectus refloreścat in iuuentutem. Quasi foret idem senectus & iuuentus; & in viro bono senectus sit synonymon iuuentutis. En virtus curat incurabilem senectutis morbum. Quod dixit suprà Tertullianus, *Anni recurantur,* vel vt alij scribunt, *Anni recusantur.* Anni enim iudicant, & indicant senectutem, & de illa præscribunt diuturnitate possessionis. Itaque in homine pio, & sancto recusantur anni, ne senectutem iudicent, & indicent, & ne præscribat senectus. Nam etiam in senectute *reuocabitur iuuentus tua:* quia *anni recurantur,* aut *recusantur à virtute,* quæ caret tempore.

Hinc pronum est plures animare ad pietatis ærumnas, quos exanimat temporalis vitæ amor, & 86. præproperæ senectutis timor. Nolunt pietatis molestias, ne immaturam accersant mortem. Imò à virtutis incommodis propagabunt iuuentutis felices annos. Omitto plura, quæ vbertim supperunt exempla

exempla è vitis Patrum. Percrebruit opinio eorum, qui censent centesimo quadragesimo ætatis suæ anno Iobum subiisse diras ærumnas, quas passus fuit à malo Dæmone. Sic desæuiit in Iobum tunc grandæuum, vt tantùm non mortuus fuerit acerbitate dolorum, cap. 42. v. 16. dicitur, *Vixit autem Iob post hæc centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum vsque ad quartam generationem.* Super quibus verbis ita scribit Nizetas: *Etenim si post detractam calamitatem Iobo duplicata omnia fuerunt, quin anni quoque duplicati sunt, dubitari non debet.* Nimirum à calamitate Iobo duplicantur anni. Et qui dum tot calamitates subiit, penè consummauerat vitæ periodum; ab ærumnis, à molestiis, à plagis, à calamitatibus piè exantlatis geminat vitæ annos: & iam ætate senex, renouatur in annos iuuentutis, resculpit denuò floridam ætatem, & ærumnarum felici malo faustè ægrescit ad iuuentutem. Quod de ceruo dixit Tertullianus lib. de Pallio, cap. 3. *Taceo*, inquit, *ceruum, quod & ipse ætatis suæ arbiter, serpente pastus, veneno languescit in iuuentutem.* Sic Iobus dum veternosi serpentis ærumnis ad satietatem pascitur, molestiarum veneno senium deponit, & restaurat iuuentutis annos, arcanè languescens in pristinam iuuentutem. Id ipsum de serpente eleganter dixerat ibidem idem auctor. his verbis: *Nominandus est serpens: nam & quod sortitus est conuertit corium, & æuum. Siquidem vt senium persensit, in angusta se stipat, pariterque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus, exuuiis ibidem relictis, nouum se explicat; cum squammis & anni recurantur.* Itaque homo est suæ ætatis arbiter, & in senili ætate eualet virtutis artificio restaurare iuuentutis florem.

Iobus restaurat annos à calamitate. — *Nizetas.* — *Iob.* — *Tertull.* — *Tertull.*

87\. Adde quemlibet non modò sibi, sed & Christo quodammodò, suæ pietatis merito posse ætatem facere. Audi S. Paulinum epist. 3. ad Sulpitiũ: *Christus sicut in illo ipso homine quem gessit, ita in nostris mentibus, gradus quosdam corporeæ ætatis exequitur. Nascitur, crescit, roboratur, senescit. Sed orandus ne in nobis diu, aut iugiter paruulus, & infirmus, & pauper sit.* Quin & hominis robustior, aut imbecillior pietas, dat meritis ætates quasdam, vt dixit S. Maximus homil. 4. in festo Paschæ: *Habent*, inquit, *merita ætates suas; nam & senectus morum inuenitur in pueris, & innocentia infantium reperitur in senibus.* Ergo vir bonus semper iuuenis est, iuuenis ætatem in eo habet Christus, & merita iuuenescunt, & vigent ad æternitatis cæli glorias. O quis non ambiat hanc à moribus iuuentutem? Virtus ætates cudit.

Christus in nobis ætates suas habet. — *Paulin.* — *Maxi.*

---

§. XIX.

Capitis pretio emenda corona non est.

88\. Errant hominum studia: voluptas imposturam facit, blanditur libido, subornat ambitio: hallucinantur humana desideria; vilia æstimamus; suspiramus noxia; ambimus nociua: & magno emimus, quod ignoratur an vsui futurum sit, an possessum prosit. Lucæ 14. v. 18. Opulentus ille homo cœnam magnam fecit, inuitauit non paucos, ex quibus non nemo sic se excusauit: *Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam.* Planè insipienter dictum, & factum. O inexcusabilis excusatio! Rem emit, & post emptionem vadit videre illam? ô homo mentis omninò expers, pretium dedisti pro re inuisâ? Priùs oculis videnda villa erat, & exploranda fundorum vbertas, &c. & mox emenda: stolidè dedisti priùs pretium, & posteà is videre quid sit, pro quo iam pretium dedisti. Quid si tibi non placet? num poteris rescindere contractum? Præstaret priùs vidisse, & diligentiùs explorasse, & tunc dignam fundo offerre pecuniam. Ergo siue *villa nomine designetur terrena substantia*, vt existimat S. Gregorius; siue *in villâ emptâ dominatio notetur*, vt interpretatur S. Augustinus de Verbo Dom. serm. 33. *castigatur superbia*, & humana auaritia stultitiæ damnatur; quippe quæ rem, quam ignorat, emit. Planè decipitur qui pro re inuisà, & ignoratâ pretium obtulit, & deceptionem mercatur, qui sic emit. Se ignorat qui terrenam substantiam sui inediâ emit; qui honores ambitione mercatur, sponte decipitur. ô stolide, quid emis diuitias, & honores laborando, sudando, (citò dicam) moriendo? Conaris vitâ emere, quibus sine vitâ frui non vales: acquirendo, & ambiendo, te interimis? si vitam ambiendo prodigis, quando, & quomodo potiêris opibus, & honoribus vitâ partis? Bellè Tertull. Apolog. cap. 42. *Non emo capite coronam*, (sic scribit aliquis apud Cerdam inibi:) Quid augustius? quid appetendum magis quàm corona? siquidem regij honores, & opes omnium desideria occupant. Summa felicitas in purpura est. Quid dabitur pretij ad coëmendum regnum? Nihil est in rebus, quod æquale pretium sit ad mercandam coronam, quia nihil æquo in pretio habetur apud homines. Et iure quidem: nam si quid valent humanæ res, purpura vnicè valet. Hæc nobilior dignitas, summa potestas, nulla subiectio, augustior honos, opulentiores diuitiæ, & (vt paucis dicam) apud homines summa felicitas. Sed quo pretio coëmenda est? Puto quolibet quantumuis maximo, si vnum excipias caput. Porrò corona capitis ornamentum, & insigne est. Vnde si caput das in pretium, inutilis tibi corona erit. Nam corona in manu otiatur, in collo degrauat, in pedibus squalet: vno in capite enitet, radiat, fulgurat. Ergo si caput in pretium das, non habebis vbi reponas coronam. Ergo *non emas capite coronam.* Non emas salute voluptates: quia si salute cares, nulla voluptas iucunda est. Non emas morte opes, quia defunctus non fruitur diuitiarum fructu. Non emas vitâ dignitates, quia cadauer honores negligit, ambitionem nescit. Ergo stultescit qui *emit capite coronam.* Saül quondam, 1. Reg. 18. v. 25. promisit Dauidi filiam Michol, quam mox inuidus Dauidicæ gloriæ negauit homini priuato. Adhuc ambibat Dauid nuptias Michol: & tandem annuit malè callidus Saül. Mutat mentem, vt perseueret in dolo: fraudem dissimulat, vt se beneficum simulet. Acutè super hac re Basil. Seleuc. Orat. 16. Tertulliano alludit, sic fatus: *Inuiso Dauidi filiam dare vult, non quo exosum honestaret, sed vt filia nuptiis cædem emeret.* Scilicet affectabat Dauid Micholis nuptias, vt regiâ affinitate nobilitaretur, vt potiretur deliciis venustissimæ fœminæ: sed insciius, sui ipsius cæde emebat honorem, & voluptatem, vitæ pretio mercabatur cupiditatem, despondet centum Philistinorum præputia, id est, occisos à se Philistæos, vt honorem, & voluptatem emat. ô contractum doli, & periculi plenum! Sui ipsius periculo seu cæde emit voluptates, & honores? vitâ propriâ coëmit ambitionem, & luxum vitæ? si vitam amittit, quâ vitâ fruetur vitæ deliciis? Stultè emit, qui *emit capite coronam.* Ergo pruden

Luc. — *Voluptas ignorata stultè emitur.* — *Greg.* — *Aug.* — *Non est emenda capite corona.* — *Tertull.* — *Cerda.* — 89. — *1. Reg.* — *Vitæ pretio emit Dauid nuptias.* — *Basil. Sel.*

prudenter Iuditha hîc v. 12. recusat probro gloriam emere, & honoris iacturâ mentitum honoris fastigium.

§. XX.

Humana malitia alienam vitiositatem procurat ad solatium, seu excusationem propriæ.

90. SÆpe res diuersa, imò contraria de peruerso auxiliatur, sæuiendo blanditur, nocendo prodest. Non iam Stoica, sed Christiana vox est: *Multorum innocentia & virtus lateret, nisi accepisset iniuriam: illustrauit nimirum fortuna plurimos, dum vexat.* Non vexasset, & non illustrasset, & ita iacerent sine iniuria: passi iniuriam sunt, sed gloriam consecuti sunt. Quin & vexatores & exprobratores gloriam sibi parare peruersè exoptant ex alienâ vexatione & iniuriâ: ex quibus fabricant vel commendationem sui vel excusationem suorum defectuum: nam communio vitiorum propriam malitiam extenuare videtur; & inde sese fulciunt defectu alieno. Verùm ille securus viuit, qui suis, non alienis innititur: futilis & caduca gloria est, quam quisque ex alieno opprobrio metitur. Mentitur ille virtutem, magnitudinem, eruditionem, ornatum, qui alieno bonus, magnus, doctus ornatus est, neque stare hæc possunt, nec posteritatem pati. Suo magnus sit qui magnus esse volet, & ex se nascentibus magnitudinem paret. Malè virtutis gloria fundatur in alienâ iniuriâ, seu malitiâ. Num tu bonus esse poteris, quia alius malus esse vult? Improba tui excusatio est, quæ accusat alienam improbitatem. Tua malitia malitiosè gratulatur alienæ. Sunt (ait Tertullianus aduersùs Hermogenem cap. 1.) *Qui & maledicere singulis officium bonæ conscientiæ deputent.* ô immunda conscientia, quæ aliena conspurcat, vt mundet suam! Vbi sunt, (inquit S. Nazianzenus Orat. 10.) *qui res nostras tam honestas & laudabiles, quam cum vitio coniunctas, obseruant, non vt eas expendant, sed vt improbent: nec vt nobis gratulentur, sed vt insultent; atque & ea quæ laudem merentur calumniando deprimant, & quæ reprehensione digna sunt, Tragicis verbis exaggerent, ac insectandis proximorum erratis, excusationem vitiis suis quærant?* Imbecillum robur est, quod de aliena imbecillitate armatur: infelix virtus est, quæ alienis vitiis felicitati procurat: adumbrata sanctitas est, quæ prænitet aliorum delictis.

Politico-Christ. cap. 11.

Inuidia fulcitur aliena imbecillitate.

Tertull.

Naz.

91. Sodomitarum regio, luxuriæ fomite materiam suppeditante flammis, è cælo decinerescit; & homines in fauillas redacti, satiscebant in vagum puluerem: Salsescit in valle curiosa temeritas vxoris Lot; lasciuit in monte filiarum incesta libido, ausa pium incestare patrem. Nam dum duæ Loti filiæ fœmineâ leuitate existimarent, non tantùm finitimas regiones, sed & remotissimas quoque cælestis gehennæ incendio periisse, vt optatam sobolem posteritati mitterent, brutum facinus ingeniantur. Geneseos 19. v. 31. *Dixitque maior ad minorem: Pater noster senex est, & nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos iuxta morem vniuersæ terræ. Veni, inebriemus eum vino, dormiamúsque cum eo, vt seruare possimus ex patre nostro semen.* Hoc prætexunt nomine culpam: aiunt se prætendere æternum patris monimentum in sobole, & ipsæ igniculis luxuriæ actæ, licentiam luxuriandi sibi faciunt pietatis prætextu. Rem malè cogitatam, peius executæ sunt: successit votis euentus. Ab ebrio & inscio patre, filia natu maior constupratur, incestatur, impręgnatur: tandem nascitur Moab, Moabitarum pater, & princeps. O fœdum & execrabile facinus! Ergo ibi sistenda foret fœminea libido, & insania. Verùm *Alterâ quoque die dixit maior ad minorem: Ecce dormiui heri cum patre meo, demus ei bibere vinum etiam hâc nocte, & dormies cum eo.* Multâ admiratione dignum est, maiorem filiam, quæ se iam concepisse ex patre nouerat, sorori seriò persuadere amplexum libidinis cum viro, quem adeò ardenter expetiuit ad luxum, vt castas naturæ leges constuprarit audacter. Porrò si sobolem seu hæredem quærit, adest Moab, princeps familiæ soboles, etsi ex infami incestu: si optat parentis Lot monumentum, in vtero gestat Moabum, vbi æternabit patris nomen, imò infamiæ titulus. (Quis verò ex infamia captet gloriam?) Profectò mirissimum est, amicam seu scortum procurare adamato viro aliùs iunioris fœminæ amplexus. Hæcne amans, an amens? Vbi sunt suspicionis iræ? vbi zelotypiæ furor? vbi ambitio singularitatis? vbi impatientia consortis? Planè insolens est scortum lenocinari scorto, vt cum à se adamato viro luxurietur. Verùm enimverò fœmina hæc ætate maior, culpâ prior, non tam expetit consortem amoris, quàm malitiæ: nequit esse sola in delicto, quæ fuerat in malitia prior: cedit zelotypiæ furor studio consortis: ne sola dicatur in crimine, si parem malitiam non procurat. Proprium facinus excusare studet sororis facinore. Pietatis nomine meram impietatem sorori suadet, vt ex aliena damnatione excuset suum damnandum flagitium. Opportunè S. Nazianzenus in Orat. de laudibus Basilij; *Mihi verò* (inquit) *ad improbos & malignos oratio est; qui ex eo quod alios calumniis incessunt*, & criminibus onerant, *vitiis suis opem ferre moliuntur.* Et in re non absimili, sic pergit eleganter Oratione 1. *Omnes hoc nomine pij sumus, quia alij alios impietatis damnamus. Huc accedit, quod alij aliorum peccata obseruamus, non vt lugeamus, sed vt exprobremus: neque vt medicinam afferamus, sed vt nouum vulnus infligamus: atque à proximorum vulneribus excusationem vitiis nostris petamus.* Planè sic studiosè id expetit homo, vt ex proco lenonē faciat: quæ est maxima huius perniciosę passionis hyperbole.

Excusationis studium ex proco lenonem facit.

92.

Naz.

93. Tertullianus, cap. 11. Apologetici sic fatur ad Gentes, quę Idololatrię priuilegio vitiosissima colebant numina: *Sugillatio*, inquit, *est in cælo vestra iustitia.* Nam Gentiles impiè damnabant crimina in hominibus, quæ colebant in Diis: pudendos enim adorabant Deos. Saturnum in filios impium, Iouem aduersùs coniugia adulterum, Herculem, & Bacchum violentis rapinis, & scelestis necibus nobiles, Venerem scortatione infamem, & alia eiusdem fæcis numina. Nimirùm pro arbitrio suo, ad suum egregium placitum fingebant, quos venerarentur Deos, vt excusarent in se ipsis, quod populari veneratione colebant. Malebant esse in cælum impij, quàm sibi non satis prouidentes excusationem facinorum: detrahatur religioni, quod excusationi adiicitur: sit cælitum vitiositas patrocinium humanæ malitiæ. Quod disertè opplorat S. Nazianzenus Orat. 1. de Theologia. *Iam vitiosissimi quique vitia ipsa, fœdos affectus, Deos esse censuerunt, aut certè sub Deorum nomine coluerunt, Iram nimirum, Cædem, Libidinem, Temulentiam, reliquáque eius generis: non æquam neque honestam scelerum suorum excusationem nacti.* Ergo apud Ethnicos virtus sugillat cælites, quos vitiis insignes

Tertull.

Excusandi studium sugillabit cælites.

Naz.

signes faciunt, vt sibi faciant vitiorum excusationem. Heu! humani criminis excusatio, vel cælites ipsos accusaret excusationis libidine! Sic volupe est hominibus, propria crimina aliorum criminatione excusare, vt placare possit Zelotypiæ iracundiam, & cælites intemperantiæ accusare!

94. Lucæ. Aliorum iniurijs excusamus nostra delicta.

Lucæ 1. vers. 6. Inchoat Euangelista Zachariæ & Elizabethæ elogia, inquiens: *Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Quibus, quæso, euidentioribus verbis potuit Euangelista extollere vtriusque sanctitates? Singula multam habent emphasim ad laudes, quæ commentatores multis expendunt. Verùm S. Ambrosius præsagâ mente iugulat maledicentiam Hæreticorum huius æui, qui (vt tradit Maldonatus ibi,) contendunt etiam virtutis proceres sanctitatem habere imputatam; vitiositate veram, & agnatam. Quid armauit Hæreticorum linguas, vt sic inuehantur in senes immeritos, pios, sanctos? Quam ob causam illorum virtutem infuscare exoptant? Optimam tradit S. Ambros. præfata Lucæ verba exponens: *Quid ab hoc referunt, qui peccatis suis solatia præferentes, sine peccatis frequentibus, hominem putant esse non posse.* Scilicet aliena virtus exprobratio est hæreticæ vitiositatis: inde in sanctissimis viris fingunt delicta, quibus consolentur sua, suísque peccatis sibi blandiuntur, dum accusant aliena, quò propria excusant. O futile ingenium malitiæ!

Maldon.

Ambr.

Infamatio aliena, excusatio est nostra. Ambr.

Celebris quæstio est apud Matthæi, & Lucæ interpretes, cur de virgine maritata Christus Deus nasci voluerit. Multas rationes agglomerát commentatores, vsque ad nauseam lectoris. Plures, & pulchras adducit S. Ambrosius lib. 2. in Lucam, ex quibus vnam seligo ad rem præsentem peraptam. *Nec decuit* (ait Ambrosius) *sinistrâ virginibus opinione viuentibus, velamen excusationis relinqui, quod infamata quoque mater Domini videretur.* Quasi dicat: Adeò procliue est hominibus alienâ criminatione crimina excusare sua, vt oportuerit Mariam (quæ virginitatis est typus, & castitatis meta,) nisi maritatam non parere; ne virgines nomine, re non virgines, vt infamiam suæ impudicitiæ excusent, accusarent vel ipsam Deiparam de non benè opinatâ pudicitiâ. Tam proni sunt homines ad excusandam suam libidinem, vt vel Deiparæ virginitati detraherent, si vel leuicula occasio, vel perexiguus rumusculus subortus olim fuisset, de non legitimâ parturitione. *Maluit autem Dominus aliquos de sui ortu, quàm de matris pudore dubitare.* Animaduertit Dux Assyriorum, & Persarum (Assyrios autem & Persas esse intemperantissimos, vbertim constat ex vtrâque eruditione: & nonnulla super hàc re libauimus,) Hebrææ fœminæ pudorem, & mittit lenonem Vagao, vt illam pelliciat ad libidinis impudentiam. Putas ex solâ libidine luxuriandi lenocinátur Iudithæ? Imò rem inhonestam honestare prætendunt, si plures à lasciuia inhonestentur. Attende ad verba Holophernis hîc vers. 11. *Vade,* inquit, *& suade Hebræam illam, vt sponte consentiat habitare mecum. Fœdum est enim apud Assyrios, si fœmina irrideat virum, agendo vt immunis ab eo transeat.* Ecce tibi non tam Holophernes exagitatur flammis libidinis, quàm libidine excusandæ suæ intemperantiæ de communi lasciuiâ. Solatium propositæ luxuriæ quærit, cùm alienam procurat. Ne fœdum sit apud te, quod alij fœdi non sunt. Quis enim pulcher est de alterius fœditate? Pudeat Christianum hominem esse Holophernis parem, & malitiæ æmulum.

Ambr.

Iudith.

§. XXI.

Lasciuia cadauer rationis est, stultè ingeniosa.

Libido est quædam mentis lippitudo: ingenij aciem retundit lasciuia, & mentem hebetat; stultescit à bruta passione, quá affinis est bestialiori pecori: cæcutit Impudicus in meridie. Paulinus epist. 12. *Intemperantiæ cæcitatem* dixit: Et iure quidem desipere dicitur à passione pecuinâ, & cæcâ. De Samsone sic fatur Drogon in libello de Domin. passion. Sacramento: *Amasti mulierem non amantem te, sed persequentem: vt propter amorem eius sapientia tua stultesceret, & fortitudo tua infirmaretur.* Samaritis illa mulier non malo ingenio prædita; benè prolixum sermonem cum Christo nexuit; inter loquendum ait ad illam Iesus, Ioan. 4. vers. 15. *Bene dixisti quia non habeo virum. quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir. Dicit ei mulier: Domine video quia Propheta es tu.* Mirum est, quod hæc mulier sibi persuaserit esse Prophetam, quia eius publicam impudicitiam nouerit. Quid enim tam notum in vrbe est, quàm ciuium luxuria? Erat Samaritis scortum publicum prostitutissimi pudoris, cum quinque viris impudicissimè agens; quid vulgo notius? & tamen ipsa miratur id non latuisse Saluatorem; & indè colligit esse prophetam, quia scit prostibulæ luxuriem, quam nemo nescit: per arcanum prophetiæ instinctum existimat innotuisse impudicitias, quas nemo ignorat. *O intemperantiæ cæcitatem!* ò libidinis stultam insipientiam! Lucæ 15. vers. 13. Filius ille prodigus *Dissipauit substantiam suam viuendo luxuriosè.* Prodigúsne dicendus, qui exiguum censum dissipauit? ampliores facultates prodigalitas expetit, quas expendat. Titus Bostrensis sic inquit: *Dissipans substantiam suam viuendo luxuriosè. Vnde denominatus est prodigus dissipans substantiam suam, id est, intellectum.* Nempe viuendo luxuriose non tam dissipauit censum, quàm intellectum, qui à lasciuiâ stultescit; imò obbrutescit. Bellè Philo lib. 2. Allegor. inquit: *Super pectus, & ventrem tuum gradieris: circa has enim partes stabulatur affectus hic.* Loquitur de voluptate libidinis, quæ more pecudis bruti fatuè stabulatur. 95.

Paulinus. Drogon. Cæcitas luxuriantis impudicitiæ. Ioann.

Lucæ.

Titus. Bostr.

Philo.

Amnon Dauidis filius deperibat Thamar virginem venustissimam, & Gratiarum manibus factam puellam, ægrotabat desiderij febribus, æstuabat impatientiâ libidinis: callide nactus est occasionem fruendi cupitis fœminæ amplexibus; Virgo Thamar stuprum recusabat, sic aiens ad Amasium, 2. Reg. 13. vers. 12. *Noli facere stultitiam hanc:* Stultitiam appellat libidinem: ô quot homines sapientiâ claros stultitiæ insimulat Thamar! Si impudici stulti sunt, quis inuenietur sapiens? & iure quidem optimo libidinem appellat *stultitiam*, nam lasciuia bruta passio est, stulta, & bestialis. Desciscit ab hominis generositate in pecuinos mores. Sapiens à lasciuia desipit, è libidine rudis est; & quasi rationis expers, planè stultescit. Negat hominem, qui Veneris delicias intemperanter noscit. Præclarè Clemens Alex. 2. Pædag. cap. 10. *Qui fornicatur, Deo est omninò mortuus, & à ratione tanquàm à Spiritu, vt cadauer, relictus est.* Scilicet impudicus homo, quà talis, homo non est, sed *à ratione cadauer relictus.* Itaque cadauer rationis est homo intemperans, nam hominis vita ratio est; ergo qui libidinis *stultitiam facit*, Ratione vt vitâ functus, cadauer 96.

2. Reg. Luxuria cadauer rationis est.

Clem.

cadauer Rationis est: nec plus vitæ rationalis in illo superest, ac in trunco, & deformi cadauere. A libidine enim deperdit homo Rationis vitam, & cadauerescit in stultitiam. Quid opportunius dici potuit pro hac re? Nam vt rectè Philo suprà: *Dum voluptas vincit, exulat ratio.* Vnde vulgò circumfertur ex Senecâ: *Mortifera ingeniis luxuria est.* Quasi luxuria sit ingenij interitus, & rationis extinctio.

Philo. Seneca.

97. *Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est.* Genes.6.v.3. Homo à luxuriâ carnalis dicitur, at caro non est, nisi fortè à luxuria spiritualis animus degenerat in carnalem: S. Chrysost. homil.22.in Genes. *Qui carnis operibus se totos dedunt, & animæ substantia abutuntur, & quasi sola carne circumdati carent anima, sic vitam suam absumunt. Quemadmodum autem Paulus dixit: Vos non estis in carne, eo quòd carnalia despiciebant; sic de illis dictum est; eò quòd ipsi sunt carnes. Nam licet animam rationalem haberent potiorem sui partem; perinde tamen viuebant sine ratione, ac si sola carne constarent.* Nimirùm sic luxui erant dediti primæui illi homines, vt arcanâ quadam Veneris metamorphosi, anima quasi obbrutesceret in carnem; vnde caro dicuntur, ac si sola carne constarent. Pulchrè Ætius, Tetrab.1. serm.3. cap.8. & Tetrab.2. serm.2. cap.23. sic inquit de Venere: *Neque ad sanctitatem conducit, neque ad animæ ratiocinationes, sed congelat quodammodo, ac stupefacit intelligentiam.* Ecce amantes ab amore amentes, à Venere stupidos. Sic hic Xerxes seu Nabuchodonosor, alioqui bono ingenio præditus, stolidissimus factus fuit à Venere, & nimia voluptate. De eius intemperantia satis sit dicere, proposito edicto præmium promisisse cuicumque nouum voluptatis genus inuenisset. (de quo Valer. lib.9. cap.1.& Tullius lib.5.Tuscul. quæst.) De eius stoliditate, fat multa Herodotus lib.7. Vnde hic vers. 3.dicit se velle totum orbem suo subiugare Imperio; & mox se adorari quasi vnicum cæli, & terræ numen. Scilicet voluptatis luxuriantis libido hominem ferè dementauit, & relictus est rationis cadauer. Sic lasciuus dedidicit hominem; & vt brutum pecus stultescit.

Genes. Chrysost. Ætius. Valer. Tullius. Herod. Iudith. Arist.

Adde ex Aristotele Problematum sectione 30. eos, quibus atra bilis permulta, & calida, esse *ingeniosos, & amasios*: quasi temperies, quæ titillat libidines, acuat mentes. Et Tertul. Apolog. cap. 15. profundè dixit, *Lasciuia ingenia.* Scilicet libido est, & acutè bruta, & stultè ingeniosa. ô quot amorum artes argutè excogitat Venus! Hic, hic est Nabuchodonosor, de quo in 1.cap. vers.5. prima fit mentio à natura ingeniosus, à libidine stolidus: vel potiùs stolidè ingeniosus. Et Holophernes hic vers.12. specie honoris Iuditham constuprare procurat, ingenioso mendacio.

Tertul. Iudith.

§. XXII

Luxuria cordolium est, pestis viuax, peruersus baptismus, & crimen læsæ maiestatis diuinæ?

98. Luxuriæ aliqua elogia non bona.

LVxuria vnicum vitium est, neque ab obiecto suo maximum: neque eius causa semper est tota rea; nam nimia humanæ naturæ propensio, etsi delictum non excuset, minuit delinquentis malitiam: sæpe enim reluctans vltrò raptatur homo libidinis impetu. Nihilominus hæc culpa non summa, summè deprauat delinquentem. Homo impudicus cæcus dicitur à Paulino epist. 12. *Intemperantia cæcatem* appellat; nempe ab intemperantia orbatur diuina luce, & cæcutit lasciuiæ meris tenebris. Cæcitati Paralysim addit: *luxuria paralysim*, inquiens: nam qui libidine laxatur, torpescit totus; & hominis amittit munia, & trunco similis redditur ad virtutes inutilis. Clem. Alex.2. Pædag. cap.10. *Paruam epilepsiam dicebat coïtum.* Quod morbi genus tam triste, tam ærumnosum, tam exitiale est ac comitialis morbus? Cerebrum principem hominis partem inuitiat, cordolium efficit, ad mœstissimas tristitudines cogit, furores excitat, sensum adimit, vitam interrumpit. Ita vt Epilepticum, cadauer viuum credas: Cadauer quia homo viduatur sensu; viuum quia fœdo tremore & attuum concussione ad mortem viuescit miserè. Sic *viuax pestis* appellatur à Basilio Seleuc. Orat. 5. Cæterùm dolentioribus morbis salutis arridet spes, quæ leuat ægritudinis molestias: at luxuriam *Abderites existimabat morbum inmedicabilem.* Sic refert Clemens 2.Pædag. O quàm rarò conualescit homo à libidinis morbo! iure mortuos deputetur; *Qui fornicatur* (adhuc loquitur Clemens;) *Deo est omnino mortuus, & à ratione tamquam à spiritu, vt cadauer relictus est.* Nonne immedicabilis morbus est, qui à lasciuiæ æstuanti febri hominem vertit in cadauer, & sepelit libidinum volutabris? Vnde homo impudicus, acsi iam vitâ functus esset, cum ardore luxuriæ, æterna gehennæ incendia anticipato supplicio quasi experitur. *Calor iste desiderij carnalis* (verba sunt S. Zenonis Veron. serm. 10.) *furórque libidinis temporalis, æternum gehennæ ignem, & vltricium flammarum promulgabit incendia.* Quasi iam lasciuus experiri incipiat ferales inferorum flammas. Tam desperatus morbus reputatur à Patribus! Caue, caue, ô homo à cognatis ardoribus lasciuiæ, & gehennæ.

Paulin. Paulin. suprà. Clem. Alex. Basil. Sel. Abderites apud Clem. suprà. Clem. Zeno.

Verùm indagare lubet, vnde mutuet tantam malitiam, culpa de se non impiissima? Planè impudicitia depopulatio est omnium virtutum, & vitiorum omnium temerarius vigor. De impudica illa fœmina inquit Euangelista Lucas cap. 7. vers.37. *Ecce mulier in ciuitate peccatrix.* Existimaret aliquis iniurium fuisse Euangelistam in Magdalenam, nam τὸ Peccatrix omnia peccata videtur amplecti; ampla quidem vox est, & omnia peccatorum genera capiens. Et tamen huius fœminæ, aut à procacitate licentiam, aut à libidine intemperantiam, denotat. Iniquè cum illa actum videtur: siquidem vnicum luxuriæ vitium publicatur *Peccatricis* vocabulo, quod capit omnia delicta. Aut prodit Euangelista occulta Magdalenæ crimina, aut eam notat propter flagitia, quæ fortè non commisit. An iniquitatis damnandus Euangelista est? An ab arcana sapientia admirandus? Enimuerò vnicum luxuriæ delictum delictorum omnium vitium est: nam vsque adeò agnatæ sunt libidini temeritates vitiorum omnium, vt idem reputetur appellare, aut impudicam, aut *peccatricem*: impudicitia enim omnium delictorum aut origo, aut consummatio est. Vnde idem fuit dixisse de fœmina illa, quòd fuerit *peccatrix*, ac scortum, quasi vsurpasset vocabulum synonymum. Fallor si huc non alludit Clemens Alexandrinus.3. Strom. cùm agens de impudicitia, sic fatur: *Qui in hanc tingunt intemperantiam, ex temperantia in fornicationem baptizant, voluptatibus, & vitiis esse indulgendum decernentes.* Et sanè arduum est intellectu, quomodo luxuria baptizet: quis vnquam vel licentiâ hæreticâ talē

99. Luc. Luxuria est mater omnium delictorum. Luxuria est peruersus baptismus. Clem.

baptismi genus effinxit? Porrò baptismus Christianismi character est, cæli ianua, auspicium amicitiæ diuinæ, delictorum diluuium, reatuum obliteratio, virtutum infusio, & sanctitatis diuinus vigor. Hæcne est fornicatio? Est, est quidem, sed peruersè. Nimirum quòd baptismus est in bonum, id quodammodò est fornicatio in malum. Nam libido character est reproborum, inferorum ianua, auersio à Deo, ardor vitiorum, gehennæ incendium, delictorum vigor, & infusio vitiorum. *Tingit* enim suo modo libido, *& ex temperantia in fornicationem baptizat:* quasi infundens reliqua vitia ex vi peruersi huius baptismi. Ergo idem est dicere, *Peccatrix*, ac inhonesta: nam intemperantia, quasi quædam vitiorum infusio, & consummatio est.

100. Longum esset recensere quomodo omnia vitia inferat peccatrix libido: singulare quoddam delictum hîc dabo, & quidem criminosissimum, & infensissimum, & exaggeratiori pœnâ dignissimum: & ita explico locum Tertulliani in paucis
Tertull. celebrem: Magnus hic auctor in suo Apologetico, cap. 15. sic scribit: *Quid? quod corpus impurum, & ad istam artem effæminatione productum, Mineruam aliquam repræsentat? nonne violatur maiestas, & diuinitas constupratur?* Aliàs explicui quo sensu ab hominum libidine quasi constuprari dicatur Christus Deus. Nunc enucleandum est quo
Luxuria crimen est læsæ maiestatis diuinæ. modo *Maiestas violetur* impurissimorum hominum effœminatâ libidine. Num luxuria crimen est lesæ maiestatis? valde ab hoc sensu culpabitur impudicitia. Sed qua ratione libido potest esse maiestatis crimen. Quî fieri potest vt homo ob impudicitiam aut rebellet in Deum, aut deficiat à numine? Num Impudicitia crimen est læsæ maiestatis, quia impudicus in Christi Dei munditiem limpidissimam iniurius est, illum quodammodò maculans eâdem labe? Ita videtur indicasse Ana-
Anast. stasius Nicenus quæst. 6. inquiens ex Apostolo;
Naz. *Tollens ergo membra Christi, faciam membra mere-*
Zeno. *tricis?* 1. Cor. 6. vers. 15. Sic ait Zeno Veron. *Et Dominus sumendo carnem totius humani generis, peccatorum est sordibus obsoletatus.* Nempe sordibus impudicitiæ. Nostro modo concipiendi loquuntur Patres: aut quia Christus super se tulit peccata, vt pro illis faceret satis Deo. Et sic humana libido iniuria erit in Christum Deum, audens quodammodò deuenustare eius honorem, & gloriam limpidissimi nitoris. Nisi fortè dicatur lasciuia crimen læsæ maiestatis diuinæ; quia libido huma-
Seleuc. nam naturam *aliam facit*, vt inquit Basilius Seleuc. orat. 12. Et ita per luxuriam alienata ab auctore suo, quodammodò deficit, & in eum rebellat; quia iam aduersarij Satanæ partes agit, candidatus Demoniacæ gehennæ, & muneris; sub vexillo enim Satanæ militans, ipsi, non Deo meret. Quasi luxuria rebellio in Deum sit, & defectio ad inferni phalangas. Vnde à lasciua impuritate *Maiestas*
Iudith. *violatur*, & sic crimen est læsæ maiestatis. Quod cernere licet in impudico Holopherne hîc v. 16.

§. XXIII.

Adsitne gratia diuina, astutia Serpentis, & aliqua quasi Satanæ sagacitas, sed ad bonum?

101. NAtura humana de se nimis callida est ad malum: & callidior fit malo Dæmone instigante ad astutias malitiæ. Ergo non modò bonitate, sed quasi calliditate gratiæ muniendus est homo aduersus astutias malitiæ. Nam si iniquitas in malum astuta est, necesse est, vt Gratia sagacissima sit in bonum. Et sicut iniquitas nimiùm excellit ab astutiis malitiæ: sic excellat Gratia quodammodò sapiens easdem astutias; ac si mutuam sumat à malitia quasi calliditatem, & ferè cauillos nequitiæ, sed ad bonum. Notæ sunt ex Genesi 27. Rebeccæ fraudes; (piæ, an impiæ, alibi disputatur:) quibus mentitâ Esau specie, etsi voce prodente mendacium, adeptæ sunt Iacobo benedictionem, etiam renuente Isaaco benedicturo, & fraudem attestante, cùm inquit: *Venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam.* Verùm Hugo Cardinalis disertus Gratiæ diuinæ contemplator, sic inquit ad 1. cap. Matthæi: *Sicut Iacob Rebecca mater adiuuit; sic mater Gratia diuina nos custodit.* Ecce tibi diuinam gratiam comparat Hugo Rebeccæ arti, seu astutiæ. Porrò iis artibus vtitur gratia ad alliciendos vel inuitos homines ad virtutem: tam profundè quasi astuta est, vt fraudes, & dolos malitiæ piè æmuletur? Est itaque Gratia astutè pia, fraudulenter sancta, & vaferrimè religiosa, religiosissimis quasi technis sagacissima.

Diuina gratia est piè astuta ad alliciendos homines.

Genes.

Hugo.

Vafettimus ille, & veterator serpens, Genes. 102.
3. *Callidior cunctis animantibus terræ*, humanæ Genes.
naturæ deprauator, & sanctitatis euersor fuit. Ergo malæ rei malus & infaustus typus erit Serpens; & tamen Ioannis 3. v. 14. legitur, quod serpens figuram præferebat Christi Domini: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto; ita oportet exaltari filium hominis.* Quid enim commune esse potest Christo Deo cum serpente seu paradisiaco, qui seduxit protoparentes, siue æneo, aut venenato, qui momordit in eremo Dei populum? Christúsne serpenti similis, serpenti inquam sagacissimo, & astutissimo belluarum, humani generis seductori? Rupertus ad præfata verba Ioannis, sic scribit: *Ergo in Christo, serpentis similitudo quædam exstitit: quia nihil aliud de illo dici, vel æstimari volebant, nisi magus est, seductor est. Et ipse quidem talis dici, & indicari potuit.* Itaque iure Christus Dominus serpenti comparatur, quia serpentis artes imitatur; piéque fuit serpentinæ astutiæ æmulus. Eccli. 1. v. 6. *Radix sapientiæ*, (increatæ inquam) *& astutias illius quis agnouit? Astutias*, id est, *subtilitates* interpretatur Lyranus. Holcoth verò prædicta verba ex mente Isidori 10. Etymol. cap. 1. ait: *Astutia aliquando dicitur dolosa deceptio*, iuxta illud Pauli 2. Cor. 11. v. 3. *Serpens Euam seduxit astutiâ suâ.* Ergo Ecclesiasticus subtilitatem gratiæ deprædicans, quasi serpentinam astutiam laudat in ea, religiosos dolos, & pias quodammodò fraudes? Diuinioris sapientiæ diuina gratia astutior est ad bonum, quàm est malitia ad malum? excellit astutias nequitiæ, & piis velut fraudibus vtitur ad pietatem? ingeniosè quodammodò decipit ad virtutem? Tam sagax, & subtilis est, vt astuta nuncupetur, & astutiæ serpentis æmula? Huc alludere videtur Petrus Damianus serm. 8. aiens: *Ad pulchrum nimis spectaculum hodiernâ festiuitate conuenimus. Videmus enim antiquum Draconem cum homine congredi: Videmus venenosam calliditatem melioris serpentis astutiâ superari.* Quid accommodatius?

Quomodo in gratia est astutia serpentis.
Ioan.

Rupert.

Eccli.

Lyran.
Isidor.
Holcot.
2. Cor.

P. Dam.

103.
Iob.
Steuch.

Iobi cap. 1. v. 6. *Quadam autem die cum venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.* Quisnam fuerit hic Satan, qui diuinis consiliis adest, non conuenit inter

Adsitne gratiæ aliqua quasi Satanæ, sagacitas, sed ad bonum?

Commen

Commentatores. Referam (quam non approbo) sententiam Steuchi, qui verosimile putat *Satan* esse diuinam Nemesim, aut iustitiam, quæ omnia lustrat, & circumspicit, & circuit vniuersam terram: quæque vult nos esse Dei amatores, perfectos, & in aduersis constantes. Et ad eam Nemesis, & diuinæ iustitiæ personam accómodare nititur omnes interrogationes, & responsiones, quæ scribuntur in hoc Dei cum Satana colloquio. Num Dei perfectissimum attributum, quod omnia tentat, vt perfectos nos reddat, Satan appellatur? Satanæ nomen quadrare potest in perfectissimum Dei attributum, seu diuinam perfectionem, quæ sollicita est de humana salute? Vel ipsum Satanæ nomen prophanaret diuinitatem. Quid enim commune Deo, & Belial? luci, & tenebris? Deo, & Satanæ? Audiendus est Iustinus contra Tryphon. sic inquiens: (quod satis ad rem præsentem, dissoluit difficultatis propositæ nodum:) *Hac*, inquit, *vox (Nas), quod interpretatur serpens, Hebræis idem quod Satan valet: ita ex vtroque vnum vocabulum componitur Satanas.* Ad exactiùs explicandam diuinam Iustitiam, seu prouidentiam appellauit eam quasi Satan, quod nomen astutum serpentem significat? Ac si non satis explicaretur munificentia, seu prouidentia diuina, apud homines, iuxta modum concipiendi hominum, si bona bonæ rei nomina tantùm haberet, nisi ex astutiori Satanæ nequitia, mutuaret non astutam malitiam, sed eminentiam astutiæ, quæ in malitia excellit, translatam, seu accommodatam ad bonum? Num apud homines, census bonitatis angustior est; augustiórque bonitas prædicatur, quæ ab excessu malitiæ eminentiam, & appellationem fœneratur? Et ita astutias Satanæ accommodat Steuchus Diuinæ perfectioni. (Sed viderit Steuchus quam excogitauit analogiam diuinæ prouidentiæ cum astutia Satanæ:) *nemo enim agnouit astutias sapientiæ.* Aduertis ad astutias, quas ingeniatur Gratia diuinæ prouidentiæ in Iudith? Lege v.18.

Iustin. — *Iudith.*

§. XXIV.

Homo, quia ex igneis moribus materiatus est, timeat à scintilla verbi inhonesti.

104. HVmana caro fomes luxuriæ est: vnde vel scintillâ luxuriantis verbi incenditur homo, & miserè conflagrat lasciuiæ incendiis. Adeo cauendum est ab obscœnis verbis! Ad Ephesios 5. v.4. *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis sicut decet sanctos.* Vbi seriò vetat Paulus ne vel luxuriæ nomen, seu verbum minùs pudicum inueniatur in ore Christiani hominis, ne totum exurat hominem luxuriæ flammis. Lex est vt nemo iuxta officinas, in quibus elaboratur sulphureus puluis, facem perferat; ne fortè emicans scintillula, & euolans vago errore sulphureum fomitem leuiter attingens, totam domum misero incendio ad fauillas in momento reducat. Tota humana caro fomentum luxuriæ est, & sulphureus fomes gehennalis ignis. Pulchrè enim ait Alexandrinus Clemens *Igneos mores* homini inesse. Ergo *verborum scintillæ* (Sic enim minùs pudica verba appellauit Laurentius Nouar. hom. de Pœnit.) præcauendæ sunt: ne si fortè exiliant in carnis *igneos mores*, totus homo deflagret, & irremediabili incendio decinerescat. Igitur sapienter vetat Apostolus, *ne fornicatio, & omnis immunditia nominetur in nobis.* Sedulò præcauens, ne vel nominatione rei venereæ, Veneris ignibus exuratur homo, luxuriæ fomite, seu appetitu conflatus ad libidines. Disce hanc cautelam ex Iuditha hîc vers.18.

Ad Ephes. Homo est conflatus ex igneis moribus. — *Verbum inhonestum scintilla est.* — *Clem.* — *Laur. Nouar.* — *Iudith.*

105. Verùm etsi propter diuturnam castitatem homo, qui dixit verba minùs honesta, non flagret lasciuiæ ignibus, saltem valde dehonestatur, & denigratur eius fama verborum fuligine. 1. Corinth. 7. Paulus sanctitatis decus, castitatis nitor, & æmulâ virginitatis continentiâ insignis, docuerat coniuges Christianos, quomodo in vsu matrimonij se vltrò citróque gererent; quæ doctrina maximè & rei Christianæ, & pudicitiæ intererat; tum ad instruendos fideles coniugatos, quo pacto se haberent pudicè in maritali complexu; tum etiam ad obturanda hæreticorum ora, quæ temerario ausu damnare moliebantur licitas matrimonij voluptates. Multa verba fecerat Paulus super hac re; in quâ, etsi de se minùs pudicâ, pudicè admodum versatus erat, vt decebat Apostolum: & modestissimè quasi minùs modesta nomina vsurpauerat, tandem concludit eiusmodi sermonem v.40. *Puto autem, quòd & ego spiritum Dei habeam.* Quorsùm Paulus, quasi dubitaret, asserit, se habere spiritum Dei? Quis Corinthiorum, ad quos sermo erat, id vnquam dubitauit? Imò ipse se suspectum reddere videtur, dum tamquam dubitanter id affirmat? Audacter Tertullianus hanc difficultatem animo versans, dixit cap. 4. de Exhort. Cast. *Puto quòd & ego spiritum Dei habeam. Idcirco hoc dixit, vt sibi Apostoli fastigium redderet.* Scilicet egerat Paulus toto illo capite de coniugali toro, de re vxoria, de matrimoniali copula, de debito coniugali &c. & licet eâ modestiâ id tractauerit, quæ decebat Spiritum sanctum, res scribendas dictantem, quæ maximè expediebant erudiendæ Ecclesiæ. At quia de re quodammodò minùs honestâ, etsi honestissimè egerat; quasi esset sollicitus, ne quia eiusmodi res nominauerat, Spiritus sanctus aufugisset ab eo; eúmque Apostolicâ dignitate priuarit; seriò & constanter affirmat, propter eiusmodi verba nec carere Spiritu sancto, nec ab Apostolico culmine deiectum, *Puto autem, quòd ego spiritum Dei habeam. Idcircò hoc dixit, vt sibi Apostoli fastigium redderet.* Ergo si Paulus vas electionis, Apostolico fastigio sublimis, cælesti castitate nitens, à Spiritu sancto edoctus, quia, vt Ecclesiam instrueret, nomina quædam quasi minùs honesta, tametsi modestissimè vsurpauit, tam sibi cauet ab illis: Quid non timeant, qui prurito Veneris instigante linguam, venena luxuriæ euomunt in obuias aures, & aëra toxicant libidinum vocabulis? Valde hac in re exaggerat cautelam Apostolus.

1. Cor. Quam sibi caueat Paulus agere de re coniugû. — *Tertul.*

106. Peruestigant interpretes, cur Matthæus c.1. Bersabee nomen reticuerit; & tantùm dixerit, *Ex ea quæ fuit Vriæ.* Et Lucas cap. 7. dixerit, *Erat mulier in Ciuitate peccatrix*, prætermittens obscœnæ mulieris nomen. Et Ioan. 8. nomen Samaritanæ omiserit, tantùm aiens: *Mulier quædam Samaritana.* Et sanè ad auctoritatem narrationis spectaret nomina propria recensere, vt notant eruditi. Num sanctissimi Euangelistæ timebant mulieris impudicæ nomen vsurpare? Nimis scrupulosum id foret; At in nominibus inhonestis proferendis, nulla cautela scrupulosa est, etiam Euangelistis. Nam ait S.Nazianzen. orat. pro Basilio, *Lingua scortatur.* Ergo à scortatione linguæ cauendum est. Psal. 15.v.4. *Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea.*

Matth. Luc. Ioan. Euangelistæ cauẽt à nomine rei minus honestæ. — *Psalm.*

meâ. Sanguinum nomine turpitudines intelligit hîc Dauid. Qui modus loquendi familiaris est sacris scriptoribus. Et legi possunt interpretes capitis 1. Ioannis, ad illud: *Qui non ex sanguinibus*. Quod in Psalmi commentario aduertit Augustinus, si attentè legatur, & expressè Lorinus. Itaque, inquit Dauid, non adero in conuenticulis inhonestorum; imò neque audebo labiis meis vsurpare turpia eorum nomina. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea*. Nimis imbecilla videtur Dauidis castitas, siquidem timebat vel proferre impudicorum nomina. Numquid solâ nominis prolatione inhonestaretur Dauid? Scrupulosè sanctus est, qui à nominibus timet. At re verâ timet Dauid Prophetarum maximus, timet Paulus Apostolorum fastigium, timet Ioannes Euangelistarum decus, timet Matthæus, & Lucas. Timent, quia sunt mystica labia Christi. Quod altè notauit Asterius super hoc versu Psalmi: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Quoniam labia Christi Apostoli, Euangelistæ, & Prophetæ fuêre*. Itaque labia Christi Dei, nempè Paulus Apostolus, Ioannes Euangelista, & Dauid Propheta, Sanctorum proceres, & sanctitatis miraculum, & Christi labia timent, & vehementer timent à nomine minùs honesto proferendo, etsi dictato à Spiritu sancto, etsi prolato ad eruditionem Ecclesiæ. Horrescant mortales ex igneis moribus materiati. Nemo miretur si à re luxuriæ tam timet Iuditha cap. 8. v. 5. quæ ob causam castitatis in secretiori cubiculo cum suis puellis dies, ac noctes clausa morabatur ne quid vel à domestico seruitio, aut ab extera turba minus honestum audiret: Imitata Beatam Virginem, de qua Ambrosius explicans illud Lucæ 1. *Et ingressus Angelus ad eam*, sic scribit: *Disce virginem moribus. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret. Et ne quo degeneri deprauaretur affatu, ab Angelo salutatur*. Eáne est Beata Virgo, quæ possit hominis affatu deprauari? Profectò cauet, ac si posset; illius cautela sit nostra eruditio.

(Ioan. Aug. Lorin. Asterius. Iudith. Lucæ. Ambros.)

§. XXV.

Consimilis affectus est lasciua libido Gloriationis, & ambitiosa cupiditas Fornicationis.

107. PLatonis in Apologia Socratis, vox est: *Affectus aliquis vrget præstantissimos*. Profectò præstantissimorum nemo immunis est à libidinis affectu, qui ingenitus fomes est ad luxuriam, qua rabidè extimulatur homo ad libidinis voluptates. Hic appetitus temporaneus furor est, & breuis insania, qua homo ad Veneris delicias inhiat, & hinnit ad lasciuiendum. Huius insanæ & furentis passionis æmulus est appetitus inanis gloriæ, cuius igniculis sic vrgetur homo, vt studium vanæ gloriæ species quædam sit luxuriæ. Vnde sicut datur in homine libido luxuriæ, ita datur etiam libido iactantiæ, & lasciuia famæ, ambiēs nominis claritudinem. *Inanis enim gloria seruus fornicario non minor est: multò enim plura, & grauiora operatur*, ait Chrysostomus homil. 27. in Ioannem, non in translatione Aniani, sed alterius cuiuspiam interpretis apud S. Thomam inibi. Ecce tibi inanis gloriæ cupidus fornicario comparatur, imò præfertur licentia luxuriandi, quasi famæ cupiditas, libido gloriæ sit. Deuteronomij 23. v. 18. *Non offeres mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui*. Id est, cinædi, seu scorti masculi. Septuaginta, Augustinus, Strabo, & alij: *Merces meretricis*. Nempe pretium cuiusuis luxuriæ arcet à domo Domini; omnem inquam, turpitudinem. Hunc locum versans Clemēs Alex. 1. Strom. sic scribit: *Non autem qui sua beneficia iactat propter gloriationem, accepit retributionem. Non ingreditur autem, inquit, in Sancta merces meretricis*. Loquitur Clemens de gloriationis, & famæ appetitu, qui ab humanis plausibus recepit mercedem suam: quorsùm ad id confirmandum adducit illud Deuteronomij, *Non ingredietur in Sancta merces meretricis*? Egregia profectò causalis. Nam inquit Clemens: Qui sua beneficia iactat propter gloriationem, accepit retributionem: non enim ingredietur in Sancta merces meretricis. Aptáne est eiusmodi causalis? O rem prorsùs disparatam! Quid cinædo cum elato? quid scortatori cum superbo? quid fornicatori cum gloriæ & famæ cupido? Nisi quòd datur etiam quædam luxuries famæ, & inanis gloriæ libido. Vnde non semel Septimius appellat Philosophos, *Gloriæ libidinosos*. Porrò sicut libido luxuriæ est breuis quædā insania, quâ tota generationis machinula ingeniosè bruta ambit despumare libidinem: sic libido gloriæ est continuus quidam ardor, & furor, quo mēs humana probitatis specie, quasi quibusdam iactantiæ suæ ingeniosis machinis expetit captare inanes hominum plausus, & ambitiosæ famæ fastum. Consimili enim fomite vrgetur vterque, & non absimili agitatur libidinis calcari. Luxuriatur vanitas, superbit luxuria.

(Gloria inanis cōsimilis affectus luxuriæ est. Chrysost. S. Thom. Deuter. Septuag. August. Strabo. Clem. Alex. Deuter. Septim.)

108. Tertullianus lib. de Veland. Virg. cap. 14. loquens de venustis fœminis, quæ studio placendi, propter inanis gloriæ vanissimam ostentationem sese ornant, & picturant omni pulchritudinis lenocinio, sic probat facilè mutari gloriationem in fornicationem. *Porrò vbi gloria*, (pulchritudinis,) *illic sollicitatio: vbi sollicitatio, ibi coarctatio: vbi coarctatio, illic necessitas: vbi necessitas, illic infirmitas. Meritò itaque dum caput non tegunt, vt sollicitentur gloriæ causâ, ventres tegere coguntur infirmitatis ruinâ*. Audis quàm cognatum, vel agnatum sit vitium gloriationis, & fornicationis? quasi grauida sit venusta fœmina à studio gloriæ, potiùs quàm à luxuriæ coitu, & vterum gerat non tam à despumatione lasciuiæ, quàm à pruritu gloriæ: cuius libidine, qui ambitiosè flagrat, flagrat etiam luxuriæ incēdio, facili admodùm metamorphosi. Nam inanis gloriæ cupidus, non absimilis est fornicario. Quid exaggeratius ad exprimendam rabidam appetentiam inanis gloriæ; quæ æmula luxuriæ est, confinis lasciuiæ, & agnata fornicationi? Vnde humillima pariter ac castissima Iuditha æquè & simul timet à gloriatione, & à fornicatione, vt à vitiis valdè cognatis. Nam cap. 8. v. 5. *In superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur*. Vnà præcauens inanis gloriæ ob bona opera celebritatem, & virorum oculos ob castitatem. Timet videri bona operans, quæ timet amari ad libidinis opus: æquè suspecta illi est, & libido gloriationis, & voluptas fornicationis: quasi idē vitium foret. Nam vtriusque vitij ipsissimus affectus vrget præstantissimos. Et hîc v. 12. & sequentibus impudentior libido dicitur honorificentiæ ambitio.

(Gloria inanis luxuriatur. Tertull. Iudith.)

109. Denique quàm similis sit libidò gloriæ, & luxuriæ, probat quod vtraque est epitome, & compendium reliquorum vitiorum. S. Zeno Veron. serm. de Pudic. sic habet: *Lasciuia non linguis, non oculis, non auribus parcens, vocatur, sperat, ambit, obsequitur*

(Zeno.)

sequitur, zelat, insanit: armatur precibus, armatur & irâ: similiter nonnunquam vi extorquens, quod blandimentis impetrare non potuit. En lasciuia sentina peccatorum est, & vitiorum seminarium, & flagitiosioris malitiæ origo. Audiendus etiam est Chrysostomus homil. 27. in Ioannem, ita aiens: Chrysost. *Fugiamus inanem gloriam, quæ cæteris est affectibus violentior. Hinc auaritia, hinc pecuniarum amor, hinc odium, bella, pugnæ. Quippe qui plura amat, minimè constare poterit: amat autem nullam ob rem, quàm inanem gloriam. Horum caput est inanis gloria: quod si absciderimus, malitiæ membra interibunt.*

---

§. XXVI.

Sicut gula quasi resculpit originale delictum; sic ieiunium quodammodò restaurat innocentiæ statum; & in cælestem, & virginem naturam velut reformat.

110. SI qua Christiana virtus depranatam naturam hominis quasi reformaret in felicem & pacatum innocentiæ statum, maximè id præstaret Ieiunium, quod de se vitia cohibet, bestiales appetitiones compescit, & igniculos ingerens ad omnes sanctitates, paradisiacam, & cælestem quasi restaurat vitã. Alibi examinabam causam cur Moyses, Exod. 33. idololatriam populi Hebræi patienter tulit, iras Dei tranquillauit, ac totam rem pacatè composuit. (Exod.) Cùm autem eadem gens, Numer. 11. v. 13. gulæ delicias postulat, inquiens: (Numer.) *Da nobis carnes, vt comedamus.* vsque eò spes omnes abiecit Moyses, vt implacabilis gubernandi populi munus detrectauerit, dixeritque Deo: (Gula resculpit originale delictum.) *Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi; sin aliter tibi videtur, obsecro vt interficias me.* Enimuerò Idololatria criminum maximum est, & vero Deo maximè offensum: Brutum & execrabile facinus, diuinos honores tribuere vitulo, quem paulò antè conflauerant, spreto Deo, cuius numen viderant in tot signis, atque portentis, quæ experti erant in Ægyptiaca egressione, & in deserti peregrinatione. Hæc, hæc, inquam, occasio fuit, in qua, (si quando,) Moyses implacatus sæuiùs fureret in rebellem populum; minimè verò cùm gulæ delicias expetunt; quæ venialis fortè intemperantia fuit, & condonanda tædio tam longi itineris, & nauseæ, quam continua mannæ cibatio ciere poterat. Ob leuem intemperantiam furit mitissimus Moyses vsque ad muneris depositionem, postulans à Deo sui interfectionem, & ob idololatriam mitiùs agit cum populo? Num gula grauius crimen est, quàm idololatria? Vidit proculdubiò Tertullianus hanc difficultatem lib. aduers. Psychic. & cap. 5. sic scribit de gente Hebræa, carnes in deserto postulante: (Tertull.) *Nam & primus populus primi hominis resculpserat crimen.* Idest, gulæ vitium primi parentis Adami restaurat delictum, & quodammodò resculpit originale peccatum. Quid exaggeratius? Nam sicut originale peccatum, vnum cùm sit, vitiorum omnium breuiatium est, ô quàm auertit à Deo! quàm instigat ad delicta omnia! virtutum pestis est, & fomes ad vitia. Sic gula *primi hominis resculpit crimen*: Inflammat ad luxum, iras accendit, odia alit, linguæ habenas laxat, titillat concupiscentias, vitiis fauet, fouet delicias; & alter fomes est ad delinquendum; velut resculpit enim primi parentis originale delictum. Hoc idololatria non præstat, etsi criminosius delictum sit. Vide Moyses ægrè tulit hoc gulæ delictum, & præ idololatria exaggerat: renuitque regere populum impressum, & quasi altero originali delicto actum.

Verùm si gula originis peccatum velut resculpit: ieiunium interstinguit idem delictum, quod docuit Tertullianus eodem lib. cap. 3. aiens: 111. (Tertul. Ieiunium quasi restaurat innocentiæ statum.) *Salutē æmulo modo redaccendit inedia.* Quasi dicat: Sicut gula quodammodò resculpit originale peccatum, & concupiscentias ad delicta; ita inedia compescens vitia, & ad virtutes inclinans, quodammodò restaurat hominem ad felicem innocentię statum; & æmulo modo quasi resculpit pacatam Innocentiæ gratiam, seu illius imitamentum. Nam ieiuniū iram cohibet, lasciuiæ impetum reprimit, linguæ audaciam frænat, vitia compescit, & habilem reddit hominem ad omnes sanctitates operandas: quæ æmulatio quædam est felicissimi status paradisiacæ innocentiæ. Imò cælestem vitam æmulatur ieiunium, dicente S. Ambrosio lib. 1. de Elia, & ieiun. cap. 3. (Ambr.) *Quid est ieiunium nisi vita cælestis imago?* Quin & ferè Angelum reddit ex homine. Quęrunt sacri Doctores, cur Ioannes Baptista homo cùm sit, planè Angelus dicatur à Christo, aiente de Ioanne: *Ecce ego mitto Angelum meum.* Num Ioannes homo Angelus est? quæ duæ res sunt maximè diuersæ: nam homo brutã substantiã degradatur; Angelus spirituali naturã sublimatur. O admirandam ieiunij vim, quã homo Angelizatur! *In deserto* (verba sunt S. Ambrosij suprà,) (Ambr.) *Ioannes vacauit ieiuniis, & ideò qui vitæ humanæ possibilitatem continentiã supergressus fuerat, non homo, sed Angelus æstimatus est.* Parum est ieiunio hominem æmulari felicem innocentiæ statum, exprimere cælestem vitam, & transformari quodammodò in Angelum. Quid maius audeo?

112. Dubitabit aliquis cur vt Verbum incarnaretur, & gestaretur in Virginis vtero, ipsa Virgo tot gratiis instructa, & ornata fuit. (Ieiunium in virginem naturam quasi reformat.) At vt idem Verbum in speciebus Eucharisticis latens, intret in pectora fidelium, tantum gratiæ habitualis ornamentum non exigitur. Porrò Eucharistia, vt aduertit Chrysostomus, extensio Incarnationis est. Nam ad primam (vt sic loquar,) incarnationem tot, támque exquisitis gratiis ornatur Maria, præseruatur ab originali reatu, & à debito incurrendi originale gratiã præuenitur, (& fortè gloriã, vt disputant plures,) Virginitate duplici donatur, muneratur tot dotibus, vt libros expleant meritissimè eius elogia; & ad hanc quasi secundam Incarnationem tantùm requiritur munditiês à delicto graui: Obloquentur hæretici, & obstinatè affirmabunt Christum verè non esse sub speciebus Eucharisticis; siquidem non æquè tractatur, ac in Incarnatione. Et quidem si idem Christus est, quare in vtraque corporatione tam inæqualiter tractatur? Inueniat ergo Deus aliquid necesse est, quod suppleat, vicésque quasi gerat gratiarum omnium, quibus B. Virginem affatim cumulauit. At quid excogitari poterit, quòd vices gerat B. Virginis, eiúsque cælestium ornamētorum? Audeat quis dicere. Ieiunium id præstare? Saltem certum est ieiunium ab Ecclesia exigi ad Eucharistiam sumendam. Strabus Fuldensis ad illud cap. 3. Ionæ: (Strab.) *Adhuc quadraginta dies, &c.* sic ait: *Hoc numero Moyses, & Elias, & ipse Christus ieiunauerunt. Hic numerus nobis inducitur ad præparandas animas nostras ad esum corporis Christi.* Itaque ieiunium quadragesimale eã mente institutum est, vt præparatio, & ornamentum sit ad dignè sumendam Eucharistiam in die Paschæ. Em-

Tertull. phaticè Tertullianus sic loquitur lib. aduers. Physicos cap. 6. *Ipsa natura enunciabit quales nos ante pabulum, & potum, in virgine adhuc saliuâ exhibere consueuit.* Non tantùm quadragesimale ieiunium præcedit ad sumendam Eucharistiam, sed etiam ieiunè sumenda est: *In virgine saliua.* Itaque os ieiunum, virgo saliua appellatur. Num quia eiusmodi ieiunium ad secundam Dei in nobis corporationem quasi vicem gerit Beatæ Virginis? Prætereo exaggerationes. Satis nunc sit ad ieiunij laudem, tanto in pretio habitum fuisse, cap. 8. v. 5. à Iuditha, vt *ieiunaret omnibus diebus vitæ suæ*, cuius operâ quasi restaurauit in se innocentiæ statum, & velut Virgine continentiâ carnem angelificauit, & Virginis typus extitit singularis. Et hîc v. 19, stupêre licet ad eius Angelicam sobrietatem in conuiuio Holophernis. Iudith.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

Vers. 1.
VT autem serò factum est, festinauerunt serui illius ad hospitia sua, & conclusit Vagao ostia cubiculi, & abiit. 2. Erant autem omnes fatigati à vino: 3. Erâtque Iudith sola in cubiculo. 4. Porrò Holofernes iacebat in lecto, nimiâ ebrietate sopitus. 5. Dixítque Iudith puellæ suæ, vt staret foris ante cubiculum, & obseruaret. 6. Stetítque Iudith ante lectum, orans cum lacrymis, & labiorum motu in silentio, 7. Dicens: Confirma me Domine Deus Israel, & respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt, sicut promisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas: & hoc, quod credens per te posse fieri cogitaui, perficiam. 8. Et cùm hæc dixisset, accessit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius, qui in ea ligatus pendebat, exoluit. 9. Cúmque euaginasset illum, apprehendit comam capitis eius, & ait: Confirma me Domine Deus in hac hora. 10. Et percussit bis in ceruicem eius, & abscidit caput eius, & abstulit conopæum eius à columnis, & euoluit corpus eius truncum. 11. Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holofernis ancillæ suæ, & iussit vt mitteret illud in peram suam. 12. Et exierunt duæ, secundum consuetudinem suam, quasi ad orationem, & transierunt castra, & gyrantes vallem, venerunt ad portam ciuitatis. 13. Et dixit Iudith à longè custodibus murorum: Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israel. 14. Et factum est, cùm audissent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis. 15. Et concurrerunt ad eam omnes, à minimo vsque ad maximum: quoniam sperabant eam iam non esse venturam. 16. Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuersi: illa autem ascendens in eminentiorem locum, iussit fieri silentium. Cúmque omnes tacuissent, 17. Dixit Iudith: Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se: 18. & in me ancilla sua adimpleuit misericordiam suam, quam promisit domui Israel: & interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte. 19. Et proferens de pera caput Holofernis, ostendit illis, dicens: Ecce caput Holofernis principis militiæ Assyriorum, & ecce conopæum illius, in quo recumbebat in ebrietate sua, vbi per manum feminæ percussit illum Dominus Deus noster. 20. Viuit autem ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem, & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis, gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra. 21. Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 22. Vniuersi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam: Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros. 23. Porrò Ozias princeps populi Israel, dixit ad eam: Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. 24. Benedictus Dominus, qui creauit cælum & terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum: 25. Quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter angustias & tribulationem

bulationem generis tui, sed subuenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri. 26. *Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.* 27. *Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith: Deus Israel, cui tu testimonium dedisti quòd vlciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea.* 28. *Et vt probes quia ita est, ecce caput Holofernis, qui in contemptu superbiæ suæ Deum Israel contempsit, & tibi interitum minabatur, dicens: Cùm captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua.* 29. *Videns autem Achior caput Holofernis, angustiatus præ pauore, cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius.* 30. *Postea verò quàm resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes eius, & adorauit eam, & dixit:*
31. *Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israel.*

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. *Vt autem serò factum est, festinauerunt serui illius ad hospitia sua, & conclusit Vagao ostia cubiculi, & abijt.*

Vers. 2. *Erant autem omnes fatigati à vino.*

1. AD multam noctem protractum erat conuiuium, quia sumptuosius cœnatum est Persico ritu. De quo prolixè Athenæus lib.4.cap.6. (Athen.) Tunc conuiuæ epulis onusti, & vino temulenti dormituriunt; quare festinatò se quisque confert ad suum tabernaculum, ne scilicet à nimiâ crapulâ detentus, ea repetere non posset. (Persis temulentis licet abire è conuiuio.) Putat Carthusianus (Carthus.), finitâ iam cœnâ vnumquemque discessisse. Fortè non satis exploratos habuit Persarum mores; loquens enim de Persarum conuiuiis Athenæus (Athen.) nuper allegatus, ait: *Mox cùm ebrij fuerint, discedunt.* Scilicet integrum erat conuiuarum cuique, cùm præsentisceret tentatum caput, è conuiuio discedere, ne crapulam proderet; aut ne ebrietate præpeditus, domum repetere non valeret. Vagao autem prætorio cubili exclusit si quos remansisse animaduertit: & tunc clausis cubiculi ostiis, ipse abiit postquam ebrium Holophernem reposuit in lecto, relinquens ibi Iuditham. Opportunè notat Sanctius (Sanct.), (quod vix negari potest,) habuisse Iuditham claues cubiculi, si fortè clauibus fores obseratasset Vagao. Quo enim pacto ipsa potuisset egredi eâdem nocte inscio eunucho?

Vers. 3. *Eratque Iudith sola in cubiculo.*

Vers. 4. *Porrò Holophernes iacebat in lecto, nimiâ ebrietate sopitus.*

Vers. 5. *Dixitque Iudith puellæ suæ, vt staret foris ante cubiculum, & obseruaret.*

2. Cùm Vagao Holophernis cubicularius conclusisset ostia cubiculi, sola mansit Iudith cum Holopherne altè dormiente, & stertente, nec satis digerente crapulam, à qua sopitis sensibus penè emortuus iacebat in lecto. Tunc dixit Iuditha ancillæ suæ, vt staret pro foribus ante cubile, non vt arceret homines ab ingressu, vt putat Carthusianus (Carthus.); erit enim cubile clauibus obseratum, sed ne quis per ostij rimulas oculis curiosiùs exploraret, quid intùs ageretur, vel admotâ propius aure. Apparet autem ex recepto Principum more, lumen non defuisse in cubiculo, vt constat ex Plutarcho (Plutarch.) in Cimone. Sed statim occurrit difficultas, quomodo si Iudith sola remansit in cubili, potuit aliquid iubere ancillæ suæ, quæ iam foras exclusa erat. Quod si ancillæ potuit intimare mandatum, ergo sola non erat cum Holopherne. Et sanè difficile videtur quod ait Carthusianus (Carthus.), ipsam Iuditham aperuisse clauibus ianuam, & mandatum suggessisse Abræ. Quid si Abra longiùs exclusa foret cum cæteris? Quin & negotium Holophernianæ cædis, clanculùm patrandum erat, neque vllus strepitus tam citò excitandus, ne qua custodibus subreperet suspicio facinoris, aut curiositas tam subitæ apertionis. (Iuditha sola erat cum Holopherne sopito.) Quod si statim orat in silentio cum labiorum motu, ne suscitetur Holophernes, suspectus erat Iudithæ quiuis importunus strepitus. Sanctius (Sanct.) autumat solam Iuditham cum ancilla remansisse in cubiculo: quasi *τὸ sola* reliquos conuiuas excludat, non Iudithæ ancillam. *Sola*, inquam, vigil, nam etiam ibi Holophernes erat; sed sopitus. Ita Salianus (Salian.). Esto, ita sit: At necesse fuit, vt Iuditha clauibus aperiret ianuam, vt ancilla pro foribus staret: quod ex dictis verosimile non est. Probabilior videtur coniectura, quam primo loco adducit Carthusianus (Carthus.), nempe Iuditham antequam venisset ad conuiuium præmonuisse Abram suam, ne longiùs à se recederet, sed adstaret pro foribus, ne aliquis exploraret, quid intus perageretur. Quod prænouisse, & prædixisse potuit Iuditha, vel quia ex reuelatione nouerat quod futurum erat, vel quia ex verbis Bagoæ inuitantis, quod accidit perfacilè potuit coniectare. (Abra pro foribus adstat.) Nam cùm Iudithæ mens fuerit Holophernem trucidare, admonuit illâ nocte ancillam, vt, cùm ipsa esset sola cum Holopherne, obseruaret ad ostium, ne quis perscrutaretur secreta cubilis; quod facilè potuit impetrare à Bagoa, ipsi Iudithæ, atq; adeò ancillæ ciuilissimè blandiente. Iuxta textum Græcum (Septuag.) nulla est in hâc re difficultas. Dicitur enim ibi, Iuditham Bagoæ exeunti dixisse, se negotio confecto profecturam ex more ad orationem; & ita opus esse, vt ancilla staret ad ostium. *Et dixit*, inquit, *Iudith ancillæ suæ, vt staret extra cubiculum eius, & obseruaret exitum eius sicut quotidie. Se exituram enim dixit ad orationem suam. Et Bagoa locuta est iuxta verba hæc.* Hæc expositio aptior videretur si aptè quadraret in vulgatum textum.

Stetitque Iudith ante lectum orans cum lacrymis, & labiorum motu in silentio, Vers. 6.

Dicens: Confirma me Domine Deus Israel, & respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt, sicut promisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas: & hoc quod credens per te posse fieri cogitaui, perficiam. Vers. 7. 3.

Tametsi Holophernes vino obrutus, & somno sepultus, vel vociferante non audiret, conscientia tamen

tamen tāti facinoris imbecillo fœminarum ſexui,
& ſilentium imperauit, & metum. Tacita enim
orat Iudith cum labiorum motu; ſicut Anna illa
1. Reg. Samuelis mater, 1. Reg. 1. v. 13. In Græco textu di-
Græcus. citur, oraſſe, *in corde ipſius*. Nempe cùm eò res de-
ducta eſſet, vt nulla videretur interponenda mora,
ne opportunior occaſio perimendi Holophernem
elaberetur è manibus; priuſquam manum enſe,
animum oratione Iuditha obarmat. Et cum ſilen-
tio, & lacrymis Deum enixè precatur, vt virile ro-
bur inſpiret fœminæ ad patrandum facinus heroë
dignum, & quod Deo auctore deſtinauerat mente,
re perficeret, ipſo Deo auxiliante. Dubium eſt cur
Iuditha opem diuinam implorans, dixerit, *vt ſicut
promiſiſti, Ieruſalem ciuitatem tuam erigas?* Quid?
Ierosolymæ quomodo tunc erigendæ. tunc temporis Ieroſolymæ dirutæ erant? Minimè
quidem, nam ſi ante Babylonicam captiuitatem
hæc hiſtoria accidit, validis mœnibus cingebatur
vrbs illa maxima, & regni metropolis: ſi verò poſt
captiuitatem, iam diu muri inſtaurati fuerant, &
reconcinnata mœnia: aliter quomodo Hebræi re-
Sanct. pugnare auderent Aſſyriæ viribus? Sanctius putat,
Deum promiſiſſe per Prophetam Ezechielem, &
Danielem, & reliquos, qui poſt ſolutam captiuita-
tem prophetauerunt, rurſus excitandam Ieroſoly-
mam, poſtquàm euerſa fuit à Chaldæis. Veriſſima
hæc, ſed iam erant muri excitati Zorobabelis, &
Nehemiæ operâ. Verùm cùm tunc eò res Iudaïca
deuenerit, vt ageretur de deditione, & certa im-
penderet ruina Ieroſolymis, Deum precatur Iu-
dith, vt erigat Ieroſolymam, non collapſam illam
quidem, ſed Holophernis metu penè proſtratam.
Nempe vel Ieroſolyma hîc ſignificet Ieroſolymi-
tanos ciues Holophernis pauore proſtratos, quos
tanti facinoris gloriâ erigere Iuditha ambit: vel
vrbem ipſam non iam dirutam, ſed certiſſimè di-
ruendam, dicit ſe erecturam. Nam quod proxi-
mum ruinæ eſt, rectè dici poteſt erigi. Hanc expo-
Carthuſ. ſitionem inſinuat Carthuſianus, & eam diſertè Sa-
Salian. lianus tradit. Itaq; ſenſus orationis hic eſt: ô Deus
confirma me imbecillam fœminam, ad perficien-
dum virile facinus, quod intento; vt, ſicut mihi
promiſiſti, penè collabentem, & dirutam Ieruſa-
lem, per me erigas. Hæc commentatio valde ex-
pedita eſt. Non tamen eſt contemnenda, quam of-
fert Græcus textus, qui ſic orationem Iudithæ re-
fert: *Domine Deus vniuerſæ potentiæ, reſpice in hac
hora ad opera manuum mearum ad exaltationem
Ieruſalem*. Quod Hieronymiana exſcriptio *ere-
ctionem* vocat, Græca tranſlatio *exaltationem* ap-
pellat. Id eſt: Si meâ manu cadat Holophernes, il-
luſtri exaltationis gloriâ ſublimabitur Ieruſalem,
detriumphatis infeſtiſſimis, & potentiſſimis ho-
ſtibus. In hac verſione mentio nulla fit promiſſio-
nis factæ vel Prophetis, vel Iudithæ cuius promiſ-
ſionis meminit vulgatus.

4. *Et cùm hæc dixiſſet, acceſſit ad columnam, quæ
Vers. 8. erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius, qui in
ea ligatus pendebat, exoluit*. A præfata oratione no-
Columna lecti, dicitur canon ſeu regula. uas vires Iuditha reſumpſit, & virili audaciâ ob-
armata, propiùs acceſſit ad lectum, & ex columna,
quæ Conopœum aut ſuſpendebat, aut diſtendebat,
Perſicum accepit acinacem, id eſt, breuem, latum,
& curuum enſem, quo Perſæ vtebantur. Textus
Græcus. Græcus non habet ad lecti *columnam*, ſed ad lecti
regulam, ſeu *canonem*. Puto eodem ſenſu, vt erudi-
Serar. tè Serarius notat, nam κανὼν, Græcis ſignificat
etiam ſuſtentaculum: columnæ autem ad quatuor
lecti angulos diſpoſitæ conopœum ſuſtentabant.
Ex altera verò columnarum, quæ ad lecti caput
erat, pugio Perſicus dependebat, quem Iuditha
exoluit. Addunt Septuaginta interpretes, quòd Septuag.
cùm Holophernes iaceret ſopitus in lecto, *erat ſu-
perfuſum ipſi vinum*. Nempè aut ipſe madidus, &
diſtentus vino iacebat: aut quod veroſimilius pu-
to cum Sanctio, largè euomuerat vinum, & in eo Sanct.
vomitu fœdè volutabatur Holophernes, vnde cir-
cumfuſus vino dicitur. Porrò ideò Perſis licitum
eſt è conuiuio diſcedere, cùm præſentiunt crapu-
lam, quia conuiuiis fœdum eſt vomere, vt docet
Athenæus lib. 4. cap. 6. his verbis: *Vino abundè
vtuntur neque illis ex oppoſito alicuius aut vomere
licet, aut meiere*. Vnde domum repetunt, ne fœdè
crapulam ructent, & euomant: nam vomitus eſt
ebrietati affinis. Quare Holophernes vino diſten-
tus, & madidus, etſi alioqui bibaciſſimus, indecorè
iacet in meri vomitu turpiter circumfuſus, & vo-
lutatus. O miſer Holophernes, ô Infelix, quid fœ-
dè iaces? quid altè dormis? Quid profundè ſter-
tis? Heu ſomnum æternum? ô crapulam nunquam
edormiendam! Heu iam iam tibi imminet fatalis
nox, & feralis hora, quâ ſubeas æternaturam mor-
tem, & æternùm viuas ad æternæ mortis feraliſſi-
ma cruciamenta.

Cùmque euaginaſſet illum, apprehendit comam Vers. 9.
*capitis eius, & ait: Confirma me Domine Deus in
hac hora.*

Et percuſſit bis in ceruicem eius: & abſtulit co- Vers. 10.
*nopœum eius à columnis, & euoluit corpus eius trun-
cum.*

Nempè Holophernes fati ſui neſcius, non tam 5.
ſe, quàm Iuditham ſuo obarmauit pugione, & in
ſuum iugulum parauit ferrum dentatum totius
Orientis cladibus. Hunc acinacem, è pretioſa va- Iuditha Holophernem viriliter truncat.
gina (quam quidam ſuſpicantur fuiſſe gemmam)
virili manu eduxit Iuditha, & Dei auxilium breui
oratiunculâ imprecans, oblita fœminam, aſſum-
pſit heroïs animos, læuâque apprehendens capitis
comam ad firmandum ictum, ſemel & iterum im-
miſſo in iugulum pugione, Holophernis caput de-
truncauit virili audaciâ, & è lecto in quo iacebat
truncum corpus deuoluit in terram, ibique illud
reliquit indecorè proſtratum, & in ſuo ſanguine
volutatum. Vale, vale, Anima ebria, truculenta,
adultera, ſacrilega. Infelix, te tota expectat gehen-
na: te Tartarorum ſæui carnifices feſto tripudio
excipient. Inferni fauces hiatu diro rabidè fame-
ſcunt tuam expetitam eſcam, æternaturis ignibus
nunquam excoquendam. Iam tibi fumat illa vo-
raciſſima inferni fornax, quæ te æternùm vſtulet,
nec abſumat, perpetuâ morte vitam ad æternos
cruciatus reparante. Huc huc te infelix deduxit
humana felicitas; hæc impietatis meta eſt, & æ-
rumnarum carcer. Sed ſingula verba, quæ com-
mentario indigent, oportet ſigillatim expen-
dere.

Apprehendit comam. Rectè potuit Iuditha ma- 6.
nu ſuâ comam Holoperniani capitis implica-
re; nam conſtat Orientales comam alere. Et de
Perſis diſertè tradit Herodotus lib. 1. Athenæus li- Herodot.
bro 4. Xenophon in Pædia Cyri lib. 1. Holopher- Athen.
nem autem Perſam fuiſſe, ex nominis coniectura, Xenoph.
ſuprà probauimus. *Confirma me Deus in hac hora*:
quia non potuit tunc non expaueſcere, & expalle-
ſcere fœmineum pectus ad patrandum grande in
primis facinus, & quod vel Heroïs præcordia con-
cuteret. *Percuſſit bis in ceruicem*. Etſi totis conuixa Ceruix pro collo.
viribus (*in robore ſuo*, dicitur in Græco textu, Hiſpa-
nè, *Con toda ſu fuerça*) opus fuit ſemel, & iterum
petere, & repetere iugulum, vt tanti monſtri caput
abſcinderet. *Ceruicem* pro collo ſubſtitui exiſtimo;
neque enim conſtat, quâ colli parte vulnus primò
apertum

apertum sit:nam sine fundamento diceretur, Holophernem iacuisse pronum in lecto super faciem suam; sic enim non tam liberè respiraret, quàm egebat crapulæ æstus. S. Augustinus in quodam sermone affirmat ter petiisse iugulum, at bis tantùm scribitur in Vulgata, & Græca translatione. (S.August.) Ecce tibi grande, & illustre facinus, & quod vel intentare non auderet bellator egregius, perfecit Deus per imbecillæ fœminæ manum. Audiendus est Saluianus lib.7.de Prouid. *Per infirmos res acta est, ne opus cælestis de viera virtuti assignetur humanæ, sed diuinæ. Siquidem & dux Sisara, quem Hebræus timebat exercitus à muliere prostratus est. Et Abimelech ciuitatum expugnatorem fœminea manus percussit, & ferrata Assyriorum acies, Viduâ opitulante ciciderunt.* (Saluian. Fœminæ pugnaces, victrices.) Acutè aduertit Mendoza tom. 2. Annot.28. sect.2.Iuditham tanti æstimasse orationem, vt, dum apprehendisset sopiti Holophernis comam ad firmandum ictum, nihil ferè superesset ad victoriam, nihilominus tunc orasse Deum, aiens: *Confirma me Domine Deus in hac hora.* Nam si abesset orationis præsidium, parum de cæteris confidebat. (Mendoza.)

7\. (Quo consilio euoluit corpus è lecto. Iudith.) *Et abstulit conopæum.* Scilicet rete sericum ad arcendos culices:& quod facile posset, sic complicari, vt animaduerti non posset ab obuiis custodibus. De hoc conopæo plura diximus ad cap.10.v. 19. Quod abstulit in testimonium facinoris, ne qui Holophernis faciem non viderat, dubitaret de veritate rei gestæ. *Et euoluit corpus eius truncum.* Septuaginta explicatiùs tradunt horum verborum sententiam: *Et euoluit corpus eius de lecto*, vtique in terram, vbi inuenit cadauer Vagao; infrà cap.14. v. 14. (Septuag. Iudith.) Quod eo consilio fecisse videtur, vt maiorem postea metum Assyriis incuteret, cùm subitò vidissent Imperatoris truncum corpus in terra volutatum; & ita præ rei insolentia exanimes, non curarent de struenda acie, cùm animaduerterent se inuadi ab Hebræis, sed de capienda fuga turbati cogitarent. Addit Titinus aliam rationem, quare truncum corpus è lecto deiecerit in pauimentum. (Titinus.) Nempe Iudith volebat, vt ingressuris manè in cubiculum, statim in oculos occurreret cadauer, neque celari posset cædes Ducis.

---

§. II.

A gula obbrutescit homo: & vale dicit Deo.

8\. (Clem.Alex. Ieiunium est enigma, quo homo significatur.) SEntentiosè inquit Clem.Alex.7.Strom. *Nouit ipse ieiunij ænigmata.* Difficile explicatu est, hoc ænigma ieiunij. Porrò ænigma nihil minus significat, quàm quod magis videtur significare: ænigmatis laus est, occultior sensus. Quid ergo significat homo ieiunans? Putabis significare hominem cibis abstinentem? Profectò egregium sic foret ænigma. Ego quidem existimo hominem ieiunantem ænigmaticè significare hominem: nescias enim an homo gulosus, satis homo sit, an in bruti naturam degenerauerit. Ait enim Nazianz. (Nazianz.) Orat.pro S.Basilio: *Saturitates ad eos obuenerat, qui ad brutam naturam propius accedunt, quorùmque seruilis, atque in terram prona vita est.* Itaq; helluo sensim desciscit in belluinam naturam, in cuius mores transit:nam dementatur nimietate ciborũ, quibus ingurgitatus planè obbrutescit, & insanit. Appositè inquit Clem.lib.2.Pædag.cap.1. *Insania circa guttur.* (Gula est insania. Clemens.) Nam saturitas vltra modum, insaniæ quoddam genus est: vnde comessatio est quædam dementatio, quâ homo pecuino more stultescens satis homo non est. Et sic homo ieiunans ænigma est, quod significat hominem;& comessator ænigma est, quo brutus homo exprimitur.

Malo vt gulosus ænigma sit, quo significatur homo profligatissimis moribus infamis. Sicut ieiunium ænigma est, quo exprimitur Sanctitatis summa. 9. Audiendus est S.Chrysolog. serm. 2. *Ieiunium scimus esse Dei arcem, Christi castra, castitatis signum, sanctitatis trophæum. Hoc Ioannem in natis mulierum fecit esse maiorem.* (Chrysol. Ieiunij aliqua epitheta.) Ita gulæ intemperantia ænigmaticè significat hominem perditissimis, & desperatissimis vitiis deformem. Clem. Alex. lib. illo 2. Pædag. sic inquit: *His qui ad luxum mensarum propensi sunt, præest Dæmon beluo maximus, quem ego nõ vereor appellare Ventridæmonem.* (Clem.Alex. Saturitas est ventridæmon.) Et mox: *Cohabitantem Dæmonem.* Scilicet comedones intrinsecùs alunt ventridæmonem, quo obsessi flagitiosissimè exagitantur: & ita nimia ciborum ingurgitatio, Dæmonis habitatio est: comessatores dæmoniaci sunt: è quorum ventre excantandus est Dæmon beneficio ieiunij. Ad rem Tertullianus lib.de Ieiun. cap.8. (Tertul.) *Aduersus diriora Dæmonia ieiuniis præliandum. Quid enim mirum si eadem operatione spiritus iniquus educitur, quâ Sanctus inducitur?*

10\. (Tertul. Ad Philip. Gulosi religio, quæ?) Tertullianus lib.de Ieiuniis aduers. Psych.cap. 16.explicat illud Pauli ad Philipp.3.v.19. *Quorum Deus venter est*, & sic fatur de comessationis idolatria: *Deus tibi venter est, & pulmo templum, & aqualiculus altare, & sacerdos cocus, & sanctus spiritus nidor, & condimenta charismata, & ructus prophetia. Apud te Agape in cacabis feruet, fides in culinis calet, spes in ferculis iacet.* Ecce tibi totam religionem gulosi graphicè descriptam. Vnde non miror cap.1.dixisse de comedonibus: *Hi Paracleto controuersiam faciunt.* Scio Tertulliani Paracletum aliàs bonum non esse. Nam saturitas nimia spiritui sancto inimica est, cuius gratiæ videtur renunciare, & auersari à Deo cui quodammodò vale dicit, qui gulæ indulget. Iob 1.cap. v.5. piè vrbani filij Iob, crebrò faciebant conuiuia, & inuitabant ad epulas reliquos fratres, & sorores, & sic mutuæ beneuolentiæ obsequiis fraternam charitatem religiosè fouebant. (Iob.) *Cumque in orbem transissent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos, consurgénsque diluculo offerebat holocausta pro singulis. Dicebat enim: Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis.* Valdè sollicitus erat Iobus cùm eius filij reciprocis conuiuiis indulgerent. (Epulones valedicunt Deo.) Quam ob causam angitur? quid timet? Ne forte inquit, benedixerint Deo in cordibus suis. Quorsùm veretur Sanctus Patriarcha, vt filij sui Deo benedicant? Idololatriam sapit hic metus? an delirium patris senis? O quot expositionibus interpretes fatigant hunc locum! Noster Martinus de Roa lib.1.locor.singular.c.9.Verbum *Benedixerint* interpretatur, *Vale dixerint.* (Roa. Genes.) sic Genes. 47.vers.10.cùm Iacob patriarcha ingressus fuisset, vt Pharaonem salutaret, *Benedicto Rege egressus est foràs*, id est, vale dicto. Hispanè: *Despidiose del Rey.* Sic videtur congruè expediri Iobi locus, & timor. Scilicet timet pius pater, ne eius filij dum lautè conuiuantur, & opiparè indulgent esculentis, & poculentis voluptatibus, Deo *benedicant*, id est, *vale dicant: Se despidan de Dios.* Quid aptius pro hac re, quàm versamus? Num deliciæ mensarum vsque adeò hominem auertunt à Deo, vt quasi desperet de consequendâ Dei gratiâ, religionem abiuret, & Deo vale dicat? Nempe mauult comessator habere ventrem, vt Deum, quàm verum numen.

men. Ergo gula ænigma est, quod significat vel brutum hominem, vel quodammodò apostatam à religione, vtpote qui valedicit Deo, aut cuius Deus
Iudith. venter est. Sic Nabuchodonosor, cap. 1. v. 12. vt dicitur in textu Græco, vbi otians in Niniue, *vacauit epulis centum viginti diebus*, sic obbrutuit, vt abiurans religionem maiorum, vale dixerit Deo, Cui *controuersiam facere* intentans, bellum cælo, & Diis infert. Holopherni enim præcepit tunc *Nabuchodonosor vt omnes Deos terræ exterminaret*, vt dicitur cap. 3. v. 13. & hic v. 3. & 4. videre licet Holophernem ab esculentis & poculentis deliciis brutum.

§. III.

Periti Principis est præcepta subditis imponere, & munia destinare iuxta cuiusque ingenium.

12. MVlti sunt qui hominibus imperent; plures quos imperandi ambitio sollicitat; pauci admodum qui scientiam imperandi norint. Multa non sobrius Zelus vetat, plura aut suspicio, aut vindicta, aut imprudentia mandat. Sæpe preces alienæ, aut propriæ, non semel dona pro meritis sunt; sæpius Principis desidia, aut Familiarium fauor, aut temeritas casus dant munera. Et quod natura negauit, præceptum exigit. Peritus verò Rector multoculus sit, & benè perspectam habens subditorum indolem; iuxta cuiusque ingenium imperia dispenset, & munera. Nam quod fit contra naturam, violentum est: at operatio violenta nec eximiè perfecta est, nec valde diuturna: caducum enim est quod fit renitente eo, qui operaturus est. Quæ sponte fiunt, & conante naturæ impetu, diuturna & perfecta vadunt. Ergo Præfectus mandet congrua naturis subditorum, vt naturæ habilitas perfectionem fœneret obedientiæ.

Præcipiendũ est cuique secundum eius naturam & ingenium.

Genes. Genes. 1. vers. 18. Adamo, & Euæ ait Deus: *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram.* Et cur dicitur *piscibus maris, volatilibus cæli, & animantibus terræ?* Satis enim fuisset dixisse, Piscibus, volucribus, animantibus, neque enim animantes alibi sunt nisi in terra, neque volucres nisi in aëre; neque pisces nisi in mari. Igitur superuacaneum videtur addidisse, Piscibus maris, volucribus cæli, animantibus terræ. Minimè quidem. Quia vt bene notauit quispiam, ita Adamus dominari debebat piscibus, vt aduertat, esse piscem maris, ne illi mãdet rem terræ, aut aëris, sed negotium maris; iuxta piscium naturam, & secundum studia marinæ naturæ. (idem iudicium esto de volucribus cæli, & bestiis terræ.) Porrò si imperium piscem extrahat à sua natura, & ingenito loco, & inclinatione, nihil omnino perficiet. Nam piscis, qui in mari agilis, & viuidus est, in terra torpet, in aëre languet ad interitum. Ergo Adamus dominetur piscibus maris, volucribus cæli, & animantibus terræ; nempe dispensans præcepta non contra, sed iuxta cuiusuis subditi naturam. Sic exercenda foret præfectura in felici innocentiæ statu. Neque enim piscibus res terræ mandandæ sunt, neque bestiis negotia maris, neque volucres exercendæ sunt nisi in re aëris.

13. Iob. Iob 38. v. 10. *Circumdedi mare terminis meis, & posui vectem, & ostia: & dixi: vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* In his verbis Basilius Seleuc. mari impositum præceptum agnoscit, sic fatus orat. 1. *Dum imperio in abyssum vtitur pro claustro, & arenâ quasi habenâ formidabili mare continet.* Et post pauca: *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum: vbi vero terminos attigerit, reuertit, refugitque, & Domini vocem littoribus inscriptam, cum intuitum fuerit, curuatis fluctibus termini positorem adorat.* Itaque mare lege latâ arctatur, ne arenæ terminos transgrediens, longè latéque exundans, exorbeat terras. Verùm statim non leue dubium pulsat animum. Scilicet locus mari naturalis, est ille, quem modò occupat, vt multis euici olim commentans libros Aristotelis de Cælo. Quid ergo Deus imperio in abyssum vtitur pro claustro? Quid opus fuit vt in littoribus vocem Domini inscriptam reperiat, vt intra terminos suos se contineat, ne terras eluuione obruat? Porrò si maris centrum sunt peramplæ illæ cauitates, in quibus modò stagnat, inibi quies illi est; neque appetit vltra arenæ claustra prosilire. Imò nec si conaretur, ad id eualeret. Sicut nec terra ipsa valet extra centrum suum peregrinari. O monstrosum præceptum pelago impositum, quin & ridicularium! siquidem illi præcipitur ne exeat, vnde exire non potest; imò etsi extrinsecâ vi extrà poneretur, statim relaberetur naturæ impetu ad locum, quem modò occupat. 14.

Seleuc. Mari imperat Deus secundũ eius naturam.

Verùm enimuerò hoc superuacaneum præceptum, mari impositum, non superuacanea Principum eruditio est: quia imponere debent præcepta, & munia subditis destinare iuxta singulorum studia, & naturam, non contra naturalis ingenij impetum. Nam habilitas ingenij, & naturæ propensio, & studiosè incumbit in præscriptum opus, magnósque progressus facit innata studiositas. Nempe acre & viuidum, & audax ingenium destinetur ad audacias belli; morosum & pacatum fori politiam tractet: nam hic cunctando, ille audendo præclarè se geret. Sagax mentis acumen addicatur rei literariæ, facundus è pulpitis tonet, prudens præfecturas obeat. Neque enim quiuis habilis est ad quamlibet rem. Errat, errat Princeps, qui meram nobilitatem ad sublimia munera eligit, qui ambitiosè candidatos præfert, qui in electionibus non attendit diligenter ad eligendorum naturam; qui non dispensat munia, & imperia iniungit iuxta cuiusque indolem, & ingenium. Qui secùs facit, volucribus mandat res maris, piscibus munia terræ, bestiis negotia aëris. Profectò consultissima Dei prudentia mari mandat, vt in proprij centri loco se contineat; & sic placidè, & perfectè perficit, quod secundum propensionem, & naturæ impetum exequi iubetur.

Matth. 2. v. 20. Herode vitâ functo, Angelus apparuit Iosepho peregrinanti in Ægypto, & ait illi: *Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.* Quid intelligat Angelus per terram Israel, quò reditum Iosepho mandat, satis dubium est apud expositores. Assentio nunc Hugoni Card. sic scribenti: *Quia non distinxit in quam partem ire debeat, intelligit eam quæ dignior est: scilicet Hierusalem.* Verùm cùm Iosephus rediret, audiens quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illò ire: Nempe difficile valde visum fuit Iosepho habitare prope Archelaum Herodis filium, & hæredem & regni, & sæuitiæ Herodianę. Quid ergo faciendum? Ibítne Iosephus Hierosolimam: & contra suæ naturæ, & opinionis impetum obediet Angelo? An Angelus abrogabit imperium? Hoc inconstantiam sapit, & prouidentiæ Angelicæ 15. Matth.

Nihil mandetur subdito id animo reluctante.

Hugo.

Angelicæ detogat; illud violentam extorquebit obedientiam Iosephi. Multùm tribuendum est obedientiæ S. Iosephi; sed non videtur imponendum præceptum vehementer reluctanti subdito, etsi obediendi paratissimo. Quid? Angelus perspicaciam suam accusans, præceptum corriget, quasi errauerit? Audi Euangelistam: *Iosephus admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ.* Super quibus verbis, sic fatur AnselmusLaudun. *Non mutat Angelus præceptum; sed manifestius corrigit errorem pietatis.* Scilicet Angelus non abrogat præceptum eundi Hierosolymam, ne inconstantiæ, & improuidentiæ arguatur, & tamen dispensatoriè permittit, vt eat in Hierusalem, ne S. Iosephus vexetur præcepto sibi valde difficili, ne dicam violento. Quid enim religiosè laudabile, & generosè pium extorqueat violenta præceptio? Extorqueret planè in sanctissimo Iosepho, sed ægre id extorqueret in nobis. Vnde Iosephi dispensatio est nostræ imbecillitatis eruditio. Ne Princeps imperet ea, quæ nimis reluctante subditorum naturâ exequenda sunt. Nam violenter obedire tormentorum maximum comprobatur.

Matth. Anselm. Laud.

16. Geneseos 3. cap. Peccat Eua, Adamúmque pellicit ad primæuum delictum, & simul totam naturam humanam miserè deprauauit. Adest Deus flagitij vindex, & supplicij nomine, sic ferit Euam: *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Planè specie tenus castigatur fœmina, & quidem ob criminosissimum delictum: nam etsi non peccasset, etiam sub viri potestate esset. Peruersio enim foret, quod vir in felici innocentiæ statu, non dominaretur, sed subiiceretur vxori. Quod rectè notauit S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 22. aiens: *Videndum est quemadmodum propriè possit accipi illud, quod mulieri dictum est: Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Neque enim & ante peccatum aliter fuisse decet credere, nisi vt vir mulieri dominaretur, & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur.* Ergo nugatoriâ, & ridiculâ pœna mulctatur fœmina ob peccatorum maximum. Nempe quæ alias subiecta erat viro, ipsi denuò subiicitur in pœnam delicti. At satis ad rem notat Peretius lib. 6. in Genesim, hæc verba commentans, quod fuisset etiam in statu innocentiæ mulier sub viri potestate, verùm non coactè, nec molestè, nullâque voluntatis repugnantiâ; cùm enim mulier esset integro animo, rectâque mente, non nisi quod erat honestum, & rectum expetens, libens, gaudénsque sub imperio viri fuisset. Scilicet acerbissimæ mulctæ nomine imponitur mulieri grauissimum præceptum subiectionis ad virum; quam subiectionem tametsi habitura foret in statu innocentiæ, ast id ferret libens, & gaudens. Post peccatum verò in pœnam peccati violentè feret eiusmodi legem seruitutis. Ecce tibi acerbitatem supplicij; nempe præcipitur illi res valdè connaturalis, sed quam violentè feret. Verùm quid molestius quàm inuitè cogi ad parendum? Hæc est pœnæ acerbitas. Vnde Ozias peritus Bethuliensium Princeps cap. 7. v. 23. valde satagit, vt subiectus populus vltrò consentiat decreto de tuenda vrbe ab Hostibus, ne si violentè id populus tulerit, coacta præceptio refractarium faciat, non obedientem: nec minùs grauaret Bethulienses violento præcepto, quàm Holophernes obsidione grauabat. Et Iuditha hîc v. 5. Abram idoneo ingenio elegerat ad destinatum munus: magnâ enim ingenij solertiâ opus fuit.

Præceptum contra inclinationé est nimis violentum. Genes. Peretius. Iudith.

§. IV.

Qui alicuius opera curiosè scrutatur, illa egregiè culpat.

Sperare sic viuere, vt vbicunque eris, sciam quid agas; planè vox est aut amicissimi, aut inimicissimi. Porrò amico non tantùm permittit homo cordis secreta rimari, sed vltrò illi pandit mentis suæ arcana, ipsum admittens ad abstrusiores cordis recessus: gaudétque intimas cogitationes vel suspicioni inuisas cum amico miscere. Quod amico spontè oblatum intimioris amicitiæ indicium est; ab inimico procuratum, graue probrum est, & acerbior offensa. Quid enim tam molestum, quàm pati inimicorum oculos, aut suspicionem, aut censuram? Grauis & iniuriosa est inuita scrutatio; nam qui alienam viam discutit, discutiendo prodit, prodendo damnat. Vel obnoxium esse discussioni alienæ, ærumnosa calamitas est, quam declinare satagit Iuditha hîc, v. 5. 17.

Senec. epist. 1. Iudith.

Durâ, & dirâ Ægyptiorum seruitute premebatur Hebræa gens, tunc præ reliquis nationibus ingenuâ, & auitâ nobilitate illustris. Quid non passi sunt sub barbarico Pharaonis imperio? Obuiæ sunt vel indoctæ plebi Hebræorum calamitates. Num curiosam Ægyptiorum scrutationem effugerunt? Mirum foret ab hac magna calamitate fuisse immunes, qui tot, tantásque ærumnas tolerarunt; & inter sæuas molestias, quas ab Ægyptiorum seruitute passi sunt, à molestissima hac iniuria, & contumelia fuisse immunes. Exod. 2. v. 3. Amram Leuites accepit vxorem ex tribu sua Iocabed, ex qua bellum infantem suscepit nomine Moysen: tunc vigebat crudele Pharaonis edictum de infanticidio Hebræorum. Parentes pueri, & paternâ charitate & lenocinio pulchritudinis allecti, puellum Moysen abscondunt toto trimestri: *Quæ concepit, & peperit filium: & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cúmque iam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine, posuítque intus infantem, exposuítque eum in carectoripæ fluminis.* Quærunt interpretes, cur infans, qui totis tribus mensibus abscondi potuit, vltrà seruari nequiuerit? Dissimulauit Iocabed tumorem vteri, celauit partum, compescuit infantis vagitus, ne se inscius proderet; quare vsque ad vlteriorem ætatem non reseruauit puerum? Num Moyses gratior, & elegantior erat recens natus, & maior ætas denenustabat gratiam pueri? imò addebat amoris illecebras. Quorsum ergo tertio mense proditur? Lyranus ad rem præsentem, ita difficultatem proponit, & soluit: *Cúmque iam celare non posset. Contrarium*, inquit, *videtur: quia ex quo seruauerat eum tribus mensibus, videtur quòd eadem ratione posset eum vltrà seruare. Dicendum, quòd Rex fecerat statutum, quòd in tribus mensibus semel scrutarentur Ægyptij domos Hebræorum.* Scilicet hoc vnum restabat inuentum barbaræ Pharaonis tyrannidi, & miseræ Hebræorum calamitati, vt tertio quoque mense scrutarentur Ægyptij eorum domos, & reculas. Quid ærumnosius? Quid calamitosius, quàm quod Regis oculi (sic appellauit eiusmodi curiosos profana eruditio,) sæpè inuerterent domorum exiguam supellectilem, & peruestigarent secreta recessuum, & obseruarent quid rei domesticæ agerent, quid negotij gererent, loquerentur, cogitarent? Nihil tutum erat, nihil non commune, non vul-

18. Exod. Scrutatio reculatum molestissima est. Lyra.

gandum nihil. Planè non potuit Ægyptiaca Hebræorum seruitus tam diue vexari, quin eiusmodi curiosos oculos, & molestissimos scrutatores pateretur. Nec est censendum, exiguum esse, quod nihil quantumuis exiguum permittit, quod immune sit à curiosâ Pharaonis scrutatione. Neque paruum malum reputandum est, quod inter Ægyptiacas calamitates censetur. Et Dauid Psalm. 108. v. 11. inter execrationes, quas pessimis interminat, ait: *Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius*: (fœneratoris nomine satellites Titi Regis interpretatur Lorinus ibi:) *Et diripiant alieni labores eius*. Neque Dauid inter durissimas calamitates, quas impiis minitatur, acerbissimæ scrutationis malum non recenset.

Psalm. Lorin.

19\. Iacob Patriarcha patientiæ merito in primis excellebat; paternæ domus exilium patitur, & tacet; inuidiam, & iras Esau fratris sustinet & dissimulat: soceri Labani auaritiam tolerat, & mutus est ad iniurias. Sed animaduerte qualiter patiatur scrutationis offensam. Geneseos 31. v. 36. Laban numerosa cognatorum stipatus caterua, fugientem Iacobum persequitur, & ob ablati Idoli suspicionem, omnem Iacobi supellectilem diligens inuertit. *Tunc tumens Iacob, cum iurgio ait*, (ad Labanum inquam:) *Quam ob culpam meam, & ob quod peccatum meum sic exarsisti post me, & scrutatus es omnem supellectilem meam?* Vatablus ex Hebræa origine: *Iratúsque Iacob rixatus est cum Laban.* Oleaster admonet τὸ *scrutatus es*, Hebraicè etiam esse *mutasti omnem supellectilem meam*. Iacobúsne is est qui turgeat præ ira? qui tumescat à furore? qui rixetur cum cognato? Quænam tam dira occasio, quæ sic inquietet, & exagitet mitissimum & pacatissimum virum? Cornelius ibi: Tumens præ ira, & indignatione iusta Iacob, aliàs mitissimus: Læsa enim patientia fit furor. Scilicet ad cæteras calamitates erat Iacob vsque ad miraculum tolerantissimus, cùm scrutari, & inuerti, seu mutari aduertit omnem supellectilem suam, præ bile tumescit, & quasi insolescit & furit, tatus grauiorem, iniuriam ob quam rixatur cum cognato vsque ad exprobrationem auaritiæ, & multæ malitiæ olim sibi exhibitæ. Ac si scrutationis offensa, patienter quondam dissimulatas iniurias restauret ad iram, & contumeliosam vindictam. Audis quàm sit toleratu grauis curiosa scrutatio, quippe quæ vel amicissimo Iacobo extorqueat iras, rixas, contumelias? Sic contumeliosam putauit Iacob sui & suorum curiosam scrutationem. Sophoniæ 1. vers. 12. *Et erit in tempore illo: scrutabor Hierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in fæcibus suis*. Quæ verba sic commentatur S. Hieronymus ibi: *In tempore, & in die captiuitatis Ierusalem, vel à Babylonis, vel à Romanis, scrutabitur Dominus cum lucernâ omnia abscondita Hierusalem.* Nempe vt exaggeretur calamitas Hebrææ gentis dicitur, quòd curiosè scrutanda est in captiuitate. Inter summas enim ærumnosissimæ captiuitatis calamitates in primis censetur scrutationis malum.

Rixatur Iacob quia Laban scrutatur eius reculas. Genes. Vatabl. Oleast. Cornel. Sophon. Hier.

20\. Præterea inter cæteras grauissimas molestias, & contumelias, quas Christus Deus passus est à Scribis, & Pharisæis, illa valde grauis, & acerba, quòd omnia eius opera malitiosè scrutabantur, & curiosè obseruabant. Lucæ 14. v. 1. *Et factum est, cum intraret Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorum Sabbato manducare panem, & ipsi obseruabant eum*. Ad quæ verba sic Caietanus: *Pharisæi describuntur obseruantes Iesum, tum quoad verba, tum quoad facta, si in aliquo offenderet.* Obseruabant enim iniuriosi Pharisæi non tantùm Christi dicta, sed facta, doctrinam, inquam, cælestem, & gloriosissima Saluatoris miracula, vt scrutatione fascinum aliquod afflarent, & obseruationis suspicione deuenustarent. Nec tamen Christum potuit inhibere malitiosa scrutatio, quin gloriosa patraret miracula. *Dominus* (ait Theophylactus) *satis sciens Pharisæorum morositatem, ingreditur in eorum domos*, ibique paralyticum sanat, & alia grandiora miracula gloriosè edit. Consultissimè Pharisaicam scrutationem Theophylactus morosam appellat. Morosus enim homo dicitur Hispanè, *Vn hombre pesadamente curioso, demasiadamente exacto, malacondicionado*. Ergo in morosos Pharisæos, scrutatores curiosos, & minutos obseruatores verborum & operum Christi, ipse Christus, etsi mitissimus, & pacatissimus sæpe inuehitur, sæpe eos reprimit sermonibus, & miraculis opprimit: Numquid repensans scrutationis contumeliam? *Qui scrutator est maiestatis opprimetur à gloria*. Prouerb. 25. v. 27. τὸ *maiestatis*, maiestatem diuinam non humanam interpretantur Gregorius, Bernardus, & Beda, (apud Salazar ibidem,) & Lyra in cap. 2. Exodi. Verùm quid est, quod Dei gloria opprimit scrutationis iniuriam? Imò quæ iniuria irrogatur Deo, dum homo curiosè scrutatur arcana diuina? Nonne omnia Dei perfectissima sunt, & Deo digna? Quid ergo deprehendet in Deo humana scrutatio Deo indecorum? Nihil planè. Quam ergo ob causam sic grauiter punit scrutantes curiosorum oculos? Qui & à Dei gloria castigantur. Et cur non ab aliis attributis Dei? Quando Dei gloria castigat? Certè quando delinquitur in gloriam. At scrutator Dei, quia in auctoritatem & gloriam diuinam maximè peccat, dum illam suspectam reddit curiosâ scrutatione, ideò punitur à gloria, quæ scrutatione offenditur.

Luc. Caiet. Theoph. Gloria Dei castigat sui scrutatores. Prouerb. Greg. Bernard. Beda. Salaz. Lyran.

21\. *Quisnam præsumat mortalium* (verba sunt S. Bernardi præfatum locum explicantis) *huic se diuinæ maiestatis horrendo scrutinio proprius intricare conatibus, & importunus contemplator pauenda irrumpere in arcana? scrutatores proinde maiestatis, tanquam irruptores dici reor*. Ecce tibi scrutatores, & obseruatores quasi vim inferre præsumunt diuinæ maiestati, quam horrendo scrutinio audacissimè offendunt, & iniuriè dedecorant. Vnde diuina gloria, cui maior iniuria videtur irrogari, vindex contumeliæ existit: punítque Dei gloria, quod curiosa scrutatio gloriæ detraxit. *Seda por offendida la gloria de Dios, y sale a la demanda contra el que le busca la vida a Dios, y curiosamente escudriña sus obras.* O quàm Deus exhorret eiusmodi curiosam humanæ mentis scrutationem! quam sic lædit, & opprimit gloria diuina, tametsi Deus ab scrutatione non deuenustatur suspicione malitiæ, sed ampliùs ab scrutatione innotescat Dei gloria: Nihilominus gloria Dei non vult decorari suæ gloriæ scrutatione. Sic est inuisa Deo, sic est contumeliosa homini curiosa & attenta hominum scrutatio! Profectò omnis scrutatio hominem suspectum facit, suspicio censura est, censura contumeliam irrogat. Nil magnum vulgò habetur apud homines, quod hominum scrutationem subit, & curiosam censoris obseruationem patitur. Ergo, *Qui scrutator est maiestatis opprimetur a gloria*. Sic Christi Dei gloria oppressit Pharisæos, qui gloriosa ipsius opera malitiosè obseruabant.

Bernard.

§. V.

§. V.

Diuinæ gratiæ humana necessitas adstruitur.

22. NAturæ humanæ inertiam (impotentiam potiùs dixerim,) ad rem virtutis, si gratiæ viribus destituatur, seueriùs tradunt Theologicæ scholæ; nunc ad mores pauca libare iuuat, vt agnoscat homo quàm de se sit imbecillus ad negotium pietatis: & propriæ tenuitatis conscius, solerter exambiat auxiliarem Deum, sine cuius gratiâ nec gratiam exambire potest. ô indigam naturæ humanæ paupertatem, quæ sine gratiæ ope, adhuc precariò emendicare non eualet opem gratiæ! Sic infirma, nuda, & incompta est ad res gratiæ natura hominum, vt terrenâ mole depressa, assurgere non possit ad cælestia: sic distorta à primæui debiti præproperâ fœditate, vt nihil de se habeat, quod sit gratum oculis conditoris. Apocalypsis 21.v.2. *Et ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cælo à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Nomine ciuitatis Ierusalem significari Ecclesiam, seu fideles, ferè conuenit inter commentatores. Sed cùm iustorum anima, Allegoriâ Sponsæ significetur, animaduersione dignissimum est, paratam & ornatam à Dei gratiâ dici: nempè *diuinis charismatibus adornatam*, vt inquit Strabus, vel *virtutibus compositam*, vt commentatur Anselmus Laudunensis. Profectò omnis fœmina à naturâ ipsâ nimis eruditur ad se comendum, & ornandum: quod pronum & volupe est mulierum ingenio; hanc enim artem cum natura hauriunt, & à natura exprimunt, ad quod studiosè pronæ sunt nemine docente. Quis vnquam puellares fœminarum annos, ad alia rudes, aliquando erudiuit ad fucos cerussæ, & purpurissi, quo rubescunt, & candicant? Ecquis puellas docuit sumptuosiùs optare, & ambitiosiùs aptare sibi lenocinia comptioris vestis, & politioris ornatûs fucum? Planè cum puellis nascitur, & innutritur propensiori studio, & exquisitâ arte: præsertim si blandioris beneuolentiæ fomite ad amores extimulentur. Quæ vnquam puella adeò desipuit, vt amasium rogaret, quòd ipsam cerussâ, & purpurisso pingeret; aut gemmas seu torquem, vestes & ornamenta ipsi aptaret ad lenocinia venustatis? Ergo vt Euangelista Ioannes hominibus intimet quàm rudes sint, & imperiti ad cælestes gratiæ ornatus, proponit homines sub sponsæ allegoriâ, quæ à Deo animarum amasio, ornatur ad cultum, & gratiæ lenocinia. *A Deo paratam*, inquit, *sicut sponsam ornatam viro suo.* Sic est rudis, sic incompta, & inepta anima ad se ornandum cælestibus gratiæ lenociniis, vt quæ à natura sua nimis erudita est, nimisque propendet ad naturalis pulchritudinis munditiies, & ornatus, rudis est, & inepta nimis ad cælestis venustatis ornatum. Vnde à se fœda, & inhabilis est; & industria totius ornatus ab amasio, & sponso; à Deo inquam, ornatur.

Apoc.

Strab. Anselm. Laudun.

Gratia hominem tanquam sponsam ornat.

23. Chrysost. S. Ioannes Chrysostomus in cap.7. Matthæi sic fatur de hac re: *Cum alia animalia Deus munierit veloci pedum cursu, aut velocibus pennis, aut vnguibus, aut dentibus, aut cornibus, hominem solum sic disposuit, vt virtus illius sit ipse, vt infirmitatis suæ coactus, semper necessarium habeat Dominum suum.* Scilicet sic homo languet, & penè emortuus est de se ad rem sanctitatis, vt eius virtus & vigor à gratia sit: nam sufficientia nostra, & facultas ad benè operandum, à Deo est, qui dat non tantùm posse, sed & velle, & perficere. Vnde S. Cyrillus Alex. lib. 1. in Ioannem cap.6. ita scribit: *Vnigenitus Dei filius, principium, & subsistentia omnium tam visibilium, quam inuisibilium, in ipsis vita erat*, &c. Bellè quidem Christi fauor & gratia dicitur pietatis *subsistentia*. Nam sicut subsistentia est terminus & perfectio hominis, eius fulcrum & stabilitas; impoténsque est homo ad operandum absque subsistentiæ fulcimento: sic gratia dicitur virtutis subsistentia, eius perfectio, & sustentaculum, & potentia seu vigor ad operandam rem sanctitatis. Imò & vita animæ dicitur à S. Cyrillo. Cui accinit S. Chrysologus serm. 16. *Quod est anima, inquit, corpori, hoc est animæ Christus. Sine anima corpus non viuit, non viuit anima sine Christo. Recedente animâ mox corpori fœtor, corruptio, putredo, vermis, cinis, horror, & omnia visu detestanda succedunt. Discedente Deo confestim venit in animam peccatorum fœtor, corruptio criminum, vitiorum putredo, conscientiæ vermis, vanitatum cinis.*

Cyril. Alex.

Chrysol.

Ergo cùm Christi gratia sit vita hominis, & ipsius anima ad res pietatis, & potentiæ seu facultates à gratiæ vita sint, vt nuper aiebant Chrysostomus, Cyrillus, & Chrysologus; facile est inde interpretari difficilem locum Ioannis cap.7. v.32. *Miserunt principes, & Pharisæi ministros, vt apprehenderent eum. Dixit ergo eis Iesus. Quæretis me, & non inuenietis*, &c. Proculdubiò si ad ministros Pharisæorum hæc dixit Christus, manifestum est ipsos ministros Christum inuenisse; neque enim Saluator potuisset ad ipsos coràm loqui, nisi eum inuenissent. Quo ergo pacto, ait: *Quæretis me, & non inuenietis?* Quis iam inuentum adhuc quærit, & non inuenit? Verùm cùm hîc einsmodi ministri Christum sine gratiâ inuenerunt, (quia illum apprehendere intentabant) ait illis; quia homo sine gratia est velut corpus sine animâ, & tanquam homo sine potentiis, etiã si me inuenistis, non tamẽ inuenistis reuerâ; nam qui sine gratia Deũ inuenit, minimè ad pietatẽ inuenit: cũ Christus tantummodò facultatibus gratiæ possit quæri, & inueniri. Vnde inuentus, adhuc quæri debet, nec inuenietur, quia sine gratia quæritur. Quæ est communis Patrum interpretatio. (Legi potest S. Augustinus tractatu 32. in Ioannem.) Quia vt ait Isaias cap.65.v.1. *Inuenerunt qui antè non quæsierunt me. Sine conatu sunt donationes, & gratiæ Dei*, inquit S. Ambrosius in Lucæ cap.1. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Profectò conatus humanus fortè inuenit Christum, sed non ad pietatem; & ita planè non inuenit; prima verò gratia, quia sine conatu est, non quæsitum inuenit: ô gratiæ miracula! Vnde vt Iuditha suadeat Bethuliæ proceribus, se posse gratiæ facinora perpetrare, non à se, sed à Deo ad id valere comprobat, aiens c.8.v.31. *Quod facere disposui, probate si ex Deo est, & orate vt firmũ faciat Deus consilium meum.* Nam vita, & potentia ad benè operandum, à Deo est, non à nobis; qui absque vita seu vigore diuinæ gratiæ, velut inanimes & emortui sumus ad rem virtutis, & negotium, seu otium pietatis. 24.

Ioan.

Christus inuentus quomodo non inuenitur.

Aug. Isaias. Ambr.

Iudith.

Inter primas gehennalium cruciamentorum pœnas, ligationem manuum, & pedum minitatur iudex, Matthæi 22.v.13. *Tunc dicet Rex ministris: ligatis manibus, & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & stridor dentium.* Quænam sunt hæ manicæ, & compedes, quæ vinciunt strictè, & districtiùs torquent damnatos? 25. Matth.

Greg. S.Gregorius homilia 36. *Ligantur tunc pedes, & manus per districtionem sententiæ, vel tunc ligat pœna, quos modò à bonis operibus ligauit culpa.* Scilicet in inferno negatur damnatis gratiæ diuinæ efficacia ad omnem pietatem, quâ negatione dicitur miser damnatus pœnalissimè constrictus vinculis obstinatæ malitiæ: hæc autem vincula constringunt damnati voluntatem, ne possit efficaciter se expedire à tormentis: & ita gratiâ negatus, dicitur manibus, & pedibus ligatus. *Es la gracia de Dios los pies y manos del hombre.* Porrò nisi ita ligaretur, tantus est diuinæ gratiæ vigor, vt facilè se posset expedire à gehennæ cruciamentis.

Lucæ. Lucæ 3.v.16. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igne.* Quid est Christum baptizare igne? Quisnam iste ignis? Neminem latet nomine *ignis* congruè significari gehennæ incendium, ita S.Cyrillus Alex.in cap.4.Isaiæ, & S. Hieronymus ibi, & S.Leo in epist.4. ad vniuersos Episcopos per Siciliam constitutos, cap.6. quam sententiam referunt Euthymius, & Druthmarus super cap.3. Matthæi. (Cyril. Alex. Hier. Leo. Euthym. Druthm.) Chrysost. At S. Chrysostomus nomine *ignis* diuinam gratiam interpretatur, sic fatus homil. 11. in Matthæum: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igne. Ipsâ translatione sermonis exprimens gratiæ largitatem. Iam verò commemoratione ignis adiunctâ rursus ipsius gratiæ vehemens, atque incomprehensibile signauit.* Nempe diuina gratia baptismus ignis dicitur, quæ sic incomprehensibilis est, vt vel damnatos baptizaret, & pœnis infernalibus exolutos, omnem pœnæ, & culpæ reatum instar baptismi tolleret, & Deo gratos redderet.

26. Vt autem planè, & plenè cognoscatur diuinæ gratiæ efficacia, non omittam hîc interpretum admirationem ad caput 25. Matthæi, (Matth.) quomodo tot virgines, decem inquam, (quo numero maxima multitudo denotatur,) reperiantur? Respondet Origenes homilia 32. (Orig.) *Sensus est, omnes qui receperunt Verbum Dei virgines sunt. Tale enim est Verbum Dei, vt de sua munditia accommodet omnibus.* Scilicet ea est gratię diuinæ admiranda vis, vt constupratissimos mores tanquam virgines faciat. Porrò virginitatis decus recuperari non potest, si semel luxu constupretur; at diuinæ gratiæ tantus est vigor, vt ab illo quodammodò reflorescat marcidus virginitatis flos. Hinc colligere facilè licet, quàm testanter gratia diuina reliquarum virtutum pristinam venustatem, quæ sic velut resculpere eualet teneræ virginitatis honorem. Ergo, ô homo, magni æstima gratiam, id est, vitam animæ, potentiam vitæ, vigorem iustitiæ, officinam virtutis, vitiorum interitum, delictorum excidium: & sic viue, vt piè exambias noua gratiæ incrementa ad æternaturam vitam. Vide hîc v.7. quàm se publicet Iuditha diuinæ gratiæ indigam in occasione virtutis, cuius nacta fuit opportunitatem. (Iudith.)

§. VI.

In peruersis quibusdam hominibus videtur gratia quasi violenta, Vnde Deus apta ingenia ad munera sæpe eligit, ne gratia resiliat, & cæleste verbum patiatur aborsum.

27. Opimitas sapientiam impedit, exilitas expedit.

ETsi humana natura à primæuo illo originalis peccati excidio, deprauata sit, & iniquissimis inclinationibus medullitùs vitiata: (nam à peccati fomite sic decinerescit, vt ardeat ad omnes prauitates, & ad omnes sanctitates frigeat: est enim eiusmodi fomes vitiorum ardor, virtutum nix:) nihilominus naturalis indoles valde iuuat ad veram sapientiam, & virtutem Christianam. *Nam opimitas sapientiam impedit, exilitas expedit,* inquit Tertull.lib.de Anim.cap.20. Tertull. corpulentia animum obtundit; macrum & exuccum corpus exacuit animum. *Empedocles causam argutæ indolis, & obtusæ in sanguinis qualitate constituit.* Nobilitas, arcanus igniculus est ad gloriam; infamiæ dedecus, fomes est ad delinquendum. Iracundum ingenium mentem prodigit; pacatum, & mite seruat. Corpus vehementer propensum ad lasciuiam virtutes vrit: frigidum & pacatum, ardores libidinis temperat, & serpentem luxum, quasi cauterio sistit. Plures homines ambitiosâ honorum cupiditate naturaliter turgent, aliis sordida & humilis natura est, paruo contenta, & ab inertia frugalis. Quorumdam non bona natura seditiosa est, furax, fraudulenta, liuida, sæua, pugnax. Aliorum bona indoles, tumultuari nescit, furta odit, simplicitatem colit, inuidiam ignorat, crudelitates horret, & timore periculi pacata, Martis sæuitiam. Vnde nemini dubium est, quin ad rem bonæ sapientiæ, & Christianæ virturis aliquid de corpore accedat. (An id fiat à mera natura, an à gratia naturæ permixta ad Theologiæ scholas remitto, hodiè super hac quæstione pugnacissimè dissidentes.) Vnde perspicuè patet humanã naturam sæpe vltrò cooperatricem esse diuinæ gratiæ, sæpius contumacem & reluctantem. Hinc perspicua fit gratiæ arcana politia, quæ naturam humanam explorat, & rerum indoli piè insidiatur, vt sic auxilium congruat ingenio, & officium personæ: & creaturæ sponte annuant ministerio. (Natura est Gratiæ adiutrix.) *Plato in Timæo Mineruam affirmat, cùm vrbem illam* (.j. Athenas, literarum, & moralis virtutis metropolim) *moliretur, nihil aliud, quàm regionis naturam prospexisse, talia ingenia pollicitam,* ait Tertull.cap. illo 20. libri de Anima. (Plato. Tertull.) Quia soli qualitas, & cæli temperies sapientiæ, & virtuti aut congruit, aut officit: & naturalis indoles valde iuuat ad virtutem: nam hominis indita propensio, seu agnata inclinatio velut prophetia est ministerij futuri. Matthæi 4.v. 18. (Matth.) *Ambulans Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres Simonem, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare. Erant enim piscatores. Et ait illis: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Super quibus verbis sic philosophatur S. Chrysostomus apud S. Thomam, (Chrysost.) fortè alia exemplaria nactum: *Futuræ dignitatis gratiam artificij opere prophetabant.* Nempe Apostolorum cognatum piscandi opus, præsagium erat assumendos fore à Deo ad dignitatem expiscandi homines: humana piscatio cæleste piscationis officium portendebat. Sic enim Deus ministerium accommodat hominum inclinationi, vt innatum studium sit instar prophetiæ futuri muneris. Vnde Apostoli artificij opere quodammodò prophetabant futuræ dignitatis gratiam. Non quòd natura gratiam mereatur, sed quòd gratia ministeriis se accommodat naturæ. Opportunè inquit Philo lib. de Mundi opif. (Philo.) *Deus non pro magnitudine gratiæ suæ beneficus est, nimirum infinitæ, ac incomprehensibilis: sed attemperat se ad vires eorum, quos dignatur sua beneficentia. Neque enim sicut Deus ad benefaciendum naturâ propensus est; ita creatura ad recipienda beneficia.* Pende munificentiam diuinam se attemperare ad vires naturales eorum, quibus benefacit, non ad naturæ merita, sed ad innatam propensionem naturæ, vel inolitæ consuetudinis, quæ naturam aliam artificiosè format.

Basilius

28. Matth. Seleuc. Basilius Seleuc. orat. 24. explicans illud Matthæi 20. v. 21. *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo*; sic ait: *Pater dum probat, non simpliciter gratificatur, expectat mores nostros donum dum parat: non leuiter effundit gratiam.* Itaque Deus non leuiter effundit gratiam suam, sed naturam humanam perspectam habens, *expectat mores nostros*, non merita, (ne Semipelagianismi insimuletur Basilius,) sed naturæ inclinationē, & naturalem indolis propensionem, ne homo respuens gratiæ beneficiū, *Resiliat gratia*, vt inquit ipse Orat. 14. Nam gratia, quæ aliquando naturalis est homini, (id est, ordinis naturalis,) & sæpius super naturalis; hæc aliquibus tāquam violenta est; & statim resilit, cùm propensionibus, aut studiis hominis non congruit, & inefficax fit irrito effectu.

In aliquibus gratia resilit. Basil.

Lucæ. Ambr. Peteleganter inquit S. Ambrof. ad illud Lucæ 1. *Ecce concipies in vtero, & paries. Non omnes sunt sicut Maria, vt dum de Spiritu sancto concipiunt verbum, pariant. Sunt autem quæ abortiuum excludant verbum, antequam pariant.* Audis plures animas cælesti verbo prægnantes, nec omnes cæleste verbū parere, sed sæpe abortum facere verbi, malè obstetricante peruersâ naturâ ad cōtrarium nimis propensâ? Profectò *Gratia resilit* ab his, qui *abortiuum excludunt verbum*; iis enim est gratia quasi violenta, & contraria naturæ. Altè de more suo inquit Tertull. lib. de Anima cap. 20. de quibusdā seminibus: *Alia degenerant pro conditione Cæli, & Soli.* Id est, sæpe veluti degenerat cæleste gratiæ semen propter sterilem naturam *Soli*, nempe hominis, in quo velut in agro seminatur; at insolenter auditur à *conditione cæli & soli*, quasi degeneraret gratiæ semen. Et tamen vtrumque coniungit Tertullianus, aiens; *alia degenerare pro conditione cæli & soli*: nam cælestis gratiæ semen, quod in sterili tunc homine seminatur, degenerare dicitur: quia à generositate gratiæ efficacis, quæ alioqui foret, si homo fertilis fuisset boni operis, desciscit in gratiam inefficacem, quæ sic degenerat, vt à sterilitate, & aduersâ hominis propensione & studio, *abortiuum excludat verbum.* Ergo illa gratia generosa est, quæ sic attemperatur ingenio, & sic naturæ, aut studiis congruit, vt gratia non resiliat, ac si foret violenta, nec ob prauè affectam naturam, abortum patiatur: sed fœcunda sit bonę operationis, & virtutum fertilis.

Cælum sterile. Tertull.

29. Genes. August. Genesis 1. v. 2. *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Quænam hæ aquæ? S. Augustinus inibi; *Aqua nomine significatur materia subiecta operi artificis.* ex qua Spiritus Domini, id est, Spiritus (vt proceres interpretum intelligunt,) fabricauit cæteras creaturas, nempe cælos, omnes animantes, volucres, bestias, pisces, arbores, plantas, &c.

Diodor. Lippom. Præclarè hunc locum commentatur Diodorus apud Lippomanum in Catena: *Spiritus Domini ferebatur super aquas: quando & quomodo creaturas cæteras pro suo nutu disponeret, in similitudinem videlicet fabri, cuius voluntas, his quæ fabricandæ sunt rebus, solet superferri.* Iraque Spiritus Domini, Spiritus sanctus est, qui in modum artificis prope aquam, id est, iuxta materiam, accingitur operi faciundo. Sed necdum est plenè explicatum τὸ *Ferebatur.* Diodorus dixit: *Ferebatur in similitudinem fabri, cuius voluntas. his quæ fabricandæ sunt rebus, solet superferri.*

Hugo. Deus aptam positam indolem assumere solet ad opus destinatum. Expositionem inchoatam à Diodoro dilucidè expressit Hugo Cardinalis opportunissimè ad rem præsentem, sic aiens: *Spiritus Domini ferebatur super aquas. Spiritus tanquam voluntas artificis super materiam ædificij faciendi, quid de quo faciat considerans.* Nimirum sicut peritus architectus postquam ideam formauit palatij faciendi, materiam considerat, ex quâ materianda est fabrica. Nempe hæ pinorum species ad tigna, hæ cupressinæ ad laquearia, illæ cedrinæ ad columnellas, aliæ pineæ, ad tabulata contignationis. Hæc firmiora marmora ad columnas peristyliorum, hæc ad opera fornicata: arenarij & dolatu faciliores lapides ad alia munera; frontatos dolat ad structuræ ele; ntiam, alios eligit ad compages ædificij, quosdam ad fundamenta iacienda. Denique minutiores aptat, vt calce adglutinati in petrinam duritiem lapidescant. Itaque aptam materiam diuersis muneribus destinat mens artificis. Sic *Spiritus Domini*, vt faber, *ferebatur super aquas, tanquam voluntas artificis super materiam ædificij faciendi, quid de quo faciat considerans.* Hoc significat τὸ *Gerebatur.* Hispanè bellè dicitur: *Se dejo lleuar de la materia*, scilicet, hæc portio aquæ nitidior, apta est ad fabricandos cælos crystallinos, 30.

Princeps assumat apta ingenia ad munera. hæc leuior ad materiandas volucres; ex hâc turbidâ, belluarum turbidum ingenium pullulet; ex illa parte aquæ cœnosæ, squalidæ, & sordidæ animantes extent: illa impura salaces, & impuros pisces creet, &c. Sic opportuna, & connaturalis materia singulis creaturis destinatur, apta ad suæ naturæ munera. Et ita aptissimè explicatur illud, *Spiritus Domini ferebatur super aquas: tanquam voluntas artificis super materiam operis faciendi, quid de quo faciat considerans.* Sic Paulum antiquæ legis acrem Zelatorem designat Deus, vt ardenter zelet Christi Euangelium. Apostolos ex piscatione materialium piscium, ad piscationem hominum transfert: Matthæum ex humanis lucris ad cælestis mercimoniæ vsuras transportat: sicque assumit naturæ propensionem, vt gratiæ famuletur, & adiumento sit. Sic generosam Iudithę naturam explorans, illam eligit Deus ad generosum facinus, quod auxiliante gratiâ perficit. Fœminam facie venustam, obsequio officiosam, eloquio disertam, ad captandam Assyriorum beneuolentiam seligit: eius ingenium prudens, acre, viuidum, destinat ad ausum planè virilem: animosam mentem, & à magnanimitate generosos Spiritus armat ad obtruncandum Holophernianum caput, & vnà iugulandam victricem Assyriorum potentiam. Vnde pręclarum Iudithæ ingenium à natura aptum, à gratia robustum, præclarè prophetabat præclarum facinus; nec resilit diuina gratia, congrua bonæ indoli, & piis studiis tantæ heroinæ. Iudith. Fateor quòd Deus non semel assumit ineptissima instrumenta, vt suæ gratiæ vires ostentet. Sed quod potest Deus, non faciat homo: nec imbecillus cum Omnipotente certet de potentia. Nam quod in Deo prudens omnipotentia est, erit in homine impudens audacia, aut malitiæ excusatio. Non est aptus ad principatum qui ineptos eligit ad munera.

---

§. VII.

Sine Spe torpet humanitas tota; Spes fidei, & virtutum gloria est; quæ bene audax naturæ impossibilia religiosè ambit, & piè præsumit.

S. Zeno Veron. serm. de Spe, & fide, sic fatur: 31. Zeno. *Primò omnium Spes nobis proponenda est futurorum, sine qua nec præsentia quidem ipsa stare posse perspicimus. Adeò tolle spem, torpet humanitas tota: tolle spem, artes, virtutésque vniuersa cessabunt:*

Spes homines facit: & quo sensu.

bunt: tolle spem, & interempta sunt omnia. Porrò spes vigor est animi, corporis robur, promptuarium virium, & quæ hominem sibi reddit, & hominem homini restituit: nam à desperatione *torpet humanitas tota*; à spe rediit humanitas, & quasi resculpitur hominis natura. Philo Iudæus in lib. Quod deter. potior, &c. audacter dixit: *Solum benè sperantem esse hominem. Itaque per contrarium, qui desperat non est homo.* Nam si spem abiicias tota humanitas torpet. Accinit S. Chrysostomus serm. de Fide, Spe, & Charitate, aiens: *Spes ipsum hominem construit.* Adeò tota humanitas torpet Spei destituta vigore, vt pecuinam stoliditatem imitetur humanarum functionum cessatione! Vnde homo à desperationis lassitudine malè obbrutescit, & à Vigore spei vegetus, hominem construit, & hominem sibi restituit: quasi solus homo benè sperans, homo sit.

Philo. Chrysost.

32. Addit S. Zeno virtutes etiam absque spe, collabi, & cessare; quasi virtutum matrix, & vigor, & firmamentum sit spes. Quæ ideò *Sacra anchora* dicitur à Chrysostomo super Psalmum 140. imitante Paulum ad Hebræos 6. vers. 19. quia Spes nutantem animum, & à fluxis rebus, quibus inhæret, caducum, in huius Mundi vorticoso pelago stabilit, & velut aduncis obfirmat anchoris. *Conuertimini ad munitionem vincti spei*, inquit Zacharias cap. 9. v. 12. Vincitur enim homo firmis spei rudentibus, & firmiter ligatur virtuti, spei anchorâ vinctus. Et vt multa Spei omittam elogia, eam appellat S. Chrysologus serm. 2. *Famem spei*, quasi spes sit virtutum fames, seu fomes. Bellè S. Chrysostomus præfato sermone vocat spem, *Sustinendi gloriam*; est enim spes felicitas patientiæ, tolerantiæ gloria, & laborum triumphus. *Si spem auferas non potest perpetua esse patientia: nam patientiæ radix spes est*, inquit S. Ambrosius in Psalmum 118. Et quod mirere magis, spes quasi retrogrado vigore fidem fouet, & alit. Beda in cap. 8. Prouerbiorum, ita fatur: *Nihil execrabilius desperatione, quam qui habuerit, & generalis huius vitæ labores, & quod maximè nocet, in fidei certamine constantiam fortitudinis perdit.* Ergo spes est fidei robur; nam fides vigore spei armata, hostes fidei exarmat, valenter vincit, & gloriosè detriumphat: ac si fidei laus à spe sit. Imò spes sociæ fidei actus, & functiones quasi obit. S. Chrysostomus ser. illo de Fide: *Spes est cognitio fidei, credulitatis propinquitas, destinatum præmiorum tempus, futura expectatio meritorum.* Expende singula elogia, quæ plena sunt emphasis, plena acuminis, præsertim illud, *Spes est cognitio fidei.* Nam esto, Spes sit credulitatis constantia, & fidei honos; at quo pacto spes erit *Cognitio fidei*? Nam spes actus est alterius potentiæ, voluntatis inquam, quæ cæco impetu fertur in felix obiectum: at fides, actio intellectus est, arcana Dei mysteria supernaturali lumine percipiens. Verùm spes etsi obiecta cognatæ fidei perspicere non valeat; at constantiam fidei ita stabilit, & roborat, vt ipsa cognitio fidei adscribatur spei, à qua vigorem, & perseuerantiam fœneratur. Vnde *Spes fidei cognitio* nuncupatur. Arguté S. Zeno Veron. suprà: *Spes est fidei gloria. Qui enim optat, honorat*, inquit Tertullianus lib. de Pœnit. cap. 6. Vel quia vt opportunè subiungit S. Chrysostomus: *Fides gloriam inchoat, spes sustinendo consummat.* Nempe spes fidei gloria est, quia sustinendo, fidei gloriam consummat. Itaque spes vna difficultatum victrix est, hâc triumphi steterunt, & quidquid in Christiano bello magnum: hæc religionis anchora est, & fidei fomes, vigor, & gloria. Ergo spes fouenda maximè est, quippe quæ hominem sibi restituit, & virtutes vniuersas erudit, alit, incrementat.

Chrysost. Ad Hebr. Spei anchora.

Zachar.

Chrysolog. Chrysost.

Ambr.

Beda.

Chrysost. Spes dicitur Fidei cognitio & fidei gloria, & quo sensu.

Zeno.

Tertull. Chrysost.

33. Cæterùm spes nimis potest in re virtutis, & quod piè præsumit potenter operatur. P. Damianus serm. 52. ita scribit: *Tertia ala est spes: hæc est quæ fragiles animos erigit ad superna, quæ tædium expectationis leuigat, quæ præsumit de misericordia iudicis, & in diuinæ pietatis obuersatur palatio.* Audis, spem animosè præsumere? Porrò præsumptio audaciæ vitium, & etiam pium spei elogium est: nam spes sic piè audet, vt æmuletur infamam scelerátorum præsumptionem. Imò spes Dei omnipotentiam contendit æmulari, & sibi adscribere supplicem aliam omnipotentiæ speciem, vt aliàs adnotabam ex Theodoreto. Matthæi 9. vers. 22. Accessit ad Iesum mulier fœdum profluuij sanguinis fluxum patiens, & fide attactus fimbriæ, anteuertens salutaria verba Saluatoris, fiducia præripuit sanitatem. S. Hieronymus ita fatur ad hæc verba: *Fides tua te saluam fecit. Non dixit, Fides tua te saluam factura est, sed saluam fecit. In eo enim quòd credidisti, iam salua facta es.* Ecce fiduciam æmulam diuinæ omnipotentiæ; tanta enim est vis spei suppliciter omnipotentis, vt animosæ spei Christus adscribat virtutem miraculosæ sanitatis. Sic piè præsumit supplex omnipotentia audentioris spei!

P. Damian.

Spes supplex omnipotentia dicitur.

Matth.

Hieron.

34. Abrahamus ob Saræ infœcunditatem, sterilis nuncupatur à patribus; nihilominus prolem ambit, quam inopia naturæ diu negauit. Quis quæso fœcundare potuit sterile, & effœtum longæuæ Saræ aluum? O naturale spei miraculum! Audiendus est Basilius Seleu. orat. 7. *Sterilis*, inquit, *venit in obliuionem suæ conditionis: natura dum spe renouatur, senecta obliuiscitur. Acceptâ promissione habuit filium ante filij partum: & spes ipsa prius Isaacum peperit, quàm aluus.* Scilicet Abrahami spes suppliciter omnipotens supra naturæ vires potens, priùs gignere, & parere Isaacum auder, quàm natura; spes anteuertit prolem, & ante humanam genituram, sterilem naturam fœcundauit ad felicem partum, quem priùs peperit spes quàm Sara.

Spes Isaacũ peperit antequã Sara.

Basil. Sel.

Profectò martyrium res operis est. Tyranni crudelitas, carceris squalor, carnificis terror, catastæ dolor, tormentorum sæuitia, sæuæ mortis suprema calamitas Martyrem excudit; non imaginatio martyrij, quæ sæpè ob terrorem, apostatas fecit. Et tamen tanta est spei efficacia, vt præuento carnificis officio martyrium anteuertere videatur. Præclarè Tertullianus lib. de Corona militis cap. 1. agens de illo strenuè Christiano milite, ob repudiatam coronam martyrij candidato, de quo dum ad carcerem raperetur, sic fatur: *Et nunc russatus sanguinis sui spe.* Audis Christi militem ab animosa spe effundendi sanguinem, præmaturè russatum, & purpuratum? Ac si spes præuenerit tortores, & martyrij spes, quædam martyrij laurea sit, quæ præmaturè martyrium inchoauit felici auspicio: russatus enim dicitur effundendi sanguinis spe, incruento scilicet martyrij genere. Quasi primitias martyrij animosa spes præcipiat sæuiori tyranno.

Martyrij candidatus spe russatus martyrium inchoat.

Tertull.

35. Ad Romanos 4. vers. 18. de Abrahamo dixit Paulus, *Qui contra spem in spem credidit.* Quid est credere in spem contra spem ipsam? Quo pacto spes vires habeat contra spem? Nam esto spes cætera vincere possit, at spes se ipsâ fortior esse nequit. Cardinalis Toletus sic locum expendit ibi. Ita Abrahamus credidit sperans, vt contra spem crediderit; quia nullam habebat priùs spem posteritatis, nec naturaliter esse poterat. Magna profectò fides est ea credere, quorum non solùm nulla erat spes

Ad Rom.

Toletus. Vel contra spem sperandum est.

Zeno. ſpes, ſed potiùs deſperatio omnimoda. Hæc ille Zeno Veron. ſerm. de ſpe, & fide, eleganter enucleat verba Pauli ad rem præſentem: *Hoc eſt quod Abraham contra ſpem in ſpem credidit Deo, vt fieret pater multarum gentium. Contra ſpem autem eſt, quod impoſſibile eſt; ac non videtur eſſe poſſibile, ſed poſſibile hac ſpe fit, cùm Dei dicto indubitàter ac firmiter creditur.* Ecce ſpei animoſitatem, quę rem prorſus deſperatam & ſummis naturæ viribus impoſſibilem audacter intentat, & feliciter exequitur. Nam quod *non videtur eſſe poſſibile, poſſibile hàc ſpe fit*: quod enim naturæ eſt impoſſibile, ſupplex ſpei omnipotentia facit poſſibile: quippe vel vſque impoſſibilia piè præſumit ſpei efficacia: & contra ipſam ſpem, ſpei fidendum eſt cum Abrahamo: audet enim ſpes patrare impoſſibilia, etſi ſpes eſſentialiter verſetur circa rem poſſibilem: nam quod eſt naturæ impoſſibile, poſsibile fit à potentia ſpei.

Iudith. Vnde iure Bethulienſes cap. 6. verſ. 15. animoſam ſpem appellant piam præſumptionem, qua armati exarmarunt victrices Holophernis acies. Tantâ pollet valentiâ Spes ſuppliciter omnipotens! Itaque ſemper ſperandum de Deo eſt, neque ſpes vnquam ponenda. Imbellis animi eſt profutura proiicere, aut difficultatibus terreri; ſtolidi deſperare, ſi primis conatibus non reſpondeat euentus. Ergo generoſa ſpes ab ipſa difficultate alacritatem mutuet, à periculo, à vulneribus, à ſanguine. Quid? quod ab ipſa deſperatione, tanquam à felici vtero & matrice non rarò ſpes enata Dominum beauit? Admirare ſpei vigorem in Iuditha hic verſ. 7.

---

§. VIII.

Diuina clementia piè ambit, ne miſericordia humana præcurrat diuina.

36. Liberalitas auguſta virtus eſt, & multis cõſtat vt ſibi conſtet. Citò dandum eſt: quia cùm in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, *qui tardè fecit, diu noluit*, ait Seneca lib. 1. de Benef. cap. 1. Quin & ſupplicantis preces largitatem deuenuſtant: *Serò dedit, qui roganti beneficium dedit*: nam ſupplicatio pretium eſt, quo emitur donum, & magnò quidem emitur, quod precibus mercamur. Gratia pretium ignorat, beneficiũ neſcit compenſationem, qua corrumpitur. Imò vera, & mera liberalitas feſtinat præuenire neceſſitatẽ; & munificentiæ ambitione præpropperat anteuertere alienam munificentiam, ne quis liberalitatis præripiat palmam. Rex Cyrus apud Danielem Prophetam edicto ſanxit, ne quis quid ab alio peteret, niſi à ſe. O ſuperbam Cyri ambitionem, quæ omnem liberalitatis cenſum ſibi vſurpare fruſtrà præſumpſit! At non vetuit, ne quis priùs quàm Cyrus benefaceret. Oſcitauit ſuperbia Cyri, quæ non præcauit, ne alterius munificentia anteuerteret ſuam. Ambit ne alius rogetur, & negligit an alius non rogatus priùs det? Planè torpet ſuperbus Cyri faſtus: vt noſtri Dei ſit elogium ſingulare, à nemine præueniri in munificentiæ largitate. Quæ adeò præproperat miſeris ſuccurrere, vt omnem humanam ſollicitudinem æmulo liberalitatis ſtudio, feſtinet anteuertere, ne quis prior Deo prę currat miſereri.

Seneca.

Liberalitatem Dei nemo præcurrit.

Daniel.

37. 1. Reg. 1. Regum 15. v. 3. Dei nomine mandat Samuel Saüli, vt inuiſos Amalecitas funditùs euertat: *Vade, & percute Amalec, & demolire vniuerſa eius. Non parcas ei*, &c. Statim Saul inſtruit phalangas Iſraëlis, & Dei irâ obarmatus, adoritur hoſtiles acies, quas fugauit, proſtrauit, detriumphauit; & Agag Regem apprehendit viuum. *Et pepercit Saul, & populus Agag, & optimis gregibus ouium, & armentorum, & veſtibus, & vniuerſis quæ pulchra erant.* Quod vſqueadeò acerbè tulit Deus, vt ob hanc noxam reiecerit Saulem, & regno priuarit. Quam Dei ſententiam, dum illi intimat Samuel, *Dixit Saul Samueli: Peccaui.* Nec ideò placatus eſt Deus, qui ob ſimile verbum, pepercit Dauidi. Nam vbi primùm Dauid dixit: *Peccaui*: ſtatim audiuit ex ore Natan prophetæ: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum.* 2. Regum 12. v. 13. Quare Saul implacabiles Dei iras meruit? cur Deus de ſe miſericors & clemens, hîc ſeuerus, & iuſtus perſeuerat? Quam ob cauſam hic obliuiſcitur ſuæ largiſſimæ miſericordiæ, qua enormioribus delictis ignoſcere ſolitat? Nonne hic irrogatur iniuria diuinæ miſericordiæ? Imò hac ſeueritate diuinæ iuſtitiæ, diuina miſericordia vindicatur ab irrogata ſibi iniuria. Siquidem Deus dixerat Sauli: *Vade, & percute Amalec; non parcas ei. Et pepercit Saul Agag, & optimis gregibus*, &c. Scilicet Saul præſumit parcere, cui non pepercit Deus: & ſic ambit certare cum Deo de miſericordia. Et pietas humana ſic æmulatur diuinam pietatem, vt illam anteuertere præſumat. Ac ſi homo primas partes miſericordiæ ſibi vſurpet, ſatagit in re clementiæ Deum ſuperare, & præcurrere Deo ambit, ignoſcens cui needum Deus ignoſcebat. Ergo Deus quaſi æmulatus, quòd humana miſericordia præpropetet, vt anteuertat diuinam; & zelo ſuæ miſericordiæ, quaſi pigritiæ, & torporis arguatur, ſæuit in Saulem, qui temerario auſu præſumpſit diuinæ miſericordiæ præcurrere, & prior Deo parcere.

Saul punitur, quia ambit anteuertere liberalitatem diuinam.

2. Reg.

38. Ioan. Ioannis 2. v. 3. Nuptiæ celebratæ ſunt in Cana Galilææ, aderat nuptiis Dei pia Mater; inuitatus etiam eſt eius Filius cum Diſcipulis ſuis. *Et deficiente vino, dicit Mater Ieſu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Ieſus. Quid mihi, & tibi eſt mulier? nondum venit hora mea.* Hæc verba aſperiora videntur, quàm vt à mitiſſimo filio dicerentur piiſſimæ matri. Vnde hominẽs non bene Catholici ex his Chriſti verbis licentiùs audent in Deiparam. Nam Montaniſtæ, Valentiniani, & Manichęi, hinc Dei maternitatem Mariæ denegant. Planè errant hæreticâ licentiâ. Saltem hîc beatam Virginem reprehendi, diſertè tradunt S. Chryſoſtomus, Theophylactus, Euthymius, & Ammonius in Catena Græca, quod cæteri antiquiores interpretes ſubinſinuant. Recentiores verò ſpeciem reprehenſionis agnoſcunt, quod negari non poteſt. Sed quam ob cauſam piiſſima Virgo, quæ longè à culpa aberat, velut reprehenſioni videtur obnoxia? Mirè diſſident hîc interpretes. Omitto multa, vt citò referam ex Chryſoſtomo hîc homil. 20. ideò quaſi aſperiùs tractari Virginem Mariam, quia *intempeſtiuè petit*. Ait enim Chriſtus Deus; *Nondum venit hora mea.* An Chriſti Dei diuinior liberalitas grauiſſimè fert præueniri à piiſſima piiſſimæ matris miſericordia, & quaſi anteuerti ad miſerandum? Ac ſi dicat Chriſtus: Num attentior, & vigilantior erit humana clementia, quàm diuina pietas? humana munificentia feſtinabit præcurrere diuinæ? nondùm venit hora, vt miſereatur Dei filius, & præproperat miſereri, Dei mater? Æquum non eſt, vt humana pietas præcurrat diuinæ, & præeat in miſerendo. Vnde quando pientiſſima Dei mater feſtinat anteuertere clementiam Dei filij, audit: *Quid mihi, & tibi eſt mulier? nondum venit hora*

Maria quaſi præcurrit Chriſtum in re miſericordiæ.

Chryſoſt. Theoph. Euthym. Ammon.

Chryſoſt.

mea. Ne humana sollicitudo præcurrat diuinam misericordiam.

39. 3. Reg. *Festinat Deus misereri, ne ab alio præueniatur.*

3. Regum 17. v. 9. Premebatur Palęstina Regio fame dirâ, mandat Deus Eliæ, vt pergat in Sarephtham Sidoniorum oppidum, dicens: *Surge, & vade in Sareptha Sidoniorum, præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te.* Sollicitè sciscitantur interpretes quando præceperit Deus huic viduæ, vt cibet Prophetam: nusquam enim eiusmodi præcepti mentio fit. Nec verosimile videtur, cùm nullibi dicatur Deum apparuisse viduæ gentili, & imposuisse præceptum piè alendi Prophetam. Quid ergo? mentitur sacer Historiographus? an Deus fingit se præcepisse, cùm id non præceperit? Hugo Cardinalis ibi: *Præcepi. Id est, dedi ei vnde pascat: Vel, præcepit, id est, charitas, quam Dominus dedit mulieri, præceptum eius dicitur.* Nempe quasi æmulatur Deus pietati huius viduæ: & ne ipsa videatur anteuertisse diuinam misericordiam, ait Deus se præcucurrisse priùs, & præcepisse mulieri misericordiam, videlicet elargiẽdo, vnde Prophetam pascat, vel charitatem illi præbendo. O ingenium æmulationis! ô pium diuinæ misericordiæ zelum! facultates viduæ Sarepthanæ datas, Deus appellat miserendi præceptum, ne ipse post viduam misertum fuisse videatur: diligenter præcepti nomine præoccupat miserendi officium, vt ante viduam diuina misericordia præpropetasse videatur. Sic zelat Deus primas pietatis partes! sic piè ambit, ne quis prior misereatur! Ergo sapienter hîc v. 7. curialissima Iudith quodammodò adulatur diuinę pietati, publicans se prquentam diuinę prouidentię instinctu, ad succurrendum Hebręę genti: ne ipsa diuinę clementię precucurrisse videatur.

Hugo.

Iudith.

§. IX

Propositum, quod in animum irruit, & exteriùs inchoatum est opere, adeò homines instigat, ne cessent, vt plura absurda deuorent, ne videantur ab incepto desistere.

40. *Contentiosè persistit homo in opere incepto.*

Ardentissimè ad finem vsque deferre conatur homo propositum, quod in animum irruit, & opere inchoauit. Dedecus reputat desistere à sententia, quam approbatam semel, exequi incepit. Hispanè viuaciùs mentem meam explico: *lleuar adelante en lo que vna vez se empeño* Et licet plura denuò in executione videat incommoda, quæ nisi incepisset, eum prohibuissent ab inceptione; tamẽ rem inceptam vsque ad finem perducere contentiosè cõnatur, neglectis difficultatum absurdis, ne ab incepto destitisse dicatur, quod probrum maximum reputat. Animaduerterant Iacobus, & Ioannes inter reliquos Apostolos Petrum sibi præferri in regno Christi: ambiebant sollicitè duodecim promissarum sedium primas occupare, & iure timebant, ne vnus Petrus primum præriperet locum. Porrò Petrus, & ætate, & vocationis antiquitate præcellebat, præcellebat & meritis, præcellebat & possessione. Cogitabant apud se quo pacto possent à Christo Domino obtinere, vt reiecto Petro, qui potior erat antiquitate, & meritis, & possessione, ipsi primam sedem obtinerent. Et hoc adinuenère consilium; videlicet, vt Christus arripiat propositum illorum proponendorum, illúdq; exequi incipiat. Vnde Matthæi 20. v. 21. consultissimè aiunt voce Matris: *Dic vt sedeant.* S. Chrysostomus homil. 66. *Vrgebant dicentes, dic. Empeñese Christo en preferirnos,* Hoc propositum subitò capiat, & sic toto propositi impetu irruat in inceptionem operis; quò fiet, vt ab incepto non desistat, quoadusque perficiat, etsi Petrus primatus dignitate præcellat. Quasi dicant: si quo modo obtineri poterimus à Christo, vt reiiciat Petrum antiquitate digniorem, meritis eminentiorem, possessione potiorem, id vno modo potest fieri, scilicet, si semel Christus incipiat id præstare. Nam tanta vis est in homine ad perducendum in finem, quod impensè inchoauit exequi propositum, vt adhuc de Christo (rudes tunc erant Apostoli,) id existimarint. Certi primas sedes obtinendi à Christo, si sententiam, quam arripuit Christus, opere eam exequi incepit. *Vnde vrgebant dicentes, dic,* vel *statue,* vt Maldonatus satis ad rem interpretatur. Tãtâ vi fertur homo ad perficiendum propositum, quod iam executione inchoauit!

Matth. Chrysost.

Maldon.

41. Genes.

Genes. 22. v. 2. Dixit Dominus ad Abraham: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum, super vnum montium, quem monstrauero tibi,* &c. Quis sanctorum Patrum non expendit, imò exaggerat difficultatem operis? Super quo legi posset Philo, S. Ambrosius, & Basilius Seleucus. Verùm Abrahamus statim in montem pertexit, & ad cacumen solus cum filio ascendit, construit lignorum struem, filium ligat, gladium stringit, leuat ad funestum vulnus; quò vnà cum filio caderent animus, & spes paternæ. *Et ecce Angelus Domini de cælo clamauit, dicens: Abraham, Abraham, non extendas manum tuam super puerum. Leuauitque Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem,* &c. Semel, & iterum ingeminat Angelus nomen Abrahæ, quasi semel vocasse, non sufficeret, vt illum retraheret à parricidio, quem debuisset auertere vel leue signum. Quod aduertit Basilius Seleuc. Orat. 7. *Abraham, Abraham: vox mittebatur, & manus ligabatur. Ruentem ad iugulum feriendum dexteram desuper tenet: ingeminat vocationem, vt manum comprimat.* Geminatione vocis, & tentione manus Abrahami opus fuit, vt desisteret ab incepto facinore. Luculenter in primis notauit S. Zeno hom. de Abrahamo: *A filio ad agnũ, semper lætatus, & gaudens: nec mutatus est vultus eius, cùm esset victima commutata.* Auertitur Abraham, ne occidat ipse propriâ dexterâ filium suum vnigenitum, de se amabilem, iure dilectum, spem tam illustris posteritatis, hæredem tanti census, &c. & in dilectissimi filij locum aries mactandus offertur, & magni æstimat S. Zeno, quod non expalluit, & expauit ad tale nuncium? Quòd non tulit grauiter, vt proprio filio parceret, & sæuiret in pecus? Et inde prædicat virtutem Abrahami, quòd *vultus eius non sunt commutati, cùm esset victima commutata?* Planè crudelitatis esset, & immanis sæuitiæ non lætari pro vita filij, qui tunc inopinatè natali funere reuixit. Et sanè in quo feliciori successu largiores strenæ, seu locupleriora euangelia, siue ditiora donatiua pro feliciori nuncio donanda forent, nisi pro filij vnigeniti incolumitate? Et tamen Zeno pietatem Abrahami dilaudat, quia non ægrè tulit, quod cùm iam strinxisset gladium ad Isaaci necem, reuocatus sit? Scilicet Abrahamus in animum induxerat suum constanti proposito, iámque operis executionem impensè inceperat: Vnde inhiberi ab opere inchoato non grauiter tulisse, laudi datur: etsi opus inceptum fuerit dilectissimi filij parricidium. Vsque adeò tenaciter homines

Laudatur Abrahamus quòd ab incepta filij iugulatione destiterit. Seleuc.

Zeno.

42.

mines incumbunt in propositum, quod irruit in animum, & exequi inceperunt, vt non tam laudetur Abrahamus hîc à Zenone, quia filium mactare non horruerit, quàm quod non exhorruerit, sed æquo animo tulerit, cùm prohibitus sit, ne perficeret opus inceptum, quod impensè inchoauerat. Quid viuacius pro hàc re? Illud ex Oseæ 13. quod adducit Paulus 1. Cor. 15. v. 54. *Vbi est mors, victoria tua? vbi est, mors, stimulus tuus?* Sic extulit Tertull. lib. 5. adu. Marcion. cap. 10. *Vbi est, mors, contentio tua?* Vim mortis, quæ maxima est, contentionem appellans.

1. Corinth.

43. Celebrans Tertullianus lib. 4. adu. Marc. cap. 20. diuinæ munificentiæ effusam largitatem, sic scribit: *O Deum non naturâ beneficum, sed æmulatione!* Infinitè munificus est Deus: nam eius munificentia, eius natura est. Et sanè inter cætera diuinæ naturæ attributa, Misericordiæ opera, vtpote de se augustiora, eminent: ac si Deus esset magis munificus, quàm sapiens, quàm iustus, &c. Vnde excellit Misericordiæ attributum, non vt maius, sed ab opere nobilius. Hanc eminentiam diuinæ munificentiæ, etsi de se maximam, tanquam insufficientem existimauit Tertullianus ad veluti effusam Dei largitionem prædicandam, aiens Deum non tam videri munificum esse à natura, quàm ab æmulatione? *Sobre apuesta.* Luculentiùs dicas: *Porque se a empeñado en ser dadiuoso.* Quasi munificentior sit Dei largitas ab eiusmodi æmulatione, seu proposito, quod arripuit, & quo impulsus, iam diu irruit in largitiones, quàm à natura diuina de se propensa ad largitiones, & mimetandos homines immensis misericordiæ thesauris? Ac si plus esset in Deo æmulatione munificum esse, quàm à natura diuina procliuem esse ad largiendum? Hæc hyperbole Tertulliani rem apprimè exaggerat.

Deus dicitur munificus æmulatione, seu contētione.

44. Animus noster spiritualis est, & partibus caret; vnde in se crescere non potest, sed aliquando quasi cresceret, maiora se intentat. A quanam vi? Egregiè Tertullianus lib. de Anima cap. 35. *Ita & animæ incrementa reputanda, non substantiua, sed prouocatiua.* Nempe animus, aut animi hominis à natura, & substantiâ crescere non possunt; at si aliquo modo excrescere possent, maximè id fieret prouocatione, seu æmulatione: Tanta vis æmulationi seu prouocationi inest? Vnde prudentissimè Ozias Iudæorum princeps aduertens Bethuliensem populum irruere in deditionē æmulatione quadam, non est ausus eos palàm auertere à proposito, quod semel cœperunt exequi; sed cap. 7. v. 23. deditionē procrastinat, vt dilatione fallat spes. *Vio al pueblo empeñado, y da largas para diuertirlos de su proposito.* Nam quis obsistat palàm proposito, quod semel irruit in animum, & opere inchoatum est? Quod videre licet in Iuditha hîc v. 7. dum peragit Holophernianam cædem.

Tertull. Animi incrementa prouocatiua, magis quàm substantiua.

Iudith.

§. X.

Pium desiderium præmaturè gaudere, dicitur operis priuilegio.

45. DEsiderare omnia quiuis potest, omnia habere nemo potest. Hoc in re diuitiarum verum est; in re virtutis non ita verum. Vis omnium sanctitatum habere merita? desidera sigillatim sanctitates omnes. Breuissima ad omnis virtutis meritum via est, per sanctitatis desiderium. Id ages, desiderando, vt tibi instar totius vitæ, sit vna dies. Quisquis per alacritatem desideriorum ad virtutem pergit, per compendium obtinebit virtutis metam. Planè artificium promerendi, desiderium est. Desidera habere virtutum merita, & penè habebis, dum desideras: quod est pium desiderij priuilegium, vel natura vel vtrumque. *Qui enim optat, honorat,* (scitè dixit Tertullianus lib. de Pœnit. cap. 6.) non tantùm rem optatam, sed etiam desiderij augustum meritum honorat. Quid enim sublimius, quàm vt affectus præcurrat operis merito, & præmaturè anteuertat ferè omnem operis perfectionem? Luc. 1. v. 17. Zachariæ apparet Angelus à dextris altaris incensi, & inter cætera Ioānis Baptistæ elogia, quę patri prænunciat, sic fatur: *Et ipse præcedet ante illum* (Christum inquam) *in spiritu, & virtute Eliæ, parare Domino plebem perfectam.* Non esset facilè in hoc loco vitare Tautologiam, seu inanem eiusdem rei repetitionem, si Græcam originem ad verbum exprimeret interpres. Græcè enim sic scribitur, *ἑτοιμάσαι κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον*, id est, *Parare Domino populum præparatum.* Quid, quæso, est præparare Domino populum præparatum? Si enim populus iam præparatus est, frustrà à Ioanne præparatur. Actum quidem agit, qui præparatum præparat. Verùm S. Hieronymus *Præparatum* consultissimè vertit *Perfectum*: quasi idem ipsissimum sit *Præparatum*, & *Perfectum*. Porrò quisquis præparatus est, & impensè affectus ad virtutis perfectionem, ac si iam opere ipso perfectus esset, à Hieronymo reputatur: idem penè æstimat, esse populum ad perfectionem affectibus, seu desideriis præparatum, ac populum perfectum. Siquidem tanta perfectio elucet in affectu præparato, vt possit de merito æmulari operis perfectionem. Vnde Hieronymus, vt Tautologiam vitaret, *Præparati* quasi synonymum exscripsit, nempe *Perfectum*. (Desinant interpretes rationem quærere translationis Hieronymianæ.) *Es casi vn tanto monta, preparacion desembaraçada, o deseos alentados de la perfeccion, y la perfeccion misma.* Nam viuida affectio, aut expedita præparatio ad perfectionem, aut matrix perfectionis est, aut ipsissima perfectio virtutis.

Desiderium rem honorat.

Tertull.

Luc.

Græcus. Populus præparatus est populus perfectus.

Hier.

Marci 9. v. 23. Malus ille Dæmon sic pertinaciter ab adolescentia adhærescebat cuipiam iuueni, vt neque Apostolicis excantationibus extrudi potuerit. In patre marcebat miraculi fides, vigebat alacre desiderium salutis caræ sobolis, diu excruciatæ cacodæmonis contubernio. Supplex accurrit ad Christum, anxiè postulat optatam liberationem filij. Et cùm miraculi fidem Saluator exigeret à patre; *Continuò exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat: Credo, Domine, adiuua incredulitatem meā.* Multis commentationibus vexant hunc locum interpretes. Rationem difficultatis adducit S. Chrysostomus, aiens. *Sed si crediderat, dicens: Credo, quomodo subdit: Adiuua incredulitatem meam?* Credo quòd pius hic pater non satis est apud se, à filij calamitate dementatus. Frustrà enim petit quis, quod habet: postulatio enim non est res possessionis, sed negotium desiderij: nam possessis fruimur, desiderata & absentia oratione negotiamur. Verùm S. Hieronymus animaduertens ad patris lacrymas, quibus toto animi desiderio suspirabat sanitatem filij, ita fatur: *Fides cum lacrymis optata vota capit.* Nempè fidei desiderium, seu optatum votum habendæ fidei, fidei meritum æmulatur, & quasi computatur pro fide. Vnde optatum votum fidei, fidem pater appellat; ait enim: *Credo Domine.* At quia tunc actum fidei nondum habebat, ideo se incredulum

46. Fides quæ desideratur, habetur.

Marci.

Chrysost.

Hieron.

incredulum dicit, & auxiliarem gratiam precatur ad optatam fidem actu habendam. Videlicet fidem, quam non habet, inquit se habere, aiens: *Credo Domine*, quia impensè eam exoptat. Et cùm adhuc incredulus esset, fidelem se nominat à voto fidei; quasi votum fidei, fidem præcurrat: sitque præmaturè fidelis à desiderio, qui actu nondum fidelis est, honorans fidei desiderium, nomine & merito exertæ fidei. Et qui nondum fidelis est actu, dicitur fidelis à voto fidei. (Non quòd fidei votum faciat fidelem, nec fides sanctum, vt garriunt Nouatores licentiâ hæreticâ; sed quia fides desiderata deriuat meritum in pium credendi desiderium, quæ est Catholicorum sententia.) Vnde pater credere dicitur ad meritum, & ad impetrandam filij
Chrysol. valetudinem. Bellè S. Chrysologus serm. 51. *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Pater credit, & (sicut diximus) filius patris liberatur fide.* O eminentiam pij desiderij! ô felicissimum voti meritum! Opta, vt habeas, qui iam præhabes, dum optasti.

47. Date dicitur, qui dare desiderat. Luc. Lucæ 19. v. 8. Præcurrit Christi gratia Zachæi diligentiam, & ab vsuris locupletem, ditat cælestis opulentiæ gazis. Vltrò se Christus ingerit non inuitatus hospes, vt hospitij stipendium, sit Euangelicę perfectionis breue compendium: compendiaria enim via est, quæ per misericordiam ducit ad cælum. Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum: *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Quod dicit *Ecce*, attentionem
Maldon. exigit, ait noster Maldonatus, quasi rem magnam, & admiratione dignam, dicturus esset Zachæus. Quidnam dixit tantâ dignum attentione? Ecce dimidium bonorum do pauperibus: & reddo quadruplum, si quid aliquem defraudaui. Idne tantâ attentione, & admiratione dignum est? Valde mirum est, hominem de miseriâ inopum diuitem, esse misericordem? An admirationem moueat, diuitem ære alieno oppressum, vltrò restituere? Mihi certè mirissimum est, Zachæum tunc adstantem Christo, & cum illo coràm loquentem, dixisse tunc, Do pauperibus, Restituo creditoribus; non verò dixisse, Dabo, & Restituam. Nam qui tunc totus occupatus erat in obsequiis Saluatoris, in audiendis eius diuinissimis verbis, in apparando conuiuio, quomodo potuit verè dicere tunc, Do pauperibus, & Reddo debitoribus? Ipse se arguit mendacij, aiens se tunc agere, quod etsi agere desiderat, nondum peragit. S. Cyprianus in lib. de opere, & eleemosynis, & lib. 2. epist. 3. hac permotus ratione, seriò autumat, Zachæum antequàm Christum pio excepisset hospitio, solitum fuisse largas eleemosynas pauperibus erogare, & pro debitis ex vsurario lucro, quadruplum
Cypr. Lucæ. Iren. Tertul. Ambr. Beda. Theoph. Euthym. Chrysost. Fulg. soluere. At si res ita foret, vt existimat Cyprianus, non dixisset Christus, *Hodie salus domui huic facta est.* Vnde Irenæus lib. 4. cap. 26. Tertullianus, lib. 4. contra Marcionem. Ambrof. Beda, Theophylactus, Euthymius ibi, S. Chrysostomus tom. 2. in homil. de Zachæo, S. Fulgent. in epist. ad Gallam, quibus subscribunt primores recentiorum, in ea sunt sententia, vt affirment, Zachæum primò iustificatum, cùm Saluatorem excepit pio hospitalitatis obsequio. Quo ergo pacto, tunc verè dicere Zachæus potuit, *Do*, & *Reddo*, cùm tunc nec
Theoph. daret, nec redderet, sed dare, & reddere destinaret? ô illustre desideriorum elogium! Acutè Theophylactus ita fatur super hâc re: *Dimidium bonorum meorum, inquit, do pauperibus. Vides alacritatem?* Nempe Zachæus dum expromptus est, & alacris ad donandum pauperibus, & reddendum creditoribus, rectè *dare*, & *reddere* dicitur: quia qui donare intendit, & alacris est ad donandum, meritum donationis planè anteuertit; fit enim præmaturè donans qui alacriter donationem intentat.

Matthæi 5. vers. 10. Christus Deus in monte edocens sublime Christianæ perfectionis fastigium, & cumulatius supernæ beatitudinis præmium, sic fatur: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Quid est persecutionem pati? num actuali perpessione ærumnas tolerare, calamitates perpeti, immania cruciamenta subire? Id existimant vulgò interpretes. At S. Hilarius supra doctiorum vulgus sese sublimiter attollens, sic piè piis desideriis fauet: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Perfectâ beatitudine eos muneratur, quibus omnia pro Christo pati, promptus est affectus.* Nempè affectus pro re haberi videtur, & piam alacritatem ad patiendum persecutiones, pro persecutionibus perpessis computat Hilarius: atque desiderium tolerandarum persecutionum, Beatitudinis præmio muneratur: quasi affectus persecutiones tolerandi, sit tolerata persecutio. O illustre desideriorum priuilegium! Scilicet Beatitudinis elogium, quod toleratæ persecutiones merentur, mercantur vota persecutionum: ô felix commercium! Sapienter Nazianzenus Orat. in Sanctum Baptisma, hanc rem tractans, aduocat illud Isaiæ 55. vers. 1. *Venite, emite absque argento.* Quæ verba sic commentatur, *O miram beneficentiæ celeritatem! O felicem contrahendi rationem! hoc bonum solo voluntatis pretio emendum tibi proponitur. Appetitionem ipsam Deus, ingentis pretij loco habet.* Ecce tibi affectus voluntatis, desideriorum priuilegio, penè gratis emit cælum, & beatitudinem promissam ei, qui persecutiones ipso opere patitur. *Perfectâ enim beatitudine muneratur, quibus omnia pro Christo pati, promptus est affectus.* Iuditha hîc vers. 7. factum putat opus, quod intendebat, & inchoauerat.

48. Matth.

Animus promptus beatur.

Hilar.

Isaiæ. Naz.

Iudith.

---

§. XI.

Pium pij operis desiderium, velut opus reputat Deus.

Liberalis nostrorum munerum acceptator est Deus, cui desideria vsque adeò accepta sunt, vt pro opere libenter acceptet: desideratum ab homine opus, opere completum reputat. Lucæ 7. Fœmina illa peccatrix, Simonis domum, vbi Christus sedebat Pharisæi conuiua, opportunè importuna ingressa est, vt ad pedes Saluatoris prouoluta lacrymarum, & singultuum pretio cælum emeret. Cùm Christus tacitum Pharisæi murmur compesceret, & eius rusticitatem notaret, ait v. 45. *Osculum mihi nō dedisti; hæc autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos.* Verùm Christus Dominus non tam proximus ianuæ accumbebat, vt vbi primùm Magdalena intrauit, statim potuerit Domini pedes exosculari: siquidem non in ipso limine, sed in ædium penitiori conclaui, mensæ instrui solitant. Ergo priùs Magdalena ingressa est domum Pharisæi, mox explorauit in qua mensæ parte Christus accumberet, dein illò perrexit, exinde prouoluta est ad pedes Domini, tandem illos osculata est. Et tamen ait Christus:

49. Desiderium pro opere executo reputat Deus. Lucæ.

Christus: *Ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos.* Num è limine osculata est pedes eius, qui in interiori domo accumbebat? Planè è limine exosculata est pedes Saluatoris, & *ex quo intrauit non cessauit osculari pedes eius*: quia ex quo intrauit vehementer desiderauit pia oscula. Portò Christus desiderium reputat opus: & de pio desiderio tamquam de operis executione loquitur. Vnde quia è limine Pharisæi vehementius desiderauit mulier exosculari pedes Iesu, de illa dicit: (desiderium reputans factum,) *Ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos.* Ac si oscula è ianua figeret pedibus Saluatoris, etsi Saluator proximus non esset ianuæ, quoniam desiderium impressit oscula; quod pro facto reputat Christus, aiens, quod ex quo intrauit domum, non cessauit Magdalena osculari pedes eius.

50. Genes. Vulgatum est illud Genes. 22. & à nemine non expensum, (sed adhuc aliquid expendendum restat,) quod ait Dominus Abrahamo tantummodò leuanti dexteram ad Isaaci vulnus: *Quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito filio tuo*: Et tamen rem non fecit, sed facere voluit: & nihilominus fecisse, & non pepercisse dicitur. S. Chrysostomus inibi: *Considera misericordiam Domini: Non pepercisti (dicit) vnigenito filio tuo propter me, & sanè viuum illum reducit. At nondum finem vides, sed voluntatem, & mentem disce. Quantùm enim ad voluntatem attinet, cruentauerat dexteram Patriarcha, & per cutem pueri immiserat gladium, perfectùmque obtulerat sacrificium, idcirco & Dominus quasi sacrificio re ipsa consummato laudat iustum & dicit: Non pepercisti vnigenito filio tuo.* Itaque desiderium Abrahami, ac si re ipsâ mandatum executioni, acceptat Deus ex mente Chrysostomi. Addam ex S. Nazianzeno orat. de laudibus Basilij verba expensione dignissima. Sic enim fatur: *Magnus Abraham, & patriarcha, & noua victima mactator.* Verùm ille *Mactator* est, qui & re ipsa mactat, & crebrò mactat. Ergo Abrahamus Mactator non est, quia nec semel mactauit. At vsque eò adpretiat Deus feruens mactandi desiderium, vt Nazianzenus non tantùm dicat Abrahamum mactauisse filium suum, sed *Mactatorem* appellet: tamquam si Isaacum & re ipsa mactauerit, & sæpius mactauerit. Vnde qui numquam filium iugulauit, sed tantùm concepit mente facinus, quasi creberrime iugulasset, *Mactator* nuncupatur. Vsque adeò acceptat Deus desideria, vt pro repetito facto ea reputet, quia repetito desiderio rem cupit!

Chrysost. Abrahamus filij mactator dicitur.

Naz.

51. Adhuc persto in Abrahami facinore: Siquidem sublatam ipsius dexteram ad infligendum vulnus, considerans Basilius Seleuc. orat. 7. sic alloquitur Saram: *Isaaco oblato ecquid bonorum non speres?* Et addit: *Ausa sacrum facere dextera, beneficium spondet.* Id est, Abrahami dextera ausa mactare Isaacum, plura beneficia spondet obuentura piæ parentum temeritati, vltrò iugulantium dilectum filium. Itaque aduerte primò desiderium pro facto reputasse. Præterea desiderium vt opus computatum, ait Basilius, esse promissionem diuinam beneficiorum largiendorum à Deo. Recognoscenda est hîc prærogatiua piissimi desiderij, quod dicitur non modò opus, sed sponsionem remunerationis diuinæ. Parum enim esset feruentissimo desiderio promissionem diuinam succedere, illúdque munificentissimè remunerare, nisi ipsummet desiderium operis, esset sponsio diuina largissimi muneris redonandi pro desiderio. Quasi sera foret diuina promissio, nisi imbibita foret in ipso desiderio. Vnde desiderium ipsum sponsio dicitur munificæ retributionis. Imò præmium, quod largitur Deus pro Abrahami desiderio: *Beneficium spondet*, inquit: quia tam magnum præmium pro desiderio largitur Deus, vt non tam videatur præmium, quàm gratia, quæ meritorum condignitatem aut antecedit, aut excedit. Vsque adeò enim excellens est præmium, pro desiderio donatum, vt gratuita donatio, & merum beneficium appelletur. Tanti æstimat Deus desideriorum merita!

Basil. Ingens pij desiderij præmium.

Ioannis 17. v. 4. Sic loquitur Christus Passioni proximus ad Patrem Deum: *Ego te clarificaui super terram: opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam.* At nondum id opus perfecerat, quia mors erat totius operis summa. Et morti proximus dixit: *Consummatum est*: Quo ergo sensu dicere potuit se ante Passionem consummasse omnia, quæ iussit illi Pater; cùm necdum perfecta essent? Nemo non mouet hoc dubium, quod aptè soluit Theophylactus hîc, aiens: *Quomodo autem consummauit hoc, cum nondum inceperit?* Respondet: *Quia fecit quod maximum omnium, & radicem bonorum omnium nobis substrauit dæmone victo, & se obiecto voracissimæ bestiæ, morti.* Nempe Christus se obiecit Passioni, & mortem tunc vel maximè desiderio desiderauit: ideò *se obiecto morti*, quasi iam mortem obiisset, verè dicit: *Opus consummaui?* Eodem vtitur verbo, quo vsus est in Cruce pendens, iam iam exhalans animam, & aiens: *Consummatum est.* Desiderium vehemens, & operi proximum sic computatur pro opere, ac si esset perfectum, & consummatum opus? 52.

Ioan. Quo sensu desiderium dicatur consummatio operis.

Theoph.

§. XII.

Sit homo in re virtutis piè quasi temerarius: & præsidio diuinæ gratiæ potens: homini impossibilia audacter intentet.

Solius Dei elogium est, se ipso plenum esse: creata omnia inanitate plena sunt; inde cognatus est illis defectus. Qui modò suspicit lunæ plenitudinem, mox defectum despicit, & luminis decrementa: neque vllum est in cælis astrum, cui aliqua eclipsis non suffuretur aliquid de plenitudine lucis. Homo ipse caducum esse habet, & defectibile: & quia se ipso plenus est, defectui maximè obnoxius est. Rarus est in quo dies pleni inueniantur, aut vita integra, aut plena opera: quisquis enim incrementa suscipit, vt patiatur decrementa necesse est. Timotheum virum sanctitate magnum aut inuenit, aut fecit Paulus, & tamen illum seriò admonet, 2. ad Timoth. 4. v. 5. *Ministerium tuum imple.* Super quibus verbis ait Anselmus: (si Anselmi sunt inter opera Anselmi inserta commentaria in Paulum.) *Ministerium tuum: id est, tui officij, imple, vt non sit in aliquo vacuum à bona actione tua; sed quicquid in eo debes agere, plenariè perficias.* Scilicet summa perfectio erit, si non sit in aliquo vacua; plena opera, plenum officij sui ministerium, plena omnia si in nulla re deficiant à tenuitatis humanæ vacuitate. Itaque integritas vitæ, & plenitudo operum, summum perfectionis fastigium dicitur à Paulo. Verùm quasi id non sufficiat, addit Tertull. lib. de Patientia cap. 3. Parum esse, vt quis officium suum impleat, nisi etiam plura præstet vltra sui officij obligationem. Neque enim plenam meretur laudem, qui plenè 53.

Officium suum implere eximia laus est.

2. ad Tim.

Anselm.

plenè satisfacit muneri suo, nisi adiiciat aliquid ad officij obligationem, vt adiiciat ad gloriam: nam quod superadditur ad plenitudinem officij, adiicitur ad gloriæ laudem, quæ non tam à plenitudine, quàm à superfluenti cumulo magnam admirationem, & plenam commendationem mutuatur. Itaque in illo cap. 3. totus est Tertullianus in prædicanda Christi patientia, quæ tametsi maximè enituit in eius acerbissima morte, eam planè omittit, aiens: *Taceo quod figitur, in hoc enim venerat. Numquid tamen subeundi morti etiam contumeliis opus fuerat? Sed saginari voluptate patientiæ discessurus volebat. Despicitur, verberatur, deridetur, fœdis vestitur, fœdioribus coronatur.* Omnem humanam æstimationem excedit muta patientia, quâ tenera Christi Dei caro crudeliter cruci affigitur, diris clauis manus, & pedes dirè terebrantibus; pendulum corpus suspendio luxatur, cruentis spinarum cuspidibus acerbissimè lancinatur Dei caput: Dolorum mera, & inhumana acerbitas, absque lethali vulnere animam atrociter extraxit, impatientiam doloris patientissimè tulit, & tandem deicidis doloribus moritur Christus. ô sublimissimam patientiam, quam stuporem insensibilem iudicaret inscius! Et commemorans Saluatoris patientiam, id tacitus omittit Tertullianus; & cætera commemorat ad commendationem patientiæ Christi Dei? Magna præterit, vt minora commendet? Planè videtur præuaricator, & aduersùs tantam patientiam inuidus. At consultissimè immanissimę crucifixionis, & diræ mortis patientiam omittit. Animum aduerte ad causam. *Taceo*, inquit, *quod figitur, in hoc enim venerat.* Nimirum Christus in mundum venit, vt crucifigeretur, & morte sua mortem nostram redimeret: hoc fuit Christi munus, hoc eius officium. Non ergo nimis eximia laus est, quod impleuerit munus suum. Numquid homo Deus potuit ministerium suum non implere? Quod de suo supererogauit, & adiecit ad patientiam, cumulauit ad laudem. Vnde minora, sed indebita patientiæ documenta ad maiorem Christi gloriam recenset Tertullianus. Nam patientia crucifixionis damna sentit solutionis, quod debito muneri supererogatur, gloriosiorem mereatur laudem, eò cumulatior existens, quò fuerat minus debita: ratio enim debiti eminentias gloriæ quasi suffuratur.

Supra debitum facere eximia laus est.

54. Tertull.

55. Eximiè sanctus audet ad impossibilia.

Cæterùm non est summa virtutis laus ministerium suum implere; id est, exequi quod quis debet; imò nec plura facere quàm debet, nisi quasi præstet quis, quæ non potest: plus hic ausus à summâ virtute est. Dicam Hispanè luculentiùs: *No es mucho hacer uno mas delo que deue; à de hacer mas delo que puede.* Nempe quisquis summè perfectus esse cupit, necesse est vt sit religiosè audax, & piè temerarius, animosiori audaciâ impossibilia intentans. *Nam si Deus sapiens, & potens, meritò in aduersariis sapientiæ potentiæque: id est, in stultitia, & impossibilitate materias operationis suæ instituit,* &c. Verba sunt Tertulliani lib. de Baptism. cap. 2. Itaque piæ operationis congrua materia, est impossibilitas apud homines: *Non tamen ideo cessandum est* (ait Philo lib. de Mundi Opificio,) *sed studio pietatis vel vltra vires audendum.* Nam vt scribit S. Chrysostomus: *Facilius est nobis per gratiam hæc impossibilia adimplere, quàm Iudæis per legem illa impossibilia.* Nescit diuinæ gratiæ vires, qui vltra humanam possibilitatem non audet, & facere non intentat ea, quæ impossibilia factu sunt: pietas enim transcendit vires.

Tertull.

Philo.

Chrysost.

Senarius homo princeps, & publicâ præfecturâ occupatissimus erat, & arcto familiaritatis nexu coniunctissimus Ennodio; causabatur occupationes ne Ennodio frequenter rescriberet, eiúsque negotia tractaret. Cui sic scribit Ennodius lib. 4. epist. 33. *Audiui quidem sæpe talia, sed confiteor non recepi: quia frequenter necessitates desideria transcendunt.* Scilicet qui ardenter desiderat, naturam vincit, necessitatem superat, & vltra id quod potest, operatur: nam amor supra possibilitatis vires audet. Lucæ 22. Saluator prædicit Petro trinam à debita fide defectionem: & audacter respondet Petrus: *Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire.* Ad quæ verba sic inquit Theophylactus: *Multa charitas animosum eum reddit, vt polliceatur, quæ sibi tunc impossibilia.* Nempe aduersùs inconstantiæ prædicationem, piè ferè temerarius præsumit constantiam, ei tunc (consequenti necessitate) impossibilem: neque enim scientia, & prædictio Christi Dei potuit irritari. At impossibilia intentare, ad impossibilia audere pietas est. Nam *Impotentem esse in opere, crimen est vitæ inertis*, ait S. Chrysostomus in Catena ad illud Lucæ 16. *Fodere non valeo.* Porrò impotentia nostra ad virtutem, inertiæ crimen est, & desidiæ delictum: pietas enim omnipotens est à gratiâ. 56.

Ennod.

Ad impossibilia audendum in re virtutis.

Luc.

Chrysost. Lucæ.

Ais, quis nisi temerarius præsumat ad impossibile? hoc ambitio potentiæ est, audacia pietatis non est. Nam si impossibile definitur: *Quod fieri non potest*: temere quis audebit facere, quod non potest fieri: Ergo impossibilia intentare non est animositas virtutis, sed temeritas vitij. Tunc desperatio, pia erit, & religiosa. Verùm *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Matth. 19. v. 26. Quæ verba sic commentatur S. Chrysostom. hom. 64. *Non enim eà de causâ, quæ apud homines impossibilia sunt, apud Deum possibilia esse dixit, vt tu desperatione confusus, quasi ab impossibilibus deterrearis: Verùm vt cùm magnitudinem virtutis perceperis, faciliùs rem aggrediaris.* Faciliúsne homo rem virtutis aggredietur, prænoscens esse impossibilem apud homines? imò desperatione confusus deterrebitur. At à difficultate, & quasi impossibilitate vires sumet virtus, & audentiùs præsumet, quia experientiâ didicit, sic animari ab omnipotentia diuina, vt possit dicere cum Paulo: *Omnia possum.* Ergo impossibilitas operis calcar addit ad operandum: ab impossibilitate facilitatem, & alacritatem mutuans. Nam quis non extendatur alacriter ad impossible, expertus à sibi assidente omnipotentia, fore possibile? Porrò difficultas operis virtutem acuit: & magnanimitas impossibilia ambit, possibilia contemnit. Quid gloriosius quàm vltra vires audere, & posse supra id quod potest? Hic fastus pietatis est, & pia virtutis ambitio. Aude, & poteris, quòd nisi audeas, non poteris. Planè hîc v. 9. & 10. piè audet Iudith imbellis fœmina, vltra robustorum audaciam, & transcendens fœmineæ naturæ possibilitatem, impossibilia humanæ virtuti intentat, & patrat: impossibilia vel temeritati virili in Holophernis castris audacter operatur: Principem virtutis Assyriorum puella obtruncat, fugat victrices acies, insultantes hostes passim fundit, ferit, occidit: spoliis potitur opimis, & impossibilem bellicosissimis ducibus victoriam, reportat fœmina. 57.

Matth. Chrysost.

Iudith.

§. XIII.

§. XIII.

Grande malum est inimicitias agere, etiam cum hoste, à quo nihil mali timeri potest.

58. *Inimicitias agere etiam in hoste imbecillo grande est malum.* INimicitiæ res sunt anxietatis plenæ, plenæ laboris,& ærumnarum; etsi desit periculum reprehensionis,ipse hostilis animus sui ipsius pœna est,& cruciatus acerbus,perpetuáque in animo tẽpestas.Si aduersarium ferire non vales,maleuolentiâ æstuas, fremis insanè: si ille aut non sentit ictus,aut sensisse dissimulat,in te reciprocatur plaga.(*Occidi virum in vulnus mihi, & adolescentulum in liuorem,vel in cicatricem mihi*, Gen.4.v.23. sic Chrysost.inibi 7.hom.20.)Quæ in illum moliris, angunt te, & vel occursum illius exhorrescis. Grande profectò malum inimicitias agere. Habere inimicum, inimicitiarum pœna est, à sapiente & præcauenda,& timenda. Vicerat, profligauerat Abrahamus quatuor Reges, & quidem victores; nec totas exeruerat vires suas, sed subitaneâ operâ domesticis seriùs comitatus reportauit victoriam. Auctus Abrahamus (si non opibus, quas oblatas recusauit,) aliorum Regum fœdere, quos tanto beneficio sibi deuinxerat, auctus victoriæ famâ,re benè gestâ,& supra hominis aduenæ fastigium;tamen anxiè timet: Deus illi apparet, & angorem excutit. Genes.15.v.1. *Noli timere.* Quid tunc timeat Abrahamus? Regésne,quos beneficio libertatis sibi deuinxerat? Hostes, quos prostrauerat? Planè quos victores vicit, semel victos profligaret clade truculentiore. Quid ergo Abrahamum angit? Suspicor cum P. Pereira hîc anxium esse, eo quòd inimicitias agat etiam cum hoste imbelli & tantâ clade prostrato.Non timet malum ab inimico,sed timet inimicitias,quod grande malum iure reputat. Valida Abrahamo suppetebant præsidia aduersùs hostes;sed inimicitiæ intestinum malum est exedens medullas, & perpetuus angor,& tabes animi.Bellum timet,quod in alios parat. Iob.20. v.23. *Et pluat super illum bellum suum.* Ac si dicat:Bellum,quod in alios gerit,aduersùs se ipsum gerit. Imber è cælo ruit, fatigat hominem, & madore infirmat. Sic à numine decretum est,vt super hominem pluat *bellum suum*.E cælo in ipsum ruit, ipsum angit,& excruciat miserè.

Genes. Chrysost.

Genes.

Pereira.

Iob.

59. Recuperauerat Iobus pristinum fastigium, & auxerat duplicatâ prosperitate;iam vigebat inclytus & regno, & opibus,& potentiâ. At præterita calamitas amicos verterat in hostes; nam quos vt amicos priùs colebat, iam probauerat inimicos. Ad quos sic fatur Deus, Iobi 42.v.8.Ite ad seruum meum Iob,& offerte holocausta pro vobis.*Iob autem seruus meus orabit pro vobis,& faciem eius suscipiam*.Agebat Deus,& seriò agebat de prosperando Iobo; & quando Iob gratulationibus occupabatur,& fruendum erat illi felicitatis partæ;negotium mandatur orandi? Túncne tempus vacan li sacrificiis, & precibus pro dolosis amicis? Addit Deus:*Et faciem Iob suscipiam*,parcendo vobis. Venia,quam Deus falsis amicis indulget,bonum Iobi est, vt planè dicat Deus, *se faciem Iobi suscipere*, vt illam largiatur? Porrò *faciem suscipere* est personam accipere: Hispanè: *Por hacer esta gracia à Iob casi fere acceptador de personas.* Scilicet grande beneficium Iobo confertur,eo quòd non solùm nõ puniantur eius dolosi amici, sed vt veniam impetrent,& in veteres amicitias redeant. Aduertis ad loci difficultatem: aduerte ad intellectum rei. Nihil erat, quod ab Eliphaz Themanite, & Baldad Suhite timeret Iob; Iob, inquam,superior regno, opibus, & potentiâ, quos ipse Iobus calamitate prostratus,ratione, quâ tunc pugnabant,deuicerat. Verùm Deus largissimè munificus in Iobum ad cæteras prosperitates,quibus eum cumulauit,hanc addidit,ne haberet inimicos.Vnde hoc beneficium totum in Iobum collatum est: & rectè *facies Iobi suscipitur.* Et Deus qui acceptator personarum nõ est, personam Iobi quasi accipit, vt magnum donum illi condonet. Neque enim illustrem patientiâ virum perfectè prosperat Deus, si inimicos aduersâ fortunâ factos,felix iam retineret.Nam agere inimicitias etiam aduersùs imbecilliores, & à quibus nihil timet,magna calamitas est.

Iob. *Magna Iobo præstatur gratia, vt non habeat inimicos etiam à se deuictos.*

Subdolus serpens deceperat humani generis protoparentes, & totam hominum massam astu corrupit; & à iustitiæ originalis arce deturbatos, miserandum in modum peccati plagâ prostrauit. Audi sententiam, quam Deus proprio ore fulminauit in serpentem, tantorum facinorum reum. Genes.3. v.14. *Et ait Dominus ad serpentem: Quia fecisti hoc,maledictus eris*,&c.*Inimicitias ponam inter te,& mulierem*.Et infrà: *Et tu insidiaberis calcaneo eius.* Pœna,quâ serpens mulctatur ob commissum flagitium, est inimicitias agere cum muliere,& insidiari Euæ. Hæcne Dæmonis pœna est, an mulieris? Mulier à natura imbecilla,culpâ pusillanimis, à plaga languida, infeliciter victa,prostrata miserè est. Quid timeat Dæmon à tam imbelli hoste? Mulier potiùs infausta timeat à tam cruento hoste, qui naturâ Angelus est, & quidem præpotens;viribus impar,astu horribilis, victoriâ insolens. Profectò hoc supplicium non vibratur in serpentem dæmonem,sed in Euam miseram. Et tamen vox Dei est ad Serpentem: *Quia fecisti hoc, inimicitias ponam inter te, & mulierem*, deuictam scilicet,*& tu insidiaberis.* Vt vel hinc liquidò cõstet,quàm grande malum sit inimicitias agere, siquidem Dæmon ipse,vel Dæmonum princeps,latâ sententiâ ob tantum crimen condemnatur à Deo, vt inimicitias gerat cum molli,ac fœmineo hoste.

60. *Vel mulier fæuus inimicus est.*

Genes.

Dauid hostibus cinctus Deum auxiliatorẽ sibi postulat.Psalm.34.v.2. aiens: *Apprehende arma, & scutum,& exurge in adiutorium mihi.* Deúsne eget scuto,& gladio, vt Dauidi auxilietur? Esto, gladio opus sit ad feriendum hostes; at scuto non eget Deus, quo se protegat. Quis enim adeò amens est, qui Deum ferire intentet? Insana foret temeritas, imò fatua insipientia. Num si Deo sint hostes,apprehendat scutum,necesse est quo se protegat? Etsi Deus nihil ab hoste pati possit, tamen ab inimicitiâ se debet protegere,& ab hostilitate ferè cauere? Saluian lib.2.de Guber.Dei. *Apprehende scutum,& corripe gladium;scutum scilicet ad protectionem,gladiũ ad vltionem.* Arripiat Deus gladium ad vltionem inimicorum: sed quia inimicos habet, protegere se debet scuto; non vt se tueatur ab inimicis,sed ab inimicitiis;non ab hoste, sed ab hostilitate? (loquitur Dauid de Deo more humano.) Ergo tu quãtumuis viribus valeas,caue, vt infandum malum, inimicitias agere etiam cum impotenti hoste. Nam ipsæ inimicitiæ, bellum est,quod in te pluet: quod timuit Abrahamus victor: pro quo facies Iobi suscipitur. Vides hic v.9. & 10. victrices Assyriorum acies, & inuictum Holophernem deuictum imbellis fœminæ manu?

61. Psalm. *Deus aduersus hostes nec tantum apprehendit gladium, sed etiam scutum.*

§. XIV.

Pœnam adulterat iudex, qui vnicum delictum multipliciter repetitâ pœnâ mulctat.

62. Seneca. QVædam morborum genera febribus leuantur: neque ideò non ex toto illis caruisse melius est. *Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo*, ait Seneca lib. 1. de Ira cap. 13. Simili modo, si ira iudicis repetito supplicio plectens iniquissimum reum, aliquando ex inopinato profuit ad eius emendationem, & timorem aliorum, non ideo salutaris est. Semel puniatur, qui deliquit semel: repetitæ culpæ repetita exigunt supplicia: nam secundum supplicium ob vnam duntaxat culpam, iustitia non est, sæuitia est. Vltima supplicia vltimis sceleribus, repetita repetitis ponantur, vt nemo pereat, nisi quem perire aut Reipublicæ, aut pereuntis intersit. Hoc vno iudex erit dissimilis medico, quod hic repetita remedia apponit ob grauitatem ægritudinis, aut culpam accersiti medici, quam non bene castigat semel acceptum pharmacum; at iudex vno supplicio vnicum culpæ morbum eluat: sæuitia bis punit semel commissam culpam. Nam qui supplicium repetit *Pœnam adulterat*, inquit aliorsum Basilius Seleuc. orat. 3. Profectò adulteratur pœna, quæ multâ repetitione incrementatur. Quin & adultera pœna est, quæ de libidine castigandi blanditur iræ, aut sæuitiæ iudicis; voluptas enim negotium adulterij est. Qui supplicium repetitione iterat, *pœnam adulterat*, & constuprat virginem iustitiam, quæ ab vnica punitione casta est; à multiplici, violatur libidine sæuitiæ. Vnica culpa vnius supplicij rea est, vnico supplicio reatus expungitur, nec pœna relinquat cicatricem vulneris nec memoriam facinoris. *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Isaiæ 43. v. 25. Quisquis perspicax est ad ea, quæ non sunt, cæcus est ad ea quæ sunt. Sit iudex ad delicta semel punita bene cæcus, ne sit malè perspicax. Nam sicut vna cæcitatis species est, non videre quæ sunt, sic alia planè est, videre quæ non sunt. Cæcè videt homo, quæ Dei perspicaciam fugiunt. Ne videat homo ad pœnam, quod Deum latet ad culpam.

(Margin: Seleu. Pœnam adulterat qui vnam culpam castigat bis. — Isaiæ.)

63. Adamus tanti delicti reus, exul mittitur è voluptatis paradiso in terram, de quâ assumptus est, nempe in suam patriam; vt peregrinetur in patrio solo, qui in paradiso extorris fuit ab innocentia, errore delicti. Præficiuntur à Deo iudices prouinciæ paradisi. Quinam sunt hi Præfecti? Geneseos 3. v. 24. *Collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, ad custodiendam viã ligni vitæ.* (locus nuper à me versatus, sed iuuat ad aliud thema illum ampliùs emedullare.) Meritò ferè conuenit inter expositores, non vnum duntaxat, sed plures Cherubinos Præfectos fuisse prouinciæ paradisiacæ, quod manifestè probat vox *Cherubim*, quæ in numero plurali est. Verùm quis non miretur, multos Cherubinos constitui, & vnũ tantùm gladium apponi? Malè plures armantur vno gladio. Fortè ab armamentario diuinæ omnipotentiæ, plures non suppetebant enses. Præstaret singulos Cherubinos singulis accingi gladiis. Quare plures adstant inermes? & cur vnus duntaxat armatur? Si arma aliquid valentiæ præstant armentur omnes contra humanam temeritatem, Quod si nihil ad id faciunt arma, nullus armetur. Planè exigua suppellex ad plures armandos duces, vnus tantummodò gladius est. Verùm si apud humanos iudices, iudex vnus plures habet gladios, ad iteranda pœnarum vulnera; apud Angelicos, vnus sufficit ad vnum supplicij vulnus. Nam vt sapienter S. Hieronymus in Ps. 62. & Zachariæ 11. Gladius Dei diuinam vindictam, seu punitionem significat. Diuinissimè ergo Deus paradisi Præfectos creat plures; sed vnum gladium, nempe vnam vindictam seu punitionem habeant: ne puniat vnusquisque, quod alius castigauit. Et ne quiuis nimio iustitiæ zelo multiplicatione supplicij *pœnam adulterare* videatur, vnum tantummodò gladium porrigit, hoc est, vnam vindictam, seu punitionem. Esto Angelica præfectura humanæ exẽplar: ne multi iudices habentes multos gladios, multas expetant pœnas pro vnius delicti culpâ. Punitum crimen, quod iam nullum est ad culpam, ne sit ad pœnam multiplex.

(Margin: Genes. Ad vnum supplicium vnus sit gladius. — Hier.)

64. Vetus & ardua disceptatio est, quare Deus, qui bis non iudicat in idipsum, orbi minitetur finale iudicium, in quo omnes mortalium reatus discutientur, & condignâ mulctabuntur pœnâ. Porrò Petrus, vt Ecclesiæ pastor vniuersalis, sic etiam conscientiarum iudex est. Ergo qui ritè à peccatis absolutus est à Petro, iniustè iterum appellatur ad tribunal supremi iudicij? Iniuria videtur fieri summæ Petri potestati? imò & Christi Dei æquitati. Expendenda sunt ad hanc rem diuinissima Christi verba, aliàs ad aliud thema multis expensa. Matthæi 7. v. 23. sic æternùm damnat Christus in die iudicij, æternæ damnationis reos: *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Num tantùm damnat Saluator eos, qui tunc, id est, in die iudicij, operantur iniquitatem, nec condemnat eos, qui iniquitatem olim operati sunt? Omittit quondam perpetrata flagitia, & recentia quæ tunc dãnandi committunt, duntaxat punit? S. Hieronymus ita fatur super his verbis: *Non dixit, qui operati estis iniquitatem, ne videretur tollere pœnitentiam; sed qui operamini, id est, qui vsque in præsentem horam, licet non habeatis facultatem peccandi; tamen adhuc habetis affectum.* Ergo in finali iudicio tantùm manifestanda, & punienda videntur peccata, quæ per pœnitentiam non sunt deleta, quod insinuare videtur S. Chrysostomus homil. 2. in Psal. 50. S. Hieron. in Isaiæ 64. S. Greg. 26. Moral. cap. 20. Magister, Durand. Viguer. Sonnius apud P. Henriquez 2. p. summæ lib. vltimo de fide hominis cap. 25. Saltem de eximiâ sanctitate viris, qui erunt iudices, id docet Origines homil. 21. in Numeros. Ecce tibi sententiam, quam innuunt locupletes scholarum Magistri. Scilicet etiam quandò Christus Deus omnium iudex, ostentabit summos diuinæ iustitiæ rigores repressos per tot annorum secula; tunc, tunc inquam, quando instar iracundiæ furoribus actus, fulminabit horrisona illa verba, quibus damnatos seuerissimè addicit æternis cruciamentis; hæc vox auditur: *Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* Non dixit, qui operati estis, ne videretur tollere pœnitentiam, & bis iudicare, vel damnare id ipsum. Christus Deus in terribili supremi iudicij die, obliuiscitur iudicata, & punita delicta, & humanus iudex eorum recordatur ad iterandam vindictam? Malè recordatur homo, eorum, quæ Deus obliuiscitur. Qui bis idem castigat, in se restaurat culpam, dum restaurat pœnam aduersùs iure insontem, iniuriè iterùm reum.

(Margin: Math. — An in die Iudicij publicanda sint deleta crimina per pœnitentiã. Hieron. — Chrysost. Hieron. Greg. Magist. Durand. Viguer. Sonni. Henriq. Orig.)

65. Numerorum 20. v. 11. Hebræa gens arescit in deserto

deserto ab aquæ penuriâ, nimia sitis rabiem ciebat; concitatur in Deum, obmutmurat in Moysen. Adest præsto Deus non merenti populo, & mandat Moysi, vt loquatur ad petram, quæ quasi vocem audiret, præstabit obaudientiam, & largum fundet aquarum imbrem. Moyses aliquantulum concitatior aduersùs rebellem gentem, coram omni
Numer. populo, *cùm eleuasset manum, percutiens virgâ bis*
Petra semel dura non est bis ferienda. *silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ.* Et confestim ac è saxo ebulliuit perennis fons, Deus offenditur Moysi, & grauissimam pœnam illi seriò comminatur. In quonam Moyses peccauit? Nec vacat, nec iuuat referre, quæ vsque ad fastidium commentatores tradunt. Quidam interpretes apud
Cornel. Cornelium censent, in eo Moysen peccasse, *Quòd bis percusserit petram, cùm semel tantùm debuisset.* At quam ob causam geminata silicis percussio imputatur ad culpam? Opportunè ad rem, petræ, aut
Laurer. Ceruer. silicis nomine intelligit Lauretus Ceruerienfis aut sanctos viros, aut duro corde homines, aut homines vtcunque. Ecce grandem culpam Moysis, Hebræi populi Ducis, quòd bis percusserit silicem, cùm vna sufficeret silicis percussio. Nempe magnâ pœnâ mulctatur Hebræorum Præfectus, eò quòd subiectum sibi silicem bis percussit, cùm sufficeret semel percussisse. Vna enim percussio, quâ punitur bruta silicis natura, sat est ad corrigendum eius petrinum ingenium. Ergo geminata vel silicis percussio, miraculum correctionis ferè impedir, Deum seuerè irritat, & cogit ad durum supplicium amicissimo Moysi infligendum. Pœnam adulterat, qui semel prædurum silicem, bis percutit. Geminata duritiies geminatas exigit pœnas: vnicè durus, semel emolliendus est. Qui secùs faxit libidine castigandi agitur, constuprat virginem Iustitiam, adulterat ius, subditum perdit, Deum offendit, & amplioris pœnæ reum se facit apud Deum, supremum iudiciorum iudicem.

66. Luc. 11. v. 52. Ait Christus: *Væ vobis legisperitis.*
Lucæ. Cyrill. Onerosa iurisprudentiæ officina. Ad quæ verba ita scribit S. Cyrill. *Reprobauit onerosam legisperitorum officinam.* Audis iudicum legisperitorum tribunalia, dici à S. Cyrillo onerosam pœnarum officinam? ibi cuduntur nouæ pœnæ, fabricantur repetita supplicia; inde paupertates, cruciatus, dehonestamenta, mortes. At tot, tantáque supplicia sæuiores aliqui iudices aduersùs reos producunt ex suæ Iurisprudentiæ officinâ, vt aliquando liceat censere, mortem esse blandissimam, aut mitiorem tribunalium pœnam. *Ne ter-*
Lucæ. *reamini ab his, qui occidunt corpus*, Lucæ 12. vers. 4. Et cur corporalis mors timenda non est à
Ambr. sæuo iudice? Luculenter inibi S. Ambrosius ait *Mortem supplicij corporalis esse defectum.* Ac si dicat: Qui apud seuerum & crudelem iudicem causam habet, qui reus est non tantùm criminis, sed etiam iræ iudicis, qui repetitam exigit pœnam pro vnicâ culpâ, ipsa mors, defectus supplicij est: nam defectus corporeæ vitæ eripit sæuo iudici materiam supplicij, quod sæpè repeteret, si corpus & vita suppeteret. Ergo bene cum reo actum est, si corporali morte punitus est; nam vna mors defectus est vlterioris supplicij, identidem repetendi. Caueat humanus iudex ab hac libidine sæuitiæ: nam vel saxum, id est prædurì, & sceleratissimi mores refutant repetitos ictus. Semel percuti, iustitia est; bis feriri propter eandem culpam, sæuitia est. Vt sit elogium vnius Holophernis, id est, turbulentissimi, sceleratissimi, & profanissimi hominis, bis percuti: *Et percussit bis in ceruicem eius*, vt dicetur hic v. 10. Quod ad-
Iudith. uersùs Holophernem ius est, aduersùs cæteros, iniuria est, iniustitia est. Quasi cum Holopherne agitur, qui sic tractatur.

---

§. XV.

Commentarius Literæ.

Vers. 11. *Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holophernis ancillæ suæ, & iussit vt mitteret illud in peram suam.*

Vers. 12. *Et exierunt duæ, secundum consuetudinem suam, quasi ad orationem, & transierunt castra, & gyrantes vallem, venerunt ad portas ciuitatis.*

IVDITHA tametsi virili animo prædita, non potuit non expallescere & exanimari, dum audacissimum pattat facinus, & quod bellatorem quempiam perturbaret, & deterreret: quare respirandi causâ tantillum resedit, totum enim quodammodò spiritum effuderat, dum semel, iterúmque acinacem vibrans, in neruosam ceruicem lethale ferrum abscondit. Quin & ipse angor periculosissimi facinotis, respirationem tantisper interecluserat. Nec parum laborauerat imbellis & delicata fœmina, dum è lecto in terram euolueret molem obesi cadaueris; & dum conopœum è cubilis tholo suspensum exoluit. Præterea quis dubitet Iuditham detersisse, si quid adhæresceret Holoherniani cruoris? Neque ego ambigo, quin deuotas Deo gratias tunc egerit de felicitate patrati facinoris, diuinámque opem implorarit, vt incolumis remearet ad suos. Expectauit etiam vt Holophernis caput, totum stillaret sanguinem, ne dum repeterent Bethuliam, ab cruoris instillari indicio proderentur. Præstolatur etiam consuetam exeundi horam. Exiit itaque opportuno tempore, & clauibus reseratâ ianuâ, ferale Holophernis caput tradit Abræ suæ, iubens vt illud mittat in peram, in quâ cibos deportarat ad Assyria castra: refertque in eâdem gratissimum epulum Bethuliensibus, quo diuturnam sitim, & famem abundè depulerunt. Tunc ipsa cum Abrâ suâ per media hostium castra sine vllius impedimento, aut suspicione transiuit feliciter, & circuiens vallem, in qua se lauare consueuerat, sospes peruenit vsque ad Bethuliæ portas. 67.
Iuditha sese colligit à facinore.

Dubitat Dionysius Richel, quomodo fieri potuit, vt hac nocte non interpellaretur Iuditha ab exploratoribus Assyriis, cùm ad triduum tantummodò habuerit exeundi facultatem, vt constat ex cap. 12. vers. 6. & in die quarto, occiso Holopherne egressa sit, vt habetur eodem cap. 12. vers. 10. Dionysius existimat, visam non fuisse à custodibus, quia circuiuit vallem, ne exploratores offenderet. Profectò cùm peruulgatum fuisset in toto exercitu Iuditham valde placuisse Holopherni, & breui morâ se tradituram Assyriis totam Iudææ prouinciam, haberéque facultatem à Principe noctibus exeundi quocunque vellet, parùm curarunt, an transactum esset priuilegij concessi tempus, an nondum impletum. Neque enim tam stricta & angusta sunt priuilegia Principum erga charissimos & familiarissimos. Præsertim cùm penderet ex arbitrio Iudithæ, facultatis tempus ad nutum prorogare: Sic grata fuerat Holopherni! Sic rem Assyriotû videbatur agere Iuditha! Imò sic obbru- 68. Dionys. Iudith.

tescere solent amantes, seu amentes, vt hostilis fœmina omnia moderetur ad nutum!

Vers. 13. *Et dixit Iudith à longè custodibus murorum: Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israël,*

Vers. 14. *Et factum est, cùm audissent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis.*

Vers. 15. *Et conuenerunt ad eam omnes à minimo vsque ad maximum: quoniam sperabant eam iam non esse venturam.* Postquam Iudith cum ancilla per vallis circuitum Bethuliæ portis appropinquauit, eminùs clamare cœpit, vt confestim aperirent vrbis portas. (Securè potuit eleuare vocem, cùm longiùs distaret ab Assyriis.) Et vt id alacriùs faciant, iubet illos gaudere, cùm res ex Hebræorum voto perfecta foret. Sed notanda sunt eius verba: *Aperite*, inquit, *portas, quoniam nobiscum Deus.* Non dixit, quoniam cæsus est Holophernes, & parta victoria, sed quoniam nobiscum est Deus, præsentiam Dei æstimans, quasi securitatem victoriæ, triumphi. Statim custodes aduocât Bethuliæ Senatores, quos presbyteros vocat; cùm vt lætum nunciũ illis prius intimaretur, tum quia vel apud ipsos erant vrbis claues, vel saltem ipsis incõsultis, noctu præsertim, vrbis portas nemini aperire licebat. Statim eâ ipsa intempestæ noctis horâ omnes vndique confluxerunt: *Quoniam sperabant iam iam non esse venturã.* *Sperare* propriè de rebus lætis dicitur; proinde Lyranus censet valdè impropriè hîc accipi τὸ *sperare* pro *timere*. Quasi verbum *sperare* etiam apud Latinissimos nõ accipiatur pro timere rem aduersam & tristem. Sic vsurpatur à Virgilio 4. Æneidos, & ab Herodiano li. 8. & à Sophocle, & Thucydide, vt testatur Serarius, & Tirinus. Concurrerunt quidẽ ad eam omnes è senatu, & plebe, *omnes* inquam, multi admodum, expectatione suspensi quid illa boni nuncij afferret: eò quòd iam non sperabant eam esse venturã; tametsi necdum agebatur quinta dies, quæ fuerat meta promissæ liberationis. Sed in graui ærumnâ expectantibus, vel perbreuis mora longissima est. Septuaginta sic exscribunt: *Quoniam præter opinionem erat eis vt veniret ipsa.*

Sperare pro timere.

Lyran. Virgil. Herodian. Sophocl. Thucydid. Serar. Tirin. Salian.

Vers. 16. *Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuersi: illa autem ascendens in eminentiorem locum, iussit fieri silentium. Cùmque omnes tacuissent,*

Vers. 17. *Dixit Iudith: Laudate Dominum Deum nostrum qui non deseruit sperantes in se:*

Vers. 18. *Et in me ancillâ suâ adimpleuit misericordiam suam, quam promisit domui Israël: & interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte.*

70. Cùm peruulgatum esset Bethuliæ Iuditham aduenisse è castris Assyriorum, lætumque portasse nuncium vniuersi auiditate illam videndi, & audiendi, confluxerunt, & accensis luminaribus ad lucernandam noctem, eam circumcirca omnes circundederunt. Tum Iuditha videns vniuersos ad se conglobatos, in sublimem ascendit locum, & silentio imperato, quasi è suggestu, vt votis populi satisfaceret, verba habuit plena dignitatis, & religionis plena, quibus ad laudes gratésque Deo agendas Bethulienses excitat. Nihil ex illo præclaro facinore sibi arrogans; sed totum illud diuinæ misericordiæ, & felicitati attribuit. Fatetur autem se futile instrumentum fuisse, quo Deus rem confecit maximè optatam, nempe cædem Holophernis infensissimi & potentissimi hostis. Quod autem ait, *In me compleuit*, &c. idem est, ac *per me*. Sic statim dicit, *& interfecit in manu mea hostem*, id est *per manum meam*. Sæpe vtitur Scriptura sacra hoc modo loquendi; imò vbi non? Ita vulgò interpretes.

Vers. 19. *Et proferens de perâ caput Holophernis, ostendit illis, dicens, Ecce caput Holophernis principis militiæ Assyriorum, & ecce conopæum illius, in quo recumbebat in ebrietate sua, vbi per manum fœminæ percussit illum Dominus Deus noster.* Scilicet vt indubitatam fidem sibi adstrueret, magísque excitarentur Bethulienses, non tantùm rei auditu, sed ipso etiam visu, ex ancillari pera caput Holophernis depromit, & ostendit populo pulchrum spectaculum fœdi capitis. Verùm quia multis incognitus erat Holophernes, vel saltem pallor mortis, & cruenta cædes Herois fœdauerat ora, ne fortè cuiuspiam gregarij militis putaretur caput, ideò promit etiam conopæum, *ex purpurâ, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextum*, quæ erat regia Imperatoris suppellex, vel aliquibus nota, vel saltem quæ omnibus indicaret, virum esse principem, qui eiusmodi pretioso conopæo vtebatur.

Iudith. 10. v. 19.

Vers. 20. *Viuit autem ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem; & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra.*

Vers. 21. *Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.*

Cùm tot tantáque eluceant in hoc illustri facinore, quæ exuperant humanas vires & consultionem (præsertim fœminæ) prudentiam, & prouidentiam longè excedant, prudenter Iuditha iuramenti 71.
interposita religione, id totum adscribit diuinitori Dei prouidentiæ, & tutelaris Angeli auxilio, quem aut aspectabili quadam specie sæpè oculis vidit, aut saltem indubio experimento cognouit. Quis enim aliter crederet pulcherrimam fœminarum, solam & inermem à petulantia militis vndequaque circumfusi, noctu præsertim, tenebris lenocinantibus stupro; à contubernio impurissimi Imperatoris ardenter incensi Veneris faculis, illibatum retulisse pudorem? Quin & incredibile esset imbecillam fœminam rem tentare, quæ veterani cuiuspiam bellatoris audaciam deterreret, & constanti animo perfecisse, ad suæ gentis gloriam, & exteræ inuidiam. Vnde Nouatores, qui humanis oculis rem Dei metiri ambiunt, fidem elęuarunt huic egregio facinori, & hanc historiam, piam fabellam, aut tragicomœdiam indigitant hæretica licentia. Nesciunt insani, nesciunt quantas vires habeat diuina virtus, quæ futilia & penè nulla instrumenta eligit ad patrandum res magnas. Itaque Iudith præsidiarij Angeli patrocinio obarmata, & diuiniori præsidio tuta, è patriis mœnibus egressa fuit ad Assyria castra, ibi defensa, indidem tutò educta, & perducta ad suos incolumi, & felici reditu, post patratum periculosissimum & illustrissimum facinus.

Quis fuerit hic Angelus, qui Iudithæ adfuit, vt 72.
illi abesset omne periculum vitæ, & pudoris, dubium est. Antiqui expositores taciti hanc quæstiunculam prætereunt, præterit, & Sanctius, præterit & Emanuel Sa. Verùm Serarius quæst. vltima non definit an fuerit Angelus custos Iudithæ proprius, an Raphaël Tobiæ comes, an Gabriel vti apud Danielem 9. neque Salianus, neque Tirinus id definite audent. Asserunt tamen vnum fuisse è primoribus Angelis. Ego quidem suspicor primorum principem fuisse, Michaëlem inquam. Porrò cùm in Iudithæ præsidio res publica ageretur, in qua veri Dei sacra, Hebræorum religio, & templi sanctitas vertebatur, quæ omnia labefactare, & cõuellere

Serar. Daniel. Salian. Tirinus.

Quis fuerit Iudithæ Angelus.

uellere Holophernes adnitebatur; inde verosimile est Michaëlem fuisse, qui dux, & patronus Iudaicæ olim Ecclesiæ fuit, vt constat ex Rabbinis apud
Georgius. Franciscum Georgium Tom. 1. sect. 5. probl. 343. qui Iudithæ, atque adeò totius rei Iudaicæ tutelam ex munere suscepit.

Quod autem Iuditha ait, *sine pollutione peccati* reductam, non tantùm id accipiendum est de iactura pudoris, quæ intacta, & illibata, rediit ad suos sed neque dehonestatâ esse labe mendacij, (de quo multa suprà diximus,) ne præclarissimum facinus deuenustetur, & polluatur, & conspurcetur multiplicis, præmeditati, & indecori delicti fœditate. Concludit ergo Iuditha suam ad Bethulienses orationem, eos adhortans, vt pro tanto munere debitas gratias Deo agant, inchoans illud Psalmi 117.
Psalmo. *Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Et cùm hic Psalmus in
1. Paralip. gratiarum actionem decantatus sit, 1. Paralip. 16.
Esdræ. vers. 34. & 41. & lib. 1. Esdræ cap. 3. vers. 10. & in
Iudith. hoc cap. 13. vers. 21. suspicatur Sanctius solenne
Sanct. & familiare olim fuisse Hebræis hoc psalmo vti ad agendas Deo gratias pro insigni aliquo beneficio, sicut nunc Christiani vti solemus hymno, *Te Deum laudamus*, &c.

---

§. XVI.

Victoria, quæ est felicitatum humanarum maxima, timenda est, vt ærumnosa molestia.

75. PLanè fucata est mundi gloria, personata felicitas est, dolosa prosperitas veràque calamitas, & quæ felicitates mentitur. Si tibi ab experientiâ non credis, saltem crede Deo per Isaiam 49. v. 8.
Isaiæ. dicenti: *Hæc dicit Dominus: In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui.* Quam vocem ingeminauit Paulus 2. Corinth. 6.
Corinth. v. 2. Scilicet cùm placidè ageres, *in die salutis, sa-*
Glossa. In prosperitate opportunius est auxilium, quàm in calamitate. Greg. *lutis*, inquam, humanæ, ait Glossa, id est, quando bene vales, quando bonis omnibus affluis, quando ridente tibi fortunâ prosperaris: nam *salutis* nomine quicquid robustum, quidquid faustum, quicquid gloriosum est, significari, docet Gregor. 20. Moral. 23. Ergo ait Dominus Israëlitico populo: Quando felicitate gloriosus sis, & salute robustus, tunc auxiliabor tibi: sed tunc non opportunum erit auxilium, nec illud magno æstimabitur. Non præbes auxilium tempore inopiæ tristis, infelicitatis diræ, ægritudinis anxiæ; & in die prosperæ salutis, & faustæ prosperitatis, auxiliaturum te tuo populo promittis? Rides Israëlem, & ironicè loqueris? Imò seriò, & opportuniori tempore auxiliabor tui, *in die* prosperæ *salutis*: quia tunc humana natura plus eget auxilio Dei. Cùm inopiâ laborabas, ipsa inopia auxiliabatur tibi: cùm inhonoratus erubescebas, ipse rubor suppetias dabat; cùm ab hoste superatus cecidisti, ipsa infelicitas præsidium tibi fuit; cùm doloribus anxius ægrotabas, ipsa infirmitas auxilij instar erat. Quando verò gloriosâ felicitate, & lætâ valetudine frueris, tunc opportunè auxiliabor tibi. Nam difficile est ridenti fortunæ non succumbere, & stare rectum hominem in cuius humeros gloriæ pondus incumbit. Quid enim magis inglorium, quàm humana gloria, quæ in fauillam soluitur, & euanescit? hominum salus, & valentia, planè inualentia est, & defectus virium.

Iob 3. v. 17. *Ibi requieuerunt fessi robore.* Altè 74.
dictum: verùm quis à robore fessus est, & non po- Iob.
tius ab imbecillitate? *Nam in mundo fortes robore, non fessi dicuntur*, ait Strabo hîc. A robore enim Strabo.
nemo viribus deficit; imò à robore robustus, & A robore
vegetus euadit; & sic indefessus. Verùm aduerte, imbecillitas
quod humanum robur imbecillitatis instar est; & est.
sic viri isti præpotentes, & validi non fatigantur, & cadunt ab imbecillitate, & impotentiâ; sed à potentiâ, & robore fessi sunt: ab humana gloriâ inglorij, ab humano *robore fessi*, ab humana salute infirmi. Ergo felicior gloria, & robustior salus, magis indiga diuini auxilij est. Luculenter ait Propheta populo Dei fausta vaticinans: *Tempore opportuno, in die salutis auxiliatus sum tui.* Ac si infeliciori calamitate, & ærumnosâ infelicitate durius tunc affligeretur populus. Nam robusta salus, & fausta felicitas plus egent fauore, & auxiliis Dei.

Deuicerat Abraham solis vernaculis stipatus, 75.
quatuor Reges, manubiis opulentos, robore valentes, & insolentes victoria, prædam egerat opimam, & regiam Abrahamus. Tunc honore auctior, præsidio quinque Regum potentior, victoriâ gloriosior extitit: prostrato hoste, & viri potentiâ publicatâ, sociorum fœdere securus erat. Et mox apparet illi Dominus, & ait Genes. 15. v. 1. *Noli ti-* Genes.
mere Abraham, ego protector tuus sum. Emphaticè Felicitas
dicit: *Ego protector tuus.* Ne timeas, meum auxi- victoriæ ti-
lium expertus es, in posterum etiam experieris. menda est.
Protector Hebraïcè dicitur, *Scutum, vel clypeus* ego te protegam, & vt clypeo tegam. Si qui hostiles ictus in te vibrentur, ego scuti ad instar illos priùs excipiam, & retundam, tua mala me priùs pulsabunt, & ferient, quàm te. Securus viue, noli timere. Quid tunc, quæso, timeat victor Abraham? Cùm in medios, & aliàs victores hostes irruit ferè temerarius aduena, & quasi in certam mortem & sui, & suorum; non animatur, & spe victoriæ pauor depellitur; & re pacatâ, victoriam adeptus, victoriæ felicitate, & triumphi gloriâ illustris, iubetur esse bono animo, & illi seriò dicitur; *Noli timere.* Quid tunc timeat? inopiam? ditissimus est: infamiam? illustrior est, & regum detriumphator: timeat hostes? Vel ipsâ victoriâ insolentes Reges solus vicit, iam in societatem quinque Regum adscitus, iure timebit? Quid timet Abrahamus victor? Profectò ipsam victoriam timet. Vnde adhuc recenti victoriâ illi è cælo dicitur: *Noli timere Abraham.* Inter mundanas felicitates felicitatum maior, victoria est; ergo à maiori prosperitate timendum est: quia maior felicitas molestior est maiori infelicitate. Vel ipsa victoria lenociniis compta, & plena fuco est: Specie tenus iucunda, & placida, medullitùs insuauis, & molesta.

Prospero Marte pugnabat Iosue contra Palæ- 76.
stinos, iam aduersas phalanges expugnabat; sed vetabat occasus Solis, ne illo conflictu actum esset vnà de hostibus. Tunc animosiori voce, quàm homini par erat, impetiosè dixit: *Sol, ne mouearis contra Gabaon.* Iosue 10. v. 12. Quâ voce attoniti
insolenter, stetère cæli, & celeres inhibuère cur- Iosue.
sus, stupente Orbe. Itaque iubente homine stetit Felicitas
Sol; sed nescio an ligatus obedientia hominis, an molesta.
mulctatus digno supplicio. Quia fortè victoriæ inuidus solito velocior se se præcipitabat in Occasum. *Sol*, (ait Basilius Orat. 30.) *producebat cur-* Basilius
sum, vt victoriæ tempus eriperet. O Sol cur velo- Seleuc.
ciùs festinas? permitte Dei hostes penitùs debellari. Misereris ne Palæstini deuicti, an inuides Israëli victori? Hæcne occasio vt concitatiori euoles cur-

su: Imò opportunior occasio est, peracutè ait Basilius Seleucianus supra: *Victoria potius tempus extrahebat Sol, vt ne* (Israëlitis) *diuturniori victoriâ fatigatus molestiam crearet.* Victoria fatigat? molestiam creat victoria? Victo, inquam, molesta victoria est, non victori. Nam victoria est heroum decus, regnorum stabilimentum, opimioris prædæ possessio, Imperatorum gloria, deliciæ victoris, & augustior felicitas. Ita est. At humana est felicitas, & sic angoris, & molestiarum plena victoria est, & molestè fatigat non tam victum, quàm victorem. Vnde Sol vt est oculatior & perspicax rerum humanarum inspector; *produxit cursum, vt victoriæ tempus eriperet, ne diuturniori victoriâ fatigatis* Israëlitis *molestiam crearet.* Et sic opus fuit, vt Iosuanâ voce sisteretur. Istiusmodi est prosperior felicitas, quia humana. Qui victoriis insolescit, sensu caret, & molestiis insolescit. Penitùs inspice victoriam, & à victoriâ timebis, vt prudens Abrahamus; non superbè intumesces, vt Nabuchodonosor stolidus. Victoriâ molestè fatigatur Iosue: Excelsus Abrahamus à victoriâ pusillo corde timet, & Iuditha hîc v. 11. truncato Holopherne timet magis, vt in Literæ commentario aduertimus. Timeat, timeat à fastigio felicitatis, quia vt ait Seneca epist. 19. *Ipsa altitudo attonat summa.*

Basilius Seleuc. — Victoria fatigat. — Iudith. — Seneca.

§. XVII.

Superioris propinquus sanguine, aut familiaritate, sæpè impunè delinquit, qui verò hominem non habet adiutorem, imbecillius est.

77\. PRopinquitas aut necessitudo cum Præfecto, securitas est ad delinquendum: Impunè peccat qui Præfecti propinquus est, nam consanguinitas aut amicitia hebetat Iustitiæ gladium, aut declinat innoxiè. Supplicium nescit propinquos, ignorat amicos, sæuit in extraneos. Iratus quondam Deus in gentem Hebræam, & dura minitans: sic minas concludit, Oseæ 2. v. 15. *Et dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem.* S. Hieronymus ibi, non *vinitores*, sed *Principes* scribit, Ribera, *Gubernatores.* Locus planè difficilis. Quasi dicat Osee: Principes & Gubernatores tui non erunt exteri, aut alienigenæ, sed erunt compatriotæ tui, ex eodem loco, ex eadē vrbe: Et tunc vallis Achor, in qua apud Iosue c. 7. v. 24. acerbissimè sæuitum est contra Acham, erit ostium tuæ spei, vt plures exponunt: id est, execrandum Achami furtum, & sæuissimum supplicium, erit motiuum sperandi. Sententia obscura, & planè ænigmati similis. Sed clarescit locus obscurus ab expositione morali. Ait enim Propheta: Dabo Israëli Principes, & Gubernatores ex eodem loco; & ita propinquos, familiares, & affines populi. Vnde tanta impunitas in delinquendo nascetur, vt crudele illud supplicium, quo in valle Achor castigatus fuit Acham; non modò non terrebit eos, sed spes erit ad peccandum. Adeò securè delinquent habentes principes, & gubernatores ex eodem loco; vt crudelius supplicium eos non terreat, sed excitet ad delinquendum, propter impunitatem, quâ gaudent; quia habent principes & gubernatores familiares, & propinquos, vtpote ex eodem loco. Quod immanius supplicium fulminari potuit contra populum idololatram, quàm immunitas ad peccandum, & impunitas ad delinquendum? Hæc sæuior ira est: sed quâ mirè expressit Osee indulgentiam gubernatorum erga sibi propinquos, & amicos, in quos sæuire nesciunt, sed miris artibus liberare satagunt, iura interpretando ad arbitrium, aut potiùs illudendo, ne castigent familiares, aut amicos.

Iudicis propinqui impunè delinquunt. — Oseas. — Hieron. Ribera. — Iosue.

Cæterùm Deus ipse (nostro concipiendi, & loquendi modo,) sibi olim cauebat ab hac propinquitate, vt seueriùs animaduerteret in delinquentes. Osee 11. v. 9. *Quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem.* Quæ verba sic exponit Glossa: *Quia sanctus sum, ideo non ingrediar ciuitatem.* Sed quorsum cùm Deus dura supplicia ciuitati minatur, pollicetur se non ingressurum ciuitatem? Ad hæc; quare Deus, quia sanctus est, non ingredietur ciuitatem? num si in ciuitate habitauerit, polluetur ciuium moribus? Quid? non puniet flagitia delinquentium, vt fuerat comminatus? Num si Deus vnus è ciuibus sit, necesse est, vt habeat propinquos, & familiares, in quos ferè nunquam animaduertitur? Ergo, ait Deus, vt flagitiosos puniam, quod minatus sum: *non ingrediar ciuitatem, hoc est,* (ait S. Hieronymus hîc:) *non sum vnus de his, qui in vrbibus habitant?* Itaque Deus, vt flagitiosam vrbem seueriùs castiget, pollicetur se nunquam fore vnum è ciuibus, ne propinquitate quasi coactus, permittat esse impunes eius propinquos: (sic loqui liceat de Deo humanæ tenuitati. Agimus enim de Deo, rudi nostro modo concipiendi.) Tanta est propinquitatis vis ad impunitatem! Vnde qui propinquum habet Præfectum, nūquam reus est: nemo in illum quicquam audet; habet enim emolumentum societatis suæ. *Væ soli:* in quem quiuis bacchatur impunè. Quid imbecillius quàm homo solitarius? 78.

Osee. — Glossa. — Præfecti cōpatricia impunè delinquit. — Hieron.

Consimilis fuit prædicatio Christi, & Ioannis Baptistæ; imò Ioannes acerbiùs inuehebatur in mores populi, quàm Christus, qui mitiùs agebat, & tamen in Christum quiuis audebat, aut contumeliis illum lacessere, aut lapidibus petere. Causam indicat Orig. hom. super illud Ioann. 1. *Miserunt Iudæi*, &c. Scilicet Ioannes propinquus erat Sacerdotum, apud quos summa tunc erat potestas, at Christus solus erat, neminem habebat patronum, defensorem nullum. Adeò vt dixerit Tertullianus lib. de Orat. cap. 7. Tentatio, *Diaboli est infirmitas.* Quem locum alibi per otium verso. Et quidem difficile est, quâ ratione ausus planè temerarius, quo Dæmon Christum Deum tentare non est veritus, dicatur tentatoris imbecillitas: Porrò *ductus est Iesus a Spiritu* (id est, Dæmone, vt commentantur non pauci expositores:) *in desertum, vt tentaretur à Diabolo*, Matth. 4. In solitudinem deducit Dæmon Christum Deum, vt eum ibi tentet; Christum, inquam, alioqui destitutum humano fauore, odiosum Sacerdotibus, offensum Scribis, populo non admodum gratum, procùl abigit à propinquis, à discipulis, vt certamen ineat in solitudine cum Iesu solo. Quod aduertit Theophylactus ibi: *Ducitur autem Iesus in desertum, vt ostendat nobis, quòd Diabolus tentet nos, quandò viderit solitarios, & non ab aliis adiutos.* Vnde etsi temeraria & insolens audacia Dæmonis videatur adoriri hominem, quem paulò antea à Patre Deo audierat in Iordane esse eius filium vnigenitum, tamen quia illum duxit in desertum, vt hominem solitarium, & hominem fauore destitutum inuaderet, dicitur à Tertulliano, quod eiusmodi tentatio, *Diaboli est infirmitas.* Profectò multâ admiratione digna est hæc sententia. Scilicet pugnat Diabolus cum homine armato totius sanctitatis armis; cum homine

79\. Infirmitas est decertare cū solo. — Orig. — Tertul. — Matth.

ipsâ

ipsâ diuinitate cataphracto, totâ impeccabilitate defenso, totâ omnipotentiâ munito; id est, cum Christo homine Deo; & eiusmodi tentatio, *Diaboli est infirmitas*? ita dicitur à Tertulliano: quia Dæmon cum solitario decertat: nec ab aliis adiuto, vt ait Theophyl. Adeò enim infimus est, qui solus est, & humano fauore destitutus, vt illum tentare, seu certare cum illo, imbecillitas sit decertantis, & tentantis dedecus? Non potuit elegantiùs res exprimi?

80. Exod. Singularis est Caietani explicatio, loci alioqui facilis, Exod. 32. v. 27. & ab eius commentatione difficilis. Iratus Deus, & vnà Moyses, in populum Hebræum, brutum vitulum brutâ idololatriâ adorantem, sic Moyses ait: *Hæc dicit Dominus Deus Israël. Ponat vir gladium super femur suum: Ite, & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Et statim subiungit sacer textus: *Feceruntque filij Leui iuxta sermonem Moysi: cecideruntque in die illa quasi viginti tria millia hominum.* Quibus mox gratias agit Moyses pro vltione, zelo Dei factâ, pollicetúrque illis præmia Deo digna, sic inquiens: *Et ait illis Moyses: Consecrastis manus vestras hodie Domino; vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Certum & indubium videtur, Leuitas gladio & potestate Dei armatos, desæuisse in fratres, in familiares, & amicos, & cruentâ cæde propinquos peremisse: nam id mandatum Dei planè sonat; & id factum asserit Moyses, & gratias illis agit, eò quòd neglecto naturali amore, non pepercerint aut filiis, aut fratribus, aut propinquis. Si hoc certum non est, nihil fixum, & certum in Scripturis est: neque euidentius affirmari potuit. Ast experientiis quotidianis discimus Iudices, & Præpositos beneuolentiæ arte torquere leges, & ingeniosè interpretari iura, ne puniant sibi familiares; illósq; sic eximunt à rigore supplicij, non violato iure alioqui apertissimo. Tanta est sagacitas ingeniosi affectus erga fratres, & propinquos! Verùm in præsenti casu Exodi, adeò res tota perspicua est, vt nemini dubium esse videatur, quin vsque ad internecionem sæuitum sit in propinquos; nullâ ingenij arte id excusante. Sed verba Caietani subiicio, vt mirè elucear Præfectorum ingenium ad liberandos sibi propinquos. Retulit Caietanus, quæ exscripsi verba Exodi; & sic ait: *Mandat ergo Moyses omnes occurrẽtes occidi, nullius necessitudinis ratione habitâ. Et cum huiusmodi executione stat, quòd nullus occisus fuerit frater, nullúsq; socius, nullúsque vicinus, si nullus horum occurrerit in viâ.* (Legat qui volet totam Caietani expositionem ad rei euidentiam, quæ omitto, quia multa sunt.) Disertè Deus mandauit, vt vnusquisque diuinâ potestate acceptâ, trucidaret fratres, & propinquos; id factũ esse, ait Moyses, & gratias agit pro animosâ vindictâ. Et tamẽ ars nõ defuit, quâ aliqui Leuitę Præpositi ad vltionem, fortè nullũ peremerint propinquorum. Scilicèt mirarer ego, quod Præfectus, etiã à Deo electus ad vindictam, imò & vltione iam dilaudatâ, sæuiret in propinquos: Nec inuenirer artẽ, quâ eosdem aut excusaret, aut omitteret impunes. Quo planè constat, quàm verè dixerit Osee, *Dabo ei Principes seu gubernatores eius ex eodem loco; & vallem Achor,* (id est, terram supplicij,) *ad aperiendam spem.* Ac si dicat: propinqui gubernatoris securi erunt à supplicio, immunes à reatu, metum in spem commutabunt. Quod licet videre hîc v. 12. in Iuditha, familiaritate Principis securâ ad impunè eundum, & redeundum quà velit. Nihil timetur à Principis familiaritate coniuncto; ac si non possit delinquere.

Ingeniũ iudicum ne puniãt propinquos.

81. Caiet.

Iudith.

§. XVIII.

Non bona suspicio leuiter concepta, graue famæ detrimentum est, & quasi præpropera damnatio.

Facilius est excludere perniciosè conceptas suspiciones, quàm regere: & non admittere, quàm admissa moderari. *Nam cùm se in possessione posuerunt, potentiora Rectore sunt, nec recidi se, minuive patiuntur.* Deinde ratio ipsa, cui fræni traduntur, tamdiu potens est, quamdiu non inquietatur suspicionibus. Quas si semel mens admisit suspicando inquieta, vanísque agitata causis, & sibi affricat temeræ suspicionis delictum, & innocentem culpat suæ suspicionis ignominiâ. Præfectus nimis indulgens leuissimis suspicionibus *Simillimus est ruinis, quæ super id, quod oppressère, franguntur.* Vel leuis suspicio proximum infamans, non leue malum proximi est, graui pœnâ luendum. Nam infamia suspecti delicti, confinis est contumeliæ iam perpetrati flagitij: Quis nisi incautus fidat quidpiam apud se suspecto? Quid quæso plus præstaret nota infamia publicati facinoris? Adde quod, quem occulta mentis suspicio culpat, nec auxiliari valet opportuna excusatio, nec innocentiæ probatio à reatu defendere potest: nam bonitas secura est, nec suspicatur malitiæ suspiciones. Vnde qui reus delicti non est, fit perpetuus suspicionum reus, quibus perniciosè culpatur, infamatur, inquietatur. Nam vt bene S. Chrysostomus in caput 7. Matthæi, suspicio proxima est iudicio, & condemnationi.

82. Seneca lib. 1. de Ira, c. 7.

Suspicio proxima est condemnationi.

Seneca supra c. 1.

Chrysost.

83. Matth. Matth. 7. v. 1. *Nolite iudicare, vt non iudicemini:* Et, *In qua mensura mensi fueritis remetietur vobis, Quid autem vides festucam in oculo fratris tui,* &c. Verba planè specie tenus simplicia, & vulgari experientiâ nota; at si penitus inspiciantur, altè conceptuum grauida. S. August. lib. 21. de Ciuitate Dei cap. 11. sic addubitat, hæc verba expendens: *Dicunt aliqui, quomodo verum est, quod ait Christus: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, si temporale peccatum supplicio punitur æterno?* Profectò licentiosa suspicio, & audax iudicium de proximi delicto, abundè nimis puniri videtur æternæ damnationis infamiâ, & toto gehennę perennaturo incendio. Hæcne æqualis mẽsura temeræ suspicionis, aut temerarij iudicij? Tantúmne hæc habent dedecoris temporalis, quantùm infernus damnatæ infamiæ, & æternaturæ ignominiæ? Tantumdem pœnæ, & molestiæ infert temeraria suspicio, seu censura iudicij, quantùm inferent feralia gehennæ incendia? Quomodo ergo Christus Deus dicit: *Quâ mensurâ mensi fueritis, remetietur vobis*? Neque enim videtur æqualis mensura, quæ pro suspicione delicti infert damnationis reatum: & pro temporali iudicio æternùm damnat: & pro dedecore incautæ suspicionis, & imprudentis cautelæ, probrosissimâ mulctat infamiâ gehennæ. Numquid iam grande malum est, temerè aliquem habere suspectum, vt Christus Deus, qui summa veritas est, affirmet æquam esse vtriusque mensuram; & ad æqualitatem rependi? Nisi fortè durior ipsâ gehennâ sit infidæ suspicionis infamia. Aduerte ad ea quæ subiicio.

August.

Geneseos 3. v. 15. Eua gulæ illecebris, & diuini- 84.

ratis ambitione allecta, infelici suadelâ Adamum nimis vxorium seducit; legem pomi vetiti præuaricatur vterque. Transacto feruore delicti, adest Deus tanti reatus vindex; & serpenti Dæmoni præuaricationis auctori, hanc pœnam seuerissimè pronunciat ad dignè puniendum deprauati generis humani exitiale flagitium: *Inimicitias*, inquit Deus, *ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius*. Quis non miretur ridiculariâ pœnâ mulctari Dæmonem ob grauissimum scelus? Nimirum serpens diabolus condigno supplicio feriendus erat; & qui pœnas sustinet rabidæ impatientiæ, feralium cruciamentorum, & totius gehennæ incendiis exuritur, aliquo nouo supplicio ab ingenio diuinæ iracundiæ excogitato, castigandus erat; & tamen damnatur ad inimicitias cum deuictâ à se fœminâ, & cum imbelli eius sobole. Quænam sunt hæ inimicitiæ, quæ damnatissimi Dæmonis pœnas exaggerent? Acutè noster Mariana, è recenti æuo sapientiæ maiestate antiquus auctor, sic scribit in horum verborum commentario: *Inimicitias ponam inter te & mulierem, &c. Amicitia simulatione decepisti. Ego efficiam vt nullus tibi fidat.* Scilicet malus Dæmon ob primæuæ præuaricationis flagitium damnatur ad malignæ suspicionis reatum. Hæc est sapiens, & acerba Dæmonis pœna, vt nemo Dæmoni credat, nemóque se credat Dæmoni: *Ego* ait Deus, *efficiam vt nullus tibi fidat.* Quasi hac calamitosissimâ pœnâ vacuisset, qui omnia inferorum supplicia impatienter sustinet, & hâc peracerbè excrucietur ad exaggeranda damnati Dæmonis cruciamenta. O viuidam exaggerationem, & opportunissimam ad cohibendam temerè suspicandi licentiam! ne quis existimet leue esse malum, non leuem suspicionem.

Genes. Dæmon dânatur ad nô bonam de ipso suspicionem.

Mariana.

85. Luc.

Lucæ 1. v. 26. *Missus est Angelus Gabriel à Deo in Ciuitatem Galilææ, ad Virginem desponsatam viro.* Quare Virginem desponsatam elegerit Deus in Dei matrem, prolixè tractant huius loci interpretes. Quid necesse fuit, vt Beata Virgo sponsum haberet, vt Deum pareret? S. Ambrosius eleganti interpretamento enucleans præfata Euangelistæ verba, ita fatur: *Ad Virginem desponsatam. Maluit Dominus aliquos de suo ortu quàm de matris pudore dubitare: sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris: nec putauit ortus sui fidem, matris iniuriis adstruendam. Seruatur itaque Sancta Maria, sicut pudore integra, ita & inuiolabilis opinione virginitas.* Videlicet tanti æstimat Deus pudorem suæ matris nullâ violatæ pudicitiæ suspicione decolorari, vt malit haberi Iosephi fabri filius, quàm quòd Deipara habeatur rea suspectæ pudicitiæ. Tantùm vel sola suspicio teneram honoris naturam maculat, vt permittat Christus apud aliquos non haberi Dei filius, (tametsi rei Christianæ maximè id interesset,) quàm quod B. Virgo suspecta sit non bene seruati pudoris. Sic vel sola suspicio rei suspectæ vacua, constuprat opinionem pudicitiæ, virtutis, sanctitatis! Ne contemnas quasi leuem suspicionem quam tanti facit Deus! Neque leue dicendum est, quod grauiter opinionem sauciat. Quis fidat suspectæ probitati? quam suspicio deuenustat, dubium maculat, iudicium culpat. Quæ sunt consequentiæ suspicionis! nam suspicio lenocinatur dubio, dubium subornat iudicium: iudicium autem suspecti flagitij damnatio est. Aduerte ad consequentias temeræ suspicionis appendices.

Quàm culpet famam non bona suspicio. Ambr.

86. Lucæ.

Lucæ 16. v. 1. *Homo quidam erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius. Et vocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: non enim iam poteris villicare.* Esto, Deus sit homo diues; at cùm sub hominis persona inducitur, (dicit enim Euangelista, *quidam homo*) humani affectus, & cognatæ hominibus proprietates illi tribuuntur. Profectò seruus hic malè audit apud Dominum, diffamatur quasi dominici census dissipator: & mulctatur cessatione officij ex solâ quasi diffamatione, antequàm rationem reddat? Hic homo diues malè, & inhumaniter videtur agere cum seruo quem ab officio arcet ex sola suspicione? priusquam ex ratione dati, & expensi res liquidò constet. Quod perbellè aduertit S. Petrus Chrysologus, serm. 125. aiens: *Tam piis tam seuera cur iungit? cur ante à villicatione submouet, quàm rationem agnoscat?* Vis causam agnoscere? nimirum, vt cognoscat homo, quàm grauis sit; & quàm perniciosa suspicio, dum ob suspicionis meritum homo confestim submouetur à dignitatis officio, antequam reddat rationem sui. Quasi suspicio à solo rumore oborta, sit causa odij, & odium damnationem solicitet, & damnationis censuram. Quod adnotauit eleganter S. Chrysostomus in cap. 7. Matthæi, sic fatus; *Nolite iudicare. Ex solis plerumque suspicionibus odientes cæteros, & condemnantes.* Vnde præter cæterorum Patrum sententiam, existimauit S. Gaudentius in lib. ad Germinium hunc seruum non fuisse hominem, sed malum Dæmonem. Neque enim homo, sed solus damnatissimus Dæmon damnandus foret antequàm rationem redderet. Quasi cum Dæmone agitur cum homine, qui propter solas suspiciones infamatur, & damnatur.

Suspicio præpropera dânatio est.

Chrysol.

Chrysost.

Gaudent.

87. Chrysol. A suspicione de se non bonâ, auspicatur Christus Passionis contumelias.

S. Petrus Chrysologus ser. 6. sic loquitur: *Quando homo non sub peccato tristis? quando non sub morte lugens? quando non sub Dæmonibus pallens? quando non sub idolis tremens? quando non sub vitiis suspectus? quando non sub criminibus desperatus?* Audis inter extremas hominis calamitates imprimis censeri, hominem de vitiis esse suspectum? Mirissimum est inter tot, támque grauia mala locum habere, quod patiatur non bonæ de se suspicionis notam. Quam inter probrosissimas contumelias, quas in passione sua pertulit Christus Deus, consultissimè recensuit Euangelista Marcus, inquiens c. 14. v. 44. *Quemcumque* (ait proditor Iudas ad Cohortem,) *osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite cautè. O cautionem incautam, & impiam!* exclamat Nazianzenus Orat. in S. Baptisma. Nimirum Christus Deus Passionis probra contumeliosa, & acerbissima cruciamenta auspicatur à non bonâ de se suspicione, & ab infami cautelâ. Et dum habetur vt nocentissimus; dum ligatur vt scelestus; dum flagris tunditur vt vilis verbero; dum sputis fœdatur; vt nihili homo; dum Barabbæ postponitur, vt illo nequior; dum inter duos latrones patibulatus necatur, vt omniũ scelerum reus; incautæ & impiæ suspicionis fit mẽtio inter primas Christi Dei contumelias. Et Euangelista narrans iam esse Saluatorem prædamnatũ, & ad tot, támque sæuos cruciatus, & contumelias destinatum, non tacet vel tunc suspectum esse; & à patientia suspicionis inchoat reliqua passionis cruciamenta. O cautionem temerè suspiciosam, & sceleratè impiã, quam ita grauiter tulit Christus, vt eam quasi passionis auspicium, inter acerbiora eiusdem cruciamenta reputauerit: & meditanda obiecerit iis, qui leui animo suspiciosi sũt, & à suspiciosa cautela Christi tortores incautè æmulantur, graui honoris alieni

Marc.

Naz.

damno,

damno, nec leui propriæ conscientiæ detrimento.

88. Iudith. Vnde Iuditha, de qua nemo erat, qui olim loqueretur, vel suspicaretur malum, vt dicitur suprà c.8.v.8.hic v.15.ferè suspecta est proditionis apud Bethulienses: *Et concurrerunt ad eam omnes à minimo vsque ad maximum; quoniam sperabant eam iam non esse venturam.* Quam incautam, & impiã suspicionem amouere festinat, v. 20. ne non bona de ea suspicio virtutem eius fascinet,& suspiciosa cautela sit exinde licentia ad delinquendum. Quæ etiam solent esse suspicionis consequentiæ,& cautelæ appendices.

§. XIX.

Neque oculis credimus de virtute alienâ: dubitatio de alieno bono illud indubiè probat?

89. Seneca. Aliena laus incredibilis est hominibus, secus probrum. HOminis superbia *vitiis suis sapientiam inscribit*, ait Seneca de vita beata cap.12. Imò alienæ sapientiæ inscribit vitium: nihil non suum magni æstimans. Sic vitiis suis adulatur, sic virtutibus alienis insidiatur. Vnde aliena laus semper inuidiosa est, & inde suspecta, & incredibilis, & vulgò habetur veritate maior. Actorum 1. vers.8. dixit Christus Apostolis: *Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem,& in omni Iudæa,& Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Cuius rei erunt testes Apostoli? probrosæ crucis, & ignominiæ Passionis?an augustioris gloriç Resurrectionis?Hugo ibi: *Eritis mihi testes Resurrectionis,verbo,& exemplo, vel signis.* Et cur non Passionis aduocat testes, sed Resurrectionis? In promptu adest solutio. Nam ignominia Passionis indubiè ab omnibus credita est; secus Resurrectionis gloria. Siquidem aliena probra absque idoneis testibus certò credimus;gloriosa autem gesta, Apostolorum verbo,& exemplo, & miraculis testificata, ægrè fidem faciunt apud homines. Tam arduum est mortalibus persuadere alienam laudem, vt vix oculis suis credant!

(Actor. — Hugo.)

90. Cassiod. Boëtius quidam mechanicus,ingeniosè peritus erat,de quo sic fatur Theodoricus apud Cassiodorum lib.1. variar. epist. 45. *Molitur ostendere quod obstupescant homines euenisse. Miròque modo naturis conuersis facti detrahit fidem, cum ostentet ex oculis visionem.* Scilicet argutus artifex Boëtius plena artis,plena ingenij molitur opera, immortali laude digna, quæ vix credunt homines, tametsi oculis suis illa cernant. Quid tam certum, quam oculorum euidentia?quis tam malitiosè rudis, qui oculis non credat? Verùm vsque adeò incredibilis est hominibus aliena laus, vt faciliùs sibi persuadeant oculorum euidentiam falli, quàm alium effecisse opus tam ingeniosè eximium. Vnde excellentia operis *facti detrahit fidem, cum ostentet ex oculis visionem.* Hinc affulget lux loco in paucis difficili ex Ioannis 1.vers.7. Vbi de Ioanne Baptista dicitur: *Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum.* Porrò lux testimonio non eget, vt credatur; sed oculorum euidentiâ cernitur. Teste non eget lux, sed oculis. Aptè Rupertus lib.1. in Ioannem: *Quo indigebat lux hominum, vel quod sibi prospiciebat emolumentum, vt in conuenticulis hominum tantoperè sibi prouideret tam magni præconij testimonium?Num quod parum luceret ipsa lux?*Quam ergo ob causam præclara Christi Dei lux emendicat à Ioanne testimonium, vt fidem sui faciat? Profectò quia præclara est lux, ideò, vt ab hominibus credatur, adiutricem aduocat auctoritatem, quia venit, *vt testimonium perhiberet de lumine.* Nam vsque adeò incredibilis est hominibus aliena lux; id est, præclarior & illustrior excellentia, vt etiamsi oculis cernatur, vix creditur. *Facti detrahit fidem, cum ostentet oculis visionem.* Alienæ tenebræ hominibus perspicuæ sunt, lux omnibus inuisa est.Nimirum humani oculi æmulantur perspicaciam noctuæ, quæ ad lucem cæca est, ad noctem oculata & perspicax. O inuidia cæcè videns, & oculatissimè cæca! Nihil perspicuum videt inuidia, cæcutit ad præclara,& magna, & generosa.

(Laudabilia vix fidem merentur apud homines. — Ioan. — Præclarior lux eget testimonio,vt credatur esse lux. — Rupert.)

Ioannis 6.Transfretat Iesus Galilææ stagnũ,exilit è scapha, subit in montem, Saluatoris vestigia sequuntur turbæ allectæ miraculorum stupore: Famescunt tridui ieiunio: Quinque panibus, & duobus piscibus cibantur in deserto quinque millia hominum vsque ad satietatem.*Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superauerunt fragmenta ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus.* Quærunt interpretes quam ob causam tam copiosè multiplicati sunt panes, & pisces,vt superfluerint duodecim cophini fragmentorum pleni. Necessitati succurrit Christus, non nutrit superfluitatem. Sat grande miraculum foret tot hominum myriades in deserto omni annonâ destituto, affatim cibasse.Quare miraculum prouidet superflua? Acutè Basilius Seleu. Orat.33. *Ideò nunc Dominus panes multiplicat præter necessitatem, in potentiæ defensionem.* Nimirùm potentia vsque eò odiosa est, vt vel tot millium cibatio suspecta foret, nec miraculum crederetur, nisi vel ad superuacanea vsque miraculum cibos multiplicaret.Quod est superuacaneum turbarum cibationi,superuacaneum non est fidei miraculi. Vnde tam prodigiosa escarum multiplicatio necessitati superfluit, sed defensioni miraculi necessaria est. Nempe vel eminentissimum miraculum defensione indiget,vt credatur. Sic innata hominis inuidia insidiatur potentiæ,vt *in potentiæ defensionem, Dominus panes multiplicet præter necessitatem.* Sic obarmatur humana inuidia aduersus excellentiorem potentiam, vt vel superuacaneis egeat ad sui defensionem,vt ita exarmet incredulitatis proteruiam;quæ renuit credere excellentiam, quam vel oculis cernit.Tam cunctanter credit, imò tam pertinaciter discredit homo visionis euidentiæ quando de alienis bonis res est. 91.

(Ioan. Superfluunt panes ad cibationem, non ad potentiæ defensionem. — Basil.)

Vnde si dubitatur an bonum aliquod insit alicui homini,indubiè illi inest:nam suspicio quæ dubitationem ingerit,certior euidentia est. Matthæi 27. v.11. Sistitur Christus ante Pilatum. *Et interrogauit eum Pilatus, dicens: Tu es Rex Iudæorum?* Dubitat Pilatus, an Christus sit Hebrææ gentis Rex, quod summum decus est apud homines. Ergo Pilatus dubius est de valde illustri Saluatoris laude.Aduerte ad verba, quæ subdit Euangelista: *Dicit illi Iesus: Tu dicis.* Ille non affirmat, sed dubitauit,& interrogauit. At vel sola dubitatio de bono alicuius vsque adeo certa est,vt fere idem sit dubitasse,& affirmasse. Tam auara laudis est aliena mens,& lingua! Ecce dubitatio hominis de bono alterius, vsque adeò indubia est, vt digna sit, quæ à Deo affirmetur, & fiat diuina fide certã. Nempe ratio quæ homini ingerit dubiũ de alterius bono, tam certè rem probat, & euincit, vt certa sit indubiâ certitudine. Eousque renuit humana persuasio credere bona aliena! Simili expensione locupletari potest 92.

(Matth. Qui de aliena virtute dubitat, illã affirmat.)

Matth.

potest illud Matthæi 11. v. 3. *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Dubitátne Ioannes an Christus sit verè Deus? saltem dubitare videtur. At vel dubitatio de aliena probitate & excellentiâ illam efficaciter probat. Sic procliue hominibus est sinistrè æstimare de alterius bonitate, vt vel dubitatio adstruat, quod dubitando destruere videbatur. Singularis Iudithæ laus est, quod eius laudes sic persuasæ sint hominibus, vt omnes magnificè sentiant, & prædicent Iudithæ laudes. Dicitur enim hic cap.8. v. 8. *Et erat hæc in omnibus famosissima: nec erat qui loqueretur de eâ verbum malū.* O inauditum elogium, & supra humanum fastum! Quis nisi planè hæreticus, nō credat Iudithæ laudes, quas vident oculi, quas mentes adorant, quas linguæ prædicant magnificè? Qui non credit rei euidentiæ, credat vel inuidiæ testimonio: semper enim inuidiosa est aliena laus. Vndè hic à vers. 15. vix credunt Bethulienses tantum facinus perpetrasse, etsi euidentissima ostendit signa: & ideò non tantùm caput Holophernis attulit, sed conopœum etiam, de quo egimus in litterali commentario.

Iudith.

§. XX.

Qui alios temerè iudicat, iure arbiter machinarius habendus est.

93. Plato.

Disertè ait Plato apud Tertull. lib. de Anima. c.18. *Facies occultorum ea, quæ apparent.* Temerè audet, qui alieni criminis conscientiam rimari studet. O quàm imprudens, & fallax est huiusmodi iudicium! Bene & optimè temerarium dicitur: nam intima cordis, quis etsi perspicacissimus penetret? Dubia coniectura est; sæpe fallax, & malitiosè mendax, & flagitiosè temeraria, & à quâ cauendum maximè est viro probo. Gen. 1. v. 2. *Tenebræ erant super faciem abyssi.* Glossa interlinearis *abyssi* nomine *cor hominis intelligit.* Vnde aduertenter Moyses, etsi Propheta, hoc est, videns, & à sapientia perspicacissimus, in superficie tantùm tenebras peccatorum se vidisse testatur. An verò post superficiē tenebræ, seu peccata sint, nihil affirmat, (nam in causa peccatorum superficies operis videnda est, non arcanum intentionis, & cordis.) Et quidem si aquæ superficies erat tenebrosa; hoc est, turbida, & cœnosa ex terræ cōmixtione, vt interpretatur Mariana, necesse est quod fundum aquæ turbidum etiam sit. At de hoc tacet Moyses, & tantùm superficiem aquæ, quæ videri poterat, infamat vt turbidam, & cœnosam, non profundum, quod non videtur. *Neque enim* (verba sunt Tertulliani, de pœnit. c.3.) *Si mediocritas humana factis solùm iudicat: quia voluntatis latebris par non est.* Sagacissimum cuiusque ingenium mediocre est, quin & hebes, & incertum ad intuendum, quod latet in recessu intentionis, & cordis. *Nam vides quousque oculos habes*, vt ipse alibi dixit, oculos autem non habemus, nisi vsque ad superficiem, ad profundiora cæci sumus. Ergo excutit, qui profundiora vidisse, & explorasse præsumit, & temerè audet qui interiora iudicare audet: eiusmodi enim iudicium error est, vt aduertit S. Chrysost. in illud Lucæ 6. *Nolite iudicare*, &c. aiens: *Nec facilè reperies quenquam, neque Patremfamilias, neque claustralem expertem huius erroris.* Ecce appellat errorem eiusmodi iudicium, etsi aliquando veritatem attingat: nam errat iudicando, licèt verè iudicet: falsò enim iudicat verum, & temerè hallucinando illud iudicat.

Genes. Glossa.

Iudicium hominum par non est humani cordis latebris.

Maria.

Tertull.

S. Chrysost. Lucæ.

Tertullianus Apologet. cap.7. vt erat perspicaci ingenio, horum hominū non bonam perspicaciam sagax aduertit, & aduertenter prodit sic aiens: *Os mendacium seminauit, quod sit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis.* Nēpe quod suspicaris malum de alio, cùm publicas, fertilem mendaciorū sementē facis, & vberem habebis prouentū: Quot grana in spica numeras ex vno, quod seminasti grano? Quot probra, quot dedecora metis, ex vno verbulo mendaci? Mendacium seminatur, sed aut *ingenio æmulationis.* Ille ad alia omnia tardus, & hebes, ad maledicendum ingeniosus est, & acutus: præsertim si simultates, & æmulationes tardiorem stimulent. Acuit enim æmulatio tarditatem. Vel nomine æmulationis intelligere possumus *zelum*, quem ipsi vocant religiosum, & pium, sub cuius prætextu malè callidi homines proprias iniurias vlciscuntur. Bone Deus! quot flagitia in æmulo, quem obseruant, suspicantur ingenio æmulationis! & qui alioqui ad rem scholasticā rupex est, & petra, ingeniū ab æmulatione mutuat. Quantas criminū moles de suo cerebro malitiosè architectantur! Addit Tertullian. aut *Arbitrio suspicionis.* Emphaticè dictum vt planè suspicionis natura percipiatur. Multùm audere solent Tertullianicæ voces reconditioris sensus grauidæ: præsertim, quæ ad Iurisprudentiā spectant, vt erat iuris peritissimus. Arbitrium dicitur ius, seu potestas iudici arbitro à litigantibus concessa, vt iudicet non secundum leges, sed prout sibi videbitur, l. *Qualem autē sententiam* 22. & lege, *Item si vnus.* 19. §. *Pomponius.* De receptionibus Arb. Petrus Tolosanus Syntag. Iuris ciuilis. lib.47.c.39.n.2. inquit: *Arbiter generali significatione is dicitur, qui liberâ sententiâ quod sibi videtur aliqua de re explicat, & inde arbitrari, & liberâ voluntate aliquid declarare.* Plura allegat iura ad id probandum, quæ legat qui volet. Addit satis ad rem præsentem, lib.39.c.13.n.12. quosdam arbitros *machinarios* dictos, & citat l. penult. & finali si men. fal. mod. dix. in. P. Aptè quidem hi, qui malitiosè cùm crimina, quæ culpent de suo suspicantur, & iudicant in aliis, iure *arbitri suspicionis* appellantur. Nam arbiter non alligatur legibus, *sed liberâ sententiâ, & voluntate iudicat*: eius iudicium vt sententia habetur, ac si secundū leges lata fuisset. *Item Machinarius Iudex* à iurisconsultis nuncupatur. O quàm hi suspicionis arbitri non alligantur legibus, neque charitatis; neque iustitiæ, neque veritatis. Quàm liberâ sententiâ, & voluntate censent! Machinarij Iudices, qui quæ machinantur crimina, inuidiosâ æmulatione, aut malitiosâ suspicione duce, notant, censent, iudicāt, & veluti sententiam mali culparum arbitri pronunciant.

94. Tertull. Iudiciū temerarium est ab ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis.

95. Pet. Tolos. Qui alios temerè iudicat, dicitur arbiter machinarius.

D. Paulus 1. Cor. 13. v. 12. breui plures conglobat rationes cur eiusmodi iudicium fallax sit, & temerarium, scilicet, *Quia videmus per speculum in ænigmate.* Quæ verba ad cognitionem creaturarū extendit Alex. Clem. 1. Stromat. Porrò ænigma, aliud palàm ostendit, aliud habet in abdito. Conatur remouere interpretem à veritate, & quò ab illa longiùs abducit, pulchrius ænigma est. Itaque ænigma nihil minus significat, quàm quod magis significare videtur. Verius ænigma intentat mendacium, imò intimat sensibus. Homo in hoc mortalitatis statu in ænigmate cognoscit dubiam, & incertam esse suam coniecturam existimat, ne intrepidè iudicet: Addit *per speculum.* Excipe commentum Clem. Alex. sup. *Tales sunt quæ ex imbecillitate cernuntur phantasiæ, quemadmodum visio cernitur in aquis.* Id est, cognitio, qua rem interio- 96. 1. Cor. 13.

Clem. Alex. Iudiciū hominis ænigmaticè percipit, & liberè phantasiatur.

Clem. Alex.

rem.

rem,& à sensibus remotam cognoscimus, similis est visioni, qua aliquid cernitur in aquis. In Crystallino aquæ speculo videas baculum integrum, & rectum, incuruum,& fractum;arborem in margine sitam radicibus supernè comatam, & comis infernè radicatam, & quidem omnia inuersa. Quot homines integris & rectis moribus à tuo temerario iudicio curui,& infracti apparent! Quot viri sublimes literis,& meritis,à tuo temerario iudicio,altis quondam verticibus, humillimam humum abiecti verrunt! In summa, omnia inuersa vides: *Quemadmodum visio cernitur in aquis.* Pergit: *Tales sunt, quæ ex imbecillitate cernuntur phantasiæ.* Pulcrè iudicium temerarium phantasiæ opus dicitur. Suspicionis tuæ mera sunt phantasmata ficta ex aliquibus, quæ percepisti sensibus. Vidit quis aurum,& montem, & somniat aureum montem: Vidit hircum, & ceruum,& phantasiatur in somnis hircoceruum, quod chimæra est, & merum phantasma ab imaginatione. Tales sunt, quæ ex imbecillitate cernuntur phantasiæ à tuo temerario iudicio imaginatæ.

97. Cornel. Iudicium hominum per longispicium, vel vitrum coloratum videt.

Notat Cornel. pro τὸ *Per speculum*: scribi in Græco, *Longispicium*, quod Mathematicum instrumentum est reddens obiectum vicies, quinquagies,imò sexagies maius,& corpulentius. Erat, erat profectò culpa perexigua, & visa per speculum, id est, per longispicium, (dum longè ab illo abes, & animo, & affectu.) centies maior apparet culpa, & sicut Mathematici nihil opinantur, sed omnia per euidentissimam demonstrationem se cognoscere garriunt: sic qui alium temerè iudicat, indubiè illud scite seriò affirmat.

Vereor quidem ne prauus erga personam affectus in causa sit temerarij tui iudicij. Loco dictionis illius *per speculum*, rursus vertitur in Græco, *Vitrum coloratum*. Qui per vitrum, aut (Græcus.) speculare viride, aut rubrum intuetur, omnia illi viridia, aut rubra apparent. Ita ex prauo iudicantis affectu res apparet hoc, aut illo colore delibuta. Inani gloriâ aliquem existimas laborare? Vel humillimam deiectionem rumorem superbiæ iudi- (Naz.) cabis, &c. *Quodammodo ex alienis affectibus æstimamur*, ait S.Nazianzenus.

98. Miror quàm audacter aliorum facta interpretemur in peius. Nimis prodigi sumus culparum æstimatores, aut noxam sine fundamento fingimus temerè in proximo, aut certè maiorem, quàm commisit. 1. Cor.4. v.5.loquitur Paulus ex mente omnium Interpretum contra eos, qui cordis secreta iudicant: *Itaque nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus,qui & illuminabit abscondita tenebrarum,& manifestabit consilia cordiũ, & tunc laus erit vnicuique à Deo.* Audacter præsumere Paulus videtur aiens quòd cùm manifestentur à Christo interiora cordis peccata,omnibus hominibus futura erit laus.Aut nemo interiùs peccauit;quod quis dicat?aut à peccato interno erit laus; quod quis credat? Quomodo ergo & omnibus peccatoribus, & à iudicio temerario infamatis erit laus in die iudicij? nisi quia iudicium temerarium semper peiora peccata, quàm reipsa homines commiserant, finxit. Omnibus erit laus à Deo: quibusdam quia interiùs non peccarunt,cæteris, quia minùs peccarunt, quàm improbum hominum iudicium censuit. Vnde in die iudicij omnibus hominibus tam iustis, quàm peccatoribus erit laus aliqua. Iustis, quia non peccarunt; peccatoribus, quia minùs peccauerunt, quàm peccasse existimati sunt.

(1.Cor.4. Iudicium hominum semper ferè amplificat culpas.)

99. Amici Iobi graues erant illius censores quibus sic loquitur,cap. 19.v.22. *Quare persequimini me sicut Deus?* (locus alibi expensus,sed hîc emedullandus:) Hoc est quare mea delicta censetis, iudicatis, & reprehenditis, sicut Deus? Locus planè difficilis. Nam Deus iustè iudicat,& animaduertit in peccata hominum: Quippe Deus, & non aliter potest. Quid ergo queritur Iob, quod amici illum iudicant, & reprehendunt: si enim illum iudicant, & reprehendunt sicut Deus, piè agunt in Iobum: quod si non valde piè; saltem iustè, & secundum causæ merita iudicabunt, si iudicant sicut Deus. Verùm enimverò animaduersione dignum est, Deum quâ pollet perspicaciâ, non tantùm externa opera, sed internas actiones iudicare.Nam vt bellè Paschasius lib.2.& cap. 1. *Auctori tantum debetur hoc priuilegium,vt conscientiam possit intrare secretam.* Igitur quæritur iure Iob de inimicis,quod non tantùm iudicent quousque oculos habent, nempe externa opera, sed etiam secreta cordis, & arcanos mentis recessus, qui peruij non sunt humanæ cogitationi, sed humanæ temeritati. Vnde temerarium iudicium graue homini est, quin & Deo: nam temerarius Censor in Dei iurisdictionem sese infert. Lites verò super re iurisdictionis esse solent grauissimæ. Ergo ob id queritur Iob,& timet Iuditha hîc à v.15. Vbi Bethulienses desperare dicuntur de eius reditu.

(Iob. Iudicium temerarium persequitur hominem, vt Deus.)

(Paschas. Iudith.)

---

§. XXI.

Detractio artificium est amplificandæ & publicandæ laudis?

Aliena laus difficilem sortitur audientiã quasi alicui detrahatur,quod alij à laude adiicitur. 100. Nec facile creditur laus etsi vera, & certa;si aut ab amore,aut ab obsequio,aut ab adulatione profecta creditur.Hinc fit vt humanæ aures naturaliter laudem alienam refutent, vt falsam; sistant, vt suspectam;cohibeant vt noxiam,ne vlteriùs propagetur. At vituperiũ & beneuolas semper inuenit aures,& credulam mentem,& parata verba,quæ breui tẽpore publicent, amplificẽt,buccinẽt quòd exceperunt probrum.Conuitium quod in aliquem dixit aut veritas narrationis, aut ingenium æmulationis, aut arbitrium suspicionis, aut libido detractionis,*Necesse est exinde in traduces linguarum, & aurium serpat*,Verba sunt Tertulliani Apolog.cap.7.Sicut (Tertul.) enim tradux noua pampinorum ambitione vitam propagat, sic aures, & linguæ conuitia, quæ exceperunt, amplificant, & publicant per nouos traduces linguarum, & aurium. Bellè dictum:

Fama, malum, quo non aliud velocius vllum.

Porrò conuitium,quod vel clanculùm auditũ est, velocissimè publicatum est.Quis hoc ignorat?Ni- (Nicet.) cetas Choniates dixit in Andron. lib.1.c.1. *loquax fama & hac illac dissipans rumores.* vnde vel clancularia detractio arbitrium est amplificandi, & publicandi delicti: sicut præclarum facinus laudatione sistitur, sic obscurum facinus obmurmuratione loquacissimè propagatur, non bonos rumores dissipante non bonâ hominum naturâ. *Ad* (Tertul.) *manum est Lucretia, quæ vim stupri passa,cultrum sibi adegit in conspectu propinquorum, vt gloriam castitati suæ pararet.* Verba sunt Tertulliani ad Martyres cap.4.Lucretia matrona fuit celebris pulchritudine, insignis castitate, quæ cùm à Tarquinio per vim constuprata esset, constuprationem propinquis publicans, pugione se peremit,vt pudicitiæ

pudicitiæ gloriam assequeretur; nimirum pugionem sibi adigens, in se fodit gloriosum sepulcrum occisæ castitatis à Tarquinio: & honoris perempti honorarium tumulum excitauit. Miror prudentem matronam, sui stuprum propriâ cæde publicasse, *vt gloriam castitati suæ pararet.* Gloriosior enim esset Lucretiæ castitas, quâ celebris habebatur apud Romanos, si muto ore celasset infamiam. Publicatione stupri gloriam pudicitiæ mercatur? ó imprudens, & stolidum consilium! Imò prudentissimè ingeniosum. Nam mera & illibata Lucretiæ pudicitia, si meræ laudis esset materia intra angustos vrbis cancellos innotesceret; (angusti enim sunt termini virtutis, & laudis apud homines:) ergo stuprum, & strenuam stupri vltionem intentat, vt sic illustrior eius pudicitia à stupri vituperio velociùs publicetur detractionis beneficio. Nimirum innatâ voluptate detrahendi publicabunt homines stuprum; sed simul cum stupro pristinam castitatem, cuius adeò fuit obstinatè studiosa, vt ob vim illatam, gladium sibi adegerit. Itaque à sæuo amore castitatis adipiscetur laudem; à stupro, ob detractionem, mutuabitur publicationem. Vnde stuprum dilutum proprio sanguine auget pudicitiæ celebritatem: nam materiam laudis homines detrahent: & sic pudicitia Lucretiæ à re laudis mercabitur gloriam castitatis, à stupro gloriosè vindicato, obtinebit famam, & publicationem. Præclara ergo *Lucretia vim stupri passa, cultrum sibi adegit in conspectu propinquorum, vt gloriam castitati suæ pararet.* Vix enim meritam laudem consequeretur eius pudicitia, nisi detractionis beneficio publicaretur, incrementaretur.

101. Murmuratio operariorum attributum est publicandæ Misericordiæ diuinæ.

Sæpius intentauit Deus in Sacris Scripturis ostentare nobile Misericordiæ attributum. Quæ Bibliorum pagina non laudat munificam liberalitatem Dei? Morosus ero si loca transcribam, nec sufficiet charta. Et tamen satis nota hominibus non est diuinæ munificentiæ liberalitas. Audi ingenium diuinum: Matthæi 20. Paterfamilias exiit valdè manè, vt conduceret operarios ad suæ vineæ culturam. Conuentione factâ ex denario diurno plures tunc misit, mox alios, & alios; ac demum propè vesperum quosdam misit. Stato tempore sedet procurator, vt pactam mercedem soluat. Primò conducti, qui portarunt pondus diei, & æstus, acceperunt singulos denarios, sicut acceperant, qui perexiguo tempore laborarunt in vinea. *Et accipientes murmurabant aduersus patremfamilias, dicentes: Hi nouissimi vnâ horâ fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus?* (Matth.) Quid obmurmurant hi laboriosi operarij? Nempe sibi redditam ex iustitia pactam denarij mercedem, & reliquis qui minus laborarunt, datum esse pretium supra merita, & vltra pactam conuentionem. Materiáne apta murmurationis liberalior, & munificentior solutio? O ingenium publicandæ liberalitatis diuinæ! Scilicet æquale præmium pro inæquali labore aliquam speciem iniustitiæ præ se fert, at re ipsâ est munifica liberalitas: ergo dum propter æqualitatem mercedis obmurmurant, simul liberalitatem prædicent necesse est; & ita citiùs & longiùs innotescet liberalitas diuina beneficio detractionis, quæ velocissimè rem amplificat, & longissimè propagat. Hispanè viuaciùs dices: *Pongase la Misericordia de Dios en estylo de murmuracion, y con esse se dara mas a conocer.* Ecce tibi mysterium huius murmurationis. *Et accipientes murmurabãt aduersus Patremfamilias dicẽtes: Hi nouissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus põdus diei, & æstus?*

2. Reg. 18. v. 21. Præliabatur exercitus Dauidis contra Absalonem, & Dauid coactus est manere in vrbe; inito certamine deuictus fuit Absalom. Tunc Achimaas filius Sadoc facultatem petit à Ioab duce, vt permittat illi bonum nuncium velocissimè ferre ad Dauidem, rei euentum in vrbe expectantem. Currentem Achimaas propè vrbem videt speculator: *Et exclamans indicauit Regi: dixitque Rex: Si solus est, bonus est nuncius in ore eius.* Fallax profectò coniectura. Et cur non plures possent certatim currere ad Regem, vt officiosi gratiam eius mererentur? vt adularentur Regi? vt munerarentur regiâ liberalitate ob felicem prælij euentum? Quare dixit Dauid: *Si solus est, bonus est nuncius in ore eius?* Acutè dixit quidam: quia adeò bonorum inops est vita nostra, vt non suppetant bona plura, quæ plures nuncij portent, & nuncient. Sic auara bonorum, sic felicitatum sterilis est! Bellè quidem. Sed aio ad rem: *Si solus, bonus est nuncius in ore eius*: quia qui bona dicat, vix vnus est; qui mala nunciet, & publicet, vnus non erit. Bonum sistitur in ore vnius; malum augmentatur & serpit ad plures. Nec credibile videtur sapientissimo Regi, quod bonum publicetur à pluribus, nec quod malum in ore plurium non sit. Vnde sapientissimè ait, *Si solus, bonus est nuncius in ore eius*: nam malum certissimè hac, illàcque rumores dissipat. Ergo sicut fama boni facilè sistitur: ita non bona fama vberrimè propagatur. Hoc fuit Lucretiæ ingenium ad suæ pudicitiæ laudem publicandam: hoc fuit Dei arbitrium ad amplificandum liberalitatis attributum. Neque Iuditha hic v. 15. &c. immunis fuit à temeritate iudicij, quò & cognoscatur non bonum hominum ingenium, & eius facinus, quò minus spectatum, magis publicetur ad laudem.

102. 2. Reg. Vnus solùm fert bonum nuncium.

Mala in ore multorum sunt; bona vnum habent nuncium.

Iudith.

§. XXII.

Amor Dei erga homines humanam transcendit cogitationem.

Agens de Amoris arcanâ vi ita fatur S. Petrus Chrysologus serm. 147. *Quid erit, quid debeat, quid possit non respicit vis amoris. Amor ignorat iudicium, ratione caret, modum nescit, Amor non accipit de impossibilitate solatium, non recipit de difficultate remedium. Amor nisi ad desiderata perueniat, necat amantem: & ideò vadit quò ducitur, non quò debeat.* Sic agebatur Iuditha amore in Deum, charitate in patriam, vt decernat pergere ad Assyriorum castra, & inter ipsos feralissimos satellites impunè iugulare Holophernem. *Vos autem*, (inquit hic vers. 31.) *nolo vt scrutemini actum meum.* Nam vltra humanam mentem, & prudentiam sæpè audet vis amoris: quia *amor ignorat iudicium, ratione caret, modum nescit.* Vnde Iuditha agitata amoris igniculis, consultissimè vetat Bethuliensibus perscrutationem sui consilij; ne si illud metiatur tenuitas humanæ prudentiæ, nimis audax, & penè temerarium censeatur. Nam ardentior amor, cùm supra rationem sit, humanâ videtur ratione carere, ignorare humanum iudicium, & humanum modum transcendere. O inscrutabilem amoris vigorem! Benè amor scrutationem recusat humanam, qui rationem humanam longè excellit. Enixè Deum precatur Paulus, vt det Ephesiis, cap. 3. v. 19. *Scire supereminentem scientia charitatem Christi.* τὸ *scientiæ*, tertius casus est, & ita aptus ad rem præsentem

103. Chrysol.

Iudith.

Scientia Charitas.

Ad Ephes.

sentem, euadit sensus, nempè Christi charitatem supereminentem esse humanæ scientiæ, cùm humanum intellectum longè transcendat. Ita Oecumenius, & Theophylactus ibi. Subiicio verba S. Ambrosij: Paulus *Christi nos vult cognoscere charitatem, quæ supereminens est scientiæ. Quis enim potest colligere mysterij huius charitatis rationem, vt & Deus hominis causâ homo nasceretur, deinde moriatur pro hominibus: pro seruis Dominus, pro creaturis creator, pro impiis pius?* Ecce tibi in Iudithæ inscrutabili charitate adumbrata mysticè Christi Dei inscrutabilis charitas, supereminens scientiæ humanæ, & hominum rationem longè transcendens. Qui erit huius Paragraphi labor, Moralem sensum Mystico admiscens. Nam etsi humana mens impar sit ad plenè cognoscendam supereminentem charitatem Christi, piè contemplabitur rationes, quæ illam piè moueant ad reciprocum amorem, quem tanta erga nos charitas iure suo exigit. Quis enim Deum amatorem ardenter non redamet? Quis ad amandum frigeat inter tot flammas diuinæ charitatis?

Oecumen. Theophyl. Ambr.

104. Magnum planè foret, vt nuper aiebat Ambrosius, quòd Christus hominis causâ nasceretur ex fœmina, moraretur in terris, traderetur pro creaturis Deus, pro seruis Dominus; sed quid maius audi ex sapientissimo ore S. Thomæ in Epistola ad Vrbanum 4. Christus, ait, *totum se in humanam naturam contulit*. Is est Deus, qui se totum impendat, & superimpendat humanæ naturæ? Esne homo, qui mereatur vel memoriam Dei? O inestimabilem charitatis eminentiam! *Satis beatus etsi solummodò contactus: toties honoratur quoties manus Dei patitur: dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur.* ait Tertullianus in lib. de Resur. Carnis cap. 6. Nemo ergo dignè æstimabit, quòd *Deus totum se in humanam naturam contulit*. Pergit Tertullianus opportunissimè: *Recogita totum illi Deum occupatum, ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientiâ, prouidentiâ, & ipsa in primis adfectione, quæ lineamenta ductabat. Quodcunque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus.* Et tandem cap. 9. vt beneuolentiam Dei expresiùs proponat, quò hominum extorqueat amorem, ita subdit: *Absit, absit vt Deus manuum suarum operam, ingenij sui curam, adflatus sui vaginam, molitionis suæ reginam, liberalitatis suæ heredem, religionis suæ sacerdotem, testimonij sui militem, Christi sui sororem, in æternum destituat interitum.* Singula verba Dei erga homines charitatem spirant, hominum erga Deum charitatem extimulant. Tantùm hîc nota, *Liberalitatis suæ heredem* dici hominem, quæ verba paulò pòst expendo.

S. Thomas. Christus se contulit in humanam naturam.

105. Mirabitur nemo dixisse Tertullianum, *totum homini Deum occupatum*, & S. Thomam, quòd Christus *totum se in humanam naturam contulit*, qui aduerterit ad eam sententiam Saluatoris, Matthæi 11. v. 27. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Quæ verba alibi ab aliis sanctis Patribus locupletata dedi, nunc subdam commentationem S. Hieronymi ad hanc rem valdè appositam: *Omnia*, inquit, *mihi tradita sunt. Non cæli, & terra, & elementa intelligēda sunt, sed hi qui per filium accessum habent ad Patrem.* Nimirùm, pij homines, *omnia* sunt Christo? O piam Iesuanæ charitatis exaggerationem! Profectò cùm ex sapientissima Hieronymi mente scitur, homines esse *omnia* Christo, quis exinceps stupeat, dum audit, totum in homine Deū occupatum, & totum Christum se in humanam naturam contulisse? Scilicet totus occupatur, totum se contulit, & impendit Christus erga hominem, qui *omnia* Christi esse dicitur, eo sensu quo fatur Hieronymus. Quis homo non maximi æstimet, à quo sic æstimatur homo? Quis totis præcordiis non redamet eum, à quo sic ardenter amatur. Deus totus homini, & homo nullus Deo? Nescio an satis sibi homo sit, qui Deo totus non est.

Matth. Homo est omnia Christo.

106. Et quidem sapienter S. Hieronymus nuper censebat hominum sanctitatem, & salutem esse *omnia* Christo. Plus audet Remigius dum exaggerans Saluatoris eximium erga homines amorem, non veretur affirmare, pietatem humanam, & hominum sanctitatem esse Christo ferè cæli glorias, & quasi gloriosam Christi Dei beatitudinem. Matthæi 3. vers. 16. *Baptizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli.* Ei, id est, Christo, vt ex contextu liquidò constat, & ex Marci 1. vers. 10. Eleganter Remigius ita ad hæc verba fatur; *Numquid tunc primò aperti sunt ei cæli, etiam secundum humanam naturam? Fides enim Ecclesiæ & credit, & tenet, quòd non minùs aperti ei sunt cæli antè, quàm pòst.* Aduerte diligenter ad verba, quæ subdit, alibi à me aliorsùm expensa: *Ideò ergo dicitur, quod aperti sunt ei cæli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni cælestis.* Scilicet tunc, tunc vel maximè dicuntur cæli Christo aperti, ad videndas beatas Dei glorias, quando renatis aperitur ianua cælestis. O diues commercium charitatis Christi Dei! qui sic homines diligit, vt eorum glorias reputet suas; tunc cæli dicuntur vni Christo aperti, cùm piis hominibus pandūtur: ac si prædestinatorū gloriis Christus bearetur. Quid exaggeratius? imò quid beneuolentius? Verè ergo hominē appellabat suprà Tertullianus, *Liberalitatis suæ heredem.* Quasi Christus omnes liberalitatis, & munificentiæ suæ glorias in hominem, vt in hæredem quodammodò transferat. Siquidem quando vni Christo aperiuntur cæli, omnibus etiam ab ipso per baptismum renatis, aperti etiam dicantur. Quin & Christus quasi hæres dicitur beatioris gloriæ hominum, quia scilicet tunc ei aperti cæli dicuntur, quando hominibus aperiuntur, vt aiebat Remigius. O ineffabilem amoris vicem reciprocantis eminentiam! Homo liberalitatis diuinæ hæres est; & Christus Deus quodammodò beatur hominum gloriis. *Ecce aperti sunt Christo cæli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni cælestis.*

Remig. Salus hominū est gloria Christi. Matth. Marc. Remig. Tertull.

107. Morosus erit qui multis verbis expendat, quàm sit solidus & verus amor parentum erga filios: nomen enim patris elogium amoris est, & prærogatiua beneuolentiæ. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* 1. Ioannis 3. vers. 1. Et tanquam si parum foret filios Dei nos esse, ait Alexandrinus Clemens in Adhortat. ad Gentes. *Primogeniti autem nos filij, qui sumus Dei alumni, qui progeniti sumus germani, amici.* Scilicet filius primogenitus, vtpotè familiæ caput, nominis, & census hæres, charior solet esse parentibus: ne verò aut inter homines ipsos sit primogenituræ æmulatio, aut imminutio charitatis paternæ denotetur, omnes fideles primogenitos appellat Clemens Alex. Verùm quantâ amoris beneuolentiâ diuinus pater prosequatur primogenitos filios, publicat S. Chrysostomus homil. 24. expendens ea Matthæi verba, ex cap. 7. vers. 11. *Si ergo vos cùm situs mali, nostis bona data dare filiis vestris;* ponderat enim Chrysostomus, cur terrenos patres appellet malos erga suos filios, ita fatus: *Hæc autem dixit non detrahens humanæ naturæ, neque malum confitens omne genus humanum; sed ad differentiam bonitatis suæ dilectionem paternam,*

Homo est germanus amicus Dei. 1. Ioan. Clem. Alex. Matth. Chrysost.

nam, malitiam vocans. Nempe sic munificè bonus, sic generosè amator est Deus filiorum suorum, vt largior & charior terreni patris beneuolentia erga suos filios, malitia & odium ferè censeatur à Chrysostomo. Ita auarus amoris est terrenus pater; ita largus, & veluti effusè prodigus pater cælestis. Sic ardenter amat homines Deus, quo humanum amorem magnò mercatur, & iure exigit. Quis non præsumat de tam beneuolo Patre, de tam munifico largitore? O bona & pia præsumptio! O debita redamatio! ad quam
Iudith. Iuditha hîc ver. 18. excitat Bethulienses.

§. XXIII.

Laus ab ore proprio ænigma est; imò in Euangelista, & in Christo de falsitate suspecta apud homines.

108. INutilis veri testis est propria lingua; & ita laus in ore proprio friuola est, imò & recusata Sapientum consilio. Prudens veri artifex, linguata opera habet, verba muta. Propria laus deuenustat gloriam; quæ suspecta redditur à proprio testimonio: *Laudet te alienus, & non os tuum; extraneus, & non labia tua.*
Prou. Iudith. Prou. 26. v. 2. Quod admirari licet in Iuditha hîc v. 18. Nam Sapientis linguam nec balbutire res à se gestas decet; disertè eloqui, nefas. Effutit suam gloriam, non laudat, qui se laudando prædicat: adeò fastidiosa propriæ laudis virtus est! Lingua laudantis eleuat fidem veritati ipsi, non auget credulitatem. Nam quis nisi insipiens credat propriæ laudi? Ipse suo testimonio se recusat.
Laus ab ore proprio ænigma est.
Iob. Iob 13. v. 17. *Audite,* inquit, *sermonem meũ, & ænigmata percipite auribus vestris.* Arrigire animum, & intendite mentem ad ænigma, quod proponit Iobus. Ecce ænigma; *Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar.* Nimirùm innocens sum, ait Iobus, & si in iudicio sistar ante iudicem, id apparebit perspicuè. Profectò hoc ænigma explicatu facile est. Imò potiùs perspicua sui laus est; non ænigma difficile. Est quidem propria Iobi laus, ænigma: imò ideò ænigma, quia propria laus: nam propria laus ænigma est, nihil minùs significans, quàm quod significare videtur: quod negotium ænigmatis est. Hanc expositionem insinuat
S. Thom. S. Thomas in eius loci commentatione: *Ænigmata percipite auribus vestris. Ænigma dicitur sermo obscurus, qui aliud prætendit in superficie, & aliud interiùs significat. Vnde subdit: si fuero iudicatus, scio, quòd iustus inueniar.* Ecce tibi; cùm Iobus se innocentem, & iustum prædicat, ænigmata loquitur, quorum proprium est aliud externà verborum superficie proponere, ab eo quod verè significat. Quin & nullus sensus longiùs ab ænigmate abest, quam qui verbis ostendi videtur. Simplicis, & imperiti hominis est externis ænigmatum verbis credere: nam ænigma alium absconditum sensum verè habet, & quem palàm offert planè mentitur; vnde hoc quasi mendacium, anima ænigmatis est. Sic laus propria quoddam ænigma est, & mentita veritas; quia verior laus, in ore proprio suspecta est, & à sapientibus vt falsa recusatur.

109. Ioan. Ioan. 5. v. 31. Ait Christus Dominus: *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.* Stupore defigitur S. Thomas ad hęc
S. Thom. Christi verba quibus se laudat, suspecta apud quosdam homines. Beda. Aug. verba, sic inquiens: *Sed admirationis præbet materiam, quod dicitur. Nam sicut Dominus de se infrà cap. 10. dicit, Ipse est veritas. Quomodo ergo testimonium eius non est verum, si veritas est? vel cui credetur, si veritati non creditur?* Valde vrget hoc dubium. Cui respondet Beda inibi ex mente S. Augustini: *Quomodo ergo non est verum testimonium tuum, Domine, nisi secundum fragilitatem carnis?* Plus negotij facessit mihi responsum, quàm dubium. Nam Christus de se testimonium perhibés, se verè laudabat: aiens se Deum esse, & à Deo missum, & quamquam *secundum fragilitatem carnis* audientium loquutus de se, vera dicebat. Quomodo ergo non est verum testimonium Christi de se vera narrantis? Quia etsi de se magnificè loquebatur, verè id dicebat. Num veritas falsa est, quia ab ore proprio est? Quid magis diuersum à veritate, quàm falsitas? Veritásne falsa erit, quia ab ore laudantis est? S. Chrysost. in hom. 39. in
Chrysost. Ioan. *Si ego de me ipso testimonium perhibeo, testimonium meum non est verum. Si enim testimonium eius non est verum, neque hoc verum: Vtrumque ergo falsum.* Et statim: *Nemo qui de seipso testimoniũ perhibet, habet apud homines auctoritatẽ.* Christus, Deus, & homo est; prima veritas, quia Deus; summa auctoritas quia homo Deus; & tamen *de se testimonium perhibens*, etsi vera dicat (quid enim aliud poterat?) dignus *fide tũc non habebatur apud homines*; qui mox reclamabant: *Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum nihil est.* Adeò infirmum est proprium testimonium, vt vel testimonium Christi apud plures homines nutet, apud quos propria laus in ore proprio nugæ sunt, & ænigmata ambitionis.

110. P. Dam. De Euangelio Marci sic inquit P. Damian. sermone 14. (Quæ verba alibi ad aliud thema verso:) *Perscrutantes namque omnes ferè paginas Scripturarũm inuenire vix possumus Spiritum veritatis cautiùs, vel circumspectiùs per alium quemlibet, quam per os beati Marci fuisse locutum.* In quo elu-
Marcus cur non eximiè laudat Petrum. cet circumspectio, & cautela Euangelistæ Marci, ex qua veritatem ipsam Euangelij pręclariùs commendauit Marcus? Scilicet notum est, quòd ipse
P. Dam. P. Damianus ibi ait: *Quicquid Marcus scripsit, ex ore B. Magistri* (Petri inquam,) *callidus, vt ita dicã, explorator audiuit.* Et serm. 16. *Euangelium Marci, Euangelium dicitur Petri.* Inde apparet quam ob rem Marcus cautiùs, ac circumspectiùs Euangelium suum, id est, Petri, scripsisse dicatur, nimirùm omittendo Petri laudes, quas alij Euangelistę prædicant. Vnde subiungit: *Vbi Ioannes scripsit Simon Petrus, ibi Marcus posuit, Vnus autem quidam de circunstantibus. Quatenus sic veritatis historiam texeret, vt tamen Magistri gloriam silentio præteriret: sicque veridici scriptoris impleret officium.* Iraque cùm certum sit Euangelium Marci, dici Euangelium Petri; quia ex Petri ore Marcus illud scripsit; omittens Petri elogia, quæ alij Euangelistæ deprædicant, veridici Scriptoris impleuit officium; sicque Spiritus veritatis cautiùs, & circumspectiùs se gessit, ne apud homines minueretur fides Euangelij, quod Marcus scripsit. Nam tametsi alij Euangelistæ referant laudes Petri, si eædem laudes reperirentur in Euangelio Marci, id est, Petri, vix vulgo maledico diceretur implesse veridici Scriptoris officium. Fides enim, quam mutuarentur eiusmodi laudes, quia ab aliis Euangelistis scribuntur, nutaret fortè apud homines, quia ore proprio decantarentur: Nam, vt dicebat S. Chrysostomus, *Nemo qui de se ipso testimonium perhibet, habet apud homines auctoritatem.*

§. XXIV.

§. XXIV.

Tutelaris Angelus Diuina officia, & Paracleti munus obit erga suos clientes.

111. Angelus est signaculum spiritus.

NObile hominis elogium est è manu Dei tanquam è vulua procreatum fuisse: at ea est Angeli generositas, generationis diuinæ æmula, vt Deus *ante vniuersam creaturam mente conceperit, & crearerit Angelicas potestates*, ait S. Anastasius Sinaita lib. 6. de sexto diuini opificij die. Hinc Angeli dicuntur Iob 1. v. 6. *Filij Dei*; quin & Dei primogeniti vulgò nominātur à Patribus: atque ineffabili arcanóque nomine *Iehouah* insigniri solitāt in sacris Bibliis, vt obseruant interpretes ad illud Exodi 23. v. 21. *Obserua eum, & audi vocem eius, quia non dimittet cùm peccaueris, & est nomē meum in illo.* Cúmque Angelus sit filius Dei, Deíque nomen, vti creaturarum primogenitus, præferat, iure dicitur, *Signaculum similitudinis*, Ezechielis 28. v. 12. & *Spiritus signaculum*, id est Angelus, signaculum appellatur ab Andrea Cæsariensi in cap. 19. Apocalypsis. In quo Epitheto non tantùm eximiam Angelorum perfectionem agnoscere licet, sed etiam egregiam operam, quam hominibus præstant. Porrò regium sigillum non modò Regis stemmata insculpta præfert, sed etiam eadem imprimit, & exprimit in rebus aliis, quod est sigilli, seu signaculi proprium munus. Ergo consultissimè Angelus dicitur Spiritus sigillum, seu signaculum diuinæ similitudinis: quia totus est Angelus ad resculpendam, seu denuò excudendam in hominibus Dei similitudinem, & probitatis illustre stemma. Hinc Angeli ex omni industriâ homines custodiunt, armant, erudiunt, seruant, & promouent vsque ad Empyream gloriam, vbi similes Deo erimus, quia videbimus eum sicuti est. Hanc operam solerter nauauit Iudithæ Angelus, & quotidie singulis hominibus egregiè nauat, qui erit huius §. labor.

Anast. Sinaita. Iob. Exod. Ezechi. Andreas. Cæsar. Iudith.

112. Angelus est officia diuina.

Et quidem Angeli *Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capient salutis.* Ad Hebr. 1. v. 14. Vnde, qui seruiunt ei, periphrasis Angelorum est, & eorum notitia. Et *Angeli salutis nostræ ministrales* dicuntur à S. Cypriano in Prologo operis de Cardin. Christ. operi. Profundè Tertullianus lib. de anima cap. 37. *Nos*, inquit *officia diuina Angelos credimus.* Scilicet parum erat Angelicam naturam vocari diuinæ voluntatis administram seu officialem, nisi etiam adderetur Angelos esse ipsa *Diuina officia*, quasi Dei munia præstent, & exequantur Angeli quod attinet ad res humanas. Planè diuina officia obeunt. Et inde *cælorum officinas* appellat Angelos P. Damianus serm. 40.

Ad Hebr. Cypri. Tertull. P. Damia.

113. Sophron. Angeli dicuntur Dei oculi, & aures.

Iure *Diuina officia Angelos credimus*, si quidem *diuinam auctoritatem suo munere exprimunt*, vt ait Sophronius in Sanctorum Archangelorum encomio. Quid augustius quàm diuinam auctoritatem exprimere, & ita non tantùm fungi diuino officio, sed *diuina officia* nuncupari, & Dei munia obire in custodia solerti, & beneficentia erga homines? Psalm. 129. v. 2. sic Deum orat regius Psaltes: *Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.* Deúsne is est, qui habeat aures? habebit fortè manus etiam, & pedes, & oculos. Vis nosse, quæ sint aures, & oculi, & manus incorporei Dei nostri? Recognosce *Diuina officia*. Luculenter S. Hilarius in præfatum Psalmum, cùm aduerteret Dauidem aurium nomine Sanctos Angelos intelligere, subdit: *Si fortè hos esse oculos, vel aures, vel manus, vel pedes Dei intelligere voluerimus, habemus non improbabilis intelligentiæ auctoritatem. Maximè cùm scriptum sit Hebr. 1. sunt efficientes spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditabunt salutem.* Scilicet loquitur Hilarius de Deo anthropopathôs. Oculi Dei dicuntur Angeli; sic perspicaces sunt ad præuidendum, & prouidendum, quod nostra interest, sic misericordes ad compatiendum de nostris ærumnis! oculus enim sedes, & indicium misericordiæ est, vt alibi copiosè probauimus. Item aures Dei sunt sancti Angeli per quas attendit ad hominum preces, & ærumnas. Pedes & manus sunt Dei. *Son los Angeles los pies y manos de Dios.* Sic sunt actuosi, & veloces ministeriales Angeli ad prouidendum rebus humanis. Ergo si custodes Angeli sunt Dei oculi, aures, pedes, manus, quid mirum si *Diuina officia* nuncupentur à Tertulliano?

Psalm. Hilar. Ad Hebr.

Christus Deus attendens in limine suæ Passionis, Inferorum potestates atrociùs desæuire in se, & in suos discipulos; eos seriò hortatur, vt attentiùs orent, & solerter vigilent; *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem.* Matth. 26. v. 41. quod non semel repetit. Sic necessitas perurgebat resistendi Diabolicis incursibus. Tandem *venit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite iam, & requiescite.* Rem planè & expensione, & admiratione dignissimam. Scilicet nuper impensè inuigilat Christus, ne dormirent Apostoli; & velut sui angoris oblitus, sollicitus est ne dormiant, sed vigilent aduersùs Tartareos hostes; quare nunc securos facit, & ad quietem somni seriò adhortatur? Luculenter ad rem S. Hilar. lib. 10. de Trinit. ait: *Post multam Domini precem, Angelum adstitisse confortantem eum, quo assistente, orare prolixiùs cœperit. Misso enim ad Apostolorum tuitionem Angelo, & per eum confortato Domino, ne pro his tristis esset, iam sine tristitia metu existens, ait: Dormite iam, & requiescite.* Scilicet, ait Christus: Nuper, etsi ego custos vestri eram, impensè angebar de vestrâ salute, & sollicitè præcauebam incursus Dæmonum; at cùm video vos sub Angeli patrocinio, securos reputo, & iam sospitibus gratulor: *Dormite iam & requiescite.* Quid? securiores sunt sub Angeli custodiâ, quàm sub Christi Dei patrocinio? ô exaggerationem! Sed quæ luculenter publicat securam Angelorum custodiam; quam vel conferre cum Christi Dei præsidio, hyperbole foret.

Matth. S. Hilar.

S. Ambrosius in cap. 12. Lucæ dixit: *Angeli bonum odorem sanctificationis aspirant.* Nimirùm suis clientibus aspirant gratiam, quâ præueniunt lapsus, quâ ruinæ occasiones præcauent, quâ collapsos erigunt diuini auxilij vigore, quâ pios, & sanctos desidiâ humanâ depulsâ, informant ad omnes animi sanctitates (per mediationem inquam:) nihil ferè virtutis in hominibus elucet, quod ab angelicâ ope, bonorum omnium officinâ, non præstetur. Nam Angeli gratias sanctificationis aspirant. Lucæ 12. vers. 27. *Considerate lilia agri.* Quæ sunt hæc mundialis agri lilia, quæ niueo puritatis candore, sic pulchrè florent? Eleganter S. Ambrosius ad ea verba ita fatur: Angeli, inquit, *verè istius mundi flores sunt, quod eorum claritatibus ornatur mundus.* Numquid hi pulchri flores topiarias duntaxat delicias ostentant oculis, & fructuum steriles sunt? Imò fructus pariunt opimos: Nam cùm sanctitates aspirant, fœcundos faciunt in hominibus prouentus. Tot sunt eiusmo- 114.

Ambr. Angelus spirat sanctitates, & quomodo. Lucæ. Angelus est flos gratiæ. S. Ambr.

di florum fructus, quot virtutes, & sanctitates homo piè operatur; nostræ enim virtutes Angelici floris fructus sunt, & vberes prouentus. Nam quicquid boni homo exequitur ferme tutelaris Angeli precibus, industriâ, prouidentiâ, sollicitudine fit. Porrò Deus gratiam hominibus inspirat; & Angelici flores aspirant gratias, planè in nobis fructuum fœcundas.

115. Cùm S. Ambrosius, *mundi flores* appellet Angelos, non hinc discedam, quin illorum pulchritudinem perstringam. Nam floris venustas pulchritudinis exaggeratio est, & decoris meta. Hebræi Genesis 1. vt ait Zohar, aiunt, Angelos esse *Firmamenti faciem*, quâ nihil pulchrius, augustius nihil in rebus corporeis elucet. Plus audet Ambrosius, qui ex occasione explicans illud Exodi 33. vers. 13. vbi Moyses sic Deum amicissimè alloquitur: *Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam.* Moyses inquam, assuetus Angelos videre, cupidè exambit Dei faciem mortalibus oculis inuisam intueri. Ita super hâc re fatur S. Ambrosius in Psalmum 118. serm. 8. *Per eas* (visiones Angelorum) *magis accensus, vt videret Dominum Angelorum: iritus quidem erat postulationis effectus, sed affectus probabilis serui, qui vltra naturam suam deuotione progressus, de Domini Angelis æstimabat, quantùm in Domini vultu plus desideraret, quò cupiditatem suam gestiret explere.* Audis ex ore Ambrosij, Moysem de floridâ Angeli facie sæpe visâ, æstimasse claram Dei visionem? ac si visio Angeli sit census visionis diuinæ, & illius gloriosa æstimatio. Tanta est siderea Angelici vultus venustas!

(Zohar. — Exod. — Ab Angeli facie censetur Dei visio. — Ambr.)

116. Angelus Dei mente cõceptus, vt nuper diximus ex Anastasio, intellectus perspicaciâ in primis præstat, ad prouidendum humanis necessitatibus, quibus solerter inuigilat: *quare cognitionis fontes, & scaturigines*, appellantur beati illi spiritus à Sophronio in Encomio Angelorum; quia non modò intellectu pollent, sed intellectum dant paruulis, quos ad omnem virtutem erudiunt claratâ eorum mente ab agnatâ hominibus caligine erroris. Apocalypsis 5. vers. 6. *Vidi, & ecce in medio throni agnum stantem tanquam occisum, habentem oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram.* Indubium est, quin agni nomine significetur Christus Deus, & per oculos septem, quibus Agnus oculatus est, innuantur Angeli, quibus cura hominum data est, atque ideo missi dicuntur in omnem terram, de quo legi potest inibi noster Ribera, qui id eruditè probat ex communi interpretum consensu. Et paulò superiùs ex Hilario diximus Angelos appellati Dei oculos, quo illorum denotetur perspicacia ad præuidendum, & prouidendum rebus humanis. Quid sapientius, quid

(Sophron. Angeli sunt Dei oculi. — Apocal. — Ribera. S. Hilar.)

117. perspicacius Dei oculis, quibus simplici obtutu anticipatâ notitiâ prenoscit vniuersa? Oculorum Dei *diuina officia* obeunt Angeli, vt humanæ saluti oculatiùs consulant, & consultiùs prouideant. Nihilominus custodes Angeli, etsi Dei oculorum diuina officia exerceant, ne quid eos lateat, quo auxiliari possint suis clientibus, concilium cogunt & consultores Angelos adsciscunt, vt consultiùs prouideant circa res humanas. Iob 1. vers. 6. *Quodam autem die cùm venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.* Nec pauci, nec indocti putant Angelos custodes Iobi, & filiorum eius in concilium coactos, in quo vnus de mandato Dei præerat: cui concilio affuit etiam & Satan cum Angelis disputans de Iobi virtute. Quod minimè fuisse imaginariam visionem, sed concilium in terris celebratum, docet S. Athanasius q. 8. ad Antiochum, (si Athanasij sunt istiusmodi quæstiones;) & S. Augustinus in Annotat. ad Iob, de quo doctè noster Pineda inibi, qui pro ea allegat S. Nazianzenum, Lactantium, Olympiodorum, Lyranum, Hugonem, & Ferum. O quàm gestiunt Angeli custodes suos clientes feliciter dirigere, quandoquidem, ne quid omittant, concilium cogunt, & consultissimè disputant de hominum solerti custodiâ, & prosperâ restitutione! O perspicacissimos Dei oculos, ô solertissima *officia diuina*, quæ sic inuigilant nostræ Custodiæ! Quid non videant Dei oculi? quid negligant officia diuina? O homo satage ne tuâ desidiâ frustretur consultissimum Angelorum consilium. Cui sic Angelus custos prouidet, sic tu oscitanter negligis? Tua sic procurant Angeli, & tu tibi non prospicis? Tibi consule, tu te etiam custodi, de quo feliciter custodiendo, sic consulunt Angeli, etsi Dei oculi dicantur, & diuina officia solertissimè obeant. Sed aduerte ingeniosam Angelorum prudentiam in hoc concilio. Nam Angelus Dei nomine Præses, Satanam ad concilium admittit, vt eius technas, & fraudes feliciùs agnoscat, cautiùs prouideat, & feliciùs deludat. *Quid de cæteris Angelorum ingenijs edisseram?* ait Tertullianus Apolog. cap. 22. agens de bonis, & nequam Angelis. Sic exprompti, perspicaces, & ingeniosi sunt ad custodiendos clientes sibi deputatos, vt toto ingenij acumine illis prouideant.

(Angeli concilium cogunt. — Iob. — Athanas. August. Pineda Nazian. Lactant. Olympio. Lyra Hugo. Ferus. — Tertull.)

118. Præterea bellè Angeli dicuntur Dei manus, & pedes, dum obeunt officia diuina: ô quàm velociter propria manus, vel pes exequitur voluntatis nutum! dictum, factum putat, qui manibus, aut pedibus suis imperat. Eleganter Tertullianus Apologetici cap. 22. *Omnis spiritus ales est, hoc Angeli:* (omitto Demones;) *igitur momento vbique sunt. Totus orbis illis locus est.* Sic prompti, & agiles sunt ad exequenda diuina imperia circa hominum custodiam, vt de celeritate æmulentur immensitatem; siquidem totus orbis quasi vnus locus illis est. Vidit Isaias cap. 6. vers. 2. Deum Israël in augusto solio sedentem; addit Propheta: *Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant.* Celebris est S. Ambrosij difficultas, & inde vulgarior; ita super his verbis addubitat Ambrosius lib. 3. de Spiritu Sancto cap. 22. *Si stabant, ait, quomodo volabant, & si volabant, quomodo stabant?* Profectò qui stat pedibus immobilis est; qui volat, agillimum habet motum: quo pacto igitur ij Angeli igniti, cùm stare ante Dei solium dicantur, ocyssimo volatu ad Dei nutum mouentur? *Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.* Psalmo 102. vers. 20. Scilicet Sancti Angeli, qui à Deo mittuntur ad humana negotia, tam agili potentiâ pollent in Dei obsequio, vt vix diuinæ voluntatis nutum exceperint, cùm re feliciter præstitâ redeant ad audiendam vocem vlterioris imperij, sic auidè mandata exequuntur, sic inhiant exequendis Dei iussionibus. Vt cùm *momento vbique sint, & totus orbis illis locus vnus est*, ferè in momento redeunt, vt noua excipiant imperia. *Itaque existimare possumus Angelum quempiam diuina mandata exhaurientem*, inquit Olympiodorus in caput 1. Iob. ac si Angelorum quiuis piâ aliorum æmulatione exambiat, ne quid aliis iubeatur, sed vni sibi totum: vnde agillimo obsequio, obsequium in momento perficit, vt ferè absque vlla mora iterum ad si:

(Tertull. Angeli stãt volantes. — Isaias. — Ambr. — Psalm. — Angeli exhauriũt Dei mandata. Olympio.)

adſit Deo, vt ita ipſe ſolus (ſi fieri poſſet,) *diuina mandata exhauriat.* Ergo arcanè Iſaias videt Angelos ignitos charitate Dei, & hominum, ſtantes ante ſolium Diuinitatis,& ſimul volantes. *Volant* ocyſsimè ad exequenda mandata circa hominum curam, & vnà *ſtant* ante Dei ſolium, vt noua imperia capeſſant,& ſic *Diuina mandata exhauriant.* Sententioſè ergo dicuntur Angeli, *Facientes verbum eius ad audiendam vocem ſermonum eius.* Sic æſtuant charitate in Deum, ſic ſunt impigri ab amore in homines,ſic diligenter peragunt humana negotia!

119. Matth. Matthæi 18. verſ. 10. *Videte ne contemnatis vnum ex his puſillis: dico enim vobis, quia Angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem Patris mei, qui in cœlis eſt.* Cùm in confeſſo ſit apud Doctores, Angelos hominum cuſtodes verſari in terris; etſi non intrà (vt quidam putant,) ſaltem prope clientes ſuos, quibus egregiam cuſtodiæ operam præſtant, ſatis arduum eſt, quo pacto hîc dicatur, puſillorum cuſtodes Angelos, in cælis ſemper videre faciem Patris, qui in cælis eſt. In terris vident faciem Dei, qui in cælis eſt; in cælo autem, cui abſunt, planè non vident. Scio S. Auguſtinum lib. 11. de Ciuitate Dei, cap. 9. de bonis Angelis dixiſſe: *De Angelis dicendum putaui, qui huius ciuitatis* (Empyreæ inquam,) *& magna pars eſt; & eò beatior, quod nunquam peregrinata eſt.* Scilicet nunquam cælo exulant boni Angeli, ſicut apoſtatæ; at cuſtodes Angeli planè peregrinantur à cælo, dum in terris homines cuſtodiunt. Quomodo ergo cuſtodes Angeli, qui procul dubiò peregrinantur in terris, & cælo abſunt, dicuntur ſemper in cælis videre faciem Patris, qui in cælis eſt? Nunquid ſimul ſunt in cælis, & in terris? non adeò amplificari poteſt præſentialis Angeli virtus. Quid? in momento redeunt ad cælos poſtquam breui morâ ſuos clientes viſitarunt: Profectò diuturniori præſentiâ eget creberrimus Dæmonum incurſus, & frequentior pugna. Fortè paruulorum cuſtodiam, quaſi cælum Angeli reputant? Non ſic delicianturconuerſatione mortalium, qui aſſueti ſunt cælorum deliciis. Quid ergo reſtat, niſi vt cælum deſcendat ad ipſos? opportunè S. Bernardus ſerm. 5. Dedicationis Eccleſiæ: *Angeli eorum in cælis ſemper vident faciem Patris. Sic videlicet paruulorum cuſtodia deputati, vt non priuati vllo modo beatitudine ſuâ. Hinc eſt quod Ioannes Sanctam ciuitatem Ieruſalem deſcendentem vidit; ſtantem, non potuit intueri.* Audis in arcanâ Ioannis viſione videri cæleſtem Ieruſalem deſcendentem ad cuſtodes Angelos? Eſtne Angelus cuſtos ob cuſtodiæ pietatem, cæleſtis Ieroſolymæ centrum? Sic empyrea Ieruſalem, beatioris gloriæ ſedes, piè exambit merita cuſtodis Angeli, vt dum ipſe à cælo propter homines peregrinatur, cælum ipſum leni lapſu deſcendat ad Angelum, ne quid vel accidentariæ gloriæ illi deeſſe videatur, qui eſſentiali gloriâ vbiuis potitur?

Angelus cuſtos peregrinatur à cælo, non à gloria. — *August.* — *Cælum deſcendit ad Angelos cuſtodes.* — *Bern.* — *Apocal.*

120. Pſalm. Pſalmo 103. v. 4. *Qui facis Angelos tuos Spiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem.* Quibus verbis graphicè depingit Propheta egregia munera, quæ erga ſuos clientes exercent cuſtodes Angeli. In primis enim tutelaris Angelus dicitur *Spiritus* reſpectu ſui clientis: ſpiritus nomine ventus intelligitur, quo nihil habemus familiarius. Spiritus eſt nobis cuſtos Angelus, qui tot fauores, & gratias hominibus ſpirat iugi munificentiâ; *Spiritus* etiam noſter eſt, per quem reſpiramus ad vitam gratiæ beatam. *Spiritus* ſæpè pro anima accipitur. Ac ſi tutelaris Angelus ſit ſui alumni anima, ſpiritus,& vita, quâ viuificatur (mediatione, non informatione,) ad vitam gratiæ, qui à peccati interitu, toties cadaueraſcit ad animæ mortem. Dein *Spiritus* etiam abſolutè poſitus ſignificare aliquando ſolet Spiritum Sanctum, vt docet S. Hieronymus ad Michææ cap. 2. & S. Auguſtinus 2. ad Simplic. quæſt. 1. ſaltem eâ ſignificatione liceat velitari ad mores. Iob 33. verſ. 23. *Si fuerit pro eo Angelus loquens*, &c. Chaldæus; *Si eſt in eo meritum, praparatur Angelus Paracletus, vnus de millibus.* Scilicet cuſtos Angelus, qui diuina officia exercet, Paracletus dicitur, ac ſi cum cliente obeat ſpiritus Sáncti munia, *Spiritus vbi vult ſpirat, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat.* Ioann. 3. verſ. 8. Quid auguſtius dici poteſt de Angelis? Pſalmographus: *Et miniſtros tuos ignem vrentem.* Bellè Angelus dicitur ignis, qui inter omnia elementa ſummæ eſt efficacitatis: nec duntaxat contigua corpora allambit, & ſeſe illis medullitus inſinuat, ſed etiam ea ad ſe conuertit. Scilicet id maximè contendit tutelaris Angelus, ex hominibus Angelos facere moribus, munditie, ſanctimoniâ. Quò argutè videtur alludere Tertullianus in lib. de Orat. cap. 3. aiens: *Proinde igitur & nos Angelorum, ſi meruimus, candidati.* Ecce tibi, homo dicitur candidatus Angelicæ dignitatis. Nec mirum, ſi Angelus cognatâ ignis efficacitate humanam ſcoriam purificans, Angeli elogia reſculpere in homine exambit. O pulchram à gratiâ metamorphoſim.

Angelus cuſtos dicitur Paracletus. — *Hier.* — *Aug.* — *Iob.* — *Ioan.* — *Pſalm.* — *Homo fit Angelorum candidatus.* — *Tertul.*

121. Ceterùm non eſt ſilentio prætereundum, cuſtodem Angelum dici à Chaldæo *Paracletũ*, quod eſt epitheton Spiritus Sancti familiare, & quo denotatur quantâ cordis lætitiâ homines muneret, quàm liberaliter illis impertet gratiæ dona, & gloriæ lumina. *Veni dator munerum, veni lumen cordium*, piè modulatur Eccleſia. Enimuerò munificentia, agnatum eſt amoris elogium, imò veri amoris medulla. Vis noſſe velut effuſam Angelorum liberalitatem erga homines? Aduerte ad verba Iacobi cap. 1. verſ. 17. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum.* In comperto eſt vocabulo *Patris luminum*, Deum ſignificari. Sed dubium eſt quorsùm cùm prædicatur ab Apoſtolo largior Dei munificentia, dicatur. *Pater luminum?* Quæ ſunt iſta lumina, quorum Deus appellatur Pater, quando largior munerator exiſtit? Aliqui interpretes ſecuti S. Nazianzenum cenſent luminum nomine Sanctos Angelos intelligi. Hæc ſunt S. Nazianzeni verba Orat. 2. de Paſcha: *Secundi ſplendores procreati ſunt primi ſplendoris adminiſtri, primario Dei fulgore collucentes, ille ob ſplendorem Lucifer*, &c. Scilicet cùm omne datum optimum, & omne donum perfectum emanare dicitur à Deo tamquàm à liberaliſſimo hominum muneratore, tunc ſpeciatim nominatur *Pater luminum* ſeu Angelorum, vt inde apud homines nobilitetur ſumma Dei liberalitas à prolis Angelicæ liberalitate. Sic ab Angelorum erga homines beneficentia commendatur liberalior Dei munificentia. O quam benefica largioris pietatis officia obeunt Angeli hominum beneficio!

Angelorum munificentia erga homines. — *Iacob.* — *Naz.*

122. Denique cùm hominis vita ſit luctæ palæſtra contra infernales hoſtes, egregiè nos muniunt, & armant Angeli cuſtodes noſtri, ne cedamus pugnaciſſimo Holopherni, Dæmoni inquam. Pſalmo 124. verſ. 1. *Non commouebitur in æternum, qui habitat in Ieruſalem.* Quare non commouebitur? Quia *Dominus in circuitu populi ſui.* Hunc murum, quo circumdatur, & cuſtoditur homo, cuſtodem Angelum interpretatur S. Auguſtinus ſuper

Pſalm. — *Aug.*

Angelus custos modulatur arma.

per eisdem verbis, *Ambiunt*, ait *Ecclesiam Angeli, & quasi murum faciunt.* Nec tantùm muri sunt, & mœnia, quibus homo defenditur; sed arma etiam sunt ad arcendos incorporei hostis validos ictus. *Ceterum scito arma Dei esse Angelicas potestates*, ait Didymus apud catenam Barbari in cap. 34. Iob. Et Tertullianus in lib. de Anima, cap. 37. *Omnem autem hominis paraturam aliqua vtique potestas diuinæ voluntatis ministra modulatur.* Quid est Angelum custodem noui militis arma modulari, dum illum armat contra nequissimi aduersarij ignita tela? *Modulari* apud Latinissimos significat, carmen cum numerorum ratione componere. Scilicet quando Poëta nectit longam syllabam breui, & rursus subiicit breui longam, vt ita modulatum carmen euadat. Sic cùm Angelus clientem suum totum de Apostolo armat, ita Loricæ catenulas squamatim nectit, vt armorum *paraturam modulari* dicatur; ne qua pateat rimula, per quam eius alumnus feriri valeat à pugnaci aduersario. Sic cataphractum dimittit suum clientem in periculosâ aduersùs Dæmonem pugnâ. Imò nec dimittit quidem, sed eius latus auxiliari ope cingit; vnde homo non tam procedit ad bellum, quàm ad victoriam: quia *Dominus in circuitu eius*, id est, Angelus patronus in circuitu eius est, vt ex Augustino notauimus. Quò proculdubiò spectauit Tertullianus in lib. de orat. cap. 3. aiens: *Cui illa Angelorum circumstantia non cesset*, &c. Hæc *Circumstantia* Tertulliani, militia Angelica est; & vt eruditè Cerda notat ex Gellio, quod attinet ad vocum proprietatem, *circumstatio militum, corona appellata est.* Ergo dum nouus miles ad bellum egreditur, & Angelus in circuitu eius est, eiusmodi *circumstantia, corona est*, victoria, trophæum, triumphus. Sic modulatè contra Holophernem Dæmonem armatur Iudith, sic Angeli tutelaris ope sospes redit ad suos, deuicto, truncato, & proculcato Holopherne. Vnde Angelo patrono adscribit incolumitatem sui, & hostis ruinam.

Didymus. Barbarus. Tertull.

Tertull. Angeli circumstatio, corona est.

Cerda. Gellius.

Iudith.

§. XXV.

Vel leuis impudicitiæ suspicio, grauis damnatio est.

123. Seneca epistola 43.

TVnc *felicem te esse iudica, cùm poteris in publico viuere*, & humanos oculos malitiæ arbitros non timere. At in re luxuriæ ferè nemo reperitur, qui suspicionis censuram effugerit. Peccas in abdito recessu, & humanis oculis inuisos te parietes tui tegent, non abscondent. Vix quemquam inuenies, qui non viuat aperto ostio: nam ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Ergo & ianitor humanos oculos arcens, & secretum arbitros prorsus deuitans, tacitè insidiantur famæ luxuriantis, & produnt facinus occultatione facinoris: nam quò non intrat intuitio, penetrat suspicio: & humana mens ad impudicitiæ suspiciones oculatissima est, & cæcè perspicax: quia quò magis rem celare festinas, eò citiùs prodis: quod euenit in labyrintho properantibus, ipsa illos velocitas implicat. Itaque à publico propalaris, & à secreto p... ...ris: & vndecumque publicatur libido. Porrò verba sunt Bedæ ad Marci caput 9. *Voluptates carnis dissoluere mentem per delicias solent. La deshonestidad desprende el entendimiento*; stulta enim, & bruta est omnis luxuria. Sic humana malitia ingeniosa est ad insidiandum, & censendum de alie-

Beda. Quiuis propheta est alienæ luxuriæ.

na intemperantia; quasi omne illud mentis, quod lasciuienti ademit natura, largiretur insidiatori, vt audaciùs, & perspicaciùs censeat. *Hic si esset Propheta, sciret vtique quæ, & qualis est mulier, quæ tangit illum, quia peccatrix est*, Lucæ 7. vers. 39. *Peccatrix*, id est, palàm scortatur, si non corporis publicatione, saltem animi dissolutione, aut lenocinio venustatis, aut linguæ petulantiâ. Non bene arguit Pharisæus: Si esset Propheta verus, sciret lasciuos fœminæ mores. Imò qui verus Propheta est, super lasciuia non diuinat, neque prophetat: nam ad diuinandum de re Veneris nemo est, qui Propheta non sit, & solerter diuinus alienæ lasciuiæ. O prauos vates, & bene censores, & malè Prophetas! Caue ab hac lasciuiæ non bona prophetia, quam planè inspirat immundus spiritus, præses concupiscentiæ popularis: qui sic instigat ad lasciuè prophetandum, vt vel à diuersissima occasione, & luxuriæ opposita, impellat ad malitiosè suspicandum, & perniciosè censendum. Lucæ.

Geneseos 39. v. 16. Mulier illa Ægyptia Iosephi Domina, luxuriæ vile mancipium, apprehensâ laciniâ vestimenti, iuuenem ad stuptum impudenter, sollicitat. Iosephus bene castus, malè lasciuientem fœminam fugit, fugit vel leues vestimenti attactus, vt minas ignis. Illa petulanter occlamat, lasciuum iuuenem olim insidiatorem fuisse suæ pudicitiæ, nunc palàm maritali toro vim intentasse. *In argumentum ergo fidei pallium retentum ostendit marito reuertenti domum. His auditis Dominus nimiùm credulus verbis coniugis, iratus est valde*, &c. Iure miratur Basilius Seleuc. Orat. 8. fidem Putiphari fecisse fœminam peruerso indicio, & argumento oppositum attestante: *Illa vestem ostentans fidem facit. O inexpectatam maledicentiam. O infamam barbaricam! Cum pallij, quo manus accusantur sit gestatrix, linguæ accusantis creditur.* Nimirum effractarius, & qui vim intentat, rem cupitam manu violentè premit ne elabatur; at qui vim patitur, totus est ad propulsandam inuadentis violentiam. Ergo laciniæ apprehensio, & apprehensi pallij demonstratio (vt res erat,) oppositum demonstrat; & tamen pudicus iuuenis ex hoc indicio, non modò in suspicionem venit intentati stupri, sed in euidentiam facinoris perpetrati: & argumento, quo palàm euincitur eius pudicitia, impudicus probatur, & conuincitur impudicitiæ. Sic procliue est hominibus, hominem censere impudicum, vt impudicitiæ reus sit, vel ab euidenti probatione pudicitiæ! Vnde à gestatione pallij, quo fœminæ manus accusantur, damnatur Iosephi pudica virginitas, ne vlla sit accusatio in re lasciuiæ, quæ sit incredibilis, & quæ rem, vel peruersè non conuincat. Vnde nemo miretur Iosephum non excusasse facinus, perderet enim operam: ac si inexcusabilis sit vel suspicio luxuriæ. Quo exemplo fortassis edocta Susanna, Danielis 13. incredibilem accusationem excusatione non refutat. Tam altè hæret hominum animis iudicium de alienâ luxurie, vt vel futilis, & inuidiosa accusatio pro euidenti probatione sit! Qui libidinis accusatur, simul conuincitur stupri ipsa accusatione delicti. Eleganter S. Zeno Veron. serm. 9. de Daniele sic scribit: *Et Susannam iudicantium sententia praua deiecerat; illustris conscientiæ integritas erigebat. Sufficit ergo pudicitiæ conscientia; Testis est Deus.* Ac si fama castitatis ferè non se extendat vltra propriam conscientiam. Sic obnoxia est pudicitia non bonis luxuriæ suspicionibus.

124. Opposito indicio probatur luxuria.

Genes.

Seleuc.

Daniel. Fama castitatis ferè non se extendit vltra propriam conscientiã. Zeno.

Basilius verè magnus, vir ad omnia Christianæ perfectionis summa natus, in corpore expers corporis, 125.

poris,

poris; voluptatis exul, naturâ homo, puritate Angelus, præmaturè cælestis. Eâ excelluit castimoniæ laude, vt S. Nazianzenus in orat. de eius obitu, piè audax de eo dixerit, *fuisse ab omni libidinis motu liberum. Quem Angeli complectuntur, quem vel solum intueri fœminæ reformidant.* Ergo cùm eius Angelica pudicitia palàm refutaret malitiosas inuidiæ suspiciones; nihilominus Alexandriæ Præfectus concitatus ob contemnendam cuiuspiam æmuli accusationem, Magistratus quosdam mittit, qui sancti viri cubiculum perscrutentur. *Quænam hæc?* (ait Cyro Theod.) *requiris in domo sanctissimi, tectisque puris Angeli mulierculas?* Sic suspiciosa res est, sic credibilis vel inuidiosa incontinentiæ suspicio, vt reus sit homo, non facinoris proprij, sed alienæ malitiæ! Tam solerter sollicitat fidem, & negotiatur credulitatem res libidinis, vt Basilius, Basilius, inquam carnis expers, omni ad libidinem motu liber, suspectus fuerit scortationis clanculariæ, etsi adhuc virgine castitatis opinione celebris. Quod de Minerua miratur S. Nazianz. orat. 2. in Iulianum aiens, *Rursus Minerua Virgo est, & draconem parit.* Scilicet indubium erat apud Gentiles Mineruam perpetuò fuisse virginem; & nescio quam ob causam in clandestinæ impudicitiæ suspicionem venit ob Draconis parturitionem. Ergo cùm liberum Gentilitati non foret dubitasse de virginitate Mineruæ, illud vt certum supponunt, & tamen ne non assentiantur rumoribus incontinentiæ, simul censent virginem esse, & incontinentem. Facilius sibi existimantes fieri posse, vt quæ virgo est, simul sit impudica, & parturitionis rea, quàm suspicionem de eius intemperantia esse falsam. Sit virgo vnà & scortum, ne discredamus famæ scortationis. Verosimilius est eandem esse simul meretricem & virginem, quàm meretricem nõ esse, quæ scortationis insimulatur. Quid exaggeratius? Hæc est medulla Minerualis fabulæ, alibi à me aliorsum expensæ.

Naz.

Sanctior castitas suspicioni obnoxia est. Naz.

Cyro. Theod.

Casta Minerua parere dicitur, ne non credatur suspicionibus. Naz.

126. Multi aperta transeunt, condita, & abstrusa rimantur, furem signata sollicitant: ad impudicitiæ occulta, oculata est humana curiositas, quam nimis exprompta censura damnat. Ioannis 4. v. 18. Mulier illa Samaritana, quæ coniugij licito prætextu deludere tentabat luxuriæ reatum, sed non potuit insidias suspicionis; tergiuersabatur occultam scortationem fateri Christo. Christus vt erat magnus ille Propheta, perspicuè illi intimat occultam luxuriem: *Quinque enim viros habuisti, & nunc, quem habes, non est tuus vir: hoc verè dixisti. Dicit ei mulier: Domine video quia Propheta es tu.* Tam absconsa enim esse censebat mulier sua flagitia, vt opus esset prophetia ad ea timanda, & publicanda. Mox pergit in vrbem, & vrbanos viros adducit ad fidem Christi. *Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis.* Mirantur interpretes, viros alioqui vrbanos nimis credulos fuisse. Neque enim Christianæ religionis mysteria à leui mulierculâ prædicata, re indiscussâ credenda forent à viro prudenti. Theophylactus, vt erat malitiosæ naturæ hominum bene gnarus, ita philosophatur super hac re, propositum dubium acutè dissoluens: *Propter verbum mulieris multi Samaritani credunt, vtpote prudenter apud se iudicantes, quòd vitam suam mulier non vulgasset, ad hoc vt gratificaretur alteri.* Nempe

Ioan.

Creditur Euangelio, vt credantur suspiciones luxuriæ.

Theoph.

127. Samaritani sic ratiocinati sunt: Si vera sunt impudicitiæ crimina, quæ Christus reuelauit Samaritidi, procul dubio verus est Propheta; at si falsa, falsus erit Propheta, & verus seductor. Vnde ne discredant occultæ scortationi Samaritanæ fœminæ, tacitè coguntur credere Christo. Neque exhorrent homines subire iugum Euangelij, & mentem captiuare in obsequium fidei: & vale dicere auitæ religioni, omissa laxioris vitæ licentiâ, dummodò credant alienam luxuriam. Facilius enim se subdent Christianæ vitæ incommodis, quàm sibi persuadeant veram non esse immurmuratam lasciuiam. Sic auidè fertur mortalium ingenium ad credendum detractionibus in re luxuriæ! Profectò sicut libido quodammodò consumit Euangelium, (de quo aliàs,) sic illud fouit hic libidinis credibilitas; dum creditur Euangelio, ne discredatur libidini. Vnde castissima Iudith hic v. 20. sollicitè satagit, & impensè curat sistere hominum suspiciones, ne ex Assyriorum contubernio censeant aliquid inhonestum perpetrasse, neque Assyrios insidiatos fuisse ipsius pudicitiæ, dum ipsa insidiaretur Holophernianis victoriis. Procul omnis hæretica, & barbara suspicio. Quia Iudith Angelorum satellitio obarmata, non stupro, sed fere virgine continentiâ redemit patriam, quam incontinentia proderet. Hæc singularis laus Iudithæ fit, effugisse suspiciones impudicitiæ, ne offuscaretur tanti facinoris gloria.

Iudith.

§. XXVI.

Res periculis plena, luxuria est. Vel leuis occasio suspecta est, etiam quibus est impossibile à Castitate desciscere?

128. Magna vis est libidinis, homines alliciens, & pertrahens ad luxuriæ Syrtes. Pulchritudo spectata tacitè negotiatur voluptatis otium: blanditur voluntati, quæ in consensum degenerans, conceptam libidinem despumat in opus. Et sanè humana caro sibi est intestinum periculum, & fomes ad lasciuiam. Caue tibi à te; caue à fœminarũ aspectu, alloquio, contubernio; ne igneos hominis mores accendat scintilla occasionis. Fœmina periculosa res est viro, & blãda vis ad lapsum, validè ad ruinam impellens sanctissimũ quemque virum. 1. Cor. 14. v. 34. sic iubet Paulus: *Mulieres in Ecclesiis taceant. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulierem loqui in ecclesia.* In primitiua adhuc rudi Ecclesiâ, necesse erat, vt multa ignorarent fœminæ præsertim: & opus erat ad rem Christianã, vt fœminæ instruerentur in mysteriis fidei, quæ vt potè sublimiora, & humanum captum excedentia, doctoris sedulâ explicatione indigebant. Ergo necessarium fuit, vt rudiores fœminæ, quod addubitabant, interrogarent; quod ignorabant addiscerent. Priuatim autẽ domi suæ instrui, aut adire domum instructoris, videtur dedecere fœminas; at Ecclesiam adire, vt instruantur, de his, quæ speciatim dubitant, planè videtur necessarium. Plures enim fœminæ viros habent aut rusticanos, aut idiotas, quibus facultas non est ipsarum instruendarum. Incongruè enim docebuntur ab iis, qui vix, quod sibi sat est, sciunt. Et tamen præcipit Paulus, vt *domi viros suos interrogent, si quid volunt discere*: nec quicquam in Ecclesia rogent ab Apostolis, virisque Apostolicis, qui tunc vulgò fideles instruebant in rebus fidei. Num Paulus timet ne Apostoli seducãtur consessu, & alloquio fœminarum? Arces sanctitatis subruet colloquiũ cum fœmina? Quis hoc sibi persuadeat? Nihilominus Paulus eiusmodi priuatã instructionem vetare videtur; quia *Turpe est mulierem loqui*

Mulieres alloqui in Ecclesia de rebus fidei cum viris Apostolicis, vetat Paulus.

1. Cor.

in Ecclesia, scilicet cum viris Apostolicis, etiā de rebus fidei: *Turpe*, inquit S. Chrysostomus, *est mulieri loqui in Ecclesia: Pudorem ineunt Apostolus*. Quasi dicat Paulus: Non tam incōgruit, vt fœminæ ignorent aliqua, nec exactè instituantur in mysteriis; (dummodò quod sat est, non nesciāt,) quàm quòd adhuc palàm in Ecclesia, non clanculùm in angulis, consulant discipulos Domini, & magistros Ecclesiæ. Ne fortè vel piissimo colloquio, seu aspectu, & consessu sancto, igniculos ingerant ad libidinē. Vnde ait Apostolus: *Domi viros suos interrogent, si quid volunt discere: turpe est enim mulierem loqui in Ecclesia*. Chrysost.

129. Herodis ira, aut lasciuia misit Ioannem Baptistā in carcerem, saltat impudicè inuerecunda puella, placet Regi temulento, & conuiuis adulantibus. Herodes permittit puellæ optionem petendi, & ipsa postulat in disco Baptistæ sacrū caput: mittitur spiculator funestus, ferit Ioannis ceruicē, & ferale pij capitis ferculum apponit mensæ coram impudico Rege, & luxuriāte puellā. Ad quod spectaculum attendens Ambrosius, planè sudatis verbis, sic sententiosissimè fatur: *Clausit Propheta lumina, non tam mortis necessitate, quàm horrore libidinis*. Abscissū caput defuncti Præcursoris claudit oculos, non tam mortis necessitate, quàm horrore videndæ lasciuientis puellæ. Baptistáne is est, qui timere sibi possit, aspicere luxuriantē fœminæ pulchritudinem? Inuisa Ioanni erat puella ob inflictā ipsi necem: Ioanni inerat immensus penè sanctitatis vigor, quā præuentus erat adhuc in materno recessu: quin & ipse eremi asperitatibus, & ieiuniis virginco flore splendebat: erat enim Baptistæ castitatis nitor ad miraculum vsque fulgens, erat æmulus Angelicæ puritatis, & puritate verè Angelus, de quo dictum est: *Ecce ego mitto Angelum meum*. Quæ omnia, etsi non adessent Ioanni, *asylo mortis* in tuto erat ab oculorum libidine; siquidem homo defunctus, viator non est: neque in statu apto ad demeritum. Num in emortuo capite oculorum lasciuiam Præcursor exhorret? Oculos mēte cæcos, ipse emortuus claudit, ne videat saltatricē puellam, etsi infensam? Quid impudicum timeat ab eiusmodi cōspectu sanctissimus Propheta, Virginitatis decus, castitatis honos, puritate Angelus? Mortuus est, & adhuc timet? Cadauer est, & cadauerescentes claudit oculos inhabiles ad visionem, ineptos ad lapsum? Quid iam defunctus horret libidinem, quam, dum adhuc viueret, frustra timeret? O magnū pudicitiæ exemplum! *Claudit Propheta lumina, non tam mortis necessitate, quàm horrore libidinis*. Ille & pudicissimus, & virgo, & ieiunus Propheta, & Angelus, & defunctus, & (vt vno verbo omnia illustria dicam,) Ioannes Baptista, sit nobis exēplar ad cautelam. Ille enim non sibi cauet, sed nobis præcauet, nobis, inquam, tot furiis libidinum exagitatis, &c. Vulgare hoc est, sed non omittendum, vt gradum faciam ad reliqua.

Ioannes iam mortuus præcauet occasiones impudicitiæ.
Ambr.

130. Dum historiam Sodomiticæ deflagrationis expendunt interpretes ad cap. 19. Geneseos, iure quærunt causas cur etiam infantes eodem cum parentibus incendio perierint. Infantibus enim necdum per ætatem licuit lasciuire; cur ergo cum fornicariis parentibus æquā pœnā mulctantur? Num prophetat gehennalis illa flamma, & pueros, quos simili lasciuiā sordidandos præscit, præsagæ libidinis pœnā præproperè castigat? horrendūm planè foret hoc supplicium: neque enim moris Dei est pœnas expetere à nondum perpetratis flagitiis: nec infensissima Deo luxuries sic castiganda est anticipato supplicio. Dæmoniacum est illud: *Venisti ante tempus torquere nos*. Matth. 8. vers. 29. Porrò præpropera pœna, quæ præcedit reatum, quanto ostentaret Iustitiam, prophanaret Misericordiam diuinam, quæ pœnam non permittit infligi ante delictum. Alcuinus ibi sic rem componit: *Pluit Dominus super vniuersos habitatores terræ, & infantes quoque cum parentibus cremati sunt, vt possit aduerti impiissimum facinus Sodomorū, ne de eorum origine aliquod remaneret vestigium. Et prouisum est illis, ne diu viuentes sequerentur exempla patrum*. Scilicet Infantes libidinis nescios prudens flamma comburit cum parentibus fornicariis quia filij cognatione ipsâ quasi combibunt parentum luxuriam? Nam lasciuiæ vitium tam leui occasione attrahitur, vt vel tenelli infantes libidinum inexperti, luxuriosi puniantur? Nesciunt luxuriam, & tamen velut impudici habentur ex paterno conuictu? Innoxiam ætatem quasi polluit conuersatio cum gente libidinibus deditā? Adeò facilè hoc vitium alliuitur, vt infantili adhuc ætati, & libidinum nesciæ, quodammodò imprimatur malum luxuriæ exemplum, quod luxuriæ impotens infantia veluti arripit, haurit, exprimit? Innocens ætas, & innoxia, & ad luxuriandum inepta, luxuriæ pœnas quodammodò subit, quid mirum quod Præcursor adhuc defunctus horrere dicatur puellæ venustatem? Marc. Alcuin.

Genes. 19. missi sunt tres Angeli ad nefariam Sodomorum vrbem voluptuosissimè luxuriantem. Et sollicitè Lot, & eius familiam educunt, ne eodem cum impudicis incendio conflagrarēt: Ardet iam ciuitas gehennali flammā, quæ lasciniæ ignibus iam diu ardebat. Crepitantibus flammis tota personat vallis, maturabant gressum Lotus, eius vxor, & filiæ, vt fugiendo possent nefarium supplicium euadere. Fœmineā curiositate allecta, accidit, vt *Respiciens vxor Lot post se, versa est in statum salis*. Quid peccauit pia pij viri vxor, respiciens horrendum luxuriæ supplicium? Num prolectaretur ad libidinem, videns libidinosos Sodomitas, siquidem ob aspectum eorum tam seuerè punitur? Minimè: nam prouectā ætate videtur fuisse: neque nimiùm extimularetur impudicorum Sodomitorum visu. Quin & sæuior pœna delicti retraheret à voluptate, quantùm titillatio ex visione placidè alliceret. Cernit impudicos ad fauillas redactos ob impudicitiam, & incitabitur eiusmodi visione ad amorem delicti tam seuerè puniti? Quia respexit illos currenti pede, & leuibus oculis, pœnas dedit spectatæ luxuriæ? Egregiè ibi Lippomanus Metonensis: *Videtur commiseratione quadam permota vxor Lot retrò spectasse ad vrbem, quod prohibita fuerat, cum Dominus criminis illius commiserationem interdicens, tantā illud pœnā deleuerit*. Nempe interdixerat Deus non tantùm aspectū pœnæ inflictæ impudicis Sodomitis, sed etiam commiserationem nimiam tantæ calamitatis. Ne fortè vna cum misericordi aspectu horrendi supplicij, aliqua scintilla luxuriæ punitæ accenderet spectantis, & commiserantis oculos. Abstineat à piā quasi commiseratione, nam etiam talis miseratio suspecta Deo est, ne cum pietate misericordiæ simul combibat dulce luxuriæ venenum, & pius alioqui aspectus constupret mores spectantis. Res profectò expensione, & stupore dignissima! Caueant ergo vitia ab impudicorum aspectu, caueant etiam quodammodò virtutes, ne desciscant in vitium, & degenerent in lasciuiam. Vnde piæ fœminæ, etsi grandioris ætatis, interdicitur, vt nec quasi misericordi aspectu videat sæuiores pœnas inflictas genti impudicæ; ne fortè plus alliciatur, vel

131. Vel virtus ipsa timet, ne sit occasio lasciuiæ, & sic degeneret in vitium.
Genes.
Lippom.

vel à castigatâ libidine, quàm terreatur ab immanitate supplicij.

132. Genes. Hyperbolicè dicitur, quod Deus quasi timet Angelis occasionem vel puniendi luxuriã. Adhuc persto in huius loci expensione. Aderant Sodomis tres Angeli à Deo missi, & penè experti fuerant effusam voluptuosissimæ gentis luxuriem. Decreuitque Deus incendio extinguere lasciuiæ incendium,& in fauillas redigere luxuriantem populum. *Igitur Dominus pluit super Sodomam, & Gomorrham sulphur, & ignem à Domino de cælo,& subuertit ciuitates has.* Quid opus fuit, vt Dominus plueret ignem à Domino ad castigandam turpitudinem Sodomitarum? Aderant tunc tres Angeli apud Sodomam, quorum quilibet valebat illam incendio euertere; siquidem vel vnus Angelus centum triginta millia de exercitu Assyriorum nocte vnâ peremit. Quid? hi Angeli fortassis imbecilli erant,nec potuissent eodem incendio inflammare vrbem? Dein, incongruum videtur,& insolens, quod Deus ipse per se exerceat tam crudele supplicium: congruentius enim foret,vt vrbs decinerésceret alterius operâ, quàm Dei: neque enim Deus assolet tam acerbam pœnam per se immediatè infligere. Et tamen affirmat textus sacer, pluit Dominus sulphur & ignem à Domino. Causam huius rei subindicauit S.Greg.14.Moral.c.10. Greg. sic inquiens: *In ipsa qualitate vltionis notauit maculam criminis.* Porrò qualitas vltionis est ignem immediatè immissum fuisse à Deo, quo notatur sordidissimum Sodomitarum nefas. Deus præcauet ne vel Angeli ipsi exerceant ius puniendi nefandum, & spurcissimum crimen? Profectò iudex perspicere debet attentis oculis, & intento animo scrutari causas reorum, vt iuxta cuiusque reatum pœnam imponat æqualem facinori. Deus nec purissimis,& incorporeis Angelis permittit hanc punitionem sordidissimi criminis, ne fortè Angelis (non id timet Deus Angelis spiritualibus, sed nostrum documentum est, ad cautelæ exaggerationem,) luxuriam examinando, tractando,puniendo, aliquid libidinosum alliniat lasciuia quanquã luxuriæ incapacibus? Pulchra planè rei exaggeratio. *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est.* Genes. 5. v. 3. S. Hieronymus de Tradit. Hebr.sic vertit: *Non iudicabit*, &c. Vnde Laurent. Nouariensis homil. de Pœnit. ad exaggerandum lasciuiam peccatricis fœminæ,illam appellat *Præsulem luxuriæ*, ac si iudiciaria potestas, & discussio rei impudicæ, nimiùm dehonestet homines. Adeò periculosum est de re venereâ agere! Leui oculo videnda est,& examinanda, & punienda à purissimo quoque, & castitatis amante. (Genes. Hier. Laur. Nouar.)

133. Imò (quod mirère magis,) Deus ipse exercens hanc punitionem, perbreui morâ vltionis negotium exercuit, ne diu detineretur in re luxuriæ adhuc puniendæ. Ierem. 4. v.6. *Et maior effecta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento:& non ceperunt in ea manus.* Quare in temporis momento Deus impudicam vrbem euertit? Num Deo periculum est in mora spectandæ luxuriæ,& castigandæ? Absit à Deo periculum, vt abest vitium. (Hæc celeritas Dei, humani iudicis documentum est.) At nihilominus in momento subuersa est: nec Deus qui sæpiùs solet cunctando castigare; in punienda lasciuia moram aliquam patitur. *Ideò subuersa est in momento.* Addit Ieremias: *& non ceperunt in ea manus.* exaggerat breuitatem temporis, qua supplicium exercuit Deus. Ac si dicat: vix cœpit Deus eosdem castigare, Hebraicè: *Et non inceperunt in eâ* (castigandâ) *manus.* Adeò præproperè luxuriæ punitionem tractat Deus! Item P. Cornelius ex originali verbum *ceperunt*, vertit, *Prophanauerunt*: Idest, Non velut prophanauit Deus manus suas, impudicos Sodomitas castigans; vix enim incepit pluere ignem Domini à Domino,cùm tota vrbs miserè deflagrauit. Sic versat Deus rem luxuriæ! Caueat homo à tam infesta peste, quæ tacitè serpit in animam, & depascitur misero incendio mortalium viscera. Vnde Iuditha etsi à Deo instincta,vt adeat Holophernem, valde cap. 8. v.33. timet,& approbationem procerum Bethuliensium exposcit, ne vitio detur occasio labendi in lubrica re luxuriæ, & continuam orationem exposcit, vt impetret securitatem à tanto periculo:& hic v.20. sollicitè satagit depellere suspiciones ex Holophernis contubernio conceptas. (Ierem. Deus cur luxuriam punit in momento. Cornel. Iudith.)

§. XXVII.

Caro humana adeò periculosa res est, vt ingenij Diuini cura meritò appelletur.

134. CAro nostra etsi specie tenus venusta,fœditas est morum, domestica fraus, sepulcrum vitæ, tædium probitatis, improbitatis fomes, vigor gehennæ,deprauatio virtutis;& vt paucis multa cõplectar, innatum periculum est,imò naturalis ruina. Tertull.lib.de Resur.Car. c.8. inter alia carnis elogia,illã appellauit *Ingenij Dei curam*. Scilicet Deus cætera,quæ architectatus est mente,& verbo fecit; caro autem ingenij opus fuit; nam subtilis labor,qui reperitur in hoc opere, sublime Dei ingenium exigebat. Ingeniosum figmentum caro est. At vox illa *Cura*, grandius aliquid menti insinuat. Nimirum cura carnis,negotium est ingenij Dei. Nam corpus nostrum, vsque eò procliue est ad vitium, & præceps ad delinquendum, tam impotens sui est caro nostra, vt cura sit ingenij diuini. Num ad coërcendum degeneres carnis motus, ad compescendam licentiam passionum,ad frænãdam impotentiam libidinum, ac si non sufficeret quævis prouidentia; impensior sollicitudo, & ingeniosa cura necessaria est? Subtilior Dei ars, totum eius acumen, & acutiores adinuentiones diuini ingenij impensè & altè incumbant in carnis negotium, opus est? Et qui simplici cogitatione omnibus adest, & cætera gubernat, ad regendam carnem,totas ingenij vires contendit? Vnde luculenter illam appellat: *Ingenij sui curam*. (Caro hominis emphaticè dicitur diuini ingenij cura. Tertull.)

135. Et sanè totum ingenium contendit Tertull.lib. de Carne Christi cap.4. vt liquidò constet, quòd etsi *Verbum caro factum est*, tamen non fuisse *periculosam Deo corporationem*:immunémque fuisse Deum à delicto,etsi caro factus sit, neque ex vicinia carnis deprauatam esse diuinitatem. Nam diuinitas ea non est,quam innata vitia carnis potuerint deprauare. Verùm totâ impeccabilitate opus fuit, vt in vitia non degenerauerit Deus caro factus: adeò carni etiam immuni à culpa,cognata, vel agnata culpa est. Bene ad rem S.Maximus homil.2.sic scribit: *Omnipotens Dominus misit vnigenitum suum; non diuinitate degenerem,qui nostrã suscipiens carnem*, &c. Nempe Christus Deus etsi nostram suscepit carnem à diuinitate non degenerauit. Ac si res difficilis sit creditu,carnem suscepisse, & à diuinitate non degenerasse. Porrò appetitus, voluntas dicitur in Scripturis. Quod vbertim tradidi cùm explicabam Euangelium Ioannis, ad illud cap.1. v. 13. *Neque ex voluntate carnis.* (loquitur Euangelista de puro homine.) de (Tertull. Incarnatio nõ fuit Deo periculosa. Maxim. Ioann.)

de Christi progenitoribus,) Voluntásne tribuitur carni,an appetitus? Item Isaiæ cap.58. v.3. *In die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra. Voluntas* Hebraicè scribitur חפץ *Chephets*, & significat, *id quod libet*, quæ vox alibi in Scriptura exscribitur, *concupiscentia, voluntas carnis, libido*, vt aduertit Cornelius ibi.Et Maldon.Ioann.1. Concupiscentia,seu libido, rectène dicitur voluntas? Ad hæc, insignis locus est ad Ephes.2.v.3. *Et nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ,facientes voluntatem carnis*.Expende τὸ *Voluntatem carnis*, quam Caietanus *appetitum* interpretatus est. Sed mirum videbitur, quod Ioannes,Isaias, & Paulus vtriusque Literaturæ sacræ facilè proceres,appetitum, & concupiscentiam vnanimi consensu, & stylo,*voluntatem* nuncupent, quod audacter dictũ inerudito videretur.S.Anselmus explicans præfatum locum Pauli, sic ait: *Plus voluit in desideriis notare,quàm concupiscentiam,id est, multiplicem,& omnimodam vehementiam concupiscentiæ.* Itaque vehementior concupiscentia carnis appellatur hîc voluntas. Adeóne coniuncta est animæ concupiscentia carnis, tam vna potentia est appetitus, & voluntas, vt promiscuè pro eadem potentia vsurpentur à Scriptoribus sacris? Concupiscentia voluptatis præstigiis sic mentem allicit, sic voluntatem flectit, & trahit, vt quod concupiscentia cupit,voluntas amare dicatur? ac si ipsissima potentia esset, nomen, & officium alterius promiscuè vsurpant? Vnde dicitur caro,seu appetitus amare; & voluntas dicitur concupiscere, & voluntas vocatur concupiscentia, & concupiscentia voluntas nominatur.Ergo quid periculosius,quàm caro,cuius concupiscentia,& libido dicitur voluntas? *ex voluntate carnis.* O quàm flagitiosa est concupiscentia, quàm sollicitatrix criminum, quàm præceps ad delinquendum! Hæccine dicitur voluntas ab Euangelista Ioanne,ab Isaia,à Paulo? Etenim si voluntas, in cuius arbitrio est vita, & mors, quæ Imperiali officio fungitur in homine,appetitus,& concupiscentia dicitur, nimis expositus est purus homo periculis:Corpus naufragium erit,caro erit alea, & totus homo periculum est. Vnde hæretici quondam audacter dixerunt:*Periculosam Deo corporationem.* Sed planè errant:nam caro periculosa non est,quæ vnita Verbo est.

Isaias. — Quàm flagitiosa est caro. — Cornel. Maldon. ad Ephes. — Caietan. Cócupiscẽtia dicitur voluntas; & contrà. — Anselm.

136. Vetus quæstio fuit apud prisci sæculi patres, an dato quòd diuinum Verbum apparuerit Patriarchis visibili specie; num apparentem, & phantasticam,an veram & realem carnem tum assumpserit.Ego hîc nihil statuo: adducam tamen elegans Tertulliani testimonium, ad præsentem thesim perquàm aptum: lib. de Carn. Christi, cap.6.ita scribit: *Atque tunc quoque inter illos Angelos ipse Dominus apparuit Abrahæ sine natiuitate, cum carne scilicet, pro eadem causa diuersitate.* Et mox: *Qui iam tunc & adloqui, & liberare, & iudicare humanum genus ediscebat.* Pendenda maximè est hæc sententia:*Dominus apparuit Abrahæ sine natiuitate cum carne;qui iam tunc adloqui,&c.ediscebat.* Non semel,inquit Tertullianus,Verbum carnem assumpsit, antequam tandem in Euangelio *Verbum caro factum est*; sed quam ob rem olim carne se vestiit diuinum Verbum? Scilicet cum carne *ediscebat adloqui*, &c. (Nempe loquitur Tertullianus de Deo more humano.) Adeò periculosum est hominem esse, & carnem sibi vnire, vt vel Deus ipse quibusdam quasi præludiis antè præmeditabatur, & quodammodò ediscebat carnem gestare, adloqui sine lapsu, audere sine temeritate, concupiscere sine noxa, pati sine ira, inter homines conuersari sine crimine? Deus ipse,cuius essentia est bonitas, cuius natura exsecratio est vitiorum, qui sanctus est omnimodè impeccabilitate;ita sibi quasi cauet à carne assumendâ,vt sæpius præludia carnationis priùs faciat;ferè ediscens hominem esse, velut præcauens ne quid vitij admittat carnis suggestione? Hæc à Tertulliano per exaggerationem dicta,vt sciamus quàm periculosa sit corporatio;quàm timenda sit caro, cuius appetitus adeò cognatus est voluntati, vt sæpè in sacris literis ipsa concupiscentia voluntas planè nuncupetur. Prudenter ergo Iuditha hîc cap.8. vers. 6. se armat contra carnem tantâ ieiuniorum maceratione, tot orationum præsidio, totis ciliciorum asperitatibus; ne desciscat à virtutis ingenuitate;à qua non desciuisse,tanquam rem nouam, & portenti ad instar euulgat hîc v.20.

Deus olim corporatus apparens, quasi ediscebat humana munia. — Tertull. — Iudith.

§. XXVIII.

Periculosum est Religioso vel solum respicere relictum seculi statum.

INter cætera mala, hoc quoque habet stultitia; semper incipit viuere. Pergit Seneca in eâdem epist.13. *Considera quid vox ista significet, & intelliges quam fœda sit hominum leuitas,quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Quid est autem turpius quàm senex viuere incipiens?* Porrò constantia sanctitatis decus & fulcimen est: non prodest esse, quod mox fuisse pœnitet. Pulchra est pœnitentiæ virtus; fœda nimis pœnitentia virtutis. Fœminea pietas est,quæ sæpè nutat,& in proposito labascit; constantia virum probat. Esto viriliter pius,ne sis muliebriter impius,Matth.13.v.5. Exiit diuinus ille pietatis seminator, & *in petrosa* mittit tertiam cælestis seminis partem; quæ mox emarcuit & æstuauit ad Solis ardores: S.Thomas ibi sic explicat hanc seminis portionem, quæ in petrosa decidit: *Qui autem super petrosa,cum gaudio accipit illud. Non autem habet in se radicem, sed est temporalis.* Profectò laudatior virtus temporalis non est; nam vt aliàs copiosè probabam, virtus caret tempore ex sententia Philonis. Infima virtus est, quæ temporalis est. Vult, & non vult piger: constantia enim virtutis quasi virtus est, & aliquis sanctitatis vigor. 137.

Seneca. — Ne sit virtus temporalis. — Matth. — Thomas. — Philo.

Putabit aliquis imperitè scrupulosus, audacissimè dixisse Tertullian.in libro de Exhort. castit.c. 13. *Erunt nobis in testimonium fœmina quædam seculares,ob vniuiratus obstinationem, famam consecuta vt Dido.* Et in lib.de Spectaculis,c.1.*Sunt qui existiment Christianum, (expeditum morti genus) ad hanc obstinationem abdicatione voluptatum erudiri.* Audis pudicitiæ, & virtutis *obstinationem* æmulari de constantiâ Hæreticorum peruicaciam? Planè virtus perfecta piè obstinata est in re pietatis:vitiũ subolet,& mera virtus est. Luc.9.v.51. *Et ipse (Iesus) faciem suam firmauit,vt iret in Ierusalẽ.* Quid est firmauit faciem? Beda: *Sponte,inquit,crucifigendus locũ quò crucifigendus erat, firmatâ facie, id est,obstinata,atq; imperterritâ mente petiisse.* Ecce tibi Christus Deus imperterritâ mente, constanti animo, & obstinatâ facie operatum fuisse negotium redemptionis humanæ: nec deflexisse oculos à proposito, sed eos obstinasse, ne aliud respiceret, quàm viam in Ierusalem. Sit ergo nobis Christus pietatis typus, qui præmaturè olim fuit Bethuliensibus quasi exemplar religionis: *Nos autem* 138.

Tertull. — Sit religiosus quodãmodo obstinatus ad virtutem. — Lucæ. — Bedæ.

tem

tem alterum Deum nescimus præter ipsum, inquit
Iudith. Juditha hîc v. 19. Bethuliæ proceribus. Quid est
nescimus, nisi, non cognoscimus? Id est, constanti
animo, & obstinatâ facie sic Deum nostrum,
eiusque numen, & cultum perpetuò ante oculos
habemus, vt non modò non degeneremus ab eius
religione, sed neque oculos deflexerimus ab eius
instituto, & sanctissimis legibus. Sic sic delicata
est res pietatis, & negotium religionis, vt vel mentis
oculos inhibeat, ne vel ipsa mente cogitent, se
posse desciscere à pio pij instituti proposito: nam
vel oculorum deflexio, & vaga aspectuum retrospectantium
licentia periculum sit degenerandi,
& timendæ apostasiæ formidabiles minæ.

139. Lucæ. Relictum seculum nec aspiciédum est. Nouitius nescio quis Christi discipulus, facultatem
petit redeundi ad paternam domum breui
temporis morâ, prætextu vrbanitatis. Cui respondet
consultissimè Christus Deus, Lucæ 9. v. 62.
*Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens
retrò aptus est regno Dei.* Planè scrupulosa
nimis videtur hæc Saluatoris sententia. Quis sic
cohibere poterit mentis oculos, vt nunquam retrò
aspiciat? vt non meminerit vnquam renunciati
seculi? ô altam eruditionem! ô terribiles apostasiæ
minas! Dei ore ineptus pronunciatur ad
beatas cæli glorias, non solùm qui religionem deserit,
quasi infidus pietatis refuga, sed etiam qui
retrò aspicit? quem titillant res seculares, qui vel
seculi aspectibus mulcetur? Dicam viuaciùs Hispanè:
*Aun no le a de passar por el pensamiento aun
religioso, que es possible dejar de serlo.* Ergo obstinatâ
facie Ierusalem intueatur, & pij propositi piâ
pertinaciâ sit, vsque eò pietatis tenax, vt sibi seriò
persuadeat, eum qui retrò aspicit, & vel tantillùm
ad seculum reflectit oculos, non satis esse aptum
Græcus. S. Thom. ad regnum Dei. Cuius rationem reddit Græcus,
apud S. Thomam in catenâ, qui sic commentatur
Lucæ verba: *Aspiciens retrò non est aptus regno
Dei. Crebri namque*, inquit, *intuitus eorum quæ
deseruimus, propter consuetudinem trahunt ad retrò
acta: violentum enim quid vsus est ad retinendum
sibi. Nonne habitus ex vsu, ex habitu verò natura
innascitur? Naturam verò amouere, vel alterare
difficile. Nam etsi paulisper declines coacta, redit ad
Prouerb. 6. v. 12. se ipsam velociter.* Nempe crebri intuitus relicti
seculi & habitum secularem induunt, & exuunt
habitum religiosum. At *homo apostata vir inutilis*,
& ad rem Dei, & ad negotia seculi. Ad hæc Beda
explicans præfata Lucæ verba adducit in exemplum
exemplare supplicium vxoris Lot, quæ fugiens
Sodomiticos seculi ignes, & confugiens
Genes. ad Religionis montem, Geneseos 19. v. 26. eò quòd
respexit retrò, lapidescit in meditatæ apostasiæ
pœnam, oculis inchoatæ: *Respiciénsque vxor eius
post se, versa est in statuam salis.* Vt supplicium
saliat, quod putrescit ex intuitu seculi relicti. Nam
respiciens retrò aptus non est regno Dei. Si quis, in-
Beda. quit Beda, *incipiens cum vxore Lot ad ea quæ reliquerat
aspicere delectatur, futuri iam tum regni
munere priuatur.* Vel damnati seculi aspectus sic
punit Deus, ne vel scelestum seculum etiam dum
seueriùs castigatur, blandiatur aspectibus, & tacitè
ingerat sui amorem, à quo torpescit religiosæ vitæ
studium, & pietatis ardor.

140. Matth. Periculosú est videre seculum relictum. Matthæi 19. v. 27. Petrus Apostolorum princeps
totius collegij sollicitus procurator, sic fatur ad
Saluatorem: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti
sumus te: quid ergo erit nobis?* Duo diuersa merita
allegat Petrus, & seculum reliquisse, & Saluatoris
sequi vestigia. Animaduerte ad Christi responsum:
*Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quòd vos
qui secuti estis me*, &c. Et cur non repetit Christus,
quod primò proposuit meritum Petrus? Quod sapienter
notauit ibi S. Hieronymus, aiens: *Non* Hieron.
dixit, qui reliquistis omnia. Num vsque adeò vilescit
apud Christum seculi derelictio, vt illam relinquat
impræmiatam? Fortè oblitus est Iesus magni
meriti, nempè Apostolos renunciasse seculo, & rebus
omnibus secularibus? Puto in hanc rem aptè
quadrare, quod aliorsùm dixit S. Gregor. hom. 3.
in Ezechielem. Scilicet Christus ideò non meminit Greg.
abdicationis seculi, quia *pertimescit, vt retrò
per cogitationem redeat, qui ad interiora respiciens,
iam mentis gressibus ad alta ibat?* ô moralissimam
cautionem! Ideo enim Christus non repetit derelictionem
seculi, ne Petro ad perfectionis alta
tendenti iterùm memoriam faciat seculi derelicti.
Omittit inculcare hoc meritum, non vt illud non
muneret, sed ne periculum Petro faciat; nam vel
respectus retrò deserti seculi, minæ sunt deserendæ
religionis: *Nemo enim mittens manum suam ad
aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei.*
Sic suspectæ sunt Christo retrospecti seculi blandientes
respectus! Sic erant suspecti Bethuliensibus, Iudith.
vt legere licet hîc v. 20.

Lucæ 11. v. 59. Dixit Iesus ad quempiam: *Sequere* 141.
me. Ille autem dixit: Domine permitte mihi Luc.
primum ire, & sepelire patrem meum. Dixitque Pietas non est suos texisse.
ei Iesus: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos.
Quid? Christus pietatis auctor, religioso interdicit
pietatem? Profectò vel ignoti defuncti funus
prosequi, religio est; parentem tumulare, necessaria
pietas: Imò & incentiuum pietatis: nam cadauer
tacitè prædicat humanam fragilitatem, spirat
non tam fœtorem, quàm mortis memoriam, &
demonstrat cadauerascentem naturam nostram.
Opportunè S. Ambrosius; *Non paterni funeris* Ambros.
sepultura prohibetur. Et statim: *Nec reuocatur ab
officio patris filius: non interdictum est muneris, sed
religionis mysterium.* Nempè religionis mysterium,
& res perseuerantiæ est, retrò non respicere vel ad
paterni funeris pietatem. Pulchram rationem reddit
inibi S. Chrysostomus, aiens: *Quid magis ne-* Chrysost.
*cessarium paternis exequiis? quid facilius? cùm non
esset multum temporis dandum. Per hoc autem docemur,
quòd Diabolus insistit attentiùs, volens aliquem
aditum inuenire; & si modicam sumat negligentiam,
magnam operatur pusillanimitatem.* Non
omittam hîc verba venerabilis Bedæ explicantis
illa verba Lucæ 9. v. 61. *Sequar te Domine, sed per-* Luc.
*mitte mihi primum renunciare his qui domi sunt,
&c. Si autem* (ait Beda) *secuturus Dominum disci-* Beda.
*pulus, quia vel domi renunciare velit arguitur, quid
fiet illis, qui nullâ vtilitatis gratiâ sæpe visitant domos
illorum, quos in mundo reliquerunt?*

§. XXIX.

Commentarius Literæ.

Vers. 22. *Vniuersi autem adorantes Dominum
dixerunt ad eam: Benedixit te Dominus
in virtute sua: quia per te ad nihilum redegit
inimicos nostros.*

OBTEMPERAVERVNT omnes Iudithæ dicenti, *Confitemini Domino.* 142.
&c. & ita vniuersi laudauerunt, &
adorauerunt Deum. Porrò cùm ipsa
omnem facinoris laudem adscripserit

tit vni Deo, Bethulienses id & virtuti diuinæ attribuunt, & industriæ, & constantiæ Iudithæ, quâ Deus largissimè Iuditham munerauit, quod pulchrè aduertit Dionysius, expendens illud, *Benedixit te Dominus*, &c. Deus enim benefacit, cùm benedicit; nam dixisse Dei, fecisse est, & tunc ipse benedicit; cùm largius benefacit, & donis suis dignum facit, cui benedicant omnes. Præterea aiunt, ad nihilum redactos eorum hostes, quia occiso Holopherne exercitus principe & capite, nullo negotio Assyrios superandos esse putabant. Quod è voto successit. Sic Bethuliensis populus gratulatur diuinæ potentiæ, Iudithæ virtuti, & suæ incolumitati.

Dionys.

Vers. 23. 24. 25. 26. Hi quatuor versiculi, legi possunt in textu præfixo expositioni huius capitis, & nil aliud continent, quàm gratulationem Oziæ Bethuliæ principis, cui imprimis incumbebat gratum se ostendere in Iuditham, sui populi Vindicem, & gloriosè Assertricem. Quis fuerit, & quod munus gesserit hic Ozias, diximus suis locis. *Benedicta a Domino* dicitur, id est, ob illustria dona, quibus à Deo muneratur, benedicenda ab hominibus prædicatur. τὸ *Excelso* vulgare Dei epitheton est, quo Deus esse cæli indicatur. Et vers. 24. dicitur Deus creator cæli, & terræ: Nam solenne est in Scriptura, cùm aliquod grande beneficium à Deo petitur, aut pro illo adepto debitæ aguntur gratiæ, illum prædicare Deum cæli, & terræ, & eum omnium creatorem confiteri: aut ita homines omnipotentiæ diuinæ piè blandiantur, illam confitentes, & adorantes. Et vers. 25. *Pro quibus non pepercisti*, id est, eò quòd non pepercisti, vt aduertunt Sa, & Tirinus. *Anima tua*, hoc est, vitæ. *Subuenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri*, id est, ruinæ veræ, & quæ non tantùm in hominum existimatione, sed in conspectu, & oculis Dei, vera ruina, & ærumnosa calamitas videbatur. vers. 26. Annuit omnis populus Oziæ acclamationibus, & festo plausu occlamant vniuersi; *Fiat fiat*, hoc est, *Amen, amen*. Quæ vox populi crebrò insonat in Bibliis, vt non semel alias aduertimus.

Sa. Tirinus.

143. Vers. 27. *Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith, Deus Israël, cui tu testimonium dedisti, quod vlciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit hâc nocte in manu meâ.*

Vers. 28. *Et vt probes quia ita est, ecce caput Holophernis; qui in contemptu superbiæ suæ Deum Israël contempsit, & tibi interitum minabatur, dicens: Cùm captus fuerit populus Israël, gladio perforari præcipiam latera tua.*

Achior adhuc erat Gentilis, nondum enim annumeratus fuerat ad populum Hebræum, & ita non aderat eorum consiliis, nec agebat excubias, nec orationi vacabat, sed in Oziæ domo diuersabatur. Eum Iuditha accersiri iubet, vt dicitur in textu Græco in capite sequenti; cúmque vocatus adfuisset, illum edocet, vera nuper dixisse coram Holopherne de Hebræorum Deo: neque quicquam vltrà timendum ab Assyriis quorum vires profligatæ fuerant, occiso Holopherne eorum Duce. In cuius rei testimonium, illi ostendit abscissum caput, quod sacrilego ore iactabat inane esse Israëlitarum Numen, solúmque suum Nabuchodonosorem dignum esse, qui appellaretur Deus super terram: quique adeò indubiè sibi gratulabatur de victoria, vt ipsum Achiorem in Bethulia, quasi in carcere incluserit, vt expugnatâ vrbe simul cum ciuibus experiretur suum vltorem gladium, ipsius latera dirè perforantem. Ita ferè commentatores omnes.

Iudith. cap. 5.

Videns autem Achior caput Holophernis, angustiatus præ pauore; cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius. Vers. 29.

Postea verò quàm resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes eius, & adorauit eam, & dixit: Vers. 30.

Benedicta tu à Domino in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israël. Vers. 31.

Angusta est mortalium capacitas, & magnis affectibus impar. Scilicet Achior viso Holophernis abcisso capite, stupore tam insperatæ, & inopinatæ rei attonitus, deliquium passus est variis perturbationum motibus concurrentibus in cor eius. Abibat enim imminentis sibi, & nominatim denunciatæ mortis timor, succedebat confidentia; fugiebat tristitia, subintrabat gaudium; diffidentia locum cedebat admirationi, & simul cum huius prodigij contemplatione, fides, spes, charitas, & dona Spiritus Sancti infidelitatem expellebant, hanc æstuandi causam affert Salianus satis aptam, & elegantem. Græcè pro *æstuauit anima eius*, scribitur, *exolutus est spiritus eius*, hoc est, stupore corruit penè exanimus. Cùm verò à consternatione se collegit, & ab adstantibus refocillatus est, sese abiecit venerabundus ad Iudithæ pedes, eámque *adorauit*, politicâ, inquam, veneratione, & quæ Heroidem decebat: (sicut Iudith nuper principem Holophernem adorauit,) eiusque magnificas laudes coràm prædicauit Achior. 144.

Salia.

Iudith. c. 10. v. 20.

Cùm autem ait esse benedictam in omni *tabernaculo Iacob*, non significat tunc Israëliticum populum habitare, vt olim, in tabernaculis, sicut quando per auia incertis sedibus palabundus errabat. Sed quia Hæbræa gens quondam in vmbraculis habitauerit, inde tabernaculum accipitur sæpe in Bibliis pro habitatione. 3. Reg. 12. vers. 16. *Vade in tabernacula tua Israel, nunc vide domum tuam Dauid.* Psal. 86. *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.* Hanc notam debes Sanctio. Addit Textus Græcus, dixisse Achiorem: *Benedicta tu in omni tabernaculo Iuda, & in omni gente; quicumque audientes nomen tuum turbabuntur.* (scilicet præ admiratione, & stupore.) *Et nunc nuncia mihi, quæ fecisti in diebus istis. Et annunciauit ei Iudith in medio populi omnia quæ fecerat, à qua die exiuit, vsquequo locuta est eis.* Hæc habentur in capite sequenti, Græcus enim textus distulit narrationem eorum, quæ Achiori acciderunt, vt daret simul, quæ saltuatim, & quo ordine euenerunt tradit Latina exscriptio. Nam sicut per anticipationem plura narrantur ante tempus, in quo facta sunt; sic & quædam postponi familiare est omnibus, qui historias scribunt. Quod etiam Euangelistis solenne est, vt notant interpretes ad illud Lucæ 1. vers. 3. *ex ordine tibi scribere.* Legi potest inibi Toletus.

Vocatur Achior à Iuditha. 3. Reg. Psalm. Sanct. Septuag. Lucæ.

§. XXX.

Præfectorum cognatio sæpè impunè delinquit, sanctiùs meretur, promouetur faciliùs, feliciùs præest.

Cognati Præfectura, non tam aliena felicitas est, quàm nostra. Illius honore decoramur, illius potestate & nos præsidemus; incrementamur magnitudine cognatâ; & vnius præfectura sæpe omnium dignitas est, incolumitas, sublimitas. Familiæ 145.

miliæ Iudicis iura benigna sunt, merita propinqui sanctiora, eorum postulatio non est supplicatio, exactio est. *Quicquid illis negatum est, dari non potuit*, ait aliorsum Seneca lib. 2. de Benef. cap. 29.

Seneca.

Sanctior esse solet mala causa sub propinquo Præfecto, quàm iustior sub seuero & rigido Præside. Nescio qua arcanâ concupiscentiâ affinitas transuersum agit animum Superioris erga cognatam familiam, vt sibi deputet, quicquid illi impendit: & suo periculo sæpe redimat alienum: si alienum dici potest, quod est cognatum, & sanguinis affinitate propinquum. Contemplari licet Iuditham, cui cap. 11. v. 21. vltrò Holophernes obtulit primum locum in magna Magni Nabuchodonosoris domo, sponte se honoribus, & diuitiis abdicasse, vt cognatam gentem redimeret sui periculo. Genetotius esse censens squalere in Bethuliæ oppido, dum opituletur agnatæ genti, quàm principari in Assyriæ metropoli dispendio propinquorũ. Quod disertè publicat Ozias Bethuliæ Princeps hic v. 25. aiens: *Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram, &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter angustias, & tribulationem generis tui.* Vides Iuditham, nuper Holophernis, & Assyriorum Principem, grande periculum libenter subiisse, vt generi subueniret suo? sic vel virtuti adulatur cognationis ius! Quod etiam videre licet in Esthere toto cap. 4. præsertim v. 17. vbi pro suæ gentis incolumitate *Tradit se morti, & periculo.* Quod magis mirère in fœmina, quæ è seruili conditione ad summum summæ fortunæ fastigium euecta est. Sic vrget cognatorum amor, vt tanto sui periculo mercari exambiat suæ familiæ incolumitatem! Quod probè fecerunt Iuditha, & Esther, alij improbè sæpe factitant.

Iudith.

Amor in cognatos.

Iudith.

Esther.

146. Moyses sollicitè ambit vt eius frater sublimetur.

Exodi 4. v. 12. Apparet Deus Moysi, & vltrò illi offert Hebrææ gentis principatum. Consultissima profectò electio, vtpotè Deo digna, & quam Moyses non negotiationis ambitu, sed meritorum apparatu procurauit egregiè. Moyses statim munus oblatum speciè tenus refutasse videtur, causans tenuem & gracilem vocem, & linguæ balbutiem indecoram. Instat Deus, & omnipotenter pollicetur linguæ expeditionem, quæ sufficiat ad principandum Hebræis, ad agendum de exitu cum Pharaone, ad educendum populum à vili seruitute ad ingenuam libertatem, stupente Ægypto, & Orbe ad tantam miraculorum patrationem. *Perge igitur*, ait Deus, *& ego ero in ore tuo: docebóque te quid loquaris. At ille, obsecro, inquit, Domine, mitte quem missurus es. Iratúsque Dominus in Moysen, ait: Aaron frater tuus Leuites, scio quòd eloquens sit*, &c. Obstinatè videtur Moyses recusare sublimẽ principatum populi Dei, cùm vsque ad iram Dei resistat. O illustrem solertissimi, & meritissimi viri humilitatem! At Lyranus nescio quid meditatur ad rem præsentem. Quia Moyses non tam refutare videtur principatum, quàm Aaronis fratris exambire consortium in præfectura. Aduerte ad Lyræ verba: *Obsecro, inquit, Domine, mitte, &c. licet Moyses de verbo Domini non dubitaret, tamen quia Aaron frater suus erat eloquentior, desiderabat eum habere socium sibi à Domino designandum, ideò hanc petitionem replicauit.* Et paulò ante eandem sententiam expressiùs dixerat idem Lyranus, aiens: *Videns Moyses, quòd oportebat eum exequi Dei mandatum, & sentiebat se minùs eloquentem ad tale officium, ideò petiuit societatem alicuius magis eloquentis; & intendebat hoc de fratre suo Aaron.* Nempe Moyses vix eligitur Princeps Hebrææ gentis, cùm solerter procurat, vt eius frater Aaron consimili fastigio sublimetur: idque semel & iterum ingeminat, & mauult insufficientiæ se notare, quàm cognatum non sublimare. Quod tam sedulus procurator sollicitat, vt sibi beneuolentissimi numinis moueat iracundiam; nec desistat quousq; illi annuat Deus, & Aaronem etiam constituat populi Præfectum. Profectò etsi id dissimulanter ambiuit Moyses, nullam faciens Aaronis mentionem, sed tantùm linguæ impedimentum causans; tamen Deus ex sententia Lyrani ad mentem illi respondit, aiens: Tu obiicis impedimentum linguæ, & tacitè procuras dignitatem Aaroni cognato: *Aaron frater tuus, scio quòd eloquens sit; ecce ipse egredietur in occursum tibi, vidénsque te lætabitur corde. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius.* Sic procurat cognatorum dignitates cognatus Præfectus, tametsi sanctissimus, vt vel improperio propriæ insufficientiæ, vel specie recusationis officij, vel aliquâ irritatione Dei sollicitet cognatæ familiæ præfecturam, quam vel abdicatione proprij muneris mercari intentat; adeò festinatâ negotiatione, vt nondum munus suum obeat, cùm fratris munus procuret.

Exod.

Lyra.

Exod.

147. Tractent interpretes grauine, an leui noxâ deliquerit Moyses tam contentiosè recusans principatum à Deo illi oblatum, nisi frater Aaron daretur in societatem Imperij: scimus enim ad iracundiam prouocasse Deum. Profectò Princeps, & Præsul debet esse, quasi Melchisedech, qui typus fuit Regum, & Pontificum. Ad Hebræos 7. v. 1. *Hic enim Melchisedech Rex Salem, Sacerdos Dei summi: primum quidem qui interpretatur Rex iustitiæ: deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia.* Enimverò Princeps pacis, & iustitiæ est, qui in summo principatus fastigio, sic se gerit, quasi nullam haberet cognationem in terris, nullam hominum affinitatem, cui iura flectat, quam subornent subditi, cui adulentur populi, quam sublimet agnatus Præsul. Nam munerum honos, res est meriti, non est negotium cognationis. Laudata præfectura cognationi renunciauit: omnis cognatus insufficientiæ suspectus est. Sæpe enim cognatus sanguis subornat iudicium. Taceo, ne, dum commune naturæ vitium ostendo, alicuius mores perstringere videar. Satis sit proposuisse Melchisedecum velut iustitię, & pacis exemplar ab omnibus imitandum: & denotasse studium Moysis, tunc rudis & nouitij, (nã senex meliora sapuit: quippe qui non filiis, sed Iosuè reliquit Imperium,) quo satagebat prouehere fratrem Aaronem; non veriti detrectare principatum, nisi frater pariter sublimaretur. Sic cognatus sanguis sollicitat cognatorum incrementa.

Princeps iustitiæ sine cognatione est.

ad Hebr.

148. Ad Romanos 9. v. 3. Paulus ad Apostolatus fastigium euectus, Dei familiaritate sublimis, beatæ gloriæ delibatione illustris, sic fatur: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundùm carnem.* Quid est à Christo esse anathema, vt optet Paulus à Christo anathema fieri propter cognatorum amorem? Origenes & sanctus Hieronymus ad Algasiam quæstione nona; Optabam, inquiunt, esse anathema, id est, occisionem, martyrium, & mortem corporis, pro cognatis Iudæis perpeti. Quidam apud Oecumenium: Optarim me nondum esse ad Christum conuersum, sed adhuc esse anathema à Christo, si hoc conferret ad fidem cognatorum meorum secũdùm carnem,

ad Rom. Quàm ardenter amet Paulus cognatos.

Orig. Hieron.

Oecum.

Yy S. Thoma

S. Thomas. Lyran. S. Thomas, & Lyranus: opto diutiùs abesse à Christi gloriâ, vt viuens in hac vita prosim cognatis meis secundùm carnem. Diony. Dionysius Carthusianus, & Abulensis in caput 32. Exodi, censent esse hyperbolem, quâ tantùm Paulus velit significare & testari eximium suum amorem erga Iudæos cognatos secundùm carnem, quasi non nisi exaggerationibus possit declarari. Theod. Chrysost. Occum. Ansel. Theoph. Sotus Cathar. Cornel. Denique Theodoretus, S. Chrysostomus, Oecumenius, Anselmus, Theophylactus, Sotus, Catharinus, Cornelius, existimant, quod optat Paulus heroico quodam excessu, quasi cæcæ charitatis, quæ non considerat an res sit possibilis, aut secundùm Dei ordinationem, an non; optat, inquam, si Deus vellet, si fieri posset, esse anathema a Christo, id est, æternam separationem à beatitudine & gloria futura cum Christo, vt eius cognati secundùm carnem, Dei amicitia, & gloria sublimentur. Subiiciam pulchra ad hanc rem Theophylacti verba: Theoph. *Vides igitur quod ex amore, quo in Deum inflammatus est Paulus, optat (si modo possit,) separari a cœtu eorum, qui cum Christo æternum viuent? Non a charitate ipsius, sed a gloria ipsius, & illius visu. Itaque ipse, inquit, ego qui innumera transegi, diligens Deum supra quam natura ferat, opto pro gloria Dei excidere a gloria Christi. Quod ait, Pro fratribus meis secundùm carnem, viscera indicat, & quàm vehementi charitate erga eos ardeat.* Ac si dicat. Ego, ego ipse Paulus Apostolicâ dignitate sublimis, qui iam delibaui beatitudinis glorias, illasque, vt par est, dignè æstimo; sic vehementer exopto prouehere cognatos meos secundùm carnem, ad illustre fastigium diuinæ familiaritatis, & ad thronum gloriæ cælestis, vt piè ambiam *separari à cœtu eorum, qui cum Christo æternum viuent, & excidere à gloria Christi pro fratribus meis secundùm carnem.* Vides in Paulo pium, sed ardentem amorem erga cognatos promouendos, vt sedulò procuret (si fieri posset,) cum propriæ gloriæ detrimento, illos ad dignitatem gloriæ sublimare? Quid exaggeratius pro hac re? Nempe quod Moyses, tunc nouitius fortè non benè pro Aarone fratre prætendit, id iam veteranus intentat Paulus ad exaggerationem beneuolentiæ erga fratres suos, qui sunt secundùm carnem.

149. Cæterùm ne quis præfatam Pauli erga suos fratres beneuolentiam, existimet cum Dionysio, & Abulensi esse prorsus hyperbolicam, attexam singularem Cardinalis Caietani expositionem, verámne, an falsam, hîc non tracto. Damnatus ambit à cognatis exaltari. Lucæ 16. Diues ille epulo deliciis & abdomini deditus in hac vita, tandem morte luit quicquid deliciando deliquerat. In infernum detrusus feralissimis excruciatur pœnis, & toto gehennæ æstuat incendio. Rogat pientissimum Abrahamum, vt mittat Lazarum, de se quondam non benè meritum: renuit Abrahamus damnati vel tantillùm alleuare pœnas. Lucæ. Instat diues epulo, Et ait: *Rogo ergo te pater, vt mittas Lazarum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.* Miretur forsitan quispiam, quomodo hic diues epulo tormentorum feralibus pœnis penè obrutus, sic ottetur in gehennâ, vt suos promouere procuret. Quorsum id anxiè sollicitat? Num præsumit posse cognatos sublimare suos? an exambit ab ipsis sublimari? Nimis subtiliter Caietanus sic scribit in horum verborum commentario: Caiet. *Rogo, inquit, ergo te pater, vt mittas eum in domum patris mei. Superbus videns se deiectum in miseriam, quamuis omnes vellet esse miseros, similes sibi, aut miseriores se; videns tamen aliquos euasuros miseriam; appetit suos esse qui euadant miseriam: vt vel sic (hoc est, in suis,) exaltetur. Ex hoc affectu procedunt istæ preces. Videbat enim diues multos saluari, & propterea appetebat suos fratres euadere miseriam, vt vel sic in suis fratribus exaltaretur.* Scilicet diues ille epulo damnatione miser, cruciatibus excarnificatus, adhuc procurat incolumitatem suorum fratrum, & sollicitat anxiè cognatorum causam. Imò ipse à cognatorum felicitate, quam enixè expetit, præsumit exaltationem sui. Nempe, si quomodo posset fieri, vt damnatus euaderet æternas gehennæ pœnas, (quod fieri non potest,) id præsumit fore, si eius cognati exaltentur ad munerum fastigia. Vnde vel in inferno eorum felicitatem procurat, vt ex illa felicitetur ipse saltem in ipsis. O pulchram exaggerationem, & quæ rem præsentem luculenter confirmat.

---

§. XXXI.

Valdè punitur, qui puniri potest: sit pœna definitio culpæ.

VOx Tertulliani est in lib. de Pudicitia cap. 9. 150. Tertull.
Securitas delicti etiam libido eius est: nam impunitas subornat audaciam, lenocinatur humanæ licentiæ, & quasi ius facit delinquendi de securitate delicti. Iustitia non est irâ adiuuanda. Iustitiæ æquanimitas impleat animum Iudicis, & recta Iurisprudentiæ ratio, non Spiritum accendat furor, malus Præfectorum Consiliatius. *Nunquam enim virtus vitio adiuuanda est, se contenta,* inquit Seneca lib. 1. de Ira cap. 8. Seneca. Vitiositas virtuti suspecta est, hostis perniciosè fouet aduersarium: de peruerso auxiliatur, & lenocinio fauoris se amicè lædit. Caue ab amico aduersarij ictu. Ergo caueat Iustitia ab irâ, à ferocia, à sæuitia, quæ iustitiam procurant specie iustitiæ. Omnis iustitia ratio est, omnis autem ratio tranquilla. Sit ergo iustitia, etsi seuera, non turbulenta, sed pacata. Malè enim non bonus affectus malum affectum reprimit; neque facinus medicina facinoris est. Sanentur mores pœnæ remedio, non ægrotent à medicinâ. Seneca sapia. *Vltima supplicia vltimis sceleribus ponat, vt nemo pereat, nisi quem perire, etiam pereuntis intersit.* Vt qui alicui noluerût prodesse, imò perniciosâ temeritate multos offendere non verentur, morte certè eorum Respublica vtatur, nô ad ambitiosam potestatis ostentationem, sed ad pacandum Reipublicæ statum. Qui si aliquando tranquillari potest, aut delicti dissimulatione, aut pœnæ procrastinatione, aut suppliciorum interminatione, aut sapientibus minis, quæ plus significent, quàm dicant, quæ plus timoris incutiant, quàm infligant vulneris, consultissimum arbitriû erit, (si res id patiatur.) Neque enim Iudex insectari debet hominem, sed hominis culpam. Profectò iustitia non renunciauit clementiæ; cognatæ sunt virtutes omnes; neque aliæ alias excludunt. Pereat qui extrema, & impœnitenda delicta admisit; sed homo non pereat inhumanè. Quod si non ita grauiter deliquit, permittatur emendationi, sæpe enim lenitas emendat, quod irritat sæuitia: & principalis Clementiæ virtus, aliquando est meritum ad emendationem, & corrigendi arbitrium.

Iudex

151. Iudex non permittat facinorum impunitatem; sed non admittat puniendo, quæ punit facinora. *Nec malum malo curamus*, ait magnus ille Præsul Nazianzenus in Oratione de laudibus Basilij. (Naz.) Malus affectus non bene repercutit affectum malum: neque odium, neque ira, neque sæuitia, neque ambitio bonum aliquod imperauit. Magistratus qui nimios rigores intentat, non sanat Reipublicæ vulnera, sed multiplicat. Reus ipse fit iracundiæ aut sæuitiæ, & collega reatus, quem punit. *Malum pro malo fœnerabant, interim impatientia occasionibus legis fruebatur*, ait aliorsùm Tertullianus in lib. de Patientia cap. 6. (Tertul. Nimius rigor delicta multiplicat.) ô illicitum fœnus, & non bonas vsuras! vbi delicti castigatio, irritatio est ad delinquendum, & licentia delictorum: & exterminatione reorum multiplicatur reatus; & vt pes vtcumque curetur, ægrotat caput; & ad vnici flagitij remedium, duplicatur flagitiorum audacia. Pergit idem Doctor cap. 10. *Est & alius summus impatientiæ stimulus, vltionis libido. Maximè cùm ab alterius malitia prouocata Superiorem se in exequenda vltione quis constituit; & remunerans nequam, duplicat quod semel factum est.* Quid opportunius? Pulchrè Septimius in lib. de Pudicitia cap. 13. (Septim.) *Facilius ira, quàm indulgentia obliqua est.* Vnde Sapienter ait S. Nazianzenus Constantinopolitanæ Ecclesiæ summus Antistes in Orat. 28. (Naz.) *Non enim iam vltra ferre queo clementiam criminis loco mihi obiici.* Iustitia bilancem gestat in manu, lingula libramenti in æquilibrio sit: nec verendum est nisi ad clementiam tantisper inclinet, desciscat ab æquitate iustitiæ, cuius æquilibrium fermè obliquum est ad indulgentiam: siquidem iustitia æquitate imbuta est; & iram reiicit, vt rem peregrinam: & summum ius summa iniustitia est, & iustitia sine misericordia, iniquitas.

152. Verùm adeò impudenter quidam peccant, vt multâ coërcitione egeant. *Durior est frons ab ipso, & in ipso delicto impudentiam docta*, dixit Tertullianus in lib. de Veland. Virgin. cap. 2. (Tertull.) Cuius enim frons non pudesit ad delinquendum, nec reueretur, nec timet conscientiam supplicij; ac si impudentia delicti, sit magisterium non reuerendi mulctam supplicij. Quò fit, vt securitas delicti sit delinquendi licentia, & impietatis libido; & inde impunitas dicatur rigorum matrix. Præclarè inquit Cassiodorus libr. 3. Variarum, epistola 8. (Cassiod. Pœna sit culpæ definitio.) *Et quodam modo nascitur de pietate crudelitas, si quem negligis admonere, posteà cogaris exigere.* Quasi Rectoris lenitas, quæ piè procrastinat pœnam delicti, crudelitatem pietate nutriat. Seueriùs enim animaduertit lenta pietas à rei impudentiâ irritata, quàm præpropera seueræ iustitiæ animaduersio. Quomodocumque res, saltem vellem, vt *Pœna sit culpa definitio*, (Quam sententiam satis recordor me legisse apud quempiam ex Patribus, quisnam sit non satis memini, suspicor fuisse Alexandrinum Clementem in stromatibus.) (Clem. Alex.) Porrò definitio, rei explicatio est: sic pœna culpam dilucidè explicat; non valde minuat, non nimis exaggeret: nam definitio nihil debet habere superfluum, nihil diminutum: Præterea definitio debet esse breuis: ne ergo diuturna pœna, aut pœnæ timore torqueatur reus ab humano iudice: sæuiùs enim excruciatur meticulosus animus, qui multa imaginatur, omnia fingit, quæ molestiam inferre possunt: vel saltem anxia supplicij expectatio, vices gerat supplicij, quod sæpe est salubre, & vrbanum castigandi genus. Sic enim aliquando arcetur vitium, & suadetur virtus, quæ cogi vix potest: virtus enim coacta degenerat à sublimitate virtutis, quæ spontaneâ operatione fruitur.

153. Præterea ciuilissimum puniendi genus, sunt fulguratæ minæ, vt quæ delictum nasciturum præmaturè puniunt, antequàm nascatur. (Minæ præmaturè castigant.) Timor enim obsequiū est probitatis, & improbitatis anticipata pœna. At nimis sæua terriculamenta sæpe non sedant, sed proritant animos: humana duritia faciliùs suadetur, quàm vincitur ad rem virtutis. Saltem nimis pauidos reddit subditorum animos. *Nos ipsius lepores, destinata venatio, de longinquo obsidemur*, opplorat Septimius in Scorpiaco cap. 1. (Septim.) Verùm tametsi nimius pauor pusillanimes, & seruiles animos gignit: sic congruus pœnæ timor humanam licentiam inhibet, & retundit temeritatis animositatem. Genesis 2. vers. 17. Adamo, & Euæ interminat Deus mortis minas si comedant de arbore vetitâ. Adest mox (Genes. 3. vers. 4.) (Genes.) non bonus serpens Dæmone infartus, & versutè suggerit pœnam mortis comminatam, laruam esse vmbratilem minis territantem, non veram, & exequendam. *Nequaquam morte moriemini.* Pulchrè Basilius Seleucus Orat. 3. (Basilius. Seleuc.) *Furtim demit mortis terrorem, vt legis munimenta deprædetur. Pœnam adulterat, quò ad legem perfringendam propellat.* Aduerte timorem dici legis munimenta, quo repercutitur humanæ temeritatis audacia. At vafer Dæmon, quò pelliciat ad delictum, comminatam pœnam adulterat. Quid est *pœnam adulterare?* Scitè violatio legis vocatur legis stuprum, seu adulterium. Fortè pœnam adulterare est suadere esse fictam, & specie tenus pœnam, re autem ipsâ inanem, furilem, & ridiculariam, vt pote effectu cassam. Nisi rem profundiùs meditatus est Seleucus, comminatam pœnam vocans *adulteram*: Nam sicut negotium adulteræ est lenocinium voluptatis, & libidinis illecebra clancularia: ita pœna comminatoria dicitur adultera, quia allicit homines ad voluptatem fractionis. Nam homo iucundiùs deliciatur in re vetita, in vetita nitimur omnes: vnde prohibitio dumtaxat comminatoria, lenocinatur adulterio legis, & quasi occultus fomes est ad legem frangendam. Ne ergo sit comminatio pœnæ futilis, & nugatoria: fortè timor seuerioris supplicij erit præcautio delicti, & proposita pœna erit anticipatum supplicium aliàs committendi delicti. O sapiens pœna, quæ præmaturè cauet, & sui apprehensione mulctat perpetrandum crimen!

Ciuilior puniendi industria est prudentia Præfecti, quâ solerter præcauet delicta, & necessitatem pœnæ. (Minis præcauentur delicta, & puniendi necessitas.) Theodoricus Gotthorum Rex scribit Cassiodoro apud eumdem libro primo Variarum Epist. 3. (Cassiodor.) Pacauerat enim Cassiodorus tumultuantes Siculos aduersùs Regem, super quo sic fatur Rex: *Siculorum suspicantium mentes ab obstinatione præcepti deuiasti, culpam remouens illis, nobis necessitatem subtrahens vltionis.* Nempe prudens Præfecti solertia, quâ minis præcauet supplicia, anticipata delicti venia est; vel potiùs præpropera pœna, quæ pœnæ necessitatem remouet. O tetricam quorumdam politiam, prudentiæ auaram, suppliciorum prodigam! à qua sic exacerbescunt subiecti populi, vt instigentur ad delinquendum: quod præstat aut acerbum eorum ingenium, aut cupido ostentandi rigores seuerioris iustitiæ ad ambitionis fastum. Felicior est iustitia, quæ præmaturè auertit crimina.

154. *Hine* (verba sunt Clementis Alex. lib. 2. strom.) (Clem. Alex.) quidam

Valde punitur qui puniri potest. *quidam ex Græcorum sapientibus dixit: venia est melior supplicio.* Quæ est hæc delicti, venia, quæ supplicio præfertur? Venia apud Tertullianum sæpe dicitur aut leges rescindere, aut nouas non condere: nam lex libido delinquendi est, & sic legum rescissio erit anticipata delicti venia. Profundiùs rem meditatur Hildebertus Turonensis epistola 80. sic eleganter fatus: *Apud Gentilium philosophos proximum ab innocentia locum tenet verecundior peccati confessio: & magnarum virium esse perhibent lædentem negligere: & vindictam putant vindicare potuisse: maiusque vindictæ esse genus, ignoscere.* Nimirum vrbana punitio est, posse punire. *Hæc venia est melior supplicio*: imò venia quæ bonis, & vrbanis ingeniis supplicij loco est. Neque enim leuis pœna est, posse graui pœnâ mulctari. Ipsa obnoxia subiectio fastum castigat, licentiam inhibet, & ita manifesta venia est dissimulatum supplicium. Grandis mulcta est posse granditer mulctari.

Hildebert.

Iudith. Vnde Holophernes sese iactat apud Iuditham cap. 11. v. 2. quòd antiquas iniurias condonarat, contentus eas posse punire, & Hebræum populum atrociter castigare. Nunc tamen iratus ob recentem contemptum, *Populus*, inquit, *tuus, si non contempsisset me, non leuassem lanceam meam super eum.* Nempe vrbanam *vindictam putat, vindicare potuisse.* Ambit haberi, quasi castigare potens, nec tamen castigans; & fastuosè mauult posse lædere quàm lædere. Satis punitur Achior, qui puniri potest ab Holopherne. Attende ad eius angores, & timores, etiam apud Bethulienses hîc v. 27. 28. & præsertim 29. Rideo Platonis sententiam, quam Stoici vltrò amplectuntur: *Vir bonus non lædit, pœna lædit.* Seneca lib. 1. de ira c. 6. Imò si pœna lædit, vir bonus, qui illam fulminat, lædit. Sic castiga delictum, non delinquentem. At quomodo puniri potest delictum, nisi puniatur homo qui deliquit? Stoicorum argutiæ sunt, vocabulis magnæ, re nominum vacuæ. Sic oportet castigare, vt emendes, non vt ferias delinquentem.

Seneca.

§. XXXII.

Ambitio corrumpit merita candidati: honoris fuga aut meritum inuenit, aut facit.

155. Destinauerat Deus Achiorem ad meritos prouchere honores, & spurium & Gentilem hominem aggregare ad illustrem Abrahami prosapiam, & ius illi facere ex diuino priuilegio ad gerenda summa Israëlitici populi munera, quòd liquidò constabit ex capite 14. vers. 6. Ideo in hoc cap. vers. 27. dicitur, *Porrò Achior vocatus venit.* Nempe Achior optimè de Deo meritus, non vltrò se ingerit dignitatibus, nec eas æstu ambitionis procurat, sed quasi eas recusans, ipse honor ambit recusantem se: *vocatus* venit ad honorem, qui piâ merendi ambitione fecit, vt ad dignitates quæreretur, meriti negotiatione, non negotioso ambitu candidati. Bene meritus accedit, quisquis *vocatus venit*; nam ambitio rectè potuit dignum honore reperire, tamen indignum facit, non bono ambitionis merito: ipse enim dignitatis ambitus præcedentia merita deuenustat, & alioqui dignum, planè reddit indignum. S. Leo epist. 85. sic scribit: *Principatus, quem seditio extorsit, aut*

Iudith.

Leo.

ambitio occupauit, quamuis moribus, & actibus non offendant, ipsius sui tamen initio est perniciosus exemplo: & difficile est bono peragatur exitu, quæ malo sunt inchoata principio. Quod pulchrè traditur in cap. *Per vestras* de iure patron. Innoc.

Luc. Ambitio bene meritum facit indignum. Lucæ 4. v. 5. *Et duxit illum* (Iesum inquam) *iterum in montem altissimum, & ostendit illi omnia regna terræ in momento temporis.* Scilicet malus dæmon ad ambitionem Christum instigare præsumens, ostendit illi principandi gloriam in momento temporis. Quâ de causâ tam breui temporis morâ ostendit, quod toto ambitionis æstu desiderari procurat à Christo? Pulchrè S. Ambrosius ibidem: *In momento enim cuncta illa prætereunt; & sæpè honor seculi abiit antequam venerit.* Difficilior euadit Lucæ textus à commentario Ambrosij. Quo enim pacto abire potest, quod nondum aduenit? nam recessus accessum præsupponit necesse est. At ambitus honor abit priusquàm re ipsâ venerit. Venerat merito, recedit ambitu: nam vel ipsa ambitio indignum facit alioqui dignissimum. Et qui priùs in merendi fastigio possidebat honores, ipsâ ambitione sic se reddit indignum, vt ab ipso recedat honos tanquam ab indigno. Quod disertè traditur in lege, *Si quemquam.* Cod. de Episcop. & Cler. *Quæratur* (inquit) *cogendus, qui rogatus recedat, inuitatus fugiat. Profectò indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus inuitus*: ne ambitionis malo ambitus honor recedat antequam veniat: nam ambitio dehonestat bene merentis dignitatem, & bene meritum facit indignum.

Ambr.

Cod.

Et quidem quàm sit facinorosa ambitio dignitatum, ostendit S. Ambrosius, vt solet eleganter his verbis, ad Lucæ cap. 4. *Atque hoc ipso,* inquit, *perniciosior ambitio, quod blanda quædam est conciliatricula dignitatum: & sæpè quos vitia nulla deflectunt, quos nulla potuit mouere luxuria, nulla auaritia subruere, facit ambitio criminosos. Habet enim forensem gratiam, domesticum periculum.* Nihil, me iudice, tam ostendit, quàm sit flagitiosus dignitatis ambitus, quàm tertia tentatio, quâ Diabolus adoritur Christum Deum, Matthæi 4. v. 9. Postquàm enim ostenderat ei omnia mundi regna, & eorum gloriam, sic Christum alloquitur: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Super quibus verbis sic fatur S. Hilarius Canone 3. in Matthæum: *Sed iam tertiò tota Diabolicæ potestatis commouetur ambitio*, Scilicet Dæmon tam audacter præsumit Christum Deum semel, & iterum victorem, pellicere ad impiam infamis creaturæ adorationem, quia res ambitionis agitur. Sic enim est ambitio facinorosa & sacrilega, vt ab ea Diabolus temerariè præsumat vel numē ipsum profanare idololatriæ impietate. Quid posset Dæmonem ad tantum scelus erigere, vt diuinam bonitatem scelerare auderet, nisi cùm *tota diabolicæ potestatis commoueatur ambitio*? Ambitio Diabolum impulit ad tantum nefas: ambitione præsumit vel Deum inducere ad infame flagitium. Sic blanda scelerum conciliatricula ambitio est! sic lenocinatur ad delinquendum! *Igitur* (pergit Hilarius) *aduersùs Dominum totâ iam seculi potestate pugnatur: & creatori suo possessio huius vniuersitatis offertur, vt tenens ordinem fraudis antiquæ quem neque cibo pellexerat, ne loco mouerat; nunc vel ambitione corrumperet.* Audis vel rei possessæ ambitione malum Dæmonem præsumere ipsum etiam Deum corrumpere? Id iam iam vberiùs demonstro. 156.

Ambr. Ambitio est conciliatricula dignitatum.

Matth.

Hilar.

Hilar.

Geneseos 3. v. 5. Callidus ille serpens vaferrimè studet protoparentes instigare ad primæuum delictum; & cùm videat eos gratiæ diuinæ præsidio 157.

obarma

obstinatos, totas inferni vires contendit ad inobedientiæ facinus persuadendum, in quo res humanæ naturæ vertitur. Sed attendere oportet, quibúsnam machinis eos subruere tentet. *Eritis sicut Dij*, ait. Insulsa planè tentatio, imò fatua. Neque enim adeò dementauit Dæmonem malitia, vt præsumeret suadere, à gula fore Deos, quos homines sapientissimos nouerat. Num Eua animum induceret suum, vt seriò existimaret, posse gulâ diuinitatem mercari? Ergo tantùm eam ingerit mentem, vt credant fore, vt à pomi esu feliciter euadant Deo similes, id est, *sicut Dij*. Et sanè protoparentes à principio suæ conditionis ea similitudine feliciter potiebantur. Genesis 1. vers. 26. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Et vers. 21. *Et creauit Deus hominem ad imaginem suam.* Quò ergo eam mentem ingerit, vt ambiant habere, quod diu possident? Ecce tibi vel ex fallaci ambitione facit fomitem ad inopinatum delictum, & ineluctabile malum. Bellè S. Ambrosius nuper laudatus: *Pellectus est Adam cibo: & in esum interdictæ arboris sententiæ facilitate transgressus, temerariæ quoque ambitionis crimen incurrit, dum similitudinem diuinitatis affectat.* Scilicet protoparentibus nostris in illa felici rerum omnium vbertate, nil ferè desiderandum occurrebat, quod animum illorum sollicitaret desiderio sui. O fuge, nequissime Dæmonum, quandoquidem ambitione non euales pulsare primorum parentum animos. Sed heu! vide callidi serpentis vafritiem; instigat ad ambitionem rei iam possessæ, & ambitum ingerit similitudinis ad Deum, quam iam feliciter possidebant, & ita illis malitiosè imposuit, & eos certissimè detriumphauit. Sic enim est facinorosa ambitio, vt dum vel rem possessam affectat, omnem iniquitatem persuadeat, & extorqueat. Nempe vel ambitio mentita sic mortalium animos corrũpit ad nefas, vt protoparentes, quibus nihil affectandum supererat in paradisiaca felicitate, inuitiauerit fatui criminis ambitiosâ temeritate. Si mentitus ambitus sic deprauat innocẽtiæ statu felices; quod flagitium non extorqueat à mortalibus ab originali delicto infelicissimè nocentibus? Caue ab Ambitione, quæ est Paradisi expultrix, flagitiorum matrix, criminum promptuarium, & infelix delictorum reatus. Nemo quantumuis dignus, qui se honoribus ingerit, haberi debet dignus honore: nam culpat recentior ambitio, quem anteacta vita honestat ad meritum dignitatis.

Genes. Ambitio rei possessæ Adamum deiecit. — *Genes.* — *Ambr.*

158\. Paulus ad Hebræos 5. vers. 4. *Nec quisquam*, inquit, *sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquàm Aaron. Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt Pontifex fieret.* Quæ verba ita commentatur S. Anselmus: *Nec quisquam licet valdè nobilis & sapiens sumit sibi honorem, vt adscribat sibi, & se quærat honorari. Non sibi imputat honorem, sed Deo, qui vocat: nec se ingerit ad accipiendum honorem, sed diuino nutu eligitur. Percutiuntur hâc sententiâ qui honores Ecclesiasticos, ad quos diuinitus non vocantur, arripere cupiunt. Qui enim se ingerit, & propriam gloriam quærit, non sumit honorem, si pontifex aut prælatus in Ecclesia factus fuerit; sed gratiæ Dei rapinam faciens, ius alienum vsurpat. Et ideò non accipit benedictionem, sed maledictionem.* Hæc Anselmus, & quidem moralissimè. Lucæ 9. vers. 57. *Factum est autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocunque ieris.* Christus verò repulit eum, ne sequeretur se. Et cur Christus renuentes inuitat ad sequelam sui, & reiicit vltrò sequentes? Eleganter S. Cyrillus in Catena: *Neque enim simpliciter Christum sequi petebat, sicut alij plures de populo, sed magis insiliebat ad Apostolicas dignitates.* Scilicet vel pium alioqui propositum sequendi se, refutat Christus, quia aliâ specie dissimulatæ ambitionis deuenustatur: negat Christus piam sequelam, ne latentem ambitionem acceptet. Mauult Iudam non ambientem, ad Apostolatum vocare, quàm pium alioqui hominem ambitiosè se ingerentem, acceptare. Sic sic facinorosa est vel dissimulata pietatis ambitio!

Ad Hebr. — *Ansel.* — *Christus mauult Iudam non ambiẽtem, quam discipulum se ingerẽtem. Lucæ.* — *Cyrill. Alex.*

159\. Iacobus esurie fratris negotiatur primogenij augusta priuilegia, & fraude benedictionem mercatur. Ecce Iacobum natu minorem, gaudentem primogenij, & paternæ hereditatis opulento honore. Euge sanctissime Patriarcha, æternùm fruere diuite, & illustri maioratu Isaacidæ domus. Sed ex consilio Rebeccæ & Isaaci statim se absentat à paternâ domo, cui præesse datum illi est. Geneseos 27. vers. 43. & 28. vers. 2. Quam ob causam Iacob blandè cogitur recedere e domo, cui præesse iubetur? Imò si longiùs abesset, euocandus erat, & in patriam domum reducendus, cui imperandæ destinatur. Audiendus est super hac re S. Zeno Veron. in serm. de Patient: *Iacob dat iracundiæ locum securus vt redeat domum; patri commendat sensim, mitisque discedit, vt probet se meruisse, & non ambiisse quod meruit.* Ego quidem existimabam, Iacobum ideo tantùm e paternâ domo excessisse, vt cederet iracundiæ ferocientis Esau: At S. Zeno altiùs rem contemplatus, ideò etiam existimat fugisse è domo, & familiâ, cui præesse cælitùs iubetur, vt ita probaret, imperare meruisse, quod deseretet. Nempè consultissimâ fugâ ambitionis arcet suspicionem, & recessu meritum ostendit: *Mitisque discedit, vt probet se meruisse, non ambiisse quod meruit.* Arcanè & eleganter de more Zeno. Honoris fuga, aut meritum ostendit, aut facit.

Recessus à dignitate probat dignum. — *Genes.* — *Zeno.*

---

§. XXXIII.

Felicior Prosperitas adeò infelix, & ærumnosa, & criminosa est, vt consolandus esset Prosper de feliciori fortunâ.

LÆtior Prosperitas, tristior calamitas est. Felicitas virtutes debilitat, & infirmat, & toxicat veneno licentiæ, & rem virtutis vitium facit. Prosperitas probrum est probitatis, deliquium virtutum, defectus sanctitatis, animæ calamitas; à felicitate quicquid virile, quidquid vegetum, quicquid sanctum, & viuidum in homine est, exanimatur, & cadauerescit in interitum. Felicibus congaudemus risu, & plausu, blandimentis adulamur; vtinàm luctu, & consolatione prosequeremur fortunatos; condolentes de felicitatis infortunio. Christianum paradoxum videtur, sed veracissima veritas est, quam nos docuit Magnus ille Theologus Moyses. Iob 42. v. 11. Acerba calamitate prostratus iacebat S. Iobus pauperie, doloribus, ærumnis exagitatus, queritur cap. 19. se à propinquis desertum: *Fratres meos longe fecit à me; & noti mei, quasi alieni recesserunt à me: Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me nouerant, obliti sunt mei.* Mirùm profectò, quòd Iobo, qui in tristiori fortunâ deseritur à propinquis, vbi primùm meliori fortunæ restituitur, adsint cogna- 160.

Iob.

ti eundem consolatuti. *Addidit quoque Dominus omnia, quæ fuerant Iob duplicia*, Iob 42. v. 10. Et statim vers. 11. subditur: *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & vniuersæ sorores suæ, & cuncti qui nouerant eum prius, & mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum.* Quorsum hîc tam frequens concursus cognatorum, vt moueant caput super Iobum, & doleant cum illo, illúmque consolentur? Sera profectò consolatio post perpessam calamitatem, post restitutam pristinam felicitatem. Recesserunt à Iobo tempore afflictionis, eius propinqui, & accurrunt celeres postquàm desæuit tempestas, & serenum cælum illi ridet, & fortuna blanditur? Importuna nunc consolatio, quondam opportuna, imò & necessaria. Non mouerunt caput in angustiori fortunâ, in agoniâ infelicitatis: *Et vbi addidit Dominus omnia, quæ fuerant Iob duplicia, venerunt ad eum omnes fratres sui*, &c. *& mouerunt caput, & consolati sunt eum?* Sapienter satis in calamitate non consolantur Iobum, & in prosperitate consolantur eundem, vt insinuat S. Thomas hîc, (vel nutus tanti Doctoris, acumen est;) sic inquiens: postquàm in pristinum felicitatis statum vidit Iobum constitutum. Venerunt ad eum omnes fratres sui, &c. & mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum: *scilicet compatiendo afflictioni ipsius*. Bene ergo Iobo secundâ iam fortunâ florenti compatiuntur cognati, qui non doluerunt *in afflictione ipsius*. Nimirum plus calamitatis & ærumnarum agnoscentes in felicitate angustiori, quàm in deteriori miseria.

Iob. 161. Felix cōsolandus est de infortunio felicitatis humanæ. S. Thom.

162. Dauid psalm. 89. v. 11. *Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare?* Solidè & peracutè S. Augustinus inibi, Potentiam diuinæ iræ, non acerbiora supplicia, non pestes, non calamitates, non excidia, & strages: imò nec gehennam ipsam, & perennem damnatorum ignē; sed felicitatem interpretatur. Felicitas humana erit potentior ira Dei? imò indulgentior misericordia est. Quis felicitabit eum, contra quem Deus irascitur? ira calamitates infligit, non beat felicitatibus. Audiendus est S. Augustinus, qui egregiè abstrusam, & ænigmati similem, iræ diuinæ potestatem declarat his verbis: Sic locum præfati Psalmi commentans: *Valde paucorum hominum est nosse iræ tuæ potestatem; quia plerisque ita magis cùm parcis, irasceris, vt non ad iram, sed potiùs ad mansuetudinem tuam pertinere intelligatur labor, & dolor.* Et paulò infrà: *Nonnullis, quibus plus irasceris, parcere videaris, vt prosperetur peccator in via sua*, &c. Pende illud: *Plus irasceris, vt prosperetur peccator*, &c. Ecce tibi acerbior Dei ira non est calamitas, sed læta Prosperitas. Opportunè ergo Iobi cognati in prosperitate consolati sunt eum.

Psalm. Aug. Felicitas humana est ira Dei.

163. Et quidem Felicitas criminosa fuit, & flagitiis imbuta; Quin & delictum ipsum: Ad Hebræ. 11. vers. 25. *Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem.* Quodnam hoc temporale peccatum, quod *iucunditatem* habet, seu *fruitionem*, vt est in Græco codice? Omitto plures cōmentationes idoneas, ad alias theses comprobandas. Perplacet mihi Expositio Sapientissimi Patris Gabrielis Vasquez inibi, sic locum commentantis: *Peccatum, cuius iucunditate frui noluit, nihil aliud fuit, quàm ipsa vita aulæ regiæ secundum se, quæ tota in deliciis, ac proinde in peccatis esse solet.* Hanc loci commētationem ex Anselmo fortè mutuauit Vasquez, sic præfatum locum interpretante; *Temporalis peccati habere iucunditatem. Peccatum enim putauit, se lætari in aulâ.* Ergo mundana felicitas, *& vita quæ in deliciis tota est*, peccatum appellatur à Paulo; quasi eâ vi ad peccatum instiget humana prosperitas; eâ violentiâ ad delinquendum propellat mortales; vt peccatum planè vocetur, quod adeò certè ad peccatum adigit. Verùm cuius non profligauit mores fortuna secundior, & infesta felicitas? Plura exempla menti quasi cateruatim occurrunt. Vnus Saluianus lib. 6. de Guber. audiendus est, qui de gente Romanâ olim frugalissimâ, dum diuersis bellorum successibus laborabat, sic loquitur de fortunatissima gente in bello, & togâ: *At per hoc vitiositas, & impuritas, quasi germanitas quædam est Romanorum hominum, & quasi mens, atque natura, quia ibi præcipuè vitia, vbicunque Romani.* Ergo cùm Felicitas sit peccandi fomes, augurium calamitatis, & morum deprauatio; *Dum fortuna blanditur*, (Sapiens vir) *ingratus est; dum intonat, aspernatur, exultans vniuersis*, ait Hildeb. epist. 56. Expende attentiùs illud: *Dum fortuna blanditur, ingratus est.* Nam ingratitudo aduersùs Fortunam, non vitium, sed virtus est. Esto religiosè ingratus aduersùs felicitatem; ne inani superbiâ turgeas; vt insanus hic Nabuchodonosor, qui à prospetitate insolenter intumuit, à prosperitate infelicitatus est, felicitate infelix. Et qui nunc à victoria triumphat, statim per manus fœminæ detriumphatur. Et Achior hîc vers. 29. à felicitate corruit exanimis; & qui constanti animo sustinuit Holophernis iras; dum sæui hostis cæde felicitatur, prosperitate exanguis concidit.

Ad Hebr. Palatij prosperitas peccatum dicitur. Vasquez. Ansel. Salui. Romanorum infelix prosperitas. Hildeb. Ingratus esto aduersus fortunā. Iudith.

§. XXXIV.

Felicior æmuli fortuna Inuidum infaustè infortunat, & miserè infelicitat.

MVltis vitiis seruiet, qui Inuidiæ seruit: multis incommodis agitur, qui agitatur Inuidiæ malo; nec tantùm malo proprio vexatur, quàm alieno bono: à bono etiam patitur, qui inuidentiam patitur. Profectò aliena quies inuidum inquietat; aliena securitas, illum sollicitudinibus angit; & aliorum honor, contumeliis obiicit. Ipsum delectabile, tormentum ei est, cui alienum malum charū est. Multa sibi timet, excruciatur multis, qui timet mala sibi, bona aliis. Vel minima aliorū felicitas, inuidum maximè infortunat. Quin ingens alterius boni pompa inuido est ingens suppliciū; & exiguum aliorū bonum est apparatus terribilis ad tormentum. Neque inuidus tam timet malum, quod ab aduersa fortuna sibi imminet, quàm quod ab aliena felicitate sibi impendet. Inuidia sui pœna est, & se pœnalissimo supplicio castigat alienâ gloriâ. Appositè ad rem S. Nazianzenus orat. 26. *Inuidia* inquit, *tabes possessorum, virus ac rubigo eorum, qui eâ exagitantur: sola ex animi perturbationibus æquissima simul, & iniquissima. Illud, quia bonis omnibus infesta est; hoc, quia Dominos suos exedit, & conficit.* Nempè inuidia est grauissimæ malitiæ iniquissimè rea, & æquissimè iudex, & vindex; à se pœnas sumens de gloriâ alienâ. 164.

Inuidia æquissima, & iniquissima. Nazianz.

Heli summus Hebræi populi sacerdos flagitiosissimè deliquit in filiis, qui auaritiæ, & gulæ studio auertebant Israëlitas à religione templi, & Dei cultu. Audienda est Dei sententia 1. Regum 165.

1. Reg. Inuidia tabescit de alieno bono. 1. Regum 2. verſ. 31. *Præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua. Et videbis æmulum tuum in templo, in vniuerſis proſperis Iſrael, &c. vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua.* Parùm foret ſi Deus Heli ſacerdotem immaturâ filiorum cæde puniret; & omnem ſuam familiam priuandam eſſe ſummi pontificatus honore, interminatum eſſet; niſi etiam æmuli felicitate damnaretur, tranſlato ſacerdotio ab Ithamarea, ad Eliazaream familiam, ſibi æmulam de ſacerdotij gloria. *Videbis æmulum tuum in templo, in vniuerſis proſperis Iſraël.* Quod ſic te exedet, ſic conficiet in ſobole, *vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua.* Nam æmuli proſperitas, defectus mentis eſt, peſtis corporis, & tabes animi. S. Zeno in
Zeno. ſermone de Liuore ſic eleganter ſcribit de æmulo proſperato: *Qui inuidet ſtatim dilabitur, ſtatim corruit,* (corruit Heli, & à lapſu occidit,) *ſtatim tabeſcit: & quamuis decori vultus, quamuis ſolidi & ſani ſit corporis, repentè velut tellus venenati ſerpentis morſibus conſumitur, & tabeſcit venenis noxij rheumatis, per oculos vſque ad cordis arcana penetrantibus, ac viſcerum interiora vaſtantibus.* Profectò inuidus ſublimitate æmuli iacet, de altitudine alienâ corruit, proſperitate alterius infelicitatur, ob gloriam alienam tabeſcit, & infelici inuidiæ partu diſrumpitur: & venenum haurit dum venenum ſpirat. Quid infeſtius? quid infelicius?

166. Zeno. Veronenſis Præſul in eodem ſermone de Liuore, ſic graphicè depingit ingenium inuidiorum: *Iſti tales magnanimum quemque virum proteruum vocant; conſtantem vero ac patientem, ſine ſenſu doloris appellant; ſobrium, acerbum dicunt; iuſtum crudelem: prudentem, callidum vocant; liberum, arrogantem criminantur; liberalem verò, luxurioſum dicunt; parcum, auarum nominant: & omnes prorſus virtutum ſpecies decolorare contrariis, & à malitia ſumptis appellationibus geſtiunt.* Scilicet in re alienæ virtutis ingenio inuidentiæ culpas prætexunt, vt illos egregiè dehoneſtent. Quod fuit arbitrium, & pœna Iudæ proditoris. Matthæi 26. verſ. 14. Magdalena ſtudio colendi Saluatoris apparat vaſculum vnguenti & odoratiſſimi, & pretioſiſſimi, & piè prodigâ largitate Chriſti Dei irrorat caput: videt opus Iudas, & non videt operis pietatem; ſed ipſe nimis auarus mulieris pietatem prodigalitatis inſimulat, ſpecie miſerationis in pauperes. Contrà Chriſtus Deus, vt fœ-
Inuidia eſt rea Deicidij. minæ pietatem, largiùs rependat, & grauiùs puniat inuidæ obmurmurationis audaciam, eximiè tunc laudat Magdalenæ obſequium, & æternaturam in Euangelio gloriam vbertim repromittit.
Caiet. *Non ſat fuit* (inquit Caietanus) *declarare, quòd mulieris opus bonum, quod intentio bona fuit, ſed declarauit, quod tam laudabiliter fecit, vt in toto mundo in memoriam illius commemorandum ſit hoc quod fecit.* Verùm animaduerſione digniſſimum eſt, quod vbi primùm Iudas inuidus vidit Sal-
Matth. uatorem honoratum pretioſo obſequio Magdalenæ; ipſamque ob tantæ munificentiæ generoſitatem, dilaudatam iri, æternante ab Euange-
167. lio famâ pietatis erga Chriſtum, *Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iſcariotes ad principes ſacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Quid eſt *tunc*? Quando abiit Iudas, ex Apoſtolo iam proditor Chriſti, vt ipſum traderet contumelioſæ morti, & ipſius nomen deleret è terris? Reſpondet
Theoph. Chryſoſt. Theophylactus ex mente S. Chryſoſtomi; *Tunc abiit, cùm aliena mulier meretrix tantum exhiberet honorem, tunc diſcipulus abiit proditurus illum.* Videt, inquam, Iudas Chriſtum eximiè honoratum obſequio pretioſioris vnguenti, audit fœminæ laudes prædicandas in Euangelio perennaturâ famâ munificæ pietatis; & *tunc*, tunc inquam impatiens inuidiæ rabie, præmaturè rumpitur inuidiâ: & geminâ Chriſti, & Magdalenæ laude caſtigatus, confeſtim exambit obſcurare vtriuſque glorias infami, & inſidâ proditione magiſtri, & ſolerter deicidium procurat. Proh! quò te defert liuor, & tormentum alienæ laudis! Oppor-
tuniſſimè S. Petrus Chryſologus ſerm. 4. inuidiæ adſcribit Chriſti proditionem: *Si volumus,* Chryſol.
inquit, *rei cæleſtis parricidij non teneri, peruigili fide luce ſpiritus terras inuidiæ pellamus, & excludamus inſidias, inuidiam totis armorum cæleſtium viribus comprimamus.* Quaſi inuidiæ malitia, ſic inſidietur inuido, vt impellat ad cæleſte parricidium & ſeculis execrabile Deicidium. Vſque adeò enim acerbè fert inuidus glorias æmuli, vt (ſi opus eſt) quò eas decoloret, & deleat, temerarius audeat procurare Chriſti Dei mortem perfidâ proditione. Quid exaggeratius? Neque mirum videri debet, vt inuidia quæ fuit Caino cauſa fraterni funeris, fuerit diſcipulo occaſio proditionis Magiſtri.

Sapientiæ 5. verſ. 1. *Stabunt iuſti in magna* 168. Sapien.
conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt: videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis, &c. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt. Mirabitur quiſpiam ſanctiſſimos homines, qui cùm in terris mortalem vitam agerent, humanis paſſionibus acti, tamen virtutis vigore pacati, mites & beneuoli erant in ſæuos eorum aduerſarios; cùm cæleſtem vitam agunt in cælis, diuinis gaudiis immerſi, quaſi immites & implacabiles fore aduerſus ſuos hoſtes? Túnene vacat, & iuuat Beatitudo æmuli altera damnatorum gehenna eſt.
beatos conſtanter accuſare ſuos perſecutores, & grauiùs vexare ſuos æmulos vexatos totius gehennæ cruciamentis? Beatitudóne extimulabit ad æmuli vindictam, quem dum mortalem agebat vitam, virtus incitabat ad clementiam, & condonationem iniuriæ? Quid ſi poſterius huius Salomonianæ ſententiæ hemiſtichium explicatio prioris ſit? *Videntes* (perſecutores inquam) *turbabuntur timore horribili.* Quid videbunt hi damnati ſanctorum æmuli? Mitto
geminam Dionyſij Richelis expoſitionem, & Richel.
aio cum ſancto Chryſoſtomo Epiſtola tertia ad Chryſoſt.
Cyriacum, cum ſancto Cypriano in libro ad Cyprian.
Demetria. cum ſancto Bonauentura, Anſelmo Bonau. Anſel.
Laud. Carthuſiano, & Lyra, ſanctorum, quas Carthuſ. Lyran.
tunc iniuſti videbunt glorias, fore pœnaliſſimam eorum vindictam. Audiendus eſt Lyra-
nus ibi: *Videntes*, inquit, *turbabuntur. Quia* Lyran.
videbunt iuſtos glorioſos in corpore, & animâ, quod nullo modo crediderunt futurum. Ecce iu- 169.
ſtos ipsâ beatæ gloriæ felicitate beatâ accuſant, damnant, puniunt, infelicitant ſuos æmulos damnatiſſimos. Damnati enim à beatorum lætitiâ mœrent, ab æmulorum ſublimitate humiliantur, & totâ ipſorum beatitudine ipſi infelices ſunt. Audiendus eſt ſanctus
Chryſologus ſermone ſexageſimo, vbi arca- Chryſoſt.
nam oſtendit rationem, ob quam reſurgent ipſiſſima martyrum corpora: *Reſurget caro, reſurget, vt ipſi ſumus; vt agnitio maneat perſonarum: vt & martyr de perſecutoris pœna*

lætetur,& persecutor sumat de martyris honore supplicium. Nimirum non erat alia causa,ob quam in hoc mundo misera iustorum corpora, resurgerent incorrupta ad æternaturas glorias beatitudinis. Multas insinuant sancti patres, plures agglomerat Tertullian.in lib.de Resurrect.carnis, & de Carne Christi. Hanc tamen pulcherrimam eligit aureo ore Chrysologus; *vt persecutor sumat de martyris honore supplicium.* Vt persecutor disrumpatur inuidiâ cernens oculis fastigium honoris & gloriæ, quò peruenit suus æmulus: nam beati felicitas erit æmuli infortunium,& beati gloria erit alia,sed arcanior gehenna æmuli prædamnati: vt acerbum illi supplicium sit & sua gehenna, & aliena beatitudo. *Videntes turbabuntur timore horribili: quia videbunt iustos gloriosos in corpore, & anima, vt persecutor sumat de martyris honore supplicium.* Profectò summa Beatorum felicitas pium & vrbanum vindictæ genus est, de infeliciter æmulo, & pœnalissimè inuido.

Tertul.

170. Matth. Diuitiis alienis depauperatur inuidus.

Matthæi 20. vers. 12. Munificus ille paterfamilias dispar laborum meritum,pari retributione compensat. Qui diuturniori labore sudauerant portantes pondus diei & æstus, sic conqueruntur: *Hi nouissimi vnâ horâ fecerunt, & pares illos nobis fecisti?* Non enim tam grauiter ferunt,se non amplius munerari, quàm quòd æmuli tam magnificè munerentur:quasi dona aliorum detrahant propriæ mercedi, & aliorum felicitas sit causa cruciatus, & occasio querelæ. Supplicium reputant, non mercedem, quia in labore æmulus generosiùs muneretur. Eleganter Saluianus lib.5.de Gubern. Dei, ita fatur: *Quis solus charitati quod se agnoscit debere,vel nomini? Quis hoc est animo, quod vocatur? Quis tam propinquus corde, quam sanguine, in quo non liuidus maleuolentiæ zelus ardet? cuius non sensum liuor inuasit? cui non prosperitas aliena supplicium est? Quis non bonum alterius, malum suum credidit? Cui ita sufficit felicitas sua, vt etiam alium velit esse felicem?*

171. Matth.

Matthæi 8. v. 29. Cùm Christus Dominus ingrederetur Gerasenorum terminos, occurrerunt ei duo habentes dæmonia,de monumentis exeuntes; sæui nimis; ita vt nemo posset transire per viam illam, qui non vexaretur, & infelicitaretur à crudelissimis, & inuidissimis dæmonibus. Qui viso Domino, *Clamauerunt, dicentes: Quid nobis, & tibi, Iesu fili Dei? venisti ante tempus torquere nos.* Grande dissidium est inter plures ex antiquis patribus,& vulgus recentiorum interpretum, quomodo Saluator ante tempus torserit malos dæmones? Neque enim adducar vt credam, diabolos non excruciari inferni tormentis vsque ad diem iudicij, tametsi id in quibusdam ex vetustis patribus scriptum legam, quod in scholis Theologicis ex professo refutatur.Præterea verosimile nō videtur Christum aliquem dæmonibus cruciatum, vt de obsessis corporibus exirent, addidisse, vt existimat P. Maldonatus: nam dæmonum obstinatissimi, vel nutibus Christi Dei confestim obediunt. Quid ergo hi mali dæmones cum Christo expostulant de præmaturo cruciatu,quasi priùs immunes forent à tormento? Quid diabolos sic excruciat? Subtilis Basilius Seleucus oration. 25. existimat, hunc peracerbum cruciatum esse,quòd iubentur, vt homines diu æmulos non vexent, non subtrahant de eorum felicitate diabolicis insidiis, & ærumnosis vexationibus. *Venisti ante tempus torquere eos? Quod igitur* (ait Basilius) *non torqueantur,nondum supplicij tempus adesse ratiocinantur. Grauiter enim ferunt ante iudicij tempus, hominum pœnis vt abstineant se iuberi.* Scilicet diaboli cum hominum pœnis abstinere iubentur, nec sinuntur infestare mortales, sibi diu æmulos inuidiæ rancore,nec eorundem bona infestare, felicitatem inuertere, virtutes inquietare, honores decolorare, vitam perdere; tunc, tunc inquam, ante tempus se acerbissimè torqueri dicunt. Quasi non tam excruciari videantur antiquis inferni pœnis, quàm felicitate hominis, Christi Dei beneficio immunis ab Dæmonum inuidiosâ infestatione. Aduertis felicitatem alienam, esse magnum diabolorum tormentum; & æmuli gloriam, esse illis pœnam gehennalis incendij æmulam? Pulchrè ad rem S. Zeno Veronensis in sermone de liuore: *Fugiamus* ait *inuidiam obicem pietatis, obstaculum regni cælorum, viam gehennæ, pignus, & primitias quasdam pœnæ perpetuæ.* En vide oculis, inuidiam sic angi, sic torqueri, & excruciari æmuli prosperitate, vt aliena incolumitas, & felicitas sit pignus & quædam primitiæ æternaturi incendij, & præmatura gehenna; quæ hîc ab inuidia inchoata, in inferno sempiternè conficietur. Proh inuidum præproperè infernalem,& iam hinc gehennæ reum, cùm iam recipiat *pignus, & primitias quasdam habeat pœnæ perpetuæ.*

Maldon.

Inuidia gehennæ æmula.

Basil.Sel.

S. Zeno.

Vetus quæstio est, quam ventilat S. Augustinus in libris de Ciuitate Dei, an Beati in cælis agnoscant damnatorum grauissimas pœnas & an damnati saltem contemplentur ex inferno beatorum glorias? quas saltem in die iudicij videbunt. Sed multi sciscitantur, quam ob causam damnati semel, iterum congregabuntur in magnâ illâ magni iudicij die, vt sententiam iudicij, bene olim intimatam, & diu cognitam, secundò audiant? Num Deus iudicat bis id ipsum? Hoc non videretur esse res iustitiæ, sed negotium sæuitiæ. Præstaret vt è sepulcris raptarentur à dæmonibus damnatorum corpora ad feralissimum contubernium cum damnatâ animâ, vt malitiæ, sic & pœnæ consorte. Tollantur impij ne oculis videant gloriam Dei, & Beatorum glorias. Imò congregentur, & inuiti compellantur adesse magno Dei iudicio, vt non solùm puniantur gehennæ tormento, sed etiam inuidiæ cruciamento S. Chrysologus serm.167. *Appropinquauit*, inquit, *regnum cælorum. Regnum cælorum est præmium iustorum, impij pœna.* Pœna est inuidis & suus cruciatus, & alienus principatus: principetur alius, vt crucietur æmulus: nam gloria Beati, pœna damnati est. Parùm damnaretur impij inuidentia, si non etiam gloria æmuli, esset illi exaggeratio gehennæ: *Regnum enim cælorum est præmium iustorum, impiis pœna.*

172. Aug. Beatitudo aliena est pœna damnati.

Chrysol.

Vnde hîc vers. 29. Achior, qui *fratris mei lumen* interpretatur, & est symbolum inuidiæ, vt insinuat Strabus,videns se olim strenuum Ammonitarum ducem, Holophernis potentiâ superatum, & imbecillæ, & tenerrimæ fœminæ industriâ, & manu deuictum,& detriumphatum Assyriorum exercitum,exanimis ipse contabescit.Dicitur enim *videns autem Achior caput Holophernis,* (in manu victricis Iudithę,)*angustiatus præ pauore, cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius.* Præclarum inquam Iudithæ facinus, & æternatura æmulæ gentis gloria, Achiorem inuidum æstu exagitat; exanimatur, & tabescit inuidus Achior ab æternatura alterius laude: & æmuli gloria tabes illius est. Nimirum plus torquetur ab aliena gloria,quàm à proprio periculo. Sic angitur inuidia ob alienam felicitatem!

Strab.

Iudith.

§. XXXV.

§. XXXV.

Dissimulata laus est vrbana laudatio, & laudandi ingenium: quisquis hominem coràm laudat, tacitè culpat laudibus.

173. Eccli. NE laudes virum in specie sua. Ecclesiastici 11. vers. 2. nam ante mortem nemo laudandus est, ne non tam à laudibus commendetur, quàm periclitetur in laudibus. Sæpè virtuti fauor officit, & dum egregiis factis blanditur, durè sæuit aduersus pietatem, quæ laudibus non excitatur, sed tumulatur. Puto multos potuisse ad virtutis fastigiũ peruenire, nisi ab immodicis laudibus putassent se peruenisse; & ita quædã in se dissimularunt, quædam apertis oculis transierunt. Nõ est enim quòd magis aliena iudices verâ adulatione, & falsâ commẽdatione perire, quàm nostra. Quis diu laudatus verum sibi dicere ausus est? *Quis non inter laudantium, blandientiúmque positus greges, plurimùm tamen sibi ipse assentatus est?* ait Seneca lib. 1. de Tranquill. vitæ c. 1. Nauseat ad probitatis ardua facinora, qui à blanda laudum suadela credit se absque labore assequi præmia laboris. Bonus vir & virtutum diues, auarè impingit laudes, auariùs excipit; vt ab eius ore assentatio exulat, sic eius aures peregrinantur in laudibus. Profectò qui coràm aliquem laudando commendare ambit, veriùs illũ confundit: nam disertè laudando, tacitè eundem inanis gloriæ damnat. Quis enim laudari exambit, nisi qui laudis non est dignus? nam verè laude dignus à rebus bene gestis laudari cupit, non ab empta lingua blandientium, quâ turpia sua facta offuscare, & periculum dedecoris redimere præsumit. Quid? ergo nemo laudandus est? Rusticanè, id est, coràm adulando, planè nemo. Vrbanè, id est, quasi aliud agens, ne consultò rem illi gratam videaris afferre, ingenio dissimulationis; nempe in alio commendans, quod in ipso eminet: aut arbitrio solidè laudandi, scilicet illo absente, aut ignoraturo, aut alio quouis virtutis artificio, ne laude vituperes laude dignum: ne laudis appetens videatur, qui verâ laude dignus prædicatur. Quod de suo Epiphanio eleganter prædicauit Ennodius, in eius vita: *Laudis*, inquit, *amore vacuus, cùm quotidie in eo laudanda adolescerent. Cúmque res gloria dignas per horarum momenta consummaret, perire fructum gloria opinabatur, atque mercedem, si prætulissent homines quod soli Deo exhibebat absconditè.*

Seneca. Perítne quod laudatur? Ennod.

174. Deus festinat hominẽ suum laudare, ne coràm laudet. Vetus quæstiuncula est, multorum ingeniosâ discussione celebris; quare summus rerum opifex Deus, qui reliquum opus aut insensile, aut brutum, comite laude creauerat, hominem illaudatum omiserit? Et quidem homo primâ laude dignus apparet: est enim expressus Dei imagine, argutâ summi artificis manu perfectus est, testimonium diuinæ Sapientiæ, ingenij sui cura, manuum suarũ opera, adflatus sui vagina, liberalitatis suæ hæres, creaturæ suæ præses, religionis suæ Sacerdos, testimonij sui miles, Christi sui frater, creati mundi finis, compendium, vinculum, nexus: omnium enim rerum spiritualium & corporalium gradus in se habet, & nectit homo. Quam ergo ob causam condignis laudibus Deus viduat, quem tot attributis commendatione dignissimis deuinxit sibi? Num quia cùm homo liberi arbitrij sit, generosior erit laus à suo bono opere, quàm ab alieno? Num quia non potest diu durare in bonitate laudabili? Fortè 175.
Deus qui tot nominibus laudabilem fecit hominem, consultissimè non laudauit, ne diuinâ commendatione superbissimè turgens, dona sua inuitiaret, & tantâ gratiâ vanesceret. Inde ante creationem ingeniosè commendat, ne illaudatus euadat suus homo, & ne coràm laudatus, tanta virtus generet in superbiam. Genes. 1. v. 26. Et ait Deus: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Nempe à consilio suo præmaturè honorans, & à considerantia sua præproperè laudans, ne dum iam creatum laudat, non tam approbet, quàm laude improbet. Perbellè Basilius Seleucus ita scribit super hac re, Orat. 1. *Nondum formatus homo à conditoris considerantia, & Dei consiliis commendationem, & pretium accepit. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Antiquiorem conditione sua honorem suscepit.* Vides ingenium laudandi? Nimirùm Deus non est in suum hominem auarus laudum, qui quasi effusus videtur in elogia reliquorum operum: sed anticipatâ laudatione commendat, ne illaudatus vilescat, vt laudibus conflatus, laude digna sapiat. Ast ne laudum titillatione sibi blandiatur, & vanitate tumescat, nondum formatum festinat laudare. Sic præcauet Deus à laudibus, quasi ab inanis gloriæ scintillis, quasi à superbiæ minis. Nec laudat coràm quem solidè commendare exambit: ne dum hominis virtutem approbat, exprobret homini vanitatem. *Laborabo* (inquit Plinius suo Traiano) *vt orationem meam ad modestiam Principis, moderationemque submittam, nec minus considerabo quid aures tua pati possint, quàm quid virtutibus debeatur.*

Genes. Seleuc. Plin.

176. Imò nescias an sæpè solidè laudetur Deus ab homine, etsi diserto, & pio. Vsqueadeò difficilis, & scrupulosa res est vera & solida laus in ore humano! Psalmo 8. v. 3. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Tertullianus in lib. de Anima, cap. 19. vertit: *Expediuisti laudem.* Verùm explicatu arduum est, quomodo perfecta laus inueniatur in muto infantium ore. Porrò infans est, qui fari nec scit, nec potest; qui mutus est ad loquelam, elinguis ad laudes. Planè videtur Propheta tacitè negare, quod disertè affirmat. Sed esto, infantulus dum è nutricis mammis pendulus, garrire inceptet, & conari humanas voces; quo pacto dici potest *perfecta* laus, siue *expedita*? (vt loquitur Tertullianus.) Præclarè S. Chrysostomus homil. 67. in Matthæum (ex alio themate ad hunc paragraphũ remissus:) *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti (expediuisti) laudem. Infantes autem, & lactentes nec intelligere aliquem, nec laudare possunt.* Videlicet cùm humana mens, aut laus quamuis exaggeratior, nec Deum intelligere cogitando possit, nec laudando dignè celebrare, ab infanti balbutie expeditior laus est, & linguati silentij ingenio, siue taciturnitate loquaci, augustiùs celebrantur diuinæ laudes, quibus condignè prædicandis impar est humana facundia. Vnde infantili conatu, & rudi balbutie melius expeditur diuina laus: ne diserta laus balbutiat, ad id quod infans balbuties expedit. Aduertis generosiùs diuina attributa commendari non diserto eloquio, aut facundiâ blandiente, sed infanti conatu ad laudes prædicandas? Quod Dei magnitudo in suo laudatore exigit, exigat laudandi viri pudor, & virtutis modestia. Perfectior, & expeditior laus est, quam conaris, quam non expedis, quam vix explicas: quam magis perficis voluntatis conatu, quàm lenocinio verborum.

Psalm. Tertull. Expeditior laus est ab infantia balbucienti. Chrysost.

Quid

177. Quid si aliquando aliqua vituperatio, exaggeratior laus est, & commendationis arbitrium? de peruerso auxilians, ne palàm dilaudans adulationis vituperium subeat, aut mendaeij suspicionem. Nemini non notum est, Romano triumphatori (planè triumphus humanæ gloriæ meta fuit,)dum trabeâ superbè induto, superbâ victoriâ turgenti, debellatis & proculcatis hostibus, pedes potiùs coronato, quàm caput lauro, non tam triumphali curru, quàm vrbis plausibus vecto, suggeri etiam à tergo, ex præscripto Senatus: *Respice post te: Hominem memento te.* O tantæ gloriæ intempestiuas voces! Imò opportunissimas. Audi Tertulliani sudata verba, ad hoc recentia: *Suggeritur ei à tergo: Respice post te, hominem memento te. Etiam hoc magis gaudet, tantâ se gloriâ coruscare, vt illi admonitio conditionis suæ sit necessaria.* Ac si aliqua vituperatio sit vrbana laus, & ingenium prædicandi excelsa Ducis facinora. Nimirum dissimulanter vituperatio commendet, cui diserta laus esset de adulatione suspecta. Sic ex Senatusconsulto dissimulabantur heroüm laudes! Ambitiosiùs eas dissimulat Panegyrista Plinius, meram laudationem appellans actionem gratiarum, *Parendum est*, inquit, *Senatusconsulto, quo ex vtilitate publica placuit, vt Consulis voce, sub titulo gratiarum agendarum boni Principes, quæ facerent, recognoscerent, mali quæ facere deberent.* Consimili inuolucro Theodorici laudes obtegere nititur Felix Ennodius: *Dicite, si non premij loco opifici suo lingua blanditur?* Mercedem virtutis laudationem appellans, ne laudum nomine, non planè laudare, sed dissimulanter blandiri videatur.

Vituperatio sæpè laudat aliquos. Tertull.

Plin.

Ennod.

178. Vix creauerat Deus lucem, cùm ait Moyses: *Et vidit Deus lucem quòd esset bona.* Genes. 1. v. 4. Quis audeat negare his verbis laudari lucem à Deo, & festiuissimam, & lætissimam. & venustissimam creaturam prædicari? S. Ambrosius diligens verborum, & operum Dei inquisitor, lib. 1. Hexam. cap. 9. aduertit non asseruisse Moysem, quòd dixit Deus; sed quod vidit esse lucem egregiè bonam: atque laudatam Dei oculis, non diuinâ voce; propriâ lucis bonitate, non laudatoris facundiâ. *Et vidit Deus lucem, quòd esset bona* (Ambrosium legis:) *Bonorum operum proprium est, vt externo commendatore non egeant, sed gratiam suam, cùm videntur, ipsa testentur. Plus est quod probatur aspectu, quam quod sermone laudatur. Suo enim vtitur testimonio, non alieno suffragio. Quòd si apud nos oculis iudicium remittitur, quibus simul & gratia venustatis, & rerum mensura comprehenditur, quantò magis Deus omnia quæ probat, videt, & quæ videt, probat?* Nempe laude dignus non expetit laudantium voces, sed intuentium oculos. Pudet virtutem laudari ambitione verborum, quę exaggeratiùs spectatorum visu, & admutu prædicatur. Omnis adulator mentitur, quæ commendat elogia: omnis virtus linguata est, & spectatorum oculis veriùs deprædicat opera commendatione digna. Oculorum laudes ambi, non futiles adulantium voces, quæ te inanis gloriæ mancipium potiùs prædicant: & laudando culpant, quæ operando laudem promerentur. Simplicior & sincerior laus est, quæ fuco ingeniosæ dissimulationis celatur.

Genes. Oculi, non lingua laudent.

Ambros.

Vnde Princeps Achior, præmaturè fidelis, & disertus Iudithæ laudator, stupens egregium ipsius facinus, vrbanissimè non ipsam laudat gloriosè, sed gloriosam diuinæ potentiæ virtutem prædicat, aiens hîc v. 31. *Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israël.* Videlicet ne inclytam heroïnam deuenustet laudibus, potentiam Dei disertissimè tunc commendat, vt Deum laudando, dissimulanter Iuditham commendet: laudes enim exaggerat, dum palàm laudare dissimulat: quod est ingenium laudationis. Rusticana laus est, quæ coràm blanditur.

Iudith.

CAPVT

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

VERS. 1. DIxit autem Iudith ad omnem populum: Audite me fratres, suspen-
dite caput hoc super muros nostros: 2. Et erit, cum exierit
Sol, accipiat vnusquisque arma sua, & exite cùm impetu, non
vt descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes. 3. Tunc
exploratores necesse erit vt fugiant ad principem suum excitan-
dum ad pugnam. 4. Cùmque duces eorum cucurrerint ad ta-
bernaculum Holofernis & inuenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, deci-
det super eos timor. 5. Cúmque cognoueritis fugere eos, ite post illos securi, quo-
niam Dominus conteret eos sub pedibus vestris. 6. Tunc Achior videns virtu-
tem, quam fecit Deus Israel, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circumci-
dit carnem præputij sui, & appositus est ad populum Israel: & omnis successio
generis eius vsque in hodiernum diem. 7. Mox autem vt ortus est dies, suspen-
derunt super muros caput Holofernis, accepitque vnusquisque vir arma sua, &
egressi sunt cum grandi strepitu & vlulatu. 8. Quod videntes exploratores, ad ta-
bernaculum Holofernis cucurrerunt. 9. Porrò hi, qui in tabernaculo erant, veni-
entes, & ante ingressum cubiculi perstrepentes, excitandi gratiâ, inquietudinem
arte moliebantur, vt non ab excitantibus, sed à sonantibus Holofernes eui-
gilaret. 10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut
intrando aperire. 11. Sed cùm venissent eius duces ac tribuni, & vniuersi
maiores exercitus regis Assyriorum, dixerunt cubiculariis: 12. Intrate, &
excitate illum; quoniam egressi mures de cauernis suis, ausi sunt prouocare nos ad
prælium. 13. Tunc ingressus Vagao cubiculum eius, stetit ante cortinam, &
plausum fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Iudith dormire. 14. Sed
cùm nullum motum iacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam,
& eleuans eam, vidénsque cadauer absque capite Holofernis in suo sanguine tabe-
factum iacere super terram, exclamauit voce magna cum fletu, & scidit vesti-
menta sua. 15 Et ingressus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exiliit
foras ad populum, 16. Et dixit: Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis
Nabuchodonosor: ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non est in illo.
17. Quod cùm audissent principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta
sua, & intolerabilis timor & tremor cecidit super eos, & turbati sunt animi eorum
valde. 18. Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. *Dixit autem Iudith ad omnem populum: Audite me fratres, suspendite caput hoc super muros nostros.*

Vers. 2. *Et erit, cùm exierit Sol, accipiat vnusquisque arma sua, & exite cum impetu, non vt descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes.*

Vers. 3. *Tunc exploratores necesse erit vt fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam.*

Vers. 4. *Cúmque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofernis, & inuenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, decidet super eos timor.*

Vers. 5. *Cúmque cognoueritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam Dominus conteret eos sub pedibus vestris.*

HI versiculi adeò perspicui sunt, vt non egeant commentario; ideo breui periphrasi illos illustrare sat erit, & admirari diuinam Iudithæ prudentiam in re militari. Porrò occiso Holopherne, necdum deletus erat validus Assyriorum exercitus, qui poterat è tribunis, aut magnis ducibus quempiam substituere in demortui Principis locum; & ita obsidionem continuare, & cogere ad deditionem Bethulienses, fame, & siti penè enectos. Vnde prudentissima Heroina opportu 1.

opportunum consilium dat, videlicet vt primò è muro suspendant Holophernis caput, quod spectaculum, & metum incutiet Assyriis, & obsessis animos addet alacres & strenuos ad pugnam, ad victoriam, ad triumphum. Deinde iubet, vt bellatores omnes confestim arripiant arma, vt sub ortum Solis magno impetu, & ingenti strepitu, & vlulatu simulent se inuadere Assyrios; non ita vt descendant deorsùm ad veram, & seriam pugnam, *sed quasi impetum facientes*, id est quasi irruptionem in proximas Assyriorum stationes ex composito parantes, (vt bene notat Tirinus.) Tunc etiam necesse erit, vt Assyrij exploratores, ad Imperatoris tabernaculum celeri cursu confugiant; cùmque duces, & magistratus, & militum vulgus, truculentam & inopinatam Holophernis cædem audiant, subiti nuncij pauore, & consternatione exanimes, mentis inopes, nec tempus habentes subrogandi aliquem in Holophernis locum, (quæ res diuturnam, & consultiorem exigebat moram,) videántque armatos Hebræos alacri animo in sua castra animosè irruentes, subito pauore correpti, fugæ præsidium assumant. Scilicet cùm omnia subita sint incauta, noluit Iuditha, vt priusquam euulgaretur Holophernis cædes, & animaduerterent Assyrij, sui Principis caput è Bethuliæ mœnibus pendere; Bethulienses conserant manus cum Assyriis. Prudentissimè enim maluit, vt Hebræi persequantur consternatos, & fugientes Assyrios, quàm incognitâ sui Principis nece, potentes, alacres, victores. Paruerunt ad nutum Bethulienses, & pro votis successit euentus.

Iudithæ prudens consilium.

Tirin.

VERS. 6.
2.
Tunc Achior videns virtutem, quam fecit Deus Israel, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circumcidit carnem præputij sui, & appositus est ad populum Israel, & omnis successio generis eius vsque in hodiernum diem. In illâ eâdem noctis horâ, cùm vidisset Achior diuinam potentiam, quæ in desperato rerum articulo, per manum imbellis fœminæ fregisset superbas & insolentes Assyriorum vires, abiuratâ idololatriæ Ammonitidis religione, credidit Deo, & collum subiecit Mosaïcæ legi. *Et circumcidit carnem præputij sui* id est, circumcidi fecit; ipse enim non se suâ manu circumcidit, vt notat Dionysius: & aggregatus est, quasi proselytus ad Hebræorum populum; eamdémque religionem eius posteri longâ seculorum serie tenuerunt.

Circumciditur Achior Ammonita.

Dionys.

Cæterùm cùm liquidò constet ex cap. 5. huius historiæ, Achiorem fuisse Ammonitam, atque adeò de posteris Lot, qui verosimiliter circumcisus ab Abrahamo patruo suo fuerat, bene addubitat Tirinus, quo pacto denuò circumcisus sit Achior, qui iuxta gentilium suorum ritum, circumcisus fuerat? Docet enim Origenes in ad Romanos 2. & S. Cyrillus lib. 9. contra Iulianum, & Eusebius lib. 9. de Præpar. Euang. cap. 4. pleráſque Orientalium nationes circũcidi solitas, puta Phœnices, Arabes, (in Arabia autem habitabãt Ammonitæ:) Ægyptios, Æthiopes, Chaldæos, Sarracenos. Verùm ceremoniam circumcisionis apud Ammonitas, & reliquos, præter Hebræos, non vt præceptam, sed vt piam consuetudinem, nec populariter receptam, viguisse, tradit Philo lib. de circum. & Iosephus lib. 13. Antiq. c. 10. & Herodorus in Clio. de quo legi potest Suarez 3. p. q. 70. disp. 29. sect. 2. Itaque verisimile est Ammonitas successu temporis, sicut à religione veri Dei, sic & ab hac pia, sed dura & cruenta consuetudine desciuisse. Vnde Achior Ammonita rectè potuit nunc primò circumcidi.

Iudith.

Tirinus.

Origenes.
Cyrill.
Euseb.

Philo.
Iosephus.
Herodotus.
Suarez.

Alia superest quæstiuncula, scilicet quo iure Achior aggregetur populo Israëlitico, & iure ciuium donari potuerit? nam Deuter. 23. v. 3. præcipitur, *Ammonites, & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum.* Super hac re multa docent interpretes ad eum locum Deuteronomij, apud quos indubium est Ammonitas, & Moabitas, &c. non arceri à Iudaïsmo, fide, salute, & templo: hoc enim alienum videtur à Dei bonitate: poterant ergo fieri proselyti, & admitti ad Phase, aliáque sacra Iudæorum. Ita Abulensis inibi, & vulgò commentatores. Arcentur itaque tantùm à societate politica Iudæorum, vt non habeantur ciues, neque habeat ius ciuicum apud Iudæos. Scilicet ducere non poterant Israëlitidem fœminam, nec magistratum gerere, &c. Verùm ex iustâ causâ dispensatum fuisse cum Achiore Ammonita, docet S. Thomas 1. 2. q. 105. art. 3. Carthusianus, Serarius, Salianus, Tirinus. Et ratio est quia Achior vir erat in primis illustris, & Ammonitarum omnium dux; erátque admodum benemeritus de gente, & religione Israëlitica; quippe qui Deum Hebræorum magnificis verbis audacter prædicauit coram Holopherne, cuius eximiæ confessionis causâ, constanti animo multa perpessus fuit ab Assyriis; & nunc plenâ fide expetebat aggregari Hebræorum populo: ergo Achior priuilegio virtutis & testimonij publicè pro vero Deo editi, iure admissus est in Rempublicam Iudæorum; nec solùm vt ciuitatis iure, sed omni etiam ciuium priuilegio, & honore frui posset: imò & eius posteri in multas ætates, & generationes. Nam tametsi ambigi possit; an redierit in Ammonitidem, vt degeret cum vxore, & filiis, ibique obseruaret Iudaïcos ritus, tamen probabilius videtur, exinceps inter Israëlitas vixisse, quod textus Latinus manifestè videtur expressisse, aiens; *Appositus est ad populum Israel & omnis successio generis eius vsque in hodiernum diem.*

3.
Deuter.
Quo iure Achior sit aggregatus populo Hebræorum?

Abulen.

S. Thom.

Mox autem vt ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holophernis; accepitque vnusquisque vir arma sua, & egressi sunt cum grandi strepitu, & vlulatu. VERS. 7.

Quod videntes exploratores ad tabernaculum Holophernis cucurrerunt. VERS. 8.

Bethuliensis populus Holophernis cæde alacer auidè præstolabatur auroræ lucem, vt inuaderet hostes: atque adeò omnes se præmaturè obarmant, adornántque acies strenuè. Et iuxta Iudithæ præscriptum, vbi primum dies illuxit, Holophernis caput conto præfixum suspendunt è Bethuliæ mœnibus, eâ parte, quâ prospectari posset ab Assyriæ castris. Tunc Bethulienses obarmati, ex vrbe egressi, sese latè effundunt ad prælium, cum grandi strepitu, & clamoso vlulatu. Personat clamoribus vallis, & obiectus montium respondent geminatâ Echo, reboat armorum fragor, & exigua Bethuliensium manus simulat strepitum numerosæ phalangis. Et, vt præsaga Iudithæ prudentia prius coniectarat, Assyriorum exploratores celeri cursu conuolant ad principis Holophernis tabernaculum.
4.

* *
*

§. II.

§. II.

Lux flos est, virtutis fructum spondens: sigillum est se rebus imprimens; interpres verbi est, illud dilucidè commentans: in numero facta non est, ne numerum conflet cum cæteris creaturis.

5. Genes. Basil. Lux ipsa est sui laus. PRimus lucis encomiastes Deus est; nam vix formata Dei verbo effulsit, cùm lucis elogia deprædicat. Geneseos 1. vers.4. *Et vidit Deus lucem quod esset bona.* Super quibus verbis ita fatur S.Basilius: *Quas laudes nos dixerimus ipsâ luce dignas, quæ testem suæ pulchritudinis ipsum iam suum habuit creatorem? Nam apud nos oratio cedit oculis, indicióque ipsorum, quippe cùm tantum de ipsa dicere nequeat, quantum aspectus antecedens testatur.* Imò si diligenter attendas ad hoc encomium, non tam dicitur Deum commendasse lucis bonitatem, quàm lucis bonitatem vidisse, quasi ipsa lux sit sui laus, & elogium sui. Eleganter Ambros. Ambrosi.ibi, ita scribit: *Vidit Deus lucem, quod esset bona. Bonorum*, inquit, *operum proprium est, vt externo commendatore non egeant, sed gratiam suam cùm videntur, ipsa testentur. Plus est quod probatur aspectu, quam quod sermone laudatur. Suo enim vtitur testimonio, non alieno suffragio.* Nempe tanta est lucis excellentia, vt commendatore non indigeat, sed ipsa sit sui panegyris, tótque laudatores habeat, quot beat aspectus: ipsam enim vidisse laudasse est. Ergo laudes, quas lux oculis mentis ingerit, publicet lingua, quę interpres mentis est.

6. Et quidem lux purissima, & defæcatior qualitas est, secreta ab omni terrena impuritate, neque tantùm à tenebris præmaturè segregata, sed etiam à quauis mundana creatura valde distans, ne deuenustetur ab aliqua creaturarum non bonâ societate. Porrò cùm summus rerum opifex Deus omnia in numero, pondere, & mensurâ creasse dicatur, Ambros. Lux nō cōflat numerū cum cęteris creaturis. singulariter de luce, ait Ambrosius: *Lucis natura huiusmodi est, vt non in numero, non in mensura, non in pondere, vt alia; sed omnis eius in aspectu gratia est.* Quid est lucem non esse creatam in numero? Quorsùm à reliquis numeris segregatur lux? cur non computatur cū aliis terrenis creaturis? Quid sordidaretur lux, si cum reliquis conflaret numerum? S.Eucherius nomine lucis interpretans Angelicos spiritus, candore puritatis præclaros, sic fatur: *In hac luce historialiter recapitulatur creatio Angelorum, qui recapitulatione æterna lucis, lux & dies nuncupati sunt. Quorum vnitas vt ostenderetur, in sequentibus non est dictum, dies primus, sed dies vnus.* Scilicet subtilior quæstiuncula est inter expositores Hexameron, quam ob causam omnium Genes. primus dies non dicatur primus, sed vnus. *Factum est vespere, & mane, dies vnus*, scribitur Geneseos 1.v.5. Quæ est tanta primi diei ambitio, vt per summum fastum vel nomen primi fastidiat, & præsumat nuncupari vnus, non primus? Nimirum primus dies constat vel ex propria luce, vel ex metaphorica. At tanta est lucis puritas, vt renuat numerum conflare cum diebus cæterarum rerum, etsi in primo, & principe loco collocetur. Inde dixit Ambrosius lucem fieri absque numero: nam vt *lucis vnitas*, & puritas *ostendatur, in sequentibus non est dictum*, dies *primus, sed dies vnus.* Sic enim ambit lux disiunctionem, & segregationem à rebus aliis terrenis, vt refutet vel nomen primi, ne ordinem, habitudinem, & concatenationem habeat ad reliquas creaturas, quarum creationi cæteri dies destinantur. Bellè igitur dies lucis, non primus, sed vnus dies nominatur; quia vnitas disiunctionem, & diuortium importat à quouis alio. Hic fastus lucis est.

Quin & reliquæ creaturæ mundiales munditiem, & venustatem fœnerantur à luce, sine qua stupent, sordent, squalent: quasi lux sit rerum elegantia, & nitor. *Pectines Solis* dixit Septimius aduersùs Valentinianos cap.3. Porrò pecten comam emaculat, comit, & venustat, & inter primas comptæ Veneris supellectiles, pecten recensetur. Et quoniam Sol quasi pectinatim radios suos emittit ad aëra, aquam, & terram: atque hæc elementa, & eorum partus emundat, expolit, venustat; ideo radij solares dicuntur *pectines Solis*. Et inde sumptâ metaphorâ Hispanè dicimus: *Raçon peinada, palabras peinadas*, &c. Nimirum impensiùs compta, & expolita verba. Sic lux pectē Solis appellatur, quia Sol lucidis fulgoribus omnia pectinat, perpolit, & venustat, quasi pulchritudo rerum à luce sit, & luce constet. Hinc aduertit S. Ambrosius, Deum non tantùm laudasse lucem, sed cùm cæteras creaturas laudauit, à lucis commendatione laudasse: sic fatur Ambrosius: *Neque immeritò lux tantum sibi prædicatorem potuit inuenire, à quo iure prima laudatur, quoniam ipsa fecit, vt etiam cætera mundi membra digna sint laudibus*, ac si creaturæ reliquæ meritum laudis mutuentur à luce; sine qua squalidæ sorderent, etiam quæ pulchriores apparent. Quod aduertit Tertullianus lib.de Pallio cap.2. sic aiens: *Cæli ambitus nunc sub diuo splendidus, nunc nubilo sordidus*. Nempe cælum ipsum, quod agnatâ venustate ambit excellere supra omnem corpoream pulchritudinem, si à nubilo obscuretur, aut destituatur luce, obscuræ noctis, aut nubis oppanso velo, sordet squalidum: & si mox redaccendantur faculæ lucis, statim splendidè micat, & gloriosè fulget: quasi ipsum cælum totam gloriæ venustatem fœneretur à lucis gratia: sic cælum in nubilo sordens, sub diuo splendet. 7. Septim. Lux dicitur pectines Solis. Ambrol. Sine luce sordet cęlū. Tertull.

Neque lux sola gratiæ suæ venustate contenta est, sed etiam Mundi vtilitati solicitè studet: nam bonorum operum apprimè fœcunda est. Matth.5. v.16. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona.* Lucem enim exigit Christus, non sterilem operum, sed virtutis fœcundam, & quæ præclara opera feliciter parturiat. *Tenebris cælum stellas, sicut vitis folia*, ait Chrysostomus, tom.5. in hom.ad Neophytos, sed luculentiùs lux flos dicitur: hac pulchrâ appellatione nuncupatur à Tertulliano in lib.de Patientia, cap.2. *Qui florem huius lucis*, inquit, *super iustos, & iniustos æqualiter spargit.* Et in Apolog.11. *Lumina floruisse*, ait. Lucretius lib.4. *Florentia lumina flammis.* Statius in Thebai. *Arcano florentes lumine.* S.Chrysostomus homil. 10. ad populum Antioch. *Astrorum varij flores.* Scilicet lux bellè, & verè dicitur flos: florent enim luminosa corpora tot flores spargentia, quot fulgores emittūnt. Verùm omnis florum gratia nō est oculorum tenus: flos enim spes est fructus: à flore enim, & in flore gemmat fructuum vtilitas, & ex flore coagmentatur, & erumpit pomum cōditum ad saporis gratiam. Ergo lux, quæ pulchritudine flos est, sit etiam vtilitate flos, qui parturiat proficuos fructus, benè conditos ad saporem virtutis. *Flores mei fructus honoris & honestatis*, Ecclesiastici 24.v.23. Neque enim satis est pulchritudinis honorem habere, nisi etiam creet fructus vir- 8. Matth. Lux flos est & inde spes fructuum. Tertull. Lucret. Statius Chrysost. Eccli.

tutis,& honeſtatis, quos condiat in gratiam ſaporis. Ambroſ. Opportunè Ambroſius: *Non ſplendore tantummodo, ſed in omni vtilitate gratia lucis probatur.* Pulchreſcat Doctor, ſcientiæ luce floreat, ſed non ſterileſcat, neque neget virtutum prouentum; nam fructus in flore reſidet, flos ſpes fructuum eſt. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona.* Qui videt flores lucis, miretur fructus è florida luce erumpentes.

9. Tenebræ lenones sũt ad delinquendum. Cæterùm tenebræ perpetuò patrocinantur delictis: nam qui in abſcondito peccat, quaſi impunè delinquit, ac ſi apud homines homo non tam ſit reus delicti, quàm publicationis ipſius delicti. Et ſanè ſecretum, & tenebrarum latebras ſuffragari delictis, ab experientia notum eſt. Septim. Septimius in Apolog. cap. 7. *Dicimur ſceleratiſſimi de ſacramento infanticidij, & de pabulo inde, & poſt conuiuium inceſto: quod euerſores luminum canes, lenones ſcilicet tenebrarum, & libidinum impiarum inuerecundia procurent.* VVoten. Rhenan. Pamel. Wowenius non legit iuxta Rhenanum, & Pamelium *lenones tenebrarum*: Sed emphaticè ſcribit, *lenones tenebras.* Quia tenebrarum abſconſum latibulum procurat inuerecundiam, & patrocinatur impudentiæ, & lenonis officia obit. Nam ſicut lenonis munus eſt blanditiis, adulationibus, & vanis ſpebus venuſtas puellas pellicere ad ſtupri impudicitiam: ſic tenebræ lenocinio ſecreti, alliciunt homines ad impudentiam delinquendi. Ioann. *Vnde qui malè agit, odit lucem,* Ioannis 3. v. 20. & amat lenocinantes tenebras, tenebrarum lenonia officia expertus. Lucis conſilium, vel concilium. *Et non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* Nam lux ſapiens argumentatrix eſt, malitiam euidenter detegens, vnde ſapienter damnat malum vitij, & ſolerter hortatur bonum virtutis. Sententioſè ad rem (etſi alia agēs,) Tertull. ait Tertullianus, lib. de Pallio cap. 1. *De luminis conſilio.* Scilicet lux conſilioſâ prudentiâ fulget, eiúſque ſententia, ac ſi à conſulto Senatu proditet, ſuſpicienda eſt: qui enim lenocinio tenebrarum credit, hallucinatur, cæcutit, errat; qui verò paret *luminis conſilio*, & argumentatrici lucis ſapientiæ obtemperat, feliciter incedit, & nullo impingendi metu graditur per ſalebroſos virtutis calles. Cerda. Si fortè iuuat lege cum aliis apud Cerdam *De luminis concilio.* ac ſi ſententia, ſeu conſilium lucis decretum foret alicuius Concilij. Sic ſuſpicienda, ſic ſequenda conſilia lucis ſunt! ad Rom. *Sicut in die honeſtè ambulemus*, monet Apoſtolus ad Romanos cap. 13. v. 13. Quis enim niſi effronti impudentiâ temerarius in media luce delinquat? Lenones tenebræ peccandi inuerecundiam ſolicitè procurant; benè conſilioſa lux peccata perpetuò vetat.

10. S. Thom. S. Thomas 1. p. q. 32. art. 1. ad 3. ita ſcribit: *Moyſes poſtquam dixerat, In principio fecit Deus cælum & terram; ſubdit, Dixit Deus, fiat lux ad manifeſtationem diuini Verbi.* Nempe lux creata manifeſtat Verbum diuinum, quod lux increata eſt. Ioan. Lux eſt interpres diuini Verbi. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ioannis 1. v. 9. Quid magnificentius, quàm creatam hanc, & materiatam lucem ad viuum exprimere, & diſertè manifeſtare archetypon Verbi lumen? Philo Iudæus in lib. de Mundi opificio, agens de lucis temporaria formatione, ſic dilucidè fatur: Philo. *Cæterùm inuiſibile illud, & intelligibile diuinum Verbum, & Dei Verbum, imaginem dicit Dei; & huius imaginem lucem illam intelligibilem, quæ facta eſt imago diuini Verbi, ſuæ generationis interpretis.* Nimirum Verbum diuinum imago eſt Patris Dei, (etſi diſcrimē perſonarum ignorabat Philo Iudæus:) at lux hæc intelligibilis, ſeu viſibilis, imago eſt Verbi diuini. Addit verba, vt emphaſis plena, ita ſatis impedita ad intelligendum. Nempe aut diuinum Verbum eſſe interpretem lucis creatæ, aut lucem creatam eſſe interpretem generationis Verbi. Quid illuſtrius dici, aut excogitari poteſt de luce? grande, inquam, lucis elogium eſt, Verbum diuinum eſſe interpretem lucis, illius arcanam perfectionem declarans hominibus: aut ipſammet lucem eſſe commentarium, ſeu interpretem æternæ Verbi generationis. Nam cùm Verbum diuinum in ſplēdoribus Sanctorum genitum ſit, numen de numine, & lumen de lumine: quod commentum inueniri potuit aptius ad explicandum æternum lumen, quàm perſpicua lucis interpretatio: cùm enim creata lux imago ſit prototypi luminis, lucidus illius interpres erit, manifeſtans Verbi diuini perfectiones per imitationem impreſſas lumini. O magnum lucis encomium! Vnde ait S. Dionyſius cap. 4. de Diuinis Nominibus: *Clara, expreſſáque Diuinitatis imago eſt magnus hic Sol, totus lucens, ac ſemper ſplendidus.* Dionyſ.

Idem S. Dionyſius præfato illo cap. 4. ita ſcribit: 11. Dionyſ. *Sol colligit, conuertitque ad ſe omnia, quæ videntur, quæ moriuntur, quæ illuſtrantur, quæ caleſcunt, & vno nomine ea, quæ ab eius ſplendore continentur: Itaque ἥλιος, id eſt, Sol dicitur, quòd omnia congreget, colligátque diſperſa, eáque omnia eum expetunt, quæ ſenſu percipiuntur, aut quod cernere cupiant, aut ſentire, illuſtrari, caleſcere, omninóque contineri à lumine.* Itaque Sol cùm parens ſit, & auctor ſublunarium omnium, omnia in eius lumine continentur eminentiali quadam virtute cauſarum adiutrice: aut quia venuſtiſſima, & valde proficua ſit natura Solis omnes creaturæ Solem expetunt: *Sol enim colligit, conuertitque ad ſe omnia, quæ videntur.* Sol intelligens vinculum definitur. Hinc interpretari licet perdifficilem illam Solis definitionem, quam ex Stoicorum ſchola adducit Clemens Alexandrinus, lib. 8. Strom. aiens: *Dicunt Stoici, Solem eſſe intelligens vinculum.* Clem. Alex. Quomodo Sol poteſt eſſe intelligens vinculum, qui neque intelligens eſt, nec vinculum eſt? 12. Proculdubiò Sol, radiorum efficaciâ præſtrinxiſſe videtur horum ſapientum oculos, cùm ſic allucinātur circa Solis naturam. Fortaſſis Sol *intelligens* dicitur, quia putabatur mente præditus: *Vinculum* autem, quia iuxta Dionyſium, cùm Sol omnium ſublunarium ſit pater, & auctor, omnem perfectionem eminentiali quadam potentiâ quodammodò continet: vnde in Sole ſublunarium omniũ attributa quaſi quodam perfectionis vinculo colligantur. Vel dicetur *Vinculum* ex doctrina ipſius Dionyſij, quoniam *Sol colligit, conuertitque ad ſe omnia, quæ videntur.* Nam ſicut Heliotropium natiuâ vi perpetuò Solem ſpectat: ſic Sol ſublunares omnes creaturas, arcanâ quâdam vi, magneti haud abſimili, colligit, & ad ſe conuertit omnes creaturas, vinculo admirationis, & beneficentiæ collectas. Niſi quis malit ideò Solem dici *vinculum*; quia ſe ſibi copulat, & coünit, nempe ſuæ morti in occaſu vnit vitam de Orientis vtero renaſcens. Ait enim Zeno Veronenſis, ſermone de Reſurrectione: *Sol ſemper intrepidus ad ſepulcrum noctis cognata contendit, ſciens in ipſo ſe habere quod viuit.* Zeno. Vnde Hæres ſui dicitur à Septimio lib. de Reſurrectione carn. cap. 12. Septim. Forſitan has ob cauſas Sol definitur, *intelligens vinculum*: Alius alias excogitet; verba quippe ſunt conceptuum fœcunda, & quæ torqueant ingenium diſertiſſimi cuiuſque.

Præterea inter lucis encomia omittendum non 13.

eſt,

est, lucem habere sigillarem quamdam virtutem, & se cunctis rebus quasi imprimere, vel se exprimere in rebus, quas illustrat. (hoc lucis attributum æmulari debet quisquis lucis munera obit, & à Matth. Origen. Christo audit: *Vos estis lux mũdi*, Matthæi 5. v. 14.) Quod notauit Origen. in cornutâ ob splendorem faciæ Moysis, Exodi. 34. v. 29. per impressam irradiationem à consortio Domini. Psalm. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*: Psalmo 4. v. 7. Nempe lumen Dominici vultus nobis impressum dicitur, & in nobis expressum: sicut sigillum sui formam imprimit, & exprimit in cera, aut quauis alia materia apta ad expressionem. Lux quasi sigillum se rebus imprimit. Nam sicut sigillum ceræ impressum exprimit sigilli formam, & impressam imaginem: sic lux impressa homini, lucem, lucísque pulchra attributa, & gloriosa stemmata debet exprimere, vt lucida imago perfectè imitetur lucem sigillaris prototypi. Tertull. Hinc lux Tertulliano, qui in Apologetici cap. 21. sic fatur: *Eodem momento* (quando Christus patiebatur in cruce,) *dies medium orbem signante Sole, subducta est.* Appositè ad rem dixit solem signasse orbem sigillariis fulgorum radiis, affectat enim sol soles exprimere, & speciem suam quasi impresso sigilli typo in rebus sculpere. Ergo qui ambit in Ecclesiâ splendere velut Sol, piè quoque ambiat soles facere, vt omnes niteant splendidis radiorum fulgoribus. Sol enim suæ lucis radiis *orbem signat.* Hilar. Signet etiam, qui *Dominante luce* (Vt ait S. Hilarius in caput 5. Matthæi,) nitet in Ecclesiâ Christi, qui lux vera est.

14. Denique illud singulare cælestis lucis elogium est, quòd cùm gloriosè splendeat, & tantâ fulgorum ambitione præniteat, non solas ambit sublimitates, sed etiam ad inferiora quæque, & humilia, & abiecta sese demittit: Nec fastigia solùm irradiat, sed depressa, & inuisa. Dionys. Quod notauit S. Dionysius cap. illo 4. de diuinis nominibus: *Sol*, inquit, *omnibus qui eius lucem capere possunt collucet, habetque lumen per omnia diffusum, sursùm, & deorsùm.* Neque enim tantummodò ad summa fastigia submittit radios, sed etiam ad ima, & depressiora deorsum mittit. Quod in terrenâ luce non sic contingit. Iob. Lux cælestis ad inferiora vergit. Iob. cap. 39. vers. 24. *Et lux vultus mei non cadebat in terram*: humana enim lux non patitur in terram cadere, semper ad sublimitates anhelat, culmina ambit: secus lux cælestis, quæ naturaliter deorsum mittit radiorum fulgores. Eleganter S. Chysostomus, qui cùm seriò opinetur cum Stoicis astra esse igneæ naturæ vt patet ex homilia ad Chrysost. Neophytos tom. 5. in hom. 9. ad Populum Antiochenum sic inquit: *Ignis natura alta petit, & si infinita cogant, ad inferiora ferri non toleraret. In Sole verò totum Deus contrarium fecit, ipsius radios ad terram conuertit, & lucem fecit inferiùs vergere. Et lucerna quidem flamma hoc ferre non potest: sidus verò tam magnum ad inferiora vergit.* Quod naturale miraculum est nobilioris lucis; ne dedignetur terrena lux, quod cælestis affectat. Pacatus. Præclarè Pacatus in Panegyrico ad Theodosium Imperatorem: *In ipsis statim Imperij auspiciis priuatorum domos adibat, & vrbis angulos, qui nunquam Imperatorum Solem vidissent, pro lumine complebat.* Et hîc vers. 2. sub Imperiali luce & Sole victoriam auspicantur Bethulienses. Qui in caligine noctis timent, sub præsidio lucis generosè audent.

§. III.

Magnanimus Princeps erga eos debet esse munificentior, & gratior, qui fideliùs & fortiùs aduersus ipsum depugnarunt.

CÆsar vel hoc nomine maximè Augustus, cuidam magno duci Antonianas partes obstinatè secuto, generosè dedit vitam, (*si dat qui non aufert.*) Furnius eius filius qui vitam, & veniam impetrarat, sic Cæsarem supplex alloquitur: *Hanc vnam, Cæsar, habeo iniuriam tuam: effecisti vt viuerem, & morerer ingratus.* Ita scribit Seneca lib. 2. Seneca. de Beneficiis cap. 25. Imò statim gratus est, qui ita se onerat, ita beneficium amplificat, vt planè fateatur se, quamtumuis adnitatur, imparem esse reddendæ gratiæ pro tanto beneficio. Profectò hâc velut necessariâ ingratitudine dilucidè ostendit Furnius, quàm valenter eius pater sectatus fuerit Antonianas partes aduersùs Cæsarem, & quàm magnanimum se Cæsar probauerit, fouendo acerrimum olim aduersarium sui. Et sanè hæc summa Principis laus est, non fauere sordidi ingenij hominibus, & naturâ, vt aiunt, seruis; à quibus nihil timetur; sed à quibus neque aliquid magnum sperari potest. Viri acri ingenio promouentur à bono Principe. Scilicet non est generosum Principis ingenium, quod ciues seruili naturâ pusillanimes promouet; & magnanimos viros deprimit. Eleganter Panegyrista Plinius sic blanditur Traiano: Plini. *Et priores quidem principes, excepto vno, aut altero, (& nimis dixi,) vitiis potiùs ciuium, quàm virtutibus lætabantur: primùm quod in alio sua quemque natura delectat: deinde quod patientiores seruitutis arbitrantur, quos non deceret esse nisi seruos. Horum in sinum omnia congerebant; bonos autem otio, aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant.* Aduerte ad ea quæ subiicit, in quibus rem, quam intendo expressit Consul: *Tu amicos ex optimis legis. Et herclè æquum est eos esse charissimos bono Principi, qui inuisi malo fuerint. Scis vt sint diuersa naturâ, dominatio, & Principatus; ita non aliis esse Principem gratiorem, quàm qui maximè dominum grauentur.* Nempe magno animo viri, & ad magna nati, qui à dominâ naturâ illis insitâ, Dominum 16. maximè aspernantur, acri iudicio & dominante magnanimitate præditi, hi inquam, non opprimuntur à præclaro Principe, sed promouentur: nam Princeps qui iura seruat, & magna intentat, respuit sordido ingenio homines, & magnanimos legit, licet quondam sibi, & suis aduersarios: ab iis enim quos acres, bellicosos, & fideles Aduersario suo expertus est contra se, bene sperat, beneficiis, & honoribus auctos, fore similiter fideles sibi, & magnanimos ad ardua pro se animosè intentanda, & perficienda. Nam beneficentia quâ illos beneficiis demeruit, timorem auertit; magna & acris eorum natura securum reddit Principem magna quæque perficiendi. Quod perspicuè laudat in suo Theodorico S. Felix Ennodius: Ennod. *Nec viri*, inquit, *fortis in te deest securitas, nec cautela metuentis. O geminam in vno Principe virtutum plenitudinem! qua Dominum resignat auctorem, quia non habet inter homines à quo videatur accepisse quod habet.* Id est, inter homines rarus est, aut penè nullus, qui hac principali virtute emineat, & quem æmularetur Theodoricus. Verùm habuit quidem, etsi perpaucos, quos iam subiicio: qui ma-

gnanimos aduersùs se hostes, beneficiis, & honoribus promouerunt, consimilem virtutem & fidelitatem erga se generosè spectantes.

17. Promouendus, qui fideliter iuuit inimicum. Achior pugnacissimæ Ammonitidis Princeps, domi, militiæque inclytus, tandem re desperatâ cessit Assyriæ potentiæ, & in Holophernis potestatem venit. Qui aduertens ad Achioris acre ingenium, & ad rem belli strenuum & magnanimum, non modò eius pugnacem audaciam non mulctauit morte, sed vitâ donauit, honoribus auxit, & ducem omnium Ammonitatum constituit, generosè sibi promittens, se strenuè ab strenuo hoste iuuandum in Orbis, quam intentabat expeditione, vt dicitur in hoc Iudithæ lib. cap. 5. vers. 5. (Iudith.) Quis non miretur celsitudinem animi Holophernis, qui nuper acerrimum contra se Ducem, auxiliarem nunc accipit, & ducatu suorum donat? Profectò generosus Princeps pusillanimes, & deditiios respuit, & profligat; magno animo viros honoribus sublimat, auxiliares adlegit, etsi nuper hostilem animum aduersus se gesserint. Neque enim in Holopherne viri fortis deest securitas, nec palàm cautelam adhibet metuentis: prudentérque sperat fore erga se fidelem & fortem, qui fidelis & fortis aduersùs se fuerat. Opportunissimè Cassiodorus lib. 1. Variar. Epist. 16. refert Theodoricum Regem summis Reipublicæ honoribus, sublimasse Venantium, dudum aduersùs se pugnacissimum hostem: *Vnde*, inquit, *sic factum est, vt ei libenter daremus præmium, quia nostrum fideliter iuuit inimicum, qui casu patrocinante contrario, tantò nobis reddebatur acceptus, quantò tunc cognosci poterat indeuotus*. Nolo rudi expensione deuenustare pulcherrima Cassiodori disertissimi verba. (Cassiod.)

18. Moyses ab adoptione Ægypti princeps, ob reatum interfecti hominis Ægyptij erat profugus, deuitans Pharaonis iras; & tandem moratur in terra Madian, (quæ *Contradictio* interpretatur, vt notat ibi Anselmus Laudun.) Ibique Sacerdos Madian statim dedit illi filiam Sephorã in coniugem. (Ansel. Laud.) Notant ibi commentatores, quod *Sacerdos hic accipitur pro Maiore, vel Magnate, sicut dicitur 2. Reg. 8. Filij Dauid sacerdotes erant*. verba sunt Lyrani cui fauet Iosephus lib. 2. Antiq. Iudaic. c. 11. (Lyra. 2. Reg. Iosephus.) Hinc exoritur pulchra quæstio: quare ignoto & pauperi, & profugo Moysi Raguel vel Madianitidis Rex, vel saltem vnus ex Magnatibus, & primæ nobilitatis viris, filiam suam tradidit in matrimonium? (Iethro dat filiam strenuo hosti.) Fortè exosam habebat filiam, quam tradidit ignoto? Quid? regales nuptias obtulit Moysi profugo, & quantùm apparebat, vili & sordido?

19. Fateor, Sephora Æthiopissa dicitur: at non erat venustior color in fœminis regionis illius: & quidem ex Regum, aut Optimatum stirpe erat prognata. Malè filiam suam collocauit Raguel, vel Iethro, alibi à prudentia laudatissimus. Eruditè ad rem præsentem sic scribit Lyranus: *Notandum quod Iosephus dicit, quod Moyses duxit exercitum Ægypti contra Æthiopes*. (Lyra. Iosephus.) Iosephus latè refert bellum, quod strenuè ac feliciter gessit Moyses contra Æthiopas lib. 2. Antiq. Iudai. cap. 10. *Opinor*, inquit, *Æthiopes inuasit Moyses, commissóque prælio fusos, ac fugatos, & spe occupandæ Ægypti frustratos, retrò in suam regionem compulit. Neque hoc contentus, oppida illorum euertebat, & vbique magnas cædes hostium patrabat*, &c. Nempe Æthiopum procerum primus Moysi exuli, profugo, pauperi vltrò offerre exhibit filiam suam in felix connubium; Moysi inquam, qui nuper Princeps fuit exercitus Ægyptiorum, qui ipsos Æthiopes repressit, qui ipsorum oppida euertebat, & magnas vbique eorum faciebat strages. *Vnde sic factum est, vt ei libenter daremus præmium*, (aiunt, non iam Theodoricus, sed Æthiopiæ proceres,) *quia nostrum fideliter iuuit inimicum*. Neque enim magnanimus Æthiopum Princeps sordida, & meticulosa ingenia æstimat, & sibi adsociat; sed magno animo viros; etsi casu patrocinante aliquandò aduersarios: melioráque sperat de strenuo viro quondam aduersario, quàm de ingenio seruili, pusillanimi, & à quo nihil timere potest. Præstat alicuius metus cautela, quàm familiares & socios habere homines pusillo & seruili ingenio, à quibus nihil magnum sibi spondeat. Seruilis naturæ homines pacati sũt, nec aspirant ad ingenuam libertatem; & ingenuæ conditionis viri rebellabunt in Principem stipatum pusillanimi familiarium amicitiâ, satellitio, consilio; saltem spernent, & nihili facient. Sanè ciuilior politia pluris æstimat magna sperare, quàm exigua timere: illud laus est magnanimitatis, istud pusillanimitatis elogium.

Quam vtile est ad vsum secundorum per aduersa venisse! inquit Traiano Plinius. 20. (Plinius.) *Virtus enim it per obstantia*, aiebat Seneca alibi laudatus. (Seneca.) Magna enim virtus vel aduersam fortunam vincit, & tolerantis patientiæ arte hostes vertit in socios: *& vnde vix solet reportari patientiæ silentium, voces tibi militauerunt laudantium*, ait Cassiodorus lib. 1. Variar. Epist. 5. Superbus ille Indorum Rex, Porus inquam, corporis proceritate, militum multitudine, & bellandi peritiâ formidabilis, validè restitit Alexandro, & fermè stitit eius fortunam pertinaciâ repugnandi. Cuius strenuè barbaram animositatem egregiè narrat Curtius ad finem libri 8. Sed tandem aduerso Marte decertans, victus cecidit acerrimus belligerator. Malo rem comptis Curtij verbis exponere. (Curtius. Porus promouetur qui fuit strenuus hostis.) Ergo, inquit, telis vndique obruitur, confossóque eo, in vehiculum Porus imponitur: quem Alexander vt vidit alleuantẽ oculos, non odio, sed miseratione commotus: Quæ, malùm, inquit amentia te coëgit, rerum mearum cognitâ famâ, belli fortunã experiri? At ille: Quoniam, inquit percontaris, respondebo eâ libertate, quam interrogando fecisti. Neminem me fortiorem esse censebam: meas enim noueram vires, nondum expertus tuas; fortiorem esse te belli docuit euentus; sed nec sic quidem parùm felix sum, secundus tibi. Rursus interrogatus quid ipse victorem statuere debere cẽseret. Quod hic, inquit, dies tibi suadet, quo expertus es quàm caduca felicitas esset. Plus monendo profecit, quàm si precatus esset: quippe magnitudinem animi eius interritam, ac ne fortunâ quidem infractam, non misericordiâ modò, sed etiã honore excipere dignatus est. Ægrum curauit, haud secus quàm si pro ipso pugnasset. Confirmatum contra spem omniũ in amicorum numerum recipit. Mox donauit ampliori regno, quàm tenuit. Simplicius famã æstimabat in hoste, quàm in ciue. Hæc ille, planè eleganter, & ad rem præsentẽ opportunè. Audis barbarum & pugnacem hostem, etiam postquam cecidit, inuicto animo constantem, inuictum, flectinescium, ab Alexandro auctum honoribus, amicitiâ, & familiaritate Alexandri sublimem, *& donatum ampliori regno quàm tenuit?* Sic erat magnanimus Alexander, iure suo Magnus! *Cui tanto Porus reddebatur acceptus, quanto tunc cognosci poterat indeuotus: nec aliis esset Princeps gratior quam iis qui maximè dominum grauentur*. Possem plura exempla subscribere, quæ prudens & lubens omitto. Aliqua refert Claudius Mamertinus in 2. Panegyrico ad Maxim. Augustum, quæ assentatoriè (Mamer.)

magis quàm verè præfert præfatæ erga Porum magnanimitati, sic aiens: *Ille quidem Magnus Alexander mihi humilis videtur, Poro Indo Regi sua regna reddendo: cum tam multi Reges, Imperatores, vestri clientes sint*, &c.

Ergo Hebræa gens, & ab Assyriorum dirâ obsidione humilis, & mox ab Holophernis victoriâ sublimis, Achiorem contra Bethulienses & armis, & consilio terribilem, benignè excipiunt, magnificè tractant, generosè augent honoribus, diuitiis, dignitatibus, vt saltuatim narratur in hoc libro Iudithæ, quod tandem hîc vers. 6. summatim perstringitur, de quo latè egimus in literæ commentario. Iudith.

§. IV.

Audacia cogitationis humanæ assequi non valet cogitando munificentiam, quâ diuina largitas remunerat vel exigua hominum merita.

21. MAgnum calcar ad probitatem præmia sunt: neque quisquam tam fatuè malus est, vt si probitati iungantur præmia, non incumbat illi: nam vltrò, & cæco quodam impetu ad præmia decurrunt homines. Hinc Deus de se liberalis & munificus, magna virtuti præmia statuit, vt mereri non pigeat, si munerari delectat. Planè naturam dedidicit, qui hac piâ ambitione non extimulatur ad merendum: esto piè ambitiosus, vt non sis fatuè desidiosus: impensè considera quàm præclara præmia expendit Deus vel exiguis meritis. Porrò leuissima merita remunerat Deus magnâ præmiorum mole: nam momentaneum & leue tribulationis seu meriti, æternum gloriæ pondus operatur in nobis, ait Apostolus. Nempè meritum leue dicitur: præmium verò, æternum pondus gloriæ. Iob 28. v. 25. *Qui fecit ventis pondus*: Id est, exiguum meritum, & leue instar venti, seu aëris, grande gloriæ pondus operatur: remuneratur enim à Deo, ingenti gloriæ pondere quantumuis leue meritum, & præ leuitate simile vento, seu inane, & quasi aëreum. Magnum dubium est apud Matthæi expositores, quare cap. 1. v. 3. inter filios Iudæ fiat mentio Zaræ, ait enim Euangelista; *Iudas autem genuit Phares, & Zaram de Thamar.* Porrò Euangelista lineam texit genealogiæ Saluatoris, qui ex Zaram non progenitus fuit, sed ex Phares. Cur ergo Zaram solus nominatus est, cùm tantùm nominentur ij, qui progenitores fuerunt Saluatoris? Aiunt quidam Zaram gemellum fuisse, & simul natum cum Phares, qui fuit Christi progenitor. Et Cur non Esau nominatur cum Iacob? tantùm enim dicitur: *Isaac autem genuit Iacob*, nec meminit Esau. Euthymius autumat Phares, & Zaram innuere mysterium duorum populorum Iudaici, & Gentilis, siue duplicem legem, Mosaicam, & Euangelicam. Quare Iacob, & Esau id aptius non significant? & tamen nulla Esau mentio fit. Subtilis, & solida est Maldonati ratio, & aptissima ad rem præsentem. Veram, inquit, arbitror fuisse causam, quòd in partu Thamar, prior Zaram extra vterum manum protulit, quâ retractâ Phares prior exiit. Contendere enim iam tum in vtero gemelli infantes videbantur, vter primogenitus, & Christi parens futurus esset, & aliquale dubium fuisse videatur vter primogenitus habendus esset. Itaque voluit

Iob. — Vel vmbrā meriti præmiat Deus in Zaram. Matth. — Euthy. — Mald.

Euangelista honorem illis quodammodò partiri, ita Phares in Christi genealogia numerans, vt Zaram non penitùs excluderet; sed suum ille, quod habuisse videatur, ius, quo vno poterat modo declarando reseruare. Magna enim laus fuit, quin parens esset Christi, tam parum abfuisse. Hæc ille. Videlicet ideò Zaram præ cæteris recensetur in Christi genealogia, quia aliquale etsi leue ius habuit ad Iudæ primogenituram, & sic vt esset Christi parens, ex eo quod prior manum extra vterum emiserit. Quod leue ius, & meriti vmbram, impræmiatam non relinquit Deus, sed in folio progenitorum Christi illum recenset, vt largissimæ remunerationis munificentiam ostentet, dum leuium meritorum ventis facit pondus cumulatissimi præmij.

Homo naturaliter bonum sibi vtile affectat, & grandius semper bonum ambit; quin & ingeniosi, & audaciores sumus in bonorum desiderio. Quis enim non appetit maximum & sublimius bonum, quod audaciâ imaginationis speculatus est? Vel ad impossibilia audet humana appetentia & supra captum suum temeraria effertur. At tanta est opulentia præmiorum, quibus Deus humana merita remunerat, vt eorum diuitias vix homo vel cogitando, vel desiderando assequi possit. Faustus Rhegiensis in Institutione ad Monachos, sic excitat audaciam spei erga diuinam remunerationem: *In spem*, inquit, *cælestium tanto incitemur studio, tanto inardescamus affectu, vt cum præmiorum dignitate desideriorum magnitudo concordet.* Id est, quantumuis audeat pij desiderij fiducia, æquare non poterit desiderando, dignitatem, & sublimitatem præmij à Deo futuri. *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis, qui diligunt illum.* 1. Corinth. 2. v. 9. Vincit enim hominum desideria, largior munificentia diuinæ remunerationis.

22. Diuina præmia superāt audaciam cogitationis humanæ — Faust. Rhegiens. — 1. Cor.

Matthæi 20. v. 4. Cùm magnus ille paterfamilias conduxisset primos operarios pactâ mercede denarij diurni, mox pomeridiano tempore, otiosos alios conduxit, aiens: *Ite & vos in vineam meam, & quod iustum fuerit dabo vobis.* Tandem dixit Dominus suo procuratori; *Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à nouissimis vsque ad primos*: Omnésque acceperunt singulos denarios. Ecce obmurmurationis occasio, quâ inæqualitatis accusatur paterfamilias ab iis, qui portarunt pondus diei & æstus. Benè Imperfectus homil. 34. in Matthæum: *Nota*, inquit, *quia cum primis solis conuenit specialiter dare denarium, istos autem omnes sub incerto pacto conduxit, id est, quod iustum fuerit.* Et quidem si merces pleni laboris vnius diei, statuitur vnus denarius, non bene mercedis nomine, hi qui vnâ tantum horâ laborarunt, accipiunt etiam alterum denarium. Porrò si labor vnius horæ meretur vnum denarium, labor totius diei plus merebitur: ergo aut primos non æquâ mercede præmiat, aut nouissimos vltra laborem remunerat. Donetur ergo his nouissimis denarius non mercedis loco, sed donationis titulo. Et quidem si Paterfamilias eos conducens, dixit, *Quod iustum fuerit dabo vobis*; cùm denarius largiendus est, ne dicat Procuratori, *Redde illis mercedem*: nam quod ob merita non debetur, mercedis nomine non bene soluitur. ô Dei munificentiam in munerando hominum perexigua seruitia! Siquidem Paterfamilias vltra merita largissimè donans non id tribuit donatiui nomine, sed mercedis & præmij titulo. Sic enim à munificentia diuina exuberat præmiorum opulentia, vt donorum

23. Matth. — Deus nomine mercedis gratiam tribuit. — Imperf.

maxima augmenta, titulo debitæ mercedis exoluat. Argutè Caſſiodorus lib. 1. Variar. epiſt. 12. de regali Regis Theodorici munificentiâ, ſic ſcribit Eugenio: *Nec tamen benignitas noſtra vnâ remuneratione contentâ, eo ſtudio dona reparat, quaſi debeat omne, quod praſtat.* Ergo Deus qui conducens operarios, pactus eſt cum eis dicens: *Quod iuſtum fuerit dabo vobis:* etſi vltra laborem, & merita denarium donet; tamen iuſtæ mercedis titulo donatiuum largitur. Tam munificè enim Deus præmiat humana merita, vt donum, quod valde excedit laborem, ex mercedis debito tribuat, *Quaſi debeat omne quod praſtat:* quæ eſt liberalitatis exaggeratio.

Caſſiod.

24\. Cæterùm non tantum leue meritum meretur apud Deum ingens præmium, & vltra condignitatem: ſed ipſam gratiam, quam Deus largitur homini, reputat noſtrum meritum ad vlteriora præmia: quaſi Deus ex eo debeat, quia præſtitit nobis. Vnde gratia Dei vlterioris gratiæ meritum cenſetur. Ioannis 1. v. 16. *De plenitudine eius* (.j. Chriſti,) *nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Quid eſt, nos accipere gratiam pro gratia? Leontius, id eſt, pro gratia, quâ, Geneſ. 2. v. 7. Deus inſpirauit in faciem primi hominis ſpiraculum vitæ, accepimus gratiam, quâ Chriſtus inſufflauit in Apoſtolos Spiritum ſanctum, infrà cap. 20. v. 22. Ac ſi primum illud beneficium pignus ſit & quaſi meritum ſecundi. Melius Beda inibi ex S. Auguſtino, & S. Bernardo: *Gratiam pro gratia. Id eſt, pro gratia, in qua ex fide viuimus, recepturi ſumus aliam; quid tamen? niſi gratiam, hoc eſt, vitam æternam.* Nempe gratia, quâ homo benè viuit eſt meritum, quo homo in æternum beatè viuet: quaſi gratiæ nobis datæ debeat Deus omne quod exinceps præſtat nobis; & præfata gratia meritum ſit conſtituens Deum debitorem vlterioris gratiæ: ſic enim gratia gratiam parturit, & germinat gratiam. Quod eleganter dixit Theodoricus apud Caſſiodorum in prædicta epiſtola ad Eugenium: *Nec tamen* inquit, *benignitas noſtra vnâ remuneratione contenta, honorem geminat, augmenta procurat. Nati ſunt faſces ex faſcibus, & naturam retinentes fœtus arborei, pullularunt iterum decenter abſciſſi.* Nempe munus præfecturæ (cui faſces præeunt,) germinat apud munificum principem aliam præfecturam, & ex faſcibus faſces naſcuntur; & vna gratia pullulat ex alia: ac ſi gratia non eſſet donum, ſed meritum. Æmulatur quippe munificus Rex Theodoricus diuinam liberalitatem, nam de plenitudine eius vult omnes accipere gratiam pro gratia; quaſi prior gratia ſit poſterioris meritum, & debitor ſit, vndè potiùs videbatur obligare; faſces enim naſcuntur ex faſcibus, & ex gratia pullulat gratia.

Deus quaſi obligatur à ſuâ gratiâ.

Ioann.

Leont.

Ioann. Beda. Aug. Bern.

Caſſiod.

25\. Denique tanta eſt vis propoſiti præmij, vt merendi labor participet præmij poſſeſſionem anticipatâ fruitione: dulceſcatque amaritudo merendi à dulci ſpe præmij poſſidendi. Vnde præcurrit præmium poſſeſſionẽ ſui, ebibitque labor meriti dulcedinem præmij, quod meretur. Geneſcos 29. v. 20. cùm ſeptem totos annos ſeruiiſſet Iacob, vt mereretur pulchræ Rachelis nuptias, callidus Laban mentitus fidem, alios ſeptem annos nihilominùs ſeruire facit Iacobum, vt potiatur venuſtæ puellæ cupitis amplexibus. O diuturnam moram! ſeptẽ alios annos cogitur Iacobus expectare? amor impatiens eſt: quis ferat alterius ſeptennij longam diuturnitatem, vel potiùs æternitatem? Aduerte ad verba ſacri textus: *Seruiuit ergo Iacob pro Rachel ſeptem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine.* Si Iacob æſtuat ab amore Rachelis, quo pacto alij ſeptem anni videntur illi pauci dies? imò plures anni, ipſique longiſſimi videri debuiſſent, ſi verè amaſſet puellæ nuptias. Paſtoritias ærumnas ſuſtinet, vt mercatur Rachelem, & tam laborioſa, & prolixa mora videtur illi perbreuis? Acutè dubium proponit S. Auguſt. in Quæſtionibus ſuper Geneſim, ita addubitans: *Quod ſcriptum eſt, ſeruiuit Iacob pro Rachel annis ſeptem, & erant in conſpectu eius velut pauci dies, eò quod diligebat illam, quærendum quomodo dictũ ſit, cùm eò magis etiam breue tempus, longum ſoleat eſſe amantibus.* Huic bellæ dubitationi argutè reſpõdet Lippomanus in catena ſuper Geneſim: *Ideò,* inquit, *ſicut pauci dies videbantur, & facilis labor, pro quo tam grata eum merces maneret à Domino præparata.* Scilicet labor merendi ebibit dulcedinem præmii: & dum ærumnosè merebat, delicioſè præproperâ fruitione quaſi potiebatur beatâ prẽmij ſuauitate. Eleganter S. Ambroſius ſer. de Paſſione, agens de ſancto latrone cui patibulato in Cruce cum Chriſto, & acerbiſſimis doloribus anxio, dixit Chriſtus, Lucæ 23. v. 43. *Hodie mecum eris in paradiſo,* ſic fatur: *Tantâ fuit celeritate ſaluatus, vt peccata eius gratia præueneri antequam pœna: & prius in malis ſuis cœpit gloriari, quàm puniri. Non enim patitur ſupplicium, dum paradiſum promeretur. Huic enim dicitur: Hodiè mecum eris in paradiſo.* Nimirùm paradiſiacum præmium ſic exarmauit patiendi dolores, ſic beauit peracerba crucis tormenta, vt beatus latro dulcedinem præmij in meritorum moleſtia prælibarit: *nam in malis ſuis cœpit gloriari;* quia mala pœnæ merita erãt gloriæ: & in pœnis factus eſt prẽmaturè beatus, prægustãs beatas paradiſiaci præmij delicias, in pœnalibus meritorũ ærumnis, quæ totæ imbutæ erant voluptate promeriti paradiſi. Ergo in labore merendi præſentitur felicitas præmij adipiſcendi: Ita meritum ſpe antevertit felicitatem præmij! Vnde beatus latro *priùs in malis ſuis cœpit gloriari, quàm puniri: non enim patitur ſupplicium, dum paradiſum promeretur.* Ergo cùm Deus tam munificus meritorum remunerator ſit. Bethulienſes hîc v. 15. in ſacco & cinere volutantes, & in multa pietatis opera incumbentes, conſultiſſimè dicunt Deo: *Faciem Sanctorum tuorum attende,* id eſt, ad merita, vt exponunt Lyra, Carthuſianus, & Hugo. Probè enim ab experientia Bethulienſes didicerant quàm ſit largus meritorum præmiator Deus, vnde vel exiguis meritis, redemptionis gratiam mercari præſumunt. Hanc præmiorum opulentiam expertus eſt Achior qui verſ. 6. pro leui merito munifica præmia à Deo accipit.

A præmio dulceſcit merendi labor.

Geneſ.

Auguſt.

26\. Lippom.

Lucæ. Ambr.

Lyra. Carthuſ. Hugo.

Iudith.

§. V.

Ipſa ſæuioris procellæ atrocitas nonnumquàm ducit in portum, proſpero errore, & cæcâ felicitate.

Pvſilli animi eſt ſpem abiicere in grauiori periculo. Ignauus eſt quiſquis deficit quamuis deficiat: calamitoſior ærumna cùm decũbit toto ſui pondere, animũ degrauet, non obruat; nullũ enim eſt tam deſperatum periculum, quod omnem euadendi ſpem occludat. Ergo aſſurgat animus, non cadat: obluctetur fortunę, & quà affulget ſpes, illac euadere tentet. *Magnus gubernator, & ſciſſo nauigat* 27.

Seneca.

gat velo, & si exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad cursum, ait Seneca epist. 30. Nec tantùm vni rimæ aut alteri obsistit, sed quamuis plurimis in locis nauigium laxari cœperit, & cedere, etsi omnis iunctura diducitur, tamē solerter sentinam trahit, & succurrere tentat dehiscenti nauigio. Cedant vires, non cadat animus: nam sæpe sæuior tempestas, & desperatior calamitas mutatur in securam tranquillitatem: & à periculo grauiori, securitas periculi est. Largos quondam imbres depluebat æther, imò vberes amnes ruebant, eructabant Oceanos terræ cauernæ: reseraro obice supermundanæ aquæ toto gurgite protuebant è cælo; totus orbis Oceanus est in diluuio Noë. Sæuo turbine obtuti perierunt mortales. At *Multiplicata sunt aquæ & eleuauerunt arcam in sublime.* Gen. 7. verf. 17. Vnde ab atrociore tempestate *Octo animæ saluæ factæ sunt per aquam.* 1. Petr. 3. v. 20. Expēde *τὸ per aquam.* Potiùs saluantur à diuinæ prouidentiæ paternâ curâ, humanæ propagationis sollicitâ: potiùs saluantur bituminatæ arcæ beneficio, & artificio, ab ingenio summi opificis architectatæ, ad humani generis columen: potiùs seruantur munificâ diuini numinis largitate, iusti Noë curam gerente, & eius familiam incolumem seruante a communi omnium strage. Et tamen secretioris Theologiæ apex Petrus sapienter nos edocet, *per aquam* saluari. *Per aquam*, inquam, per quam cæteri immaniter periclitantur. Aquæ tēpestas cæteros obruit, arcam in altum subleuat, & incolumē seruat Noë familiam. Et quod reliquis exitio est, iis seruit ad incolumitatem: Tempestas ipsa, quæ cæteros mergit, & suffocat; hos tranquillat, & sospitat. *Saluæ factæ sunt per aquam.* Quod quia expressum à S. Petro sufficiat vel adnotasse S. Augustinum tom. 6. lib. 12. Contra Faust. c. 14. Aduertens: *Noe cum suis per aquam, & lignū liberatur. Calamitatibus beatus* ait S. Zeno Veron. serm. de Iona. Ecce Noë ipsomet periculo liberatum, & per aquam, seu tempestatem seruatum incolumem à tempestate. Sicut Achior hîc, verf. 6.

Seneca. — Ipso periculo sospitatur Noë. — Genes. — Petri. — August. — Zeno. — Iudith. 28.

Audi cōsimilem fortunam Ionæ à Zenone Veronensi in serm. de Iona: Ipsius vtar verbis quàm elegantissimis. Ionas adæque propheta ad Niniuitas missus à Deo est. At ille alio deflexus itinere nauem Tharsos petiturus ascendit, cùm subitò cōpugnantium ventorum flatu violento lacessitum fremit mare: Soliciti; gurgitis præruptorū montium cauis voluminibus repugnantium littorum spumantia ora contundens, minatur per momenta naufragium: procellæ crebrescentes insaniunt: horrendum sibilant funes: gemunt cedentibus velis antennæ: retusa vndique iter non inuenit prora: trepidant nautæ: festinant incassùm iacturâ vasorum nauem leuare ponderibus, quæ prophetæ pondere premebatur. *Tum Ionas, quem solum expetebat bona illa tempestas, sorte ductus; naufragus redditur: imò à ligno ad nauigium vitale transfertur: qui vt est dimissus in altum, ferinaque voraginis est receptus hospitio, vigilat in ceto, qui stertebat in naui. Mira res! post naufragium post natatile sepulchrum, incolumis tertio post die Niniuitas illustrat.* Profectò bona tempestas, quæ Ionam naufragum sospitauit! Quid sæuius, quid horribilius quàm ferinæ belluæ diductus ad vorandum rictus? At Ionas, qui in cariosa, & putri & emortua vehebatur naui; *in vitale nauigium transfertur.* Et in ventre Ceti vehitur securus, qui in naui periclitabatur anxius: *natatile sepulchrum* mutatur in vitæ incolumitatem. Et ipsiusmet periculi ope tutus, euadit periculum, & qui in natatili sepulcro tumulatus iacebat, lætiori vitâ fruens & incolumis exurgens Niniuitas illustrat. Sapienter inquit Tertullianus lib. de Anima cap. 2. *Nonnunquam & in procellâ confusis: vestigiis cæli, & freti, aliquis portus offenditur prospero errore: nonnunquam & in tenebris aditus quidam, & exitus deprehenduntur cæcâ felicitate.* Vectores errabundi procellæ vi aliquando aguntur ad inopinatum, sed optatum portum prospero errore: & in media caligine lux aliquando oboritur cæcâ felicitate. Verùm prætereundum non est illud: *In procella confusis vestigiis cæli.* Quasi dicat Tertullianus, homines immani tempestate, & durâ calamitate exagitatos; cùm neque per terram, neque per tumentes maris vndas iter facere conceditur, vestigia cælo imprimere: *Confusis vestigiis cæli*, & per cælos viam facere eos, quibus incedere non datur per terram, neque per aquam. Profectò læta est tempestatis securitas! quid enim securius quàm per cælum incedere? Ergo, ô homo, in periculo esto vir, esto in naufragio fortis: nam Noë in atrociori diluuione *Saluus factus est per aquam*: Ionas in atroci procella, præcipitatus è naui, ex putri nauigio *in nauigium vitale transfertur, & natatile sepulchrum* fit illi vitæ feretrum: & vbi non datur natare per decumanos fluctus, datur incedere per cælum, & astris vestigia imprimere.

Ionæ Zeno Veron. — Ionas sospitatur naufragio. — Tertull. In tribulatione iustus incedit per cœlum.

§. VI.

Euangelij laus est non deuenustari prædicatione Iudæ: & fundari vel dubiâ hæsitatione prædicantium.

Fortior miles ex confragoso venit; at verna compositus & vrbanus solet esse segnis. Effœminat animos cultior, & facilis politia. Et amœnâ vi aduersarios profligare deuenustat victoria famam: quod robur militum est, non illustris peritia ducis. Itaque victoriam parare, & triumphos demereri proprij exercitus virtute, & armis, vulgaris strenui Ducis laus est. Maior tamen, & laudatior quæ hostiles phalanges sibi auxiliares facit, & ex peruerso sibi auxiliatur. Hostem suo ipsius gladio iugulare, & suis ipsorum viribus vincere, & aduersariorum robore aduersarios detriumphare, singularis victoriæ fastus est. Magnum non foret Christo duci propriâ suæ diuinitatis virtute Idololatriam labefactare, & fundare Euangelium, nisi id præstitisset vbertim & suorum infirmitate, & hostium viribus, quibus exarmauit mundi potentiam, & obarmauit Christianam disciplinam, magno orbis miraculo. Matth. 10. v. 4. recensentur duodecim Apostoli, quos consultior Christi prudentia ex omnibus hominibus elegit, & adlegit in sui collegium, ad fundandam Euangelij disciplinam. Inter quos tandem recensetur *Iudas Iscariotes, qui & tradidit eum.* Quam ob causam attentior Dei prudentia Iudam elegit? Esto in præsentia probus erat, & opportunus, sed palàm aduersarius mox futurus præsciebatur tunc à Christi anticipatâ notitiâ. Ergo inuidiosi homines hæretico priuilegio & paganâ licentiâ aut negabunt præscientiam Christi, aut infitiabunt consiliosam ipsius prouidentiam: nam malè videtur eligi, qui bene non exequetur electionis ministerium. Beda ad Ioannis caput 6. censet Iudam electum fuisse, vt proditione peruersè iuuaret ad redemptionem: sic fatur Beda: *Dicendum, quod ad aliud elegit vndecim, & ad aliud vnum: vndecim elegit, vt in Aposto-*

29. — Math. Quo modo Iudæ prædicatio fuerit Euangelij laus. — Beda.

Apostolicâ dignitate perseuerarent: vnum elegit, vt per proditionis eius officium salutem operaretur humani generis. 30. Numquid Christi negotium est opportunum proditorem eligere, an diaboli res, & Iudæ proditoris malitia? Vnde S. Augustinus tractatu 59. in Ioannem, sic super hâc re scribit: *Nonne duodecim elegi vos? An Iudas ad aliquid est electus, ad quod erat vtique necessarius?* Verùm adhuc humana mens hæsitat, ignorans, ad quid fuerit necessaria Iudæ malitiosa industria, quæ possit à Christo eligi. Rabanus Maurus multâ ingenij sagacitate mentem Augustini explicat, & thema propositum ingeniosè confirmat, ita fatus ad ea verba Matthæi cap. 10. *Et Iudas Iscariotes, qui & tradidit eum. Qui non per imprudentiam inter Apostolos eligitur. Magna est enim veritas, quam nec aduersarius minister infirmat.* Scilicet congruens, & opportuna fuit vndecim Apostolorum industria ad publicandum Euangelium; at Iudæ proditoris electio necessaria fuit ad confirmandum illud: magna enim veritas est, quam nec aduersarius minister infirmat. Augustior Euangelij commendatio est, non dehonestari iniquissimâ Iudæ prædicantis malitiâ. Prædicet, & administret Iudas rem Euangelij, quo prænitear magis eius fulgor, quem non infuscauit prædicatoris obscuritas. Iudæ summa malitia non damnat, sed commendat, quod prædicat Euangelium, & ex peruerso adstruit, illud labefactando fulciens. Quid enim nisi res Deì potuit non inuitiari vitiosissimo Iudæ ministerio?

Margin: Rabanus.

Margin: Euãgelium barbari dictione feliciùs persuadet.

Post tria Euangelia publicata, adhuc humana sapientia turget, & detrectat Christianæ disciplinæ simplicitatem quam gentes stultitiam nominabant: adhuc Græca, & Latina eloquentia lenocinio orationis nitida fastidit barbaricam Iudææ genris Litteraturam. Quis traducat ad Christi caulas aulicos sapientum mores? Nempe Ioannes stagnis innutritus scribit Euangelium ad erudiendas sapientum scholas de arcanis diuinorum mysteriis. Audiendus est S. Chrysostomus, homiliâ 1. in Ioannem: *In principio erat verbum, &c. Quomodo igitur barbarus hic, indisciplinatus talia loquitur?* Barbarus, & indisciplinatus Ioannes est; sed à cuius indisciplinatâ barbarie spumosæ sententiæ philosophorum detumescunt, & è fastuosis Magistrorum cathedris fiunt scholares huius Barbari, (sic Ioannem appellant,) & indisciplinati. Quia eximior Euangelij laus est, non suaderi persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, arbitrio humani ingenij fucatis sed barbaro, hiulco, & peregrino eloquio probari summatibus, & sermone rusticante, & barbarie dictionis mercari rerum fidem apud eruditos. Ergo ex opposito sibi auxiliatur Euangelium, & fastidium audiendi, factum est artificium persuadendi.

Margin: Chrysost.

31. Lucæ 7. v. 19. Peruenit ad Ioannem miraculorum, & doctrinæ Christi fama: *Et conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesum:* dicens: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Dubitarit Ioannes, an non, disputo aliàs seueriori stylo; satis sit ad præsens institutum, saltem specie tenus dubitasse, quod negabit nemo, qui ad nunciorum verba attenderit. Et aduerrit S. Chrysostomus in catena, tunc Ioannis Baptistæ Discipulos, Christi doctrinæ addictos fuisse. Addit præterea Euangelista: *Omnis populus audiens, & Publicani iustificauerunt Deum, baptizati baptismo Ioannis,* ô stupendum Euangelij miraculum! Nempe identidem Baptista Ioannes præclarum testimonium de Christi auctoritate dederat aiens: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* & alibi: *Qui post me venit, maior me est, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamenti,* Et cùm Ioannes dubitasse videretur de Christi miraculis, & Euangelij doctrinâ, tunc populariter illi creditur. Scilicet magna est veritas, quæ vel dubitatione apparenti fulcitur, diuina est auctoritas eius, quod vel ratione dubitandi adstruitur. Parum enim foret auctoritati Euangelij, si suaderetur pompâ miraculorum, & eloquentiæ apparatu, nisi fundaretur etiam aliquâ dubietate attestantium; tunc enim valentius stat, quando ipsâ concussione solidatur, & ex peruerso auxiliatur sibi.

Margin: Lucæ. Euãgelium aliqua dubietate prædicantis adstruitur? Chrysost.

Dubitatur à multis, explicatur à paucis, quare Paulus gratiâ prædicandi, & felicitate conuertendi anteuerterit plures Apostolorum, ne dicam, omnes. 32. Plus omnibus laborat in Euangelio, qui ad vesperam vocatus est ad illud prædicandum: Orbis Apostolus inscribetur Paulus; & ferè reliqui vnius regni, aut prouinciæ dicentur Apostoli: Nisi fortè dum atrociter persequitur Euangelium, illud feliciter persuadet. Planè non inde, sed exinde maiorem fortè auctoritatem combibit Euangelium: cuius illustrior laus est, ab olim persecutore sic propagari. Vnde Sanctus Gregorius Nazian. orat. 1. animosè dixit de Paulo, quòd *Euangelium impleuit.* Nimirum acerrimum persecutorem Euangelij, sic ardenter agi ad illud commendandum, & promulgandum, eximior Euangelij laus est, & Euangelij velut complementum. Nam si ab iis solùm, qui innutriti erant in Christi schola, & cum doctrina suxerant studium erga charum magistrum, prædicaretur Christiana disciplina, non ita apud homines plenam fidem mereretur. Ergo complementum fidei nostræ debetur Pauli persecutionibus, quibus Euangelij fidem impleuit apud homines & sic factus est Euangelij propè complementum. Persecutionis virus transit in Euangelij antidotum. Vnde Iudæa gens impensè sollicitat Achiorem vt relicto gentilitatis ritu credat Deo Israël: & sic ab hostilibus castris Hebrææ religioni validiùs auxilietur; quæ foret Iudaicæ legis grandior commendatio. Quod olim cap. 5. exambiunt Bethulienses, hîc v. 6. feliciter assecuti sunt. Quo factum est, vt, & Assyriorum acies profligarent, sed sacros Iudææ ritus præclariùs commendarent ex illustri Achioris probitate; quâ sic Achior enituit, vt ex infideli subitò euaserit fidei norma, & virtutis exemplar. Matth. 8. vers. 10. Gentilis Centurionis verba fidei plena *audiens Iesus, miratus est, & sequentibus se dixit: Amen dico vobis non inueni tantam fidem in Israel.* Ad quæ verba ita scribit Basilius Seleuc. Orat. 19. *Quid tibi, Israël, lucrj ex miraculis in Ægypto editis? vnicus Gentilis supra totam Iudæorum multitudinem fide sese extulit. Esto gentilis discipulus, incredulos, vt credas, sequere.* Ad quæ verba sufficiat digitum intendisse; nam alius expensionem præoccupauit. Nec audeo verba, quæ res ipsa petit, negare; nec possum rescribere, quæ alius præscribere festinauit; linguæ velocitas anteuertit cunctationes præli.

Margin: Paulus persequendo Euãgelium, illud impleuit? Naz. Iudith. Matth. Seleu.

* * *

§. VII.

§. VII.

Commentarius Literæ.

Verſ. 9. *Porrò hi, qui in tabernaculo erant, venientes, & ante ingreſſum cubiculi perſtrepentes, excitandi gratiâ, inquietudinem arte moliebantur, vt non ab excitantibus, ſed à ſonantibus Holophernes euigilaret.*

Verſ. 10. *Nullus enim audebat cubiculum virtutis Aſſyriorum pulſando, aut intrando aperire.*

33. CVm Aſſyrij exploratores palàm denunciarent ingentem Hebræorum manum è Bethulia egreſſam, iámque clariùs reſonaret deſcendentium Hebræorum clamor; ſerui Holophernis, vel præſidiarij milites, qui ad eius prætorium excubias agebant, ne quieſcenti, aut laſciuienti importunè obſtreperent, ſtrepitum caſu ſimulabant, vt euigilaret à fortuito ſtrepitu, non à conſilio excitan-
Virtus Aſſyriorum dicitur, etiam cùm torpet. tis. Cauſa redditur v. 10. quia vbi cubaret Rex, aut ſummus Aſſyriorum dux, nemini licebat ingredi, ne turbaret Imperatoris quietem, quantumuis è proximo immineret aut honoris, aut vitæ
Diodor. periculum, vt tradit Diodorus lib. 2. & Herodotus
Herodot. lib. 3. *Virtus Aſſyriorum* ſumitur pro eo in quo eſt potentia, ſeu maieſtas, ſcilicet pro Holopherne,
Carthuſ. Sa. Serar. Tyinus. ita Carthuſianus, Sa, Serarius, Tirinus. Moraliſſimè aduertit Sanctius, quòd is qui tam quietè dormit, & indormit voluptatibus, nihilominùs dicitur, *Virtus Aſſyriorum*; cùm potiori iure, & magis ex meritis, vocari poſſet languor, & infirmitas. Heu! quoties à Magiſtratu, qui virtus Reipublicæ dicitur, languet, & inuitiatur populus!

Vers. 11. *Sed cùm veniſſent eius duces, ac tribuni, & vniuerſi maiores exercitus Regis Aſſyriorum, dixerunt cubiculariis,*

Vers. 12. *Intrate, & excitate illum, quoniam egreſſi mures de cauernis ſuis auſi ſunt prouocare nos ad prælium.* Cùm Holophernis famuli non auderent ex-
34. citare Dominum ſuum, quem putabant cum Iuditha cubare; & Bethulienſes cum ingenti ſtrepitu, & clamoſo vlulatu iamiam propiùs irruerent in ſtationes, conuolant Aſſyriorum duces, & magiſtratus ad Holophernis tentorium, & vrgent Prætorij cubicularios, vt ingrediantur in Principis cubile, illíque denuntient, egreſſa fuiſſe è Bethulia Iudæorum agmina, non ſecùs ac ſi è latebris ſuis prorepserent ignobiles muriū greges, (ſimili ſarcaſ-
1 Reg. mo irridebantur olim Hebræi à Philiſtæis 1. Reg. 14. v. 11.) qui tamen temerariè auderent inuictas Aſſyriorum acies ad prælium prouocare. At mures hi proſternent Aſſyriæ Elephantos. Mendoza
Mendoza. tom. 2. ad cap. 5. v. 6 lib. 1. Reg. ſuſpicatur Palæſtinos contumeliæ causâ ſolitos fuiſſe Hebræos homines appellare *mures*, quaſi id eſſet familiare & vſitatum conuitium. In textu Græco procerum vox non minùs arroganter ſonat: *Excita iam Dominum noſtrum, quoniam auſi ſunt ſerui deſcendere ſuper nos ad bellum, vt diſperdantur in finem.*

Vers. 13. *Tunc ingreſſus Vagao cubiculum eius, ſtetit ante cortinam, & plauſum fecit manibus ſuis: ſuſpicabatur enim illum cum Iudith dormire.*

Vers. 14. *Sed cùm nullum motum iacentis ſenſu aurium caperet, acceſſit proximans ad cortinam, & eleuans eam, vidénſque cadauer abſque capite Holophernis in ſuo ſanguine tabefactū, iacere ſuper terram, exclamauit voce magna cum fletu, & ſcidit veſtimēta ſua.*

Et ingreſſus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exiliit foras ad populum. Vers. 15.

Cùm atrienſes famuli minimè auderent exci- 35.
tare Holophernem, & Aſſyrij exercitus duces vrgerēt valde, Vagao eunuchus, quo familiarius vtebatur, & conſcius erat ſecretorum Domini ſui, contra morem Perſarum, (res enim vrgebat,) audacter introiuit in Holophernis cubiculum, ſed citra cortinam oppanſam eius lectulo. Perſarum principum enim ſiue faſtus, ſiue maieſtas non patiebatur, ſeipſos aliorum oculis ſtatim parere. Vnde præter conopœum, quod culices arceret, oppandebatur cortina ante lectum, ſicut etiam ante conuiuij torum prætendi tradit Athenæus lib. 4. Athenæus.
cap. 6. Stetit ergo Vagao ante hanc cortinam, & plauſum fecit manibus, hoc eſt, comploſit manibus, vt à ſtrepitu euigilaret Holophernes. Textus Græcus habet: *Pulſauit aulam tabernaculi*, vel *atrium tabernaculi*, vel *periſtroma tabernaculi*; nēpe concuſſit aulæa, quibus ornabantur parietes tabernaculi. Sed exſcriptio Hieronymiana manibus plauſiſſe affirmat. Scilicet Vagao, vel neſcius & inuitus plaudit cædi Holophernis, vnà cum Hebræis. Cúmque ſuſpicaretur eum cum Iuditha deliciari; egregiam enim lenocinij operam ad id contulerat, maluit eum manuum comploſione, quàm voce excitare. Sed cùm ſilenti greſſu admouiſſet aurem, vt ſic captaret, vel dormientium ronchos, vel confabulantium colloquia, nihílque penitus audiret, audacter *eleuat* cortinam, Bibl. Sixt.
quæ erat ante lectum: vel cortinam *disiungens*, (vt eſt in Bibliis Sixtianis,) ſtatim vidit truncum Holophernis cadauer in nuda humo indecorè proſtratum, & fœdè tabefactum, quale Iuditha è lecto in terram deiecerat, eo conſilio, vt inopinato & luctuoſo ſpectaculo ſubitum terrorem incuteret intuentibus. Quod è votis ſucceſſit. Nam vt vidit Vagao Domini ſui truncum corpus abſciſſo capite, ſcindens veſtimenta ſua, & doloris impatiens, flebili voce altè exclamauit. Adhuc ignorabatur truculentæ cædis auctor, donec Vagao ſtatim ſuſpicatus quod res erat, aduolat ad Iudithæ tabernaculū, & inde illam fugiſſe cognoſcēs, planè comperit cædis auctorem. E veſtigio foras exiliēs, dixit ad Aſſyriæ duces, & magiſtratus, & omne militum vulgus, qui omnes auidè expectabant iuſſa Holophernis.

Et dixit: vna mulier Hebræa fecit confuſionem in domo Nabuchodonoſor. Ecce enim Holophernes iacet in terra, & caput eius non eſt in illo. Vers. 16.
Vers. 17.

Quod cùm audiſſent principes virtutis Aſſyriorum, ſciderunt omnes veſtimenta ſua, & intolerabilis timor, & tremor cecidit ſuper eos, & turbati ſunt animi eorum valdè.

Et factus eſt clamor incomparabilis in medio caſtrorum eorum. Vers. 18.

Vagao funeſti ſpectaculi ſtupore correptus, con- 36.
ſilij impos, ſubitâ admiratione (diſſimulare enim debuiſſet Domini ſui necem, & dare ducibus aſſueta mandata:) animo conſternatus, confeſtim egreſſus foras tragœdiam Holophernianæ cædis annunciat Aſſyriis, flebili clamore vociferans, vnam Hebræorum fœminam, illuſiſſe Aſſyriorum inuictæ potentiæ, & infelicitaſſe tot victoriarum gloriam. Ad hanc vocem cubicularij Vagao, ſic obſtupuēre Aſſyrij, ſic perturbato animo ferebant amentes præ impatientia mœſti doloris, vt conſternatos animo, ſcindentes veſtimenta ſua, in ſignum Tragicæ calamitatis, vniuerſos inuaſerit intolerabilis timor, & præ animorum æſtu pauidè trepidauerint. Ipſóſque à tanto dolore pauidos, & conſi

consilij inopes maximè territabant armatæ Bethuliensium acies, quæ strenuo & alacri animo inuadebant atrociter Assyrios attonitos præ rei insolentia, & dirâ calamitate, quâ vndique miserè angebantur.

57. Illud, *Principes virtutis Assyriorum*, explicatum est vers. 10. Quod autem de eisdem principibus dicitur vers. 17. *scidisse vestimenta sua*, quod etiam vers. 14. dicitur de Vagao, notius est, quàm vt egeat commentatore. Signum enim erat acerbi doloris, & funestæ calamitatis, vt patet ex libris Regum & Paralipomenis, ex libro Esther, & passim in Bibliis. *Timor, & tremor*. Notum est discrimen: *timor* mentem, *tremor* corpus concutit. *Ascendit timor*, notus Hebraismus, sic etiam dicitur suprà cap. 2. vers. 18. & persæpè alibi. Imò vbi non? Illud *In medio castrorum*, non significat tantùm in castrorum medio excitatum fuisse clamorem; sed in ipsis castris lamenta, & suspiria resonasse. Porrò Hebraismus etiam est, *in medio castrorum*. Sic dicitur Lucæ 2. vers. 46. *Sedentem in medio doctorum*, id est, inter doctores. & Ioannis 1. vers. 26. *Medius autem vestrum stetit*, hoc est, inter vos, & Lucæ 22. vers. 27. *Ego autem in medio vestri sum*, id est, inter vos. Hæc obuia sunt & quæ ineruditus aduertat in Bibliis.

Iudith.

---

§. VIII.

Pauper inualidus delictis obnoxius est; potentia diuitiis quasi ius quoddam est ad delinquendum.

38. NObilis opulentia extra aleam est: diues indignus est, in quem iam aliquid fortuna possit. Diuitiæ illum collocauerunt in tuto: nam gloriosæ opes asylum criminum sunt. Bona causa pauperis fortiter timet. Nihil habet infelix paupertas durius in se, quàm quòd ridiculos homines facit.

Iuuen.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.

Inquit Iuuenalis Satyra. 3. Ridicularia est inopis defensio: nam frustrà iure defenditur inops, quem ipsa inopia potenter accusat. Inops semper criminosus, quia inopia reatus est. Nam *Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluit*, nempe Iurisperitus, & iudex ferè semper stant pro Diuite potente; ad huius vtilitatem flectunt legum iura: vnde opulentia impunitas est. Bellè leges appellantur *ænigmata*: quæ nihil minùs significant, quàm quòd magis significare videntur. Porrò iurisconsulta viduis, pupillis, egenis fauent; potentiam diuitum coërcent; sed ænigmaticè. Nam innocens pauper, obnoxius est pœnæ; diues nocentissimus immunis est à delicto. Psalmo 81. vers. 1. *Deus stetit in Synagoga Deorum: in medio autem Deos diiudicat. (Deos, id est, Potentes*, ait Hugo,*) Vsquequò iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum (id est maiorum vestrorum* inquit idem Cardinalis*) sumitis? Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate. Iustificate, id est, iustum credite, & iustum prædicate, non vt iniustum condemnate*. Adhuc Hugo. Scilicet pupillus, & humilis, & pauper, numquam iustus & innoxius creditur in iudicio, semper vt iniustus damnatur, quasi paupertas, & humilitas sit reatus, & iniustitia; & gloriosa opulentia sit immunitas delinquendi. Omnis iudex Nero est pauperi, diuiti Verres. Crimina adorantur in principe viro; virtutes damnantur in humili egeno.

Lex dicitur ænigma, & quare.

Iuuenal. Satyra 8.

Psalm.

Hugo.

Tertullianus cap. 11. Apologetici, sic ait ad Romanorum Præfectos: *Si enim talibus* (id est hominibus flagitiosissimis,) *puniendis præsidetis, horum autem pares, Deus ille maiestatis suæ consortio asciuit; quid ergo damnatis, quorum collegas adoratis? Sugillatio est in cælo vestra iustitia*. Ac si dicat; prudenter & iustè animaduertitis in plebis Romanæ crimina, in adulteria, furta, homicidia, & id genus alia perniciosa flagitia morte punitis. Benè est, Sed aduertite ne fortè hæc seuera iustitia vestra, quâ plebeios punitis, sit sugillatio in cælo, & heroum vestrorum condemnatio. Nam Deus Saturnus impius fuit in filios, Iupiter in Patrem Deum. Mercurius adulterij reus est, Sæuitia est Martis laus; stuprum, & incestus Iouis vitia sunt. Imò quis Deorum vestrorum non est aut maritatarum adulter, aut virginum raptor, aut puerorum contaminator, aut cædium patrator, aut alieni non vsurpator, aut proprij non prodigus, aut auarus. Ecce in heroibus vestris colitis vitia, quæ sæuè damnatis in misera plebe. Ergo non damnatis crimen hominis, sed hominis conditionem: inualida plebis paupertas rea est, cùm procerum ambitiosa gloria immunis sit à delicto: humilis inopia condemnatur, non flagitiosa potentia, quæ securè audet, impunè delinquit. 39.

39. Tertull. In pauperibus damnatur, quod in proceribus adoratur.

Regius vates Psalmo 111. v. 3. sic sapienter cecinit tacitè increpans hanc non bonam Iudicum politiam. *Gloria, & diuitiæ in domo eius: & iustitia eius manet in seculum seculi*. Quid iustitiæ cum gloria, & cum diuitiis? Porrò à gloria superbit homo, à diuitiis insolescit: Iustitia his aduersatur implacabili odio: quomodo ergo, quia homo ambitiosè gloriosus est, & insolenter diues, firmat sibi iustitiam in æternum? Nisi fortè ab iniustitiæ fomite, iustitia nutriatur: & iniustitiæ morbus sit sanitas iustitiæ. Quando gloria & opulentia fauerunt iustitiæ? Quando non magis iniustitias perpetrarunt? Acutè S. Augustinus in huius Psalmi enarratione: *Gloria & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in seculum seculi. Ipsa eius gloria, ipsæ diuitiæ*. Quasi dicat Psalmista ex mente Augustini: Ipsa eius gloria, ipsæ diuitiæ sunt iustitia eius, iustitia, inquam, æterna; id est, iustitia, quæ durat toto tempore, quo durant gloria & diuitiæ. Nam is, qui sublimis est gloriâ, & potens opibus, semper iustus est, neque vnquàm damnatur ab vllo iudice. Gloria illi pro innocentia est, & opulentia pro impunitate. Nempe potentia procerum innoxiè, imò iustè delinquit, potestate ipsa reatum diluente. Vnde cui sunt *Gloria, & diuitiæ in domo eius, iustitia eius manet in sæculum seculi*. O secura procerum delicta! o meticulosas pauperum sanctitates! In omni æuo viguit hæc iudicum imbecillitas, quæ adorat in heroibus, quod castigant in plebeiis. 40.

40. Psalm. Vbi sunt gloria, & diuitiæ, nunquàm inuenitur reatus, aut ratiò.

Eiusmodi iniustam Principum impunitatem acri censurâ notat Saluianus lib. 3. de Guber. Dei, sic scribens: *In aliis quippe horrent, quod in se semper admittunt: mirum in modum & accusatores eorundem criminum, & excusatores. Execrantur publicè, quod occultè agunt; ac per hoc dum damnare se cæteros putant, ipsos se magis propriâ animaduersione condemnant*. Et mox subdit: *Vtinam vel à maximis: qui volunt sibi id fortè maiores, quasi priuilegium vindicare, vt iure suo crimina vel minora committant*. Nimirum seculi potentes dum alienæ iustitiæ student, propriam reprehendunt: agunt enim ipsi, quod in aliis damnant. Sed communis potentium error est, existimare potentiam esse licentiam 41.

41. Saluian. Delicta in proceribus, aut nō sunt, aut minora sunt.

centiam ad delinquendum, & esse priuilegium potestatis, non tantùm impunè, sed iustè delinquere. Vel saltem in Maioribus peccata esse minora; quasi potentia excuset criminis prauitatem. Vnde ambitiosè præsumunt, quod cum sit *gloria, & diuitiæ in domo eius, iustitia eius manet in seculum seculi:* & ita impunè delinquit, nullo censuræ metu. Ecce tibi cap. 3. v. 12. Holophernis crudelior sæuitia, irreligiosior impietas, Assyrij Regis præfracta inobedientia, habetur ab Assyriæ proceribus, vt militarior peritia. Et ita Holophernes potestatis licentiâ, & potentiæ iure, & impunè delinquit, & delinquendo primos honores peruersè promeretur. Heu! nunquàm diues, nusquam potens iniustus est: Iniustitia vitium est inualidi; iustitia priuilegium est potentis. ó iustitiam iniustam! ó impunitas omni pœna castiganda! Opta malè iniustum esse, vt bene iustus sis. Vides hic v. 11. gregarios milites non audere, quod Assyriæ proceres arrogánter factitant?

Iudith.

§. IX.

Verba sunt imbecillitas faciendi: linguæ arroganter grandiloquentia defectus manuum est.

42. VIr strenuus, & fortis non effutit minacia verba, vt fortitudinem ostentet: nam valentia in lingua imbecillitas est in opere. Manus veriùs loquitur fortitudinem, quàm lingua mentitur. Imò Vigor, qui abundat ex linguâ, deficit in manu. Verba fascinant opus; quod languet à verbis. Vir fortis parcit linguæ; ne manus parcat hosti: parcus bellator est, qui verbis ferit. Fœmineum robur est, & imbelle telum, quod à linguâ est. Facta vulnerant, verba mulcent. Os mutum aduersarij pignus vincendi est, & lingua magniloqua victoriam præsagit hosti. Vulgaris Hispanismus est: *Sobra de lengua es falta de manos.* S. Bern. lib. 5. de consider. ad Eugenium: *Docuerunt linguam suam grandia loqui, cum operentur exigua.* 1. Reg. 17. v. 44. prodiit ad duellum cum strenuo Philistæo Dauid adhuc iuuenis, pulchellus, & crispus; pro lancea baculum gestans, pro pharetrâ pastoritiam peram, pro iaculis limpidissimos lapides, pro scuto pectus gerens, pro galeâ frontem, totus à natura inermis, at gigas Philistæus naturæ lacertis, & æneo thorace armatus. Cæterùm Goliathus, vt vidit imbellem hostem victoriam probrum reputans, despexit eum, & dixit, Philistæus ad Dauid: *Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cæli, & bestiis terræ.* Quibus verbis arroganter à Philistæo dictis, & patienter à Dauide auditis, statim quasi dato signo, non tam ad pugnam, quàm ad victoriam, ad duellum prosiliit Dauid sic respondens, ait Basil. Seleu. Orat. 15. *Maledicam illam Philistæi linguam, victoriæ pignus teneo.* Maledicam linguam dicit, quâ iactabundè, & minaciter eum despexit, & conuitiauit. Ac si dicat: Iactabunda Philistæi magniloquentia pignus victoriæ mihi est, & præsagium gigantis vincendi. Existimabam ego Dauidem descendisse in certamen cum Goliatho, aut confisum robore, quo Vrsorum robora luctando prosternebat, & quo Tigrinas simul ac Leoninas minas, aut vertebat in fugam, aut conuertebat in prædam; aut diuino vigore vnicè erectum, animatum ad pugnam; hæc, inquam, validissima forent præsidia, & auxiliares

S. Ber.

Verba arrogantiæ plena, plena sunt imbecillitatis.

1 Reg.

Basil. Seleuc.

vires; & tamen his auxiliis prætermissis minacia Gigantis verba victoriæ pignus tenet Dauid, & tenellus iuuenis præsumit prosternere validum Philistæum, etsi à viribus robustum, ab arrogantiâ verborum imbecillum. Nam grandiloqua hostis lingua indicium est imbecillitatis, & præsagium victoriæ. Vsqueadeò arrogantia verba hominem aut eneruem ostendunt, aut faciunt. Saluian. lib. 3. de Gubern. Dei, sic scribit: *Prima enim semper irarum tela maledicta sunt, & quicquid non possumus imbecilli, optamus irati; ac sic in omni animorum indignantium motu, votis malis pro armis vtimur.* Hæc ferocia linguæ fœminea imbecillitas est. Quod videre licet hîc vers. 12. in Assyriis Primatibus, qui verbis superbè contemnunt, quos statim muliebriter fugiunt.

Saluian.

Iudith.

43. Matth. 8. v. 7. Nobilis ille Centurio, iam prærnaturè fidelis, accessit ad Christum deprecans salutem desperatam pueri: cui dixit Iesus: *Ego veniam, & curabo eum: & respondens Centurio ait: Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum; sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus.* Cuius fidem demiratus Iesus ait: *Amen dico vobis: non inueni tantam fidem in Israël.* Iure addubitat S. Hieronymus hîc an fides Centurionis præferatur fidei Prophetarum, & Apostolorum. Et auctor Imperfecti homil. 22. respondet præferri, ait enim Christus: *Non inueni tantam fidem in Israel.* Verùm inquirendum est, in quo sita sit hæc prærogatiua fidei Centurionis. Eius enim excellentia sita videtur in illa sententia: *Tantùm dic verbo.* Et tamen verosimile est, vt aduertit Maldonatus, audiuisse Centurionem, quòd Christus leprosum verbo curauit. Quid ergo eximium elucet in hac Centurionis fide, quam tam illustri elogio commendauit Christus? Opportunè Interlinearis Glossa *Magna fides, quâ Dei dicere, credit esse facere.* Excellentia Centurionianæ fidei fuit credere Verbum Dei, quia verbum est, etsi Verbum Dei sit, habere vim efficiendi quod loquitur, & præstandi effectum, quem dicit. Siquidem tam imbecilla sunt à se humana verba, támque factis vacua, vt magnificum sit, Centurionem credidisse, verba Christi habere vim præstandi effectum sanitatis, & robur ad exterminandum valentissimas morbi vires. Vnde Saluator dilaudat Centurionis fidem, quâ credidit se verborum imbecillitate posse robustum, & diu inolitum morbum superare.

Matth.

Vel Christi verba habét virtutem operandi.

Hier.

Imperf.

Maldon.

Gloss.

44. Validè prædicatur Dei omnipotentia dum dicitur in Psal. 39. vers. 9. *Ipse dixit, & facta sunt.* Scilicet ex nihilo architectatus est Deus mundum hunc. Et quidem verbo; *Verbo Domini cæli firmati sunt,* Psal. 32. vers. 6. qui omnipotentiæ fastus est. Hoc acutè notauit subtilis auctor Basil. Seleuc. orat. 1. expendens illud Geneseos 1. vers. 2. *Dixitque Deus; fiat lux: & facta est lux.* & vers. 6. *Dixit quoque Deus* &c. sic fatur Seleucus *Non ergo potuit Deus quodcumque collibitum erat, silentio facere? non res nutum secuta fuisset?* Nempe ostentario fuit omnipotentioris virtutis Dei, opus facere non silentio, sed verbo; non tam manu, quàm linguâ; nec tam operando, quàm loquendo. Quippe non tam publicaret Deus hominibus omnipotentiæ vires; si rem difficilem, (qualis est mundi effectio,) operaretur in silentio operando; quàm verbis efficiendo. Nam cùm verba, seu lingua apud homines, imbecillitas sit faciendi; qui imbecillitate facit, potentiùs facit, plúsque vigoris ostentat. Et ita Deus insanam hanc mundi machinam verbo effecit, quò suam omnipotentiam euidentiùs, & probet, & ostentet.

Psalm.

Psalm. 32.

Basil. Seleuc. Genes.

Verbis creauit Deus mundum ad ostentandam suam omnipotentiam.

Ioann.

45. Ioann. *Quare diuinum Verbũ nũcupatim dicatur Omnipotens.*

Ioann. 1. v. 1. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Et mox subiungit Euangelista: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Quo sermonum genere clariùs, & euidentiùs dicere potuit Ioannes Verbum Diuinum esse Deum? Nullo profectò; vt lõgiusculè euincunt hîc Sancti Patres, & proceres interpretũ. Ergo si verbum diuinum Deus est, necessarium est vt omnipotens sit. Sicut necessariò insunt eidẽ cætera Deitatis attributa. Quorsum ergo tãtummodò attributum omnipotentiæ speciatim refert Ioannes; imò & probat inesse verbo, postquam dixit, verbum erat Deus; subiungens, *Omnia per ipsum facta sunt?* Potuitne Verbo, qui Deus est, abesse perfectio omnipotentiæ? Minimè: sed audiendus est S. August. hunc locum versans Tract. 1. in Ioan. *Omnia per ipsum facta sunt. Per illud verbum & Angeli facti sunt, per illud verbum & Archangeli facti sunt, Potestates, Sedes, Dominationes, Principatus; per illud verbum facta sunt omnia. Hinc cogitate quale Verbum est.* Et statim: *Assiduè enim dicendo nomina verborum, quasi viluerunt verba.* quasi dicat; Etsi verbum sit Deus, at quoniam apud homines viluerunt verba, vtpote factis vacua, & impotentia operis, necesse fuit, vt sedulò Euangelista adstruat peculiariter Verbi omnipotentiam, quò planè sciatur quale verbum sit diuinum Verbum; & ab omnibus credatur, quod etsi verbum sit, nihilominus omnipotens est. Quia licet Verbum, quia Deus est, omnia attributa habet. At si fortè (dato impossibili,) aliqua ex diuinis personis carere potuisset omnipotentiæ attributo, seu vigore, maximè Deus Verbum videretur caruisse. Vsque adeò verba apud homines viluerunt. Igitur etsi de Verbo diuino dixit Ioannes; Deum esse; nihilominus non frustrà & refert, & probat Verbi omnipotentiam, & energiam ad operandum, aiens, *Et Deus erat verbum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

Aug.

46. *Thomas dũ verbis plus cæteris audet, imbecillior est cæteris.* Ioan.

Lazaro mortuo intendit Christus ire in Iudæam, vnde paulò anteà fugerat, eò quòd Iudæi intentarent illum lapidare, & atrociter interficere. Timent Apostoli, & dissuadent reditum; at Thomas, cæteris (vt videtur) animosior, vbi dixit Iesus se decreuisse reditum, sic ait, Ioan. 11. vers. 16. Dixit ergo Thomas ad condiscipulos: *Eamus & nos, & moriamur cum illo.* O illustrem animum, & tanto Apostolo dignum! Cæteri trepidant, & præ metu dehortantur reditum, & solus Thomas, dum alij tacent, generosè suadet condiscipulis, vt spreto mortis discrimine, animosè audeant Christum sequi. *Eamus & nos* (inquit) *& moriamur cum illo.* Quid animosius hâc voce? Imò quid imbecillius? Audi S. Chrysost. hom. 61. in Ioan. *Dicit eis Thomas, Eamus, vt & nos moriamur cum eo: imbecillior enim erat cæteris.* Nempe Thomas tunc imbecillior erat cæteris Apostolis. Vnde id colligitur? quia fortiùs, & animosiùs loquitur; nam animositas linguæ imbecillitatem arguit: inde noscitur minus fortis, vndè verbis audet fortiùs, *linguas pro manibus armant*, ait Basil. Seleuc. Orat. 23.

Chrysost.

Seleuc.

47. Marc.

Petrus dum plus cæteris audet, negationem præsagit.

Marci 14. vers. 29. Cùm Christus morti proximus scandalum Apostolorum prædixisset, Petrus ait illi: *Etsi omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego. Et ait illi Iesus: amen dico tibi quia tu hodie, in nocte hac priùs quàm gallus bis vocẽ dederit, ter me es negaturus. At ille ampliùs loquebatur.* O quàm valenter loquitur Petrus! nimis audet. At valentia linguæ præsagium est infirmæ imbecillitatis. Prædicit illi Iesus trinam negationem. Et ille ampliùs loquebatur fundendo animosa verba: Bellè quidem res congruit, & dum Petrus ampliùs loquitur, ampliùs confirmatur Christi prophetia; nã arrogantia in verbis, probatio est imbecillitatis prædictæ. Ambros. exponens illud Luc. 22. vers. 33. *Domine tecum paratus sum & in carcerem* &c. sic fatur eleganter: *Petrus quidem etsi Spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus, affectu denunciatur Dominum negaturus.* Itaque arrogantia verborum, quâ præsumit præ cæteris se resistere, & inuadere hostes, indicium fuit imbecillitatis, & præsagium timidæ negationis. Quia Petrus plus audet in verbis, timidior est in opere: nam qui linguam armat, exarmat manus. Vnde Nabuchodonosor strenuus Assyriorum Imperator, cùm irâ percitus decerneret vastare prouincias rebelles, (vt ipse putabat,) non petulanter ferocit, & minacia verba fundit at; sed tantùm curauit, *vt defenderet se.* Quid temperantius? Quid mitius? at linguam exarmat, vt armet manus, nam quantùm minarum, & furoris detrahit verbis, tantùm addit ad operis furorem, vt compertum est ex hac historia. De quibusdam optimatibus, sic inquit Tertullianus lib. de Corona Mil. cap. 1. *Noui pastores eorum in pace leones, in prælio ceruos.* Scilicet *Leones* à terribili rugitu; *Ceruos* à turpi fugâ. *Nihil his turpius verbis, ignauius nihil, nihil muliebrius, in lingua potentiam habere.* Verba sunt S. Chrysostomi homil. 31. ad populum Antiochenum.

Ambr. Lucæ.

Tertul.

Chrysost.

---

§. X.

Prælium tacitè dehonestat vincentem. Sine pugnâ vincere, fastigium victoriæ est: Et victoria Virgo.

CVlmen honoris victoria est. Quid illustrius, quàm eos, quos odium infensos, & natura pares fecit, superare; & habere inferiores naturâ æquales? Victoria attollit hominem supra humanũ fastigium. Quot labores exantlant mortales, vt non vincantur, vt vincant, & Genium augustiorem victoriâ probent? Porrò ab hoste vinci vsque adeò intolerabile malum est, vt homines vel mente ab hoste vinci infestum iudicent. Ouat, triumphat victor, quòd hostem bello superauerit; angitur, & dolet, quod hostis illum vincere vel mente cogitarit. Nam animosior aduersarij præsumptio illustriorem victoriam dehonestat. Hinc principes Imperatores, & heroës viri, non metu pugnæ, sed Martis arrogantiâ, satagebant vincere sine puluere, & sanguine. Fortis olim bellator Dauid senio confectus principem Salomonem armat ad prælia, ad victorias; *Accingere gladio tuo super femur tuum, ô potentissime:* Psal. 44. vers. 4. Et mox subdit: *Specie tuâ, intende prosperè, procede, & regna.* Vulgaris est, & nemini non nota dubitatio Tertulliani cap. 9. aduersus Iudæos; Super hoc loco augustius aliquid molior. Sic fatur Tertull. *Accingere, inquit Dauid, ense super femur: sed quid tempestiuus decore super filios hominum, diffusa gratia in labiis tuis? Valde enim absurdum est, si, quem ense cingebat, ei de tempestiuitate decoris, & labiorum gratiâ blandiatur: de quo subiungens dicebat; extende prosperè prospera, & regna. Et adiecit propter lenitatem, & iustitiam. Quis enim ense accingitur, & non contraria lenitati, & iustitiæ exercet, id est, dolum, asperitatem, & iniustitiam, propria scilicet negotia præliorum?* Dauid dux ab adolescentia strenuus tyronem equitem 48.

Victoria tacitè dedecorat vincentem.

Psal.

Tertull.

equitem obarmat, scilicet Salomonem Principem succingit balteo, & nobili ense; quis tunc non expectaret, erudiendum Salomonem, quâ arte feriret hostes? Et tamen statim pro armorum vsu, illum dilaudat à pulchritudine vultûs, à pacato sermone, ab animi tranquillitate, à veritate, à mansuetudine. Nimirum Salomonem instruit, vt vultu
49. placido, comi & pacato eloquio, & mansuetudine hostes vincat; non ense, & armis. Habeat Salomon arma ad hostium terrorem, accingatur gladio; sed quem non stringat: Quia hostis, qui pugnam cum illo conferere audeat, si non in arenâ, & campo, saltem in mente suâ profligauit Salomonem. Neque enim hostis auderet cum Salomone manus conserere, nisi erectus spe victoriæ. Vnde etsi hostis non vincit in prælio, saltem superauit præsumptione præliandi. Ergo tacitè sic Salomonem erudit Dauid: Nouerint hostes te, & tuos armatos, vt te, & tuos timeant. Nec ideò prouoces ad bellum, sed vultu, eloquio, & mansuetudine sic age, vt præuenias victoriam, & absque prælio reportes triumphos, ne præliari præsumant aduersarij in tui contemptum; ne te vel mente suâ vincant. Hæc victoria gloriosior est, & Martis superbior fastus: & Maximiani decus olim fuit. Consultissimè dixit de suo Maximiano Mamertinus 2. Panegyrico: *Video enim te (quâ pietate es,) obliuionem illius victoriæ, malle quam gloriam.* Obliterare ambit memoriam illustrissimæ victoriæ; quia etsi hostes in campo vicit, priùs tamen victus est in hostium animosis spebus.

Mamert.

Magnus planè Imperator Traianus, vir ad victorias, & triumphos factus, & mundi plausibus inclytus. Verùm gloria inuidiam parit, inuidia linguas acuit ad detractionem. Submurmurabatur quòd postquàm creatus fuerat Imperator, nullas hostium acies fuderat, nullam ab hostibus victoriam reportarat, nullis triumphis capitolium auxerat. Ita est, ait Panegyrista Plinius: sed quia nemo audet bellum prouocare. Et subdit verba Consule tanto dignissima: *Neque enim vnquam nisi ex contemptu Imperij nostri factum est vt vinceremus. Maius hoc omnibus triumphis.* Quasi dicat: Iulius Cæsar Imperatorum primus, sæpè vicit hostes; at saltem in mente hostium anteà victus est. Augustus orbem subegit; at in hostium animo priùs ille subactus est, & protritus. Pópeius auctior triumphis; at Asianorum arrogantiâ victus est, etiam cùm vincebat; neque enim in aciem aduersùs hos Imperatores prodirent hostes, nisi conceptâ victoriæ spe; vincebantur priùs animo, qui in campo vincebant; ex contemptu Imperatoris Romani procedebat hostis ad pugnam. Cæterùm Traianum, nemo tam audax est, ac superbâ mente arroganter elatus, qui vel mente præsumat vincere. Nemo vel in animo illum vincit, qui contemptus Imperij Romani foret. Acies instructas habet Traianus, habet gladium: sed quem non stringit. Non vincit in campo, quia nec animo vincitur. Quæ superba armorum arrogantia est. Ad hoc fastigium excitat Dauid Principem Salomonem.

Qui vincit saltem victus est in animo victi.

Plin.

Contemptū sui hostes pertimescunt.

Mamert.

50. Inde explico difficilem Philonis locum lib. de Mundi Opif. vbi *Virgo Victoria* dicitur. Quid victoriæ cum virginitate commune est? *Victoria* odiis constat, asperitatibus horret, armis sæuit, vulneribus violatur, truci belli sæuitiâ constupratur. Virginitas pulchra est, abdita, syncera, incorrupta, intacta, inuisa. Verùm augustior *Victoria, virgo est.* Exaggeratione quidem pulchrâ vtitur Philo; scilicet, Fœmina, quæ corpore tantùm virgo est, planè virgo est; at non est plenè virgo, nisi etiam mente virgo sit. Nam animi consensu Venereo saltem mens constupratur. Vnde fastigium Virginitatis, virginitas animi est cum integritate corporis. Ita victoria: sic planè vincit, qui in campo, non modò victus non est ab hoste, sed hostem in campo vicit. At plena victoria non est, si mente vincatur ab aduersario. Nam augustior victoria, & de corpore, & de mente aduersarij constat. Traiani decus est, quòd tunc à præliis vacans, *Virgine Victoria* potitur. Neque enim nisi ex contemptu victoris fit, vt vincar. Ergo Holophernes, Iudith 11. v. 2. videns Israëlitas aduersùs se pugnantes, se contemni ab illis dicit: *Nisi populus tuus contempsisset me*: quia contemptus sui putat, quod Hebræus populus illum saltem animo, vincere putat: nam victoria sine prælio illustrior victoria est. Ad rem Cassiodor. lib. 8. epist. 10. de suo Thelonico præclarissimo duce, sic scribit: *Acquisiuit Respublica Romana, aliis contendentibus absque vllâ fatigatione prouinciam, & factum est quietum commodum nostrum, vbi non habuimus bellicâ contentione periculum. Triumphus sine pugnâ sine labore palma, sine cæde victoria.* Sic ventosissimus Nabuchodonosor felicitate insolenter elatus *misit ad omnes* prouincias, vt sponte sese dedant, minitans terribilem potentiam, ne vel mente præsumant illum superare, sed legationibus, & supplicationibus, eius se subdant imperio. S. Gregorius Nazianz. Orat. 1. in Iulian. apostrophe ad Constantinum Magnum factâ, sic fatur: *Cuius cùm magna, & eximia trophæa armis, & prælio quæsita: tum maiora, & illustriora sine vllâ cruoris profusione parta, ad quem legationes, & supplicationes vndecumque confluebant.* Vide hîc v. 12. quàm ægrè ferant Assyrij victricia arma conferere vel cum imbelli Bethuliensium populo.

Philo.

Victoria Virgo.

Iudith.

Cassiod.

Iudith.

Naz.

§. XI.

Detractor auribus videt, quæ in aliis notat vitia.

Satis perspecta erat Patribus Arausicani Concilij Hominis natura, cùm declarauerunt mendaciorum fertilem esse: *Nemo de suo habet nisi mendacium, & peccatum*: id est, vt sunt agri, in quibus vbertim fructificat hoc aut illud genus seminum; sic ager humani cordis, & linguæ, vltrò fundit vberem mendaciorum prouentum, imò os hominum, & ager, & semen mendaciorum est. Tertull. Apolog. cap. 7. *Os mendacium seminat, quod sæpe fit, aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut non noua, sed ingenita quibusdam mentiendi voluptate.* Itaque os humanum vberem mendaciorum sementem sponte facit. Et si quando verum aliquod prolatum est, & desiderio audiendæ, & dicendæ veritatis exceptum; tamen si à multis excipiatur mente, & vsurpetur ore, *Necesse est exinde per traduces linguarum, & aurium serpat.* Id est, veritas ipsa si crebrò vsurpetur hominum sermonibus, vt propago vitis nimiùm augetur, & sarmenti robore, & pampinorum luxurie; nam propago est vitis vetula, & suppressa, ex quâ vnâ plures fiunt. Et quidem veritas aucta, multiplicata, & sic propagata, veritas non est. *Ne tunc quidem cùm aliquid veri affert sine mendacij vitio est, detrahens, adiiciens, demutans de veritate.* Itaque *homo de suo habet mendacium; & os homi-*

51. Concil. Arausi.

Tertull.

Detractor auribus videt, quæ obmurmurat vitia.

Tertull. suprà.

na mendacium seminat, imò & veritatem dicendo, illam propagat, & propagando vitiat. Et tamen gens hominum, ita verbis hominum credit, (præsertim si detrahatur de aliorum famâ,) vt non audire, sed videre sibi videantur, quæ audiunt. Portenti ad instar est, vt verba quæ pungunt, quæ mordent, & lacerant, oculis videant, non auribus incerta percipientibus audiant. Quod curiosiùs obseruaui in Tertulliano qui lib. de Anima cap. 10. sic inquit: *Personant culices, ne in tenebris quidem aurium cæci.* Culices strepitant dormientes, pungunt acerbè, nec in noctis tenebris cæcas habent aures. Autéſne culicibus pro oculis sunt? Culices vidéntne auribus? Planè euertitur Philosophia. Ita quidem; at naturalis philosophia euertitur, non philosophia moralis, & Ethica. Nam quibus innatum est, alios ore pungere, mordere, lacerare verbis, *ne in tenebris quidem sunt aurium cæci*: quantumuis dubium sit, & caliginis plenum, quod in alios dicitur, ita firmiter assentiuntur, ac si oculis perspicuè viderent; (visus enim certius, & euidentius percipit suum obiectum;) cernere sibi videntur quæ audiunt, & vt vno verbo dicam, auribus vident, *ne in tenebris quidem sunt aurium cæci*. At populus culicum hic est; nempe gens minuta, humilis, mordax. Hoc vitium populi est, non virorum principum, ac nobilium. Nam populus videt voces.

Tertull.

52. Exodi 20. v. 18. *Cunctus autem populus videbat voces, & lampades, & sonitum buccinæ, montémque fumantem.* Hebræorum populus dicitur vidisse voces, & sonitum buccinæ. Verùm voces non videntur, sed audiuntur; itáne error in sacris bibliis? minimè: fortè pro *audierunt* scriptum fuit, videtur: nam *voces*, & sonitus non videntur. Sic existimat Augustinus, & plures ex Sanctis Patribus quos facilè videbis in Lippomano ibi. Sed esto, loco verbi *videbat*, substituatur *audiebat*, eadem exoritur loci difficultas, vt præclarè aduertit Strabus inibi. Quia si dicatur *Populus audiebat vocem, & lampades, & vocem tubæ, & montem fumantem, quæstio maior oritur quomodo audiebat lampades, & montem fumantem, quod pertinet ad sensum videndi.* Præstat ergo dicere *populus videbat voces*. Scilicet populus Hebræus, cui *improperium murmurationis* obiecit Iuditha nostra cap. 8. v. 24. non audit voces, sed oculis videt, *ne in tenebris quidem aurium cæcus est*, quia videt auribus populus. Basilius Seleucus orat. 36. commentatur illud Marci 10. *Ecce duo cæci audierunt, quod Iesus transiret.* Sic, inquit: *Nam cum ipsis essent oculi demortui, aures necessariò oculorum vicem corpori subseruiebant: & vicinus sensus vsum minimè suum commodabat.* Ecce auris non commodat suum sensum, sed sensum vicinorum oculorum.

Exod. Populus Hebræus auribus videt.

Lippom.

Strab.

Iudith.

Marc. Seleuc.

53. Et sanè quælibet suspicio, qua detractor odorat defectum aliorum, oculis videre existimat; sic videt voces, & aurium cæcus non est. Iob 28. v. 7 *Semitam ignorauit auis; nec intuitus est eam oculus vulturis.* Planè vultur odoratu pollet; non ita oculorum perspicaciâ. At cadauer fœtidum, quod procul odore vix percipit, oculis videre dicitur. Sic certò notat aliorum fœtores, vt quod sagaci odoratu percipit, videre oculis existimet. Vnde dicitur: *Nec intuitus est eam oculus vulturis.* Quasi oculorum acie emineat, qui vi odorandi pollet: Imò quod os mendax fingit de suo, audire sibi videtur. Ezechielis 16. v. 12. *Dedi inaurem super os tuum.* Scio sensum, noto verba; siquidem inauris datur ori, quasi os esset auris, & ore audiretur. Hæc est peruersitas sensuum ad sinistrè iudicandum, & grauiter detrahendum! Verùm sciat eiusmodi detractorum grex, quod apud Clementem Alexandrinum, 2. Strom. *Dicit Epicharmus: Mens videt, mens audit, alia autem sunt surda, & cæca* Certò existimat Vagao hîc v. 15. Holophernem cum Iuditha cubare ad luxum. Præcauet introire in cubiculum, ne videat oculis, quod fallax præuiderat suspicio.

Iob.

Vultur oculis odorat cadauer?

Clem. Iudith.

§. XII.

Libido gustata, quædam libera necessitas est, & quodammodò prophetia vlterioris delicti.

IRrationales sunt hominis passiones; & brutum faciunt ex rationali. Ambitio blanditiis Polypum imitatur; aulicus Chamæleonta refert; adulator Simiam mentitur; furiosus Tigridis rabiem exprimit; Ira ferinam belluam facit ex homine, sed ad tempus, nec diuturna metamorphosi. Sola Venus intimas diu depascens medullas, vsque eò mortales dementat; & quantùm dissimulanter negotiatur in homine, tantùm quasi deprauat rationalem substantiam, vt depositâ mentis generositate, aliam quasi naturam, & quidem brutam lasciuia faciat. Quod Massiliensis Saluianus sapienter rimatus est, aiens lib. 7. de Gubern. Dei: *Vsque adeò exclusâ naturæ originalis synceritate, aliam quodammodò naturam vitia fecerunt.* Sic vitiat hominem luxuriæ vitium, vt velut desierit esse homo; & sensim in aliam naturam quodammodò transformetur à vitio. Sic delinitur à gustatâ Veneris voluptate, vsque eò agitur luxuriæ flammis vt ex libero homine, & sui arbitrij compote, quasi impos euadat, & adactus ad vitium, agitatus carnis libidinibus. Vnde Tertullianus de exhortat. Castit. cap. 1. Incontinentiæ fomitem ab eo, qui Venereas voluptates expertus est, appellat *Carnis necessitatem*, ac si iam non ex arbitrij libertate, sed ex luxuriæ vitio, alia quodammodò natura facta *carnis necessitatem* homo pateretur. Et quidem luxuria quasi necessitas quædam est, quia libidinum motu titillata caro cogitur ad vitium, sed liberè cogitur, quod perniciosius malum est. Hanc carnis necessitatem expertus Dauid Psal. 24. v. 17. Deum sic exorat: *De necessitatibus meis erue me.* Quid *Necessitatis* nomine intelligat Dauid variant expositores. Receptior sententia est loqui de prauâ consuetudine, quæ altè impressa carni, illam cogebat ad peccandum tanquam si non liberè, sed necessariò ferretur libidine delinquendi. Verùm perperam Dauid à necessitate timet, ne labatur in peccatum, ne Deum offendat reatu facinoris, & voluptate delicti. Nam si necessariò in libidines agitur, vitio caret delictum; imò delictum non est, quod sine libertate offendit, ergo inanis delicti pauor est, qui à delicto necessariò timetur. Peracutè S. Augustinus libro. 4. de perfect. iustit. necessitatem liberam, & libertatem coactam agnoscit in Dauide incontinente ita scribens: *Per arbitrij libertatem factum, vt esset homo cum peccato; sed iam pœnalis vitiositas subsecuta ex libertate fecit necessitatem.* Ecce tibi necessitatem liberam, & libertatem quasi violentam. Porrò luxuria ad delinquendum impossibilia componit, cùm liberam necessitatem admittat: vt quà libidinis facinus necessarium dicitur, certum, & quasi ineuitabile sit; quà verò liberum, peccati rationem

54.

Luxuria gustata dicitur libera necessitas.

Saluian.

Tertull.

Psalm.

August.

tionem induat: Et sic monstrum quoddam conflectur, scilicet ineuitabile liberum; spontaneum violentum, arbitrium coactum, indifferens necessarium: ne quid mali non habeat res Veneris? sic Tertullianus libidinis flagitium, *carnis necessitatem* appellat: & aliam quodammodò naturam facere edocet Saluianus.

55. Luxuriandi consuetudo quàm im pellat ad libidinem. Attentum lectorem requirunt pulchra verba Psalm. 118. num. 29. vbi inquit Dauid: *Viam iniquitatis amoue à me.* Videlicet post meridiem adhuc deses & oscitans Rex deambulabat in pergula animi causâ liberiùs animo, & oculis vagans, prospexit Bersabetham venustam quidem fœminam, pulchro visu inescati oculi hærebant fœminæ, iucundior aspectus tacitè euigorabat Dauidis virtutem, nam oculi incitarunt concupiscentiæ appetitum, appetitus seduxit mentem blanditiis pulchritudinis: seducta mens illecebris voluptatis voluntatem euertit, arbitrium corrupit. Annuit licentiùs Veneri voluntas, consentit; euocat fœminam, despumat libidinem. Et exiguo die antiquitatem expertus in luxuriando, sentiens quasi deprauatam naturam vitio, dolens ita Deum infusus lacrymis exorat: *Viam iniquitatis amoue à me.* Ac si dicat: ô Domine, esto misero peccatori placatus, & vt ne iterum lasciuiendo delinquam, *Amoue à me viam iniquitatis*, ne ego per illam iter faciam. Quis vnquam non insanus diceret, vt auferatur via in qua sentit fore periculum? Si periculosa via est, & ab itinere rimetur, præstat per illam non incedere; aliò diuertat cursum, nec per illud iter pergat; nam via auferenda non est. Neque enim auditum est, vt via aut aratri sulcis, aut excitata maceria impediatur, ne quis integer mente per illam non incedat. Ita est, ait Dauid. Attamen *Viam iniquitatis amoue à me.* Ac si dicat, inquit P. Claudius Aquauiua Præpositus Generalis nostræ Societatis, in expositione huius Psalmi: Scio diuinæ gratiæ vires, scio quàm potenter Dei auxilia auertant à vitiis, scio me liberi arbitrij esse. Sed etiam scio quàm acri vi libido prius gustata trahat ad luxuriam. Facilius videtur viam auferre, quàm auferre mihi lasciuiendi voluntatem. Nam etsi liber sum, veluti coactam libertatem experior, & spontaneam quodammodò necessitatem. Ergo ne præcipiter in peccati baratrum, *Viam iniquitatis amoue à me.*

Claud. Aquauiua.

56. Luxuria quasi prophetia luxuriæ est. Luc. Hinc interpretor locum illum Luc. 7. v. 29. etsi ab interpretibus ferè omissum, mihi quidem satis impeditum. Vbi minimè candidus ille Pharisæus, animaduertens Christum permisisse colloquia, & attactum fœminæ peccatricis & peccatorum veniam indultam, & de reformatione vitæ spem conceptam, sic apud se submurmurauit: *Hic si esset propheta, sciret vtique quæ, & qualis esset mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est*, & pudoris, & corporis prodiga. Prorsus ineptè prophetiæ notitia necessaria erat ad sciendum quod nemini non notum erat; quid enim vulgo notius, quàm pulchræ fœminæ licentior vita? Ad hæc: Quæ vis est voculæ illius, *Quæ*? cur dicitur, *si esset propheta sciret, quæ, & qualis esset?* nam vox *qualis* totum significatum amplectitur: Scilicet fœminæ venustatem, nobilitatem, vitæ licentiam, turpes voluptates, scandala illicio pulchritudinis facta; & quidem quicquid ad malitiam huius fœminæ prodendam dici potuit, sufficienter, imò plenè exprimitur voce illa *qualis*. Ergo superfluit, & otiatur vocula illa *quæ*, cui voci energiam excogitare facile non est. Dialecticorũ trita parœmia est: *Quæ* substantiam quærit; *Qualis* qualitatem. Ergo incontinentior viuendi modus, licentior vita, generis nobilitas, & ignobilitas scortationis huius fœminę, explicatur voce illa, *Qualis.* At substantia eiusdem: quia *quodammodo aliam naturam vitia fecerunt*, dictione illa *Quæ* exprimitur. Itaque non abs re dixit Euangelista nomine Pharisæi: *Quæ*, *&* *Qualis.* At cur requirit prophetiæ notitiam ad sciendam incontinentiam huius peccatricis? *Hic si esset propheta, sciret, &c.* Num quia Christus adeò cauebat cum eiusmodi agere, & tam longe aberat ab incontinente fœminarum plebe, vt, nisi propheticâ occultorum notitiâ, id ignoraret? Minimè: quia Christus in medio populo versabatur. Num quia Veneris vitium occultum est: Sic videtur incontinenti, etsi oculis videat populus incontinentiam, libidine cæcus ille nemini notum putat. Cur ergo Pharisæus negat Christum esse prophetam, cùm meretricem ad pœnitétiam recipit? Videlicet quia Christum de incontinenti continentiã sperat, de lasciuâ fœmina castitatem. Præclarè Hildebertus epist. 42. *Vix de cupiditate triumphat, de quo semel cupiditas triumphauit. Cupiditas leges oblitterat, ius omne persequitur, diuinas abradit sanctiones.* Nam incontinentiæ vitium vlterioris peccati quasi prophetia est. Et gustata libido prophetat reliquę vitæ licentiam. Osee 1. v. 1. & 2. *Verbum Domini, quod factum est ad Osee. Principium loquendi Domino in Osee.* Magnus quidem prophetiæ suggestus, quo sibi prophetanti plausum captat. Quænam est prophetia? *Fornicans fornicabitur terra*, id est, mœchus erit Hebræus populus, & fornicarius, id propheto. Verùm sciendum est, ex P. Mariana in Originali Hebræo non legi, *Fornicabitur terra*, sed *Fornicata est terra.* At S. Hieronymus pro eodem ferè reputauit, *Fornicata est*, & *fornicabitur*, & vt Synonyma posuit; adeò Hieronymus certus erat, quòd quæ *fornicata est*, *fornicabitur.* Vel fortè quia hæc fuit Osee prophetia, quòd quæ fornicata est, & fornicabitur; & quæ semel incensa est libidinum flammis, iterùm arsuram eodem incendio. Audi Saluianum lib. 6. de Gubern. Dei. *Mala enim incessabiliter malis addimus, &c. Nos non vicinos nostros tantùm ardere videmus; sed & ipsi iam ex maxima nostrorum corporum parte arsimus. Et quid hoc (Proh nefas!) mali est? Arsimus, arsimus, & tamen flammas, quibus iam arsimus, non timemus.* Ac si dicat: libidinis flamma non modò præsentem, quam agimus ætatem, sed reliquum vitæ incendio vastat, & in cineres, & fauillam redigit. Quia vsque eò allicit luxuriæ voluptas, vt quasi *carnis necessitatem* inducat, & prophetia sit vlterioris delicti. *Papæ, quanta est mulieris prophetia!* ait Hugo ad cap. 4. Ioannis, vt vel ob hoc hîc v. 13. miretur nemo, Vagao conscium Holophernianæ libidinis prophetasse de concubitu cum Iuditha.

57.

Hildebert.

Osee.

Hier.

Saluian.

Hugo.

§. XIII.

Rescindere peccandi consuetudinem diu inolitam naturæ miraculum est, gratiæ fastus, & pignus gloriæ.

58. PRæcipua naturæ humanæ dos, arbitrij libertas est: cætera enim animantia captiua sunt, & mancipia sub necessitatis iugo seruientia; at ho-

mo Rex sui est, & imperialis arbitrij libertate principatur. Verùm diligenter præcaueat, ne à mala consuetudine induat aliam naturam non bonam. Eleganter Basilius Seleuc. Orat. 43. nos hortatur, *vt bonis operibus libertatem nundinemur*, id est, repetitione actuum alicuius virtutis procuremus mercari perfectam arbitrij libertatem, quam vitij consuetudo imminuit, inducendo vitij naturam, & quasi necessitatem; liberè cogendo, & vltroneam inferendo quasi coactionem. Nam frequens virtutis operatio vindicat hominem à libera necessitate, quam inducit consuetudo vitij: *Dans potestatem*, (inquit Dorotheus de abrenunc. doctrina. 1.) *qua operari bonum possemus, ne pertrahi ad peccatum nolentes (vt ita dicam,) possemus vllâ vi. Aggrauatur, & trahitur, qui peccato seruit, & funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur.* Audis tantam esse consuetudinis efficaciam, vt etiam nolentes pertrahat ad peccandum, (si ita fari licet,) & reperitâ peccatorum frequentiâ quasi ligari, & constringi arbitrium ad delinquendum? Videtur hyperbole, & meracissima veritas est.

Basilius. Seleuc.

Consuetudo nundinatur libertatem.

Dorothe.

59. Luc. Lucæ 11. vers. 61. Quispiam audiens cælestem Saluatoris doctrinam, & stupens tot miracula, ait ad Christum: *Sequar te Domine; sed permitte mihi primùm renunciare his, quæ domi sunt.* Et Christus seriò vetuit regressum ad suos. Certè nimia seueritas videtur non permittere huic recèns discipulo breue tempus, vt valedicat domesticis, & affinibus, & statim sequatur Christum. Causam tetigit Græcus eruditus Auctor apud S. Thomam ibi, sic scribens: *Crebri namque intuitus eorum, quæ deseruimus, propter consuetudinem trahunt ad retroacta: violentum enim quid visus est ad retinendum sibi. Nonne habitus ex vsu, ex habitu verò natura innascitur? Naturam verò mouere, vel alterare difficile: nam etsi paulisper declinet coacta, redit ad se ipsam velociter.* Ecce tibi à consuetudine fit prodigiosa quædam metamorphosis, & naturæ quasi mutatio, vt maneat in homine eadem, sed altera natura, id est, altera eadem, quam rarò exuit homo. Sententiosè inquit Iob cap. 20. v. 11. *Ossa eius* (id est peccatoris inueterati) *replebuntur vitiis adolescentiæ suæ, & cum ipso in puluere dormient.* Nempe adolescentiæ vitia, quæ cum ætate adolescunt, non tantùm durant vsque ad senectutem, sed vsque ad sepulcrum videntur perdurare. O grandem exaggerationem! Quo enim modo fieri potest, vt adolescentiæ vitia perseuerent vsque ad sepulcrum? Numquid hominis caro putrida, & fœtens adhuc florebit ad gratiam? proculcatum corpus superbiet ad gloriam? fortè ambibunt honores emortua membra, & ad puluerē redacta? Quid? frigida ossa vel in sepulcro ardebunt intestino lasciuiæ incendio? Quo ergo pacto verè potuit dicere Iobus, quòd ossa peccatoris ab adolescentia peccare adsueti, adhuc in sepulcro retinebunt adolescentiæ vitia? In senecta id fieri non potest, & fiet in sepulcro? Profectò qui in adolescētia à peccandi consuetudine fecit sibi vitij naturam vel in senectute eam non deponit: sed qui annis vetulus est, vt iuuenis viget ad peccandum; & qui in sepulcro cadauerescit, adhuc vigere dicitur adolescentiæ vitiis. Nempe qui in frigidâ senectâ iam caducus, & capularis est, iuuenili vigore adhuc vigere dicitur ad delinquendū. Tantus est enim vitij vigor, quem alit inueterata consuetudo, vt à senectute iuuenescat! Vndè rectè inquit Iob: *ossa eius replebuntur vitiis adolescentiæ suæ*, Vel vt scribunt Septuaginta: *Ossa eius replebuntur adolescentia suâ, & cum ipso in puluere dormient.* Ac si adhuc in cadaueris cineribus ardeat viuidus peccandi igniculus, qui ab adolescentiâ per consuetudinem vires auxit, nec senuit cum ætate, nec ferè moritur cum corpore, sed adhuc quasi viget in sepulcro.

Græcus.

Peccandi consuetudo vel in cadauere durare hyperbolicè dicitur.

Iob.

Septuagin.

Remigius ad caput 17. Lucæ prauam consuetudinem vocat *Peccatorum passiones.* Porrò passiones hominis vehementer illum instigant ad malitiam: nam passio audacia est ad peccandum, & temeritas ad delinquendum. Simile quid cense de prauâ consuetudine. *Es la mala costumbre otra nueua passion fuera de las que acompañan a la concupiscencia.* Nam habitus ad peccandum æmulus passionum est, & quasi nouus concupiscentiæ fomes. Nisi velis *passionis* nomine hìc intelligi inualentiam, seu languorem ad bonum operandum à nonbona consuetudine profectum. Quia homo, qui vitioso habitu imbutus est, etsi ab habitu iustitiæ iuuenescat vigore gratiæ; attamen à praua consuetudine adhuc debilis, & languidus est ad virtutem. Lucæ 13. v. 11. *Ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem, & octo: & erat inclinata, nec omnino poterat sursū respicere. Quam cùm videret Iesus vocauit eam ad se, & ait illi: Mulier dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est.* Addubitant interpretes, cur si hæc mulier tot annis assuefacta curuitati, verbo Christi Dei perfectè sanata fuit, non surrexit statim, sed expectauit donec Saluator porrigeret illi manum, & illam sublecuaret? Num vbi primùm Christus dixit; *Dimissa es ab infirmitate tua*, confestim sanata non est? Minimè, nam Christi sermo operatorius erat: ipse enim dixit, & facta sunt. Quid ergo expectat Christi manum, quæ Christi ore iam sanata fuerat? Profectò hæc mulier vetusto morbo laborabat, octo, & decem annis inclinata erat ad terram; & ita tametsi verbo Christi sana, adhuc quasi non eualeret ad surgendum, medicam Christi manum expectat: S. Gregorius in Catena sic præfata verba eleganter enucleat: *Mulier dimissa es ab infirmitate tua, & imposuit illi manus, & confestim erecta est. Vsitata culpa obligat mentem, vt nequaquam surgere possit ad rectitudinem. Conatur, & labitur, quia vbi diu sponte persistit, ibi cùm noluerit, cadit.* Nempe vsitata culpa, seu vitium à longa consuetudine inueteratum, sic hominem inclinat, & curuat ad terram, vt adhuc Dei imperiali voce sanatus, quò resurgat ad cælum, eget auxiliari Dei manu, ac si necdum perfectè sanus esset. Surgere potest, quia liber est, & quia sanus à culpa est: at ab vsitata culpa, & nequam habitu, ita quasi ligatum arbitrium est, vt *nequaquam surgere possit ad rectitudinem*, (id est, vix resurget,) nisi etiam præter sanitatem adhuc Christus porrigat illi manum, vt resurgat. Tanta est consuetudinis vis!

60. Remig. Consuetudo alia passio est seu fomes ad delinquendum.

Lucæ.

Gregor.

Danielis. 4. v. 12. magnus ille Rex Baltassar, qui & Nabuchodonosor nominatur orbis imperio, & regalibus diuitiis, & deliciis inclytus, ob insignem, quo superbiebat fastum, dementatus est, regno, & arbitrio priuatus; ad terram pronus, tanquam muta animantia, transegit septem omninò annos. Hæc sunt verba diuinæ sententiæ: *Alligetur vinculo ferreo, & æneo in herbis, quæ foris sunt, & cum feris pars eius in herba terræ.* Quis non miretur Regem potentem regno, & virium robore, & à furore, quo agebatur, valentiorem, catenis ferreis, & æneis obligari herbis syluæ? Profectò vel inualidus, & eneruis puer alligatus herbis, illas facilè auelleret, & liber abiret quò vellet. Quid prodest

61. Daniel. Consuetudo est quasi catena ferrea alligans herbaceis

dest catenis ferreis vinciri, si herbaceæ imbecillitati alligatur? Marmoreæ, aut æneæ columnæ potius alligandus erat herbaceis funibus constrictus; non ferreis catenis herbæ ad resistendum imbelli. Lyranus, cui subscribit Fernand. visione 12. comment. 2. §. 2. per hæc vincula intelligit sententiam, & decretum Dei. Alij pœnam, seu afflictionem Regis interpretantur: Malo cum communiori sententia verè ferreas, & æneas catenas accipere, quibus herbis solidè alligatur Rex per totum septennium. Sic enim bene significat Daniel non bonæ consuetudinis validam vim, quæ vel insipidis herbis alligat hominem, vt herbaceo, & fatuo cibo pascatur, relictis deliciis cibi cælestis. Tanta est vis vsitati, & inueterati vitij, vt homo contempto virtutis sapore obbrutescat, & delicietur in vitij herbis, quibus velut bellua assueuit, vt consuetudinis vinculis ferreis, & æneis illi alligetur. O diram praui habitus tyrannidem! ô læsam (etsi non extinctam) libertatem, à consuetudinis liberá coactione! Præstigiatum speciem præfert, & incantamenti genus videtur potentissimum Regem consuetudinis inolitæ ferreis catenis alligati herbis Saltus, quasi æneæ columnæ. Zosimo vitiis inueterato sic scribit sanctus Isidorus Pelusiota, aliàs à me expensus lib. 1. epistola 134. ***Nec regnum te incitat, nec gehenna rursus terret: feram & indomitam belluam incantamus.*** O vitiorum præstigias! Heu! fuge tu praui habitus incantamentum, excantatus potentioris gratiæ carmine: cuius præcipua laus est inueteratam consuetudinem interrumpere; abolere, miraculum.

(Margin: Lyran. Fernand. — Isidor. Pelusiot.)

---

§. XIV.

Culpata criminibus conscientia docet alienam conscientiam culpare temerarie.

63. 1. Cor. — S. Paulus 1. Cor. 4. v. 3. adhortans Corinthios ne de aliorum moribus, & vitâ iudicent, hoc vtitur argumento: *Neque me ipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum.* Huius rationis vim audi ex aureo S. Chrysostomi ore, qui inibi ait: *Quòd si in quibus ipse peccaui, nihil certo mihi conscius sum: quo pacto dignus fuero, qui de aliis feram sententiam? Qua ratione si res meas non satis exploratas habeo, alienas potero iudicare?* Nempè, si Paulus non satis vel seipsum perspectum & exploratum habet, vecordes erunt Corinthij si præsumant aliorum recondita cordis secreta, & mentis recessus iudicare. Silicet qui seipsum iudicare nequit, quomodo alios iudicare poterit? A se discat alios non iudicare; imò à se discat alios iudicare. Nemo nisi non bonus malè de aliis censet. Qui alios temerariâ audaciâ prauè iudicat, aut non bonus est, aut malus erit in eâ re, quam iudicat. Vtrumque probo.

(Margin: Chrysost.)

64. Ad Rom. Qui alios iudicat, illius criminis reus putatur. — Ad Romanos 2. v. 1. *Inexcusabilis es, ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas; eadem enim agis, quæ iudicas.* Vulgò interpretes existimant, hominem ad temerè iudicandum facilem, iusto Dei iudicio permitti, vt labatur in similia flagitia his, quæ temerè in aliis notauit. Vnde ait Apostolus: In quo aliú iudicas, te ipsum condemnas, nempe ad similia flagitia perpetranda: quasi temerarium iudicium, non tam de aliorum culpis, quàm de propriis sententiam ferat: nam certissime incurret in ea delicta, quæ in aliis iudicauit: quasi censura alieni casus sit prophetia, & certitudo cadendi. Ad id probandum adducam elegantem, & perdifficilem Iobi locum, qui cap. 1. v. 5. quando eius filij mutuis conuiuiis fouebant fraternum amorem, tam erat tunc sollicitus, vt offerret holocausta pro singulis, aiens: *Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis.* Verba planè impedita, & quæ sapienter expediuit Sanctius ibi, negationem priorem repetens, vt sensus sit: quod sollicitus erat Iob, timens ne fortè peccauerint filij eius, & ne benedixerint Deo in cordibus suis. Nimirum timet ne filij eius peccauerint in intimo cordis secessu: suspicatur enim filios deliquisse mente & intentione: & in re bonâ non bonam habere intentionem. Hæc videtur germana loci commentatio. At timeo ne Iobus nō benè censens de intentione & mente filiorum, suspectus sit ipse non bonæ mentis in bonis operibus: nam qui mentem aliorum iudicat, reus erit ipse non bonæ mentis. Vnde cùm malus Dæmon infrà v. 7. audiens ex ore Dei Iobi laudes, inquit; *Tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.* Nempe si Iobum afflixeris ærumnis, planè explorabis, quòd in faciem, hoc est, extrinsecùs & palàm benedicet tibi: secùs clam, hoc est, in mentis arcano recessu. Expensione dignissimum est, quòd cùm Dæmon culpare vellet Iobum, & illum corā Deo dehonestare, nullum repererit exterius delictum, quo illum deuenustaret, sed ad mentis delicta confugerit, cuius latebris par ipse non est. Certissimè asserit Iob non benedicturum Deo in corde suo si tentatione pulsetur. Vnde id tam certò scis, astutissime Dæmonum? quis tibi indicauit Iobum non benedicturum Deo in corde suo? præstaret quidem, si illum accusares de aliquo crimine, quod extrinsecùs perpetrauit, non de crimine perpetrando in abdito cordis secreto: illa enim certiora forent. Verùm enimuerò sciebat Satan Iobum timuisse ne eius filij in piis, quæ alternabāt, conuiuiis non benedicerent Deo in cordibus suis; vnde callidus Dæmon ferè exploratum habuit, ipsummet Iobum, qui id iudicauit, in faciem benedicturum Deum, non ita in mente, & intentionis secretò. Scilicet quod suspicatur Iobus de filiis, id vsque adeò indubiè suspicatur Dæmon de Iobo, vt certò affirmet Iobum non benedicturum Deo in corde, quia ipse iudicauit filios non benedixisse Deo in corde. Nam, *In quo iudicas alterum, teipsum condemnas.* Quod videre licet hîc v. 13.

(Margin: Iob. — Sanct. — Iob.)

65. Iudicium temerarium de se iudicat idem crimen. — At hæc Paulini loci expositio quibusdam commentatoribus non valde placet: nam frustrà ob id dicitur homo *inexcusabilis.* Item absque energia additur: in quo iudicas alterum, te ipsum condemnas: nemo enim ob delictum non factum, sed faciendum, condemnatur. Vnde perplacet quorumdam commentum: quod qui peccatum aliquod de aliquo temerè iudicat, iam illud delictum in se expertus est: & ex propria conscientia iudicat alienam. Sed non est explicatu facile in hac sententia, quomodo verum sit, vt qui alios luxuriæ (exempli causâ) notat, agatur ipse Veneris stimulis: & qui superbiæ, aut auaritiæ alios culpat, & ipse quoque turgeat inanis gloriæ, aut lucri cupiditate: nam castus luxuriosos, & humilis superbos, & pecuniarum contemptor auaros notare solet. Ergo non rectè dixit Paulus: *In quo*, id est, in eo crimine, quo alios temerè notas, te ipsum tunc condemnas, vt reum eiusdem criminis. Verùm rectè ait Paulus:

Eadem enim agis, quæ iudicas. Scilicet à mala tua conscientia discis alienam. Iniquitas & malitia, quam tu experiris in te, te quasi manu ducit, vt simile flagitium præsumas in aliis. Nam conscientia sincera & candida suspicax non est: neque enim in aliis suspicatur malum, quod nunquam in se experta est. Hanc expositionem eleganter insinuat Tertullianus Apolog. cap. 8. Nimirùm inaudita, & nefaria crimina Gentiles obiectabant Christianis, quam suspicionem sic in ipsos Gentiles retorquet Tertullianus, aiens: *Qui ista credis de homine, potes & facere. Tu homo es, & ipse quod & Christianus, Qui non potes facere, non debes credere.* Ecce dissimulanter culpat Tertullianus Gentilium cōscientiam similis flagitij, ac illud, quod temerè iudicant: nam si ipsi Gentiles non possent committere, id est, aliquando non commisissent eiusmodi delictorum monstra, nequaquam præsumpsissent, id commisisse Christianos. Enimuerò suo temerario iudicio satis superque indicant se reos esse criminis quod Christianis impingunt, atque adeò suo temerario iudicio se arguunt, & planè condemnant: *In quo enim indicas alterum, te ipsum condemnas.* Concinit Tertulliano Minutius Felix in Octau. in casu simili aiens: *Nemo hoc potest credere, nisi qui potest audire.*

Tertull.

Minut. Fel.

66\. Ioannis 13. v. 25. Dixit Iesus se tradendum ab aliquo ex Discipulis. Cui dixit Ioannes: *Domine, quis est?* Tunc respondit Christus: *Cui ego intinctum panem porrexero: & cùm intinxisset panem, dedit Iudæ.* Quod euidentius signum proditionis potuit dari? Quis neget ex hoc euidentissimo signo Ioannem planè cognouisse Iudam fuisse proditorem? nam truncus foret, qui id non cognouisset euidenter. Et tamen Ioannes ait, se & cæteros Apostolos id ignorasse, aiens statim v. 28. *Hoc autem nemo sciuit discumbentium.* Mirum est, quòd Ioannes id ignoraret, quæ non tantùm esset hebetudo, sed amentia. Audiendus est S. Chrysost. hom. 71. in Ioannem, sic aiens: *Hoc autem nemo sciuit discumbentium. Numquid & Ioannes? Neque ipse: neque enim putauit discipulum in tantam prorupturum iniquitatem. Cùm enim longè à tali scelere abessent, neque de aliis suspicabantur.* Quid præclarius ad hanc rem? Nempe Ioannes à Christo audierat, illum esse proditorem, cui daret Christus intinctum panem: mox intingit panem, & dat Iudę ante oculos Ioannis; & nihilominus Ioannes non suspicatur Iudam esse proditorem: nam cùm ipse longè aberat à proditione, de nullo suspicatur proditionem, etsi oculis videat euidentissima proditionis indicia: plerumque enim nemo facilè potest credere alienum facinus, nisi qui potest facere. A propria conscientia discitur aliena: & propria peccata indicium sunt iudicandi aliena: nostra non bona conscientia aliorum reatus est: sanctissimus quisque suspectus est vitij apud flagitiosos.

Ioann. Qui nescit in se aliqua delinquere, nescit iudicare.

Chrysost.

§. XV.

Apud homines nemo satis innocens est, de quo an sit innocens quæritur: ipsa delicti inquisitio, præpropera damnatio est.

67\. ONerosa est legisperitorum officina, hominibus clanculùm insidiatur, dum auxiliari palàm intentat: vindiciæ, aut vindictæ litigantibus lenocinantur, vt sensim allectos conserant, vt Gladiatorum paria, ad luctam, ad vibices, ad cædes. Profectò Iudicum subsellia reos aut miseros innouiunt, aut faciūt; vel litigatores consumunt, vel dānant: nam etiam quos absoluunt, priùs consumpserunt ministrorum impensis, anxiâ sollicitudine litigandi, & (quod grauius est,) disquisitione delicti. Serò absoluit iudicis sententia, quem prius vel ipsum iudicium prædamnauerat. Itaque apud homines nullus reus plenè absoluitur à reatu delicti: nam saltem census absoluti in iudicio, damnatus fuit ad impensas litis, eius honor disquisitione deuenustatur: omnis inuestigatio delicti species reatus est, quem nunquàm eluit, quantumuis in iudicio vincat. Neque enim sententia iudicis absoluere valet, quem iudicis suspectum iudicium, & inhonora reatus disquisitio culpauit. Nam delicta qui discutit, prodit: & dum criminalis agitur causa, tot sunt venena, quot officialium ingenia; tot dolores, quot causæ colores; tot pernicies, quot litiū species. Quin & omnis iudex ab officio censor est. Censorum autem vel ciuilitas suspecta est de censuræ dedecore. Hebræa gens, quæ multis retrò seculis per Patriarchas seu familiarum principes regebatur, mox per Iudices gubernata est, vt constat ex toto libro Iudicum; exinde Reges acceperunt Imperij sceptrum; tandem penès sacerdotes fuit regia potestas. Sed infelicissimum omniū fuit regimen sub iudicibus, quos Critas nominat Tertullianus Græco vocabulo, sic scribens in Scorpiaco aduersus Gnosticos cap. 3. *Postquam instituit super illos Deus Critas, quos Censores intelligimus; sed neque istis obaudire perseuerauerunt.* Nam omnis Censor, (quoscunque iudices appellat Censores,) etiam dum absoluit, censet; omnis autem censura deuenustat, dedecorat, culpat. Mallem ego malè non litigare in iudicio, quàm bene absolui à Censore: nam suspicio reatus, præpropera & irreuocabilis damnatio est.

Inuestigatio delicti culpat innocentem.

Iudic.

Tertull. Omnis iudex criticus seu censor est.

Ioannis 5. v. 22. ita fatur Christus Deus de plenâ & legitimâ iurisdictione quam habet in homines: *Neq; enim Pater iudicat quenquam: sed omne iudicium dedit Filio.* Magna quæstio est apud Sanctos Ecclesiæ Patres, quo vero sensu dici possit, Patrem neminem iudicare, sed solum filium, cùm Theologorum sit dogma; opera *ad extrà* à tota Trinitate procedere. Quid est quod Pater Deus neminem iudicare, id est, damnare dicitur, (nam iudicium pro condemnatione sumitur, vt sapienter interpretes in cap. 3. Ioannis.) sed solus Christus? Quis nisi hæretico priuilegio neget Patrem Deum plures damnasse? quin & neminem iudicauit seu damnauit Christus Deus, quem Pater non vnà condemnet. Quæ est ista specialis damnatio reorum, à qua eximitur Pater, quæ tota est penès Christum, qui Deus homo est? Maldonatus ex Augustino lib. 1. de Trinitate cap. 13. & lib. 50. homiliarum, homilia 22. & ex Beda, sic grauissimæ difficultati satisfacit. Pater dicitur neminem iudicare, non quod reuera non iudicet: quicquid enim vna persona facit extra se ipsam, vt Theologi affirmant, omnes simul personæ faciunt: sed quia non iudicat, sumptâ personâ iudicis, quæ ab omnibus, quos iudicat videatur, cum illis loquatur, sententiam verbis proferat: denique externo ritu, formâque iudiciali non iudicat; inde dicitur, neminem iudicare. Quòd Maldonatus dixit: *Pater non iudicat quenquam, &c. quia externo ritu formâque iudiciali non iudicat.* dixit S. Augustinus nuper allegatus, his verbis: *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: quia iudex in forma filij hominis apparebit, quæ forma non est Patris sed Filij.* Scilicet ideò Pater nullum hominum in

68\. Ioann.

Neminem damnare dicitur, quinō discutit crimen, sed cō. demnat.

Maldon. August. Beda.

Aug. 69.

in die iudicij damnare dicitur, non quia non damnet reprobos simul cum Filio, & Spiritu sancto; sed tantùm tribuitur Filio, hoc est, Christo reproborum condemnatio, quia Christus homo est, & ita externo ritu, formâque iudiciali res agetur. Proferetur liber scriptus, præsentabuntur testes, vrgebunt accusatores dæmones, fiet delictorum disquisitio, & sic iudiciali & externo ritu negotium seculorum tractabitur. Benè ergo Pater, qui ira neminem iudicat; sed solâ intellectus perspicaciâ,& occulto voluntatis nutu, nullum condemnare dicitur, sicut Filius,Deus homo, Christus inquam, qui non tantùm reprobos damnabit, cùm fulminet sententiam, qua feralibus gehennæ incendiis destinantur reprobi; sed iudiciali ritu, qui præcedit condemnationem, & accusatione dæmonum, & testium depositione, &facinorum disquisitione, præmaturè damnat, & anticipatâ censurâ condemnat. Nam delicta, qui discutit, prodit; & iudicium de crimine obiecto, præpropera sententia est, & præmatura damnatio. Pater verò qui de nullius crimine sic disquirit, neminem damnare dicitur, tametsi vltimam damnatorum sententiam cum Filio decernat.

70. Lucæ. Redeat iterum,semel & iterum ventilatus aliorsùm locus ex Lucæ Euangelio,cap.16. v. 1.Homo quidam erat diues, qui habebat villicum: & hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius. Et vocauit illum, & ait illi. Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare.Profectò nimis seuerè actum est cum hoc procuratore seu Oeconomo; imò inconsultè; siquidem ex sola rumorum accusatione, remouetur ab officij dignitate priusquam citetur ad iudicium, audiatur palàm accusatio, sistantur testes, fiat reatus disquisitio; & tandem ipse pro se alleget. Iniustè amouetur ab officio, antequam liquidò constet de obiecta Dominici census clancularià rapinâ. Quod rectè aduertit S. Chrysologus serm.125. his verbis: *Redde rationem villicationis tuæ, iam enim non poteris ampliùs villicare. Tam pius tam seuera cur iungit? Cur antè à villicatione submouet, quàm rationem agnoscat?* Malè ab officij dignitate submouetur, de quo nondum scitur,an mereatur depositionem.Vtrumque ex alterutro redarguitur, aut non prius disquisiisse de crimine,antequam submoueret,aut submouere antequam disquisiisset. Nam seruum deposuisse ab officio, serui condemnatio est. Semper autem innocentem damnat, qui ante criminis inuestigationẽ condemnat:nam vacante ex inquisitione notitiâ, vnde depositionis iustitia defenditur? Malè præcurrit sẽtẽtia disquisitionis notitiam. Verùm vindicandus est ab iustitia hic homo diues,qui ex omnium interpretum sententiâ Deus est, & inde iustus,quin & misericors. Quæ ergo misericordiæ pietas elucet in hac prædamnatione? Planè fugit humanam sapientiam; Sed non latuit acutissimam S. Chrysologi aciem, ad res diuinas perspicacissimam. Dixerat serm. illo 125. *Cur antè à villicatione submouet quàm rationem cognoscat?* Et respondet serm.proximè sequenti: *Euasit certas discussionis angustias.* Vide oculis huius opulenti hominis, id est, Dei misericordiam, dum præproperè submouet seruum ab officij dignitate, ante delicti discussionem, non quasi damnans, sed præmaturè liberans *à certis discussionis angustiis.* Quæ non est anticipata damnatio, sed festinata absolutio à criminis disquisitione,quæ magis culpare solet reum, quàm sententia condemnationis. Sic enim solet esse indecora criminis obiecti inquisitio exposita vulgari cuiusuis inuidiæ, & maleuolentiæ, vt species sit absolutionis velut damnare ante disquisitionem;nam condonantur *Certæ discussionis angustiæ,* præ condemnatione quodammodò formidabiles. Præstat sæpè pati sententiam iudicis Censoris, quàm censuram obuij calumniatoris. Hîc v. 15. satis proditur Iudithæ facinus disquisitione eunuchi Vagao.

[Margin: Chrysol. — Sæpè leuius ferit condẽnatio quàm disquisitio criminis. — Chrysol. — Iudith.]

71. Innocentia apud homines, & virtute constat,& felicitate. Virtus est, hominem innocentem esse; sed felicitas est de eius innocentiâ non quæri, non disquiri mores ad reatum indagandum. Nam etsi inquisitio nòn semper famam denigret, saltem infuscat suspicionis fumo, & disquisitionis fuligine. Sollicitus Sponsus, vel quicunque loquitur Canticorum 8.v. 8. de sponsæ sororculâ maritandâ, sic fatur: *Soror nostra parua, & vbera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Quid timent cognati vel agnati huius venustæ puellæ? cur illos sollicitat cura de illâ collocandâ viro? Quid est puellam alloqui? nam eiusmodi loquela valde illos angit.Hebraica exemplaria non habent, *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Sed ita *Quando sermo instituetur de eâ, vel contra eam.* Vnde apud Sanctium ibidem: Auctores *aliqui ad tempora referunt, quibus de hâc puellâ viro collocandâ, agendum est: Vbi liberius in alicuius ingenium, mores, & ætatem inquiri solet:* Hanc ingenij,& morum disquisitionem sic cognati timent de bene moratâ puellâ, vt quasi consilij impotes, nesciant, quid consilij tunc capiant.Non quòd timeant de ingenij bonitate, & morum elegantiâ sinistrè fore censendum: non enim tam verentur censuram, quàm inquisitionem. Siquidem idem reputant, quod id perquirendo, *Sermo instituatur de eâ,* ac *sermo instituatur contra eam.* Nam vt sententiosè dixit Cestius Pius apud M.Senecam lib. 1. Controuersiarum Controu. 2. *Nulla satis pudica est, de quâ quæritur?* Nulla est satis proba apud homines,de cuius probitate disquiritur.Tam enim est tenera honoris & famæ valetudo, vt suspicione deuenustetur, discussione prodatur: discussio enim censuram præcurrit, & præmaturè damnat, vel quem omnium sententia absoluit: nam delicta qui inquirit, prodit; nullúsque opinione hominum,est satis innocens, de quo quæritur.

[Margin: Cantic. — Sanct. — Cestius. Senec.]

§. XVI.

Amico simulato nullus infestior hostis.

72. Mitissimus semper Dauid, & qui æquo animo tulit Saülem palàm desæuientem, & Absalonem aperto Marte furentem in ipsum, & bene meritum,& parentem amantissimum: quasi iam succensus impatientiæ febri languet; & suæ impatientiæ excusationem obtendit, Scilicet ab eo, quem amicum existimabat, exagitari: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique.* Psalm.54. vers. 13.Pende illud *sustinuissem vtique.* Quasi dicat: inimicus palàm inimicitias gerens non tantam infligit plagam,quæ tolerari non possit; nam mei protegendi ab hostili manu sedula mihi cura est: at ab amico clanculùm inimicitias agente, quis sibi caueat? tam ferit crudeliter, vt magnitudo vulneris excuset impatientiam, & patientissimo cuique quasi ius faciat impatientiæ. *Si inimicus meus, &c. sustinuissem vtique.* Quippe

[Margin: Amicus simulatus est infestior hostis. — Psalm.]

inimicus amici perſonâ indutus infeſtior hoſtis eſt. Vnde Saul infeſtior Dauidis hoſtis eſſe dicitur, quàm Goliath, quod notauit Baſilius Seleucus Orat. 15. & addit cauſam: *Cogitatio inimica Saulis animo tegitur; eſt crudelis, maleuolentiæ plenus, amicitiæ laruâ loricatus.*

Baſil. Sel.

73. Geneſ. Inimicitiæ cognitæ ſeruant.

Geneſ. 47. v. 34. Accitum in Ægyptum patrem Iacobum vnà cum tota familia tot Patriarchis, & Regibus fœtâ, excepit Ioſeph amantiſſimè, vt par erat, & inducit patrem ſuum, & fratres, vt ſalutatū eant Pharaonem, & palàm profiteantur ſe eſſe paſtores ouium. Aduerte ad cauſam: *Cúmque vocauerit vos Pharao, & dixerit: quod eſt opus veſtrum? Reſpondebitis: viri paſtores ſumus ſerui tui ab infantia noſtra. Hæc autem dicetis, vt habitare poſſitis in terra Geſſen.* Et ſubdit: *Deteſtantur enim Ægyptij paſtores ouium.* Hæccine cauſa in mentem venire potuit viro ſapienti? Omitto cauſas, aut odij, aut contemptus in paſtores; quas expoſitores vbertim afferunt; ſcilicet quia Ægyptij adorant oues; deteſtantur paſtores, qui eas mactant: aut quia Ægyptij ſuperbiſſimi ſunt, & ita contemnunt humile paſtoritij muneris miniſterium. Num bene conſuluit Ioſephus Patri ſeni, & fratrum, & nepotum nobili populo, tradens illos Ægyptiorū odiis, imò, & deteſtationi, aut contemptui ob humilitatē miniſterij paſtoritij? Adhuc proculdubio iniuriarum memor inimicitias alit animo Ioſephus. Imò nunquam induſtrior, amicitior nunquam. Præuidebat præſagâ futuri mente inteſtinas inimicitias inter Ægyptios, & Iſraëlitas, quas vt propheta pòſt prædixit, & vt cautus nunc præcauet. Diſcedite in terram Geſſen, procul eſtote ab Ægyptiis, ne coniunatis cum eiuſmodi gente. Odio vos habeāt, quin, & deteſtentur, hoc ſedulò curo; ſcio planè veſtros inimicos eſſe nunc, & fore in poſterum; ne occaſione contubernij, aut conuictus amicitias ineant vobiſcum, nam erunt atrociores inimici ſub ſpecie amicitiæ. Nunc præcido omnes amicitiarum occaſiones, & cauſas, & id vnum prætendo, vt quos ſcio verè inimicos, palàm oderint vos. Ægyptiorū odium vos ſeruabit à ruina. Quiuis ſibi cauet ab hoſte; ab amico diſſimulato, nemo. *Reſpondebitis, viri paſtores ſumus; deteſtantur enim Ægyptij paſtores ouium.* Nam odia occulta ſub amicitiæ ſpecie vulnus efficiunt incurabile; at palàm ſæuientia ſeruāt à vulnere. *Ipſa conteret caput tuum* ait Deus ſerpēti, qui Euam decepit. Et hæc verba tranſtulit Auguſtinus: *Ipſa ſeruabit caput tuum.* Idem ſonat S. Auguſtino *conteret*, & *ſeruabit*, nam hoſtis prædictus contriturus caput, caput ſeruat: nam ab inimico aperto, facilis cautela eſt.

Aug.

74. Deuter. Optandum eſt vt inimicus neget inimicum.

Magnificis verbis benedicit Moyſes moribundus, Deuteronom. 32. v. 29. Iſraëliticum populum: *Beatus es tu Iſraël, quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in Domino? ſcutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ:* ſubdit: *Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.* Hæreo in his verbis. Quidnam eſt: Negabunt te inimici tui? Inimicus quomodo negare poteſt inimicum? Imò amicus cùm ab amicitia deficit, & inimicū induit, negare dicitur amicum ſuum. Hiſpane dicimus: *Negaron me en eſta ocaſion mis amigos.* At inimicus non negat inimicum ſuum. Quænam hæc benedictio, qua Moyſes beat Iſraëliticam gentem? Ad hæc, quorsùm dicitur: quia negabunt te inimici tui, tu illos detriumphabis? Profundè ſatis: hæreo verbis Moyſis, *Negabunt te inimici tui.* Id eſt, inimici tui priùs te confitebantur, & vt amici ſeſe vobis ingerebant, & cùm nihil mali ſuſpicabamini, malum vobis exitiale imminebat. Hanc benedictionem Deus hodie vobis impertit, ſcilicet, Inimici non te confitebuntur vt amici, *ſed negabunt te inimici tui*, id eſt, deficient palàm à tua amicitia, nec clàm ſæuient ſub ſpecie amicitiæ, ſed apertè te oppugnabunt, tamen non expugnabunt; imò expugnabuntur à te, quia *negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.* Quaſi dicat: Non vincêris, ſed vinces, quia cum manifeſto hoſte, non cum hoſtili amico res eſt: opportunè inquit Caſſiodorus lib. 5. epiſt. 43. *Grauiter dolet iniuria, quæ contingit inſperata; etſi inde proueniat dolus, vnde credebatur auxilium.* Grandi benedictione beat populum Moyſes! ô vtinam per illam exularent à populo Dei omnes amicitiæ falsæ, & verè veræ inimicitiæ! ô quantæ & animorum, & corporum ſtrages vitarentur! Ergo cumulatiſſima Iſraëlis benedictio eſt carere ſimulato inimico extrinſecùs, intrinſecùs verò hoſte. Quin & celebris maledictio eſt inimici, furere iam nō poſſe ſimulato amicitiæ nomine.

Geneſ. 3. v. 15. Maledicit Deus ſerpenti, & ſic inquit: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem.* Prægrauis ſi quidem maledictio eſt, & infeſta ſententia dæmoni agere inimicitias cum imbelli fœmina, & iam deuictâ ſemel. Quis non rideat ad hanc pœnam? Auſpicatus fuit à victoria bellum, & inimicitia cum profligato hoſte nomine ſupplicij irrogatur ſerpenti? Imò hæc ſententia in Euam ſæuit magis; nam grauius erit victæ fœminæ cum Diabolo inimicitias gerere, quàm diabolo cum fœmina à natura, à ſexu, à caſu prorſus imbecilla. Et tamen Deus hanc ſententiam in ſerpentem fulminat, acrem quidem, & peracerbam. Audi Rupertum lib. 3. in Geneſ. c. 19. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, &c. Hoc a fraudibus inimicitiæ differunt: quòd fraudes pacatam ſermonis, vel cuiuſlibet rei prætendunt ſuperficiem. Inimicitia vero manifeſtam contrarietatis habent intentionem. Conſtat autem, quod ſubdolus diabolus in ſerpente mulieri non tanquam armatus aduerſarius occurrit, ſed tanquam fidus conſiliarius lateri eius in via ſe adiunxit. Cum igitur dicit Deus: Ponam inimicitias inter te, & mulierem, profectò magnum gratiæ ſuæ opus promittit, quod victorem diabolum, qui vicerat fraude, victa tum mulier vincere quoque debeat fortitudine.* Quid luculentius? Dæmon etſi naturâ, & viribus potens, & potentior, imò inſolentior à victoria, vincetur ab Eua imbelli fœmina, & victa, quia non ſimulatâ amici ſpecie, ſed palàm agendum eſt cum illo, tanquam cum aperto hoſte. Iam non fraudibus, vt cum amico, ſed manifeſtè, vt cum hoſte aget mulier. Et quæ victa fuit fraude à ſerpente, ſerpentem aperto marte certantem, etſi victa, glorioſè vincet, & ſerpentem detriumphabit. Hæc maledictio ſerpentis eſt, & Euæ benedictio; ſicut & illa Moyſis: *Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.* 75. Geneſ. Hoſtis diſſimulatus eſt terribilis.

Non ſæuior plaga, quàm quæ ab amico eſt. Luc. 4. v. 34. Adducitur ad Ieſum homo quidam habens dæmonium immundum, quod exclamauit voce magna dicens: *Sine: Quid nobis, & tibi Ieſu Nazarene? veniſti perdere nos?* Beda ſic commentatur hunc locum: *Quaſi dicat Dæmon: Paululum à me vexando quieſce, cui nulla eſt ſocietas cum noſtra fraude.* Nempe ait Dæmon ad Ieſum: quomodo me tantùm fatigas, & torques, ſi ex tuis non ſum? ſi nulla tecum amicitiâ iunctus ſum? Nec ſolet, nec poteſt ſic vexare, qui inimicus eſt: dolorem, & vulnus, quo me feris, adeò acerbum eſt, vt videatur eſſe vulnus amici diſſimulati, non inimici manifeſti. Non potuit dæmon exaggerare malum, quo à Chriſto vexabatur, niſi publicaret, ſe videri affligi 76. Luc.

Beda. Grauius vulnus ab amico.

affligi vulnere amici, non hostis; hæc plaga amici simulati, aut inimici dissimulati videtur esse. Plagâ dissimulati hostis, & simulati amici feritur hîc vers. 16. Holophernes. Iudith.

§. XVII.

Bonum exemplum animata lex est, velut prophetia imitationis, & maturum Euangelium.

77. IN re virtutis nihil præstabilius quàm bona bonorum exempla, quæ pietatem allinunt, probitatem spirant, virtutes impertiunt, & sanctitates imprimunt: nam probum exemplum exemplatis virtus est, illex ad virtutem, fomes pietatis, religionis thesaurus, & *virtutis promptuarium*, vt vocauit Basilius Seleuc. Orat. 16. *Quorum actiones sunt nobis pro legibus*, inquit Clem. Alexand. 2. Strom. Enimuerò verba habent suadelam, exempla violentiam; nec tam videntur suadere, quàm cogere ad virtutem. Scitum est lib. de Abraham Philonem appellasse pia Abraham exempla, *leges exemplares*. Et mox: *Fuerunt enim illi animatæ, rationalésque leges*. Et de eodem Abrahamo sic ait S. Zeno serm. 3. *Cuius conuersatio lex fuit*. Sanè sanctiones scriptæ, emortuæ leges sunt, nec tam videntur leges, quàm legum cadauera, cùm nihil vitale spirent, nihil non mutè loquantur, nihil viuidè operentur. At bona exempla, exemplares leges sunt, rationales, & animatæ, quæ vigorem spirant ad opus, quod exemplari iussione certissime impetrare solitant. Verùm quia lex quantumuis rationalis, & viuida non semper debitum sibi obsequium extorquet, (nam sæpè hominum peruicax contumacia sanctiores leges violat,) adiecit Tertullianus lib. de exhort. Cast. cap. 4. pia Sanctorū exempla prophetiæ habere vim, sic scribēs: *Propriè enim Apostoli Spiritum sanctum habent, qui planè habent in operibus prophetiæ efficaciam, & virtutum, ac documentorum linguam*. Et quidem prophetiæ veritas, veritas fidei est, eâdem certitudine pollens, ac cæteræ fidei veritates cùm eâdem nitatur auctoritate ad assentiendum. Vnde in Prophetarum æuo, fide certum erat, Virginem pariturum Christum Deum, Verbum diuinum assumpturum carnem, & cætera, quæ præsagâ mente vaticinati sunt Prophetæ. Hæc est prophetiæ efficacia, quæ certiorem veritatem, & certissimum rei euentum denotat. Pulchrè ergo Tertullianus certitudinem operis, ad quod bonum exemplum inducunt, exaggerans, inquit, esse in bonis *operibus prophetiæ efficaciam*. Nam sicut prophetia diuinam omnipotentiam obligat ad exequendum, quod prædixit Propheta: sic bonum exemplum diuinam misericordiam quasi adstringit, ad exequendum ad quod inducit, bonum. Adde quòd pium exemplum non modò allinit bonum opus videnti, sed illud imprimit, & diu, multúmque duraturum efficit, vt bellè notauit Basilius Seleuc. Orat. 14. sic de Abelo scribens: *Quem primum natura iustum genuit, silentio non pressit, sed contra res Abelis dilucidè deprædicauit, quemdam iustitiæ characterem posteritati delineans*. Profectò character Theologico idiomate indelebile priuilegium est, in æuum perdurans. Sic virtus à bono exemplo parta, diuturnior est, vtpote altè impressa, non à lingua, sed ab opere.

Basil. Seleu. *Exemplum animata lex est.* *Philo.* *Zeno.* *Tertull.* *Exemplum dicitur habere prophetiæ efficaciam.* *Basil.*

78. De Eunucho illo Reginæ Candacis ait Tertullianus lib. de Bapt. cap. 18. quod fuit *Scripturæ diuinæ impressus*. Non moror hæc verba, quæ aliàs expendi. Teneo tamen magnam hominis laudem, quòd eius facta, & præclara opera impressa sint Scripturæ sacræ. Sed maius quid dixit Paulinus de quodam illius ætatis laudatissimo viro: *Totum in te spirare Martinum, florere Clarum, maturari Euangelium, prædicabant*. Id est, adeò virtutis splēdore fulges, vt toto orbe notissima sint præclara augustissimæ tuæ sanctitatis exempla, quibus Clarum exprimis, Martinum spiras; quin & in te vno *maturari Euangelium* videtur. Quid est sanctis sancti viri exemplis *maturari Euangelium*? Num lento gradu, ne dicam, tardo, Euangelium stylo, & attramento exaratum graditur ad fideles? aut fidem suadet, aut perfectionem edocet? cùm verò Euangelium operibus exhibetur, *maturat*, id est, celeriùs vadit, & ocyùs currit? Ac si dicat Paulinus: Euangelium in chartis exaratum pigrè incedit; cùm verò operibus tuis impressum est; impigrè graditur, & *maturat* profectum. Nisi fortè sublimius quid excogitauerit Paulinus; aiens *in te*, hoc est, à tua sanctissima vita, & præclaris exemplis, *maturatur Euangelium*. Id est, Euangelium stylo, & attramento scriptum, quasi crudum, & quodammodò immaturum est; (nam verba sunt emortua, non animata operantis vigore:) cùm verò tota Euangelij disciplina in te, tuísque operibus viuit, & animatur, Euangelium video decoctum, mite, suaue, & vt semel dicam, *maturum Euangelium*, quia quod in charta erat quasi crudum, in opere tuo ad imitandum est conditum, & maturum. Vnde à tuis exemplis maturatur Euangelium.

Tertull. *Paulin. ep. 14.* *A bono exēplo maturatur Euangelium.*

79. Fœmina illa venustate, & luxu in Euangelio famosa, opportunè importuna in conuiuio accessit ad Christum, sed accessit retrò, fortè præcauens ne Christi Dei cautus pudor aliò deflecteret oculos, ne Magdalenæ pulchritudinem aspiceret. Aderat illa verecundiæ rubore venustior, lacrymarum gemmis ornatior, lenocinio pœnitentiæ famosior, & aspectum Saluatoris declinat. Verùm consultè apud se cogitans, se totam spirare pœnitentiam, & exemplares virtutes, sic inquit ad Christum recusantè fœminæ aspectū: *Corrige ad me aspectū*. Verba sunt S. Laur. Nouarensis hom. de Pœnit. Ac si dicat: olim declinabas, ô Iesu, videre venustæ fœminæ pulchritudinem impudentem, (ne viderêris videre fœminam venustam,) quæ de se illex esse solet non bonæ, voluptatis; nunc fige oculos in eâdem muliere à vigore pœnitentiæ pietatem exhalante, & exemplares virtutes palàm spirante. Quod si aliquando oculos iniecisti in meam pulchritudinem (fortè tunc merum hominem opinabatur esse Christum Deum,) quasi *corrige ad me aspectum tuum*: nam virtutes, quas mea pœnitentia publicè profert, & à bono exemplo imprimit, efficaces erunt ad quasi corrigendum aspectum humanum cuiusuis Prophetæ. Adeò enim potens est bonum exemplum pœnitentiæ meæ, vt vel sanctissimo Prophetæ (merum hominem existimabat tunc esse Christum,) correptionem pœnitentię imprimere valeret. Securè me potest quiuis homo intueri, plus enim illum mouebit ad virtutem bonum exemplum, quam fortè olim instigauit ad malum pulchritudinis illicium. Quid exaggeratius? Sic præclaræ sanctitatis exempla Basilius Seleuc. Orat. 8. appellauit *tesseram*. Tessera enim signum est, quo milites alicuius exercitus dignoscuntur à suis commilitonibus, quo dum manus cum hoste conserunt, internoscuntur à suis, ne mutuò se cædant. Itaque bonum exemplum *tessera est*,

Aspectus Christi corrigi dicuntur ad Magdalenam. *Nouat.* *Basil.* *Bonum exemplūest tessera ad virtutem.*

est, quâ secutè quis pericula obit, nec obstantia impediunt vitia, quominus intrepidè & tutò audeat, certus exprimendi in se virtutem, quam in alio exemplarem videt. Ergo qui attentus est ad egregia Sanctorum exempla, vsque adeò diues censu virtutum euadit, tam altè impressæ hærent animo virtutes, vt in erectam spem elatus beatitudinis possidendæ, ferè possit præsumere se adepturum æternam felicitatem, cuius partem in se feliciter experiatur, vt præclarè dixit S. Zeno Veron. serm. de Iob loquens de eximiæ sanctitatis illustrioribus viris: *Tanta*, inquit, *probitate vixerunt, vt pars felicitatis sit nosse quid fecerint*. Vagao præ compassione scindit vestimenta sua, quod imitati sunt statim reliqui Assyrij. Turbantur pauci, & inquietantur, & consternantur reliqui. Sic valet paucorum exemplum ad rem virtutis, aut negotium vitij.

Zeno.

§. XVIII.

Proborum conuersatio virtutes spirat, imprimit, exprimit.

80. Carolus Scrib.

POlitico-Christiani salutaris eruditio est: Optimos delige, quorum consuetudine virtutis aliquid accedat, vitij decedat. Nulla enim res magis animos ad bonum, prauúmque impellit, reuocátque quàm proborum, improborúmque conuersatio: paulatim enim mores descendunt, & vim præceptorum obtinent: frequenter enim audiri, videri, aliquid affricat: vnde homo sensim in amici aut contubernalis mores transit: & in se, se alterum exprimit: plurimùm namque consuetudo valet. Sapienter inquit Hermias in Philosophorum irrisione, *Animum cuius simile esse*. Assuescis conuersari cum pio, frugali, continenti? paulatim hos mores imbibes, & pius, frugalis, & continens eris. Idem dictum puta de societate ad hominem nequam, cuius consuetudo aucupatio malitiæ est, scelerum eruditio, & expressio nequitiæ: est enim homo cuicunque similis, imago cuiusuis. Clemens Alex. lib. 2. Pædagogi, cap. 11. hominum indolem polypis assimilat, aiens: *Nunc autem nescio quo modo vnà cum lucis figuram, habitúmque, & mores mutant: non secùs ac polypos dicunt petris, quibus adhærescunt assimilatos, videri quoque colore esse tales*. Tantùm assuetudo potest! quam à bonorum conuictu bonam senties: vicinitas enim virtutis illam vicino suo vbertim mutuat, & in conuictore exprimit. Basilius quondam & Nazianzenus, & sanctissimi, & ingeniosissimi iuuenes, Athenis eodem vtebantur contubernio: vterque virtutis, & sapientiæ candidatus, æmulus erat alterius in re virtutis, & sapientiæ. In literaria palæstra, & pietatis stadio alter alteri præcurrere solerter ambiebat, neuter vlli cedebat. At vbi æmulatio alterum excedere intentat, contubernalis societas id vetat; & alter alterum exprimit, eosdem mores à contubernali socio ebibens. Nimirùm bono exemplo cedit æmulatio piæ gloriæ: & dum quilibet desiderio gloriæ studet alium superare, à consuetudine virtutis sistitur, & in alterius vitam, & mores abit. S. Nazianzenus in Orat. de Basilij laudibus, multa disserit de hac vtriusque æmulatione. Et hęc verba interserit: *Atque vnde quoque modo, quibúsque ex initiis conflata inter nos amicitia, siue vt aptius loquar, animorum conspiratio, & naturæ coniunctio fuerit*, &c. Et mox: *Tum verò iam vterque alteri quiduis eramus*. Scilicet Basilius, & Nazianzenus etsi vterque alterius erat æmulus in studio literariæ gloriæ, & in virtutis excellentiâ, quæ duæ res maximè diuidere solent: at vsqueadeò à quotidiano eiusdem contubernij exemplo adglutinatus est alter ad alterius mores, vt non tam piam gloriam, quàm identitatem æmulati, in vnitatem animorū conspirarint, & quasi naturæ coniunctionem. O miraculum exemplaris virtutis, quæ ex æmulatione facit coniunctionem, res planè diuersissimas, & indiuiduè vnit, quos æmulatio, & natura fecit esse maximè diuersos! Sic virtus virtutem spirat, affricat, exprimit!

Hermias.

Exemplū vt polypus.

Clem. Alex.

Nazianz.

Exemplum affricat eandē virtutē.

Genes. 1. v. 4. *Dixitque Deus: Fiat lux, & facta est lux. Viditque Deus lucem quòd esset bona; & diuisit lucem a tenebris*. Miretur alius venustissimam naturam lucis, aut generosum eius obsequium: ego magis admirabor sollicitam Dei curam in segregandis tenebris à luce. Planè superuacanea videtur diligens hæc Dei prouidentia: nam vt bene vidit Basilius ibi, natura vtriusque talis est, vt confundi cum altera non possit, est enim tenebra lucis priuatio. Ergo inutilis est hæc Dei vox, & frustratur effectu; siquidem frustrà denuò segregatur, quod prius essentialiter segregatum erat, neque aliter poterat. Nisi fortè aliquid esse possit cum carentia sui. Verùm enimuerò diligētissimè prouidet Deus, vt lux loco segregetur à tenebris, & tenebræ longo interuallo distent à luce, etsi à natura sua sibi contrarientur pertinaciter. Porrò vel impossibilia quodammodò præcauet Deus in re boni, aut mali exempli: vnde lucem à tenebris, & tenebras à luce toto hemisphærio disiungit, ne fortè alterutra ob vicinitatis assuetudinem, naturæ suæ terminos supergressa, in alteram se insinuet, & transfiguret in alteram, sese confundens cum illa. Quod opportunè aduertit S. Chrysostomus ibi, sic fatus: *Et distinxit Deus inter lucem, & tenebras. Quid est, distinxit? Vnicuique locum proprium distribuit, ac suam cuique regionem assignauit*. Et statim: *Neque lux suos terminos transgressa, neque tenebra suum ordinem præterierunt, confusione & deordinatione quadam introducta*. Nempe effectus segregationis tenebrarum à luce assignatur à Chrysostomo, quod tenebræ non sunt confusæ cum luce, neque lux cum tenebris permixtæ. Porrò Deus quasi eget luce ad faciendum diem, & tenebræ necessariæ sunt ad obtenebrandam noctem. Ergo tenebræ remotissimè exulent à luce ne fortè ob vicinitatem cum ea, *confusione* quadam propter proximitatem *introducta*, fulgores fœnerentur à luce proxima. Tantùm enim potest bonitas vicina, vt quasi præcauendum sit, ne nigræ tenebræ niteant à confinio lucis, si illi assuescant ob loci affinitatem. Hæc hyperbole in re naturali, fit eruditio in re moris: vt vel ipsa lux sibi caueat à tenebris: nec desperent tenebræ fulgores mutuare à vicina luce, quantumuis in naturalibus repugnet alterutrius æmulatio ad alteram.

81. Genes. Exemplum lucis ad tenebras.

Basilius.

Chrysost.

Cæterùm si cum S. Augustino de Genesi ad literam imperfecto, lucis nomine sanctos Angelos accipias, & tenebrarum vocabulo teterrimi Dæmones intelligantur, pulchrior ad rem præsentem enadit sensus. Siquidem vix Dæmones peccati errore obscurati sunt, & Angeli gratiæ fulgore lucidi præstiterunt, cùm *Vidit Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem a tenebris*. Quare tam citò Angeli separantur à Dæmonibus, & Dæmones confestim dissociantur ab Angelis: Rupertus inibi: *Terribile his verbis Dei iudicium contra Diabolum factum insinuatur. Quæ enim sunt ista tenebræ, nisi omnes Angeli Satanæ cum eodem suo principe? Has itaque*

82. August. Angelorum lux citò separatur à Dæmonum tenebris.

Rupert.

itaque tenebras Deus, lucémque diuisit, quia malos Angelos à bonis separauit; ita vt neque illi, qui ceciderunt, resurgere, nec illi qui cùm peccare possent, peccando cadere noluerunt, vlterius vnquam habeant, vel possint peccando cadere. Nempe ex mente Ruperti, ideò separat Deus tenebrosos Dæmones à lucidis Angelis, ne vel Angeli lucidissimi obtenebrentur à Dæmonum vicinis tenebris, néue Dæmones illustrentur à proximo Angelorum fulgore. O Hyperbolem! quasi præcauendum foret, ne vel Dæmones propter Angelorum contubernium angelificentur; aut Angeli propter societatem cum Dæmonibus degenerent in Dæmones. Nimirùm exaggeratior hæc cautela, sit eruditio publicans vires exemplaris virtutis, quæ vel obstinatissimos Dæmones in obsequentes Angelos quasi mitigaret & flecteret. Tam valet ad imprimendas virtutes bonorum conuictorium!

83. Eccli. Vicinitas ad primum, facit alterum primum. Lyra. Ecclesiastici 1. v. 4. *Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo.* Quænam est hæc Sapientia, quæ prima omnium creata est? Si est diuina sapientia, non bene dicitur creata, quia potiùs increata est, vt bene arguit Lyranus. Quod si creata sapientia Verbi diuini secundum assumptam humanitatem intelligatur, vt contendit Strabus; (Strabus.) non aptè dicitur prior omnium creaturam ante Christi humanitatem plura condidit Deus. Verùm hunc locum extricare, otium & negotium interpretis requirit. Bellè Hugo Cardinalis (Hugo.) super cap. 1. Geneseos, hæc verba Ecclesiastici commentans, sic fatur: *Prima omnium creata est sapiētia. Prima, vna de primis, vel inter primas creaturas.* Scilicet Sapientia (quicquid sit hæc sapientia, parum enim refert ad rem præsentem:) prima omnium creata dicitur, quia inter primas creaturas creatur, & inter primas est, quantumuis numerorum natura repugnat. Porrò primum necesse est, vt reliquos numeros præcedat, & numeri, qui primo succedunt, posteriores necessariò sunt. At tanta est virtus societatis cum bonis & primis, vt qui cùm primo versatur, etsi primo succedat, & posterior illo sit, primus nuncupatur: quasi generositatem & eminentiam primi mutuet à primo, cui associatur; ab assuetudine enim cum primo primus euadit, & primus dicitur. Vnde *Prima omnium creata est sapientia. Prima, vna de primis, vel inter primas creaturas*, Primatum fœnerans à societate cum primo. Quod enim numeris repugnat, obsequitur moribus. Nam exemplaris virtutis vis supra humanam rationem est: longéque superat rationis euidentiam: *Pulchrè de Indis dicebat Zeno, se vnum malle videre Indum, qui torreatur, quàm omnes de laboris perpessione probationes.* Verba sunt Clementis Alex. lib. 2. Stromatum. (Clem. Alex. Zeno.) Plus enim permouet exemplum, quàm euidentior Rhetoricorum ratio. Homines enim malunt exempla, quàm verba: nam loqui facile est, præstare difficile. Per oculos intrat res virtutis, per aures illius dumtaxat sonus intrare solet.

---

§. XIX.

Res est periculis plena inimicitias agere cum fœminâ, cuius furor terror est Diaboli.

84. Fœminæ malitia diabolicæ æmula. HOmini agnata ira est quæ non mitigatur sexu, sed crudescit: implacatus hostis fœmina est, ab imbecillitate naturę vires & neruos sumit rigor, & à sexus fragilitate vigescit mulier, eò magis potens, quò impotentior sui est: sæuit blanditiis, mulcendo ferit, ore tonat, oculis fulgurat, amoribus fulminat, inuidiâ detrahit, odio ferit, & strages edit miseras inimica fœmina. Caue ab amore mulieris, caue ab odio; nec magis calet amoris æstu, quàm furit odiorum impotentiâ: æstu ingeniosa, odio rabiosa, sæuissimos hostes furore, & ingenio superat. *Mulier via mortis, sepulchri titulus, inferni ianua, lamenti necessitas tota.* Verba sunt Chrysol. ser. 79. (Chrysol.) Profectò Dæmon est sæuior hostis humani generis: nullum malū patitur homo, quod Dæmone aut operante aut procurante non fiat. ô quàm multa diabolorum potentiæ licent in homines! Verbis parco super hâc re vulgatissimâ, & passim traduntur à sanctis patribus. Legi potest Septimij Apologia cap. 22. (Septim.) Vnde, quæso, Diabolo tantus furor in homines, tam sæua rabies, tam rabiosa malitia? Num ab eorū naturâ? at diaboli indoles à natura sua mala non est. Num ab inuidia hominum? Quid immortalis mortalibus inuideat? quid Spiritus æmuletur carni? quid Angelus homini? Fortè ab odio Dei, eius imaginem, hominem, inquam, dehonestare, & deturpare studet ad inuidiam creatoris: quasi diuino honori possit detrahi humano aut dæmoniaco ingenio. Sanctior est Dei honos, quàm vt possit labefactari nostrarum iniuriarum machinulis. Nihilominùs hæc est causa Dæmoniaci odij, stultescit enim diabolus præ nequitia, & furit in Dei imaginem, qui nequit sæuire in prototypon. Cæterùm si probabilis foret exoleta, 85. & reprobata quorumdam priscorum Patrum opinio, qui falsi ex illo Geneseos 6. vers. 2. apud Septuaginta: (Genes. Dæmones falsò, sed moralissimè dicuntur mulierum filij.) *Videntes Angeli Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores*, &c. existimarunt Dæmones natos fuisse ex concubitu Angelorum cum fœminis; Valde adstrueretur mulierum valida vis, & nequitia, quam dæmones dicuntur traxisse à matribus fœminis. Sic ait Tertullianus (Tertul.) Apolog. cap. 22. *De Angelis quibusdam suâ sponte corruptis, corruptior gens Dæmonum euasit.* Et Iustinus Martyr (Iustin.) sic de eadem re fatur: *Angeli ordinem transgressi, victi sunt à moribus fœminarum, quibus missi sunt: & filios procrearunt, qui dicti Dæmones.* (Omitto eruditionem Pamelij, & Cerdæ, (Pamel. Cerda.) nunc meo instituto superuacuam:) Scilicet ex mente horum Patrum, corrupta est gens Dæmonum, non quia Angelorum soboles est, (absit iam à cælo iniquitas, procùl ab Angelis nequitia,) Sed quia fœminarum filij. Ac si diaboli expressérint matricem fœminarum prauitatem, & ad malitiam Dæmones matrizent. Neque enim hi Patres in rudi illo æuo inuenire potuerunt tanti, támque exaggerati diabolici furoris originem, nisi à mulieribus mutuaretur. Medulla huius fabulosi figmenti moralissima est, & egregiè publicat fœmineum ingenium, quod exemplar dicitur, & causa dæmoniaci furoris. Pulchrè inquit Tertullianus (Tertul.) suprà alloquens Euam: *Tu es quæ eum suasisti, quem diabolus aggredi non valuit.* Id est, Mulier deiecit, quem nec dæmon adoriri ausus fuit. Ausu vicit Mulier Dæmonem. Imò quòd Dæmon tentare ausus non fuit, valuit præstare fœmina. Vicit vota Dæmonis dæmone bellicosior fœmina, & supra dæmoniacam audaciam valuit, ausu temerarior, temeritate audacior, iracundiâ ferocior dæmone, quæ metus est diabolorum & inferni pauor. Quin & negotium facessit Deo, iam *in Euangelio secundum Ægyptios, aiunt, ipsum dixisse Seruatorem: Veni ad dissoluendum opera fœminæ.* Verba sunt Clem. 3. Stromatum libro. (Clem. Alex.)

86. Flagitiosè deliquit Adamus fœminæ suasu, & diaboli instinctu. Statim adest Iudex Deus; nec perendinare passus est, & tanto crimini supplicium differre.

differit. Primò grauissimâ pœnâ ferit Adamum: mox Euæ temeritatem punit debitis ærumnis; demum serpentem diabolum originalis flagitij originalem auctorem sic damnat, Genes. 3. vers. 14. *& ait Dominus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia: inimicitias ponam inter te, & mulierem, &c.* Hæcne sententia est, quâ punitur dæmon, an Eua? Porrò dum Deus iniuriæ temeritate lacessitus maturat suppliciū, quis non crederet, quòd acerbiùs sæuiret in Dæmonē? In Dæmonē inquam, sibi infensum, à se apostatam, diris mancipatum, omnium delictorum reum: qui nullâ excusatione venialem fecit culpam, qui nullo patrono lenit iras iudicis, qui malitiâ exaggerauit delictum: Et quidem pœnâ grauissimâ mulctandus foret Dæmon, qui præ homine deliquit: imò superaddenda illi pœna est supra gehennæ incendia, quam ob alia priora crimina iam sustinet. Quodnam supplicium à Deo illi infligitur? Nēpe *inimicitias ponam inter te, & mulierem.* Hæc dæmonis pœna est, an fœminæ? Quod aduertit Rupert. lib. 2. cap. 16. de victot. verbi, aiens: *Ego huiusmodi amicitias dissoluam; inter te & mulierem inimicitias ponam. Cur hoc ad ipsam mulierem non dixit? Poterat namque, vbi dixit mulieri: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, &c. hoc ipsum sic ad eamdem dicere: Inimicitias ponam inter te, & serpentem.* Profectò fœmina hâc Dæmonis pœnâ feriri videtur: nam inimicitias agere cum Dæmone, malum est fœminæ, non Dæmoni. Quid enim mali robustus Dæmon timeat ab imbelli fœminâ? Et tamen indubium est hoc supplicio Dæmonem feriri, & damnari Dæmonē ad inimicitias cum fœminâ. Et iure quidem: ea est enim mulieris valentia, & furor, vt supra cæteras, quas patitur pœnas, addatur Dæmoni, quod inimicitias gerat cum fœminâ. Quasi fœmina diabolo præualeat astu, viribus, potentiâ, quâ vel Dæmonem dirè vexet, & acerbè exagitet, & miserè torqueat: Vnde pœnę nomine dicitur Dæmoni: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem. Cùm muliebris infirmitas non modo sexum superat: sed & mundi huius principem insuperabili mentis magnitudine triumphat*, inquit P. Dami. ser. 35. Fallor si huc non videtur allusisse Clemens Alex. Adhort. ad gentes, cùm Euam *serpentem fœminam*, interpretatur, quasi serpens, diabolus cogatur inimicum & hostilem animum *gerere cum serpente fœmina.* Et ita fœmina serpens diaboli erit. Et sicut serpens diabolus in primo conflictu adiutus à serpente fœminâ, vicit hominem: sic *serpens fœmina* deiiciat diabolum: & fœmina sit serpens serpentis, & diaboli diabolus, & potentior potentiori hoste. Quid tantùm timet Hebræa gens, Holophernis potentiam, cū Fœmina repugnet pro ipsis quæ Holophernem trucidauit, hic v. 16. Et Assyrias phalanges fugabit, profligabit: Horresce fœminæ vires, quas timet diabolus, quæ Holophernem prostrauerunt, quæ mundum totum perdiderunt. Timeat potiùs Holophernes vel piam fœminæ audaciam: nam diabolus ipse timet fœminæ hostilitatem.

Rupert.

87.

P. Dam.

Clem. Alex. Fœmina Diabolus Diaboli dicitur.

Iudith.

§. XX.

Dedecus, & infirmitas est potentioris, si cum imbecilliori certamen ineat.

88. Tertull. TErtullianus vt erat magno ingenio vir, in libro de Orat. c. 8. hęc verba succi plena, & sententiis grauida, scitè scripsit: *Absit vt Dominus tentare videatur, quasi, aut ignoret fidem cuiusque, aut deiicere, sit consentiens. Diaboli est & infirmitas & malitia.* Deus neminem tentat; totum tentationis negotium malitia, & infirmitas Diaboli est. Statim mentem pungit, & angit, quomodo, quod Diabolus nos tentat, ipsius *Diaboli infirmitas sit?* Imò est fortitudo maxima. Iam diu mihi blanditur hic locus: expēdo hanc paginam in eius commentatione. Cerda infirmitatē scientiæ, idest, ignorantiâ Dæmonis commentatur: Quasi dicat: diaboli tentatio ex ipsius diaboli infirmâ scientiâ oritur. Non assentio. Nam priùs sagacissimè (quâ pollet perspicaciâ) indagat dæmon, qua parte nutat hominis conscientia, & sic illam expugnat, iracundis rixarum occasiones offert; pronis ad venerem, pulchritudines cupidinum illices &c. & Christo ieiunanti cibos. Ergo tentatio non est infirmitas Scientiæ; imò est index diabolicæ perspicaciæ.

Tētatur homo à Diaboli infirmitate.

89. Succedat expositio alia. Quod tentat Diabolus, infirmitas est: quia tentat vt infirmus, nam tentando infirmitatem ostendit suam, cùm solos præsertim tentandos adoriatur: sic Genes. 32. v. 23. Iacob transiuit vadum Iaboc, *& mansit solus, & ecce vir luctabatur cum eo.* Hunc virum Diabolum fuisse, docent Origenes & Hieronymus infrà citandi. Sic Diabolus vt Christum tentaret, expulit eum in desertum locum, scilicet in solitudinem. Nimirum cum homine solo, & patronis destituto luctari audet; timet verò cum homine auxiliariis patronis cincto. Hæccine tuæ prædicatę vires, Angele olim potentissime? Tu innatâ vi orbem euertere vales solus, & tantùm cum solo homine præsidio destituto luctari audes: Planè vel inuitus fateris imbecillitatem, *& infirmitatem* tuam, sic tentans homines. Non languet hæc interpretatio infirmitatis diabolicæ, (quam alibi latiùs expendo,) sed aliam fortiorem cupio.

Genes.

Orig. Hieron. Patrocinio procerū fultos, nec Diabolus audeat inuadere.

Quod tentat, Diaboli est infirmitas. Nam cùm in arenam descendit præliaturus cum homine, inermis descendit; & sic apparet eius imbecillitas, & infirmitas, cùm nec telum gestet, neque habeat in armamētario suo, quo hominem feriat; nisi homo proprij arbitrij telis, & suæ voluntatis, aut voluptatis cuspide feriatur. Quid infirmum magis, quā hostis nudus, & inermis? Imò quid fortius, quàm hostis inermis feriens suum aduersarium, ipsius aduersarij armis? *Quare arma tāquam victoria impedimenta Dauid exuit?* Ait Basil. Seleuc. Orat. 15. Ne victoria adscribatur armis, sed vigori. Quæ illustrior victoria, quàm hostem cogere, vt suo se perimat ense, aut hostili gladio illum ferire? Prostrauit Dauid adhuc puer, robustum Philistęum, in funda & lapide; & tamen Philistæi pugionē suspēdit è templi tholo; vt vnà cum religione æternaret tanti facinoris perennis memoria. 1. Reg. c. 17. v. 54. *Assumens Dauid caput Philistæi, attulit in Ierusalem; arma verò eius posuit in tabernaculo*, Dei, inquam, vt liquet ex c. 21. lapides potiùs debuisset vouere Deo, nam in funda, & lapide Philistæū deiicit, nō gladio. Gloriosior enim fuit ictus lapidis, valenti manu, & arte à funda vibratus, qui robustū & insolentem prostrauit hostem, quàm iners gladij ictus, iugulans Goliatum iam à lapide exanimem. Illustrior fuit lapidis, quàm gladij opera. Cōsecrari ergo debuit audax lapis, nō iners pugio, qui dominum suum Goliatum vel à puero Dauide seruare non potuit. Et tamen gladius perpetuis honoribus consecratur in templo. Meritò quidē, facinus enim perillustre est hostem suo ipsius gladio vincere; & vsque

90.

Basil.

1 Reg.

Hostē suis ipsius armis vincere, victoriæ fastus est.

Abul. vsque eò valere viribus, vt non meis armis, sed suis perimam. Quod expressit Abul. 1. Reg. 2. q. 21. sic fatus: *Gladium potius posuit in tabernaculo domini, quam aliud genus armaturæ: quia Dauid occidit eum gladio suo*, id est, *ipsiusmet Philistæi*. Hic profectò Martis est fastus: hæc elatio armorum est, & victoria immortalitate digna. Non ergo *infirmitas* est Diaboli, sic inermem ad tentandum prodire, sed elatio, & superbiæ typhus, se inermem crebrò vincere.

91. Tertull. Dedecus est vincere imbecilliorē. Superest alia huius loci commentatio quæ difficultatem loci enodat, & thesim, quam proposui probat apprimè. Quod autem *tentat Diaboli infirmitas est*. Dæmon naturâ suâ est robustus, & præpotens, quippe qui Angelicâ vi adhuc superbè pollet. Vnde pugnans cum homine imbecillo, & infirmo, sibi, & potentiæ suæ detrahit: nam pudet potentem cum infirmo pugnare. Bonus athleta Iobus, tantis plagis à Deo prostratus, infirmitatē suā exaggerat, vt inde sapienter inferat cap. 3. v. 21. dedecus

Iob. esse omnipotentiæ cum homine tā infirmo decertare. *Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris?* Quasi dicat: egregiè admodum ostentabit Deus suam omnipotentiam, adhuc feriendo homuncionem prostratum. Opprobrium erit omnipotentiæ mecum contendere, nam quæ laus est tantæ potentiæ deuictum vulnerare? Iob cap. 7. vers. 17. sic Deo in-

Iob. quit: *Quid est homo, quia magnificas eum?* Tantisne ærumnis magnificatur Iob? imò & deprimitur. Verè magnificatur, siquidē ingenti malorum exercitu aduersùs illum pugnat Deus, tāquam si esset aliquis hostis potentior, à quo sibi cauendum putaret; quæ est expositio Olympiodori hîc. Profectò sicut honorificum homini id est, ita Dei omnipotentiæ non est valde magnificum, cum misello homuncione seriò pugnare. Luctabatur Iacob tota nocte, siue cum Angelo Dei, quæ est vulgaris Patrum sententia, siue cum malo dæmone, vt existimant Origen. lib. 3.

Genes. Origen. Hieronym. Procop. Periarch. & Hieron. in Epist. ad Ephes. c. 6. & alij apud Procop. Genes. 32. v. 26. Tandē dixit Angelus ad Iacobum, *Dimitte me, iam enim ascendit aurora*. Quid causæ est, cur siue Dæmon, siue bonus Angelus ab inchoatâ luctâ desistere prætendat, vbi illu-

92. xit aurora? cur fugit inimicam lucem? Et quidem, si lux alteri prodest, vtrique proderit; neque alteri nocebit, sed vtrique æquū aut præsidium, aut nocu-

Dæmon vincens imbecillum, renuit agnosci. mentū infert ambobus auroræ lux. Profectò puduit valentissimum alioqui Dæmonem clarā luce cerni luctantem cum homine imbecillo, & vel à timore Esau fratris, semianimi. Vnde lucē fugit, ne agnosceretur ex effigie, & nomen occultat suum. Verba

Oleastr. Gen. 32. subiiciam Oleastri: *Quærendum est cur ante auroram discedere volebat? & causa meo indicio est, quia nolebat agnosci quātùm ad effigiem. Et inferius, cum Iacob nomen eius inquireret, noluit indicare: vnde cō-*

Thom. Anglic. *stat quod nolebat agnosci*. Et Thomas Anglicus inibi: *Loquitur more alicuius grauis viri, qui erubescit videri ab aliis agere, quæ parum cōdigna sunt*. Quippe dedecet magnum virum cum imbecilliori seriò rixari. Vnde pudor illi est, si fortè ab aliis videatur. Neque enim eiusmodi pugna, neque victoria commendat fortitudinem, imò valde minuit. Et ita Dæmon luctans cum homine tenebras amat, lucem fugit, nomen eius audiri nequit, ne eius dedecus, & virium infirmitas diuulgetur. Præclarè ergo dictum est: Quod autem tentat, Diaboli infirmitas est; quia cum imbecilliori pugnat. Verè dixit hic vers. 16. Vagao: *Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo Nabuchodonosor*. Certare cum imbecilliori pudor est; vinci verò, ignominia, & probrum confusione dignissimum.

---

§. XXI.

Diuinior Dei vis per contraria, & secum pugnantia media, præstat quos intendit effectus.

VErè res Dei magnæ sunt, naturas omnes superant, & immenso interuallo transcendunt causarum vires, & humanæ mentis facultatem excedunt. Quippe Deus adeò certò operatur effectum, quem intendit, vt etiam per contraria, ac sibi ipsis compugnantia media, effectus, quos prætendit, efficiat. Contrariis contraria producit. Et per quæ alius destrueret, ipse ædificat. Hoc vnius Dei elogium est, & gloria singularis. Quod in re Iosephi ponderauit Basilius Seleuc. oratione 8. his verbis: *Verum (ô diuinam prouidentiam!) verax est, quā comprehendit sapientes in astutiā eorum. Nam inuiti illis somniis per imprudentiam obseruiunt*. Scilicet fratres Iosephi, *inuiti Iosephi somniis operam commodant, viam, quā vera euadant somnia, venditionem moliuntur*. Id est, turba fratrum Iosepho inuisa, ne illum adorent, procul Iosephum abigunt, seruum faciunt, & vile mancipium. Quo facto effecta est res diuersissima, videlicet, vt Iosephus Ægypti Prorex constitueretur, & adoraretur à fratribus. Per venditionem, & seruitutem cōmodant operam ingenuæ Iosephi sublimitati, & regno. Ob venditionem Iosephus in pretio habetur; ob seruitutem regnat, ob contemptum adoratur. 93. Basilius. Seleuc. Dei prouidentia sæpè per contraria operatur.

Matth. 11. vers. 25. Ad se vocat Christus Dominus laborantes humanis, id est, grauissimis ærumnis, oneratos tot legum, & præceptorum immenso pondere: vt tantam subleuet sarcinam, *Venite*, inquit, *ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos*. Bonus Dominus vult reficere homines degrauatos magnis ponderibus. Sed attendamus quo leuamine. Fortassis auferendo sarcinam, aut minuendo, aut saltem diuinā eloquentiā homines animando ad ferendum laborem alacri animo, & flectinescio? Ita quidem homo onustos reficeret; non Deus: ait enim: *Tollite iugum meum super vos*. Promittit se refecturum laborantes, & subleuaturum oppressos onere; & nouum, imò & grauius pondus (vt ibi ponderat Hieronymus,) imponit? leuando, aut minuendo sarcinam onustus subleuatur, non eumdem nouis, & grauioribus sarcinis degrauando. Verum ea diuinæ sapientiæ ars est, vt noui ponderis impositio artificium sit ponderis subleuandi: & grauiori onere onus minuat, & grauissimis sarcinis sarcinarum molestiam leuet. Tollite nouum onus & sic rollam ab humeris vestris grauissimum pondus. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos*. Quomodo? *Tollite iugum meum super vos*. Onere onus minuit, pondera subleuat, & sarcinam minuit sarcinis. 94. Matth. Deus nouo onere onus leuat. Hieron.

Matth. 11. vers. 2. *Audiens Ioannes in vinculis opera Christi, misit duos ex discipulis suis, dicens: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* Non affirmo Ioannem tunc dubitasse Christū esse Messiam, etsi id asserant Iustinus q. 38. ad Orthodox. & Tertullianus lib. 4. aduersùs Marc. sed indubium 95. Matth. Iustinus. Tertull.

Christus ratione dubitandi satisfacit dubio.

omnibus esse debet rationē dubitandi fuisse Christi miracula; nam cùm audisset admiranda prodigia quæ Christus operabatur, misit duos discipulos, qui interrogarent eum, an esset Messias. Christus dominus audita interrogatione nihil ore respondet, sed opere. *Euntes*, inquit, *renunciate Ioanni quæ audistis, & vidistis: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt*, &c. Scilicet alia, atque alia miracula patrat: claudis firmos dat gressus, cæcos illuminat, surdis restituit auditum, munditiem leprosis, ægrotis integram sanitatem. Hócne aptum responsum, & Christo dignum? Ratio dubitandi fuerunt Christi miracula, & respondit miraculis? Proculdubio dubij rationem auget, non euacuat: exaggerat, non minuit. Nam si propter miracula dubitatum est, addendo noua, & maiora miracula, difficultatem adauget. Homo adaugeret; Deus verò minuit, & tollit. Nam ipsamet dubitandi ratio fit à Deo eiusdem dubij solutio. Occasione miraculorum dubitatum est, opere miraculorum dubium tollendum est. Et dubij ratio facta est dubij solutio. Neque enim Deo opus est solutione ad satisfaciendum, sed ipsissimâ dubitandi ratione, dubium explicat, & ipsi plenè satisfacit Christus. Imò maiori dubio dubium maius soluit. Ioannis 6. dixerat Iesus suam carnem dandam in cibum; non credunt discipuli: *Tunc sciens Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius dixit eis: hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius.* Quid hoc? dubitant discipuli Christum posse dare suam carnem in cibum, & sanguinem in potum, & vt dubium soluat, ait se videndum ascēdere in cælum, vt Deo æqualis sedeat ad dexteram Patris? Maius, & difficilius creditu est, eius carnem esse vnitam verbo, quàm posse dari in cibum: quod aduertit Toletus ibi, inquiens: *Maius enim est carnem meam vnitam esse diuinitati, quam cibum esse vitæ æternæ.* Ergo Christus minus dubium maiori dubio soluit, & maiori difficultate satisfacit minori. Hic fastus doctrinæ est & ingenium Deo dignum.

Ioan.

96. Genes.

Genes. 22. v. 2. ait Deus Abrahæ: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum.* Quæ verba expendens Basilius Seleuc. orat. 7. sic scribit: *Vnicum filium, quem diligis. Ferit animum amoris commemoratione, multiplicat appellationes, quibus flammam acriùs accendat: omnes effundit in eum naturæ niues.* Mirabile planè est teneritudine tot appellationum non mulceri Abrahami paternum animum, sed obfirmari; immisso gelu hominem calefacere, & effundendo in eum naturæ niues, flammam deuotionis accendere. Tres Babylonij pueri in calenti fornace experti sunt quasi ventum roris flantem, & ab igne frigescunt: Abrahamus niue inflammatur: Iuditha inter Assyriam luxuriem castior est: & hîc v. 16. imbelli eius manui cedit Holophernis pugnacissimum robur.

Basil. Seleuc. Abrahamus niue inflāmatur.

Iudith.

Luc. Lepra curatur eo remedio, quo solet serpere.

Lucæ 5. v. 12. Accessit ad Iesum homo quidam plenus leprâ, & dixit ad illum: *Domine si vis, potes me mundare. Et extendens manum tetigit eum, dicens: Volo, mundare.* Quam ob rem Iesus leprosum tangit, vt eum curet? Cur non timet, vt attactu leprosi contagium coinquinet ipsum tangentem? Voluntate omnipotenti potest eum curare. Dicitur enim: *Si vis, potes.* Cur leprosum tangit? Nempe lepra attactu solet afflari, & fœdare tangentem. Ergo notum sit Christum lepram curare attactu, & affrictu, quo lepræ contagium solet propagari. *Ipsius enim sacra caro est, & vitam tribuens*, ait Theophylactus, & ideo leprosum tangit, vt sit lepræ remedium, quod solet esse occasio, quâ serpit lepra. Parum esset Christo Deo lepram curare, nisi lepram sanasset eo medio, quo videmus lepræ contagium serpere.

Theophyl.

Ioan. 6. Auditis quibusdam difficilioribus mysteriis, defecère à Christo plures è discipulis; tunc dixit Apostolis: *Nunquid & vos vultis abire?* Quorsum Apostolos dimittit Christus? Bene Chrysostomus hom. 46. *Per hunc autē modū oportebat eos trahi.* Scilicet Christus dimittendo trahit. Parū foret Christo Deo alliciēdo trahere; dimittēdo attrahit. 97.

Ioann. Christus dimittendo attrahit. Chrysost.

Ioannis 9. v. 7. Christus cæcum illum à natiuitate vngit luto è sua saliua coacto. Tunc ait cæco: *Vade, & laua in natatoria Siloë.* Nonne in remedium, cæcitatis linitur cæcus saliuâ Christi Dei? Ita planè; Cur ergo eum mittit, vt lauetur in aquis Siloë, & sic extergat lutum & remedium tollat. Bellè S. Chrysostomus: *Non ergo erat timendum ne Siloë sumeret hanc gloriam*: quia potiùs eā restituit Creatori; nam exterminando lutum, & auferendo remedium, curatus est: *Abiit ergo, & lauit, & venit videns.* Malane medicina, quâ Christus vsus est? minimè. At Christus adeò humanarum ægritudinū peritus medicus est, vt vel auferendo efficacissimam medicinam, curet morbos: imò apponendo causas eorum adaugendorum. Longiuscula, sed elegantissima Tertulliani verba subscribam ex c. 5. Scorpiaci aduersus Gnosticos: *Medicum videbis etiam in illo, quod fermè pares adhibet qualitates medelarum aduersus qualitates querelarum, cùm quasi de peruerso auxiliatur, per ea subueniens, per quæ laboratur. Nam & calores caloribus amplius onerando compescit; & ardores sitis potius macerando restinguit, & fellis excessus amaris quibusque potionibus colligit, & sanguinis fluxus diffusa insuper venula reuocat. Deum verò & quidem Zelotem, culpandum existimabis, si voluerit certare cum causa, & iniuria æmulando prodesse: mortem morte dissoluere, occasionem occasione dispergere, tormentis tormenta discutere, supplicia suppliciis euaporare, vitam auferendo conferre, carnem lædendo iuuare, animam eripiendo seruare? Peruersitas quam putas ratio est: quod sæuitiam existimas, gratia est.* Quid elegantius? Sic Deus luto liniens cæci oculos eum non ampliùs excæcat, sed illuminat; quin & remedium abluens, remediū facit ablatione cōgruentissimi remedij. Multiplex, & venenatissimus serpens momordit in deserto Israelitas, Numerorū 21. v. 9. Et serpens medicina fuit, quod Orat. 13. aduertit Basil. Sel. aiens: *Serpens feriebat, & serpens medelam ferebat, & morsum serpentis curabat.*

Ioann.

Chrysost. Christus sanat ablatione remedij.

Tertull.

98.

Bas. Seleuc.

Idem Basil. orat. 6. notans tempus diluuij Noë, sic scribit: *Æstate cœpit inundatio montiúmque vertices demersit, hyeme adulta aquarum abundantia remisit, contrarium naturæ legi secuta est ordinem.* Et dixerat oratione præcedenti: *Noë in arcâ velut in arce stadium decurrebat; Arca ferebatur super aquas equitans in salo velut in solo; vice baseos erat pelagus.* Expende hæc vltima verba. Nempe quod incolumitas Noëmi erat à tempestate, securitas à procella, firmitas ab ipsâ aquarum inconstantiâ. Item pelagus erat basis, & fundamentum arcæ, & vaga vndarum fluitatio erat tantæ machinæ fundamentum. Egregia profectò Basis tantæ moli sustentandæ. Sic cap. 5. v. 12. suum populum ductauit Deus, & in sæuientis pelagi vorticibus amœnos calles reperit, aut fecit, & per vdos maris fluctus

Seleuc. Mare fuit Israëlitis vice baseos.

Iudith. fluctus ficco pede suos Israëlitas ducit ad naturæ miraculum, & omnipotentiæ stuporem. Diuinitatis fastus est per contraria auxiliari. *Ipsa ruina protectus* dicitur Cæsarius à S. Nazianz. oratione
Naz. ad Iulianum Tributor.

---

§. XXII.

Timor calamitatem multiplicat, & exaggerat: actualis perpessio sæpè eam minuit.

99. TImor malorum adaugendorum artificium est. Nemo enim timet tantùmodò malum, quod eueniet; sed imaginatione venturi mali malum imminens auget, & multiplicat. Vnde quod timetur malum, grandius est, quàm quod re ipsâ toleratur. Porrò metus non tantùm imaginaria, & quæ sæpius non eueniunt, proponit mala; sed ipsa simul, & cateruatim obiicit, quæ seriatim, & succ-
Timor exaggerat malum. cessione quâdam toleranda sunt. Æger enim prius patitur frigoris rigorem; mox ardorem febris, dein potionum fella, posteà ciborum tædia, & nauseam, denique chirurgiæ lanienam. At metus hæc omnia cruciamenta penetrat, & simul toleranda pro-
Lucæ. ponit. Vnde acerbior calamitas est ipse calamitatis timor, non eiusdem calamitatis perpessio. Lucæ 9. v. 31. Cùm Christus Dominus in Thaboris vertice loquebatur cum Moyse, & Eliâ: *Dicebant excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem.* Verùm animaduersione dignum est, Christi Passionem cùm actu toleratur à Christo, excessum, seu excessiuam non dici; cùm verò procùl specta-
Lyran. ta timetur, excessum appellari. Quod eleganter ad rem notauit Lyra sic scribens: *Dicebant excessum eius. Id est, Passionem eius futuram, quæ dicitur hic excessiua.* Itaque Passio Christi Domini, quæ cùm actu toleratur, nusquàm excessiua dicitur; cùm futura timetur, excessiua iure appellatur, à metu excessum mutuante: nam timor exaggerat, & multiplicat patiendi molestiam. Vnde Christus in metu Passionis præ agoniâ sudat sanguinem; cùm verò actu patitur, intrepidus patitur, nec ab nutu Passionis sensum exprimit.

100. Ioann. Ioannis cap. 5. v. 25. Cùm Christus Dominus ageret de tremendo iudicij finalis die, sic ait: *Amē, amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei.* Iure quærit noster
Maldon. Nunc esse dicitur' rigor finalis iudicij, quia ex nunc timetur. Maldonatus: *Quomodo dicit, [& nunc est,] cùm nondum generalis resurrectionis tempus aduenerit?* Porrò si secundum litteræ rigorem, proponitur vltima hora resurrectionis generalis, & finalis iudicij, quo pacto ait Euangelista Ioannes: *& nunc est?* Aduenítne iam tremenda iudicij generalis hora? Non aduênit; aduênit tamen eius horror, & rigor. Nam ex qua hora Christus notificauit hominibus iudicij finalis horam; cùm ex tunc timenda proponitur, rectè affirmat Christus, *& nunc est.* Nam nunc est eiusdem metus, & horrenda expectatio, quæ ex timore seueriùs sæuire incepit. Et ita inquit, *venit hora* horrendi iudicij finalis, *& nunc est.* Nam ex quo tempore metus incipit, incipit sæuior rigor. Iam venit hora seuerissimi iudicij, & nunc est, quia nunc est timoris excessus.

101. Propheta profugus post sortilegia è naui præcipitatus est in atrocissimam procellam: Proiectū Ionam statim deglutiit marina bellua. Tūnc è ventre Ceti sic Ionas orauit ad Dominum: c. 2. v. 4. *Flumen* Ionas.
circumdedit me: omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt. Calamitatis impatientiâ dementatus videtur Propheta. In pelagus, & vasti maris insanos & verticosos fluctus est præcipitatus, & ait *Flumen circumdedit me?* Imò totum mare te circumdat, & ebibit; Imò totam pelagi tempestatem ebibes. Item expensione dignissima sunt, quæ sequuntur verba: *Omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt.* Non satis apud se videtur esse Ionas dum ait, *Transierunt.* Nam tunc Ionæ periculum tráſiuit, dum tranſit.
subitur actu periculum, & transit; non transiuit. Tunc enim Ionas iactatus est in mare atrociori tempestate horribile: belluæ marinæ præda est, & agoniâ mortis vrgentiùs angitur, & quasi temerarius ait, *fluctus transierunt?* Quo tempore, rogo te, fluctus transeunt, si tunc iam transierunt? Quando periculum aderat, si iam periculum euasisti? Lyranus præuidit hanc difficultatem, & in locum τὸ Lyra.
Transierunt, substituit, *Transibant.* At Lyranus, nisi ego fallor, difficultatem transiuit; nec aduertisse videtur ad mysterium. Porrò cùm procellæ fluctus transeunt, iam transierunt. Nam sæuior procella non est ipsa procella, sed procellæ metus. Vnde cùm Ionas experitur periculum, exclamat iam trāsisse periculum. Vsque adeò euanescit molestia, quæ timebatur, quando toleratur, vt cùm actu transiir, transisse dicatur. Nam vbi iam desiit timor rei molestæ, molestia transiisse dicatur. Rectè ergo Ionas in atrociori malo constitutus, dum illud perpetitur, ait: *Omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt.*

Sudato Pauli loco non vulgarem adhibeam in- 102.
terpretationem, 2. Cor. 4. v. 17. *Momentaneum, &* Corinth.
leue tribulationis nostræ, &c. Grauem iniuriam videtur Paulus irrogare Iustorum laboribus, cùm eos momentaneos, & leues appellet. Num momenta- Tribulatio statim tolerata, leuis est.
neum & leue est, perpetua paupertas, perennis castitas, infamia spontanea, inedia macilenta? &c. Imò æterna videtur ærumna cùm toleratur. Nam lætitia momentanea videtur præ voluptate; dolor autem, &c. diuturnior videtur, quàm re ipsâ est. Quo ergo pacto Iustorum diuturnas tribulationes, momentaneas, & leues appellat? luculenter ad rem Theophylactus sic exscribit, & commentatur: *Sta-* Theoph.
tim, & leue tribulationis nostræ. Hispanè dices: *El luego de nuestra tribulacion es ligero de suffrir.* Quasi dicat Paulus; quod statim toleratur, quod non diuturnâ expectatione mali, animum terret, & metu angit, leuis tribulatio est. Illa verò est intolerabilis, quæ futura proponitur, & expectatione diuturnâ timentem terret. Nam tempestas quæ transit, iam transiit; & tribulatio, quæ statim toleratur, leuis toleratu est. Vnde pulchrè inquit Paulus, tribulationes humanas esse leues, cùm statim tolerantur. Quia quod statim est tribulationis, leue est.

Lucæ 13. v. 31. *Accesserunt quidam Pharisæorum* 103.
dicentes illi, (nempe Iesu:) exi, & vade hinc, quia Lucæ.
Herodes vult te occidere. Quibus respondet Christus: *Ite, & dicite vulpi illi: Ecce eiicio Dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor.* Herodes minatur mortem Christo in Galilçâ, ipse videt mortem proximam, & iam iam imminentem in Ierusalem, & ait: *hodie, & cras, & tertia die consummor.* Quid est Christum consummari instante morte? Caietanus sic commētatur illa verba: Calet.
Consummor, hoc est, perficio seu absoluo opus meū. Vel Consummor, hoc est, perficior secundum omnia, quæ scripta sunt de me. Profectò Christus toto illo triduo non est passus, sed proximè pòst. Quo ergo pa-

Christus Passionis metu, Passionem præmaturè subit.

cto dixit, hoc triduo consummor, hoc est, absoluo opus redemptionis, & omnia, quæ de eo scripta erant? Quid? ante mortem consummatum est nostræ redemptionis opus? ante mortem impletæ sunt Scripturæ? Absit. Verùm vsque adeò acerbus fuit Saluatoris metus iam iam instantis Passionis, vt illo tempore, quod attinet ad dolores, & animi sensum, & angorem, consummari se dixerit, & quodammodò consummasse redemptionem, & impleuisse scripturas: quasi nihil iam superesset patiendum in executione. Adeò enim illi acerba fuit Passionis expectatio, & mors proximè imminens, vt ante Passionem se dixerit consummatum. Hos timoris effectus videre licet hîc v. 17.

§. XXIII.

Metus veretur omnia, imaginatur omnia, quæ exacerbare possunt: malum anceps & dubium, siue somniatum, ab imaginatione timoris acerbiùs angit.

104. Minus molestiarum habet vulnus à sæuo hoste inflictum, febris medullitùs æstuans, vilis infamia, & mors ipsa calamitatum humanarum maxima, quàm harum metus; Nam perpessio seorsim venit, neque enim omnia mala simul feriunt. Quin & metus plures imaginatur acerbitates, quàm re accident: metuit mala non futura, imò nec possibilia, & non metuenda quasi agmine facto sese adglomerant, & acerbissimum sui sensum, & dolorem faciunt: Nam dum nescit sigillatim quid ei mali accidere debeat, cuncta mala timet: & illic trepidat timore, vbi non erat timor. Porrò metus sphæram malorum crudeliter ampliat, & doloris caussas ingeniosè incrementat ad dolorem. Timor siquidem ingenium est amplificandi molestias, & sænior tyrannus, imaginatio est: phantasiamur mala, quæ mala non sunt, & ferimur iis, quæ ferire non possunt. Tenerè peramabat Consul Plinius coniugem suam Calphurniam, quæ non bona valetudine afflictabatur absens. Cui sic scribit lib. 6. epistolarum: *Nunc verò me cùm absentia, tum infirmitatis tua ratio incerta, & varia solicitudine exterret. Vereor omnia, imaginor omnia; quæque natura metuentium est, ea maximè, quæ maximè abominor, fingo. Quo impensiùs rogo, vt timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas: ero enim securior dum lego, statimque timebo, cùm legero.* Audis à diserto, & sapiente viro naturam metuentium esse, vereri, & imaginari ea omnia, quæ maximè abominamur. Itaque homo meticulosus, instigante metu fingit sibi impendere non ea, quæ accident mala, sed quæ imaginatio fingit, & phantasiatur, quæque maximè horret: & quæ non possunt reipsa affligere, ministerio timoris exacerbant metuentem.

Plinius. Timor veretur omnia, imaginatur omnia.

105. Paulus ardentissimè Christum diligebat, in cuius amore sic deficiabatur, vt anxiè timeret ab eius dilectione diuelli. Ad Romanos 8. v. 35. *Quis*, inquit, *nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* Et tandem concludit: *Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Profectò Paulus *instantia*, id est, præsentia mala passus est à Nerone. Quid ab Angelis (& quidem bonis, vt interpretatur S. Chrysostomus) timet? Num boni Angeli, Principatus, & Potestates terrorem Paulo incutiunt, nisi desciscat à Christi charitate? Dein, etsi Paulus timeat à *profundo* gehennæ, quid timet ab *altitudine* beatæ felicitatis? (sic enim Theodoretus interpretatur has voces *Altitudo*, & *Profundum*.) Nempe de timore, vt ex Hieronymo aduertit Sapientissimus Cardin. Toletus ibi annot. 38. aiens: Hinc Paulus non tantùm timet à Nerone, à quo capite truncatus est, sed timet à vita; timet ab altitudine honoris, & à profundo infamiæ; timet à profundo gehennæ, & ab altitudine, & deliciis cæli: timet à Dæmonibus, & etiam à Sanctis angelis, & à cælicis Principatibus, & à beatis Potestatibus timet, (per exaggerationem, vt interpretatur Chrysostomus:) timet à præsentibus, & à futuris: quin & à possibilibus, & impossibilibus timet: Ait enim *Neque creatura alia poterit nos separare.* Nam qui timet, *veretur omnia, imaginatur omnia.* Vnde Paulus quasi timet ab Angelis, imò à cælitum gloriosâ beatitudine; timet separationem à Christo, quia *illic trepidat timore, vbi non erat timor*; Psalmo 13. v. 5. Quæ natura metuentium est.

Ad Rom. Paulus timet ab Angelis? timet à Beatitudine?

Chrysost. Theodor. Hier. Tolet. Chrysost. Psalm.

106. Ecclesiastici 1. vers. 8. *Vnus est altissimus Creator omnipotens, & Rex potens, & metuendus nimis.* Expensione dignum est, cur Deus dicatur metuendus nimis, cùm nusquam legatur punire, seu affligere nimis: nimietas enim timoris æquari debet nimietati pœnæ: Ergo si pœna toleranda nimia non est, cur timor nimius dicitur? Profectò doloris metus nimis excedit dolorem patiendum. Neque enim quis tantummodò timet, quod re ipsâ passurus est, sed dolores, molestias, & acerbitates metu ipso amplificat, & longè plura metuit, quàm toleraturus est. Paulus ad Hebræos 4. vers. 12. nititur ostendere diuinæ iustitiæ furorem aduersus infideles: *Viuus est inquit, sermo Dei, & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti. τὸ sermo* Græcè λόγος id est, Verbum diuinum (vt locupletiores interpretes commentantur,) viuidè rigores exercebit, viuacissimè & efficacissimè puniet delicta infidelitatis præsertim. Sed cur gladius senerioris iustitiæ diuinæ dicitur à Paulo gladius anceps ad ostendendum furorem diuinæ seueritatis? Nonne præstaret, vt compararetur acutissimo gladio, aut probatissimæ rhomphææ, quæ certum, & validum ictum, & insanabilem plagam infligat? Porrò gladius anceps, & dubius dubiè ferit, & dubium vulnus aperit; (& forsitan nunquam vulnerabit:) dubia autem plaga non adeò grauis est, & acerba. Imò grauissima, & acerbissima dubia plaga est, etsi nunquam infligatur: & gladius anceps penetrabilior, & crudelior est, tametsi nunquam feriat. Porrò ensis certus, seu certum vulnus, certum, & determinatum corporis membrum ferit, & cruentat: at gladius anceps, & dubius; anceps, & dubium infligit vulnus; indéque magis acerbum: quia cùm nulli membro sigillatim immineat, omnia membra sigillatim pauent, nec modò timent futuram reipsâ plagam sed grauiorem, & acerbiorem: nam metus amplificat, & auget ærumnam mali, quod timetur. Quis enim tantùm timuit, quod euenit malum, & non maiorem, aut pluries repetitam plagam? Vnde gladius anceps, & dubius (sicut anceps, & dubia fortuna,) grauior est, molestior est, acerbior est. Ergo sententiosè Paulus ad diuinæ iustitiæ exaggerandos rigores comparatione vtitur

Eccli. Ad Hebr.

vtitur *gladij ancipitis*, & dubij, qui cùm determinatè ictum non minetur, multiplices, & sæuiores plagas absens facit: & dum nulli mēbro sigillatim impendet, omnibus horrorē incutit, metu amplificante sensum doloris: nam *qui timet, veretur omnia, imaginatur omnia, quæ natura metuentium est.* Hæc tropologia opportuna videtur ad mores, etsi alius sit litteralior Pauli sensus.

108. Sanctus Iob ad miraculum vsque patiens, etsi bonorum prodigam amissionem, filiorum præmaturam mortem, contumeliosam à solio depositionem, amicorum probra, & valetudinis iacturam æquo animo tolerasset: cùm ventum est ad terrores, & metus, quos per somnia suggerebat illi malus dæmon, sic fatur cap.7. vers.13. *Si dixero: consolabitur me lectus meus, terrebis me per somnia. Quamobrem elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea. Desperaui: nequaquam vltrà iam viuam.* Qui tot vera mala tolerantissimè tulit, sic horret timores, quos patitur, non in prudenti vigiliâ, sed in fatuo, & insipienti somno? Quid vltrà iam timeat, qui tanta patitur? Ferè exhausta est pharetra infernalis sæuitiæ, nec vltrà sagittæ suppetunt Dæmoni ad Iobum feriendum, & sic horrescit ad timores, quos fertilis somniorum imaginatio repræsentat? Itáne Iobus patientiæ miraculum perhorret à metu, quem imaginatur in somnis? à phantasiâ timoris sic vexatur, excruciatur, exacerbatur, vt quasi calamitate oppressus suspendium, & mortem eligat, & dicat: *Desperaui: nequaquam vltrà viuam?* O peracerbam metus sæuitiam! O carnificem timorem! Nullum Iobi membrum immune est ab intolerabili doloris grauissimi sensu, à plantâ pedis vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas, super quo percutiendus est vltrà? Iam desunt membra, quæ vltrà affligentur, quid vltrà angitur? quid vltrà timeat? Verùm crudelior carnifex Timor est, sæuissimus tortor metus est, qui suprà quàm homo pati potest, calamitates suggerit.

109. Nempe tolerabat Iobus quantum mortalis homo pati poterat; metus verò per somnia à Dæmone immissus, fingebat, ampliabat, incrementabat mala suprà quàm pati poterat: nam timor est arbitrium multiplicandi molestias, & ingenium amplificandi calamitates. Vnde Iobus, qui stabat constans ad veros dolores, sic perhorrescit ad ærumnas, quas metus in somnis imaginatur, vt quasi nutans, (ne dicam cum Philippo ibi, corruens,) suspendium, & mortem eligat ad leuamen intolerabilium dolorum, quos à metu patitur. Et quidem tanta est acerbitas metus etiam per somnia immissi, vt Hippocrates in libro de Virginum morbis ita scripserit de attonitis, & timoribus: *Ex his adeò fortiter pauere homines, vt delirent, & Dæmones quosdam se videre putent ipsis infestos: quandoque nocte, quandoque interdiu, aliquando verò vtroque tempore; & ab eiusmodi spectris multos se iam strangulasse, & prosiluisse in puteos, tanquam meliora sint hæc, & omnem vitæ vtilitatem excedentia.* Audis quàm grauis sit vel somniatus timor? Ita planè quia *qui timet, veretur omnia, imaginatur omnia, quæ natura metuentium est.* Quod videre licet hic vers.17.

Iob. Hippocrat. Iudith.

§. XXIV.

Parua opera in re virtutis, magnam virtutem exigunt: qui maiora vicit, sæpe minoribus vincitur.

110. NOn est admirationi vna arbor, vbi in eandem altitudinem tota sylua surrexit. Illud vulgus admiratur vt magnum, quod maximè eminet inter cætera, & sic magis annotatur, aut quia rarum & insolens, aut fortè quia insperatum. Vulgaris est inter homines hic error. Profectò parua & admodū exigua, valdè magna sunt, si non paruo & exiguo, sed valde magno, & valido animo egeāt. Non est valde magnū, quod eminet vsque ad spectantiū admirationem: sed ille homo valde magnus est, cuius singula opera sic ad virtutē conformata sunt, vt nihil degeneret à debitâ magnitudinis proportione. Per sua lineamenta virtutis opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Pulchrè Seneca epist. 33. *Non est formosa mulier, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius vniuersa facies admirationem singulis partibus abstulit:* quia nulla pars eminet sine alterius iniuriâ: alicuius partis eximia venustas deuenustat cæteras: & pars quæ admiratione suspicitur, alias despectui tradit. Neque enim fit electio sine reprobatione: neque quicquam eminet absque aliorum decremento. Sic etiam accidit in re virtutis: in qua nollem, vt res aliqua parua dicatur. Neque enim parua res est, sine quâ homo nequit esse virtute magnus. Quin etiam perexiguæ res, & quæ contemni solent ab imperfectis, non modicè iuuant ad perfectam virtutem: nam rei consummata perfectio exiguum quid addit, sed argutum, & artis, & ingenij plenum. Sciunt hoc statuariæ, & pictoriæ artis periti: qui non asciâ, aut runcino, aut dolabrâ, aut gurdiori penicillo, sed perexiguæ lineæ aut additione, aut detractione, opus suum consummant, & perficiunt. Hic artis præcipuus labor est, hæc perfectionis summa, & in quo maximè sudat artificis industria. Ab exiguitate ipsâ crescit rei magnitudo. Vis esse virtute magnus Solerter cura de minimis; in quibus plus difficultatis, & laboris sæpe experimur. In minutioribus elucet magis artis magnitudo. De perexiguâ Archimedis sphæra, sic eleganter scribit Cassiodorus lib.1. Epistolarum, epist.45. *Paruam machinam, grauidam mundo, cælum gestabile, compendium rerum, speculum naturæ ad speciem ætheris incomprehensibili mobilitate voluentis.* [O vtinam liceret hæc verba meo sanctissimo Patri Xauerio adaptare; qui ab humilitate *parua machina* est, sed *machina*, quæ Orientis gentilismum labefactauit. *Mundo grauidus*, qui non tantùm Europæ, Africæ, Asiæ, sed etiam Americæ Christum inuexit; planè missus in mundum, *vt omnes crederent per illum.* Sicque homines gestauit, quasi mater in vtero, vt non gemellos, sed centenos, & millenos vnà pareret. *Cælum gestabile.* Nam cælum gerebat secum, quod tot hominum millibus largiebatur, cuius fruitione ferè potiebatur in terris &c. *Compendium rerum*, quia res maximas in se abbreuiauit. *Speculum naturæ*, qui erat typus sanctitatis, & in quo, velut in pellucido speculo cernebatur summa perfectio ad quam humana natura prouehi potest. *Species ætheris*, ab igneâ amoris sphæra, vel sidereæ naturæ à virgine puritate,

Senec. Sphęrę elegans descriptio. Cassiodor. Xauerij cōparatio cū Sphæra Archimedis. Ioan.1.v.7.

Incomprehensibili mobilitate, quà tot leucarum myriades, non tam gressibus corporis, quàm ocyssimis amoris alis dimensus est, ad zeli miraculum, & orbis stuporem.] Redeo ad rem, ne grandia breuitate minorem. Audis opus Archimedis quod erat grauidum mundo, cæli æmulum, abbreuiata sidera, naturæ epitome, dici paruam machinam? Nam ipsa paruitas rem incrementat, & miraculum auget; quia res exiguè maxima maximam sui facit admirationem. Imò minima magnam artem maximúmque artis laborem exigunt.

Paruitas rei auget & cõmendat artem.

112. Matthæi 14. vers. 19. frequens hominum multitudo aderat Christo in deserto, tridui ieiunio famescens: Quinque panes suppetebant Apostolis ad tot hominum cibationem: exiguum profectò panarium ad sustentandam tantam hominum multitudinem. Vacillat discipulorum fiducia: at Christus miraculum intentat: *Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cælum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes*; qui sic multiplicati sunt, vt post tot homines saturatos, adhuc panes superfuerint. Addubitant in hoc loco interpretes, quare Christus Deus ad patrationem miraculi aspicit in cælum. Num cæli auctor expectat è cælo virtutem ad miraculi patrationem? è cælo emendicat Christus panes, quibus alat turbam? aspectus in cælum suspectum facit illum impotentiæ. Alia grandiora miracula propriâ auctoritate patrat, & ad hoc vires cæli auxiliares implorat? Præclarè Chrysostomus homil. 50. in Matthæum, hanc difficultatem tractans, sic fatur: *Ac ne repugnantia quædam in ipsis videretur, in cælum minora peracturus respicit, cùm maiora, cum potestate à se ipso faciat.* Nempe ostendit Christus quàm sit difficile & arduum minora facere: cùm maiora facturus, nec cælum aspiciat rem communicans cum Patre Deo, eius quasi auxilium implorans, quod præstat ad minora facienda. Quasi in re virtutis difficilius sit minora & obuia facere, quàm maiora, & quæ plus virium exigunt. ô præclaram eruditionem! qua instruimur ne despiciamus parua, & oscitanter illa quanquàm exigua negligamus: quia sæpe difficilius est abstinere ab exiguis noxiis, & minutissima perfectionis opera solerter exequi, quàm magna, & spectabilia, & quæ ob sui magnitudinem vires exerunt. ô quoties magnorum hostium præclarus victor ab exiguis & imbecillioribus profligatur! Magnanimus non tantùm magna intentat, sed nec minimis superari patitur. Pusillanimis est qui à paruis vincitur. Ergo magnanimitas exigua præcauet, ne rei tenuitas insidietur victoriæ & magnanimum detriumphet.

Math.

Christus respicit in cælum, facturus minora miracula. Chrysost.

113. Math. Matthæi 8. v. 19. Scriba ille, meliora sapiens, dixit Christo: *Magister sequar te quocumque ieris.* O animosam vocem, ô virilem nouitij discipuli animum, planè magnanimum, audacter præsumit Christum Deum in omnibus sequi, quæ summa Christianæ perfectionis est. Verùm idemet, qui tàm animosè audet sequelam Christi in omnibus, (quod fastigium virtutis est,) negligit pauperiùs viuere: Audet viriliter magna, & muliebriter cedit paruis: terretur exiguis, qui animosus erat ad grandia: & qui sibi videbatur ad maiora potens, impotens inuenitur ad minora. Exod. 8. v. 18. Diuina potentia patrat Moyses coram Pharaone. Primò cruentat aquas omnes: cruentant pariter & Ægyptij Magi. Dein educit ingentem ranarum vim; educunt similiter incantatores. Ad hæc, puluis parturit innumeram Cyniphum, seu culicum multitudinem: *Feceruntque similiter malefici incantationibus suis, vt educerent Cyniphes, & non potuerunt. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hic.* Super quibus verbis sic loquitur Theodoretus quæst. 18. in Exodum: *Arioli maiora animalia, nempe ranas, antea produxerunt, crabronem minutulum educere non possunt.* Vnde exclamant: *Digitus Dei est hic.* Scilicet qui grandiora animalia producere valuerunt, vbi subtile, & perexiguum animalculum producendum est, præ impotentiâ exclamant, digito Dei, id est, totâ omnipotentia opus esse ad rem vsque adeò tenuem & exiguam producendam. Nempe Christus Cælum aspicit ad minora miracula, quasi auxilatorem implorans Patrem Deum: & Magi velut inuiti fatentur, digitum Dei seu robur omnipotentiæ requiri ad hæc minutiora.

Minoribus terretur, qui maiora audet.

Exod.

Theodor.

Matth. 14. v. 29. Vident discipuli è nauicula Christum gradientem super aquas, timent suspicantes phantasma esse: Voce Saluatoris timor depulsus est, & animatur Petrus ad ambulandum super aquas, vt citiùs ad Christum veniret. *Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquam, vt veniret ad Iesum. Videns verò ventum validum, timuit,* &c. Super qua re sic philosophatur S. Chrysostomus, homil. 51. in Matthæum: *Quod maius erat, super maria scilicet de nauigio confidenter descendere, magno animo fecit: vim autem ventorum, & impetu fluctuum, quod erat minus, superatus timuit.* Ecce tibi Petrum animosum ad grandia, pauidum ad minora. Neque enim in Christianâ philosophiâ, qui potest ad magis, potest etiam ad minus; sed sæpe, qui audet ad magna, ad parua non sufficit. Sic Petrus qui in horto audenter totam cohortem inuadit stricto ense; in domo Principis sacerdotum, voce vnius puellæ exarmatur. Sic sanctitatis proceres, qui magnas res animosè perfecerunt, exiguis cesserunt, & victi sunt. Sic Holophernes & Assyrius populus, tot victricium nationum feliciter victor, ab imbecillo, & inermi populo, per imbecillis & inermis puellæ manum vincitur: & exiguo hosti cedit, tot regnorum inclytus detriumphator: vt videre licet hîc v. 18.

114. Matth. Minoribus cedit, qui maiora potuit.

Chrysost.

Iudith.

CAPVT

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

VERS. 1. CVMQVE omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens & consilium ab eis, & solo tremore & metu agitati, fugæ præsidium sumunt. 2. Ita vt nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus euadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audiebant, fugientes per vias camporum & semitas collium. 3. Videntes itaque filij Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderúntque clangentes tubis, & vlulantes post ipsos. 4. Et quoniam Assyrij non adunati, in fugam ibant præcipites: filij autem Israel vno agmine persequentes, debilitabant omnes, quos inuenire potuissent. 5. Misit itaque Ozias nuntios per omnes ciuitates & regiones Israel. 6. Omnis itaque regio, omnisque vrbs electam iuuentutem armatam misit post eos, & persecuti sunt eos in ore gladij, quousque peruenirent ad extremitatem finium suorum. 7. Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & prædam, quam fugientes Assyrij reliquerant, abstulerunt, & onustati sunt valde. 8. Hi verò, qui victores reuersi sunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum attulerunt secum, ita vt non esset numerus in pecoribus, & iumentis, & vniuersis mobilibus eorum, vt à minimo vsque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum. 9. Ioachim autem summus pontifex, de Ierusalem venit in Bethuliam cum vniuersis presbyteris suis, vt videret Iudith. 10. Quæ cùm exiisset ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri: 11. Quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eo quòd castitatem amaueris, & post virum tuum, alterum nescieris: ideo & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternum. 12. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat. 13. Per dies autem triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorum à populo Israel. 14. Porrò autem vniuersa, quæ Holofernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Iudith, in auro, & argento, & vestibus, & gemmis, & omni supellectili, & tradita sunt omnia illi à populo. 15. Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus, in organis, & citharis.

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. *Cúmque omnis exercitus decollatum Holophernem audisset, fugit mens, & consilium ab eis, & solo tremore, & metu agitati, fugæ præsidium sumunt.*

Vers. 2. *Ita vt nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite relictis omnibus, euadere festinabat Hebræos, quos armatos super se venire audiebat, fugientes per vias camporum, & semitas collium.*

1. AB Holophernis cæde inchoata victoria est, eam nunc perficit Deus, iniecto cælitus terrore in Assyriorum animos, vt aduertunt Salianus, & Tirinus: nam ex inopinato casu Holophernianæ cædis, non potuit tam dirus horror, & amens Pauor concipi, vt penitùs sic consternarentur valida, & numerosa Assyriorum agmina, ita vt Procerum nemo sibi subiectos milites instrueret, & animaret ad repugnandum Bethuliensibus, quos facilè aut fugarent, aut prosternerent. Ergo terror ille à Numinis prouidentia valde auctus fuit, qui simul mentem ab eis eripuit, & è manibus extorsit arma. Itaque perturbati ob luctuosam Principis cædem, & æstuantes timore periculi, quasi de cælo attoniti, consilium à metu, non bono consiliario, sumunt: non à deliberatione, & consilio. Porrò cum metus plerúmque fugam suadeat, præsidium in fugæ celeritate constituunt. Et demisso ad terram capite, quod mœstitiæ, & desperationis indicium est, nec secum ipsi loquebantur; sed castra, & gazas, & impedimenta omnia relinquentes, sociis quoque suis diffisi, singulares, & dispersi, horsum, istorsum palantes sine duce, sine ordine, sine mente ferebantur: Puto etiam ingentem pauorem incussisse Assyriis prospectu abscissi capitis Holophernis è Bethuliæ mœnibus conto suspensi: Quod quantam hostibus trepidationem gignere solitet, ex prophanis historiis tradunt Serarius, & Tirinus.

Salian. Tirin. — De cælo timor Assyriis iniicitur. — Serar. Tirin.

VERS. 3. *Videntes itaq; filij Israel fugiẽtes, secuti sunt illos; descenderũtq; clangentes tubis, & vlulãtes post ipsos.*

VERS. 4. *Et quoniam Assyrij non adunati, in fugam ibant præcipites: filij autem Israël vno agmine persequentes, debilitabant omnes, quos inuenire potuissent.* Bethuliensium acies iuxta Iudithæ præscriptum, seriâ pugnâ non inuasêre Assyriorum stationes, quoadvsque animaduertunt subito casu Holophernianæ cædis turbari omnes, & animo consternari; tunc militum voce, buccinarum clangore à seipsis dissipatos, & fugientes Assyrios à tergo persequuntur. Cúmque Assyrij singulares, & sine ordine diffugerent; & Bethulienses ad disciplinam militarem aptè ordinati illos insequerentur, nullo negotio passim cædebantur Assyrij. Tantùm hîc aduerte τὸ *debilitare* accipi pro mactare, seu cædere, vt notat P.Sa.

VERS. 5. *Misit itaque Ozias nuncios per omnes ciuitates, & regiones Israël.*

2. VERS. 6. *Omnis itaque regio, omnísque vrbs, electam iuuentutem armatam misit post eos, & persecuti sunt eos in ore gladij, quousque peruenirent ad extremitatem finium suorum.* Ozias Bethuliæ princeps, apud quem erat periculosissimi illius belli administratio, suum esse duxit, vt sicut fugauerat hostem, sic illum persequi quàm posset longissimè; illúmque aut fugientem perimere, aut procùl à finibus suis arcere: Ne si fortè per temporis moram liceret, ex tot bellatorum millibus strenuus aliquis dux validam reconcinnaret manum, & periculosiùs sæuiret in vltionem stragis. Quocirca mox dimisit nuncios ad omnes vrbes, & regiones, à quibus spes auxilij erat; quæ libenter audierunt Oziæ mandatum, & statim obarmarunt electam iuuentutem, quæ fugientes à tergo insecuta est, donec hostes à Iudææ finibus exclusit, & compulit vsque ad Assyriæ terminos. Quod dilucidius scribitur in textu Græco: (Septuag.) *Et misit Ozias in Betomasthem, Bebe, & Chobe, & Cola, & in omnem terminum Israël, qui annunciarent super his, quæ consummata sunt, & vt omnes diffunderentur super inimicos in interitū eorum. Vt autem audierunt filij Israël, omnes vnanimiter ceciderunt super eos vsque ad Chobę. Similiter autem & qui ex Ierusalem aduenerunt, & ex omnibus montanis, annuntiauerunt enim eis quæ facta fuerant castris inimicorum suorum. Et qui in Galaad, & qui in Galilæa dissipauerunt eos plagâ magnâ, vsquequò præterierunt Damascum & fines eius.*

VERS. 7. *Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & prædam, quam fugientes Assyrij, reliquerant, abstulerunt, & onustati sunt valde.*

3. VERS. 8. *Hi verò qui victores reuersi sunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum attulerunt secum, ita vt non esset numerus, in pecoribus, & iumentis, & vniuersis mobilibus eorum, vt à minimo vsque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorū.* Quicunque è Bethuliensibus idonei erant ad arma tractanda, vrbe exeuntes, fugauerunt, & prostrauerunt Assyrios; at qui per ætatem aut nimis prouectam, aut nondum satis adultam, arma capessere non valebant, resederunt in Bethulia cum imbelli fœminarum populo. (Diues ab Assyriis præda.) Porrò hi, dum cæteri procùl abigunt hostem, egressi sunt ad Assyria castra, quæ longo interuallo non distabant: indéque Assyrias gazas, & opima spolia Bethuliam abduxerunt. Prætereà Bethulienses, qui palabundos hostes insecuti sunt, ingenti editâ strage, dum rediêre Bethuliam, secum retulerunt, quæ victi hostes, vt fugæ impedimenta vltrò relinquebant, & spolia, quæ interfectis Assyriis detraxerunt. Hæc spolia adeò fuerunt opima, vt nemo prædæ exsors, nemo non diues à præda fuerit. Nota quòd vbi Vulgatus legit vers. 7. *Onustati sunt valdè*, nempe Bethulienses ab Assyriæ spoliis, Mariana ex Bibliis Gotticis habet *Honestati sunt.* (Mariana. Biblia. Gotthica.) Sed Græcè scribitur, *ditati sunt valde.* Vnde *onustati*, idem est, quod onusti, vt disertè notat Tirinus & videntur (Tirin.) supponere commentatores reliqui.

---

§. II.

Ratio victrix est, etiam contra potentissimos quosque hostes.

VBi deficit Ratio, vires non sufficiunt: imò deficiunt vires deficiente Ratione. Imbecillitas armata Ratione perpetuò vincit; vincitur robustior potentia exarmata ratione. 4. (Ratio victrix est.) Pusillanimis est omnis calamitas; & tamen Iob calamitate prostratus corpore, erectus erat animo obarmato Rationis præsidio. Iob tantùm valuit animo, vt non modò amicis (vt sophisticè, sic pertinaciter contra ipsum philosophantibus,) nō cesserit, sed & ipsum Deum prouocarit ad arenam, si Ratione agendum est. Iob. 9. v. 34. (Iob.) *Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat; loquar, & non timebo eum.* Deum scilicet; quasi dicat: Adeò rationi fido, vt cum omniscio, & omnipotenti Deo non recusem certamen inire, si rationum mucrone agendum sit. Ratione armatus nec *Deum timeo.* Non me (Intellectus est Deitatis tribunal.) præstringet sua diuina scientia, nec omnipotentia terrebit, si ratio pro me stat; vel contra Deum stabo flectinescius, Ratione obarmatus. Animosè inquit Græcus in catena S.Thom. ad Lucæ 1. (Græcus. S.Thom.) *Deitatis tribunal noster intellectus esse cognoscitur.* Adde Basil. Seleuc. Orat. 39. (Basil. Seleu. Ratio sui domina.) *Deus per natura legē boni, malique rationem nobis indidit, sui dominam, aurigandi gnaram, & rectricem peroptimam.* Vellem vt vti liceret Græco Basilij originali, vt fidelius possem enedullare sensus, quos Latina verba subobscurè indicant, & vbertim spondent. Tantùm Rationi tribuendum? Et meritò quidem si vires rationis expendantur.

Quis non miretur, imò detestetur mortis tyrannidem, quæ primum omnium piissimum, & religiosissimum Abelum vitâ priuarit? 5. Nonne satiùs foret, vt impius, & auarus Cainus prius interiret? Primitiæ mortis erit Abelus? Peccator viuat, & iustus moriatur? Quam ob causam flagitiosus erit superstes, & innocens luet flagitiosi pœnam? (Ratio aduersus mortem eualet. Basil.) Eleganter Basilius Seleuc. Orat. 4. *O res inopinatas! in mortis vestibulo resurrectionis tabula legitur. Cur enim non primus mortis portas ingreditur Adamus? cur non prius Eua sententia obnunciatur, quos propter natura iudicatur? Sed primùm Deus concedit Abelum tolli de medio, vt victum morti subiiciat fundamentum, mortísque ius infirmius euadat. Iustus enim iniustè à morte occupatus iusta causa dictionem inferno eripit, & primā mortis viam, mortis dissolutionem fore spondet.* Illustris profectò causa, & tanto Doctore dignissima. Nimirùm misericordissimus Deus permittit, vt mors iniustè inuadat Abelum innocentem, vt sic Ratio ipsa infirmet ius mortis. Nam si prius sæuiret in præuaricatorem Adamum, aut in Euam originalis delicti fomitem, aut in irreligiosum Cainum, ratione ageret mors. Ergo mors tyrannicè innocentem Abelum priuans vitâ, rea iudicij est, & deinceps imbecilla, ratione exarmata; imò ratione oppugnanda, & expugnanda. Hæc in Abelum impietas, pietas fuit in reliquos mortales. Moriatur sine ratione

ratione Abelus, vt mors examinata ratione, inermis & imbecilla, facilis expugnatu sit! vnde *in mortis vestibulo resurrectionis tabula legitur*, nam tyrannicæ mortis irrationalis inuasio, vitam repromittit.

6. Iudæ.

Iudas Apostolus in suâ epist. v. 9. sic scribit. *Cùm Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ; sed dixit: Imperet tibi Deus.* Sic hunc locum expendo: Michael Archangelus, Angelorum primus, Imperator cælestis exercitus; & à naturâ, & gratiâ, & à munere valentissimus, altercabatur aduersus diabolum inferiorem naturâ, infirmiorem viribus, & tamen vincere illum vix poterat, sed adiutricem omnipotentiam Dei exorat, dicens: *Imperet tibi Deus.* Strenuúsne cælestis exercitus dux, sic quasi timeat imbellem aduersarium sæpiùs prostratum? Aduertamus super quo altercatio sit, & quibus armis vtrinque depugnetur. *Super Moysi corpore.* Omitto alios interpretes: assentior Oecumenio ibidem asserenti altercationem Michaelis cum Diabolo fuisse, quòd Michaël vellet Mosem honorificè pro meritis sepelire; Diabolus nollet, obiiciens ei, quòd à se *percussum Ægyptium* inhumatum *abscondit in sabulo.* Exod. 2. v. 12. sic aiens: Moyses Ægyptium hominem abiecit insepultum, & ipse honorificè sepelietur? Hoc iniquum videtur, & specie tenus contra rationem. Opera, quæ in alios exercemus, sint lex nostra nobis. Non sepeliatur Moyses honorificè, qui proximum suum insepultum omisit inglorie. Sic Diabolus *disputans altercabatur*, id est, mente luctabatur, & rationum momentis. Et quidem apparenter valentibus rationum armis pugnare alicui videbitur Dæmon talionem exigens à iustitia diuinâ. Ergo quid mirum, quod etsi imbecillus, & prostratus sæpe, modò stet alacer, & erectus etiam aduersum Michaëlem Principem cælestis militiæ. Potens est Michaël; sed robustior supremi Archangeli potentia, sic velut cedit vel apparenti rationi, vt altercationem omiserit, & disceptationis decisionem in vnum Deum remiserit. Sic valet ratio specie tenus efficax! Quia ratio vis est potentiæ, potestatis vigor, & omnipotentiæ mucro. Nam vel omnipotentia si à Ratione destituta foret, omnipotentia non esset, sed impotentia. Hinc lux, hinc decor Iobi verbis animaduersione dignissimis.

Vel apparẽs ratio Diaboli potẽs est.

Oecum.

Exod.

7. Iob Ratio est vigor omnipotentiæ.

Iob 9. v. 4. Omnipotentiam diuinam sic deprædicat: *Sapiens corde est, & fortis robore. Quis restitit ei, & pacem habuit?* Deus adeò viribus valet, vt nemo ei resistere audeat. Et si quis temerarius Deo resistit, diuinâ vi superatus, prostratus cecidit. At quâ vi Deus obsistentes sibi deuincit? *Fortis robore est*, qui omnipotens est. Quid fortius Omnipotentia? Sufficit omnipotentia Deo ad profligandum obuios quosque hostes? Planè sufficit; sed quia armata est Ratione: *Sapiens corde est, & fortis robore.* Ac si dicat: Omnipotentia robusta est, sed Ratione, & Sapientiâ. Nam omnipotentia absque rectâ Ratione, omnipotentia non esset, sed imbecillitas. Tanta est Rationis vis, vt inops virium, & cassa effectu foret omnipotentia absque Ratione. Nam robur omnipotentiæ, Ratio est, & omnipotentia absque Rationis vigore, inermis, & impotentia. (Nam quod à ratione recta desciscit, degenerat in delictum.) Vna voluptas à Rationis iurisdictione petulanter eximitur. Vnde Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædag. cap. 13. *Voluptas est elatio animæ, quæ non paret Rationi.* Tanta est vis voluptatis, vt arroganter detrectet Rationis imperium! Superbit voluptas aduersus omnipotentiam Rationis, & omnipotentiam æmulatur superbè. Eheu grande malum! potentior, imò omnipotentior est voluptas, quàm Ratio? Sed de voluptatis vi, aliàs sæpe. Nabuchodonosor aduersâ fortunâ apud Græcos fractus, & concisus, à suis contemptus, ab alienis oppetitus, regno imminutus, tyronibus stipatus; bellum contra Arphaxadum instaurat, contra Arphaxadum inquam, validum *potentiâ exercitus sui, & gloriâ quadrigarum suarum potentem*; & tamen eum deuicit, quia ratio tunc stabat pro Nabuchodonosore, vt constat ex sæpe dictis in cap. 1. Vnde hoc vers. 2. dicitur; inuictum eius exercitum ab exiguo & enermi populo profligatum, & deuictum; Scilicet nunc Ratio repugnauit Nabuchodonosori, & illum superauit potiùs quàm meticulosa Bethuliensium manus. Planè trophæum Rationis fuit.

Voluptas potens est aduersus omnipotẽtiam rationis. Clem. Alex.

Iudith.

§. III.

Recta Ratio facies animi est, concupiscentiæ frenum, dissolutio passionum, fomes sanctitatis, & quædam libera quasi necessitas ad virtutem.

8. Seneca.

Eximia Senecæ vox est epist. 60. *Nil stultitia pacatum habet.* Tam supernè illi metus est, quàm infernè: vtrumque trepidat latus: tutissimum iter suspectissimum illi est. Sequuntur pericula, & occurrunt, ad omnia pauet, quia imparata est ad omnia, & ipsis terretur auxiliis. Nam brutæ insipientiæ, & ferinæ temeritati, nihil tutum est: qui enim Ratione non armatur, facilè exarmatur, & vincitur. Ratio enim robur est hominis, mentis energia, animi vigor, cælestium amor, passionum coërcitio, & vitiorum victoria; & cui tota hominum natura obsequium debet. Quia virtus sicut à ratione fulget, sic ab irrationali insipientiâ infuscatur. Porrò Ratio naturalis (quæ est materia sapientiæ secularis,) *temeraria interpres est diuinæ naturæ*, vt ait Septimius lib. de Præscript. cap. 7. cæcutit enim ad diuiniora mysteria, nec cælestes fulgores irrefutatis oculis valet sustinere. Vnde nulla virtus sine Ratione virtus est; sicut *Nec bonitas sine Ratione bonitas*, inquit Tertullianus lib. 2. aduersùs Marcion. cap. 6. Hinc materiæ virtutum ratione destitutæ profligantur à vitiis, & degenerant in vitiorum prauitatem. Itaque Ratio virtutum quasi principatum obtinet: *& Rationis præfectura* iure suspicitur à S. Nazianzeno Orat. 22. *Enimuerò Deus per naturæ legem Rationem dedit, aurigandi gnaram, & rectricem peroptimam*, inquit Basilius Seleuc. Orat. 38. Ratio enim est auriga virtutum. Ad rem Philo lib. quod deter. &c. *Si desiderat quadrigas auriga, an non necessum est eas turbatas ferri cursu deuio?* Cursu deuio ferimur, nisi Ratio aurigandi gnara regat nos. Item ratio dicitur, Rectrix probitatis. O magnam rectorum potentiam! Bellè P. Damianus ser. 18. *Tibi ratio magistra præsidet.* Ecce dicitur ratio hominis magistra, quæ agnatam homini ruditatem erudiat ad omnem probitatem, & Præses sit virtutum. Quasi in diuino, & humano tribunali cæteræ virtutes assint tanquam consiliatrices, & sola recta Ratio consultissimè præsideat, summam præfecturam exercens.

Ratio naturalis est temeraria interpres arcanorum Dei. Septim.

Nulla est bonitas absque ratione Tertull.

Nazianz. Ratio auriga est. Seleuc. Philo. Ratio præsidet; reliquæ virtutes consiliatrices sunt. P.Damian.

Tertullianus Apologetici cap. 11. agnouit *Rationis gubernaculum.* Eandem vocem, & sententiam, 9.

Tertull.

Ratio est gubernaculum.

tentiam, vtpotè pulcherrimam ingeminat lib. de Pœnit. cap. 1. aiens: *Vniuersam vitæ conuersationem, sine gubernaculo rationis transfretantes, imminentem seculo procellam vitare non norunt.* Nempe vita nostra vastum, & vorticosum pelagus est, & periculosum ob sæuos conuersationis fluctus, & immanium periculorum procellis infame, quibus ad syrtes, & vada cæca perpetuò impellitur passionum vorticibus. Ergo Ratio sit gubernaculi instar, quæ facilè regat nauim, & huc, illúcque solerter flectat, ne æternùm periclitetur misero animorum naufragio. Ne committito nauigij clauum aut insipienti oscitantiæ, aut passionum audaciæ, aut appetitus temeritati, ne affectuum tempestatibus agatur ad scopulum culpæ, & naufragium animæ. Vnde ratio arbitrium viuendi est, & mortis effugium. *Naturâ compertum est* (ait Philo in lib. Quod deteri. &c.) *corpus, absente animâ, animam absente ratione, interire funditus.*

Animus absque Ratione cadauerascit. Philo.

10\. Clemens Alex. 7. Strom. *Rationis frænum* agnouit. Bene quidem. Nam quemadmodum frænum lupati artificio indomitam belluam coërcet, & ad suum imperium facilè flectit, & regit, quocumque sessor dirigit cursum, etsi equo renitente; sic appetitum moderatur homo rationis fræno. Præclarè inquit S. Chrysostomus, allegatus à S. Thoma, ad illa verba Lucæ, cap. 11. v. 34. *Si oculus tuus fuerit simplex*, &c. *Si intellectum corruperimus, qui potest dissoluere passiones, totam læsimus animam.* Nimirum ratio passiones quodammodò valet dissoluere ab homine; sic ipsas cohibet, & frænat, vt eas quasi eradicet, & faciat hominem velut à passionibus immunem, qualem præsumunt Stoici. Profectò sic deliniitur homo voluptatis lenocinio, & concupiscentiæ præstigiis, vt prauis affectionibus velut Circeo incantamento hebetetur ad omne bonum, acuatur ad malum omne. Quis valeat concupiscentiæ præstigias dissoluere? Audi S. Nazianzenum Orat. 1. *Rationum excantamentis memet delinio.* Scilicet prudenter solers ratio, & solerter diligens, & attenta, excantat hominem, & dissoluit concupiscentiæ præstigias: & quasi interstinguit voluptatis fomitem instigantem ad vitia; & ingerit quasi nouum fomitem ad virtutem. Fallor si hûc non adludit S. Nazianz. Orat. 31. aiés: *At tu Rationem tibi insitam mouens, virtutisque fomitem per arbitrij libertatem excitans.* Ecce tibi dicitur recta Ratio fomes quidam ad virtutem excitans, & igniculus arbitrium accendens ad probitatem. Nempe sicut fomes peccati ab originali delicto profectus, appetitum arcet à virtute, & instigat ad omnes improbitates: sic recta Ratio, quæ scintilla diuinitatis est, & à cælesti igne accensa, hominem à vitiis arcet, & quodammodò ad omnes sanctitates excitat. Hinc audacter dixit Consul Plinius lib. 1. Epist. sic scribens ad Celestrium de suo Corellio: *Corellium quidem summa ratio, quæ sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit.* Nimirum recta Ratio emphaticè, sed hyperbolicè dicitur necessitas ad benè operandum: ac si Ratio quoddam liberæ quasi necessitatis genus imponat sapientibus, & benè moratis viris ad operandum secundùm rationem.

Clem. Alex. Ratio frænũ est: & quasi passionum dissolutio. S. Thom. Lucæ. Chrysost. Ratio excãtat passiones. Nazianz. Ratio est fomes ad virtutem. Nazianz. Plin. Ratio dicitur libera quædã necessitas ad virtutem.

11\. Hinc Philo Iudæus lib. 1. legis Allegor. sapienter inquit: *Quemadmodum principalis pars corporis est facies: ita animæ pars principalis est mens*: ac si mens, seu ratio sit facies animæ. Porrò facies pulchritudo est animi. *Quidam* (ait Tertullianus lib. de Anima, cap. 19.) *vel modico tempore viduant animam intellectu.* Quasi dicat: Anima orbata ratione, veluti vidua manet defuncto marito. Vidua verò quæ verè vidua est, omnem ornatum, & pulchritudinem cum lacrymis, & squalore commutat; iacet solitaria, pauper, flebilis, tumulata meliori sui parte, coniuge inquam. Sic anima orbata intellectu, seu ratione, lugubri mœstitudine luget, & abiectâ mentis gratiâ, & intellectus ornatu, & rationis pulchritudine, squalet vt vidua destituta marito.

Philo. Mens absq; ratione vidua manet. Tertull.

Non omittam ad Rationis laudem, non tantùm rem Dei dici à Septimio lib. de Pœnit. cap. 1. aiente: *Quippe res Dei ratio.* Sed etiam Verbum diuinum Rationem dici. Ioannis 1. v. 1. *In principio erat Verbum.* Card. Toletus inibi adnot. 1. *Verbum λόγος varia significat, Sermonem, Orationem, Rationem*, &c. Nempe diuinum Verbum, verus Deus, veri Dei filius est, splendor paternæ gloriæ, & increata increatæ bonitatis imago, attributorum epilogus, & perfectionum meta. Ad hæc omnia perfectiùs intimanda hominibus, ait Scriptura Dei filium, *Rationem* appellari, & commendationem mutuasse à Rationis nomine, qui est cælitum gratia, perfectionum gloria, & summum Diuinitatis elogium. Ergo magni æstima rectam Rationem, quæ Verbum diuinum venustat, quæ res Dei est, maritus animæ, facies mentis, concupiscentiæ frænum, dissolutio passionum, fomes virtutis, quædam necessitas honestatis, probitatis præses. Gratulemur præfecturæ Rationis, quæ sic edomuit barbaram Assyriorum audaciam, vt ea obarmatus Bethuliensis populus hîc vers. 2. exarmauerit Medorum potentiam, Rationis armis, potiùs quàm armorum valentiâ. 12.

Septim. Ioann. Toletus. Verbum diuinum Ratio dicitur. Iudith.

§. IV.

Quem commendat probitas, discordia damnat, inuitat, infamat.

Iurgiorum matrix Discordia est, & honoris viuax pestis. Exhonorari ambit, quisquis diffidia fouet. Quid speres ab homine malè animato, nisi hostilem animum? Corde, linguâ, manu aduersùs te pugnabit. Nemo non potest linguâ offendere, si viribus non ϵualet: etiam impotentissimi quique potentissimi sunt ad conuitiandum, verosimilia mendacia fabricabit simultas, si veræ non suppetant contumeliæ. Omnes ingeniosi sunt ad maledicendum, cùm discordia exacuit malitiam, & venenat linguam. Vt pax est honoris compendium, sic famæ dispendium discordia est. Auara laudis simultas habetur, & æmuli laudes dissimulat, simulátque vitia, & vel diu dissimulata prodit. *Præcepta regalia* appellantur à sancto Chrysologo sermone 53. quæ pacem suadent, quasi regiam maiestatem, & honorem mutuentur à concordia mutua. Porrò mutua amicitia cùm reciprocet amici honores, iure dicitur ingenium adipiscendi famam. Ab odio autem, & discordia, vel regium decus deuenustatur infamiæ dedecore. Fuge diffidia, quisquis honorem amas. Fortè eris verè bonus, non verò appellaberis. Fama quidem non est res virtutis, sed negotium linguæ, virtutem latè buccinantis. 13.

Regalis cõcordia. Chrysol.

Inter reliquas creaturas, quæ in mundi primordio summus rerum opifex Deus architectatus est, valde conspicuum est secundæ diei opus. Geneseos 1. vers. 6. *Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum; & diuidat aquas ab aquis*, &c. *Et factum est ita. Vocauitque Deus firmamentum, cælum: & factum est vespere, & manè* 14.

Genes. Non laudatur secunda dies, quia primò recedit ab vnitate.

& manè dies secundus. Notant subtiliores interpretes, opus huius diei, etsi præstantissimum, illaudatum negligi à Deo, cùm reliquorum dierum opera statim nobilitet diuina laudatio. Nam lux, quæ accidentaria qualitas est, laude digna habetur, secùs firmamentum, vel cæli nomine inclytum? Stagnant maria, nubes suspenduntur in aëre, terra vestitur herbis, aquæ animantes germinant, astra scintillant è cælo, & mox commendantur diuinis encomiis, dicitur enim statim, *Vidit Deus, quod esset bonum*: & nobile opus secundæ diei, viduabitur laudatione diuinâ? O quàm sudant interpretes, vt huius rei verisimilem rationem adducant. Lyranus super

Lyra. hac quæstione ita fatur: *Quæritur, quare in secunda die non dicitur, Et vidit Deus quod esset bonum, sicut in aliis diebus. Ad quod respondent aliqui, quod hoc est, quia numerus binarius est infamis, eo quòd primus recedit ab vnitate.* Quam

Burgens. rationem latè persequitur Paulus Burgensis ibibi: Scilicet conditur firmamentum in medio aquarum, vt diuidat aquas ab aquis, quod est dissidij occasio. Imò quia hæc dies secunda est; numerus autem secundus, primus est discordiæ fomes; quippe qui ab vnitate primus diuidit, ideò infamis est, & indignus laude. Nam dissidium etsi infamiam non inueniat, planè facit; & cælum ipsum infamat, & indignum laude reddit, alioqui per se dignissimum.

15. Et quidem firmamentum, seu cælum, princeps mundi pars est; sed dum conflat vniuersitatem. At cùm soluit vnitatem, deuenustatur discordiæ infamiâ, & diuisionis dedecore. Quod de oculo

Chrysol. Oculus auulsus à corpore, nec sibi videt. dixit eleganter sanctus Chrysologus serm. 132. *Est*, inquit, *membrorum commercio pretiosus oculus; sed si perseuerat in corpore. Alioqui vbi corpori defuerit, sibi non aderit: debent illi membra omnia suæ lucis obsequium. Sed & ipse oculus sentit corpori se debere, quod lux est. Qui vtique cum omnibus membris ministratum membrorum prouideat, euulsus à corpore nec sibi videt.* Itaque oculus dum est in corpore, in fastigio hominis est, corporis splendor, & decus. At à dissidio sic vilescit, & squalet, vt discordiæ infamiâ infuscetur, & tenebrescat; & vel sibi reddatur sordidus, qui totum nobilitabat hominem, dum corpori

Iudith. indiuiduus erat. Aduerte hic vers. 4. Assyrios olim adunatos, robore inuictos, & repetitis triumphis nobiles; at vbi non adunati excipiunt Hebræos, turpi fugâ infames, terga vertunt inglorij. Concordes ipsi glorias toto orbe propagant: à dissidio verò & gloriam perdunt, & decus Assyrij nominis infamant egregiè. Nam quos concordia nobilitat, discordia infamissimè dedecorat.

1.Corinth. 1.Corinth.11.v.18. *Primum quidem conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo: nam oportet & hæreses esse.* Præstringit Apostolus Corinthiorum simultates, in agape diuidunda: quæ non erat admodum grauis dissidiorum occasio. At vbi dissidia aduertit inter fideles, statim timet hæreses. Nam *τὸ Hæreses* non tantùm pro diuersitate sectarum,

Cornel. Discordia hæreseos insimulatur. sed pro errore in fide interpretatur Cornelius ibidem. Nimirum timeant qui dissident & simultates alunt, etiam in re non graui, ne sic dehonestentur à discordia contumeliæ matre, vt non tantùm peccatores audiant, & in suspicionem veniant grauissimorum criminum, sed etiam suspectæ hæreseos rei fiant. Nam vbi scissuræ inter fideles submurmurantur, mox timetur hæreseos nota & infamia, quod summum est dedecus inter fideles: luculenter Basilius Seleuc. Orat. 39. *Ante* Basil.Sel. *omnia*, inquit, *corpus Ecclesiæ seruemus incorruptum, retentâ concordiæ possessione inspoliatâ. Ne dum mutua vlciscimur odia, rectæ fidei causam nos tueri simulemus.* Discordes enim apud Paulum timent hæresim in his, qui à se dissident, etsi in re non magni momenti, neque pertinentis ad rem fidei: & S.Basilius à discordia, seu discordibus veretur, ne hæreseos nota impingatur aduersariis. Sic, sic prona est simultas ad grauiores contumelias. Vel hæreticus audiet qui adhuc leues inimicitias gerit; nam hostilis animus nulli probo parcit, vt hosti non parcat.

Genesεos 1.v.3. *Dixitque Deus, fiat lux, & facta est lux. Et vidit Deus lucem, quòd esset bona: &* 16.
Genes. *diuisit lucem à tenebris.* Iure suo laudatur lux, quæ tot habet laudatores, quot videntium oculos. Lucis elogia qui velit persequi, legat S.Ambrosium

Ambros. Lux laudatur ante dissidium cum tenebris. super his verbis, vbi pulchræ huius qualitatis totus encomiastes factus est. Verùm tametsi lux ea sit, quæ diuino ore egregiè laudari mereatur, animaduersione dignissimum est, in quonam temporis articulo laudata sit; nempe antequam diuisa sit à tenebris. *Et vidit lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris.* Quam ob rem Deus non laudauit lucem post absolutum diei opus, & diuisam lucem à tenebris? Numquid vel à tenebris diuisio, lucem dehonestabit? Quare Deus laudationem festinat præproperâ laudatione? Fortè timet ne deuenustetur ob separationem à tenebris? Imò elogium lucis est, disiungi à tenebris. Verùm enimuerò ante discordiam, seu disiunctionem à tenebris laudatur lux, ne fortè æmulæ caliginis, à qua disiungitur, hostilitate inuitietur, & à dissidij inuidia infametur contumelioso dedecore. Sic vel infames tenebræ ambiunt infamare æmulam lucem. Eleganter Philo in li-

Philo. bro de mundi opificio: *Non solum*, inquit, *separauit lucem à tenebris, verùm & terminos in medijs spatiis posuit, quibus vtrumque arceatur ab extremitatibus alterius. Alioqui propter vicinitatem inductura erant confusionem contentionibus de principatu mutuis, pertinaci ambitione luctam appetentia.* Audis infamissimas tenebras, vbi à luce diuisæ sunt, prætendere pertinaci ambitione lucem ipsam obscurare, & offuscare Solis radios? Æmulæ discordiæ ingenio ambiunt tenebræ æmulam inuitiare lucem. Ita nemo tutus est à dissidentis contumeliâ, vt vel claritas ipsa timeat denigrari à dissidentis caliginis discordiâ. Vnde priùs laudatur lux, quàm diuisæ à se caliginis experiatur contumelias. *Et vidit Deus lu-*

Genes. *cem quod esset bona; & diuisit lucem à tenebris,* priusquam tenebræ *pertinaci ambitione luctam appetentes*, meram & veram lucis bonitatem dedecorent ingenio dissensionis, & æmulatione dissidij. Vsqueadeò nihil planè bonum apparet, quod æmulum patitur.

Fuge, fuge dissidia quisquis honores exambis.

§. V.

§. V.

Bonus Præfectus æquè erit beneuolus in omnes: imò & æmulus præfecturæ stellarum, se totum exhibeat singulis.

17. AD omnes prouincias misit Nabuchodonosor nuncios, qui terram, & aquam postulent. Et tamen nec omnes erãt æquè vtiles, neque æqualiter offensæ, & æquè mittit ad omnes. Præclara profectò eruditio, ad quam Præfecti attendere debent, ne permori propriâ vtilitate, aut voluptate, aut æmulatione, aut odio, aut plus degrauent quosdam; aut alios propter beneuolentiam subleuent. Æquè mittant ad omnes. Nam bonus siue domus, siue vrbis, siue prouinciæ Rector, vt in neminem debet esse iniurius, ita specialia fauoris, aut amoris signa exteriora, nulli debet ostendere, quantumuis aliqualis causa id suadeat: quia nulla specialis ratio sufficit, vt propensiùs in aliquem Rectoris amor incumbat, vt extrinsecùs singularitaris notas edat. Sanctissimus Patriarcha Isaacus, bonus erat Præpositus numerosæ familiæ suæ. Sed Esau primogenitum amauit præ Iacobo. *Quæritur*, ait Rupertus lib. 7. in Genes. cap. 15. *cur sanctum virum Deus in amorem reprobi declinare permiserit?* *declinare* dixit. Sed quis sufficientem reddet rationem cur potius Isaacus amauerit eum, quem Deus palàm oderit? Deus enim *Iacob dilexit, Esau autem odio habuit.* Theodoretus quæst. 77. in Genesim hanc reddit: *Quia officiosus erat patri; venatio enim illius ei erat cibus.* Hæccine apta ratio, vt in amorem Esau reprobi declinaret Isaacus? tantíne gula, & palati deliciæ apud sanctissimum senem? Oleaster ibi existimat; quia Esau maior natu erat, ideò à patre plus diligi: *Quia senex ægrè ferret minorem maiori præferri.* Hæc ratio specialis amoris erga Esau futilis est; fine causâ enim natu maior, maiori Patris amore prosequendus est, nisi aliàs ipse eiusmodi specialis amoris prærogatiuâ dignum se fecerit. Præterquàm quòd ipse Sanctissimus Patriarcha Iacob dicitur plus cæteris amasse Iosephum, quia erat natu minor. Genes. 37. v. 3. *Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios suos, eò quòd in senectute genuisset eum.* Isaacus plus amat Esau, quia maior natu est? Et Iacob magis diligit Iosephum, quia minor natu est? Ecce vtriusque ratio palàm pugnat. Nimirum nulla ferè est ratio sufficiens ostendendi specialem affectum, & ita à sanctissimis, & disertissimis Patriarchis reddi vix potest.

Rupert. Cur Isaacus plus diligit Esau reprobum, quàm Iacobum.

18. Theod.

Oleast.

Genes.

19. Audiamus Seleuciæ Basilium Orat. 8. hâc super re id acutè obseruantem: *Patris Iacobi charitas aduersus filium* (Iosephum) *filios exercuit, & carissima pignora inuidentiâ ebria contra semet incendit seditione: Scriptura verò modum amoris immodici admirata, affectionis illius causam inuulgat. Israel enim diligebat Ioseph, eò quòd in senectute genuisset eum.* Id est, Iacob maiori prosequebatur amore Iosephum: quòd in cæteris filiis inuidentiæ primùm, mox seditionis non modicæ, & probrosæ venditionis causa fuit. Verùm quæ extitit causa Iacobo carioris beneuolentiæ in Iosephum? Num quia pio virtutis zelo reliquos fratres *de crimine pessimo accusauit?* Fortè pulchellus erat puer Iosephus, & deliciæ parentis, gratior cunctis, pacatior cæteris, & indolis bonitate benemoratior omnium fratrum. Ita fuisse prudens suspicor. Sed causa hæc, vt potè insufficiens, non assignatur à Scriptura Sacra, imò nec leuiter insinuatur. Quæ ergo ratio traditur carioris affectionis erga Iosephum? *Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios suos eò quòd in senectute genuisset eum.* Profectò inefficax videtur hæc ratio! pulchrè eam vt minus aptam, nec ad rem satis sufficientem, arguit Basilius, sic fatus: *Quod si Beniaminus filiorum Iacobi postremus, & senectuti vicinus erat, & parendi finis, quomodo Iosephus insuper filius senectutis appellatur?* Ac si dicat: si ideò Iacob dicitur præ cæteris fratribus amasse Iosephum, quia 20.
filius senectutis erat, potiùs Beniaminum diligere debuisset, quia Beniaminus postremissimus erat filiorum. Hæccine ratio tam insufficiens à Scripturâ sanctâ? Sed quæ mirè probat meum intentum. Ideò enim insufficiens ratio redditur à Scripturâ referente quid mouerit Iacobum ad singularitatem exterioris beneuolentiæ, vt ostendatur ferè nullam sufficientem rationem reddi posse, vt Iacobus tantæ, ac tam numerosæ Rector familiæ, plus exterioribus notis diligat quempiam ex filiis aut sibi subditis. Nam hâc Iacobi ratione eneruî, & imbecillâ, & quæ facilè insufficientiæ argui potest, planè Spiritus sanctus ferè nullam fore demonstrat rationem, quæ suadeat exterioris charitatis signa plus erga vnum, quàm erga alterum ostendere. Itaque Isaacus plus amat Esau, quia erat maior natu; & Iacob plus amat Iosephum, quia erat natu minor. Ecce pugnant maioris amoris causæ. Imò hæc causa amoris non subsistit; cùm Beniaminus diligendus plus esset ob hanc causam. Ergo insufficientes hæ rationes planè probant, nullam ferè inueniri causam, vt Præpositus familiæ aut vrbis plus exterioribus signis vnum præ aliis diligat, ne fauoribus auctus insolescat, & cæteri ad inuidentiam extimulentur, & ita turbetur Respublica. Libret amoris pondera, & se sistat in medio subditorum. Nec se totum vni tradat, ne nutriat iurgiorum fomenta.

Nulla exterioris beneuolentiæ in Scriptura assignatur ratio.

Vellem, si fieri potuisset, vt si Rector se totum 21.
vni tradat, etiam se totum alteri, & singulis tradat, æmulans diuinam immensitatem, quâ Deus sic est hîc totus, vt etiam totus sit vbiuis, sic Rector specialis amicitiæ notis se exhibeat alteri, vt singulorum specialis amicus esse uideatur. Disputant interpretes ad illud Matth. 2. v. 9. vbi de Magorum Math.
stellâ agitur: *Et ecce stella antecedebat eos, vsque dum veniens staret suprà vbi erat puer*; an sit vera stella in cœlo fixa, an apparens & in aëre errans. Et ferè conuenit inter expositores non esse veram stellam, sed apparentem; nam si esset cælis fixa, præ altitudine non potuisset demonstrare domum, vbi erat puer; quia æquè demonstraret multas domos: sic videmus lunam æquè incumbere multorum tectis. Ergo facula quædam erronea fuit in aëre micans, & vicina domui. Ex quo sic philosophari liceat ex Theophylacto ad Matth. 2. Cælorum stellæ & planetę Rectores sunt & Præsides orbis, conditi à Deo, vt *præessent diei, & nocti*, Genesis cap. 1. v. 16. & nemo est qui hanc stellarum præfecturam ignoret. Notanda sunt Theophylacti verba, quæ est subtilis obseruatio: *Stellæ multum locum comprehendunt. Vnde tu supra domum tuam vides lunam, fortè & ego eandem video, non nisi supra domum meam: & vnicuique videtur stare non nisi supra domum suam lunam, vel aliam stellam.* Scilicet boni præsides planetæ sunt: sint ergo exemplares Rectores huius vniuersi. Noctu eleuas oculos ad cælum, & vides lunam totam incumbentem

Præfectus æmuletur præfecturã Stellarum, quæ æquè lucent singulis.

Theoph. Genes.

22.

Lunæ præfectura sit exemplar Præfectorũ.

bentem supra domum tuam, & seriò credis totam Lunam, & eius fulgores, & influxus tui solius esse. Transmigras fortè in aliam vrbis viciniam, vel vrbem; & eandemmet lunam, quam supra domum tuam totam reliqueras, videbis totâ incumbentem, & fulgores, & influentias elargientem suas in domum aliam. Ecce eademmet stella sic tota illustrat tuam domum, vt eadem etiam tota plenis fulgoribus illustret aliam, & cæteras domos. Quod perAmbr. eleganter dixit Ambros. lib. 4. Hexameron c. 6. explicans illud: Fecitq; Deus duo luminaria magna; nempe Solem, & Lunam. *Exemplum magnitudinis eorum euidens, quod omnibus hominibus orbis Lunæ idem videtur. Nam etsi interdùm augeatur lumen eius, atque minuatur, tamē eadem nocte qualis mihi apparet, talis & omnibus. Similis Sol & Indis, & Britannis eodem momento videtur cùm oritur, nec cùm vergit in occasum minor apparet Orientalibus, quàm Occidentalibus. Hæc enim inuicem sibi distat. Sed Sol à nullo distat, nulli præsentior, nulli absentior est.* Quid quæsô ad rem accōmodatius? Videlicet ita præsint Rectores, vt stellæ; & sic omnis eorum aureus fulgor, & beneuoli influxus in vnū aliquē accumulent; non vt alios deserant: sed sic singulos consimili radiorum plenitudine illustrent, ac si in cuiuslibet sigillatim commoda plenè incubarent. Ergo superior stet in medio subditorū, æquè
Iudith. *mittat ad omnes*, non ad maiorem natu, vt Isaac; neque ad natu minorem, vt Iacob: & si ad vnum aliquē specialiter mittit, *mittat ad omnes*, vt Ozias hîc v. 5. Nam si quibusdam indulgenter fauet, alios autem degrauat, intolerabilis erit subditorum vita: æqualitas enim, oneris est leuamen. Disertè
Senec. inquit Seneca in Consolatione ad Polyb. cap. 21. *Maximum solatium est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt omnes, omnésque passuri: & ideo mihi videtur rerum natura, quod grauissimum fecit, commune fecisse, vt crudelitatem fati consoletur æqualitas.*

---

§. VI.

Præfectus in æquilibrio sit; & vt peritus funambulus in neutram partem inclinet.

23. Bonus Princeps personarum exceptor non est: nam benignitas indifferens, laus est principatûs. Qui amat aliquos, odit reliquos: paucorū laus, probrum est plurium: neque enim electio fit sine reprobatione. Superior, qui propiùs accedit ad quosdam, discedit à cæteris. At distantia fallax est, & rem minuit, sicut propinquitas auget. Sapienter
Naz. inquit S. Nazianzenus orat. 11. *Quemadmodum eadem terra sanis quidem, & rectè valentibus firma & stabilis; iis autem, qui vertigine corrupti sunt, mouetur; nimirum aspicientium vitio ad rem inspectam transeunte. Aut sicut idem columnarum interstitium, iis qui propiùs distant, maius; iis autem qui longiùs remoti sunt, minus videtur; loci videlicet interuallo aërem suffuscante.* Hinc Christus Deus Superiorum exemplar, sæpè apparens discipulis,
Lucas. Ioan. *Stetit in medio eorum.* Lucæ 24. v. 36. Ioannis 20. v. 19. ad nullam partem propiùs inclinans, sed de se æquè distans ab omnibus; ne qui propiùs aderat tamquam maior superbiret, & qui aberat remotiùs, vt minor habitus, animo caderet. Vnde Sol, qui principandi exemplar est, *A nullo distat, nulli præsentior, nulli absentior est*, vt nuper notabat S.
Ambr. Ambrosius. Nam superior, qui personas excipit, & paucos fauoribus auget, cæteros perdit, fauor enim aliquorum, cæterorum reprobatio est, & communitatis euersio. Elegit Christus speciali priuilegio ad Thaboris gloriam Apostolorum proceres, nempè Petrum, Iacobum, & Ioannem, Matthæi 17. Matth.
24. v. 9. & post tantæ visionis priuilegium, seriò eosdem admonet, ne cui dicant visionem, donec à mortuis ipse resurgat. Cur tam mutum silentium indicit Christus? Quid interest, quòd Apostoli publicent tantam gloriam, & Dei Patris præclarum testimonium? Imò inde efficaciùs probari posset Christi Diuinitas Dei vocibus publicata. Quonam quæso, emolumento impedieetur publicatio rei tam necessariæ ad dignam Christi Dei æstimationem? Timétne Saluator gloriolam inanem, quasi delinquere posset? quasi non ambiret Passionis opprobria? Cur ergo eiusmodi gloriam publicari vetat? Egregiè Damascenus allegatus in Catena hîc: *Ne corda aliorum, (discipulorum) qui non viderant, subuerterentur tristitiâ: & ne proditor incitaretur ad inuidiæ rabiem.* O cælestem, & Deo dignam ciuilitatem! Nimirùm Christus occultat specialem fauorem, paucis exhibitum, ne neglectorum Apostolorum constantia *subuertatur*: tantæ visionis celat gaudia, ne à tristitiâ disperent reliqui: nam Thaboris tranquilla quies *inuidiæ rabies* erit exclusis: nesciant paucorum fauorem, vt defectionem ignorent: paucorum enim approbatio, multorum reprobatio est.

Taceantur Thaboris gloriæ, ne discipuli ab fauore exclusi subuertantur. Damasc.

25. Saluator in celebri illo Colloquio ad Samaritidem fœminam habito, sic Samaritanos increpat, Ioannis 4. vers. 22. *Vos adoratis, quod nescitis.* Tantáne Samaritanorum stoliditas, qui rem ignoratam colerent diuinis honoribus? *Quomodo nescierunt Samaritani, quod adorarunt?* ait Theophylactus hîc: quia incredibile videtur homines non omninò dementatos adorare, quod nesciunt: nam qui ignoratur, nemo erit apud ignorantes. Eleganter S. Chrysostomus hom. 32. *Samaritani quidem quod nesciebant, adorabant: quoniam localem, & particularem Deum adorabant.* Nempe Deum ignorat, (dicam luculentiùs) atheus est, qui Deum localem facit, & particularem esse credit, & non vniuersalem omnium Deum, & fautorem omnium, etsi non colatur ab omnibus. Deus, si *localis* Deus est, Deus non est: amitteret diuinitatem à particularitate loci, nec integrè esset Deus, qui non esset immensus, nec omnium Deus. Qui aliter de Deo sentit, *adorat quod nescit*, Samaritanus est, id est, hæreticus, & atheos; nam qui quem ignorat colit, neminem colit.

Ioan. Deus, si nos omnium Deus esset Deus non foret. Theo.

Chrysost. Superior sit vniuersalis.

26. Redeat S. Nazianzenus, qui Orat. 1. pulchrâ funambuli similitudine explicat, quàm industriè debeat superior conari, ne in alterutram partem inclinet; sic fatur Nazianzenus: *Quemadmodum in sublimi, ac pendulo fune gradientibus hac, vel illac deflectere minimè tutum est, nec quamlibet parua inclinatio, paruum periculum affert; verum eorum salus ac securitas in æquilibrio posita est. Ad eundem quoque modum vtramuis in partem quispiam siue ob vitium, siue ob imperitiam propendeat, haud leue periculum tum ipsi, tum subditis imminet, ne in peccatum prolabantur.* Videlicet, vt funambulus soccis calceatus, gradiens per funem pendulum perticâ sese librans, solerter cauet, ne aliquam in partem inclinet, ne ab eiusmodi inclinatione præcipitet: sic Superior si ad quosdam subditos propendeat magis. Ergo tota superioris, seu funambuli industria laboret, vt in æquilibrio sit.

Superior æque distat ab omnibus

Superior vt funābulus in neutram partem inclinet. Nazian.

CCc Deni

17. Tertull. Denique Tertullianus Apolog. cap. 36. de primitiuæ Ecclesiæ Præfectis, sic scribit: *Nullum bonum sub exceptione personarum administramus; quia nobis præstamus: quia non ab homine aut laudis, aut præmij expensum captamus: sed à Deo exactore, & remuneratore indifferentis benignitatis.* Triplicem agglomerat rationem, ob quam primæuæ Ecclesiæ Præpositi indifferenti benignitate fideles regebant. Prima, *quia nobis præstamus*: nam cùm Ecclesia vnum corpus sit; seipsum lædit, qui aliquos excludit à communibus beneficiis. Secunda, quia *laudis expensum non captamus*: nam ob conciliandos amicos, & laudatores, inanis gloriolæ causâ solet quis promereri, & obligare quosdam. Tertia, quia *Deus exactor est indifferentis benignitatis.* Expende τὸ *Exactor*; Porrò exactor grauatè, acerbè, (ne dicam barbarè, & inhumaniter,) tributa exigit: sic Deus exigat, & extorqueat indifferentem benignitatem? Egregiâ hyperbole ad rem explicandam.

---

§. VII.

Probum si putaueris, facies; & improbum efficies, si improbum æstimaueris.

28. OPinio nostra fingit aliorum mores. Talis est homo, qualis habetur. Æstima aliquem, & cense virum magnũ; magnúmque æstimatione tuâ facies. Occultus & arcanus quidã vigor est bona opinio, quæ spirat vires, & inspirat virtutes. Animatur homo bonâ sui famâ, & ab opinione refingitur: & quem bene moratũ mente concipis, eiusmodi conceptu parturis, & reformas ad sanctitatẽ. Et non bona opinio de aliis illorũ mores fascinat, vitam reprobat, & profligat; éstq; totius probitatis euersio: sic bona existimatio, animatio virtutis est, & salus animi. Fomes est ad virtutem, & altè fundat omnes sanctitates. Scitum illud Senecę, & scitè dictum in Epist. 3. *Fidelem si putaueris, facies.* Existimatio tua, quædam arcana vis est ad virtutem aliorum, bene enim censendo probos ex improbis facies. Bona tua opinio effectrix est boni, quod in alio desideras. A tuo sensu, & cẽsu probitas formatur aliena; cogitatione tuâ cude probitatem, quam *si putaueris, facies.* O quàm facilè excudere potest quiuis sanctitatem in aliis! scilicet solâ cogitatione, & approbatione. Deus dicendo & iubẽdo facit: *Ipse dixit & facta sunt; ipse mandauit, & creata sũt.* Ps. 31. v. 9. Homo bene æstimando, & approbando perficit; esto ad virtutem adiutor Dei, & quidẽ facilis: nam fidelem, & probum facies, si id putaueris. Quid diuinius quàm æstimatione facere, quod æstimas? & mentem, quam in te formas, eandem in alio exprimere? Porrò bona sui existimatio vsqueadeò hominis vires vegetat, & ad probitatẽ incrementat, vt dixerit Ezechiel c. 19. v. 5. de quadã leæna, (scilicet Hierosolymâ, vt inquit Maldon. & P. Prado: aut Synagoga, vt Vatablus, & Cornel. aut de stirpe regia, vt alij.) Leæna *tulit vnum de leunculis suis, leonem constituit eum: Qui incedebat inter leones, & factus est leo.* Itaque Hierosolymitana leæna (leone, id est, Rege, viduata,) *tulit vnum de leunculis,* (quod dixerat versiculo 3. *eduxit*, Hebraicè est, *Extulit.*) *eduxit*, inquam, & *extulit* vnum de catulis suis, & *leonem constituit eum.* Et ille sublimatus, & *leo constitutus*, inter leones incedebat, & *leo factus est.* Profectò ille leo non erat, sed exiguus, & exunguis catulus, & leunculus exarmatus & tenellus; quâ arte leo factus est? *Extulit* illum opinione magnificâ, & regiâ dignitate; & ille, qui priùs catulus erat, eâ approbatione animatus, transformatur in leonem: quia leæna, quæ *extulit* illum, *leonem constituit eum*, & *leo factus est.* Ergo catulus imbecillus, quia extollitur magnificâ opinione, quia *leo cõstituitur*, quia *inter leones incedebat, leo factus est.* Non ab ætate roboratur, non ab annis armatur aduncis vnguibus, & ritu feroci, & horrentibus iubis, sed ab approbatione excrescit, & ab opinione coronatur. Et quoniam constitutus est leo, *leo factus est.*

Seneç.

Psalm. Bona existimatio bonos cudit mores.

29. Ezech. Maldon. Prado. Vatabl. Cornel.

Matth. 11. vers. 14. Laudes Ioannis Baptistæ prædicans Christus, sic inquit: *Etsi vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est.* Ergo si Iudæi nolunt recipere, & habere Ioannem, ac si esset Elias, Ioannes Elias non erit; & si illũ habeant, vt Eliam, planè Elias erit? Mysteria loquitur hîc Christus, & quæ non facilè hominibus persuadeat. Nam quis sapiens credat ex opinione hominum pẽdere, quod Ioannes sit, an non sit Elias? Si re verâ Ioannes Elias est, etsi homines aliter opinentur, Elias erit. Quòd si Ioannes Elias non est, quid refert, quòd id homines æstiment? Num veritas rei ab hominum iudicio, & existimatione dependet? Profectò nimiùm fauet Christus erraticis hominum iudiciis, & quæ aliàs, nec pili quidem facienda monet. Appositè satis ad rem præsentem, locum extricat Theophylactus hîc: *Si vultis (inquit) accipere, hoc est, si sanâ mente iudicatis, & non inuida, ipse est Elias,* Ac si dicat: Si inuidiâ, & odio acti, maleuoli estis in Ioannem, & non sanâ mente de illo existimatis, Ioannes vobis non erit Elias. Quod si *sanâ mente* de Ioanne *iudicatis*, & præclara existimatione fauetis, si eum Eliam æstimaueritis, quasi Eliam facieris. Quia à vestra existimatione extimulatus, auidiùs Ioannes Eliam æmulabitur. (liceat sic ad mores locum expendere.) Imaginatio vestra casum faciet; mentem bonam, quam de illo concepetitis, exprimetis in illo. Eliam illum existimate, & vestro sensu, & censu veluti facietis Eliam: *Et si vultis accipere, ipse est Elias, qui venturus est.* Eliam si putaueris, facies.

30. Matth. In re morũ, existimatio facit casum.

Theophyl.

31. Diabolus ille quondam serpens, qui primos parentes decipiens vnà deprauauit naturam hominũ, malitiosus, & infensus hominum hostis; conuictus apud Deum de enormi reatu, sentẽtiam à Deo audiuit tanto flagitio dignam, Genes. 3. v. 14. *Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia: super pectus tuũ gradiêris, & terram comedes.* Non facilè expediunt interpretes in quonam percussus sit serpens Dæmon hâc sententiâ diuinâ, qui iam antea erat damnatissimus. Porrò super pectus suum reptare, & terram lingere, eius natura est, & deliciæ. In quo ergo illum ferit diuina sententia? Et quidem otiosa videtur maledictio Dei in illũ vibrata, quia antea maledictus, & damnatus fuerat, cùm primò superbiendo deliquit. Quorsum hæc damnatio in damnatissimum Dæmonem? His angustiis oppressus Ambrosius, sic scribit lib. de Paradiso, c. 15. Diabolum *ideo ad nocendum hominibus pertinaciter obnititur; quia ideò damnatus est, vt noceret.* Ac si dicat: Ex hac maledictione, seu damnatione euenit, vt Diabolus atrociùs sæuiat in homines; Ecce effectũ maledictionis non intentũ à Deo, sed ex Dei maledictione secutũ. Altè profectò id excogitauit S. Ambros. scilicet furiosissimus Dæmõ, qui quo exagitatur in Deũ odio, & inuidiâ in homines, toto ingenio, totis viribus, & versutis vaframẽtis, peruigil suspirat in hominũ perniciẽ, nunc publicâ damnatione,

Genes.

Infamia instigat ad delinquendũ.

Ambros.

tione, obstinatiùs delinquit in Deum, & perniciosiùs furit in homines. A sententia diuina, & propalatâ condemnatione impudentior euadit; ac si ad id solùm damnatus esset, vt insolenter permitteretur, *Qui ideò damnatus est, vt noceret.* A damnatione insolentiam, & impudentiam combibit, & quasi ius ad delinquendum accepit ab infamiâ. Nimirum si malitia, peruersitas, & reatus Dæmonis augeri iam possit; (qui à malitia Diabolus est,) ea maximè augeretur à publicata eius malitiâ, ab infamia delicti ipsâ condemnatione propalati. Nam non bona fama ad flagitia instigat; & (tanquam si nihil reuerendum supersit,) effrænis fertur in omnem malitiam impudenter: ac si *ideò damnatus sit, vt noceret.* Ergo qui non bonam opinionem, quam de aliquo concepit, illi ostendit, ius illi facit ad delinquendum, & damnat illum, vt sceleštiùs noceat; tanto malitiæ incremento ab infamiâ mutuato, vt vel malitiam Dæmonis incrementet. Ergo probum, si putaueris, facies; & improbum reputatione facies. Præstat fundare sanctitates opinione bonâ: non alere vitia æstimatione malâ. Sic ex catulo facies existimatione Leonem, ex homine Eliam. Sic Iuditha cap. 8. vers. 8. ab hominum bonâ opinione crescit de virtute in virtutem,
Mendoza. Iudith.
vt ex Mendoza noto in expositione Literali eius loci. Et hîc, v. 5. Samaritæ oriundi ex Assyriis, ex infestis hostibus fiunt fideles Oziæ Duces: quia illos fecit fideles bonâ existimatione, qua illos asciuit ab belli societatem, vt reliquos Iudææ populos.

---

§. VIII.

Cautionalis Præpositi suspicio, sæpè intercessio est ad delinquendum.

32. SVperioris confidentia, fidelitas est subditi, & fomitem addit ad virtutẽ quantumuis improbo; confidentiæ catenis coërcetur, ne in vitium ruat præceps. Fidelem faciet, quem fidelem putat. At Princeps, qui subditi conscientiam reformidat, eum instigat ad delictum; nam Superior suspicax virtutem fascinat; & eneruat, & ad crimina allicit. Nam bona opinio atx est probitatis; non bona fama labefactatio probitatis est. Benè spera, & benè tibi respondebit spes: Quid si cautim dubitas, suspicione non bonâ virtutem labefactas; & tua diffidentia ruinæ prophetia est. Creauerat Deus primum hominem viribus integrum, ætate florentem, naturali probitate bene cultum, supernaturalibus donis probè instructum, & satellitio virtutum apprimè ornatum. Nihil tunc aderat, à
Suspicio cautionalis quasi ius est ad delinquendum.
quo cautè præcauendus foret: Non intestinus hostis ad peccatum incitans, non occasio extrinsecùs allectans ad vitium, vitâ potiebatur pacatissimâ, sine præliis felici, sine pugnis victrici; & tamen paulò pòst miserè labitur imbelli ictu appetitus à fœminâ, quæ vix pomum marito obtulit, cùm ille auidè cum cibo mortem manducauit. Genes. 3. vers. 6. *Deditque viro suo, qui comedit.* Fœmineo ritu tam citò prostratus cadit, quem diuina virtus viriliter armauit? Adamus Dei virtute obarmatus erat; sed vereor ne à suspicione exarmatus fuerit propter agnatam hominibus malitiam. In paradiso bene murato statim includitur Adamus, deliciosus carcer erat, sed planè carcer, cuius Deus ipse voluit esse custos. Genes. 2. vers. 15. *Tulit Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum*, id est hominem, vt docet S. Augustinus de Genes. ad lit. lib. 8. cap. 10. Citò delinquit (etsi ex propria prauitate) qui tam citò custoditur; præpropere labitur, cuius lapsus præproperè timetur. Transgressione præcepti infidelis probatus fuit Adamus; sed priùs à custodia infidelitatis suspicionem subiit. Nam suspicio occasio delinquendi 33.
imbecillo est ad peccandum. Sapienter Seneca, quasi Geneseos locum commentaretur, sic ait epist. 3. *Ius peccandi suspicando fecerunt.* Ac si dicat: suspicio ferè priuilegium delinquendi est, & velut licentia ad peccandum; iure quodammodò peccat, qui de peccato suspectus est. *Honestum dixerim vitium*, ad quod suspicio compulit: animosè non verè dictum; venusta suspicionis exaggeratio! Cautela non semper vitat delictum, sed sæpè creat vitium, non insontem facit, sed delinquentem: Iob 10. v. 14. *Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi, &c.* Sic Septuaginta interpretes transtulerunt: *Quod si peccauero, custodis me, ab iniquitate autem non insontem me fecisti.* Id est, suspicio sæpè illex est ad peccãdum; ab ipsâ custodiâ instigor ad vitium; securior custodia à me erit, non à custode. Bellè S. Chrysol. ser. 1. *Est penès patrem dulcis custodia, libera seruitus, absoluta custodia.* Expende τὸ *Absoluta custodia*, id est, custodia libera, & exoluta vinculis, hæc securior custodia est; hæc custodia digna patre est, nec indigna filio: quia si aliter *Custodis me ab iniquitate, non insontem fecisti.* Sed planè sontem, & delicti reum. Siquidem *Tineam non excludunt claustra, sed claudunt, & generant, non repellunt: rubiginem nutriunt seruata, non vitant: quia quod de re nascitur, non vitatur.* Verba sunt S. Chrysol. serm. 7.

August. Seneca. Seneca supra. Iob. Chrysol. Chrysol.

Vnde superior sæpius non adhibeat operis inspectorem: nam inspector oculatior venenum iaculatur, & fascinum efflat in opus, planè labores infelicitat. Fide operario, & operarium fidum facies ex infideli. Matth. 20. v. 8. Pater ille familiàs sedulus in vineæ culturâ, plures misit operarios in vineam suam. Tandem ad vesperam misit operarios, inertes, otiosos, desides, quos & ipse, & alij sæpiùs respuerant vt inutiles ad laborem. Quia nemo eos conduxerat, stabant totâ die otiosi in foro. Mittit in vineam, vt laborent; nec cum eis remisit inspectorem colonum, qui adstaret labori, fortè veritus ne otiosi homines reliquum vesperæ in otio transigerent, & mox mercedem expeterent. Quod benè aduertit Matthæus inducens Patremfamilias procuratori dicentẽ. *Voca operarios*: Vocat; ergo fortè longè ab illis erat Procurator; non aderat illis molestus operis inspector. Hac confidentiâ incitati desides, & aliàs otiosi homines, vsque eò laboribus desudarunt, vt vnâ horâ laboris, labores æquarint eorũ, qui portarunt pondus diei & æstus. Sic Orig. in cat. hîc: *In breui tempore volebant operantem virtutem extendere.* Fidelem puta, & reputatione fidelem facies ex infideli. Qui absque arbitro, & adstante inspectore opus exequendum committit; *operantem virtutem extendit.* Nam ad inspectoris oculos deficiunt vires operantis. 34.

Matt. Confidentia fidelem facit ex infideli. Orig.

Ioann. 14. vers. 12. *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet; quia ego ad Patrem vado.* Causalis hæc vocula, *Quia*, difficultatem ingerit non leuem. Num quia Christus recedit à discipulis, discipuli robotantur ad virtutem? Quare dicit Christus maiora se ipso patraturos miracula, quia ipse ab illis secedit? Abcessúsne Christi, à quo tota vis discipulis inest, prodest ad maiores virtutes 35. Ioann.

Genes. Genes.

Confidētia operantem virtutē extendit. peragendas? Si ego vobis adessem, non tam miráda ederetis miracula; citò abero, & ob absentiam mei, maiora me facietis miracula? Porrò humanę naturæ imbecillitas ea esse sæpè solet vt vires sumat ab inspectoris, & Prępositi humani absentiâ, vt totam exerat vim quæ ab inspectore, & adstante Præposito hebetatur? Quod innuere videtur S. Chrysost.

Chrysost. hîc: *Opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad Patrem vado. Vt discipuli eius corporalem recessum facilius sustinerent, præparat eos promittens, quòd eius recessus, magnorum eis esset futurus causa bonorum.* Christi recessus magnorum discipulis est futurus causa bonorum? Nũ abscessu adstantis olim magistri *operantem virtutem extendent*, (quæ verba sunt Origenis,) & maiora quàm Christus miracula patrabunt? Aduertis, quòd virtus adstante præside non indiget; imò defectus patitur, & imbecillior est ab adstante. Ergo non bene Manasses ruralis Bethuliæ Præfectus, c. 8. v. 3. *instabat super alligantes manipulos.* Et ab æstu ipse exanimatus est qui exanimabat operas ad laborem, instanti curâ homines vrgendo *instabat*. Solerter cap. 5. v. 2. Holophernes ad belli cōsilium nũcupatim, *Vocauit omnes Principes Moab,* Iudith. *& Duces Ammon*, vt ex infidis hostibus olim, nunc faceret strenuos à confidentia Duces. Quod prudenter excogitauit, è re successit; & egregiam operam nauarunt in bello. Et Princeps Ozias hîc v. 5. consimili vtitur stratagemate erga Samaritas.

§. IX.

Homo vsqueadeò æstimat pecunias, vt eas quasi Gratiam, & Gloriam reputet.

36. Chrysost. INcantatio quædam est, & præstigium, quod aurũ, *& argentum à nobis tantoperè honoretur*, ait S. Chrysost. hom. 10. in 1. ad Thess. Bracteata hęc felicitas hominum mẽtes eludit, & perstringit oculos, & cæcè rapit in amorem, & æstimationem sui.

Diuitiarum ambitio. Maximus. S. Maxim. hom. in Litan. ambitiosas appellat diuitias aiens: *Diuitiarum ambitione.* Ambitionis negotium, est honor vltra modum; affectat ambitiosus fastigia, & thronos supra merita: nullâq; gloria sat est ambitioso; nam quò sublimior est, eò magis æstuat augustiùs inthronizari: sic homo ambitiosè ambit opes; & ita ambit, vt religiosè eas colat, & Osee. adoret: *Diues effectus sum, inueni idolũ mihi.* Osee 12. v. 8. O prophanã, & idololatricam diuitiar ũambitionem! Tãtáne opum apud homines æstimatio?

Cyril. Ierosol. Matth. S. Cyrill. Catech. 8. sic scribit: *Non est malum argentum; tu tamen vtaris benè. Poterit sanè aliquis per pecunias iustificari. Esuriui, inquit, Matth. 25. & dedistis mihi manducare; omninò id per pecunias.* Audis ex grauissimo Cyrilli ore, diuitias iustificare? Quid? dicere iam valemus *Pecuniam iustificantem*, vt dicimus in scholis Theologicis Gratiam iustificantem? Num *si poterit aliquis per pecunias iustificari*; dici poterit pecunia iustificans? Planè diuitiæ iustificare dicuntur, diuerso modo, ac gratia iustificans; (de quo seueriùs agitur in Gymnasiis Theologorum,) nunc satis est pecunias iustificare, vt publicetur, quàm gloriosè æstimentur opes, quæ saltem reos iustificant apud auaros iudices.

37. Cyrill. Matth. Parum est, quòd opes hîc iustificent; beare etiã existimantur. Redeat iterùm Cyrillus suprà: *Vis nosse, quòd bona, & opes possunt esse ostium regni cælorum? Vende omnia, quæ habes, inquit, Matth. 19. & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis.* Ecce tibi opes habentur ostium cæli, & pignus beatitudinis. Plus audet Hecatæus apud Clem. Hecat. Clem. Alex. Alexand. 2. Strom. qui finem hominis, eiúsque beatam felicitatem, aiebat esse *Sufficientiam*. Id est, saltem mediocres diuitias, & quæ sufficere possent ad sustentationem vitæ. Quid? mundialia bona, & sufficientes opes, non tantùm ostium ad beatitudinem, sed ipsa beatitudo dicuntur? Sic audet Hecatæus. Fides auctorem appellet. Verùm si ratum sit (quod mihi indubium est,) Beatitudinem consistere in clara Dei visione; valdè videtur desipere, qui censeat temporaria bona, esse beatitudinem. Num opes sunt mente præditæ? oculatæne sunt diuitiæ? temporaria bona erunt summi boni intellectualis possessio, vel affectuosa fruitio? Quo pacto opulenta bonorum possessio erit beatitudo, cùm bonorum abiectio, & tenuior paupertas, prima Beatitudinum dicatur à Christo? *Beati pauperes*: Matth. 5. vers. 3. Matth. Cæterùm ob impiè occisum Abelum, statim Deus parricidij pœnas repetit, & flagitiosum Cainum seuerè damnat; qui tantæ seueritatis impatiens, sic inquit ad Deum, Genes. 4. vers. 14. *Ecce eiicis me hodie a facie terræ, & à facie tua abscondar.* Genes. Mulctatus diuitiis dicitur eiici à facie terræ, & Dei. Quid est Cainum eiici à facie terræ, & à facie Dei exulare? Num vltra terram abibit? quonam? Quis potest abiici, & abscondi à facie Dei, cuius scientiæ attentissima perspicacia clarè intuetur vniuersa? Caietanus in præfata verba, sic inquit: *Ecce eiicis me hodie à facie terræ, & à facie* Caiet. *tua abscondar. Eiectio à facie terræ est in hoc, quòd terra non respondeat ei secundum vim suam; Absconsio autem à facie Dei, est, priuari diuinâ curâ, & à Deo derelinqui.* Scilicet ne illi aliunde suppetant terræ alimenta, & temporaria bona. Itaque terra sterilescens ad agricolationem Caini, & malignus prouentus, & auarè respondens eius sudoribus, dicitur Caini abiectio à facie terræ, & Dei; ac si qui abundat terræ bonis, sit in conspectu Dei, & eius facie perfruatur? Nimirùm abundantia bonorum temporalium dicitur à Caino, diuinæ faciei quasi fruitio: & dum priuatur terrenis opibus, queritur eiici à facie terræ, & Dei; à Deo, Deíque prouidentiâ abscondi.

Matthæi 20. Ille Paterfamilias, Deus, inquam, pro labore diurno denarium promittit, quo impensum agricolandi laborem remuneret. Ferè conuenit inter expositores, mercedem operariis pactam esse Beatitudinem; (§. sequenti enucleatiùs expendo hunc locum, & ita hîc tantummodò illum perstringo, vt exornem expositionem Caietani.) Sed aduertere oportet, quòd ab Origene edoctus, speciatim aduertit Remigius, nempe denarij nomine Beatitudinem significari, sic scribens: *Conuentione facta ex denario diurno. Quia vnusquisque in agro Ecclesiæ pro spe futuræ remunerationis laborat.* Vides Beatitudinem dici à Christo denarium? Profectò denarij nomine Dei fruitio intelligitur. Non solùm quia pecunia cæli ianua dicitur à Cyrillo suprà, quâ potest homo cælum ingredi, cælúmque mercari; sed quia cùm Christus hominibus loquatur, apud quos summa felicitas habetur pecunia; ita pecuniæ nomine designat summam beatitudinis felicitatem. Vnde denarij nomine regnum cælorum indigitat: *Simile est regnum cælorum thesauro absconsito.* Matthæi 13. v. 44. Thesim hanc probo toto §. sequenti. 38. Matth. Pecuniæ nomine beatitudo designatur. Orig. Remig. Matth.

§. X.

§. X.

Tam auidè homo pecunias appetit, vt cælestis beatitudo sub pecuniæ nomine illi proponatur.

33. DIuitiæ fallaces sunt, incertæ sunt, & alternantis fortunæ nutu & veniunt ad nos, & à nobis abeunt. Dubium bonum est aurum, & indubiè cupitur ab hominibus; & rei fugacis tenax desiderium est: prolectat absens, præsens delectat, suspiratur amissum; & omnium animos ad se rapit. *Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Matth.6. v.21. Eodem scrinio seruatur nummus & animus; eâdem arcâ conditur pecunia, & sepelitur affectus, qui semper est viuax ad opes. Porrò opulentia illex est voluntatis, voluptatis fomes, desiderij magnes, nobilitatis vigor, amicitiæ fœdus, & bonorum mundalium cumulus opulentus. Hinc quasi quibusdam præstigiis hominum occupat desideria, & magnâ desideriorum ambitione æstimatur, cogítque ad sui ambitionem. O vtinam hominibus tantùm secularibus, & prophanis amorem sui faceret, nec religiosas mentes pelliceret ad sui appetentiam! Matthæi 5.v.4. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Quænam terra ista promissa mitibus? Orig. homil.26. in Numer. S.Basil. in Ps. 33. S.Cyrill. in cap.58. Isaiæ, S.Hieronym. in Matthæi c.5. S.August. lib.1. de serm. Domini in monte, S. Nissenus lib. de Beatitud. nomine terræ, terram viuentium interpretantur, nempe cælum. Validè repugnat S. Chrysostomus hom. 15. Theophyl. & Euthym. quibus verosimile non est terræ nomine cælum significari. *Verùm tu hanc terram intellige,* ait Theophylactus. Itaque terræ possessio mitibus promittitur. Inde grauior suboritur difficultas; cur scilicet Paupertati, &c. promittatur

40. regnum cælorum: *Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei*; & mansuetudini, quæ gratior & splendidior virtus est, promittatur terræ possessio. Iniquum enim videtur, vt luculétior virtus minùs præmij recipiat, quàm ignobilior. Neque tantummodò minus præmium mansuetudini assignatur, sed exile hoc præmium in futuro dandum promittitur, cùm paupertati statim dandum regnum cælorum promittatur. *Beati pauperes: quia vestrũ est regnum Dei: & Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Æquúmne est, vt pauper statim sit Rex cæli; & quòd mitis in posterum *possidebit* terram? Pauper statim possidet regnum Dei, & mitis de futuro terram possidebit? Planè hic condescensus est humanæ appetentiæ. Nempe scit Deus, quanto in pretio sint apud homines temporalia bona, quàm ardenter ea percupiant; vnde vt magis alliciat, certiúsque pertrahat ad amorem mansuetudinis, quæ virtus magis necessaria est ad humanum conuictum, verè promittit minus præmium, sed quod magis æstimant homines, qui vulgò magis appetunt temporaria bona, etsi in futurum promissa, quàm spiritualia, & cælestia, etiam statim possidenda. Tanti enim apud homines fiunt diuitior sensus, & opulenta possessio, vt rerum æquam æstimationem perturbet, suadeátque Deo, vt tanquam maius præmium maioris virtutis proponat mundialium rerum possessionem de futuro, quàm cælestis regni possessionem de præsenti.

Matth. Orig. Basil. Cyrill. Hieron. August. Nissen. Chrysost. Theopyl. Euthym.

Lucæ 6. Plus æstimat homo bona temporaria de futuro, quã spiritualia de præsenti.

41. Lucæ 12.v.33. Aduertens Christus Deus quàm tardè & oscitanter ferantur homines ad appetendas res cælestes, & beatitudinis glorias; (quippe degrauati rerum temporalium cupidine,) virtutem proponit sub specie diuitiarum: *Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis.* Auaritiam docet Christus? Christúsne, qui adhortetur homines ad pecunias congerendas in sacculis? Vereor ne sibi non constet, & apertè secum pugnet. Scimus dixisse Matth.5. vers.3. *Beati pauperes.* O quàm creberrimè ad paupertatem hortatus est mortales! O quoties auaritiæ mala publicauit! Núncne mutato consilio diuitiarũ cupidinem persuadet? Vulgate est illud S. Chrysologi serm. 24. sed hùc necessariò aduocandum: *Ecce docet auaritiam, qui cœperat suadere contemptum.* (*Cuius vnius honesta auaritia est*, ait alorsùm Seneca de Breuit. vitæ, c.3.) Arguta planè industria, plena artis, plena ingenij, artem virtutum quasi turbare, vt homines alliciat ad virtutem: Virtutem tegit specie auaritiæ, vt sic pertrahat ad virtutis amorem: scit Deus homines diuitiarum cupidine vltrò cogi, & liberè adigi ad earum amorem: inde ingeniosè inuenit piam auaritiam, vt fallax fallacis pecuniæ desiderium religiosè fallat eorum animos, & dum pecunias cupiunt capiantur à virtute. Pergit animosè Chrysologus: *Qui thesaurizantes temporaliter arguebat, ad totum cupiditatis fomitem iubet sacculos sine fine perquiri. Christe, quò te pertrahis amor tuorum? vt auarum lucrifacias, facis eum, quod desiderat, non quod oportet audire: sacculos imperas: æternos thesauros, qui non deficiant vis parari, vt auarus dum consueta percurrit ad lucra, aut virtutem capiat, aut à virtute capiatur.* Eleganter quidem.

Christus cur suadet pecuniæ amorem. Matth. Chrysol. Senec. Chrysol.

42. Matthæi 20. v. 2. Deus sub habitu, & nomine patrisfamilias operarios conducit ad cælestem vineam: & conuentio fit *ex denario diurno.* Quisnam hic denarius pio labori operariorum promissus? Communis interpretum consensus, si vnum, aut alterum excipias, denarij nomine beatitudinem interpretatur: (annuo huic expositioni, dum modò feror ad mores; renuo dum ad scholæ rigores.) Hinc oritur res notatu dignissima, nempe cur prędestinatis operariorum nomine significatis, proponatur cælestis beatitudo sub specie denarij. Et quidem Christi doctrina terret homines ab auaritia, & modò Christus, vt pecuniam proponit ipsã beatitudinis gloriam? Num operarij, seu iam iam beandi repudiabunt beatitudinem, nisi illis sub nomine, & specie pecuniæ ostendatur? Beatitudóne eget hoc lenocinio ad excitandos amores prędestinatorum? Adeóne auaritia tangit cælitum animos, vt denarij vocabulo illis proponenda sit summa beatitas? Bellè S. Bernardus aliud agens serm.12. super Cant. *Sunt viri diuitiarum in ciuitate Domini virtutum.* Nimirùm sicut apud Psalmistam homines auari appellantur in terra, *Viri diuitiarum*, ob nimiam opum appetentiam; sic ad res cæli sunt *viri diuitiarum*, quibus ipsa beatitudo denarij nomine proponitur. Iustus Orgel. in Cant. num.195. explicans illud capitis 8.v.11. *Vir adfert pro fructu eius mille argenteos. In mille autem argenteis plenitudo totius remunerationis ostenditur, & merces consummata iustorum.* Quia apud homines ab auaritia naturaliter impressos, ipsa beatitudinis summa felicitas, vt magis ipsis arrideat, & ardentiùs ametur, proponitur denarij nomine; & denarij quidem diurni, quod diuturnitatem possessionis videtur minuere. Beatitudo quidem æterna, sed denarius non æternus, sed diurnus; tanquam si sat esset ad alliciendos homines ad sui ardentissimum desiderium, beatitudo, vt

Matth. Bernard. Cant. Iustus Orgel.

denarius diurnus proposita. Condendus igitur est hic denarius in sacculis, quos Christus docet constituendos esse in cælis, & sic laus beatitudinis nummorum nomine proponetur, & certiùs faciet
Chrysol. amorem sui. Ideo (ait S. Chrysol. serm. 26. Christum alloquens) *imputribiles in cælo sacculos vis parari, vt qui te non sequitur ad cælum, sequatur saltem sacculos suos.* Sic beatitudo denarij nomine proponitur.

43. Matth. Matth. 25. Homo ille Diues peregrè proficiscens tradidit seruis bona sua. Qui accepit quinque talēta, alia quinq; superlucratus est: similiter & qui duo. Qui verò vnū accepit, otiosum illud habuit & reddidit Domino; qui præcepit, vt ab hoc nequam seruo auferatur talentū, & detur ei, qui iā habebat decem. Communis interpretatio est, hîc agi de Iudicij finalis die, in quâ reddetur ratio humanæ negotiationis & iusti æternâ beatitudine munerabuntur. Sed quæritur quam ob rem dabitur de nouo talentum prædestinato seruo, cùm iam negotiationis, locus non sit, cùm iam non sit merendi locus. Ingeniosè ad rem præsentem Caietanus
Caiet. sic inquit: *Tollite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta. Non quoad vsum, quia non est amplius tempus meriti, sed quoad gaudium.* Nimirùm numerosam talenti pecuniam in die iudicij dicitur Christus daturus beatis. Quis tunc pecuniarum vsus? Quid tunc emi poterit ex mundanis tabernis, quæ non erunt? Imò quid deerit tunc
Quo sensu dicantur esse pecuniæ in cælis nō quoad vsū, sed quoad gaudium. beato, quod emat pecuniis? Nihil profectò: vnde non dantur *quoad vsum, sed quoad gaudium*: non vt nummis vtatur, sed vt nummis veluti gaudeat? sic homo æstimat pecunias? Quid exaggeratius? ô infinitam diuitiarum cupiditatem, qua flagrant homines! Sumpserat Holophernes de thesauro Regis *aurum, & argentum multum nimis*, sumpserat *omnem locupletationem* prouinciarum. Et c. 3. v. 3. eius sitim auidissimam pecuniarum agnoscentes omnes populi finitimi, qui se dediderunt, aiunt: *Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, &c. vniuersa facultates nostræ in conspectu tuo sunt.* Qu si dicant: Potire illis aspectu, qui erit eorum possessio; iam tibi beari licet aspectu nummariæ beatitudinis, quā felicitari te putas. Aspectum diuitiarum offerunt, vt sic imitari opes beatitudinem æmulari, quæ tota in visione est. Vnde aiunt, *Omnes facultates nostræ in conspectu tuo sunt.* Ecce tibi diuitiarum possessionem appellat aspectum. Has opes non minori appetentiâ corradunt Bethulienses hîc vers. 7. & illustres victoriâ, beari exambiunt Assyriis gazis.

§. XI.

Fugax est, & incerta nummorum possessio: Vnde Beatitudo, quæ de se æterna est, Denarij nomine significata dicitur denarius diurnus.

44. Euripid. EVripidis in Peleo vox est: *Non probo vsquam inter homines illas opes, quæ facilius delentur à Deo, quàm scribuntur.* Vsque eò celerrimè fugiunt possessorem, vt continuò ac quis scribitur diues, statim deleatur, & scribatur pauper; fugitiuæ sunt opes, instabiles, infidæ, volaticæ. Eleganter S.
Chrysost. Diuitiæ fugaces & incertæ. Chrysost. tom. 1. hom. in illud Psalm. 38. *Verum frustra, &c.* sic inquit de auaro: *Auro pallidior volitat propter diuitias, quæ magnopere expetuntur, quarum amicitia infirma, & instabilis est, quarum cupiditas insidiarum plena est, quæ derident, vt dominæ multorum; quæ irrident, vt quæ vehementer amentur; quæ vinctæ sunt, & suspectæ: mortuæ sunt, sed hostes: quæ in mundo congestæ venti vim obtinent.* Itaque diuitiæ instabiles sunt quippe quæ dominis suis insidientur, vt seruus transfuga, & quæ fugæ turpis suspectæ sunt, etsi in arcâ vinctæ, & quantumuis emortuæ, ipsæ tamen vitalem motum habent, vt fugiant, vnde ventum tenet, qui pecunias possidet: *Diuitibus præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum*, 1. ad Timoth. 6. v. 17. Super quibus verbis ait Caiet. *In incerto, pro incertitudine. Et verè dicit in incertitudine diuitiarum; quoniam incerta est earum stabilitas, incertus est earum futurus vsus, & incertior fructus.* 1. Ad Tim. Caiet.
Eadem Pauli verba exponens S. Augustin. super Psalm. 83. sic ait: *Quid enim tam incertum, quam res volubilis? Nec immeritò ipsa pecunia rotunda signatur, quia non constat. Tales ergo etsi habeant aliquid, pauperes sunt.* Tam fugax enim est pecuniarum possessio, vt sibi non constet. Vnde diuitem non facit, sed pauperem: quod enim citissimè elabitur, vix possidetur. Pecunia rotunda, quia volubilis. Aug.

Propheta Amos toto c. 6. inuehitur in potentiores diuites & sic ait ad eos v. 14. *Qui lætamini in nihilo.* Nihil sunt diuitiæ? nihili facit Propheta pecunias, quæ tanti æstimantur ab hominibus? 45. Amos.
Expende ad hanc rem locum difficilem ex Matthæi cap. 25. v. 29. Dominus ille, qui peregrè profectus est, dum rediret, tradidit seruis suis bona sua; & qui quinque accepit talenta superlucratus est alia quinque; similiter, & qui duo; qui verò vnum duntaxat accepit, illud seruauit otiosum: at Dominus in pœnam desidiæ, & impudentiæ, iubet ab eo auferri talentum, & donari ei, qui habebat decem, sic totam rem concludens: *Habenti dabitur, & abundabit; ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo.* Bellè dubitat P. Matth.
Maldonatus ibi, quomodo possit fieri quod ab eo, qui non habet quicquam, auferatur aliquid. Porrò auferri non potest, nisi aliquid: ab eo autem, qui nihil habet, nihil potest auferri. Quid ergo auferendum est ab eo, qui nihil habet? Nam nihil habere securitas est. Quis quæso nihil habens, vnquam timuit, ne quid auferretur ab eo? Præterea nequam hic seruus vnum habebat talentum quod valet supra duodecim millia aureorum nostratum, quæ non exiguæ erant diuitiæ, præsertim vilissimi, & negligentis serui; quomodo ergo dicitur nihil habere? Nihil habet qui ferè tredecim millia aureorum possidet? Profectò qui tot millia aureorum habet, verè nihil habere dicitur; & veriùs apparenter tantùm pecunias possidere, quia diuitiarum, & nummorum possessio vsque eo fugax est, & infida; tam citò possessorem deserit suum, vt non tam sint diuitiæ, quàm diuitiarum vmbra. Eleganter S. Chrysost. hom. 33. in Ioann. *Quid autem omninò sunt diuitiæ? vmbra iners, fumus, qui citò euanescit*, Ergo multa aureorum millia non tam sunt diuitiæ, quam diuitiarum vmbra: vsque adeo enim fugaces sunt, volaticæ, infidæ: tam citò è manibus pristini possessoris elabuntur, & fugiunt ad alium Dominum, vt homo, qui tot nummorum millia habet, nihil habere dicatur; quia vmbram diuitiarum tantum possidet. Et ita etsi talentum ab eo auferatur nihil habuisse dicitur, quia *iners diuitiarum vmbra* nihil est Et ab eo, qui sic nihil habet, quod videtur habere aufertur, quia non tam diuitiis, quàm diuitiarum vmbrâ priuatur. Vnde consultè inquit Euangelista: *Et autem, qui non habet, & quod videtur habere auferetur* Maldon. 46. Chrysost.
ab

Chrysost. *ab eo. Adeò infida res sunt diuitiæ* ait Chrysostom. Orat. 35. in priorem Epistolam ad Corinth. Quid ergo *lætamini in nihilo*? ait diuitibus . Propheta Amos.
Amos.

47. Matth. Denarius diurnus cur dicatur Beatitudo æterna. Diues mysteriorum est parabola illa Patrisfamilias, Matthæi 20. vers. 1. qui sollicitè conducebat operarios in vineam suam. Si rogas qua mercede laborauerint operarij, respondet Euangelista conuentionem esse factam ex *Denario diurno*. Quid intelligatur denarij numero multis exponunt commentatores. Et sane vocabulo denarij Beatitudinis gloriam innui tradunt sancti Patres, & frequens recentiorum interpretum vulgus, si vnum, aut aliũ excipias. Nimirum homines à natura auarissimos allicere cupit Christus ad Beatitudinis amorem sub specie nummorum. Vnde alibi dixit: *Simile est regnum cælorum thesauro* Matthæi 13. vers. 44. sed Matth. esto, Beatitudo intelligatur denarij nomine, cur dicitur denarius diurnus? Siquidem Beatitudo diurna non est, sed diuturna, & perpetua. Ergo quod vsque adeò diuturnum est, non bene explicatur diurni vocabulo. Nam si Beatitudo æterna de se est, non aptè dicetur diurna, quod enim diurnum est, eras non erit: Beatitudo autem perennatura est in sempiternum: alioqui Beatitudo non erit; quippe desciuit ab æterna Beatitudinis duratione, quã si non constat, nec constabit Beatitudo: neque

48. enim Beatitudo est, quæ non sempiternat. Sed aduerte, quod etsi Beatitudo essentialiter æterna sit, tamen denarij nomine significatur. De pecuniarum bonis sic inquit S. Chrysost. hom. 2. in Genes. Chrysost. *Et hæc quasi stantia arbitrati sunt, & manentia, & non quasi fugientia, hoc est, auolantia, & ne ad momentum quidem permanentia.* Audis nummos esse fugitiuos? & denarij æuum esse momentum? vnde Beatitudo, quæ essentialiter æterna est, quandò denarij nomine explicatur, diurna dicitur, quæ diuturnior nummorum possessio est. Porrò rei nummariæ vnius dieculæ possessio, æternitas possessionis est; æternat enim nummorum possessio, si possessio vnius diei sit; tam fugax, & volatica, & momentanea est nummorũ possessio! Vnde Beatitudo, quæ essentialiter æterna est, quando explicatur nomine denarij, consultò dicitur, *denarius diurnus*. Non quia Beatitudo æterna non sit; sed vt simul explicetur quàm fugax sit denariorum possessio. O pulchram exaggerationẽ! Sic, Sic sunt fugitiuæ pecuniæ, sic inconstantes, & incertæ! Audis Iudith. cap. 1. vers. 10. thesauros Arphaxadi translatos ad Nabuchodonosorem, à Nabuchodonosore ad Holophernem, ab Holopherne ad militum salaria, ab Holopherne & Assyrio milite hîc v. 7. ad prædas Bethuliensium? Hanc opum instabilitatem tota hæc historia oculatissimè comprobat.

§. XII.

Auara opulentia, peccandi fomes est, licentia delinquendi, inferni viaticum, & quasi gehennæ reatus.

49. Res inquieta est felicitas incerta diuitiarum; ipsa se exagitat, cerebrum mouet, nec vno modo grauis est. Immenso labore acquiritur, instanti solicitudine asseruatur, luctuosis suspiriis amittitur. *Paruo fames constat, magno fastidium. Ad superuacua sudatur*, quin ad criminosa, & nociua. *Sanus diues est, qui licet habeat diuitias, eas tamen vt egentes habet*, sententiosè ait Seneca. Nullum Seneca lib. de Paupert. enim bonum iuuat habentem nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Fortè appellat *egentes diuitias*, illas quas possidet mente pauper, qui animo præparatus est ad earum amissionem, vel *pauperes diuitias* nominat, quibus non magis vtitur ad criminum licentiam, quàm paupertate. Profectò magnus ille est, qui in diuitiis sic pauper est. Nam qui in diuitiis diues est, locuples etiam ad crimina est. Porrò opulentia olim, & nunc criminosissima habetur; nam materiam tribuit delinquendi, peccandi licentiam, & incentiua criminum. Saluianus Massiliensis lib. 4. ad Eccles. appellat diuitias, *Materiam voluptatum omnium*. Lucro enim pecuniæ damnum vitæ emitur: & temporariã possessione constat detrimentum æternitatis. O non bonum commercium, quo infernarum opum pretio mercantur homines æternatura in inferno supplicia! Quasi opulentia foret reatus criminum. Ecclesiastici 10. vers. 10. *Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam: hic enim animam suam venalem habet.* Quò alludere videtur idem Saluianus lib. 1. ad Ecclesiaiens: *Auro nihil est scelestius: & pessimum ac feralissimum morbi genus, diuitiæ conseruata in malum Domini sui. Quid enim peius, aut quid miserius, quàm si quis præsentia bona in mala futura conuertat?* Diuitię materia vitiorum. Saluia. Eccles. Salu.

50. Profectò mundialium bonorum affluentia, certissima bonorum morum corruptrix est, Lucæ 21. vers. 5. *Et pacti sunt pecuniam illi dare*: super quibus verbis, ita scribit S. Chrysostomus in Catena: *Tales enim auaritia generat passiones.* Audis diuitias dici, generare passiones? O infelicem natiuitatem! O insanam feralium parentum prolem! Siquidem humanæ passiones belluinam imitantur licentiam, feritatem, insaniam. Passiones inhiant vitiis, fastidiunt virtutes, suspirant illicita, nauseant ad rem pietatis; effrænes feruntur ad noxia, proficua tædio illis sunt. Sic opulentia passiones passionibus addit: nam passionum est generatrix, vitiorum mater, nouerca virtutum. Vnde S. Ambrosius lib. 2. de interpellatione Iob, cap. 5. piè audet opes appellare alterum peccati fomitem, ait enim: *Magna illecebra delinquendi est rerum affluentia.* Et in cap. 6. Lucæ diuitias nominat, *Lenocinia deliciorum*. Quasi opes sic persuadeant vitium, sic instigent ad delinquendum, vt dicantur illecebra vitiorum, velut alter peccati fomes, & instar passionum exagitantes, & instigantes ad vitiorum furorem. Vnde rerum affluentia (quæ criminũ materia est, & fomes seu illecebra peccandi,) non vno modo criminosa est, sed omnium criminum matrix, seminarium, fomentum. Sæpe persuadet auaritiam, quin & prodigalitatis occasio est: ad venalem luxum irritat, instigat ad libidines; deliciarum gulæ materiã subministrat, iram potentia accendit; quosdam inflat, emollit alios, aliquibus furorem armat, conductã opum valentiã; alios inertissimè deiicit, & animos exarmat inopiæ timore. Quin & nullum vitium est, cui diuitiarum copia de se non subministret viuidum ad delinquendum fomitem. Vnde sapienter concludit Seneca in libello de Paupertate. *Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum a furoribus liberet?* Ecce tibi opulentiam appellat Seneca *Furorem*, Ambrosius *Illecebram* seu fomitem: Chrysostomus *Passiones*. Ergo qui opes congerit, addit furorem agnatæ hominum insaniæ, addit illecebras originali fomiti, addit passiones feralibus hominum passionibus. O quàm multis diuitias parasse, non finis miseriarum fuit, sed mutatio: non desitio criminosi commercij Lucæ. Diuitiæ passiones generant. Chrysost. Ambr. Opulentia fomes sæpe est ad omnia delicta. Seneca.

mercij ad luctum, ſed initium facinoroſi commercij ad emendam omnem impietatem Suſpectum tibi ſit quicquid diſsimulanter materiam criminum præbet, & feraliter inſtigat ad crimina. Timeant Hebræi hîc verſ. 7. ne cum Aſſyriis gazis arripiant Aſſyrios mores. Vis ſcire quàm certò opes propellant ad flagitia? Attende ad ea, quæ ſubiicio.

51. Matthæi. Matthæi 6. verſ. 11. Chriſtus Deus ſuam Eccleſiam edocens orandi formam, ſic nos precari mandat: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie; & dimitte nobis debita noſtra.* Et quidem nec apex eſt in ſacris, & à Deo inſpiratis Bibliis, myſterio vacans; neque caſus habet locum, vbi Deus eſt qui loquitur. Itaque vetus diſceptatio eſt, quam ob cauſam poſtquàm homo petiit à Deo neceſſarium victum, ſtatim inſtruitur, vt poſtulet delictorum veniam. Suppono ex S. Auguſtino lib. 1. locutionum in Geneſim cap. 39. & Epiſt. ad Probam 121. S. Baſilio in regulis breu. inter. 252. S. Niſſeno in lib. de Oratione, Theodoreto in comment. ſuper cap. 4. Epiſtolæ ad Philippenſes, quibus ſubſcribunt ſummates interpretum; *panem* hoc loco, *noſtrum & quotidianum*, omnem neceſſarium cibum appellari, Panis autem appellatione, omnia ad vitam ſuſtentandam neceſſaria intelligi debere, ex omnibus huius loci circunſtantiis manifeſtum eſt, vt notat ibidem Maldonatus. Ergo cùm panis appellatione, omnia ad ſuſtentandam vitam neceſſaria debeant intelligi; quo pacto vtraque orationis Dominicæ pars aptè concatenanda eſt? Luculenter S. Chryſoſtomus apud S. Thomam ibi, (fortè alia exemplaria nactum,) ſic fatur: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie: & dimitte nobis debita noſtra. Poſt ſubſidium cibi, petitur & venia delicti.* Quaſi dicat Chryſoſtomus: Aptè, poſtquam à Deo homo petit, & iam habet panem, id eſt, omnia ad vitæ ſuſtentationem neceſſaria; aptè inquam, ſtatim poſtulat delictorum veniam: nam ei, qui iam habet omnia ad vitam neceſſaria, tam procliue eſt in delicta labi, vt vbi primùm id petitur, & obtinetur, illicò poſtulanda ſit venia delicti. O quàm pulchrè hæc Chryſoſtomi animaduerſio rem exaggerat! Scilicet qui fruitur rebus ad vitam neceſſariis, licet indigentia petat, oratio impetret; licet ad vnum tantùm diem id habeat, & quidem à Deo; tamen qui ſic habet omnia ad vitæ ſuſtentationem neceſſaria, etſi ad vnum diem duntaxat, confeſtim petat veniam delictorum: quaſi poſſeſſio rerum neceſſariarum vel ad vnum diem, die illâ occaſio ſit delinquendi, criminum licentia, & certitudo criminum. Vnde vbi habet panem quotidianum, id eſt, neceſſaria ad ſuſtentationem illius diei, confeſtim petat veniam delictorum, quæ in illâ die perpetrabit. Nec mirum eſt cùm rerum temporalium ſubſidium, ſit quibuſdam *illecebra* ſeu fomes delictorum, impietatis *lenocinium*, *paſſio* inſtigans ad peccandum, & vitiorum *furor*. Ergo inopia præmaturè coërcet peccandi licentiam, redimit perpetranda delicta, & auertit immania gehennæ ſupplicia.

(Margin: Auguſt. Baſil. Niſſen. Theod. — Poſt petitionem temporalium bonorum, ſtatim petitur venia delictorum. — Maldon. — Chryſoſt.)

52. Chryſol. S. Chryſologus ſerm. 162. de auarâ diuitum opulentiâ, ſic fatur: *Parentes negat, germanos diuidit, ſeparat ſocios, amicitiam ſoluit, excludit affectum: hanc qui intra ſe habuerit, erit nullius, ſuus non erit.* Bellè, & verè dixit Chryſologus, quod diues, ſuus non eſt, eſt enim diuitiarum ſeruus, & vile pecuniarum mancipium. At diues, qui ſuus non eſt, alicuius eſt. Vis noſſe cuius ſit? Mali dæmonis poſſeſſio eſt, mancipatus æternis ſuppliciis, ad quæ feſtinus properat. *Malus* (ait S. Chryſoſtomus homil. 29. in priorem epiſt. ad Corinth.) *ſupplicij viaticum diuitias habet.* Quaſi diues, qui diuitiarum non depoſuit affectum, in numerum damnatorum reponendus ſit adhuc in hac vitâ. Tertullianus lib. de Patientia cap. 7. ita ſcribit: *Ipſe Dominus, qui in nullis diuitiis inuenitur, ſemper pauperes iuſtificat, diuites prædamnat.* Quid eſt Deum diuites prædamnare? Num minimè expectat Deus ad demerita, ob quæ condemnet? Fortè præuidet ipſa, quæ prædamnat flagitia, in ipſis diuitiis? (Mitto Theologicas recentiorum argutias, qui anticipatam effectorum notitiam à cauſis mutuatam in Deo adſtrunt.) Tam certò ſcit Deus crimina enaſcitura ex auarâ opum poſſeſſione, vt criminoſam enaſcendam ſobolem, dicatur quaſi prædamnaſſe in opulentiâ criminum matrice? Et quidem eodem *Prædamnandi* verbo vſus eſt S. Paulinus ad Militem, forte à Tertulliano illud mutuauit: *In Euangelio quoque clamat, atque prædamnat diuites ſeculi, dicens: Væ vobis diuitibus*, &c. Lucæ 6. v. 24. Quæ Lucæ verba ſic expendit S. Cyrillus: *Væ ſemper in ſcripturis dicitur iis, qui non poſſunt euadere à futuro ſupplicio.* Ecce diuitem prædamnari, & dici gehennæ reum, & ipſas diuitias quaſi reatum infernalis ſupplicij, à quo ferè non poſſe euadere, ait S. Cyrillus; cùm Chriſtianum dogma ſit, Chriſti Dei ore intimatum, Matthæi 19. v. 24. *Facilius eſt camelum per foramē acus tranſire, quam diuitem introire in regnum cælorum. Auditis autem his, diſcipuli mirabantur valdè, dicentes: Quis ergo poterit ſaluus eſſe?* Sic, ſic prædamnat diuites Chriſtus Deus, & præmaturè Empyreâ gloriâ excludit, niſi ſint animo pauperes, nempè, niſi habeant *diuitias egentes*, hoc eſt, ad amiſſionem intrepidè præparatas, dum occaſio egeſtatis occurrat, ne in delictum incurrant: ſcilicet corporeas diuitias, quæ cum animi paupertate habeant commercium. Alioqui opulentia eſt peccati fomes, delictorum materia, impietatis lenocinium, concupiſcendi paſſio, blandimentum libidinis, iracundiæ ardor, animi furor, inteſtinus dæmon, & ferè reatus gehennæ.

(Margin: Diuites prædamnantur, & quo ſēſu. — Chryſoſt. — Tertull. — Paullin. — Lucæ. Cyrill. — Matth.)

§. XIII.

Res furto poſſeſſa iniuſtum poſſeſſorem furtiuè fugiunt.

53. Senec. Epiſt. 2. NOn qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Imò pauper eſt, à quo plus cupit habere diues; qui non tam computat habere, quod habet, quàm quod à paupere ſurripit. Nullum bonum iuuat diuitem, niſi quod exprimit è pauperis inopiâ. Monſtrum eſt hoc crimen, & vſitatum miraculum. *Quis æſtimare rem huius iniquitatis poteſt? Solutionem ſuſtinent diuitum, & indigentiam mendicorum*, inquit Saluianus Maſilienſis lib. 5. de Guber. Dei. Tanta eſt enim morum perditio, vt cùm iam non habeat paupertas, quod poſſit perdere, adhuc tamen habeat diuitum vitioſitas quod præſumat acquirere: quaſi maligna egenorum tenuitas ſit iuge locupletum ærarium. Verùm perantiqua ſapientum vox eſt: *Malè parta, malè dilabuntur.* Acquiſitæ opes quantùm abſunt à conſcientia, tantùm quoque diſtant à duratione. *Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantùm permiſerat.* Cætera bona alternatis fortunæ minis ſubiacent; opes autem malè partas, neque iniqua fortuna permittit; quæ dum ſic acquiruntur,

(Margin: Saluian. — Diues hiat ad reculas pauperum. — Senec. Epiſt. 4.)

tur,& dilabuntur: iniquum enim à furto possessorem, furtiuè fugiunt, detrectantes furax à rapinâ dominium. S.Gregorius Nazianzen. Orat. 9. ad Iulianum tributorum exæquatorem, ita fatur: *Ne ex aliorum egestate opes nostras comparare sustineamus, neque cum aliorum lacrymis misceamus: a quibus tanquam a rubigine ac tineâ consumentur.* Nemo verè habet quod de aliorum egestate malè possidet.

Nazian.

54. Psalm. Hieron. Hugo. Cardin.

Psalm. 10. vers. 21. *Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* S. Hieronymus sic vertit præfata verba: *Leones quærentes ad prædam*, &c. Hugo Cardinalis interpretatur *Sæuos Principes, qui rapiunt bona Dei, id est, religionum, & pauperum hominum.* Sed attentiùs aduerte ad hæc verba, quibus Psalmographus denotat principes, & opulentos viros, instar Leonum rugire ad prædam pauperum. Ait enim, *Rugientes, vt rapiant, & quærant.* Inconsulta, & præpostera videtur collocatio verborum. Prius enim est, vt auari raptores inuestigent & quærant prædam, quàm mox rapiant. Quis enim tam hebes est, ac truncus, qui quod iam ipse rapuit, mox diligenter quærat? Profectò furax diuitum auaritia perspicax est ad intuendum & peruestigandum in reculis seu inopiâ pauperum, quid rapiat: & postquam iam rapuit, & inter diuitias suas reposuit, illud sollicitè quærit? Quid quærit, quod rapuit, & iam habet? Nimis oculatus vidit in pauperis domo, quod cæcus in domo suâ non videt? Quid est, *Rugientes, vt rapiant, & quærant ad prædam?* vt aiebat Hieronymus. O consultissima Prophetæ verba, quibus taxat diuitum auaram rapacitatem! Nempe ex prophetico ore sciat solers diuitum auaritia, quod reculæ inopum, & opes iniustè congestæ actu, vi, rapinâ, quamtumuis inter suas diuitias repositæ sint, tam citò elabi, perdi, & dissipari, vt vix rapuerint, cùm eas statim quærere necesse sit. Nam opes ex aliorum egestate comparatæ, detrectantes iniustum possessorem, sic diffluunt, euanescunt; sic dissipantur & pereunt, vt inter suas diuitias computari non debeant: quia vix raptæ sunt, & congestæ inter suas opes, cùm statim, vt perditas, & fugitiuas quærere illas posit. Vnde diuitum rapina non tantùm spoliat pauperem, sed se defraudat spoliis. Alium depauperare sciunt, & se diuitare nesciunt. In quos sic inuehitur Saluianus lib. 1. ad Eccles. *Lucro pecuniæ damna sua ementes, vt acquirant quæ non sunt sua, prodigunt quæ sunt sua, mandantes terræ thesauros luctuosos: Heredibus breue gaudium, auctoribus longum mærorem allaturos, condentes profundis specubus infernas opes!* (Aduerte ad verba, quæ subdit,) *fraudantes vsu rerum præsentium tam alios, quàm se ipsos.* Rectè hi proceres seu leones, induuntur *rugientes, vt rapiant, & quærant*: id est, quærere vt amissa bona, quæ à rapina possident; nam vt notat Saluianus, pauperum deprædatione *fraudant vsu rerum, tam alios, quam se ipsos.* Nemo enim ex alieno diues est: nam propria bona faciunt diuitem; aliena pauperem. Rapiat, & statim quærat, quod statim ac rapuit, amisit.

Diues quod rapuit statim quærit.

Saluian.

55. Iob.

Iobi 20. vers. 15. ita loquitur Sophar Naamathites de Principum rapinis: *Diuitias, quas deuorauerat, euomet: & de ventre illius extrahet eas Deus.* τὸ *Deuorare* hîc idem significat, ac *deglutire*, aduertunt interpretes inibi: innuit enim inexplebilem quandam ingluuiem, & voracitatem, quâ diuites inhiant bonis pauperum: quæ auidè in ventrem suum mittunt, & in suam substantiam, cibi adinstar conuertunt. Ad quam metaphoram adludere videtur Dauid psal. 13. vers. 4. aiens. *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis.* Scilicet quamtumuis substantiolæ pauperum concorporatæ sint diuitis opulentæ substantiæ, tamen *de ventre illius extrahet Deus. Extrahet*, id est, expellet, aut delebit. Ita extrahet, vt nullum illarum vestigium remaneat, nullæque reliquiæ retineri possint ab impio; quæ sunt verba P. Pinedæ ibi. Sed quis est, qui de ventre diuitis, sic pauperum substantiam extrahit, & extirpat, vt neque reliquiæ, neque vestigium maneat? in Hebræa originem אל scribitur, pro quo nomine *Angelum* transtulêre Septuaginta interpretes; & quidem malum Angelum significari existimat auctor Catenæ; bonum verò Olympiodorus. Pineda ex communi sententia Deum interpretatur. Ex quibus interpretationibus propositum thema mirè elucet. Scilicet omnis cælestis, & infernalis potestas sedulò incumbit ad extrahendas diuitias de domo raptoris diuitis, ne vllæ eorum reliquiæ maneant. Ac si non tantùm Deus prouidentiæ, & omnipotentiæ suæ viribus, id procuret; sed etiam cælestes omnes; quin & ipsi mali Dæmones solerter in id ipsum incumbant: Vt omnes adiuuent, obsistat nemo; quò notius, & certius fit, quòd diuitias, quas potenter deuorauit diues, easdem impotenter euomet; de ventre enim illius extrahet eas Deus, vel Dei Angelus, vel ipsemet malus Dæmon, vel simul omnes; ne vlla sit potestas cælestis, siue infernalis: creata vel increata; religiosè pia aut immaniter impia, quæ in id sedulò non inuigilet. Omnis enim potestas vindex est principalis rapinæ. O rem admiratione dignissimam! Vel ipse Dæmon, qui diuitem auarè instigat ad inopem depauperandum, mox velut durus exactor extrahit rem malè partam. Vnde Saluianus lib. 3. ad Eccles. inducit diuitem illum ex mendicitate pauperum opulentum, serò licèt, in inferno inquam, conantem extrahere à se diuitias, & pauperibus erogare. Sic fatur Saluianus: *Vel quid tunc proderat, quod dare cuncta cupiebat, quæ iam amiserat?* Nempe vel ab ipsis damnatis extraherentur diuitiæ malè partæ: nec Plutonis depauperata regio immunis est ab hâc exactione, quam si Deus, vel Angelus omittunt, vel Dæmones ipsi studiosè sollicitant: quia de omni diuite raptore dicitur, *Diuitias, quas deuorauerat, euomet, & de ventre illius extrahet eas Angelus*, nequam inquam, vt aiebat auctor Catenæ. O non bonum commercium, in quo pro exigua rapina, diues subiicit se potentissimis exactoribus! Planè raptoris bona in confiscato sunt. Quod oculis intueri licet in hoc cap. à vers. 7. vbi opulenta Assyriorum rapina, facta est Hebræorum præda: nam res malè possessa auarum, & rapacem possessorem fugit: malè parta, malè dilabuntur.

Psalm.

Pineda.

Catena Olymp. Pineda. Vel Dæmõ extraheret rapinam à damnato.

56.

Saluian.

Iudith.

Neque verò hîc vers. 7. ab Assyriis tantùm extractæ sunt opes, & thesauri, quos prouincias vastantes auarissimis rapinis congesserunt (vt habetur in hoc lib. cap. 2. à vers. 13. & toto ferè cap. 3.) sed etiam spoliati sunt propriis thesauris. Nam Holophernes dum parabat expeditionem cap. 2. vers. 10. *Aurum & argentum de domo Regis assumpsit multum nimis.* Sua perdit, qui aliena inhiat. Redeat iterum expensus Iobi locus; *Diuitias, quas deuorauerat, euomet; & de ventre illius extrahet eas Deus.* Quæ verba sic explicat Nizetas super Oratione 9. Nazian. *Vt enim qui noxium aliquem cibum sumpsit, vnà cum eo probos etiam euomit: sic qui iniquè congerendis opibus studet, non solùm ipsas, sed etiam quas priùs iure possidebat, plerunque amittit.* Hince procliue est interpretari sententiam illam

57. Opulentia ex rapinis tyrannus est.

Iudith.

Iob.

Nizetas

Nazian.

illam S.Nazianzeni Orat.25.sic scribentis de opulentia, proculdubio malè congesta. *Non aurum, hoc est, occultus tyrannus.* Porrò locuples pauperum præda sapienter comparatur tyranno. Quia sicut tyranni negotium est vi, & potentiâ diripere male subditam prouinciam, dirâ exactione, cruentâ & auarâ tyrannide: sic aurum furto possessum, occultus tyrannus est per vim extorquens non tantùm quod iniustè habet, sed etiam quod iustè possidet. Profectò qui aliena rapit, tyrannum occultè fouet, qui omnem suum censum dissipet, & diripiat. Qui alienis auarè inhiar, etiam propriis tyrannicè spoliatur.

§. XIV.

Mundialis gloria opibus comparatur, diuitiis constat.

58. Senec.

QVæ bona sunt fiduciam faciunt; diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt magnitudinem animi dant; diuitiæ insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia, quàm species magnitudinis falsa.* Seneca epist. 87. Insolentia ergo soboles est nimij & immeriti honoris; hunc hodie dat opulentia; non auita nobilitas, fumosis imaginibus elata, non literata sapientia felicis ingenij curis comparata, non virtus infelices animi passiones detriumphata:

Si quadringentis sex septem millia desint,
Est animus tibi, sunt mores, & lingua, fidesque,
Plebs eris.

Horat.

Verba sunt Horatij epist.1. ad Mœcenatem. Accinit Iuuenalis Satyra 3.saltuatim:

Iuuen.

Quantum quisque suâ nummorum seruat in arca
Tantùm habet & fidei.
Nil habet infelix paupertas durius in se
Quàm quòd ridiculos homines facit.
Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.

Paupertas sæpe facit homines ridiculos.

Scilicet pauper fatuus est ad sapientiam, ridiculus ad honores, criminosus ad rem sanctitatis, etsi sublimi ingenio diu scholas triuerit, licet plures in atauis numeret triumphos, quanquam possit cum Catone de moribus certare. Honores enim hæreditas sunt diuitum, in quorum censu computatur dignitas & gloria. Dicat accommodatitiè olim & nunc Opulentia (non iam Sapientia:) *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* Prouerbiorum 8. vers.18. Symmachus: *Mecum sunt vitæ antiqua*, &c. Ac si opulentia quantumuis recens, ambiat, & ambitiosè numeret antiquam auorum prænobilium seriem, quam nummorum pretio mercatur impudenter: homóque heri pauper, & è fæce infimæ plebis, si hodie diues est, *vitam antiquam*, id est, auitam nobilitatem sollicitet, & probet; tot sistens testes, quot impendit nummos. Quin & ipsæ opes nobilitatis sortiuntur priuilegium. Gloria enim, diuitiarum appendix est, &
59. opum consequentia. *Mecum sunt diuitiæ, & gloria.* Quod egregiè nos docet sacer historiographus hic vers. 7. Profectò Bethuliæ ciues ad summam pauperiem redacti erant, diræ obsidionis calamitate, & Assyriorum violentis prædis depauperati: Verùm postquam viriliter occiso Duce, Assyrij muliebriter conciderunt, & relictis castris turpi fugâ propriæ consulunt vitæ, *Reliqui qui erant in Bethulia ingressi sunt castra Assyriorum, & prædam, quam fugientes Assyrij reliquerant, abstulerunt, & onustati sunt valde.* Illud *onustati* exscribunt Biblia Gothica, *Honestati sunt valde.* Quomodo Bethulienses viri, dum sine vi & armis, relictas ab Assyriis opes inerti manu capiunt, honestari, seu nobilitari potuerunt? Onustati, quasi tantæ prædæ baiuli possunt, honestari & nobilitari à capta præda non possunt. Quid nobile, & dignum viris fuit in baiulandâ diuite prædâ, quam vel imbecilliores fœminæ onerariis iumentis possent imponere, & Bethuliam asportare? At consultissimè idem reputatur opibus *onustari, & honestari* opibus. Sic iam honestant opes, sic diuitiæ nobilitant, & augent possessores opulentiæ gloriâ! Diues enim quilibet tanquam iure suo sibi vsurpat cum diuitiis, illud Sapientiæ elogium: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria.*

Prouerb. Gloria appendix est diuitiarum.

Iudith.

Gotth. Biblia.

Esdræ 1.v.4. Cyrus potestatem fecit Iudæis, vt redirent in Ierusalem; & vt eligant virum, quem multis muneribus donent ad restaurationem templi olim euersi. *Et omnes reliqui in cunctis locis vbicunque habitant, adiuuent eum argento, & auro, & substantiâ, & pecoribus,* &c. τὸ *adiuuent* eum, Hebraicè *leuent* eum, siue eleuent; aurum enim & argentum, & quicquid diuitias conflat, & auget, non tantùm adiuuat, sed etiam leuat, & eleuat ad honorum gloriam. Esther 3.v.1. *Post hæc rex Assuerus exaltauit Aman.* Sanctes Pagninus, *magnificauit*, ad regiam familiaritatem Amanum assumens, & ad thronum & dignitatem Regi Assuero supparem. Pineda in caput 7. v.21. Iob, τὸ *exaltauit* videtur deducere à Radice נשא, *nasa* quæ *leuare, extollere*, & *munerare* significat. Vnde explicat locum: *Assuerus exaltauit Aman, id est, munerauit.* Audis Amanum regiè muneratum, confestim dici *exaltatum, magnificatum*, & ad summos regni honores euectum? quasi synonyma sint, munerare, seu diuitare; & exaltare seu magnificare. Sic diuitiæ superbè exaltant, & magnificant! *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ & iustitia.* 60.

Esdræ. Munerare est idem ac exaltare. Esther. Pagni. Pineda.

Demortuâ Sarâ surgit Abrahamus è luctuoso funeris officio, & pergit ad proceres Hethæorum, & confitens se aduenam & peregrinum, audacter tamen petit electissimum illius gentis sepulcrum. Cui sic Hethæi respondent, Genesis 23.v.6. *Audi nos Domine, princeps Dei es apud nos,* &c. Vatablus: *Id est, pro magno Principe te habemus.* Neque enim Abrahamus erat Hethæorum Princeps, neque Rex, etsi in Græco textu Rex dicatur. Quærunt commentatores, quam ob causam, summates Hethæorum barbarico fastu tumentes, tanto in honore habuerint Abrahamum, vt non tantùm *Dominum*, sed *Dominum nostrum* eum appellent? ita scribit Chaldaïca periphrasis. Abulensis censet sic reuerendum fuisse Abrahamum etsi peregrinum, quia diuina oracula illis promulgabat. Lyranus; quia in dubiis rebus ad Abrahamum recurrebant tanquam ad virum consultissimum. Caietanus: quia multâ fulgebat sanctitate, ideò Hethæi primores illum *Dominum suum*, & *Principem* vocant. Optimè & opportunissimè Pererius Sanctorum Patrum doctrinis imbutus vir, aduertens Abrahamum, tametsi aduenam & peregrinum, & à deuictorum Regum opulentissimis spoliis, & feracissimis opimisque prouentibus prædiuitem, ideò tanto honore fulgere apud gentes exteras & barbaras, vt illum appellent *Dominum suum, & pro magno Principe illum habeant*, quia *omnium bonorum genere locupletatus fuerat.* Ac si diuitiæ sint titulus sui dominatus, & illustrioris principatus, non tantùm apud excultas & expolitas nationes, sed etiam apud superbissimos barbarorum proceres. 61.

Genes. Vatab. Abraham Princeps dicitur, quia diues erat. Græcus. Chaldaï. Abul. Lira. Caiet. Pererius.

Ex

62. Exod. Diuitiæ idola sunt. Exodi 20. verſ. 23. Ingeminat Deus primum decalogi præceptum de arcenda idololatria, ſic aiens: *Non facietis Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis.* Num Deus hîc permittit ex ære conflare Deos, aut ex ligno dedolare, aut ex argilla fingere? Quid? tota Idololatriæ ſuperſtitio à pretioſa Idoli materiâ eſt, & non à ſuperſtitioſo cultu? Fortè Idololatra non erit, qui colet Deos æneos, ligneos, aut fictiles? Acutè Philo Iudæus libro 1. de Monarchia, ſic fatur: *Prohibet Deos aureos, & argenteos, figuratiè docens, honores non conuenire diuitiis.* Quaſi dicat Philo: Deum diligentiſſimè præcauere, ne diues Idoli materia illex ſit ad idololatriam. Auariſſimi enim Hebræorum animi, quibus tanto in pretio ſunt opes, nimis indè procliues erunt ad adorandum non figuram Idoli in materia pretioſa, ſed pretioſam materiam in Idoli figurâ. Vnde etſi probè Iudæi noſcant Idoli vanitatem, tamen ſi ex aurea, vel argentea materia illud conflatum videant, vix poterunt ſe cohibere, quin ipſi aſſueti adorare diuitias, diuitem Idoli materiam adorent. Oſee 12. v. 8. *Diues effectus ſum, inueni Idolum mihi:* in quem ſenſum præter communem opinionem, interpretatur hunc locum aliqui recentiores; quaſi diuinos honores tribuant Opulentiæ, vt Idolo; imò Idolo quia diues materia eſt. Vnde vulgò dicebantur Hebræi proni ad Idolorum cultum, quia ipſi adorare aſſueti diuitias, Idola auidiſſimè adorabant ob pretioſam potiùs ſui materiam, quàm propter numinis reuerentiam.

(Philo. Hebr.) (Oſee.)

63. Pſalmo 111. v. 3. agens Dauid de viri iuſti temporali felicitate, vt commentatur S. Hieronymus, ſic fatur: *Gloria, & diuitiæ in domo eius.* Ac ſi dicat Pſalmographus: Sancti viri virtute, & diuinâ familiaritate inſignes, & qui in mandatis eius cupiunt nimis, habent quidem ſæpe opes, & à Dei dono affluunt mundialibus diuitijs: & gloria, & honor, quo illuſtriſſimè coruſcant, non eſt ab opibus, qui fugax, fallax & ridiculatius honos eſt; ſed ab agnatâ virtutis gloriâ. Vnde Sanctorum gloria anteuertit gloriam ab opibus. *Gloria* enim, *& diuitiæ in domo eius;* vt ſubinſinuat S. Chryſoſtomus inibi: Priùs fulgent inclytæ virtutis & ſublimioris ſanctitatis ſolidâ gloriâ, quam mox ſubſequitur futilis diuitiarum honor: ne putentur ab opibus glorioſi, & fallaci diuitiarum dignitate inclyti, præcurrit gloria diuitias, *Gloria & diuitiæ in domo eius:* non diuitiæ, & gloria, ſeu gloria à diuitijs. Hæc enim aliena eſt, incerta, futilis, fugitiua, & quæ nummorum pretio mercatur virtutis honores, virtutique infeſtiſſimè inſidiatur.

(Pſal.) (Hieron.) (In ſanctis diuitiæ appendices.) (Chryſoſt.)

§. XV.

Qui ſemel cadere incipit, non ſolet ſiſti vſque ad profundioris loci infimiſſimam ruinam.

64. Corint. Seneca. Lib 1. de Tranq. vitæ. FOrtuna ſtare neſcit, viciſſitudines alternare ſcit; conſtanti inconſtantiâ vices rotat. Lubrica res eſt felicitas. *Qui ſtat, videat ne cadat.* 1. Corinth. 10. verſ. 12. Quicumque in ſublimitatis faſtigio eminet, *Semper caſuro ſimilis pendet.* Qui cadere poteſt, metu cecidit: qui cadere incipit, profundè cadet, nam cadentis tota corporis moles inclinatur: hinc perdifficile eſt ſe ſiſtere, ne vlteriùs labatur, & penitus corruat. Vnde initium cadendi, ſeu leuis caſus, vlterioris & vlterioris omen eſt, & profundiſſimæ ruinæ metus. Hiſpanè dicimus: *Alque començo à caer de la altura de ſu felicidad dadle por caido: el caido no parara ay.* Eſther 6. verſ. 13. Amanus primus erat ex magnatibus Aſſueri Regis, qui ob neſcio quas vrbanitatis nugas inimicè offenſus erat Mardochæo; aſtu, & potentiâ inſidiari & opprimere Mardochæū intentat: at honore, quem ſibi præparabat, inimicum ſublimat inſcius. Triſtis & lugens domum pergit, & re communicatâ cum vxore ſua Zare, & conſeſſu amicorum: *Reſponderunt ſapientes, quos habebat in conſilio, & vxor eius: Si de ſemine Iudæorum eſt Mardochæus ante quem cadere cœpiſti, non poteris ei reſiſtere, ſed cades in conſpectu eius. Adhuc illis loquentibus venerunt Eunuchi regis,* &c. Vnde præfati ſapientes coniicere potuerunt, quòd Amanus Regis familiaritate & dignitatis faſtigio ſublimis, quia ſemel cadere cœpit, fore, vt vlteriùs caderet vſque ad ruinam? Cenſeo cum Serario quæſt. 19. hos conſilioſos ſapientes, magos fuiſſe, qui vel diuino quodam inſtinctu Sibyllarum, vel Caiphæ inſtar, locuti ſunt: vel humana quadam ſapientiâ, ſolertique coniectura. Magos enim de prodigiis conſuli ſolitos, & futura prædixiſſe teſtantur Cicero de Diuinat. Valerius lib. 1. cap. 7. Strabo lib. 16. Ælianus lib. 2. hiſtoriæ cap. 17. Lucianus in Macrobiis. Nempè ſapientum dogma eſt, Qui incipit cadere, profundiſſime cadet vſque ad infimiſſimæ miſeriæ centrum. Lyranus appoſitè ad rem præſentem, ſic ſcribit: *Dicit hic gloſſa Hebraica, quod ſapientes illi qui erant de conſilio Aman, viderant libros legis Moyſi: quia aliqui Iudei captiui iam tranſtulerant eos in linguam Perſicam: & ibi viderunt quod Hebræi comparantur ſtellis cæli, & terræ pulueri, vt habetur Geneſis 13. & 15. & ideo dixerunt: Quando incipiunt cadere, deducuntur ad nihilum quaſi puluis; & quando incipiunt prævalere, aſcendunt ſicut ſtellæ cæli. Et ideò ſubditur: Ante quem cadere cœpiſti, non poteris ei reſiſtere.* Vides in hoc loco geminari exempla rei, quam verſamus? Porrò Iudæa gens ideò dicitur ſimilis terræ pulueri, quia ſi ſemel incipit cadere, redigitur in vagum puluiſculum, & vaneſcit in nihilum. Quod etiam accidit Amano, cui leuis inclinatio, grauioris caſus omen fuit, & infauſtum augurium vlterioris ruinæ: quouſque impulſu valentiori aulicorum præcipitatus, ſuſpendio patibulatus miſerè occubuit, redactus in nihilum. Omnis ſublimitas in lubrico eſt; caue ne pedes labaſcant, quia experiêris, ſi cadere incipias, quod à leui caſu profundum hiat præcipitium. Quis non impellit cadentem vſque ad infimam ruinam?

(Leuis caſus eſt profundioris omē.) (Eſther.) (Serar.) (Cicero. Valer. Strabo. Ælia. Lucian.) 65. (Lyra.) (Geneſ.)

Communis eſt inter Philoſophos ſententia, centrum grauitatis eſſe centrum mundi: ita docent ad lib. 2. Ariſtotelis de cælo quæſt. 3. art. 2. Patres Conimbricenſes ſecuti plures, & quos plures ſequuntur. Contra quam ſententiam, tametſi lubens pugnaui dum in Phyſicis velitabar; nunc eam admitto, fortè vt illam impugnem. Profectò res videtur mira, quòd omnia corpora grauia grauitationis alis, vbi ſemel cadunt ad mundi, ſeu terræ centrum: anxiè euolent præcipiti volatu. Et ſanè plura corpora idem centrum, quod eſt inſectile punctum infimiſſimum, tenere non poſſunt: nam quoduis corpus aliud loco pellit natiuâ impenetrabilitate: quo ergo pacto corpora grauia nituntur ire quò eſſe non poſſunt? Perperam enim ambiunt deſcendere, quo deſcenſus eſt impoſſibilis. Niſi velis concedere, quod intendo; ſcilicet cadentia corpora anhelo deſcenſu ambire impoſſibilia, vt deſcen-

66. (Conimbr.) (Corpora cadunt ſupra id quod poſſunt.)

descendant magis. Quod argutè videtur probari ex comparatione etiam ad stellas cæli, quam nuper retulimus ex Lyrano. Dicitur Matth. 24. v. 29. de præuio & lugubri apparatu, qui præcedet acerbissimum Iudicij finalis diem: *Stellæ cadent de cælo.* Profectò res est difficilis creditu, stellas è cælo casuras in terram. Attende ad difficultatem, quam affert bene Philosophus Origenes Tractatu 30. in Matthæum: *Stellæ*, inquit, *cadent de cælo. Quomodo ergo cadent de cælo, cum magnitudini earum non sufficiat terra?* Siquidem totus terrarum Orbis, imò neque vastum elementorum omnium spatium, sufficit ad capiendam stellæ cuiusuis immensam molem, quæ pluries excedit elementorum ambitum: quomodo ergo verè dici potest, non vnã duntaxat, sed plures stellas casuras in terram? Esto, nitantur cadere; at non poterunt cecidisse. Verùm enimuerò quicquid vel è cælo cœpit cadere, non desistit à casu, donec profundissimè corruat, etiam ad impossibilem profunditatem. Nempe eius qui semel cadere incipit, ea est concupiscentia cadendi, vt naturam rerum euincat, & descendendo cadat, quo casus descendere non potest. Sic omnia grauia corpora exambiunt exiguum centri punctum occupare, tametsi centrum præ sui exiguitate non sufficiat ad vnum dumtaxat corpus amplectendum. Sic cælo tum stellæ in terram cadent, quamquàm totus terrarum orbis non sufficiat ad capiendam, vel vnius duntaxat stellæ magnitudinem. Nam casus impossibilia intentat, & vltra naturæ vires præsumit profundiùs cecidisse. Neque enim metiri debemus humanos casus cum appetitu naturæ: etiam vltra id, quod natura patitur, & mens humana cogitando assequi valet, descendit, qui semel cadere incipit.

Matth. Orig.

67\. Matthæi 4. v. 6. Tentauerat Iesum malus Dæmon, vt impelleret ad gulam, & palati delicias; nec tentamento decidere potuit Christus à ieiunij proposito. Restaurat pugnam Diabolus, & Christum sublimat supra fastigium templi, & inde suadet spontaneum casum: *Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Quare vt inanis gloriolæ ambitione deiiciat Saluatorem, illi persuadet descensum in terram? nonne præstaret illum ascensu blandiri? *Sed numquid proprius tentasset* (ait Hugo ibi,) de vana gloria, *si dixisset; Si filius Dei es, ascende in cælum? Sed nec tentando, ascensum vult persuadere cælestem.* Nimirum facilem descensum persuadere Christo exoptat, vt inde in profundum nequitiæ barathrum sponte ruat. Sic enim præsumit, vel de leui casu astutior Dæmon, vt Christum Deum à diuinitate perpetuò sublimē, & in delicta cadendi impotē, præcipitare malitiosè intentet in delictorum abyssum profundissimam, si semel cadere incipiat. Vnde tertiò Saluatorē tentans, casum persuadet v. 9. ita impudenter fatus: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens, adoraueris me.* En casum suadet, vt extorqueat summam impietatem à Christo Deo: quasi leuis casus sit suadela grauioris; & impetus ad ruinam, & profanam mali dæmonis adorationem. Quod scitè aduertit Hugo Cardinalis in horum verborum commentario, aiens: *Si cadens adoraueris me. Notabiliter dicit, cadens: non enim potest adorari nisi casu.* Ac si dicat Hugo; cùm versutus Dæmon descensum è templi pinnaculo, & leuem ad terram casum Christo persuadere ambit, non ibi sistit eius vaferrima astutia, quæ grauiores inde meditatur casus; nam ab homine incipiente cadere, extorquere præsumit impiissima crimina; & incipientem cadere deturbare intentat in profundissimum miseriæ & nequitiæ barathrum. Nam qui semel cadere cœpit, vix potest se sistere vsque ad abyssi profundum: leuis enim casus vlterioris & grauioris augurium est, impulsus est, & periculum ruinæ: *Qui stat, videat ne cadat.*

Matth. Hugo. Leuis casus augurium ruinæ est. Matth. Hugo Card.

Ærumnosis tot persecutionum calamitatibus exagitatus Dauid, sciens Saülem Regem, regnique proceres illum ad necem persequi, aduersùs quos in summo honorum, & diuitiarum fastigio collocatos, nihil ualebat tum Dauid, ætate iuuenis, facultatibus pauper, potentiâ nullus: anxiè Deũ orat, vt suam causam tueatur, & inimicos disturbet à potentiæ culmine. Ps. 5. v. 11. *Secundum multitudinem impietatum eorum, expelle eos,* hoc est, impelle eos vt è fastigio cadant, in quo superbiunt, è quo me exagitant. Attende diligenter ad verba, quæ præcedunt, in quibus est tota orationis energia, & cõfirmatio thematis, quod nũc verso. *Decidant*, inquit, *a cogitationibus suis.* Quid est à cogitationibus cadere? Fortè optat emendationem, & resipiscentiam inimicis? ita Eusebius, S. Hieronymus, S. Chrysostomus. Quid si postulat, vt cogitationes & praua consilia inimicorum frustrentur effectu? Ita Theodoretus, ita Euthymius. Nisi fortè prædicit futurum, vt ipsimet se cogitationibus accusent, damnéntque. sic S. Augustinus, Cassiodorus, Remigius, S. Thomas. Optimè S. Bruno sãctitate, & doctrinâ magnus, vim faciens in verbo *decidendi*, sic ait: *Iudica illos Deus; decidant a cogitationibus suis: Hoc fecit vt eos exterreat: & exponit per partes quomodo iudicet. Hic scilicet decidat de malo in malum. Et iste casus non erit a duritia tua, sed a cogitationibus eorum pessimis: & in futuro expelle eos a regno tuo.* Scilicet mei aduersarij, qui intestino odio, & sæuo furore me exagitant *per partes iudica*; id est, damna illos. Quæ est hæc damnatio, quæ per partes facienda est? Scilicet *decidant de malo in malum*, nam si incipiunt cadere, de leui malo in grauius malum vltrò ruent, nec desistent donec in profundũ præcipitentur. Et quasi parum foret hic lentus descensus ad ruinam, *Decidant*, inquit, *a cogitationibus pessimis.* Quasi dicat: leuis casus, & exigua ruina est, si cadant paulatim à fastigio dignitatum, in quo eminent; cadant etiam à cogitationibus suis, nempe à sublimitate, quam sibi suâ mente fingunt, in infimissimam abyssum, quam licẽtia humanæ mẽtis potest cogitando assequi. Nam qui semel cadere incipit, non tantùm sensim à malo in malum cadit ex fastigio dignitatis, quam habet: sed etiam ex fastigio, quod elationis ambitio fingit; & cadit in locum adeò infimum, vt nec metus illum possit inferiorem effingere. Adstruunt mente fastigium sublimius, ex quo altiùs decidant.

68\. Qui incepit cadere, etiam cadet à sublimitate cogitationum. Psalm. Euseb. Hieron. Chrysost. Theod. Euthym. Aug. Cassiodor. Remig. Thom. Bruno. 69.

Ex quo tempore Holophernis libido venustissimam & castissimam Iuditham excepit in castris, cœpit inclinare res Assyria, nec à casu destitit; sed mox iugulatur Holophernes princeps eius militię; dein exercitus gloriosè victor, inops consilij fugit exiguam Bethuliensium manum turpi fugâ, quę illos tot victoriarum triumphis, & tot opum gazis depauperauit, & opulentissimè ditauit hostes, vt habetur hîc v. 7. Nam cui semel incipit Fortuna in aduersum inclinare, non sistitur quousque profundissimè decidat, non tantùm à culmine, in quo eminebat, sed à cogitata sublimitate, cui proximus erat. Ad impossibilem profunditatem, & quam vix crederent homines, nisi affirmaretur à Deo, cecidit Assyria potentia, quæ vel solâ multitudine posset obruere, quos timidissimè fugiebat.

Iudith.

Qui stat, videat ne cadat: nam grauiùs cadet.

§. XVI.

§. XVI.

Commentarius Literæ.

Verſ. 9. *Ioachim autem ſummus Pontifex, de Ieruſalem venit in Bethuliam cum vniuerſis presbyteris ſuis, vt videret Iudith.*

Verſ. 10. *Quæ cùm exiſſet ad illum, benedixerunt eàm omnes vnâ voce, dicentes: Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſraël, tu honorificentia populi noſtri:*

Verſ. 11. *Quia feciſti viriliter, & confortatum eſt cor tuum, eò quòd caſtitatem amaueris, & poſt virum tuum alterum neſcieris: ideò & manus Domini confortauit te, & ideò eris benedicta in æternum.*

Verſ. 12. *Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.*

70. Iudith. HIc Ioachim ille ipſe eſt qui appellatur Heliachim ſuprà c.4.v.5. Vbi dedimus cauſam, ob quam, nomen Ioachim mutari ſoleat in Heliachim. Nimirū ſummus Pontifex Ioachim cum omnibus presbyteris ſuis, id eſt, cum omni Ieroſolymitano ſenatu, vt eſt in Græco textu, (fortè qui de Sanedrim erant, vt ſuſpicatur Tirinus,) venit Bethuliam, videndæ inclytę Heroinæ causâ, tum etiam vt Iudithæ de illuſtri facinore gratularetur, Cuius aduentum vbi reſciuit vrbana fœmina, venienti Pontifici obuiam proceſſit. Tunc Ioachim, & ſenatores omnes feſtis & fauſtis acclamationibus ſummas Heroïdis laudes vnà prædicant. Non quia omnes ſimul eadem verba facerent ad Iuditham, vt notat Dionyſius, ſed quia Pontifici loquenti vltrò reliqui annuerent. Appellatur, *Gloria Ieruſalem*, quia hanc vrbem, quæ erat & regni, & religionis metropolis, glorioſè eripuit ab hoſte impio, crudeli, barbaro, qui regno, & religioni bellum indixit. Græcè dicitur, *Altitudo.* vel *exaltatio*, quia à Iudithæ facinore glorioſè exaltatur illuſtri victoriâ, detriumphatis truculentis hoſtibus. Vocatur *Lætitia Iſrael*, quoniam mœſtos Iſraëlitarum animos, lætiſſimæ victoriæ gaudio medullitus exhilarauit. Dicitur, *Honorificentia populi*, id eſt, decus & ſplendor: nam ob illuſtriſſimæ victoriæ triumphum Hebræa gens, & declinauit inſignem, quam ſubiret ignominiam, & gloriam ſibi peperit ſempiternam. Dein publicat, vndę ſpiritus adeo ſtrenuos Iuditha hauſerit, nimirum à Deo, imbellem fœminarum ſexum roborante, & à caſtitatis virtute, quâ à multis ambitas cum Iudithâ nuptias, generoſè aſpernata ſit amore virtutis. Pontificis, & totius Senatus honorariis votis, vnâ voce applaudit populus publicâ & vulgari acclamatione, poſtulans, vt Deus hæc præconia, rata faciat, pio ſtudio ingeminans, *Fiat, fiat*, id eſt, *Amen, amen*. De his voculis plura hîc Serarius, & Sanctius ad librum 2. Eſdræ. cap.5.verſ.13.

Græcus. Tirin. Græcus. Serar. Sanct.

VERS. 13. *Per dies autem triginta, vix collecta ſunt ſpolia Aſſyriorum à populo Iſraël.*

VERS. 14. *Porrò autem vniuerſa, quæ Holophernis peculiaria fuiſſe probata ſunt, dederunt Iudith, in auro, & argento, & veſtibus & gemmis, & omni ſupellectili, & tradita ſunt omnia illi à populo.*

71. Spoliorum collectioni vix ſuffecit totus menſis nam cùm Hebræi perſecuti ſunt fugientes Aſſyrios Damaſcum vſque, neceſſaria fuit tot dierum mora ad colligenda copioſiſſima & opulentiſſima ſpolia. Cæterùm cùm ad Iuditham ſpectabat maior & potior victoriæ pars, nam occiſo Holopherne, reliqui corruerunt Aſſyrij: Inde maiorē & potiorem ſpoliorum partem illi detulerunt; nempe quicquid in bonis Holophernis fuiſſe compertum eſt: quæ quidē & plurima, & pretioſiſſima fuiſſe conſtat. Nam ingentem auri, & argenti vim accepiſſe ex Nabuchodonoſoris ærario, dicitur cap. 2. v.10.& v.16. traditur opimam egiſſe prædam ex vrbibus, & Prouinciis ſubiugatis; & habuiſſe diuitem theſaurum habetur cap. 12. verſ. 1. Quare manubiarum portio prædiues fuit in auro, & argento, & gemmis, & pretioſiſſimâ vaſorum, & periſtromatum ſupellectili. Porrò quàm ſumptuoſè viuerent Aſſyrij, & Perſici Principes, etiam in tentoriis, ſuprà oſtendimus. Vnde ſuſpicatur Sanctius, ſpoliorum portionem, quæ Iudithæ annumerata fuit, fortè exceſſiſſe reliqua ſpolia inter alios omnes diſtributa. Græcus textus ſic vertit hunc verſiculum 14. *Et dederunt Iudith tabernaculum Holophernis, & omnia argentaria, & lectulos, & ſtateras, & omnia ſupellectilia eius. Et accipiens ipſa impoſuit ſuper mulam ſuam*, (ſingularis pro plurali) *& coniunxit currus ſuos, & accumulauit ea ſuper illos.*

Supellex Holophernis donata eſt Iudithæ. Iudith. Sanct. Septuag.

Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus in organis, & citharis. VERS. 15.

Cùm communis hoſtis, rapinis, cædibus, ſacrilegiis infeſtus, è medio ſublatus eſſet, commune gaudium intra Bethuliæ fines non ſe continuit; ſed finitimæ vrbes, quæ Aſſyriorum aut metum, aut violentiam expertæ fuerant, aut ex Magiſtratuum edicto, aut ſponte ſuâ, grandis lætitiæ dederunt ſigna, lætâ ſymphoniâ, & feſto tripudio; vt ſicut nemo expers erat vtilitatis, & gaudij, ita nemo alienus foret à communi lætitia. Quod præſertim in vrbe Bethulia poſt diſtributa ſpolia, factum fuiſſe indubium eſt. Illuc enim concurrerunt non tantū Ieroſolymæ proceres cū Pontifice, ſed etiā frequēs populus ex finitimis vrbibus, ſtudio videndi inclytam Heroidem, & Bethuliam quæ fuerat theatrum illuſtre fauſtiſſimæ (vt ſic dicam) tragœdiæ. Textus Græcus plura tradit de hoc puellari plauſu, ſatis conſentanea Hebræorum mori, quæ Vulgatus omiſit. *Et concurrit*, inquit, *omnis mulier Iſrael ad videndum eam*, *& benedixerunt eam* (ſicut nuper Ioachim) *& fecerunt ei chorū ex ſe. Et ſumpſit thyrſos in manibus ſuis, & dedit mulieribus, quæ ſecū; & coronatæ ſunt oliuâ, & ipſa, & quæ cum ipsâ*, (nempè Iudithæ Abra.) *Et præiuit omnem populū in choreâ ducēs omnes mulieres; & ſequebatur omnis vir Iſrael armati cum coronis, & hymnis in ore ſuo. Et inchoauit Iudith confeſſionē hanc in omni Iſraël, & ſuccinebat omnis populus laudem hanc.* Thyrſorū mentio, & vſus legitur 2.lib. Eſdræ cap.8.v.14. & lib. 2. Machab. cap. 10. v.7. Nemo autem exiſtimet dedecere grauem, & religioſam matronam, puellarem, & feſtum chorū ductare: nam id in more poſitum apud Hebræos legimus, ad inclytæ alicuius victoriæ gratias agendas Deo. Nam Exodi c.15. v.20. id decuit Mariam, principem fœminam, & Moyſis ſororem; decuit & Debboram & inſignem Prophetidem, & populi principem, Iudicum 5.v.1. & filiæ Iephte Ducis totius populi, indecorum non fuit, Iudicum 11.v.34. Serarius, Salianus & Tirinus putant hanc pompam & feſtam & piam, egreſſam è Bethulia vſque ad Ieruſalem. Quod valde difficile eſt: Bethulia enim longè diſtat à Ieroſolymis, vt tradit Tilmannus Iſella in charta Chorographica Palæſtinæ. In tam longâ enim proceſſione ſaltem fœminas in viâ deficere neceſſe eſt.

72. Græcus textus. Iuditha choros ducit. Eſdræ Machab. Exod. Iudith. Serar. Tirinus. Tilman.

DDd Con

Consectariè ad superiùs dicta, aduertit Sanctius, caput Holophernis circumductum per præcipuas Iudææ vrbes, vt tanto mõstro insultassent liberiùs: tandémque ductum Ierusalem. Nam ea consuetudo viguit apud Palæstinos. Sic caput Goliath circumductum est, 1. Reg. 18. v. 6. & caput Nicanoris, 2. Machab. 7. v. 4. & caput Saülis apud Philisthæos, 1. Reg. 31. v. 9. Vnde verè dixit Iuditha cap. 11. v. 15. Holophernem sic ingressurũ in Ierusalẽ: quia sine ordine tota diffundebatur ciuitas, sicut agni sine pastore: neque contrà latrauit canis, cùm latro non adesset, quem latratu proderet, vel fugaret.

(1. Reg. / 2. Machab. / Iudith.)

§. XVII.

Etsi virtus non patitur ætates, senior sapientum ætas præferri debet iuniori; alioqui hic vanescit, ille sordescit.

74 RES est inquieta, Ambitio; ipsa se exagitat, exagitátque & inquietat alios. Non itur ad dignitates & munerum fastigia quemadmodum ad lacum concurritur, quem frequens & promiscua turba & turbat, & exhaurit. Iuuenis candidatus irridet muneri, quod exambit; insufficiens denenustat dignitatem, & sordidus polluit. Non qui honorem expetit, sed dignus qui honores expectat, eligatur: nam dignitas non est negotium communis ambitionis, sed singularis meriti. Fateor verè & bellè dixisse Philonem, quòd *virtus caret tẽpore:* vetus enim meritum non præscribit otiando; at diu merendo, cur non amplificet merendi dignitatem? Merum tempus ridiculariũ ius est ad prudentiæ, & sapientiæ munera. Quis enim non rideat candidatum, qui nihil aliud speciosum afferr, quàm quod diu vixit? Canam sapientiam suspicimus, antiquam insipientiam despicimus. Sin minùs bruta marmora, & fatuæ pecudes, aut volucres multò diuturnioris æui, & quæ ferè ætates non patiuntur maiori in pretio erunt. Planè non eligatur ætas, sed meritum; imò meritum in ætate, si fieri potest. Sic non eligetur *Figmentum temporis ope ac præsidio fultum*, quod admonet S. Nazianzenus Oratione in SS. Lumina, nec recens, infecta, & non bene erudita nouitas: *Quis est ille qui veritatis Antistitem, ac propugnatorem, vnius diecule spatio, velut simulacrum ex argilla finxit?* ait idem Nazianzenus Præsul in Orat. 1. Profectò languet maior ætas, cui præcurrit in minori ætate minus vel æquale meritum, aut negotiationis ingenio, aut felicitatis negotiatione. Quin & iuuenis sapientia à superba prælatione vanescit, inanis gloriæ typho turgens; nec alacritate prouehitur, sed à fastu fatuè stultescit. Quis enim adeptus in iuuentute dignitatem senum, animum adiiciat ad sapientiæ laborẽ, ad prudentiæ seueritatem, si ferè nihil iam ambiendum superest? Ergo etsi virtus careat tempore; sapientia, & prudentia suas habet ætates: & dignitas quæ iuuentutem patitur, decorum maioris ætatis decenter expetit. Iuuenilis ardor spe acuitur, possessione hebetatur: languet antiquum meritum, & à repulsa degenerat, & vilescit.

(Philo. / Naz. / Naz. / Maior ætas aptior est ad dignitates.)

75 Exodi 4. v. 12. E flammeo rubi solio perhumaniter Deus alloquitur suum Moysem, illúmque eligit in Principem ingenui & numerosi quondam Hebræi populi. Renuit principatum Moyses, sed renutu magis sollicitat electionem, non negotiatione ambitionis, sed piâ ambitione meritorum. Allegat Moyses imperitæ linguæ balburiem, & gracilitatem non satis masculæ vocis. Penè obstinatè excusationes ingeminat, etsi Deus expeditiorem illi polliceatur loquelam. Credit Moyses promissioni diuinæ; nec adhuc flecti potest, vt accepiet vltrò oblatam dignitatem. Quid cunctatur glorias principandi? Causari iam nequit linguæ impedimentum, diuinâ promissione soluendum, & adhuc reluctatur vsque ad iram Dei? *Perge igitur* (ait illi Deus,) *& ego ero in ore tuo: docebóque te quid loquaris. At ille: Obsecro*, inquit, *Domine, mitte quem missurus es. Iratus Dominus in Moysem, ait: Aaron frater tuus leuites, scio quod eloquens sit*, &c. Profectò si lingua Moysis expeditur Dei promissione, quã ob causam tam contentiosè expetit Aaronis in principatu consortium? Principum ingenium impatiens consortis est. Quare ergo pudet Moysem præfici Hebrææ genti absque Aaronis societate in Imperij eiusdem fastigio? Luculenter Lyranus & ad rem præsentem opportunissimè: *Obsecro*, inquit, *Domine, mitte quem missurus es. Licet Moyses de verbo Domini non dubitaret, tamen quia Aaron frater eius erat eo senior, & eloquentior, desiderabat eum habere socium sibi à Domino designandum: ideò hanc petitionem replicauit.* Scilicet aduertit Moyses Aaronis ingenium ad summa quæque aptum; explorata habebat Aaronis merita; & cùm Moyses eo esset iunior tribus annis, constanter recusat ipse principatum, nisi vnà & principetur Aaron, & summo sacerdotio sublimetur: non bene consultum ratus, vt prudens Aaronis senioris peritia sordeat inter plebeios homines, dum ipse iunior, & consimilis industriæ fulget in Præfecturæ fastigio. Vnde cõsultissimè annuit Deus huic Moysis ciuilitati, & eligit Aaronem in consortium imperij. Imò fortè id perficere intentat Deus per Moysis intercessionem. Quò magis appareat & vtriusque fratris meritum, & quàm non sit politicum præferre meritorum iuniorem ætatem.

(Moyses iunior præfici recusat, & pro seniori rogat. Exod. / Lyran.)

Ioannis 1. v. 37. In auspicio ostensionis Christi Dei, cùm Baptista Ioannes egregium de illo testimonium coràm perhiberet, duo ex discipulis Ioannis, Christi discipulatum exoptant, & vltrò Saluatorem sequuntur: *Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum:* Qui perhumaniter illos excipiens, diuinè eos totâ vnâ die erudiuit de mysteriis cælestibus; & eosdem benè instructos statim dimisit. Dubium est apud commentatores, cur egregiam Andreæ indolem, (Andreas vnus erat ex duobus Ioannis discipulis,) quam pòst electurus erat, tunc non eligit ad Apostolatum, sed ad familiaritatem tantùm, vt notat Lyranus. Et cur Andream diuinæ gratiæ pedibus vltrò venientem ad discipulatum, non admittit, quem mox aliud agentem sponte vocat ad Apostolatum? Matthæi 4. vers. 18. *Ambulans Iesus iuxta mare Galilææ vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare. Et ait illis: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Nempè consultissima Christi Dei ciuilitas, & cælestis politia Andream præproperantem non admittit ad Apostolicum collegium; nam cùm mox electurus erat Petrum in Ecclesiæ principem, maluit tunc cunctari, ne reciperet in Apostolatu Andream, quàm posteà non sublimare Petrum vocatione iuniorem ad Ecclesiæ principatum. Petrum & Andream vocat, vt fiant *Piscatores hominum, id est, Doctores*, vt profundè notat sanctus Chrysostomus; & primò vocat Petrum, & mox Andream, (quem maturantem paulò antè, reiecit,) vt dum Petrum euehit ad primam Ecclesiæ cathedram, summúmque orbis docto- 76.

(Ioann. / Andreas primò reiicitur, vt iunior Petrus præferatur. Lyran. Matth. / Chrysost.)

rem

rem renunciat, non eligat recèns admissum ad Apostolicum collegium, ne deuenustet Andream meritissimum, si ipse non eligeretur, cùm foret vocatione antiquior, & religione senior. Præstat quasi reiectaneum non admittere tépore præcurrentem Andream, quàm tanti meriti virum antiquitate etiam præstantem, postponi Petro, recèns ad Christi collegium admisso, vt subtiliter insinuat S. Chrysostomus nuper laudatus. Vnde hìc v. 9. *Ioachim summus Pontifex de Ierusalem, venit in Bethuliam cum vniuersis Presbyteris suis, vt videret Iudith.* Presbyteros eligit, id est, seniores populi, ad augustissimam legationem. Anselmus Laudunensis, *Cum Presbyteris*, inquit, *discipulis, quos elegit.* Nam etsi vltrò se offerebant summi Pontificis lateri iuuenes pari merito, nec impari nobilitate, ac industriâ; maluit Presbyteros, seu seniores, quàm æqualis meriti iuniores eligere, vt officia honestet, vt non deuenustet Presbyteros.

Iudith. Anselm. Laud.

77. Natura fa[r]agit seniorẽ eligere.

1. Regum 16. vers. 6. Reiecto Saüle, ne imperaret Hebrææ genti, qui Dei reiecit imperium; iubetur Samuel pergere in Bethleem, & aliquem è filiis Isai clàm vngere in regem Israël. Sed non indicauit Prophetæ, quem inauguraret ad regnum. Sanctificauit ergo Isaï patrem Dauid, & filios eius, & vocauit eos ad sacrificium, id est, ad prandium. *Cúmque ingressi essent, vidit Eliab*, (natu maximum) *& ait: Num coram Domino est Christus eius?* Ad quæ verba sic fatur Basilius Seleucus Oratione 14. Samuel Propheta: *Conspectus hominem* (Eliabum, inquam, fratrum seniorem,) *humanis mensus oculis; miratur: Num coram Domino Christus eius? & cornu inuergens, reiectaneum vt vngeret, cogebat.* Dixerat paulò anteà Seleucus, ad illud, *Prouidi in filiis Isai mihi in Regem. Non simpliciter prouidi, sed mihi in Regem, arcanum aliquod mysterium continet. Tantùm non dixit: Meum esse istius regnum reputo.* Nimirum vbi Samuel videt Isaï filios, ex quibus electurus erat aliquem in Regem, statim Propheta prudentiæ arcano instinctu vasculum olei ferè inuergit in maiorem natu, & quasi Deum cogit, vt illum inauguret ad principandum Israël. Vides Prophetam prudentiæ impulsu in id ferri? At quia Deus Dauidem natu minimum elegerat ad regnum præ reliquis fratribus, consultò ait, se sibi prouidisse Dauidem in Regem; suúmque esse Dauidis regnum, quasi ipse potiùs regnet quàm Dauid. Nam cùm videat Deus consultissimo Prophetæ impulsu cornu in natu maiorem vergi, illud sistit; & dum natu minorem eligit Dauidem, confestim publicat, non tam Dauidem regnaturum, quàm ipsummet Deum in Dauide: *Tantùm non dixit: meum esse istius filij regnum reputo.* Ecce tibi, vt Eliab natu maior eligatur, & Prophetæ iudicium, & pronum olei impetum vltrò ferri. Quòd autem minimus eligitur, ideò fit, quia Deus ipse regnaturus est pro illo. Quasi non tam regno præsit palàm Dauid, quam Deus dissimulanter in Dauide principetur. Propheta natu maximum eligere satagit, insensile vas Prophetæ suffragatur. Et tunc Deus non tam eligit natu minimum Dauidem in Regem, quàm se ipsum pro Dauide regnaturum spondet.

1. Reg.

Basilius Seleuc.

78. Senior Petrus præficitur.

Ioannis 20. vers. 4. Petrus, & Ioannes, audito nescio quo rumore Resurrectionis Christi triduo iam defuncti, confestim pergunt in monumentum, ad explorandum mysterium Resurrectionis, & Incarnationis Dominicæ: *Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus, & introiuit in monumentum: Et vidit linteamina posita, &c. Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui venerat primus.* Petrus senior, & Ioannes iunior, currunt pariter, sed Ioannes iunior præcucurrit, & primus venit ad monumentum; nec tamen audet intrare primus, ne Petrum seniorem anteeat. Verùm aduerte iunioris Ioannis vrbanitatem: *Venit primus, non tamen introiuit: licèt prior venisset, intrare non præsumpsit*, ait Hugo ibi; Vis scire cur foret damnata præsumptio, si Ioannes primus introiret? Audi Lyranum opportunè ad rem præsentem: *Non tamen introiuit Ioannes propter Petri reuerentiam, quem expectauit, quia erat senior ipso.* Nempe indecens foret; si Ioannes iunior, qui simul currebat paribus meritorum pedibus, consimilibus affectuum alis, primus introiret in dignitatem notionis mysteriorũ Dei, & diuinioris Theologiæ. Vnde etsi primus venit, comiter tantisper expectat, *quia Petrus erat senior ipso.* Puduit enim iuniorem primas ferre seniori. Pudeat & Principem, iuniorem consimilis meriti præponere seniori, siquidem iuniorem pudet oblatum sibi primatum capessere. Cæterùm subtiliter addubitat Hugo Cardinalis, si Petrus, & Ioannes simul currebant, quo pacto Ioannes præcucurrit citiùs Petro? *Si præcucurrit Ioannes*, inquit, *quomodo ergo simul?* Secum videtur pugnare Euangelista, aiens, quòd Petrus senior, & Ioannes iunior currebant simul, & quòd Ioannes iunior præcucurrit citiùs quàm Petrus. Nam qui longè præcurrit, non tam propriè dicitur currere simul, quàm pòst currere, vel sequi currentem. Audiendus est Cardin. Toletus in commentario horum verborum. Præ nimio desiderio currunt, & gressus accelerant: (ecce æquale vtriusque meritum.) Ioannes autem vtpote adolescentior, cursu præuenit Petrũ, eo post terga relicto; quem tamen non minus desiderium, sed debiliores vires posteriorem fecerunt. Hæc ille. Quod olim & nunc multis candidatis euenit, qui etsi æquales sint meritis, tamen quia senior debiliores habet vires; scilicet patrono destitutus, negotiationis ignarus, ambitionis expers est, etsi currant simul, iunior præcurrit: quiâ *seniorem debiliores vires posteriorem fecerunt*, non merito, sed felicitate.

Ioan.

Hugo.

Lyra.

Hugo Cardin. Iunior currens simul cum sene præcurrit.

Tolet.

79. Iudicum 5. vers. 20. Postquam Debbora Prophetis, & Princeps Hebrææ gentis viriliter hostes profligauit illustri victoriâ, auxiliaris sibi Dei celebrat laudes illustri Cantico, sic pangens, dum cælo gratulatur: *De cælo dimicatum est contra eos. Stellæ manentes in ordine & cursu suo, aduersùs Sisaram pugnauerunt.* Quidam Astrologi apud nostrum Delrium lib. 4. Disquisitionum Magic. cap. 3. quæst. 1. ex Stellarum situ, mutuóque aspectu existimarunt diem illum Debboræ faustum, Sisaræ verò infaustum redditum. Nugæ. Abulensis quæstione sexta, Hugo ibi: igneas quasdam inflammationes, vtputà cometas, stellásque cadentes hostium corpora vstulasse censent. Caietanus sic locum exscribit, & explicat. *E cælis pugnauerunt stellæ, de gradibus suis pugnauerunt cum Sisara. Adiungitur*, inquit, *de gradibus suis, hoc est, absque mutatione cursus sui, ne intelligeretur, quòd stellæ passæ fuerint simile aliquid fixioni Solis, & Lunæ tempore Iosue.* Caietani sententiam dilucidè explicat

Iudic.

Martin del Rio.

Abulens. Hugo. Stella in ordine suo micat, & dimicat. Caiet.

Serar. explicat Seratius noster quæst. 12. aiens: Stellas in ordine, cursúque suo permansisse, vt egregiè ab his pugnatum intelligamus, quemadmodum fit, dum suum in acie quilibet locum tuetur, neque turbari sinuntur ordines. Nempe stellæ dum nihil passæ sunt contra suum cursum, nec turbatur earum ordo; *sed manentes in ordine suo de gradibus suis pugnauerunt*; tunc dilucidè fulgent, pugnant lucis radiis, præstringunt, fugant, & detriumphant hostes. Nam cùm aliquid passæ sunt, cùm sistuntur aliquarum cursus, cùm perturbatur ordo; dum alia aliam anteit, alia aliam subsequitur præter statum cursum rerum, aliæ malè splendent, aliæ non bene micant, nec dimicant in prælio Domini. Vnaquæque in gradu suo bene fulget, alioqui dum aliquâ præproperè prænitet, alia diu interstinguitur, turbatur cælorum concentus. *De gradibus suis*, bene splendent, feliciter micant, fortiter dimicant. Nam si quarundam stellarum cursus sistitur, dum aliæ cursus contendunt vltra suam naturam, nihil illustre sperari potest; sicut neque è turbato militum ordine. *E cælis pugnauerunt stellæ*, sed *de gradibus suis pugnauerunt*, & sic fulgoribus micant, dimicant, ouant, triumphant; secus mœrent, lugent, squalent. Malè reportatur victoria, de quo vix expectatur.

§. XVIII.

Homo ignobilis ad fastigium honorum euectus insolentiùs superbit, secùs nobilis meritorum conscius, facilè se demittit.

80. Ignobilis insolentiùs superbit. INtolerabili superbiæ fastu turget, qui humili loco natus, conscendit ad honores supra nobilitatem, aut merita. Nam vt superbiâ tumet, cautè timet, ne quid potentiæ, aut honoris adimatur sibi, conscius, aut propriæ vilitatis, aut illiberalitatis suæ. Planè suspicax est, & fastuosa tenuitas euecta ad sublime honoris. S. Chrysost. hom. 30. in Ioan. *Illud non ignoratis, quòd quantò quis humiliori gradu ad dignitates assumitur, faciliùs in superbiæ insaniam effertur, vtpote qui expers sit repentini, & insperati honoris?* Vides Arphaxadum è seruitio ad regnum euectum, quàm insolenter tumet? è seruo Rex fastuosè gloriatur. Secus ille, cui inest vel meritorum sufficientia, vel innata nobilitas; hic conscius aut meriti, aut ingenuitatis ad humiliora officia securus descendit. Imò nobilitatem exaggerat suam, nihil ab humanitate, ab humilitate nihil timens. Quid nobilius cælite, versari solito in regia cælorum curia? num verebitur ad hæc inferiora descendere? Imò è cælo ad infima hæc ferè non descenditur; *Descendi de cælo*, inquit Christus Deus. Ioannis 6. v. 38. ergo cælum deseruit; quo enim modo potest quis *descendere*, nisi relinquendo superiorem locum, & occupando infimum? quod vox *descendere* necessariò videtur importare. Verùm ea est Christi Dei nobilitas, vt vel descendendo, non descendat. Quod aduertit S. Thomas ad Philipp. 2. *Descendit enim è cælo, non quòd desineret esse in cælo.* Neque enim ignobilitatem descensûs patitur sublimitas Christi, cui tã ingenita nobilitas est, vt descensibus, & humilitatibus, non solũ non minuatur, sed augeatur eximiè; & à contemptu ipsius cõtemptûs probat egregiè generositatẽ suæ naturæ.

Chrysost.

Ioann. Nobilis humilitatibus nõ vilescit.

S. Thom.

81. Malus Dæmon satagebat Christi diuinitatem agnoscere, & suadet illi descensus: Matth. 4. v. 6. *Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Diabolus aliàs astutus, & ad tentandum plenus artis, & ingenij, planè hìc desipit: num peccatum vitiauit intellectũ eius vnà cum voluntate? Bonáne est illatio ista, quam conditionalis illa vocula *si*, apud Dialecticos importat? Si tu es verè filius Dei, proculdubio te demittes: *Laborat Dæmon tentatione* (ait S. Hilar. ibi) *Dominum de excelsis ad inferiora deducere, & positum in tẽpli summo, in humilibus cõtinere.* At quorsum Christum in sublimibus constitutum, de diuinitate examinat, conando ad ima deprimere? Num ex humilitate probabit diuinitatẽ? Quàm appositè ad rem Theophylact. *Si filius Dei es, mitte te deorsũ: Quasi hoc dicat, Ego non credo voci cælitus missæ, attamen tu, si filius Dei es, ostende mihi.* Quomodo? *Mitte te deorsùm.* Id est: Plura mihi suppetũt indicia, nec leuia, quibus suspicor te Deũ esse: scilicet impransus totos quadraginta dies adhuc superstes es: cælestem doctrinã à te doces: & miracula patras supra humanum fastigium. Quin hisce mentis auribus nuper audiui vocẽ Dei Patris te Filium planè nominantem: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè cõplacui.* Hæc profectò valida sunt indicia. Sed adhuc robustius mihi superest argumentũ ad probandam diuinitatem tui: nimirùm, *Si te mittis deorsùm*: id est, conscius diuinæ nobilitatis tuæ, nõ verearis descendere ad ima, spectante hìc numeroso Ierosolymorum populo. Nullum enim est argumentum euidentius ingenitæ nobilitatis, quàm securè ad infima descẽdere, & in humilibus versari. Liceat aliquando profanis diuina commentari. De suo heroë Traiano, sic ad rem satis Plinius: *Cui ad augendum fastigium nihil superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat securus magnitudinis suæ.* (Pende verba:) *Neque enim ab vllo periculo fortuna Principum longiùs abest, quàm ab humilitate.* Vide hìc v. 9. hanc humanitatem, seu humilitatem in Ioachimo, summo sacrorum Pontifice, & Hebrææ gentis Principe.

Matth. Humilitas argumentum est augustioris nobilitatis.

Hilar.

Theophyl. Matth.

Nobilis facilè se demittit. Plin.

Iudith.

Contrà verò humiliori loco natus, non securus suæ magnitudinis, sed conscius suæ indignitatis, & nutãs propriâ imbecillitate, humilitates detrectat; & non merito fastigio elatus, inaniter superbit, & supra se extollitur arroganter. Enumerauerat Alexand. Clemens lib. 1. Pædag. c. 8. munera, quæ in mundo obibat Verbum, verè hominum pædagogus: *Fastus* (inquit) *& superbia carnes, quæ excreuerant, exæquat.* Non satis aptè dixisse videtur, *Fastus, & superbia carnes*, dixisset aptiùs: *Fastus & superbia spiritus.* Nam spiritui hominis, & humanæ menti (quippe quæ spiritualis, immortalis, & ingenua est,) altè sapere licet; & in fastum, & superbiam erigi ob sui generositatem: At *caro* è limo terræ, & cænoso elemento concreta, non ignara vilitatis suæ, abiecta quæque, & tantummodò humilitates saperet. Nam, *Quid superbit caro, & cinis?* ait Eccles. cap. 10. vers. 9. Verùm caro, vtpote degener, ac ignobilis ad consortium animi euecta, & mentis contubernio nobilitata, superbos alit spiritus, & insolentiùs turget, intolerabilis fastus, & superbiæ tumore. Et ita intendens Alexander Clemens ostendere fastuosam superbiam, qua humanum genus tunc laborabat, inquit, *Fastus, & superbia carnes*, &c. id est, fastum, & superbiam, quã insolenter superbit caro, vtpote vilis, & abiecta. Nam quò abiectior caro est, eò elatior excrescit in superbiæ fastum.

82. Ignobilis insolentius tumet.

Clem. Alex.

Carnis superbia & fastus.

Eccli.

Christus Deus Sponsi, & Domini personam assumit, Luc. c. 12. v. 35. & iubet, vt eius discipuli precincti ad opus, obeant seruorũ officia: *Sint lumbi vestri* 83. Luc.

vestri precincti, &c. & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum. Sed rogo, quâ mercede tibi seruitur? quod salarium illis penditur? *Amen dico vobis, quod pracinget se, & faciet illos discũbere, & transiens ministrabit illis.* Quasi dicat: si mei discipuli seruorum more mihi ministtant, vt Domino: Ego vicem rependam, & serui ad instat, illis vt Dominis, ego ministrabo, Libuit S. Chrysologo in ser. 24. interpretem agere, & hæc verba sic commentari: *Pracinget se Deus &c. vt talionem redderet.* (verba vulgò notissima: sed excipe expensionem non vulgatem.) Planè hæc Chrysologi commentatio non præfert lucem sententiæ, sed offundit tenebras: obscurior ab interprete, quàm ab Auctore textus euadit. Nam etsi Christus Deus seruorum ritu discipulis ministret; non reddet *talionem*: quia vox *talio* æqualitatem significat. Num æqualis est seruitus discipulorum ad Christum verè Deum & Dominum; & Christi Dei ad discipulos naturâ homines, viles genere, viliores officio? Discipuli Christo exhibent ministerium seruitutis; sed seruitutem exhibent Deo. Deus exhibet, quasi seruitutem, sed discipulis è plebis fæce adlectis. Non erit æqua lanx, quæ vtráque seruitutẽ æquè trutinet, dispar seruitus, & non æqua. Ergo non potest *Deus se pracingere, vt talionem rependat.* Verùm enimverò quò abiectior tunc erat discipulorum gens, eò *talionis* vox aptiùs adaptatur. Quia homo vilis & abiectus elatior est, superbiùs sapit, & ad ipsam diuinitatem anhelat insolentiot. *Tam superbit caro, & cinis!* Vnde cùm præcincti discipuli seruorum ritu ministrarunt Christo, deposuère superbiæ fastũ, quo innato ad honores fomite deitatem ambit natura humana. Hanc superbiæ maiestatem ab ipsis cunabulis traxerunt; iuxta illud: *Eritis sicut dij.* Ecce tibi quo modo *Talio rependitur.* Christus quasi demittit diuinitatem, & quamuis verè est Deus, se præcingit, & instar serui ministrat; Discipuli præsumptam à naturæ vitio diuinitatem, quam vtpotè homines, ambibant, demittunt, & deposito superbiæ fastu, quo vilis caro superbit, seruorũ more ministrant. Ecce quasi æqualitatem: vide talionem. Vera magni Dei diuinitas æquâ lance pensatur, ac præsumpta diuinitas à superbo & vili homunculo. Nec minùs superbiendo præsumit abiectior homo, quàm re verâ veri culminis habet Deus. Vnde vicem, *& talionem rependit Christus.* Et liquidò cõstat, quàm facilè se demittãt nobiles ingenitæ nobilitatis secuti; & quàm efferãtur insolẽter homines, suę tenuitatis cõscij, à tenuitate superbiunt, à vilitatis conscientiâ insolentiùs turgent.

Homo præsumit, vt pro seruitio talionem illi repẽdat Deus.

Chrysol.

Eccli.

§. XIX.

Opportuna laudatio aut prophetia est meriti, aut merita cudit: optimúmque sæpè inuenit, aut facit.

84. VEra & tempestiua laus (qualem decet virum probum dicere, nec improbo dici,) merita sæpè excudit: calcar enim est ad præclara facinora, promptuarium probitatis, & virtutum officina. Profectò opportunam commendationem verè & bellè possis sæpe appellare, operatorium sermonem: nam merita aut inuenit, aut facit. S. Augustinus de Origine anim. lib. 4. cap. 16. ita scribit: *In nobis quoque adhuc in hâc carne viuentibus, manus habet ipsa lingua corporea, Quia scriptum est; Mors, & vita in manibus lingua.* Mors propria & aliena, in detractione; vita aliena, & propria in laude. Audis linguam laudantem habere manus, quibus quasi operatorio sermone merita formet? Profectò etiam bona indoles non excitata honoris & laudis stimulo, sæpe ad res virtutis otiatur, languet, torpet. Quod luculenter tradit Panegyrista Plinius, culpans plures Romanorum Principes quasi alienæ laudis auaros, sic fatus: *Adhuc autem quamlibèt sincera, rectáque ingenia, etsi non deturbat,* (scilicet illaudata negligi,) *hebetat tamen misera, sed vera reputatio.* Bene veram conscientiam, seu reputationem propriæ virtutis & meriti, appellet miseram reputationem, si eateat Principis laude, & fauore populi; addítque optima ingenia *hebetari* ni laude excitentur ad præclara facinora. Ac si laudatio sit arbitrium & excitandæ, & amplificandæ virtutis, quæ eius miseram reputationem felicitat. Per singulos rerum gradus prædictum thema comprobare mens est, & huius paragraphi labor. Et rem auspicor ab insensili creatura.

August.
Prouer. 18. v. 21.
Hebetatur ingeniũ sine laude.

Plin.

Psalmo 32. vers. 6. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Quodnam est hoc Dei verbum, quod cælos firmat? Diuinum Verbum interpretantur Tertullianus, S. Cyprianus, S. Isidorus, S. Gregorius, S. Fulgentius, & alij innumeri apud Lorinum inibi: At Origenes, S. Hieronymus, S. Ambrosius, Euthymius ad Dei vocem, quâ cælos creauit, referunt. Sed pace tantorum Patrum, dum non seuerè tractamus rem litteræ, sed laxiùs spatiamur ad mores, liceat ad Hugonis inclinare sententiam, qui de efficacia laudationis diuinæ locum interpreratur. Deus enim postquam lucem, cælos, astra fabricauit, confestim laude honorauit, & firmauit. Vnde sensus est, *Verbo Domini*, id est, laudatione diuina aliàs creatos cælos, (idem dictum puta de reliquis elementis, quæ *Expansionis* vocabulo intelliguntur, vt expresse aduertũt interpretes super hoc Psalmo;) esse *firmatos.* Tertullianus, *confirmatos* legit, S. Cyprianus *solidos.* Nempe cæli laude diuina confirmati, & quasi solidati, irrequieto labore diu noctúque immensa gyrant spatia, nec laxati tot seculorum diuturnitate, in suis motibus eundem seruant tenorem, æquè semper à terra distantes, numquam inclinati, perpetuò erga ingratas terras benefici. S. Cyrillus Alexandrinus 7. de Trinitate, Firmare cælos, *Fouere* interpretatur. Quasi diuina laus recens natos cælos foueat, firmet, solidet, ne laxentur ad immensa, quæ perbreui morâ percurrunt spatia. Ac si diuina laus sic foueat cælos, sic illos solidet, & confirmet, vt potiùs fauore laudis, quàm naturæ, aut intelligentiæ alicuius impulsu excitentur ad motus nulla alternante quiete immensos. Sic laudum passibus cucurrit ille alius à Theodorico egregiè laudatus apud Cassiodorum lib. 3. Variarum Epist. 51. *Is enim* inquit *frequenter victor, per diuersorum ora volitauit, plus vectus fauore, quàm curribus.* Videtur Cassiodorus æmulari Panegyristam, qui ad suum Traianum, sic fatur: *Cùm orbem terrarum non pedibus magis, quàm laudibus peragrasses* En terræ heroës, en astra cæli, immensa terræ, cælíque spatia non magis pedibus, & impulsibus, quàm laudibus peragere; ac si laus sit eorum vehiculum, & velocitas. Bellè ergo ait Psaltes regius: *Verbo Domini*, id est, laude & commendatione, cæli solidati, & confirmati sunt, *Et spiritu oris eius omnis virtus eorum*, Theodotion, *Omnis potentia eorum*, Tertullianus, *vniuersa virtutes eorum.* Quasi quicquid laudabile fulget in cælo, à laude Creatoris sit.

85.

Psalm.
Tertul.
Cyprian.
Isidor.
Gregor.
Fulgen.
Origenes.
Hieron.
Ambrof.
Euthym.
Hugo.
Cæli à laude firmãtur ad irrequietum laborẽ.

Cyril. Alex.

Cassiod.

Plin.

Theod.
Tertul.

86. Neque inanimes duntaxat creaturas animant laudes; sed & bruta animalia laudibus excitantur. Siquidem nescio quo naturæ instinctu, quæ surda sunt ad alia præter voces, quasi natiuâ ruditate deposita, sunt ad laudes aurita, & ingeniosa. Geneseos 4. verſ. 25. *Fecit Deus bestias terræ iuxta species suas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum.* Quid opus fuit bestiales animantes, & brutas laudasse bestias? non enim laudes percipiunt. Quid brutæ reptiles, & fatuæ bestiæ laudibus titillantur? Audi Cassiodorum lib. 1. Variarum Epist. 13. *Debetis*, inquit, *Patres Conscripti, bene gerentibus, vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitatur, vt a mutis animalibus velocitas appetatur: quantum inde homines stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenimus?* Opportunè ergo bestiæ laudantur; quas sic commendatio demulcet, quibus sic prædicatio blanditur, vt tacito laudantis fauore stimulentur ad operis sui perfectionem, ingenioso laudum obsequio.

Genes. Laude stimulantur bestiæ.

Cassiod.

87. Holophernis brutum ingenium, & fatua sæuitia deprehenditur, & reprehenditur in hoc libro, præsertim à cap. 3. verſ. 11. & sæpè alibi. At barbaricam eius ferociam sic mitigauit laudibus, sic emolliuit prædicationis blanditiis disertissima Iudithæ sapientia, vt postquam cap. 11. v. 5. illum exaggeratiùs commendauit, depositâ belluinâ ferocia, hominem sapuit, & humanitatis dedit indicia, verſ. 20. & 21. Sic barbaries truculentæ naturæ mitigatur laudationis ingenio! Quod feliciter Iuditha præstitit, astu prudenter exambiit Seneca, ita inchoans librum primum de Clementia ad Neronem, vt ferox eiusdem ingenium mitigaret ad aliquam humanitatem: *Scribere de clementia, Nero Cæsar, institui, vt te tibi ostenderem.* Scilicet in hoc libro, & sequentibus, quos illi destinat, elogia clementiæ ostendit, vt in eis quasi in speculo, se Nero intueatur. Profectò melius in libris de Ira se videret crudelissimus Imperatorum; & tamen laudis astutiâ erudire ad clementiam intendit immitem principem, vt emolliat laus, quem obdurauit natura; & laudatus à clementia exambiat clementiæ laudes. Vnde Panegyrista Plinius præcauens, ne suus Traianus in summa rerum potestate degeneraret à virtutis constantia, illi blandiùs adulatur de belli peritia, de bonitate indolis, de munificentiæ magnanimitate, de clementiæ vrbanitate, & addit: *Hæc tibi audire necesse est.* Quasi laudes suas audire non solùm Principem non dedeceat, sed & necessarium sæpe sit ad principem Principum politiam.

Iudith. Laudibus sæpe mitigatur barborum ingenium.

Seneca.

Plin.

88. Lucæ 1. v. 67. Puer Ioannes recens natus soluit Zachariæ patris linquam: *Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu Sancto, & prophetauit, dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit,* &c. Opportunè addubitant interpretes quam ob causam Zacharias dicatur prophetare, cùm tantùm erūpat in meras laudes, quas in hoc cantico mirè deprædicat? Suspicari liceat laudationē esse quandā speciem Politicæ prophetiæ, quâ quod laudādo prædicat, quodāmodò prædicit, seu prophetat; nā rē laudatā aut inuenit, aut facit. *Faciebas ergo, cùm diceres, optimos*, ait Consul Plinius de suo Principe, eximio hominum laudatore. Quasi laudatio sit operatorius sermo, faciátq; opere, quod verbis dicit; vel saltem non tam dicit, quàm prædicit; ac si laudibus insit prophetiæ aliqua energia. Sapientissimus Cardinalis noster Toletus ad cap. 1. v. 46. Lucæ, exponens verba illa, quæ auditâ Elizabethæ panegyri, *ait Maria: Magnificat anima mea*, &c. sic fatur: *Admirandum profectò colloquium Spiritus sancti per Elizabeth sterilem, ac fœcundam, exclamantis; & Verbi per Virginem, & Matrem respondentis; inuicem laudantium, inuicem prophetantium.* Hæc ille. Mirissimè ad rem præsentem dixit: *inuicem laudantium, inuicem prophetantium*; quasi laudatio esset quædam prophetiæ species, & faustum omen facinoris laudati, aut commendatæ virtutis. Sic homines animantur à laudibus ad facienda opera laude digna, vt ipsa laudatio sit felix augurium, faustè ominans, quod dilaudat; & auspicium rei bene gerendæ, quam prædicat; iamque reputetur factum de quo faciendo laudatur. *Faciebas ergo, cùm diceres, optimos.* Quid exaggeratius?

Lucæ. Maldo. Laudes prophetant.

Plini.

Lucæ. Tolet.

Postquàm Deipara Verbum, quod diu mente cōceperat, concepit & ventre; mox festinat in montana Iudeæ, & vbi intrauit in domum Zachariæ, statim *Salutauit Elisabeth*. Luc. 1. v. 40. Verosimilis est interpretum sententia, (quam expressit nuper laudatus Toletus,) Mariæ salutationem prædicasse præter Dei elogia, laudes Elizabethæ. Nam alterum colloquium fuit Mariæ, & Elizabethæ. *inuicem laudantium, inuicem prophetantium.* Et statim subdit Euangelista Lucas: *Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infans in vtero eius.* Ex salutatione laudatoriâ Mariæ, repletur gratiâ puer Ioannes, & in vtero à gratia excitante exilit. Quod affirmat Beda; & Ambrosius eleganter edisserit: *Vocem*, inquit, *prior Elizabeth audiuit, sed Ioannes prior gratiam sensit. Illa Mariæ, iste Domini sensit aduentum. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur; pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus: dupliciqùe miraculo prophetant matres spiritu paruulorum.* Audis ex ore Ambrosij vtramque matrem inuicem laudantem alteram, inuicémque decantatas laudes prophetantem? quasi laus prædicata sit prophetia gratiæ: nam ambæ matres, dum se dilaudant, *& prophetant, & gratiam loquuntur.* Quam gratiam Maria laudans matrem Elizabetham, Baptistę Ioanni ingerit; nam tunc exultauit à plenitudine gratiæ infans Ioannes in vtero matris Elizabethæ. Quasi audita vel aliena laus à puero Ioanne, illi Spiritum & gratiam afflauerit. Quod summum laudis elogium est. Laudauerat Traianus quempiam è Quiritibus, & mox; *Accensa est iuuentus, erexitque animos ad æmulandum, quod laudari videbat: nec fuit quispiam, quem non hæc cogitatio subiret.* Verba sunt Panegyristæ. Ecce puerum Ioannem laudibus exultantem ad gratiam: ecce iuuentutem Romanam à laudibus ambientem virtutis laudatæ facinora: Quod est quasi naturale laudis miraculū. 89.

Lucæ. Laus erigit ad faciendum laude digna.

Beda. Ambr.

Luc. 1. v. 29. recitatur panegyris Isocraticâ, Plinianâve laudatior, quā Gabriel Angelus è cælo Rhetor, dixit in terris Mariæ Virgini, aiens: *Aue gratiâ plena, Dominus tecū; benedicta tu in mulieribus.* Quę oratio cōpendium est excelsioris laudis, quā mera creatura potest verè audire. Quæ autem ea gratia fuerit, ob quam Maria gratiâ plena dicatur, dissentiunt Doctores. Profectò B. Virgo plena tunc dicitur omni gratiâ, non quia tūc Verbum diuinum conceperat, vt plures ex Patribus affirmant: nam postea dixit Angelus: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi*, &c. Sed quia Verbum conceptura erat, dicitur prematurè eâ gratiâ plena, neque enim cùm laudatur ab Angelo, 90.

Lucæ.

Laudatio facit merita Deiparæ.

gelo, erat incarnati Verbi gratiâ plena, nec erat Dominus cum illa, vti fuit mox quando carnem sumpsit; neque sic erat benedicta in mulieribus; sed potiùs mox benedicenda; nam in futuro scribitur Verbum *benedicere*, vt aduertit Maldonatus, qui plures ex Patribus allegat pro hac expositione, id est, Emissenum, S.Bernardum, Petrum Damianum, & alios. Nempe Angelus laudat Virginem de summa gratiæ plenitudine, de præsentia incarnandi Verbi in eius virgineo ventre, & de benedictione futurâ. Sed quare Angelus laudando, de præsenti esse dicit, quod mox futurũ prædicit? Cur modò laudat de plenitudine gratiæ, quam tunc non habet? Scilicet, hoc est summum laudis encomium, vt laus sit ferè prophetia meriti laudandi, & auspicium futuræ virtutis, quæ laude prædicatur, aut prædicitur. Nam vt luculenter dixit aliorsum Cassiodorus lib. 3. Variarum, epist. 1. *Talia iudicia non inuenerunt merita, sed fecerunt*, operante scilicet Spiritus sancti gratiâ. Angelus enim tunc non inuenit ea merita in Maria, vt tunc esset eâ gratiâ plena, vt tunc esset Dominus cum illa, sicut mox erat per Incarnationem futurus: sed Angelus venerat è cælo nuntius ad operationem tanti meriti, & egregius laudum arbiter solerti industriâ Virginem de hoc merito anticipatis laudibus commendat; & laudando prophetat merita mox futura: nam talia Angeli laudantis iudicia de merito Virginis, non inuenerunt merita, sed quodammodò fecerunt, extorquendo Mariæ consensum necessarium ad meritum tantarum laudum. Ita vt quodammodò possit Angelus vsurpare illud eiusdem Cassiodori lib. 1. epist. 4. & dicere ad B. Virginem: *Quicquid in te festiuâ gratulatione conspicitur, nostris verè laudibus applicatur.* Quasi Gabrielis laus sit, laudibus persuasisse Virgini, vt consensum præberet Incarnationis mysterio, quod à laudibus auspicatus est; laudibus expediuit difficultates, laudibus negotium absoluit; laudibus perfecit, quod laudibus prophetauit.

Maldon. Emissen. P Dam. Bernard. Cassiod. Cassiod.

91. Meditatur Iuditha egregium facinus; comptiori ornatu è Bethulia egreditur, plaudente populo heroinæ laudibus, cap. 10. v. 8. *Dimiserunt transire, dicentes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, vt glorietur super te Ierusalem, & sit nomen tuum in numero Sanctorum, & iustorum.* Audis populi laudes? Vide oculis prophetiam. Truncato Holopherne, victoriâ celebratâ, venit è Ierosolymis Pôtifex summus Eliachim cum suis Presbyteris, & hîc v. 10. sic Iuditham laudibus prædicant: *Benedixerunt eam vnâ voce dicentes: Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israël, tu honorificentia populi nostri. Ideò & manus Domini confortauit te, & ideò eris benedicta in æternum.* Quod hæc pie ambitiosâ laudatio verè exaggerauit ad Iudithæ commendationem, reliqua eiusdem vitæ ratio, & meritorum gloria vbertim comprobauit: nam vel laudum hyperbolem solet implere laudationis arbitrium, verúmque merendo facere, quod laudando exaggeratur: & quod videtur ingenij aut adulationis inuentum, fieri solet virtutis meritum. Ne assentati videretur Consul Plinius Traiano optimo Principi, quem maiorem censebat omni laudis ingenio, sic illum alloquitur: *Non nostri, Cæsar, ingenij, sed tuæ virtutis, tuorúmque meritorum voces fuerunt, quas nulla vnquam adulatio inuenit, nullus cuiusque terror expressit. Quem sic timuimus, vt hæc fingeremus? Quem sic amauimus, vt hæc fateremur?* Quod autem laudes excitauerint Traianum ad ambitiosum tot elogiorum meritum adnotauit Cassiodorus alibi expensus, aiens: *Da Plinium, & accipe Traianum*: quasi Pliniana panegyris, id est, laudatior commêdatio cudat Traianos, id est, optimos viros, & meritorum amplitudine magnos. Profectò vt sordidum & vile ingenium à laudibus inaniter vanescit ad culpam, sic optima indoles laudibus accenditur ad præclara virtutis facinora. Esto erga hos laudum quasi prodigus ad fœcunditatem virtutis; aduersùs illos laudis auarus ad compescendam elationis vitiositatem.

Iudith. Iudith Laus sæpè facit optimos. Plinius.

§. XX.

Procul esto à religioso Sacerdote mulierum etiã piarum frequens visitatio, ne familiaritas insidietur pudicitiæ.

Noxia omnino viro est muliebris consuetudo etiam bonæ, nam vt improbitas desit, forma rapiat: oculi etiam castæ non castè ferient, inest nescio quæ illis illecebra, etiam dum maturitatẽ, & pietatẽ loquuntur. Frons, deinde verba, vultus, capillatura, manúsque, corpúsque totum teneritudine sua tanquam fulminibus virile pectus emedullant. Si ita virum fascinat pia fœmina, quid de improba, & omni lenociniorũ supellectili ornatâ dicam? Quid de curiosa oculorum iactatione, dum in oculis ipsius captiua virorum mens tanquam in triumphum ducitur? Quid de mollissimis verbis teneritudine suâ robustis ad vincendos viros, obstrepentibúsque pudicitiæ disciplinæ? Quid dum omnium obtutibus suam pulchritudinem prostituunt, & mentito decore omnibus ignes obiiciũt, qui omnium virorum glaciem, & frigora soluunt, & in fornaces vertunt. Quis enim nesciat inuitatoria illa esse libidinũ? Quid cùm cætera corporis laciniosis pomparum, & deliciarum ineptiis occupantur, quo de proximo curent lasciuiæ negotiũ? Inuigilat impensè harum industria in palpebris venustandis, oculis picturãdis, genis fucandis, quò natura ab arte adminiculum fallendi sumat, vt sic virorum stuporem ædificent, mutuóque lenocinio fortiùs illudant virili robore. Quis pudicitiæ amans ad hæc attendens, & videns non tantùm ludẽtes oculos, sed in vultu, in tenera ceruice, in vberibus, (taceo reliqua, non tacebo tornatũ manuum candorem) non exclamet: fuge; fuge; quisquis salutem amas. Arguté sanctus Maximus hom. 6. fœminam dixit *Fomitem iniquitatis*. Porrò fœmina alter concupiscentiæ fomes est extrinsecus, inquã, spirans ignium minas, ructans lasciuiam, euomens gehennæ incendia. Eccles. 21. v. 33. *A muliere initium factũ est peccati, & per illam omnes morimur. Ac proinde longè fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius.* Prou. 5. v. 8. Quid de familiaritate diceret? quid de crebro cum illa colloquio? Quid de repetita visitatione? Secedamus ab hoc noxio fœmineo aditu, non nisi funesto exitu claudendo. Neque excusat pietas, quem accusat periculum. Pietatis officium sæpe mentitur causam, vt visas, & reuisas fœminas; sed caue *ne gratiam Dei transferas in luxuriam*, Iudæ v. 4. Timeat probus quisque, sed præcipuè Sacerdos ne sub specie pietatis imprudenter hauriat dulce hoc venenum; ne aliis prosit cum sui periculo. Non licet cum mei ruinâ mercari alienam incolumitatem. Suspectus sit Sacerdoti fœminarum aditus. *Ne appropinques foribus domus eius.* Famæ tuæ consule, prouide religioni, caue occasionem, time luxuriam, quam ructat fœminea conuersatio. Nemo

92. Mulier est fomes iniquitatis. Maxim. 93. Eccli. Prouerb. Iudæ.

mo existimat sanctitati Sacerdotum licere fœminarum domos adire: quod olim vetitum fuit, & nunc periculum culpæ, & populi suspicax murmur sæpiùs damnat. Quid Sacerdoti cum fœminis, quibus renunciauit? Per professionem enim castitatis ipse euiratur, & nullius sexus fit. Raro in hoc vitio peccatur à Sacerdote Catholico, & religioso: sed ne vnquam peccetur, subiiciam doctrinam Conciliorum, & Patrum, super hac re.

94. Conc. Carthag. Sacerdos sine licentia Episcopi designantis comites, nequibat olim fœminas visitare.

In Concilio 3. Carthaginensi circa tempora Syricij Papæ tom. 1. Concil. cap. 25. seriò decernitur, vt *Clerici ad viduas, vel Virgines, nisi iussu vel permissu Episcoporum, & Presbyterorum non accedant, & hoc non soli faciant; sed cum clericis, vel cum his, cum quibus Episcopus iusserit, vel Presbyter. Nec Episcopi, aut Presbyteri habeant accessum ad huiusmodi fœminas, nisi aut clerici præsentes sint, aut graues aliqui Christiani.* Grauis profectò, sed necessaria præcautio, qua consulitur clericorum pudicitiæ, ne clerico, aut Sacerdoti liceat aditus ad domos fœminarum, nisi priùs causam illas adeundi examinet Episcopus, aut presbyter, & fidum comitem illi adsociet, ne solitudo cum muliere occasio sit impudicitiæ clericorum. Esto, non sordidetur Sacerdotis castitas, saltem polluitur fama Sacerdotij. Vtrique malo sanctè præcautum est à Concilio. Sed aduerte non solùm minores clericos, sed & Ecclesiarum presbyteros prohiberi ne inuisant fœminas, nisi clericis, aut grauibus Christianis præsentibus. Dedecet enim vt Dei Sacerdos singulariter adeat fœminas absque arbitris ne solitudo insidietur pudicitiæ. Hinc institutæ sunt Diaconissæ in Ecclesia, quarum munus erat, vt si qua mulier egeret quidpiam negotij tractare cum Episcopo, Diaconissam adiret, & ipsa adibat Diaconum, & Diaconus Episcopo nunciabat, ne vlla mulierum ad Episcopum accederet iuxta Beatum Clementem Romanum. Const. Apostol. c. 3. lib. 2. De quo legi potest Pamelius ad lib. Tertull. de exhortatione castitatis, n. 72. & Cornel. in epist. 1. ad Timotheum. c. 5. n. 51. qui sanctum hunc Ecclesiæ morem confirmat aduersùs Hæret. ex Concil. & Patrum doctrinâ. Vides oculis quantâ cum cautelâ prouisum est, ne homines Deo dicati, & sacris addicti inuisant fœminas, vt omnis consuetudo, & familiaritas cum illis tollatur, quæ fomes impudicitiæ est, & luxuriæ periculum. Nemo ergo Sacerdos facilè adeat ad quam nunquam accedere licet. Porrò τὸ *Accessus* visitationem significat in præfato Concilio: & accessus ad fœminas quid inhonestum vulgò sonat. Quasi accessus visitandi causa non valde distet ab impudico accessu: Sanctè ergo Sacerdotibus interdicitur visitatio fœminarum.

Clem. Romanus. Pamel. Cornel.

95. Quid ergo? Pietas, & religio vetat Sacerdoti piè visere religiosas fœminas? Vrbanitatem prohibet diuina lex? flebilium viduarum necessitatibus non occurrat Sacerdos? non fouebit spiritualem virginum profectum? pupillæ non opitulabitur? Verebitur Sacerdos manum porrigere miseris mulieribus? Cauendum est, ne qui videtur pietatis fomes, sit pruritus lasciuiæ, & initia pietatis concupiscentia claudat: familiaritatis fœmineæ funestus exitus est. Matthæi. 5. v. 29. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & proiice ab te. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te.* Quid? hîc culpatur pietatis dexteritas? Exul erit vrbana misericordia à viro religioso? Fortè commendatur sinceritas oculorum, id est, concupiscentiæ; & manuum, id est, operum. Audiendus est Auctor imperfecti hanc Christi

Matth.

sententiam commentans Hom. 12. in Matth. sic aiens: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, abscinde eum, &c. Vt puta erat mulier quædam religiosa, & virgo, vel vidua: respexi, & consideraui, & dixi: debeo visitare illam mulierem assiduè, vt si quid religionis ignoret quasi mulier, instruam eam, & confirmem ipsam in bono proposito eius: Bonus respectus est iste, & dexter oculus, sed dum assiduè visito eam, decidi in laqueum desiderij eius: & ille bonus respectus meus, & dexter, factus est mihi in scandalum. Vel ita videntes me quidam agere fiducialiter cum ea, scandalizati sunt, dicentes, Quid sibi vult hoc esse, quòd iste sic familiariter loquitur cum puella? Oportet ergo præcidere tale opus bonum, quod vel mihi, vel alteri generat malum.* Quid opportunius ad confirmandam thesim propositam? Vel ipsa pietas suspecta sit Sacerdoti, vt non frequens adeat fœminarum domos, ne religio lenocinetur cupiditati, & gratia Dei transferatur in luxum. Neque tantummodò ædes religiosarum Virginum, aut continentium viduarum frequentandæ non sunt à religioso viro, sed neque sancta piarum Virginum gynæcea. Quod sollicitè cautum est in Concilio Lateran. sub Alex. 3. part. 1. c. 11. his verbis: *Monasteria præterea sanctimonialium, si quisquam clericus sine manifesta, & necessariâ causâ frequentare præsumpserit, per Episcopum arceatur, & si non destiterit, a beneficio Ecclesiastico reddatur immunis.* Præsumit de se Clericus, qui audet frequentare sanctimonialium colloquia sine vtriusq; aut famæ, aut castitatis iniuriâ: nam frequens visitatio, aut cupiditatis lenocinium est, aut indicium, aut vtrumque.

Visitatio etiam piæ fœminæ insidiatur pudicitiæ.

Gynæcea sanctimonialium nō sunt frequentanda à Sacerdote. Conc. Lat.

Profectò Sacerdos dum munus suum obit in Ecclesiâ, mundissimè agit; nempe immaculatum altaris sacrificium offert, lustrat fideles mūdâ aquâ, omnes emaculat piis concionibus, & pœnitentiæ sacramento, à delictorum sordibus emundat. Itaq; Sacerdos populorum munditia est, sed in Domo Dei: nam in domibus alienis nescias an satis mundus sit. Philo in lib. quod Deus sit immutabilis, versans illud Leuit. 14. v. 36. vbi statuitur, quòd Sacerdos mundam, aut immundam esse à lepra domum quampiam declaret. Si domus fuerit lepræ suspecta, inquit, *præcipiet Sacerdos, vt efferantur vniuersa è domo, vt videat, & non erunt immunda quæcumque in domo sunt. Post hæc intrabit Sacerdos, vt consideret.* Aduerte ad verba, quæ subdit Philo: *Ergo priusquam intret Sacerdos pura sunt, quæ domus continet; illo autem introgresso, impura omnia. Atqui contrarium erat verisimilius post introitum viri purificati, perfecti, soliti pro cunctis ceremonias obire, & vota, sacráque facere, res in meliorem statum mutari, & ex impuris puras fieri. At nunc ne in eâdem conditione permanent, sed superueniente Sacerdote deteriores redduntur.* Porrò Sacerdos, qui in domo Dei mundus est, & emundans omnes; in aliena domo, aut immundus est, aut vulgò dicitur; & immundus ipse, omnes illius domus non semel sordidat, non bonâ famâ frequentioris aditus. Caueat Sacerdos, caueat diligenter à leprâ quâ fœminarum familiaritas, & frequentior visitatio inficit, & toxicat purissimum sacerdotium. Vnde in hac re attētissimâ cautelâ sibi consulebat Iuditha, quę etsi deuotissima erat rebus sacris, & tota addicta Dei cultui, & religioni, eius domum nō adierunt Presbyteri Bethulienses, qui tunc res pacis, & belli administrabant, nec in dira obsidione, & certo rerum discrimine, ausi sunt ad illius domum accedere, & illam, vtpotè Prophetidem consulere in tanta prophetarum egesta

96. Domus priuata quomodo inquinetur Sacerdotū ingressu.

Philo. Leuit.

egestate; sed opus fuit vt ipsa cap. 8. v. 9. Dei instinctu miserit ad Presbyteros *Chabri*, *& Charmi*, *& venerunt ad illam*, vt modum liberationis à Deo inspiratum illis aperiret, ne presbyteri rei ignoratione retardarent, aut impedirent facinoris successum. Religiosa Iudithæ, & Presbyterorum cautela sit nostra eruditio. Plura qui volet ad hanc thesim confirmandam, legat sermonem dignum Chrysostomo aduersus eos, qui apud se fouent sorores adoptiuas, tom. 5. Et Eliachimus summus Sacerdos hîc v. 9. venit ex Ierusalem cum presbyteris suis, vt gratularetur Iudithæ de illustri victoria. Disce causam dignissimam visendi; disce vtriusque piam cautelam.

Iudith.

Chrysost.

---

§. XXI.

Sacerdotium Sacrarium est Christianæ Religionis, & opificialis Dei omnipotentiæ æmulum.

97. Iudith.

SAcerdos Ioachim bellè & verè dicitur *Sacerdos Domini magnus*. Porrò sacerdotium non plenè inuenit, sed facit magnum; magnum inquam, & potentiæ amplitudine, & gloriâ potestatis. At neque qui deductum habet nomen à trabeis, & purpuris, & triumphis; neque qui recolit exesam senio nobilitatem; neque qui opibus fulget, aut affinitate procerum, aut meritis secularibus, nec aliud Ecclesijs præfici debet. Multò minus malè docta Sapientum adulatio, & benè solers candidatorum ambitio, & feliciter negotiatrix munerum sumptuosa largitio, Præsulem creer. Nam sacerdotem vitæ probitas, morum integritas, rerum experientia, scientiarum eruditio, sanctimoniæ laus commendat. Hic, hic, inquam, solus in Apostolica sede dignè locatur; illi verò in proditoris Iudæ cathedra, cuius videntur successores, vt ait Gildas Sapiens aduersùs Angliæ sacerdotes. Qui enim probos mores adducit ad sacerdotium, verè *Sacerdos Domini magnus* est, fitque à sacerdotio magnus, & amplitudine potestatis, & sanctitatis gloriâ. Itaque vtramque Sacerdotum magnitudinem & à gloria virtutis, & plenitudine potestatis, paucis hîc dabo, pauca de multis.

Gildas.

98. Nazian. Sacerdos est Sacrarium.

Et quidem quantâ conscientiæ puritate, & animi & corporis innocentiâ, & integritate fulgere debeat, qui altari astat, significat S. Nazianzenus in Orat. pro Basilio, aiens: *Adeste iam omnis Basilij chorus, tam qui sacrarij estis, quam qui inferioris ordinis*. Audis sacerdotes Episcopi, dici Ecclesiæ sacrarium? In Ecclesiarum sacrariis piè adseruari, & religiosè coli solent sanctorum exuuiæ, & Martyrum sanctissimæ reliquiæ. Ergo sacerdos sit sacrarium sui, in quo populus colat Apostolorum successorem, Virginum integritatem, Confessorum asperitates, Martyrum tormenta. Tiberius Saturni *Sacerdotes votiuis crucibus exposuit*, ait Tertull. Apolog. cap. 9. Magnus sacerdos Basilius piè æmulatus est hanc impietatem; ne desit Christiano sacerdotio, quod in pagano adorabatur. Sic fatur S Nazianzenus suprà: *Atque ipsum quidē Basilium* (Imperator) *vidit ante populū recto corpore stantem, nec corpore, nec oculis, nec animo vllam in partem se mouentem; sed Deo, vt ita dicam, & altari affixum*. Ecce tibi magnum sacerdotem Deo, & altari, velut cruci affixum, votiuâ cruce expositum, vt viuus martyr, & cadauer animatum, & Ecclesiæ sacrarium, planè dignū, quem veneraretur summus Orbis Imperator, cum aulicorum proceribus, non tantùm vt hominem in cruento martyrio illustrem, sed *vt si in ipsis cœlis collocatus, inter cælestes illas virtutes medius staret*, ait Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio.

Tertull. Sacerdos altari, velut cruci affixus. Nazianz.

Chrysost.

99. Tertull.

Cæterùm tanta est sacerdotum dignitas, vt olim non tantùm hostiæ & aræ, sed & *Sacerdotes eorum coronentur*, ait Tertull. lib. de Corona militis, c. 10. Nempe Sacerdos cùm sacerdotij munera obit, inclytâ sacrificabat coronâ redimitus, in signum regiæ potestatis, quæ summa videtur apud homines; etsi Sacerdotalis augustior sit. Nam vt rectè Antonius Abbas in Melissâ serm. 3. de bonis Episcopis: *Tantò est superius regno sacerdotium, quantum est inter spiritum & carnem interuallum*. Quid abiectius & humilius carne? quid sublimius, & augustius spiritu? Tantùm excellit sacerdotalis auctoritas regiam dignitatem. Quod luculenter tradit Seuerus Bituricensis in lib. de vita B. Martini, quem cùm inuitasset ad conuiuium Maximus Imperator, & pocillator pateram Imperatori dedisset; ille magno Sacerdoti Martino dari iubet: *Expectans atque ambiens, vt ab illius dexterâ poculum sumeret, Sed Martinus vbi ebibit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut Regem ipsum Presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnésque qui tunc aderant, ita admirati sunt, vt hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, placeret*. Scilicet secundum esse à Sacerdote Turonensi, vel ipse Maximus Imperator ambiisse dicitur. Porrò ambitio immodici, & immeriti honoris appetitus est; & summus Orbis Imperator ambit esse post Sacerdotem, nec obtinuit. Nam magni Sacerdotis presbyter Imperatori prælatus est. Addit Seuerus, (quod maximè mirere,) Imperatorem ipsum, & palatinos proceres à palatio fastum, & adulationem edoctos, sic factum Martini *admiratos fuisse, vt hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, placeret*. Nempe aulicorum, & Imperatorum fastus, etsi deuenustatus, & contemptus, admiratur, & laudat se Presbyteris posthabitos fuisse. Tantus enim támque illustris est Presbyteri honos, vt Imperiale fastigium, etiam dum contemnitur, & postponitur, gaudeat, & gratuletur suæ gloriæ, vt habeatur dignum, quod proximè succedat Sacerdotali dignitati. Ne ergo vilescat Sacerdos, sed pia ambitione quasi superbiat tam sublimi honoris fastigio auctus.

Antonius.

Seuerus. Bituri.

Ambiat Imperator posthaberi Sacerdoti.

Lucæ 9. vers. 28. *Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & ascendit in montem*. Quare Beatitudinis glorias ostentat Christus, qui excessum Passionis ambit? Dein quam ob causam non admittit Apostolos omnes ad Thaboris gloriam? reliqui enim aut mœrore repulsæ, aut inuidiæ liuore tabescent. Præterea, cur iterum assumuntur Petrus, & Iacobus, & Ioannes aliis fauoribus adsueti? Quid opus est, vt hi præ aliis beatam Thaboris gloriam videant? S. Ambrosius ibi, sic respondet: *Petrus ascendit, qui claues regni cælorum accepit, Ioannes, cui committitur mater, Iacobus, qui primus solium sacerdotale conscendit*. Scilicet Petrus videat beatam gloriæ felicitatem, qui accepturus est potestatem remittendi peccata, vt à gloriæ bonitate dignè æstimet peccatorum malitiam. Ioannes etiam à beata gloria discat, quâ cultus reuerentiâ debeat tractare gloriæ dominam, & cæli Reginam. Et Iacobus, qui primus sacerdotale solium ascendit, erudiatur dignè tractare sacerdotium à beata Thaboris gloria. Porrò è cæli glorio-

100. Lucas.

Ambr.

A beatâ gloria edicendum est Sacerdotij munus.

sa

sa beatitudine discere debet Olympica Eucharistiæ mysteria conficere, & tractare humanæ reconciliationis arcanum. Tanta enim res est sacerdotale munus pro dignitate obire, vt vel à beata gloria ediscendus sit. *Ensayense Pedro y Diego en el Thabor, y aprendan con noticias de gloria a estimar y administrar dignamente el sacerdocio.* Gloriosũ quippe est sacerdotale munus, & ideò Olympiis gloriis ediscendum in Thabore. 1. Corinth. 11. vers. 7. *Vir quidem non debet velare caput suum; quoniam imago, & gloria Dei est.* Est hendyadis. Quemadmodum enim cecinit Poëta, *aurum frænosque momordit*, id est, frænos aureos momordit: ita inquit Paulus hic, quod vir est imago Dei, & gloria, id est, imago gloriæ, vel gloriosa imago, in qua maximè elucet Dei maiestas, & imperium: est enim vir in supremo rerum gradu collocatus in hoc mundo, & tanquam secundarius aliquis Deus, dominans omnibus. Sed sciendum est quis sit iste vir, qui dicitur à Paulo imago & gloria Dei. S. Aniectus in Epist. ad Episcopos Galliæ, hanc Pauli sententiam intelligit maximè de viris, qui sunt in clero, seu de sacerdotibus. Sacerdos enim est imago, & gloria Dei, vel imago gloriæ, seu gloriosa Dei imago, repræsentans & anticipatis gloriæ fulgoribus exprimens beatam Dei gloriam, vt insinuat Cornelius præfata Pauli, & Aniecti verba dilucidè expendens.

1. Corinth. — Virgil. — S. Aniectus. — Cornel.

101. Præterea nemo dicendo assequi valet summam Sacerdotum potestatẽ: Supra Regiam, & Imperatorum eminere nuper tradebam. Et quia aliquando regius familiaris ambitione principandi plus imperitare solet, quàm Rex ipse, (parco exemplis, quæ vbertim adaggerat Politico-Christianus:) ideo Sacerdos familiari regio in potentia comparatur. 2. Regum 8. vers. 18. *Filij autem Dauid sacerdotes erant.* Quod ad publicandam eorum potentiam dicitur. Lyranus ibi, sic locum commentatur: *Filij autem Dauid sacerdotes erant, id est, maiores, vel primi ad honores. Vnde 1. Paralipomenon 18. vers. 17. habetur: Filij autem Dauid primi ad manum Regis. Non enim potest dici quod essent sacerdotes propriè in tabernaculo ministrantes, quia non erant de genere Aaron,* Quod expressiùs traditur eodem lib. 2. Regum cap. 20. vers. 26. vbi scribitur: *Ira autem Iairites erat Sacerdos Dauid.* Lyra ibidem: *Id est, magnus apud eum: sicut dictum est suprà, quod filij Dauid sacerdotes erant. Dicit autem Rabbi Salomon, quod Dauid fecerat istum principem, & iudicem, id est, magnum inter principes & iudices.* Scilicet Ira Iairites, qui regius erat familiaris, non tantùm dicitur magnus princeps, & iudex, sed inter reliquos principes, & iudices valdè magnus, quasi principaretur principibus, proceribus, iudicibus. Ad quam summam potestatem exprimendam, consultò sacer historiographus vsus est nomine Sacerdotis: non quia Ira sacerdos esset, ait Lyra, sed quia nullo alio aptiori vocabulo tanta potentia exprimi potuit, nisi nomine sacerdotis ad exaggerationem sacerdotalis potentiæ. Nisi fortè Ira regius familiaris ambitione potentiæ sese inferebat non tantùm in negotia secularia, sed etiã in sacerdotale ius.

Regius familiaris ad exaggerationem potestatis dicitur sacerdos. — Scrib. — 2. Reg. — Lyra. — 1. Paralip. — 2. Reg. Lyra. — Rabbi Salomon.

102. Parum foret Sacerdotis dignitatem supra omnem secularem potentiam eminere, nisi etiam Dei æmularetur omnipotentiam: nam peccata dimittere, Sacramentum Corporis, & Sanguinis Dei conficere, supra humanum fastigium est. Theophanes in libro, quo dissèrit, Quid sit sacerdotium, ita fatur: *Hoc ergo opus excellentissimum, & Apostolis similiter operandum tradidit, & per illos illorum successoribus, & deinceps reliquis vsque ad finem vitæ præsentis. Vnde nõ errauerit, ò dilecti, si sacerdotium esse dixerit, opificialem Dei potentiam.* Ecce tibi sacerdotium dicitur à Theophane, *Opificialis Dei potentia*: Scilicet vicaria Dei omnipotentia cunctorum opifex. O grandior laus! Sed aduerte sacerdotium substituere vicarias Dei vices, dum remittit peccata, quod solius Dei elogium est; & dum perficit sacramentum Corporis, & Sanguinis Christi Dei: ne omnipotentiâ diuinâ quasi re propriâ fungi videatur Sacerdos, quæ immodica, & supra humanum fastum potentia apparet. Visum est Paschasio eius detrahere potestati. *Vnde* (verba sunt Paschasij in lib. de Corpore, & Sanguine Domini, cap. 12.) *Sacerdos non ex se dicit, quod ipse creator Corporis, & Sanguinis esse possit, quia si hoc posset, quod absurdũ est, Creator creatoris fieret.* Hæc enim summæ Sacerdotum laudis diminutio, exaggeratio sacerdotalis laudis est, quæ augetur magis dum magis minuitur, & à detrimẽto accipit incremẽta. Opportunè Tertullianus Apologetici c. 33. agens de Imperatore, cui in triumphi superba gloria, gloriæ detrahebatur, sic inquit: *Suggeritur ei à tergo, Respice post te, hominem memento. Etiam hoc magis gaudet, tantâ se gloriâ coruscare, vt illi admonitio conditionis suæ sit necessaria.* Gratulor sacerdoti se tam illustri gloriâ fulgere, tantâ potentiâ fungi dũ conficit Corpus, & Sanguinem Christi Dei, vt illi admonitio conditionis suæ sit necessaria, ne *Creator creatoris* esse videatur, dum *opificiali Dei potentiâ* fungitur. Non possum hîc non subiungere vulgaria Petri Damiani verba serm. 26. vbi ita scribit de Sacerdotio: *Consummatus honor, hominum in terris positum cælis imperitare. Præcedit Petri sententia sententiam Redemptoris; quia non quod Christus, hoc ligat Petrus; sed quod Petrus, hoc ligat Christus. Iudicat Petrus, & Petri iudicia confirmat Omnipotens: & est in manu Petri manus Altissimi.* O Sacerdotium gloriâ, & potentiâ verè magnum! benè, & verè dicitur, *Sacerdos Domini magnus:* magnus gloriâ, potentiâ maior.

Sacerdotiũ est opificialis Dei potentia. — Theoph. — Pasch. — Tertull. — P. Dam. — Iudith.

§. XXII.

Ambitiosus opum fastus Sacerdotem dedecet: augustior apparatus in Præsule sit pompa meritorum.

QVi Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: quia Episcopatus res est operis, non pulchra nominis appellatio: non est otium honoris, sed negotium laboris. Omnes sponte eunt ad Pontificiam sedem; sed vt ibi sedeant, non vt ministeria sedis obeant. Vnde *nomen iam inane est Sacerdos: effuso videlicet in ipsos quoque principes contemptu*, inquit S. Nazianzenus orat. 1. Ipsâ throni sublimitate infeliciter dehonestatur, qui sublimis throni honores, & opes quærit, non officia dignitatis. O quot, qui Episcopatum in Ecclesia desiderant, nullum opus desiderant, sed cathedræ censum, immunem opere. Tenuem Ecclesiam sine riuali, tenuis quisque obtinet; diues & opulenta cathedra ambitur à multis. Et ita sublimior Ecclesiæ honos, species quædam honesti quibusdam lucri fit, & artificium opulentæ negotiationis; quasi Præsulis officium sit res acquirendi, non elargiendi opes. Genesis. 1. v. 16. Sol constituitur *Præses diei*, quia diem totâ aureæ lucis opulentiâ ditat semper; videlicet Solis præfectura ab indefecta munerum largitione est. Opportunè 103.

Præsul largitionibus præest. — Naz. — Genes.

Nazianz. portunè S. Nazianzenus præfata Oratione 1. sic fatur: *Nos adolescentes antistites, miniméque adultà prudentià, nec tantulum quidem panis, & vestium habentes, vt quibusdam præesse queamus.* Igitur emenda est celsi throni sublimitas, non præuiis donatiuis, quibus auaritiam electorum candidatus subornet, sed crebris munerationibus, quibus inopiam subiectæ plebis subleuet, & succurrat necessitatibus subditorum. His muneribus pietatis dignè mercari thronum licet: ne alioqui Crucifixi census impendatur ad luxum, & sumptus secularis vitæ, sub religioso prætextu. Ergo procul fastuosæ diuitiæ ab Ecclesiarum Præsule: procul furax sagacitas, & auara rapacitas à diuinorum Antistite.

104. Iudic. Iudicum 9. v. 2. Decreuerunt Arbores Regem sibi eligere. Primò oliuæ sponte offerunt regnum: ipsa recusat imperium, ne cogatur deserere opulentiam propriæ pinguedinis. Oblatum regnum reiicit Ficus, reiicit & Vitis; ne cogatur ficus illis impendere aut mellitum succum, aut vitis generosum liquorem, qui magno in pretio est apud Deum & homines. Demùm *Dixerunt omnia ligna ad Rhamnum: veni & impera super nos. Quæ respondit eis: Si verè me Regem vobis constituistis, venite, & sub vmbra mea requiescite.* Alias notaui diuites arbores recusasse imperium, ne cogantur erogare subditis proprias opes: quasi Principis munus non sit titulus corradendi diuitias alienas, sed obligatio erogandi proprias. At paupertima Rhamnus statim annuit optatæ electioni, & iubet, vt statim subditi omnes propiùs ad se accedant. Quid eruditionis latet sub hoc Apologo? Hugo ibidem: *Ligna siluarum, id est, clerici vadunt, vt eligant Prælatum. Per oliuam, ficum, & vitem, quæ eliguntur, & non recipiunt, significantur Religiosi, qui nolunt promoueri in seculo ad prælationes. Tunc ligna siluarum præficiunt sibi Rhamnum id est, prælatum, qui aculeatur, & spinosus efficitur, spolians subditos, sicut spina, quæ spoliat oues, quæ tangunt eam.* Nimirum rubus austerus, & aculeatus ambit, & vltrò acceptat prælationem, & subditos sibi approximari mandat, vt eos spoliet. Eius præfectura præda est, & spoliatio subiecti gregis, aduncâ spinositate deglubit oues, & defraudat vellere. *Es Zarça que os quitara la capa de los hombres.* Hic hic prælationem dissimulanter ambit, hic oblatam non recusat, qui commoda sua quærit, qui lucrosos quæstus captare prætendit. Rapax est rubi præfectura, furax est rhamni prælatio. Aculeatus, spinosus, cruentus est ille Præsul, qui propria lucra ex prælatione captat. Et addubitabit aliquis, an clericus auarè lucra captans, satis Christianus sit, S. Bernardus epist. 322. ita scribit Episcopo, & Clero Spirensi, qui fortè ob negotiationes non benè audiebant: *Taceo quod sicubi desunt* (lucrosi Iudæi) *peius Iudaizare dolemus Christianos fæneratores: Si tamen Christianos, & non magis baptizatos Iudæos conuenit appellari.*

Præsul non sit vt rhamnus.

Hugo.

Vsura facit Christianos Semiiudæos.

Bernard.

105. Ioann. Ioannis 21. v. 15. Dixit Christus Petro: *Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei; Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.* Benè subditi appellantur agni; quia agnorum plebecula inutilis est: nam ex agnis nec mulgetur lac, nec tondentur vellera, nec agni mactantur ad escã: agnina enim insulsa caro est. Ac si dicat Christus: Petre, esto hominum Præsul: sed scito homines esse agnos; illos pasce, ne pascaris ex illis. Bellè ait P. Damianus serm. 5. explicans illud Lucæ 10. *Ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos. Mali Pastores non sicut agni inter lupos, sed potius sicut lupi inter agnos sunt.* Addit etiam: *Pasce oues meas.* Id est, scito te pastorem esse, non Dominum. Pasce oues, non mulge, non tonde, non macta. Tibi pascendi labor sit, mihi totius gregis vtilitas. Non te pascas ex illis, sed illas pasce mihi. Eleganter S. Augustinus tract. 123. in Ioannem: *Nam quid est aliud: si diligis me, pasce oues meas, quam si diceretur, si me diligis; non te pascere cogita. Sed oues meas, sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam; lucra mea, non tua.*

Bonus Præsul pascat agnos inutiles.

P. Dam. Lucæ.

A...

Ius pascendi Petro datur, titulus dominij negatur. Et ne quis alleget quasi titulum lucri se esse successorem Petri, aut Apostolorum, audiat elegantissima verba S. Bernardi, quæ scripsit ad Eugenium Papam lib. 2. de Consid. agens de opibus necessariis ad apparatum Pontificium: *Ipsa quoad animi bonũ spectas, nec bona sunt, nec mala: vsus tantum horum bonus, abusio mala, sollicitudo peior, quæstus turpior.* Aduerte ad verba, quæ subdit Bernardus: *Esto, vt alia quacumque ratione hæc tibi vendices, sed nõ Apostolico iure: neque enim ille tibi dare, quod non habuit, potuit: quod habuit, hoc dedit, sollicitudinẽ super Ecclesias.* Quid illustrius dici potuit pro hac re? Silicet Petrus dixit: Argentum, & aurum non est mihi, quod habeo, hoc tibi do. Dedit ergo Petrus, dederunt cæteri Apostoli successoribus suis, non opes, quas non habebant, sed potestatem, & Ecclesiarum sollicitudinem, quam habebant. Igitur Apostolico iure diuitiæ conquirendæ, & adaggerandæ non sunt, nam ipse Apostolicus titulus probat pecuniarum rapinam esse, sic pecuniam conquirere. *Agnosce hereditatẽ tuam in Christi cruce, in laboribus plurimis.* Sit pro ambitioso fastu, sobria humilitas, magnificus apparatus sit pia meritorum ambitio: *sumptus virtutum* Antistiti cõgruit, non secularis prophanitas. *Vides omnem Ecclesiasticũ Zelum feruere solũ pro dignitate tuenda? Honori totum datur, sanctitati nihil aut parum.* Sumptuosa auctoritas, virtus est. Quid auctoritatis defuit Petro, nullâ apparatus pompâ conspicuo? Quid reuerentiæ non fuit exhibitum Martino humili, & pannoso: Quid æquè in veneratione fuit apud Hispanos, quàm Cardinalis Ximenez de Cysneros, Archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum Primas, Regni gubernator? Et humili asello vtebatur, non superba equorum sessione. Ambitiosior auctoritas est pompa meritorũ; merita suspicimus in Sacerdote; regalem seu secularẽ, fastum despicimus: nam superbus famulitij apparatus negat Sacerdotale munus, quod obeunt, & propter quod adorantur. Proh tempora! in quibus sic languet aliquorum Antistitum virtus, (fateor perpauci illi sunt,) vt egeat secularibus fulcris ad tuendam auctoritatẽ: & in subsidium meritorum adsciitur laicorũ superflua prophanitas. Superfluus inquam, & ambitiosior fastus hic taxatur a Bernardo, non congruus & vsitatus in Ecclesia & Ecclesiasticam maiestatem decens, quicquid oblatrẽt Hæretici. Verùm sic conuenit ostentare auctoritatẽ, vt pauperes ex Ecclesiastico reditu subleuentur, vt subditi non depauperentur. Sit exemplar Ozias in communi sententia, summus Bethuliæ Sacerdos, qui cap. 6. v. 19. miserum Achiorem hospitio, & conuiuio subleuat, neque in tam calamitoso bello depauperat subditos, aut arcendo hosti, aut placando numini subsidia expetens. Vide hic v. 9. frugalitatem Ioachimi summi Hebrææ gentis Sacerdotis.

Bernard. Petrus non tam dedit opes Præsuli quam sollicitudinem.

Bernard. supra.

Cardinalis Cysneros ambitiosa pietate asello vtebatur.

§. XXIII

§. XXIII.

Chriſtiana ſanctitas non renunciauit comitati: vrbanitas Apoſtolica, Angelica, & Diuina laudatur.

107. CONſtituimus ſuperiùs, Indignam eſſe bono viro inanem ambitionem de loci præeminentia, de ſedis primatu, de præuentu ſalutationum, de ſubmiſſione locutionis; has enim nænias negligit homo Chriſtianè prudens; ſed quod erga ſe prudenter negligit, aliis exhibere ſollicitè ſtudet: neque enim politiæ renunciauit virtus, quę inciuilis non eſt, neque barbara, neque ruſticana, ſed valde curat de ciuilitate. (Iudith.) Quod videre licet in Iuditha hîc v. 10. quæ vrbaniſſimè egit cũ Ioachim. Itaque quiſquis virtuti ſolerter ſtudet, minimè negligat hanc politiam; nam qui virtutem cauſatur ne vrbanus ſit, non eam excuſat, ſed accuſat. Beneuolum te omnibus præbe, benignum, comem, facilem; læto vultu venientes excipe, læto dimitte; venerabundus perhumaniter venerare, primas in loco concede facilis; ciuilitate vince omnes, vincaris à nemine, etiam infra genus tuum te abiice, & fortunam tuam; gaudet comitate, ac quaſi paritate humilis populus, faſtum deteſtatur. (Virtus non eſt inurbana; ſed de cælo allata politia.) Munificũ etiam te exhibe: profunde etiam nonnunquam. Non potes rebus? Nemo verbis pauper eſt; profunde verba plena humanitatis, vrbanitatis plena. *Honore inuicē præuenientes*, (ad Rom.) ad Rom. 12. v. 10. *Vt vnuſquiſque feſtinet alium magis honorare, quàm honorari ab illo, & maiorem ei reuerentiam exhibere, ſibíque illum præferre: & ille ſimiliter huic faciat*, ait S. (Anſelm. Baſil Sel.) Anſelmus ad præfata Pauli verba. Bellè Baſilius Seleuc. Orat. 30. *Chriſtianam* diſciplinam appellauit *doctrinam nouam, & de cælo allatam politiam:* Non barbaram ruſticitatem. *La virtud Chriſtiana no es groſera, ſino cortes, y comedida.* de quo legi (Zeno.) poteſt S. Zeno Veron. ſerm. de Martyrio Iſaiæ.

108. Lucæ 14. v. 21. Vir quiſpiam magnus parauit regium conuiuium: & miſit ſeruos ſuos vocare inuitatos; & cùm illi inurbanè ſe excuſarent, dixit (Lucæ.) homo ille princeps cuidam ſeruo: *Exi citò in plateas, & vicos ciuitatis*, &c. Et quos in vicis, & plateis reperit ſeruus, conſedere fecit regiæ menſæ Domini ſui. Qui ſunt iſti, qui admittuntur ad magni Regis regale conuiuium? S. Gregorius apud S. Thomam ibi, ſic fatur: *Cum ergo de vicis, & plateis ad cœnam quoſdam Dominus vocat, illum populum deſignat, qui tenere legis vrbanam conuerſationem nouerat.* (Gregor. Homo vrbanus integrè homo eſt: & [illegible]us Chriſtianæ politiæ.) Nempe homines in plateis verſantes vrbanitate compros, comitate vrbanos vocat Dominus ad virtutis conuiuium lautum, & verè regium. Non inuitat homines ruſticos, agreſtes, barbaros, rupicones; quaſi hi deſciuerint ab hominis generoſitate, & degenerauerint (Clem. Alex.) in belluinos mores. Clemens Alexandrinus libro 8. Strom. ita ſcribit: *Sicut enim homo, vnus quidem verè eſt homo, qui communem habet prudentiam; alter verò agreſtis, & belluinus. Sic etiam Comicus dixit: Caries eſt homo, donec fuerit homo.* Ac ſi dicat: Quiuis eatenùs homo eſt, donec communi prudentiâ, & vrbanitate vtitur; nam homo aggreſtis, & inurbanus, non videtur eſſe homo integrè, ſed ſemihomo, aut ſemibellua, belluinos & aggreſtes mores ruſticitate imitans. Ergo Chriſtus Deus integrè homines, de vrbanitate platearum ad Virtutis politiam vocat. Ac ſi non ſit adeò ſatis aptus ad rem virtutis, & Euangelicę perfectionis politiam homo barbarus, ineiuilis, & ruſticanus.

Non modò Chriſtianorum vulgus debet impenſè curare de ciuilitate, ſed etiam qui attentiori ſtudio operam dat ſanctiori perfectioni: cum 109. Apoſtolorum proceres impenſè ſtuduerint comitati, quâ à cæleſti Euangelij politiâ eruditi ſunt. Actorum 3. verſ. 4. Petrus, & Ioannes intrabant in templum, & ecce claudus quidam eleemoſynæ nomine ſtipem ſupplicat. Petrus pecuniarum pauper, fidei diues intentat ſanare ægrorum: quem verè ipſe priſtinæ ſaluti reſtituit, aiens: *In nomine Ieſu Nazareni, ſurge, & ambula.* Sed addubitabit quiſpiam, ſi Petrus operaturus erat miraculum, quare dixit; *Reſpice in nos*, id eſt, in ſe, & in Ioannem? Quid opus erat, vt claudus reſpiceret Ioannem, ſi Petrus operaturus erat ſanitatem? Quorsùm dicitur, *Reſpice in nos?* Numquid Petrus ad miraculum non ſufficit, cuius vel vmbra eſt prodigiorum operatrix? Non eſt imbecillus Petrus, ſed vrbanus: non eſt hæc vox ab inſufficientia, ſed à comitate, quę miraculum commune fecit eum Coapoſtolo Ioanne. Ad rem ſatis ait Baſilius Seleuc. Orat. 21. *Reſpice in nos. Rectè: communis ſiquidem cum vtroque miraculi effectio, ex vtroque curationis profecta eſt gratia. Etſi enim ſolus loquitur Petrus, tamen adiutor eſt Apoſtolus. Reſpice in nos.* Aduerte ad vtriuſque Apoſtoli comitatem; Ioannes primas concedit Petro, Apoſtolorum Principi: quia Petrus ſolus loquitur, inquiens: *In nomine Ieſu Nazareni, ſurge, & ambula.* Petrus ſimili vrbanitate Ioannem oſtendit cooperatorem miraculi, aiens: *Reſpice in nos*: ne alteruter alterũ vinceret comitate, ſed vterque eſſet piè vrbanus cæleſti eruditus politiâ; honore ſe inuicem præuenientes, & ſollicitè curantes, ne alter alteri vrbanitate cederet: neque enim virtus politiæ renunciauit: nam virtus, quæ inurbana, & agreſtis eſt, fortè virtus non eſt. (Actor. — Vrbanitas Petri, & Ioannis. — Seleuc.)

Verùm Chriſtus Dominus Lucæ 10. v. 4. mittẽs 110. diſcipulos ad prædicandum Euangelium, & confirmandum miraculis, inquit: *Neminem per viam ſalutaueritis.* Simile quid iuſſit Eliſeus 4. Reg. 4. v. 29. cùm miſit ſeruum cum baculo, vt vitam reſtitueret emortuo puero. Numquid Chriſtus ruſticos, & inhumanos cupit eſſe diſcipulos? quid vetat ciuilitatem ſalutationis? Hyperbolicè dictum cenſet S. Auguſt. ſerm. 42. de Sanctis, & S. Gregorius hom. 17. in Euang. Verùm S. Ambroſ. lib. 7. in Luc. hac ſuper re, ita fatur: *Pulchra eſt ſalutatio, ſed eo pulchrior, quo præceptorum maturior executio diuinorum, quæ per moram ſæpè traxit offenſam. Ideo autem, & honeſta prohibentur, ne ſolemnis gratia obrepat officij.* Scilicet tanta eſt gratia comitatis, ſic cultior vrbanitas conciliat voluntates, vt præcaueat Chriſtus, ne gratia exquiſitæ vrbanitatis obrepat officio prædicationis; & ſic mundi conuerſio ad Chriſtum, & tot miraculorum patratio adſcribatur cultæ comitati, & ita iubet, non vt neminem ſalutent, ſed ne nimis ſtudeant vrbanitati, ne gratia vrbanitatis deuenuſtet Euangelij gratiam, & illi laudis gloriam præripiat. Nempe hæc præceptio exaggeratio eſt cultæ comitatis, non ſuaſio inhumanæ ruſticitatis. Nam qui Luc. 14. v. 8. iubet vt ambiamus vltimum locum, & primum vltrò concedamus, non negligit ſalutationis officium, nec contemnit vrbanitatis gratiam. (Lucæ. — Regum. — Auguſt. Gregor. Ambroſ. — Præcauet Chriſtus ne vrbanitati adſcribātur Euangelij miracula. — Lucæ.)

Et quidem non tantùm Apoſtoli, ſed etiam An- 111. geli ciuiliſſimi ſunt, & admodum vrbani: *Angelica vrbanitas*, dixit S. Chryſoſt. apud S. Thomã in cap. 1. Ioannis, quaſi ſancti Angeli de ciuilitate vrbaniſſimè (Chryſoſt.)

nissimè curent, qui maximè cælesti politiæ studēt. Quondam Michaël Archangelus, Iudæ v.9. altercabatur cum rustico, & impudenti diabolo super Moysis corpore, & cùm præfractè, & impudenter agrestis Dæmō resisteret Angelorū principi, & petulanter insaniret blasphemo ore. Michaël *non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit: Imperet tibi Deus.* Quid est Iudicium inferre blasphemiæ? Vatablus: *Conuitiū illi facere.* Tiguri. *Notā impingere maledicti.* Nempe tametsi diabolus effrōti impudentiā maledico ore barbaricè, & impudenter blasphemauerit in Michaēlē, tamen Michaël reuerenter tractans Angelicam Diaboli naturā, vt notauit Didymus, ne excideret conuitiū, quod videri posset inurbanum verbum, totā rem ad Deum remisit, aiens: *Imperet tibi Deus*, id est, *increpet tibi Dominus*, vt exponit S. Hieron. in epist. ad Titum c.3. ō *Angelicam vrbanitatem*, quæ sic ciuiliter agit cum agresti Dæmone! & ne verbū excideret speciē tenus minùs vrbanum, etsi iustissimè posset illum increpare, increpatione abstinet. Sed expende ad rē, quare Apostolus Iudas dixerit de Michaële Archangelo, quòd *Non est ausus iudicium inferre blasphemiæ.* Num Michaël timet Dæmonem? quare dicitur non audere, quod nota timoris est: Non timet Princeps militiæ cælestis deuictum, & inermē diabolum, sed quasi præcauet, ne non videatur comitatis studiosus, *ne Angelicam vrbanitatem* deuenustare videatur asperiori verbo in agrestem Dæmonem. Porrò rusticitas, & inurbanitas vitiū Diabolorum est. Sic agrestiorem aduersariū appellat diabolum Basilius Seleuc. Orat. 20. & Clemens Alexandrinus lib.3. Pædagogi, cap.8. *Agrestes Angelos*, vocat Dæmones. Eusebius apud Leonem Castrium ad Isaiæ cap.14. *belluas agrestes* nominat tartareos spiritus: quasi agrestis rusticitas sit proprium Diabolorū epitheton: elogium verò Angelorum Angelica vrbanitas, & è cælo allata politia.

Iudæ. Vatablus. Tigur. Didymus. Hieron. Angelorū vrbanitas: & dæmonū rusticitas. Basil. Seleu. Clem Alex. Eusebius.

112. Dei vrbanitas cum peccatoribus.

Quin etiam Deus ipse comitate præcellit. Ferè nullus est hominū, qui nō agat inurbanè cum Deo: *barbarū quidem peccatū est.* Omnis si quidē peccator irreuerenter agit aduersus Deū, datam fidem frangit, diuinā gratiā frustratur, & sæpe impudenter cōtumeliosus Deo est. Ionæ 1.v.3. Mandat Deus Ionæ, vt prædicet Niniuitis pœnitentiā, irreuerēter negligit Propheta Dei mandatum, & molitur aliò nauigare, inuenit soluentē nauim, illam ascendit; & fluctuū sæuientium voce, & tacitis procellæ minis ciuilissimè admonetur peruicaciæ rusticanæ. Eleganter Basil. Seleuc. Orat. 12. sic scribit: *Ionas inscēdit nauim, & imprudēs inuenit machinā suā multò validiorem: sollicitam nimirum de peccatoribus Dei comitatē.* Audis diuinā comitatē agere cum peccatoribus? Scilicet Deus irascitur in barbaros hominū mores, humanis flagitiis exasperatur, sæuit diuinæ iustitiæ rigor: & tamē seuerior Dei iustitia sollicita est de comitate: dissimulāter expectat, ciuilissimè dissimulat, vrbane tractat semper. Procul à Deo, Deiq; Apostolis, & Angelis, inurbana rusticitas: procul etiā sit à virtutis sectatoribus. Principis Oziæ, Chabri, & Charmi piè ciuilis politia sit schola vrbanitatis, & comitatis magisteriū, quo piè pij homines erudiantur. Qui cū essent Bethuliæ, & totius Iudææ proceres, vocati à Iuditha, impigrè ipsius domū adeunt c.8.v.9. quasi obliti maiestatē præfecturæ: & v.28. vrbanissimè respōdent grauissimæ reprehēsioni: scilicet malunt negligētiæ, & perfidiæ, quàm inurbanitatis argui: negligunt haberi peccatores, vt non habeātur inciuiles. Sic impensè sancti viri curant de comitate: ne ergo existimes virtutē esse negligentem, oscitātem, agrestem, rusticanam: quæ potiùs est diligens, attenta, ciuilis, & vrbana.

Ionæ. Basilius. Seleuc. Iudith.

§. XXIV.

Eximia virtus publicari nō ambit, sed nec timet: lucis examen approbatio est præclarioris operis.

113. Latibulum patrocinium flagitiorum est, facinorum officiositas, prauitatis leno, delictorum adulatio, & licentia ad delinquendū: nam lux malitiā arguit, & damnat; sicut tenebræ patrocinantur malitiæ. *Qui malè agit, odit lucē.* Ioan.3.v.20. Ergo qui agit bene, lucē non timet; imò lucē amat bonitatis securus. Quando lux fuit virtutis inimica, & probitatis æmula? Quam ob rem lux inuideat sanctitati, & illam deuenustet? Quin & lux bona opera probat, & approbat. Probitas publicari non ambit; sed publicari non timet: nam veræ, & meræ virtuti lux suspecta nō est, sed amica, vtpotè cōmendatrix bonitatis, quæ congenita est virtuti. Vnde sanctitas non veretur examen lucis; imò sæpe illud ambit ad bonitatis probationem, & cæterorum exemplum. Quærunt libri Geneseos cōmentatores, cur summus rerū opifex Deus ante alia opera lucē accenderit: (quòd verò lux primùm producta fuerit, mihi penè certū est, vt olim probabam, commentans Hexameron.) *Dixitque Deus fiat lux; & facta est lux. Et vidit Deus lucem quod esset bona.* Gen.1.v.3. Pulchra quidem est lux, & multis elogiis apprimè cōmendabilis; sed accidēs quoddam est fluxū, flaccidum, tenue, & occiduum. Quid? non est luce perfectior quælibet substantia, etiā bruta, & inanimis? Cur igitur in creationis opere lumē obtineat principem locū, quem naturā suā non meretur? Præstarat Angelū, hominēmue, aut perfectiora animātia, vel cælestes sphæras eiusmodi principatu potiri. Quare imperfectior creatura antistet perfectiores? Non videtur æquum, vt emortua, & insensilis lux loco præcedat hominē viuentem, & intellectualē Dei imaginē. Aptè Anselm. Laudunēsis Inibi: *Bene prius fit tēporalis lux, vt per eam cætera viderentur.* Hanc Anselmi sententiā viuaciùs expressit noster eruditissimus Mariana, sic aiens: *Vide sapientiā conditoris: instar artificis opus facturus primum omniū lumen accendit.* Scilicet Deus ante reliqua opera sua lucidā faculam accendit, ne in tenebris operari videatur. Nā suspectū est opus, quod lucē fugit. Præstantissima opera lucē non timent, sed amāt. Ambit latere, quod refuga conscientia priùs dehonestat, quàm fiat. Quod verò bonum & perfectum est oculos non fugit, censuram luminis non veretur. Imò potius commendationem & claritatem à claritate lucis exambit. Cupit videri, quod reprobari non timet. Hinc Deus ante reliqua opera præuiā operatione lucem accendit, ne aliquod Dei opus in occulto tenebrarum fiat; sed à luce illustrentur cætera Dei opera. Ac si præcaueat Deus ne tenebræ insidiētur eius operibus, & sic à cæca caligine deuenustentur. Nam lux character probitatis est.

Ioann. Genes. Ansel. Laudu. Maria.

114. Matth.11.v.3. Mittit Ioannes discipulos suos ad Christum Dominū, vt interrogarēt eum: *Tu es qui venturus es, an aliū expectamus?* Hæc interrogatio non sibi videtur cōstare, vt aliàs aduerti ex S. Hier. ibidē. Porrò si cum Christo loquuntur, quomodo interrogant, an venturus sit? addubitant enim id ipsum quod supponunt, & quod supponendo affirmant. Nam si cum Christo præsente loquūtur, fatentur iam venisse. Ab eo autē qui iam venit, ineptè interrogatur, an venturus sit. Quid ergo interrogat Ioannes? Scilicet Christus Dominus nondū se plenè publicauerat, triginta omninò annos delituerat domi, nec in publico opera Redemptoris, & Magistri operatus fuerat, sed adhuc ferè latebat. Tunc Baptista, qui erat *Lucerna ardens & lucens.* Ioan.5.v.35. & accensa ad manifestandum Christum

Matth. Hieron. Christus in publico operans, tunc dicitur Christus, & Redemptor. Ioann.

ſtum; illum luce ſuâ iam manifeſtare incipiebat: iuxta illud Pſalm. 131. v. 17. *Paraui lucernam Chriſto meo*: quod in hunc ſenſum commentatur Hugo Cardinalis ad c. 5. Ioannis. Ergo ac ſi toto tempore, quo in ſeceſſu Saluator virtutes operatus fuerat: non patraſſet opera digna auguſtiſſimo Redemptoris officio, interrogat Ioannes, illum iam demonſtrans, & luce ſuâ manifeſtans, an futurus ſit Chriſtus; non in ſe ipſo, ſed quoad homines. Nempe poſtquàm Chriſti Dei opera illuſtrata ſunt luce tantæ lucernæ, iam habebuntur opera Redemptoris; quæ in occulto patrata, hâc prærogatiuâ carebant apud hominum iudicia. Quaſi dicat Ioannes Chriſto: Ex quo tempore in publico operaberis, & notus & illuſtris eris meo teſtimonio; incipies apud homines operari opera Saluatore digna, & vt Saluator admirabere. Vnde Chriſtus in ſeceſſu operans, dicitur venturus, quia in publico operaturus erat opera luce cõſpicua, & ſic Redẽptori congrua. Ac ſi tunc incipiat eſſe Redemptor apud homines, ex quo incipit palã operari opera, quibus nõ inſidietur, nec quæ calumnietur argumẽtatrix lux. Scilicet tunc diceris Chriſtus, & Saluator, cùm publicè operari inceperis. Sic decorantur opera bona, quæ lucem non timẽt, quæ lucem approbatricem habent, vt tunc dicatur Chriſtus veniſſe Saluator, cùm palam virtutes operatur. Vnde ſapienter tunc illum interrogat Baptiſta: *Tu es qui venturus es?*

Pſalm. Hugo.

115\. Matth. Miracula publica, vt maiora & illuſtriora habentur.

Matthæi 9. v. 2. Oblato paralytico ait Chriſtus: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*. Tunc Scribæ & Phariſæi, qui verba, & miracula Chriſti auidè calumniabantur, blaſphemiæ damnant Saluatorem, quia auſus fuit dicere: Remittuntur tibi peccata tua. Chriſtus verò ad probandũ ſe habere poteſtatem remittendi peccata, dixit obmurmurantibus Phariſæis: *Quid eſt facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: ſurge, & ambula? Vt autẽ ſciatis quia filius hominis habet poteſtatem in terrâ dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & vade*. Hæc Chriſti Dei ratio difficilior intellectu eſt. Porrò difficilius eſt remittere peccata, quàm paralyticum curare. Nã quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? infirmis autem medica ars valet ſuccurrere. Vereor ne nõ bona ſit Chriſti argumentatio, quã à minori ad maius (vt aiunt) arguit, quæ non ſatis apta argumentatio habetur apud Dialecticos. Præclarè S. Chryſoſt. hom. 31. in Matthæum: *Nec eſt dubium quin confirmatio imbecillis corporis facilior ſit*, (ſcilicet quàm remiſſio peccatorum:) *Verùm quoniam alterum latet, alterũ patet: quod quidem minus eſt, ſed manifeſtius, adiecio, vt illud maius, ac inuiſibile, confirmatius, certiúſque per hoc reddatur*. Nempe curatio paralytici minus miraculũ eſt, remiſſio peccatorũ multò ſublimius: at curatio patet, remiſſio latet: curatio in publico, remiſſio in occulto fit. Vnde opus de ſe nõ tã ſublime, quia manifeſtum & publicum, pluris habetur, apud homines, quàm ſublimius, quia occultum, & latens. Siquidem opus, quod non timet hominum oculos, & cẽſuram, ſic præclarũ eſt apud homines, vt præclarius habeatur, quã auguſtius opus in occulto factum. Nã lux approbatio eſt operis, & prærogatiua virtutis. Vnde rei perſpicuitas quaſi incrementat miraculi magnitudinem. Nec ſemper virtuti fauor officit. Magis virilis eſt ſanctitas, quam non faſcinat humanus aſpectus.

Chryſoſt.

116\. Luc.

Luc. 12. v. 35. *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris*. Lumborum præcinctione multæ virtutum ſpecies intelliguntur à ſanctis Patribus. Nec ſatis eſt viro perfecto virtutum pulchritudine venuſtari, niſi ardentes faculæ accẽdantur in manibus quæ publicẽt bonorum operũ venuſtatem; vt ab examine lucis probatior, & præclarior euadat. *Sic luceat lux veſtra corã hominibus vt videãt opera veſtra bona*. Matth. 5. v. 16. Ecce tibi opera lucentia exigit Chriſtus ab Apoſtolis. *Quid igitur?* ait S. Chryſoſt. hom. 15. in Matth. *ad oſtentationem nos viuere, atque gloriæ amorem iubes? Abſit*. Nã in bono opere ſtudiũ publicitatis ambitio eſt, & nota ſuperbiæ. Sed Chriſtus Deus approbat opera quæ lucẽ non timent, quæ à tenebris nõ obſcurantur. Sentẽtiosè Tertul. lib. de Virg. veland. c. 10. opus quod in ſecreto patratur, appellauit *Cæcũ bonum*. Quaſi bonum quod in publico fit, quod lucis cenſuram non timet, & quod alios ſui exemplo ad probitatem æmulatione accendit, ſit bonum præclarũ, oculatũ, illuſtre. Vnde inquit Chriſtus Deus Apoſtolis: *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt*. Itaque infirma virtus eſt, quæ oculos humanos nõ poteſt pati, quin degeneret in gloriæ oſtentationẽ: non ſatis præclara eſt bonitas, quæ infuſcatur à luce: vt intelligas tuum vitiũ eſſe, quod putas virtutis. Porrò latebræ diuerſoriũ vitiorum ſunt; lux verò palatiũ virtutis. Lux probatio ſanctitatis eſt, nõ virtutis opprobratio: lux exarmat vitium, virtutẽ obarmat. *Induamur arma lucis, ſicut in die honeſtè ambulemus*. Ad Rom. 13. v. 12. Cõſultiſſimè hîc v. 10. ſummus Põtifex Eliachim ſũmas Iudithę virtutes corã publicat, & cõmẽdat egregiè.

Matth. Chryſoſt. Tertull. Matth. Ad Rom. Iudith.

§. XXV.

Beatorum merita ſunt ornamenta Beatitudinis.

Honoris bona ambitio eſt, meritorum apparatus; nã honor immeritus contumelia eſt. Nõ 117.
faſces, non ſtẽmata, nõ præclara munera, ſed merita præclara homines honeſtant, quia vacua meritis cõſcientia cõuicium honoris eſt, & dignitatẽ vertit in probrũ, & Præfecturã in contumeliam. Non ambitio, non fortuna, non fauor, aut munificentia Principis, ſed merita cudunt honores. Nam honor non meritus dehoneſtat poſſeſſorem; meritus, illuſtrat. Mira res, Matth. 25. v. 34. Sedet Chriſtus Deus orbem iudicaturus in ſede maieſtatis. Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à cõſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: hoſpes erã*, &c. *Tunc reſpondebunt ei iuſti: Domine, quando te vidimus eſurientem, & pauimus te? ſitientem*, &c. Porrò ſcire cupit animus, cur Chriſtus Deus largiturus iuſtis beatitudinẽ, eorũ merita particulatim recenſeat, & vſque adeò cõmemorando ea adaugeat, vt vix iuſti ea, quæ patrauerunt merita, recognoſcãt. Nã, vt notauit Orig. hom. 34. in Matth. *Non iuſti obliti eorũ, quæ egerunt, tunc reſpondebunt ei dicentes: Domine, quando te vidimus eſurientem*, &c. *Sed humilitatis causâ laude benefactorum ſuorũ, indignos ſe proclamantes*. Adeò enim Chriſtus exaggerat iuſtorum merita, vt ea nõ agnoſcant iidem ipſi iuſti, & arbitrantur Chriſti Verba non eſſe narrationẽ, ſed *laudem benefactorum* ſuorum, & laudatorium panegyricũ. Quæ laudatio tantũ excedere videtur eorũ merita, vt ſapientiſſimus noſter Salmer. inter parabolas, non inter narrationes, hãc hiſtoriã collocandam indicauerit. Quare ergo Chriſtus Deus redditurus beatitudinem iuſtis, merita, quæ præmianda proponit, adeò exaggerat, vt nec à iuſtis ipſis recognoſcantur? Orig. in Cat. S. Thom. *Boni iudicis erat benefacta quidem hominum largiùs prædicare, & ampliare*; at cur Chriſtus bonus præ- 118.
miorum diſtributor, nobiliùs prædicat, & largiùs ampliat merita Sanctorũ? Mallem referre, quæ interpretes

Matth. Cur exaggerat Chriſtus iuſtorũ merita. Orig. Salmeron. Orig. Meritorum etiam titulo æternæ beatitudo.

terpretes super hac dubitatione commenti forent; sed sagax eorum industria hîc tantisper cessauit, vt aliquid meditandum nobis relinqueret. Num proponuntur, & exaggerantur beandorum merita, vt beatitudo illis dáda nouo alio titulo æterna sit; & ita firmiùs æternet? Nam facilè cessare solet apud homines amor, seu beneficium datum non merenti. Quod sui experientiâ eruditus, docet Ennod. lib. 3.
Ennod. ep. 11 sic sapienter ad rem inquiens: *Non firmis radicibus nititur amor indebitus; & citò ad examē reducitur quidquid gratiæ aura subripuit.* Vult Christus Deus & suũ amorē, & beatitudinis munus debere beato, ne si indebitus sit amor, quodam modò non tã firmiter duraret, si ad examen iustitię posset reduci? Præstat firmare beatitudinem meritis beatorum. Nã quod meritis nititur, firmius hac ex parte
August. te radicatur, & diuturnius perseuerat. S. Aug. lib. 21. de Ciuit. Dei, c. 17. refert Origenem in eo fuisse errore, vt assereret, animas peccatorum postquã in inferno luerint delictorum pœnas, tandē ascēsuras in cœlũ, & æternâ beatitudine fruituras. *Sed Origenē* inquit, *propter hoc meritò reprobauit Ecclesia: quia & hoc quod misericors videbatur, amisit, faciēdo veras miserias, quibus pœnas luerent, & falsas beatitudines, in quibus securum & sempiternum boni gaudium non haberent.* Ecce tibi falsa, & non secura, nec sempiterna Beatitudo dicitur ab Augustino, quę bonis meritis destituta est, aut gratiâ, quę est ius ad gloriã. Vnde meritorum magnitudo securitas, & quasi æternitas beatitudinis videtur. Debitus enim amor diuturnus, imò æternus etiã hoc titulo erit. Et ita Christus merita iustorũ recenset, commendat, & exaggerat; nam si ex aliquo capite cessatura esset beatitudinis gloria (quæ nunquam cessabit) maximè id eueniret defectu meritorum: Nam vbi meritum adest, suum reddit quidquid ob meritum retribuitur. Nec benemeritus merum beneficium accipit, sed iustã retributionē, qua exoluitur illi debitum. Quod eleganter dixit Theodoricus suo Cassiodoro lib. 1. var. epist. 3. *Macte vir felicitate laudabili, qui ad hanc vocem dominantis animos impulisti, vt bonorum tuorum potiùs fateremur esse quod dedimus.* Quia (scilicet) firmis radicibus nititur amor debitus. Ergo Christus beatitudinem æternam iustis largiturus, Beati merita recenset, cumulat, & exaggerat, quo firmetur ius ad beatitudinem, & sic firmius æternet beato, ex hoc etiam titulo æterna.

119. Beatitudo promerita, felicior est homini. Saluian.

Præterea adaggerat Christus, Beandi meritum, vt augeat beati felicitatē; ne scilicet possideat beatus non meritam beatitudinem. Porrò honor non meritus, non tã magnus honor est. Nam vt dicebã aliàs ex Saluiano: *Quid est aliud principatus sine meritorũ sublimitate, quàm hominis titulus sine homine?* quia augustior honos absq; meritis adeptus, deuenustat possessorē, & largior liberalitas in immeritum effusa, sæpe fit cũ detrimēto accipientis. Quod luculēter docuit Cassiod. lib. 1. var. epist. 16. *Nec decet esse difficile beneficium, quod largitate non patitur detrimentum.* Vbi sapienter insinuat, plura esse beneficia, quæ ab ipsa largitate patiũtur detrimentum. Nam liberalior munificentia largitoris merita non expectans ad donandũ, sæpè exercetur cum nō leui accipientis detrimento. Quia etsi accipiat rem magni æstimandam, tamen immeritus accipit, & possidet immeritus, quod necesse est, vt accipientem, etsi non dedecoret, saltem tantisper deuenustet. Hác de causâ Christus iusti beandi merita commemorat, & auget, vt felicitatem meritam possideat, & beatitudinem, quam habet, promereatur; quod incrementum gloriæ est.

Ad hæc, ideò beãdi merita exaggerat Christus, 120. vt cælũ ipsum, & beatitudinis gloriã illustriùs adaugeat, & cumulatiùs illustret: nã meritũ possidētis est honor dignitatis, seu officij. Ioan. 14. v. 2. *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* Ioann. & mox subiũgit Christus: *Ego vado parare vobis locum.* Deinde: *Si abiero, & præparauero vobis locũ,* &c. Quæ loca valdè secũ pugnare videntur, vt aduertit Aug. tract. August. 68. in Ioan. ita scribens: *Quomodo vadit, & parat locũ, si iã multæ mansiones sunt? Si quominus dixisse vado parare, aut si adhuc parãdus est, cur nō meritò dixisset, vado parare? an istæ masiones & sunt, & parandæ sunt?* Et sanè difficultas planè vrget; nam si mansiones in cælis sunt, & beatorũ solia, regiâ magnificentiâ constructa, & quidē ab origine mundi, Matth. 25. quidnam est quod huiusmodi mansioni- Matth. bus deest? Quisnã ornatus mansionibus superest, vt Christus vadat præparare locũ? Quomodo Christus cæli ornabit mansiones, ornatissimas à mundi primordiis? Porrò insulsũ est dicere Christũ ascendentem in cælos denuò ornaturum mansiones, seu solium beatorũ. Idem Aug. sup. sic difficultatē expedit, vt affirmet cælos ornari, & præparari; quia ipse Christus è cælo missurus sit Spiritum S. qui 121. Apostolos virtutibus cumulet, & eorũ merita adaugeat operante gratiâ; sic mansiones præparãtur, sic cælum ornatur: *Hac ergo domus Dei, hoc regnũ Dei, regnúmq; cælorum, adhuc ædificatur, adhuc paratur: Sed quid est, quod vt paret, ibit? Cũ profectò nosmetipsos præparet.* Ergo cùm nos meritis locupletat & ornat, beatorũ mansiones præparat, & exornat: nam cæli ornatus sunt cælicolarum merita. Enimuerò augetur concinnitas, & ornamentũ cęlestis patriæ, quò crescit beatorum meritum. Vnde paratas cæli mansiones, exornat Christus meritis exornando prædestinatos; nã virtutes prædestinati ornamenta cælorũ sunt; beatorũ merita decus est cæli. Et ita Christus in die iudicij largiturus beatitudinem prædestinatis, eorũ merita & recenset, & cumulat, & exaggerat, vt ipsis beatis non immeritis, sed benemeritis honores tribuat, & cælestes mansiones illustriùs exornet: nam meritum beatorum, ornamentum cælorum est. Audis hic v. 10. Iudithæ ob merita dici; *Tu gloria Hierusalem?* Iudith.

122. Hic cursim perstringã quosdã electores, qui perniciosissimâ ambitione præstantissimos viros virtute, & meritis illustres eligere omittunt, quia locupletiores & nobiliores sũt: & mediocres eligũt, ne videãtur prçclarissimos eligere, à quibus aliquid sperēt, sed tenues homines, quò iustior, & incorruptior videatur electio. Quod Liberio Patricio scribit Enn. in ep. 1. li. 5. aiens: *Elegisti mediocrē, ne præ-* Ennod. *celsi esset suspecta prædicatio. Clarissimorũ testimonia, vt vires accipiant, culmina castigantur.* Hæc subtilior ambitio est iniustâ electione iusti electoris nomē mercari. O versutias ingeniosæ ambitionis!

§. XXVI.

Castitas flos virtutum est: & reliqua virtutes spiritualis quædam Castitas.

LVxuria vitiis grauida est, & vitiorũ fœcunda, 123. reliqua crimina enititur, lactat, incrementat. Idoncè inquit Nazianz. Orat. 31. *Non enim pecca-* Naz. *tum illud solũ, quod circa corpus admittitur, fornicatio dicitur, sed quoduis aliud flagitium.* Siquidē libido reliqua peccata agglomerat, cōsũmat, coronat; sed de hoc vbertim aliàs. Nũ castitas luxuriæ submittat fasces? Erit-ne lasciuia vitiorum sentina, & castitas nō erit virtutum omnium culmus, & culmen? Pulchrè S. Ambrosius in Lucæ 6. inquit *Sanctis vna competit virtus.* Vna virtus tantùm?

Castitas est quodámodò omnis virtus. Ambr.

Fallor si non plures virtutes asseclæ sunt sanctitatis, & felici sodalitio vnà illam indiuiduo fœdere comitantur. Quænam hæc vna virtus, quæ vna nō est, sed instar omnium? aut vna multiplex, aut omnes in vna? De castitate scio dixisse Berosum lib. 3. Antiq. loquens de Noë: *Castimonià corporis, & sanctimonià animi, duabus clauibus religionis, & felicitatis.* Itaq; castitati peruia est omnis religiosa virtus; & castimonia cōmunis clauis est, cui aditus apertus patet ad omnem religiosam sanctitatem, & beatam felicitatem. Mox enucleatiùs expendo locum; parum enim censeo clauis sit ad reliquas virtutes, plus audet Ambrosius, aiens: *Sanctis vna competit virtus.* Ac si vna castitas cæterarum virtutum sit matrix & auctrix.

Beros.

124\. Tertul. Tertullianus vt erat vir magno ingenio, & multâ in eloquendo emphasi locuples, sic orsus est librum de Pudicitia: *Pudicitia flos morum.* Quam ob causam castitatem appellat florem morum, seu virtutum? Num quia inter cæteras illustriori quâdam prærogatiuâ floret, & quasi primatū vendicat sibi? Sic dicimus Hispanè: *La flor de la escuela, la flor de la Ciudad, la flor de las virtutes.* Id est, qui literis prænitet in gymnasio; qui nobilitate, & venustate floret in vrbe; quæ inter cęteras virtutes venustior eminet, & gratiositate palmā refert. Nisi fortè dicitur, Flos virtutum, quia venustior virtus est: quid pulchrius flore? Aut quia suauissimum efflat odorē, & spirat cælestes & beatas delicias. Quid fragrantius quā pulcher flos repente primo vere erumpēs e papillato corymbo explicante totam foliorū ambitionem, æmulantē muscos, balsama, & odoratiores pastillos: Sic puto, dixit Paulus: *Christi bonus odor sumus.* Sic dicitur Castitas, *Flos morum.* Verū, vt arbitror, profundiùs rē meditatur subtilis auctor. Siquidē flos decor arboris est, & pulchrior venustas, quā vernat ad gratiam; & etiam spes est futuri fructus: nam flos non tantùm est signū futura poma prænuncians, sed in flore conflatur, & è flore materiatur pomum. Sic ait S. Chrysol. ser. 62. *Gratis flores, sed vsquedū perueniatur ad poma. Flores consumantur à pomis.* Itaq; flores sunt fructus præcoces. At aduerte, quòd quæq; arbor fructus parturit sui generis: neq; enim flores pyri malogranata spōdēt: nec flos mali Medici cerasa facit; sed vnaquęq; arbor sui generis fructum creat, non omniū arborum facit fructus. Hæc prærogatiua pudicitiæ est, quæ omnium virtutū est flos, & virtutū omnium fructus parturit. Sic *Pudicitia* dicitur *flos morum*: quia sicut in flore præmaturè insunt fructus; sic in castitate, vt in flore, omnes adsūt virtutes; in castitate præcedunt, & condiuntur; è castitate materiātur, & effluunt. Et ita *Sanctis vna competit virtus*; nempe pudicitia, quæ est flos morum, feracissimus fructuum. Hùc adludere videtur S. Aug. tract. 18. explicans illud Ioann. c. 15. *Et omnem qui fert fructum purgabit eum, aiens: Mundat itaque mundos, id est, fructuosos, vt tātò sint fructuosiores, quantò sunt mundiores.* Ecce tibi à munditie fructuosior prouentus. Et S. Cyril. in Cat. explicans illud Lucæ 8. *Et aliud cecidit in terrā bonam, & ortum fecit fructum centuplum*; sic ait: *Sunt autem terra pinguis & ferax, anima honesta.* Nonne audis Castitatem dici feracem virtutum, & fructuosiorem? Bellè ergo dicitur *Flos morum*, id est, ferax virtutum, quia fructuosior est, & matrix omnium sanctitatum, quas fouet, & parturit.

Chrysol. Castitas est flos morū, quia in ea florent omnes virtutes.

Ioann. August.

Lucæ. Cyril.

125\. Septim. Cæterùm longum esset recensere sigillatim virtutes omnes, quarum fructus fert castitas: nōnullas dabo. *Fides generis* humani dicitur à Septimio ibi. Et fidei nomine spes significari solet in Euāgelio. Philo dixit *Gratiam virginē*. Ecce castissimā Theologalium virtutū Trinitatē: & idem Septim. lib. 1. adu. Marc. c. 29. castitatem appellat *Felicitatem Sāctitatis*. Et Orig. hom. 17. prophetię matrem vocat castitatē, aiens: Annā illam vetulā, Luc. 2. *Meruisse spiritum prophetandi à longa castitate*. Et Paulus 1. Cor. 7. castitatē facit orationis energiam. Et S. Aug. lib. 11. de Genes. ad lit. c. 32. castitatē appellat perfectionem obedientiæ. Et Philo, Gratias (id est, gratiarū actionē,) Virgines facit. Itaq; castitas dicitur Fidei ardor, Spei animositas, Charitatis delicię, Felicitas sanctitatis, Prophetię perspicacia, Orationis vigor, Obedientiæ obsequium, Gratitudinis generositas; & (ne longior sim,) omnium virtutum felix societas. Opportunè Tertul. lib. de Pudic. c. 5. vocat principes virtutes, *spiritualem castitatem*. Nēpe defæcatior castitas dicitur fides, & spes, & charitas, & religio, & pietas. Quid est spiritualis castitas, nisi purior & sincerior? Quid enim aliud est Fides, quā *spiritualis castitas*, quæ licētiam credulitatis cohibet, & vni Deo pudicè adhæret? Vnde ait Septim. lib. de Præscrip. adu. Hæret. *Quid dicent, qui illam,* (scilicet fidem,) *stuprauerūt adulterio haretico, virginem traditam à Christo?* Et Spes arrhabonis nomine beatitudinem sperat à casto sponso: & Charitas castè copulatur Deo: Itē reliquæ virtutes sunt quædam castitas, quæ cohibet, & refrænat libidines appositi vitij. Vnde encomium virtutum est, quòd dicantur *spirituales castitas*; quia castitas flos morum est, & huius floris fructus, cæteræ virtutes. Benè ergo Iuditha omnibus virtutibus referta dicitur in hoc cap. quę c. 8. v. 8. sic dicitur florere castitate, vt nemo esset, *qui loqueretur de illa verbum malum*, id est inhonestum. Quæ summa pudicitiæ commendatio est; quasi in ea floreat omnium virtutum florida spes, & maturus fructus. Sanctis enim vna competit virtus. Et hîc versiculo vndecimo, Ioachim summus Pontifex omnia Iudithæ merita, & illustriores virtutes castitati adscribit.

Philo. Castitati insunt omnes virtutes. Orig. Luc. 1. Cor. August.

Philo. Virtutes dicuntur spiritualis castitas. Tertull.

Iudith.

§. XXVII.

Humanus fastus, Restitutionis ignobile nomen, ambit celare honorifico Donationis titulo.

Inter cæteras animi pestes nullam propemodū nocentiorem dixerim, quàm alienorum rapinā. Furtum dixêre quidam, *Breue vitium*; sed vlterioris, & diuturnioris vitiositatis accessio est: & malitia vna plures, (vt sic dicam,) ob repetitam rapinæ vnius vitiositatem. Rem, inquis, non admodū magnam rapui, & sæpè paruam; at non paruâ, sed valdè magnâ cunctatione rem non tuam inter tua detines. Restituam, inquis, domino suo, quamprimùm possim. Sed nunquam poteris, siquidem nunquam voles. Quis enim quod noluit, potuit? *Velis, & poteris*, ait Clem. Alex. Qui semel rapuit, diu nolet; vnde perpetuat apud te alienæ rei possessio, nullâ iuris præscriptione fauente, sed oblatrante conscientiâ aduersùs vile auaritiæ facinus. Me contemnent homines, ais, si restituam; nam restitutio furtum probat, & prodit. Sed *contemnendus est iste contemptus*. Deus pluris æstimat, quem humana æstimatio contemnit. Et quidem clancularia redditio diuitat infamiæ malum. Ergo si Restitutionis nomen odiosū est & infame: saltē assume speciosum donationis vocabulum. Da, vt restituas. 126.

Clem. Alex.

Seneca epist. 71.

restituas,quod est artificiũ iustitiæ,& munificæ restitutionis arbitrium.Mutuum sume à liberalitate nomen : vt honestetur titulus à liberalitate, qui à rapina foret inhonestus & turpis.Hunc donationis titulum ingeniatur in restitutionis negotio, sagacissima Sanctorum pietas.Sic odiosum est Restitutionis vocabulũ,& res ipsa restitutionis! Sic est difficile (ne dicam fermè impossibile,) restituere.Sit liberalitas,iustitiæ lenociniũ: si fortè ab iniusto raptore impetret nomen liberalitatis, quod negatur

Eccli.1.v.6. iustitiæ. Quæ sunt felices astutiæ sapientioris gratiæ.

127. Prou. Card. Hierony. Restitutio honoretur titulo donationis.

Prouerb.3.v.9.*Honora Dominum de tua substãtia: & de primitiis frugum tuarum da ei.*Chaldæus: *Honora Dominum de mammona tuo.* Secundũ hemistichiũ ita expressit S.Hieron.in Ezechielis c.45. *Da ei de fructibus iustitia tua.* Vbi in eiusmodi donatiuis,quæ ab homine exigit Deus,rem iustitiæ intelligit Hieronymus. Et quidem si de re iustitiæ videtur agi,aptiùs fortè dixisset, *Restitue*; minus aptè,*Da*.Nam *Dare* res est liberalitatis, *Restituere* negotium iustitiæ. Cur ergo Salomon abstinuit vocabulo restitutionis?Pulchrè rem tetigit, & du-

Saluian. bium soluit Saluianus lib.1.ad Eccl.ita fatus: *Honora Dominũ de tua substantia: & da ei, &c. Cum vtique totũ suum sit, quod ab eo accipimus,nostrum esse dicit vt demus.*Ac si dicat Saluianus: Rẽ iustitiæ exigit tunc Deus ab homine, & rem mille nominibus debitam:at consultò abstinet nomine iustitiæ,redditionis,aut restitutionis. Tã malè enim apud homines audit iustæ restitutionis vocabulum vt donatiui titulo,& largitionis nomine honestanda sit;quò ab hominibus extorqueatur iustitiæ obsequium,*Cum totum suum sit,nostrum esse dicit, vt demus.*Sic inuisum,& odiosum est vel restitutionis nomẽ,vt honesto donationis titulo dissimulandum sit. Alliciatur specioso donationis & liberalitatis vocabulo,qui deterretur iustæ restitutionis nomine.Sic redimitur iniustitia fraudis,fraude dissimulari vocabuli. Saltem restituat donando, qui nisi donando,non restituet.

128. Matth. Matthæi 9. v.9. *Iesus vidit hominem sedentem in telonio,Matthæum nomine: & ait illi:sequere me. Et surgens,secutus est eum.*Matthæum,inquam,vidit,de telonio diuitem,de vsuris locupletem, lucris

Chrysol. seculi onustum. Pergit S. Chrysologus serm. 29. *Matthæus publicanus generat nobis non paruam suis*

Restituitur titulo liberalitatis. *quæstibus quæstionem: & magnum nobis negotium, suã negotiatione proponit. Quod negotium?* Satis (nisi ego fallor,) perspicuum est.Nam si Matthæus erat de telonio diues, de vsuris locuples, ære alieno onustus,non satis consultè,vbi primùm à Christo vocatus,illum statim sequutus est.(omitto ridiculariam Iuliani Augusti causam, quam S. Hieronymus facilè reiicit.) Profectò Matthæus publicanus erat de vsuris locuples, & aliorũ paupertate diues:igitur priusquàm post Christum abiret, iure tenebatur æs alienũ suis dominis restituere. Adest in mensâ locuples pecunia,& deest in animo restituendi vigor. Præstaret, præstaret quidem, prius reddere debitum ex rapinis contractum & mox Christi sequi vestigia. Neque enim vel Apostolicum fastigium liberare hominem valet ab obligatione soluendi debitum ex iustitia. Restituat lucra malè parta,& tunc se restituat in Apostolicam dignitatem,ad quam vocatur.Ergo malè statim sequitur Christum, qui priùs debuit rem alienam reddere suis dominis.Hanc quæstionem suis quæstibus nobis generat Matthæus. Fateor nullam restitutionis mentionem inueniri;sed repetitam eius

Chrysol. liberalitatem tradit S. Chrysologus nuper allegatus,his verbis:*Misericordiam voluit, vt Matthæus quod tulerat per miseriam,in misericordias prorogaret: & inde redimeret pœnam, vnde comparauerat culpam.* Nempe meminit sacer historiographus lucri ab vsuris comparati, & repetitæ à Publicano rapinæ, nec vlla fit restitutionis mentio.At Matthæi liberalitas,& Publicani munificentia vbertim publicatur,quò speciosum liberalitatis vocabulum alliciat ad reddendum, quantum odiosus & inuisus Restitutionis titulus deterrebat.Vnde quod iusta restitutionis compensatio impendit, misericordia dicitur prorogare; vt honorarius pietatis titulus sit illex ad reddendum, ne impietas lucrosi quæstus publicetur,si publicanus restituat. Hæ sũt piæ astutiæ gratiæ diuinæ;mutare liberalitatis nomen,vt arduum & odiosum restitutionis negotium peragatur. Nam hominis ingenium de se facile est ad liberalitatis gloriam; tardum & impeditum ad restitutionis inuisum nomen.Mutetur vocabulum, non vocabuli res, quæ obtinetur dissimulatione nominis.Vnde rapinæ compensandæ miseria, misericordiæ glorioso titulo venustatur.

Succedat diues diuiti, & Publicano Publicanus 129.
succedat,& Matthæo Zachæus. Luc.19. Zachæus, nobilis censu, vsuris infamis, à lucrosis negotiis, gratiæ negotiatione cõuertitur:& vocalibus Christi Dei oculis,has voces respondit:*Ecce dimidium* Lucæ.
*bonorum meorum, Domine do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui,reddo quadruplum.*Verùm sciscitabitur quispiam, cur Zachæus iniustis rapinis obæratus,vbi se ad Deum conuertere piè ambit,& solutione æris alieni, sua delicta redimere satagit, non statim dixit;Quod defraudaui reddam,seu restituam,sed priùs dixit: *Ecce dimidium bonorũ meorum do pauperibus:*& mox (etsi in comperto erat, & sibi, & omnibus indubium, opes ex fraudibus exaggerasse,) non palàm dixisse, Reddam,vel restituam quod defraudaui;sed quasi dubitaret de rapina,dixisse, *si quid aliquid defraudaui,reddam*, seu restituam? Præstaret enim quòd priùs esset sollicitus de rebus ex iustitia necessariis,(nempe de restitutione,)nec obligationem vocaret in dubium; & posteà de re consilij, & non admodùm necessaria curaret.Negotiosis telonij rapinis depauperauerat populos,& non statim ait,Restituam, sed *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus*?Superfluis benè studet,qui nauseat ad necessaria?Nihilominus certum est Zachæum etsi ære alieno obligatum, negotium iustitiæ ritè peregisse.Ait enim Christus Deus:*Hodie salus huic domui facta est.*Ad quæ verba sic fatur S.Chrysostomus in homil.de Zachæo, Lucæ.
rem quam versamus eleganter edisserens: *Accepit* Chrysost.
*domus Zachæi salutem ex fide,quam perdiderat aliquando ex fraude. Misericordia reddidit,quod rapina abstulerat: conferunt dona quod fraudes ademerant. Dona enim pauperum lucra sunt animarũ: vt probabile cunctis existeret,malis quæstibus damna in misericordiæ operibus lucra maxima aggregare.*Quid accommodatius?Nimirum Zachæus donatiui gloriosò nomine redimit & fraudis debitũ, & rapinæ infamiã. Det liberalitatis nomine,vt restituat; quia fortè, nisi dando liberaliter, non redderet ex iustitia. Mercatur enim Zachæus specioso munificentiæ nomine, nomen liberalitatis, & celat illiberale restitutionis elogium. Tam difficile & arduum est, vel restitutionis vocabulum; quantò magis res ipsa restitutionis! Nam vt aduertit S. Chrysostomus inibi: Qui restituit *Confitetur fraudes:ipse se iudicat, ipse se condemnat.* Profectò nomen donatiui absoluit, quod res ipsa restitutionis condemnat.

Zachæus restituit specioso donationis vocabulo.

130. Lucæ 16.vers.24. Diues ille de miseriis inopum felix, de indigentia pauperum locuples; condignâ vicissitudine mulctatus, è gehennæ infelici loco suspicit Lazarum in sinu Abrahæ felicem; & precariâ ambitione præsumit feralium tormentorum remedium. *Pater Abraham* (ipse clamans dixit) *miserere mei*. Nempe, aut mittendo Lazarum ad gehennæ refrigerium, aut saltem ejus heredibus & cognatis pœnitentiam suadeat. Saluianus vt erat sagaci ingenio acutè perspicax, suspicatur, tunc diuitem epulonem feram licet restitutionem procurare: sic fatur Saluianus lib.3. ad Eccles. *Quid proderat, quod dare cuncta cupiebat, quæ iam amiserat, qui nihil tunc pro se dederat, quando omnia possidebat?* Nempe diues hic æternaturæ gehennæ addictus, sic æstimat arduum, & à difficultate maximè meritorium, restitutionis negotium, vt quamuis ipse sit iam diu merito auaritiæ damnatus: quamuis suas opes dimiserat hæredibus; (quis difficulter dabit, quod iam ipse non possidet?) tamen adhuc præsumit de restituendi merito euadere æternantis incendij gehennam. Sed aduerte adhuc, ad vitandam inferni condemnationem, etsi cupiat aliena restituere; renuere tamen restitutionis vocabulum, & donationis titulo rem ambit cohonestare, *Dare cuncta cupiebat*, ait Saluianus: Quasi nec pro euasione ab inferni gehenna vellet vsurpare Restitutionis nomen. O insignem rei exaggerationem! Iudithæ, fugatis ab ipsâ & debellatis Assyriorum copiis, & expoliatis eorum castris prædiuiti prædâ, debebatur belli iure opulentior spoliorum pars; sed Hebræa gens naturaliter auara, auarioris rapinæ merito, prædam opimam vsurpauerat, Et quidem cùm Holopherniana suppellex Iudithæ tandem redditur, sic hoc narratur hîc v.14. *Porrò vniuersa, quæ Holophernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Iudith in auro, & argento, & vestibus, & gemmis, & omni supellectile.* Nempe ambiunt illustrem donationis titulum, & renuunt ignobile restitutionis nomen quæ est huius §.res.

Quàm sit inuisum Restitutionis vocabulum. Luc.

Saluian.

Iudith.

§. XXVIII.

Merita accipientis beneficium minuunt largitoris munificentiam.

131. Honor beneficentiæ, est beneficij gratuita donatio, largior beneficentia non commendatur à magnitudine largiti muneris, sed à liberalitate datoris: vnde dehonestatur munificentiæ generositas à merito accipientis. Desiderat Deus hominum preces; quia Deo sunt benefaciendi occasio. At non sinet se multùm orari: *Orantes autem, nolite multum loqui.* Matth. 6. v.7. ne à merito diuturnæ orationis, minuatur munificentia benefactoris: nam liberalitas dantis decrescit à meritis accipientis. Vnde accipientis meritum, est quodammodò tacitum beneficij dehonestamentum: (nam meritum gratiam minuit, aut perdit.) Cucurrit Magdalena, Lucæ 7.v.33. ad Christum, tunc Pharisæi, & peccatricis lachrymas sitientem, plusquàm Pharisæi vina. Accessit lachrymis grauida & totum oculorum nimbum in Domini effudit pedes, & madentes tersit totâ ad venustatem densâ crinium capillaturâ. Et Euangelista rem narrans, ait: *Lachrymis cœpit rigare pedes eius.* (Scio τὸ *cœpit*, esse linguæ idiotismum; sed vocabuli cortex emedullandus est ad mores.) Cœpit tantùm, nec prosecuta est lachrymando? *Cœpit.* Num tam citò lachrymari desiit, quæ erumpentes lachrymas vix cohibere poterat? *Cœpit.* Num respuunt fletum venusti oculi, picturati, non lachrymari assueti? an Christus fastidit peccatricis planctum? Cœpit lacrymari, ais; & fudit vberes lachrymarum riuulos? *Cœpit*: quia beneficus Deus vel vnâ lacrymula contentus, cæteras non expectat ad veniam. Vberes lacrymas fudit, sed vna tantùm negotium absoluit, & veniam impetrauit. Ne quodammodò dedecus esset diuinæ liberalitatis, post anxios singultus, & copiosum fletum veniam peccatorum largiri. Quod non tam esset dare beneficium, quàm vendere. Non enim esset mera gratia, sed antidoralis retributio. Hoc negotium iustitiæ esset, liberalitatis forsitan non ita appareret. Nam liberalitas, vt gaudet dare gratis, sic commodare erubescit.

Matth.

Lucas.

Cur Magdalena dicitur cœpisse flere.

Lucæ 11.v.5. Docuerat Christus orare discipulos suos, & vt orationis fiduciam excitaret, & Dei liberalitatem in donando commendaret, proponit parabolam amici, qui imparatus intempestâ nocte excepit amicum hospitem; & tres panes petiturus iuit ad alium amicum: (hic amicus ad quem iuit, Deus est, ex communi Patrum consensione,) qui importunitate & temporis, & petitionis exacerbatus, non satis pacatè, sed asperioribus verbis respondit amico, se postulatos panes non concessurum: & tamen Christus Deus affert hanc narrationem, vt diuinam liberalitatem deprædicet. Et vna vox est sanctorum Patrum, & interpretum hîc maximè diuinam magnificentiam ostentari. Ego potiùs illiberalem animum hîc agnoscerem, Nam amicus petit; Quid amico concedendum non est? Petit rem necessariam: quia necessarium est amicum hospitem domo excipere; at incœnatum relinquere, planè illiberalis hominis est. Vadit media nocte: qui tam importuno tempore petiturus it, necessitatem probat: Tantùm tres panes postulat: magnam nimirùm petitionem ab amico Deo, rogandam. Quis, quæso, tam auaro erit animo, qui tam exiguum donum neget? & tamen negat Deus. Adde quod panes non dandos gratuitò postulat, sed commodatos. *Amice commoda mihi tres panes.* Theoph. hîc. *Amice da mihi mutuò tres panes*; Quasi dicat: Non peto gratis, da mutuos panes; mox reddam. Et tamen adhuc negat? & Deus negat? Et hæc petitionis negatio, diuinæ liberalitatis commendatio est? Et iure quidem petiti panes negantur in commendationem munificentiæ denegantis. Aduerte ad verba petentis: *Amice commoda mihi. Mutuo da mihi tres panes.* Hæc impudentia est, ait Theophylactus. A Deo petis mutuò dona? Si dederis reddam? emere vis donum à Deo, non petere? Quo alio modo postulares ab homine auarissimo, à publicano, ab vsurario? Hæc iniuria videtur in Dei largitatem; & rei postulatæ negatione castiganda. *Non possum surgere*, id est, sic, vt petis, non dabo; ferè impudenter petitur quod liberaliter à Misericordia dandum non petitur? propè impudentia est, Dei liberalitatem dehonestare, petendo à Deo mutuum: siquidem mutuum parùm à fœnore distat? *Beatus homo, qui miseretur, & commodat*: Psalmo 111. v.5. Laur. Nouar. homil. de Eleemos. *Qui miseretur, & fœnerat.* Quasi commodare idem sit quòd fœnerari. Sapienter ait Seneca lib.1. de Benef.c.2. *Turpis fœneratio est beneficium expensum ferre.* Num beneficium res mutui est? res fœnoris est beneficium? Deúsne is est, qui beneficiis negotietur? Nam beneficium nisi gratis detur, beneficium non est.

132. Lucas.

Misericordia Dei quasi exasperatur, dum commodatum beneficium petitur. Theophyl.

133. Psalm.

Laur. Nouar. Senec.

est. Qui mutuò dat liberaliter non benefacit. Beneficium negotium est liberalitatis, non mutui, non fœneris. Mutuum à ratione beneficij planè descîscit. Tollit à Deo munifici benefactoris nomen, qui mutuum à Deo petit; non commodat Deus beneficia, nec in censu suo collocat, nec quasi *expensum* scribit in libro dati, & expensi;sed liberaliter dat, vt Deum decet. Nam turpis fœneratio est beneficium expensum ferre. S. Ambr.c.3. lib. 1. de Abrah. laudat Abrahamum, quod de prædâ,quam tulerat deuictis tot regibus, nihil voluit contingere,nec oblatum sumere. Et rationem elegantem reddit: *Minuit enim fructum triumphi mercedis suspicio, & beneficij arrodit gratiam*.Plurimùm enim refert vtrùm pretio, an gloriæ donaueris. Bellè dictum: Mercedis suspicio arrodit fructum liberalitatis.Ergo liberalitas diuina quodammodò iniuriam patitur, & petitionis negatione id publicat, cùm mutuum aliquid à Deo postulatur: Sed tandem largitur petitos panes,ne quid vel iure neget Deus. Nonne hic vides exaggeratam munificentiam Dei,volentis semper gratis conferre quicquid dat?

Beneficium arroditur meritis accipientis.

Ambr.

134. Adolescens ille prodigus defessus tolerando pij parentis domesticam disciplinam, ab eo petit portionem census, quæ illi obtigit hereditario iure: *Pater da mihi portionem substantiæ,quæ me contingit*. Lucæ 15.v. 12. Gratias ago iuueni lasciuienti, & ligurienti, quod eam non surripuit clanculùm, & aufugit. A patre petit;& id petit quod debetur illi:*portionem,quæ me contingit*. Et tamen pater offensus est eiusmodi iustâ petitione? Audi S.Chrysologum serm.1. *Petitionis offensam,genitoris largitas comprobauit*. Patrisne iniuria est, vt filius petat,quod illi hæreditario iure obuenit? imò largitas patris, si filius non meretur donum,non offenditur, sed commendatur: nam dare non merenti, laus est largientis & liberalitatis commendatio. Pergit Euangelista,& Chrysologus: *Et diuisit illis substantiam. Petente vno, ambobus totam substantiam mox diuisit*. Hæc fuit genitoris largitas, quæ comprobauit offensam petitionis.Scilicet petierat à Patre Deo prodigus iuuenis hereditatem, quæ illum contingebat,& qui,quod suum est petit, datorem non sinit esse liberalem,hâc petitione velut offendi videtur pius & liberalis pater;& petitionis offensam largitate probat; nam & donat germano non petenti; *& diuisit illis substantiam*. Ac si dicat:ô iuuenis,petis quod tibi debeo,me quodammodò offendis hâc petitione,quâ nō me permittis esse liberalem. Scio quid faciam,vt liberaliter etiā nunc aliquid largiar;germano non petenti (& cui non debetur, vt potè adhuc sub patria potestate,) vnà tecum census partē donabo,& sic largitio erit liberalis, & meam munificentiam decens. Nonne iam vides quo modo.*Genitoris largitas comprobauit petitionis offensam?* Velut offenditur Deus, quando munificè donare nobis, à nobis non permittitur. Quod fastigium diuinæ liberalitatis est. Postulatum fuit à Proconsule Plinio, vt susciperet causam, & quidem iustissimam contra Cælium Consulem designatum; & sic respondet Gallo lib.4. Epistol. *Et admones, & rogas, vt suscipiam causam contra Cælium. Quòd admones,gratias ago: quòd rogas,queror.Rogari enim non debeo, quod non facere turpissimum mihi est*,Pende illud: *Quòd rogas queror*. Malè queritur, quòd ab eo iusta petat. Ægrè scilicet tulit homo liberalis, quòd iusta petant:quia non permittunt ei esse liberalē,& sponte munificum.Quasi dicat Plinius:iustâ petitione tuâ dedecoratur liberalitas mea,vnde *Quòd rogas,queror*. Neque enim sinis me esse liberalem: nam serò dedit, qui roganti beneficium dedit. Inde sera videtur Deo omnis largitio, cupiens,vt gratia meritum præueniat, ne gratia à meritis præueniatur.

Lucæ.

Pia oratio cur dicatur offensa Dei.

Chrysol.

Liberalitas queritur, quòd rogetur.

Plin.

Laborarant in vineâ magni illius patris familiâs,tot operarij;alij pondus diei,& æstus tulerant laborando; alij plus,minus alij; alij vix quicquam operis tulerant. Et Matth. 20. vers.8. *Et cùm sero factum esset, vocat Dominus vineæ procuratorem*. Serò, id est, ad occasum Solis,& iubet, vt singulis mercedem soluat. Num vocandi erant ad mercedē adhuc clarâ die? minimè:sed ad finē vesperæ.Tunc Procurator vocat operarios,& tamen serò vocatos dicit:quia omnis debita solutio sera est ad liberalitatem. Serò dat ad gratiā omnis,qui soluit, etiamsi det vbi primùm debet. *Voca operarios, & redde illis mercedem incipiens à nouissimis*. Vix vnâ horâ laborarunt nouissimi, & primi mercedē recipient? iniquo iure agi videtur. Chrysost. bene expendit hæc verba in Cat.aurea: *Incipiens à nouissimis libentius aliquid damus illis, quibus gratis donamus; quia pro solo nostro honore donamus. Ergo omnibus sanctis Deus reddens mercedem, iustus ostenditur. Gentibus autem dans, misericors: Dicente apostolo: Gentes autem super misericordia honorare Deum, & ideo dicitur: incipiens à nouissimis*. Qui liberaliter donat, honori suo donat, potiùs quàm accipienti:nam à munificentia honor est, à Iustitiâ debitum exoluitur. Ideò non merentibus operariis nouissimis,citiùs dat, & donatione aliis præferuntur. Timetur sera donatio,quia honori, & gloriæ suæ dat Deus, potiùs quàm illis. Sic cap. 2. v. 7. Holophernes liberalitate Princeps, munere Imperator, non dicitur elegisse duces,& Magistratus; *Sed vocasse duces & magistratus*: non expectans supplices preces, non ambitiosa candidatorum munera, non intercessiones, & negotiationes,quæ non sinunt esse liberalem; hæc omnia anteuertit, quò sit liberalior;ne eius munificentia queri possit, quòd rogatur,quòd commodet officium: non det, quod munera fœneretur; quæ arrodere solent beneficij gratiam.Porrò hîc vers.14. illustrissima Iudithæ merita planè extenuat munificentiam populi erga ipsam.Quid tanto facinore dignum possent reddere?

135. Sera est liberalitas, quæ meritū non anteuertit.

Matth.

Chrysost. Honori suo non tribuit, qui petenti tribuit.

Ad Rom 15. v.9.

Iudith.

§. XXIX.

Superior nimis æquus,iniquus est:attentè moduletur fauores, & principatum inæqualitate amplificabit.

136. SVmma æquitas summa iniquitas est: & æqualitas ipsa à nimia æqualitate corrumpitur:nam æqualitas inter inæquales, æqualitas non est, sed iniquitas:nisi enim Superior plus distanti accedat propiùs, recedat longiùs necesse est: qui enim in medio omninò est,non æque distat à non æquè distantibus. Planè iniquus est Superior, nec in medio est,qui subditos inæquales merito, æqualiter è tractat. Porrò Iustitia seuera est, (sit etiam rigida Iustitia:) at ferrea non est,& flectinescia: merita taxet: cui plus debetur? iniquè tantundem soluitur. Habet subditorum virtus suos gradus; habeat etiam,& gratia,& fauor superioris: Quod videre licet hîc v. 14. Cant. 2. v. 4. *Introduxit me in cellam vinariam,& ordinauit in me charitatem*.Num Sponsa Deo charissima, vel anima familiarissima Deo inordinatam habeat charitatem? Planè inor-

Nimia æqualitas Superioris,iniquitas est.

Iudith. Cant.

dinata charitas, charitas non est; nam ab inordinatione vocabulum, & rem vocabuli amittit. Quæ est hæc ordinatio? S. Bernardus serm. 10. in Cant. hæc verba sic commentatur: *Ordinauit in me charitatem. Etenim in benè affectâ mente non dubium quin dilectioni hominis, Dei dilectio præponatur: & in hominibus ipsis perfectiores imperfectioribus, cælum terræ, æternitas tempori, anima corpori.* Ergo Præpositi charitas ordinanda est; ordo autem non est rerum cumulus coacervatim positus, sed multitudo seriarim per suos gradus disposita; ita vt Primus principem locum teneat. Secundus huic proximum, sed inferiorem illi, & reliquis potiorem, & sic de cæteris. Sic Superior ordinet beneuolentiam, & fauorem: nec enim promiscuè, & indiscretè omnes amplectendi sunt, sed pro cuiusque merito; ita vt *perfectiores imperfectioribus præponãtur*. Sic ordinata charitas erga subditos, à Spiritu sancto exigitur, dum inquit: *Ordinauit in me charitatem*; quæ verba sic exposuerunt Rabbinorum antiquissimi in libro Midras: *Insignem facite, vel magnificate super me charitatem.* nam beneuolentia Superioris sic ordinata insignior est, magnificentior est, augustior est. Imò Superioris beneuolentia, quæ sic non ordinatur, inordinata est. Vnde S. Ambr. serm. 5. in Psal. 118. non legit *Ordinauit, &c.* sed *Constituit in me dilectionem.*

Bern. — Rabbin. — Ambros.

137. Seleuc. Basilius Seleuc. Orat. 25. sic loquitur de Petro interrogato à Christo Domino, quid de ipso sentirent homines: *Primatem inclinat, velut citharam quandam ratione præditam, ictibus excussitans.* Itaque Petrum Ecclesiæ primatem comparat citharæ, quæ multis fidibus constat diuersimodè sonantibus. Aptiùs Tertullianus eandem citharæ metaphoram Superiori accommodat; non quòd ipse sit cithara, sed citharam temperans, & modulans, sic aiens lib. de Ieiun. cap. 4. *Hæc ratio seruabatur apud prouidentiam Dei, pro temporibus omnia modulantis.* Et lib. 2. aduers. Marc. cap. 12. *Bonitas Dei operata est mundum, Iustitia modulata est.* Opportunè satis rem Musicæ transfert ad modum regendi subditos, quos comparat citharæ, quam Superior temperare, modulari, & pulsare debet gubernando. Et quidem Musicę peritus antequam chordas manu pulset, eas diuersissimè temperat: nam quasdam valdè prætendit, vt graciliorem acuant sonũ, alias remissiùs temperat, & aliquas laxiùs remittit, vt grauiorem accentum edant: & ita discordi concordiâ chordas ad harmoniam temperat: quod si omnes æquè prætenderet, aut laxaret, inamœnum redderet sonum; cuius amœnior suauitas est in discordiâ temperaturæ. Ita superior, citharœdi instar temperare, & modulari debet subditos, velut animatam citharam: & dispari disciplina, sed harmonicâ, illos moduletur, pro qualitate ingenij, & virtutis merito, eosdem diuersissimè temperans. Alios contendens, remittens alios, quibusdam altiorem & sublimiorem locum tribuens, pro ingenij acumine, & meritorum sublimitate; inferiorem, & grauiorem aliis, quos gurda natura, & corpulentum ingenium dedit grauem, & raucum sonum; hâc diuersitate melodia constat. Quod si hos sublimat, illos demittit, aut vtrosque peræquat; harmonia perditur, & insuauis redditur sonus, & grauis auribus. Verùm attentè caueat Superior; ne nimis aut hos degrauet, aut illos attollat; nam leuissimus excessus aut infrà, aut suprà naturam chordæ, totam citharæ harmoniam perimit. S. Nazian. Orat. pro Basilio, sic de eo loquitur: *Ac mirus erat concentus, nexúsque potestatis.* Concentum appellat Nazianzenus Basilij politiam. Ergo Præfectus sit ipse temperatus, vt cithara; subditos quoque vt citharæ chordas temperet attentè, ne fauore, aut inuidiâ quosdam attollat, & alios deprimat: sed modos musicos seruans quemcumque in suo constituat gradu; nam hæc inæqualitas, æquitas est Deo digna.

Superior vt citharœdus temperet subditos. — Tertull. — 138. — Nazianz.

139. Et quidem hæc inæqualitas, & inclinatio ad vnam partem, vt minuit Superioris affectum erga quosdam, sic dilatat eius principatum: & quod fauoris aliquibus detrahit, & impertit aliis, planè ampliat Principis dominatum. Lucæ 20. vers. 37. Deus etsi communis sit omnium Dominus dicitur specialiter Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Num hæc specialis nuncupatio, & inclinatio diuinæ voluntatis, quæ Deum singulariter arctat ad vnam gentem, illum facit ab aliis alienum? Valdè restringitur Dei principatus, ad Hebræam gentem vnicè addictus. Imò verò eo amplissimè quasi dilatatur. Expende pulchra S. Chrysostomi verba super præfatis Lucæ verbis: *Sic & Deus specialiter se horum Deum* (nempe Abraham, Isaac, & Iacob,) *dicebat, nõ coarctando eius dominium, sed amplinando.* Itaque specialis Dei beneuolentia, & inclinatio ad vnam gentem, & specialis fauor aliis detractus, mirè quasi amplificat Dei dominatum: nam superioris specialis gratia plus merentibus impensa, artificium est amplificandi principatum, & ingenium dilatandi dominium. Nam diuina iurisdictio, quæ noua adiectione crescere non potest, dum à non merentibus se alienat, & benemerentibus specialiter se inclinat, mirè amplificatur: & diuinior prouidentia inæquali fauore, pro meritorum inæqualitate, etsi non dilatetur nouâ adiectione dominij; at illustri dominandi eminentiâ amplificatur: & quoad nos incrementum capit, dum fauores pro meritis modulatur, discordiâ concordi res humanas temperans. Hæc inæqualitas genus est æqualitatis. Æquè etiam tractat omnes, qui sic inæqualiter gubernat.

Deus cur specialis Deus Abraham, Isaac, & Iacob dicitur. — Lucæ. — Chrysost.

CAPVT

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

VERS. I. TVNC cantauit canticum hoc Domino Iudith, dicens:
2 Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouum, exaltate, & inuocate nomen eius.
3 Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi.
4 Qui posuit castra sua in medio populi sui, vt eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum.
5 Venit Assur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis suæ: cuius multitudo obturauit torrentes, & equi eorum cooperuerunt valles.
6 Dixit se incensurum fines meos, & iuuenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædam, & virgines in captiuitatem.
7 Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus fœminæ, & confodit eum.
8 Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percusserunt eum, nec excelsi gigantes opposuerunt se illi, sed Iudith filia Merari in specie faciei suæ dissoluit eum.
9 Exuit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israël.
10 Vnxit faciem suam vnguento, & colligauit cincinnos suos mitra, accepit stolam nouam ad decipiendum illum.
11 Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.
12 Horruerunt Persæ constantiam eius, & Medi audaciam eius.
13 Tunc vlulauerunt castra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei, arescentes in siti.
14 Filij puellarum compunxerunt eos, & sicut pueros fugientes occiderunt eos: perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.
15 Hymnum cantemus Domino, hymnum nouum cantemus Deo nostro.
16 Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem superare nemo potest.
17 Tibi seruiat omnis creatura tua: quia dixisti, & facta sunt: misisti spiritum tuum, & creata sunt, & non est qui resistat voci tuæ.
18 Montes à fundamentis mouebuntur cum aquis: petræ, sicut cera liquescent ante faciem tuam.
19 Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.
20 Væ genti insurgenti super genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij visitabit illos.
21 Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum.
22 Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare
Dominum: & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.
23 Porrò Iudith, vniuersa vasa bellica Holophernis, quæ dedit illi populus,
& conopæum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema obliuionis.
24 Erat autem populus iucundus secundùm faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.
25 Post dies autem illos vnusquisque
rediit in domum suam, & Iudith magna facta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Israel.
26 Erat etiam virtuti castitas adiuncta, ita vt non cognosceret virum
omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Manasses vir eius.
27 Erat autem diebus
festis

festis procedens cum magna gloria. 28 *Mansit autem in domo viri sui annos centum*
quinque, & dimisit Abram suam liberam, & defuncta est ac sepulta cum viro suo in Be-
thulia. 29 *Luxitque illam omnis populus diebus septem.* 30 *In omni autem spatio vi-*
tæ eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis. 31 *Dies au-*
tem victoriæ huius festiuitatis, ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & co-
litur à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.

§. I.

Commentarius Literæ.

Vers. 1. *Tunc cantauit canticum hoc Domino Iudith dicens:*

Vers. 2. *Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouum, exaltate, & inuocate nomen eius.*

1. Iudith chorum ducit. NOTAVIMVS ad finem capitis proximè præcedentis, in more positum fuisse apud Hebræum populum, pro insigni aliqua victoria, sic gratias Deo agere, vt fœminæ choreis, & canticis diuinas laudes modulatè pangerent, & celebrarent. Fœmina verò quæ chori princeps erat, reliquas omnes inuitabat; dein ipsa præcinebat; reliquæ tympanis, citharis, sistris & cantu ingeminabant eandem vocem. Sic Iuditha, vti dux fuerat inclytæ victoriæ; ita nunc ductrix chori est, & princeps Psaltria: quare in festâ & piâ pompa & adhortatur cæteras ad modulandum Deo, & ipsa præcinit epinicium. Quod expressiùs habetur in Græco textu ad finem capitis præcedentis: *Et inchoauit*, inquit, *Iudith confessionem hanc in omni Israël, & succinebat omnis populus laudem hanc.* (Græcus) Vnde duplex hic versiculus, procemium huius Cantici est. Itaque Iuditha iuxta nomen suum (Iudith enim *confitens* seu *laudans* Hebræis sonat,) Deum confitetur, & laudat in hoc illustri Cantico, ob illustrem victoriam contra Assyrios diuinitus partam.

2. Quid sit canere nouũ Psalmum. Sanct. *Incipite*, inquit, hoc est, Incipite canere mecum modulato & festo acroamate. *Tympana, & cymbala*, nota sunt Musices instrumenta, & in Psalmis Dauid identidem repetita. Modulamini *psalmum nouum.* Quid nouum psalmum expetit? Sanctius putat τὸ *nouum*, proprium & familiare esse psalmorum epithetum apud Hebræos, vt liquet ex Psalmo 32. vers. 3. & 39. vers. 14. & 95. vers. 1. & 97. vers. 1. & 145. vers. 9. & 149. vers. 1. (Psal.) Vel *Psalmum nouum* dicit, quia semper nouus erit, hoc est, nunquam consenescet, nec fastidium pariet audientibus, quod rei nouæ proprium est, & nouitatis laus. Quasi dicat: etsi hic Psalmus æternùm duret, nunquam perdet gratiam nouitatis. Sic Clemens Alex. in adhort. ad Gentes, dixit de Verbo Dei, esse *Noua harmonia æternum modum.* (Clemens.) Lorinus in Psalmum 32, aduertens omnia noua & recentia esse meliora, & vegetiora, & gratiora; ideò existimat Psalmum appellari *nouum*, quia semper iucundus & gratissimus erit. (Lorin.) Et hoc sensu Ioannis 15. vers. 3. præceptum amoris *nouum* vocari. (Ioann. Nouũ pro illustri vsurpatur.) Vel *nouus Psalmus* dicitur, quasi semper debeat velut renouari, atque repeti, & continuari. Genebrardus in Psalmum 95. (Genebrar) *Nouum* vsurpat pro illustri & raro. Et sic putat 2. Petri cap. 3. vers. 13. dici *cælos nouos* & in Apocalypsi cap. 21. vers. 2. *Ierusalem noua*: (2. Petri Apocalyp.) Verosimilius est Iuditham nouam Psaltriam, pro nouo beneficio, nouum Psalmum modulandum expetere, & qui nouam victoriam referat, & celebret. Nam cùm familiare fuerit Hebræis ad agendas Deo gratias, vsurpare Psalmum 117. quod incipit: *Confitemini domino, quoniam bonus*, &c. (Psalm.) nihil generale vult concipi ad gratificandum Numini pro tanta victoriâ; sed *nouum psalmum*, quo canant Deo, nouæ victoriæ gloriosum & insolitum triumphum nouo epinicio. Ita Emanuel Sa, nec renuit Sanctius. (Sa. Sanct.) Hunc nouum Psalmum appellat, *exaltationem*, & *inuocationem* diuini nominis, hoc est, ipsius Dei. Iuxta vulgarem modum Scripturæ, quæ sæpe nomen vsurpat pro re. Quod sæpe notauimus; & nemo nescit, qui aliquid scit in re Biblicâ. (Dionys.) Dionysius non scribit *exaltate*, sed *exultate* id est, Lætamini festo cantico. Sed in vulgatis, & in Græcis habetur *exaltate.*

Dominus conterens bella, Dominus nomen illi. Vers. 3.

Qui posuit castra sua in medio populi sui, vt eriperet nos de manu inimicorum nostrorum. Vers. 4.

3. Cùm Iuditha exambiat, vt eius Canticum *sit nouum*, & æternâ nouitate perennet in futura secula, adstruit in Cantici initio, quod nouum & insolitum facinus reddat facile creditu, vt doctè aduertit Sanctius: (Sanct.) Scilicet Dei omnipotentem vim; quâ id præstare potuit, & voluntatem diuinam erga Hebræos beneuolam, quâ voluit suo populo opportunè auxiliari. Potentiam Dei ostendit, aiens: *Dominus conterens bella*: Id est, validos bellatores, vel cassa reddens bella potentium, vt latè explicuimus suprà ad caput 9. vers. 10. Quæ hîc repetenda non sunt. Addit Iuditha: *Dominus nomen illi.* (Iudith.) Si Hebraica, vel Chaldaica exemplaria nobis suppeterent, viuacior sensus (qui alioqui marcet,) reddi posset his verbis: innotesceret enim quodnam ex Dei nominibus subesset huic voci *Dominus*, ex quo pateret sententiæ energia. Nam præcisè nomen *Domini* non publicat peramplam & omnipotentem Dei virtutem, ad debellandum, & proterendum Tyrannorum superbas vires. Auctor notarum in S. Ephrem in notulis marginalibus ad sermonem de secundo aduentu, ex mente (vt ipse opinatur,) sanctissimi & sapientissimi viri, habet *Dominus Sabaoth* nomen illi, quod viuidè ad rem præsentem apponetur. (Ephrem.) Sensus enim esset plenus: Dominus conterit bella, hoc est, bellatores, quia Dominus Sabaoth, id est; exercituum, est nomen eius. At vt eruditè Serarius, hæc verba non allegat Ephrem ex historia Iudith, sed ex Isaiæ prophetia. (Serar.) Vnde satis verosimilis est coniectura Sanctij, cùm dixit in hoc Cantico Iuditha, *Dominus nomen illi*, adlusisse ad Canticum Moysi vers. 3. vbi dicitur: (Sanct. Exod. 15.) *Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen illi.* Hebraicè pro τὸ *omnipotens*, scribitur יהוה: *Iehoua*; *Iehoua* autem significat, *Qui est.* Quasi dicat Deus noster solus est, qui est; ac proinde cætera habenda

habenda sunt quasi non esset. Vnde validissimæ quæque creaturæ, quæ nihil sunt comparatione Dei, perinde habendæ sunt, ac si nihil haberent virium: ac proinde facilè possunt à Deo conteri, dissipari, ad nihilum redigi.

3. *Qui posuit castra sua in medio populi sui.* Ecce quàm velit fauere, & fouere Hebræos, qui in medio eorum posuit castra sua. Num potiora erunt Assyriorum castra, quàm castra omnipotentis Dei, quorum milites sunt Angeli, quorum Imperator Deus ipse? Castra Dei dicuntur esse in medio populi sui, id est, in populo suo: nam *τὸ medium* non significat quod est in medio aliquorum, sed quod est inter aliquos, vt aduertimus suprà ad illud capitis 14. v. 18. *In medio castrorum eorum.* Ideo dicit se *ereptos* de manibus inimicorum, non quia iam expugnatâ Bethuliâ, aliquando fuerint Assyriorum præda; sed quia eò res Bethuliæ deuenerat, vt iam iam immineret vrbis vastatio, & direptio. Iudith.

4. VERS. 5. *Venit Assur ex montibus ab Aquilone, in multitudine fortitudinis suæ: cuius multitudo obturauit torrentes, & equi eorum operuerunt valles.* Tametsi Assur aliquando vsurpetur pro Ægyptio, vt notauit Lorinus in Actorum cap. 7. v. 18. & caput 15. v. 23. tamen indubiè hîc & ferè semper sumitur pro Assyriâ, quam, vt Ammianus indicat lib. 23. Barbari vocabant *Assyriam*, vel *Atturiam* vel *Asuriam*; & cuius caput & Metropolis fuit Niniue, aut Ninus, aut Nina, aut Niades, his enim nominibus appellari solet. Constat autem Assyriam sic dictam ab *Assur*. Vnde Assyrij Græcè & Latinè *Assurij* nominantur: (& Syria vsque hodie Suria dicitur vulgò:) nam Υ apud Græcos idem est, quod V apud Latinos. Vnde passim Assyrij in sacris litteris, Assur nominantur. Psalmo 82. v. 9. *Etenim Assur venit cum illis.* Chaldæus sic scribit, & explicat: *Sed & Sennacherib Rex Assyriæ, associatus est illis.* Mitto innumera loca ex libris Regum, & Paralip. & Prophetis præsertim Isaia. Et indubiè Assur in hoc loco sumitur pro Assyriis: quia Nabuchodonosor Rex Assyriorum, deuicto Arphaxado, misit Holophernem principem militiæ Assyriorum ad expugnandos Hebræos, & finitima regna. Assyrij autem appellantur *Assur*, vel ab Assur filio Sem, Genesis 10. v. 22. *Filij Sem, Aelam, & Assur, & Arphaxad, Lud, & Aram*, ita Iosephus lib. 1. Antiquit. cap. 14. S. Hieronymus lib. de Traditionibus Hebrai. S. Augustinus lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 3. Historia Scholastica, Lyranus super Geneseos cap. 10. Vatablus ibi, & plures alij. Vel ab alio *Assur*, filio Nembrothi seu Beli, à quo ædificatam fuisse vrbem Niniuem, & fundatam Assyriæ monarchiam tradunt Annius in suo Beroso lib. 4. ita Eusebius lib. 9. Præpar. Ribera in cap. 5. Oseë, Pererius in cap. 10. Genesis, Bellarminus in perbreui Chronico, quod subiecit libro de Scriptor. Eccles. fauet Ioannes Ferdinandus in Thesauro, verbo *Assur* & Lorinus in Psalmum 82. & alij. Omitto rationes, quæ pro vtraque sententia militant, quia commentarius huius loci id non expetit. Hic ergo *Assur*, fuit Ninus, seu Iuppiter, qui Niniuem condidit, filius Nembrothi, seu Beli, seu Saturni, nepotis Chami. Hic Ninus conditor Niniues, & monarchiæ Assyriorum, dictus est *Assur*, à quo & Assyrij nominantur, siue per anticipationem, quia occupauit regnum aliàs *Assur*, filij Sem, siue quâcunque aliâ de causâ. Itaque ab Assur, siue is fuerit filius Sem, siue alius *Assur* filius Nembroti, & pronepos Chami, *Assur* sumitur in sacra Scriptura pro Assyriis.

Lorinus. Ammian. Quis sit Assur. Psalm. Chaldæus. Genes. Iosephus. Hier. Aug. Comestor. Lyra. Vatabl. Annius. Euseb. Ribera. Pererius. Bellarm. Ioan. Ferd. Lorinus.

5. Sic ergo pangit Iuditha: *Venit Assur ex montibus*, id est, venerunt Assyrij ex montibus, quia per montem Libanum aduenire solebant Assyrij, & irrumpere in Israëliticos terminos. Dicuntur autem venisse ab *Aquilone*, quia respectu Palæstinæ Assyria ad Aquilonem spectat, vel potiùs inter Aquilonem & Eurum sita est; sed magis inclinatur & vergit ad Aquilonem. Quocirca Aquilonares hostes infensissimi erant Hebræis: *Ab Aquilone pandetur omne malum*, Ierem. 1. v. 14. Irrumpebant enim per Libanum ab introitu Emath. Hæc nota sunt ex descriptione terræ sanctæ. Addit Assyrios venisse, *In multitudine fortitudinis suæ*, vt publicet hostis potentissimi vires, quas suprà legimus in hoc libro, præsertim cap. 2. v. 7. & cap. 3. v. 8. & cap. 7. v. 2. Erant autem Assyrij, multitudine innumerabiles, militari arte illustres, immanitate barbari, victoriis insolentes. Amplificat ergo eorum potentiam, vt sic augustius eniteat virtus diuina, quæ potentissimos hostes, imbellis fœminæ manu deuicit, fugauit, concidit. Ierem. Iudith.

Cuius multitudo obturauit torrentes. Nempe exaggerat multitudinem bellatorum, aiens, tantam esse Assyriorum multitudinem, vt riuos, & torrentes exsiccauerint, dum vix sufficerent flumina ad potum præbendum Assyriorum multitudini, & exercitus sui iumentis. & ministrorum vulgo innumerabili. Ita Carthusianus. Quod tradit Herodotus lib. 7. de agminibus, quæ idem Nabuchodonosor, seu Artoxerxes armauit in Græciam, & Paulus Orosius lib. 2. cap. 9. & Iustinus lib. 2. & Iuuenalis Satyra 10. Et quispiam Assyriæ Rex, hæc verba arroganter iactat Isaiæ, 37. *In multitudine quadrigarum mearum ego ascendi altitudinem montium, iuga Libani. Ego fodi, & bibi aquam, & exsiccaui vestigio pedis mei omnes riuos aggerum.* Tanti exercitus equitatum operuisse valles, non est admodùm grandis hyperbole. Carthus. Herod. Orosius. Iustin. Iuuenal. Isaias.

Dixit se incensurum fines meos, & iuuenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædam, & virgines in captiuitatem. VERS. 6. 6.

Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus fœminæ, & confodit eum. VERS. 7. Assyriâ potentiâ, & felicitate tumens, tam superbos hauserat spiritus Holophernes, tam suæ virtuti, & fortunæ gratulabatur, vt quasi nemo foret, qui valeret ipsi repugnare; extrema quæque, & dira minitabatur, messibus incendium, iuuenibus gladiū, infantibus prædationem, puellis captiuitatem, & quod pati solent ipsâ captiuitate ærumnosius. At Dominus, inquit Iuditha, quas in nos strinxerat minas, in suum ipsius conuertit caput, in quo expertus est, quæ in alios atrociter minabatur: nam fœmineâ manu insignis ipse bellator indecorè cecidit suo gladio confossus. Bene aduertit Carthusianus, illud *nocuit eum*, vetustam Grammaticorum phrasim sapere, quâ semel & iterum vsus est Plautus in Milite glorioso, cuius verba scribunt Serarius, & Sanctius. Illud, *Et confodit eum*, desideratur in Græco textu. Carthus. Plautus. Serar. Sanctius.

Non enim cecidit potens eius à iuuenibus, nec filij Titan percusserunt eum, nec gigantes excelsi opposuerunt se illi, sed Iudith filia Merari in specie faciei suæ dissoluit eum. VERS. 8. 7. Probat Iudith tanti triumphi gloriam vni Deo adscribendam, qui ideo Assyrias vires per manum fœmineam contriuit, vt eò certiùs Deo tribuatur victoria, quò magis futile instrumentum assumpsit. Poëtarum fabulæ de Titanibus, notæ sunt. Legi potest Boccatius in Genealog. lib. 3. c. 4. & lib. 1. cap. 8. & lib. 4. cap. 1. de Gigantibus multa tradit vtraque eruditio. Nemini non nota est Titanomachia, & Gigantomachia.

In Scripturâ sæpe adluditur ad poëtarum fabulas. Bocatius.

Titanes

Titanes enim, seu Gigantes ambierunt Deos è cælo deturbare, & montes montibus superponentes, scalam in cælum construxère. Hinc homines procerâ corporis mole robusti, *Titanes*, seu *Gigantes* appellantur. Ita Sanctius, qui nullum hîc diuersum agnoscit inter Titanes, & Gigantes. Serarius verò autumat, *Titanes* vocari qui floruerunt ante diluuium, *Gigantes* qui post diluuium nati sunt. Martinus del Rio Adagio 197. censet hîc & ad omnia fabulosa, & ad fabulosas genealogias alludi; *Titanésque* (ex Claudiano in Gigantomachia) dici, qui priùs à terra genitos, bellum intulêre cælo, *Gigantes* verò, qui postea simili insolentiâ idem aggressi sunt, siue ante, siue post diluuium. Hesiodus in Theogonia putat, *Titanes* esse subterraneos Dæmones, quos contra superos Deos irata terra in vltionem effudit. Et videtur desumpta fabula à Gigantibus, seu robustissimis & audacissimis viris, qui Babelis turrim extruere moliti sunt, conatu irrito, Genes. 11. v. 4. Nemo tam amens & truncus erit, qui dum audiat fabulas ex Iudithæ ore, diuini Spiritus instinctu indubiè afflato, inde existimet figmenta approbare; hoc enim foret mendacium verum facere. Sed dum poëticè loquitur in hoc Cantico, sapienter alludit ad nomina, & res poëtarum. Quasi dicat: Robusta & inuicta Assyriorum potentia, non fuit deiecta & profligata à validis & robustis bellatoribus, neque à *Titanibus*, *seu Gigantibus*, quos otiosa vetustas effinxit, sed fœmineâ, & imbelli manu. Neque insolens est in Scriptura sacra verè alludi ad fictas fabellas, Iob 9. v. 9. *Qui facit Arcturum*, &c. & 21. v. 33. *Glareis Cocyti*. & cap. vlt. v. 14. vbi Vulgatus, *Cornu stibij*, vertunt Septuag. *Cornu Amalthea*. & Thren. 4. v. 3. *Lamias* legimus, & Amos 5. v. 8. *Facientem Arcturum & Orionem*. De Gigantibus multa passim in Bibliis, quin allusio fiat ad fabulas; imò fabulæ veritatem Scripturarum sæpè mentiuntur.

(Margin: Sanct. Serar. — Rio. — Claudi. — Hesiodus. — Genes. — Iob. — Thren. Amos.)

8. Sed vnde Titanum nomen Iudithæ notum? Nũ Hebræa fœmina lectitabat Græcorum fabellas? Sanctius suspicatur, ex quattiduí vsu cum Assyriis, in eorum castris; quos fortè crebrò audiebat comparare se Titanibus, & Gigantibus. Quid si non audisset Assyrios hoc se nomine appellitantes? Verùm cùm Hebræa gens, vel captiua paulò anteà fuerit apud Assyrios, vel saltem plures ex Assyriis tunc habitarent Samariam, post decem tribuum traductionem in captiuitatem Assyriæ, verosimile est, ex eorum consuetudine, nota fuisse vel vulgo rudi & indocto, plurium fabularum nomina, præsertim si illustrius aliquid continerent, & quod alluderet ad res Scripturarum. Quin & eodem modo sciscitari quis posset, vnde Iob, & Amos, & Hieremias fabulas nossent? Quòd si viri aliqui ex Israële, aut Idumæa, illas nouerant, quare à viris Israëlitis, id potuit Iudithæ innotescere? Profectò sunt aliqua nomina petita è celebrioribus fabulis, quæ vel rudiori vulgo, & indocto fœminarũ populo nota sunt. Sic apud Hispanos ex ore imperiti cuiusque sæpè audies: *Fulano es vn Hector, & vn Hercules*. Negabis eruditæ fœminæ, quod rude vulgus planè noscit?

(Margin: Sanct.)

Filij Titan, vetus exscriptio apud Lyram habet, *Filij Tyrannorum*. Sed Latina, & Græca exscriptio habet, *Filij Titan*. Et quidem, *Filij Titan* nihil aliud significat, quàm *Titanes*, vsitato Scripturarum idiotismo, sicut Filij taurorum, id est, tauri, & Filij arietum, id est, arietes; & Filij hominis, id est, homo. Sexcenta alia exempla suppetunt in Bibliis. *Nec gigantes excelsi imposuerunt se illi*, legebatur olim: Sed *opposuerunt se*, habet correctior Vulgatus, cui adhærendum est. Sed *Iudith filia Merari*. Genealogia Iudithæ texitur cap. 8. à v. 1. De quo ibi multa, vbi probauimus Rubenitidem, & Simeonidem fuisse.

(Margin: Lyra. — Iudith.)

---

§. II.

Ecclesiasticus cantus mentem tranquillat ad pietatem. Dæmones excantat piâ victoriâ, & religioso trophæo.

Hoc caput 16. Epinicia continet, quæ noua Psaltria Iudith Deo modulatè concinit, gratias agens pro illustri victoria ab Assyrio, seu Tartareo Holopherne gloriosè partâ: & vt simul festo cantu, & modulatis vocibus tranquillet Hebræorum animos à belli & victoriæ tumultu, & canoro concentu erigat ad augustiores Dei laudes. Profectò musices harmonia nimis potest ad rẽ virtutis, & pietatis concentum. 4. Reg. 3. v. 15. Ioram rex Israël, & Iosaphat rex Iudæ exierunt in prælium aduersus regem Moab. Accersitur Eliseus, qui prophetet euentum periculosissimi belli. Eliseus autem seuerissimè obiurgauit idololatram Ioram, & asperioribus verbis cum illo egit. Tandem precibus Iosaphat inclinatus, præsagâ mente prophetiæ munus obire intentat. Sed priùs ait: *Nunc autem adducite mihi psaltem. Cúmque caneret Psaltes, facta est super eum manus Domini.* Quorsum hic Psaltes requiritur? Num Eliseus nouitius Propheta est, qui Psaltem requirat ad prophetandum? Imò quid harmoniæ cum prophetia? Porrò cãtus mulcedo est aurium; prophetia, negotium gratiæ, & supernæ reuelationis arcanum. A Psaltis cantu, an à Dei instinctu prophetat Eliseus? R. Salomon existimat, *quòd spiritus Prophetiæ recesserat ab eo, eò quòd exasperatus fuerat contra regem Israël.* Vnde Psaltis operâ exambit restaurare spiritum prophetiæ propter asperiora verba deperditum. Non adducar, vt id credam. Saltem verum puto, quod docet hîc Lyranus, ad sedandas animi & corporis passiones, piè licet concitatas aduersum Regem, arbitrio cantus vsum fuisse Prophetam: ac si musica foret passionum quies, & illex prophetiæ: *Ad hoc autem*, ait Lyra: *quòd spiritus tangat cor Prophetæ, facit eleuatio mentis per deuotionem. Ad quod iuuat melodia ad hoc ordinata.* Ecce tibi, Ecclesiasticus concentus excitat prophetiæ spiritum, & turbatam mentem pacat, & tumultus passionum sedat & tranquillat ad gratiam. Pulchrè S. Iustinus Martyr quæst. 107. *Excitat*, inquit, *hæc cantio cum voluptate quadam animum, & flagrans ad eius quod carmine celebratur, desiderium: affectiones; & concupiscentias carnis sedat: cogitationes malas inimicorum, quos cernere non est, suggestione oborientes, amolitur; mentem ad fructificationem diuinorum bonorum rigat: pietatis decertatores generosos & fortes per constantiam in rebus aduersis efficit: omnium rerum, quæ in vita tristes & luctuosæ accidunt, piis affert medicinam.* Luculenter idipsum ingeminat Philo Hebræus in lib. de Victim. offerend. *Cantus, verbáque sanitatem & salutem afferunt: cantus quidem excantando passiones animi, vt quicquid in nobis dissonat, in concentum quendam redigendo, reprimendóque immodicos affectus certis modulis componat.* Audis musicam non tantùm componere animi affectus, sed etiam excantare passiones?

(Margin: 9. — Cantus sedat affectus & excantat passiones. 4. Reg. — R. Salom. — Lyranus. — Iustin. — Philo.)

Verùm quàm sit potens arcana Ecclesiastici 10.
cantus

cantus vis ad informandũ homines ad pios Euangelij mores, & emolliendos ad omnem pietatem, probè sciunt quotidianâ experientiâ edocti, ij quorum hoc pium otium aut negotium est. Clemens Alex. in Adhortatoria ad Gentes, post relatas fabulas de Amphione Thebano, de Arione Methymnæo, & de Thracio Sophista, qui solo cantu lapides expoliebant ad fabricam, feras reddebant mansuetas, quin etiam quercus, pinus, fagos, & reliquas arbores suis locis motas musicâ transplantabant; hæc subdit de cælesti cantu: *Vide quantum potuerit nouum Canticum: homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris.* Nempe morum dum lapidositas, & belluina feritas eruditur & mollescit pijs arcani concentus præstigiis. S. Augušt. Confess. lib. 9. cap. 6. *Quantum*, inquit, *fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter! Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum; & ex ea æstuabat affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & benè mihi erat cum eis.* Scilicet arcano Ecclesiastici cãtus vigore, & veritas liquescebat in pietatem, & Augustini cor olim lapideum eliquabatur per oculos, & & effluebat in omnem sanctitatem. *Vide quantum potuerit nouum canticum: homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris.*

Cantus ex lapidibus homines facit.

Clem. Alex.

11. 1. Reg. 1. Reg 16. v. 23. (in vulgari ad id loco, aliquid non vulgare meditari exambio.) *Quandocunque spiritus Dei malus arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam, & percutiebat manu suâ, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus.* Vbi primò aduerte, quod eruditè notauit Hugo Card. ex senrẽtia Iosephi, & S. Hieronymi, *quod tunc accepit Dauid propheticum spiritum, sic ille quidem prophetare cœpit, sancto super se Spiritu veniente. Tunc cœpit Psalmos canere.* Scilicet Dauid dum pulsat lyram dulci plectro, & hymnos canit Deo; tunc, tũc quidem illi infunditur largior prophetiæ spiritus, & vnà cum cantu gratiã ebibit largiorem: quasi Musica de rebus diuinis sit prophetiæ matrix, & vberioris gratiæ cõceptaculum, cui se Spiritus sanctus sensim infundit. At, vetus quæstiuncula est, an Dauidis cantus habuerit vim expellendi Dæmonem, quo Saul affligebatur? Affirmare videtur Boëtius apud Lyranum. Dicitur enim, canente Dauide, Saulem refocillari; quia *recedebat ab eo spiritus malus.* Iure interpretes id negant naturali musices virtuti: verùm vel id dubitasse grande elogium est pij cantus, quo celebrantur diuinæ laudes. Saltem indubium est, ita vbertim Dei gratiam refusam esse Dauidico cantui, vt mox serpentem dæmonem excantarit: *Nescio an hymnus, an lamentatio serpentis esset Canticum*, inquit aliorsùm Alexand. Clem. in Adhort. ad Gent. Quasi cælestis hymnus non tam sit decantatio diuinæ laudis, quàm lugubris lamentatio Dæmonũ; qui mœstissimè lugent, & acerbe excruciantur, dũ læta canimus Deo. Basil. Seleuc. Orat. 14. sic fatur de Dauidis cantu excantante Dęmonẽ: *Legatos humanè excepit Dauid, & mox erat in armis Spiritus. Psalmus enim & Lyra, & gratia arma sunt in Dæmonem. Loquebatur tantum, & hostis vincebatur; & lyra melos veluti telum iaciebatur in Dæmonem. Quis audiuit trophæum cantibus excitatum?* Hæc trophæa olim & nunc excitat Ecclesiæ cantus, dum harmoniæ mulcedine fugat dæmones, vincit, profligat, detriumphat.

Hugo. Ioseph. Hieron.

Boëtius.

Clem. Alex.

Basil. Sel.

12. Psal. Psalm. 56. v. 9. Ita pangit regius Psaltes: *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara*: quæ verba S. Augušt. & alij Latini Patres mysticè interpretantur de Christo Deo. At cur Christus musicę Harmoniæ cõparatur? Sedulò disputant Patres, cur persona Verbi carnem induerit ad negotium redemptionis. Et quare persona Patris non suscepit hoc munus? nam vel nomen Patris misellos filiolos animaret ad vitam: & persona Spiritus sancti agnato amore refoueret ad gratiam. Quam ob rem persona Verbi præ aliis personis id officium obiit assumptâ humanitate? An quia Verbum aptum est ad concentum? Audiendus est Clemens Alex. nuper allegatus, vbi Christum Deum appellat: *Noua harmonia æternum modum.* Et statim latè tradit, quàm feliciter homines ad humanitatem & pietatem allexerit cælesti & diuino concentu. Vt vel hinc nobilitetur cælestis cantus.

Auguſt. Harmonia Verbi diuini.

Cæterùm cùm tanta sit vis modulati cantus ad tranquillandos animos, illósque permouendos ad omnem pietatem, piè Iudith religiosam pompam instruit, hymnum nouum Deo præcinit in gratiarum actionem: *Gratos nos Deo exhibentes, rationales pompas, & hymnos celebramus, atque decantamus*, inquit S. Iustinus martyr in Orat. ad Antoninum pium. *Rationales pompas* sententiosè appellat religiosa agmina, seu Ecclesiasticas processiones, in quibus alternantibus modulis reciproco concentu diuinæ laudes celebrantur, piâ Iudithæ æmulatione. At cauendum est ne seorsim irrepat in Ecclesiam secularis, seu theatralis musica, quæ animos emollit, frangit, effœminat, quod sollicitè præcauet S. Hieronymus in Epistola ad Ephes. cap. 5. aiens: *Audiant hæc adolescentuli, audiant hi, quibus psallendi in Ecclesia officium est: Deo non voce, sed corde cantandum; nec in tragœdorum morem guttur & fauces dulci medicamine colliniendas, vt in Ecclesiâ theatrales moduli audiantur & cantica.* Quin & sciant non voce tantùm, sed corde canendum esse, vt sibi, & aliis proficuus sit cantus. Quod præscribit Paulus ad Colossens. 3. vers. 16. sic eosdem admonens: *Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia; docentes, & commonentes vosmetipsos Psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia canentes in cordibus vestris Deo.* Pius Psaltes corde meditatur, quod voce modulatur, vt rationales hymnos decantet Deo, non minùs deuoto corde, quàm modulato ore; ac si cordis pietas sit vigor canoræ vocis.

Rationales pompæ, seu processiones. Iustin.

Hieron. Cantus Ecclesiæ ne sit theatralis.

ad Coloss.

§. III.

Animus exasperatus, & mæstus fomes est ad vitia, & audacior criminum libido.

Exasperatus animus iracundiam parit, iracundiæ tristitia comes est; & vtriusque soboles, omnis vitiositas. Inter cætera incommoda animi exasperati, est tristis caligo mentis, & turbulentus furor; nec tantùm quasi necessitas errandi, sed errorum amor est, & libido insaniendi. *Plus committitur, quam quod ferè possit coercitione sanari.* Nam exasperata tristitia tacitus fomes est ad peccandum, & dissimulatus criminum furor. Acerrimas feras vmbra, vox, & odor insolitus exagitat. Exacerbata mens, ferarum instar est, exiguâ occasione concutitur, furit, insolescit. Necesse est multos exasperet, qui ab aliquo exasperatur, instigante tristitiâ, ad fœda & insolentia crimina. Ægrè tulit Cain munerum suorum repulsam, tristatur, exacerbescit. Confestim præ- 13.

Senec. lib. 1. de Ira.

Iracunda exasperatio est veluti alter fomes peccati

uidens Deus pericula, quæ acerbitas triſtitiæ portendit, benigniſſimè apparet Caino, vt præmaturè
Geneſ. cohibeat imminentia crimina. Geneſeos 4. verſ. 5. *Iratúſque eſt Cain vehementer, & concidit vultus eius. Dixitque Dominus ad eum. Quare iratus es? & cur concidit facies tua:* Et addit verba & difficultate, & emphaſi plena: *Nonne* inquit, *ſi bene egeris, recipies? ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum aderit: ſed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Ecce exaſperatam Caini iracundiam, & inſanam mœſtitudinem ſolerter coërcere cupit
Dionyſ. Carthuſ. Deus, vt criminum originem. Præclarè Carthuſianus ibi: *Cur concidit facies tua? Quaſi dicat: Non habes rationabilem cauſam harum deteſtabilium paſſionum, videlicet impatientiæ, indignationis, & mœroris peruerſi.* Optimè exacerbationem & tri-
Carthuſ. ſtitiam appellat *peruerſum mœrorem, & deteſtabilem paſſionem*: quæ ſunt verba plena emphaſis; quaſi eiuſmodi exaſperatio ſeu mœror peruertat ſenſus, & ſit nouus paſſionum fomes, & alter appeti-
14. tus ſeu concupiſcentia ad delinquendum: Vnde ſtatim ſubdit Moyſes *appetitus* mentionem, ac ſi ingerant nouum appetitum ad peccandum. Quod
Hierony. Geneſ. 4. etſi non exprimatur in verſione S. Hieronymi id tamen palàm indicat Hebraica origo, quæ ſic habet: וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ: *Veeléka teſchucato* erit: *Ad te* erit *appetitus eius.* Quam exſcriptionem videtur
Rupert. amplecti, & luculenter explicuiſſe Rupertus lib. 4. in Geneſim cap. 4. ſic præfatum locum explicans: *Nonne ſcis quia ſi bene egeris, recipies? Sin autem malè, ſubauditur, & illud recipies. nam ſtatim in foribus peccatum aderit, vt quocunque te verteris, quicquid agere volueris, tecum ſit comes in itinere, princeps in opere. Et tunc quidem ſuper te erit* (ſupple appetitus) *& dominatur tui.* Ecce tibi in Caino crimen inſanæ mœſtitudinis & exaſperatæ iracundiæ, quaſi alter appetitus fuit, & viuidus fomes ad perpetrandum execrabile & funeſtum fratricidij flagitium: ad quod ſic agitabatur mœſtitiæ, & exacerbatæ iracundiæ furiis, vt nec Dei admonitione, nec grauiſſimè interminatis minis coërceri potuerit. Ac ſi non medullitus in ſe, ſed quaſi deſpoticè ſuper ſe ſit: *Super te erit appetitus, & dominabitur tui*: Non auferens arbitrij libertatem, vt inſaniunt Hæretici; ſed viuidè inſtigans ad furores criminum. Sic enim homo præceps fertur ad delictorum inſanias, mœſtitudinis, & exaſperationis acerbitate extimulatus, vt quaſi inſaniat, principante paſſione principi voluntati, quæ adhuc libera perſeuerat; tameſi agitata paſſione triſtitiæ, & exacerbationis fomite furit ad crimina, inſanit ad omnem flagitiorum temeritatem. *Super te erit, & dominabitur tui deteſtabilis paſſio.*

15. Exaſperatus mœſtitudine animus inſtigaret ad Christi proditionem.

Hic non diſputo an Chriſtus Deus morti proximus, corpus ſuum communicandum Iudæ tradiderit. Planè quæſtio olim, & nunc hinc in dies multis ventilata. Interpretum proceres ſibi perſuadent incongruum fore, proditori iam iam nefarium facinus maturanti, amicè porrigi Euchariſticum Chriſti Dei corpus. Verùm tametſi Iudæ communicatio incongrua videtur; tamen vni illi negare, quod cæteris vbertim concedebatur, ſcandalum ipſi, & reliquis Apoſtolis putant. S.
Leo. Leo in ſerm. 7. de Paſſione palàm fatetur Chriſtum nulli negaſſe communionem Euchariſticam ſui corporis. Et reddens rationem cur negata non ſit Iudæ proditori indigniſſimo tanti beneficij, ſic fatur: *Neque ab hoc quidem myſterio traditore ſubmoto, vt oſtenderetur Iudas nullâ iniuriâ exaſperatus, qui impietate voluntariâ erat præſcitus.* Scilicet noluit Chriſtus negare Iudæ beneficium cæteris commune collegis, ne iniuriâ notatus, & exaſperatus, ab exaſperatione viuidè inſtigaretur ad tantum flagitium. Nimirum ſic præceps ad flagitia fertur homo, exacerbationis iniuriâ, & triſtitiâ actus, vt noluerit tunc Chriſtus Iudam exaſperare, ne exaſperationi tribueretur infame & nefarium illud facinus proditionis. Sic profunda triſtitia, ſic exaſperationis furor dementat mœſtum, & exacerbatum animum, vt præcaueat Chriſtus Deus, ne exacerbationi imputetur, ne ab exacerbatione feratur ad Dei inhumanam proditionem. Quaſi congruum exaſperationis facinus ſit diuina proditio. Vnde indigniſſimum Iudam piè communicare maluit, *vt oſtenderetur nullâ iniuriâ exaſperatum* prorupiſſe in ſceleratiſſimum proditionis diuinæ flagitium. Sic eſt audax pigra triſtitia, ſic eſt temeraria iracunda exaſperatio, vt vel ad Chriſti Dei infamem proditionem inſtiget diſcipulum tot largiori munificentiæ beneficiis auctum! *Que occaſion, ſino vna mohina, pudiera ſerlo, paraque Iudas hiçiera tan deteſtable maldad como fue vender, y entregar, a ſu Dios y maeſtro, en manos de tan crueles enemigos?*

Bellè S. Auguſtinus tractatu 1. in Ioannem, Aug.
de hâc re agens, ſic ſcribit: *Nemo ergo vos fallat, quando fortè tædium patimini.* Nimirùm homo mœſtitiæ tædio exaſperatus rationem fallit, virtutem quaſi decipit, & effrænis fertur ad vitia, agitatus exaſperatæ triſtitiæ fomite: Matthæi 25. Matth.
verſ. 1. Simile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades ſuas, exierunt obuiam ſponſo, & ſponſæ: *Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes: ſed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non ſumpſerunt oleum ſecum: prudentes verò acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus.* Quodnam eſt hoc Euangelicum oleum, à quo quinque prudentes virgines prælucent ad virtutem? & quæ eſt olei vacuitas, à quâ imprudentes virgines infatuantur ad vitium? Quidnam ſic eas fefellit, & dementauit? à quonam ita inſtigantur ad delicta, vt arduæ virginitatis palmam perdant, & à victo hoſte detriumphentur? Opportunè S. Auguſt. Pſalm. 44. verſ. 8.
Auguſtinus de verbis Domini ſermone 22. *Per oleum ipſam lætitiam ſignificari arbitror, ſecundum illud: vnxit te Deus tuus oleo exultationis. Prudentes autem acceperunt oleum cum lampadibus, id eſt, lætitiam.* Ergo virgines lætitiæ oleo delibutæ prudentes dicuntur, non falluntur voluptatis præſtigiis, nec tædioſi mœroris malo agitantur ad vitia. At virgines imprudentes, vacuæ exultationis oleo, & plenæ dementiâ tædij, & tædio mœroris, infatuantur ad virtutem, falluntur illecebris voluptatis, & agitantur libidine delictorum, nouo flagitioſi tædij, & exaſperati mœroris fomite extimulatæ ad delinquendum. *No ay que prometerſe virtud de vn deſcontento y mal hallado. Nemo vos fallat quando fortè tædium patimini:* nam exacerbatus mœror Cainum ſæuè impulit ad nefarium parricidium, & Iudam inſtigaret ad Dei ſui infidam proditionem, & benè virgines malè infatuauit ad libidines delictorum.

Vnde piè diſerta Iudith ad exerendas virtutis vires, depoſito tædioſæ obſidionis mœrore, 16.
ambit à veſtium lætitia hilaritatem mutuare; *Exuens ſe veſtimentis viduitatis ſuæ, induit ſe veſtimentis iucunditatis ſuæ* cap. 10. v. 2. Et hic Iudith.
v. 1. ſecundum aliquorum exſcriptionem, Bethulienſes

lienses exhortans ad virtutem, eosdem inuitat, vt antiquo mœrore, & rancidâ exasperatione, quâ nuper exacerbescebant, depositâ, gaudeant, exultent, exhilarescant festo gaudio, & hilaris lætitiæ exultatione. Vt qui dudum mœstitudine, exasperati, intentabant tot, quæ vidimus flagitia, proditionis, impietatis, desperationis; nunc animentur ad omnium virtutum sanctitates. Propterea v. 24. dicitur: *Erat autem populus iucundus secundum faciem sanctorum.* Recuperauit enim hilaris lætitia, quod exasperata mœstitudo perdiderat. Benè gaude, ne malè viuas, esto surdus ad exasperaræ mœstitudinis suadelam, vt placidè audias lætas virtutis voces. *Sola sublimis & excelsa virtus est. Nec quicquam magnum est, nisi simul & placidum*, ait sapienter Seneca lib. 1. de Ira cap. vltimo. Implacata mœstitia promptuarium vitiorum est: In se, & in alios per otium sæuit, quisquis mœroribus agitatur.

Seneca.

§. IV.

Temperata iucunditas constantia virtutum est, & pius vigor aduersus virtutum hostes.

17. Voluptas, & gaudium res sunt planè diuersissimæ. *Voluptas non solum interdiu, sed etiam noctu in ipsis insomniis nos cum præstigiis inescando insidiatur, & mordet*, ait Clemens Alexand. 2. Stromat. Gaudium verò moderatum, vt decet; humanum cor erigit ad virtutem, ne tristitudine euigoratum concidat, & succumbat virtutum molestiis obrutum. Hinc Eutrapelia opportuna virtus, quæ recreationi præest. (de qua S. Thom. 2. 2. quæst. 168. art. 2. 3. & 4. & Arist. lib. 4. Ethic. cap. 8.) Neque enim humana renuitas par est continuis laboribus, & defatigationibus. Vnde aliquando exhilarari oportet, vt honesta lætitia mœstitudinem depellens, & laborum molestias alleuans, non obruatur ærumnis, sed à licita, & permissa lætitia ad probitatem animetur; quia igniculus est ad virtutem, & calcar ad omnem honestatem. Aptè Philo lib. de mundi opificio dixit: *Pacatè viuebat in iucunditatibus innocens*: quia moderata iucunditas valde conducit ad innocentiam. Pulchrè irridet idem Philo lib. *quod deterior*, &c. eos qui aiunt, *prudentiam, fortitudinem, iustitiam* (& reliquas virtutes) *res tetricas, & vitæ molestiam afferentes*: nam iucunditas moderata, non modò vitium non est, sed vitiorum hostis. Scitè dicebat ille, *se per vsum voluptatis pugnare cum voluptate*. Verba sunt Clem. lib. 2. Stromat. Voluptas vocatur honesta iucunditas, per cuius vsum expugnat bonus vir illicitas voluptates. Scilicet aliquando licet temperatè exhilarari, ne diu liceat voluptuosè, & intemperanter iucundari illicitis voluptatibus. Porrò mœstitia toxicum est probitatis, pigritia virtutum, languor sanctitatis, tristitia effeminat animum ad viriles actiones.

Clemens. S. Thom. Arist. Eutrapelia est opportunissima, ad rem virtutis. Philo. Clem. Alex.

18. Profectò lætitia moderata vigor virtutum est, hominémque strenuè armat aduersus hostium impetum. Ecclesiast. 47. vers. 5. *Dauid in tollendo manum in saxo funda, deiecit exultationem Goliæ.* Goliath valentissimus dux Philistinorum, corpore procerus, viribus robustus, arte militari peritus, exercitu potens, ambitione erectus, arrogantiâ temerarius: & quidem hicmet Golias prostratus est à Dauide, qui singulari certamine illum vicit. Verùm vt Ecclesiasticus Dauidis facinus commendaret ambitiosiori laude, notat Dauidem deiecisse, vicisse, prostrasse, non Goliæ robur, non armorum peritiam, quæ maximè eminebat in Golia, *sed exultationem Goliæ.* Quasi exultatio huius strenui Ducis valentissima, & pugnacissima fuerit inter reliqua, quæ Goliam formidabilem reddiderunt. Reliqua omittit, exultationem deiecisse prædicat: nam exultatio validè munit, & armat: imò vincit, & triumphat hostes. Prouerb. 4. *Corona decoris proteget te.* Clemens Alexandrin. 3. Stromat. scribit: *Corona voluptatis proteget te.* Voluptas protegit & munit? Voluptas vincit hostes, an hostibus succumbit? Voluptásne triumphus est, & corona Victoris? Est, est quidem: nam iucunditas, & exultatio (voluptatis nomine significata) tam validè animat, munit, & armat, vt pro triumpho, & corona reputetur: Siquidem exultatio vigor est præliantis. Et maximè laudatur in Dauide, quod deiecit non robur, non peritiam, *sed exultationem Goliæ.* Et Christus Deus diuinitate munitus, obarmatus etiam dicitur exultationis armis ad superandas difficultates, & hostes. *Exultauit vt gigas ad currendam viam.* Psal. 18. v. 6. Ab exultatione videtur animosus, pugnacior, audacior.

Ecli. Lætitia vigor hominis est, & animi valentia. Prouerb. Clem. Alex. Psalm.

19. Fortis bellator Iob, c. 30. innumeras, & ineluctabiles recenset calamitates, quibuscum certabat, & quasi ærumnæ reliquæ toleratu essent faciles, hoc vnum acerbius ferr tanquam si sustinendo non foret, ait enim vers. 15. *Redactus sum in nihilum, abstulisti quasi ventum desiderium meum.* Quasi dicat: perij: quia eousque miseriarum deueni, vt iam nihil desiderem; nam desiderium subsistentia est animæ, & corporis sustentaculum. (Hæc nota, alterius thematis argumentum erit: pergo ad rem:) Symmachus legit: *Redactus sum in nihilum: abstulisti iucunditates meas.* Expensione dignissimum est, quòd Iobus patientiæ, & constantiæ exemplar animosè resistens tot calamitatibus, quas nemo nescit, nemo non expendit, tantùm dicit se quasi succumbere oneri, aiens: *Redactus sum in nihilum*, quando sentit se carere omni iucunditate, *Abstulisti iucunditates meas.* Et qui in laboribus vegetus, flectinescius, & animosus stabat, cùm alicuius iucunditatis vigor deest, quasi tunc animo caderet, clamat, *Redactus sum in nihilum, abstulisti iucunditates meas.* Nempe cùm aliquali fruebar gaudio, facilè eludebam ærumnarum molestias, nam iucunditas animabat spem, quæ à gaudio animosè præsumebat meliora. Sententiosè definit Clemens 2. Strom. *Gaudium est elatio rationi consentanea.* Gaudium rectè dici potuit Elatio? Elatio superbia est, ambitio est, præsumptio est, hoc in gaudio non reperitur. Imò elatio præclarè elucet in Gaudio. Nam à Gaudio sic effertur homo, vt quasi superbè, & arroganter præsumeret, plura animosè audeat, & audacter speret, conetur, intentet. O piè audacem gaudij elationem! Eam qui habet, fortiter audax est, qui eâ caret, imbellis, & hostibus obnoxius.

Iob. Iucunditas temperata hominem seruat. Symmach. Clem. Alex. Gaudiũ est elatio rationi consentanea.

20. Impiè temerarius Dæmon præsumpsit Christum Deum tentando vincere. Matthæi 4. Marci 1. vers. 13. *Et erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & tentabatur à Satana, erâtque cum bestiis.* Quærunt vulgò Doctores cur Satan adortus sit Christum Deum tentationibus, quando versabatur in deserto? Si ad palati gulam Christum inescare

Matth. Marcus.

intendebat, nonne præstaret id facere quando sedebat Pharisæi conuiuia, vt tunc delicatarum dapum voluptate allectus, intemperanter indulgeret gustui? Quid lapides pro pane offert in deserto? Dein si ad ambitionem Christum instigare cupit, cur inter doctrinæ & miraculorum plausus ad id non prouocat? Si regni superbiam suadere studet Christo, quando post tot millium sustentationem, Rex inclamatus fuit, opportuniùs id præstitisset, non in deserto, in quo remotissimè aberat ab his rebus, quæ appetitum prouocarent. Non tentat cùm propè adest occasio (etsi à Christo Deo semper longissimè aberat,) & validè instigat cùm longissimè distat? Oscitat planè hic, alias tentandi peritus, Dæmon. Imò astutissimè explorat, & nouit tentandi, & vincendi opportunitates. Porrò Christus Deus hosce quadraginta dies, & noctes, quas destinauit in eremo transigere, cum bestiis versabatur, propinquorum, & charorum exul, ieiuniis maceratus, & ab omni humano gaudio remotus, tunc existimauit malus Dæmon (reliquorum hominum experientiâ doctus) se nancisci opportunissimam tentandi, & vincendi occasionem. Nam quando homo diu caret aliquali iucunditate, & leuamine miseriarum, tunc obnoxior videtur tentationi, & ruinæ. Vnde tunc Christum adoritur bene astutus Satan. Quod insinuare videtur Lauretus Ceruariensis. tom. 1. §. de deserto, inquiens quòd *desertum designat vitam humanam miseriis plenam.* Et ad id comprobandum plura adglomerat loca scripturæ, & Patrum, nempe cùm Christus agit vitam humanam plenam miseriis ab omni iucunditatis fruge alienam, tunc Dæmon illum inuadit, & spem concipit vincendi Christum Deum. Ergo perbellè dixit Tertull. lib. de Baptismo, c. 20. *Necessitas Gaudij.* Nam quantùm tristitia nimia ad virtutem exanimat, tantùm temperatum gaudium animat ad omnem probitatem. Sic Iuditha, quæ tetricam vitam agebat in Oratorio, remota ab omni humana iucunditate, à secessu omnibus inaccessa, à ieiunio macilenta, ab oratione prostrata, à cilicio exasperata, ab ærumnis squalida; tamen cap. 8. v. 6. diebus festis hæc pœnalia opera pie intermittit, vt festa iucunditas virtutes armet aduersus tetricæ mœstitudinis oppugnationes, & sic perennet virtus vigore lætitiæ. Et hîc v. 2. ipsa lætissimè exultat, & ad festam hilaritatem inuitat populos. Itaque frui liceat aliquali gaudio; nec tamen tota vita in gaudiis agenda est. Nam moderatum gaudium est vita virtutum, insolens verò etiam corporis mors est. Audiendus est Tertullian. lib. de anima. cap. 52. *Nam etsi præ gaudio quis spiritum exhalet, vt Chilon Spartanus dum victorem Olimpiæ filium amplectitur, etsi præ gloria, vt Clidamus Atheniensis, etsi per risum vt P. Crassus, multò violentior mors, quæ per aliena grassatur, quæ animam per corpora expellit, quæ tunc mori adfert, cùm iucundius viuere est, in exultatione, in honore, in requie, in voluptate.* Aliquando commoda expellunt animam, & iucunditatis morbo emoritur quis. Caue à nimia tristitia, & iucunditate nimiâ, quæ vtramque mortem afferunt: moderatum gaudium salus est animæ, & corporis.

Necessitas alicuius gaudij.
21. Lauretus Ceruariensis.
Tertul.
Iudith.
Gaudium immoderatum mors est corporis.
Tertull.

* * *

§. V.

Qui officiosissimæ Gratiæ obtemperat, totam Dei gratiam redimit, animum triumphis coronat, resculpit Dei imaginem, & Eucharistiæ, seu Beatitudinis mensâ quasi saginatur.

GRatia est artificium sanctitatis, arbitrium boni operis, fomes ad virtutem, & ingenium pietatis. Gratia cauterium vitiorum est, conscientiæ nitor, elaboratio virtutis, officina probitatis, præludium gloriæ, præsagium felicitatis, & pignus beatitudinis. Gratia opportuna cogitatio est, aut arbitrij propensio, non physico charactere voluntatem sigillans, sed comiter voluntatem arcanâ sagacitate certò alliciens, vt illæsus seruetur arbitrij principatus; & tamen magna patrat in re virtutis. *Gratiæ facinora* dixit Basilius Seleuc. Orat. 13. quæ facinora adeò illustria sunt, vt humanum fastigium excedant. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Psalmo. 4. v. 7. Quodnam est diuini vultus lumen signatum seu sculptum in homine? Hugo Victorinus 4. lib. Allegor. cap. 12. & Burgensis, diuinam gratiam hîc agnoscunt, quam largior Dei munificentia homini imprimit: ipsa verò impressa resculpit diuinam imaginem, quam primæui delicti error deuenustauerat. Quid illustriùs quàm diuini vultus nitore hominem insigniri, & diuinis fulgoribus illustrari? homo enim qui squalebat horrore peccati, gratiæ beneficio splendet iubare diuini vultus sibi impresso. S. Augustinus super præfatis verbis gratiæ elogia prædicat, inquiens: *Signatum autem dixit in nobis, tanquam denarius signatur Regis imagine. Homo enim factus est ad imaginem & similitudinem Dei, quam peccando corrupit. Et ad hoc credo pertinere, quod quidam prudenter intelligunt; illud quod Dominus viso Cæsaris nummo, ait: Reddite Cæsari quod Cæsaris est, & Deo quod Dei est. Tanquam si diceret: Quemadmodum Cæsar à vobis exigit impressionem imaginis suæ, sic & Deus: vt quemadmodum illi redditur nummus, sic Deo anima lumine vultus eius illustrata, atque signata.* Scilicet homo gratiâ impressus est velut moneta imagine Dei sigillata, quæ à regiâ imagine & pretij valorem, & monetæ vsum mutuatur. At homo gratiâ orbatus, velut spuria & adulterina moneta reiicitur: informe metallum est, non regius nummus, qui à Principis imagine valorem fœneratur. Hispane dices: *La gracia haçe al hombre moneda corriente: de dar y tomar.* Porrò moneta non excusa regio typo, spuria est, vilis, reiectanea, adulterina, & rea criminis maiestatis læsæ. Sic homo, qui lumine diuini vultus, seu gratiæ nitore signatus non est, homo nihili est, vilis, reiectaneus, spurius, & naturæ, & gratiæ reus. Aduerte quanti facienda sit efficax gratia, quæ sic hominem decorat, & regiis insignibus auget. Ergo, ô homo, ne sis tibi, & gratiæ contumeliosus per desidiæ oscitantiam, aut malitiæ pertinaciam, gratiam frustrans efficaciæ decore.

22.
Gratiæ facinora Basil Sel.
Psalm.
Hugo vict.
Burgens.
August.
Matth. 22 v. 21.
Gratia hominem in monetam cudit.

23. Qui attentus naturæ scrutator, & speculator gratiæ est, diligenter aduertat ad gratiæ astutiam, quàm solerter arbitrium sollicitat ad rem virtutis pio lenocinio. *Officiosissima est hominibus gratia Dei*, ait Hildebertus epist. 33. Nempe nullum obsequium omittit, vt hominem alliciat ad bonum opus; siquidem aut piis illecebris inescat, aut obsequio

Hildeb.
Gratia est officiosissima.

ſequio ciuilitatis mulcet, aut piâ comitate adulatur, aut blandis terroribus imperat, aut præmij deſiderio illicit, aut virtutis voluptate pertrahit: & ſic officioſiſſimè ſeſe inſinuat, vt hominem vel retrahat à vitiis, vel ad pietatem prolectet. Vnde

Andr. Hieroſol.
Gratia meretur fauores.

Andreas Hieroſolymitanus de Salut. Angelica inquit, gratiam *ſummum fauorem mereri.* Gratia enim non tantùm iure ſuo exigit, vt honore conſenſus noſtri non fraudetur, ſed eiuſdem officioſiſſima obſequia promerentur etiam fauorem. Porrò fauor gratiam aliquam vltra merita importat: itaque gratia Dei gratiam ſeu fauorem apud hominem etiam meretur: vt hominis gratia faueat gratiæ diuinæ quâ ſuffultus, ipſi fauorem officioſiſſimè impendat: quò officioſa Dei gratia obſequio etiam humani fauoris effectu decoretur.

24 Profectò *Gratiæ facinora* ſunt crebræ victoriæ, de teterrimo humani generis hoſte; cuius dirâ ſeruitute iam diu premimur. Vincit, ouat, triumphat gratia, detriumphans hoſtiles infernorum phalanges. Vnde gratia efficax, *Victrix delectatio* dicitur

August.

ab Auguſtino, cui ſubſcribit Theologorum ſchola. Itaque qui gratiam nominat, non tam bellum dicit, quàm victorias, triumphos, coronas. Gratia

Iunil.

animum coronat, inquit Iunilius lib. 2. de partibus diuinæ legis, cap. 12. O regiam Gratiæ dignitatem, quæ hominem vile Diaboli mancipium ſublimat ad Regiam dignitatem, & Imperiale ſolium, triumphali trabe veſtit, & decorat illuſtri coronâ! Quis non ambiat ſuperba Regum inſignia? Hos gratiæ

Iudith.

fauores deprædicat Iuditha hîc verſ. 4.

Cæterùm diuina gratia, quæ ab humano conſenſu victrix eſt; ab hominis deſidia inerti, aut pertinaci reluctantia, qua negligitur, & inefficax redditur, non parum deuenuſtatur, ne dicam, quòd

Homo pius gratiam Dei redimere dicitur.

quaſi imbellis vincitur, & inglorià captiuatur. Audacter Tertullianus, alioſum expenſus cap. 50. Apologetici aduerſus Gentes, ſeriò adhortatur hominem, vt diuinis auxiliis ad pietatem permouentibus, viriliter cooperetur: & elegantem cauſam, ob quam animetur ad eiuſmodi facinora, ſubdit: *Vt*

Tertull.

totam Dei Gratiam redimat. Quaſi Gratia diuina, quæ à malitia hominis negligitur; dum inefficax fit, abſque victoria pij conſenſus; imbecilla, victa, & captiua reddatur. Ac ſi arbitrij pius conſenſus Gratiam redimat, quæ captiua tenebatur in tenebricoſo humanæ mentis ergaſtulo, ligata imperialis arbitrij compedibus tanquam victa, ſeruilis, captiua. Ergo, ô homo, ſolerter inuigila ad virtutis opera, ne deuenuſtes diuinæ gratiæ facinora: ad diuinam vocationem attende, ciuiliſſimè obtempera, ne pigeat exequi quod gratia officioſiſſimè ſatagit; ne à tua deſidia cadat victa, & captiua ſqualeat, quæ ab humano obſequio victrix, ac triumphalis foret. Cura diligenter, *vt totam Dei gratiam redimas.*

25. Profectò Dei gratia diuinum ſemen eſt, quod fœcundat animam ad generoſam virtutis prolem; ne ergo homo aut ab inertia, aut à malitia ſterileſcat, fruſtrans genituram diuinam. Eleganter Philo

Philo.
Gratiæ abortus.

Iudæus in lib. Quod deterior pot. inſid. ſoleat, ita fatur: *Deum enim, virum & patrem vniuerſorum ſemen genituramque omnibus prabentem iuſtè dicemus. Mentem verò eiectam, Deo viduam, quæ aut genituram diuinam non excipit, aut exceptam datâ operâ abortum facit.* Scilicet mens ſine Dei gratia, Deo viduata eſt. Heu lugubres viduarum ærumnas! Ita cogita animam diuinâ gratiâ orbatam. At verò mens, quæ gratiam ſeu genituram diuinam excipit, & exceptam datâ operâ reiicit, planè gratiæ *abortum facit.* O infelicem genituram! ô inuitiatas animas ſponte ſua ſterilitatis vitio! Quis negligat generoſos cæli partus? Quis vltrò abortum faciat præmaturè perimens diuinam gratiæ prolem? Ergo animus qui gratiam reſpuit, virtutis reus eſt. Quid enim intereſt, natum perimere, an facere vt non naſcatur? Spontaneus abortus ſpecies infanticidij eſt. Ergo ſponte excipe cæleſtis gratiæ ſemen, vltrò ama diuinam genituram, fœcundè concipe, maturè parturi, feliciter foue, infanta, nutri diuinæ gratiæ generoſam prolem; gaude aliquâ maternitate diuinâ. Adoleſcat in ſinu tuo gratia, virtutum matrix, quæ vice verſâ erit tua mater, & nutrix. Bellè Hildebertus epiſt. 56. *Ex quo enim,* inquit, *homo culpam commiſit, amiſit & gratiam: à qua ille derelictus, factus eſt ſine tutore puer, ſicut equus ſine freno.*

Hildeb.

26. Matth. 26. v. 67. *Tunc expuerunt in faciem eius.* Id eſt diuinos Chriſti Dei vultus fœdiſſimè ſaliuarunt impij irriſores, & ſacrilegi tortores. ô infandum ſacrilegium fœdare faciem Ieſu! Ecquod erit ſimile flagitium? S. Auguſtinus de quæſtionibus Euangel. libr. 1. cap. 44. ita ſcribit: *Tunc expuerunt in faciem eius: ſignificauit eos, qui præſentiam Gratiæ ſuæ reſpuunt. Item tamquam colaphis eum cædunt, qui ei honores ſuos præferunt.* Nimirùm ille impudenter ſordidiſſimis ſputis faciem Chriſti Dei ſordidat, qui eius gratiam Paſſionis facinoribus partam, vt reiectaneam negligit, & planè reſpuit. Quaſi Gratia ſit facies Chriſti, & nitor vultus diuini: (*Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine,* quod de Gratia nuper explicui.) Vnde qui gratiam contemnit, expuit in faciem eius, & reus fit immaniſſimi ſacrilegij. O caue à grandi hoc piaculo!

Matth.
Gratia Dei, Dei vultus dicitur.
August.
Pſalm.

27. Pulcherrimorum ſenſuum fœcunda ſunt illa Philonis verba, in lib. de Sacrificiis Abelis, & Caini, ſic aientis: *Teſtamentum autem Dei figuratè dicuntur eius gratia: neque enim fas eſt, vt ille quicquam imperfectum largiatur.* Quam ob rem diuina Gratia dicitur Dei teſtamentum? quid habet ſimile Dei teſtamentum cum diuinâ gratiâ? Cur ad explicandam gratiæ munificentiam teſtamento diuino comparatur? Profectò liberalior eſt munificentia teſtatoris, vt potè iam iam morituri: neque enim deſcendet cum eo gloria & opulentia. Quin & teſtamentum morte teſtatoris confirmatur, ad Hebræos 9. verſ. 16. Hinc quidem publicatur largior Dei liberalitas, dum gratiam impertit: eam enim largitur quaſi teſtamento. Nimirum non tantùm irreuocabili donatione; ſed velut teſtator, qui, hæreditatem relinquit, cui ipſe quaſi mortuus eſt. Porrò Deus cùm impios punit, dicitur viuus. *Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis.* Ad Hebræos 10. verſ. 31. At Deus gratiam donans, viuus non dicitur, non quia viuus non ſit, eſt enim ipſa origo vitæ; ſed quia velut emortuus illam teſtamento donat; ac ſi totam hæreditatem relinquens, eâ liberalitate, quâ qui teſtamentum condit, ſolet totum cenſum munificentiſſimè donare, vt potè qui deinceps illum poſſidere nequit: Ergo ſententioſè *Teſtamentum Dei figuratè dicitur eius Gratia.* Gratia enim diuina eſt quaſi totus Dei cenſus: in eâ quippè cæleſtia munera donat, beatam felicitatem tribuit, & ſeipſum largitur. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me.* Pſalmo 22. verſ. 5. Nomine cæleſtis huius menſæ ſacram Euchariſtiam intelligunt S. Baſilius, S. Auguſtinus, S. Chryſoſtom. cum communi interpretum. Origenes & Didymus, Beatitudinem interpretantur. At S. Maximus & Euthymius in hâc menſâ diuinam Gratiam agnoſcunt. Quaſi diuina Gratia æmuletur maximum Euchariſtiæ donum,

Philo.
Gratia Dei teſtamentū dicitur.
Ad Hebr.
Gratia Dei eſt beatitudinis præludiū, & Euchariſtiæ æmulatio.
Pſalm.
Baſil.
Auguſt.
Chryſoſt.
Orig.
Didym.
Maxim.
Euthym.

& Beatitudinis felicitas in eâ donetur. Quid subli-
mius? Porrò in Beatitudine summam hominum
felicitatem, quod est maximum munus, largitur
Deus: & in Eucharistiâ se ipsum donat. Sic fauor
diuinæ Gratiæ, Beatitudinis prædudium est; &
Eucharistiæ, in qua Deus ipse continetur, æmula-
tio. Quid Deo vltrà suppetit ad donandum? Ergo
testamentum Dei figuratè dicitur eius Gratia: in ea
enim se & sua largitur Deus: quod est maximum
diuinæ gratiæ elogium. Videre licet in virili fœ-
mina Iuditha facinora Gratiæ, quâ ipsa armata, pu-
sillanimem Bethuliensium plebem armauit, vi-
ctum & vinctum Achiorem redemit, Imperialem
Assyriorum potentiam fregit, fugauit, triumpha-
uit: inuictum Gentibus Holophernē vicit. Et (quod
illustrius est,) Gratiâ munita intestinos hostes su-
perauit; nimirum ciliciorū armis libidinem exar-
mauit; saturata hac Gratiæ mensa ieiunabat omni-
bus diebus vitæ suæ: officioso Gratiæ obsequio
officiosas carnis illecebras cohibuit: secreta à mun-
diali tumultu, & quasi in seruili cellulæ carcere,
totam Dei gratiam redemit; virtutis fœcunditate
Gratiæ vitauit abortum: prædiuite Gratiæ censu,
quasi testamento ditata, contempsit superbas ma-
riti opes: & auxiliis Gratiæ victrix, animum co-
ronauit suum, virtutum omnium coronis, vitio-
rum omnium triumphis, ad perennaturæ Gratiæ
encomium. Qui enim illustrem Iuditham laudat,
simul illustriorem Gratiam laudare necesse est.

---

§. VI.

Pulchritudo character Iustitiæ habetur; Salomonis robur: Et Christus fortis dicitur, vt pulchra facies.

29. Tertul. Pulchritudo est vestis vrbana. PVlchritudo inter reliquas corporis dotes cen-
setur prima; *estque anima aliqua vestis urbana,*
inquit Tertullianus de cultu fœminarum cap. 2.
Quasi rustica videatur anima, quæ vestitur fœdo,
& distorto corpore. Profectò *augustissima quæque
species plurimum creditur trahere de cælo*, dixit Pa-
Pacatus. catus in Panegyr. ad Theodosium: vnde apud Cle-
mentem Alexand. 2. stromat. *Sancta pulchritudo
dicitur*. Saltem *Virtuti addit forma suffragium*, ad-
Clem Alex. uertit suprà idem Pacatus. Et idem Clemens pul-
Pulchritudo dicitur Iustitiæ character. chritudinem appellauit characterem Iustitiæ sic
scribens 4. stromat. *Per quam pulchritudinem ipse
quoque se ipsum transmittit ad artificem, & id, quod
est verè pulchrum, sanctum signum, lucidum iustitiæ
characterem ostendent Angelis.* Cæterùm inter re-
liquas pulchritudinis virtutes, ea vel in primis elu-
cet in hoc vers. 7. quod valentissima, & pugnacissi-
ma sit: si quidem ad superandas tot Assyriorum
Iudith. myriades vna puella *eleganti aspectu nimis*, desti-
natur à Deo.
30. Cant. Mirarer si vbi primùm sponsa nuptiali veste
ornata dicitur, Cant. 6. vers. 9. *pulchra vt luna*, non
statim dicatur *terribilis vt castrorum acies ordina-
ta*. Genes. 2. vers. 1. *Igitur perfecti sunt cæli, & terra,
& omnis ornatus eorum*. Hebraicè scribitur: *& om-
nis exercitus eorum*. Audis cælorum pulchritudi-
nem, & terræ ornatum, exercitum appellari? Quid
commune habet venustas cum exercitu? Nam ve-
nustas tenella est; mollis, & eneruis est. Nisi velis
pulchrum mollitudine roborari; coloris suauitate
muniri, lenocinio ornatus armari, & à venustate
euadere terribile, & castrorum acies ordinata. Sic,
sic planè: imm̀ò hic est fastus pugnacissimæ, & va-

Genes. Pulchritudo armat robustissimè.

lentissimæ pulchritudinis: quæ teneritudine robu-
sta est, mollitudine fortis, imbecillitate valens, or-
natu potens. Exod. 33. vers. 6. *Dixitque Dominus* Exod.
*ad Moysem: loquere filiis Israel: Populus duræ cer-
uicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te.
Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid fa-
ciam tibi.* Nempe Deus punire intentans peruica-
cem populum ob vituli adorati facinus, vltionem
tanti flagitij intentans, hortatur reum populum,
vt deponat ornatum suum. Quid est hîc ornatus
nisi arma? Ita Lipomanus inibi, aiens: *Ponere arma*
milites iussit. Itaque ornatus nomine arma intelli- Lipom.
git. Bene est: at vlteriùs rogo, quid est: Depone pul-
chritudinem ornatu auctam, vt sciam quid faciam
tibi? Num Deus nescit qua pœna mulctandus sit
populus idololatra quoadusque deponat ornatum
suum? Quem ornatum appellat arma. Quid? timet
Deus ab ornatæ pulchritudinis armis? Cur non
decernit Deus supplicium ante ornatæ venustatis
depositionem? Quid refert venustas populi, aut
squalor, vt dicat Deus, quod deponatur ornamen-
ti decor, vt pòst ipse Deus decernat supplicium?
Num Deus ornatam pulchritudinem aut nequit,
aut nescit, aut non audet castigare? Pudet dubium
soluere; sat est ad exaggerandam fortitudinem pul-
chritudinis proposuisse dubium, & considerasse
populum *cultu munitum*, vt inquit Septimius, lib. Septim.
de Carne Christi cap. 52.
Psalm. 44. vers. 4. *Accingere gladio tuo super fe-* 31.
*mur tuum, Potentissime: specie tua, & pulchritu-
dine tua, intende, prosperè procede, & regna.* Scilicet
Dauid Principem Salomonem, & regni hæredem,
& typum Christi armat egregiè, vt metu conti-
neat subiectum populum, & Salomonis valen-
tiam exhorreant finitimæ gentes. Optat Dauid, vt
compertum sit omnibus Principem Salomonem
non tantùm esse paterni regni, & potentiæ succes-
sorem, & illustriori prudentiâ armatum, sed etiam
esse strenuum bellatorem, peritiâ ducem, robore
militem, hoc est: *Accingere gladio tuo super fe-
mur tuum, Potentissime.* Sed quid est quod mox
subdit: *Specie tuâ, & pulchritudine tuâ intende pro-
sperè, procede, & regna?* Quorsum gladio accingit, &
armis robustè munit, & confestim edocet specie,
& pulchritudine regnaturum? Armat potentissi-
mum, & laudat pulcherrimum? Valentiam prædi-
care debuisset postquam eum armauit, non venu-
statem; nam ridicularia laus est robusti, & cata-
phracti militis, quæ à pulchritudine venit, non ab
animo, à robore, ab audaciâ, à sæuitiâ. Nisi velis,
quòd Dauid obarmans Salomonem, vt roboris
eminentiam exaggeratiùs prædicet, inquit Salo-
monem imperio potentem, & armis peritum, &
munitum tantâ pollere fortitudine, vt pollet pul-
chritudo: hoc est, *Accingere gladio tuo super femur* Psalm.
*tuum Potentissime, specie tua, & pulchritudine tua
intende prosperè, procede, & regna.* Quasi dicat: tan- Christus, vt fœminæ facies eur dicatur.
tâ viges fortitudine, vt ipsa pulchritudo; pulchri-
tudinis valentiam, quæ summa est, æmularis; tam
fortis Salomon est, quantùm pulcher fortis est: sic
felix, regnabis prosperè, timeberis ab hostibus,
quos detriumphabis, quia tantâ polles fortitudine,
quantâ forma, & pulchritudo. Et quidem cùm sit
concors sententia Patrum Salomonem figuram
fuisse Christi; hinc lucem præfero verbis illis à 32.
difficultate notis, quibus Tertullianus lib. de co- Tertul.
rôna militis cap. 14. laudat Christi Dei fortitudi-
nem, inquiens: *Qui tamen & viri caput est, & fœ-
minæ facies Christus Iesus.* Benè est, Christus dica-
tur viri caput; nam vir caput est, prudentia fami-
liæ, & rector domus. At Christus quo pacto dici
potuit

ponit honestè fœminæ species? id est, venustas, & pulchritudo pulchræ fœminæ. Quidquid in Christo est, virile est, robustum, & vegetum: quid Saluatori commune est cum venustâ muliere? cum facie ornatâ pulcherrimæ puellæ? At quid fortius pulchritudine? (ô quot strages fecit pulchritudo!) Vnde vt publicet, & deprædicet Tertullianus Christi Dei valentiam, & robur, eum comparat cum facie speciosæ fœminæ, aiens: *Et fœminæ facies Christus Iesus*. Nam sicut Salomon armatus, eius fortitudo prædicatur similis pulchritudini. *Accingere gladio tuo; specie tua, & pulchritudine tua intende prosperè, procede, & regna*. Sic Christus Deus dicitur fortis, vt fortis est pulchritudo, quæ fortissima quæque superat, vincit, detriumphat. Pro-
Prouerb. Chald. Aquila. Theod. uerbiorum 4. vers. 9. *Corona inclyta proteget te*: Hebraicè, *Diadema decoris muniet te*. Chaldaic. Aquila & Theodot. *Corona decoris*. Audis decorem diademate ornatum, & Reginam Pulchritudinem coronatam venustatis decore? Ergo bene ad superandum insuperabilem Holophernem, elegit Deus fœminam *eleganti aspectu nimis*, non valentissimas fortissimorum militum acies. Et quæ hîc v. 8. dixit,
Iudith. *In specie faciei suæ dissoluit eum*.

---

§. VII.

Commentarius Literæ.

Vers. 9. ***Exuit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israël.***

Vers. 10. ***Vnxit faciem suam vnguento, & colligauit cincinnos suos mitra, accepit stolam nouam ad decipiendum illum.***

Vers. 11. ***Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.***

33. PVBLICAT Iuditha quibus armis se munierit, vt potentissimas & inuictas Assyriæ vires debilitaret ac frangeret. Nimirum exuit vestem lugubrem, & qualem decebat grauem & piam matronam, orbatam viro charissimo; & assumpsit lætas, & pretiosas vestes. Quid est, Iu-
Sanct. Serar. ditham *induisse vestimenta lætitiæ*? Sanctius & Serarius putant, nihil aliud significari, quàm eas induisse vestes, quas in deliciis assumunt Israëlitides filiæ. Sed valdè generalia hæc. Præfero expositio-
Lyran. nem Lyrani existimantis, vestimenta lætitiæ, esse lætas vestes, quibus viuente marito ornari solebat: est enim quædam tacita antithesis. Scilicet deposuit Iuditha viduitatis lugubres vestes, & accepit nuptialia ornamenta, quasi placitura viro, si pa-
Aug. triam liberaret, vt ex S. Augustino aliàs diximus.

Grauior difficultas est, (etsi prorsus omissa ab interpretibus,) quo pacto dicat induisse vestimen-
Iudith. ta lætitiæ in *exultatione filiorum Israël*; cùm certissimè constet ex cap. 10. quando Iuditha lætas assumpsit vestes, tunc maximè Israëlitas dirâ obsidione premi, & tanti periculi mœstitudine obrutos, penè cogi ad funestam deditionem? Túncne læta exultatio, cùm mœrent, opplorant, lamentantur lugubri eiulatu? Respondebit aliquis, iustos & pios tunc iucundiùs gaudere, cùm duriùs tribulan-
Paulus. Iacobus. tur iuxta illud Apostolicum: *Superabundo gaudio in tribulationibus meis*: & Apostolorum alius: *Omne gaudium existimate, cùm in tentationes varias incideritis*. At aptiora sunt hæc ad velitandum pro moribus, quàm ad seriam pugnam, quæ literæ res
Sanct. est. Ex doctrina Sanctij, quam nuper tradidit, responderi posset, sensum esse, Iuditham *induisse se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israël*, hoc est, assumpsisse lætas vestes, quales Israëlitides fœminæ induere solent in exultatione & lætitia. Ita vt τὸ in *exultatione* non appellet supra tempus luctuosum, in quo Iuditha se ornauit, sed supra vestimentum lætitię. Nempe Iuditha assumpsit vestimentum lætitiæ, quod assumere solét filiæ Israël in die exultationis & festi gaudij. Hæc expositio satis expedita foret, nisi exposita esset obiectiunculæ, qua nuper Sanctium impugnabamus, nempe, *vestimentum lætitiæ* non esse quascunque lætas, sed nuptiales vestes, quas opponit lugubri viduitatis suæ
Græcus. indumento. Alia expositio suppetit ex Græco textu, qui sic locum exscribit: *Exuit enim vestimentum viduitatis suæ* (supplendum est, & induit vestimenta lætitiæ: neque enim nuda descendit ad Assyrios,) in *exaltationem laborantium Israël*. Vnde
Serar. suspicatur Serarius in nostro textu non fuisse, *in exultatione*, sed in *exaltatione*. Cuiusmodi men-
Psal. dum hæserat in Psal. 149. *Exultationes Dei in faucibus eorum*, quæ verba in correctioribus Bibliis ex Græco emendata sunt, *Exaltationes Dei in faucibus eorum*. Ex qua doctrina expeditus euadit sensus. Nempe Iuditha exuit lugubrem viduitatis stolam, & induit lætam & nuptialem in *exaltatione*, vel in *exaltationem filiorum Israël*: hoc est, vt illustri victoriâ exaltaret, & illustres toto orbe faceret Israëlitas tanti triumphi gloriâ. Sed si quis adhuc velit hærere vulgatæ verbis, respondere poterit, τὸ in *exultatione* intelligendum per Metonymiam, ita vt accipiatur causa pro effectu. Scilicet, deposuit Iuditha sordidas vestes viduitatis, & induit nuptiales, & lætas, quæ fuerunt causa lætitiæ & exultationis filiorum Israël. Quod si quis adhuc non quiescit in nulla harum expositionum, afferat meliorem, quam vltrò admittemus.

Singula ornamenta, quæ hîc Iuditha summatim 34.
perstringit, explicuimus latiùs ad primos versiculos capitis 10. Tantummodò explicandum superest, quid sit hîc *stola noua*, quam assumpsisse Iuditha dicitur. Græcè scribitur, *Accepit vestem lineam*, Septuag.
quam in magno honore & pretio fuisse apud Israë- Exod.
litas, patet ex 28. Exodi, & ex 6. & 8. Leuitici, & Leuitici.
Ezechielis 9. & 42. verùm *stola noua* appellatur, Ezech.
vel quia *nouum* dicitur quicquid illustre, præstans, & gratum est, vt multis adstruebam ad illa verba huius capitis 16. v. 2. *Psalmum nouum*: vel quia, cùm Iuditha diu assueta erat lugubri viduitatis amictui, quando lætas assumpsit vestes, vt comptiùs se adornaret, nouam & insolitam vestem induisse dicitur. Priorem commentationem præfero.

Horruerunt Persæ constantiam eius, & Medi VERS. 12.
audaciam eius.

Tunc vlulauerunt castra Assyriorum, quando VERS. 13.
apparuerunt humiles mei arescentes in siti.

Filij puellarum compunxerunt eos, & sicut pue- VERS. 14.
ros fugientes occiderunt eos: perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.

Cùm hoc Canticum sit epitome Holophernianæ Tragœdiæ, postquam Iuditha cecinit Assyrij ducis gloriosam cædem, nunc canit quæ ipsam consecuta sunt, nempe stupor & horror, qui sic inuasit Assyriorum animos, vt vnicum salutis præsidium in fuga collocarent. Meminit *Persarum*, atque

Medorum, quia post captiuitatem Babylonicam vnum corpus conflatunt cum Assyriis: neque enim antè ad tantam potentiam Persæ, & Medi euecti sunt. Ergo cùm Medi, & Persæ, & reliqui qui Holopherni militabant, audissent sui principis interitum, terga vertentes lugubri vlulatu, locum dedère vulneribus, quæ infligebant atrociter Bethulienses, paulò antea prostetnati & humiles, & tantùm non enecti præ siti. Hi sunt *Humiles mei*. Mei, inquit, quia Bethulienses *humiles*, & exanimati ab aquæ penuria, & abiecti bellatorum paucitate, ad repugnandum Assyriis, Iudithæ operâ superstites sunt, & tantæ victoriæ gloriâ illustres.

Filij puellarum appellantur Bethulienses, id est, puelli, vel parui pueri, seu iuniores adolescentuli, quales esse solent qui matres habent puellas, seu iuuenculas. Sic filij Titan appellantur Titanes, & filij hominum, homines; & filij taurorum, & arietum, tauri, & arietes. Itaque sensus est. Cùm Assyrij exanimati *velut pueri* fugerunt, ad eos trucidandos, non opus fuit robusto & veterano milite, sed à pueris, si viri defecissent, vulnerari & concidi possent vel exiguis gladiolis. Id vnum ambit Iuditha, vt tantæ victoriæ gloria vni Deo adscribatur, qui sic debilitauit & fregit Assyriorum potentiam, vt à pueris profligati facilè potuerint, nuper robusti bellatores. *Ergo perierunt in prælio à facie Domini mei*; Dicuntur autem Assyrij periisse à facie Domini, vel quia id ipsum Iuditha precata fuerat cap. 9. vers. 6. aiens: *Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum*, &c. Nempe à facie seu vultu Dei perierunt. Vel τὸ *facies* redundat, qui est Hebræorum notus idiotismus; & ita significatur, Assyrios periisse Dei virtute.

Filij puellarum appellantur iuuenes.

Iudith.

Vers. 15. *Hymnum cantate Domino, hymnum nouum cantemus Deo nostro.*

Vers. 16. *Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem superare nemo potest.*

35. In hoc Epinicio summatim complexa est Psaltria nostra, quod pluribus capitibus narratum fuerat à sacro historiographo: mox quod familiare est in eiusmodi Canticis, incitat ad iterandas diuinas laudes. Dixerat enim v. 2. *Incipite Domino*, &c. nunc ait, *Hymnum cantate Domino*, &c. Quod licet videre in Psalmis 117. & 106. in quibus illud *Confitemini Domino*, &c. sæpe repetitum audimus. Hymnum nouum appellat eodem sensu, quo v. 2. inuitauerat ad *Psalmum nouum*. Addit *Adonai Domine*, iterato eodem nomine *Domine*; nam *Adonai* Dominum significat (de nominibus Dei vbi de *Adonai* aliqua libaui ad cap. 9. v. 10.) Nec insolens est in eiusmodi laudatoriis Canticis iterare nomen *Domini*. In vno Psalm. 3. v. 2. dicitur *Domine Dominus noster*, & v. 10. repetitur *Domine Dominus noster*, vbi S. Hieronym. vtramque vocem disertè in vocandi casu expressit. Hæc repetitio aut index est affectus, Lucæ 6. v. 46. *Quid vocatis me Domine, Domine?* vel auget significationem, & maximum ac supremũ dominium denotat Ps. 67. v. 21. *Domini Domini exitus mortis*. Nam cùm Hebræi superlatiuo careãt, vtuntur hac geminatione loco superlatiui. In hâc posteriori acceptione intelligo cum Lyr. verba hęc Iudithæ: *Adonai Domine*; quia tota est ad publicandam diuiniorem Dei omnipotentiam, quâ validas & victrices Assyriæ vires, per manus imbellis fœminæ fregit ac prostrauit. Subdit enim *Magnus es tu, & præclarus in virtute tua & quem superare nemo potest*. Notat Histor. Schol. in narratione rerum Iudith, ex S. Hieronymo in Psalmum 8. *Cùm in Hebræo legitur nomen Domini geminatum, sicut hic. Adonai Domine, primum est tetragrammaton, secundum verò nomen Domini commune*. Quod docet S. Hieronymus, verissimũ est; sed non videtur opportunè adductum, cùm hic liber Chaldaicè non Hebraicè exscriptus sit.

Psalm. Iudith. Psalm. Luc. Psalm. Lyra. Histor. Scholas. Hieron.

Tibi seruiat omnis creatura: quia dixisti, & facta sunt: misisti spiritum tuum & creata sunt; & non est qui resistat voci tuæ. Vers. 17.

Montes à fundamentis mouebuntur cum aquis: petræ sicut cera liquescent ante faciem tuam. Vers. 18.

Publicarat paulò antea summum Dei Israëlis dominatum, bis Dominum illum appellans, præstantem virtute, immensitate magnum, potentiâ insuperabilem; nunc per optantis modum, impensè desiderat, vt omnis creatura illi tanquam vero, & proprio Domino ad nutum obediat, & submissè deseruiat. Quòd verò eiusmodi obsequium præstare debeat Deo omnis creatura, ideo probat; quia à Deo habet, quod sit, & viuat: nullàque sit, quæ adeò viribus valeat vt diuinum imperium recusare possit, vel impedire quominus in rebus fiat, quod efficaci Dei decreto statutum est. Nam quâ facilitate potuit omnia ex nihilo creare, eàdẽ valet omnia in suum nihilum redigere. Nemo interpretum non aduertit, non modò sententiam, sed etiam penè singula verba deprompta fuisse ex Psalmis. Dicitur enim Psalmo 32. v. 9. *Ipse dixit, & facta sunt*. Hic autem: *Quia dixisti, & facta sunt*. Et Psalmo 103. v. 30. *Emittes spiritum tuum, & creabuntur*. Hic autem: *Misisti spiritum tuum, & creata sunt*. Serarius noster hæc Iudithæ verba, *Misisti spiritum tuum & creata sunt*, probare inquit, Spiritus sancti diuinitatem: nam dicitur creator, creare autem vnius Dei opus est. Sed esto, verba Psalmi de Spiritu sancto communiter intelligantur à Patribus, quos longâ serie Lorinus refert; tamen non pauci mysticè loquuntur, & plures de resurrectione, quæ fiet in finalis iudicij die. Dicitur enim in Psalmo, *Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur*. Ergo saltem verba Psalmi non sunt intelligenda de prima rerum creatione, de qua Iuditha loquitur; nemo enim interpretum de generali resurrectione hæc verba intellexit, (etsi Lyranus, & Dionysius posteriorem versiculum de illa commentati fuerint.) Sed quicquid sit de loco Psalmi; perplacet Tirinus, qui τὸ *spiritum tuum* commentatur, vocem oris tui, id est, præcepisti, & mox creata sunt omnia. Vnde postquam dixit, *Misisti spiritum tuum, & creata sunt*, statim subdit, & non est qui resistat voci tuæ. Sic dicitur Psalmo 32. v. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum*. Vbi probat Lorinus spiritum oris eius, idem esse ac præceptum, seu Dei vocem. Satis sit hæc perstrinxisse; neque enim ago enarratorem Psalmorum.

36. Psalm. Serar. Lorin. Lyran. Dionys. Tirin. Psalm. Lorin.

Montes à fundamentis mouebuntur. Frustrà Lyranus, & Dionysius hæc verba commentantur de iudicij finalis die. Porrò cùm Iudithæ mens sit ostendere diuiniorem Dei potentiam, vt illum timeant, & seruiant creaturæ omnes; & cùm argumentum sumpserit à creatione, idem persequitur expressiùs, aiens, montes, & aquas, id est, terram, & aquarum abyssum, ex quibus omnia creata sunt, nempe creaturas omnes facilè posse à Deo à sedibus suis conuelli, & ab imis fundamentis subuerti. Nam eo ipso quod à Deo facta sunt, necesse est, vt illi ad nutum obtemperent; atque adeo si creatori collibuerit, dissoluantur in nihilum. Nam eâ pollet potentiâ Deus Israël, vt si minimum annuat,

Lyran. Dionys.

nuat, *Petra sicut cera liquescent.* Quod dicitur in Psalmo 96. v. 5. *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.* Nempè saxea petrarum durities ab vno Dei verbulo colliquescet, & adinstar calefactæ ceræ, emollita diffluet. Ita Sanctius. Quicquid priori expositioni refragetur Serarius.

Psalm. Sanct. Serar.

§. VIII.

Funesta iustorum calamitas præ gloriæ felicitate, æmulatur beatas cælitum glorias.

37. GAudium non est res vitij, sed virtutis perpetua hæreditas. Impensè studiosis mundanæ voluptatis sæpè interscinditur lætitia, quæ in voluptuosis deliciis inquilina est, peregrina est. In sapientibus verò & perfectis viris agnatum gaudium contexitur. Nullâ rumpitur causâ, nullâ fortunâ: semper tranquillus, hilaris semper est perfectus animus. Non enim ex alieno pendet; nec fauorem hominum, nec fortunæ minas expectat, timétve. Domestica illi tranquillitas est, etsi non innatâ, saltem agnatâ fruitur lætitiâ diu duraturâ. *Exiret ex animo, si intraret: ibi nascitur*, siue parturientis, siue obstetricis gratiæ beneficio. Plenus virtute est: si quid obuenit aut extrinsecus ab hostis violentia, aut intrinsecus à naturæ malitiâ: extrinseca securè excipit, intrinseca pacatè tranquillat; vtraque feliciter deponit. Vnde lætitiâ semper fruitur maximâ, continuâ, suâ. Neque in calamitatibus despondet animum, nec tristatur ærumnis, nec dedecore dehonestatur, neque feritur aduersis. Quin & beatur laboribus (nam *Beatas calamitates* vocat S. Zeno,) cruciamentis assuetus martyr. Tertullianus in lib. de Patientia cap. 13. populariter quærit: *Quæ igitur negotiatio patientiæ in corpore?* Cui præmaturè respondit Paulus ad Romanos 5. v. 3. *Gloriamur in tribulationibus.* Quasi dicat; Anhela tribulatio, anxia calamitas, ærumnosus dolor, calamitosus labor, infame dedecus in perfectè Christianis non sollicitant mœrorem, nec muliebres cient lachrymas, sed festam parturiunt lætitiam, & negotiantur beatas glorias. Vnde ipse Tertullianus eodem libro, & capite, agens de Christianis Martyribus, cùm ad patibulum educuntur è carcere, pædore squalidi, macie titubantes, dedecore contumeliosi, inediâ flaccidi, execrationibus turpes, ad omnia sæuitiæ cruciamenta destinati, ita fatur: *Producitur martyr ad experimentum felicitatis, ad ipsum diuinæ sedis ascensum.* O mundiales deliciæ fugitiuæ, nugatoriæ, fallaces! nec experimentum felicitatis cepit, qui studio capitur voluptatis humanæ. Qui verò crudelioribus suppliciis pro Christo lubens destinatur, ille, ille inquam, primum capit experimentum felicitatis, & Empyreæ gloriæ sublimem ascensum auspicatur. Quasi in martyrio non puniatur martyr, sed fides martyris. Nam Christiana fides persecutionibus tyrannorum periclitatur, martyr cruciatuum felicitate gloriatur; non enim tam producitur ad martyrij tormentum, quàm ad felicitatis experimentum. Siquidem *In tribulationibus gloriamur calamitatibus beatis.*

Seneca.

Beatæ ærumnæ.

Zeno. Tertul.

Ad Rom.

Martyr auspicatur felicitatem in tormentis.

Tertull.

38. Iob 42. v. 10. Postquam desæuiit tempestas calamitatum, quas obstinata ferè patientiæ gloria gloriosissimè pertulit diu, successit læta tranquillitas: *Et addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Iob duplicia.* Nempe Deus multiplicauit Iobo armenta, greges, agros, censum, ætatem, gloriam; filios verò non multiplicauit, sed eodem numero quot amisit, tot recepit. Et quare cùm cætera bona duplici numero aucta accepit, soboles non excrescit ad ampliorem numerum? Ventilent hanc quæstiunculam interpretes, pro omnibus vnus sufficiat Tertullianus in laudato libro de Patientia cap. 14. sic fatus: Iobus *quæ amiserat reduplicata possedit. Et si filios quoque restitui voluisset, pater iterum vocaretur.* (Attentum lectorem aut inuenient, aut facient, quæ subdit verba.) *Sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij. Sustinuit tam voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia viueret.* Scilicet Iobus amissa bona feliciter recuperat aucto numero, vltrò recusat rediuiuam charæ sobolis restaurationem, sustinens voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia deinceps viueret. Maluit enim in illa die reddi sibi tantum gaudij. Quasi non tantùm pristinæ felicitatis restauratio, sed etiã lugubris filiorum orbitas faceret ad gaudium tolerantissimi viri. Imò inter primas lætitiæ causas collocat funesta filiorum funera: ait enim Tertullianus perspicax patientiæ interpres, quod Iobus noluit restitui sibi filios, ne sine orbitatis patientia viueret; *Sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij.* Quid est tantum gaudij, nisi luctuosam dilectæ sobolis orbitatem? *O Beatas calamitates!* O arcanum patientiæ sacramentum! Profectò mundialis ærumna verum & merum ænigma est, nihil minus significans, quàm quod magis significare videtur. Sensibus intimat angores, contumelias, cruciatus; & feliciter spirat blandimenta lætitiæ, delicias prosperitatis, beatitudinis glorias: nam qui piè & Christianè patitur, beatæ spei beneficio, *gloriatur in tribulationibus.* Euge ænigmatica tribulationis felicitas, extrinsecùs auara gaudij; medullitùs vena diues solidioris gloriæ.

Iob.

Arcana orbitatis lætitia.

Tertull.

Matthæi 17. vers. 5. Prælalto Thaboris vertice ostentat Christus arcanæ beatitudinis glorias. 39.
Albicat vestis niuali candore, scintillat facies fulgoribus Solis æmulis, prænitet corpus beatitudinis dotibus, & totus fulget diuinitatis gloriâ. Pacati, & oculati testes adsunt Iudaicę gentis proceres, consternantur & corruunt Euangelij summates; & à diuersissimis effectibus eadem comprobatur transfigurationis veritas. Rutilat in cælo nubes lucidissimè opaca, quæ nouo Regi nouum solium expãdit. E nubis fragore auditur augustior vox Dei Patris: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Hærent interpretes in huius loci commentario, & allegant Dei patris vocem importunâ occasione prolatam. Num Pater Deus cognatum filium agnoscit in gloria, quem in dedecore videtur dediscere? Thaboris gloria tacitè publicat diuinam Christi filiationem: cur ergo Pater Deus in Christi calamitatibus quasi mutus tacet, & vocalis est in gloriis? Nascitur Deus infans in pecuino tugurio; notatur in Circuncisione stigmate peccatoris; fugit in Ægyptum inerti fugâ, (sic censetur ab hominibus fugientis pauor,) nec præclara Patris auditur vox? Impetitur maledictis, inuitiatur contumeliis, alapis dehonestatur, sputis contaminatur, verberibus deturpatur, patibulatur vt omnium scelerum reus; (ô planè publicandæ diuinitatis occasiones, vel necessitatis, vel saltem opportunas!) & tacet Pater Deus muto silentio; & cùm in Thaboris secessu apparet gloriosus, tunc magnificâ voce eius diuinas glorias perspicuè buccinat? Intempestiuum videretur Thaboris præconium, nisi agnata esset tribulationibus gloria. *O beatas calamitates!* O patiendi claritudinem, & delicias tormentorum! Scilicet dum Christus 40.

Patiendi ærumnæ æmulantur Thaboris glorias.

Matth.

ctus atrociter torquetur, contumeliosè dehonestatur, vt noxius patibulatur in cruce, satis perspicuè commendatur à beata gloria patiendi, (nam *gloriamur in tribulationibus, calamitatibus beatis.*) Cùm verò tantisper intermittitur gloria patiendi beatitudine Thaboris; tunc, tunc, inquam, (si fortè aliquando) necessaria, vel saltem opportunior erat Dei Patris vox substituta pro Passionis gloria, & publicans diuinam Christi filiationem. Res hæc iure suo exigit sudatum Tertulliani locum, vbi Iudæis auidè postulantibus à Christo pendente in cruce, vt ex cruce gloriosè descenderet, sponsione asseuerantissimè factâ illum pro vero Deo suscipiendi, sic loquitur de Christo gloriosum descensum arcanè recusante: *Hinc vel maximè, ô Pharisæi, Dominum agnoscere debuistis: patientiam eiusmodi nemo hominum perpetraret.* Ergo qui à beata crucis calamitate perspicuè se probat Deum, superuacanea tunc videretur Patris beata vox; & opportunior in Thaboris felicitate, à qua procul erat patiendi gloria. Quid illustrius pro hac re? Porrò infelicitas patiendi latentis felicitatis ænigma est, à perfectis visa, imperfectis inuisa.

41. Ærumnosa calamitas est dies exultationis. Iudith. Iudith 16. v. 9. Trucidato Holopherne, fugatis Assyriis, manubiis Hebræos ditantibus, soluto excidij, & captiuitatis diro metu, Heroïna Iudith exultans Deo, & hostibus insultans, sic pangit in eleganti panegyri, quam Deo gratulabunda modulatur: *Exuit se* (ipsa scilicet Iudith) *vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israël.* Scilicet cùm iam propè erat, vt Bethulienses dederentur Assyriis ad spontaneũ excidium, re, inquam, desperatâ, tunc Iuditha abiiciens lugubres viduitatis suæ vestes, sese induit lenociniis comptioris ornatus, *In exultatione filiorum Israël.* Imò in excidio à desperatione inchoato, in funesta strage iamiam imminente, in tristissima omnium mœstitudine: sic calamitosum illum rerum articulum appellaret secularis ignorantia. At pia & sanctè religiosa fœmina penetrans calamitatis arcanum ænigma, non occasionem mœroris, *sed diem exultationis filiorũ Israël* nominat, *beatis calamitatibus* festum, hilarem, gloriosum. Superficie tenus infelix apparet; sed intrinsecùs felicitatur voluptate patiendi. Extrà gladius, & flammæ minitantur excidia, & incẽdia; intus verò meditantur arcanas patiẽdi glorias. Bellè & verè de Dei Ecclesia dicitur, Cant. 1. v. 5. *Nigra sum, sed formosa, filiæ Ierusalẽ, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Extrinsecùs denigrata, squalentia, & horrida; intrinsecùs verò opulenta, nitentia, gloriosa. S. Zeno Veron. serm. 5. de Daniele, sic fatur de tribus pueris in æstuanti fornace securis à tutela periculi, prosperis à felicitate tormenti: *Vbi iactati sunt in fornacem ignis ardentis, hos deuotè cupidus ignis excipit. Lambunt roscidos flammæ blandientes. Mira res! opacitas intus, incendium foris est. Intus hymnus canitur, foris vlulatus auditur.* Nimirum à calamitatibus, in quibus peccator vlulat, exultat iustus blandimentis patientię.

Cant.

Zeno.

§. IX.

Tantùm in re virtutis vera & mera lætitia est.

42. Seneca. SEntentiosè inquit Seneca in epist. 24. *Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re sit: scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiusculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus assueuerunt, cum quibus ludunt, si personatos vident, expauescunt. Non hominibus tantùm, sed & rebus persona demenda est, & reddenda facies sua.* Christiana disciplina, nempe continentia, humilitas, asperitatum rigor, pœnitentiæ squalor, ieiuniorum macies, tribulationum muta patientia, planè sunt inania puerorum terriculamenta: personatæ ærumnæ sunt. Deme illis animi tui tumultum, pacatè & patienter illa tolera; quippe quæ immissa sunt à Deo, & æternam vitam procurant, & sapienter falles calamitates, quæ pueriliter homines fallunt. In ipsisque repente inuenies verum & solidum gaudium, non in fallacibus voluptatum næniis. Psalm. 118. v. 85. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua.* Quænam hæ fabulæ, quas iniqui decantabant Dauidi? S. Augustinus serm. 4. de verbis Apostol. sic locum legit, & interpretatur eleganter: *Narrauerunt mihi iniqui delectationes suas, sed non vt lex tua.* Benè & optimè iniquorum delectationes dicuntur fabulationes, id est, fictæ ad gratiam, modulatæ ad leporem, compositæ ad fallendum, & quæ voluptates mentiuntur specie delectationis; sed reuerâ fallaces, & fugaces sunt, volaticæ, phanaticæ, ementitæ, ridiculariæ. Non, non sic lex tua, id est, virtutis disciplina, quæ extrinsecùs aspera, austera, & tetrica est; intrinsecùs autem pacata, hilaris, placida, festiua. Matthęi 2. v. 10. Magi *videntes stellam gauisi sunt gaudio magno valdè.* Glossa inibi: *Gaudio gaudet, qui propter Deum gaudet, qui est verum gaudium.* Gaudium quod à Deo non est, nec de re Dei capitur, verum gaudium non est. Deus enim veri gaudij thesaurus est, & defæcatæ lætitiæ fons, à quo Christianæ calamitates delibutæ benè sapiunt, & arcanè delectant.

Delectatio fabula dicitur.

Psalm.

August.

Matth. Glossa.

Ipsa voluptates in tormenta vertuntur. At viro pio & religioso ipsa tormenta vertentur in voluptates, & quidem beatas. Matth. 5. v. 5. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Magnum planè præmium Sanctorum calamitatibus hîc promittitur. Pauperibus cælorum regnum pollicetur Deus: Mitibus possessionem terræ spondet. Quid ergo dandum restat Deo, luctibus & ærumnis iustorum? Nihil vltrà superesse videtur in thesauris diuinæ munificentiæ. Audi subtilem Glossam, S. Thomæ calamo felicem: *Maior est retributio lugentis, quàm Pauperis, & Mitis: plus enim est gaudere in regno, quàm habere, & possidere: multa enim cum dolore possidemus.* Scilicet Pauperibus promittit Christus regna cælorum, & Mitibus terrarum possessionem; at lugentibus, & ærumnosis spondet gaudium in beatitudinis possessione. Videtur hæc subtilissima Glossa acutè præscindere possessionem regni cælestis, seu cælestis beatitudinis, à gaudio de Deo possesso; & in paupertatis præmium assignare cognitionem beatam, quæ est possessio Dei, vt qui possessionem mundialium bonorum pro Deo amittit, muneretur à Deo possessione summi boni; at qui terrenas abdicauit voluptates, in cælo muneratur summâ voluptate, seu gaudio beatæ fruitionis, quæ illi correspondebit in præmium. Ac si tantummodò ærumnarum angustiæ in terris, negotientur in cælis augustas diuinæ fruitionis glorias; quas præcisè non mercatur præcisus aliarum virtutum labor; sed tantùm humana tristitia, seu tristitiæ angor. (Quòd si alicui Theologicè scrupuloso, fortè videbitur, quòd nimis audet hæc Glossa, id imputet laudatoriæ exaggerationi, non computet seriæ affirmationi: ne quid quod refert, nec reiicit S. Thomas, suspe-

43. Seneca sup. Matth. Gaudium beatitudinis respõdet labori.

Glossa. S. Thom.

ctum sit in te Theologiæ.) Beatâ experientiâ edo-
S. Francisc. ctus aiebat S. Franciscus: *Tanta est gloria quæ me expectat, quod omnis pœna me delectat.*

Matth. Matthæi 5. v. 5. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Benè est; hîc lugentibus, & ærumnosis promittatur in cælis æternæ fruitionis solatium; at quomodo qui nunc tristatur & luget, etiam in ipso luctu pronunciatur beatus, dùm dicitur, *Beati qui lugent*? Num in ipso luctu beatas possidet glorias? Quid tam extraneum à luctuosis lacrymis, quàm effusioris gaudij voluptas? Pulchrè
Rabanus. Rabanus in cap. 5. Matthæi. *Columba gemitum pro cantu habet: ita & sancti. Sicut alij delectantur in cantu, ita ipsi in gemitu pro peccatis.* Ergo beati qui lugent, quoniam gemitu delectantur. O beatas
1. Petri. lacrymarum glorias! 1. Petri 1. v. 8. *In quem non videntes creditis: credentes autem exultatis* (sic scribitur in Græca origine) *lætitiâ inenarrabili, & glorificatâ.* Bellè dicitur glorificata lætitia hæc, quia perfusa est gloriæ dulcedine, estque prægustus
Caietan. gloriæ cælestis. Caietanus sic commentatur hunc locum: *Glorificata dicitur tum ex parte materiæ: quia est de glorificato Iesu, quem diligitis, in quem creditis; tum ex parte formæ, quia participatio quædam est lætitiæ beatorum.* Ergo ride tristes impiorum lætitias; adora piorum arcanos mœrores, qui prægustant beatas cælitum glorias. *Beati qui lu-*
1. Petri. *gent.* 1. Petri 4. v. 13. *Communicantes Christi pas-*
Cyprian. *sionibus gaudete.* S. Cyprianus: *Per omnia gaudete.* Per omnia gaudet, qui Beatè gaudet, lætitiâ beatitudinis æmulâ.

44. Christus Deus ab Incarnationis momento sese humanis ærumnis vltrò destinauit in pretium redemptionis humanæ: exinde enim subiit Redemptoris officium, & redemptionis molem. *In laboribus à iuuentute meâ.* Quanta dignatus sit pati, nemo Sanctorum non scribit, nemo imperitorum
Tertull. nescit. Quod peritè describit Tertullianus in libro de Patientiâ cap. 3. Ideò enim prædestinatus est fi-
Vnio hypostatica dicitur oleum lætitiæ. lius Dei, vt pro hominibus dura à cunis pateretur, cui pro infantilibus cunis belluinum præsepe substituit vile obsequium: Taceo cætera, quæ prophetant lacrymulæ vagientis præpropero luctu. Ergo cùm Saluatoris vita contumeliis, ærumnis, ango-
Psalm. ribus, & cruciamentis constet, audi Dauidem Psalmo 44. v. 8. sub personâ Christi sic modulatè psallentem: *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.*
Symmach. Chrysost. Symmachus, *oleo nitoris*, S. Chrysostomus, *oleo venustatis.* Quasi virtutis lætitia idem sic ac nitor, seu venustas Christi. Verùm siue *olei* nomine signi-
Chaldæus. Isaias. ficetur regia dignitas Christi, vt vult Chaldæus, magnos labores indicat: nam *factus est principatus eius super humerum eius.* Isaiæ 9. v. 6. Siue *olei* vocabulo designetur declaratio vnionis hypostati-
Chrysost. Hilarius. Ambr. cæ in Iordane facta, vt asserunt S. Chrysostomus, S. Hilarius, S. Ambrosius, perspicuum est exinde Christum inchoasse labores Euangelicæ prædicationis, & persecutiones à Pharisæis, vsque ad Passionis cruciamenta, quibus animam egit in cruce.
Cyrillus Hierosol. Siue *olei* nomine asseratur plenitudo Spiritus sancti, & donorum eius, vt explicat S. Cyrillus Hierosol. Catechesi 3. in comperto est, à Spiritu sancto expulsum esse in desertum, vt impudenter tentaretur à diabolo. Denique siue *olei* vocabulo innuatur gratia habitualis, aut gratia vnionis hypostaticæ, vt ex pluribus Ecclesiæ Patribus, & Scho-
Lorinus. Suarez. lasticis adstruit Lorinus in Psalmum 44. vers. 8. vbi allegat Suarez, plures referentem; planè con-
45. stat ex probabiliori Theologiâ, ideò Christũ tantæ gratiæ oleo delibutum, vt ærumnosum redẽptoris officium obiret, digniúsque tanta, tamquam dura, & crudelia pro humano genere pateretur. Ecce tibi dum Christus perfunditur vnctione tot gratiarum, & quasi athleta inungitur ad tot labores ærumnosissimè subeundos, *oleo exultationis* delibutus dicitur: *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.* Nam vt dicitur psalmo 18. v. 7. *Exulta-* Psalm.
uit vt gigas ad currendam viam, duram, ærumnosam, calamitosam; sed planè *exultauit obrutus calamitatibus beatis*, vt sæpè diximus ex S. Zenone in Zeno.
serm. de Ionâ. Sic, sic exultat Christus Deus in laboribus, in tristitiâ, in ærumnis persecutionum, & cruciamentis passionum, vt beatis calamitatibus quasi obrutus, lætissimè exultet! Vnde Diabolus toto tentationum vaframento tristitiam ingerere Christo versutè procurat, ex mente Euthymij. Hic magnus doctor (secutus Origenem homiliâ 29. in Origen.
Lucam,) in commentario capitis 4. explicans illud versiculi 1. secundùm Græcam versionem. *Agebatur à Spiritu quadraginta diebus, tentationem à* Græca ex scriptio. Euthym.
Diabolo patiens, sic locum commentatur: *Marcus, inquit, & Lucas dixerunt, quòd etiam quadraginta diebus tentabatur, nempe per somnum, per tristitiam, per ignauiam.* Scilicet id in primis callidè procurat astutus tentator, vt Christum exultantem in beatis ieiunij longissimi calamitatibus, ad tristitiam pertrahat, ne tãto gaudio in ærumnis exultet: At Christus non tantùm de laboribus, & tribulationibus, sed de tentationibus exultat, iuxta illud:
Omne gaudium existimate, cùm in tentationes varias incideritis. Omne gaudium, id est, consum- Iacobi 1.
matum, & perfectum, secundum Scripturarum phrasim: nam *quem vnxit Deus oleo exultationis*, Dæmon cõtristare non eualet. Sic exultat Christus in beatis calamitatibus! sic exultet Christianus: nam *Beati qui lugent.*

---

§. X.

Ærumnosus merendi labor lenocinatur futuræ felicitati.

Canius Iulius vir olim in primis magnus, & 46.
meliori sæculo dignus, cum Caio Cæsare diu altércatus, post occisos filios, & bona proscripta, ne fortè magnanimus vir, aliquâ vitæ spe sibi blãdiretur, cùm ipse ad mortem abiret, quia duci iubebatur à Cæsare, diræ morti destinatus, Canius
viriliter Cæsari respondit; *Gratias ago Optime* Seneca. de Tranq. vitæ cap. 14.
princeps. Quid sensit, dum dixit hæc verba, dubij sunt qui rimantur Sapientum apophthegmata. An vrbanè contumeliosus esse Cæsari voluit, & ostendere quanta crudelitas esset, in quâ mors beneficium erat? An dissimulanter exprobrauit Caio quotidianam dementiam, quâ famosus fuit? An mortis calamitatem, quasi principis liberalitatem libenter accepit? Quicquid est, magno animo respondit. Et Gentilis hominis quasi Christiana prudentia, *Aduersa benignè interpretatur*, ait Seneca. Præcedens dolor est origo voluptatis.
Scilicet bono interprete eget secunda felicitas, & infelicitas tristior. Acerbus enim dolor est præsagium voluptatis. *In siti dolor quidem intelligitur; in potu autem voluptas: dolor qui præcesserit, fuerit* Clemens Alex.
efficiens voluptatis, ait Clemens Alex. lib. 4. Stromatum. Quia sicut *nihil est infelicius felicitate pœnitentium*: (ait S. Augustinus epist. 5.) ita nihil est felicius infelicitate patientium. Benignè interpretanda est calamitas, quæ est matrix virtutum, trophæum religionis, meritorum officina, meritum gloriæ; imò felicior gloria est infelicitatis appendix;

dix; ſicut infelicitas eſt argumentum gloriæ, & quodammodò humanæ beatitudinis glorioſa felicitas.

47. Matthæi 16. v. 20. Poſtquam Petrus cæleſti ſcholâ altè edoctus, arcanam Chriſti diuinitatem agnouit, & palàm publicauit, ad myſterij magnitudinem ſtupente Apoſtolorum collegio: *Tunc præcepit Ieſus diſcipulis ſuis, vt nemini dicerent quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus. Exinde cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis, quia oporteт eum ire Ieroſolymam, & multa pati a ſenioribus, & Scribis, & occidi, & tertiâ die reſurgere.* Addubitant ſacri interpretes, quonam conſilio Chriſtus, qui bene nouerat quanti intereſſet Chriſtianæ œconomiæ, ſuæ diuinitatis notitia, vbi à Petro diuinitùs publicatur, & ab Apoſtolis planè creditur, cur inquam, eoſdem inhibeat, ne cui eam deprædicent? Dubij rationem auget Sanctus Hieronymus inibi, ita ſcribens: *Cum ſuprà Ieſus mittens diſcipulos ad prædicandum, iuſſerit eis, vt annunciarent aduentum eius, videtur eſſe contrarium, quod hic præcipit, ne ſe dicant eſſe Ieſum Chriſtum.* Scilicet Petrus tanquam cæli lingua, diſcipulis manifeſtat Saluatoris diuinitatem, & tunc Chriſtus mutos eſſe iubet ad illam publicandam? Quod cæli bene publicant, malè tacebunt homines. Niſi fortè ſolis diſcipulis innoteſcere debet Chriſti diuinitas? Opportunè ergo palàm prædicabitur, quod cæli quaſi linguati manifeſtant. Verùm enimverò quia Saluator exinde diſcipulos docet, ſe mox Paſſionis ignominiam ſubiturum, ideò ſapienter exiſtimat Origenes Tractatu 1. in Matthæum, noluiſſe Chriſtum beatas ſuæ diuinitatis glorias manifeſtari, quouſque à calamitate probroſæ Paſſionis cenſerentur, æſtimarentur, nobilitarentur: *Hæc autem* (Origenes loquitur) *quæ mandat, vt nemini dicant, tunc Apoſtolis conuenire. Inutile enim eſt ipſum quidem prædicare Deum, crucem autem eius tacere. Propterea præcepit eis, vt nemini dicerent: quia ipſe eſt Chriſtus, qui crucifixus eſt, & reſurrexit a mortuis.* Nempe recuſat Chriſtus Deus manifeſtatas cælitùs atteſtatæ diuinitatis, & diuinæ filiationis glorias publicari ab Apoſtolis, quouſque ærumnoſæ Paſſionis glorioſis contumeliis decorentur. Mauult interim non haberi Deus, quàm haberi ante ignominiam Paſſionis? *Inutile enim eſt ipſum quidem prædicare Deum, crucem autem eius tacere.* Quaſi inutilem cenſens gloriam, quæ præcedat Paſſionis ærumnas? quaſi præuiæ ærumnæ ſint gloriæ honeſtamentum; & ab ærumnarum infelicitate felicitetur gloriæ decus? Ac ſi gloria ante paſſionẽ quodammodò deuenuſtaret poſſeſſorem, quaſi non tam benemeritum, quàm bene felicem? Felicitas autem apud homines, habetur Fortunæ caſus, non meriti dignitas. Inde nauſeat ad gloriam, quam Paſſio non commendat? *Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?* Lucæ 24.v.26.

Matth. Gloria ante paſſionem inglorіa poſſet videri.

Hieron.

Chriſtus recuſat ſine cruce glorias.

Origen.

Lucæ.

48. Geneſeos 29. verſ. 11. Ex omni affectu Iacobus adamabat Rachelem, puellam inquam, indolis bonitate, & oris pulchritudine abſque lenocinij fuco ſemper venuſtam. Caſtos caſti matrimonij amplexus Iacob ſedulò ambit, & cunctis naturæ dotibus ornatam virginem, dotat ſeptennalis ſeruitij ærumnoſis laboribus. Moroſi patris ingenio fraudatus cupitis nuptiis, ſeptem alios annos deſtinat eidem ſeruitio; & diuturnior laborum mora videtur illi breuis & leuis præ amoris magnitudine. O patientiam impatientis amoris! Tandem lætiſſimè fruitur diu cupitis, & promeritis Rachelis amplexibus. Nec habuit triſtitia locum, vbi feſto tripudio potiebatur deſiderato diu adamatæ puellæ toto. Verùm animaduertere oportet, quam ob cauſam dum Iacobus à paternâ domo exul eam ad puteum primò vidit, & ſtimulatus bellæ virginis pulchritudine, & venuſtatis illicio captus, auſpicatur oſculo & amplexu felicitatem amorum, ſtatim fleuiſſe dicitur: *Et adaquato grege, oſculatus eſt eam, & eleuatâ voce fleuit.* Quid muliebriter plorat, qui viriles ambit à nuptiis amplexus? Ambitioſior planctus leno ſolet eſſe nuptiarum, ſed in viduis, non in viris. Ecquis vir non virilibus obſequiis, ſed fœmininis lacrymulis lenocinatur nubili & pulchræ, quam exambit, fœminæ? Importunè illacrymat, vbi opportuna eſt cauſa iucundioris lætitiæ. Grata figit oſcula, dulces innodat amplexus bellæ, & adamatæ virgini, & elatâ voce flet? Potius debuiſſet lætiſſimè exultare; dum delibat amorum gloriam. Fateor, ſed gloriam, quam obuia dedit felicitas, non meriti dignitas. Poſt ærumnas diuturni ſeruitij, & paſſionis duriſſimæ, nullus lacrymarum locus eſt, ſed glorioſâ voluptate fruitur ſuæ Rachelis cupitis amplexibus. Patiendi & merendi labor lenocinatur felicitati fruendi: cum fletu celebratur felicitas, quam non præcedit felix meritorum dignitas. Ac ſi glorioſè pudeat frui, quod piget ærumnoſè mereri: nam laboris meritum condit fruitionis ſaporem. Non bene ſapit, quod malè meretur: quid ſi nec meretur adhuc? Eleganter S. Paulinus epiſtol. 35. in re non admodum abſimili, inquit: *Tribulatio patientiæ robur operatur, vt patientia præmium gloriæ conferat.* Quaſi dignitas laborioſi meriti, ſit fruendæ gloriæ felicitas.

Merendi labor lenocinatur voluptati poſſidendi.

Geneſ.

Paulin.

Chriſtus Dominus ſanctiſſimè homo quippe ab Incarnatione infinitè ſanctus: naturaliter Deus, genitus in ſplendoribus ſanctorum; ab hypoſtaticâ vnione homo Deus factus eſt; & inde omni ſanctitate refertus, & potentiæ ad peccandum expers; ac ſi foret vilis peccator, accedit ad baptiſmum Ioannis, vt omnem iuſtitiam, id eſt, omnem ſanctitatem expleret. Matthæi 3. v. 16. cùm è Iordane peccatoris habitu, ſeu nuditate indutus exiret, *Ecce aperti ſunt ei cæli.* Quomodo cælum tunc aperitur, & recenter cæli gloria patet ei, qui vt Deus, attributo beatitudinis gaudet; vt homo, ab incarnationis momento vitam auſpicatur in beatitudinis gloriâ, ab anima tunc poſſeſsâ, & corpori exinde debitâ? S. Remigius, ſic fatur opportunus interpres: *Et aperti ſunt ei cæli. Sed numquid tunc primò aperti ſunt ei cæli, etiam ſecundum humanam naturam? Fides enim Eccleſiæ & credit, & tenet, quòd non minùs aperti ſunt ei cæli antè, quam poſt.* Ergo ſi ante inſigne baptiſmi meritum, quô omnem expleuit iuſtitiæ ſanctitatem; erant ei reſerati cæli, quare quaſi tanquam aliquod miraculum, dicitur, quòd tunc aperti ſunt ei: Quid eſt quod nouâ cæli gloriâ tunc frui dicitur, quaſi antè eâdem non potiretur? Adeò piè quaſi ſuperba ſunt tantæ humilitatis, & iuſtitiæ merita, vt Chriſto cui ſemper aperti ſunt cæli, & cæleſti gloriâ ab exordio incarnationis fruitur, tunc recenter dicatur, quod exinde aperti ſunt ei cæli, & cæli gloria ipſi quaſi de nouo pateat? Non quia olim eâdem non frueretur vbertim; ſed quia poſt tanta virtutum opera, fermè felicius eâ potitur. Ac ſi ſtupendæ humilitatis *patientia præmium gloriæ conferat?* vt nuper dixit Nolanus Antiſtes. Eadem ipſâ gloriâ fruitur, ſed aliâ; eadem eſt, quia ipſiſſima; alia, quia poſt tantarum virtutum labores: nam beatitatem

49. Quid eſt poſt baptiſmum Chriſto aperiri cælos ſemper patẽtes?

Matth.

Remig.

Paulin.

beatitatem gloriæ prosperat bene operandi labor, à quo, si non augetur, (in Christo,) saltem venustatur eadem felicitas beatitudinis ab vtero agnatæ.

50. Genes. Genesis 2. v.17. *De ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas.* Quare homini in hac mortali vita degenti præcipitur, ne comedat de arbore, quæ priùs propinat sapientiam, seu experientiam boni, dein mali? Hugo Cardinalis ibidem: *Signanter dictum est, boni & mali. Quia qui hic bonum experiri volunt, in futuro malum experientur. Vnde mali comedunt lignum scientiæ boni, & mali; sed sancti viri è conuerso comedunt lignum scientiæ mali & boni.* Quasi dicat Hugo: Adami prosperitas quia anteit labores, caduca felicitas fuit; at felicitas post laborum ærumnas, beata prosperitas est, & sancta cælitum beatitudo, ac si ab anticipata ærumnarum calamitate fœneretur saporem beatioris gloriæ, & alicuius eminentiæ prærogatiuam.

Hugo. Post passionem dicuntur in plurali gloriæ.

1. Petri. 1. Petri cap. 1. v.11. *Pranuncians eas, quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.* Cur gloria, quam præcedit Passio, dicitur posterior? Anselmus Laudunens. Quia *diu desiderata præcedentibus tribulationibus.* Beda gloriam Resurrectionis, & Ascensionis censet dici posteriores glorias, Bedæ subscribit Carthusianus. Diligens & attentus Lyra aduertit, dici *passiones, & glorias in plurali.* Benè quidem & optimè. Præcedentibus tribulationibus dicuntur gloriæ in plurali; an quia à passionibus, & ærumnis, veluti dilatatur, & multiplicatur gloria? & quæ ante tribulationes gloria erat, dicuntur in plurali gloriæ à perpessione laborum? Molestia patiendi est gloriæ incrementum, & multiplicatio gloriæ.

Anselm.

51. Genes. Geneseos 1. vers.3. *Dixitque Deus, Fiat lux. Et facta est lux.* Bone Deus, quanta hîc mouent commentatores, vt hanc lucem interpretentur! Siue ergo hæc lux sit Sol iam tunc lucidissimus, vt censet Catharinus; siue non ita lucidus, vt existimant Beda, Magister, S.Thomas, S.Bonauentura, Hugo, Lyranus, Abulensis, & recentiorum nobile vulgus, secuti Dionysium de Diuinis nominibus, p.1. cap.4. Non quidem simplicem lucis qualitatem, sed substantiam Solis, & Lunæ fuisse his verbis conditam in præsentiarū probabilius videtur. At grandior hinc suboritur difficultas; Scilicet quid quarto die creatum sit, cùm infrà v.14. dicitur: *Dixit autem Deus; Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem, ac noctem, & sint in signa, & tempora?* Profectò si Sol, & Luna nomine lucis condita sunt primà die, quo pacto verè dici potest, luminaria magna, nempe Solem, & Lunam quartà die creata esse? Nisi fortè semel productum, nec corruptum, post exiguum quatuor dierum æuum, iterum reproducitur; quod foret actum agere. Vnde vocabula Solis, & Lunæ, re vacua, producta erunt hâc die quartâ. Inanis autem est vocis productio, & potiùs negotium oris, non res diuinioris omnipotentiæ. Benè aduertunt præfati interpretes in hac quarta die Solem, & Lunam, & Stellas non accepisse substantiam, sed formarum qualitates, & influendi virtutes. Sed maximè ad rem præsentem notandum est; nunc dici Solem & Lunam, quando dicuntur facta *in signa, & tempora,* id est, in signa temporum. Hugo, *In signa tempestatum.* S. Basilius Magnus homilia 6. in Hexaëmeron diuini opificij, *In signa,* id est, in *imbres fauos, aut tempestates atrocissimas.* (Et paulò antè dixerat,) *Nam & vnum quid eorum, quæ à Sole ostenduntur, Dominus noster tradit hisce verbis: Quia tempestas erit: rutilat enim triste cælum. Cùm autem per caliginem, nebulámve ascensus fuerit, Solis radij tunc offuscantur,* &c. Scilicet cùm substantia Solis, ac Lunæ primo die creatur, tunc lucis nomine, hoc est, vt caduca qualitas, significantur; neque honorifico Solis, & Lunæ nomine nobilitata sunt. At quartà die dum accipiunt vim influendi in hæc inferiora, & dantur *in signa tempestatum atrocissimarum, & fauorum imbrium, cùm per caliginem, nebulámve Sol offuscatur;* tunc, tunc quidem, quæ antè dicebatur simplex lux, iam generoso Solis, & Lunæ vocabulo indigitantur; tunc cæli Rex dicitur Sol, & Luna eiusdem Regina, tunc ambo astra dicuntur, *Luminaria magna.* Ante sæuas tempestates atrociter ingruentes, & vel cælis bellum minitantes, saltem solares eorum fulgores offuscantes, mera lux erat: at postquam tempestates, & offuscationes patiuntur, merentur Solis & Lunæ generosam gloriam: tunc enim cælorum Reges, & Præsides dicuntur.

Cathar. Beda. Magist. S.Thom. Bonauent. Hugo. Lyra. Abulens. Dionys.

Genes. Lux à tempestatibus Sol appellatur.

Hugo. Basil.

Matth.17.v.9. Postquam Christus Thaborianæ gloriæ fulgoribus rutilus apparuit, ostentans discipulis beatas gloriæ dotes in passibili adhuc corpore, *Descendentibus illis de monte, præcepit eis Iesus dicens: Nemini dixeritis visionem, donec à mortuis resurgat.* Quasi Christum pudeat tantæ gloriæ decorum habere, ante passionis meritum. Quod innuere videtur S. Hilarius, aiens: *Silentium rerum gestarum imperat, donec à mortuis resurgeret. Hoc enim fidei præmium reseruabatur.* Fidei nomine meritum patiendi appellat Hilarius. Præstrictim expendo hunc locum, magísque significo, quàm loquor; quoniam simili expensione locupletandus est, ac ille eiusdem Matthæi 16. v. 20. à quo paragraphum auspicatus sum. 52. Matth.

Siletur gloria, quā passio nō præcedit.

Hilar.

Apprimè ergo Iuditha hîc v.9. sæuissimū quod ingruebat bellum, & atrocem Assyriorum tempestatem, & diram seruitutem, quam iam fermè inchoabant, appellat *exultationem filiorum Israël.* Quia *calamitatis patientia præmium gloriæ confert;* sæuior tempestas Solem facit; & tristior mœstitudo matrix lætitiæ est, & gloriæ promptuarium. Dulciùs enim sapit posterior gloria, quam condit, & obdulcat præuia ærumnarum acerbitas: belli periculum adauget securitatem victoriæ, & venustat triumphi glorias. Iudith.

§. XI.

In acerbiori calamitate deliciatur Iustus lætitiâ Beatitudinis æmulâ.

Sanctorum vita ærumnis, tentationibus, & calamitatibus plena, terret inspectores, & exasperat aures eorum, qui à superficie censuram vibrant; at calamitas medullitus spectata tranquilla est, suauis, & deliciosa est: *Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Cantic. 1. vers. 5. Extrinsecùs quidem obiiciuntur iniuriâ temporum inuenusta, & aspera, & deformia; intrinsecùs verò regali magnificentiâ, & barbarico apparatu nitentia: Sic vita Sanctorum. Clemens Alexandr. lib. 1. strom. capit. 4. *Certamen nostrum duabus opus habet virtutibus: audaciâ quidem, vt adeas pericula; sapientiâ autem, vt discernas ænigma.* Quodnam hoc ænigma enodatu difficile, quod interpretari opus est, nisi Iustorū vita ænigmatis persimillima? Quemadmodum enim 53.

Labores sūt velut ænigma.

Cant.

Clem Alex.

ænigma aliud exteriùs sonat sensibus, aliud longè diuersum intimat intellectui sapientis: imò & ænigmatis lepor totus est in occultanda sententia, ne foris appareat, quod intrinsecùs delitescit. Quod
Tertull.
scitè docuit ænigmatum peritus Tertullian. Scorp. cap. 11. *Sine dubio præter quam sonant, sapiunt: & aliud in vocibus erit, aliud in sensibus, vt allegoriæ, vt parabolæ, vt ænigmata.* Sic ænigmatica Sanctorum vita aliud foris ostendit, scilicet labores, tentationes, ærumnas; aliud intus recondit, scilicet tranquillitatem & delicias. Rectè ergo iustorum hominum vita ænigmati comparatur, quæ nihil minus significat, quàm quod oculis intimare videtur: Iob 13. v. 17.
Iob.
Audite sermonẽ meum, & ænigma percipite auribus vestris: si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniar. Hæc ænigmatica, & obscura non sunt, sed clara, & expedita. Quid enim manifestius quàm dicere si iudicatus fuero, iustus procul dubio
54.
inueniar? Profectò ænigma, quod proponit Iob in verbis non est, sed in factis est, vt præclarè notauit
Philippus.
Philippus in eius loci commentatione sic scribens; *Examinationis flagella idcirco ænigmata voluit appellare, quoniam qui innocentes, & iustos tribulari conspiciunt, velut ænigmata illis sunt,* &c. Cui consonat S. Chrysost. hom. 2. ad Pop. Ant.
Chrysost.
Ænigma nunc facta est miseria nostra. Id est, tristior ærumna, acerbus labor, dira tentatio, dura calamitas, & calamitosior miseria ænigma est, & nihil minus significat, quàm miseriam. Profectò miseriam sonat, sed quia ænigmaticus sermo est, nõ significat miseriam, sed felicitatem, & gaudium. Quo deliciatus Apostolus
Ad Rom.
dicebat palàm ad Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus.* Id est, non tantùm tribulationes & pressuræ puram, & lætam voluptatem nobis pariunt, sed & quamdam religiosam superbiam, & gloriæ arrogãtiam. Nam vt disertè Senec. epist. 64.
Seneca.
Est aliqua doloris ambitio. Vnde *gloriamur in tribulationibus,* ambitione quadam gloriæ, & voluptatis.

55.
In epist. 2. ad Corinth. c. 7. v. 4. aiebat Apostolus:
2. Cor.
Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.
Theoph.
Theophyl. ibi: *Superexuberantiam* interpretatur quod superaffluentiam, & nimietatem quamdam lætitiæ ex tribulatione perceptam significat. Tam dulci, & superabundanti, seu superexuberanti frui lætitiâ dedecêre hominem Christianum arbitratus
Tertul. Summis laborum deliciis renunciet perfectionis amator.
est Tertul. lib. ad Martyr. c. 2. Planè insignis est locus ad hanc rem. Adhortatoriam epistolam, seu librum scribit Tertull. ad Christianos, qui fidei causâ Carthagine vincti, & ad Martyrium destinati tenebantur. Non eo animo hanc epistolam scribo, inquit, vt catenarum pondera leuem, aut mœstitudinem carceris eleuem: *Contristetur illis, qui fructũ seculi suspirat.* Id est, mœstus erit in carcere, qui mũdi honores ambit, & delicias expetit: & pergit: *Christianus extra carcerem seculo renunciauit; in carcere autem etiã carceri.* Nã Christianus, qui verè Christianus est, etsi extra carcerem sit, vale dixit honoribus, diuitiis, voluptatibus, hoc est, seculo renunciauit. Et subiungit verba acuminis plena: *In carcere autẽ etiam carceri renũciauit Christianus.* Quid, quæso, significet Tertullianus asserens Christianũ in carcere positum carceri renunciare? Arduũ explicatu est. Num Tertullianus incarceratum pro fide Christianâ malo animo esse iubet, & hortatur, vt carcerẽ detestetur? Minimè. Nam Christianismi columna tunc erat Tertullianus. Num suadet Martyri, vt fugâ saluti suæ consulit? Nequaquam. Nam seueriori censurâ eiusmodi fugã notauit toto libro de fuga in persecutione. Num exhortatur Martyres, vt deliciis, & voluptatibus fallant molestias carceris? Haudquaquam: nam seuerissima fuit disciplina Tertulliani, & præ seueritate semper excessit. Quid ergo sibi vult Tertullianus hortatus Martyres, vt *in carcere carceri renuncient?* Quid est carceri renunciare? Ego enim sic existimo locum interpretandum, vt carceri renunciare, nihil aliud sit, quàm carceris deliciis renunciare. Nã sancti illi Martyres designati, pro Christi fide vincti, & ad durissima quæque supplicia addicti tanto gaudio delibuti Martyria expectabant, vt Tertullianus seuerus gaudij censor, & inhibitor, edoctus ab Apostolo de superabundantiâ seu *superexuberantiâ* gaudij occulti in tribulatione, tribulatos Martyres hortetur ad inhibendam lætitiam, & compescendum gaudium, quo in tanta calamitate læti potiebantur. Hoc est *in carcere renunciare carceri,* id est, deliciis carceris. Neque alia potest esse genuina difficilis loci commentatio.

Hinc interpretari possumus illud Iobi 27. v. 9. 56.
vbi de impio sic fatur: *Numquid Deus audiet clamorẽ eius, aut poterit in omnipotente delectari?* id est, Iob.
impius diuitiis, & deliciis florens nequit sicut iustus ærumnosus, & calamitosus delectari in *omnipotente.* Neque est existimandum vocem illam *omnipotente* casu, & temerè ex ore Iobi cecidisse. Ergo Lætitia Beatitudinis æmula in laboribus.
dicit Iobus: Homo calamitate actus, & oppressus ab omnipotentiâ delectatur. Quasi tota Dei omnipotentia occupetur in delectando hominem tribulatione prostratum. Quod dixit Iacobus 1. cap. Iacobus.
v. 2. *Omne gaudium existimate, cùm in tentationes* (id est, tribulationes) *varias incideritis.* Profectò *omnis gaudij* nomine indigitari solet cælestis beatitudo. Num iustus homo calamitate oppressus tanto potitur gaudio, vt possit cælestem beatitudinem æmulari præ gaudio, & de lætitiâ cum beatis quasi decertare? *Omne gaudium existimate,* inquit Iacobus. Quæ sententia multùm audet; sed cognata est sententiæ Pauli 1. Corinth. 15. v. 51. *Ecce mysterium vobis dico. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* super quæ verba
S. Chrysostomus hom. 42. *Venerandum quidpiam, & arcanum, & quod non omnes norunt, est dicturus: quod etiam ostendit magnum honorem, quo eos afficit, nempe eis dicere arcana. Quid hoc autem est? omnes quidem resurgemus, sed nõ omnes immutabimur.* Id est, vt commentatur Claudius ex commu- Claudius.
ni interpretum mente: *Omnes moriemur, & resurgemus; sed non omnes immutabimur; non omnes consequemur gloriam.* Huic communi interpretationi occurrit Caiet. quia verosimile non est Paulum se cum reprobis collocare, dicens: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur ad gloriam. Iste est sanctissimus Apostolus Paulus, qui non resurgat ad gloriam inter cæteros iustos? Minimè: exhorrent piæ aures eiusmodi blasphemiam. Quid hoc autem est? Aduerte ad verba Pauli, & intentum, quod versamus. Non enim ait Paulus: Non omnes consequemur gloriam; sed non omnes immutabimur ad gloriam. Res enim diuersissimæ sunt, gloriam consequi, & mutari ad gloriam. Gloriam quidem consequetur Paulus, sed non immutabitur ad gloriam. Quia Paulus in hac vita, tot ærumnis, & calamitatibus (quas recenset 2. Corinth. 11.) pressus, imò penè obrutus, in eis tanta *superabundantiâ*, seu *superexuberantiâ* gaudij fruebatur, vt *omne gaudium existimauerit* se possidere in acerbis laboribus. Bene ergo dicit: *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur* ad gloriam: quia prius iam illâ quasi potiebatur in ærumnis huius vitæ, fruens *omni gaudio* quod ferè Beatitudinem sonat. Hanc expositionem insinuat Sanctus Thomas in commentario huius

ius loci, asserens Iobum calamitatem suam peracerbè ferentem, mutandum esse à calamitate ad gloriam, vnde aiebat cap. 14. *Expecto donec veniat immutatio mea.* Paulum autem dixisse, *Non omnes immutabimur.* Rectè ergo dixit Iacobus, *Omne gaudium existimate fratres, cùm in tentationes*; id est, tribulationes *varias incideritis.* Quia lætitia in tribulatione percepta æmula est beatitudinis. Ex quo hùc aduocare licet, quòd cælestis beatitudo laboris nomine significatur: de Beatis enim dicitur: *Requiem non habebant die ac nocte.*

§. XII.

Laboris molestia centrum hominis est: est libido patiendi, & quædam Beatitudinis æmulatio.

58. RES humanæ præstigiatrices sunt, fallũt spes, & opinione aut mulcent, aut torquent: re diuersissimæ sunt, ac opinione. Voluptas mentitur gaudium, & hoc mendacio ad se allicit; labor mẽtitur dolorem, & hac laruâ terrītat humanã puerilem credulitatem. Qui credimus communi mortalium errori, credamus experientiis Sapiẽtum, & auctoritati Sanctorum, qui calamitatibus felicitãtur, & ærumnis beantur, & tormentis deliciantur, & in labore quiescunt, & gaudent vt in suæ felicitatis centro. Iobi 5. v. 7. *Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum.* Comparationem quãdam hîc agnoscunt S. Chrysost. & Olympiod. in catena. Et sensus est mysteriis locuples. Nempe: *Homo nascitur ad laborem, sicut auis ad volatum*; id est, sicut auis celeri pennâ per purum aëra volitat, & sese agilis librat in æthere, & deliciatur, & pascitur ambitione volatus; sic homo in labore, &c. Addit Sãctius n. 29. quod vbi vulgatus transtulit, *auis*, communiter Hebræi putant intelligi scintillas, quæ sursum è prunis eleuantur, nempe in centrũ. Et ita sententia est electissima: Nempe, sicut scintilla, aut flamma, totâ naturæ propensione, & natiuæ leuitatis alis inquieta euolat sursum ad suum centrũ, & obuium quodq; populatur, & quò magis vrit, maius ex impedimentorum voratione capit incremẽtum. Sic volet homo ad laborem, & crescat votum patiendi ab impedimentis, quæ à patiendo terrītant; volet, inquam, vt ad centrum suum; in centro enim quies est molestiarum, & felix votorum fruitio. Ergo labor centrum hominis est: quo nomine plenum gaudium explicatur.

Labores sũt hominis centrum.

Iob.

Chrysost. Olymp.

Sanctius.

59. Res virtutis plena est laboris, & molestiarum, sanctitatis studium laboriosum est; fateor, sed à labore suaue & iucundum. S. Nazianz. in Orat. pro Basil. sic de vtroq; ait: *Ita demum progrediebamur, Deo, & cupiditate adiutoribus vtentes.* Notum est Basilium, & Nazianzenum ad sanctitatem fuisse progressos felicissimè, sed maceratione carnis, asperitate vestitus, neglectu cultus, creberrimis ieiuniis, indefesso sapientiæ studio, iniuriarum tolerantiâ, ambitionis contemptu, & cæteris Christianæ vitæ ærumnis, quæ impeditæ sunt, & valde laboriosæ; & tamen ait vsum fuisse *cupiditate* adiutrice ad sectandam virtutem. Porrò cupido desiderium est, & ardens votum, quo nimis vrgetur homo ad percupitas voluptates. Quid? cupidine agebatur Naziãzenus ad res sanctitatis? Cupidine deliciabatur in labore virtutis? Nimis audet hęc vox. Sed vereor ne plus audeat super hac re homo gẽtilis, & disertè Stoicus Is Seneca est c. 23. de Consol. ad Polyb. aiens: *Ab amara quadam libidine dolendi animus recipiendus est.* Quasi parùm dixerit Nazianz. se expertum in virtutis laboribus *cupiditatem*; imò *dolendi libidinem*. O quàm cupidè hinnit ad Veneris voluptates, lasciuiæ igniculis extimulatus homo! O quàm volupe est lasciuo optatus amplexus! Cæteras delicias vincit libido: & *libido dolendi* similis luxuriæ est, quâ deliciosissimè lasciuit homo.

Naziauz.

Cupiditas laboris, & dolendi libido.

Seneca.

Apocal. 4. v. 8. Dicitur de illis Beatorum proceribus, feliciori beatitudine donatis: *Et requiem non habebant die, ac nocte dicentia: Sanctus, Sanctus, Sãctus.* Idoneè aduertit S. Aug. lib. 4. de Genes. ad lit. Et Iunilius qq. in Genes. hæc verba expendentes, quòd *Maxima, & vnica Sanctis est requies in cælo, laudẽ summa Trinitatis, quæ Deus est, indefessâ voce dicent.* Perspicua est hæc Augustini sententia; nam Beatorum proceres auctiori beatitudine felices, prosperâ cælorum quiete fruuntur, quę summa requies est, & prosperior felicitas, inquietudinis, & laboris expers. Verùm si hæc trisagij decantatio illorum maximam beatitudinẽ exprimit, quomodo dicitur, *Requiem non habebant die, ac nocte*? Num beatiores animæ requiẽ non habent, nec interdiu, nec noctu? Et cùm vigilantiores aliis beatis, Dei perfectionem vident, & visâ Dei bonitate fruuntur (quæ summa requies est,) dicuntur die, ac nocte irrequieti? Illis summa *est requies in cælo*, ait August. & tamen requiem non habere dicuntur die, ac nocte? Sic, sic planè, neque enim aliter publicaretur summa horum summatum beatitudo, nisi explicaretur similitudine voluptatis, quâ potiuntur sancti viri in laboribus, & calamitatibus, in quibus adeò dulces libant voluptates amore patiendi, vt cùm Euangelista Ioannes exprimere cupit feliciorem paucorum beatitudinem, disertè dicat: *Requiem nõ habebant, die, ac nocte*; sic inquit August. *Maxima Sanctis est requies in cælo*; quæ planè explicatur à Ioanne, dicente: *Requiem non habebant die, ac nocte.* Nempe summas patienter laborantium delicias exprimens, & exaggerans. Quid exaggeratius? Attendisti ad Bethuliensium obsessorum calamitates, ærumnas, lamẽta, famem, sitim, & cæteras molestias, quę homines mœstitudine obruunt? Aduerte hîc v. 19. in acerbiori calamitate eosdem festa, & læta conuiuia agere: nam qui ob piam causam, piè affliguntur, in afflictione feliciter reficiuntur, exhilarantur, felicitantur. Vnde hîc vers. 9. tempus huius calamitatis dicitur, *Exultatio filiorum Israel.*

60. Apocal.

August. Iunil.

In laboribus datur voluptas beatitudinis æmula.

Iudith.

§. XIII.

Calceorum sumptuosior ornatus ad gratiam.

61. SI *quid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certè viriles magis quàm in calceis.* Verba sunt Tertulliani in lib. de Pallio, cap. 5. Et suprà denotauerat *perones effæminatos.* Exquisita pedum ornamenta obiurgat magnus hic auctor. Porrò necessitas calceos inuenit, ab arrogantia ambitiosè expoliuntur, à luxu sumptuosiùs nitent, gemmant, fulgurant, quod fœminarum & inuentum, & lenocinium est quo insidiantur oculis intuentium, denudantes calceatos pedes obniæ spectatorum libidini, quò faciliùs adeantur, dũ ipsæ meretricio incessu se produnt, publicant, prostituunt. Saltem exquisitus fœminarũ fastus pedes adornat ambitiosiùs. Eleganter idem

Tertull. Nudi pedes sunt magis viriles.

Calceorum pretiosa ambitio. Tertull. Tertullian. de Hab. mul. cap. 7. sic debacchatur in matronas Romanas: *Latent in cingulis smaragdi; & in peronibus vniones emergere de luto cupiunt. Denique iam gemmatum habent, quod gemmatum esse nō debet, si non comparet,* (plus significat, quàm dicit) *aut ideò comparet, vt neglectum quoque ostendatur.* Scilicet si gemmati calcei non comparent, superuacaneè inutilis fastus tot impensis emitur; Si verò comparent, aut scottantur in calceis oculatâ libidine; aut ambitiosiùs superbiunt auri, & gemmarum proculcatione, fastuosè depretiando quas exambiunt diuitias. Plin. lib. 9. c. 35. *Neque enim,* inquit, *gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiam ambulent satis est.* Plura ad hanc rem ex amœniori eruditione congerit & spicat eruditissimus noster Cerda, dum illustrat notis præfata Tertulliani verba. Plura peti possunt ex sacrâ eruditione ad c. 5. & 7. Cantic. ad Isaiæ c. 3. ad Ezechielis c. 16. ad Apocalypsis c. 12. Ergo vtraque eruditio plura eructat, quæ egregiè infamant ambitionem, & luxum excultioris pedum ornatus. Ne verò negligentior censeatur pietas virtutis, quàm inconsulta temeritas vitij, breui hîc perstringam Mystici calceamenti venustatem, vt non minus dicatur de calceis Iudithæ, quòd sandalia eius rapuerunt oculos Holophernis, quàm quòd Mysticæ Iudithæ sandalia rapuerunt oculos Dei.

Plinius. Cerda.

62. Cantic. Amatoriæ salutationes soleis subscriptæ. Cantic. 7. v. 1. *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis!* Scilicet Ierosolymitanæ puellæ laudes Sponsæ auspicantur à calceis. Quænam fuit tanta calceorum venustas? & vnde nota calceamentorum elegantia? quia pulchriùs latet, quod turpiùs prostat. Quales sunt hi venusti incessus, quos in calceamentis ostentat cælestis sponsa, & à quibus maximè commendatur eximius erga sponsum amor? Gaspar Sanctius inibi verosimile censet, non esse à re nuptiali & amatoria alienum, talia amoris casti symbola in huiusmodi calceis notata margaritis esse, aut acu Phrygiâ, qualia in aliarum fœminarum sandaliis fuisse dicit Clem. Alex. 2. Pædag. c. 11. *Multa,* inquit, *fœminarum soleis quoque amatorias salutationes imprimunt, vt vel per terram numerosè incedentes amatorios spiritus in incessu insculpant.* Nempè cælestis sponsa subiectæ calceorum parti, quæ vestigia imprimit, addebat formam aliquam seu typum, qualis est in sigillis, qui in vestigiis aliquod amoris signum exprimeret. Pulchri ergo dicuntur sponsæ gressus, quia quocumque se verterit, relinquit animi sui, & casti amoris notata vestigia, quæ sacri sponsi oculos, & amorem alliciunt.

Clem. Alex.

63. Isaiæ. Septuag. Oculati, & speculatorij calcei. Isaiæ 3. v. 18. *In die illa auferet Dominus ornamenta calceamentorum.* Quæ sunt hæc ornamenta calceamentorum, quæ Septuag. *gloriam* appellāt? Quidam vertunt *oculata*; Scilicet fœminarum calcei oculati erant. Quod satis emphaticè dicitur: nā eiusmodi oculis argutâ Phrygionis acu elaboratis, in superiori parte elegantioris calcei, planè innititur, tantâ à breuitate pedis, & calcei ambitioso ornatu esse venustatem, vt ideò calceus sit oculatus, quia spectatorum oculos alliciat. Neque enim minus ornatur calceamentum à pretiosa materia, & lenocinio artis, quàm auidis intuentium oculis, quos vltrò calceis defigit admiratione elegantiæ, & libidine voluptatis. Ergo mirum non est, si *Sandalia eius rapuerunt oculos eius*: inde enim dicuntur *oculati calcei.* Neque insolens est oculorū functiones calceamentis tribui. Tertull. in lib. de Corona milit. c. 1. *Speculatoriam morosissimam pedibus absoluit.* Ecce tibi, speculatorios calceos, quibus speculatores milites vtebantur, de quibus Suetonius in Caligula, Lipsius in lib. 1. historiæ Taciti, Turnebus lib. 27. cap. 20. & Cerda in præfatum Tertulliani locum. Vides oculis speculatorios, seu oculatos calceos, videre, & videri aptos?

Iudith. Tertul. Sueton. Turneb. Cerda.

64. Eò processit ambitio politioris cultûs, vt fœminæ non contentæ imitari theatrales ornatus, diuinum cultum profanarent. *Filiæ eorum compositæ, circumornatæ vt similitudo templi.* Psal. 143. v. 12. Verba illa Isaiæ, *In die illâ auferet Dominus ornamenta calceamentorum*, sic interpretatur S. Basil. inibi: *Id est, vestes fimbriatas cum appendentibus tintinnabulis aureis, ac malis granatis ab extremitate vestimenti; quæ singula per exuberantem suam mollitiem filiæ Sion imitabantur in ambitu sui vestimenti; quibus factis contumeliam irrogabant peculiari prerogatiuæ sacerdotalium vestium.* Aduerte *ornamenta calceamentorum* esse ex Basilij mente, aurea tintinnabula, & malogranata coronis ornata, quæ ab extremâ vestium orâ pendebant, & adornabant fœmineos calceos, vt aliquid subtinniret in pedibus, vt pedes coronarentur naturalibus malogranatorum corollis, quæ pendebant è fimbriâ. Ac si quid Pontificium, & Regium fulgeret in superbè ambitiosis calceis fœminarum. Sic fœminei pedes calceabant coronas. Quid exaggeratius?

Psalm. Isaiæ. Basil. Fœminæ coronas calceabant.

Vnde Sionitides puellæ Regiam sacræ Sponsæ dignitatem, ex calceamentorum ornatu adstruunt. Cantic. 7. v. 1. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis.* Audiendus est Rupertus inibi, sic eleganter præfatum locum commentans: *Tibi dico, ô Sulamitis, cui dixi, Reuertere, & quæ iam reuerteris: te appello filiam Principis; & hæc tibi dico, quia pulchri sunt gressus tui in calceamentis.* Nempè cùm vel pedes ipsos (quæ depressior hominis pars est,) coronatos habeat, piè ambitioso calceamentorum ornatu, inde argutè probant, esse filiam Principis, id est, Principem & reginam: nam corona Principis nota est, & regium stemma.

Cantic. Rupert. Ex calceis probatur Regina.

65. Lunæ splendoribus calceata inducitur sancta Deipara, augustior cæli regina, Apocal. 12. v. 1. *Et Luna sub pedibus eius.* Ezech. 16. v. 10. cęlestis sponsa *calceata ianthino* nitet: & illustri heroina Iudith pretiosis & elegantibus sandaliis ornata Holophernem Dæmonem deiicit, proculcauit, detriumphauit: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Nonne præstaret vt virilis fœmina Iudith discalceata nudis pedibus procederet ad Tragicum cum Holopherne duellum? Cętera procedit virilis, & fœmineis incedit pedibus? *Pedes nudi certè viriles magis, quam in calceis.* Rupert. exponens præscripta Canticorum verba: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* sic argutè fatur: *Nonne ancilla, siue ancillæ filia discalceatis pedibus incedit? Planè discalceatis, & propter hoc seruilis arguitur conditionis: quia nuditas pedum seruilitatis est argumentum.* (aduerte ad verba, quę subdit:) *Idcircò ancillæ* (.i. Euæ) *calcaneum serpens momordit; tu autem, ô filia Principis, calceata, caput serpentis contriuisti.* Scilicet Eua discalceata seruili ignauiâ & inertiâ cessit serpenti Dæmoni; at calceata Sponsa, Iuditha inquam, eleganti calceamentorum armaturâ proculcauit, & contriuit Dæmonem Holophernem: *Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.*

Apocal. Ezech. Discalceatā Euam momordit Serpens; Iuditha calceis Serpentem calcat. Tertul. Rupert. Iudith.

Ergo Iudith est Eua figurata, cuius calcaneo Holophernes Dæmon insidiatur, & quæ Serpentis Holophernis contriuit caput. *Ipsa conteret caput tuum.* Pulchrè Tertullianus in Scorpiaco cap. 1. *Scorpio pro soleâ, anathema inlidito.*

Genes. Tertul.

§. XIV.

§. XIV.

Reprehendentis nimia seueritas non emendat, sed irritat subditum, illúmque armat aduersus Præpositum.

66. REprehensio arbitrium est emendationis, audaciam peccandi sistens, & cohibens delinquendi temeritatem. Sed caueat bonus Præfectus, ne ex medicina morbum faciat, Heu! hodiè non tam morbis, quàm remediis laboratur! Absit ita à corde reprehendentis, nullus sit horror in vultu, nulla in verbis contumelia, nulla maleuolentiæ suspicio, quæ perdent correptionis fructum. Adsit blanda seueritas, beneuola mens, sanctitas summa, par comitas, quæ *insectetur vitia, non homines; nec castiget errantes, sed emendet.* Verba sunt Consulis Plinij epist. lib. 1. Ergo reprehensio temperetur ad emendationem, non ad vltionem: quæ adigere homines solet ad insolentiam temeritatis. Reuereatur reprehendentem, non reformidet. Sic S. Nazianzenus in orat. de eius laudibus, Magnum Basilium Cæsareæ Præsulem laudat: *Quis in obiurgando melior? Sic vt neque increpatio in temeritatem, neque indulgentia in mollitiem recideret.* Præclarè Innocentius in cap. Error. dist. 83. *Error cui non resistitur, approbatur; & veritas cùm non defenditur, opprimitur: negligere quippe, cùm possis deturbare peruersos, nihil est aliud quam fouere; nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori, cùm potest, desinit obuiare.* Itaque sit reprehensio, repressio audaciæ, frænum temeritatis, licentiæ coërcitio: non sit rixa reprehendentis, & reprehensi, seu vtriusque metus, aut ambotum odium implacabile.

Correptio necessaria est, sed quæ insectetur vitia, non homines. Plinius.

Nazian.

Innocent.

67. Vnde magnâ peritiâ opus est ad ritè reprehendendum: nam seuerior obiurgatio subditum auertit, & validè armat in superiorē. 2. ad Timotheum, 4. vers. 2. Reprehensionis formam præscribit Paulus suo Timotheo aiens: *Argue, obsecra, increpa, in omni patientia, & doctrina.* S. Prosper lib. 2. de Vita Contemp. cap. 5. ad diuersos refert: *Argue coæquales, obsecra seniores, increpa iuniores.* Sed præstat cum cōmuni interpretū hæc omnia ad vnum & eundem referre. Singula verba expende, quæ emphasim habent. Pro *argue* Græcè est ἔλεγξον id est, argumentis cōuince: quia vt ibi ait S. Chrys. *Si absque argumentis aliquem increpes, temerarius esse videberis, nullúsque te perferet. Obsecra:* Theophylactus scribit, *Consolare*, quod beneuolentiam redolet. Nam vt ait S. Augustinus super cap. 6. Epistolæ ad Galatas: *Quicquid lacerato animo dixeris, punientis est impetus, non charitas corrigentis: dilige, & dic quod voles.* Addit Paulus, *Increpa in omni patientia.* Theophylactus: *Postquàm argueris, atque demonstraueris eum deliquisse, tum increpa in omni longanimitate: reprehendere namque in longanimitate oportet, vt non omnibus simpliciter credas.* Sed expensione dignum est, quid mysterij lateat in his verbis, *Increpa in omni patientia?* Omnem patientiam requirit Paulus in reprehendente, an in reprehenso? Planè is, qui reprehenditur opus habet omni patientiâ, vt perferre possit acrē Superioris obiurgationem, quâ non eget, qui reprehendit: reprehensio enim bilem mouet subditi reprehensi, quem obiurgando Superior exasperat, exprobrando delictum. Quid ergo in reprehendente non modò patientiam, sed omnem patientiam requirit Paulus? Sapienter in Superiore reprehendente requiritur omne genus patientiæ, quæ expectet delicti probationem, & spontaneam pœnitentiam, & emendationem, & opportunitatem obiurgandi; quæ exhibeat lenitatem corripiendi. Sed præcipuè omnem patientiam exigit in corripiente, quâ iras, & vindictam subditi acriter correpti sustineat. Quæ est subtilis Anselmi expositio: *Increpa in omni patientia ad sustinendas indignationes eorum, quos destruis.* Superior enim, qui acerbè subditum increpat, opus habet omni patientiâ ad tolerandam indignationem subditi correpti; nam qui alium reprehendere intentat, priùs armari debet scuto, aut panopliâ omnis patientiæ aduersùs reprehensi iras, maledicta, detractiones, odia, & quascumque possit sæuas inuasiones in reprehendentem.

Reprehensionis forma traditur.

Prosper.

Chrysost.

Theophyl.

Non tam reprehensus, quàm reprehendens eget patientiâ Theoph.

Anselm.

68. Porrò reprehensio, diuturna & implacabilis maleuolentia sæpè est, & odiorum diuturnus fomes. Quæ est faceta explicatio, quam indicat Anastasius Nicenus versans locum illum celebrem ex Matthæi 18. v. 19. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcūque petierint, fiet illis à Patre meo, qui est in cælis.* Quid est si duo ex vobis consenserint, impetrabunt quamcumque rem petierint? Nimis ampla videtur promissio, & quæ negotium, imò scrupulum ingerit commentatoribus. Quid si rem temporariam, & inutilem petant? quid si noxiam, & voluptuosam, aut ambitiosam? Planè necesse videtur, quod illa impetrent; nam promissio Christi Dei perampla est; neque vlla res est, quæ non contineatur in *omni re, quamcumque petierint:* nam omnis res nullam excipit. Ad loci enodationem aduertit Anastasius recurrendum esse ad verba quæ præcesserunt: *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum*, & sic rectè explicabitur: *Si duo ex vobis consenserint de omni re, quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo.* Nempe si duo ex vobis, is qui corripit, & corripitur, consentiant de omni re, quamcumque petierint, illam impetrabunt. Quia tam longè absunt, vt sibi deinceps consentiant, ob odium ab increpatione conceptum, vt securus possit Christus illis quamcumque rem polliceri quantumuis pretiosam, seu arduam; quid si fortè noxiam? Nam vbi conditio ad impetrandum est consensus, & pax reprehendentis & reprehensi, quasi certum est numquam adimplendam conditionem ad impetrandum, & ita securè potest quiduis illis promitti. *Quien pone per condicion concordia entre el que reprehende, y el reprehendido sobre seguro puede prometer qualquiera cosa, cierto de que no la consequiran.* Audi Anastasium quæstione 74. sic sciscitantem: *Quomodo est intelligendum illud: Si duo simul consenserint super terram, &c. Ipse locus hoc indicat: nam verba facit de eo qui arguit, & arguitur.* Cúmque is qui increpando alium arguit, nunquam consensurus sit cum eo; qui increpatur, & arguitur, inde fit, vt securè possit Christus promittere, quod impetrabunt omnem rem, quamcumque consentientes petierint. Facetè & moraliter Anastasius, non ad litteræ rigorem.

Anastas. Nicenus. Matth.

Reprehensio odiorū occasio solet esse.

Anast. Nicen.

69. Hinc erudiuntur Præfecti quàm leniter, & quāta cum cautela obiurgare debent subditos. Marci 16. v. 14. ante gloriosum Ascensionis triumphum, apparuit Iesus discipulis: *Nouissimè recumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse non crediderunt.* Credibile est in festa & lætissima Dominicæ Ascensionis die Iesum acerbiùs increpasse discipulos? Quid festissimo triumpho cū asperitate reprehensionis? Quid

Marci.

Incredulitatem resurrectionis reprehendit Christus, ostendens euidentiam resurrectionis.

tristitia absentiæ Domini augenda erat obiurgationis acerbitate? Præsertim cùm reprehendantur ob incredulitatem, iam diu abactam ab discipulorum cordibus, tot dulcissimis Christi apparitionibus: *Numquid iam tūc exprobraturus erat, quòd non credidissent eis, qui eum viderant resurrexisse, quando iam & ipsi post resurrectionem toties eum viderant?* Quæ sunt verba S. Augustini lib. 3. de Concord. Euang. cap. 25. Quid si Christus discipulorum oculis se resuscitatum perspicuè ostendens, sic increpat incredulitatem eorum, qui non crediderunt se resurrexisse? Hic planè foret congruentissimus reprehendendi modus; scilicet manifestè ostendere euidentiam suæ resurrectionis; quæ manifestatio, prudens est increpatio incredulitatis circa Resurrectionis veritatem; (sic reprehenditur gulæ, aut intemperantiæ vitium, ostendendo ieiunij & temperantiæ veras laudes.) Sed esto, Christus ore tunc reprehenderit discipulorum incredulitatem, aduertendum est, non statim eos obiurgasse, sed multâ longanimitate quadraginta omninò dies expectasse; & ante diu procrastinatam correptionem, eos euidenter tot apparitionibus conuicisse de vera resurrectione. Adde in vera sententia S. Augustini suprà allegati, hanc discipulorum increpationem factam fuisse paulò post resurrectionem ob vnius Thomæ incredulitatem, quando apparuit illis Iesus absente Thoma. Ioannis 20. v. 19. Nimirum Christus scelus vnius Thomæ in communi increpat, ne quem sigillatim obiurgando, illum exasperet, & faciat à se alienum. Item absentem obiurgat, ne præsentem nimis pudefaciat, & infamiâ notet. Tam cautè reprehendit Christus suos discipulos! Christi magisterium sit Præfectorum eruditio. Hanc Christi lenitatem in reprehendendo, admirare cap. 8. v. 10. in Iuditha, præpropere Christiana. Vnde Bethuliæ summates verè & pacatè reprehensi, officiosè blandiuntur prudentiæ tam opportunæ, & tranquillæ obiurgationis. Et hic v. 13. tacita est reprehensio diffidentiæ Bethuliensium, vt notant interpretes.

August.

Ioan.

Iudith.

§. XV.

Sub bono Principe, principalium flagitiis perennat rigor: nec opprimit pauperculos & inualidos.

70. SVb imperio boni Principis omnium virtus proficiat, omnium malitia deficiat. Omnium inquam; nam vt æquè subditi sunt proceres, & pauperculi, ita æquè debet vtrisque principari. Aut omnium culpa plectibilis est, aut nullius. Nisi fortè opulentia, & nobilitas sit impunitas ad delinquendum; & misera paupertas sit obnoxia delicti, pauperculúsque sit non tam flagitij, quam paupertatis reus. Vel saltem *Volunt sibi id forte Maiores, quasi priuilegium vindicare, vt iure suo crimina,* aut nulla, aut *minora committant.* Vnde legum vigor, & iustitiæ rigor Maiores præterit, minores offendit, qui sustinent innocentiam pauperum, & reatum diuitum. Saluianus lib. 5. de Gubern. Dei acerrimè inuehitur in Principes qui animosi sunt aduersus inualidos: *Quis*, inquit, *locus est, vbi non à principalibus ciuitatum, viduarum, & pupillorum viscera deuorentur, & cum his ferme omnium sanctorum? Nam & hos quasi viduas, & pupillos habent; quia tueri se aut pro studio professionis suæ nolunt, aut pro innocentia atque humilitate non possunt.* Vndè mediocrium culpa plectibilis est, principalium autem scelus punitionem sæpe nescit. O peruersam politiam! Hæcne animositas Iustitiæ est, an pusillanimitas iudicis? Iustitia æqua est, iniqua non est. Sæuit, furit, insanit iudex; qui inualidos plectit, & proceres dissimulat impunitos, & dissimulatione facit delinquendi licentiam. O vtinam sic esset æquus iudex, vt est æqua iustitia; & culpa esset res malitiæ, non fortuna personæ: nec iudex videret hominem, sed reum, cùm punit delictum. hinc plecteretur malitia, non mediocritas, aut pusillitas delinquendi.

Flagitia procerum minora habentur. Salui.

Salu.

Quis nisi Herodes parcit principalibus; & ferocit aduersus inualidos? Matthæi 2. vers. 16. diu expectat Herodes rex Magorum reditum: & eorum cunctatione offensus, furit insanè: *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valdè, & mittens occidit omnes pueros, qui erāt in Bethleem, & in omnibus finibus eius.* O magnanimum & generosè animosum Principem, & qui iure optimo sibi fecit nomen Magni! Scilicet (vt ipse existimabat) delinquunt Magi, id est, homines sapientiâ illustres, diuitiis nobiles, potentia inclyti, & illis parcit, sæuitque aduersus imbecillos infantes. Hæcne æquitas digna magno Principe, an pusillanimis & sordida iniquitas? Quod eleganter notauit S. Chrysostomus inibi, aiens: *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valdè. Sed quid fecit? Mittens occidit omnes pueros. Et ille delusus a Magis, iram suam super paruulos diffundebat.* Si quod scelus patratum est, illud Magi, seu magnates commiserunt: ergo præstaret, vt Herodes suos mittat satellites, aut validam armet manum, & plectat delictum contemptæ maiestatis: & locupletes contēptores luant pœnas tanti reatus. At innoxios infantes, nullius criminis reos, nullius culpæ conscios, innocentiâ candidos, cur plectit, nisi quia paruuli sunt: Pusillitas paruulorum, culpa illorum est, & crudelis infanticidij reatus. Impunè Magi deludunt Regem, potentes enim sunt; & castigatur infantium innocentia, quia pusilla & inualida est. Ecce adumbratos quorumdam Principum mores, qui in principalibus dissimulant, quod puniunt in paruulis, & mediocribus: & hi luant pœnas, quas merentur magnates. *Ille delusus a Magis, iram suam super paruulos effundebat.* 71.

Math.

Quis nisi Herodes sæuit in paruulos

Chrysost.

Ionas è vitali naufragio rediuiuus, & rursùs propheta, audacter ingreditur Niniuem regiam vrbem, Assyriæ & potentiæ, & malitiæ metropolim & intrepidus propheticâ voce buccinat excidium vrbis. *Et crediderunt viri Niniuitæ in Deum; & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis a maiori vsque ad minorem.* Ionæ 3. vers. 5. Basilius Seleucus Oratione 12. quò pollebat ingenij acumine, ita expendit hæc verba: *Vestiti sunt saccis à maiori vsque ad minorem. Vide pœnitentium terminos.* Nempe hi sunt religiosæ, & Deo placitæ pœnitentiæ termini, *A maiori vsque ad minorem.* Ne tantùm minores pœnitentiam agant, nec pauperculi & inualidi squaleant in cilicio & cinere: nec rigor incipiat à minori vsque ad maiorem: Deus enim non sic flectitur ad miserationem, sed irritatur ad punitionem. Sed incipiat à maiori vsque ad minorem; nec maior sit implectibilis, & rigoris nescius; imò pœnitentia, & ærumna erit piè ambitiosa, & quæ lenocinetur pietati diuinæ, si incipiat *a Maiori vsque ad minorem. Vide pœnitentiæ terminos.* Ne luxurientur maiores, dum minores squalent. 72.

Ionæ. Basil. Seleuc. Bonus Iudex punit à maiori vsque ad minorem.

Totus erat Moyses, vt Pharaoni persuaderet, Hebræorum Deum verè esse omnium Dominum. Dixerat enim Pharao: *Nescio Dominum, & Israel non* 73.

Exod. *non dimittam.* Exodi 5. verſ. 2. Tum Moyſes, & Aaron nouem plagis, ipſiſque grauiſſimis, non potuerunt obſtinatiſſimo Pharaoni ſuadere Dei principatum. At decimâ plagâ perdomitus eſt rebellis Pharaonis animus. Quid peculiare fuit in hac decimâ calamitate, quæ ſic perſuaſit ſummum Dei

Exod. principatum? Audi verba Exodi cap. 11. v. 5. *Hæc dicit Dominus Deus: Mediâ nocte egrediar in Ægyptum, & morietur omne primogenitum in terrâ Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam, & omnia primogenita iumentorum.* Nimirùm reliquæ plagæ plus feriebant populum, quàm Pharaonem, & regni proceres, licet hi grauiùs peccarent in Deum. At hæc calamitas, quæ incepit à maiori vſque ad minorem, & punitionis terminos exactè obſeruauit, inchoans pœnæ rigorem à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam, & omnia primogenita iumentorum, ſic perſuaſit

Exod. ſublimem Dei principatum, vt tunc, tunc quidem *Surrexit Pharao nocte, & omnes ſerui eius, vocatiſque Moyſe & Aaron, ait: Surgite, & egredimini à populo meo: ite, & immolate Domino; ſicut dicitis.* Exod. 12. v. 31. Audis obſtinatiſſimum Pharaonem iam Deum Hebræorum, vltrò appellare *Dominum*, cùm aduertit generoſum regimen iuſtitiæ diuinæ, quæ caſtigat *à maiori vſque ad minorem*, à filio Regis, vſque ad vile mancipium!

Lyra. Quod indicat Lyra, ſic aiens ſuper hàc vltimâ punitione, quæ Regem perſuaſit Domini Dei ſupremum imperium: *Adhuc,* inquit, *vnâ plagâ tangam Pharaonem, & Ægyptum. Regem principaliter, quia principalis fuit in peccando, & populum ſecundariò, quia peccauit Regi conſentiendo.* Vide iuſtitiæ terminos. Sic, ſic rem iuſtitiæ adminiſtrat ſummus rerum omnium princeps Deus! ſic ſe probat omnium Dominum; non cùm incipit à minori vſque ad maiorem.

74. Iſaiæ. Iſaiæ 1. verſ. 5. *Super quo percutiam vos vltrà addentes præuaricationes? omne caput languidum, & omne cor mœrens. Capitis, & cordis* nomine, ſummates Hebræorum intelligi, ferè conuenit inter Patres, & expoſitores; & id diſertè docet S. Hieronymus, qui ait Principes nomine capitis metaphoricè innui. Proceribus ergo Iſraëlis, ait Dominus: *Super quo percutiam vos vltrà? Eſtque ſenſus*, ait

Hieron. Bonus Princeps à plãta vſque ad verticem punit. Hieronymus ibi, *non inuenio quam plagis veſtris poſſim adhibere medicinam: omnia membra veſtra plena ſunt vulnerum: nullam partem corporis, quæ non ſit antè percuſſa, reperio.* Sicut Deus primores ſui populi mulctat: Sic peréniter illos ferit, ne opulentia, & potentia Principum implectibilis videatur, & impunè delinquat. Prætori Vrbis Romæ committit Theodoricus plebis punitionem. At ſi Senator delinquat: *Protinùs relatione tranſmiſſâ,*

Caſſiod. *perennitatis noſtræ multam percuſſus excipiat.* Verba ſunt Caſſiodori lib. 1. Variar. Epiſt. 32. Scilicet ad plectendos Romæ proceres, iubet Rex, non vt ſerenitati ſuæ, quo elogio communiter inſigniri ſolet) ſed *perennitati*, relatio facinoris fiat à Præfecto; vt principalibus non tantùm pœna irrogetur, ſed *perennet* ſupplicium, quò oſtenetur laudabilis iuſtitia Regis, æmula iuſtitiæ diuinæ, à quâ ſic etiam perennat ſupplicium aduerſus principes Iſraël, vt non habeant partem corporis, vbi denuò vulnerari poſſint. Nam capitibus, ſeu principibus, ad virtutem languidis, ad vitia valentibus, ait: *Super quo percutiam vos vltra?* Sic enim perennauit repetita plaga, vt nulla pars corporis immunis ſit à ſupplicij vulnere. Bellè ergò magnatum inſolentia flagitiorum mulctam debet excipere à Regis, non ſerenitate, ſed perennitate. Si Senator delinquat: *Protinus relatione tranſmiſſâ, perennitatis noſtræ mulctam percuſſus excipiat.* Ne inſoleſcat diues implectibilis, & pauperculus reus ſit omnis delicti.

Dirâ obſidione opprimebat Bethulienſes numero pauciſſimos, & fame imbecillos, numeroſa & pugnaciſſima Aſſyriorum potentia. Quis Bethulienſium irruere cogatur in tantos hoſtes? *Filij puellarum compunxerunt eos, & ſicut pueros fugientes occiderunt eos.* Dicitur hìc v. 14. *Non cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percuſſerunt eum, nec excelſi gigantes oppoſuerunt ſe illi.* Iudith. Nempe non vrbis proceres, qui *gigantes*, ſeu *filij Titan* dicuntur; ſed *filij puellarum*, id eſt, pueri, & inualidi iuſſi ſunt arma ſumere, & ruere in tantum diſcrimen. Sic res accidit in turbatâ Republicâ, & propè ruiturâ; Imbecilles & inualidi coguntur ad periculoſa quæque. Res gloriæ neſciunt, negotium periculi ſciunt. O mores, ò tempora! Sileo.

§. XVI.

Vſqueadeò temeraria eſt humana malitia, vt peruerſe diuinam bonitatem æmulari præſumat.

HVmana malitia inquieta res eſt, audax, temeraria: nam vltra poſſibilitatis metam enormiter audet; ſupra potentiam ſe longiſſimè extendens, temerario affectu præſumit, quò delicti vires non valent operando perringere. Anguſte definitur à Seneca epiſt. 79. *Iudicium in prauo pertinax*; plus intentat prauitas, quæ pertinaciter ambit tranſilire propriæ ſphæræ terminos, & delinquere ſuprà quàm delinqui poteſt. Planè inſana delicti artifex, malitia eſt, quæ & rem virtutis initiat, & negotium vitij plus amplificat ad delictum. S. Chryſologus ſerm. 152. *Herodes,* inquit, *deſtinatus ad ſcelus, iura abrogat, confundit fas, nefaſque.* Quaſi humana malitia ſit ita ad malum prona, ac ſi eſſet ad malum deſtinata; neque dumtaxat virtutem deprauet, ſed etiam ipſum nefas confundat, adulteret, incrementet: vt non tantùm bonitas, ſed neque etiam prauitas immunis ſit à malitiæ inſana temeritate. Sic temerariè audet licentia delinquendi! Ioannis 8. v. 44. *Vos ex patre Diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere.* Ad quæ verba ita ſcribit S. Chryſoſtomus homil. 53. *Non dixit opera, ſed deſideria eius facitis.* Porrò deſiderium plus audet, quàm opus: nam potentia metitur operis magnitudinem, & ſummum opus potentiam implet. At deſiderium liberè vagatur, & impoſſibilia fingit, & ad malitiam exambit, intentat. Tanta ergò eſt hominum malitia, vt quò Diabolus audacter deſiderando venit, homo peruenire operando præſumat. Cæterùm (quod mirère magis) cùm hominum nequitia aliquando Diabolorum vitioſitatem excedat, malitiosè prætendit contendere cum ſumma Dei bonitate, vtra ſit exaggeratior, an bonitas Dei ad bonum, an hominis malitia ad malum? quæ magna hyperbole nequitiæ eſt, & ſumma iniquitatis meta, & huius paragraphi theſis.

75. Seneca. Malitia humana confundit virtutis negotium. Chryſol. Ioan. Chryſoſt. Malitia humana deſideria Diaboli præſumit.

76. Baſil. Sele. Malitia ſupra naturã audet. Baſilius Seleucus Orat. 12. ita ſcribit de magna ciuitate Niniue, vt Aſſyriorum, ſic & flagitiorum metropoli: *Niniue ciuitas erat inter Aſſyrios, hominibus refertiſſima, peccatis naturæ terminos ſupergreſſa,*

gressa, non tamen diuinæ clementiæ metas exuperabat. Audis Assyriorum malitiam excessisse humanam naturam? (vt sicut sunt merita supernaturalia, sic quodammodò dentur flagitia quasi supra naturam:) quæ adeò supergreditur naturæ terminos, vt peruersè æmuletur bonitatem diuinam. Ieremiæ 8. v. 4. *Numquid qui auersus est, non reuertetur?* (*Auertetur*, scribit S. Hieronymus,) *Quare ergo auersus est populus iste in Hierusalem auersione contentiosâ?* Scilicet, amplificat Propheta obstinati populi perfidiam, & malitiam naturæ terminos supergressam. Quippe qui peccandi obstinatâ impudentiâ vincere student infinitam Dei clementiam, quam exuperare delinquendo præsumunt. Illud enim est, *auersio contentiosa*: nituntur enim contra Domini machinas, Prophetarúmque voces, in suo errore obstinato persistere, quasi laudi ducant malè viuendo, studio contentioso diuinam superare clementiam. Quæ sunt verba Sanctij explicantis hunc locum. Et S. Hieronymus sic illum elucidat: *Auersione contentiosa*; id est, *Quantò magis ego ad pœnitentiam prouocaui, tantò illi plus recesserunt à me, non tam peccandi studio, quàm me superandi.* Ecce humana malitia temerariè præsumit *auersione contentiosâ* superare clementiam diuinam. O peruersam æmulationem! Planè diuina clementia infinita est, attributum Deo dignum, & quod augustissimum habetur in operibus Dei, quasi prærogatiuâ aliquâ, quoad homines saltem, emineret: hoc, inquam, magnum bonitatis diuinæ attributum vincere satagit humana malitia, & obstinatè intentat plus audere peccando, quàm Deus possit parcere miserendo. At tanta est diuina bonitas, vt humana malitia *naturæ terminos supergressa, non tamen diuinæ clementiæ metas exuperet.* Ac si elogium sit bonitatis diuinæ non superari ab humana malitia. Proh nequitiæ enormitatem!

Hierem. Malitia humana peruersè æmulatur bonitatem diuinam. Hierony.

Sanct. Hierony.

77. Nemini ignota est vulgatis illa Tertulliani exclamatio lib. 4. aduersus Marcionem, cap. 20. *O Deum non naturâ beneficum, sed æmulatione!* Expensio non erit ita vulgaris. Nimirum, quocum æmulatione contendat diuinæ munificentiæ bonitas? Num cum humana malitia? Matthæi 21. v. 34. Homo ille paterfamilias (Deus inquam, ex omnium interpretum sententia,) plantauit vineã, & turali domo exstructâ, ornatáque vineariâ supellectili, eam locauit agricolis: *Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos ad agricolas, vt acciperent fructum eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidauerunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissimè autem misit ad eos filium suum, dicens: Fortè verebuntur filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres, venite, occidamus eum*, &c. Auctor operis imperfecti in Matthæum homil. 40. sic eleganter expendit præfata Christi Dei verba, quibus rem præsentem mirificè confirmat: *Considera*, inquit, *quomodo per singulos gradus misericordiæ diuinæ malitia Iudæorum crescebat, & quomodo per singulos gradus Iudaicæ malitiæ Dei misericordia addebatur, & contra clementiam Dei malignitas humana certabat.* Insana malitia fuit priores seruos cædere, lapidare, occidere: sed diuina bonitas non cedit tantæ hominum malitiæ; & vincens in bono malum, misit alios seruos plures prioribus. At agricolæ obstinatâ nequitia vesani, & auersione contentiosâ temerarij, incrementant facinus additione facinoris, illósque impudenter occidunt. Tunc bonitas Dei ne vincatur à proterua hominum malignitate, quasi offensæ immemor, mittit suum vnigenitum filium ad consimile periculum: *O Deum non naturâ beneficum, sed æmulatione! Considera quomodo per singulos gradus Iudaicæ malitiæ Dei misericordia addebatur; & contra clementiam Dei malignitas humana certabat.* Nempe auersi sunt à Deo *auersione contentiosâ*, è peruerso æmulantes eminentiam diuinæ clementiæ.

Tertull. Malitiæ humanæ æmulatio cum bonitate diuinâ. Matth.

Imperfect.

Profectò eiusmodi æmulatio in Deo exaggeratio est largioris clementiæ, quæ non irritata tot offensis, beneficiis metitur iniurias; imò longè benefaciendo superat, quod homo delinquendo offenderat. At in homine talis æmulatio criminosissima est, & vitiorum promptuarium. Quod sic expressit Tertullianus lib. 1. aduersus Marcionem cap. 25. ita fatus: *Porrò nihil sine æmulatione decurret. Proinde enim æmulationi occurrant necesse est officiales suæ, in ea quæ æmulantur, ira, discordia, odium, dedignatio, bilis, nolentia, offensa.* En peruersæ æmulationis peruersam sobolem. Matthæi 26. v. 24. *Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur.* Scilicet homo infeliciter Christum prodit; Deus autem feliciter eum tradit. Perbellè Origenes homil. 35. in Matthæum: *Filius hominis tradetur. Quia Deus tradit eum propter misericordiam circa genus humanum: Iudas propter auaritiam: Sacerdotes propter inuidiam.* Vides Iudam, & Sacerdotes peruersè æmulari Patrem Deum piissimè tradentem filium suum propter genus humanum redimendum? Iudas enim sordidè auarus; Pharisæi ab inuidia malitiosè æmuli, impiè æmulantur præclarissimum Dei opus, & auersione contentiosâ ambiunt tradere Christum. At illi nefariâ vitiositate contendunt præstare, quod Deus magnificâ liberalitate præstitit. Neque modò Iudas proditor, & Pharisæi perfidi, *Sed & ingratus populus perdurat in bonitatis diuinæ contentione*, ait Basilius Seleuc. Orat. 11. & superare delinquendo exambit bonitatem diuinam *auersione contentiosâ*.

78.

Malitia humana exãbit contendere cum Dei bonitate. Tertull. Matth. Orig. Basil Sel.

79. Iacob. 4. v. 5. *Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis. Maiorem autem dat gratiam.* Quisnam hic spiritus, qui in nobis habitat, qui ad inuidiam concupiscit, & maiorem dat gratiam? Mitto plura, vt citò dicam esse Spiritum sanctum: ita Beda, Strabus, Hugo, Titelmãnus, Franciscus Lucas Brug. Gagneius, Caietanus, Catharinus, Salmeron, Iustinianus, Mariana, Lorinus, Cornelius; tametsi ex iis alij aliter locum interpretentur; conuenit tamen inter præfatos Doctores hîc induci à Iacobo Spiritum sanctum, qui ad mundi inuidiam concupiscit, piéque æmulatur in bono, hominum malitiam ad malum: *Et tandem æmulatione contentiosâ maiorem dat gratiam*; ne summa Spiritus sancti bonitas vinci patiatur ab obstinata hominum malitia. Luculenter S. Petrus Chrysologus serm. 56. procul dubio hùc alludẽs, ita scribit: *Aut quid S. Spiritus non potest, si hoc potest caro?* Quasi dicat: Num omnipotentior erit caro ad delinquendum, quàm Spiritus sanctus ad miserendum? Scio, inquit, *auersione contentiosâ* humanam malignitatem æmulari diuinam clementiam, vt malitia hominis supergrediatur bonitatem Dei: verùm *ad inuidiam concupiscit spiritus, & maiorem dat gratiam.* Neque enim tam potest caro, quantumuis vires æmulando contendat ad malum, quàm potest Spiritus sanctus, omnipotenter æmulatus ad bonum: Maiorem enim dat gratiam, ne permittat se vinci ab humana temeritate. O Deum non tam naturâ beneficum, quàm æmula-

Iacob. Beda. Strabus. Hugo. Titelman. Brug. Gagneius. Caietan. Cathar. Salm. Iustin. Mariana. Lorin. Cornel. Quæ sit inuidia spiritus? Chrysol.

æmulatione! O impudentem audaciam humanæ temeritatis, quæ plus posse delinquendo præsumit, quàm possit Deus omnipotenter miserendo: flagitiosè ambit omnipotenter delinquere, vt Deum superet beneficentissimè miserantem: & de æmulatione diuinæ clementiæ in bonum, exaggerat malignitatem humanæ prauitatis ad malum.

Iudith. Audiat, & plaudat orbis forti Iudithæ pulchrè modulanti hoc præclarum Dei encomium hîc v. 16. *Adonai Domine, magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem superare nemo potest*: Neque enim exaggeratior Holophernis malitia, Dei populum iniuriando, superare potuit Deum magnâ bonitate vberiùs miserando. Cesset, cesset hominum malitia impudens, audax, temeraria; nec ambiat æmulâ nequitiâ vincere, *quem superare nemo potest*.

§. XVII.

Commentarius Literæ.

Vers. 19. *Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.*

80. PROPOSVERAT Iuditha in versiculis proximè præcedentibus, magnam magni Dei potentiam, qua creauit omnia, eadémque eualet nutu voluntatis suæ redigere ad nihilum; vt ob hanc rationem homines se totos impendant in obsequium diuinum. Nunc aliam rationem affert nihilominùs efficacem. Scilicet Deus timentes se, id est pios, & religiosos: (quod autem id significet *timor Domini* ostendimus suprà ad caput 8. v. 8. super illis verbis: *Et erat hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valdè.*) Muneribus ornat, & apud se perpetuò nobilitat beatâ felicitate. Cuius exempla obuia sunt in Scriptura; neque recenti exemplo Holophernianæ cædis, & inopinatæ & gloriosæ victoriæ contra inuictam Assyriæ potentiam, partæ, vllum inueniri potest illustrius ad probandam Dei erga suos munificam beneuolentiam. Verùm vocula illa *autem*, quæ in Latino, & Græco textu reperitur, & planè aduersatiua est, huius loci intelligentiam, alioqui perspicuam, interturbare videtur. Porrò nisi præcesserit impiè superbientium deiectio & prostratio, quam vim habere potest vox aduersatiua *autem*, cùm subditur, *Qui autem timent, magni erunt*, &c. Hæc ratio Serarium, & Tirinum compulit, vt existimarent, in superiori versiculo per *montes*, & petras, significari superbos homines, præfractos & duros, vnà cum ipsorum *aquis*, id est, cum opibus omnibus, & numerosissimis seruitiorum, exercituúmque millibus, qui omnes funditùs euellentur, exterminabuntur, perdentur. Quocirca *montes, aquæ, petræ*, non propriè, sed metaphoricè accipienda sunt, ex eorum mente. Non est deserenda propria & genuina explicatio propter hanc obiectiunculam. Porrò vocula illa aduersatiua *autem*, non debet referri ad verba proxima, sed ad intentum verborum propositum. Nam cùm Iuditha intendat amplificare diuinam potentiam, quæ impios & superbos Assyrios fugauit & euertit, Deique omnipotentem vim probasset ex rerum omnium creatione, ex qua liquidò constat, posse etiam arduos montes, etsi terræ visceribus impactos, quouis locorum demutare, & saxeos & prædurosos lapides eliquare; redit mox ad intentum tantisper intermissum, & ait: Potentissimi olim Assyrij, qui potentiâ suâ arroganter superbientes, Creatori suo impium intulère bellum, deiecti sunt à potentia sua; *Qui autem timent te*, (id est, Hebræi populi,) *magni erunt apud te per omnia.* Hinc patet aduersatiuæ *autem* energia.

Timor sumitur pro religione.

Serar. Tirin.

Montes, & petræ non sunt metaphoricè exponenda.

Væ genti insurgenti super genus meum: Dominus enim omnipotens vindicauit in eis, in die iudicij visitauit in eos. Vers. 20.

Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant, vsque in sempiternum. Adstruxerat Iuditha in proximè præcedentibus versiculis, Dei potentiam à rerum omnium creatione, & dominio; & à beneuolentia erga pios & religiosos, id est, erga Hebræum populum, quem non modò eripuit à proxima clade, sed nobilitauit illustri victoriâ; nunc eandem rem amplificans, docet piorum hostes durissimis cruciamentis perpetuò diuexari. Cæterùm cùm interpretes omnes, qui hæc Iudithæ verba hîc ex professo commentantur, aut alibi ex occasione explicant, illa aptè interpretentur de feralibus gehennæ cruciamentis; & etiam opportunè possint intelligi de truci Assyriorum clade, de qua agit Iuditha: mihi penè certum est, præfata verba, (si quæ alia in Bibliis,) duplicem habere sensum litteralem; siquidem verba ipsa vtrumque admittunt sensum, non res alterutrius sensus, alterum significat. Quod autem eadē Scripturæ verba possint admittere duos sensus historicos seu litterales, perspicuū est, etsi indubium non sit. Legatur noster Salmeron Prolegomeno 8. vt alios omittam. Primò ergo locus exponendus est ad litteram, de Assyriis deuictis, & minis aduersùs Israëlis hostes, mox de impiis vltimò iudicio, & æternaturo incendio destinatis. Vers. 21. 81.

Duplex litteralis sensus horum verborum.

Salmer.

82. Retulerat Iuditha in hoc Cantico, quomodo diuinior Dei omnipotentia impiam & inuictam Assyriorum potentiam prostrauerit, conculcauerit, detriumphauerit obtruncato indecorè ipsorum principe, interfectis pluribus, fugatis reliquis, debilitatis & spoliatis omnibus; ergo nunc edocet, quibus vexentur tormentis, qui Dei populum vexare exinceps auderent. *Væ genti insurgenti in genus meum.* Vocula *væ* ingentem calamitatem indicat contra eos, qui bella mouent, & hostiliter inuadunt Hebræam gentem, quod manifestè significat illud, insurgunt *in genus meum*, id est, in Hebræos. Pergit: *Dominus enim omnipotens vindicabit in eis*, hoc est, contendet omnipotentiæ vires, ad vlciscendum iniurias illatas suo populo: *Et in die iudicij visitabit illos.* Dies iudicij in Scriptura sacra appellatur dies vindictæ & vltionis, id est, Impij qui armatas intulerint manus in populum Israël, Deo deuotum & sanctum, subitâ & horribili strage luent pœnas impiæ temeritatis. Grauior enim punitio sæpe appellatur *iudicium*, quia est iudicij effectus. Osee 10. vers. 4. *Germinabit quasi amaritudo, iudicium super sulcos agri.* Exodi 6. v. 6. *Ego Dominus qui educam vos de ergastulo Ægyptiorum, & eruam de seruitute, ac redimam in brachio excelso, & iudiciis magnis.* Et 1. Corinth. 11. v. 29. *Iudicium sibi manducat, & bibit.* & Ezechiel. 14. v. 21. *Quatuor Iudicia mea pessima nempe, gladium, & famem, ac malas bestias, & pestilentiam.* Quod verò *τὸ Visitare* sumatur etiam in malam partem, scilicet pro vlcisci, notū est ex lib. Exodi 20. vers. 5. & cap. 32. v. 34. & passim in Prophetis. Vibrat autem Iuditha eiusmodi minas de futuro, aiens, *vindicabit, visitabit.* Nempe horribiles strages, quas passi sunt non semel Assyrij ab Hebræis minitatur cuicumque insurrexerit in eosdem.

Explicantur verba de strage Assyriorum.

Iudicium sumitur pro calamitate. Osee. Exod. 1. Cor. Ezechiel. Exod.

Dabit

83. *Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum.* Persequitur Iuditha in hoc versiculo 21. Interminationem inchoatam versiculo præcedenti. Quasi dicat; Quisquis audaci temeritate bello inuaserit Hæbream gentem innoxiam & piam, similem Assyriorum experietur pœnam. Ingenuè fateor quòd interpretum nemo expressè tentauerit hæc verba exponere de temporali supplicio in hac vita infligendo, sed de æternaturis pœnis in inferno luendis. At non exiguo operæ pretio tentabo hunc locum interpretari de temporali supplicio, ne vnus hic versiculus, alienus sit ab instituto Iudithæ, & ab historiali sensu, quem Iuditha prætendit. Si enim Psaltria nostra in toto Cantico modulatur rem huius victoriæ, non facilè mihi persuadeam, tantummòdo vltima eiusdem verba tam longè aberrare àcœpto instituto.

84. Obiectiones contra dicta adglomerantur. Anselm. Hugo. Lyra. Strab. Carthus. Sanct. Tirinus. Serarius. Abulens. Cornelius. Isaias. Cornel. Ecclesiast. Marci. Serarius.

Sed plura obstant contra hunc sinceriùs Litteræ aperiendæ conatum. Primò quia omnes interpretes præfata huius versiculi verba exponunt de æternis gehennæ cruciamentis. Ita Anselmus Laudunensis, Hugo Charensis, Strabus, Lyra, Carthusianus, Sanctius, Tirinus, Serarius, quæst. 2. & 3. Abulensis in Matthæi 25. quæst. 553. Cornelius in caput 66. Isaiæ. His aggregare licet interpretes, qui ad Isaiæ cap. 66. v. 24. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*, exponunt de æternis damnatorum pœnis: (legi potest Cornelius noster:) & Ecclesiastici comentatores ad illa verba capitis 7. v. 19. *Vindicta carnis impij, ignis, & vermis*; Et Marci 9. v. 44. *Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* Quæ Christi Dei verba, putat Serarius esse instar commentamenti verborum Iudithæ. Ergo qui solus & sine patrono discedet à tot, tantisque viris, planè aberrabit temerariè. Præsertim cùm subtrahat locum, quo aduersus Hæreticos validè adstruitur, esse infernales ignes, quibus damnati æternùm vstulentur. Secùdò quia nusquàm legitur Deum puniisse Assyrios igne, & vermibus: ergo hæ pœnæ numquam possunt dici de Assyriorum suppliciis, & inde detorqueri ad minitandum, ne qua gens, vt Assyrij inuadant religiosæ Iudææ fines, ne easdem, aut similes patiatur pœnas. Tertiò dicitur *vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum.* At Assyrij impiæ temeritatis pœnam, in hac vita non poterunt *sentire* vsque in sempiternum. Etsi τὸ sempiternum accipiatur pro longa duratione: nam *ignis* quàm citissimè absumit vitam; *vermis* autem ex putrescente enascitur cadauere: ergo quia ab igne citò soluitur in fauillam, & à vermibus, qui sensim cadauer corrodũt, non potest dici, quod *sentiat vsque in sempiternum.*

Denique quia vbi expressè dicitur, *In die iudicij* visitabit impios horrendo supplicio, verosimiliùs videtur intelligendum de suprema *iudicij die*, in qua reprobi ferientur vltimâ punitione: præsertim cùm mox dicatur, *dabit ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum.* Hæc sunt quæ cogitando exaggerare potuimus contra hanc interpretationem, vt argumentorum solutio, sit expeditus loci commentarius.

85. Solutio obiectorum.

Ad primum ex auctoritate petitum, Respondere possem, Serarium in commentario, Sanctium num. 16. & 17. & Tirinum non leuiter propendêre in nostram expositionem, etsi tandem disertè de æterno supplicio locum commententur; at priùs suam mentem insinuarunt. Anselmus Laud. Hugo Charensis, & Strabus, sensum mysticum venari solitant. Ergo pauci militant contra nos. Imò planè nullus: nam illi non negant, præfata verba intelligi posse de temporalibus suppliciis, sed esse secundum literam intelligenda affirmant de æternis; quod ego libenter fateor, vt in secunda expositione literali adstruam: igitur præter omnium mentem locum expono, & aduersus neminem.

86. Serar. Ignis significat calidos morbos.

Ad Secundum responderi posset ex doctrina Serarij, intelligi metaphoricè posse, per *ignem* morbos, qui corpora adurunt & inflammant, vt Herpes, Erysipelas, phlegmone, panus, carbunculus, febris, quæ etiam ab igni apud Græcos nomen inuenit πυρετός. *Per vermes*, vlcera, purulentia, putredines, phtiriases, verminationes. Et per Synecdochen, hisce duobus, totum morborum genus significari potest. Et sensus erit: Quisquis impias & hostiles armauit manus aduersus pium & religiosum Israëlis populum, sæuos hosce morbos dirè patietur in *æternum*, hoc est, diuturno tempore, & vsque ad finem vitæ, quam miserè finiet sæuientis morbi malo. Verùm iuuat, *ignem*, & vermes non metaphoricè, sed propriè accipere. Quod verò Assyrij ignem passi sunt sub Sennacherib, cùm 4. Reg. 19. vers. 35. (4. Reg.) obsidebat Ierosolymam, & cælitus ingentem accepit cladem, dicitur Isaiæ 10. vers. 13. his verbis: (Isaiæ.) *Propter hoc immittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloriam eius, succensa ardebit, quasi combustio ignis.* Quæ verba interpretatur Sanctius ex Hebræorum mente, cui adsentire videntur S. Hieronymus, & S. Thomas, (Sanct. Hebræi. Hieron. S. Thom.) occulto igne sic fuisse cremata Assyriorum corpora Angeli ministerio, vt vestes ac ornamenta alia intacta fuerint, atque ab incendio pura. Quod autem Assyrij subierint vermium corrosionem sub Iuditha, liquidò constat, cùm tot millia cadauerum passim prostrata iacuerint in dira illa strage: cadauer autem vermium esca est, & eorum hæreditas. Ecclesiastici 10. (Eccles.) *Cum mortuus fuerit homo hæreditabit serpentes, bestias, vermes.*

87. Sentire significat pati, tametsi non sentiat.

Neque difficile est soluere tertium argumentum, quod premere posset imperitum, videlicet ignem, qui medullitus depastus est Assyrios; & vermes, qui exedunt cadauera, non sentiri vsque in sempiternum, imò nec sentiri; nisi fortè cadauera sentiant. Ego quidem existimo, τὸ *sentient*, non significare doloris sensum, sed experientiam prædicti mali. Quasi dicat: patientur ignem, & vermes, etsi non sentiant ad dolorem: 2. Reg. 22. vers. 5. (2. Reg. Clarius.) *Funes inferni circumdederunt me*, vertit Clarius Brix. *dolores inferni*, & explicat, *dolores sepulchri*; non quia cadauer in sepulchro habeat doloris sensum, sed quia experitur corrosionem, quæ faceret sæuos dolores Alia commentatio suppetit expedita, & facilis; scilicet vt illud *vsque in sempiternum*, non appellet supra quemcumqme, qui igne vstulatur, & vermibus exeditur; sed supra successiuam collectionem hostium, qui audeant impiè Hebræam gentem inuadere, vt sensus sit: *Dominus omnipotens vindicabit in eis*, id est, in eos qui iniustè bella moueant contra Hebræos; & sicut in Assyrios dedit ignem sub Sennacherib; & sub Nabuchodonosor seu Holopherne dedit vermes in cadauera: sic dabit deinceps vsque in sempiternum similes pœnas, & paria supplicia aduersus quamcumque gentem, quæ audeat inuadere populum suum. Nempe τὸ *vsque in sempiternum* nectendum est ad futurum illud *dabit*: τὸ *sentiant* explica vt in præcedenti solutione, hoc est, experientur.

Quartum argumentũ expeditur ex suprà dictis: nam dies iudicij, nisi cogat contextus, aptè potest explicari de acerbiori supplicio, qui est iudicij effectus, (vt ibi probatur ex lib. Exodi, Osee, & 1. Corin

Corinthiorum, &c.) Quòd nihil hîc cogar, satis mihi videor euicisse ex hac loci explanatione, quam latè tradidimus. Ex quibus liquidò constat in historico seu literali sensu posse intelligi verba vtriusque versiculi, absque vlla mentione finalis iudicij, neque gehennalis ignis, aut vermium, qui in inferno abrodunt fontium animos, aut corpora.

88. Alter sensus Literalis. Alter Literalis sensus est, vt præfata verba intelligantur de futuro iudicio, & pœnis, quas damnati in gehenna patiuntur. Ita auctores omnes nuper allegati, & nemo est qui apertè refragetur. Et penè ipsissima verba sunt, ac ea, quæ habentur Eccle. 7. vers. 19. Marci. 9. vers. 44. & Isaiæ 66. vers. 24. ergo eodem modo sunt intelligenda. Nam contextus tantùm abest, vt obstet, vt fauere videatur egregiè. Quia etsi paulò antea Iuditha apertè agat de rebus Hebræorum; sic etiam agit Isaias loco allegato; & exinde transit ad prouulgandas gehennæ pœnas; vt notant commentatores, quod familiare est Prophetis: ergo ita foret faciendum Iudithæ illustrissimæ prophetidi. Sed expendere oportet singula verba:

In die iudicij visitabit illos. Quibus verbis clariùs potuit exprimi supremi *iudicij dies* horribilis? Præsertim cùm mox subiungat: Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum. Hæc verba æternam damnatorum mortem planè significant, & gehennalem ignem, qui perpetuò depascetur damnatos cruciatu horribili. Quòd autem vero igne excrucientur damnatorum corpora in inferno, in confesso est apud Catholicos. Neque enim ignem esse intelligendum per tropum, aut metaphoram, nisi homines tropici & metaphorici non asserunt. Calvin. Disertè Caluinus lib. 3. Institut. cap. 25. §. 12. sibi præmaturè prouidit, negans inferni ignem: Sed quem verbis negat, meritò re ipsa patitur. De quo legi possunt Scholastici in 4. dist. 50. præsertim Sotus. Henriq. Sotus quæst. vnica art. 1. P. Henriquez lib. vltimo cap. 5. §. 5. littera X, An verò damnatorum animæ, & Dæmones ab igne excrucientur, alius scholæ labor est. Affirmant hodie multi ex recentioribus; ex antiquis scriptoribus negarunt plures, quos allegat & sequitur sapientissimus P. Vasquez 1. part. disput. 143. cap. 6. Vasquez.

89. Vermes tantū conscientiæ esse in inferno quidam putant. Quærunt interpretes an sicut ignis inferni, propriè accipiendus est, ita etiam propriè & absque metaphora sint *vermes* apud inferos, qui perpetuò abrodant misera damnatorum corpora? Eiusmodi vermes esse metaphoricos, qui morsu perenni conscientiam damnati corrodant, angant, & dilacerent, adstruunt Scholastici in 4. dist. 50. & inibi S. Thomas, Iansenius in Concordia cap. 71. Maldonatus in cap. 9. Marci, & plures alij ex recentioribus. Quæ sententia est expressa S. Hieronymi, & Procopij in Isaiæ 66. S. Ambrosij in Lucæ cap. 14. S. Augustini lib. 2. de Ciuit. cap. 9. Isidori lib. de Sum. bono, cap. 13. S. Thom. Iansenius. Maldon. Hieron. Procopius. Ambr. August. Isidorus.

Verùm probabilius videtur, dari in inferno vermes propriè dictos (præter eos, quibus conscientia angitur,) horribiles, mordacissimos, perpetuos, qui diuinâ virtute efformati, ab igne non absumantur, sed perenniter absumant damnatorum corpora. Itaque S. Augustinus, vbi suprà, affirmat hanc sententiam esse probabilem; eam disertè tradit Haymo in Isaiæ 66. S. Basilius in Psalmo 33. Pseudo-Augustinus tom. 9. in opere de triplici habitaculo, S. Prosper lib. 3. de vita contemp. cap. 12. Hugo Victor lib. 4. de Anima cap. 13. Anselmus in Elucidario, Innocentius 3. lib. 3. de contemptu mundi cap. 1. & 2. Cyrillus in orat. de exitu animæ, S. Chrysostomus & Theophylactus apud Maldonatum in Marci cap. 9. Guilielmus Paris. apud Serarium, Valentia 3. p. disput. 13. quæst. 5. p. 3 Serarius hîc quæstion. 4. Titinus ad hæc verba, Cornelius in Isaiæ cap. 66. & valdè inclinat Sanctius hîc & in præfatum Isaiæ caput. Plures rationes pro hâc sententiâ congerunt Serarius, & Cornelius nuper citati, quæ ibi legi possunt. Veros vermes esse in inferno, probabilius videtur. August. Haymo. Basil. Pseudo-August. Prosper. Hugo Vict. Anselmus. Innocent. Cyrillus. Chrysost. Theophyl. Guilielm. Valentia. Serarius. Titinus. Cornelius. Sanctius.

Hæc vna efficaciter probat intentum. Prima & potissima regula est, eruta ex S. Augustino, & aliis Patribus; loca Scripturæ, quæ propriè possunt accipi, sine tropo & metaphora interpretanda sunt: atqui vermes sine tropo, & metaphora accipi possunt, vt constat ex tot doctorum auctoritate, & verbis textus, ergo & debent. Præsertim cùm in hoc Iudithæ loco dicatur, dabit ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & sentiant vsque in sempiternum: ergo immortalis hic vermis non abrodet mentem, sed corpus: igitur alius est vermis, qui conscientiam anget, alius, quem carnes sentient, & qui perpetuis morsibus corpus exedet. Plures obiectiunculas contra hanc sententiam afferunt Serarius, & Cornelius, quas facilè quiuis soluet; legantur ibi, in quibus, & in Sanctio exscribuntur verba, quibus præfati Patres adstruunt hanc interpretationem. Serar. Cornel. Sanct.

§. XVIII.

Seueritas postremi iudicij expenditur.

INcussus grandioris mali timor hominem ad spiritualem audaciam erigit, virtutis est incentiuum, & impietatis retinaculum, coërcens delinquendi licentiam, consuetudine peccandi effrænem. 90. *Deum solum esse metuendum cuius potestati non natura præscribat*, ait S. Ambrosius in Lucæ cap. 12. Ambros. Natura peccatis adsueta non præscribit. Porrò anima à collegio carnis ob primordiale delictum inuitiata, sic est assueta flagitiis, diu experta mutam Dei patientiam, & assiduam numinis pietatem, vt quadam quasi præscriptione peccandi, assereret impunitatem delinquendi, nisi horrendo formidabilis iudicij pauore medullitùs concuteretur. *Quoties diem iudicij considero, toto corpore contremisco, siue comedo, siue bibo, siue aliquid aliud facio*, ait S Hieronymus in Matthæum; Hierony. Et in Epistolâ ad Heliodorum: *Iudicaturo Domino lugubrem mundum, immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient. Potentissimi quondam Reges nudo latere palpitabunt: adducetur cum suis stultus Plato discipulis; tunc Aristotelis argumenta non proderunt, quando veniet ille filius pauperculæ quæstuariæ iudicaturus fines terræ.* Arguta Subtilitas Aristotelis non proderit in die iudicij. Neque tunc peccatoris iudicandi animum tranquillabit superba procerum opulentia, nec indemnis Regum licentia, nec deposita Platonis auctoritas, nec arguta Aristotelis philosophia. Omnes ante Deum iudicem pauebunt, palpitabunt, & totis artubus contremiscent, ferâ reatus conscientiâ accusati, cùm sistentur tot scelerum rei, cùm ad dæmonum accusationes attendant, cùm fulgurantem Christi faciem videant, cùm *sententiam iam cadentem* exhorreant. Ergo, ô homo, dum adhuc viuis, dispone sermones tuos in iudicio, quia nescis quâ hora euocandus sis; hoc vnum noscis, clanculùm furis adinstar, per inopinatæ mortis ostium, rapiendum te esse ad seuerum Dei tribunal. Emissenus. homil. 1. de Quadrag. *De aduentu sponsi clamor media nocte fuit: quia sic dies iudicij subrepit, vt præuideri non valeat* August.

valeat quando venit, verba sunt S. Augustini apud Thomam Ibern. *subreptio* dicitur hora mortis; ne tibi subrepat procrastinare conuersionem ad Deũ, ne in die inopinata iudicij cadentem seuerissimi iudicis sententiam pertimescas. Hâc mente rigores horrendi iudicij celebrandos in vltima mundi die, hîc proponam.

91. Diu torsit interpretum ingenia, quid rei significetur per illa verba, quæ Christus Dominus voluit in dies in solenni oratione repeti, Matth. 6. vers. 10. *Adueniat regnum tuum*. Quod est hoc regnum, quod Deo aduenire expetimus? Numquid Deus Rex non est? est quidem, & regiâ potestate, & maiestate inclytus. Quam ergo regiam maiestatem, aut regnandi augustam ostentationem Deo cupimus, sedulò dicentes: *Adueniat regnum tuum*? Tertullianus in lib. de orat. cap. 5. seriò contendit festinationem diei Iudicij nos postulare: *Cùm regnum Dei quod adueniat, oramus, ad consummationem seculi tendat, optamus, maturiùs regnare.* Hanc expositionem hauserunt ex Tertulliano S. Cyprianus, Venantius, & Saluianus apud Cerdam ibi. Regia maiestas, & augustior dignitas in die iudicij elucebit in Christo, quam quotidianis votis ipsi optamus? Tantâne tunc fulgebit dignitate, vt ad regiæ dignitatis gloriosam ostentationem seuerioris Iudicij diem in dies postulemus? Planè Matth. 25. vers. 31. & 34. Cùm Christus iudicaturus orbem inducitur, & Rex appellatur, & sessurus in sede maiestatis sub regio solio dicitur. Et Matth. 26. vers. 64. adiuratus à Principibus sacerdotum, an sit verè Christus, Dei naturalis filius? sublimitatem, quam habebit in finali iudicio allegat ad confirmationem maiestatis diuinæ: *Verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.* Quod cap. 25. vers. 31. dixerat: *Cùm venerit filius hominis in maiestate suâ*, &c. Mirabitur fortè quispiam, quare Christus Deus in signum augustioris maiestatis diem horribilis Iudicij aduocet? Nonne aptiùs Resurrectionis glorias allegaret, aut gloriosæ Ascensionis triumphum, aut Thaboris fulgores, aut consessum nobiliorem ad dexteram Dei Patris? saltem generosior est nobilioris misericordiæ exhibitio, quàm seuerioris iustitiæ ostentatio. Verùm in vltima mundi die vsqueadcò sedebit gloriosus in augusto maiestatis Throno iudicaturus orbem, vt omissis reliquis gloriæ insignibus, semper aduocet iudiciariæ diei inclytas glorias. Idoneè satis Septimius Apolog. cap. 21. sic fatur: *Duobus enim aduentibus Christi significatis, primò qui iam expunctus in humilitate conditionis humanæ; secundò qui concludendo seculo imminet in sublimitate diuinitatis exertæ.* Tantúsne est Christus Deus in rigoribus, vt tunc vel maximè maiestatem diuinitatis exerat, & ostentet? Sic humilis fuit cùm adoratur à Magis? cùm candicat in Thabore? cùm recidiuâ natiuitate gloriosior exurgit de funere? cùm triumphali apparatu cælos penetrat? cùm augustè sedet ad Patris dexteram? At tantam diuinitatis sublimitatem in die iudicij exerit, vt reliquas omittens glorias, glorias duntaxat rigorum ostentet. Ecquis non te timebit Rex Gentium, qui tantus es in tribunali iudicij?

Matth. — Tertull. — Cyprian. — Venant. — Saluian. — Cerda — In die iudicij exerta erit diuinitas Christi. — Matth. — Septim.

92. Superexaltat misericordia iudicium; & qui parcendo diù sibi quasi contumeliosus extitit, seueriùs puniendo, suam iustitiam vindicat à despectu mortalium. Deus enim sæpe parcendo thesaurizat irã ad iræ diem. Isaiæ 42. vers. 14. *Tacui semper, silui, patiens fui; sicut parturiens loquar, dissipabo, & absorbebo simul, desertos faciam montes, & colles*, &c. Semper tacuisti, ô Domine, semper patiens fuisti? Vnde ergo vsurpasti terribile cognomen, quo Deus exercituum appellaris? Vbi sunt Sodomorum incendia, & redacta cadauera in vagum puluerem? vbi Ægyptiorum plagæ, ad pauorem orbis? vbi Palæstinorum strages, & nubes pugnaces missilia grandinantes ad terrarum vastitatem? Hæccine est muta patientia tua? Heu quâ voce tonabis, quando sicut parturiens mugies in horrenda tremendi Iudicij die? Si hæc est patientia Dei, qualis erit furor? *Tacui semper, silui, patiens fui. Exurge igitur Veritas, & quasi de patientia erumpe*, ait Tertullianus in lib. de Veland. Virg. cap. 3. Ac si anteacta patientia sit iustitiæ incentiuum, & seuerioris iracundiæ conceptaculum. Enimuerò in die iudicij quasi patiendo defessus Deus, demum loquetur velut parturiens, ore suo succendens gehennæ feralia incendia, eliquans montes, & sternens impietatis colles. O Dei patientiam iudicialium rigorum matrem! Seuerior est pœna, quæ de patientia erumpit. Hîc seca, hîc vre, vt in æternum parcas.

Isaiæ. — De patientia erumpet rigor. — Tertul.

93. Isaiæ 6. vers. 1. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum: duo Seraphim stabant super illud* &c. *& clamabant alter ad alterum, & dicebant: sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius.* Idoneè addubitant interpretes, quare Deus cùm diuiniores ostentat glorias, sedens appareat. Nonne habitus stantis, elogium est perfectionis? sessio enim quies laboris est. In quonam laborauerat? P. Damianus serm. 52. *Vidi Dominum sedentem, &c. solet*, inquit, *quietem labor præcedere, statio sessionem, sed quando laborabit illa maiestas, quæ nec afficitur passione, nec labore distringitur? Audi quomodo plurimus ei labor increbruit; cùm illum pessimum præsumptorem de cælis ad inferna detrudit; & hominem peccato penè simili comprehensum de paradiso voluptatis in ærumnosum immisit exilium.* Scilicet cùm Deus seueriùs castigat, tunc quasi actuosiùs operari dicitur; tunc enim velut viuacior prædicatur à Paulo ad Hebræ. 10. vers. 31. *Horrendum*, inquit *est incidere in manus Dei viuentis.* Et cùm Isaiæ 42. vers. illo 14. iratus Deus intentat rigores iustitiæ, aiens: *dissipabo, & absorbebo simul.* Forerius exscribit, *anhelabam, & inspirabam*, id est, anhelus crebro singultu halitum expirabam, & inspirabam: quod est eorum, qui fatigantur. Quasi dicat: tantam edidi hostium stragem, vt ex defatigatione anhelus simul expirare, & inspirare videar: (loquitur Isaias de Deo more humano.) Ergo Deus viuacior in castigando, quasi anhelus, & defatigatus sedere dicitur, & velut requiescere ab acerbæ punitionis anhelo labore. Et quidem tunc Deus à seueriori iustitia sublimis dicitur sedere in solio augustioris maiestatis; & tunc Deo glorioso plausu occlamant Seraphini illustre illud Trisagiũ, sanctus, sanctus, sanctus; & tunc plena dicitur omnis terra gloriâ eius. *Vsque adeò iustitia plenitudo est diuinitatis ipsius, exhibens Deum perfectum*, opportunissimè inquit Tertullianus lib. 2. contra Marc. c. 13. cuius rei causam paulò superiùs tradiderat. *Quis*, inquit, *boni auctor, nisi qui & exactor?* Cùm rigores seuerioris iustitiæ exercuit Deus, tunc, tunc quidem sedere videtur in solio excelso, & eleuato, tunc illi adplaudunt Cherubini, tunc plena est omnis terra gloriâ Dei: quia *iustitia plenitudo est diuinitatis*, & ipsius sublime elogium, & augusta perfectio.

Isaiæ. — Deus anhelus dicitur sedere post supplicium. — P. Damian. — Ad Hebr. — Isai. — Forerius. — Tertull.

94. Lucæ 21. vers. 25. *Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi: nam virtutes*

Lucæ.

virtutes cœlorum mouebuntur: & tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & maiestate. Quid peccauerunt splendida cœlorum astra, quæ sic tabescunt ad seueriorem præsentiam iudicis? Quare sancti Angeli, qui dicuntur potestates cœlorum, sic commouentur? Arescant impij præ iudicij timore: iustine homines arescant præ expectationis æstu? expectatio lætitiæ est, & bonorum fiducia. Num iustus arescet ab expectatione iudicij? ô arcanos huius supremæ diei metus! *Quid faciet Virga deserti, vbi concutietur cedrus paradisi? quid faciet agnus, vbi aries tremit? Si iustus vix saluabitur, impius vbi apparebit?*

Gregor. Deus in die iudicij modulatur supplicia. exclamat in Moralibus S. Gregorius. Tantáne est iustitiæ diuinæ seueritas, vt iustus timore concutiatur? vt expectatione arescat? vt vix iustus saluetur? ô tremendos diuinæ iustitiæ rigores! excéditne diuinæ iracundiæ furor? Tertul. Pulchrè Tertullianus lib. 2. aduersus Marcionem: *Bonitas Dei operata est mundum; Iustitia modulata est.* τὸ *modulari* propriè significat vel musicæ harmoniam, quâ voces diuersæ mutuò sibi correspondẽt; vel poëtæ attentionem, quâ longas syllabas breuibus nectit, aut breues longis associat. Sic modulatè Christus Deus supplicia dispensabit. Scilicet, sic videtur veluti excedere diuinioris Iustitiæ furor, quòd opus sit, vt innotescat mortalibus; diuinam iustitiam ita seuerè puniendo, non excedere delictorum merita, sed iustè meritas damnatorum pœnas pro qualitate criminum modulari. Heu! quantus est Dei furor, cui cautio necessaria est ne mortales cẽseant, esse rigoris excessum, quod modulata iustitia est!

95. Cæterùm, quis non miretur in terribili iudicij die, non impios duntaxat tremere iusto conscientiæ metu; sed splendida astra tabescere, Angelos commoueri, & iustos quodammodò timere, & expectatione ipsâ velut concuti? Bernard. *Quid faciet de iniustis iudicium, qui ipsas quoque iustitias iudicabit?* ait S. Bernardus in Epistolis. Nimirùm sancti Angeli, & iusti homines, etsi à conscientiæ testimonio, certi sint incolumes euasuros de suorum examine meritorum, nihilominus quodam arcano timore commoueri dicitur. Quem timorem egregiè explicuit Chrysost. S. Chrysostomus ibi, aiens: *Virtutes cælica mouebuntur, quamuis sibi conscia non sint. Videntes enim infinitas multitudines condemnari;* adde, & sua merita discuti, & examinari,) *non intrepide illic stabunt.* Noë fruitur vitâ inopinatâ. Sed planè seuerum iudicium timebunt, non seruili, sed filiali metu, qui Beatos decet. Contemplare ad hanc rem Noëmum in ærumnoso illo mundi naufragio, videntem sæuam eluuionem cuncta depopulantem, & exsorbentem, tot hominum editis stragibus. Tunc Noëmus ex arcâ velut ex arce despectabat communem vastitatem, vndas velut stadium decurrebat, fide, & ligno deluuioni vim afferens: arca ferebatur super atroces fluctus: velut curriculo aquis inuecta, non proscindens fluctuum profunda, sed equitans in salo, velut in solo: vice baseos erat pelagus, & arca sustentabatur inundatione, quasi viâ publicâ. Verùm etsi Noëmus aderat naufragio securus, & à nauigij artificio, & à Dei verbo, nec in tanto periculo nutabat incolumitatis fides; Basil. Seleuc. tamen Basilius Seleucus orat. 5. super hac re, ita fatur: *Noëmus verò solus per omnium gentium stragem vitâ fruebatur inopinatâ.* Vitâ frui inopinatâ Noëmus dicitur: Lababat fortè incolumitatis fides? timuit naufragij vndis sorberi, qui verbo Dei securus illuuioni aderat, non reus, sed testis? Timuit, timuit quidem, & exhorruit videns communem omnium stragem, & etiam firmissimâ incolumitatis fide suffultus, adhuc corã tanto naufragio, frui dicitur vitâ inopinatâ. Simile quid proportione seruatâ, cense de sanctis Angelis, & iustis hominibus in vniuersali illo impiorũ naufragio. Sic rimari licet filialem Beatorum metum, de reliquorum stragibus, & suorum examine meritorum conceptum; & præsertim de Dei seuerissima tunc maiestate, ad ostentandos Iustitiæ rigores.

S. Augustinus lib. 3. de symbolo, ita scribit de 96. August. Nostra peccata extenuant iustitiæ rigores. rigoribus iudicij diuini: *Ille iudex nec gratiâ præuenitur, nec misericordiâ iam flectitur, nec satisfactione, vel pœnitentiâ mitigatur. Hic dum tempus habet agat anima pro se, quamdiu locus est misericordiæ, quia ibi erit locus iustitiæ.* Nẽpe in horribilis iudicij die, locum esse diuinæ iustitiæ dicit, nõ misericordiæ, non gratiæ siue pietati. At refragatur Augustino S. P. Chrysologus serm. 145. Chrysol. *Æquitas sine bonitate sæuitia est, & iustitia sine pietate crudelis.* Sola iustitia pietatis expers, impietatẽ redolet? O seuerissime Iudex, caue, caue ne in vltimo iudicio apud homines crudelitatis insimuleris præ æmulatione meræ, & veræ Iustitiæ. Iustus, & seuerus esse potes; impius & crudelis esse non potes, qui infinitâ iustitiâ viges. O homo, esto, seuerissimè puniat Deus iudex: *Quid Dei compescis humanitatem? quid Domini potestatem rapis?* ait Basilius orat. 11. Basil. de Elia expetente meram iustitiam, & compescẽte misericordiæ humanitatem. Verùm enimverò tanta est diuini iudicij seueritas, vt etsi tunc iudex nec gratiâ, nec misericordiâ flectitur, etsi in supremo iudicij die, locus est non misericordiæ (vt eousque fuit) sed meræ iustitiæ; tamen Deus merâ iustitiâ puniens feralibus gehennæ cruciamentis, crudelitatis non incurrit elogium; sed sublimioris iustitiæ eminentiam. Imò tanta est damnatorum malitia, vt non tantùm à iustitia Dei, sed etiam à misericordi pietate, quodãmodò puniri dicatur. Sic rem exaggerat Saluianus lib. 4. de Gubern. Dei. *Cumque eius naturæ sit mens Dei, atque maiestas, vt nullâ iracundiæ passione moueatur, tanta tamen in nobis peccatorũ exacerbatio est, vt per nos cogatur irasci. Vim (vt ita dixerim) facimus pietati suæ, ac manus quodammodò inferimus misericordiæ suæ.* Quid exaggeratius?

Ergo præsentis temporis ita agenda est lætitia, vt 97.
nunquam amaritudo sequentis iudicij recedat a me- Gregor.
moria, inquit S. Gregorius homil. 32. Subtinniat in auribus hominis Christiani terribilis tubæ salubris sonitus: Surgite mortui, & venite ad iudiciũ; quo & vitam pristinam reformemus & ad Christi Dei disciplinam informemur egregiè: *Ad istam disciplinam metu prædicati iudicij cõuolamus,* ait Tertullianus lib. de Testimonio animæ cap. 2. & in lib. Tertull. de spectaculis c. 10. *Quale spectaculum in proximo est aduentus Domini iam indubitati, iam superbi, iam triumphantis!* Vide ne erres in voce *Superbi.* Consule Latinissimos: & Dei Sapientia superbas opes habere dicitur, Prouerb. 8. Prouerb.

§. XIX.

Christi iudicantis irata facies sententiam fulminat damnatis, qui mitiorem æstimant gehẽnam, quàm videre iratum Christi vultum.

Tunc audientes hæc filij Israil, timuerunt valde 98.
à facie eius. Audiunt Israëlitæ strages vbique Iudith. 4. v. 1.
ab Holopherne factas, & timẽt *a facie eius?* Scilicet vrbium suarum excidia, suas, & suorum cædes quasi negligunt, & iratum vultum Holophernis exhorrescunt. Irata Christi facies, quàm terribilis. Adeò truculenta est Potentioris irata facies, vt sæuum terrorem inueniat subiectis, præ ipsâ calamitate timenda. Iob. c. 26. v. 9. ait de- Iob.

prædicans Dei magnalia: *Qui tenet vultũ Solij sui*, .i. qui nunc detinet, aut dissimulat seueritatẽ vultus, quo territabat reprobos in die vltima, quã sedebit in augustiori Diuinitatis solio iudicaturus orbem. Hieron. S. Hieronymus sic locum ibi commentatur: *Qui tenet vultum solij sui*, hoc est: *Sententiam iudicij sui reseruat in posterum.* Itaque ex mente S. Hieronymi acerbissimã sententiã quã reprobi fulminandi sunt, appellat Iobus, *vultum* iudicis. Ad rem Chrysol. S. Chrysologus ser. 33. aduertit, quòd Ionas cap. 1. v. 3. *Non dixit, fugio Deum, sed à facie Dei ego fugio.* Et quidem nihil æquè intolerabile homini potest accidere, quàm audire à Iudice Deo, quem recusare, aut declinare nequit, finalem sententiam, quã cælo priuatur, quã dirissimæ gehennæ æternùm addicitur, & æternantibus pœnarum cruciamentis; hanc ergo sententiam in Christi iudicis seuerissima facie damnandi legunt; ab horribili vultu audiunt, & æternæ damnationis pœnam exequitur seuerior vultus. Psalm. *Vultus autem Domini super facientes mala.* Psalm. 33. vers. 17. Cæterùm sicut Dei placidus vultus felicitat beatorum mentes, & beat felices animas; sic Dei iratus vultus infelicitat damnatos, & grauiùs quàm gehenna torquet: vt idem vultus, qui placidus beat, iratus damnet, nec minùs valeat ad præmium, quàm ad pœnam: dum Dei facies visa placidè Beatitudo sit; toruè caperans vultus, tormentum præ gehennalibus acerbum est.

99. Irata Christi facies in die iudicii, éstne gehennâ acerbior? Versabam aliàs, aliam thesim locupletans, orbem adstantem Christo iudicaturo, & quidem vt reum adstantem; dein discussis mortalium causis acerbissimã sententiã damnandos reprobos sæuissimis inferorum cruciatibus; cùm Christus Deus omnium iudex, in solio exertæ diuinitatis sedens, caperatã fronte, toruo vultu, facie omnia terriculamenta minitante, intimabit damnationis sententiam, quã perennaturæ gehennæ destinantur reprobi. Et recenset Euangelista Matthæus cap. 25. vers. 46. quòd dum Matth. eam audient: *Ibunt hi in supplicium æternum.* Pondera ad rem præsentem τὸ *ibunt*. Ibunt quidem damnati ad æternam pœnam, non rapientur, non vi trahentur, sed quasi sponte ibunt pedibus suis. Quis reus vltrò it ad supplicium, & non violenter raptatur? voluptas trahit, imus spontè ad delicias; supplicia homines abigunt, & terrent, & ad fugam compellunt. Ego sanè existimabam reprobos harpagandos à diris cacodæmonibus, & vi trahendos, & compellendos ad infernum: & tamen ipsi quasi vltrò eunt: *Ibunt hi in suplicium æternum.* (nam eodem *eundi* vocabulo iusti ibi dicuntur ire ad gloriam beatitudinis.) Quid prolectat eos, vt ipsi eant ad gehennam? Aut quid eosdem territat, vt fugiant à loco iudicij? Quid hîc acerbiùs experiuntur, & gehennã ipsã intolerabilius? Puto minacem iudicis vultum minitantem iras, fulgurantem ignes, fulminantem incendia, ipsis feralibus flammis acriora: Iob. Quæ gloria in inferno? *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus?* Iob. 14. vers. 13. Quasi Infernus protectio sit à furore diuini vultus irati. Scilicet damnati vltrò infernum eligunt, vt fugiant Christi vultum, spontè ad gehennam eunt, ne videant acerbissimam iudicis faciem: & mitiorem iudicant gehennam, & tolerabiliores inferni calamitates, quàm videre iratos Christi vultus. Procliue est hùc aduocare locum difficilem S. Paulini epist. 4. qui de reprobis sic fatur: Paulin. *Aut impietate duri, aut lasciuiâ molles: quorum diuitiæ peccatum, itinera lubricum, finis interitus, gloria in inferno est.* Quomodo reproborum *gloria est in inferno*? Nonne infernus ignominiæ locus est, & feralium cruciamentorum: nullus ibi voluptatis locus est, nullus gloriæ. & tamẽ inquit Paulinus, *quorum gloria in inferno*: Pulchra hyperbole, sed hyperbole. Scilicet reprobi tantã suffunduntur ignominiã in iudicij loco, tam acerbis tormentis à iudicis vultu; vt ipsi vltrò *eant* ad inferni supplicium æternum, ipsum infernum quasi gloriam reputantes, vt acerbitatem diuini vultus declinent. Quid exaggeratius?

---

§. XX.

Expenduntur feralissima Gehennæ cruciamenta.

Petrus Damianus, ser. 59. ferales inferni pœnas sic describit: Regio gehennalis, regio dura, regio extimescenda, terra afflictionis, terra obliuionis, terra miseriarum, terra tenebrarum, terra turbinis, & caliginis, terra maledictionis, & mortis, in qua nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Totus tremo, atque horreo ad memoriam regionis istius, & concussa sunt omnia ossa mea. Ille est ignis, qui non succenditur, vermis, qui non moritur, frigus horrendum. Ibi fœtor intolerabilis exoritur, percutientes mallei resonant incessanter, obfusæ tenebræ cumulatiùs indensantur: illic confusio peccatorũ, horribilis facies Demonũ, inextricabilium vinculorum fertilis multitudo. Ibi fletus, & stridor dentium, planctus, & gemitus, & alternantia mala impios sine pietate discerpunt. Hucvsque ille, qui multa summatim dixit: aliqua è multis expendenda sunt. 100. Damian. Gehennæ descriptio.

Christus Deus Matthæi 25. v. 41. cùm discussis hominum causis, horrendam fulminat damnatis sentẽtiam, perennaturo incendio illos addicit: *Discedite a me maledicti in ignem æternum.* Numquid omnes damnatorum pœnæ igne censentur? Tantáne est voracis flãmæ violentia viuax? Tertullianus in Apolog. cap. 47. *Si gehennam*, inquit, *comminemur, quæ est ignis arcani subterraneus ad pœnam thesaurus.* Vox *thesaurus* si bene Latinos consulas, est vetus depositio seu defossio multiplicis rei pretio magno habitæ, vt puta auri, & argenti, & gemmarum, &c. Quid multiplex est hic gehennalis thesauri arcanus ignis? Profectò vnus plures est, qui multis, & miris modis damnatos excruciat. Primùm non tantùm exurit corpora, sed etiam spiritualẽ animam: sic dirè vstulat, vt acriores mundialis ignis flammas appellet *quædam fumariola* Pacianus de Pœnit. & Confess. Quin & Philippus singulariter explicat illud Iob. 24. v. 19. *Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium.* Nemo quidem interpretum palàm negare audet, niueam frigoris hyemem non pati damnatos; asserit tamen Philippus, ardoris æstum, & rigorem frigoris in vnam causam arcani ignis reiiciendos esse, etsi sint affectus adeò diuersi, & inter se oppositi. Addit Caietanus in cap. 25. Matthæi: *Verum*, inquit, *in Theologia speculatiua dicitur, quod ignis cruciat spirituales substantias non comburendo, sed alligando illas. Est enim ignis vt instrumentum diuinæ Iustitiæ, detentiuus spiritus damnati, ita quòd est velut carcer spirituum. Nec solo carcere priuatiuo libertatis localis; sed ademptione liberi vsus tam intellectus, quàm voluntatis cruciabuntur. Detinebitur enim illarum intellectus ad considerandum,* 101. Infernus est pœnarum thesaurus. Tertull. Frigus ab igne gehennæ. Pacian. Philippus. Iob. Caietan. Quot pœnis ignis excruciet damnatos.

dum, & voluntas ad detestandū supplicium illud; ac per hoc ad continuam oristitiam actualem. Scilicet ex Patrum, & Theologorum sententia arcanus gehennæ ignis cōburet misera damnatorū corpora, & infelices animas: ex Philippi opinione, idem ignis niuei frigoris præstabit rigores: ex Caietani mente idemmet ignis ergastulum erit, & vincula, quibus corpora constringantur in gehenna, & nexus, quo mens adigatur ad cogitandum acerbitatem supplicij, & voluntas cogatur ad impatientiam pœnæ, & exinde oriatur lugubris mœstitudo, absoni gemitus, luctus perennis, eiulatus impatiens, feræ lacrymæ, & infernalis furor. Hæcne operabitur arcanus gehennæ ignis? Planè pœnarum thesaurus est, & suppliciorum compendium.

Matthæi 3. v. 14. *Paleas autem comburet igni in-*
102. Matth. Hugo. *exstinguibili.* Hugo ibidem: *Actiuè, quia non omnino extinguit, quos pascit. Mors depascat eos.* Vnde miseri damnati arcanâ ignis operâ perpetuò moriuntur vitæ, & viuunt æternam mortem. Eleganter S. Gregorius lib. 4. Dialog. *Anima*, inquit, *illic posita bene esse perdidit, & esse non perdidit. Ex quâ re semper cogitur, & vt mortem sine morte, & defectum sine defectu, & finem sine fine patiatur: quatenus ei & mors immortalis est, & defectus indeficiens, & finis infinitus.* Idem non imparis facundiæ eloquio edisserit Cassiodorus in Psalm. agens de gehennalis incendij æternaturo cruciatu: *Absumet vt seruet, seruabit vt cruciet; dabiturque miseris vita immortalis, & pœna seruatrix.* Et Minutius Felix in Octau. *Ille sapiens ignis membra vrit, & reficit; carpit, & nutrit: sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt: ita pœnale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexesâ corporum laceratione nutritur.* Eleganter quidem hi omnes, & planè æmulati Tertullianum in Apologetico cap. 48. vbi super hac re sic fatur: *Nouerunt & Philosophi diuersitatem arcani & publici ignis: ita longè alius est, qui vsui humano, alius iudicio Dei apparet, non enim absumit, quod exurit, sed dum erogat, reparat.* Aduertit noster Cerda in notis hîc, & alibi sæpe, τὸ *erogare* propriè significare, in rogum dare, atque adeò absumere. Ergo infernalis ignis erogando, seu consumendo miserum damnatum, reparat eundem. Nempè vorax flamma sic pœnalissimè illum cruciat, vt breui absumeret; at ob arcanam ignis violentiam absumptione reparatur, & morte viuescit ad cruciatus. Quod argutè explicuit Lactantius Firm. lib. 7. Diuin. instit. cap. 21. aiens: *Idem igitur diuinus ignis, vnâ eâdemque vi atque potentiâ, & cremabit impios, & recreabit: & quantùm corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi æternum pabulum subministrabit.* Nimirum diuinus gehennæ ignis vrendo sic consumet damnatam creaturam, vt illam recreet, & reparet ad pœnalia cruciamenta, quasi habeat veluti vim iterum creandi, easdem damnatissimas creaturas; nam ignis tantumdem quodammodò reponit ad æternum pabulum, quantùm absumpsisse videtur immanitate supplicij? Heu non bonam damnatorum recreationem, omni cruciamento diriorem! cuperet semel perire, qui æternùm perire non desinit. Modulatè Prudentius Hamart.

Greg. Gehennæ ignis dum erogat reparat.

Cassiod.

Minutius.

Tertul.

Cerda.

Ignis inferni quo sensu recreare dicatur.

Lactant.

Prudent.

——— *Carpunt tormenta, fouéntque*
Materiam sine fine datam, mors deserit ipsa
Æternos gemitus, & flentes viuere cogit.

103. Minut. Eusebius. Verùm sciscitabitur quispiam, quam ob causam gehennale incendium dicatur à Minutio, *Sapiens ignis*, & ab Eusebio mox allegando, *Rationabilis exustio*? Num inferni flamma sapientiâ viget, & ratione pollet? Acutè Emissenus de Epiphania homil. 1. *Tardè nobis displicebimus sub conspectu ignis æterni, qui interrogabit ossa, & medullas, & cogitationes nostras.* Audis insensilem creaturam, quasi ratione, & sapientiâ præditam, iudicium in damnatos exercere, & ossa & medullas, & intimas cogitationes adhuc interrogare de crimine, & acerbissimis cruciatibus illud inquirendo damnare? Opportunè Cassianus Collat. 15. cap. 10. *Ille*, inquit, *ignis inextinguibilis, & inquisitor meritorum omnium.* Inquisitor dicitur sapiens gehennæ ignis, dum rationali exustione interrogat sontis ossa, & medullas, & intimas cogitationes, ad futuros adhuc æternos cruciatus. O peracerbum inquisitoris ignis tribunal! *Illa enim non causalis, sed rationabilis, & pœnalis exustio, quia culpam iubetur inquirere, substantiam nescit absumere*, ait Eusebius homil. 1. ad Monachos. Ecce tibi, inquisitor ignis culpam inquirere dicitur.

Ignis gehēnalis interrogat damnatos.

Cassian.

Præterea sapiens & rationabilis dicitur infernorum ignis, quia sapienter discernit inter damnatorum merita, & illâ congruis cruciamentis castigat. Isaiæ 59. vers. 12. *Peccata nostra respondeuunt nobis*, quasi gehennæ supplicium sit Echo culpæ illi sapienter correspondens. Lucæ 8. vers. 31. *Et rogauerunt illum, ne imperaret illis, vt in abyssum irent.* Ad quæ verba ita scribit S. Maximus: *Statuit autem Deus vnicuique manere peccatorum consonam pœnam gehennæ ignis propter carnis incendium.* (Vnde S. Nazianzenus Oration. in 55. lumina ait: *Noui ignem non purgatiuum, sed afflictiuum, seu Sodomiticum*, ac si totus gehennæ ignis lasciuiam æternis ardoribus exurat, nec excoquere valeat.) Pergit S. Maximus, *Stridorem dentium propter risum lasciuum; intolerabilem sitim propter voluptatem, & crapulam; peruigilem vermem propter obliquum, & malignum cor; caliginem propter ignorantiam, & fallaciam; limbum abyssi propter superbiam.* Sic, sic sapiens pœna aptè correspondet delictis, quæ sunt pabula feralis incendij. Ergo *opus ædificij nostri non arsurum paremus*, ait S. Paulinus epist. 14.

104. Cur dicatur sapiēs ignis.

Isaiæ.

Luc.

Maxim.

Nazian.

Maxim.

Paulin.

Ad hæc sapiens pœna, & rationabilis ignis dicitur, quia vt nuper aiebat Caiet. Ignis *est velut carcer spirituum. Detinebitur enim damnatorum intellectus ad considerandum, & voluntas ad detestandum supplicium illud*, Damnati enim imaginatio cogetur ad perpetuò cogitandum, quæ dolorem faciant acerbissimum: Conscientiæ Vermis indesinenter abrodet, & laniabit sontis animum. Redeant verba Emisseni: *Tardè nobis displicebimus sub conspectu ignis æterni, qui interrogabit ossa, & medullas, & cogitationes.* Sic enim ex intimis præcordiis vlulabit miser damnatus: Propter nugacissimas voluptates, propter volaticas diuitias, propter caduca bona, delicias mentientia, vera & æternatura supplicia æternùm subeo? ô quam procliue & facile erat hæc vitasse supplicia! ô humanam amentiam! mentita spes me fefellit: en perpetuò morior, sed fugit optata mors. Sic in rabiem acti ferali impatientiâ tanquam Furiis exagitantur ad augmenta pœnæ. Matthæi 8. vers. 12. *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Quæ verba sic expendit Rabanus: *Stridor dentium prodit indignatis affectum: eo quod serò vnumquemque pœniteat, serò sibi irascatur, quòd tam pertinaci improbitate deliquit.* Heu tumultuariam, & insanam rabiem, qua laniabuntur sontium mentes! Dein cùm indubiè noscant æternitatem supplicij, inde etiam acerbissimè angi

105. Caiet.

Emissen.

Damnatus præsentit futura tormenta.

Matth. Rabanus.

necesse est, non modò pœnâ, quâ tunc ditè cruciantur; sed anticipato sensu perennaturi supplicij, timoris vi præmaturè cruciante. Præclarè id eloquitur Eusebius homilia illa 1. ad Monachos: *Si verò, inquit, totam naturam occupauit pariter & inuoluit excessus capitalium scelerum, quia non recipit causa remedium, carebit fine supplicium. Occidente itaque pœnâ, & viuificante sententiâ, stabit seculis materia reparabilis, & nunquam ad metam malorum termino fugiente perueniet*: (aduerte ad verba, quæ subiicit.) *Et dum sibi nullam spem promittere poterit vel post immensa tempora, iam etiam in præsenti sentiuntur consequentium tormenta seculorum: ac sic dolorem mortis conscientia imposita immortalitas augebit.* Quid luculentius? vide Dei hostem non solum affligi præsentis tormenti impatientiâ, sed veluti præsensu per totam æternitatem futuri supplicij, quod valde exaggerat damnatorum immania cruciamenta. O fuge, quisquis sapis, has ignium minas.

Euseb.

106. Pacianus de Pœnit. & Confess. ita loquitur de infernorum incendio: *Si de cruciatu exomologesis retractatus, gehennam recordemini, quam vobis exomologesis extinguet. Vim eius & de præsentibus æstimate, cuius fumariola quædam maximos montes subterraneos ignes decoquunt; æstuat indefessis flammarum globis Ætna, & Linasiniculus, & Vesuuius Campanus: & quò nobis iudicij perpetuitate probent, dissiliunt, deuorantur, nec vllu tamen seculis finiuntur.* Nempe censuerunt antiqui scriptores Ætnæ, & Vesuuij arcanas fornaces *fumariola* esse gehennalis incendij, & de quadam inferorum viciniâ infestari terræ regiones. Tam latè gehennalia incendia propagari credebant, vt nullibi terrarum foret incolumitas ab inferorũ flammâ, sed vbique metus & pauor. Vnde existimauit S. Chrysostomus extra hunc mundum infernum situm esse, ne vel ex remotissimo loco homines horrore infestaret. Lucæ 10. v. 22. de Diuite illo epulone dicitur: *Et sepultus est in inferno.* Ad quæ verba sic inibi scribit S. Chrysostomus: *Sicut Regum carceres extra manent, sic & extra mundum foris alicubi est infernus. Vnde & exteriores tenebræ dictæ sunt, & Princeps huius mundi eiicietur foras.* Nec satis tutum se putabat Chrysostomus; Chrysostomus, inquam, ad omnem sanctitatem factus homo, etiam dum sanctissimè viuebat, ab inferorũ igne, nisi extra mũdum collocaretur illa gehẽnalis & dira fornax; quæ etiam è centro terræ, vbi profundè iacet, sæpè ignium globos videtur in terras iaculari, ad mortalium pauorem.

Pacianus. Terra non est satis tuta à gehenna?

Lucæ. Chrysost.

107. Iob 26. v. 6. *Nudus est infernus coram illo*, (Deo inquam) *& nudum est operimentum perditioni.* S. Thomas sic præfata verba commentatur ibidem: *Quasi dicat, ea quæ in inferno aguntur, conspicua sunt coram oculis eius, & secundum eius iudicium aguntur.* Adeóne peracerbæ sunt damnatorum pœnæ, vt ac si dubium foret, an earum esset conscius piissimus Deus, & eius consultissimo iudicio decretæ forent, necessariũ duxerit Iob de eâ re homines facere certiores? Fortè enim quispiam tantæ acerbitatis insanus expensor, furorem, & crudelitatem putaret, quod vera & mera iustitia Dei est. Verùm enimverò etsi æquissimo Dei iudicio tanta damnatorum pœna decreta sit, & nullatenus eius lateat perspicaciam, tamen vt veluti blandiatur suæ misericordiæ, damnatorum pœnam quodammodò nescire dicitur (sic est dura, & acerba,) vt velut euitet inuidiam seuerioris supplicij, Matthæi 25. v. 41. *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius.* Ac si dicat Deus: Non hominibus, sed dæmonibus extruxi hoc horrendum ergastulum, & sufflammaui infernalem pyram. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius: *Parece como que se sale Dios afuera del rigor de tan insuffrible supplicio.* Nimirum, gehennam Diabolis destinauit, cælum hominibus; homines verò nequitiæ impiâ pertinaciâ sese immergunt pœnarum abysso, & inferni barathro; Ipsi viderint. Vnde damnatissimis Virginibus disertè dixit: *Nescio vos*, Matth. 25. v. 12. Quomodo potest Dei omniscientiam quicquam latere? Nescit Dei pietas damnatorum pœnas, quas bene noscit Iustitiæ rigor? Verùm dum clauduntur damnati ferreis inferni repagulis, arcaniori sensu Deus dicitur eos nescire. Subtiliter id docet Emissenus homil. 3. de Epiphania: *Ideò autem Propheta dixit: Neque vrgeat super me puteus os suum; quia cùm susceperit reos, claudetur sursum, & aperietur deorsum, dilatabitur in profundum: nullum spiramen, nullus liber anhelitus, claustris desuper vrgentibus, relinquentur. Detrudentur illuc vale dicentes rerum naturæ* (nota sequentia verba:) *vltrà nescientur à Deo, qui Deum scire noluerunt, morituri vitæ, morti sine fine victuri:* Damnatos enim Dei misericordia vltrà nesciet, sciet palàm diuina iustitia, & medullitus visitabit voracissimo incendio.

S. Thom. Deus dicitur nescire damnatos.

Matth.

Chrysost. Theoph. Euthym.

Matth.

Emissen.

Etsi reprobi *Tenebris sigillati sint*, vt ait sanctus Cyprianus in sermone de Ascensione Domini: & Regius vates, Psalm. 48. vers. 20. *Terram tenebrosam, & opertam mortis caligine*, inferos appellet; tamen sanctus Gregorius lib. 9. Moral. cap. 35. alias 49. censet aliquid lucis, etsi malignæ, esse in inferno, non ad aliquale solatiolum, sed ad incrementum supplicij, videlicet vt reprobi videant suos olim flagitiorum complices; & quos videndo amauerant, & amando deliquerant, eosdem nũc videndo oderint, & odiendo excrucientur. Illos enim vident, vt de eorum pœnis mutuentur ad suarum pœnarum augmentum. Vt ita non tantùm propriis; sed aliorum etiam calamitatibus quodammodò infelicitentur. Eusebius homil. 2. de Symbolo, ita fatur: *Damnatorum corpora vitæ gaudiis exuta, & solis mortis doloribus consecrata.* Quid est *corpora doloribus consecrata?* Vulgare est ex vtrâque eruditione, hominem, seu hircum, sacrum dici, in quem diris execrationibus coniiciebãt totius populi peccata, ad omnium expiationem. Ergo damnatorum *corpora doloribus cõsecrata* erunt, quæ non tantùm ferunt suos dolores, sed etiam de reliquorum suppliciis participant, vt reprobi calamitas etiam integretur ex aliorum calamitatibus. Quid ærumnosius, quàm esse miserum, non modò propriâ calamitate, sed etiam reliquorum miseriâ? 108.

Cyprian. Psal.

Gregor. Damnati aliorum calamitatibus cruciantur.

Eusebius.

Et quasi parum foret reprobum aliorum etiam cruciatibus torqueri, addere licet, gloriis etiam Beatorum infelicitari, & eorum beatitudine miserum fieri. Dubitant subtiliores interpretum, ad Matthæi cap. 25. v. 34. & 41. quare in die iudicij Christus Deus futurus omnium iudex, prius sibi adsciscat prædestinatos ad gloriam, aiens: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum*: postea verò dicturus sit reprobis seuerissimam illam sententiam: *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Nonne præstaret priùs detrudere impios in Tartarorum carcerem, dein vocare iustos ad cœli glorias? sic enim & rerum omnium, & diuini iudicij exitus terminaretur suaui & nobili misericordiæ elogio, non insuaui rigorum exercitio. Postremissimum piissimi 109.

Matthæi, Damnatus torquetur gloriâ beatorum.

piissimi Saluatoris verbum, seueriorem institiam, & tot damnatorum carnificinam exercebit, & non potiùs melleum gloriosæ misericordiæ fauorem; Ita planè videretur pietas exigere, nisi seuerior Dei iustitia vellet, impios quoque punire felicitate Beatorum. Vnde priùs isti gloriâ donantur, vt damnati Beatorum etiam gloriâ torqueantur. Quod pulchrè meditatur, & eleganter eloquitur
Emissen. Emissenus homil. 2. in Symbolum, his verbis: *Omnes ergo, inquit, resurrecturi sunt, boni, & mali: Iusti, vt percipiant quæ meruerunt; iniusti, vt videant quæ perdiderunt, reportaturi secum primam pœnam alienæ beatitudinis conscientiam.* Heu millies miseros, qui non modò suâ, & aliorum gehennâ excrucientur; sed etiam Beatorum gloriis torquentur!

110. Ergo descendamus in infernum viuentes, ne descendamus morientes: ex omni oratione meditemur voracitatem perennaturæ flammæ, immortalem vermem, rabidam desperationem: audiamus attentè Damnatorum miseras voces, quæ in S. Augustini ore resonant ad nostram eruditionem. Sic
Aug. loquitur Augustinus in quodam sermone ad Heremitas: *Miseri præ nimiâ doloris amaritudine amarissimè flentes, & præ angustiâ spiritus gementes, dicent in inferno: Quid profuit nobis superbia nostra, diuitiæ, honores, dignitates, luxuria, gulositas, & omnes delectationes carnales quid profuerunt nobis? Ecce omnia transierunt quasi somnia; quasi fumus & vmbra, & quasi non fuerint, & nos cruciatibus deputati sumus, & suppliciis æternis. In inferno nulla est redemptio: quoniam ibi gemitus sunt, & suspiria, & non est qui misereatur. Ibi est dolor, & planctus, & clamor, & non est qui audiat.* Heu viua damnatorum cadauera tot pœnarum cruciamentis æternùm consectata!

---

§. XXI.

Commentarius Literæ.

Vers. 22. ***Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum: & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & promissiones suas.***

111. POSTQVAM Iudith festo plausu cantauit Domino epinicium, pro illustri victoriâ à sæuissimo hoste gloriosè partâ; dein *omnis populus*, id est, multus, nempè proceres, & bellatores, & non exigua pars vulgi, cum Iudithâ venerunt Ierosolymam, Deum adoraturi. Nam tametsi vbiuis possit adorari Deus; at victimis; & sacrificiis, nisi in templo Ierosolymitano adorari non poterat à Iudæis. Mox purificatus est populus ob cædes factas, etsi bello iusto, & cadauerum con-
Numer. tactus, iuxta præscriptum in lib. Numer. cap. 19. v. 11. & cap. 31. v. 24. vt ritè posset templum ingre-
Caput Holophernis ducitur in Ierusalem. di, & legitimè offerre sacrificia. Tunc *holocausta* obtulerunt Domino, & *vota*, quæ spontè quisque promisit, vt à funesto periculo liberaretur Deo auxiliante. Nempe obtulerunt etiam spolia, pretiosas vestes, vasa aurea, & argêtea, &c. Simile quid
Numer. Sanctius. legimus Numer. 31. Opportunè obseruat Sanctius tunc adductum fuisse Ierosolymam Holophernis caput, vt effusior esset populorum lætitia, & augustior triumphi gloria. Deniquè vt impleretur, quod Iuditha prædixerat c. 11. v. 15. Holopher- Iudith.
nem ingressurum esse Ierosolymam, neque vno cane oblatrante, & inuentutum populum sine ordine effusum, sicut oues absque pastore. Verè quidem id accidit, sed longè aliter ac ipse incautus existimauit.

Porrò Iudith vniuersa vasa bellica Holophernis, quæ dedit populus illi, & conopæum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius obtulit in anathema obliuionis. Persæpè Iuditha Deo adscribit tantæ victoriæ Vers. 23.
gloriam, illúmque agnoscit, & proclamat auctorem inopinatæ felicitatis. Vnde pretiosissima quæque spolia, nimirùm vasa bellica, quæ fuerant Holophernis, summo Deo destinat, & consecrat. Nominatim recensetur *conopæum* illud, quod suis ipsa manibus ab hoste sustulerat. Hoc *conopæum* (de quo plura suprà) *obtulit in anathema obliuionis.* Quæ verba difficilem habent explicationem. Nam eiusmodi dono potiùs arcetur, quàm inducitur obliuio. Græcus textus tantùm habet, *in anathema Deo dedit* quæ verba facilem & expeditum habent sensum. Sed cùm omnes Latinæ exscriptiones constanter habeant *anathema obliuionis*, necesse est extricare huius sententiæ nodum. Lyranus censet, Iuditham obtulisse Domino eiusmodi spolia *in anathema obliuionis*, scilicet *Sacerdotibus, vt de cætero nullus vteretur eis, sed seruaretur in loco cultus diuini ad memoriam beneficij diuini.* At hæc expositio plus eget commentario, quàm ipse textus. Secunda expositio est Emanuelis Sa, Sanctij, & Saliani existimantium *obliuionem* vocari prosperum successum, qui solet malorum obliuionem inducere. Quò pertinet illud Iosephi Patriarchæ, Genes. 41. v. 51. qui postquàm è tot calamitatibus emersit, primogenitum suum appellauit Manassem, dicens: *obliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & domus patris mei.* Plura eiusmodi exēpla congerit eruditè Sanct. n. 27. iuxta hanc expositionem, *anathema obliuionis* erit pretiosum donū è templo suspendendum, quo præteriti periculi memoria, non affligat memores; sed quotidie renouet recordationem victoriæ, & lætitiæ causam. Tertia expositio est Serar. quam sequūtur Tirin. & etiam Salian. *anathema obliuionis*, esse donum illud Deo consecratum, quod Hebræam gentem ab obliuione vindicet. Sic dicitur medicina morbi, non quæ morbum affert, sed quæ morbum pellit: dicetur ergo *anathema obliuionis*, quod obliuionem expellit.

Pro expeditiori huius loci intelligentia notandum est discrimen inter ἀνάθημα *anathēma*, & ἀνάθεμα *anáthema* per ε in penultima, non per η: quod *anathéma* scriptum per η significat donum aliquod pretiosum, quod suspendi solet è templo, illudque exornat, illiusque sanctitatem indicat. *Anathema* verò per ε significat aliquid execrabile. Vnde abiectissimi & execrandi homines, qui ad vrbium lustrationem Diis Manibus, aut inferis mactabantur, *anáthema* solent appellari: & hoc sensu (vt quidam interpretantur) dixit Paulus ad Rom. 9. v. 3. *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Ergo præfatæ interpretationes anathema accipiunt pro donario pretioso. In quâ significatione acceptum, à secundâ interpretatione non incommode, nec violenter admodum explicatur. Verùm nescio quid vetat, vt *anathema* hic vsurpetur pro re aliqua execrabili; & sic sensus euadit expeditus. Scilicet Iuditha obtulit Holophernis conopæum, quod ante omnium oculos suspendendum erat in templo, *in anathema obliuionis*, hoc est, ad arcendam & exterminandam

Right margin notes: 112. — Iudith conopæum Deo offert. — Græcus. Quid sit anathema obliuionis. — Lyran. — Sa. Sanct. Salian. Genes. — Sanctius. — Serar. Tirinus. Salian. — 113. — Ad Rom.

è Iudæorum animis tanti beneficij obliuionem. Dionyſ. Hanc interpretationē insinuat Dionysius Richel. Neque obest, quòd in Græcis exemplaribus scribatur ἀνάθημα anathema per η, atque adeò donum significet, quod templum adornat. Porrò cùm Græca exscriptio (vt notauimus persæpè,) valde discreper à Latina seu vulgata editione, non adeò magni facienda est, vt quia interpretatio illi non consentit, ideo etsi germana reiicienda sit. Et quidem si tanti ducendus est Græcus textus, quem non semel adulterij arguimus, non esset legendum *in anathema obliuionis*, quod nunc nobis negotium facessit, sed *in anathema*, quod difficultate caret. Itaque cùm nobis non constet, quodnam Chaldaicum verbum scriptum sit pro quo S. Hieronymus vertit *anathema*, nil officit, vt illud accipiamus in commodiori significatione. Hieron.

114. Vers. 24. Quid sit lætari secundū faciem Sanctorum. *Erat autē populus iucundus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.* Trimestri spatio celebratum est huius victoriæ gaudium, *secundum faciem sanctorum*, Id est, piâ & sanctâ lætitiâ, non, vt solent Gentiles, comessationibus profanis, & lasciuis choreis, & truculentis gladiatorum spectaculis; sed fundendo preces, cantando hymnos, mactando victimas, & spirituali quâdam lætitiâ, quæ è secreto cordis in faciem erumpebat. Ita Carthusianus, & Serarius. Quæ expositio accommodatior videtur, quàm alia quæ placuit Vatablo, Emanueli Sa, Saliano, & Tirino, nec displicuit Serario. *Secundum faciem sanctorum*, id est, lætari sunt ante ipsum templum, vbi sacrificia offerebantur Deo. Quanto cum luxu, & ludorum profanitate soliti sint Gentiles victorias celebrare, vberrim tradit vtraque eruditio, obuia, & parabilis vel ab imperito. Carthuſ. Serarius. Vatablus. Sà. Salianus. Tirinus. Serarius.

Vers. 25. *Post dies autem illos vnusquisque rediit in domum suam, & Iudith magna facta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Iſraël.*

Vers. 26. *Erat enim virtuti castitas adiuncta: ita vt non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Manasses vir eius.*

Trimestre illud spatiū occupauit pia lætitia; quo exacto rediit quisque in domum suam, & Iudith in Bethuliam, vbi ea fulgebat gloriâ apud omnes, quæ decebat illustrissimam Heroidem, & quam tanti facinoris merito iure mereata est. Ad alia merita, quæ cap. 8. recensuerat, hîc aggregatur Castitatis amor, à quo stimulata, etsi viduata liberis, non ambiuit secundas nuptias, & procul dubio oblatas pertinaciter repudiauit. Quis procerum Iſraelitarum non expeteret connubia Iudithæ venustissimæ, opulentissimæ, nobilissimæ, & quam Holophernianæ cædis illustre facinus nimis auxit ad gloriam? Iudith.

Vers. 27. 115. *Erat autem diebus festis procedens cum magnâ gloriâ.* Rediit Bethuliam Iuditha, & austerum illud vitæ institutum, quod habuit cap. 8. à v. 4. obseruauit vsque ad vitæ finem. Quò processerit cum tantâ gloriâ, perspicuè insinuatur, cùm dicitur, *diebus festis.* Nēpe in tribus anni solennitatibus procedebat ad templum Ierosolymitanum, vt opinatur Serarius, & Sanctius: quod & alias pias fœminas fecisse legimus, vt Anna 1. Reg. 1. & Deipara Lucæ 2. An verò fœminæ Hebrææ tenerentur adire Ierosolymam in his tribus festis, multis nuper tradidimus, interpretantes cap. Luc. 2. interim legi potest Toletus in cap. 7. Ioannis, Annot. 2. Putarem etiam singulis annis adire solitam in templum ad celebrandum festum, quod in memoriam cæsi Holofernis institutum est, & ab ipsâ Iudithâ nomen accepit, & festum Iudith appellabatur. De quo statim. Quæ hæc tam *magna gloria*, quâ Iuditha diebus festis procedebat? Planè non erat ambitiosum famulorum seruitium, & superbus supellectilium apparatus, sed festa laudatio, & plausus populi, & cantici gloriosa repetitio, quæ ingeminabat Iudithæ, & victoriæ gloriam. Serar. Sanct. 1. Reg. Luc. Tolet.

Mansit autem in domo viri sui annis centum quinque, & dimisit Abram suam liberam: & defuncta est, ac sepulta cum viro suo in Bethulia. Vers. 28.

Luxitque illam omnis populus diebus septem. Vers. 29.
De Iudithæ ætate aliqualis quæstiuncula est. Suidas putat centum quinquaginta annos vixisse. Vnde hauserit hunc annorum numerum, ignoratur. Fortè mendum fuit librariorum, & pro ρε scripserunt ρν. Alij apud Serarium quæst. 1. putant vixisse centum viginti quinque. Fundamentum eorum est, quòd cùm hîc dicatur, vixisse in domo viri sui centum quinque annis, superaddunt viginti, quam ætatem agere existimant, cùm nupsit Manassæ. Verosimilius est, vixisse centum quinque annis. Ita Athanasius in Synopsi, Sulpitius in historia, Zonaras 1. tom. Annal. Carthusianus, Sà, Serarius, Sanctius, Tirinus hîc, Textus Græcus, sic habet: *Consenuit in domo viri sui annos centum quinque.* Id est totidem annis vixit. Dicitur autem centum quinque annis vixisse in domo viri sui, quia cum ageret centesimum quintum, mortua est in domo viri sui. Nam, vt docuimus ad cap. 5. v. 9. huius historiæ, in computationibus annorum sæpe numeratur extremum temporis, quo aliquid completum est, in quo priora etiam tempora continentur, quod ex Augustino, & Caietano additis etiam Scripturæ locis, probat Sanctius ad præfatum c. 5. vers. 9. 116. Suidas. Serar. Anni vitæ Iudith. Sulpitius. Zonaras. Carthuſ. Sa. Serarius. Sanct. Tirinus. Græcus. August. Caietan. Sanct.

Hîc dicitur dimisisse Abram suam liberam. Forte auaritiæ, & illiberalitatis argui posset Iuditha, quòd vsque ad finem vitæ suæ non manumiserit ancillam, quæ tam fidelem & periculosam exhibuit illi operam in transfugio ad castra Holophernis, & in ipsius cæde perpetranda. Quid si statim Abra libertate donata est, & spoliis Assyriorum pro merito aucta, sed noluit discedere è Dominæ suæ latere, quousque mors ab hera sua eam disiunxit? Et tunc dicitur Iudith *dimisisse Abram suam liberam*, quia ancilla olim libertate donata, post ipsius mortem è Dominæ suæ domo discessit, & tunc quasi dimissa est. Hæc coniectura fors alicui videbitur non improbabilis. Sed animus non est discedere ab omnium sententia, quæ asserit in morte manumissam fuisse Abram, etsi olim spoliis Assyriorum pro merito locupletata fuerit. Additur Iuditham eodem tumulo cum viro suo conditam. Manasses autem vir eius, vt dicitur cap. 8. v. 3. in textu Græco, sepultus est *in agro, qui est inter Dothaim, & Balamon.* Et quia hic ager erat Bethuliæ, ideò dicitur sepultus in Bethulia, non in vrbe, sed in vicino agro; vbi extructum erat sepulcrum progenitorum Manasses. Et tandem septem dierum solenni luctu Bethulienses prosecuti sunt Iuditham parentalibus sacris, iuxta illud Eccli. 22. v. 13. *Luctus mortui septem dies.* Serò videtur manumisisse Abram. Iudith. Eccl.

In omni spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Iſraël, & post mortem eius annis multis. Vers. 30.

117. Pax post Iudithæ obitum. Ex his verbis suprà probauimus ad cap. 1. v. 5. hanc Iudithæ historiam contigisse post captiuitatem Babylonicam. Itaque post hanc Assyriorum stragem à bellis respirauit Hebræa gens, & altâ pace diu quieuit toto tempore, quo durauit Persarum monarchia, & floruit Græcorum Imperium, vsque ad Antiochum, qui bella mouit aduersus Hebræos, de quo latè in lib. Machabæorum. Illi

verò

verò anni fuerunt fermè ducenti: hoc enim annorum spatium intercessit inter Artoxerxem, seu Nabuchodonosorem, & Antiochum. Super qua re consuli possunt Chronologi: satis sit ad nostrum institutum plures fluxisse annos, in quibus pacis prosperitate diu quieuit à prœliis Hebræa gens.
Serarius Bellarm. Salianus. Nec sic cogimur ad angustias, quas patitur opinio Serarij, Bellarmini, & Saliani: De quo vel ad lectoris nauseam ad prædictum c. 1. v. 5.

VERS. 31. *Dies autem victoriæ huius festiuitatis, ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.*

Dies festus Iudith. Pius fuit Hebræorum mos in recordationem insignis beneficij à Deo accepti, solenne festum instituere ad gratiarum actionem. Sic libertas sub
Esther. Assuero Rege per Mardochæum, celebratur Esther
1. Machab. 9. v. 28. & victoria parta de Nicanore 1. Machab. 7. v. 49. & Encænia seu restauratio templi & altaris, vt antiquiora alia festa omittam. De quibus latè
Tolet. agit Toletus in cap. 7. Ioannis, Annot. 2. Ergo in memoriam tantæ victoriæ, Iudithæ festum institutum est ab Hebræis, ex decreto Pontificis, & Ierosolymitani Senatus. Verùm etsi hoc Iudithæ festum non inueniatur in Hebræorum Kalendario, neque in textu Græco vlla fiat mentio eiusmodi solennitatis, nil officit veritati huius historiæ; nam tractu temporis, & interueniente consensu Sacri Senatus, potuit hoc festum excidere, sicut potuit à Pontifice institui. Sic videmus sæpe aliqua festa ab Ecclesia Catholica institui, & omitti alia, quæ priscis temporibus celebrabantur. De hac Ecclesiastica
Serarius. ca eruditione legi potest Serarius hîc quæst. 9. Porrò sacer historiographus tantùm asserit, vsque ad illam diem, in qua scripsit historiam, celebrari; neque affirmat in perpetuum institutam esse eiusmodi celebritatem, aut non posse excidere, sicut & aliæ exciderunt. Huius festi meminerunt præter
S. Thom. commentatores libri Iudith, S. Thomas 1. Machab.
Comestor. 10. Et Æthiopica Ecclesia in festorum catalogo diem Iudith numerat. Historia Scholastica, &
Carthus. Carthusianus affirmant hæc Iudithæ festa *Cambysa vocata*, vtpote instituta in confusionem Cambysis Regis. Sed vnde id hauserint, ignoratur: Se-
Serarius. rarius irridet hoc nomen huius festi, & simile figmento putat. At suprà diu multùmque sudatum est, vt probetur non sub Cambyse, sed sub Artoxerxe hanc historiam accidisse. De hoc Iudithæ
Toletus. festo legi potest Toletus nuper allegatus, qui illud inter cæteras Hebræorum solennitates recenset, & explicat.

---

§. XXII.

Generosè quis implet, quod liberaliter promisit.

118. Seneca. SIc promittamus beneficium, quemadmodum cupimus nobis promitti: Sic demus *quomodo vellemus accipere*, ait Seneca lib. 2. de benef. cap. 1. Rem liberaliter promissam gratanter quis inter sua computat; sic honorans fidem promittentis, præmaturè gratus, dum generosè sperat quasi citò accepturus. Porrò ingratum est beneficium, quod diu inter manus promittentis hæsit: probrosum autem promittenti, & acceptuto, quod cunctatione fallit accepturi spem, & promittentis fidem. Negante peior est, qui promissa non complet; quia ille illiberalis est, hic perfidus. Sæpius negat qui diu non dat; præstaret negasse semel. Sunt qui plura promittant ambitione liberalitatis, quam magis infuscant, & inuitiant auaritiâ non implendi. *Age* Stob.
res præclaras, nihil magnificè interim promittens, sententiosè aiebat Pythagoras apud Stobæum in serm. de virtute. Sit ergo magnifica promissio; non sola verborum inanitas, & aucupium gloriæ, sed auspicium rei promissæ faciendæ: neque enim gloriosum est generosè promittere, sed exactè implere promissa. *Nubes, & ventus, & pluuiæ non sequentes, vir gloriosus, & promissa non implens.* Prouerb. 25. v. 14. Vatablus: *Qui magnificè pollicetur, sed præstando fallit.* Nam liberalis & munifi- Prouerb. Vatabl.
ca promissio ab impletione munificentiam mutuatur: quia vel sordidus & auarus animus solet esse ad promittendum magnificus prodigâ liberalitate, quippe quam non retardat implendæ promissionis auara difficultas. Hinc generosâ fulget gloriâ, non qui promissa inaniter loquitur, sed qui eadem liberaliter implet.

Centies in Scriptura sacta repetitur præclara 119.
Dei promissio, quâ Deus crebris apparitionibus pollicitus est Hebrææ genti Palæstinorũ opimam regionem: *Vnde & terra promissionis* vulgò nominatur. Iacobo non semel promissa est, sæpe Isaaco, Abrahamo sæpius. Cæterùm cùm Deus promissa non impleuerat, non satis cognitus erat ab hominibus; satis autem tunc sese publicat, cùm educens Israëlitas de Ægyptiaca seruitute, fidem suam liberat, illos munerans terrâ promissionis. Exod. 6. Exod.
v. 3. Dixit Dominus ad Moysem: Nunc videbis quæ facturus sum Pharaoni: per manum enim fortem dimittet Israëlem, & in manu robusta eiiciet illos de terra sua, vt possideant terram promissionis. Et sic adhuc fatur Deus: *Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum Adonai non indicaui eis. Pepigique fœdus cum eis, vt darem eis terram Chanaan.* Scilicet Deus cùm multa pollicens, apparebat Abrahamo, Isaaco, & Iacobo, dicitur illis *apparuisse in Deo omnipotente.* Maius nunc intentat elogium. Neque enim valde magnum est, apparere omnipotentem Deum promitti Quiuis enim omnipotens est ad promittendum. *Pollicitis* Ouid.
diues quilibet esse potest, cecinit ille quicumque. At cùm promittebam (inquir Deus) *nomen meum Adonai non indicaui eis*, sed Moysi modò nunc Ineffabile Dei nomen est, qui promissa implet.
primò ostenditur, & publicatur, cùm promissionem adimpleo meam. Multa mouent commentatores, vt expediant, quare hoc nomen nulli Patriarcharum sit reuelatum vsque ad Moysem. Et quidem in confesso est apud interpretes, magnum Dei nomen Tetragrammaton, quod soli Pontifici summo, in benedictionibus, quæ fiebant in templo, licebat vsurpare, hîc reuelatum Moysi, quod יהוה *Iehouah* dicitur, & cuius loco hîc accipitur nomen *Adonai*, quod *Dominum*, vel *Iudicem* significat. *Iehouah* autem essentiam, seu Dei quiddi- Exod.
tatem (vt vocant) importat. Quod explicuit Deus suprà cap. 3. v. 14. aiens ipsi Moysi: *Ego sum qui sum*: Hoc autem nomen significat diuinam essentiam puram, quantùm cognoscibilis est à mortalibus oculis. Audi ergo elegantem rationem, quare 120.
Deus priscis Patriarchis non indicauerit magnum nomen *Iehouah*, sed tantùm alia sui nomina minùs arcana, nec summam summi Dei perfectionem indicantia. Lyranus nobilis Bibliorum interpres, Lyra.
Hebræorum sanioribus scholis instructus, ita fatur super hac re ex mente Rabbi Salomonis: *Hoc no-* Rabbi. Salomon.
men Iehouah *significat veritatem diuinæ naturæ: ad veritatem autem pertinet impletio dicti sui vel promissi. Ideo dicitur hîc: Nomen meum magnũ, scilicet*

tetragrammaton, quod veritatem importat, non indicaui eis, quia in diebus eorum non impleui promissum, quod eis feci de terrâ Chanaan ab eis possidendâ; quia non habitauerunt in eâ, nisi tamquam peregrini. Sed nunc ad hoc te misi, vt impleã illud promissum, & sic ostendam me esse veracem in promissis implendis. Et littera sequens huic expositioni concordat, quæ facit mentionem de dicto promisso, & de eductione populi Israël de Ægypto, & introductione ipsius in terram Patribus promissam: vt patet litteram intuenti. Præclarè quidem, etsi prolixè. Porrò hoc est summũ Dei elogium, & quod suam essentiam magnificam magnificè explicat; nempe implere promissa. Dum enim promittit largiùs, vulgarem omnipotentiam ostentat; homo enim ad promittendum etiam omnipotens est: (cætera Dei nomina diuina attributa important.) At tunc, tunc quidem diuiniorem suam essentiam ostẽdit, & ostentat, cùm promissionem adimplet. Tunc maximè se probat Deum, & summam suæ essentiæ perfectionem publicat, & generosiorem se exhibet, non cùm omnipotenter promittit, sed cùm munificè implet promissa. Vis nosse quis sit Deus, eius essentiæ & quiditatis perfectionem? *Deus est, qui promissa adimplet.* Hæc augustior Dei laus est apud homines: hinc vult vt homo metiatur summum suæ ineffabilis essentiæ elogium, & epitomem omnium perfectionum. Quid illustrius?

121. Genes. Cùm Deus promittit, loquitur ad cor suum. Geneseos 8. v. 21. Egreditur Noë ex arca, & obtulit Deo gratum sacrificium: *Odoratusque est Dominus odorem suauitatis, & ait: Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines.* Vbi interpres vulgatus habet: *Et ait*, quæ verba promissionem diuinam continent, exscribunt Septuaginta interpretes: (LXX.) *Et ait Dominus Deus recogitans.* Id est, quasi post multam cogitationem deliberans. Hebraicè sic legitur: *Et dixit Deus ad cor suum.* Quasi quod Deus Noëmo promittit, non tam homini, quàm sibi polliceri dicatur, vt promissio Dei, & ad Deum ipsum facta, sanctior, magisque firma, & inconcussa videatur; siquidem Deus ipsi Deo veluti fidem suam obligat; vt nefas quasi magis profanum esset non stare promissis. (Psalm.) Ps. 88. v. 35. spondet Deus Dauidi regnum Iuda æternaturum in sobole, & ita fatur: *Neque profanabo testamentum meum,* (hoc est pactum, seu promissionem,) *& quæ procedunt per labia mea non faciam irrita. τὸ profanare* viuaciùs rem exprimit; importat enim irreligionẽ quandam, & impietatem (Strab.) aduersus Deũ: Strabus inibi: *Profana esset promissio, si esset inexpleta.* Nempe ita se Deus sponsionibus factis Noëmo, & Dauidi (idem puta de cæteris hominibus,) se adstringit, & obligat, vt non tam homini, quàm sibi ipsi id promisisse videatur. *Et dixit Deus ad cor suum*; & quidem post consultissimam meditationem. Vnde quod sibi spondet Deus, certò implet, *Dei enim profana esset promissio, si esset inexpleta.* O quàm procul à Deo profanitas abest! sic etiam abest à non implendis promissis. Nam sicut promissionis adimpletione augustiorẽ suam essentiam generosè ostentat Deus; ita si promissa non adseruaret, se proderet, & suam essentiam profanaret. Valde hoc verbum *profanare* exprimit, & exaggerat quàm æstimet Deus seruare hominibus pactam fidem.

122. Genes. Abrahamus cunctatur immolationem Isaaci, vt foret victima perpetua. Abul. Genesis 22. v. 4. apparet Deus Abrahamo, & mandat, vt immolet sibi charissimum Isaacum super vnum montium, quem illi erat designaturus, Annuit Abrahamus, & mane consurgens, pergit statim quò iubetur. *Et die tertio, eleuatis oculis vidit locum procul.* Bene notat Abulensis, è conualle Mambre, vbi habitabat tunc Abraham, vsque ad montem Moria, tantùm esse vnius diei iter. Hinc diu ventilatum exurgit dubium, quare Abrahamus exprompterioris obedientiæ typus, iter vnius diei tribus confecerit? Quid? cunctatur sacrificium, quod statim acceptauit, & vltrò promisit? Num chari pignoris amore moras prætendit impletioni voti. Fortè promissionis pœnitet? Lyranus existimat ideò procul à domo iussum sacrificare Isaacum, vt procul, & cunctanter eundo, *posset deliberare de facto.* Planè locus difficilior (Lyra.) euadit à commento Lyrani. Quid enim deliberandum superest, vbi Deus est qui iubet? Cunctationem Abrahami lego, causam *deliberandi* non video. Viderit Abrahamus ne non rectè deliberet, si fortè prætendit moras, vt fidem non seruet Isaaci immolandi. Verùm enimuerò hæc cunctatio adimplendi promissum, deliberatione indiget, vt ait Lyranus. Neque enim Abrahamus cunctatur immolationem, vt non impleat votum, sed ne non perpetuò impleat. Nollet enim rediuiuam offerre victimam. Subtiliter aduertit Oleaster in c. 34. Exodi, ideò Deum voluisse, vt mactarentur in sacrificiis, non homines, sed pecora: quia homines post mortem iterùm viuent; secùs pecora. Ideò inquit, pecudes destinauit Deus ad victimas, *vt ostenderet pecorum occisione, pactum tandiu duraturum, quandiu mors illorum:* (Quare homines non immolẽtur Deo.) Et quemadmodum perpetua erat mors victimarum, ita & fœdus initũ. Pulchrè ad rem. Nimirùm cunctatur Abrahamus in via Isaaci mactationem, non amore filij, sed *vt posset deliberare de facto*: Metuebat enim ne si homo foret victima, ad tempus esset impletio, & non perennaret in facto, sicut perennabat in voto. 123. Nam timebat vel Isaaci immolationem impediendam, vt impedita fuit; vel Isaacum statim resuscitandum, vt communiter Patres, & Expositores existimant; vel saltem Isaacum, vtpote hominem, tandem cum cæteris resuscitandum esset & ita diuturniorem non fore victimam. Hoc apud se diu cogitat, super hoc *deliberat*, hæc anxia solicitudo Abrahami est, non vt cunctatione non impleat votum, sed vt perpetuò impleat; & ne impletio sit tantùm ad tempus, sed ad æternitatem perennet. Sed quocumque modo res sit; de fidelitate Abrahæ sic fatur S. Zeno Veronens. serm. 2. de Abraham: *Abraham Dominum filio, Sacerdotem prætulit patri, nec pium se credidit, nisi probasset fidelem.* (Zeno.) Admirare fidelitatem Abrahami, vel in mora eundi, vel in maturitate sacrificandi, vel in difficultate desistendi. Et quod mirère magis, ipsa quasi impietas in filium versa est in fidelitatem erga Deum: quia ex intentato parricidio fidelior euadit. Ac si vel quod videtur vitium, & impietas apparet, si fiat pro impletione voti, fidelitatis mereatur elogium. quia Abraham *non se pium credidit, nisi probasset fidelem.*

Ergo cùm tanta sit virtus, & gloria adimplenti nuncupata vota, certatim festinant Bethulienses hîc vers. 22. *In Ierusalem adorare Dominum: & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.* (Iudith.)

* * *

§. XXIII

§. XXIII.

Munerum ingenium instar miraculi est ad permouendas hominum voluntates.

124. Ouid. *Crede mihi, res est ingeniosa dare.* dixit ille quicumque; nam munera, merita sunt: muneribus redimuntur culpæ; & imperitus donis emit sufficientiam, & honores. Luculenter inquit Nazian. Orat. 27. *Sed pecunias eripiunt? eâdem operâ pennas quoque excidunt.* Audis pecunias, & munera dici pennas, quibus velocissimè volatur ad dignitatum merita, & fastigia? Vnde munera sunt ingenium negotiandi, & merendi artificium.

Semper eris pauper, si pauper es, Æmiliane:
Dantur opes nullis nunc nisi diuitibus.

Mart. Sic lepidè obmurmurat Martialis lib. 5. Si pauper dare sciat, diues erit, & dando, confestim ditescet, nam munera pariût munera; & dispersio opum, ditior congregatio est: erogatio enim est congregãdi ars, & quidem ingeniosa, ne dicam, miraculosa. Mamer. Sententiosè inquit Claudius Mamert. 2. Genethli. Maxiamiano Augusto: *Praetereo Francos ad petendam pacem cum Rege venientes, Parthumque vobis munerum miraculis blandientem.* Prætereo etiam ego munera dici blandimenta, & adulationem: & tantùm aduerto munera appellari miracula, quod expensione dignissimum est. Porrò munera præstigiæ quædam sunt, quæ tacitè persuadent, quæcumque quis volet; muta est cultior facundia, & largitiones linguatæ sunt & eloquentissimè vocales; subitòque causæ merita mutant. Seleuc. *Inducebam iudicem* (ait de Christo Domino Basil. Seleuc. Orat. 43.) *integrum, & muneribus corrumpi nescium, peccata donis nequaquam nundinantem*: vt singulare Christi encomium, & miraculi ad instar, habet Basilius quod inueniatur homo, (sed quia homo Deus) qui delicta non redimat muneribus, nec peccata donis *nundinetur*. O quàm vili pretio emitur delicti impunitas in his munerum nundinis! Planè miraculosa vis inest donis, ad persuadendum, ad impetrandum; animum miraculosè versant quocumque volunt, flagitiorum reum reddunt innocentem, insontem faciunt reum, rustico tribuunt merita periti, morosum, & hebetem constituunt facetum, & acutum. Et, vt semel dicam, quot munera sunt in manu, tot miracula sunt ad arbitrium: velis, & poteris; si muneribus armas manum, exarmabis Herculem, Socratis constantiam flectes, Radamanthum reddes iniustum, Catonem ridiculum facies. Crebra hæc miracula miraculi admirationem eripiunt, faciúntque naturale hoc miraculum. Tam miraculosa vis est donis ad mercandam gratiam, vt vel ipsa miracula mutuentur fidem, & plausum à muneribus.

125. Munera miraculum probant. Leprosus quispiam supplex orat, & exorat salutem à Christo Deo, (locus aliàs versatus à me ad aliud thema comprobandum huic affine:) stupent turbæ ad miraculi euidentiam, & plaudunt omnes omnipotentiæ Saluatoris. Matth. Tunc ait illi Iesus, Matthæi 8. vers. 4. *Vade ostende te Sacerdoti, & offer munus, quod præcepit Moyses, in testimonium illis.* Nonne palàm factum est tam illustre miraculum, quare ergo ambit Christus Sacerdotum testimonium, quasi clanculum perpetratum foret? Imò cur pauperem leprosum cogit mandaro ad munerandum Sacerdotes? Chrysost. Eleganter S. Chrysost. hîc: *Vade, ostende te Sacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyses in testimonium illis. Non sic intellige, quod Moyses præcepit in testimonium illis; sed vade tu, offer in testimonium illis.* Scilicet non Moyses præcepit, vt mundatus à lepra offerat munus Sacerdoti in testimonium; sed ego præcipio tibi, vt offeras Sacerdoti munus in testimonium. Ac si dicat: Etsi miraculum patratum est coram tanta hominum frequentia, vt oculis viderint meo attactu te mundatum à lepra, nihilominus, vt Sacerdotes credant vel rei euidentissimæ, tu offer munus, aliàs non credent; munere oportet mercari fidem miraculi; donum, non miraculum, redimet Sacerdotum incredulitatem: munerum miraculum miraculo fidem faciet, quod à munere mutuabit credibilitatem miraculi. Vnde, vt manifestum miraculum credatur, ait Christus leproso: *Vade offer munus tuum Sacerdoti, in testimonium*, nempe miraculi. Nam à munerum miraculis miraculo facienda fides est. Et sanè donis emitur, vt taceant Sacerdotes, nec miraculo obstrepant; vox enim, & laus muneribus empta suspecta est.

Claudus ille, qui Actor. 3. vers. 6. sedebat ad Speciosam portam, precariò victitans; Petro, & Ioanne illac templum introëuntibus, eleemosynam petit. 126. Act. Negat Petrus se habere pecuniam, aiens: *Argentum, & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do; in nomine Iesu Nazareni surge, & ambula.* Estó, Petrus non habeat pecunias suas; at ex facultatibus, quas fideles offerebant ad pedes Apostolorum, Apostolorum Principi largissimè suppetebant ad eleemosynas. Cur ergo tam auarus dispensator est Petrus? Quam ob causam negat habere, quæ vbertim possidet? aut auarè pecunias dissimulat, aut immitis est in pauperem, aut planè Petrus mysteria loquitur, & operatur. Eleganter Basil. Seleuc. orat. 21. reddit rationem cur Petrus pecuniam negauerit claudo, ita aiens: Basil. Seleuc. *Argentum & aurum non est mihi. Ea debilitas abacta, integrâ à muneribus voce iudicium exerceat. Christus de quo dubitant, hærentque Iudæi, tuis pedibus dilaudetur.* Nempe vsque eò apud homines suspectum est testimonium eius, qui munus accepit, vt vel exiguus nummus claudo dandus non sit, ne Petrus mercari videatur claudi vocem, qua deprædicabit se Christi nomine à Petro sanatum. Prædicent miraculum restituti pedes, non voces vel eleemosynâ emptæ. Nam etsi euidentissimum sit miraculum, vt potè patratum in templo hominum frequentiâ illustri; tamen vereor, ne salutem, quam vident oculis, existiment figmentum esse, & mercatam claudi vocem, & corruptum testimonium muneris corruptelâ: nego munera claudo, ne Iudæi oculati testes negent miraculum. Vsque adeò enim dubiæ fidei est vox eius, qui muneribus subornatus est, vt oculis non credant, vt discredant testimonio donis subornato! Sic audere solet munerati vox in laudes munerantis.

Hinc lux loco Ioannis perdifficili, cap. 16. v. 14. 127. Ioan. Sic loquitur Christus Deus de Spiritu Sancto: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* S. Augustinus August. Tractatu 100. totus est in declarandâ voce *clarificabit*, in qua gloriosissimum Christi elogium agnoscit. Verùm maior loci difficultas est, in explicando, quid est *de meo*, & *accipiet* de futuro? Quæ vis illius causalis, *quia*. dum dicitur, *ille me clarificabit, quia de meo accipiet*? Didymus lib. 2. de Spirit. S. Didym. Nazianz. Nazianz. Orat. de fide, *τὸ de meo* ad diuinitatem Cyril referunt, quam spiritus Sanctus recipit à Filio; Cyrill. lib. 11. in Ioan. cap. 1. Et Chrysost. hom. 77. Chrysost. Euthym. cui ancillatur Euthym. ad voluntatem, & scientiam referunt, vt sit sensus. Non alia annunciabit, quam

ea,

Laus à muneribus præclarior.

ea, quæ ego volo, & docui Et quidem cùm non dicat de meo accipit, sed de meo accipiet, aliquid pòst accipiendum innuere videtur, quidquid illud sit. Hinc præclarus loci sensus, & ad rem præsentē opportunissimus. Spiritus Sanctus (inquit Christus) me illustrissimum, & augustissimum prædicabit, quia de meo accepit olim, & nunc diuinitatem, & mox aliquid (quidquid illud sit; Deo donatore dignum donum erit, & quod possit accipere Deus,) accipiet. Num ea potissimùm ratio mouet Spiritum sanctum ad clarificandum Christum Deum magnificis laudibus? Merita Theandrica Christo sunt, diuinitatis attributa insunt Verbo; & vbi tot, tantæque suppetunt laudationis causæ, hanc vnam expressit, *quia de meo accipiet*? Quid: munera exaggeratiorem extorquent laudem, quàm Christi merita, quàm diuinitatis elogia? Absit; sed hanc exprimit, quippe quæ apud homines potentissima est. Vnde ait Christus; eâ me laude cumulabit Spiritus sanctus, quæ debetur personæ, quæ illi, & communicauit olim, & nunc diuinitatem, & mox grande donum illi donandum erit. Nimirum Christus, vt exaggeraret laudem, quam accepturus erat à Spiritu Sancto, meminit Spiritum sanctum à se accepisse diuinitatem, imò & deinceps accepturum aliud munus opulentum, & Deo dignum. Ita patet energia causalis voculæ *Quia*, cùm dicitur, *ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Nec contentus fuit dicere de meo *accepit*; sed cōsultè addit, *accipiet*, vt cumulatione donorū, laudis etiam magnitudinē amplificet. Sic enim munera apud homines mercātur præclariores laudes, aut quidquid magnificum est.

Et maiestatem res data dantis habet.

Iudith. Dixit ille alius. Ergo sapienter Eliachimus cap. 3. vers. 12. taxat ferocitatem pectoris Holophernis, qui tot tantísque muneribus sibi oblatis, nihilo mitior factus sit; sed munera vltrò accipiens munerantes populos contempserit, culpauerit, vastauerit. Quid ferocius? Quid inhumanius? Cerne oculis hîc placatum Deum tot votis, tot muneribus Hebrææ gentis.

§. XXIV.

Cælestis Beatitudinis felicitas adeò excellit, vt præ magnitudine æmuletur humanas infelicitates.

118. Tertull. ADeò celebre est illud Tertulliani: *Bonorum quorundam, sicut & malorum, intolerabilis magnitudo est*, vt quod erat quondam Tertulliani, iam vulgi sit. Et quidem si hæc sententia alicubi fortè non peregrinatur, sed locum suum patrium obtinet, id maximè fit in hominum patriâ, scilicet in cælesti beatitudine. Cuius voluptas adeò insolens videtur humanæ tenuitati, vt præ magnitudinis insolentiâ ferè intolerabilis censeatur. Nullis cultæ eloquentiæ lenociniis adeò eius laudes exaggerari potuerunt, quàm *Intolerabilis* elogio? Vsque eò excedunt Beatitudinis deliciæ, vt Beatus quasi impos tantæ felicitatis, eam non capiat, vt pote quasi excedentem humanum captum: Beatus velut impatiens tanti boni eius magnitudinem intolerabilem censet, degrauatus tantæ felicitatis mole.

2. Corinth. 2. Corinth. 4. vers. 17. *Quod in præsenti momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. Locus cætera expeditus, nisi Beatitudinis gloriam appellasset Paulus *æternum pondus*. Quod subtilis Caietanus inibi pulchrè aduertit, inquiens: *Metaphorâ verò ponderis coactus est Paulus vti* ad tradendam magnitudinem cælestis gloriæ. Verùm præfata metaphora satis violenta, & coacta videtur. Nam Beatitudo est cumulatior voluptas, centrum animi, æterna hominis requies, vbi depositis huius vitæ sarcinis, & leuatus humanis ærumnis, æternùm requiescit glorioso molestiarum leuamine. Ergo Beatitas leuamen est humanorum ponderum, non pondus æternum, quod degrauet humeros Beatorum. Itaque aut ingratus est Paulus in delibatam à se Beatitudinem, aut minùs sapere videtur, eam *æternum pondus* indigitans. Pōdus enim attestante Iobo cap. 31. vers. 23. (taceo Prophetas,) significat miseriarum cumulum, quem ipse patiebatur: ait enim Deum alloquens: *Pondus eius ferre non potui*. Et tamen nihilominus asseuerat Caietanus, quod ad explicandam gloriæ amplitudinem, *Metaphorâ ponderis coactus est Paulus vti*. Non omittam hîc opportuna Theophylacti verba, quæ rem explicant: *Gloria*, inquit, *æterna est, & pondus habet, hoc est magnitudinem excellenter excellentem; hoc enim est, quod ait per hyperbolen, ad hyperbolen*. Id est, cælestis gloria adeò magna est, & excellenter excellens, vt graue, & æternum pondus dicatur habere per hyperbolen ad hyperbolen. Ac si dicat: Coactus est Paulus Beatitudinis magnitudinem appellare æternum pondus per hyperbolen, quâ pondera, & ærumnæ humanæ exaggerantur. Nam sicut homini in hâc vitâ mortali degenti, labores graues sunt, & ærumnæ intolerabiles; & homo opprimitur earū grauitate, vel de se magnâ, vel humanâ impatientiâ, vel imaginatione exaggerante eius acerbitatem. Quis enim nesciat in hac miseriarum valle amplam esse ærumnarum sphęram, felicitatis verò breuē. Nostra mala grandia sunt; aut ab imaginatione, aut ab impatientia fiunt: nullâque re aut leuissimâ boni admixtione temperata. At verò humana felicitas (dum viuimus) maligna est, adulterina, futilis, breuis, fallax, & à curis, & sollicitudinibus imminuta. Itaque hæc altè considerans Paulus coactus est cælestem Beatitatem pondus æternum appellare, & grauissimum. Nam si voluptatis vocabulo gloriam cælestem declararet; cùm gaudium apud mortales breuem habeat sphæram, & tam exiguum sit, vt experientiis scimus; necesse fuit, vt Apostolus ad peramplam malorum sphæram confugeret, & à magnitudine contrariæ infelicitatis vocabula mutuaret, vt declararet sic mundo Beatitudinis gaudia. Ac si dicat: Beatitudo verè felicitas est, plena gaudiis, plena deliciis, plena æternis voluptatibus; quæ beata felicitas adeò magna est, vt esse solet apud vos intolerabilis, acerbior infelicitas: adeò hominem curis leuat Beatitudo, vt degrauare solet homines immensa ponderum moles. Bellè ad rem dixit Claudius Marius Victor. lib. 1. sacri poëmatis in Genesim, appellans Deum *Immēsum mole beatâ*. Quasi ipsa felicior Dei beatitudo moles immensa sit, & æternum gloriæ pondus. Itaque Beatitudo est re ipsâ felicitas, quæ præ amplitudine excedit sphæram infelicitatis; est reuera leuamen, sed quod excedit pondus molestiarum: est re quidem voluptas, sed quæ superat diuturnitatem, & acerbitatem ærumnarum. Et, vt vno verbo omnia abbreuiem, Beatitudo est felicitas humanæ tenuitati velut *intolerabilis, & æternum gloriæ pondus*: scilicet adeò grandis, vt æmuletur magnitudinem malorum, imò longè excellat.

Caietan. Beatitudo iure dicitur moles. Iob. 129. Theoph. Claud. Mari. Victor.

130. Ad Ephes. Illud Psal. 67. vers. 19. *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem; dedit dona hominibus*. Quod etsi secundum litteram intelligatur de Moy-

se,

Ad Ephes. se, Paulus ad Ephes. 4. sic scribit, & figuratè ad Christi Ascensionem transtulit: sed inuestigandum est, quænam sit hæc captiuitas, quam Christus in cælum triumphator ascendens, captiuam duxit in triumpho: Caietanus ad præfatum locum Pauli, sic scribit: *Ascendens Christus in altum, hoc est in celū, captiuam duxit captiuitatem, pro quanto Sanctos omnes, qui captiui erant in limbo duxit in celum, quod est tanquam de captiuitate in captiuitatem ducere.* Euolant sancti Patres è limbi tetro carcere; & è diuturnâ captiuitate ad cælum; Christi cingunt latera gloriosa, eunt ad cælestem patriam, possessuri æternam gloriam, & in captiuitatem trahi dicuntur? Ascendunt in cælum sancti Patres meritis onusti: ibi Adamus pœnitétiæ exemplar, Noëmus, Abrahamus, reliqui Patriarchæ ad miraculum sancti: Prophetæ Dei familiaritate illustres: ibat Iosephus, ibat Ioannes Baptista, & totus ille Beatorum chorus, primitias cumulatioris gloriæ possessuri, & captiui ducuntur in gloriam? Num Beatitudo captiuitas est? Nonne captiuitas est summa infelicitas? Nonne Beatitudo est summa felicitas? Faciliùs adducar, vt credā infelicitatem esse felicem, quam Beatitudinem esse captiuitatem. Et tamen Christus ascendens triumphator *captiuam duxit captiuitatem*: id est, *Sanctos omnes, qui erant in limbo duxit in celum tamquam de captiuitate in captiuitatē*. Profundè sanè Beatæ animæ, quæ feruntur in cælum potituræ primitias gloriæ, dicuntur ferri in captiuitatem. Neque enim aptior erat metaphora ad exaggerandam immensam earum gloriam, tum quia summa bonitas libertatem absumit, intellectúmque, & voluntatem felici quadam necessitate captiuat, & Deo ligat: tum quia sicut captiuitas est calamitatum maxima, & ærumnarum summa: sic Beatitudo est libertas summa, & felicitatū maxima. Nam cùm prosperitas Beatitudinis tanta sit, quæ excedit bonorum apprehensionem, eleganter explicatur vocabulo molestioris, & diuturnioris miseriæ; vt indè rimetur homo eius amplitudinem. Ac si dicat; cælestis gloria est captiuitas quædam libera, & seruitus beata, & (vt sic dicam) felicitas infelix, id est, felicitas voluptate, infelicitas magnitudine. Item captiua libertas, id est, felicitate libertas, exaggeratione libertatis, est captiuitas; hoc est, non minùs libera & prospera, quàm captiuitas serua, & infausta. Est enim Beatitudo velut intolerabilis libertas. Ad hanc Beatitudinis liberam seruitutem adludere videtur Rupertus lib. 1. in

Rupert. Ioannem, inquiens: *Abraham potuit quidem per fidem suam, & iustitiam, paterni reatus euadere pœnam; sed nullis meritis illam, quā in primo parente exhæredatus est, potuit redimere gloriam.* Quid est

Tertul. redimere gloriam? Beatitudinis gloria captiua est? Gratulor infelicitatis vocabulis, quod valdè exprimant, & exaggerent beatæ felicitatis rem, eo sensu, quo nuper explicui.

131. Apocal. Apocalypsis 4. adstabant quatuor illa animalia, quæ gloriosum illud trisagium, *Sanctus, Sanctus, Sanctus* decantabant Deo. Quæ animalia quatuor esse Angelos principes, & optimates reliquorum, refert noster Alcazar ibi. Verùm de his cælestibus

Alcazar. Quare beati dicuntur requiem nō habere, cum sint in gloriæ centro? spiritibus reliquorum optimis, & gloriosissimis subiungit Ioannes v. 8. *Et requiem non habebāt die, ac nocte dicentia*, &c. Aduertisne sanctissimos, & beatissimos, & Deo coniunctissimos Angelos, dum deprædicatur eorum gloriosior beatitudo, dici, nullam habere requiem, sed dies, ac noctes irrequietas ducere? Quod commentus est Rupertus,

Rupert. dicens: *Requiem non habebant, id est otium* non habebant. Nusquam otium, nunquam requies illis erat? Nonne Beatitudo summa requies est? quo ergo pacto die, ac nocte neque otium, neq; requiem habebant? Nisi velis requiem esse requiei expertem, & beatitudinem irrequietam, & improsperam felicitatem. Quod facetè irridet Tertull. in Scorp. cap. 10. inquiens: *Erit certè etiam carcer in celo ca-* Tertull. *rens Sole, & vincula fortasse de Zonis, & eculeus axis ipse, qui torquet: tum si lapidandus Christianus, grādines aderunt; si vrendus, fulmina præ manu sunt: si trucidandus, Orionis armati manus operabitur: si bestiis finiēdus, vrsas Septentrio emittet, Zodiacus tauros, & leones.* Ergo si in cælo non sunt molestiarū instrumenta, quomodo inquit Ioannes, quòd requiem non habebant? quid illos molestat? Profectò rem, quam verso, attigi. Neque enim satis explicuisset Ioannes amplitudinem gloriæ, quā fruuntur einsmodi quatuor principes Angeli, Deo familiarissimi, nisi summam beatitudinis quietem, quæ quies, & centrum felicitatis est, declararet irrequietis nomine. Nam quies apud homines, in hâc vita quietis experte, exiguam felicitatem insinuat: vnde summa quies inquietudinis vocabulo exprimēda est. Nam cùm humanæ sollicitudines, & molestiæ permagnæ sint, perpetuæ molestiæ nomine declaranda est sublimitas beatæ quietis, vtpotè, quæ quietudinis felicitate exæquet, & superet sollicitudines irrequietas, & insomnes, & molestas vigilias. Vnde de exaggeratiori beatitudine, seu de beatioribus Angelis dicitur à Ioanne, quòd *requiem non habebant die, ac nocte.* Quid luculentius? Iure ergo Hebræa gens tanti æstimat suam materiatam Ierusalem, quæ figura est cælestis, & beatæ Ierusalem, vt cap. 4. v. 2. non tam timeat à sæuitiâ Holophernis vastationem Iudææ, direptionem suarum vrbium, libertatem, & vitam suam, & suorum, quàm *Ne hoc faceret Ierusalem, & templo Domini, quod fecerat ceteris ciuitatibus, & templis earum.* Sit prima, & summa hominum cura, summa æternæ beatitatis felicitas: id vnicè time, ne perdas, quod vnicè diuitat, felicitat, beat beatâ felicitatis perennitate. Et hîc v. 22. Bethulienses cum omni Hebræorum populo ad celebrandum tantæ victoriæ festum gaudium pergunt in Ierusalem: quia extra Ierusalem nulla lætitia verè animum implet. In lætiori occasione gaudij vbiuis mœret, qui nisi in Ierusalem gaudet, quæ est lætitiæ matrix, & beatioris gaudij beata & gloriosa plenitudo.

Addo aliud Beatitudinis elogium. Dubium esse 132. solet an post generale orbis iudicium Beati habituri sint notitiam pœnarum, quas damnati patientur; & rursùs vtrū damnatis nota sit felicitas Beatorum? S. Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei. cap. 22. existimat Beatos cognituros damnatorum atrocissima tormenta: reprobos autem ignoraturos felicitatem Beatorum: *Qui erunt in pœnis*, ait Augu- August. Vel notitia beatitudinis quodāmodò beat. stinus, *quid agatur in gaudio Domini nescient, qui verò erunt in gaudio, quid agatur foris in illis tenebris exterioribus scient.* Quam ob causam (sciscitabitur aliquis) Deus reuelat Beatis damnatorum cruciatus, & Beatorum glorias occultat damnatis? Porrò damnati viderunt oculis suis, cùm palàm tote orbe damnarentur, Beatos in cœlum euolantes; quare hanc memoriam visæ beatitudinis deleat Deus è reproborum memoria? Congruentius enim foret, vt ad maiorem pœnarum acerbitatem, sæpiùs recordentur, & animo voluent, quanto perfruantur gaudio Beatorum animæ vt illorum excitatâ inuidiâ, torqueantur totâ etiā felicitate Beatorum. Quod maximè cumularet gehennæ infelicitates: nam sic subirent inferni supplicia, & infelicitarentur felicitatibus Beatorum: & ita torque-

rentur

Chrysost. rentur infernali pœnâ, & Beatorum gloriâ. Quod docet S. Chrysostomus ad illa verba Lucæ 16. *Magnum chaos firmatum est, vt hi, qui volunt hinc trasire*, &c. sic fatus: *Videre possumus, transire non possumus; nos videmus quid fugerimus, & vos videtis, quod perdideritis; & nostra gaudia cumulant vestra tormenta, & vestra tormenta cumulant nostra gaudia.* Ita planè foret; at tanta est gloria Beatitudinis, vt sollicitè caueat Dei seuerior iustitia ex mente Augustini; ne vlla cognitio beatitudinis sit apud damnatos? forsitan gloriæ notitia, etsi de se excitaret in damnatis inuidiæ rabiem, tamen adhuc malignè cognita, eosdem quodammodò felicitaret, &
133. gehennam paradisum faceret, pœnámque verteret in gloriam? Certè sedulò cauet Deus, inquit Augustinus, ne apud inferos post diem iudicij, vlla sit
Rup. Beatitudinis notitia. Quò alludere videtur Rupertus lib. 3. in Ioannem, vbi ex occasione versans illud Prouerb. 8. v. 34. *Beatus homo, qui audit me*, &c. ita scribit disertissimus Abbas: *Vnde contigit illud Sapientia prolatum Beatitudinis praconium: Beatus homo, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas, & obseruat ad postes ostij mei.* Planè pugnari videtur secum Rupertus, quippe ait: propriam laudem Beatitudinis esse, quòd beatus est, qui Beatitudinem audit, etsi foris sit in limine, & extra postes ostij. Num beatus esse potest, qui extra Beatitudinem est? qua ergo ratione dicitur esse præconium Beatitudinis, quòd est beatus homo, qui eam audit, etsi sit extra fores Beatitudinis? Adeò excellunt Beatitudinis gloriæ, vt quodam modo beatus sit, qui Beatitudinem audit, & de Beatitudine cogitat, tametsi extra beatitudinem sit? Ita præcauere videtur Augustini acuta suspicio, ne damnati vllam habeant notitiam Beatitudinis, ne vel à solâ notitiâ aliqualiter beentur damnati, etsi feralibus gehennæ incendiis cruciati?

---

§. XXV.

Supernæ Beatitudinis Elogia adhuc prædicantur.

134. NAturæ, & gratiæ opera concinnè decantant Dei laudes. Quid enim pulchrius quàm operosa mundi machina plena artis, plena ingenij? Quid sublimius, & augustius quàm gratiæ eximia opera, quibus terreus homo carnalibus affectibus excoctis, totus angelizatur ad gloriam? At beatæ Sanctorum felicitatis nemo reperietur dignus encomiastes. Absconditum Beatitudinis thesaurum quis pro rei dignitate publicabit? Ibi munificentiâ suam magnificè ostentauit Deus, quò homines ad se alliceret, & pertraheret, & ad virtutem accenderet spe Beatitudinis. Aliqualia tantæ gloriæ indicia hîc dabo, ex quibus rimari possit homo beatæ felicitatis bona, quæ præparauit Deus ad æternas Beatorum delicias.

Ioan. Aliquando Christus Dominus Beatitudinis gaudia vel leuiter insinuauit Apostolis, Ioan. 13. vers. 33. *Quò ego vado, vos non potestis venire*, &c. Ego, inquit Christus, citò clarificabor, & glorificabor à Patre Deo, ad quem iam vado; at vos nō potestis me modò sequi, sequemini autē posteà. Nam dilatio vestrę sequelę valdè expedit rei Christianę.
Ioan. Et statim inchoans c. 14. v. 1. inquit: *Non turbetur cor vestrum: creditis in Deum, & in me credite: in domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Meritò disputant interpretes quorsùm Christus hîc dixerit plures esse mansiones in cælo, & qua de causa, discipulorum turbatione obortâ, eam sedare conatus fuerit asseuerando multas esse in cælo mansiones. Plures causas agglomerant interpretes, & nos alibi hanc eamdem quæstionē versantes. Nunc ad rem præsentem aliis aliorū sententiis, aut omissis, aut repudiatis, eleganter noster Maldonatus dubij solutionē, & Literæ rigorem tradit his verbis: *Videbat Christus tristes esse Apostolos, & turbatos: consolatur ergo eos, non propterea exclusos esse, si modò non sequerentur, secuturos suo posteà tempore: neque ipsis locum defuturum: in domo enim Patris sui, hoc est, in regno suo mansiones multas esse, suam cuique seruari, neque timendum esse, ne ab alio occupetur.* Maldon.
Scilicet auscultant discipuli Christum Dominum insinuantem æternæ beatitudinis felicitatem, in quam tam auido ferebantur affectu, vt grauissimè tulerint non statim ad ipsam obtinendam cum Christo pergere, veriti ne audito tantæ beatitudinis bono nuncio, publicatâ iam cælestis felicitatis notitia tanto desiderio ad eam festinarent homines, vt cùm ipsi ituri essent ad cælum, iam sedes omnes præoccupatæ forent: *Non turbetur cor vestrum: in domo Patris mei mansiones multæ sunt; sua cuique seruatur, neque timendum est, ne ab alio occupetur.* Vsque adeò magnificè æstimauerunt Apostoli Beatitudinis gaudia, vt vererentur ne homines dissolutis terrenarum illecebrarum compedibus, diuitiarum expoliatione agiles, desiderio tanti boni assequendi extimulati, festinato cursu omnes certatim contenderent. Nemo enim sanæ mentis non anhelet ad tantum bonum, & quàm maximis itineribus virtutis gressibus non præuolet ad cælum. Vnde ipsi Apostoli mœstitudine turbantur, ne sedibus ab aliis præoccupatis, ipsis locus in cælo desit. Timor hic Apostolorum, & sollicita cautela valdè prædicat quàm augustè de supernæ felicitatis beatitudine conceperint, cùm seriò sibi cauerint, ne vel leuis Beatitudinis notitia pigros alioqui ad virtutē homines, vsque eò extimularet, vt cateruatim omnes contenderent, & præoccuparent sedes tanto numero paratas, vt ipsismet Apostolis defore anxiè formidarent. Sollicitus hic Apostolorum metus valdè prædicat Beatitudinis gaudia. 135. Apostoli timēt, ne ipsis desit locus in Beatitudine.

136. Hominum natura, vt est voluptatis auara, non modò veris gaudiis, sed apparentibus, & fictitiis delectatur. Nimis audet humana imaginatio, præsertim stimulata voluptatis amore, nec veritatis limitibus coarctata, liberè phantasiæ ausibus fabulatur homo felicitatem quampiam, & suspicione mali exortem, & bonorum cumulo refertam. Hæc audacior imaginationis fabula, needum ad veritatem supernæ felicitatis attingit, inquit S. Nazianzenus Orat. 3. Apolog. his verbis versans illud 1. Corinth. 2. *Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec humanus intellectus pro potestate, atque arbitrio Beatitudinem fingens, vnquam informauit.* Quid luculentius pro hac re? id est, pro potestate, atque arbitrio suo fingat homo Beatitudinem, quantumuis audeat imaginatio mentiendo effingere, & phantasiando mentiri, quæ nec visa vnquàm, neque à liberrimis poëtarum figmentis audacissimè modulata sunt, necdum mentiendo æquabit veritatem Beatitudinis. Maior est, quàm quæ fingi possunt; mendacia excedit Beatitudinis veritas. Plus felicitatis veritas possidet, quàm mendacium audacissimè fingit. Finge tibi audaciori mendacio Beatitudinem, & nondum Beatorum gloriam mentiendo attinges. Fabulosior exaggeratio minor est veritate. Vnde somnio comparatur Naziauz. 1. Cor. Beatitudinis veritatem, nec mentiendo assequi posse videtur.

paratur à P. Damiano serm. 59. Agens de Beatitudine, sic inquit: *Iam stamus in atriis Ierusalem, iam è vestibulo magnæ ciuitatis gaudia somniamus.* Expende, *gaudia somniamus.* Cælestis Ierusalem somniaráne gaudia, & ficta somnia? Profectò egregia laus Beatitudinis est. Est quidem, nam veritas Beatitudinis excedit somniorum audacissima mendacia. Porrò audacior hominis imaginatio æquare nequit fingendo gloriæ beatitatem; imò & diuina Sapientia, nempe Christus eam verbis exprimere non videtur ausus.

137. Ioan. Ioannis 1. vers. 28. Audierunt Christi laudes ex Ioannis Baptistæ ore, ex discipulis eius duo, qui mox Christum Dominum secuti, eum percunctati sunt, vbi habitaret: *Vbi habitas,* qui è cælo magister inter homines degis? Alcuin. Alcuinus existimat de cælesti habitatione hîc agi: sensu Literali, an Morali tractant eius loci interpretes. Certè Christus Dominus, qui facilè ipsis indicare potuisset terrenũ suum habitaculum, de cælesti respõdit: *Venite, & videte.* Beda. Christus quodãmodò nõ audet explicare Beatitudinis glorias. Super quæ pulchrè Beda: *Vultis videre habitaculũ meum? Sermone explicari non potest, opere demonstratur: Venite, & videte.* Nosse desideratis cæleste habitaculum meum? Empyrei regiam, & gloriam beatitudinis, verbis, etsi meis (ait Christus ex Bedæ sententia per exaggerationem: nam Christo quid reipsâ difficile?) vix explicari potest, experimento oculorum suo tempore agnoscetis. Porrò Christus ipsissima erat Dei sapientia, & Verbum, & lingua Patris: quin & sua ipsius maximè intererat, explicare hominibus Beatitudinis felicitatem, vt maximè ad virtutem extimularentur, & nihilominus explicare pro dignitate quodammodò non videtur audere supernæ felicitatis gaudia, etsi diuinâ eloquentiâ præditus erat; sed ad oculorum experientias remittit? Tantæ sunt Beatitudinis deliciæ, tam ineffabilis gloria, vt vel diuinus ille Rhetor quasi veritus esse videatur, ne vel diuiniori elocutione non adæquet tot felicitatum elogia, nec verbis suis exæquet Beatorum honores, prosperitates, & gaudia? quæ tanta sunt, vt prorsus ineffabilia sint humanis eloquiis. Vnde Christus ait: *Venite, & videte*: nam cæleste *habitaculum meum non potest verbis explicari.* Nemo pro dignitate, nisi experientiâ æstimabit felicitatem Beatitudinis, quæ maior est verbis, & vincit cultiorem eloquentiam hominum.

138. Porrò Beatus non tantùm fruitur propriæ beatitudinis portione, sed in omnium aliorum beatitudinibus deliciatur, & cæterorum felicitate beatur; quo nimiùm singulorum beatitas excrescit, & incrementatur eximiè. Nam cuiuslibet beatitudo ex omnium beatitudinibus conflatur, imò exaggeratur. Ad felicem filij prodigè luxuriantis aduentũ pius pater, Deus, inquam, lautum extruxit conuiuium, & paterni amoris, & effusi gaudij plures edidit notas: quod grauiter ferens frater senior, apud Patrem conquestus est. Cui diuinus Pater respondit verba expensione dignissima, Luc. 15. v. 31. Beatus quodammodò beatur singulorũ beatitudinibus. Lucæ. *Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt.* Celebris quæstio est apud commentatores, quo pacto verè dixerit diuinus Pater seniori filio: *omnia mea tua sunt.* Quæ bona si erant etiam fratris iunioris, falsum dixit: si verò solius erant fratris senioris, iniustè agit Pater admittendo filium prodigũ ad paternam domum, & cẽsum. Altè profectò S. August. hanc quæstionem versans lib. 2. de qq. Euang. q. 33. August. dixit: *Quid sibi vult, omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris? Sed sic à perfectis, & immortalibus filiis habentur omnia, vt sint & omnium singula, & omnia singulorum.* Quippe immortales, & beati filij Dei, sic propriâ beatitudinis portione fruuntur, vt possit Deus cuilibet verè dicere: *omnia mea tua sunt,* Id est, omnes felicitates, beatitudines omnes, omnia mea, quibus singulos beatos donaui, *tua sũt, & omnium singula, & omnia singulorum.* Nũ quisq; beatus adeò vnus, & idẽ est cũ cæteris, mutuo charitatis fœdere, vt felix sit & propriâ, & aliorũ beatitate. Cæterorũ prosperitatem, vt propriã reputat? Aliorum gaudiis exultat, aliorũ palmis triumphat, cæterorum coronis regnat, & omniũ felicitatibus quasi beatur? Non Martyr martyrum purpurâ felicitatur? non Virgo veste virginum candidâ? non Apostolus, non Angelus, Apostolorũ insignibus, & Angelorum stẽmatibus? Nũ & Beatissimæ Deiparę ineffabili gloriâ, & Christi Domini immensâ beatitate: imò ipsius Dei infinitâ beatitudine velut fruitur, per charitatis nexum communicato gaudio? Vnde Beato cuilibet dicere potest Deus: *omnia mea tua sunt; vt sint & omnium singula, & omnia singulorum.* Quid pulchrius pro hac re?

Demùm Clem. Alex. 1. Strom. scribit: *Bonas animas, vt inquit Plato, supercælesti loco relicto, sustinuisse venire in hunc Tartarum.* Nimirùm beatos quosdam spiritus, reliquisse, ait, cælum, & ad terras descendisse. Apténe dicetur mundus hic *Tartarus?* 139. Clem. Alex. Comparatione Beatitudinis cælestis, Mundus hic dicitur Tartarus. Profectò Tartarus infernũ significat, seu locũ feralibus damnatorum tormẽtis deputatũ. Ergo mundus perperã dicetur *Tartarus:* nam plures homines in mundo hoc gaudiis affluunt, deliciis florẽt, vitâ vigẽt, voluptatibus lasciuiunt, diuitiis opulẽtantur, honoribus incrementantur, libidinibus luxuriant, prosperitatibus deliciãtur, ita vt affatim felices reputentur, qui perfruuntur vitâ; & infelices, qui vitâ priuantur. Deliciosa hæc vita dicetur Tartarus? Infernus erit tanta quorũdam opulentia voluptatũ? Ita planè dicitur, & iure quidẽ ita dicitur, si hęc vita comparetur cum cælesti beatitate. Porrò Beatus vsq; adeò gloriosus est Dei aspectu, Dei fruitione, & summi boni possessione beatâ, tot, tantísque immergitur gaudiorũ voluptatibus, vt cæli comparatione hic mundus dicatur *Tartarus,* & inferno cõparetur. Nam fastigiũ mundialis honoris cõparatione honorũ, quibus sublimãtur beati, dedecus est. Voluptates, &c. quibus feliciores homines in hac vita felicitantur, ærũnę sunt, & gehennalia cruciamenta, si comparẽtur cum Beatorũ deliciis. Vnde felices illæ animæ, quæ reliquerunt cælestẽ locum, non tã dicuntur venisse in mundum, quàm in Tartarum; quia hic mundus cæli comparatione triste *Tartarum* est, dirus infernus, & ætũnosior gehẽna.

---

§. XXVI.

Sic vilis est apud homines cælorum gloria, vt beatitudinis drachmam habeant inter stercora.

SI *tanti vitrum, quanti margaritum?* Quis est vsque adeò hebes, & truncus, vt vitrum æstimet præ margarito pretiosissimo? Vitrea felicitas est, 140. quæ à fortuna est; nempè fugaces opes, volaticas voluptates, scenicos honores mundus offert insanis sui amatoribus. Quæ licèt inanissima, tanti facit homo, iniquus planè rerum æstimator, vt mundiales has nugas anteponat perpetuò æternaturæ gloriæ corporis, & animi. Mauult in hac vita præsenti vitrea bona, quàm veram & meram virtutis felicitatem, & præfulgens beatitudinis margaritum. Sic sic obbrutescit ad æterna-

tura bona qui acutus est & perspicax ad inania, incerta, caduca! Heu! quàm vili pretio est apud homines res virtutis, & negotiatio beatitudinis, quæ rebus omnibus præferenda foret! Matth. 13. v. 44. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem, qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.* Audis huius Euangelici hominis animositatem, qui vt gloriæ thesaurum, & beatitudinis margaritum sibi emat, à se vltrò reiicit vniuersa quæ iam diu possidebat bona? S. Hilarius in commentario huius loci: *Possidendi huiusmodi thesauri cum agro potestas, non potest esse sine pretio, quia cælestes diuitiæ non sine damno seculi possidentur.* Profectò impendium secularium bonorum, compendium est acquirendi cælestia, & gloriosior beatitudinis æstimatio. Præclarè S. Hieronym. regni cælestis thesaurum *in corde absconditu, quem pristinus prætulit facultatibus.* Nempè qui præfert res cælestes rebus mundialibus, iam habet in corde, regni cælestis beatum thesaurum. Ac si æstimatio ipsa sit secura possessio, seu certum possessionis ius. O verè beatum illum, qui *inuentâ vnâ pretiosâ margaritâ, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam!* Matth. 13. v. 46. Subtiliter S. Augustin. de quæst. Euang. cap. 12. sic fatur super his verbis: *Venditis enim rebus nostris nullum aliud pretium accipimus quàm nosmetipsos, quia talibus implicati, nostri non eramus; vt rursus nos pro illâ margaritâ demus: non quia tantum valet, sed quia plus dare non possumus.* Nempè dum ita magni facimus beatitudinis margaritam, vt omnia nostra à nobis abiiciamus, quò illam possimus emere, eiusmodi abdicatione bonorum primùm nos emimus, qui eramus temporalium bonorum serui; iam verò nostri iuris effecti etiam nosmetipsos in pretium damus. Non quia plus non valeat, & æstimari debeat, sed quia nec plus dare, nec pluris æstimare eam possumus.

Matth. — Hilar. — Rerum omnium abiectio est pretium cæli. Hieron. ibi. — Matth. August.

141. Luc. 15. v. 8. *Quæ mulier habens drachmas decem; si perdiderit drachmam vnam, nonne accendit lucernam, & euerrit domum, & quærit diligenter, donec inueniat eam?* Sollicitè quidem quæritur hæc drachma, cùm statim quæratur desiderio quàm citissimè recuperandæ rei amissæ: & sanè ex omni affectu accendit noctè lucernam; ne cara perdatur drachma. Sed attende rem cælestem in ipsâ æstimatione vilipendi: & ipsâ etiam indagatione publicari quàm paruò æstimamus cælestia bona, & æternaturam beatitudinem. Aduertis vbinam quæratur? *Euerrit domum*, inquit, *& quærit diligenter.* O vilipendium! Luculenter S. Hier. *Drachma perit, sed in stercore inuenitur.* Eane est res virtutis, animi salus, & beatitudinis gaza, vt inter rudera, & quisquilias habeatur? Hæcne drachmæ pretiosæ scrinia? Scopis res cælestis euerritur? ô quàm vili pretio habetur, quod summum pretium habere debuisset! Eritne vitrum in ærario, & margaritum in stercore: Mundi bona tanto in pretio, & cæli drachma inter quisquilias? Non sic æstimat Paulus, æquus rerum censor, res mundiales, & beatitudinis glorias: *Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam.* Ad Philippenses 3. v. 8.

Luc. — Inter stercora habemus gloriæ margaritũ. — Hier. — Ad Philipp.

142. Pudet dicere, quod (malùm) non pudet esse. Scilicet, quàm nihili se æstimet homo; siquidem pretio leniculæ, & fugacissimæ voluptatis se diuendit, & mancipat æternaturis suppliciis. Disce, ô homo, vel à Diabolo, quanti te debeas æstimare. Matth. 4. v. 8. *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Omnia regna mundi, & desideratissimas regnandi glorias pro te tibi offert; quis tam vecors erit, qui sic se depretiet, vt propter futile gaudiolũ, & imaginarios honores se à se alienet, & vltrò destinet infami Dæmonum seruituti? ô fatuum, & criminosum commercium! Disce, disce à Dæmone tui pretium: ne tu te minoris æstimes, quàm æstimaris à Diabolo. Acerrimè Saluianus lib. 3. ad Ecclesiam, debacchatur in eiusmodi homines; *Quis ergo*, inquit, *furor est, viles à vobis animas vestras haberi, quas etiam Diabolus putat esse pretiosas? Ac per hoc quicunque animas suas negligunt, etiam infra iudicium Diaboli se amant.* Planè eleganter, vtinam non ita verè! Sic se, & sua negligit homo! Sic contemnit cælestia bona! Sic vilis est apud se, & ipse, & æternatura sibi beatitudo!

Homo plus æstimatur à Diabolo quàm à se. Matth. — Saluian.

Porrò quàm negligenter tractemus rem virtutis, & negotium salutis æternæ, declarat apprimè decem virginum parabola moralissima, Matthæi 25. v. 10. Omnes enim, tam prudentes, quàm fatuæ dormitauerunt, quin & dormierunt. Ita oscitanter inuigilant ad rem animæ? Mox cùm aduentantis iam iam sponsi intimatur præsentia, fatuæ virgines dum concinnare lampades suas serò procurant, adhuc semisopitæ pergunt empturæ oleum ad æternæ lucis pabulum: *Dum autem irent emere, venit sponsus: Et quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua: Nouissimè verò veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.* Serò perrexerunt ad emendum oleum, sed fortè diligentia suppleuit tarditatem. Audiendus est S. Augustinus serm. 22. de Verbis Dom. *Dum autem irent emere*, &c. *Non autem dictum est, quòd emerunt oleum.* Heu hũmanam negligentiam! Vadunt emere oleum, quo emant cælestia bona, & ita negligunt vnicum gloriæ negotium, vt rei potissimæ oblitæ sint; & vacuæ necessario oleo redierunt? Planè repulsæ meritæ, non cælestis connubij candidatus est quisquis opus Dei, & suæ animæ negotium tam negligenter facit. Ita pigrescimus ad vera bona, sic vilis est apud nos res salutis æternæ.

Matthæi. — Aug.

Adnotauimus aliquando ad illud Matthæi 6. vers. 10. *Adueniat regnum tuum*, Hominum pigritiam: simile quid iuuat expendere ex illis verbis Baptistæ Ioannis, quibus apud Matthæum cap. 3. vers. 2. suam auspicatus est prædicationem: *Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum.* Quid est appropinquauit regnum cælorum, *non vos regno*, (inquit Hugo inibi) nisi præmaturè exorasse illud, *Adueniat regnum tuum?* Nimirùm sic pigrescit hominis iners desidia in viâ ad cælum, vt necesse sit, quòd regnum cælorum appropinquet nobis, & ad nos adueniat, siquidem nos ad illud non imus. Tam vili pretio æstimat homo beatas cæli glorias, sic piget est ad procurandum beatum cælorum regnum, vt nisi ipsum ad se veniat, ipse ad illud ire non curat. Appropinquet cælum ad vos, siquidem vos cunctamini appropinquare ad cælum. 143.

Matth. — Hugo.

S. Augustinus libr. 21. de Ciuitate Dei cap. 22. sic scribit: *Comperi quosdam putare, eos solum arsuros illius æternitate supplicij, qui pro peccatis dignas eleemosynas facere negligunt. Ideo iudicem ipsum noluisse existimant aliud commemorare se esse dicturum, nisi eleemosynas siue factas, siue non factas.* Pergit c. 27. ad rem præsentem opportunissimè: *Sed qui dignè pro peccatis suis eleemosynas facit, prius eas facere incipit à se ipso. Indignum est enim* 144.

Aug. Homo sibi faciat eleemosynam.

vt

vt ipse sibi non faciat, qui fecit in proximum. Esto tibi misericors, qui fortè misericors es in alios. Nō pudeat,nec pigeat te eleemosynam elargiri tibi,quasi pauperi, qui reliquos pauperes tuis eleemosynis subleuas. Ne sis tu tibi adeò vilis,vt qui pauperes sic magni facis, vt de tuo censu auxilietis;ipse te negligas,& nihili facias. Magni te æstima ad pietatem, quem sic æstimauit Christus, vt proprij sanguinis pretio emerit; quem sic æstimat Diabolus,vt omnia regna mundi, & omnem eorum gloriam, tibi pro te offerat. Ne te ipsum inhumanè destituas, qui alios auxiliari eleemosynæ ope non destituis.

§. XXVII.

Voluntaria hominum dona diuinæ pietati adulantur.

145. SIc demus,quomodo vellemus accipere. Ante omnia,sponte,citò,libenter. Ingratum est beneficium,quod diu inter manus dantis hęsit:quod extorquetur supplicationis pretio, non spontaneo donantis merito. Qui non vltrò donat, priùs donasse pœnituit, pœnitenda dona pudet recepisse, & non recipere iuuat. Violenta gratia, nulla est; perdidit enim gratiæ elogium,& degenerat in offensam:nam qui coactè donat, & deuenustat donum, & culpat accipientem, tanquam violentum petitorem,aut indignum beneficij possessorē. Beneficium,quod verè beneficium est,vltrò effluit ex manibus donantis, non extorquetur iniuriâ recipientis.Spontè donet quisquis donare ambit:nam donum induit largitoris animum aut hilarem, aut mœstum.Malo nullum,quàm triste beneficium,& quod squalet lugubri pœnitentium habitu, pœnitudine donantis.Quod erga homines est in gratia, apud Deum religio est.Deus acceptat libenter obsequia violenta; spontanea expetit; talibus enim hostiis promeretur Deus;quasi pretium fœneretur oblatio ab animi lubentia, à qua censetur.

146. Laudatissimum illud Abrahæ facinus de Isaaci immolatione, quod Hebræa gens in primis conspicuum & incomparabile iure putabat; non sic illustre censebatur ab inuidis nationibus, sic obloquentibus apud Philonem in libro de Abraham: *Aiunt enim & alios multos suis affectibus deuinctos, & amantes liberorum, immolandos exhibuisse filios, vel pro incolumitate patriæ, vel vt auerterent bella, siccitates, inundationes, pestilentias: alios autem domestica, quantumuis falsæ, religionis gratiâ. Græcorum certè clarissimos, non solum priuatos ciues, sed & Reges, non magnâ ratione ex se natorum habitâ, his mactatis, maximas deleuisse hostium copias primo impetu. Barbaras quoque gentes per multas ætates litasse mactatis filiis. Indorum quoque Gymnosophistas, & hodie sub initium morbi longi & incurabilis, priusquàm inualescat, accenso rogo se ipsos exurere. Imò & mulierculas eorum defunctis maritis, in rogos eorum cum gaudio se mittere, atque ita viuas concremari cum adamatis cadaueribus.* Hæc Philo. Et quidem si Reges excultissimæ Græciæ, & audentioris Barbariæ charam sobolem mactant vel ob publicum bonum, vel in falsæ religionis obsequium: quæ eximior laus maneat Abrahamum propter simile facinus? Audi responsum Philone dignum: *Qui liberos mactant, partim ex more id faciunt, partim quia magna mala, & aduersùs humanam opem contumacia a suis ciuitatibus aliter arcere nequeunt. Ex his quidam inuiti suos exhibent, coacti a potentioribus. Alij compulsi metu hominum*,&c. *Laudantur enim facta voluntaria; inuoluntaria referuntur ad necessitatem rerum, aut casuum, aut temporum.* Vis nosse quàm libenter filium immolare affectauit Abrahamus? Audi S. Zenonem serm. 1. de Abraham: *A filio ad Agnum transtulit dexteram, semper lætus, & gaudens; nec mutatus est vultus eius, cùm esset victima commutata.* Scilicet non minùs ardua fuēre facinora, quæ immolando liberos, Gentes patrauerunt: at tantùm rei difficultas non decernit meritum Abrahami,sed spontanea mens, & alacer affectus, quô affectauit Isaacum immolare in Dei obsequium.Vide quàm exaggeret meritum doni,lubens donandi animus.Porrò coacta victima sæpè non placat Deum,sed offendit: *Hilarem enim datorem diligit Deus.* Vnde hîc v.22. 23. & 24. *Populus iucundus secundùm faciem Sanctorum*; Deo immolat sacrificia, offert spontanea dona, & vltrò destinat templo pretiosiora spolia, quæ ab hoste gloriosè reportauit.

Philo. Spontanea dona valdè placēt Deo. — Philo. — Zeno. — Iudith.

147. Disquirunt interpretes, quare Abrahami facinus de affectata immolatione vnici filij tot plausibus celebretur; secùs verò perfecta immolatio vnicæ filiæ Ducis Iephte? Nota est historia ex libro Iudicum cap. 11. vers. 35. Et quidem Abrahamus subsecutus est præceptum diuinum; at Iephte votum Domini præcucurrit, præproperâ religione pius. Vtraque victima fuit vnigenita soboles. Imò Iephte reipsâ mactauit filiam;Abrahami verò immolandi votum reputatum est pro filij immolatione: nam Angelus cadentem detinuit ensem. Cur ergo Iephte fraudatur meritissimâ laude? Verùm aduerte, animositatem facinoris Iephtani non parum culpari fletu vouentis patris, & filiæ deuotæ. Ille sic filiam excipit: *Heu me! filia mea, decepisti me.* Et filia ita patri respondet: *Dimitte me, vt duobus mensibus plangam virginitatem meam.* Heu nimis lugubris victima! Heu flebile donum! Qui hilarem datorem diligit, lubentia dona acceptat, coactam & mœrentem victimam non magnificat: *Semper lætus, & gaudens Abraham*, æternas laudes promeretur ab exprompto semper voto filij sacrificandi; dolens & mœstus animus Iephtæ offerentis, & filiæ oblatæ, offuscarunt (ne dicam constuprarunt,) tanti facinoris gloriam. Nam luctus funestat victimæ deuotionem. Luculenter Tertullianus Apolog. cap. 9. *Cum propriis filiis Saturnus non pepercerit, extraneis quidem non parcendo, perseuerabat, quos quidem ipsi parentes sic offerebant, & libenter exponebant, & infantibus blandiebantur, ne lacrymantes immolarentur.* Nec minùs eleganter Minutius Felix in Octau. *Meritò ei* (Saturno) *in nonnullis Africæ partibus, à parentibus infantes immolabantur, blanditiis, & osculo comprimente vagitum, ne flebilis hostia immolaretur.* Sic respuunt vel ficta Numina flebilem hostiam, & luctuosum donum! Sic libenti animo acceptat Deus sponte, citò, libenter oblatum munus: vt qui tot elogiis prædicauit Isaaci immolationem; illaudatam omiserit Iephtæ victimam, pari amore dilectam, pari difficultate immolatam.

Voluntas Abrahami immolantis perplacet. — Iudicum. — Victima sine lacrymis. — Tertull. — Minut.

148. Consentiunt Geneseos commentatores, Abrahamum non indicasse Saræ vnici filij immolandi seuerum præceptum: nec conueniunt in reddendâ silentij ratione. Subiicio pulchra ad hanc rem

Lacrymæ Saræ fœdarent Isaaci immolationem.

Basil. Basilij Seleuci verba in Orat. 7. *Facinus tam audax Saram celat, neque ad matrem affert mandata. Quam ob rem? Illa quidem, inquit, amans Dei est; at ingenium vereor. Intueor matris in Deum propensionem; at metuo affectum in liberos. Dei amans est mulier; sed mater est: Mulieres natura impotentiâ deuicta, res importuna. Vereor ne lacrymis sacra fœdet, ne puero complorato iniuriam imperanti arroget, ne vultu contuso sacra disiiciat, Deoque vim afferat, ne mente infractâ rei tam stupendæ gratiam spoliet.* Chartam implerem, si vellem singula, quæ viuidè dixit Seleucus, expensione persequi. Plura qui volet super hac re, adeat Notas Cerdæ in cap. 9. Apologetici Tertulliani, vbi allegat Plutarchum, & alios, quos longum esset recensere.

Cerda. Plutarch.

149. Quàm voluntariè se obtulit Christus. Luc. Seleuc.

Toto ingenij adnisu conabatur Arius adstruere, Christum Deum non fuisse passum voluntariè, vt præclariora nostræ fidei sacramenta dehonestaret, culpando Passionem. Sic ingeniosè maliciosus fatur apud Basilium Seleucum Oration. 32. expendens illud Lucæ 22. verf. 42. *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Vides, inquit Arius, vt inuitus Passionis limen ineat? Quod si inuitè suscepta Passio, Resurrectio quoque non ab eius voluntate profecta est. Si præter animi sententiam crux, vi nobiscum gratia communicata est.* Ecce quàm esset futilis Passio, si prorsus inuoluntaria Christo foret; & quàm dehonestarentur subsecuta mysteria! At pudet, & piget hîc probare quàm libenter Christus subierit mortem, vt nos vitâ donaret. Psalm. 39. verf. 8. *Holocaustum, & pro peccato non postulasti: tunc dixi: Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam. Deus meus volui: & legem tuam in medio cordis mei.* Omitto sexcenta Scripturæ loca ad id stabiliendum contra Arij impudentiam: aliud enim ago,

Psalm.

150. Ioan. Chrysost. Religio spontaneè suscipienda.

Ioannis 6. verf. 68. Audientes sublimiora gratiæ mysteria quidam ex discipulis, ea supra captum humanum censentes, defecerunt à Christi collegio: *Dixit ergo Iesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire?* Super quibus verbis ita philosophatur Sanctus Chrysostomus homilia quadragesima sexta: *Non eis dixit: Abite: hoc enim esset eos expellere: sed interogauit eos, an vellent abire, auferens eis vim & necessitatem: ex necessitate enim detineri, par est ac si abirent.* Porrò qui inuitus religionem suscipit, illam deserit. Præcucurrit enim vera impietas pietatem coactam: & sponte profanat, quem inuitè colit. Coacta religio, species irreligionis est, & sacrilegij blandimentum. Tertullianus Apologetic. cap. 38. his verbis insectatur Imperatores Romanorum vi propagantes Deorum religionem: *Quoniam autem, inquit, facilè iniquum videtur, liberos homines inuitos vrgeri ad sacrificandum (nam & alias diuina rei facienda libens animus inducitur:) certè ineptum existimetur, si quis ab alio cogeretur ad honorem Deorum, quos vltrò sui causa placare deberet; ne præ manu esset iure libertatis dicere: Nolo mihi Iouem propitium, Tu quis es? Me conueniat Ianus iratus ex qua velit fronte. Quid tibi mecum est?* Porrò religionis susceptio non est arbitrium violentiæ, sed negotium lubentiæ. Planè coactio profanat numen, quod dignè colit spontanea adoratio.

Tertul.

§. XXVIII.

Diuitiæ reiectæ merita sunt; & ipsæ abundantiùs recuperatæ sunt opulentum præmium ipsius abdicationis.

Diuitiæ in se malæ non sunt; quod malitiam earum exaggerat: meliùs enim actum cum diutiis foret, si vnicam, & specialem malitiam haberent: at cùm nullâ ingenitâ prauitate deuenustentur, omnium viriorum maliriâ viriantur. Porrò opulentia superbiam parit, ambitionem nutrit, armat ad vltiones, conuiuia instruit, heluationem, & crapulam persuadet, luxuriæ fauet, & fouet, & vt breui omnia dicam, vitiorum omnium fomes est, ac malorum omnium radix. Arguitè inquit Theophylactus ad cap. 11. Lucæ, non secundum translationem Loniceri, sed apud S. Thomam in Catenâ: *Facultates præsident cupido cordi,* quasi opulentia Præses sit cupiditatis, cui cupido ad nutum obediat opulentia instigante ad quoduis facinus, & tribuente materiam, & opportunitatem ad delinquendum. Vnde sicut opes impudenter fouent vitia, sic vitia dehonestant opes. *Luxuria infamat diuitias;* ait S. Chrysostomus in Lucæ cap. 6. quod etiam præstant reliqua vitia. Super hac re non ero longior, quia animus non est hîc infamare diuitias (de quo alibi vbertim,) sed expendere nonnulla Scripturæ loca, in quibus diuitiæ loco præmij tribuuntur; & quidem à Deo, diuitiæ inquam toties vituperatæ. 151.

Diuitiæ præsunt cupido cordi. Theoph. S. Thom. Lonicer.

Chrysost. Lucæ.

Matthæi 5. v. 4. *Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram.* Profectò non benè actum videtur cum mititate, quæ excelsa virtus est, & absque dubio sublimior, quàm aliquæ ex his, quæ Beatitudines nominantur: (legi potest Hugo inibi, qui multis eminentiam mititatis commendat:) scilicet reliquis beatitudinibus cæleste, & spirituale præmium tribuitur, hæc verò eximia virtus bonorum temporalium abundantiâ muneratur? S. Chrysostomus tacitè huic difficultati respondet, quod Christus hîc *spiritalibus sensibilia miscuit,* ne omnia præmia sint spiritualia, & inuisibilia. Tum etiam vt aliquid statim detur, ne munera omnia sint de futuro: nam mora retributionis minuit valorem muneris: plurisque solent homines æstimare exiguum donum statim largitum; quàm spem largissimæ munerationis. Verùm adhuc vrget difficultas, cur præclarissimæ virtuti temporalia dona tantummodò hîc destinentur. Imò præmium huius Beatitudinis non satis constare videtur cum re primæ Beatitudinis. Dixit enim Christus Deus: *Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei.* Lucæ 6. verf. 20. Porrò si abdicatio diuitiarum tanti æstimatur à Deo, vt prima, & princeps Beatitudinum scribatur, quo pacto diuitiis ipsis, & quidem abundantioribus, mititatem dignè præmiat Deus: nam si diuitiæ renunciatæ, prima Beatitudo est, & princeps felicitas; diuitiæ possessæ miseria erunt, & infelicitas maxima: quia res, cuius abiectio bona est, eiusdem possessio vtique mala erit: igitur de peruerso præmiat Christus, & infelicitatem destinat in Beatitudinis præmium, & ita infelicitabit Beatitudinem hanc. 152. Matth.

Hugo.

Chrysost.

Lucæ.

Hæc difficultas simili dubio ex eodem Euangelio Matthæi exaggeratur: capite decimo nono, versic. vigesimo septimo, ait Petrus ad Iesum: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus,* 153. Matth.

Diuitiæ reiectæ merita sunt, & præmia reiectionis.

mus te, quid ergo erit nobis? Audi mercedem Deo dignam: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet.* Quod adhuc expressiùs

Marc.

traditur Marci 10. vers. 29. *Nemo est qui reliquerit domum, &c. aut agros propter me, qui non accipiat centies tantùm nunc in tempore hoc, domos & fratres, &c.* Hæc sententia sibi videtur manifestè pugnare: Nam si Apostolorum meritum fuit omnia temporalia bona reliquisse, præmij nomine non erant tribuenda illis abundantiora bona temporalia. Quo ergo pacto dicentibus; quid præmij dabitur nobis, qui reliquimus omnia, respondet Christus, *centuplum accepturos nunc in tempore hoc, domos, &c.* Nam si meritum est reiectio opum, non benè centies multiplicatæ opes destinantur in præmium: si enim abiectio diuitiarum bona est; possessio non erit bona: igitur abundantior possessio, cumulatior erit malitia. Ergo diuitiæ, quæ abiectæ, meritum sunt; abundantiùs possessæ erunt præmium; & diuitiarum abiectionem munerabit Deus abundantioribus diuitiis. Et ita Deus diuitias, quas laudabili reiectione culpauerat, nunc eas in præmium destinando, commendat: Ergo commendat, quod damnauerat.

Arguta planè dubitatio; duplex solutio mihi suppetit: nempe diuitias, & temporalia bona vtcumque possessa, fomitem esse vitiorum; (vnde præstat eas relinquere;) at opes à Deo datas, materiam virtutibus omnibus ministrare, quasi à diuina donatione virtutem combibant ad probitatis vsus. Quod benè explicuit Imperfe-

Matth. Imperf.

ctus homilia decimaquarta, explicans illud, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, vbi addubitat quomodo diues, qui annonam habet in plurimos dies, petere possit à Deo panem, quem habet. Quis enim quod habet petit? Respondet: *Ita ergo intelligendum est, quia non solùm ideò oramus, panem nostrum da nobis, vt habeamus, quod manducemus, sed vt quod manducamus, de manu Dei accipiamus. Nam habere ad manducandum commune est inter iustos & peccatores; de manu autem Dei accipere panem, non est commune, sed tantùm Sanctorum.* Itaque annona, & opes de manu Dei acceptæ, dona sunt sæpiùs conducentia ad virtutem. Sic Abrahamus ditatus à Deo fuit, sic Isaacus, sic Iacobus, sic Patriarcharum proceres, vt virtutibus, sic etiam opibus opulen-

Iudith.

ti. Et Iuditha ipsa hîc versiculo 23. diues fuit ad eleemosynas, ad templi cultum, ad affinium subsidia, & communem omnium vtilitatem. Ergo vulgares diuitiæ abiectæ sunt, & sic meritò abiiciendæ: at opes à Deo specialiter elargitæ, præmij loco designantur mititati, & destinantur Apostolorum meritis, quippe quæ valdè conducere solent ad virtutem.

Hinc lux aliqua loco obscuro Deuterono-

Deuter.

mij 32. versiculo 8. *Quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israël.* Sapienter hîc Mariana adstruit

Mariana.

his verbis agere Moysem de distributione hæreditatum, & regnorum facta olim Gentibus, & mox filiis Israël. Septuaginta interpretes, sanctus Hilarius, sanctus Gregorius, sic locum

Hilar. Gregor.

efferunt: *Iuxta numerum Angelorum Dei.* Ac si idem sit, cùm hæreditantur à Deo filij Israël, & Angeli Dei. Nimirum Israël Angelus Dei nominatur, cùm opimâ hæreditate donatur à Deo.

Aliam solutionem subiicio, ingenio sancti Nazianzeni dignam. Scilicet diuitias præmij loco à Deo dari ob ipsas reiectas, vt habeat homo vberes diuitias, quas vberrim reiiciat in obsequium Dei. Nam opes, vt malæ sunt ad possessionem, sic bonæ & expetendæ ad reiectionem. Præclarè ait Nazianzenus Oratione 1. *Omnia Deo dono dedi, opes, famam, nominis claritatem, bonam valetudinem, literas ipsas: ex quibus dumtaxat hoc commodi tuli, vt eas aspernarer, atque aliquid haberem, cui Christum anteferrem.* Nempè tota diuitiarum felicitas est, posse feliciter abiici. Vnde loco præmij donat opes Deus, non vt hominem diuitet, sed vt homo se depauperet, quæ summa laus diuitiarum est: *Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem preparatus est animus,* ait Seneca libello de Paupertate. Perbellè Tertullianus libro ad Martyres, capite 2. *Etsi aliqua amisistis vitæ gaudia, negotiatio est aliquid amittere, vt maiora lucreris.* Occasiones huius lucri, & opulentæ negotiationis vsuras, offert Christus in præmium voluntariæ abdicationis: nam aliquid amittere lucrosa negotiatio est.

154. Felicitas est habere diuitias, quas Christo, & pro Christo relinquas.

Nazianz.

Seneca.

Tertull.

---

§. XXIX.

Immodica tristitia est intestinus Dæmon, delictorum fomes, & cruciatus gehennæ affinis.

EVripidis in Oreste vox est: *Tristitia, grauis Dea est, verumtamen curabilis.* Dabo hîc aliqua ex Tristitiæ malis; ad calcem perstringam curationem. Neutiquàm grauis Dea, tristitia est. *Adeò multipes variùmque malum est tristitia*, ait Posidippus in Myrmice. Dicitur *multipes*, quia multis & diuersissimis viis & modis ad nos venit. *Varium malum* appellatur, quoniam plura & innumera mala secum affert immodicus mœror. S. Basilius Orat. 12. quæ est de mœrore & tristitia, sic fatur: *Nimia autem tristitia, auctor peccati esse solet, cùm mœror mentem submergat, consilij inopia vertiginem afferat, penuria cogitationis ingratum animum generet.* Scilicet mœstitia mentem submergit, rationémque obruit, & simul viuidum ad peccandum fomitem hominibus subministrat. Res planè diuersissimæ, & quæ valdè exaggerant tristitiæ malum. Porrò ad peccandum arbitrij libertas omninò necessaria est. O grande & quasi fatale malum à tristitia! ab illa enim mœstitudinis vertigine nutat ratio inopiâ consilij, & penuriâ cogitationis, & simul ingeritur tacitus igniculus ad peccatum, & intestinus fomes ad delinquendum. Nam & nimiùm debilitat & extenuat arbitrij libertatem, & ita viuidè instigat ad atrociora flagitia, vt vltrò quasi cogat ad delinquendum, liberâ (sic fari liceat) necessitate. Quod consultissimè aduertit Moyses, Geneseos 4. vers. 6. Cùm enim impius Cain inuidentiæ fomite æstuaret ad necem innoxij Abeli, *Dixit Dominus ad eum: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nonne, &c.* Et statim subiungit: *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Quare, postquam dixerat Deus *concidisse faciem Cain*, & præ nimia mœsti-

155. Euripid. apud Stobæ. serm. 99. Posidippus.

Basil. Nimia tristitia valdè vrget ad delinquendum.

Genes.

156. tudine *inclinato capite* incedere, statim addit appetitum esse sub hominis potestate, & voluntatem passionibus principari? Opportunè Caietanus inibi: *Et ne Cain causari possis, quòd appetitus huiusmodi,* (scilicet tristitiæ vltricis,) *non esset liber, subiungit ipsius libertatem, & tu dominaberis illius, scilicet appetitus; vt tuæ præsidentiæ imputari intelligas, quòd appetisti: at per hoc cecidit vultus tuus, irámque incurristi* criminosi parricidij, quod mente moliris. Ac si dicat Deus: *Cùm nimia tristitia auctor peccati esse soleat, & mœror mentem submergat consilij inopiâ, & penuriâ cogitationis,* ne existimes, quia præ mœstitia concidit vultus tuus, inde te habere excusationem delicti, quasi appetitus tuus & passio tristitiæ, cogat voluntatis arbitrium: Non ita est: nam quantumuis mœstitudine obtuaris, tamē sub te est appetitus tuus, & tu, licèt ægrè, potes tamen illius dominari: neque enim nimia tristitia libertatem omninò cogit seruili necessitate. Nempe necesse est, vt Deus ipse publicet humanum arbitrium non cogi à nimio mœrore. *Fue menester que Dios declarasse que vna profunda melancholia no quitaua totalmente la libertad.* Sic immoderatus mœror inclinat ad peccatum liberâ seruitute, aut coactâ, (vt sic dicam) libertate! *Tristitia nonnihil cum insania commune habet*, dixit Alexis apud Stobæum sermone 99.

Caiet. — Alexis. — Stobæus.

157. Lucæ 4. v. 33. *In synagoga erat homo habens dæmonium immundum,* & (viso Iesu) *exclamauit voce magna.* In exemplari Græco legitur, *Erat homo habens spiritum Dæmonij immundi.* Ecquis est iste spiritus Dæmonij, qui sic dirè obsidet miserabile corpus huius infelicissimi hominis? Sapientissimus Cardinalis Toletus Annot. 54. in caput 5. Lucæ refert nonnullos, *qui humoribus melancholicis talia adscribunt.* Ac si ille ipse homo, qui ab Euangelista dicitur *habens dæmonium immundum*, non verè sit dæmoniacus, sed profundè tristis, & nimiùm melancholicus. Quasi qui eiusmodi tetricâ & lugubri passione agitur, imitetur & exprimat energumenum, & ab infernali Dæmone obsessum. Non approbo hanc sententiam, quā multis olim impugnabam; sed aduoco horum auctorum mentem ad probandum quàm infelix & dira sit profundi mœroris passio ad fermè profligandam naturam humanam: si quidem energumeni dementiam, & furorem imitatur, habetúrque quasi intestinus Dæmon. Profectò energumenus sic agitur Dæmone intrinsecùs latente, vt licèt homo videatur verba efformare, manus, pedésve mouere; at latens in corpore Dæmon auctor est eiusmodi sermonum, & motuum, qui non imputari debent energumeno, sed Dæmonio, de quo S. Augustinus lib. 19. de Ciuitate Dei cap. 4. & lib. de Ecclesi. dogmat. cap. 82. Itaque nimia mœstitudo aptè dicitur esse quasi *spiritus Dæmonij*, & profundè mœstus imitari videtur energumenum, qui sæuè agitur à Dæmonio. Quid exaggeratius ad exprimendum quàm sæua, & infernalis passio sit grauis quorumdam tristitia, & desperatus mœror?

Lucæ. — Græcus. — Melancholicus velut energumenus. — Tolet. — August.

158. Et quidem, vt alia omittam vitia immoderatæ tristitiæ, impiè suspicax & malitiosa est. Matthæi 15. v. 26. Mulier illa Chananæa fide animosa, supplicat filiæ sanitatē. At Christus Deus non respondit ei verbum, & mox respondens, ait: *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.* Ex quo asperiori responso ingentem concepisse tristitiam tradunt expositores: & ita miratur Basilius Seleuc. Orat. 20. quod à mœrore instigata, non eruperit in blasphemias: *Nisi enim* (inquit) *talis fuisset mulier, fortè inhumanitatis, aut impotentiæ Saluatorem condemnans, auolasset.* Et post pauca: *Ab ea insuper tunc dictis spes excussit concepto mœrore. Canis in tanta hominum multitudine audio? Fortè etiam ipse Dæmoni ius in eam permittit. Fortè filiæ calamitas huius potestatem superat. Fortè humilitatis, tenuitatisque suæ confessionem celat obtentu contumeliarum.* Ecce tibi voces, in quas erumperet *conceptus mœror, nisi talis fuisset mulier.* Caue ab immoderata tristitia, vtpote contumeliosè impiâ, & temerariè blasphemâ. Audi Cainum mœstitudine blasphemum, Geneseos 4. vers. 13. *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Ad quæ verba sic fatur S. Bernardus serm. 11. in Cantica: *Mentiris Cain; maior est enim Dei pietas, quàm quæuis iniquitas.*

Tristitia immodica sæpè blasphema est. — Matth. — Seleuc. — Genes. — S. Bernard.

Cæterùm quàm sit graue malum profundus mœror, indicant illa verba Christi Dei, Matthæi 26. v. 38. *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, id est, adeò tristis, vt tristitia ipsa mortem mihi afferre videatur: quemadmodum vulgò dicere solemus: morior dolore, morior fame: sic etiam, morior præ tristitia. Ita locum hunc interpretantur nobiles quidam recentiores: Audiendus est S. Basilius homil. 4. de Gratiarum actione: *Alij*, inquit, *in mortem prorsus collapsi sunt, ac si fulcimento quopiam debili niterentur, subtritis eorum viribus, & diffractis immodico pondere tristitiæ. Namque quod cernere posses in flamma, quæ introclusione suffocatur proprij fumi, qui cùm liberè egredi non queat, implexam flammam suo opprimit ambitu.* Aduertis quàm sit exitialis immodica tristitia, quæ dum animum occupat, mentem sæuè discruciat, & vitam obruit? *Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Tribulationem, & dolorem inueni.* Psalm. 114. v. 3. S. Hieronymus *angustiam & dolorem* reperi. Alij *tribulationem & mœrorem*, vel *afflictionem, & anxietatem.* Nempe profundus mœror appellatur *dolor mortis*, id est, qui sic exasperat, discruciat, & dilaniat animum sæuæ mœstitudinis furiis, vt mortem inferre valeat. Addit Dauid: *pericula inferni.* Quidam apud Lorinum, *angustiæ inferni*, vel *fouea*, vel *sepulchri.* Itaque siue τὸ *infernus* accipiatur pro sepulcro, siue pro ipsa gehenna, luculentus euadit sensus ad rem præsentem. Nimirum tam graue & peracerbum malum est vesanus mœror, vt mœrenti mortem adsciscat præ sæuitia doloris. Quòd *si infernus* pro gehenna vsurpetur, vt interpretantur commentatorum proceres, tristitia ferali damnatorum mœstitudini, & infernali cruciamento hyperbolicè comparatur, quo nihil exaggeratius concipi potest, & quod quiuis valet expendere & ampliare viuacissimè ad cognoscenda mala, quæ immanis tristitia afferre solet.

Matth. — Tristitia nimia obruit, & suffocat. — Basil. — Psalm. — Hieron. — Tristitia est æmula gehennæ. — Lorin.

Ergo *Tristitia grauis Dea est, verumtamen curabilis.* Quænam est medicina, quæ curare potest tam graue malum? Dauid in Psalmo, quem nunc expendebamus, huius morbi causam affert; inde facile est remedium apponere opportunum: *Tribulationem & dolorem inueni*: vel vt alij exscribūt, *angustiam & dolorem reperi.* Scilicet angustias, & mœrores homines quærunt, & inueniunt, cùm res aduersas interpretantur acerbiùs, cùm plura timent, quàm imminent, cùm mente sæpiùs tractāt, & exaggerant tristitiæ causas. Oportet ergo angustiam non quærere, nec inuenire, & vltrò aduentantem, depellere consilio prudentiæ, & aliò mentem diuertere, & vestigare rationes, quæ animum reddant pacatum & lætum, non quæ hominem 159.

Eurip. — Psalm.

exas

exaſperent, & acerbiùs contriſtent. Sic feralis & immitis triſtitiæ affectus curari poteſt, & debet. De hoc remedio plura diximus aliàs.

Judith. Itaque vt omnibus innoteſcat pietas,& ſanctimonia Hebræi populi, dicitur hîc v.24. *Erat autem populus iucundus ſecundum faciem Sãctorum.* Sicut ſuprà cap.7.v.17.& 18. proditur iniquitas & deſperatio Bethulienſium, cùm publicatur eorum immodica triſtitia,& luctuoſus angor.

§. XXX.

Nonnullis honorum gloria lenociniũ eſt ad virtutem: & ærumnoſa miſeria fit peccandi libido.

160. PAucis deponere felicitatem molliter licuit: cæteri cum his, inter quæ eminuêre, labuntur, & illos degrauant ipſa, quæ extulerunt. *Non deerit quem repulſa diſtorqueat, erunt quos honor ipſe vexet.* (Senec. epiſt. 75.) Ideò adhibeatur prudentia, quæ modum ac parſimoniam felicitati imponat, quæ cùm fugaciſſimis rebus innitatur, citò deſerit, aut deſeritur. *Ipſa enim felicitas ſe niſi temperat, premit.* Sed non ſemel ipſamet fortuna, quæ bonos mores faſcinare,& inuitiare ſolet, languentem virtutem exuſcitat, igniculóſque excitat ad auguſtiorem probitatem. Vir bonus fidelis redditur, dum fidelis putatur: & ipſa ab honore æſtimatio extorquet æſtimatione digna: ſæpè languet virtus hominis, qui vilipenditur, & ſcintilla ad probitatem non ſemel interſtinguitur vilipendio. *Vn hombre alentado es para mas: al humillado y abatido no pocas veçes ſele quiebran las alas, ves aun menos de lo que es.* Sapienter S. Gregorius Nazianzenus in Oratione de S. Baſilij encomiis ſic fatur: (Naz.) *Quarum enim rerum laudes noui, earum quoque rerum haud dubiè incrementa explorata habeo.* Periculoſa res eſt inanis gloria, à qua vaneſcit virtus,& infatuatur probitatis ſapor: at eſt, eſt quidem honeſtus honor, honeſtáque honoris ambitio, quæ & virtus ſæpè eſt, & virtutum incrementa & procurat,& efficit.

161. Matth. Matthæi 25. verſ.15. *Homo peregrè proficiſcens, vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua. Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum, vnicuique ſecundum propriam virtutem.* Quòd autem ait Chriſtus talenta diſtributa eſſe *vnicuique ſecundum propriam virtutem*, haud facile eſt interpretari. S. Hilarius, Auctor imperfecti,& Theophylactus inibi, propriæ virtutis nomine fidem intelligunt. (Hilar. Imperf. Theoph. Ab honore augetur ardor ad virtutem.) Sed neſcio an fides, quæ ſemper à gratiâ eſt, aptè hîc dicatur propria cuiuſque virtus, vt notant commentatores. Propterea S. Hieronymus,& Beda præfata verba intelligunt, prout ſe quiſque ad recipiendam gratiam diſponit. (Hier. Beda.) Quæ doctrina etſi vera ſit, intellecta de diſpoſitione ex auxilio gratiæ (procul, procul à tantis Eccleſiæ Patribus exuſcitare emortuos Semipelagianorum cineres:) iure addubitat noſter Maldonatus an ſatis prædicta expoſitio congruat inſtituto,& verbis parabolæ. (Maldon.) Vnde ipſe ſapientiſſimus doctor è proprio ingenio aliam expoſitionem commentus eſt, quam in medio proponit, tametſi illam non audeat affirmare; nempe illud *vnicuique ſecundum propriam virtutem*, intelligendum de naturâ ipsâ, nam alia aliâ aptior eſt ſecundum naturalia, ad exercenda munera, ad quæ Deus illam deſtinat. Licuit Maldonato ſuam excogitaſſe ſententiã, liceat nunc ad mores aliam excogitare, quam videtur inſinuare Origenes ibi, tra- (Orig.) ctatu 33. in Matthæum his verbis: *Vnicuique ſecundum propriam virtutem. Alia fuit virtus eorũ, quibus data ſunt quinque talenta, alia quibus duo, alia quibus vnum.* Nempè etſi eadẽ ſit natura omnium ſecundum naturalia, aut paria merita ſecundũ ſupernaturalia; at maior dicitur virtus eius, cui dantur quinque talenta, nam tantâ tanti muneris largitate,& magnæ munerationis dignitate excitatur ipſa natura (vel potiùs ipſius naturæ gratia) ad ſublimiora incrementa virtutum,& quodammodò obligata manet ad ampliora incrementa. Hiſpanè dicimus: *Auna perſona que eſta en mayor pueſto, le corren mayores obligaciones.*) Vnde ille, cui concreditæ ſunt quinque talentorum gazæ, plura luctatus eſt, eáque generosè reddidit munifico Domino. Qui verò accipit duo, alia duo obtulit minori quæſtu. Qui autem vnum, virtutis neglexit quæſtus, & deterior à gratiæ abuſu effectus eſt. Ecce tibi quid ſit: *Vnicuique ſecundum propriam virtutem.* Quaſi impar ſit æqualis natura ad gratiæ lucra, ſi vberiùs muneretur, ſi plus illi æſtimationis, ſeu gratiæ credatur, ſi maiorem accipiat dignitatem muneris: ac ſi ipſa felicitas amplioris muneris feliciter incrementa virtutis; & exiguum munus concreditum aut malignè ſobolem bonorum operum parturiat, aut faciat abortum gratiæ. Quemadmodum fecit, cui vnum dumtaxat talentum creditum eſt, ſecus ille cui ampliſſimum munus commiſſum, etiamſi æqualis eſſet natura vel virtus antecedens munera. Profectò à munere accepto, iam *Alia fuit virtus eorum, quibus data ſunt quinque talenta, alia quibus duo, alia quibus vnum.*

Depreſſior humilitas, paupertas, anguſta, anguſtiæ infelicitatis, virtutem non admodum robuſtam, reddunt puſillanimem: at ne à puſillanimitate pigreſcat, & langueat, excitari ſolet à Deo honoris, ſeu felicitatis bono, quod non ſemel eſt incentiuum virtutis: Luc.6.v.20. *Beati pauperes: quia veſtrum eſt regnum Dei. Beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis*, &c. Quia, vt optimè dixit ſanctus Cyrillus alibi laudatus, *pauperes habent intellectum modeſtum & quodammodò remiſſum*; humiles anguſto corde premuntur, eſurientes fame exanimantur, ideò ſtatim Chriſtus regales diuitias pauperibus pollicetur, humilibus honores promittit, eſurientibus ſaturitatem ſpondet. Audiendus eſt S. Chryſoſtomus allegatus in Catenâ, ſuper hâc re eleganter fatus: *Poſtquam igitur mandauit paupertatem colere, ea, quæ ſequũtur inopiam, coronat honoribus. Contingit autem paupertatem colentes neceſſariorum incurrere defectum, & vix acquirere victum: idcircò non ſinit diſcipulos puſillanimes ſuper hoc fieri, dicens: Beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini*, &c. Nempe vt diſcipuli à paupertate, ab humilitate, ab inopiâ non fiant puſillanimes ad pias virtutum audacias, honore afficit humiles, regiam dignitatem,& opulentiam illis indulgens: *Beati pauperes, quoniam veſtrum eſt regnũ Dei*, vt qui ab humanâ infelicitate erant puſillanimes, à regiâ dignitate fiant magnanimi ad heroïcas Chriſtianiſmi virtutes: vt reſtituat honor, quod humilis paupertas fors detrahit: ne virtus à puſillanimitate detrimenta patiatur. Vnde Chriſtus Lucæ 4. verſ.38. *Surgens de Synagogâ introiuit in domum Simonis.* Quare Chriſtus Deus in vilem piſcatoris domum ingreditur? optimè S. Chryſoſtomus: *Manebat apud diſcipulos honorans ipſos, & ob hoc animoſiores reddens.* Honor enim aliquando animoſitas eſt ad virtutis facinora.

162. Animatur pauper honore. Lucæ. Cyrillus. Chryſoſt. Lucæ. Chryſoſt.

Profectò admiratione dignum eſt, Diabolum auſum 163.

Christus tunc tentatur, cùm despectus videtur.

ausum esse Christum in deserto tentare. Verosimilibus coniecturis suspicabatur diabolus Christum esse Deum, & illum tentando deiicere intentat; Planè hîc desipit malus dæmon, & barbaricâ temeritate insanit. Quidnam Diabolum erexit in tam audax facinus, Diabolicis technis impar? Aduerte diligens & attentus expensor ad Euangelistæ verba: *Et statim Spiritus expulit eum in desertum: Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur à Satana. Erátque cum bestiis.* Marci 1.v.12. Nimirùm Spiritus sanctus (vt commẽtantur S.Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius) *expulit*, Græcè ἐκβάλλει, hoc est, *eiecit*. Ac si dicat Euangelista: Aduertens malus Dæmon Christum Deum esse quasi eiectum ab hominibus, & cum bestiis in siluis habitantem, tunc, tunc quidem audet illum adoriri, & præsumit tentationibus deiicere, & superare. Et qui antè pusillanimis erat, tunc erigitur in audacissimam temeritatem. Quod insinuare videtur S.Chrysost. Homil.13. pẽdens Christum à Spiritu expulsum, crebrò impeti tentationum vaframentis, & machinis; impudenti Dæmonis audaciâ tunc præsumente vel Deum tẽtãdo prosternere. *Expulit, &c. & tẽtabatur à Satana. Propter hoc autem non ostendit eum simpliciter euntem in desertum, sed expulsum, vt hoc intelligas fieri secundum diuinæ dispensationis verbum.* Nempè communis dispensationis ratio est, vt eiectus ab hominibus, pauper, humiliatus, calamitosus, expositus sit tentationibus grauissimis, & atrocissimis incursibus Dæmonum. Nam Diabolus sicut hominem alacrem non audet inuadere, sic eiectum, & ærumnosum facilè inuadere, & sæpè prosternere solet. Quasi in homine eiecto deiectus sit animus, demissus, prostratus ab ærumnæ pusillanimitate.

Marci. Chrysost. Theoph. Euthym. — Chrysost.

164. Vulgaris quæstio est inter noui Testamenti Commentatores, cur Christus Deus proditori Iudæ corpus suum, & sanguinem in vltimâ cœnâ porrexerit. Potiò dedecere planè videtur, vt in præcordia immundissima intraret immaculatum Christi corpus, & auspicia Eucharistiæ delibaret impius proditor. Num Sanctum dandum est canibus, canino rictu ferocientibus? Sanctus Chrysostomus homil.83. in Matthæum, opportunè rationem assignat his verbis: *Post hæc introiuit in eũ Satanas. Etenim maius peccatum est factum, quoniam cùm accessisset nos factus est melior, neq; timore, neque beneficio, neque honore.* Nimirùm satagebat diuina prouidentia perditum Iudam restaurare: Metum illi incutit, & terrores; & perseuerat in proditionis inconsulto consilio: adhibet exhortationes tacitas, & Dei eloquentiâ dignas; & adhuc surdus est. Quod superest remedium consultissimæ Dei prouidentiæ ad cohibendam proditoris impietatem, & frænandam Iudæ temeritatem effrænem? *Beneficio, & honore* afficit Iudam: illum amicè alloquitur, & admittit ad Apostolatus sublime fastigium; Corpus, & Sanguinem Dei Eucharisticè non negat: vt quem metus non emollit, dignitatis honor informet ad probitatem. Hæ sunt piæ astutiæ diuinioris gratiæ, vt restauret dignitas honoris, quod neque blanda adhortatio, neque incussus timor extorquere potuit. Hęc est summa proditoris nequitia. Deum prodidisse, Magistrum abrenunciasse perfidè; nec beneficiorum obsequiis, nec summæ dignitatis honore informari ad virtutem potuisse. Perditissimè perit, qui neque beneficiis, neque honoribus à Deo largitis resipiscit ad virtutem, neque informatur ad probitatem. Quod quasi vltimum remedium destinatur Iudæ proditori; & fuit primum erga primum generis humani conditorem Adamum.

Chrysost. — Honor meliores facit.

Geneseos 1. vers.26. Postquam in mundi opificio summus rerum opifex Deus creaturas reliquas de nihilo formauit, & diuinâ laude dignas iudicans, laudationis honore confirmauit, dum destinat fabricare hominem, sic dicitur: *Et ait, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Verùm sciscitari oportet, quosnam alloquatur hîc Deus Pater, aiens, *Faciamus.* Perperàm Hebræus Philo in libro de Mundi opificio, & Plato in Timæo autumant Deum his verbis Angelos alloqui, illis creationis negotium mandans. Non enim ait, Facite vos, ô Angeli, sed *Faciamus.* Propterea sanctus Basilius, Theodoretus, sanctus Cyrillus, lib. 1. contra Iulianum, sanctus Augustinus lib.16. de Ciuitate Dei, Rupertus, & alij innumeri (imò qui secus dixerit, anathemate damnatur in Concilio Smirnensi apud S. Hilar. lib. de Synodis,) sapienter existimant his verbis Patrem Deum alloqui Filium & Spiritum sanctum, quasi collegas suos, eiusdem secum naturæ, potentiæ, & operationis, ad hominis formationem faciendam. Sed quare diuinarum personarum collegium cõuocatur quasi ad consultationem, seu consilium humanæ formationis? Nam esto, hominis natura visibilium omnium sit præstantior, proptereáque aut *Microcosmos*; id est, minor mundus, seu *Horizon vniuersi* appelletur à Philosophis; esto inquam, quòd hominis formatio argutissimum sit operum Dei; quare tanto consilij apparatu facta proponitur? Luculenter Basilius Seleucus in Oratione 1. *Nondum formatus homo à conditoris considerantia, & Dei consiliis commendationem & pretium accipit. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Antiquiorem conditione suâ honorem suscepit.* Nimirùm homo antequam fit, honoratur, ne vbi primùm fit, degeneret ab hominis generositate. Neque enim Deus Adamum tot gratiarum instructum munimentis vult, vt adhuc in paradiso sit sine dignitatis honore, ne quòd innocentiæ gratia auertit malum, accersat virtus inhonorata. Serò laudaretur, si post sui conditionem commendaretur; vt homo iunior sit ætate, quàm honore, viuat ad honoris dignitatem, qui necdum viuit ad vsuram vitæ: quò honoris dignitas præcaueat delinquendi occasiones, quas afferret virtus inhonorata. Heu! Adamus non tantùm fuit primordialis delicti, sed etiam anticipati honoris reus: nempe abutens & amœnitate paradisi, & dignitatis felicitate. 165.

Genes. — Philo. Plato. — Basil. Theodor. Cyril. August. Rupert. Concil. Smirn. Hilar. — Basil. Seleu.

Quod malè perdidit Adam, bene recuperauit Iudith, generosè vtens honoris & gloriæ felicitate: nam cap.8. vers.1. nobilis eius prosapia celebratur: vers.7. eius venusta pulchritudo, & opulentia: vers. 8. inclyta tantæ heroïnæ fama commendatur: vers. 28. vt prophetis suspicitur: cap.10. & 11. apud Assyrios eius sapientia, decor, & virtus celebris est: cap.15. vers.29. Summus Pontifex Ioachim cum Hierosolymorum proceribus Bethuliam veniunt gratulatum Iudithæ, & ipsius laudes celebraturi; & cap.16. vers.25. dicitur: *Iudith magna facta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersæ terræ Israel.* Quæ tantâ gloriâ nobilis, quinque & centum annos celebris fuit omnium sanctitatum laude: neque honorum gloria infuscauit virtutem, sed clariorem reddidit, nobili pietatis incremento.

Iudith.

§. XXXI.

§. XXXI.

Ambitionis fomes, vitium est humanæ naturæ; suspecta virtus est, quæ dignitates non recusat.

166. INnata est homini principandi cupiditas: sublimitatis ambitio omnium mentes occupat, & vota tenet omnium: omnes superbiæ telo perculsi naturaliter suspirant ad honores. Nescias vnde vilis limus tam generosos haurit spiritus, quibus semper supra se ascendere satagit naturali concupiscentiâ. *Dat & Apostolus nobis concupiscentiam 1. ad Timotheum 3. Si quis Episcopatum concupiscit, bonum opus concupiscit: sed bonum opus dicens naturalem concupiscentiam ostendit.* Verba sunt Tertulliani lib. de Anima cap. 16. Audis concupiscentiam sublimioris throni, quæ est eminentis præfecturæ ambitio? Quasi detur in homine aliquis specialis fomes instigans ad honores quærendos, qui dicitur ambitio. *Habes ex isto fomite,* (nempe ambitionis) *æstuantem magnum Regem sola gloriâ minorem,* ait Septimius de Pallio cap. 4. Scilicet Alexander Macedo nouo ambitionis fomite æstuabat ambiens nouos Orbes, quibus superbissimè principaretur. O quot excantauit labores malè actus ambitionis œstro! ô quantas ærumnas patiuntur, qui honorum cupidine aguntur! Eleganter describit idem petantiquus Doctor Candidati molestias lib. de Pœnit. cap. 11. *Sed illos enim qui ambitu obeunt capessendi Magistratus, neque pudet, neque piget incommodis animæ, & corporis. Quas non ignobilitates vestium affectant? Quæ non atria nocturnis, & crudis salutationibus occupant? Ad omnem occursum maioris cuiusque personæ decrescentes, nullis conuiuiis celebres, nullis comessationibus congreges, sed exules à libertatis, & lætitia felicitate, idque totum propter vnius anni volaticum gaudium.* Id est, propter annuam Præfecturam. Ecce tibi quàm æstuat homo hoc fomite principandi: quàm diligenter agitetur stimulis ambitionis, quæ vt conscendat ad honorum sublimitates, omnes molestias molestissimarum virtutum subit, simulátque sanctitates omnes vt dignus videatur sublimitate muneris, quod prætendit. Quasi qui sic ascendit, *non ascenderit mendacij scalis*, vt quondam Romulus cælos scandit. Nempe ex dissimulatis vitiis, & simulatis virtutibus gradus facit ad sublimitatem honoris.

Tertull. 1. Timoth. Ambitio cōcupiscentia dicitur, seu fomes ad honores.

Septim.

Tertull. Ambitiosus graphicè describitur.

lib. 4 aduer. Marc.

167. Verùm enimuerò quemadmodum vitiositas humanæ naturæ ad honores inhiat ingenito ambitionis igniculo; sic virtus, quæ vera virtus est, solerter fugit, & impensè detestatur munus principandi; & quasi alio arcano fomite vitat honores, amore humilitatis. Porrò ambitio quamtumuis dissimulata, manifesta superbia est. Virtus non delinitur honoribus: qui se lubens permittit principatui, dissimulanter illud ambit. Procul à sanctitate laruata ambitio: procul à virtute sublimitatis fastus, quos semper fastidiuit vera virtus; quæ vt humiliter de se sentit, sic superbias dominationis solerter castigat. Suspecta tibi sit virtus eius, qui liberer se permittit honoribus, dissimulanter enim eos ambit. Dignitates ipsæ dignam munere personam quærant, & reluctantem hominem rapiant ad sublimitatem. Basilius vir planè magnus, Episcoporum exemplar, sanctitatis labor, virtutis meta, præclarum hac in re existit documentum, de quo sic fatur S. Nazianzenus Orat. de eius laudibus: *In Episcoporum cathedra Dominum laudat Basilius, non hanc potestatem furatus, nec eâ per vim potitus, nec honorem persecutus, sed ab honore quæsitus.* Furto rapit Præfecturam, quisquis largitionum corruptelis, eam impetrat: nam Præfecturam vectigalem facit soluendi ambitionis impensas. Hoc genus emptionis quædam species furti est. Vnde sumptuosus ambitus est furti reus. Et dignitas ipsa cogitur soluere, quos detestatur præuiæ ambitionis sumptus. At Basilius *dignitatem non est furatus*, quam non emit munerum pretio, sed meritorum dignitate. Addit argutè: Neque negotiationis violento ambitu *Honorem persecutus est.* Honorem persequitur negotiatio. Ambitio non tam est prosecutio, quàm Persecutio dignitatis: nam à negotioso candidati ambitu multa patitur honos: calamitas est Præfecturæ, sic obtineri. Verùm Basilius ambitione non quærit honorem, sed *honos* ambitiosè *quærit Basilium*. Heu! hodie, *Non virtute magis, quam maleficio, & scelere sacerdotium paratur, nec dignorum, sed potentiorum throni sunt.*

Ambitio honorem persequitur.

Nazianz.

Honores quærunt benemeritos.

Naz. suprà

168. S. Seuerus censu pauper, virtute diues, officio vilis, merito sublimis: casu pergit ad templum maximum, vbi populus consulebat de Episcopo eligendo. Absconditur ibi vt videat, non vt videatur: sed quem conscientia negabat honoribus, meritorum sublimitas eligebat. Columba specie conspicuâ insignis diuinitus reuolat super S. Seuero: ille satagit inter turbam abscondi; tum columba caro Seueri capiti insidet, Episcopum cælitus designans. Expendenda sunt verba P. Damiani serm. 5. sic aientis super hâc re: *Conqueritur intra se Seuerus nil sibi profuisse confugium. Verumtamen adhuc suspicatur deceptam errore columbam.* Scilicet Seuerus sublimioris throni dignissimus, tam longè abest ab ambitu dignitatis, tam abiectè de se existimat, vt suspicetur columbam cælitùs missam, errore deceptam esse in sui designatione ad dignitatem, quasi quodammodò suspicans facilius esse cælestem columbam quasi decipi, quàm ipsum mereri thronum illum. Certat humilitas Seueri cum cælesti præsagio: & ipse suæ insufficientiæ conscius quasi suspectam habet electionem columbæ. Generosâ humilitate ambit, quod refutat conscientia humilitatis: & piâ virtutis ambitione, ambitionem dignitatis detrectat: indéque dignior honoris efficitur, vnde impensiùs honorem recusauit. Et ita in detrectando munere æmulatur negotiosæ ambitionis solertiam: & quasi alio fomite ambit negari honoribus: facilius quasi suspicans cæleste signum (necdum satis exploratum) decipi, quàm se dignè suscipi ad tantum munus. Sicut etiam sanctissimo Doctori Ambrosio, suspecta fuit infantis miraculosa vox, dum agebatur de eligendo Episcopo: *Subitò vox fertur infantis in populo sonuisse Ambrosium Episcopum.* Verba sunt S. Paulini in eius vita. Quin & sæuitiam iustè intentat, & mulierculas castissimè accersit, vt se mentiatur indignum sublimitate muneris. Legatur inibi Paulinus, & Theodoretus lib. 4 historiæ. Sed irrito conatu fugit thronum Ambrosius, quia solers & sedula reiectio, pro pia ambitione fuit: & à muneris reiectione tam dignus est habitus munere, quàm alij ab ambitione digni sunt, qui reiiciantur à munere. Ecce S. Ambrosius scelera simulat, ne eligatur ad thronum; vt alij virtutes simulant ad ambitionem throni. Sed euentus probauit feliciter eligi reluctantem.

Humilis facilius quasi suspicatur cæleste signum decipi, quam se esse dignum honore, cui destinatur.

P. Damia.

Paulin.

Theod.

Piget & pudet recensere quàm viriliter Christiana virtus recusauerit honores, exemplo Christi 169.
Dei,

Dei, qui acclamatus Rex à quinque millibus hominum, quos diuinitus in eremo cibauerat, *fugit in montem ipse solus.* Ioann. cap. 6. vers. 15. Adducam Traianum hominem non religione sed moribus præmaturè Christianum hac in re. Captabantur auguria, & consulebantur Dij de Principe eligendo; designat omen Traianum: *Nec aliter à cunctis omen acceptum est.* Verba sunt Consulis Plinij in sua ad Traianum Panegyri; at sobrius Princeps refutabat imperium. *Recusabas enim imperare: recusabas quod benè erat imperaturis. Obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi seruandum fuisset.* Nimirum is recusat dignitatem, qui commoda dignitatis non captat, sed labores; qui se vult dignitati, non dignitatem sibi. Is inquam, obstinato animo thronum detrectat. Animosè ait Consul, *obstinatè:* nam tanto mentis conatu, & virium adnixu imperium detrectauit Traianus, vt *obstinatè*, & contumaciter imperiū reiecerit, & quasi peruicaciter flectinescius ambierit non esse Imperatorem, sed priuatum. Hoc exemplo hominis Gentilis, *Adigo cauterem ambitioni*, sententia est Tertulliani lib. de Pallio cap. 5. ne tam latè serpat candidatorum morbida negotiatio, quæ cancer est reipublicæ, & cautere opus habet, ne pestilens contagio latiùs propagetur: Cauterio curatur morbus lethalis, & irremediabilis, & vtcumque sic sistitur valetudo; *ergo adigatur cauterium ambitioni*, & cauterizata conscientia ignibus ambitionis, & superbiæ fomite, pœnalissimâ & extremâ medicinâ curetur. Vtinam ambitiosa negotiatio repulsam negotiaretur; & ambitio quæ honores persequitur, negaret honores: & ita neglectus muneris esset muneris negotiosior ambitio; nam omnis dignitas omnem ambitionem recusat: suspectus sit omnis ambitus, vt secura sit omnis dignitas: & fuga ab honore, meritum sit ad honorem obtinendum: Aduerte Iuditham *è secreto domus suæ cubili, in quo cum puellis suis clausa morabatur*, negligentem diuitiarum honores, recusantem connubia Principum Iudæorum, detrectantem Prophetidis sedem, & nomen, & superbas Holophernis nuptias: à Deo electam, vt principetur Principibus Bethuliæ, & quasi Imperatrix Hebræi exercitus Nabuchodonosorianam potentiam profligaret. Nimirum Iuditham honores negligentem eligit Deus ad summum honorem, quem negotioso neglectûs ambitu adepta est hîc v. 25. quippe quæ principatum mercata fuit ambitione meritorum, non præstigiis negotiationum: & secessum quærens, principatum inuenit, & Principum Princeps renunciata est.

Ioan. — Plin. — Obstinatè recusat principatū, qui bonus princeps futurus est. — Tertull. — Ambitioni cauterem adige. — Iudith.

§. XXXII.

Secularis prosperitas aliquando iuuat ad virtutem; estque sanctitatis custos.

170. Felicitas aliquando custos est virtutis.

IN hac vita malè audit humana Prosperitas, ac si esset pia vitiorum mater, & impia virtutum nouerca. Homo cui ridet fortuna, cui blandiuntur opes, cui adulantur honores, facilis est ad vitium; nam quis fortunam ferat totâ felicitate incumbentem? Virtute Atlantes prostrauit miserè felicior prosperitas, quæ sanctitatis venenum meritò nuncupatur. Ast Mithridates sustentabatur veneno. Et quibusdam Prosperitas valde profuit ad virtutem. Iob 29. vers. 2. *Quis mihi tribuat*, (dicebat Iobus calamitate deiectus,) *vt sim iuxta menses pristinos, in quibus Deus custodiebat me?* O vtinam ad pristinum felicitatis statum reuocarer, in quo innocentior mihi vita fuit, & remotior à culpis; nam insana hæc calamitas irritamentum mihi est ad delinquendum, longiùs à vitiis aberam, cùm florebam regno & opibus. S. Thomas ibi explicat verbum illud, *custodiebat me.* id est, *promouebat me* Deus augendo opes, me ad honores in dies promouendo, & nouis fortunę accretionibus felicitando, *custodiebat me.* Id est: felicitas mihi erat custos sanctitatis. Neque hoc est insolens in Scriptura: Genes. 2. vers. 15. *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum*, hominem, inquam, ait S. Augustinus lib. 8. de Genes. ad litt. cap. 10. Ergo ex mente Augustini, Deus posuit hominem in paradiso voluptatis, vt toto paradiso voluptatis custodiret hominem. Paradisiacâ voluptate, hoc est, amœniori felicitate Deus custodire hominem intentat. Ad hunc locum Geneseos proculdubio allusit Iobus, cùm asserit fortunatissimum olim statum pro custode fidelissimo illi fuisse: *Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, in quibus Deus custodiebat me?* nimirum regno, honoribus, & diuitiis custodiebat me Deus sicut Paradiso voluptatis quondam custodiuit Adamum, ponens eum in paradiso voluptatis, *vt custodiret illum, id est, Adamum.* Sic Deus aliquos ad sanctitatem per diuitiarum abundantiam, & honorum fastigia ducit. Alioqui omnes fortunati damnarentur.

Iob. — S. Thom. — Genes. — August.

Christus Deus baptismum pœnitentiæ à Ioanne accipit, demissus quidem abiectissimâ humilitate, veluti mentiente peccata. Et Baptista euehitur ad sublimissimum honoris fastigium, scilicet Deum abluere suo baptismate. Et subiungit Christus Dominus: *Sic decet nos implere omnem iustitiam.* Matth. 3. vers. 13. id est, *omnem sanctitatem*, vt vulgò expositores. Quasi dicat Christus: Ego humilitate hac, abiectione, & humano dedecore: tu verò hac sublimitate, tanto honore, & fastigio dignitatis; perficiemus omnem sanctitatem. Ego dedecore, & contumeliâ; tu gloriâ, & auctoritate; diuersissimis quidem viis, ad omnem sanctitatem, id est, virtutis culmen perueniemus. *Sic decet nos implere omnem sanctitatem.* Ioannes crescit, honoribus sublimatur, pro Christo reputatur, augetur auctoritate, & supra humanum fastigium attollitur Ioannes. Et eiusmodi prosperitatibus prosperatur Ioannis virtus.

171. Ioãnes prosperitate humana crescit in virtute. — Matth.

Præclarè Iob 10. vers. 14. *Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* Quid est: *ad horam pepercisti mihi?* Sanctius ibi edoctus à S. Gregorio, ad pristinum statum felicitatis pristinæ reuocat hæc verba, cùm *multis abs te beneficiis cumulatus* florebam prosper in regno meo. Pulchrè prosperitatis tempus *horam* appellauit. Nam diuturnior felicitas, instantanea est. Sed pendo illud verbum, *pepercisti*, cùm dicitur de prospera Iobi fortuna: *Ad horam pepercisti.* Felicitásne peccatis parcit? éstne anticipata venia delictorum, quæ partanda in calamitate forent? est sanè aliquando: neque ad hanc commentationem alio egeo patrono, seu interprete, quàm ipso Iobo. Nam calamitatem indubiè appellat iniquitatem; *Cur ab iniquitate mea* (id est, à calamitate mea,) *mundum me esse non pateris, si ad horam pepercisti mihi* regiâ quondam felicitate? Vidistin' quomodo Prosperitatem præmaturam veniam appellat peccatorum partandorum in ærumnis, quæ delicta, saltem leuia, à religiosis viris extorquere solitant? Ergo prosperitas aliquando præpropera venia delicti

172. Iob. — Sanctius. Gregor. — Prosperitas aliquando est anticipata venia delictorum.

licti est anticipata remissio, & præmatura criminis condonatio: *Ad horam pepercisti mihi.* Præuenit gratia delictum, & felicitas auertit flagitium. Quid luculentius pro hac re, quàm planè dixisse Iobum, pristinam prosperitatem fuisse anticipatam veniam delictorum? Hanc expositionem Sanctij disertè tradit S. Gregorius rerum Iobi sagacissimus inspector:

S.Gregor.

Qui ad illa verba cap. 42. vbi restitutus pristinæ felicitati, de calamitate perpessa, sic inquit Gregorius: *Et consolati sunt eum super omne malum quod intulerat Dominus super eum. Percussi enim mœrorem consolari, est ei post percussionem de venia congaudere.* Ecce quomodo restauratio prosperitatis antiquæ, *venia* dicitur à Gregorio. Illi debes hanc expositionem: Gregorij acumini adscribatur.

Iudith.

Sic Iuditha cap.8. vers.8. dicitur virtute *famosissima; neque erat qui loqueretur de ea verbum malum.* Nempe tot felicitatibus, quæ in hoc capite v.25. recensentur, sic est aucta eius sanctitas, vt inter præstantissimas matronas, præstantissimum locum obtineat. Fateor, sæpius ærumnæ & calamitates iuuant ad virtutem; sed aliquando felix prosperitas præmatura venia est delictorum, quæ patranda forent in acerbiori calamitate. Tametsi hæc non adeò secura via sit. Malo in hac vita affligi cum Christo, vt securiùs cum ipso feliciter in futura.

§. XXXIII.

Non bene præcauentur delicta, auferendo obuias occasiones, sine quibus hominum vita vix transigi potest.

173. BOni petitique vrbium Rectoris est pungi sanctarum legum violatione: vt ægrè fert patrata à subditis scelera, sic præcauet ne deinceps patrentur, & occasiones delinquendi aufert diligenter: Sed vt *vltima supplicia vltimis sceleribus ponit:* (vt docet Seneca lib.1. de Ira, cap.6.) sic vltima remedia vltimis & desperatis morbis facienda sunt.

Seneca.

Superioris cautela pueriliter auferret necessarias occasiones.

Puerilis cautio est, vulgares occasiones, & sine quibus vix humana vita agitur, submouere. Alienâ pulchritudine peccatum fortè est: ergo deuenustāda omnis fœminea pulchritudo? Malè cessit consilium sapientis: ergo sapiens consulendus nō est? In templis virorum, ac fœminarum concursus sæpè facinorosus extitit: ergo nec diebus festis conueniendum in templum est? sic sexcentæ eiusmodi cautiones occurrunt. Hæc inquam, imperitia Præpositi est, non cautio delicti. Nam quis præcauere possit tam faciles peccandi occasiones, quæ hominem ad delinquendum non impellunt, sed animi imbecillitatem ostendunt magis? Peccauit Adamus in paradiso; & mox paradisi Rector eum è paradiso expulit: occasionem delinquendi exterminio abstulit Deus? Bene & prudenter cautum est, vt qui in paradiso deliquit, paradiso careat, quò peccādi amputetur occasio? Planè eiusmodi consilium Dei sapiētiā dedeceret. Et ne talis cogitatio quemquam subiret, consultò Moyses eiusmodi suspiciones amputauit. Non est Adamus è paradiso eliminatus, quia peccauit: sed ne peccatum, quod ibi commisit, immortale fiat:

Genes.

Ne fortè mittat manum suam, & sumat etiā de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Genes.3.vers.22. Porrò puerilis cautio & inanis foret exilium. Nam qui vel in paradiso peccauit, & extra paradisum fortè grauiùs peccaret. Nec quia semel, neque quia iterum, & sæpius peccaret, arcendus paradiso erat, cui paradisi voluptas tam leuis occasio delinquendi fuit. Neque enim quia quiduis non bene cedit, statim vitandum, aut ablegandum est.

Seneca.

At malè cessit: (inquit Seneca de Benef.lib.1.cap.1.) *& liberi, & coniuges spem fefellerunt: & tamen educamus, & ducimus. Adeòque aduersùs experimenta pertinaces sumus, vt bella, victi; & naufragi, maria repetamus.* Huiusmodi suspicionis larua pueros territat, non viros. Semel periclitatum est, non semper periculum erit: imò fortè à casu cautior & vegetior resurget homo.

Chrysolog.

S. Chrysolog. serm.1. loquens de filio Prodigo tot flagitiis infami, cuius pius Pater sic præcauet delicta futura, ait: *Est penes patrem dulcis conditio, libera seruitus, absoluta custodia, timor lætus, blanda vltio, paupertas diues, secura possessio.* Expende illud: *Absoluta custodia:* id est, absoluendo ligat; permittendo interdicit; licentiā custodit. Quod videre licet in Iudith hic v.27. & alibi sæpe.

Peccauit Adamus libertati suæ permissus; quid faciat Deus? Luculenter Basilius Seleuc. orat.3. 174.

Seleuc.

Libertatis imminutio adulterium est mentis.

Si iussus homo mandatum prætereat, non ideo naturam demutat Deus, neque necessitatis legibus vincit inobsequentem; neque gratiam per vim aufert, neque intra necessitatem dona contrahit, neque naturam peruertens mentem adulterat. Nimirū quia liber erat, peccauit: non ei sustulit libertatem, sine qua non deliquisset. Hoc fortè fecissent homines; sed non Deus: *ne naturam peruertens, mentem adulteret:* quia imminuta libertas mentem humanam fecisset adulteram. Vel quia mens imminutā arbitrio, esset vt moneta adultera, quæ nullius est valoris: vel quia auferendo aliquid arbitrij, remansisset mens adeò impudens ad peccandum, vt solet fœmina publicè adultera, quæ nullo pudoris fræno cohibetur ad luxum. Sic homo, qui notatur publicè auferendo ab illo occasionem aliquam remotam delinquendi:

Matth.

Matth.5.v.29. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te,* &c. *Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eā, & proiice abs te; expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum suorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam.*

Non est eruendus oculus, qui deliquit.

Peccasti visu? erue tibi oculos, ne tibi sint in animæ ruinam. Et sic rectè cautum erit. Deliquisti manibus? manus abscinde, vt occasio peccati penitùs amputetur. Hoc Consilium à Christo est, salubre, & sanctum erit. O Deus bone! nemo erit mortaliū non cæcus, aut luscus, aut surdus, aut mancus, aut claudus: quia nemo est qui non visu, aut aure, aut manu, aut pede deliquit. Imò qui animo peccauit, animum eliminare cogetur. Et qui toto corpore deliquit, qua ratione totum corpus abscindet? num minutatim concidet membra? an totum corpus auellet à toto corpore? Nugari mihi videris, ô homo: & facetè S. Laur. Nouar. hom. de Pœnit. sic præfata Matthæi verba expendens:

Laurent. Nouar.

Si per cuncta peccata, vel scandala, non animi cupiditas reprimenda est, sed effodiendus est oculus, qui vidit; nullus iam habiturus est oculos. Non est quisquam, cui oculi remanebunt; quia non est inter mortales, qui non concupiscit, aut scandalizatur, aut peccat. Reprimatur cupiditas, inhibeatur impetus naturæ, frænetur appetentia, animi subsultus comprimantur. Non effodiantur corporei oculi, non secetur manus, non amputetur auris. Aduerte sanctissimam Iuditham hic non vitare obuias occasiones, sine quibus vita humana vix transigi potest, sed cum magna gloria processisse statis diebus.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Singularitas in re sanctitatis, destruit quod adstruit.

175. *Vita nostra ne sit de singularitate famosa.*

INimicus multorum est, qui multis dissimilis est. Quicunque studiosus sanctioris virtutis, recedat quantùm potest à se ipso & in se ipsum; sed non recedat nimis à cæteris. Sit vita non vulgaris in occulto, sed non sit Singularis in publico; nam singularitas non tam est publica virtus, quàm occulta ambitio. *De singularitate famosus* dicitur Phœnix à Tertulliano lib. de Resur. carn. cap. 13. (Tertull.) Porrò singularitas famam captare ingeniosè studet: vnde habetur elationis artificium, non virtutis meritum. Qui singulariter viuit, non proficere, sed conspici cupit. Sapienter vetat Seneca epist. 5. (Seneca.) *Facere aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia sunt.* Asperum, incultum, & intonsum caput, & negligentiorem barbam, squalidam vestem, insolens ieiunium, cubile humi positum, extatica suspiria, & quicquid aliud ambitionem peruersâ viâ sequitur, deuita. Satis ipsum Religiosorum nomen, etiamsi modestè tractetur, inuidiosum est. Quid si te hominum consuetudini cœperis excipere? *Intus omnia dissimilia sint, frons nostra cum populo conueniat.* Videri cupit bonus & frugalis, non esse, qui ob singularitatem omnium oculos, & admirationem ad se rapere cupit. Frugalitatem exigit virtus, non admirationem. Temperetur vita inter bonos mores, & publicos. Magnus ille est qui in vita communi singulariter viuit.

176. *Matth. Singularitatem in ieiunio refugit Christus.*

Matthæi 4. v. 1. *Ductus est Iesus à Spiritu in desertum, vt tentaretur à Diabolo: & cùm ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*, &c. Totos quadraginta dies constanter ieiunat Christus: quorsum tam acerbâ diætâ maceratur? Num vt carnem debilitans, concupiscentiam cohibeat, & ieiunio tranquillet corporis indomitam licentiam? Minimè: nam Deus non subest eiusmodi passionibus, nec Dei caro ægrescit innatâ concupiscentiæ peste. Fortè vt se probet Deum, quadraginta dies & noctes pertinaciter ieiunat? Profectò infirmum foret Deitatis argumentum: nam Moyses, & Elias totidem dies, & noctes ieiunarunt. Sed cur hos Hebrææ sanctitatis proceres ieiunando non excessit? Eleganter S. Chrysostomus hom. 13. in Matthæum: (Chrysost.) *Prius Moyses, & Elias in hanc ieiunij longitudinem peruenire potuerunt. Nec tamen vltrà progreditur Christus, ne scilicet rei admirandæ excessus*, &c. Nempe non vltrà ieiunat, quàm Moyses, & Elias, ne excessus ieiunij ob singularitatem, admirationem, pariat. Nam apud cordatos homines Singularitas virtutem mentitur, vitium elationis affirmat. Eligit non excedere, etsi poterat, ieiunium Moysis, & Eliæ, ne singularitatis inuidiam incurreret. Maluit hac in re non haberi, vltra hos prophetas, quàm singulariter ieiunare; *ne rei admirandæ excessus* singularis deuenustaret eximium ieiunij opus apud homines, quibus singularitas suspecta, & inuidiosa est.

177. *Lucæ.*

Lucæ 1. v. 26. Mittitur Gabriel Angelus à Deo ad Mariam virginem, vt agat de re Incarnationis, quam operatura erat illibato virginitatis pudore: *Quæ cùm audisset turbata est in sermone eius, & cogitabat, qualis esset ista salutatio.* Quæ fuit sufficiens causa, vt Maria turbaretur? (*Deipara timet esse singularis.*) Num colloquium cum Angelo, vt insolitum, turbaret Mariam, assuetam cum cælitibus cælestia crebrò tractare? Fortè quia specie iuuenis tunc apparuit: quasi sub alia specie toties apparuisset. Quid? turbat Mariam Dei corporatio? Quid ipsi notius? Forsitan quòd de puella virgine nasciturus erat? quasi id olim non publicasset Isaias. Quid ergo virginem turbat? Opportunè Andreas Hierosolymit. in S. Mariæ Deiparæ salutationem: (Andr. Hierosol.) *Turbata est in sermone eius, &c. Quasi diceret: Num sola ego inter mulieres nouum naturæ modum inducam?* Nimirum timet Maria ne si Virgo, & mater sit, sit etiam virgo singularis. Lego in Tertullian. lib. de Exhort. Castit. cap. 1. appellasse nuptias (Tertul.) *Exitum singularitatis*; vnde cælibatus *singularitas erit*. Scio ex S. Nazianzeno Orat. in laudem Basilij, quòd (Naz.) *Virginitas in ordinem Angelorum, naturæque singularis ordine censetur.* Hæ singularitates, vt potè deinceps communes, Mariam non turbant. At maternitas virgo, & virginitas puerpera, quæ insolentia naturæ est, & singularis gratiæ prærogatiua, fortè tunc timetur à Maria; & eam velut turbat, verita, ne *sola inter mulieres nouum naturæ modum inueniat.* Nempe humillima virgo timet esse singularis, ne elatio singularitatis deprauet priuilegia diuinioris gratiæ. Deipara turbatur singularitatis metu; Christus Deus eiusdem filius singularitatem ieiunij deuitat, & homo superbiæ obnoxius singularitatem affectat? Caue ab hac peste virtutum depravatrice. Esto intrinsecùs singularis, extrinsecùs communis, & sic à communi singularitate præmite.

178. *Matth. Singulare præmium recusaret humilitas.*

Matthæi 5. v. 3. *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Paupertas humilior, seu humilitas pauperior, prima, & princeps beatitudinum est, & præmij loco regnum cælorum illi promittitur. Bene est. Sed cur quæso principi beatitudini commune præmium proponitur? Porrò possessio cælestis regni merces est promissa cuiuis sanctitati, & cuiusque minimæ iustitiæ corona. Communi præmio dignè munerabitur singularis virtus, & augustior beatitudo? Quam ob causam non illi assignatur speciale præmium? Fortè peculiare præmium de singularitate suspectum erit humili, qui fugit nomen virtutis, tenet rem; qui mauult spectabilem esse, quàm spectari. Non ambit honores de singularitate, sed singularem virtutem obtegit sub communi vita. Nam singularitatis fastus gehennæ meritum est, non beatitudinis præmium. Bellè Bernardus de 5. gradu humilitatis, agens de monacho singularitatis amatore, ait: (Bernard.) *Cùm autem ex his, quæ singulariter, sed inaniter agit apud simpliciores eius opinio excreuerit, dum miserum beatificant, in errorem inducunt.* Nemo ob singularitatem beatificatur, quia singularitas neminem facit beatum. Procùl est singularitas à beatitudine: siquidem beatitudinum princeps non modò non ambit singulare præmium, sed fortè recusaret. Quod præcauens Christus Deus, commune præmium, non speciale aut singulare, primæ beatitudini pollicetur.

179. *Bernard.*

De singularitatis amatore sic ait S. Bernardus suprà, quò monachos ab hoc vitio deterreat: *Non melior esse studet, sed videri. Non melius viuere, sed videri viuere gestit. Plus sibi blanditur de vno ieiunio, quod cæteris prandentibus facit, quàm si cum cæteris septem dies ieiunauerit. Commodior sibi videtur vna oratiuncula peculiaris, quàm tota Psalmodia vnius noctis. Vigilat in lecto, dormit in choro. Cùmque aliis psallentibus ad vigilias totâ nocte dormiret, post vigilias aliis quiescentibus solus in oratorio remanet, excreat, & tussit, gemitibus ac suspiriis aures foris sedentium de angulo implet.* Hanc singularitatis vitij anatomiam facit S. Bernardus, bonus animæ

animæ, Chirurgus. Caue ab hoc vitio. Sit tibi exemplar illustre, Iudithæ vita, quæ capit. 8. vers. 5. sub specie diuitis & honestæ viduæ durioris paupertatis, & inediæ molestias occultabat: sub cortice vitæ communis, medullitùs agebat vitam planè singularem, & diuinam.

180. Iudicum. Debbora inclyta Hebrææ gentis heroïna celebrans illustrem victoriam, quam aduersùs Sisaram reportauit; eam his verbis magnificè commendauit, Iudicum 5. v. 20. *De cælo dimicatum est contra eos. Stellæ manentes in ordine, & cursu suo, aduersùs Sisaram pugnauerunt.* Quid est astra strenuè adiuuisse ad victoriam reportandam, dum permanerent in ordine, & cursu suo? quasi dicat: Fateor præclara fuit victoria, quâ Iosue olim cap. 10. v. 11. detriumphauit tot potentissimos Reges; at Solem, & Lunam stare fecit in cœlo, cursuque suo inhibuit, euariato naturæ ordine, atque orbe stupente prodigij nouitatem. Verùm hæc aduersùs Sisaram victoria illustrior est, neque enim exorbitauit natura, nec steterunt astra, sed *stellæ manentes in ordine, & cursu suo, aduersùs Sisaram pugnauerunt.* Illustrior enim laus est consueto ordine, & naturali cursu facinus aliquod perpetrare, quàm auxiliares stellas extrahendo à suo consueto ordine, & insolitis prodigiis, & quæ admirationem mouent, magna patrare. Hic est huius victoriæ fastus; & viræ Christianæ, & religiosæ sublime encomium, si quis in ordine, & cursu suo, nec affectando noua, & extraordinaria, sed tacitè, & sine strepitu, & populorum admiratione, in assueta, & communi vita, illustrem sanctitatem quærere, & insigniter peragere. Vt insignis ille Ludouicus Gonzaga, nostræ Societatis gloria, qui in communi vitâ, non communem, sed extraordinariam, & prodigiosam sanctitatem adeptus est: ne ambitio singularitatis sit euersio sanctitatis. Sic religiosissima Iudith hîc v. 28. in ordine & cursu suo, id est, in vita, & victu, & cultu communi, singularem alebat virtutem, & extraordinariam sanctitatem.

B. Gonzaga in vita cõmuni singularem sanctitaté nactus est.

---

§. XXXV.

Sterilitas reatus naturæ est, vigoris inopia, deformitas humanitatis, [illegible]præmatura mors. Sed præstat sterilem esse ventre, quàm mente.

181. STerilitas vitium hominis est, naturæ dedecus, & humanitatis contumelia: nam infœcundus homo quasi frustratur sanctum matrimonij ius, sistit suam speciem, & prolis auarus, sibi soli nascitur. Hinc (olim maximè,) sterilitas probrosa fuit. Clemens Alex. lib. 2. Stromat. sic fatur: *Alicuius etiam matrimonij miserentur poetæ, quod est semiperfectum, & caret liberis: beatum autem id dicunt, quod floret, & germinat vndique.* Nempe felix est matrimonium, quod multiplici prole floret; at infœcundum matrimonium, semiperfectum dicitur à Clemente: semiconiux, (liceat sic fari) & semifœmina erit, quæ sterilis est: quasi non sit integrè vxor, quæ caret aliquâ sui parte, liberis inquâ, quæ est aliqua parentû portio. Quin & Tertull. lib. de Monog. c. 7. orbos, siue orphanos appellat homines, qui liberos non susceperunt, sic aiens: *Maledicti iudicantur, qui non naturæ reatu, sed mortis prauentu orbi decessissent: ideò illis ex suo genere vicaria, & quasi posthuma proles supparabatur.* Orbum seu orphanum appellat hominem prole carentem. Sed expendere licet sterilitatem dici *Naturæ reatum*, culpatur enim infœcunditas reatus nomine, quasi delictum naturæ sit sterilitas. Saltem paupertas naturæ est. Quod disertè tradit Basilius Seleuc. orat. 7. aiens. *Abrahamo circumfluebant vndique opes ingentes; sed inopia naturæ partum negabat.* Naturæ inops, & naturæ reus appellatur sterilis.

Clem. Alex. Sterilis dicitur naturæ reus, & inops naturæ.

Tertull.

Basil. Sel.

182. Præterea fœcunditas est decor, & pulchritudo sexus; ergo sterilitas turpis est, & fœda. S. Ambrosius lib. de Isaac & anima, cap. 7. ita elegantissimè fatur: *Speciosa fœcunditas est; contraria ergo speciositati sterilitas: quoniam qui priuatur specie vel decore, in eo est malum: quod autem malum, hoc sterile & infœcundum. Cuius rei quod euidentius indicium quam terra est? Terra enim quæ bona est, fertilis atque fœcunda: quæ autem mala, ea ieiuna, atque sterilis: quæ verò fertilis, hæc & decora. Quid enim pleno agro pulchrius, cum seges fluctuat, cum poma rutilant, vel cum vuarum serta dependent, aut baccis onusta olea curuescit, vel viridanti gramine montium vertices, & vallium humilia vestiuntur? Similis est causa animæ & soli, quia ea decora anima, quæ fœcunda sit; ea indecora, quæ sterilis.* Ergo fœcunditas est naturæ venustas, infœcunditas verò fœda deformitas. Sibi suffragatur idem S. Ambrosius lib. 3. in Lucam, sic fatus de Thamar matre Phares, & Zaram: *Non temporalis vsum libidinis requisiuit, sed successionis gratiam concupiuit. Erat enim deforme liberos non habere: quod etiam legum ciuilium fuit auctoritate mulctatum.* Ita sancitur l. inter virum. C. de infirm. pœn. Scilicet sancitâ lege cogebatur olim matrimonium, ob prolis bonum, quæ est ciuilior politia. Audiendus est Tertullianus lib. de Exhort. Castit. cap. 12. *Sufficiat ad consilium viduitatis vel ista præcipua causa, importunitas liberorum: ad quos suscipiendos legibus compelluntur homines.* Neque enim tantùm Hippocrates toto libro de sterilibus, medetur infœcunditatis morbo, sed etiam Iurisprudentia hanc naturæ deformitatem ciuilissimè curare intentauit.

Ambrof. Pulchra est fœcunditas; sterilitas deformis.

Ambrof.

Tertull.

Hippocr.

183. Isaiæ 4. vers. 1. *Et apprehendent septem mulieres virum vnum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantummodò inuocetur nomen tuum super nos: aufer opprobrium nostrum.* Quasi dicant septem, id est, plures fœminæ vni viro: Maritorum negotium est vestibus ornare, & cibis alere vxores: hæc neglige, tantùm coniugale debitum exposcimus, vt auferatur opprobrium nostrum. Ecquod est hoc opprobrium vsque adeò contumeliosum, vt mulieres Zelotypiæ oblitæ, plures certatim ambiant vni viro simul nubere? Lyranus ibi: *Aufer opprobrium nostrum, scilicet sterilitatis, & nihil plus petimus à te.* Tam probrosa olim sterilitas habebatur! Nec mirum cùm Exodi 23. vers. 26. dicatur: *Non erit infœcunda, nec sterilis in terra vestra.* super quibus verbis sic scribit Lippomanus: *Antiquitus benedictio Domini, prolium erat abundantia; & sterilitas, & infœcunditas maledictionis loco interminabatur impiis.* Ad hæc Exodi verba procul dubio alludere videtur S. Bernardus serm. 3. super Missus est, ita fatus: *Maledicta sterilis in Israel. Dura necessitas, & graue iugum super omnes filias Euæ, & si pariunt, cruciantur; & si non pariunt, maledicuntur. Hæc maledictio quid aliud est, quàm hominum exprobratio? Neque ob aliud sanè dicitur sterilis maledicta, nisi quod opprobrio, & contemptui sit habenda, tanquam inutilis &*

Isaiæ. Sterilis probrosa erat, quasi inutilis, & infructuosa.

Lyra.

Exod.

Lippom.

Bern.

infructuosa. Ergo sterilis, probrosa, inutilis, & maledicta olim habebatur.

184. Genes.

Genesis 30. v. 1. *Cernens autem Rachel, quod infœcunda esset, inuidit sorori suæ, & ait marito suo: Da mihi liberos, alioquin moriar.* Quasi mortem malit Rachel, quàm sterilitatis contumeliam, quæ mors reputatur: nam sterile emortuum dicitur 1. Reg. 2. vers. 6. *Dominus mortificat; & viuificat.* Mendoza inibi sic locum interpretatur: *Dominus sterilem facit, & fœcundat:* Quæ sunt verba sterilis Annæ, iam fœcundæ. Ad Romanos capite quarto, vers. 8. dicitur de Abrahamo, cui centenario Deus prolem pollicitus est: *Nec considerauit corpus suum emortuum, cùm iam ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ.* Vnde viuum idem est ac fœcundum; & contrà, sterile mortuum dicitur. Hinc lux loco illi perobscuro ex libro Iudicum, cap. 11. v. 30. vbi Iephte comparans se ad prælium contra Ammonitas militari ambitione victoriæ, sic vouit: *Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.* Cui victori cùm primum occurrisset vnigenita filia, (neque enim habebat prolem masculam,) scidit vestimenta sua præ impatientia doloris, aiens: *Heu me filia mea, decepisti me: aperui enim os meum ad Dominum, & aliud facere non potero.* Cui illa annuit, postulans bimestre tempus ad deflendam in montibus virginitatem suam cum sodalibus. *Expletisque duobus mensibus reuersa est ad patrem suum, & fecit ei sicut vouerat, quæ ignorabat virum.* Ergo si Iephte fecit, sicut vouerat, cùm vouisset illam offerre in holocaustum, illam verè obtulit. S. Hieron. & S. Aug. quibus ancillantur vulgò interpretes, id seriò asserunt. Negant proceres Hebræorum, quibus subscribit Lyran. & Mariana. Verba Lyrani pulchra sunt: *Potest dici quod filia Iephte non fuit sacrificata Domino per mortem corporalem, sed potiùs per ciuilem, seu spiritualem: eo modo, quo Religiosi dicuntur mundo mortui in quantum à mundanis actibus sunt segregati, & diuinis obsequiis totaliter mancipati. Sic filia Iephte fuit sacrificata Domino per obseruationem virginitatis.*

1. Reg. Mendoza. Sterilis emortua dicitur.

Iudic. Monialis mortua dicitur vt filia Iephte.

Hieronym. Augustin. Mariana. Lyra.

185.

Quid ergo tam lugubri planctu flebiles parentes, & puella lugent longissimo bimestris spatio, si in holocaustum non est oblata? *Dimitte me,* inquit, *vt duobus mensibus circumeam montes, & plangam virginitatem meam.* Lyra ibi: *Quia tunc temporis opprobrium erat mori sine prole.* Nempe in holocaustum, & mortem addicta dicitur filia Iephte, quia inutilis, & infœcunda esse cogitur: nam sterilitas probrosum genus mortis habebatur. Mulier enim, quæ filiis moritur, sibi mortua videtur: & præmaturè luget anticipatum futuræ prolis interitum: quasi iam portio aliqua sui interierit. Vnde præmaturas exequias liberorum præcoci planctu flebiliter prosequitur, quasi magnâ ex parte sui iam obierit, quia sterilitati adigitur. Et quia vulua emortua est, ipsa semimortua habetur: quia *Dominus mortificat, & viuificat*, id est, *sterilem facit, & fœcundat:* quasi sterilitas, mors sit, & ira ærumnarum summa; fœcunditas verò felicitatum cumulus.

Lyra.

186. 2. Reg. Fœcunditas est immortalitatis æmula.

2. Reg. 7. v. 19. Nathan propheta instinctu Dei promiserat Dauidi longam posteritatem, tunc ingressus est Dauid oratorium suum, & gratias agens Domino pro tot magnificis beneficiis in se collatis, dixit: *Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum: ista est enim lex Adam Domine Deus.* Quare cùm gratias agit Domino de promissa posteritate sobolis in longinqua tempora, mentio fit Adami? Omitto plures interpretum commentationes, vt vnam sapientissimi Marianæ interpretationem ex sene nouam, in medium adducam, cuius hæc sunt verba: *Certè Adam ponitur pro Adam antiquo, vt Hieronymus, & Pagninus velle videntur, vocem intactam relinquentes, sed hoc sensu: An ista est lex Adam? quasi dicat, eum morti obnoxium fecisti, me immortalem.* Quid elegantius? Ait igitur Dauid ad Dominum: Omitto regia beneficia in me collata, & longinquæ sobolis tantùm recordor; nam protoparentem Adamum morti obnoxium fecisti, me autem immortalē ob perennaturam sobolem, in qua ego perpetuus & immortalis ero. Vnde adhuc in oratione persistens, addit: *Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te?* Ac si dicat: Nihil mihi occurrit, quod vltrà petam, cùm mihi donando numerosam prolem, omnia bona, quę homines exoptare solent, mihi concesseris. ô insigne fœcunditatis encomiū! Nihil tibi, ô Dauid, suppetit, quod à Dei liberali omnipotentia postules, postquàm accepisti promissionem de numerosa posteritate? O hyperbolē! Omnia temporalia bona sibi donata Dauid existimat, cùm fœcunditatem seu potiùs *immortalitatē* (vt ait Mariana,) consecutus est. Et ita cùm hanc obtinuit, ait ad Deum: Quid ergo addere poterit Dauid vt petat à te? aut quid vltrà desideret?

Marian.

Hieronym. Pagninus.

Filij sunt parenti omnia temporalia bona.

Genes. 187. Basil. Seleu.

Apparuit Deus Abrahamo, Genes. 15. vers. 1. & ait illi: *Noli timere Abram, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Dixitque Abram: Domine Deus, ego vadam absque liberis: & filius procuratoris domus meæ iste Damascus Eliezer.* Ad quæ verba ita fatur Basilius Seleucus Oration. 7. *Saræ sterilitas diuitiarum tantarum fructu prohibebat. Fluebant tempora; vt hæres erat.* Nempe soboles dicitur fructus diuitiarum, quasi fructus diuitiarum sit filiorum diuitatio. Et cùm Abrahamus sobole orbatus est, *hæres sui* consultissimè dicitur. Scilicet si hærede careo, & ego mei hæres sum, quid commodi afferunt opes? Videlicet Dei liberalitatem, quæ tot tantáque bona illi dederat, immunificam sibi existimat Abrahamus improlis. Quorsum mihi tot munificentissimæ largitiones, si careo liberis? vnde à Deo audiens: *Merces tua magna nimis,* dixit: Quid mihi hæc bona, *si ego vadam absque liberis?* Quasi dicat: cassa sunt, & mihi inutilia. Nam quemadmodum Dauid muneratus numerosâ posteritate, ait, Nihil iam bonorum temporalium addere posse Deum: sic Abrahamus orbatus posteritate, nimis magna munera paruipendit, & quasi nihilum æstimat, Quasi homini infœcundo & sterili nihil magnum obuenire possit, quippe qui orbatur sobole, quam loco bonorum omnium æstimat. Quid enim magnum censeat homo sterilis filiis carens, *hæres sui,* naturæ inops, & infœcunditatis reus, semiconiux, immò quasi semiuiuus, cùm magna sui parte decesserit emortuâ filiorum spe.

Quid facies Virgo, (siue casta fœmina,) *quæ hæc audis, quæ hæc legis?* (Verba sunt S. Bernardi serm. illo 3. super Missus est.) *Angustia, inquit, mihi sunt vndique. Melius est tamen mihi maledictum incurrere, & castam manere, quàm priùs quidem concipere per concupiscentiam, quod meritò post cum dolore parturiam.* Quæ verba in Iuditham apprimè quadrant, quæ virgine continentiâ floruit, aut castitate virginitatis æmulâ, & sterilitate fœcundâ meritorum. Eleganter Hildebertus epistol. 70. ad 188. Bernard. Sterilitatis bona. Hildeb.

quan

quandam principem fœminam, sed infœcundam, sic scribit: *Fortassis Dominus conclusit vterum tuum, vt progeniem adoptares immortalem. Quod si ita est: attende sterilitatem carnis, animæ quæstum esse non dispendium: gloriam, non confusionem: beneficium, non flagellum. Felicius enim est fœcundam esse spiritu, quàm carne; cælo parere quàm sepulcro.* Ideo enim Iuditha diues opum, auitâ gloriâ illustris, corpore venusta, etsi sterile matrimonium sub viro Manasse triennio exegerit, aliis nuptiis abstinuit, quamquàm sterilitatis notam subierit; quia præmaturè nouerat, quòd idem Hildebertus post multos annos sapienter dixit in epistola 36. *Ex nuptiis nulla speratur impunè felicitas: quam primò necesse est quadam carnis contumelia comparari. Infeliciter ei succedit, quæ successum virginitatis* (pudicitiæ inquam) *mercatur impendio. Magni soboles emitur: cuius conceptus infestatio est pudicitiæ, partus vitæ.* Pudet elegantissima Hildeberti verba expensione deuenustare. Nempe castissima Iudith Christiana præcox, virtute anteuertens Christianos mores, maluit esse inops naturæ, quàm sublimioris gratiæ; rea sterilitatis, quàm pudicitiæ, emortuam habere vuluam, quàm rediuiuam nuptiarum voluptatem. Neglexit perennare in filiis, quæ ambit æternare in meritis.

Hildeb.

Iudith.

---

§. XXXVI.

Mortis memoria immortales facit, vicarias Dei vices substituit: asylum est humanarum calamitatum. Vnde oportet Christianos esse riuales pulchræ mortis.

189. Septim.

Forma moriendi causa nascendi est, inquit Septimius lib. de Carne Christi, cap. 6. Nempe ideò quis sordidè nascitur, vt pulchrè moriatur: vita flos est, fructus huius floris mors. Mors, inquam, forma seu typus vitæ est, in vitâ exprimens formam seu characterem sui: nam mors præmaturè meditata vitæ imprimit sui formam & speciem: præmeditatio enim mortis, species & forma vitæ est. Arguté Philo lib. 1. Legis Allegoriar. *Viuimus illorum* (.i. defunctorum) *mortem; mortui sumus illorum vitam.* Hoc est: Si nostrum viuere est diu mori, & ita viuentes mortui sumus defunctorum vitam; viuamus etiam defunctorum mortem, iugi meditatione morientium: nam qui in vita meditatione moritur, in morte æternùm viuit. *Meditare vtrùm commodius sit vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam,* inquit Seneca epist. 26. Transeamus ad mortem meditatione, ne ipsa transeat ad nos operatione. *Egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel vtendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire dedidicit. Supra omnem potentiam est, certè extra omnem.* O præclaras meditatæ mortis vtilitates! *Mortis vsura,* dixit S. Chrysologus serm. 26. (fateor, aliud agebat:) Ac si parum foret dixisse cum Paulo ad Philipp. 1. vers. 21. *Mori lucrum*, nisi etiam addidisset, adeò esse diues lucrum, vt vsuras piè repetat. Porrò meditatæ mortis vsura licita est, etsi prædiues sit, & vltra meriti sortem.

Philo. Mortui sumus vitam, viuamus mort è meditatione.

Seneca. Transeamus ad mort è meditatione, ne ipsa trāseat ad nos.

Mortis vsura. S. Chrysol. Ad Philipp.

190. Et primùm quidem mortis memoria, tetrica & lugubris non est, sed læta, hilaris, festiua. 1. ad Thessalon. 4. vers. 12. *Nolumus vos ignorare, fratres, de dormientibus, vt non contristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent.* Rectène Paulus meminit mortis, ne Thessalonicenses contristentur? imò vel sola mortis memoria illos contristabit: *O mors quàm amara est memoria tua!* Eccli. 41. vers. 1. Scilicet antidotum ex veneni portione conflatur, & amara mortis memoria placidam & suauem reddit vitam, mores corrigendo, & immortalitatis spes subministrando. Vnde Paulus ne Thessalonicenses contristentur; sed vt verè lætentur & exultent, ingerit illis mortis memoriam, quasi promptuarium gaudij. Acutè aduertit S. Chrysologus serm. 64. quòd Christus Deus fleuit ad restitutionē vitæ Lazari, & gauisus est eius auditâ morte: *Certè ipse qui dixerat, Lazarus mortuus est, & gaudeo: de quo gaudet mortuo, ipsum cùm resuscitat, tunc lamentatur. Qui cùm amittit, non flet; cùm recipit, tunc deplorat: tunc fundit mortales lacrymas, vitæ spiritum cùm refundit.* Ecce tibi flebilem esse vitæ recordationem; mortis verò memoriam, hilarem & iucundam. Eleganter S. Ambrosius de fide Resurrectionis ita fatur agens de obitu Satyri fratris sui: *Quem non excludat mærorem, si credas nihil perire morte: imò ipsius celeritate fieri mortis, plus perire non posse?*

Ad Thessal.

Mortis memoria hilaris est, & læta.

Eccli.

Chrysol.

S. Ambros. A morte habet homo, vt perire non possit.

191. Creauit Deus Adamum statu innocentiæ felicem, immortalitatis dote immunem à mortis censu, amœnabatur paradisiacis voluptatibus. Et ecce Dominus iniicit illi mortis metum, Genesis 2. vers. 17. *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris.* Immortalem creauit Adamum, & illi suggerit metum mortis? quid? intendit Deus infelicitare vitam, quam tot felicitatibus beauit? Forsan pœnituit Deum prosperitatis concessæ: aut Deus inuidit homini immortalitatem, & ita vix immortalitate muneratur, cùm illi mortem minitatur. Ego enim sic existimo, ideò Deum iniecisse Adamo mortis memoriam, vt ita immortalem conseruaret. Vnde sollicitè satagit malus Dæmon persuasionem mortis abolere, vt ita mortalem faciat eum, qui antea creatus fuerat immortalis. Genesis 3. vers. 4. *Dixit autem Serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini.* Scilicet toto tempore, quo protoparentes nostri memoriam, & metum mortis conseruarunt, immortales fuerunt: vbi primùm autem abiecerunt eiusmodi persuasionem, mortales facti sunt: quasi memoria mortis sit immortalitatis pignus. Luculenter Basilius Seleuc. Orat. 13. *Docuit mortales, immortalitatis ianuam esse mortem, & de sepulchro vitam erumpere.* O miraculum! Scilicet mortis memoria vitam redimit, & meditata mors mercatur immortalitatem: & præpropera mors ianua est ad perpetem vitam, & per illam intratur ad immortalitatem. Præmaturè morere, vt æternùm viuas, vitâ beatâ, & immortali.

Immortali Adamo iniicitur mortis memoria, ne mortalis fiat. Genes.

Genes.

Mors est immortalitatis ianua.

Bas. Seleuc.

192. A quo tempore Deus eduxit Abrahamum de Vr Chaldæorū, illum miris cumulauit beneficiis. Diuite censu illum munerauit, sublimauit regiis honoribus, cupitâ prole prosperauit, diuinâ protectione muniuit, & amico & familiari colloquio cum illo conuersatus est. Quid vltrà optaret vel humana ambitio? Audiendus est P. Damianus serm. 36. ita fatus: *Etenim & illud sæpe non otiosè quæritur, cur Abraham qui se ex parte corporis puluerem esse confitetur, & cinerem, tam ambitiosam sepulturæ suæ prouidentiam habuit?* Cur tantâ sollicitudine, & tam ambitiosis impensis quærit Abrahamus electam sepulturam Saræ mortuæ, & sibi morituro? ô superuacaneam sepulchri ambitionē!

P. Damian. Sepulturæ impensior sollicitudo obiicitur Abrahamo.

Et sanè aduertunt expositores Geneseos, (quod commentans Genesim antè multos retrò annos tradidi; feliciùs excogitauit alter, & excudit.) ab hoc, inquam, tempore Deum vltrà non apparuisse Abrahamo, cùm anteà frequens illi appareret; & protectionem illi pollicens, valdè roboraret aduersùs hostiles insidias, & ad virtutis fastigium in dies eueheret: Quid? offensus est Deus eò quòd Abrahamus tam impenso studio egerit de sepulcro, & ideò desiit illi apparere, & protectionem spondere? an quia tam impensa cura, & solicita cogitatio de sepulcro & morte, vices gessit diuinæ protectionis? Quid si huc alludit Tertullianus? Apolog. cap. 87. ait: *De requie sepulturæ, de asylo quodam mortis.* Audis sepulturam dici asylum mortis? Porrò asylum, locus erat vbi reus quisque quantumuis iustè insectaretur, tutus est: nam religio, & ius vetant, ne vllum dispendium aut in corpore, aut in honore, aut in re familiari pateretur, qui ad asylum confugerat. Ibi enim nullius rei erat indigus: & pacatè fruebatur suis bonis. Nimirum à quo tempore Abrahamus, quæsito diligenter sepulchro, eius possessione, & memoriâ instantis iam sibi mortis potiebatur; in hoc mortis asylo, seu requie sepulturæ, ita securus erat ab hostium incursionibus, sic mortis memoria profecerat in spiritualibus gratiis; ac si ius sepulcri, & mortis memoria substituerent vicarias vices Dei crebrò illi apparentis, & suum Abrahamum perhumaniter protegentis. Hinc censenda est possessio sepulturæ, & continua mortis memoria.

Mortis memoria vicarias Dei vices substituit.

Tertul.

Mortis asylum est sepultura.

193. Tertullian. lib. de Exhortat. Castit. cap. 12. reprehendit mortis obliuionem, sic inquiens: *Sed de posteriori tempore cogitant Christiani, quibus crastinum non est.* Quia Christianus, qui verè Christianus est, quotidie debet mori cum Paulo 1. Corinth. 15. vers. 31. *Quotidie morior*; non quidem re ipsâ; nam semel quis mori potest: sed animo, & memoriâ: quia Paulo non erat crastinum. Et agens de se 1. Corinth. 4. vers. 9. ita fatur: *Puto quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tamquam morti destinatos.* Quid est, Morti destinatos? Vulgò dicitur, mortis reos. Viuacius Cerda in re eruditionis oculatissimus, aduertit *destinam* esse funem iniectum collo reorum, qui iudiciis auditâ sententiâ, destinantur mortis supplicio. Quid aliud cogitet eiusmodi reus, nisi mortem? sic Paulus totus erat in mortis memoria, tamquam morti destinatus, tamquam reus, è cuius collo pendet destina funestissima. Vsque adeò frequens fuit Paulo mortis memoria. Nec infrequens erat S. Iobo; vnde sublime perfectionis fastigium tenuit. Ausim dicere, ferè nihil aliud cogitasse Iobum, quam sepulturam, & mortem. Iob 1. v. 21. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.* Vocula *illuc*, quæ indubiè relatiua est, negotium facessit interpretibus. Porrò maternus vterus proximè præcessit voci *illuc*, nec verosimile est, sic desipuisse Iobum, vt dicat, se è materno vtero natum, & tandem fore, vt in eundem vterum maternum reuertatur. Vnde ferè conuenit inter commentatores *τὸ illuc* intelligendum esse de sepulcro. Ita S. Hieronym. in epist. ad Tarasiam, S. Prosper parte 1. de Prædict. Gaudentius Brixian. suo tractatu in Scripturam S. Cyprianus Orat. de mortalitate. S. Gregorius hîc, & vulgò recentiores. Verùm statim animum pulsat difficultas, quomodo dixit *illuc*, quæ vox relatiua est, siquidem sepulcrum quod referat, non præcessit, & illum planè dicit. Dicit planè: etsi non præcedit in Scripturâ; numquam tamen discedit à Iobi mente. Porrò tam frequens erat Iobo memoria mortis, & sepulturæ, vt cùm absolutè dicit *illuc*, intelligendum sit de sepulcro. Sicut Magdalena quæ semper cogitabat Christum, dixit absolutè hortulano, Ioannis 20. vers. 15. *Si tu sustulisti eum, dicito mihi.* Quem vocat *Eum*, cùm nullius præcessisset mentio? *Eum* vocat, qui solus est in mente, quem solum Iesum versat in memoria. De quo legi potest Origenes in eleganti homilia super hac re. Ita Iobus sic iugi memoriâ versabat mente sepulcrum, vt absolutè dicens *illuc*, interpretandus sit, vt agat de sepultura. O pulchram eruditionem! tam sedula enim recordatione tractat in memoria sepulcrum, vt quando absolutè dicit *illuc*, de sepulcro interpretandum sit.

Tertul. Christiano non est crastinum.

1. Corinth.

Destina, quid?

Cerda.

Homo sic debet viuere, quasi reus mortis destinâ è collo pendēte.

Iob. Quàm frequens mortis memoria fuerit Iobo.

Hier. Prosper. Gauden. Cyprian. Gregor.

Ioan.

Orig.

194. Sed iuuat aliter Iobi locum versare ad rem præsentem: *Nudus*, inquit, *egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.* Nempè *τὸ illuc* sepulcrum innuit, vt Patrum auctoritate comprobauimus, sed sepulcrum appellat vterum matris, qui præcessit, & ad quem *τὸ illuc* referri debet: id est: sepulcrum, aut sepulcri memoria instar vteri materni est, qui hominem fouet, & ad vitam spiritualem iterum gignit, & animat ad cælestem vitam. Sit ipse Iobus locuples sui interpres. Ait enim cap. 17. vers. 14. *Putredini dixi: Pater meus es, mater mea, & soror mea vermibus.* Nimirum mors & sepulchrum munus patris & matris Iobo præstant: Sepultura fuit Iobo matripater, siue patrimater, à qua mutuatur meliorem existentiam, & augustiorem vitam. Audi S. Hieronymum hæc verba commentantem: *Quemadmodum quispiam mortalium sine parentibus non potest existere: ita ego factus sum, quasi sine putredine & vermibus esse non possem.* Nempè ideo Iobus sepulcrum vocat matris vterum, quia sepulcri putredo, & vermis sui meditatione velut semine, hominem gignunt, fouent, pariunt ad meliorem vitam immortalitatis æmulam. Et sicut hanc vitam mortalem nemo viuere potest absque producentis aut gignentis operâ; sic nemo aut ferè nemo Sanctorum auspicatur spiritualem, & cælestem vitam, nisi editus in lucem ab vtero sepulcri meditati, & repetitâ mortis memoriâ. Vnde Iobus sepulcrum appellat matris vterum, & vitæ immortalis officinam. Hæc, hæc est vitalis & arcana hominum eruditio: *Descende* (ait S. Chrysologus sermon. 54.) *vt expeditus intres pauperis scholam, scientiam diuinitatis, tolerantiam passionum, philosophiam mortis.* Studeamus igitur mortis Philosophiæ, frequentemus hanc scholam virtutis, immortalitatis gymnasium, scientiam diuinitatis; quæ omnia docet mortis arcana Philosophia.

Iob. Sepulcrum est velut maternus vterus.

Iob.

Hieron.

Mortis memoria est schola virtutis.

Chrysol. Mortis philosophia.

195. *Quis incolumis, quis exanimis*? ait Tertullianus libr. de Resurrectione Carnis cap. 57. imò nemo incolumis, nisi qui exanimis est: nam mors priuilegium est Christianæ incolumitatis, & immortalitatis assertio. A Tertulliano appello ad Tertullianum in eodem lib. cap. 54. sic scribentem: *Proinde & vita, mortis scilicet æmula.* Ergo vita mortem æmulatur, & mors vitæ æmula est. Profectò mortalis hæc vita, quam viuimus omnes, quid est, nisi quædam veræ mortis æmulatio. Eleganter S. Chrysologus sermon. 120. *Homo hominis est sepulcrum: vbi in homine, non homo cernitur, sed cadauer.* Nimirum homo sui sepulcrum est; magnâ ex parte sui iam obiit: cùm posterior ætas, mors sit prioris: & ita in homine non cernitur totus homo, sed magna illius portio euanuit; cernitur enim viua mors, cadauer spirans,

Tertul. Mortuus est incolumis.

Chrysol. Homo est hominis cadauer, & sepulcrum.

rans ; homóque sui cadaueris vitale feretrum est. Itaque vita mortis æmula est. Et mors vitæ elogia ambit, & vitam æmulatur. *Viuentem mortem*, dixit Basilius Seleuc. Orat. 32. Tertullian. lib. 5. aduersùs Marcionem, c. 10. illud Pauli 1. Corinth. 15. v. 54. *Vbi est mors victoria tua?* vertit, *Vbi est mors contentio tua?* ac si mors contendat, & ambiat vitæ priuilegia. *Porfia la muerte a ser vida*. Quid mirùm si suos amasios habeat mors, nec minori zelo quàm plures Vitam soleant aut voluptatem adamare? Luculenter S. Nazianzenus orat. de Machabæis, sic commendat viuam & pulchram mortem: *Non minus animis, quam corporibus fratres, mortis inter se riuales, ac mutuâ mortis zelotypiâ flagrantes*. Nimirùm *Mortis riuales* dicuntur *enamorados de la muerte*. Porrò riualis est procus seu amasius, qui insano venustæ puellæ amore ardens, ambit inter competitores palmam amoris præ aliis reportare, & cupitis amplexibus frui fretus contentione lenocinij. Sic quidem viri virtute præstantes, ita continuâ viuæ, & pulchræ mortis meditatione inflammantur illius amore, vt riualium adinstar, mortem depereant, & illius amores & amplexus ambiant. Cupio dissolui, aiebat Paulus, bonus mortis amasius. O piam piæ mortis voluptatem! *Non possumus viuere sine voluptate, qui mori cum voluptate debebimus?* ait Septimius lib. de spectaculis, cap. 28.

Mors viua. Basil. Seleu. Tertul. 1. Cor. Mors contentiosa. Naziana. Mortis riuales. Mori cum voluptate. Septim.

196. Sapienter ergo Arphaxadus hîc v. 1. Mediæ regno potitus, reconcinnat mœnia Ecbatanæ, & illam elegit in regni metropolim, & solij sui sedem: ibi enim, vt notauit Strabus hîc ex Iosepho lib. 10. extructa erant Medorum Regum sepulcra. Ambit enim Arphaxadus aut ambire potuit coràm habere potentissimorum Regum gloriam solutam in cineres, & horrorem cadauerum, vt soluuntur pauperum corpora: omnibus enim communis moriendi lex est: *Mortem non pluribus stadiis ab aulâ, quàm a tugurio distare, memineris*, Reges admonet Hildebertus epist. 3. Nam tametsi Principum superbia cadauera coronabat: *Coronat mortuos*, inquit Clemens Alex. lib. 2. Pædag. & Tertullianus lib. de Corona militis cap. 10. *Nam & mortuorum est coronari*. At coronamentum otiosum est in cadauere, sponte cadit corona è capite decinerescente. Vnde corona quæ non congruit defuncto corpori, congruè ornabit viuum cadauer, planè dignum regiis cadauerum ornamentis.

Iudith. Strabus. Ioseph. Mors non pluribus stadiis distat à palatio quam à tugurio. Hildeb. Cadauera coronâtur. Clem. Alex. Tertul.

197. Denique non omittam quàm sit vitæ fertilis ipsa mors. Quod eleganter tradit S. Zeno Veron. serm. de Resurrectione, sic fatus: Non homines tantùm, sed penè omnia suis mortibus viuunt. Stellæ præcipites labuntur è cælo: & à tergo, longo stellarum albescentium tractu funereæ faces solennitate in occasus suos, quasi quibusdam deducuntur exequiis: quas si per plagas, vnde refixæ sunt quæras, rediuiui luminis lege suis sedibus resurrexisse cognoscas. Sol quotidie nascitur: eadémque die, quâ nascitur, moritur: nec tamen instantis finis sorte terretur, suos vt repigret cursus: vt horas ac momenta producat: vt saltem paulò diutius diei sui demoretur in vita, sed fidelis semper, semper intrepidus ad sepulcrum noctis cognatæ contendit, scius in ipso se habere quod viuit: denique adimitur ei ortus, si ei aufertur occasus. Luna quoque, quæ veræ rationis humanæ omnia in se lineamenta depingit, nata sanguineæ teneritudinis, dubio cornu primò, quasi de cunis apparet: paulatímque crescendo in puellam, iam virgo pro quotidianæ ætatis incremento progrediens, lasciui cursus ambagibus carpit pensa mundana. At vbi matura aureo igne flagrantis luciflui aurigæ, par laboribus fratris, angustis circulis argenteum compleuit globum, paulatim deuergit in senium, donec vltimâ senectute consumpta, suâ morte reuiuiscens, menstrualis ignis solenni germine accenso, sumat rursùs de fine principium. Hucusque Zeno. Longiusculè, sed quid omitterem? Suppar Tertulliani fuit Zeno, sed non impar comptâ elocutione: iudicet lector, vter elegantiùs eandem rem depinxit. lib. de Resurrect. Carnis cap. 12. ita scribit Tertullianus: Dies moritur in noctem, & tenebris vndequaque sepelitur; funestatur mundi honos, mundi substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta, vbique iustitium est, & quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursùs cum suo cultu, cum dote, cum Sole, eadem, & integra, & tota vniuerso orbi reuiuiscit, interficiens mortem suam, noctem; rescindens sepulturam suam, tenebras; hæres sibimet existens; donec & nox reuiuiscat cum suo & illa suggestu. Redaccenduntur enim & stellarum radij, quos matutina succensio extinxerat. Reducuntur & siderum absentiæ, quas temporalis distinctio exemerat. Redornantur & specula lunæ, quæ menstruus numerus attriuerat. Hæc ille. Vnde licet agnoscere quàm sit vitæ affinis, & confinis ipsa mors: à morte enim vitæ auspicium, & viuendi priuilegium; scilicet qui adimeret occasum, auferret & ortum: ab occasu enim vitæ vitam auspicantur mortales, sed vitam cælestem, felicem, beatam. Præcox meditatione mors fœcundior est ad vitæ immortalis fructus. Præmaturè morere, vt æternùm viuas.

Zeno. Sol oriens & occidens graphicè describitur. A morte vita splendidior. Luna crescens, & decrescens. Siderū ortus & mortes. Tertul. Sol cadens in sepulcro noctis. Nox lucis sepulcrum.

§. XXXVII.

Difficultas facinoris, metitur gloria felicitatem: malè dulcis est voluptas humana quàm aliqua difficultas non condit, & mellit.

Celebris Senecæ sententia est: *Paruo fames constat, magno fastidium*. Epist. 17. (Non licebit ei refragari, qui multis Sapientum dictis refragari solitat: & dum refert consultissima veterum Philosophorum effata, nec pili ea facit!) Imò quod paruo constat, etsi à voluptate benè saperet, desipit à paruo pretio, quo constat; & fastidium mouet, quia non constat magno. Ea enim est natura hominis, vt saporem adulteret, & ad facilia nauseet, & hianter expetat adeptu difficile, quasi à difficultate bene sapiat, & à magno pretio dulcescat. O fallaciam voluptatis humanæ, quæ non à rei gustu, sed à tormento adeptionis felicitatem metitur! In deliciis enim habet fastidium, quod magno cōstat, & fastidit delicias, quas paruo comparauit, à tormento voluptatem æstimans: quasi res, non à se, sed à difficultate sapiat; à facilitate desipiat: & pœnalis difficultas sit condimentum, & ingenium saporis. 198.

Senec. Difficultas solet esse voluptatis mensura.

Aliàs ad aliud thema probandum, expediebam locum illum in paucis illustrem Ecclesiastæ capitis secundi, versiculo quarto: Proposuerat Salomon paulò antea hanc sententiam: *Et gaudio dixi. Quid frustra deciperis?* Et quidem non est facile rimari, quid sibi velit, dum ait, gaudium seu voluptatem decipi: nam voluptas sæpè homines decipit, facilè enim impostutam facit quod 199.

Eccles.

delectat; at deceptrix hominum voluptas, quando aut quomodo decipi potest? Vis nosse astutiam decipiendæ voluptatis? attende ad doctrinam Salomonis, quâ id homines sapienter erudit. Salomon enim postquam lepidè irriserat gaudio seu voluptati, quod facilè decipi patiatur, ostendit in se modum deceptionis, pulchrâ antilogiâ: *Et gaudio dixi*: inquit, *Quid frustra deciperis? Cogitaui in corde meo abstrahere à vino carnem meam*, &c. & mox subdit, *Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas.* Planè aut delirare videtur sapientissimus hominum, aut boni propositi confestim pœnituisse. Porrò seriò statuit in corde suo abstrahere se à vino, & statim ædificat rurales domos, & vineta plantat? Præstaret, præstaret quidem vt Salomon dum suorum criminum pœnitentiam exambit, non proponeret à vino abstinentiam, si mox per aliam non bonam pœnitentiæ pœnitentiam retractat pium propositū abstinentiæ à vino. Sic marcet, sic statim languet pij propositi vigor in auspicio pœnitentiæ: Imò inde obfirmat, & firmiùs roborat. Nempe cùm à vino (vini nomine mundiales innui delicias, certiùs est, quàm vt probatione indigeat,) abstinere piè intendit, illico vineas generosis vitibus pretiosas sapientissimè plantat, vt eâ arte voluptatem decipiat. Nempe in rurali domo habitat, vbi vitescunt colles exquisitis & peregrinis pampinis, vbi apothecæ subsunt doliis refertæ, generosi Falerni abundantiâ fragrantes, vt dum ad manum suppetit pretiosissimi vini copia, appetitus nauseet ad facilem abundantiam, qui inhiabat ad peregrini liquoris, & longè petiti suauitatem. Ne ergo difficultas blandiatur concupiscentiæ potandi, adsit facilè, & aderit ad contemptum.

Ecclef. Fastidimus exprompias delicias.

Naz.

Perbellè S. Nazianzenus Orat. 2. sic de se inquit: *Facti sumus vobis in satietatem, & nauseam, antequam gustum vllum nostri, speciménque præbuissemus. Adeò facilè in contemptum venit, quicquid facilè superatur.* Profectò abundantia fastidium procurat, & facilitas voluptatis capessendæ arbitrium est illius contemnendæ. Sic gaudium decepit Salomon: sic facilia fastidimus: quasi pœna difficultatis, sit voluptatis sapor; iucundiúsque deliciemur in tormento adipiscendi, quàm in gustu fruendi. Proh malè dulces voluptates!

200. Vetus quæstiuncula est Doctorum contentione exaggerata, quare Deus tam studiosè procuret sese abscondere à mortalium cognitione, dum in hac mortali vita degunt, vt morte luant reatum propiùs accedendi ad Deum. Quid Deus timet ab humanis oculis, vt cæcâ fide, non clarâ notitiâ velit explorari? Quorsùm caligat Sinaitæ montis fastigium? & cùm Deus nouus legislator adest, fuligo nigricantis fumi offuscat chari populi aspectus? Cur nebula abdit tabernaculi arcana, & Sancta sanctorum tenebrescunt odoramentorum euaporatâ nube? Quare in somniorum cæcâ obscuritate Patriarchis reuelat Deus diuina mysteria; quæ Prophetæ pandunt cæcis parabolarum inuolucris? *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius!* Quis vestigationem prohibet, nisi qui timet deprehendi? Planè apud homines suspectum est, quod ambit abscondi, quod probari se non vult. *Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Saluator.* Isaiæ 45. vers. 15. Absconditus inquam, non ad hominum cæcam ignorationem, sed ad reuerentiam, & stuporem tantæ, támque augustæ maiestatis; non ambitione latendi, sed arbitrio æstimandi. *Facilè quippe vilescit, quicquid facilè percipitur: quod autem ingenij nostri aciem superat; quò assecutu difficilius, eò etiam maiorem sui admirationem mouet.* Verba sunt S. Nazianzeni in oratione de Pauperum amore. Sic facilè acquisitum vilescit apud homines, vt sibi caueat ab eiusmodi vilipendio summa perfectio Dei?

Deus inuisus, ad hominum æstimationē.

Ad Rom. cap. 11.

Isaiæ.

Naz.

Diligenter inuestigant sancti Ecclesiæ Patres, quam ob rem Christus Deus, cuius theandrica opera dum infinitum habebāt valorem, vel minimum opus poterat esse non tantùm æquale, sed & exundans pretium pro mundi redemptione; tanta, támque dura pati exoptauerit ad hominum redemptionem? Tertullianus Christi labores his verbis eleganter recenset, & tandem dubium expedit in lib. de Patientia, cap. 3. ita scribit: *Nasci se Deus in vtero patitur matris, & expectat: natus adolescere sustinet, & adultus non gestit agnosci, sed contumeliosus insuper sibi est; & à seruo suo tingitur, & tentatoris congressus solis verbis repellit. Parum hoc, si nō etiam proditorem suum secum habuit, nec constanter denotauit. Cum verò traditur, cùm adducitur, vt pecus ad victimam, ne vnius discentis gladium in vltorem probauit. Taceo quod figitur, in hoc enim venerat, Numquid tamen subeundæ morti etiam contumeliis opus fuerat?* Quare Christus Deus tam difficile redemptionis opus intentat, exequitur, consummat, cùm facilius id posset perfici, eodem meriti valore? Ipse Tertullianus concludit Saluatorem se voluisse saginare, seu deliciari voluptate patientiæ. Paulus 1. Corinth. 6. v. 20. vt redempti pretio magno, pluris æstiment homines redemptionis magnum beneficium. Optimè S. Nazianzenus nuper allegatus, aliud agens, argutam insinuat rationem: *Facilè quippe*, inquit, *vilescit, quicquid facilè percipitur.* Nimirùm operosum & arduum redemptionis genus operatur Christus, ne à facilitate assequendi, vilescat suus homo, qui vndecunque plus amare, pluris æstimare procurat: nam assecutionis difficultas auget æstimationis pretium: vnde quod de se vile est, gestit censere à difficultate acquirendi. 201.

Tertul. A difficultate æstimatur redemptio.

Tertull.

1 Cor.

Naz.

Exodi 3. v. 8. Apparet Moysi Deus de rubo flagrans, & liberationem à dirâ Ægyptiorum seruitute vltrò promittit, vnáque terram promissionis munificentissimè pollicetur Hebrææ genti: *Descendi*, inquit, *vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam, & spatiosam ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi.* Quærunt Biblici interpretes quare inter hos populos non numeret Deus Gergezæos, cùm in dubium sit ex pluribus sacræ Scripturæ locis, horum etiam regionem, vrbes, & oppida data fuisse in possessionem filiis Israël? Cur alias recensens Deus, hanc solam omittit? Num præ soli sterilitate inhabitabilis fuit eiusmodi terra Gergezæorum? Imò feracissima. Quare ergo Deum, aut Moysen puduit memorare Hebræam gentem possessuram eiusmodi regionem? Dilucidè ad rem Lyra, sic scribit: *Tacentur autem hic Gergezæi: & in pluribus aliis locis, vbi cæteri nominantur: quia vt dicunt Hebræi, non restiterunt filiis Israël per bellum, sicut alij; sed de terrâ recesserunt ante ingressum filiorum Israël.* Nimirum optimam regionem, nec reliquis opimitate inferiorem, inglorium existimat Moyses recensere, occupandam fore ab Hebræo populo, quia regnum ab habitatoribus desertum, facilè, & sine prælio possederunt. Reliquæ gentes validè repugnarunt Hebræis, & labore, industriâ, & sanguine occuparunt muratas eorum vrbes armorum vi. Vnde regna difficilè expugnata, & multo sudore acquisita, gloriosè promittuntur, generosè possidentur; at Gergezæorum vacuas habitatoribus vrbes facilè occupatas, non iuuat

202. Exod.

Non promittit Deus Gergezæos, quos non debellarunt Hebræi. Lyra.

inuat referre,quasi tædeat possidere. *Facilè quippe vilescit,quicquid facilè percipitur.* Sic nauseamus ad facilè acquisita, etsi bonitate naturæ, vtilitatis commodo, & possessionis voluptate non cedant iis,quæ in magno pretio habentur; imò fortè præstantiâ vincant.

203. Lucæ 15.vers.5.inducitur Christus Deus Angelorum, & hominum solertissimus pastor. O dilectum gregem tanti pastoris curâ felicem! Errat vna ouis bruitè fatua; sensim abducta aut voluptate pascendi,aut libidine luxuriandi, à reliquis segregatur. Tunc diligens pastor cæteras nonaginta nouem quasi negligens, hanc vnam erronem sedulò inuestigat, feliciter inuenit. Quam inuentam non pedo ferit impatiens, sed humeris imponit gaudens: *Et cùm inuenerit eam,imponit in humeros suos gaudens: & veniens domum conuocat amicos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanouem iustis, qui non indigent pœnitentiâ?* Quid causæ est, vt Christus bonus animarum pastor, errantem ouem, id est peccatorem hominem à proprio errore pereuntem, *imponat in humeros suos gaudens?* Quæ hîc tanta occasio gaudendi dum humanorum peccatorum pondere sic grauatur, vt in Passione vltrò quasi succumbat non tam crucis, quàm ouis onere? *Et notandum*, inquit S. Gregorius *quod non dicit: Congratulamini inuenta oui, sed, mihi.* Et quare in cælis festo plausu plus lætatum est de inuentione vnius erronis ouiculæ, quàm de nonagintanouem, quæ nusquam errauerunt? Errórne ouis eius æstimationem auget? O licentiæ titulus, qui excusaret humanos errores! Quare sic vilescit splendidus Angelorum chorus, aut iustorum hominum innocens pietas? Luculenter S. Nazianzenus orat. 27. cui hunc paragraphum lubens adscribo. *Videlicet à natura compertum est, vt ea segnius concupiscamus,quibus facilè, liberéque frui licet.* Nēpe quæ errauerat ouis sollicitè quæritur,aut torrente Sole, aut glaciali frigore à Christo Deo hominum pastore; imponitur humeris; & ouicula ror errorum,seu criminum sarcinis grauis, boni pastoris humeros degrauat,Crucis scilicet immenso pondere: & tandem pastorem sollicitæ indagationis labore fessum, plus fatigat vectionis labore. Profectò hæc vna ouis inuentu, & reductu difficilis est,& inde grata. *Imponit in humeros suos gaudens.* Sibíque non oui congratulari gestit, festáque gaudia in cælo immensùm amplificat: difficultas enim rei adipiscendæ, rei concupiscentiam auget, & feliciter blandirur voluptati possidendi. *Videlicet à natura compertum est,vt ea segnius concupiscamus, quibus facilè, & liberè frui licet.* Vnde quasi segnior esset lætitia de nonaginta nouem ouibus, quæ nunquam errauerunt, id est de cælestium Spirituum possessione;profusiori gaudio celebratur quod tantâ difficultate comparatur..

Segnius delectat,quo faciliter frui licet.

Lucæ.

Gregor.

Naz.

204. Alexander ille Macedo, ambitu orbis dominandi æstuans, barbaras Indorum regiones temerarius inuasor penetrat. Occurrit obuiam Porus rex validâ & numerosâ collectâ manu, quæ parumper inhibuit Macedonum furorem, & sitit felicitatem. Nam turriti elephantes inter armatos dispositi, speciem turrium procul fecerant. Ipse Porus, humanæ magnitudinis excesserat formam. Magnitudini Pori adiicere videbatur bellua, quâ vehebatur, tantùm inter cæteras eminens; quantùm aliis ipse præstabat. *Itaque* (verba sunt Quinti Curtij libro octauo) *Alexander contemplatus & Regem, & agmen Indorum: Tandem, inquit, par animo meo periculum video. Cum bestiis simul: & cum egregiis viris res est.* Statim signa conferunt Reges, hinc indè dubio Marte pugnatur, tandem fortuna,seu virtus Alexandri domuit ferocientem Indorum regem. Hanc quidem victoriam,vtpotè periculo partam,maximi fecit Alexander, qui *simpliciùs famam æstimabat in hoste,quàm in ciue: quippe à suis credebat magnitudinem suam destrui posse. Eandem clariorem fore, quò maiores fuissent, quos ipse vicisset.* Vides Alexandrum magnum famæ æstimatorem, non metiri gloriam à felicitate victoriæ, sed à periculo prælij: quasi non triumphi expedita & facilis gloria, sed grandioris periculi ardua difficultas, sit rerum voluptas, & gloriæ sapor. Prophana hæc; religiosiora malo. S. Paulinus Epist.35.sic fatur: *Magister gentium Apostolus ait arcano diuinæ pietatis consilio, & magno humanæ salutis emolumento, opponi quosdam obices cursibus nostris: (vt morbos, damna, discrimina:) quia tribulatio patientiæ robur operatur, & patientia præmium gloriæ confert: quod certè virtus capere, nisi victrix non potest:* (Aduerte ad ea, quæ egregiè ad rem eleganter subiicit) *non habitura victoriæ facultatem,nisi cum aliquâ prius difficultate certauerit.* Non enim tantummodò prophana Alexandri superbia, sed & Christiana Pauli,& Paulini pietas à periculo metitur gloriam, & à difficultate æstimat felicitatem. Quasi fatua sit gloria, quam ardua difficultas non condit, & desipiant deliciæ, quas difficultatis voluptas non mellit.

Victoria æstimanda est à difficultate.

Curt.

Curt.

Paulin.

Benè & optimè hæc illustris victoria, quâ strenua Imperatrix Iuditha victrices Assyriorum phalangas prostrauit, domuit superbientis Holophernis feroces animos, & magno sui discrimine redemit alienum; meritò inquam, inclytæ huic victoriæ tanto periculo partæ, anniuersaria decernitur solennitas hîc v. 31. vt festus plausus perennet in æuum ei,quæ tantæ difficultatis periculo superato, tanto sui discrimine mercatur æternaturam gloriam. Nempè quia maluit Iuditha (egregia gloriæ interpres) non esse magna in domo Nabuchodonosoris Regis magni, (id enim vltrò ei obtulit Holophernes:) vt dicitur cap. 11. v. 21. quod facili adnutu consequi posset, quàm à difficultate facinoris, non sibi facere augustius nomen. Non enim felicitas, sed difficultas metitur gloriæ felicitatem: nam facilia contemnimus, difficilia adoramus.

Iudith.

§. XXXVIII.

Bonus vir sic gratus est, vt fermè ingratus esse non possit?

EXceptâ Medorum gente,non est in vllâ data aduersùs ingratum actio. Seneca ait lib.3. de Beneficiis. Si appello,si ad iudicem voco,incipit non beneficium esse,sed creditum. Deinde cùm res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quàm eum qui depositum reddidit. Ita duas res, quibus in vita hominum nihil pulchrius est, corrumpimus; gratum animum, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum est, si beneficium non dat, sed commodat: aut in illo qui reddit, quia non vult, sed quia necesse est? *Non est gloriosa res, gratum esse: nisi tutum est, ingratum fuisse.* Hucusque sparsim 205.

Seneca.

Seneca nuper allegatus. Bellè quidem & verè, si sermo sit de homine sordido, qui ferè ab humanitate degenerat, hic enim sic gratus est, vt potuerit ingratus fore. At vir bonus, & virtutis moribus factus, ita gratus est, vt arcano quodam necessitatis genere, propè non possit esse ingratus. Sic à generositate, aut naturæ, aut virtutis vltrò quasi cogitur ad reddendam gratiam, vt velut necessariò illam reddat quoad certitudinem; liberè quoad meritum. Sic enim gratus est, vt quodammodò non potuerit esse ingratus. Qui est huius paragraphi labor.

206. Lucæ. Leprosus non potest tacere beneficio accepto.

Lucæ 5. v. 14. Vir plenus leprâ, exul vitæ, & patriæ, quærit medicinam morbi à Christi Dei medico ore. Vltrò sanitatem homini facit Saluator. Gestit natura sanata (vt corpore, sic fortè & animo,) gratias agere pro gratiâ salutis: *Et Iesus præcepit illi, vt nemini diceret.* O nunquam auditum præceptum, quod ferè hominem cogit esse ingratum! Vellem vt tractarent interpretes, an *τὸ præceptum*, sit verum præceptum, an præcepti simulacrum? Verùm quare præcipit Christus Deus nuper leproso, vt quo modo poterat esse gratus, nimirum publicatione beneficij, gratus non sit? S. Ambrosius ita fatur: *Docet* Saluator *non vulganda nostra beneficia, sed premenda; vt non solum à mercede abstineamus pecunia, sed etiam gratiæ.* Voluit enim Christus non tantùm beneficium donare leproso, sed etiam condonare beneficij gratiam, ne spes gratitudinis decoloret speciem gratiæ: nec tam videatur donare beneficium, quàm vendere ob pretium publicationis. At leprosus quasi taciturnitatis præcepto non obligaretur, totus vocalis factus est ad diuulgandum optatæ sanitatis beneficium: nec cohiberi potuit ne illud linguæ clamore, & sanitatis vocibus longiùs publicaret. Rebellisne est ad præceptum, an obsequens benefactori? O inobedientiam! iubetur obstinatè tacere, & linguatissimus clamat? Præstaret leprosum obedientem esse, an gratum? Opportunissimè Beda apud Strabum inibi, ad ea Christi verba: *Tacere*, inquit, *iubet, nec taceri potest.* Non potest gratus animus tacere beneficio accepto? Sic agitur gratitudinis bono fomite erga suum munificum benefactorem, vt si tacere Christus iubeat, taceri non possit. Præcipitur beneficij silentium; at non ore duntaxat, sed totis artubus linguatus est ad publicationem beneficij, nec tacere potest, tametsi taceri beneficium iubeatur. Bonus enim vir, sic gratus est, vt ferè ingratus esse non possit.

Ambr. Beda. Strab.

207. Iosephus non potest esse ingratus?

Geneseos 39. v. 9. Impudens Domina venustum Iosephum ex omni affectu deperit; venustatis pellaciâ, oculorum blanditiis, verborum lenocinio, & infracti corporis præstigiis sollicitat ad stuprum Iosephum in ea ætate, quæ suopte ingenio prona est ad lasciuiendum. *Dormi mecum*, ait petulanti ore procacissima fœmina. At iuuenum modestissimus, recensens multa, ipsaque permagna beneficia, quæ in illum contulit eius herus, ita concludit: *Quomodo ergo possum hoc malum facere?* Aduerte ad voculam illam *ergo*. Postquàm enim præclara retulit beneficia in se collata, sapienter concludit: Quomodo ergo possum ingratus esse, & petulanter delinquere aduersùs munificum benefactorem? Nec tantùm renuit adulterium, sed adulterij possibilitatem ferè negat, ne constupret virginem Gratiam. Sic enim vrget gratitudinis excelsa virtus, vt ferè cogat, ne quid ingratè fiat aduersùs benefactorem; vnaque potentiam quodammodò auferat ad temeritatem malitiæ. Oleaster inibi agens de hac gratitudine Iosephi, sic fatur: *Excedit enim iustorum vires peccatum* (ingratitudinis inquam.) *Mirum valdè est considerare, quantum potest iustus in bonis, quàm parum in malis. Licèt iusti optimè sciant bona facere; mala verò facere se nescire fatentur*, scilicet aduersùs homines erga se munificos. Ita enim adorant beneficia, & colunt munificos benefactores, vt vel nesciant, vel ferè non possint esse ingrati.

Genes. Oleaster.

Vetus disceptatio est, quare secundum signum aduersùs Pharaonem, & eius regnum, videlicet 208.
cùm fluminis aquæ in sanguinem turbidum conuersæ sint, non iussu Moysis Principis Hebræorum, & Dei Pharaonis, sed operâ Aaronis peractum sit? Exodi 7. v. 19. *Dixit quoque Dominus ad Moysem: Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti, & super fluuios eorum, & riuos, ac paludes, & omnes lacus aquarum, & vertantur in sanguinem: & sit cruor in omni terra Ægypti.* Nonne aptiùs foret, vt Moyses, qui summo fulgebat principatu, id faceret, quàm Aaron eius minister? Fortè Moyses imbecillior erat aduersùs aquas fluminis, quàm Aaron? Audi Lyranum ibi: *Causa autem quare factum est istud* miraculum *per manum Aaron, supra dicta est. Aliam causam assignant Iudæi dicentes, quòd quia Moyses fuit saluatus, & extractus de flumine, ideò non debuit manu propriâ percutere flumen, conuertendo in sanguinem.* Videlicet Moyses dum infans in ceratâ fiscellâ fluitabat in Nili vndis, certo naufragio, aquarum quasi beneficio & vitæ incolumitatem, & generosam Principis adoptionem auspicatus est; inde accidit, vt ipse in Nilum non posset esse ingratus, illum virgâ suâ contumeliosè feriendo, & iniuriosè crystallinas vndas vertendo in cœnosum cruorem. Non approbo Lyrani commentamentum; sed valde exaggerat litteratissimus vir, quàm cogat ad gratitudinem acceptum beneficium; siquidem Moyses delegatâ Dei omnipotentiâ suppliciter omnipotens, & Ægypti tunc Vicedeus, sic reueretur vel brutum benefactorem, vt velut impotens ad illius iniurias, abstineat à plaga fluminis de se benemeriti, satiúsque existimet carere gloriâ tanti miraculi, quàm beneficas aquas grauiter ferire, & atrociter cruentare. Sic, sic obligat vel insensatum beneficium ad sui gratitudinem!

Exod. Moysis gratitudo erga beneficas aquas. Lyra. Hebræi.

Lucæ 22. vers. 29. *Ego dispono vobis, sicut dispo-* 209.
suit mihi pater meus regnum. Ad quæ verba sic eleganter Beda fatus est: *Non æqualitas ad Dominum, sed similitudinis æmulatio est. Solus enim Christus plena imago Dei est, propter expressam in se paternæ gratitudinis vnitatem.* Quam ob rem Verbum diuinum dicitur exprimere vnitatem paternæ gratitudinis: nam diuinum Verbum exprimit perfectionem paternæ essentiæ, & elogia attributorum in vnitate naturæ cum Patre Deo. Profectò vt summum fastigium essentiæ diuinæ, & diuinarum perfectionum augustiùs exprimat & explicet magnus Theologus Beda, illa appellat generoso gratitudinis vocabulo. Mitto hæc ad aliud locupletandum thema. Et ad rem præsentem expende; tam esse gratum erga suum Patrem diuinum Verbum, (non loquor de propria gratitudine; quia Pater non liberè, quod ad proprietatem beneficij spectat, sed necessariò communicat Filio totam suæ essentiæ perfectionem, & attributorum eminentias,) vt vel essentiam ipsam, & diuina attributa sibi communicata exambierit appellare illustri gratitudinis vocabulo, quo & honoret rem gratitudinis, & quo modo potest, æternet in se ipso gratitudinis honos, ne vnquam sit diuinum Verbum sine gratitudinis elogio,

Lucæ. Beda. Verbum diuinum gratitudine expressum.

elogio, essentiæ, & attributis arcanè impresso. Nam vbi Verbum ab æternitate accipit à Patre Deo suū esse, exinde illud cognoscendum exhibet Patri, vt perpetuò recognoscat se à Patre accepisse quod habet: *Christus enim plena imago Dei est, propter expressam in se paternæ gratitudinis vnitatem.* Nempè adeò illustris est gratitudinis generosa species, vt diuino Verbo, eius essentiæ, & perfectionibus quasi impressa sit à Patre Deo in æterna Verbi generatione. Et ne vnquam diuinum Verbum sit Deus, quin simul sit quodammodò gratus, sculpitur hæc species gratitudinis in diuinis Verbi perfectionibus. Quid exaggeratius?

210. Causa beneficiorum idola. Tanta est diuinæ munificentiæ velut effusa largitas erga homines, vt humana tenuitas timeat à liberalitate diuina, ne obruatur tantis largitionibus; & cùm homo soluendo non sit, cogatur ad ingratitudinem. Quod vel ad lectoris nauseam dedi aliàs. Non defraudabo lectorem pulchris verbis Basilij Seleuc. Orat. 9. sic aientis: *Verùm animi vitio fit vt homines sæpè benemerentem Deum, vt insidiatorem accusent.* Nota τὸ *Insidiatoris* vocabulum, (cuius expensio vltrò se ingerit cuipiam,) dum propero ad alia, quæ subdit verba: *Nonnulli beneficiorum causas idolas affingunt.* Quid est rem seu causam beneciofirum esse idolam? Memento, Gratias esse Iouis filias, vt ex Chrysippo tradit Seneca lib. 1. de Benefici. cap. 3. *Tres Chrysippus Gratias ait Iouis, & Eurynomes filias esse.* Gratiæ enim diuinâ prosapiâ concretas esse, tradit cultior eruditio. Bene ergo gratitudo *beneficiorum causas idolas affingit*, id est, sic magni æstimat, sic gratè afficitur, sic reuerenter adorat rem beneficij, & causam benefaciendi, vt easdem quasi Idola habeat, colat, adoret. O arcanam, & honestam grati animi idololatriam! *Es su idolo el agradecimiento: idolatra en ser agradecido.* Et quasi diuinos honores exhibet benefactori, generoso gratitudinis obsequio. Itaque Gratias, quasi diuinam sobolem, & grati animi Idolum debemus colere, & adorare. Vnde Bethulienses hîc vers. 31. vt æternum perennet beneficium Iudithæ, id est, Dei (qui est fastus victoriæ, quam reportauit Iuditha,) & solenni cultu illud adoret gens Hebræa, *Dies victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero Sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.* Nempe religio additur gratitudini, vt tanti beneficij gratitudo perpetuet, vt non possint non esse grati qui tantum beneficium acceperunt.

Bas. Seleuc. — Chrysip. Seneca.

§. XXXIX.

Sanctorum reliquiæ sunt virtutis Sanctorum compendium, & humanarum calamitatum asylum.

211. Isaiæ. ET *erit sepulcrum eius gloriosum*, Isaiæ 11. v. 10. Emortua enim Iudith viuit Deo, virtuti viuit, viuit famæ, gloriæ, æternitati: & eius cadauer viuū piâ quadam immortalitatis ambitione sumptuosiùs resculpit viuentis patrocinia, sanctitates, glorias. Porrò anniuersariâ solemnitate restaurat Hebræus populus Holophernianæ victoriæ triumphos, & festo plausu occlamat illustrioris Heroinæ sanctitatibus, & quæ mortua est ad vitam, adhuc viuit ad laudes, viuit ad hostium terrorem, viuit ad Hebrææ gentis patrocinium, viuit ad gloriam sanctitatis. Emortuæ enim Sanctorum fauillæ arcano quodam modo monumenta sunt anteactæ vitæ, & pristinæ gloriæ. Iudicum 2. v. 9. *Sepelierunt Iosuë in finibus possessionis suæ in Thamnath-sare, in monte Ephraim.* Nempe in vrbe Thamnath-Sare excitatum est sepulcrum, seu illustre Mausoleum, in quo condita sunt sacra ossa inclyti ducis Iosuë. Non parum negotij facessit interpretibus, nomen vrbis, vbi erigitur Iosuë sepulcrum. Caietanus inibi sic rem componit, ad rem præsentem opportunè: *Aduerte, inquit, quòd nomen ciuitatis huius variatur hîc, & Iosuë vltimo: nā ibi nominatur* Thimnath-Serach, *hîc verò* Thimnath-Cheres, *ad insinuandum, quòd ciuitas, quæ prius vocabatur prohibitio residui (nescio à quo euentu,) vocata fuit post reædificationem à Iosuâ, prohibitio Solis, in memoriā prohibiti à Iosuâ Solis, ne progrederetur.* Thimnath *enim prohibitionem*; Serach *residuum*, Cheres *verò Solem significat.* Scilicet res gestæ Iosuë planè censentur ex illustri illa victoria, quâ Imperiali voce, & supra humanum fastigium audente, inhibuit properantis Solis cursum, & illum in medio cælo defixit, stupente orbe piam iussionis insolentiam. Vnde consultissimè factum est nomen vrbi, vbi sancti eius cineres religiosè conduntur, *Thimnath-Cheres*, id est, *Prohibitio solis*, quasi Iosuë sepulcrū sit illustre emblema tanti herois facinorum: & quia dum viueret, Solem gloriosè prohibuit, eius sepulcrum *Prohibitio Solis* gloriosiùs nominatur, quò viuentis glorias sacris ossibus resculptas veneremur. Quod in Iosuæ Mausoleo nomine tenus accidit, re executum legimus in Iudithæ sepulcro. Ipsa enim dum viueret virili audaciâ & truncauit Holophernem, & insultantes hostes profligauit; idem etiam prestat eius sepulcrum, & sacri cineres tantæ Heroïnæ; nam *in omni spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israël, & post mortem eius annis multis.* Sic enim infesti hostes timent sacras Iudithæ reliquias, vt nemo fuerit tam superbè pugnax, tam temerariè audax, qui post multa adhuc secula, fuerit ausus bellum inferre regioni, vbi sumptuosiùs condebantur, & religiosiùs colebantur: *Inimica inuisibilium (& visibilium) phalanx ante reliquias stare non poterit, confusam, & deuictā se ingemit*, ait Theofridus in serm. de SS. reliquiis: *Ecquid mirum si viuentes virtute miraculorū pollebant Sancti, quando eorum potestatem non vnà cum ipsis demortuis humus consepeliuit*, inquit Basilius. Seleuc. orat. 38.

Iudicum — Caietan. Iosue — Iudith. — Theofrid. — Sanct. Basil. Seleu.

212. Barcepha. Censet Barcepha Syrus lib. de Parad. c. 14. Noëmum ossa Adami secum in arca detulisse, non solùm vt à sæua eluuione reuerendos protoparentis cineres asseruaret incolumes, sed etiam vt inter atroces diluuij vortices securior esset à communi naufragio: & qui Dei verbo, plusquàm arcâ sospes vehebatur, adhuc à venerandis ossibus struit fiduciæ fulcrum. *Spei pignus* appellantur Sanctorum reliquiæ à Berengosio Abbate in serm. de Reliq. venerat. quasi sacris Sanctorum cineribus oppigneretur Christianorum fiducia. Disputant Geneseos commentatores quam ob causam Patriarcha Iosephus iusserit vt in Ægypto conderentur eius ossa, donec Hebræa gens rediret in terram promissionis; præsertim cùm Iosephus narret non tantùm Iacobi ossa, sed & reliquorum Patriarcharum delata fuisse statim post singulorum mortem, ad natale sepulchrum. Genesis 40. vers. 24. dicitur de Iosepho Patriarcha: *Cùmque adiurasset eos, atque dixisset: Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum de loco isto, mortuus est.* Ad quæ verba ita scribit S. Chrysostomus: *Duo agebat; vnum, ne Ægyptij memores beneficiorum eius, cùm pro more suo haberent*

Bereng. — Ioseph — Genes. — S. Chrysost.

facilè ex hominibus Deos appellarent, corpus iusti haberent in impietatis occasionem. Alterum, vt securi & certi omnino sint se redituros. Scilicet acceptis sacris Iosephi cineribus, fidei obses, & spei pignus datur Hebræis redeundi in terram promissionis; tanto enim pignore obsignatur fiducia paradisiacæ terræ possidendæ. Eleganter Theofridus Abbas in Serm. de SS. reliquiis, ita de eis scribit: *Terrarũ sunt munimẽta, & æternæ retributionis documenta.* Quasi Sanctorum cineres pignora sint terræ paradisiacæ, seu beatæ gloriæ possidendæ: nam Sanctorum monumenta sunt spei pignus, fiduciæ obses, & præclarum documentum retributionis æternæ. (Theofri.)

213. Annuâ celebritate, & festo plausu diu frequentant Hebræi Iudithæ sepulchrum, & eius sacros cineres venerantur magno animarum prouentu, & tranquillæ pacis glorioso incremento. Agens de Sanctorũ sacris fauillis Abbas Berengosius in præfato sermone, ita fatur: *Specialis vtique Ecclesia, ecce quàm læta fouet, vnde læta floret.* Nempe populorum religio exsomni vigiliâ, feruidis precibus, & votis è pectore æstuantibus, sanctorum reliquias *læta fouet*, & emortuos cineres veluti animat, & viuificat ad viuaciùs patrocinandum deuotæ plebi: & inde *læta floret*, flore virtutum, & spe æternaliũ donorum; cuius fructus in hac vita est copiosior virtus, & sanctitatum incrementum; in futura verò Empyrea Beatorum gloria: nam *fauillæ reliquiarum speciem gaudentis Ecclesiæ illustrant*, ait Ionas Aurelianensis lib. 1. de Cultu Imag. & *æterna retributionis documenta* dicuntur à Theofrido nuper allegato. (Berengos. — Ionas. Aurel.)

214. Exodi 13. v. 19. postquam Hebræus populus Ægyptios gazis spoliauit, *Tulit quoque Moyses ossa Ioseph secum.* Moyses inquam, non ignarus rerum censor, pretiosiorem thesaurum ex Ægypti monumentis vsurpat, quàm Hebræorum solertia: hi enim aurea, & argentea vasa, & gemmata monilia; ille verò Patriarchæ ossa, præ auro, & argento æstimanda, piè auarus accepit. Quod dilucidè aduertit Græcus auctor apud Lipomani catenam: *Tulit Moyses ossa Ioseph secum. Ioseph autem Patriarchæ ossa significat; propter quod Iudæi vt potè infantibus similes, aurum, atque argentum secum detulerunt; Moyses verò intemerati animi vir, Ioseph ossa deportauit;* pluris æstimans sanctas sancti viri fauillas, quàm omnes Ægyptiorum thesauros. Appositè P. Damianus serm. 16. sic plaudit Venetiæ, vbi sacra Marci Euangelistæ ossa condita sunt: *Gaude igitur & exultans in Domino, plaude Venetia, quia per illud pretiosi thesauri talentum, quod in te constat esse reconditum, facta es superni Regis ærarium.* Quasi Sanctorum sepulchra sint Dei thesaurus, & omnipotentiæ diues ærarium. Sic sic opulentamur sacris Cælitum exuuiis! (Exod. — Græcus — Damia.)

215. Verùm sacræ Sanctorum thecæ non modò dicuntur Omnipotentiæ ærarium, & diuinioris munificentiæ thesaurus, quia sunt promptuarium diuinæ liberalitatis; sed quia inibi affligũtur, & vstulantur Dæmones velut in gehennali incendio, Tertulliano enim Apolog. cap. 47. gehenna dicitur *Ignis arcani subterraneus ad pœnam thesaurus.* Itaque sic mali Dæmones perhorrescunt Sanctorum cineres, & fauillas, quasi incendij scintillas, & gehennalium flammarum minas. Ionas Aurelian. in 1. illo libro de Cultu imag. ita rem exaggerat, agens de Sanctorum reliquiis, & loculis, in quibus religiosè conduntur: *Dolor Dæmonum per eum loquebatur, qui suas futuras pœnas apud Sanctorũ Martyrum memorias imminere mærebant; in multis enim talibus locis torquentur.* Audis torqueri, & quasi torreri Diabolum fauillis sanctorum? Ergo sanctæ Sanctorum exuuiæ, quæ gehenna Dæmonum dicitur, sit Christianis asylum, & à Dæmonum incursibus tutum effugium: neque enim præsumit Diabolus inuadere, quem videt munitum Sanctorum reliquiis. *Qui sedem suam in monte testamenti, in lateribus Aquilonis se positurum gloriabatur, à dissoluto Sanctorum puluere superatur, igneisque catenis religatur,* inquit Theofridus nuper laudatus. (Tertul. — Ionas. Aurelian. — Theofrid.)

216. 4. Reg. 2. vers. 9. *Elias dixit ad Eliseum: Postula quod vis, vt faciam tibi antequam tollar à te. Dixitque Eliseus: Obsecro, vt fiat in me duplex spiritus tuus.* Multiplici expositione vexatur hic locus, vt exponatur, quid sit hic *duplex Spiritus* Eliæ quem Eliseus postulat. Quidquid illud sit; saltem in confesso omnibus est, rem aliquam valdè sublimem Eliseum expetisse. Cæterùm Eliâ in cælum rapto, Eliseus scidit vestimenta sua, *Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei.* Petit Eliseus duplicem Eliæ spiritum, & donantur illi Eliæ vestes, & sacræ exuuiæ? Num his Eliæ reliquiis arcanè inest duplex spiritus, quem Eliseus enixè postulauit? Idoneè Lyranus: *Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei. Non à casu,* inquit, *cecidit, sed ex diuina ordinatione, vt Eliseus ipso operiretur, in signum quòd spiritus Eliæ requiescebat super eum, & quòd erat substitutus loco eius.* Scilicet loco Eliæ substituuntur eius exuuiæ, & inde egregium documentum duplicis spiritus indubiè accepti. Tanta virtus inest Sanctorum spoliis! Siue enim hic *duplex Spiritus* sit Spiritus patrandi miracula, siue Spiritus prophetiæ, siue vtrumque. Quis nesciat, quanta indies prodigia edant Sanctorum exuuiæ? Legat qui volet Ionam Aurelianensem in prædicto sermone, vbi plura agglomerat ex SS. August. Hieronymo, & Chrysost. Si verò illustre prophetiæ donum significetur, Eccl. 48. vers. 14. dicitur de Eliseo: *Et mortuum prophetauit corpus eius.* Et cap. 49. vers. 18. de Iosepho Patriarcha legitur: *Et ossa ipsius visitata sunt, & post mortem prophetauerunt.* Quid prophetant sanctæ Sanctorum exuuiæ? Planè prophetant eorum dum viuerent, augustam sanctitatẽ; eorum arcanas cæli glorias prophetant: prophetant, quasi dato pignore, suorum supplicum virtutes, & futurã gloriæ beatitudinem. Nam vt ait idem Theofridus, Sanctorum reliquiæ sunt *æternæ retributionis, diuinæque magnitudinis documenta.* Quasi diuina magnitudo sit mensura virtutis & potestatis, quam erga mortales exercent sacri Beatorum cineres, & emortuæ fauillæ, quæ splendidè scintillant ad supplicum gratiam. Ergo exsibilatis Hæreticorum næniis, supplices adoremus Sanctorum exuuias, & magni (vt par est,) faciamus *Diuinæ magnitudinis documenta.* (4. Reg. — Lyra. — Ionas. August. Hierony. Chrysost. — Eccli. — Theofr.)

TRACTATVS

TRACTATVS APPENDIX DE IVDITH FIGVRATA, ID EST, DE MARIÆ DEIPARÆ LAVDIBVS.

TRACTATVS APPENDIX
DE IVDITH FIGVRATA:
ID EST,
DE MARIÆ DEIPARÆ
LAVDIBVS.

PROLOGVS.

VMBRAM ſequi viderer, ſi IVDITHAM, MARIÆ Vm- 1.
bram, perpetuo Commentario illuſtraſſem, neglecto eiuſdem
vmbræ corpore, & luce, Mariâ inquam. Imò neque Iudith *Iudith eſt*
Mariæ vmbra ſatis clarata fuiſſet, niſi lucem, & corpus pariter *vmbra Ma-*
illuſtraſſem; his enim Vmbra conſtat. Quia *vmbra non aliter* *rianæ lucis*
exprimitur, niſi per lumen, & corpus: Virtus Altiſsimi Mariam obumbrat,
quia in eius vtero lux incorporea corpus ſumpſit. Verba ſunt S.Grego- *Gregor.*
rij apud Thomam Ibernicum. Verùm cùm Deiparæ corpus ſit humanæ naturæ *Thomas Ibernicus.*
candor, & eius animus, animíque dotes, ſit *Radius diuinitatis* (vti dixit S.Bonauen- *Bonauent.*
tura in Opuſcul.de laudibus Virginis,) neceſſe eſt humanæ mentis aciem perſtrin-
gi Mariæ excellentiæ fulgoribus. Nil tam volupe mihi eſt, quàm virginis depræ-
dicare laudes; ſed timendum ne pia audacia luat temeritatis pœnas, dum exam-
bit rem diuiniorem balbutie humanâ metiri. Sed primùm (S.Nazianzenum audis *Nazianz.*
auſpicantem Baſilij Elogia:) *Vt verum fatear, ſermonem habere detrectabam, quemadmo-* *Ad laudandam Mariæ*
dum qui ad ſacra accedunt, priuſquam vocem, animúmque perpurgaſſem; ac ſi ſacramentariâ *opus eſt ſacramẽtaria*
linguæ, & animi perpurgatione opus ſit ad Diuinam, & Euchariſticam Deiparam *labiorum*
dignis laudibus celebrandam. S.Hieronymus ſapientiæ meta in ſermone de Aſ- *purgatione.*
ſumptione, ſic præfatur: *Quid nos tantilli, quid actione puſilli, quid in Mariæ laudibus refera-* *Hieronym.*
mus, cùm etiamſi omnium noſtrum membra verterentur in linguas, eam laudare ſufficeret nullus.
Porrò Deiparam *vis magnitudinis, & notam hominibus obiecit, & ignotam*; (id de Diuinita-
te dixit in Apologetico Tertullianus.) Nota hominibus Maria eſt ex munifica mu- *Tertul.*
nerum largitate, quæ exundat in omnes: ignota eſt arcana diuinæ maternitatis 2.
dignitas, quæ auguſtioris gratiæ, & humanum faſtigium tranſcendentis, matrix
exiſtit. At laudum *dignitas dum ad incognitum venit, donum eſt; cùm ad expertum, com-* *Deipara re-*
penſatio meritorum. Quorum alter debitor iudicij, alter obnoxius eſt fauori, dixit luculenter *ciprocat obſequia.*
Caſſiodorus lib.1.Variar. epiſt.13. Nempe ſi laudum præconio publices notam *Caſſiodor.*
Virginis dignitatem, ipſam facies iudicij tui debitricem; ſi verò ignotam præ-
dices (quis planè noſcat arcanam Virginem, vni Deo ſatis notam?) illam red-
des fauori obnoxiam. Sic, ſic fit vectigalis Maria iis, qui debito pietatis obſequio,
ſublimes eius dotes pro virili commendant. Regali enim, quâ ſolet munificen-
tiâ in ſuos clientes reciprocat, quæ acceptat obſequia: *Cùm multa nobis bona* (Ba-
ſilius Seleucus loquitur in Orat.39.) *quæ nullius oratio poſſit aſſequi, Deiparæ operâ nobis* *Baſ.Seleuc.*
contingant, eam bene merenti vicem rependamus, quæ in nos reciprocetur. Scilicet præconia, ob-
ſequia, ſeruitia, quæ grato animo, & ore præſtamus Deiparæ, ipſa non auarè reti-
net, ſed ab agnatæ beneficentiæ liberalitate, eadem vbertim in nos reciprocat: &
gratos laudatores ab ipſius laudandæ merito efficit laude dignos, reciprocatâ lau-
dis dignitate. Marianæ laudis auara lingua meritorum paupertate ſoluit auaritiæ
pœnas: At diues vena laudandi prodiga, non perdit, ſed cumulat laudandi meri-
tum, reciprocâ laudum muneratione. Quiſquis pio obſequio Mariam laudat, quid
in ipſo dignè laudetur nunquam deerit: ſiquidem laudis vicem quam Mariæ
pro acceptis beneficiis rependimus, vberiori gratiâ in nos reciprocat. Ergo quem
accuſat Mariam laudandi temeritas; excuſet benemerendi cupiditas, officij non
omittendi exigentia, & aliqua deuotionis ambitio. Beatæ gloriæ pignus, ſiue obſi-
dem æſtima Mariæ laudandæ ſtudium, ipſa enim ait: *Qui elucidant me, vitam æternam* *Eccleſiaſt.*
habebunt. O Maria, *doces me ſperare maiora meritis, quæ meritis maiora largiri non deſinis.* *Hildebert.*

DE IVDITH FIGVRATA,

ID EST,

DE VIRGINE DEIPARA.

CAP. VIII.

VERS. I. *Iudith, quæ erat filia Merari, filij Idox, &c. filij Simeon, filij Ruben.*

§. I.

An Mariæ illustri nobilitate, generosè nobilitatur Christus Deus?

3. PHARISÆORUM vulgus suspiciens cælestem Christi virtutem, & diuiniora miracula, cùm in Saluatoris moribus nihil reprehensione dignum inueniret, eum à materno genere culpat impudenter. *Nonne,* inquit, *mater eius dicitur Maria?* Matth. 13. v. 55. Scilicet Pharisaico supercilio vilipenditur filius Deus ob matris ignobilitatem. Quin & Orientales hæretici, Pharisæorum soboles, *longam hospitij mortalis iniuriam* Christo Deo exprobrant, quasi Deum dedeceat de Mariano vtero, & genere nasci. Nesciebant Hæretici illud S. Bernardi serm. 2. super *Missus est: Porrò Deum huiusmodi decebat natiuitas, quâ non nisi de Virgine nasceretur. Talis cõgruebat Virgini partus, vt non pareret nisi Deum.* Et quidem cùm Iesuanæ nobilitatis humanus census æstimetur ex Matre, operæpretium est generosam Virginis nobilitatem vindicare ab hac calumnia. Mitto vulgarem eruditionem ab historiis petitam, ad quam eruditus lector nauseabit, & amœniores expetet probationes. S. Bernardinus tom. 3. in serm. de sancto Ioseph, ita fatur: *Fuit B. Virgo nobilior creatura omnibus creaturis, quæ in humana natura fuerint, aut possint, aut potuerint generari.* Quasi potentia diuina sit mẽsura Marianæ nobilitatis, & Mariæ generositas, quodãmodò omnipotẽtiæ meta: Mariæq; nobilitas veluti exhauserit omnipotentiæ infinitudinẽ, nec Deus creare potuerit puram creaturam Deiparâ nobiliorem. Pergit Bernardinus: *Vnde patet, quòd Dominus Iesus Christus, qui sine matre fuit in cœlis, & absque patre in terris, totam à Virgine humanitatem recepit, atque dignitatem, quæ ad humanitatem sequuntur.* Audis Christum non modò totam humanitatem mutuasse ex Maria: sed etiam eiusdem humanitatis illustrem dignitatem, & tantæ humanæ gloriæ stemmata, quæ generosam humanitatem sequuntur? Profundè dixit Tertullianus, *Christum per Mariam censeri.* Ad Romanorum censum planè adludens, quæ verba infrà §. 3. ad alia themata latè expendemus. Ex inibi dicendis expendi possunt hæc verba, & thema propositum egregiè locupletari.

Matth. — Bernard. An potuerit creari à Deo creatura nobilior Mariâ? — Bernardin. — Christi nobilitas censetur ex Mariâ. — Tertull.

4. Mariæ virginitas moratur cunctanter Incarnationis sacramentum, amore pudoris. Angelus mysterij paranymphus ex virgine Matre virginem Filium fore pollicetur, & nascituri infantis prærogatiuas breui panegyri deprædicat, Luc. 1. v. 32. Inter alia encomia Angelus prædicit, Christum fore verè magnum: *Hic erit magnus.* Subtiliores interpretũ offendit vocula illa de futuro *erit.* Erit exinceps magnus, nec tũc magnus est, qui tunc filius Dei est? Acurè S. Bernard. serm. 3. super *Missus est,* ita addubitat: *Hic erit magnus; sed quare hic erit, & non potiùs est magnus, qui semper æqualiter magnus, nõ habet quo crescat, nec maior post conceptum futurus sit?* A Mariæ generositate honoris magnitudinem fœnerabitur Christus Deus? Audi ipsam sic de se verè dicentẽ: *Magnificat anima mea Dominum.* In vtero Virginis creuit, qui maior esse non potest? Quare Angelus dicit *erit magnus* de futuro? O immensam Mariæ celsitudinis dignitatem, à qua Filius Dei, homo factus excelsæ nobilitatis magnitudinem mutuatur.

Lucæ. Christus Deus prædicitur fore à Maria magnus. — Bernard.

Actor. 7. v. 55. Cùm S. Stephanus crepitantium saxorum turbine quateretur, ait: *Ecce video cœlos apertos, & Filium hominis stantem à dextris Dei.* Videt, & publicare satagit Christi Dei glorias, & illũ Filium hominis appellat? præstaret, præstaret quidẽ illum nominasse Christum Deum, aut Dei Filium, & nobiliori aliquo elogio illũ nominare. S. Maximus hom. in natali S. Stephani, ita scribit: *Ecce video cælos apertos, & Filium hominis stantẽ, &c. Considerate attentiùs cùm beatus Martyr Dominum nostrum Iesum Christum ad dexteram Dei Patris stare vidisset, cur se Filium hominis videre testatus est, & non potiùs filium Dei: cùm vtique plus honoris Domino delaturus videretur, si se Dei potiùs, quàm hominis Filium videre dixisset.* Scilicet S. Stephanus sublimatus ad videndum glorias Christi, se *Filium hominis,* id est, Virginis filium vidisse testatur. Tanta, támque sublimis est gloria, quam à Virgine Matre mutuatur, vt Christi glorias commendans Ecclesiæ Stephanus, gloriam quasi vnigeniti à Matre vidisse publicet. Christi enim humana nobilitas per Mariam & ex Maria censetur. Vnde Guarricus Abbas serm. 2. de Assumpt. vt Christi Dei nobilitatem augustè deprędicet: *Non degenerat,* inquit, *à Matre Filius.* 5.

5. Actor. Augusta Christi Dei gloria est esse Mariæ filium. — Maxim. — Christus nõ degenerauit à matre. Guarricus.

Verùm cùm vetustior antiquitas sit præcipua nobilitatis prærogatiua ex hac parte videtur Christum Deum nobilitari non posse à vetustiori Mariæ prosapiâ. Porrò creatura tempore incepit, Deus ab æterno est. Eritne creatura Creatore vetustior, & inde nobilior? Petrus Damianus serm. 46. *Meritò itaque B. Maria dicitur: Oriens orientis, fons fontis viui, origo principij.* Et Eusebius Emissenus hom. 2. de Natiuit. Domini: *Creator,* inquit, *ex creatura sua nascitur, & fructum ventris sui mater innupta miratur, ac fœmina auctoris auctor efficitur.* Scilicet Maria origo fit sui principij, & auctor Creatoris, vt Creator à creaturæ suæ nobilitate tamquam à generis humani auctore, & origine generosè nobilitetur. Ergo Deus omni principio creato prius, & antiquius, Mariam suspicit, vt parentem, auctorem, & originem sui. O vetusta nobilitatis stemmata! ô antiquæ generositatis prodigium! Auita typicæ Iudithæ nobilitas 6.

Petrus Damian. Emissen. — Maria est origo principij.

ꝛtas, ignominia est, si cum figuratæ Iudithæ generositate comparetur. Quin & parens nobilitatur à generosa sobole. Copiosa hinc exurgit seges Deiparæ nobilitandæ à Filio Deo. Sed vulgaria hæc, ad alia festino.

CAP. VIII.

*Vers.*7. Erat autem eleganti aspectu nimis.

§. II.

An sicut Maria nullam vnquam habuit propensionem ad peccatum, aliquem habuerit fomitem ad virtutem.

7\. NOn solùm à Diuini Verbi incarnatione, sed etiam ab instanti immaculatæ Conceptionis in B. Virgine extinctum fuisse peccati fomitem, piè, & verè docent Alexander Alensis 3. p. q. 9. in 2. art. 1. & art. 5. & in 3. art. 1. & 2. Scotus, Gabriel, Almain. in præfata dist. 3. Marsilius inibi dist. 4. art. 1. Corduba lib. 1. Quæstion. Theologic. q. 45. P. Morales lib. 3. Tract. Suarez tom. 2. in 3. p. q. 27. art. 3. ad 6. disp. 4. sect. 5. vbi tradit hanc sententiam esse ferè omnium, qui immunitatem à peccati originalis labe, Mariæ adstruunt: & potiori iure eorum, qui sentiunt exemptam fuisse à debito illius contrahendi: quibus iam olim assentiebam. Porrò nunquam *Mariam concupiscentiæ fumus attigit, nec verbis voluptatis eam læsit*, ait Hesychius homil. 2. de Deipara. Siquidem *fumus concupiscentiæ*, etsi non semiustulasset virginem extorquendo vel leuioris culpæ consensum, saltem purioris gratiæ nitorem cognatâ fuligine tantisper deuenustaret: Et quanquam *voluptatis vermis* non mordicaret concupiscentiam; ipsa tamen vermiculatio absque vllo morsu plurimùm haberet dehonestamenti. Sed mittamus hæc ad seueriores scholas: & succedat amœnior alia quæstiuncula. Vtrùm B. Virgo sicut nunquam habuit noxium peccandi fomitem, ita semper habuerit generosum fomitem ad virtutem; ad virtutem inquam naturalem, & quæ non excesserit humanæ naturæ metam. Cuius vestigium apparet in eximiè probâ aliquorum indole, quæ ad multas morales virtutes prona est ex bonitate naturæ: Audiendus est primò S. Damascenus planè inter Mariæ alumnos non vltimus, qui in oratione 1. de Mariæ natiuitate scribit: *Mariam soli Deo operam dantem: cupiditatem autem omnem ad id solum expetendum, atque amandum intentam.* Et mox: *Appetitus tuus in hoc situs est, vt diuinis sermonibus nutriaris, hisque sagineris Dei cupiditate flagrans.* Aduerte Virginis cupiditatem, & appetitum situm dici in re virtutis, & flagrare igniculis pietatis.

Alexander. Scotus. Gabriel. Almainus. Marsilius. Corduba. Morales. Suarez. Maria sine fomite ad peccatum.

Hesychius.

Mariæ appetitus, & cupiditas ad Deum flagrans.

Damascen.

8\. Ioannis 1. v. 16. *De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Quid est de plenitudine gratiæ Christi, nos omnes accepisse? Et quidem gratiam pro gratia? Quid est gratiam pro gratia accipi? Quidam apud P. Maldonatum: *Gratiam non pro natura, sed pro gratia*, id est, accepimus omnes à Christo gratiam, quæ non sit natura, sed gratia. Numquid ab hac generali sententia eximi potest (sicut ab aliis) sanctissima Dei mater. Nam vt inquit Clemés Alexandrinus 5. lib. strom. *In tota hac rectè quæsiuimus oratione, virtusne fuerit natura?* Sat mihi rectè id quæri. Vtinam id sentiant plures, quibus vltrò subscriberem in Deiparæ obsequium; interim vt affirmare non audeo, sic non quærere vix possum. Scio tamen Petrum Damianum serm. 44. ab ipsâ naturâ Mariæ, misericordiam exigere: *Moueat te*, inquit, *natura, potentia moneat: quia quantò potentior, tantò misericordior esse debebis.* Audis à Mariæ natura ob naturalem indolis gratiam, misericordiam expeti: Indolis priuilegium ad misetendum allegat. At si cum lobo creuit miseratio, quid mirum si cum Maria nascatur?

Ioan.

Maldon.

Habuitne Deipara fomitem ad virtutẽ. Clemens Alexand.

Petrus Damian.

9\. S. Gregor. Nazianz. in orat. de S. Basilij laudibus ita de illo scribit: *Nemo est qui per omnia ad summa vsque grassatus sit; verum is apud nos præstantissimus est, qui vel quàm plurima præstiterit, vel vnũ quàm maximè, & præstantissimè. At hic noster* (non iam Basilius, sed Maria: quid enim magnũ in seruo, quod nó emineat nobilius in Dei matre:) *ita omnia peragrauit, vt in illa gloriæ materiã quæsisse natura videretur.* Expende diligentiùs hæc vltima verba. Scilicet natura humana meritò conquerebatur, quòd ob originale scelus quodãmodò vitiata, non tam mater, quàm hominum nouerca audiret: & vitiorum matrix, officina delictorum, promptuarium facinorũ, & præuaricationum conceptaculum haberetur, æstu us libidinum blandimentis, præceps iracundiæ furore, tabescens inuidiæ dedecore, & a peccati fomite exprópta ad omne delictum. Itaque humana natura infamis à primordiali præuaricatione exãbit sic purum efformare Deiparæ immalatũ corpus, sic à vitiis auersum, sic ad virtutes quasi procliue, *vt in illo gloriæ materiam quæsisse natura videretur.* Opportunè à S. Damascen. orat. 1. de Mariæ natiuitate, Maria dicitur, *Humanæ naturæ venustas.* Quia in reliquis hominibus (exceptâ matre virgine, & filio Deo) natura humana apparet vitiis squalida, libidinibus turpis, concupiscentiis inhonesta, delictis fœda. At caro Mariæ vsq; adeo exors dicitur à delictorũ cẽsu, & sensu, vt totâ optimę indolis cócupiscentiâ, procliuis videatur ad rem virtutis, & verè fuerit *humanæ naturæ venustas.* Nec mirum; nam in illa efformanda, *gloriæ materiã quæsisse natura videtur.* Quod elogiũ maximè eam carnem decere videtur, quæ Christo Deo *cõcarnatur & conuisceratur*, vt alibi dicemus ex Tertulliano lib. de Carne Christi cap. 20. *Enimverò quanta ei decebat carnis munditia, cuius erat portio superpulchra Deitati hypostaticè vnienda?* Verba sunt Dionysij Carthusiani in opusc. de vita solita. art. 7.

Nazian. Natura laudem quærit in Mariæ indole.

Damasc.

Tertul. Carthus.

10\. S. Damascenus nuper laudatus *appetitum, & flagrantem cupiditatem ad Deum* admiratur in virgine: *Concupiscẽtiam ad lauream martyrij* legimus in Petro Damiano serm. 22. Quando in naturâ humanâ inuenitur cupiditas ad pietatem, libido ad virtutem? *Virginitas* (quæ alia nisi Mariæ?) *splendor libidinis* dicitur à S. Nazianzen. Orat. *Ad Virginem exhortatio.* Planè vt squalet blandiens libido ad Veneris turpes voluptates; sic splendidè niteret virgo libido ad fulgentissima virtutum opera. O fulgentissimam libidinem, & toto orbe micantem!

Damascen. In Maria est splendor libidinis. Petr. Dam.

Nazianz.

11\. Eua antitypus fuit Mariæ, vt vulgò tradunt Ecclesiæ Patres: nã Maria inuenit, quod Eua perdidit, Eua peccato mortua, aborsum fecit antequã pareret: Maria à Dei gratia viuax, vitã peperit nobis, quã redderemur à mortalitate immunes. Ab Eua extitit peccandi incentiuum; Maria matrix est gratiæ, quæ est virtutis illecebra. Pulchrè S. Maximus hom. 6. *Parturit igitur fœmina salutem mundi, vt quæ extiterat fomes iniquitatis, fieret ministra iustitiæ.* Ecce prima Eua dicitur *fomes iniquitatis*; secunda verò, Maria inquam, *ministra iustitiæ.* Hanc antithesim elegantiùs expressit S. Bonauentura in opusculo de laudib. Virginis, eam appellans, *fomitem misericordiæ.* Scilicet Eua fuit *fomes iniquitatis*, Maria verò *fomes misericordiæ*, igniculus pietatis, & incentiuũ ad virtutem. Et iure quidem optimo peccati fomes, qui fuit Euæ inobediẽtis supplicium, factum esset

Maria est fomes Misericordiæ.

Maxim.

Bonauent.

Emissen. esset obsequentis meritum *Vt quod fuit instrumentum pœnæ, sit gloriæ testimonium*, ait Euseb. Emissen. in hom. de SS. Martyribus Epiphodio & Alexand.

12. Hildebert. Hildebert. epist. 48. sic scribit de sua munificentissima Regina: *Fateamur necesse est eam decessisse reginam, cui nihil ex lenocinio sexus ad honestatis periculum subrepsit! In ea præter virtutem nil virtus inuenit.* Numquid virtus cæca est ad videndam naturam, quam non inuenisse dicitur? O humanam Deiparæ naturã, virtutis æmulam! præter virtutem nil virtus inuenit in Maria: quasi natura sui oblita, transformetur in gratiam, & cupido vitiorum in Psalm. concupiscentiã virtutis! Psal. 83. v. 3. *Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. Cor meũ, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Audis concupicentiam cælestium bonorum? Non tantùm *cor*, id est, mens, seu voluntas, sed etiam ipsamet *caro* exultat in Deo, Hebræum verbum ירננו *Ierannenu* significat *exultare, gestire, ouare.* Nimirũ si caro ipsa deficiẽs à prauo appetitu, virtutem concupisceret, tunc *ouaret*, & triumpharet agnatas alioqui carnis passiones. Profectò singulare carnis encomium est exultare in Deo, concupiscere rem virtutis, & *ipsã bonorum cælestium sitim bibere*, vt ait Emissen. hom. Emissen. 3. de Epiphania. At mirum non esset, fortè habuisse concupiscentiam virtutis Mariæ carnem, quæ fuit Arnold. *officina Spiritus sancti*, vt prædicat Arnoldus Carnotensis in Tractatu de laudibus Mariæ. Hæcne est nimia corporis venustas Iudithæ figuratæ, Mariæ inquam? Vellem profectò id seriò affirmare: at sine præuia Doctorũ auctoritate non possum. Satis mihi sit quæstionem vtcumque locuplerasse; rei censum aliis permitto. Nollem vt hæc Mariani corporis venustas nimia videatur. Siquidem Iuditha, Mariæ eximius typus, *eleganti aspectu nimis*, Iudith. dicitur à sacro Historiographo. Quid virtutis in Deiparâ nimiùm?

CAP. VIII.

Vers. 7. Cui vir suus reliquerat diuitias multas, ac possessiones armentis boum & gregibus ouium plenas.

§. III.

Maria etsi in re nummariã, paupercula fuit; opulentissima est gratiæ censu.

13. Concil. Ephesin. IN Concilio Ephesino apud Theophylactum in cap. 2. Matthæi, dicitur de Christo: *Pauperculam elegit matrem*, pauperculã inquam, mundialiũ bonorum diuitiis, sed prædiuitem cælestis gratiæ Petr. Dam. opulento censu. Petrus Damian. lib. 2. ep. 2. Mariam nominat, *Pretiosam animam, Deo pecuniam*: quasi Damascen. Maria sit pretiosissimũ Dei numisma. S. Damascen. in Orat. 1. de Mariæ Natiuit. illam appellat, *Gratiarum pelagus*. Et Orat. 1. de Dormitione Virginis, Petr. Dam. eamdem vocat, *Sanctitatis thesaurum*. Et P. Damianus serm. 45. Mariã nominat *Gazophylacium thesauri, quo sumus de cruentis prædonis seruitio cõparati*. Et à S. Damasceno orat. 1. de Assumptio. *Gratiæ* Damascen. *abyssus* dicitur. Dies hic me deficerent, si vellẽ conglobare, & stipare his adsimilia epitheta, quibus beatissimæ Virginis opulentia explicatur à Patribus. Tertull. in lib. aduersus Iudæos c. 9. de Christo verba faciens, sic profundè loquitur: *Ex stirpe Iesse deputatum, per Mariam scilicet, & inde censendum.* (locus alioqui expendendus pro honore, nunc pro diuitiis, vtrumq; his verbis insinuatur.) Indubiũ est Tertullianũ hîc adludere ad Romanos magistratus, inter quos Censor magnâ auctoritate vigebat,

Ex Mariã censentur Christi diuitiæ? Tertull.

Cẽsoris erat munus singulis lustris lustrare Romã, cẽsere, seu æstimare ciuium facultates: neq, quisquã plus facultatũ se habere putabat, quàm Cẽsor æstimabat. Ait ergo Tertullianus, Christum per Mariã, seu ex Maria censeri. Omnes Christi diuitiæ per Mariam, aut ex Maria quodammodò deputentur? neque plus possidere videatur, quam habet ex Mariano censu? Maria est *Gazophylacium thesauri diuini, Dei moneta, Gratiarum pelagus, sanctitatis thesaurus, & Gratiæ abyssus.* Ergo diuitiæ Christi ex Maria censeri videntur. Nec mirũ id videri debet, nam vt ait S. Thomas in Catena ad c. 1. Lucæ, *Virgo* S. Thom. *sancta totam sibi hauserat Spiritus sancti gratiam.*

Quasi parum foret Mariam esse gratię thesaurũ, 14. vbi reponũtur diuiniores gazæ, appellatur etiam à Damascen. S. Damasceno *Latum Diuinitatis promptuarium*: nam cùm Maria sit diuini Verbi conceptaculum, vbi exprompte suppetit Deus hominibus per ipsam communicandus; inde Maria peramplum promptuarium diuinitatis iure dicitur: ex quo Deus deprompsit humanitatem Deo, & humanitas diuinitatem sibi, & vterque Deum hominem. Pulchrè Method. Methodius in oratione habita ad Hypopanten Domini, sic Mariam alloquitur: *Tu enim admirabilem incarnationem, quam aliquando non habuit, Deo mutuò dedisti*: Quid est virginem mutuò dedisse incarnationem Deo? Nam cui aliquid mutuò datur, aut idemmet, aut saltem tantumdem iure exigitur. Quid dignum reddetur Virgini, pro incarnatione, quàm mutuò dedit Deo? Num diuina maternitas, quæ quandam habet infinitatem? nam *infinitum seruorum, ac matris discrimen est*, vt Damasc. ait S. Damascen. Orat. de Dormitione Virginis. An adhuc illi debet Deus Incarnationẽ, quam à Maria mutuò accepit? Tantum Marianis meritis licet, vt Deum habeat debitorem: O paupercula, & opulẽtissima Virgo, ille tibi debitor existit, cui creaturæ omnes sũt debitores: ô arcanas Marię diuitias! Fortè pignoris nomine pro tanto debito Christum Deũ possides, filius enim parẽtis possessio est. Gen. 4. v. 1. *Eua concepit & peperit Cain, dicẽs: Possedi hominem per Deum.* Sic secũda Eua, Deipara inquam, filium Deum possidet? Planè opulenta possessio est. *Euge quæ debitorẽ habes eum, qui omnibus mutuatur. Deo enim vniuersi debemus, tibi autẽ etiam ille debet.* verba sunt Methodij in serm. de Purificat. Virginis. Method.

Lucæ 1. v. 18. dixit Angelus ad Mariã: *Aue gratia* 15. *plena: Dominus tecum.* Quæ verba ita cõmentatur Chrysippus Hierosolym. de S. Maria Deipara: *Dominus tecũ, Dominus totius gratiæ Rex cum ancilla.* vulgò Christus, *Rex gloriæ* dicitur; at respectu suæ Matris, *Rex totius gratiæ* appellatur. Sic Mariã ditat opulentis gratiæ thesauris! Verùm sciscitari oportet, cùm Christus Deus *totius gratiæ* Rex, & intestatus, & sine naturali prole decesserit in cruce, cuinam quasi hęreditario iure obueniat tãtus gratiarum census? Opportunè S. Damascen. in Orat. de Damasc. Assumpt. *Oportebat, inquit, Dei matrem ea, quæ filij erant possidere.* Nempe Maria maternitatis iure in opulento censu Regis totius gratiæ, Christi Dei inquam, succedit, quasi filij sui hęres, cui superstiti hęreditas filij veluti iure hęreditario obuenit: Gratulor tibi, ó prædiues Virgo, imò gratulor nobis filiolis pauperculis; nam prætereàquam quòd quidquid super plenum funditur, effunditur, diues matris census, opulentia filiorum est.

Lucæ. Chrysip. Deipara est hæres Christi.

S. Damascen. orat. 1. de Assumpt. his verbis exaggerat prædiuites Mariæ opes: *Hac omni profuit* 16. Damasc. *creatura, quam velut cõemptam à seruitute, in libertatẽ asseruit.* Quasi tantus sit Mariæ census, vt illo potuerit veluti coëmere creaturas omnes. O arcanam opulentiã! Plus audet Andreas Cretens. ser. 2. de

Maria fideiussionem facit pro Deo?

Andreas Cretens. | de Assumpt. *Hæc* (scilicet Maria) *est diuinarum reconciliationum, quæ pignore dato fit, fideiussio.* Obserua vocem illam *fideiussio*, in qua viget tota energia sententiæ. *Fideiussor* (teste Donato) *est auctor credendi, alium aliquid daturum, facturúmue, suâ fide, suóque periculo promittens.* Sic magni æstimat suum censum Maria, vt suâ fide, suóque periculo promittat fideiussionem pro Deo? sic exhausisti omnipotentiæ diuitias, vt fideiussore egeat Deus? Sic sunt depauperati diuinitatis thesauri? Vna Maria sic diues est, vt pro Dei sumptibus in re gratiæ, & redemptionis, valeat fideiussionem facere? Scilicet (dicam audaciusculè) si Deus soluendo non esset, aut soluere noluisset pro toto debito generis humani, B. Virgo (quæ diuinæ *gratiæ thesaurus, & pelagus est*) vt potuit ex mente Andreæ Cretensis fideiussionem pro Deo præstare, sic etiam & condignè posset reconciliationem humanam suis meritis operari, & æquè (pacto priùs inito) pro tanto debito satisfacere. Sic opulentus est Virginis census in re gratiæ, quantumuis in re nummaria dicatur *paupercula* à Concilio Ephesino.

Donatus.

Sotus in 4. d. 1. q. 5. art. 4. Suar. 1. to in 3 p disp. 4. sect. 7.

17. Moris est Scripturæ, & Patrum, res diuinas, quippe quæ humanum captum longè superant, nostro rudiori intelligendi modo, illas adtẽperare, & humano idiomate eloqui. Apud homines enim ille habetur prædiues, qui & opibus abundat, & cui homines opulentiores multa debent. Vnde S. Bernardus nuper allegatus, postquã vbertim locupletem Virginis censum tradit, Deum ipsum esse Mariæ debitorem ostendit. Sic etiam locupletata Maria est vbere Spiritus sancti gratiâ! Audiẽdus est S. Bernardinus Senensis tom. 1. serm. 52. *A tempore, inquit, quo concepit Virgo Deum in vtero suo, quandam (vt sic dicam) iurisdictionem, seu auctoritatem habet in temporali missione Spiritus sancti.* Scilicet tantis diuinorũ charismatum gazis ditatur Maria, vt Deum, cui cæteri debent, habeat debitorem: & quasi Deus soluendo non esset, sese quodammodò Mariæ vectigalẽ fecisse, & quandam (ita fari liceat cum Bernardino) dedisse iurisdictionem in omnes temporales Spiritu sancti missiones. *El Espiritu sancto le a librado le paga en este propio.* Locupletes gratiæ opes, quas Maria possidet vix nisi per hyperbolem explicari possunt hominibus, vti sublimiora nostræ religionis sacramenta.

Bernard. Maria habet ius in omnes temporales Spiritus sancti missiones? Bernardin.

18. Sed esto, Maria prædiues sit à tanto gratiæ, & gloriæ censu: At Maria non se possidet, sed possessio Dei est; ergo non Mariæ, sed Dei sunt ipsius diuitiæ. Quis neget Deiparam esse locupletem Dei hæreditatẽm? tota Maria possessio Dei est, & quidẽ perantiqua: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquã faceret à principio.* Prou. 8. v. 22. At audiendus est Petrus Damian. serm. 11. *Aue, ait, gratia plena. Dominus tecum. Quia à Deo electam, & praelectam, totam eam rapturus erat sibi Spiritus sanctus.* Plus videtur Damianus insinuare, quàm dicit. Cùm raptum audis, non intelligas Mariam rem alienam esse à Spiritu sancto, cuius spiritu, & gratiâ semper plena fuit: & inde vsque adeò opulenta. Vix nisi per exaggerationes, aut nimis sonantia verba agi potest de Marianæ gratiæ opibus. Inde ipsa de se, sic loquitur Prouerb. 8. v. 18. *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ & iustitia,* hoc est, iustè possideo superbas opes. Vox *superbas* plus audere videtur, quàm significat, sed audentiori vocabulo explicanda erat superba Virginis opulentia. *Superbia* vocem ne censeat malè grammaticus, etsi benè Theologus, donec consulat Calepinum, aut Mamotrectum aliquem.

Prouerb. P. Dam.

Prouerb.

CAP. VIII.

Vers. 8. Neque erat qui loqueretur de ea verbum malum.

§. IV.

Inter præcipua Mariæ elogia censetur, neminem locutum fuisse de illa verbum malum.

MVltus fuit Christus Deus, vt bonam suæ matris opinionem adstrueret etiam cum dispendio propriæ. Maluit enim haberi fabri filius, quam à suspicione stupri dehonestare parentẽ: permisitq; aliquos de suo ortu potiùs, quàm de matris pudore dubitare: sciit enim quàm sit tenera eximiæ virtutis fama, & lubrica maledicentiæ lingua: nec putauit ortus sui fidem matris iniuriis adstruendam. Et ipsa sancta, & humillima Virgo sumptuosiùs procurat, ne quis arrodat eius eximiam sanctitatem, licentioris linguæ priuilegio: Scitè S. Hieronym. explicans illud Isaiæ 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet,* ita scribit: *Maria virga est, flos Christus: at nunquàm flos ascendit de virgâ folijs nudâ: prius virga folijs adumbratur, & honestatur, quàm flos ascendat: prius ergo Maria viro erat honestanda, quàm Christus nasceretur.* Vnde Hieronym. moralissimè explicat, quem versamus Iudithæ locum: *Ex quo colligere licebit quantâ obseruatione mulieres curare debeant, vt honorem, ac bonam famam conseruent, nec aliquid occasionis dent, vt de eis verbum dicatur malum. Inter ea de quibus Iudith commendatur, illud præcipuum est: Nec erat qui de ea verbum loqueretur malum.* Audis ex ore Hieronym. præcipuam Iudithæ laudem fuisse, vt nemo esset, qui de ea verbum malum loqueretur? Nobilissimæ virtutes eminent in Iuditha, sed quod in primis laudem eius exaggerat, est, neminem in tam numeroso populo reperiri, qui eius famam loquendo arroderet. Euge gloriosior Iudith, virgo inquam sanctissima; nemo, nemo quidem iam diu est in tota Ecclesia, qui de te loquatur verbum malum, quod maximè facit ad tuarũ laudum gloriã. *Nec erat qui loqueretur de illa verbum malum. Virtus,* ait Seneca Epist. 62. *habet suos numeros, plena est.* Quid est virtus habet numeros? Numquid consũmata virtus numeris cõstat, & ad harmoniæ numeros tẽperata est? Plin. iunior vt laudatissimam sui Traiani virtutẽ exaggeraret, dixit in sua ad illum panegyri, in Traiano inueniri *Concentum omnium laudum.* Sententiosè, & ingeniosè dictum. Porrò concentus cõstat harmoniâ, seu cõsonantiâ omnium vocum: quando grauis cum acuta, &c. ita cõcinit ad musicæ sonos, vt nulla dissonet à modulato, & harmonico cõcentu. Nam vel leuissima cuiusuis vocis dissonantia harmoniã perdit, & inamœnas reddit cæterorum quantumuis sonoras, & modulatas voces: Sic accidit in re laudis. Nam cũ virtus, quæ plena est, suos habeat numeros, ad perfectam virtutis prædicationem, opus est, vt sit *concentus omnium laudum,* neq; sit *qui loquatur verbũ malum.* O Beatissima Virgo tua virtus cælestis, & augustior sanctitas plena est, numeris constat: ergo oportet, vt Christus Deus, filius tuus, qui *Præcentor* dicitur à Clemente Alex. in Adhortat. ad Gentes, diligenter procuret, vt in te sit *Concentus omniũ laudum*; nemóque sit, qui de te *loquatur verbum malum.* Sed omnes vno animo magnificè de te sentiant, omnes vno ore sublimissimè de te loquantur. 19.

Nemo de Iudith figurata loquitur verbum malum. Isaiæ.

Hieron.

Iudith.

Seneca. In Deipara est concentus omniũ laudum. Plinius.

20. Matth. Matthæi 1. v. 20. Æstuabat S. Ioseph præ agonia non bonæ suspicionis, quam ex occasione intumescentis vteri, quiuis maritus conciperet. Rem
August. mente versabat anxiè, & fortè, vt putat S. August. inclinabat in sinistram opinionem de Mariæ pudore. Vt ergo suspicionis tranquillaret æstum: *Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Ioseph fili Dauid; noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, &c. Disputant inter interpretes (vt ad aliud thema alibi expendebamus,) quare Angelus in somnis apparet Iosepho, & non dum in vigilia, diligens, & attentus foret expensor verborum Angeli? Aliis in vigilia apparent, & loquuntur Angeli, & cur non Iosepho? Fortè inferioris meriti censetur Iosephus? Nonne negotium Dominicæ Incarnationis, & Mariani pudoris, attentiorem intelligentiam requirebat? Quorsùm dum sopiti sunt Iosephi sensus, Iosephum alloquitur Angelus? Verùm aduerte ad rem ex Euan-
Matth. gelistæ verbis: *Hæc autem eo cogitante* (nimirùm non bonæ suspicionis causas) *Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens*, &c. Bellè S.
Chrysost. Chrysostomus hom. 4. id notauit, aiens: *Apparuit in somnis: quia nulli narrauit suam suspicionem*. Quasi dicat: Iosephus mente tacitus cogitabat, & in arcano cogitationis tractabat non bonas de Maria suspiciones, quas nemini communicauerat vel vt molestiam angoris leuaret, vel vt consilium sumeret in re ardua, & perplexâ: imò nec illacrymando rem oculis notificauerat, nec auditui tacitè submurmurando, nec cōplosione manuum
Non toti Iosepho notæ fuerunt suspiciones contra virginis puritatem. suspicionis suæ indicium dederat. Ergo consultissimè Angelus apparet *in somnis*, vt cum imaginatione, & mente Iosephi duntaxat loquatur super sinisteritate suspicionis de Mariæ puritate. Iosephus nulli locutus est verbum malum de Maria; imò nec totus Iosephus noscit quid ipsius mens secum voluat in Mariæ dedecus, quia Iosephi externi sensus id ignorant: Ergo necesse est, vt per somnium fiat satisfactio; ne vel satisfaciendo conceptæ infamiæ contra puritatem Mariæ, loquendo intimet sensibus suspicionem non bonam de Mariæ impuritate. Vnde *Hæc eo cogitante, Ecce Angelus Domini apparuit in somnis: quia nulli narrauit suam suspicionem*. O pulchram eruditionem à Iosepho, & Angelo! Ecce tibi Iosephus agoniâ zelotypiæ exagitatus, nulli locutus est verbum malum de Mariæ puritate, quæ vehementi tumentis vteri indicio illi suspecta erat. Quin & Angelus vel non bonam suspicionem de Virgine renuit notificare sensibus. Vnde tacitæ imaginationi & menti in somnis loquitur. Sic præcauent Iosephus, & Angelus, vt nullus sit, qui loquatur de Maria verbum malum, ne perdatur concentus Marianæ laudis si vel vna vox dissonet à laudationis harmonia.

21. Lucæ. Qui Deiparam arrodit, sine sermone & sine ratione est. Lucæ 1. Zachariæ sacerdoti, & prophetæ apparuit Angelus prædicens Ioannem (qui interpretatur Gratia) nasciturum, cuius conceptio è vuluâ sterili præstruebat Mariæ virgineam puritatem, vt ipse Angelus mox exposuit, v. 36. aiens: *Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua*. &c. Rennit Zacharias id sibi persuadere, & quidem modestissimè ore dubitat, aiens: *Vnde hoc sciam*? Attende ad pœnam, quâ mulctatur ab Angelo: *Ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque ad diem quo hæc fiant*: hoc est, vsque ad Ioannis,
Origen. seu gratiæ natiuitatem. Origenes hom. 5. in Lucam expendit Græcam vocem ἄλογος alogos, quam vulgatus vertit, *tacens, & non poteris loqui*, sic inquit, Origenes: *ἄλογος quod etsi Latinus aliter expresserit, tamen propriè transferri potest absque sermone, sine ratione*. Quisquis fidem negat iis, quæ adstruunt virginis pudorem, & intactam Deiparæ virginitatem, & loquitur de Maria *verbum malum*, etsi sacerdos, & propheta sit, si tamen dubitat, *ἄλογος est, & absque sermone, & sine ratione*. imò ideo absque sermone, quia sine ratione. Sed iam nemo est Nestorius, Heluidius nemo, qui venenatâ linguâ arrodat virginis pudorem.

Lucæ 2. v. 34. *Et ecce positus est hic* (Iesus) *in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel: & tuam ipsius animam pertransibit gladius*, ait Simeon ad Beatam Virginem. Ardua planè quæstio apud Bibliorum peritiores, quo pacto B. Virginis animam pertransierit gladius, cùm nusquam legatur martyrium subiisse. Quinam est hic cruentus gladius, qui vsque ad Mariæ animam penetrat, & illam immitissimè sauciat? Opportunè Beda inibi: *Nulla docet historia Beatam Mariam ex hac vita gladij occisione migrasse. præsertim cùm, non anima, sed corpus soleat interfici. Vnde restat intelligi gladium illum, de quo dicitur: Et gladius in labiis eorum*. Quid accommodatius? Nimirùm acutus gladius, qui viscera Mariæ crudeliter sauciat, & à quo Martyr dicitur, est gladius linguæ, qui irreuerenter Virginem dehonestat. 22. Lucæ. B. Virgo martyr dicitur ob linguas ipsi detrahentium. Beda.

Dicebat olim quispiam scrupulosè pius: timeo ne me multa dilectio erga Virginem vsque ad peccati mendacium trahat, & non veris laudibus illam cumulē: nolo de charitate in charitatem peccare. Verùm vsque adeò est angusta Mariæ sanctitas, vt quicquid palàm non videatur absurdum, quantùmuis grande elogium sit, ferè possit piè credi, & affirmari de Virgine. Quod Mariæ typus Iuditha iure exigebat à Principibus Bethuliæ, Iudith 8. v. 30. Cùm in animo tacitè versaret heroicum facinus descendendi ad Assyriorum castra, & perimendi Holophernem suo ipsius gladio. Celat rem ab Ozia, & Chabri, & Charmi, Bethuliæ proceribus: & tamen expetit, vt suffragiis approbent, quod ipsi nesciunt, an approbationem mereatur. Et dixit illis Iudith: *Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis: ita quod facere disposui, probate*, id est, *approbate*, (vt explicabam in literali Commentario) *si ex Deo est*. Et mox: *Vos autem nolo, vt scrutemini actum meum*. Quid ais prudentissima fœminarum? Consilium, quod in arcano mentis tacitè voluis, à Presbyteris celas; & approbationem expetis: Nemo consultè approbare potest rem, quam ignorat, an approbationem mereatur. At tantæ, tamque sublimes sunt res Iudithæ, & Mariæ, quam præfigurabat Iuditha, vt approbatio ritè possit præcurrere notitiam. Ignotas, aut dubitas an Maria nobilitetur aliquo elogio? (nisi refragetur fides) rem, quam ignoras, aut dubitas, suffragio tuo approba, approbatione tuâ commēda. *Maior est enim omni laude* Dei genitrix, quam deprædicas. Siquidem Mariæ laus, & virtus, humanæ mentis fastigium longè excedit. Vnde dicitur à S. Damasceno oratione de Dormit. Virginis: *Officina immensorum bonorum, atque omnem mentis captum, & cogitationem superantium*. Quòd si omnem cogitationem, & mentis captum transcendunt Marianæ prærogatiuæ, pio deuotionis præiudicio encomium approba, quod dubitas an in Maria sit: & sic aggregaberis Virginis laudatoribus: *Illud siquidem voce depromitur, quod priùs in officina conscientiæ deformatur*. Verba sunt Emisseni in sermone Exhortatorio contra diuersa vitia. Et inde nemo erit, qui de figurata Iudith loquatur verbum malum. Quod fuit summum typicæ Iudithæ encomium 23. Vel dubiæ laudes de Virgine adprobandæ sunt? Iudith. Damascen. Emissen.

comium cum sola Virgine commune.

24. Non fraudabo lectorem piâ S. Bonauenturæ meditatione, tom. 2. Opusc. cap. 3. de vitæ Christi meditatione, sic loquentem inducit infantem Virginem: *Cum pater meus, & mater mea me dimiserunt in templo, statui in corde meo, habere Deum in patrem; ac frequenter cogitabam, quid possem facere Deo gratum.* Et post pauca: *Petebam,* inquit, *vt faceret me videre tempus, in quo esset nata illa Beatissima Virgo, quæ debebat filium Dei parere & vt conseruaret oculos meos, vt possem eam videre; linguam, vt possem eam laudare.* Nempe sumptuosiùs expetebat Maria antequàm nosset, esse præelectam ad diuinam maternitatem, vt Deus linguam eius conseruaret, quò posset almam Dei Matrem laudibus sublimare. Quod Maria tam sedulò exambit, homo negligat? Adimple in te, quòd Mariæ modesta humilitas non patitur adimpleri in se. Lauda Mariam in omnibus, quæ omnium laudes longè superat: *maior est enim omni laude.*

Bonauent. Maria expetit Deiparam laudare.

CAP. VIII.

Vers. 17. Ita etiam de nostra humilitate gloriemur.

§. V.

Mariæ diuina Maternitas, sequela fuit humilitatis humanæ.

25. HOminibus adnata est sublimitatis libido: sed homo in honoris sublimi loco collocatus, nescio an satis homo sit: humanam enim naturam dediscere solet, & sublimius quid cogitare, & supra humanum fastigium præsumere. Sic à dignitate homo tumescit, vanescit, insolescit. Hinc generosior habetur honorata virtus; quippe quæ superbiæ fascino non degenerauit in vitium. Heu quot degeneres virtutes probauit sublimitas! O generosam Deiparæ sanctitatem, quæ in fastigio diuinæ maternitatis collocata, dum abiectiùs de se cogitat, & humiliùs sapit, virtutis fastigium humilitate ostentat. Idoneè S. Ildefonsus serm. 2. de Assumpt. *Iam ergo B. Virgo humiliat se in cunctis, vt totam in se suscipiat gratiam conditoris: quia quod per partes aliis datum est, tota simul in ea venit gratiæ plenitudo: quia scilicet multum se humiliauit inter immensa dona, inter diuinitatis commercia.*

Maria totã gratiam humilitate suscepit.

Ildefons.

26. Ecclesiastici 3. vers. 20. *Quanto maior es, humilia te in omnibus.* Quasi humilitas sit magnitudinis census, & veræ sublimitatis appendix. S. Bernardus in serm. de verbis Apocal. *Signum magnum,* sic fatur: *Cùm Maria quanto maior erat humiliabat se in omnibus, certè humiliata est præ omnibus, quia maior omnibus extitit. Quapropter meritò facta est nouissima prima, quæ cùm prima esset, omnium se nouissimam efficiebat: meritò facta est omnium Domina, quæ se omnium exhibuit ancillam.* Videlicet ideò Deipara præ omnibus humilis fuit, quia sublimitatis prærogatiuâ omnes excelluit? & celsior altitudo sit humilitati vectigalis, & augustior sublimitas sit tributaria humillimæ abiectioni? Sententiosè dixit S. Gregorius in Reg. apud Thomam Ibernicum: *Dum vnigenitus,* inquit, *Dei existens ante secula, ex Mariæ vtero natus est homo, inuestigabili miraculo facta est & ancilla hominis per Deitatem, & mater Verbi per carnem.* Bene est; Maria facta sit per Virgineã carnem, mater Verbi diuini: at inuestigabile miraculum apparet, quòd facta sit *ancilla hominis per Deitatem.* Cognatus Deus, quem verè genuit, & portauit in vtero, ancillam facit ex matre, an ex ancilla ingenuam, & Augustam? quid ancillari ignominiæ cum augustiori dignitate? Verùm Maria dum se appellat ancillam, aiens: *Ecce ancilla Domini,* Dei mater efficitur. Planè vices reciprocant maiestas maternitatis diuinæ, & humilitas ancillaris personæ, & tametsi res diuersissimæ, adsociantur amico fœdere, vt *quæ humilitate concepit* Deum, fiat *ancilla hominis per Deitatem:* quasi maiestas maternitatis diuinæ elogium sit ancillaris humilitatis; & ancillaris humilitas sequela diuinæ maternitatis?

Ecclesiast.

Bernard. Diuina maternitas est sequela Marianæ humilitatis.

Gregor. Thomas Ibernicus.

P. Canisius eruditione magnus, nec impar sanctitate, lib. 1. cap. 1. ait: nomen Mariæ *deducitur à verbo* Iarah, *quod significat proiicere,* vt Maria proiecta, demissa, & humilis vel ipso nomine significetur. Sublime humilitatis stemma nomine præfert, vt non tantùm re nominis, sed nomine ipso ostenteret humilitatem, quâ sic medullitus erat imbuta, vt Maria maternitate diuina sublimis, & gratiæ diuitioris gazis prædiues, *in prece pauperis spem reposuerit.* Verba sunt S. Ambrosij lib. 2. de Virg. vulgo notissima. Puto *pauperis* nomine, humilem significari, vt sæpe in sacris litteris. Quasi dicat Ambrosius: Tam magnificè sentiebat Maria de merito humilitatis, vt ipsa B. Virgo quæ *spes nostra* dicitur à tota Ecclesia, suam reposuerit spem in prece, & suffragio humilis, & abiecti pauperculi. Hæc dixerim, vt viam præstruam ad pulchra S. Ignatij verba in epist. ad Ioannem Euang. *Maria,* inquit, *miseris, & afflictis condolebat coafflicta, nec segniter subueniebat, humilibus deuota, quæ & deuotis deuotiùs humiliaretur.* Idoneè *in prece humilis spem reponit,* quæ erat *humilibus deuota, & deuotis reuerentiùs humiliaretur.* Expende illud, *Humilibus deuota.* Porrò deuotio nostra magnum patronum spectat, de cuius excellentia magnifica concepit. Ergo B. Virgo sic magni æstimat humilitatem, vt quemadmodum aliqui pietate præstantes, deuotioni Mariæ eximiè student: ita Maria *deuota humilibus* dicatur? Quis non stupeat hanc Mariæ humilitatem in tam sublimi dignitatis, & meritorum fastigio?

27. Canis. Maria humilibus deuota.

Ambros.

Ignatius.

Lucæ 1. vers. 48. *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Submissior Mariæ humilitas illi peperit sublimitatis arcana fastigia, quæ gloriosissimè obtinet. Vis nosse quàm profundè se Maria demiserit? Expende verba S. Bernardi in serm. super illud Apocalypsis: *Signum magnum,* sic scribit Bernardus: *Meritò facta est omnium Domina, quæ se omnium exhibebat ancillam. Meritò super Angelos exaltata est, quæ infra viduas, & pœnitentes, infra eam, de qua fuerant eiecta septem Dæmonia ineffabili se mansuetudine inclinabat.* Quid abiectius, quàm eam, quæ Deum portabat in ventre, quasi in augusto solio diuinioris gloriæ, sic humiliari, vt se abiiceret infra eam, apud quam septem squalida Dæmonia immundissimè stabulantur? Quonam potest profundiùs creatura demitti? Sed aduerte ad quod dignitatis fastigium à tanta humilitate sublimetur. Petrus Damianus serm. 45. *Hæc,* inquit, *tam singularis, tam incomparabilis Virgo, si non sequeretur humilitatem Christi, numquam pertingeret ad celsitudinem Christi:* O hyperbolem! Quis potest pertingere ad Christi Dei celsitudinem? Profectò si pura creatura possit illò vsque sublimari, maximè quæ supra humanum fastigium euecta, tantis

28. Lucæ. Deipara infra dæmoniacam humiliatur.

Bern.

Petr. Dam.

gratiarum gloriis ſublimata, vel infra dæmoniacam peccatricem ſeſe profundiſſimè demittit.

29. Ambroſ. Chriſtus Matris etiã humilitatẽ expreſſit. Inter plurimas Mariæ laudes, quas conglobat S. Ambroſius lib. 2. de Virginibus dicitur *Corde humilis*. Planè plus ſignificat, quàm dixiſſe videtur Ambroſius. Nam Matthæi 11. v. 29. Chriſtus dicitur *humilis corde*. In qua laude videre mihi videor Chriſtum Deum matrizare, ſeu matrem moribus referre. Neque enim Chriſtus Deus hâc in re degenerauit à matre, ſed eius potiùs indolem, & virtutem (alioqui humanitati debitam diuinitatis priuilegio,) arripuit, hauſit, expreſſit. Pulchra ſunt ad hanc rem ſudata eiuſdem Ambroſij verba: *Humilem*, inquit, *& mitem paritura, humilitatem debuit ipſa præferre.* Nempe generoſa eſt Chriſti Dei humilitas, quam etiam à matre expreſſit, in quâ matrem refert: & ipſe humilis humilem matrem repræſentat. Nam Maria *Corde humilis* Chriſtum *humilem corde* generauit.

30. Iſaiæ. Mariæ, quia terra dicitur, tributa pendũt cæteræ creaturæ. Iſaiæ 45. v. 8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluãt Iuſtum; aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Terræ* nomine B. Virginem ſignificari, & expreſſum videtur ex litterâ, & paſſim Patres exponunt. Sed fortè alicui videbitur, *Terræ* elogium valdè humile, & abiectum eſſe, & inde inidoneum Deiparæ. Porrò terra infimum eſt elementorum, veſtigiis animantium teritur, & proculcatur, reptatu ſerpentium ſqualet, & vilitatem præfert terræ nomen, & inde incongruum Marianæ maieſtati. Nũquid terra rerum omnium abiectiſſima, pro dignitate Mariam exprimat? Verum *terræ*, rerum omnium abiectiſſimæ, meritò comparatur Deipara, quæ creaturarum omnium humillima fuit. Et quidem animaduerſione digniſſimum eſt ad humilem, & abiectam terram exornandam, & illuſtrandam, reliqua omnia quaſi tributariam operam, & induſtriam perpetuò penſitate. Aqua irriguâ fertilitate terram humectat, aër nubium rore impingnat, cælum, & aſtra calore, & influxu terram fœcundant; homo agricolationis induſtriâ terram excolit, & adornat; & Deus ipſe terræ ſuæ ſolerter prouidet. Quaſi humili terræ cætera omnia tributa pendant vectigali beneficentiâ. Opportunè cõparatur Terræ B. Virgo cuius profundæ humilitati omnes omnium gratiæ, & induſtriæ videntur vectigales. *Cuncta virtutes, omnes gratia, cuncta dona, quæ virginem exornabant, humilitati eiuſdem tributa pendebant*, ait Rupertus in cap. 2. Cantic. O Maria, terra es ob humilitatem, ſed ob id tributa tibi pendunt creaturæ ad tuum cultum, & ornatum. Tibi debetur hominum illuſtre ſeruitium, cæleſte Angelorum obſequium, cœlorum ſplendidum famulitium: & Dei munificentior liberalitas tibi debet diuinæ maternitatis vſuras. Ergo quantùm humile *terræ* vocabulum Marianæ gloriæ detrahere videtur, tantumdem amplioris gratiæ tributa ſumptuosè compenſat.

Ambroſ.

Rupert.

CAPVT VIII.

Verſ. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier ſancta es.

§. VI.

Oratio ad Mariam, exoratio eſt: nam vectigalis dicitur humanis precibus.

31. Damaſc. F*Ons benedictionum, & bonorum omnium ſcaturigo*, Maria appellatur à S. Damaſceno Orat. de Aſſumptione. Perennis inquam, gratiarum ſcatebra, quæ totâ naturæ ſuæ propenſione exundat, & bonorum ſteriles homines fœcundat humore cæleſtis gratiæ. Petrus Damianus ſerm. 44. hanc benefaciendi inclinationem dilaudat in Virgine: *Moueat te*, ait, *natura, potentia moneat: quia quantò potentior, tantò miſericordior eſſe debebis.* A naturâ Virginis miſericordiam efflagitat? ſic proclinis eſt ad miſerendum? Sic quaſi naturaliter effluunt gratiæ ab hac plena bonorum omnium ſcaturigine? *Gratiâ plena* dicitur ab Angelo; plena ſibi, ſuperplena, & ſuperfluens nobis ſupplicantibus. Eleganter Caſſiodorus lib. 12. Variar. epiſt. 27. *Fundit potiùs qui mittit in plenum: nam illud potiùs reconditur, quod vaſis vacuis congregatur.* Ergo Deus qui nouis in dies gratiarum augmentis cumulabat Mariam, gratiæ plenitudinem non tam ipſi (vt ſic dicam) quàm nobis conferebat. *Mecum ſunt diuitiæ, & gloria*, Prouerb. 8. verſ. 18. alij exſcribunt: *A me ſunt diuitiæ, & gloria.* (vt alioſùm latè expendam:) quaſi idem ſit, bonorum gratiæ opes Mariæ conferri, & à Maria in eius ſupplices exundare. Eſto deuotus Mariæ ſupplex, Mariam ſæpe roga, illam crebrò precibus ſollicita, & vbertim experieris exundantem gratiam, quæ ex hac bonorum omnium ſcaturigine copioſè emanat, & redundat in ſupplices Mariæ clientes.

Damian. Nobis effundit gratias, qui in plenã Mariam illas mittit.

Caſſiodor.

Prouerb.

Non inamœna quæſtiuncula eſt, quare Chriſtus Deus cùm inſtruit homines in rè orationis, ad Patrem illam fieri præmoneat? Matthæi 6. v. 9. Sic ergo vos orabitis: *Pater noſter, qui es in cælis.* & Lucæ 11. v. 2. & alibi perſæpè. Cur ſolennis Eccleſiæ oratio non fit ad Spiritum ſanctum, qui fons gratiarum dicitur? Quare non dirigitur ad Verbũ, quod homini concorporatum merendi negotium abſoluit? Saltem ſupplicet homo abſolutè Deum, qui vt in tribus perſonis ſubſiſtit, ſic nulla perſona omittetur, cuius non imploremus opem. Et tamen in Eccleſia ſemper ſolemniter dicendum eſt: *Pater noſter*, cùm auſpicamur orationes noſtras. Quid arcanè ineſt in Patris nomine, quod orationi blanditur? Profundè rem meditatus eſt Tertullianus in lib. de Oratione cap. 2. ita ſcribens: *Sic ergo vos orabitis: Pater noſter. In Patre filius inuocatur; nec Mater quidem* (non Eccleſia, ſed Maria, quæ fidelium mater eſt,) *præteritur: ſiquidem in Filio, & Patre mater recognoſcitur, de qua conſtat & Patris, & Filij nomen.* Scilicet ſolemnis Eccleſiæ oratio non fit ad ſupremum numen ſub Dei nomine, etſi inde prouidere debeat creaturis: neque ſub Verbi nuncupatione, quanquam aſſumens humanum corpus, rem omnem gratiæ hominibus promeruerit: neque ſub appellatione Spiritus ſancti, tametſi ſit bonorum gratiæ munificus diſpenſator; ſed ſub Patris vocabulo: quia *in Patre Filius inuocatur, nec Mater quidem præteritur: ſiquidem in Filio, & Patre Mater recognoſcitur.* Chriſtus enim probè noſcens, quàm ſit efficax humana oratio nuncupata ad Mariam, ſic Eccleſiam ſuam erudit, vt nũquam oratio ad Deum fiat, quin ſimul Mariam tacitè inuocet, & illius auxilium ſuppliciter expetat: vt ſic poſtulatum beneficium ſecuriùs impetretur. Sæpè enim quòd Deum precando, extorquere non valemus, vel tacitè imploratâ Mariæ ope certiùs impetramus. 32.

Matth.

Lucæ. Orantes ad Deum Patrẽ Mariã etiã rogant.

Tertull.

S. Anſelmus in Tractatu de Excell. Virg. cap. 6. acutè miratur, & piè ſtupet, quare *Velocior eſt nonnunquam ſalus memorato nomine Mariæ, quàm inuocato nomine Ieſu, vnici filij ſui: & id quidem non ideò fit, quòd ipſa maior, & potentior ſit: neque enim ipſe maior, & potentior eſt per eam, ſed illa per ipſum.* 33.

Anſelm. Quare oratio ad Mariam citiùs ſæpè impetret, quam ad Deum.

ipsum. Quare ergo propitior salus in recordatione eius, quã Filij sui sæpe percipitur? Nescio quâ arcanâ gratiæ propensione ferimur ad precandum Mariæ auxilium in humanis ærumnis, tunc intermissâ oratione ad Deum, qui potentiâ, & misericordiâ longè præstat Mariæ. Idne prouenit à Mariani nominis teneritudine sub vocabulo Matris? an ab experientia, quâ sæpe nouimus, quòd Maria inuocata citiùs nobis adest, quàm sæpe Deus? Fortè ex fiducia nostra, quâ non semel animosiùs præsumimus de Mariæ pietate? an quia in Maria tota, & sola Dei misericordia adest, seueritatis iustitiæ expers: Præclarè Seraphinus Firmius problem. 54. ex S. Anselmo & S. Bonauentura ita respondet: *Quia in virgine a Filio deriuatur diuina pietas, absque vllo iustitiæ terrore, at in Filio licet attrahat pietas, terret tamẽ quod scriptum est: iudicem eum esse adeò seuerum, vt rationem sit exacturus de vnoquoque verbo otioso. Quid autem mirum, si magis præsidat reus in sola pietate, quàm in ea iustitia coniunctâ,* (attentiùs aduerte) *quando eadem est diuina pietas in vtroque, & filij, & eius Matris tribunali.* Quasi tota Christi pietas, & meracissima quidem absque iustitiæ admixtione, & seueritatis rigore commissa sit virgini ad liberalitatis opera. Percepit miser reus meram misericordiam, terretur iustitiæ seueritate; inde precum obsequio animosiùs frequentat Virginis aras, quàm diuina altaria. Sic piè præsumit de oratione, quæ fit ad Mariam.

Firmius. Anselm. Bonauent.

34. Res valde negotiosa, ambitio est; nam cùm ambitiosus candidatus sæpè diffidat meritis, præsidit industriæ negotiationis, vt conscendat ad immeritos honores ambitionis gressibus. Hinc opulenta donatiua, vt electorum animos subornent, quia ipse non adornatur à meritis: Hinc obsequia, vt ipse decrescens ad singulorum occursum, assequatur honoris incrementa. In summa nullum non mouet lapidem ambitionis ingenium, vt eligatur ad excelsam dignitatem. In ambitiosa candidati negotiatione adumbratam video orationem, quæ fit ad Mariam: vidit & olim Tertullianus in lib. de Pudicitia cap. 5. agens de precibus, quas in primitiua Ecclesia solenniter pœnitentes agebant, sic fatur: *Pariter de pœnitentia officio sedent in sacco, & cinere inhorrescunt, eodem fletu gemiscunt, eisdem precibus ambiunt, eandem Matrem inuocant.* Ecce tibi, preces, quæ Matrem inuocant, ambire dicuntur. Planè ambitiosa est oratio, quæ fit ad Virginem Matrem: est enim ingenium negotiationis, & arbitrium impetrationis. Eamdem solertiam oratio ad Mariam dissimulanter exhibet, quam ambitio candidati solitat exhibere: nam precibus ambit, quisquis Mariam inuocat. Quis Mariam auxiliatem inuocauit, & frustratus est felicitate impetrationis? Ambiamus solliciti hanc precum ambitionem.

Oratio ad Mariã ambitiosa dicitur.

Tertul.

35. Aliter supplicamus rem gratiæ, & liberalitatis, aliter exigimus iustitiæ debitum. Sic vellem vt Mariam ores, non quasi qui misericordiam rogat, sed veluti qui iustitiæ debitum petit. Porrò *Maria omnibus sapientibus, & insipientibus copiosissimâ charitate debitricem se fecit,* ait S. Bernardus serm. 98. Nec putes hoc debitum, quo suis supplicibus se Maria debitricem, seu vectigalem fecit, eius deuenustare prærogatiuas; nam inde eximiè commendantur. Non tam de Diis Gentilium supplicationi populari expositis, quàm de Maria, quæ promptuarium est Christianæ orationis, & energia exorationis, dixisse videtur Septimius in Apologet. cap. 13. *Sed enim agri tributo onusti, viliores: hominum capita stipendio censa, ignobiliora. Nam hæ sunt notæ captiuitatis. Dij verò* (Maria inquam) *qui magis tributarij, magis sancti; imò qui magis sancti, magis tributarij.* Ne putes Marianæ gloriæ dispendio, dici debitricem, & vectigalem humanis precibus; nam hæc est nota augustioris prærogatiuæ. Maria enim quò magis tributaria supplicantibus, magis sancta habetur apud homines: imò quia magis sancta, magis est tributariâ. Est enim sibi sanctitatis plena, nobis superplena. Sic ergo Mariam ora, non quasi misericordiam supplicans, sed quasi debitum exigens. Singularis Mariæ gloria est, tantâ repleri gratiâ, vt eius exundatio vberrim superfluat in eius supplices, & deuotos clientes. *Ergo sicut oculi seruorum in manibus Dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus Dominæ suæ: ita oculi nostri* ad Mariam Dominam nostram, *Donec misereatur nostri. Miserere nostri* Domina, *miserere nostri.* Psalm. 122. vers. 2.

Bernard. Maria tributaria dicitur humanis precibus.

Tertull.

Psalm.

CAP. VIII.

Vers. 31. Ita quod facere disposui, probate si ex Deo est.

§. VII.

Maria pro humanis causis, curialissima negotiatrix est apud Deum.

Victoria in litibus, non tantùm ratione, & iure constat, sed etiam industriâ, & ingenio negotiationis: nam sæpe apud humanos iudices, cui suffragatur bonitas causæ, refragatur curialissima aduersarij solertia. O quoties ob industriam diligentis patroni, & exsomnem procuratoris diligentiam, litigantes vincunt, qui alioqui causâ caderent ignominiosè! Dum lego Iuditham in ferè desperata Bethuliensium causa, insomni oratione, & sacci ambitioso squalore apud Deum aduocatam in vrbe apud principem Oziam, & reliquos ciuitatis Senatores, negotiosè sollicitam: in castris apud Holophernem, piis fraudibus religiosè subdolam; in omnibus, & apud omnes solertem negotiatricem pro suo populo; videre mihi videor sedulam valde operam, quam grauiter Maria expendit in negotiatione apud Deum pro liberandis hominibus a dira Tartarei Holophernis tyrannide. Nullum non mouet lapidem Maria, vt apud filium Deum, humana negotia efficaciter tractet, & feliciter absoluat. S. Bernardus serm. 1. de Assumpt. *Maria nobis facta dicitur aduocata, quæ apud Deum salutis nostræ negotia efficaciter pertractet.* 36.

Bernard.

37. S. Bonauentura in speculo Virg. cap. 7. ipsam appellat *Consistorium, & domum causarum.* Est ergo Maria ipsum consistorium, & tribunal, in quo tractantur humanæ causæ, (heu quot flagitiorum rei sæpe sistimur ante Dei tribunal!) Est etiam B. Virgo ex mẽte Bernardi sedula *Aduocata* in negotio humanæ salutis. *Et negotium omnium seculorum* vulgò dicitur ab ipso Bernardo. Quin in Synodo Chalcedonensi definit. 2. Maria *Theotocòs* appellatur, id est, *Mater Dei*, seu *negotiatio Dei.* Quasi B. virgo non modò sit generis humani *negotium*, sed etiam ipsa *negotiatio* ad Deum. Non est intellectu facile, quare Deipara dicatur à Concilio, *Negotiatio Dei*, Num quia curialissimè humana negotia pertractat? *Curialissima fuit Regina*, inquit S. Bernardinus tom. 1. serm. 52. Puto opportuniùs ad rem præsentem dixisse S. Ioannem Geomettam,

Bonau. Maria curialissima est apud Deum pro humanis causis. Bernard. Synodus Chalcedon.

Bernard.

Geometra. metram, Mariam esse *Ius ciuile*,& *Ius dirimens lites*. Ius ciuile dicitur multiplex Imperatorum, & Iurisconsultorum lex, per quas dirimuntur subditorum lites. Est ergo Maria curialissima hominum *Aduocata*,& *negotiatio nostra*,& *ius ciuile dirimens lites*; quia eius solers negotiatio, & diligens pro nobis aduocatio, & pia intercessio, est *ius ciuile*, seu viua lex, secundùm quam Iudex Filius misericorditer humanas *lites dirimit*. Quasi Mariæ aduocatio, & intercessio sit ius nostrum secundùm quod iudicamur à Filio Deo. Ne timeat malam causam, qui Dei Matrem Aduocatam adsciscit; est enim curialissima: & sic solerter negotiatur, vt etiã omnium criminum reus à gratiæ auxiliis mutata causa eius negotiatione feliciter absoluatur; & iustitiæ merito cælorum regno ditetur, qui damnandus erat gehennæ barathro.

38. Genes. Maria est pro nobis negotiatrix, vt Rebecca pro Iacobo.

Geneseos 27. Isaacus allectus, & prærogatiuâ ætatis,& subornatus venationis lenocinio, meditatur benedicere Esau primogenito: secus Rebecca dilectum Iacobum benedictione munerari cupiens, clanculùm piis fraudibus benedictionem Isaaci Iacobo procurat. Vide quis euaserit voti compos, an Isaacus, apud quem totum erat benedicendi ius, an Rebecca, quæ solerti negotiatione benedictionis felicitatem Esaü debitam, exambit Iacobo donandam? Eleganter Petrus Damianus rem tractat,& deflectit ad Mariam, serm. 27. sic inquiens: (Damian.) *Et illic ergo carnalis vxor, & hîc spiritualis Sponsa* (Maria) *viri suis in propria sententia diuersitate præualuit*. Quasi dicat: adeò solerter negotiatur Rebecca benedictionem Iacobo, vt pia negotiationis fraus, etiam contra ætatis priuilegium, & voluntatem Isaaci, obtinuerit benedictionem dilecti sui filij. Sic etiam figurata Rebecca, Maria inquam ita gnauiter hominibus benedictionem procurat, vt piæ negotiationis astutiâ, quasi insidietur iustitiæ diuinæ,& cælestem benedictionem à misericordiâ hominibus negotietur, vltra voluntatem diuini beneplaciti: præstans à Deo efficaciter decerni, quod piâ negotiatione Maria exambit pro benedicendis hominibus, communi Protoparentum maledictione damnatis. Sic est pro nobis negotiatrix curialissima Virgo!

39. Eusebius. Estne Maria nimia negotiatrix?

Eusebius Emissenus in serm. de Assumpt. Virginis ita fatur: *Beatissima Virgo vtriusque vitæ actiuæ videlicet, & contemplatiuæ plus cæteris omnibus priuilegia custodiuit*. Cuius eminentiæ indiciũ est, quod Ecclesia dum celebrat summas Mariæ Assumptionis glorias, vtriusque vitæ eminentias Marthæ, & Magdalenæ nomine Mariæ Virgini decantat. Verùm mysterio non vacat, vitæ actiuæ symbolum; Martham, inquam, quasi nimis negotiosam denotari: (Lucæ.) *Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima*. Luc. 10. vers. 41. Excellitne Marthæ sollicitudo, an excedit? Sollicitudo Mariæ, sub Marthæ nomine figuratâ, nimietatis arguitur? (August. Bonauent.) Præclarè S. Augustinus allegatus à S. Bonauentura in Speculo B. Virginis cap. 6. *Vnam ergo*, ait, *ac te solâ pro nobis in cælo fatemur sollicitam*. Quasi Maria sola excellat sollicitæ negotiationis prærogatiuâ pro leuandis hominum ærumnis. Quæ sic pro nobis sollicita est, vt specie tenus præstringatur reprehẽsionis vocabulo, re ipsâ eximiè laudetur: nam & negotiosa sollicitudo Marthæ, & Magdalenæ otiosa contemplatio hîc in Maria laudantur: contemplatio honoris nomine; negotiatio autem sub cuiusdam veluti reprehensionis elogio. Non quasi Maria excedat, sed quasi excellat. Porrò res magnæ, nisi vitiorum vocabulis vix plenè explicantur apud homines. De quo alibi latiùs tractauimus.

Ad hæc, ita solerti industriâ hominum negotia cum Deo tractat Maria, tanto negotiationis merito,& rei felicitate, vt dixerit Arnoldus Carnotens. in Tractatu de laudibus Mariæ: *Diuidunt coram Patre inter se Mater, & Filius pietatis officia, & miris allegationibus muniunt redemptionis humanæ negotium*. Ac si Christi Passio, humana redemptio, & parta hominibus salus, Deiparæ aduocatione, & negotiatione muniatur. Negotium redemptionis humanæ stabilitur Mariæ sollicitudine? Virginis allegatio, & patrocinium, Redemptionis munimen est: Hoc munimento egebat firma Christi Dei redemptio? O summum Mariæ negotiationis elogium! O stupendas Mariæ laudes! Sumant hinc animos Mariæ clientes, quorum capitalem causam Maria tam solerter procurat in cælis, piè ambitiosâ negotiatione: ipsa enim est nostra apud Deum felix negotiatio. 40. Arnold. Carnot. Maria negotiatione munit redemptionẽ.

Geneseos 21. vers. 16. Agar cum puerulo Ismaële diu errabat in Bersabee vastâ solitudine: & quia exiguo panario, & lagenâ dimissa fuerat ex Abrahami domo; dum puer Ismaëlus æstuabat præ sitis ardore, à puero tantisper discedit mater, ne præmorientem videat suorum viscerum portionem, fermè iam exanimem. *Et sedens contra, leuauit vocem suam, & fleuit. Exaudiuit autem Deus vocem pueri: vocauitque Angelus Dei Agar*, &c. Mater è regione pueri flebilis sedet,& anxiè Deum orat, vt opem ferat penè exanimato Ismaëli, & exaudiuit Dominus vocem pueri? Puérne hiscere valet præ sitis ardore, & ipsius vox exauditur à Deo? Mater anxiis precibus clamat: Mater ergo exaudiatur, non filius, qui mutus tacet, & præ suis agonia semimortuus iacet. Verùm ea est Matris nostræ, Marianæ inquam orationis arcana vis, vt in filios ærumnis laborantes reciprocetur, & vix orantibus ipsis, imputetur Matris oratio; vt in oratione Mariæ, non tantùm exaudiatur Matris pietas, sed filiorum necessitas. Fallor nisi hanc Marianæ orationis reciprocationem non subinsinuat Basilius Seleuc. orat. 39. sic aiens: *Cum multa nobis bona, quæ nullius oratio posset assequi, Deipara operâ nobis contingant, eam benemerenti vicem rependimus, quæ in nos reciprocetur*. Quasi Deipara non solùm seruitia, quæ illi impendimus in nos munificâ largitate reciprocet (vt in præfatione dicebamus) sed etiam ipsam orationem; quæ tacitè ad Matrem facta arcanè ad nos redit. Et voce Matris filioli dicuntur clamare, quò & efficaciùs orent,& feliciùs impetrent rem orationis. Scilicet hoc duntaxat elogium Mariæ orationi deerat.

(Mariæ oratio,& negotiatio ad nos reciprocatur. — Genes. — Basil. Seleuc.)

CAP. VIII.

Vers. 33. Vos autem nolo, vt scrutemini actum meum,&c.

§. VIII.

Prauiâ diuinæ essentiæ visione, elui debet humana ruditas ad Mariam, rẽsque Mariæ, digno obsequio tractandas.

INter cætera mortalitatis incommoda, & hæc est caligo mentium: nec tantùm necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, vniuersis ignoscendum est, generi humano venia tribuenda est, ait Seneca lib. 2. de ira, cap. 9. Ad sublimia perspicienda, 41. Seneca.

da,& tractanda, lippus est humanus oculus; & nisi affulgeat cælestis gratia, quin & beata gloria penè cæcutit ad sublimium augustiorem cognitionem. Vnde consultissimè Iuditha tres Bethuliæ presbyteros, nobilitate principes, sacerdotio inclytos, doctrinâ sapientes, sollicitè admonet cap.8. vers.33. inquiens: *Vos autem nolo vt scrutemini actum meum.* Quid refert, vt res Iudithę, & mysterium liberationis Israëlitici populi, innotesceret viris piis, prænobilibus, sapientissimis? Verùm caligo mentium agnatum vitium est mortalis hominis, à quâ non tantùm enascitur errandi necessitas, sed aliquis errorum amor. Prudenter recusat Iuditha intimare sapientibus heroicum facinus, quod mente tractabat, ne à mortalium oculorum malignâ notitiâ deuenustetur. Sic caligat mortalium mens ad res humano captu sublimiores, quousque mortalitatem exuta, gloriæ lumine illustrata, perspiciat res vti sunt, non vt mortalibus apparent. Puto hæc non tam Bethuliensi Iudithæ quàm Iudithæ figuratæ, Mariæ inquam, aptiùs conuenire. Quis enim mortalium dignè censere, & tractare valeat res Virginis, nisi à mortalitate immunis, gloriæ beato lumine illustretur ad contemplanda, & pro dignitate tractanda Mariæ beata priuilegia? Præclarè S. Epiphanius contra hæreses lib. 3. hæresi 39. *Immensitatem quippe gratiæ, & gloriæ, & felicitatis tuæ considerare cupienti, sensus deficit, lingua fatiscit*, nisi à beatitudinis gloria euadat diuinè erudita, arcanè docta, & dignè fœcunda.

Iudith.

Epiphan.

42. Lucæ 9. vers. 28. *Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & ascendit in montem, vt oraret. Et facta est dum oraret species vultus eius altera, & vestitus eius albus, & refulgens.* Quærunt diligenter interpretes quare singulariter selegerit ad beatas Thaboris glorias Petrum, & Iacobum, & Ioannem omissis reliquis? quare cæteros Apostolos respuit? & quare hos tantùm signatè assumit? Quorsùm hæc? Respondet S. Ambrosius: *Petrus ascendit, qui claues regni cælorum accepit. Iacobus, qui primus solium Sacerdotale conscendit* (hæc alibi ad alia themata expendimus; attende quid super Ioanne dicat,) *Ioannes cui committitur Mater.* Nimirum quia Ioanni Maria committenda erat, & Ioannes conuersaturus cum illa fuerat, eam familiariter adlocuturus, & locuturus de ea in Apocalypsi, ideo singulari Dei prouidentiâ, & arcanâ erga matrem suam reuerentiâ, Ioannes singulariter assumitur ad Thaboris beatas glorias; vt à gloriâ Filij eruditus qualiter de Maria, & cum Maria tractare debeat, arcanè edisceat. Quasi qui Dei gloriam non vidit vix possit dignè de Maria, & cum Maria familiariter tractare. Saltem ex mente Ambrosij, à Thaboris gloriâ eruditur Ioannes ad agendum cum Maria, & de Maria.

Lucæ. In Thaboris gloriâ ediscit Ioannes agere cum Maria.

Ambros.

43. Geneseos 2. v. 21. cùm statuisset primam Euam condere, *Immisit Dominus Deus soporem in Adam: cùmque obdormisset, tulit vnam de costis eius, &c.* Pro *sopore* Græcè scribitur ἔκστασιν *Extasim*, in quâ quidam putant Adamum clarè vidisse Dei essentiam, temporariâque visione beatâ potitum. Inclinat Richardus in 2. dist. 23. art. 2. q. 1. nec reiicit S. Thomas 1. p. q. 94. art. 1. Quid causæ est cur paulò antequam Adamus associetur Euæ, eiusque familiaritate vtatur, assumitur ad claram Dei visionem? Quid opus fuit temporariæ visionis gloriâ, ad agendum cum prima Eua? Iure putaret quis, hîc adumbrari secundam Euam, Mariam inquam. Porrò ad dignè agendū cum B. Virgine congruentissimè præmittitur visio beata, vt innotescant sublimiores ipsius excellentiæ, & quanti æstimetur in cælo, quæ vti paupercula despiciebatur in terra, simúlque erudiatur quanta cum reuerentia cælestis curiæ proceres tractant Mariam, tésque Marię. Vnde Gratianus Complutensis lib. 5. titulo 3. n. 9. & Noster Morales lib. 1. Tract. 1. n. 14. seriò censent S. Iosephum Mariæ sponsum, aliquando in terris illustratum clarâ Dei visione, vt dignè cum Maria, & de Maria ageret. Nam si Ioannes assumitur ad Thaboris glorias, quia illi: *Maria committitur*; congruentissimum videtur, vt Iosephus, sicut Adam, sublimetur ad claram diuinæ essentiæ visionem, ad agendum, & conuersandum cum secunda Eua, cum Maria inquam. De Iosepho dicitur Matthæi 1. v. 25. *Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum, & vocauit nomen eius Iesum.* Quid est Iosephum non cognouisse Mariam donec Iesum pareret? Quid noui postea cognouit in Maria? Puto ipsam Mariam perspicaciùs cognouisse, quam ante partum non satis perspectam habebat. Ita censet S. Epiphanius contra hæreses lib. 3. hæresi 78. *Et non cognoscebat eam, propter gloriam.* Scilicet in glorioso Virginis partu, & arcanâ Christi natiuitate sic mente illustratus Iosephus est (fortè tunc ex visione clarâ Dei, vt nuper putabat Gratianus,) vt *propter gloriam* tunc perfectè cognosceret Mariam, quam ante gloriam vix cognoscebat. Quasi post partum dignè cognosceret, quam ante partum, ipse non ita illustratus, non satis dignè cognoscebat. Ecce ex diuinioris sapientiæ consulto, præcedit beata visio ei, qui dignè tractaturus est de Virgine, & cum Virgine. Sic transcendunt humanum captum res Deiparæ!

Genes. Præuia Dei visio præcedit tractaturum cum Virgine. Richard. S. Thom.

Gratian. Morales.

Matthæi.

Epiphan.

Quin & tanta, tamque augusta est B. Virginis excellentia, vt nec ipsamet Virgo, humanâ, & diuinâ sapientiâ à Deo copiosissimè edocta (quantumuis erat diligens, & attenta ad mysteria, quæ in se experiebatur) satis se nouerat, quousque Dei essentiam in terris clarè vidit, & à visione beata diuinitus ediscebat opulentiam, & sublimitatem meritorum, quibus à Deo vbertim cumulata est. Indicat hanc prærogatiuam Virginis Dionysius Richelius lib. 2. cap. 8. de Præconio, & dignitate Virginis apud Canisium lib. 13. cap. 3. *Eò quòd Maria veri omnipotentisque Dei mater vera facta sit, tantam gratiæ plenitudinem continere, quantam ne ipsa quidem Virgo, nisi Dei contempletur essentiam, perspicere possit.* Quid illustrius de Mariæ dignitate diei potuit? Profectò mens hominum deficit, fatiscit lingua mortalium ad perspiciendas Deiparæ laudes, & planè balbutit humanus Virginis encomiastes, nescítque pro dignitate tractare res Mariæ, Mariámque ipsam, nisi priùs in limpidissimo gloriæ fonte, Deo inquam, clarè viso, agnatam mortalibus ruditatem eluerit. Illustrentur priùs humani oculi, sole illo iustitiæ in se ipso contemplato, vt ipsius iubar, seu radius, Mariæ inquam, dignè cognoscatur, debito obsequio tractetur ab hominibus. O grande Deiparæ elogium! 44.

Præuiâ beatâ gloriâ se Maria cognoscit.

Dionys. Canisius.

CAP. VIII.

Vers. 34. Vade in pace, & Dominus sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum.

ET CAP. XVI.

Vers. 30. In omni spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israël, & post mortem eius annis multis.

§. IX.

Maria venustas, est suorum clientum mutua concordia.

45. Nil gratius, nil Mariæ iucundius, quàm alta populorum pax, & fœderata animorum consensio; vnde pacem exambit, & sedulò procurat pacem. *Epiphan. A Mariâ pax & concordia. Chrysost.* S. Epiphanius in serm. de laudibus Deiparæ: *Ipsa est*, inquit, *cæli, & terra mediatrix, quæ vnionem naturaliter peregit.* Quasi totâ naturæ propensione ad concordiam, & animorum vnitatem inclinet. Infrà tradémus ex S. Chrysostomo, Mariam *centrum* dici. Nimis audere videtur Mariæ cum *centro* comparatio. Nam Deus vnicum animorum centrum iure dicitur. Præsumet Virgo vsurpare sibi singulare Dei elogium? Verùm *centri* metaphora apprimè quadrat in Mariam: ipsa enim arcanâ quadam virtutis vi corda hominum velut quodam philtro ad se allicit. Sed ad rem præsentem expende res in suo centro pacatè quiescere, & tranquillè vniri, & constipari. Corpora extra centrum inquieta, & turbulenta sunt, mutuâ violentiâ, pugnaci impetu luctantur, & sese loco trudunt reciproco dissidio, in centro autem alternâ consensione tranquillantur pacificâ quiete, & vniuntur amico fœdere. Ergo Maria verè *centrum* est; quippe *quæ vnionem naturaliter peregit*, vt ex Epiphanio recitauimus. Deipara enim rixas componit, & sedat dissidia. *Prouerb.* Prouerb. 8. v. 18. *Mecum*, (vel à me) *sunt diuitia, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* *Aquila.* Aquila exscribit: *substantia cum pace.* Nulla enim vel ambitionis superbia, vel opum cupiditas, vel honorum æmulatio diuellet, quos Maria quasi centrum sociat, & coünit. *Ecce intercessione Sanctissimæ Virginis olim quæ fuerant membra diuisa, per Spiritus sancti gratiam, ad vnitatem, & charitatem perfectam sunt redacta.* Ita habetur in *Synodus Constantin.* Constantinopolitanæ Synodi epistola ad Hormisdam Papam.

46. *Cantic. Pax est Mariæ inuentum.* Canticorum 8. v. 10. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.* Scilicet homo simul cum gratia paradisi pacem perdidit; nullibi terrarum pax inueniebatur quantumuis solerter quæreretur. At Maria pulchram pacem, à nemine inuentam, feliciter reperit. O planè necessarium inuentum! inuentores olim alicuius rei valde proficuæ, cælo, & apotheosi donabantur: sic Mineruа oleæ inuentrix, vini Bacchus, &c. Maria inuentrix fuit pacis, rei pulcherrimæ, & apprimè hominibus necessariæ. *Ambrosi.* Sanctus Ambrosius serm. 22. in Psalm. 118. hæc verba: *Facta sum coram eo quasi pacem reperiens*, ita vertit, & explicat: *Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem. Talis*, inquit, *eram in oculis sponsi, qualis quæ habet pacem.* Scilicet quam inuenit, & fecit in mundo. Quasi inuentum pacis sit epilogus Marianæ excellentiæ. Ac si dicat Deipara: Vis nosse qualis, quantáque sim in Dei oculis, quantâ corporis, & animi niteam pulchritudine, morum sanctitate, & eminentiâ virtutum? *Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem.* Ita enixè pacem deperditam inuenire procuro, quasi id sit mearum virtutum summa, compendium sanctitatis, & omnium laudum exaggeratio. Sic sumptuosè Maria pacem quæsiuit, sic feliciter inuenit, sic latè propagare ambit. O pulchra pax, felix Mariæ inuentum!

47. *Cantic. Nissen.* Canticorum 6. v. 3. *Pulchra es amica mea, suauis, & decora sicut Ierusalem.* S. Nissenus ibi ita hunc locum transtulit: *Pulchra es proxima mea sicut beneplacitum, seu beneuolentia: decora sicut Ierusalem*, quæ visio pacis dicitur. Quasi mutua hominum beneuolétia sit Mariæ venustas, & eximius decor. *Mariæ pulchritudo à pace est. Aponius.* Aponius sic locum explicat: *Pulchra es amica mea, suauis, & decora. Pulchritudo*, inquit, *in lenitate morum, suauitas in munditie cordis ostenditur, decor autem in amore pacis.* Quid accommodatius? Quasi venustior Mariæ pulchritudo sita sit in amore pacis, in concordiæ studio, & dissidiorum exilio. Quis non stupet augustiorem Mariæ venustatem, & eximium animi, & corporis decorem, tot præconiis decantatum à Patribus? Sed aduerte ex Aponij mente eminentiam Mariani decoris arcanè mutuatam ab studio, & amore pacis, quâ clientes suos inter se mutuò associat, & coünit. Sic venustatur Maria à suorum concordia, vt ab illa pulchritudinem fœnerari dicat: *Ostenditur decor in amore pacis.* Quisquis societatem disturbat, Mariæ venustatem quodam modo fœdat, & damnat. Procul, procul dissidia à Virginis clientela. Nã tota pulchra est B. Virgo, & macula non est in ea.

48. *Cantic. Maria vt concordia Mali Punici.* Mariæ dona comparantur paradiso, & malo punico, Cantic. 4. v. 13. *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum.* Virginis munera assimilantur paradiso vbi pax summa, & pulchra florebat consensio: quod explicatiùs traditur verbis sequentibus, quibus non cuiuis paradiso, sed paradiso duntaxat *Malorum punicorum* comparantur Mariæ donaria. Et quidem eleganter ad rem præsentem Theodoretus apud Ghislerium: *Theodor. Ghislerius.* nam mala punica *sub vno eiusdem mali cortice multa continent grana; ita mutuò inter se conserta, vt vicissim minimè comprimant, aut corrumpant; sed integrent, & conseruent.* O quàm aptè sunt dispositа mali punici grana! membranulis, & cellulis concinnè discriminantur ad vnionem. Nullum granum aliud comprimit, aut corrumpit: suum occupat locum sine altioris ambitione, sine alterius inuidia, omnia grana vnum sertum coronat, idem decus adornat, omnia grana sunt vnum plura; plura re, vnum concordiâ, venustate, honore. O Maria, verè Sulamitis, quæ vnionem naturaliter peragis, quæ inuentrix est pacis, cuius decor in pacis amore pulchrè ostenditur. Emissiones tuæ, seu missilia dona, quibus tuos clientes donas, verè sunt paradisus malorum punicorum; mali enim punici grana, pace crescunt, concordiâ nitent, fœdere integrantur, societate maturescunt, purpurascunt, & tandem eodem paradisiacæ gloriæ donariuo munerantur: *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum.* Hæc sunt munera eius, *quæ vnionem naturaliter peregit.* Quisquis cum fratre concors non est, exors Mariæ est. Heu grandius supplicium!

CAP. IX.

Vers. 17. Exaudi me deprecantem, & de tua misericordia præsumentem.

§. X.

Maria imperiali supplicatione, aut supplici imperio Filium Deum orat.

49. *Seneca.* Lenocinium *est muneris, antecedens metus*, sententiosè dixit Seneca lib. 1. de beneficiis c. 11. At (nisi fallor) verius puto quòd præambula impetrandi securitas, piæ orationis ambitio est, & summum supplicationis elogium, quia antecedens metus

Maria filiũ Deum rogat imperiali voce? metus petit quasi à negaturo, & ita lenocinando gratiæ muneris, detrahit munificentiæ largitoris. Qui verò animosè petit, impetrãdi securus præuiâ fiduciâ honorat muneratorem, & certiùs beneficiũ exorat. Profectò Mariana ad Filium Deum oratio, securior impetrationis est, quàm vt possit præuij timoris lenocinio gratiam muneris adornare. Rex
3. Regum. Salomon è regio solio assurgens Bersabee matri filiali obsequio, dixit illi, 3. Reg. 2. vers. 20. *Pete mater mea: nec enim fas est, vt auertam faciem tuam.* Quasi nefas foret non obsequi Salomonem maternis precibus. Quin & materna supplicatio
P. Damian. supplex (vt sic loquar) imperium est. Petrus Da-
Marianæ orationi data est omnis potestas in cœlo & in terra? mianus serm. 2. de Natiuit. Virginis, sic illam alloquitur: *Accedis ante illud aureum humanæ reconciliationis altare, non solum rogans, sed etiam imperans: Domina, non ancilla.* Quasi Mariana oratio pro orantis maiestate sublimetur ad arcanum quoddam quasi Imperij fastum sub habitu supplicantis. Dicam aptiùs; aut Domina rogans est, aut ancilla imperans: vt habeat rogantis humilitatem cum securitate imperantis.

50.
Lucæ. Lucæ 1. v. 49. *Fecit mihi magna qui potens est.* Quæ sunt hæc magnalia, quæ operatus est Deus in Virgine? Potentia Dei fecit magna in Maria: numquid ipsam potentiam quodam modo Mariæ com-
P. Damian. municauit? Petrus Damianus sic interpretatur hæc verba in serm. 1. de Natiuit. Mariæ: *Fecit tibi magna qui potens est, & data est tibi omnis potestas in cælo, & in terra: & nihil tibi impossibile, cui possibile est desperatos in spem beatitudinis releuare.* Profectò non accedit rogans, sed veluti imperans, quam ita magnam fecit qui potens est, vt illi dederit precariam omnipotentiam in cælo, & in terra, cui nihil, etiam quod nimis arduum videtur, impossibile sit. O potentissima Virgo, omnia tibi possibilia sunt; quia data est tibi omnis potestas in cælo, & in terra, vt orationis tuæ supplici omnipotentiâ, aut omnipotenti supplicatione petas omnipotenter. Pete non quæ à te petimus, sed quæ nosti expetenda maximè nobis esse.

51.
Lucæ. Deiparæ imperialis oratio. Lucæ 1. v. 28. Angelus salutat Mariam, aiens: *Dominus tecum.* Hæc perbreuis sententia grauida est multiplicis encomij. Dominus est tecum, non solùm, vt Dominus, sed vt filius: non tantùm vt filius, sed vt Deus: non modò munificus, sed vt potens; quia fecit tibi magna qui potens est. S. Bo-
Bonau. nauentura in speculo Virginis, cap. 5. & 8. *Quia*
Ecclef. *Dominus*, inquit, *potentissimus tecum est, ideò & tu es potentissima secum: potentissima es per ipsum, potentissima es apud ipsum: ita vt verè dicere possis illud Ecclesiastici 24. In Ierusalem potestas mea.* Maria enim carnem dedit Verbo, Verbũ autem suam omnipotentiam cum Matre communicauit: nam potentissima est per ipsum, sed apud ipsum: à precariâ enim orationis omnipotentiâ, Mariæ omnia
Anselm. possibilia sunt. Præclarè dixit S. Anselmus in lib. de laudibus Virginis, cap. 12. *Te sic Deus exaltauit, vt omnia secum possibilia esse donauerit. Tu velis, & nequaquam fieri non poterit.* Nihil enim est impossibile Mariæ, quæ rogando, quasi imperiali voce iubet, & supplici imperio veluti mandat: *Con-*
Damasc. *ceptaculum potentiæ diuinæ* appellat Mariam S. Damascenus orat. 1. de Natiuit. Mariæ.

52.
Inuitatur Christus ad nuptias Canæ Galilææ, adest nuptiali conuiuio eius sanctissima mater: cu-
Ioannis. An Christus Deus possit aliquid Matri negare? ius oculata pietas anteuertit vini defectum: & accedens ad Filium Deum, sic eum supplicat, Ioan. 2. vers. 3. *Vinum non habent.* Christus verò, vt lenocinaretur miraculo, non Matri; ita respondet, verbis specie tenus austeris: *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Hæc verba supplicationis repulsam sonant, quasi importuno tempore fieret supplicatio, nec tunc vellet patrare miraculum. At B. Virgo, ac si Christus ipsi adnuisset, alacris pergit ad conuiuij ministros, illisque imperat, vt statim filio suo obsequantur: *Quodcunque dixerit vobis, facite.* Sic piè de sua ratione Maria præsumit, vt quamuis Christus illam repulisse videatur, nihilominùs Maria persistit impetrationis secura. Quod euentu comprobatum est: nam statim Saluator nuper refutatum miraculũ patrauit. Ego quidem non tam hîc admiror miraculi magnitudinem, quàm Marianæ orationis supplicem omnipotentiam. Dixerat Christus nondum esse opportunum tempus, & tamen facit quod Mater rogat. Quod aduertit S. Chrysostomus homil. 20. in Ioan- Chrysost.
nem: *Quamuis dixerit; nondum venit hora mea, postmodum fecit quod Mater dixerat.* Num Christus rogatus à Matre, importuno tempore, & ante horam miraculo idoneam, patrat miraculum? Etiam renuente Saluatore, si Maria supplicat, adnuẽdum est Marianis precibus? Fortè nihil negare potest Christus petenti Matri? Piè audet pius Doctor Ioannes Rusbrochius in libello de septem amoris Rusbroch.
gradibus, ita fatus: *Maria omnis gratiæ, & pietatis, & misericordiæ mater est, & aduocata, & mediatrix nostra, media intercedens inter nos, & Filium suum,* (attende ad verba, quæ subdit) *qui nihil petenti negare potest, cùm sit illius mater.* Vnde sciens Maria, Filium suum nihil Matri petenti negare posse: (Quid enim piæ Matri pius deneget Filius?) ac si Christus adnueret, cùm renuere videbatur, secuta impetrationis, prodigio viam strenit ministrorum obsequio, ac si nihil Mariæ petenti negari possit. O precariam Marianæ orationis omnipotentiam! ô Mariæ voces suppliciter omnipotentes! Oras, an imperas? Profectò imperando oras, aut orando imperas: quia Mater imperiali oratione Filium Deum rogat, & piè transuertit ad misericordiæ elogium. Est enim Maria diuinæ pietatis illex, & misericordiæ conceptaculũ. De quo in proximè sequenti §.

§. XI.

Misericordia Christi, soboles Mariæ est, quam cum indole generosè expressit.

Etsi omnia Christi magna sint, (quid non ma- 53.
gnum in homine Deo? Maiestas diuinitatis au- Christus Deus expressit etiã Matris misericordiã.
gustiora reddebat opera humanitatis:) tamen Misericordiæ prærogatiua valde excelluit: nam *misericordia eius super omnia opera eius.* Christus Deus liberalitatis eminentiam non modò accepit à Deo infusam, cum reliquis virtutibus; sed à progenitoribus munificentiæ generositatem indolis beneficio hausit. Sic Lucæ 18. v. 38. oculatus ille cæcus Lucæ.
scitè clamabat: *Iesu fili Dauid miserere mei.* Quasi Christus ex regio Dauidis sanguine ortus regiam inde munificentiam expressisset per arcanum generationis traducem. Porrò sicut iracundiam, immisericordiam, & alios agrestes parentum mores arripiunt filij: sic mansuetudinem, temperantiam, & liberalitatem parentum cum bona indole filij exprimunt. Sæpe progenitorum mores hauriunt filij quasi hæreditario iure. Vndè Christus Deus, qui vt plurimùm matrizauit, maternos Mariæ mores vnà cum sanguine arripuit. Elegãter Canisius Ambro- Canisius.
siani eloquij, & eruditionis æmulus lib. 4. de Virg. cap. 8. ita scribit de Virgine Deipara, & eius filio Deo: *Mater à filio haud quaquam degenerauit, sed filius potius Matris indolem, & naturam expressit.*

MMm Quid

Quid ergo mirum si à Virgine matre liberalitatis elogio inclytâ, filius Deus hauserit munificæ pietatis prærogatiuam?

54. Abrahamus caput, & princeps censetur Iesuanæ familiæ; hic vt coniugem prouideret idoneam Isaaco, mittit industriũ seruum in Mesopotamiam; & dum stabulatur prope vrbem Nachor, ita Deum alloquitur: *Domine Deus domini mei Abraham. Ecce ego sto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquã. Igitur puella cui dixero: inclina hydriam tuam, vt bibam, & illa responderit: bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipsa est, quam præparasti seruo tuo Isaac.* Genes.24.v.13. Hoc liberalitatis indicium prima omnium Rebecca exhibuit: & inde dignam censuit Isaaci coniugio. Profectò ex futili coniecturâ captat auspicium electionis diuinæ. Eritne idonea coniugio Isaaci, quæ liberaliter aquam sibi porrigat vltrà quàm expetit? Erit, erit planè. Solerter enim iam tunc prouidet Deus, vt Matrona ex quâ nasciturus erat Christus, liberalitate excelleret. Genitrix enim Saluatoris eminere debet liberalitatis prærogatiuâ, quam Saluatori per generationis traducem generosè infundat: & quam Christus cum natura ebibebat. Rebecca longissimè liberalitatem influit in Saluatorem; Maria verò de cuius puro sanguine coalitus est, cuius viscerum portio animatur in Christum, quem ventre fouit, lacte pauit, se se euiscerans in Christum: Maria, inquam, potiori iure eminet Misericordiæ laude, vt filius Deus matris indolem, & pietatis naturã exprimat. Vnde Maria non tantùm dicitur Christi Dei mater, sed mater etiam misericordiæ Filij sui. Quod præclarè docuit S. Augustinus serm.2. de Assumpt. his verbis: *Domina nostra, auxiliatrix nostra*, &c. *Fac benedicta per gratiam, quam inuenisti, per prærogatiuam, quam meruisti, per misericordiam, quam peperisti.* Audis ex Augustini ore; Mariam peperisse misericordiam Filij? O piissima Virgo, gratulor tibi, quòd peperisti Saluatorem; & nobis gratulor quòd simul Saluatoris misericordiam miseris mortalibus peperisti. Tuus est partus, & humana Christi natura, & humanior indoles ad omnem pietatem. Non degenerauit Filius: sed potiùs matris indolem, & naturam expressit: à te hausit pietatem, quam præstet hominibus.

Genes. Maria dicitur mater misericordiæ Christi.

August.

55. Augustino consonat Damascenus, qui in orat.1. de Mariæ Natiuit. sic de ipsa fatur: *Dei misericordiam parit*, quasi non tantùm Christus sed etiam Christi misericordia Mariæ soboles sit. Nimirùm diuinum Verbum volens sibi assumere corpus à bona indole mite ac pium, elegit nasci ex Maria. Quod tradit Andreas Ierosolymitanus in S. Mariæ salutationem: *Dei filius*, inquit, *suapte naturâ sanctus, in vtero virginali, seu naturæ officinâ quoad incarnationem mirabiliter se ipsum conclusit: humanitatis enim studiosus est.* Itaque Dei filius humanitatis, & pietatis studiosus ex Maria corpus assumpsit, vt à matre acciperet, & naturam humanã, & indolem humanitatis, & pietatis studiosam. Sciebat enim corpus assumptum ex piissima Maria fore humanitatis studiosum, & procliue ad misericordiam: nam *Maria Dei misericordiam parit*. Neque enim Christus Deus degenerauit à piissima Matre, sed potiùs generosè Matrem expressit: quia *Maria generositatem illius glorificat*, Sapientiæ 8. vers.3. (quod de creata, aut increata sapientia dicitur, solitat Ecclesia Mariæ accommodare:) Nam vt bellè dixit Guatricus serm.2. de Assumpt. *Non degenerat à matre filius*; loquitur de filio Deo, & matre Virgine.

Damasc.

Andreas Hierosol. Maria generositatem filij glorificat.

Sapien. Guatricus.

56. Celebris quæstio est ex qua parte Mariani corporis Christi Dei corpus efformatum fuerit? quam eruditè tractat Salmeron tom.3. tract.9. Quidam apud Abulensem in cap.12. Leuitici, piè meditantur ex aliquibus sanguinis guttis è corde Mariæ erutis, Spiritus sancti ministerio, Christi corpus fuisse coalitum. Quia Christus debebat esse ad amandum, compatiendum, & miserendum propensus: eiusmodi autem corporei affectus sedem habent in corde. Et quidem de corde Patris æterni originem ducere filium Dei, tradit Tertullianus aduersùs Praxeam de Trinitate, cap.7. *Vnigenitus*, inquit, *vt solus ex Deo genitus propria de vulua cordis ipsius, secundum quod & Pater ipse testatur Psalmo 44. Eructauit cor meum verbum bonum.* Videlicet Dei filius, qui à corde paterno quasi de vulua ortus dicitur, voluit etiam enasci ex matris corde, vt induens misericordiæ viscera, hauriat à Matre illustre liberalitatis elogium, & indolem ad miserendum generosè propensam. Vnde S. Bonauentura in Psalterio Virginis illam appellat, *Venam misericordiæ*: quippe quæ stillauit è cordis venulis purissimi sanguinis guttas, ex quibus formaretur Christus ad misericordiam eximiè propensus, & regiâ liberalitate munificus. Quin & *Fomes pietatis* Maria dicitur ab eodem Bonauentura in Opusculo de laudibus Virginis. Salue ò Regina regali pietate inclyta, munifica mater misericordiæ, quæ misericordiam Dei ex tuis piissimis visceribus genuisti: miserere humanæ miseriæ, sine qua tanta vis benefica in te quodam modo vacuisset. Nostræ miseriæ debes tantæ misericordiæ notionem: experiamur opere, quod mente non ambigimus. Porrò ærumnosior miseria esse solet pia ambitio miserendi.

Salmeron. Abulensis. Quare Christus fit ex Patris & Matris corde genitus.

Tertull.

Psalm.

Bonauen.

CAP. X.

Vers. 4. Cui etiam Dominus contulit splendorem.

§. IX.

Mariæ facies, lucis flores arcanè spargit spectatoribus.

57. CVm legimus, Dominum typicæ Iudithæ ori contulisse splendorem, statim vltrò venit in mentem diuinus fulgor, qui splendidè irradiabat in facie Iudith adumbratæ, Mariæ inquam, quo mirè venustabatur ad gloriam siderea Mariæ pulchritudo: *O quam pulchra est casta generatio* (Iudithæ, & Mariæ) *cum claritate; immortalis est enim memoria illius: quoniam & apud Deum nota est, & apud homines.* Sapientiæ 4.v.1. splendor Mariani vultus non Deo duntaxat, sed hominibus etiam splendidè prælucebat.

Matthæi 1.v.25. de Iosepho Virginis sponso dicitur: *Et non cognoscebat eam, donec peperit Filium suum primogenitum, & vocauit nomen eius Iesum.* Procul à Mariæ Angelicâ puritate libidinis vel leuis suspicio. Quid ergo innuit Euangelista dum ait, S. Iosephum non potuisse Mariam coniugem cognoscere, quousque infantem Deum vernantis vuluæ flore gloriosè peperit? Nónne dies, noctésq; cum Virgine coniuge Iosephus virgo versabatur? Quæ oculorum, aut mentis lippitudo Iosephum impediebat, quominùs Virginem oculis videret, & visione agnosceret? Quid, quæso, erat in Virgine quod offuscaret præclaros Iosephi oculos? S. Hilarius inibi: *Et non cognoscebat eam donec peperit. Dominum*

Matth. Mariæ sidereus vultus præclarè splendebat.

Hilarius.

Dominum enim gloriæ habens in vtero, quomodo cognosceretur? Si Moysis cum Deo colloquentis glorificata est facies, vt non possent intendere in eum filij Israël, quantò magis Maria cognosci, vel intueri non poterat, quæ Dominum potentiæ in vtero habebat? Scilicet Christus Deus splendor diuinitatis, in splendoribus Sanctorum genitus, Auroræ Mariæ inuisceratus, tantum teuerberabat splendorem in Virginis faciem, vt Ioseph præstringeret & refutaret obtutus, ne gloriosam sponsam posset intueri, nedum agnoscere. Sic nitebat Mariæ sidereus vultus, cui Deus suum contulit splendorem. Hilario adstipulatur Hugo Charensis sic fatus ibidem: *Et non cognoscebat eam, &c. In Euangelio Nazaræorum legitur (vt dicit Chrysostomus) quod Ioseph videre Mariam facie ad faciem non poterat: quoniam Spiritus sanctus eam à Conceptione penitus impleuerat; ita quod non cognoscebat eam propter splendorem vultus eius. Sicut legitur quòd discipuli non poterant videre faciem Domini propter splendorem.*

Hugo. Chrysost.

58. Chrysol. Petrus Blessensis. Maria cur dicitur imperialis dies. Idiota.

Appositè Maria diei comparatur: dies enim splendoribus integratur, & constat. S. Chrysologus sermon. 1. *Dies est aspectus Matris, Sol Patris rutilat in vultu.* Vnde Petrus Blessensis epistola 14. Mariam vocat *Imperialem diem*, quasi splendoris primatum teneat, & reliquorum principatum: sic rutilar nitore lucis, sic est tenebrarum expers; quod est singulare huius diei elogium. Accipe pulchra verba, quæ super hac re scripsit sapientissimus Idiota, in lib. de laudib. Virginis cap. 1. & 2. *Virgo*, inquit, *suâ pulchritudine, & dignitate omnem mundi pulchritudinem vincit: Solem, Lunam, & stellas flore lucis excedit. Neque enim Sol perpetuò nobis splendet, cum contrariâ vicissitudine nox diei succedat: nec semper Luna orbem illustrat, cùm cælorum conuersione noster hic mundus certo temporis spatio tenebris obuoluatur. Maria verò & Sole, & Lunâ & astris illustrior suo lumine, nullâ sui commutatione, aut vicissitudine complet, ac ambit omnia, flaminis lustrat, luce vestit: nec enim illi succedit nox.* Ecce tibi Mariæ facies dies est, splendorem fulgoribus irradians, & dies princeps, seu imperialis, cui nec succedit nox, neque nocte completur. Nota de Mariæ sidereo vultu pulchrè dici: *Stellas flore lucis excedit.* Non est sterilis fulgor Mariani oris, sed plenè fœcundus, ideo flos lucis dicitur, cuius lucidi floris copiosi fructus sunt clientum suorum bene compositi mores, & bene morata actio, quæ in eorum manibus præclarè lucet. Sic Marianæ lucis flores luceant coram hominibus, vt videant opera nostra bona, & glorificent Matrem nostram, quæ in cælis est. Quàm fuerit virtutum fœcunda, florida lux vultus Mariæ, probat illustris sanctitas magni Dionysij Areopagitæ.

59. Dionys. Fœcundus erat splendor in Mariæ facie.

S. Dionysius in quadam epistola ad S. Paulum Apostolum ita scribit de nitore diuino Mariani oris: *Fateor*, ait, *coram omnipotentia Dei, & clementia Saluatoris, & gloria maiestatis Virginis Matris eius: quoniam cùm à Ioanne vertice Euangelij ductus fui ad Deiformem præsentiam altissimæ Virginis, tantus me splendor circumfulsit exterius, & plenius irradiauit interiùs, vt nec corpus infelix, nec spiritus posset tanta felicitatis insignia sustinere, Defecit cor meum, defecit & spiritus tantâ gloriâ maiestatis oppressus.* Audis mentis extasim? Vides erga Mariam affectum? Aduertis deuotionis vigorem, quem à fulgente Mariæ vultu Dionysius concepit? Nescias quid magis admirêris, aut cælesti splendore latè circumfulgentia Mariæ ora, aut admirabilem huius floridæ lucis fructum. Vtrinque stupor, vtrinque miraculum, & quòd mortalis Mariæ facies anteuerterit beatas corporis dotes, & quòd huius lucis flores parturiant fructus consummatæ virtutis in Dionysio: *Stellas flore lucis excedit*, quæ de se palàm prædicat, *Flores mei, fructus honoris, & honestatis.* Ecclesiastici 24. vers. 23.

CAP. X.

Vers. 14. Considerabant faciem eius, & erat in oculis eorum stupor.

§. XIII.

Eximia Mariæ pulchritudo, fuit Castitatis illex, & concupiscentiæ stupor.

Tametsi Persarum gens erat libidinis impotens; & venustissima, & ornatissima Iudith, din, noctùque inter viros luxu effrænes liberè versabatur; in eorum oculis stupor esse dicitur, fortè pariter stupebat concupiscentia ex ipsius aspectu, (si vnum excipias obstinatissimum Holophernem, qui ad populi liberationem inescandus erat tantæ venustatis illecebrâ.) Miraculi ad instar est, falacissimos viros, militiæ priuilegio impudentiores, nec lasciuis oculis, nec inhonesto verbulo fuisse insidiatos Iudithæ pudicitiæ, saltem quando noctu patrocinantibus tenebris, gyrabat castra. Procul dubio in typica Iudith adumbrari censeas singularis Mariæ laudem, quæ etsi venustissimo erat aspectu, nunquam tamen illam intuentes extimulabantur tantæ pulchritudinis concupiscentiâ; quin potiùs appetitus libidinis interstinguebatur, quasi spectatoribus castitatem afflaret. Ita S. Bonauentura in 3. d. 3. 1. p. art. 2. quæst. 3. S. Thomas in 3. d. 3. quæst. 1. art. 2. quæstiuncula 1. ad. 4. Alexander Alensis 3. part. quæst. 49. membro 3. art. 1. Suarez 3. p. quæst. 27. art. 1. disputat. 2. sectio. 2. Salmeron tom. 3. Tractat. 44. apud quos diligenter disputatur, quâ arcanâ virtute id fiat. Sed amœniores huius rei probationes expetimus. S. Ambrosius lib. de Institut. Virgin. cap. 7. ita scribit: *Tanta erat Mariæ gratia, vt non solum in se virginitatem seruaret, sed etiam si quos inuiseret, integritatis insigne conferret.* Scilicet immensitas Marianæ pudicitiæ, quasi angustaretur vnius puellæ virginitate, amplificat se se, & visu in obuios quosque amplissimè dilatabatur, ad castitatis latissima incrementa. Gerson in serm. de Natiuit. Mariæ, consid. 3. refert ex S. Bonauentura, qui id hausit ex Iudæorum fideli narratione: *Quòd nullus ex aspectu gloriosæ Virginis, quamuis esset pulcherrima nimis, vrebatur, aut inflammabatur ad fœdam carnis concupiscentiam: sed eam potius extinguebat ille diuinus aspectus, quasi frigidus quidam ex oculis ros virgineus expiraret, vel efflueret à mente sua castissima.*

60. Maria castitatem spectatoribus afflat. Bonauent. Thom. Alexand. Suarez. Salmeron. Ambros. Gerson. Bonauent.

61. Genes. Maria spirat castimoniam videntibus.

Geneseos 12. v. 11. *Cùmque Abraham propè esset, vt ingrederetur in Ægyptum, dixit Sarai vxori suæ: noui quòd pulchra sis mulier; & quòd cùm viderint te Ægyptij dicturi sunt: vxor ipsius est, & interficient me, & te seruabunt. Dic ergo, obsecro te, quòd soror mea sis: vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui.* Profugus etiam

peregrinatur Ioſephus cum pulcherrima ſponſa Maria, quare opportuno ſtratagemate non ſibi præcauet Ægyptiorum inſidias? Fortè Ægyptij minùs iam ſalaces erant? At luxus diuturniori luxu incrementatur. Quid? Maria pulchritudine non præſtabat Saræ? Imò fœminarum venuſtiſſima Maria fuit. Et ſanè ſicut Abrahain mentitus non fuit ob cognationem cum Sara, nec mentiretur Ioſeph ſimili ambiguitate ſermonis. Quare ergo vtitur Ioſephus auito ſtratagemate? Audi Simonem de Caſſia lib. 2. cap. 22. qui ita propoſitam difficultatem expedit aptiſſimè ad rem præſentem. (Simon. Caſſia.) Sciebat, inquit, ſanctiſſimus Ioſeph, quòd maiori cuſtodiâ munita eſſet Virgo, quàm Sara: *Talem gratiam Deus in Virgine matre poſuerat, vt nec propter excellentem eius pulchritudinem immundè poſſet conſpici. Nouerat hoc Ioſeph experimento ſui, qui nunquam ex ipſa carnis tentationem præſenſerat, quamuis ſecum pariter habitaret.* Quid timeat Ioſephus Ægyptios oculos inſidiaturos Mariano pudori, cùm ipſi Mariæ oculi inſidientur libidini, & concupiſcentiam ſiſtant ad ampliorem caſtitatis prærogatiuam? O pulcher Mariæ aſpectus, quæ ſalubris antidotus eſt aduersùs venena libidinis! O ſalutare faſcinum, quo luxuria ægrotat, & caſtitas bene valet! O Maria, ad nos conuerte illos tuos miſericordes oculos, quibus continentiam ſpiras, libidinem perimis.

62. (Cantic. Rupert.) Canticorum 2. v. 2. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Rupertus inibi: *Lilij* nomine B. Mariam interpretatur, & rectè quidem: nam immaculata Deiparæ Virginitas *Lilij* candorem exprimit: ſed ſtatim oboritur difficultas, quare reliquæ fœminæ ſpinis comparentur? (Maria ſpectatorum libidinem ad horam extinguebat.) Plures mente, & corpore pulcherrimæ ſunt, pacatæ, tranquillæ: quam ergo ob rem conferuntur ſpinis, inamœnis, & cruentis? Dilucidè Dionyſius Richelius (Richelius.) præfata Canticorum verba ita illuſtrat ibidem: *Quamuis fuerint multæ virgines ſanctæ, tamen reſpectu Virginis, quaſi ſpinæ fuiſſe videntur, in quantum aliquid culpæ habent. Et quamuis in ſe fuerint mundæ, non tamen fuit in eis fomes prorſus extinctus: fuerunt & aliis ſpinæ, qui ex earum intuitu concupiſcentiâ pungebantur. Porrò Deipara Virgo ab omni culpa fuit prorſus immunis: fuit fomes in ea plenè extinctus, & tam intensâ caſtitate erat repleta, quòd intuentium corda ſic penetrarit ſuâ inæſtimabili caſtitate virgineâ, quòd à nullo potuit concupiſci: imò potiùs extinxit ad horam illorum libidinem.* Scilicet reliquæ pulchræ fœminæ, quantumuis in ſe caſtitate præſtantes, tamen ſpectatores incautos illicio pulchritudinis ineſcant; nam pulchritudo ſpirat libidinem, toxicat aëra, & ſpinis concupiſcentiæ cruentat intuentes. At pulcher pulcherrimæ Mariæ aſpectus, non modò non flabellabat libidinis flammas, ſed planè illas reſtinguebat, inſpirans arcanâ vi caſtitatis propoſitum, & continentiæ vigorem, quò non tantùm in ſe eſſet puriſſima, ſed etiam in aliis caſtiſſima arcano pudoris incremento.

63. (Cantic. Maria paradiſos ſpirat. Ghiſlerius.) Cantic. 4. v. 13. De B. Virgine loquebatur ſacer Sponſus cùm ait: *Emiſſiones tuæ paradiſus.* Nomine *Emiſſionum* ſignificari germina, quæ ex arbore pullulant, perſpicuum eſt ex Hebræa origine, & Doctiorum commento. De quo legi poteſt Ghiſlerius ibi: ergo Maria, quæ arbor illa eſt plantata ſecus decurſus aquarum, paradiſos germinat, flores, & fructus pudicitiæ. Nam inter cæteras paradiſi laudes, illa eximia eſt, quòd vberes fundebat caſtitatis prouentus. Tandiu Protoparentes verſati ſunt in paradiſo, quandiu virgines fuerunt; at vbi libidinis blandimenta appetitum blandè titillabant, paradiſum perdiderunt. Huc adludere videtur S. Damaſcenus in Orat. 1. de Mariæ Natiuitate, Deiparam appellans *Virginitatis feraciſſimam.* (Damaſc.) Quaſi non tantùm in ſe, ſed etiam in aliis paradiſiacam virtutem, vberes inquam, caſtitatis flores, & fructus feraciſſimo prouentu fundat.

64. (Gerſon.) Gerſon in ſermon. de Concept. Virginis: *Phyſiognomia,* inquit, *Virginis mouebat aſpicientes ad omnem caſtitatem, & luxurioſas extinguebat cogitationes.* Gerſoni accinit Ioannes Maior in cap. 1. Lucæ: (Maior. Maria caſtitatem cōtubernalibus afflabat.) *Illam dotem omnipotens Deipara ſuppeditauit, vt mortalium nemo illam conſpiceret: porrò illâ visâ, infrænis libido (vt firmiter teneo) prorſus extinguebatur.* Hinc aſſerere licet Virginis familiares, ex aſpectu, & conuerſatione Mariæ, Virginitatis, & continentiæ elogia mutuaſſe. S. Ioſephus ex Virginis oculis pudicitiam fœnetaſſe, nuper perſtrinximus ex Simone de Caſſia: (Simon de Caſſia.) *Nouerat hoc Ioſeph experimento ſui.* Dein B. Virgo oculorum perſpicaciâ, penetrans Eliſabethæ vterum, dum illam perhumaniter inuiſit, prærogatiuam Virginitatis inſpirat puerulo Ioanni, vt ſuprà retulimus ex Ambroſio: (Ambroſ.) *Tanta erat eius gratia, vt non ſolùm in ſe Virginitatem ſeruaret, ſed etiam ſi quos inuiſeret, integritatis inſigne conferret.* Præterea Euangeliſtam Ioannem Virginitatis eminentiam Marianis oculis debere, eleganter tradit P. Damianus ſerm. 63. (P.Damian.) *Rectè ergo, inquit, Virgini ad obſequium traditur; & pro Domino ſeruus vice filij ſubrogatur, vt virginalis pudicitiæ ſplendor ex vtraque perſona ſibimet inuicem congruat, & floridus candoris aſpectus, quod in ſe virere conſiderat, hoc vernare & in altero deprehendat.* Quin & Marianæ virginitatis ſplendor, qui propter ſe: am ad ſuos parentes affinitatem, virginitatis laudem non potuit inhalare, ſaltem præmaturè tegeſſit caſtitatis inſigne, vt docet Beda in Lucæ cap. 1. (Beda.) *Anna, ait, partus non eſt ablatus, ſed per ſterilitatem dilatus donec tranſiret tempus carnis, & cupiditatis, caſtiſſimúſque vterus virgini concipiendæ pararetur.* Nimirum ſpirandæ caſtitatis gratia Mariam anteuertit, & Matris vterus, quem non potuit virginitate donare, ex eius reuerentia ſterilis continentiæ decoro præmaturè donatur. Sic caſtiſſima Virgo caſtitatis flores vbique ſpargit oculis, conuerſatione, ore, attactu. Quiſquis Virginem continentiam amas, à Mariæ deuotione illam expete, quæ eſt virginitatis conceptaculum, continentiæ fomes, caſtitatis vigor, & concupiſcentiæ extinctio.

CAP. XI.

Verſ. 8. Conſtat enim Deum noſtrum ſic peccatis offenſum, vt mandauerit per Prophetas ſuos ad populum, quòd tradat eum pro peccatis ſuis.

§. XIV.

Maria ſedulò peccatoribus auxiliatur, vt in ſe reſculpat iterum diuinæ maternitatis elogium.

HOmo antè viuere deſiit, quàm inceperit; vel potiùs à lapſu vitam inchoauit. Sic eſt in homine tenera, debilis, & caduca virtutis valetudo, vt antequàm pietatis greſſus explicet, corruat in barathrum primæuæ impietatis. 65. (Maria eſt vitæ, ſeu virtutis ſubſiſtentia.) Quo ſtabilimento firmabitur lubrica hominis natura? *Suſtentaculũ vitæ* Maria dicitur ab Andrea Cretenſ. ſer. de Aſſumpt. (Andreas Cretenſ.) Prouerb. 8. v. 14. (Prouerb.) *Meum eſt conſilium, & æquitas,* pro

pro τὸ *æquitas* in Hebræa origine scribitur תושיה *Thuschijjah*, id est, *essentia*, seu *subsistentia*, vt notum sit Mariam esse *sustentaculum vitæ*, siue probitatis *subsistentiam*: non subsistit virtus, Mariæ sustentaculo, seu fulcimento destituta, sed pronè corruit in vitium. At si caducus homo sponte proruit in delictorum barathrum necesse est, vt solerter exambiat hoc pietatis sustentaculum, siue virtutis subsistentiam. Mariam inquã, quæ est peccatorum spes.

Profectò Deipara non tantùm dicitur Deitatis bibula, sed etiam humanæ malitiæ. *Nostra spongia nequitiæ* (vt aliorsùm notabam,) dicitur à Ioanne
Ioannes Geometra. Maria spõgia nostræ nequitiæ dicitur, vt excoquat vitia. Geometra: quasi omnem humanæ malitiæ succum hianter ebiberit, vt homines faceret nequitiæ exsucceos. Sic peccatores sibi conuisceerat immaculatissima, & prorsus peccati expers Maria, vt assumptâ peccatorum scoriâ, puros, & immaculatos Deo
Bernard. sistat. Bellè S. Bernardus serm. 2. super *Missus est*, ita fatur de Virgine: *virtutes fouet, & excoquit vitia.* Scilicet pio Mariæ fotu animantur virtutes; nec peccator duntaxat, sed etiam peccatoris vitium excoquitur, & arcanâ metamorphosi æmulatur virtutis elogium: cùm ex vitio ipso arripiatur occasio sumptuosiùs merendi. Ideò Maria quasi spongia humanam sugit nequitiam, vt eam velut sibi concorporatam excoquat suæ charitatis igne, faciátque peccatores: exclusâ delictorum scoriâ, à delictis puros, *Alieno peccato iustitiam suam cumulans*, dixit
Emissen. Emissenus in homil. de S. Stephano. O Maria, egregia peccatorum amatrix, languentes hominum virtutes refoue, & insolita vitia excoque: & tu purissima puros nos redde virtuti, Deo, Tibi.

66. Genes. Genesis 1. vers. 16. *Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præesset diei;*
Hugo. *& luminare minus, vt præesset nocti.* Solem inquam, & Lunam. Hugo inibi: *Luminare maius, Christus, qui præest diei, id est, iustis. Luminare mi-*
Maria præest peccatoribus. *nus, id est, Maria, quæ præest peccatoribus.* Maria enim præsidet causis humanæ malitiæ, & peccatorum nocti. At sciscitabitur quis, quare proprium Lunæ epitheton sit pulchritudo? *Pulchra vt luna*
Hildebert. dicitur. Pulchrè Hildebertus epist. 16. *Quia pulchrum est benefacere vel indignis.*

Rationales spicæ, falci maturæ, messores exigunt. Messis Dominus auidè expetit mittere messores. Tandem Apostolos mittit, qui solerter de-
Ioannis. metant Dei noualia, Ioannis 4. v. 38. At si qua spica à messoribus fortè negligitur, aut messorum ma-
Maria spicilegiũ facit. nus fugit, numquid cum paleis omittetur æternis arsura flammis? In Dei messe adest Ruth, quæ spicilegium faciat, & reiectaneas colligat spicas.
Bonauen. Ruth. 2. S. Bonauentura in speculo Virginis cap. 5. *Ruth ergo, inquit, in oculis Booz, Maria in oculis Domini, hanc gratiam inuenit, vt ipsas spicas, id est, animas à messoribus derelictas, colligere ad veniam possit. Qui sunt messores, nisi Doctores, & Rectores? O verè magna Maria gratia, quâ multi ex eis ad misericordiam colliguntur, qui à Doctoribus,*
Bernard. *& Rectoribus, tanquàm incorrigibiles relinquuntur.* Opportunè S. Bernardus apud eumdem Bonauenturam inibi, ait; *Maria tu peccatorem toti mundo despectum materno affectu amplecteris, foues, nec deseris, quousque horrendo iudici miserum reconcilies.* O sedula Ruth, Maria inquam, solerter, vt assoles spicilegium facito: nulla rationalis spica sit adeò despecta, reiectanea, derelicta, quam sollicitâ charitatis operâ, non colligas, & in Boozi areâ reponas, vt congregetur in horrea Domini. Nemo est, nemo inquam, vsque adeò à gratia derelictus, & gratiæ obstinatus, qui à te derelinquatur, nisi ipse dereliquerit spem Marianæ tutelæ. Imò hos etsi iam derelictos, manu tuâ tolle, duc ad Christi aream, contritione tritura, & puros colloca in Filij tui horreis: *Quia pulchrum est benefacere vel indignis.*

Prouerbiorum 8. vers. 31. *Et deliciæ meæ esse* 67. Prouerb.
cum filiis hominum. Filij hominum hîc appellantur homines, quibus peccatum agnatum est, & cognata propensio ad peccandum, vt nobiles recentiores commentantur. Quid tam iucun- Maria quotidie Christum in peccatoribus parit.
dum reperit Maria in peccatoribus, vt sic cum peccatoribus delicietur? Imò peccatores auersari debuit, squalent enim delictorum horrore; & tamen sic delinitur eorum conuictu, & conuersatione? Quis nisi non bonus in malo, & cum malo complacet, & deliciatur? Verùm sublimius quid meditari licet in his deliciis Mariæ, quandoquidem sic cum peccatoribus agit, vt eosdem à peccatis auertat, & conuertat ad Deum. S. Epipha- Epiphan.
nius in lib. aduersùs Antidicomarianos, & Aretas Aretas.
ibi. S. Augustinus lib. de symbolo ad catechum. Augustin.
cap. S. Bernardus in serm. super *Signum magnum*, Bernard. Bozius.
& Boozius Eugubinus ex horum Patrum mente, & verbis ita scribit lib. 9. de signis Ecclesiæ cap. 6. *Mulier amicta Sole, &c. Hanc mulierem esse Virginem Mariam, quæ Dei dono Christum peperit, & meritis Christi Christum parit quotidie interuentu precum suarum in mentibus humanis, volunt Epiphanius*, &c. Ecce tibi vnam, & totam causam, cur sic delicietur Deipara conuersans, & conuertens ad Deum peccatores. Nimirum, quia in eorum animis parit quotidie Christum Deum, & ita in dies resculpit in se diuinæ maternitatis prærogatiuam. O sublimes Mariæ honores, ô beatas delicias quando Christum Deum immaculata concepit, & virgo peperit! Has, has inquam, arcanè quodammodò restaurat, cùm *Christum parit quotidie in mentibus humanis.* Quid ergo mirum si ipsa tunc lætabunda de se dicat: *Et deliciæ meæ esse cum filiis hominum*? cum peccatoribus inquam, & scelestis hominibus, vt identidem in illis pariens Christum, testauret beatum diuinæ maternitatis elogium.

Sapientiæ 6. v. 15. *Qui de mane vigilauerit ad* 68.
illam, non laborabit: assidentem enim illam pro fori- Maria auxiliatrix in portis mortis.
bus suis inueniet. Quænam sunt hæ fores, siue portæ quibus Maria assidet sedula, & officiosa? Puto *portas mortis* hîc innui, quibus inuigilat sollicita, ne peccator in hora mortis periclitetur. Psalm. 126. v. 5. *Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis; non confundetur cùm loquetur inimicis suis in porta.* Quę verba quidam interpre-
tantur de B. Virgine, de quo legi potest P. Morales Psalm. Morales
lib. 3. Tract. 11. Lyra *porta* nomine iudicium intel- Lyra.
ligit, ita aiens: *In porta, id est, in indicio: quia Iudices antiquitùs in portis sedebant.* Benè est, Maria auxiliatrem opem præstat hominibus in tremendo Dei
iudicio. Sed accommodatiùs Strabus in Glossa Strabus.
morali: *Non confundetur, cùm loquetur inimicis suis in porta: scilicet mortis, in qua non confunditur à spiritibus malignis.* Neque enim tunc laborabit Maria Mitraton seu Princeps facierum dicitur.
deuotus Mariæ alumnus: nam quantumuis sit omnium scelerum reus, videátque hians gehennæ barathrum, & insultantes diabolos; tamen *assidentem illam pro foribus suis inueniet*, quæ supplici precum suarum omnipotentiâ præsto illi sit; & auxiliari ope illum extrahet de inferorum immanissimis faucibus; & lætum ducet ad Empyreas glorias, æternúmque beabit summi Dei beatâ visione. Ius enim Mariæ commissum est introducendi homines ad cælum, & ostendẽdi gloriosam Dei faciem.
Quod eleganter tradit P. Canisius lib. 1. de B. Vir- Canisius.

 gine,

gine, sic fatus: *Hebræi inter arcana sua celeberrimum ducunt, vnam inter creaturas omnes longè præstantissimam esse; ipsi Mittaton, hoc est, Principem facierum appellant, quia semper stet ante faciem summi Imperatoris; & ius habeat ad ipsius præsentiã benemeritos introducendi. Animaduersum est autem ab eruditis, Mariæ nomen cum illo* Mittaton *haud perperam conuenire.* Itaque piissima Maria foribus mortis sedulò assidet: quin & ipsis Empyrei portis imperiali potentiâ adest, vt quos benemeritos suo patrocinio, aut inuenerit, aut fecerit, quasi vere *Mittaton*, introducat ante gloriosam summi Dei faciem, quâ æternùm beentur perennis gloriæ gloriosâ felicitate. Vnde

69. Bernard. Quàm solerter pro nobis orat in hora mortis. Ignatius. S.Bernardus in serm. super *Missus est*, sic piè, & eleganter Mariam alloquitur: *Sicut à te despectus, & auersus necesse est, quod pereat; sic ad te reuersus, & à te respectus, impossibile est, quod pereat. Filioli hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia, hæc tota ratio spei meæ.* Et S.Martyr Ignatius, *Impossibile*, inquit, *est aliquem saluari peccatorem, nisi per tuum, ô Virgo, auxilium, & fauorem: quia quos non saluat Dei iustitia, saluat suâ intercessione Mariæ misericordia infinita.* Hæc enim perpetua Mariæ vox ad Filium Iudicem: *Clementia est aliquid vltrici detrahere sententiæ: nam quisquis nihil reatus impunitum relinquit, delinquit. Culpa est totam persequi culpam.* Hildebertus epist. 25. Sic typica Iudith scelestos, & desperatos Bethulienses tranquillat, sospitat, felicitat: & Holophernianâ erutos tyrannide, templo Dei triumphali pompâ gloriosè sistit.

Hildebert.

CAP. XI.

Vers. 18. Et mirabantur sapientiã eius.

§. XV.

Maria gymnasium est diuinioris Sapientiæ; & forma, seu venustas Christianæ disciplinæ.

70. RVdis, & stupida Iudæorum gens audiens sublimiorem Christi Dei doctrinam, de Schola cæli, id est, de Paterna mente haustam, sic submurmurabant, Matthæi 13. v. 54. *Vnde huic sapientia hæc, & virtutes? Nonne mater eius dicitur Maria?* O fatuam admirationem! cælestem Sapientiam admiraris in Mariæ filio? Profectò vel Mariæ nomen scientias sapit, & sapientiam redolet: nam vt tradit Canisius lib. 1. de Virgine Maria ex S.Hieronymo, vel potiùs ex Philone: Maria idem est ac *Illuminatrix.* Et S. Bernardus in Salue: *Scientiarum*, inquit, *scientia Sanctarum Maria.* Et Rupertus lib. 5. in Cantic. Mariam appellat, *Prophetissam Prophetarum, & Magistram Magistrorum, id est, Apostolorum.* Vnde S.Bernardus serm. *Signũ magnum. Maria*, inquit, *profundissimam diuinæ Sapientiæ, vltra quàm credi valeas, penetrauit abyssum: vt quantum sine personali vnione creaturæ conditio patitur, luci illi inaccessibili videatur immersa.*

Matth. Mariæ sapientia.

Canisius. Hieronym. Philo. Bernard. Rupert. Bernard.

71. Maria scholaris est Christi, ne ipse dicatur apud homines barbarus. Dei Verbum, Patris, inquam, Sapientia, in hanc rerum vniuersitatem factus homo descendit, vt doceret homines arcana cæli mysteria, quæ valdè excedunt humanum captum. Adeò enim sublimia sunt, vt neque ipsi Prophetæ, qui ea præsagâ mente olim prædixerunt, neque ipsimet Apostoli, qui ea ex Christi ore, & magisterio didicerunt, tunc, cùm discerent, plenè penetrarẽt. Ioannes de Schola Christi nouerat, ipsum esse Dei Verbum, & tamen cùm id, quod didicerat hominibus tradit in sui Euangelij auspicio, aiens: *In principio erat Verbum*, dicitur barbarus à S. Chrysostomo homil. 1. in Ioannem: *Quomodo igitur barbarus hic talia loquitur?* Quare Ioannes, & cum eo cæteri Apostoli, & Euangelistæ Barbari dicuntur? Sententiosè dixit Clemens Alexandrinus: *Si non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus.* Id est, si non plenè capiam; & perfectè comprehendam Magistrum docentem, ego ero illi barbarus, & ille mihi barbarus erit. Vnde B.Virgo adsciscitur ad Christi Dei scholam: *Maria etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.* Luc. 10. v. 39. Græcus apud S.Thomam in Catena, ad cap. 2. Lucæ, ita fatur super hâc re: *Mater eius conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Considera*, inquit, *prudentissimam mulierem Mariam, verè sapientiæ Matrem, qualiter scholaris fit Pueri.* Scholaris, & discipula Christi Dei dicitur Maria: & sanè *quæ profundissimam diuinæ sapientiæ, vltrà quàm credi valeat, penetrauit abyssũ.* Quorsum de Matre, fit scholaris, & discipula Filij? Quia si discipulus non nouerit vim vocis (hoc est non plenè intelligat, quæ Magister docet,) erit loquenti barbarus, & magister loquens, illi barbarus erit. O quoties ruditatis arguuntur Discipuli à magistro Deo, cùm audiebant ipsum docentem! *Adhuc*, inquit, *& vos sine intellectu estis?* Aggregetur ergo inter Christi discipulos, & scholares Maria quæ diuinioris gratiæ ingenio altiùs penetret arcana Christi mysteria, & pro captu humano intelligat sublimia cælestis disciplinæ sacramenta. Nam si ipsa tunc non esset scholaris Christi Dei; cùm reliqui discipuli non perciperent doctrinæ cælestis eminentiam, quã à Christo erudiebantur, non duntaxat Apostoli barbari fuissent, non penetrantes doctrinæ profunditatem: sed ipse Christus edocens non intelligentes, quodam modo barbarus diceretur: Quia *si non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus.* Gratulor tibi, ô sapientissima Virgo, tantam doctrinæ eminẽtiam, quã scholaris facta Filij tui, sedens secus pedes illius, arcanè erudita es. Gratulor etiam Filio Deo Ecclesiæ Magistro, quia tuæ sapientiæ merito, *barbari* elogium saltem apud homines vitauit: quod fortassis, nisi ob insignem tuam sapientiam, dum rudes adhuc discipulos erudiret, fortè non effugisset. Filij tui scholaris es, erudi nos de sapientiæ paupertate pueros, sed tuos scholares, diuiniora mysteria, & disciplinam Christianæ philosophiæ.

Ioannes Chrysost.

Clemens Alexand.

Lucæ. Græcus. S.Thom.

Ruditas agnata homini est; qui lippus nascitur ad res mundanas, ad diuinas cæcus, nisi à gratia oculi accendantur in hominis mente. Ideò Dei Verbum, seu diuinior Sapientia corporatur in hominem, vt hominem erudiat, & instruat de cælestibus rebus. *Et aperiens os suum docebat eos*: Matth. 5. vers. 2. O pulchram eruditionem! ô quàm splendet cæli disciplina in Christi Dei ore! non humanæ facundiæ lenocinio calamistrata, sed diuinæ sapientiæ vigore, & nitore formata. Quid angustius diuino Christi Dei sermone? Verùm à S.Hieronymo, vel Sophronio potiùs in serm. de Assumptione: Maria dicitur *Forma disciplinæ Christi.* Profectò hæc vocula *Forma* nimis audere videtur. Porrò *Forma* dicitur facies, seu species & pulchritudo rei. Numquid Maria, facies, species, & pulchritudo est Christianæ disciplinæ? *Es Maria la faz, lo especioso, la hermosura de la doctrina de Christo.* Ego quidem Christianam disciplinam speciosiorem, & venu 72.

Matth. Sitne Christiana doctrina speciosior in Mariæ ore, quàm in Christi ore? Hieronym.

venustiorem esse putabam in pulchro Christi Dei ore, cùm *aperiens os suum*, docebat Discipulos. At ex magni Hieronymi ore erudior, Mariam esse formam, venustatem, & pulchritudinem disciplinę Christi. Et verè quidem, nam Christiana disciplina etiã in ore Christi Dei dum homines ore erudit, planè verba sunt. Maria verò vitâ, & moribus perfectissimè resculpens eandem Christi disciplinam, dicitur, *Forma disciplinæ Christi*. Vnde eademmet Christi disciplina pulchrior, & venustior quodammodò apparet perfectè expressa in Marię moribus, & vitâ, quàm eleganter dictata à Christo. Porrò idem, idemmet loquitur Maria morum, & vitæ linguâ, quod Christus Deus ore prædocet. Neque quicquam Christianæ perfectionis à Christo edoctæ neglexit Deipara, quod opere perquàm perfectè non impleret. Et sic meritò dicitur Maria à Hieronymo, *Forma disciplinæ Christi*. Scilicet cõparat Hieronymus Christi disciplinam expressam Mariæ opere, cum disciplina Christi ab ipsomet Christo, ore duntaxat, nondum opere expressâ: neque actionis meritum compatat, sed nitorem; quia splendidiora sunt opera, quæ perfectè implent totam disciplinam docentis. Vnde Maria bellè, & verè dicitur, *Forma disciplinæ Christi*.

73. Cantic. Bernardin. Vel somnus gymnasium fuit Mariæ. S. Bernardinus Senensis tom. 1. serm. 61. & tom. 2. serm. 51. sic explicat illud Cantic. 5. v. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat. Virgo magis in contemplatione Dei excessit dormiendo, quàm aliquis alius vigilando; sicut ipsa testatur: Ego dormio, & cor meum vigilat.* Sic fuit Maria studiosa diuinioris sapientiæ, vt etiam cùm in cæteris humanæ facultates à somno obbrutescunt, tunc, tunc quidem in Maria expeditæ, vigiles, & expromptæ forent ad res diuinas sagaci ingenio concipiendas, & feliciter penetrandas. Peropportunè Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi cap. 9. dixit: *Gymnasium somni*. Somnus gymnasium est, vbi sublimior sapientia ediscitur, an mentis hebetudo, & schola desidiæ? In somno eruditur homo, an ad tempus dediscit diu comparatam eruditionem? Verùm vsq; adeò Maria exsomnis est ad omnem sapientiam, vt etiam in somno tanquam in literato Gymnasio vigilet ad omnem literaturam, & sapientiæ eminentias. O quàm sapit dum vigil est, cui vel somnus pro gymnasio est. (Clem. Alex.)

74. Cantic. Pagninus. Cantic. 4. v. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis*. Pagnin. *Ædificata ad docendũ*. Hebraïcè, *Constructa ad disciplinas*. Quasi Maria sit communis Angelorum & hominum schola, & celebre gymnasiũ, in quo ad omnem sapientiam erudiuntur. Suspicabitur fortè aliquis eius Filium Deum, cùm adhuc puer esset frequentasse hoc Matris gymnasiũ, non vt aliquid denuò disceret, (quid enim de nouo ediseeret homo Deus?) sed vt Matris sapientiã honoraret. Sicut ipse decennis puer audiebat Doctores, & eosdem interrogabat. De filio Salomone, & matre Bersabee intelligitur ex mente Iansenij illud Prouerbiorum 31. vers. 1. *Verba Lamuelis Regis, visio qua erudiuit eum mater sua*. Quod de Christo filio, & Maria eius matre interpretatur Mendoza tom. 1. ad cap. 4. Annot 12. sect. 1. num. 24. Id est Christus Deus eã animi submissione tractabat res diuiniores in hoc celebri Mariæ gymnasio, vt ob Matris reuerentiam, qua illam audiebat, & interrogabat (sicut postmodum legis Doctores) dicatur *eruditio*. Sic enim puer Iesus frequentabat hanc Mariæ Academiam, vt specie tenus erudiri videretur, dum cum Matre tractabat arcana diuinioris sapientiæ sacramenta: puerum enim agebat, & cum Matre obseruatissimè cõuersabatur. Hoc sensu intelligenda sunt verba S. Ildefonsi in lib. de virginitate S. Mariæ: *Sub Maria*, inquit, *disciplina infans Deus versatur:* Quasi infans Iesus esset scholaris Mariæ. Quid exaggeratius? Iure quidem non tantùm Assyrij, sed & sapientiæ summates *mirantur sapientiam eius*, Iudithæ inquam typicæ: vel potiùs figuratæ. Maria enim admiratio est Doctorum, & sapientum stupor.

(Puer Iesus scholaris Mariæ cur dicatur. Iansen. Prouerb. Mendoza. Ildefons. Iudith.)

CAP. XI.

Vers. 19. Non est talis mulier super terram in aspectu, & in sensu verborum.

Et CAP. VIII.

Vers. 28. Omnia, quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio.

§. XVI.

Maria est lingua fidei, & Christianæ religionis assertio.

Egimus in præcedenti §. de mentis Marianæ sapientia, nunc de verborum sensu, seu veritatis eminentia nonnulla perstringere operæpretium est. Et quidem *omnia, quæ locuta est* Maria, vsque adeò *vera sunt*, vt iure optimo lingua fidei possit appellari. S. Ildefonsus serm. 2. de Assumpt. *Audite*, inquit, *Matrem Prophetissam Dei. Prophetissam dico: imò, vt ita dicam, Euangelistam*. Functáne Maria est Euangelistæ munere? Dilucidè Franciscus Suarez diuinæ sapientiæ diues thesaurus, tom. 2. in 3. p. q. 37. art. 1. disp. 20. sect. 1. affirmat accepisse Virginem aliquo modo donum illud, & singulare Spiritus sancti auxilium, quod solet dari scriptori sacto ad Canonicam scripturam scribendam. Nam sicut scriptori Canonico Spiritus sanctus dictat singula verba, Ita B. Virgini dictauit singula verba, quæ in illo celebri Cantico, *Magnificat anima mea Dominum*, protulit. Quæ omnia sicut ab ipsa prolata sunt, Lucas Euangelista scripsit: hoc enim & ad fidem historiæ, & ad reuerentiam debitam Virgineis verbis pertinet. Canticum autem illud canonica est Scriptura, non solùm quia materialiter, id est, quia Euangelista refert B. Virginem illud protulisse; sed etiam formaliter, ac per se vt ab ipsa Virgine prolatum est, & vt tale recipitur ab vniuersa Ecclesia. Huc vsque verba sunt Suarez. Audis ex magni Theologi ore, Mariæ verba Euangelistæ priuilegio fuisse nobilitata? Vnde elegãter sibi suffragatur S. Ildefonsus serm. 1. de Assumpt. Mariam appellans *Signaculum fidei* Quasi Mariæ verba subsignent Christianam fidem, & quasi pendente sigillo firment, & corroborent. Aptiùs de sancta Deipara, quàm de Baptista Ioanne dixisset Petrus Damianus. serm. 23. quòd lingua, & moribus fuit *Totius religionis assertio*. Et Germanus in oratione de Natiuitate, sic Virginem adloquitur: *Gaude non scriptum sanctitatis folium, veteris, nouique testamenti sigillum*. Quid mirum, si Euangelistæ sublimiori fungatur officio, quæ dicitur: Totius Christianæ religionis assertio, signaculum fidei, & veteris, nouique testamenti sigillum? 75.

(Ildefons. Suarez. Maria Euãgelista dicitur, signaculum fidei, & religionis assertio. Ildefons. P. Damian. Germanus.)

Rupertus Tuitiensis lib. 1. de gloria, & honore 76. (Rupert.)

 filij

filij hom. & lib. 1. in Cantica, Mariam appellat, *Prophetissam Prophetarum, & Magistram Magistrorum, id est, Apostolorum, fidei, ac religionis magistram.* Quo pacto B. Virgo erudire valuit Apostolos ab Spiritu sancto immediatè edoctos? Quid potuerunt à Maria ediscere, qui totum sciebant ab Spiritu sancto? Elegantèr Canisius lib. 5. de Virgine, cap. 1. *Licet enim*, inquit, *Apostoli per reuelationes Spiritus sancti omnem fuerint veritatem edocti, incomparabiliter tamen eminentiùs, ac manifestiùs Maria, per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat: & per hoc multa eis per Mariam reuelabantur, quæ in se non solùm simplici scientiâ, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat, vt Anselmi verbis vtar.* Scilicet ad eum modum, quo Spiritus sanctus suggessit, & declarauit Apostolis, quæ, dum scholares Christi essent, ex eius diuino ore audierant, nec plenè intellexerant: *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.* Ioannis 14. v. 26. Ad eum inquam modum B. Virgo, quæ eminentiùs, & manifestiùs penetrauerat profunditatem doctrinæ, quam Apostolis Spiritus sanctus suggessit, illam declarabat Apostolis, Vicario Spiritus sancti magisterio. Vt sicut Spiritus sanctus fuit quodam modo Christi interpres, & lingua; sic Maria foret interpres, & lingua Spiritus sancti. Pulchrè Rupertus lib. illo 1. in Cantica, hanc rem tractans, sic fatur: *Quia Spiritus sanctus Apostolos docuit, idcircò vocis magisterio non opus illis fuit. Imò vox tua* (cum Maria loquitur) *vox illis fuit Spiritus sancti, quidquid supplementi opus erat eisdem mortalibus, vel testimonij ad confirmandos singulorum sensus, quos acceperant ab eodem Spiritu diuidente singulis prout vult, ex religioso ore tuo perceperunt.* Ecce tibi vox Deiparæ Apostolis fuit vox Spiritus sancti. O diuinum & exprompum oraculum! O arcanam Mariæ auctoritatem!

Canisius.

Vox Deiparæ dicitur Spiritus S. vox.

Anselm.

Ioann.

Rupert.

77. Prouerbiorum 8. vers. 12. sic loquitur B. Virgo: *Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus.* Antiqui Codices habent: *Habito in Concilio.* Benè aduertit inibi P. Salazar: τὸ *Intersum* significare *præsum*, ex verbi propria significatione. Quasi dicat Maria: *Ego habito in Concilio, & eruditis præsum cogitationibus.* Audi super hac re Canisium, qui ex sententia, & verbis Ruperti nuper laudati ita fatur lib. 5. de Maria Deipara Virgine cap. 1. *Quid quòd Maria non tam interfuit, quàm præfuit priuatis, & publicis conuentibus, in quibus tempore illo difficillimo, maximis de fidei negotiis Apostoli, aliique Seniores subinde consultarunt, atque definierunt. Quod vt minùs mirum esse videatur eruditus auctor Rupertus perspicuè tradit, cùm ad primum Concilium Hierosolymis celebrandum Apostoli conuenissent, nec Mariam suo munere defuisse: quam non modò Magistram Magistrorum, id est, Apostolorum, sed etiam fidei, ac religionis Magistram appellat.* Et post pauca subdit: *Quia Spiritus sanctus illos docuit, idcircò vocis magisterio non illis opus fuit. Imò vox tua, vox illis fuit Spiritus sancti.* Longiusculè, sed quid omittendum? Ergo cùm vox Mariæ sit vox Spiritus sancti, lingua fidei, & totius veritatis assertio, verè dicere potuit, quod de ipsa prædixerat Salomon: *Ego habito in Concilio, & eruditis præsum cogitationibus.* Vnde *sacrarium Spiritus sancti, & Consilium Verbi*, Maria dicitur à S. Ildefonso serm. 3. de Assumptione.

Prouerb.

Salazar.

Maria Conciliorũ Præses dicitur.

Canisius.

Ildefonsus.

78. Canticorum 4. v. 8. *Veni de Libano, veni, coronaberis de capite Amana.* Vox *Amana*, veritatem, seu fidem significat, vt interpretantur Theodoretus, & Iustus Orgelitanus. *Capitis* nomine præcipuum, & excellentissimum in aliqua re indicatur, vt exponit eruditissimus Martinus del Rio in florida Mariana ad festum Assumptionis, vbi pulchrè hæc verba Deiparæ accommodat. Nimirùm, Maria, quæ sceptrum, & corona est orthodoxæ fidei, opportunè coronatur *de capite Amana*: id est, de præcipua medulla veritatis, & de sublimiori arcano fidei. Quia Maria est Regina veritatis, sceptrum fidei, assertio religionis, veteris, ac noui Testamenti sigillum, Conciliorum præses, & fidei sigillum.

Cantic.

Theodoret.

Iust. Orgel.

Maria redimitur coronâ veritatis.

Rio.

Demùm aduertere oportet B. Virginem donum linguarum habuisse etiam ad publicas functiones, & in die Pentecostes simul cum Apostolis illud accepisse, vt eruditè probat P. Suarez disp. illa 20. sect. 2. Qui addit: *Denique probabile est etiam ante illa tempora habuisse vsum huius gratiæ (si fortè necessitas, vel occasio illum postulauit,) vt verbi gratiâ, quando Christus adoratus fuit à Magis, credibile est illos intellexisse, vel cùm peregrinata est in Ægyptum, Ægyptiorum linguâ vti potuisse.* Quò miretur nemo typicam Iudith conuersatam cum Assyriis, & Persis sic perspicuè intellectam, vt verborum sensum, & elegantiam muto ore admirarentur vniuersi.

Maria præpropterè habuit donum linguarum.

Suarez.

Iudith.

CAP. XIII.

Vers. 7. Respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt, sicut promisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas, *&c.*

§. XVII.

Quid Mariæ debeant augustiora Christianæ Religionis Sacramenta.

Non est bonus accepti beneficij interpres, qui ignorat an beneficium acceperit. Accidit autem eiusmodi ignoratio, vel ex hominis vitio, qui vt multoculus est cùm donat, sic cæcus esse solet dum accipit: vel ex largiori donantis munificẽtia, qui cùm non det dantis ambitioni, sed indigentiæ recipientis, ita magnificè sæpè donat, vt beneficia antevertant necessitatem, imò & perspicacem accipientis sensum. Porrò nescientem munerare, muneris lenocinium est, quia non dedit rependendæ gratiæ, sed leuandæ miseriæ. Qui sic donat non perdit beneficium, sed auget liberalitatem: nam concepta spes gratitudinis, liberalitatem egregiè deuenustat. O Mariæ velut effusam liberalitatem, cui sedulò lenocinatur ambitione latendi! Donas, ô Virgo, indigentiæ nostræ, non gloriæ tuæ, imò ex indigentia nostra adstruitur gloria tua. Quid boni habes, ô homo, quòd à Maria non accepisti? Quòd si per Mariæ manus vel nescius accepisti, gloriare, quia ab illa acceperis: neque enim gratitudinis tributum auarè exigit, quæ nescientibus donat: nam gratitudo beneficij accepti, & cogniti negotium est. Nemo libenter beneficium debet alicui, à quo nescit an illud acceperit. Verùm si fieri potuisset, vellem hîc eluere hanc Marianæ munificentiæ ignorationem, & (vt alia omittam, quæ alibi trado) paucis ostendere, augustiora nostræ fidei mysteria Virginis misericordiæ ab hominibus quodam modo deberi: vt acceptorũ munerum notitia aliorũ accipiendorũ spẽ erigat, & gratitudinẽ extorqueat vel à bruta natura. Breui percurro singula Christi Dei mysteria eo ordine, quo gesta sũt. 79.

Incarna

80. Ildefonsus. Theoph.

Incarnationis mysterium Mariæ meritis congruè impetratum, proceres Theologorum adstruūt, quos alibi seriatim recensui. Vnde à S. Ildefonso serm. 7. de Assumpt. dicitur Maria, *Mundi salutatio.* & à Theophane in hymno de Annūciat. *Eua redemptio.* Mitto hæc, quia communia cum reliquis antiquorum Patrum. Etsi Maria augustiori merito ea congruentiùs impetrarit, & in vteri sui generoso thalamo à Spiritu sancto maritata, diuini Verbi corporationem arcanè peregerit: quod solius Mariæ elogium est, sed vulgo decantatissimum. Cæterùm non inidonea quæstio est, an Verbū sumpserit carnem humanam, vt Mariam veram Dei matrem, & verè Deiparam faceret: quò pudeat Nestorium, diuinam maternitatem Virgini denegasse: & dum in imo Tartarorum ergastulo occlusus, impudentis aduersus Virginem oris, pœnas æternùm luit, audiat non tantùm in cælis ratum esse, Mariam esse verè Theotocon, seu Dei matrem, sed an Deus sic affectus erga Virginem fuerit, vt decreuerit humanam carnem induere, vt Mariam veram Dei matrem efficeret, quod est summum humanæ naturæ elogium, post hypostaticam vnionem. Nec putes nouellam esse quæstionem, nam illam breui perstringit Hugo Catensis in cap. 2. Matthæi ad illa verba: *Accipe puerum, & matrem eius*, tametsi ex S. Chrysostomo id neget his verbis: *Non enim propter matrem filius natus est.* Nam communis Theologorum vox est, Virginem matrem prædestinatam, & natam fuisse propter corporandum Dei filium, hoc est, vt Dei filium, hominem faceret; non contrà, Dei filium hominem factum, vt Mariam faceret Dei matrem, & augusto Deiparæ elogio illam sublimaret. Verùm qui cum Scoto, & eius subtili schola, cum Francisco Suarez, & eius asseclis, seriò censent, diuinum Verbum assumpturum humanam carnem, etsi non præuidisset humanum lapsum, fortassis expromptè possent inter fines minus præcipuos, hunc recensere; nimirum, vt Mariam ad generosam maternitatis diuinæ gloriam eueheret. Nihil hîc decerno contentus proposuisse quæstionem, quæ in Virginis laudem eximiè cedit: illam decidere subtilioris scholæ otiū, & negotiū esto. Quis hinc nō videat siue ex vtroque, siue ex alterutro philosophandi modo, Incarnationis mysterium multum debere Marianis obsequiis?

An Verbum carnem induerit, vt Mariam faceret Dei matrem?

Hugo. Matthæi.

Scotus. Suarez.

81. Ad hæc in Sacramento Redemptionis humanæ multum negotij, & meriti contulit B. Virgo. Mitto Corredemptricis meritum, quo eximiè nobilitatur Maria à SS. Patribus de quo latè noster Salazar: & Arnoldus Carnotensis in Tractatu de laudibus Mariæ, sic fatur de Christo Deo, cruci affixo, & adstante Deiparâ patienti filio: *Vnum pariter holocaustum ambo pariter offerebant Deo: Maria in sanguine cordis, Christus in sanguine carnis.* Et sanè vetus quæstio est quamobrem Christus Deus tot, tantáque tormenta passus sit in Passione: nam ad hominum copiosam redemptionem, mitior passio sufficeret, vtpote infiniti valoris? Argutè S. Ildefonsus in serm. de Natiuit. Mariæ: *Vt Mariam,* inquit, *veram matrem ostenderet, verum se hominem patiendo tormenta monstrauit.* Nempè vsque adeò satagit Christus Deus se verum Mariæ filium demonstrare, vt tot subire tormenta non abnuerit, cruciamentis demonstrando se verum esse Mariæ filium, & ipsam indubiè esse genitricem Dei. Scilicet tanti æstimat Christus Deus, *Mariam veram sui matrem ostendere*, vt non tantùm propter hominum redemptionem, sed etiam, vt augustum Deiparæ elogium palàm comprobet Mariæ, acerbiores cruciatus lubens subierit, ex mente Ildefonsi. Ergo hoc titulo magnum dominicæ Passionis sacramentum Mariæ debemus.

Arnold. Carnotens. Tot cruciamenta passus est Christus, vt se verum filiū Mariæ probaret.

Ildefons.

Et sanè si Paulus audet dicere, *Adimpleo ea quæ desunt Passionum Christi in corpore meo.* Ad Colossenses 1. vers. 24. Potiori quidem iure id dicere potuit B. Virgo, quæ complementum, & consummatio Passionis meritò appellatur ab Arnoldo Carnotensi in Tractatu de verbo illo, *Mulier ecce filius tuus*, loquitur Arnoldus de filio in cruce patiente, & matre iuxta crucem compatiente: *Oportebat quidem*, inquit, *ad sanguinem animæ, & carnis suæ addere sanguinem, & eleuatis in cruce manibus celebrare cum filio sacrificium vespertinum: & cum Domino Iesu corporali morte redemptionis nostræ consummare mysterium.* Audis quòd Maria dicitur *consummatio redemptionis*, siue complementum Passionis? Lubet exclamare cum S. Gregorio Nazianzeno: *O Christi exinanitio, & passiones, ipsius* (non iam Gorgoniæ, sed Mariæ) *mortificatione decorata!* Porrò dū in Cruce moritur Christus, simul & mortificatur iuxta crucem Maria: & filio commoriens, *Redēptionis nostræ consummat mysterium, & decorat Passionem.* Euge gloriosa Virgo, verè tu es Corredemptrix humani generis, redemptionis consummatio, & Passionis decus, potiori iure, quàm dixit de se Paulus esse Christi Passionum complementum. 82.

Ad Coloss.

Arnold. Carnot.

Maria est Passionis decus.

Greg. Naz.

Cæterùm curiosè sciscitabitur quispiam vtrùm immunitas Iesuani cadaueris ab horrore putredinis, & vermium squalore, debeatur Saluatori, quia almæ Virginis filius est. Profectò illustre esset Mariæ encomium, si quà filius eius est, exemptus foret Christus Deus ab hoc naturæ humanæ dehonestamento. S. Bernardus serm. 35. in Cantica expendens illud Psalmi 15. vers. 10. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, sic eleganter fatur: *Haud dubium quin de corpore dicat, quod in sepulchro iacebat exanime; hoc enim sanctum. Et Angelus, qui nunciauit Virgini, locutus est, dicens: Et quod nascetur ex te sanctum, &c. Quo ergo pacto sanctum poterat videre corruptionem, quando de incorrupti vteri perpetuo virore vernantibus pascuis ortum, etiam auidos Angelorum in se figi possit obtutus insatiabiliter oblectandos?* Virgo mater, quodammodò partitur negotium Dominicæ Resurrectionis cum Patre Deo? Non subiacet Christus squalori putredinis, quia filius Mariæ est; & incorruptus gloriosè resurgit, quia etiam filius Dei est: Ecce tibi quantùm meriti conferat purissima Virgo ad illustre Resurrectionis sacramentum. De triumphali descensu ad inferos, quod est mysterium Resurrectioni cognatum, ita scribit S. Epiphanius in serm. de laudibus Deiparæ: *Per te* (ô B. Virgo) *mors conculcatur, & spoliatur infernus.* 83.

An à Mariæ puritate sit Christi Dei in sepulcro incorruptio.

Psalm.

Bernard.

Lucæ 1.

Mariæ opera ad spoliandum infernum.

Epiphan.

Multæ, ipsæque grauissimæ causæ exigebant, vt Christus Deus peractâ hominum redemptione, & instructâ iam fidelium Ecclesiâ, triumphali pompâ ad cælos ascenderet. Quibus aliam adnumerare licet, quam adducit Guarricus serm. 4 de Assumpt. inducens Christum sic loquentem: *Ego vt Patrem honorarem, in terram descendi; nihilominus vt Matrem honorarem, in cælum reascendi.* Vellem paulò accuratiùs expēdere τὸ *nihilominus*. Hispanè *no menos.* Sed nolo per exaggerationum crepidines excurrere: Expendat qui volet, in æuo ad calumniandum procliui. 84.

Quid gloriosa Christi Ascensio debeat Mariæ.

Guarricus.

Super Trinitatis mysterio non pudet subiicere sudata Hesychij verba homil. 2. de Deipara. Vbi illam appellat, *Trinitatis complementum.* De terrestri Trinitate, multa congerit P. Morales vel ad lectoris nauseam. Quo autem modo B. Virgo dicatur

Hesychius. Morales. Triados complementum dicitur.

tur

tur supernæ Triados complementum passim buccinant concionatores. Profectò hæc Hesychij verba nō tam hîc exscribenda erant, quàm non omittenda, ne vllum deesset ex magnis fidei nostræ mysteriis. Ferè hæc omnia paucis verbis complexus

Cyrill. Alexand. est S. Cyrillus Alexandrinus tom.4. homil.6. contra Nestor. sic cum ipsa Virgine loquens: *Tu sceptrum orthodoxæ fidei: per te Trinitas sanctificatur: per te crux pretiosa dicitur, & adoratur in toto orbe terrarum, per te exultat cælum, lætantur Angeli, & Archangeli, fugantur Dæmones, & homo ipse ad cælum reuocatur.* Quo modo Deipara cælestem Eucharistiæ cibum condiat iam iam tracto: ne vllum ex præcipuis mysteriis desit, ad quod egregiam operam Maria non contulerit.

§. XVIII.

Quam operam B. Virgo contulerit ad Eucharistiæ institutionem, & an reliquiæ Deiparæ in Eucharistico pane adorentur?

85. MEnsura summæ munificentiæ est, vt quàm minimè mortale munus sit. Hoc munerandi elogium, in Eucharistico munere maximè elucet, in quo Deus ipse vltrò se se donat hominibus ad immortales palati delicias. O augustissimum Dei donatiuum, in quo Christi deificata caro apponitur ad beatam animarum saginam, quâ adipatur mortalis homo, & immortali saginatus cibo delibat diuinitatis saporem in modico panis fragmento! In hoc Eucharistiæ cibo manducatur medulla Deitatis, euisceratur Christi caro diuinitatis bibula, & homini conuiscetatur arcanè. Iure expetitur à deuotis Deiparæ alumnis, quam operam contulerit huic maximo sacramento Mariæ meritum, & industria? Et quidem maximam contulisse in confesso est omnibus, qui aliquid ex sacra eruditione libarunt.

86. Profectò Christus *est granum frumenti*, ex quo panis conficitur qui cor hominis confirmat, vti ex Origene, S. Cyrillo Alexandrino, S. Augustino tradit Lauretus Ceruar. Idoneè S. Ambrosius in lib. de instit. Virg. *Vnum*, inquit, *granum frumenti fuit in vtero Virginis Christus Dominus.* Hoc *granum frumenti* in fertili virginei vteri agello diuinâ virtute satus, cælestis gratiæ rore, & Spiritus sancti calore fœcundatus, sic excreuit in *rationalem spicam* (sic loquitur Basilius Seleucus) vt ex illa confectus sit Eucharisticus panis. *Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis.* Cant.7. vers.2. Pergit S. Ildefonsus in serm. de Natiuit. Mariæ. *Maria*, inquit, *nutrit Angelorum, & hominum cibum.* Et mox: *Lacta Maria Creatorem tuum, lacta panem cæli.* Ecce Maria lacteum Eucharistiæ panem nutrit ad delicias Angelorum, & hominum. Præterea *Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier* &c. Quæ est hæc mulier, quæ fermentat Eucharistiæ massam, & dulci acore erudit ad cælestis gloriæ saporem? Ad rem S. Chrysologus serm.99. quô solet acumine, ita fatur: *Maria huius fermenti implet typum, dum de supernis suscipit fermentum Verbi, & humanam carnem in aluo Virginis, cælestem totam conspergit in massam.* Quin & virgineus Mariæ vterus, clibanus est, qui Deitatis igne, & ardentissimi amoris flammâ coquit cæli panem. Maria enim *est clibanus intellectualis, qua ignem, & vitæ panem habebat.* Verba sunt S. Epiphanij in serm. de

Origen. Cyrillus. August. Ceruariens. Ambros. Basilius Seleucus. Cantic.

Iudith. Ildefons. Maria Eucharistiam fermentat, & apparat.

Chrysol.

Epiphan.

laudibus Mariæ. *Nam virginis vterus panem vitæ Christum per nouem menses decoquendum accepit*, ait P. Salmeron (Protoparentis nostri Ignatij socius, & sanctissimus, & eruditissimus) tom.3. Tractat.8. Salmeron.
Opportunè pulchra Rebecca, pulcher Mariæ typus, vt palati deliciis emeret benedictionem dilecto Iacobo, *Parauit illa cibos, sicut velle nouerat Patrem illius.* Geneseos 27. vers.14. Genes. Dulciùs quodam modo sapit Eucharisticus cibus, quia Mariæ arte, manu, amore conditur. Quid non sapiat à Mariæ melleis manibus, à Mariæ dulci amore, à Mariæ sapida industria? Tu es, ô beatissima Virgo, feracissimus Eucharistici frumenti agellus, tu es nutrix cibi Angelorum, & hominum, tu lactas Eucharistiæ placentam; tu es fermentum, clibanus, & pistrix cælestis panis, quem Angeli insatiabiliter expetunt in cælesti gloriæ conuiuio: tu es illa nubes arcana, quæ cælestem mannam pluit non Hebrææ genti, sed Christiano populo. *Quia potiùs ipsam Mariam, manna dixerim, quia est subtilis, splendida, suauis, & virgo*, ait S. Maximus homilia Dominicæ in Palmis: Maximus. vt hinc timari liceat affinitatem Mariæ cum Eucharistico manna.

87. Mariæ reliquiæ adoratione possint in Eucharistia? Suarez.

Et quidem non nemo hâc nostrâ ætate, eò deuotionis progressus est erga B. Virginem, vt disputet an Eucharistiæ sacramentum coli, & adorari etiam possit, quasi Mariæ adhuc superstites reliquiæ, quod fortè alicui verosimile videbitur. Nam vt docet magnus ille Theologus P. Franciscus Suarez tom.2. in 3.p. q.27. art.1. disp.1. sect.2. *Facilè credi potest, illam substantiam carnis, quam Christus assumpsit ex Virgine, nunquam fuisse omninò dimissam, aut continuâ caloris naturalis actione resolutã, sed eamdē omninò fuisse semper conseruatã, & Verbo Dei vnitam.* Quod probabile censet tum ex philosophica ratione, tum ex speciali prouidentia, & voluntate ipsiusmet Christi Dei, qui id præstare potuit. Nec temerè id censet sapientissimus Suarez planè imbutus Sanctorum Patrum doctrinis. Audi S. Augustinum in serm. de Assumpt. Virginis cap.5. Augustin. *Caro Christi, caro est Mariæ.* Et statim: *Caro Christi quamuis gloriâ resurrectionis fuerit magnificata, eadem tamen mansit, quæ suscepta est de Maria.* Et Petrus Damianus serm.1. de Natiuit. Mariæ P. Damian. postquam retulit tres modos, quibus Deus inest creaturis, hæc verba subdit: *Quarto modo inest vni creaturæ, videlicet Mariæ Virgini, identitate, quia idem est, quod illa. Hic taceat, & contremiscat omnis creatura, & vix audeat aspicere tantæ dignationis immensitatem.* Et Arnoldus Carnotensis Arnoldus Carnotens. Tractatu de laudibus Mariæ: *Vna est Mariæ, & Christi caro, vnus spiritus, ex quo dictum est ei; Dominus tecum.* Porrò si caro Christi caro est Mariæ, numquámque dimisit Verbum virgineam caruncula, quam ex purissimis Deiparæ visceribus mutuauit, quid prohibet in Eucharistia adorare, tanquã Mariæ reliquias, carnis portionem, quam adhuc Christus retinet ex Maria? Euge vera Dei mater, & inde Eucharistica Virgo; Euge sacrosanctũ Deitatis panarium, quod vitæ panem mundo suppeditauit.

88. Matthæi. Mariæ reliquiæ in Eucharistia supersunt? Emissenus.

Mathæi 26. v.27. *Et accipiens calicē gratias egit: & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Nempe ille ipse sanguis, qui pro mundi redemptione effusus est in Passione, ille, illemet consecratur in calice. Appositè ergo Eusebius Emissenus homil.1. de Natiuit. Domini: Christus *de carne Mariæ coagulatus, de eius formatus visceribus, de eius substantia consũmatus* (pulchra quidem verba, sed pulchriora subdit) *Sanguinem, quem etiam pro Matre obtulit, de sanguine matris accepit.*

Pergit

Damian. Pergit Petrus Damian. ser. 45. & modulatè cócinit Emisseno: *Manat aliquid ex vberibus Virginis, & in carnem vertitur Saluatoris.* Et mox: *Illud, inquam, absque vlla dubietate non aliud nunc de sacro altari percipimus, & eius sanguinem in Sacramentum nostræ redemptionis haurimus.* Quid luculentius ad hanc rem?

89. Psalm. Tertull. Vnitatem Marianæ carnis cum carne infantis Christi profundè meditatus est Tertullianus in lib. de Carne Christi, cap. 20. explicans illud Psalmi 21. v. 10. *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre.* ita exscribit Tertullianus: *Quia tu es, qui auulsisti me ex vtero matris meæ. Quid auellitur, nisi quod inhæret, quod infixum, innexum est ei, à quo vt auferatur, auellitur? Si non adhæsit vtero, quomodo auulsus est? Si adhæsit qui auulsus est, quomodo adhæsisset, nisi dum ex vtero est? Ita concarnatur, & conuisceratur.* Ecce tibi Dei Filium concarnatum, & conuisceratum Virgini Matri, quia ex vtero eius Christus est; & quia carnis portionem, quam accepit ex Virgine, nunquam dimisit, & quia eam cum reliqua carne, & adseruat in cælo, & tradit in Eucharistia: *Illud, inquam, absque vlla dubietate, non aliud, nunc de sacro altari percipimus.* Nempe corpus Christi Dei incarnatũ, & conuisceratum Virginis carni. Sic, sic inquam, non palati sapor, sed argutus Christi amor *Panem effæminat*, vt aliorsum dixit eleganter Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi, cap. 1. Ergo Mariæ clientes esurite delicias huius effœminati panis, ibi Deus ipse arcanè latet, ad edentium gloriam; Christus inest ad vbertatem gratiæ, nec deest Marianæ carnis aliqua adhuc portio: *Nam Maria est à Christo, velut esca dulcissima collocata*, ait S. Catharina Senensis Tract. 4. Dialog. c. 139. Adorate in hoc cælesti cibo superstites Mariæ reliquias, gustate hanc suauissimam escam æmulam cælestis beatitatis.

(Margin: Christus Deus concarnatur, & conuisceratur Deiparæ. — Clem. Alex. — S. Catharina Senensis.)

90. Epiphan. Denique ne quid Mariæ desit, quod faciat ad Eucharistiæ mysterium, eam appellat S. Epiphanius serm. de laudibus Deiparæ: *Velut Sacerdotem pariter, & altare, quæ quidem mensam ferens dedit nobis cælestem panem Christum, in remissionem peccatorum.* Maria est esca dulcissima, quæ nobis præbet corpus filij sui in escam animarum; & ipsa *Diuinitatis bibula*, porrigit nobis bibendum sanguinem filij sui, cum proprij sanguinis eximia potiuncula. Audite pij piæ Matris alumni, ipsam clamantem, Prouerb. 9. v. 1. *Sapientia ædificauit sibi domum, immolauit victimas suas: miscuit vinum, & proposuit mensam. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis.*

(Margin: Maria est Sacerdos, & altare. — Chrysol. — Prouerb.)

CAP. XIII.

Vers. 10. Et percussit bis in ceruicem eius (*Holophernis*,) & abscidit caput eius, *&c.*

§. XIX.

Maria est serpentis Dæmonis serpens fœmina, Tartarorum pauor, & Dæmonum arcanior gehenna.

91. Holophernem symbolum esse Diaboli; per Iuditham verò Mariam adumbrari conuenit inter eos, qui mysticos sensus venantur. Benè quidē typica Iudith ferit Diabolici Holophernis caput, quia de figurata Iudith, de Maria inquam, scribitur, Genesis 3. v. 15. *Ipsa conteret caput tuum.* Et quidem secundùm sensum literalem de Virgine interpretantur hæc verba nobiles Commentatores. Vnus Hieronymus in quæst. Hebraicis exscripsit, *Ipsa seruabit caput tuum.* Vt aptiùs hæc sententia quadret in Iuditham, quæ primò *abscidit*, & *contriuit* caput Holophernis, posteà *seruauit*, mittens illud in peram suam, vt deportaretur in Bethuliam, ad sumptuosiùs detriumphandum. Itaque Iudith figurata, nempe Maria, serpentis Dæmonis caput abscidit, & contriuit. S. Bernardus homil. 2. super *Missus est*, ita fatur: *Ipsa contriuit caput venenatum, quæ omnimodam maligni serpentis suggestionem tam de carnis illecebra, quàm de mentis superbia, deduxit ad nihilum.* Maria serpentem conterens, dicitur deduxisse ad nihilum humani generis hostes: Iudithæ verò palàm ostentanti præcisum Holophernis caput, acclamant Bethulienses: *Benedictus Dominus in virtute sua, qui per te ad nihilum redegit inimicos nostros.*

(Margin: Genes. — Hieronym. Maria serpētem Holophernem detriūphat. — Bernard. — Iudith.)

92. Bernard. S. Bernardus adhuc præfatum Geneseos locum emedullans, ita scribit in eadem homilia: *Placuit Deo eo potius, & modo, & ordine hominem sibi reconciliare, quo nouerat cecidisse; vt sicut Diabolus prius seduxit fœminam, postmodum virum per fœminam vicit, ita prius à fœmina Virgine seduceretur.* Nimiùm serpens Dæmon fœminam seducendo deuicit, & profligauit totum hominum genus; ita valdè expediebat, vt ipse seductor seduceretur à fœmina Virgine: *Seductori imposturam fecit, & mentientem fefellit*, dixit aliàs Eusebius homil. de sancto Maximo. Ergo sicut Iudith seductorem seduxit, sic Maria seductoris seductrix fuit, & fallenti serpenti imposturam fecit. Quasi Maria fuerit serpentis serpens. Quò videtur alludere Clemens Alexandrinus in Adhortat. ad Gentes, vbi *serpentem fœminam indigitat.* Itaque quodam modo Maria dici potest *fœmina serpens* serpentis Dæmonis. Nam sicut seductor serpens fœminæ imposturam fecit, mentiendo eam fallens: ita *fœmina serpens* Maria, serpentem Dæmonem veritate fefellit. Vnde quemadmodum homines horrent Dæmones, territantúrque vel Dæmonis vmbrâ, & vocabulo: ita Dæmonibus insignem metum, & pauorem incutit Maria, quæ illis formidabilis, & terribilis est, pauidéque perhorrescunt vel Mariæ dulce nomen. *Abscedat itaque* (audito Mariæ nomine,) *serpens quantùm potest, totámque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat, altè habitet, in cæca detrudatur, per anfractus seriem suam euoluat, tortuosè procedat, nec semel totus, lucifuga bestia.* Verba sunt Tertulliani aduersùs Valentin. cap. 3. O triumphalis Virgo, tu piè seduxisti serpentem, qui humanum genus impiè seduxit, tu es astuti serpentis prudentissimus serpens. Tantæ victoriæ festo tripudio adplaudunt cælicolæ omnes, & tristes vlulant infernales cateruæ, quæ te quodam modo magis timent, quàm ipsa, quæ patiuntur gehennalia cruciamenta.

(Margin: Maria est serpētis Dæmonis serpens fœmina. — Eusebius. — Clem. Alex. — Tertull.)

93. Genes. Geneseos 3. v. 16. Serpens Dæmon conuincitur fraudulentæ seductionis, quæ & protoparentes perdidit, & vnà genus hominum: adest statim vindex Deus, & tanti flagitij meritas reposcit pœnas: Audi supplicium, quo culpatissimus Dæmon mulctatur: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem.* O ridicularium supplicium! Hæcne pœna est Dæmonis, an fœminæ? Quid timeat Diabolus à deuicta fœmina? & quid non metuat deuicta fœmina ab hostilitate victoris Diaboli? Expectabam ego ad vltionem tanti flagitij, diuinum furorem iracundiæ ingenio adinuēturum aliud supplicium gehennali

(Margin: Dæmon serpens pœna infimēdamnatur ad inimicitias cum Maria.)

gehennali pœnâ acerbius, cui damnatissimus serpens de nouo addiceretur, & tamen damnatur ad inanes,& futiles inimicitias cum fœmina? Verùm enimuetò seuerissima pœna est Dæmoni,damnari ad æternas cum Maria inimicitias,à quibus æmulo gehennæ incendio æternùm exæstuat.Bellè air Richardus Victorinus cap.26. Commentariorum in Cantica: *Virgo tenebrarum principibus terribilis fuit, vt ad eam accedere non præsumpserint. Deterrebat enim eos flamma charitatis, incendebant orationes, & feruor deuotionis.* Quasi flamma Marianæ charitatis, pietatis ardor,& feruor deuotionis, sit incendium Dæmonum,& altera Diabolorum gehenna; quam denuò patitur ab inimicitiis cũ fœmina. Nec miretur aliquis Mariæ vitam dici Dæmonum mortem: & ardorem Marianæ charitatis appellari Diaboli gehẽnam:quia *fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Canticorum 8.v.6.Nomine *æmulationis*, charitatem iterùm significari, communior interpretatio tenet. Itaque Mariæ sanctitas, & virtus, est Dæmonis mors; & Virginis charitas, quasi infernalis Dæmonum gehenna.Euge Maria,diuinum monstrum,quæ pariter mortalium vita es,& Dæmonum mors; Tu es hominum gloria, & gloriosæ beatitudinis spes; & simul Diaboli arcanum incendium.O ament te omnes homines, vt timeant, & horreant omnes spiritus tartarei: horum *pœna,tua argumenta sunt gloria*, dixit aliorsùm Emissenus, sermone de S. Romano.

Richardus Victorinus. — Maria est Diabolorũ gehenna. — Cantic. — Emissenus.

94. Legimus Christum à Dæmone tentari;Mariam verò tentari, nusquam legimus. Imò Richardus Victorinus nuper allegatus, ita scribit:*Virgo tenebrarum principibus terribilis fuit, vt ad eam accedere,eámque tentare non præsumpserint.* Numquid impudentissimus Dæmonum, qui Christũ Deum tentationibus adoriri ausus est, Virginem tentare non præsumpsit? Perhorrescit suggestione inuadere matrem Virginem, qui filium Deum tentare non exhorruit? Profectò temerarius inuasor extitit Dæmon,quando Christum tentare præsumpsit. Secum priùs pertractabat Diabolus negotiũ Dominicæ tentationis.Hinc animabatur impudenter, inde terrebatur egregiè. Macilentus erat Christus à ieiunio,& inde animi tentatoris; sed totis quadraginta diebus cibo abstinere,humanas vires excedere videbatur.Vocem Patris in deserto Diabolus audierat,quâ Deus testabatur diuinam Christi filiationem;sed Dæmon videns quousque habebat oculos,hominem cernebat,Deitate inuisâ. Sãctior Christi vita,& conuersatio,supra humanum fastigium extolli probabat; sed libidine congrediendi, & auspicio primordialis victoriæ,victoriam Dæmon præsumebat. Multa,ipsáque grauissima Dæmoni obuersabãtur,quominùs auderet cum Christo congredi:sed potentissimam (& à qua ferè exanimis recedere moliebatur,)putabat,Christum esse Mariæ filium;Mariæ inquam, quam Dæmonibus esse terribilem planè nouerat. Luculenter S. Maximus hac super re scribit homil.1.de Ieiunio: *Animabat Dæmonem præsumere congressum,partus fœmineus;sed terrebat Virginitas parientis.*Scilicet nihil æquè exanimabat Dæmonem quominùs auderet congressum, quàm nosse,Christum tentandum,esse Virginis filium. Timet cautè,ne Matris Virginis vigor in Dæmones,generosè hereditario iure vigeat in sobole. Quasi non tam expauescat congressum ob diu expertam sanctitatem Christi, ob inediæ sustinentiam,ob auditam vocem Patris, &c. quàm quia soboles Virginis est. Sic pusillanimes facit Dæmonas,vel cognatio cum Maria, sic Maria terribilis est Tartareis phalãgibus.O Mariæ *lenis anima*,mitis, amœna, suauis,& tota hominibus amabilis; pariter & tota terribilis Dæmonibus. Tu es immortalis eorum mors, eorumdem horror,& terror. Propter te vix audet Dæmon tẽtare Christum; quin & etiam perhorrescit tentationibus inquietare tuos alumnos:*In omni autem spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israël, & post mortem eius annis multis*,dicitur de typica, & de figurata Iudith cap.16.v.30. *Cum muliebris infirmitas non modò sexum superat, sed & mundi huius Principem insuperabili mentis magnitudine triumphat.* Verba sunt Petri Damiani serm.35.Insuperabilis animi tui magnitudo,vigor sit pusillanimitatis humanæ.

94. Richard. — Dæmon timet cũ filio Virginis cõgredi. — Maximus. — Iudith. — Damian.

Canisius lib.1. de B.Virgine Maria, præclarum eiusdem nomen edisserens,ita scribit: *Maria deducitur à verbo* Iarach, *quod rebellionem designat, Es Maria vn valiente motin.* Arcanum planè epitheton,& accuratiori expensione dignum. Quid Mariæ cum rebellione?Maria tota mitis est,pacata,tranquilla: at rebellio pugnacem defectionem sonat. Num à superba (vt sic loquar,) sanctitatis sublimitate Maria rebellauit in Deum? Saltem Verbi incarnationem in vtero eius peractam Andreas Ierosolymitanus,*Spiritus inuasionem* appellat. Quid? rebellauit in Dæmonem cùm in glorioso puræ Conceptionis instanti, imminens primæuæ tyrannidis iugum excussit? Planè rebellauit aduersùs Tartareum imperium, quæ Holophernem Dæmonem piâ fraude,gratiæ viribus,industriæ robore debellauit,deuicit, detriumphauit. 95.

Canisius. — Andr Ierol.

CAP. XIII.

*Vers.*20. Non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari.

§. XX.

Figurata Iudith populi sui vindex, vindicatur ab originali delicto, & illius contrahendi reatu.

Præclara Anselmi vox est in lib.de Excell.Virg. cap.8. *Immensitatem gratiæ,& gloriæ, & felicitatis tuæ considerare cupienti, sensus deficit, lingua fatiscit.* Infans planè est mortalium lingua ad Marianæ gratiæ gloriam, felicitatem, immensitatem dignis laudibus prædicandam.Imò nec ipsa mens, Virginis prærogatiuas cogitando assequi valet, quandiu cogitandi officina, humanorum sensuum torpore hebetatur. *Adeò autem* (verba sunt Tertulliani,lib.de Resurrectione carnis, cap.15.) *non sola anima transigit vitam, vt nec cogitatus licet solos auferamus à collegio carnis. Siquidem in carne, & cum carne,& per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hanc denique carnis speciem etiam Dominus in sugillatione cogitatuum taxat. Quid cogitatis in cordibus vestris?* Nempe cùm captum humanorum sensuum transcendat Marianæ puritatis laus, oportet tantisper mentem abstrahere à collegio carnis, ne sugillatio humanorum cogitatuum culpet sideream Mariæ puritatem, quæ humanos sensus longè superat. Ergo mente Scripturarum,& linguâ SS.Patrum,quæ sequestrata est à carnis collegio, eloqui exambio purissimã B.Virginis Conceptionẽ,à carnis contagio,& labe prorsus immunẽ,præclariorẽ siderum iubare,& Angelorũ fulgore,& diuini candoris de puritate æmulã, 96.

96. Anselm. Ad Mariæ Conceptionem laudãdam,sequestrandũ est cor à collegio carnis. — Tertull.

Isaiæ

97. *Isaiæ. Maria spoliis Holophernis dæmonis donatur ad Conceptionis puritatem.*

Isaiæ c.49.v.24. Ita Dei instinctu buccinat Euangelicus Propheta: *Numquid tolletur à forti præda, aut quod ablatum fuerit à robusto, saluum esse poterit?* Respondet statim: *Equidem captiuitas a forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robusto, saluabitur.* Quibus verbis mihi videtur & typicæ Iudithæ illustre facinus adumbrari, & indemnè Marianæ Conceptionis puritatem vindicari. Masculo robore, & virili dexträ truncat Holophernem Iuditha, redit sospes ad suos Bethulienses, victrix ouat, triumphat. Principe occiso terga vertunt Assyrij, passim funduntur, trucidantur, proculcantur. Opima Persici exercitus spolia capiunt Hebræi, quibus opulentissimè diuitantur omnes. Attende ad arcanam opulentæ prædæ distributionem. Iudith 15.v.14. *Porrò autem vniuersa, quæ Holophernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Iudith in auro, & argento, & vestibus, & gemmis, & omni suppellectili; & tradita sunt omnia illi à populo.* Iure quidem Hebræus populus à Deo instinctus Holophernis opulentat gazis Iuditham, quæ Holophernem detriumphauit. Quis nesciat, quod sæpe adnotauimus, nempe Holophernem in hac historia mysticè Diabolum adumbrare, Iuditham verò esse Mariæ symbolum? Arcanè ergo, *vniuersa, quæ Holophernis*, seu Dæmonis *peculiaria fuisse probata sunt dederunt Iudith.* Quænam fuerunt Diaboli diuitiæ? Ego quidem in Dæmone nil tam opulentum inueni, quàm naturæ Angelicæ sublimitatem, & splendidum gratiæ candorè in quo primùm creatus fuit. Hæ fuerunt peculiares Dæmonis gazæ, quibus spoliatus fuit, & quæ prædæ nomine Mariæ datæ sunt. *Vniuersa, quæ Holophernis peculiaria esse probata sunt, dederunt Iudith.* Ergo Mariæ data est *Angelificata caro*, vt dicebat alias Tertullianus, & candor vberioris gratiæ, quo splenduit Dæmon in prima sui formatione. Hæc Dæmonis spolia tulit Maria, vt in suæ Conceptionis auspicio ditaretur spoliis Dæmoni detractis, vt tunc fulgeret sicut Angelus Angelicæ gratiæ nitore: accepit enim præmaturæ gratiæ dignitatem, quam perdidit superba Angelorum hostilitas. Vnde *Regina gloriosior Angelicam reuerberat dignitatem.* Verba sunt Petri Damiani serm.4. alibi profundiùs emedullanda.

Iudith. — *P.Damian.*

98. *Hierony.*

Sanctus Hieronymus serm. de Assumpt. *Cæteris per partes gratia præstatur; Maria verò simul se totam infudit plenitudo gratiæ.* Iuuat sic hunc locum expendere pro immaculata Virginis Conceptione. Refert Plinius lib.35. cap.9. quod Zeuxis, pictor eximius vt Agrigentinis elaboraret imaginem Iunonis, quam in templo dedicarent, multas illorum inspexit virgines, vt quod in quaq; laudatissimum esset, exprimeret in pictura arguto penicillo. Ecce Mariæ simulacrum ex *omnium defloratione constructum*, quod aliàs dixit Tertullianus aduersùs Valent. cap.12. Itaque in Mariæ efformatione: *De magnis eminentiora præsumpta sunt: quomodo si aliquis pictor egregius ex multarum pulchritudine personarum, vnam aliquam vellet coaptare, & exprimere personam, ex plurimis speciebus speciosa deflores, ac diuersos vultuum gratias in vnam faciem colligat, & de præcipuis præcipua eligat, vt vnam ex plurimis formam artificis dispositione componat.* Verba sunt Emisseni de Symbolo homil. 1. Nempe idea summi opificis, cui creaturarum perfectiones præsentissimè obuersabantur, ex omnium præstantissimarum rerum defloratione Mariam formauit. Eleganter sapientissimus Idiota in Contemplatione Virginis, cap.1. ita Mariam alloquitur: *Non deficit tibi puritas Angelorum, non fides Patriarcharum, non scientia Prophetarum, non zelus Apostolorum, non patientia Martyrum, non sobrietas Confessorum, non innocentia, & humilitas Virginum. In summa, nullo genere vacasti virtutum, quodcumque donum alicui Sanctorum vnquam datum est, tibi non fuit negatum, sed omnia omnium Sanctorum priuilegia in te congesta.* Itaque cùm ad efformandam Mariam deflorauerit Deus Angelorum etiam puritatem, vt ex omnium creaturarum defloratione conderetur Maria; Angelicæ puritatis primum florem decerpsit, quo in primo suæ Conceptionis instanti Maria floreret, sicut & floruerunt Angeli in prima sui conditione, ne aliquod sit priuilegium in Angelis, néve aliquis vernantis gratiæ flos, ex cuius defloratione non constituatur Maria, *cui non defuit Angelorum puritas*, puritas inquam, qua candicant nitore gratiæ à prima origine suæ creationis: quod fuit primum Angelorum elogium: *Si diligenter attendas, nihil est virtutis, nihil splendoris, nihil gratiæ, & nihil candoris, quod non resplendeat in Virgine gloriosa*, ait S. Hieronymus in serm. de Assumpt. Qui tam sollicitè pulchriores omnium creaturarum flores decerpit ad formandam Mariam ex omnium defloratione, spinas peccati permisit squalere, & horrere in hoc florido perfectionum omnium fasciculo?

Plinius. — *Tertull. Maria fuit ex omnium creaturarũ defloratione cõstructa ad Conceptionis puritatem.* — *Emissen.* — *Idiota.* — *Hieronym.*

Lucæ 1. verf. 37. Postquam Gabriel Angelus, factus Virginis encomiastes, plures eius prærogatiuas prędicauit, caussam illarum subdit: *Quia non erit*, inquit, *impossibile apud Deum omne verbum.* Ideone Maria gratiâ plena est? ideo benedicta erit præ omnibus fœminis? Ideò illibato pudore concipiet, & pariet hominem Deum; quia nihil est impossibile apud Deum? Quis neget Deum esse omnipotentem? Ex Dei omnipotentia duntaxat probatur, Deum posse id facere; fecisse autem non inde euincitur. Num quia Deus omnipotens est, idcirco Maria, tot prærogatiuis excellit? Hoc (nisi fallor) est compendium laudum Mariæ; & illustris probatio immaculatæ Conceptionis. Mensura enim elogiorum Virginis omnipotentia dicitur. O grandem mensuram! Hinc magnus ille vir Gregorius de Valentia, & de doctrinæ laude, & de hæreticorum trophæis nobilis, tom. 4. in 3. part. d. 2. quæst. 1. puncto 2. acutè adstruit puritatem Marianæ Conceptionis. Ipsa, inquit, Virgo singulariter ob eamdem prętogatiuam præseruatiuæ gratiæ, ait: *Magnificat anima mea Dominum, quia fecit mihi magna, qui potens est.* Referens nimirum in Dei potentiam eximium illud singularis, & insolitæ gratiæ donum, quod accepit. Attende ad verba quæ subdit: *Mensura enim priuilegiorum Virginis, potentia Dei dicitur.* Quæ verba hausit ex sancto Augustino, tomo 2. epistol.3. ad Volusianum, vbi ex Dei omnipotentia probat Mariæ virginitatem non dehonestari mirabili partu. *Hic si ratio quæritur non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deum aliquid posse: quod nos fateamur inuestigare non posse, in talibus rebus tota ratio facti est omnipotentia facientis.* Ergo si mensura priuilegiorum Virginis potentia Dei dicitur: quia fecit illi magna, qui potens est, & non est impossibile apud Deum omne verbum; non ex humanis coniecturis, sed ex diuina omnipotentia metiri debemus Mariæ prærogatiuas. O perfectissimum Mariæ elogium! O quanta est Maria, cuius gratiæ mensura dicitur diuina omnipotentia! Nemo absolutè negabit Deo, posse

99. *Lucæ.* — *Mẽsura priuilegiorum Mariæ, dicitur omnipotentia Dei. Inde probatur à peccato immunis.* — *Valentia.* — *Lucæ.* — *Augustin.*

se Mariam in primo suæ Conceptionis instanti munerari à Deo immunitate ab originali delicto, & à debito illius contrahendi: ergo nemo negabit Mariam in vitæ auspicio copiosâ gratiâ donatam, quæ anteuertit originale delictum, & illius contrahendi reatum. Metire Mariæ prærogatiuas cum Dei omnipotentia: *Mensura enim priuilegiorum Virginis, potentia Dei dicitur.* Hoc Virginis encomium, exprompturn conceptaculum est, vnde suppetunt innumera Mariæ elogia. Hoc Marianum priuilegium, compendium laudandi est, & laudum summa.

100. Vulgò sapientes hanc regulam tradere solitant ad cognoscendum quid sit Deus pro hoc statu, in quo per ænigmata illum noscimus. *Quidquid tibi verâ ratione melius occurrerit, id scias esse Deum.* Quasi perfectior hominum cognitio sit apud homines, aliqualis mensura diuinæ perfectionis. Sic (seruatâ proportione inter perfectiorem creaturam, & perfectissimum Creatorem,) examinat humana tenuitas Dei matrem cognoscere, quoad gratiæ priuilegia. *Mentem nostram genitricis Dei promptuarium efficiamus*, ait S. Damascenus oratione de Assumptione. Sit ergo nostra mens promptuarium Marianæ perfectionis. Meditare in arcano mentis gratiæ prærogatiuam, quam possit Deus facere, & Matrem Dei deceat, quantumuis audeat cogitatio, eam crede in illa gratiarum abysso, Mariâ inquam, vbertim inueniri. Audacter contende mentis vires, sublimia cogita de Maria: quodcumque cogitaueris, verum est; *quodcumque senseris, ratio est.* Dixit aliorsùm Tertullianus aduersùs Praxeam cap. 5. Ratio enim exigit, vt Dei mater Virgo sit; vt eâ splendeat puritate, quâ maior non possit sub Deo intelligi: vt quæ à tanta maternitate cœli, & terræ Regina est, nunquam fuerit subdita peccato, nec tantisper vile Dæmonis mancipium, iræ filia, & Dei hostis. Sublimiora, & augustiora de Maria cogita; *quodcumque senseris, ratio est.* Nam si vectigalem fuisse peccato senseris, aliquid maius sub Deo intelligi poterit. Quod Anselmi præscripto planè aduersatur. Sit mens tua conceptaculum laudum Mariæ. Piè aude, potes enim; *Maior est enim omni laude.*

Sit mens nostra conceptaculum Marianæ gratiæ.
Damasc.
Tertul.

101. Aquarum nomine sæpè adumbratur Maria: in Sacris Litteris fons dicitur, & flumen, cuius impetus lætificat ciuitatem Dei. Congregationes aquarum præfigurarunt Mariam. Pudet persequi parabilem eruditionem. Expensione verò dignissima sunt ad rem præsentem Tertulliani verba, plena facundiæ, plena ingenij in lib. de Baptismo cap. 3. *Habes homo*, inquit, *in primis ætatem venerari aquarum. Nam & tenebræ totæ, adhuc sine cultu siderum informes, & tristis abyssus, & terra imparata, & cœlum rude;* (attentiùs aduerte,) *solus liquor semper materia perfecta, læta, de suo pura, dignum vectaculum Deo subiiciebat.* Scilicet quando in rerum primordio res omnes à recenti productione extiterunt; tunc, tunc quidem reliquæ creaturæ squalebant tenebrarum sordibus: mœrebat abyssus caligine atratâ, terra iacebat inuisibilis, & incomposita, cœlum ipsum stabat rude, & inornatum, tot Angelorum splendoribus spoliatum. In summa quando in primo rerum exordio cuncta sordebant primordialibus tenebris, *Solus liquor* (quo præfiguratur Maria,) *semper materia perfecta, semper* inquam, in auspicio etiam Conceptionis, in quo maturauit gratia, vt peccatum anteuerteret, vt perfecta conciperetur Maria sine peccati originalis macula, vel debiti næuo. Addit *læta.* Quid si innuitur Mariam conceptam fuisse in gloria, vt quorumdam pietas meditatur? Dein dicitur, *de suo pura*, vt pote naturam habens ab instanti Conceptionis sine propensione ad vitium, quæ propensio agnata est cæteris hominibus. Quid si innuitur hic aliquis fomes ad virtutem? (de quo aliàs diximus.) *De suo pura*, dicitur, quasi à sua natura inclinaret ad puritatis nitorem? Denique causam tot gratiarum subiungit: *Deo vectaculum dignum subiiciebat.* Ex eo enim Maria tantâ gratiarum opulentiâ adornata est, vt dignum filij sui habitaculum effici mereretur. Porrò diuina maternitas tot charismatum matrix est. Ergo iure Deipara aquæ comparatur: quia *Solus liquor semper materia perfecta, læta, de suo pura, dignum vectaculum Deo subiiciebat.* Opportunè ad rem S. Ambrosius in 22. Lucæ sic exclamat: *O aqua, quæ sacramentum Christi esse meruisti; quæ lauas omnia, nec lauaris.* Maria enim est hæc arcanior aqua, quæ lauat omnium sordes, nec lauatur: quia semper perfecta, & pura, quid in ea ablueretur, nunquam habuit.

Tertul. Maria primæuo liquori adumbratur: inde omnia lauat, nec habuit quid lauetur.
Ambros.

Ego quidem sic existimo B. Virginem alienam à culpa, sic delictis extraneam, vt non modò peccatum non habuerit, sed neque fomitem, aut vestigium peccati: non tantùm primordiali delicto caruit, verùm etiam à debito illius contrahendi, ne Deipara vllam haberet cognationem cum peccato. Aptiùs de Maria, quàm de columbis, quæ ipsam præfigurant, quas ipsa in Purificatione obtulit, dixit Clemens Alexand. lib. 1. Pædagog. cap. 5. *Nos iubet per Moysen duos pullos columbarum pro peccato offerre: eorum, quæ nullam, quæ eis inest cum peccato affinitatem.* Scilicet vna est *columba mea*, speciosa mea, Maria inquam, quæ non modò non est peccatis cognata, sed nec *vlla ei inest cum peccato affinitas.* Sic à delictis peregrinatur Maria, vt non duntaxat sanguinis, sed etiam nominis affinitatem cum peccato detrectet. Lucæ 7. v. 37. *Erat mulier in ciuitate peccatrix.* Cur nomen peccatricis fœminæ omisit Euangelista? Fortè erat anonyma? Nunquid Euangelistam latuit huius fœminæ nomen? Nonne ipsa appellabatur Maria Magdalena, à licentia libidinis bene nota? Erat, erat quidem. Sed forrassis ob reuerentiam Mariani nominis, peccatricis siletur nomen, ne splendidum Mariæ nomen deuenustaretur in peccatrice. Quod insinuat S. Petrus Chrysologus serm. 77. agens de fœminis illis, quæ diluculo surrexerunt ad visendum sepulchrum Christi, sic ait: *Venit mulier, sed redit Maria.* Scilicet peccatrix illa fœmina, mulier dicitur, & mulieris appellabatur vocabulo, nec est illi credita Mariani nominis gloria, quousque oculorum vndis abluens delicta, & patienti Christo compatiens, & rediniui Saluatoris gloriis perfecta, recuperare meruit Mariæ nomen: *Venit mulier, & redit Maria.* Ne vel Mariæ præclarum nomen vllam habeat cum peccato affinitatem, & à contagio nominis res tantisper deuenustetur. Qui sic studet materni nominis claritudini, rem nominis negliget? Nominis puritatem procurat seruare à peccati dedecore, & rem præ omnibus charissimam ingloriè dimittet?

102. Maria est sine affinitate ad peccatum.
Clem. Alex.
Lucæ.
Chrysol. Mariæ nomen sine ambiguitate peccati.

Psalmo 80. v. 4. *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.* Quorsùm in nouilunio, seu Neomenia læto tripudio, & festâ symphoniâ, diem festum agunt Hebræi? Fortè putaret quispiam Neomeniæ festũ sapere Gentilismum, nisi notum foret, omnia in figuris Hebræis contigisse. Quid quæso in noua lege præfigurabat tam solenne Nouilunij festum? Maria Ecclesiæ Luna est, *quæ pulchra vt luna* dicitur. Ergo festum dicatum noui 103.

Psalm. In nouilunio nulla eclipsis, ad Conceptionis Marianæ puritatem probãdam.

nouilunio, seu auspicio Lunæ, nouis inquam lunæ splendoribus, præfigurabat futurum immaculatæ Conceptionis festum, recentibus Mariæ fulgoribus sacrum. In quo sicut in nouilunio fulget noua luna Maria pulchro gratiæ candore. *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestræ.* Sed animaduersione dignissimum est, quod aduertunt Astrologi. Vt notat Ioannes de Sacro Bosco cap. 1. Sphæ, & ibi noster Clauius, in nouilunio nunquam lunam obscurari, siue eclipsi infuscari, vt aptiùs figura cum re ipsa conueniat: & innuatur Lunam Ecclesiæ Mariam in Conceptionis nouilunio offuscatam non fuisse caligine culpæ, nec primordialis delicti eclipsi obscuratam fuisse: sed in felicissimo sui ortus auspicio cum gratiæ fulgoribus vitam inchoasse. Imò maculæ quæ apparent in luna, rarior lux est, sed planè lux, verè nitor, & fulgor, vt tradit Richardus in 2. dist. 14. q. vlt. Et Ægidius lib. 2. Exaëmer. cap. 35. Quin & luna ita sine lapsu cursus suos peragit, vt nunquam offenderit. *Luna menstruis modulationibus variat*, ait Tertullianus in lib. de Pallio cap. 2. τὸ *modulari* musicæ harmoniam sonat, quam musicæ harmoniam, seu concentum cantores attentissimè obseruant: in choro enim si quis tantisper discreper, perdit concentus harmoniam, & absurdum reddit sonum. Omnes inquam, Lunæ gressus modulatissimi sunt, nec discrepant, aut offendunt in Conceptionis limina, vbi cæteri impinguat. *Luna menstruis modulationibus variat*, hoc est, modulatè mouetur ad nouæ gratiæ augmenta, quousque pleno lumine fulgeat, Solis æmula.

Sacrobosc. Clauius. Richard. Ægidi. Tertul. Maria luna modulationibus variat.

104. Inter cætera Mariæ elogia, illud in paucis celebre est, quòd mortalium nemo, quin nec perspicacior Angelus plenè valeat comprehendere, quanta sit Mariæ dignitas, & excellentia. Quantumuis vel ipsi Cherubini mentis aciem exacuant, non possunt comprehendere cognoscendo sublimem Virginis perfectionem, & arcanas prærogatiuas gratiæ. *Solus Pater Deus Virginis conscius est*, ait Rupertus in cap. 1. Ioannis. Hanc laudem Mariæ detrahit quisquis vel peccati vmbrâ illam infuscat. Audi S. Bernardum sic loquentem de Christo cùm in Circumcisione specie tenus peccator apparet. Hæc sunt verba Bernardi in serm. de Circumcisione, quæ eodem modo debent intelligi de Virgine matre: *Si quo modo Deus posset non cognoscere filium, in quo ei bene complacuit, ex hoc signo maximè poterat ignorare eum.* Scilicet, tametsi solus Deus Pater Virginis conscius sit, ita tamen auersatur vel peccati originalis vestigium, vt ex eo maximè posset ignorare Mariam, & eximias eius prærogatiuas nescire. Nemo B. Virginem numeret inter fatuas Virgines, quibus spõsus Deus dixit, *nescio vos*. Matth. 25. v. 12.

Mariana gratiæ Soli Deo cognitæ. Rupert. Bernard. Matth.

105. Canticorum 6. v. 3. Cælesti sponso dixerat sponsa, se vnicè ab eo dilectam: nullam enim creaturam sic Deus dilexit, vt Mariam, quam semper, & vbique adamauit egregiè: Sic ergo Mariæ diuinus spõsus respondet: *Pulchra es amica mea, suauis, & decora.* Pulchritudinis nomine insinuari purissimæ Conceptionis præcocem venustatem, multis placet. De Maria enim dicitur: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*; id est, nec macula peccati originalis, nec illius contrahendi næuus. Hinc interpretari licet, quid sit τὸ *suauis*, quod negotium facessit Commentatoribus. S. Gregorius Nissenus sic locum exscribit, & interpretatur: *Pulchra es proxima mea sicut beneplacitum siue sicut beneuolentia.* S. Ambrosius lib. 1. de Virginibus. *Pulchra*, inquit, *es amica mea tanquam beneplacitum. Non caduci ista est corporis pulchritudo, sed nullis obnoxia casibus opinio bonorum.* Theodoretus τὸ *suauis*, Græcè εὐδοκίας *pro probatione* accipit. Ac si dicat: Vis nosse quàm sit pulchra Maria in sua purissima, & immaculata Conceptione? Pulchra est, *sicut beneuolentia* ait Nissenus. O quàm magnificè sentimus de persona dilecta! nimis incremẽtat amor amoris causas. Ex tua beneuolẽtia dependet (non sic accidit in aliis mysteriis,) quàm augustè de Mariæ Cõceptione sentire. Mariam ex imis præcordiis ama, & à *beneuolentia* sublimissimè de Maria senties. Sit apud te tua *beneuolentia*, mensura puritatis, quâ B. Virgo nitet in splendoribus suæ immaculatæ Conceptionis. Et quoniam pia affectio egregiè iuuat ad opinandum, addit S. Ambrosius, *sicut beneplacitum*, seu *opinio bonorum*. Scilicet, sicut bona opinio. Non puto S. Ambrosium bonam opinionem appellasse opinionem piam in re Conceptionis, sed bonam existimationem de puritate Marianæ Conceptionis. Quasi dicat: Tam pulchra est B. Virgo in suæ Conceptionis instanti, quantùm tua bona opinio, seu existimatio piè censeat. Sit mens tua conceptaculum Marianæ puritatis: deuotæ mentis vires quàm maximè contende, & piè aude; nam quamtumuis audacter sublimia cogites citra limites humanæ creaturæ, non transcendes immaculatæ Conceptionis nitorem. Sit audacior humanæ mentis vis, mensura Marianæ puritatis in sua immaculata Conceptione: subdit Theodoretus: Pulchra es sicut *Probatio*, Scilicet quâ bona opinio probatur, ex tot Patrum, Doctorum, & seculorum consensu, qui eadem mente, & vno ore Mariæ Conceptionem immunem asserunt à primæui delicti reatu. Quasi dicant hi Patres: Tam pulchra est Maria in eius immaculatâ Conceptione, qualem *Beneuolentia* æstimat, qualem bona *Opinio*, seu existimatio censet, qualem *Probatio* adstruit. Liceat sic accommodare verba Patrum super his Canticorum verbis ad purissimam Mariæ Conceptionem: Nam sponsę nomine in his Canticis Mariam adumbrari, omnibus in confesso est; & Ecclesię, Patrum, & Doctorum vsu frequens.

Cantic. Maria dicitur esse sicut bona opinio, seu beneuolentia. Gregor. Nissenus. Ambros. Theodoret.

§. XXI.

Christus censetur ex Virgine: & inde adstruitur puritas immaculatæ Conceptionis.

106. PArentum honos, nobile filiorum stemma est: Maternum dedecus est ignominia sobolis. Nam cùm filius sit parentum portio, arcanè resculpit progenitorum elogia. Nouitius erit in re Theologiæ, qui nesciat, quòd etsi B. Virgo squaleret (absit) primordialis delicti maculâ; imò & culparetur actualis flagitij ignominiâ, nihilominus Christum Deum, & à diuinitatis prærogatiua, & ab arcano nouæ generationis sacramento, immunem fore ab Originalis delicti reatu. Negari tamen non potest, nasci ex matre exemptâ à culpæ labe, & quæ immunis sit à primæuæ præuaricationis propudiosâ ignominiâ, singulare decus esse tanti filij; secus etsi non culparetur, deuenustaretur tamen parentis dedecore; nam *gloria hominis ex honore parentum*. Eccles. 5. v. 13. Vnde ex præpropetâ Matris gratiâ filius Deus exigit vsuras gloriæ. Sententiosè dixit Tertul. in lib. aduersùs Iudæos c. 9. de Christo loquens: *Ex stirpe Iesse deputatum, per Mariam scilicet; & inde censendum.* Quasi Christi Dei honos censeatur ex Virgine. Procul dubio adludit Tertullianus ad Romæ Magistratus, inter quos Censor principe dignitate potiebatur, cuius munus erat, singulis lustris vrbem obire, & singu-

Christus censetur ex Matre: & inde immaculata Conceptio adstruitur. Ecclesiast. Tertull.

latim ciues singulos censere, seu censoriâ æstimatione taxare cuiusque facultates, & honores; neque quis plus aut opum, aut honorum se habere putabat, quàm quod Censor æstimasset. Vide quantùm honoris, & gloriæ habuerit immaculatæ matris ingenuus filius, cùm humanæ gloriæ census deputetur ex Matre: *Deputatus per Mariam, & inde censendus: nam gloria hominis ex honore parentum.* Puto, si Deipara infamissimæ præuaricationis fuisset rea, & Tartareo tyranno tributaria, non tam gloria, quàm filij aliquod dedecus inde censeretur. Qui ex Matre sic censetur ad gloriam, censebitur ad ignominiam?

107. Ecclesf. Conceptionem suam venustat Christus, Matrē præseruando.

Ecclesiastici 32. vers. 15. *Horâ surgendi ne te trices: pracurre autem prior in domum tuam, age conceptiones tuas.* Hoc est, in primo Conceptionis mane auroræ Mariæ, (Adiuuauit eam Deus valde diluculò, Psalmo 45. vers. 6.) in primi ortus auspicio, exprompte adesto expeditus: & præcurre prior, anteuertens peruigilem peccati solertiam, præcurrendi gratiâ: *pracurre prior in domum tuam*, in Virginem inquam, cuius generosum vterum elegisti in domum, in qua habitare dignatus es: & ibi *age Conceptiones tuas.* Conceptionem scilicet Matris, & inde tuam. Nam si dignè agis Conceptionem Matris, illam gratiæ priuilegio nobilitans, & eximens ab infami primordialis delicti reatu, & præclaram ages Matris Conceptionem, & simul tuam: ex purâ enim, & gloriosâ tuæ Matris Conceptione, gloriosè nobilitatur tua Conceptio: nam matris infamia sobolem dehonestare solet. At si præcurris prior anteuertens exprompptum peccatum, ages conceptiones tuas. Ergo *pracurre prior in domum tuam* (hoc est in virginalem aulam,) *age Conceptiones tuas.* (Non quia Christus Deus peccatum originale contraheret, si nasceretur ex matre infecta; sed quia denenustaretur matris dedecore.) Sanctus Chrysologus

Chrysol.

serm. 15. sic super hac re fatur: *Accepit Christus hospitium carnis, sed in aula Virginis, vt de pollutione humani corporis nihil haberet. Pollutionis* nomine significat dehonestamentum aliquod, quo deuenustaretur filius Deus, si ex Matre labe alicuius delicti pollutâ nasceretur: Christus enim censetur ex Virgine.

108. Isaiæ.

Isaiæ 11. vers. 1. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Etsi vulgò Patres *virga* nomine Mariam intelligant, ex quâ vernante virginitate *flos* Christus erupit; non inidoneè Tertullianus lib. 3. contra Marcionem,

Tertul. Maria dicitur flos lucis: & inde immaculata probatur.

cap. 20. per *florem* prænotari existimat B. Virginem, ex quo flore fructus extitit mitis, & suauis, nempe Christus Deus: *Cuius*, inquit, *ventris futurus est fructus, caro Christi, qua ex vtero Maria floruit.* Aduerte teneram esse floris valetudinem, & quàm leuissimam floris læsionem saltem deuenustate fructum. Pomum enim, etsi ex generosa arbore existat, & alioqui foret pulchrum, & nitidum; si tamen coagulatur ex flore, qui aliquando emarcuit aliquo caloris æstu, vel leui percussurâ grandinis: ignominia floridæ matricis, etsi non lædat qualitatem saporis, decolorat saltem fructus venustatem: nam fructus haurit, & exprimit floris nitorem. Caue ne atra nubes peccati originalis grandinet Marianum florem, cuius fructus, Christus Deus est. Nam vel leuissima floris læsura, tametsi fructum non lædat delicti maculâ, saltem decolorabit à matricis ignominiâ. Petrus Damianus

P. Damian.

serm. 40. Mariam appellat, *Candorem lucis æterna*: & sanctus Bonauentura in Opuscul. de laudibus Virginis, *Radium diuinitatis.* Aduerte ad

Bonauent.

puritatem, quâ radius oritur à Sole, & à luce lumen. Hanc puritatem meditare in Mariæ immaculata Conceptione. Profundiùs rem præsentem exprimit Tertullianus in libro de Patientia,

Tertull.

cap. 2. vbi *Florem lucis* contemplatur: scilicet B. Virgo *Flos lucis* est, cuius floridæ lucis fructus fuit Christus homo Deus, *lux vera*, & præclara Patris Dei soboles. Bellè Maria dicitur *flos lucis*, seu lux florida. Nam valetudo lucis non est adeò delicata, ac valetudo herbacei floris. Lux enim non timet aduersarium, nec ab aliquo infestatur, quò minùs splendeat, indemnis lustrat loca aliis infesta, neque vllam ex eis haurit contagionem. Sic Maria, etsi flos dicitur, & inde tenera, & delicata posset videri; at *flos lucis* est, aut lux florida, quæ à nullo infestatur, à nemine læditur, secura lustrat perinfesta loca, & ita indemnis parturit fructum suum, vt nec lædatur lucis floridæ pulchritudo, nec decoloretur lucidi fructus venustas. Nascitur Christus floridus ex vernante, & floridâ Matre: Christus enim censetur ex Virgine.

Fontis nomine (cuius aquæ saliunt in vitam 109.
æternam,) Christum significari, tradunt Origenes super Numer. homil. 12. Sanctus Ambrosius in lib. de Paradiso, cap. 3. Philo de Profugis. Arnobius super Psalm. 55. Huius fontis aquæductum, seu canalem, esse B. Virginem, res notior est, quàm vt indigeat probatione. Elegantet ad rem, quam versamus, Cassiodorus lib. 12. Variarum, epist. 11. ait: *Fontis puritas per limosa corrumpitur. Aurum ipsum cum soluitur in liquorem, nisi mundissimo caliculo suscipiatur, inficitur: quando puritatem sui illa sola custodiunt, qua nullâ sordium admixtione fuscantur.* Maria purissimus est aquæductus, per quem fons puritatis Deus carnem humanam de Mariæ carne mutuans, influit in humanum genus gratiæ, & gloriæ humorem. In Mariano vtero tanquam in caliculo mundissimo dignè excipitur Diuinitatis liquor, scilicet, Deus pariter, & homo Christus Iesus. Caue ne à limo originalis alluuionis squaleat mundissimus aquæductus. Nam etsi sordes originalis delicti inde Christus non contrahat, tamen diuini liquoris puritas tantisper infuscaretur aquæductus impuritate. Neq; enim Virginis vterus merus canalis fuit, sed Christus Deus veram carnem mutuauit ex Matre, & inde indiuidua est vtriusque gloria, & ignominia communis ambobus: Bellè Arnoldus Carnot. in Tractatu de laudib. Mariæ: *Quòd Maria prædicatur gratia plena manifestum est indiuiduam esse Matris, & filij gloriam, & commune esse vtriusque praconium.* Christus enim censetur ex Virgine.

Orig. Ambros. Philo. Arnobius.

Cassiodor. Indiuidua dicitur Deiparæ, & Christi gloria.

Arnold.

Psalmo 21. vers. 21. *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.* 110.
Frameæ vocabulo, aut significatur mors, vt putat Lorinus; aut Diabolus, vt inibi interpretantur Eusebius, Didymus, Theodor. S. Basilius, Nicephorus. *Anima* verò nomine B. Virginem prænotari existimant recentiorum peritiores. Itaque Christus Patrem Deum anxiè precatur, vt à morte originalis delicti, à quo *morte moriuntur* homines, vel à Diabolo, qui insidiatur Conceptionis exordio, Mariam eruat: Sed aduerte, Virginem Matrem *animam* Christi appellari, quod insolens non est apud Patres: Arnoldus Carnot. nuper allegatus: *Vna est Mariæ, & Christi caro, vnus spiritus ex quo dictum est ei, Dominus*

Lorin. Euseb. Didym. Theodor. Basilius. Niceph. Maria dicitur anima Christi & inde immaculata. Arnold. Carnot.

tecum

tecum. Vna dicitur Christi, & Mariæ caro, vnus spiritus, vna anima. O illustre Mariæ præconium! Vide quàm degeneret homo, qui in corpore habet inuenustum næuum, in spiritu defectum, in anima maculam. Anima Mariæ propriè non est anima Christi; sed arcano quodam amoris, & cognationis nexu Mariam quasi suam animam reputat Christus. Quò innotescat, gloriam vtriusque indiuiduam esse, & fore quodammodò communê ignominiam, quæ à Matris dedecore deriuatur in filium. Christus enim cēsetur ex Virgine.

CAP. XIII.

Verſ. 25. Non pepercisti animæ tuæ, propter angustias, & tribulationem generis tui: sed subuenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri.

§. XXII.

Mariæ munifica charitas, partem gloriæ suæ reputat leuare mortalium ærumnas.

111. Maria in cælis sollicita esse dicitur pro hominibus. OBliuio agnatum felicitatis vitium est. Qui à fortuna sublimiùs euehitur, ferè dediscit hominem, & humanitatis obliuiscitur. Palatinus ille Pincernarum princeps, quod in ærumnoso carcere generosè vouit, restitutus pristino fastigio, sumptuosiùs obliuiscitur. Qui beneficij meminit in sublimitate, sine impendio gratus est. Vel sola felicis memoria, misero leuamen est, & cognata liberalitati. P. Damian. Eleganter Petrus Damianus serm. 1. de Natiu. Virginis, Mariam alloquens, sic maternam eius erga nos misericordiam deprædicat: *Numquid, ait, quia ita deificata, ideò nostræ humanitatis oblita es? Nequaquam Domina. Scis in quo discrimine nos reliqueris, vbi iaceant, quantùm delinquant serui tui. Non enim conuenit tantæ misericordiæ, tantam miseriam obliuisci: quia etsi subtrahit gloria, reuocat natura: non enim ita es impassibilis, vt sis incompassibilis.* Profectò ea est B. Virginis munificentia erga miseros mortales, vt partem suæ gloriæ reputet, quòd hominum liberaliùs miseretur.

112. Lucæ. Lucæ 10. v. 42. *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Quæ est hæc optima pars, quā Maria elegit, & quàm æternùm possidebit? Multa multi commentatores, quibus sciens supersedeo, vt mysticum sensum aperiam, qui in hoc Euangelio (quod in gloriosa B. Mariæ ad cœlos Assumptione cantat Ecclesia,) intenditur. Seriò inquam, censendū est cum S. August. de quæst. Euang. lib. 2. q. 2. hic agi August. de beata gloria, quā Maria munerata est, in eius gloriosa Assumptione ad cœlos, quo sensu ea verba videntur recitari ab Ecclesia, dum in Assumptionis gloria inquit, *Maria optimam partem elegit.* Verùm adhuc disputabit ingeniosus Marianæ gloriæ deuotus, quamobrem Deiparæ beatitudo, quæ summa est, vbertimque superat cumulum beatitudinis humanæ, & Angelicæ naturæ, pars dicatur: *Optimam,* inquit *partem elegit.* Esto, optima sit, sed *pars.* Quātùm laudis adstruit Marianæ gloriæ *Optima* elogium, tantùm detrahere videtur *partis* appellatio. Quare *pars* dicitur Mariæ in cœlis beatitudo? Nōne Deus clarè visus in patria (adde, si placet,) & summè dilectus, totum Beato est? *Deus meus, & omnia* dictitabat ille humilitate maximus; aut deuenustatur his verbis Marianæ beatitudinis gloria, S. Franc. vtpote diminutæ, & partitæ, aut saltem ampliotis gloriæ aliqua ambitio tacitè insinuatur. Quæ est alia huius partis compars, quæ adintegret Mariæ beatitudinê? Beatitudo enim, quam in Assumptionis gloria possidet *pars* appellatur, cùm palàm dicitur, *Maria optimam partem elegit.* O piissima misericordiæ Mater, non subtrahit natura, neque *reuocat gloria tantam miseriam obliuisci.* Imò Maria reputat aliam suæ beatæ gloriæ partem (etsi accidentalem, essentialis gloriæ æmulam,) hominibus copiosè misereri: sic est sollicita de nostris periculis, sic sollicitatur humanis miseriis. Vix cœlorum limina calcabat Lazarus ille, feliciter pauper, & beatè miser, cùm illum recens aduentantem fouet Abrahamus paterno sinu. Superuacanea est misericordia erga Lazarum olim miserum, sed iam beatū. Excessus miserandi videtur, & aliqua misericordiæ ambitio. Audi opportunam, & subtilem huius rei expensionem apud S. Chrysol. *Factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinū Abrahæ.* Lucæ 16. v. 22. *Reuerà,* (inquit Chrysol. ser. 121.) *parum se beatum credidit, si in ipsa superna gloria, ab hospitalitatis pio cessaret officio.* Scilicet tam longè abest, vt *reuocet gloria tantam miseriam obliuisci,* vt veriùs de B. Virgine, quàm de Abrahamo dici posit: *Parum se beatam credidit, si in ipsa superna gloria, à miserationis pio cessaret officio.* Ergo sententiosissimè Euangelista Lucas ex mente Augustini, summam B. Mariæ beatitudinem *partem* beatæ gloriæ appellat, cuius alia, quæ restabat compars, est hominum largissimè misereri. Sic enim piètissima Virgo miseros amat mortales, sic sollicitantur Mariæ viscera hominum ærumnis, vt partê gloriæ suæ reputet, illis opportunè auxiliari, illos maternâ pietate fouere: & *parùm se beatam credat, si in ipsa superna gloria, a miserationis pio cessaret officio.* Ita piè exoptat miseris opê ferre, quasi simul sibi procuret beatam gloriæ partem, & generosa beatitatis augmenta. Quis pigrescat auxilium implorare ab ea, cuius tanti interest piè auxiliari, vt ab auxilio negotietur incrementa gloriæ? Nauseas ad expromptum remedium, qui hias ad mortale periculum?

Maria partem gloriæ suæ reputat in cælis nostri misereri.

113. Lucæ. Chrysol.

114. Prouerb. Maria sibi habere reputat, quod nobis largitur.

Prouerbior. 8. v. 18. sic de se loquitur beatissima Virgo: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* Ecce pretiosum cœlestium bonorum thesaurum, quo Deiparam cumulauit Deus, *Mecum sunt,* id est, apud me habeo, & sollicitè mihi adseruo opulentas gratiæ, & gloriæ gazas, quibus à Deo munificentissimè munerata sum.] Symmachus pro τὸ *Mecum sunt,* vertit, *A me sunt diuitiæ & gloria,* &c. Ea enim est Mariæ liberalitas, vt synonyma reputētur; *Mecum sunt diuitiæ, & gloria,* &, *A me sunt,* & id computet se habere, quod ab eius liberalitate possidemus: quasi idem sit Mariam habere diuitias gratiæ, & opulentiam gloriæ, ac à Maria nos eadê possidere. Sic locuples illa expetit locupletare pauperculos mortales! Non iam de suo Maximo, sed de nostra Virgine matre luculēter dixit Emissenus: Emissenus. *Licèt enim quidquid habuit, integrum secum tulerit, nobis tamen, si volumus, totum reliquit.* Tantus enim est Marianæ opulentiæ thesaurus, tantâ amoris liberalitate illum nobis largitur, vt & totum secum habeat, simúlque illum nobis impendat, absq; vllo dispendij metu. Quia idem ipsissimum est: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria:* ac, *A me sunt diuitiæ, & gloria.* O Marianæ charitatis immensam opulētiam! A te exit, & tecum est? Planè nouo, & stupendo genere, & transit, & remanet; transfunditur, neque elabitur. O arcanum arcanæ liberalitatis ingenium.

115. Ad Rom. Theodor. Occumen. Anselm. Theophyl. Maria donando plus ditescit.

Paulus à charitatis excessu, sobriè (vt sic dicam,) ebrius, ad Romanos 9. v. 2. ita fari audet: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Theodoretus, Occumenius, S. Anselmus, Theophylactus, & recentiorum summates existimant Paulum optasse heroïco quodam excessu quasi cæcæ charitatis, quæ abstrahit, nec considerat, an sit res possibilis, an secundū Dei ordinationem, néene: vel si non abstrahit, saltem optat sub tacitâ conditione, si Deus vellet, si fieri posset; esse anathema à Christo pro fratribus suis, id est, expetit æternam separationem à beatitudine, & gloriâ futurâ, vt fratres eius saluentur. Quid grande admireris in Paulo, quod eminentiùs non videas in Maria? iuxta vulgare Theologorum proloquium: Quidquid fulget in quolibet Sanctorum, eminentiùs elucet in Maria. Cupítne iacturam gratiæ, & gloriæ (si posset fieri,) vt homines sua gratiâ, & gloriâ ditaret, quæ iam diu denunciat mortalibus:

Prouerb. Symmach. Eusebius.

Mecum sunt diuitiæ, & gloria, id est, (vt aiebat Symmachus,) *A me sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia?* Acutè Eusebius homil. 4. in Epiphania: *Hoc bonum dando non consumitur, sed dilatatur: & magis dum transfertur acquiritur: at miro modo, & transmittitur, & retinetur: siquidem salubri, iucundóque commercio, & accipientis lucrum, & tradentis augmentum est.* Ecce tibi adumbratam beatissimæ Mariæ immensam misericordiæ liberalitatem. Propriæ gratiæ, & gloriæ dispendio expeteret (si fieri posset,) saluationis tuæ facere compendium: vel saltem gloriæ gazas, quas sibi secum habet, tecum copiosè communicare, vt suâ felicitate tuam miseriam redimat; & gloriæ suæ partem esse computat homines leuare ab ærūnarum infelici miseriâ. O planè materna arcanæ charitatis viscera! Quis non redamet tam munifici Amoris eminentiam? Vel à pecuino pectore gratitudinem extorqueat tantæ pietatis excessus. Maria enim sicut erga omnes liberalis est, sic erga singulos. *Sicut et totum debent vniuersi, sic totum singuli: sed quodam modo plus singuli, quàm vniuersi. Quia quantùm acceperunt singuli, tantùm vniuersi.*

Emissen.

Verba sunt Emisseni, si Emisseni sunt exhortationes ad plebem. Nemo quantumuis criminosus, exors erit ab hoc communi gratiæ promptuario, nisi qui sui immemor, Mariæ non meminerit in ærumnarum angustiis. Sibi imputet ruinam, qui non implorat expromptum Mariæ auxilium. Opulentè inuitat, ne roges auarè. Partem gloriæ Mariæ acquiris, cùm totam, quâ affligaris, miseriam illi repræsentas. O homo, redemptione tuæ miseriæ, partem Marianæ gloriæ quodammodò redimis.

CAP. XIII.

Vers. 25. Pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter angustias, & tribulationem generis tui, sed subuenisti ruinæ in conspectu Dei nostri.

§. XXIII.

Maria Promptuarium est salutis, & Armarium humanæ vitæ.

116. Ex Mariâ hauritur corporalis salus.

PAuci sunt qui spiritualia animæ bona aliquo in pretio habeant; plures totum æstimationis censum in bonis corporis collocant. Hinc fit vt gratiæ, & gloriæ munera apud ipsos vilescant; salus verò, & vita corporalis quasi donum maximum, & reliquorum fundamentum, maximi ducant. Verùm, ne quid desit quò minùs homo addictissimus sit Marianæ deuotioni, breui ostendam, vitam, & salutem corporis inter ea muneta censeri, quæ Maria suis deuotissimis clientibus vbertim concedit: vt qui nauseat ad spiritualia, ad temporaria hians, salutis adipiscendæ illecebrâ, Mariam eximiè colat pio obsequio. Porrò Mariæ vox est, Prouerbiorum 8. v. 35. *Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem a Domino.* τὸ *hauriat* rei abundantiam significat ductâ similitudine à perenni, & copioso fonte, qui aquas vbertim exundat. Sunt qui referant ad facilitatem, vt sensus sit: Quâ facilitate quis haurit aquam ex copioso fonte omnibus exprompto, aut aquæ calicem sitibundus exhaurit: Ita facilè quiuis inuentâ Mariâ, *inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino.* O salutaris, & medica Virgo, *apud te est fons vitæ; qui te inuenerit, inueniet vitam & hauriet salutem à Domino.* Prouerb.

Caduca est hominis vita, salus lubrica, nisi à Maria fulciatur. Prouerb. 8. v. 14. *Meum est consilium, & æquitas.* τὸ *æquitas* ex Hebræa origine à quibusdam vertitur, *subsistentia.* Maria enim subsistentia hominis est, & humanæ vitæ fulcrum, firmissimè sustentans naturam hominis ab agnata imbecillitate vergentis ad casum. Opportunè Andreas Cretensis serm. 2. de Assumpt. Mariam appellat *sustentaculum vitæ.* Si enim à Maria est hominis subsistentia, pulchrè dicitur sustentaculum caducæ vitæ nostræ proruentis ad interitum. Hinc S. Bernardus serm. 2. super *Missus est*, homines hortatur vt respiciant ad *B. Virginem sicut ad medicum.* Et Chrysippus, Mariam vocat, *Armarium vitæ.* Quasi Maria sit conceptaculum salutis, vitæ promptuarium, medica antidotus, salutis sustentaculum, & subsistentia vitæ.

Prouerb. Maria est nostræ vitæ sustentaculum. Andreas Cretens. Bernard. Chrysipp.

117. Damascen.

S. Damascen. de Dormitione Virginis ita fatur: *Nobis autem quemadmodum erit vita vitalis, si Mariam non habeamus, cùm qua versemur?* Nempè B. Virgo est vita vitalis hominum. Quid est vita vitalis? Estne aliqua vita, quæ vitalis non sit? Planè nulla. Sed nescio quæ latet energia in his verbis, quam duplici expensione elucido. S. Bernardinus Senensis serm. 3. de glorioso nomine Mariæ, ipsi accommodat illud Canticorum 7. vers. 4. *Collum tuum sicut turris eburnea. Nam sicut per collum*, inquit, *spiritus vitales à capite diffunduntur per corpus, sic per Virginem*, &c. Scilicet Maria dicitur *vita vitalis* hominum, quia próptuarium est spirituum vitalium, qui corpus vegetant, & incrementant, & animant ad vitæ functiones. Vel forte *vita vitalis* dicitur Maria, quoniam à Maria, & per Mariam respiramus, quæ est vitalior vitæ actio. Doctissimus Idiota in lib. suarum Contemplationum de Virgine cap. 5. ita Mariam alloquitur: *Maria, quæ doctrix, & magistra maris interpretaris, spiraculum hominis: quia peccator per te respirat:* Quasi B. Virgo sit hominis respiratio, quæ signum vitæ est, & quâ vita constat. *Respirate ad Mariam perditi peccatores*, ait S. Bonauentura in Psalterio B. Virginis.

Bernard. Cantic. Maria est vita vitalis. Idiota. Idiota. Bonauent.

118. Numer. Maria visa sanitates facit quia est serpens fœmina.

Ergo quisquis non bonâ affligatur valetudine, & diu languet diuturnioris morbi molestiâ, & ad vitæ interitum vergit, accedat supplex ad Mariam, quæ vitæ antidotus est, & vel oculis hauriet sanitatem. Numerorum 21. vers. 8. Cùm in deserto filij Israël venenatis serpentium morsibus passim sternerentur, legitur Moyses diuino commonitus instinctu,

ſtinctu, ſerpentem æneum præfixum ligno, inter medias morientium erexiſſe turbas, & mandaſſe pereuntibus, vt poſt exceptos virulentos ictus, ad præſentiam ſerpentis illius pro recipienda ſalute concurrerent. Hunc ſerpentem non modò Chriſti, ſed etiam Deiparæ fuiſſe typum inſinuat Alexandrinus Clemens in Adhort. ad Gentes. Vbi *ſerpentem fœminam* dixit. O facile, & expromptum morborum remedium. Coniice oculos in Mariam, pios obtutus in illa defige, deuoto obſequio Virginem ſuſpice, & ſanus eris à quouis morborum contagio, oculis tuis ſalutem ebibe. Euſebius Emiſſenus homil. 3. de Paſch. de ſerpente illo æneo, vel potiùs de Serpente fœmina, ita loquitur: *Quò fugientibus tam prompta aderat ſalubritas medicandi, quàm velox inerat facilitas intuendi. Sequebatur certum ſub momentanea contemplatione remedium, quia latebat in ſerpente myſterium.* Ergo, ô Salutaris Virgo, illos tuos miſericordes oculos ad nos conuerte, vt miſeros mentis noſtræ oculos ad te ſupplices conuertamus, quò tuus medicus aſpectus ſit nobis vitæ antidotus, & afflictatæ valetudinis momentanea curatio, vt ſic allecti, viuamus tibi, qui morbis, & vitiis diu viximus.

Clemens Alexand.

Euſebius Emiſſenus.

119. Damaſcen. Maria cur dicitur vitæ Antiſtes.

S. Damaſcenus in orat. 1. de Mariæ Natiuit. inter alia Mariæ encomia, quæ in ipſam deuotiſſimè, & elegantiſſimè congerit: *Antiſtes vitæ* dicitur. Antiſtes non tantùm appellatur, qui Eccleſiaſticam habet dignitatem, ſed etiam qui in re qualibet principatum tenet. Quaſi B. Virgo ſit humanæ vitæ princeps, è cuius nutu vitæ noſtræ momenta dependent, & cuius arbitrio ſalus humana diſpenſatur. Ioannis 11. v. 28. Chriſtus Deus volens quatriduanum Lazarum ad vitam reuocare, priùs Mariam Magdalenam acceſſit. *Magiſter adeſt, & vocat te.* Quam ob cauſam Mariæ præſentiam præſtruit Chriſtus ad reſurrectionis miraculum. Acutè S. Chryſologus ſerm. 64. hac ſuper re, ita fatur: *Vbi Martha confeſſa eſt Chriſto, mittitur ad Mariam: quia ſine Maria nec fugari mors poterat, nec vita poterat reparari, veniat Maria, veniat materni nominis baiula.* Nonne princeps, ſeu *Antiſtes vitæ* eſt, *ſine quâ nec fugari mors poterat, nec vita poterat reparari?*

Ioannes.

Ob ſitis æſtum, & annonæ penuriam languebant Bethulienſes, exanimati cadebant in plateis. Viri, vxores, infantes præ languore proſternuntur præmaturâ morte, quæ anteuertit futuram ab Aſſyriis ſtragem, vt narratur cap. 7. huius hiſtoriæ. Quis ſubuenit ſerpenti languori, & vitæ ruinæ, niſi typica Iudith? quæ iure dicitur Hebræorum populo fuiſſe ſalutis antidotus, & vitæ antiſtes. Hoc medicum officium planè non defuit Iudithæ figuratæ, vt hactenus euici.

Iudith.

CAP. XV.

Verſ. 8. A minimo vſque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum.

§. XXIV.

Immenſitas Marianæ beneficentiæ, ſic adeſt ſingulis, ſicut adeſt omnibus ſuperimaginariâ liberalitate.

120. Methodius.

Methodius in oratione habita ad Hypopantem Domini, ita fatur ad Mariam: *Tu fidelium fax, tu incircumſcripti (ſi ita quidem loqui fas eſt) circumſcriptio. Tu cuncta continentis, & comprehendentis comprehenſio.* Et S. Bernardus ſerm. 98. *O venter capacior cælis, diffuſior terris, latior elementis, qui illum continere valuit, quem totus orbis comprehendere non potuit.* Hanc Mariani vteri arcanam amplitudinē, qua incircumſcriptum, & immenſum (ſi fas eſt dicere,) circumſcripſit, & comprehendit, planè æmulatur Mariæ munifica gratia, ſeu glorioſior munificentia in omnes. Audiendus eſt S. Bernard. in præfato ſermone: *Quis miſericordiæ tuæ, ô benedicta, longitudinē, profunditatem, ſublimitatem queat inueſtigare? Nam longitudo eius vſque ad nouiſſimum diem inuocantibus eam ſubuenit vniuerſis: latitudo eius replet orbem terrarum, vt tuâ miſericordiâ plena ſit omnis terra: ſic & ſublimitas eius ciuitatis ſupernæ inuenit reſtaurationem: & profundum eius ſedentibus in tenebris, & in vmbra mortis obtinuit redemptionem.* Hæc verba præfari libuit ad ea quæ iam ſubiicio.

Bernard. Mariæ immenſa miſericordia.

121. Epiphan. P. Damian.

S. Epiphanius in ſerm. de laudibus Deiparæ, ſic ſententioſiſſimè fatur: *Gratia ſanctæ Virginis eſt immenſa.* Epiphanio concinit Petrus Damianus ſerm. de Virginis Aſſumpt. *Exuperat immenſitate gratia.* Vtrique ſuffragatur S. Anſelmus in lib. de excellentia Virginis, cap. 8. Aſt, niſi me tantorum Patrum reuerentia teneret, fortè ſuſpicarer non ſatis Theologicè id de gratia Virginis dici poſſe. Porrò ſi vocabulo *immenſitatis gratiæ* infinitatem ſignificare volunt; non ſatis congruè infinitas immenſitatis vocabulo ſignificatur: quin & verum non eſt gratiam Mariæ fuiſſe infinitam, vt inter Theologos conuenit: qui vt cumulatiſſimam gratiam Mariæ concedunt, ſic infinitam gratiam illi denegant vniuerſi. Quod ſi τὸ *immenſitas* propriè ſumitur, arduum planè eſt mente concipere, quo pacto Deiparæ gratia vbique ſit, quod eſt immenſitatis attributum. Verùm enimverò videre mihi videor *immenſitatis* vocabulo quādam gratiæ immenſitatem ſignificari, quod valdè deprædicat Marianæ gratiæ munificentiam. Scilicet Mariæ gratia *immenſa* dicitur, quia eſt in omnibus ſpatiis, & in rebus omnibus. Mariæ enim liberalior beneficentia inuenitur in hominibus, & Angelis, in bonis, & in impiis; in cælis, in terris: quid ſi in inferno? quid ſi in Deum ipſum quodammodò diffunditur? Sic eſt multocula ad præuidendum, ſic eſt immenſa ad ſuccurrendum! Explicatiùs id tradit S. Bernardus homil. 2. ſuper *Miſſus eſt*: ſic aiens: *Ad B. Virginem ſicut ad medicum, ſicut ad arcanum Dei, ſicut ad rerum cauſam reſpiciunt & qui in cælo ſunt, & qui in terra, & qui in inferno habitant, & qui nos præceſſerunt, & nos qui ſumus, & qui ſequuntur,*

Anſelmus. Marianæ munificentiæ immenſitas omnibus adeſt.

Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis:

Illi qui in cælo ſunt, vt reſtaurentur; & qui in inferno, vt eripiantur; & qui nos præceſſerunt, vt Prophetæ fideles inueniantur; & qui ſequuntur, vt glorificentur. Et S. Anſelm. in lib. Oratio. *Per te (ô Virgo) elementa renouātur, homines ſaluantur, & Angeli redintegrantur.* Et Sophron. in ſer. de Aſſumpt. *Talibus decebat Virginem oppignorari muneribus, vt eſſet gratiâ plena, quæ dedit cælis gloriam, terris Deum.* Et S. Cyrill. Alex. hom. 6. contra Neſtor. *Per te (ô Virgo) Trinitas ſanctificatur.* Per Mariam *Trinitas ſanctificatur* dum ab hominibus cognoſcitur, & adoratur. Pater eximiam habeat filiam, filius matrem, Spiritus ſanctus ſponſam, Deus gloriam. S. Bernardus, ſerm. 98. *De plenitudine Mariæ accipiunt vniuerſi. Captiuus redemptionem, æger curationē, triſtis conſolationem, peccator veniam, Angelus lætitiam.*

Bernard.

Anſelm. 122. Sophron.

Cyrillus Alex.

Bernard.

Denique tota Trinitas gloriam, Filij persona carnis humanæ substantia, vt non sit qui se abscondat à calore eius. Vides oculis Marianæ *gratiæ immensitatē?* Maria *terris Deum dedit*, per Mariam *elementa renouantur*; Mariæ misericordiâ peccatores *homines saluantur*; pij, & iusti *glorificantur*; per Mariam Angeli *qui in cælo sunt restaurantur*; Maria dedit *cælis gloriam*: ad Mariam respiciunt *qui in inferno sunt, vt eripiantur.* Valde super hac re audet S. Ildefonsus, serm. 5. de Assumpt. sic fatus de gloriosa die Assumptionis B. Virginis: *Totus mundus hodie condignâ iubilatione lætatur: Tartarus tātummodò vlulat, fremit, & submurmurat, quoniā gaudium huius diei, claustris infernalibus inclusis, aliquod remediū, & refrigerium præstat, Non audent (vt opinor) ministri Tartarei hodie attingere suos captiuos; quos recolunt redemptos illius sanguine, qui pro mundi salute est dignatus nasci de Virgine.* Animosè quidem Ildefonsus, verène? nihil ad rem præsentem attinet affirmare. Sat esto referre verba tanti Doctoris, vt nullum appareat spatium, res nulla quæ Marianæ gratiæ *immensitatem* non dicatur experiri. Saltem probabile apparet quod docet Rutilius Benzonius in Psal. 86. c. 52. Et Iacobus Corenus lib. 1. cap. 13. Beneficium punitionis in Inferno citra cōdignum, intercessioni beatissimæ Virginis deberi.

Ildef.

Rutilius. Corenus.

123. Verùm fortè aliquis Philosophus aduersabitur huic immensæ beneficentiæ elogio, quod valde Mariæ gratiam commendat: quia Deiparæ beneficentia non implet vocabulum, neque rem immensitatis, etsi in rebus omnibus eluceat munifica Virginis gratia: Porrò quidquid immensum est, sic omnibus spatiis, & rebus adest, vt totū adsit in singulis, sicut totum adest in omnibus. Sed (vt opinor) neque hoc immensitatis attributum deest immēsæ gratiæ Virginis. Siquidē Mariæ auxiliaris gratia ita præstò adest impiis, ac si tota Maria in id solùmodò incumberet, ab omnibus aliis rebus cessans: ita nouis sanctitatibus prouehit pios omnes, ac si ab impiorum fauoribus vacaret. Sic cælos venustat, & recreat, Angelos illuminat, Beatos glorificat, Trinitatem sanctificat; ac si non simul omnia, sed seorsim singula operaretur. Idem magno suo bono experiuntur singuli, quod & omnes: singulis tota est, quæ ita omnibus adest, sicut & singulis, quia *Gratia sancta Virginis est immensa.*

124. Adhuc argutiæ Philosophorum inquietant elogium immensæ munificentiæ, quod adstruimus in Maria. Aiunt: quidquid immēsum est, non tantùm esse vbique, & vbique totum, sed etiam extendi, & occupare spatia imaginaria, imò & superimaginaria, quod Mariæ vim munificam excedere videtur. Verùm neque hoc immensitatis attributum in misericordia Mariæ desideratur. Fauet enim nō modò quantùm calamitosi miseria imaginari potest; sed vltrà quàm præsumit miseri imaginatio, piè anteuertit præpropero auxilio, ante sensum ærumnæ. Ioann. 2. v. 3. Nuptiis Canæ adest Christus, adest & Christi pia Mater. Præuidet Maria defectū vini futurum, nisi præmaturè indigentiæ succurrat: *Et dicit mater Iesu ad eum: vinum non habent. Et dicit ei Iesus: Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Quasi dicat, ait S. Chrysost. hom. 20. *Neque sciunt, quòd deficit vinum, sine eos priùs hoc sentire.* Ecce Marianæ gratiæ immensitatem, & superimaginariam pietatis beneficentiam: antequam ipsi sciant vini defectum, illum præsentiscit Maria, & præmaturè necessitati succurrit misericordiæ immēsitate, quæ super imaginarias anteuertit necessitates, & præpropero auxilio necdū imaginatū defectum anteuertit. *Propterea patrocinium tuū maius est, quam intelligentiâ apprehendi possit*, ait Germ. Constantinopol. de Zona Virginis. Planè *Gratia sanctæ Virginis est immensa*, quæ omnibus adest, & tota est singulis, quod & omnibus; neque deest superimaginaria pietas, necdum notę miseriæ liberalissimè præcurrens. Quis præsumeret de Iuditha inauditum seculis facinus, quod humanas cogitationes transcendit? Sed typica Iudith *immensitatem gratiæ*, Iudithæ figuratæ, Mariæ inquam, egregiè figurabat: Cuius auxilio, & opibus à minimo vsque ad maximum omnes munerati sunt, & ab excidij periculo gloriosè eruti.

Maria singulis, & omnibus adest superimagiaria beneficentia.

Ioann.

Chrysost.

German.

CAP. XV.

Vers. 10. Tu gloria Ierusalem.

§. XXV.

Immensitas Mariana gloriæ, glorias vbertim exundat mundo, cælis, Deo.

Nomine *Ierusalem*, cæleste gloriam significari, certior res est, quàm vt indigeat probatione. 125.
Ita Orig. S. Hieron. S. Cyrill. S. Aug. S. Greg. apud Lauretum Ceruariens. Typica Iudith terrestris Ierosolymæ gloria dicitur: Figurata Iudith, Maria inquam, cælestis Ierosolymæ gloria nominatur. Guarricus Abbas ser. 1. de Assumpt. ita scribit: *Tūc* (id est, in Incarnatione,) *tibi posuisti in Maria sacrarium gratiæ: nunc* (id est, in Assumptione,) *thronū gloriæ.* Scilicet Maria in cælo thronus est gloriæ Beatorum, quo eorum beatitudo à nobili (etsi accidentario,) incremento, augustè decoratur. Tanta est enim Mariæ gloria, vt glorias cælicolis omnibus arcanè fœneretur. Vnde Maria *radix gloriæ* dicitur à S. Epiphanio in ser. de laudib. Deiparæ. Quasi immensa Mariæ gloria sit matrix multiiugæ gloriæ Beatorum. De eximia, accidentariâ tamen, gloriâ loquimur, ne id sæpius repetere necessarium sit. Nam quis nesciat non creaturam, sed duntaxat Creatorem posse essentialiter beare?

Origen. Hieron. Cyril. August. Gregor. Lauretus. Guarricus. Maria radix gloriæ dicitur.

Epiphan.

S. Bonauent. in opusc. de laudib. Virginis: *Gloriosum, inquit, gloria Mariæ priuilegiū est, quòd post Deum, maior nostra gloria, & maius nostrum gaudiū ex Maria est.* Cæli incolæ piâ quadā Mariæ videndę ambitione sic illi acclamant in cælo: *Reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.* Cantic. 6. v. 12. Quid cælestes animi Mariā intueri sic auidè expetunt? Nónne exsatiati sunt visione clarâ Dei? Quid vltrà desideret, qui Deum clarè videt? Bellè Petr. Damian. serm. 2. de Natiuit. Mariæ: *Summa gloria est post Deum te videre, tibi adhærere.* Qui videt Deum adhuc summam gloriā exambit ex visione Deiparæ? Estne consummatio gloriæ, videre in cælo Mariam? Saltem certatim cælicolæ percupiunt gloriosam Mariæ faciem cernere ad beatitudinis incrementum. P. Dam. ser. 40. agens de Marianæ Assumptionis triumpho, ita fatur: *Hæc est illa dies, quæ cælorum officinas sublimiori gaudio cumulauit, annua mundo, Angelis continua.*

Bonau.

Cantic. Sūma gloria est post Deum Mariam videre. P. Damian.

P. Damian.

126. Sicut B. Virgo dicitur à S. Bernardo gratiâ plena sibi, & superplena nobis: sic etiam dicitur Gloriâ plena sibi, & superplena nobis: vnde ab eodem Petro Damiano inibi gloria Virginis appellatur, *Gloria gloriosa*, id est, quæ refundit, & exuberat aliis glorias. Et ita *radix gloriæ* nuper appellabatur à S. Epiphanio, qui sententiosè Mariæ gloriā appellat,

Bernard. Mariæ gloriosa gloria: & benè fūdata. P. Damian. Epiphan.

Gloriam

Gloriā bene fundatam. Quid? nutat beatitudo, quam non fundat Maria? Sancta, & inconcussa est omnis beatitudo, quæ si firma, & stabilis nō esset, desciscerer à beatitudinis elogio: nec erit plena beatitudo, quæ cōcuteretur instabilitate incertæ possessionis. Non negat id magnus Theologus Epiphanius, sed tantùm seriò affirmat, vt indubium, & certum, quòd beatitudo, quæ à Mariæ deuotione, intercessione, & gloriâ est, *bene fundata est*: adeò solidis innitens fulcris, vt labare non possit. Fundatur enim in gloria gloriosa, quæ perpetuò vberes effluit, & exundat gloriam.

127\. Cæterùm tanta est Virginis gloria, vt eius superfusa exuberantia dederit gloriā mundo, cœlis, hominibus, Angelis, creaturis; quin & Creatori ipsi.

Anselmus. *Gloriam Dei* appellat Mariā S. Anselmus in lib. de excellentia Virginis. Audi elegātissima verba Guarrici Abbatis: In ser. 4. de Assumptione Virginis, sic inducit Christum alloquentē Virginem Matrem, nuper triumphali pompâ receptā in cælo, ad augustiorem gloriæ sublimitatē: *Communicasti*, inquit, *mihi quod homo sū, cōmunicabo tibi quod Deus sum. Quia concupiui speciem tuam, etiam desiderantius, quàm tu meā.* (Attende ad verba, quæ subdit:) *Nec satis glorificatus videbor mihi, donec tu glorificeris.* Verè, verè quidem Maria *gloria Dei* dicitur, & *gloria gloriosa*, quæ sic exundat, vt glorias exuberet in Deum. Nec satis glorificatum se putat Christus, donec Matris gloriosa gloria, illum nouæ gloriæ incremento glorificet copiosiùs. Nonne satis glorificatus est Christus corpore nobilitato tot gloriæ dotibus? Quin & sanctissima eius anima ineffabilis gloriæ cumulo vbertim exundabat, vti decebat hominē Deum. Quid expectet Christus ex redundantia maternæ gloriæ? quid gloriæ exambiat ex glorificata Mariæ gloria? O arcanas Marianæ gloriæ eminentias! Non satis glorificatus videbitur Christus Deus, donec Maria glorificetur? Quid exaggeratius dici potest de immensa gloria essentiali Virginis, & de gloria accidentaria, quam fœneratur terris, cælo, hominibus, Angelis, Deo?

Guarricus. Non satis glorificatus dicitur Christus, donec Maria glorificetur.

128\. S. Bernardus hom. 2. super *Missus est*, Mariā appellat *gloriæ præmium*. Scilicet gloria præmiū est meritorū, & laboriosæ (vt sic loquar,) gratiæ. At si gloria ipsa, & cælestis beatitudo aliquid mereri posset; videre gloriosam Mariæ gloriā fortè mereretur: nam Maria dicitur *præmium gloriæ*. O homo dùm peregrinaris in hoc mūdo, cupis nancisci sūmam gloriæ felicitatē? Esto quàm deuotus Mariæ alumnus, adopta illam in Matrē, procura adoptari in Mariæ filium, satage annumerari inter eius clientes, hæc enim *cōpendiosa beatitudo est*, vt aliorsum dixit Emissenus in serm. de sancto Romano.

Bernard. Maria est præmium gloriæ.

Emissenus.

CAP. XV.

Vers. 10. Tu lætitia Israël.

§. XXVI.

Quisquis seriò gaudere exambit, discat in Maria lætari.

129\. FVndamentum probitatis est, non gaudere vanis, sed in solido lætitiā collocare. Fundamentū hoc esse dixi: etiam culmen est. Ad summa peruenit, qui scit quo gaudeat. *Hoc ante omnia fac: disce gaudere*, ait Seneca epist. 23. Nec ideo existimes me nunc detrahere tibi obuias voluptates, qui fortuitas submoueo, qui spei vanas hilaritates, & mundialium bonorū fugitiua oblectamenta deuitanda existimo. Imò contrà; nolo tibi vnquam deesse lætitiam veram, solidam, diuturnam. Volo vt lætitiā bene colloces, vt securè gaudeas. Securè autē gaudebis, si gaudiū in Virgine Deipara ex animo quæras. Hæc lætitia frontem non remittit, sed pectus implet. Nisi fortè tu iudicas illū gaudere qui ridet. Animus debet esse alacer, fidēs, erectus. Æstuas febri, cruciaris dolore, angit te paupertas, dehonestaris infamiâ: moles peccatorum te opprimit, terreris metu iam iā tibi hiantis gehennę: Tacito corde Mariam meditare, suauissimum Mariæ nomen ore versa, & in magno gaudio eris. Porrò Maria suaue pharmacum est humanarum ægritudinum, portus periclitantiū, mœrentium asylum, & lætitiæ vigor. In huius gaudij possessione esse te volo: quæ nunquam deficiet, si semel vnde petatur inueneris. Bellè, & verè B. Virgo dicitur à S. Gregorio Nissen. oratione de Resurrectione, *Radix gaudij*. Riga hanc arborē ærumnarum tuarum lacrymis, & statim erumpent non frondeæ, & fugaces voluptates; sed vernantes lætitię flores, qui fructum veri gaudij parturiunt, quo deliciatur Deus, hilarescūt Angeli, & miseri mortales solidè lætantur in hac ærumnosa lacrymarum valle. Nam vt ait sapientissimus Idiota in suæ contemplationis prologo: *Inuentâ Virgine Mariâ, inuenitur omne bonum.*

Seneca. Inuentâ Mariâ inuenitur omne bonum. Idiota.

Primordiale delictum valde fuit Deo offensum, Deo inquam, tunc non assueto pati impudentiam humanæ temeritatis. Paradiso donati Protoparētes, in Paradiso impudenter deliquerunt enormi malitiâ: quin & infinitâ (vt Theologi disputant,) & inde sufficienti ad faciendam Deo infinitam tristitiam, quâ tabesceret, & deficeret, si foret mœstitię capax. Verùm vbi primùm paradisus voluptatis factus est impietatis officina, statim Deus ad paradisum properat. *Cum audisset vocem Domini Dei deambulantis in paradiso.* Genesis 3. v. 8. Putarem ego Deū seriò auersaturum locum, vbi criminosissimè offensus est: & (si fieri posset, & cū immensitate pacisci,) ab eo sic recessurum, vt numquam illum reuiseret, ne offēderet in impiæ offensæ scelesta vestigia, quæ de se renouarent offensæ, & mœroris sensum. Et tamen statim post delictum, lubens redit ad paradisū? Quid quæso Deum allicit ad regressum? Luculenter Procopius ibi, difficultatem præuidens, sic respondet: *Vbi ipsi defecerunt à Domino, etiam ipse eorum consortium vitauit. Venit ipse Deus in secūdum paradisum, Virginem dico.* Scilicet plus deliciatur Deus in paradisiaca Virgine, quàm offendebatur à paradiso præuaricationis artifice? In paradiso Virginis, refrigeria captat ab æstu humanæ culpæ in paradiso impudenter commissæ. Vel Mariæ beata memoria sic exhilarat Deum, vt in loco ipso offensæ, ab ipsa offensa laxamentum captet. O beatas delicias beatæ gloriæ æmulas, quas experit Deus, pertæsus inamœnitates enormioris malitiæ! (loquuntur Scripturæ, & Patres de Deo humano more.) Et P. Damian. in ser. de Annunciat. explicans illud Cāticorum 8. *Quæ est ista quæ ascendit delicijs affluens?* Postquam facundiâ solitâ recensuit creaturas omnes terrestres, sidereas, & Angelicas, quas prætererit Deus, dum delicias quærit, tandem concludit: *Non est locus voluptatis, nisi vterus Virginis.*

130\. Quàm delicietur Deus in paradiso Mariæ. Genes. Procopius. Cantic. P. Damian.

Prouerb. 8. v. 30. *Et delectabar per singulos dies.* Septuag. Interpretes: *Ego eram, cui adgaudebat ipse.* O quàm gaudet in B. Virgine increata Sapientia, Christus inquam, Christus verè Deus, & verus homo 131. Prouerb. Septuag.

Sic adgaudet Mariæ Christus, vt dicatur Patris inquilinus.

mo est: ex grauida paternæ perspicaciæ mente ab æterno satus, de Deo Deus: & ex virgineo maternæ puritatis vtero in tempore genitus homo Deus. Beatus Dei Patris sinus est prosapia generosa Christi, quà Deus est; virgineus Deiparæ vterus sunt natiui Dei gloriosi natales. Hic nouem mensium spatio recens genitus, lubens habitat, natus virgineo amplexu diu fouetur, mox emortuus in Mariæ gremio iacet tumulatus ante sepulcri exequias; demũ in cælos ascendens, redit ad paternum sinum, à quo sine absentia exierat. *Exiui a Patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Ioan. 16. v. 28. Audiendus est S. Zeno Veron. hac super re, sublimissimè fatus, serm. 2. de æterna generatione: *Patris ex ore prodiuit vnigenitus filius, cordis eius, nobilis inquilinus.* Propriè dicitur *inquilinus* qui in alieno habitat. Quid? Dei filius virgineâ carne corporatus in sinu Patris peregrinatur? extraneus est in paterna mente, qui corpus sumpsit ex materno ventre? Siccine deliciis affluit virgineus matris vterus, vt exinde peregrinetur in Patris sinu? *Ne dubites Regem hunc esse, cui perennis accubitus est paternæ benignitatis diuersorium.* Verba sunt S. Bernard. ser. 42. in Cantica. Inquilinúsne Christus Deus quasi in diuersorio peregrinatur in Patris sinu? Diuina Dei Patris mens origo beatitudinis Filij est, sed Maria *radix gaudij* dicitur. Sic adgaudet Mariæ Christus? Sic deliciatur, sic beatur in matris vtero? O sublimẽ hyperbolen! *Aue gratiâ plena, Aue: tuum enim est reuera auere, & gaudere: tuum est verissimè audire illud, Gratiâ plena, quia tecum est vniuersæ lætitiæ Thesaurus.* Verba sunt Chrysippi Hierosol. de S. Maria Deipara.

Ioannis. Zeno. — Bernard. — Chrysippus.

132. Genes. In Maria dicitur Deus requiescere.

Geneseos 2. v. 2. *Compleuitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat; & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat.* Nec pauci, neque ignobiles interpretes seriò censent Euam die septimo esse productam: & inde non leuis excitatur difficultas, quare Deus cùm Euam producit, requiescere dicatur, qui in reliquarum rerum creatione, quasi laborare dicitur. Quid laboris inuenitur in Angelorum productione, in cęlorum fabrica, in conditione hominis, & molitione reliquarum rerum, à quo requiescit, dum Euam fœminam condit? lassantur fortè Dei manus dum reliqua molitur, & laxamentum inueniunt cùm Euam fabricat? Siccine deliciatur in Euę conditione, qui quasi laborarat in reliquorum molimine? Euge conditio secundæ Euæ, Mariæ inquam. Profectò Maria est in labore, & à labore requies. Psalm. 131. verf. 8. *Surge Domine in requiem tuam.* Quænam est hæc Domini requies? Chrysippus Hierosol. de Maria Deipara ita commentatur verba Psalmi: *Surge Domine in requiem tuam, Tua enim requies est Virgo: & vterus tua requies.* Quid ergo mirum quòd Deus quasi laborans in Angelorum, siderum, hominum molitione, requiescat, gaudeat, & delicietur in conditione Euæ, Mariæ vmbrâ? Vel Maria adumbrata laxamentum Dei est, & gratum leuamen à labore molitionis reliquarum rerum, tam quæ in terra vigent, quàm quæ in cælo florent: loquimur hîc de Deo cum Scriptura anthropopathωs vt sæpe aliàs. O homines vitæ huius molestiis, & ærumnis lassati, *Festinemus ingredi in illam requiem*, Ad Hebræos 4. verf. 11.

Psalm. Chrysippus. — Ad Hebræ.

133. Maria est amicũ hominum centrũ post Deum.

Nusquam illi bene est, qui cum Maria non est, qui in Maria non est: veras ærumnas patitur, mentitum gaudiolum captat, qui illud extra Mariam in terris exambit. Maria enim est lætitiæ thesaurus, radix gaudij, hilaritatis vigor, & tranquilla animarum quies. Prouerb. 8. verf. 26. *Adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ.* vox Hebręa ראשׁ *Rosch* pro qua *cardines* exscripsit vulgatus interpres, apud doctiores Hebrææ linguæ *centrum* etiam significat, & Mariæ adaptant ex accommodaritio sensu Ecclesiæ: sic appellatur à S. Bernardo in serm. de tribus ordinibus; Nempe Deipara est hominum *centrum.* Portò centrum arcanâ quadam vi est rerum magnes, & earum quies. Quælibet res extra centrum inquieta est, violentiam patitur, contrariis obuiè exposita periclitatur. In amico autem centro securè quiescit, & perdurat, gaudet, & conseruatur. Extra Mariam, quæ *centrum* hominum dicitur, frustrà quærit homo requiem à laboribus, solatium ab ærumnis, lætitiam à quibus angitur mœstitudinibus. Nam Maria *radix gaudij* est, *lætitiæ thesaurus*, & quietis *centrum* post Deum. Solidè gaudet qui in Maria gaudet, hoc gaudium non tantisper remittit frontem, quemadmodum mundiales voluptates, sed verè pectus implet lætitiâ verâ, solidâ, diuturnâ. *Gaude inexhaustum gaudij pelagus, vnica mœroris obliteratio.* Sic Mariam appellat S. Damascenus Orat. de Assumpt.

Prouerb. — Bernard. — Damascen.

CAP. XV.

Verf. 11. Eò quòd castitatem amaueris.

§. XXVII.

Mariani pudoris splendor, Angelicam reuerberat dignitatem: & diuinæ puritatis æmulator existit.

INter cætera Mariæ encomia, illud decantatissimum, quod Virginitatis pudorem cum matris 134.
fœcunditate, sic copulauit amico fœdere, vt nec purior Virginitas foret sterilitatis rea, nec matris Fœcunditas infuscaret Virginis pudorem. Vnde *Princeps virginitatis* dicitur à S. Epiphanio contra hæreses lib. 3. hæresi. 78. Quin & *indubitata Virgo* appellatur à S. Ildefonso lib. 1. de Virginitate Mariæ cap. 1. Tener est virginum pudor, & lubrica pudicitiæ fama, & quæ vel suspicionis fumo denigratur. Pudicitiæ conscientia Virginem facit, sed indubitatus pudor Virginem probat. Heu, quoties purior virginitas ab infamia suspicionis constupratur! At Maria, & re ipsa fuit *Virginitatis princeps*, & opinione *indubitata virgo.* Nec partus euidentia Virginitatem minuit, sed (quasi è peruerso auxilians,) eam mirè auxit, & egregiè propagauit: & quod in aliis est semper ruptio pudoris, in Deipara extitit pudicitiæ mirissimum incrementum. *Creuit in eius partu integritas corporis potiùs quàm decreuit; & virginitas ampliata est potiùs, quàm fugata*, inquit S. Augustinus ferm. 15. de tempore. Portentum virtutis est rem foueri, & incrementari per oppositas causas, & quæ rei interitum procurant. Et S. Ildefonsus præfato lib. 1. de Virginit. B. Mariæ cap. 2. *Hanc domum*, inquit, *ingrediens non pudoris spolia tulit, sed egrediens integritate donauit.* Quasi Maria non esset satis Virgo, hoc est, nondum peruenit ad metam summæ Virginitatis, quousque peperit infantem Deum: Mater enim Dei tantâ debuit Virginitate prænitere, vt & ante partum omnino Virgo, & ab ipso Dei partu Virginior, & integrior euadat. Vnde homo Deus ex eius pudico

Epiphan. — Ildefon. Maria à partu magis virgo. — August. — Ildefons.

dico vtero gloriosè *egrediens, integritate donauit*. Pergit Ildefonsus: *Sua carnis veritate Iesum videt esse vestitum, & in se sui pudoris integritatem minuisse non sentit, sed potius creuisse cognoscit.*

135. Tertull. Virginis corpus, etsi è limo materiatum, *Angelificata caro* dicitur à Tertulliano, quasi Virginis caro cognata sit Angelorum naturæ, & candidata Angelicæ puritatis. Hac super re sublimius quid

Damia. concepit ingeniosa deuotio Petri Damiani in ser. 4. *Ex hoc gradu* inquit, *subsilire licet in cælum, & ad illam gloriam aspirare, in qua Regina gloriosior Angelicam reuerberat dignitatem.* Non est explicatu facile coniectare, quid innuat subtilis hic doctor, & illustris Ecclesię pater, dum ait Mariæ Virgineam gloriam reuerberare Angelicam dignitatem. Verùm (nisi fallor) metaphora videtur sumpta ex reflexione, seu reuerberatione lucis, quæ ab obiectu obsistentis corporis, miris aucta crementis, fulgores suos ampliat ad nitorem, & ab impedimento obsistente arcanè fœneratur lucis vsuras. Sic dum carneæ Mariæ virginitati obiicitur eminentia Angelicæ puritatis, quasi immaterialior, & defæcatior, vtpote virtus spiritualis creaturæ: tamen ex hoc Angelico obiectu, Marianæ Virginitatis splendor reuerberat nitoris augmenta, & ampliat lucem pudoris. Augustius enim est in caduco corpore, & mortali carne nunquam semiustulari libidinis æstu, sed virginitate concipere, ampliatâ Virginitate parere; quàm in spirituali natura, & quæ à libidine peregrinatur, illibatum seruare pudorem. Illustrius elogium pudoris est habere *Angelificatam carnem* ad voluptatis cognatas illecebras; quàm esse Angelicum spiritum immunem à carnis contagione. Est ergo Marianæ carnis Angelica puritas, inuidia (si liuor cælestes tangeret naturas,) Angelicæ pudicitiæ. Imò & æmula diuinæ, vt eleganter docet idem Petrus Damianus. Nam quasi parum foret splendorem Mariani pudoris reuerberare Angelicam dignitatem, addit serm. 40. æmulari splendorem puritatis diuinæ: *Caro*, inquit, *Virginis ex Adam concepta, maculas Adæ non admisit. Singularis enim continentiæ puritas in candorem lucis æternæ conuersa est.*

Mariæ Angelificata caro Angelicā reuerberat puritatem.

Damian.

136. Meditari licet, omnes Deiparæ virtutes piè exambire, Deum parere; quæ summa laus foret eminentioris virtutis. Denique Virginitas palmam prætulit; Nam, vt ait Petrus Damianus serm. 35.

Damian. *Dei filius vernantis vuluæ flore conceptus est.* Ergo Christus Deus Virginis, & Virginitatis filius, tametsi plura habeat generosa nomina, quibus sumptuosè nobilitetur, non inidoneè appellatur

Maxim. à S. Maximo homil. 5. *Virginalis puer*, vt præferat in stemmate nominis generosum maternæ Virginitatis decus: vt simul & honoret natales, & se verum Deum, & hominem hominibus comprobet: Christus enim quia proles est virginis, non tantùm se verum hominem esse testatur, sed etiam esse Deum probat: quod est illustre encomium Virginitatis Mariæ. Succedat Maximo Maximus

Ex virginitate Mariæ adstruitur Christi diuinitas.

Maxim. homil. 3. in Natali Domini: *Et natus*, ait, *sanè ab intacta est fœmina; vt eum pariter hominem testaretur partus humanus, & Deum probaret æterna Virginitas.* Addit homil. 4. *Quod si tibi sensuum tuorum fragilitate minus dignum videtur, filium Dei natum de fœmina credere, Virginem cogita peperisse.* Sic enim venustatur humanus partus à parturientis Virginitate, vt non tantùm probrosus non sit, & Deo nascente indignus, sed à tantæ Virginitatis prærogatiua probet Christus latentem diuinitatem, & diuinæ filiationis elogium.

Virgo filius Virginem matrem discipulo Virgini de cruce commendat, ad quod diligenter attendens Arnoldus Carnot. Tractatu de laudibus 137.

Arnold. Carnot. Mariæ, ita fatur: *Ipse in cruce materna Virginitatis est arbiter, & assertor.* Ast quo pacto cùm probrosissimè dehonestatur in infami tunc patibulo, & contumeliosissimè humiliatur ipse, tunc, tunc vel maximè encomiastes est, & assertor maternæ Virginitatis? Aptiùs fortè quis diceret Christum Deum fuisse arbitrum, & assertorem Mariæ Virginitatis, quando illius seruandæ inspirauit votum, quando suggessit Iosepho marito paris continentiæ propositum. Vel certè quando Maria concepit, vel peperit verum hominem, etsi Deum verum. Tunc enim solet fieri iactura pudoris. Et tamen seriò affirmat Arnoldus, in summa humilitate & ignominia crucis fuisse tunc *maternæ Virginitatis arbitrum & assertorem*: Quid tunc Iesuanæ humilitati cum Mariana virginitate?

Mariæ virginitatem æmulatur Christi humilitas?

Hildebert. Opportunè Hildebertus in Prosa de Natali Domini: *Hoc ab ortu vsque ad occasum vitæ satagens Christus, vt sicut in Matre specialis, & sine exemplo fuit integritas; sic & in Filio singularis, & vnica esset humilitas.* O stupendam potiùs, quàm asserendam Virginitatis Mariæ excellentiam! Numquid Dei filius tot humillima dehonestamenta in vita, & in morte subiit, vt eius humilitas æmularetur Mariæ virginitatem? Tam sublimis, & portenti ad instar est Virginis pudicitia, vt demissior Christi humilitas Deiparæ virginitatem æmulari exambiat, ne Christus Deus sit minùs humilis, quàm Maria virgo est? Saltem humilitas Christi Dei quodammodò mensura est Marianæ virginitatis. Christus enim (ait Hildebertus) sedulò exoptare videtur, non minùs excellere in virtute humilitatis, quàm Maria eminet prærogatiuâ virginitatis. Virginitas Mariæ maxima est, quæ inuenitur in pura creatura: humilitas verò maximè excellit in homine Deo. Non componit Hildebertus meritum vtriusque virtutis, sed exquisitæ singularitatis eminentiam. Quid illustrius pro Mariæ virginitate?

CAP. XVI.

Vers. 9. Exuit se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israël.

§. XXVIII.

Sicut Maria in patientem filium quodammodò transformatur: ita glorificato cum noua quasi gloria se se conformauit.

Contemplans Theophylactus in caput vndecimum Ioannis, Christi compassionem de Lazaro defuncto, & luctu sororum, sic exscribit: 138.

Ioann. Theophyl. *Lacrymatus est Iesus nos monendo, & metam mœstitiæ, & iucunditati imponendo. Nam ex toto nec compati, nec mœrere, ferinum: at horum exuberantia, muliebre.* Compassionis exuberantiam appellat rem muliebrem. Puto quòd vitium dicit, & virtutem fortè significat, si de exuberantia Marianæ compassionis sermo sit. Muliebris enim Mariæ compassio de Passione Filij

Muliebre est, nimium mœrere.

Filij, & lætitia de eiusdem Filij gloriâ, videtur exuberantia compassionis, & gaudij, sed arcana eminentia est, & diuinioris beneuolentiæ meta. Porrò si typicam Iudith sic tangit populi sui periculum, vt sacco, & cinere squalide voluntata, effusa in lacrymas, sic mœret, sic animosè subit propriæ vitæ discrimen; & tandem sic festo tripudio ouat, & triumphat de gloriosa populi liberatione: quis muliebrem exuberantiam dicat peracerbam Mariæ compassionem de Filio Dei, & suo, dirissimè, & ignominiosissimè in Cruce perempto; & de Resurrectionis triumpho coram gloriosissimè spectato.

139. Profectò Marianæ compassionis exuberantia de patiente Filio muliebris non est, sed virilis, vegeta, robusta, & supra humanum fastigium: *Maria vicit sexum, vicit hominem, & passa est vltra humanitatem: torquebatur enim magis, quàm si torqueretur ex se, quia suprà se incomparabiliter diligebat id, vnde dolebat*, ait Amadæus homilia quinta, de Virgine Matre. Plus torquebatur in Filio, quem supra se diligebat, quàm in se Virgo torqueretur: ille foris patiebatur, Maria intùs: ille in corpore, Maria in anima; & planè eâdem passione vnus vterque patiebatur. Sanctus Bernardinus Senensis tomo tertio, sermone secundo, capite primo: *Tuam*, inquit, *ipsius animam pertransiuit gladius. Illarum duarum animarum, scilicet Christi, & Virginis: miram doloris indicat participationem, & transformationem, vt sic dicatur*. Audis Mariam sic participasse Passionis cruciamenta, vt dolores Christi patientis transformarentur per compassionem in Matrem? Vel Dei Matrem à compassione transformatam in Filium patientem? O arcanam metamorphosim Matris compatientis in patientem Filium! Opportunè S. Epiphanius in sermone de laudibus Virginis Mariæ, ipsam vocat *Cruciformem*. Crucifigitur Christus an Maria? imò quia crucifigitur Christus, Maria cruci affixa est per compassionem. Quæ fuit Deiparæ crux? An ipsa, cui adfixus erat Filius? An Filius ipse patiens Matris erat crux? Verùm ipsa *sibi per affectum quodam modo erat crux*, vt tradit Guillelmus ad Cantic. cap. 7. O generosam Mariæ Passionem! Ipsa crux Christi Mariam pariter suspendit, & cruciat; vel ipsamet Maria sui crux est, non infame alioqui lignum; quò vel etiam à cruce nobilitetur Mariæ Passio, seu compassio; vel potiùs ipsa Christi Dei crux venustetur à consimili Mariæ officio. Omitto hæc quæ vulgò traduntur à Patribus, vt aliquid non vulgare de B. Virgine prædicemus.

Amadæus.

Maria eandem subit crucē cum Filio?

Lucæ. Bernard.

Epiphan.

140. Profectò si Maria per compassionem transformata fuit in patientem Christum, & inde *cruciformis* dicitur: in quas beatæ lætitiæ glorias non credetur piè effusa, cùm Filij rediuiui glorias vidit? Indubium piis omnibus est, quòd vbi primùm Christus de triumphatâ morte resurrexit, primam omnium inuisit Matrem. Planè ineffabile est, quâ gloriæ exundantiâ delibuta fuerit pia Dei Mater, cominùs contemplata Filij sui gloriam post tot probrosissima cruciamenta, & infamissimam, & cruentissimam mortem. Aliqui ex Patribus censent Mariam aliquando in terris assumptam fuisse ad claram essentiæ diuinæ visionem, & gloriam temporariæ beatitudinis, & ad Dei fruitionem, beatitudinis appendicem: nuperi Doctores putant id concessum Deiparæ, vel in Incarnatione, vel in Partu, vel in Resurrectione: alij eò deuotionis progressi sunt, vt putarint in ipso immaculatæ Conceptionis instanti tantæ gloriæ priuilegio donatam. Nihil super hac re affirmo, dummodò nemo abneget saltem in Resurrectione Filij id fuisse concessum Matri, vt locum vendicem exuberanti gaudio, quo fuit delibuta ex vbere materia profusioris lætitiæ. Num quæ ex vi compassionis, Filio crucifixo *cruciformis* erat; Filio gloriosissimè resurgenti, ex vi ineffabilis gaudij, congloriosa fuit? Saltem consimilis fuit causa tantæ mœstitudinis in Passione, & summi gaudij in Resurrectione. Planè piè, & eleganter Canisius doctrinâ, & sanctitate clarus, nec impar deuotionis in Mariam, ex mente, & verbis Dionysij Carthusiani ita fatur libro quinto de Beata Virgine Maria, capite primo: *Est sanè probabile, ac piorum fide dignum, quod scribit Richelius libro secundo de laudibus Virginis, articulo vltimo: Mariam non modò patienti filio vehementissimè compassam esse* (aduerte ad verba, quæ subiicit) *sed etiam eidem iam glorificato cum noua quasi gloria sese conformasse*. Scilicet sicut nuper dicebamus ex sancto Epiphanio & sancto Bernardino, ab immenso doloris affectu, miram fuisse *transformationem* dolorum Filij crucifixi, & ab ea Mariam *cruciformem* appellari; ita etiam ex consimili causa: *Filio glorificato quodam modo sese conformasse* præ gaudij ineffabili exuberantiâ. O rem planè mirissimam! Quem non delectet contemplari Mariam tanto gaudio delibutam in gloria Filij, vt diuinioris gratiæ ope eruperit in beatam gloriam, quâ tunc glorificaretur extemporali beatitudine: vt quæ se in Christum patientem per compassionem ineffabiliter *transformauerat*, arcanâ gaudij exuberantiâ se se conformasset ad Filij Resurgentis beatas glorias!

Maria præ exuperantia gaudij, sese conformauit Christo resurgenti

Canisius.

Richelius.

CAP. XVI.

Vers. 11. Sandalia eius rapuerunt oculos eius.

Et CAP. X.

Vers. 3. Induit sandalia pedibus suis.

§. XXIX.

Quisquis sine Maria ductu ad cælum ire præsumit, non it, sed errat.

Si via error est, viæ terminus erit præcipitium, & ingens ruina. Quisquis ad Empyream gloriam ire amas, esto immobilis ad malum ex bono, & velox contende cursum per occultas arcanæ sanctitatis semitas. Et vt eas, non quà vulgò itur (quàm pauci sunt, qui rectà pergunt!) sed quà eundum est, ducem elige, vt feliciter conficias iter humanis oculis cæcum. Vocem ex præcordiis contende cum Psalmista: *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea*. Psalmo 16. vers. 5. Perfectè ad cælum gradietur per arduas virtutis semitas, qui Mariam adsciscit ductricem, & adiutricem. Mariam præeuntem, & ductantem sequere, preme pulchra eius vestigia, & reputa te iam perueniße ad cælestem patriam. 141.

Psalm.

Mariæ gressibus eundū est ad cælū

patriam. *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis.* Cantic. 7. vers. 1. Putas Mariam solam, Marianis pedibus, & gressibus ire? Te adiunge quàm possis deuotè ipsi præeunti, & simul ipse gradieris Mariæ gressu, & ductu. Paraphrasis Chaldaica, ita interpretatur præfata verba: *Quàm pulchri sunt gressus Israël, quando ascendunt, vt appareant coram Domino!* Audis Mariæ pulchris pedibus, & passibus totum Israëlem vnà pergere, vt appareat coram Domino in beato gloriæ templo? O quàm feliciter graditur, qui sub felici Mariæ ductu pergit in cœlum! Sandalia eius alliciant, & rapiant oculos tuos, quò illi deuotè addictus simul eas gressibus eius: ipsa enim est gressus virtutis, & viuens ad cœlos via: *Initiauit nobis viam nouam, & viuentem*, ad Hebræos 10. vers. 20. *Ad cœlos facta est fors, via.* Virginem alloquens fortunatè pangit Venantius Fortunatus in carmine de partu Virginis. Nempe Maria ductrix est, eius ductum sequere, ne aberres, & præcipites in gehennæ barathrum: *Via* est, iusti intrabunt per eam, ne deuies ab illa, vt non palabundus exerres per vitiorum auia: vehiculum est, illo deuehere, vt sic indefessus peruenias ad gloriam, quam certò obtinebunt pij Virginis alumni.

Cantic. Chaldæus. ad Hebr. Venantius Fortunatus.

142. Maria illa Aaronis soror, idoneus fuit Virginis Mariæ typus, vt tradit S. Ambrosius in cap. 2. Lucæ, & epistola 81. Itaque cùm Hebræa gens iter per desertum ageret: ob fastiditam Æthiopissam Moysis vxorem, & leuem prophetiæ iactationem, apparuit candens lepra, quasi nix. Statim iubet Deus, Numeror. 12. v. 14. *Separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur. Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus: & populus non est motus de loco illo donec reuocata est Maria.* Quid prohibet populum inde pergere, etsi tantisper resideat Maria? Tantus, támque numerosus exercitus, sic grauabitur, vt immobilis subsidat, quia vna duntaxat fœmina immota sistitur? Satius foret, si graderetur populus, & dum post septem illos dies conualescat Maria, maturè festinabit ad suum populum. Acutè Lyra: *Et populus non est motus de loco illo, donec reuocata est Maria. Ex quo patet impedimentum itineris ex reuerentia ad Mariam.* Nimirum Hebræa gens graditur ad terram promissionis, ad cœlestem Ierusalem; notum ergo sit omnibus, omnes esse immobiles ad cœlestem promissionis terram, ad Empyream Ierusalem, nisi Maria secum gradiatur. Sapienter reuerentur Israëlitæ impedimentum, & errores itineris absque Mariæ ductu. Stant immobiles, quia pergere nequeunt sine Maria: & iure timent difficultatem itineris, & arduæ peregrinationis errores. Mauult populus non pergere, quàm ire sine Maria: *Et cui transire non licuit, de via patriam fecit*, dixit aliorsùm Petrus Damianus serm. 33. Quid? citiùs itur ad terram promissionis sistendo se iuxta Mariam, quàm ocyùs sine Maria festinando? Iuxta Mariam de via patria fit? Appositè S. Bernardus hom. 3. super *Missus est*, sic alloquitur homines, qui in hac vita peregrinamur ad Dominum: *Mariam cogita, Mariam inuoca, non recedat ab ore, non recedat à corde: ipsam sequens non deuias, ipsam cogitans non erras, ipsâ Duce non fatigaris, ipsâ propitiâ peruenis.*

Ambros. Sine Mariæ ductu non itur ad terrã promissionis. Numer. Lyra. P. Damian. Bernard.

143. Prouerb.8. v.22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum.* Septuaginta: *Dominus creauit me initium viarum suarum.* Quid est, quòd Deus creauit B. Virginem, initium viarum suarum? S. Athanasius ad decreta Nicenæ Synodi: *Non est, inquit, simplex, & vna significatio huius verbi* ἔκτισε *(creauit, aut fecit) hic enim* ἔκτισε *intelligendum, non fecit, sed præfecit.* Scilicet Maria præfecta est viarum Dei apud Christianos, sicut Diana apud Paganos, quæ in biuiis, aut triuiis sedens, prætereuntes dirigat quo itinere rectà eundum sit, ne viatores temerè errent. Prouerb. 8. *Numquid sapientia non clamitat, & prudentia dat vocem suam? In summis, excelsisque verticibus supra viam in mediis semitis stans.* Ergo Maria à Deo præfecta est viarum, quæ dirigat, & inducat viatores in semitam, quà rectà itur in cœlum. In hoc itinere, nisi diligens, & attentus sis ad Mariæ ductum, *Clausum est tibi totum itinerarium Dei* ait Petrus Damianus serm. 61. si ipsius est præfatus sermo.

Prouerb. Maria est Præses viarum Dei. Athanas. Prouerb. P. Damian.

144. Exodi 13. v. 21. Hebræus populus excussâ Ægyptiorum seruitute ad terram promissionis per vastam eremum pergit. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux esset itineris vtroque tempore:* Sanctus Ambrosius in Psalm. 118. per hanc columnam ductricem Hebræi populi, mysticè adumbrati putat beatam Virginem, quæ Dei populum educit de tartareo Diaboli ergastulo, & feliciter ducit per huius vitæ auia, ad promissam cæli patriam. Et benè sub figura nubis, quæ refrigeret carnis æstum, & sub specie ignis, quo calescat humanus tepor ad virtutem. Et quidem Maria, vt præfecta viarum Domini, *per diem* ducit, id est, præclaros sanctitate viros; & *per noctem*, hoc est, vitiorum tenebris obscuros, quo animentur peccatores, dum audiunt tutelâ, & ductu Virginis non orbari, si ipsi velint reduci ad cœli semitas. Verùm hìc aduertit sanctus Zeno Veronens. apud Lipoman. quod *Israëlis populus miseratione Dei, duce Moyse iussus est proficisci: huic non circulus Solis per diem, sed columna nubis: non candida Luna, sed ignis columna per noctem iter pandebat ignotum.* Quâ de causâ hæc nubes lucida, seu micans Cometa, qui Virginem adumbrat, ducens Israëlitas ad promissionis terram, non repræsentat oculis aut Solis circulum, aut Lunæ orbitam, aut stellæ speciem? Quid ductrici nubi cum figura columnæ? Columna stare solet immota sustentans ædificij molem, non ducit viatores exprompto motu, & sapienti ductu. Verùm opportunè satis hæc nubecula, seu flammæ portio, quæ adumbrabat Mariæ ductum, assumit figuram columnæ, vt intimetur Israëlitis super hanc columnam inniti Israëlis domum, & huic columnæ innixam, pergere ad promissionis terram. Hæc Mariana columna & ductrix est, ne aberres à via; & sustentatrix ne defatigeris eundo. Omnes sustinet, & ducit omnes, non tantùm eos, qui depositâ vitiorum sarcinâ leues, & celeres currunt per virtutis tramitem; sed etiam eos, qui vitiorum mole graues sunt: Omnes sustinet hæc columna, dum eos ducit, seu potiùs sustinendo deducit. Concipiat hinc peccator generosos animos, ne lassus resideat in via. Porrò columna firmior est, dum plus oneris sustentat; à grandiori mole firmiùs

Exod. Ambros. Maria columna est, quâ itur in cælum. Zeno.

ſtat erecta, firma, flectineſcia, nec nutat ab onere, ſed firmiùs ſubſiſtit. Profectò Maria arcana columna eſt, quæ omnes ad promiſſam cœli patriam rectà dirigit, & deducit: ſed dirigens, & deducens peccatores (quorum occaſione Dei mater effecta eſt, quibus quodammodò debet tantæ gloriæ firmitudinem,) quaſi firmior, & erectior ſtat; quippe quæ columna Eccleſiæ eſt, & repræſentans itinerarium ad cœlum, deducens peccatores delictorum mole graues. Quò alludere videtur S. Bernardus nuper laudatus, aiens: *Mariam ſequens, non deuias; ipſâ duce non fatigaris, ipſâ propitiâ peruenis.* Planè non deuiat, qui huius cœleſtis columnæ ductum ſequitur; non fatigatur qui ſuper hac columna vehitur. Bernard.

145. Venantius. Fortunat. Quod ſi miraris, hominem immenſâ peccatorum mole grauem, poſſe ad ſublimia cælorum ſubuehi, attende ad verba Venantij Fortunati in præfato carmine de partu Virginis, ſic Mariam alloquentis:

Felix quæ generi humano ſub Tartara lapſo,
Ad cælos facta eſt ſors, via, porta, rota.

Maria rotæ, ſeu gruis officium præſtat peccatoribus. Nempe B. Virgo *via* eſt, quâ pergimus ad cæleſtem Ieruſalem; *porta* eſt per quam intramus in illam gloriæ metropolim. Quid verò *rota* nomine ſignificetur planè non conſtat. Cenſebit fortè aliquis *rota* vocabulo currum, ſeu vehiculum ſignificari, quod etiam apud Latiniſſimos per ſynecdochen ſignificat. Eſt ergo Maria & ductrix ad cælum; & euntium currus: ſicut 4. Reg. 2. verſ. 12. dicitur Elias *Currus Iſrael, & auriga eius.* Quod mirè concinit cum iis, quæ de nubea columna nuper dicebamus. At *rota* appellatione ſublimius quid innui mihi videtur. Porrò *rota* architectonica eſt machina, quam *Gruem* vulgò nominamus, miro artis ingenio inuenta ad ſubuehendos prægrandes lapides, & collocandos in ſublimi fabricâ. Videmus ſaxum mole immenſum, & quod centeni homines viribus robuſti vix poſſent à ſolo tantiſper mouere, ligneæ rotæ, ſeu gruis artificio exprompte in ſublime leuari vſque ad faſtigium fabricæ. O felix Mariæ artificium ad ſubuehendos in cælum peccatores criminum immenſâ mole graues! Tu B. Virgo, ingenioſè pia, *generi humano ſub Tartara lapſo ad cælos facta es via, rota.* Tu ingenio miſericordiæ architectata es hanc machinam plenam artificij, pietatis plenam, deducendi peccatores ad cæli ſublime faſtigium. O homo, ne cadas animo, etſi ſis omnium facinorum reus, & præ delictorum grauitate te ferè depreſſum videas in gehennæ profundo barathro; non recedat Maria à corde, non recedat ab ore: te, tuàque illi trade quàm deuotiſsimè poſſis, & ipſa arcanæ pietatis ingenio te ducet, & deducet ad cæli faſtigium depoſitâ peccatorum mole. Ipſa eſt Empyrei palatij artificioſa rota, quæ inidoneos alioqui lapides ſublimat ad cæleſte faſtigium, & ex illis conſtruit Ieruſalem nouam, cæleſtem, beatam. 4. Reg.

§. XXX.

Maria ſuorum clientum ſecunda Fortuna eſt.

146. NIhil ſecundâ Fortunâ felicius habetur apud homines. Fortunato enim cuncta proſperè cedunt; communi ruinâ ſublimatur, ab ipſo periculo incolumis eſt: temeritas, prudentia reputatur; ignorantia ſubtilitatem ſapit; errore pergit in terminum: Fortuna enim de peruerſo etiam auxiliatur felici. Secus infortunatus virtute culpatur, ſapientiâ deſipit, ſublimitate deprimitur: & ipſâ (vt ſic loquar,) felicitate infelix eſt. Hinc tanti æſtimabatur apud Gentes Fortuna, quaſi proſperitatis arbitra, & mundialium bonorum matrix, *vt eam eſſe Deam maximam exiſtimarint*, inquit Clemens Alex. in Adhortatione ad Gentes: *Sed in Iouis tantum hortis beata Felicitas colitur*, ait Sophocles in Ioue. At peruetuſta quæſtio eſt, quid ſit hæc ſecunda Fortuna, quæ ſic fortunatos felicitat, & feliciter in terris beat? Omitto priſcorum delitamenta, vt citò dicam ſecundam Chriſtianorum Fortunam, & à qua optimè dici poſſunt eximiè fortunati, eſſe B. Virginem, quæ ſuorum clientum felicior Fortuna eſt. Clemens Alex. Sophocles.

Prouerbiorum 8. v. 14. *Meum eſt conſilium, & æquitas.* Pro τὸ *æquitas* ex Hebræa origine ſignificationum grauidâ, aliqui *Fortunam* exſcribunt. Et pulchrè quidem hæc Prouerbiorum verba Mariæ accommodant recentiores interpretes, ſecuti Petrum Damianum. Itaque ſenſus eſt: *Mecum* (ſiue *a me*, vt aliàs diximus,) *eſt conſilium, & Fortuna.* Quibus verbis dilucidè innuitur non modò Mariam eſſe fortunatam; ſed etiam ipſam eſſe Fortunam noſtram: *Es Maria nueſtra fortuna, nueſtra buena dicha: ſus deuotos ſon bien afortunados.* Expetis vt cuncta tibi proſperè cedant? Eſto deuotus Mariæ alumnus: nam à Maria eſt Fortuna, & Maria eſt proſpera ſuorum Fortuna. Plerique Mariæ nomen *ſtellam* interpretantur. Ergo *iuxta ſui præſagiũ nominis* (vt aliàs dixit Petrus Damianus, ſerm. 13.) fauſta præſagit, & portendit felici omine. Hiſpanè dicimus: *Fulano tiene eſtrella*, quo ſecundam illius fortunam ſignificamus. Vnde qui ſub hac ſtella feliciter naſcitur, & viuit, fortunatè viuet, iuxta Mariani nominis præſagium: quia Maria, & à Maria eſt Fortuna. O fortunatiſſimos illos, qui Mariæ obſequio addicti ſunt! 147. Prouerb. Maria dicitur ſecunda fortuna ſuorum clientum. P. Damian.

Cùm Maria, iuxta ſui nominis præſagium, ſtella ſit, fauſta quæque perpetuò ſuis alumnis influens: hinc factum eſt, vt Baptiſta Ioannes, ſub hac felici ſtellâ ortus, fortunatiſſimus naſceretur. Adhuc in Matris vtero præſentiſcit felicitatem, quam in illum vbertim influxit hæc proſperior ſtella, Maria inquam. Gratiam, quam non quærebat in materni vteri receſſu, reperit: prophetat ſine voce infans, prophetas parentes facit: naſcens admirationi eſt; viuens, omnium ſtupor, Chriſti Dei auctoritas, & virtutis meta: moriens Regum pauor, lymbi ſpes, Empyrei gloria: Ioanni plaudunt vniuerſi, etiam qui extra fidem verſantur, quod eſt felicitatis miraculum. Vnde Ioanni tanta ſanctitatis proſperitas? Profectò fauſta Mariæ ſtella, ſub quâ naſcitur, feliciorem gratiam apud Deum, & homines vbertim inſpirauit. Quod tradidiſſe videtur Petrus Damianus ſermon. 25. vbi agens de gratia, quam Mariæ arcana viſitatio illi copioſè influxit, agnoſcit, & prædicat in Ioanne proſperioris fortunæ felicitatem, aiens: *Ioannem ſummæ felicitatis immenſitas largius irrorauit.* Proſperam felicitatem, ſeu felicem Fortunam appellat Ioannis gratias? appellat quidem & iure optimo. Nam Maria iuxta nominis ſui præſagium felicitates ſpirat, 148. Ioannes fortunatus naſcitur, quia ſub ſtella, quæ eſt Maria. P. Damian.

ſpirat, & fortunatos facit: nam cum Maria, & à Maria proſpetior fortuna eſt, ipſa enim dixit: *Mecum, & à me, eſt conſilium, & Fortuna.*

Curtius. Fortunatus omnes virtutes habere videtur. Eleganter dixit Curtius lib. 3. de geſtis Alexandri: *Homines cùm ſe permiſcuêre Fortunæ, etiam naturam dediſcunt..* Id experiuntur qui profanâ felicitantur fortunâ. Imò etiam qui hâc ſanctâ, & diuinâ fortunari ſolent: hominem ſcilicet ſic hominem exuere depoſitis humanis affectibus, vt naturam dediſcat, & gratiæ, & virtutum habitus pro natura commutet. Sententiosè dixit illuſtris ille Philoſophus Cratinus apud Strobæum, ſerm. 103. *Vtinam fortunatus fiam: aliam vero virtutem nullam deſidero.* Quaſi felicior, & ſanctior Fortuna ſit virtutum promptuarium, & ſanctitatis theſaurus. Verè qui à deuotione erga Deiparam fortunatus eſt, naturam dediſcit, & virtutis gratiam ſapit: nullámque virtutem, & gratiam deſiderat: quia omnibus vbertim cumulatur. Opportunè dixit ſapientiſſimus Idiota in Prologo ad Contemplation. De Virgine: *Inuentâ verè Mariâ, inuenitur omne bonum.* Quibus verbis tacitè commentatur, & Mariæ accommodat, quod de Sapientia dicitur, Sapient. 7. v. 7. (vulgare eſt apud Patres, & Commentatores, quod de ſapientia diuina, legitur, Mariæ tribuere,) *Inuocaui, & venit in me Spiritus Sapientiæ,* (graphicè depictam contemplare ſecundam Fortunam, quam experiuntur Mariano obſequio deuoti:) *& præpoſui illam regnis, & ſedibus, & diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius. Super ſalutem, & ſpeciem dilexi illam, & propoſui pro luce habere illam. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius.* Nam *inuentâ verè Mariâ inuenitur omne bonum.* Vtinam fortunatus fiam à Mariæ deuotione, quæ ſecunda ſuorum Fortuna eſt: aliam verò virtutem nullam deſidero. Mariæ enim pia deuotio virtutum eſt matrix, diues ſanctitatis theſaurus, & felicior fortuna,

(Margin: Cratinus. Strobæus. — Idiota. — Sapient.)

Profectò erga Mariam deuotio, character eſt felicitatis, & ſecundioris Fortunæ inſigne. 149
Quod in ſe expertus eſt, magnus ille vir ſanctitate, & ſapientiâ illuſtris Sanctus Dionyſius Areopagita in quadam epiſtola ad Paulum Apoſtolum: *Fateor*, inquit, *coram omnipotentia Dei, & clementia Saluatoris, & gloria maieſtatis Virginis Matris eius: quoniam cum à Ioanne vertice Euangelij, ductus fui ad Deiformem præſentiam altiſſimæ Virginis, tantus me ſplendor circumfulſit exteriùs, & plenius irradiauit interiùs, vt nec corpus infelix, neque ſpiritus poſſet tantæ felicitatis inſigne ſuſtinere.* Expende quòd vbi ſe Dionyſius deuotiùs deſtinauit Mariæ; & ſublimiùs de illa concepit animo, de quo agit infrà, *felicitatis inſignia* ſe expertum fuiſſe, feriò ex Mariæ præſentia teſtatur. Nam pia deuotio erga Virginem Matrem, & eiuſdem expromptus fauor eſt proſperitatis character, Fortunæ obſequium, & felicitatis inſigne. Sic ſuos alumnos fortunat Maria. Sic ſuos clientes felicitat proſperiori Fortunâ. O fortunatum illum, qui charactere Marianæ deuotionis feliciter inſignitur! Omnia cedent illi proſperè: imò infelicitatem ipſam ſecundè proſperabit, & immunis erit vitæ huius obuiis infortuniis. (Margin: Dionyſ.)

Nemo non vidit in hac Hiſtoria typicam Iudith fuiſſe ſecundam Fortunam Hebrææ gentis, & nemo neſcit Mariam eſſe Chriſtiani populi feliciorem Fortunam. Hîc ſiſto gradum, ne non Tractatus, ſed liber euadat.

---

§. XXXI.

Præproperè ſatisfit Litterionibus.

150. BETHVLIÆ Presbyter, & Princeps Ozias ob orationem à multis laudatur, quam habuit ad populum capite ſeptimo; & tamen capite 8. acerbè obiurgatur, ac ſi in multis deliquerit. Iuſtè, an iniuſtè reprehenſus fuerit, tractant interpretes: de quo nuper egimus. Et quidem in verſiculo vigeſimo octauo apud vulgatum interpretem mutè tacet Ozias, & ingenuè conſentit obiectis criminibus. Apud Septuaginta verò interpretes, crimina, ob quæ culpatur, excuſare ambit, ne ſilentio aut contemnat obiurgationem, aut adoret defectus ſuæ orationi obiectos. Pigebitne reſpondendo, Oziam imitari, cuius eruditam ſapientiam vel æmulari, ſuperbiendo nemò hodiè præſumat? Ergo quiſquis es, qui hucuſque hanc lucubrationem legiſti, ſiſte paululùm in fine, dum præpropero lixiuio extergo ſordes, quas fortè nimis curioſus reperis. In ipſo faucium meatu intercludere feſtino infeſtas voces: neque admodum feriò agam cum iis, qui quaſi per iocum calumniantur. *Liceat mihi* (ait Nazianzenus) *ridiculè de re ridicula loqui.* Cuius rationem ſententiosè reddit Tertullianus: *Oſtendam*, inquit, *ſed non imprimam vulnera: ſi & ridebitur alicubi, materiis ipſis ſatisfiet. Multa ſunt ſic digna reuinci, ne grauitate adorentur. Congruit veritati ridere, quia lætans: de æmulis ſuis ludere, quia ſecura eſt.*

(Margin: Iudith. — Septuag. — Ridiculè fiat ſatis calumniis ridiculariis. — Nazianze. Orat 1. Theolog. — Tertull. aduerſus Valent. c. 6.)

Multa diſplicent, ais; non abnuo: *Nam ego me labi, & errare, non poſſe ſolùm fateor, ſed debere:* Hyperbolicè dixit Lipſius. Verùm aliqui ſunt, quibus diſplicere aliqua laus eſt, & bene placere, probrum: fortè ab aliquorum diſplicentiâ ſuffragium eſſet optandum, iuxta illud Saluſtianum: *Æqua laus eſt & a probis probari, & ab improbis improbari. Ex quo fit,* (ait Stromatæus) *vt multorum laudatio nihil differat a maledicto. Nihil enim æmulum mali, non bonum; ſicut & boni æmulum, nihil non malum,* inquit Tertullianus. Quicquid peccatum aut erratum eſt, non remediatur cenſoriâ Litterionum ſeueritate. A medicina non ſemel morbi recrudeſcunt, non curantur. Bellè dictum; *Vt olim vitiis, ſic nunc remediis laboratur.* Languores aliqui à medico ſunt, non à natura. Pulchrè Nazianzenus: *Quodammodò ex alienis affectibus æſtimamur.* Nempe, vt quis benè, aut malè afficitur circa rem, aut perſonam; ſic benè, aut malè de re, aut perſonâ cenſere ſolet. Saltem ſcitè illud dictum puta: 151.

(Margin: Lipſius in Politica. Laudatio quorumdã vituperatio eſt. — Saluſt. — 7. Strom. — Tertullian. lib. 2. adu. Marcion. c. 11. — Remedia hodie morbi ſunt. Lipſius in Tacit. — Nazianz. Orat. de ſe ipſo. &c. Plutarch. in Solone. Saluian. ad Eccleſ. lib. 4.)

OOo 2 Omnibus

Omnibus in magnis difficile est, placeat.
Magnum appello hoc opus, non ab Auctore (procul à me fastus, qui tantillus sum tantæ rei,) sed ab argumenti præstantiâ: Bibliorum arcana pando, & exegeticῶς ad litteram illustrandam, & parænetικῶς ad componendos mores. Caue ne in te dixerit Saluianus: *Penè omnis sermo Diuinus habet æmulos suos. Nam Quicquid pulchrum est sequitur Momus.*

Saluian. ad Eccle. lib. 4.

152. Ambitiosè audes, (inquis) præsertim in hoc æuo luxuriante eiusmodi litteraturâ. *Cum insanientibus oportet furere*, scribit Callias. Quid? scripturio ego cum scripturienti seculo. *Sunt enim*, (Nazianzeni sunt verba,) *quibus non aures dumtaxat, sed etiam & lingua, vsque adeo manus, vt video, pruriant.* Fateor mens scripturit, prurit manus ad condendos libros, quæ huius æui aut felicitas est, aut calamitas, aut vtrumque. Sed frequenti satellitio comitatus incedo.

Æuum hoc scripturit. Callias apud Clement. 6. Strom. Nazianz. Orat. 1. Theolog.

Et volucres multæ veniunt sub lumine Solis,
Canit Philemon. Non quæro pompam operi meo, dicam tamen audaciusculè; Recentiores, qui plane ex librorum *omnium defloratione*, floridos & pulchros edidère libros, neç me tenent, nec me terrent quominùs audeam. Scilicet ignauus est, quem eximia aliorum gloria exanimat, cui non ingerit igniculos ad virtutem. Aliena laus calcar addit torpenti, cæspitanti; non frænos currenti. Non sum is, qui faciam mihi nomen magnum de aliorum tenuitate: *Infirma commendatio est, quæ de alterius destructione fulcitur*, ait Tertullianus. Num ego procerus, quia alius pusillus est? Satis grandis ero, si inter grandes iusta statura mihi sit. *Sufficit*, inquit Ennodius, *honorum cupidis, sic plures vincere, vt potissimis comparentur.* Emineant licet alij, & supra doctiorum senatum attollant humeros: assurgentes non deprimam conuitiando, (quod vitium huius seculi est,) potiùs laudando sustollam; *Quippe nemo felix, nemo miser ex alieno est; suum est hominis, quicquid hominem vel beatum facit, vel miserum*, ait Hildebertus. Profectò si à magnitudine aliorum decrescere metuis, vel à magnitudine decresces tua: *Magnus Pompeius, & solo theatro suo minor*: excipe à Tertulliano hoc documentum, quod alibi latiùs expendo.

Philemon. apud Str. 7. Strom.

Exigua magnitudo est de alterius exiguitate. Tertul. 4. adu. Marc. cap. 5. Ennod. lib. 9. epist. 3. Hildeb. epist. 55.

Tertul. de Spect. c. 10.

153. Moliris improbum laborem; & inanem, inquies; nam si antiqua dixeris, fortè erunt succulenta, saltem auctorata, sed frustrà labor: transcriptor eris, non scriptor. Si autem noua adinuenias sagaci mente, & locuplete thesauris vtriusque eruditionis; quantumuis eximia illa sint: (fortè erunt aliqua; nam rude alioqui ingenium elimat labor: *Velis & poteris*, ait Stromatæus,) tamen si recentia sint, erunt de nouitate insolentia, de ausu temeraria, de temeritate odiosa; tandem de nouitate Nouator audies, de vetustate Veterator: hinc Scylla attrahit, hinc Charybdis sorbet, vtrinque hiat naufragium. O quàm risi, cùm subaudio hoc vaticinium! Culpant nimirum inuidiosi homines, quod gnarus quisque dabit ad laudem. Centones ab antiquitate non consuo, hoc farrago esset, *& arena sine calce*, vt garrit ille Caligula. Noua molior, sed quæ in reuerenda vetustate recens reperi. Quod si quæ ex proprio ingenio nuper recentaui, iis vt pupillis tutores adscisco ex Bibliis, ex Conciliis, ex Patribus. Sæpius sponte annuunt ipsi, saltem inuitè non renuunt: hæc gloria ipsorum est, non iniuria: illorum auctoritatis approbatio est, non opprobratio. Ab vmbrâ Sanctorum remedium facio nouitatis vitio: Sat gloriæ Patrum est, vel occultâ vmbrâ patrocinari; ne sola sit Petri laus, vel vmbrâ medeti. Sequax hedera syluâ textili, innexa, innixa præaltis vlmis, lambit, & ambit earum culmina, quarum robur, & decus, eò publicat magis, quò celat ambitione frondium; *Et vlmus vitem in altum tollens, eam docet esse fertilem*, dixit Alexandrinus Clemens. Sic meum opus recens, exile, caducum, sustentatur occultè Sanctorum sublimitatibus. Arbustina vitis tenella, & humilis, alto tibicine dissimulanter fulta, ad summa quæque ambitiosè fastigiatur. Non arrogo mihi laudem, sed eam restituo suis dominis. Sic enim stylum temperaui, vt inuentio tota, & dictio à nobis sit, sententiæ autem, ossa, & medullæ ex Scripturis, & Patribus: ita vt verè possim vsurpare illud cuiuspiam eruditi: *Omnia nostra sunt, & nihil.* Nihil nostrum est: quia verè dixit Nazianzenus: *Non est eius, qui demessuit, spica; sed eius, qui sementem fecit.* Verùm cùm omnia aliena sint, omnia mea sunt. *Quid enim prohibet* (ait Seneca) *alienis vti ex parte, quâ nostra sunt?* Has lucubrationes, quà alienas, id est, Sanctorum Patrum, *Publicis conspectibus exhibendas decreui, veritus inuidiam posterorum, si ea posteris inuiderem.* Hildeberti hæc vox est disertissima. Adrestatur Chrysologus: *Nobis vixerunt veteres, viuamus nos futuris.*

Strom. 1. Strom.

Erasmus in adagiis.

Scriptoris omnia, quæ scribit, sua sint, & nihil.

Clemens Alex. 6. Strom.

Lipsius in Politic. Nazianz. Orat. 2. in Iulia. Seneca lib. 1. de ira c. 6. Hildeb. epist. 55. Chrysol. ser. 10.

Ergo non rectè, (adhuc me arguis,) nec ex Scriptorum mente citas; sed aliam mentem verbis Auctorum inseris: Et aliquis es ex his, qui dicuntur (ait Nazianzenus.) *Litteram deprædantes, ac Scripturæ sensum suffurantes.* Dicam verè quod sentio, & quod res est; cùm seriò depugno exegetico commentario, literæ rigorem trado, emedullatur genuina sententia. At cùm parænetìcè ad mores velitor, adeò rigidus non sum, nec res parænetica id exigit, quæ non tam religiosa, aut scrupulosa est, ac exegetica: illius vigor acumen est, & mentita veritas. Consule augustiores, & sanctiores Ecclesiastes, qui olim, & nunc sic luserunt. 154.

Nazianz. Orat. 4. Theolog.

Alia calumnia in stylum est. Breui multa stringis compendiosè, & *numeris* (vt aiunt) *loqueris?* Oedipo opus est, qui ænigma soluat, aiunt. Dictionem laxas, vt multo sermone te dilucidè explices? Quàm morosus hic est, Laconismus perplacet. Stylum negligis, vt mentem tuam liberiùs promas? Insuauis est, & inamœnus, (sunt qui solùm florida verba, & amœnitates spirantia æstimant.) Profectò *Periculosè delicatus est, quisquis nisi eum venustas verborum demulceat, doctrinæ præiudicat salutari*, ait Turonensis. Hæc calumnia leuicula est. Non floret mea dictio, nec sententiarum maiestate scintillat oratio, nec ordine commendatur, aut arte: non trutino voces, sed sensus. Eligo sermonem aut vulgarem, aut nitidum, qui viuaciùs publicet mentem meam: *Verbis non vltra quàm ad intellectum satis est, vtor*, quod præscribit Seneca. Si tenes, bene est; sin aliter? Dicam tibi quod Gladiatoribus: *Repete.* Non sufficit? Habes multa Hispanâ linguâ bellè scripta, illa adi: Mihi crede, capiti tuo consule: *Non enim omnium est eruditio.*

Stylus omnis patet calumniæ.

Hildeb. epist. 64.

Seneca. lib. 1. de Benef. c. 3.

Thyrsigeri multi, pauci sunt re quoque Bacchi.
Sapientes tantùm propino, mero, ac vero sapientiæ poculo, non vulgus imperitum: *Nam calices,*

Naz. Orat. 4. in Iulian.

lices, qui à multis sumuntur auribus, hoc est ansis, aures quidem amittunt: præterea autem ipsi etiam excidentes franguntur, inquit Clemens Alexand. (Clem. Alex. 2. Strom.) Periclitatur enim sapientia, quam facilè capit imperitum vulgus.

155. (Gentilium sapientia deseruiat diuinæ.) Ex hac inopia aut naturæ, aut eruditionis enasci solitat aliquorum tædium in sententias ex Ethnicorum libris depromptas; nauseant ad verba Gentilium. In quos sic inuehitur Saluianus (Saluia. ad Eccles. lib. 1.): *Tam imbecilla sunt iudicia huius temporis, ac penè iam nulla, vt hi, qui legunt, non tam considerent, quid legant, quàm cuius legant.* Si sapienter dixit Socrates, si disertè Plato, si acutè Aristoteles, si prudenter Cato, si viriliter Seneca, si scitè Plutarchus, frui liceat ad instruendam mentem, vel ad comparandos mores. Præstat (luculenter ait Paulinus (Paulinus epist. 35.),) *quasi quædam de hostilibus armis spolia cepisse*. Et Petrus Damianus (P. Damian. ser. 35.) satis disertè de disertissimo Eleuchadio, inquit: *Thesaurum, quem Gentilitati surripuit, sanctæ dispensator Ecclesiæ fideliter erogauit*. Quæ sorduerat diu in luto margarita, detersa scintillat, & regum adornat coronas, nec stercus adulterauit gemmam: sententiosissimè pangit Orpheus apud Nazianzenum (Nazianz. Orat. 1. in Iulian.):

Iupiter, ô Diuorum maxime, stercore tecte.

156. Quanta aliorum calumnia est, bone Deus! quod sincerè, & communiter dictum est, in vnum, aut alterum conferunt. Hæc thesis, inquiunt, in Seium fabricata est, fulminata est; illa in Titium militat, aut contra me tota. (Ira reum manifestat.) O callidos vates, & malè acutos! prauam tuam mentem menti affigis meæ: non sumis à me sensum, sed aliò adfers; saniter dicta, insanè torques. Ab hoc malo vnicum est remedium, vota, & preces, quæ auertant pestem hanc malitiosam. Communiter loquor, sic vt à me dicta, candidè excipe: ne conscientiæ tuæ vitium vaferrimè prodas: *Nullum dens meus, nisi de se tetigit confidentem: dum vitia incessimus, reum ira manifestat*, dixit Ennodius (Ennodius l. 2. epist. 12.). Et Beda (Beda ad Lucæ 11.): *Quàm misera conscientia, quæ audito Dei verbo, sibi contumeliam fieri putat: & commemoratâ pœnâ perfidorum, se semper intelligit esse damnatam!* Nec minùs luculenter Hildebertus (Hild. epist. 79.): *Libri mei sermo offendit plurimos, dum vnusquisque in se intelligens, quod dicebatur, non quasi monitorem libenter audit, sed quasi criminatorem sui operis aduersatus est; verùm quid profuit armasse exercitum reclamantium, & vulnus conscientiæ dolore monstrasse? liber manet, homines perierunt.*

157. (Nulla est subtilitas sine difficultate.) Vrges in hoc dictionis genere parænetico, ad acumina composito, crebræ insunt hyperbolæ, quæ sapientium aures offendunt, & animos. Dum rem ad laudem exaggeras, laudis fidem minuis. Quæ thesis ex repugnantiâ fidem non adimit sibi? Quis Sanctorum hodiè laudatus, aut semideus, aut quodammodò Deo augustior, non dicitur? hæc acumina crescendo, sicut bullæ, euanescunt. Propterea dixit Tertullianus (Tertul. 5. adu. Marc. 19.): *Cauendum à subtiloquentia.* Quicquid hodie Concionator tractat, aut ex pugnantiâ; sibi non constat: aut semierror est, aut mendacium, aut nihilum. Eleganter Horatius (Horatius de arte poëtica.) de ampullato Poëta:

Aut dum vitat humum, nubes, & inania captat.

Inania dicit, qui grandiora veris prædicat. Nazianzenus (Nazianz. Orat pro Basilio) de Rhetoribus, qui exaggeratiùs dilaudabant magnos viros, sic inquit: *Quorum ea est ratio, vt quod in ipsis maximè speciosum & illustre est, fide careat; quod autem creditur, probrum, & contumelia fit.* Has tragœdias excitant homines suâ opinione diserti, suæ sapientiæ amantes sine riuali. Qui nesciunt illud Senecæ (Seneca epist. 59.): *Nulla est sine difficultate subtilitas.* Quod enim esse potest acumen in re vulgari, scitâ, & facili? Dele hyperbolas in sanctis Patribus, dele in sacra pagina, & multam lituram facies, acriori censurâ dignam. Frequens exaggeratio irritat iure sapientis animum; rara, & tempestiua mulcet. Altè concepisti animo? animosè mentem tuam prodet. Audet Temeritas, sed per præcipitia, audet & Pietas, sed per sublimitates. Pulchrè Hesiodus (Hesiod.): *Per ardua virtus, quasi per errorem.*

158. Adhuc sophisticaris: Saltem hæc subtilia themata non informant mores ad probitatem, potiùs deliniunt ad voluptatem; eiusmodi acumina blandiuntur ingenio, & subornant vitia, non damnant. *Contra affectus impetu, non subtilitate pugnandum*, docet Seneca (Seneca de Breuit. vitæ c. 10.). (Subtilitas in concionatore defenditur.) Nam subtilitatibus non expugnantur peccatorum mores, sed pascuntur disertorum animi. A Concionatore hodie flagrat vitium: eodem animo ad sacram concionem itur, & ad profanitates theatrorum. Infelix Respublica! opplorat Nazianzenus (Nazianz. Orat. de Se ipso &c.), *Vt quæ sicut circos, & theatra, ita diuina mysteria pro ludo habeat.* Ita quidem: eheu! ab imis præcordiis doleo, & gemo: vitiorum antidotus facta est proritamentum ad luxum. At hæc obiurgatio specie tenus religionem præfert: & ob pietatem meretur veniam: nam vt eleganter Hildebertus (Hildeb. epist. 15.): *Proxima est venia causa non tota rea: Virtus quæ cum delicto ad iudicium venit, interuenit.* Obiectum verè vitium est, sed vnius Concionatoris, qui verbum Dei impudenter adulterans, non prætendit prolem, sed voluptuosum fastum, & gloriam sui. Verùm quid prohibet benè materiatam esse Concionem, & simul bene pungentem audientium animos? Quando rationis acumen obfuit, quo minùs infigeretur animis virtutis aculeus? Beda (Beda in Lucæ 10. v. 21) explicans illud Lucæ 10. *Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*, sic scribit; *Vnde sapientibus, non insipientes, & hebetes, sed paruulos, id est, humiles opposuit, vt probaret se tumorem damnasse, non acumen.* Quis nisi hebes damnabit acumen? Verùm esto, Christiana sapientia acuta non sit; obtusa non est, nec repanda. Acris ratio & acuta citiùs pungit animum, hebes obtundit. Limatus stylus, polita & sublimis ratio, comis dictio: venusta concionis symmetria, allectat animos, & detriumphat vitia; quæ non prosternuntur clamosis vociferationibus, sed honestissimis piæ rationis illecebris, & sanctissimis orationis præstigiis. Sublime argumentum semper vincit, & errones peccatorum animos inuncat, & raptat ad virtutem. Accipiter monstratâ prædâ ad aucupium iam expeditus & liber, statim ad sublimiora obliquè volat, & reuolat; inscius erit qui existimet ab ardeâ fugere, dum sublimat se celeri pennâ; mox enim generosè præcipitat in prædam, eo impetu maiori, quò euolauerat altiùs: (rem medius fidiùs tetigi.) *Securitas capiendæ prædæ, sublimior volatus est.*

159. (Breue æuum est concionatorij acuminis.) Ad hæc argutatur alius: Saltem istiusmodi acumina vel æuo hebetantur: imò vix perdurant vnâ die; vt flores, qui è papillis erumpentes salutaturi Solem, à meridiano marcent, & simul

cadunt cum Sole: quo oriente risère prata florida, occidentem defloratione lugent. Breuissimum florum æuum est. Sic istiusmodi libri, citò florent,& deflorescunt. Scitè *Plato pleraque scriptorum cum Adonis hortis comparabat, qui subitò,& die vno nati, celerrimè pereunt.* Ita res est profectò, & dum solliciti Concionatores, apum more:

Plato apud Stobæ, in eth. eglog.

——— *Veniúntque, abeúntque vicissim,*
Et vario strepitant gemmantes murmure campos.

Floridos succos legunt, & relegunt, & exsuccum,& cadauerosum librum dimittunt ad futiles propolarum vsus. Duplex huic morbo adest medicina; altera, quòd literam quàm accuratè tracto: literæ autem vigor sempiternat in æuum. Quin etiam in ipsis thesibus ad mores fabricatis, plura alia loca non impari attentione elaboro ad vsus Biblici interpretis; quò vellem cum Poëta verè dicere,

— *Nec scombros metuentia carmina, nec thus,*

Nec Hercules valet ad iugulandam hanc hydram à vulnere, à nece vitas mutuantem. Vix charta sufficit, nec satisfacitur. *Cautè æmulis, securè filiis, credentibus confidenter, constanter incredulis, eloqui non valemus,* ait Chrysologus. Maledicentię ager fertilis est,& prouentus vbet. Alium liuor vellicat: (exiguus inuidiæ fomes in hac pagella est.) Alium suus genius instigat, & non bona indoles; prauum æstimans quicquid suum non est. Ille à maledicentia diserti nomen expectat: hic de alterius exiguitate crescere satagit: quin communis maledicendi libido est. Noctuæ videre nequeunt lumen, diem respuunt: vulgus hominum cæcutit ad aliorum fulgores: scilicet offenditur suspiciens nitidum Solem aut orientem, aut crescentem; mallet cadentem,

Chrysol. serm. 111.

Vt esse Phœbi dulcius lumen solet
Iam iam cadentis.

Senec.

Cum perito & culto lectore, res est, non cum rusticano: nam vt edixit eleganter Ennodius: *Sibi debet illatas iniurias de eloquio rusticante, qui prouocat imperitum.*

Ennod. lib. 3. epist. 24.

Adhuc conuitiaris; non semel me abuti verbis Scripturæ, & Patrum, dum æquiuocè vocabulis vtor. Idem obiice, mi homo, Nathan Prophetæ, quem *Prophetam æquiuocum* Petrus Damianus indigitat. Saltem, inquis, ad confirmandas theses futile argumentum est silentium Scripturæ. Quid enim solidè potest adstrui supra inanitatem silentij? Verba vocalia sunt, silentium mutum est. Insanit ergo qui silentium audit, & subtiliter expendit. Ergo futilis expensio est, cùm dicitur: Cur his verbis id dicitur, & non aliis? Cur id omisit? Cur disertè id non expressit Scriptura? Hoc enim est silentium linguatum efficere. Quasi Aristoteles non dixerit, auditum versari circa vocem, & silentium. Arguté Basilius Seleuc. *Cælum productum est, cùm vox antecederet nulla: lux vero cùm producebatur, Deus voce præiuit. Discamus & Scripturam dum tacet, audire; & dum loquitur, erudiri.*

160. Concionatori licet vti verbis æquiuocè, P. Damian. ser. 53.

Arist. Seleuc. Scriptura dum tacet, loquitur.

Denique ne morosus sim, non arroganter dicere ad litteriones possem cum Laio: *Quorum admones, latuit me nihil penitus.* Sic lubet cum sapienti Ozia excusare obiecta crimina. At si vir prudens & litteratus, aliqua adnotet ex multis, quæ humanam diligentiam, quamuis attentam, effugiunt; Oziæ mutum etiam silentium æmulabor, paratus errata corrigere,& præcauere in aliis eiusdem argumenti lucubratiunculis, quas iam iam typis mando. Itaque hoc opus non tantùm subiicio censuræ Romanæ Ecclesiæ, quæ est lumen, & columen veritatis, sed etiam doctiorum iudicio. Nam hominum est labi, & errare; peruicaciter tamen in errore durare, Diaboli elogium est, aut *Hæreticum priuilegium.*

Laius in Tragœdia. Apud Clem. 1. Strom.

Si quid in hoc Opere humana tenuitas deliquit, lubens subiicio Correctioni Sanctæ Matris Ecclesiæ, & eruditorum cultiori iudicio.

Si quid laude dignum appareat, illud vltrò destino Virgini Deiparæ, Sanctissimæ Iudithæ, Diuo Ignatio Protoparenti Optimo.

FINIS.

INDEX

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ ex vtroque Teſtamento.

Prior nota Caput; poſterior numerum capitis indicat; T. Tractatum Appendicem.

Ex Geneſi.

Ex libro Exodi.

Ex Numeris.

Ex Deuteronomio.

Ex Iosue.

Ex

Index locorum S.Scripturæ.

Ex Psalmis.

Ex Prouerbijs.

Ex Ecclesiaste.

Ex Canticis Canticorum.

Index locorum S. Scripturæ.

Ex

Ex Iona.

Ex Habacuc.

Ex Zacharia.

Ex Matthæo.

Ex Marco.

16.14. Re

12.Tollite

59. Tule

Ex Actis Apostolorum.

Ex epistola ad Romanos.

Ex priori ad Corinthios.

Ex

Index locorum S.Scripturæ.

INDEX

INDEX RERVM.

Litera C, *caput*; §. *Paragraphum*; n, *numerum marginalem*; P, *Prologum*; T, *Tractatum Appendicem indicant*.

Character.

M.

Maria

Index Rerum.

Index Rerum.

S. Petrus.

Index Rerum.